

ACTA
SANCTORUM
ORDINIS
S. BENEDICTI.

SÆCULUM QUARTUM,
Quod est a Christo nato Nonum,
divisum in duas Partes.

ACTA SANCTORUM ORDINIS S. BENEDICTI

IN SÆCULORUM CLASSES DISTRIBUTA.

SÆCULUM QUARTUM

QUOD EST AB ANNO CHRISTI DCCC. AD DCCCC.

Colligere cœpit Domnus LUCAS d'ACHERY, *Congregationis Sancti Mauri Monachus*, D. JOANNES MABILLON, *ejusdem Congregationis absolvit, illustravit, edidit, atque in duas partes distribuit.*

PARS PRIMA.

VENETIIS,

Apud SEBASTIANUM COLETI, & JOSEPHUM BETTINELLI.

MDCCXXXV.

SUPERIORUM PERMISSU, AC EXCELLENTISS. SENATUS PRIV.

AD PIOS ERUDITOSQUE LECTORES PRÆFATIO.

1. POST longas studiorum inducias, quas adversa mihi valetudo ante annos ferme quatuor indixit; post intermissam a triennio hujusce operis editionem, cujus filum in anno Christi 829. abrumpere coactus sum; denique post editos veterum Analectorum tomos duos, quos per ea morbi tædia atque otia pro modulo digessi; jam tandem, quatenus affectæ vires sinunt, redeo ad optata studia, id est ad Sæculum Ordinis nostri quartum, Ecclesiæ nonum : cujus lætis ac magnificis initiis (ut rebus humanis accidere solet) perturbatus decursus, infelix ac miserabilis exitus successit.

2. Carolus, cognomento Magnus, sed animi rerumque gestarum præstantia maximus, acceptum a Pippino patre Regnum in eam amplitudinem & majestatem evexerat, nullum ut in orbe potentius foret, nullumque fortunatius, si magis diuturnum fuisset. Parebat ejus legibus non solum Gallia omnis, sed etiam magna pars Italiæ, Germania, Noricum, Pannonia, Dacia, & aliæ Septemtrionales regiones ; eidemque manum Hispania dare gestiebat. Sed ubi tantum Imperium extra sortis aleam positum videbatur, magnitudine sua laborare cœpit : ut non facile ab uno homine teneri ac regi posset, qui Carolo Magno esset minor. Tanto Principe cadente cessit Ludovico filio paterna hereditas, bellica virtute ac pietate comparata : qui Ludovicus cum a plerisque principio amaretur ut pius, ab omnibus demum desertus, abjectusque est, memorando ac miserando humanæ inconstantiæ exemplo. In thronum postea restitutus, Imperium in tre filios divisum reliquit : qui sua sorte non contenti, cum alter alteri insidias & bella parant, Septemtrionalibus populis (Nortmannos vocant) in has regiones aditum præbuere. Illi omnia igni & ferro vastantes, & cum legitimis Regibus per annos fere septuaginta sæpius conflictati, eversi tandem Imperii reliquias cum vero herede partiti sunt. Dani haud absimilem cladem intulere majori Britanniæ, Hiberniæque adjacenti : cum Arabes ante in Hispanias effusi, diram Christianorum stragem edidere. *Europæ status,*

3. Iisdem propemodum gradibus processit Ecclesiæ status. Quo sua cumque Carolus, eo etiam Crucis tropæa inferebat, templis, arisque, Episcopatibus, ac Monasteriis erectis : adeo ut non tam sibi, quam Christo vicisse non immerito credatur. Ludovicus Augustus patris religionem æ- *Ecclesiæ,*

mulatus, majorem etiam curam regni Christi gessisse visus est, quam sui, quando in boreales trans Albim regiones, quas ferro domare desperaverat, Evangelii præcones direxit, Anscharium, aliosque e nostris viros doctrina ac pietate præstantes: qui efferis illis nationibus Christi jugum imposuere, quod bellicæ artes, armaque perficere non potuerant.

& rei monasticæ.

4. Utrique etiam Imperatori magna fuit sollicitudo restituendæ cum ecclesiasticæ, tum regularis disciplinæ, ac monastici Ordinis propagandi. Varia hac de re Concilia indicta, Capitularia edita, utiles conditæ leges, quas extemplo violavit bellorum intestinorum licentia. Eo vero Caroli studium in rem Christianam exarsit, ut Saxonibus Baptismum detrectantibus, iisdemque jam conversis, sed Ecclesiæ de Quadragesima leges abjicientibus, mortis supplicium interminatus sit. Ludovicus Augustus in restituenda monastica disciplina plurimum usus est opera Benedicti Anianæ Abbatis, quem alterum Ordinis nostri parentem Gallia sortita est.

Controversiæ.

5. Ut bella rempublicam, sic graves controversiæ per id tempus Ecclesiam perturbarunt. Ex Oriente quippe in Occidentem permanavit quæstio de colendis Imaginibus: quæ Gallorum animos integro sæculo a Græcis abalienavit. Galli vicissim Orientalibus contentionis materiam subministrarunt, ob additamentum Symboli de processione Spiritus-sancti. Quin etiam ex Hispania in Galliam per Elipandum & Felicem Episcopos hæresis Adoptivorum infeliciter disseminata est: at continuo repressa. Accessere quatuor capitula de gemina prædestinatione, de libero arbitrio, de divina voluntate salvandi omnes homines, ac de pretio sanguinis Christi Domini: quæ ingentes in his regionibus turbas excitavere. De Eucharistia etiam hinc inde graviter agitatum apud Gallos; atque de modo, quo Christus e Virgine processit. His omnibus malis cumulum imposuit funestum Græcorum discidium, qui Photio auctore ac incentore in Latinos debacchari cœperunt, variis objectis criminationibus: quæ non tam simultatis causæ, quam colores fuere. In his omnibus quantum pro Ecclesia Majores nostri adlaboraverint, testantur libri ab ipsis editi: in quibus renascentis scientiæ & eloquentiæ, paullo post intermoriturae, vestigia præclara invenias. Hæc breviter ob oculos posita, fusius pro more meo illustrare convenit in gratiam studiosorum; quibus non ingrata est istarum rerum plana & pacata tractatio. Exigit etiam institutum meum, ut de restituta per Benedictum Anianensem Abbatem, aliosque monastica disciplina, data opera iterum edisseram, ut in loco; tum de celebrioribus Ordinis nostri Scholis per ea tempora institutis: cui argumento succedent Observationes ecclesiasticæ, monasticæ, atque historicæ.

§. I.

De hæresi Feliciana, seu Adoptivorum.

6. CUM octavo ac nono sæculo negotiorum ecclesiasticorum summa aut per nostros, aut cum nostris gereretur, penes quos & Ecclesiæ dignitates, & studiorum cura maxime residebant; quænam illorum partes fuerint in controversiis, quæ ea tempestate Ecclesiam sollicitarunt, brevi oratione explicandum est.

7. Ex septem controversiarum capitulis, quæ per illa tempora efferbuisse in Ecclesia mox dicebam; tria tantum hac in Præfatione explicare juvat, aliis in alium tomum rejectis. Cum enim hujus Sæculi Acta in duo volumina partiri coactus sim; simul etiam præloquendi argumenta necesse est dividere in duas partes, ut sua utrique tomo Præfatio respondeat. Hic itaque agendum ante omnia de hæresi Feliciana; tum de Symboli additamento; ac demum de cultu Imaginum: quæ tria origine priora turbarum capita exstiterunt.

8. At-

8. Atque ut a primo exordiar, cum circiter annum 780. Elipandus Toletanæ ecclesiæ præesset, Felicem Urgelitanæ sedis Episcopum, præceptorem quondam suum, consuluit, quo pacto Christum Dei Filium agnosceret, naturalem, an adoptivum. Hic litteris suis professus est, Christum secundum naturam assumtam filium esse non naturalem, sed nuncupativum adoptivumque. Rescripto accepto Elipandus (qui ea doctrina sine dubio ante imbutus fuerat) hoc pestiferum dogma per Asturias & Galliciam disseminavit; Felix vero per Septimaniam, testante Jona Aurelianensi Episcopo initio libri primi de cultu Imaginum. Inter eos, quos Elipandus ad partes suas adduxit, fuere Ascaricus Bracarensis Episcopus, & Fidelis Abbas, cui primo sectæ suæ arcana revelavit, scripta ad eum epistola *mense Octobri, æra* 823. seu anno Christi 785. testante Beato Abbate ab ipso initio libri 1. adversus Elipandum. Accessere etiam ad eamdem sectam Cordubenses nonnulli, ut mox ab ipso Elipando discemus. Id ubi rescivit Hadrianus Papa primus, ad universos Hispaniarum Episcopos scripsit epistolam, quæ est 97. codicis Carolini. Hac eos monet, ut Migentii cujusdam, ejusque asseclæ, nomina Ægilæ, turbas de Paschatis die festo; atque adeo Elipandi & Ascarici Nestorianam in Christum Dominum blasphemiam coercerent. Convocato provincialium Episcoporum cœtu, Elipandus Migentianos, uti ipse in epistola ad Fidelem Abbatem gloriatur, reprimit incunctanter: at proprium errorem, quem a Felice acceperat, publicare pergit. Gliscenti hæresi occurrerunt in primis Beatus Abbas Hispanus, & Hitherius ejus discipulus: quibus in operæ consortionem accessit, præter Paulinum Aquilejensem Patriarcham, Alcuinus, de utroque ita scribens in libro adversus Felicem primo. *Quod vero quemdam Beatum Abbatem, & discipulum ejus Hitherium Episcopum dicitis huic vestræ sectæ primum contraire; laudamus eos in eo, quod veritatem defendere conati sunt. Sed si verum est quod dixistis, eos duas naturas Christi in unum confundere, sicut vinum & aquam, hoc nullatenus consentimus.* Falsa erat hæc criminatio, quam adversarii ex ipsorum sententia perperam inferebant, quasi inde consequeretur, si Christus censeretur filius Dei naturalis, qua homo est, ut natura humana cum divina confundi deberet. Ubi Felicis epistola in Alcuini manus pervenit; auctorem ab errore amica admonitione retrahere conatus est: cui Felix litteras remisit amarulentis, aculeatisque verbis plenas, ut vel ipsa earum probat inscriptio in hunc modum: *Reverentissimo Fratri Albino Diacono, non Christi ministro, sed Antiphrasii Beati fœdissimi discipulo.* Ita locum hunc restitui, cum legatur in editis *antiphrasi beato fœdissimi discipulo*, apud Chesnium: qui etiam in superiori Alcuini versu, ubi de Beato Abbate agitur, *beatum Abbatem* adjectivo nomine expressit.

9. De eodem Beato intelligendus est Elipandus in epistola ad Felicem nuper conversum in hæc verba. *Ego vero direxi epistolam tuam ad Cordobo fratribus, qui de Deo recta sentiunt, & mihi multa scripserunt, quæ in tuo adjutorio debueram dirigere, sed ab ipso hæresiarcham Albini magistro Antiphrasio Beato direxi relegenda*: id est *ad ipsum hæresiarcham Albini magistrum, Antiphrasium Beatum.* Ad hanc antiphrasim respexit ejus Vitæ scriptor, qui de Beati Abbatis libris duobus adversus Elipandum editis ita scribit. *Cujus cum in manus Elipandi & aliorum sequacium pervenit codex, illum infestissimis sunt dedecorum ulceribus verbo & paginis insecuti, inter quæ Antiphrasii nomine macularunt.*

10. Acceptis Felicis litteris Alcuinus respondit libris septem; idemque adversus Elipandum quatuor libros composuit, præmissa epistola, quæ Elipandi bilem in ipsum excitavit. Felix Narbone primum anno 788., dein Ratisponæ anno 792. tum Francofurti ad Mœnum biennio post; mox Hadriano Pontifice Romæ, ibidemque sub Leone anno 799. ad hæc eodem anno in Synodo Urgelitana, cui Benedictus Anianensis Abbas a Carolo Magno legatus interfuit; ac demum in Synodo Aquisgranensi confutatus, con-

victusque ab Alcuino est. Totius fere negotii seriem describit Felix ipse in Confessione Fidei suæ, quam Clericis parochiæ suæ jam sanior factus transmisit. Hæc tametsi omnia octavo sæculo gesta sint, ad hunc locum revocavi: propterea quod ea facta ad Beatum Abbatem, Alcuinum, & Benedictum itidem Abbates, quorum Acta refero in hoc Sæculo nono, pertineant.

11. Post obitum Felicis, quem Lugduni decessisse ex fama refert Ado in Chronico, Agobardus quemdam illius invenit dialogum; eoque perlecto animadvertit, *hominem diligenter & fraudulenter instaurasse, quantum in se fuit, omnem pravitatem dogmatis sui, in qua dudum fuerat detectus & convictus, & propter quam ab honore Episcopatus depositus*. Agobardi hoc de libello censuram *quidam ex fratribus indigne tulerunt*, arbitrati, eam non procedere ex *zelo fidei, sed invidentiæ*. Hinc est, quod tum judicii sui æquitate, tum Fidei integritate ac religione impulsus, *schedulam* (ut vocat) istam sive dialogum impugnare aggressus est in gratiam simplicium, rudiumque Christianorum, *qui incaute admirantes vitam prædicti Felicis, probanda cuncta putabant quæ dixisset; nescientes, quia non ex vita hominis metienda est fides, sed ex fide probanda est vita*. Opusculum hac de re suum Agobardus nuncupavit Ludovico Imperatori, ad cujus exordium imperii Felicem pervenisse inde conjicere licet. Eum etsi *religiosa vita* ac *sanctitate spectabilem* appellet Alcuinus non semel; tamen *in errore suo mortuum* ferebant Adonis ætate. Mala sane (si ita res est) boni hominis fortuna!

§. II.

De additamento Symboli.

12. EOdem tempore exorta est quæstio de processione Spiritus sancti, ventilata primum anno 767. in Synodo Gentiliacensi; dein anno 809. in Aquisgranensi; ac paullo post in Collatione eodem anno Romæ cum Leone Pontifice habita, cui Adalhardus Abbas Corbejensis jussu Caroli Magni, una cum Jesse Ambianensi & Bernario Wormatiensi Episcopis, interfuit, comitante Smaragdo Monasterii S. Michaelis in pago Virdunensi Abbate, qui prædictam collationem in litteras retulit. Dogma probavit singulari edito libello Theodulfus Episcopus Aurelianensis, cui Carolus Augustus hanc provinciam demandaverat. Hujus controversiæ occasio petita est ex more Gallorum, qui cum in Symbolo Constantinopolitano addidissent vocem *Filioque*; in quorumdam reprehensionem incurrere, præcipue Joannis Monachi Jerosolymitani. Is quippe anno jam dicto in Galliam missus ad Carolum, controversiam hac de re commovit, quæ ad Romani Pontificis judicium delata est. Gallorum sententiam probavit Leo Papa III. non factum: ratus nefas esse quidquam citra Ecclesiæ universæ definitionem in Fidei Symbolum admittere. *Licet*, inquit, *docendo cantare, & cantando docere: sed illicite in probibitis, nec scribendo, aut cantando licet inserere*. Legatis persuadentibus consensit Pontifex, ut ne vox *Filioque* penitus expungeretur, ne videlicet id crederetur esse contra Fidem: sed tamen ut paullatim in palatio intermitteretur consuluit, quatenus aliæ Ecclesiæ ejus exemplo eam vocem cantare dediscerent. Verum vox semel admissa revocari non potuit, immo propagatus est ejus usus ad alias Ecclesias, adeoque per totam Ecclesiam Latinam ante medium sæculum nonum, testante Photio Patriarcha, qui litem de hac additione Latinis intentavit, ac post eum Michael Cerularius Leonis Papæ noni pontificatu, uti suo loco demonstrandum. Ab hac voce ventum est ad dogma ipsum, quod fuit seminarium & præcipua causa funestæ discessionis Græcorum a Latinis: de qua etiam nunc ingemiscimus.

§. III.

De cultu sacrarum Imaginum.

13. LOnge gravior ac diuturnior fuit contentio de cultu sacrarum Imaginum, quæ ex Oriente in Occidentem ea tempestate propagata est. Imaginum sacrarum usus in Ecclesia antiquus, & a primis Christianæ Religionis incunabulis institutus; usus varius atque multiplex pro variis temporibus fuit. De planis seu pictis Imaginibus loquor: nam fictarum seu exstantium (quas statuas vocant) longe serius frequentatus est usus in ædibus sacris, præterquam in ecclesiarum aditu sive portis: ubi jam inde a sæculo septimo, saltem apud nostrates Gallos, protuberantes erectæ sunt icones sacræ. Imaginum usus antiquus.

14. Theodorus Lector in historiæ libro 1. commemorat, Eudociam ab urbe Jerosolymitana ad Pulcheriam misisse Imaginem Matris Domini, quam Lucas Apostolus depinxisse ferebatur. De statua Christi per Syrophœnissam (ut fama erat) confecta Eusebius Pamphili agens in historiæ „ lib. 7. cap. 18. ait non mirum esse, si gentiles a Salvatore nostro bene„ ficiis affecti hæc præstiterint: cum & Apostolorum, inquit, Petri & „ Pauli, Christique ipsius pictas imagines ad nostram usque memoriam „ servatas viderimus. Mitto Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Prudentii, „ aliorumque Veterum in hanc rem testimonia.

15. Jam ergo tum, id est procedente sæculo quarto, antiquus in Ecclesia censebatur Imaginum usus. An cultum initio probaverit, aut exegerit Ecclesia, non constat. Nam etsi Imagines Christi Domini, aliorumque Sanctorum esse venerabiles doceat ipsum rationis lumen, nec unquam Ecclesia secus senserit; nihilo minus principio a cultu Imaginum fortasse temperavit, ne si id permisisset, Gentiles ad Christi Fidem conversi in simulacrorum cultum, cui maxime prius addicti fuerant, relapsuri essent. *Si enim Sanctorum Imagines*, inquit Agobardus, *hi qui dæmonum cultum reliquerant, venerari juberentur; puto quod videretur eis non tam idola reliquisse, quam simulacra mutasse*. Sed quia prona quadam facilitate vulgus in visibilia ferri ac difluere solet; quibusdam Ecclesiarum Pastoribus principio consultius visum est omnino temperare ab Imaginum usu, quam eo admisso occasionem dare colendi Imagines cum Gentilium scandalo & offensa. Hinc Patres Eliberitani statuerunt, *picturas in ecclesia esse non debere, nec quod colitur aut adoratur, in parietibus depingi*. Et S. Epiphanius a vicana quadam ecclesia velum removit, in quo Imago Christi vel Sancti cujusdam depicta erat, ut ipse testatur in epistola ad Joannem Jerosolymitanum. An etiam cultus?

16. Neque vero Imaginum cultus adeo necessarius est, ut citra salutis dispendium intermitti aut dispensari ab Ecclesia non possit pro temporum ac locorum conditione. Id ante omnia constituendum censuit vir præstan„ tissimæ doctrinæ Dionysius Petavius in Theologicorum dogmatum lib. 15. „ cap. 13. Imagines scilicet ex eorum per se genere esse, quæ ἀδιάφορα „ nominantur, hoc est, quæ ad salutem omnino necessaria non sunt, nec „ ad substantiam ipsam Religionis attinent: sed in potestate sunt Eccle„ siæ, ut ea vel adhibeat, vel ableget, pro eo atque satius esse decre„ verit. An necessarius?

17. Permisso ac propagato Imaginum usu, ex præconcepto Christi Domini, sanctissimæ ejus Matris, aliorumque Sanctorum amore facile inducti sunt Fideles, tum ad ornandas & nitide habendas eorum Imagines, decentique loco exponendas; tum ad eos exsecrandos, qui eas contemtui ac ludibrio habuissent. Hoc autem studio non solum affecta est rudis ac religiosa plebs: sed etiam Ecclesiæ Pastores & Episcopi eas hoc præci- Quibus modis inductus.

pue nomine probaverunt, quod & idiotis essent librorum loco, ad discenda Christi Domini atque Sanctorum ejus egregia facta; & quibusque utiles ad memoriam eorum refricandam. Et quidem hæc fere prima fuit priscæ Ecclesiæ religio in Imagines sacras. Deinde ventum est ad oscula, ad salutationes, ad geniculationes, thuris ac thymiamatis suffitum, cereorumque accensiones: quæ omnia primum, quidam ut superstitionis germina aversari; alii tolerare tamquam rudis simplicitatis facta; alii denique ut sinceræ pietatis officia probare, modo animus in exemplaria dirigeretur.

Ab Iconoclastis impugnatus.

18. Ea res commovit in primis (sic ferunt) Judæos: qui cum Christi Domini, quem Cruci adfixerant, Imaginem coli animadverterent, rem se præclaram facturos arbitrati sunt, si discidium de cultu Imaginum inter Fideles excitarent. Facilis ac lubrica huic facinori occasio accessit. Quippe Leo Imperator, cognomento Isauricus, Judæorum præstigiis in certam spem adductus Imperii; ubi compos ejus est factus, ut se gratum illis exhiberet, primo quidem Christi effigiem, quæ supra portam æream collocata erat, per suos satellites dejecit anno imperii decimo; tum anno 14. qui reparatæ salutis 730. fuit, apertum bellum Imaginibus sacris indixit, promulgato edicto de illis evertendis. Obstitit incassum Germanus novæ Romæ Patriarcha sanctissimus: nec Gregorii Papæ secundi, tertiive admonitio, dirarumque imprecatio furentem hominem a proposito revocare valuerunt. Leoni e medio sublato successit anno 741. Constantinus dictus Copronymus, paternæ impietatis non minus, quam imperii hæres: qui anno 754. coacto trecentorum triginta octo Episcoporum gregario cœtu, cultum Imaginum damnari curavit. Eidem infeliciter exstincto Leo filius suffectus est anno 775. in annos quinque; successorem sortitus Constantinum, qui cum Irena matre catholica regnare cœpit anno 780. Interim Tarasius in sedem patriarchalem cooptatus, non prius ad eam dignitatem capessendam adduci potuit, quam Augusti potestatem fecissent congregandi Synodum generalem ad restituendum Imaginum cultum. Ea concessa facultate, Constantinopolim Episcopi Orientales una cum Apostolicis Legatis convenere anno 786. translati anno insequenti Nicæam Bithyniæ, (unde Synodus aliquando Constantinopolitana; aliquando, & rectius quidem, Nicæna secunda, septima universalis dicta) ubi totum negotium pro voto sanctissimi Patriarchæ, omniumque Catholicorum perfectum est, decreto edito in Actione 7. his verbis. *Statuimus cum omni exacta cura & diligentia, similiter ac sanctæ Crucis & vivificæ figuram, venerandas & sanctas Imagines palam proponi, quæ coloribus tessellisve constant, aut alia quavis idonea materia, in sanctis Dei ecclesiis, in sacris vasis ac vestibus, necnon parietibus & tabulis, ædibus ac viis: nempe tum Domini ac Dei ac Salvatoris Jesu-Christi Imagines, tum incontaminatæ Dominæ nostræ sanctæ Dei Genitricis, necnon honorabilium Angelorum, ac Sanctorum omnium, ac piorum virorum. Quanto enim frequentius per imaginatam expressionem videntur, tanto magis qui illas intuentur, ad prototyporum recordationem & desiderium excitantur. Et ut ipsis osculum & honorariam adorationem deferant*, seu, ut Græca verba reddam, καὶ ἐπιπόθεσιν καὶ ταύταις ἀσπασμὸν, καὶ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν; *non tamen verum secundum Fidem nostram latriæ cultum, qui soli divinæ naturæ convenit*, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θείᾳ φύσει. *Sed eodem modo veneremur, quo figuram pretiosæ ac vivificæ Crucis, & sancta Evangelia, ac cetera sacra donaria: tum ut suffitus & lumina ad illas honorandas adhibeantur, quæ fuit antiquorum religiosa consuetudo.*

Nicænæ Synodi in eos decretum.

19. His omnino verbis continetur septimæ Synodi decretum de colendis Imaginibus: in quo multa occurrunt observanda. Primum, nullam in eo fieri mentionem statuarum, quas nondum usus ferebat, immo neque ad hunc usque diem fert apud Græcos; sed planarum, seu pictarum, tessellatarumque Imaginum. Unum tamen huic sententiæ opponi potest ex epistola Michaelis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Augustum: ubi con-

conqueruntur, quod quidam Græcorum *corpus Domini in manus Imaginum ponebant*, a quibus communio accipiebatur : quod quidem pictis Imaginibus convenire non potest, sed tantum fictis. Harum proinde usus apud Græcos nonnullos ea tempestate obtinebat, tametsi rarior, & nulla Ecclesiæ auctoritate approbatus. Unde in æde S. Sophiæ, ab Justiniano Augusto constructa sæculo sexto; cum multæ essent Imagines, nullæ tamen fictæ exstabant; sed tantum cælatæ, insculptæque in argenteis tabellis, referente Paulo Silentiario, teste oculato : quæ quidem effigies a pictis & planis parum differunt, uti & tessellatæ. Deinde in superiori Concilii Nicæni definitione observo, nihil etiam decerni de sanctissimæ Trinitatis, Dei Patris, aut Spiritus-sancti picturis, quas necdum etiam admittebat ætas illa. Tertium, Imaginibus Christi Domini ac Sanctorum, non absolutum, sed relativum dumtaxat cultum concedi qui ad πρωτότυπα referatur. Quartum, τιμητικὴν προσκύνησιν, id est honorariam seu externam adorationem, non verum latriæ cultum, soli divinæ naturæ debitum, deferri, eum ad modum, quo *Crucem ac sacra donaria*, hoc est proposita sacrosancti Missæ sacrificii munera, quæ Græci etiamnunc ante consecrationem honorant, venerabantur. Ex quo manifestum est, deceptos fuisse, quemadmodum notavit in primis Guillelmus Estius, Scholasticos plerosque, qui Imagini Christi & sanctæ Cruci latriæ relativam (quam vocant) adorationem tribuendam esse affirmarunt, contra expressam hujusce Concilii ac veterum Patrum definitionem. Cum Nicæna Synodo hac in parte omnino tum conveniebat Gallicana Ecclesia; quæ *ex sanctorum Patrum traditione Crucem Christi venerabatur, adorabat, colebat, non cultu & adoratione, quæ solius Divinitatis est*; sed inferiori, nimirum eam salutando, & ad eam procumbendo, directa mente ad Christum, qui per eam nos redemit, uti explicat Jonas Aurelianensis Episcopus in lib. 1. adversus Claudium Taurinensem, & ante eum Dungalus Reclusus.

20. Absoluta Synodo Nicæna, Patres ejus decreta retulere ad summum Pontificem Hadrianum, qui ea probavit, atque auctoritate sua confirmavit, missis synodalium actorum exemplis ad Carolum Magnum, aliosque Principes Latinæ communionis. Offendit Gallicanos Præsules προσκυνήσεως seu adorationis nomen, quod Imaginibus sacris Synodus tribuebat. Hinc querelis ad Carolum delatis, commissa est cura nonnullis Episcopis colligendi capitula quædam ex sanctis Patribus de Imaginum cultu. Anno post Synodum tertio, hoc est anno Christi 790. editum est hac de re opusculum in quatuor libros divisum : quod quidem integrum, aut certe quædam capitula ex eo selecta, ut censet Petavius, Carolus anno 792. per Angilbertum Abbatem Centulensem transmisit ad Hadrianum Papam, ut Gallicanæ Ecclesiæ ejusque expostulationis rationem Pontifex haberet. His capitulis acceptis Hadrianus alia opposuit in decreti Nicæni confirmationem. Nec sic tamen acquievit Gallicana Ecclesia : sed anno 794. in Synodo Francofurti ad Mœnum habita maxime in causa Felicis Urgelitani Episcopi, contrarium Nicænæ definitioni decretum Patres edidere cap. 2. in hæc verba. *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum Synodo, quam de adorandis Imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui supra sanctissimi Patres nostri, omnimodis adorationem & servitium renuentes, contempserunt, atque consentientes condemnaverunt.* Idem in Anglia paullo ante sancitum dicitur; simulque Alcuinus epistolam contra Nicænum statutum exarasse *ex auctoritate divinarum scripturarum mirabiliter affirmatam*, *illamque ex persona Episcoporum & Principum* istius insulæ *Regi Francorum attulisse* : cujus rei fides est penes Symeonem Dunelmensem Monachum, ac Rogerium Hovedenum, quibus accedit Matthæus Monachus Westmonasteriensis.

Gallis haud probatum.

21. Anno dein 824. Legati Michaelis & Theophili Imperatorum ex O-

riente ad Ludovicum Augustum missi, traditis divalibus litteris exposuerunt intempestivum (ut ferebant) Græcorum studium in sanctas Imagines, quod scilicet *sanctas Cruces de templis* expellerent, & earum loco pictas Imagines statuerent, accenderentque *lucernas coram eis*, simul & incensum adolerent; quod eas psallendo adorarent, atque ab eisdem Imaginibus *auxilium* peterent, easque *filiorum suorum* de baptismatis fonte susceptrices facerent. Quin etiam addebant, quosdam Sacerdotum colores de Imaginibus erasos immiscere vino & oblationibus sacris; & ex hac oblatione post Missarum sollemnia Fidelibus communionem sacram porrigere; aliaque multa id genus superstitiose patrari.

22. Ludovicus his litteris commotus, petita licentia ab Eugenio Papa Episcoporum conventum Lutetiam Parisiorum indixit, in quo conditus est alius libellus ad probandum retinendas quidem Imagines, at nullatenus adorandas esse, ullove superstitioso cultu honorandas. Sed cum vereretur Augustus, ne lecto integro libello commoveretur Eugenius Papa; collecta ex eo libello capitula ipsi direxit per Hieremiam Senonensem, & Jonam Aurelianensem Antistites, dato mandato, ut hac de re prudenter ac moderate cum Pontifice agerent. Quid inde actum sit, incertum: at constat Gallicanam Ecclesiam in eadem sententia perstitisse usque ad finem sæculi noni, quo fere tempore cum Græcis & Romana Ecclesia in modo colendi Imagines convenire cœpit, ut postea exponam.

23. Post Synodum Parisiensem Claudius Taurinensis Episcopus, natione Hispanus, Felicis Urgelitani discipulus, auctoritate qua apud Ludovicum Augustum pollebat, nimis quam elatus, Imagines & Cruces ex parochiæ suæ basilicis abegit, confregitque. Ea re comperta, Theodemirus Gallus Abbas cujusdam Monasterii, in quo *centum quadraginta Monachi sub Regula S. Benedicti* vivebant, Claudio ceteroquin familiaris admodum & acceptus, adversus eum ob istud factum commotus, conquestusque est scripta epistola, quæ retinendas Imagines, non tamen adorandas asserebat. His litteris ab amico directis superbe ac proterve Claudius respondit apologetico (quod vocat) edito adversus Theodemirum: cujus defensionem Dungalus Reclusus suscepit biennio post Synodum Parisiensem; tum Jonas Aurelianensis Episcopus sub extremum tempus vitæ Ludovici Augusti tribus libris, quos iisdem Ludovico & Claudio mortuis perfecit, & Carolo Calvo nuncupavit. Ambo vero in opusculo suo tria moliuntur adversus Claudium. Quippe *de tribus*, inquit Dungalus, *causis ille impudens calumniator in sua disputavit epistola, hoc est primo de Imaginibus confringendis ac projiciendis: secundo de Cruce non adoranda amplius, quam asinus quilibet, aut spinosa rubus; tertio Memorias*, id est oratoria, *Sanctorum, & specialiter ecclesiam S. Petri probibebat adiri*. Hos Claudii errores Dungalus & Jonas libris suis confutant.

24. De sanctæ Crucis & Imaginum cultu eadem fuit aliorum Galliæ, immo & Germaniæ Episcoporum sententia, testante Jona in lib. 1. *Qui quæso te sunt isti, qui agnos pictos velint adorare? Numquidnam Galli aut Germani? qui cuicumque picturæ adorationem non solum defendere detrectant, sed & adorantibus libera voce resultant, eosque quantum possunt invectione redarguunt, & ut ad sanam mentem redeant, toto conamine elaborant.* Aperta est hac de re Eginhardi, Agobardi, Annalium Francorum, Bertinianorum, atque Fuldensium, Hincmari & Adonis sententia in Synodum Nicænam. At videndum porro est, in quo sita fuerit Gallorum sententia pro Imaginibus sacris, qua in re discreparint a Græcis; ac quomodo tandem in consensionem cum eis venerint.

25. Gallos, uti & alios populos catholicæ communionis, Imaginibus in basilicis & in privatis ædibus usos antiquitus fuisse constat. Præclarus hujus rei locus est apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 22. *Etiam & isto nunc tempore per credulitatem integram* tanto-

tanto Christus amore diligitur, ut cujus legem in tabulis cordis credentes populi retinent, ejus etiam Imaginem ad commemorationem virtutis in tabulis visibilibus pictam per ecclesias ac domos adfigant. Sed in hoc inimicus semper humani generis æmulus exstat. Deinde commemorat Judæi cujusdam factum, qui cum hujusmodi Imaginem in tabula pictam ac parieti adfixam in Ecclesia sæpe vidisset; telo ipsam Imaginem perfodit, elisamque de pariete clanculum deportavit in domum suam, ut eam flammis exureret; at divinitus impeditus fuit, fluente sanguine ex vulnere inflicto. Eadem religio fuit Anglorum in Imagines, testante Beda in lib. 1. de vita Biscopi Abbatis sui. Is *picturas Imaginum sanctarum*, scilicet beatæ Mariæ & duodecim Apostolorum, præterea *Imagines evangelicæ historiæ, & visionum sancti Joannis Evangelistæ Roma detulit, & in ecclesia sua collocavit: quatenus intrantes ecclesiam omnes, etiam litterarum ignari, quaquaversum intenderent, vel semper amabilem Christi, Sanctorumque ejus, quamvis in imagine, contemplarentur adspectum; vel dominicæ Incarnationis gratiam vigilantiore mente recolerent; vel extremi discrimen examinis, quasi coram oculis habentes, districtius se ipsi examinare debuissent.* Hinc errati arguuntur Centuriatores Magdeburgenses, qui ex Nauclero & Balæo, sine veteris alicujus (ait Spelmannus) testimonio, asserunt, Imagines per Egvvinum Wigorniensem Episcopum in Anglicanas primum ecclesias fuisse invectas, pontificatu scilicet Constantini Papæ, qui sedere cœpit anno 708. octodecennio post mortem Biscopi Abbatis. Ad Galliam revertor, ubi notum est factum Sereni Massiliensis Episcopi, qui sub initium sæculi septimi, cum populum sibi creditum ad adorandas Imagines fervescere animadverteret; eas e templis eliminavit, projectasque confregit. Sereni zelum probavit Gregorius Magnus, prohibentis ne quid manu factum adoraretur: factum improbavit, quod scilicet easdem Imagines confregisset. *Idcirco enim*, inquit, *pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent. Tua ergo fraternitas & illa servare, & ab eorum adoratu populum prohibere debuit: quatenus & litterarum nescii haberent, unde scientiam historiæ colligerent; & populus in picturæ adoratione minime peccaret.* Qua in epistola duo tantum exigit sanctissimus Pontifex, nempe Imagines in ecclesiis retinendas esse, non tamen adorandas. Hanc regulam, a summo & vere magno Pontifice Gallicano Antistiti præscriptam, tota quanta est Gallicana Ecclesia sibi sequendam esse indubitanter existimavit.

26. Quam ob rem Imaginibus sacris plus tribuerint Græci, eorumque exemplo Massilienses, Græcorum colonia quondam; quadamtenus conjecisse mihi videor. Id siquidem in more positum erat apud Græcos, aliosque populos Romano subjectos Imperio, ut statis diebus Imagines & statuæ Imperatorum, qui beneficiis rempublicam demeruissent, quotannis colerentur certis ritibus: quos postea Imaginibus sacris exhibendos esse religio facile persuasit. Quantus honos Constantini Magni statuæ delatus sit, perspicue innuit Theodoritus in Historiæ lib. 2. cap. 34. ubi de iis quæ ejusdem jam defuncti cadaveri exhibita fuerant, fidem facturus, hæc habet. Εἰ δὲ τις ἐκείνοις διαπιστεῖ, τὰ νῦν περὶ τὴν ἐκείνου θήκην καὶ τὴν ἀνδρίαν. τὰ γινόμενα βλέπων, πιστευσάθω τοῖς γεγραμμένοις, id est juxta emendatam suspiciendæ memoriæ Henrici Valesii versionem: *Quod si quis istis non vult credere; is ea intuens quæ nunc ad ejus loculum & statuam geruntur, credat his quæ scripta sunt.* Quænam vero fuerint illa, quæ ad Constantini sepulchrum & statuam fiebant, observat idem Valesius ex Philostorgii lib. 2. cap. 18. ubi auctor iste tradit, Julianum Apostatam Christianos accusasse, quasi Constantini Imaginem, in porphyretica columna stantem, sacrificiis propitiarent, lucernis atque odoribus colerent, precesque velut Deo allegarent, & ad depellenda mala ei supplicarent: quæ sollemnis pompa celebrabatur quotannis undecima die mensis Maji. Quod mortuorum Imaginibus deferebatur, id etiam vivorum statuis non raro fiebat tanta cum adulantis vulgi licentia, ut Theo-

Græci cur in Imaginum cultum magis effusi.

L. unica Cod. Th. de Imag. Imperial.

dosius Imperator piissimus edita lege jusserit, ut si quando ejus statuæ vel imagines erigerentur, seu diebus (ut adsolet) festis, sive communibus.; adesset Judex sine adorationis ambitioso fastigio; curaretque, ut excedens cultura hominum dignitatem, superno numini reservaretur. Effusam hanc statuas & imagines imperiales colendi licentiam, tametsi tantisper castigatam, improbat Zacchæus Christianus in Dialogi lib. 1. cap. 28. ubi conquerenti Apollonio Philosopho, cur imagines hominum, vel ceris pictas, vel metallis defictas, sub Regum reverentia etiam publica adoratione venerarentur; respondet id sibi probari nec posse, nec debere. Divini quippe speciale hoc nomen officii esse. *Sed sicut in hujusmodi malum*, inquit, *primum adulatio homines impulit: sic nunc ab errore consuetudo vix revocat. In quo tamen incautum obsequium, non aliquem divinum deprehenditis cultum: sed propter similitudinem amabilium vultuum, gaudia intenta plus faciunt, quam hi forte exigant, quibus defertur; aut perfungi oporteat deferentes. Et licet hanc incautioris obsequii consuetudinem cautiores horreant Christiani, nec prohibere desinant Sacerdotes; non tamen Deus dicitur, cujus effigies salutatur; nec adolentur thure imagines, aut colendæ aris superstant: sed memoriæ pro meritis exponuntur, ut exemplum factorum probabilium posteris præstent, aut præsentes pro abusione castigent*. Perseveravit mos iste usque ad tempora Gregorii Magni, ut patet ex initio libri 11. epistolarum, ubi hæc verba lego: *Venit icona Focæ & Leontiæ Augustorum Romam, & acclamatum est eis in Lateranis in basilica Julii ab omni Clero vel Senatu: Exaudi Christe. Focæ Augusto & Leontiæ Augustæ vita.*

27. Ita ergo res accidisse videtur, ut cum adorationem, odores, aliosque sollemnis pompæ ritus augustalibus statuis deferrent Græci; visum est etiam religiosis quibusque, nihil minus Christi Domini, beatæ Mariæ, aliorumque Sanctorum Imaginibus deferendum. Sicque honoraria illa imperialium statuarum veneratio ad sacras Imagines traducta est primum apud Græcos, serius apud Gallos, quibus inauditus inusitatusque fuit cum prioris, tum posterioris generis cultus. Certe Carolini operis scriptor Imaginum imperialium adorationes magnopere reprehendit in lib. 3. cap. 15. Quam ob rem, ubi ejusmodi cultum synodali auctoritate Imaginibus sacris delatum accepere Gallicani Præsules; contra obniti cœpere, quasi honor Deo proprius ad simulacra transferretur.

Gallorum sententia explicatur.

28. Atque ut perspicuum fiat, qua in re versaretur Gallorum discrimen tum a Græcis, tum ab Imaginum effractoribus seu Iconoclastis; quidve moliti sint Patres Synodi Francofurtensis, & Parisiensis; observandum est Latinos tribus in rebus consensisse cum Græcis. Primo retinendas & exponendas in ædibus privatis atque sacris Christi & Sanctorum Imagines ad excitandam eorum memoriam, & ad erudiendos simplices ac illitteratos Christianos. Secundo colendam & adorandam esse Crucem, non quidem adoratione summa & latreutica, ac κατὰ πίστιν, secundum fidem, quasi quid divinum, aut cultu dignum ei inesse credatur; sed honoraria, id est illam salutando, aut caput inclinando vel procumbendo ad illam, mente ad Christum directa. Tertio etiam reliquias Sanctorum congruo cultu venerandas esse. Quæ postrema duo diserte asserunt Jonas & Dungalus in libris suis adversus Claudium Episcopum Taurinensem. At unum erat, in quo Galli a Græcis dissidebant: nimirum quod cultum etiam honorarium seu externum Imagini cuilibet denegabant, non tantum absolutum, sed etiam relativum (ut vocant) & transitorium. Denique ab Imaginum effractoribus omnino recedebant, tum in eo, quod illi Imagines sacras penitus abjicerent; tum in eo, quod Imaginum adoratores vocarent idololatras. Quod convicium Latini, saltem nonnulli, Græcis impingi nolebant ob Imaginum cultum, tametsi ab eis dissentirent. Hæc paucis, quoad ejus fieri poterit, explicanda.

29. Adorationem & cultum Imaginibus sacris detrahebant Galli, hac in-

inducti ratione, quod omnis cultus & adoratio soli Deo debeatur. Hinc Carolinus auctor in lib. 2. cap. 21. probat, cultum & adorationem Imaginum pene cunctarum divinarum scripturarum abdicari eloquio. *Solum namque Dominum*, inquit, *colere*, *ipsum adorare*, *ipsum glorificare debere totius divinæ Scripturæ tuba intonat*. Eodem ferunt Jonæ verba in lib. 1. *Creaturam adorari*, *eique aliquid divinæ servitutis impendi nefas ducimus*; *hujusque sceleris patratorem detestandum & anathematizandum libera voce proclamamus*. Et Agobardus, *Soli Domino*, inquit, *offeramus gloriam & honorem*, *nec cum simulacris fornicemur*. Et infra: *Nemo se fallat*, *nemo se seducat*, *nemo se circumveniat*. *Quicumque aliquam picturam*, *vel fusilem*, *sive ductilem adorat statuam* *; *non exhibet cultum Deo*, *non honorat Angelos vel homines sanctos*, *sed simulacra veneratur*.

* Erant ergo tum in usu, saltem alicubi, statuæ Sanctorum.

30. Neque dixeris hæc intelligi de cultu absoluto, non vero de transitorio, qui ad exemplaria refertur. Tam enim secundarium hunc cultum auctores isti, quam primarium refutabant. Audiamus Agobardum in cap. 19. *Dicit forsan aliquis*, *non se putare Imagini*, *quam adorat*, *aliquid inesse divinum*: *sed tantummodo pro honore ejus*, *cujus effigies est*, *tali eam veneratione donare*. *Cui facile respondetur*: *quia si imago*, *quam adorat*, *Deus non est*; *nequaquam veneranda est*, *quasi pro honore Sanctorum*, *qui nequaquam divinos sibi arrogant honores*. Et in cap. 35. *Nec iterum ad sua latibula fraudulenta recurrat astutia*, *ut dicat se non Imagines Sanctorum adorare*, *sed Sanctos*. *Clamat enim Deus*: *Gloriam meam alteri non dabo*. Eadem est sententia Jonæ in lib. 1. Nam relatis ex Claudio eorum, qui colebant Imagines, hisce verbis: *Non putamus Imagini quam adoramus*, *aliquid inesse divinum*; *sed tantummodo pro honore cujus effigies est*, *tali eam veneratione adoramus*: hæc subinfert: *Una autem reprehendimus ac detestamur*. *Quia cum eorum sententiam non subterfugiat Imaginibus nihil esse divini*; *majori digni sunt invectione*, *eo quod debitum honorem divinitati impenderint infirmo & egeno simulacro*.

31. Ex his manifestum est, Gallos ejus temporis, saltem nonnullos, omnem penitus cultum, absolutum atque relativum, Imaginibus abdicasse; ac proinde solam Crucem, cujus cultus ad Christum Dominum refertur, Angelos & homines sanctos, hoc secundario cultu esse honorandos; non tamen cultu divinitatis, ut idemtidem inculcat Jonas. Quapropter dispiciendum est, num tota controversia in adorationis & cultus vocabulis hæserit; ob idque solum ejusmodi officia Imaginibus denegarent Galli, quod hæc supremi cultus nomina ab ipsis crederentur. Quod ut magis exploratum evadat, investigare necesse est, an aliquid observantiæ Imaginibus detulerint, quam tamen cultus aut adorationis nomine designandam esse negaverint.

32. Hac in controversia, ut fere in omnibus aliis, quidam media via, quidam extremis ambulabant. Auctor Carolinus, & scriptor libelli editi nomine Synodi Parisiensis, simulque Agobardus (quem istius libelli auctorem agnoscunt nonnulli) aliquanto ferventius rem agunt, & longius progrediuntur. Paullo moderatior est Jonas: at Walafridus Strabus & Dungalus non longe a sententia Nicænæ Synodi recedunt. Hujus discriminis causa petenda est tum ex novitate controversiæ, qua incipiente contentiones amplius fervere solent: tum ex diverso hominum genio, quorum alii æquiores, alii magis præcipites, in diversa feruntur; alii adversariorum sententiam inique æstimant, expriruntque.

33. Carolinus auctor in lib. 2. cap. 24. censet fas esse, hominem *adorare* charitatis & salutationis officio: secus Imagines manu factas, quibus ne quidem eumdem honorem, qui sacris vasis defertur, concedit in cap. 29. tametsi Sanctorum, sacrarumque reliquiarum venerationem approbat in lib. 3. cap. 24. & 31.

34. Eodem fertur libellus Synodi Parisiensis, in quo legitur non mediocriter errasse septimæ Synodi Patres, *qui eas* (Imagines) *non solum coli & adorari*, *& sanctas nuncupari sanxerunt*, *verum etiam sanctimoniam ab eis se adi-*

adipisci professi sunt. Quin etiam Hadrianum qui Synodi decreta confirmavit, eo nomine reprehendit, quod Imaginum superstitiosam (sic appellat) venerationem auctoritate sua probaverit.

35. Ulterius progreditur Agobardus, in cap. 32. scribens, Imagines, vel pictas, vel sculptas, causa historiæ ad recordandum, non ad colendum admitti oportere. Et cap. 33. errorem invalescentem eo evasisse, *ut idololatriæ vel anthropomorphytarum hæresi propinquum aut simile sit adorare figmenta, & spem in eis habere*. Ad hæc, Imagines sanctas appellari non patitur in cap. 34. quod etiam improbat libellus Synodi Parisiensis. Denique eo progressus est Agobardus in cap. 23. ut dixerit, exemplo Ezechiæ Regis, qui serpentem æneum a Deo institutum magna cum laude contrivit, quoniam errans populus eum tamquam idolum colere cœperat; multo religiosius Sanctorum Imagines comminuendas esse, & usque ad pulverem eradendas: præsertim *cum non illas fieri Deus jusserit, sed humanus sensus excogitaverit*.

36. Jonas etsi omnem Imaginibus cultum abjudicare videtur, easque ad memoriam dumtaxat & eruditionem exhibendas putat; non tamen cultores *idololatras* vocari sinit, ut ejus verba testantur in lib. 1. *Nam & illi*, inquit, *qui nimio & indiscreto amore ob honorem Sanctorum eorum Imaginibus supplicant, nescio an temere idololatræ sint vocandi. Videntur sane potius ab hac superstitione adhibito rationis moderamine revocandi, quam idololatræ (cum utique sanctæ Trinitatis fidem veraciter credant & prædicent) nuncupandi*. Contendit tamen Jonas, nequaquam venerandas esse Imagines. Id nescio an, vel quid aliud improbaverit Lupus Abbas Ferrariensis, cui opus suum discutiendum transmiserat. Huc enim refero Lupi epistolam 27. quam *reverentissimo Præsuli Jonæ* inscribit cum W. Monacho (ut credere par est) suo, respondens in hunc modum. *Librum vestrum, sicut rogastis, excurrimus, sed, ut parcissime dicamus, in eo mutare nihil voluimus: ut operis vestri sitis ipsi correctores, cujus estis auctores. Siquidem expendenda nobis fuit teneritudinis & tenuitatis nostræ ratio, & ætatis ac Ordinis vestri habenda consideratio: nec facilitatem ac delectationem quamdam reprehendendi, quam in quibusdam notare solemus, debuimus imitari*. Ita pro modestia sua Lupus, cujus sententiam hoc de argumento inde elicere nobis non licet.

37. Walafridus Strabus Abbas Augiensis in lib. de rebus ecclesiasticis cap. 8. tantillo amplius Imaginibus indulget, quam Jonas; censetque non tantum esse retinendas, sed etiam ob amorem eorum, quorum similitudines sunt, animis videntium arctius imprimendas. Et quidem in eo *devotionem & utilitatem, qua commoveri vel instrui appetimus, non esse culpandam: sed in his colendis superstitionem & hebetudinem, qua spiritalem cultum ad corporalia traducere erronei nituntur, esse damnandam*. Itaque tam eos improbat, *qui easdem Imagines ultra quam satis est venerantur*; quam qui illas ut quasdam idololatriæ species penitus respuunt. Unde intelligitur a Walafrido non damnari quemlibet Imaginum cultum; sed tantum immodicum, maxime *spiritalem*. Quod omnino consonat Nicænæ Synodi decreto, quæ *honorarium* dumtaxat cultum, id est externum Imaginibus tribuit.

38. Præter ea Walafridus *ne ipsos quidem sanctos homines*, vivos vel mortuos, divinis colendos honoribus vel honorandos ait: quæ certe doctrina sana est, maxime si ad ejus interpretationem expendatur. *Rogamus enim*, inquit, *Sanctos, non ut ipsi præstent per se, quæ saluti nostræ necessaria sunt: sed ut ab auctore bonorum, utpote illi proximiores meritis, & ideo certius audiendi, impetrent, quæ saluti petentium opportuna non nesciunt. Deum autem oramus, ut sua bonitate gratuita, meritis & intercessionibus Sanctorum, quæ nobis judicat commoda, largiatur. Et huic quidem ut Deo, Domino, Judici, Creatori, Omnipotenti & Salvatori supplicamus: illos vero ut Dei amicos, Domini famulos, patronos, vere honoratos, & pleniter salvatos in adjutorium vocamus. Tales esse preces fidelium, qui publicas Ecclesiæ orationes considerare norunt, dubitare non poterunt*. Ex his patet, Walafridum de Sanctorum honore & appellatione recte

recte sensisse, eos nempe honorari, precibus interpellari posse, ac debere: at nequaquam iis uti Deo, Domino, ac Judici supplicandum, quasi ab ipsis petita accipere possimus: qua in re divinos honores reponit. Post hæc demum, tam Sanctorum, quam sacrarum Imaginum cultum ita concludendo exponit. *Cum itaque talis sit Christiani perfectio sensus; non sunt omnimodis honesti & moderati Imaginum honores abjiciendi.* Hæc tam clara sunt pro religioso ac legitimo cultu Imaginum, ut mirum sit aliquos dicere, caute hoc in loco legendum esse Walafridum. Nam etsi divinos Imaginibus, ipsisque Sanctis honores negat; honestos tamen & moderatos concedit. Neque subscribere possum magno certe viro Dionysio Petavio, scribenti in Dogmatum lib. 15. cap. 16. n. 8., Walafridum in hoc tantum illos honores reposuisse, ut minime conculcentur, aut deleantur. Etsi enim id subinde admonet; tamen aliquid amplius desiderat, cum agit de moderato Imaginum cultu, quo aliquam externi honoris significationem omnino designat. Immo non tantum in externo cultu reponit hunc honorem, sed & in affectu interno, ut patet ex ultimis ejusdem capituli verbis. *Sic itaque Imagines & picturæ habendæ sunt & amandæ; ut nec despectu utilitas adnulletur, & hæc irreverentia in ipsorum, quorum similitudines sunt, redundet injuriam: nec cultu immoderato Fidei sanitas vulneretur, & corporalibus rebus honor nimie impensus arguat nos minus spiritalia contemplari.* Itaque ex Walafridi sententia *amandæ* sunt Imagines, non despiciendæ, ita ut amor ille externum a nobis honorem in picturas sacras exigat, & in exemplaria dirigatur internus affectus.

Sic Anastasius σχετικὴν προσκύνησιν, ex Theophane, vertit affectivam adorationem, in Hist. eccles.

39. Cum VValafrido consentit Dungalus Reclusus Monasterii (ut puto) Dionysiani in agro Parisiensi. Is siquidem epistolam ad Carolum Magnum de duplici solis eclipsi, quæ anno 810. contigit, scripsit interventu VValdonis Abbatis, cui ejus rei gratia Carolus direxerat epistolam, ut per illam ipse ex Caroli *verbis* Dungalum *interrogaret de ratione defectus solis*. Unde conjector Dungalum fuisse Reclusum in Cœnobio Dionysiano: tum quia VValdo Abbas per id tempus huic loco, uti & Augiæ, præerat: tum quia „ liber Dungali contra Claudium, judicio Papyrii Massoni primi ejus edi- „ toris, scriptus est in Monasterio beati Dionysii ad Sequanam flumen, ubi „ in manibus Velii Benedictini Ordinis, & Bibliothecarii, nobilis & docti „ viri, a multis visus est. Itaque Dungalus contra Claudium agens in fine „ libri sui de cultu Imaginum, hæc habet. *His ergo omnibus superius comprehensis, certissime & evidentissime patet, picturas sanctas, & sanctam Domini Crucem, & sacras electorum Dei reliquias, dignis & congruis honoribus a Catholicis & Orthodoxis in Deo, & propter Deum venerari oportere: non ut sacrificando eis divinus bonor & cultus, soli Deo omnium Creatori debitus, sit a quoquam deferendus: sed ut in ejus amore, bonore, laude & gloria sua sancta insignia & venerabilia vasa, prout decet, singula eorum a fidelibus & religiosis salva fide & non ficta bonorentur, & amplectantur.* Ubi nemo non videt Imaginibus a Dungalo tribui religiosum cultum, qualem sanctæ Cruci ac reliquiis sacris tunc temporis impendebat Gallicana Ecclesia.

40. Eumdem etiam cultum picturis sacris concessit Hincmarus Remorum Antistes, qui *flagitantibus Coepiscopis fratribus suis librum scripsit, qualiter Imagines Salvatoris nostri, vel Sanctorum ipsius venerandæ sint*, testante Frodoardo in historiæ Remensis lib. 3. cap 29. quod Hincmari opus etsi exciderit, tamen ex Frodoardi verbis intelligimus, Hincmarum Imaginibus non denegasse cultum omnem, sed qualemcumque concessisse. Itaque inter eos omnes, quos hactenus commemoravi, auctores Gallicanos, nulli sunt qui propius ad Nicænæ Synodi decretum accesserint, quam Hincmarus, Dungalus, & VValafridus Strabus, quem Gallicanis scriptoribus hoc in loco accenseo; omnes ex Ordine S. Benedicti.

41. Ex iis quæ hucusque dicta sunt, intelligimus, quænam fuerit Gallorum sententia de cultu Imaginum; & qua ratione explicari debeat honos ille divinus, quem scriptor Carolinus, libellus Synodi Parisiensis, Agobardus, & Jo-

Jonas picturis sacris abrogant. Nempe sentiebant Galli Imagines honore moderato coli posse, eas scilicet decenti in loco collocando, ornando, curandoque, ut quam maxime niterent; & ne pulvere sordibusve inficerentur. Sic Servatoris nostri statuam, hominum incuria jam mutilatam, deformatamque, & ignoratam cujus esset; postea agnitam, Christiani in Diaconico, id est in sacrario ecclesiæ, collocarunt, teste Philostorgio in historiæ lib. 7. competentem ei curam atque observantiam deferentes, τὰ πρέποντα ἐτεράπευον, nequaquam tamen eam colentes aut adorantes, σέβοντες μετὰ ἢ προσκυνοῦντες οὐδαμῶς. Neque enim fas erat, inquit Philostorgius, æneam, aut aliam quamlibet materiam adorare. In hoc, inquam, Gallorum nostrorum religio in Imagines eo tempore fere sistebat, eorum scilicet, qui res sacras melius callebant. Nam simpliciores, immo & forte religiosiores Christiani, a salutationibus, & capitis saltem inclinationibus abstinuisse non facile crediderim.

42. Quod vero opus Carolinum, libellus Synodi Parisiensis, & Agobardus vehementius in cultum sacrarum Imaginum invehuntur; id factum ex præjudicio & præconcepta opinione immoderati cultus, quem Græci Imaginibus ita deferre censebantur, ut in eis spem suam ponerent, & internum cultum adorationemque eis adhiberent. Quippe προσκυνησέως vocabulum, quo usi sunt Patres Nicæni, vehementer Gallos offendit, ratos illam vocem in proposita materia legitimum sensum pati non posse: propterea quod adoratio religiosa, qualiscumque sit, aut soli Deo convenire, aut spiritalem internumque cultum, quem picturis exhibere nefas, designare videatur. Et oscula quidem ac thymiamatum suffitus, cereorumque accensiones Imaginibus citra superstitionis culpam concedi non posse putabant. Hinc Auctor Carolinus ex præconcepto adorationis, aliorumque rituum Græcanicorum odio longius progressus est, ut ne eum quidem honorem, qui sacris vasis conceditur, Imaginibus tribui pateretur, nimirum propter periculum superstitionis. Huc referri potest Augustini sententia in Psalmum 113. ubi paganos arguens ob cultum simulacrorum, innuere videtur eo tempore non viguisse in Africana Ecclesia Imaginum usum, sed sacrorum vasorum: *quæ quidem ipso ministerio consecrata sancta dicuntur. Verumtamen*, inquit, *numquid os habent, & non loquuntur? numquid oculos habent, & non videbunt? numquid eis supplicamus, quia per ea supplicamus Deo?* Et hinc forsan Carolinus Auctor vasis sacris qualemcumque honorem indulsit, quem Imaginibus sacris abjudicavit. Sic etiam affecti erant Galli in libros sacros. *Nam*, teste Jona in Præfatione lib. 2 contra Claudium, *sacræ religionis usus in sancta Ecclesia tunc servabatur, ut perlecta sacri Evangelii lectione, ab Episcopo, vel Presbyteris, ceterisque sacri Ordinis religiosis, codex in quo Evangelii lectio recitata est, multiplicibus osculis veneraretur*, capite inclinato ad codicem, *illius* scilicet *causa, cujus verba esse creduntur*. Hinc vero contra Gallos argumentum sumsit Anastasius in Præfatione ad versionem Synodi Nicænæ, contendens, ob eamdemmet causam Imaginibus sacris cultum non esse denegandum. Hæc ergo Carolinum Auctorem movebant adversus decretum Nicænum.

43. Simili ratione Patres Synodi Francofurtensis duabus offensi sunt rebus, nempe adorationis vocabulo, & prima interpretatione sententiæ Nicænæ, quam Carolinus Auctor attulerat. Quippe ipsi adorationis vocem non ferentes, omnino Imaginum *adorationem & servitutem* admittere recusarunt, ob id scilicet, quod ista vocabula cultum uni *Deificæ Trinitati* competentem designarent. Quapropter ubi dicunt, *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum Synodo, in qua scriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur*: hæc verba, *ut Deificæ Trinitati*, ab ipsis Patribus Francofordiensibus adjecta esse puto, ut explicarent adorationis vocabulum; non vero quod ea legissent in decreto Nicæno, in quo hoc additamentum non reperitur, immo contraria omnino sententia. Quo fit, ut nonnulli existiment,

Sy-

Synodum Francofordiensem adversari, non Synodo Nicænæ, sed Conciliabulo Constantinopolitano, quod eodem anno (ut ajunt) coactum, supremum Imaginibus cultum decreverit. Verum quid de hac re sentiendum sit, accurate docet Jacobus Sirmondus in admonitione ad Canonem Francofordiensem.

44. Ad Agobardum quod attinet, (idem esto judicium de libello Synodi Parisiensis) præter invidiosum adorationis vocabulum, accessit etiam ad inflammandum ejus animum epistola Michaelis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Augustum : in qua multa commemorantur de superstitiosa religione Græcorum in Imagines, quæ non immerito Agobardum commoverunt. Quis enim non indigne ferret, audito quod Græci ejectis Crucibus e basilicis, substituerent Imagines, eisque incensum adolerent, lucernis insuper admotis? quod eas psallendo adorarent, & ab eis auxilium peterent? quod plerique linteaminibus easdem Imagines circumdarent, & filiorum suorum de baptismatis fonte facerent susceptrices? quod ab eis alii religiosum habitum susciperent? quod quidam Sacerdotum colores de Imaginibus eradentes immiscerent sacrificio; alii vero corpus Domini in manus Imaginum ponerent, ab illis communionem accepturi? quod denique nonnulli spretis ecclesiis, in profanis ædibus altarium vice tabulis Imaginum uterentur, & super eas sacra mysteria celebrarent? Quis, inquam, hæc audiens non aversetur, saltem pleraque, ut superstitiosa? Ea porro in litteris ab Imperatoribus directis continebantur. Quam ob rem his lectis ultra modum exarsit Agobardus, idololatriæ & Anthropomorphytarum errori proximum esse existimans, sic adorare simulacra, & spem in eis ponere : maxime vero invehitur in eos, qui sine *basilica*, *sine altari*, *absque Sanctorum reliquiis*, *super hujusmodi* (uti ipse vocat) *figmenta Missam celebrabant*; censetque rectius esse Imagines abjicere & comminuere, quam ad hujusmodi superstitiones declinare. Quod quidem dixit, non quod Imagines e basilicis sublatas vellet; sed ut superstitiosa id genus errata emendanda esse demonstraret; neque hac religionis specie pacem Ecclesiæ Orientalis perturbari licere. Ea res in primis movit Patres Synodi Parisiensis, quibus persuasum fuit Ecclesiæ tranquillitatem, sine qua charitas & necessitudo Christiana constare nequit, longe præponendam esse huic controversiæ, qua detinebantur Græci, *inflammati ultra quam oportuisset, vel unquam prius actum esset in Imaginum cultura*, ut scribunt sub finem libelli sui.

45. Hæc non eo animo a me dicta sunt, quasi Gallos ejus temporis omni penitus culpa vacasse existimem, si non in ritu colendi Imagines, saltem in modo impugnandi decretum Nicænæ Synodi, quam Universalem esse pernegabant, ut probat caput 28. libri 4. Carolini. Et sane perspectam probatamque fuisse Romanis Pontificibus Gallorum religionem in Imagines sacras, satis apparet, tum ex responsis Hadriani primi, qui eos nusquam erroris notat : tum ex aliis Pontificibus, qui nullum hac de re negotium Ecclesiæ Gallicanæ facesserunt. Observatu digna est admonitio Nicolai Papæ primi ad Adonem Viennensem Archiepiscopum. Is cum initio sui episcopatus cautionem seu Fidei suæ professionem ad Nicolaum direxisset, professus se probare quatuor Synodos generales, nulla ceterarum mentione facta; ita ipsi rescribit Nicolaus. *In petitione pallii vobis annuimus. Verum tamen istiusmodi occasione nacta, non fuerat postulatio vestra implenda, nisi recensita intentione directæ scripturæ cognovissemus, vos per omnia tenere velle, quod sancta dogmatizat Ecclesia. Ideoque volumus, pariterque sanctitatem vestram rogamus, ut sub omni celeritate dirigatis, qualiter vos de ipsis quinta & sexta Synodis sentiatis.* Qua in epistola Pontifex nullam mentionem facit septimæ Synodi, sive quod eam a Gallis universalem non censeri haud ignoraret; seu quod nullatenus ipsi suspecta foret Gallicanæ Ecclesiæ in Imagines religio, tametsi longe moderatior fuerit, quam Græcorum.

Galli ob id a Romana sede non divisi.

46. Sub idem tempus in Romano Concilio sub eodem Nicolao; dein in

Ad cultum Imaginum accedunt.

in octava Synodo universali, quam anno 869. reponit Baronius, Annales vero Bertiniani anno 872. sub Hadriano secundo confirmatus est Imaginum cultus, & diræ in Iconomachos prolatæ. *In qua Synodo*, inquit Annalista Bertinianus, *de Imaginibus adorandis aliter, quam orthodoxi Doctores antea definierant; & pro favore Romani Pontificis, qui eorum votis de adorandis Imaginibus annuit; & quædam contra antiquos canones, sed & contra suam ipsam Synodum constituerunt, sicut qui eamdem Synodum legerit, patenter inveniet.* Hæc paullo durius scribit Bertinianus Annalista: sed tamen inde intelligimus, Gallos nondum colendis Græcanico ritu Imaginibus adsuevisse: quod factum pedetentim post septimæ Synodi Latinam versionem, quam Anastasius Bibliothecarius, cum Constantinopoli pro octava Synodo versaretur, elaboravit: cujus in versionis præfatione Gallos adhortatus est ad colendas Imagines more & exemplo Græcorum; eum ad modum quo Crucem & librum Evangeliorum Galli ipsi venerabantur.

Modus in his habendus.

47. Procedente tempore tanto cum fervore Galli in cultum Imaginum effusi sunt, ut magis retinaculo, quam incitamento jam opus habeat vulgi religio. Pia quidem est Imaginum veneratio: sed optandum esset, ut plus sedulitatis tribueretur sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, in quo ipse Christus, non imagine, sed re ipsa exsistit. At (quod maxime dolendum est) videas non raro Fideles ecclesiam ingressos, insalutato tanto hospite ad Imagines procumbere, quasi plus præsidii esset in istis, quam in ipso Eucharistiæ Sacramento. Verum hæc errata sunt rudis & imperiti vulgi, ab Ecclesiæ emendanda Pastoribus, quorum officii est instruere plebem sibi commissam de congruo cultu Imaginum; & legitimum ipsi præscribere modum, ne ad superstitiosa effluat. Ad ipsos etiam spectat pictorum sculptorumque licentia, qui Imagines aliquando, non tam ad excitandam, quam ad corrumpendam pietatem componunt. Nunc optandum esset, ut id eveniret, quod sua ætate Narbone accidisse Gregorius Turonensis Episcopus commemorat in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 23. de pictura, quæ Christum Dominum Cruci affixum, quasi linteo præcinctum exhibebat. Ait quippe Christum semel ac tertio cuidam per visum intimasse, ut se non parte tantum, sed toto corpore operirent. Re tandem ad Episcopum delata, is *jussit desuper velum expandi: & sic obtecta*, inquit Gregorius, *nunc pictura suspicitur. Nam etsi parumper detegatur ad contemplandum, mox demisso velo contegitur, ne detecta cernatur.* Hinc factum puto, ut in nonnullis ecclesiis Crucifixi statuæ veteres talari veste indutæ conspiciantur: qualis est ea quæ in æde sanctæ Ciliniæ Beati Remigii nutricis apud Remos hodie quoque visitur.

48. Ceterum optandum esset, ut qui conciones ad populum habent, sive qui concertationes edunt de Imaginum cultu; Conciliorum verba, integras, non dimidiatas sententias religiose adhiberent; sequerenturque ad amussim Ecclesiæ definitionem, quæ duobus præcipue decretis continetur, Nicæno scilicet, ac Tridentino. Nicænum superius attuli, veluti fundamentum harum observationum: quas aptissime claudet Tridentinum, his conceptum verbis in Sessione 25. *Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam: non quod credatur inesse aliqua in eis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in Imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant: sed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: ita ut per Imagines quas osculamur, & coram quibus caput aperimus & procumbimus, Christum adoremus; & Sanctos, quorum illæ similitudines gerunt, veneremur.* Hæc vera ac sana Ecclesiæ doctrina de Imaginum usu atque cultu. Ad res monasticas accedo.

§. IV.

§. IV.

Specimen monastici Ordinis, qualis fuerit ævo S. Benedicti, ac post eum.

49. DE prima regularis disciplinæ in Ordine nostro remissione, deque ejusdem restitutione, maxime per Benedictum Anianensem Abbatem facta, dicturus, quatuor in præsenti demonstranda suscipio. Primum, restitutionem hanc non esse primariam (ut quibusdam videtur) Regulæ nostræ propagationem in omnia Galliæ Monasteria; sed regularis normæ in eis instaurationem. Quod etsi ordine postremum sit, primo tamen loco id exsequi necesse est, ad præstruendam consequentium fidem. Alterum, quo in statu publica res Benedictina esset ante ejusmodi restitutionem. Tertium, quibus gradibus ad remissionem lapsa sit. Quartum, quibus modis facta fuerit regularis observationis restitutio. Sed prius in antecessum quædam præmittenda sunt de statu seu republica veterum Monachorum. Quinque hic examinanda.

50. Cum primum ad illustranda Sanctorum nostrorum Acta me contuli, statutum apud me erat, nuntium remittere altercationibus illis privatis, quæ de Sanctis Ordini certo vindicandis præter modum excitari, ac progredi solent. Sane id mihi persuadebat tum necessitudo religionis Christianæ, ejusmodi singularia partium studia non probantis: tum caritas veterum Monachorum, quibus unus Ordo erat, atque una societas: tum instituti mei ratio, ut ad tractandas vetustas res accederem animo ipso veterum, qui ab hujusmodi discidiis animum semper alienum habuere: tum denique majorum nostrorum exempla, qui de priscis Monachis agentes, Benedictinos ab aliis nusquam discrevere ante Trithemii ætatem. Testis hac de re Bernardus Casinensis Abbas, postea Cardinalis: testis & Willelmus Abbas Romani monasterii S. Pauli, in suo uterque sanctorum Monachorum catalogo, quem Willelmus exemplo Joannis Papæ XXII. se condidisse testatur. Primus qui privatum id genus indicem virorum illustrium Ordinis S. Benedicti texuit, invenitur Trithemius, eoque vivente Joannes Griesheremus, Monasterii S. Udalrici Augustæ Vindelicorum Presbyter ac Monachus, quibus accessit Wion: quorum etsi quædam errata sunt, certe probabilis est labor, & quidem difficilis, pro novo ac nondum trito argumento. Lites de Sanctis Ordinum antiquis ignotæ. Trithemius Benedictinos ab aliis sejunxit primus.

51. Neque tamen ego, ubi Sanctos nostros in certas Sæculorum classes redigere proposui, id citra delectum facere instituer am: sed ea lege id a me præstandum susceperam, non ut magnificum quemdam Sanctorum nostrorum catalogum adornarem ad pompam, sed ut factum ad historicæ veritatis amussim expenderem; & si quid peccatum esset contra veritatis leges, id pro modulo emendarem. Nimirum id postulabat sæculi nostri genius, cui obsequendum erat: ut sodales nostri, qui magis domesticis, quam alienis exemplis moveri solent, accuratum, quantum in me esset, haberent indicem majorum suorum, quorum sanctitatem debeant imitari. Verum mihi id agitanti accidit præter votum, ut disputationes de Sanctorum nostrorum delectu, & longiores, & forsan etiam acriores, quam optassem, inire coactus sim; tametsi justæ defensionis modum tenere diligenter studui.

52. Certe multum contrahi poterant concertationes nostræ, si utrique animo recogitassemus, quam fere inutiles sint ejusmodi altercationes, maxime ubi agitur de privatis Ordinibus veterum Monachorum, quibus unus (ut sæpius dixi) Ordo fuit ante annos retro sexcentos. Una quippe erat eorum societas, facilis & promiscuus in alia Monasteria Monachorum invicem cum Præfectorum licentia commeatus: tametsi omnia separata erant; sed una caritatis lege confederata. Primaria vitæ monasticæ regula erat abdicatio rerum omnium, tum propriorum studiorum, qualis in Evangelio præscribitur. Ad hæc secessio a sæ- Unus Ordo veterum Monachorum. Vitæ forma æqualis.

sæculi tumultu, officia divina statis horis, obedientia summa, juge silentium, labor manualis, ciborum tenuitas & delectus, corporis castigatio, delictorum etiam levium pœnæ graves; in summa, propriæ salutis una fere & maxima cura; pro aliena continentes ac sollicitæ preces; pro Ecclesia etiam suscepti labores, ubi postulabat caritas, aut necessitas. Legumlatorum omnium regulæ eo spectabant: & quæ ad id magis conducere videbatur, eam suscipiebant Monachi cujusque Monasterii pro Rectorum arbitrio & voluntate apud Occidentales seu Latinos. Hinc mutatæ passim Regulæ, & plures in uno eodemque Monasterio non raro servatæ, uti Gregorius Turonensis Episcopus scribit de Athanensi, in quo ait servatas fuisse *Regulas sancti Basilii, Cassiani, Cæsarii, & aliorum Patrum*, detractis scilicet & usurpatis iis, quæ pro locorum ac temporum conditione intempestiva, aut opportuna videbantur.

Regulæ mutatæ pro nutu Rectorum. Greg. Turon. Hist. lib. 10. c. 29.

Mutationem hanc temperavit S. Benedictus.

53. Vagam illam Regulas mutandi licentiam primus tantisper castigavit sanctus Pater Benedictus, cujus discipulis susceptam semel Regulam abdicare numquam fas fuit. Id vero inde processit, quod cum sanctissimus Legislator primus, aut certe inter primos, sollemnis professionis formam, modumque præscripserit; intra professionis terminos incluserit Regulæ suæ observationem, a qua deinceps recedere non liceat. Hinc est, quod Novitiis frequentem Regulæ suæ lectionem commendat in cap. 58. ac demum, *si habita secum deliberatione promiserit* Novitius *se omnia custodire, & cuncta sibi imperata servare; tunc suscipiatur*, inquit, *in congregatione, sciens lege Regulæ constitutum, quod ei ex illa die non liceat de Monasterio egredi, nec collum excutere de sub jugo Regulæ, quam sub tam morosa deliberatione licuit recusare aut suscipere*. Hanc servandæ S. Benedicti Regulæ promissionem ab ipsis Ordinis nostri incunabulis diserte semper expressere ejus alumni, tum in petitione ac professione adultorum, tum in oblatione parvulorum. Veterrima hujusce oblationis exempla bene multa nobis suppetunt in scriptis atque editis libris: unum in nova Capitularium editione, quam vir de republica litteraria optime meritus Stephanus Baluzius recens adornavit: aliud in Chronico Novaliciensi, ubi Amblulfi pueri oblatio, imperante Carolo Magno facta, conceptis verbis exprimitur: alia item in Notis Acherii nostri ad Lanfrancum, quæ formulæ in Remigiano apud Remos Cœnobio usitatæ erant sæculo 9. In his porro formulis omnibus, quæ iisdem omnino verbis ubique constant, parentes filii oblati nomine sancte jurant, se ita filium suum tradere Deo, *ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo Regulæ excutere*. Huic Petitioni accedebat Promissio, testante Hildemaro, iisdem omnino verbis a parentibus vice filii facta, atque ab adultis pro se ipsis. Utrumque sponte sua confirmabant, approbabantque filii, cum ad intelligibilem ætatem pervenerant, ex Synodi Aquisgranensis cap. 36.

Petitio a Professione distincta.

54. Hanc adultorum Petitionem cum ipsa Professione confundunt Menardus noster & Haeftenus, doctissimi viri, aliique recentiores. At aliam ab alia diversam esse constat. Eas quippe non obscure distinguit S. Benedictus in Regulæ cap. 58. ubi post verba superius præmissa, de Promissione hæc habet. *Suscipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua, & conversione morum suorum, & obedientia coram Deo & Sanctis ejus: ut si aliquando aliter fecerit, ab eo se damnandum sciat, quem irridet*. Tum de Petitione subdit. *De qua Promissione sua faciat Petitionem ad nomen Sanctorum, quorum reliquiæ ibi sunt, & Abbatis præsentis: quam Petitionem manu sua scribat; aut certe, si non scit litteras, alter ab eo rogatus scribat; & ille Novitius signum faciat, & manu sua eam super altare ponat*. En Promissio & Petitio a S. Benedicto distinctæ. Promissio Monachum Deo; Petitio, veluti contractus & pactum, (sic appellat Fructuosus) etiam hominibus ac religioni obnoxium reddebat. Eum vero esse istius loci sensum patet ex antiquis Regulæ commentatoribus, Hildemaro & Smaragdo. Uterque enim hunc initiandi Monachi ordinem commemorat, ut primo Novitius promittat *de stabilitate, conversione & obedientia secundum Regulam sancti Benedicti. Et cum hæc dixerit promittens*, in-

inquit Hildemarus, *tunc debet facere Petitionem, id est aut tunc debet scribere ipsam Petitionem : aut si scripta fuerit ipsa Petitio, tunc ibi in præsentia debet scribere aliquid, hoc est nomen suum : aut, si non sapit scribere, tunc in præsentia Fratrum ibi debet facere signum Crucis.* Duo ista signantius distinguit Smaragdus, qui formulas & Promissionis, & Petitionis in commentario suo refert : quibus alias octavo sæculo receptas in hujusce tomi appendice adjicio ex editione Baluziana. Porro in oblatione parvulorum parentes edebant, non solum Petitionem, sed etiam Promissionem, testante Hildemaro in cap. 59.

55. Denique in utrisque formulis, Promissionis scilicet ac Petitionis, includitur votum ac promissio servandæ Regulæ, uti mox asserebam. Id cuivis plane perspicuum fiet ex vetustis formularum exemplis, quæ ad nos usque pervenerunt. Nam præter Baluzianas superius memoratas, in ejus rei argumentum alias habemus Professionis formulas, tum in epistola Theodemari ad Carolum Magnum, tum apud Hildemarum & Smaragdum, sæculi noni auctores; tum apud Haeftenum. Atqui formulæ istæ omnes in cunctis Monasteriis Regulæ nostræ subjectis principio receptæ sunt ex veteri more. Certe Fuldenses Monachi *Regulam S. Benedicti se impleturos* ab initio *promiserunt*, ex Sturmii Abbatis Vita num. 14. & Germanici itidem Monachi atque Sanctimoniales omnes idem præstabant ineunte sæculo 9. ex Concilii Moguntiacensis can. 11. & 13. Huic Professionis ac Regulæ retinaculo accesserunt aliæ duæ ejusdem Regulæ prærogativæ. Una, quod ex omnibus veterum Patrum Regulis hæc sola a summis Pontificibus, videlicet Gregorio Magno ac Bonifacio IV. commendata sit ac promulgata. Altera, quod sola etiam in frequentibus Conciliis, maxime Gallicanis, celebrata, ac Monachis omnibus præscripta : quod nulli alteri Regulæ concessum legimus. Hoc triplici funiculo repressa est promiscua illa Regularum mutatio in Monasteriis Occidentalium seu Latinorum.

56. Neque tamen sic Regulam suam instituit S. Benedictus, ut secessionem aut quasi divortium faceret a corpore sive cœtu ceterorum Monachorum. Etsi enim discipulos suos Regulæ servandæ voto adstrinxit, non tamen aliarum Regularum usum eis interdixit, aut aliorum Monachorum societatem. Quippe Regularum qualis tunc erat diversitas, non magis omnium Monachorum unioni obstabat, quam variæ in eamdem Regulam commentationes, quas modo admittunt Congregationes diversæ, quæ sub eadem Regula, eodemque Ordine militant. Deinde S. Benedictus discipulis suis potestatem fecit alias superinducendi Patrum Regulas, puta S. Basilii, aliorumque, ad ea supplenda, quæ in sua vel indefinita reliquerat, vel imperfecta (quæ viri sanctissimi modestia erat) ipse reputabat, ut ex Regulæ capite ultimo perspicuum est: adeo ut hæc supplementa ex aliis petita Regulis, quasi Regulæ nostræ commentationes tunc haberentur. Illustre est hanc in rem exemplum Benedicti Anianensis Abbatis, qui non solum omnes Regulas in unum codicem redegit; sed etiam ex eis conflavit Concordiam (quam vocat) Regularum : in qua relatis Regulæ nostræ singulis capitulis, singula aliarum Regularum capita pro argumenti materia subjungit, aptatque : tum ut ex mutua collatione amplior accederet Regulæ nostræ auctoritas; tum ut inde supplerentur ea, quæ S. Benedictus indefinita reliquerat : qualis est pœnitentiarum modus, vestium forma & color, aliaque id genus, Abbatis arbitrio commissa.

57. Huc etiam pertinent capitula, quæ Grimaldus & Tatto *Regimberto præceptori*, aliisque Cœnobii S. Galli Monachis transmiserunt ad explicandam Regulam, quæ capitula in Appendice nostra reperies. Præterea alienis Monachis in Cœnobia Regulæ suæ subjecta accedendi licentiam dedit Pater sanctus in cap. 61. si modo probata eorum vita esset, ipsique Monachi stabilitatem in Monasterio promitterent. Hujus promissionis formam invenio in Regulæ nostræ commentario perantiquo, qui Paulo Diacono hactenus adscriptus est, at Hildemarum Monachum au-

auctorem habet. En promissionis forma. *Ego ille veniens de longuinquis provinciis in hoc Monasterium, quia placuit mihi conversatio Fratrum istius loci, & illis mea placuit conversatio; ideo stabilitatem meam in hoc Monasterio per hanc scripturam manu mea scriptam perpetuum confirmo*. Ut vero de adventantium Monachorum constaret moribus, probatio non porrigebatur in annum, sed breviori tempore definita erat. Magister in Regula sua, quæ tota ex Benedictina conflata est, duorum tantum mensium exigit probationem, in capite 39. quod Fratribus jam conversis, uti & alia duo superiora, competere manifestum est.

Regula S. Benedicti quibus modis propagata.

58. Jam qua via, quave ratione alia Monasteria, quæ vel ante S. Benedictum, vel eo vivente aut mortuo sub alia Regula erecta sunt, ad Institutum nostrum accesserint, ex dictis explicare non fuerit operosum. Id quippe nulla vi, nullo dolo malo, nullis machinis (ut quidam perperam fingunt) admotis patratum est; sed prona voluntate cujusque loci Monachorum, qui Regulam nostram *discretione præcipuam*, *sermone luculentam* attendentes, sicque Gregorii Magni oraculo approbatam, propriis institutis præferendam esse existimarunt. Nulla, aut certe admodum rara, ex Monasteriis nostris transmissa colonia veteres inquilinos e propriis sedibus ejecit: sed spontaneos ad sui cultum adduxit Regulæ sanctæ auctoritas. Ad id porro quibusdam quasi gradibus pedetentim ventum est.

59. Primo enim cum in voluntate Abbatum posita esset tunc cujusque Monasterii Regula; ex nostra plerique in suos usus transtulere, quæ ad informandos sibi subjectorum mores ac pietatem instruendam magis conducere videbantur, nulla tamen Regulæ nostræ promissione sollemniter ac diserte facta. Alii ad nostros propius accessere, non solum plerosque ritus ex Regula S. Benedicti mutuando, sed etiam admittendo substantialem hanc (ut ita dicam) ejus partem, hoc est sollemnem ipsius Regulæ professionem. Sic in Regula Donati Vesontionensis Episcopi, quæ in Jussanensium Sanctimonialium gratiam ex Regulis S. Cæsarii, S. Benedicti maxima ex parte, ac S. Columbani condita est; ubi de probandis Virginibus agitur, id est in cap. 6. tota hujus negotii institutio petitur ex Regula nostra, ad cujus præscriptum professionis forma exigitur in hunc modum. *Prædicentur ei omnia dura & aspera, per quæ itur ad Deum: & si promiserit de stabilitate sua perseverantiam; tunc demum post anni circulum in Cœnobium ingrediatur; & obedientia ac stabilitate promissa, in congregatione societur*: quæ totidem verba exstant in Regulæ nostræ cap. 58. hoc solum addito, quod promissio illa fiat non modo *de stabilitate ac perseverentia*, sed etiam *de conversione morum*, & quidem *secundum Regulam*, ut habent veteres formulæ superius memoratæ. Quamquam in veteri Benedictinæ professionis formula apud Theodemarum, in duabus aliis in Appendice nostra relatis, atque in Regulæ Magistri cap. 89. (quæ Regula non tam specialis est, quam commentatio Benedictinæ) nulla etiam occurrit mentio conversionis morum: nimirum quia *obedientiæ secundum Regulam* voto satis contineri videbatur. Ad eumdem modum Fructuosus Bracarensis Episcopus *Conversorum*, id est adultorum, *professionem* ordinavit, statuto edito in Regulæ primæ cap. 21. ut Abbas candidati Monachi *accipiat pactum, omnem suæ professionis continens originem: in quo etiam ita se idem convertens alligabit, ut omnia se instituta Cœnobii mente devota profiteatur implere, nec ea ullo unquam tempore violare; neque à districtione Cœnobii, quam expetiit, polliceatur ullatenus evagari*. Quibus verbis Fructuosus, qui Regulam suam maxime ex nostræ decretis contexuit, obedientiam & stabilitatem non obscure describit; apertius vero in istius *Pacti* formula, quam refert in fine Regulæ suæ communis. Qui priori modo Regulam nostram sibi assumebant, dimidiati (ut sic loquar) Benedictini; qui posteriori seu Donatiano, veri ac perfecti censeri debent Instituti nostri alumni. Porro Donatianus omnibus S. Columbani discipulis, Waldeberto Abbate, communis fuit.

60. His duobus inducendæ Regulæ modis accessere alii duo, nempe ut mit-

mitterentur unus aut alter Monachi, vel e nostris in aliena Cœnobia, qui docerent; vel ex alienis in nostra, qui discerent, aliisque postea traderent Instituti nostri rationem. In hoc genere invenio Abbatem Fundani in Italia Monasterii, qui cum omnia totius Italiæ Monasteria ad Benedictinam vivendi normam certatim concurrere adverteret; duos ex discipulis suis Casinum misit ad Simplicium, ejus loci post S. Benedictum Abbatem secundum, ut *juxta prædictam sanctam Regulam & observantiam plenius instruerentur in Casinensi sancta Congregatione*. Ejus epistolæ, quam alibi integram retuli, exordium hujus facti rationem exponit his verbis. *Experientia compertum est, multorum Rectorum mores varias vivendi normas in Monasteriis peperisse. Hinc factum est, ut jam omnia Monasteria Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, & aliarum provinciarum Italiæ, certam & rectam regulam vivendi, quam sanctissimus & Deo acceptus Benedictus magister tuus instituit, servare decreverint: ut juxta illam viventes, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare præsumant*. Quibus verbis probatur id quod superius dixi, scilicet varias in singulis Monasteriis Regulas antiquitus acceptas fuisse pro Rectorum arbitrio; eamque demum licentiam S. Benedicti Regula castigatam. Sed ut ad propositum revertar, aliquando unus alterve Monachi ex Monasteriis nostris in aliena mittebantur, ut Regulæ sanctæ institutis alios informarent. Id vero potius conjectura, quam certo ullo argumento inductus affirmo contigisse. Nullum enim hujus facti exemplum apud veteres scriptores legere memini. Missi sunt quidem persæpe ex probatis Instituti nostri Cœnobiis Monachi ad alia emendanda seu reformanda, in quibus Regulæ nostræ jam collapsa erat disciplina. At qui eam in aliena primis illis sæculis induxerit, missum lego neminem. His duobus modis affines sunt alii itidem duo. Unus, cum peregrini Monachi a nostris humanissime de more accepti, Regulæ nostræ observationem, quam hospitii consuetudine didicerant, ad suos reversi commendarent, eisque approbarent. Sic sancti Wandregisilus & Filibertus varia Galliæ & Italiæ Monasteria perlustrarunt, atque ex iis Regulæ Benedictinæ aliarumque cultum in sua derivarunt. Postremus denique modus est, cum extranei Monachi in nostrorum societatem firmata stabilitate admissi, cum licentia remearent ad pristinas sedes, ibique Instituti nostri rationem observari curarent. Neque enim ea, quam apud nostros voverant, stabilitas huic rei obstabat: ut docent Regulæ commentatores, in primis Hildemarus in capita 58. & 60. Lege formulam Petitionis primam in Appendice nostra. Omnibus istis modis, certe benignissimis, primitus propagata est Regula sancta in vetera Monasteria alienis subjecta regulis: non vero Monachorum ejectione aut substitutione aliorum.

61. Paullo aliter actum est cum Scotticis Monachis: qui cum a Romanis ritibus in multis desciscerent, ob idque schismatici judicarentur; e propriis aliquando sedibus eliminati sunt, ut nostris facerent locum. Id factum in Monasterio Lindisfarnensi auctoritate Alchfridi Northumbrorum Regis; in Rippensi, aliisque diœcesis Eboracensis Cœnobiis per Wilfridum Episcopum sæculo septimo: denique in Landevenecense sæculo nono per Ludovicum Pium Regula nostra inducta est.

Monasteria quando in unum corpus coaluerint.

62. Sic ergo ad partes nostras commigravere vetera Monasteria: quæ tamen non in unum quasi corpus redacta sunt; non alia aliis subjecta, aut subordinata; non ab uno generali Præfecto administrata: sed ab invicem singula discreta ac separata, diversos habuere Rectores sub ejusdem Regulæ institutione, variis aliquando ritibus distincta. Primus Galliæ ac Germaniæ Monasteria ad uniformem sub Regula nostra vivendi modum adducere tentavit Benedictus Anianæ Abbas, favente Ludovico Augusto: cujus auctoritate Synodus Aquisgranensis eo fine indicta est ac celebrata, convocatis totius Galliæ ac Germaniæ Abbatibus. Quin etiam eidem Benedicto multa commissa sunt regenda Cœnobia; quibus ipse omnibus Abbatis primarii vice præerat. Eo mortuo, eadem Monasteria denuo translata sunt ad pro-

proprios quæque Rectores, qui hanc Benedictinæ Congregationis veluti primam ideam violarunt, & ad diversos ritus iterum redacti sunt. Rem felicius exsecutus est S. Odo Abbas Cluniacensis. Is enim ipsiusque successores infinita pene Monasteria sub unius Abbatis regimine coadunarunt, & principi Monasterio Cluniacensi subjecerunt. Cluniacensi successit sæculo 11. Camaldulensis Congregatio auctore S. Romualdo, tum Vallumbrosana auctore S. Joanne Gualberto, ac Cistertiensis auctore S. Roberto Abbate Molismensi, aliæque complures, quas hic enumerare otiosum est, omnes sub eadem Regula S. Benedicti. Eodem sæculo 11. institui cœpit Ordo Cartusianus per S. Brunonem, dein Præmonstratensis insequenti per S. Norbertum, ac demum sæculo 13. variæ Mendicantium Religiosorum societates.

Ordinum varietas ut incœpit.

63. Ab istis temporibus scindi cœpit monasticæ reipublicæ communio in varios Ordines. Nam antea, ut jam dixi, unus Monachorum Ordo censebatur, non solum quod Monasteria pene omnia in Europa sub una S. Benedicti Regula militabant; verum etiam quod, etiamsi qua alieno instituto addicta supererant, una tamen cum nostris societatis lege connecterentur. Primus Ordinem sancti Benedicti, quasi specialem, ab aliis distinxisse videtur Lupus Ferrariensis Abbas in epistola 29. ubi non modo *Patrem nostrum Benedictum* vocat; verum etiam ex ejus Regula asserit, Sacerdotes in Monasteria fuisse admissos *jam inde ab initio nostri Ordinis*. Ast ita locutum fuisse Lupum existimo, non quo discernat Ordinem S. Benedicti ab aliis; sed quod unicus tum esset in Gallia Monachorum Ordo Benedictinus. Certe in eadem epistola, paullo ante verba mox relata, *nostram*, *hoc est monachicam Religionem* interpretatur. Eadem ratione explicanda sunt, quæ in sancti Mauri Abbatis Vita leguntur, hæc verba: *Observatio Ordinis nostri summam deposcit quietem*, id est monastici quæ eadem fere verba reperio in Actis S. Hermelandi Abbatis cap. 2. Neque etiam Ordinum varietatem arguunt Litaniæ ab Alcuino conditæ pro feria tertia, in quibus *omnium Monachorum Ordines* precibus interpellat. Hic enim locus intelligendus est de variis Monachis in cœlum receptis: quorum alii Martyres, Confessores alii, alii Doctores in vivis fuerant. Alias sane non *omnium Monachorum Ordines*, sed *omnium Ordinum Monachi* erant appellandi. Sæculo insequenti cum per sanctum Odonem erecta fuisset Cluniacensis Congregatio, propriis ritibus adstricta Regulæ S. Benedicti; quæ priscos ritus retinebant Monasteria, alterius Ordinis dicebantur, tametsi ejusdem Regulæ unione confederata; maxime quæ varias sub se Cellas ac Monasteriola habebant. Sic *Ordo Majoris Monasterii* vocatur apud Willelmum Gemeticensem Monachum in lib. 7. cap. 37.

64. Cartusiensi, Camaldulensi, Vallumbrosana, Grandimontensi, ac Cistertiensi familiis exortis, major facta est Monachorum discretio, ob varias vestes, aut Regulas, variosque ritus, quibus utebantur. Nigros appellabant veteres Benedictinos; Cistertienses principio griseos, tum albos seu candidos. Certe Robertus de Monte *Ordinem Cistertiensem*, uti & Cartusiensem vocat in tractatu de mutatione Ordinis Monachorum cap. 2. Hinc S. Bernardus in Apologia ad Guillelmum Abbatem: *Unum Ordinem professione teneo*, *ceteros caritate*. In variis tamen hisce Ordinibus perseveravit unus atque idem veteris monastici Ordinis genius, unus idemque scopus, qualem superius exposui.

65. Tandem sæculo 13. & subsequentibus antiqua reipublicæ monasticæ facies non parum immutata est; distracta unio in diversos fines, unus Ordo in multiplices distinctus Ordines, immo & Religiones. Neque enim omnes capit unum Monachorum nomen, nec illud ipsum ferunt omnes. Hinc pro divinis officiis & labore manuum, alii concionandi officium, alii studia, alii utrumque; quidam etiam pro studiis caritatis officia; alii pro ceteris prisci monachatus insignibus varios ritus induxere, omnes

nes fere in aliorum commoda & salutem instituti. Profecit Ecclesia tot Ordinum varietate, quamdiu intra Regulæ quisque suæ limites constitere; proficitque in dies, ubi primis Ordinis moribus statur. Omnes hos Ordines probi quique laudant, approbant, foventque, & merito certe. At Monachis maxime cavendum est, ne a primario instituti sui proposito atque scopo retrahantur, sive exemplo aliorum, qui alienæ saluti procurandæ sese totos addixere; sive querelis hominum sæcularium, qui eos quasi reipublicæ Christianæ inutiles traducunt, & a solitudinis secessu revocare moliuntur.

66. Jam dudum adversus hunc scopulum Eugenius Papa III. præmunivit Cistertienses suos in epistola ad Capitulum generale. *Et quoniam*, inquit, *filii sæculi hujus vos renitentes etiam ad regimen sui trahere moliuntur, & de quiete contemplationis & deserti silentio volunt vos aliquoties ad occupationes & negotia revocare; ad mentis oculum Patrum vestrorum instituta reducite: & propheticum habentes exemplum, eligite magis abjecti esse in domo Dei, quam habitare in tentoriis peccatorum*. An vero desidiosum hominum genus instituissent Antonius, Pachomius, Basilius; laudasset Athanasius; defendisset Chrysostomus; sectati essent cum Basilio & Chrysostomo Gregorius Nazianzenus, Martinus, Hieronymus, Augustinus, Fulgentius, Cæsarius, & (ut infinitos alios sileam) Gregorius Magnus, omnes præclarissima Ecclesiæ lumina? Itane otiosos approbaret Ecclesia; Concilia, Patresque laudarent, tamquam illustriorem gregis Christi portionem; confirmarent, foverentque piissimi quique Principes, Reges, Imperatores? Audiant illi Monachorum censores, quid de Monachorum instituto pronuntiarit Justinianus in novella 133 *Singularis vita, bujusque contemplatio res est sacra, & ex hoc evehens animas ad Deum; & non solum juvans eos qui ad hanc accedunt; sed etiam aliis omnibus pro ejus puritate & supplicatione ad Deum præbens inspectam utilitatem. Unde & priscis Imperatoribus studii fuit, & a nobis non pauca sancita sunt de eorum honestate & ornatu.* Hanc vero utilitatem inferius explicat his verbis. *Si enim illi puris manibus & nudis animabus pro Republica supplicent Deo; manifestum, quod & exercitus habebunt bene, & civitates bene disponentur. Deo quoque placato & propitio exsistente, quomodo non universa plena totius pacis & devotionis? sed & terra nobis feret fructus, & mare quæ sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem rem publicam deducente. Sed & ipsum commune schema hominum reverentius erit, & vivet melius illorum erubescens perdurationem.* Idem sensit de Monachorum instituto magnus ille Joannes Alexandrinæ ecclesiæ Episcopus, cognomento Eleemosynarius: qui cum non fuisset Monachus, *nolens autem*, teste Leontio Episcopo, *hujus boni esse expers, congregavit Alexandriæ duos Ordines sanctorum Monachorum*, & *statuit eis omnem utilitatem tribui de villis suis in civitate sua: & faciens eis cellulas in duobus oratoriis, Ego*, inquit, *post Deum utilitatem corporalem vestram procurabo, vos autem spiritalis habetote meæ curam salutis*. Quantum vero inde utilitatis acceperit Alexandria, subdit Leontius, dicens, *ad similitudinem Monasterii ex his civitatem pene vixisse, & in diversis locis pervigiles hymnodias Deo retulisse*. Hæc vera Monachorum officia, quorum institutum nemo poterat melius aut exprimere, aut tueri. Ad eum siquidem modum comparata est proborum quorumque hujus etiam temporis Monachorum vita, qui non minus secessus ac silentii exemplo Fidelibus aliquando prosunt, quam alii concionandi officio. Quis enimvero, si modo de Christiana pietate recte sentit, remque coram Deo examinat; quis, inquam, Ecclesiæ non perutiles existimet eos, qui Christi vitam atque Evangelium factis suis assidue pro modulo confirmare ac protestari conantur? qui religionis præcipuum officium, Dei scilicet cultum, quanta possunt religione celebrant, corpore & animo in perfectum laudis sacrificium contrito & mactato? qui Christianæ pœnitentiæ antiqua vestigia specimenque in Ecclesia retinent? qui virtutis publicas scholas aperiunt? qui veterum scriptorum monumenta labore suo transmisere ad posteros? qui Clericis laudabiles instituendi societates exemplum dedere? qui de-

Monachi reipublicæ Christianæ perutiles.

nique quot Monasteria, tot xenodochia erexere, in quibus animorum morbi curantur, innocentia per baptismum parta inviolata servatur, aut perdita restauratur, omnium pauperum egenorumque inopia sublevatur? Xenodochia, inquam, Monasteria sunt, in quibus non solum Monachi a sæculi corruptelis vindicantur; sed etiam *mundus omnis*, ut testatur Leodegarius, immo Gallicani cum eo Episcopi in Concilio Augustodunensi: qui cum ad servandam S. Benedicti Regulam Abbates & Monachos cohortati essent, hæc subdunt in canone 15. *Si enim hæc omnia fuerint legitime apud Abbates vel Monasteria conservata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur, & mundus omnis per eorum orationes continuas malis carebit contagiis.* Denique quis dicat eos civili ac Christianæ reipublicæ inutiles, qui provincias fere totas incultas & in solitudinem redactas, opidis, vicis impleverunt, ornarunt ædificiis, litteris excoluerunt, erectis Episcopatibus, pastoribus institutis, multis paganorum millibus ad Fidem adductis? Hæc qui per Monachos patrata nescit, plane in historia novus hospes est. Quænam igitur est animi perversitas, ut cujusdam verbis utar, qui Monachorum potius censor, quam adulator est, odisse Monachum ob hoc ipsum, quod Monachus est? profiteris te Christianum, & aversaris eos, qui Christo simillimi sunt? Hic protinus occinent, scio, plerosque plurimum abesse ab hac imagine priscorum Monachorum. Nullum igitur vitæ genus probabimus, si propter malos oderimus & bonos. Deflexerint sane tantisper a primario proposito suo Monachi. At quotus quisque est Christianorum, qui primitivæ Ecclesiæ sanctimoniam hactenus retinuerit? Nullus ordo, nullus status, nullusve locus a generali corruptela ex integro immunis est. De probis Monachis illud audeo dicere, nullum esse in Ecclesia statum, qui ad primigenios instituti sui mores postliminio redire ferventius contendat, & in dies fieri melior. Hæc per excursum attigerim, non quo sæcularium hominum probra, dicas, ac querelas hoc modo temperari posse putem: sed ut apud æquos homines monastici Ordinis causam paucis perorem; ac demum ut status sui dignitatem intelligant sodales nostri, neque ab eo deflectant adversariorum improperiis, quæ homini Christiano (quanto magis Monacho?) æquanimiter toleranda sunt.

Erasm. in epist. ad Joan. Emstedium Cartusian.

67. Neque porro his detractum imus aliis recentiorum temporum Ordinibus, quorum institutum probamus ac veneramur. Manet sua cuique laus & prærogativa; nec ex eorum numero esse velim, qui de Ordinis sui præ aliis dignitate, de vitæ contemplativæ præstantia supra activam longas serunt disputationes. Quæ hactenus de variis Ordinibus retuli, eo tantum spectant, ut diversos monasticæ reipublicæ status exponam. Nunc ergo (ut dicere cœperam) tanta facta est Ordinum, quanta Regularum, immo & rituum sub eadem Regula, ac statutorum diversitas: adeo ut violatæ fidei reus censeatur Monachus aut Religiosus quisque, qui in alterius Ordinis aut professionis locum migrarit absque pontificia passim auctoritate. Ex hac familiarum & Ordinum discretione nata est bonorum cujusque Ordinis propria ac privata possessio, certis legibus definita. Hinc est, ut quod uni competit Ordini, ad alium transferri non magis possit, quam singularis cujusque personæ facultates ad aliam.

Columbani institutum ab aliis an divisum.

68. Ex his omnibus quæ hactenus dixi, manifestum est, quam facile fuerit antiquis Monachis admittere S. Benedicti Regulam, ubi ejus dignitas, discretio, & præstantia ipsis perspecta esse cœpit; quave ratione ea res demum perfecta sit. Hæc cum ita sint, non tantopere disceptandum erat de Monachis sanctis, qui ævo S. Benedicti vixere, nimirum an & quando ejus Regulam susceperint; deque instituto Columbani, an fuerit a Benedictino diversum, an Regula ejus peculiaris. Certum quippe est, unicum fuisse, non solum Benedicti & Columbani, sed etiam omnium Monachorum eo tempore Ordinem, tametsi varias Regulas atque ritus habuerint diversos. Constat etiam, non solum S. Benedictum, sed & Columbanum, cum duo in

in Gallia Cœnobia ædificasset, *Spiritu-sancto repletum*, ut testatur Jonas, *condidisse Regulam quam tenerent*. Præter hanc Regulam Columbanus scripsit Pœnitentialem librum; quod utrumque opus habemus in codice Regularum. Tota lis est, an hæc Regula semper in unoquoque Columbani Monasterio cum Benedictina ita coaluerit, ut nullo tempore ab illa sejuncta sit: aut si sejuncta aliquando, quo demum tempore cum ea coaluerit. Quod sane non magni momenti esse videbitur, si attendamus, utriusque Patris discipulos unius Ordinis consodales ac commilitones fuisse. Diversi quidem in nonnullis fuere Columbani, ejusque discipulorum mores a Latinorum Monachorum ritibus, quos Regulæ S. Benedicti professores sectabantur. At, si quædam discidiola inde exorta excipias, unius Ordinis unionem non magis violabat illa diversitas, quam variæ nunc commentationes in Regulam nostram. Tametsi vero quidam Columbani ritus a nostris differebant; eodem tendebant præcipua quæque, penitusque similia erant: qualis est oblatio infantium in Monasteriis, cujus oblationis ritum Columbanus ex Regula S. Benedicti forsan acceperit: nam ea de re nullum in ejus Regula decretum invenio. Certe Donatus puer *in Monasterio Luxoviensi alitus*, ibidemque Deo *a teneris consecratus est* Columbano Abbate: quod etiam de Agilo puero legitur.

69. Atque ut amplius elucescat, Columbani Ordinem non fuisse ab aliis sejunctum ac separatum; insigne affero exemplum Eustasii, post Columbanum Abbatis Luxoviensis: qui ad eum in Italiam profecturus, *introiens Cœnobium Agaunense*, ubi tum Monachi degebant, *sciscitari cœpit, quis inter primos sanctitate primus ibidem haberetur*. Cognito eum esse Amatum Monachum, qui post annos triginta inibi exactos, *in excelsissima rupe jam fere per triennium duram gerebat vitam*; ipse *revertens ab Italia, ablatum sanctum hominem Luxovium usque perduxit*: ubi is aliquod temporis spatium conversatus, *ab omnibus amatus effectus est*, ut scribit gravis auctor & æqualis in Actis S. Amati in Sæculo secundo relatis. Quo in facto observandum est, Agaunenses non vixisse ad præscriptum Regulæ S. Columbani, sed alius, nempe (ut probabile est) Benedictinæ: quam a S. Mauro in Galliam accedente, illacque transeunte suscepisse dicuntur. At sive hanc, seu aliam Regulam professi sint Agaunenses; ex superiori facto aperte intelligitur, Columbani Institutum ab aliis non fuisse diversum: quandoquidem Amatus nulla habitus aut professionis mutatione facta Luxovium admissus sit & cooptatus.

70. Non diffiteor tamen secus actum aliquando cum alienis Monachis, quorum non ita perspecti erant mores ac probata vita, ut patet ex Actis S. Walarici Abbatis, qui in Monasterio Autumo apud Arvernos Monachum professus, cum Luxovium se recepisset ad Columbanum, *in primis humilitatis causa & ritu Novitiorum hortum excolere cœpit*. Hinc explorata ipsius virtute, Columbanus *jussit eum inter condignos probatosque Monachos constitui, quem Fratres adhuc, quasi Novitium, inter modernos esse judicandum æstimabant*. Itaque Walaricus jam ante Monachus, apud Luxovium probatus est *ritu Novitiorum*, eumque Fratres *quasi Novitium* æstimabant, quoad usque Columbanus eum *inter probatos Monachos* admisit. Verum, ut dixi, id non fiebat adversus omnes, sed erga eos dumtaxat, quorum vita dubia atque mores incerti erant. Alioquin statim ab ingressu ejus loci Monachi censebantur, ut ex Amati facto discimus: qui inter Luxovienses non aliter acceptus est, quam Luxovii proprius alumnus.

§. V.

Regula Sancti Benedicti ante sæculum 8. recepta ubique Galliarum.

71. QUorsum, inquis, hæc tam longo repetita principio? nimirum ut appareat, quam otiosi sint eorum conatus, qui non solum Columbanum, sed etiam ejus discipulos Ordini nostro detrahere conantur, & Regulæ S. Benedicti generalem in Monasteriis usum rejiciunt in sæculum octavum, immo & nonum. Nam cum ab initio unicus fuerit Benedicti, Columbani, aliorumque Legumlatorum monasticus Ordo, etsi quidam ritus (ut hodie etiam in unius ejusdemque Ordinis variis familiis cernuntur) diversi fuerint; consequens est Columbanum ejusque discipulos non immerito sodalibus nostris vindicari posse; & hos quidem eo potiori jure, quod cum Regula Institutoris sui etiam Benedictinam, si non ipso Columbano auctore, certe propria sponte ipsi susceperint. Quia vero id non placet recentioribus nonnullis, qui Regulæ S. Benedicti propagationem serius admittunt; operæ pretium me facturum puto, si argumenta quædam, sive a me jam relata in superioribus Præfationibus; seu nova & postmodum inventa huc referam historico more, non contentioso illo modo, qui in controversiis adhiberi solet. Quod ut dilucidius exsequar, & quibuscumque adversariorum argumentis & effugiis aditum præcludam; hic demonstrare aggredior, neque Benedictum Anianensem, aut Ludovicum Augustum; neque Carolum Magnum, aut Casinenses Monachos; neque Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum, aut Pippinum Regem, Carlomannumve ejus fratrem, generalis propagationis Regulæ Benedictinæ auctores, sed ejusdem observationis restitutores fuisse. Hæc singulatim explicanda.

Quæ hic explicanda.

72. Ludovico Pio imperante Regula sancti Benedicti adeo propagata erat, ut S. Benedictus *cunctorum Monachorum Pater* appelletur ab Ardone Monacho, Ludovici temporis æquali. Et ante eum Alcuinus idipsum iisdem verbis tradiderat, de S. Benedicto ita canens in epigrammate 112.

Turba Monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.

Regulæ S. Benedicti propagatio.

Itaque labente sæculo octavo, regnante Carolo Magno, tam longe lateque *per orbem*, saltem Occiduum seu Latinum, sancti Patris Regula propagata erat, ut *turba Monachorum per orbem*, ipsum velut parentem ac præceptorem suum celebraret. Quod si advertisset quidam vir doctus, S. Benedictum anno 742. *omnium Monachorum Patrem* dici potuisse forsan non negasset: cum ab annis inde fere 40. ita dictus sit ab Alcuino. Sed ne fortasse huic Alcuini loco plus, quam ejus verba præ se ferant, tribuere videar; affero alium ejusdem Auctoris ex carmine 141. ubi Benedictus absolute *Monachorum Pastor* appellatur.

O Benedicte vale, Monachorum maxime Pastor:
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.

Baluz. in Append. Capitul. n. 21.

Sic in charta Ludovici Pii, tum Aquitaniæ Regis, S. Benedictus *Monachorum Pater* laudatur, nimirum anno 807. ut legitur in Appendice Capitularium. Sed rixas hic serere non est animus; præstatque audire S. Odonem Abbatem Cluniacensem, qui in sermone de S. Benedicto eam fuisse dicit ipsius prærogativam, eumque fulgorem; *ut etiam remotissimos totius Christianitatis sinus radiis suæ beatitudinis illustraret*. Tum subdit: *Nec Monachorum cohortes ubique terrarum diffusæ tantam ejus altitudinem ignorant, qui sanctam ipsius institutionem præ ceteris sectantur: ita ut etiam in illorum Patrum Cœnobiis, qui normam sancti propositi fideliter ac religiose prrmulgarunt, hanc proprii clientes eorum malint profiteri; non immerito arbitrantes, quod hunc specialiter, tamquam alterum Moysen, Deus mundo prædestinavit: ut sicut ille Ju-*

Judæis; ita iste tam Judæis, quam gentibus monasticæ legis decreta sanciret. Ex his omnibus conficitur, Regulam nostram sæculo 9. adeo fuisse diffusam, ut sola, saltem in orbe Latino, generali usu recepta esset. Atque ut de aliis modo regnis & provinciis sileam, certe id maxime constat de Gallia: sed quando & quo auctore id factum sit, investigandum est.

73. Benedictum Anianæ Abbatem, non istius propagationis auctorem, sed Benedictinæ disciplinæ jam collapsæ restitutorem fuisse certis argumentis demonstrare facile est. Huic rei probandæ sufficere posset testimonium Indensium Monachorum, qui ipsius Benedicti obitum, resque ab eo gestas Ardoni Monacho scriptis litteris commemorantes; *Hic est*, inquiunt, *Benedictus, per quem Dominus Christus in omni regno Francorum Regulam S. Benedicti restauravit*: quæ verba in proposito argumento tam clara, tamque perspicua sunt, ut commentariis non egeant. *Restauravit*, ajunt: non monasticum in communi Ordinem, non quamlibet Regulam, sed *Regulam S. Benedicti*. Non ergo primus eam instituit in Gallicanis Cœnobiis: sed collapsam restituit in integrum; & quidem non in paucis dumtaxat Monasteriis, sed *in omni regno Francorum*, data opera, ut eodem modo ubique servaretur, quo fuerat olim instituta. Hoc unum testimonium, quod testium est oculatorum, sufficit ad rem, de qua agimus, finiendam: cum adeo perspicuum, validum, ac necessarium sit, ut nulla dissimulatione, aut tergiversatione eludi possit. Accedit ipsius Benedicti auctoritas ex epistola, quam morti proximus Anianensibus Monachis scripsit, commendans illis Cœnobia, quæ ab se reducta fuerant ad meliorem frugem. En ejus verba: *Sicut ergo Monasteria dudum vitiata, jam aliquid emendationis a nobis accepisse videntur largiente Domino: ita maxime nunc cavete, ne (quod absit, te posco, misericors Deus) sinistram viam ullo tempore tendant.* Jam ergo cum Benedicti, tum ipsius discipulorum testimonio perspectum ac demonstratum habemus, *dudum vitiata* Galliæ Monasteria per Benedictum emendationem accepisse, & in eis Regulam S. Benedicti, non primitus institutam fuisse, sed restitutam. Quippe *hic est Benedictus per quem Christus in omni regno Francorum Regulam S. Benedicti restauravit.*

I. non Benedictus Anianensis.

74. Tota Vitæ ejusdem Benedicti series idipsum nos docet, auctore Ardone ejus discipulo. Primo enim Benedictus cum primum condito Anianensi Monasterio præesse cœpit, Carolo regnante, *dedit cor suum ad investigandam beati Benedicti Regulam; eamque ut intelligere posset, satagere, circumiens Monasteria, peritos quoque interrogans quæ ignorabat.* Nimirum quia in singulis Monasteriis erant mores, ritusque diversi, & varius Regulæ usus; ea circumibat vir sanctus, ut ex variis locis perfectam Regulæ observationem defloraret, quam ex uno haurire non poterat. Tum *omnium Sanctorum quascumque invenire potuit Regulas congregavit.* Nimirum eo consilio, ut concordiam texeret, codicemque Regularum, ex quarum comparatione demonstraret legitimum Regulæ S. Benedicti sensum, ad quam *investigandam* id agebat: & ut ex hac comparatione ac convenientia major accederet eidem Regulæ auctoritas. Hoc modo *normam utilem & Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas.* Hic locus notatu dignus est. Quippe non alias Monachis suis imposuit consuetudines, quam Regulæ sancti Benedicti ab eis promissæ convenientes. Atqui aliorum *Monasteriorum consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas.* Constat igitur in illis Monasteriis consuetudines ad mentem & institutum Regulæ nostræ ante observatas fuisse, quam Benedictus ea Monasteria emendaret, & ad strictiorem normam revocaret.

num. 27.

75. Postquam ita Monasterium suum instituit Abbas pius, jam aliorum correctioni curam & operam suam adhibuit. Siquidem *omnium Monasteriorum tam in Provincia, quam in Gothia & Novempalitana* * *provincia consistentium, erat quasi nutrix fovens juvansque, atque ab omnibus amabatur ut pater, venerabatur ut dux, reverebatur ut magister. Caritatis enim amore, ut plures face-*

num. 28.

* Novempopulana, la Gascogne. num. 31.

faceret salvos, aliorum circuibat cellas, & eis Regulæ suæ pandebat absconsa. *Regulæ*, inquit, *suæ*, id est cujusque Monasterii. Non ergo aliam tum inducebat, sed receptam confirmabat, explicabatque. Porro non aliam explicabat, ut ipsi fatentur adversarii, a Regula S. Benedicti, quam ipse professus erat. Pergit Ardo ejus vitæ scriptor. *Gloriosissimus autem Ludovicus*, num. 40. *tum Rex Aquitanorum*, comperta ejus sanctitatis fama, *eum omnibus in regno suo Monasteriis præfecit, ut normam salutiferam cunctis ostenderet*. Ad quid putas? an eo animo, ut Regulam S. Benedicti, quasi eatenus istic inauditam, & necdum receptam traderet? Immo vero ut longe ante inductam, & jam servari desitam revocaret ad usum, & Monachos ad Canonicorum vitam prolapsos emendaret. Id namque diserte probant Ardonis verba quæ * servantia. sequuntur. *Erant enim Monasteria instituta canonica servantes *, Regulæ autem præcepta ignorantes. Cujus ille obediens jussis, circuivit singulorum Monasteria, non solum semel & bis, sed & multis vicibus: ostendens monita Regulæ, eamque eis per singula capita discutiens; nota confirmans, ignota elucidans. Sicque actum est providente Deo, ut omnia pene Monasteria in Aquitania sita regularem susciperent formam.* Insignis hic locus est, neque ullus in rem nostram luculentior afferri potest. Quippe Monasteria illa, quæ *instituta canonica* servabant, *Regulæ autem præcepta* ignorabant, erant illorum Monachorum, qui sponte sua ad Canonicorum mores, & forsan etiam habitum accesserant, ignorantes præcepta Regulæ, quæ in ipsis Monasteriis jam dudum instituta fuerat. Certe de solis Monachis intelligi potest hic locus: nam hic de Monachorum Cœnobiis agitur. Id patet ex sequentibus verbis, quibus dicitur Benedictus prædictis Cœnobitis *ostendisse monita Regulæ*, non primum imposuisse, eisque *per singula capita excussisse*, seu exposuisse; adeoque *nota confirmasse*, (Ergo nota illis erant quædam Regulæ capita, ea scilicet quæ usu adhuc retinebant:) ac demum *ignota elucidasse*. In his porro omnibus nihil est, quod de novæ Regulæ institutione explicari possit: sed omnia eo conspirant, ut Regulam Sancti Benedicti his in locis restitutam fuisse demonstrent.

76. Hunc locum egregie illustrat canon 25. Concilii Turonensis anno 813. celebrati, inscriptus *de Monasteriis Monachorum Regulæ S. Benedicti*. Sic autem canon iste se habet. *Monasteria Monachorum, in quibus olim Regula beati Benedicti Patris conservabatur, sed nunc forte qualicumque negligentia subrepente remissius ac dissolutius custoditur, vel certe penitus abolita negligitur; bonum videtur ut ad pristinum revertantur statum: & Abbates eorumdem in eodem habitu & vita, qua ipsa Regula præcipit eos incedere, vivere studeant.* Erant ergo tum Monasteria quædam, in quibus tum Regula S. Benedicti remissa erat; immo nonnulla, in quibus penitus defecerat: ita ut Abbates etiam regulares habitum monasticum deposuissent: quæ Monasteria Patres Concilii jubent, *ut ad pristinum revertantur statum*. Idem in eodemmet canone clarius explicant subsequentibus verbis. *Quoniam aliqua sunt Monasteria, in quibus jam pauci sunt Monachi, qui prædicti Patris Regulam suis Abbatibus promissam habeant, quippe cum ipsi Abbates magis canonice, quam monachice inter suos conversari videntur.* Ex quibus patet, & Abbates regulares in quibusdam Monasteriis, Regulæ sancti Benedicti pridem addictis, *magis canonice quam monachice* tum vixisse; & Monachos in tantam remissionem fuisse prolapsos, ut servandæ Regulæ promissionem, quam Abbatibus fieri Regula præcipit, facere desiissent. Hoc in numero fuere Turonenses Monachi Cœnobii S. Martini, ut lego in epistola Caroli Magni ad ipsos scripta in reum Theodulfi Aurelianensis Episcopi Clericum, qui ad S. Martini tumulum confugerat, defendentibus eum Monachis, quos Carolus ita increpat. *Ipsi quoque nostis, qui congregatio hujus Monasterii ac servi Dei, & utinam vere, dicimini, qualiter jam crebro vita vestra a multis diffamata est, & non absque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis.* Erant ergo ex institutione sua *Monachi & servi Dei* Turo-

ronenses illi : sed tamen abjecta Regulæ observatione ita deformati, ut aliquando *Monachos*, aliquando *Canonicos* se dicerent. His emendandis adhibitus est Alcuinus, testante Carolo in eadem epistola, quam recens publicavit vir eximiæ eruditionis Stephanus Baluzius in tomo 1. Capitularium, qualis in hujusce tomi Appendice habetur. Fontanellenses etiam Monachi, cadente *almæ Regulæ* statu, *Canonico ordine* vivebant : dum Ansegisus Abbas pristinam revocavit disciplinam, *juxta quod voluntatem Domni Imperatoris* Ludovici *super hoc noverat*. Utrisque adjungendi sunt Monachi Dionysiani, testante eodem Ludovico Pio in insigni diplomate, quod de eorum correctione & emendatione scripsit : cui negotio adhibitum ait ab se Benedictum nostrum una cum Arnulfo Abbate, quem vel Heriensis, vel Glonnensis, vel certe utriusque Monasterii Abbatem fuisse puto. Et hæc erant Monasteria *instituta canonica servantia*, ut loquitur Ardo : de quibus agit Concilium Turonense: quæ cum a Regula S. Benedicti jam pene defecissent; ad eamdem per Benedictum revocantur.

Vide Acta hic pag. 632.

77. Si a Benedicti factis ad ejus scripta reflectamus animum; eumdem etiam in eis scopum inveniemus. Ex variis opusculis, quæ vir pius edidit in gratiam Ordinis sui, duo præcipua sunt, nempe Codex Regularum, earumque Concordia cum Regula S. Benedicti. Sunt qui existiment Concordiam ab eo fuisse conditam, ut ad suscipiendam S. Benedicti Regulam omnium animi magis benevoli redderentur. Immo alias ob causas omnino duas. Erant quippe tunc temporis duo Monachorum genera. Alii prorsus dissoluti, *instituta canonica servantes*, Regulæ præcepta fere ignorabant ex dictis; vixque ad monasticas leges, regularesque mores a Benedicto reduci poterant. Alii *tepidi ac segnes*, cum Regulæ nostræ usus & officia utcumque exsequerentur, ad sublimiora quædam aliarum Regularum capita provehi se non ferebant, allegantes promissionem ab se factam unius Regulæ servandæ, nempe Benedictinæ. In utrorumque gratiam Benedictus scripsit Concordiam Regularum : ut dissoluti, quanti sint facienda S. Benedicti instituta, discerent ex aliarum comparatione Regularum : tepidi vero non rejicerent alias Patrum Regulas, ex quibus S. Benedictus suam fere deflorasset. Priorem istius libri scribendi causam aperit Ardo his verbis. *Rursus ut ostenderet contentiosis*, iis nempe, qui ad Regulæ praxim non facile reduci poterant, *nulla frivola cassaque a beato Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum fultam esse Regulis; alium collectis Regularum sententiis composuit librum, cui nomen Concordia Regularum dedit : ita dumtaxat, ut beati Benedicti præcederet sententia; ei vero rationabiliter convenientes jungerentur deinceps*. Præmiserat Ardo Benedictum antea composuisse alium librum ex Regulis diversorum Patrum collectum, qui *Codex Regularum* appellatur : in quo præcederet sancti Benedicti Regula, ceteræ subsequerentur : tametsi alius ordo exstat in editis. Hunc librum *ad Collectam matutinam*, id est ad communem lectionem mane fieri solitam, legi jussit. Cum vero Monachi nonnulli aliam sibi prælegi, quam sancti Benedicti Regulam ab se voto promissam, indigne ferrent; alterum composuit librum de Concordia aliarum Regularum cum Benedictina, ut earum etiam lectionem (quæ altera hujus operis occasio est) Monachis suis approbaret. Eam porro fuisse viri sancti mentem in hoc posteriori opere, docet ipse in prologo, quem *Abbatibus, & Monachis omnibus* nuncupavit. Modo ergo constet librum hunc directum esse Monachis Regulam S. Benedicti professis; constet etiam necesse est, omnes tum in his partibus eidem Regulæ fuisse addictos. Id vero patet ex ipsa præfatione, cujus initium ejusmodi est. *Dum communi utilitati consulens, attentius quærerem, quo modo utilius possem cunctis prodesse; cœpi Sanctorum Vitas, Regulasque legere Patrum : quas dum sagaci intentione percurrerem, & eadem pene, quæ a sancto Benedicto prolata sunt, verba in quibusdam locis, in quibusdam vero sensum eumdem cognoscerem; occurrerunt animo ea, quæ a segnibus tepidisque* Mo-

Monachis dici assolent : Quid ceteræ huic conferunt Regulæ? quid ad me quas non promisi, pertinet legere? Ergo ab aliarum lectione Regularum *tepidi* illi Monachi ideo avertebantur, propterea quod de eis servandis non fecissent promissionem, sed de una S. Benedicti Regula : quam proinde unam sibi prælegi, & imponi patiebantur. *Et hæc quidem dicunt*, subdit Concordiæ auctor Benedictus, *ignorantes beatum Benedictum suam a ceteris assumsisse Regulam, & veluti ex manipulis unum strenue contraxisse manipulum.* Hac ergo ratione Concordiæ scriptor aliarum lectionem Regularum, tametsi eis non sese addixissent Monachi, nequaquam insuper habendam dicit, quod S. Benedicti Regula, quam promiserant ac lectitare debebant, ex illis Regulis sit conflata. Ergo isti, in quorum gratiam hunc librum condebat, omnes S. Benedicti Regulæ adstricti voto erant. Cum igitur operis titulus librum hunc *Abbatibus & Monachis omnibus* nuncupatum esse diserte præ se ferat; Abbates & Monachos omnes, quotquot scilicet Gallicano tum Imperio subjacebant, eidem Regulæ nomen dedisse manifestum est. Non ergo ad hoc condita Concordia Regularum, ut Monachorum animi ad Regulam nostram suscipiendam magis benevoli redderentur : sed ut ad ipsius praxim & usum dissoluti postliminio revocarentur, & tepidi ad lectionem aliarum Regularum. Jam quid in eadem causa gestum sit in Synodo Aquisgranensi, etiam explicandum est.

78. Mortuo Carolo, Ludovicus ejus filius ac successor Aquasgrani Synodum indixit anno 817. 6. Idus Julias: ubi *convenientes Abbates complures una cum suis Monachis*, septuaginta duo capitula *communi consilio ac pari voluntate inviolabiliter a regularibus conservari decreverunt*. Huic Synodo interfuere in primis Benedictus Anianensis, penes quem summa negotii erat; Arnulfus Heriensis, Apollinaris Casinensis, Euticius Balmensis, Alveus Andaginensis, Apollinarius Flaviniacensis, Josue Monasterii S. Vincentii ad Vulturnum Abbates, & alii bene multi, omnes Regulam S. Benedicti servantes. Primo capitulo statutum ab eis est, *ut Abbates mox ut ad Monasteria sua remeaverint, Regulam per singula verba discutientes pleniter legant, & intelligentes Domino opitulante efficaciter cum Monachis suis implere studeant.* His verbis manifestum est declarari Regulam cuivis notissimam, receptamque in cunctis Monasteriis. Nam si de inducenda nova Regula hic sermo fuisset institutus, explicandum erat, quæ esset hæc Regula, & de aliis abjiciendis decretum fieri debuerat. Eodem modo pergit capitulum secundum, *ut Monachi omnes, qui possunt, Regulam memoriter discant*. Hic si dicant significari propriam cujusque Monasterii Regulam, ipsi sententiam suam evertunt adversarii : nam in ea Synodo Regulam S. Benedicti Monasteriis omnibus imperatam affirmant. Ergo de eadem Regula ubivis jam recepta intelligenda sunt capitula duo superiora. Et certe id manifeste declarant tum secundi capituli titulus, qui sic habet: *De Monachis ut Regulam S. Benedicti qui valuerint, memoriter discant* : tum subsequentia, quæ pleraque ex ipsis nostræ Regulæ verbis ac sententiis constant. Et cap. 3. præcipitur, *ut officium juxta quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi.* Ad hæc in capitulis 22. & 29. eadem Regula absolute *Regula* vocatur. Nam in cap. 22. relatis omnibus, quæ Monachis dari præcipit Regula S. Benedicti, subdunt Patres : *Et quæcumque præter hæc Regula jubet, singuli, cum necessitas fuerit, absque dilatione accipiant.* Et cap. 29. *Ut nihil Lectori, nisi quod Regula jubet, detur.* Nempe Regula, de qua cap. 1. præcipitur, *ut eam per singula verba discutientes, pleniter legant Monachi*, id est Regula S. Benedicti, ut disertis verbis præfert secundi capituli inscriptio. Itaque Synodi Aquisgranensis auctoritate Regula nostra non primum inducta est in Monasteria : sed ejus lectio, memoria, & observatio commendata, inculcata, præscripta : quæ antea pene tota neglecta erat.

2. non Ludovicus Pius.

79. Id vero luce clarius demonstratur ex Ardone, qui de hac Synodo lo-

loquitur in hunc modum. *Præfecit eum quoque Imperator Ludovicus cunctis in Regno suo Cœnobiis*; nempe ut quemadmodum eo Aquitaniæ Rege omnia Galliæ, id est Aquitaniæ, Septimaniæ, Provinciæ, ac Novempopulanæ Cœnobia Benedicto commissa fuerant: sic eo jam facto Imperatore, Benedictus omnia ipsius Imperio subjecta Monasteria regeret & emendaret. *Multa* quippe *Monasteria erant, quæ quondam regulariter fuerant instituta: sed, paullatim tepescente rigore, regularis pene deperierat Ordo. Ut autem sicut una omnium erat professio, fieret quoque omnium Monasteriorum salubris una consuetudo; jubente Imperatore, aggregatis Cœnobiorum Patribus una cum quamplurimis Monachis, per plures resedit dies*. En Synodi Aquisgranensis occasio & causa: nempe ut Monasteria in quibus *regularis deperierat Ordo*, & quorum jam *una* erat *professio*, non solum monasticæ vitæ, sed etiam Regulæ, *fieret quoque omnium salubris una consuetudo*. Ergo de uniformi rituum ac consuetudinum usu agebatur, non de Regula ipsa inducenda. Atque ut id magis magisque exploratum fiat, hæc subdit Ardo. *Omnibus ergo simul positis, Regulam ab integro discutiens, cunctis obscura dilucidans, dubia patefecit, priscos errores abstulit, utiles consuetudines, affectusque confirmavit*. Tantum igitur abest, ut novam Regulam Synodi auctoritate imposuerit Benedictus, quin immo explicata Regula nostra, *utiles consuetudines*, Regulæ scilicet convenientes, confirmavit: noxias tantum *abstulit*, quas nempe remissio vitiosa ac veternosa invexerat. num. 50.

80. Jam videamus, quid novi hac in Synodo Monasteriis impositum sit. *Judicia igitur Regulæ*, inquit Ardo, *cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minus Regula pandit consuetudines, assentientibus cunctis protulit: de quibus etiam capitularem institutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in regno suo positis Monasteriis observare præciperet, ad quem scire cupientem dirigimus*. Ad hoc igitur condita sunt capitula Synodi Aquisgranensis, non ut Regula S. Benedicti primitus inveheretur: sed ut consuetudines, quas ipsa non satis explicat, assentientibus cunctis ratæ haberentur, susciperenturque. Post hæc totius negotii summam ita concludit Ardo. *Perfectum itaque propagatumque est opus, divina opitulante misericordia; & una cunctis generaliter posita observatur Regula: cunctaque Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, acsi ab uno magistro, & in uno imbuerentur loco*. Nempe *uniformis mensura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus, cunctis observanda est tradita*. Quæ fusius in consequentibus explicat Ardo. *Quia enim multa Regula implere jubet; sed permulta sunt, quæ usus explere cotidianus expetit, ipsa tamen reticet: nonnulla autem præcipit, quæ aut propter concordiam unitatis, aut certe propter observantiam honestatis, seu propter considerationem fragilitatis commutantur: idcirco venerabilis Abbas quæque observanda comperit, absque ulla cunctatione vel excusationis fuco, implere decrevit: Ea vero quæ certis pro causis, aut dimittenda cognovit, aut commutanda inspexit; nihilo minus prout rectius, & secundum posse locique positionem decere cognovit, suis observanda discipulis tradidit. Si qua nempe minus lucide pagina Regulæ pandit, aut omnino silet, rationabiliter apteque instituit*. Hæc tota œconomia Synodi Aquisgranensis, quæ ad uniformem Regulæ nostræ observationem, non ad ipsius admissionem spectat, uti perspicuum redditur ex iis statutis, quæ Ardo singillatim subjungit, *ut Monachi omnes convenirent in officiis divinis, in cibo & potu, & maxime in habitu*: in quo *dissimiles fecerat multorum consuetudo*, non Regula diversa.

81. His omnibus consonat id, quod in Vita Ludovici Pii de hac Synodo memoriæ proditum est: nempe Ludovicum constituisse *Benedictum Abbatem & cum eo Monachos strenuæ vitæ, qui per omnia Monasteria euntes, redeuntesque uniformem traderent cunctis Monasteriis, tam viris, quam Sanctimonialibus, vivendi secundum Regulam S. Benedicti incommutabilem morem*. Itaque jam ante *cunctis Monasteriis* imposita fuerat Regula S. Benedicti: sed cum eam secundum varios ritus observarent Monachi, a Ludovico Au-

Augusto provisum est, ut missi *per omnia Monasteria* Monachi *uniformem traderent tam viris, quam Sanctimonialibus incommutabilem vivendi morem secundum Regulam S. Benedicti*. Ergo in hac Synodo non de novæ Regulæ susceptione actum est, sed de uniformi ratione vivendi secundum Regulam S. Benedicti. Invictum ejusdem rei argumentum colligo ex capitulis, quæ Missi dominici post Synodum Monasteriis omnibus proposuere. Capitulorum inscriptio sic habet. *Capitula novitiarum * de his, in quibus præceptum Regulæ & constitutiones novellorum Conciliorum acutius nos considerare, & promtius exercere jussio imperialis ammonet*. Tum sequitur capitulum primum. *In primis, ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis viros in toto regno suo, nisi ubi impossibilitas non permittit, inveniatur varietas: cujus impossibilitatis qualitatem summo studio Missi pro hoc directi satagant inquirere*. Capitula hæc numero 31. quæ ex codice Monasterii S. Galli vir clarissimus Stephanus Baluzius primus in lucem edidit, in Appendice nostra denuo recusa, omnia condita sunt *secundum præceptum Regulæ*, vel *ut Regula mandat*, nulla Legislatoris mentione facta, tametsi ipsissima Regulæ nostræ verba passim adducuntur. Ex quo manifestum est ea Monasteriis fuisse præscripta, ut Regula jam recepta, id est Regula S. Benedicti, uniformi ritu observaretur, seu ut primo capitulo statuitur, *ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis viros inveniretur varietas in toto regno* Ludovici Augusti. Id porro luculenter demonstrat epistola, cum 12. capitulis ante Missorum dominicorum adventum ad Augiense Monasterium directa per quosdam Monachos, qui inde ab Abbate & Conventu, ad Benedicti (ut puto) Abbatis Cœnobium transmissi fuerant, ut ejus probatos mores ac ritus coram addiscerent, ac sodalibus suis postea renuntiarent. Hæc epistola, quæ item in hujusce tomi Appendice exstat, Abbati & Congregationi Augiensi inscripta est, incipitque in hunc modum. *Quia igitur, sanctissime Pater, vestræ auctoritatis voluntas exstitit, ut huic sanctissimæ legationi nostra parvitas deserviret; placuit & nobis, ut, sicut ipsi injungere estis dignati, quidquid morum honestorum in Ordine regulari apud venerabilem illum Abbatem & erga ejus Fratres constituti addiscere possemus, vestræ panderemus sanctitati*. Et infra. *Duodecim igitur capitula ex his omnibus, quæ vos maxime de pernecessariis commoneri facilius posse credidimus, facere, & vestræ beatitudini destinare curavimus*. Nempe, *ne dum regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali tota Cœnobia gentis nostræ, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quorum partem aliquam hæc capitula quæ sequuntur, continent*. Hæc omnia capitula desumta sunt ex Regula S. Benedicti, quæ tamen nusquam nominatur. Quod vero de regularibus Monachis, qui jussu imperiali Cœnobia circumibant, scribitur; referendum est ad Missos dominicos superius memoratos, qui post Synodum Aquisgranensem in omnia Monasteria directi sunt a Ludovico Pio ad instituendum in eis Regulæ nostræ uniformem ritum: eum ad modum quo alii jussu Caroli Magni Cœnobia itidem circumiere ad instaurandas regulares officinas (ut legitur in Concilio Moguntino anno 813. celebrato cap. 20.) ad præscriptum *sanctæ Regulæ*, id est Regulæ S. Benedicti, cujus verba referunt Patres Moguntini. Porro ex hac epistola Augiensium Monachorum, subjunctisque capitulis intelligimus, Missos dominicos a Ludovico per *tota Cœnobia* gentis illius, id est Germaniæ, fuisse directos; idemque præstitisse, quod Augienses illi Monachi in Cœnobio suo, qui Missos illos prævertere, non novam Augiensibus Monachis imponendo Regulam, sed ritus uniformes, quales scilicet in Cœnobiis per Benedictum ordinatis ipsi observaverant.

* supple Constitutionum

82. Hactenus Benedicti Abbatis Anianensis facta & scripta; tum Synodi Aquisgranensis occasionem, processum, decreta & effectum expendimus. Hæc omnia eodem prorsus collimant, nimirum ut Regula S. Benedicti, quæ in plerisque locis jam fere obsoleverat, ubique vero sub variis ritibus ser-

ſervabatur, ad uniformem ejuſdem obſervantiæ concentum reduceretur. Huc non veri ſimiles dumtaxat rationes, non probabiles conjecturas protulimus; ſed argumenta (ut quidem exiſtimo) invicta, manifeſta, ac neceſſaria: quibus, ſpero, acquieſcent æquiſſimi quique rerum æſtimatores. Si quis ulterius in poſterum refragari volet, cum eo amplius contendere non eſt animus, ne otio ac litteris abuti videar. Ceterum apud nos æternum vigebit memoria Ludovici Pii benefactorum in Regulam noſtram, cujus *decreta* ut in Monaſteriis omnibus imperio ſuo ſubjectis inviolata *tenerentur*, data *lege ſancivit*; ejuſdemque *normæ* jam *antiquæ* ſeu antiquatæ *legalia*, id eſt inſtituta, *renovari* curavit, ut vetus Poeta, qui de exordio & origine gentis Francorum carmen ſcripſit ad Carolum Calvum, his verſibus cecinit. Poeta editus per Thomam a S. Joſepho Carmel. Excalc.

Hic decreta Patris BENEDICTI *lege tenenda*
Sancit, & antiquæ renovat legalia normæ,
Cujus erat fautor devota mente.

83. Jam (quod ſecundo loco mihi probandum incumbit) Carolum Magnum Regulæ noſtræ, non propagationem primam, ſed reſtitutionem procuraſſe, ſatis itidem ex ſuperioribus conſpicuum eſt: cum ea quæ hoc in negotio patravit Benedictus, partim ipſius Caroli, partim Ludovici principatu geſta ſint. Ad majorem tamen hujus rei illuſtrationem ſpecialia quædam argumenta huc conferre juvat. 3. non Carolus Magnus.

84. Varia Concilia & Capitula promulgari curavit Carolus Magnus, in quibus multa ſancita ſunt in gratiam Regulæ S. Benedicti, in cujus obſervationem maxime propenſus erat: adeo ut ſicuti *Monachos voti ſui prævaricatores deſpexit*; ita *obſervatores, omni affectu dilexerit*, teſtante Monacho Sancti-Gallenſi, in lib. 2 cap. 16. In capitulis *quæ ad Monachos proprie ſpectant*, omnia condita ſunt ad mentem Regulæ S. Benedicti, quæ abſolute *Regula* vocatur: quod argumento eſt eam omnibus tum notam fuiſſe, ſolamque obſervatam. Exemplo ſint capitula, quintum *de Decanis & Præpoſitis, ut eorum mutatio ſecundum Regulam fiat*: ſextum *de Cellerariis Monaſterii, ut non avari, ſed tales mittantur, quales Regula præcipit*: id eſt Regula S. Benedicti, uti explicat canon 14. Concilii Francofurtenſis, eodem Carolo regnante celebrati: nonum *de ſuſceptione hoſpitum, ſicut Regula continet*. Ex quo ſic argumentari licet Caroli Magni Capitulare, quod anno regni ejus 21. Chriſti 789. editum eſt, ita de Regula noſtra loquitur, quaſi jam dudum ab omnibus recepta, utpote quæ Regulæ nomine nude prolato deſignatur. Ergo longe ante iſtud tempus ubique invaluerat. Id autem confirmatur ex Capitulari anni 779. decernentis cap. 9. *de Monaſteriis quæ regularia fuerunt, ut ſecundum Regulam vivant*. Ubi Regulæ nomine, non propria ac ſingularis cujuslibet Monaſterii Regula intelligitur, ſed Benedictina, ut patet ex ſuperiori Capitulari. Idem etiam de aliis Capitulis dicendum eſt, in quibus eadem Regula ſimpliciter dicta ſervari præcipitur. Aliis omiſſis, conſideratione dignum eſt illud, quod a Carolo anno imperii 11. emiſſum lego, in quo varias proponit quæſtiones, quas ſolvi ac ſibi explicari poſtulat Imperator: ubi cap. 12. interrogat *de converſatione Monachorum, & utrum aliqui Monachi eſſe poſſint præter eos, qui Regulam S. Benedicti obſervant. Inquirendum etiam, ſi in Gallia Monachi fuiſſent, priuſquam traditio Regulæ S. Benedicti in has parochias perveniſſet*. Ubi vides dubitaſſe Carolum, an alii Monachi præter Benedictinos tum potuiſſent admitti. Unde conſequens eſt, eos ſolos in Gallia tunc extitiſſe, & Regulam S. Benedicti unicam uſu receptam in Imperio Caroli Magni, non recentiori tempore, ſed ante omnem ejus temporis hominum memoriam. Si enim aut Caroli Magni ætate, aut præcepto, in Gallicana Cœnobia invecta fuiſſet; certe id non ignoraſſet Carolus, nec interrogationem hac de re propoſuiſſet. Eodem ſpectat quæſtio Capitularis ſequentis in cap. 12. *Qua Regula Monachi vixiſſent in Gallia, priuſquam Regula S. Benedicti in ea tradita fuiſſet: cum legamus S. Martinum & Monachum fuiſſe, & ſub ſe Monachos habuiſſe, qui multo ante S. Benedictum fuit.*

ex Capitularibus.

Sirmond. tom. 2. Conc. p. 156.

fuit. *Tradita* proinde, id est recepta, jam erat in tota Gallia S. Benedicti Regula. Nam si in paucis dumtaxat, vel etiam plerisque Cœnobiis usitata tum fuisset, aut si Caroli mandato invecta; supervacua, immo & absurda esset interrogatio.

& ex Conciliis.

85. In Conciliis fere omnibus regnante Carolo habitis eadem Regula commendatur, maxime in Francofurtensi, in Aquisgranensi universali anni 802. & in aliis quinque Conciliis anno 813. congregatis, in quibus multa decreta sunt ad ipsius Regulæ restituendam observationem, non ad eam propagandam.

86. Ordior a postremis quinque Synodis, in quinque totius Francici Imperii partibus simul convocatis, nempe Cæsaroduni Turonum, Moguntiaci, Remis, Arelate, & Cabilone; & quidem anno 813. qui Caroli supremus fuit. In his quippe Conciliis Monachorum mores ad præscriptum Regulæ nostræ emendari curarunt: quam proinde jam ubique receptam agnoscunt. Observandus in primis canon 25. Concilii Turonensis superius jam memoratus, decernentis, ut *Monasteria Monachorum, in quibus olim Regula beati Benedicti Patris conservabatur; sed tunc forte qualicumque negligentia subrepente remissius ac dissolutius custodiebatur, vel certe penitus abolita negligebatur; ad pristinum revertantur statum*. Neque dici potest, hunc canonem de Cœnobiis dumtaxat aliquibus, in quibus Regula S. Benedicti jam pæne in desuetudinem abiisset, interpretandum esse. Nam Patres sine dubio Monachorum omnium Turonensis provinciæ rationem habuere: nec dubium quin mentionem fecissent, non eorum solum qui Regulam Sancti Benedicti servassent; sed etiam aliorum Monachorum, si præter nostros alii extitissent in eadem provincia.

87. Idem etiam de Germania universa attestatur Concilium Moguntinum, constans Episcopis provinciæ Moguntiacensis, Trevirensis, Coloniensis & Saltzburgensis: quo in Concilio varia statuta edita sunt a capite 11. *de vita Monachorum*, ubi necessario exigebat locus, ut si qui alii præter Benedictinos in quatuor illis provinciis reperti fuissent, ad suam quique Regulam vivere compellerentur. Verum una ubique mentio fit Regulæ S. Benedicti: una proinde in illis partibus servabatur, non solum a Monachis, sed etiam a Sanctimonialibus. Id plane demonstrat canon 11. *de vita Monachorum* inscriptus. *Abbates autem censuimus ita cum Monachis suis pleniter vivere, sicut ipsi qui in præsenti Synodo aderant, palam nobis omnibus promiserunt, id est secundum doctrinam sanctæ Regulæ Benedicti, quantum humana permittit fragilitas*. Quippe in plerisque Monasteriis ipsius Regulæ observatio jam remissa, ac (ut ita dicam) dimidiata erat. Patres vero Moguntini censuere *pleniter* servandam esse; idque *palam omnibus* promiserunt Abbates. Hunc locum egregie illustrat canon 13. *de sacris virginibus*, in quo hæc verba. *Abbatissas cum Sanctimonialibus omnino recte & juste vivere censemus. Quæ vero professionem sanctæ Regulæ Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem, canonice vivant pleniter*. Duo tum erant Sanctimonialium Ordines, Monacharum & Canonicarum. His præscribitur, *ut canonice vivant pleniter*, non remisse, ut de Monachis dictum est. Illis, *quæ professionem sanctæ Regulæ Benedicti fecerant, ut regulariter vivant*. Ergo non primum istis imposita est hæc Regula, sed denuo commendata & inculcata.

88. De Gallia Lugdunensi aperta est itidem Cabilonensis Concilii auctoritas in cap. 22, cujus inscriptio attendenda est. *De Abbatibus & Monachis ut secundum Regulam vivant*. Dixerit aliquis hunc esse tituli sensum, ut secundum Regulam quique suam vivant. Immo vero, ut secundum Regulam Sancti Benedicti, uti explicat capitis series. *De Abbatibus vero & Monachis, idcirco hic pauca scribimus, quia pæne omnia Monasteria regularia in his regionibus constituta secundum Regulam sancti Benedicti se vivere fatentur: quæ Beati Benedicti documenta per omnia demonstrant, qualiter eis vivendum sit. Inquiratur ergo diligenter, ubi secundum ipsum ordi-*

ordinem vivitur, & ubi ab ipso ordine digressum est : ut juxta ejusdem beati viri institutionem vivere certent, qui se ut ita viverent, cum attestatione professi sunt. Vides Abbates & Monachos totius Galliæ Lugdunensis (ut habent acta Concilii) non adigi ad novæ Regulæ susceptionem, immo vero *pene omnia Monasteria regularia in his regionibus constituta, secundum Regulam S. Benedicti,* ut fatebantur, eatenus vixisse. Monasteria, inquam, regularia *pene omnia in his regionibus,* id est Gallicanis : in quarum nonnullis Monasteriis id contigerat, quod in Dionysiano contigisse testatur Ludovicus Augustus in diplomate pro restitutione monastici Ordinis in eodem Cœnobio : ubi monastica professio adeo labefactata erat, ut ex his qui *in eodem loco regularem promissionem fecerant, quidam desertores ejusdem propositi effecti; quidam etiam non eamdem professionem s se ipse mentiti sint.*

89. Ad hæc, in Remensi Concilio, quod totius Belgicæ secundæ Episcopis constabat, quemadmodum ad ordinandam Canonicorum vitam *lecti sunt sancti Canones, ut quisque Canonicus legem vitamque suam minime ignoraret,* ex capite 8. sic ad Monachorum mores informandos lecta est *Regula Monachorum;* (id enim absolute præfert titulus capitis noni) hoc est Regula S. Benedicti, uti caput ipsum explicat : quatenus ad istius Regulæ præscriptum viverent Monachi omnes, quemadmodum Canonici omnes ad præscriptum Canonum. Ita habet textus cap. 9. *Lecta est Regula S. Benedicti, ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minus scientibus, si qui forte adfuerint, qualiter & se, & suos secundum eamdem Regulam custodire valerent, atque gubernare.* En ad quid *lecta est Regula S. Benedicti,* nempe *ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minus scientibus, si qui forte adfuissent :* non ut recens eis imponeretur. Quippe quæ jam dudum suscepta fuerat: adeo ut jam ad memoriam reduci eam oporteret. Ergo in tota Belgica secunda longè ante istud tempus Monachi omnes informati fuerant S. Benedicti institutis.

90. Denique in Concilio Arelatensi, quod ex quinque superius memoratis unicum superest examinandum, nihil singulare decretum est de Regula Monachorum, nisi quod provisum est cap. 6. *qualiter secundùm Ordinem Regularem vivere deberent,* uti & Canonici *secundum ordinem canonicum.* Hic *Ordinis regularis* nomine haud dubiè intelligitur Ordo regularis secundum Regulam S. Benedicti : tum quia Concilium Arelatense conflatum erat ex Episcopis non solum utriusque provinciæ Viennensis, sed etiam Narbonensis, in qua sita erant Anianense, Gellonense, aliaque Monasteria, quæ à Benedicto Anianæ Abbate regebantur : tum quia Benedictus ipse Concilio Arelatensi, ut verisimillimum est, interfuit : tum dènique quia in his regionibus, nempe Gallicanis, *omnia pæne Monasteria regularia secundum Regulam S. Benedicti se vivere fatebantur,* ut superius ex Concilio Cabilonensi præmissum est. In his porro quinque Conciliis nulla fit mentio provinciæ Maxime Sequanorum, quam cum Lugdunensi Cabilonem; nulla de secunda & quarta Lugdunensi, id est Rotomagensi & Senonensi, quas Remos; nulla denique de duabus Aquitaniis, quas Turonos convenisse existimo. In toto itaque Francico Imperio, id est in tota Gallia & Germania, una in Monasteriis Regula S. Benedicti servabatur anno 813. quo hæc quinque Concilia celebrata sunt.

91. Idem vero Benedictinæ reipublicæ status erat tempore Synodi generalis Aquisgranensis, quæ procurante Carolo Imperatore Aquisgrani convenit anno 802. De hac Synodo Annales veterrimi, qui in anno 817. desinunt, a Petro Lambecio editi in tomo 2. Bibliothecæ Cæsareæ cap. 5. ita memorant ad annum 802. *Et mense Octimbrio congregavit universalem Synodum in jam nominato loco : & ibi fecit per Episcopos cum Presbyteris seu Diaconibus relegi universos canones, quos sancta Synodus recepit ; & decreta Pontificum, & pleniter jussit ea tradi coram omnibus Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus. Similiter in ipsa Synodo congregavit universos Abbates & Monachos qui ibi aderant, & ipsi inter se conventum faciebant, & legerunt Regulam S. P. Benedicti,*

dicti, & eam tradiderunt sapientes in conspectu Abbatum & Monachorum. *Et tunc jussio ejus generalis super omnes Episcopos, Abbates, Presbyteros, Diacones, seu universo Clero facta est, ut unusquisque in loco suo juxta constitutionem sanctorum Patrum, sive in Episcopatibus, seu in Monasteriis, aut per universas sanctas ecclesias, ut Canonici juxta Canones viverent; & quidquid in Clero aut in populo de culpis aut de negligentiis apparuerit, juxta Canonum auctoritatem emendassent. Et quidquid in Monasteriis seu Monachis contra Regulam S. Benedicti factum fuisset, hoc ipsum juxta Regulam S. Benedicti emendare fecissent. Sed & ipse Imperator interim quod ipsa Synodus facta est, congregavit Duces, Comites & reliqua Christiano populo cum legislatoribus; & fecit omnes leges in regno suo legi, & tradi unicuique hominum legem suam, & emendare ubicumque necesse fuit, & emendatam legem scribere; & ut judices per scriptum judicassent, & munera non accepissent: sed omnes homines, pauperes & divites, in regno suo justitiam habuissent.* In hoc itaque Concilio tres factæ sunt turmæ, prima Episcoporum cum ceteris Clericis: altera universorum Abbatum cum Monachis: tertia Ducum, Comitum & Procerum. Ab his omnium mores examinati, Clericorum ad præscripta Canonum: Monachorum ad Regulam S. Benedicti: populorum ad cujusque proprias leges. Quidquid contra Regulam S. Benedicti peccatum fuerat, emendari curavit Imperator. Ea proinde jam longe ante id tempus recepta erat ab universis Francici Imperii Monachis: uti Canones a Clericis, & privatæ cujusque gentis leges a singulis populis. Hunc locum eo lubentius retuli, quod nulla ejus Concilii supersint acta, nec fere ulla memoria, præterquam in Chronico Moissacensi, ubi eadem verba leguntur de Regula S. Benedicti.

92. His Conciliis accedit Francofurtense anno 794 habitum, in quo varia pro Monachis sancita sunt decreta, cap. 13. *Ut Abbas cum suis dormiat Monachis secundum Regulam S. Benedicti*: cap. 14 *Ut Cellarii in Monasteriis tales electi sint, quales Regula S. Benedicti docet*: cap. 16. *Ut pro suscipiendis in sancto Ordine Fratribus nequaquam pecunia requiratur: sed secundum Regulam S. Benedicti recipiantur.* Quæ omnia eo tendunt, non ut recepta pridem Regula abjiciatur, novaque inducatur; sed ut Regulæ S. Benedicti observatio restituatur in melius.

93. Sive ergo Caroli Magni Capitularia, sive Concilia eo regnante ac procurante habita consideremus; is erat Monasteriorum in ejus Imperio omnium ordo ac status, ut ante ipsius Caroli principatum viverent ad præscriptum S. Benedicti Regulæ, ad cujus accuratam observationem Imperator Monachos Imperii sui omnes jam aliquantum prolapsos revocare curavit. Non longe a sententia nostra recedere videtur eruditus vir Carolus Cointius, professus se nusquam negasse, sub Carolo Magno Regulam S. Benedicti *communi usu* receptam in Gallia. Tum subdit: „ Sub Meroveadis Regibus & Pippino Caroli Magni patre steterunt in Galliis multa Benedictinæ Familiæ Monasteria. Hæc, ut & alia cæterorum Ordinum, quoniam Monastice plurimum remittebatur, ad antiquos mores veteremque disciplinam revocare conatus est Carolus; remque, quamvis arduam, non parum promovit, ut inferius pleræque Synodi docebunt. Opus autem a patre tam fœliciter inchoatum triennio post ejus obitum vix elapso perfecit Ludovicus filius. Quod de cæterorum Ordinum Monasteriis habet hæc commentatio, id intelligendum de uno aut altero Monasteriis, quæ alterius instituti, quam Benedictini partes regnante Carolo Magno & Ludovico ejus filio tenere pergebant: quale erat Landevenecense in Armoricæ finibus, quod cum Scottorum mores atque ritus eatenus sectaretur; re comperta Ludovicus Augustus ejus loci Monachos ad Benedictinos adduxit. Nescio an ullum aliud fuerit alieni instituti Cœnobium in Gallia. Certe si plura ejusmodi tum exstitissent, aliqua de illis, deque eorum Regula speciatim mentio facta fuisset, aut in Capitularibus Regum, aut in Conciliis Episcoporum, quæ pro instauranda monastica disciplina condita sunt. Verum una semper in utrisque audit S. Benedicti Regula: quæ passim *Regula*, & *Regula Monachorum*

Coint. to. 6. ad ann. 789. n. 153.

nullo

nullo addito appellatur. Ex ea itidem unica tum Capitularia, tum Synodorum decreta pro Monachis eruuntur. Ad ejus etiam præscriptum, quæcumque in Monasteriis peccata fuerant, emendare curarunt Francici Imperii *universi Abbates* in generali Synodo Aquisgranensi: & in Cabilonensi *omnia pene Monasteria regularia* secundum eamdem Regulam in his Gallicanis regionibus se vivere confessa sunt, paucis admodum, quæ a S. Benedicti institutis ad canonica prolabi cœperant, *mendaciter* negantibus se de ejusdem Regulæ observatione promissionem fecisse. Denique nulla cujusvis alius Regulæ memoria est, sive in Capitularibus, sive in Conciliis, aliisve scriptis ejus temporis: frequentissima vero Regulæ S. Benedicti, quæ proinde una in Gallicanis Germanicisque Cœnobiis tum obtinuerat, id est regnantibus Carolo Magno & Ludovico Augusto.

94. Cur nihil simile in Italicis Cœnobiis Imperio suo subjectis tentaverint ambo isti Imperatores; id duabus ex causis accidisse existimo. Una, quod rem gratam Romano Pontifici, in cujus oculis sita erant hæc Monasteria, se facturos arbitrati sint, si Monachorum Italicorum correctionem ejus providentiæ committerent. Altera, quod in meliori statu esset tunc disciplina regularis penes Italos, quam penes Gallos. Quippe restituto Casinensi Monasterio, denuo viguit in eo, tamquam in capite, monastica norma: quæ inde in alia Italiæ Cœnobia sensim propagata est. Hinc est, quod non solum Willibaldus, futurus Eistetensis Episcopus, Casinum; sed etiam Sturmius Abbas Fuldensis in alia etiam Italiæ Monasteria profectus est, eo directus a S. Bonifacio Moguntiacensi Archiepiscopo, ut *conversationem regularem*, qualis tum ibi servabatur, *perfecte disceret*. Id contigit anno a conditione Fuldensis Cœnobii quarto, Christi 748. quo anno Sturmius *adsumtis secum duobus Fratribus Romam profectus est: atque in illa terra cunctis Monasteriis lustratis, & omnium mores ibi Fratrum consistentium, traditionesque Monasteriorum ad plenum discens, integrum annum apud illa Monasteria perseverans, secundo inde anno repletus quibus viderat virtutibus, regressus est*. Cum vero *mores gentis illius & disciplinas Monachorum retulisset* Bonifacio, ab eo remissus est ad *novellum* Monasterium Fuldense, sub S. Benedicti Regula primitus institutum, *ut ad instar morum Monachorum*, quos in Italia viderat, illud *institueret*. Rem protinus exsecutus est Sturmius, & *ea quæ in Italiæ & Tusciæ provinciæ Monasteriis a sanctis Patribus didicerat, & verbis prudentibus promsit, & exemplis in semetipso monstravit. Tunc desiderium ingens inerat Fratribus* Fuldensis Cœnobii *ad omnia, quæ eis dicta vel ostensa fuerant, sanctorum exemplis semetipsos toto adnisu aptare; & Regulam S. Benedicti quam se implesse*, id est impleturos, *promiserant, ad omnia observabant*. Ex quo intelligitur, quam accurata fuerit per id tempus apud Italos monastica disciplina.

95. Eodem animo Carolus Magnus Casinates Monachos consuluit super ipsorum observatione, ut Gallicanis eam Cœnobiis, quæ ad meliorem frugem revocare destinabat, sectandam proponeret. Exstat in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 12. epistola a Paulo Diacono ad Carolum scripta nomine Theodemari Abbatis, qua ei gratulatur, quod *Dei agrum studiose excoleret, ac Monachorum religionem ad meliorem perduceret statum*. Scio hanc epistolam eruditis viris nonnullis, in primis Menardo nostro, quibusdam in locis suspectam videri; Carolo Cointio supposititiam, existimanti has litteras intra illud temporis spatium, quod ab excidio Casinensi anni 884. ad tempora Leonis Marsicani, id est ad sæculi 12. initium effluxit, Theodemaro fuisse affictas. At neque suspicionis, neque suppositionis argumenta tanti mihi videntur, ut isti epistolæ fidem abrogare debeamus. Ea quippe reperitur, teste Angelo de Nuce, in pervetusto codice Joannis Casinensis Abbatis, qui codex non integro sæculo post Paulum & Theodemarum compilatus fuit. Deinde ejus epistolæ veritati Hildemarus in commentario Regulæ ante annos octingentos & quadraginta scripto aperte suffragatur, uti postea ostendam *. Ad hæc, nulla fin-

neque ex Theodemari epistola ad Carolum M. quæ vindicatur.

Coint. to 6. ad an. 789. nu. 137. & seqq.

* num. 99.

fingendæ epiſtolæ cauſa probabilis afferri poteſt; nihilque continet ſive a Pauli Diaconi ſtilo, ſive a Theodemari ætate alienum.

96. Præcipua ſecus opinantium conjectura deſumitur ex enormi panis quantitate, nimirum unciarum octo & quadraginta, quam in dicta epiſtola ſingulis Monachis in diem aſſignari arbitrantur. Theodemari hæc verba ſunt. *Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras ſingularum librarum, juxta ſacræ textum Regulæ, poſſit dividi: quod pondus, ſicut ab ipſo Patre eſt inſtitutum, in hoc eſt loco repertum.* Ubi mirari ſubit, eruditos viros, Haeſtenum, & Angelum de Nuce, non aſſecutos ſenſum hujus loci, qui de pane quatuor librarum, non ſingulis Monachis in ſolidum concedendo; ſed *in quaternas quadras ſingularum librarum* pro totidem Monachis *dividendo* interpretandus eſt, ut ipſa lectionis
num. 153. series docet, & ego inferius manifeſte demonſtrabo. Nihilo validior eſt objectio petita ex *cappæ* vocabulo ad deſignandam monaſticam veſtem. Ambigua eſt, fateor, hujus vocis acceptio, aliquando pro clericali, vel etiam sæculari; aliquando pro monaſtica veſte. Clericalem ſignificat in Chronici Fontanellenſis cap 10. in Concilii Troslejani cap. 6. apud Ordericum Vitalem in lib. 8. pag. 711. & alios. At nego id quod Peiratius in antiquitatibus regiæ Capellæ, & ex eo Carolus Cointius affirmat, nullum e ſcriptoribus rerum Francicarum reperiri, qui cappæ nomen ſub Carolinis Regibus, in eadem ac Theodemarus acceperit ſignificatione. Certe ſub Carolinis Regibus vivebant Wlfinus Boetius, Anſegiſus Abbas Fontanellenſis, Smaragdus Abbas, Walafridus Strabus, Rudolfus Fuldenſis Monachus: qui omnes cappæ nomine uſi ſunt ad deſignandam veſtem monachalem. Wlfinus quidem Boetius in libello de vita S. Juniani Abbatis, *Veſtis ejus*, inquit, *cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ, quam nunc cappam vocamus, perſeverat uſque hodie.* Anſegiſus Fontanellenſis Abbas in conſtitutione ſua pro Fontanellæ Monachis, *ſaccos quindecim ſeu griſeos ſiccicos* concedit, *unde cappæ fiant*. Smaragdus Abbas S. Michaelis in agro Virdunenſi, in commentario ſuper caput 55. Regulæ S. Benedicti, *cucullam dicit ille*, nempe S. Benedictus, *quod nos modo cappam dicimus*. Walafridus in lib. de Vita S. Othmari cap. 2. ſcribit, Othmarum veſtes plerumque ſuas nudis pauperibus tribuiſſe; *ita ut interdum ſine tunica, ſola cappa contectus ad Monaſterium remearet.* Poſtremo Rudolfus in Vita S. Liobæ Abbatiſſæ cap. 17. *Cappam*, inquit, *qua erat induta, abjiciens*, &c. His omnibus accedit auctoritas Patrum Synodi Aquiſgranenſis anni 817. in qua ter mentio fit de cappis Monachorum, nempe cap. 13. ubi Monachus a Priore ſuo increpitus, *cum cappa veniam petere* jubetur. Et cap. 21. *unuſquiſque Monachorum duas cappas habere* permittitur. Denique cap. 61. ſtatuitur, *ut Monachi cappas diſſutas, præter villoſas non habeant.* Hæc tam perſpicua ſunt ac decretoria, ut nullus, opinor, dubitaturus ſit in poſterum, ſub Carolinis Regibus *cappæ* nomen in eadem, qua apud Theodemarum, ſignificatione uſurpatum a ſcriptoribus rerum Francicarum, id eſt ad deſignandum Monachorum habitum: neque hinc quidquam contra Theodemari epiſtolæ veritatem elici poſſe; immo eam inde confirmari. Tanta nubes teſtium graviſſimorum, qui Ludovico Pio imperante floruerunt, cappæ nomen non tunc primum inoleviſſe ſatis ſuperque probat; ſed ejus originem ad ſuperiora ſæcula, quæ ad Merovingicos Reges pertinent, referri oportere, contra quam ſentiunt Peiratus, ejuſque ſequaces. Et quidem in ea perſuaſione fuit Walafridus Strabus, qui in lib. de rebus eccleſiaſticis capite ultimo exiſtimavit, *dictos fuiſſe primitus cappellanos a cappa S. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in prœliis ſolebant ſecum habere*: quod etiam approbat Monachus Sancti-Gallenſis in Vita Caroli Magni. Itaque exiſtimavit Walafridus, cappæ nomen ſub Meroveadis Regibus receptum fuiſſe. Verum hoc πάρεργον eſt, ſufficitque ad propoſitum meum id, quod ſuperius demonſtravi, ſcilicet cappæ nomen ſub Carolinis Regibus pro monaſtico habitu invaluiſſe.

97. His

97. His minutias quasdam addunt ad Theodemari epistolam elevandam, nempe quod vestes plures, plura item fercula, volatilium etiam esum frequentiorem, quam Casinensis Monasterii per id tempus ferat status, Monachis hæc epistola indulgeat; multo utique remissius, quam Synodus Aquisgranensis. De vestimentis quæ in ea epistola scribit auctor, Cointius censet adeo laxa esse, adeoque Benedictinæ Regulæ refragari, ut scripta minime videantur ab Abbate Benedictino, Monachos ad reformanda Galliarum Monasteria transmissuro. At idem dici posset de Synodo Aquisgranensi, quæ tametsi ad restituendam Regulæ Benedictinæ observationem celebrata est, non pauciores Monachis vestes, immo plures indulget, quam epistola controversa. De ferculis silet Concilium: & siquidem volatilium esum in festis Natalis Domini & Paschæ redigit ad quatuor dies, quam licentiam epistola ad octo prorogat; certe usum pinguedinis, quem epistola non habet, Gallicanis Monachis tribuit in cap. 77. Ceterum non ita laxa videntur, quæ in ea epistola legimus: quandoquidem eo tempore apud Casinum *plures ex Fratribus, qualibet quarta & sexta feria, pane tantum herbisque hortensibus vescebantur; plerique etiam vinum non habebant*, ait epistolæ scriptor. Neque vero mirandum, si quid paullulum severius in Synodo Aquisgranensi, quæ ad restituendos in melius Monachorum mores indicta est, statutum fuisset, quam in epistola Theodemari. Sane etsi speciatim pro Franciæ Monachis convocata est; nihilo minus ab aliarum regionum Cœnobiis recepta sunt ejus decreta, maxime a Casinensibus Monachis, apud quos Aquisgranensia capitula, *acsi beati Benedicti Regula olim observata* sunt, referente Leone Marsicano in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 16.

98. Ad Theodemari epistolam redeo, in qua lego hæc verba. *Quare quia beati Patris nostri Benedicti doctrinam & luculenta exempla aliquos Monachorum regionis illius*, nempe Gallicanæ, *vestræ clementiæ informari placuit; juxta præceptionem en vobis Regulam ejusdem beati Patris de ipso codice, quam ille suis sanctis manibus exaravit, transcriptam direximus*. Non quod Regula S. Benedicti tunc ignota esset in Gallia; sed ut eo carior & acceptior esset, quod ejus exemplum ex ipso autographo Carolus Magnus habuisset. Aut potius id muneris loco Theodemarus Carolo misit, eum ad modum quo Carolus ipse librum Psalmorum aureis scriptum litteris transmisit ad Hadrianum Papam. Simili modo Grimaldus & Tatto sub annum 817. ex Gallia Sancti-Gallensibus Monachis *Regulam beati Benedicti egregii Doctoris direxere, quæ de illo transscripta est exemplare, quod ex ipso exemplatum est codice, quem beatus Pater sacris manibus suis exarare ob multorum sanitatem animarum curavit*. Existimo exemplar istud non aliud fuisse ab illo, quod beatus Maurus secum attulit in Gallias: quod quidem exemplar destructo Glannafoliensi Cœnobio in potestatem Majoris-Monasterii Monachorum pervenisse colligo ex Brouvero. Is enim in Fuldensium antiquitatum lib. 2. cap. 16. memorat, in Fuldensi Monasterio adservari codicem Regulæ nostræ perantiquum, ad cujus calcem hoc præclarum attexitur *mnemosynon* beati Patriarchæ. CODEX PECCATORIS BENEDICTI. VÆ MIHI MISERO HABENTI CONTRARIAM MIHI REM, QUI REUS IN HIS OMNIBUS, QUÆ ADVERSANTUR MORIBUS MEIS MALIS. TU VERO HORUM LECTOR, SI TUAM VIDERIS VITAM CONCORDARE PRÆCEPTIS, ORANS PRO SCRIPTORE, CODICEM REDDE DOMINO SUO. *Hæc verba S. Patris*, subdit hujus clausulæ exscriptor, *reperta sunt in fine Regulæ, quam ipse manibus suis propriis scripsit, & S. Mauro, cum eum ad Gallias mitteret, tradidit. Quæ Domnus ac venerabilis Abbas N.* (Ruthardus scilicet, qui Fuldensi Monasterio præesse cœpit anno 1075.) *cum apud Majus-Monasterium Turonense in eadem Regula, quæ ibi pro reliquiis servatur, invenisset; rogavit sibi apud Cluniacum transmitti, & in hac Regula nostra pro amore ipsius sanctissimi Patris nostri jussit studiose describi*. Grimaldus & Tatto haud dubie hoc exemplari usi sunt, forsan cum residerent in scholis Martiniani Cœnobii Turonensis.

99. Post superiora verba Theodemarus subjicit missos ab se libros hymnorum & ritus psalmodiæ tum usitatæ, una cum mensura panis & vini; demumque agit de mensura & forma vestimentorum. Nempe Carolus sollicite curabat, ut Monachi a primaria vivendi norma prolapsi, ad beati Benedicti normam, qualis Casini servabatur, informarentur, id satagente in primis Benedicto Anianensi: qui, teste Ardone, *quos peritos in Regulæ cultu esse compererat, attente sciscitabatur circa longeque positos, eos etiam qui istis in partibus ad montem Casinum accederent, veluti qui non audita solummodo, sed visa perciperent*: ut scilicet Monasterium suum ad Casinensium mores emendaret. Quapropter rogatu Caroli Magni Theodemarus ea, quæ superius commemorata sunt, in Galliam misit, ut ad eorum normam Gallicani sese Monachi conformarent. Id perspicue declarat epistolæ titulus, qualem ex ms. codice Trevirensi excepit Haeftenus, in fine Disquisitionum suarum ita redditus: *Epistola Congregationis S. Benedicti ad Carolum Regem Francorum, de privatis eorum moribus*. Ad hoc ergo missa est epistola, non ut vetustis Regulis abrogatis Benedictina inveheretur in Gallicana Cœnobia: sed ut peculiares Casini ritus Benedictinis Galliæ Monachis traderentur. Ad istam epistolam Hildemarus, qui Regulam nostram commentatus est imperante Ludovico Augusto, indubie respexit, cum super cap. 40. de hemina loquitur in hunc modum. *Carolus Rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset, misit Beneventum ad ipsum Monasterium, videlicet S. Benedicti: & ibi repperit antiquam heminam; & juxta illam datur Monachis vinum*. Quæ verba sic prædictæ epistolæ tenori respondent, ut vel hoc solo argumento penitus corruant omnes contradicentium rationes. Denique hæc epistola scripta est post Caroli Magni accessum Casinum, ut ex Leonis Marsicani Chronico discimus; id est post annum 786. quo anno Carolus Casinum acceptus est. Scripta est, inquam, eo anno, quo Carolus *victoriam de hostibus triumphosque* reportavit, nempe anno (ut mihi videtur) 790. post victoriam scilicet Avaricam: ob quam trium dierum litaniam indixit, scriptis hac de re litteris ad Fastradam Reginam. Certe in Capitulari anni præcedentis multa pro Regula S. Benedicti decrevit a capite 73. quo nuntio accepto Theodemarus Christianissimo Regi gratias egit, *quod Monachorum religionem ad meliorem statum perducere* moliretur. Ceterum si per Casinates Carolo regnante propagata fuisset in Gallia Benedictina Regula, id profecto non ignorasset Carolus: nec proinde quænam Regula in his partibus viguisset ante Benedictinam, inquisisset in Capitulari inquisitionum superius memorato.

4. neque Carolomannus, aut Bonifacius.

100. Et certe (quod quarto loco demonstrandum occurrit) Regula nostra jam ubique vigebat in Gallia principatu Carolomanni ac Pippini ejus fratris, tempore S. Bonifacii Romani Pontificis Legati, qui omnes Regulæ nostræ cultores eximii, non primarii propagatores dicendi sunt: nisi propagatores appellaveris eos, qui nova in nostrorum gratiam Cœnobia construxere: quales non solum Carolomannum ac Pippinum, sed etiam Carolum, ac maxime Ludovicum exstitisse constat. In Synodo Germanica, quæ anno 742. *sub Carolomanno Majore domus regiæ* coacta est Kalendis Martiis, decernitur cap. 7. *ut Monachi & ancillæ Dei monasteriales juxta Regulam S. Benedicti Cœnobia vel Xenodochia sua ordinare, gubernare ac vivere studeant; & vitam propriam degere secundum prædicti Patris ordinationem non negligant*. Observandum est in primis id absolute de *Monachis & ancillis Dei monasterialibus* universis, quotquot scilicet Carolomanni principatui, hoc est Austrasiæ regno, subjacebant, intelligendum esse. Deinde verbum, *non negligant*, satis superque indicare, istud decretum, non de primaria, sed de strictiori Regulæ nostræ observatione interpretandum, quæ in nonnullis Monasteriis jam remitti cœperat. Et quidem cum ea Synodus habita sit in Germania, ubi Bonifacius ejusque discipuli Regulam S. Benedicti ubique instituerant; statutum hoc non alio spectat, quam ad refricandam fugientis observationis memoriam. Denique id confirmatur ex præfatione Concilii, quod ideo congregatum dicitur, *ut lex*

lex Dei & ecclesiastica religio recuperetur, quæ in diebus præteritorum Principum dissipata corruit.

101. Anno sequenti in Synodo Liptinensi, cui etiam Bonifacius noster præfuit, confirmata sunt Synodi Germanicæ decreta, & nova quædam condita, in quorum primo ita scriptum legitur. *Omnes venerabiles Sacerdotes Dei, & Comites, & Præfecti prioris Synodi decreta consentientes firmaverunt, seque ea implere velle & observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis Clerus, Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi cum reliquis Clericis, suscipientes antiquorum Patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica jura & moribus, & doctrinis, & ministerio recuperare. Abbates vero & Monachi receperunt Regulam S. Patris Benedicti ad restaurandam normam regularis vitæ.* Quo in loco eodem modo, & ob eamdem causam Abbates & Monachi Regulam S. Benedicti *recepisse* dicuntur, sicut Clerici antiquorum Patrum canones *suscepisse*. Atqui non tum primum Clerici canones susceperunt; sed eorum observationem jam neglectam denuo revocarunt. Quod eodem modo etiam de Regula S. Benedicti interpretandum est, cujus disciplinam jam in desuetudinem abire cœptam *receperunt* Abbates & Monachi ad restaurandam normam regularis vitæ, quæ tum labefactata erat. Sic Patres Concilii IV. Toletani, *Recipimus*, inquiunt, *quatuor Synodos*: non quod tunc primum eas ratas, acceptasque haberent: sed ut earum sanctionibus adhærere in posterum, uti ante Synodum, se velle, publica confessione contestarentur. Sic in Concilio Aquisgranensi anni 802. superius laudato, *universos canones* sancta Synodus *recepit*, id est tamquam veram ac legitimam Clericorum regulam a majoribns institutam, servatamque agnovit, approbavit, eisque se subjecit. Ceterum si verborum severior esset habenda ratio in decreto illo Synodi Liptinensis, ubi Clerici canones *suscepisse*, Monachi Regulam S. Benedicti *recepisse* perhibentur; Clerici primum canones, Monachi S. Benedicti Regulam, quam scilicet remissius observare cœperant, denuo atque iterum admisisse dicendi essent. Nam *recipere* tantumdem valet, atque iterum accipere. Quod si neutrum verbum in rigida hac significatione usurpari velis; saltem concedas necesse est, legitimo niti fundamento assertionem nostram, cum dicimus, Monachos tum Regulam S. Benedicti *recepisse* eodem modo, quo Clerici *susceperunt* sacros canones, quibus antea subjecti fuerant. Et certe hunc loci istius sensum exigunt argumenta, quæ pro generali Regulæ nostræ per Galliam propagatione septimo sæculo facta mox adducturus sum. Quod de Synodo Germanica & Liptinensi dixi, Carolomanno curante in Austrasiano regno gestum est.

102. Eodem tempore alteram Francicæ ditionis partem sub Childerico Rege administrabat Pippinus Princeps, cujus mandato celebratum est anno 744. Suessione Concilium, cui S. Bonifacius apostolicæ Sedis Legatus præsedit. In eo Concilio definitum est cap. 3. *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundum Regulam sanctam stabilis permaneat*. Ubi *Regulæ sanctæ* nomine Benedictinam significari constat. Etsi enim sanctæ sint sanctorum Patrum Regulæ omnes, suasque Cæsarius & Fructuosus, uti Benedictus, Regulas sanctas appellent, cujusvis Regulæ professores suam quisque sanctam Regulam dicant; nulla tamen alia Regula præter nostram hoc elogium obtinuit apud omnes, ut nudo, sed præclaro Regulæ sanctæ nomine designaretur. Sanctæ sunt quidem Regulæ omnes: sed quemadmodum etsi plures sunt Apostoli, unus tamen Paulus Apostoli nomine censetur; uti Oratoris nomine solus apud Latinos Cicero, tametsi plurimi alii Oratores exstitere: sic una Regula S. Benedicti ob sui dignitatem & æstimationem apud omnes Regula sancta nuncupatur. Sed ne extra propositi fines longius abeam, nullam aliam per octavum nonumve sæculum Regulam esse contendo, quæ hoc nomine affecta sit in Actis sanctorum Monachorum apud Latinos, in Gallicanis Conciliis, atque Scriptori-

5. neque Pippinus.

Regulæ sanctæ vocabulum Benedictinæ assertum.

ptoribus, & in diplomatis Francorum Regum & Imperatorum. Nimius sim, si ex Actis Sanctorum referam locos omnes, in quibus Regulæ sanctæ nomen soli Benedictinæ tribuitur. Id diserte probant Vitæ sanctorum Richmiri Cenomannensis, Walafridi Palatiolensis, Sturmii Fuldensis Abbatum, & Harlindis Abbatissæ, in Sæculo nostro tertio: item in hocce tomo Vitæ Willelmi Gellonensis Monachi, Eigilis Fuldensis, Benedicti Anianensis, Walæ Corbejensis Abbatum: quæ Vitæ omnes a Scriptoribus ejus temporis editæ sunt. Eamdem honoris prærogativam S. Benedicti Regula meruit in Concilio Moguntino cap. 20. ubi loca & ædificia Monachis congrua providentur, *sicut in sancta Regula dicitur*. Et ne forte ad aliam Regulam detorqueatur hic locus, mox istius sanctæ Regulæ referuntur hæc verba. *Monasterium autem ita debet constitui, ut omnia necessaria infra Monasterium exerceantur.* quæ totidem verba reperiuntur in Regulæ nostræ cap. 66. Moguntino accedit Troslejanum in cap. 3. ubi laudata *sancti & sancto Spiritu pleni beatissimi Patris Benedicti Regula*, post aliquot versus hæc leguntur: *In ipso ingressu lectionis sanctæ Regulæ legitur de eligendo Abbate, & qualis debeat esse:* quod argumentum est capitis secundi Regulæ S. Benedicti. Ex variis Regum nostrorum diplomatis, duo tantum huc profero, unum Caroli Magni, alterum Ludovici Augusti, in quibus *Regula sancta* pro Benedictina usurpatur. Caroli Magni hac de re præceptum pro Cella-nova exstat in hocce tomo, rogatu Benedicti Anianensis Abbatis concessum. Ludovici Augusti litteræ pro subjectione Cœnobii Glannafoliensis Fossatensi habentur apud V. C. Stephanum Baluzium in appendice tomi secundi Capitularium. Ad hæc, præter memorata Sanctorum Acta, ex Auctoribus sæculi octavi duos, totidemque noni hanc in rem conferre juvat. Primus sit Paulus Diaconus, qui in lib. 6. de gestis Langobardorum cap. 40. de Petronace Casini Abbate agens, *Multorum*, inquit, *ibi Monachorum, nobilium & mediocrium, ad se concurrentium Pater effectus, sub sanctæ Regulæ jugo, & B. Benedicti institutione reparatis habitaculis agere cœpit.* Hæc verba, *sub sanctæ Regulæ jugo*, specialem designant Casini Regulam, non aliam quamcumque, aut monasticæ vitæ commune institutum. Nec aliam sane indicant, quam S. Benedicti Regulam, ad cujus verba ex cap. 58. *sub jugo Regulæ*, hic Paulus alludit. Ergo quod *de B. Benedicti institutione* subdit, explicationis gratia adjectum est. Paulo Diacono suffragatur Alcuinus in Formula Confessionis ad Monachos Turonenses. Sic enim in parte 1. loquitur nomine Monachorum. *Præcepta tua sine intermissione contemno; promissiones meas, quibus me sanctam Regulam servaturum spopondi, momentis singulis violo.* Hic sine dubio intelligit propriam Cœnobii Martiniani Regulam, id est Regulam S. Benedicti, ut patet tum ex libello de Psalmorum usu, parte 1. ante medium, ubi ait in persona eorumdem Monachorum: *Concede mihi, dilecti tui, Patris mei Benedicti sequi & imitari vestigia*: tum ex his, quæ de ejusdem Monasterii Regula postea dicturus sum. His duobus Auctoribus tertium adjungo Benedictum Anianæ Abbatem, qui in Præfatione metrica ad Concordiam Regularum Benedictinos convenit in hunc modum.

Sumite hæc, Monachi, monita, quæ Regula sancta
Vos monet assidue.

Nimirum Regula S. Benedicti, in cujus capite ultimo Pater sanctus suos cohortatur ad aliarum lectionem praximque Regularum. Denique Regulæ sanctæ notionem egregie explicat Hincmarus Remorum Antistes in libro de non trina Deitate. *Sancta Regula*, inquit, *eodem Spiritu sancto, quo & sacri Canones in venerandis Conciliis, per os beati Benedicti promulgata, &c.* Quibus verbis nihil luculentius ad propositum afferri potest. Sic ex Actis sanctorum Monachorum, ex Conciliis Gallicanis ac diplomatis Regum; denique ex auctoribus octavi sæculi ac noni, patet Regulæ sanctæ nomen per octavum nonumve sæculum nulli alii attributum, quam Regulæ S. Benedicti. Neque locus ullus certus & exploratus ex eorum temporum scriptoribus in contrarium

pag. 222.

num. 111.

Hincmar. to.1. p. 443.

rium afferri poteſt. Ex quo conſequens eſt, præmiſſum Concilii Sueſſionenſis decretum eidem ſoli Regulæ convenire. Verum fac elogium iſtud, non ſoli Regulæ noſtræ proprium, ſed omnibus aliis eſſe commune: nec ſic tamen Sueſſionenſe ſtatutum ulli alii, quam noſtræ aptari poteſt. Quippe temporis, loci, ac perſonarum circumſtantiæ omnes ad eam ſpeciatim ſpectant. In primis cum dictante S. Bonifacio, aut ſaltem eo agente iſtius Synodi decreta, uti & Germanicæ ac Liptinenſis, condita ſint; hunc locum de Regula S. Benedicti, quam Bonifacius profeſſus erat, jure interpretandum eſſe nemo non videt. Deinde Synodi Germanicæ Liptinenſiſque eadem fere ſunt pleraque capitula, atque Sueſſionenſis; quæ Synodi alia poſt aliam celebratæ ſunt intra biennium, eodem Bonifacio ſingulis præſidente. Ergo ubi capitulorum argumenta reſpondent, eodem modo ubique explicanda ſunt. Itaque cum Synodis Germanica & Liptinenſi *Monachis & ancillis Dei monaſterialibus* præcipiatur, *ut ſecundum Regulam S Benedicti vivant*; eodem etiam ſenſu Synodi Sueſſionenſis decretum, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei ſecundum Regulam ſanctam ſtabilis permaneat*, de Benedictina interpretandum eſt. Et certe ſi Carolomannus in Regulæ noſtræ obſervationem, quam poſtmodum amplexus eſt, propenſus fuiſſe dicatur; idem etiam de Pippino ejus fratre, quo præſente Synodus Sueſſionenſis habita eſt, aſſerere merito poſſumus: ſiquidem Monaſterio S. Galli per Othmarum Abbatem reſtituto idem Princeps *libellum quem Benedictus Pater de Cœnobitarum converſatione compoſuerat, eidem Abbati* tranſmiſiſſe memoratur apud Walafridum Strabum in lib. de miraculis S. Galli cap 2. Denique ſub ejus principatu, quotquot in Gallia Cœnobia exſtructa ſunt, non aliam, quam S. Benedicti Regulam accepere, quibus Pippinus ipſe privilegia ampliſſima prona voluntate indulſit. Exemplo ſunt privilegium Soricinienſi Monaſterio conceſſum anno 754. aliud Juncellenſi anno 768. in Appendice Capitularium. Ad hæc ut Monaſteria non minus duodecim S. Pirminius vel inſtituit, vel reſtituit Pippini principatu: ſic duo Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus in parochia ſua conſtruxit ſub Regula S. Benedicti, teſtante Paulo Warnefridi in libro de Mettenſibus Epiſcopis. Adde EiKenſe Virginum, quod a ſanctis Harlinde & Reinula *ſecundum normam S. Regulæ* ineunte ſæculo 8 conditum eſt. Ex his omnibus, ut puto, manifeſtum eſt, prædictum Sueſſionenſis Concilii decretum, ſtatuentis, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei ſecundum Regulam ſanctam ſtabilis permaneat*; explicandum eſſe de Regula S. Benedicti: quæ proinde ante id tempus in Gallicano regno jam ubique recepta erat in Monaſteriis: cum ad Regulæ jam receptæ ſtabilitatem, non ad ejus admiſſionem pertineat hic locus.

Baluz. Append. n. 13. & 15.

103. Jam ſatis, ni fallor, demonſtratum apparet, eamdem Regulam in antiquiora Monaſteria non fuiſſe invectam ſæculo octavo, multo minus nono, neque per Ludovicum Pium, aut Benedictum Anianenſem; neque per Carolum Magnum, aut Caſinenſes Monachos; neque per Carolomannum, Pipinumve, aut Bonifacium Archiepiſcopum Moguntinum; quos omnes Regulæ noſtræ cultores ac fautores eximios fuiſſe conſtat, non auctores primariæ ejus propagationis in antiquiora Monaſteria, quæ ipſam ante ſæculum octavum omnia, aut fere omnia jam admiſerant. Et quidem principio illam ſervavere cum propriis cujuſque loci Regulis: at ſæculo octavo ſola jam ubique ſervabatur, audiebaturque Regula S. Benedicti apud Gallos & Germanos, ut patet ex omnibus Conciliis, Regum & Imperatorum Capitularibus ac litteris ejus temporis, in quibus nulla Regulæ S. Columbani, aliorumve Patrum mentio reperitur.

Regula S. Benedicti una in Cœnobiis ſæculo 8.

104. Unicum invenio diploma Caroli Magni, datum anno ſeptimo & primo regni ejus, hoc eſt anno Chriſti 774 quo diplomate Carolus jubet Farfenſe Monaſterium eodem privilegio gaudere, *ſicut cetera Monaſteria Lirinenſium, Agaunenſium, & Luxovienſium, ubi priſca Patrum Baſilii, Benedicti, & Columbani, vel ceterorum Patrum Regula cuſtodiri videtur*. Qui locus

Farfenſis privilegii clauſula explicatur.

locus hoc modo explicari debet, ut in illis Monasteriis plures simul Regulæ servatæ fuerint, nempe Regula prisca cujusque Monasterii cum Regula S. Benedicti, quæ in omnibus tum recepta erat. Sic in Luxoviensi Regula nostra servata est cum Regulæ S. Columbani ritibus nonnullis, in Agaunensi cum Tarnatensi, & in Lirinensi cum Regula S. Basilii. Certe in litteris Ludovici Pii eidem Farfensi Monasterio concessis, quibus Caroli patris præceptum confirmat, una fit mentio Regulæ S. Benedicti, ubi de iisdem Monasteriis agitur. *Sicut cetera*, inquit, *Monasteria, quæ in Francia sub S. Patris Benedicti norma consistunt.* Adeo ut Carolus Magnus in dicto privilegio non tam sui temporis rationem habuisse videatur, quam superioris: quo tempore plures simul Regulæ Lirini, Agauni, & Luxovii servabantur.

105. Neque vero negari potest, S. Benedicti Regulam in tribus illis Cœnobiis ante sæculum octavum observatam fuisse. Ejus quippe notitiam atque usum Agaunenses accepere a S. Mauro, cum is in Franciam veniens apud eos hospitatus est. De Luxoviensi res patet, tum ex eo quod initio sæculi noni Fontanellense Cœnobium ad Regulæ nostræ strictiorem disciplinam revocatum est per Monachos Luxovienses, procurante Ansegiso Abbate, ut constat ex Chronici Fontanellensis scriptore æquali: tum maxime ex eo quod Sequanenses Monachi eamdem institutionem a Luxoviensibus acceperunt ante sæculum octavum. Certum enim est eo tempore quo Benedictus Anianensis ad S. Sequani Cœnobium accessit, id est anno 773. aut insequente, Regulam S. Benedicti eo in loco servatam, immo jam negligi cœptam fuisse. Eam proinde longe ante istud tempus admiserant Sequanenses. Unde vero acceperant? nempe ex Luxoviensi Monasterio, uti nos docet liber de vita S. Frodoberti Cellensis Abbatis. Quippe cum Waldebertus Abbas Luxovio præesset, ibique moraretur Frodobertus; *vir Apostolicus Bertvvaldus, Lingonicæ urbis Episcopus, quemdam ex Cœnobio S. Sequani Abbatem, Theudolenum nomine, eruditionis gratia illuc destinare curavit.* Non dubium quin Theudolenus iste, qui *eruditionis gratia*, hoc est addiscendæ Luxoviensis disciplinæ causa, eo perrexerat; ad propria reversus, eamdem postea Monachis imposuerit suis. Hæc vero disciplina jam istic remissa erat, testante Ardone, cum Benedictus ibi Monachum induit, scilicet anno 773. Regula, inquam, S. Benedicti, ut disertis verbis attestatur Ardo. Itaque fateri necesse est, ejus primariam institutionem, aut certe strictiorem observationem ad Sequanenses per Theudolenum Abbatem fuisse derivatam ex Cœnobio Luxoviensi, ubi proinde medio sæculo 7. jam vigebat. Si vero id constet de Luxoviensi, quanto magis de aliis beati Columbani Monasteriis, quæ principis hujus Cœnobii exemplum sequebantur? De Lirinensi nihilo major dubitandi occasio relicta est. Nam Benedictus Anglus, cognomento Biscopus, qui variis perlustratis Monasteriis eam vivendi normam, teste Beda, Wiremuthensi ac Girvvensi ab se erectis imposuit, qualem in aliis perspexerat, didiceratque; Monachi vestem induit in Cœnobio Lirinensi. Quam vero Regulam Monachis suis tradiderit, exponit Beda in lib. 1. de ejus vita, scilicet *Regulam magni quondam Abbatis Benedicti*, quam morti proximus discipulis suis commendavit. Eam igitur Lirini didicerat sub annum 656. quo fere anno istuc accessit. Paullo post S. Aigulfus, is qui B. Patris Benedicti reliquias Casino Floriacum transtulit, Lirino præfectus est, ubi tam Regulam nostram tunc temporis viguisse, quam Aigulfum eidem paruisse exploratum est. Hinc explicata manet clausula Farfensis privilegii a Carolo Magno concessi, idque unum ex eo colligi potest, nimirum primarias Lirinensium, Agaunensium & Luxoviensium Regulas, id est S. Basilii & S. Columbani, saltem aliqua ex parte & secundum aliquos ritus una cum S. Benedicti Regula viguisse in istis locis: tametsi hæc Regularum conjunctio longe ante concessi privilegii tempus, ut demonstravi, facta fuerat in illis, immo & in aliis tam Columbani, quam aliorum vete-

te-

terum Patrum Cœnobiis : in quibus haud serius sæculo septimo recepta est Regula S. Benedicti.

106. Et quia huc devenimus, quædam hanc in rem momenta cum nova, tum alibi jam a me exposita adhuc semel exhibere juvat, ut in posterum non sit necesse idem argumentum retractare. In primis occurrit Synodus Augustodunensis, in cujus cap. 15. ita statutum invenio. *De Abbatibus vero vel Monachis ita observare convenit, ut quidquid canonicus ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere, & custodire in omnibus debeant*. Ubi observare convenit hæc verba, *canonicus ordo*, tantumdem sonare, ac Canonum leges, quas cum Regula S Benedicti observari præcipit Synodus Augustodunensis : nam *vel* hoc in capite, uti alibi passim, non disjunctive, sed conjunctive usurpatur. Hanc canonici ordinis acceptionem probat capitis argumentum, quod est *de Abbatibus, eorumque Monachis*. Neque enim hic de Canonicis sermo est. Hujus statuti ratio, quæ mox subjicitur, sententiam nostram aperte confirmat. Est autem ratio ejusmodi. *Si enim hæc omnia fuerint legitime apud Abbates vel Monasteria conservata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur, & mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis*. Si hoc in loco de Canonicis ac Monachis actum esset, ratio utrisque communis esse debuerat. Præterea in subsequentibus ejus capitis sententiis varias Monachis leges præscribunt, aut potius inculcant Patres, Canonicis nullas. Certe in eodem sensu *canonicus ordo* sumitur a Gregorio Magno in lib. 2. epistola 54. & apud alios Auctores. Gregorii locum huc afferre sufficiat. Is Joanni Defensori significat, *Monachos Monasterii in Capricana insula* perverse agere ; eidemque mandat *ad prædictum Monasterium accedere, & quæ resecatione digna repererit, corrigere, sicut* CANONICUS ORDO *desiderat*, id est canonum sanctiones atque decreta : quo in sensu etiam accipitur in præmisso capite Augustodunensi. Porro hæc Synodus constabat *quinquaginta quatuor Episcopis Christiaci* congregatis, ut ex Leodegarii testamento observavi in Præfatione secunda Sæculi tertii. Non ergo diœcesana dumtaxat fuit hæc Synodus, sed fere nationalis : tum quia per ea tempora Synodi pene omnes, in quibus canones condebantur, erant minimum provinciales : tum quia statuta Synodi Augustodunensis censentur inter canones Ecclesiæ Gallicanæ : tum quia pro universa Gallia condita sunt, probante canone sexto, *ut in civitatibus non inveniantur Monachi*. Dicuntur autem *canones S. Leodegarii*, quod eorum auctor fuerit Episcopus sanctus : *Augustodunenses* vero *canones* ab antiquis, ut patet ex Formula 36 novæ collectionis Baluzianæ, propterea quod in diœcesi ejus civitatis conditi sunt. Itaque in toto Franciæ regno, anno tertio sive quarto Theoderici Regis, una S. Benedicti Regula cum decretis canonum Monachis præcipitur, non ut primum admittatur, sed ut *conservetur & impleatur*.

Regula nostra sæculo 7. in Gallia recepta ubique.

Præfat. num. 33.

107. In tanta rerum veterum distantia & obscuritate, huic rei confirmandæ quædam argumenta conferre satis fuerit de nonnullis variarum Galliæ provinciarum Monasteriis : ut de ceteris conjecturam faciant æqui rerum æstimatores. In Burgundiæ regno sola S. Benedicti Regula novis Cænobiis imponebatur sub medium sæculum septimum. Id colligo ex duplici ejus temporis Formula, quam utramque ex vetustissimo codice ab annis fere nongentis exarato eruit eruditus vir Stephanus Baluzius. Prima formula est ordine 37. nempe *qualiter chartam faciat qui Monasterium in proprio ædificat*. Inter cetera statuitur, *ut cum Abbas istius loci acceperit transitum, quecumque de semetipsis Monachi ibidem habitantes secundum Regulam B. Benedicti meliorem invenerint, ipsum Abbatem ibidem constituant*. Si vero talis istic defuerit, *potestas maneat ipsis Monachis, ubicumque in propriis Monasteriis rectius & sanctius secundum Regulam S. Benedicti invenerint expetere, &c.* In fine conditor supplicat *glorioso Domno, qui est temporibus modernis, & futuris successoribus, quos Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, ut*

In Burgundia.

hoc

hoc suæ voluntatis statutum adversus omnes inviolatum servet. Eadem leguntur in sequenti formula, *Qualiter privilegium condatur*. Porro utraque hæc formula, in Appendice nostra habetur, conditaque est sæculo 7. quo tempore Burgundiæ regno proprius Rex præerat. Nam ab eo tempore, nimirum a principatu Chlotharii secundi, defecit istorum Regum successio usque ad annum 855. quo Carolus Provinciæ Rex constitutus est ab Lothario parente suo, cui regno pars magna Burgundiæ parebat. Verum regius codex, quo usus est Baluzius, ante imperium Ludovici Pii scriptus fuerat. Unde consequens est prædictas formulas superiorum Burgundiæ Regum tempore fuisse conditas, id est ante finem sæculi septimi: quo proinde tempore, & nova quæ condebantur, & alia vetera jam S. Benedicti Regulam servabant. Siquidem ubi mortuis Abbatibus deficiebant in novis Monasteriis Monachi ad ea regenda idonei, ex vicinis alii ejusdem Regulæ professores accersebantur. Hanc scribendi instrumenti formam imitatus est VVidradus anno 720. in suo Testamento pro conditione Cœnobii Flaviniacensis. In eo enim testamento VVidradus constituit, ut Abbas Flaviniacensis Monachos suos *regat secundum Regulam S. Benedicti*: Abbate vero mortuo eligant Fratres religiosum successorem, aut ex seipsis, aut certe (si talis apud eos inveniri non possit) ex *proximis Monasteriis*. Itaque eamdem Regulam sectabantur proxima quæque Monasteria, scilicet Reomaense S. Joannis, Sigestericense S. Sequani, Besuense, Divionense S. Benigni, Æduense S. Martini, Autissiodorense S. Germani, & Melundense, quod Molomense vocant recentiores.

In provincia Lugdunensi. 108. In provincia Lugdunensi prima, ad quam pleraque ex his Monasteriis pertinebant, facile principem locum obtinebat insulæ Barbaræ Cœnobium, in Araris meditullio, paulo supra Lugdunum situm: in quo, eodem tempore, id est medio sæculo 7. vigebat Benedictinum institutum. In hujus rei confirmationem proferuntur Chlodovei secundi litteræ, quæ nulla inficiatione legitima refelli possunt. Sane Benedictus Anianensis Abbas eidem loco præfectus est a Carolo Magno, ut senio lapsam Regulæ Benedictinæ disciplinam ibidem restitueret, testante Leidrado Lugdunensi Archiepiscopo in epistola ad Carolum Magnum: nec dubium quin eamdem etiam restituerit Viennæ, ubi duodecim sæculo 7. Cœnobia erant utriusque sexus. De Lirinensi Asceterio actum superius.

Narbonensi. 109. In provincia Aquitanica prima, Albigensi pago, Castrensem Abbatiam *construxerunt tres viri pii & nobiles sub Regula S. Benedicti*, & ecclesiam in ejusdem Sancti honorem dedicari curarunt *anno Domini* 647. Eodem tempore Cadurcis præerat Desiderius piissimus Episcopus, ante cujus pontificatum *a Cadurcis secta Columbani procul aberat, instituta B. Benedicti longe distabant. Desiderii autem tempore hæc secta Caturcæ intravit, hujus sub die hæc religio adolescere cœpit*, nempe in Marciliacensi, aliisque Cœnobiis. Hujus rei testis est auctor gravis in Vita ejusdem Desiderii. In Aquitania secunda apud Pictones Mariacense Cœnobium sub S. Juniano Abbate Regulæ nostræ paruit, ut scribit VVlfinus Boetius in ejus Vita. Et S. Maxentii Abbatia idem institutum servabat sub regimine S. Leodegarii Abbatis, postea Episcopi Æduensis. Idem de Ansionensi S. Jovini, & Quinciacensi Asceteriis sentiendum est, ex Vita S. Aicadri Abbatis.

Turonensi. 110. In civitate Turonica unum ex præcipuis Monasteriis erat Martinianum, in quo S. Benedicti Regula vigebat sæculo 7. Id diserte probant litteræ Ibbonis ejus urbis Episcopi, in quibus Chrotperti ac Bertoni hac de re privilegia laudantur. Exstant in hujusce tomi appendice Ibbonis litteræ, quarum fragmentum olim accepi ex chartario Martiniano, idque retuli in Præfatione Sæculi primi. At postea integrum privilegium in ms. codice Thuaneo ante annos octingentos exarato reperi, in privilegii formam redactum: in quo eadem omnino verba, atque in fragmento Martiniano, leguntur, suppressis dumtaxat propriis nominibus Episcoporum.

Præfat. Sæculi 1. num. 68.

runt. In eo porro privilegio, quod sub Christi annum 710. Guntramno Abbati concessum est, statuit Ibbo, *ut si Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memoratæ congregationis Monasterii, quorum vita perfecta creditur, sicut Regula S. Benedicti edocet, in eorum consensu solidetur, sicut & auctoritas Papæ urbis Romæ Adeodati continet per privilegii seriem.* Et multis interpositis: *Nos inspirante Domino plena devotione deinceps in idipsum venerabilem Guntramnum Abbatem, suamque congregationem, vel præfati Monasterii S. Martini Antistitem, volumus confirmare, ut inspecta ipsa privilegia tam decessoris nostri Chrotperti, Bertoni, quam & Adeodati Papæ urbis Romæ, seu confirmationes gloriosorum Regum, ut nostro tempore vel successorum nostrorum omnimodis inviolabiliter conserventur,* &c. *Ego in Christi nomine Ibbo, etsi peccator, Episcopus hoc privilegium integra voluntate & devotione ad Monasterium S. Martini, ubi ipsi Monachi secundum Regulam S. Benedicti conversari videntur, subscripsi.* Has litteras nemo in falsi suspicionem adducere potest; idque vetant causæ potissimum duæ. Prima est, quod in privilegii formulam redactæ sunt ab annis ferme nongentis, ut patet ex codice Thuaneo, in quem relatæ fuerunt vel ex ipso autographo, vel ex autographi exemplo incorrupto: quandoquidem Martiniani Cœnobitæ jam inde ab ineunte Caroli Magni principatu cucullam monasticam abjicere meditabantur, & deficere a S. Benedicti Regula, cujus proinde memoriam Ibbonis privilegio inserere abhorruissent. Altera causa est, quod privilegium istud ab octingentis & septuaginta annis penes se adservant Monachis suffecti Canonici sæculares: quorum potius intererat Regulæ S. Benedicti mentionem supprimere, quam in ejus gratiam ficta interpolatione illud vitiare. Verum etsi nobis deesset Ibbonis privilegium, alia suppeterent argumenta, quibus Martinianam ecclesiam nostris quondam institutis paruisse demonstraremus. Una quippe id evincit Alcuini auctoritas, qui in formula confessionis Martinianis Monachis directa, eos inducit pœnitentes, quod *promissiones suas, quibus sanctam Regulam servaturos se spoponderant, momentis singulis violarent.* Et in libello de Psalmorum usu, in eorum persona, *Concede mihi*, inquit, *dilecti tui Patris mei Benedicti sequi & imitari vestigia*, Illud autem præsidii causæ nostræ addit Ibbonis privilegium, quod ante illud tempus, id est ante annum 710. Martiniani *Monachi secundum Regulam S. Benedicti conversari videbantur*, ut privilegii verbis utar, id est re ipsa conversabantur, ut res palam omnibus erat. Ex quo consequens est, Regulam hanc jam ibidem viguisse sæculo septimo. Si vero id de Martiniano constat, cur non etiam de Majori-Monasterio?

111. Fluxit ea disciplina in hæc aliaque ejusdem provinciæ Cœnobia ex Glannafoliensi agri Andegavensis, *in quo venerabile corpus S. Mauri Patris Benedicti discipuli jacebat humatum, ubi olim ipse Deo dilectus cum sibi subjectis multis Fratribus sub sancta Regula deguit*, ut lego in diplomate Ludovici Pii apud V. C. Stephanum Baluzium in Appendice ad Capitularia. Prope Namnetum civitatem Mastinus Abbas Vertavum condendo Monasterio elegit, in quo *Regulæ beatissimam statuit normam, quam satis arduam & discretionis censura præcipuam* (quod Benedictinæ elogium est apud Gregorium Magnum) *olim ipse a transalpinæ regionis partibus fertur detulisse*, nimirum post medium sæculum sextum, ex secunda ipsius Vita. Apud Cenomannos sæculo septimo duo vigebant sub eadem Regula Parthenones, unus de Prato, in quod S. Adrochildis Abbatissa Regulam nostram ex Suessionensi B. Mariæ Parthenone intulisse perhibetur: alter S. Scholasticæ, ubi ipsius sanctæ Virginis reliquiæ Casino advectæ reconditæ sunt. Pæne prætermiseram Heriense Asceterium, quod S. Filibertus; & Antrense, quod S. Hermelandus in Namnetensi pago ad idem institutum composuere. Filibertus Abbas erat etiam Gemeticensis, Hermelandus Monachus Fontanellensis.

Append. ad Capit. num. 111.

112. Duo hæc Cœnobia in provincia Rotomagensi ceterispræeminebant seculo 7. erantque veluti duo seminaria sanctorum Monachorum. Fontanellense condidit regnante Chlodoveo juniori, rexitque per annos fere viginti Wandre- Rotomagensi.

dregisilus Abbas sanctus: cui successit Lantbertus in annos undecim; Lantberto Ansbertus, dein Archiepiscopus Rotomagensis, qui in Synodo apud eamdem urbem habita statuit, *ut sicuti sub ejus regimine, ita inantea, & ipsi Fontanellenses, & posteri eorum, secundùm Regulam sancti Patris Benedicti fideliter Christo deservirent*: eum ad modum quo Patres Synodi Suessionensis postea decreverunt, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundum Regulam sanctam stabilis permaneret*. Hæc Synodus Rotomagensis celebrata est anno 16. Theoderici Regis, teste Aigrado Monacho subæquali, qui annus Christi anno 689. respondet. Itaque sub Ansberti Abbatis regimine Fontanellenses jam vivebant ad Regulæ nostræ præscriptum. Certe ab ineunte dignitate Ansbertus *assidue meditabatur, quale susceperat onus, videlicet commissi a Domino gregis regere animos, & multorum servire moribus*, ut præscribit S. Benedictus in Regulæ cap. 2. Sub Lantberto Abbate ejus decessore idem vigebat institutum. Is enim Condedum, futurum Monachum, Fontanellam accipiens, *post orationes ad Dominum & salutationes fraternas & spiritalia colloquia, omnem humanitatem, ut monastica dictat Norma, eidem viro sancto cum suis omnibus exhibuit*. Hæc monastica Norma haud alia est a Benedictina, quæ hunc suscipiendi ospitis ritum totidem verbis præscribit in cap. 53. Accedit quod S. Hermelandus ab eodem Lantberto in Monachum attonsus, ac deinde ab ipso in Armoricam missus, *ut novus Benedictus effulsisse* in Antrensi Monasterio perhibetur. Quod sane elogium Hermelando non recte tribueret vitæ scriptor æqualis, si is sancti Patris mores ac Regulam non fuisset sectatus. Denique nulla mutatæ ab Ansberto Abbate Regulæ vestigia, nulla occasio, mentiove reperitur. Quin immo apud Aigradum Lantbertus *cœpit carius diligere Ansbertum; sicut monastica docet Norma nitore religionis pollentem omnimodis diligendum*, nempe Regula S. Benedicti, qui in cap. 2. Abbatem monet, ut *nullum* Monachorum suorum *plus amet, quam alium, nisi quem in bonis actibus invenerit meliorem*. Hanc ergo Regulam cum suis sectabatur Lantbertus, quam proinde à Wandregisilo primo loci Abbate acceperat. Certe, Aigrado referente, postquam Wandregisilus Monasterium construxit, *cum magna Monachorum coborte sub sanctæ Regulæ jugo laudabilem ducebat vitam*. Aigradus Fontanellæ Monachus erat sub Hiltberto Ansberti successore, Benedictinæ utique Regulæ sectator: quam *sanctæ Regulæ* nomine haud dubie designavit, uti ab auctoribus sæculi octavi ac noni omnibus designatam
n. 102. fuisse superius demonstravi. Pergit idem auctor scribere de Wandregisilo, qui Ansberti monasticum habitum petentis *postulationem audiens, inducias consulendi super hoc dicebat habere se velle, ut, sicut apostolica & monastica docet Regula, sciret ad quid venerat*. Quæ totidem verba sunt Regulæ S. Benedicti in cap. 58. Præterea Waningus filium suum Desideratum monasticis disciplinis *sub forma & institutione S. Patris Benedicti* Wandregisilo imbuendum tradidisse memoratur in fragmento relato apud Bollandum. Ad hæc Wlframnus instante morte, quæ 720. accidisse dicitur, Fontanellenses admonuit, ut *instituta disciplinæ regularis, quæ a sancto Patre Wandregisilo didicerant, vel in ipso vidissent, vel in Patrum præcedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur*. Proinde eadem instituta, quæ Fontanellæ præscripserat Wandregisilus, immutata vigebant anno 720. qui secundus & vigesimus erat ab obitu S. Ansberti. Denique Fontanellensis Chronographus anonymus, qui principatu Ludovici Pii scribebat, conqueritur de Teutsindi Abbatis regimine, *cujus tempore status vitæ innocentis, quem in eodem Cœnobio secundum eximii Patris Benedicti Normam excolendum fore beatus Pater Wandregisilus instituerat, ob inopias plurimas fluctuare cœpit*. Hinc nemo dubitare potest, non aliam, quam S. Benedicti Regulam Fontanellæ primitus fuisse impositam a S. Wandregisilo; idque ita sensisse non solum Chronographum Fontanellensem, sed etiam Aigradum, cujus auctoritatem nonnulli perperam nobis objiciunt: quæ objecta dilui in Sæculi tertii Præfatione secunda. Ceterum ex Fontanellensi eadem institutio derivata est in Ogiense diœcesis Trecensis Monasterium per S. Godonem; & in Fiscamnense per sanctam Hildemarcam

cam Abbatissam, quam Wandregisilus ex Burdigala civitate, ubi Sanctimonialium Parthenona regebat, accersivit.

113. Wandregisili amicus & æqualis erat S. Filibertus, qui Monachum Resbaci professus sub sancto Agilo Abbate, in ejus locum postea successit sed ob quorumdam vexationes loco cedere compulsus, *cœpit Sanctorum Cœnobia circuire, ut aliquid emolumenti ex susceptione sanctitatis valeret accipere.* Quippe *lustravit Luxovium & Bobium, vel reliqua Cœnobia sub norma S. Columbani degentia; atque omnia Monasteria, quæ intra suum gremium Francia & Italia, ac tota concludit Burgundia: astuta intentione providens, ut quidquid melioribus florere videret studiis, hoc suis traheret exemplis.* Hinc *Basilii sancti charismata, Macarii Regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima, lectione frequentabat assidua: sicque onustus virtute aromatum sequacibus sanctum monstrabat exemplum.* Harum Regularum præsidio atque usu fultus, Cœnobium Gemeticense condidit in agro Rotomagensi ad Sequanam; illudque ad earumdem Regularum præscriptum administravit. Dein *multa Monasteria per ejus exempulum sunt constructa in Neustria: & confluebant ad eum Sacerdotes Domini, cupientes exemplum illius imitari, & de ejus Regula sua ornabant Cœnobia.* Prodiit ex Gemetico Sidonius Monachus sanctus, ejusdemque loci Cellerarius, qui ad Caletos eo annuente migravit, ut Cœnobium nomine suo postea insignitum exstrueret. Istic monastica veste donatus est sanctus Leutfredus, primus Abbas & conditor Cœnobii Madriacensis. Ipse vero Filibertus *aliud construxit Cœnobium, nomine Pauliacum, decem millibus a Gemetico sequestratum: ubi sanctarum congregavit multitudinem fœminarum,* quas *sub Religionis norma gubernabat* sancta Austroberta, quæ ex Tarvanensi pago istuc accita est. Tandem Filibertus Ebroini invidiam declinans, sanctum Aicadrum Quinciacensem Abbatem, Regulæ sancti Benedicti (ut ejus actis patet) servantem, Gemetico præfecit: tum in Herium insulam transmigravit, ubi condito Heriensi Cœnobio mortuus, sepultusque est.

114. Eadem tempestate rem monasticam mirifice illustrarunt, propagaruntque in primis Audomarus cum collegis suis, Remaclus, Amandus, Bercharius, & Ursmarus, præter Eligium Episcopum, qui Tornaci Cœnobium S. Martini; Walaricum, qui Leuconaense; & Richarium, qui Centulense & Forestense condiderunt. Audomarus ex Monacho Luxoviensi Morinorum Episcopus promovente Dagoberto creatus, precipue sategit, ut diœcesim suam novo Monachorum cœtu exornaret. Erant id genus piorum hominum apud Morinos plurimi jam inde a tempore Victricii Rotomagensis Antistitis, probante Paulini Episcopi Nolani epistola ad ipsum. Et S. Treverius Monachus, *ex genere Romanorum Cadurcensi territorio ortus, Monasterium, quod in suburbio Tarovvanicæ urbis situm erat, expetiit* seculo 6. Ad Audomarum protinus accessere populares ejus Mummolenus, Ebertramnus, & Bertinus. In horum gratiam, ædificatum est Vetus Monasterium, cui Mummolenus; tum Sithiense, cui Bertinus Abbas præfuit primus, Mummoleno rapto ad sedem Noviomensem; Ebertramno in Abbatem basilicæ S. Quintini, quæ tum Monachorum erat, assumpto. Monasterio Sithiensi constructo consultum voluit Audomarus, dato privilegio, *ut quieti sub Regula sancta Monachi* ibi *viverent, anno Chlotarii Regis sexto.* Ex eodem Asceterio processere Monasteria (si Iperio credimus) duodecim: ex quibus Bergense conditum est a S. Winnoco Abbate, quem Bertinus *sub Norma pii Patris Benedicti edocuit ferre jugum Christi.* Belgica.

115. Totidem Monasteria in Arduennæ saltu erexisse dicitur ab Herigero Sigibertus Austrasiorum Rex, hortante in primis Remaclo Trajecti ad Mosam Episcopo, cui Stabulense ac Malmundariense Monasteria acceptam referunt originem suam. Remaclus Monachus fuerat, Abbasque primus Solemniacensis apud Lemovicenses Cœnobii, quod S. Eligius in fundo paterno ædificarat *ea conditione, ut Monachi Regulam beatissimorum Patrum Benedicti & Columbani firmiter tenerent.* Testes ejus rei litteræ ab Eligio concessæ *anno decimo*

Dagoberti Regis, quales extant in fine Sæculi secundi. Has litteras probat Vita S. Tillonis, confirmat Synodus Suessionensis anni 866. quæ solius Regulæ S. Benedicti meminit, relata hac clausula testamenti Eligiani. Per idem fere tempus floruit S. Adela Dagoberti Austrasiorum Regis filia, quæ Palatioli apud Treviros Cœnobium exstruxit, *in eoque Monacharum cœtum sub disciplina & Regula S. Benedicti viventium aggregavit*, quibus ipsa præfuit Abbatissa. Id probat ejus testamentum, quod anno 12. Theoderici Regis conditum est.

116. Remaclo in sedem Trajectensem suffectus est S. Amandus, qui Monachus primum Cœnobii S. Martini apud Turonos, dein procurante Chlothario Francorum Rege absolute ordinatus Episcopus, demum jussu Dagoberti post Remaclum admotus est cathedræ Trajectensi. Is non solum Nantense Vabrensis pagi Cœnobium, sed alia complura in Belgio exstruxit: quorum prœcipua fuere Gandense, postea S. Bavonis dictum; & aliud Blandiniense S. Petri in eadem urbe Gandavo; tum Elnonense virorum, & Marcianense duplex in pago Tornacensi: quibus postea Barisiacense agri Laudunensis accessit. Unus ex Amandi præcipuis discipulis fuit S. Bavo, primæ in Belgio nobilitatis vir: cujus acta in litteras retulit Anonimus fere æqualis, a Rabano atque Adone laudatus in Martyrologiis. Ex his actis discimus, Gandense Monasterium (quod etiam de Blandiniensi dicendum) primitus insedisse Monachos, quibus S. Amandus Abbatem Florbertum imposuit cum Regula S. Benedicti, quam ipse in Martiniano Cœnobio professus erat, uti demonstravi in Præfatione Sæculi secundi, & in Præfatione secunda tertii. Idem prestitum in Elnonensi & Marcianensi. Istic Monasterium erat duplex, virorum ac puellarum. Viris præfectus est Jonatus, quem nonnulli eumdem esse cum Jona Bobiensi Monacho existimant. Nec vana sane conjectura. Nam Jonas iste Abbatis nomine donatur in Vitæ S. Walarici cap. 6. his verbis: *Jonas Abbas vir magnus, eloquentia plenus, dictandi peritus*; idemque est *Jonas Abbas*, qui librum de vita S. Joannis Reomaensis Abbatis expolivit. Denique Jonas ipse Bobiensis Monachus in præfatione ad Vitam S. Columbani huic sententiæ non obscure attestatur in hæc verba. *Quamquam me & per triennium Oceani per ora vebat & scabra lintris adacta; has quoque scatens, molles sectando vias, madefacit sæpe & lenta palus Elnonis plantas, ob venerabilis Amandi Pontificis ferendum suffragium, qui bis constitutus in locis veteres Sicambrorum errores evangelico mucrone coercet.* Quidquid sit de Jonæ prælatura Marcianensi; hinc saltem constat eum sæpe ventitasse ad Elnonense Monasterium causa visendi Amandi, qui ex ejus consuetudine coram didicit S. Columbani ritus, quos cum Regula S. Benedicti, probat ejusdem Amandi privilegium a me editum ad calcem Sæculi secundi, præscripsit Cœnobio Barisiacensi ab se constructo *sub Regula*, inquit, *domni Benedicti seu domni Columbani*. Sub S. Pontificis auspiciis Ghislenus Cellense, Gertrudis Nivialense, Aldegundis Melbodiense, Waldetrudis Castrilocense, Vincentius seu Madalgarius Altimontense ac Sonegiense Monasteria condiderunt: & S. Vindicianus Atrebatensis Episcopus Cœnobio S. Vedasti ab se instituto Abbatem primum præfecit Hattam, accitum ex Blandiniensi.

117. Interea Landelinus, cognomento Morosus, Autberti Cameracensis Episcopi hortatu conversus ad meliorem frugem, secessit primum *in locum super fluvium Sambram situm, qui ex nomine rivuli decurrentis in predictum flumen vocatur, Laubacus: & ibi construxit sibi & discipulis suis monasteriales habitationes*. Postea Crispiniacum se recepit, & Laubaco *præfecit beatum Ursmarum*, teste Balderico, *piis moribus præditum, in functoria tantum prædicatione sacratum Episcopum*. Is præter S. Mariæ ecclesiam, quam in vertice montis ad Fratrum sepulturam erexit, alia duo condidit Cœnobia, Alnense scilicet, quod nunc Cisterciensis est Ordinis, *ad Sambram; & Waslarense in finibus Faniæ, versus Teorasciæ saltum*. Waslarensi *Dodonem præfecit, virum admodum sanctum*, inquit Fulcuinus in Chronici Laubiensis cap. 4.

118.

118. Quin etiam Bercharius, monasticis Regulis apud Luxovium institutus, favente Nivardo Remorum Pontifice rempublicam monasticam egregie illustravit. Et primum quidem opitulante Childerico Rege Cœnobium Altivillarense in agro Remensi, postea Dervense in Catalaunensi ædificavit cum Parthenone puellarum, quibus Waltildem præfecit Abbatissam. Waltildis hæc una cum marito suo Waimero fundum suppeditavit condendo Cænobio Dervensi: tum postea velo suscepto Sanctimonialis, ac demum Abbatissa effecta est. Dervensi virorum ac puellari-Monasterio privilegium concessit Bertoendus Catalaunensis Episcopus *anno secundo Chlodovei Regis*, quale extat in Spicilegii tomo 10. decernens inter cetera, *ut si aliquando ipsa Congregatio de eorum religione tepide egerint, secundum Regulam sancti Benedicti vel domni Columbani ab eorum Abbate vel Abbatissa, qui pro tempore spiritalis Pater vel Mater extiterint, corrigantur*. Nivardus idem sancivit pro Antivillarensi, referente Frodoardo in historiæ lib. 2. cap. 7. idemque Viriziacensis Cœnobii *Monachis sub Perrone Abbate Deo servientibus immunitatem instituit, ut nullus ecclesiasticorum judicum eos indebite in aliquo inquietare præsumeret; sed eis quieto ordine sub sancta Regula vivere, ac Deo servire liceret*, ex eodem auctore in lib. 2. cap. 6. Nivardo successit Regulus seu Reolus, qui *construxit Monasterium Orbacense in loco, quem promeruit dono Regis Theoderici per ipsius licentiam, suffragante quoque Ebroino Majore-domus*, inquit Frodoardus in ejusdem libri cap. 10. *Impetravitque domnus idem Reolus a Monasterio Rasbacensi sex Monachos, qui regimina sanctæ Regulæ ibidem tenerent, & alios ea docerent*. Per sæculum septimum *Regulæ sanctæ* nomine ita designatur Regula S. Benedicti, ut tamen Regulam S. Columbani, aliasque complectatur nonnumquam, ut patet conferenti duplicem S. Præjecti Vitam. Nam in priori, quæ ab Auctore æquali scripta est, Camelariensis Parthenon dicitur fabricatus *ex Regula dumtaxat virorum sanctorum, id est S. Benedicti, & S. Cæsarii, atque Columbani*: in posteriori Auctoris item coætanei, *sub norma sanctæ Regulæ*. At sæculo octavo & in sequenti Regulæ sanctæ vocabulum soli Benedictinæ tribuitur. Tametsi Frodoardus, sæculi decimi scriptor, Regulæ sanctæ nomen ac sensum ex sæculi septimi litteris atque usu aliquando usurpavit, nempe pro Regulis S. Benedicti & S. Columbani simul conjunctis. Cum igitur Reolus ex Cœnobio Resbacensi Monachos, qui Regulæ utriusque *regimina* sectarentur, Orbacum induxerit; consequens est, utramque hanc Regulam jam tum viguisse apud Resbacenses.

119. Situm est Monasterium istud in Briegio ad torrentem Resbacem, conditum a Dadone seu Audoeno, postea Episcopo Rotomagensi. Dadoni fratres duos tribuit Dagoberti diploma pro Cœnobio Resbacensi, & Hildegarius Meldorum Antistes in Vita S. Faronis Meldensis Episcopi, videlicet Adonem, & Radonem: ex quibus Radonem rejiciendum censet eximius vir Hadrianus Valesius, cujus sententiæ subscripsi in Sæculo 2. Adonem Jotrense Monasterium duplex, Radoliense Radonem auctores agnoscunt. Præterea Monasterium sanctæ Crucis apud Meldos a sancto Farone erectum est, Eboriacense a sancta Fara seu Burgundofara, paulo ante, quam Furseus Latiniacensi, ac Balthildis Regina Calensi Virginum intra Parisiensem pagum, & Corbejensi virorum intra Ambianensem construendis admoverent manum. His omnibus illustrius fuit S. Dionysii amplissimum Cœnobium, quod Dagobertus in agro Parisiaco regia magnificentia exstruxit, instituto perennis psalmodiæ officio, quod postea Aigulfus Abbas abrogavit. Ejus loci Monachos ad Canonicorum solutiorem vitam inclinantes Ludovicus Pius revocavit ad cultum Regulæ S. Benedicti. Eodem Dagoberto favente Geremarus Flaviacensi Asceterio dedit originem, *construxitque omnia necessaria monasticæ vitæ congrua, vel artes diversas, quas intra Monasterium exerceri utile est, ut non esset Monachis necessitas vagandi foras: quia, sicut B. Benedictus dicit, omnino animabus eorum non expedit*, ut legitur in ipsius Geremari Vita, scripta ab auctore (ut puto) æquali.

Apud Meldos, Parisios, &c.

In provincia Senonensi. 120. In urbe Senonica antiquum est S. Petri Cœnobium ab Theodechilde Regina conditum ante medium sæculum sextum: cujus loci Monachis Emmo ejusdem civitatis Episcopus privilegium concessit anno tertio Chlotharii Regis, Christi 657. hac inductus ratione, *quod sancto desiderio succensi sub Regula B. Benedicti, & modo Luxoviensis Monasterii consistere deliberarent*. Annuit Emmo cum Episcopis comprovincialibus, statuitque, ut si aliter ipsi Monachi egerint, *secundum Regulam ipsius domni Benedicti & S. Columbani corrigantur*. Præerat tum isti Cœnobio Aighilenus Abbas: sub quo S. Ebbo Monachus, postea Episcopus Senonensis, *obedientiam Regulæ magistram cum humilitatis gradibus* (quos in Regulæ cap. 8. exponit S. Benedictus) familiari usu exercuisse dicitur. Habes in Sæculi tertii appendice integrum Emmonis privilegium, ad cujus exemplum Drausio Suessionensis Episcopus, qui eidem subscripsit, consimile impertiit illustri Parthenoni B. Mariæ apud Suessionas, editum in Probationibus Gallicæ historiæ ejusdem Cœnobii. Inde educta est sancta Ada seu Adrechildis, quæ petente Cenomannensi Episcopo ad Cenomannicam urbem venit, & in suburbano Parthenone de Prato, cujus superius mentio facta est, *Regulam S. Benedicti docuit*, ut tradunt acta vetera Aldrici Episcopi Cenomannensis. Revertor ad provinciam Senonensem, in qua nescio an situm erat Cœnobium Virginum, B. Mariæ, S. Columbæ, atque S. Agathæ sacrum: cui Cœnobio Joannes Papa IV privilegium concessit, in quo ejus loci Sanctimoniales ait militasse sub Regula S. Bendicti, aliisque, ut postea fusius exponam*. De Gajacensi* beatæ Mariæ Parthenone (qui modo Prioratus est in pago Wastinensi, pendens a Cœnobio S. Faræ) privilegium istud explicari posse aliquando suspicabar. At S. Mariæ, & beatis Apostolis Petro & Paulo sacratum erat, ut patet ex Formula 41 apud Bignonium.

* num. 123.
* Giy

121. Floriacense Asceterium in agro Aurelianensi ad Ligerim erexit Leodebodus Abbas Aurelianensis, illudque B. Mariæ & S. Petro dedicari curavit. Ibi *Monachi juxta Regulam sanctissimi Benedicti & domni Columbani* primitus *constitisse* memorantur in ipsius hac de re testamento, *quod anno secundo Chlodovei* junioris conditum est. Istuc sancti Patris Benedicti reliquiæ curante Mummolo Abbate paulo post Casino advehuntur. Ad eadem quoque tempora pertinere videtur Cœnobium, quod MAGNULFUS *venerabilis Abbas* construxit in honorem *S. Petri & S. Benedicti*, testante Alcuino in epigrammatibus 162, & 163, ubi *Fratres ad normam Regulæ* vivere deberent. Quo in loco situm fuerit Cœnobium istud, quisve ejus auctor Magnulfus, nondum adsequi mihi licuit. An fortasse Menulfus, quem Britanniæ minoris Episcopum ferunt, patronumque suum agnoscunt Sanctimoniales Cœnobii Borbonensis, quod S. Menulfi nomine, tumulo ac reliquiis decoratum, aliquando etiam virorum fuit? Aliorum hac de re exspecto judicium. Interim observo habitum fuisse sæculo 7. Concilium Aurelianense, in quo decreta quædam pro Regulæ nostræ observatione sancita. Unum ex istis (ni fallor) refert Egbertus Eboracensis Antistes, in Excerptionum cap. 63 apud Spelmannum, ubi canon Aurelianensis refertur in hunc modum. *Si quis Abbas cautus in regimine, & humilis, & castus, sobriusque, misericors, & discretus non fuerit, ac divina præcepta verbis & exemplis non ostenderit; ab Episcopo in cujus consistit territorio, & a vicinis Abbatibus, & ceteris Domini* timentibus, a suo arceatur honore, etiam si omnis congregatio vitiis suis consentiens Abbatem eum habere voluerit*. Has omnes Abbatis dotes totidem verbis exigit S. Benedictus in Regulæ suæ capitibus 2. & 64. ex quibus sine dubio Patres Synodi Aurelianensis deprompserunt statuti sui formam, quod Monachis hanc Regulam servantibus alte infixum esse volebant. Celebrata est hæc Synodus ante Egberti pontificatum, qui sedem iniit anno 734. Ad sæculum proinde septimum referenda est, fortasse ea ipsa, cujus præclara mentio est apud S Audoenum in lib. 1. de vita S. Eligii cap. 34, cujus Eligii studio & opera coacta est hæc Synodus sub annum 645. adversus quemdam hæreticum Monothelitam.

* l. Deum

Si

Si in illa Synodo sancitum est superius decretum, inde consequitur Regulam nostram tum viguisse non solum in diœcesi Aurelianensi, sed etiam in aliis: quandoquidem hæc Synodus ex multis Gallicanis Episcopis, Audoeno, Eligio, aliisque constabat. Neque enim solent condi canones ad Regulas arbitrarias, sed ad communes receptasque leges, pro cujusque statu & conditione. Aurelianis proxima est provincia Bituricensis, in qua S. Sigirannus Abbas *sub sancta Regula a beatissimo edita Benedicto* militavit. Eadem haud dubie vigebat in Navensi S. Sulpicii, & in aliis Cœnobiis, quæ sub Regula S. Columbani primitus instituta fuisse tradit Jonas in Vita Eustasii Abbatis. Denique in pago Arvernensi Præjectus Pontifex sanctus unum, Genesius alterum Virginum Cœnobia condidere sub sancta Regula, quam Donatus ex Benedictina maxima ex parte collegerat.

122. Ex his omnibus, quæ de variis Galliarum Cœnobiis hactenus exposui, satis superque compertum est, quam late propagata fuerit sæculo VII. S. Benedicti Regula in vetustissima quæque ac nova hujusce regni Monasteria. Id factum conjunctione Regulæ S. Benedicti cum aliis aliorum Patrum, maxime Columbani institutis. Ejus rei exemplum, referente Gregorio Turonensi Episcopo in Historiæ lib. 10. cap. 29., præcesserat in Cœnobio Atanensi, in quo *non modo Cassiani, verum etiam Basilii & reliquorum Abbatum qui monasterialem vitam instituerunt, celebratæ sunt Regulæ* sub Aredio rectore. Idem in plerisque Cœnobiis Gallicanis sæculo VII. contigisse plurima probant vetera instrumenta, quæ in singulis eisdemque locis varias ac diversas Regulas simul observatas fuisse evincunt. Ejusmodi sunt litteræ Leodebodi pro Floriacensi, Eligii pro Solemniacensi, Amandi pro Barisiacensi, Bertoendi pro Dervensi, Bertefridi pro Corbejensi, Emmonis pro Senonensi S. Petri, Drausionis pro Suessionensi B. Mariæ, Blidegisili pro Fossatensi, Hidulfi pro Deodati, Chlotarii tertii Francorum Regis pro Besuensi, Theoderici item tertii pro Mauri-Monasterio, & aliæ complures: in quibus omnibus monumentis istorum locorum Monachi vixisse memorantur *secundum Regulam Sancti Benedicti & domni Columbani*, item *secundum Regulam Sancti Benedicti ad modum Luxoviensis Monasterii*. Harum litterarum Usserio Armachano viro doctissimo tanta visa est auctoritas, ut ex eis conjunctionem Regulæ Sancti Benedicti cum institutis Sancti Columbani asserere non dubitaverit. Certe hæc instrumenta multitudine sese tuentur sua. Si enim unum dumtaxat aut alterum ejus rei testimonium in promptu haberemus; aliqua forsan interpolationis suspicio veniret in mentem. Nunc vero cum tot, tamque locis ac personis diversa, in quibus hæc Regularum unio deprehenditur, monumenta supersint: nemo de hac conjunctione jure merito controversiam movere potest. Et quidem eam agnoverunt pro Solemniacensi Monasterio Scriptor Vitæ S. Tillonis ejus loci Monachi; pro Altivillarensi Frodoardus sæculi X. scriptor; pro Floriacensi Helgaldus Frodoardi suppar; pro Besuensi anonymus sæculi XI. Chronographus; pro Vesontionensi veteres membranæ a Joanne Jacobo Chiffletio in sua Vesontione relatæ. Denique hanc Regularum unionem aliquando factam esse fatendum est. Atqui eam ante sæculum octavum contigisse constat, tum ex iis quæ superius dixi, tum ex eo, quod nulla ejus conjunctionis jam tum primum factæ vestigia restent in sæculi VIII. monumentis, sive in Conciliis Episcoporum, sive in diplomatis ac Capitularibus Regum, sive in ejus temporis auctorum scriptis: in quibus omnibus Regulæ S. Benedicti mentio frequens occurrit, aliarum nulla, præterquam in privilegio Farfensi, quod certe unionem hanc longe ante factam designat.

Regulæ S. Benedicti conjunctio cum aliis asserta.

Usser. in Addend. Antiquit. Brittann. p. 1050.

123. Præ his omnibus luculentissimum est hac in causa privilegium Joannis Papæ IV. postulante Chlodoveo juniori concessum Parthenoni *beatæ Mariæ, & S. Columbæ atque S. Agathæ, seu aliorum sanctorum Martyrum*: quo in loco Sanctimoniales vivebant secundum *edicta Antonii, Pachomii, & haud procul a nostris temporibus* (sic loquitur Pontifex) *Benedicti Abbatis istius Romæ urbis*.

bis. Hoc privilegium, quod in ejus tomi Appendice integrum exstat, in formulam privilegii ante annos octingentos redactum est in codice Thuaneo, ex quo illud erui. Quodnam fuerit Cœnobium istud, quove in loco situm, divinare non licuit, suppressis scilicet nominibus propriis personarum ac locorum plerisque. In Actis S. Clari Abbatis invenio apud Viennam Cœnobium *Sanctimonialium beatæ Virginis Columbæ, quod triginta Monachas* alebat: cui nescio an Joannis Papæ privilegium aptari possit, quod Cœnobio sanctæ Mariæ & sanctæ Columbæ concessum est. Et hinc certe longe validius in rem nostram argumentum deducimus, ad probandam sæculo 7. Regularum conjunctionem. Si enim in authentico privilegio Regularum Antonii, Pachomii, & Benedicti mentio facta non fuisset; nemini venisset in mentem communi privilegii formulæ eam inserere. Ceterum quod Benedictus Abbas Romæ urbis a Pontifice vocatur; hoc nomine comprehenditur pro veteri more tota ditio Romanæ civitatis, ad quam Sublacus & Casinum, ubi S. Pater Abbatis gessit officium, pertinet. Ex hoc igitur privilegio manifestum est, S. Benedicti Regulam cum *edictis Antonii & Pachomii* observatam fuisse in Gallicano Parthenone B. Mariæ, eamque Regularum conjunctionem per ea tempora obtinuisse.

124. His veterrimis instrumentis suffragantur aperta æqualium scriptorum testimonia omni exceptione majora. Primum desumo ex Actis sancti Filiberti Abbatis, qui in Monasterio Resbacensi sub Agilo Abbate S. Columbani discipulo primum institutus, dein creatus Abbas Resbacensis, *Basilii sancti carismata, Macarii Regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima lectione frequentabat assidua: sicque onustus virtute aromatum, sequacibus sanctum monstrabat exemplum*. Columbani instituta professus erat Filibertus: qui tamen eodem in loco habebat Basilii, Macarii, & Benedicti Regulas, nimirum ut eas factis exprimeret suis, ac discipulis sectandas proponeret, non solum in Resbacensi, sed etiam in Gemeticensi, aliisque Cœnobiis, a se vel erectis, vel institutis. *Multi* quippe *de ejus Regula sua ornabant Cœnobia*. Hic Regulæ nomine intelligendum est complexum ex præmissis Regulis, quas in Cœnobio suo Filibertus omnes servari curabat, quemadmodum Atani Aredius Regulas Basilii, Cassiani, & aliorum Patrum. Non enim assentior doctissimo viro Dadino Alteserræ, existimanti Filibertum ex Regulis Macarii, Basilii, Benedicti & Columbani propriam concinnasse. Eas quippe Regulas omnes Filibertus a discipulis suis legi, & observari satagebat, conciliatis iis, quæ in speciem contraria; aut omissis, quæ loco ac personis incongrua videbantur. (Altes. Ascetic. lib. 6. c. 1.)

125. Alterum argumentum, idque invictissimum, suppeditat Regula sancti Donati Archiepiscopi Vesontionensis. Is sancti Columbani discipulus, ac Monachus in Cœnobio Luxoviensi, postea adeptus Episcopatum Vesontionensem, duo condidit Monasteria, unum virorum, puellarum alterum. Primum in honorem B. Pauli Apostoli, ubi *fideles viros* (ut habent antiquæ membranæ Vesontionenses a Joanne Jacobo Chiffletio relatæ) *sub beati Benedicti & beati Columbani Luxoviensi Regula victuros instituit*. Alterum in eadem urbe *sanctarum Monialium in honorem beatæ Mariæ, matre ejus Flavia cooperante*, quæ inibi Sanctimonialis effecta est. Idem quoque rogante Gauthstruda Jussani (hoc loco nomen) Monasterii Abbatissa, ejusque Congregatione *enchiridion* composuit ex tribus collectum Regulis, sanctorum videlicet Cæsarii Arelatensis Episcopi, Benedicti & Columbani Abbatum: & tria supra quadraginta capitula ex Regula S. Benedicti adduxit. Cæsarii Regulam, utpote Sanctimonialibus aptatam, servare non recusabant Monachæ Jussanenses: at Benedicti & Columbani Regulas etiam aptari sibi postulabant, *dicentes, quod Regulæ prædictorum Patrum minime convenirent* sexui suo, *cum easdem viris potius, & nequaquam feminis edidissent*. Quæ causa has Sanctimoniales ad id impulerit, nulla alia occurrit, quam studium æmulandi Luxovienses Monachos, Donati consodales, qui ambas

Bene-

Benedicti & Columbani Regulas tum observarent. Earum postulata ægre tandem admisit Donatus, idque tandem perfecit, *quod bonis piarum Virginum desideriis placuit*, seligendo ea, quæ ipsis expediebant, *quemadmodum regulariter rectum Christi tramitem tam vos*, inquit, *quam ceteræ vobis succedentes, Christo opitulante tenere valeatis*. Hanc itaque Regulam ex illis tribus conflatam, Jussanensi Monasterio imposuit Donatus, eamque in succedentia tempora observari præcepit ante annum Christi 650. quo fere tempore vivere desiit. Hæc eadem est, ut puto, Regula, quæ in Camelariensi apud Arvernos Parthenone paulo post servata est. Quippe vir illustris Genesius consilio S. Præjecti *Monasterium sacrarum Virginum suburbano præfatæ civitatis, in loco cui Camelaria nomen inditum est, omni nisu atque conamine fabricare adorsus est ex Regula dumtaxat virorum sanctorum, id est S. Benedicti & S. Cæsarii atque Columbani*, ut tradit auctor ejus temporis in priori Vita S. Præjecti Episcopi Arvernensis, qui aliud item Virginum Cœnobium sub iisdem institutis instruxit.

126. Etiamsi unum hunc locum haberemus, is certe sufficeret ad probandum Regulam S. Benedicti una cum S. Columbani Norma ante medium sæculum septimum viguisse apud Luxovienses. Nimirum Donatus, ejus loci Monachus, Columbani alumnus, Vesontione Monasterium S. Pauli instituit sub utraque hac Regula: tum Sanctimoniales Jussanenses ab ipso itidem institutæ ambas utriusque Patris Regulas cum Cæsariana sibi aptari postulant. Rem exsequitur Donatus, ac Regulam ex illis tribus collectam Jussanensibus imponit. Quis credat Donato Luxoviensi Monacho in mentem venire potuisse, ut Monachos in urbe sua episcopali institueret ad alterius Regulæ, quam Luxoviensis præscriptum? An rem Donato gratam facturæ fuissent Jussanenses, si aliam a Luxoviensi Regulam, quam is professus erat, sectari voluissent? Verum non desunt nobis alia, quibus id probemus, argumenta. Id enim diserte probat libellus de vita S. Salabergæ jam sæpius relatus: in quo Waldebertus, post Eustasium in Luxoviensi regimine Columbani successor, laudatur, quod *ejus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum, ac sacrarum puellarum examina non solum per agros, villas, vicosque atque castella, verum etiam per eremi vastitatem ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperint: cum ante illud tempus Monasteria vix pauca illis reperirentur in locis*. Huic testimonio auctoris gravis & æqualis respondet Jonæ auctoritas ex Vita S. Eustasii Abbatis in hæc verba. *Deinde Monachorum sub ejus obedientia in sæpe fato Cœnobio Luxoviensi concio maxima erat, ut ex hoc jam multa per vicina loca Monasteria construerentur, quæ ejus successor beatus Vualdebertus firmavit atque ædificavit*. Ergo ex Jonæ testimonio cum Vita S. Salabergæ comparato liquido apparet, Waldebertum ea ædificasse Monasteria, quæ *per Galliarum provincias ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulasse* referuntur in Actis S. Salabergæ. Et certe hunc sensum exigit hujus Vitæ scriptor. In ea quippe laudatur Waldebertus, quod ejus tempore, id est eo Abbate atque procurante, complura *pullulare cœperint* Monasteria sub duplici hac Regula. Sic enim habent verba mox relatis superiora. *In cujus*, videlicet Eustasii, *locum beatæ recordationis Vualbertus in regimine fratrum subvectus est; vir omnium fama laudabilis*. Quid ita: nempe quia *hujus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum ac sacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperint*. Si inde *laudabilis* Waldebertus; ergo horum Monasteriorum auctor fuit, quæ sub ejus regimine *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullularunt. Alia porro hujus rei argumenta postea recurrent. Hinc apparet, Monasteria illa, quæ Jonas in Eustasii Abbatis Vita sub institutis Columbani condita fuisse dicit post Synodum Matisconensem, sub utraque Regula militasse. De Solemniacensi virorum, ac de Jussanensi & Cameliarensi, itemque

Conjunctio ejusdem Regulæ cum Regula S. Columbani.

de alio Arvernensi Virginum id constat, quæ sub utraque hac Regula surrexisse superius demonstratum est certissimis argumentis. De Laudunensi Parthenone S. Salabergæ, quæ ab ipso Waldeberto in rebus monasticis instituta fuerat, idem etiam intelligitur ex ejus Vita, in qua hæ verba lego. *Sed cum vas adplene refertum ex poti liquore non esset, famulaque Christi, cui obedientiæ causa eodem anno juxta tenorem Regulæ ad cellarium custodiendum, Sororibusque ministrandum ordo evenerat, &c.* In Regula S. Columbani nulla Cellerarii mentio est, cujus officium describitur a S. Benedicto in Regulæ cap. 31. Porro officium istud (obedientiam vocabant veteres) in annum committi, antiquus mos est in Ordine nostro usitatus. Quod de Laudunensi dico, idem etiam asserere licet de aliis Cœnobiis, quæ a B. Columbani discipulis in Briegio erecta sunt. Ea quippe cum perlustrasset Botulfus Anglus cum Adulfo, indeque *monasterialibus imbutus regulis*, in patriam remeasset; postea intra Lincolniæ Comitatum IKanhoense Asceterium *ad instar Monasteriorum, ubi conversatus fuerat in partibus Galliæ, perfecit, sanctorum Patrum instituta assidua in se observans diligentia.* Ad hæc, *quod in transmarinis partibus didicerat de Monachorum districtiori vita & regulari consuetudine*, subditis suis quotidie inculcare solitus erat. Uno verbo, *præcepta salutis secundum beati Patris* BENEDICTI *documentum, vetera novis, nova veteribus miscens, nunc antiquorum instituta, nunc per se intellecta discipulos edocuit.* Ecce Botulfus cum Regula S. Benedicti alias Patrum Regulas, cum veteres, tum novas, qualis erat Columbani, a Monachis suis observari curavit *ad instar Monasteriorum, ubi conversatus fuerat in partibus Galliæ*, nempe Briegensibus: in quibus nimirum istæ simul Regulæ tunc temporis receptæ erant, id est, post medium sæculum septimum. Ex his testimoniis accedit auctoritas vetustis illis instrumentis, quæ Regulas S. Benedicti & S. Columbani in eisdem simul viguisse Monasteriis tradunt. Id confirmat libellus de rebus gestis S. Serenici Monachi, qui præter orationes peculiares, *Romanum seu Gallicanum, necnon & sanctorum Patrum Benedicti seu Columbani cursum horis singulis Domino decantabat. Congruum enim illi visum fuerat, ut horum officia Christo persolveret, quorum virtutum actus jam dudum in mentis arce locaverat: & quos ardua imitatione studuerat sequi, in orationum solemniis conaretur imitari.* Ex quibus intelligimus, Serenicum sibi in exemplum proposuisse vivendi morem, quem sancti Benedictus & Columbanus in se se expresserant. Eamdem sententiam probat Chronici Fontanellensis caput 12. ubi Wando Abbas ab anno 742. isti Cœnobio inter alios libros perhibetur tradidisse codicem unum, *in quo continebatur Regula S. Benedicti & S. Columbani, & Martyrologium.* Istorum vero temporum, uti & posteriorum, ferebat usus apud Monachos, ut quam quique servarent Regulam, eam in Cœnobiis descriptam atque simul compactam haberent cum Martyrologio; ac sic utrumque esset in promptu ad legendum in Capitulo post Primam, ut alias observavi. Atqui jam longe ante Wandonis Abbatis regimen scriptus erat iste Fontanellensis codex, qui usui fuerat sæculo 7. quibusdam Monachis utramque Regulam servantibus. Hinc cum Orderico Vitali concludere licet, B. Columbani discipulos *sancti normam suscepisse Benedicti, ita tamen ut non abhorrerent sui statuta magistri, almi videlicet Columbani.*

Vitæ S. Salab. n. 19.

127. Quo tempore, quave occasione duæ istæ Regulæ in unam coaluerint; an ab ipsis Luxovii primordiis, an aliquanto post intervallo; res non est penitus explorata apud omnes. Existimavi aliquando hanc unionem esse factam non nisi post Synodum Matisconensem, cui occasionem dederunt Agrestii & aliorum querelæ adversus Regulam Columbani. Querelarum capita erant ritus a Romanis diversi, cochlearis signatio frequens, orationum multiplicitas singularis, tonsuræ diversitas; in summa Scottorum ritus a Romanis alieni. Agrestii partibus adhæsit Amatus, tum Monachus, post Abbas Habendensis piissimus, qui cum Agauni ritibus Latinis adsuevisset, Scotticos ægre ferebat. Quapropter *abjectis institutis pristinis*, nimirum Scotticis, *ple-*

Qua occasione facta.

plebem, id est Monachos sibi subjectos, *rudibus doctrinis* (ut loquitur Jonas) cum Romarico *instruere conatus est*. Hinc obervabam Columbanum in Luxoviensium gratiam afflante Spiritu-Sancto scripsisse Regulam, quæ nihil cum Benedictina commercii habere videbatur. Deinde ipsum *in Gallias venientem*, id est post suum ipsius in Gallias adventum, *nihil discrepasse a Britonibus in eorum conversatione*, ut patet ex epistola Laurentii Dorobernensis Episcopi relata apud Bedam: qui Laurentius id per ipsum Columbanum, scilicet ex ejus factis, compererat. Insuper hos Brittonum ritus apud Luxovium perseverasse ad annum 625. quo habita est Synodus Matisconensis in hac causa. Aliunde advertebam, Regulam S. Benedicti nusquam coaluisse cum ritibus Scotticis, quibus maxime infensi erant Latini plerique; immo, sicubi Romani ritus Scotticis successerint in Monasteriis, ibidem etiam successisse Regulam S. Benedicti. Id quippe evenisse in Lindisfarnensi anno 665 post conventum hac de re habitum, conflictumque VVilfridi cum Colmanno Scottorum antesignano; idem etiam in Magensi, ubi *conversi ad meliora instituta* Monachi, *ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico vivere* cœperunt, apud Bedam. quem locum de Regula S. Benedicti interpretandum esse hic ostendo in Observationibus præviis ad librum Edii de Vita S. VVilfridi. Denique idem item evenisse in Landeveneceensi, procurante Ludovico Augusto. Uno verbo, hac in re duo mihi certa & explorata videbantur, tertium omnino probabile. Certum quidem unum, Regulam S. Columbani a Regula S. Benedicti esse diversam, neque hujus commentarium esse: alterum certum, ambas in unam haud serius apud Luxovienses convenisse, quam sub primis Columbani discipulis: tertium, quod omnino probabile existimo, est, hanc conjunctionem factam esse post Synodum Matisconensem, si non sub Eustasio Abbate, qui intra annum a Synodo facta decessit; certe sub VValdeberto ejus successore. Is enim, referente Adsone Abbate in ipsius Vita, *si quid in rebus vel ceteris utriusque vitæ commoditatibus tempore illorum duorum Patrum, Columani videlicet & Eustasii, imperfectum restabat, omni industria supplevit, auxit, & ad unguem perfectus elimavit*. Quidquid sit tandem de hoc tertio capite, non dubito quin duobus primis assensuri fuissent Trithemius & Yepezius, si S Columbani Regulam atque Vitam a Jona scriptam, quas numquam viderunt, attente legissent.

Beda lib. 1. cap. 4.

Anonym. in Vita S. Cuthberti. Beda lib. 4. c. 4.

128. De Bobiensi Monasterio sic conjectabar in Præfatione Sæculi secundi, nimirum Columbanum in Italiam profectum, ut se Romanis moribus accommodaret, S. Benedicti Regulam admisisse in Cœnobio Bobiensi; quod tamen extra lineas disputationis posui: quoniam ejus rei tum mihi certa non suppetebant argumenta. At vero constanter asserui, Regulam S. Benedicti apud Bobienses jam fuisse receptam tempore Bobuleni Abbatis, pontificatu Theodori, non Lucii Papæ secundi, uti Ferdinandus Ughellus, & post eum Carolus Cointius innuebant. Id autem confirmabam litteris Theodori Papæ Bobuleno Abbati concessis, in quibus utriusque Regulæ simul inibi servatæ fit mentio his verbis. *In quo Monasterio Monachi sub Regula sanctæ memoriæ Benedicti, vel prædicti reverendissimi Columbani fundatoris loci illius conversari videntur*. His in verbis interpolationem causatur Ughellus, Carolo Cointio suffragante; censetque superiora verba in privilegio *addita ab alio aliquo parum cauto*. Hujus assertionis duas affert rationes. Prima est. *Quid enim illa significant*, REVERENDISSIMI COLUMBANI FUNDATORIS; *cum jam cælestibus fuisset adscriptus, veluti Benedictus quem*, SANCTÆ MEMORIÆ *vocat*? Frigida sane ratio. Ab obitu S Columbani ad tempus concessi privilegii, viginti sex admodum intercedunt anni. Columbanum per illud intervallum Sanctorum loco habitum fuisse non dubito; non tamen sollemni ritu cælitibus adscriptum constat. Jonas qui paulo post concessum privilegium scribendis Columbani gestis dedit operam, eum in ipso limine *almi patris Columbani* nomine tantum insignit. Ad hæc Gregorius Magnus Vitam

num. 14. An Bobii ab initio servata Regula nostra.

S. Benedicti in lib. 2. Dial. scribens post annos ab ejus obitu quinquaginta, eum *vitæ venerabilis virum*; & B. Æquitium, qui ante S. Benedictum vivere desierat, *reverendissimum* appellat in lib. 1. Quid mirum si Theodorus idem elogium tribuit Columbano? Neque potior est altera Ughelli ratio. *Judicet lector*, inquit, *an Theodoro Pontifici ignotum potuerit esse, quam Regulam Bobienses profiterentur Monachi, an Columbani ab ipso præscriptam filiis discipulisque nuper; vel Benedicti, Monachis omnibus traditam?* Ughelli ratio, vel potius erratum, fundatur in particula disjunctiva *vel* ad hæc verba, *sub Regula Benedicti vel Columbani*. At mirum est virum doctum, & in evolvendis Italiæ scriniis apprime versatum, non advertisse, apud veteres passim particulam *vel* conjunctive usurpari, ut sexcentis exemplis probare possem, nisi res esset vel mediocriter litteratis tritissima. Nihil ergo rationes Ughelli efficiunt adversus Theodori privilegium, ejusque integritatem: immo illud egregie fulciunt. Certe hæc Theodori verba redolent antiquum morem; eaque legerat in ejus privilegio anonymus Bobiensis Monachus, qui librum de miraculis S. Columbani composuit sæculo 10. ineunte. Itaque pontificatu Theodori Papæ, sub regimine Bobuleni Abbatis, id est anno 643. apud Bobienses vigebat S. Benedicti Regula cum institutis Columbani, ut in præfatione Sæculi secundi, & in altera Sæculi tertii fusius demonstravi.

129. Quod vero insuper dixi, Columbanum in Italiam profectum, ut se Romanis moribus accommodaret, Regulam S. Benedicti suscepisse, non me pœnitet. Ejus enim rei adstipulatorem habeo Paschasium Radbertum in lib. 2. de epitaphio VValæ Abbatis cap. 21. En Paschasii verba. *Forte non legisti vitam & actus ejusdem beati Columbani, qui expulsus Zelo cujusdam feminæ a Luxovio, hunc rursus coædificavit locum, & præfuit ibi multis Fratribus laudabiliter usque ad finem vitæ. Non enim talentum sibi creditum abscondere in terram debuit* (Wala,) *sed erogare Fratribus: quod beatum Benedictum, & alios quam plurimos fecisse legimus. Nequaquam igitur minus videtur eum defendisse ab hostibus, & religiosissime rexisse sub sancta Regula, & augmentasse studiosissime; in ipsa eademque professione quam primum illud incboasse*. Hic in primis observandum, interpunctionem in exemplari appositam esse post vocem *studiosissime*, more Paschasio familiari. Deinde *primum* sumendum esse, non adjective, sed adverbialiter: ita ut *illud* referatur non ad Corbiense, sed ad Bobiense Monasterium, sicut *eum* in priori membro. Præterea hoc posterius comma, *in ipsa eademque professione quam primum illud incboasse*, intelligi posse aut conditionate de VVala, aut absolute de Columbano. Conditionate quidem, quasi diceret, *quam si primum illud incboasset Vvala*. Absolute vero sic, *quam Columbanus, qui illud primum incboavit*. Sed posterior sensus Paschasii scopo & institutæ Columbanum inter & VValam comparationi magis quadrat. Nunc tota difficultas est, quid verbis *sanctæ Regulæ* intellexerit Paschasius, specialem S. Benedicti Regulam, an Columbani, an utramque simul. Regulam S. Benedicti in Conciliis & in scriptis sæculi octavi ac noni hoc nomine passim designari ex dictis constat. Etsi vero id non constaret, nemo tamen infitiari posset, eam hoc elogio designari ab Auctore, qui ipsam professus erat. Atqui Paschasius cum sodalibus suis Regulam S. Benedicti servabat in Cœnobio Corbejensi, ut patet tum ex Vita S. Adalhardi eorum institutoris, tum ex Statutis ejusdem, in quibus Regula S. Benedicti servanda proponitur. Denique quid Paschasius Regulæ sanctæ nomine intelligat, aperte significat in lib. 1. de Epitaphio VValæ cap. 21. de VVala Corbejæ Abbate ita differens. *Nihil enim ex omni contextu Regulæ relinquens intactum, nihil indiscussum, &c. Quod si quispiam ex omnibus* SANCTÆ REGULÆ *verbis aliquid excedens non satisfaceret, &c.* Hic certe agit Paschasius de Regula tum servata apud Corbejenses, id est de Regula S. Benedicti, cujus in tantum mores æmulabatur Wala, ut Paschasius asserat, *nullum amplius nostro*, inquit, *in tempore Patris Benedicti formam gessisse*. Ergo similiter in primo ejusdem Epitaphii loco, a me supe-

lib. 1. de Vvala c. 1.

pe-

perius relato, *Regulæ sanctæ* nomen sumitur pro Regula S. Benedicti. Unde consequens est, hæc itidem verba, *sub ipsa eademque professione*, de eadem S. Benedicti Regula esse interpretanda, ut certe probat ipsa verborum series & genuina significatio. Nemo igitur jure dubitaverit, quin Radbertus in ea fuerit sententia, Bobiense Monasterium S. Benedicti Regulæ a primordiis paruisse: ac proinde etiam Columbanum. Et quidem id confirmant sequentia Paschasii verba in lib. 2. cap. 23. ubi Columbani & VValæ *una religio, una conversatio* fuisse perhibetur. Unde hæc auctoritas, a viro gravi, tametsi a Columbani ætate annis amplius ducentis summoto, profecta, magni momenti esse debet ad probandum id, quod jam dixi, Columbanum admisisse Regulam nostram cum sua in Cœnobium Bobiense, quod ipse a fundamentis erexit.

130. Erit forsan qui in prælaudato Paschasii loco, ubi de Bobiensi conditione agitur, *Regulam sanctam* pro complexo utriusque Regulæ sumi contendat: propterea quod Paschasius ignorare non potuit, Columbanum propriam scripsisse Regulam, Bobiensibus perinde atque Luxoviensibus præscriptam: quandoquidem Jonæ lucubrationem, in qua Columbani Regula commendatur, legerat, ut superiora ejus verba probant; & ipse Monachus erat Corbejæ, quæ principio sub utraque Regula militavit. Verum etiamsi hanc duplicis Regulæ conjunctionem apud Bobienses ab initio invaluisse persuasum habuerit Eadbertus; hic tamen *Regulam sanctam* pro speciali Regula S. Benedicti, ut in priori libro, usurpare videtur: aut certe hoc nomine involvit Regulam S. Columbani solemni illo loquendi modo, quo totum a nobiliori parte significant Rhetores: eum ad modum, quo Patres Synodi Suessionensis, agentes de primaria Solemniaci Regula, quam duplicem fuisse sciebant, unius Regulæ S. Benedicti meminerunt. Et quidem hoc loco Paschasius rationem habuit solius S. Benedicti Regulæ, quæ sola quoniam apud Corbejenses vigebat sub Walæ regimine, Paschasii scopo ac institutæ comparationi sufficiebat. Sic Jonas in libro de gestis Columbani ejusque discipulorum, quem post ambarum Regularum unionem scripsit, data opera unicam laudat Columbani Regulam: quoniam hæc una ad Patris sui elogium pertinebat. Sane affectatum videtur Jonæ silentium de regulis aliorum Patrum. Id colligitur ex Actis S. Columbani, in quibus singula Cœnobia, quæ Donatus, ejusque mater Flavia construxere, commemorans, Regulæ S. Columbani studiose meminit. Et de Jussanensi Parthenone agens, nullam mentionem facit institutæ isto in loco Regulæ, quam Donatus ex Regulis sanctorum Cesarii, Benedicti & Columbani defloraverat. Quid ita? nimirum quia a Columbani elogio (ut jam dixi) aliena videbatur commemoratio aliarum Regularum. Quamquam cur Jonas de S. Benedicti Regula siluerit, alia etiam subesse potuit causa. Cum enim hanc Regulam in Gallicanis, Italicisque, etiam Columbani Monasteriis celebrari animadverteret, Columbani vero Regulam ab ea veluti obscurari; patris ac institutoris sui amore raptus, Benedictina (quæ omnibus perspecta, ac probata erat) dissimulata, Columbani Regulam quam maximo potuit studio commendavit & inculcavit, ne tandem aliquando in desuetudinem posterorumque oblivionem penitus abiret. Porro etiamsi Jonas (quod gratis interim admissum sit) S. Benedicti Regulam excluderet; nequaquam ejus silentium ultra annum 643. quo Actis Columbani supremam imposuit manum, protrahi debet: nec quidquam efficit in præjudicium eorum Monasteriorum, quæ ab eo tempore sub utraque Regula vel primitus instituta, vel post suam demum conditionem aggregata fuisse probant superiora testimonia.

Jonæ silentium de Regula nostra expenditur.

131. Alia ratio est de S. Audoeno, qui in lib. 1. de Vita S. Eligii cap. 21. ubi Luxoviensis Cœnobii regularem disciplinam prædicat, nusquam Regulæ S. Columbani diserte meminit; sed tantum usus est vocabulo *Regulæ* ac *Regulæ sacræ*: quo nomine complexum ex utraque S. Benedi-

& S. Audoeni.

nedicti & Columbani Regula sine dubio intelligit. Verba ejus expendenda sunt ita de Eligio loquentis. *Ipse quoque properabat ad Cœnobia, maxime Lussedium, quod erat eo tempore cunctis eminentius atque districtius. Neque enim tam crebra erant adhuc in Galliis Monasteria: & sicubi essent, non sub regulari quidem disciplina, sed erant prorsus in malitia fermenti veteris sæcularia. Præter Lussedium ergo, quod solum (ut dictum est) districtionem Regulæ solerter tenebat; Solemniacense Monasterium in partibus occiduis hujus religionis exstitit caput, ex quo multi demum sumpserunt & initium, & exemplum: adeo ut nunc quoque, propitia Divinitate, innumera per omnem Franciam & Galliam habeantur sub regulari disciplina alma utriusque sexus Cœnobia.* Et infra commemorat Audoenus, in Solemniacensi Asceterio tantam *sacræ Regulæ* observantiam se vidisse, *ut ejusdem Monachorum vita singularis videretur præ cæteris Galliæ Monasteriis;* sanctumque Eligium Virginum ædificasse Monasterium, ubi *districtam Regulæ disciplinam constituens, usque ad trecentarum puellarum numerum ex diversis gentibus, tam ex ancillis suis, quam ex illustribus Galliæ matronis congregavit* sub Aurea Abbatissa. De tribus his locis quædam observanda. Primus egregie illustratur testimonio ex Actis S. Salabergæ petito, cui vicissim etiam multum lucis refundit. Solemniacensis Monasterii conditio eo tempore contigit, quo Luxovio præerat Waldebertus Abbas: sub cujus regimine *per Galliarum provincias agmina Monachorum, ac sacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt: cum ante illud tempus Monasteria vix pauca illis reperirentur in locis*, ut scribit Salabergæ laudator. Ergo *utriusque sexus Cœnobia, quæ sub regulari disciplina per omnem Franciam & Galliam* condita fuisse tradit Audoenus, ea *sub Regula beatorum Benedicti & Columbani* pullulabant. Nec obstat, quod Audoenus hoc complexum *Regulæ* nomine appellat, ubi ait Lussedium solum *districtionem Regulæ* tenuisse. Nam Donatus complexum ex triplici Regula, Cæsarii videlicet, Benedicti, & Columbani, eodem nomine afficit in prologo suo, ubi Jussanenses monet, ut juniores ac negligentes *juxta tenorem ipsius Regulæ* coerceant. Accedit & alia actoritas ex Actis S. Salabergæ, ubi auctor ejus temporis, qui Waldeberto Abbate Monasteria utriusque sexus *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullulasse scribit, idem alibi repetit his verbis. *Cum egregia sanctitatis opinio B. Walberti pæne per universos Francorum terminos eximie pullularet, Monasteriaque virorum ac mulierum Christi ex ejus Norma affatim conderentur, &c.* Quid clarius ad propositum afferri potest? Quæcumque in Galliis Monasteria utriusque sexus condebantur Waldeberto Luxovii Abbate, ea *ex ejus Norma* condebantur. Quænam illa Norma? nempe Norma in Cœnobio Luxoviensi tum servata. At quæ tandem illa Luxoviensis Norma? scilicet *Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani*, sub qua Monasteria tunc temporis pullulare cœperunt, ut habet idem Salabergæ Encomiastes: qui quidem complexum ex utraque hac Regula *Normam* Vvaldeberti vocat, quasi a Vvaldeberto institutam ac promotam: quam Normam Audoenus *Regulæ* ac *sacræ Regulæ* elogio designat. Hæc itaque est illa *Norma* seu *Regula sacra*, quam sectabantur Solemniacenses, aliique ad eorum exemplum informati, ex Audoeno: id est *Regula beatissimorum Patrum Benedicti & Columbani*, uti explicat Eligius ipse in testamento suo pro conditione Cœnobii Solemniacensis. Hæc est, inquam, Regula, cui parebant Sanctimonialium Parthenones per ea tempora instructi, qualis S. Aureæ Parthenon apud Parisios ab Eligio erectus: ubi Regulam Donati viguisse existimo, quemadmodum in Jussanensi & Camelariensi.

132. Hinc validissime atque invictissime confirmatur superior assertio, nimirum Regulam S. Columbani cum Benedictina sub primis Columbani discipulis coiisse apud Luxovienses; duplicemque hanc Regulam, simul conjunctam, late propagatam fuisse in Galliis Vvaldeberto Abbate, post Syno-

Synodum Matiscomensem: quo ex tempore Luxovienses abjecere singulares Scottorum ritus, quos Bobienses aut nusquam admiserunt, aut citius repudiarunt.

133. Hujus rei desumo argumentum ex Actis Bertulfi tertii Abbatis Bobiensis, qui primo regiminis sui anno a Dertonensi Episcopo de Cœnobii sui libertate sollicitatus, Romam confugit ad Honorium Papam. Is comperta Bertulfi adventus causa, *de industria quærit, quæ sit consuetudo regularis disciplinæ* in Monasterio Bobiensi. *Cumque cuncta alacri animo in aures Præsulis digessisset* Bertulfus; *placuit Honorio regularis series, religionis cultus, ac humilitatis indicia*. Tum *præbuit optatum munus, privilegia sedis Apostolicæ largitus est: quatenus nullus Episcoporum in præfato Cœnobio quolibet jure dominari conaretur*. Id contigit anno 628. qui Bertulfi regiminis primus erat. Quam adversi fuerint Romani Scottorum ac Brittonum ritibus, manifestum est ex iis, quæ in Britannia insula per Augustinum, aliosque a Gregorio Magno Roma missos, patrata leguntur apud Bedam: ex quo discimus Scottos ac Brittones Schismaticorum loco fuisse habitos. Si tonsuram, aliosque Scottorum mores atque ritus tum servassent Bobienses; nequaquam sane eorum consuetudines exoticamque disciplinam probasset Honorius Papa; multo minus immunitatis privilegium Bertulfo ac Bobiensibus Monachis impertisset. Eo igitur tempore Romanis ritibus adhærebant Bobienses; an ab ipsis primordiis, nunc inquirendum est.

Columbanus cur Regulam S. Benedicti admiserit Bobium.

Beda hist. lib. 2. cap. 2.

134. In Actis S. Attalæ Abbatis, qui Bertulfi decessor, Columbani successor proximus fuit, apud Jonam invenio Bobienses Monachos contra eum insurrexisse, conquerentes, *se nimii fervoris austeritatem ferre non posse, & arduæ disciplinæ pondera portare non valere*; nec quoquo tandem pacto per virum sanctum in officio suo retineri potuisse: sed alios *marinis finibus receptos*, alios *locum eremi ob libertatem habendam petiisse*. Haud absimile factum istud ab Agrestii dissidio, quod Luxovii contigisse superius vidimus. Verum illud interest discriminis, quod Agrestius cum asseclis suis Scottorum ritus singulares carpebat: Bobienses solam *nimii fervoris austeritatem*, *& arduæ disciplinæ pondera* causabantur. Ex quo intelligitur, simultatem hanc non processisse de Scottorum moribus: quos sine dubio objecissent Bobienses illi seditiosi, idque notasset Jonas in Actis Attalæ, ut in Actis Eustasii. Sub ipso proinde Columbano, id est ab ipsis Bobiensis Cœnobii primordiis, Romanos ritus admisere Bobienses, simulque Regulam S. Benedicti, ut Paschasius Radbertus auctor est.

135. Moveat fortasse nonnullos, cur Columbanus potius in Bobiense Cœnobium Romanos ritus admiserit, quam in Luxoviense. Ejus rei duplicem afferri posse causam existimo. Una est, quod Columbanus Luxovium condidit sub annum 590. ante adventum Augustini ejusque sociorum in Britanniam insulam: post quorum adventum, atroces inter eos ac Brittones simultates excitatæ sunt causa rituum diversorum a Romanis. Hinc est, quod Columbanus, qui ejusmodi dissidia non prævidit, patrios ritus Luxoviensibus suis præscribere non dubitavit. At cum hos ritus tantarum causam turbarum exstitisse postea animadverteret; in Italiam profectus, eos saltem magna ex parte abdicavit, Romanosque Bobiensibus suis imposuit. Sic enim (quæ altera præmissi discriminis ratio est) a Romano Pontifice, cui vicinior erat, gratiam inire se posse reputavit, veritus scilicet, ne pro contrariis moribus schismaticorum hominum loco haberetur. Itaque pro tonsura Scottica Romanam usurpavit, Paschalis festi legitimum admisit tempus, eosque solos retinuit patrios ritus, quos Romanis non ingratos fore existimavit. Ad hæc, Regulam S. Benedicti cum sua adunatam Bobiensibus proposuit, quam videlicet melius quam antea noverat. Nimirum cum Luxoviense Monasterium erexit, Gregorius Magnus nondum scripserat Dialogorum libros, in quibus S. Benedicti facta posteris commendavit ejusque Regulam *discretione præcipuam, sermone luculentam* nondum prædicaverat. Propterea Columbanus, cui

cui minus perspecta erat ejus Regulæ præstantia, specialem Regulam in Luxoviensium gratiam condidit. At postquam accessit in Italiam, ubi omnia Latinorum Monasteria sub S. Benedicti Regula militabant; postquam ejus Regulæ elogium Gregorii Magni oraculo pronuntiatum accepit; postquam eamdem Regulam Latinis Monachis ab eodem Pontifice propositam, & a Bonifacio Papa IV. in Synodo Romana laudatam animadvertit; tum ne ab aliorum Monachorum institutis penitus recedere videretur, hanc Regulam cum sua conjunxit, Bobiensibus commendavit ac præscripsit.

Conclusio pro sæculo 7.

Hæc sunt, quæ de utriusque Regulæ conjunctione, tum in Cœnobiis per Columbanum ejusque discipulos erectis, tum in aliis Gallicanis facta observare potui, adhibitis (quantum in me fuit) certis probatisque argumentis, rejectis inanibus conjecturis, quæ veritatis cognitionem non tam promovere, quam obscurare solent. Ex his demonstrare conatus sum, Regulam S. Benedicti per sæculum septimum viguisse ubique Galliarum, receptam apud Luxovienses sub primis Columbani discipulis, ab ipsis primordiis apud Bobienses: quod postremum si minus exploratum nonnullis videatur; certe maxime probabile esse inficiabitur nemo, qui Paschasii Radberti auctoritatem, aliasque rationabiles conjecturas a me huc allatas æqua lance expenderit. Si quis eamdem Regulam apud Luxovienses etiam ab initio invaluisse contendat; ejus sententiæ lubens subscribam, ubi hanc partem congruis probationibus assertam perspexero. Interim quanta sæculo sexto per B. Maurum Regulæ nostræ propagatio facta fuerit, quatenus Scriptorum inopia & temporum longinquitas patientur, breviter exponam.

Regulæ nostræ propagatio sæculo 7.

136. Initium duco a S. Odilone Cluniacensi Abbate, qui in Vita S. Majoli de Regulæ nostræ propagatione hæc habet. *Processu temporis, post transitum videlicet supra dicti piissimi Patris, per B. MAURUM ejus discipulum omnis pœne Gallia ejus institutionis suscepit exordium. Deinde per eum & vos, quos ipse ad justitiam erudivit, per plurima temporum spatia eadem religio ad cumulum perfectionis excrevit.* Eadem est sententia Leonis Marsicani, in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 1. scribentis, *per S. Maurum* scilicet, *ejusque discipulos omnem ordinem & regularis disciplinæ normam, quæ per sanctum Patrem Benedictum fuerat constituta, per totam Galliam diffusam ac disseminatam fuisse*. Utrumque hoc testimonium confirmat Wlfinus Boetius Ludovici Pii compar, in libello de vita S. Juniani Abbatis Mariacensis apud Pictones: qui Junianus Chlothario Francorum Regi de ipsius vitæ genere sciscitanti respondit, se *sub monastico ordine vitam degere, & Monachis prælatum, & beatissimi Benedicti instituta servare*.

Idem quoque constat de S. Martino Abbate Vertavensi, de quo hæc lego in priori ejus Vita. *Monasterium instituit, quod Vertavum dicitur, in quo turmam Christo militantium aggregans, ipse quoque cum eis regulari lineæ morum se subdidit, quam Regulam priorum Patrum decretis institutam a Transalpinis ferunt regionibus ab ipso delatam.* Hæc cum de S. Benedicti Regula ex Italia per Martinum allata dubitanter dixisse videretur anonymus iste sæculi 10. scriptor; Martinum sodalibus nostris indubitanter adscribendum esse non putavi. Verum alter ejusdem Vitæ scriptor omnem ejus rei dubitationem adimit his verbis: *Regulæ quoque beatissimam statuit normam, quam satis arduam & discretionis censura præcipuam olim ipse a Transalpinæ regionis partibus fertur detulisse*. Ubi secundus iste auctor indubitanter affirmat, Martinum in Vertavensi Monasterio statuisse *Regulæ beatissimam normam, discretionis censura præcipuam:* quod Benedictinæ elogium est a Gregorio Magno aptatum: tametsi idem auctor non ita incunctanter asserere audeat, hanc Regulam *e Transalpinæ regionis partibus* a Martino fuisse delatam. Itaque ex hujus auctoris testimonio intelligimus, Martinum Vertavensibus Monachis Regulam hanc præscripsisse, immo & pluribus aliis Monasteriis ab se erectis, quibus non aliam utique imposuit, quam principi

cipi Asceterio. De aliis porro a Martino erectis ita scribit primus Vitæ scriptor. *Plura præterea condens Cœnobia, multaque devotorum aggregans collegia, usque ad trecentorum & eo amplius discipulorum greges traditur cumulasse numerum.* Idem clarius explicat alia ejusdem Martini Vita hoc modo. *Ex ejus ergo loci sancto contubernio, velut fertili apiastro, cœlestis institutionis melle redolentia tanta eruperant examina, ut mirum in modum tota ex eorum coadunatis floribus fragraret Neustria.* Nam Martinus *ab hoc loco digressus, plurima undique vitæ regularis construxit Cœnobia, in quibus Monachorum multitudo inerat magna: adeo ut tercentenus multitudine vinceretur numerus, quibus communis erga Deum & sanctæ vitæ propositum coalebat affectus.* Non solum ergo in Vertavensi, sed etiam in aliis a Martino per Neustriam conditis viguit Regula S. Benedicti: quam potius a S. Mauro apud Andegavos commorante, quam ex Transalpinis partibus Martinus accepisse mihi videtur. Ex his Monasteriis duplex erat apud Durivum, virorum unum, alterum Sanctimonialium.

Eidem etiam auctori Ordericus Vitalis tribuit originem Cœnobii ad Duos-Gemellos apud Bajocasses: ubi S. Ebrulfus, postea Uticensis Abbas, monasticæ vitæ tirociniis informatus est. Orderico non obscure suffragatur altera S. Martini Vita, in qua *Neustria hujus floribus fragrasse* perhibetur. Certe Ebrulfus in libello de ejus vita versibus Gallicis ab annis quadringentis scripto Regulam S. Benedicti Uticensi monasterio præscripsisse dicitur. Idem proinde præstiterit in aliis Cœnobiis omnino *quindecim, tam virorum, quam mulierum,* ab se institutis. Hinc apparet, quantum Martino Vertavensi Abbati debeat publica res Benedictina; nec immerito proinde nostris adscribendum esse. Hinc si aliquando primum Actorum nostrorum Sæculum recudi contingat, ejus Vitam non minutioribus, sed majoribus typis donari velim.

Orderic. hist. lib. 6.

Ceterum non solum in provincia Turonensi ac Rotomagensi nota erat sæculo 6. Regula Benedictina; sed etiam in Arelatensi, probante Regula S. „ Aureliani ejus urbis Episcopi, qui Regulam S. Benedicti præ oculis habuit „ procul dubio, inquit Carolus Cointius, cum suam conderet, in qua me„ minit Completorii a S. Benedicto instituti. Et quidem in utraque Regula Aurelianus cavet, ne *extra mensam communem quicquam cibi potusve accipere liceat absque infirmis, & illis qui minoris sunt ætatis:* quod statutum omnino respondet Regulæ S Benedicti capiti 43. Aurelianus etiam infirmis carnium usum concedit, sanis negat, uti & S. Benedictus. Adde libellum de vita S. Augendi Jurensis Abbatis, de quo Auctor ejus æqualis hæc commemorat. *Iste Abbas sanctus mensulam suam, ut quosdam facere nuper audivi, nec victum unquam exceptavit a Fratribus.* Quibus verbis notare videtur S. Benedicti Regulam, quæ mensam Abbatis cum hospitibus statuit cap. 56. Verum quantos progressus in aliis Galliarum partibus sæculo sexto fecerit Benedictinum institutum, impossibile est explicare per partes: tametsi S. Odilo Cluniacensis sæculo 11. Abbas persuasum habuit, *omnem pœne Galliam per B. Maurum ejus institutionis suscepisse exordium:* quod etiam asserit Leo Marsicanus. Hoc argumentum nemo melius concludat, quam V. C. Dadinus Alteserra, cujus hæc verba sunt in Asceticon lib. 1. cap. 1. *In Occidente quinto sæculo, religione quoque intepescente, ortus est sol, qui sua luce defectam religionem ac emortuam suscitaret. Hic est B. Benedictus, qui propriam religionem non modo instituit, & Regulam dedit; sed & cetera Monasteria quæ ante erant, ad se & obsequium suæ Regulæ traxit, & religionem jacentem restituit: de quo vere & sine fuco dici potuit, quod falso & adulatorie de Juliano Libanius Orat.* 10. *tom.* 2. φυγάδα τὴν εὐσέβειαν κατήγαγε, fugitivam pietatem reduxit. *A beato Benedicto missus est in Galliam B. Maurus, qui Regulam B. Benedicti tradidit, & per universa fere Monasteria Galliæ propagavit.* Hactenus Alteserra. Jam satis, superque satis de Regulæ nostræ propagatione per Gallias, dum se se offerat occasio agendi de aliis regnis.

§. VI.

§. VI.

Prima declinatio disciplinæ regularis in Ordine S. Benedicti, ejusque lapsus causæ.

137. EX iis omnibus, quæ initio superioris capitis dicta sunt, intelligitur, quantum Monachi ab exacta Regulæ S. Benedicti observatione deflexissent ætate Caroli Magni; & quantum ad ejus restitutionem contulerit Benedictus Abbas Anianensis. Ad præcavenda vero mala, quibus obnoxii sumus, non minus conducit morborum causas aperire, quam ipsa remedia. Proinde antequam de restitutæ per Benedictum disciplinæ regularis modis agamus, juverit ostendere, quibus gradibus ad relaxationem ventum sit: ut ex majorum detrimento posteri documentum accipiant.

Variæ fuerunt, ut in aliis rebus, ejus rei causæ; aliæ remotæ, aliæ propius rem ipsam afficientes. Nam ut ne quid de communi humanæ conditionis inconstantia loquar, tria maxime ab ipsis Monasteriis exorta morbi principia invenio, primum a Rectoribus ipsis, alterum a Monachis, tertium ab indigentia. Tres etiam causas externas, scilicet Abbates sæculares, exterorum cupiditatem, ac bella. De hoc posteriori causarum genere, a quo mali prima labes, supervacaneum fuerit multa dicere: cum nec earum remedia in nostra potestate consistant, nec cautelæ. Grande malum nec paucis verbis describi potest, nec multis patitur. Sufficiant hanc in rem, quæ in superioris Sæculi Præfatione exposui. Ad mali domestica principia convertatur oratio.

Causa I. lapsus.

138. Primum ex Abbatibus regularibus nonnullis repeto: a quibus ut totus regularis disciplinæ vigor, ita ejusdem languor & occasus maxime pendet. Ex his Caroli Magni ævo nonnulli nimia, seu rigiditate, seu indulgentia, seu magnificentia, multas reipublicæ monasticæ clades intulerunt. In Cœnobio Fuldensi eousque processit Ratgarii Abbatis ferocia, ut Monachis duro operi addictis nec concederet spatium feriatis diebus sacra faciendi: quin immo festos dies propria auctoritate rescinderet; libros, studiaque interdiceret; infirmis remedia, omnibus vestimenta necessaria denegaret, uti Fuldenses Monachi in libello supplici Carolo Magno porrecto conqueruntur. Querelis apud Imperatorem depositis, cum nec sic defervesceret Abbatis sævities, e propriis sedibus palabundi discedere coacti sunt Monachi: donec abjecto tandem Ratgario Eigili Abbati piissimo regimen commissum est. Ejusmodi Rectores, qui duras & serviles operas a Fratribus exigebant, *Abbates sæculares* vocat Hildemarus in Regulæ caput 48. alios qui mitius cum illis agebant, *Abbates spirituales*.

Lege Vitam S. Eigilis Abb. hic, & Elogium Rabani in tomo seq.

139. Neque vero solum in Monasterio Fuldensi, sed etiam in aliis grassatum est hoc malum. Adeo ut Abbates quidam, quorum judicio Regula culparum remedia credit ac pœnas; errata Monachorum suorum punirent orbatione oculorum, ac membrorum mutilatione. Unde Carolus Magnus in Capitulari anni 789. pro Monachis edito, præcipit cap. 16. *ut disciplina Monachis regularis imponatur, non sæcularis: id est, non orbentur, non mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate Regulæ*. Idem Patres Concilii Francofurtensis anno 794. statuunt cap. 18. *Abbates, qualibet culpa a Monachis commissa, nequaquam permittimus cæcare, aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regulari disciplinæ subjaceant*. Ex quibus intelligitur, malum hoc latius serpere cœpisse principatu Caroli Magni. Quapropter Fuldenses Monachi in libello supplici jam dicto contestantur, se præ omnibus optare, ut non solum *unitatem & concordiam* habeant cum Abbate suo: sed & *misericordiam & familiaritatem, pietatem, & modestiam in illo sentiant:* denique ut *quando aliquis de Fratribus præoccupatus fuerit in aliquo delicto, non sta-*

statim tyrannica vindicta excruciet Abbas; sed misericordi disciplina corrigere festinet, conversumque clementer excipiat, nec prava suspicione denuo illum fatiget, vel odio. Talem pro voto suo experti sunt ipsi Eigilem Abbatem, Ratgarii successorem, cujus in diebus *Fratribus pax, cor unum & anima una in Deo fuit*, referente Candido ejus discipulo: adeo *ut numquam illi congregatio, nec ille congregationi Monachorum, ullam molestiam perturbationis intulerit.* Tales etiam experti sunt Corbejenses Adalhardum (ut de aliis infinitis sileam) & Walam Abbates præstantissimos: quibus natalium splendor uberiorem modestiæ materiam suppeditavit, non superbiendi, dominandive (ut fit) aut dure agendi libidinem auxit.

140. Ex adverso quorumdam Abbatum nimia indulgentia & facilitate pessum abiit regularis disciplina, dum illi non quos & quales, sed quot haberent Monachos, curabant: nec eos spiritalibus, sed aliis quibuscumque inferioribus studiis imbuere satagebant. Istud erratum Carolus Magnus in brevi Capitularium edito anno imperii 11. universim reprehendit cap. 2. his verbis. *Quam utilitatem conferat Ecclesiæ Christi, quod is qui pastor vel magister nec cujuscumque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua conversatione habere multos, quam bonos: & non tantum probis, quam multitudine hominum delectatur: plus studet, ut suus Clericus, vel Monachus bene cantet & legat, quam juste & beate vivat.* Tum subdit. *Quamquam non solum minime in Ecclesia contemnenda sit cantandi vel legendi disciplina, sed etiam omnimodis exercenda. Sed si utrumque cuilibet venerabili loco accedere non potest; tolerabilius tamen ferenda nobis videtur imperfectio cantandi, quam vivendi.* Ita piissimus Imperator. Hinc statuit in Capitulari Aquisgranensi anni 789. *ut ad Monasteria venientes, secundum regularem ordinem primo in Pulsatorio*, seu domo Novitiorum, qui Pulsantes dicti, *probentur & sic recipiantur.* Senserant malum illud Fuldenses Monachi, qui in libello supplici ad eumdem Augustum deprecantur, *ut nullus ante probationem suscipiatur, neque corpori Monasterii societur: ne forte aliquis magis propter commoda terrena, quam propter æternæ vitæ amorem se Monasterio sociare voluerit; & receptus inhonesto suo more conturbet Fratres.* Huc spectat caput 16. Francofurtensis Concilii, *præmia pro introeuntibus in Monasterium requiri* prohibentis. Causa 2.

141. Alia labefactatæ disciplinæ causa ex nimia ædificiorum magnificentia orta est: quam eodem loco idem Imperator notat his verbis. *Et quamvis bonum sit, ut Ecclesiæ publica sint ædificia; præferendus tamen est ædificiis bonorum morum ornatus & culmen; quia, in quantum nobis videtur, structio basilicarum veteris legis quamdam trahit consuetudinem: morum autem emendatio propria ad novum Testamentum & Christianam pertinet disciplinam.* Hac de re Fuldenses Monachi apud eumdem Imperatorem in libello jam dicto expostulant, supplicantes, *ut ædificia immensa atque superflua, & cetera inutilia opera omittantur, quibus Fatres ultra modum fatigantur, & familiæ foris dispereunt: sed omnia juxta mensuram & discretionem fiant.* Lectu dignum est exemplum Wlstani Episcopi Wigorniensis, qui referente Willelmo Malmesburiensi, *cum Monasterii Wigorniensis novam ecclesiam perfecisset, & veterem ecclesiam, quam S. Oswaldus construxerat, subrui videret; lacrymas fundendo dixisse fertur: Nos miseri Sanctorum opera destruimus, ut nobis laudem comparemus. Non noverat illa felicium virorum ætas pompaticas ædes construere: sed sub qualicumque tecto seipsos Deo immolare, subjectosque ad exemplum attrahere.. Nos e contra nitimur, ut animarum negligentes curam, accumulemus lapides.* Hæc vero censura minime cadit in eos, qui non modo regularem disciplinam in Cœnobiis pæne emortuam denuo excitant, sed & collapsa instaurant ædificia, vetereſque parietinas sarciunt: quatenus solida atque æternum (si fieri possit) duratura pietati domicilia, & congruas locorum dignitati ac celebritati ædes restituant. Neque enim decorum fuerit, basilicis augustissimis, quas Regum, aliorumque Fidelium pietas pro Monachis erexit, circumponere humiles ac rudes casas. Quamquam ab his etiam locis longe abesse debet vana & inanis ornamentorum ostentatio, quæ insanos sumptus in Causa 3.

speciosa, superfluaque ædificia profligat. Lege Petri Damiani epistolam 2. lib. 8.

Causa 4. 142. Monachis & Abbatibus nonnullis communis fuit morbus, habendi cupiditas, non extremum vitæ monasticæ venenum. Id maxime discipulis suis præcavebant Adalhardus & Wala Corbejenses Abbates, testante Paschasio Radberto in lib. 1 de Walæ gestis cap. 18. *Ad hoc quippe*, inquit, *duo isti eximii fundamenta in gentibus ad boream civitatis cum ponerent una cum turribus & propugnaculis suis, tria ista omnino monebant: ne rebus multum ditescere gauderent, neque divitias sæculi appeterent, ita ut in eis cor apponerent: sed omnino delicias & voluptates, acsi venena fugerent. Ad ultimum, ne ullis, acsi pro religione, honoribus & fastu delectarentur superbiæ: ne forte ex toto fatescerent & in vacuum deperirent, sicut in Galliis*, inquit, *multas deperisse a religione ecclesias bene olim fundatas cernimus. Quapropter isti multis jam edocti exemplis, suos præmonebant filios, ne rebus affluerent humanis, pro quibus sæculo deservirent: sed ut essent pauperes spiritu, humiles & mansueti, mites ac misericordes; & justitiam semper in omnibus esurientes: quatenus de illis omnes bene vellent propter munditiam cordis eorum, bene optarent; ne propter invidiam rerum & felicitatem eis inviderent, & opprimerent eos sæculi servitute*. Lege sequentia apud eumdem auctorem. Cupiditati affinis est alia labes, nempe retinendæ rei familiaris nimia sollicitudo, & litigandi misera conditio, quæ sanctissimas quasque Christianæ pietatis leges corrumpit, servos Dei a sæculi rebus abstractos revocat ad forenses tumultus, immo etiam aliquando loca sacra in forum convertit. Hanc pestem, veluti monasticæ religioni penitus exitialem, merito damnant Congregationis nostre Præfecti; eamque, quantum in se est, funditus extinguere conantur. Sed eo evasit sæculi iniquitas, ut Monachis, aut bonis omnibus cedendum sit, aut subeunda litigandi necessitas. Hanc porro necessitatem si in gravioribus causis admittere licet, certe pro levi detrimento non licet. Qui secus sentiunt, quantum ab Evangelii sensu absint, nondum satis intelligunt.

Causa 5. 143. Ex cupiditate oriri solet, non copia, sed inopia, aliud grande malum, quod ruinæ Monasteriorum ultimam manum imposuit. Exsulare quippe debet a Monachis rerum cupiditas; sed non possessio ipsa, quæ Deo vacantibus neccessaria est. At mira Dei providentia contingit, ut quo quis plus cupit, eo magis inops fiat; & si quidem divitiis affluit, ab aliis spolietur, dum cupiditas omnium invidentiam ad se trahit, ut superius ex Paschasio observabam. Et inopia quidem, si modo summa non est, virtuti materiam subministrat hominibus temperantiæ Christianæ amantibus: *& ubi charitas est, etiam exigua sufficiunt*, inquit Ardo in Vita Benedicti Anianæ Abbatis. At vero e contrario cupidos & avaros ad extremas angustias rerum tenuitas redigit, eaque ad omnia flagitia sternit viam. Quanta mala pepererit ætate Caroli Calvi indigentia Monasteriorum, in primis Patres Concilii Vernensis anno 844. celebrati docent nos cap. 3. *In locis sanctis, hoc est Monasteriis, alios studio, nonnullos desidia, multos necessitate victus & vestimenti a sua proffessione deviare comperimus*. Et miserandis vocibus id amplius exponunt cap. 12. *Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis nostræ, quam qua intentione fundimus, dederit Deus, ut vos, ac Proceres, ceterique fideles, ea devotione suscipiatis. Videmus enim iram Dei nobis & vobis imminere, cum pro rapinis & immanibus aliis sceleribus; tum etiam maxime, quod Ecclesiæ facultates, quas Reges & reliqui Christiani Deo voverunt ad alimentum servorum Dei & pauperum, ad exceptionem hospitum, redemptionem captivorum, atque templorum Dei instaurationem; nunc in usu sæcularium detinentur. Hinc multi servi Dei penuriam cibi & potus, ac vestimentorum patiuntur; pauperes consuetam eleemosynam non accipiunt; negliguntur hospites, fraudantur captivi; & fama omnium merito laceratur. Et quidem si hæc a paganis pateretur Ecclesia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppressi a filiis nostris, hoc est ab his, quos vel nos, vel decessores nostri in Christo genuimus, Christianos eos nostro ministerio facientes, nullam patientiæ consolationem recipimus: quoniam de illorum interitu formidamus*. Hæc &

Ardo num. 43.

alia

alia plura Episcopi in ea Synodo congregati non magis pathetice, quam pie, ad Carolum Calvum. Cum vero quidam ad detrahendas Monasteriis, aliisque ecclesiis facultates egregio prætextu uterentur, quod scilicet divitiæ venenum essent Ecclesiæ; ad hoc speciosum argumentum respondent Patres Concilii sexti Parisiensis in lib. 1 cap 18. *Convenit Pastoribus Ecclesiarum res Ecclesiæ possidere, non ab his possideri; & , ut Prosper * scribit, eas possidendo debent contemnere, & non sibi, sed aliis possidere. Constat autem sanctissimos Pontifices, qui cum Christo remuneratore suo regnant, quorum nos indigni locum tenemus; res Ecclesiæ, non sibi, sed aliis possedisse; & non ad suam gloriam & delectationem, sed potius ad Dei honorem & fidelium commoditatem eos his usos fuisse. Cesset ergo ambitio quæ dicere solet, nimis rerum habere ecclesias Christi: & perpendat, quia quantæcumque sunt res Ecclesiæ, si eo modo quo dispensandæ sunt, dispensentur, nimiæ non sunt. Cupiditas quippe, immo negligentia quorumdam dispensatorum, non Ecclesiæ amplæ res, in vitio sunt. Mira namque res, ambitio mundialis satis non habet, & Ecclesia Christi nimium habet.* Certe multas opes olim possedit Ordo S Benedicti in nonnullis Monasteriis: sed iis etiam recte usi sunt majores nostri. In Cœnobio Cluniacensi una die septemdecim millia pauperum congrua stipe donati sunt, ut legitur apud Udalricum. Denique quot & quanta mala eidem Ordini attulerit direptio rei familiaris, testantur omnes eorum temporum auctores, Letaldus Monachus de Cœnobio Mitiacensi, Chronographus Anonymus de Fontanellensi, Ingulfus Abbas de Crulandensi, & Joannes Monachus de toto Ordine S. Benedicti initio lib. 3. de vita S. Odonis Cluniacensis. Hinc intelligitur, quam verum sit id quod Concilium Aquisgranense sub Ludovico Pio scriptum reliquit cap. 115. *Monachis, quia nihil sibi proprium reliquerunt, manifestum est illos copiosioribus Ecclesiæ sumptibus, quam Canonicis, qui suis & Ecclesiæ utuntur rebus, indigere.*

* immo Julian. Pomerius lib. 2. de vita contempl. c. 9.

Udalric. lib. 3. consuet. Clun. c. 12.

144. Hæc inopia procedit quidem ex sæcularium rapacitate tamquam ab extraneo principio: at varias subinde a Monachis ipsis etiam causas habet, quales sunt incuria sui status, negligentia Regulæ ac monasticæ disciplinæ; qua semel violata, necesse est temporales quoque facultates pessum ire. Hinc recte Hildebertus Cenomannensis Episcopus in epistola 38. ad Ecolismensem Antistitem. *Inter tot sacræ professionis injurias, hoc etiam præjudicio respublica premitur, ut quia Monachi ab infestatione Ordinis non abstinent; ab infestatione Monachorum sæculares minime abstineant. Res sanctuarii rapinis expositæ, dispositæ flagitiis, exterius violentia, vinolentia & petulantia interius atteruntur.* Ætate Caroli Magni in ordine nostro etiam locum habuit hæc labes, dum essent Monachi complures, qui, referente Ardone, sic disciplinam regulam abjecerant, ut Regulæ præcepta penitus ignorarent; & status sui immemores, Monachos abnegarent se se, Canonicos profiterentur. Hæc fere causæ sunt corruptæ per id tempus disciplinæ regularis: nunc de malorum remediis agendum.

Causa 5.

§. VII.

Remedia his malis adhibita.

145. IN remediis primum locum tenet peritus medicus, qui morbos pro suo cujusque genere perite tractare ac curare feliciter valeat. Regulari Ordinis S. Benedicti disciplinæ jam labenti & ad defectum vergenti alterum Benedictum Deus opt. max. providit: ut sicut per magnum Benedictum hæc sancta institutio acceperat exordium; ita ab æquivoco restitueretur. Hinc Benedictum Anianensem Abbatem, tanti operis administrum, Theodulfus Aurelianensis Episcopus, cum S. Patre Benedicto conferre non dubitavit in carmine 6. libri 2.

Benedictus remediorum præcipuus auctor.

Quod fuit Ausoniis BENEDICTUS *rector in arvis,*
Hoc modo tu in nostris es, BENEDICTE, *locis.*

Quia vero tantæ molis opus per unum hominem perfici non poterat; adjutores accessere in primis Carolus Magnus & Ludovicus Pius, qui regia auctoritate pios optimi viri conatus juvare non destiterunt. Accepta siquidem ab eis potestate Benedictus lustravit Galliæ Monasteria, morum excussit errata, eisque remedia opportuna adhibuit. Huc varia pro Monachis condita capitularia, indictæ variis in locis Synodi, in quibus sancita sunt salubria reipublicæ monasticæ decreta, maxime in Synodo Aquisgranensi anni 817. quæ magno operi supremam imposuit manum. In ea Synodo condita sunt capitula 72. Tot enim enumerat Leo Marsicanus in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 16. & Chronographus Monasterii Sancti Vincentii ad Wlturnum; tametsi variat numerus in libris editis & mss. ob varias capitulorum divisiones. Omnia vero istius Synodi decreta in articulos triginta & unum redegerunt, & ad S. Galli Monasterium direxerunt Grimaldus & Tatto Monachi: quos articulos in Appendice nostra legere licet. Porro his Synodi capitulis quædam adjecit Benedictus, maxime pro officio divino, ut scribit Ardo in ipsius Vita. Jam totius negotii œconomiam inspiciamus.

Synodus Aquisgranensis ob id habita.

Ardo num. 52.

Decretum pro uniformi vita.

146. In primis visum est operæ pretium quoddam Congregationis corpus constituere, & omnia Monasteria conformare ad æqualem quamdam vitæ rationem: ut Monachi ejusdem professionis iisdem ritibus addicti, mutuis se se exemplis ad regularem disciplinam accenderent. Ejus rei cura præcipue Benedicto demandata est: cujus opera, teste Ardone, *cuncta Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, acsi ab uno magistro, & in uno imbuerentur loco. Uniformis* quippe *mensura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus cunctis observanda est tradita.* Insigne istius præclaræ institutionis specimen nobis exhibet epistola * quorumdam Augiensium Monachorum, qui in Galliam explorandæ gratia regularis disciplinæ ab suis missi, eam duodecim capitulis comprehenderunt. Hæc vero capitula, quorum primam editionem cum aliis multis eruditissimo Baluzio acceptam referre debemus, condita videntur ante Synodum Aquisgranensem, quæ ritus in Anianensi Monasterio, aliisque per Benedictum ordinatis institutos comprobavit, & ubique observari præcepit.

* exstat in Appendice nostra.

Hæc prima fuit species Congregationis sub Regula Sancti Benedicti. Nam cum omnia Galliæ Monasteria ab se invicem antea separata fuissent, nulli generali Præfecto subjecta; omnia tum primum ad formam quamdam unionis coaluere, & unius Benedicti regimini, correctioni, & emendationi subesse cœperunt. Verum rudis hæc fuit Congregationis forma. Nam mortuo Benedicto, de successore, qui totius corporis pondus humeris exciperet, provisum non est: sicque contigit, ut eo cadente, unumquodque Monasterium pedetentim ad varios pro libito ritus moresque denuo abierit, maxime accedente Nortmannorum tempestate. In Casinensi tamen Cœnobio, quod etiam de aliis nonnullis sentire par est, Aquisgranensis Concilii capitula eadem fere religione, qua Sancti Benedicti Regula, observata sunt usque ad tempus Leonis Marsicani, cujus relatu id discimus.

Chron. Casin. lib. 1. c. 16.

Regulæ lectio inculcata.

147. Constituto corpore, prima Patrum agitatio fuit de Regulæ frequenti lectione ac meditatione: qua de re prima condidere capitula, rati, ut reipublicæ monasticæ salutem ex Regulæ observatione; sic ejusdem observationem ex meditatione pendere.

Officium divinum ut ordinatum.

148. Deinde capite 3. actum est de Officio divino, statutumque, ut *Officium quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi.* Et tamen Ardo tradit Benedictum sancivisse, ut diurna officia juxta Romanum morem Psalmo 118. persolverentur, non secundum Regulæ præscriptum: tametsi Benedictus quotidie præter *cursum*, id est solemnes ritus Romani preces, quas Horas diurnas vocant, *regulare* explebat *officium:* quod de Regulæ psalmodia interpretor. Certe ante prædictam Synodum lectiones tres in matutinis vigiliis

liis canebant Casinenses, testante Theodemaro Abbate in epistola ad Carolum, *ne a sancta Romana Ecclesia recedere viderentur*. Et Carolus Magnus in Capitularis Aquisgranensis cap. 80. statuerat, *ut Monachi cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragerent*, uti genitor ejus Pippinus fieri præceperat; quod tamen de solo cantu, non de Psalmorum numero ac serie intelligendum. Anno siquidem 802. in Synodo Aquisgranensi statutum est, *ut in Monasteriis Regulam S. Benedicti servantibus* (nam & Canonicorum Monasteria erant) *Officium S. Benedicti facerent, sicut Regula docet*, ex Chronico Moisacensi. Et tamen Walafridus Strabus in lib. de rebus ecclesiasticis cap. 25. conqueritur, quod suo tempore Monachi a ritu psalmodiæ S. Benedicti recessissent. Quod de paucis tantum, non de universis Cœnobiis interpretandum esse constat ex Amalario ejus temporis auctore, qui Monachorum divina officia a clericalibus diversa tum fuisse testatur in Supplemento libri 4. de Officiis divinis, quod Supplementum in tomo 2. Analectorum a me editum est.

149. Abbatum nimia severitas in Monachos repressa est edito decreto, ut quibusque necessaria suppeditarent, maxime infirmis: & ut ne mensam alibi, quam in communi refectorio; lectum non nisi in dormitorio haberent; contentique essent Fratrum regulari mensura in victu ac vestitu. Ad hæc multa pro Monachis capitula edita sunt, tum ad rite probandos Novitios; tum ad restituendum laborem, qui corpore exercetur; tum ad reformandam vestimentorum mensuram, formamque; tum ad præscribendam victus rationem sanis & infirmis. Statuta pro Abbatibus,

150. Ut incautæ Novitiorum susceptioni provideretur, statutum est cap. 34. *ut Novitio non facilis in Monasterio tribuatur ingressus; & ut in cella hospitum, probationis causa, hospitibus serviat paucis diebus. Res vero si quas habet, parentibus suis commendet. Expleto autem probationis suæ anno, secundum quod Regula præcipit, inde faciat. Ipse vero nec tondeatur, nec vestimenta pristina immutet, priusquam obedientiam promittat*. Hæc paucis explicanda ex Hildemaro, Regulæ nostræ commentatore perantiquo. Primum vitæ monasticæ candidatus ad portam Monasterii exteriorem, id est in cella ibidem pro ejusmodi candidatis instructa, morabatur *per quinque dies*. Deinde probata ejus constantia, admittebatur in cellam hospitum *adhuc laicus:* ibique committebatur hospitii custodi, cujus jussis obtemperabat, discalceando hospites, focum instruendo ac lectos, aliaque id genus præstando, quibus explorarentur ejus mores. Tum post exactos in hospitio menses duos, ei Regula prælegebatur *sub duobus vel tribus diebus:* postea vero si ad eam servandam se parem esse testabatur, tunc indutus *suis bonis vestimentis*, id est *lorica, scuto, lancea, spatha, & balteo*, in capitulum adducebatur. Post exhortatorium Abbatis sermonem, si sæculo nuntium remittere pergebat; acceptis rursus induciis, denuo in capitulum accedebat eodem ritu: & ibi coram Fratribus, aut *balteum & armillas, aut spatham solummodo deponebat*. Jam si ad sæculum reverti pernegabat; tunc ibidem *omnibus vestimentis suis* abjectis *radebatur, & aliis vestibus, id est clericalibus suis, induebatur*. Postmodum in cellam Novitiorum perductus, reliquum ibi probationis tempus exigebat. Et siquidem in proposito perdurabat suo, solemnem professionem emittebat post decem menses: sin vero, *liber discedebat a professione monachica*, non a clericali: propterea quod Nicæni Concilii cap. 12. sancitum erat, ut iis qui *vocati per gratiam semel militiæ cingulum deposuissent*, ad sæculum reverti nequaquam integrum esset. Alium ritum observabant nonnulli, qui non nisi post annum probationis exactum, arma vestesque sæculares deponebant: ut scilicet hoc pacto, si ad sæculum ante professionem reverti vellent; non constringerentur pœna Nicæni Concilii, quod decem pœnitentiæ annos iis, qui militiæ cingulum resumpsissent, imposuit. Et ad hos quidem magis accedere videtur prædictum Synodi Aquisgranensis decretum, cui illustrando superiora ex Hildemaro adducere visum est operæ pretium. Tandem hunc decreti Aquisgranensis ritum abrogavit Congregatio Cluniacensis, pro Novitiis.

quæ Novitio tonsuram, aliasque monasticas vestes excepta cuculla impertiit, ut tradit Udalricus in Consuetudinum Cluniacensium lib. 2. capitibus 1. & 2.

de ratione victus. 151. Insuper sanis & infirmis dicta Synodus eam præscribit victus rationem, ut his carnium usu concessus sit, illis negatus etiam volatilium esus, præterquam certis Natalis Domini & Paschæ diebus, quibus volatilia permissa sunt. de pinguedine. Pinguendinem extra Quinquagesimam ante Pascha, octo dies ante Adventum, & quaslibet ferias sextas adhibere ad condienda pulmenta concessum est. Hujus indulgentiæ rationem affert fragmentum historicum de Concilio Aquisgranensi a me vulgatum in veterum Analectorum tomo 1. *Et quia oleum olivarum non habent Franci, voluerunt Episcopi ut oleo lardivo utantur*. Eamdem rationem tradunt scriptor vitæ S. Meinwerci Paderbornensis Episcopi, & Ordericus Vitalis. Order. in Hist. lib. 8. pag. 712. Addit idem fragmentum statuisse Episcopos, concordante domino Papa, *ut Monachi a gravi opere & labore propter honestatem sacerdotii cessent; & loco laboris ad horas psalmos quosdam nominatos pro vivis & defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis*. Quod ita intelligendum, ut aliquantum remissi sint corporales labores, scilicet graviores; non penitus abrogati, immo præscripti variis istius Synodi decretis, quorum auctores fuere, non Episcopi, sed Abbates cum Monachis. Denique in eadem Synodo panis libra *triginta solidis per duodecim denarios* definita: hemina vini concessa; & loco heminæ vini, de cervisia mensura duplex.

de libra panis. 152. Multos torsit hic locus de libra panis, quam Patres sic statuunt cap. 57. *ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur*: & quidem *antequam coquatur*, ut capituli præfert inscriptio. Gazæus in Cass. lib. 5. c. 5. Adelardus Gazæus in Notis ad Cassianum id de pretio panis interpretatur, eique suffragatur Dadinus Alteserra. Dadin. Ascet. l. 5. Haeften. lib. 10. tract. 4. Disq. 2. Haeftenus vero de pondere quatuor librarum. Illic panis enorme pretium, hic enormis mensura. Difficultatem declinasse videtur Menardus noster in Concordia Regularum. Primus (ni fallor) ex recentioribus propius ad rei nodum accessit Antonius Yepezius in Notis ad Concilium Aquisgranense, quas tomo 3. Chronici Benedictini adjecit. Censuit quippe vir doctus eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libram numericam viginti solidis computare solent, solidum vero duodecim denariis: quem eumdem computandi morem in ponderibus etiam olim adhibuerint. Ex qua observatione divinavit, libram crudi panis a Synodo designatam constitisse libra sesquimedia, ut coctus panis constaret libra una Parisino more, quæ pro una libra viginti quinque solidos exigit: & hanc demum esse libram, quam S. Benedictus *propensam* vocat. Yepezio suffragatur Petrus Boerius in secundo Regulæ commentario, his verbis: *Libra denariorum ideo libra dicitur, quia tantum ponderare solebat*. At locum hunc egregie illustrat libellus, de hemina vini & libra panis Benedictina anno 1667. Gallice Parisiis editus, cujus auctor, vir eruditus, postquam de Ordine S. Benedicti bene meruit studio atque opera sua, nunc in eodem Ordine ipse meretur sub severa ejusdem num. 25. Regulæ disciplina. Is in libello suo ex vetustis Francorum legibus observat, „ vigesimam partem unciæ denarium esse, duodecim vero solidos assem efficere: adeo ut tres unciæ quinque asses, & duodecim unciæ libram viginti solidorum constituant; solidum vero denarii duodecim. Certe in lib. 3. Capitularium cap. 14 editionis Balużianæ, ab homine qui habuerit trium dumtaxat librarum pretium, pro heribanno *solidi triginta* exiguntur, *id est libra & dimidia*. Hanc vero interpretationem adhibuisse videtur Ansegisus; nam in secundo Capitulari anni 805. ex cujus capite 19. præmissa verba ab Ansegiso desumpta sunt, non reperitur ista commentatio. Itaque cum Patres Synodi Aquisgranensis libram panis ante coctionem triginta solidis per duodecim denarios constantem adsignant; octodecim uncias crudi panis concedunt, fere quatuordecim, aut sexdecim cocti; quatuordecim quidem, si primarius ac levior esset panis; sexdecim vero, si secundarius. Eadem fert anti-

antiquus Regulæ commentator Hildemarus, qui in Regulæ cap. 30. ubi de puerorum cibo agit, *Libra*, inquit, *viginti duos solidos habet, quando crudus est panis: ut cum coctus fuerit, habeat solum viginti*. Recte quidem de libra communi, secus de Benedictina, quæ *propensa* esse debet. Quamquam veteres quique Regulæ commentatores ita vocem *propensam* exponunt, ut perinde sonet, ac *præponderata*, apud Hildemarum, & Bernardum Casinensem ac Boerium: seu *ante pensata*, apud Smaragdum. At magis nativa est prior expositio. Eumdem fere expendendæ libræ modum olim adhibebant Hispani, testante Eldefonso Episcopo in libello de forma & pondere historiarum, condito ante annos octingentos, cujus Auctoris verba huc adscribo. *Trecenti nummi antiquam per viginti & quinque solidos efficiunt libram; & duodecim tales libræ, quæ fiunt per tria millia sexcentos nummos, sextarium tritici efficiunt unum, ex quo septem panes formari possunt, de quibus per totam hebdomadam homo vivere unus potest, aut septem in una die*. Ex quibus verbis intelligitur, Hispanorum libram aut tantisper graviorem tum fuisse Gallicana, aut solidos leviores. Porro hic libellus ad calcem Dissertationis de Azymo a me editus est ex Bibliothecæ Vaticanæ codice ms. cujus simile exemplum recens noster Claudius Stephanotius reperit in Bibliotheca ecclesiæ Aniciensis, ab annis fere septingentis exaratum. Alio modo panis libram expendit Petrus Damiani, apud quem *libra panis tria ova anserum pensat*. Petrus Dam. Opusc. 15. c. 7.

153. Ad hanc libræ nostræ considerationem pertinet oratio de quibusdam libræ Benedictinæ ponderibus, quæ nonnulli tamquam enormia, & a Regulæ Benedictinæ modo prorsus aliena suppostitiorum loco habent. Primum est pondus, quod Theodemarus Casinensis Abbas in epistola ad Carolum Magnum designat his verbis. *Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum, juxta sacræ textum Regulæ, possit dividi: quod pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco repertum*. Ad quem locum Haeftenus: *Ex hoc fortassis capite*, ait, *suspicatur eruditissimus Menardus, epistolam hanc non esse Theodemari. Si enim pondus libræ, ut in suis Declarationibus ajunt Casinenses, sit unciarum triginta trium & semis, eaque mensura nonnullis enormis videatur; quid dicendum de hac Theodemari quatuor librarum sive unciarum 48. ita ut triginta duæ prandio, cœnæ vero sexdecim deputentur? Voluit enim S. Benedictus tertiam partem reservari cœnaturis*. Attamen Angelo de Nuce in Notis ad Chronicon Casinense, enormis non videtur hæc mensura, *propter varias complexiones, agrorum labores, & opsoniorum parcitatem*. Sed has rationes nihili facit Carolus Cointius in Annalium tom. 6. ubi hanc Theodemari epistolam vel hoc nomine supposititiam existimat, quod tantam panis mensuram singulis Monachis indulget. Et ego quidem uti genuinam non facile approbarem, si esset hujus loci ista sententia. Verum Theodemari verba non ita accipienda sunt, quasi pondus quatuor librarum Monachis per capita concedat: sed ut adsignet *pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum* totidem Monachis possit dividi. Quia enim in tanto Monachorum numero, quem unumquodque Cœnobium olim capiebat, difficile fuisset singulos panes in solidum pro singulis Monachis conficere & coquere; ea demum compendiosa ratio inventa est, ut majores panes, singuli quatuor librarum, fierent, *qui in quaternas quadras singularum librarum* pro totidem Monachis dividi possent. Atque ut id expeditius fieret, crudi panes cruce per medium signabantur, ut cocti in quadras æquales nullo negotio scinderentur. Athenæus ex Philemone tradit, *Blomilios panes dici, incisuris divisos, quos quadratos appellant Romani*. Ejus rei præclarum suppeditat argumentum Gregorius Magnus in lib. 1. Dialogorum cap. 11. de Martyrio Monacho ita scribens. *Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique obliti essent crucis signum imprimere, sicut in hac provincia crudi panes ligno signari solent, ut per quadras quatuor partiti videantur, &c.* Eodem spectat libellus de vita S. Severi Abbatis Agathensis, in qua Bæticus Antistes unum paximatium pa-

Judicium de libra Theodemari.

Vide supra num. 96.

Athenæus lib. 3. p. 86.

Secul. 1. Bened. p. 566.

panem famulo Christi direxisse de more dicitur, *in quo crux Dominica videbatur impressa*. Nihil his locis luculentius afferri potest ad illustrandam, probandamque Theodemari epistolam. Moris erat apud Italos, teste Gregorio, ut crudi panes ligno signarentur in modum crucis, ut per quadras quatuor facile dividi possent. Eumdem præscribit Theodemarus, adsignando *pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum possit dividi* quatuor Monachis; idque *juxta sacræ textum Regulæ*, quæ singulas libras singulis Monachis tribuit. Non ergo enormis videri debet Theodemari mensura, sed penitus ad Regulæ præscriptum concinnata.

item de Casinensi, Fossatensi, &c. 154. Aliam rationem iniere nonnulli, qui integros panes, non per quatuor libras partiebantur, sed per duas, ut panis in medio divisus duobus Monachis sufficeret. Apud Casinenses servatur pondus triginta trium unciarum cum dimidia. Consimile olim exstabat in Cœnobio Fossatensi, teste Jacobo Brolio: aliud item Suessionensi S. Medardi ejusdem ponderis, excepta uncia dimidia. Ad hæc accedit *mensura panis S. Crucis Burdegalensis* ex ære Cyprio, quam Menardus noster ait esse octo & viginti unciarum. Qui his mensuris utebantur, duas totidem Monachorum portiones conferebant in unum panem, qui per medium divisus, duas libras propensas efficeret, singulas quidem sexdecim unciarum secundum Casinenses, Fossatenses, & Sancti-Medardenses: at secundum Burdegalenses sanctæ Crucis quatuordecim unciarum. Hac ratione superiora pondera legitima esse ostendit noster Jacobus Clericus, in rebus Mathematicis & Musicis peritissimus, in libello inedito de Hemina Benedictina. Huc probatione opus ad faciendam fidem. Eam dividendi in duos Monachos integri panis consuetudinem approbat Regula Magistri in cap. 26. *Medius panis*, inquit, *pensans libram unam, singulis Fratribus in die sufficiat*. Ergo ex Regula Magistri, quæ fere tota ex Benedictina desumpta est, duabus libris constabat solidus panis: cujus medietas *pensans libram unam*, uni Fratri competebat. Translatus vero est mos iste etiam ad Benedictinos, probante Smaragdo in Regulæ caput 39., ubi Magistri auctoritatem præmissam adducit. Nemo igitur ambigere debet, quin legitima sint pondera, de quibus hic agimus, ad conficiendos scilicet singulos binarum librarum panes: qui per medium divisi, duobus Monachis ad præscriptum Regulæ distribuerentur. Antequam hinc discedo, expendere juvat, quod Gallicus Dissertator de pondere libræ Fossatensi, aliisque similibus contra Brolium scribit. Inde quippe Fossatensis ponderis falsitatem satis arguisse sibi visus est, quod nullus scriptor ejusmodi ponderis auctoritatem

num. 49. adduxerit in medium. Immo vero eam adduxit Petrus Boerius seu Boerii, tum Abbas Monasterii S. Aniani * Tomerarium, dein Urbevetanus Episcopus, qui in prima ex duabus Regulæ expositionibus, provinciali Capitulo nigrorum Monachorum nuncupata, prædictum pondus se vidisse ac tenuisse affirmat. En ejus verba in Regulæ cap. 39. *Monachi vero Monasterii S. Mauri apud Galliam habent primum pondus panis & mensuram vini, quæ (prout habet scriptura ejusdem Monasterii & vulgaris assertio) idem Sanctus jussu B. Benedicti una cum Regula attulit: quæ, prout notatur, vidi & tenui, & in tantum consimilia exportam * in sacrario reverenter conservant. Verumtamen pondus panis duas libras quintales excedit: quod forsan non est multum pro die homini plura alia fercula declinata non habenti, & operibus manuum regulariter insistenti*. Hoc itaque pondus, quod in S. Mauri Cœnobio Petrus Boerius olim vidit, ibidem adservari potuit usque ad tempus Brolii, qui illud ipsum eo in loco vidit & contrectavit.

* S. Chignan

* l. & iis tantum consimilibus expositis

155. Quærat aliquis an ponderandi panis exemplar, quod S. Benedictus Casini reliquit, fuerit quatuor, ut illud Theodemari; an duarum librarum, uti recentius exemplum Casinense? Ego quidem existimo unius fuisse libræ, uti colligo ex Bernardi Casinensis commentario in Regulæ caput 39. *Libra propensa*, inquit, *appellatur præponderata & ad pondus mensurata*. Pondus autem

tem illud quod instituit B. BENEDICTUS, *usque hodie in Casinensi Monasterio reservatur, &c.* Erat ergo pondus istud unius libræ: quod amplius declarant sequentia Bernardi verba, quibus explicans modum reservandæ tertiæ partis libræ cænaturis, hæc habet. *Hoc usque ad tempus meum fuit observatum, quod quædam distinctio fiebat in tertia parte panis, ut non essent duo, vel tres panes, sed unus. Sed ego videns hoc non multum esse decens, libram massæ farinæ in tres partes divisi, ut tertia pars libræ possit, non in pane fracto, sed in integro reservari.* Ex quibus intelligitur, panes integros pro singulis Monachis tum fuisse confectos, ad primarium scilicet pondus Sancti Benedicti: si tamen genuinum ac primarium erat Sancti Benedicti pondus, quod Bernardi Abbatis tempore Casini servabatur. Hæc de libra panis.

156. De hemina vini major est difficultas. Dissertator Gallicus superius laudatus recte probat, heminam seu cotylam esse semisextarium; sextarium vero congii sextam partem: ac proinde heminam sex cyathis, sextarium duabus heminis, congium sex sextariis constare. Deinde ex congii mensura recte infert heminæ, aliarumque partium capacitatem: idque melius vasis mensura, quam liquoris pondere, quod pro diversitate liquorum variat, æstimari censet. Hæc, inquam, recte probat, nec quidquam solidi argumenti in contrarium afferri potest. At vero quod inde assumit, non perinde certum est: nempe heminam vini a S. Benedicto adsignatam æstimari debere ex mensura congii Romani, qualis in Farnesianis ædibus adservatur. Hoc congii Romani exemplar legitimum quidem esse concedo: at heminam Benedictinam ad ejus exemplum conformatam esse nullis constat argumentis. De hemina vini.

157. Ad probandam Farnesiani congii veritatem, præter varia experimenta a peritis viris facta, aliud etiam me præsente de mensura heminæ Romanæ factum est in Bibliotheca S. Genovefæ apud Parisios, in qua veteres unciæ Romanæ cum exemplari heminæ itidem Romanæ adservantur. Istuc cum invitatus fuissem a R. P. Molinetio ad comparandam heminam cum unciis Romanis, allatus est etiam vetustus sextarius Romanus, qui est penes illustrissimum Harlæum, Senatus Parisiensis Procuratorem generalem. Primum itaque facta est libratio decem unciarum cum hemina vini: tum hemina in sextarium bis refusa, deprehensa est perfecta mensurarum æqualitas, congio Farnesiano apprime respondens.

158. Etsi vero id constat de hemina Romana; nego tamen id de qualibet hemina dici posse. Pro variis enim regionibus, variisque temporibus etiam variarunt pondera & mensuræ. Carolus Calvus in Præcepto pro stipendiis Clericorum S. Petri, qui Sanctimonialibus Suessionici B. Mariæ Parthenonis subjecti sunt, cuilibet Sacerdoti per singulos dies *heminam, id est tres libras*, vini tribuit. In ms. codice Bibliothecæ S. Remigii apud Remos, qui codex ante annos octingentos Ebone Pontifice a Bertigario Monacho scriptus est, post Macrobii libros exstat vetustioris auctoris tractatus de ponderibus & mensuris, in quo hæc leguntur de mensuris liquidorum. *Apud quosdam cyathi novem heminam facere videntur, quod sunt drachmæ 90. apud quosdam vero acetabula quatuor, quod sunt drachmæ 48. Hemina autem juxta quosdam appendit libram unam, apud quosdam vero libram & dimidiam. Similiter sextarios duplices judicaverunt. Nam alii voluerunt, ut sextarius duarum esset librarum: alii vero trium. Utrique tamen, ut duæ heminæ sextarium facerent, definierunt. Chœnix autem quinque sextariis adimpletur: cui si sextum addideris, fit congius: congius quater missus modium complet. Quemadmodum autem de sextario, sic & de modio aliis placuit 16. sextariis modium impleri, aliis 22. aliis vero 24. Sed has mensuras ad votum Principum vel Judicum esse deprehendimus.·.· Nobis vero videtur rectissimum, ut trium librarum sextario vicies & quater multiplicato modius impleatur. Qui modius medii talenti pondere coæquatus, septuaginta & duabus efficitur libris:* in Probat. Historiæ Gallicæ B. Mariæ Suession. auct. nostro Michaele Germano pag 435.

sive ut quinque libras habens sextarius, similiter vicies & quater ductus, maximi talenti, id est 120. librarum pondere mensuretur. Hæc idcirco fusius refero, quod ad illustrandam heminæ nostræ mensuram plurimum conferat iste locus.

159. Primo hujus auctoris sententia est, heminam debere constare libra, vel sesquilibra, non mensurali, (ut Isidori libram Dissertator intrepretatur) sed ponderali. *Hemina*, inquit, *juxta quosdam* APPENDIT *libram unam: apud quosdam libram & dimidiam:* quam sententiam Anonymus iste inferius præfert.

Deinde mensuræ istæ *ad votum Principum vel Judicum* olim mutabantur, ut tradit vetus iste auctor: cui suffragatur in primis Concilium Aquisgranense anni 816. pro Canonicis, in cujus capite 122. hæc verba lego. *Cum hujuscemodi mensuræ diversissimæ & inæquales soleant haberi; publicum tamen pondus provinciis, civitatibus, metallisque inditum, nihil diversitatis aut inæqualitatis pati debet, &c.* At, inquis, hemina Benedictina ad modum congii Romani exacta erat, utpote ab homine Italo, in Italia nato ac vivente constituta. Et id certe probandum erat: nam in hoc versatur totius difficultatis cardo. Verum an vivente S. Benedicto, regnantibus in Italia Gothis, Romæ viguerit antiquæ mensuræ norma, incertum est: siquidem *ad votum Principum vel Judicum* olim variabant mensuræ, ex dictis. Deinde etiamsi Romæ viguerit prisca mensura, dubium an etiam in Italia tota. Variæ enim passim pro variis locis ac civitatibus habentur mensuræ. Denique quamvis in Italia tota viguisset, peculiarem instituere potuit S. Benedictus, & re quidem vera instituit, libram panis: quid mirum si heminam vini peculiarem? Quippe libra panis Benedictina quatuordecim, aut sexdecim unciarum erat, ut ex superioribus patet: Romana tantum duodecim. Itaque etiamsi apud Romanos hemina decem unciis appendens tum obtinuisset, S. Benedictus rationem habere potuit aliarum provinciarum, in quibus hemina sesquilibra constabat. Certe quemadmodum libræ panis ab se constitutæ exemplar Casini concinnari curavit, quia libra hæc a Romana diversa erat: ita heminæ itidem pondus videtur condidisse, propterea quod hemina ista itidem a Romana variaret. Cur enim si Romana mensura constitisset, peculiare heminæ exemplar fabricaturus erat? Quid necesse fuisset, ut per S. Maurum primum, tum per Theodemarum Abbatem ejus exemplum in Galliam transmitteretur. Uno quippe verbo exprimi poterat hemina Romana, id est decem unciarum. Qualis vero & quanta fuerit heminæ mensura, cum Casinensis, tum Gallicana, per S. Maurum allata, hic investigandum est.

160. Jacobus Brolius in Supplemento Antiquitatum Parisiensium testatur, in archivo Cœnobii Sancti Mauri Fossatensis olim adservatum fuisse sacculum coriaceum, continentem pondera plumbea panis & vini a Sancto Benedicto præscripta. Primum erat *panis triginta trium unciarum & semis*, ut superius dictum est. Alterum, *quod erat heminæ vini*, 25. *uncias pendebat*, *pinctam Parisinam tribus unciis excedens*. Hic mendum irrepsit in Brolii contextum, ubi non 25. sed 35. *uncias* legendum est: quandoquidem pinta Parisiensis triginta duabus unciis constat, ut docet Dissertator *. Hæc duo pondera penes se diu retinuisse, ac demum Canonicorum incuria deperdita fuisse Brolius commemorat. Petrus Boerius, qui post medium sæculum 14. florebat, in primo Regulæ commentario utrumque pondus itidem in Monasterio Sancti Mauri se vidisse, ac tenuisse dicit. Et de Fossatensi quidem vini mensura hæc habet in cap. 39. *Ea vero ratione dico mensuram vini prædictam non excedere, quæ tres copinas Parisienses continet valde juste*. Brolius habet tantum pinctam, seu *duas copinas* cum tribus unciis: siquidem copina Parisiensis sexdecim uncias capit. Unde si non mutavit mensura Parisiensis, certe crediderim erratum potius irrepsisse in Boerii calculum vel contextum, quam in præmissum locum Bro-

* num. 47.

Brolii, qui mensuram Fossatensem accurrate expendit, ejusque exemplum sibi fabricari curavit. Ex Boerii vero testimonio, si non habemus accuratam Fossatensis heminæ mensuram, saltem vindicatur Jacobi Brolii bona fides, qui Fossatense pondus se vidisse contestatur. Guido Juvenalis, Abbas Sulpicianus apud Bituriges, in Regulæ versione Gallica, quam labente sæculo 15. concinnavit, heminam interpretatur *copinam*, prout habent primæ istius versionis editiones anni 1500. & 1501. Eamdemmet mensuram Stephanus Poncherius Parisiensis Episcopus Catensibus Sanctimonialibus concedit ineunte sæculo 16. & Fontebraldenses in Gallica Regulæ versione ms. At Petrus Masius Abbas Casalis Benedicti, auctor Congregationis ejusdem nominis anno 1516. erectæ, *Hemina*, inquit, *sicut a quibusdam expositoribus Regulæ accepimus, est quædam mensura, continens unam libram cum quarta parte alicujus liquoris: & est quasi tertia pars quartæ vini Parisiensis*, id est quartarii, quatuor copinas Parisienses continentis. Eadem partim est sententia Monachi Claravallensis anonymi, qui Guidonis versionem interpolavit, ediditque anno 1516. ac Sanctimonialibus aptavit. Is quippe libram unam cum quarta parte tribuit heminæ, eamque pintæ Parisinæ adæquat. In tanta opinionum varietate vix certi quidquam statuere licet.

161. Si ad Casinense exemplar recurramus, iterum ambages. Bernardus ante annos quadringentos Abbas Casinensis, ita heminæ locum interpretatur. *Hemina vini mensura est, apud nos usque hodie reservata, quam veteres certo pondere mensuraverunt: quod causa brevitatis hic scribere prætermitto.* De hac mensura Nicolaus de Fractura, qui anno 1299. Regulam commentatus est Casini, & post eum Boerius in primo commentario suo, id memoriæ prodidit. *Est mensura competens ad bibendum in uno prandio, quæ usque hodie in Casinensi Monasterio conservatur. Et facta consideratione, sicut de facto sum expertus, parum plus aut minus potest recipere, quam Petitum, quod est mensura quædam apud Romanos. Et quod de tali mensura Magister intellexerit, est valde veri simile, ex eo quod in Nursia provincia, unde ortus idem fuit, talis mensura habetur in usu: & homines illius provinciæ in emendo, vendendoque communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanorum.* Quantum vero caperet Petittum Romanorum, non explicat Nicolaus, neque Boerius, qui eadem omnino Nicolai verba retulit. Si Lucæ Pæto, qui sub finem superioris sæculi de mensuris scripsit, fides est, Petitum seu Petittum idem est ac bocalis. At fogliettis quatuor constat bocalis, utrumque attestante Villalpando. *Foglicttis quatuor*, inquit, *constat bocalis, quem auctore Pæto non multo ante vocabant Petittum.* Porro foglietta seu follietta sexdecim Romanas uncias pendit, ut scribit eo loci Villalpandus: ac proinde bocalis constat Romanis unciis quatuor & sexaginta. Hanc vero Petitti a Nicolao & Boerio memorati mensuram esse, adduci non possum ut credam. Quippe Boerius agens de Fossatensi mensura, quæ, ex ipsius sententia, *tres copinas Parisienses continet valde juste*, hæc subdit: *Debilitas vini Gallici fecit forsan excrescere communem mensuram Casinensem, de qua plena notatio infra.* Si mensura Fossatensis excedebat heminam Casinensem seu Petitum Romanum; ergo mensura Casinensis minus capiebat, quam tres copinas, quas Fossatensi adsignat Boerius: immo minus, quam uncias triginta quinque, si Brolius Fossatense pondus rectius expendit. Hactenus, ut Fossatensis, ita & Casinensis hemina non penitus nobis explorata est: sed tamen utramque Romana veteri, sive semisextario Parisiensi longe graviorem fuisse inde compertum habemus. Porro Casinensis mensuræ antiquitatem probant, non solum Bernardus, ante annos quadringentos Abbas Casinensis, sed etiam Petrus Diaconus, centum annis Bernardo superior, in commentario suo; & post Bernardum Nicolaus de Fractura. Jam antiquiores Regulæ expositores consulamus.

Villalpand. tom. 3. lib. 3. de mens. cap. 20.

162. In primis occurrit Hildemarus, cujus hæc verba sunt. *Sciendum est*,

est, quia unaquæque regio suam mensuram habet. Et idcirco Doctores cum de mensura dicunt, secundum sui loci consuetudinem dicunt..... Ita S. Benedictus cum heminam dicit, secundum consuetudinem sui loci dicit. Similiter de officiis facit, & ceteris. Unde KAROLUS *Rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset; misit Beneventum ad ipsum Monasterium, videlicet S. Benedicti, & ibi repperit antiquam heminam: & juxta illam heminam datur Monachis vinum: similiter & juxta illam habemus & nos.* Ex quibus verbis intelligimus, Hildemaro perspectam fuisse Benedictinam vini mensuram, eamque Monachis tum fuisse communem, id est imperante Ludovico Pio. Deinde auctor iste adducit Isidori auctoritatem, heminæ libram unam assignantis; idemque præstant Smaragdus & Boerius: qua in re non tam commentatoris officium agunt, quam collectoris, qui quodlibet argumentum habuerit præ manibus, corrasis undique communibus locis, quantumvis male cohærentibus, illud exponere conatur. Uno verbo, auctores isti heminæ thesim utcumque ornant, Benedictinæ hypothesim non adstruunt. Et quidem Boerius probata ex Nicolao heminæ Casinensis mensura, ita Isidori locum ex Smaragdo acceptum interpretatur in commentario primo. *Licet, ut æquis libravi stateris, modica videatur* unius libræ hemina; *aqua tamen juncta vino forti, maxime sicut est in partibus Casinensibus, satis sufficere credo: si voluptati tamen sobrietas & necessitas præferantur. Sufficere namque debet homini pœnitenti, si ista mensura tria vel quatuor contineat pocula: cum ultra tertiam vicem in prandio minime sit bibendum.* Ubi vides, Boerium non satis sibi consentire, qui cum heminam Benedictinam ad Petitti capacitatem paulo ante revocasset; mox opinione quasi mutata in Isidori sententiam transmigrat. Porro neque sibi ipse constat Isidorus, uti Menardus noster observat in Concordia Regularum. Duo igitur certa ex veteri Hildemari commentario elicere licet, nempe Casino ac Beneventanæ regioni peculiarem fuisse heminæ mensuram, qua usus est S. Benedictus; eamque in Monasteriis ineunte sæculo 9. receptam. At quantum caperet hæc hemina, neque ex Hildemaro, neque ex Smaragdo, aliisve colligi potest. Certe Hildemarus longe ampliorem, quam Isidorus, heminæ mensuram admisit: siquidem in eodem commentarii sui capite post prædicta, ubi exponit S. Benedicti sententiam crapulæ occasionem a Monachis suis amovere volentis, ait minuendam esse mensuram ei, *qui de sola heminæ mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat:* quod certe nulli quantumvis infirmo capiti accedere posset, qui unico semisextario Parisiensi in diem uteretur. Superest, ut in investiganda heminæ mensura sequamur sententiam Richardi de S. Angelo Monachi Casinensis, qui in Regulæ commentario ante medium sæculum 13. scripto, dicit heminam esse *quamdam mensuram, quæ melius potest agnosci de facto, quam de jure.* Ad facta igitur & exempla jam tandem consideratio nostra convertatur.

163. Nullum aptius antiquiusve nobis occurrit exemplum ad probandam heminæ monasticæ capacitatem, quam Regula Magistri: quæ cum fere tota verbis ac sententiis constet Sancti Benedicti Regulæ, ejusque veluti commentarius censenda sit; eo utique tempore scripta est, quo Sancti Benedicti institutum in viridi erat observatione, hoc est exeunte sæculo sexto, aut septimo ineunte. Illud argumento est, quod hæc Magistri Regula in duobus Bibliothecæ Corbejensis membraneis codicibus invenitur litteris uncialibus descripta ante annos mille. Et quidem in fine unius exstat index Pontificum Romanorum, paulo recentiori manu additus, desinens in Joanne Papa VI. qui anno 705. devixit. Existimavit porro Menardus noster conditam fuisse hanc Regulam circa tempora Chlodovei secundi Francorum Regis: *quia utitur vocabulo Majoris domus, quod tunc maxime erat in usu.* Utitur autem in capite 2. non tamen ad designandam domus regiæ dignitatem: sed cujuslibet potentis hominis officialem. Istius denique Re-

Regulæ scriptor, qui libram panis, duo fercula, & calicem vini ministris mensarum & Lectori adsignat, omnino ad mentem S. Benedicti; paulo aliter de Monachorum potu statuit in cap. 27. singulis concedens æstivo tempore primo singulos *meros*, id est meri calices: tum *caldos omnibus quaternos extra illum merum; &, cum ad sextam reficitur, ternas sera potiones*. Quantum vero caperent singulæ tres illæ potiones, ita explicat eodem in loco. *Calix vero aut galleta, per quem erit in diversis vicibus ministrandum, talis sit, qui tertius impleat mixtam heminam*. Itaque hemina Magistri, quæ haud alia sine dubio a Benedictina erat, capiebat tres calices. Tantumdem etiam continebat hemina seu semisextarius Fructuosi, qui ita vini potionem temperari præcipit in Regulæ primæ cap. 5. *ut inter quatuor Fratres sextarius dividatur*: & in præcipuis solemnitatibus, singulis præbeantur *tres potiones*, id est hemina. Apud Isidorum in Regulæ cap 10. *Ternis poculis fraterna reficienda est sitis*. Atqui Isidorus & Fructuosus in condenda Regula sua Benedictinam præ oculis habuere, ejusque ritus expressere, ut in Præfatione Sæculi primi ostendi. Quantum vero caperent singuli tres illi calices, statim discutiendum erit.

164. Eamdem sententiam confirmat S. Adalhardus Corbejensis Abbas in Statutis suis, quæ anno 822. condita sunt, id est anno quinto post Synodum Aquisgranensem. Is in libro 1. cap. 4. de Eleemosynis ita præscribit. *De potu autem quotidie detur modius dimidius, id est sextaria 8. de quibus dividuntur sextaria quatuor inter illos duodecim* Canonicos *suprascriptos, ita ut unusquisque accipiat calices duos. Ex aliis quoque quatuor sex dantur Clericis, quibus pedes lavantur a Fratribus, unicuique calix unus; & Willeranno servitori calix unus. Quod residuum fuerit, in arbitrio Hospitalarii relinquimus, quo modo illud, sive infirmis, sive aliis pauperibus dividat*. Hoc in loco Abbas pius sextarios quatuor dividit in duodecim Canonicos, ita ut unusquisque acciperet calices duos. Proinde sextarius in Monasterio Corbejensi tum constabat calicibus sex: hemina vero calicibus tribus, quorum unus operario uni sufficiebat. At vero semisextarius Romanus seu Parisiensis vix amplius capit, quam satis sit ad calicem unum, qui manuali operæ sufficiat. Neque dixeris, aquam misceri potuisse ad supplendum quod minus erat ad congruam potionem. Nam hic agitur de potu cervisiæ, quæ & largius propinari solet, & aqua minime diluitur.

165. Si hæc erat (ut certe erat) heminæ mensura apud Corbeienses; non dubium, quin eadem esset in aliis Galliarum Monasteriis post Synodum Aquisgranensem: nec minus certum est, hanc mensuram exactam fuisse ad pondus Casinense, cujus exemplum Theodemarus ad Carolum Magnum direxerat. Certe Benedictus Anianæ Abbas Casinenses ritus quam proxime imitabatur, teste Ardone. Et Ludovicus Pius post Synodum Aquisgranensem direxit *pondus & mensuram, secundum quæ Clericis & Sanctimonialibus panis & potus æqualiter tribuenda* erant, ut probat ejus epistola ad Sicharium Episcopum Burdegalensem: quod idem etiam de Monachis a Carolo provisum esse constat ex Hildemari testimonio superius *relato. * num. 162.
Præterea Adalhardus, Statutorum Corbejensium auctor, Casini diu fuerat versatus, ibidemque heminæ Benedictinæ mensuram didicerat. Itaque cum apud Corbejenses hemina constaret calicibus tribus; eamdem in aliis Monasteriis mensuram viguisse non immerito concludimus. Ad hæc Patres Concilii Aquisgranensis in Regulæ Canonicorum cap. 129. cuilibet Canonico *quinque libras vini* concedunt. Quid mirum, si cuilibet Monacho in diem tres vini calices indulserit anno sequenti alia Synodus Aquisgranensis? quæ heminam vini singulis ex Regulæ præcepto concedit cap. 22. &, si defuerit, duplicem *mensuram de cervisia bona* vult suppleri. Denique Regula Magistri, quæ in nonnullis Benedictina severior est, & in plerisque eam imitatur, in prandio per æstatem quinque tribuit calices, unum meri, quatuor alius liquoris; tres vero in cœna, præter illum vini haustum, qui

qui post Nonam æstate sumebatur. Et quidem tres in Benedictina hemina calices vini meri (neque enim dilutum tribuit Sanctus Benedictus, sed merum, a singulis aqua postea diluendum) admittere necesse est, idque ultro admittet Dissertator. Nam cum in ejus sententia Lector mensæ calicem vini ex præscripta mensura ante lectionem accipiat; duos superfuisse calices fatendum est, quorum unum in prandio, alterum in cœna, quando bis comedebatur, idem Lector perciperet. Jam quantum ad unum calicem seu haustum moderatum, qui uni mensæ sufficiat, satis sit, quæstio est. Villalpandus antiquos vini abstemios singulis potationibus, & quidem sæpius repetitis, quatuor cyathos; quincunces & septunces exhausisse probat. Hemina autem Romana sex dumtaxat cyathos capiebat. Ego vero existimo ad unum moderatum haustum, qui uni parcissimæ corporis refectioni sufficiat, non minus concedi posse, quam uncias quinque aut sex. Hinc factum puto, ut vasculum illud modicum, quo Parisienses etiamnunc utuntur, proprium vocabulum retinuerit Poculum, vulgo *Poçon:* propterea quod una mediocri potatione absumatur. Atqui tria hujusmodi pocula sesquiheminam Romanam pendunt, adæquantque copinam Parisiensem. Hanc excedebat mensura Petri Masii, qui heminam cum nonnullis Auctoribus tertiam partem quartarii Parisiensis interpretatur. At ejusmodi mensura antiquior est ampliorque, cum Casinensis, tum Fossatensis: siquidem Fossatensis constabat unciis triginta quinque, ex Brolio: qui calculus accedit ad heminam Suessionicam, quam tres libras appendere superius observabam *. Neque porro minus capiebat semisextarius ille, quem Fructuosus duobus Monachis in diem adsignat: quandoquidem sextarium in quatuor Monachos partitur in Regulæ primæ cap. 5. Alioquin cuilibet Monacho per diem integrum non cessissent nisi vini cyathi admodum tres, & aqua admista fere quatuor: *qui potus vix gallinæ sufficiat in diem, nedum humano corpori jejuno*, inquit Villalpandus. Secundum Fossatensem istam mensuram singuli terni heminæ calices unciis fere duodecim constabant: non quod tantum vini singulis vicibus singuli Monachi perciperent: sed ut hoc modo explicetur heminæ Benedictinæ mensura. Sic Budæus cheopinam seu chopinam Parisiensem ita dictam arbitratur, *quod ea tantum funditur vel hauritur vini, quantum homo sitibundus uno haustu*, non quidem re vera absumat, sed *absumere possit*. Ita ergo se habebat Fossatensis mensura, ad quam proxime Casinensis accedebat, tametsi tantisper levior ob præstantiam vini Italici. Scio homines alios aliis vini parciores, & nonnullos quidem esse, quibus hemina Romana sufficiat in diem. At in instituendo religioso cœtu Sanctus Benedictus rationem habuit communis multorum facultatis, non paucorum. *Infirmorum*, inquit, *contuentes imbecillitatem, credimus heminam vini per singulos sufficere per diem: quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciant.* Quæ hactenus de hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quasi rem ipsam me attigisse putem, aut monasticæ temperantiæ modum ampliari velim: verùm ut probem, me huic argumento, quod in manus incidebat, non omnino defuisse, sed qualemcumque illustrandæ rei obscurissimæ diligentiam adhibuisse.

Villalpand. tom. 3. pag. 439. 440. & 446.

* num. 158.

Villalp. ibid. pag. 446. col. 2.

Bud. lib. 5. de asse.

De Bibere ministrantium ad mensam.

166. Superest dicendum de Bibere & Mixto, quorum aliud mensæ ministris, aliud Lectori concedit Sanctus Benedictus. De ministris septimanariis ita statuit cap. 35. *Septimanarii ante unam horam refectionis accipiant super statutam annonam singulos biberes & panem*. Biber, seu Biberis, de cujus notione legendus Haeftenus, est haustus vini, quem cum frusto panis sumebant septimanarii. Theodemarus Abbas Casinensis Carolo Magno direxit *mensuram unius calicis, quem obsequuturi * Fratres juxta sacræ textum Regulæ solent accipere:* & Boerius in primo commentario: *Biberes sunt parva vascula, quæ plena sufficiunt ad unum moderatum haustum*. An hæc vini potio, frustumque panis de indicta singulis mensura, an præter illam

* al. obsequiaturi.

illam acciperetur, non ita perspicuum est apud veteres. Hildemarus, antiquus Regulæ commentator, rem non satis explicat his verbis. *Cum dicit ante unam horam, non dicit propter terminum horæ, sed propter intervallum, ut possint rationabiliter accipere hoc quod jussum est: quia sicuti alibi de lectore dicit; accipiat Mixtum priusquam incipiat legere: v. g. si tempus est quando ad nonam reficiunt Fratres, cum canitur Missa ad octavam; post Missam vadant omnes qui debent accipere Mixtum, id est hebdomadarii coquinæ, Lector, hospitalarii, & qui infirmis serviunt pariter: & inveniant singuli præparatam quartam partem libræ, id est quinque solidos pensantes, de pane in loco suo.* Si hæc Regulæ verba, *super statutam annonam*, decerpendo de regulari mensura intellexisset Hildemarus, dicturus fuisset *quartam partem libræ suæ*, & *de pane suo*. Nunc autem cum absolute rem enunciet; hoc subsidium ministris præter statutam annonam indultum fuisse satis innuit. Illud tamen in contrarium movet, quod Sanctus Benedictus in c. 49. agens de Quadragesimæ observatione, præcipit, *ut unusquisque super mensuram sibi indictam aliquid offerat Deo, id est de cibo, de potu, &c.* ubi hæc verba, *super mensuram sibi indictam*, ita explicanda sunt, ut de mensura sibi indicta id offerant Fratres, id est de cibo & potu in Regula præscriptis. Unde consequi videtur, ut alter locus, *super statutam annonam*, eodem modo reddendus sit, de statuta annona, ut etiam explicat Menardus noster, Boerii commentario primo non obscure suffragante. Verumtamen Congregatio Cluniacensis aliter hunc Regulæ textum intellexit, ac subsidium istud septimanariis concessit præter solitam mensuram. *Ad Mixtum*, inquit Udalricus, *non accipiunt, nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua, & de vino similiter.* Udalric. lib. 2. Consuet. Clun. c. 35.

De Mixto Lectoris.

167. Quæ septimanariis Sanctus Benedictus adsignat Biberes & panem, Udalricus communi vocabulo appellat *Mixtum*: quo nomine Sanctus Benedictus Lectoris subsidiolum designat in Regulæ cap. 38. *Frater hebdomadarius accipiat Mixtum, priusquam incipiat legere, propter communionem sanctam, & ne forte grave sit ei jejunium sustinere.* Et Synodus Aquisgranensis cap. 29. *ut Lectori nihil, nisi quod Regula jubet, detur.* Mixti nomine haustum vini aqua diluti citra panem intelligi putat Gallicus Dissertator. At his verbis etiam comprehendi frustum panis docent præter Udalricum veteres quique Regulæ commentatores. *Mixtum intelligit panem & vinum*, inquit Hildemarus, *sicut superius dixit, singulos biberes & panem. Nam illius temporis consuetudo fuit sic dicere, unde nos dicimus mordere, Mixtum vocare.* Et Smaragdus: *Quod dicit, accipiat Mixtum, panis intelligitur simul & vinum. In multis enim provinciis panis tantum & vinum, quod super altare offertur, Mixtum vocatur.* Hæc Smaragdus Abbas scripsit statim post Synodum Aquisgranensem, cujus proinde statuto superius relato nequaquam adversatur mos ille antiquus Lectori concedendi frustum panis cum vini calice. Et quidem mos ita obtinebat in Monasteriis per Benedictum Anianensem ordinatis, ut constat ex epistola quorumdam Augiensium Monachorum ad calcem hujusce tomi adducta: in cujus capitulo quinto hebdomadariis ministris, quibus Regula singulos biberes & panem concedit, nihil aliud tribuitur, quam Lectori, scilicet *Mixtum*; quod proinde utrumque comprehendit. num. 33. & seqq.

168. Opponit Dissertator concedi Mixtum propter communionem sanctam, nulla panis mentione facta: post communionem vero moris esse præberi non panem, sed solum vinum aqua dilutum. Et quamvis Belethus dicat suo tempore *bucceam* seu buccellam panis simul cum vino communicatis datam; id factum ex imitatione recentiorum Monachorum, qui hunc Regulæ locum ita perperam interpretabantur. Verum ex primis Regulæ commentatoribus jam probatum est, Mixti nomine etiam panem comprehendi vulgari more illius ætatis. Deinde Lectori conceditur Mixtum, non tantum *propter communionem sanctam, ne aliquid inde sumptum excreans*

creans projiciat in sputo, ut ait Smaragdus: sed etiam ad confirmandum ejus stomachum, *ne forte ei grave* esset *jejunium sustinere*, ex Regula. Prima concessi Mixti ratio, quæ propter communionem sanctam, ad Dominicos solemnesque dies pertinet, quibus diebus communicabant omnes. Hinc Sanctus Benedictus singulos biberes & panem, quod utrumque ante unam horam refectionis per hebdomadam concedit septimanariis coquinæ, percipi vetat diebus solemnibus ante Missas. *In diebus*, inquit, *solemnibus usque ad Missas sustineant*: nimirum quia in Missa communicabant, uti & Lector, qui diebus singulis non communicabat, contra quam supponit Dissertator. Certe in diebus Quadragesimæ, exceptis Dominicis, *non canebatur Missa* tempore Sancti Benedicti, ait Hildemarus in Regulæ caput 48. Altera Mixti ratio est ob levandum jejunii pondus: quæ ratio valet ad singulos dies; nec minus panis, quam vini subsidium exigit.

num. 34. 169. Rursus objicit Dissertator Regulam Magistri, qui in capite 24. solum *merum* indulget Lectori *propter sputum Sacramenti*, non vero panem. At vel ex hoc loco confirmatur id, quod dixi de Mixto Benedictino: nam Magister sine dubio hoc nomine etiam comprehendit frustum panis. Verba ejus expendenda sunt. *Et cum primum mensæ Abbas cum omnibus acceperit merum, & ipse* Lector *similiter suum merum propter sputum Sacramenti accipiat: & sic incipiat legere*. Itaque Lector ex Regula Magistri merum accipiebat initio comestionis cum Abbate, aliisque Fratribus. Jam quo ritu Abbas, ceterique merum illud acciperent, explicat idem Magister in cap. 27. *Mox cum sederint ad mensas Fratres, antequam comedant, singulos meros accipiant: quos meros accipientes, singuli porrigant Abbati sibi signandos* . . . *in quibus omnibus mensis in suos meros quisquis frater de suo pane ternas sibi non amplius buccellas intinguant*. Ergo singuli Fratres sumendo meros suos, ternas panis buccellas vino intinctas sumebant: ac proinde etiam Lector, cui suum merum, quemadmodum aliis, indulget Magister; ex imitatione scilicet Regulæ S. Benedicti, qui Mixti nomine panem & vinum simul comprehendit.

170. De hac Mixti origine ac significatione litigant eruditi viri. Est qui suspicatur *Mixtum* hoc loco a librariis positum pro *mystro*, quæ cyathi quarta pars est. At vocem *Mixtum* retinere præstat cum omnibus libris editis ac manu descriptis. Cum enim mystrum cyathi quarta pars sit, cyathus vero sexta pars heminæ, decem drachmas appendens; si Sanctus Benedictus unum dumtaxat mystrum Lectori concederet, vix unam potus sorbitiunculam tribueret, id est drachmas admodum duas cum dimidia. Porro quod dixi de mystri mensura, confirmatur carmine de ponderibus & mensuris, quod plures Prisciano tribuunt, alii Fannio, ut ex antiquis Hildemarus,

At cotilæ cyathos bis ternos una receptat.
At mystrum cyathi quarta est, ac tertia mystri
*Quam vocitant chemen *: capit hæc cochlearia bina.*

* al. cyanem.

Retinendum igitur Mixti nomen, quod non puto sic dictum, ut plerique censent, ob mixtionem aquæ. Hæc quidem vox formata est a verbo *misceo*. At *miscere* apud mediæ latinitatis scriptores idem valet, atque haustum vini præbere. Hinc Joannes Januensis in Catholico.. *Miscere, id est potare, vinum præbere. Et est tractum inde, quod antiqui miscebant calida frigidis, & frigida calidis in calice: (unde calix dictus a calida potatione :) sicut nos miscemus adhuc aquam vino, vel e converso*. Certe Theodemarus in epistola ad Carolum Magnum hoc verbum eodem sensu usurpat. *Aliis diebus prandentibus Fratribus, cum vinum nobis abundat, singulas phialas miscere facimus* . . . *In summis quoque festivitatibus ad prandium facimus miscere*. Quid sit vero *singulas phialas miscere*, explicat in consequentibus; ubi

ubi ait : *Æstatis tempore post Nonam singulas phialas nostris Fratribus præbemus*. Eodem modo etiam usurpatur apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 2. de miraculis sancti Martini cap. 22. apud Venantium Fortunatum in lib. 1. de vita sancti Radegundis, apud Alcuinum in vita sancti Willibrordi non semel, aliosque auctores, quorum nonnullos protuli in Notis ad præmissum Alcuini librum. Nec ab re erit etiam adducere hoc loco testimonium ex Vita ipsius Alcuini : propterea quod non solum hujus verbi significationem exprimit, sed etiam præclarum suppeditat argumentum de ablutione ab antiquis concessa post Communionem. Auctor iste anonymus commemorat, Carolum Magnum cum Pippino ac Ludovico Turonos profectum percepisse communionem sacram: tum subdit: *Cum post communionem corporis Christi & sanguinis, manu propria eis misceret* Alcuinus; *isdem Ludovicus, humilitate clarissimus, præ omnibus Patri sancto se inclinans, ejus osculatus est manum.* Ubi vides *miscere* idem esse, ac vini potum præbere.

171. Aliam Mixti notionem tradit Petrus Boerius in primo Commentario suo in Regulæ caput 38. his verbis. *Apud nos in quibusdam Monasteriis fiunt quidam panes, qui Mixtones, seu Mixtoni vocantur : sic forte dicti, quia ex mixtura frumenti & hordei vel siliginis fiunt; & sunt ita modici panes, quod quatuor aut quinque sunt necessarii uni Fratri per diem. Et quia quarta pars annonæ debet dari Fratri prægustanti; dicitur hic quod frater Lector Mixtum accipiat, id est unum panem, modicum vocatum, sive Mixtonum. Vel ab hoc Mixto sunt verius appellati mixtones*. Idem in secundo Commentario : *Vulgare est*, inquit, *Italicorum dicere Mixtum illam levem comestionem, quæ prandium antecedit*. Itaque ex his omnibus perspicuum est, Mixti nomine comprehendi non tantum calicem vini, sed etiam modicum panis fragmentum, id est *libræ quartam partem*, ut habet Hildemarus in Regulæ caput 35. cui suffragantur Udalricus superius laudatus *, Boerius in loco mox relato, atque Usus Ordinis Cisterciensis: qui Usus pro Mixto *quartam partem heminæ* Lectori & septimanariis indulgent. Tum subdunt: *Sumto itaque Mixto, si quid residuum fuerit, referant panem in arcam, & vinum in vas :* quod argumento est, hunc vini calicem non ita modicum fuisse. Hæc in Capitula Synodi Aquisgranensis observasse sufficiat.

* num. 166. Usus Cisterc. c. 73.

172. Præter statuta ejus Synodi & Benedicti Anianensis, exstat etiam alius liber, *Ordo conversationis monasticæ* inscriptus apud Haeftenum, & in ms. codice Gemeticensi, *Memoriale Monachorum*. Hujus libelli conditor est, vel Benedictus Anianæ Abbas, qui *Ordinem* observandum omnibus Monachis tradidisse, præter statuta Synodi Aquisgranensis, perhibetur ab Ardone; aut certe Euticius Abbas, qui *ex beatorum Patrum Regulis & institutionibus diversas consuetudines sumpsit, unoque volumine conligavit*, referente Joanne Monacho in lib. 1. de vita sancti Odonis Abbatis cap. 11. In excerptis quæ Ardo in Benedicti vita ex *Ordine* superius memorato adducit, vix ullum apparet vestigium hujus libri, de quo hic agimus. Unde potius Euticio adscribendus videtur, quam Benedicto. Huic porro tribuitur judicium de diverso pœnitentiarum modo, qui Monachis lapsis imponi debet ex Regulæ præscripto: quod opus in Appendice Capitularium recens editum est num. 11. Eidem Benedicto multum etiam obstricta est res litteraria, quam disciplinæ regularis sociam & opitulatricem vir prudens non immerito reputavit, ob idque quanta potuit sedulitate promovere sategit, ut ex consequentibus perspicuum fiet.

§. VIII.

De Scholis Parisiensibus, Palatinis, & Monasterialibus sæculi 9.

173. POSTQUAM de litterarum studiis per Monasteria nostra principio institutis disserui in superioris Sæculi præfatione; nunc consequens est, ut de scholis nostris sæculo nono celebrioribus agam hoc loco, & primum quidem de Academia Parisiensi, cujus initia majoribus nostris omnes accepta referunt. At quot habemus ejus sententiæ auctores, tot fabulis involuti sunt; ut non facile sit verum ac certum a falso & incerto secernere. Inter primos occurrit Vincentius Bellovacensis, qui in Speculo historiali scribit, idemque alii permulti post eum, Parisiensis studii institutores exstitisse quatuor Monachos Bedæ discipulos, scilicet Rabanum, Alcuinum, Claudium, & Joannem Scotum: quos omnes Beda vivente constat necdum fuisse natos, si forte unum Alcuinum excipias. Claudium vero confundunt plerique cum Clemente, quem ex Hibernia in Galliam docendi gratia cum alio socio accessisse tradit Monachus Sancti-Gallensis initio vitæ Caroli Magni. At Claudium, qui in palatio Caroli Magni aliquamdiu litteras docuit, alium esse ab isto Clemente exploratum est: tum quia hic Claudius natione Hispanus fuit, Felicis Urgelitani Episcopi discipulus, postea Taurinensis Episcopus, ut demonstravi in veterum Analectorum tomo 1. tum quia ex Hispania in Galliam arcessitus a Carolo est. Alia proinde via investiganda origo Academiæ Parisiensis. Atque ut ne in verbo ludamus, præmonitum lectorem velim, hic Academiæ nomine non significari a me corpus illud (quod vocant) Universitatis, quatuor facultatibus constans, in quo certi honoris gradus litteratis solemni ritu conferuntur: sed intelligi publica quæcumque litterarum studia uno in loco instituta, & continuata.

Vincent. Spec. hist. lib. 23. al. 24. c. 73.

174. Quantum Carolo Magno res litteraria debeat, testantur illorum temporum auctores, qui ejus studium in scholis instituendis certatim commendant. Huc spectant præclara ipsius epistola ad Baugolfum Abbatem Fuldensem, ad alios itidem Abbates, immo & Episcopos missa; ejusdem Capitularia, & decreta maxime Concilii Cabilonensis ad restituenda ubique studia, quæ plerisque in locis ad interitum vergebant. Hoc in opere usus est incentore simul & adjutore in primis Alcuino: cujus opera factum est, *ut Athenæ novæ perficerentur in Francia*, ut scribit ipse in epistola 10.

Studia in Galliis antiqua.

175. Jam quidem longe ante illud tempus litterarum exercitia in Gallia viguerant. Tacitus in libro 3. Annalium sub Vespasiano, & Eumenius sub Diocletiano ac Maximiano Augustis Scholarum Augustodunensium meminere: qua de re Notitia Galliarum, a viro clarissimo Hadriano Valesio Historiographo regio nuper edita, legenda est. Apud Juvenalem,

Gallia causidicos docuit facunda Britannos

Extat Gratiani rescriptum in codice Theodosiano relatum, quo Antonio Prætorio Galliarum Præfecto mandat, ut in singulis metropolibus litterarum studia instituat, eisque idoneos professores præficiat cum congruo supplemento. Hæc studia potissimum floruere in civitatibus Lugdunensi, Augustodunensi, aliisque usque ad sæculum 7. quo tempore Sigeberchtus Orientalium Anglorum Rex, in Gallia quondam profugus, *ubi regno potitus est*, *mox*, referente Beda, *ea quæ in Galliis bene disposita vidit, imitari cupiens*, *instituit scholam*, *in qua pueri litteris erudirentur*, *juvante se Episcopo Felice*, quem natione Gallum, professione Monachum fuisse referunt: quod argumento est, in pluribus jam Galliarum locis scholas viguisse. At per varias bellorum procellas, quæ sæculo 8. Galliam universam infestarunt, cum otia & quies amica musis prærepta fuissent, ubique litterarum studa languere, brevi

Notit. Gal. pag. 61. & 62.

Beda hist. lib. 3. c. 18.

brevi intermoritura, cœperunt: donec Carolus Magnus ea postliminio excitavit denuo, invitatis in Galliam litteratis viris, Alcuino, aliisque Anglis, qui acceptam ex hoc regno eruditionem ac doctrinam Gallis tandem vicissim refunderent. Idem curavit Ludovicus Augustus ejus filius, ut constat tum ex ipsius vita, cum ex Wandalberto Prumiensi Monacho in Præfatione ad vitam sancti Goaris, ubi scribit, *apud Gallias multos annos litterarum studia jacuisse, quousque sua ætate Principum liberalitate, & optimorum virorum solertia, disciplinarum studia profecerunt.* Hericus Autisiodorensis Monachus idem elogium Carolo Calvo tribuit in prologo ad carmen de S. Germano Episcopo Autisiodorensi: tametsi Caroli Calvi principatu grave dispendium passæ sunt artium disciplinæ ob Nortmannorum infestationes; at longe gravius sub istius sæculi finem. Sed ad Carolum Magnum & ad Alcuinum reflectenda oratio est.

a Carolo M. &c. denuo excitata.

176. Ut a minimis ad majora progrederetur Alcuinus, Carolum in primis monuit, ut scribendi ratio, quæ per librariorum socordiam corruptissima erat, ad meliorem formam reduceretur; curarentque scriptores amanuenses, ut commatum distinctiones antea neglectas observarent. Hortatoria ea de re habetur Alcuini epistola 15. ad Carolum in hæc verba. *Punctorum distinctiones vel subdistinctiones, licet ornatum faciant pulcherrimum in sententiis, tamen usus illorum propter rusticitatem pœne recessit a scriptoribus. Sed sicut totius sapientiæ decus & salutaris eruditionis ornatus per vestræ nobilitatis industriam renovari incipit: ita & horum usus in manibus scribentium redintegrandus esse optime videtur.* Deinde librum edidit de septem liberalibus artibus; tum Dialogum de Grammatica, aliosque duos interlocutore Carolo de Rhetorica & Dialectica: quibus varios tractatus, libros & epistolas de rebus moralibus ac theologicis adjecit. Adeo ut duo tantum restent studiorum genera, Legum scilicet Jurisque scientia, ac Medicinæ, de quibus nulla extant ejus Auctoris monumenta.

177. Neque ea solum libris editis docuit Alcuinus, sed etiam in publicis Scholis, illis maxime, quas in Turonensi S. Martini Cœnobio Abbas ipse aperuit. *Ego Flaccus vester*, inquit in epistola 1. ad Carolum, *secundum exhortationem & bonam voluntatem vestram, aliis per tecta S. Martini sanctarum mella Scripturarum ministrare satago: alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo: alios grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam: quosdam stellarum ordine, ceu picto cujuslibet magnæ domus culmine, inluminare gestio, plurima plurimis factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ, & ad decorem imperialis regni vestri erudiam.* At de isto, aliisque locis ab eo illustratis agendum in ejus Elogio, quod inferius suo loco exhibendum est. Interim hoc loco inquirendum, an Alcuinus auctor, aut certe instaurator dicendus sit Academiæ Parisiensis, eo modo, quo Academiæ nomen superius exposui: hoc est, an publica litterarum studia, quæ per continuas temporum vices postea perstiterint, Lutetiæ Parisiorum favente Carolo Magno instituerit.

178. Scholam in palatio Caroli Magni ab Alcuino aut institutam, aut certe excultam fuisse, in qua pueri nobiles ac ministeriales Palatini litteras docebantur, nemo negare potest. Quippe Carolus eruditus ab eo est, indubie in palatio regio, eoque præceptore Rhetoricæ & Dialecticæ, præcipue tamen Astronomiæ dedit operam, uti Eginhardus auctor est. Hinc Alcuinus in epigrammate 199. Fratres Eboracenses ad pangendos versus invitans, de se ipse ita canit.

Scholæ palatinæ Alcuino quantum debeant.

Talia namque placent vestro quia munera Patri,
Qui nunc egregias regalibus insonat artes
Auribus, & patrum ducit per prata sequentem,
Præpulchro sophiæ regnantem stemmate celsæ.

Id contigit in prima Alcuini mora apud Gallias : quo tempore Gislam & Richrudem regias virgines ; Angilbertum, cui cognomen indidit Homero ; aliosque viros illustres litteris imbuit. Cum vero computum ecclesiasticum secundum Romanæ Ecclesiæ ritum scholaribus palatinis tradidisset ; postea in epistola 9. ad Carolum conquestus est, quod *calculatores Ægyptiacos*, eos scilicet qui calculum Alexandrinum sequebantur, admisisset in scholam palatinam. *Ego ignarus*, ait, *nesciens Ægyptiacam Scholam in palatio Daviticæ versari gloria*, (nam Carolum Davidis nomine compellare solitus erat) *ego abiens Latinos ibi dimisi ; nescio quis subintroduxit Ægyptios*. Quinam fuerint Ægyptiaci illi præceptores, conjicere mihi videor ex carmine Theodulfi Aurelianensis Episcopi ad Angilbertum : quo in carmine Scottum quemdam in aula degentem ac docentem salsis amarulentisque dicteriis impetit. Nam Scotti ex Hibernia orti olim sequebantur Paschalem circulum Alexandrinorum, qui Pascha Lunæ quarta decima die, si quando in dominicam incidisset, celebrabant. Et forsan is erat Clemens Scottus, quem in Gallia ad docendum fuisse relictum a Carolo tradit Monachus Sancti-Gallensis initio libri primi.

An fixæ. 179. Erat ergo schola palatii regnante Carolo Magno ; at quo in loco extiterit, immo an constiterit uno in loco, indagandum est. Posterius hoc mihi certum videtur. Neque enim facile de loco in locum transferri poterat totus ille præceptorum, scholarium, librorumque comitatus & apparatus, si quando Rex mutabat sedem, quod frequenter contigebat. Et erat amplissima in palatio, non illo circumforaneo, sed fixo Bibliotheca : ex qua Ludovicus Augustus *copiam librorum* Amalario Diacono suppeditavit, ut is ex diversis Doctorum sententiis Regulam Canonicorum excerperet, referente Ademaro Monacho Ecolismensi. Stata proinde erat palatii schola. Id tamen non ita adseveranter affirmem, ut palatinos scholares de loco in locum aliquando cum regio comitatu non existimem commigrasse. Nam Alcuinus, quem scholæ palatinæ moderatorem fuisse constat, fere numquam aberat a contubernio Caroli Magni ; & Carolus Calvus *liberalium artium ferulas a palatio numquam deesse* patiebatur, ut lego in historia Episcoporum Autisiodorensium. Varia per id tempus erant palatia Regum nostrorum. Aquisgranensi maxime delectabatur Carolus Magnus, & post eum Ludovicus Augustus.

Hist. Episc. Autis. c. 41.

Parisienses Scholæ. 180. An Schola Parisiensis ea tempestate inter Scholas Palatinas censeretur, dubitaverint fortasse nonnulli : propterea quod postremis primæ stirpis regiæ, & totis secundæ temporibus rarius Lutetiæ Parisiorum residebant Francorum Reges. Palatinæ tamen dici potuere Parisienses Scholæ, ut pote sitæ juxta palatium Thermarum, quod erat in australi pomœrio civitatis, ad montem scilicet S. Genovefæ, qui olim *Locuticius* dicebatur. Certe antiquitus hunc locum insedisse viros doctos qui litteras profitebantur, patet tum exemplo Hucboldi, qui *dum adolescentulus e scholari disciplina confugisset Parisius, S. Genovefæ Canonicis adhæsit* tempore Rotberti Regis Francorum, *& in brevi multarum scholarum instructor fuit*. Anselmus Leodicensis Canonicus auctor. Sæculo insequente Abaelardus *extra civitatem in monte S. Genovefæ scholarum suarum castra posuit*, ut ipse memorat in historiæ calamitatum suarum lib. 1. cap. 2. Eumdem montem occupant modo collegia fere omnia Universitatis Parisiensis. An Parisiensibus scholis aliquando præfuerit Alcuinus, non ita compertum est apud veteres. Huc tamen facit epistola Gislæ & Richrudis, regiarum virginum, præfixa ejus commentario in Joannem. In ea enim epistola se nonnihil *de mellislua sanctæ Scripturæ cognitione*, Alcuino *exponente*, *hausisse*, confitentur, & quidem apud Parisios, ut ex sequentibus istius epistolæ verbis intelligitur. Nam adducto Hieronymi exemplo, qui rogatu quarumdam

Ro-

Romanæ urbis matronarum plurima in ſacram Scripturam opuſcula apud Bethleem condiderat, hæc ſubdunt. *Minori vadoſum Ligeris flumen, quam Tyrrheni maris latitudo periculo navigatur: & multo facilius chartarum portitor tuarum de Turonis Pariſiacam civitatem, quam illius de Bethleem Romam pervenire poterit*. Turonis tum degebat Alcuinus, Gisla & Rictrudis apud Pariſios: ubi proinde eas erudierit Alcuinus. Quis poſt ipſum rexerit Pariſienſes Scholas, non invenio. Neque enim ferenda eſt Pariſienſium Præceptorum ſucceſſio, quam tradit ſive Vincentius Bellovacenſis, ſeu Ademarus Ecoliſmenſis Monachus, Smaragdum Theodulfi; Heiricum Remigii præceptores perperam appellans: cum ex adverſo Remigius Heiricum auditorem habuerit; & Theodulfus litteras didicerit in Italia, antequam in Galliam invitante Carolo Magno accederet, Smaragdo natu major. Ex his unum Remigium Pariſienſibus Scholis perfectum fuiſſe conſtat: quo præceptore Odo, poſtea Cluniacenſis Abbas piiſſimus, in Pariſiaca civitate uſus eſt.

181. Quia ergo in tanta rerum obſcuritate, quinam litteras apud Pariſios Carolinis temporibus docuerint, deſignare difficile eſt; ſaltem palatinarum ſcholarum, ubicumque demum in Gallia ſteterint, Rectores enumerare juvat. Alcuino ejuſmodi ſcholarum moderatori facile principi, cum ad Turonicum Sancti Martini Cœnobium tandem ſeceſſiſſet; ſucceſſit CLEMENS Scottus ille, quem Theodulfus verſibus inſectatur, uti modo obſervabam. Eodem tempore CLAUDIUS Hiſpanus, Felicis Urgelitani Epiſcopi diſcipulus, *cui in explanandis ſanctorum Evangeliorum lectionibus quantulacumque notitia ineſſe videbatur*, ut ait Jonas in libro primo contra eum ſcripto, in palatio moratus eſt juſſu Caroli Magni, nimirum ut Scripturas ſacras Palatinis exponeret. Claudio ad ſedem Taurinenſem promoto per Ludovicum Auguſtum, eaſdem ſcholas moderatus eſt AMALARIUS Diaconus: quem iſtic Præceptorem habuit ANGELOMUS Monachus Luxovienſis. Is quippe in præfatione explanationis ſuper Cantica canticorum Lothario Auguſto ſcribit, ſe *excubaſſe in veſtro*, inquit, *ſacro palatio, ſub obtentu traditionum liberalium artium, enucleationumque divinarum ſcilicet Scripturarum*. Et in præfatione ad Commentarios Regum, fatetur eos ab ſe conditos ex mente Præceptoris ſui, quem Amalarium fuiſſe reor. Hinc eſt, quod Ludovicus Pius eidem Amalario copiam librorum ſuppeditavit ex Bibliotheca palatii ad componendam (ut dixi) Regulam Canonicorum: eumdemque Romam miſit, ut Gallicanum cantum & officium ad ritum Romanum emendaret. Ludovico item imperante, Palatii præceptor fuit THOMAS, ad quem hoc nomine Vvalafridus Strabus carmen edidit. REMIGIUS, Cœnobii Sancti Germani apud Autiſiodorum Monachus, *Dialecticam & Muſicam* apud Pariſios profeſſus eſt, regnante Carolo Calvo: ſiquidem eo præceptore has artes S. Odo Abbas Cluniacenſis ibidem didiciſſe memoratur a Joanne Monacho ipſius Vitæ ſcriptore. Remigii æqualis fuit JOANNES Scottus, qui etiam in palatio Caroli Calvi ſcholas tenuit, diſcipulumque inter alios habuit Uribaldum, poſtea Epiſcopum Autiſiodorenſem. Quinam poſt eos palatinas ſcholas rexerint ſæculo nono, mihi nondum compertum eſt.

Palatini Præceptores.

182. Hæc de Palatinis Scholis dixerim occaſione Academiæ Pariſienſis, quam nomine Scholæ Palatinæ, propterea quod Palatio vicina erat, itidem affectam fuiſſe veriſimillimum eſt. In ſcholas porro palatinas Monachi non raro admittebantur cum ad docendum, tum ad diſcendum. In his facile princeps fuit Alcuinus, de cujus monachatu fuſius diſſeram in ipſius Elogio hic relato. Alcuino poſt aliquod tempus ſucceſſit Amalarius, quem Sigebertus itidem *Monachum* vocat in lib. de Scriptoribus eccleſiaſticis cap. 87. Unde ſuſpicor eumdemmet eſſe Amalarium, cui Eginhardus epiſtolam tertiam dirigit, *Reverentiſſimo Chriſti famulo Amalhario* inſcriptam.

Monachi Præceptores admiſſi.

 Et

Et primum quidem Clericus, tum Diaconus Mettensis ecclesiæ fuit, ac demum Presbyter & Abbas fortasse Gorziensis: sub cujus regimine vixit Gontardus Monachus, ad quem exstat ejus epistola de sputo post communionem, ubi Gontardum *filium in disciplina Christi* appellat. Non longo post Amalarium intervallo Parisiensibus scholis præfuit Remigius Monachus Autisiodorensis. An etiam Joannes Scottus inter Monachos censendus sit, in secundo hujus sæculi tomo expendam. Si a domesticis ad externas scholas transeamus, Monachos etiam ad docendum admissos inveniemus. Egregium hujus rei argumentum exstat in Vita Alfredi Anglosaxonum Regis, qui cum liberales disciplinas, tum in Palatio, tum in regno suo restituere vellet; istuc Grimbaldum & Joannem Ordinis nostri Monachos invitavit, idque per eos fœliciter exsecutus est, ut in secundo tomo fusius exponam.

iidemque auditores.

183. Præter præceptores in scholas palatinas admittebantur etiam Monachi ad discendum. Nam in istis Angelomum Luxoviensem Monachum studiis sacris dedisse operam superius observabam. Neque mirum sane, cum in palatiis Reges haberent etiam Cænobia Monachorum. De Euticio Abbate explorata est res testimonio Joannis Monachi in lib. 2. de vita Santi Odonis Abbatis Cluniacensis, ubi Euticius *in tanto amore* apud Ludovicum Augustum habitus fuisse prædicatur, *ut intra palatium suum illi construeret monasterium*. Quonam in loco situm fuerit Monasterium istud, mihi divinare non licet: nam varia fuere per id tempus, ut dixi, palatia Regum nostrorum. Idem præstitit Ludovicus in Benedictum Anianæ Abbatem; in cujus gratiam, *quia Imperatori multis pro causis erat necessarius, placuit Imperatori, ut non longe a palatio provideret locum aptum sibi, in quo cum paucis quiescere posset*. Id exsecutus est Ludovicus constructo Indæ Monasterio prope palatium Aquisgranense, ubi Ludovicus frequens morabatur.

184. Superest, ut de Scholis Monasteriorum nostrorum, quæ sæculo nono celebriores fuere, paucis agam hoc loco. Erant in singulis Cœnobiis ejusmodi Scholæ, majores aliæ, aliæ minores. Carolus siquidem constituit in primo Capitulari Aquisgranensi anni 789. ut Canonici & Monachi, *non solum servilis conditionis infantes, sed etiam ingenuorum filios aggregarent, sibique sociarent; fierentque* apud eos *Scholæ legentium puerorum*, ut hi *psalmos, notas, cantus, computum, grammaticam per singula Monasteria vel Episcopia discerent*. Publicæ igitur, omnibusque communes erant Monasteriorum Scholæ, nimirum *exteriores* seu *canonicæ*: nam claustrales solis Monachis destinatæ erant, teste Ekkehardo Monacho de casibus Sancti Galli cap. 1 Hinc Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, *In omnibus*, inquit, *Ordinis nostri Cœnobiis, in Germania & Gallia maxime, Monachorum Scholastici ex Monachis habebantur, qui juniores quosque & ingenio præstantes in primitivis litterarum scientiis erudirent; & postea qui habiles inventi fuissent, ad altiora transmitterent*. Erant hæ minores scholæ, in quibus pueri condiscebant *Fidem catholicam & Orationem dominicam*, ex Concilii Moguntini cap. 45 item *psalmos, notas, cantus, computum, & grammaticam*, ex Capitulari Aquisgranensi mox relato. De majoribus scholis ita subjungit Trithemius. *In solis autem famosioribus Cœnobiis, quibus & abundantia rerum temporalium erat copiosior, & Monachorum numerus major, constituebantur ad officium docendi alios Monachi omnium doctissimi, & non solum in divinis, sed etiam in sæcularibus litteris eruditi, ad quos mittebantur Monachi altioribus disciplinis imbuendi*. Porro in singulis Cœnobiis majoribus Scholasticus instituebatur, id est scholarum Magister, qui non solum in scripturarum divinarum scientia excelleret; sed etiam *in litteris sæcularibus*, id est *in Mathematica, Astronomia, Arithmetica, Geometrica, Musica, Rhetorica, Poesi, & in ceteris omnibus. Quoties autem idoneum ad hanc subeundam provinciam in suo Cœnobio Monachum Abbas minime habuisset; de ali-*

Capitul. Aquisgr. c. 70. & Capitul. l. 1. c. 68.

Trithem. in Chron. Hirsaug. ad an. 952.

Idem ad an. 890.

aliquo alio Monasterio petere aptum non erat verecundum, &c. Denique præcipua Monasteria, in quibus ejusmodi studia fervebant sæculo nono, enumerat idem Trithemius, scilicet *Fuldense, Santi Galli, Augiense, Hirsfeldense, Hirsaugiense, Santi Albani Moguntinense, Corbejense, Prumiense, Mediolacense, Santi Dionysii Parisiense, Santi Maximini Trevirense, Remense, Altisiodorense, Turonense, Stabulense & Weissemburgense.* His adjunge Anianense, Floriacense, Parisiense Santi Germani, Ferrariense, Gorziense, Insulæ Barbaræ, Santi Michaelis Virodunense, Fontanellense, Sithiense, apud Italos Casinense, Ticinense, & alia complura. Ut de singulis pro argumenti dignitate hic edisseram, non sinit brevitatis studium: de quibusdam nonnulla delibare sufficiat.

185. Benedictus, magnus ille Anianæ Abbas, simul ut de restituenda regulari disciplina cogitavit, mox etiam studia litterarum redintegrare adnisus est. *Normam utilem*, inquit Ardo, *& Monasteriorum salubres, consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas.* Tum *instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos; & scientia Scripturarum peritos, de quibus etiam post fuere Episcopi, aggregavit:* denique *librorum multitudinem congregavit.* Ex hujus discipulis unus fuit Ardo ipsius Vitæ scriptor, quem *Magistrum* vocant Indenses in epistola sua, alio nomine Smaragdus appellatus. Anianensis.

186. Floruit eodem tempore alius Smaragdus Abbas Monasterii Santi Michaelis in pago Virdunensi, pietate ac scriptis clarus, a quo schola hujus loci originem habuit, ut fusius exposui in notis ad Chronicon ejusdem Cœnobii, quod typis vulgatum est in Veterum Analectorum tomo I. S. Michaelis.

187. Jam ante Smaragdum vigebat schola Floriacensis, de qua hæc lego in Capitulari Theodulfi Episcopi Aurelianensis. *Si quis ex Presbyteris voluerit nepotem suum, aut aliquem consanguineum ad scholam mittere in ecclesia Sanctæ Crucis, aut in monasterio Sancti Aniani, aut Sancti Benedicti, aut Sancti Lifardi, aut in ceteris de iis Cœnobiis, quæ nobis ad regendum concessa sunt; ei licentiam id faciendi concedimus.* Quidam vir doctus hic observat, scholas episcopales in cathedrali Sanctæ Crucis ecclesia; cœnobiales in Monasteriis Sancti Benedicti, aliisque, sic tum fuisse institutas, *ut privatæ essent utræque, nec publice cuilibet paterent: quandoquidem Presbyterorum nepotibus ac consanguineis, ut eas adire possent, loco privilegii concessum est ab Episcopo diœcesano.* Id quidem Theodulfi privilegium est: sed Presbyterorum consanguineis, non scholis ipsis concessum. Presbyterorum quippe nepotes ac consanguinei, quos hic memorat Theodulfus, erant adolescentes in Clerum cooptati, ac certis addicti ecclesiis, alii urbicanis, alii vicanis: utrisque licentiam concedit adeundi quas ex his vellent scholas. Neque enim licebat Clericis ab ecclesia, cui semel incardinati erant, recedere inconsulto Episcopo. Has ergo scholas, uti publicas, agnoscit Theodulfus: alias frustra concederet licentiam ad eas adeundi, nisi adventitii in illas admitterentur. Sic Episcopi, sic collegia Canonicorum subditis suis facultatem indulgent adeundi studium Parisiense. Sic Theodulfus junioribus Clericis permittebat aditum scholæ Floriacensis, uti & aliorum suæ diœceseos Cœnobiorum: in quibus idem mos obtinebat, atque in Sancti-Gallensi, ubi duplices erant Scholæ, *interiores* seu claustrales pro Monachis, *exteriores* seu *Canonicæ* pro sæcularibus, quorum consuetudo junioribus Monachis interdicta erat. Ut vero hunc Theodulfi locum de junioribus Clericis exponam, præcipue me movet Beati Abbatis Hispani, Theodulfi æqualis, liber adversus Elipandum primus, in quo docet solos eos, qui *futuri* sunt Sacerdotes, *Scholæ* tradi tum solitos; ceteros *doctrinæ*. *Ex ipsis baptizatis*, inquit, *alii traduntur Scholæ, & offeruntur a parentibus Christo, ut possint futuri esse Sacerdotes, & serviant Christo: alii tantum doctrinæ traduntur,*

Floriacensis. Coint. an. 786. n. 85.

ut legant, & cognoscant Christum, & accipiant cum benedictione intra Ecclesiam uxores, ut serviant conjugio. Ex quo intelligitur, superiorem Theodulfi locum explicandum esse de Clericis, aut de vitæ clericalis candidatis: qui soli mittebantur ad Scholas. Hinc soli fere Clerici litteris instructi erant, uti vulgatum hactenus retinet proverbium. Quamquam Scholæ Palatinæ apud Francos nobilibus quibusque destinatæ erant. Atque ut laicis ac Clericis communes fuerint etiam aliæ Scholæ, id etiam sententiæ nostræ favet. Neque enim eas Scholas adeundi licentiam Theodulfus restrinxisset ad nepotes & consanguineos Presbyterorum, si laicis itidem quibusvis non patuissent istæ Academiæ. Sæculo 9. Scholam Floriacensem illustrarunt in primis Adalbertus, Adrevaldus, Adelerius; insequenti Constantinus Scholasticus, Abo, & Aimoinus.

Fuldensis. 188. Nulla vero per id tempus celebrior Academia fuit, quam Fuldensis Rabano præceptore, cui adjunctus Haimo postea Halberstadensis Episcopus, aliique. Eo Freculfus Lexoviensis Episcopus, Lupus Monachus, dein Abbas Ferrariensis; Heiricus Autisiodorensis Monachus, & alii permulti se contulere ex Gallia, ut litteras sacras addiscerent. His etiam adnumero Wssinum Eginhardi filium ac Monachum, ad quem ipse scripsit epistolam 30. cujus hic verba referre operæ pretium duco. *Mi nate*, inquit, *stude probos æmulari mores, & quem te semper sequi hortabar, ne ullo pacto offensum habere velis: sed professionis tuæ memor, quantum ipse annuerit, cui te totum commisisti, ejus mandatis insiste discendis. His edoctus, & in opere eorum assuetus, nullo vitalis scientiæ commodo carebis. Sicut te præsens monui, in studio discendi te exerce; & quidquid ex ipso lucidissimo & abundantissimo magni Oratoris ingenio assequi nobilis scientiæ potueris, nihil intactum relinque: maxime autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento: quoniam Grammatica & Rhetorica, ceteraque liberalium artium studia, vana sunt, & valde nociva servis Dei, nisi per gratiam divinam bonis moribus subesse noscantur: quia scientia inflat, charitas vero ædificat. Melius mihi quidem est, ut te mortuum videre contingat, quam inflatum & scatentem vitiis*. Hæc piissimi parentis monita, qui Rabanum præceptorem his verbis imitandum videtur proponere Wssino, qui vel filius ejus verus, vel certe filius in Christo ac propinquus erat.

Augiensis. 189. Ex Fuldensi Academia propagata est Hirsaugiensis, de qua fuse Trithemius in historia Hirsaugiensi. Augiensis etiam Fuldensi debet Walafridum suum, qui Rabani auditor fuit: tametsi etiam Augiæ Tattonem præceptorem habuit. Ast ante Walafridum Hetto Abbas Augiensis, a Scotto quodam (quem Clementem esse puto) edoctus, Augiensem scholam illustraverat. Successorem habuit Erlebaldum, Erlebaldus Tattonem & Wetinum, de cujus viso carmen edidit Walafridus hoc in tomo relatum, in quo hæc omnia memorantur. Veri item simile est, Gothescalcum in eodem loco edoctum fuisse, uti colligunt nonnulli ex Walafridi carmine ad ipsum, & ex schedis Monasterii Altivillarensis.

S. Albani. 190. Fuldensi vicinum erat Moguntiacense Santi Albani Monasterium, in quo florebant studia per Probum & Altwinum Monachos, non minus pios, quam doctos. Probi res gestas referam in hujus Sæculi tomo secundo. De Altwino condiscipulo suo agit Lupus Abbas Ferrariensis in epistolis 20. 34. & 36. ad ipsum scriptis: in quarum prioribus duabus varias Grammaticæ quæstiones ab eo propositas solvit. In his etiam de Episcopi cujusdam sanitate sollicitum se esse significat; quod de Rabano Præceptore suo, qui tum Moguntiacensi ecclesiæ præerat, intelligendum est.

Prumiensis. 191. Non ita longe ab his duobus aberat Prumiense Monasterium, in quo etiam litterarum cultus maxime viguit Marcwardo Abbate: cujus discipuli fuere Ado Viennensis postea Archiepiscopus, Wandalbertus Dia-

Diaconus, & alii, quibus accedit Regino celebris Abbas Prumiensis. Ado quippe Monachus quidem erat Ferrariensis: sed ob sociorum quorumdam invidiam inde exire compulsus, Prumiam se recepit sub Marcwardi disciplina; deinde Lugdunum, ubi a Remigio Episcopo perhumaniter acceptus est, ac demum ejus opera provectus in sedem Viennensem. Horum omnium probationes adducam in præsentis Sæculi tomo secundo, in quo Adonis res gestas expositurus sum. Sed mihi temperare nequeo, quin cum litteratis viris communicem egregium de eodem Adone testimonium, quod hactenus in Lupi Abbatis epistolis lectum est, sed non intellectum. Locus occurrit in epistola 122. quæ Gerardo Provinciæ Duci seu Comiti, & Bertæ ejus conjugi inscripta est. In hac enim epistola Lupus ipsis contestatur, quemdam Monachum suum, qui a Monasterio suo quondam cum *regularibus litteris* discesserat Prumiam, ac postmodum discendi studio Lugduni constiterat sub Remigio Pontifice, esse hominem probatæ vitæ, idoneum ad docendum, progenitorum nobilitate ornatum; uno verbo prorsus dignum sede episcopali, ad quam electus erat: quæ omnia in Adonem convenire certis demonstrabo argumentis. Interim primam hujusce observationis meæ originem acceptam refero diligentiæ eruditissimi viri Stephani Baluzii, qui in nova editione Lupi Abbatis operum hanc mihi eruendæ veritatis viam aperuit duarum dumtaxat litterarum correctione: Nimirum in editione Massoniana sic legebatur hic versus: *Ceterum, quod diligenter scrutamini, noveritis Monachum & discipulum meum nonnumquam a nostro Monasterio aufugisse*. Ita vero eum restituit Baluzius, *Monachum & discipulum meum* AD. *numquam*, &c. cui loco vir diligentissimus hanc adnotationem adhibuit. *Ita vetus codex, pro quo editio Massonii habet*, nonnumquam. *Sane necessaria est isthæc emendatio. Quis autem fuerit hic homo, quem duabus illis litteris* AD. *expressum videmus, nondum potui divinare*. Ita ille. Nec ego certe unquam divinassem, nisi istuc me perduxissent vetera hac de re monumenta, quæ præ manibus habeo. Id me in antecessum monuisse non erit (opinor) viris studiosis ingratum.

192. Prumiensi Monasterio magna affinitate conjunctum erat Ferrariense, quod famosissimum fuit, maxime sub regimine Lupi Abbatis, ut hic dicendum in Vita S. Aldrici ex Abbate Pontificis Senonensis. Quantum in litteras propensus fuerit Lupus, testatur ipse in epistola 1. ad Einardum. *Amor litterarum*, inquit, *ab ipso fere initio pueritiæ mihi est innatus; nec earum, ut nunc a plerisque vocantur, superstitiosa otia fastidio sunt*. Hoc amore affectus, in peregrinas regiones profectus est, scilicet in Fuldense Monasterium, non ut linguam Germanicam disceret, ut alicubi dicit: sed ut sacra lectione & eruditione pasceret animum. Reversus Ferrarias, Abbasque factus, duplici pabulo pavit gregem, scilicet doctrina salutis, & humanioribus disciplinis. De inculcando tum bonæ vitæ, tum scientiæ studio quam sollicitus fuerit, testatur in epistola 35. ad Ebrardum Monachum, propinquum suum. *Reviviscentem*, inquit, *in his nostris regionibus sapientiam quosdam studiose colere pergratum habeo: sed hinc haud quaquam mediocriter moveor, quod quidam nostrum partem illius appetentes, insolenter partem repudiant. Etenim plerique ex ea cultum sermonis quærimus: & paucos admodum reperias, qui ex ea morum probitatem (quod longe conducibilius est) proponant addiscere. Sic linguæ vitia reformamus, & purgare contendimus: vitæ vero delicta parvi pendimus & augemus*. Eamdem occupationem aliquamdiu intermissam repetere se velle Carolo Regi testatum facit per Æneam Parisiensem Episcopum in epist. 119. De auditoribus suis agit in epist. 34. ad Altwinum, & in epist. 116. gratissimum auditorem suum Fridilonem memorat. Inter hos auditores adnumerandi sunt etiam Ado prælaudatus, & Heiricus Autissiodorensis Monasterii S. Germani Cœnobita. Id enim ipse contestatur in

Ferrariensis.

in carmine ad Hildeboldum Autisiodorensem Episcopum, cui collectanea sua (quæ præ manibus habeo) ex ore Lupi & Haimonis præceptorum suorum accepta dedicavit, præmissis versibus a me in Veterum Analectorum tomo primo editis, ex quibus sequentes ad propositum pertinent.

Hic præceptorum sunt ludicra pulcra duorum,
Quis ego præsulibus ingenium colui.
His LUPUS, *his* HAIMO *ludebant ordine grato,*
Cum quid ludendum tempus & hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter:
Excellit titulis clarus uterque suis.

Ex quibus intelligimus Heiricum Ferrariis & Fuldæ operam litteris navasse.

S. Germani apud Autisiodorum. 193. Dein scholas Monasterii sui, scilicet Sancti Germani apud Autisiodorum, rexit Heiricus, cui ad educandum commissus est Lotharius Caroli Calvi filius, uti Heiricus ipse testatur in epistola ad Carolum Calvum, Vitæ Sancti Germani præfixa his verbis. *Quidquid igitur litteræ possunt, quidquid adsequuntur ingenia, tibi debent: tibi, inquam, qui natus ad agendum semper aliquid dignum viro, cum virtute præcellis, tum etiam sapientia refulges. Quorsum ista protulerim, illud causa est, divæ memoriæ* LOTHARIUM, *tuæ filium majestatis, annis puerum, mente philosophum, (ingenue confiteor) animi indole & solertiæ opibus, ut tibi uni concedam, præ ceteris sui ævi mortalibus exstitisse pretiosum. Is quod tua dispositione & Deo devotus, & beato Germano ad educandum fuerat commendatus, tantum devotionis in Sanctum, tantum ardoris in locum conceperat, ut vitam illius mors livida nobis merito invidisse putetur.* Fuerat Lotharius iste *Clericus*, id est Monachus, factus in Cœnobio Reomaensi *, ut patet ex Annalibus Bertinianis, in quibus hæc verba ad annum 861. *Karlus Rex filium suum Lotharium claudum in Monasterio Sancti Joannis Clericum fieri jubet.* Ejus mortem anno 865. referunt iidem Annales. Heirici apud Autisiodorum sodalis fuit Remigius Lupi Abbatis propinquus, & forsan discipulus, qui primo quidem in suo ipsius Monasterio litteras docuit, tum Lutetiæ Parisiorum, atque etiam apud Remos; eo vocatus a Fulcone Archiepiscopo Remensi, testante Frodoardo in lib. 4. cap. 9.

* Monstier S. Jean.

S. Germani apud Parisios. 194. Commune & nomen, & studiorum commercium erat in Sancti Germani Monasterio Parisiacensi, quod a pratis appellationem traxit: quo in loco sub Aimoino, ac deinde sub Abbone Magistris scholæ pro miserabili Galliæ statu floruerunt, perseveraruntque sæculo decimo, quo Olbertus, Gemblacensis dein Abbas, huc eruditionis gratia missus est. Refloruere studia hæc maxime sub Guillelmo Episcopi Abbate procedente sæculo 15. qui Abbas Jus Canonicum in Universitate Parisiensi prælegisse fertur.

Corbejense utrumque. 195. Multa dicenda essent de studiis utriusque Corbejæ, Gallicanæ scilicet ac Saxonicæ: quæ utraque magnum illum Anscharium præceptorem habuit: Gallicana vero Paschasium Radbertum, ex cujus disciplina permulti viri scientia & pietate illustres prodierunt. At de his legenda eorum Acta, quæ in præsenti Sæculo exhibentur.

Elnonense. 196. Venio ad Elnonense Sancti Amandi Monasterium, in quo Milo Monachus studiis præfuit: cujus disciplinæ commissi sunt filii duo Caroli Calvi, Drogo & Pippinus: qui cum eo in loco morte correpti fuissent ab ipsis vitæ ineuntis primordiis, sepultura ibidem & epitaphio donati sunt a me alibi relato. Miloni successit Hucbaldus nepos in regendis scholis, qui & ipse Remos a Fulcone Archiepiscopo arcessitus

est

est ad Canonicos erudiendos, ut tradit Frodoardus in loco mox citato.

197. Casinense Monasterium (quod honoris causa primum nominari debuit) pœne prætereram: ubi Paulo Diacono præceptore non minus claruerunt artes liberales, quam virtutis ac religionis disciplina. Huic accedit Ticinense Sancti Augustini Cœnobium, in quo etiam academiam aperuit Scottus quidam, Clementis alterius Scotti socius: qui cum ambo in Galliam accessissent ad Carolum Magnum, *unum*, scilicet Clementem, *in Gallia residere præcepit* Imperator ad pueros quosque erudiendos: *alterum vero in Italiam direxit, cui & Monasterium Sancti Augustini juxta Ticinensem urbem delegavit, ut qui illuc ad eum voluissent, ad discendum congregari potuissent*, ut scribit Monachus Sancti-Gallensis initio libri primi. Casinense.

De aliis Ordinis nostri academiis, quas superius commemoravi, hic agere supersedeo: tum quia id exigit instituti mei brevitas: tum quia de earum origine jam præclare egit nominatissimus vir Joannes Launojus in libro de Scholis celebrioribus per Occidentem instauratis. Ticinense.

§. IX.

Observationes historicæ, præsertim de Dagoberto secundo, Austrasiorum Rege.

198. TRibus maxime observationibus illustrata est nostra ætate Francica sæculi septimi historia. Prima est de anno obitus Dagoberti senioris, atque initi a Chlodoveo ejus filio principatus. Secunda de restitutione Dagoberti secundi in regnum Austrasianum. Tertia de tempore atque genere mortis ejusdem Dagoberti. Prima & tertia multum conferunt ad stabiliendam sæculi septimi chronologiam: media, uti & postrema, continet insigne factum ab historicis nostris ante annos fere nongentos ignoratum.

198. Primam observationem explicavit V. C. Hadrianus Valesius Historiographus Regius, duobusque argumentis ex Fredegarii auctoritate petitis demonstravit, annos regni sexdecim, qui Dagoberto seniori tribuuntur, non esse computandos a morte Chlotharii ejus patris, quæ anno 628. contigit: sed ab anno 622. quo Rex Austriæ constitutus est, vivente Chlothario patre: adeoque hujus Dagoberti supremum annum coincidere cum anno 628. non cum anno 644. uti ante Valesii observationem omnibus persuasum erat. Duobus Valesii argumentis tertium adjecit eruditus vir Carolus Cointius, desumptum ex Jonæ prologo in Vitam sancti Columbani cum Actis sancti Eustasii collato. Quippe Jonas hunc prologum scribebat triennio vixdum elapso a morte Bertulfi Bobiensis Abbatis, qui anno 640. vivere desiit: idemque auctor Eustasii Vitam Columbani Actis continenter subjectam exarabat tum, cum jam *ecclesiæ Veromandensi præerat Elegius*, qui *anno tertio Chlodovei* junioris Episcopus ordinatus est. His tribus argumentis etiam ego alia duo superaddidi in præfatione Sæculi secundi ex Fredegario, qui Sisenandi Vesigothorum Regis principatum orditur ab anno nono regni Dagoberti, cum Sisenandum anno 631. regnum iniisse constet: idemque tradit *Sentilam*, aliis Chintilam dictum, *qui Sisenando in regnum successerat, defunctum* esse *anno secundo Chlodovei Regis*, hoc est anno 639. uti Joannes Mariana probat. Dagoberti I. confirmantur anni principatus.

200. His omnibus aliud item gravissimum accidit argumentum ex tempore mortis Dagoberti secundi, quem anno 679. necatum fuisse in præ-

 fatio-

fatione Sæculi tertii oftendi, tum Fridegodi, tum Eadmeri auctoritate in Actis S. Wilfridi Epifcopi Eboracenfis. Tanti vifa eft eruditiffimo viro Godefrido Henfchenio horum fcriptorum auctoritas, ut cum ipfe in Diatriba de tribus Dagobertis, & in Exegefi præliminari ad Martii tomum tertium, vulgatam Dagoberti fenioris epocham conftanter retinuiffet, ac Dagoberti fecundi obitum rejeciffet in annum 687.; mutata tandem fententia (quæ optimi viri finceritas eft) hujus Dagoberti cædem fummoverit ad annum 680.; atque adeo Dagoberti fenioris itidem obitum ad calculum Valefianum revocaverit, id eft ad annum 638., ut legere licet in ejus Exegefi præliminari ad Aprilis tomum tertium. Sic ab omnibus tandem approbata eft Valefiana epocha de tempore obitus Dagoberti fenioris. Huic calculo coronidis loco noviffimum adjicio argumentum ex privilegio Joannis IV. Romani Pontificis, quod Sanctimonialibus *beatæ Mariæ & fanctæ Columbæ* conceffit rogatu Chlodovei, haud dubie junioris. Porro Joannes IV. anno 639. iniit pontificatum, eumque anno poft tertio Theodoro fucceffori morte fua refignavit. Jam ergo fumma rerum apud Francos potiebatur Chlodoveus fedente Joanne IV. hoc eft anno 639. vel in fequente. Hoc vero Joannis privilegium in Appendice hujufce tomi vulgatum habes, erutum ex pervetufto codice Thuaneo.

S Eligii ordinationis epocha expenditur.

Audoen. lib. 2. de vita S. Eligii c. 1.

201. Opponitur epocha beati Eligii ordinationis in Epifcopum Noviomagenfem: quæ ordinatio, referente Audoeno, facta eft eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Tunc quippe Eligius & Audoenus *convenientes fimul in civitatem Rotomagenfem quarto-decimo die menfis tertii*, feu Maji, *tertio anno Chlodovei juvenculi adbuc Regis*, *die Dominico ante Litanias confecrati funt Epifcopi*, Audoenus quidem *Rodomo*, Eligius autem *Noviomo*. Adverfæ partis auctores id referunt ad annum 646. quo Dominica dies Rogationes præcedens in quartum-decimum Maji diem incidebat. Qui certe annus, fi Chlodovei tertius regni erat, Chlodoveum anno 644. principatum iniiffe fatendum eft. Hunc nodum folvere tentant alii atque alii variis modis. Uni quippe interpolationem in hæc Eligii Acta irrepfiffe caufantur: in cujus rei argumentum proferunt locum ex initio libri 2. ubi *fancti viri* Eligius & Audoenus appellantur: quem titulum fibi, inquiunt, non tribuiffet Audoenus ejus operis fcriptor. Verum elogium iftud, quod communi nomine fibi atque Eligio aptat Audoenus, non magis ipfi repugnat, quam pleraque alia, quæ fibi fumpferunt illorum temporum auctores. Sic Willibaldus in Actis Sancti Bonifacii Epifcopi & Martyris agens de fua ac Lulli electione, fe ipfe ac Lullum *bonæ induftriæ viros* appellat. Sic Anaftafius Bibliothecarius de fe item fcribens in Scholiis ad Synodum VIII., fe primum inter Miffos Ludovici Imperatoris nominat his verbis: *Anaftafius Deo amabilis Bibliothecarius Romæ*. Quin etiam ipfe in vita Hadriani Papæ II. (fi tamen ipfe ejus fcriptor eft) fe fe *difertiffimum*, *fideliffimum* ac *prudentiffimum* dicit. Atque ut præmiffus Audoeni locus vitiofus fit, ubi Sancti nomen fibi ipfe affumit; certe integer eft alter de tempore ordinationis Eligianæ. Non folum enim in omnibus, quotquot vidi, ejus vitæ codicibus mff. fed etiam in ejufdem compendiis & exfcriptis præmiffæ circumftantiæ omnes adducuntur. Alius proinde modus folvendæ difficultatis afferendus eft. Ingeniofa plane & acuta mihi aliquando vifa eft Caroli Cointii ratio, qui Eligium quidem & Audoenum Maji die 14. Rotomagum conveniffe, at fequenti Dominica confecratos fuiffe fentit: qui calculus anno 640. recte convenit. At in veterrimo Noviomagenfis ecclefiæ Kalendario, quod libro Pfalmorum ab annis bene nongentis exarato præmiffum eft, aliifque, *ordinatio fancti Eligii* affignatur 2. *Id. Maji*, quo die hactenus celebratur. Non ergo diftingui poteft dies 14. Maji ab Eligii ordinationis die: nifi dixeris, ecclefiam Noviomagenfem hac in re

V. tom. I. Analect. pag. 111.

aber-

aberasse ab annis amplius nongentis : quod certe haud temere proferre licet. Denique Henschenius in Exegesi præliminari ad Aprilis tomum tertium, alias duas conciliandi hujus loci methodos adducit. Una est, ut Dominica ante Litanias sit Dominica quarta post Pascha, seu Dominica ante hebdomadam Rogationum sive Litaniarum. Altera ut octiduo citius Pascha celebraverint Galli, quemadmodum alias, anno 640. quo Eligii ordinatio contigerit. Utramque hanc methodum multis refellit Carolus Cointius in Annalium tomo 6. Et primam quidem satis confutat Audoenus ipse, cum hanc ordinationem statuat eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Non itaque octiduo ante Rogationes. Certe neque octiduanum Paschæ discrimen obtinuit anno 640. ut ex Clavii, aliorumque Paschalibus tabulis Cointius recte probat. In tantis ambagibus unum mihi modo succurrit, nimirum annum tertium *Chlodovei juvenculi adhuc Regis*, quo anno Eligii ordinationem reponit Audoenus, interpretandum esse habita ratione temporis, quo Chlodoveus, statim atque natus est, Neustriæ Rex designatus fuit. Id vero Fredegarius Scholasticus docet accidisse anno 12. regni Dagoberti, quo anno *Austrasiorum omnes primates, Pontifices, ceterique Leudes Sigiberti sacramentis firmaverunt, ut Neptricum & Burgundia solidato ordine ad regnum Chlodovei post Dagoberti discessum adspiceret*. Chlodoveus itaque Neustriæ Rex designatus est anno 12. regni Dagoberti, qui anno 633. respondet : adeo ut annus designati Regis Chlodovei tertius cum anno Christi 635. conveniat : quo quidem anno Dominica Rogationum in Maji diem 14. incidebat. Certe hunc ipsum Eliginanæ ordinationis annum statuit non modo Fridegodus Monachus in vita beati Audoeni, sed etiam vetustissimus auctor anonymus, qui Chronica Regum Francorum digerebat anno 855. Sic enim lego apud Labbeum. *Hujus Chlodovechi anno tertio, Incarnationis Dominicæ 635. sub Martino Papa, Audoenus & Eligius apud Rotomagum una die ordinantur Episcopi*. Fallit calculus hujus auctoris in Martini Papæ pontificatu : at forsan Eligianæ ordinationis annum recte assignaverit. Illud tamen in contrarium nonnullos moveat, quod Eligius ad Episcopatum promotus videtur non nisi post mortem Dagoberti, quam Audoenus refert in lib. 1. de gestis Sancti Eligii, ubi privatam ejus ac sæcularem vitam memorat. Sed facile reponi potest, Audoenum in eodem libro quædam etiam anticipato retulisse, ut mortem Martini Papæ, quæ sub extremum Eligii jam Episcopi tempus contigit. Hæc de epocha Eligianæ ordinationis dicta sunt, dum certior occurrat conciliandæ & illustrandæ veritatis via.

Coint. to. 6. pag. 670. & seqq.

Fredeg. cap. 76.

Labbe tom. 1. Bibl. novæ pag. 330.

212. Sigebertus, alter Dagoberti Regis filius natu major, paulo ante Chlodoveum fratrem e medio sublatus, unicum filium, nomine Dagobertum, moriens Grimoaldo palatii præfecto commendavit, ut ipsius opera in paterno regno confirmaretur. At ille pueri imbecillitate ad ejus perniciem abusus, Dagobertum tonso capite Clericum fecit ; & per Didonem Pictavorum Episcopum in Scottiam majorem, seu Hiberniam Scottorum insulam, perpetuo (si Deo ita visum esset) exsilio relegavit ; ejusque loco Childebertum filium suum Austrasiorum throno imposuit. Hæc apud veteres Francorum Annales legebantur de isto Dagoberto, de quo nihil amplius in posterum referunt. Primus inter nostrates Hadrianus Valesius Dagoberti in paternum regnum restitutionem observavit ; inter exteros Godefridus Henschenius : eamque tribus uterque argumentis probavere, nimirum auctoritate Willelmi Malmesburiensis Monachi, scriptoris vitæ sanctæ Salabergæ anonymi ; alteriusque item anonymi, qui beati Memmii Catalaunensis Episcopi gesta in litteras retulit. Tribus his auctoribus adjunxi alios duos in Sæculi tertii parte prima;

Dagoberti II. restitutio denuo item asserta.

ma; ſcilicet Fridegodum Poetam, & Eadmerum Monachum, in libello utrumque ſuo de vita S. Vuilfridi Epiſcopi Eboracenſis. Verum etſi tam illuſtre factum idoneis monumentis ſtabilitum videbatur; unus tamen deſiderabatur auctor Eddius Stephanus, a quo tam Vuillelmus Malmesburienſis, quam Fridegodus & Eadmerus auctoritatem acceperant. Hunc vero auctorem tandem ex Anglia, poſt multas ultro citroque miſſas epiſtolas, favente Deo accepi: ejuſque in hocce tomo exhibeo lucubrationem, qua luculentius nihil ad illuſtrandam Dagoberti reſtitutionem unquam afferri poteſt. Eddius quippe æqualis & familiaris fuit VVilfridi, rerumque ab eo geſtarum teſtis plerumque oculatus: cujus VVilfridi opera Dagobertus ab exſilio in thronum revocatus eſt. Eddius vero hac de re teſtimonium perhibet cap. 27. in hunc modum. *Poſtquam Deo amabilis Pontifex noſter in* Freis *biemaverat, populum multum Domino lucratus; verno tempore adveniente cæptum iter, Deo adjuvante, ad ſedem apoſtolicam cum comitibus carpebat, veniens ad Francorum Regem nomine* Daegberht, *qui eum cum honore manſuetiſſime pro meritis ejus anteactis in eum ſuſcepit. Nam ſupra dictus Rex in juventute ſua ab inimicis regnantibus in exſilium proditionis pulſus, navigando ad Hiberniam inſulam, Deo juvante, pervenit: Poſt annorum circulum amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem a navigantibus audientes, miſere nuncios ſuos ad beatum VVilfridum Epiſcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad ſe invitaſſet, & ſibi ad Regem emiſiſſet. Et ſic ſanctus Pontifex noſter perfecit, ſuſcipiens eum de Hibernia venientem, per omnia ditatum, & viribus ſociorum elevatum magnifice ad ſuam regionem emiſit. Et hinc Rex beneficiorum ejus memor erat, diligenter poſcens, ut in regno ſuo Epiſcopatum maximum ad civitatem Streitburg pertinentem ſuſciperet: & eum nolentem accipere, cum muneribus & donis magnis, & cum* DEODATO *Epiſcopo ſuo duce ad apoſtolicam ſedem emiſit*. Hactenus Eddii verba: cujus hac in re auctoritas inſtar omnium eſſe debet, & Dagoberti reſtitutionem mirifice illuſtrat.

Quo tempore facta. 203. Unum hic ſupereſt diſcutiendum, nimirum quo tempore Dagobertus ex Hibernia in Auſtriam reverſus ſit. Henſchenius in Exegeſi „ præliminari ad Aprilis tomum tertium, id factum arbitratur circa an„ num 661. quo tempore, inquit, Vuilfridus erat charus Regi Oſvvio, „ ejuſque filio Alfrido, ac reliquis regni Proceribus, ut facilius potuerit Dagoberto auxiliari. At Valeſius, & poſt eum Carolus Cointius, Dagoberti reditum in patriam rejiciunt poſt mortem Childerici Regis: quo extincto, a VVlfoaldo Majore domus regiæ, & a ceteris Auſtraſiorum Optimatibus ex Hibernia revocatus ſit, & in regnum patrium reſtitutus. Et ego quidem Dagoberti ex Hibernia reditum exiſtimo contigiſſe poſt mortem vel Chlotharii Regis, vel Childerici ejus fratris. Primum quia jam adultæ ætatis erat Dagobertus, cum in Galliam revocatus eſt. Expendenda ſunt ſuperiora Eddii hæc verba. *Poſt annorum circulum*, quam ſcilicet exſilio deportatus in Hiberniam fuerat Dagobertus, *amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem a navigantibus audientes, miſere nuntios ſuos ad beatum VVilfridum Epiſcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad ſe invitaſſet, & ſibi ad Regem emiſiſſet. Et ſic ſanctus Pontifex noſter perfecit, &c.* Itaque jam tum *perfectæ ætatis* erat Dagobertus, id eſt annos minimum viginti natus, qui ſub annum 650 prodiit in lucem. Deinde jam Epiſcopus erat Vuilfridus, qui nonniſi anno 664. Epiſcopus conſecratus eſt; nec ante annum 669. in ſedem Eboracenſem admiſſus: quam poſtea pacifice rexit per annos fere novem, Egfridi per id tempus amicitia uſus; quo tempore Dagoberto in patriam revertenti auxilium ferre potuit. Ad hæc, ab amicis & propinquis revocatus eſt Dagobertus, ut *ſibi in Regem* præfice-

re-

retur: idque statim ab ipsius reditu consecutum esse satis declarat Eddius in cap. 31. ubi Episcopum quemdam ejusdem Dagoberti cædis conscium inducit, Wilfrido insultantem in hunc modum: *Qua fiducia tam temerarie per Francorum regionem pergis, qui dignus es morte, quia nobis Regem subsidio tuo factum exsilio emisisti?* Quod sane improperium Wilfrido non objiceretur, si tantum reversionis auctor, non etiam recuperandi regni adjutor Dagoberto fuisset. Ex his consequens est, Dagobertum non ante Chlotharii mortem, quæ anno 669. accidit, in patriam revertisse, atque Austrasiæ throno fuisse admotum.

204. Insigne hujus restitutionis argumentum nobis suppeditat Paulus Warnefridi in libro 5. de gestis Langobardorum ubi Grimoaldus Langobardorum Rex cum Dagoberto pacem iniisse memoratur eo anno, quo ipse e vivis sublatus est. Ita enim scribit Paulus in lib. 5. cap. 32. *Hac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo Rex Grimoaldus pacis firmissimæ fedus inierat.* Observatu maxime dignus est hic locus: cui illustrando ostendere convenit, quo tempore initum sit hoc fedus. Id vero perspicuum fit ex subsequentibus Pauli verbis. *Cujus Grimoaldi vires Bertaridus apud Francorum patriam constitutus metuens, egressus e Gallia ad Britanniam insulam Saxonumque Regem properare disponit.* Tum idem Auctor subdit capite insequenti, Bertaridum, cum Oceani fretum quod inter Galliam Britanniamque insulam interjacet, nave trajiceret; cælesti voce admonitum fuisse, *ut in patriam suam reverteretur*: nimirum quia *tertia jam die Grimoaldus ab hac luce subtractus* erat. Nunc, quo anno id contigerit, explorandum est. Si Paulus Grimoaldo annos regni novem recte tribuit, non anno 673. ut Baronius existimavit, sed 671. interriisse dicendus est. Quippe Grimoaldus anno Christi 663. regnare occœpit, cum sexto regni sui anno, mense Julio, Indictione 11. id est anno Domini 668. edictum Rotharis emendasse, & auxisse se dicat. Unde Hadrianus Valesius recte infert, Grimoaldum anno 671. decessisse. Itaque jam ante hunc annum Dagobertus in Galliam reversus erat, utpote qui ante Grimoaldi obitum pacis fedus cum eo inierat; ob idque Bertaridus, qui a Grimoaldo regni sortitione spoliatus exsulabat in Gallia, fugam in Angliam cogitabat. Hic est Bertaridus, quem Wilfridus Romam adiens, salutato Dagoberto, jam in regnum restitutum invisit, a quo perhumaniter acceptus est, ut tradit Eddius in prælaudato capite 27. ubi eum *Berchterum Campaniæ Regem* appellat. Hunc vero locum de Bertarido ut exponerem, viso Eddii testimonio admonuit me vir, cum de republica litteraria, tum de me optime meritus Hadrianus Valesius, ut suo loco fusius ostendam *. Hinc intelligimus, Dagobertum mortuo Chlothario in patriam ab Austrasiis revocatum fuisse, cum Childericus ad capessendum Neustriæ regnum advolavit; tumque fedus pepigisse cum Grimoaldo, ut ejus amicitia adversus æmulos se tutum præberet. Constat tamen eumdem Dagobertum non statim integro Austriæ regno potitum fuisse, cum Childericus utrumque principatum sibi retinere conatus sit: immo etiam Theodoricus ejus frater ac successor, quo regnante Ebroinus Major-domus Trajectensem Episcopatum, qui Austriæ regno continebatur, expulso Landeberto commisit Faramundo, suarum partium fautori. Henschenius in novissima Exegesi existimat, Alsatiam & provincias dumtaxat Transrhenanas huic Dagoberto principio cessisse, eumque cum Childerico pacem tenuisse. Id secus accidit cum Theoderico, contra quem Dagobertus de finibus regni dimicavit. Hæc de restitutione Dagoberti.

Vales. in rerum Francic. lib. 19. p. 128.

* hic pag. 675.

Dagoberti ejusdem genus ac tempus mortis.

205. Non minus illustre est Eddii testimonium de nece ejusdem Regis, quem VVilfridus, cum ex Romano itinere in patriam se reciperet, in Gallia didicit. Rem gestam Eddius ita commemorat in cap. 31. *Per-*

gen-

gente sancto Præsule nostro ab apostolica sede cum triumphali judicio per Campaniam, & montana transcendente, in regionem Francorum pervenit: ibique nuper amico suo fideli DÆGBERHTO *Rege per dolum Ducum & consensu Episcoporum (quod absit) insidiose occiso: ex quibus unus cum ingenti exercitu obviavit, cogitans impie in corde suo insidias, nisi Deus restitisset ei, sodales suos omnes spoliatos aut in servitutem redigere, aut vendere sub corona, seu rebellantes occidere, atque Pastorem sanctum nostrum anxiatum in custodia usque „ ad* EFRUINI *Ducis reservare judicium. Interrogavitque eum Episcopus, „ dicens: Qua fiducia tam temerarie per Francorum regionem pergis, qui di„ gnus es morte, quia nobis Regem subsidio tuo factum exsilio * emisisti? Dissi„ pator erat urbium, consilia seniorum despiciens; populos, ut Roboam filius „ Salomonis, tributo humilians; ecclesias Dei cum Præsulibus contemnens: „ quorum malorum pœnas luens occisus; cadaver ejus humatum jacet. Sanctus „ vero Pontifex humiliter respondit Episcopo: Veritatem dico in Christo Jesu, „ & per sanctum Petrum Apostolum non mentior, quia talem virum exsulan„ tem, & in peregrinatione degentem, secundum Dei præceptum Israelitico, „ qui accola fuit in terra aliena, auxiliatus enutrivi, & exaltavi in bonum, „ & non in malum vestrum.*

* f. ex exsilio.

206. Hic in primis observandum est tempus, quo Wilfridi reditus iste Roma contigit, adeoque Dagoberti cædes. Wilfridus ab Egfrido Rege abalienatus, ex Anglia solvit in Frisiam anno 678. ibique cum S. Willebrordo hiemem exegit. Tum Dagobertum Austrasiorum Regem invisit; & post aliquantam apud eum moram, transscensis Alpibus a Berchthero seu Bertarido Langobardorum Rege benigne acceptus, Romam tandem pervenit sub autumnum anni 679. Deinde Octobri insequente cogitur Synodus Episcoporum 50. in qua purgatus est Pontifex sanctus, qui Romæ hiemavit: ac demum Concilio 125. Episcoporum interfuit, Monotheletarumque hæresim signo suo diris addixit. Hæc omnia tum ex Wilfridi Actis ab Eddio scriptis, tum ex observationibus a me appositis constant. Istius porro Concilii, quod anno 680. celebratum esse Conciliorum acta docent, tempus signantius exprimit unus Eddius Stephanus in cap. 50. nimirum *in sancto Pascha, tertia die*. Postmodum Roma revertens Vuilfridus, cum Franciam attigisset, obvium habuit Episcopum, qui ipsi beneficium Dagoberto impensum exprobravit, ejusque interitum nuntiavit, uti superior Eddii locus ostendit. Recens igitur erat tum Dagoberti cædes; quæ proinde vel sub finem anni 679. vel sub Pascha anni insequentis accidisse dicenda est.

207. Deinde in præmisso Eddii testimonio advertendum est, Dagoberbertum *per dolum Ducum, & consensu Episcoporum* quorumdam *insidiose occisum fuisse*, hoc est factione Optimatum aliquot regni Austrasiani, conspirantibus Pseudepiscopis nonnullis, iis nimirum, qui Ebroini partibus favebant. Illud argumento est, quod Episcopus ille, qui Vuilfrido *cum ingenti exercitu*, id est cum multis armatis, obviavit, eum ad *Efruini* seu Ebroini *Ducis judicium reservare* minabatur. Istius porro factionis origo nata videtur hoc pacto. Cum enim mortuo Childerico Ebroinus Luxovio, ubi in monachum attonsus fuerat, excessisset; Majoris domus officium apud Austrasios invadere conatus est obsistente Vvsoaldo, cui Austrasiorum pars adhæsit, pars Ebroino. Qui Vulfoaldo adhærebant, Dagobertum opitulante Vuilfrido ex Hibernia reversum, & Austriæ parti jam imperantem, eidem regno insolidum præficere moliebantur. Ex adverso Ebroinus alium Regem, nomine Chlodoveum, quem Chlotharii quondam Regis filium fingebat, Francis omnibus imponere conatus est, quos ad partes suas pertraxerat. Hæc anno 673. contigere. Tum Ebroinus ut plures per fas, nefasque sibi conciliaret; Episcopatus perversis pastoribus tradidit, legitimis ejectis: ut Trajectensem Faramundo in locum Lan-

Landeberti in exsilium pulsi; Treacensem Vvaimero Campaniæ Duci, qui ambo, id est Faramundus & Vvaimerus, Ebroini facinorum fautores erant. Dein anno 674. cæso Leudesio Majore-domus in Neustria, Ebroinus cum Theodorico Rege in gratiam rediit, & in pristinam dignitatem restitutus est. Sic Ebroino apud Neustrasios agente, summam rerum apud Austrasios paulatim sibi vindicavit Dagobertus, & de regni finibus (ut S. Salabergæ gestorum scriptor ejus temporis docet) collatis cum Theodorico Rege signis dimicavit. Sed cum Pseudepiscopos illos, aliosque Ebroini satellites exagitaret; hi conjuratione in eum facta, necem ipsi intulerunt.

208. Quia vero in Austrasia contigit hæc cædes; nequaquam credibile est, Dagobertum Sigeberti filium, Austrasiorum Regem, in Rotomagensi S. Audoeni basilica fuisse sepultum. Cum enim infensum habuerit Theodoricum Regem, maxime vero Ebroinum; tantum ei honorem delatum fuisse, ut ejus corpus Rotomagum transferretur tumulandum, nemo facile sibi in animum induxerit. Neque moror Fridegodum sæculi 10. scriptorem oscitantem, qui non solum Dagobertum hunc, sed etiam Childericum Theodorici fratrem, & uxorem ejus Bilhildem cum filio, Beretrudem quoque Reginam Chlothario secundo nuptam, in eadem S. Audoeni ecclesia sepultos fuisse affirmat, egregio plane commento: cum horum tumuli hactenus extent in basilica S. Germani a Pratis apud Parisios; nec de eorum translatione Rotomago istuc facta ulla vel mentio, vel occasio afferri possit. Nulla proinde fides homini de Dagoberti secundi sepultura rem a veri similitudine adeo alienam referenti. Hinc asserere non dubitem, Dagobertum, qui Satanaci humatus, atque ante annos sexcentos cultus est, non alium esse a Dagoberto II. Austrasiorum Rege: qui quod innocens ab adversariis nefarie cæsus sit, a posteris Martyr habitus est pro more illius ætatis. Et siquidem ejus martyrii diem 10. Kal. Januarii recte statuit anonymus auctor, qui de Dagoberto Satanacensi scripsit, eum desinente anno 709. interiisse dicendum est. Certe eumdem quoque diem vetus Kalendarium, quod Psalterio Emmæ Francorum Reginæ, Lotharii uxoris, præfixum est, his omnino verbis assignat. 10. *Kal. Januarii* SANCTI DAGOBERTI REGIS ET MARTYRIS. Is apud Satanacenses colitur 4. *Non. Septembris*, qui translationis ejus est dies. Ex hoc porro Kalendario seu Psalterio, quod in Remigiana apud Remos Bibliotheca etiam nunc habetur, intelligimus, S. Dagobertum Satanacensem *Regis* nomine ante annos septingentos ornatum fuisse. Sepultura.

209. Antequam Vvilfridum dimittamus, quædam observare juvat de Dalfino Lugdunensi Episcopo, quem Vvilfridus adolescens Romam adeundo, indeque redeundo invisisse perhibetur apud Eddium Stephanum, Bedam, aliosque eorum sequaces. Existimaveram cum viris doctis, Dalfinum hunc non alium esse ab Annemundo Lugdunensi Episcopo, cui competere videbatur non modo temporis ratio, sed etiam mortis genus, quod prælaudati auctores Dalfino tribuunt. Postea vero cum in manus meas incidisset Annemundi Testamentum pro puellari S. Petri Monasterio Lugdunensi, non penitus sincerum, in quo Annemundus memorat *fratrem* suum, *nomine* DALFINUM; suspicio mihi injecta est, num esset is Dalfinus a Beda & Eddio commendatus, qui fratri Annemundo successerit in sede Lugdunensi. Sed quoniam neque in recentioribus Lugdunensium Pontificum indicibus, neque in vetustioribus duobus a Petro Francisco Chiffletio in suo Paulino editis, ullus Dalfini nomine ejus sedis Episcopus invenitur; rem in medio relinquere satius visum est: tametsi apud me plurimum valeat Eddii ac Bedæ comparium scriptorum auctoritas, qui Dalfinum Lugdunensem Episcopum appellant. Hæc sunt quæ

de

de Vvilfrido, deque Dagoberto Austrasiorum Rege observare operæ pretium duxi, occasione & argumento acceptis ex Eddii libello: quod præclarissimum Gallicanæ, Anglicanæque historiæ monumentum suppeditat hic tomus.

Walæ Epitaphium auctore Paschasio.

210. Non minus illustris est Paschasii Radberti lucubratio de gestis venerabilis Vvalæ Corbejensis Abbatis. EPITAPHIUM ARSENII inscribit Auctor. Epitaphium quidem, id est laudatorium opus, quo hominem pietate insignem recens mortuum prosecutus est, eum ad modum, quo S. Hieronymus Nepotiani, Paulæ, Marcellæ, & Fabiolæ epitaphia fusiori oratione explicavit; & ante eum Gregorius Nazianzenus Basilii Magni *epitaphium*, seu orationem funebrem scripsisse dicitur apud Ursum in præfatione ad Basilii Vitam Amphilochio adscriptam. ARSENIUM vero appellat Vvalam Paschasius, uti etiam in Præfatione ad librum de Corpore & Sanguine Domini, non solum usitato Carolinis temporibus more viros insignes adjectitiis cognomentis efferendi; sed maxime ut totam Vvalæ historiam fictis nominibus adumbraret, ne pleraque facta in ea relata, eorumve auctores (quæ invidiam ipsi conflare poterant) a quibusvis statim intelligerentur. Neque vero fortuita personis nomina tribuit, sed dignitati ac moribus cujusque accommoda; Imperatoribus, Regibusque imperatoria & regia. Arsenium porro appellat Vvalam ob gratiam lacrymarum, qua is, ut Arsenius quondam ille celebris Asceta, præditus erat. Bernardum autem Septimaniæ Ducem vocat Nasonem eam forsan ob causam, (ut recte augurari mihi videtur præstantissimus vir Carolus Fresnius) quod ex patre Guillelmo, quem curti seu brevis nasi fuisse ferunt, processerit. Hæc historia duobus constat libris, quorum prior privatam Vvalæ vitam; posterior lugubrem exauctorationis Ludovici Augusti scenam repræsentat: adeo ut arcana hæc omnium ejus rei calamitatum historia, & veluti ἀνέκδοτος dici possit. Totam autem istius facti causam rejicit Paschasius in Bernardi Septimaniæ Ducis ac Imperatoris Cubicularii obscenos mores, feritatem, & nimiam cum Juditha Augusta consuetudinem. Qua in re Paschasio, auctori non minus gravi quam pio, rerum gestarum plerumque testi oculato, nemo jure fidem abrogare potest. Is enim nulli parti favebat præter æquum. Primum, quia Vvala per hos motus apud Lemanum lacum exsulante, ut in ejus Epitaphio legitur lib. 2. cap. 10. Paschasius legatione functus est pro Ludovico Augusto: cui proinde suspecta non erat ipsius fides. Deinde neque in Bernardum (quantumvis acrioribus eum verbis passim insectetur) prave affectus erat Paschasius: siquidem Vvala, cui is adhærebat, Bernardi sororem in matrimonium duxerat. Certe Nithardus, regiæ familiæ scriptor, Ludovici Pii sororius, Carolo ejus filio addictissimus, non minus acerbe invehitur in Bernardum in libro primo, ubi Bernardus *republica abusus, quam solidare debuit, penitus evertisse* perhibetur, & sub initium libri 2. idem Caroli Calvi mandatum insuper habere solitus, in ejus offensam incurrisse propter *seductiones, quas patri fecerat, & hactenus illi faciebat*. Hinc *grandia moliens, summisque inhians, majestatis reus, Francorum judicio, jussu Caroli in Aquitania capitalem sententiam subiit anno* 844. ut tradunt Annales Bertiniani, in quibus etiam *tyranni* nomine afficitur. Præter ea neque a partibus Lotharii stabat Paschasius. Huic rei illud argumento est, quod cum a Proceribus nonnullis Lothario monarchia deferretur, obstitit cum Vvala Paschasius. Ad hæc Carolo Calvo, Judithæ Augustæ filio, acceptissimus fuit: a quo ejus electio in Abbatem Corbejensem probata est: cui etiam librum de Sacramento altaris, ab se olim compositum, obtulit in Natali Domini cum insigni epistola, observantiæ in Carolum plena, quam in tomo sequenti, Deo dante, proferam in lucem.

Auctoris hujus fides.

Nithard. lib. 1. ad an. 829.

Pasch. lib. 2. de Wala c. 18.

Walæ sanctimonia.

211. Ceterum Vvalæ sanctimoniam egregie commendant Paschasii libri duo

duo de ejus epitaphio, maxime primus, in quo privata ipsius vita describitur. Is quippe jam inde ab ineunte instituti monastici tirocinio (ut cetera ejus acta hic omittam) ita comparatus ad pia officia fuisse memoratur, ut *in die agrum corporis sui refunderet sudoribus*; *in nocte vero fletibus*. Et nocte quidem *somno expleto parvissimi temporis non minus ante vigilias Fratrum, quam post vigilias coram sanctis altaribus prostratus humo jacebat; lacbrymarum imbre solum rigabat*: fateturque Paschasius, *sæpe vidisse se loca suis manantia lacbrymarum imbribus, & conspexisse oculos pæne consumptos a fletibus*. Ubi observare convenit, moris fuisse olim apud majores nostros, ut sive ante, sive post matutinum officium, Fratres orando altaria circumirent: quem ritum *post Matutinos ante Primam* instituerat Benedictus Anianensis, ut tradunt Monachi Sancti-Gallenses in epistolæ suæ capitulo 31. Quin etiam apud laicos id in usum transierat testante Prudentio Tricassinensi Episcopo in sermone de sancta Maura, quam quondam *adspexit, artius amplectentem & osculantem altare, ubi corpus beatæ virginis Mastidiæ requiescit; & ad pedes ejusdem altaris lacbrymarum suarum rivulum* effundentem. Ea res in memoriam revocat aliud ejusdem Mauræ insigne factum: quæ *hanc a tenera ætate consuetudinem observavit*, ut *quotidie* coram triplici Salvatoris effigie *se toto corpore prosterneret in ecclesia Apostolorum* cathedrali apud Trecas: *ubi tribus modis Imago depingebatur Salvatoris, nempe tamquam pueri sedentis in gremio Matris; tamquam magni Domini sedentis in solio majestatis; & tamquam juvenis pendentis in patibulo crucis*. Ex hoc vero facto confirmatur id, quod superius conjiciebam *, Gallos scilicet religiosiores sæculo nono (quo tempore B. Maura florebat) non omnem sacris Imaginibus cultum detrectasse; neque a salutationibus, & capitis saltem ad eas inclinationibus abstinuisse.

Id. lib. 1. c. 10. hic pag. 471.

V. Append. hic p. 742.

* num. 41

212. Alia multa sunt, quæ hic observare possem, nisi Præfatio mea jam excederet modum. Hoc in genere adducere liceret historiam Otgerii, regnante Carolo Magno, herois olim celebratissimi, nostris vero temporibus obscurissimi, quem Pugnatorem seu Prœliatorem fortem appellabant: deinde observationes meas de Vetula civitate Vellavorum, ac Dissertationem de veterum Novitiarum origine atque usu, in Appendice nostra editas: ad hæc singularem locum ex Manuali Duodanæ, uxoris Bernardi Septimaniæ Ducis ac Ludovici Pii Camerarii: quo in loco Duodana LUDOVICUM *fratrem* suum vocat. An Ludovicum Pium? Verba ejus expendenda sunt. *Incboatio hujus libelli secundo anno obitus Ludovici quondam mei fratris*, 2. *Kal. Decembris*, *S. Andreæ Missa inchoante*, *sancto Domini Adventu*: *finitus est autem*, *auxiliante Deo*, 4. *Non. mensis Februarii*. Inchoatus est autem liber paulo post nativitatem, certe ante lustrationem seu tinctionem Bernardi, ejusdem Duodanæ alterius filii: quem *anno sequente* obitum Ludovici Augusti, & quidem 11. *Kal. April.* natum esse dicit in præfatione Manualis sui: additque in capite 7. ejus nomen se ignorare, utpote qui necdum baptismatis gratiam percepisset. Præterea scriptus est liber iste ante mortem Bernardi Duodanæ mariti, ut fidem facit præfatio: quem Bernardum anno 844. interiisse constat. Denique Vuillelmus, cui Manualem suum nuncupavit Duodana, tum sexdecimum annum agebat, ut divinare licet ex his verbis capitis 68. *Quadrans in quatuor jam habes annos usque perductos*, id est, si quid hic capio, quater quatuor annos. Vuillelmus porro natus est *anno* 13. imperii Ludovici Augusti, id est anno 826. 3. *Kal. Decemb.* uti habet Manualis præfatio: ac proinde annus ejus sextus-decimus conveniebat cum anno 842. qui secundus erat a morte Ludovici Pii. Si eruditis viris placet hæc observatio, Duodana seu Dodana inter liberos Caroli Magni (quod nemo hactenus dixit) connumeranda est. Et fortasse huc facit, quod nuptiæ Duodanæ cum Bernardo celebratæ sunt *in Aquisgrani palatio*.

hic p. 757.

213. Alias observationes remitto in istius Sæculi tomum secundum: quem

jam

jam magna ex parte dispositum continuo edidissem, si aliquantisper ab opere respirare non cogerent afflictæ valetudinis vires. Neque vero facile sive studiorum, sive typographici operis labores sustinere solus valuissem, nisi languentem relevasset noster Michael Germanus, studiorum meorum socius & adjutor. In fine magnam à lectoribus meis mercedem retulero, si Deum opt. max. pro me orent, ut mihi & gratiam ad patiendum augeat, & vires ad agendum : quatenus operi jam aliquantum provecto supremam imponere manum valeam, si quid conferat in Dei gloriam, & in Reipublicæ Christianæ ac monasticæ utilitatem.

Vitas sanctorum virorum & virtutes eorum, qui a mundo recesserunt sua recte facta occultandi studio, investigent Dei amantes homines, quo illorum institutum imitentur.... Auditio quippe *earum rerum, quas præclare sancti viri gesserunt, dum viverent ; & diligentia cognoscendi præclara illorum opera, multum iis quos ea meditatio exercuerit, prodest. Lampas enim velut quædam est : cujus usi lumine, & agnoscant & faciant ea, quæ, licet utilia, tamen ignoraverant eatenus.* Sanctus Nilus Senior in Oratione laudatoria Albiani.

CHRO-

CHRONOLOGIA BREVIS
AD PRIMAM PARTEM
SÆCULI QUARTI BENEDICTINI.

SUMMI PONTIFICES.

Anno 795. *Leo* III. sedit annos 20. menses 5. dies 17.
816. *Stephanus* IV. an. 1. mens. 4. dies 3.
817. *Paschasius* I. ann. 7. mens. 3. dies 16.
824. *Eugenius* II. ann. 3. mens. 2. dies 23.
827. *Valentinus* per dies tantum quadraginta.
827. *Gregorius* IV. ann. 15. mens. 4.
844. *Sergius* II. ann. 3. mens. 1. dies 2.
847. *Leo* IV. ann. 8. mens. 3. dies 5.

IMPERATORES.

Anno 800. *Carolus* Magnus imperavit annos 13. mensem 1. dies 5.
814. *Ludovicus* Pius ann. 26. mens. 4. dies 3.
840. *Lotharius* post patris obitum ann. 15.
855. *Ludovicus* II. post obitum patris ann. 20.

FRANCORUM REGES.

Anno 800. *Carolus* Magnus Regnum partitus anno 768. cum fratre *Carolomanno*, Austriam & Burgundiam cum Aquitaniæ portione eidem reliquit. Anno 771. mortuo germano summam rerum obtinet solus: dein anno 774. Italia potitur, subacto Desiderio Langobardorum Rege; anno demum 800. Romæ coronatus Imperator a Leone Papa, die 25. Decembris.

814. *Ludovicus* Pius Regnum Aquitaniæ regendum suscepit anno 781. Defuncto patre, Galliarum & totius Germaniæ Regnum adeptus cum Imperatoria dignitate anno 814. imperavit annis 25. mens. 4. dies 3.

840. *Carolus* Calvus Neustriam & alias Regni Francici ditiones adeptus Galliæ, Tetrarcha vixit ad annum 850 quo Lotharii regni partem sibi comparavit: deinde anno 875. Italiam & Imperatoris dignitatem consequutus est.

LOTHARII REGNI REGES seu TETRARCHÆ.

Anno 840. *Lotharius* Imperator a morte patris Lotharii Regnum rexit ann. 15.
855. *Lotharius* secundus ann. 14.
Provinciam seu Burgundiæ Transjuranæ Regnum annos 8. rexit *Carolus* Lotharii Imp. filius.

AQUITANIÆ REGES.

Anno 781. *Ludovicus* Pius ab anno 781. ad obitum patris Aquitaniæ Regnum tenuit ann. 38.
817. *Pippinus* Aquitaniam regendam suscepit ad annum 838. seu annis 21.
840. *Carolus* Calvus ann. circ. 20.

FRANCIÆ ORIENTALIS seu BAJOARIÆ REGES.

Anno 834. *Ludovicus* Transrhenanus ab initio Franciæ Orientalis seu Bajoariæ regno regnavit an. 42. ab obitu patris ann. 36. mens. 2. dies 8. Lege quæ de initio ejus principatus observo hic pag. 527.

ITALIÆ REGES.

Anno 781. *Pippinus* cum Carolo patre Italiam regit ad annum 810. seu annis 29.
810. *Bernardus* Pippini filius anno 816. excæcatus vitam finivit post regni annos 6.
817. *Lotharius* Aquisgrani Romanorum Imperator anno 817. una cum patre salutatus, Italiæ seu Langobardiæ regnum Ludovico filio consignat anno 844.
844. *Ludovicus* anno 844. Italiæ seu potius Langobardorum Rex a patre creatus anno 849. Imperii sumsit insignia: regnavit ann. 31. imperavit ann. 20.

BRITANNIÆ INSULÆ REGES.

Anno 800. West-Saxonum Rex *Egbertus*, aliis Egbrithus & Egbrehtus, insulæ fere totius Monarcha, unitis Cantiæ, Northumbrorum, Merciorum, & Saxonum occidentalium regnis, regnavit annis 37. mortuus anno 836. successorem habuit filium Ethelvvlfum seu Edelulfum, qui anno 856. morte correptus est, diviso inter duos filios, *Ethelbaldum*, qui Saxonibus occidentalibus; & *Ethelbertum*, qui Cantiis, aliisque imperaret, principatu.

796. Merciorum Rex *Kenvvlfus* obiit anno 819. ex Epitome Saxonica: post quem *Ceolvvlfus* regnum capessit, tenuitque ad annum 821. quo *Beornulfus*, eum ex throno deturbat. Huic post annos tres successere *Ludecanius* in annos duos, *Vvithlafius* seu Vvilafus in annos 13. per annum 827. regno spoliatus ab Egberto Vvest-Saxonum Rege, at sequenti anno restitutus. Hunc excepit *Beortvvlfus* in annos 13. postea *Burbredus* anno 852. in annos 20.

805. *Cutbredo* anno 805. mortuo successor datur *Baldredus*, qui ab Egberto Rege spoliatus est anno 823.

795. Northumbrorum regnum Ethelredo Rege interfecto, post annorum 33. interregnum, occupavit idem Egbertus. Nominantur tamen quidam Northumbrorum Reguli, qui Danicis temporibus vixere.

HISPANIÆ REGES CHRISTIANI.

Anno 791. *Alfonsus*, cognomento Castus, regnavit an. 52. mens. 5. dies 13.
843. *Ramirus* Rex ann. 7. integros.
850. *Ordonius* ann. 12. inchoatos.

SANCTI & MONASTERIORUM ORIGINES.

Anno 803. *S. Anselmus* seu Arsenius Abbas Nonantulanus in Italia, condidit Monasteria Fananum anno 750. Nonantulanum anno 752. tum oratoria duo Vicentiæ, & aliud sanctæ Justinæ Martyris Cœnobium in loco Susonia.
809. *S. Liudgerus* Episcopus Mimigardefordensis, Vverthinensis ad Ruram Cœnobii an. 793. & Helmenstadiensis in Ducatu Brunsvvicensi auctor.
809. *S. Amandi* Episcopi Trajectensis corporis elevatio secunda in Elnonensi monasterio facta.
811. *V. Harduinus* Reclausus monasterii Fontanellensis.
circ. 812. *S. Vvillelmus* Dux ac monachus Gellonense in Gallia Cœnobium, nunc S. Vvillelmi in deserto, erigit in Septimania ad Araurim fluviolum anno 804.
814. *S. Angilbertus* Abbas Centulensis in Gallia,
815. melius *B. Alcuinus* Abbas & Levita in Gallia, Caroli Magni Imperatoris Præceptor.
804.
818. *V. Josue* Abbas monasterii S. Vincentii ad Vvlturnum in Italia,
821. *S. Benedictus* Abbas Anianensis in Gallia Narbonensi, Anianense condit Cœnobium circiter annum 782. Idense anno 815.
820. *V. Eigil* Abbas Fuldensis in Germania.
824 *Vvetini* monachi Augiensis Visio & obitus.
825. *S. Hucberti* Episcopi Tungrensis Translatio in monasterium Andaginense. Miracula ejusdem Sancti.
826. *S. Adalbardus* Abbas Corbejensis in Gallia, Corbejæ novæ seu Saxonicæ auctor cum Vvala fratre anno 822.
826. *S. Findanus* Reclusus Rhinaugiæ in Suevia, a Vvolfehardo ejus Cœnobii conditore & Abbate primo exceptus.
826. S. Sebastiani martyris & S. Gregorii Papæ translatio in Suessionense S. Medardi Cœnobium.
828. Item sanctorum Tiburtii, Marcellini, &c.
827. SS. Marcellini & Petri martyrum translatio in monasterium Seligenstadiense sub idem tempus ab Eginhardo constructum.
circ. 830. *S. Antoninus* Abbas Surrentinus.
830. *S. Glodesindis* Virginis & Abbatissæ Mettensis Translatio.
830. *S. Juniani* Abbatis translatio e Mariacensi monasterio in Nobiliacense apud Pictones circiter annum 799. constructum.
Item Delatio corporis ejusdem S. Juniani in Synodum Carrofensem.
835. *S. Ansegisus* Abbas Fontanellensis & Luxoviensis, Capitularium auctor.
833. *S. Balthildis* Reginæ Francorum, dein Monachæ Kalensis translatio.
835. *V. Vvala* Abbas Corbejensis in Gallia, cum Adalhardo fratre Corbejæ novæ seu Saxonicæ institutor anno 822.
836. *S. Viti* Martyris translatio in Saxoniam, ubi de origine Corbejæ novæ anno 822. exstructæ; itemque Parthenonis Herfordensis.
836. *S. Filiberti* Abbatis Translatio ex monasterio Heriensi in varia Galliæ loca, ubi Deensis monasterii initia.
838. *B. Etheldrita* Reclusa in Cœnobio Crulandensi.
840. *S. Aldricus* Archiepiscopus Senonensis, ubi Ferrariensis Cœnobii primordia.
842. *S. Barnardus* Archiepiscopus Viennensis, Ambroniacense & Romanense monasteria condidit circa annum 800.
843. *S. Ardo*, cognomento Smaragdus, Anianæ monachus, & Benedicti Anianæ Abbatis vitæ scriptor.
846. *S. Gorgonii* Martyris translatio in Majus Monasterium in Gallia.
846. *S. Hildemannus* ex Corbejensi in Gallia monacho Episcopus Bellovacensis.
852. *S. Vedasti* Episcopi Atrebatensis Inventio corporis & miracula.
853. *V. Marcvvardus* Abbas Prumiensis apud Trevirenses, ubi agitur de conditione Prumiensis Cœnobii anno 764. erecti, ac de translatione sanctorum Martyrum Chrysanti & Dariæ in monasterium S. Naboris a Chrodegando Mettensi Antistite fundatum. Postremo de Lothario Imperatore ac Prumiensi monacho.
853. *V. Haimo* ex monacho Fuldensi Episcopus Halberstadensis.
855. *S. Folcuinus* Episcopus Tarvennensis in Gallia.
855. S. Vincentii Levitæ & Martyris translatio ex Hispania in Castrense Galliæ monasterium, ejusdemque Sancti miracula.
circ. 855. *S. Euticius* Abbas Gallus, & quidem Balmensis virorum (ut creditur) Cœnobii, cujus auctor primarius dicitur.
circ. 855. *Otgerius* & *Benedictus* nobiles Franci in Faroniano sanctæ Crucis apud Meldos Cœnobio monachi, quorum ibi insigne mausoleum exstat, ubi de *Rotgario* & *Otgerio* Carmentriacensi ibidem monachis.

APPENDIX.

Anno 709. *S. Vvilfridus* Episcopus Eboracensis in Anglia eo nomine primus.
709. *S. Aldhelmus* Episcopus Schireburnensis in Anglia primus, ex Meldunensi seu Malmesburiensi Abbate primo.
798. *S. Beatus* Presbyter & Abbas Hispanicus in Vallecavensi apud Asturicenses Cœnobio, Felicis & Elibandi hæreticorum impugnator.

Consequuntur vetera quædam monumenta ad Præfationem Actaque illustranda, cum duabus Dissertationibus, una de Vetula civitate Vallaverum, altera de Notitiis.

I N-

INDEX SANCTORUM
PRIMÆ PARTIS
SÆCULI QUARTI BENEDICTINI.

A

B

C & E

F

G

H

I

KALENDARIUM SANCTORUM, QUORUM ACTA
in prima parte Sæculi quarti Benedictini exhibentur.

Eo-

INDEX TOPOGRAPHICUS SANCTORUM

Partis primæ Sæculi quarti Benedictini.

IN GALLIA.

IN GERMANIA.

IN ITALIA.

IN ANGLIA.

IN HISPANIA.

NOMINA AUCTORUM PRÆCIPUORUM

qui hujusce primæ Partis Acta scripserunt.

A & C

E & F

I N-

INDEX
RERUM MEMORABILIUM
IN PRÆFATIONE CONTENTARUM.

Cifri sunt numeri sectionum, quarum initium, ubi prolixiores sunt, littera a, *medium* m, *finem* f *designant.*

Paf-

PRÆ-

PRÆCEPTUM
LUDOVICI PII IMPERATORIS,

Quo Cauciacum Monasterio S. Medardi attribuit, S. Sebastiani causa eo tunc recens translati.

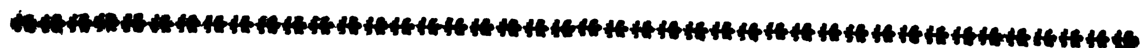
IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu-Christi HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Licet nihil ad augmentum gloriæ Sanctorum conferre possit id, quod a Fidelibus ad loca venerabilia, in quibus eorum corpora quiescere noscuntur, fuerit oblatum; credendum tamen est, multum eorum saluti proficere, qui sua propter amorem Dei ad memorias Martyrum deferunt: quia de his oblationibus pauperes aluntur, & egeni, quibus de suo non suppetit unde vivere possint: certumque est Christum in illorum veneratione coli atque honorari, qui pro illo suas animas ponere non dubitarunt, & cum quibus se futurum usque ad sæculi consummationem veridica voce promisit. Igitur cum industria atque instantia venerabilis HILDUINI Abbatis Monasterii S. Medardi, sacrique Palatii nostri Archicapellani, corpus beatissimi ac pretiosissimi Martyris Christi SEBASTIANI per auctoritatem & largitionem Domni EUGENII Apostolici specialis (patroni) nostri, ab urbe Roma apud Suessionem civitatem in Monasterio S. Medardi Confessoris Christi, quod vir venerabilis Hilduinus Abba tempore præsenti regere cognoscitur, fuisset translatum; tanta ibi signorum ac prodigiorum vis in omni genere sanitatum per ejusdem gloriosissimi Martyris merita coruscat, ut merito ad venerationem illius cunctorum Fidelium corda moverentur. Qua de re cum & nos orandi gratia ad memoratum locum venissemus, & ecclesiam ob venerationem S. Medardi, præfatique præclarissimi Christi Martyris Sebastiani a fundamentis construere & ornare, atque mysteria aurea gemmisque ornata ad Missarum sollemnia celebranda conferremus; placuit nobis propter opus supra memoratum perficiendum, & ad luminaria concinnanda, sustentationemque pauperum, atque hospitum receptionem, ad memoriam beatissimi Martyris Christi Sebastiani aliquid de rebus propriis nostris sollemni donatione conferre, ut per intercessionem ejus præmia perennis vitæ percipere, & regnum nostræ curæ commissum sub divina protectione feliciter gubernare mereamur. Donamus igitur eidem beatissimo S. Sebastiano Martyri quoddam Monasterium nostrum, cujus vocabulum est Cauciacum*, quod est constructum in honore S. Stephani protomartyris, situm in pago Noviomense super fluvium Axonam, cum omni thesauro & supellectile sua, & cum ecclesiis, domibus, ædificiis, villis, terris cultis & incultis, vineis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, exitibus, & regressibus, necnon & forestam, quæ dicitur Veruga, cum suis feraminibus, & cum omnibus appendiciis vel adjacentiis suis, vel quantumcumque prædicto Monasterio antiquo & moderno tempore adspicere vel deservire videtur, totum & ad integrum vel inexquisitum, sicut superius dictum est, ad memoriam sæpe dicti beatissimi Sebastiani Martyris Christi, ad luminaria concinnanda, & ad hospitum receptionem & sustentationem pauperum de nostro jure in jus & dominationem ejus transferimus: ita tamen, ut rectores ejusdem Monasterii, ubi illud sacratissimum corpus requiescit, non habeant potestatem prædictum Monasterium Cauciacum, vel appendicia ejus cuilibet in beneficium, aut in usum meriti dare: sed tantum ad hoc semper permaneat, ad quod nos illud devovimus atque tradidimus, scilicet ad luminaria concinnanda, & ad susceptionem pauperum, & receptionem hospitum. Sed & hoc huic præcepto largitionis nostræ inserere placuit, ut Abbates præfati Monasterii beatissimorum sanctorum Medardi & Sebastiani, in eorum providentiam habeant coram Deo, ut in prædicto Monasterio Cauciaco, quod memorato S. Sebastiano Martyri contulimus, tanta congregatio ibi sit, quæ & religionem sanctam tenere possint, & divinum officium pleniter Deo persolvere queant. Et ut hæc auctoritas largitionis nostræ per curricula annorum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subterfirmavimus, & more nostro subscribere, ac de bulla nostra sigillari jussimus.

* Choisy.

ADNOTATIO.

Superius diploma, quod supplendæ præsenti paginæ hic apponere visum est, S. Sebastiani translationis historiam in hocce tomo editam illustrat, simulque Ludovici Augusti in Suessionense S. Medardi Cœnobium peregrinationem, quæ fusius descripta est pagina 388. & sequentibus. Huic vero diplomati respondet aliud Caroli Calvi, varia eidem Cœnobio prædia largientis ipso die, quo novæ basilicæ ab ipsius parente amplificatæ dedicatio celebrata est.

ACTA SANCTORUM ORDINIS S. BENEDICTI.

SÆCULUM QUARTUM,

Quod est a Christo nato nonum.

VITA
SANCTI ANSELMI
AN. CHR. 803. 3. Martii.
ABBATIS NONANTULANI
IN ITALIA PRIMI,

Auctore Monacho Nonantulano anonymo, ejusdem (ut videtur) ætatis.

Ex Italiæ sacræ tomo 2. & Martio Bollandiano.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1 ANSELMUS, *Erkemperto* ARSENIUS, *Dux primum Forojuliensis, tum Monachus ac Monasteriorum conditor, ac demum Abbas Nonantulæ primus, tanta fuit modestiæ, ut facta sua perpetuo contegi silentio præceperit. Id quippe de eo testatur auctor sequens num. 7.* Fecit quidem mira Dominus multa per eum ejus in vita: sed eo interminante stili officio commendata non sunt. *Vitam subjectam Bollandiani socii, qui ejus fragmenta quædam ediderunt in Martii tomo 1. existimarunt* aliquot post obitum sancti Anselmi sæculis exaratam, & nonnullis mendis inspersam fuisse, potissimum in iis quæ spectant ad translationem corporis sancti Silvestri Papæ, quasi illud donasset Hadrianus I. Papa Regi Longobardorum Aistulfo, qui interim mortuus est anno 756. id est, annis sedecim antequam crearetur Pontifex Hadrianus. *Verum hæc aliaque errata non sunt nostri Auctoris, sed amanuensis scriptoris, qui fragmenta prædicta Bollandianis suppeditavit, ut patet ex sequenti editione, quæ ex Ughelli tom. 2. Italiæ sacræ desumpta est. Auxilio tamen mihi fuerunt fragmenta Bollandiana ad corrigendas mendas quasdam editionis Ughellianæ. Ad hujus Vitæ conditorem quod attinet, eum paullo post Anselmum vixisse existimo, tum quia eam ætatem sapit stilus orationis; tum quia is qui seriem Abbatum Nonantulensium anno 1037. ordinare desiit Monachus anonymus, libellum hunc de gestis sancti Anselmi laudat, ut postea videbimus in Appendice hujus Vitæ.* Anselmi modestia. Vita antiqua.

2. *Anselmi memoriam sacris fastis inscriptam recolunt Ferrarius in catalogo Sanctorum Italiæ, Dorganius, & Vuion in Martyrologiis: eumdemque Sanctum pluribus commendant Baronius ad annum 752. Carolus Sigonius in libro 3. de Regno Italiæ, & Leander Albertus in descriptione regionis 14. Italiæ. Nonantulani vero ut Patronum colunt ritu sollenni cum Octava.* Memoria in sacris.

3. *Plura Monasteria condidit Anselmus. Primo* Fananum *anno 750. in montano loco a Mutina* * *urbe viginti duobus millibus passuum in Meridiem: tum Nonantulanum anno 752. milliario quinto a Mutina in Orientem trans Panarum seu Scultennam fluvium: dein Vincentiæ, quod oppidum est caput pagi Vincentini Patavino adjacens ad Occidentem, duplex oratorium pro Monachis construxit, unum beatæ Mariæ, alterum sancti Petri: denique aliud in loco Susonia in honorem sanctæ Justinæ Martyris. Monasteriis xenodochia ubique adjunxit. Leander Albertus hoc postremum Monasterium idem esse putat cum celebri Abbatia sanctæ Justinæ apud Patavinos, cujus Abbatiæ auctorem Anselmum laudat in descriptione Romaniolæ. Verum alios hujus Monasterii auctores fuisse lego, tum apud Bernardinum Scardeonium in libris de antiquitate urbis Patavii, tum apud Ughellum in Italiæ sacræ tomo 5. ubi* OPILIO, *vir consularis, templum sanctæ Justinæ primus erexisse procedente sæculo v, &* ROSIUS *Patavinus Episcopus, natione Gallus, anno 870. templo Cœnobium Monachorum sub* CHRISTIANO *Abbate adjunxisse perhibentur.* Monasteria, * Modene & xenodochia.

 4. *Post-*

AN.CHR. 803 3. Martii. Nonantulense.

4. *Postquam Fananum aliquamdiu incoluit Anselmus, in conditum ab se Nonantulanum Cœnobium se recepit, Abbas factus in annos quinquaginta. Ex quibus per annos septem jussu Desiderii Langobardorum Regis Casinum exsulasse dicitur in libello de serie Abbatum Nonantulensium, &* VALENTINUS *Presbyter per id tempus ipsius loco Monasterium rexisse. De hujus Monasterii origine agens Erkempertus in fusiore historia, Aistulfum ejus conditorem scribit his verbis:* Aistulfus regnavit annis septem, menses quinque. Fuit audax & ferox: & ablata multa Sanctorum corpora ex Romanis finibus in Papiam detulit, construxitque eorum oracula. Ibi & Monasterium virginum, & suas filias dedicavit. Idemque fecit Monasterium in finibus Æmiliæ, loco qui nuncupatur Nonantula: pro ejus cognato Abbate ARSENIO virorum Cœnobium fundatum est. Necnon & ipse per certas * provincias sacris Monachorum Cœnobiis multa est dona largitus. Sed & valde dilexit Monachos, & in eorum mortuus est manibus. *Ex hoc loco intelligimus, Aistulfum Nonantulani Cœnobii auctorem dici, quod scilicet fundum construendo Monasterio dederit Anselmo: tum Anselmum appellatum aliquando* Arsenium, *si non est hæc librarii menda: denique ipsum dici Aistulfi* cognatum, *quo nomine etiam afficitur in sequentis Vitæ num. 7. ubi etiam* Forojulii monarchiam, *id est Ducatum rexisse perhibetur. Forsan cognati vocabulum sumitur hoc loco pro affini. Aistulfus vero Anselmi sororem nomine* GISELTRUDAM *in matrimonium duxerat.*

* f. ceteras

Anselmus an Dux Forojulii, * Friuli

5. *De Forojulii * Ducibus* PEMMONE *&* RATCHISO *agit Paulus Warnefridi in lib. 5. de gestis Langobardorum capp. 51. & 52. ait quippe Pemmonem, propterea quod Callistum Patriarcham in vincula conjecerat, a Liutprando Rege depositum, & Ratchisum Pemmonis filium in patris locum subrogatum fuisse, obtenta venia pro Pemmone & ejus duobus filiis* RATCHAIT *&* *Aistulfo. Liutprando mortuo,* Ratchisum Ducem Langobardi elegerunt in Regem, *ut legitur in Pauli supplemento apud Pithœum: quod factum anno 745. consentiunt recentiores, Blondus, Carolus Sigonius, & alii. Ratchiso in Ducatum successisse Anselmum veri simile est, qui postea exemplo Ratchisi a Zacharia summo Pontifice in Monachum attonsi, & ipse nuntium sæculo remisit, ac Romæ ab Stephano Papa tonsuram vestesque monasticas accepit anno 752. cum antea per annos duos condendis Monasteriis dedisset operam, suffecto in sui locum Irprando Duce.*

1. QUIA benignum & gloriosum videtur esse, ut bonorum hominum vita atque benefacta Dei fidelibus in memoriam veniant; dignum duximus ut eis innotescat, qualiter, & in quibus temporibus, & a quibus religiosissimis viris Monasterium sancti Silvestri in loco Nonantula vocato situm, & structum atque ædificatum fuit; etiam a quo sanctissimo & beatissimo viro religiosissime & regulariter rectum primo in tempore sit.

Anselmus condit Monasterium Fanani anno 750.

2. Igitur anno dominicæ Incarnationis septingentesimo quadragesimo nono, centesimo vero octogesimo ingressionis Longobardorum in Italiam, vir gloriosissimus AISTULFUS (RATCHIS germano suo, devicta Pentapoli, suasu domni Zachariæ Papæ facto Romæ Clerico *a*) sceptrum Longobardorum strenue regens, cui GISELTRUDA excellentissima Regina, ANSELMI præclari viri, Abbatis, olim Ducis, soror dignissima, in conjugio hærebat: cujus interventu idem Aistulfus Rex in primo anno regni sui per suum præceptum concessit venerabili viro Anselmo locum qui nuncupatur Fainanus *, in quo idem vir Dei Anselmus Monasterium ad honorem Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI construxit, & Monachos ibidem regulares constituit, atque hospitium ad suscipiendos hospites & peregrinos magno cum studio illic ædificavit: de quibus illi die noctuque cura maxima & sollicitudo fuit, ut nullus inde sine refectionis misericordia abire possit.

* al. Fananus

Anno 752. Nonantulanum,

3. Tertio autem anno regni sui prædictus Rex eidem Anselmo eximio Abbati in finibus Æmiliæ locum Nonantulæ dono dedit, quem adjuvante superna pietate idem venerabilis Anselmus, suique Monachi propriis manibus laborantes, de sentibus & de deserto ad perfectionis culmen perduxerunt: in quo fundamentum templi & Monasterii claustra cum cæteris ædificiis fundari studuit. In quarto autem anno regni ejusdem, hujus templi consecratio facta est per domnum GEMINIANUM sanctæ Regiensis Ecclesiæ Episcopum, ad honorem sanctæ Dei genitricis MARIÆ & beati BENEDICTI Abbatis, per jussionem domni STEPHANI summi Pontificis Romanæ Ecclesiæ & universalis Papæ. In ipso au-

B. Mariæ & S. Benedicto dicatum.

a Idest Monacho: qua de re legendi vulgatus Anastasius in Zacharia, & Leo Marsicanus in Chronic. Casinensis lib. 1. cap. 8.

autem anno per deprecationem prædicti Regis & ipsius Anselmi Abbatis ac totius Congregationis, advenit domnus SERGIUS Archiepiscopus Ravennatensis Ecclesiæ, & consecravit templum & altare ad nomen & honorem sanctorum omnium Apostolorum per jussionem prædicti domni Stephani Papæ: & ibi cum Fratribus in Dei laudibus & in divinis colloquiis gratulatus per triduum mansit: atque completis pro quibus venerat, gaudens ad propriam reversus est sedem. AN. CHR. 803. 3. Martii.

4. Præfatus vero venerabilis Pater Anselmus regali ortus prosapia, meritisque clarus, eumdem Aistulfum adiit Regem, per sororem scilicet suam Giseltrudam, quæ regio hærebat thalamo. Hujus namque imperatu tria non modica intra collationem * paulo ante idem vir construxerat Cœnobia, Fratrumque decorarat agminibus: in quorum maximo quod Nonantulæ vocitatur, Monachorumque præpollet phalangiis, cum sanctissimos vellet artus adquirere Silvestri, in dominicæ Incarnationis anno 753. supradictum petiit Regem suppliciter rogans, ut causa orationis, maximeque hujus negotii, una secum Romam veniret. Rex annuit, & Abbas Fratribus stipatus Romam advenit ad virum per omnia beatissimum Stephanum, qui tunc Romanam & apostolicam gubernabat Ecclesiam: a quo benigne suscepti sunt, & eos thesauro quem petiere, in hunc tenorem, sicuti hic legitur, ditavit.

Cum Aistulfo Romam petit.

S. Silvestri reliquias obtinet.

„ STEPHANUS *servus servorum Dei, omnibus venerabilibus fratribus & Coepiscopis, cunctisque religiosis Christianis Deo deservientibus Regno Italico & Patriarchatu Romano.* Residentibus nobiscum plurimis Episcopis, ad beatorum Petri & Pauli Apostolorum Principum limina, synodale commonente concilio, venit FLAVIUS AISTULFUS, vir excellentissimus, Rex Italici Regni, ad prædictorum Apostolorum vestigia inter cetera quæ contulit dona beati Petri Apostoli ecclesiæ, obtulit præceptum unum, in quo continebatur, quod ob reverentiam Domini Salvatoris, atque beatæ semper virginis Mariæ, omniumque sanctorum Apostolorum, construxisset Monasterium in territorio Mutinensi, loco nuncupato Nonantula; ipsumque præceptum concessisset viro venerabili nomine ANSELMO Abbati: & eumdem virum Anselmum cum secum haberet, obtulit illum pariter & præceptum supra sacratissimum corpus sancti Petri Apostoli, sicque dotavit prædictum Monasterium sanctæ sedis Romanæ, quam Deo auctore regere cernimur. Petiit præfatus Rex nostram munificentiam, ut corpus sanctissimi Papæ Silvestri cum aliis Sanctorum pignoribus eidem Anselmo Abbati ad prædictum venerabile Monasterium deferre concederemus, & per benedictionem protinus nostris manibus consecraremus ipsum Abbatem, & cuculla indueremus secundum Regulam sancti BENEDICTI; ejus manibus traderemus simul & baculum pastoralem & pedales *a* secundum ordinem: cujus sanctissimam petitionem hilari vultu quam petebat concessimus. Et quoniam nobiscum aderat sanctissimus confrater noster SERGIUS, sanctæ Ravennatensis Ecclesiæ Archiepiscopus, commendavimus ipsum venerabilem Abbatem & ejus Monasterium sub suo regimine, nostra vice gubernandum omni tempore, tantum si ab Abbate Monasterii fuerit invitatus: & si ei vel suis successoribus aliqua adversa contigissent a quocumque Præsule, maxime ab Episcopo Mutinensis Ecclesiæ, in cujus parochia constat esse constructum, sub sancta Ravennatensi Ecclesia haberet refugium propter terrarum longitudinem, qua distat a nostra sede. Præcepimus ei etiam, ut prædictum sanctum corpus *b* sancti Silvestri & alias Sanctorum reliquias per seipsum ad jam „ di-

a Lege *pedules*, quorum usum ante mille annos Abbatibus concessum cum baculo fuisse docet nos Theodorus Cantuariensis Archiepiscopus in collectione canonum, ubi agit de ordinatione Abbatis per Episcopum, qui *dat ei baculum & pedules*. De his alias fusius.

b Et tamen corpus sancti Silvestri, forsan ejus partem, Romani contendunt apud se adservari in ecclesia beatorum Silvestri & Martini de montibus.

AN.CHR. 803 3. Martii. „ dictum Cœnobium deferat & recondat, altariaque simul & ecclesiam „ nostra apostolica auctoritate consecraret. Robur etiam nostræ sanctæ Ro„ manæ Ecclesiæ eidem sancto loco per apostolicum privilegium contuli„ mus, veluti sanctissimus Papa Gregorius plurimis ecclesiis protulit, & „ jussimus huic opusculo subterscribi.

Stephani Papæ privilegium. „ STEPHANUS *servus servorum Dei, S. R. E. Apostolicus*, ANSELMO *religio„ so Abbati venerabilis Monasterii sancti Silvestri siti Nonantula territorio Mu„ tinense, & per te in eodem venerabili Monasterio in perpetuum*. Quæcumque ad „ laudem Redemptoris Domini nostri Dei & Salvatoris pertinere noscun„ tur, & ad stabilitatem venerabilium locorum respiciunt, cum magno sol„ licitudinis studio nos convenit apostolica & rationali censura procurare, „ quatenus ex hoc juges eidem propitiatori nostro Domino Deo efficacius „ persolvi possint cardinum laudes, & nobis qui, licet immeriti, divina „ tamen gratia proveniente, pastoralis regiminis curam gerimus, optima in „ sideriis arcibus remunerationis præmia adscribantur. Igitur quia constat „ religiositatem tuam nobis detulisse præceptum D. piissimi Regis Aistul„ fi de præfato Monasterio & omnibus ei pertinentibus locis ac possessio„ nibus, atque petiistis ut per nostri apostolici privilegii paginam recon„ firmaremus. Unde nos precibus vestris inclinati hac hora, præsenti 14. „ Indictione, in perpetuum supra dictum Monasterium successorum tuorum „ Abbatum ditione & potestate cum omnibus sibi pertinentibus confir„ mantes, & irrefragabili jure decernimus permanenda, id est Monaste„ rium sancti Silvestri, quod & Nonantula, territorio Mutinense. Quapro„ pter auctoritate beati Petri Apostoli, cui a Domino Deo nostro cælorum „ regni claves traditæ sunt, & potestas ligandi & solvendi cælo terraque „ concessa est, promulgantes decernimus, & firma stabilitate censura statui„ mus, ut ipsum venerabile Monasterium cum omnibus locis, mansis fun„ dis & casalibus, domibus atque familiis, servis, originalibus, simulque „ rebus & possessionibus & frugibus & decimationibus, necnon aquis, mo„ lis, olivetis, vel quidquid in quibuscumque locis habere vel tenere vide„ tur; vel si quid in potestate legaliter donatum vel largitum fuerit, aut „ quolibet modo juste evenerit, tenere & possidere sine qualibet contro„ versia perpetuis temporibus valeat, & nulli unquam liceat Regum, Epi„ scoporum, Ducum, vel Actorum parvæ vel magnæ personæ in prædicto „ venerabili Monasterio, vel in eis quæ eidem pertinere noscuntur, quocum„ que modo incumbere, aut invasionem facere, nec quispiam Sacerdotum „ ibidem præsumat accedere, vel Missarum solemnia celebrare, & neque „ Episcopus, neque Abbas, vel Comes, aut qualibet magna parvaque per„ sona in præfato Monasterio, vel in ejus cellis aut ecclesiis mansiones face„ re, aut expensas expetere, aut aliquod per potestatem servitium, præter pe„ regrinos & hospites, & neque colloquium qualecumque aut placitum in „ ipso Monasterio aut in ejus prænominatis cellis tenere quis audeat, nisi ab „ Abbate fuerit invitatus: quatenus hoc quod ad laudem Dei & stabilitatem „ prædicti Monasteri statuimus, firma stabilitate permaneat: interdicentes „ omnino Episcopo, in cujus parochia esse videtur supra dictum Monaste„ rium constitutum, ut nihil contra tenorem præsentis decreti pia postula„ tione indulti quidquam attentet, neque ullo modo ejus baptismales eccle„ sias sibi vindicet, neque ipse suique successores præsumant prohibita con„ tingere; sed neque Missarum solemnia ibidem persolvere præsumat, nisi „ ab Abbate supra scripti Monasterii fuerit invitatus: neque ordinationem „ Sacerdotum quilibet Episcoporum in præfato Monasterio, vel ejus jure, aut „ suo Clero agere audeat, nisi, ut præfatum est, ab Abbate fuerit invitatus: „ chrismaque vel quidquid ad sacra mysteria pertinet, si a parte Monasterii „ fuerit postulatum, a quibuscumque prævoluerit Præsulibus concedimus „ tribuendum. Sed neque decimas unquam dare concedimus, nisi ecclesiis

supra

„ supra dicti venerabilis Monasterii ad nostram dioecesim pertinentibus. AN.CHR. 803
„ Sed & hoc statuimus & inviolabili sanctione apostolica auctoritate firmamus, ut nullus aliquando in prædicto Monasterio de aliis Monasteriis seu quibuscumque ecclesiis atque locis Abbas esse præsumat, neque a quacumque potestate eis introducta: sed cum divina vocatione Abbas præfati Monasterii pertinxerit, & resolutionis tempus advenerit, de propria semper congregatione eligatur Abbas, qui ab omnium Monachorum consensu in eis constituatur ad augmentum & sollertissimam gubernationem eorum pro Dei amore morantium monastico Ordine militantium: nihilo minus omnibus hujus nostri pontificii interdictione inhibemus, aliquam scripturam vel confirmationem de prædicti Monasterii rebus vel de prænominata Abbatia quoquo ingenio contra hoc nostrum præceptum petere. Si qua vero scriptura vel petitio impetrata fuerit, vel in reliquo apparuerit, has irritas esse vacuasque omni robore jubemus. Si quis præterea (quod non credimus) præsumpserit hoc nostrum apostolicum privilegii constitutum in aliquo transgredi aut contemnere, sciat se auctoritate beatorum Petri & Pauli Apostolorum Principum & 318. Patrum anathematis vinculis esse innodatum, & cum diabolo & ejus atrocissimis pompis, atque cum Juda traditore Domini nostri JESU-CHRISTI æterni incendii supplicio concremandum deputatum, & e regno Dei penitus segregatum. Porro qui observator & custos exstiterit, benedictionis gratiam a misericordissimo Domino Deo nostro & vitam perpetuam consequatur. 3. Martii.

„ Scriptum per manum Sergii S. R. E. scrinarii Indictione 6. mense Januario. Data Idibus Januarii per manum Anastasii primi Episcopi dioecesanorum sanctæ sedis Apostolicæ, anno Deo propitio pontificatus domni Stephani summi Pontificis & universalis Papæ in sacratissima sede beati Petri Apostoli primo. Bene valete. anno 753.

5. Aistulfi Regis privilegium, quod Nonantulano Coenobio concessit, est tale.

„ FLAVIUS AISTULFUS *vir excellentissimus*, *Rex*, *Monasterio beatissimorum Principum Apostolorum Petri & Pauli sito territorio Mutinense*, *loco qui dicitur Nonantula*, *& venerabili viro* ANSELMO *Abbati*, *seu cunctis congregationis ibidem consistentibus*. Cum ∴ nos non solum coram Deo, sed coram hominibus providere monuit bona; quid aliud docuit, quam nos omnes diligere homines, maxime venerabilibus locis, & sapientibus de nostris opibus subvenire? Manifesta causa est, quoniam ante hos dies concessimus venerationi tuæ silvam ex curte nostra Gena, cohærente per loca designata ex una parte fluvio Panario, & ab alia parte usque piscationes & supra scripta silva usque in rivo mortuo; a tertia parte strata publica; a quarta vero prædicta silva, & paludes, una cum basilica beati Martini confessoris Christi, quatenus ibi jam fatum Coenobium construeretis, sicut & factum est. Nunc autem postulavit veneratio tua nostram præcelsam potestatem & dilectam conjugem nostram GISALTRUDAM, quatenus jam dicto Monasterio vel tuæ venerationi jam dictam silvam, sicuti cohærentia dicta est, cum omnibus quæ superius sunt, per nostrum præceptum confirmare deberemus. Aqua de fluvio Gena, ut ad cujuspiam hominis potestatem subtractam * non fiat, atque subtus strata publica nullus molendinum ædificare præsumat usque fines illorum fluminum, præter duos molendinos in curte Panciano ædificanda, sine ipsorum licentia Monachorum. Nos vero Dei omnipotentis confidentes misericordiam, & vestram congruam obaudientes petitionem, confirmamus in ipso sancto Monasterio vel venerationi vestræ jam dictam silvam juxta ut cohærentia dicta est: confirmamus etiam in eodem sancto Monasterio vestro insulam unam, quæ esse videtur inter Panarium & fossam, quæ dicitur Munda, „ per

Aistulfi diploma.

* f. subtracta

AN.CHR. 803 3. Martii.

„ per designata loca, ab Oriente prædictus fluvius Panarius, a Meridie vil-
„ la Saliceto, ab Occidente prædicta fossa Munda, & Militantia, atque
„ silva communis, & de subtus fossa mortua exsistente in Panario, ut nemo
„ in prædictis fossis vel flumine audeat molendinum ædificare absque con-
„ sensu Abbatis aut Monachorum. Necnon confirmamus tibi omnes illas res,
„ quas ante hos dies tuæ largivimus venerationi, &c.
„ Insuper propter vestram insignitam prædictam petitionem juste concedi-
„ mus vobis, & successoribus vestris confirmamus Monasterium sancti Salva-
„ toris, situm in Fananum, cum universis legalibus ejus pertinentiis & adja-
„ centiis, terminis & accessionibus, casalibus, alpibus, ripis, rupinis, pla-
„ nitiebus, cultis, incultis, aquis, aquarumque decursibus, finibus, mon-
„ te & flumine, seu silva de Scoplano cum castro Sestula, monte Catino, Co-
„ nianolo, & alpe currente, rivo Cercilienfe, & Lardaniola, fluvio percur-
„ rente: necnon Masalizano & Gabba cum viculis suis, id est Aquaviva, Ri-
„ vo-frigido, Viliciatico, Saxo-Siliciano, Epicla, Variana, & Porcile cum
„ montibus, vallibus, alpibus, silvis, servos pro servis, liberos pro liberis,
„ cultum & incultum cum casis omnibus, quæ modo inde ædificatæ sunt, vel
„ futuris temporibus ædificabuntur; percurrentibus ipsius massæ finibus.
„ Ab uno latere fine Capuanense & fluvio Cecla; ex alio latere Lardaniola,
„ Jugalo desuper ponente capite in monte Mulcero, veniente usque in
„ Caium Deginæ; desubtus autem veniente uno capite in fluvium Lio. San-
„ cimus ergo, ut nullam potestatem habeant homines ibidem residentes de
„ ipsa massa vel ejus finibus prænominatis vendere per quemlibet titulum,
„ neque extraneos homines illud vexare aut introducere, nec placitum quis
„ tenere præsumat, nisi Rectores & Præpositi Monasterii: & si per licentiam
„ Rectorum ipsius Monasterii inter se vendiderint, censum solitum ad partem
„ Monasterii emtor persolvat. Quod si in ipsis silvis aliquis roncare fecerit,
„ aut si peculia pabulaverit, redditum escaticum seu caseum, ad Fratres No-
„ nantulanæ famulantes perveniant totum. Similiter etiam plebem sancti

Presbyteri instituendi facultas.

„ Mammæ Viligino constructam concedimus vobis vestrisque successori-
„ bus eo ordine, ut nullus Episcopus Bononiensis vel aliunde in ea aliquid
„ agere, aut ordinare præsumat, nisi tantum consecrationem confirmatio-
„ nemque faciat; & Presbiterum, quem vos vel vestri successores idoneum
„ ibidem constitueritis, de potestate vestra nullatenus submovere præsumat,
„ neque aliquam dominationem in condicta plebe facere, aut exinde quid-
„ quam tollere tentet: & ut in omnibus silvis jam fati Cœnobii nullus Co-
„ mes, sive Gastaldus, seu quilibet nobilis vel ignobilis, cum canibus aut
„ quocumque ingenio venationes exercere præsumat propter inquietudinem
„ animalium Monasterii. Necnon concedimus, ut in quibuscumque commi-

* f. commemoratis

„ tatis * locis cellas acquisiveritis, aut villas ubi silvæ communes sunt, ve-
„ stram semper portionem habere: præcipimus etiam ut nullus in Regno
„ nostro Italico, vel Romano, cujuslibet ordinis, præfati Monasterii servos
„ aut ancillas, qui fuga lapsi fuerint, contra Abbatem, aut Præpositum,
„ vel Advocatum, cum inventi fuerint, quoquo modo audeat retinere. Si-
„ militer donamus etiam præceptales. . . videlicet 48. qui nunc sunt, vel
„ futuris temporibus ex aliis esse voluerint, ut ad Monachorum utilitatem
„ peragendam habeant potestatem, remota vestræ potestatis inquietudine.
„ Igitur perdonamus vobis & eidem sancto Cœnobio vestro, ut notarii in

* f. nostri

„ omni ditione regni vestri * chartas, judicata emphyteutis & libellos scri-
„ bant absque ullius personæ impedimento. Confirmamus etiam vobis &
„ prædicto Monasterio vestro, ut . . civitatem sive de Ferrariam vel Co-
„ maclium, ut quamlibet ubilibet functionem . . in quibuslibet locis &
„ civitatibus seu clusis Regni nostri atque negotiis, sive de instrumentis
„ chartarum disrumpendis, seu de Advocatis, quales & undecumque elige-
„ re voluerint, liberam habeatis potestatem, necnon de inquisitionibus fa-
„ ciendis per idoneos homines de possessionibus & rebus Monasterii vestri

„ per

„ per viginti annos, seu de placitis & de pignorationibus vestrorum homi- AN.CHR. 803
„ num, sive de immunitate quæ est triginta libras argenti, & de via per
„ Wialzachinum, seu de aqua fluvii Genæ ad molendina. Similiter & con- 3. Martii.
„ firmamus vobis & in præfato Cœnobio vestro chartulas vestræ donationis,
„ quas vobis ANSCAUSUS Episcopus & Guidualdus Medicus emiserunt
„ cum omnibus rebus illis in his, quibus in eis liberi homines per chartulas
„ præscriptas contulerunt, ut firmiter vos & præfatum Cœnobium possi-
„ deatis. Mercata etiam in propriis ejusdem ecclesiæ agris & terris construen- Mercata.
„ di licentiam habeatis, & conducendi ibidem diversa mercimonia & nego-
„ tiatores, cunctumque tunoleum *, & quidquid de ipsis mercatis exigi * teloneum
„ potest, Fratribus ibidem Deo famulantibus pertinere sine ullius contradi-
„ ctione. Jubemus itaque ut quicumque ex liberis hominibus voluerit Ad-
„ vocatus eorum hominum fieri, qui causas suas peragere nesciunt, absque
„ alicujus potestatis injuria libera potestate persistere faciatis: & si guardias
„ eorum recipere volueritis, & Abbas vel Præpositus seu Advocatus aut
„ Missus eorum reddere voluerit, nullus impedire præsumat. Addimus quippe
„ vobis vestrisque posteris & in præfato Monasterio vestro, ut quæcumque per- Monasterii
„ sona nobilis vel ignobilis in omni Regno de sacro vel sæculari ordine ad asylum.
„ prædictum sanctum Cœnobium refugere voluerit, aut res suas ibidem con-
„ ferre quæsierit, non Comes aut minister publicus, videlicet Missus noster,
„ ei contradicere audeat: sed liceat ei libera potestate de se suisque omni-
„ bus rebus, quidquid voluerit, in eodem Monasterio conferre. Volumus Abbatis
„ quoque & concedimus, ut quandoquidem divina vocatione Abbas ipsius electio.
„ Monasterii, ejusque successores . . . de ipsa congregatione, qualem inter
„ se digniorem invenerint, licentiam habeant eligendi Abbatem. Iterumque
„ concedimus vobis vestrisque successoribus, ut de singulis navibus portati-
„ cum libera vestra exigatis potestate. Statuimus & modis omnibus jube-
„ mus, prout supra dictum est, quatenus in præfati Monasterii res nullus
„ superioris vel inferioris ordinis, vel Episcopus, aut Comes, aut Gastal-
„ dus, vel reipublicæ proximior, in qualibet prædicta invasionem facere
„ audeat ullo in loco, non ad causas judiciario more audiendas, vel fienda * * l. freda
„ exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, vel perafredos aut fidejus-
„ sores tollendos, aut homines tam ingenuos libertos, quamque servos super
„ terram ipsius ecclesiæ manentes, sive emphyteuticarios & suprascriptos .
„ nullo modo distringendos, nec ullas publicas functiones aut redhibitiones
„ vel illicitas occasiones inquirendas, consurgere audeat vel exigere præsu-
„ mat: sed liceat vobis & vestris posteris cum omnibus rebus vobis subje-
„ ctis, atque hominibus sub immunitatis vestræ defensione quieto ordine
„ consistere, ac pro nobis nostraque conjuge, totiusque Regni nostri stabili-
„ tate Dei misericordiam delectabiliter exorare. Præcipimus insuper, ut
„ nec vos, nec futuri Abbates audeant in aliquorum hominum potestatem
„ conferre scriptiones sine nostra vel filiorum nostrorum jussione, aut consi-
„ lio vel consensu omnium Monachorum, aut injuste disponendarum rerum
„ munerationem delegare; nec ullus Monachus aliqua præsumat confirmatæ
„ * scriptione, qui suæ probatur non esse potestatis. Quod si fecerit, robur * f. confirmare
„ nullum obtineant. Conferimus etiam vobis & in ipsum vestrum sacrum Olivetum
„ Cœnobium olivetum unum in luminaribus ecclesiæ positæ prope Castel- in luminaria ecclesiæ
„ lum Agiaulfi, quod pertinuit de curte nostra Lucense, & duas casas ma-
„ saritias ex ipsa curte, quæ regebantur per Manifrit & Fulculonem ger-
„ manos & nepotes eorum, Crespulo, Lucciolo, & Bertulo. Quin etiam
„ perdonamus sanctitati vestræ vestrisque posteris in perpetuum, ut ex ipso
„ sancto Cœnobio, & rebus quas vobis & ibi contulimus, vel futuris tem-
„ poribus acquirere Deo propitio potueritis, tam vos quam posteri vestri, * supple nisi
„ nullum servitium, vel donationes a nobis exinde exigantur * pro benedi- Dona lucionum in
„ ctione in Quadragesima majore 40 lucios, & in Quadragesima sancti Mar- Quadragesimis duabus.
„ tini similiter, per Missum ipsius Monasterii consignatos in Papiam, aut in

AN.CHR. 803 3. Martii. „ Mantuam, sive, si fuerimus, Ravennam. Cedimus & vestræ reverentiæ „ successorumque vestrorum in sempiternum, ut habeatis licentiam retia „ trahendi per Padum ad pisces majores minoresve capiendos, a lacu qui „ dicitur fossatum usque in mare; & ubicumque in omni Regno nostro ha- „ beatis nunc, vel habueritis in futuro silvas communes, habeatis & pisca- „ rias si ibi sunt, ac ceteri homines, una cum medietate de porto in Aqua- „ longa, quæ est juxta strata publica, & pertinuit de curte nostra civitati „ novæ, unde reliqua medietate ecclesiæ sancti Geminiani habere proba- „ tur: atque granum illum quod annue colligitur de portatico in curte no- „ stra, quæ sita est in civitate nova de . . quantum pro ipso colligitur „ portatico: quatenus ab hodierna die nostrum habentes serenissimum præ- „ ceptum, ipsum sanctum Monasterium vestrum firmiter superius compre- „ hensa valeatis possidere, ut nullus Episcopus, vel Clericus, Dux, Co- „ mes, Gastaldus, vel Actionarius noster, aut quispiam magnus, parvus- „ que Gasindius, contra hoc nostrum firmitatis præceptum audeat ire quan- „ documque: sed omni tempore in jam fato Monasterio vestro, vel vobis „ successoribusque vestris stabilis permaneat in perpetuum. Si quis autem „ hujus nostræ inscriptionis temerario ausu violator exstiterit, & hanc no- „ stram jussionem per omnia non observaverit, sciat se compositurum „ centum libras auri optimi, medietatem in palatio nostro, & medieta- „ tem supradicto Monasterio vestro. Concedimus insuper omnia vobis „ vestrisque successoribus in perpetuum, ut si (quod absit) quicumque „ Rex vel Imperator, seu quilibet sacræ legis Canonici, aut præcepto- „ rum prædecessorum nostrorum Regum, vel futurorum contra hoc no- „ strum præceptum donationis intentaverit, aut Cœnobium prædictum „ vestrum, sive res ejus in Fratrum stipendiis collatas, & pauperum „ Christi deminorare præsumpserit, aut in aliquo alicui per beneficium, „ vel pro quocumque ingenio dederit, liceat vobis vestrisque posteris cum „ omnia quæ supra scripta sunt, cuilibet sanctæ sedis Apostolicæ PP. si- „ ve Imperatoribus atque Regibus, seu aliis quibuscumque Regibus ca- „ tholicis subdere potestati, & veluti sæculum * hominum secundum ri- „ tum antiquæ legis per Regum præcepta sua firmata tenentium securi- „ ter tenere, possidere atque tradere, quæ vobis placuerit. Et ut certius „ ab omnibus credatur, inviolabiliterque a cunctis fidelibus præsentibus „ futurisque observetur, anuli nostri impressione subtus jussimus sigillari. „ Ex dicto domini Regis PERTHEUT per præceptum illius Regis scri- „ psi ego Protonotarius.

* f. sæcularium

„ Data in palatio Otalii decima die mensis Februarii, anno felicissimi „ regni nostri . . . per Indictione septima feliciter, anno dominicæ Incar- „ nationis 753. Actum Papiæ in Christi nomine feliciter.

anno 753.

Xenodochia erigit. Matth. 20. 28. Eccl. 3. 20.

6. His ita peractis idem sanctissimus Pater ex altissima prosapia humilis & vilis pro Deo factus, virtutibus & sapientia præditus; omnibus largus, sibi parcus & modicus, quamquam cunctis præesset, omnibus tamen se abjectiorem ostentabat, memorans illud Domini dictum: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*: &, *Quanto major es, humilia te in omnibus*. Hic inter cetera plura bona quæ egit, hospitalitatem diligens, omniumque pauperum curam sollicite gerens, hospitia atque xenodochia perplura constituere curavit, atque ea in omnibus bonis ditare curavit, quorum unum prope Monasterium fere quatuor milliaria statuit, ubi oraculum * sancti Ambrosii ad suscipiendos debiles & feminas, qui ad Monasterium venire non poterant, constituit, cui in omnibus tanta concessit bona necessitatibus, ut nihil deesset ibi servientibus hospitibus. Statuit etiam idem vir sanctissimus xenodochium ex proprio suo in finibus Vincentiæ, in loco qui dicitur Vicus-Domnarici *: ubi constituit duo oratoria sanctæ Mariæ & sancti Petri *a*, & Monachos ibi Deo servientes, ac pauperes & debiles perplu-

*oratorium & Monasteria.

* al. Vicus-Domanum

a De hoc Monasterio agendum ad Vitam sancti Theobaldi Eremitæ Vincentiensis in Sæculo 6.

plures exinde quotidie viventes, ex illius quoque beneficio pauperes ducentos per omnes Kalendas *a* pascebantur. Item aliud ille dignus Pater constituit xenodochium ex suis propriis rebus in loco qui dicitur Susonia, ubi fieri jussit oraculum sanctæ Justinæ *b* Martyris, in quo etiam Monachos semper adesse voluit Deo servientes & sine sollicitudine viventes. Ibi etiam pauperes quotidie alebantur, & omnes advenientes hospitio atque victu inde reficiebantur, sed & per singulas Kalendas pauperes ducenti inde satiabantur. Missæ vero pro salute vivorum & mortuorum per singulum annum trecentæ celebrabantur.

AN.CHR. 803. 3. Martii. — Missæ 300.

7. Denique cum idem gloriosus Pater adhuc in militari habitu monarchiam Fori-Julii strenue rexisset, & præfati Regis cognatus ejus polleret * agminibus, & comam cum hujus sæculi pompa pro Deo deposuisset; nec minus tamen voluit spirituali septus agmine, Deo devote militare. Habuit namque hic Dei famulus sub suo regimine Monachos regulares 1144. exceptis parvulis & pulsantibus *c*, qui non constringebantur ad Regulam: quos ille paterno amore fovebat & regebat: qui olim dux militum fuit, nunc dux Monachorum exstitit. Illos docuit loricatos ferre micantia arma adversus inimicos; istos docuit nudatos hujus sæculi hastibus sumere arma adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spirituales nequitias in cælestibus. Illos instruxit sumere arcum, scutum & hastam contra adversantes se; istos imbuit stare succinctos lumbos in veritate, & indutos lorica justitiæ, & calciatos pedibus in præparatione Evangelii pacis, & sumere scutum fidei, in quo possint omnia tela nequissimi ignea exstinguere, & galeam salutis accipere, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Quid plura? hujus etenim viri magnifici vita omnibus proficua, præcipue Monachis charissima, in summi Dei servitio semper erat paratissima. Quidquid etiam valuit & sapuit in divinis, semper & ubique operari studuit: quidquid autem boni in hoc loco agitur, ex quo ab illo fundatus est, suo studio suoque animo proficuo, ut omni explosa dubietate credi valet, divinitus imputatur, atque semper imputabitur. Fecit quidem mira Dominus multa per eum ejus in vita: sed eo interminante stili officio commendata non sunt: sed qualis quantusve ille probatissimus vir fuerat, ejus finis aperte declarat.

* Boll. præfuerat ejus agminibus. — Monachos regit 1144. — Vetat facta sua scribi.

8. Regnante domino & maximo CAROLO Imperatore hic in Italia anno trigesimo regni sui, ipsiusque magnifici Anselmi Abbatiæ quinquagesimo, ejus imminente die mortis, divina misericordia eum ad sideream vocare voluit mansionem. Ipse enim conscius * sui obitus divina revelante gratia, ut bonus & pius Pastor oves, quas Domino foverat, ad se vocari fecerat, eisque sui finis diem denuntians, divinisque allocutionibus præmia & gaudia sempiterna eis pro suorum bonis factis a Domino retribuenda promittens. Sic eos diligenter confortans, ac Domino commendans, expansis manibus & cor & oculos ad cælum levavit dicens: „Domine JESU-CHRISTE, Pastor bone, qui me indignum famulum tuum „pro tua misericordia ad te vocare dignatus es, qui mihi immerito hunc „tuum gregem commisisti, concede mihi servo tuo, tecum & cum electis „tuis una esse, & in regno tuo semper gaudere: & præsta ut hi famuli „tui, quos mihi munere verbi tui pascere præcepisti, te sequendo ad bravium æternæ remunerationis, tua gratia præveniente, pervenire merean„tur, qui vivis & regnas cum Deo Patre, sanctoque Spiritu per infinita „sæculorum sæcula. Cumque omnes lachrymis resoluti circumstantes respondis-

Mortis præscius, — * al. inscius facta ad suos oratione, — Tertia & Sexta recitatis obit,

a Bollandiani hic & infra habent *hebdomadas*, quod glossema esse puto: tametsi Kalendarum nomine potius mensis cujusque initium, quam hebdomadam significari existimo.

b Hinc Leander Albertus in descriptione Romaniolæ scribit, Anselmum Abbatiæ sanctæ Justinæ apud Patavinos esse auctorem: qua de re supra in Observatione 3.

c Id est Novitiis seu vitæ monasticæ candidatis, ut explicatum ad Vitam sancti Sturmii Fuldensis Abbatis in Sæculi 3. parte 2. Carolus Magnus in Capitulari anni 805. cap. 13. pulsatos vocat. *De his qui non sunt secundum Regulam pulsati, ut deinceps emendentur & pulsentur secundum Regulam.* Hinc locus ubi probantur Novitii, Pulsatorium appellatur in Concilii Liptinensis cap. 6.

AN. CHR. 803 3. Martii. dissent, Amen; tunc ipse venerabilis Pater blande eos consolans, & prout poterat in ipso articulo sui exitus, cum esset hora diei tertia, ipsius horæ psalmos per se ipsum cœpit decantare: qua expleta simili modo per se ipsum sextæ horæ psalmos decantans: quibus expletis in lecto stratus sui residens, benedixit eos, & inter manus Fratrum Monachorum ex hoc sæculo migravit ad cælos, quinto Nonas Martii, sextæ feriæ *a* die, in qua mundi Redemptor hominem fecerat, ipsumque redemerat. Tunc flentes Fratres & psallentes super beati viri corpus, totam illam diem & sequentem noctem in ejus exsequiis perdurantes usque ad horam alterius diei sextam, condiderunt illud in marmoreo lavello *b* infra Oratorium beatæ Dei genitricis & virginis Mariæ, ubi per eum Dominus multis de diversis infirmitatibus tribuit sospitatem, ita ut de diversis locis concurrerent homines, & de ejus tumulo raderent & biberent, & dentium doloribus atque aliis variis infirmitatibus, adeo ut in aliquibus locis ipsum videbatur transfossum marmoreum tumulum.

APPENDIX

De Anselmi exsilio, successoribus, & de Monachis Nonantulæ ab Hungaris cæsis; deque Monasterio sanctæ Mariæ, & reliquiis SS. Senesii & Theopompi.

Anselmi exsilium. 1. *In Italiæ sacræ tomo 5. col. 477. & sequentibus exhibentur* nomina Abbatum Nonantulensium, qui post beatissimum Anselmum primum Abbatem rexerunt ipsam ecclesiam: *& primum quidem de Anselmo ista leguntur.* In primis is ipse venerabilis ANSELMUS rexit ipsam Abbatiam annis quinquaginta, temporibus Regum Aistulfi & Desiderii & Caroli Magni Imperatoris: & ex his septem passus est exsilium a Desiderio apud Cassinum, sicut multorum seniorum relatione didicimus, pro eo quod nescio quid deliquerit in Desiderio: & VIGILANTIUS Presbyter in prædicto tempore feliciter Nonantulanum gubernavit Cœnobium, & multa commoda ibidem adquisivit in libris & in aliis multis rebus: & prædictus beatus Pater Anselmus ab exsilio reversus, multos postea vixit annos, & inter discipulorum manus, sicut in gestis ejus legitur, spiritum Domino reddidit 5. Non. Martii. *Quo ex loco apparet, superiorem libellum de vita sancti Anselmi scriptum esse ante sæculum 11. cujus initio vivebat is qui hanc Abbatum seriem ordinavit. Quæ causa exsilii Anselmo fuerit, quave ratione in ejus Vita id prætermissum, non facile dixerim. Forsan Desiderius suspicatus est, eum Carolo Magno faventiorem fuisse. Anselmo Abbate Hadriani Papæ primi corpus Nonantulæ sepultum fuisse legitur in Italiæ tomo 2. & Monasterium sanctæ Mariæ subditum Nonantulæ est, ut postea dicendum.*

Vigilantius vicarius.

Petrus successor. 2. *Pergit Auctor catalogi.* Petrus annos 17. ordinatus anno dominicæ Incarnationis 804. Hic fecit totam conscribi Abbatiam & universum redditum, & ordinavit quantum in eleemosynis pauperum, susceptione hospitum, in ornamentis ecclesiarum, in necessitatibus Fratrum in unoquoque loco oportere: obiit 4. Kal. Julii. *Eginhardus de eo ad annum 813.* Imperator Aquisgrani hiemavit, & incipiente verno tempore Amalharium Treverensem Episcopum & PETRUM Abbatem Monasterii Nonantulæ, propter pacem cum Michaele Imperatore confirmandam Constantinopolim misit.

Tum Ansfridus. 3. *Addit series Abbatum.* ANSFRIT annos 17. ordinatus anno Domini 821. (*in editis mendose* 811. Hic fuit religiosus & Deo devotus vir, & sanctissime vixit. Fecit autem capsam Evangelii totam auream & pretiosis lapidi-

a Hæ notæ chronologicæ conveniunt in annum 803. qui litera dominicali A præditus erat. Wion proinde corrigendus, qui Anselmi obitum rejicit in annum sequentem. Sancti viri corpus in Monasterii Nonantulani summo altari honorifice locatum conspicitur.

b Bollandiani habent *facello*: sed retinendum *lavello* seu *labello*, quod vas amplum quodcumque, maxime lavatorium significat.

pidibus ornatam fecit & calicem grandem argenteum & patenam, quos mirifice vestivit auro, & ornavit lapidibus: obiit 3. Id. Martii. *Hic itidem omissa Ansfridi legatio, de qua item Eginhardus ad annum* 828. Halidgarius Cameracensis Episcopus & ANSFRIDUS Abbas Monasterii Nonantulæ Constantinopolim missi, & a Michaele Imperatore honorifice suscepti sunt. AN.CHR. 803 3. Martii.

4. *Abbas quartus-decimus fuit* LEOPARDUS, *cujus tempore occisi ab Hungaris Monachi, combustum Nonantulæ Monasterium, uti & Cœnobium sanctæ Mariæ Nonantulæ subjectum: tum sub* PETRO *Leopardi successore reliquiæ sanctorum Senesii & Theopompi in restitutam Nonantulæ basilicam translatæ: quæ hoc loco explicanda.* Leopardus Abbas 14.

5. *De Hungarorum irruptione Chronicon Nonantulense ab Ughello relatum in Italiæ tomo* 2. *col.* 254. *ita prodit.* LEOPARDUS sedit annos 13. menses 2. dies 19. ordinatus anno Domini 899. obiit 12. Kal. Julii. In ipso anno venerunt Ungari in Italia de mense Augusti Indictione 3. 8. Kal. Octob. injunxerunt se Christiani cum eis in bello ad fluvium Brentam: ubi multa millia Christianorum interfecta sunt ab eis, & alios fugarunt: & venerunt usque Nonantulam, & occiderunt Monachos, & incenderunt Monasterium, & codices multos concremarunt, atque omnem depopulati sunt locum. Prædictus autem venerabilis Abbas Leopardus cum ceteris aliis Monachis fugerunt, & aliquamdiu latuerunt: postea vero recongregati sunt, & recondiderunt Monasterium & ecclesiam: & misit ad Sergium Papam, qui tunc Romanam & Apostolicam gubernabat sedem; consulendo de conservatione ecclesiæ seu Monasterii, & de diversis ærumnis quas passus est a barbaris atque aliis malis hominibus. *Ughellus eo loco refert Sergii Papæ rescriptum ad Leopardum, vetantis ne* aliquem ad consecrandam ipsam ecclesiam rogaret, nisi Joannem Ticinensem Episcopum, aut Widonem Placentinum, vel Elbungum Parmensem: *quod factum per Widonem.* Hungarorum clades.

6. *De Monasterii sanctæ Mariæ sanctæque Crucis & sanctæ Martyris Fuscæ conditione & destructione, deque translatione reliquiarum sanctorum Senesii & Theopompi Nonantulam, libellum scripsit Nonantulanus Monachus anonymus, qui Rodulfo Abbate vixit initio sæculi* 11. *quæ historia relata est apud Ughellum in Italiæ sacræ tomo* 5. *col.* 469. *& sequentibus, ex quo hæc carptim delibare sufficiat.* Anno Christi septingentesimo octuagesimo, imperii autem Caroli Magni septimo, quidam Dux, vir Deo per omnia deditus, nomine GERARDUS, suæ saluti consulens, pro animæ suæ remedio quamdam ecclesiam ad honorem & venerationem beatissimæ virginis MARIÆ sanctæque Crucis atque Martyris Fuscæ in suo proprio, magno cum studio ædificaverat, & sancti Silvestri Cœnobio Nonantulensi subdiderat: ibique Monachos ut regulariter Deo servirent, constituere curaverat: cui omnia quæ possederat, provido atque sincero animo tradere studuerat. Trigesimo autem quarto anno imperii ejusdem Caroli, præfati Comitis uxor ALBEGUNDA nomine, viri magnifici vestigia tenens in sua viduitate sanctissima, quidquid habere visa fuerat, eidem Monasterio vivere studuit: cui dum vixit, caste & fideliter servivit, ibique cum suo conjuge in Domino requievit. Hæc autem ecclesia, quam prædiximus, sita est in quadam insula, duobus fluminibus Camano & Sylo circumdata, tertia stadii parte ab urbe Tervisio distans: in qua ecclesia beatissimorum Martyrum Senesii & Theopompi corpora a sanctis viris fuerunt recondita, ibique innumerabilia miracula eorum promerente gratia, Dei nostri clementia ostendere dignata fuerat. Post multorum igitur annorum curricula gens Hunnorum perfida, servientibus Deo invida, plurimas Italiæ devastans provincias, hunc sanctissimum locum peccatis ingruentibus funditus destruxit. Hujus doloris fama percurrens ad Nonantulam, ubi sanctissimi Silvestri corpus requiescit, sub cujus potestate & fiducia post Deum hoc Monasterium semper fuerat, PETRO venerabili ejusdem loci Ab-

Monasterii S Mariæ conditio.

Destructio per Hunnos.

AN.CHR. 803 3. Martii. Abbati hoc magnum nefas denuntiavit. Abbas vero tali legatione mæstus, tamen de Dei misericordia bene confisus, cunctorum Fratrum cœtu advocato dignum & salubre invenit consilium. Suum itaque advocans alumnum Deo dignum Monachum, nomine RODULFUM, cui tres venerabiles sociavit Fratres, & magna cum festinatione ad hunc recuperandum locum transmisit: cui & attentissime jussit, ut cum omni sollicitudine atque veneratione dignissima, sanctorum Senesii & Theopompi corpora colligere studeret, atque omni cum festinatione ad Nonantulanum Cœnobium ea inventa deferret. Hoc autem onus obedientiæ magno cum gaudio suscipiens, prout Deo placuit, totum fideliter adimplevit, *nempe corpora sacra indicante* Dei ancilla Anserada *nomine*, *quæ* ea in secreto loco collecta & recondita habebat: ipsaque ab eis recepta magnis sequentibus signis ad Nonantulam citissime devenerunt.

Translatio SS. Theopompi & Synesii Nonantulam.

Eorum miracula. *Auctor deinde varia recitat miracula per sanctos Martyres facta tum in Nonantulenses, tum in Ticinenses peste laborantes, delatis Ticinum sacris reliquiis: cui supplicationi* aderat Adelgida Regina gloriosissima, quæ duo coopertoria, unum auro intextum, alterum vero mirifice elaboratum sanctis Martyribus obtulit. ETERICO *Nonantulæ Præposito item delatæ reliquiæ ad pluviam impetrandam: quod abunde præstitum*, ut quidam qui interfuit venerabilis Monachus, AUGUSTINUS nomine, nobis narravit. *Item in* castro Pontiano quatuor a Nonantula distante milliaribus, *pestis repressa* tempore Joannis Abbatis Græci, *qui ordinatus est anno* 972. *Præter ea* tempore secundi Leonis ejusdem Cœnobii Abbatis, *tellus imbre cælitus accepto perfusa est. Alia denique commemorat Auctor suo & Rodulfi Abbatis tempore facta. Martyres isti*, Theopompus *scilicet* Episcopus, *& Theonas*, *qui & Synesius, Nicomediæ passi sunt sub Diocletiano Imperatore prid. Non. Januarii: in quorum honorem* COSMAS *Materiensis ante septingentos annos versus condidit, quos Gregorio Nonantulano Monacho dedicavit hoc exordio*:

COSMAS GREGORIO Monacho dedit ista benigno
Carmina levitico qui cluit officio.

Habentur in Italiæ tomo 2. *col.* 139. *&* 140. *exstat etiam epistola Joannis Papæ VIII. ad Adelardum Veronensem Episcopum, qua significat ipsum a se excommunicatum, quod Nonantulanum Monasterium invasisset*: data 15. Kal. Maji Indict. 10. *id est anno Christi* 877. *quo post mortem Theodonii Abbatis sedes Nonantulensis vacabat*.

Nonantulæ viri pii & status. 9. *Nonantulæ præter jam dictos floruere viri piissimi* GREGORIUS *&* LEO *Abbates, de quibus in Sæculo sequenti. Hactenus subsistit istud Monasterium, quod in oppidum accrevit, translatum a Monachis nigris ad Cistercienses ab anno* 1514.

AN.CHR. 809 26. Martii.

VITA SANCTI LIUDGERI,

EPISCOPI MIMIGARDEFORDENSIS APUD WESTFALOS PRIMI,

Auctore ALTFRIDO, ejusdem sedis Episcopo tertio.

Ex Martio Bollandiano, cujus retenti numeri initiales.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Vitæ scriptores. 1. 1. Liudgerus *seu* Ludgerus, *aliis* Luidgerus, Liudigerusve, *primus Mimigardefordensis, nunc Monasteriensis, Ecclesiæ Episcopus apud Westfalos seu occidentales Saxones, qui Frisiis & Francis Ripuariis finitimi sunt, a multis scriptoribus celebratus est. Primus (ut puto)* ALTFRIDUS, *Liudgeri post Gerfridum successor, is qui anno* 849. *vivere desiit*, de vita sancti Patris Liudgeri aliquid *aggressus est scribere*, quatenus tam veneranda illius exempla multis ad ædificationem proficerent, *nefas putans* tanti viri latere virtutes, *quæ prologi ejus verba satis in-*

di-

dicant, neminem ante eum id præstitisse. Altfridi lucubratio duobus libris contenta, in Martio AN. CHR.
Bollandiano edita primum est cum eruditis commentariis. Idem argumentum duobus itidem libris 809.
retractavit anonymus Monachus Vverthinensis, quædam subinde admiscens nonnihil ab Altfridi 26. Martii.
narratione discrepantia: cujus Auctoris scriptionem ex Fuldensibus membranis eruit Christophorus 2.
Brovverus, qui OTHELGRIMUM *Liudgeri socium ejus conditorem esse existimavit. Verum Au-* 3.
ctor ejus Vitæ scribebat post annum 864. ut patet ex lib. 2. cap. 26. Tertiam Vitam binis etiam
libellis constantem, quæ ex duobus prioribus conflata est, typis vulgavit Surius in prima sui ope-
ris editione; (nam Brovverianam loco ejus substituerunt tertii editores collectionis Surianæ.) Quar- 4.
ta rythmica est, a Monachis Vverthinensibus in modum Litaniæ jussu Bernardi Abbatis condita sub
annum 1140. partem in Martio Bollandiano edita. Brovverus addit aliam ab UFFINGO *Mona-* 5.
cho compositam sub initium sæculi 10. quæ forsan non alia est, quam metricum Liudgeri elogium a Bollandianis itidem vulgatum, qui etiam aliam recentioris Auctoris se legisse testantur. Trinam ex his & secundam hic exhibere visum est: tum quia utraque Auctoris est fere æqualis; tum quia Brovveriana nonnulla continet quæ in Altfridiana non leguntur. Primos Vitæ Liudgerianæ scriptores Vverthinensis Litaniæ conditor ait fuisse OTHELGRIMUM discipulum ejus, ALTFRIDUM Monasteriensem Episcopum, & UFFINGUM Cœnobitam Vverthinensem. *Othelgrimo tamquam primario Auctori tribuisse videtur secundam Vitam, quæ tamen paulo serius edita est, quam Othelgrimi ætas ferat.*

Præter hos Auctores alii non pauci de eo agunt, Dithmarus Merseburgensis Episcopus in Chronico, Joannes a Leidis in Chronico Belgico, Joannes Beka in Episcopis Ultrajectinis, Cincinnius in libello singulari, & alii recentiores, præter Joannem Trithemium, Vvionem, & alios e nostris.

3. *Liudgeri sanctitatem statim ab ipsius obitu miracula varia declararunt. Super ejus tumulum extra Vvertinensem basilicam positum Hildegrimus ipsius frater Halberstadensis Episcopus coronidem struxit, quod Hildebaldus Coloniensis Archiepiscopus dedicavit in honorem sancti Stephani, teste Vvalafrido Strabo, cujus hi versus* IN ECCLESIA MONASTERII QUOD RURA VOCATUR. — Liudgeri sanctitas celebris.

Hoc templum Stephani celebratur honore dicatum,
Cum Jacobo nostri fratre simul Domini:
Quorum sub precibus Christi pietate receptis
Summi adipiscamur munera larga boni.
HILDIGRIM struxit, HADABALDUS Episcopus Archi
Sanctificavit: honor certus utrumque manet.

Festum ejus diem feriari cœperunt Vverthinenses sub medium sæculum nonum, tum circompositi accolæ, ut constat ex Vitæ secundæ lib. 2. capp. 8. & 9. Demum tempore Adalvvigi Vverthinensis Abbatis circiter annum Domini 1075. sancti Liudgeri corpus ex crypta oratorii sancti Stephani in majorem Vverthinensis Monasterii basilicam translatum est, ubi pone summam chori aram in pretioso loculo requiescit, elatum super duas insignes marmoreas columnas, ut mihi litteris testatus est R. P. Gregorius Prior Vverthinensis, qui & addit, Illustrissimum Christophorum Bernardum Monasteriensem Episcopum nuper a Vverthinensibus ægre impetrasse duas particulas ex corpore sacro, nempe ossa duo de spina dorsi & de digito. Liudgerum celebrant Martyrologia, Romanum, Benedictinum, & alia fere omnia recentiora. De eo ita legitur in Saxonico Chronico ms. Anno 809. sanctus Liudgerus ad superna migravit, qui effera genti Saxonum cum fratre suo Hildegrimo Halberstadensi Episcopo jugum Christi imposuit. *Ergo Saxonum vere dicendus Apostolus, uti & sancti Vvillebadus & Anscharius. In quodam brevi chronico Monasterii Uticensis Liudgerus* Caroli Magni Capellanus *appellatur.*

4. *An Liudgerus fuerit Monachus, quæstionem movet post Albertum Crantzium Brovverus, dein socii Bollandiani. Crantzius Monachum fuisse non probat, tum quod carnium esu non abstinuerit Liudgerus, tum quod habitum monasticum deposuerit. Brovverus huc inclinat ut Monachus fuerit. Bollandiani ajunt, merito a Benedictinis coli virum sanctum, etiam si habitum monasticum non gestasset, ut certe gestavit,* cum ita Ordinem ipsorum dilexerit exornaritque, & in primario eorum Cœnobio duos annos & dimidium inter Monachos Monachus habitarit. *Ante hos omnes* quidam, *(ait Paulus Langius Joannis Trithemii discipulus in Chronico Citizensi)* qui epitomen ex gestis Episcoporum Monasteriensis Ecclesiæ nuper congessit, divum Liudgerum, primum dictæ Præsulem Ecclesiæ, sui in exordio libelli futilibus ostendere nititur argutiis, nostri non fuisse Ordinis Monachum. Sed incassum, *inquit*, inficiari desiderat, quod irrefragabiliter gestum constat. *Sed tamen ratio quam adfert Paulus, nempe quod eo* ævo passim Ecclesiarum Antistites e Cœnobiis eligebantur, *rem non satis probat. Controversiam dirimit Altfridus in Vitæ sequentis lib. 1. num. 27. ita scribens:* Cucullum, eo quod promissionem observationis Monachorum Regulæ non fecerat, portare desivit: cilicii tamen indumentum, quod magis abscondi potuit, usque ad finem vitæ suæ ad carnem gestavit. Carnium esus certis temporibus non renuit. *Idem fere tradunt Vverthinenses in rythmica sua Litania.* — Monastica professio.

Sancto consilio cum filiis habito,
Permiserunt eum conversari secum,
Cucullam ferre, non tamen promittere
Observationem ejus regularem.

Rem

AN.CHR. 809 26. Martii. *Rem sic habere existimo. Liudgerus* in Trajecto Monasterio tonsuram *accepit*, *ubi Monachos tum fuisse Ordinis nostri, aut saltem Canonicos Regulæ nostræ servantes demonstravi ad Vitam sancti Gregorii Abbatis Trajectensis in Sæculi tertii parte 2. tum Eboraci sub Alcuino præceptore eruditus, postea* Patri Gregorio & cæteris tanto tunc dignior & acceptior, quanto fuit & monasticis eruditionibus illustrior. *Denique Casinum profectus, ibi sesquiduobus annis mansit sub Theodemaro Abbate consanguineo suo. Istic monasticas vestes eum accepisse puto: sed postea Episcopus factus cucullam deposuit, & nonnumquam esu carnium vescebatur, (quia Regulæ sollemnem professionem non fecerat) retento tamen cilicio, quod Monachis nostris fere in perpetuo usu tum erat.*

5. *Quo in facto tria observanda sunt: unum, Monachos qui ad Episcopatum promovebantur, monasticas vestes, adeoque cucullam retinuisse: qua de re exstat canon ultimus Concilii Romani sub Hadriano Papa secundo, seu octavæ Synodi prohibentis,* ne Monachi ad Episcopatum adsumpti monasticum habitum deponant: *& Eugenium Papam tertium semper* cum cuculla *decubuisse legimus in Vita sancti Bernardi Abbatis Claravallensis. Alterum observatu dignum est, eosdem Monachos Episcopos etiam a carnibus abstinuisse, uti in Monasterio. Huc spectat id quod scribit Pardulus Laudunensis Episcopus ad Hincmarum Remorum Pontificem ex Monacho Dionysiano: cui ex morbo convalescenti vetat* a lardo sive quadrupedibus abstinere, donec sanitas confirmetur: & sic ad siccos & miseros tardioresque monasticos cibos redeatur. *Postremum observa, nonnullos per ea tempora vestes monasticas suscepisse, ac diu eas intra & extra Monasterium retinuisse, nulla facta sollemnis voti professione. Exemplum ejus rei posteriori ævo nobis exhibet Vvadislaus Casimiri Ducis Evinacensis filius, qui in Divionensi sancti Benigni Monasterio* per aliquot annos ut Conversus mansit, nulla regulari promissione emissa, *testante Clemente Papa V. in epistola ad ipsum scripta, quæ exstat in Spicilegii tomo 7. Quamquam in Synodo Aquisgranensi anni 817. statutum est cap. 34. ut Novitius* nec tondeatur, nec vestimenta pristina immutet, priusquam obedientiam promittat. *Nam susceptione habitus voti reum fieri persuasio fuit veterum, etiam ante Liudgeri ætatem. Quo fit, ut Liudgerum votis se obstrinxisse certo crederem, nisi me revocaret Altfridi scriptoris gravis auctoritas. Lege Vitam Alcuini infra.*

Monasteria a Liudgero condita. 6. *Liudgerus tria construxit Monasteria, unum Clericorum* sub Regula canonica Christo famulantium, *ex Altfridi lib. 1. num. 20. situm Mimigardevordæ, quæ urbs ab ipso Monasterio dicta est* Monasterium, *sæculo 11. unde &* Monasteriensis *Episcopus dictus: alterum Vverthinæ ad Ruram fluvium apud Vvestfalos: tertium prope Helmenstadium in Ducatu Brunsvvicensi; utrumque Monachorum Ordinis sancti Benedicti.*

Vverthinense. 7. *Primum ex his conditum videtur Vverthinense seu Vverdinense, a præterlabente fluvio* Rura *nomen etiam sortitum; situm in saltu* Vvideburg, *adjacens diœcesi Coloniensi. Locum sibi divinitus indicatum repurgavit Liudgerus, & Monachis nostris concessum ipse sibi elegit in viventis secessum & mortui sepulturam. Ecclesiam in honorem Salvatoris & beatæ Mariæ, quorum reliquias, de sanguine scilicet Christi Domini & de lacte Deiparæ, ab Hadriano Papa obtinuerat, dedicavit. Quo anno jacta sint Monasterii fundamenta colligimus tum ex Vita Surianæ lib. 1. cap. 18. ubi Liudgerus locum a Deo sibi ad hoc destinatum didicisse memoratur, & adiisse* annis ferme novem ante datum sibi Episcopatum; *ac proinde anno Christi 793. tum ex litteris & instrumentis Monasterii, quæ socii Bollandiani accurate investigarunt. Prima donatio quæ* Liudgero Presbytero ad reliquias sancti Salvatoris & sanctæ Mariæ *facta legitur, est Amulrici cujusdam*, acta anno 27. regni domni religiosissimi Regis Caroli 17. Kal. Aprilis, *id est anno Christi 795. anno vero insequenti alia invenitur Theganbaldi* Liudgero Abbati, *uti & plures aliæ, inscripta: quod argumento est, jam tum Monachos quosdam eo in loco exstitisse, & Liudgerum ipsis præfuisse. Monasterium postea dictum est* sancti Salvatoris & sancti Liudgeri *ob celebritatem viri sancti ibidem sepulti. Hinc Vverthinenses Vitæ Surianæ auctores in prologo, etiam Altfridi, dicuntur* Fratres in Cœnobio sancti Salvatoris & sancti Liudgeri degentes: *quæ verba perperam de Trajectensi sancti Salvatoris Monasterio Jacobus Gerardus Vossius interpretatus est in lib. de historicis Latinis. Hactenus subsistit istud Cœnobium sub Bursfeldensi Congregatione.*

Helmenstadiense. 8. *Subsistit etiam Helmenstadiense in Ducatu Brunsvvicensi, a conditore suo* sancti Liudgeri *dictum, vulgo* sant Ludigaris clooster, *quod Liudgerus* in paterna hæreditate *construxit, veluti receptum quemdam, in quo identidem ex prædicationis labore fatigatus sese recreabat. Hujus Monasterii meminit Ditmarus Merseburgensis Episcopus in Chronici lib. 4. Exstat apud Henricum Meibomium post Vvitichindi Annales diploma quoddam Ottonis Magni Imperatoris, quo nonnullas decimas Monachis ejus loci concedit rogatu Bernardi Episcopi Halverstadensis, in cujus diœcesi Abbatia consistit, medio Brunsvvigam inter & Magdeburdum itinere, in suburbio Helmenstadii.*

Mimigardevordense. 9. *Locus ubi nunc* Monasterium * *urbs episcopalis sita est, olim dictus est* Mimigerneford, Mimigarneford, & Mimigarnevord. *Istic erecta per Carolum Magnum episcopalis sedes, cui primus præfectus est Liudgerus. Id factum anno 802. uti socii Bollandiani deducunt ex variis monumentis, in quibus Liudgerus* Abbas *nominatur usque ad annum 33. Caroli Magni, qui in annum Christi 801. incidit. Ecclesiam eo in loco condidit vir sanctus, &* Monasterium sub Regula canonica Christo famulantium, *ut scribit Altfridus in lib. 1. num. 20. Ab eo Monasterio nomen sæculo 10. & celebritas loco accessit. Missam fuisse istic ex Canonicis & Monachis*

* Munster

cor-

congregationem principio exstitisse existimo: & Clericos quidem habitu canonico usos, Regula vixisse monastica, uti factum Bremæ Adamus refert, veri simillimum est. Porro Monachos etiam aut solos, aut certe Canonicis permistos ab initio fuisse colligo non tantum ex propensa Liudgeri in nostros voluntate, sed etiam ex testimonio Altfridi, qui Hildradum Monachum & Diaconum nostrum, id est Mimigarnefordensis Ecclesiæ Diaconum vocat in lib. 2. cap. 12. Idem in prologo suo Thiatbaldum Liudgeri Presbyterum laudat, quem Auctor Brovverianus Vverthinensis Cœnobii Monachum fuisse satis innuit in lib. 2. cap. 27. De trium horum Monasteriorum conditione ita canunt in rythmica Litania Vverthinenses. AN.CHR. 809 26.Martii.

Fundavit insuper tria loca pariter,
Numero locorum, quo & populorum.
Vverthinam, Helmenstad Monachis fundaverat
De proprietate vel hereditate:
Et Episcopium dictum Monasterium.

Et infra alia etiam condidisse fertur.

Condidit antiqua etiam claustricula
Istic Conversorum, illic Conversarum

10. *Ex his quæ hactenus dicta, quæque inferius dicentur in Notis, Liudgeri vitæ series sic ordinari potest. Is sub annum Christi 758. Gregorio Abbati Trajectensi commissus, ab eoque tonsus; postea in Angliam trajecit ad scholam Alcuini post mortem Egberti Eboracensis Archiepiscopi, quæ anno 766. contigit. Tum Diaconus factus, Trajectum revertit. Dehinc in Angliam iterum reversus circiter annum 772. post biennium rediit ad Gregorium Abbatem, qui anno fere 776. decessit. Eodem anno Albricus in locum Gregorii suffectus ordinatur Episcopus; Liudgerus Sacerdos, qui Frisiis verbum Dei prædicavit per annos fere septem. Anno 784. sæviente Vviticbindi in Christianos procella, Liudgerus adit Romam, & impetratis ab Hadriano Papa reliquiis Casinum secedit, ibi moratus annos duos & dimidium. Anno 787. ad Frisiorum conversionem destinatus a Carolo Magno, locum opportunum quærit condendo Monasterio, cujus fundamenta Vverthinæ jecit sub annum 795. Episcopus factus anno 802. decessit 7. Kalend. Aprilis anni 809. secundum calculum recentiorem, id est sub finem anni præcedentis secundum veterem.*

11. *Ad scripta ejus quod attinet, composuit* librum de vita venerabilium ejus doctorum, Gregorii scilicet & Albrici: *quo in libro* primordia sancti Bonifacii adventus atque ordinationis, quæ fuerant in alio opusculo *de vita Bonifacii* prætermissa, pulchro sermone conscripsit, *inquit Altfridus in lib. 2. num. 6. Præter eum libellum quem in Sæculi tertii parte 1. habes, an aliquid scriptum reliquerit, incertum: nam epistola de canonizatione (quam vocant) sancti Suidberti, & alia id genus, Liudgero attributa, spuria esse probatum est in Elogio sancti Suidberti in Sæculi 3. parte 1. Ceterum Liudgerus,* etsi omnes *linguas* non nosset; Theotiscam tamen & Latinam, (ne plures dicamus) id est barbaram & Romanam, non ignoravit, *ut legitur in Vita Suriana.* Scripta.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. ALTFRIDUS *gratia Dei Episcopus, charissimis Fratribus & Monachis, in Cœnobio sancti Salvatoris & sancti Patris* LIUDGERI *Domino servientibus, in Christo salutem.* Petitioni vestræ idcirco consensum præbui, quia charitati vestræ nihil denegare potui. Postulastis igitur crebris precibus, ut de vita sancti Patris LIUDGERI aliquid conscribere juberem, quatenus tam veneranda illius exempla multis ad ædificationem proficerent. Ad quod studiosum opus peragendum, quamvis imparem me esse & scientia debilem scirem; tamen charitate cogente animum ad illud scribendum appuli, quia nefas putabam tanti viri latere virtutes, cum beati Gregorii ad indagationem sacri verbi socius dicat: „ Sunt nonnulli, quos ad amorem patriæ cœlestis plus exempla quam prædicamenta succendunt. Fit vero plerumque in audientis animo duplex „ adjutorium in exemplis Patrum, &c. Exempla etiam & actus sancti Liudgeri ideo plene comprehendere nequeo, quia non ea visu, sed auditu didici, illis adtestantibus, qui ab infantia illum noverant, atque ab eo eruditi fuerant, HILDIGRIMO scilicet Episcopo fratre ejus, & GERFRIDO Episcopo nepote ejus; sed & sanctimoniali fœmina HERIBURGA germana ejus, necnon & venerabilibus ejus Presbyteris ALUBERTO, ATINGO, & THIATBALDO a. Virtutibus igitur multis atque signis, quæ per illum Dominus operatus est, per negligentiam prætermissis, ea sola huic libello inscribi feci, quæ una vobiscum aut visu deprehendi, aut facta certe cognovi. Auctor non visa, sed audita refert.

AN.CHR.
809.
16. Martii.

INCIPIT VITA.

Liudgeri avus nobilis Friso, & paganus.

2. VItam sancti Liudgeri scripturus, ratum duxi altius repetendum, ut quibus in hoc sæculo sit parentibus editus, evolvam. Fuit in diebus RADBODI Regis Fresonum, vir quidam nobilis in ea gente, WRSSINGUS nomine, cognomento ADO: qui quamvis Fidem sanctæ Trinitatis necdum sciret; erat tamen adjutor pauperum, ac defensor oppressorum, in judicioque justus. Sed quia gens illa eo tempore in errore infidelitatis erat excæcata, multa multi injusta a Rege crudeli & ab ejus ministris fuerant perpessi. Alios enim Rex idem insidiando necaverat, & hæreditates illorum possidebat; alios vero extra terminos effugabat, & nihilominus ipsorum sibi hæreditates vindicabat. Sed vir præfatus se minime subtrahens, quo minus veritatem coram Rege & ejus Principibus defenderet; nullius personam, in judicando juste & amplectendo veritatem, respiciebat. Qua de re contigit, ut magnas a Rege crudeli insidias pateretur, ita ut juberet illum callide interficere, & facultates suas tolli: quod lethale consilium illi continuo unus ex Consiliariis Regis nuntiare curavit, eo quod a pluribus diligeretur.

ob justi amorem periclitatus,

In Gallia suscipit Fidem,

3. Tunc Wrssingus una cum conjuge sua ADALGARDA, & filio uno, quem habebant, NOTHGRIMO nomine, & cum paucis domesticis suis occulte fugiens, ad Ducem Francorum, nomine GRIMOLDUM *a*, pervenit: qui benigne ab eodem Duce susceptus, habitavit in regione Francorum: & imbutus Fide catholica, baptismi consecutus est gratiam, una cum conjuge sua & filio, ac domo reliqua. Post præfati vero Ducis obitum, singuli Duces Francorum venerabilem Wrssingum honoratum beneficiis retinuerunt secum: uxor vero ejus in peregrinatione genuit ei filium alterum, nomine THIADGRIMUM, & filias novem: & defuncta obiit in pace, necnon & sex filiæ ejus in virginitate ab hac luce subtractæ sunt. Pater igitur filios duos cum filiabus tribus, quæ remanserant, cum timore Domini nutriens, servavit castitatem suam reliquum tempus vitæ suæ.

Quot liberos habuerit.

Revocatus in Frisiam.

4. His ita gestis, Rex RADBODUS infirmari cœpit, infirmitate qua & mortuus est, & sex annis continuis ante diem mortis suæ paullatim traxit dolorem: cœpitque regnum suum deficere; regnum quoque Francorum augmentando proficere. Infirmatus autem, misit ad virum memoratum Wrssingum, postulans ut ad se rediret, recepturus hæreditatem suam: insuper & alia multa se daturum ei spopondit, si pacem secum tenere voluisset: sed vir catholicus precibus ejus non adquievit. Iterum autem Radbodus misit ad eum, postulans ut si ipse venire noluisset, saltem filium suum ad se mitteret: & juravit se ei daturum quidquid sibi promiserat. Igitur Wrssingus tandem precibus victus, misit ad eum filium suum juniorem: quem ille benigne suscipiens, fecit honorifice habitare secum, & restituit ei hæreditatem patris. Ipse tamen pater cum seniore & filio & filiabus habitavit in regione Francorum usque ad obitum Radbodi. Contigit autem PIPPINUM Ducem Francorum de hac luce migrasse, & filium ejus CAROLUM regno potiri patris: qui multas gentes sceptris adjecit Francorum, inter quas etiam cum triumphi gloria Fresiam, exstincto Radbodo, paterno addidit imperio. In qua tunc gente sanctus WILLIBRORDUS *b* positus est prædicator, sedesque ei episcopalis in Trajecto castello delegata est, sicut in libello de vita ipsius Willibrordi scriptum legitur. Dedit igitur Carolus memorato Wrssingo beneficium in confinio Fresonum, & direxit eum ad patriam suam causa Fidei roborandæ. Qui ve-

eo filium suum Thiadgrimum remittit.

reversus ipse juvat S. Willibrordum.

---

a Grimoldi Ducis, Pippini Majoris-domus filii, obitus contigit anno 714. Radbodi vero, Frisonum Ducis sive Regis, de quo postea, anno 719.

b Vita ejus exstat in Sæculi 2. parte 1. ab Alcuino edita soluta & metrica oratione.

AN.CHR. 809. 26. Martii. *al. Sualisna & Suahsna.

veniens, accepta hæreditate propria, habitavit in loco, qui dicitur Suabsina *, juxta Trajectum, & cœpit esse adjutor sancti Willibrordi cum filiis & propinquis suis, in quibuscumque potuerat. Diligebat eum sanctus Willibrordus valde, eo quod esset vir bonus, & plenus fide, & acceptabilis universæ plebi, & castitatem servans.

Ejus posteri.

5. NOTGRIMUS igitur filius ejus senior duxit uxorem fidelem: similiter & filiæ tres cum timore Domini conjugio copulatæ sunt vivente patre: Habuitque progenies illa magnam familiaritatem cum sancto Willibrordo, necnon & cum sancto Bonifacio, qui post eum partibus illis doctor serenus illuxit, quoad usque pro Fide Christi martyrio coronatus spiritum reddidit Domino, in pago Astrache, in loco qui Doccinga vocatur, sicut & de illo scripta testantur. Post obitum vero patris Thiadgrimus, junior filius memorati Wrsingi, duxit uxorem nomine LIAFBURG, filiam cujusdam NOTHRADI & ADELBURGÆ, quæ videlicet Adelburg pridem suos duos germanos fratres sancto commendavit Episcopo Willibrordo, de quo superius diximus, Domino nutriendos: quorum major WILLIBRAHT, minor autem THIDBRAHT vocabatur; qui etiam primi omnium gentis Fresonum Clericatus acceperunt officium. Horum prior in Levitarum obiit gradu; junior non pervenit ad gradum, sed ita in juventute de hac luce migrabat.

Liudgeri mater necari jussa,

6. Memorata Liafburg cum nata esset, habebat aviam gentilem, matrem videlicet patris sui, abrenuntiantem omnino Fidei catholicæ: quæ non nominanda in furorem conversa, eo quod prænominata conjux filias tantum genuisset, & filium viventem non haberet; misit lictores, qui raperent eamdem filiam tunc natam de sinu matris, & necarent priusquam lac sugeret matris: quia sic erat mos paganorum, ut si filium aut filiam necare voluissent, absque cibo terreno necarentur. Lictores autem, sicut illis fuerat imperatum, rapuerunt eam; & portavit illam unum mancipium ad situlam aqua plenam, cupiens in eam aquam ipsam immergere, ut vitam finiret. Sed miro Omnipotentis dono actum est, ut puella quæ necdum suxerat ubera matris, extensis brachiolis suis, utraque manu apprehenderet marginem situlæ, renitens ne mergeretur. Hanc ergo fortitudinem tenerrimæ puellæ ex divina credimus actam prædestinatione, eo quod ex ea duo Episcopi fuissent oriundi, sanctus videlicet LIUDGERUS, & HILDIGRIMUS, ceterorumque Episcoporum genitrices futuræ. In hac igitur colluctatione mirabili, juxta misericordis Dei dispositionem supervenit vicina mulier, & misericordia mota eripuit puellam de manu præfati mancipii, cucurritque cum ea ad domum suam: & claudens post se ostium, pervenit ad cubiculum in quo erat mel, & misit ex melle illo in os juvenculæ, quæ statim sorbuit illud. Venerunt interea prædicti carnifices jussa dominæ suæ expleturi: dominabatur enim illa furibunda in tota domo filii sui. Mulier autem quæ infantem rapuerat, occurrens lictoribus dixit, mel comedisse puellam; & simul ostendit eis illam adhuc labia sua lingentem: & propter hoc [a] illicitum erat juxta morem gentilium necare illam. Tunc lictores dimiserunt eam: & mulier quæ eam rapuerat, occulte nutrivit illam, mittendo lac per cornu in os ejus. Mater quoque occulte misit ad eam nutricem puellæ adferentem quæ necessaria fuerant, quoad usque præfata ferox illa vitam finiret: & tunc demum accepit mater filiam suam nutriendam. Sed de his ista sufficiant.

divinitus servata.

Liudgerus in ortu periclitatus,

7. Nunc etiam, quia de sancto Liudgero loqui inchoavimus, libuit de eo iterum replicare sermonem. Cum venisset autem Thiadgrimus pater ejus de quodam itinere, & mater ejus prægnans esset vicinaque partui, gestans in utero eumdem futurum Episcopum; audito quod vir ejus veni-

[a] Alia Vita: *Nam semel gustantes aliquid infantes, apud paganos necari illicitum erat*. Simile quid accidit sanctæ Odiliæ Abbatissæ Hoemburgensi, quam cæcam natam pater suus necari præceperat, in parte 2. Sæculi 3. Huc Frisiorum legem adferunt Bollandiani ex titulo 5. qui est *de hominibus, qui sine compositione occidi possunt*, quos inter numerantur *qui fanum effregit, & infans ab utero sublatus & enecatus a matre*.

AN.CHR. 869 26. Martii. baptizatus dat indicia futuræ scientiæ.

veniret, immoderate gaudens properavit ad eum; & offenso pede corruit, intravitque palus per latus ejus, & ablata est mortua, ita ut nullus putaret, vel eam vitæ præsenti restituendam, vel filium quem gestavit in utero. Sed miserante divina clementia revixit spiritus ejus, & bene fuerat curata: in puero quoque post paucos dies edito nulla læsionis apparuit macula *a*. Baptizatus autem accepit vocabulum LIUDGERUS, qui statim ut ambulare & loqui poterat, cœpit colligere pelliculas & cortices arborum *b*, quibus ad luminaria uti solemus, & quidquid tale invenire poterat, ludentibusque pueris aliis, ipse consuit sibi de illis collectionibus quasi libellos. Cumque invenisset sibi liquorem cum fistucis, imitabatur scribentes, & offerebat nutrici suæ quasi utiles libros custodiendos. Et cum ei quis diceret; Quid fecisti hodie? dixit se per totum diem aut componere libros, aut scribere, aut etiam legere. Cumque iterum interrogaretur: Quis te docuit? respondens ait; Deus me docuit. Meditabatur autem in tenera ætate, quod postea devotus implevit.

S. Gregorio erudiendus traditur.

8. Post hæc etiam auctus majori gratia, rogavit parentes, ut se alicui viro Dei committerent erudiendum. At illi cum essent benigni, glorificaverunt Deum, videntes intentionem juvenis; commendaveruntque eum viro venerabili GREGORIO *c*, discipulo & successori sancti Bonifacii Martyris, Domino nutriendum: qui libenter eum suscepit, & comperta sagacitate pueri studiose illum erudiebat. Crevit itaque Liudgerus

Sæculi habitum ponit in Monasterio Trajectensi.

proficiens in timore Domini; & deposito sæculari habitu in Trajecto Monasterio, totum se contulit ad studium artis spiritalis. Erant autem in illa schola Gregorii & alii condiscipuli nobiles & prudentes: e quibus alii Episcopi postea exstiterunt; alii in minoribus gradibus doctores Ecclesiarum: apud quos idem Liudgerus in magno habebatur affectu *d*, eo quod esset vir miræ mansuetudinis, vultu hilaris, non tamen facilis in risu, & in omnibus actibus prudentiam cum temperantia amplectens. Erat enim assiduus meditator Scripturæ divinæ, & ejus præcipue quæ ad laudem Dei & ad doctrinam pertinebat catholicam; pro quibus & a venerabili magistro quasi filius unicus diligebatur.

Aluberto persuadente,

9. Venit interea vir quidam venerabilis de terra Anglorum, ALUBERHT nomine, ad Abbatem Gregorium, cupiens Domino cooperante plebi partis illius in doctrina prodesse, erant enim rudes in Fide: quem Abbas Gregorius libenter suscepit: & comperto quod esset vir bonus & doctus, suasit sibi Coepiscopus fieret: non enim fuerat idem Gregorius ad gradum episcopalem ordinatus, sed Presbyteri perseveravit in gradu. Vir igitur prudens Alubertus ad hæc; Ut scias, inquit, me cum licentia & consilio Episcopi mei huc transmeare, mitte mecum Fratres fideles ad terram, de qua egressus sum, ad Episcopum meum, ut ab eo ordiner ego & illi: tali enim modo consensum præbeo. Quod Abbas Gregorius libenter audiens, direxit eum, & cum eo Liudgerum, aliumque Fratrem

mittitur in Angliam ordinandus Diaconus.

fortiorem ætate, SIGIBODUM nomine, ad Episcopum, de quo Alubertus dixerat; qui eumdem Alubertum ordinavit Episcopum, Sigibodum Presbyterum, Liudgerum Diaconem; & manserunt illic anno uno. ALCHUINUS etiam illo in loco tunc Magister erat: qui postea temporibus Caroli

Alchuini discipulus.

junioris *e* in Turonis & in Francia magisterium exercuit: cui statim vir pru-

a Quidam Vverthinæ, nonnulli Vironi natum putant. Falluntur qui baptizatum ferunt a sancto Vvillibrordo, qui ante Liudgerum natum obierat.

b. Papyrum appellabant veteres. Gregorius Turonensis Episcopus in lib. 3. de miraculis sancti Martini cap 50. *reperitque ibi duas candelas ex cera & papyro formatas*. Lege ejusdem lib. 1. de gloria Martyrum cap. 104. & Indicem onomasticum partis 2. Sæculi 3.

c. Habes ejus Vitam a Liudgero scriptam in Sæculi 3. parte 2. uti & Bonifacii; quo mortuo Liudgerus Gregorio commissus est circiter annum 758.

d Illud argumento est, quod Gregorius morti proximus librum sancti Augustini, quem librum *Enchiridion* vocant, tradidisse perhibetur ab ipso Liudgero in Gregorii Vita.

e Id est Caroli Magni, qui habita ratione Caroli Tuditis avi sui *junior* dicitur, aliis *secundus*, ut in diplomate relato in Martio Bollandiano, in Commentarii num. 24. Certe Alcuinus Tuditem Carolum *antiquum* vocat in vita sancti Willibrordi.

AN. CHR. 809

prudens Liugderus sedulo jungebatur, hauriendo ab eo spiritalia dogmata. Post anni vero circulum revertentes qui missi erant, Domino gubernante pervenerunt ad Abbatem Gregorium: qui benigne sucepit eos, gavisus valde in adventu eorum: & mansit cum eo Alubertus collaborans in opere Domini.

26. Martii. Post annum revenit ad Gregorium.

10. Liudgerus igitur cupiens saturare se prælibati dulcedine favi *a*, petiit ab Abbate Gregorio licentiam redeundi ad magistrum Alchuinum. quod ille moleste suscipiens, fieri renuit. Noluit tamen contristare petentem, sed blandis sermonibus cœpit compescere eum. Cumque se cerneret nullis subjectionibus illum a sua intentione revocare posse, arcessito patre illius, postulavit ut conaretur revocare eum a cupito itinere: sed studiosus Levita instanter in suo voto permansit. Tunc Gregorius & parentes ejusdem Liudgeri quandoque precibus victi, direxerunt eum ad præfatum Magistrum Eboraicæ civitatis Anglorum, præbentes quæ illi opus erant in via: quem magister illustris Alchuinus cum magno suscepit gaudio. Susceptus itaque Liudgerus, erat consueto more omnibus charus, eo quod esset ornatus moribus bonis & studiis sanctis: & mansit ibi annis tribus & mensibus sex, proficiens in doctrinæ studio. Cupiebat enim ibidem diutius in sancto manere studio: sed non fuerat concessa facultas; quia egredientibus civibus illis ad bellum contra inimicos suos, contigit, ut per rixam interficeretur filius cujusdam Comitis ipsius provinciæ a Fresone quodam negotiatore: & idcirco Fresones festinaverunt egredi de regione Anglorum, timentes iram propinquorum interfecti juvenis. Tunc Alchuinus necessitate compulsus direxit Liudgerum cum præfatis negotiatoribus: misit etiam cum eo & Diaconum suum, nomine PUTUL, timens ne amore discendi, aliam regionis illius civitatem adiret, & pro ultione prædicti juvenis aliquas pateretur insidias. Dicebat enim potius se velle mori, quam ut filius suus dilectus illic quidquam pateretur lethalis mali. Directus itaque Liudgerus, prospero cursu pervenit ad patriam suam, bene instructus, habens secum copiam librorum: eratque Patri Gregorio & ceteris tanto tunc dignior & acceptior, quanto fuit & in monasticis eruditionibus illustrior. Diaconus vero qui venerat cum eo, juxta dispositionem magistri Alchuini auctus benedictionibus, perrexit Romam, iterum reversurus: qui etiam postea cum Alchuino venit in Galliam in ordine Presbyterii *b*.

Iterum adit Alchuinum.

Post annos tres reverti cogitur.

11. Dum talia gerebantur, venit quidam Presbyter sanctus & doctus, nomine LIAFWINUS *c*, de terra Anglorum ad Abbatem Gregorium, dicens sibi a Domino terribiliter trina admonitione fuisse præceptum, ut in confinio Francorum atque Saxonum, secus fluvium Issa *, plebi in doctrina prodesse deberet: rogavitque, ut ad locum illum se perducere juberet, & ad fluvium sibi a Domino prænominatum. Tunc Gregorius, eo quod locus idem ad parochiam suam pertineret, benigne eum illuc dirigere studuit, agens gratias Pastori summo, eo quod visitaret plebem suam. Misit etiam cum eo & MARCHELMUM servum Dei, de genere ortum Anglorum, & a sancto Episcopo Willibrordo a pueritia sanctis instructum moribus, ut eum præponeret populo. Susceptus ergo Presbyter Liafwinus a matrona quadam Averhilda * nomine, a ceterisque Fidelibus, seminabat documenta salutis, & rigabat prata mentium. Fecerunt autem ei oratorium in occidentali parte præfati fluminis, in loco qui Huilpa * vocatur.

Liafvvinus ex Anglia venit ad Gregorium.

* l'Issele

Cum Marchelmo condit oratorium.

* al. Abachilda

* al. Hiulpa, Vvlpa

a Aliam rationem adfert Suriana, nempe quod Liudgerus tum Diaconus, cum coram Gregorio Evangelium legens in quodam verbo offendisset; emendatus a Gregorio statuit reverti ad scholam Alchuini, indignum se putans Diaconi gradu, qui non posset emendate legere.

b Notant Bollandiani additum in codice Budicensi: *quem acceperat Roma cum licentia Abbatis sui*.

c Lebuinus aliis dictus, cujus Vitam scripsit Hucbaldus Monachus Elnonensis, apud Surium 12. Novembris.

AN. CHR. 809. 26. Martii. item aliud, post a Saxonibus eversum, in quo restructo sepultus

12. Post hæc etiam ædificaverunt ei ecclesiam in littore orientali ejusdem fluminis, in loco, cujus vocabulum est Daventre. Cumque ad eam populus ob viri sancti doctrinam conflueret, Saxones qui eo tempore paganis fuscabantur ritibus, in furorem conversi, collecto exercitu effugarunt Christianos ab illis locis, & ecclesiam combusserunt igni. Tunc vir Domini Liafwinus reversus ad Abbatem, præstolabatur consolationem a Domino. Sedato igitur tumultu, reversisque prædonibus in sua, vir Dei Liafwinus reædificavit ecclesiam, quæ fuerat combusta; & more solito non cessabat documenta salutis impendere gregi, quoadusque Pastori summo dilectam redderet animam; & defunctus in eadem est ecclesia sepultus.

Eo iterum destructo, Gregorius obit.

13. Post sancti Liafwini obitum iterum impii Saxones vastaverunt locum illum, succenderunt ecclesiam; corpusque ejus per tres dies quæsierunt, nec invenire potuerunt. Sed & Abbas Gregorius migravit ad Dominum; & suscepit curam pastoralem ALBRICUS nepos *a* ejus, qui venerabilem Liudgerum cum magno diligebat affectu, atque eum ita allocutus est, dicens: Nunc quia frater meus dilectissimus es, peto ut desiderium meum impleas. Locus enim, in quo sanctus Domini Liafwinus Presbyter, quem nosti, in opere Domini usque ad mortem persistendo laboravit, ubi sacrum ejus corpus sepultura tegitur, in solitudinem est redactus. Quam ob rem peto, ut eum restaurare studeas, & super corpus Sancti ecclesiam reædifices.

a successore Albrico missus eo Liudgerus, ecclesiam denuo ædificat,

14. Dei igitur famulus Liudgerus magistri jussis obtemperans, quæsivit in loco prænominato corpus Sancti, & non invenit: sed tamen intra spatium loci, quo putavit illud esse, cœpit construere ecclesiam. Cumque posuisset bases, & parietes conaretur erigere, apparuit ei Sacerdos Domini Liafwinus in somnis, dicens: Frater dilectissime Liudgere, bene fecisti restaurando Dei templum jam dudum deletum a gentilibus; sed & corpus meum, quod quæsisti, invenies sub australi quem erexisti pariete humatum. Liudgerus igitur mane, Domini laudibus expletis, invenit corpus Sancti in loco sibi in visione prædicto: & collecta multitudine fecit transvehi bases ejusdem ædificii in partem australem; & ita infra ecclesiam collegit sepulcrum viri Dei. Perfecta est itaque ipsa ecclesia & consecrata, quæ numquam deinceps a gentibus fuit contaminata: sed in loco illo per servum suum Liafvvinum Dominus virtutes multas operatur usque in hodiernum diem: ubi etiam nunc Cœnobium est Canonicorum Domino famulantium.

S. Liafvvini corpus invenit. ubi Cœnobium Canonicorum.

15. Post hæc misit Albricus Liudgerum, & cum eo alios servos Dei, ut destruerent fana deorum & varias culturas idolorum in gente Fresonum. At illi jussa complentes, attulerunt ei thesaurum magnum, quem in delubris invenerant: ex quo Imperator CAROLUS duas partes acceperat, tertiam vero partem præcepit Albricum ad usus recipere suos. Albricus autem cum in Colonia civitate gradum accepisset episcopalem, fecit & Liudgerum secum Presbyterii percipere gradum, & constituit eum doctorem ecclesiæ in pago Ostrachæ, in loco ubi sanctus Bonifacius est coronatus martyrio. Divisitque idem Albricus annum in distributiones quatuor, ita ut in Trajecto Monasterio præ ceteris Præpositis ipse in tempore vernali in doctrinæ studio & sanctæ conversationis præesset Fratribus menses tres: deinde post eum in æstate ADALGER Presbyter in vice sua menses tres: post hunc Liudgerus Presbyter menses tres: deinde in hieme THIADBRAHT Presbyter menses tres.

Reperit thesaurum. Coloniæ Presbyter ordinatus, DocKingæ præficitur. Monasterium Trajectense regens per vices.

a Gregorio in somnis monetur de futura dignitate.

16. Liudgerus igitur in ordine vicis suæ nocturnis temporibus post psalmodiam & orationes speciales, quas semper amaverat, in solario ecclesiæ sancti Salvatoris, quam sanctus Willibrordus construxerat, membra quieti dare solebat: ubi ei nocte quadam venerabilis Abbas Gregorius per

a Ac proinde Francus, uti & Gregorius regio Francorum sanguine ortus: non Anglus, ut scribunt nonnulli. Gregorium anno 776. obiisse recte inferunt socii Bollandiani ex eo, quod ipso mortuo Liudgerus Frisonibus verbum Dei prædicavit per annos fere septem, ut legitur in utraque Vita, ac dein Romam profectus anno 784. infra. Hinc corrigenda epocha de morte Gregorii, quam seposui circiter annum 781.

per visionem apparuit, dicens: Frater Liudgere, sequere me. Quem dum sequeretur, adscendit ipse in locum eminentiorem, jactavitque coram eo particulatim quasi membranæ & vestimentorum partes, & dixit: Collige ex eis acervos. Cumque congregasset ex eis tres cumulos, dixit ei: Distribue ista bene in opere Domini, & ego tibi satis dabo. Et signavit eum signaculo crucis, & abscessit. Cumque mane facto somnium retulisset Præposito Monasterii, HADDONI nomine, & ecclesiæ custodi sanctitate prædito MARCHELMO, cujus superius memoriam feci; confestim ad hæc Marchelmus ea quæ postea rei probavit eventus, exorsus est, dicens: Tres cumuli quos congregasti, trium sunt gubernacula plebium, quibus adhuc pastorali te oportet præesse regimine. At ille dixit: Utinam in loco mihi credito aliquem Domino fructum perficiam. Hic etiam Liudgerus qualiter in Fresonum optatum evangelizandi exercuisset officium, & semina vitæ, supernæ gratiæ rore irrigante, in agris multorum cordium ad ejus prædicationem uberrime pullulassent; testes sunt usque hodie populi regionis ejusdem, quos ad veritatis agnitionem a prisco revocavit errore: testes quoque ecclesias, quas per loca singula construxit: testes & Deo famulantium congregationes, quas aliquibus adunavit in locis. AN. CHR. 809 26. Martii.

17. Cui etiam testimonium perhibuit quidam Alchuini discipulus, in versibus heroicis talia mandans;

Frater, amore Dei cognato dulcior omni,
Et consanguineis merito pretiosior ipsis,
LIUDGER amate mihi, Christi te gratia salvet:
Vive tuæ gentis Fresonum clara columna.
Presbyter occiduis laudabilis orbis in oris,
Doctus, & eloquio prudens, & mente profundus,
Ipse gradum meritis ornas, & moribus almis.
Ut puer in senibus humili de corde ministras:
Ut germanus agis cunctis æqualibus ævo:
Utque parens pueris vitæ documenta rependis.
In melius crescendo, mei memor esto, Sacerdos,
In precibusque tuis commendes, quæso, Tonanti
His brevibus vatem, qui te laudavit in odis,
Cui teretis baculi pro tali carmine donum
Munificus tribuas. Fors hæc mercedula vati
Concordat modico. Felix sine fine valeto.

Versus Alchvvini de ecclesia sancti Liutgeri *.

Hic Pater egregius meritis BONIFACIUS almis
Cum sociis pariter fundebat sanguinis undam,
Inclyta martyrii sumentes stemmata sacri.
Terra beata nimis, Sanctorum sanguine dives.
Transvolat hinc victor miles ad præmia cæli,
Ultima cæspitibus istis vestigia linquens.
Suadeo quapropter curvato poplite supplex,
Tu quicumque legis, terris bis oscula fige.
Spes tibi magna fiat, lacrymas adscendere cælum
*Hinc potuisse tuas, fultas patronibus * istis.*
Hic manet ille cruor cuncto pretiosior auro,
Membraque cælesti rore hic perfusa quiescunt.
Adjuvat hinc Paulus Doctor, Bonifacius inde,
Hæc illis quando constat simul aula dicata.

* id est de ecclesia S. Bonifacii a S. Liudgero constructa.

* novo

a Surius notat in quodam mss. codice legi: VERSUS JOSEPH. Certe Joseph inter Alcuini discipulos numeratur, ut videbimus in Alcuini Vita infra.

AN. CHR. 809 26. Martii.

Frisonibus a Fide aversis, Albrico mortuo, Liudgerus Romam petit, tum Casinum.

18. Cumque vir Dei Liudgerus in eadem regione annis fere septem in doctrinæ studio persisteret; consurrexit radix sceleris WIDUKIND Dux Saxonum catenus gentilium, qui evertit Fresones *a* a via Dei, combussitque ecclesias, & expulit Dei famulos, & usque ad Fleo fluvium fecit Fresones Christi Fidem relinquere, & immolare idolis juxta morem erroris pristini. Sed & ALBRICUS Episcopus in ipsa perversa commotione de hac luce migravit. Tunc Liudgerus necessitate compulsus deseruit partes illas: & disposita turba discipulorum, duos ex eis secum adsumens, HILDGRIMUM scilicet germanum ejus, & GERBERTUM, qui cognominabatur CASTUS, perrexit Romam; & inde progrediens pervenit ad Monasterium sancti BENEDICTI in Regno Beneventino: & illic in sancta conversatione consistens, didicit Regulam *b* ejusdem sancti Patris BENEDICTI. Erat enim cupiens in hæreditate sua Cœnobium construere Monachorum: quod ita postea Domino opitulante factum est in loco, qui vocatur werthina.

post annos duos reversus, præficitur Frisonibus orientalibus.

19. Post duos igitur annos & menses sex reversus est ad patriam suam, & pervenit ejus fama ad aures gloriosi Regis CAROLI: qui constituit eum Doctorem in gente Fresonum ab orientali parte fluminis Labeki super pagos quinque, quorum hæc sunt vocabula, Hugmerthi, Hunulga, Fivilga, Emilga, Fediritga, & unam insulam, quæ dicitur *Bant*. Ipse vero cura sollerti gregi sibi credito studuit ministrare fluenta doctrinæ Domini, fana destruere, & omnis erroris pristini abluere sordes. Curavit quoque ulterius doctrinæ dirivare flumina; & consilio ab Imperatore accepto, transfretavit in confinio Fresonum atque Danorum ad quamdam insulam, quæ a nomine dei sui falsi Fosete *Fosetes-landt c* est appellata: cui cum navigando appropinquasset, tenens in manu sua crucem, & ad Dominum preces cum laudibus fundens, viderunt qui in ea navi erant, caliginem tenebrosam de eadem insula egredientem, qua recedente magna in ea perstitit serenitas. Tunc vir Dei ait: Videtis qualiter per misericordiam Dei effugatus est inimicus, qui prius caligine præoccupaverat insulam hanc? Pervenientes autem ad eamdem insulam, destruxit ejusdem Fosetis fana, quæ illic fuere constructa, & pro eis Christi fabricavit ecclesiam. Cumque habitatores terræ illius Fide Christi imbueret, baptizavit eos cum invocatione sanctæ Trinitatis in fonte, qui ibi ebulliebat, in quo sanctus Vvillibrordus prius homines tres baptizaverat: a quo etiam fonte nemo illorum prius haurire aquam, nisi tacens, præsumebat. Cujusdam etiam Principis eorum filium, LANDRICUM nomine, accepit a fonte: quem sacris litteris imbutum ordinavit Presbyterum, qui multis annis genti Fresonum in doctrinæ præfuit studio.

Vexatus a gentilibus, dein opus resumit.

Tunc iterum operante maligno, ab orientalibus Fresonibus nox infidelitatis magnæ fuerat exorta: cujus mali HUNO & CILRAD fuere principes; & combustæ sunt ecclesiæ, servique Dei repulsi. Sed radiante sole justitiæ, effugatæ sunt tenebræ grassantis erroris, ita ut post anni circulum sanctus Liudgerus cum suis prisca consuetudine fiducialiter plebi illi pabula fidei administrare non desisteret; & Domino opitulante in ea quam tunc receperant perseverarunt fide.

20. In-

a Witichindi rebellio adversus Carolum cœpit anno 782. teste Anschario in libro de vita sancti Willehadi Bremensis Episcopi, quem una cum Liudgero Romam profectum esse tradit Adamus. Perseveravit hæc procella usque ad annum 784. quo baptizatus Attiniaci Vvitichindus, Cum ergo Liudgerus a morte Gregorii Frisonibus verbum Dei prædicasse dicatur annos ferme septem; Gregorius anno 776. aut insequenti obiisse, & Liudgerus anno 783. aut proxime subsecuto Romam perfugisse dicendus est.

b Vita Brovveriana: *Beneventum petiit, ut in Monasterio sancti Benedicti beati Ordinis conspiceret disciplinam, possetque inibi aliquanto tempore liberiore vacatione quiescere. Etenim Pater illius Monasterii genere illi propinquus erat.* Theodemarus scilicet, de quo ita Vverthinenses in Litania.

Ibat ad Monachos in Casino positos,
Monte BENEDICTI *inter Sanctos scripti.*
Hic bono omine THEOTMARUM *nomine*
Invenit nepotem Liudgerus Abbatem.

Liudgeri nepotem fuisse Theodemarum dubito ut verum sit: certe senior fuisse videtur Theodemarus, mortuus anno 797. Nonis Junii.

c De hac insula dictum est ad Vitam sancti Vvillibrordi in Sæculi 3. parte 1.

20. Interea per dispositionem misericordis Dei Saxones conversi sunt ad Dominum, & Rex Carolus eumdem virum Dei Liudgerum Pastorem in parte occidentali Saxonum constituit ; cujus parochiæ sedes est principalis in pago Sudergoe, in loco cujus vocabulum est *Mimigerneford*, ubi Domino ipse honestum construxit Monasterium, sub Regula canonica Christo famulantium. Itaque more solito cum omni aviditate & sollicitudine rudibus Saxonum populis studebat in doctrina prodesse : erutisque idololatriæ spinis, verbum Dei diligenter per loca singula serere, ecclesias construere ; & per eas singulos ordinare Presbyteros, quos verbi Dei cooperatores venerabiles sibi ipse nutriverat. Cupiebat igitur in cœpto evangelizandi opere multis subvenire gentibus, sed tamen pontificalem gradum humiliter declinare : idcirco suos frequenter petiit alumnos, ut aliquis ex eis pro eo episcopalem susciperet Ordinem. Cui cum HILDIBALDUS Archiepiscopus persuaderet, ut Episcopus ordinari debuisset, illud apostolicum ei respondit dicens : *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse*. At ille, ut erat humilis & viro Dei amicissimus, cum gemitu dixit, hoc in se minime fuisse completum. Tandem consensu omnium superatus & magis Dei dispositione coactus adquievit ; ne plurimorum consilio, immo Dei voluntati pertinaciter inobediens esse videretur.

AN. CHR. 809
26. Martii. Saxonibus occidentalibus præfectus a Carolo, ecclesias condit.
invitus ordinatur Episcopus.
1. Tim. 3. 2.

21. Accepto itaque sacro Ordine pontificali, cum omni sagacitate & modestia gregi Saxonico sibi credito documenta salutis uberrime ministravit ; quoadusque Domino largiente, ad perfectam illos perduceret fidem. Illis etiam quinque pagellis, quos in Fresia ad agnitionem veræ & individuæ Trinitatis de gentilitate perduxerat, eo quod prius non haberent Episcopum, simili modo pontificali præerat regimine. Sed & successores ejus utraque loca pro una parochia postea semper habuerunt. Dedit quoque ei Rex CAROLUS in Regno Francorum, in pago Bracbante, in loco qui Lotusa *a* vocatur, Monasterium sancti Petri gubernandum cum omnibus adjacentibus suis ecclesiis & villulis. Tunc adimpletum est somnium, quod ei vir Dei Marchelmus prius fuerat interpretatus de collectione trium cumulorum, significantium trium gubernacula plebium.

Munus suum diligenter exsequitur.
Lotusam regit.

LIBER SECUNDUS.

1. QUamvis præponendum sit ministerium evangelicæ prædicationis & multorum illuminatio cordium operationibus miraculorum ostensionibusque signorum ; ad honorem tamen largientis Domini stilo alligari fecimus, quæ ab eodem sancto viro facta recolimus. Cum evangelizandi gratia in Fresia ad quamdam villam nomine Helevvird pervenisset ; matrona quædam Meinsuit nomine, excepit illum in domum suam, & ecce illo discumbente cum discipulis suis, oblatus est ei cæcus vocabulo Bernlef, qui a vicinis suis valde diligebatur, eo quod esset affabilis, & antiquorum actus Regumque certamina bene noverat psallendo promere : sed per triennium continua cæcitate ita depressus est, ut nullum sibi lumen vel extremæ visionis remaneret : quem dum vultu hilari esset intuitus, interrogavit si pœnitentiam a se vellet accipere ; acceptaque ab eo hujus rei responsione, jussit ut die crastina veniret ad se. Crastina vero die equitanti viro Dei obvius factus est idem cæcus. Accepto ergo Dei famulus per frenum ejus caballo, duxit eum a turba seorsim ; & confitenti peccata sua pœnitentiam indixit. Deinde signum sanctæ crucis oculis ejus imposuit ; & tenens manum suam coram eo, interrogavit, si aliquid videret. Ipse vero cum magno gaudio dixit, se manum illius posse videre.

Reddit lumen cæco.
peccata sua confesso.

a Optione data, ut in alia Vita legitur, duorum Monasteriorum, *unius majoris, in quo Virginum multitudo consistit, alterius minoris quod virorum est sub canonica Regula Domino famulantium ; virorum Monasterium dixit convenientius sibi posse committi. Dedit ergo ei Carolus Monasterium in pago Bragbante, quod Lotusa nominatur, cum omnibus ad ipsum pertinentibus*. Lotusa, vulgo *Leuse*, Hannoniæ oppidum inter Athum & Tornacum *Monasterium Canonicorum* appellatur apud Baldericum in Chronici lib. 2. cap. 43.

ANCHR. 809 26. Martii. At ille, Age, inquit, omnipotenti Deo gratias. Sermocinantibus quoque eis de Fide catholica, de variisque utilitatibus animæ, pervenerunt ad villam, nomine *Vurfhem*; & interrogavit eum, si ipsam potuisset agnoscere? Ille vero statim proprio vocabulo nominavit eam; & arbores, & quæque ejus ædificia se bene posse conspicere professus est. Ait autem illi: Omnipotenti Deo age gratias, qui te illuminavit. Cumque venissent ad villam, *Vuiisevvird* nomine, ubi oratorium erat constructum, fecit eum secum orare, & Deo gratias agere: constrinxitque eum sacramento, ut ante diem obitus sui nulli causam hujuscemodi illuminationis indicaret. Complevit ille viri Dei præcepta, & per dies aliquos cæcitatem simulando, ducatu alieno utebatur. Sed post obitum ejus, qualiter fuerit illuminatus, adseruit.

Jubet factum reticeri se vivente.

2. In secunda igitur expulsione servorum Dei a Fresia, de qua superius jam diximus, jussit sanctus vir Liudgerus eumdem Bernlevum, eo quod diligeretur a multis, per singulorum domos discurrere; & persuasis matronis, morituros illorum baptizare infantulos, benedicta simpliciter aqua in nomine Domini intinctos vel superfusos *a* cum invocatione sanctæ Trinitatis. At ille jussis ejus libenter obediens, baptizavit in ipsa perturbatione infantes octodecim, qui omnes nuper, ut fuerant baptizati, defuncti sunt; exceptis duobus, quos beatus Liudgerus, redeunte pace, cum sancti chrismatis impositione confirmavit. Ipse vero Bernlef ubicumque postea servum Dei reperisset, didicit ab eo psalmos: & in ea quam acceperat illuminatione permansit, quoadusque senex & plenus dierum obiisset in pace. Quem cum morientem uxor sua flendo interrogaret, qualiter super eum vivere potuisset, respondit, dicens: Si ego a Domino aliquid impetrare potero post meum obitum, non longo tempore in hoc sæculo eris victura. Cumque sana & incolumis hanc ejus responsionem audisset, eum die 15. moriendo secuta est.

Laico isti dat curam baptizandi infantes, quos ipse chrismate confirmat.

3. Alio quoque tempore dum esset beatus Liudgerus secus mare, in loco qui vocatur Werthina, ubi ipse sibi in hæreditate paterna construxit ecclesiam, terribile vidit somnium, quod narrans HERIBURGÆ sorori suæ, dixit: Vidi per somnium quasi solem fugientem supra mare a partibus aquilonis, & nubes teterrimas sequentes: qui fugiens ac deficiens pertransivit nos, ita ut elongatus a nobis videri non posset: & caligines, quæ eum fuerant secutæ, obtinuerunt omnia loca hæc maritima. Post multum vero temporis reversus est sol, minor & pallidior quam fuisset prius, effugavitque caligines trans mare. Et hæc dicens, ubertim faciem suam irrigavit lachrymis. Quem dum soror ejus flentem cerneret, flevit & ipsa, dicens: Quid sibi vult hoc somnium? Cui ille respondit: Venturæ sunt a Nordmannis persecutiones magnæ & instantia bella devastationesque immensæ, ita ut hæc delectabilia loca maritima, peccatis exigentibus, pene inhabitabilia efficiantur: deinde post hæc, favente Domino, reddita erit pax Dei Ecclesiæ; & severissima plaga, quæ regionibus his incubuerat, infra ipsos Nordmannos retorquebitur. At illa cum gemitu dixit: O utinam dignetur Dominus auferre me de hoc sæculo prius, quam mala hæc superveniant. Cui ille: Non ita erit, inquit, sed in diebus tuis hæc erunt; ego vero pestem illam in hoc corpore non videbo. Hujus ergo vaticinii veritas, ejusdem sororis suæ nostrisque est probata temporibus. Nam omnibus diebus, quibus idem Dei famulus in hoc sæculo vixerat, pax fuit undique; ita ut nullus putaret ullam his regionibus perturbationem a Nordmannis evenire posse. Sed post ejus obitum, a gente sævissima Nordmannorum

Viso prædiscit Nortmannorum infestationes.

a Hic duo notanda: nempe laico homini commissum baptizandi moribundos infantulos officium, & baptismi collatio per superfusionem: uti & per intinctionem: nam superfusio jam in usu erat: tametsi eam prohibet Concilium Celichitense sub initium sæculi noni his verbis cap. 11. *Sciant Presbyteri quando sacrum baptisma ministrant, ut non effundant aquam sanctam super capita infantium, sed semper merganter in lavacro.* Lege Alcuini epistolam 39. de trina mersione contra unicam Hispanorum. Trina mersio adhuc in usu erat sæculo 13. teste Jacobo a Vitriaco in historiæ occidentalis cap. 36.

AN. CHR. 809

26. Martii

norum innumerabilia pene annis singulis perpessi sumus mala. Nam concrematæ sunt ecclesiæ, Monasteria destructa, deserta ab habitatoribus prædia in tantum, ut peccatis facientibus regiones maritimæ, quas prius multitudo tenebat hominum, pene sint in solitudinem redactæ. Sed solem justitiæ, qui pro nostris peccatis elongatus abscessit, reversurum speramus: &, juxta præsagium viri Dei, pacem Domini Ecclesiæ redituram.

Illicitum connubium rumpit.

4. Venit quoque Sacerdos idem ad ecclesiam suam, in loco sitam, qui vocatur Billurbeki; & ecce mulier quædam nobilis, quæ illicito connubio suo erat copulata marito, ejus volens mitigare terrorem, misit illi mel quasi pro benedictione, at ille tale munus suscipere despiciendo renuit. Quidam tamen juvenes ex discipulis ejus illud mel concupientes acceperunt, & in ecclesia retro altare occulte posuerunt. Cumque vir Dei ad idem altare Missam celebraturus accederet, & os aperuisset ad preces; confestim vas testeum, in quo illud inobedientiæ mel habebatur, minutatim crepuit, & dispersum est mel, quod colligentes projecerunt foras. Non cessavit autem miles Christi quo minus illud illicitum destrueret conjugium: sed & virum ipsum, qui illud perpetrare ausus est, exterminavit a patria.

Sturionem cælitus accipit.

5. Dum igitur in Fresia, docendi gratia, ad ecclesiam suam venisset in loco, qui dicitur Hleri, juxta fluvium Lade, petiit illius loci piscatores, qui ei pisces adferre solebant, ut aliquem sibi sturionem [a] comprehensum adferrent. At illi dixerunt, longe esse præteritum tempus, quo tales pisces comprehendi poterant, erant enim in proximo tempora hiemis. Quibus ille læto vultu ait: Ite, filii, facite quæ dixi: potens est Deus omni tempore servis suis desiderata præstare. Ipsi vero precibus viri Dei coacti, cœperunt more solito rete per aquas trahere: & ecce subito elevatis oculis viderunt avem magnam descendentem de cælo coram se, & dum intente in illam oculorum aciem infigerent, dixit unus ad alterum: Vere similitudinem habet piscis. Mirantibus itaque eis ac pavore perterritis, cecidit ipsa piscis effigies, sicut avis, coram eis in aquam. Cumque ad ipsum locum pervenissent, intravit in illorum rete piscis miræ magnitudinis, quem sturionem vocant, quem vir Dei desiderabat. At illi comprehensum eum attulerunt eidem Dei famulo, narrantes miracula, quæ fuerunt gesta. Quibus ille: Agamus, inquit, omnipotenti Domino gratias, qui dat escam omni carni. Commonuit etiam eos, ne hoc idem pro cujuspiam sanctitate vel meritis actum narrare præsumerent.

Doctrina ejus & scripta.

6. Erat sanctus Liudgerus in Scripturis sacris non mediocriter eruditus, sicut in libro ab eo composito de vita venerabilium ejus Doctorum, GREGORII scilicet & ALBRICI, aperte probatur. Sed & primordia sancti Bonifacii adventus atque ordinationis, quæ fuerant in alio opusculo prætermissa, pulchro sermone ipse conscripsit. Discipulis etiam suis mane diebus singulis tradere per se lectiones non neglexit: & quidquid in sacris codicibus faciendum invenit, illud instantissime studuit observare & docere. Cavebat ergo, ne sibi aliquando nomen faceret inane: idcirco secundum Apostolum omnia mensurate facere concupivit.

Vestis & cibus.

Cucullum, eo quod promissionem observationis Monachorum Regulæ non fecerat, portare desivit: cilicii tamen indumentum, quod magis abscondi potuit, usque ad finem vitæ suæ ad carnem gestavit. Carnium esus certis temporibus non renuit: satiatum tamen illum cibo vel potu discipulorum ejus nemo unquam vidit. Sed cum ad se more solito pauperes ac divites pransuros invitasset, dulcia vitæ æternæ inter epulas documenta illorum cordibus infundere non cessavit; ita ut plus spiritalibus, quam carnalibus deliciis satiati remearent. Erat itaque pater egenorum, & despector sui: & secundum Apostolum, sic se omnibus coaptare curavit, ut omnibus prodesse

[a] *Theudiscu lingua* ita appellari hunc piscem testatur auctor Brovverianus in lib. 1. cap. 27. Belgis hodie *Steur*, Gallis *Esturgeon*.

AN. CHR. 809

26. Martii. Nortmannorum conversionem cogitat. Infirmus ut se gerit.

dесse potuisset. Fuit autem cupiens anxie, gratia docendi, Nordmannos adire: sed Rex CAROLUS ad hoc nullatenus consensum præbuit.

7. Cumque omnipotens Deus perennem jam mercedem reddere piis ejus studiis decrevisset, ante obitum suum aliquanto tempore corporis molestia depressus est. In infirmitate tamen positus, consueto more sanctis semper actibus intentissime mentem occupavit, aut in lectionibus sacris audiendo, aut in psalmis canendo, vel etiam in aliis quibusdam spiritalibus rebus agendo, ne unquam a superna contemplatione dissoluta tepesceret: & pene diebus singulis Missarum sacramenta, quamvis ægrotus corpore, infatigatus tamen animo celebravit. Ipso vero die dominico, cum in subsecuta nocte de hoc esset mundo iturus ad Dominum, quasi vale faciens creditis sibi ovibus, in duabus suis ecclesiis publice prædicavit, mane scilicet in loco, qui dicitur *Coasfeld* *a*, canente Presbytero Missam; & circa horam tertiam in loco nuncupato BillurbeKi: ubi ipse infirmatus corpore, ut supra retulimus, sed fervore charitatis validus, devote Missarum ultima celebravit solemnia: ubi etiam ipse subsequenti nocte, adsistentibus discipulis, dilectam Domino reddidit animam. In ipsa igitur exitus sui hora, clementiæ suæ Dominus dignatus est ostendere signum. Nam GERFRIDUS Presbyter, nepos ejus & successor, cum nocte eadem una cum Fratribus gratia visitandi ad illum festinus properasset, & paullulum adhuc itineris remaneret; viderunt ante se lumen magnum, quasi ignem in sublime conscendere, ac cunctas terræ noctis effugasse tenebras: & statim per hoc indicium intelligentes sancti ac venerabilis Patris obitum, quod reliquum erat viæ cum magna velocitate peregerunt; jamque eum defunctum invenerunt, & subtiliter requirentes, agnoverunt, quod eodem momento veri luminis assiduus speculator & amator migravit ad Dominum, quo eis fuit per lumen ostensum.

Quid egerit moriturus. — Obit.

Contentio de ejus corpore.

8. Igitur discipuli non immemores, qualiter idem Domini Sacerdos disposuerat adhuc vivens, ut in loco nuncupato Werthina, ubi in hæreditate *b* propria ob habitaculum Monachorum in honorem sancti Salvatoris & sanctæ Dei Genitricis sanctique Apostolorum Principis Petri ipse construxit ecclesiam, ejus sepeliretur corpus: sed cum ad hoc agendum populus, illius sancta recolens merita, vehementer resisteret; inito consilio ad Monasterium ab eo compositum, vocabulo *Mimigerneford*, de quo jam diximus, perduxerunt illud, atque in ecclesia sanctæ Mariæ inhumatum reliquerunt; donec venerabilis Episcopus ecclesiæ Cadalanensis, HILDGRIMUS nomine, germanus ejusdem viri Dei atque ab eo eruditus, ageret cum glorioso Rege KAROLO, ut ejus imperio, immo Dei consilio, in loco ubi vivus ipse decreverat, sanctum illius conderetur corpus extra ecclesiam, a parte orientali, ut jusserat ipse. Non enim erat unquam consentiens, ut in ecclesia sua consecrata sepeliretur corpus humanum. Defunctus est itaque anno dominicæ Incarnationis octingentesimo nono, septima Kalendas Aprilis: & tricesimo secundo die sancti sui obitus, hoc est 7. Kalendas Maji, mirifice fragrans in loco præfato sepultus est *c*.

Jussu Caroli Verthinæ sepelitur extra ecclesiam. Tempus obitus.

Hoc loco incboandus esset liber tertius; de miraculis sancti Liudgeri post ipsius mortem patratis.

Cæcus ad ejus tumulum sanatus.

9. Divina igitur donante clementia; ut vivus ante desideravit profuisse cun-

a Nunc insigne oppidum ad BorKelam amnem, modo fere Episcoporum receptu honoratum, horarum circiter sex itinere a Monasterio, ut notant Bollandiani.

b Id est in fundo proprio, quem scilicet dato pretio a Vvigmaro quodam dicitur comparasse, saltem ex parte.

c Addunt Vverthinenses apud Bollandianos: *Itaque digne, ut debitum erat, corpore involuto cum laudibus & hymnis elevatum, & foras ecclesiam elatum est. Vix portam atrii exierant, cum, sive casu, sive (quod magis credendum est) Deo volente, quemdam ex Clericis, qui præcipue huic translationi dicitur restitisse, feretrum tam valide percussit, ut ad terram pene prosterneretur.* Idem tradunt in Litania. Corpus primo Mimigardevorda Ludinchusen, tum Vverthinam delatum est festo die sancti Marci, ut Cinciunius scribit.

cunctis, sic etiam post ejus obitum sancta illius merita suffragari non cessant quibusdam longe manentibus, quibusdam etiam ad illius sepulchrum meantibus, aliis vero illic manentibus, vel inde domum redeuntibus: ex quibus ea, quæ ad memoriam veniunt, intimamus. Fuit quidam in pago Nordgoe, Irmingerus nomine, qui eidem sancto Liudgero prius in juventute serviebat; cui contigit, ut lumen oculorum amitteret, & tredecem annis continuis in cæcitate permansit: cui nocte quadam sanctus vir per visionem apparuit, & eum nomine proprio vocavit, dicens: Irminger, vigilas? Qui cum vigilare se diceret, tetigit faciem ejus, & dixit: Si cuti reliquæ hoc in loco color dissimilis apparuerit, dic Diudoni domino tuo, ut te faciat venire ad ecclesiam, quam in werthina Domino fabricavi, ubi etiam corpus meum sepultura tegitur; & ibi Domino largiente pristinum oculorum lumen recipies. Qui cum taliter fuisset admonitus, narravit domino suo, quale a sancto viro mandatum acceperat; & simul quod faciei ejus imposuerat signum, ostendit, quod erat, juxta verbum viri Dei, dissimile cuti reliquæ omnibus diebus vitæ suæ. Tunc dominus ejus una cum conjuge sua ad eundem locum gratulabundus pergens, secum ipsum Irmingerum adduxit. Contigit etiam, ut GERFRIDUM Episcopum, sancti Liudgeri nepotem & successorem, una cum Fratribus & Monachis invenissent ibi: quibus cum gesta narrarent, fecerunt eumdem Irmingerum in præfata ecclesia ea nocte manere: in qua cum orasset & vigilasset, continuo per Dei gratiam pristinum oculorum lumen ipsa nocte secundum verba viri Dei plene suscepit. In eadem ergo nocte, circa gallorum cantum, ante sepulcrum viri Dei paralytica quædam repente sanitati corporis restituta est; & abiit incolumis, magnificans Deum, qui per servum suum tam subito eam curare dignatus est.

AN.CHR. 809

26. Martii.

Item paralytica.

10. In pago Sudergoe matrona quædam, nomine Sigiburg, colonum habuit, Ricmoldum vocabulo, cujus uxor longa ægritudine depressa jacebat, ac pene corporalem desperata salutem. Cum igitur nocte quadam inter ægra suspiria paullulum membra defessa laberentur in somnum, vidit per somnium quemdam adstantem & dicentem sibi: Loquere cum Liudgero Episcopo. At illa, ut postea narrare solebat, nec graviter dormiens, nec perfecte vigilans, vidit illum stantem ad Orientem conversum. Cumque eum alloqui non præsumeret, ille verso vultu ad eam inquit: Probavi patientiam tuam: patientiam habeto, & Dominus curabit te. Completa ergo visione, tantum vigorem accepit ejus corpus, ut pene ab ea tolleretur memoria prioris molestiæ: & facto mane læta surrexit, narrans ordinem suæ restaurationis: vir autem ejus ac filii cum familia congaudentes, benedixerunt Dominum. At illa deinceps sancti viri Liudgeri consueverat cum gratiarum actione visitare sepulcrum: cui etiam post hæc revelatum est, quod sacro non esset abluta baptismate; & ejusdem revelationis veritate comperta, sancti baptismi suscepit gratiam.

Alia sanata,

11. Alius quidam Berehtricus nomine, in eodem pago colonus Igonis nostri Presbyteri & alumni sancti Liudgeri, filiam habuit adolescentulam, paralysi doloribusque destitutam: qui cum famam sancti Dei audisset, spe puellæ sanitatis accensus, adsumpto itinere ad sacrum illius sepulcrum perducere eam festinavit. Quibus illuc pergentibus, dixit illa fratri suo, qui eam coram se equitando in sago ferebat, nullum se in corpore sensisse dolorem: deinde subjunxit: Deponite me, & sinite abire. Quod cum fecissent, stetit illa sanato omni corpore, & ambulabat; & exsiliens cucurrit, gaudebatque vehementer in ambulando. Illi vero hæc videntes, glorificaverunt Deum; pervenientesque ad locum præfatum, narraverunt Dei miracula, quæ gesta erant in via, & simul ostendentes eam nullam læsionis habentem maculam: completaque oratione ac gratiarum actione, cum gaudio redierunt domum.

12. Cui-

AN. CHR. 809 26. Martii. Hildradi Monachi tibia directa.

12. Cuidam nostro *a* Diacono & Monacho, HILDRADO nomine, accidit, dum adhuc in eodem Monasterio viri Dei scholasticus esset, ut in longa ægritudine, contractis nervis popliteque curvato, ejus tibia jungeretur femori : & post longam fatigationem sanato corpore reliquo, ipsi tibia, ut fuerat, curvata permansit : utebatur etiam pro ea in ambulando sustentatione baculi per dies plurimos. Cumque pater illius, SIGEBERTUS nomine, jam tunc Monachus, tractare cœpisset, si aliqua medicorum curatione contractio nervorum ejus poplitis relaxari quivisset; ecce Sacerdos Domini Liudgerus eidem scholastico, in veste sacerdotali cidarim *b* in capite gestans, per visionem apparuit, dicens : Vide, ne pro eo quod pateris, carnalem alicubi quærere medicinam præsumas : quia si hoc feceris, nullam ipsius medicaminis curationem recipies : & simul pro levitate ac puerili mobilitate vehementer increpavit eum, & abscessit. Mane autem facto narravit quæ viderat. Et cum die eodem peractis vespertinis laudibus domum infirmorum, in qua ei priore nocte vir sanctus per visionem apparuit, intrasset, cernentibus Fratribus, qui illic aderant, extemplo ad terram corruit, & erecta est ejus tibia sine dolore : audiebaturque sonitus nervorum in poplice, acsi illic sarmenta sicca frangerentur : & surrexit continuo sanus, nihil sentiens debilitatis pristinæ: sed exsultans una cum Fratribus referebat Deo laudes. Ipse vero deinceps, juxta præceptum viri Dei, vitam suam cautius corrigere studuit.

Cæcutienti lumen datum.

13. Puella quædam, nomine Modfuit, lumen amiserat oculorum, & sic sine lumine duodenos menses permansit, ut vel nec extremæ frui valeret visionis. Pater vero & mater audientes famam sancti Liudgeri, quanta per eum faceret Dominus ad consolationem infirmantium; peracto itinere perduxerunt eam ad supradictam ecclesiam : in qua, accepta licentia, una cum cæca filia ante sepulcrum egregii Confessoris in oratione transegere noctem. Mane autem facto dixit se puella jam potuisse proprias videre manus : & sic largiente Domino, lumen paullatim crescere cœpit, ut antequam domum redisset, clare potuisset videre : atque in ea donum, quod omnino caret figmento, tota permansit ætate.

Dæmoniaca liberata.

Alia quoque puella a dæmonio muto invasa, perducta est ad memoratam ecclesiam : quam mox ut ingressa fuisset, statim ab ea spiritus immundus abscessit, & locuta est quæ fuerat muta : interrogavitque matrem suam, quomodo illuc advenisset, & dixit se famem pati. Cui cum mater miserabilem vexationem suam ex ordine retulisset, prostravit se ante sepulcrum Athletæ Dei, gratias agens Domino Salvatori, qui per servum suum de tam crudeli eam contaminatione liberare dignatus est ; & accepta pænitentia pro actibus suis, abiit incolumis.

Paralyticus sanatus.

14. Contigit igitur juvenem quemdam, Helidvvini nomine, paralysim incurrere, & diebus multis, destituto omnium membrorum officio, lecto incumbere, cujus tibia sinistra contracta adhæsit femori, & brachium dextrum similiter incurvatum obriguit : cetera vero membra, ut prædiximus, sibi inutilia remanebant, sed & cum emissione miserabilis soni, indicis doloris, foras efferri solebat. Cumque diu hæc pateretur, die quadam sororem suam, quæ præ ceteris ejus compatiebatur dolori, affatus est dicens : Audivi de sancto Liudgero, qualiter per illum Dominus infirmantibus sanitates præstare dignatus est in loco, ubi sancta illius membra tumulata quiescunt. Fac etiam me foras efferri, & contra viam quæ ducit illuc poni, ut voveam me illi serviturum, si ejus meritis Dominus sanitatem mihi donare fuerit dignatus. Quod cum factum esset, statim in ipsa nocte, præstante divina clementia, quievit dolor ejus; & restituta sunt

a Hinc collige, Monachum illum, qui *Scholasticus*, id est scholæ præfectus, in Vverthinensi Monasterio fuerat, tum in Mimigardenefordensi ecclesia Diaconum fuisse, ac proinde ibi Monachos habitasse, ut prædictum est : nisi si *nostrum*, hoc est ditionis nostræ, Diaconum vocat, uti Monachum *nostrum* Adelvvordum num. 19

b De cidari seu de mitra pontificali dictum est in Præfatione hujusce tomi.

sunt ei omnia corporis officia, præter unam tibiam, quæ ita permansit, ut erat contracta. Peracta igitur gratiarum actione, rogavit dominum suum, ut ad memoratum sepulcrum se perducere juberet: dissimulante autem illo, is quem necessitas urgebat, baculo regente debile latus corporis, pervenit ad sepulcrum prænominatum. Peractis ergo ibi noctibus quinque, supervenit solemnitas ejusdem sancti Liudgeri. Cumque in ea porticu, quæ est ante basilicæ januam, infra quam sancti Sacerdotis sepulcrum susceptum est, ipsa nocte membra sopori dedisset; ei per visum idem Domini Confessor, comitatus magno lumine atque Clericorum obsequio, apparuit; tetigitque membra illius, & abscessit, eo in sopore relicto. Qui dum signa ad nocturnas vigilias expergefactus audisset, surrexit sanus, & oblitus baculi priorisque debilitatis, intravit cum aliis in templum lætus & incolumis. Oratione autem expleta, ad cor rediens, recensuit universa, quæ circa se fuerant gesta: & peracta celebratione operis Domini, egressus est, baculumque suum in ingressu ejusdem basilicæ, in loco ubi fuerat sanatus, infixit pro signo dominicæ curationis. Nec immemor tamen prioris suæ sponsionis, pretio redemit se a temporali domino suo, & votum servitutis implevit.

AN.CHR. 809 26. Martii.

Servitutis redemptio.

15. Quædam autem fœmina ad eamdem ecclesiam de Saxonia cæca perducta est. Cumque coram sepulcro Dei famuli Missarum solemnia agerentur, in hora evangelicæ lectionis repente lumen accepit: & peracta gratiarum actione, incolumis ad sua rediit. Quidam juvenis in Fresia, nomine Osbraht, a dæmonio muto vexatus, per singulas ecclesias a patre suo deductus est, ut curari potuisset. Sed cum in nulla earum sanitatem reciperet, tandem pater ejus cælitus inspiratus, peracto longo itinere, perduxit eum ad memoratam ecclesiam: & accepta licentia a custodibus, ante sepulcrum Sacerdotis Christi Liudgeri, nocturno tempore in oratione persistens, habebat secum eumdem filium suum, sensu & voce carentem: cui per misericordiam Dei, statim illic dæmone expulso, integra sanitas fuit concessa loquelæ & sensus. Sed & vicina ejusdem Osberti, quæ erat paralytica, ad eamdem ecclesiam perducta est: & accepta continuo plena restauratione corporis, propriis gressibus remeavit ad patriam, gratias agens salvanti Domino, qui per servum suum ejus corpus, cunctorum membrorum destitutum officio, tam velociter restaurare dignatus est.

Cæca videt.

Dæmoniacus liberatur.

Paralytica curata.

16. Igitur in pago Borahtra colonus quidam, Folcbald nomine, filium habuit cæcum, vocabulo Gerbaldum: qui dum per multa sacra loca deductus nullam medelam susciperet; pio Domino instigante, demum sancti Liudgeri fama ad memoriam venit; & continuo parentes illius pueri spe gaudentes, duxerunt eum foras, & statuerunt contra viam, quæ ducit ad ecclesiam, in qua idem Domini Sacerdos corpore pausat, devoveruntque se illum ad idem sacrum sepulcrum cum oblationibus adducturos. Hac itaque sponsione facta ingressi sunt domum: & ecce subito tersit oculum dextrum, & aperto eo statim videre potuit: tersit alterum, & similiter eo reserato accepit visum, exclamansque cum gaudio dixit, se clare posse videre. Quo agnito parentes cum familia immenso repleti sunt gaudio, & benedixerunt Deum, qui per servum suum tam subito sanitatem puero præstare dignatus est. Sed & promissa complentes, ad memoratam ecclesiam perduxerunt eum; & cum voto gratulationis designaverunt illum, nulla vestigia læsionis habentem in oculis.

Cæcus recipit lumen.

17. Adferebatur autem puella quædam, quam longa ægritudo continuusque dolor paralyticam fecerant, quæ etiam brachiis assidue caput consueverat constringere, cui maximus incubuerat dolor, ita ut de cerebro sonus, quasi sibilus potuisset audiri. Cumque in crypta nova necdum peracta, ad pedes sacri sepulcri Liudgeri Deum rogatura deponeretur; mira omnipotentis Dei gratia surrexit continuo curata omni pristina debilitate corporis, & benedicens Deum abiit incolumis. Contigit cuidam viro

Paralytica sanitatem.

Surdus auditum.

AN.CHR. 809 26. Martii. viro de Saxonia, de loco qui dicitur Werina, ut per tentationem fieret surdus, ita ut nullum omnino sonum auribus caperet. Qui cum diu funditus officio careret aurium, tandem spe recuperationis ductus pervenit ad sepulcrum Dei famuli Liudgeri. Cumque signa ad nocturnas vigilias sonarent, subito apertæ sunt aures ejus, & exsultans dixit, se aperte sonum cloccarum audire posse Monachosque psallentes. Et ita continuo percepta restauratione auditus, rediit domum magnificans Deum.

alii cæci visum. 18. Aliquando etiam ipsam ecclesiam, infra quam sepulcrum ejusdem Dei famuli receptum est, nocturno tempore columna lucis obtinendo protexit, & ad cælum usque porrecta foris excubantibus conspicua stabat. Sed & cloccarum illic sonitus frequenter audiebatur, humana non tangente manu, sed agente potius cognitione deitatis arcana. Cæcus igitur quidam, nomine Eilvvold, de loco qui vocatur *Amalob*, ad sepulcrum Dei famuli Liudgeri perductus est: ubi dum prostratus orasset, repente a Domino plene lumen accepit. Alius quidam cæcus, nomine Richertus, ad idem sanctum sepulcrum adductus est. Sed celeriter illic Domino miserante illuminatus est; & Deo gratias agens, sanus ad propria rediit.

Dæmon audito ejus nomine territus. 19. Monachus noster, nomine ADELWARDUS, adfirmare solet rem, quæ eo tempore gesta est, quo custodia ejusdem ecclesiæ sancti Liudgeri ei credita erat. Narrat enim quod quodam die vesperascente, cum ad eamdem ecclesiam lumen, quod illic semper ardere solet, restauraturus accederet; juxta ipsius ecclesiæ angulum, ubi interius lectulus ejus positus erat, antiquum hostem stantem adspexit, cujus visio nigerrima ac teterrima fuit. Quo viso præfatus Monachus signum sanctæ crucis sibi imposuit; & ut adserit, imperterritus contra eumdem dæmonem adspiciens, diu stetit. Cum autem tantam fiduciam ejusdem Monachi diabolus cerneret, talem ac tantum sonum excitavit, ut & paries ecclesiæ & lectulus ejus, qui interius collocatus fuerat, minutatim confringi viderentur. Quo facto, idem Monachus subito clamavit, dicens: Sancte Liudgere, adjuva. Cumque nomen viri Dei invocando nominasset, annuente Domino, idem diabolus repente constrictus, & in partem occidentalem abstractus est; atque cum qua violentia traheretur garriendo & miserabiles voces emittendo monstravit. Monachus vero ille lumen, quod illic paullo ante reliquit, invenit; & lectum suum, & omne illud ædificium sanum consistere vidit; & adhuc vocem præfati dæmonis in parte occidentali garrientis audivit. Mulier vegetata. Mulier quædam de Hattuariis, cum multo tempore membrorum officio destituta, miserabiliumque vocum suspiria emittens, lecto incumberet, quandoque ad memoratum sepulcrum viri Dei Liudgeri cum magno labore allata est: ubi dum Deo favente celeriter pristinam membrorum sanitatem perciperet, gratulabunda & exsultans Deumque laudans, propriis gressibus ad sua reversa est.

Fratricida ferro constrictus solvitur. 20. Igitur instigante maligno contigit, ut quidam juvenis nomine Adam, Hauricum fratrem suum per rixam interficeret; & pro hac causa, judicante JONA Episcopo, flagellatus atque in carcerem trusus est, in quo etiam anno uno jacuit: deinde circumdatis brachiis fortiter ferro *a* & corpore medio, indicto fortissimo jejunio, discalceatus & sine lineo indumento in exsilium missus est. Quarto vero exsilii suo anno, ante sepulcrum sanctæ Gertrudis ferrum de sinistro brachio ejus cecidit: deinde post anni circulum in Roma, in ipsa crypta sancti Petri ferrum, quo præcinctus erat, nihilominus cecidit. Cum autem iterum Romam peteret, contigit, ut a Liudgero sanatur. infirmitate valida illic deprimeretur. Cumque in ipsa ægritudine vita ejus desperata fuisset, quidam in specie sacerdotali per visionem apparuit ei, di-

cens:

a Nota hoc exemplum pænitentiæ publicæ ob homicidium, qualia jam sæpius observavimus. Jonas iste erat Episcopus (ut videtur) Aurelianensis.

cens : Surge, vade, atque sepulcrum sancti Liudgeri quondam Episcopi Saxonum Fresonumque perquire; & illic Domino miserante pro meritis suis sanitatem recipies. Qua visione expleta, confestim de infirmitate, qua deprimebatur, absolutus est. Adhuc tamen ferrum brachium ejus dextrum, ut pridem, fortiter strinxit; & ita consumpta carne nervisque, ipsum etiam os eodem ferro tam valide præcinctum est, ut omnes ejusdem dexteræ digiti, præter pollicem & indicem, rigidi ac debiles remanerent. Erat enim memoratus miser juvenis : & ideo ad augmentum doloris sui, carnes ejus & ossa in tempore vinculorum suorum creverunt. Cumque mane somnium retulisset, ibidem statim multi, qui eumdem sanctum Liudgerum in corpore viderant, & sancta ejus studia bene noverant, Romæ inventi sunt : qui cum viam illuc eundi, atque locum venerandi sepulcri ipsi juveni intimassent; peracto longo itinere, ad memoratum sepulcrum sancti Liudgeri pervenit. Stante autem illo, nocte dominica, prope idem sacrum sepulcrum, eo tempore quo Monachi illic matutinas laudes Domino celebrabant, ferrum quod dextrum brachium cinxerat, repente dissiliens, longius Domini virtute projectum est. AN.CHR. 809 26.Martii.

21. In Ripuariis juxta ingressum silvæ Hamarithi, villa nomine Budica constituta est, in qua mulier quædam debilis habitabat, cujus brachium infirmitate agente inflexibile fuit : manu vero curvata persistente, ungues palmæ illius fortiter imprimebantur : quæ cum diu hæc pateretur, memorati viri Dei Liudgeri fama ad mentem ejus pervenit. Cumque spe sanitatis suæ ducta, ad sepulcrum ejus properasset; priusquam illuc pervenisset, in ipso itinere plenam corporis sanitatem ei Dominus pro sancti viri meritis repente tribuit. Quæ tamen peracto itinere, ad idem sepulcrum cum oblationibus sana, exsultans, ac Dominum Salvatorem laudans, pervenit; & ita incolumis ad sua rediit. COBBONIS [a] venerabilis Comitis colonus quidam in Saxonia, adolescentem filium Warmundum nomine habuit, quem malignus spiritus invasit, & tam vehementer vexare cœpit, ut ad desperationem vita ejus perducta esset : cujus mater hæc dominæ suæ, uxori scilicet Cobbonis, sollicite per nuntium indicare studuit. Illa vero confestim mandavit ei dicens : Si adhuc filius tuus vivit, fac eum celeriter efferri, & statue illum contra viam, quæ ducit ad ecclesiam, ubi sanctus Liudgerus sepultus est, atque ad sacrum sepulcrum ejus te eum adducturam Deo favente promitte : & credo, quod pro ejusdem Dei famuli meritis a Domino sanandus sit. Cum ergo mater pro eodem semivivo puero juxta præceptum dominæ suæ vota perageret; continuo in eodem loco & in eodem momento, dæmone expulso, plenam sanitatem accepit. Deinde secundum sponsionis votum, ad memoratum viri Dei Liudgeri sepulcrum sanus a matre perductus est, sanusque rediit, atque in eadem quam acceperat sanitate, Domino largiente, permansit.

Alia.

* al. Kobbonis

[a] De Kobbone Misso Hluduvvici Bejuvariorum Regis agitur apud Aimoinum in lib. 1. de miraculis sancti Germani cap. 7. & seqq. sed an idem cum isto sit, non liquet : maxime cum ille Bajoarius, hic Saxonicus fuisse videatur.

AN.CHR. 809 26. Martii.

ALIA VITA.

Auctore anonymo Werthinensi Monacho, ex lib. 2. cap. 4. qui vivebat post annum 864. cap. 26.

Ex Christophoro Brouvero de Sideribus Germaniæ.

PROLOGUS AUCTORIS.

LIUDGERI merita multifaria suo Deus pandit testimonio, & gloriæ & honoris, quo cum Deo fruitur, plurima ex signis salutaribus indicia constant. Tot enim salutes ad ejus sacri corporis locum infirmi sæpe resumserunt, necnon & absentes in suis necessitatibus ejus opem ita frequenter experti sunt, ut hæc enumerari impossibile sit, & scribendi excedant modum. Verum ex plurimis pauca, si quis ea nosse voluerit, in parvo collecta habet opusculo, quod huic codici subjunximus, in quo quis, vel unde fuerit, necnon vitæ & actuum ejus aliquantulam exigimus memoriam.

CAPUT I. *Quibus temporibus, & ex qua parentela vir beatus fuerit.*

TEmporibus ergo CAROLI Magni, Fresonum & Saxonum primus fuit Episcopus. Harum ipse nationum maximam partem, id est Frisiæ quinque pagos, & occidentales Saxones a paganismo revocans, Christi imbuit Fide. Venerunt & prius de terra Anglorum plures homines Dei, spontanea pro Domini amore peregrinatione delectati: qui exeuntes de terra & cognatione sua, nostras patrias agnitione Christi illuminare laboraverunt: ex quibus fuit eximius doctor WILBRORDUS, & socii ejus; necnon & WINFRID cognomento BONIFACIUS. Hi autem benedicti hujus (avum) nomine WRSSINGUM, amicum & familiarem valde habuerunt: a quo & filiis ejus & propinquis inter paganos populos plurimum in labore Evangelii juvabantur. Idem quam pridem a Rege maligno Fresonum RADBODO, ob justitiæ defensionem, qua licet paganus impavide oppressis subveniebat, a patria effugatus, & in Franciam pulsus est. Ibi Religionem Christianam ediscens, mortuo impio Rege, a glorioso Francorum Principe ad gentem suam denuo remissus est, & suæ patriæ Fidem Christi intulit, & ab ejus primum familia Christianitatem percepit.

II. *De genitrice ejus, quæ pusiola necari jussa.*

HUjus junior filius THIADGRIMUS sancti viri pater erat: mater LIAFBURGA dicebatur. In hac fœmina omnipotens Deus, qui vocat quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, meritis (ut credimus) ex ea nascituri pueri, miracula misericordiæ suæ ostendere dignatus est. Habebat enim ex paterno genere aviam gentilem: quæ cum doleret filio tantum filias nasci, matrem benedicti hujus, eadem qua nata fuerat hora aquis necari præcepit. Unde cum juxta crudele ejus mandatum situlæ aqua plenæ a mancipio, cui hoc erat injunctum, immergeretur; illa brachiolis extensis, utraque manu marginem situlæ apprehendit, & nata sub eadem hora pusiola ne mergeretur, cœpit mancipio reluctari. In hac ergo colluctatione prorsus mirabili, ex dispositione misericordis Domini vici-

Rom. 4.

na mulier supervenit, & miserescens parvulam de manu mergentis eripuit, & domum aufugiens, parvum fecit gustare mellis. Nam semel gustantes aliquid infantes apud paganos necari illicitum erat. Insecuti post eam quibus infantula commissa fuerat perimenda, cum viderent se ab facto impio prohibitos, nec tamen (ut res contigit) furiosæ dominæ indicare auderent, occulte illi mulieri eam nutriendam permiserunt. Sicque mortua illa maledicta, matri restituta est. AN.CHR. 809 26. Martii.

III. *Item aliud miraculum de eadem.*

HÆC eadem cum jam viro juncta sanctum puerum gestaret in utero, contigit ut festino gressu incedens, lapsa graviter corrueret, & acuta sude supra quam ceciderat, latus ejus perfoderetur, ita ut nemo putaret vel ad modicum posse eam spiritum retinere, vel puerperium non penitus periturum. Sed miro modo veloci & inopinata salute ipsa convaluit, & infans post paucos dies editus, in nullo læsus apparuit. At puer ut primum loqui & ambulare poterat, jam tunc se post Deum ire in verbis & moribus designabat: cum inutilia quæque despiceret, vanis non delectaretur, lusum infantulus non amaret; alio illi amore indito ex patre spirituum omnis carnis. Libros jam diligere, arborum cortices, quibus ad luminaria uti solemus, colligere, illos ad similitudinem librorum consuere cum festuca, & nigro quolibet liquore imitari scribentes.

IV. *Quomodo puer sanctus, juxta quod ipse cupierat, ad discendas litteras* GREGORIO *commendatus sit, & in Trajecto Monasterio tonsuratus.*

PEtiit post hæc parentes, ut litteris se erudiri facerent. At illi ejus accelerantes petitionem, de cujus pio desiderio lætabantur, commendaverunt GREGORIO, grandium meritorum viro: qui discipulus simulque successor sancti Martyris Bonifacii, Trajectensi sedi Presbyter Episcopi vice præerat. Sub cujus docto magisterio in litteris & servitio Domini eruditus, tonsura in Trajecto Monasterio accepta, moderatis valde moribus in omnium illic dilectione conversatus est.

V. *Quod cum* ALUBERTO *ad Angliam missus sit, ibique ad* ALCHUINI *famosi Magistri notitiam pervenerit.*

VEnit interea vir quidam venerandus de terra Anglorum, nomine ALUBERTUS, cupiens rudi partium illarum plebi in doctrina prodesse: quem dum Abbas Gregorius libenter susciperet, comperta ejus cum pia voluntate sapientia, eum sibi Chorepiscopum fieri postulavit. Quod cum ille eo modo non recusaret, ut a proprio ordinaretur Episcopo, remisit eum ad terram suam, ab eo quem dixerat Episcopo ordinandum; & cum eo Liudgerum, ut ibi diaconii perciperet gradum: nam ipse, ut dictum est, Presbyter episcopalem tenuerat sedem. Eo tempore in Eboraica civitate famosus merito Magister scholam ALCHUINUS tenebat, undecumque ad se confluentibus de magna sua scientia communicans. Hujus mox, ut illuc pervenerunt, Liudgerus familiarem amicitiam adeptus, spatio quo inibi demorabantur, ad eum sedulo de scripturis interrogantem accessit. Verum cum sacris Ordinibus perceptis ad eum qui eos miserat redeuntes venirent, Alubertus cum Gregorio pii laborem operis adsumsit. Porro Liudgerus Alchuini desiderio & amore discendi reditum, si fieri possit, meditabatur. Quod cum sæpius tentanti Gregorius tandem difficillime concessisset, paratis cum ejus adjutorio & parentum suorum, quæ talis peregrinatio poscebat, remeavit Britanniam. Suscipiens eum Magister honorabilis, magna, cujus animum noverat, coluit charitate, tribusque

AN.CHR. continuis annis paterna in Monachorum *a* Monasterio sollicitudine erudiens,
809 quarto anno dimidio apprime eruditum ad patriam remisit. Ita tunc Liud-
26. Martii. gerus tam ex profectu dulcium morum, quam ex scripturarum scientia, magistro Gregorio acceptabilior factus, eidem postmodum Patri devoto discipulatu adhæsit.

VI. *De eo quod locus, ubi sanctus Liafwinus, qui jubente Deo de Anglis ad prædicandum venit, requievit corpore, a paganis incensus sit.*

DUM hæc agerentur, venit & alius homo sanctus LIAFWINUS nomine, ex sua, id est Anglorum gente, Domino vocante adductus. Etenim referebat, trina omnipotentis Dei admonitione terribiliter se exire jussum, ut illo in loco & illis gentibus miseratoris nostri Evangelium prædicaret: petiitque a Gregorio demonstrari sibi locum divinitus commendatum. Gavisus ille de divina clementia, direxit eum illuc, hoc est in confinium Francorum & Saxonum, juxta fluvium Isla *, ad locum qui dicitur Daventre *, dans ei comitem & cooperatorem verbi Dei servum Domini MARCHELMUM, & ipsum ex Anglorum genere, a sancto Willibrordo a pueritia enutritum. Ibi cum ecclesias construeret, & plurimos convertisset ad Dominum; sanctam animam reddens Domino, locum illum suo honorificavit corpore. Post mortem illius Saxones zelantes inibi collectionem Christiani populi, locum illum præda & incendio vastaverunt, combustaque ecclesia, corpus ejus dum quærerent, invenire nequiverunt. Ea quoque tempestate, Gregorio profecto ad Dominum, ALBRICUS in Episcopatum successit.

* l'Isele

*Deventer

VII. *Qualiter Gregorio defuncto, Albricus qui ei successit, Liudgero suaserit, ut supradictum instauraret locum.*

PORRO Albricus magna & singulari charitate Liudgerum diligens, quem sub magistro Gregorio pueritiæ sodalem habuit, sociavit eum sibi episcopalis curæ adjutorem. Hortatur eum ergo ire, & super corpus Confessoris Christi incensam reparare ecclesiam. Paruit ille citissime, & veniens ad locum, corpus sancti reperire non valuit: sed tamen in spatio, infra quod illud esse putavit, ædificium cœpit erigere. Nocte autem adstitit ei in visione servus Dei Liafwinus, dicens: Bene facis, Liudgere frater, deserta hæc reædificans: corpus meum quod quæsisti, sub australi pariete humatum reperies. Quod dum mane Liudgerus, juxta quod revelatum fuerat, invenisset, transvecto in Austrum ædificio, infra ecclesiam honorabilem Sancto Dei posuit sepulturam.

VIII. *De eo quod hortatu Albrici occidentalem Frisiam perrexerit ad destruenda fana idolorum.*

IGitur dum illic bene cuncta disponeret, atque multum Christianis illis sua solatiaretur industria; perrexit Frisiam cum aliis servis Dei, jubente Antistite suo, si forte ibi super Fide Christi posset aliquibus suadere. Ibi ergo paganos asperrimos tantis argumentis & tam ingeniose moderamine mitigavit, ut sua illum delubra destruere coram oculis paterentur. Inventum in fanis aurum & argentum plurimum Albricus in ærarium Regis intulit, accipiens & ipse præcipiente Carolo portionem ex eo.

IX. Quod

a Hinc patet, Monachos tum fuisse in ecclesia Eboracensi, non alios sane quam Ordinis sancti Benedicti, infra ad Vitam Alcuini.

ANN.CHR. 809 26. Martii.

IX. *Quod Coloniæ Presbyter ordinatus sit cum Albrico, cum ipse Episcopus consecraretur.*

FEcit autem Albricus Liudgerum Presbyterum consecrari, cum ipse in civitate Colonia Episcopus ordinaretur: constituitque eum Doctorem Ecclesiæ in pago *Ostrach*, ubi sanctus Bonifacius martyrio glorificatus est, ut in Fresonum gente, ubi jam aliquantulum Christianitatis rudis erat origo, opus Domini, quantum posset, perageret.

X. *De eo quod vice sua Trajecto Monasterio præesset.*

TRibus ergo per annum temporibus, vere scilicet, æstate, & hieme, ibidem in evangelizandi studio commoratus est: porro in autumno ob custodiam disciplinæ Trajecto Monasterio præerat. Etenim venerabilis Antistes Albricus hanc curam inter Doctores per vices quatuor dispertivit, ut videlicet ipse verno tempore, quando sua maxime necessaria fuit præsentia, per se administraret: æstate vero Athalgerus, & hieme Thiadbertus; autumno, ut diximus, Liudgerus præsideret.

XI. *De visione quæ illi de tribus acervis vestium ostensa est.*

ERgo dum in Monasterio Liudgerus vice sua degeret, quadam nocte finitis matutinis hymnis, dum ex secretis orationibus lassus cubitum iret, apparuit ei nutritor suus quondam GREGORIUS, & cum eo solita familiaritate colloquens: Frater, ait, Liudgere, sequere me. Secutus est ille, ut sibi videbatur, ascendentem in altiorem locum: ubi prolatis & coram eo jactatis quasi membranulis & vestibus, colligere ea Liudgerum in acervos præcepit. Dum colligeret quasi tres acervos: Bene, ait Gregorius, indigentibus ista distribue: de his tibi satis dabo: signansque eum ut se videre videbat, signo crucis abscessit. Cumque mane Liudgerus HADDONI Monasterii Præposito, & Marchelmo, de quo superius locuti sumus, somnium retulisset; statim ad hæc Marchelmus respondit: Nequaquam, inquiens, Liudgere, inane istud somnium putes. Episcopatus honore sublimaberis; tribus populis dona Domini divisurus es. Et ille: Utinam, inquit, in loco nunc mihi credito aliquid utiliter agam. Verum Marchelmus sive conjiciendo, sive præsciendo hoc dixerit, ista omnia, sicut dixerat, evenerunt.

XII. *Quamdiu in occidentali Frisia prædicarit.*

IGitur per septem annos in illis occidentalis Frisiæ regionibus mansit, inter paganos vel rudes Christianos, omni industria & sapienti labore se agens, novum populum devota credulitate instituens, sicut mirifica illius gesta populi illi usque hodie memorant, quos ab idolis convertens, Christiana conversatione instruxit.

XIII. *Ut beatus Liudgerus Romam adierit.*

INterea Saxonum Princeps WIDUKIND persecutionem Christianis tractans, Frisiam cum exercitu se duce adiit, ecclesias incendens, expellensque famulos Dei, Fresones usque ad Fleha fluvium Christi religionem relinquere compulit, & prisco erroris more vivere. Tunc Liudgerus cedendum tempori arbitratus, maxime cum in hac tempestate Albricus Antistes suus de mundo discesserit, deseruit partes illas: & assumpto secum fratre suo HILDGRIMO, qui natu junior disciplina ejus

ANCHR. 809 26. Martii. instituebatur, Romam perrexit. Illic cum Papæ Leoni *a* indicasset itineris causam, & quia desideraret in paterna hæreditate Monasterium construere; intelligens beatus Pontifex vel ex sermonibus ejus, vel Dei spiritu revelante, quid in se sanctæ intentionis ac studii haberet, in amore & honore illum habuit: donavitque illi Salvatoris nostri reliquias *b* & sanctæ Dei genitricis Mariæ sociorumque Apostolorum Petri & Pauli, in quorum memoria Monasterium quod dixerat, construeretur.

XIV. *Beneventi biennium agens, a Carolo Imperatore evocatur.*

EXiens autem de Roma, Beneventum *c* petiit, ut in Monasterio sancti BENEDICTI beati Ordinis conspiceret disciplinam, possetque inibi aliquanto tempore liberiore vacatione quiescere: etenim Pater illius Monasterii genere illi propinquus *d* erat: mansitque ibi duos annos *e*. Cupiebat autem sancta illa hospitalitate prolixius uti; sed gloriosus Imperator CAROLUS ejus famam audiens, prodente eum maxime ALCHVVINO præceptore quondam suo, qui eo tempore de Britannia in Franciam venit, misit semel & iterum, atque litteris Alchvvini ejusdem ad se eum venire mandavit.

XV. *Duorum Monasteriorum ei optio conceditur.*

CUmque ab eodem fuisset Imperatori præsentatus & commendatus, Duorum, inquit Imperator, Monasteriorum optionem tibi concedo: unius majoris *f*, in quo virginum multitudo consistit; alterius minoris, quod virorum est, sub canonica Regula Domino famulantium. At ille imperiali largitati agens gratias, virorum Monasterium dixit convenientius sibi posse committi. Dedit ergo ei Monasterium in pago Bragbante, quod Lotusa nominatur, cum omnibus ad ipsum pertinentibus.

XVI. *Quinque pagis Frisiæ præficitur.*

HIS quoque temporibus orientalis Frisiæ quinque pagi, cum una insula, quæ dicitur *Bant*, Francorum regno se subdiderunt, promittentes Fidem Christianam se suscepturos, si erudiendis eis aliquis daretur, cujus loquelam intelligere possent. Porro Imperator hoc gratanter accipiens, Liudgero opus istud commendavit.

XVII. *Treverensem Episcopatum a Carolo oblatum recusat.*

EA quoque tempestate, devicto sive converso VviduKindo, Abbas quidam religiosus nomine BERNARDUS, occidentalibus Saxonibus a Rege missus fuerat Doctor: quo non multo post tempore migrante ad Do-

a Legendum Hadriano. Siquidem Romam profectus est Liudgerus anno 784. ante annos duodecim quam Leo pontifex crearetur.

b Nempe de sacro dominici corporis cruore, & de virginali Dei genitricis Mariæ lacte, &c. inquit Cincinnius.

c Id est provinciam Beneventanam, cui non raro attributum ab antiquis Casinum. Hinc Joannes Trithemius Liudgerum Beneventanum & Beneventani Monasterii Monachum vocat: & Vvion primo Beneventani, tum Casinensis Monasterii Monachum, fœdo errore.

d Theodemarus tum Casino præerat, cujus quidem nomen Saxonicam originem sapit.

e Alefridus addit *menses sex*, at de litteris Alcuini aut Caroli ad Liudgerum nullam mentionem facit: certe in epistolis Alcuini nulla habetur Liudgero inscripta: denique an in Gallia tum degeret Alcuinus, merito dubitari potest: tametsi eo fere tempore in Galliam venit: sed facta brevi mora in Britanniam revertitur. Forsan iste Auctor Altfridum male interpretatus est, ubi Liudgeri jam reversi ad patriam fama ad aures Caroli pervenisse fertur in lib. 1. num. 19. Nisi forte dicas, quod certe veri simile, Caroli epistolam ad Theodemarum Casini Abbatem huc trahendam, qui litteris Caroli pulsatus, Monachos in Galliam misit, ex suo Monasterio, forsan Liudgerum cum Hildegrimo. Et forsan Aldegarius Episcopus a Carolo missus Casinum, ut in Theodemari epistola legitur, non alius fuerit quam Adalgerus Presbyter supra memoratus. Mera conjectura. Lege Chronici Casinensis lib. 1. cap. 12.

f Nempe Nivellensis, ut in rythmica litania legitur.

Dominum, difficile in regno Francorum potuit inveniri, qui libenter ad prædicandum inter barbaros iret. Dum super his Rex Carolus sollicitus cogitaret, contigit ut eo tempore Treveris civitatis Episcopus inquiri deberet, obtulitque Liudgero illius Ecclesiæ Pontificatum *a*. Respondit ille, talem Ecclesiam se Episcopo minime indigere, in qua perpueres essent se doctiores & eo digniores honore: quin potius posset ipse rudibus quibuslibet melius præfici: & si Regi placeret, in Saxonum populo voluntarium se subiturum laborem. Hac ejus responsione & voluntate Imperator plurimum gratulatus, in occidentali Saxonum parte Pastorem eum constituit; impleto somnio, quod super tribus acervis dudum Liudgerus viderat. Tum vero operis divini multum avidus, sollicito studio totisque viribus in conversione gentilium insudabat, veteris vanitatis culturas auferens, ad ecclesias quas erexerat populos convocans; Presbyteros quos ipse venerabiles nutrierat, per loca ordinans, jucundis moribus & humanitate plurima doctrinam suam acceptabilem usquequaque faciens, donec Domino auxiliante, in Frisia & in Saxonia pararet, ut scriptum est, Domino plebem perfectam.

AN. CHR. 809

26. Martii.

XVIII. *Foseteslandiam insulam convertit.*

CUPIENS autem & aliis gentibus Evangelium adnuntiare, & Dei adferre notitiam, cum Imperatoris consilio profectus est ad quamdam insulam in confinio positam Fresonum & Danorum, quæ a quodam Fosete, quem stulta gentilitas deum æstimabat, *Fosetesland* appellabatur. Cum jam, approximante navi, insula non longe posita conspici posset, accepta in manus cruce Liudgerus, psalmum, ut ferunt, sexagesimum septimum decantavit: *Exurgat Deus, & dissipentur inmici ejus, & fugiant à facie ejus qui oderunt eum. Sicut deficit fumus, deficiant*, & reliqua. Ecce autem repente omnes qui in illo navigio cum illo fuerant, viderunt densissimam caliginem ad fumi instar de insula exsurgere, & desuper glomerari: deinde glomeratam pariter discessisse. Nostis, ait Liudgerus ad socios, quia abscedentis dæmonis est ista caligo, quem modo de sede hac Dominus iter nostrum præveniens effugavit? & insulam alacer ingressus, verbum Domini prædicavit. Tantam autem Deus potentiam verbis ejus tribuit, ut omnes insulanos Fidem Christi confessos, in uno illic fonte baptizaverit, Fosetis fana destruerentur, fabricarentur ecclesiæ: ipse Princeps insulæ filium suum de fonte sacro levandum illi obtulerit, vocabulo LANDRICUM, quem postea in Fresonum gente religiosum Presbyterum vidimus. Auctoris ætas.

XIX. *Ut voluerit Nordmannos adire, & de ejus visione.*

POST hæc Liudgerus etiam Nordmannos evangelizandi gratia adire cogitabat. Sed dum illi Rex Carolus hoc non concederet, contristabatur ille Dei ac proximi dilectione plenus, vel quia salus eorum differretur; vel quod ab illis peccata nostra punienda præscivit. Siquidem dum nondum Nordmannorum ullus esset metus, dicere sæpe solebat devastationes & miserias, quæ per illorum manum perpetrandæ essent. Vidit etiam dum esset secus mare, in * illo nuncupato Werma, quoddam somnium, per quod hæc mala designari intelligens, flevit plurimum. Dum mane sermocinaretur cum sorore sua nomine HERIBURGA; his ejus plorationibus perterrita, flevit etiam ipsa: obsecravitque, ut sibi tantæ tristitiæ causas ediceret. Et ille dixit: Cogitavi in hoc loco Monasterium construere: sed hoc secundum voluntatem meam nequaquam provenire poterit, quia propter peccata nostra delectabilis hæc regio solitudo erit: nar-

* f. loco

a Nihil hac de re legitur in alia Vita, ubi quædam singularia etiam hic omissa commemorantur num. 19. & seqq.

AN.CHR. 809 26. Martii. narravitque, quia viderit in somnis quasi nubeculas nigras ab aquilonari maris parte paullatim adscendere; post modicum vero globos crebriores sequi: deinde horribiles nubium moles pariter emergentes, rapido impetu ad solem tendere. Cui dum appropiarent, motus ille loco fugit, donec a subsequentibus tenebris cælo fugatus, ultra videri non possit. At tunc polo nubibus tecto, horrore immensæ caliginis universi tremebant, vitæ suæ singuli metuentes. Cum diutissime sub hac formidine habitatores terræ paverent; en iterum ab austro radii lucis emicant, exsiliensque sol, circumfusas abegit nubes, & regrediens ad locum suum omnes obscuritates illas ante se in aquilonem, unde venerant, pepulit: & addidit dicens: Tempus celeriter veniet, quo latrocinia & prædæ Nordmannorum, necnon & subsequentia bella in his provinciis incipient fieri: post hæc juste deserente nos Deo, & omni jucunditate sublata, terras latius occupabunt. Utinam, inquit Heriburg, his malis non supervivam. Supervives, ait, & hæc pessima oculis tuis visura es: at mihi datum est, nulla horum in corpore spectare. Sed quandoque Deus justis his correptionibus suis finem ponet: & quæ Nordmanni aliis fecerint mala, inferentur eis. Igitur quam diu ipse in corpore fuit, tam secura pax erat, ut nullus super tantis malis suspicari aliquid posset. Mox autem sequenti ut obierat anno, incipiebant venire quæ prædicta sunt, & vaticinium ejus miserabili experientia jam olim probatum est. Speramus ergo, quia consolatio miserationis Dei, quam simul prædixerat, quando tempus miserendi venerit, nihilo minus subsequatur.

Hic capitula quatuor in Fuldensi codice deesse putavit Browerus, quæ ex Suriana Vita facile suppleri possent. Ego vero unum dumtaxat aut alterum deesse puto, nempe ut Liudgerus ab Hildebaldo Coloniensi Archiepiscopo coactus sit Episcopatus gradum accipere: *tum* miraculum de cæco in villa Heligvvorda illuminato: *nam prævisio loci ubi condendum erat Monasterium infra habetur. Et tamen hiatum quatuor capitulorum cum Browero reliqui hoc loco.*

XXIV. *De cæco quem non sponte sanavit.*

Verum Liudgerus, quamvis cuncta hujusmodi opera occultare vellet, non tamen Deo hæc revelante usquequo effecit. Villa est in Saxonia in pago Sudergo, quæ Alna nuncupatur: ad hanc dum parochias suas circumiens veniret, die quadam sedente eo ad mensam, audiebatur pauper clamare foris, anxie obsecrans, ut Episcopus cæcum hominem respicere dignaretur. Festinavit Diaconus, cujus id erat officii, putans unum esse de pauperibus qui stipem petierit: sumensque panem & cibum, porrexit illi. Renuit ille accipere, aliud sibi dicens magis esse necessarium. Deferebatur potus ille, nec hoc se velle respondit, nec propter stipem petendam venisse: sed ut ante Episcopum intromitteretur, ut cæco homini subveniret. At Diaconus non intellecto quid postulaverit, dimisso illo, in domum regressus est. Porro ille cum foris relictus iterato diu clamore vociferaretur, tandem circumspiciens Liudgerus: Quare, inquit ad Diaconum, tam diu vis dissimulare quod audis? qui respondit; Detuli illi cibum potumque, sed ille nihil horum curat. Nummum, ait, da ei: quod cum fecisset, & hoc nihilo minus sperneretur, jussit eum Episcopus ad se introduci. Dum inductus esset, ait ei: Quid, frater, habes? quid est quod expetis? Ille respondit: Fac ut videam, obsecro te per amorem Dei. Et mirum in modum, cum hoc non imperando dixerit, sed tantum miratus petitionem, similia verba responderit; statim ille vidit, jussusque accedere ad mensam, lætior comedit & bibit, abiitque in viam suam.

XXV. *Mel*

AN.CHR. 809 26. Martii.

XXV. *Mel ei transmissum.*

VEniente illo aliquando ad ecclesiam in loco, qui BillurbeKi dicitur, vicina quædam mulier, natu nobilis, sed inlicito juncta connubio, ut audivit Episcopum advenisse, munere prævio studuit sibi placare eum, mittens quasi eulogium, vas testeum pergrande melle plenum Quod dum ille agnoscens mittentem sperneret, ac suscipere dedignaretur; juvenculi aliqui ex discipulis ejus illud desiderantes, promiserunt se Episcopo persuasuros, ac de manu nuntiorum munus acceperunt. Non habentes autem alio in loco illud abscondere Episcopo jam ad celebrationem Missæ processuro, sub altari ligneo undique obtectum linteaminibus posuerunt. Mox autem ut coram altari inclinatus labia oraturus aperuit, repentino & vehementi crepitu vas mellis sub altari insonuit, ac minutatim confractum est. Colligebant scopis mel per pavimentum fluens: & cum testeis fragminibus foras projicientes, Missam deinde celebrabant. Non cessavit autem Episcopus, donec perversam illam copulam discinderet; insuper & sceleris patratorem, velut incorrigibilem, de patria exturbaret.

XXVI. *De suscitato Buddone.*

FErebant autem veracissimi viri de discipulis ejus, quod quodam tempore, dum ad comitatum *a* pergens, per provinciales qui Hassi dicuntur, iter ageret; per orationes ejus homo mortuus revixerit: qui scilicet propter furtum caballorum WiduKindi Saxonum Ducis huic morti adjudicatus sit, ut in campo ad stipitem ligatus, jactatis in eum sudibus acutis & lapidibus necaretur: quod dum factum esset, corpus exanime in campo relictum est. Veniens autem Liudgerus secus locum, & comperto quod Christianus fuerit, mittens ad WiduKindum impetravit ad humandum corpus: dehinc discerpta totius corporis membra pallio colligi jussit, & inferri in tentorium suum, donec humando corpori sepulchrum pararetur. Dum ad hoc ventum esset, ut elatum de tentorio in fossam poneretur juxta stante Episcopo: Efferte eum, ait, tumulo, namque illi spiritus inest. Qui dum elevatus esset, respirare cœpit: & iterum illatus in tentorium, oblato potu refocillabatur; ligarique jussit Antistes vulnera ejus, & in tempore parvo convaluit. Stat adhuc in eo loco lapidea crux in monumentum miraculi ejus, ab incolis erecta: & ex nomine ejusdem viri, qui Buddo vocatus est, campus ille Buddonfeld usque hodie nominatur.

XXVII. *De sturione miraculose capto.*

PER Frisiam aliquando evangelizans, venit ad oppidum, quod dicitur Helleri, juxta fluvium Ladam. Tunc vocatos ad se loci illius piscatores rogavit, ut aliquem sturionem propter hospites qui eum frequentabant, tentarent comprehendere: ita namque Thiudisca lingua hic piscis vocatur. Qui mirati cur hoc petierit, responderunt, tempus capiendorum hujusmodi piscium jamdudum præteriisse; & quia appropinquante jam hieme nullus hoc tempore unquam audierit piscem istiusmodi comprehensum: Tamen, ait, non diffidentes capturam hanc provenire posse, cum Deus omnipotens omni valeat tempore præbere necessaria servis suis. Euntes autem coacti precibus eius, retia fluvio immiserunt. Suspicientes autem in aera, cernunt tenuem ad se nubem properare, vicinamque diligentius intuentes, vident ingentis alitis speciem nube ferri, sive, ut plerisque eorum visum est, ejusdem

C iiiij piscis

a Id est ad frequentem curiam Regis. Eadem vox infra cap. 35. quam sæpe usurpat Eginhardus in libris de miraculis sanctorum Marcellini & Petri.

AN.CHR. 809 26. Martii. piscis quem volebant imaginem : cum subito inter sermocinantium verba, avis sive piscis forma e nube lapsa tam valide in fluvium cecidit, ut utrisque littoribus moti fluctus illiderentur. Nec mora in eodem quo inciderat loco miræ magnitudinis sturionem comprehendentes, Episcopo obtulerunt. Referentibus autem eis gestum mirabile, Videte & cavete, ait, ne hoc pro alicujus factum sanctitate vel meritis putare vel narrare audeatis: sed laudemus potius bonitatem Dei, qui dat escam omni carni.

XXVIII. *Suspensus mire a patibuli supplicio conservatur.*

OPpidum est in Saxonia notum plurimis, Meppea nominatum, in cujus vicinia dum Antistes sanctus Frisiam pergens deveniret, adspexit non longe a via vulgi concilium die dominica congregatum. Divertit illuc, volens cognoscere quæ causa hujusmodi conventiculi exsisteret tali die: viditque in colle, quem circumvallaverant, reo cuidam suspendium præparari. Accedensque propius, affatus est eos blande, postulans sibi concedi hominem: aut si necesse esset eum interfici, hoc eo die non facerent, magis ipsi ad ecclesiam Missas audire convenirent. Cumque nihil horum a rusticis impetrare posset, contumeliosis insuper verbis Clerico insultantibus; (etenim ad suam parochiam locus ille non pertinebat) vix obtinere potuit, ut paurumper cum homine super ejus pœnitentia se permitterent loqui. Factum est hoc; discessit Antistes, & homo in patibulum est suspensus. At vero vespere illius diei, cum Episcopus itineris sex ab eo loco milliaria peregisset, manens in villa quæ vocatur *Ascontborp*, en veniens homo ille quem paullo ante suspenderunt, ad pedes Episcopi procidit, corruit. Mirantibus ac sciscitantibus, quomodo de eo gereretur, rem taliter pandit. Dum ego, inquiens, Episcopo inde digresso sursum in patibulum traherer, videbam duos incredibilis decoris viros, a latere Episcopi equitantes, aliquamdiu cum eo pariter loqui: dehinc post paullulum alter festine rediens, nescio quid mihi pendenti supposuit, super quod firmiter stans, cruciatum non sentiebam; donec dispersis his qui me suspenderant, & ad occasum vergente sole, me idem ipse deponeret. Depositum jussit ocius iter vestrum sequi, & pro concessa vita sacro Antistiti gratias agere, quam ipse dum a fatuis contemneretur, a Domino impetrarit. Addiditque se nullo pacto scire posse, qualiter post virum Dei tantum viæ spatium in momento percurrerit. Ferunt & alia multa miranda venerabiles viri de discipulis ejus, a beato Liudgero gesta vel dicta, quæ cuncta ponere immoderatioris fortasse prolixitatis videbitur.

XXIX. *Divinitus cognoscit locum, in quo exstruat Monasterium.*

PRæterea Monasterium quod in honorem reliquiarum, quas ab Apostolico acceperat, olim construere decrevit, ubi posset construi, agnita maritimarum regionum futura desolatione, sollicite requirebat. Duo autem loca construendis apta Monasteriis videbantur, unus in *Vvitmund*, juxta fluvium Isla: alter qui Ad-cruces dicitur, secus fluvium Arnapa *a*: sed divinæ præscientiæ voluntatem super his demonstrari sibi devotis jejuniis & orationibus deposcebat. Unde dum ad locum quem juxta amnem Arnapa eum elegisse diximus, hiemis tempore veniret; crucem ligneam jussit eo in loco erigi: & ipse solus coram sancta cruce in nive maxima duri frigoris & longæ noctis patiens, prolixas usque ad lucem in oratione duxit vigilias. Proinde divina revelatione Monasterium ibi esse non posse cognovit: sed locum in saltu quodam juxta fluvium Rura *b* fundando Monasterio ex Deo fore præ-

a Ervatem vel Ervetum alii vocant: qui fluvius varia Juliæ oppida alluit, *Erft* & *Erpe* vulgo appellatus, inquiunt Bollandiani.

b Ab eo fluvio, qui Marchiæ Comitatu decurso influit in Rhenum, Rura nomen Monasterio Vverthinensi inditum.

præscitum. Quapropter dum suæ viæ comitibus quæ divinitus cognoverat referret, ad promissum a Deo locum properavit, & cum possessore ejus locutus, locum illum data terra alia comparavit. Post hæc autem cum ab occupationibus variis liberior factus, tempus huic vacationi aptum invenire potuit, adsumptis secum quos huic operi necessarios scivit, ad ipsum denuo locum profectus est. AN.CHR. 809 26. Martii.

XXX. *Ut suis precibus nemus apud Werdenam everterit.*

ERat ibi sarculum quoddam opacitate & silvarum densitate undique conclusum: ibi fixis tentoriis mane primo arbores diruere & locum ponendis ædificiis expurgare, si qua facultas daretur, disponebant: quod tamen illis fieri posse omnino impossibile videbatur. Unde & beatum virum a sua intentione penitus revocare studentes, dixerunt incredibile prorsus videri illum unquam locum habitabilem fieri posse, quoniam arborum densitate & ramorum obductione cælum quoque ipsum absconderetur. At ille spem suam in Domino ponens, Quæ hominibus inquit, impossibilia sunt, Deo possibilia sunt. Ita nocte ingruente cum temperius * ad vigilias nocturnales surrexissent, post peractum Officium se cubitum denuo receperunt. Cumque jam omnes dormire putaret, silenter exsurrexit: & tentorium egressus, paullulum orationis gratia secessit. Sed quia quidam Clericus ex ejus contubernio, nomine THIADBALD, eadem hora vigilavit, ipsum confestim foras exeuntem secutus est: quod mox vir Dei cognovit, & paullisper quasi pro horæ inspectione substitit: deinde tabernaculum ingressus, eum rursus obdormientem præstolari cœpit; quod cum fieri putaret, rursus exiit. Sed eundem iterum Clericus quem diximus pedetentim subsecutus est. Ita secunda quoque vice oratione ejus intercepta, Clericum stratum suum repetere, nec ante lucem surgere præcepit: ipse quoque ut ejus curiositatem eluderet, se in cubitum recepit. Cumque aliquamdiu exspectaret, & jam neminem vigilare suspicaretur, tertio exsurrexit: & egressus, sub quadam se arbore in orationem projecit. Verum cum memoratus Clericus eum contra auctoritatis suæ præceptum sequi non auderet, & omnino quid agere vellet, explorare intenderet, papilione juxta lectum suum elevato in oratione positum vidit: erat enim nox luna & stellis lucentibus admodum clara. Cumque diutissime orasset, & se per spiritum auditum a Deo cognovisset, tentorium cunctis, ut putabat, ignorantibus repetivit. Mutata illico cæli quæ tunc erat serenitas, obscurata luna, obducta astra, & ventis hinc inde exsurgentibus tempestas nimia subsecuta est. Cadebant annosa circumquaque arbusta, & cum magno licet omnium timore, ipsa mundi elementa famulo Dei militabant. Nam cum diluculo exsurrexissent, videbant hinc inde eruta fundando Monasterio locum satis amplum dedisse, & arbores passim jacentes sufficientem lignorum ad ædificationem copiam præbuisse. Rari quique frutices & arbusculæ minores derelictæ sunt, quæ ab operariis facile vel exstirpari, vel præcidi valerent. Unde sanctus Liudgerus cum die jam clara suos reliquo operi instare hortaretur, eos percunctari gratulabundus cœpit, anne adhuc cælum se ex illo loco crederent conspecturos.

* f. temporius

XXXI. *De arbore quæ stragi superfuit.*

SAne ex arboribus quas intra spatium fundandi Monasterii corruisse diximus, una solum non diruta remansit, sub qua eadem nocte vir Dei oravit. Sub hac cellula jam luce clara posita suos ad operandum hortabatur. Ibi quidam ad eum ex ejus Clericis, nomine ODILGRIMUS, ex itinere quo directus fuerat, venit: quem inter mutua quæ habuerant colloquia, ipse interrogavit, quid sibi de illo loco videretur, utrumnam cum Monachorum collegio congruum arbitraretur. At ille vultum ejus solito alacriorem videns:

In

AN. CHR. 809 26 Martii. In vestra, inquit, facie video, hoc opus sine Dei voluntate non esse inchoatum; locum jam olim a Deo electum opportunissimum divino servitio futurum. Qua ejus responsione ipse delectatus, Gratias, inquit, habe, quoniam secundum voluntatem meam locutus, benevolentiam (quod solum homo potest) tuam ostendis: ceterum effectus in Dei est potestate constitutus. Illud sane nosse te volo, (quod tamen aliis, me vivo, te publicare interdico) in hoc loco me diem judicii expectaturum, & corpore exutum me ubi nunc sedeo, monumentum habiturum. Ita Clericus arborem, quamdiu ibi stetit, diligenter observavit. Sed cum postea in usum ecclesiæ, quæ ad occidentalem ejus partem construebatur, præcisa esset; lapidem in eodem loco, nullo alio sciente, pro signo infodit: qui ibidem cum postea sepulcrum sancto viro foderetur, inventus & effossus est.

XXXII. *Doctrina, victus, & cultus, ac vita familiaris.*

ERat sanctus Liudgerus in scripturis sanctis eruditissimus, tamque ardenter alios erudire gestiens, ut præter publicas prædicationes, quoque mane discipulis suis per se traderet lectiones, ipse nihil extra faciens, quam quod in scripturis faciendum invenit. Cavens autem ne sibi nomen inane faceret, omnia temperate facere curabat. Superstitiosas vestium vilitates non amavit: simulatam in verbis & gestis sanctitatem exosam habuit. Vestitus optimis ac suæ personæ congruis vestibus incedebat, cilicium tamen ad carnem, nullo nisi familiarissimo sibi sciente, jugiter portans. Carnium esum certis temporibus non renuit, satiatum tamen illum cibo vel potu discipulorum suorum nemo unquam vidit. Invitatus ab aliquibus ad convivium (ipse mixtim ditiores & pauperiores invitans) inutilis non sedit ad epulas: sed inter sermocinandum vel jocandum opportuna semper verba captabat, quibus totas sermocinationes illas ad audientium vertebat ædificationem. Sublata autem mensa & laudibus dictis, vix parum supersedit: sed exiens de domo illa, secretiorem cum suis ædem ad legendum vel orandum intravit. Pauperrimis quibuscumque homuncionibus miro modo erat affabilis, secundum Apostolum omnibus se conformans & aptans, ut omnibus prodesse posset: & dum bonos omnes honoraret, contra superbos divites episcopali auctoritate rigidissimus erat. In angustiis positus, vel sollicitus in tractandis majoribus rebus, hoc statim exordium sumere moris habuit. Sacerdotes Missas celebrare monet; religiosis viris vel fœminis orationes mandat & jejunia; invitat ad agapem egentes & miseros; pauperum exposcit preces: & sic in omnibus gressus ejus a Domino dirigebantur. Omnem censum, qui in hæreditate ejus propria vel in Episcopio colligebatur, mox distribuere studuit, nihil omnino præter solum necessarium usum super augustioribus ædificiis, vel ambitiosis ministeriis curans. Quapropter cum a quibusdam Regis Primatibus quasi stirpator Episcopii criminaretur, & qui nullas ædificiorum honestates, nec ipsis ecclesiis congruos metallorum ornatus prævidere scierit; gloriosissimus Imperator ad audientiam invitavit. Unde dum veniens mansionem juxta palatium accepisset, mane primo ad eum Imperator cubiculario misso, ad suum jussit venire colloquium. Forte tunc Antistes, dum consuetudinariis ex more psalmis & orationibus instaret, dixit cubiculario, ut præcederet, se mox divino peracto officio secuturum. Dum secundo & tertio nuntiis venientibus, ille ab incœpto non moveretur opere, accusatores ejus occasionem se invenisse lætati, ex hoc ipsius facto criminationem cumulabant. Verum dum completis psalmodiis ante Imperatorem venisset, dixit Imperator: Quare nostrum mandatum sic difficile accepisti, Episcope, ut tot accersitus nuntiis statim venire despiceres? Quia, inquit, Deum & tibi, o Rex, & cunctis hominibus præponendum arbitrabar: hoc enim ipse mihi præcepisti, curam episcopalem committens: idcirco a tuis licet vocatus nuntiis, Omnipotentis servitium intermittere inconveniens judicavi: at mox divino peracto obsequio,

quio, paratior ad Regis imperium veni. Quod responsum ejus Imperator optimus veneratus, Gratias, ait, habeto, Episcope, quia talem te modo reperio, qualem antea æstimabam. Fuerunt autem aliqui, qui facta bonitatis tuæ malevole apud me interpretati sunt: sed hos deinceps minus gratos habebo, & nullius verba super tua criminatione me ulterius accepturum spondeo. AN. CHR. 809 26. Martii.

XXXIII. *Quam religiose vir sanctus divina officia peregerit.*

PORro quia sanctorum officiorum incidit mentio, narrant quod dum ad opus dominicum vir Dei instaret, ineffabiliter timorata intentione fixaque mente manserit. Aliquando dum in itinere esset, lectus illi ad vicinum focum construebatur. Unde dum noctu stans juxta lectum matutinas laudes cum Clericis caneret, ejectis cinere prunis fumus evaporans in faciem illi exhalavit. Ille quasi nihil sentiens, immotus mente stabat & corpore. At unus ex Clericis auferre hoc volens incommodum, curvato genu carbones detegit, & insufflans sopitos suscitat ignes. Mane autem vocans Clericum districte sciscitatus est, quare hujus mentis fuerit, ut sacris hymnis dimissis, se potius incurvaverit ad construendum focum: & pœnitentiam aliquot dierum illi injungens, docuit Clericos dum ad opus divinum assistitur, omnes occurrentes cogitatus amovendos, & quantum cordis humani fugacitas patitur, nihil aliud cogitandum.

XXXIV. *De adversa ejus valetudine & beato transitu.*

CUmque appropinquaret hora ejus exitus, immo retributionis dies, aliquanto ante obitum suum tempore infirmari cœpit: non tamen a solita descivit psalmodia, vel quotidianum per se Deo offerre sacrificium in tota pene hac infirmitate omisit. Dominica die quæ suæ dormitionis præcesserat noctem, quasi valefaciens gregi suo, in duabus ecclesiis inter se non multum distantibus commemorans quæ docere solebat, publice prædicavit. Mane primo in loco qui dicitur *Coaifeld* Missam canente Presbytero: hora vero tertia in loco, qui Billurbeki nominatur, ipse per se ultima ibi Missarum sollemnia celebrans. Post hæc recedente populo, affatur discipulos: Scitote, inquiens, charissimi, instante nocte me ex sæculo migraturum: proinde corpus meum ad locum quem in Werthina fundavi, deferte, & foris ecclesiam, in parte ejus orientali humate. Nam multum hoc vetare erat solitus, ut in ecclesia humanum corpus sepeliretur [a]. Et adjecit dicens: Novi populorum, ne hoc fiat, omnimodis contradictarum: sed facite ut delatum ad ecclesiam Mimigernafordensem interim inhumatum servetur, donec ad fratrem meum HILDIGRIMUM mittatur, & ipse agat ut Imperatoris jussu ad memorandum locum perducatur. Porro Imperatorem hoc fore permissurum ex hoc signo noveritis, quod post mortem meam sanguinem ex naribus meis profluxisse reperietis. Factum est ut dixerat; illaque nocte adstantibus discipulis obiit.

XXXV. *De lucis splendore, quæ in ejus obitu passim emicuit.*

STatimque pius Dominus consolationis suæ ostendere dignatus est signum. Namque ex eo quo obierat loco visus est veluti splendentis ignis fulgur subito emicuisse, quod diurnæ lucis claritate totam illam pro-

a Varia fuit in Ecclesia hujus rei consuetudo pro temporum & locorum varietate. Theodulfus Aurelianensis Episcopus fere in Liudgeri sententia erat, cum in capitulari ad parochos præcipit cap. 9. *ut nemo in ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona Sacerdotis aut justi hominis, qua per vitæ meritum talem vivendo suo corpori defuncto locum adquisivit*. Concilium Moguntinum anni 813. in cap. 52. *Nullus mortuus infra ecclesiam sepeliatur, nisi Episcopi, aut Abbates, aut digni Presbyteri, vel fideles laici*. Idem statuit Carolus Magnus in Capitulari ejus anni cap. 20.

AN. CHR. 809. 26. Martii. provinciam illustravit: ac in sublime conscendens ipsum conspiciebatur cælum intrasse. Videns hoc venerabilis juvenis, nepos sancti viri GERFRID, dum audita ejus infirmitate ad eum properaret, intellexit ex signo adscendentis lucis, animam ejus cæleste jam regnum petisse: & quod reliquum erat viæ, cum velocitate peregit. Vidit quoque hoc & mirandus Imperator CAROLUS, qui eo tempore in Aquis-palatio moratus est. Eadem namque hora pro inspectione siderum cum ALCWINO *a*, a quo astrologiam didicerat, fuerat egressus: sed quid significaret, mansit ignarus. Postmodum vero dum veniens ad comitatum Gerfrid de transitu ejus Imperatori indicaret, de luce quoque quæ visa fuerat non celavit. Porro Imperator de die & hora diligenter interrogans, ipsum eo momento de sæculo migrasse comperit, qua lucem illam cum Alcvvino adspexit.

XXXVI. *ut Vverdinam sacrum ejus corpus deportatum sit.*

IGITUR discipuli memores qualiter præceperit, ut in Werdina corpus suum concederetur; super hac re populo, ut hoc consentiret, persuadere cœperunt. Sed dum populi præ amore illius nequaquam paterentur eum in aliam parochiam transferri; consilio inito inter utrasque partes, consensum est, ut ad Mimigarnafordensem ecclesiam transferretur, & usque ad Hildigrimi præsentiam, qui Catalaunensis Ecclesiæ Antistes fuerat, in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ inhumatum relinqueretur. Factum est hoc, & in eadem ecclesia cum magno honore servatum est; quoad usque Hildigrimus, mandato Imperatoris accepto, ut in loco quo vivus desiderabat sepeliretur, ad locum, quo frater inhumatus servabatur, die post obitum ejus ferme trigesimo secundo perveniret. Miraque res facta est, ut corpus beati viri, tanto peracto temporis spatio, non solum sine aliqua corruptela duraverit, sed etiam jucundi odoris fragrantia omnes qui aderant mirifice repleverit: addito etiam hoc miraculo, ut secundum signum quod prædixerat, ex naribus ejus sanguis emanasse inventus sit. Elatum ergo ab ecclesia, honorifice comitantibus populorum agminibus perductum est ad locum quo condendum fuerat, & juxta jussum viventis, foris ecclesiam conditum.

XXXVII. *Annus & dies obitus ejus.*

OBiit sanctus Liudgerus anno dominicæ Incarnationis octingentesimo nono *b*, septimo Kal. Aprilis, & sexto Kal. Maji depositus *c*. In quo loco scilicet ejus merita usque hodie per varia sanitatum miracula divinitus adfirmantur, præstante Salvatore omnium JESU-CHRISTO, cujus sacrosanctis locus ille beatificatur reliquiis. Ad quas reliquias venerandus Antistes HILDIGRIMUS, sancti Liudgeri germanus, necnon & GERFRIDUS nepos ejus atque successor, pio confugio se sepeliri jusserunt, & ad illam hæreditatem quam beatus Liudgerus ad illas reliquias satis amplam tradidit, locum illum sua hæreditate amplificaverunt. Ibi Domino omnipotenti laus sit, honorque jugis.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

QUia superiori libello vitam atque miracula sancti ac beatissimi Confessoris Christi LIUDGERI strictim percurrimus, nunc ea breviter attin-

a Ex hoc loco patet Alcuinum superstitem fuisse anno 809. quod etiam aliis argumentis inferius confirmandum in ipsius Alcuini Vita.

b Recte: huc consentiunt veteres omnes habita quisque ratione sui calculi, veteris aut novi, qui etiam antiquis usitatus. Corrigendus proinde Lambertus Scafnaburgensis, qui Liudgeri obitum reponit anno 811. forsan vitio librariorum.

c Id est sepultus seu in tumulum reconditus: tametsi depositionis & obitus dies promiscue usurpantur passim.

attingamus, quæ post sanctum ejus obitum divina per eum gratia operari dignata est. Nam sacrosancta illius merita cunctis hinc inde ad ipsum confluentibus pro singulorum fide suffragari non cessant, quibusdam quidem longe manentibus, quibusdam ad ejus venerabilem memoriam degentibus, quibusdam quoque ad ejus sepulcrum meantibus, vel inde domum regressis. Unde cursim, ut diximus, aliqua de his quæ vel ipsi oculis nostris perspeximus, vel fidelium relatione comperimus, quanta possumus brevitate * perstringamus.

AN.CHR. 809 26. Martii.

*al veritate

* Caput I. *ut Irmingerus cæcus sanatus sit.*

* Capitulationes libri 2. de suo adjecit Broverus.

Fuit quidam in pago quod Nordgoa vocatur, nomine Irmingerus, qui sancto Liudgero juventutis suæ tempore serviebat. Hic lumen oculorum amittens, tredecim annis continuis in cæcitate permansit: sed tanti viri servitorem divina pietas diutius noluit esse sine luce. Quadam siquidem nocte beatus Liudgerus ei per visionem apparuit, & eum nomine proprio vocans interrogavit, si vigilaret. Quod cum se facere dixisset: Vade, inquit, dic domino tuo Diudoni, ut te ad ecclesiam faciat perduci, quam in Werdina Domino fabricavi, ubi corpus meum sepultum est: quo cum perveneris, & coram tumulo meo Dei misericordiam imploraveris, pristinam ibi oculorum recipies lucem. Deinde manu sua, ut sibi videbatur, faciem ejus tangens; Ne, inquit, dubites me tibi vere apparuisse, cognoscas in loco, quo te nunc teneo, colorem cuti reliquæ dissimilem fore. Ita expergefactus domino suo visionem per ordinem narravit, & signum quod vultui suo imposuerat, ostendit. Mira res, colorem in eo loco cuti reliquæ juxta verbum viri Domini dissimilem omnibus diebus vitæ suæ permansisse. Tunc dominus ejus ex signo quod ostenderat, somnium verum esse cognoscens, una cum conjuge sua ad memoratum locum perrexit, & ipsum secum adduxit. Et quia eo tempore ibi Gerfrid sancti viri nepos simul & successor cum Fratribus & Monachis fuit, ipsis cuncta quæ mandata & gesta fuerant, narraverunt. Unde eumdem Irmingerum in præfata ecclesia nocte insequenti manere fecerunt: in qua cum vigilasset & orasset, continuo per Dei gratiam pristinum oculorum lumen ipsa nocte secundum verba viri Dei plene suscepit.

II. *De paralytica & alia quadam ægra matrona sanata.*

Eadem nocte quædam etiam paralytica coram sepulcro sancti viri posita, ejus opem supplici voto postulavit: nec mora repente sanitati pristinæ restituta est.

In pago quod Sudergoe appellatur, matrona quædam nomine Siburg colonum habuit vocabulo Ricmoldum. Hujus uxor longa ægritudine depressa, sine aliqua spe recuperandæ salutis jacebat. Cum igitur nocte quadam inter ægra suspiria paullulum membra defessa laberentur in somnum, vidit in somno quemdam sibi præcipientem, ut cum Liudgero Episcopo loqueretur. At illa, ut postea narrare solebat, nec graviter dormiens, nec perfecte vigilans, vidit illum stantem ad Orientem versum: Cumque illum reverentiæ ejus intuitu alloqui non presumeret, ille ad eam conversus, Probavi, inquit, patientiam tuam: proinde ut cœpisti patientiam habeto, & Dominus curabit te. Qua visione completa, tantum vigorem corpus ejus accepit, ut pene ab ea memoria prioris molestiæ tolleretur. Ita facto mane læta surrexit, & suæ restaurationis modum enarravit. Unde vir ejus & filii cum familiola quam habebant, congratulantes & Dominum benedicentes, deinceps cum gratiarum actione viri Dei consueverant visitare sepulcrum. Nec multo post eidem mulieri revelatum est, quod sacro non esset baptismate abluta: & ejusdem veritate revelationis comperta, sancti baptismi gratiam suscepit.

III. De

AN.CHR. 809 26. Martii.

III. *De puella sanata.*

IN eodem pago quidam Bertricus fuit, qui colonus quondam fuerat Presbyteri nostri Igonis, quem sanctus Liudgerus nutrierat. Hic filiam habuit adolescentulam paralysis doloribus affectam: qui cum famam signorum quæ ad sancti viri tumulum fiebant comperisset, spem restituendæ sanitatis puella beati Confessoris virtute & meritis concepit. Cumque jam in via positi essent, & eamdem puellam frater suus coram se in sagulo eques ferret, repente dolore omni quo prius tenebatur discedente sanata est: quod cum fratri retulisset, deponi se oravit. Quo secundum ejus suggestionem facto, virtute Christi & meritis sui servi tam perfecte curata apparuit, ut non solum ambulare, sed etiam currere posset. Ita quæ ad illum usque locum membris omnibus debilis advecta est, ad memoratam beati Liudgeri memoriam sana & incolumis pervenit. Aderant suæ salvationis testes pater & frater; aderant nonnulli alii, quos suæ vitæ comites & hujus miraculi testes habuerunt. Itaque oratione ac gratiarum actione completa, domum cum gaudio reversi sunt.

IV. *De Hilderado Diacono sanato.*

QUidam in nostro Monasterio Diaconus HILDERADUS vocabatur. Hic dum adhuc scholasticus esset, in infirmitatem incidit: in qua cum diu laboraret, ita nervis contractis poples est curvatus, ut tibia ejus femori jungeretur. Cumque post longiturnæ ægritudinis fatigationem fugatis doloribus convalescere cœpisset; tibia ejus curvata, ut fuerat, permansit: unde in ambulando sustentatione baculi per dies plurimos utebatur. Proinde pater ejus nomine SIGIBERTUS, qui in eodem jam tunc Monasterio Monachus erat, tractare cum Fratribus cœpit, si aliqua medicorum curatione contracti poplitis nervi relaxari quivissent. In qua æstuatione cum aliquamdiu mansisset, quadam nocte sanctus Domini Sacerdos Liudgerus eidem scholastico Hilderado per visionem apparuit; ac veste sacerdotali & cidari quam in capite gestabat, coruscus, Vide, inquit, ne pro crure debilitato carnalem alicubi medicinam quærere præsumas; quod si feceris, & mandatum meum contemnendum putaveris, non solum medicaminis ipsius nullam curationem recipies, sed etiam prævaricatorum pœnam incurres. Deinde pro animi levitate ac puerili mobilitate eum vehementer increpans, abscessit. Mane autem facto, quæ viderat, Fratribus narravit. Et cum die eodem, peractis vespertinis laudibus, domum infirmorum, in qua ei priori nocte vir sanctus apparuit, intrasset; cernentibus cunctis qui aderant, non casu, sed nutu divino extemplo ad terram corruit: cumque in ipso lapsu nervorum sonitus audiretur, ac si illic sicca sarmenta frangerentur, ejus tibia sine aliquo dolore erecta est. Et surgens continuo sanus, non solum suæ salutis recuperatione, sed & emendatiori & maturiori deinceps vita, ut admonitus fuerat, vere sibi sanctum Liudgerum apparuisse probavit.

V. *De cæca illuminata.*

PUella quædam, nomine Modswith, lumen oculorum amittens, anno integro tanta est cæcitate depressa, ut nec extrema quidem frui visione valeret: cujus parentes cum audissent, quanta Dominus per servum suum Liudgerum in morbis curandis fecisset, eam ad ecclesiam Werdinensem perduxerunt: in qua cum accepta licentia una cum filia ante sepulcrum egregii Confessoris noctem in oratione transegissent, puella illuminata est.

VI. De

AN.CHR. 809. 26. Martii

VI. *De quadam a dæmonio muto liberata.*

EOdem fere tempore quædam puella ad memoratam ecclesiam perducta est, quæ a dæmonio invasa, & sensum simul perdidit & loquelam: quæ ubi limen basilicæ tetigit, statim ab ea spiritus immundus abscessit. Ita post ejus discessionem, linguæ quoque officio reddito, muta locuta est. Et quia tempore vexationis vix aliquid cibi percepit, primo quidem famem se pati dixit; deinde qualiter illuc advenerit, percunctari cœpit. Cui cum mater miserabilem vexationem ipsius ex ordine retulisset, prostrata ante sepulcrum sancti Liudgeri, Salvatori omnium Christo gratias egit, qui ipsam per servi sui meritum de tam crudeli peste liberare dignatus esset: & accepta pro actis suis pænitentia, domum incolumis repedavit.

VII. *De paralytico curato.*

JUvenis quidam Helidwini nomine paralysin incurrit: qui cum multis diebus omnium membrorum officio destitutus, in lecto decubuisset, non solum brachium ei dextrum morbo per momenta ingravescente incurvatum obriguit, sed & sinistra ei tibia contracta femori adhæsit: cetera, ut diximus, membra omnino immobilia ad doloris potius augmentum, quam ad aliquem usum, licet non contracta, habebat: unde & cum ingenti dolore foras, cum opus erat, efferri solebat, linguam solam cetero corpore præmortuo utcumque adhuc movere valebat. Proinde cum diu in hac molestia laboraret, quadam die sororem suam quæ præ ceteris ejus compatiebatur dolori, allocutus est dicens: Audivi de sancto Liudgero, quantas per illum Dominus infirmantibus sanitates præstare dignatur in loco, ubi sancta illius membra tumulata quiescunt. Quocirca peto, ut me foras efferri, & contra viam quæ illuc ducit, facias poni, ut me voveam illi servitурum, si ejus forte meritis mihi Dominus sanitatem donare fuerit dignatus. Quod cum factum esset, in ipsa statim nocte, præstante divina clementia, & dolor quem habebat conquievit, & præter tibiam sinistram, quæ ut erat contracta permansit, omnia ei corporis officia restituta sunt. Unde cum peracta gratiarum actione indubitatam de perfecta sua salvatione spem concepisset, rogavit dominum suum corporalem, ut ad memoriam beati Confessoris Christi *a* se perduci juberet. Quod cum ille fieri probavisset, & tamen ei aliquod adjumentum, ut fieret, facere distulisset, is quem necessitas urgebat, baculo debilem tibiam sustentante ad locum prænominatum pervenit. Erat hoc quinque diebus ante annuam sancti Liudgeri sollemnitatem. Cumque ipsam ibi exspectasset, & in ea porticu quæ est ante basilicæ januam, & sancti Sacerdotis ambit sepulcrum, ipsa nocte membra sopori dedisset, beatus ei Confessor magno lumine atque Clericorum obsequio comitatus per visum apparuit, & membra illius tangens abscessit, in sopore ipso relicto. Post cujus discessionem dum mox signa ad nocturnas vigilias sonarent, & his ipse expergefactus esset, sanus surrexit: & oblitus baculi priorisque molestiæ & debilitatis, una cum aliis lætus & incolumis templum intravit. Oratione autem expleta, recensuit universa quæ erga se divinitus per sancti Confessoris meritum gesta fuerunt. Proinde peracta operis divini celebratione egressus, baculum suum in ingressu ejusdem basilicæ, in loco ubi sanatus fuerat, pro signo & memoria suæ curationis infixit: nec immemor suæ sponsionis, pretio se a temporali domino suo redemit, & votum servitutis implevit.

a Hic additum in editis *sepulcrum*, quod lemma videtur ex margine translatum in textum, ad explicandam vocem *memoriam*.

AN.CHR. 809 26. Martii.

VIII. *De ejus annua sollemnitate quid divinitus indicatum sit.*

VErum quia semel ad hunc locum devoluti sumus, & de annua ejus festivitate mentionem fecimus, quid de ea ferianda divinitus sit ostensum, breviter evolvemus. Diudo de quo supra locuti sumus, magnum ad sanctum Liudgerum amorem, miram circa nostrum locum reverentiam habebat. Unde annis singulis ad nostrum Monasterium venire, & beati viri memoriam frequentare, & aliquot diebus cum nostris manere consuevit. Sed ne crebrior ejus accessus Fratres gravaret, suos cum annona homines qui suis suorumque usibus necessaria pararent, præmittere solebat. Quod dum quodam etiam tempore secundum consuetudinem suam fecisset, contigit natalitium sancti Confessoris diem supervenire. Et quia hoc in primis dormitionis ejus annis erat, nec dum sacrosancta ejus sollemnitas feriabatur; proinde cum die eodem illi quos adhuc præmissos esse diximus, cervisa paranda instarent, ligna quæ in ignem missa fuerant, instar stipularum in momento consumta sunt. Deferebantur alia post alia: sed igni immissa, durare aliquamdiu nequibant. Jam prope erat, ut se sine effectu laborare videntes, labori succumbere & opus intermittere cogerentur. Perstabant tamen, donec cervisæ utcumque confectio cocta in alia esset vasa transponenda. Cumque ad hoc ventum esset, ut in vase ad hoc parato aqua superspargi deberet; primo quidem omnino nihil decurrere quivit: deinde cum jam non manu, ut assolet, sed situlis aqua superfunderetur, raris stillis parum aliquid stillare cœpit. Hoc quoque ipsum quod ita collectum est, gustu amarum & omnino ad nihil utile foras ejectum est. Ita evidenti indicio claruit, hunc de cetero a nostris diem esse feriandum.

IX. *Item de ferianda ejus sollemnitate aliud miraculum.*

ALiud nihilominus super eadem re miraculum divinitus factum est. Si quidem cum annua revolutione iterum natalitii ejus celebritas superveniret, nec sine Episcopi jussu, ad cujus diœcesim noster locus pertinebat, feriatio præcipi posset; Fratribus nostris visum est, ut cum nostris hominibus feriaretur, ceteris suo arbitrio utrum facere an dimittere vellent, derelictis. Proinde cum plurimi ex vicinis nostrorum exemplum secuti, feriandum putarent; nonnullis opus suum intermittere indignum videbatur: & quia vernum tempus erat, arandi opera instabant, junctis bubus foras ad arandum processerunt. Cumque jam operi insisterent, ferrum quo arari debuerat, singulis confractum est: quod dum singuli aliis quasi sibi soli accidisse retulissent, non casu, sed divina voluntate ob sancti diei violationem hoc gestum fuisse, generali omnium claruit damno. Erat tamen quidam Bemo inter nos, qui mente obstinata adhuc operi instandum putaret: qui cum aratro utcumque emendato crebris stimulis boves ad arandum impelleret; illi insania efferati, disruptis loris & jugis cum aratro abjectis, silvas petierunt: nec omnino ante capi potuere, quam ipse cum reliquis ad Sancti Liudgeri memoriam veniens, suæ temeritatis & contemtus culpam coram Fratribus confessus esset, & orationem eorum pro se supplex impetravisset.

X. *Mulier cæca curatur.*

QUædam de Saxonia femina ad eamdem ecclesiam perducta est, quæ luce oculorum aliquamdiu privata fuit. Itaque coram sepulcro famuli Dei posita, ejus se meritis salvari & oravit & credidit. Cumque Missarum sollemnia agerentur, hora evangelicæ lectionis amissum repente lumen recipit, & gratiarum actione peracta, ad sua incolumis reversa est.

X. A.

XI. *Adolescens cæcus item lumen recepit.*

QUidam itidem in pago quod * Borotra dicitur, colonus nomine Folcbald, filium habuit cæcum vocabulo Gerbaldum, qui cum per multa sacra esset deductus, nullam omnino medelam consecutus est. Verum cum fama virtutum quæ de sancto Liudgero ferebantur, spem recuperandæ lucis ejus meritis concepere. Proinde eum foras educentes, & contra viam quæ ad ejus ecclesiam ducit, statuentes, devoverunt se illum ad sacrosanctum ejus sepulchrum cum oblationibus adducturos. Vix votum parentes compleverant, cum puer repente mirabili celeritate illuminatus est. Nam lacrymis ex oculorum hirquis erumpentibus, prius quidem dextrum oculum tersit: quo cum mox aperto clare videre cœpisset, tersit & alterum: & eo similiter reserato, perfecte visum recepit. Quo agnito parentes, immenso cum familiola gaudio repleti, Dominum benedixerunt, qui puerum prius sanavit, quam ipsi vota sua complessent. Unde promissa sine aliqua dilatione adimplentes, ad memoratam ecclesiam perduxerunt, & cum voto gratulationis eum nulla pristinæ cæcitatis vestigia in oculis habentem designaverunt.

* l. qui

XII. *Sanatur cæcus.*

ALiis quoque cæcus nomine Egilwaldus, de loco qui Amaloh vocatur, ad sancti viri tumulum perductus est: ubi dum prostratus jaceret, & beatum sibi Confessorem subvenire oraret, integrum repente Domino largiente lumen recepit.

XIII. *Cæcus illuminatur.*

QUidam quoque Ricbertus, itidem cæcus, ad eumdem a suis locum adductus est: qui cum coram sancto beati viri sepulchro orasset, tam perfecte Domino miserante illuminatus est, ut qui aliorum illuc venerat ductu, viæ ulterius non requireret ducem.

XIV. *Dæmonium mutum expellitur.*

QUidam de Frisia juvenis, nomine Osbertus, a dæmonio invasus, sensum simul perdidit & loquelam. Is a patre suo per diversas ecclesias ductus, in nulla earum curationem recepit: quia eum Dominus per servum suum Liudgerum sanare decrevit. Itaque pater ejus cælitus inspiratus, longo admodum itinere peracto, ad Werdinensem eum tandem ecclesiam perduxit: & accepta a custodibus licentia, ante sepulchrum Christi Sacerdotis nocturnum tempus in oratione pervigil ducens, secum eumdem filium suum habebat: cui, per misericordiam Dei statim dæmone expulso, & loquela reddita est, & sensus.

XV. *Adolescens a maligno spiritu liberatur.*

COBBONIS venerabilis quondam Comitis colonus quidam in Saxonia adolescentem filium habuit, nomine Warmundum, quem malignus spiritus invasit, & tam vehementer vexare cœpit, ut vita ejus ad desperationem perduceretur: cujus mater cum hoc dominæ suæ, uxori scilicet Cobbonis, sollicite per nuntium indicare studuisset, illa ei confestim mandavit, dicens: Si adhuc filius tuus vivit, fac eum foras celeriter efferri, & statue contra viam quæ ducit ad ecclesiam ubi sanctus Liudgerus est sepultus, atque ad sacrum ejus sepulchrum te eum Domino faven-

AN.CHR. 809 26. Martii. te adducturam promitte. Credo enim si hoc feceris, ejusdem famuli Dei meritis eum a Domino esse sanandum. Quod cum mater pueri juxta mandatum dominæ suæ devoto corde fecisset, mirum dictu, eodem momento, dæmone expulso, plenam in eodem loco sanitatem recepit. Deinde secundum sponsionis suæ votum, ad memoratum viri Dei sepulchrum sanus a matre perductus, & domum itidem sanus reductus est: atque in eadem quam acceperat sanitate, toto vitæ suæ tempore Domino largiente permansit.

XVI. *Mulier ad sanam mentem revocatur.*

QUidam de villa, quæ *Sosat* appellatur, Aldricus uxorem habuit nomine Herisuidam: hæc mente perdita septem annis continuis, sine sensu permansit. Sed quotidie fama virtutum, quæ per sanctum Liudgerum fiebant, crescente, ad ejus memoriam a viro suo perducta est: quæ cum, licentia a Fratribus accepta, in crypta ubi sanctum ejus corpus requiescit, poneretur, & sui pro ea pervigilem in oratione noctem transegissent; eum sibi in sopore adsistentem vidit, ignea quodammodo specie & incredibili claritate conspicuum: a quo se ibi divina virtute salvandam audiens, expergefacta evigilavit; & subitanea suæ liberationis salvatione, non somnium se, sed visionem vidisse comprobavit. Ita gratiarum actione persoluta, domum gaudentibus suis repedavit.

XVII. *Alia furiosa sanatur.*

QUædam quoque ejus vicina Athalwi dicebatur: hæc dirissimo dæmonio invasa tanta insania agebatur, ut nisi in vinculis haberetur, in obvios quosque sæviret. Cujus parentes dum præfatam mulierem, quæ tanto mentis inops tempore fuit, sanissimam viderent, hanc quoque per sancti Confessoris merita salvandam esse, corde credulo præsumpserunt, si ad ejus eam tumulum perduxissent. Proinde nihil morati, quia aliter ob nimiam rabiem adduci non poterat, in vincula eam conjecerunt, & ita eam ad memoratam ecclesiam perduxerunt: ubi dum pro ea devota mente orassent, omni dæmonica ludificatione effugata, sensuque reddito, integerrimæ sanitati restituta est.

XVIII. *Paraliticæ sanantur.*

QUædam de Frisia mulier paralysin incurrit: in qua infirmitate dum diu laboraret, ad sancti Liudgeri reliquias se perferri postulavit. Quod cum juxta ejus petitionem factum fuisset, accepta continuo plena corporis restauratione, propriis gressibus ad patriam remeavit, quæ vehiculo illuc fuerat advecta, gratias agens Salvatori omnium Christo, qui per servum suum ejus corpus cunctorum membrorum officio destitutum, sub tanta velocitate dignatus est restaurare.

XIX. Aliam quoque puellam longa ægritudo, nimiusque dolor paralyticam fecit; qua molestia, quamvis modicum per omne corpus dolorem haberet, maximum tamen in capite incommodum sustinebat. Tantum quippe cephalalgiæ dolorem patiebatur, ut de cerebro sonus quasi quidam sibilus audiri potuisset: unde & caput assidue manu & brachiis constringere consuevit. Hæc ad nostrum Monasterium delata, in crypta nova *a* quæ ad pedes sacri sepulchri fiebat, Deum rogatura posita est. Sed mira Dei omnipotentis gratia, omni pristina debilitate & dolore ablato continuo sana surrexit, & Deum pro reddita sanitate benedicens, incolumis recessit.

XX. Quæ-

a Bollandiani hanc præferunt lectionem codicis mſ. *Cumque in capsa nova necdum peracta ad pedes sacri sepulchri Deum rogatura deponeretur*, &c.

XX. Quædam de Hatuariis mulier cum multo tempore membrorum officio destituta lecto incumberet, quandoque ad memoratum viri Dei sepulcrum cum magno sui dolore & cum magno portantium labore allata est: ubi dum sancto Confessore intercedente & Domino favente celeriter pristinam perciperet sanitatem, Deum glorificans, gratulabunda ad sua reversa est. AN.CHR. 809 26. Martii.

XXI. *Mulier arido brachio curatur.*

IN Ripuariis, juxta ingressum silvæ Hamarichi, quædam villa nomine Budica constituta est: ibi mulier quædam debilis habitabat, cui dextrum brachium aridum, & digitorum unguibus in volam infixis manus incurva erat: quod cum diu pateretur, fama virtutum sancti Liudgeri ad ejus notitiam pervenit. Cumque spe sanitatis suæ ducta ad ejus sepulcrum properasset, priusquam illuc pervenisset, in ipso itinere plenam corporis sanitatem Domino beati viri meritis condonante percepit: quæ tamen peracto itinere ad idem sepulcrum cum oblationibus sana pervenit, ac suum simulque omnium Salvatorem Dominum laudans, sospes ad sua regressa est.

XXII. *Puella cæcitate & aliis morbis liberata ex voto fit Sanctimonialis.*

QUidam ALFRICUS * honesto inter suos loco natus, filiam habuit nomine AMALBERGAM. Hæc cæcitatem incurrens, triennio fere sine lumine mansit. Postmodum ad memoriam sancti Sacerdotis adducta, Dei virtute & Sancti ejus interventu ibi amissam denuo oculorum lucem resumsit. Nec multo post tempore dextræ manus & pedis sinistri debilitatem incurrit: sed Dei gratia simulque meritis sancti Liudgeri se olim lucem recepisse recolens, & se per ejus identidem suffragia tunc quoque salutem recuperaturam fore confidens, ad nota confugit subsidia, & se rursus ad ejus limen adduci rogavit. Quod cum secundum voluntatem ejus prospere cessisset, membrorum officio reddito, incommodo quo per integrum jam annum tenebatur, liberata est. At illa percepta sanitatis gratia, se deinceps Deo servituram, & sacrum ibi velamen sumturam devovit. Verum cum moras nectens aliquamdiu hoc facere distulisset, in capitis incidit dolorem: in quo cum novem menses laboraret, & jam intolerabilius videretur, ab ancillula quadam quæ ei famulabatur, voti sui de velamine sumendo admonita est. Unde iterum illuc deducta, iterum ibidem curata, votum suum adimplere percepto ibi velamine curavit. Ita triplici modo per virtutem Dei Sanctique sui sanata opitulationem, nunc in Monasterio Sanctimonialium, quod Asnidi *a* appellatur, religiosam vitam ducit.

* al. Aldricus

XXIII. *Reus cædis absolvitur.*

QUidam juvenis ex his, quos ferro circumdatos plerumque videmus, ad nostrum Monasterium venit. Hic Adam, ut asserebat, nuncupatus, inter se & fratrem suum Hanricum nomine rixam accidisse, & a se eum occisum esse referebat: cujus sceleris noxa ab Episcopo JONA, ad cujus curam se pertinere testabatur, verberibus castigatus atque in carcerem trusus est: unde post anni demum circulum eductus, circumdatis fortiter brachiis & medio corpore ferro, & durissimo jejunio indicto, discalceatus, & sine lineo indumento exsulare jussus est. Quarto vero postquam a patria exivit anno, ante sepulcrum sanctæ GERTRUDIS ferrum de sinistro ejus brachio cecidit: deinde post anni circulum Romæ in

a Bollandiani hic suggerunt oppidum *Essen* prope Werthinam, in quo nobilium virginum Cœnobium.

AN.CHR. 809 26. Martii. ipsa sancti Petri crypta ferrum quo præcinctus erat, nihilominus cecidit. Cum autem iterum Romam peteret, contigit ut infirmitate valida illic deprimeretur. Cumque in ipsa ægritudine vita ejus desperata fuisset, quidam in habitu sacerdotali, specie admodum reverenda, ei (ut perhibebat) apparuit, dicens: Surge, vade, atque sepulcrum Liudgeri Saxonum quondam Fresonumque Episcopi perquire, & illic Domino miserante, meritis & orationibus suis, non solum a corporeo vinculo liberaberis, sed & commissi parricidii indulgentiam consequeris. Qua visione expleta, confestim de infirmitate qua tenebatur absolutus est. Cumque mane somnium retulisset, multi qui eumdem sanctum Liudgerum in corpore viderant, & bene sancta ejus studia noverant, ibidem Romæ inventi sunt, qui etiam viam ei ad locum sacri ejus sepulcri intimaverunt. Sed ille a Roma digressus, minus vigilanter vel eorum narrationem & somnii verba intellexit, & non Confessorem Liudgerum, sed sanctum Martyrem Ludgerum *a*, cujus tunc fama celebrior habebatur, expetivit. Verum omnipotens Deus, ut merita sui Confessoris latius diffunderentur, per sanctum licet Martyrem noluit ei subvenire. Itaque consumto ibi aliquanto tempore, cum sibi non succurri videret, somnii verba diligentius examinare cœpit, & se non ad Martyrem, sed ad Confessorem Liudgerum Saxonum quondam Fresonumque Episcopum missum esse intellexit: inventisque viæ comitibus ad ejus tandem sepulcrum longo admodum itinere peracto pervenit. Erat autem brachium ejus dextrum adhuc tam fortiter strictum, ut os etiam ejus pateret, & omnes ejusdem dexteræ digiti, præter pollicem & indicem, rigidi ac debiles remanerent. Verum quia sabbato venerat, cum in sequenti nocte dominica juxta sepulcrum staret, & Fratres jam matutinales laudes celebrarent; ferrum quod brachium ejus cinxerat, repente dissiliens, longius virtute Domini projectum est. Quo viso omnes Dominum in commune glorificaverunt, cum hoc quod internæ ligationis indicio acceperat, per internæ nihilominus absolutionis testimonium divina jam indulgentia rejectum esse gaudebant.

XXIV. *Surdus sanatur.*

VIR quidam de Saxonia in loco qui Werina dicitur, commanebat. Is divinæ permissionis licentia tanta est diaboli invidia surditate prægravatus, ut nullum omnino auribus caperet sonum, sensu tamen integer fuit. Cum ergo diu funditus officio aurium careret, tandem spe recuperationis ductus, ad sepulcrum pervenit. Cumque signa ad nocturnas vigilias sonarent, auribus ejus per divinam subito gratiam adapertis, eorum se pariter sonitum & Monachos psallentes exsultans audisse referebat. Ita continuo percepta auditus restauratione, rediit domum magnificans Deum.

Nec solum sanctus Liudgerus a diabolo plerumque læsos salvavit, sed etiam in auxilium invocatus nonnumquam ne nocerentur protexit.

XXV. *Monachum munit contra dæmonis adspectum sanctus Liudgerus.*

REM quam narraturi sumus, Monachus noster ATHELWARDUS adfirmare solet eo tempore gestam, quo nostræ ecclesiæ custodia ei credita erat. Narrat enim, quod quadam die advesperascente, cum ad eamdem ecclesiam lumen, quod illic semper ardere solet, restauraturus accederet, juxta ipsius ecclesiæ angulum, ubi interius lectum habebat, se diabolum in visione nigerrima ac teterrima stantem adspexisse: qui cum prima ejus inspectione tremefactus signum sanctæ crucis sibi imposuisset, fiducia de Domini misericordia & sancti Liudgeri patrocinio resumta, diu imper-

a Forte Liudgarium seu Leodegarium Æduensem Episcopum, cujus Acta lege in Sæculo 2. Id erroris omissum ab Altfrido.

impertemitus, ut adserit, contra eumdem diabolum adspiciens stetit. Qua ejus constantia confusus, & tantam sibi inesse constantiam indignatus, talem ac tantum ad eum deterrendum sonitum fecit, ut parietes ecclesiæ una cum lectulo suo, qui interius collocatus fuerat, minutatim confringi viderentur. Quo facto, idem nimio timore consternatus subito clamavit dicens: Sancte Liudgere, adjuva. Cumque nomen viri invocando nominasset, annuente Domino idem diabolus repente constrictus, & in partem orientalem abstractus est, atque cum qua violentia traheretur garriendo & miserabiles voces emittendo monstravit. Monachus vero ille lumen, quod illic paullo ante reliquit, cum lectulo suo invenit, & omne ædificium consistere integrum vidit, atque adhuc vocem præfati dæmonis in parte occidentali garrientis audivit. Plura de hoc loco divinæ dignitatis indicia feruntur: nam cloccarum illic sonitus, humana non tangente manu, sed agente potius cognitione deitatis arcana, frequenter audiebatur.

AN.CHR. 809 26. Martii.

XXVI. *Columna lucis ecclesiam circumplectens.*

QUadam etiam vice ipse ecclesiam, infra quam ipsum Dei famuli sepulcrum continetur, nocturno tempore columna lucis circumplectendo protexit, & ad cælum usque porrecta foris excubantibus conspicua stabat. Sed nos hæc quæ a præsenti longiuscule sunt tempore remota, eorum fidei qui se vidisse testati sunt, relinquamus. Ad ea potius evolvenda articulum flectamus, quæ non ex longinquo petenda sunt, sed proximo tempore, id est ab anno dominicæ Incarnationis 864. *a*, gesta esse probantur. Nam postquam ad improbiores Præpositos devoluti, ipsi nostræ professionis titulo negligentiores & tepidiores esse cœpimus, signa quoque quæ hactenus apud nos fiebant cessarunt. Verum ubi divina clementia & regiæ pietatis indulgentia, illis amotis, fecem prioris ævi, sancto Liudgero opitulante, aliquantulum expurgare conati sumus, ad divinæ oramus & credimus propitiationis indicium, ad imperialis clementiæ gloriam, ad nostrum teporem excitandum, signa quæ intercepta fuerunt, iterum fieri cœperunt: quæ eo indubitatius auditoribus commendamus, quo non aliorum ea relatu, ut pleraque superius memorata cognovimus, sed ipsi oculis nostris plerumque pauciores, plerumque generaliter omnes inspeximus.

XXVII. *In crypta sancti Liudgeri fragrantia odoris, & globus igneus.*

REm quam narrare intendimus, ejus qui viderat, THIADBARDI *b* scilicet Presbyteri nostri testimonio referamus; cujus vel morum maturitas, vel ordinis dignitas eum falsa narrare, nos de narratis ambigere non permittit. Quadam nocte, dum isdem Presbyter noster post vigilias cryptam orationis causa ingressus esset, primo cœpit odorem suavissimum quasi de liliorum floribus sentire: deinde cum eadem fragrantia crescere, & ipse odoris suavitate magis magisque repleri cœpisset, attonitus quidnam esse posset, secum tractare cæpit: proinde rei veritatem omnino explorare volens, progressius cryptam ingressus est: quo facto cernit in medio cryptæ quasi igneum altaris altitudine globum, ardentium instar carbonum. Ingens illico * horror, ingens pavor eum invasit, & animum hac illacque versans, quid esset acturus omnino incertus manebat. Volebat ostensi miraculi finem cognoscere, sed ibi diutius consistere formidabat: volebat egredi, sed timor gressum impediebat. Hærebat igitur stupens, & quid in hac animi æstuatione ageret, prorsus ignoravit. Interim globus

* in editis dico

a Cincinnius legit 874. at retinendum esse annum 864. constat tum ex optima notæ ms. codice a Bollandianis citato, tum ex litania rythmica.

b An is Thiatbaldus, a quo Altfridus partim ea quæ narrat se accepisse dicit in prologo Vitæ superioris.

AN.CHR. 809 26. Martii. ignis quem viderat sensim adscendere, & sua diffusione paullatim minui cœpit, donec ad summitatem cryptæ perveniens totus deficere videretur. Post quod tremens egressus, antiquum nobis sancti Pauli exemplo miraculum repræsentavit. Nam apertis oculis vix aliquid per unius horæ spatium videns, manifestum dabat indicium, se divinum conspexisse lumen, cujus reverberationem humanus ferre non potest adspectus.

XXVIII. *Insolitum lumen lucernæ, quæ exstingui non potuit.*

ALiud quoque nihilo minus miraculum in re non admodum impari his itidem diebus ostensum est, cujus fidem & veritatem lectori, partim ex testimonio Presbyteri nostri LUDBERNI, partim ex generali nostræ congregationis attestatione commendamus. Nam cum eidem Fratri nostro nostræ ecclesiæ custodia fuerat commendata, post peractum divini officii cursum ad exstinguendas ex more lucernas accessit: quo facto quamdam ex eis post paullulum reaccensam luce ardere clarissima vidit. Ille negligentius se eam exstinxisse suspicatus, iterato eam exstinguere emunctorio curavit. Sed cum post hæc secunda quoque vice pristinæ luci cerneret restitutam, quamvis omnino prius se eam exstinxisse non ignoraret, quid tamen rei esset probare contendit. Denique tertio quoque accessit, & ita exstincta candela carbunculum de lychnio emunxit, ut nihil prorsus in eo lucis remaneret. Vix paullulum abscessit, cum rursus eamdem lucernam clariori resplendere luce contemplatus est. Tunc divina hoc factum voluntate intelligens, ardere eam usque ad proximum cursum permisit: & ita accensis in circuitu lucernis, jucundissimum nobis spectaculum præbuit. Omnes namque singulari claritatis specie transcendens, de cælo sui splendoris lucem venisse liquido patefecit. Ita ex his quæ vidimus, etiam ea quæ non vidimus, sed a memorato Fratre nostro audivimus, procul dubio vera esse cognovimus. Ex eo, licet indigni & peccatores, tempore spem majorem de meritis sancti Liudgeri, confidentiam majorem de Domini pietate concepimus; dum misericordiæ suæ præsentiam per cælestem nobis lucem ostensam, quamquam immeriti, præsumsimus.

XXIX. *Cæca puella restituitur.*

QUædam juvencula de villa quæ Ballova vocatur, ad nos a parentibus adducta est. Hæc in variolæ infirmitatem incidens, unius oculi visum pustulis pupillam obducentibus primo perdidit: deinde post revolutum anni circulum, eodem morbo alterum quoque oculum amisit. Proinde ad nostrum, ut diximus, Monasterium adducta, noctem dominicam quæ proxima erat, pervigilem duxit cum suis, atque divinam sibi misericordiam per merita sui Confessoris subvenire suppliciter postulavit. Cumque tempus ut signa ad nocturnas pulsarentur advenisset, ipsa inter primos qui foris ad januam excubabant, ecclesiam intravit. Jamque finitis nocturnis, cum Evangelium *a* more Monachis consuetudinario ante matutinas laudes legeretur, ipsa visum sensim resumere cœpit: & primo quidem se posse candelas cernere ardentes lætabunda exclamavit: postmodum aurora jam irrubescente & luce paullatim per fenestras irradiante, imagines in eis * factas monstrare digito cœpit. Ita populo die eodem post peracta Missarum solemnia repræsentata, testes suæ cæcitatis vel illuminationis præsentes cum plurimis aliis parentes habebat. Quale tunc gaudium omnium erat, quantæ inter gaudia lachrymæ fundebantur! Gaudebat puella se esse salvatam, gaudebant parentes eam quam adduxerant cæcam, se recepisse illuminatam: gaudebat omnis populus nobiscum, quod signa aliquamdiu nostris peccatis intercepta, iterum reinnovari meruerunt. Quocirca, ut fas

* al. in eo

a Id quippe Regula sancti Benedicti præscribit cap. 11.

fas erat, Deum in Sanctis suis mirabilem communiter cuncti laudantes, puellam a nobis sanam & cum suis gaudentem dimisimus. AN.CHR. 809 26. Martii.

XXX. *Paralytica curatur.*

QUidam nostræ ecclesiæ colonus, nomine Gerhardus, filiam habebat quæ Thiadvvif nuncupabatur, quæ longiturna ægritudine prægravata, paralysin incurrit: nam sex continuis annis membrorum officio destituta, suis cruciatibus paternum magis animum cruciabat. Jam caro omnis infirmitatis prolixitate in corpore consumta, jam vita erat morbi violentia desperata. Una solummodo spes salutis restabat, si sancti Confessoris meritis, sub cujus patrocinio ipse cum parvula erat, Deus sibi subvenire dignaretur. Denique quadam die spe plena & corde credulo filiam accepit, cum cuna in qua jacebat, in ecclesiam posuit, & pro ejus salvatione orationem ad Deum fudit. Fecit hoc cum multis lachrymis, & ingenti cordis devotione: nec inanis esse oratio quivit, quam cum sancti Liudgeri suffragio patris fides commendabat: siquidem filiam ablata infirmitate sanam levavit, quam membris omnibus debilem advexit.

XXXI. *Mulier a puerperio cum prole debilis sanatur.*

MUlier quædam de villa, quæ *Fletbric* vocatur, cum prægnans & partui esset vicina, incidit in infirmitatem: cujus molestia dum gravissime laboraret, curva effecta est; quodque miserabilius erat, filia quoque quam in ipsa infirmitate genuerat, simili ægritudine languere cœpit: eratque miserandum prorsus spectaculum, cum lactans mater per tres annos continuos alienis manibus portaretur. Sed major necessitas majori quoque divina indiget pietate. Nam in una carra mater simul & filia positæ, quarto demum suæ infirmitatis anno ad nostram ecclesiam adductæ, & in crypta pernoctare permissæ sunt. Mira Dei virtus, magnum sancti Liudgeri meritum! dum ad vesperam debiles allatæ, mane incolumes surrexerunt, & relicta carra propriis ad suos pedibus repedarunt.

XXXII. *Matrona nobilis a paralysi liberatur.*

QUædam ad sæculum nobilis fœmina de villa Baegge nuncupata, Bugge vocabatur. Hæc paralysin incurrens, per annos duodecim plenos membrorum pene omnium officio destituta jacebat. Nam neque caput, neque pedem per se movere, neque manus ad os ducere sine aliorum adjumento valebat. Cumque suæ recuperationis gratia, ut nobilibus adsolet personis, multa ei a multis vel fierent, vel insinuarentur, nullum alleviamentum recipere quivit. Jamque nulla sibi in carnali medicina spes erat, sed unicum ei in Dei pietate refugium suppetebat. Interea fama exiit per Sanctos, quorum sacrosancta pignora *a* venerabilis Abbas ADALGARIUS de Gallia advexit, multas operari virtutes. His adventantibus memorata mulier adducta obviam, sanitatem per eorum merita ex parte percepit, ex parte majorem de integra sui corporis restauratione spem concepit. Omnipotens quippe Deus, qui pro singulorum fide, meritis & utilitate, quando, quantum, & per quos vult unicuique suorum charismatum dona largitur; debilitate partim capitis & dextræ manus ablata, ceterorum redintegrationem membrorum distulit, non negavit. Siquidem post multos dies ad nostrum Monasterium post hæc advecta, atque in crypta duas noctes permanere permissa, integerrimam totius corporis sanitatem percepit.

a Bollandiani id interpretantur de corpore sanctæ Luttrudis, cujus corpus Adalgarius Corbejæ Saxonicæ Abbas ex Gallia eo attulit anno 862. at locus iste de pluribus Sanctis mentionem facit.

AN. CHR. 809 26. Martii.

XXXIII. *Variolis oppressus sanatur.*

QUidam de villa *Bram* Seliradbrandus infirmitate, quam variolam appellant, ad mortem usque ægrotabat: in cujus morbi molestia novem hebdomadibus sine aliqua jam spe recuperationis laborabat. Corpus totum ulceribus plenum, totum vesicis turgentibus horrebat. Aderant parentes & necessarii quoque & vicini, & nullam spem vitæ habentes de ejus solummodo funere tractabant. Inter hæc uxor suadere his qui aderant cœpit, ut in extremis licet positus, foras efferretur, & contra viam loci, quo sanctus Liudgerus quiescit, statutus, pedes illuc, si vita ei daretur, cum oblationibus esse venturus voveretur. Necdum vota complevit, & repente cum magna omnium admiratione convaluit: factaque est mirabilis tunc dexteræ Excelsi immutatio, ut ipse in quo paulo ante, propter nimiam inflationem & pustularum densitatem, vivi hominis imago non agnoscebatur, in pristinum denuo statum in momento reformaretur. Ita sanitate restitutus, votum suum cum omni festinatione adimplere contendit; atque Salvatori suo Christo & sancto simul Confessori ejus Liudgero gratias acturus ad nostrum Monasterium venit, & hæc erga se gesta fuisse, cum suæ salvationis testibus comprobavit.

XXXIV. *Clauda restituitur.*

CUjusdam Thiaddagi filia gravi morbo affecta, cum magno admodum dolore, si quando opus erat, foras efferri consuevit. Nam poples ei usque adeo inflatus & immodicum sibi dolorem excitabat, & gressum tollebat. Jamque triennium exactum erat, ex quo in hoc incommodo perdurans, nullam omnino humanis manibus adhibitam curam susceρit. Unde pater ejus quamvis gemebundus, fide tamen plenus, totam spem suam in Domino & meritis sancti Liudgeri ponens, ad ejus eam sepulcrum adduxit; ubi cum de voce Domini misericordiam pro ea & Confessoris opem postulasset, doloris quidem alleviamentum meruit, gressum vero necdum percepit. Proinde domum reversa, de die in diem meliorari, & pedetentim in ambulandi usu proficere cœpit: baculorum tamen adminiculo carere necdum valebat. Et primo quidem duorum, deinde unius baculi sustentatione gressum debilem sustentabat, quoad usque iterum ad locum memoratum veniens, pedum perfecte officium mereretur, atque sine baculorum subsidio domum remearet.

XXXV. *Infans contractus & cæcus sanatur.*

QUidam de villa *Furelmi* Wulfbertus filium habuit nomine Amulgerum, qui quinto post nativitatem suam mensium spatio, gravissimo juxta tantillæ ætatis modulum languore prægravatus, cunctis se miserabilem præbebat. Non solum quippe ægritudinis violentia flebilis, sed & digitis in volam implexis & pedibus incurvis miserabiliter erat contractus: quodque miserrimum videbatur, usu quoque oculorum carebat: quæ tamen in tantillo corpusculo pœna non tam infantulum, qui patiebatur, quam paterna viscera torquebat. Proinde sciens ab eo remedium sibi venturum, cujus judicio talis effectus est, per merita sancti Liudgeri divinum pater auxilium implorare intendit. Denique fide & devotione, qua paternos affectus decebat, ad ejus eum memoriam se allaturum devovit. Quo facto paullatim infans meliorari, & pristinæ sanitati dolore ablato restitui cœpit. Unde pater indubitatam jam de integra ejus salvatione spem concipiens, voti sui sponsionem cum omni festinatione adimplere curavit. Itaque infantulo secum adsumto ad Werthinensem ecclesiam tetendit: quo cum pervenisset, de collato jam

sibi beneficio gratias egit, de conferendo supplex oravit. Nec spe sua est frustratus, quam de divina pietate & meritis sancti Liudgeri concepit. Nam in crypta cum puerulo pernoctare permissus, incolumem reportavit quem contractum adduxit. AN.CHR. 809 26. Martii.

Hæc sanctus & vere beatus Confessor Christi Liudgerus de inexhauribili illo veræ salutis fonte adsumens, per corporum curam ad animarum nos salutem quærendam invitat: quatenus utrobique ejus patrocinio adjuti, utrobique salvati, pervenire quandoque ad æternam beatitudinem mereamur, præstante Domino nostro JESU-CHRISTO qui cum Patre & Spiritu-sancto unus vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen. *a*

DE SECUNDA ELEVATIONE CORPORIS SANCTI AMANDI, EPISCOPI TRAJECTENSIS, FACTA IN MONASTERIO ELNONENSI,

AN.CHR. 809 20. Sept.

cujus varii eventus referuntur.

1. TAMETSI *de hac elevatione actum est in Sæculo secundo ad Vitam sancti Amandi; juvat nihilominus id argumentum hoc loco retractare, tum ad illustranda quædam huc pertinentia, tum ad stabiliendum tempus, quo Alcuinus ex hac vita migravit. Quia enim anno octingentesimo quarto decessisse hactenus creditus est, ob testimonium scilicet Auctoris, qui ipsius Vitam scripsit; operæ pretium facturum me puto, si communem hanc persuasionem aut falsam, aut certe dubiam esse quibus potero argumentis demonstravero.*

2. *Duplex Amandi corporis elevatio distingui debet: una facta per Episcopum Tornacensem anno sexto-decimo ab obitu sancti Amandi, quam ex oratorio sancti Petri, in quo primitus sepultus fuerat, ipsius corpus e tumulo sublatum, in novam sancti Stephani basilicam translatum est: altera, quum jubente Arnone Abbate per Lotharium æditum ex humiliori loco in paullo eminentiorem elatum. Utramque litteris mandavit Milo Monachus & Sacerdos, cujus lucubrationem in Sæculo secundo editam hic recudere necesse non est. Vivebat Auctor iste anno* 855. *præsensque interfuit celebri miraculo, quum sancti Amandi tumulus cælesti lumine illustratus est. Quæ de priori elevatione scripsit, accepit ex majorum traditione: quæ vero de posteriori,* didicit a Patribus qui his interfuere, & adhuc, *inquit*, numerosi supersunt. *Ex quo apparet non esse dubiæ fidei, quod de tempore hujus elevationis scripsit. Is præceptor fuit duorum Caroli Calvi filiorum, Pippini & Drogonis; quorum epitaphium scripsit, postea referendum; idemque avunculus Hucbaldi Monachi itidem Elnonensis.* Elevatio duplex.

3. *Elevatio secunda, testante Milone, contigit* anno *Incarnationis* octingentesimo nono, cum plurima ultra solitum aquarum inundatio facta multis in locis metas suas excesserat. *Hunc annum constanter exhibent codices mss. suffragantur veteres tabulæ tum Elnonensis, tum aliarum provinciæ ecclesiarum. In brevi Chronico Blandiniensi, quod Vitæ sancti Amandi subjectum desinit in anno* 911. *idem annus signatur his verbis*: Anno 809. elevatum est corpus sancti Amandi. *Elevationis hujus auctor* Lotharius Monachus anno 828. *obiisse in eodem Chronico perhibetur, hoc sortitus epitaphium, quod ex ms. codice huc refero.* Elevationis secundæ tempus.

Re-

a His addunt Bollandiani miracula quædam, tria quidem ex veteri ms. Bernardi Rottendorffii, de duobus cæcis & muto sanatis; tum alia ex Vverthinensium litania rythmica; dein alia facta Monasterii; demum miraculum BRUNRICI Presbyteri ac Monachi Vverthinensis, atrociter ad mortem verberati, & per sanctum Liudgerum servati tempore GERFRIDI Episcopi, qui Liudgeri successor ac nepos fuit.

AN. CHR. 809 20. Sept.

Respicis oppositum marmor procul? hujus in urna
Lotharius pausat celeberrimus ille sacrista,
Qui pius & prudens, industrius & reverendus,
Sanguine vernantem tumulo relevavit Amandum,
Nostras structuras augens & bibliothecam.

Alcuini de ea carmen.

4. *De hac elevatione Alcuinus Levita & Abbas Martiniani Cœnobii carmen 54. condidit in hunc modum.*

Dum sacra præsentis pervadit limina templi,
Sæpius accrescens cumulatur gurgite flumen.
Non tulit ARNONUS fœdari templa Sacerdos,
Jusserat in melius renovari hæc omnia Præsul,
Latior ut fieret crypta, & sublimior ista,
Supponens tectis firmatos ter quater arcus,
Mysticus ut totam firmaret calculus aulam.
Parvula præcelso consecrans tecta ministro
Michaeli, cæli Christi qui adsistit in arce,
Atque preces offert sanctorum Rege polorum.
HLOTHARIUS custos fecit mandante magistro,
Semper in æternum Christus conservet utrosque.
Qui legit hos versus, dicat rogo pectore puro:
Alcuino veniam scelerum da, Christe, precamur.

5. *Quin de prædicta elevatione intelligendi sint hi versus, dubitare non licet: Nam utrubique rei occasio exundans Scarpi fluvii aqua: Lotharius æditu us auctor. Nec de alia quam de Elnonensi basilica hic agit Alcuinus: tum quia epigrammata 51. 52. & 53. quæ proxime hoc antecedunt, & quæ postea subsequuntur usque ad epigramma 65. ad idem Monasterium pertinent: tum quia cryptæ inferioris ara major ad nostrum usque tempus sancto Michaeli sacrata est. Denique omnem dubitationem tollit epigramma 64. quod Alcuinus de hac posteriori elevatione condidit.*

Antistes humilis Domini devotus honore
ARNONUS, sancti tumbam renovavit Amandi,
Non parcens opibus miseris: nam quidquid habebat,
Sparserat, ut Christi comsit sacra templa Sacerdos.
Pro quo, quisque legas versus, orare memento.

Ex his patet Alcuinum anno 809. quo facta elevatio posterior, superstitem fuisse.

6. *Ecclesiam illam, in qua secundarius Amandi tumulus erat, sancto Michaeli sacratam fuisse discimus ex superiori carmine 54. Hinc dubium oritur, an etiam de ea interpretandum sit carmen 228. an potius de oratorio sancti Petri, quod itidem Arnonus instauraverit, Fratrumque polyandrum, id est cœmiterium esse voluerit, adjuncto sancti Michaelis & sancti Amandi patrocinio. Hoc carmen ita habet.*

Hæc æquata solo viluit domus inclita quondam.
Non tulit hanc speciem Christi devotus honore
ARNONUS Præsul humilis: renovare jacentem
Incipit, & melius totam construxerat ædem,
Consecrans summis intercessoribus illam,
Principis egregii primo Michaelis honore,
Principis Ecclesiæ necnon sub nomine Petri,
Principis & Fratrum præclari & Patris Amandi.
Ut sanctum voluit polyandrum Fratribus esset.

Et in fine:

ALCUIN dicor ego: jam vos sine fine valete.

7. *Inquirendum hoc loco, quis fuerit ille Arnonus Præsul: quot fuerint sintque hactenus ecclesiæ & oratoria in Monasterio Elnonensi: dein agendum de nonnullis eventibus istius Monasterii, qui sæculo 9. acciderunt; ac demum de Monachis ibi cæsis a Nortmannis.*

8. Ar-

8. *Arnonum hunc constat esse Arnonem, qui ex Abbate Elnonensi Episcopus Saltzburgensis creatus est anno 785. in annos sex & triginta, retenta aliquamdiu Elnonensis Cœnobii præfectura. Ejus rei fidem facit Elnonense Chronicon, in quo postquam actum est de Agelfredo Monacho Elnonensi, dein Bavoniano Abbate, post Elnonensi 15. ac demum Episcopo Leodicensi, hæc subduntur :* cui successit, *scilicet in regimine Cœnobii Elnonensis,* ARNO Elnonensis Monachus, vir bonus : & exemplo multos ad virtutem provocavit, qui post in Archiepiscopum electus est. Ejus tempore floruit venerabilis Lotharius æditus ecclesiæ : qui propter aquarum abundantiam corpus beati Amandi anno circiter 150. a depositione ipsius, anno vero Incarnationis 810. *(lege 809.)* 12. Kal. Octob. elevavit. Obiit tandem venerabilis Arno Archipræsul anno 821. & in ecclesia sancti Petri sepelitur. Quo Episcopo consecrato fit Abbas ADALRICUS : quo defuncto anno 819. successit ROTFRIDUS : quo sancto fine defuncto anno circiter nono administrationis suæ, dominicæ Incarnationis 827. anno scilicet quo corpus sancti Sebastiani de Roma Suessionis transfertur : cui successit ADALEODUS venerabilis memoriæ. *Hæc ex Chronico Elnonensi ms. quod desinit in anno 1230. Crediderim Arnonem Abbatem perseverasse usque ad annum 1309. quo ejus cura & jussu Lotharius æditus corpus sancti Amandi ex humiliori tumulo in altiorem extulit.*

AN.CHR. 809 20. Sept. Arnonus quis.

9. *Exstat inter epistolas Alcuini una, ordine 66.* Aquilæ Antistiti *inscripta. Aquilam hunc fuisse Juvavensem seu Saltzburgensem Episcopum constat ex his epistolæ verbis :* Veniens veniebam ad sancti Amandi protectoris nostri dulcissimas mansiones, quærens amatorem meum, ut ejus dulcissimo alloquio refrigerarem animam. Sed quia necdum de nido Juvavensi avis optata evolavit, misi hanc invitatoriam illi chartulam, &c. *Alcuinus alludit ad Aquilæ nomen, quod proprium avis est. Christophorus Brovverus in notis ad Hrabani carmen 9. & ex ipso alii, existimavit, Aquilam alio nomine dictum esse Joannem, ratus forsan id ei tributum, quod Joanni Apostolo, qui etiam Aquila symbolice dictus est. Hinc factum ut in Appendice ad vitam sancti Rudberti Saltzburgensis Episcopi ad annum 717. scripserim, Aquilam hunc distinguendum esse ab Arnone. Quem locum cum legisset vir doctus domnus Landoaldus de Kimpen, Monachus Elnonensis, amicus meus, monuit me sibi videri, Aquilam non alium esse ab Arnone. Germanicum seu Flandricum nomen esse* Arnout : *ex quo ducta vocabula synonyma,* Arnulfus, Arnoldus, *&* Arno *seu* Arnonus : *addita adspiratione, Germanis & Flandris familiari, fieri* Harent : *quæ vox Aquilam significat. Similia habet Molanus ad diem 16. Augusti, ubi de sancto Arnulfo. His aliisque consideratis adductus sum ut credam, Arnonem & Aquilam unius & ejusdem esse nomen duplex, alterum Germanicum, alterum Latine redditum, pro more illius ætatis. Certe Alcuini epistolæ duæ ad Aquilam scriptæ eo tempore sunt, quo Arno ecclesiæ Saltzburgensi præsidebat, & Alcuinus in Gallia versabatur. Et Aquilam ad Elnonense Monasterium invitabat Alcuinus : quo in loco Arno Monachus & Abbas fuerat.*

Aquila etiam dictus.

10. *Ex Alcuini duabus epistolis, nimirum 66. & 104. discimus, Aquilam Alcuini fratrem germanum fuisse. Priorem ita inscribit Alcuinus :* Charissimo germano meo Aquilæ Antistiti Albinus : *& in contextu epistolæ :* Tu meam, *inquit,* fraterna diligentia socordiam castiga, vel tuæ sanctitatis precibus jacentem releva, ut fraternæ dexteræ ducatu non lassescat in via veritatis, qui huc usque in sæculi se volvebat cœno : *& in fine :* Proficientem te, charissime frater, divina auxilietur gratia in æternum. *Posterior inscripta est* dulcissimo fratri & sanctissimo Præsuli Aquilæ. *Hæc de Arnone.*

Alcuini germanus.

11. *Variæ fuerunt a principio in Elnonensi Monasterio, ut in aliis, ecclesiæ. Antiquior ecclesia sancti Martini, de qua in epigrammate 59. Alcuinus.*

Elnonenses ecclesiæ.

Martinus meritis Domini condignus amore,
 Qui sibi sacratam hanc regit ecclesiam.
Egregius Præsul, toto præclarus in orbe,
 Torona pausans pastor in orbe pius.
Hæc domus alma Deo prima est fundata tonanti,

An-

AN.CHR. 809 20. Sept.

Ante alia & sacri sæpta Monasterii.
Crevit honor horum Domino donante locorum,
Et major Domino est ædificata domus.
Dum sanctus Præsul hic inhabitavit Amandus,
Crevit honor patris, crevit & iste locus.

Ecclesia hæc videtur esse paræcialis oppidi sancti Amandi, quæ sancto Martino patrono gaudet.

12. *Monachorum Oratorium, cujus aditus mulieribus pro more interdictus erat, sancto Petro dicatum, claustris Monasterii continebatur: ubi primum sepultus sanctus Amandus, dein alii Fratres. Præcipui fuere Pippinus & Drogo filii Caroli Calvi, qui Miloni Monacho ad erudiendum commissi, ipso pueritiæ tempore diem clauserunt, ambo sepulti juxta oratorium sancti Petri, adscripto per Milonem hoc epitaphio, quod ex ms. codice hic appono.*

Quisque videns nostras sollerti corde figuras,
Perspice quam subito defluat orbis honos.
Rege sati fuimus, nomen qui nomine duxit
De Magni Magnus, de KAROLI KAROLUS.
Nec licuit totum vitæ complectier annum,
Sed rapuit nostras debita mors animas.
Si genitor nostram dignaris visere tumbam,
Rex nostros obitus ne doleas petimus.
Terris sublati, placida regione locati,
Cum Sanctis requie perpetua fruimur.
Vos nostri memores fœlices este parentes.
Hoc PIPPINUS ego posco, simulque DROGO.

De his Caroli filiis immature raptis intelligenda videtur Adnuntiatio Herardi Turonensis Episcopi ad Carolum in Concilio Suessionensi anni 866. Perstitit ecclesia hæc sancti Petri usque ad præsentem Abbatem, qui Monasterio funditus instaurato sacellum dumtaxat eo in loco posuit ad posterorum memoriam, collectis Monachorum ibi sepultorum reliquiis, & in majoris basilicæ cryptam illatis reconditisque. De oratorio sancti Petri explicandum videtur Alcuini epigramma 228. superius relatum num. 6.

13. *Tertia est ecclesia sancti Andreæ, de qua intelligendum Alcuini carmen 60. Ibi quidam Clerici Monachis permisti a primordiis exstitisse traduntur, tum soli Canonici usque ad tempus Innocentii Papæ III. qui eorum loco Monachos substitui voluit anno 1202. Istius ecclesiæ Decanus fuit, postea Monachus Gislebertus, qui de miraculis sancti Amandi, deque incendio Elnonensi quatuor libellos scripsit post medium sæculum 11. mortuus anno 1095. in medio ecclesiæ sancti Petri primum humatus, demum ad cryptam sanctorum Martyrum translatus cum epitaphio subjecto.*

Hoc GISLEBERTUS sub marmore pausat opertus,
Dogmata sacra ferens, & Christo semper inhærens,
Formam pastoris nostris qui gessit in oris.
Tandem sublatus terris, petit astra vocatus.

Labascente antiqua sancti Andreæ ecclesia, novam, inviolato tamen altari vetusto, anno 1639. ædificavit reverendissimus Abbas Nicolaus, qui hactenus superest.

14. *Quarta est ecclesia sancti Stephani, cui conveniunt Alcuini epigrammata 56. & 57. paullo post obitum sancti Amandi exstructa, adjunctam habens in fronte cryptam sancti Michaelis: quam in cryptam corpus sancti Amandi sexto-decimo anno post obitum ipsius ex oratorio sancti Petri translatum est, propterea quod crebrescentibus in dies miraculis, in loco utrique sexui patenti collocandum erat. Ecclesia hæc sancti Stephani, postea etiam sancto Amando sacrata fuit; primum per Nortmannos violata, ac demum anno 1066. ut scribit Gislebertus, incendio consumta cum aliis sancti Petri & sancti Andreæ oratoriis. Novam basilicam Ratbodus Noviomensis Episcopus dedicavit anno 1088. cujus rei inscriptio marmori inscripta nuper reperta est sub cruce lapidea in sum-*

summitate basilicæ, cum recentem orsurus Nicolaus Abbas, veterem demolitus est. Inscriptio hæc erat : Anno ab Incarnatione Domini 1065. incendio corruit ecclesia a B. Eligio Noviomensi Episcopo dedicata. Anno vero 1088. dedicata est hæc ecclesia a RATBODO Noviomensi & Tornacensi Episcopo undecimo ordinationis suæ anno. HUGO Abbas dedicationem hanc fieri instituit, & me hic componi præcepit. *Incendium istud accidit* tertio Idus Februarii, *teste Gisleberto. Hinc est quod inscriptio notat annum* 1066. *secundum veterem calculum; Gislebertus annum sequentem secundum novum. Quod vero ecclesia ab sancto Eligio primitus consecrata dicitur, id errore acceptum a Milone, qui sanctum Eligium beato Amando supervixisse perperam opinatus est, uti alias notavi.* AN.CHR. 809 20. Sept.

15. *Quod attinet ad cryptam sancti Michaelis, primum constructa est ad recipiendum corpus sancti Amandi : tum instaurata videtur per Gislebertum ex Abbate Elnonensi Episcopum Tornacensem, qui anno* 782. *decessisse memoratur in pervetusto Chronico Blandiniensi : cujus instaurationis meminisse videtur Alcuinus in epigrammate* 51. *postea per Arnonem amplificata est ex dictis supra num.* 4. *postmodum a Marbodo Abbate renovata anno* 1040. *& consecrata per Hugonem Tornacensem Episcopum in honorem Dei genitricis Mariæ & sancti Michaelis Archangeli, cum duabus utrimque aris, & duplici campanili. Duravit crypta hæc amplissima usque ad præsentem Abbatem, qui eam disjecit pro constructione novæ basilicæ, intacta sancti Amandi tumba cum altari.*

16. *Superest ut præsentem Monasterii statum, qualem ego coram oculis conspexi, breviter exponam. Cum anno elapso* 1672. *Præfectorum Congregationis nostræ jussu & beneficio Belgii bibliothecas & Monasteria perlustraremus ego sodalisque meus Claudius Stephanotius, cujus opera multum mihi illo in itinere profuit, Elnonem in pervigilio sancti Laurentii profecti sumus, adducti fama & religione venerabilis loci. Obstupui ad conspectum novæ fabricæ Monasterii, quod unum e miraculis Ordinis nostri non immerito dixerim. Illud admirationem auxit, quod homo unus tam magnificis ædificiis audendis perficiendisque par fuit. Auctorem vidimus Abbatem emeritum, octogenario majorem, cui in tenui & effeto corpore viget adhuc animus. Quadrum totius ædificii ab ipso perfecti sexcentis pedibus constat, continens ædes Abbatis & hospitum, variasque officinas. Intra majus illud quadrum exstat aliud minus, mensura ducentorum pedum in qualibet linea; claustro, dormitorio, ceterisque regularibus officinis accomodatum, habens a parte australi majorem basilicam sancti Amandi, cujus longitudo pedibus quingentis, pars transversa trecentis, altitudo centum & sex supra viginti; turris trecentis constat. Huius ecclesiæ sollemnis dedicatio facta est die sexta Novembris anni* 1672. *qui Nicolai Abbatis in regimine quinquagesimus erat. Nunc redeamus ad vetera.*

17. *Inter eventus insignes, qui in isto Monasterio contigere sæculo nono, non prætermittendum est id quod legimus in diplomate Ludovici Augusti, eo scilicet missum fuisse* ALDRICUM *Abbatem*, ad ordinem Regulæ sancti Benedicti confirmandum. *Erat Aldricus iste Abbas Ferrariensis, vir sanctus, postea Senonensis Archiepiscopus, cuius Vita inferius exhibenda. Ludovici diploma integrum huc referre iuvat ex tabulario Elnonensi.* Monasterii correctio.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Cum locis divino cultui mancipatis ob divinæ servitutis amorem opem congruam ferimus, & regium morem decenter implemus, & id nobis profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda veraciter credimus. Idcirco notum esse volumus cunctis Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia adiens serenitatem culminis nostri vir venerabilis ADALEODUS Abbas Monasterii sancti Amandi, una cum ALDRICO Misso nostro, quem ad prædictum Cœnobium direximus ad ordinem Regulæ sancti BENEDICTI confirmandum; suggesserunt mansuetudini nostræ, qualiter congregationi Confessoris Christi Amandi aliqua de rebus & villis ejusdem ecclesiæ deputare & confirmare ad usus & necessitates illorum præjudica-

AN.CHR. 809 20. Sept. dicaremus. Ideoque ad precationem vel suggestionem prædictorum Abbatum, ADALEODI videlicet & ALDRICI, immo ob emolumentum animæ nostræ, conjugis, atque prolium nostrarum, res subter annotatas prædictis Fratribus & congregationi sancti Amandi ad victum, vestimenta, & calciamenta, seu etiam ceteros usus & necessitates ipsorum, tradere & confirmare decrevimus, & super hanc cessionis auctoritatem hos nostros imperiales apices fieri decrevimus, atque jubemus, ut abhinc in futurum a nobis & nostris, Deo dispensante, successoribus, piis oraculis nostris conservanda mandavimus, quod nos pro æternis capessendis præmiis & memoratæ congregationi consulendis necessitatibus fecisse & concessisse vestra cognoscat industria: ita dumtaxat, ut quidquid de ipsis rebus Deo donante per bonum studium poterit haberi vel adquiri, totum in Fratrum sine ulla subtractione usibus cedat. Pari etiam nostra imperiali auctoritate præcipimus, ac jubemus, ut nullus quilibet sanctæ Dei Ecclesiæ, præsentium videlicet & futurorum, de prædictis & subter notatis rebus inquietudinem aut refragationem vel præjudicium vel violentiam facere tentet: sed potius sine ulla subreptione, aut subtractione, vel diminutione, atque divisione, liceat eas eidem congregationi Monachorum Deo militantium cum omni integritate inviolabiliter absque ulla calumnia & contradictione securiter ac perpetualiter habere, possidere, & frui. Solummodo videlicet ad hoc, sicut præmissum est, specialiter a nobis sunt pro mercede nostra delegatæ & confirmatæ, ut nec humana potestas sine sui periculo discriminis possit eas convertere, sed semper sub regali & imperiali tuitione inrefragabiliter salvæ Fratrum usibus consistant: quatenus ejusdem loci devotæ Deo amabili congregationi pro nobis ac pro totius Imperii hujus stabilitate ac pace, nostræ pietatis munere adjuti, Dominum propensius exorare delectet. Et hæc nomina de ipsis rebus, quas illis dari decrevimus. In pago Bracbatinsi, in locis nuncupatis Baceroth *, Decla, Neonifio, & Securiaco, mansi 48. In pago Ostrebantiense, in loco qui dicitur Halciacus, cum appendiciis suis mansi 58. In pago qui dicitur Menpiscus, in loco nuncupante Roslar, cum appendiciis suis, mansi 118. Mansioniles circa Monasterium 4. & piscationem atque Seoncurtem; & in Flandras mariscos 8. Sed & in pago Laudunensi Barisiacum cum omnibus appendiciis suis. Insuper censuimus etiam illis dari novam partem de omni supellectili ejusdem ecclesiæ per totas villas, & possessionem ipsius Cœnobii Rectoris, id est de annona, de legumine, de feno, de formatico, de porcis, de poledris, de camsilis, de pastis, de vino, de ovis. Et ut hæc auctoritas per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus. Signum LUDOVICI serenissimi Imperatoris. DURANDUS Diaconus ad vicem FRIDUGISI recognovi. Data 3. Kal. Julii, anno Christo propitio 8. imperii domni HLUDOVICI piissimi Augusti, Indictione 15. Actum Stratella villa in Dei nomine feliciter. Amen.

* vulgo Bassarode

anno 822.

Ex hoc diplomate patet, Adaleodum anno imperii Ludovici octavo, Christi 822. *jam istius Monasterii Abbatem fuisse, contra quam legitur in Chronico Elnonensi supra num.* 8.

Diploma de Barisiaco.

14. *Lubet etiam aliud diploma ejusdem Imperatoris de Barisiaco cella Monasterio Elnonensi subjecta diœcesis Laudunensis hic exhibere.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus, omnibus Fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ & nostris, præsentibus scilicet & futuris, notum sit, quia quidam fidelis noster LEO, qui cellulam quæ dicitur Barisiacus, quæ est constructa in honore sancti Petri principis Apostolorum, largitionis nostræ habens, questus est eo quod Major de fisco Barisiaco per fortiam * tempore PIPPINI avi nostri quamdam silvam, quæ conjungitur ad silvam nostram, quæ dicitur Columbarias, a prædicta cellula abstraxisset, & fisco no-

* vim

nostro sociasset. Cujus nos rei veritatem cupientes scire, direximus Missum nostrum HAGANUM Vasallum, qui hanc causam in nostra eleemosyna investigasset, & nobis renunciasset. Qui jussionem nostram explens, sicut nobis renunciavit, invenit per legem & justitiam, jam dictam silvam ad supradictam cellam legibus pertinere, & per fortiam exinde ablatam fuisse. Et dum nobis prædictus Vasallus ita renunciaret, placuit serenitati nostræ ob mercedis nostræ augmentum & æternæ retributionis fructum, prædictam silvam cellulæ sancti Petri superius nominatæ præsentialiter reddere, & super hanc redditionem hos nostros imperiales apices fieri: per quos præcipimus atque jubemus, ut nullus quilibet parte fisci nostri eamdem silvam de jam dicta cellula abstrahere, aut minuere, aut ullam calumniam prænominatæ cellulæ facere vel ingerere præsumat: sed sicut a nobis redditum atque per hanc nostram auctoritatem confirmatum est, ita perpetuis temporibus permaneat inconvulsum. Et ut hæc auctoritas redditionis nostræ firmior habeatur, & per futura tempora melius conservetur, de nostro anulo subter jussimus sigillari. DURANDUS Diaconus ad vicem FRIDUGISI. Data 15. Kal. Februarii, anno Christo propitio 17. imperii domni HLUDOVICI serenissimi Imperatoris, & LOTHARII Augusti 8. Indict. 9. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter.

AN. CHR. 809 20. Sept.

anno 831.

19. *Denique sub finem sæculi noni, id est anno 887. Nortmanni destructo Elnonensi Cœnobio Monachos omnes crudeli nece peremerunt: cujus rei monumentum ex ms. codice sic reddo:* Dum Dei laudes pio canerent affectu anno 887. omnes Monachi Monasterii sancti Amandi a Nortmannis cæsi sunt & interemti, & ipsum Monasterium dirutum. *Dein prodigium, quo Deus illos honoravit, refertur hoc modo:* Anno 1049. Deo permittente & volente pios Martyres manifestare, e loco in quo sepulti jacebant, scilicet sub lapide presbyterii, ebullium sanguinis exsilivit, sepultos inibi prædictos Martyres Monachos Elnonenses testificans. *Et*, feria tertia Pentecostes decretæ sunt supplicationes sollemnes per oppidum sancti Amandi post secundum ebullium sanguinis sanctorum Martyrum Elnonensium Monachorum. *Nunc sub odæo novæ basilicæ jacent, insculpto marmori monumento per reverendissimum Abbatem Nicolaum cognomento de Bosco.*

Martyres per Nortmannos.

20. *Hæc observasse non ingratum erit (ut spero) Elnonensibus nostris, certe mibi necessarium ad referendam qualemcumque concessi hospitii gratiam, simul ad commendandam Landoaldi Kimpensis diligentiam, qui mibi pleraque ex præmissis suppeditavit.*

DE V. HARDUINO RECLAUSO

AN. CHR. 811

MONASTERII FONTANELLENSIS,

deque aliis claris ejusdem loci viris sæculi 9.

1. PRæter *Vvandregisilum, Ansbertum, Vulframnum, aliosque viros sanctos Monasterii Fontanellensis, de quibus in duobus superioribus Sæculis actum est; alii quoque viri pii hoc sæculo ibidem floruerunt, quorum præcipuus fuit sanctus* ANSEGISUS *Abbas, de quo ad annum 835. dicendum est. Hic dicendum de quibusdam aliis, quorum etsi sanctitas nullo publico cultu ac testimonio declarata sit, memoria tamen posteris venerabilis esse debet.* GERVOLDUS *seu* GEROALDUS *Abbas occurrit in primis, qui Vvidoni-laico successit* anno tertio *post mortem Bertradæ Reginæ Caroli Magni genitricis, id est anno 787. Is* ex nobilibus parentibus ortus, dein Clericus effectus, Bertradæ Reginæ Capellanus efficitur: cujus obtentu Ebroicinæ * civitatis sedes, defuncto ejusdem urbis Præsule, a domno Rege Carolo eidem attributa est. Sed Vvidone-laico rebus humanis exemto, idem Gervoldus suggestione sua a domno ac invictissimo Rege Carolo præfatum Cœnobium Episcopatu deserto impetravit, anno videlicet jam tertio post-

Gervoldus Abbas.

* d'Evreux

AN.CHR. 811 quam Bertrada Regina obierat. *Hæc aliaque plura legere licet in Chronici Fontanellensis cap. 15. in editis: ubi post nonnulla hæc subduntur:* Hic Gervoldus super Regni negotia Procurator constituitur per multos annos, per diversos portus ac civitates exigens tributa atque vectigalia, maxime in Quentavvich, *qui portus est Oceani in Angliam ad Quantiam fluvium*. Unde Offæ Regi Anglorum sive Merciorum potentissimo in amicitiis valde cognoscitur adjunctus. Exstant adhuc epistolæ ab eo ad illum, idest Gervoldum directæ, quibus se amicum ac familiarem illius fore pronuntiat. Nam multis vicibus ipse per se jussione invictissimi Regis Caroli ad præfatum Regem Offam legatione functus est. *In lib. de miraculis sancti Vvandregisili cap. 4. legitur, Geroaldum Abbatem, cum pro legatione Oceanum quondam transfretaret, imminenti naufragii periculo per sanctum Vvandregisilum ereptum fuisse. Varia ejus dona Fontanellensi Monasterio facta refert Chronicon, tum subdit:* Scholam in eodem Cœnobio esse instituit, quoniam omnes pene ignaros litterarum invenit: ac de diversis locis plurimum Christi gregem aggregavit, optimisque cantilenæ sonis, quantum temporis ordo sinebat, edocuit. Erat enim præfatus Gervoldus, quamquam aliarum litterarum non nimium gnarus, cantilenæ tamen artis peritus, vocisque suavitate ac excellentia non egenus. Obiit 18. Kal. Junii anno Incarnationis 806. *De Harduino in eodem capitulo Chronographus agit in hunc modum.*

Harduinus Reclausus.

2. Sub hujus tempore bonæ recordationis Presbyter egregius, nomine HARDUINUS, florebat, qui in cella clari Martyris Saturnini, quam beatus Vvandregisilus ædificaverat, ob gratiam vitæ contemplativæ remotior degens, quæ sita in latere montis plagæ aquilonaris præfatum Cœnobium spectat, plurimos arithmeticæ * artis disciplina alumnos imbuit, ac arte scriptoria erudivit: erat enim in hac arte non mediocriter doctus. Unde plurima ecclesiæ nostræ proprio sudore reliquit volumina, id est volumen quatuor Evangeliorum Romana littera scriptum; epistolarum beati Pauli Apostoli volumen unum; sacramentaria volumina tria; lectionarium volumen unum; item lectionum Evangelii volumen unum; homiliarum 11. Gregorii Papæ volumen unum; librum de arithmetica cum epistolis de ratione paschali volumen unum; librum beati Augustini de civitate Dei ab undecimo usque ad decimum octavum volumen unum; librum venerabilis Bedæ de naturis rerum ac temporibus volumen unum; psalterium cum canticis ac hymnis Ambrosianis & terminis paschalibus volumen unum; librum vitarum sanctorum Vvandregisili, Ansberti, & Vvlframni Confessorum Christi volumen unum; quæstionum sancti Ansberti ad Sivvinum Reclausum volumen unum; antiphonarium Romanæ Ecclesiæ volumen unum. Dedit etiam calicem argenteum cum patena, thuribulum argenteum unum in ministerio ecclesiæ, quæ ipse ad sacrificium Deo offerendum secum habuit, quamdiu remotiorem vitam duxit. Hic etiam religiosus vir Romam, præsidente in sede ejusdem ecclesiæ Adriano Apostolico, ad limina Apostolorum, orationis ac visitationis gratia locorum etiam sanctorum, profectus est, prospereque Domino comitante reversus. Qui depositus est senex & plenus dierum sub anno imperii Magni Imperatoris Caroli undecimo, regni autem ejus, quod per quadraginta septem annos tenuit, quadragesimo quarto, qui erat dominicæ Incarnationis octingentesimus undecimus, Indictione 4. tenente regiminis locum in Fontinella Cœnobio anno quinto TRASARO Abbate.

* id est computi ecclesiastici

alii Abbates.

3. *Trasaro in Beneventum patriam suam reverso successit* EINHARDUS *anno* 816. *Einhardo item loco recedenti successit anno* 822. ANSIGISUS, *de quo infra; anno vero* 835. FULCO venerabilis Presbyter, qui prædictum Cænobium tenuit annis undecim & menses 5. dies 27. id est a 7. Kal. Aprilis usque 7. Idus Octobris. *Post quem* HERIMBERTUS Diaconus annis 4. & menses 11. id est a 5. Octobris usque 3. Id. Septemb. quando ad Dominum migravit. *Post eum eversum est Fontanellense Monasterium, ex quo huc illucque deportatæ sunt reliquiæ sanctorum Vvandregisili & Ansberti, ut dictum est in libro de miraculis sancti Vvandregisili Sæculo* 11. *Quo die obierit Harduinus, incompertum.*

VI-

VITA S. WILLELMI DUCIS AC MONACHI GELLONENSIS IN GALLIA,

CIRCA AN. 812. 28. Maji.

Auctore gravi anonymo, qui sæculo 9. vixisse videtur,

Ex mss. Gellonensi & Compendiensi, & ex editione Stengeliana.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *Quis fuerit scriptor Vitæ sancti* VVILLELMI, *quove tempore vixerit, certo definire non possum. Auctorem sane gravem, quisquis tandem ille sit, constat fuisse, & libellum hunc cudisse ante sæculum* II. *immo, ut veri simile est, haud longe post Vvillelmi obitum, cujus res gestas quasi testis oculatus commemorat.* GEROLDUS Abrincatensis Clericus, *teste Orderico Vitali in historiæ lib. 6. ad annum* 1066. cum sæpe Baronibus & militibus enarraret conflictus Demetrii, Georgii, *& aliorum sanctorum militum;* addebat etiam de sancto athleta GUILLELMO, qui post longam militiam abrenuntiavit sæculo, & sub monachili Regula gloriose militavit Domino. *Ordericus addit:* Nunc quia de sancto Guillelmo nobis incidit mentio, libet vitam ejus breviter hic inserere. Novi quod ipsa raro invenitur in hac provincia, & nonnullis placebit de tali viro relatio veridica. Hanc etenim ANTONIUS Guentoniensis Monachus nuper detulit, & nobis eam videre desiderantibus ostendit. Vulgo canitur a joculatoribus de illo cantilena: sed jure præferenda est relatio authentica, quæ a religiosis doctoribus sollerter est edita, & a studiosis lectoribus reverenter lecta est in communi Fratrum audientia. Verum quia portitor festinabat abire, & brumale gelu me prohibebat scribere; sinceram abbreviationem, sicut tabellis tradidi compendiose, sic nunc satagam membranæ summatim commendare, & audacis Marchisi famam propalare. *Hæc Ordericus, qui consequenter subjicit compendium hujus Vitæ, quam* authenticam *appellat.* Quod attinet ad cantilenam, quam a joculatoribus suo tempore cani solitam ait iste auctor; ejus fragmenta refert Catellus in historia Comitum Tolosanorum, excerpta ex veteri codice Gellonensi, Vitam sancti Vvillelmi versibus rythmicis Gallice editis complectente quatuor libris: quorum primus est de infantia Vvillelmi, secundus de coronatione Ludovici Pii, tertius de curru seu vectatione Nemausensi, vulgo *du charroy de Nisme*, quartus de monachatu ejusdem Vvillelmi. Unum & alterum ex his fragmentis hic referre juvat.

Vitæ hujus auctoritas.

Ores Seignor Dex vos croisse bonte
Li glorieus li Rois de Majeste,
Bonne chanson plest vous a escuoter
Del meiller homme qui ains creust en de,
C'est de Guillaume le Marquis au Cort-nes,
Comme il prist Nismes par le charroy monte,
Apres conquist Orenge la cite,
Et fist Guibor baptiser & lever,
Plus l'espousa a moiller & aper,
Et de sos Rome ocit Corsolt es pres
Moult essauca sincte Crestientes,
Tant fist en terre qu'es ciex est coronnes.

In alio fragmento leguntur hi versus.

Ge sui Guillaume, de Narbonne fux ne,
Dist le porteur, Dex en soit aore.

Denique in alio.

Pere Aymeri ge iray avec ti.
Volentiers, fils, dist li cuens Aymeri.
Li cuens Guillaume en appella son frere
Bernard l'ayne, & Aymenard sa mere.

Hinc intelligimus (si qua tamen vetustis illis fabulis fides) Guitburgem, alteram Vvillelmi uxorem, in expugnatione Arausica fuisse captam, & sacro fonte regeneratam: tum Vvillelmum ipsum Narbone prodiisse in lucem: ad hæc Vvillelmi patrem fuisse Americum, Immo vero non Aimericus, sed Theodericus dictus est, ut constat tum ex Martyrologio mox referendo, tum ex Guillelmi vita & testamento subjectis. *Ardo in libro de vita S. Benedicti Anianæ Abbatis inferius exhibendo versus refert non paucos de Vvillelmo, eosdem fere qui in subjecta Vita leguntur, quos ex Ardone Anonymus iste accepisse mihi videtur. Hanc Vvillelmi Vitam absque commentariis anno* 1611. *typis vulgavit Augustæ Vindelicorum Carolus Stengelius Ordinis S. Benedicti Monachus in Cœnobio S. Udalrici & sanctæ Afræ in eadem civitate: quam Vitam Actis Vvillelmi Hirsaugiensis Abbatis subjecit.*

CIRCA AN. 812

28. Maji. Vuillelmi memoria.

2. *In vetusto Martyrologio Gellonensi fit mentio S. Vuillelmi his verbis:* 5. Kal. Junii apud Gellonem in territorio Lutevensi depositio beati Guillelmi Monachi & Confessoris, quondam clarissimi Consulis palatini: *& in Brivatensi:* Depositio S. Guillelmi Confessoris. *Antonius Dominicius in libro de Ansberti familia rediviva refert quoddam fragmentum alterius Martyrologii in hunc modum:* In valle Gellonis 5. Kal. Junii natale S. Vuillelmi, qui relicto sæculo Monachus effectus, nunc miraculis claret. Pater ejus fuit Theodericus, mater Aldana, soror Hiltrudis & Landradæ. *De ejus cultu inferius agendum: hic vero de ipsius genere, dignitate, & Monasterio Gellonensi.*

genus.

3. *Vuillelmus regiam Carolinorum stirpem consanguinitate attinuisse fertur, aliis Theodericum ipsius patrem eumdem esse dicentibus cum Theoderico Comite, qui Caroli Magni* propinquus *appellatur apud Eginhardum; aliis vero matrem Vuillelmi Aldanam Caroli Tuditis filiam esse opinantibus. His favet prælaudati Martyrologii fragmentum, in quo Aldana dicitur* soror Hiltrudis & Landradæ, *quas Caroli Martelli filias fuisse constat. Vuillelmi parentes* Consules ex Consulibus, *id est Comitibus, aut certe palatii primoribus, nati dicuntur in Vita sequenti. Lege Guillelmi Catelli historiam & tabulas genealogicas Philippi Labbei. Utrumque parentem suum Vuillelmus, tres fratres,* THEODOINUM, THEODERICUM, *&* ADALELMUM; *sorores duas,* ALBANAM *&* BERTANAM; *uxores itidem duas,* CHUNEGUNDEM *&* GUITBURGAM; *liberos,* BARNARDUM, VVITCHARIUM, GOTCELMUM *&* HELIMERUC *commemorat in testamento suo inferius relato: omittit vero, nescio qua de causa, filium* HERBERTUM *jussu Lotharii Imperatoris excæcatum anno* 830. *ex Vita Ludovici Pii; nisi si* HELIMBRUC *superius memoratus idem est cum* HERBERTO; *omittit &* GERBERGAM *Sanctimonialem, quæ Cabilone ab eodem Lothario intercepta,* tamquam venefica aquis præfocata est *anno* 834. *ex eadem Ludovici Vita, cui Theganus & Nithardus consentiunt. Addunt etiam* BERTAM, *Pippino Caroli Magni filio, Aquitaniæ Regi nuptam; itemque* GUILLELMUM, *quem eumdem cum Gotcelmo esse puto. Ex his Bernardus patris dignitatem accepit, habuitque uxorem* DODANAM, *cujus librum Manualem ad filium Guillelmum præ manibus habemus. Manualis istius fragmenta extant in Appendice hujusce tomi. Vuala S. Adalhardi Corbejensis Abbatis frater, ejusdemque postea successor, conjugem habuit unam ex Vuillelmi filiabus, teste Paschasio Radberto in lib. 2. de Vualæ vita, quos libros in consequentibus referam.*

dignitas.

4. *Vuillelmus Comes fuit pagi Tolosani, & quidem secundus, nimirum post Chorsonem, aliis Corsinum, ob crimen læsæ majestatis abjectum anno 788. ex Ludovici Pii Vita, cujus hæc verba:* Chorso Dux Tolosanus dolo cujusdam Vasconis, Adelerici nomine, circumventus est, & sacramentorum vinculis obstrictus.·.· Chorsone porro a Ducatu Tolosano submoto, ob cujus incuriam tantum dedecus Regi & Francis acciderat, VUILLELMUS pro eo subrogatus est: qui Vasconum nationem, ut sunt natura leves, propter eventum supra dictum valde elatos, & propter multactionem Adelerici multum repperit efferatos: quos tamen tam astu, (*sic lego pro* actu) quam viribus brevi subegit, illique pacem imposuit nationi. *Ad hæc Vuillelmus Septimaniæ Dux & Princeps Arausicanus a quibusdam recentioribus appellatur. Et quidem eum Arausicæ urbi post devictos Saracenos præfuisse ex Vita ipsius intelligitur: tametsi Vuillelmus ipse in litteris suis nusquam se* Ducem, *sed tantum* Comitem *dicit: quo nomine etiam ab Ludovico Augusto in diplomate subjecto, & ab aliis ejus ævi hominibus fere donatur. Verum cum Chorso ejus antecessor* Dux Tolosanus *appelletur in Vita Ludovici Pii; non video cur idem nomen Vuillelmo denegari possit: maxime si, uti Bernardus ipsius filius, Dux Septimaniæ fuerit. Adde Comitis & Ducis nomina per id tempus fere promiscua fuisse, ut sexcentis exemplis constat. Præterea obsidioni Barcinonensi per Ludovicum Regem anno* 804. *factæ* Vuillelmus signifer *interfuisse perhibetur in ipsius Ludovici Vita: quem locum Vuillelmo nostro nonnulli aptant. Barnardus seu Bernardus patri Vuillelmo successit in Comitatum Tolosanum post Berengarium, idemque in Ludovici Augusti palatio Camerarius creatus, ingentes turbas excitavit sustinuitque, ut inferius in lib. 2. de vita Vualæ Corbejensis Abbatis apparet. Is post pugnam Fontanensem, in qua de summa rerum contenderunt Ludovici filii,* ut victoriam Karoli esse didicit, filium suum ad illum direxit, post duos annos cæsus, *testante Nithardo in historiæ lib. 3. tumque Dodana ipsius conjux in gratiam Vuillelmi filii sui composuit librum Manualem, cujus mentio jam facta est.*

Monasterium Gellonense.

5. *Monasterii Gellonensis auctor est Vuillelmus, a quo Monasterium S. Vuillelmi de deserto, vulgo* saint Guillem du desert, *appellari solet. Situm est in Septimania seu Occitania *, in pago Lutevensi, ad Araurim * fluviolum, medio fere itinere inter Lutevam * & Montem pessulanum * urbes episcopales, inter excelsa montium juga, quibus undique cingitur. Ordericus Vitalis in loco præcitato Monasterium istud commendat his verbis:* Venerabile Cœnobium illic usque in hodiernum diem perseverat, & ingens Monachorum exercitus Domino Deo Sabaoth cum ingenti tripudio militat, atque meritis S. Guillelmi, ex illustri Milite religiosi Monachi, turba infirmantium convalescens exsultat in CHRISTO JESU, qui omnes sibi adhærentes in æternum glorificat. *Benedictus Abbas Anianensis Monasterii, quod una dumtaxat leuca distat a Gellonensi, hujus operis adjutor fuit, & primarios loci cultores inibi constituit Monachos, quibus etiam ipse aliquamdiu præfuit, recepto in curam suam Cœnobio Gellonensi, quod Vuillelmus Anianæ subjectum esse voluit. Ejus rei testes sunt Vuillelmi litteræ, datæ anno* 804. *& primo quidem conditi Monasterii sui: cui tamen* JULIOFREDUS *Abbas permissu Benedicti præfectus est ante annum* 808. *ut patet ex diplomate Ludovici Aquitaniæ Regis, quod infe-*

* le Languedoc
* l'Eraut
* Lodeve
* Montpellier

inferius una cum aliis ejus generis instrumentis referendum erit. Procedente tempore qui Anianensi, idem Gellonensi Asceterio præfuit Abbas, aut certe quem Anianensis permisisset: donec tandem pontificatu & decreto Urbani Papæ II. Gellonensis Abbatia ditioni Anianensium subducta est, & litteris tum Callisti secundi, tum Alexandri tertii, Romanæ sedi subjecta. Præter Monachos erant & Sanctimoniales eo in loco degentes, Bertanæ & Albanæ Vvillelmi sororum exemplo adductæ, quæ ædem S. Bartholomæi, quæ nunc ecclesia parœcialis viginti fere passibus a Monasterio abest, incolebant. Istæ in statutis Gellonensibus Clementis Papæ IV. auctoritate firmatis non semel exprimuntur Monachæ S. Guillelmi, *quas inconsulto Abbate admittere nefas erat. Persistit etiam nunc Gellonense Monasterium, vigetque sub Benedictina S. Mauri Congregatione: cui Monasterio adjunctum est oppidum cum duabus ecclesiis parœcialibus, S. Bartholomæi & S. Laurentii, in quas Abbatia jurisdictionem episcopalem exercet, uti & in totam vallem Gellonensem. Eidem etiam subsunt Eremitæ in præruptis montium jugis simul degentes, quorum antesignanus & ædiculæ conditor fuit Joannes Alby, e diœcesi Lutevensi vir pius, Benedicto Papa XII. sedente, a quo facultatem ædiculæ construendæ obtinuit litteris Avenione datis Idib. Septembr. anni 1336. Porro ex Gellonensi Asceterio prodiit, qui in eo sepultus est, Raimundus de Moscuerolis, ex Abbate Episcopus sancti Papuli, ac deinde sancti Flori primus, demumque Presbyter Cardinalis tituli sancti Eusebii, mortuus anno 1335. die 22. Aprilis, is cujus sepulchrum violarunt Calvinistæ sæculo proxime elapso. Jam tandem audiamus Anonymum, cujus prologus deest in plerisque codicibus mss. habetur vero in Cisterciensi cum hac inscriptione.* CIRCA AN. 812 28. Maji.

INCIPIT PROLOGUS

In vita beati ac gloriosissimi Confessoris Christi WILLELMI, cujus festivitas celebratur 5. Kal. Junii.

1. AD summam Dei gloriam & laudem, de beati WILLELMI vita laudabili & sancta conversione atque conversatione tractaturi, sancti Spiritus gratiam, qui etiam in rebus minimis implorandus est, invocamus: ut qui eum in contemptu sæculi, in sui ipsius abnegatione prævenit & secutus est; ipse nos quoque in hac retractatione prævenire dignetur ac subsequi, & efficiat idoneos tantæ historiæ relatores. Nihil enim dignum dicitur sine eo, neque etiam ipse sine se invocatur, cujus nimirum dona sunt, si quis mereatur Omnipotentis opera denuntiare, & ipsum in Sanctis suis magnificare Deum. Et primum quidem tunc Dei dilectum exemplar nobis & speculum proponamus, & formam in eo apostolicam & vitam in terris angelicam veneremur, atque, in quantum possibile est, boni æmulatores idipsum imitemur. Cum enim magnum sit & valde bonum Sanctorum merita prædicare & extollere virtutes, ipsas utique virtutes ambire atque imitando acquirere revera optimum est & præcellens. Utrumque tamen & cælitus datur, & divinitus inspiratur: illiusque administratio est gratis, qui gratiarum distributor dat ex eis quibus vult, & dividit singulis prout vult.

2. Nunc igitur quæ ad communem ædificationem pertinent, quæque devotis auditorum animis prodesse ad imitationem possunt, de vita & meritis tanti Ducis tamque gloriosi Principis aggrediamur: cetera quæ mundi fuerunt, gesta videlicet fortia, ad terrenam dignitatem atque ad sæcularem militiam pertinentia, quamvis inclyta ac relatu digna in memoria æterna; nos tamen silentio præterire decrevimus, gestis tantum spiritualibus ex parte recitandis calamum applicantes. Quæ enim regna & quæ provinciæ, quæ gentes, quæ urbes, Willelmi Ducis potentiam non loquuntur, virtutem animi, corporis vires, gloriosos belli studio & frequentia triumphos? Qui chori juvenum, qui conventus populorum, præcipue militum ac nobilium virorum; quæ vigiliæ Sanctorum dulce non resonant, & modulatis vocibus decantant, qualis & quantus fuerit, quam gloriose sub CAROLO glorioso militavit, quam fortiter, quamque victoriose barbaros domuit & expugnavit; quanta ab eis pertulit, quanta intulit; ac demum de cunctis regni Francorum finibus crebro victos & refugas perturbavit & expulit? Hæc enim omnia & adhuc multiplex vitæ ejus historia cum ubique pene terrarum notissima habeantur, nec modo ad hanc descriptionem pertinere necessario videantur, jam nunc ad ea quæ religio beati viri & sanctitas expostulat, manus laborare incipiat & calamus, de ortu ejus & generis nobilitate, quod de magnis sanctisque viris plerumque requiritur, breviter prænotando. Auctor omittit bellica Vvillelmi facta.

CIRCA AN. 812 28. Maji.

INCIPIT VITA.

Willelmus prænobilis recte educatus.

3. INclytæ laudis ac perennis memoriæ PIPPINI Regis tempore natus est beatus WILLELMUS de præclara Francorum progenie, ex patre videlicet nobili magnoque Consule [a] THEODERICO nomine, cujus mater æque generosa & nobilissima Comitissa dicta est ALDANA: ambo quidem de summis Franciæ Principibus, Consules ex Consulibus, vita quoque & moribus placentes Deo & hominibus. Cum ergo essent tales, ut veræ divinitatis religiosi cultores puerum a Deo susceptum cum omni diligentia nutriunt, eumque disciplinis liberalibus tradunt, & specialiter informari & erudiri faciunt. Eruditum vero litteris divinis ac diversis Philosophorum doctrinis parentes ejus, ut erat moris fieri de Principum filiis, nihilominus instruunt fortioribus studiis atque exercitiis militiæ sæcularis.

In aula Caroli acceptus & honoratus.

4. Deinde cum jam Pippinus Rex ex hac luce migrasset, & filius ejus CAROLUS, qui dictus est Magnus & gloriosus, in throno regni resedisset; inclytus adolescens commendatus est ei a parentibus, ut Regi semper adstaret, & in palatio ut par erat militaret. Cumque in aula regia inreprehensibiliter & laudabiliter se haberet, & Regi esset acceptus, & exercitui placeret; nullius tamen mordebatur invidia, nec quisquam adversus eum movebatur injuria. Siquidem Willelmi nomen jam celebre habebatur, & de sibi a Deo data fortitudine, de corporis ejus perpulcra magnitudine, de magnanimitate, deque morum ejus bene per cuncta composita qualitate, fama inclyta ubique loquebatur. Igitur Willelmus commendatus a patre stat ante Regis conspectum, suscipit nomen Consulis, & Consulatum in rebus bellicis primæ cohortis fortitur principatum. Regiis principaliter adhibetur consiliis, tractat strenue cum Rege de Regni negotiis, de militia & armis; fit Pater patriæ, reipublicæ defensor; pro pace vigilat, in bellis laborat; fovet cives, hostes expugnat; cunctis in arto positis, in angustiis constitutis compatienter subvenit, & pro quibus res exigit apud Regem intervenit. Regis vero hæc erat intentio & cura præcipua, Christi gloriam quærere, & super omnes gentes Christiani nominis elevare triumphum: quod & fecit Deo cooperante in omnibus, & Willelmo cum aliis Ducibus consilio & virtute opem sibi ferentibus. Sic enim eorum muniebatur studiis & honestis consiliis, & præcipue Willelmi innitebatur brachiis, ac si thronus aureus, qui columnis fulcitur argenteis. Willelmus Regi aderat a dextris & a sinistris, ipse quidem in prosperis pariter & in adversis.

Adversus Saracenos Dux constituitur.

5. In diebus illis Saraceni pariter conglobati magnum valde & inopinabilem producunt exercitum: montes Pyrenæos transeunt, & una omnes conspiratione ad has partes Aquitaniæ provinciæ ac Septimaniæ properant, confinia scilicet Christianorum. Regnum inrumpunt Caroli, dant infinitas de Christianis strages; victores exsistunt, spolia diripiunt; captosque ducunt strictis funibus, captivos præoccupant, totam longe lateque terram, quasi jure perpetuo possidendam. Nuntiatur hoc Christianissimo Regi, neque enim complacet illi. Audito hoc nuntio, ipsum Christi nomen fidelis invocat, moxque suæ virtutis Principes & consiliarios more regio convocat, & quid facto ad talia opus sit eos consulit, & ipse inde cum eis attente & sollicite tractat. Omnes per Dei providentiam in unam concordant sententiam, ut scilicet Comes Willelmus armis inclytus, bello victoriosus, militiæ Gallicanæ studiis gloriosus, ad hoc opus eligatur, & ipse cum suis legionibus contra barbaros concite dirigatur: Adjudicatur etiam conclamante exercitu, ut totius Aquitaniæ, quoniam dignus est, investiatur Ducatu [a], & de Consule sublimetur in Ducem.

Non

[a] Id est Comite: quo in significatu sæpe Consulis nomen ab Auctoribus mediæ ætatis ac sequioribus usurpatur.

[b] Ordericus Vitalis: *Deinde a Carolo Dux Aquitaniæ constituitur, eique legatio contra Theodebaldum Regem & Hispanos atque Agarenos injungitur.*

Non differt Carolus consilii effectum, statimque Willelmum manu tenet ac promovet. Ergo Willelmus Comitis & Ducis gloria sublimatus, fit inter principes primus, ipse secundus a Rege, suscipit legationem, nec laborem recusat, mittitur contra barbaros. CIRCA AN. 812 28. Maji.

6. Itaque Willelmus Dux salutatus a Carolo, & ipse pro Domino benignum vale faciens procedit, fortem & electum producit exercitum. Itaque Septimaniam ingressus, transito quoque Rhodano ad urbem concitus Arausicam * agmina disponit & castra: quam illi Hispani cum suo THEOBALDO jampridem occupaverant, ipsam facile ac brevi cæsis atque fugatis eripit invasoribus, licet postea & in ea & pro ea multos & longos ab hostibus labores pertulerit, semperque prævaluerit decertando... Erepta autem urbe, placet omnibus ut sibi eam detineat, faciatque primam suæ proprietatis sedem. Unde & civitas illa ad tanti Ducis gloriam famosissima *a* multumque celebris, magnique nominis per totum hodieque mundum commemoratur. Quid vero post hæc egerit, quot & quanta cum barbaris transmarinis & Agarenis vicinis commiserit prœlia; quomodo in gladio suo cum auxilio divino populum Dei salvavit, & Christianum dilatavit imperium; ut superius est dictum, nec scripto hoc indiget, nec præsentis est propositi, excepto hoc quod dici succincte potest. Quoniam licet multo tempore multaque pertinacia valde diuque decertatum sit, tamen tandem virtute Altissimi cum virtute belli ita Saracenos *b* perdomuit & perturbavit tyrannos, perscrutans eos & conterens & ad interitum perducens, ut deinceps non auderent, nec licentiam ad has partes quas invaserant redire, nec eis ereptam ultra repetere terram. Ceterum autem magnitudo gestorum ejus & prœliorum copia, interdum varii Ducis eventus & durissimi labores, semper vero gloriosi triumphi, si quis calamo attentare audeat, præmaximo proprioque indigerent volumine.

Arausica urbe recepta eos sæpe vincit.
* Orange

7. Igitur Vuillelmo Duce operam dante Deoque cooperante, tandem a tanta persecutione terra quievit, & pax est populo Dei sanctoque Imperio restituta. Resurgunt ecclesiæ, vel novæ ædificantur. Ipse quoque triumphator ac signifer Christi, Dux, inquam, gloriosus, pace & quiete ab inimicis indepta, & ipse bonis omnibus pacificus cœpit jam licentius inhærere Deo, utpote bellorum curis & tumultibus liberior; &, ut olim corde conceperat, cultibus divinis totus inhiare. Non resolvebatur ignavia, nec indulgebat quieti in delectatione carnis, ut solent plurimi plurimum perpessi laboris: sed tanto fortior, quanto liberior, piis vacabat studiis & operibus bonis. Primo quidem de statu reipublicæ & de communi omnium utilitate nocte dieque tractabat. Secundo ut sacræ leges salubriter constitutæ ratæ forent & illibatæ; lites universorum & diversa negotia æquissimis dirimens & discernens judiciis; pauperum specialiter, pupilli & viduæ judex ipse propitius. Tertio vero terræ principes ac dominos temperabat, ne subditos e jure violenter opprimerent. Universos autem, quantum in se erat, pacis & gratiæ vinculis adstringebat. Præterea de Cœnobiis *c* sacrisque locis atque ordinibus communem vi-

Dein vacat operibus piis.

a Hoc loco folia duo avulsa sunt in exemplari Gellonensi, quæ supplent mss. codices Cistertiensis & Compendiensis.

b Alio proinde spectat id quod refert Hepidannus Monachus Sancti-Gallensis. *Anno 791. Vuillelmus pugnat cum Saracenis ad Narbonam, & perdidit* (id est delevit) *ibi multos homines, & occidit unum Regem ex ipsis cum multitudine Saracenorum*: quod mirum est ab Auctoribus nostris fuisse prætermissum: nisi quod Eginhardus Saracenorum impressionem in Septimaniam memorat anno 793. sed qui cum illius limitis custodibus atque Comitibus concerto prœlio victores ad sua regressi sint. Huic certamini Vuillelmum interfuisse ac strenue pugnasse, sed tamen ab aliis Comitibus desertum cessisse campo, tradunt Annales Moisacenses ad annum 793. quæ proinde pugna altero anno accidit post illam, quam Hepidannus memorat. De posteriori agere videtur Gervasius Tilberiensis, scribens Guillelmum Regi Saracenorum ad Carcasonam occurrisse, sed *post diurnam pugnam cedere coactum fuisse cum plurima interitione Christianorum*.

c Præter Gellonense Monasterium Vuillelmus etiam in honorem beatæ Mariæ construxit *Casamnovam, quæ sita est juxta castrum, quod nuncupatur Planitium, in pago Ucetico super fluvium Cicer*: quam cellam postea Ludovicus Augustus Anianensi Monasterio attribuit, ut videbimus in Actis sancti Benedicti Anianæ Abbatis, infra.

CIRCA AN. 812 28. Maji. vitam professis tantam susceperat curam, quantam vix solet quilibet paterfamilias de domo propria sive familia regenda suscipere. Cumque generaliter Monasteriis omnibus largus & munificus haberetur, illa tamen quadam speciali prærogativa tuebatur & fovebat, quæ dominus suus Carolus olim nova construxerat, aut destructa renovarat; dona devotus inferens, prædia concedens, necessaria etiam administrans stipendia. Christi vero Sacerdotes, acsi apostolicos viros, tanta dignos habebat reverentia, ut primus eis adsurgens & primus eis supplicans illorum se committeret precibus angelicis, & eorum manibus atque sacris altaribus suas quotidie proferret oblationes. Porro de peculiaribus eleemosynis, quas ejus dextera furabatur sinistræ, & in pauperum sinibus abscondebat, laudem dicere non est necesse: quas ille melius novit & laude sua approbat, qui eas super numerum multas & in abscondito vidit, & solus dinumeravit, & ipse eas in personis suscepit egenorum;

Cœnobio condendo locum quærit. 8. Inter hæc omnia virtutum studia & veræ sanctitatis Deo placita holocausta, vir tamen Domini & servus JESU-CHRISTI quasi nihil ageret suspirabat, nec videbatur sibi adhuc Deo aliquid obtulisse acceptum. Visum est autem ei inspirante gratia Dei, ut novum novo opere Regi omnipotenti debeat ædificare Monasterium, in tali scilicet loco, ubi nullum antea fuerit Oratorium, in quo divinum fiat semper servitium, perpes oblatio, juge sacrificium. Procedit igitur explorare & quærere, in quo locorum debeat ædificare Monasterium, jacere fundamenta, opus accelerare. Incidit ergo ei voluntas ad excelsa montana Lutevensis territorii procedere, circumire & quærere, si forte queat in illa vasta solitudine locum juxta cor suum, quem ad Dei omnipotentis gloriam construat, reperire. Denique ingreditur, Deo ut credimus comitante, Angelo sancto duce viamque præparante, loca deserti devia, alpes arduas, celsa promontoria, arta nimirum via & scopulosa, aspera per totum, plurimum laboriosa. Abbreviat cito gratia divina viæ asperitatem, & adimplens chari sui desiderium terminat anxietatem.

In valle Gellonis unum ædificat. 9. Nam convallis ipsius angustias ingresso & ad interiorem eremum paullo longius progresso subito occurrit inter ipsas montium crepidines parva quidem & inculta planities, aeriis undique jugis & rupibus constipata, nemorosis circumquaque arboribus obumbrata, rivulo viventis aquæ per medium defluente, & in fluvium * Arauris, quo clauditur illa vallis, haud procul ingrediente. Requiritur nomen loci, & invenitur quoniam Vallis-Gellonis antiquitus diceretur: & ideo fortassis, ut quidam interpretantur, quod in ipsa solitudine deserti, inter immensos scopulos & colles horribiles, quasi agellus vel parvus ager remansisse videretur. Videns igitur Dei amicus loci qualitatem, ad Monasterium construendum quamdam opportunitatem, cognoscit se manifeste a Domino exauditum, & iter suum a Domino expeditum. Unde referens gratias Conditori, omnisque dilationis impatiens, dat manum operi, instat & invigilat sancto gratoque labori. Accitis quoque magistris quos secum educebat, virisque sapientibus quos in suo comitatu habebat, quamprimum condecens metitur Oratorium, metitur etiam totius claustri spatium, domum refectionis atque dormitorium, domum etiam infirmorum & cellam Novitiorum, proaulam hospitum, xenodochium pauperum, junctum clibano pristinum, de latere molendinum. His ita dispositis & congrue atque regulariter designatis, ipse Dux ad opus rediit, operarios ponit, artifices præponit; qui quibus insistant operibus, quæve exerceant studia diligenter & opportune disponit. Et sic quidem incipiens a capite, sicut dicitur, *A sanctuario meo incipite*, exorsus est a sanctuario, in quo nimirum primos ipse lapides mittens, in nomine Salvatoris, id est JESU-CHRISTI, qui est vere Salvator mundi, initiat fundamentum, erigit parietes, sustollit tectum, consummat opus perfectum, marmore pretioso perficiens pavimentum. Sancta Regi-

* l. Eraut

Ezec. 9. 6.

Regina cælorum & Princeps Archangelorum, Petrus Pastor ovium, & Paulus Doctor gentium, cum Joanne Theologo & Andrea Apostolo, cum omni duodeno Apostolorum numero, præmissa Salvatoris *a* principali memoria, quem decet ante omnia omnis honor & gloria, placuit sancto Principi, ut specialiter colantur in eadem ecclesia: fecitque & ipsis ibidem propria & veneranda altaria. CIRCA AN. 812 28. Maji.

10. Igitur perfecto opere templi & quibusdam officinis, festinat servus Domini conducere servos Dei de Cœnobiis vicinis, de locis regularibus atque religiosis, viros pudicos, sanctæ conversationis. Quibus etiam sollemniter Abbate dato *b* temploque sanctificato, sollemnem quoque ecclesiæ & altari fecit donationem, protestans in muneribus suam erga Deum animi intentionem. Prædia namque cum scripto largitur ingentia, familiam multam nimis loco semper & Fratribus servituram, auri quoque plurimum & argenti, mirabiles multasque gazas multiplicis ornamenti, greges etiam non parvi numeri sexusque promiscui, pecoris & armenti. Ut autem hæc sua donatio sanctaque ipsius per omnia & justa constitutio indissolubilem haberet stabilitatem, & omnimodis in sæculis æternis possideret firmitatem; primo scriptis propriis adstipulat, deinde præceptorum regalium vigore corroborat. Monachos eo inducit.

11. Erant beato Willelmo duæ sorores virgines, tanti generis linea satis superque nobiles, quarum altera dicebatur ALBANA *c*, altera vero BERTANA; ambæ omni elegantia ac vetustate præeminentes, morum quoque & vitæ lampadibus effulgentes; ambæ de numero prudentium, cum fatuis virginibus nihil habentes. Hæ simul uno consilio, pari voto, eodem desiderio, dominum suum & fratrem aggrediuntur, ejus genibus cum lachrymis provolutæ verbis eum hujusmodi alloquuntur: Audi, domine noster & frater, nostram petitionem, & adimple deposcimus nostram devotionem, & ad tuæ oblationis cumulum magnamque perfectionem, nos ipsas offer Domino in oblationem: si in oculis tuis invenimus gratiam, tu ipse offer Deo nostram pudicitiam, nosque facias illi vivam & veram hostiam, pro cujus dulci amore omnem abominamur carnis concupiscentiam. Habemus enim votum, Deo auxiliante teque nobis annuente, in loco isto dum vivimus persistere sub habitu sanctæ Religionis, militare Christo sub titulo sanctæ professionis, & hic exspectare diem nostræ vocationis. Igitur frater pius cum magno gaudio sorores offert *d* in conspectu divinæ Majestatis in spiritu humilitatis, sacrificium Deo in odorem suavitatis, ferentes in lampadibus oleum jucunditatis cum splendore incorruptæ virginitatis. Ipsæ vero perseverant in Monasterio flagrantes amore divino, sanctoque desiderio custodientes votum, tenentes propositum, numquam mente redeuntes ad sæculum, nec respicientes ad Sodomæ periculum. Sorores duas offert Deo.

12. His ita Dei nutu gloriose peractis, pater Willelmus sororibus & fratribus vale faciens plurimumque confortans, magnumque eis Dei promittens auxilium, ad propria revertitur. Nam propria adhuc habere videbatur, licet mens ejus & propositum ad id potissimum intenderet, quatenus quandoque Deo propitio, abnegato omni proprio, etiam & semetipso, nihil in hoc mundo præter Deum possideret. Recessit itaque iterum ad propria. Et nimirum in domo ejus erant divitiæ & gloria, rerum omnium copia, prolis Reversus ad propria.

a In Necrologio Gellonensi legitur, *prid. Kal. Octob. in Arcisterio Gellonensi dedicatio basilicæ sancti Salvatoris.*

b Benedicto scilicet Anianæ Abbate, qui post duos aut tres annos loci regimen commisit Juliofredo Abbati, cujus meminit Ludovicus Rex in suo diplomate anno 808. & tabularium Gellonense in hæc verba: JULIOFREDUS *Abba, consanguineus Karoli Imperatoris, fecit testamentum scribere, in quo continetur omnis honor, quem adquisivit sanctus Vuillelmus Princeps totius Galliæ finibus a dominis & piissimis Karolo & Ludovico Imperatoribus.*

c Et hæ totidem apicibus exprimuntur in litteris Vuillelmi de dotatione Monasterii sui: tametsi recentiores scribunt *Aldana*, matris nomen ad filiam traducentes.

d Novum oblationis genus. Pueri quidem non solum ab utroque parente, sed etiam a fratribus, sororibusve aliisque consanguineis, etiam a Monachis vice parentum Deo in Monasteriis offerebantur: quod nusquam legi de adultis. Sorores S. Vuillelmi vixisse in Oratorio sancti Bartholomæi, ibique aliarum Monacharum antesignanas fuisse dictum est supra. Earum tumulus quatuor columnis marmoreis erectus visitur in sacello beatæ Mariæ: ubi etsi nullo publico honorantur cultu, Sanctæ nihilominus reputantur.

CIRCA AN. 812 28. Maji. gratia, uxoris pudica & fidelis amicitia. Non ventilabant, ut olim, aliqui eum hostes, neque sollicitabant Agarenorum gentes: quoniam Deo propitio terra in conspectu ejus quieverat, & ipse ab omni impetu tutus & quietus erat. Inter hæc autem omnia amor Dei tantus erat in eo, ut omnem amorem sæculi prorsus tolleret ab eo: & quidquid in hoc mundo quasi dulce arrideret, comparatum dulcedini divinæ dilectionis pro absinthio haberet. Unus enim amor Altissimi omnes resecabat ab eo affectus hujus mundi, & unius gehennæ timor cuncta in corde illius carnis oblectamenta frangebat. Tum vero fortia facta sororum & virilem earum constantiam reducens ad memoriam, quamque subito præcesserant eum ad cælestem militiam; gaudebat quidem pro eis, verumtamen erubescebat, utpote qui in sæculi militia semper primas tenuerit acies, & numquam novissimus apparuit: nunc vero fœminæ & audaciam ejus præripuerant & palmam. Cum autem inter cetera illius solitudinis, in qua paulo ante Monasterium construxerat, sedulo recordaretur, atque servorum Dei quos ibidem dimiserat sancta studia vitamque cælibem ad mentem reduceret, semperque in mente haberet ad hujusmodi æmulationem; quidquid ei erat in hoc mundo præcipuum vilescebat, & ipsemet sibi displicens, eo quod cum religiosis Fratribus non remanserat, animo tabescebat. His & hujusmodi cogitationibus vir Dei & contristabatur, & confortabatur; satiabatur suspiriis, & lachrymis pascebatur.

Sororum & Monachorum sortem cogitat.

13. Interea causa exstitit, ut ipse Carolo valde necessarius Franciam accitus expeteret, & post multum temporis natale solum patriique consulatus, immo sui hæreditatem reviseret. Susceptus a Rege mirabili gaudio omnique dilectionis affectu, laus quoque meritorum ejus acclamata est non minima: ipse vero donis ingentibus est, ut par erat, honorificatus. Obtentu Regis aliquamdiu commoratus est in Francia, cum eo procedens pariterque convivans, potens in palatio & imperio Princeps, & in tanta apud eum gratia, sicut filius apud patrem. Franci omnes exsultabant super eum, & nobilis cognatio, necnon & familia naturalis debita præcipue tripudiabant lætitia. Ipse vero omnibus dilectionis vicem reddens, nec tantumdem solummodo, sed duplo omnes diligebat, dicente Domino: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Tamen pro hac tanta dilectione, proque tantis affectibus, non poterat amor Dei ingens & in re modum excedens in corde ejus tepescere: sed tanto ardentius, quanto secretius succendebatur, & in cordis penetralibus flammis crescentibus æstuabat.

Caroli in aulam honorifice acceptus,

Matth. 5. 43.

14. Namque inter delicias domini scilicet Caroli, inter oblectamenta sæculi, interque blandimenta carnalium amicorum, nocte dieque tractabat cura præmaxima & corde pervigili, quatenus relicta hac omni pompa nobili & gloria transitoria hujus mundi, quæ præterit ut flos feni vel similitudo fumi, pauper & modicus Christum pauperem sequeretur; & eo ductore eodemque largitore gloriam quæ non finitur, & divitias æternas in cælo consequeretur, & Regis immortalis Patrisque invisibilis miles esse mereretur. Verumtamen in hoc ejus animus fluctuabat, & quadam dubitatione suspendebatur, utrum domino suo Carolo inconsulto, cui tantopere in amicitiis adstringebatur, id fieri oporteret. Ergo visum est ei optimum, & dignum duxit, ut cum gratia & consensu domini tam dilectissimi ac Regis tam christianissimi, de illius ad Christi se transferret militiam: ne forte, nisi hoc fieret, reus haberetur Domino & potestati, sed neque alicujus offensionis argui posset vel delicti: alioquin occulte & absque arbitris, sola divinitate conscia, longe ante effugere cogitarat. Accedit ergo solita familiaritate ad Regem: & eum opportune inveniens, datis primitus magnis & saluberrimis pro quibus advenerat consiliis, subsequenter de semetipso incipiens ita prosequitur: Mi domine, mi pater Carole, quem Rex cælestis populo suo „ dedit Regem, cujus me esse militem & principem ipse aliquantisper vo„ luit, tu ipse nosti, teque per tuam gratiam testem adhibeo, quam ve-

Sæculi fugam meditatur,

Caroli licentia ægre accepta.

„ rax,

„ rax, fidelis, quamque unanimis tibi semper exstiterim, quantus erga te CIRCA AN.
„ mihi fuerit dilectionis affectus; ut te vita gratiorem, teque super salu- 812
„ tem omnemque jucunditatem pro luce mihi haberem. Nosti etiam quid 28. Maji.
„ ego miles tuus pro te egerim, quanta pertulerim, quoties te in mortem
„ & in mortis pericula sim secutus, semper paratus & promotus pro te
„ animam meam ponere, & tuam (quantum in me fuit) servare & prote-
„ gere. Si surrexit adversum te prœlium, lateris ipse & capitis custos fui:
„ si castrorum impetus, vel gladius ex adverso armatus; me opposui, at-
„ que inter te & arma memet murum constitui: numquam subterfugi, num-
„ quam te deserui. Nunc ergo obsecro, domine mi, patienter me audi,
„ nec dure accipias verba tui militis, immo dilecti tui: & ne te diutius
„ protraham, ecce coram Deo meam tibi ostendo conscientiam. Postulo
„ licentiam, ut ad illius æterni Regis novus miles me transferam militi-
„ am: habeo enim votum, magno quidem longoque desiderio, ut abre-
„ nuntiatis omnibus meque ipso abnegato eam serviturus Deo, in illo
„ scilicet Monasterio, quod jampridem tuæ charitatis causa construxi in
„ eremo.

15. Hiis verbis inopinatis clemens Carolus auditis paullisper diriguit, & vultus ejus concidit; atque graviter suspirans, nec a lacrymis tem-
„ perans, paucis amico respondit: Mi domine Willelme, quam durum est
„ quod loqueris! quam amarum quod suggeris! gladio me appetis, telo
„ percutis dum talia prosequeris. Vulnerasti cor meum pro hac petitione,
„ affligis vehementer animam meam pro tua discessione: verumtamen quia
„ justa est petitio, & tam religiosa quam & rationabilis hæc tua postula-
„ tio, non habeo quid dicam, neque fas est ut contradicam. Si Regum
„ quemlibet mortalium me relicto adire voluisses; si hominem Imperato-
„ rem, qui magis tibi complacuisset, nostræ dilectioni prætulisses; hoc
„ utique ad injuriam meam nullatenus possem ferre: sed adversus illum
„ Regem commoverem orbem terræ: si fecisses pro honore vel dignitate
„ majore, aut forte pro divitiis quibus potenter affluis; cuncta utique mea
„ libens tibi obtulissem, & ad placitum dedissem. Nunc vero quia nihil
„ est horum, sed desideras effici miles Regis Angelorum, præsentia con-
„ temnens, spe futurorum bonorum; en ita tibi faciam, velim, nolim,
„ consentiam, non refellam propositum, neque votum præpediam: ita
„ dumtaxat, ut modo mihi & unum concedas, quatinus sine meis donis
„ nequaquam a me recedas. In hoc enim me consolatum & animæquio-
„ rem habebis, si de regalibus thesauris me donante optima quæque tule-
„ ris in signum & recordationem nostræ dilectionis ac perpetui fœderis,
„ unde saltem honores locum, quem ad inhabitandum tantopere diligis.
Hæc ait, & in lacrymis prorumpens super collum amici ruit, & ut fieri super mortuo solet, diu & amarissime flevit.

16. Willelmus quoque domini sui lacrymas non ferens, & ideo amplius lugens, seque gravius affligens, postquam ipse nimium fletum emisit, & dilectissimi Regis angelicam faciem regiasque vestes tantis fletibus infudit; tandem domini mærorem vehementer prohibens, seque ipsum magna
„ virtute animi confortans & continens, ita respondit: Non decet, Rex
„ clementissime, vestram regiam celsitudinem, nec mihi fideli vestro, nec
„ cuilibet unquam tantum condescendere, ut oculi vestri pleni gratia
„ omnique pulcritudine, gemmis venustiores, berillis splendidiores, lacry-
„ mis perfundantur, vel lugere videantur. O utinam ipsas lacrymas ve-
„ stri siderei vultus non ipse vidissem! utinam heri sive nudiustertius rei
„ hujus præscius esse potuissem! fateor peccatum meum, priusquam id
„ pertulissem, majestate vestra inconsulta & insalutata diffugere maluis-
„ sem. Nunc autem, mi domine, & Christi nomine quod mihi expedit,
„ & vobis multum convenit, causam meam incipite: & neque vultu tri-
„ sti, neque mente lugubri, sed cum jucunditate & gaudio spirituali a vo-

„ bis,

CIRCA AN. 812 28. Maji. Lignum crucis Hierosolymis transmissum ab eo petit,

„ bis me dimittite, & ad communem Dominum Regemque omnium cursum meum dirigite. Quod autem gratia vestra de thesauris vestris dona mihi placita dignatur offerre, vos quidem facitis vestro regio & imperiali more: at vero si ego meis omnibus pro Christo abrenuntio, quomodo vestra tollo, vel aliquid ab aliquo qualiter accipio? sufficit enim rerum mearum copia, auri quoque & argenti satis ingens pecunia. Tamen si multum vobis placet aliquid mihi dare, & per me omnipotenti Deo aliquid præsentare; sunt vobis dona religiosa, sunt munera pretiosa, quod vestrum est dare sine reprehensione, & meum suscipere absque offensione: dico enim de glorioso ligno Domini, quod me præsente olim vobis missum est ab Hierosolymis. Quo audito Carolus primo quidem accepit dure: deinde ad se rediens, & tanti amici devictus amore, Felicem me, inquit, pro hac petitione, & hoc erit factum cum Dei benedictione. Denique cum Rex ipse venerabilis primo imperii sui anno Romæ moraretur, & imperialem ad primam gloriam restauraret dignitatem; Patriarcha Hierosolymitanus desiderans eum honorare, multumque placere ei, miserat illi ab Hierosolymis per ZACHARIAM *a* magni propositi magnique testimonii Sacerdotem, perque duos Monachos Hierosolymitanos magnæ religionis nec parvæ auctoritatis, illud dominicæ crucis venerabile cunctisque mortalibus phylacterium adorandum, gemmarum splendoribus & auro purissimo, quantum potuit humana devotio, decentissime perornatum, magnisque postea & crebris exploratum atque probatum virtutibus: ut nulli sit dubium, quin ipsum vere de eo ipso fuerit nostræ redemptionis ligno. Hoc donum Regi dignum misit Carolo ab Hierosolymis venerabilis Patriarcha: quod Dei cultor ille mirabilis Imperator super omne quod offerri vel præsentari poterat, gratum habuit & acceptum. Suscepit enim Rex munus sacrosanctum, sibi quidem præsentatum, sed Willelmo a Deo promissum & cælitus prædestinatum.

& obtinet cum aliis donariis.

17. Igitur Rege jubente mittitur sine mora: defertur illud lignum mirabile cum sanctificata ac venerabili ara, necnon & ipsius aræ pretiosus cultus & plurima ornamenta, Sanctorum etiam pignora gloriosa *b*, quæ Carolus propria manu dat amico in hæc verba: Suscipe nunc, dilectissime, hæc „ domini tui dona contra malignos spiritus, & contra adversa omnia: præclara atque fortissima arma suscipe Regis tui munera, novissima militiæ tuæ præmia. Hæc tibi semper erunt nostræ dilectionis vera & certissima signa, frequens recordatio, memoria sempiterna. Haud enim dubium, quia quotiescumque hæc sancta vel oculis adspexeris, vel manibus tenueris, domini tui Caroli oblivisci non poteris.

Amicis & consanguineis repugnantibus.

18. Interea jam cœpit audiri & murmur crebrescere, quoniam Vvillelmus accepta licentia a Rege mundum vellet relinquere, & mutato schemate Monasterium vel eremum expetere. Tum subito tota domus regia consurgit, omnis pariter civitas ruit. Adest repente non parva Procerum frequentia, intrat cum violentia omnis illa nobilium Francorum militia, fortiter ei adstricta in magna amicitia. Accurrit mente perdita & vehementer attonita illa sua specialis & naturalis familia, omnes ejulantes & „ vocibus incompositis coram Rege conclamantes: Quid, Vvillelme domine, quid est quod putas facere? ut quid vis recedere, Regem relin- „ que-

---

a Nimirum anno 800. testante Monacho Ecolismensi in Vita Caroli Magni in hæc verba: *Eadem die*, nempe 8. Kal. Decemb. ZACHARIAS quem anno præcedente Carolus cum Monacho Hierosolymitano ad se misso direxerat, *cum duobus Monachis, uno de monte Oliveti, altero de sancto Saba, de Oriente reversus Romam venit, quos Patriarcha ad Regem misit: qui benedictionis causa claves sepulcri dominici ac loci Calvariæ, claves etiam civitatis & montis Oliveti cum vexillo detulerunt.* Quæ eadem fere verba leguntur in Annalibus Eginhardi. Ubi etsi nulla ligni dominicæ crucis mentio fit, constat tamen tum portionem ejus, tum alia donaria Carolo fuisse concessa, quæ postea ipse Aquisgrani reposuit. Certe pleræque donationes antiquitus factæ Monasterio Gellonensi hunc præferunt titulum: *Donamus sancto Salvatori & venerabili ligno crucis sanctoque Vvillelmo, &c.* Ea ligni dominici portio insignis, argento deaurato inclusa, hactenus adservatur in Monasterio Gellonensi.

b Id est reliquiæ Sanctorum, quas hodie quoque possident Gellonenses nostri, sed arcæ permistim inclusas, ab anno 1568. quo in subsidium præsidii militaris adversus Calvinistas, dissipata est sacra supellex Monasterii, præter crucem prædictam, brachium sancti Villelmi, & alia quædam.

„ quere, Regnum evertere, universos nos perdere? Quo enim vis abire, „ si vis ad Deum ire, ubique locorum potes eum invenire. Ideo, Princeps „ egregie, te decet considerare, ac pro salute multorum sententiam retra- „ ctare. At vero Dei fidelis, cujus jam mens tota conversabatur in cœlis, responsum non dabat eis: sed tamquam mons immobilis & turris fortitudinis, nec movebatur verbis, nec flectebatur lacrymis. Cui etsi inerant viscera pietatis virtusque magna debitæ compassionis; tamen stabat fortissimus, immoto vultu penitus & inflexis oculis. Cumque invictum teneret vultum, tamen tandem propter lacrymas & gemitum elevans oculos, cœlos respexit, & respondens omnibus breviter dixit: „ Si mihi, o chari „ mei, fidem possetis dare & obsidibus firmare, ut semper in hac vita pos- „ sem vobiscum manere, feliciter vivere, numquam mortem videre; po- „ tero utcumque, quamvis non bene, vobis adquiescere: si vero id non „ potestis, finite me, quæso, si amici mei estis, si, inquam, hostes non „ estis; finite ad vitam ire, lucem sequi, viam tenere, veritatem quære- „ re, veraciter invenire. Hodie fortassis vel modico tempore possem vobi- „ scum manere: sed constat, ut vos scitis, quia mortis necessitas & con- „ ditio naturæ tollit nobis permanere.

CIRCA AN. 812 28. Maji.

hic in proposito manet immotus.

19. Hæc dicens beatus Willelmus, & cunctis vale faciens, seque propere ab omnibus ac fortiter excutiens, exit de civitate, bajulans crucem in ænigmate, crucem vero JESU-CHRISTI in veritate, Rege Carolo dilecto suo domino diutius illum cum lacrymis deducente, Francorum exercitu cum dolore & gemitu, cunctaque multitudine eum longius, quousque oportuit, prosequente.

a Rege discedit.

20. Igitur Dei amicus tandem expeditus, tantisque diruptis hujus mundi vinculis, ecclesiis honoratis, multis eleemosynis pauperibus erogatis, servis etiam non paucis libertate donatis, Franciam egreditur, Arvernum ingreditur. Cumque ad insignem vicum qui vulgo Brivate *a* dicitur, devenisset, ibique spatio itineris opportuno officiosissime, ut par erat, susceptus fuisset hospitio, pergit oratum ad venerabile templum sancti Martyris Juliani, ubi devote prostratus multumque lacrymatus puram celebrat orationem: oblatisque digne sancto altari muneribus, etiam de suis armis bellicis perfecit oblationem. Offert itaque ante Martyris tumulum galeam decentissimam & spectabilem clypeum: foris vero extra templum præsentarat ad ostium pharetram & arcum, ingens telum, versatilem gladium: ex quibus clypeus in templo hodieque conservatur, qui & ipse de Willelmo quis & cujusmodi fuerit satis testificatur. Jam vero armis omnibus oblatis & cum muneribus Domino consecratis, denuo flectit genu, terque quaterque pavimento prosternitur, & sanctum Dei Martyrem in oratione cum lacrymis alloquitur: „ Novi, sancte Juliane, novi & certum „ habeo, quam miles, quam armis strenuus fueris in sæculo, numquam „ victus, numquam derelictus a Deo: ideoque coram altari tuo arma hæc „ derelinquo, quæ Deo omnipotenti dimitto, tibique ea committo: insuper „ vero animam meam tibi instanter commendo, & viam istam qua nunc „ ad Deum vado, ut tu serves me a malo, custodias a delicto, salves ab „ hoste maligno.

Brivate arma sua offert sancto Juliano.

21. His ita rite peractis beatus Willelmus, modo Dei peregrinus & hujus mundi incola, suburbium illud egressus, cœptum iter accelerat, Aquitaniam intrat; & avertens oculos ab illa Ducatus sui terra, partesque illas jam videre dedignans, cursum dirigit, gaudensque properat ad Monasterium illud, quod ipse paullo ante in eremo construxerat. Illuc anhelat, ibi salvari sperat, illuc Domino ducente pervenire desiderat. Tan-

Gellonense Monasterium petit.

a Hinc ecclesia illa Brivatensis, vulgo *Brioude*, Willelmi olim memoriam colebat. Certe Cunebertus ejusdem ecclesiæ Præpositus in litteris primariis Cellæ Cantogilensis, eam ideo a se constructam dicit, ut *sit hac oblatio pro nostra congregatione tam vivorum quam etiam mortuorum, tum etiam pro anima* WILLELMI *Ducis atque nepotum ejus Vuillelmi & Alcfredi*: quo in loco Willelmum nostrum designari existimo, cujus nepos fuit Willelmus Bernardi filius.

CIRCA AN. 812 28. Maii. Tandem intrat provinciam Lutevensem, & optato pervenit ductu angelico ad convallem Gellonensem. Videns autem loci amœnitatem gratamque pulcritudinem, illamque suam bene recognoscens dilectam solitudinem, gratias referens Omnipotentem adorat, qui viam suam direxerat, & bene prosperarat: salutat Monasterium, Spiritum-sanctum implorat. Adveni, inquit, cælitus sancte Spiritus, gratia & pietate solita semper hunc locum „ visita, tu salva, tu ædifica, & ad tuam magnam gloriam habitationem „ istam & habitantes in ea benedic & sanctifica. Hic me, o Sancte sanctorum, suscipiat tua propitiatio, hic mihi peccatorum tribuatur remis„ sio, hic detur mihi requies & in pace dormitio, & in novissimo die bea„ ta quam credo carnis resurrectio, ut cum Sanctis & Electis occurram „ Judici meo, & in æterna gloria semper gaudeam cum eo. Inter hæc verba orationis, laudis & confessionis, & totius ad Deum devotionis, vir sanctus appropinquat Monasterio, nudis pedibus, indutus ad carnem non molli neque leni cilicio. Auditur de eo, venitur obviam longe procul in bivio; fit illi, quamvis resistenti & vehementer contradicenti, festiva atque religiosa, velit nolit, processio. Susceptus a Fratribus quos ipse olim ibidem

Ecclesiæ donaria confert. constituerat, Abbate prævio quem eis præposuerat, cum summa reverentia, cum gaudio magno communique lætitia ducitur ad orationem, deferens mundis manibus & mundo corde auro pretiosiorem gemmisque splendidiorem salutiferæ crucis perpulcram oblationem, lignum vitæ, sæculi redemtionem. Nec minus quoque & aram deitate plenam, mira virtute præclaram, cujus superius fecimus mentionem, ipse in ulnis detulit ad hanc processionem. Oblatis muneribus tam sanctis tamque pretiosis, aliisque decoris valde ac præcellentibus donis, calicibus scilicet aureis & argenteis cum suis offertoriis, libris etiam valde bonis multumque necessariis, Sanctorum quoque reliquiis incomparabiliter pretiosis, nec minus & vestibus sericis cum stolis auro textis & palliis transmarinis, positisque omnibus reverenter super altare sancti Salvatoris, ipse solo prosternitur, extensisque manibus mundo sic crucifigitur: circiter duabus horis preces quas ad cœlum fundit, dulcesque lacrymas quibus terram irrigat vel pavimentum infundit, credimus quod Deus audit & propitius exaudit. Nam virtus orationis ac flamma compunctionis adscendebat e terris in conspectu Conditoris, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & sicut sacrificium vespertinum in gratiam suavissimi odoris.

In Monachum suscipitur. 22. Completa vero oratione, factaque cunctis altaribus sua cuique digna veneratione, (ingentia namque munera in singulis Deo obtulit, & ea deauratis & decenter gemmatis ornamentis operuit) itur in auditorium *a*, & osculatis Fratribus, lectaque ex more lectione, factoque pro tempore brevi sermone de animæ ædificatione, mox vir Dei subinfert & indicat manifeste, cur ipse venerit vel qua intentione. Volo, inquit, vos scire, „ domini mei, amodo patres in Christo & fratres mei, quoniam ad hoc „ hodie huc adveni, ut abnegatis & abrenuntiatis omnibus quæ sunt mun„ di hujus, adjungi merear, si placet, vestræ societati per gratiam omni„ potentis Dei secundum Regulam beati BENEDICTI. Ideoque si placet „ sanctitati vestræ, & si judicatis me dignum æternæ vitæ, preces meas „ exaudite, & cognoscentes desiderium meum perficite, & differre nolite. Hæc eo dicente, omnes qui aderant stupore detinebantur, & hanc vere divinam dispensationem altius considerantes, quanto mirabantur, tanto & lætabantur: & adjudicantes petitionem ejus fieri debere, omnia rite præparant, & ipsi præparantur.

anno 806. 23. Igitur anno ab Incarnatione Domini octingentesimo sexto, imperii vero Caroli quinto, die natalis Apostolorum Petri & Pauli, Willelmus Comes auro textis depositis vestibus, per Dei gratiam solemniter benedicitur,

a Quamvis Auditorii nomine designari soleat locus, in quem Fratres confabulandi gratia conveniunt, ob id Locutorium alio nomine dictus; tamen Capitulum hoc loco significari puto.

Circa an. 812 28. Maji.

citur, totus ille in eo sacer ordo perficitur; coma nobili, barba venerabili deposita & Deo *a* consecrata, veste apostolica instar crucis induitur, extendensque manus suas & ducendus quo non velit ab alio præcingitur. Cumque abnegat esse suus, BENEDICTE Pater tuus, immo tuus totus, tuus sanctæ Deus efficitur.

Quam subito in alium virum mutatus.

24. His ita digestis, ad laudem & gloriam omnipotentis Dei Willelmus Dei famulus & modo adnumeratus & adsignatus JESU-CHRISTI discipulis, subito immutatus, veraciter alteratus cæpit novus miles haberi, & alter a se ipso modis omnibus videri. Neque enim erat ipse, in quo quod olim fuerat, jam ipsum non erat esse. Sic denique novus homo veterem exuerat, ut nec signa remansisset ejus qui olim fuerat. Qui enim solebat paullo ante in palatiis degere auro radiantibus ac depictis sinopide; cænacula perornata, triclinia constrata cum gloria possidere; præcelsa propugnacula vel summas arces tenere: hic modo abjectus in domo Domini elegerat habitare, & in angulo claustri ultimus & cunctis vilior diligebat latitare. Ipse quoque qui etiam paullo ante noverat leges dare, populum informare, indoctos docere, doctos magis promovere; quique servis innumeris & familiæ multæ nimis dignus fuerat præesse, & meruerat prodesse, & tamquam Rex circumstante exercitu stare medius, paterfamilias esse: hic modo docebatur sine indignatione, in omni patientia, sine murmuratione, a quibuslibet personis, a pueris etiam & ætatis junioris. Docebatur, nec confundebatur; corripiebatur, sed non irascebatur; interdum cæsus & injuriis læsus, neque resistebat, neque comminabatur. Gaudebat plane esse in subjectione, & delectabatur in omni abjectione, volens esse subditus propter Deum omni humanæ creaturæ, paratus cunctis servire, obsequi & obedire, proficiens quotidie in sanctitate & religione & in omni sanctæ Regulæ observatione, sicut aurum in camino mirabili coctione.

Monasterium perficit filiis juvantibus.

25. Nunc ergo necessarium videtur & ad rem pertinere, aliqua de multis quæ ipse postea in Monasterio fecerit referre. Nondum enim Monasterium ad perfectum ex toto perduxerat: sed postea in habitu sanctæ Religionis, adjuvantibus eum filiis suis BERNARDO *b* scilicet & GAUCELINO, quos Comitatibus præfecerat suis, Comitibusque vicinis, perfecit sicut cœperat. Difficilis ergo ad jam dictum Monasterium pro asperitate montium ingressus erat: sed ipse Dei servus jam Monachus argumentose incisa rupe cum malleis & securibus & diversis ferramentorum generibus, junctisque firmiter & diligenter ferro & plumbo lapidibus, jactatoque fundamento secus flumen Arauris, viam altius sustulit, quantum potuit direxit, & monti conjunxit. Item pro ejus amore & petente eo LUDOVICUS *c* Caroli filius, Rex Aquitaniæ, cum omni bonitate de fisci sui jure dedit Monasterio cum præcepto suo, anuli sui auctoritate firmato. Fecit quoque beatus VVillelmus circa Monasterium vineta & oliveta plantari, hortos plurimos constitui, ipsam vallem, destructis arboribus infructuosis, fructiferis pomeriis melius complantari. Hujusmodi vero opera quæ erant loco valde necessaria, non solum per alios faciebat, sed etiam in

Ipse manibus laborans.

a In hac Willelmi benedictione quædam veniunt observanda: primo eum in ipso tirocinii monastici initio vestes religiosas accepisse: quod post annuam dumtaxat probationem faciendum præscribit sanctus Benedictus in Regulæ cap. 58. idque servandum statuunt Patres synodi Aquisgranensis cap. 34. Deinde Willelmo barbam, nedum cæsariem, detonsam fuisse quod in Monachorum susceptione fieri solitum docet nos vetus Cæremoniale Monasterii Anianensis. Præter ea, barbam ejus & capillos Deo consecratos fuisse. Huc spectat Aurelianus Episcopus in Regulæ cap. 4. *Si quis laicus tonsurandus est, de capillis illius in Confessionem mittatur, quæ ei in testimonio sit.* Id etiam a paganis actitatum docet Plutarchus. Lege Notas Goaris in Euchologion Græcorum pag. 377. & Angeli de Nuce in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 46. Postremo vestem illam apostolicam quæ *instar crucis* facta dicitur, esse Scapulare, ut probat Menardus noster in Concordiæ Regularum caput 62. De Willelmi Scapulari infra num. 29.

b Uterque in litteris dotationis Monasterii inferius relatis nominatur Bernardus & Gotcelmus, male aliis Guillelmus, unde occasio nata est distinguendi Guillelmum a Gotcelmo, seu (ut alii mendose scribunt) Gotcelino, quasi hi duo fuerint Willelmi filii. Bernardus iste, paternæ dignitatis heres, cæsus anno 844. præter Willelmum, filium habuit cognominem, a quo utroque distinguendus est alius Bernardus, itidem Tolosæ Comes post Raimundum patrem, is cujus Placitum pro Monasterio Casarione seu sancti Tiberii alias referemus.

c Ludovici hac de re diploma legesis in fine hujus Vitæ, ubi etiam Gotcelmus Comes & Missus laudatur.

CIRCA AN. 812 28. Maji

in ipsis laboribus pro Dei amore ac vera humilitate & religione semetipsum exercebat.

Humilitati studet ardentius.

26. Præterea crebro veniens coram Abbate & Fratribus, eorum humiliter provolvebatur genibus, petens & persuadens magnis obsecrationibus, ut concedatur ei, & consentiatur pro misericordia Dei amplius adhuc abjici, amplius humiliari, vilissimum fieri & contemtui haberi. Nulli ultra foret in memoria illa quam reliquerat dignitas & gloria; nemini Willelmi nomen esset in reverentia: sed in illa congregatione sanctissima haberetur purgamentum cunctorum, omniumque peripsema. Item postulat magna precum instantia, ut si qua sunt in Monasterio officia, quæ aliis quibusdam habeantur indigna, vel quasi inhonesta seu indecentia, sint forte levia sive difficilia; hæc sibi in Christi nomine injungantur providenda, & bono animo, bonaque conscientia pro viribus adimplenda. Hinc ad Fratres se convertens, eisque secreto vel in confessione loquens, deprecabatur eos dicens, ut omnes atque singuli pro servo illo utantur, & quasi uni ex mercenariis ita ei imperare & sua quisque opera injungere minime revereantur. Vult esse ut jumentum, & tamquam pullus asini portare Fratrum onera in illa domo Domini, juxta illud Psalmistæ in persona animæ sanctæ ad obedientiam promtæ: *ut jumentum factus sum apud te*: &, *Deduxisti me in tua voluntate*. Re enim vera visus est sæpissime pro summa humilitate asellum humilem vilemque sedere messis tempore, & flascones vini Fratribus ad reficiendum deferre. O quam mirabilis Deus! qualis mutatio dexteræ illius! o qualis de quali effectus est hic servus ejus beatus VVillelmus! quantum mutatus, quantum humiliatus! Qui enim quondam decentissime utebatur equis mirabilibus, electis & exquisitis de multis mundi partibus; cujus etiam servi numerosi & servi servorum ejus equis ibant & curribus pretiosis & pluribus; hic modo non erubescebat vili asello gestari cum suis flasconibus! Neque vero his contentus, si quis Fratrum in officio vili & quasi contemtibili detineretur, in quo etiam quasi locus injuriæ vel contumeliæ videretur; hujus nimirum frater VVillelmus mox aderat vicarius, sublevator oneris, humilis operarius & omnibus indiscrete unus hebdomadarius.

Psal. 72. 23. & 24.

Coquinæ officia exsequitur.

27. Sortitur interea ad suam ipsius petitionem servitium coquinæ & administrationem, novum quippe quotidie renascentemque laborem: quem tamen multo majori amplectitur gaudio propter Dei omnipotentis amorem, quam si olim, dum adhuc mundo viveret, sibi contigisset Regni gloriam obtinere vel Imperii honorem. Ecce enim dominus VVillelmus de Consule cocus, de Duce magno inquilinus efficitur, ligna collo deferens, amphoras aquæ bajulans, ignem excutiens & ipse succendens: quique olim vixerat in deliciis præclaris inter discos & pateras mensæ imperialis, quamplurimos habens coquinæ ministros; ipse modo cocus humilis & servitor fidelis manibus propriis paropsides abluit, olera colligit, pulmenta condit, legumina [a] infundit, & ipsa refectionis hora cuncta laute præparata, munda & purificata manibus mundis & mundo corde Fratribus anteponit, recumbentibus ministrat: ipse vero non recumbit, immo jejunia continuans lares fovet & custodit. Porro mensa peracta & lectione finita, servus servorum Dei cum omni diligentia vasa cuncta recognoscit ad se pertinentia, quæ iterum lota itemque dinumerata eidem operi & labori consignat sub custodia.

Pistrinum & molendinum curat.

28. Præterea portanti hæc omnia, quasi nihil gravato vel parum onerato parumque humiliato, cura injungitur pistrini, officium molendini. Additur opus operi, labor accrescit labori. Adhuc quoque operarius ille Dei onus

[a] Hinc *infusa* dicta apud Joannem Moschum in Prati spiritalis cap. 179. quibus locis aliquam lucem adferri puto ex commentario in Regulam S. Benedicti, Paulo Diacono adscribi solito, cujus hæc verba in Regulæ caput 39. *Nascentia leguminum intelliguntur germinantia: quia mos est illius terræ, & Romanæ, & aliarum provinciarum, mittere legumina in aquam, & cum germinata fuerint, tunc manducari*. Hinc aliquoties apud Theodoretum de vitis Patrum legimus *lentem aqua madefactam*, &c.

onus aliud postulat, & conceditur ei, cura scilicet præparandi clibani & calefaciendi, coquendos imponendi panes, coctosque extrahendi : quod tamen genus operis ante numquam attigerat, neque in hoc sæculo in hujusmodi arte se numquam exercuerat. Igitur Willelmus pistor & clibani calefactor, servitor ipse coquinæ & pulmentorum ministrator, tanta vigilantia tantaque providentia administrabat omnia, ut jure in nulla argui posset obedientia. O quam imitator ministri illius cælestis, qui adsumta servi forma in specie nostræ mortalitatis venit non ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis, dicens discipulis suis : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.*

CIRCA AN. 812 28. Maji. Ioan. 13. 15.

29. Igitur quadam die viro Dei intento orationi & sanctæ meditationi, res insolita contigit ei, sive per invidiam diaboli, qui bonis omnibus numquam cessat adversari; seu per dispensationem omnipotentis Dei, qui merita servi sui & virtutem obedientiæ volebat palam fieri, jamque in lucem haberi. Nam panibus ad coquendum ex more præparatis, sed lignis ad clibanum calefaciendum minus præsto; cum jam hora officii sui tardare, hora vero refectionis Fratrum videretur propinquare ac fortiter festinare; Willelmus servus Domini timens de negligentia argui, de inobedientia accusari & graviter judicari, concitus accurrit, atrium circuit, huc illucque discurrit, sarmenta congerit, stipulam colligit, & quidquid manus invenit : sicque quocumque modo, quibusque potest fomentis caminum fortiter ac velociter calefacit. Quo repente bene conflato & ad opus calefacto, cum jam necessario fornax evaporandus, prunisque flamma vernantibus esset evacuandus, calibe repurgandus, cineribus extergendus; item contigit cuncta usui huic armamenta minus adesse, nullumque penitus hujusmodi instrumentum ad id operis explendum illic reperiri posse. Cumque jam servum Dei tempus vehementer urgeret, cura argueret, hora Fratres reficiendi paullo minus præteriret, nil consilii, auxilii nihil ab homine inveniret; quid faceret de cælo citius requirit consilium, & ad divinum recurrit auxilium : nihilque cunctatus invocato Christi nomine factusque tutissimus, sanctæ crucis munimine fornacis intrat incendium, flammas exstinguit, exsuperat incendium, vaporem mitigat, rogum reddit innocuum : sicque propriis manibus extra factis carbonibus, & scapulari illæso expositis cineribus, lares aptat & temperat intromittendis panibus; ipse quidem in corpore neque ullam sentiens læsionem, neque etiam in vestimento aliquam qualemcumque sustinens adustionem. Ille namque, ut credimus, qui in camino Babylonis cum tribus pueris quartus apparuit; huic quoque servo suo in camino paupertatis & veræ humilitatis Dei filius adfuit, qui flammas domuit, incendium prohibuit : ideoque nec flamma eum nocuit, nec in illum odor ignis prævaluit, juxta illud quod olim Dominus per Prophetam dixit : *Puer meus noli timere, dum transieris per ignem, flamma te non nocebit, & odor ignis in te non erit.* Unde & de clibano tam illæsus modis omnibus exivit, tamque indemnis, quam valens corpore quamque veste incorrupta in eum intravit. Sicque panibus diligenter coctis & optime præparatis, cophinos plenos deferens, venerabili Abbati & Fratribus ministravit. Nec dubium id divina ideo gestum providentia, ut luce clarius fieret revelante per ignem Spiritus-sancti gratia, quanta apud eum esset servi Willelmi fides ignea, simplex obedientia, ardens humilitas : neve Fratribus esset ultra in graviori culpa labor improbus & jugis injuria, quam idem vir Dei, & veracius hostia, diu sustinuerat eorum negligentia, mira innocentia, multaque patientia. Item ideo ne gemma illa splendida tantaque lucerna arderet in abscondo vel in angulo sola; sed potius de sub modio abstracta & altius elevata, cunctisque manifesta luceret in Ecclesia.

Clibanum ardentem intrat & purgat illæsus. Esa. 43. 2.

CIRCA AN. 812 28. Maji. Abjectis operibus subductus contemplationi vacat.

30. Extunc ergo vir inclytus Deo volente cognitus seque nolente proditus, summa veneratione in illa sancta congregatione est habitus: & reclamans a prædictis est officiis suspensus & omnino prohibitus. Igitur ab omni opere servili præcipitur abstinere, & conceditur ei pro libitu se habere, seque in Dei opere ad suum desiderium exercere, orationi & sanctæ meditationi vacare, Deo mente inhærere. Deputatur ei cella ad ipsius voluntatem, quæ omnem sæculi despiciat vanitatem: de qua etiam cælum videre, & ad siderei queat throni suspirare claritatem. Itaque exercitatus diutius in activa, incipit requiescere in vita speculativa: & post Marthæ servitium frequensque ministerium, delectatur cum Maria in perenni theoria. Dum autem vi mentis & spiritualibus oculis cælestia contemplatur, quidquid est terrenum, seu vile, seu pretiosum, acsi abominationes Ægypti respicere dedignatur; carnis quoque naturam anima præeminente transcendens, angelicam quantum possibile est puritatem æmulatur. Unde & tamquam modo incipiens, & quasi novus operarius & recens ad opus Dei veniens, atque cum Apostolo quæ retro sunt obliviscens, & in his quæ sunt ante se extendens, majori iterum se adjudicat districtioni, novæ pænitentiæ ac novæ afflictioni, jugibus lacrymis, geminæ compunctioni. Cumque in eo ante permultam abstinentiam omnis titillatio, omnisque fuerit voluptas emortua, caro contrita, sopita carnis vitia; modo tamen tanta iterum jejuniorum austeritate carnem mortificat, tantaque pertinacia, ut jure queat conqueri Agar, quæ est ancilla, de dominæ suæ, quia nimium opprimitur, Saræ violentia. At vero rerum Pater, qui & naturæ imperat, & ipsa obtemperat; sic eum corroborat, sicque amore reficit ac verbo vitæ satiat, ut neque famem sentiat, nec viribus deficiat. In virtute quoque orationis ac divinæ lectionis sanctus idem contemplator tantopere delectatur, quanto nullis officiis aut curis præoccupatur, adeo quidem ut non tam frequens quam continuus in hoc semper studio habeatur.

Eucharistiam qua reverentia sumat.

31. Abstinens itaque a cunctis corporis & carnis oblectamentis, & modo non custodito temperans ab alimentis, animam ipse reficit epulis mensæ cælestis, impinguare non cessat vivificis sacramentis. Sacris altaribus hanc servat reverentiam, priusquam sumturus eat Christi Eucharistiam, etiamsi sit hiems aquas glacie perstringens, nix quoque fortis & ingens; tantum aquis perfunditur, vi algoris decoquitur: cuique munda sunt omnia, ipsa qua abluitur, mundior unda redditur. Neque vero tantum hoc faciebat, quando divina mysteria sumturus erat, sed etiam aliis multis vicibus & indiscretis noctibus tali lavacro totum corpus infundebat. Qui post multam longamque refrigerationem de aquis egrediens, beati Michaelis [a] Oratorium introibat, ibique uno perraro tectus tegmine pervigil in oratione manebat, utroque genu flexo & nudo marmori adfixo pectus crebro percutiens, suspiria emittens, & multis lacrymis ora infundens. Habebat quoque in consuetudine coram sacris altaribus centies in die & centies in nocte genua sua flectere; & non solum pro suis, sed etiam pro peccatis omnium misericordiam Domini implorare. Præterea recolens Agni occisionem, illas injurias, illam accusationem, alapas, sputa, flagella, omnemque derisionem; a Fratre familiari & amico singulari facit se in conclavi pro Christo exspoliari, pro illo adjudicari, se judice condemnari; sicque cædi virgis & acriter flagellari: inde mundior electro vitroque purior sacro propinquat altari. Ergo semper cum lacrymis sacris adstat mysteriis, & cum lactucis amaris reficitur epulis hostiæ salutaris. Hoc pane cælesti pascitur ad salutem, hoc potu spiri-

Alia ejus exercitia.

Passionis meditatio.

flagellatio.

[a] Istud oratorium sæculo proxime elapso ab hæreticis destructum est.

ſpirituali vitam capit & virtutem : anima nutritur ad immortalitatem , carnis fragilitas non ſentit debilitatem. CIRCA AN. 812

32. Porro inter hæc egregia ſanctaque exercitia , inter virtutum dona & ſanctitatis ſtudia , beatus Willelmus ſpiritu prophetiæ donatur , ac divinis oraculis plurimum vita ejus declaratur. Requieſcit ſuper eum ſpiritus Domini , & præſentia Dei futura ſuggerit , & quæ ventura ſunt denuntiat ei. Unde & ſanctiſſimi obitus ſui diem in ſpiritu longe ante præſcivit , quem accedente tempore non ſolum Abbati & Fratribus imminere prædixit , verum etiam locis vicinis & Monaſteriis circumquaque poſitis vel procul conſtitutis ſcripto ſignificavit , etiam & dilectiſſimo ſuo domino Regi Carolo nuntium delegavit : inſuper vero & quod ſignum fieret , quando ejus anima de corpore exiret , manifeſtiſſime indicavit. Igitur beatus Willelmus plenus ſanctitate , gratia & veritate , conſummatus obedientia ac vera humilitate , gaudens exſpectat diem vocationis ſuæ : quo inſtante jam jamque præſente , iterum prædicit ipſe horam ſuam adveniſſe. Mittit pro Abbate , Fratres poſtulat adeſſe, quibus præſto factis , multum vero pro ejus exitu iratis ſuperque contriſtatis , ipſe dulcibus ac potentibus verbis perſuadens eis omnem prohibet mærorem , fletum mitigat , compeſcit dolorem : non eſſe quidem lugendos , qui per Chriſti fidem & confeſſionem ad beatam pertinent reſurrectionem. Inde commonens eos de vera Religione , de fraterna pace puraque dilectione , poſtulat ſe muniri divinis ſacramentis, illa ſcilicet qua vivunt animæ Chriſti communione. Sicque Fratribus vale dicens & eis obitum ſuum committens , ipſe quoque illos locumque dilectum commendans Deo , & in manu relinquens , attollit oculos manuſque in oratione , & ſpiritus jam liber & ad migrandum paratus totus elevatur in Dei contemplatione : ſicque depoſito carnis onere atque terrena mole , petit cæleſtia cum exſultatione, deducentibus Angelis alacri & dulci canora proceſſione , dulci organo, ſuavi modulatione. Migravit igitur beatus Willelmus ab hac luce feliciter quinto Kalendas Junii a, procedit glorioſus ad curiam Regis æterni, ut ſemper adſiſtat ante thronum Domini in conſpectu Agni , ante faciem Filii Dei.

28. Maji. Spiritu prophetico obitus diem prænoſcit.

Viatico ſumto moritur.

5. Kal. Junii.

33. Ipſa autem hora ſanctiſſimi ejus tranſitus factus eſt repente per omnes circumquaque provincias , per omnes majores ac minores eccleſias magnus valde & inſolitus clangor ſignorum & campanarum ſonitus , longa pulſatio , mirabilis tinnitus , nullis hominibus funes trahentibus vel ſigna commoventibus , niſi ſola virtute divina quæ ſupervenit cælitus . Unde datur intelligi , quia amor & gratia omnipotentis Dei volebat revelare inſolitis miraculis merita dilecti ſui ad laudem & gloriam nominis ſui , qui vivit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

Campanæ cælitus pulſatæ.

a Et quidem circiter annum 812. certe ante Carolum Magnum , cui obitus ſui tempus ſignificavit : ut proinde annos admodum ſeptem Monachus vixerit Willelmus , quem anno 806. in Monaſterium ſeceſſiſſe ſuperius legimus num. 23.

.CIRCA AN. 812 28. Maji.

APPENDIX

De S. Willelmi testamento, ara & cultu, translationibus & reliquiis.

1. *Binas habemus Vvillelmi litteras pro Monasterio Gellonensi, unas quibus varia prædia variosque redditus Cœnobio ab se constructo attribuit; alteras, quibus locum subjicit Abbatiæ Anianensi. Utrasque reddemus inferius in fine hujus Appendicis.*

2. *Ad dexteram majoris altaris Gellonensis exsistit ara sancto Vvillelmo sacra, cujus tabula pario lapide eximio constat, uti & Sancti reconditorium pone aram constitutum cum egregiis iconibus, quas hæretici pessime fœdarunt anno* 1568. *Istius aræ dedicatio in Gellonensi Martyrologio consignatur his verbis:* Id. Augusti dedicatio altaris sanctissimi Guillhelmi de Gellonensi Monasterio, quæ facta est ab Amato sanctæ Romanæ Ecclesiæ sedis Legato anno 1076. a Domini nativitate. *Item die ultima Septembris* Dedicatio ecclesiæ sancti Guillhelmi. *Quo vero tempore sancti viri corpus e primario sepulcro istuc illatum sit, mox inquirendum. In ea ecclesia solemni cultu honoratur sanctus Vvillelmus, cujus memoriam qualibet feria quarta vacante olim recolebant Gellonenses. Immo ejus festum duplici ritu celebratur in diœcesi non modo Lutevensi, sed etiam Biterrensi, ut me monuit R. P. Domnus Romanus Bartheris Monasterii Prior e nostris, cujus diligentiæ in illustrandis S. Vvillelmi gestis multum me debere profiteor.*

3. *In Martycologio jam dicto legitur* 2. Non. Februarii Translatio S. Guillelmi Confessoris Christi. Et 2. Non. Martii Translatio corporis sanctissimi Confessoris Christi Guillhelmi anno 1138. per manus domni Ugonis Albiensis Episcopi, & Raimundi Abbatis sancti Guillhelmi, & Raimundi Nantensis Abbatis, temporibus Innocentii Papæ secundi, regnante Ludovico Rege. *Translatio prima explicanda videtur de corporis sancti Vvillelmi elevatione: quæ quo tempore facta fuerit, incertum. Certe jam peracta erat ante initium sæculi* 11. *nam quum Garsindis nobilis femina Monasterio Gellonensi dedit ecclesiam sancti Petri de Salve, anno videlicet* 1029. *corpus sancti Vvillelmi eo delatum est: id enim attestantur litteræ hac de re scriptæ in hunc modum:* Deinde ego Garsindis & filius meus Bermundus & frater ejus Almeradus cum consilio virorum prudentum hortati sumus Abbatem Gauzfredum simulque omnes Monachos Gellonenses, ut sumto ligno crucis & corpore sanctissimi Confessoris Guillelmi ad locum pergerent recipiendum. Qui festinantes, sumtum secum vexillum crucis & sancti Guillelmi glebam cum conventu fidelium Monachorum, Clericorum, Militum, laicorum, cum crucibus, bannis, thuribulis, candelabris, signis, vestimentis ecclesiasticis, capis, palleis, libris, tubis clangentibus locum adierunt, atque a nobis in nomine Domini datum jam dictum receperunt locum, ut sit
NOTA. cella & obedientia supradicti Monasterii Gellonensis usque in perpetuum.... Damus insuper omnem decimam panis & vini carnisve domus nostræ, &c.

4. *Post hæreticorum cladem Monasterio illatam Monachi Gellonenses sancti Vvillelmi patroni sui reliquias, quas in tutum locum detulerant, in parii marmoreis vasculum subtus aram ejusdem Sancti reposuere, & quidem octava (ut creditur) die Octobris, quæ ante aliquot abhinc annos celebris habebatur. Radius brachii sancti Vvillelmi, insolitæ magnitudinis, in scrinio ex argento deaurato adservatur. Jam tandem Vvillelmi testamentum seu charta duplex, una cum diplomate confirmationis Ludovici Aquitaniæ Regis exhibenda est ex Chartophilacio Gellonensi.*

Charta prima Willelmi.

In nomine Domini, ego Vvillelmus gratia Dei Comes, recognoscens fragilitatis meæ casus humanæ, idcirco facinora mea minuanda, vel de parentibus meis qui defuncti sunt, id est genitore meo Theuderico & genitrice mea Aldana, & fratribus meis Theudoino & Adalelmo, & sororibus meis Albana & Bertana, & filiabus meis & filiis Barnardo, Vvitchario, Gotcelmo, Helimbruch; & uxoribus meis Cunegunde & Guitburge, & nepote meo Bertranno, pro nobis omnibus superius nominatis dono ad Monasterium quod dicitur Gellonis, situm in pago Ludovense juxta fluvium Araou, constitutum in honore Domini & Salvatoris nostri Jesu-Christi, & sanctæ Mariae semper virginis & sancti Michaelis Archangeli, seu Apostolorum gloriosorum Petri & Pauli, necnon & sancti Andreæ, omniumque Apostolorum, quod ego præfatus Comes Vvillhelmus construere in causa domni & senioris mei Charoli jussi, & ex doctrina venerabilis Patris Benedicti Monachos & Abbatem posui, ut Domino Deo jugiter ibi deserviant, donatumque in perpetuum esse volo, hoc est res meas quæ sunt in pago jam dicto Ludovense, in primis videlicet fiscum Litenis cum ecclesiis sancti Joannis & sancti Genesii sub omni integritate, cum villis & villaribus, vineis & campis, cultis & incultis, arboribus fructiferis & infructiferis, pascuis, pratis, molendinis, piscatoriis, aquis & aquarum decursibus, quantumcumque ad ipsum fiscum & ad colonicas ipsius aspicit vel aspicere jure videtur; omnia dono, trado ad proprium perhabendum omni tempore. Habet vero has collaterationes & infrontationes ab oriente, & sicut currit flumen Araou; a me-

a meridie, sicut torrens Lacatis divergit in ipso flumine; ab occidente infrontat in ipso Aviso, qui discurrit per concava montium in Bodena antiqua, quæ est in supercilio montis; ab aquilone usque in termino Monasterii. Similiter in Marcomitis villa dono quantumcumque DEODATUS Presbyter ibidem dato pretio comparavit, vel quantum ibidem a me possessum est. Similiter dono villam Saturatis cum ipsa ecclesia sancti Saturnini cum omni integritate, cum casis casaliciis, campis, vineis, pratis, silvis, garricis, hortis, molendinis, aquis, aquarum decursibus, quantumcumque ibidem visus sum habere vel possidere, culta & inculta, ad ipsam casam Dei dono ad habendum. Similiter dono in Canneto villa, quantumcumque ibi visus sum habere vel possidere. In pago quoque Magdalonense in villa Soregia, quantumcumque ibidem visus sum habere vel possidere. In pago vero Albiense dono villam Noviciacum seu Vviciacum cum omni integritate sua vel cum omnibus adjacentiis suis. Similiter dono in pago Rutenico in villa Bracojalo mansos duos cum vineis & terris, cultis & incultis, quantum ad ipsos mansos aspicit & aspicere videtur. Ista omnia supra nominata ego VVILHELMUS jam dictus Comes pro me & pro prædictis personis dono & trado atque transfundo ad jam dictum Monasterium Gellonis, & altariis ibi Deo consecratis, & Monachis & Abbatibus tam præsentibus quam futuris, pro æterna remuneratione, ut Deum omnipotentem per omnia habere possimus propitium, & ut iidem Monachi laudantes ibidem assidue habeant unde possint vivere. Si quis vero (quod futurum esse non credo) vel ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, seu quælibet persona contra hanc donationem meam, quam ego prompto animo vel plenissima voluntate facio, venire, interrumpere aut aliquid disrumpere tentaverit, non liceat facere. Quod si præsumpserit, Dei omnipotentiam exoro, ut ipsa ultionem sumat in eo: quia notum sit omnibus hominibus, hunc honorem a me possessum tam ex originali parte quam etiam ex adquisitione absque querimonia ullius personæ. Facta est hæc donatio 18. Kal. Januarii, fer. 1.*, anno 34. regnante domno nostro CHAROLO Rege Francorum & Longobardorum ac Patricio Romanorum, & anno quarto Christo propitio imperii ejus. Signum VVILLHELMI, signum BARNARDI, signum GOTCELMI, signum domni THEUDERICI, signum JAMARDI, signum FULCOALDI, signum RANGAVI, signum NICTARDI, signum MAURINGI, signum SIBALDI, signum GUIRALDI.

CIRCA AN. 812 28. Maji.

* id est feria prima seu dominica anno 804.

In nomine Domini ego GALLARIUS rogitus scripsi.

EGO in Dei nomine VVILHELMUS recogitans fragilitatis meæ casus humanum, idcirco facinora mea minuanda vel de parentes meos qui defuncti sunt, id est genitore meo TEUDERICO & genitrice mea ALDANE, & fratres meos TEODOINO & TEODERICO & ADALELMO, & sorores meas ABBANE * & BERTANE, & filios meos & filias VVITCARIO & HILDEHELMO & HELINERUCH; uxores meas VVITBURG & CUNEGUNDE, pro nos omnibus superius nominatos dono ad sacrosanctæ basilicæ, qui est constructa in honore sancto Salvatore & sanctæ Mariæ semper virginis, seu sancti Petri & sancti Pauli & sancti Andreæ & sancti Michaelis vel omnium Apostolorum, in illa Cella Gellonis, quem ego superius nominatus Vvilhelmus per consilio domni Abbatis BENEDICTI, seu cum suo adjutorio ædificavi, quem ipse domnus Benedictus Abba regere videtur; donatumque in perpetuum esse volo, hoc est res meas quæ sunt in pago Lutvvense, id est Litenis villa, &c. Ista omnia superius nominata pro nos supra dictos ad ipsa casa Dei vel ad suos Rectores dono, trado, adque transfundo ab hodierno die ad ipsa casa Dei, dummodo si ipsa Cella subjecta est ad Aniana Monasterio, sicut hodie esse videtur, ipse casa Dei vel sui Rectores habeant, teneant adque possideant. Nam si aliquis homo propter malam cupiditatem aut iniquum ingenium ipsa Cella separaverit de Aniana Monasterio, tunc ipsas res superius nominatas volemus eas esse donatas pro nos omnibus superius nominatos ad Aniana Monasterio ad ipsas casas Dei sanctæ Mariæ & sancti Salvatoris. Nam dum ipsa Cella subjecta est ad Aniana Monasterio, sicut superius diximus, precamus ut ipse Abbas de Aniana benigniter atque misericorditer regat ipsa Cella Gellonis seu Fratres ibidem morantes: & quod ibidem minus habuerit de stipendia in ista parvitate quod ego in ipsa Cella donavi, ille propter Deum aliunde adjuvet & suveniat, sicut decet Abbatem suos benivolo animo regere. Nam non adminuet de ipsa parvitate ad ipsos Fratres, dummodo ipsa Cella subjecta fuerit ad Aniana Monasterio, sicut superius diximus. Si quis vero (quod futurum esse non credo) si ego ipse aut aliquis de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc donationem meam, quam ego promto animo vel plenissima voluntate fieri rogavi, venire aut egere tentaverit, si ille sine peccato est, forsitan potest nostra totorum peccata portare. Nam si ille jam peccavit, puto se gravare sua & nostra sustinere velit, & pro utriusque rationem reddere; quia nos Deo juvante per istam donationem speramus aliquid de nostra minuari peccata. Et insuper non valeat vindicare quod repetit, sed inferat ad fisco auri libra 1. & hæc donatio mea firma permaneat omni tempore. Facta donatione 18. Kal. Januarii anno 34. regnante domno nostro KAROLO Rege Francorum & Lan-

alia charta ejusdem.

* l. Albane

CIRCA AN. 812 28. Maji. & Langobardorum ac Patricio Romanorum, & anno 4. Christo propitio imperio ejus.

Diploma Ludovici Aquitaniæ Regis.

IN nomine Domini nostri JESU-CHRISTI, LUDOVICUS divina ordinante providentia Rex serenissimus Aquitaniæ. Quoniam cogitandum nobis est, qualiter æterni Regis amorem obsistente peccatorum pondere amittere non possimus; locis insistentibus divinis cultibus placuit largiri propter regnum æternum Salvatoris nostri, ejusque inibi sibi famulantibus beneficia opportuna: quatenus ab illo remunerati, gaudio sine fine mereamur perfrui. Ideo notum esse volumus omnibus Fidelibus præsentibus & futuris, quod petente domno GUILLELMO Monacho, qui in aula genitoris nostri KAROLI Augusti Comes exstitit clarissimus, sed pro Dei amore meliorem exercens vitam studuit esse pauper recusando sublimia; ob inrevocabilem vero suæ dilectionis circa nos fidelitatem petitioni ejus præbentes assensum, placuit nobis, tam pro mercedis nostræ augmento quam pro amore ejus, ad Monasterium quod dicitur Gelloni, situm in pago Lutovense juxta fluvium *Araur* subtus castrum Virduni, sacratum in honore Domini & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, & sanctæ Mariæ sanctique Michaelis, ac sanctorum Apostolorum Petri & Pauli & sancti Andreæ omniumque Apostolorum, constructum a jam dicto Comite Guillelmo in causa nostri genitoris, ubi JULIOFREDUS Rector & Abbas præesse videtur, aliquid ex rebus tradere nostris, id est fiscum quemdam nostrum in pago Biterrense qui dicitur Miliacus, cum villa & ecclesia sancti Paragorii, & Miliciano villa atque Campaniano, cum omnibus appendiciis & adjacentiis suis sub omni integritate, sicut a Misso nostro Comite GOTCELMO per cruces in lapidibus sculptas seu decursus aquarum in terminationibus traditum & assignatum est, a genitore nostro & a nobis possessum. Et in pago jam dicto Ludovense locum qui dicitur Gastrias, vulgare autem Castra-pastura, ad pecora eorum alenda, cum ecclesia sancti Martini cum terminis & adjacentiis suis, cum omni integritate ad diversos usus eorum. Et in eodem pago villam quæ dicitur Magarantiatis cum ecclesia sancti Felicis, cum omnibus appendiciis & adjacentiis suis. Honorem vero illum quem domnus Guillelmus seu alii Fideles per instrumenta chartarum præfato Monasterio tradiderunt, in quibuscumque locis sit, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, totum nos pro æterna remuneratione prædicto Monasterio concedimus, ut perpetuis temporibus in alimonia pauperum & stipendia Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Hæc omnia præscripta cum ecclesiis, villis, villaribus, domibus, ædificiis, campis, terris, vineis, olivetis, silvis, garricis, pratis, pascuis, molendinis, aquis aquarumque decursibus, perviis exitibus & regressibus, cultis & incultis, cum omnibus adjacentiis earum, totum & integrum prædicto Monasterio Gellonensi per hanc donationis auctoritatem perpetualiter concedimus ad habendum: ita videlicet ut quidquid ab hodierno die & tempore de prædictis rebus facere vel ordinare, vel etiam disponere habitatores hujus loci voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi.

NOTA.

anno 808. GODOLENUS Notarius ad vicem GUIGONIS recognovit. Datum hoc præceptum 5. Kal. Januarii Indictione 10. anno 27. domni LUDOVICI regni, Tolosæ publice: KAROLI vero imperii 8. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconcussa manere, manu propria subscripsimus, & anuli nostri impressione signari jussimus in Dei nomine feliciter. Amen. Signum domni Ludovici clementissimi Regis.

Confirmatio. 4. *Exstat in tabulario Gellonensi confirmatio istius præcepti a Ludovico VIII. Francorum Rege cum aliqua accessione facta, cujus hæc clausula:* Actum publice Silviniaci, præsente in eadem villa domino Papa ALEXANDRO, anno incarnati Verbi 1062. regni nostri 26. adstantibus in palatio nostro quorum apposita sunt nomina & signa. Signum Blesensium Comitis THEOBALDI Dapiferi nostri. Signum GUIDONIS Buticularii, signum MATTHAEI Camerarii. Data per manus HUGONIS Cancellarii & Episcopi Suessionensis.

SAN-

SANCTI ANGILBERTI ABBATIS CENTULENSIS IN GALLIA ELOGIUM HISTORICUM.

AN.CHR. 814 18. Febr.

I. Elogii hujus ratio, scriptores Vitæ sancti Angilberti.

1. ETSI *beati Angilberti res gestas e tenebris oblivionis eruere conati sint Auctores duo veteres; neuter tamen id plene & absolute adsecutus est. Utriusque hac de re lucubrationem infra exhibere est animus. Sed quia multa sunt apud eos vel omissa, vel obscura, vel dubia; visum est operæ pretium hic in antecessum præmittere antiquorum de Angilberto testimonia, eaque simul comparare: ut ejus veritas historiæ clarius elucescat. Quæ cum brevi observationum adnotationumve spatio comprehendi commode non possint, satius putavi ea redigere in Elogium historicum, quod instar commentarii hic appono.*

2. *Auctores duo sunt præcipui, qui de sancti Angilberti vita scripsere: unus* HARIULFUS, *Monachus primum Centulensis, dein Abbas Aldenborgensis tertius, ut lego in ipsius epitaphio ms. Is Chronicon Centulensis Abbatiæ libris quatuor edidit sub finem sæculi* 11. *egregium sane bonæ antiquitatis monumentum. Exstat in Spicilegii tomo* 4. *præter hiatus nonnullos, quorum aliquos subinde ex ms. codice supplebo, Hariulfi epitaphium relaturus in libro de viris illustribus nostris. Totus ejus liber secundus est de Angilberto Abbate, cujus translationes duas describit in libris tertio & quarto. Alter Vitæ scriptor est (ut puto)* ANSCHERUS *Abbas Centulensis: cujus Auctoris lucubrationem Joannes Bollandus mutilam vulgavit in suo Februario cum præclaris commentariis, eam identidem laudans sub nomine Hariulfi, non tam sua quam Pauli Petavii & Guillelmi Peirati conjectura. Ego vero potius Anschero tribuendam censeo. En conjecturæ meæ. Veri simile non est, Hariulfum bis scripsisse vitam sancti Angilberti. Anscherus eo tempore de miraculis viri sancti edidit libros tres, qui posteriori Vitæ in codicibus mss. subjiciuntur. Libri de miraculis Radulfo Remorum Archiepiscopo dicati sunt, liber de vita alteri cuipiam, quem* majestatis *nomine compellat: quod de Pontifice Romano interpretor. Auctor siquidem ipsum interrogat, qualiter Angilbertus* debeat tractari: utrum, velut hactenus gestum est, inter mortuos Fideles memoria illius teneatur: an juxta Scripturam dicentem: Memoria Justorum cum laudibus, anniversaria dies ejus in numero Sanctorum sollemniter celebretur. Et ut vestra, inquit, prudentia non ignoret, qualiter isdem vir in hac vita positus Domini præceptis se mancipaverit, de gestis Francorum & diversis opusculis Chronicarum colligentes actus ejus, vestræ majestati offerimus: ut per hæc noveritis, quoniam non inaniter, quin potius pro merito miraculis a Domino declaratur. *Hæc ergo scripta sunt tum, cum Angilbertus miracula patrabat. Id vero fieri cœptum est anno* 1110. *auctore Anschero in libro de ipsis miraculis, quem hujus Auctoris fetum esse constat. Angilberti canonizationem (quam vocant) obtinere voluit Anscherus: ob id librum de miraculis obtulit Remensi Archiepiscopo, librum de vita summo Pontifici, quem* majestatis *nomine compellat: Ad quem ejusmodi negotia de canonizatione Sanctorum jam referri cœperant, consultu & permissu Metropolitani & Episcopi perficienda, ut apparet ex historia de relevatione corporis sancti Bertini Abbatis in Sæculi tertii parte* 1. *Denique si Anscherus Abbas librum de miraculis Remensi Archiepiscopo per se obtulit; non alium sine dubio auctorem adhibuit ad librum de vita componendum, qui Papæ offerendus erat. Adde quod Hariulfus majori cum delectu & judicio scribit, quam is qui alterius Vitæ conditor est, quem Anscherum in consequentibus appellabo. Præ Hariulfo &*

AN.CHR. 814 18.Febr. *Anscbero mentio erat de gestis Angilberti in vetusto libro de Abbatibus Centulensis Monasterii nunc deperdito, quem Gervinus Abbas Gorziæ invenit, teste Hariulfo.*

3. *Præter hos Auctores, Joannes de Capella Centulensis Monachus in Chronico Centulensi, quod* Eustachii Abbatis permissione anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo *composuit, agit etiam de sancto Angilberto; uti & Paulus Petavius in* Syntagmate de Nithardo, *Guillelmus Peiratus de Capella Regum Franciæ cap. 30. Menardus noster in Observationum ad Martyrologium lib. 2. Jacobus Malbrancus in lib. 2. de Morinis, & Ignatius Josephus in lib. 2. historiæ Abbavillanæ. De Monasterii Centulensis origine dictum est ad Vitam sancti Richarii Abbatis in Sæculo 2.*

II. Angilberti nomen duplex, parentes & patria, educatio.

4. ANGILBERTUS *seu* Anghilbertus, Engilbertusve, *adsciticio nomine* HOMERUS, *claro apud Francos palatinorum genere exortus est. Ipsius genus illustre probant tum singularis familiaritas cum Carolo Magno, tum copula cum Berta ipsius Caroli filia, tum denique præclara reipublicæ munera, quæ gessit. Ignota utriusque parentis nomina: idque solum nobis de aliis ejus propinquis superest, quod Nithardus ejus filius scriptum reliquit in historiæ lib. 4. ubi de Angilberto.* Fuit hic vir ortus eo in tempore haud ignotæ familiæ. MADHELGAUDUS autem, RICHARDUS, & hic, ex una progenie fuere, & apud Magnum Karolum merito magni habebantur. *Is mihi videtur esse* Madelgaudus, *qui una cum Magenardo Episcopo Missus anno secundo Caroli Magni designatus est* in Genomannico, Hoxonensi *, *aliisque adjacentibus Neustriæ pagis.* Richardus *vero* Comes, *qui una cum Vvilleberto Rotomagensi ann. 795. in libro de vita Ludovici Augusti. Ex quibus conjectura est, Angilbertum origine Neustrasium fuisse. Huic nomen (ut dixi) adsciticium fuit* HOMERUS, *quo nomine eum passim laudat Alcuinus, Theodulfus, & si qui alii. Eodem vocabulo Grimoaldum Ludovici Augusti Capellanum effecit Vvalafridus Strabus in carmine, quod apud Henricum Canisium exstat in tomi 6. pag. 622.*

* l. Hoxomensi

5 *Eumdem in aula Caroli educatum fuisse legimus in quadam Hadriani Papæ epistola ad Carolum pro Synodo Nicæna secunda, seu pro imaginibus, in qua laudat Pontifex* Engilbertum, qui pene, *inquit*, ab ipsis infantiæ rudimentis in palatio vestro enutritus est. *Anscberus in Vita posteriori scribit, Angilbertum in aula Pippini Regis* palatinis atque regalibus negotiis implicatum *degisse. Malim in aula Caroli, ut satis Hadriani verba innuunt. Neque enim Pippino regnante Angilbertus ejus erat ætatis, qui palatina tractare negotia posset. Certe Alcuinus eum solet* filium *appellare, non aliam ob causam, quam quod longe senior ipso erat: quod secus foret, si Pippini principatu jam vir, & tractandis reipublicæ negotiis idoneus fuisset Angilbertus.*

III. Connubium cum Berta, an post susceptum sacerdotium, qui liberi.

6. *Bertam Caroli Magni filiam, Angilberti amore captam persuasisse patri, ut sibi cum eo nubere liceret, idque obtinuisse legitur in Angilberti posteriori Vita. Joannis Bollandi animum mire distraxit hic locus. Videbat homo perspicacissimus, ejusmodi conjugii nullam apud veteres fieri mentionem ante Hariulfi ætatem, qui vixit post annos ab Angilberto trecentos. Bertam Caroli filiam tertio loco, id est post Pippinum & Rotrudem, genitam ex Hildegarde, quæ non nisi anno 772. desponsata Carolo est, vix fuisse nubilem ante annum 792. quo Angilbertus jam Centulæ Monachus erat. Videbat, inquam, Angilbertum passim laudari ab Alcuino, nonnumquam etiam ab Hadriano Papa & Eginhardo, immo & a Carolo Rege: nec usquam tamen Caroli* generum *appellari. Ad hæc, Carolum, teste Eginhardo in ipsius Vita, adeo filias suas adamasse*, ut nullam earum cuiquam, aut suorum, aut

aut exterorum, nuptum dare voluerit : sed omnes secum usque ad obitum suum in domo sua retinuerit, dicens se earum contubernio carere non posse : ac propter hoc, licet alias felix, adversæ fortunæ malignitatem expertus sit : quod tamen ita dissimulavit, ac si de iis numquam alicujus probri suspicio vel fama exorta fuisset. *Atqui ex adverso Nithardum, cui fidem negare nefas, testari de Angilberto, quod* ex ejusdem magni Regis filia Berchta se fratremque suum Harnidum genuerit. *Hæc, inquam, advertebat Bollandus, eaque modeste urget, professus se nolle traditionem Centulensium convellere, aut sancti Angilberti Vitam refutare, neque vero quid fœdum de regia virgine, deque illustri palatino ac Sacerdote suspicari: sed tantum ea quæ animo scrupulum movebant exponere. Sane hæc magnam habent difficultatem. Nam ut cetera dissimulem quæ facile solvi possunt; Eginbardi testimonium, viri gravis ac testis rerum oculati, vix commode explicari potest, nisi dicas, Carolum si quam alicui suorum filiam suam nuptum locarit, non passum esse, ut in domum sponsi migraret, sed eam secum retinuisse; aut Angilbertum non sollemni, sed secreto cum Berta matrimonio fuisse conjunctum. Omnem enim illicitæ copulæ suspicionem diluere videtur Angilberti perpetua & constans cum Carolo necessitudo & familiaritas, incorrupta ejus fama & existimatio apud omnes, insignes legationes Romam, aliæque præclaræ dignitates ipsi concessæ. Siquidem vix in animum inducere quis potest, Carolum, virum prudentem ac sapientem, ut filiæ probrum dissimulare potuerit, tantum honoris & amicitiæ contulisse homini, qui familiæ suæ istam labem intulisset. Denique si ipsius Eginhardi uxor Imma fuit Caroli filia, Carolo probante ducta, uti multa certe persuadent; quis miretur nullam de Angilberti cum Berta connubio fieri mentionem ab Eginbardo, qui ne uxorem quidem suam inter filias Caroli recensuit? Fabula, inquis, Chronographi Lauresbamensis. Et tamen Lotharium, Ludovici Augusti filium,* nepotem *suum non obscure vocat Eginbardus, cum ait in epistola* 34. *ad Lotharium :* Quapropter admonendum censui neptitatem tuam, ut per prudentiam vobis a Deo concessam caveatis periculum vestrum. *Si Lotharius Eginbardi nepos; ergo propter uxorem : quæ proinde Caroli filia fuerit. Et tamen, ut dixi, Eginbardus uxorem suam Immam (sic eam ipse vocat in litteris suis) nusquam inter Caroli filias recenset. Quid mirum, si Angilberti cum Berta connubium, qui ipse suum, prætermisit? Neque vero huc officiunt reliqua dubia a Bollando proposita. Rotrudis Caroli filia natu major Constantino Græcorum Imperatori desponsata est anno* 781. *ut in veterrimis Francorum Annalibus legitur. Quidni Berta ipsam proxime sequens Angilberto desponsari potuit aliquot post annis? Certe Hildegardis utriusque mater Carolo nupserat ante annum* 770. *At quo anno, inquis, Berta nupsit Angilberto? Existimo id factum vix ante annum* 787. *quo fere anno cum* Carolus junior, *Caroli Magni filius, Offæ Merciorum Regis filiam in conjugium postularet, non adquievit Offa,* nisi Berta filia Caroli Magni *suo* filio nuptui traderetur, *ut in Chronici Fontanellensis cap.* 15. *in editis legimus. Etsi vero Bertam Offæ negavit Carolus, hinc tamen argumentum capio, eam necdum Angilberto copulatam fuisse, aut saltem Offam id ignorasse. Postremo in epistola Hadriani ad Carolum Magnum, non decuit forsan Angilbertum Regis generum dici, propterea quod inæqualis erat conditionis : & Alcuini epistolæ ad Angilbertum, aut nondum uxorato, aut jam Monacho & Abbati directæ sunt. Hæc ut in lubrico loco.*

7. *Aliud nobis negotium facessit posterioris Vitæ scriptor, cum ait, Angilbertum jam Sacerdotem Bertam duxisse in matrimonium. Verum hujus auctoris sententia tanti non est, ut in ea excutienda longum funem trahamus. Cum enim inaudita sit hæc res, sacris canonibus repugnans, & a nemine nonnisi post annos trecentos scripta, immo ab Hariulfo prioris Vitæ conditore graviori tum prætermissa; æquum est ab ea nota vindicare Carolum, qui canonum studiosissimus erat, ut patet tum ex ipsius ad Leonem Papam litteris, quibus eum ad servandos canones hortatur; tum ex epistola ad Offam Anglorum Regem, cui Presbyterum Scottum, propterea quod violatæ quadragesimalis abstinentiæ reus dicebatur, judi-*

AN.CHR. 814 18. Febr.

AN.CHR. 814 18. Febr. *candum remittit*, ut ibi, *inquit*, judicetur, unde exstitit. Nam ibi quoque sanctæ Dei Ecclesiæ puritas in moribus, & firmitas in fide, & honestas in conversatione secundum canonicam sanctionem observari debebit, ut sit una, perfecta, & immaculata columba. *Quanto minus tulisset Sacerdotem ad nuptias convolare? quod ne quidem Græcis unquam post susceptum gradum licuit. Atqui videre mihi videor causam, ob quam prædictus auctor in errorem impegit. Legebat Angilbertum Caroli Capellanum fuisse. Non putavit hanc dignitatem ipsi concessam post monachatum, qui status removet homines a sæculi negotiis, & præcipue Angilbertum, qui regiæ copulæ ceterisve palatii honoribus nuntium remiserat. Judicavit ergo Angilbertum fuisse Capellanum, ac proinde Sacerdotem, ante contractum matrimonium. Siquidem probante ac sequente Berta uxore Centulam sese receperat conjugatus. At quid hac de re sentiendum sit, in sequenti capite explicabo.*

8. *Quid liberorum tulerit ex conjuge Angilbertus, tradit Nithardus utriusque filius in historiæ lib. 4. agens de Angilberto,* qui ex ejusdem, *inquit*, magni Regis filia, nomine Berchta, HARNIDUM fratrem meum & me NITHARDUM genuit: *quæ aliaque Nithardi verba referuntur ab Anschero Abbate, posterioris Angilberti Vitæ scriptore. Nithardus iste an idem sit cum Nithardo Prumiensi Monacho, quem Lupus Ferrariensis Abbas laudat in epistolis 55. & 72. disquirendum infra, ubi de sancto Ansbaldo Abbate Prumiensi. Sunt qui prædictis duobus Angilberti filiis tertium adjungant* HARDUINUM *: qui aliis non immerito idem fuisse videtur cum Harnido, qui dictus sit Harduinus vitio librariorum.*

IV. Dignitates ante monachatum, secessus in Monasterium, dubium de Bertæ vita religiosa.

9. *Quas dignitates in aula gesserit Angilbertus sæcularis, opportunum fuerit hoc loco explicare.* Primicerium Palatii *Pippini Regis fuisse constat ex Alcuini epistola 42. & (si Hariulfo & Anschero credimus) etiam* maritimæ Franciæ Ducem. *Non adsentior Petavio & Bollando, qui Alcuini epistolam, non de Pippino Italiæ Rege Caroli Magni filio, sed de Pippino Rege ipsius Caroli patre interpretandam putant: tum quia regnante Pippino Alcuinus nondum ferulæ subductus erat, qui nonnisi Egberto Eboracensi Pontifice mortuo (mortuus autem est anno 766. 14. Kal. Decembris, id est non integro biennio ante Pippinum) scholis Eboracensibus præfectus est: tum quia si tempore Pippini Regis Angilbertus ad primam palatii dignitatem maturus exstitisset, senior, aut certe non inferior ætate fuisset Alcuino, qui tamen eum* filium *in ea epistola & in aliis vocat: tum denique quia hæc epistola directa videtur Angilberto in Italia exsistenti, utpote cui portitorem litterarum (scilicet Folradum Presbyterum, de quo etiam epistola sequens) Romam proficiscentem commendat, per quem Sanctorum reliquias sibi transmitti rogat. Epistolæ hujus inscriptio & exordium tale est*: Fideli amico & venerabili ANGELBERTO humilis Levita ALBINUS salutem. Memor condictæ inter nos amicitiæ has litteras vobis dirigere præsumsi, deprecans, ut benigne harum portitorem litterarum suscipere dignemini, & peregrinationis illius viis dominum PIPPINUM Regem subvenire deprecemini: *& infra*: Insuper, charissime frater, devotissime deflagito, ut dona dulcissima & mihi multum necessaria, id est Sanctorum reliquias mihi vel aliquas transmittere cures: *tum in fine*: Floreas fili virtutum coronis, *&c. denique in titulo epistolæ*: Ad Angelbertum Primicerium palatii Pippini Regis *Amicitia hæc inter Alcuinum & Angilbertum, non nisi post Alcuini in Galliam adventum* condicta *fuisse videtur. Alcuinum bis minimum in Gallia mansisse dicemus inferius in ipsius Vita: nimirum ab anno 780. in aliquot annos, quibus Carolo adhæsit; & ab anno 792. in reliquum ætatis. Prima vice in aula familiaritatem & amicitiam contraxit cum Angilberto, quem Carolus Pippini filii sui anno 781. Regis in Italia coronati* Primicerium palatii, *hoc est primum Consiliarium constituit. Hoc officium gessit per annos aliquot: cui successor datus Adalbardus, postea Corbejensis Abbas. Angilbertum in Italia fuisse, Alcuinum vero in Gallia eo tempore, quo Carolus in expeditio-*

ditione Saxonica occupatus erat, patet ex Alcuini epistola 93. *ad Damœtam, in qua hæc verba* : Ego pene quasi orbatus filiis remaneo domi. Damœta Saxoniam, Homerus Italiam, Candidus Britanniam recessit. *Cujus rei gratia in Saxoniam profectus esset Damœta, indicant superiora verba* : Valde sollicitus sum de itinere profectionis tuæ in hostem, quia plurima solent in talibus evenire pericula rebus : *& in fine Deum precatur, ut David* dilectum suum & vos omnes victores cum gaudio reducat in patriam. *David Carolus Magnus, Homerus Angilbertus, Damœta Ricolfus intelligendus est. Ricolfus porro adhuc tum Diaconus erat, necdum Archiepiscopus Moguntinus: quo in munere Lullo successit sub finem anni* 787. *Expeditio hæc contigit anno* 782. *aut alterutro duorum sequentium, quibus Carolus in Saxoniam cum exercitu contendit. Ergo eo tempore Angilbertus, non in Gallia, sed in Italia morabatur, in aula videlicet Pippini Regis.* AN.CHR. 814 18. Febr.

10. *Præterea* maritimæ Franciæ Dux *appellatur Angilbertus ab Hariulfo & Anscbero, qui nomine* Franciæ maritimæ *pagum Bononiensem aliosque Oceano Britannico adjacentes intelligunt. Interpolator Vitæ sancti Richarii* Ducatum maritimæ Franciæ a fluvio Scalda usque ad Sequanam *protendit. Anscherus addit, Danos per id tempus effusos in illam oram, divinitus subactos ac internecione deletos ab Angilberto fuisse, voto ab eo facto,* se statim post victoriam vestem monasticam induturum. *De hac Danorum impressione silent veteres Francorum Annales : & si quidem vera est hæc Angilberti victoria, contigit post ipsius ex Italia reditum circiter annum* 787. *quo Bertæ jam copulatus erat.*

11. *Deinde circiter annum* 790. *secessit in Monasterium Centulense, ubi post solitam probationem Monachus factus est sub Symphoriano Abbate. Duplicem hujus secessus causam adfert Anscherus, morbum, & victoriam de Danis. De hoc secessu ipse agit in carmine, quod inter Alcuini poematia est ordine* 177. *ita sanctum Richarium appellans* :

Tu prior in gremium mundi de fluctibus almum
  Dante tuum Christo me miserum tuleras.
Nutristi & tenerum sacro me fonte salutis,
  Os fragile instituens cantibus egregiis.
Te quapropter amo totis, Pater optime, votis,
  Exoptans ut me tu quoque semper ames.
Perfice quod de me cœpisti mente benigna,
  Atque tuum famulum redde tuo Domino.

Cum se dicit tenerum *Centulam accessisse, id non intelligit habita ratione ætatis, sed vitæ spiritalis, quæ* sacro lacte *doctrinæ cælestis principio fovenda est, uti Paulus Corinthiis loquitur. Hujus secessus hortatores duos habuit Angilbertus, Alcuinum scilicet & Adalbardum Abbatem Corbejensem, uti fidem facit Alcuinus ipse in epistola* 107. *ad Antonium, quod alterum Adalbardi nomen erat. Videbat Alcuinus Homerum seu Angilbertum spectaculis theatricis delectari, doluitque id ab discipulo suo committi contra severitatem Christianæ pietatis. Angilbertum hac de re corripuit : cunctabundum rursus ab Adalbardo commoneri postulat. Alcuini verba hæc sunt in epistola* 107. Vereor ne Homerus irascatur contra chartam prohibentem spectacula & diabolica figmenta, quæ omnes sanctæ Scripturæ prohibent, in tantum, ut legebam sanctum dicere Augustinum : Nescit homo qui histriones, & mimos, & saltatores introducit in domum suam, quam magna eos immundorum sequitur turba spirituum. Sed absit ut in domo Christiana diabolus habeat potestatem. Olim tibi de his scripsi, optans salutem charissimi filii toto cordis affectu, volens per te fieri, quod per me non posse fieri agnovi. Tuus vero affectus, fili charissime, congaudeat in servitio Dei & in salute fraterna : ut tibi ex profectu aliorum merces adcrescat meritorum. *Hinc intelligimus, quæ piorum hominum eo tempore mens fuerit de theatricis illis spectaculis, quæ ne quidem in homine curiali ferre poterant. Homerus vero Alcuini & Adalbardi piis monitionibus cessit, & nuntium his pompis ac sæculo remisit. Confer num.* 29. *infra.*

AN.CHR. 814. 18.Febr.

12. *An Berta cum marito Centulam se receperit, sicuti tradit Anscherus, inquirendum hoc loco est. Audiendus Anscherus in Vita cap.* 4. Sic nempe Angilbertus a Rege digrediens Centulam revertitur: & contemto pomposæ dignitatis fastigio, primo omnium sponsam suam nobilissimam Bertam, sacro velamine consecratam, loco congruenti intra idem Cœnobium Centulense composuit, sacris vigiliis & devotis jejuniis divinisque canticis cum multo fervore insistentem: quo peracto, in cœtu Monachorum Angilbertus solo prosternitur, & perfusus lacrymis exorat humiliter, ut sacræ conversationis habitum accipere mereretur, &c. *Brevius Joannes de Capella in Chronico Centulensi:* Sanctus Angilbertus ex consensu uxoris suæ & Caroli Magni factus est Religiosus in Cœnobio Centulensi: & Berta ejus uxor Monialis & Reclusa in eodem Monasterio. *Hariulfus de Bertæ secessu silet. Sane Sanctimoniales feminas suscepto velo in adjunctis Monasterio ædibus (quod in aliis Monasteriis passim ævo illo frequentatum) aut certe in privatis vixisse constat ex libro primo de miraculis sancti Richarii Abbatis cap.* 16. *ubi agitur de quadam femina conjugata oculorum lumine privata*, quæ deprecata est virum suum ut eam relinqueret, licentiamque daret velum suo capiti imponere, adfirmans se per visionem monitam, ut in Monasterio sancti Richarii apud sanctam Mariam acciperet velum capitis more Monialium; & ut ab ipso deinceps aleretur victu eleemosynario humiliter postulavit: quod ut ille audivit, consensit. Ipsa a suis adducta ad basilicam sanctæ Mariæ, ut ipsa petierat jam dictum habitum suscepit. Cum vero in ipsa die reverteretur, *&c. & in lib.* 2. *cap.* 4. *de contracta, quæ recepta sanitate* usque hodie, *inquit auctor sæculi noni*, visitat orationes (*forte* oratorium) frequenter illius, ferens velum capitis instar Monialium. *Quibus in locis tria observanda: nempe mulieres illas castitatem vovisse, velum suscepisse instar Sanctimonialium; & plerasque vixisse in ædibus suis privatis, ut feminas devotas: quibus Herardus Turonensis Episcopus in capitul.* 37. *vetat ne velum rejiciant*, licet in domibus propriis vestes mutarint. *Ejusmodi feminæ aliquando etiam degebant in palatiis Regum: qualis erat Hundrudis Anglicana matrona, ad quam Alcuinus epistolam* 89. *inscribit in hunc modum:* Deo devotæ feminæ Hundrudæ: *quam monet*, ut in palatio Regis regularis vitæ devotio in ipsius videatur conversatione. *Hinc fit, ut mirum non sit, quod etiamsi Berta eam vitæ formam Centulæ professa sit, in palatium tamen patris aliquando redierit. At mirum, si cum religioso velo sæculares pompas retinere potuerit. Et tamen in poemate quodam de Caroli Magni adventu ad Leonem Papam, quod Alcuino tribuitur, de toto Regis comitatu agens Auctor, ita de Berta canit post Rhodrudem.*

Proxima BERTA inter, multis sociata puellis,
Voce virile, animo, habitu, vultuque corusco,
Os, mores, oculos, imitantia pectora patris
Fert; caput aurato diademate cingitur almum:
Aurea se niveis commiscent fila capillis.
Lactea quippe ferunt pretiosam colla murinam;
Ornatur vestis variis pretiosa lapillis,
Ordine gemmarum numerosa luce coruscat.
Bractea chrysolitis ornantur tegmina gemmis,

Hæc longe absunt a religiosæ feminæ habitu: cum pro velo diadema, pro modestis devotæ vestibus totus mundus muliebris, qualis regiam prolem decebat, Bertæ tribuatur. Intererat etiam huic pompæ GISLA *seu* Gisala, *tertia Caroli filia, tametsi jam erat Sanctimonialis: at ipsius ornatum longe alium describit idem Poeta his aliisque versibus.*

GISALA post istas sequitur, candore coruscans,
Virgineo comitata choro: micat aurea proles.
Tecta melocineo fulgescit femina amictu:
Mollia purpureis rutilant velamina filis.

En Sanctimonialis insignia, virgineus comitatus, velamina seu velum, purpureis filis

lis *rutilans*, *tametsi* flammeum *quondam sponsarum erat. Nulla istic mentio diadematis aurei, lapillorum, gemmarumve, aut bracteorum indumentorum, quibus Berta ornata fuisse perhibetur. Porro id accidit sub finem anni octingentesimi, cum fere ante decennium Angilbertus Centulam se recepisset. Huc etiam trahi possent versus Theodulfi Aurelianensis Episcopi ad Carolum in lib. 3 carmine 1. ubi simili fere modo Bertam describit anno 796. An vero hæc devotæ ac reclusæ feminæ competere possint, aliis æstimandum relinquo. Eginbardus in Vita Caroli auctor est, quatuor tantum ejus liberos, Carolum scilicet, Pippinum, & Rotrudem ante patrem decessisse: supervixit proinde Berta, cujus obitus in Necrologio Dionysiano & Argentogilensi adscribitur his verbis:* 5. Idus Martii Berta filia Karoli Imperatoris, quæ dedit Superiorem-curtem. *Lege caput primum libri tertii de miraculis sancti Dionysii in Sæculi 3. parte 2. Forsan post patris obitum Centulam secessit, cum Caroli filiæ ob sinistram famam e palatio exire jussæ sunt a Ludovico Augusto, qui eas* incessanter, *teste Nitbardo*, ad sua Monasteria abire præcepit.

AN.CHR. 814 18. Febr.

V. Sacerdotium, Abbatiale munus, legationes.

13. *An Sacerdos fuerit Angilbertus, dubium esse potest. Etsi enim* Ministrum capellæ *regiæ ipsum vocat Hadrianus Papa; non tamen continuo Sacerdotii gradu insignitus dicendus est, sive Hadriani epistolam de Archicapellano, sive de secundi ordinis Capellano interpreteris. Testis ea de re Hincmarus in Opusculo* 14. *de ordine palatii ex libro Adalbardi Abbatis Corbejensis: nam in istius Opusculi cap.* 14. *agens de Apocrisiario, hæc inter alia effatur.* Aliquando per Episcopos, aliquando vero per Diaconos apostolica Sedes hoc officio fungebatur .·.·. Et in his cisalpinis regionibus, postquam HLudowicus prædicatione beati Remigii ad Christum conversus .·.· exstitit, per successiones Regum sancti Episcopi ex suis sedibus & tempore competenti palatium visitantes, vicissim hanc administrationem disposuerunt. A tempore vero Pippini & Caroli interdum per Presbyteros, interdum per Episcopos regia voluntate atque episcopali consensu; (interdum) per Diaconos vel Presbyteros magis quam per Episcopos hoc officium exsecutum exstitit. Apocrisiarius autem, *uti ipse in capite* 16. *subdit, is erat*, quem nostrates Capellanum vel palatii custodem appellant: *qui* omnem clerum palatii sub cura & dispositione sua regebat. *Non ergo ex Capellani dignitate recte inferas, Angilbertum fuisse Sacerdotem: siquidem eo tempore quidam Capellani erant solum Diaconi. Neque etiam id colligi ex Abbatiali dignitate potest: nam & Paschasius Radbertus Corbejensis Abbas, & plures alii Abbates, Sacerdotalis Ordinis expertes erant. Denique in Alcuini epistolis, ubi frequens Angilberti mentio*, Presbyter *nusquam appellatur: quam tamen appellationem Alcuinus in primis exprimere solet. Atque ut Sacerdos fuerit vir sanctus, non tamen ad eum gradum promotus fuisse dicendus est ante monasticam professionem, quidquid in contrarium dicat Anscherus, ratus forsan (quod verum non est) Capellanum Regis nullum fuisse, nisi Sacerdotem.*

14. *Symphoriano Abbate mortuo, Angilbertus communibus Monachorum votis, probante Carolo Rege, dignitatem iniit. Id factum puto anno* 793. *tertio fere anno ab ingressu Monasterii. Argumentum sumo ex eo, quod in ea legatione, quam anno* 792. *aggressus est Romam, ut Felicem Orgellitanum Episcopum hæreseos Ratisponæ convictum deduceret* ad præsentiam Hadriani Papæ, *nondum* Abbas *appellatur; sed nudo nomine* Angilbertus: *anno vero* 794. *in alia legatione ad ipsum Hadrianum in causa septimæ Synodi, cum Hadrianus* Engilbertum Abbatem *vocat.*

15. *Quippe tres lego illustris viri legationes Romanas, quas omnes exsecutus est jam Monachus. Prima in causa Felicis anno* 792. *ut jam dictum est. Annales Loiseliani ad eum annum.* Hæresis Feliciana primum audita, & in *Reganesburg* primo condemnata est: quem Angilbertus ad præsentiam Adriani Apo-

AN.CHR. 814 18. Febr. Apostolici adduxit. *Ita Vita Caroli auctore incerto, & alia auctore Monacho Ecolismensi: quibus totidem verbis concordat Regino in Chronico. Secunda legatio contigit anno* 794. *quo Carolus habito Francofurti Concilio libros quatuor adversus septimam Synodum de colendis imaginibus editos ad Hadrianum Papam misit per Angilbertum, per quem Hadrianus Carolo rescripsit epistolam haec verba continentem.* Praeterea directum a vestra clementissima praecelsa regali potentia suscepimus fidelem familiarem vestrum, videlicet ENGILBERTUM Abbatem & Ministrum capellae, qui paene ab ipsis infantiae rudimentis in palatio vestro enutritus est, & in omnibus consiliis vestris receptus: ut ideo sicut a vobis in omni familiaritate recipitur, ita & a nobis reciperetur, & condecenter honoraretur. Unde pro nimio amore quem erga vestram mellifluam gerimus regalem excellentiam, sicut misistis, cum nimio amore dulcedinis eximiae eum suscipientes, prout voluit, & qualiter voluit, cum magna familiaritate nobis enarrantem aure placabili & benigna eum suscepimus, & quasi vestra corporali excellentia nobis narrante, nostrum ei patientius credidimus consilium, ad profectum sanctae nostrae Romanae Ecclesiae, & vestrae a Deo protectae potentiae exaltationem. Inter quae edidit nobis capitulare adversus Synodum, quae pro sacrarum imaginum erectione in Nicaea acta est. Unde pro vestra melliflua regali dilectione per unumquodque capitulum responsum reddidimus. *Ex quibus patet, quo in loco apud Carolum Magnum fuerit venerabilis Abbas: cui Romam abeunti Alcuinus nomine suo commendatorias ad Hadrianum Papam dedit litteras, quae apud Chesnium ordine* 63. *habentur. De tertia legatione ita scribit Eginhardus.* Anno 796. Romae Adriano defuncto Leo Pontificatum suscepit, & mox per legatos suos claves confessionis sancti Petri ac vexillum Romanae urbis cum aliis muneribus Regi misit: rogavitque ut aliquem de suis Optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subjectionem per sacramenta firmaret. Missus est ad hoc ENGILBERTUS Abbas Monasterii sancti Richarii: per quem etiam tunc ad sanctum Petrum magnam partem thesauri, quem Ericus Dux Forojuliensis spoliata Hunnorum regia, quae Ringus vocatur, eodem anno de Pannonia Regi detulerat, misit. *Idem legitur in aliis Annalibus Francorum. Quid praeterea Romam proficiscenti in mandatis dederit Carolus, exponit Alcuini epistola* 83. *ipsius Caroli nomine* Homero auriculario *porrecta, in qua haec verba:* Divina regente misericordia iterum & prospere te adducente ad domnum Apostolicum Patrem nostrum, admoneas eum diligenter de omni honestate vitae suae, & praecipue de sanctorum observatione canonum, de pia sanctae Dei Ecclesiae gubernatione, secundum opportunitatem conlationis inter vos & animi illius convenientiam. *Ut vir fuerit maxime disertus, doctus sapiensque necesse est, cui talia mandata a sapientissimo Rege ad supremum Ecclesiae Pastorem perferenda committerentur. Carolus insuper in epistola* 84. *ad Leonem Papam,* ANGILBERTUM, *inquit,* manualem vestrae familiaritatis vestrae direximus sanctitati: quem prius, sicut promisimus per religiosos viros Campolum & Anastasium, beatissimo Patri nostro, praedecessori vestro dirigere curavimus .·. illique omnia injunximus, quae vel nobis voluntaria, vel vobis necessaria esse videbantur: ut ex conlatione mutua conferatis, quidquid ad exaltationem sanctae Dei Ecclesiae, vel ad stabilitatem honoris vestri, vel Patriciatus nostri firmitatem necessarium intelligeretur. *Non poterat cuiquam contingere honorificentior provincia. Eidem etiam Alcuinus in manus dedit epistolam* 92. ad dulcissimum filium Homerum *pro reliquiis Sanctorum, tum epistolas* 72. *&* 73. *ad Leonem Papam ad Paulinum Forojuliensem Patriarcham: in quibus Angilbertum* carissimum filium *vocat. De hac legatione interpretandus est locus Theodulfi Aurelianensis Episcopi in lib.* 3. *carmine* 1. *ad Carolum, in quo de recens adlatis Hunnorum gazis, deque illius gentis ad Christi Fidem nupera conversione agens, haec habet de Angilberto absente a curia ob legationem.*

Dul-

Dulce melos canerem tibi, ni absens, dulcis Homere,
Esses: sed quoniam es, hinc mea musa tacet.

VI. Officia & dignitates palatinæ post monachatum.

16. *Quas dignitates ante monachatum sustinuerit Angilbertus, superius dictum est: nunc quas gesserit Monachus Abbasque explicandum.* Auricularius & manualis *dicitur a Carolo in epistolis modo relatis*, & Minister capellæ *regiæ*, & in omnibus *Caroli* consiliis receptus *ab Hadriano*. Silentiarius *denique ab Anschero*.

17. Auricularii *mentio nulla in libro de ordine palatii, cujus fragmentum ex Adalbardo Corbejensi Abbate Hincmarus refert in Opusculo 14. Hanc dignitatem fuisse puto ex numero illorum Consiliariorum, qui* familiariter tam de statu Regni, quam de speciali cujuslibet persona *cum Rege secreto tractabant, teste Hincmaro in ejusdem Opusculi cap. 31. quales modo Consiliarios & Secretarios Regni appellamus. Sic ab intimis secretis & consiliis Carolo erat Angilbertus, cui in aurem secreta præcipue committebantur, unde forsan dictus* Auricularius.

18. *Quia vero, uti Hincmarus eo loco tradit, inter ejusmodi Consiliarios hæc erat lex*, ut quidquid inter se locuti fuissent, nullus sine consensu ipsorum cuilibet domestico suo, vel cuicumque alteri prodere debuisset; *hinc* Silentiarii *potuerunt dici: quod nomen ab Anschero tributum Angilberto est. Quamquam veri simile est, Anscherum primum, nulla forsan auctoritate, id tribuisse Angilberto ex imitatione Græcorum, apud quos* Silentiarii *dignitas magno in pretio est. Qua de re legenda est viri multigena eruditione præditi Caroli Fresni adnotatio in historiam Joannis Cinnami, ubi observat*, Silentium & Silentiarium, *Græcis* Σιλέντιον, *pro dissertatione seu collatione, immo & pro collationis loco sumi apud plerosque Scriptorum: (quale est illud vulgati Anastasii in Stephano Papa III.* in Silentio beati Petri Apostoli, *ut habetur in variis lectionibus editionis regiæ: ubi* Silentium *videtur esse quod alias Secretarium ecclesiæ dicitur:) & Silentiariorum dignitatem adeo illustrem fuisse, ut in Concilio Chalcedonensi Actione* I. θαυμασιωτάτων *epitheton iis tribuatur: & Damasus Papa in epistola ad Acholium testetur, nihil addi posse* ad meritum Rustici, cum habeat prærogativam officii sui, quod Silentiarius *esset* Gratiani Augusti. *Verum, ut dixi, hæc dignitatis appellatio maxime usitata apud Græcos, ex quorum imitatione Anscherus eam tribuisse Angilberto videtur: quo nomine ipsam Auricularii seu supremi Consiliarii dignitatem hic significari puto.*

19. Manuensis familiaritatis *Leonis cum Carolo Rege dicitur in epistola Caroli ad Leonem. Secretarius scilicet seu ab epistolis, quas Romanis Pontificibus aliisque summatibus Carolus scribebat. Huc pertinet Alcuini ad Carolum epigramma* 184.

Ad nos quippe tuus famulus veniebat Homerus,
Nuntia læta ferens, David, ab ore tuo.

Et in fine:

Hunc iterum puerum vestræ pietate remisi,
Serviat ut vobis carmine, corde, manu.

Cave tamen putes, eum summum Cancellarium fuisse: nulla enim diplomata ejus nomine subsignata & recognita leguntur. Anscherus in Vitæ posterioris cap. 7. notat, Centulæ ab Angilberto reposita fuisse instrumenta regii Notarii aurea, *quibus Angilbertus procul dubio quondam usus fuerat.*

20. *Denique teste Hadriano Papa*, Minister capellæ *regiæ erat, id est* primas Capellanorum *seu Archicapellanus, ut Anscherus interpretatur, & post eum Guillelmus Peiratus, Paulus Petavius, & Sancta-Marthani. Archicapellanum fuisse negant Bollandiani, rati eum fuisse unum de Capellanis regiis, non primum: tum quia nusquam hoc nomine appellatur ab Alcuino & aliis, tum quia in Archicapellani dignitate Fulrado Dionysiano Abbati successit Angilramnus Mettensis Episcopus, Angilramno Hildeboldus Coloniensis Antistes, ut constat ex Hincmari opusculo 14. qui Hildeboldus eam dignitatem retinuit post mortem Angilberti. Ex testimonio Hinc-*

AN.CHR. *Hincmari nihil certum confici potest. Non enim Hincmari consilium fuit, ut accuratum Archicapellanorum indicem exhiberet; sed tantum ut exempla quædam proponeret eorum, qui tempore Pippini, Caroli, & Ludovici hoc munere defuncti erant. Hunc vero indicem non esse absolutum & accuratum ex eo intelligitur, quod Hincmarus scribit in cap. 14. hanc dignitatem aliquando per Diaconos regnantibus Pippino & Carolo administratam fuisse: nec tamen in exemplis capite sequenti allatis ullum Diaconum profert. Et certe si* Minister capellæ *regiæ fuit Angilbertus, ut constat ex Hadriani epistola, non unum de inferiori ordine, sed summum fuisse admodum probabile est: tum quia apud Carolum Regem maxime in honore fuit: tum quia ad eam dignitatem pertinebant legationes, quas Angilbertus frequentes habuit. Denique ut quod hac de re sentio tandem exponam, existimo Archicapellani dignitatem per id tempus divisam in duas fuisse, in honorariam scilicet ad legationes obeundas, & in ordinariam ad regendum Clerum palatii & negotia ecclesiastica tractanda: & priorem quidem concessam Angilberto, Hildeboldo Archiepiscopo Coloniensi posteriorem: ut scilicet semper præsens esset qui causas ageret, qui palatinos Clericos regeret, qui benediceret cibos regiæ mensæ: nam id officii Archicapellano tribuit Theodulfus Aurelianensis Episcopus in lib. 3. carmine 1. his versibus.*

814 18. Febr.

Adsit Præsul ovans animo vultuque benigno,
Ora beata ferens, & pia corda gerens.
Quem sincera fides, quem tantus culminis ordo,
Pectus & innocuum Rex tibi, Christe, dicat.
Stet benedicturus Regis potumque cibumque.
Sumere quin etiam Rex velit, ille volet.

Sane & Angilramnum, & Hildeboldum in palatio assidue remorari volebat Carolus, ut constat ex Concilii Francofurtensis canone 56. Dixit etiam dominus Rex in eadem Synodo, se a Sede apostolica, Adriano Pontifice, licentiam habuisse, ut Angilramnum Archiepiscopum in suo palatio assidue haberet propter utilitates ecclesiasticas. Deprecatus est eamdem Synodum, ut eo modo sicut Angilramnum habuerat, ita etiam Hildeboldum habere debuisset. *Sic ergo res ecclesiasticas in palatio curabat post Angilramnum Hildeboldus, legationes Angilbertus, uterque Archicapellanus; ille ordinarius, hic honorarius. Hæ meæ conjecturæ, quas eruditorum hominum æstimationi subjicio.*

VII. Monasterii Centulensis instauratio, diplomata, census.

21. *An Monasterium Centulense plus debeat Richario conditori, quam Angilberto instauratori & amplificatori suo, vix statui potest. Quantum decoris & ornamenti hic loco addiderit, argumento sunt instrumentum & carmina ab ipso hac de re condita, quæ ex Hariulfo & Anschero infra exhibebo. Nam tres eo in loco erectæ basilicæ, ad quas per triangulare claustrum seu dormitorium iter continuum erat: in quibus Acœmetarum more perpetua jugisque psalmodia (Laudem perennem vocant) celebrabatur. In his aræ multæ, reliquiarum sacrarum & ornamentorum immensa supellex: quæ omnia vel contulit Angilbertus, vel Carolo donante promeruit. Monasterii novam fabricam aggressus videtur ab anno* 793. *quo creatus est Abbas. Ecclesiæ majoris dedicatio post tertiam legationem ex Italia anno (ut conjector) octingentesimo primo est facta per Episcopos duodecim; translata sanctorum Richarii, Caidoci, & Fricorii, alio nomine Hadriani, corpora in pretiosas thecas, quas versibus exornavit. Denique ne quid suæ in Richarium devotioni deesset, ejus Vitam per Alcuinum elegantiori stylo expoliri curavit, præcipiente Carolo Augusto, qui* pascha *anni* 800. apud sanctum Richarium celebravit, *teste Eginhardo in Annalibus. Hæc omnia tum propensa in Deum pietate, tum eximio adversus sanctum Richarium studio aggressus exsecutusque est. Sane quantum coluerit Richarium suum, docent nos versus ab ipso editi, qui inter Alcuini poemata exstant ordine* 177. *in hunc modum.*

Ser-

AN.CHR. 814 18. Febr.

Servulus ecce tuus, RICHARIUS inclite Pastor,
Hæc tibi construxit parvula tecta, Pater.
Semper honoris ero magno pietatis amore
Devotus vere cultor ubique tuus.
Tu prior in gremium mundi de fluctibus almum
Dante tuum Christo me miserum tuleras.
Nutristi & tenerum sacro me lacte salutis,
Os fragile instituens cantibus egregiis.
Te quapropter amo totis, Pater optime, votis,
Exoptans ut me tu quoque semper ames.
Perfice quod de me cœpisti mente benigna,
Atque tuum famulum redde tuo Domino.
Tu quoque virtutum meritis mihi, sancte Sacerdos
ELEGIUS, precibus auxiliare tuis.
Tu modo magna potes cælesti in sede per illum,
Te bona qui in terris plurima posse dedit.
O Patres sancti, o clarissima lumina mundi,
Spes vitæ & veniæ vos mihi certa salus.
Ante pedes vestros lachrymis perfusus amaris
Hic jaciens, vitæ crimina plango meæ.
Sæpius & feriens nimium rea pectora pugnis,
Et peccata pio confiteor Domino.
Vos mihi nunc misero mites estote patroni:
Criminibus veniam poscite, quæso, meis.
Magna reor vobis restat laus, gloria, merces:
Servulus ut vester in nece non pereat.
Quisque legat titulum, dicat precor ANGILBERTO:
Pauperis o miseri Christe memento tui.
Sit benedicta domus hæc per te, Christe, precamur,
Ut veniant servis hic tua dona tuis.

Hoc carmen integrum referre visum est ad probandam auctoris eximiam pietatem.

22. *Post hæc vir sanctus obtinuit a Carolo Magno, ut Monasterium Forestense *, constructum eo in loco, ubi sanctus Richarius supremos vitæ dies absolverat, a Centulensi avulsum, denuo ipsi perpetuo subderetur, uti discimus ex ms. fragmento, quod Hariulfi Chronographi exemplari cum Caroli diplomate subjectum est in hunc modum.* Postquam igitur memorabilis Angilbertus cum summa cordis diligentia locum restruxit, & non solum interiora, sed ejus etiam exteriora magno decore ornavit, & cum jam rite peractis omnibus in loci reædificatione laborare desiisset; accessit ad domnum Carolum magnum Regem, & petiit ut cellam Forestensem, quam sanctus Richarius primus inhabitarat & ædificaverat, quamque multis & magnis miraculorum signis ob ejusdem sancti merita Dominus illustrabat; sua regia auctoritate ad Abbatem Centulæ perpetim pertinere firmaret. Et ille qui multo majora dilectissimo viro & pro sua sanctitate jam venerando præstare promtissimus exsistebat, hoc quoque ejus postulatum libentissime indulsit. Nec sola concessione simplici contentus, regium scriptum inde fieri jussit ad posterorum notitiam servandum, quod nostris archivis adhuc integrum servatur. Hujus chartæ dictio talis est.

* Forest-monstier

Caroli Magni diploma.

„ CAROLUS gratia Dei Rex Francorum & Langobardorum, ac Pa-
„ tricius Romanorum. Quicquid enim ob amorem Domini nostri
„ JESU-CHRISTI & opportunitate servorum Dei ad loca Sanctorum be-
„ nivola deliberatione cedimus vel confirmamus, hoc nobis ad augmen-
„ tum mercedis seu stabilitatem regni nostri pertinere confidimus. Qua-
„ propter notum sit omnium fidelium nostrorum magnitudini, presen-

AN.CHR. 814 18.Febr. „ tium scilicet & futurorum, qualiter ANGHILBERTUS venerabilis „ Abbas ex Monasterio Centulo, quod est constructum in honore Domi- „ ni & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, ejusque sanctæ genitricis sem- „ per virginis MARIÆ & sancti Petri, ceterorumque omnium Apostolo- „ rum & multorum Sanctorum, in quo etiam sanctus Richarius præclarissi- „ mus Christi Confessor corpore requiescit, situm in pago Pontivo; ad „ notitiam serenitatis nostræ perduxit, eo quod ipse sanctus Richarius ad- „ huc in præsenti sæculo vivens, in ipsa silva quæ vocatur Forestis, pro- „ pe cisternam quæ est juxta locum nuncupante Argubium, in ipso pa- „ go Pontivo, sibi ad habitandum locum elegisset: & circa ipsam cister- „ nam bina vel terna bunuaria * secundum ejus petitionem a regali di- „ gnitate accepta, satis vile tugurium amatores servorum Dei ei ad mi- „ litandum omnipotenti Deo ædificare studuerunt, ibique divina vocatio- „ ne ex hoc mundo ad Dominum migrasset. Et non post multum tem- „ pus Fratres a præfato Monasterio Centulo tulerunt sacrum ejus corpus, „ & sepelierunt illud cum magna reverentia in prædicto Monasterio: per „ cujus merita, omnipotente Deo cooperante, in ipsa duo loca multa „ declarata sunt magnalia. Nam & sub unius Abbatis dominio multis „ temporibus una fuisset Fratrum concors in Dei laudibus digna conver- „ satio. Qua ex re petiit clementiam regni nostri, ut in amore Domini „ nostri JESU-CHRISTI & sancti Richarii, ceterorumque Sanctorum, „ pro augmento mercedis nostræ, ipsam cellam, in qua Deo sanctus Ri- „ charius militare studuit, per præceptum auctoritatis nostræ ad supra „ scriptum Monasterium Centulum, ubi ejus sacrum requescit corpus, „ plenissima deliberatione cedere & condonare deberemus. Cujus petitio- „ nem ejus servitio & meritis compellentibus denegare noluimus: sed „ pro honore & amore Domini & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, vel „ pro æterna remuneratione ita concessisse & in omnibus confirmare co- „ gnoscite. Statuentes ergo jubemus, quod perpetualiter circa memora- „ tum Monasterium Centulum jure firmissimo mansurum esse volumus, „ ut supra scriptus ANGHILBERTUS, suique in perpetuum successores, „ qui fuerint per tempora Rectores ipsius Monasterii, supradictam cel- „ lam Foreste cum omni ornatu ecclesiæ & omnibus rebus vel appendiciis „ seu adjacentiis suis, quicquid ad præsens juste & rationabiliter possidere „ videtur, aut inantea Domino tribuente ibidem additum vel delegatum „ cum justitia & æquitatis ordine fuerit; per hoc nostræ serenitatis, con- „ cessionis, atque confirmationis præceptum teneant atque possideant: ita „ ut a modo & deinceps laus Dei & concordia servorum Domini, pro „ mercede animæ nostræ, sub norma rectitudinis & unius Abbatis nomi- ne, nostris, Deo favente, futurisque temporibus perenniter maneat inconvulsum: quatinus melius delectet ipsos servos Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis & liberis seu cuncta domu nostra & pro stabilitate regni nostri jugiter Domini misericordiam exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & diuturnis temporibus melius conservetur; manu propria subter roborare decrevimus, & de anulo nostro sigillari jussimus. Signum CAROLI gloriosissimi Regis. ERANBALDUS relegi & subscripsi. Data 4. Kal. Maji anno 29. & 25. regni nostri. Actum Aquis palatio publico, in Dei nomine feliciter. Amen.

* l. bunuariis, &c.

23. *Hoc diploma, quod anno Christi 798. concessum est, duo nos docet: primo* Argubii *situm, de quo Alcuinus in hymno de sancto Richario.*

Tu fundasti Cœnobium
Loco prope Argubium:
Et aliud in Centulo,
Ambo perenni merito.

*In observationibus ad Vitam sancti Richarii conjectaveram, Argubium situm fuisse prope silvam Crisciacensem *, in qua condita Cella Forestensis. Conjecturam*

* de Cressi

ram meam probat hoc diploma, ubi legimus, quod sanctus Richarius in silva quæ vocatur Forestis, prope cisternam quæ est juxta locum nuncupante Argubium, in ipso pago Pontivo sibi ad habitandum elegerit. *At vero Forestense Monasterium * hactenus conspicitur non longe a dextra Somenæ ripa, inter Abbatis villam & oppidum sancti Walarici. Alterum notabile est, quod Carolus ad diploma hoc concedendum inductus sit Angilberti* servitio & meritis compellentibus. *Acceptis his litteris Forestense Monasterium Centulensi subditum mansit per longum tempus: ibique collocati tum Monachi, tum Canonici sub potestate Abbatis Centulensis: donec procedente tempore denuo in Abbatiæ titulum hæc Cella erecta est: quo in statu hactenus persistit, licet tenuissimi redditus sit, pauculis Monachis ibi residentibus, corruentibus ædificiis. In descriptione censuum Monasterii Centulensis ab Herico Abbate facta.* In Foresti cella habentur tres ecclesiæ, prima sanctæ Mariæ, secunda sancti Petri, tertia sancti Richarii: ubi sunt altaria auro argentoque parata quinque, *&c.* sunt ibi Canonici triginta, qui habent ad stipendia villas quatuor, *&c. in Chronici Centulensis lib. 3. cap. 3.*

AN.CHR. 814 18. Feb.

* Forest monstier

24. *Anno Christi octingentesimo Carolus, teste Eginbardo cum aliis*, sanctum Pascha apud sanctum Richarium celebravit. Inde iterum per littus maris agens, Rotomagum civitatem venit: ibique Sequana amne transmisso, Turonos ad sanctum Martinum orationis causa profectus est. Moratus ibi dies aliquot propter adversam Liutgardæ conjugis valetudinem, quæ ibidem & defuncta, & humata est; inde per Aurelianos ac Parisios Aquisgrani reversus est. Et mense Augusto inchoante Moguntiacum veniens, generalem conventum ibidem habuit, & iter in Italiam indixit, sub fi-„ nem anni profectus Romam. *Euntem Angilbertus Romam comitatus est, ut* „ *scribit Petavius, & a Leone Papa III privilegio obtinuit, ut totius Centulæ* „ *villæ (Petavii verba refero) curam ecclesiasticam solus haberet Abbas: nec quid-* „ *quam Episcopus Ambianicæ sedis de ecclesiis aut Clericis ejusdem loci constituere* „ *posset: idque* suggestione (*Privilegii verba ista sunt, teste Petavio)* fratris & „ coepiscopi nostri Ambianensium Antistiti Jesse, simulque Angilberti Ab-„ batis: quam quidem in præsentia gloriosi atque excellentissimi filii nostri „ Caroli (quem auctore Deo in defensionem & provectum sanctæ univer-„ salis Ecclesiæ in Augustum hodie sacravimus) nobis intimaverunt, *&c.* „ *sitque ibidem mentio Centulensis Monasterii*, nuper, *inquit*, restaurati *& in* „ *nobilem statum reducti. Hæc Petavius, qui in margine hæc addit: Quod* „ *privilegium Zacharias Diaconus regionarius, & sanctæ atque apostolicæ Roma-* „ *næ Ecclesiæ Bibliothecarius*, 8. Kal. Januarii, Indict. 9. *scripsit, recognovit* „ *& subscripsit. Quæ Petavii verbis huc refero, quod ejusmodi privilegium mihi videre non licuerit. Error est Ioannis de Capella, existimantis eo die & anno* privilegium mitræ, sandaliorum, anuli & aliorum pontificalium *etiam Angilberto ejusque successoribus concessum fuisse. Nondum enim illo ævo ejusmodi privilegia Abbatibus concedebantur, qua de re alias Deo dante fusius agam. Certe si usus sandaliorum & aliorum pontificalium ornamentorum penes Centulensem Abbatem fuisset sæculo* 11. *frustra Leo Papa nonus Gervino Abbati Romam accito* sandalia obtulisset, jubens ut his Gervinus uteretur: *neque* venerabilis Abbas ea ornamenta ex humilitate recusasse *diceretur apud Hariulfum in Chronici lib. 4. cap. 27.*

Caroli M. adventus Centulam.

Leonis P. privilegium.

25. *Quantus fuerit eo tempore census Monasterii Centulensis, declarat Herici post Angilbertum Abbatis* descriptio de thesauro & rebus seu vassallis sancti Richarii: *hæc magna ex parte habetur apud Hariulfum in lib. 3. cap. 3 sed tamen duo prætermisit Hariulfus, nempe enumerationem villarum a Monasterio pendentium, quas Ioannes de Capella recenset; & proventum ex oppido Centula, cujus proventus summam ex ms. codice & Ioanne Bollando huc refero.*

Descriptio censuum Monasterii.

IN ipsa Centula habentur mansiones hominum sæcularium duo millia quingenta: unaquæque persolvit denarios duodecim, pullos quatuor,

AN.CHR. 814 18. Febr. ova triginta. Servitium domini Abbatis & Fratrum semper debent, ubicumque necesse fuerit. Molendina quatuor: unde redditur annona permixta sexcenti modii *, porcos octo, aucas * duodecim. De mercato per hebdomadam 40. solidos: de commeatu per hebdomadam viginti solidos. Sunt ibi clibana tredecim, quæ reddunt unumquodque per annum decem solidos & panes trecentos, flatones * in Litaniis unumquodque triginta. Cura animarum in porticu sancti Michaelis deservit eleemosynis Fratrum, valens per annum quingentos solidos. Sepultura pauperum & advenarum in Nova-villa in sancto Albino reddit per annum centum solidos ad portam nobilium, ad faciendam inde eleemosynam. Eleemosyna Abbatis per unumquemque diem quinque solidos: pauperes quotidiani trecenti, viduæ centum quinquaginta; Clerici sexaginta. Mansorum unusquisque per annum solvit sextarium unum frumenti, similiter avenæ unum, & fabæ unum. De matrimoniis per annum viginti libras. Judicium forensium sexaginta octo libras per annum. Item ibidem vicus negotiantium omni anno pallium unum valens centum solidos. Vicus fabrorum cuncta persolvit ferramenta: valet per annum libras tres. Vicus scutariorum omnia voluminum indumenta tribuit, conficit, consuit: valet triginta solidos. Vicus sellariorum cunctas Abbati & Fratribus ibi degentibus obsoniat sellas. Vicus pistorum centum panes per hebdomadam. Vicus servientium per omnia liber est. Vicus sutorum cuncta famulorum & coquorum calceamenta tribuit. Vicus lanistarum omni anno quindecim sextarios sagiminis persolvit. Vicus fullonum cuncta Fratribus filtra administrat. Vicus pellificum cunctas Fratribus pelles conficit & consuit. Vicus vinitorum sexdecim sextarios vini, unumque olei persolvit per hebdomadam. Vicus cauponum unaquaque die triginta sextarios cervisiæ. Vicus militum centum & decem, unusquisque semper equum, scutum, gladium, lanceam, ceteraque arma exhibet. Capella nobilium solvit omni anno libras duodecim thuris & thymiamatis. Capellæ populi vulgaris quatuor, unaquæque solvit centum libras ceræ, incensi tres. Oblatio ad sepulcrum sancti Richarii valet omni hebdomada marcas ducentas, aut trecentas libras, præter alia donaria.

* Ioh. de Capella 120. modia bladi

* Boll. vaccas

* Cap. flannos seu tartas

26. *Hactenus egregium antiquitatis monumentum, quod hic recudere visum est in gratiam nostrorum. Præter ea Ioannes de Capella recenset centum & duas villas* per modum advocationis *ad idem Monasterium pertinentes in redditibus & proventibus, præter* centum & septem-decim villas seu oppida non declarata, per totidem Milites possessa per modum feudi a dicta ecclesia: ex quibus unusquisque tenebatur servire domino Abbati & conventui in armis & sollemniter, & maxime facere stagium suis sumptibus in festis Nativitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, & sollemnitatum beati Richarii, cum suis familiaribus, & toties quoties erant requisiti. *Hodie quoque subsistit non sine aliquo pristinæ dignitatis splendore Monasterium sub Congregatione nostra, subsistit & oppidum Centula: sed utrumque multum ab antiquo statu defecit.*

VIII. Angilberti reliqua facta, scripta per ipsum, & ad ipsum.

27. *De reliquis Angilberti gestis id solum novimus, quod Caroli Magni testamento anno* 811. *condito subscripsit post Episcopos & Abbates Fridogisum & Adalongum* ENGILBERTUS.

28. *Ad ipsius scripta quod attinet, etsi eum multa scripsisse veri simile sit, nihil tamen de eo nobis relictum est præter instrumentum ab ipso confectum de instauratione Monasterii sui, & præter versus quosdam tum superius relatos, tum inferius referendos, tum eos quos exhibet Andreas Chesnius in historiæ Francorum tomo* 2. *pag.* 646.

29. *Ad eum scriptæ exstant Alcuini quædam epistolæ, cum Alcuini, tum Caroli Magni nomine, nempe* 27. 42. 83. *&* 92. *Laudatur in epistolis* 15. 60. 63. 65. 72. 73. 84. *&* 93. *item in poematiis* 184. 201. 221. 222. *&* 270. *& in præfatione*

ne ad sancti Richarii Vitam. Theodulfus item Aurelianensis Episcopus carmen edidit ad Angilbertum, *quod est libri tertii tertium, de quo Jacobi Sirmondi judicium tale est*. Refertum est totum hoc Theodulfi carmen nominum mutationibus, quæ ab iis fortasse qui audiebant, intelligi poterant; nunc inextricabiles videntur. *Invehitur eo in loco Theodulfus in Poetam quemdam, quem Angilbertus mensæ suæ participem faciebat, hominem qui in bonas musas importune se inferens, eas commaculabat, & peritioribus quibusque silentium imponebat. Carmen incipit ab his versibus.* AN.CHR. 814 18. Feb.

Quid cycni faciunt, resonant dum talia corvi,
Et tectis strepitant carmina multa meis?
Nunc fallax simulat hominis rea pica loquelam;
Despiciens volucres, fercula sacra, sedet.
Psittacus & varias imitatur voce camœnas,
Commaculans musas, vatis HOMERE, tuas.
Mergulus atque Niger Ligeri piscator in undis,
Brigenses silvas nunc habitare solet.

Poetam hunc passim Corvum & Corvinianum *a nigro colore vocat, contra quem Scottum quemdam infensum ita inducit.*

Scottulus accinctus gladio te spectat acuto,
Perforet ut pectus, Corviniane, tuum.
Non timet hic corvos, volucri nec parceret ulli,
Si modo Damœtam speret abesse procul.
Non pius est Scottus noster, Damœta poeta.
Vertitur in luctum ludus ab ore procax.

Damœta iste non alius est quam RICOLFUS *seu Riculfus, Theodulfo iterum laudatus in lib. 3. carmine 1. alio nomine* MACARIUS *dictus, tum palatinus Diaconus, deinde Archiepiscopus Moguntinus post Lullum, is ad quem exstat Alcuini epigramma 258. cujus hi versus.*

Hæc tibi, Macari, devovi munera, Pastor:
Cum Christo & Sanctis tu sine fine vale.
Sis memor Albini, memoret te gratia Christi:
Et tu, Nigre meus, candidus esto Dei.

Et infra:

Ut tibi mandavi, Bergenses instrue nostros,
Et tecum discat qui tibi perplaceat.

Ex his veri simile fit, Nigrum hunc esse ipsummet Corvum seu Corvinianum, quem Theodulfus insectatur: qui apud Brigenses seu Bergenses tum degebat, in aulam identidem irrepens & in mensam Angilberti, qui forsan adhuc sæcularis erat, & ludicris rebus nimium addictus, ex dictis supra num. 11. An forte Niger & Corvinianus iste Scottus erat Clemens Scottus? quem Carolus docendi gratia in Francia retinuisse dicitur in lib. 1. Monachi Sancti-Gallensis. Ceterum malim hoc loco legere Bergenses, *uti apud Alcuinum, quam* Brigenses *apud Theodulfum: quo nomine, si non fallor, intelliguntur Bergenses Monachi Cœnobii sancti Petri in pago Mosao ad Roram fluvium, Mosæ aquis se miscentem ad Ruræmondam: quod Cœnobium Berg appellatur apud Brovverum in Annalium Trevirensium lib. 8. ubi Hlotharius Rex hunc locum Hungero Trajecti inferioris Episcopo donasse perhibetur anno regni tertio. Conjecturarum satis, & fortasse plusquam satis.*

IX. Ejus obitus & sepultura, translationes, canonizatio, festa & reliquiæ, successores.

30. *Obiit vir sanctus anno 814. 12. Kal. Martii, diebus 22. post Carolum Magnum. Morti proximus,* multa usus humilitate, *inquit Hariulfus,* cujus perseverans fuerat conservator, præcepit ut ante fores templi tumularetur. Locus autem ipsius sepulturæ ita aditui ecclesiæ proximus est, ut a nemine basilica ingredi possit, qui non sanctam corporis ejus tumbam calcaret.

AN.CHR. 814 18. Febr. 31. *Varia ejus epitaphia referuntur : unum refert Hariulfus quatuor versibus constans, qui* in gyro sepulturæ ejus *legebantur: aliud Anscherus, quod* æreum epitaphium *vocat, hoc est in lamina ærea inscriptum : tertium lego apud Alcuinum, quod est poema* 116.

Omnia quæ cernis summo renovata decore,
    Interius templum exteriusve sacrum,
ANGILBERTUS ovans jam fecit amore paterno
    Sanctorum, pariter perpetuique Dei,
Non parcens opibus propriis : nam quidquid habebat,
    Ecclesiæ larga jam pietate dedit.
Et tu, serve Dei, veniens . . . inde viator
    Hæc loca percurre pulcra Monasterii,
Ecclesiasque Dei devoto pectore Christi,
    Cerne decus varium per pietatis opus.
Semper in ore tuo Christo dic maxime laudes,
    Talia qui voluit posse suum famulum.
Dicque : Tuo servo requiem da, Christe, supernam,
    Nomine qui fecit hæc speciosa tuo.
Vosque Dei (famuli) pro illo intercedite semper,
    Ut famulum servet Christus ubique suum.
Det veniam scelerum, æternam tribuatque salutem.

Istud epitaphium si ab Alcuino post mortem (ut videtur) Angilberti conditum est, Angilberto supervixit Alcuinus : quod anno sequenti discutiendum.

32. *Duplicem Angilberti corporis translationem commemorant Hariulfus & Anscherus : unam a Ribbodone Abbate anno ab ipsius obitu octavo & vigesimo factam; aliam per Gervinum itidem Abbatem sæculo* 11.

33. *Quo tempore Angilbertus inter Sanctos relatus sit, quove primum ejus memoria in divinis officiis celebrari cœperit, inquirendum. Utrumque contigisse puto anno* 1110. *quando Anscherus Abbas ejus rei gratia Paschali summo Pontifici librum de Angilberti vita, Radulfo Remorum Archiepiscopo alterum de ejus miraculis obtulit, ut eum in Sanctorum canonem referrent, & festivo cultu honorari præciperent. Sane hanc fuisse Anscheri mentem describendis Angilberti gestis, patet ex fragmento præfationis in librum ab se compositum de ejus vita: ubi ait hoc ideo se fecisse, ut sciret,* qualiter hic justitiæ cultor debeat tractari : utrum, velut hactenus gestum est, inter mortuos Fideles memoria illius teneatur : an juxta Scripturam dicentem, Memoria Justorum cum laudibus, anniver-,, saria dies ejus in numero Sanctorum sollemniter celebretur. *Ergo hactenus, id est usque ad tempus Anscheri, Angilberti* memoria inter mortuos Fideles *fusis pro ipso suffragiis habita est, uti præceperat Gervinus post inventum ejus corpus : nam antea diem obitus ejus non recolebant Centulenses, qui ipsum ignorabant, ex Hariulfo.*

34. *Post illud tempus, consensu & decreto (ut puto) Paschalis Papæ II. celebrati sunt sancti Angilberti obitus, itidemque ejus translationis festi dies. In vetusto indice sollemnitatum, quæ* ad Centulam proprie pertinent, *scripto ante annos quadringentos, hæc de sancto Angilberto invenio.* 12. Kal. Martii depositio sancti Angilberti Abbatis & fundatoris *: nam instaurator, fundator alter.* Nonis Novembris translatio prima sancti Angilberti Abbatis *; ea nimirum quæ per Ribbodonem Abbatem facta est, cujus meminit Nitbardus in historiæ lib.* 4. *infra apud Anscherum : de alia, cujus auctor Gervinus, nulla mentio in prædicto indice sollemnitatum.*

35. *Quis Angilberti Abbatis successor fuerit, lis est inter Auctores. Hariulfus ei substituit Nitbardum filium,* quem de Regis filia Berta susceperat. *Id falsum esse Paulus Petavius in Syntagmate Nitbardi demonstrat hoc argumento, quod Nitbardus anno a patris obitu trigesimo, id est anno* 844. *quo historiam suam composuit, nondum sæculo nuntium remiserat. Hoc etiam argumento Petavius refellit Scriptorem secundæ Vitæ Anscherum, qui Nitbardum subjicit Ribbodoni Abbati anno*

anno prædicto e vivis erepto : cui Ludovicum sufficit, Ludovico Nithardum, uti eum docuit hæc notatiuncula margini codicis Hariulfi ab antiquo descripta : Post domnum Hludovicum præfectus dicitur domnus Nithardus. Et quoniam tum persecutio gravis insistebat paganorum, etiam maritimæ (Franciæ) Comi- „ tatum suscepit. *Denique Petavius Nithardum conjicit bello peremtum fuisse* „ *anno* 853. *cum Dani Suevique, quos Theotisci* Nortman, *id est Aquilonares* „ *appellant, suæ habitationis finibus egressi, jam per viginti annos omnem oram* „ *maritimam incendiis, rapinis, omnique crudelitatis genere afficerent. Erit forsan qui dubitet, an Nithardus Centulensis Monasterii Abbas fuerit, eo quod in quodam rythmo, quem Angelramnus Abbas Centulensis ab Abbatibus antecessoribus suis annis centum ante Hariulfum condidit, omissus sit Nithardus. Audi Hariulfum in lib.* 4. *cap.* 17. *agentem de Angelramno*. Is ipse honorabilis vir posteritati consulens, catalogum rythmicum de Patribus sancti hujus loci, non quidem omnes designans, sed tantummodo illos memorans, quorum nomina vel chartæ, vel quælibet pittaciola insinuare videbantur, vel etiam Vita sancti Richarii specialiter notificabat: *(quæ sequuntur in editis desunt)* scripsit autem in hunc modum.

AN.CHR. 814 18. Febr.

Quæ occurrunt memoriæ
Centulensis Cœnobii
Præ omnibus egregius
In hac villa progenitus,
OCIOALDUS sequitur.
GUITMARUS vir sanctissimus.
Quibus HERICUS additur
HERBERTUS, SYMPHORIANUS
Cum GUELFONE & HEDENOLDO,
Post INGELARDUM igitur
Sancti imitator Ordinis

Licet non sint in ordine,
Abbatum scribo nomina.
Pastor noster RICHARIUS,
Primus in albo ponitur.
ANGELBERTUS magnificus.
HELISACHAR & ALDRICUS.
HLUDOGUICUS & regius,
RUODULFUS, KARLOMANNUS.
GERBERTUS & FULCHERICUS
ANGELRAMNUS adscribitur
Et studiosus litteris.

Hæc quidem honorabilis Angelramnus. *Hic catalogus etsi accuratus non sit, dubitandi tamen fundamentum præbet de Nithardi abbatiali dignitate. Verum huic dubitationi occurrit Hariulfus in lib.* 4. *cap.* 17. *ubi post plura ita concludit*. Hæc igitur Abbatum nomina, quæ in domni Angelramni scripto minus, in nostro vero plenius habentur, id est domnus NITHARDUS, domnusque RIBBODO, HELGAUDUS quoque & COSCHINUS; duo prima in codice a Gorzia delato, tertium autem in membranis nostri gymnasii reperta sunt. Nam de domno Coschino plura apud Gemeticum Cœnobium scripta tenentur, ex quibus comprobatur isdem vir tam nostri, quam illius Abbas fuisse loci. *De Nithardo iterum agendum inferius, ubi de sancto Ansbaldo Prumiensi Abbate: Hæc satis ad illustrandas supplendasque res gestas Angilberti: jam Hariulfum audiamus.*

INCIPIT VITA

Auctore HARIULFO tum Monacho Centulensi, post Abbate Aldenborgensi in Belgio, sæculo 11.

Ex lib. 2. *Chronici in Spicilegii tomo* 4.

1. SUperiori libello innotuit, quanto & quali Fundatore hoc Monasterium Centulense originem vel initium sanctitatis acceperit, & qualiter ipse primus Pastor noster (RICHARIUS) vixerit in mundo, vel qualiter insertus sit cælo. Sicque seriatim ad sextum usque loci nostri Abbatem (SYMPHORIANUM) noster sermo perductus est; tandem igitur septimum designemus, cui jure septe-

Cap. 1. Angilbertus septimus Abbas Centulensis.

AN.CHR. 814 18. Febr. narius numerus compensatur ob gratiam Spiritus-sancti, cui is quem dicere habemus, habitatio exstitit gratiosa. ANGILBERTUS hic est, Deo & hominibus carus, genere splendidus, virtute præcipuus, Regum & Procerum alumnus; & nunc multo latius pro Angelorum societate beatus. Sed quia nobilitatem nostri loci ex aliquanto perstringere proposuimus, quem nobilitatum jam ex primi Fundatoris sanctitate signavimus; dignum est ejus viri nobilitatem a nobis pro posse explicari, cujus opere & industria idem locus noster magnifice meruit ampliari.

Regibus charus. 2. Anno igitur Incarnationis Dominicæ 754. cum Pippinus cum filiis Karolo & Karolomanno Francorum orbi imperaret; omnium bonorum laude attollendus ANGILBERTUS, indole suæ nobilitatis jam dictos Reges sic in sui amorem converterat, ut miro modo visceraliter illum diligerent; & verso modo Reges, quibus ab aliis placeri studetur, huic præ affectu dilectionis placere studerent. Inde autem hunc arbitramur honestari libellum, si & horum quoque Regum genealogiam breviter adnotemus. Quartus Rex Francorum Chlotharius, illius quem sanctus Remigius baptizavit HLudogvici filius, genuit filiam nomine Blithildem, &c. (* Pippinus denique annis duodecim superstes, duobus filiis regni successionem reliquit: e quibus Karolus moriente germano monarchiam solus obtinuit; cui clarissimus vir Angilbertus nobilitatis & sapientiæ merito exstitit charissimus, adeo ut præ omnibus ei familiarissimus haberetur: quæ amicitia in tantum convaluit, ut Regis filiam nomine BERTAM in conjugium acciperet, de qua duos filios, HARNIDUM & NITHARDUM, genuit. Cui etiam ad augmentum palatini honoris, totius maritimæ terræ Ducatus commissus est a.)

* ex cap.2. Berta ejus uxor.

filii duo.

Ducatus.

Centulam invisit. 3. Erat eo tempore hoc Centulense Cœnobium a sancto dudum Richario fundatum, a Monachis satis honeste Deo famulantibus hactenus inhabitatum: qui morum quidem divitiis plenam, sed rebus sæculi non valde locupletem vitam ducebant: non quod eis prædiorum ac redditiuum seu villarum a sancto Richario collata deesset copia: sed quod omnes redhibitionum impensas in pauperum magis quam in suas utilitates conferebant. Angilbertus itaque cum suscepto Ducatu Pontivum inviseret, a provincialibus audivit signa & prodigia virtutum, quæ omnipotens Christus ad sepulcrum sui sanctissimi Confessoris Richarii jugiter operabatur: quæ opera in corde ejus magnum huic loco amorem conciliaverunt. Unde & exhibitio operis, quæ est probatio dilectionis, extemplo prosecuta est. Nam impetrata ab Imperatore Carolo complendi voti licentia, simulque intimato cordis sui desiderio, quo sancti Richarii ecclesiam reficere ambiebat, accepit ab eodem Rege cum omni favorabilitate benignam responsionem, solamen & adjutorium suum illi numquam defuturum spondentem. Aperiuntur illi jubente Rege thesauri ingentes: & quidquid vel quantum vellet, inde tollere rogatur, quo dilectissimi viri intentio diligentissime compleretur. Ita post libata dulcis amicitiæ oscula venerabilis Angilbertus Pontivum ac Centulam regreditur, & in Monasterio sanctissimi Patris Richarii Monachi indumentum, & vere humilitatem suscepit.

Regis accepta licentia eo se recipit.

Fit Abbas. 4. Itaque post non multum temporis Abbas loci defungitur, & tam Fratrum precatu quam Regis jussu Angilbertus, continentia & humilitate revera Monachus, ad hoc officium provehitur. Quod postquam factum est, artifices doctissimos ligni & lapidis, vitri & marmoris, Angilberto dirigit regia potestas. Exinde quia tam pro amore sancti Richarii, quam pro dilecto suo Angilberto Centulense Monasterium omni honorificentia attollere cupiebat, direxit vehicula fortia & multa in urbem Romam, ut marmor & columnæ ad ornatum jam dictæ ecclesiæ deferrentur. Nec hoc contentus, dirigit Legatos per regna & civitates, jubens subditis, rogans a non

Monasterium instaurat ope Caroli.

a Ansulis inclusa alia manu scripta sunt in codice ms. in quo litura facta hoc loco est, & duo folia avulsa, a capite 2. ad 7. quæ litura etiam apparet in indice capitulorum.

non ſubditis, ut ſibi mittant reliquias de Sanctis, quos diverſa loca habebant. Quod ſi quis noſſe vult, quæ & quales Sanctorum reliquiæ huc allatæ ſunt, non noſter ſermo, ſed ipſius domni Angilberti ſcriptura demonſtrabit, quæ paullo poſt inſeretur. AN. CHR. 814 18. Febr.

5. Angilbertus igitur Dei fretus auxilio & domni Karoli adſenſu & largitate omnimoda, primo dejiciens illud antiquum a ſancto Richario locatum templum, magna & inſigni prudentia novi fundamenta conjecit. Ob hoc autem vetuſtum depoſuit, quia ſancti Richarii venerabile corpus ibidem tumulo tenebatur: & voti ejus erat ſuper ſancta ejus membra componere elegantem baſilicam. Piiſſimus autem Rex Karolus ex ſuis, ut dictum eſt, theſauris tantam & tam immenſam eidem delegavit pecuniam, ut ad omne opus neceſſarium mercede abundante, ante deficeret qui operaretur, & quid operaretur, quam unde operarius remuneraretur. Cap. 7. Templum novum erigit, Karolo juvante.

6. Cum ergo marmoreæ columnæ in butico *a* erigerentur, una inter erigentium manus lapſa in duo fruſta confracta eſt. Extemplo tantus omnes qui aderant dolor excepit, ut ea die nihil operis percomplerent. Mane facto dum redirent artifices, excogitaturi quonam modo ipſi fracturæ mederentur; viderunt columnam ſtantem ſuper baſim ſuam, nihil læſuræ habentem. Angelus quippe Domini veniens, & ſuo digito ſciſſuram perpalpans, integerrimam dicto citius reſtituit. Monſtratur vero ipſum angelicæ manus veſtigium, ita ut intuentibus videatur manere diviſa, cum ipſum locum teneat fortiorem. Columna fracta redintegratur.

7. Multo igitur apparatu ſummaque diligentia ac eximio decore inchoatum eſt conſtrui Monaſterium, atque in honore Salvatoris ſanctique Richarii fulgentiſſima eccleſia, omnibuſque illius temporis eccleſiis præſtantiſſima perfecta eſt. Hæc ab Oriente habet ingentem turrem poſt cancellum: & interpoſito veſtibulo alia turris verſus Occidentem habetur priori æqualis. Illa autem quæ ad Orientem vergit, prope locum ſita eſt, quo ſanctus Richarius ſepulturam habuit. Sepultura vero ipſa ita poſita eſt, ut a parte pedum ipſius Sancti altare ſit in loco editiori: & a parte capitis, ſancti Petri Apoſtoli ara perſiſtat. Turris ergo orientalis cum cancello & butico ſancto Richario dicata eſt, & turris occidentalis in honore ſancti Salvatoris ſpecialiter eſt dicata: ubi etiam in gyro deintus hos verſiculos ſcribere fecit memorabilis Angilbertus. Eccleſiæ primæ deſcriptio.

Omnipotens Dominus, qui celſa vel ima gubernas,
Majeſtate potens, ſemper, ubique Deus.
Reſpice de ſolio, Sanctorum gloria, ſummo,
Auxiliumque tuis, Rex bone, da famulis.
Principibus pacem, ſubjectis adde ſalutem:
Hoſtis pelle minas, & fera bella preme.
Hæc quoque quæ ſtatui fulgentia culmina templi
ANGILBERTUS *ego, ſint tibi grata Deo.*
Auguſto & KAROLO, *cujus virtute peregi,*
Concede imperii gaudia magna tui.
Quiſquis & hic ſummas precibus pulſaverit aures,
Effectum tribuas ſemper habere Deus.

Videtur uſque hodie in pavimento chori tam pulcra & tam diſtincta marmoris operatio, ut quicumque illud inſpicit, incomparabile opus adſeveret. Sane coram altari ſancti Richarii fecit pingere in ipſo pavimento *b* quoſdam verſiculos, quos nos hic quoque neceſſario mittere curamus.

a De butico item infra num. 7. *Turris ergo orientalis cum cancello & butico ſancto Richario dicata eſt*. Conjicio buticum idem eſſe ac ciborium, quod columnis quatuor octove conſtans, ſuper altaria Sanctorumque tumulos erigi mos erat, infra. Anſcherus habet: *cum in eadem baſilica marmoreæ columnæ ad ornatum templi erigerentur*.

b Joannes de Capella ſcribit, *in tabula marmorea*, qui & hoc *pavimentum porphyreticum rubei & viridis coloris, quale in toto terrarum orbe non eſt viſum ſimile*, ad ſuum tempus perſtitiſſe dicit.

AN.CHR. 814 18. Febr.

Hoc pavimentum humilis Abbas componere feci
ANGILBERTUS ego, ductus amore Dei:
Ut mihi post obitum sanctam donare quietem
Dignetur Christus, vita salusque mea.

Altera sanctæ Mariæ. * la riviere aux cardons. Tertia sancti Benedicti.

8. Enimvero quia antiqua illa sancti Richarii ecclesia in honore sanctæ MARIÆ fuerat consecrata; ne videretur venerabilis vir Dei Matrem exhonorasse, alteram ei construxit, quæ citra fluviolum Scarduonem * hactenus consistit. Sancto quoque BENEDICTO Abbati unam exstruxit, quam super ripam jam dicti fluvioli collocavit. Si igitur situs loci discernatur, animadvertitur major ecclesia, quæ sancti Richarii est, Aquilonem tenere: secunda inferior, quæ in honore nostræ Dominæ sanctæ Mariæ citra fluvium Scarduonem sita est, Austrum; tertia, quæ minima est, Orientem. Claustrum vero Monachorum triangulum factum est, videlicet a sancto Richario usque ad sanctam Mariam tectus unus: a sancta Maria usque ad sanctum Benedictum tectus unus: itemque a sancto Benedicto usque ad sanctum Richarium tectus unus. Sicque fit, ut dum hic inde parietes sibi invicem concurrunt, medium spatium sub divo triangulum habeatur.

Ut sancti Angilberti liberalis pietas in sanctum Richarium altius posterorum memoriæ defigatur, ejus operis delineationem in membraneo Chronico Centulensi ante annos quingentos depictam hic apponi curavit Illustrissimus vir CAROLUS DALIGRE, STEPHANI *Franciæ Cancellarii Nepos, alterius* STEPHANI *nunc Procancellarii Filius; sancti Angilberti in Abbatiali dignitate successor, itidemque Regni Consiliarius, futurus etiam (uti sperare nos jubet) in restituenda Dei domo imitator.*

Monasterii commoda.

9. Monasterium igitur secundum decretum Regulæ sanctissimi BENEDICTI ita dispositum fuit, ut omnis ars omneque opus necessarium intra loci ambitum exerceretur. Aqua autem torrentis Scarduonis ipsum claustrum præterfluit, quæ & ibi farinarium Fratrum in vertiginem mittit. Sed quia nos de situ loci hæc breviter diximus, Monasterii dedicationem jam modo differamus: quæ tamen non nostris verbis, sed domni Angilberti scripto hodieque permanenti demonstranda est, cujus tale est exemplar.

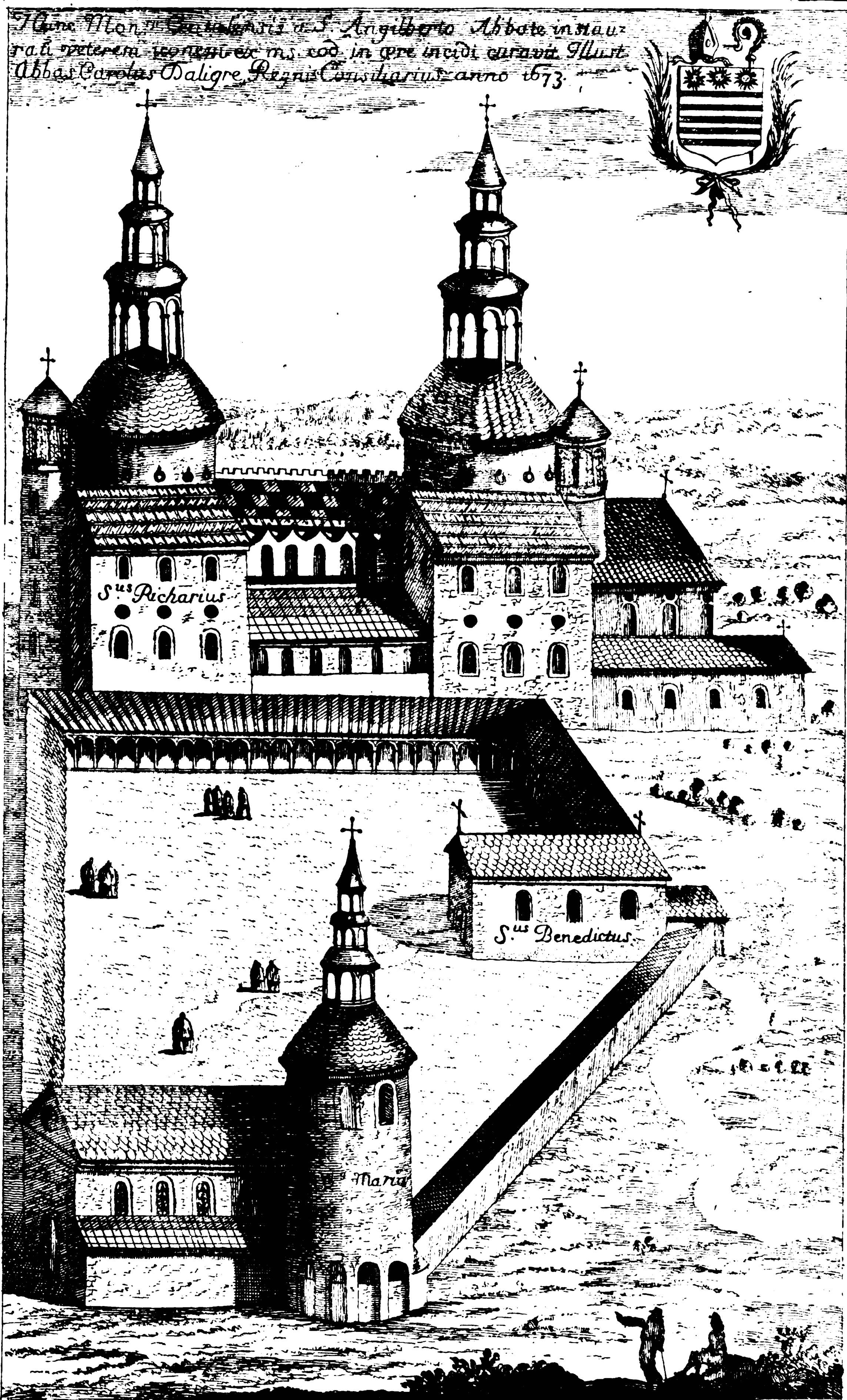
Cap. 8. Angilberti scriptum de perfectione & dedicatione Centulensis ecclesiæ.

„ EGO ANGILBERTUS considerans ac diligentissima investigatione „ & mentis affectu pertractans, qualiter una cum consensu Fratrum „ meorum & omnium Fidelium sanctæ Ecclesiæ ceterorumque bonorum ho„ minum, hunc sanctum locum, mihi licet indigno ab omnipotente Deo, „ & excellentissimo domino meo KAROLO serenissimo Augusto *a* ad gu„ bernandum commissum, auxiliante Domino in melius reædificare voluis„ sem; ut Monachi & ceteri famuli ibidem consistentes, vel etiam succes„ sores nostri, qui per diversa temporum spatia successuri erunt, Deo mi„ litare pro me & pro prædicto domino meo ejusdem Dei clementiam at„ tentius valeant implorare, quatenus illis facta nostra ad perpetuam con„ solationem, nobisque, qui pro Dei amore laboravimus, illis orantibus, „ ad mercedem proficiant sempiternam; secundum quod ratio permisit, „ & possibilitas nostra administravit, non tamen quantum voluimus, „ sed quantum occurrimus, sicut in sequentibus declaratur, laborare cu„ ravimus.

Dedicatio trium ecclesiarum.

„ Quia igitur omnis plebs Fidelium sanctissimam atque inseparabilem Tri„ nitatem confiteri, venerari & mente colere, firmiterque credere debet, „ secundum hujus fidei rationem in omnipotentis Dei nomine tres eccle„ sias principales, cum membris ad se pertinentibus, in hoc sancto loco, „ Domino cooperante, & prædicto domino Augusto juvante, fundare stu„ dui-

a Hinc patet instrumentum istud confectum ab Angilberto fuisse post annum octingentesimum, quo exeunte Carolus Augustus dictus coronatusque est Romæ in Natali Domini.

Hanc Mon.rii Centulensis a S. Angilberto Abbate instaurati veterem iconem ex ms. cod. in ære incidi curavit Illust. Abbas Carolus Daligre Regius Consiliarius anno 1673.
S.us Richarius
S.us Benedictus
Maria

p. 106

„ duimus: quarum major & prima eſt in honore ſancti Salvatoris & ſancti Richarii; alia in honore ſanctæ genitricis ſemperque virginis MARIÆ & ſanctorum Apoſtolorum; tertia vero in clauſtro Fratrum in honore ſancti BENEDICTI Abbatis & reliquorum ſanctorum regularium Abbatum: quæ etiam mirifico ordine dedicatæ ſunt a venerabilibus duodecim ſanctis Epiſcopis, quorum nomina ob venerationem & memoriam illorum huic opuſculo adnectenda eſſe judicavimus. Hi ſunt MEGIMHARDUS Rodomenſis Eccleſiæ ſedis venerabilis Archiepiſcopus, GEORGIUS *a*, ABSALON, GERFRIDUS, PLEON, HILDIGUARDUS, THEODOINUS, YDELMARUS*, BENEDICTUS, & KELLANUS præclariſſimi Epiſcopi: JOANNES vero & PASSIVUS ſanctæ Dei Romanæ Eccleſiæ Legati, præſules nobiliſſimi. Nam altare ſancti Salvatoris, in quo poſitæ ſunt reliquiæ ejus & ſanctorum Innocentium, qui pro eo paſſi ſunt; & altare ſancti Richarii, in quo ſunt reliquiæ ſanctæ genitricis Mariæ & ejuſdem ſancti Richarii; altare ſancti Petri, in quo reliquiæ ejus & ſancti Pauli ſanctique Clementis; altare ſancti Joannis Baptiſtæ, in quo reliquiæ ejus, & Zachariæ patris ipſius; altare ſancti Stephani, in quo reliquiæ ejus & Symeonis, qui Dominum in ulnas ſuſcepit; altare ſancti Quirini, in quo reliquiæ ejus & ſanctorum Criſpini & Criſpiniani; altare ſanctæ Crucis, in quo reliquiæ ligni ipſius; altare ſancti Dionyſii, in quo reliquiæ ejus, Ruſtici & Eleutherii; altare ſancti Mauricii, in quo reliquiæ ejus, Exſuperii & Candidi; altare ſancti Laurentii, in quo reliquiæ ejus, Sebaſtiani & Valeriani; & altare ſancti Martini, in quo reliquiæ ejus, & Remedii, Vedaſti, Medardi, Gualarici, Lupi, Servatii, Germani atque Eligii. In eccleſia vero ſancti Benedicti altare ipſius, in quo ſunt reliquiæ ejus, & Antonii & Columbani; altare ſancti Hieronymi, in quo ſunt reliquiæ ejus, Ephrem & Æquitii *b*; & altare ſancti Gregorii, in quo reliquiæ ejus, Euſebii & Iſidori; ab eiſdem jam dictis electiſſimis viris condigne ac diligentiſſime cum ingenti gaudio ſub die Kalendarum Januarii fuerunt Domino conſecrata. In eccleſia etenim beatæ Mariæ virginis altare ipſius, in quo reconditæ ſunt reliquiæ ejus & ſanctæ Felicitatis, Perpetuæ, Agathæ, Agnetis, Luciæ, Cæciliæ, Anaſtaſiæ, Geretrudis, & Petronillæ; altare ſancti Pauli, in quo reliquiæ ejus, Barnabæ & Timothei; altare ſancti Thomæ, in quo reliquiæ ejus, Ambroſii & Sulpicii; altare ſancti Philippi, in quo reliquiæ ejus, Silveſtri & Leonis; altare ſancti Andreæ, in quo reliquiæ ejus, Georgii & Alexandri; altare ſancti Jacobi, in quo reliquiæ ejus, Xyſti & Apollinaris; altare beati Joannis Evangeliſtæ, in quo reliquiæ ejus, Lini & Cleti; altare ſancti Bartholomæi, in quo reliquiæ ejus, Ignatii & Polycarpi; altare ſancti Simonis, in quo reliquiæ ejus, Coſmæ & Damiani; altare ſancti Matthæi, in quo reliquiæ ejus, Marci & Lucæ; altare ſancti Thaddæi, in quo reliquiæ ejus, Nazarii & Vitalis; altare ſancti Jacobi fratris Domini, in quo reliquiæ ejus, Gervaſii & Protaſii; altare ſancti Matthiæ, in quo reliquiæ ejus, Hilarii & Auguſtini; ſexto Idus Septembris in ejus ſacratiſſima Nativitate a venerabilibus Epiſcopis, GEORGIO videlicet, ABSALONE, PLEONE, & GERFRIDO honore digniſſimo ſunt dedicata. Sed & altare beati Archangeli Gabrielis, quod eſt ſitum in porta meridiana, octavo Kalendas Aprilis in Annuntiatione ſanctæ Mariæ; Michaelis vero quod eſt in porta occidentali, octavo Kalendas Octobris ab HILDEGUALDO venerabili Epiſco-

„ po;

* l. Hidelmarus.

a Ex his Epiſcopis, præter Megimhardum, mihi tantum certo noti ſunt Pleon Noviomagenſis, Theodoinus Tarvennenſis, Hildiguardus ſeu Hildoardus Atrabatenſis & Camaracenſis. Ex aliis neſcio an Georgius fuerit Ambianenſis, & Benedictus Andegavenſis. Gerfridus is mihi videtur, quem laudat Alcuinus in carmine 50. ubi Epiſcopus in eccleſia quadam beatæ Mariæ ſacra fuiſse memoratur, forſan in Laudunenſi: cujus ſedis Epiſcoporum ſeries ac tempus regiminis, eorum ſcilicet qui octavo ac nono ſæculo vixerunt, corrigi debet ex duabus Hincmari Remenſis epiſtolis, quæ in Labbeanæ editionis Conciliorum tomo 8. recens vulgatæ ſunt.

b Joannes de Capella habet, *oſſa ſancti Hieronymi & de ſancto Vulfrano*.

AN.CHR. 814 18. Febr.

„ po; Raphaelis autem, quod est in porta septentrionali, secundo Nonas „ Septembris in honore ipsorum Archangelorum, omnium Virtutum cælo- „ rum, a JESSE *a* religioso Episcopo optime sunt consecrata.

Murorum instauratio.

„ Reliqua vero mœnia ipsius Monasterii eodem Domino cooperante quæ „ hactenus conspiciuntur constructa, sicuti cernuntur, omnia a fundamentis „ studuimus reædificare, & ut habitatores illius in eo Missarum solemnia „ frequentare, & omnipotenti Domino delectentur deservire, ipso adjuvan- „ te, muro curavimus firmiter ambire.

Cap. 9. Reliquiæ undique conquisitæ.

„ Dum enim præscriptas ecclesias prudenti consilio in honore Domini no- „ stri JESU-CHRISTI, suæque gloriosæ Genitricis, & omnium Sanctorum „ ejus, sicut supra scriptum est, fundatas perspiceremus, magno desiderio „ nimioque amoris ardore sumus accensi, ut secundum possibilitatem no- „ stram, eodem Domino miserante, partem reliquiarum illorum Sanctorum „ ad ornandas easdem sanctas Dei ecclesias adipisci mereremur. Quapro- „ pter totis viribus totaque mentis intentione laborare contendimus, quali- „ ter per auxilium omnipotentis Dei & adjutorium gloriosi domini mei ma- „ gni Imperatoris de diversis partibus totius Christianitatis, quantas & qua- „ les vel unde allatas recondere in hoc sancto loco valuissemus, prout in „ consequentibus patet: id est in primis de sancta Romana Ecclesia, lar- „ giente bonæ memoriæ ADRIANO summo Pontifice, & post eum vene- „ rabili LEONE Papa Romano; de Constantinopoli, vel Hierosolymis per „ legatos illuc a domino meo directos, ad nos usque delatas: deinde de Ita- „ lia, Germania, Burgundia atque Gallia a sanctissimis, Patribus, Patri- „ archis videlicet, Archiepiscopis, necnon Episcopis atque Abbatibus nobis „ directas, seu etiam de sacro palatio, quæ per tempora ab anterioribus „ Regibus, & postea a jam dicto domino nostro maxime sunt congrega- „ tæ, per ejus eleemosynam de omnibus partem habere, atque in hoc san- „ cto loco condigne recondere meruimus. Sed de his de quibus certi fui- „ mus, & a prædictis sanctissimis viris breves recepimus, omnium illarum „ nomina in hoc opusculo inserere non neglеximus: quatenus a nobis & a „ cunctis successoribus nostris, qui per tempora in hunc sanctum locum „ successuri sunt, & hoc nosse voluerint, magis nomen Domini nostri JE- „ SU-CHRISTI per quem nobis hæc, licet indignis, & cetera bona largi- „ ta sunt, per omnia & in omnibus semper glorificaretur, qui est bene- „ dictus in sæcula. De ceteris vero reliquiis, de quibus incerta sunt nobis „ nomina, ab eisdem sanctis Patribus receptis, minime scripsimus: cetera- „ rum autem, sicut decrevimus, nomina isto ordine notari curavimus, „ Primum reliquias Domini & Salvatoris nostri, & ejus gloriosæ Genitri- „ cis, & sanctorum Apostolorum, & ceterorum Martyrum; postea Con- „ fessorum, necnon autem sanctarum Virginum atque Continentium sub- „ secuti sumus.

Reliquiæ Salvatoris.

„ De ligno Domini, de veste ejus, de sandaliis ejus, de præsepe ejus, „ de spongia ejus; de Jordane ubi baptizatus est; de petra ubi sedit, „ quando quinque millia hominum pavit; de pane unde distribuit disci- „ pulis suis; de templo Domini; de candela quæ in nativitate ejus ac- „ censa est; de monte Oliveti ubi oravit; de mensa ejus; de monte ubi „ transfiguratus est; de columna ubi flagellatus est, de ligaminibus unde „ ligatus est; de petra unde crucem adscendit; de clavis unde crucifixus „ est; de loco Calvariæ; de buccella ubi fel & acetum mixtum fuit; de „ petra super quam sanguis de latere ejus stillavit; de sepulcro Domini; „ de lapide revoluto ab ostio monumenti; necnon & de sepulcro Innocen- „ tium, qui pro eo passi sunt; de monte Horeb; de lignis trium taber- „ naculorum.

„ De

a Is erat Ambianensis Episcopus, qui Caroli Magni coronationi Romæ factæ interfuit in Natali Domini anno 800. ac proinde incertum, an Georgius qui 6. Idus Septembris ejusdem (ut videtur) anni ecclesiæ beatæ Mariæ dedicationi præsens fuerat, sit idem cum Gregorio Episcopo Ambianensi, Jessei decessore.

„ De lacte sanctæ Mariæ, de capillis ejus, de veste ejus, de pallio e- AN.CHR.
„ jus, De barba sancti Petri, de sandaliis ejus, de casula ejus, & de men- 814
„ sa ejus. De mensa sancti Pauli, de orario ejus, de cippo in quo missus 18 Feb. B. Mariæ
„ fuit. De cruce sancti Andreæ. De manna sancti Joannis Evangelistæ. De & Aposto-
„ reliquiis Apostolorum Jacob, Philippi, Thomæ, Bartholomei, Matthæi, lorum.
„ Simonis, Thaddæi, Matthiæ, Barnabæ & Timothei. De ossibus Zacha-
„ riæ patris sancti Joannis Baptistæ. Reliquiæ beati Symeonis, qui Dominum
„ in ulnas suscepit. De capillis beati Joannis Baptistæ, de sanguine ejus, de
„ veste ejus.

„ De costis sancti Stephani, de lapide unde lapidatus est; de craticula Martirum.
„ sancti Laurentii. Digitus sancti Apollinaris; de spongia sancti Symphoria-
„ ni, & de veste matris ejus. Reliquiæ sancti Pancratii, Vigilii, Sisinnii,
„ Martyrii, Pamphili, sanctorum Geminorum, Fabiani, Valerii, Pergenti-
„ ni, Cosmæ, Damiani, Anastasii, Georgii, Alexandri, Cassiani, Magni, Vi-
„ talis, Nazarii, Naboris, Celsi, Gervasii, Protasii, Innocentis, Laurentii,
„ Tiburtii, Valeriani, Hippolyti, Christophori, Felicis, Mauricii, Candidi,
„ Exsuperii, Victoris, Innocentii, Benigni, Dionysii, Rustici, Eleutherii,
„ Cornelii, Leodegarii, Sixti, Firmini, Saturnini, Quintini, Valentini,
„ Marcelli, Luciani, Crispini, Crispiniani, & de ossibus quadraginta Mar-
„ tyrum, & de sanguine aliorum multorum.

„ Sancti Hilarii, Martini, Germani, Medardi, Audoeni, Eligii, Amandi, Confesso-rum.
„ Lupi, Adventini, Sulpicii, Remedii, Maurilionis, Albini, Servatii, Hiero-
„ nymi, Equitii, Ephrem, Gregorii, Augustini, Leonis, Silvestri, Feli-
„ cis, Isidori, Donati, Benedicti, Columbani, Isaac, Vincentii, Antonii,
„ Paulini, Fortunati, Simpliciani, Gualarici, Vedasti. Reliquiæ ex corpo-
„ ribus Sanctorum, quæ condidit Paulinus Papa *. Reliquiæ sancti Megim- * id est E-
„ boldi, Prasci, Eugenii, Fronti, Fidelis, Asterii, Simpliciani, Faxidi, Asto- piscopus seu Patriar-
„ gii, Gislarii, Sperati, Roberti, Galemeri, Osqualdi *. cha Aquilejensis * f. Osvvaldi

„ Felicitatis, Perpetuæ, Agathæ, Eugeniæ, Theclæ, Cæciliæ, Petronillæ,
„ Euphemiæ, Faustæ, Eufrasiæ, Aldegundis, Columbæ, Feliculæ, atque
„ Scholasticæ. Huc usque de certis Sanctorum reliquiis, de quibus a sanctis Virginum.
„ Patribus, qui eas nobis largiti sunt, nomina certa recepimus, separatim
„ Martyres vel Confessores descripsimus. Deinceps autem distincte aliorum
„ Sanctorum nomina, sive Martyrum vel Confessorum, quia non invenimus,
„ minime scripsimus.

„ His ita, sicut paullo superius scriptum est, honorifice decenterque recon- Capsæ.
„ ditis, in nomine sanctæ Trinitatis cum multa diligentia paravimus capsam
„ majorem auro & gemmis ornatam, in qua posuimus partem suprascripta-
„ rum reliquiarum, quam cum ipsis ob venerationem illorum Sanctorum,
„ quorum reliquiæ in ea recondi videntur, subtus cryptam *a* sancti Salvato-
„ ris ponere studuimus: nam ceterorum Sanctorum reliquias, quæ supra le-
„ guntur adscriptæ, per alias tredecim capsas minores auro argentoque vel
„ gemmis pretiosis honestissime paratas, quas a sæpe dictis venerabilibus Pa-
„ tribus cum ejusdem reliquiis, donante Domino, adipisci meruimus, divi-
„ dere, atque super trabem quam in arcu *b* coram altare beati Richarii sta-
„ tuimus, ponere curavimus: qualiter in omnibus sicut dignum est, laus Dei
„ & veneratio omnium Sanctorum ejus, in hoc sancto loco semper adore-
„ tur, colatur, atque veneretur.

„ Cumque præscriptorum Sanctorum venerationi altaria ordinata atque de Cap. 10.
„ eorum reliquiis venerabiliter, ut supra legitur, a nostra parvitate essent or- Altarium
„ nata; diligenti cura tractare cœpimus, qualiter ea ad laudem & gloriam ornatus.
Do-

a Vocabatur hæc *capsa sancta Prima*, teste Joanne de Capella, qui agens de Hugone de Chevincourt Abbate XXXIII. *iste Hugo* de Chevincourt, inquit, *visitavit feretrum, quod dicimus sancta Prima, id est primitiva fundationis Ecclesiæ militantis, quia in eodem requiescunt quam plurima corpora Sanctorum, Petri, Pauli, Ioannis Baptistæ, & aliorum Confessorum & sanctarum Virginum*. Sic etiam dicta est Prima Corbiensis Monasterii in Vita sancti Adelhardi infra.

b Joannes de Capella numerat tredecim capsas aureas & argenteas, quas Angilbertus super unum altare argenteum dedicatum in honore beatæ Mariæ posuerit.

AN.CHR. 814 18. Febr.

„ Domini nostri JESU-CHRISTI, ob venerationem Sanctorum omnium, in quorum honore sunt consecrata, de donis Dei & largitate magni domini mei ejusque nobilissimæ prolis, vel reliquorum bonorum hominum liberorum, mihi ab illis collatis, opere fabrili in auro, argento & gemmis ornare etiam, & ubi loca convenientia exsisterent, desuper ciboria ponere potuissemus, sicut, prout eodem Domino cooperante valuimus, facere studuimus: id sunt, in ecclesia sancti Salvatoris, sanctique Richarii, altaria fabricata undecim, ciboria *a* duo, lectoria auro, argento & marmoribus parata duo. In ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ & sanctorum Apostolorum altaria fabricata tredecim; ciborium unum, & lectorium optime paratum unum. In ecclesia sancti Benedicti altaria parata tria. In ecclesiis vero sanctorum Angelorum Gabrielis, Michaelis, & Raphaelis altaria tria, quæ simul fiunt altaria triginta; & ciboria tria, & lectoria tria. Nam de aliis vasis & supellectilibus habentur in eisdem ecclesiis auro argentoque paratæ septemdecim; coronæ aureæ duæ; lampades argenteæ sex; cuprinæ auro argentoque decoratæ duodecim; poma aurea tria; calices aurei cum patenis duo; calix unus aureus magnus cum imaginibus simul & patena; alii calices argentei cum suis patenis duodecim; offertoria argentea decem. Ad caput sancti Richarii tabula auro & argento parata una; ostia majora auro & argento parata duo, alia minora duo; alia ostiola similiter parata duo; balteum aureum unum; atramentarium optimum argenteum auro paratum unum; cultellus auro & margaritis paratus unus; codex eburneus auro argento & margaritis optime paratus unus. Punga *b* auro parata una; incensaria argentea auro parata quatuor. Hanappi argentei superaurati tredecim; concha argentea major cum imaginibus argenteis una; bocularis * argenteus unus; urcei argentei cum aquamanilibus suis duo; canna argentea una, eburnea una; situlæ argenteæ duæ; clavis aurea una; scilla argentea una; coronæ cum luminibus tredecim; columnæ ante altare sancti Richarii auro & argento paratæ sex; trabes minores cum arcubus suis argento paratæ tres; cloccaria * auro parata tria; cloccæ optimæ quindecim cum earum circulis *c* quindecim; sKillæ tres, imagines æneæ sex, eburnea una; candelabra auro parata duo; ostia auro parata septem. Insuper donavimus ibi pallia optima septuaginta octo; cappas ducentas; dalmaticas viginti quatuor sericas; albas Romanas cum amictis suis auro paratas sex; albas lineas ducentas sexaginta; casulas de pallio triginta, de purpura decem, de storace sex, de pisce unam, de platta quindecim, de cendato quinque. Stolas auro paratas quinque, fanones * de pallio auro paratos decem; cussinos de pallio quinque; saga de pallio quinque.

* vulgo Bocar, lagenæ genus

* id est campanilia

* campanulæ seu tintinnabula

* manipulos vocant

Libri.

„ De libris, Evangelium auro scriptum cum tabulis argenteis auro & lapidibus pretiosis mirifice paratum unum; aliud Evangelium plenarium unum. De aliis libris volumina ducenta.

Alia supellex.

„ Insuper etiam plurima ornamenta in fabricaturis, & diversis utilitatibus, in plumbo, vitro, marmore, ceu cetera instrumenta quæ longum fuit enumerare, prolixiusque scribere: quæ tamen tunc temporis appretiata sunt a fidelibus Dei & sancti Richarii, qui nobiscum in Dei servitio laborantes exstiterant, hæc omnia valere potuisse libras quindecim millia vel eo amplius.

Pretium.

10. Huc usque sanctissimi viri Angilberti scriptura de constructione & de-

a Quid sit ciborium, fuse exposui in Præfatione Sæculi secundi num. 47. turrita scilicet ædicula quatuor octove columnis innixa, altaribus, & Sanctorum tumulis imponi solita. Carolus Magnus in Capitulari anni 789. præcipit, *ut super altaria tecuaria fiant aut laquearia*. Nunc ciborium dicitur κιβώριος seu pyxis, in qua Christi Domini corpus adservatur.

b Id est pera, sacculus. Audoenus in libro 1. de Vita sancti Eligii cap. 10. *Quotiens brathile aureum, pungam quoque auro gemmisque comtam sibi subripuit, tantum ut miseris succurreret.*

c Armillas campanarum funibus pendentes vocat Adrævaldus in libro de miraculis sancti Benedicti cap. 26.

dedicatione sive ornatu ecclesiæ Centulensis digesta est, quæ ab ipso venerabili viro usque ad hæc nostra tempora per trecentos annos & amplius *a* valde inveterata, non sine labore ad futurorum eruditionem a nobis huic operi inserta est. Sunt certe & alia multa, quæ ad decorem divini officii cum superioribus inveniuntur ab eo honeste statuta: sed quia post tanta tempora apud nos tam pro loci immutatione, quam pro Abbatum voluntate, non servantur; ob hoc istic referre omnia vitamus: e quibus tamen aliqua adhuc adsumemus ob magnitudinem loci nostri exprimendam. Postquam ergo ornatum ecclesiæ, & impensas thesauri dixit valere potuisse quindecim millia libras & eo amplius, ita subjecit dicens.

AN.CHR. 814 18. Febr.

Angilberti statuta quædam omissa.

„ His & aliis, prout donante Domino valuimus, eleganter dispositis, atque ex diversis præscriptis reliquiis supradictorum Sanctorum ornatis ecclesiis, diligenti mentis affectu tractare cœpimus, qualiter Domino donante ad hoc pervenire valuissemus, ut sicut in ædificiis marmoreis & in ceteris ornamentis oculis honeste clarescunt humanis; ita etiam in Dei laudibus, in doctrinis diversis & canticis *b* spiritualibus Christo omnipotenti placere valeamus. Quapropter trecentos Monachos in hoc sancto loco regulariter victuros auxiliante Deo constituimus: optantes & ordinantes, ut si non plus, istius numeri congregatio in perpetuum habeatur. Centum etiam pueros scholis erudiendos sub eodem habitu & victu *c* statuimus, qui Fratribus per tres choros divisis in auxilium psallendi & canendi intersint: ita ut chorus sancti Salvatoris centenos Monachos cum quatuor & triginta pueris habeat; chorus sancti Richarii centenos monachos, tresque & triginta pueros jugiter habeat; chorus psallens ante sanctam Passionem centenos monachos, triginta tribus adjunctis pueris similiter habeat. Ea autem ratione ipsi chori tres in divinis laudibus personabunt, ut omnes horas canonicas in commune simul omnes decantent: quibus decenter expletis, uniuscujusque chori pars tertia ecclesiam exeat, & corporeis necessitatibus vel aliis utilitatibus ad tempus inserviat, certo temporis spatio interveniente ad divinæ laudis munia celebranda denuo redeuntes. In unoquoque etiam choro id jugiter observetur, ut Sacerdotum ac Levitarum reliquorumque sacrorum Ordinum æqualis numerus teneatur. Cantorum nihilominus & lectorum æquali mensura divisio ordinetur, qualiter chorus a choro invicem non gravetur. Quin immo omnes unanimes sacrificium laudis Domino omnipotenti pro salute gloriosi domini mei Augusti Karoli, proque regni ejus stabilitate, continua devotione jugiter exhibeant. Matutinali etenim seu vespertinali officio consummato, mox omnes chori ordinabiliter se ante sanctam Passionem congregent, decem tantum psalmistis unicuique choro remanentibus: & sic per portam sancti Gabrielis, ac per salam * domni Abbatis ambulando, per occidentalem claustri regionem cantando veniant ad sanctam Mariam: ubi oratione pro temporis ratione deposita, remeando veniant ad sanctum Benedictum in orientali parte claustri situm: inde per gradus arcuum intrent ad sanctum Mauricium: sicque intrantes sancti Richarii basilicam, restituantur suis choris.

Cap. 12. Laus perennis ab ipso instituta.

Monachi ad hoc 300. cum pueris 100.

* vulgo sale, aulam.

„ Illud etiam observari præcipua devotione mandamus, ut nulla dies prætereat absque sacrarum Missarum decantatione, videlicet ut si non plus, vel triginta a Fratribus diversorum chororum per diversa altaria Missæ quotidie agantur, exceptis illis duabus de conventu, quæ mane & meridie solemnissime celebrantur, in quibus quotidie memoria sanctissimi, Papæ ADRIANI, & gloriosi domini mei Augusti KAROLI, conjugis & prolis

Missæ.

a Et tamen Hariulfus Chronicon suum absolvit anno 1088. Indictione 10. ut ipse in fine testatur, desinitque in morte Gervini, in lib. 4. cap. 36. nam quæ sequuntur in editis, secunda manu adjecta sunt in codice ms.

b Quæ sequuntur usque ad num. 12. alia manu scripta sunt in codice ms.

c Pueros oblatos eodem habitu iisdemque cibis usos fuisse constat tum ex hoc loco, tum ex aliis.

AN.CHR. 814 18. Febr. „ prolis ejus teneatur: qualiter juxta verbum Apostoli pro Regibus & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, Salvatori Deo nostro obsecrationum vel orationum gratias jugiter persolvamus.

Hic interponitur diploma Alcuino concessum a Carolo Magno : tum subdit Hariulfus.

Sancti Richarii Vita ab Alcuino expolita.

11. Hic idem ALBINUS a venerabili Angilberto accersitus Centulam, Vitam sancti Richarii antiqua simplicitate negligentius digestam venusto sermone composuit, præmissa operis præfatione ad eumdem gloriosum Augustum KAROLUM : in qua patenter monstratur beati Patris Richarii magna & pluriora fuisse miracula, quam ille exiguus Vitæ ejus textus enarrabat. Antiphonas quoque & responsoria, vel hymnos de eodem Sancto composuit, ut magni Patris festivitas nihilominus congrui officii habere videretur: ubi notandum est, quod quodam in hymno ipsum sanctum Richarium laudando alloquens dicit:

Tu struxisti Cœnobium,
Loco prope Argubium,
Et aliud in Centulo,
Ambo perenni merito.

EPITAPHIUM SANCTI RICHARII.

In fronte sepulcri.

Aurea cælestem thesaurum contegit urna
Cultorem Domini, nomine Richarium.
Stemmate præcelso, quem Centula protulit ista,
Quique loci Pastor floruit egregius.

In latere dextro.

Postbabito mundi, quo grandi fulsit, honore,
Amplas divitias sprevit amore Dei.
Hic corpus proprium frangens certamine diro,
Vir pius & magnus semper in orbe cluit.

In culmine arcæ desuper.

Hic vitam functis reparavit, lumina cæcis,
Leprosisque salus hoc refovente redit.
Plenus apostolicis virtutibus atque loquelis,
Cælestes tenuit semper in ore dapes.

In latere sinistro.

Huic CAROLUS *Princeps condignum mente benigna*
Perficiens templum, condidit & tumulum.
Post sexagenos, & centum circiter annos,
Cum Domini servus integer exstat adhuc.

In fronte pedum.

Ipsius ut meritis capiat cœlestia regna,
Regnaque Francorum pace quietus agat. Amen.

Ali-

AN.CHR. 814 18. Febr.

Alibi.

Semper sancte tuos, Richari, protege servos.
Abstractos terra capiat cælestis ut aula.

Hic etiam quædam de Alcuino interposita omisi.

EPITAPHIUM SANCTI CHAIDOCI CONFESSORIS.

Mole sub hac tegitur CHAIDOCUS *jure Sacerdos:*
Scotia quem genuit, Gallica terra tegit.
Hic Domini Christi gaudens præcepta secutus,
Contemsit patrias mente beatus opes.
Hinc sibi concrevit centeni copia fructus,
Et metit ætherei præmia larga soli.
Huic ANGILBERTUS *fretus pietate magistra,*
Et tumulo carmen condidit & tumulum.

EPITAPHIUM FRICORI SEU HADRIANI. [a]

Corpore terreno qui cernitur esse sepultus,
Gaudia pro meritis cælica lætus habet.
Iste fuit FRICORUS *Chaidoco consociatus,*
Quem sibi concessum Centula gaudet ovans.
Hic virtute valens despexit prospera mundi,
Et modo viventi gloria magna patet.
Quando Deo placuit cælorum regna petivit,
Nunc ANGILBERTI *carmine fulget. Amen.*

12. Anno dominicæ Incarnationis octingentesimo decimo quarto, Indictione sexta, excellentissimæ memoriæ CAROLUS Magnus post hostes victoriosissime cum Dei favore triumphatos, cum Romanorum imperium, & Francorum & Langobardorum regna quietissime obtineret, quinto Kalendas Februarii transivit e mundo, pro obsequiis & honorificentia Deo & Sanctis ejus studiose exhibita ac benigne, percepturus, ut speramus, felicia & immortalia regna. Venerabilis autem ANGILBERTUS, tametsi senio & austeritate jejuniorum & vigiliarum corpore lassescente quoquam progredi non posset vel vellet, ejus tamen dispositioni, qua thesauros proprios in beneficium eleemosynæ ecclesiarum Præsulibus attribuit, utpote dilecti semper domini, interfuit; magnisque honoribus & beneficiis ecclesiam Centulensem ab eodem antequam decederet sublimari obtinuit. Fuerunt autem viginti una Metropolitanæ civitates, quibus divisit dari grandem partem suarum facultatum: quarum hæc sunt nomina: Roma, Ravenna, Mediolanum, Forum-Julii, Gradus, Colonia, Maguntiacus, Juvavum, id est Salzburc, Treveris, Remis, Senones, Vesontio, Lugdunum, Rotomagus, Arelatum, Vienna, Darantasia, Ebredunum, Burdegala, Turones, Bituricum. Huic vero distributioni non nisi quatuor Abbates interfuisse [b] leguntur, scilicet FRUDIGISUS, ADALONGUS, ANGILBERTUS, IRMINO. Ipse denique Rex in tantum locum ipsum honoraverat & extulerat, ut & regalem curiam inibi tenuisse die Natalis domini, seu die [c] Paschæ, aliquoties inveniatur in gestis illius temporis: quod etiam a successoribus suis, iis scilicet qui nostra-

Caroli M. obitus anno 814.

Angilbertus ejus testamento subscribit.

[a] Sic titulum restitui, cum antea legeretur solum *Item*. In ms. codice dicitur hoc *epitaphium sancti Scoti Laubico repertum*.
[b] Id factum anno 811. docet Eginhardus in Vita Caroli Magni.
[c] Carolum anno 800. Pascha apud sanctum Richarium celebrasse legimus in Annalibus Eginhardi & in aliis; nusquam vero Natale Domini, si bene memini.

AN.CHR. 814 stratem Galliam in sui sorte regni habuerunt, multo tempore amabiliter servatum est.

18. Febr. Obit eodem anno. 13. Cum ergo mortuo Karolo Magno HLudoguicus successisset, regnorum a patre adquisitorum apicem suscipiens, anno regni ejus primo incipiente, sanctissimus Abbas Angilbertus corporis arctatus molestia cælestibus gaudiis propinquabat: & cælesti Patre disponente filius proxime recipiendus flagellabatur, ut dignus fieret cui felix nec peritura hereditas concederetur. Supercrescente incommodo, cum videretur jam humanis eximi, multa usus humilitate, utpote cujus perseverans fuerat conservator, præcepit ut ante fores templi tumularetur. Sane suspiria & lacrymæ, quæ illo morti proximante fusæ sunt, non a nobis narrandæ suscipiuntur, ne post tanta temporum interstitia, nos quoque ad plangendum revocet dolor renovatus. Post mortem utique Magni Augusti Caroli anno eodem, diebus viginti superstes effectus, anno dominicæ Incarnationis octingentesimo decimo quarto, Indictione sexta *a*, mense Februario, die duodecimo Kalendas Martii, celebratis circa se ecclesiasticis mysteriis, vere Christi amatoris Angilberti gloriosa anima bonorum operum exercitiis & pietatibus cumulata, corporis terreni vase relicto supernis civibus adsociatur, & quod votis ambierat, operibusque meruerat, Christi adspectibus præsentialiter mulcetur, videns eum sicuti est. Veridica hoc & jure probabile Christi sententia adstruitur, qui se diligentes a Patre suo & a se diligendos adseverat, & tantæ dilectionis profectum sui visionem propalat. *Et manifestabo*, inquiens, *meipsum ei*, id est diligenti, & probationem dilectionis, quod est exhibitio operis, exsequenti. Tunc amantissimi Patris venerabile corpus dulci filiorum obsequio componitur, & cum omni veneratione sancto Abbati debita ante portam majoris ecclesiæ honorifice sepelitur. Locus autem ipsius sepulturæ ita aditui ecclesiæ proximus est, ut a nemine basilica ingredi possit, qui non sanctam corporis ejus tumbam calcaret: ubi, sicut paullo superius dictum est, humilitatis obtentu poni se poposcerat. In gyro autem sepulturæ isti versiculi in lapideis tabulatis, primus ad caput, secundus ad lævam, tertius ad pedes, quartus ad dexteram expoliti sunt.

(Voluit sepeliri ante fores templi. — Tempus obitus. — Jo: 14. 21. — Epitaphium.)

Rex requiem ANGILBERTO *da Pater, atque pius Rex.*
Lex legum vitam æternam illi da, quia tu lex.
Lux lucem semper concede illi, bona qui es lux.
Pax pacem illi perpetuam dona, es quoniam pax.

Multa de sancto omissa. 14. Multa & magna atque insignia sunt quæ de hoc venerabili viro dicere habebamus: sed quia omnia comprehendere nequivimus, quæ in historiis Francorum de illo ejusque probitate habentur, rogamus ut ad laudem Dei omnipotentis & ad honorem beati viri paucula hæc nostratibus interim sufficiant. Ceterum ut omnia quæ de illo sunt diceremus, defuit virtus, adfuit sed cautela; ne plurima differendo fastidium inferremus auditori. Quievit vero in loco suprascripto per annos viginti octo, regnante Augusto HLudoguico annis viginti sex, Christi autem Domini nostri regno nullam metam capiente per omnia sæcula, Amen.

15. Igitur septimo Centulensis Cœnobii Abbate intimato, ejusque studiis & bonitate monstrata, jam modo paullisper linguæ nostræ requies præbeatur, ut & mæstitia ex ejus ablatione concepta, quo paullulum, quia mortales aliter non possumus, admittitur, eo citius suspiriis satisfacta desideratur: simul & æquum videtur, ut is qui singulari erga nos usus est amore, singulari quoque in descriptione gestorum collaudetur libello.

Nithardus Patris successor. 16. Hoc tamen in calce libri necessario recondimus, quod post ejus sanctum transitum filius ejus Nithardus *b*, quem de Regis filia Berta susceperat, Centulensibus jure abbatitio prælatus est: paucisque diebus in regimine expletis, interemtus prœlio, præsentis luminis caruit visu; sepultusque jux-

a Anscherus etiam habet Indictione 4. quamquam Indictio 7. tum inceperat.
b Id falsum esse demonstratum supra in Elogii §. 9.

juxta proprium genitorem quievit in pace, regnante Domino nostro Jesu-Christo cum Patre & Spiritu-sancto in sæcula sæculorum, Amen. AN.CHR. 814 18. Febr.

Hic desinit liber secundus Hariulfi, qui in libri tertii capitibus primo, secundo & tertio agit de Herico *Abbate; capite quarto de* Helisachare; *capitibus quinto & sexto de* Ribbodone *Abbate, qui Angilberti corpus in basilicam intulit, uti Hariulfus in cap. 5. descripsit in hunc modum.*

17. Ribbodo videns sanctissimi Angilberti Abbatis corpus sanctum eo loci quiescere, ubi ecclesiam ingredientes necessario incedebant, & nimium moleste ferens talem tantumque virum quotidiano populi accessu calcari, reputansque esse justum, ut homo Dei intra Dei domum pausaret; levavit ejus membra sancta, & transtulit ea intra basilicam sancti Richarii die Nonarum Novembrium. Requieverat in loco priori annis 28. & tamen Deo favente, qui servi sui meritum ostendebat, ita integrum & absque corruptela sanctum ejus corpus inventum est, ac si ea hora anima illud deposuisset. Odor etiam miræ suavitatis ibidem exuberasse adseveratur. Huic certæ rei testimonium ferunt Francorum historiæ, eæ scilicet quæ illius temporis facta commendant. Nam cum aliquando quidam libellus *a* in manus nostrorum devenisset, post quædam alia de sancto Angilberto hæc inibi scripta notaverunt. „ Mortuo HLudoguico Imperatore, Karoli Magni „ filio, tres ejus filii, *&c.* indissoluto repertus est. Idem etiam liber superius „ aliquid repetens, de ejusdem nobilitate pauca subinfert, dicens: Fuit hic „ eo tempore ortus haud ignotæ familiæ. Madhelgaudus autem, Richardus, & hic, de una progenie fuerunt, & apud Magnum Karolum merito magni habebantur: qui Angilbertus ex ejusdem Regis filia „ nomine Berchta, Harnidum fratrem meum, & me Nithardum genuit. Centulo opus mirificum in honore omnipotentis Dei sanctique Richarii construxit; familiam sibi commissam mirifice rexit: hinc post vitam omni felicitate defunctam Centulo in pace quievit. Is ipse Nithardus domni Angilberti filius, Cœnobio huic præfuisse adseveratur post decessum patris: quique cum paucis ministrasset diebus, bello interfectus juxta patrem sepulturam meruit. At cum ibi aliquantis annis pausasset, jam dudum translato corpore sancti Angilberti in ecclesiam, quidam devoti posuerunt corpus ejusdem Nithardi in patris sarcophagum. In loco igitur ubi a domno Ribbodone sanctus positus est Angilbertus, epitaphium appositum est.

Angilberti translatio prima.

Nithardi mors & sepultura.

Hoc recubat busto semper memorabilis Abba; &c.

Hoc epitaphium exstat in codice ms. non vero in editis: sed quia Anscherus in Vita sequenti illud refert, hic omitto, relaturus ea quæ de secunda Angilberti translatione refert Hariulfus in lib. 4. cap. 32. ubi de Gervino Abbate, ejus nominis primo, qui Angelramno successit anno 1045. mortuus anno 1071.

18. Enimvero quoniam illo tempore domni & sancti Angilberti Abbatis tumulus certissime non sciebatur, quamvis ejus celeberrima memoria in ore universorum Franciscorum vel Pontivorum, atque adspectu egregii templi quondam ab eo fundati resplenderet, studuit venerabilis Gervinus quibus poterat conatibus ejusdem sancti viri corpus perquirere, quo, si Dominus ejus votis annueret, posset illud condigno exaltare honore. Denique quodam tempore ivit Cœnobium Gorziam, quod est situm in confinio Mettensis civitatis, ubi inventum codicem, qui de ejusdem sancti viri, aliorumque nostratum Abbatum gestis aliqua retinebat, ab illis Fra-

Angilberti translatio secunda.

a Nempe Nithardi Angilberti filii opus quatuor libris scriptum de dissensionibus filiorum Ludovici Augusti, in cujus historiæ lib. 4. hæc leguntur.

AN.CHR. 814 18. Febr. Fratribus mutavit, Centulam detulit: in quo scilicet repertum est, quomodo sanctus Abbas Angilbertus terreni corporis molem relinquens, 12. Kal. Martii transivit ad gloriam. Et quia ab eo tempore quo sub GUARAMUNDO *a* pagano combustum fuit *b* Monasterium, usque ad hanc cognitionem Centulenses Monachos dies transitus ejus latuerat; magno iidem Fratres exhilarati sunt gaudio ob quod diem cognovissent, quo tantus vir pro vitæ virtutumque merito honorari deberet. Igitur Gervinus, qui merito vir desideriorum dignus est dici, cupiens, ut dictum est, eumdem Sanctum dignius honorare, cæpit perquirere ad fores ecclesiæ, quo compererat illum primo tumulatum fuisse, sanctam corporis ejus glebam. Et illius quidem non ibi corpus invenit, sed in eodem quo pausaverat sarcophago invenit lecticam ligneam coriatam domni NITHARDI filii ejus, Abbatis & Comitis, corpus continentem sale perfusum: in cujus capite videbatur illa percussura, qua eventu prælii fuit occisus. Recludens itaque eumdem tumulum, aliorsus eum quærere cupiebat: sed quo quæreret nesciebat, nisi potentia divinæ majestatis per quemdam Monachum in hac re eum direxisset. Nam persuasit ille Frater, nomine TEUDOALDUS, sæpe fatum Sanctum investigari debere in ingressu chori a parte occidentali, ubi videlicet in superficie pavimenti scriptum habebatur, REX. LEX. LUX. PAX. Hæ autem quatuor partes in illius antiquo epitaphio primæ fuerunt & ultimæ: & harum monosyllabarum partium ratione affirmabat idem Teudoaldus oportere considerari, quoniam ille qui ipsum reposuerat, ob hoc super illum has epitaphii ejus syllabas censuit describi, ut earum similitudine quærenti innueretur, quo sancti corpus Angilberti quiesceret. Venerabilis Gervinus hæc audiens adquievit, & quod anhelanter sitiebat, sanctum Angilberti Abbatis corpus invenit. Eadem vero hora qua repertum & discopertum est, mirifice suavitatis odor emanavit; & non solum hi qui ibi aderant suavissimo afflati sunt odore, verum & omnes qui in ipso erant quovis loco ecclesiæ, admirabilem fragrantiam persenserunt: in tantum, ut hodieque testetur domnus RADULFUS cognomento BENIGNUS, quod eadem inventionis hora super valvas cryptæ sedens & scribens, dulcifluo sit refectus odore. Erant vero ipsa sancta ossa confuso ordine conglomerata, pallioque viridi obvoluta. Unde certum est post RIBBODONEM Abbatem, qui eum integrum transtulerat, ab aliis Fidelibus timore paganorum itatenus eum fuisse repositum. Inventi autem sancti thesauri gaudium illa fuscabat ratio, quod nullum scripturæ vel chartæ indicium reperiebatur, quæ illud Angilberti fuisse corpus testaretur. Sed piæ Abbatis vel Fratrum curiositati divina cito providentia consuluit, quæ supra nominati Fratris Teudoaldi cordi immisit, ut ejusdem Sancti caput accipiens curioso oculo rimaretur. Quod dum faceret, invenit in repagulo narium brevem membranulam, qua omnis dubietatis anxietas ablata est. Siquidem eadem paginula aperte manifestavit veritatem, dicens, hoc esse corpus sancti Angilberti Abbatis. Sic quæ cupierat venerandus Pastor adeptus, eumdem Sanctum cum honore relocavit; semper deinceps celebrari ejus memoriam *c* instituens. Sancti quoque Confessoris Caidoci, sociique illius corpora a terra levavit: & eorum reliquias decentius collocans, fidelibus populis honorandas censuit.

ALIA

a Guaramundus iste *Rex paganorum*, id est Nortmannorum dicitur ab Hariulso in lib. 3. cap. 21. ubi ejus necem refert in Pontivo inter prœliandum accidisse. Joannes de Capella addit: *Sicut chronica narrat, dictus Guaramundus sepultus est in villa de Vinacourt, quia ejus cadaver repertum est in quodam sepulcro*, &c. *Vinacourt* magnus vicus est tribus leucis a Centula versus Ambianos.

b Monasterium instauravit Engelardus Abbas, testante Hariulso in Chronici lib. 4. cap. 23.

c Quo ritu non exprimit Hariulfus: sed tamen ex alterius Vitæ prologo & ex libris miraculorum intelligimus, anno 1110. nondum festum Angilberti diem tamquam Sancti; sed anniversarium, ut aliorum Fidelium, celebratum fuisse.

AN.CHR. 814 18. Febr.

ALIA VITA

Auctore (ut videtur) ANSCHERO Abbate Centulensi anno 1110.

Ex mss. codice Centulensis Monasterii & Bollando.

PRÆFATIO AUCTORIS.

1. . . *a* . . . . qualiter hic justitiæ cultor debeat tractari, utrum, velut hactenus gestum est, inter mortuos Fideles memoria illius teneatur: an juxta Scripturam dicentem, *Memoria Justorum cum laudibus*, anniversaria dies ejus, in numero Sanctorum solemniter celebretur. Et ut vestra prudentia non ignoret, qualiter isdem vir, domnus scilicet A. in hac vita positus Domini præceptis se mancipaverit, de gestis Francorum & diversis opusculis chronicarum colligentes actus ejus, vestræ majestati *b* offerimus: ut per hæc noveritis, quoniam non inaniter, quin potius pro merito miraculis a Domino declaratur. Valete.

ANno dominicæ Incarnationis septingentesimo quinquagesimo quarto cum Pippinus filius Karli cognomento Martelli cum duobus filiis Carolo & Carlomanno Francorum populis sceptro regio præsideret, vir inclytus ANGILBERTUS generis nobilitate illustris, animique industria ac probitate nulli secundus, palatinis atque regalibus negotiis implicatus degebat, & splendore suæ indolis eorumdem Regum animos in tantum sui amorem accenderat, ut tamquam filium vel fratrem charissimum vehementissime eum diligerent. Erat enim totius affabilitatis & cautissimæ jucunditatis efficacia cumulatus, & ultra ætatem tot studiis honestatis decoratus, statura quoque elegantior & vultu venustissimus, ut mirum in modum omnibus qui eum videre vel audire poterant, veniret in amorem, & Dei gratia quæ sibi in illo gratum cubile collocaverat, omnibus illum commendabilem exhiberet. Liberalibus quoque studiis ad unguem informatus & donis gratiarum abundanter fecundatus, consilio parentum amicorumque instinctu, etiam Principum, a quibus quam maxime diligebatur, tonsuram Clericatus accepit: & titulo sacræ religionis insignitus, magnum lumen piæ conversationis ministrabat palatinis. (Caput I. Angilbertus Regibus charus. — Clericus.)

Pippinus interea annis duodecim Regni fastigio sublimatus diem clausit extremum, & regni hæredes post se reliquit Carolum & Carlomannum fratres: ex quibus Carlomannus paucis post obitum patris supervixit annis. Sicque totius regni monarchiam Carolus Magnus recepit: qui ideo Magnus vocatus est, quia sapientia & viribus ac alacritate magna nimis, bellorum quoque diuturna tolerantia ac triumphorum experientia super omnes magnificus repertus est. Hic igitur Rex gloriosus domno Angilberto amicissimus per omnia mansit, tam pro insigni nobilitate, quam etiam pro morum honestissima probitate. Nam omnes de ejus prosapia viri clarissimi, & Francorum Regibus familiares semper habiti sunt & chari. Avi ejus & proavi, aut in dignitatibus primi, aut dignitatum magnatibus affines fuerunt & propinqui. (Carolo Magno familiaris. — Genere illustris.)

a Hic abscissum est semifolium in codice ms.
b Hoc nomine auctor compellare videtur summum Pontificem, scilicet Paschalem secundum, ex dictis. Quamquam etiam Archiepiscopi aliquando hoc nomine censebantur. Arnulfus Lexoviensis Episcopus in epistola 15. ad Hugonem Rotomagensem Archiepiscopum, *Litteras*, inquit, *vestra majestatis accepimus*, &c.

AN.CHR. 814 18 Febr. II. Caroli a secretis, Archipellanus & Silentiarius. Sacerdos.

Præfatus ergo Rex Carolus in tantam amicitiam eum tenuit, ut quocumque iret vel rediret, domnum Angilbertum semper secum haberet, ob expertam scilicet in eo prudentiam & tutam ad omnia fidelitatem: & hæc tanta dilectio ad hoc processit, ut eum secretorum conscium & primatem Capellanorum faceret, sibi quoque eumdem Silentiarium statueret: ut in quo compererat prudentiæ altitudinem, ejus consilio componeret totius regni utilitatem. Dehinc supernis donis cum ætate crescentibus, Sacerdotii gradum superni instinctu amoris & regali consilio suscepit: ut videlicet cælestibus officiis decoratus, magis ac magis propinquaret suscipiendis pontificalibus infulis. Tractabat nempe Rex præfatus illum sublimare in arcem alicujus metropolitanæ civitatis, utpote quem ubertim commendabat & generis claritas, & magnæ scientiæ diffusa peritia. Sed aliter accidit, quam Rex mortalis in sua cogitatione taxavit. Nam Rex memoratus de Regina HILDIGARDA tres dudum filias genuerat, quarum sunt nomina RUODTHRUDIS, BERTA, atque GISLA: ex his una, videlicet Berta, avidissimo amore in clarissimum virum Angilbertum oculos injecit: & quem in paterno amore super omnes mortales convaluisse noverat, eumdem sibi in sponsi titulum & amoris remedium totis affectibus provenire præoptabat. Sed quia genitoris sensibus hæc per se intimare puellaris animus trepidabat, egit tandem opportune importune, ut hæc suæ mentis passio patri Carolo veniret in notitiam: qui quidem moleste tulit hujusmodi votum in chara prole exortum: sed veritus ne res in pejus procederet, considerans etiam domni Angilberti ingenuam a proavis nobilitatem, detulit filiæ suam voluntatem: & inito consilio cum primoribus, die statuto filiam accurate ac regaliter exornatam domno Angilberto conjugem sociavit, cunctis faventibus qui adesse poterant. Sic domnus Angilbertus a Sacerdotii sanctimonio desciscens, Regis gener effectus est; & ex toto sociatus copulæ nuptiali, duos filios NITHARDUM & HARNIDUM procreavit. Data est etiam illi maritimæ Franciæ magna pars in Ducatum, ut scilicet Regis gener honoris fastigio non careret.

Bertæ conjugatus. ex qua suscipit duos filios. Dux maritimus.

III. Infirmus voto se Monachum fore promittit.

Verum cum tantis honoribus functum mundus ex toto irretitum sibi vindicaret a futurum Christi militem Angilbertum, omnipotens Deus qui novit qui sunt ejus, suæ misericordiæ consilio immisit huic viro gravem corporis infirmitatem: qua vitæ finem se completurum formidans, cum maximo cordis angore votum vovit Domino, quod si vitæ spatium percipere mereretur, se se ad Ordinem monasticum toto nisu conferret.

Amat Centulam.

Erat eo tempore Centulense Cœnobium in pago Pontivo situm, a beato quondam Richario fundatum, & ejus sacro corpore decoratum, signis & prodigiis famosum, Monachorum etiam per omnia religiosorum agmen retinens numerosum. Angilbertus itaque regalibus jam thalamis sociatus, cum accepto Ducatu pagum Pontivum inviseret, a provincialibus audivit signa virtutum, quæ Christus omnipotens ad sepulcrum sui Confessoris Richarii assidue peragebat: quæ opera magnum hujus loci in corde illius collocaverunt amorem: unde & mox in facto apparuit, dum eumdem locum suæ conversioni aptum præ omnibus locis adamavit.

Danos vincit.

Jam ergo apud se tractaverat, jam tractans deliberaverat cum sua nobili conjuge domna Berta sæculum relinquere, & sacræ se religioni mancipare: cum ex inspirato fama volavit, Danorum multitudinem cum bellico apparatu per ora Somenæ & Sequanæ fluvium, perque omnes portus adjacentes Franciæ terminos navigio irrupisse. Tunc vero angustia & dolor metusque acerrimus pervasit Angilbertum, conscium videlicet, qualiter a gradu ecclesiastico per diaboli laqueos dejectus ciciderat, qualiterque

a Hic folium avulsum erat in exemplari, quo usus est Bollandus.

que ab officio sanctitatis in opus militiæ sæcularis & Ducatus pompam fuisset immutatus per carnis illecebram: tamen ratione pervigil & metu sollicitus adiit Regem Carolum, & ei innotuit quantum periculum immineret ex hoste pyratico. Rex autem delegavit ei millia quam plurima armatæ militiæ, & stipendiis accuratum quam plurimis remittit cum manu fortissima ad hostem expugnandum. Interim dum properat, dum acies ordinatur, Angilbertus cum paucis militibus almifluum repetit tumulum beati Richarii, cum magnis suspiriis & ubertate lacrymarum pulsans & postulans, & regno cœlorum vim faciens, artissimoque se voto constringens, quod si imminens exitium evadere mereretur, jam jam procul dubio divinæ servituti quantocius se subderet: cujus vota Deus ex alto prospectans, haud petitioni ipsius defuit. Nam cum peracta oratione a tumulo Sancti recedens ad loca castrorum velociter exercitum sequeretur, facta sunt cælitus fulgura & voces & tonitrua, & tanta vis imbrium cum grandine terrifica, ut catervæ Danorum incredibili terrore concussæ solum vitæ refugium quærerent, & conscensis raptim ratibus, a finibus Francorum effugere summo desiderio anhelarent. Ita victoria cælestis effloruit, ut Francorum ne capillus quidem de capite perierit, Christo Domino auxilium ferente suo futuro militi Angilberto, auxilium etiam cæleste impetrante emerito probatoque Christi milite Richario. Danorum namque plurima multitudo mutua cæde & saltibus præcipitatis Deo vindice necata est.

AN.CHR 814 18. Febr.

voto facto ad S. Richarium.

IV. licentiam obtinet a Carolo recipiendi se Centulam cum uxore.

Tunc Angilbertus peracta gratiarum actione ad sacrum corpus beati Richarii, eventum cælestis victoriæ Regi denuntiavit Carolo: at ille coexsultans & rerum novitate admodum stupefactus, nomen sanctum Domini frequenti voce benedixit. Hinc Angilbertus memor votorum, regiam majestatem secretius colloquens supplex exorat, ut ei facultatem largiatur relictis sæculi honoribus Regi Christo militare, & emendatioris vitæ semitam arripere, quo per dignos pænitentiæ fructus animæ suæ damna valuisset reparare. His auditis Carolus ultra quam credi possit de tali petitione lætior factus, sine mora paruit, & dilectissimum virum talia postulantem hortatur quantocius, ut quod ore voverat, jam rebus perficeret. Sic nempe Angilbertus a Rege digrediens Centulam revertitur: & contempto pomposæ dignitatis fastigio, primo omnium sponsam suam nobilissimam Bertam sacro velamine consecratam loco congruenti intra idem Cœnobium Centulense composuit, sacris vigiliis & devotis jejuniis divinisque canticis cum multo fervore assidue insistentem: quo peracto, in cœtu Monachorum Angilbertus solo prosternitur, & perfusus lacrymis exorat humiliter, ut sacræ conversationis habitum accipere mereretur. Et quamvis multa illi reverentia a Fratribus hujus loci enixius impenderetur, tamen regulariter dilatus, legitimeque probatus, veluti Regula exposcit, Monachi indumentum & vere humilitatem in Monasterio Centulo summa cum devotione suscepit.

Habitum monasticum suscipit.

Jam vero nullus mortalium enarrare prævalet, quanta austeritate suum deinceps corpusculum paverit; quas cruces, quæve tormenta suimet persecutor ingesserit. Jam non decorem vestium, non lectuli mollitiem, non cibi & potus suavitatem aut satietatem sectatus est, nec somno largius indulsit: sed toto mentis annisu sibimet quasi iratus, præteritos errores magnis lacrymarum fontibus diluebat, orationibus & psalmis noctis ac diei tempora præoccupans, lectionibus quoque crebris mentem reformans ad vigorem compunctionis, ut, juxta Prophetæ dictum, sacrificium Deo quotidie offerret spiritum contribulatum.

Monachus ut se gerit.

Psalm. 50.

Hæc & his similia, quæ referre longissimum est, reverendus heros perseveranter exsequens, & seipsum Deo viventem, peccatis mortuum, cunctisque sæculi vanitatibus mortificatum exhibens, meruit revocari in adoptionem filiorum, meruit effici vas idoneum in honorem, meruit audire unctione interiori, Dimissum est peccatum tuum: quia adhibito co-

AN.CHR. 814 18. Febr. phino stercoris, id est jugi memoria præcedentis delicti, ficulnea hæc versa est in olivam fructiferam, quæ jam jamque plantaretur in domo Domini.

V. Symphoriano Abbati successor datus, SYMPHORIANUS Abbas illo in tempore præfatum Cœnobium regulari tramite gubernabat: qui a suis antecessoribus traditam sibi cælestis vitæ arctam & angustam semitam virili incessu fortiter incedebat, quique vitæ hujus stadium cautissime percurrens, pervenit ad bravium, & quievit in pace, functus stipendiis æternæ militiæ, & redimitus corona præmiorum. Sed cum ille spiritualis exercitus Monachorum diu stare non posset in prælio sine duce ac tribuno gratiarum, omnium electione concordi denominatus ac electus est egregius vir Angilbertus, quem ad tale officium faciebat idoneum & generis dignitas, & scientiæ ubertas, & virtutum fertilitas. Et quoniam moris erat in locis regalibus *a*, ut nemo Rege probante, præficeretur absque nutu regio; diriguntur e Claustro Fratres boni testimonii, qui auribus regiis utrumque renuntient, & Abbatem mortuum, & Abbatem jam electum. Carolus autem hæc audiens, scilicet Fratrum unanimitatem consensisse in domnum Angilbertum, multo favore annuit tantæ electioni, jussitque ut maturius perficeretur, quo Deo auctore loci utilitas augmentaretur. Tunc pii filii magistrum ac sequacem pietatis sibi in Patrem ordinari faciunt, jamque ordinatum cum digno comitatu obtutibus Regis repræsentaverunt. Excipit illum Rex alacriter & jucunde, multaque affabilitate ac liberalitate usus circa illum, magnifice hortatus est, ut in adsumto sanctitatis proposito inconvulsa stabilitate persisteret. Regni opes, suumque consilium numquam illi defuturum: tantum Deo devotus militaret, & commissum sibi gregem pabulo veritatis instanter satiaret.

Cum eo tractat de instaurando Monasterio. At memorabilis Angilbertus ardorem suæ mentis regiæ pietati facunde intimavit, quoniam scilicet Monasterium sancti Richarii in Pontivo restaurare, & in ampliorem statum ædificiis, ornamentis, rebus quoque & moribus, Fratrumque copia interius & exterius reducere ambiebat. Ad hæc, inquit, facienda regalem pietatem profuturam flagito, ut si quæ Deo digna ex vestro auxilio perficere potero, vobis reputentur ad salutem animæ in æterno præmio. His peractis clementissimus Rex pie annuit, benigne favit, & omnia se facturum quæ vir amantissimus postulabat amicabiliter promulgavit. Qualiter autem hæc omnia peracta sint, ipsius sancti viri scriptis ad nos usque conservatis melius ostenditur, quæ se habent in hunc modum.

VI. Instrumentum ejus hac de re. „ EGO igitur præscriptus Angilbertus considerans, &c. *ut supra, nisi quod integrum instrumentum non refertur, sed tantum usque ad illa verba:*
„ In porta etenim septemtrionali altare sancti Raphaelis dedicavit religiosus Ambianorum Episcopus Jesse II. Non. Septembris. Cuncta totius
„ Monasterii altaria fuerunt 30.

Postea sequuntur versus qui supra ex Hariulfo num. 8.

VII. Ecclesiarum ornatus. Sed *b* jam aliquid de cultu ecclesiæ istius seu de ornatu altarium memoriæ revocetur, ut in hoc fervor ipsius sancti viri & devotio cognoscatur. Unicuique altarium tabula coram posita auro & argento gemmisque pretiosis parata est. In medio ecclesiæ sancta Passio; in australi parte sancta Adscensio; in aquilonali sancta Resurrectio; & in porticu secus januas sancta Nativitas mirifico opere ex gipso figuratæ, & auro musivo aliisque pretiosis coloribus pulcherrime compositæ sunt. Præter hoc altare sancti Salvato-

a Ergo Monasterium regale censebatur Centulense, tametsi inter Monasteria regalia haud numeratur in enumeratione facta Ludovici Augusti principatu. Certe Dagobertus multa loco isti contulerat Richario vivente.

b Hæc & alia usque ad caput 9. desunt apud Bollandum.

vatoris, & altare sancti Richarii & altare sanctæ Mariæ ciboriis fabrefactis & aureis redimiculis ornata sunt, & in circuitu auro puro decorata, & his tribus altariis tria lectoria mirifice parata aptata sunt. AN.CHR. 814 18. Febr.

In ecclesia sancti Salvatoris sanctique Richarii duo campanaria auro & argento parata, & ad sanctam Mariam tertium paratum est. Cetera vero diversa ornamentorum genera, id est cruces, capsas Evangelii, capsas reliquiarum, coronas, lampadas, thuribula, calices cum patenis, poma aurea, offertoria, scyphos, concas, boculares, urceos, cannas, scillas, situlas, sivones, claves, ostia, trabes cum arcubus, circulos ad signa pendentes, imagines Sanctorum, candelabra, ventilabra, pallia auro texta, stolas auro paratas cum fanonibus, casulas multiplices, albas sericas, cappas de pallio, pallia, tapetia, cortinas, cussinos, balteos aureos, vestes episcopales cum sandaliis, instrumenta regii Notarii aurea [a], Evangelia auro scripta, quæ aurea, aurea; & quæ argentea, de argento: quæ simul computata & diligenter adnumerata quindecim millium summam librarum effecerunt, & eo amplius: quæ propter longam prolixitatem magis breviter subnotare, quam seriatim subscribere optimum reputamus.

VIII. Laus perennis.

Præ omnibus studuit idem memorabilis Abba, ut divina laus & Sanctorum memoria absque ullo interstitio in ecclesia Salvatoris indefesse haberetur: ad quod rite tenendum statuit tres semper esse choros, quorum unus ordinate consistebat in turre occidentali coram altare sancti Salvatoris: secundus chorus identidem ordinatus in medio ecclesiæ coram memoria sanctæ Passionis: tertius autem chorus decantabat in orientali parte basilicæ, quæ dicitur Thronus sancti Richarii, eo quod altare ipsius Sancti in loco editiori ibidem mira honorificentia sit excultum, & ejus sepulcrum juxta positum sit. Et omnes quidem horas canonicas tres chori una semper concinebant: quibus finitis pars uniuscujusque chori suo loco persistebat, psallens voce mediocri; ceteri interea relaxabant usque ad præfinitum temporis spatium. Cumque hi omnibus se necessariis relevassent, adveniente hora redibant ad exercitium divinæ laudis, & eodem numero quo isti redibant, alii ex eodem choro exibant, reparandi similiter & ipsi usque ad præfinitum tempus. Sic ad mensam, sic ad lectos, sic ad omnia omni tempore exibant, ut indeficiens psalmodia in ecclesia Salvatoris omni tempore permaneret.

IX. Miraculum de columna.

Jam vero perfecta structura majoris basilicæ, cum in eadem marmoreæ columnæ ad ornatum templi erigerentur, una illarum decore ac magnitudine præstans inter manus erigentium subito collapsa decidit & confracta est. Tum vero mæror & tristitia omnes invasit, ipsum quoque venerabilem Angilbertum Fratresque cunctos in tantum, ut ea die nullum amplius opus facerent. At memorabilis Abbas notissima sibi arma corripiens, cibo potuque abstinet, & indutus cilicio tota nocte illa pervigil jacuit in oratione. Media autem nocte Angelus Domini adstitit cum luce mirabili; & accedens ad columnam, digito perpalpavit fracturam ejus, moxque eam pristinæ integritati ac decori restituit. Mane facto dum cæmentarii rediissent, non solum integram columnam, sed etiam suæ basi impositam rectissimeque stantem inveniunt, ac proinde laudis honorem omnipotenti Domino reddiderunt.

X. S. Richarii vitam & officium per Alcuinum describi curat.

Sane libellum de vita sancti Richarii sermone simpliciori digestum, evocato ad se Albino Magistro, comtius atque lucidius componi & transcribi fecit, omissis illis miraculis quæ Domini Confessor in diversis locis ac regionibus copiose patravit, de quibus seorsum codex magnus habebatur. Hymnos etiam tam nocturnos quam diurnos, & antiphonas cum responsoriis sumta materia de vita ipsius idem Albinus composuit. Tantum studium circa Dei cultum & Sanctorum honorem, tantusque fervor inerat viro

[a] Horum instrumentorum non meminit Angilberti scriptum in superiori Vita relatum.

AN.CHR. 814 Dei Angilberto, ut quidquid dejectum invenisset erigeret, quidquid neglectum excoleret, quidquid ineptum componeret.

18. Febr. XI. Sepulcrum ejus exornat, Studuit præterea idem Christi famulus Angilbertus sacrum tumulum beati Richarii magnificentius exornare, auro & lapidibus pretiosis ambire, versibus quoque metricis idem mausoleum auro scriptis illustravit, in quibus & suam breviter ostendit peritiam, & ejusdem Sancti præclaram sanctitatem ac virtutem compendiose disseruit, ita scribens:

Aurea cælestem thesaurum contegit urna, &c.

XII. & S. Caidoci, Sancti quoque Confessoris & Monachi Caidoci sepulcrum jam pæne obrutum & vetustate collapsum summa devotione renovavit & ornate composuit, aureisque literis cum versibus decoravit, ita dicens:

Mole sub hac tegitur Caidocus jure Sacerdos, &c.

Hæc sunt studia memorabilis Angilberti, quibus servorum Christi cineres humi quiescentes honorare contendebat: ut quorum membra pio amore amplectebatur in terris, eorum consortio potiretur in cælis.

XIII. Obiit vero anno Domini 814. Indictione sexta, 12. Kal. Martii, omni pietate & sanctitate ornatus, & sepultus est ante portam majoris ecclesiæ, ubi requievit 28. annis *a*.

ÆREUM EPITAPHIUM EJUS.

Extulit egregiæ quem mundo gratia vitæ,
ANGILBERTUS in hoc membra locat tumulo.
Spiritus hunc Domini tenuit, quo tempore vixit:
Et modo cælesti spiritus arce nitet.
Promeruit Christum pietatis jura tenendo,
Et templum sancti Richarii renovans.
Quicquid amat Dominus, cum toto corde relegit:
Pauperibus largus, debilibus medicus.
Contulit ecclesiæ multum famulando decorem,
Et famulis Christi se dedit in famulum.
Ecclesiæ regimen coluit virtutis amore,
Pro quibus æternum lætus habet bravium.
*Martis bissenis successit * morte Kalendis,* (* L. decessit)
Et Domino flatum reddidit astra petens.

ITEM DE CHRONICA QUADAM *.

(* scilicet Nithardi lib. 4.)

Post mortem HLudovici piissimi Augusti tres filii ejus de Regno inter se diffidebant. Novissime vero statuitur dies, qua de his causa haberetur: & hoc fieri posse Nonis Novembris visum est: qua quidem die terræ motus magnus per omnem pæne hanc Galliam factus est: eaque die ANGILBERTUS vir memorabilis Centulo translatus, & anno post decessum suum vigesimo octavo corpore absque aromatibus indissoluto repertus est. Fuit hic eo tempore ortus haud ignotæ familiæ. MADHELGAUDUS autem RICARDUS & hic de una progenie fuerunt, & apud Magnum Carolum merito magni habebantur: qui ex ejusdem magni Regis filia nomine BERTA Harnidum fratrem meum & me NITARDUM genuit. Centulo opus mirificum in honore omnipotentis Dei sanctique Richarii construxit, familiam sibi commissam mirifice rexit. Hinc vitam omni felicitate defunctam Centulo in pace quievit.

Jo: 14. 21. XVI. Translatio per Ribbodonem. In loco igitur ubi a domno Ribodone sanctus translatus est Angilbertus, hoc epitaphium appositum est.

Hoc

a In ms. codice additum eadem manu: *Post domnum Angilbertum præfuit* HERICUS *Abbas: post quem* ELIZACAR *Abbas: post hunc* RIBBODO *Abbas.*

Hoc recubat busto semper memorabilis Abba AN.CHR.
ANGILBERTUS, *ovans spiritus astra colit.* 814
Mensis Martii obiit bissenis ipse Kalendis: 18. Febr.
Construxit templum quo retinet tumulum.
Et cluit Augusti Caroli sub tempore Magni:
Dogmatibus clarus, Principibus socius.
Ante fores templi jussit qui se tumulari:
RIBBODO *huc Abba transtulit, ac posuit*
Post annos obitus bis denos ejus & octo,
Corpore cum nactus integer in solito est.

Hæc & alia multa antiquitatis monumenta in diversis chronicis atque Regum historiis de hoc prædicto venerabili Patre reperiuntur: quibus nimirum ejus nobilitas sanctitasque satis admodum declaratur. Jacuit autem corpus ejus in præscripto loco annis quamplurimis usque ad regimen domni GERVINI Abbatis primi. Siquidem post supradictum Ribodonem quamplures præfuerunt huic Cœnobio Abbates *a*, quorum nomina ob rerum cognitionem huic opusculo adnectimus. NITHARDUS filius domni Angilberti præfuit Abba & Comes. LUDOVICUS Abba regiæ stirpis. RUODULFUS Abbas & Comes frater Judith Imperatricis. HELGAUDUS Abba & Comes. GUELFO Abba venerabilis. KARLOMANNUS Abba filius Caroli Calvi ex Regina Irmitrude. HERBERTUS Abbas. HEDENOLDUS Abbas. GIRBERTUS Abbas. FULCHERICUS Abbas. INGILARDUS Abbas. ANGELRANNUS Abbas piæ memoriæ: & ita domnus GERVINUS Abbas, qui venerabile corpus sancti Angilberti multa investigatione quæsitum & summa difficultate inventum in lucem protulit, & prolatum eodem in loco quo invenerat recondidit. Sub eadem vero hora qua de terra sunt levatæ corporis ejus exuviæ, tantus odor suavitatis ipsam basilicam omnesque loci officinas respersit, ac si balsamo cunctisque aromatibus omnia replerentur: terræ motus etiam magnus his in partibus eadem die factus est.

XVII. Alia per Gervinum.

Iste est ergo nostræ quondam reparator & illustrator ecclesiæ, qui dispersa colligere, confracta solidare, & dejecta erigere novit, qui ipsum diabolum in semetipso triumphans victoriæ coronam promeruit, qui divitias largissimas cælo condidit ore & manu; dum & verbo veritatis affluenter corda incredulorum irrigavit, eosque ab iniquitate revocans dignos cæli hæredes fore edocuit, & ingentia auri argentique pondera ad cultum ecclesiæ & ad usus pauperum larga manu, sed corde largiori prærogans, dignum se utrobique fecit qui reciperetur in æterna tabernacula. Hic est Angilbertus quem Centulensis concio post illud lucicomum sidus, Patrem dico Richarium, specialis privilegio amoris digne complectitur: quem suæ religionis auctorem & totius pietatis renovatorem eximiique honoris provisorem laude continua debet efferre: quoniam titulum laudis & originem religionis lumenque sanctitatis, quæ beatissimus pastor noster Richarius fecunde nostris in locis disseminavit, iste vir memorabilis majori rerum solamine confortavit, majori Fratrum numero accumulavit. Nemo vero sentiat, quod nos hunc, quamvis pretiosi meriti sit, beato Patri æquemus Richario: quoniam licet ille plantaverit, iste rigaverit; Deus tamen per merita & orationes sanctissimi Richarii amplius incrementum dedit. Et si quid laudis, si quid gratiæ percipit Angilbertus, hoc totum superlative genuit & aluit Pater Richarius; in utroque autem Spiritus-sanctus. Hunc itaque laude dignum mentibus Fidelium commendat Christus Dominus, dum adveniente temporis plenitudine, prout in sua æternitate præsciverat, his diebus signis miraculorum locum quo humo tegitur illustrat, & thesaurum misericordiæ suæ in illo ape-

XVIII. Angilberti elogium.

a Eumdem Abbatum ordinem exhibet Hariulfus, nisi quod Nithardum Angilberto substituit: qua de re in Elogio dictum est.

AN.CHR. 814 18. Febr. aperit, dum ad ejus tumbam diversos morbos languidorum ad sanitatem reducit. Lætandum est igitur vobis gaudio spirituali, Fratres charissimi, quod & talem vestri loci alumnum, immo Patronum vobis Pater misericordiarum dederit, & talia quæ per illum facere disposuit, vestris temporibus & adspectibus clementer reservavit. Ad hoc enim hoc ita fieri confidimus, ut ad lumen justitiæ & viam veritatis sollicite evigilemus, & Dei nostri nimiam charitatem oris & cordis devotione jugiter collaudemus, piisque studiis mirabilem Deum in Sanctis suis semper magnificemus, cui in Trinitate perfecta, incommutabili, individua, est omnis honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen.

DE MIRACULIS EJUSDEM

LIBRI TRES

Auctore ANSCHERO Centulensi Abbate anno 1110.

Ex mss. codicibus Centulensibus, quorum fragmentum apud Bollandum.

EPISTOLA sequenti opusculo præmissa.

Summæ dilectionis prærogativa complectendo domino RADULFO *Dei gratia Remorum Archiepiscopo, ac reverentissimis Episcopis ejus sacræ hierarchiæ suffragantibus, Frater* ANSCHERUS, *cælesti pietate Abba Cœnobii Centulensis beati Confessoris Richarii corpore & nomine rite glorificati, quidquid filius patri charissimo, quidquid obediens discipulus principali magistro.* Beati Ambrosii Mediolanensis Episcopi, eximii scilicet Doctoris, operibus & scriptis provocatus, qui beatorum Martyrum Gervasii & Protasii sacram inventionem divinitus sibi ostensam sanctis fratribus & coepiscopis studuit propalare: licet valde impar longeque inferior exsistam, conor & ego, vel potius cogor divinæ pietatis divitias vestris nunc temporibus nostrisque in locis affluenter ostensas sanctæ matris Ecclesiæ Principi, ac per hunc cunctis ejusdem catholicæ matris filiis facultate qua valeo intimare; ne si omnino has prædicare neglexero, inutilis servi tremendam sententiam subire compellar in divino judicio. Hac denique intentione vestræ reverendæ paternitati, o præcelse pastor RADULFE, præsentem offero libellum, veritatis indagine fundatum, de virtutibus miraculisque diversarum sanitatum atque opitulationum, quas Deus & Dominus noster JESUS CHRISTUS ad tumbam sui famuli Angilberti, ipsius in quo requiescit loci Abbatis, vestris in diebus magnifice operari dignatus est: quatinus hæc vestro judicio vestræque auctoritatis libramine ad notitiam sanctæ Ecclesiæ, quam præscriptus Dei servus Angilbertus valde amavit, multumque excoluit, provenire debeant; & noverint universi, quia Deus noster servientes sibi quibusque in locis & quibuscunque temporibus digna mercede quandoque non privat, nec in finem suorum obliviscitur pauperum; sed secundum quod præscivit, in tempore opportuno laudem & gloriam sui sancti nominis in declaratione meriti sibi placentium suscitat ac mirificat. Sed quoniam vestra a Deo electa ac sublimata illustris prudentia nostris non eget scriptis commoneri, hujus præfatiunculæ jam sermo claudatur, & magna Dei opera vestræ magnæ peritiæ sacro judicio gratia Spiritus-sancti præeunte comprobanda committantur.

AN.CHR. 814 18. Febr.

INCIPIT LIBELLUS

Miraculorum per sanctum ANGILBERTUM Abbatem divinitus gestorum anno Domini 1110.

Angilberti vitæ compendium.

AUxiliante Deo Salvatore nostro relaturus opera divina ob meritum beati viri Angilberti ad ejus tumulum peracta, dignum est paucis perstringere, quis quantusve in vita *a* mortali fuerit: ut quicumque hæc legenda susceperit, hac notitiæ crepidine subnixus securius quæ sequuntur percurrat. Fuit siquidem generis nobilitate clarissimus, scientia artium liberalium doctissimus, ingenio acutissimus, catholicæ Fidei cultor & amator tenacissimus, morum honestate & fidelitatis constantia terrenis Principibus acceptissimus, cælesti vero Rege fide ac devotione conjunctus in tantum, ut nec rerum copia, nec divitiarum abundantia, nec formæ elegantia, nec regiæ prolis nuptialis copula, seu immensæ dignitatis largior potentia, eum a studio divini timoris propulsare potuerint; quin abdicatis mundanis honoribus cum suis illecebris crucem Christi bajulandam in contubernio pauperum, id est Monachorum, pauper & ipse tota virtute acciperet; & de virtute in virtutem ubertim proficiens pastor ovilis dominici ordinari mereretur: ac demum post multum divini servitii sudorem gaudium Domini sui feliciter intraret, ad cujus sepulcrum post annos migrationis ejus ducentos nonaginta & septem hæc a Domino gesta sunt miracula.

Caput I. Miracula. * Durcat

IN villa quæ vocatur Durcaptum * territorii Pontivensis, fuit homo senex ab ineunte ætate cæcus, qui per visionem a quodam taliter fuit commonitus. Vade, ait, in ecclesiam sancti Richarii, & excuba ad sepulcrum Abbatis Angilberti: & scias revera quod ibidem tuorum lumen recipies oculorum. Proposuit enim Deus hoc in tempore manifestum fieri lumen sanctitatis illius servi sui, cujus exordium patebit in restitutione corporalis luminis tui. At pauper idem facta die, quæ sibi fuerant imperata anhelanter implevit, & ad supradictum veniens sepulcrum, cum gemitu & precibus præmissa sibi aliquantis diebus exspectavit. Interea diebus ac noctibus cœpit idem sepulcrum nimio crepitu resonare, fragore etiam terrifico sæpius concuti, adeo ut nullus auderet accedere vel propius stare. Sed ille cæcus qui promissum sibi lumen sitienter exspectabat, nec fragore concussus, nec crepitu territus est, donec die dominica illucescente, lumen oculorum clarum recepit, & viæ ducem jam amplius non quæsivit. 10. Kal. Martii hæc gratia ostensa est. Hoc fuit initium signorum ad memoriam hujus famuli Dei hoc in tempore peractorum.

II. Ex eadem villa alter homo nomine Galterus contractione nimia fuit detentus, adeo ut pedes & tibiæ retrorsum retortæ natibus & coxis adhærerent, nec uspiam valeret progredi, nisi manibus totum corpus trahendo reperet. Ad tumulum servi Dei delatus, & magno populi gaudio plantis laxatis, & tibiis cum multo fragore resolutis ad plenum sanatus est.

III. Alius quidam mente captus & se ipsum crudeliter persequens, (nam nisi fortissime ligaretur, semetipsum occideret) a parentibus illo perductus continuo sanatus est.

IV. Cujusdam militis nomine Hugonis armiger, dum ob infaustam pedum prolongationem cælesti incendio in utroque pede arderet, ad viri Dei tumulum deportatus est: qui ibidem aliquot diebus in suo ardore permanens,

a Hic præmittit Anscherus quoddam elogium sancti Angilberti, in quo ejus facta singularia non commemorat; nec si hoc faceret, consequeretur non esse præmissam Vitam ab eo scriptam: quia illum Romano, hunc Remensi Pontifici librum offerebat, quorum utrique exponendum erat, quis qualisve fuisset Angilbertus.

AN.CHR. 814 nens, ubi vovit Deo numquam se amplius suos pedes prolongaturum, repente ex toto sanatus est.

18. Febr. V. Quædam mulier de pago *a* Vimmacensi dira passione arctata, (nam frenesi acerbissima & intolerabili amentia ita tenebatur, ut caput & brachia manusque hac & illac volveret & revolveret) modo allidens, modo percutiens, modo se ipsam torquens & retorquens, & tot de se spectacula præbens, ad memoriam viri Dei Angilberti quo humatus recubat, ab amicis perducta est: cujus passio tam dira a quamplurimis viris vix poterat coerceri, cum subito meliorata sacram communionem sibi dari petiit, quam jam mente sobria accepit, & deinde se coram sepulcro in orationem prostravit. Die sequenti dominica Palmarum adveniente, totius sospitatis palma eidem a Deo donata est, in qua deinceps gaudens & læta permansit.

VI. Quædam puella Corbejæ nata & bene nota, audita fama beati viri, rogavit affines & propinquos, ut illo eam perducerent, quæ unum sic amiserat brachium, ut ex eo nec aliquid operari, nec ad os suum illud applicare valuisset. Hæc ubi sancti Dei suffragium devote cœpit implorare, meruit optatam recipere sanitatem.

VII. Hæc & talia dum crebro fierent, contigit quemdam ex familia ipsius Monasterii divinæ virtutis oblitum eidem tumulo propius adhærentem lascivis insistere verbis: qui mox divinitus a loco repulsus, & ad pedes fere duodecim subito remotus est.

VIII. Item alius non satis perpendens quid virtutis ibidem haberetur, ligneis columnellis tumulum defendentibus inepte cœpit inniti: & repente alias transpositus est, nesciens a quo portaretur.

IX. Belvacensis quædam mulier brachiorum ac manuum contractione damnata, ibidem gratam recepit sanitatem.

X. Alia mulier de castello quod vocatur Domnus-Medardus *, dum esset oculorum lumine orbata, ad eumdem locum convolavit: ubi ad formam oculorum de cera pomis compactis & Sancti tumbæ oblatis, mox *lumen recepit, & claro intuitu universa respexit.

* Donmart en Pontieu.

* Oculi cerei oblati.

XI. Noviomensis territorii quidam atramenti operarius per septem annos cæcitate fuit mulctatus, & diversa Sanctorum patrocinia quærendo fatigatus: ubi tandem comperit famam beati Angilberti, illo perductus, & tota una nocte in prece perseverans, facto mane cum luce diei lucem oculorum lætus recepit.

XII. Juvenis de castello Rogia *b* Ambianensis territorii, ab ipsis crepundiis cæcus, & a sua matre illuc perductus, cælesti dono illuminatus ac sine mora sanatus est.

XIII. Cum hæc & his similia ibidem frequentius agerentur, & populus de longe & de prope undique conflueret, contigit quatuor Clericos de Neustriæ finibus oriundos illuc advenisse, & spectaculo miraculorum interesse. Ex quibus unus qui quasi prudentior sibi videbatur, cum verbo derisorio cœpit requirere de illo sepulcro quid esset, nomen & meritum viri scire velle se fingens: cui dum Fratres nomen & dignitatem atque viri sanctitatem cœpissent exponere; ille mordens labia sua & omnino subsannans, mente incredula cœpit intra se deridere, & maleficiis hæc imputare. Cumque hæc cogitatio in corde ejus versaretur, subito in terram corruit, & cœpit frendere & spumare, manus ac pedes in terram collidere, atque caduci similitudinem per omnia exhibere. Conturbati autem & consternati tres ejus socii, quid agerent, quo se verterent ignorabant: tandem in se reversus convaluit & surrexit; & non ferens moram ad sepulcrum illico properavit, lachrymas fundens & oscula figens, & se reum, se valde iniquum confitens, qui manifestam Dei virtutem deri-

a Vimmacensis pagus, vulgo le *Vimeux*, pars Pontivi, sic dictus a Vimmaco oppido, Pariæ (ut vocant) sede, *Vimes*.

b *Roye*, oppidum medio fere itinere inter Noviomagum & Corbejam.

deridere incredulus præsumsisset. Testabantur vero omnes tale quid numquam ei evenisse. Tunc, oblatis votis & muneribus, sani & incolumes in sua redierunt. AN.CHR. 814 18. Febr.

XIV. In pago Pontivo, ex villa Dominicæ-curtis *, quidam artifex lignorum silvam intravit operandi causa: & conscendens cujusdam magnæ arboris fustem, inter ramorum opacitatem cœpit incidere cum securi quiddam suæ arti necessarium. Itaque stans in lubrico & cædens, repente lapsus est de alto, & cadens pondere suo suam dextram manum contrivit & confregit, & a suo loco removit. Illico dolore immanissimo medullitus stimulatus, cœpit inconditas voces emittere, quas acerbitas angustiæ extorquebat. Inde recordatus operum mirabilium ad tumbam sancti Angilberti patratorum, cœpit vehementer invocare eumdem Sanctum adesse sibi in auxilium: & dum hoc enixius faceret, repente illa manus conquassata ad suum rediit statum, & integræ sanitati reddita est. * Onicourt

XV. In partibus Neustriæ, ex villa Longolio *, puella quædam jam adulta absque luce oculorum consistebat: quæ comperiens famam laudabilem beati Angilberti, multa prece propinquos constrinxit, ut illuc eam perducerent: tandem obtinuit, deducta est ad Sanctum, & mox expulsa cæcitate, claro lumine donata est. Aderant de ejus parentela multi, aderant & vicini; qui omnes sub invocatione divini nominis adfirmabant, numquam inantea aliquid illam vidisse. * Longueil

XVI. Turonis quidam puer annorum duodecim a cunabulis mutus fuerat, quam mater per multa Sanctorum loca tulerat & circumduxerat promerendæ sanitatis gratia; jamque in desperationem venerat, cum beati fama Angilberti eum visceraliter animavit consequi se posse donum loquelæ. Itaque advenit, ceram emens candelam fecit, accensam sepulcro imposuit: & statim virtus Christi linguæ illius vincula rupit. Sic sanatus & locutioni plenæ redditus est. Candela tumulo imposita.

XVII. Ex villa sancti Silvini vocabulo Alciaco *a*, quidam nomine Dominicus pestifero morbo tenebatur, ita ut sine duobus sustentaculis nusquam progredi posset. Membra vero illius continuo tremore agitabantur, ut modo prosilire, modo surrigi viderentur; adeo ut omnes qui illum vidissent, horror calamitatis illius pervaderet. Hic fide confortatus accessit ad mausoleum servi Christi, beati scilicet Angilberti: ubi devotissime pulsans & divinam clementiam super se inclamans, integram adeptus est sanitatem.

XVIII. De Cenomannis advenerant duæ feminæ, quæ prædonum manus incurrentes retrusæ sunt in arctissimo scrinio, tibiis illarum compedibus illaqueatis, apud villam quæ dicitur Mentenacus. Hæ auribus hauserant laude dignam beati Angilberti opinionem, & nocte dieque non cessabant invocare suffragium ejus. Arripuerunt etiam cibi & potus abstinentiam, & victum suum pauperibus erogabant dicendo, In nomine Christi & sancti Angilberti. Non multi post hæc transierant dies, & ecce Christi pietas respexit famulas suas, quæ vincula earum dirupit, scrinium dissolvit, & eas liberas sua vincula tenentes usque ad tumulum sui servi perduxit.

XIX. Latrunculi quidam juvencam cujusdam rustici abduxerunt, & in locis spissioribus silvæ ligantes occuluerunt. At ubi rusticus illatum sibi damnum cognovit, raptores sequi voluit, sed timuit: nam undique hostis patebat. Hæsitans igitur nimium, & anxius multum quid faceret, tandem sic locutus est: Sancte Angilberte, tuum me servum fieri spondeo, si meam vaccam per tuam virtutem rehabere potuero: ecce illam quæsitum vado, & Deo & tibi me totum commendo. Sic fide armatus & tutela cælesti munitus, ad eamdem silvam intrepidus processit, & post modi-

a Alciacum Monasterium, vulgo *Auchi le Moine*, in quo sepultus sanctus Silvinus Episcopus, cujus Vita exstat in Sæculi 3. parte 1.

AN.CHR. 814 18. Febr. modicum ipsos lattrones cum vacca offendit: qui vehementer admirati cœperunt inquirere, qua fiducia præsumsisset silvam ingredi, & illos insequi: qui intrepidus respondit: Sanctum Dei Angilbertum invocavi, & ecce, ut video, fidum ducem & protectorem inveni. Tunc illi stupefacti (nam & ipsos beati Angilberti fama jamdudum afflaverat) pro ejus amore suam rustico vaccam reddiderunt, & iter sex milliariorum cum eo processerunt, donec in tuto positus domum sine offendiculo prædonum repedare valuisset.

XX. * Morte-mare. Municipium quoddam, quod vocatur Mortuum-mare *, in pago Rotomagensi situm est, in quo quidam contractus fuerat ita membris dissolutus, ut absque duobus sustentaculis incedere non valeret. In lectulo autem jacens, convertere se in quodpiam latus non poterat. Itaque vicini persuaserunt ei, ut qualitercumque posset, mausoleum beati Angilberti adire festinaret. Paruit ille importunitati suggerentium, & cum gravi languore longoque spatio tandem se præsentavit: ubi vero ibidem octo dierum spatio deguit, orationibus servi Dei totius corporis sanitatem accepit.

XXI. * Rue * dolio Rugua * nuncupatur quoddam in pago Pontivo castellum, in quo quædam puella dum domini sui venalem potum emtoribus de tona * educeret, incaute aliunde tractans duciculum *a* in oculo defixit, & oculum protinus evulsit: tam domestici quam supervenientes protinus clamaverunt ad eam: Invoca sanctum Angilbertum: quæ tot monitis animata sanctum mox Angilbertum inclamavit, & auxilio Christi sui illico oculi sanitatem recepit: statimque cereum oculum formavit, & pro gratiarum actione ad memoriam servi Dei transmisit. Cereus oculus.

XXII. De Neustria quidam homo adduxit suam mulierculam, ab annis septem oculorum luce privatam, ad sacram servi Dei sepulturam: quæ paucis diebus ibidem Sanctum Dei invocans excubavit, & quadam die dominica illucescente lumen oculorum recepit. Cœpit ergo per totam basilicam sola ire & redire, altaria visitare, ut tali experimento comprobaret, se revera visionem recepisse. Tunc repletum est gaudio os nostrum & lingua nostra exsultatione.

XXIII. *Rainville Ambianensis pagi fundum quemdam vocabulo Ranivillam * raptores cum vasis armorum assallientes, cunctam loci substantiam diripuerunt, oves quoque & boves & ipsos homines catenis constrictos abducentes: inter quos quidam captus & abductus est, qui nuper beatum Angilbertum visitaverat, & ipsius se servitio devoverat. Vinctis ergo a tergo manibus retrusus est in arctam custodiam: non tamen oblitus sui protectoris, continuam tacitus in aures ejus allegabat querelam. Cumque jam aperta voce sanctum inclamasset Angilbertum, illico ceciderunt de corpore ejus vincula catenarum. At custodes continuo illum revinxerunt: sed iterum ad invocationem servi Dei vincula dejecta sunt. Sic & sic aliquotiens factum est, donec custos ad horam foras egressus, captivum suum Sancti merito jam totiens absolutum contremuit. Interim vero ille sanctum adfore rogavit Angilbertum: cujus meritis denuo absolutus exsilivit, & fuga lapsus incolumis evasit.

XXIV. * Centpuis In confinio Ambianorum & Belvacensium stat villa Centum-putei * vocata, ubi cujusdam pauperculæ viduæ filius agri operam exercens, a quibusdam prædonibus interceptus est & abductus. Mox autem vidua mater ejus festinavit ad tumulum supradicti viri Dei, & ibi multotiens prostrata exorabat, & quodammodo exigebat, ut suis orationibus suum sibi servus Dei redderet filium: & dicebat: Amice Dei Angilberte, tuam me ancillam fore promitto, meumque filium tibi serviturum devoveo, si illum per te rehabere meruero: nam ille mihi erat maritus, ille

a Epistomium seu obturaculum dolii, vulgo *une broche*, aliis *un duiset*. Lege indicem onomasticum Sæculi secundi.

ille mihi filius, baculus & nutritor, & totius meæ infelicis vitæ erat sustentator. Interea filius ejus ferro vinctus fameque ac siti nimium attenuatus, sed & dentium detractione fortiter maceratus, magis optabat mortem quam vitam: quoniam vita ejus facta fuerat intolerabilis cruciatus. Cumque hæc ita gererentur, viscera misericordiæ suæ Deus noster aperuit, & quadam nocte prædictus miser sensit sibi quemdam adstare, & vincula dissolvere: & exsurgens liber exiit; portansque compedes ad ecclesiam beati Richarii quantocius properavit, & totius hujus rei capitulum Fratribus ac populo publice innotuit. AN.CHR. 814 18. Febr.

Ex pago Pontivo & ex villa vocabulo Raginerisclusa *, quædam mulier attulit parvulum filium suum ad suffragia sæpe dicti famuli Dei Angilberti, ab ipsa nativitate pede uno & poplite contractum, ita ut nec genu flectere, nec pedem in terram ponere valeret. Prædicta itaque matre ad tumulum Sancti nati miseriam deplorante, gratia Dei & puerum ibi sanavit, & eamdem feminam multum lætificavit. XXV. * Regnierescluse

Tam copiosa Dei miseratio bono odore resperfit multas circumquaque provincias, adeo ut in civitate Namnetensi Britanniæ quædam femina utraque manu contracta, percepta opinione tantorum operum, indefessis precibus Deum exoraret, ut per sancti merita Angilberti sanari mereretur. Quod dum assidue faceret, die quadam cœperunt se digiti qui in medio palmæ fuerant affixi, paullatim subrigere, & sensim extendendo protelare. Illa mox stuppam acceptam propriis manibus quibus antea nil operari poterat, in filum ad usum candelæ contorsit, sicque eadem candela ad collum suspensa pagum Pontivum velox adiit, ecclesiam sancti Richarii anhelanter petiit, sibi præstitam gratiam devotissime prædicavit, manus adhuc semicurvas omnibus demonstravit: votisque persolutis quod deerat accepit, digitorum scilicet ac manuum congruam redintegrationem, quam sitienter quæsivit. XXVI. Candela oblata.

Quædam mulier Andegavensis, nomine Eremburg, annis sedecim vixerat, vel magis languerat absque luce oculorum. Hæc veniens ad officinam gratiarum, beati dico Angilberti sepulcrum, ipsa die qua venit munus claræ visionis impetravit. XXVII.

Sub eadem hora sanata est alia ibidem mulier viginti jam annis cæca de vico Blangiaci * in vicina Augensis * castri. Hæc quoque eodem die quo advenit, donum luminis reportavit. Ea vero dies tunc aderat, qua Romana institutio letaniam majorem celebrari tradiderat. Aderat & vigilia sacræ sollemnitatis de transitu sancti Richarii: ac proinde tunc Fratres Monasterii cum sollemni processione petierant ecclesiam sanctæ Mariæ letaniæ gratia faciendæ. Inde dum psallendo redeunt, nuntii post nuntios præcipites occurrunt, qui geminum miraculum in his duabus mulieribus celebratum nuntiaverunt. Fratres vero, prout usus religionis exposcit, in facienda letania devote se continuerunt, donec redeuntes in suum Monasterium, consummatis letaniis, gratiarum actionem pro tantis beneficiis omnipotenti Domino reddiderunt. XXVIII. * Blangi * Eu

Sequens dies clara nobis annuatim contulit gaudia, de transitu Patris nostri beatissimi Richarii pia referens sollemnia. XXIX.

Puella de villa quæ appellatur Hornodium *, accessit ad mausoleum almi Angilberti: hæc antea, quamdiu vixerat, aridam manum & retro versam dolens habuerat: quæ ubi sua vota persolvit, ægrotam manum super tumbam posuit, & illico sanitas restituta est ei. XXX. * Hornoy

Exstitit quædam puella jam nubilis in villa quæ vocatur Condatus *a*, quæ toto corpore cunctisque membris ad similitudinem hydropis turgida fuit, & præ nimia invalitudine sine somno, sine cibo & potu diu elanguit: quæ ut audivit felicem de servo Dei Angilberto rumorem, impetravit sibi candelam fieri, ut eam transmitteret ad memoriam Sancti: factumque est ita. XXXI.

a Joanni de Capella, *quadam puella de Conde super Scalidum juxta Tornacum*, &c.

AN.CHR. 814 18. Feb. Sequenti vero nocte adstitit ei vir splendidus, vultu & habitu valde gloriosus, dicens se esse Abbatem Angilbertum: qui ipsi ægrotæ quoddam præbuit sudarium, inquiens: Hoc tua colla gutturque terge, & ex hoc te salutem habituram procul dubio crede. Paruit illa dictis: guttur & collum linteo illo detersit, & velox in eam sanitas accessit: nam mox a lecto surrexit, cibum & potum accepit, illum suum tumorem statim deposuit, & vicinis stupentibus expedita callem ad nostrum Monasterium ducentem arripuit: quo perveniens, rei eventum cum magna populi gratia palam enarravit, oblataque gratiarum actione læta ad propria repedavit.

XXXII. Quædam mulier paupercula in urbe Ambianorum, domni GODEFRIDI *a* ejusdem urbis Episcopi alimoniis diutius sustentata, contractione manus unius & dextri lateris debilitate erat afflicta: quæ licet laboriose ad viri Dei tumulum perducta, ex beneficio Dei meruit contractæ manus & debilitati lateris sanitatis adipisci remedia. Quæ dum a Sancti sepulcro cum alacritate sibi congrua recessisset, nescimus quo Dei judicio a percepta sanitate periclitari cœperit, & denuo infirmari. Quæ repetitio infirmitatis magnam in charissimo nobis Ambianensi Clero populoque genuit credulitatis jacturam, quibusdam hac occasione dicentibus, quod numquam vera virtus sive verum miraculum exstiterit, ubi quis sanitatem imperfectam aut defectivam acceperit. Quod tumet videtur altum, sed non est sanum. Tumor itaque male altus deponatur, & humilis sobrietas reponatur. Quod Deus Dei filius dilectori suo Petro, super aquas ambulare mandavit, cui ille promptus obedivit: & tamen videns ventum validum timuit: quem jam mergi incipientem Christi dextera tenuit, & quare dubitasset redarguit. Et ut antiquiora proponamus, summa majestas quæ Saul elegit in Regem, & in primis multa ei prospera contulit, num potuit efficere, ut idem electus in justitia permanens ab æquitatis non deviaret rectitudine? Potuisset utique, si ejus arcanis judiciis justitiæ censura hoc attulisset: & quantum contulit Christus, NOTA. tantum potuit Petrus, cui utilius fuit mersum humiliari, quam super aquas perfecte ambulantem interius casurum exaltari. Non ergo servo Christi succenseatur, quod mulierem sanatam infirmitas repetivit: quoniam ex debito infidelitatis vel ex judicio longioris probationis hæc eadem femina digna exstitit diutius flagellari. Sed judicia Dei, quæ sunt abyssus multa, interim seponamus, & divini beneficii concessa munera jam devote percurramus.

XXXIII De villa vocabulo Altejola*, vir quidam plebejus uxorem suam longiori tempore per multa Sanctorum loca circumductam, & nullum visionis subsidium consecutam, ad sæpe dictam beati Angilberti conduxit tumbam: quæ ibidem jacens & supplicans, corporei luminis visionem retulit claram.

*Authieulle proche Doulens

XXXIV. Confluentibus undique populis ad hæc memorabilia opera, inter alios convenerunt duo adolescentes devotionis suæ munera oblaturi: quorum primus munus suum sine ullo impedimento obtulit; alter vero mox ut ad tumbam oblaturus accessisset, vi fortissima repulsus & retro actus est, adeo ut in terram resupinus caderet, & neque standi, neque propius accedendi facultatem haberet. At vero socii ejus omnesque qui aderant, de tam repentino casu valde attoniti, hærebant & stupebant: paullo post surgens & multum recogitans, & se deliquisse deprehendens, cum cordis contritione confessus est, quod a quodam latrone hanc ipsam qua indutus tunc erat chlamydem coemisset, qui certe latro eamdem chlamydem sancta die Dominica fuerat deprædatus: & ob hoc sine dubio se repelli a gratia Christi & Sancti. Hinc abjecta chlamyde & quæsita reatus remissione ad tumbam rediit, genu flectens donum obtulit; & nullam ulterius repulsam pertulit.

De

a Sancti Godefridi Episcopi Ambianensis Acta dabimus Deo dante in Sæculo 7. de quo rursus infra cap. 37. & in lib. 2. cap. 2.

De castello vocamine Britulio *a* territorii Belvacensis, quædam juvencula aurium surditate damnata, adducta est ad beati Angilberti pia suffragia : quæ peracto ibi cum precibus tridui spatio meruit relevari percepto auditus officio. AN.CHR 814 18. Febr. XXXV.

Non longe a muris civitatis Ambianicæ stat fundus ex nomine Sanctorum * nuncupatus, ex eo quod idem locus beatorum Fusciani, Victorici & Gentiani sepultura meruit honorari. Inde quidam homo nepotem suum ita contractum, ut calcanei ejus natibus cohærerent, detulit ad memorabilis Angilberti sepulcrum : quem mox ut super ejus tumbam posuit, divina pietas sanitati & decori membrorum perfecte restituit. Hic dicebatur Martinellus. XXXVI. * Sainčts

Super his tantis miraculorum gestis, dum omnes vehementer quotidie stuperemus, & quid ad hæc faciendum esset solo arbitrio nostro committere noluissemus; venerabilis Episcopi Ambianensis donni GODEFRIDI consilium quæsivimus : qui tunc quidem suam præsentiam excusavit : sed in locum suum satis gratum consiliarium & testem idoneum destinavit, donnum videlicet INGUTIONEM, laudabilis vitæ Sacerdotem : quo ibidem constituto, medicina cælestis non defuit, per quam quidam puer contractus tibiis & pedibus velocem sanitatem accepit. Hunc sanatum spectante populi frequentia nullus negare prævaluit : & idcirco vox omnium consona laudes & hymnum JESU-CHRISTO donno Ingutione præcinente decantavit. XXXVII.

Quædam mulier in confinio Pinchiniaci * castri degens adeo erat debilis, ut ab umbilico usque ad calcaneum nulla sanitas omnino appareret. Hæc suum fratrem imploravit, ut qualitercumque posset, illam ad beati Angilberti memoriam deportaret : quam ille asino imposuit, & ad nostrum Monasterium convectavit. Erant tunc feriati dies Pentecostalis septimanæ, & populus multus confluxerat : & idcirco præfatam languidam in quemdam ecclesiæ angulum residere fecerunt, ne a promiscua turba conculcaretur : quæ putans se a gratia Dei & a meritis Sancti remotam, cœpit flere & ejulare, quod ad tumbam Sancti digna non esset approximare : quam sic clamantem & dolentem superna pietas visitavit, sanavit, & luctum ejus in gaudium convertit. XXXVIII * Pequigny infra Ambianum ad Somenam.

Ex oppido Compendii * quidam insimul coadunati veniebant Centulum ob memoriam hujus Sancti. Cumque ad montem qui Buxudi * fundo supereminet, pervenissent, unde scilicet ecclesiam beati Richarii prospicere poterant; prostraverunt se in terram omnes, Deum & Sanctos ejus adorantes. In hac caterva erat quidam senior longa ætate & diuturna cæcitate depressus, qui ceteris se prosternentibus & ipse se prostravit, sed majori anxietudine auribus supernis preces obtulit. Nam cum valde deploraret suæ cæcitatis calamitatem, divina miseratio reddidit ei in ipso loco videndi claritatem. Cumque ab oratione se erexisset, ait : Gratias Deo & sancto Angilberto, ecce ego clare video. Tunc socii itineris ejus cœperunt studiose disquirere, quæ essent hæc vel illa, quæ videntium adspectibus undique se offerrent : volentes probare si revera videret. At ille, Ecce inquit, ante nos video grandem villam instar civitatis, & in medio magnam ecclesiam duarum turrium, quam credo esse ecclesiam sancti Richarii, ubi audivi sepultum sanctum Angilbertum. Cumque multa discerneret, Modo, ajunt, nos præcede, & ecclesiam quam vidisti solus pete. At ille gressum ante tulit, & ovanter præcedebat viam carpens, & viæ ducem ulterius non requirens. XXXIX. * Compiegne * Buchu

In partibus Neustriæ quædam femina quorsumlibet adscendens repente corruit : & erat ibidem palus terræ adfixus, qui cadentis femur perforans XL.

a *Breteuil* oppidum in confinio pagi Bellovacensis & Ambianensis, ubi Ordinis nostri Monasterium beatæ Mariæ sacrum.

AN.CHR. 814 18. Febr. rans fortiter vulneravit. At illa præ dolore insaniens, voces inconditas emittebat, & spem vitæ jam amplius non habebat: donec illi suggestum est, ut sanctum cito invocaret Angilbertum. Hoc illa ut fecit, continuo lignum de ejus femore prosilivit, & ulcus in cicatricem conversum illico ad sanitatem rediit. Mox ergo iter Centulum ducens arripuit, & palum qui sibi fuerat in perniciem, huc ad Domini deportavit honorem.

XLI. * Clermont In pago Belvacensi, castello Clarimontis *, fuit quædam mulier filium deflens contractum a renibus usque ad talum: quem ad præsidium Christi militis Angilberti detulit ambulare omnino non valentem, sed palmis terræ innixis corpus rependo pertrahentem. Hic itaque cum aliquamdiu ad memoriam Sancti jacuisset, & sanitatis effectus ei tardius eveniret; cogebatur mater, utpote paupercula, filiolum bajulando ostiatim quærere stipis alimenta: & percepto edulio iterum festinabat se præsentare cælesti Archiatro. Hoc dum aliquamdiu fieret, quodam die nimium fatigata & præ angore animo concitata, Dei hominem Angilbertum ex fundo cordis sic est allocuta: Placetne tibi, sancte Angilberte, ut ita filium comportando fatiger de die in diem, & tu qui alios salvas, mihi nullam impendis compassionem? Mox tibiæ pueruli cum suis nervis cœperunt velociter cum fragore protrahi, & ita velocius meruit reformari.

XLIII. Tristis transitus. Religatus erat quidam miser in municipio quod vocatur Tristis-transitus, qui per invocationem istius sancti viri citius est a Domino expeditus. Pro his omnibus adoretur, laudetur, magnificetur & benedicatur sanctum nomen Domini JESU-CHRISTI filii Dei vivi, cui in Trinitate perfecta est, & semper sit omnis honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen.

LIBER SECUNDUS.

IN Evangelio Marci legimus, JESUM-CHRISTUM Dominum nostrum post perceptum baptismum, peracto quadraginta dierum jejunio redisse in patriam suam: ibique synagogam ingressum, verbo doctrinæ & signis virtutum plebem exhortari cœpisse: cujus sacram doctrinam & admiranda facta vicini non ferentes, quod faber esset, & mater ejus vel cognatio ab omnibus nosceretur, despicabiliter exprobrare cœperunt. Ob quorum incredulitatem exprimendam mox Evangelista subinfert dicens: Marc. 6. 5. *Et non poterat ibi virtutem ullam facere, & mirabatur propter incredulitatem illorum*. Hunc eumdem Dei Filium nostris modo temporibus in famulo suo Angilberto cælestem gratiam late diffundentem, miramur & dolemus nonnullos invidiæ telo vulneratos & internæ malitiæ veneno tabescentes, haud dignæ laudis titulo venerari, & eamdem incredulitatis notam subire, qua Filii Dei blasphematores percelli meruerunt: quoniam & hi opera Dei non credentes immensitate perfidiæ divinam operationem, si dici fas est, obtundunt, & dignos se faciunt, ante quorum oculos lux majestatis non fulgeat; indignos autem a quibus tenebrarum caligo detrudatur. Nam si Dei Verbum caro factum ob vicinorum & comprovincialium perfidiam a suæ divinitatis opere potuit coarctari; quid mirum est si ab his quæ per servum suum operari decrevit, propter nostram ineptiam interim videtur inhiberi? Et quid magnum, si aliorum incredulitatem nostra infirmitas horret & stupescit, cum Dei virtus & Dei sapientia propter incredulitatem illorum evangelica tuba mirari adseratur? Sed hæc ad informationem sanctorum Ecclesiæ filiorum protulisse sufficiat, jam nunc opera lucis differentes, postponamus opera tenebrarum.

Caput I. Jejunium triduanum ad probanda miracula.

VEnerabilis Ambianorum Episcopus GODEFRIDUS a domno Abbate ANSCHERO invitatus ut opera Deitatis coram positus videret & testificaretur, authentica Patrum institutione roboratus, decrevit

vit trium dierum noctiumque abstinentiam cum vigiliis & orationibus celebrari, ut Deus omnipotens complacatus lucidius apertiusque demonstraret, quænam ratio circa hæc rectius deberet observari. Jamque unius diei ac noctis observantia celebrata, cum secundæ diei nox præcedens duceretur, ecce quidam Centulensis indigena nomine Arnulfus, vir pietatis operibus deditus, media fere nocte cubiculum egressus, vidit fusam desuper lucem omnia totius oppidi loca claro lumine adspersisse, omnesque noctis tenebras depulisse; qui admirans rei novitatem, & scire volens unde tanta claritas emanasset: respexit, & vidit igneam columnam de cælo lapsam, ecclesiæ beati Richarii eo loci quo beatus Angilbertus Abba requiescit, incubantem, & immensi radios luminis emittentem, unde scilicet tota oppidi latitudo coruscabat: quo viso contremuit, & uxorem suam ad se cito vocavit, homines etiam qui illi sub mercede serviebant, voce conturbata ad se quantocius currere clamavit. Venit illa, occurrerunt & illi: quibus in commune, Ecce, ait, quanta gloria quantoque fulgore sanctum Angilbertum glorificat Dominus. Quæ visio ignis ac luminis per unius horæ spatium constitit: sicque paullatim decrescens & sui adspectum subtrahens, postmodum defecit.

AN.CHR. 814 18. Febr.

II. Et antea quidem virtus divina ad memoriam famuli sui Angilberti multa faciebat: sed exinde tanta copia virtutum ibidem exuberavit, ut consilium memorati Episcopi non tam humanis verbis, quam rebus divinis acceptare & confirmare se Dominus testaretur. Nam tot ægrotantium recuperationes, tot languentium medelæ secutæ sunt, tot etiam carceratorum solutiones & mærentium opitulationes celebratæ, ut merito dicatur inter gentes, quia magnificavit Dominus facere cum eis; & suæ Ecclesiæ precibus susceptis, nos etiam dicere valeamus: Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

III. Centula, quondam nobilis tam Sanctorum religione, quam temporalium commodorum fecunditate redundans, totius provinciæ Pontivæ paternum refugium & materna consolatio promta & hilaris, & omnium tam suorum quam externorum jura servans, antiqua & principali suorum institutione sollemnes nundinas die semper sabbatorum exercet, ad quas ex omni circa regione populis confluentibus fit rerum & mercium validus & tumultuosus conflictus. Ad has ergo nundinas turbis concurrentibus, quidam rapacitatis animo in quadam silva se occultaverunt latrones, a turbis concurrentibus spolia vel quæque venalia diripere satagentes. Cumque catervam hominum coarctasset turba latronum, interfuit quidam nomine Galo, qui in tali discrimine exclamavit famine claro: Sancte Angilberte, succurre, sancte Angilberte, miserere. Post hanc vocem illum qui clamaverat divina potentia ita circumdedit, ut non teneri, non ligari, non spoliari, nec a suo saltem itinere potuisset diverti. Sic ceteris prædæ patentibus iste patuit libertati: & qui fidum protectorem invocare curavit, a faucibus prædonum statim abstractus evasit.

Centulæ nundinæ in sabbatis.

IV. Item quædam anicula sacellum plenum lanæ collo gestans, ad easdem nundinas lento gressu veniebat: quæ subito occurrente turba prædonum, sacellum cum lana velociter deponere est coacta. Iidem ergo raptores idem peculium sibi vindicare appetentes, sacellum de terra levare conati sunt: sed illa exclamante, Sancte Angilberte, adjuva me; illi nec sacellum levare, nec eumdem aperire, ut lanam abstraherent, valuerunt: sed veluti vires in manibus non haberent, sacculum ligatum & intactum dimittentes, nimium stupefacti recesserunt.

* Sacculum

V. Centulo collimitaneus est fundus vocabulo Drusiacus *, Fratrum Monasterii nostri servitio mancipatus, de quo quidam adolescens a prædonibus interceptus, & in villa Bettonis-curte * ferreis vinculis & diris compedibus strictim fuit colligatus: qui tot angustiis comprehensus, cœpit appellare sanctum Angilbertum, a quo videlicet noverat melioratas

* Drugy

* Bertaucourt

AN.CHR. 814 18. Feb. caussas plurimorum. Et dum attentius hoc ageret, adfuit virtus Majestatis, quæ eum omnimodis absolutum suæ incolumem reddidit libertati.

VI. * Donmart De castello quod nuncupatur Domnus-Medardus, adducta est cum plaustro quædam duodecim annorum circulo languens valde debilis femina; quæ mox ut ad Sancti tumbam aliorum manibus perlata venit, ibique cordis contriti sacrificium cum dono candelæ obtulit, sanitatem cum alacritate percepit. Hæc in somnis fuerat præmonita, ut beati Angilberti adiret suffragia: quæ mox ut obedivit, gratiam benedictionis cum fructu reportavit sospitatis.

VII. Puer quidam decidens in validam ægritudinem, nimia vi morbi perdidit omnem loquendi facultatem. Hunc pater suus & mater detulerunt ad beati Angilberti virtutiferam tumbam: & spe credula cum magnis gemitibus illi exposcebant medelam. Et vice quadam dum Fratres matutinos persolverent, gratia Dei per meritum beati viri eumdem puerum visitavit: qui mox melioratus cœpit laudans invocare Dominum, & dixit: Deus, esto mihi in adjutorium per sancti Angilberti meritum. Quæ tunc patris & matris fuerunt lacrymæ, quæ voces lætitiæ fletibus mixtæ, videntium suam prolem lingua diserta verba sonare! Mancipantes vero se cum filio suo Sancti servitio, cum gaudio in sua redierunt.

VIII. Ex provincia Nordmanniæ, quæ antiquitus Neustria nominatur, vir quidam nomine Ansellus per decem annos brachium inflexibile & aridum habens, vovit se beati Angilberti servum fieri, si per ejus merita valuisset sanari: qui cum tali voto cœpit adire servi Christi memoriam, & adhuc longe positus meruit suæ ariditatis adipisci medelam. Nec tamen statim in sua rediit, sed iter quod cœperat, usque ad sui vivificatoris domum Centulo sitam hilaris peregit, ac grates pro munere gratanter reddidit.

IX. Cosdunum castrum. Apud castrum Cosdunense jacebat religatus teterrimo carcere quidam adolescens cujusdam filius viduæ, qui quantum ad humanam spectat notitiam, carcerem non meruerat, quoniam tam matri quam sibi de justo labore victui commoda ministrabat. Hujus igitur mater cum grandi mæstitia properavit Centulum ad beati Angilberti jam multis cognita suffragia, devotans se fore illius ancillam, si ejus filio subvenisset Dominus ob illius gratiam. Ecclesiæ custodes & sacri tumuli excubitores dixerunt ad illam: Vade in locum tuum, & certum habeas, quod Deus per sanctum Angilbertum reddet tibi filium tuum. At illa credens abiit, & filium suum salvum liberumque domi reperit. Interrogatus quomodo carcerem evasisset, respondit: Vir niveus ad me intravit in habitu Abbatis, qui mea vincula solvens liberum me abire mandavit: statim exsurgens foras exivi, & omnes portas patentes videns sine offendiculo domum repedavi.

X. Ex urbe Belvacensi mulier quædam veterana, civibus nota, nomine Emma, a renibus usque ad pedis ultima gravi ægritudine debilitata, quæ neque ire, nec de loco, nisi traheretur, se movere poterat, audivit multiplici relatu gloriosam memoriam beati Angilberti multimoda sanitatum solatia infirmis convenientibus impertiri: & tali nuntio animata, elaboravit continuis precibus, ut ad præfatam memoriam qualicumque vehiculo deferretur: tandem basternæ imposita, & ad beati Richarii basilicam delata, ubi ad tumulum domni nostri sancti Angilberti pernoctavit, vir ei quidam coopertus stola fulgenti apparuit, & pannum quemdam illi porrexit. Illa requirens quid de illo faceret panno, ab eo audivit: Videsne te multum debilem, & ad omnia impotem? isto panno corpus tuum undique continge, & statim perfrueris optata salute. Fecit illa ut audivit, & salubrem tactum comitata est velox recuperatio membrorum. Remeavit illa sospes Belvacum, & tantæ recuperationis celeritas civibus fuit miraculum, vicinis & amicis materia gaudiorum.

Com-

Compendiensis ecclesiæ quemdam clientem, nomine Godefridum, in custodia cujusdam molendini apud villam Claresiam occupatum, tanta surdities invaserat aurium cum dolore capitis & arteriarum, ut die ac nocte fortiter gravaretur, & quamlibet utilitatem exercere non permitteretur. Hic doloribus continuis fatigatus, cum gemitu assiduo rogabat Dominum, ut a tantis malis eum liberaret propter suum sanctum Angilbertum. Vocibus etiam precum adjecit & votum, quod si relaxari mereretur, domni Angilberti sepulcrum quantocius visere aggrederetur. Hoc ubi corde fixo stabilivit, & verbo flebili depromsit, mox omnis ab eo surdities recessit, & caput ejus arteriasque dolor pristinus dimisit: qui sciens quæ & quales quamque gloriosæ Compendii haberentur reliquiæ, gratias redditurus Compendium adiit, atque in ecclesia nostræ dominæ sanctæ MARIÆ semper virginis, ante memoriam magnificorum Martyrum Cornelii *a* & Cypriani, cum multa hilaritate & priorem surditiem in promtam audiendi facultatem per sancti invocationem Angilberti conversam retulit, & tantis doloribus se omnimodis absolutum lætanter denuntiavit. Honesti vero viri, ejusdem ecclesiæ Canonici, persuaserunt, & ut impiger tantæ salutis patrocinatorem adiret, & dignas illi grates coram exhiberet. Qui ovanter Centulam adiit, & domno nostro sancto Angilberto laudes gratiarum largiter decantavit. AN.CHR. 814 18. Febr. XI. Compendii pretiosæ reliquiæ.

XII. Et erat quidam non longe positus, tota corporis medietate aridus & eadem ariditate diu languidus, qui vicini surditatem per beati Angilberti dignitatem annihilatam comperiens, precibus se itidem armavit, votis & sponsionibus obstrinxit, quod si sanus redderetur, sanctum Angilbertum efficaciter veneraretur. Et dum preces exaggerat, dum vota multiplicat, cælestem medicum movit, & celerem recuperationem fide non ficta comparavit: qui modo sanus & incolumis beati Angilberti gratiam omnibus prædicat, & in nostro Angilberto Christi laudem & honorem devotus adnuntiat.

XIII. Antiqua Regum procerumque industria ad tutelam patriæ & munimen civium contra hostes insurgentes per loca opportuna construi instituit ædificia castellorum, quæ modo ubique vertuntur in speluncas latronum, ad perniciem populi & vastationes regionum. Ex quibus unum non tam magnum quam validum in prolapsu fluvii Somenæ consistit, vocabulo Aliacum *, non longe ab urbe Ambianorum, in quo duo juvenes innocentes de suis sedibus vi pertracti, & arctissimo cippo fuerunt mancipati: qui dudum notitiam operum beati Angilberti liquido compererant, ac propterea nomen ejus & auxilium assiduis precibus invocabant. Dumque id cum magno æstu attentius facerent, una vice senserunt lignum cippi alleviatum, & quasi nullius esset ponderis a suo robore imminutum. Mox cæleste auxilium cognoscentes, pedes suos de cippo retraxerunt, jamque liberi & alacres velocem fugam arripuerunt, & nemine retardante Centulam usque pervenerunt: ubi coram Deo ad tumulum sancti Angilberti multorum mentes & linguas ad laudandum Christum commoverunt, & pro ereptionis suæ beneficio summis ex præcordiis sacrificium laudis & ipsi Domino obtulerunt. Castella olim ad præsidium, tunc ad latrocinium. * Ailly

XIV. Sed jam unum jucundum miraculum ad medium perducamus, cujus tot sunt testes, quot oppidi Centulensis habitatores. Apud eamdem Centulam impetitus quidam contra publicum jus deliquisse, nec se valens expurgare ob linguæ imperitiam & legum ignorantiam, jure fori adjudicatus est in carcerem trudi, donec aut legaliter se purgaret, aut legum offensam subiret. Religatur ergo satis gravi pondere ferrearum catenarum, & in ipsa miseria non cessavit implorare sanctum Christi Angilbertum,

a Abbatia est hoc nomine Ordinis nostri, quondam beatæ Mariæ dicta, quam tum incolebant Canonici sæculares, quibus paullo post suffecti Monachi per Sugerium Abbatem. Ibi eximiæ adservantur reliquiæ, sudarium scilicet Christi Domini, velum beatæ Mariæ, corpora sanctorum Cornelii & Cypriani, &c. de quibus alias.

AN.CHR. tum, ut ejus interventu mereretur absolvi ab his, quæ innocens perferebat sub obtentu legum prævaricatarum. Cumque una noctium fletibus
814 gemitibusque fatigatus permodicum obdormisset, adstitit ei vir canitie
18. Feb. venerandus, holosericis amictus, qui verbo consolatorio relevavit ejus angustiam dicens: Jam non timeas nec mæreas, quoniam cito effugies istas miserias suscipiente Christo preces meas: ego sum Angilbertus Abba, quem totiens invocasti, quem tot fletibus compulisti, & sine longa mora libertatem recipies, quam tot gemitibus flagitasti. His dictis visio ab illo recessit. Facto mane oravit se relaxari ad usum naturæ: & sic cum custode foras egressus, fortissime de manu custodis catenam abstraxit, & cursu rapidissimo ad Sancti memoriam convolavit: cui fugienti multi ut eum retinerent manus injicere voluerunt: sed vindice Christo in terram protinus corruerunt. Sic custodibus consternatis, & nec ad illum approximare ausis, liber & lætabundus ad tumbam Sancti properavit, & qualiter visitatus qualiterque fuisset liberatus, in voce exsultationis patenter prædicavit.

XV. In castro quod dicitur Bistisiacus *, fuit homo nomine Hubertus toto
* Bestizy corpore turgidus, adeo ut sua vestimenta nec indui nec exui posset: qui tanto morbo tabescens & sero beati Angilberti reminiscens, cœpit ipsum Dei famulum instanter appellare, quo ejus suffragiis valuisset sanitatem recuperare. Cumque hoc sedulus ageret, ex largitate bonitatis divinæ cœpit melius habere: qui advertens Dei gratiam se tetigisse, studuit sepulcrum beati Angilberti quam citius valuit visitare. Jamque in via positum gratia Dei eumdem amplius tetigit, salutique restituit. At ipse iter inchoatum lætior peregit: & ad Sancti tumbam velox perveniens, honorem & laudem Deo nostro reddidit.

XVI. Belvacensis territorii quidam puer nomine Milo, 13. gerens annos ætatis, ab ipsis crepundiis ex toto fuerat mutus: hic a sua genitrice ad præfati Sancti tumbam perductus, & ibidem nocte dieque divinam præstolans miserationem, quadam noctium accubanti prope sepulcrum, & operculum tumuli deosculanti apparuit vir stolatus niveo amictu, & gloriosus valde visu & statu. At vero puer idem tumbam iterato deosculans, & jam dictum lucidum virum iterato respectans, ubi trina vice illum respexit, mox recte loquendi facultatem accepit. Jam vero recte loquens quæ viderat enarravit, & ex dono locutionis fidem fecit visionis.

XVII. De villa quæ vocatur Troscioncurtis, homo quidam ruricola a latronibus interceptus, nomine Bernardus, arctissimo cippo est arctatus, ob nullam aliam causam, nisi ut ab eo tormentis exigerent numerosam pecuniæ quantitatem: qui tormentis victus plus promisit quam habuit, ut dum hoc a tortoribus creditur, interim ad vitam spatia raperentur: qui etiam ut impiis se celerius posset subripere, uxorem suam illis in vadem studuit subrogare. Ingreditur sexu fragilis, sed virtute robusta mulier mariti tortorium, & incessabili prece non destitit sanctum invocare Angilbertum. Hanc itaque precibus insistentem divinum auxilium visitavit, solutamque & liberam usque ad sepulcrum servi Dei gaudentem conduxit.

XVIII. Quidam etiam homo, nomine Odo, de villa vocabulo Arona *, a satel-
* Arion litibus municipii Centulensis, nescimus qua de causa, horribili custodiæ mancipatur: nam & ponderosa catena constrictus & caveæ lignorum inextricabiliter invicem consertorum atrociter injectus est, seris ac vectibus insolubiliter obsessus, denegata prorsus cibi potusque copia, sed illata continue summæ calamitatis miseria. Hic tot miseriis comprehensus, toto ex corde sanctum studuit interpellare Angilbertum, cum lacrymis & gemitu ejus nomen flebiliter clamans, illiusque suffragium tota cordis contritione efflagitans: sic facientem cælestis miseratio potenter invisit, illam qua fortissime fuerat colligatus, ponderosam catenam dissolvens; illiusque baratri quo injectus fuerat ostiolum reserans, ut nec seræ, nec vectes eum ulte-

alterius retinere valerent: qui sentiens supernum sibi adesse auxilium, catenam manibus apprehensam levi tractu ad se revolvit, ac demum vertice pulsans caveæ ostiolum, ubi omnia reperit patentia, mox de cavea processit, & tamquam ab inferis emergens, captivamque ducens captivitatem velociter abscessit. Mirandis plus miranda succedunt: aderat ibi curtis diligentissime communita, ubi murus & ante murale interjacente aquarum palustri difficultate nullum concedebant effugere. Verum iste divino fretus juvamine, nec murorum ambitu retineri, nec aquarum voragine summergi, nec vigilum aut custodum sollertia valuit retardari: sed ineffabilis dono potentiæ omnia exsuperans, cunctaque quæ poterant adversari sopita inveniens, liber & lætus ad beati Richarii basilicam convolavit, atque ante beati tumulum Angilberti vocibus clamosis & fletibus gaudiosis grates Deo nostro ipse reddidit, & ad laudem Christi mentes omnium mirabiliter animavit. Nam tam mirabilis apparuit ejus liberatio, ut præ magnitudine miraculi corda omnium stringeret admiratio, & quanta sit divinæ potentia pietatis in hoc negotio nemo perfecte valet comprehendere, nisi forte quis situm loci, carceris invisum horrorem, ferri pondus, custodum atrocitatem, ac tantæ genus miseriæ vel ex parte cognoverit. AN. CHR. 814 18. Febr.

XIX.

Apud villam quæ dicitur *Hangest*, quidam juvenis cippo addictus tenebatur, ideo videlicet ut se redimere cogeretur. Hunc adversarii qui ceperant diris tormentis afficiebant, verberibus mactantes, & telis ejus faciem minutim perforantes: ad quem Pater veniens, & tantam illius afflictionem perspiciens, concidit animo, & defecit anima ejus præ tædio: qui inde proripiens, toto corde mæstissimus destinavit beatum expetere Angilbertum in filii salutem ipsius advocaturus suffragium. Properanti ergo occurrit vir summi splendoris & insoliti decoris, & interrogavit quo tenderet. At ille respondit: Ad liberatorem carceratorum beatum vado Angilbertum, ut per ejus orationes meum recipere valeam filium valde crudeliter compeditum. Et senior inquit: Mea fide polliceor, quod antequam redeas, tuum filium expeditum rehabeas. Credulus ille dictis, fidentior ad Sancti tumbam festinavit, pro filio precem fudit, votum obtulit, & cito inde rediens domi filium cælitus absolutum invenit.

Sanctus Angilbertus liberator carceratorum.

XX.

Benedictio de ejus tumulo.

Jam vero dici non valet, quanto fervore, quamque curiosa instantia populus undique conveniens, benedictionem de sacro ejus sepulcro exposcit, vel potius extorquet, collectum inde pulverem vel lapillos seu cæmentum in magnam gratiam usurpantes, & ad suæ munimen salutis per sua secum loca deportantes. Testis est Deus multos utriusque sexus vi febrium laborantes, dum ex ejusdem tumuli perlata benedictione quippiam epotassent, mox fuisse sanatos, & ab omni incommoditate liberatos. Hoc in Francia, hoc in Flandria, hoc in Normannia & ultra in Aquitania gestum est, & persæpe geritur, operante Salvatore nostro Christo, qui suos milites æterno donativo glorificat ad laudem & gloriam sui sancti nominis. Amen.

LIBER TERTIUS.

Caput I.

Manus cerea oblata.

CIrca fluvium Somenam stat fundus vocabulo Condatus, ubi quædam fuit puella unius manus contortione nimium afflicta, adeo ut digiti non infra, sed supra palmam retorti, perniciem facerent eidem manui. Hanc sui miserantes genitores, ad mensuram illius infaustæ manus de cera aliam formaverunt, & sic infelicem filiam cum votis ac lacrymis ad sepulcrum domni Angilberti perduxerunt: ubi reperto custode sepulcri Monacho, scilicet ANSCHERO, totam filiæ calamitatem anxii intimaverunt. Ille qui magnam Dei gratiam in multis fide oculata contueri soleret, hortatur illos ne diffidant: quin potius

AN.CHR. 814 28. Febr.

accipiens retortam manum puellæ & manum votivam de cera formatam, alacriter imposuit sepulcro servi Dei. Extemplo apparuit virtus Dei, & digiti retrorsum contorti illico cœperunt moveri, & ad naturalem situm reverti. Exclamat pater, vociferans adesse majestatem: occurrunt undique & mirantur tantæ virtutis velocitatem. Nam puella mox sanata est, paterque ac mater illius in gaudium & stuporem pariter mutati sunt. Hæc gratia sanitatis intuentibus Fratribus cum præfato Anschero distributa est, a quibus etiam digna laude in gloriam Dei subsequenter celebrata est.

II. Sacra solemnitas Pentecostes celebranda advenerat & de diversis partibus populi ad sepulcrum servi Dei Angilberti catervatim ob devotionem confluebant: inter quos ex oppido Compendii advenit turma promiscua virorum ac mulierum, numero decem & octo: in quorum comitatu fuerunt duæ mulierculæ longa contractione conquassatæ, quæ plaustris impositæ, eo quod nullo modo possent ambulare, ad ecclesiam Patris nostri sancti Richarii devectæ sunt. Harum una de plaustro deposita inter manus portabatur, ut ad tumulum viri Dei ob medelam poneretur: sed mox ut basilicæ valvas intravit, inter manus portantium repente dissiluit, & confestim sanata ad tumulum viri Dei alacriter properavit. At hi qui cum ea advenerant, cernentes cælestis gratiæ tantam celeritatem, laudes magnificas Christo Domino cum lacrymis reddiderunt.

CIRCA AN. 815 19. Maji.

VITA B. ALCUINI ABBATIS

ET LEVITÆ IN GALLIA.

Hæc vita reponenda est ad ann. 804.

Auctore Anonymo, ejus fere æquali.

Ex editione Chesniana & Suriana.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Auctoris ætas.

1. ALCUINI *seu* FLACCI ALBINI *vitam in litteras retulit Anonymus quidam ejus fere æqualis, referente (uti ipse in prologo testatur)* SIGULFO *Alcuini discipulo, eo tempore quo Imperium tenebat Ludovicus Augustus ex num.* 18. *quum Aldricus Ferrariensi Monasterio præerat Abbas, ex num.* 19. *ac proinde annum* 829. *quo Aldricus Hieremiæ successit in sedem Senonensem. Eam lucubrationem aggressus est Anonymus hortante quodam Abbate Sigulfi discipulo, ex prologo; forsan Aldrico ipso, qui ex numero Sigulfi discipulorum fuit. Neque enim dici potest, hujus operis adhortatorem fuisse Fridugisum Martinianum Abbatem post Alcuinum: tum quia Fridugisus non fuit Sigulfi, sed Alcuini discipulus: tum quia rerum ab Alcuino gestarum non minus testis adduci poterat quam Sigulfus.*

auctoritas.

2. *Quanta sit hujus scriptoris auctoritas, ex ætate colligere licet: tametsi eum non usquequaque accuratum fuisse constat, tum ex multis rebus quas prætermisit, tum ex aliis, in quibus hallucinatus est, præcipue in adsignanda ætate & anno mortis Bedæ, immo (ut quidem mihi persuasum est) ipsius etiam Alcuini. Hinc est quod ad supplendos hujus Vitæ defectus Elogium ei subdere est animus.*

editio.

3. *Primus edidit hanc Vitam Andreas Chesnius initio Alcuini operum ex ms. codice ecclesiæ Remensis veterrimo, Auctoris ætate exarato, quem ipse vidi aliquando. Sed perquisitum postea, ut eum cum editis conferrem, nancisci non potui. Suriana editio ad formam Chesnianæ facta est, additis in margine capitulationibus, quas hic retinui.*

PRO-

CIRCA AN. 814 19. Maji.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. SUperna Chriſti rorante dextera ac juvante gratia, reverentiſſime Pater aeque & amantiſſime, jubes ut tibi de admirandæ vitæ initio fineque Patris ALCHUINI, quæ ejus noſſe potui narrante fideliſſimo SIGULFO *a* diſcipulo, ſermone licet inculto & parvo, tamen veritate referto, ſcribam ædificationi nonnullorum profutura; adſerens te diu ſuper hac re non modicam ferre ſitim: non quia calore ignita ſuperno tua viſcera Sanctorum innumerabilium vita, geſtis piis, & ſtudiis nequeant refici, quos ſanguine proprio vel ſæculi ſuarumque abrenuntiatione voluptatum, Agni cæleſtiumque conſtat virtutum conſortio mercari: quibus una ſuavi cum canore felicibus fruentes jubilo inſatiabili veſtimentis, ſive palmarum frondibus, mens quibus luminis ornatur ferax, viaque arcta exſtat & anguſta, Hebræorum pueris, aſinæque terga Chriſto ſeſſore præbente humili, planam & meabilem reddidere. Sed quoniam mundo fluide cum ſuis ſeneſcente vix admodum pauci reperiri queant priſcorum in omnibus ardua ſequi veſtigia qui poſſint, qui capiti ſummo quanto viciniores, tanto actuum immenſitate fuiſſe probantur illuſtres, Domini tabernaculum inſtar columnarum firmiſſime ſuſtinentes, aquarum inundatione atque ventorum impulſione numquam labi neque moveri poſſint: ac ideo neceſſe valde eſſe adſeris, ut ſi aliquem noſtris temporibus imitatione pia ſequendum Chriſti nobis gratia contulerit; hujuſmodi lucerna non ſub modio, neque ſub lecti quiete, ſed ſupra candelabrum ponatur, ut ingredientes Eccleſiam lumine illuſtrentur claro. Ipſe ſiquidem familiæ pater, qui prima hora iſdem & undecima vineæ operarios conduxit, quibus & unam mercedem dare juſſit. Neque enim ſi manus, aut circa Chriſti os barba pendens, niveive dentes, qui queant panis cruſtam parvuli maſticare, vel oculi pulcriores vino, quo nutriuntur virgines, eſſe nequimus, ob hoc a corporis Domini compagine ſeparabimur: optabili in eadem tantum fide, ſpe & caritate juxta Apoſtolum radicati & fundati, ut multi unum efficiamur corpus Domini, manente caritatis differentia ſtellarum.

2. Nempe oculi fuerunt Apoſtoli, Solis æterni ſplendorem mentis puritate utcumque contemplantes, ſicut Apoſtolorum princeps Petrus, virgoque Joannes: quorum alter hæreſium plurimarum devitans opiniones, ex duabus conſiſtentem ſubſtantiis Filii Dei unam viventis confeſſus eſt perſonam, dicens: *Tu es Chriſtus filius Dei vivi*: alter in ſeipſo animam effun- Matt. 16. 16.
dens ſuam, & cuncta creata transſcendens, ad eum per quem ſunt omnia facta conſcendit, ac ejus potatus uberibus inauditum ſæculi eructavit arcanum, dicendo: *In principio erat Verbum*, &c. Fuere pectus æreum clare Joan. 1.
prædicando Martyres beati, ferreumque, graſſantium ignes perſecutorum ferendo, ut Cyprianus, Laurentius, Dionyſius, Mauricius: exſtiterunt ſancti Confeſſores atque Doctores doctrinarum, quo cibi conderentur, venter, Martinus, Hilarius, BENEDICTUS Monachorum Pater eximius, Ambroſius, Gregorius, Hieronymus, Auguſtinus. Hi ergo omnes duobus Samaritæ munerati denariis, quidquid proprio valuere ſudore, in terra * ſtabulum vulnerato impenderunt, nunc exſpectata glorioſe ditati * f. intra
mercede. At modo abundante iniquitate, Apoſtoli juxta prophetiam, & refrigeſcente caritate multorum, quaſi pupilli abſque patre facti, matris reſidentes in genibus, quæ amariſſimis hinc inde quatitur fluctibus, ſtans in medio mari, priorum nos Patrum muniri egemus ſuffragiis, eorumque nutriri vitalibus ſtipendiis, fame ne periclitemur in via curſus noſtri laborio-

a Duo fuere ejus nominis eodem tempore: unus ſcilicet Alcuini paſſim hic laudatus; alter Benedicti Anianæ Abbatis diſcipulus, infra num. 20. Primus fuit Abbas Ferrarienſis, habitu primum uſus canonico, dein monaſtico indutus, ut ſcribit Lupus ejuſdem loci Abbas in epiſtola 29. Fuit, & alius Sigulfus Presbyter, Alcuino valde familiaris, de quo infra num. 11.

CIRCA AN. 815 19. Maji. Cant. 1. 4. riosa: quin potius relinquamus navem sæculi onustam mercibus, vero hæreamus ut capiti, dicamusque: *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum*. Qui enim mons cervis amœnus celsa petentibus, dignatus est & herinaciis humilibus refugium patefieri, salvans homines simul & jumenta, noverunt qui se esse apud eum.

3. Ergo quos & ævi nimium & propria gravat valitudo, antiquorum ad plenum quia nequeunt sequi, saltem illorum vestigia sequentur, quos secum convixisse suo in tempore, & evidentibus indiciis Christo placuisse certissime probarunt, BENEDICTI scilicet Monachis, & ALCHUINI per omnia Canonicis, imitatione digna. Cujus, tuis devote parens sanctissime Pater jussis, adgrediar calamo, non sæcularis eloquentiæ redolente stemmate, sed sicut corporis, ita sensus balbuto scriptitare vitam: testans Deum JESUM non elationis me fastu hoc arripere tentasse, sed multorum animabus prodesse cupisse. Scribam igitur fideliter quæ ab ejus fidelissimo tantum didici discipulo, SIGULFO scilicet institutore meo, dilectissimum quem tu quoque habuisti Patrem, qui præ cunctis mortalibus post sancti EDBERTI discessum solus ipsius meruit nosse secreta eximia. Te ergo, Domine, te deprecor, Pater venerande, tua ut sim hoc in sudore pia fultus intercessione, qui me hactenus illa silentem aperto imperas jam sonare ore.

Auctor scribit a Sigulfo accepta.

INCIPIT VITA.

Caput I. Albinus Deo a pueritia consecratus,

4. VIR Domini Albinus nobili gentis Anglorum exortus prosapia, nobilior Christi JESU regeneratus undis exstitit vitalibus: qui cum matris ablactaretur carnalibus, Ecclesiæ traditur mysticis imbuendus uberibus: cujus jam tunc JESUS sua possidens dignatione corpusculum, non hoc fœtidis ab antiquo permisit hoste pollui lusibus, obscænisve actibus: quippe qui suam antequam nasceretur in eo prædestinaverat consecrare sedem.

Clericuli desidis pœna fit cautior.

5. Dumque adhuc esset parvulus, diurna sub luce per canonicas cum aliis sæpe frequentabat ecclesiam Horas, nocturnis autem perraro temporibus. Cumque alter eum a decimo annus teneret, contigit nocte quadam eum cum uno simplici & tonsurato rustico separatim una jacere in domo. Postulaverat siquidem rusticus ille simplex magistrum inlustris pueri ob suæ solitudinis nocturnæ solamen, ut una nocte quemlibet ex schola puerum secum sua juberet in cella dormire, eo quod quempiam suorum non haberet ad præsens: cui nutu Dei Virgilii amplius quam Psalmorum amator conceditur puer Albinus. Ecce vero circa galli cantum solito more pulsatur a custode signum nocturnarum vigiliarum, debitum a Fratribus persolvitur officium. Sed rusticus ille simplex latus se vertens in alterum, quippe nimium qui circa hujusmodi negligens dormiendo stertebat; cumque jam Invitatorius fuisset ex more cantatus cum Antiphona Psalmus, subito domus illa vere rustici spiritibus repletur tetris, qui ejus cingentes stratum dicunt: Bene quiescis, Frater. Quo repente expergefacto inculcant eadem: Cur, inquiunt, Fratribus in ecclesia vigilantibus tu hic solus stertis? Quid multa? verberatur utiliter in tantum, ut sua cunctis ex mutatione salubri præstaret cautelam & canticum: Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Dum anticiparent oculi ejus nocturnas vigilias, dumque is verberaretur, puer nobilis tremiscens, ne sibi eadem fierent hæc, ut ipse post testatus est, corde dicebat imo: O Domine JESU, si me nunc istorum eruis manibus cruentis, & post hoc sollicitus erga Ecclesiæ tuæ vigilias ministeriaque laudum non fuero, plusque ultra Virgilium quam Psalmorum modulationem amavero; tunc tale sortiar castigationis flagellum: tantum obnixe precor, nunc, Domine, libera me. Denique arctius menti ut hoc imprimeretur ipsius, posteaquam a verberatione rustici cessatum jubente Domino

Virgilii quam Psalmorum studiosior.

mino est, spiritus nequam huc illuc oculos vertentes, vident diligentissime corpus pannis & caput pueri involutum omne, penitus inscium anhelitus. Princeps autem illorum interrogat suos, Quis hac alter quiescit in domo? Est, inquiunt, Albinus hic absconsus puer in lecto. Puer vero ubi se latere non posse persensit, lacrymarum nimio perfusus imbre, quanto prius pavore suppressus, tanto magnis ut puer redditur perstrepens clamoribus. Illi vero immisericorditer hunc volentes & non prævalentes afficere, pertractant quid super eo agere debeant. Sed sententia Domini constricti, ne voto satisfacerent suo, ajunt imprudentes, prudenter tamen: Non istum verberibus, quia rudis adhuc est, acris *: pedum tantum, in quibus duritia inest calli, tonsione cultelli castigemus, & emendationem sponsionis nunc suæ confirmabimus. Jamque nudatis vestimento pedibus malorum manibus, crucis se muniens Albinus velociter signo, psalmumque decantans duodecimum affectu omni, malorum subito disparuit turba. Et rusticus semivivus, una cum puero agili se præcedente gressu, Sanctorum in basilicam confugit ad præsidia.

CIRCA AN. 815 19. Maji.

6. O insidiator calcanei, cujus est panis pulvis, non frumentum, Domini qui capite contereris! o inimice piis! num tu demens, qui quondam cæli quærebas indebite fieri sessor celsissimi? Si Altissimo ut jactabaris similis incomprehensibili claritatis luce in monte Dei fueris, quid obscura sub nocte actus niteris diligenter mala tua cum accensione scrutari humanos? Nempe fatebor, tuorum ut docent consequentia, tenebrarum te juste factum judicas principem propria præsentia. Nam etsi in Angelo appares lucis, lucem nobis conaris auferre intimam pulvere tuo fœtido. At si, ut es Æthiops, claritatem spei, pavorem incutiendo nimium, hoc in Albino agere tentasti puero, vincerisque humili ab homine, altum qui viceras hominem. Vere si cognovisses Christum gloriæ, non crucifixisses, neque Christicolæ Albini, quos sibi nolens arte mirifica fructus actuum præparabas, callosas tondere plantas quæsisses. Abscondisti pedibus ejus rete captionis, & ipse quasi avis pennis sustentatus columbæ, pedibusque cervi instar firmatis, ac in excelsa constitutis, cum David a facie Saulis fugit, in solitudine commorari gaudens. Lacum aperuisti & effodisti, inque illum confusus cecidisti optata sine præda. Sagittæ in te retorquent tuæ acumen, inæstimabili dolore afficiunt: cecidisti in terram vulnerator gentium Sanctorum, conculcaris cum Albini pedibus: amato projiceris e tumulo, quia fortis a fortiore victus. Grave sceptrum tuum, o exactor, & jugum humeris nostris impositum; superatum a puero patrem adhuc ignorante vocare suum & matrem. Spoliis tuis oblivisceris te & populum suum, mater ornatur Ecclesia, spiritalium fecunda charismatum, insignia cælorum cum virtutibus Domino concelebrans laudum cantica. Gratias semper tibi, Domine, referimus, bone JESU, una cum Patre, sancto & Spiritu per sæcula, cujus est boni quidquid agimus, inchoamus & perficimus. Juxta eum tuam docens nos gratiam qui ait: *Deus est autem qui operatur in vobis & velle & perficere:* Philip. 1. 15
& Psalmista: *Deus meus misericordia ejus præveniet me:* & item alibi: *Et* Psal. 36. 11.
misericordia tua subsequatur me omnibus diebus vitæ meæ: & tu ipse dixisti: Psal. 22. 6.
Sine me nihil potestis facere. Jo: 15. 5.

7. Hæc ita se de initio pueri incipientis supradicti habentibus, cœpit hinc sui quamdam ad similitudinem Domini ætate, sapientia cum vera & viva proficere Philosophia, arctius ejus obsecundans jussis. Postque memoriter lectionem recitatam psalmorum, beati gentis Anglorum BEDAE doctissimi discipulo HECHBERTO Præsuli meritis magistro simili traditur, quasi lactis inscius fortibus jam alendus panibus: qui præcelsam in puero gnaviter, ut pote oppido perspicuus, fulgere Christi conspiciens gratiam, cœpit paullatim ei secretius secreta demonstrare sua: quippe quem imitatorem compertissime gaudebat fore sui. Erat siquidem

II. Traditur disciplinæ Egberti.

CIRCA AN. 815 19. Maji.

dem ei grex nobilium filiis scholasticorum, quorum quidam artis grammaticæ rudimentis, alii disciplinis erudiebantur artium, ceteri jam liberalium, nonnulli divinarum scripturarum post istas manibus confricatas Patris pectus in suum ordeacias quinas, triticiasque septenas trajiciebant una gemino cum pisce spicas. Omnes vero fide, spe, caritate, humilitate, jejuniis, castitate, obedientia, & circa Ecclesiæ officia, devotissima æque & honestissima cura omni cum circumspectione imbuebantur, verbis non tantum, quantum sancti Patris Hechberti exemplis, digni per omnia Christiani Præsulis, in quo ea, suis quæ in præceptoribus fulserat, doctrina non mediocriter enituit, in sancto videlicet Anglorum Apostolo GREGORIO, AUGUSTINO ejus discipulo, BENEDICTO sancto, CUTBERTOQUE simul & THEODORO primi Patris & Apostoli per omnia sequentibus, & in viro Domino nimium amabili BEDA Presbytero proprii præceptoris sui: qui ab ineunte ætate quasi Samuel Domino consecratus, inscius coinquinationis ullius vestimenti, monasticis traditus a parentibus regulis, quidquid verbo docuit, exemplo roboravit: qui postquam bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit, talentumque sui Domini cum usuris duplicavit; die quo voluit & petiit, eo scilicet quo Rex gloriæ Christus triumphator super omnes adscendit cœlos, ab incarnatione Domini *a* 731. 7. Kal. Junii, a sancti obitu vero Gregorii 127. anno consummatus, ad Dominum migravit nonagenarius *b*, sicut quorumdam adfirmatio est. Nam nonodecimo ætatis suæ anno Levita, trigesimo vero Sacerdos efficitur: a quo tempore qui ante per triginta annos didicerat Ecclesiæ profutura, usque quinquagesimo nono cum sudore non inerti dignis memoria libris inserere proprio stilo studuit. Per alios autem triginta annos ferunt ea quæ scripserat correxisse; discipulos quoque non mediocriter omnium liberalium artium studiis erudisse: hanc antequam ægrotaret, antiphonam ipsi valde festivitati convenientem dictans componensque *c* sua cum melodia: *O Rex gloriæ Domine virtutum, qui triumphator hodie super omnes cælos adscendisti, ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum Patris in nos spiritum veritatis. Alleluja.* Cujus jam, ut dictum est, sequens Hechbertus vestigia, totum thesaurum suum Domini deputavit eloquia, Scripturarum rimando penetralia. Nam a luce diei surgente si inevitabilis non obstitit præpeditio, vel ulla solemnitas præcellens, aut festivitas magna Sanctorum, usque horam quasi ad sextam, sæpissime & nonam, suo residens in lecto, discipulis cuique convenientia Scripturæ pandebat arcana. Inde vero surgens, secretissimamque ad orationem confugiens, holocausta medullata cum incensu arietum offerens prius Domino, ac post juxta exemplum beati Job, ne forte filii ejus in benedictionis * laberentur foveam, sanctificabat eos, offerens corpus Christi & sanguinem pro omnibus. Et sic tandem vespertina propinquante hora, præter Quadragesimam maxime, omni tempore tam æstatis quam hiemis, parcum cum suis, digne tamen præparatum sumebat cibum; linguæ non parcens lectoris, utroque ut reficeretur pane. Videres ergo tunc ante Patrem pueros præparatis se conterebrare telis: discutientes in secreto quid post ordinabiliter protelarent in publico. Nonne videtur tibi de hoc etiam posse dici: Sicut aquila provocat ad volandum pullos suos, & super eos volitat expandens alas, adsumensque eos, & portans in humeris?

Discipuli Bedæ,

viri religiosissimi.

* ἀντιφραστικῶς maledictionis

8. Hos

a Immo anno 735. ex dictis in ejus Elogio in Sæculi superioris parte 1. quod confirmatur ex libello metrico de Episcopis Eboracensibus scripto ab Anonymo subpari in Appendice Sæculi tertii: ubi Beda dicitur obiisse *primis temporibus* pontificatus Egberti, qui anno 735. pallium a Romano Pontifice accepit, Wilfrido suffectus anno 732.

b Falsa hæc traditio facile corrigi poterat lectione Bedæ historiæ, in cujus fine Beda testatur, se undesexagenarium operi supremam imponere manum anno 731. quo ejus obitum Auctor iste perperam reponit.

c Neque Beda hanc antiphonam composuit, sed eam, haud dubie jam ab Ecclesia receptam, morti proximus frequentasse memoratur in epistola Cuthberti discipuli sui, *secundum nostram*, inquit Cuthbertus, *consuetudinem & sui*.

8. Hos autem omnes, florida decoratus adolescentia Alchuinus, humilitatis sub lectione præibat. Is denique pater pauperum, Christi multus amator atque adjutor, bis in die secretissimam orationem erat solitus fundere, purissimi cum irrigatione fontis, genu utroque in terram flexo, manibusque diutius instar crucis in cælum erectis: ante scilicet quam cibum sumeret, & priusquam Completorium cum suis omnibus celebraret. Quo celebrato nullus discipulorum ipsius sine ejus benedictione capiti suo data, ullo umquam tempore membra audebat committere stratui. Qui omnes quidem diligebat, maxime tamen Albinum fidelissimum suorum actuum sequacem, propter meritorum distantiam. Cui virtutes inter alias hoc erat datum specialius, ut nihil per se eligeret agere, quod magistri auctoritas probans non conderet *, nullasque umquam hostis machinas insidiasve pertulit interius, quas absque ulla verecundia magistro celaret exterius. Qua de re actum est, ut stimulum, quem aliquando senserat, libidinis indomabilem arte hac mirifica vinceret gloriosissime, dum parvulos ad petram Babylonicos elisit, conterens caput serpentis insidiantis calcaneo. Cavebat enim ne super illo verba diceret Christi, quia *omnis qui mala agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur ejus opera;* sed potius illorum in sortem veniret, de quibus subnectitur: *Qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur ejus opera, quia in Deo sunt facta.* O vere Monachum *a* Monachi sine voto, cujus exempli sequax perraro reperitur Monachus ex debito. Imitemur ergo Albinum pium adolescentem Domini, fugiendo tenebras Pharaonicas palpabiles: vertamusque noctem in diem, & post tenebras speremus lucem, carcere principis tenebrarum evaso. Recordemur squamarum Behemoth sedulo, quibus corpus ejus, se invicem prementibus, compactum redditur. Una enim conjungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas. Una alteri adhæret, & tenentes se nequaquam superantur. Cujus fortitudo in lumbis, cujus sunt nervi testiculorum perplexi: qui dormit sub umbra & secreto calami, & locis humentibus. Gaudemus tuam, Albine, correctam pueritiam ex hostis antiqui crudelitate, dum in bonum tuum malitia illius utitur Deus. Veneramur mentis in adolescente puritatem atque constantissimam firmitatem magno in certamine: in quo duellionis spiritu sæpius agitata caro ossa in multis, quæ nequeunt in pace frui, quieta Domino custodiente in te manent illæsa. Meruisti Dominum Christum mentis tuæ habere hospitem, quo te protegente ajebas: In te eripiar, Domine, a tentatione, & in te transgrediar murum, qui posuisti immaculatam viam meam, brachiaque mea ut arcum æreum. Miles igitur iste videamus quibus ex adverso rursum laniari quæritur spiculis, in modumque exercitus Judæ Machabæi antiquis Patrum de victoriis armemur armis invictissimis.

CIRCA AN. 815 19. Maji. III.

Religiose vivit.

* f. concederet.

Arcana cordis præceptori detegit.

Jo: 3. 20.

9. 13. Kalend. Decemb. igitur amissione orbatus Patris Hechberti *b* Alchuinus, munere divino ELCBERTUM virum beatum & clarum loco amissi excepit, magistro per omnia similem. Cum ergo non modo sapientiæ venustate, verum aliis etiam pollens virtutibus socios præcederet, nulli secundus apparens; sentit multis in rebus suo de profectu invidiæ spiritu eorum corda turbari, in tantum ut eum claro nequaquam oculo adspicere, neque dulcibus verbis alloqui quirent. Sciscitans vero magistri super hac re consilium, hortatur beneficiis carbones ignis congerere super capita eorum. Audiens denique Patris saluberrimum consilium, non ante ab intentione rationis cessavit, considerans ne aliquod sibi contrarium ex ore ejus verbum audirent, eorum sæpius substernens se vestigiis injuste, licet

IV. Invidiam sociorum superat.

a Nempe in Regula Monachorum præscribitur, cap. 8. ut Monachi malas cogitationes cordi suo advenientes Abbati non celent suo. Lege Elogium infra num. 22.

b Lege poematium jam citatum de Episcopis Eboracensibus, in quo Egberto anni 34. episcopatus adsignantur, & Ælberti successoris præcipua facta referuntur. Egberti proinde obitus contigit anno 765. cum Wilfrido successerit anno 732.

CIRCA AN. 815 19. Maji. cet cum ab eis argueretur, quam evidentem Domino mentis sanitatem illis impetraret, adeo ut repente mutati secundum eum a magistro omnimodis habere gauderent: trahiturque regulus manu ablactati pueri de sua qua cubabat caverna, & blandi columbarum illic statuuntur amplexus. Magnæ sunt certe Sanctorum virtutes, per quas corpora sanantur, & non minoris admirationis ac venerationis æstimari debent, quibus medentur animæ. Hac autem insignitum virtute Albinum mira cum pietate veneremur, qui noluit absintium sæcularis litteraturæ nosse, Dei quatenus intraret in potentiam. Enimvero sprevit mundum in maligno positum, altior ut mundo factus jungeretur illi, excelsior qui est cælis factus. Legerat in Apostolo, quia prudentia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: quam sequi si vellet illorum omnium generosissimus Albinus, pro talibus ausis non diu procrastinata vindicta eos percelleret. Jam autem lubricos adolescentiæ calles digno cum præconio transiliens, quasi sol in cæli arce media magno juventutis calore figitur. Jam quoque cum Moyse Ægyptiaca doctus sapientia, cujus amputaverat crines & ungulas, montem, quo Deus videri posset, conscenderat, videratque virgam in colubrum, rursumque colubrum cauda tactum in virgam versum, abyssumque noverat invocantem abyssum. Hærens illius vestigiis stat, qui supra montes evangelizat, adnuncians bona, quatenus speculatorum levatam posset audire vocem.

rapitur in ecstasin. 10. Legens igitur Joannis Evangelium ante magistrum una suis cum condiscipulis, pervenit ad eam partem quam soli norunt mente comprehendere mundicordes, quæ est ab eo loco, quo ipse supra pectus Domini recubuisse se dicit, usquequo cum discipulis suis trans torrentem Cedron JESUM egressum fuisse recolit. Hac ergo evangelica cum debriaretur lectione Albinus mystica, sedens ante magistri lectulum, subito ejus spiritus in ecstasi ducitur: ac isdem, qui quondam sub solis radio ante sanctissimi Patris BENEDICTI, nunc ante hujus oculos, curte sive equarum sub uno parco omnis mundus collectus ostenditur: qui dum in hoc quod cernebat attentam oculorum figeret aciem, vidit totam per gyrum hanc clausuram quasi sanguine circumsæptam. Cumque hac teneretur visione miraculi, sui in eum oculos vertentes nimia cum admiratione condiscipuli, nempe qui nihil videbatur habere sanguinis, conantur quasi dormientem excitare: ad quorum sonitum oculos in Albinum beatus Elcbertus dirigens, eum diutius tacite conspicit, dicens: Legite filii, & istum nolite excitare, paullulum ut somno indulgens efficacius me post audire queat tradentem. Jam vero ad seipsum Albino reverso, lectione accepta jubente Patre omnes egrediuntur foras, Albinum solum retinens secum. Cui Pater isdem ait: Quid vidisti rogo ne me celes. Volens autem omnino secretum habere quod viderat, timens ne forte elationis foveam incideret, respondit: Quid mi, domine Pater? Ad quem rursus vir beatus: Noli fili, noli occultare mihi: neque enim curiositate illud a te requiro vana, sed utilitate tua. Videns autem Albinus se celare non posse, humiliter quemadmodum mundum omnem viderat indicavit. Tunc Pater isdem dixit sibi: Vide, fili mi, vide ne præter uni quem post meum discessum fidelissimum habebis super tua persona, hoc indices vidisse: ipsi etiam interdicito, ut usque post tuum obitum secretum habeat. Cujus ille obtemperans consiliis, Sigulfo tantum super se sua indicavit in vita. Qui igitur scire desiderat, quomodo una sub clausura totum mundum Greg. lib. 2. Dial. c. 35. conspicere quiverit, ad Dialogorum sancti Gregorii recurrat librum. Interim tamen noverit, in visione mundi non cælum & terram fuisse contractum, sed videntis animum dilatatum: qui in Domino raptus videre sine difficultate potuit omne quod infra Deum fuit. Fortassis etiam quæret aliquis studiosius, cur hac sub figura, curve circumdatum sanguine viderit. Noverit ille Christi sanguine totum sanctæ Ecclesiæ ovile circumdatum,

tum, ita ut a solis ortu usque ad occasum redemti de manu inimici ejus CIRCA AN.
passione, quæ tunc sine dubio ardentius Albini superfidebat animum, cum 815
hanc ante magistrum legeret, dicere possint: Confitemini Domino, quoniam bonus, &c. 19. Maji.
Omnis ergo mundus sanguine Christi circumdatus una sub clausura cernitur, quando omnia quæcumque a sanctis Patribus significative sunt gesta, & ab initio mundi scripta, sola Christi passione reserantur, qui est Leo de tribu Juda, radix David. Si autem per clausuram gyratam, vitam carnalium suorum criminum circumdatam sanguine velit intelligi, qui ob hoc sit ei ostensa, ut ab eo calcata contemneretur; proprio relinquatur judicio.

11. Post hæc de virtute in virtutem succrescens, die Purificationis sanctæ MARIÆ Levita sacratur. V. Levita ordinatur. Nam dudum eadem die comam capitis amiserat. Cumque jam beatum Elcbertum Patrem suum infirmitate prænuntiata celerius ad Christum transire nosset, qui cuncta, sicut supra dictum est, cum ejus faciebat consilio; studuit illum diligenter sciscitari, quid postquam sola separarentur morte, ipsum vellet juberetque agere. Cui ut jam claret, Domini dedit responsum. Romam volo venias, indeque revertens visites Franciam: ab Ælberto futura de se discit. novi enim multum te ibi facere fructum. Eritque Christus dux tui itineris, perducens ac gubernans te illuc advenam, sis ut expugnator nefandissimæ hæresis, hominem Christum quæ conabitur adoptivum *a* adstruere, & fidei sanctæ Trinitatis firmissimus defensor clarissimusque prædicator. Perseverabis ergo in terra peregrinationis, multorum illuminans animas. Benedicens autem illum Patrum suorum superius memoratorum benedictionibus, ac Christo JESU commendans servaret ut ipse eum, lætus sic Pater Elcbertus Episcopus migravit ad Deum Mortuo Ælberto venit in Franciam. 6. Idus *b* Novembris. Quem pius Albinus ut matrem deplorans lacrymis, nolebat tamen consolationem recipere. Levita vero sanctis benedictionibus Patrum hereditario ditatus jure, dedit curam magnopere talentum sui Domini multiplicare egregie. Docuit multos in Brittania, & non paucos post in Francia. Quo in tempore sociatur illi vir Deo amabilis, animi carnisque nobilitate insignis, SIGULFUS Presbyter, custos Heboricæ civitatis ecclesiæ, Sigulfo comite, perpetuo ut illi jam hæreret, qui suo cum avunculo AUTBERTO Presbytero puer partes has petierat, Romamque ecclesiasticum ordinem discendum ab eo ductus fuerat, necnon Mettas civitatem causa cantus directus. In quo cum nimia panis penuria aliquo desudavit tempore, ac multo cum fructu postquam suum transmisit avunculum sanctum virum ad Dominum, patriam repedaverat propriam. Hi ergo tantum se dilexere mutuo, ut cerneres Rebeccam Isaac, & Annam Tobiæ copulatam. Cumque jam omnipotens Deus Franciam spiritualibus divitiis, ut pridem terrenis, glorificare vellet, dans ei Regem secundum cor suum, fide, fortitudine, ac amore sapientiæ, & corporis ineffabilis pulcritudine in his præclarissimum Carolum; monuit mentem Albini, consilium & jussionem sui Patris ut impleret.

12. Jussus igitur ab EANBALDO Archiepiscopo successore Elcberti, VI. ut sibi pallium impetraret ab Apostolico, venit Romam. in Romano itinere a Carolo invitatus in Franciam. Cumque reverteretur accepto pallio, habuit Regem Carolum Parmæ *c* civitate obvium. Quem magnis Rex alloquens suasionibus & precibus postulavit, ut ad se post expletionem missatici in Franciam reverteretur. Noverat enim eum, quia olim a Magistro suo ad ipsum directum fuerat. Fecit autem Alchuinus, aliorum deservire cupiens profectui, ut sibi rogaret cum auctoritate

a Huc spectant ipsius Alcuini verba inferius referenda in Elogii num. 28.

b Consentit jam citatus anonymus Poeta, dum ait Ælbertum, utique præceptorem suum, obiisse *octavo sub sole Novembris*, anno quarto-decimo episcopatus, postquam annos quatuor vixerat in solitudine. Mors ejus proinde contigit anno Christi 779.

c Forsan anno 780. quo Carolus Ticini hiemavit. Certe Thomas Stubbesius ait, Eanbaldum seniorem (nam Eanbaldus alter Alcuini discipulus ei successit) ordinatum fuisse anno 780.

CIRCA AN. 815 19. Maji. ritate Regis sui proprii & Archiepiscopi, eo tantum jure, ut iterum ad eos reverteretur: pervenitque, Christo ducatum præbente, ad Regem Carolum: quem tenens Rex loco patris amplectitur, a quo artes introductus in liberales, refrigerari paullulum noverat, sed exsaturari ob fervorem satis nimium nequibat. Tempore vero aliquanto cum eo peracto, dedit illi duo Monasteria, Bethleem scilicet, quod altero nomine Ferrarias [a] vocatur; & sancti Lupi apud Trecas. At denique Albinus nolens sine auctoritate Regis sui & Episcopi proprium deserere locum, quo educatus quoque capitis comam amiserat, ac in Levitam consecratus fuerat: postulavit magnum Regem, ut daret ei licentiam remeandi in patriam. Quem Carolus voce blandientis alloquitur: Sunt nobis, Magister eximie, terrenæ divitiæ sufficienter, quibus te ut patrem honorare gaudemus: tuis nos oramus diu desideratis, & vix aliquando inventis, tua cum pietatis merce inlustrari. Cui Albinus: Domine mi Rex, tuæ non dispono voluntati renuere, auctoritate Canonum firmata cum fuerit. Libenter etiam paterna in regione mea non modica hereditate ditatus, hac spreta tibi ut prodesse possim, hic pauper stare delector: tuum est tantum hoc a meo Rege & Episcopo impetrare. Tandem igitur ratione victus, consentit ut iret: requiem non dans animis jam secundo ad eum reverso firmiter impetrare, secum perpetuo ut duraret. Evoluto vero non parvo tempore postquam Albinus secundo ad Carolum reversus est, sancti Martini apud Turones præficitur Pastor Monasterii isdem: qui digne Deo istud cum aliis regens Monasteriis, vitam subjectorum, quantum valuit, corrigere studuit: ac quos indomitos accepit, rationabiles honestisque moribus ut essent & sapientiæ inquisitores, sategit.

Monasteriis duobus præficitur, tum Martiniano.

VII. *Felicem hæreticum refutat Aquisgrani.*

13. Interea hæresis inimica Deo, partibus quæ pullulabat Hispaniæ, adferens adoptivum filium Dei esse secundum carnem, ad aures perducitur Caroli. Quod ut experimento novit Rex Magnus & per omnia Catholicus, totis nisibus decertavit, ut destrueretur semen diaboli, zizaniaque de frumento Dei funditus eradicarentur. Advocans namque Albinum institutorem suum Turonis, & miserum Felicem hæresis hujus adstructorem de Hispaniæ partibus, congregavit Synodum magnam Episcoporum in Aquisgrani imperiali palatio: in quorum ipse sedens medio, Felicem, licet valde repugnantem, de natura Filii Dei secundum carnem cum Albino doctissimo disputando rationabiliter confligere jussit. Tum quantum Episcoporum tunc exstitit silentium! o quam clara & inexpugnabilis Caroli cum auctoritate magistri sui fidei confessio atque defensio! Per plura autem Felix fugiens latibula, plurioribus ab Albino confossus est spiculis, in tantum ut pæne omnes civitates Israel consummaret, quousque Filius hominis veniret. Nam a secunda usque ad septimam sabbati parvum aliud gestum est. Omnibus denique ejus patefacta socordia, atque ab universis apostolica auctoritate hæresi confutata, soli sibi latuit deformiter, usque dum dicta Cyrilli Martyris ab Albino sibi directa legit lamentabiliter. „ Ea natura, quæ per diabolum „ vitiata est, super Angelos exaltata est propter triumphum Christi, atque „ ad dexteram Patris collecta. Hanc ergo legens sententiam, tandem se recognovisse, & impie egisse voce & nimio fletu testatus est. Sed quod ad aliud tendens pauca super hac re prælibavi, qui perfectius hanc scire sitit, legat ejus epistolas ad Felicem & Elipantum, & ipsorum ad illum: & nosse incunctanter poterit quod desiderat. Largiente Christo hactenus paullulum de vitæ Albini initio, quæ cunctis non esse cognita putavi, non ut volui, sed fideliter quemadmodum potui scripsi. Hinc jam calamum labris quassatum (neque enim judicavi, noverunt quæ super eo cuncti, parvo isti infere-

[a] De Monasterio Ferrariensi dicendum infra ad Vitam sancti Aldrici. Sancti Lupi Cœnobium in suburbio Tricassino, quod ab annis quingentis pertinet ad Canonicos regulares sancti Augustini, olim erat Monachorum: cui præfuere sæculo septimo Teudecarius & Leo Abbates in Vita sancti Frodoberti Abbatis memorati num. 18. & 21. De hoc Monasterio sancti Lupi agere videtur Alcuinus in epistola 56.

serere operi) ad finem ejus despicate, crepitando licet, pertrahere conabor. CIRCA AN. 815

19. Maji. VIII.

14. Cum igitur senectute unaque infirmitate plus solito se sentiret affectum, diu ut secum tractaverat, velle se significavit Regi Carolo sæculum *a* relinquere, postulans licentiam apud sanctum Bonifacium monasticam vitam secundum Regulam sancti BENEDICTI ducere, Monasteriaque sibi commissa suos ut inter discipulos divideret, si fieri posset. Sed Rex terribilis & pius, unum cum omni postulationis affectu denegavit; alterum libenter audivit, flagitans quietissimus Turonis æque honorificentissime ut resideret, sibique & omni sanctæ Ecclesiæ commissæ non detrectaret. Onera vero sæculi quæ ipse habuerat, discipulis ut petierat libentissime dispertiit. Fecit ergo & ipse Albinus ut Rex sapientissimus rogaverat, non quærens quod sibi foret utile, sed quod multis; ac Turonis diem novissimum præstolatus fuit. Vita denique ejus non monasticæ inferior fuit. Nam qualis in Patribus superius nominatis præcesserat, talis & in illo durabat; in jejuniis scilicet, in orationibus, in carnis mortificatione, in eleemosynis, in psalmorum & Missarum multa celebratione, & in aliis virtutibus, quibus possibile est humanam ornari naturam. Præter enim dies Resurrectionis ac festivitatis, jejunium protelabat in vesperum, parcens cibo quo amplius delectabatur. Quocirca tantam sæpissimæ ori suo cælitus datam gaudebat habere dulcedinem, quantam nequit humanus sermo fari. Tunc vero quidquid volebat, labore sine ullo velocissime dictitare quibat, ita ut dicere posset: Dilexi, Domine, mandata tua super aurum & topazium. Quam dulcia sunt faucibus meis eloquia tua! super mel & favum ori meo. Juvenis qui psalmorum modulationem secretam non tantum, quantum aliam lectionem amaverat, modo jam senex nullatenus eorum decantatione saturari poterat. Secretissimam orationem semper in die, sicut supra de Magistro ejus taxatum est, cum manuum diutina crucis extensione, eodem modo multis cum gemitibus (nam lacrymas perraro habere poterat) fundebat. Discipulis similiter tradebat, quorum nobilissimus SIGULFUS erat Vetulus, magnanimusque WITHSO: post hos FREDEGISUS & ejus socii. At tempore jam ultimo hærebant ei assiduo RAGANARDUS, WALDRAMNUS, qui adhuc supersunt: ADALBERTUS quoque beatæ memoriæ, quantum poterat, Sigulfi tunc filius, post autem venerandus Pater, & multi alii: quorum omnium utinam noverit Christus nomina. Hi vero omni se circumspectione prævidentes, studebant sollicite, ne quid coram eo reprehensionis agerent; multoties etiam & absque eo. Noverant enim eum vinctum esse Deo, Spirituque ejus illustratum; licet corporalibus oculis, senectute atque infirmitate resistente, jam clare videre nequiret; ac ideo timebant actus suos eum latere non posse.

Optat secessum Fuldam.

Turonis retinetur, degitque religiose.

Discipuli ejus.

15. Spiritu siquidem repletus prophetiæ *b*, quibusdam quæ eis essent ventura prædixit, sicut fecit Raganardo de Osulfo. Nam isdem Raganardus quamdam horibilem sopori deditus videns visionem, quam bonum est silere, eidem Patri sequenti die cum pavore retulit, timens ne de se ageretur. At ipse Pater magno cum dolore respondit: O Osulfe *c*, tu miser, quoties te monui, quoties corripui? Multum denique laborem in avunculum tuum habui, ut se corrigeret, & viam mandatorum Dei operari cœpisset; prædixique ei, quia nisi fecisset, priusquam de sæculo migraret, plaga lepræ percuteretur: sicque factum est. Prædico ergo & tibi, fili mi de Osulfo, super quo est hæc visio, quoniam neque in hac regio-

Cælitus discit Osulfi lapsum.

a Lege hac de re Elogium infra num. 60. & 61.

b Willelmus Malmesburgiensis Monachus in prologo libri tertii de gestis Pontificum Anglorum huc trahit Alcuini epistolam ad Regem Ethelardum, cui ex pluvia sanginis quæ in Eboraca civitate fluxerat, excidium patriæ prædicit Alcuinus.

c De istius Osulfi lapsu explicanda videtur Alcuini epistola 103. inscripta *filio prodigo*, & epistola 114. Theodulfus de eo agit in lib. 3. carmine 1. De aliis Alcuini discipulis infra in Elogio.

CIRCA AN. 815 19. Maji. regione, neque in qua natus est, morietur: quod postea probavit eventus: mortuus est enim in Langobardia. Isdem quoque Raganardus tentavit se nimiis vigiliis & abstinentiæ nimia superfluitate, ignorantibus omnibus, affligere, ita ut pro hac intemperantia gravissimæ succumberet febri: ad quem visitandum Pater veniens Albinus, jubet omnes præter Sigulfum exire de domo ejus, quem increpans ait: Cur sine cujusquam consilio tam intemperanter agere tentasti? Nam ego considerans te velle hoc agere, in domo in qua dormio, te quoque dormire jussi: tu vero statim ut omnes dormire noveras, candelam latenter accendens in laterna celabas, ac ad locum illum pergens tota nocte vigilabas: & quidquid occulte ibi faciebas, noverat quod Deus solus. Et ipse ei indicavit, addens: Quando mecum quoque ad mandatum pergebas, & te vinum bibere jubebam; arte callidissima dicebas: Bibi, domine Pater, meo cum avunculo sufficienter. Cum autem ad tuum venires avunculum, & ipse quoque hoc te juberet, ajebas mecum te bibisse. Voluisti nos deludere, & deceptus es. Cave ergo ista postquam surrexeris de febre, ne tale aliquid indiscrete umquam coneris agere.

Raganardi nimiam austeritatem.

IX. 16. Audiens igitur ista Raganardus ab ipso, qui vocabatur Vetulus, erubuit, multumque expavit, sciens se deprehensum, suaque occulta latere Albinum non posse, admirans dicebat: Quomodo palam istud factum est? Testatur hodieque ipse coram Deo nullum cognovisse hominem, hoc antea homine revelante, præter solum Deum. Pænitens denique quod egerat stulte, per omne post tempus vitæ Albini nihil tale sine illius egit consilio atque imperio.

Benedicti adventum.

17. Sæpissime etiam ad eum Missi venientes Regis, aliorumque amicorum, cum adhuc ab eo longe essent, eorum prædicebat adventum, caussamque adventus, quid quoque adferrent, quidve secum vehere quærerent. Audientes autem ista discipuli quidam, usque dum probarent, senectutem ejus quasi desipientem culpabant. Vir quoque BENEDICTUS *a* ei præ omnibus Monachis familiaritate junctus, ad eum gratia consilii salutis suæ & suorum accipiendi sæpius Gothiæ de partibus properabat. Quadam vero vice voluit taliter venire, nemo ut hoc agnosceret, Turonis, quousque ad ostium adsisteret domus Albini. Cumque adhuc haud prope esset, vocans Albinus unum suorum, ait: Festina occurrere Benedicto Abbati in loco tali, & dic ei velociter ad me perveniat. Fecit missus Patris Albini ut sibi præceptum fuerat; pervenitque post triduum ubi ei dixerat, & Benedictum reperit, eique quod sibi jussum fuerat nuntiavit. Stupens autem suum deprehensum conatum, cum velocitate pervenit Turonis ad eum. Cumque se alterutrum tripudiantes deoscularentur, infit Benedictus Pater reverendus suppliciter: Domine Pater, quis meum vobis prædixit adventum? Respondit ei: Nullus homo verbis mihi innotuit. Cui isdem: Quis tum, domine? forsitan litteris cujusquam audistis? At ille: Vere, inquit, nullis. Ad quem vir isdem rursum: Si neque ab homine ullo dicente, neque litteris cujusquam præscistis, precor, mi Pater, quonam modo illud noveritis edicite. Cui Albinus: Noli amplius hoc me interrogare. Cum vero venerabilis vir Benedictus jam reverti vellet, petiit eum ut quemadmodum speciali oratione pro se orabat, ei panderet. At ipse ait: „ Hoc namque Christum rogo. Domine, da mihi intelligere peccata mea, & „ veram confessionem facere, & dignam pænitentiam agere, & da mihi re„ missionem peccatorum meorum. Cui vir Deo dignus Benedictus ait: Ad„ damus, mi Pater, huic orationi unum sermonem: & post remissionem sal„ va me. At Albinus gaudens, dixit: Fiat, reverentissime fili, fiat. Iterum autem vir idem flagitabat, ut sibi diceret, quando crucem videns se contra eam inclinabat, quæ verba labris silenter depromeret. Ille vero hoc in„ quit:

a Is est Benedictus Anianæ Abbas, cui Alcuinus dedicavit libros septem contra Elipandum. Lege ejus Vitam infra ad annum 821., in qua de mutua utriusque necessitudine agitur num. 36.

„ quit : Tuam crucem adoramus, Domine, tuam gloriosam recolimus paſ- „ ſionem; miſerere noſtri, qui paſſus es pro nobis. Poſt hæc deducens eum aliquantulum, remiſit gaudentem Albinus ad ſua ſuoſque. CIRCA AN. 815 19. Maji.

18. Rex ſiquidem magnus Imperatorque jam CAROLUS potens, orationis gratia, unaque deſideratæ conlocutionis mutuæ cum Albino, ſepulcrum ſancti Martini ſuis cum filiis CAROLO, PIPPINO, ac LUDOVICO viſitare ſtuduit : quo in loco tenens manum Albini, ait ſecrete : Domine Magiſter, quem de his filiis meis videtur tibi in iſto honore, quem indigno quamquam dedit mihi Deus, habere me ſucceſſorem ? At ille vultum in Ludovicum dirigens, noviſſimum illorum, ſed humilitate clariſſimum, ob quam a multis deſpicabilis notabatur, ait : Habebis Ludovicum humilem ſucceſſorem eximium. Hoc tunc ſolus audivit Carolus. Sed cum eoſdem Reges erecta cervice, & Ludovicum humili poſt orationis gratia in eccleſiam ſancti Stephani incedere cerneret, ſedens in loco quo ſepeliri volebat, infit ſibi adſiſtentibus : Cernitis Ludovicum fratribus ſuis humiliorem ? certe videbitis hunc patris celſiſſimum ſucceſſorem. Necnon cum poſt communionem corporis Chriſti & ſanguinis manu propria eis miſceret, iſdem Ludovicus humilitate clariſſimus præ omnibus Patri ſancto ſe inclinans, ejus oſculatus eſt manum. Tunc vir Domini adſiſtenti ſibi ait Sigulfo : Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur : certe iſtum poſt patrem Francia gaudebit habere Imperatorem. Hoc nos jam factum & videmus & gaudemus. Depoſiti ſunt qui videbantur cedri, & exaltata eſt oliva fructificans in domo Domini. Ipſe denique Pater Carolum multa erudiens * cura artibus liberalibus ſcripturiſque divinis; adeo ut ſapientiſſimus omnium Francorum efficeretur Regum, qui fuerunt ab adventu Chriſti. Docuit etiam eum per omne vitæ ſuæ tempus quos pſalmos pænitentiæ cum letania & orationibus precibuſque, quos ad orationem ſpecialem faciendam, quos in laude Dei, quos quoque pro quacumque tribulatione, quemque etiam ut ſe in divinis exerceret laudibus decantaret. Quod noſſe qui vult, legat libellum ejus ad eumdem de ratione *a* orationis.

X. Ludovici principatum.

* l. erudivit

19. Legerat iſdem vir Domini libros juvenis antiquorum Philoſophorum, Virgiliique mendacia, quæ nolebat jam ipſe nec audire, neque diſcipulos ſuos legere. Sufficiunt, inquiens, divini Poetæ vobis, nec egetis luxurioſa ſermonis Virgilii vos pollui facundia. Contra quod præceptum tentavit Sigulfus Vetulus ſecrete agere, unde poſt erubuit publice. Advocans namque ſuos, quos tunc filios nutriebat, ADALBERTUM & ALDRICUM, juſſit coram ſe ſecretiſſime Virgilium legere, interdicens eis, ne quis ullo modo ſciret, ne forte ad Patris Albini notitiam perveniretur. Albinus autem ſolito more ad se vocans, ait: Unde te habemus, Virgiliane ? cur cœpiſti ac voluiſti contra meam voluntatem & conſilium me ignorante agere, ut Virgilium legeres ? Sigulfus vero ſe ad pedes ejus projiciens, ſtultiſſime ſe egiſſe confeſſus, humiliter pænituit. Cujus ſatisfactionem benigne pius Pater poſt increpationem recepit, monens eum ne ultra tale aliquid ageret. Teſtatur vir Deo dignus adhuc ſuperſtes Aldricus *b* Abbas, nec ſe, nec Adalbertum cuiquam hoc innotuiſſe; ſed uſque tunc, ſicut eis præceptum fuerat, omnimodis ſiluiſſe.

Virgilium ſuis diſcipulis interdicit.

20. Fratribus Cormaricenſibus, quos valde diligebat, juſſerat ipſe Pater centum modia vini dari. Cumque ad Monaſterium ducerentur, mandavit per SIGULFUM Benedicti Abbatis Monachum proviſoribus Monaſterii, ut tenerent interim ductores vini, quouſque coram eis de vaſculis, in quibus ipſum vinum adduxerant, in alia mutaretur: quia aliqui ex eis inde furtive ſumentes, in vaſcula, quatenus plena eſſent cum ad Monaſterium

XI. Vini fraudem cælitus novit.

a Hic eſt (ut puto) liber de pſalmorum uſu, qui in editis exſtat.

b Nimirum Ferrarienſis, poſtea Senonenſis Antiſtes, cujus Vitam dabimus infra, qui deceſſorem habuit Adalbertum, ſucceſſorem ſortitus Adalbertum hic laudatum. Hinc patet Vitam hanc ſcriptam eſſe ante annum 829. quo Aldricus ex Abbate factus eſt Epiſcopus Senonenſis.

CIRCA AN. 815 rium pervenirent, sabulum aquæ miscuerant: quod ita factum Fratres certissime probarunt.

19. Maji. & auctores convicii cujusdam.

21. AIGULFUS præterea Presbyter Engelsaxo, & ipse ad eumdem Patrem visitandum Turonis venit. Cumque ante januam ejus domus cœpisset adsistere, ecce quidam Turonensium Fratrum simul, videlicet quatuor juncti, hunc respicientes, putantesque nihil eum illorum de locutione scire, colloquebantur ad invicem: Venit iste Britto vel Scotto ad illum alterum Brittonem qui intus jacet: o Deus, libera istud Monasterium de istis Brittonibus: nam sicut apes undique ad matrem revertuntur, ita hi omnes ad istum veniunt. Ingressus est autem isdem Presbyter domum Albini: post nonnulla alia retulit ei quæ audierat. Cui Albinus: Nosti, inquit, qui sunt? At ille: Vere neque novi, neque eos respicere præ verecundia quivi, quando ista dicebant. Pater vero Albinus ait: Certe ego novi qui sunt. Vocans ergo eos ipse propriis nominibus, ad se venire jubet, dicens: Isti sunt. Condolens itaque eorum stultitiæ, pepercit eis dicens: Parcat illis Christus Filius Dei. Dans autem eis singulos vini calices bibere, iterum foras leniter exire jubet. Aigulfus vero postea id diligentissime per alios sciscitans, eosdem fuisse probavit.

Incendium restinguit.

22. Neque illud silentio prætereundum ratus sum quod multi noverunt. Custos denique sepulcri sancti Martini, providebat qui ceram & vestimenta omnia quæ ad ipsam basilicam pertinebant, intrans cum candela accensa Secretarium, quo ista servabantur, infixit eamdem stipiti: quam cum egrederetur oblitus est accipere. Firmans itaque ostium sera abiit: candela vero ardens cecidit super ceram. Cera quoque magnas dans flammas ad vestimenta, quæ perticis hærebant, multa cum vi ignem emisit, vestimenta porro usque ad tectum. Quod custos sentiens, cum clavi statim ad aliud *a* Monasterium fugit. Fit undique concursus, pulsatur ostium, nec ullo aperitur sudore. Clerici pretiosum quicumque aliquid in domo suo habebant, foras mittebant. Ecclesia sancti Martini vestimentis quibusdam nudabatur: nec aliud quisquam sperare poterat, quam totius Monasterii concremationem; nudabatur plumbo tectum. Aderat Albinus oculis jam non videns. Interrogat ergo quid agatur. Cui unus discipulorum suorum vetulus; Perge, inquit, hinc, mi domine Pater, ne forte aut plumbo superius projecto usque ad mortem percutiaris, aut igne cremeris: certum enim interitum manet. Cumque Albinus voluisset ire, iterum ad eum vetulus; Mi, inquit, domine Pater, vade ad sepulcrum domni Martini, & pro nobis intercede. Fecit itaque ita Albinus. Cumque illuc pervenisset, extendit se super terram in cruce gemitum emittens ad cælum. Miro igitur modo ac incredibili, statim ut Albinus se projecit in terram, totus ille ignis ita exstinctus est, ac si immenso necaretur fluvio. Hoc cernentes Clerici, magno cum stupore exsultantes ad locum illum festinato perveniunt, ubi Albinus ante sepulcrum sancti Martini prostratus in cruce, pro eis jacens Deum precabatur. Elevantes autem eum humo, benedicunt Deum, qui per Albini preces totam fabricam Monasterii sancti Martini igne ne consumeretur salvavit. Hæc tua sunt, sancte Martine, digna exempla, qui ignes quondam cum quæreres fugere, non poteras; ad Deum conversus oratione, ignes illos exstinxisti minaces. Vere celsa fides, quæ suo calore igneos potuit exstinguere globos. Nec mirum si elementa precibus ac jussis Albini propriam vim linquant, cum ipse in corde requiescat ejus, qui diligentem se diligit, ambulantesque in igne flamma non permittit fuscari. Te in his adoramus, te glorificamus, teque laudamus, qui dignatus es sicut polliceri servis tuis tua servantibus mandata, operibus etiam in Albino tuo ostendisti evidentissi-

a Ergone duplex ibi erat Monasterium? an vero fugit in aliud vicinum? Existimem potius in aliam basilicam: nam & basilicæ Monasteria non raro vocabantur, & duæ minimum erant ecclesiæ in Monasterio Martiniano.

tiſſime. Tu quidem dixiſti, Chriſte JESU: Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam; videlicet ut glorificetur Pater in Filio. CIRCA AN. 815

23. Illud quoque ad laudem Domini commemorandum eſt, quod multi ſæpius ad Albinum venientes infirmi, benedictione ejus cum fide accepta ſoſpitatem recepere corpoream. Quodam etiam tempore, fertur ut a nonnullis præcipuis, quidam pauper oculorum lumen gravi habens obductum caligine, ad januam exterioris domus veniens Albini, flagitabat dari ſibi aquam, ejus qua loti forent oculi. Ajebat enim revelatum illi fuiſſe, quod ſi ex ea oculos ſuos ablueret, viſum reciperet. Ignorante ergo Albino colligitur aqua, qua faciem & oculos laverat, daturque occulte poſcenti pauperi. Lavans igitur pauper ille aqua illa oculos cum plena fide, caliginem fugavit, ac clarum lumen recepit. Inluſtramur & nos tuo, Pater, ſudore, lavanturque tua pia doctrina animarum noſtrarum crimina. Neſciente te ultra jam fatigari labore oculorum, tu quoque corporali viſu minime cernebas, & aliorum ſemper inluminare ſatagebas: quoſque præſentialiter non poteras, litteris abſentaliter erudiebas, ſcribens multa omni Eccleſiæ utilia.

19. Maji. XII. Infirmos ſanat.

24. Poſtulante namque Imperatore CAROLO ſcripſit librum de ſancta Trinitate utiliſſimum, necnon de Rhetorica, Dialectica & Muſica. Scripſit ad Gundradam *a* de animæ ratione. Poſtulantibus feminis GISLA & RICHTRUDE, honeſtiſſime ſuper Evangelium Joannis partem de ſuo, partim de ſancto Auguſtino mirabile opus compoſuit. Scripſit & in quatuor Epiſtolas Pauli, ad Epheſios ſcilicet, ad Titum, ad Philemonem, & ad Hebræos; ad FREDEGISUM *b* in Pſalmis; ad WIDONEM Comitem Homelias de principalibus vitiis & virtutibus; ad SIGULFUM ſuum quæſtiones in Geneſi perutiles, in Proverbiis Salomonis, & Eccleſiaſte, in Canticiſque canticorum luculenta ſub brevitate ineffabiliter; ſub nominibus Franci & Saxonis de Grammatica cum interrogatione & reſponſione facundiſſimum libellum compoſuit. Collegit multis de Patrum operibus Homeliarum duo volumina. Scripſit de Orthographia. In centeſimo quoque octavo-decimo pſalmo ſtylo uſus eſt aureo. Sunt & alia multa, quæ quiſquis legerit, & diligenter ſcrutatus fuerit, non modicam ſui ædificationem reperiet, ſicut in epiſtolis ad multos directis. In his ergo & hujuſmodi reliquum vitæ ſuæ ducens tempus, cæleſtem in terris duxit vitam. Præſtolans in noviſſima poſitus vigilia Filii hominis adventum, intraret ut cum eo ad nuptias; lavabat ſingulas per noctes lectum ſuum lacrymis, Sanctorum ſemper ſe muniens interceſſionibus, quorum omni die celebrabat ſolemnia, hoſtis ne ullis antiqui confoderetur jaculis, qui nequaquam ejus irrumpere domum tam occulte poterat, ut ab ipſo repente non deprehenderetur, cruciſque ſigno pelleretur.

Opera quæ ſcripſerit.

25. Quadam igitur nocte ſolito orationem cum pſalmorum decantatione volens ſecretim fundere, aggravatur immenſo ſomno. Surgens vero e lectulo, tulit cappam *c* deſuper ſe. Cumque iterum aggravaretur ſomno, exſpoliavit ſe omnibus veſtimentis præter ſola camiſia & femoralibus. Nihilominus vero perſeverante ſomno, accepit thuribulum; & pergens ad locum, quo erat ignis tutatus, implevit prunis illud, ac deſuper thymiama poſuit, totamque cameram odore ſuavi perfudit. Qua in hora corporali ſe ſpecie diabolus præbuit ei viſibilem; homo quaſi magnus, nigerrimus ac deformis, barbatuſque, blaſphemiæ in eum aggerens jacula. Quid, in-

XIII. In ſomno diabolum videt inſultantem.

a Immo ad Eulaliam, ut habetur in editis: niſi ſi binominis erat Eulalia, pro more illius temporis.

b Forſan rectius ad ARNONEM Saltzburgenſem Pontificem, cujus nomen præfert Alcuini præfatio in ſeptem pſalmos pænitentiales in Spicilegii tomo 9. De ſcriptis Alcuini infra.

c Alcuinus cuidam Sorori ſeu Sanctimoniali ob cappam ſibi tranſmiſſam gratias agit epiſtola 60. Varius eſt cappæ ſignificatus. In epiſtola ad Theodemari Abbatis Caſinenſis ad Carolum Magnum, *proprie Monachorum deſignat habitum*, & in conſtitutione Anſegiſi Abbatis Fontanellenſis. Secus in Regula ſolitariorum cap. 49. *Si Monachi ſunt*, inquit Grimlaicus auctor, *duas tunicas & duas cucullas* habeant ſolitarii. *Si vero nondum adſumſerunt propoſitum monachale, cucullas non induant, ſed cappas*. Quamquam cappa, capitis tegumentum, etiam religioſum habitum ſignat hoc loco; clericalem vero in Concilii Troslejani cap. 6. & apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 711. Lege hujuſce tomi Præfationem num. 96.

CIRCA AN. 815 19. Maji. quit, hypocrita agis Alchuine? Cur coram hominibus justum te videri conaris, cum deceptor sis magnusque simulator? Tu putas his tuis flexionibus acceptabilem posse te habere Christum? Sed miles Christi ineluctabilis stans cum David in turre, quæ est ordinata omni armatura fortium, & mille pendentibus clypeis, cælesti dicebat voce: Dominus lux mea & salutare meum, quem timebo? ipse fortitudo vitæ meæ, quem formidabo? intellige, Domine, murmur meum, adverte vocem clamoris mei, Rex meus & Deus meus: quia te deprecor, Domine. Mane audies vocem meam, mane præparabor ad te, & contemplabor, surgens medio noctis ad confitendum tibi. Applicant mihi mendacium superbi: ego autem in toto corde scrutabor præcepta tua. Fiat cor meum perfectum in præceptis tuis, & confundantur qui inique conterunt me, dum non confundar ego, quando adspiraverit dies, & fuerint inclinatæ umbræ. Fugatus denique hostis, & ipse completa oratione quiescit. Hac in hora unus solummodo discipulorum ejus, WALDRAMNUS nomine, adhuc vivens, vigilabat, occulte cernens hæc omnia, testis scilicet hujus rei quæ fieret.

Exercitia ejus. 26. Utebatur isdem Pater, Apostoli juxta consilium, non propter gulæ desiderium, sed propter carnis infirmitatem, vino modico. Fugiebat modis omnibus otiositatem. Nam aut legebat, aut scribebat, aut discipulos erudiebat, aut orationi vacabat, & psalmorum decantationi, inevitabilibus tantummodo corporis indulgens necessitatibus. Erat pauperum pater, humilibus humilior, divitum ad pietatem invitator, superbis superior, discretor quoque omnium egregiusque liberator. Celebrabat omni die Missarum sollemnia multa cum honestatis diligentia, habens singulis hebdomadæ diebus Missas deputatas proprias. Dominica porro die, nullo umquam tempore, postquam lux inchoasset apparere auroræ, se tradebat sopori: sed velociter levitice se præparans, suo cum Sigulfo Presbytero Missarum colebat sollemnia specialium usque horam tertiam: & tunc nimia cum reverentia publicam intrabat ad Missam. Discipuli vero ejus aliis solliciti cum in locis essent, maxime ad opus Dei cum adsisterent, studebant ne quid reprehensionis in eis ab illo cerneretur.

XIV. Optat mori die Pentecostes. 27. Jam ergo Albinus corpore dissolvi cupiens, & cum Christo esse desiderans, exorabat eum votis omnibus, ut die quo in linguis igneis Spiritus-sanctus super Apostolos venisse visus est, & eorum corda replevit, si fieri posset, migraret e mundo. Vespertinum siquidem pro se agens officium in loco, quo elegerat post obitum quiescere, juxta videlicet ecclesiam sancti Martini, hymnum sanctæ Mariæ evangelicum cum hac antiphona decantabat: *O clavis David, & sceptrum domus Israel, qui aperis & nemo claudit, claudis & nemo aperit; veni, & educ vinctum de domo carceris, sedentem in tenebris & umbra mortis*: dicens post orationem dominicam hos versus: *Quemadmodum cervus desiderat ad fontes aquarum*, &c. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! Beati qui habitant in domo tua*, &c. *Ad te levavi oculos meos: unam petii a Domino. Ad te, Domine, levavi animam meam*, & reliqua hujusmodi.

ad mortem se disponit, in Quadragesima. 28. Quadragesimæ igitur tempus, sicut semper consueverat, dignissime omni cum contritione carnis & spiritus mundationeque habitus celebrans, sanctorum basilicas, quæ sunt intra sancti Martini Monasterium, cunctis noctibus frequentabat, lavans se a suis multis gemitibus. Cum vero Resurrectionis Domini perageretur sollemnitas, nocte ejus Adscensionis decidit in lectum, gravi fatigatus languore usque ad mortem, nec poterat loqui. Tertia tandem antequam migraret die, solitam exsultationis voce decantavit antiphonam, *O clavis David*, versusque superius memoratos recitavit. Die autem Pentecostes, peracto matutinali officio, eadem hora qua ingredi consueverat ad Missas, aurora patente, sancta Albini anima carne solvitur, ministerioque Levitarum cælestium beatum habentium secum protomartyrem Stephanum & Laurentium Archidiaconum,

Obit die Pentecostes,

CIRCA AN. 815 19. Maji.

conum, Angelorum cum exercitu ad Christum, quem amavit, quem quæsivit, perducitur; & fruitur ejus gloria in cælo per omnia sæcula feliciter, cui servivit in mundo fideliter.

XV. anno 804. splendore apparente.

29. Discessit igitur dierum plenus numero 14. Kal. Junii, anno ab Incarnatione Domini *a* 804. Eadem vero nocte super ecclesiam sancti Martini inæstimabilis visa est splendoris claritas, in tantum ut putaretur a longe positis tota igne cremari. Quibusdam denique per totam illam noctem ipse splendor visus est, nonnullis tribus apparuit vicibus. Aurora autem surgente globus ille jam amplissimus super eum venisse locum visus est, quo Albinus jacebat, animaque ejus egrediente cælum penetrasse. Testatus est siquidem JOSEPH Archiepiscopus, per totam noctem ab eo & a suis visum fuisse: testantur multi & nunc corpore valentes. Plurioribus siquidem non ea nocte, sed præterita, Dominica prima scilicet post Adscensionem Domini, ipsa claritas eodem, ut dictum est, modo apparuit.

Mors ejus Eremitæ Italo innotescit.

30. Eadem quoque hora cuidam solitario in Italia posito cælestium Levitarum ostensus est exercitus, laudes Christo ineffabiles in aere resonans: in quorum medio Alchuinus splendidissima indutus dalmatica adstans, cælum cum eis ingressus, Pontifici æterno ut ministraret cum perenni gaudio: quod isdem solitarius Fratri cuidam Turonensi Apostolorum solito frequentare limina ad se venienti eodem Pentecostes die indicavit. Interrogans namque eum ait: Quis est ille Abbas, qui apud Turones in Monasterio sancti Martini conversatus est? quo vocatur nomine? vel si valebat, quando inde existi, corpore? Ad quem Frater ille: Vocatur Alchuinus, estque Magister optimus in tota Francia. Quando huc iter arripui, sanum eum reliqui. Respondens vero solitarius ille, ait cum lacrymis: Vere felicissima fruitur sanitate. Indicavit ei quid eodem die viderat aurora clarescente. Ipse autem Frater reversus Turonis, quæ audierat retulit.

Sigulfus liberatur dolore capitis.

31. Pater denique Sigulfus corpus Patris cum quibusdam aqua honorifice lavans, posuit super feretrum. Habebat nempe & ipse tunc magnum dolorem capitis: sed fide animo sanus, etiam reperit sanitatem capitis. Oculos namque super magistri lectulum elevans, cernit pecten, quo ipse suum solebat pectinare caput. Istum ergo manibus sumens, ait: Credo, Domine JESU, quia si isto magistri mei pectine meum pectinavero caput, meritis illius statim sanabitur. Ubi igitur prima vice pecten duxit per caput, quantum de eo tetigit, totum sanum habuit: sicque totum pectinando gyrans, omnem dolorem amisit. Alter discipulorum ejus EANGIST nomine, dentium immenso graviter afflictus dolore, hortatu Patris Sigulfi eodem pectine dentes tetigit: & continuo, quoniam cum fide fecit, sanitatem meritis Alchuini recepit. Audiens vero civitatis Turonis JOSEPH Episcopus, vir bonus & Deo amabilis, beatum obiisse Alchuinum, advenit celerius illuc suo cum Clero, oculosque ejus propriis rigans lacrymis deosculabatur diutius. Præcepit autem sapienti usus consilio, ne in eo sepeliretur loco, quo isdem Pater foris *b* voluerat; sed intra sancti Martini basilicam honorificentissime: ut quorum in cælis junctæ sunt animæ, una sint corpora domo in terris posita: sicque factum est. Super cujus tumulum positus est, sicut ipse jusserat, titulus, quem ipse vivens dictaverat, lamina scriptus in ærea, parietique insertus.

alter dentium.

a Certe hoc anno dies Pentecostes convenit in 14. Kal. Junii. Et tamen ultra hunc annum superfuisse Alcuinum quædam mihi argumenta persuadent, inferius in Elogio referenda.

b Nempe Alcuinus non probabat quorumdam studium in præparandis tumulis suis. *Christus*, inquit in epistola 30. *sepultus est in spelunca, non in templo. Hoc ideo dico, quia aliqui viventes suam solent fabricare sepulturam. Quid mihi ubi vermi putrescat esca? tantum ut anima requiem habeat studendum est, ut illa vivat feliciter, quæ mori non potest*: de loco sepulturæ infra.

CIRCA AN. 815 19. Maji.

EPITAPHIUM ALCWINI.

Hic, rogo, pauxillum veniens subsiste viator,
Et mea scrutare pectore dicta tuo:
Ut tua deque mei agnoscas * fata figuris,
Vertatur * species, ut mea, sicque tua.
Quod nunc es, fueram, famosus in orbe viator:
Et quod nunc ego sum, tuque futurus eris.
Delicias mundi casso sectabar amore:
Nunc cinis & pulvis, vermibus atque cibus.
Quapropter potius animam curare memento,
Quam carnem: quoniam hæc manet, illa perit.
Cur tibi rura paras? quam parvo cernis in antro
Me tenet hic requies: sic tua parva fiet.
Cur Tyrio corpus inhias vestirier ostro,
Quod mox esuriens pulvere vermis edet?
Ut flores pereunt vento veniente minaci,
Sic tua namque caro, gloria tota perit.
Tu mihi redde vicem, lector, rogo carminis hujus,
Et dic: Da veniam, Christe, tuo famulo.
Obsecro nulla manus violet pia jura sepulcri,
Personet angelica donec ab arce tuba:
Qui jaces in tumulo, terræ de pulvere surge,
Magnus adest Judex millibus innumeris.
ALCHWIN nomen erat sophiam mihi semper amanti,
Pro quo funde preces mente, legens titulum.

* al. cognoscas
* al. Vertitur in

Hic requiescit beatæ memoriæ domnus ALCHWINUS Abbas, qui obiit in pace 14. Kalend. Junias. Quando legeritis, o vos omnes, orate pro eo & dicite: *Requiem æternam donet ei Dominus.*

MONITUM.

Aliud epitaphium hic refert Andreas Chesnius ex Brovvero, qui illud de Alcuino nostro interpretatur. Verum non Alcuini, sed Albuini Hersfeldensis Monachi hoc esse veri similius est, ut probandum in Elogii num. 77.

ELOGIUM HISTORICUM.

Caput I. Albini quatuor, Alcuini varia nomina, patria & parentes.

1. HOC *in limine distinguendi sunt Albini quatuor, ne quis cum aliquibus viris doctis in errorem impingat. Primus fuit* ALBINUS *Abbas Monasterii Cantuariensis, laudatus in historiæ prologo venerabilis Bedæ, & in lib.* 5. *cap.* 21. *ad quem exstat Bedæ epistola, quam in tomo* 1. *Analectorum retuli. Alter fuit* ALBINUS *seu* Alcuinus, *de quo hic agimus, longe junior primo illo Albino, qui eo tempore quo Beda historiam suam scribere aggressus est, jam e vivis abierat, ut satis ex Bedæ verbis intelligitur, quum Alcuinus nondum natus erat. Et tamen unum eumdemque fuisse putavit illustrissimus Cardinalis Baronius, cujus auctoritas alios nonnullos traxit in errorem. Tertius fuit* ALBINUS *Leonis Papæ tertii* Cubicularius, *ex Eginhardi Annalibus ad annum* 799. *Quartum addo* ALBUINUM *Hersfeldensem Monachum sæculo* 11. *quem Christophorus Brovverus confundit cum Albino seu Alcuino nostro, ut inferius dicemus num.* 77.

2. Al-

2. *Alcuino varium nomen fuit. Et quidem primitus, ut puto, dictus est* ALCWIN, *appellatione Saxonica: dein vocabulo molliori & Latino* ALBINUS, *cui additum prænomen* FLACCUS: *sic enim non raro epistolis suis inscribit nomen suum* FLACCUS ALBINUS, *passim* ALCUINUS, *in epigrammatis* ALCUIN. *Quocirca scire operæ pretium est id, quod scite observavit Jacobus Sirmondus in notis ad Apollinarem Sidonium, apud homines mediæ ætatis morem obtinuisse, ut cum multis fere nominibus nobiliores illustrioresve uterentur, proprium tamen cuique nomen fuisse, quod postremum semper collocarent: qua in re a veterum Romanorum usu & consuetudine deflexit posterior ætas. Romanis enim stante Republica proprium id nomen fuit quod primum, id est prænomen. Alcuino proinde nomen proprium* ALBINUS, *commune* FLACCUS: *nec dicendus* Albinus Flaccus, *ut plerique scribunt, sed* Flaccus Albinus: *quem ordinem ipse Alcuinus servat in nonnullis epistolis suis. Idem observandum in Pascasio Radberto, Servato Lupo, & aliis mediæ ætatis hominibus. Falluntur enim, sive qui Radberto proprium nomen tribuunt Pascasio; sive qui Lupum Servatum ordine inverso appellant.* CIRCA AN. 815 19. Maji.

3. *In provincia Eboracensi ortus est Alcuinus* nobili gentis Anglorum prosapia, *ut Vitæ scriptor loquitur. Parentis utriusque nomina ignota. Amplam in patria hereditatem habuisse fertur in Vitæ num.* 12. *Fratrem habuit* AQUILAM *Juvavensem seu Saltzburgensem Episcopum, ut constat ex epistola* 66. Charissimo germano meo AQUILÆ Antistiti *inscripta: ad quem item exstant aliæ duæ Alcuini epistolæ* 78. & 104. *At quis demum sit Aquila iste, quod nomen in catalogis Archiepiscoporum Saltzburgensium haud legitur, ostensum est supra ad annum* 809. *ubi de sancti Amandi elevatione actum est: nempe Aquilam esse Arnonem, non vero Joannem, contra quam existimavit Brovverus.*

II. Educatio in Monasterio Eboracensi, præceptores, schola.

4. EBoraci educatus est a puero Alcuinus in Monasterio primariæ basilicæ adjuncto: quod ipse fatetur in epistola* 98. ad Fratres Eboracensis ecclesiæ *his verbis:* Vos fragiles infantiæ meæ annos materno fovistis affectu, & lascivum pueritiæ tempus pia sustinuistis patientia, & paternæ castigationis disciplinis ad perfectam viri edocuistis ætatem, & sacrarum eruditione disciplinarum roborastis.

5. *Præceptores habuit, non Bedam, qui forsan ante se natum mortuus erat, sed* EGBERTUM & ÆLBERTUM, *alterum post alterum Episcopos Eboracenses. Testis de utroque Vitæ scriptor. Et quidem de Egberto res patet ex epistola ad Eanbaldum, cujus epistolæ fragmentum refert Vvillelmus Malmesburiensis Monachus in lib.* 1. *de gestis Regum Anglorum cap.* 3. & *ex fragmento alterius ad Karolum: ubi Alcuinus Egbertum vocat* Magistrum suum. *Prioris fragmentum istud est:* Laus & gloria Deo, qui dies meos in prosperitate bona conservavit, ut in exaltatione filii mei charissimi gauderem, qui laboraret vice mea in ecclesia, ubi ego nutritus & educatus fueram, & præesset thesauris sapientiæ, in quibus me Magister meus dilectus EGBERTUS Archiepiscopus heredem reliquit. *Sic Alcuinus discipulo suo Eanbaldo de promotione in sedem Eboracensem gratulatur. De Ælberto id etiam constat ex Anonymi poematio de Episcopis Eboracensibus, quod exstat in Appendice Sæculi tertii, in quo Alcuinus Ælberti discipulus fuisse memoratur, infra. His præceptoribus didicit non solum Latinam linguam; sed etiam Græcam & Hebraicam tantisper delibavit, ut ex ipsius scriptis, maxime ex epistola* 27. *apparet.*

6. *Anno* 765. *Egbertus morti proximus Eboracensis ecclesiæ Bibliothecam ipsi commendavit,* ut præesset thesauris sapientiæ, *uti legitur in præcitata epistola ad Eanbaldum. Ælberto pontifice, qui Egberto successit, Alcuinus scholæ Eboracensi præfectus est, ubi Liudgerum, Fridugisum, Eanbaldum juniorem, aliosque plurimos discipulos habuit, ut inferius dicam. Quin etiam novam ejus ecclesiæ fabricam ab Ælberto Episcopo susceptam ipse cum Eanbaldo seniore promovit, teste anonymo Poeta jam citato, cujus hi versus.*

Hoc

CIRCA AN. 815 19. Maji.

Hoc duo discipuli templum, Doctore jubente,
Ædificaverunt, Eanbaldus & Alcuinus, ambo
Concordes operi devota mente studentes.

Tunc etiam præfuit cellæ maritimæ ad Oceani promontoria sitæ apud Northumbros, de qua mentionem facit in prologo ad Vitam sancti Vuillibrordi & in carmine de sancto Vuilgiso, in prima parte Sæculi III.

III. Alcuini Monachatus probatur.

7. *ANtequam Alcuinum ex Britannia in Galliam accedentem prosequamur, investigandum est, cujus professionis fuerit vir pius, monasticæ, an canonicalis. Ipsum quidem Monachis nostris accensent Trithemius, Paulus Langius, Vvionius, aliique nostrorum: sed videndum porro est, an veterum testimoniis stabiliri possit eorum sententia, cui recentiores nonnulli adversantur. Utriusque partis fundamenta, non quæ hactenus prolata sint, (nam id argumenti nondum accurate tractatum inveni) sed quæ proferri possint, bona fide in medium adducam.*

8. *Quæ monasticam Alcuini professionem adstruunt argumenta ejusmodi sunt, ut omnem objectorum dubitationem tollere videantur.*

9. ARGUMENTUM I. *Alcuinum in Eboracensis ecclesiæ majoris familia educatum fuisse ex superioribus constat: ipsum vero eidem ecclesiæ incardinatum & adstrictum fuisse nemo non concedet, qui epistolas Eboracensibus Fratribus ab eo scriptas perlegerit. Primo considerada est inscriptio epistolæ* 50. Sanctissimæ congregationis & dulcissimæ dilectionis Eboracensis ecclesiæ Fratribus, ejusdem piæ matris filius Alcuinus Diaconus, *&c. Erat ergo istius ecclesiæ* filius, *non tantum gratia educationis, aut subjectionis, (quo nomine cujusvis diœceseos Christiani omnes, matris ecclesiæ filii dici possunt) sed adoptionis causa, quam in ea familia seu congregatione meruerat. Sic enim in contextu epistolæ rem declarat.* Sanctorum Patrum sequamur vestigia, qui nos genuerunt in Christo, & in hoc sacratissimum ovile congregaverunt, & paterno pietatis lacte enutrierunt. *& infra:* Fraternam & pacificam semper habeamus caritatem, ut oves Christi ejusdem vitæ pascuis epulantes, unius ovilis muro manentes, in una orationis domo Dei nobis misericordiam Dei convocantes. *Et in fine:* Ego devotus vestræ paternitatis filius numquam obliviscor vestri. *Ex quibus intelligitur, eum ejusdem ovilis, domus, ac familiæ fuisse. Et quidem id fateri nos cogit tum longa in domo illa mora, tum custodia Bibliothecæ ab Egberto ipsi commendata, tum scholæ moderatio commissa: quod officium extraneis, præcipue apud Monachos, rarius committi solet: maxime cum domestici ad hoc idonei suppetunt. Denique mortuo ejus ecclesiæ Episcopo, quum ipse in Gallia morabatur, accitus est in suam ecclesiam ad novi Pontificis electionem, ex epistola* 88. *quod argumento est, eum ejusdem ecclesiæ Diaconum cardinalem, id est domesticum & familiarem fuisse.*

10. *Atqui in Eboracensi ecclesia tum vigebat monasticum institutum.* Monasterium *vocat Beda in epistola ad Egbertum ejus ecclesiæ Antistitem.* Memini, *inquit*, te hesterno dixisse anno, cum tecum aliquot diebus legendi gratia in Monasterio tuo demorarer, *&c. quo tempore nescio an nondum Monasterii nomen jam traductum erat ad significanda etiam domicilia Canonicorum, uti ætate Caroli Magni. Deinde in ea ecclesia servabatur* regularis vitæ disciplina, *testante ipso Alcuino in epistola ad Eboracenses Fratres.* Unanimes estote in omni bono consilio, concordes in omni regularis vitæ disciplina: *quibus verbis monasticam disciplinam intelligit. Quam ob rem in hac epistola eos ad humilitatem & obedientiam hortatur, quas virtutes Monachis identidem commendat; & Eboracenses Fratres appellat* servos Dei: *quo nomine Monachi a priscis illis Auctoribus designari solent.* Melius est, *inquit*, servis Dei animam ecclesiasticis ornari moribus, quam corpus laicorum consuetudine pompatica vestire vanitate. *Et quidem* regularis vitæ *nomine significari ab Alcuino monasticam disciplinam, apparet ex epistola* 89. *in qua Hundrudam* devotam feminam *Anglicanam monet, ut in palatio Regis* regularis

ris vitæ devotio in *ejus* videatur conversatione: *& in epistola* 99. *Gothiæ Monachos, ut contenti sint* regularis vitæ præceptis, *& numquam* regularis vitæ observationem *mutent. Postremo Poeta incerti nominis, Alcuini æqualis & condiscipulus, in carmine de Pontificibus Eboracensibus ait, Wilfridum juniorem* Euboricæ *fuisse* Vicedomnum & Abbatem. *Vicedominus seu Vicedomnus erat nomen dignitatis in familia episcopali. Wilfridus ejusdem ecclesiæ Vicedominus & Abbas erat. Abbas, inquam, Monachorum: nam in cathedralibus Monachorum ecclesiis, præter Episcopum, erat etiam Abbas, qui maxime regularis disciplinæ curam gerebat, sicuti manifestis constat exemplis, quæ alias adducam. Quid? quod Ælbertus, Wilfridi post Egbertum successor, in Eboracensi Monasterio Monachus vixisse, docuisse litteras, & post annos decem pontificatus eadem Monasterii septa, in quibus reliquum vitæ exegit, repetiisse perhibetur. Neque enim de alio, quam de Eboracensi Monasterio interpretandus videtur iste locus. Denique sanctus Liudgerus, Alcuino præceptore in eo loco usus per tres annos*, in Monasterio Monachorum *Eboraci eruditus fuisse memoratur in Anonymi subparis libello de vita Liudgeri. Hæc omnia satis superque probant, Alcuini ætate in ecclesia Eboracensi deguisse Monachos, in quibus ipse conscriptus fuit, non alios sane quam Benedictinos. Nam tum* vix poterat in illis partibus Monachus aliquis inveniri, a quo non observaretur tam in proposito quam in habitu Regula BENEDICTI, *teste ejus temporis Joanne Diacono in lib.* 4. *de vita Gregorii Magni cap.* 82. *Certe Wilfridus Eboracensis Episcopus & nomine primus in diœcesi sua* instituta Ecclesiarum cum Regula S. Benedicti meliorasse *perhibetur ab Eddio Stephano, ipsius familiari & æquali, in Actis ejusdem Wilfridi ad calcem hujusce tomi relatis. Et sane si Monachus fuit Alcuinus, non alterius instituti fuit quam nostri, ut plane probant argumenta sequentia ex ipsius scriptis desumta: in quibus apparet eum Regulæ nostræ servantem & maxime studiosum fuisse.* CIRCA AN. 815 19. Maji.

11. ARGUMENTUM II. *est, quod is a Carolo Magno delectus sit Abbas ad corrigendos mores Turonensium Monachorum, ut postea dicemus. Etsi enim regnante Carolo Monachorum Cœnobia non pauca insederint Abbates sæculares; nusquam tamen (si bene memini) Abbati sæculari commissa est cura restituendi monasticam disciplinam. Quin immo ea fuit semper omnium sententia, Monachorum vitam emendari non posse, nisi per Abbates regulares: quod egregie probant Nicolaus Papa I. in privilegio Corbejensibus concesso, & Patres Concilii Troslejani in cap.* 3.

12. ARGUMENTUM III. *desumitur ex zelo & sollicitudine quam habuit Alcuinus promovendi monasticam disciplinam, ut testantur variæ ipsius epistolæ ad Monachos diversorum Monasteriorum scriptæ: qualis est epistola* 31. *ad Monachos Martinianos, antequam esset Abbas;* 49. *ad Wirenses;* 64. *ad Monachos sancti Liudgarii;* 69. *ad Fratres Lugdunenses, id est ad Insulæ Barbaræ Cœnobitas;* 71. *&* 99. *ad Fratres in provincia Gothorum;* 78. *ad Fratres Juvavenses seu Saltzburgenses; &* 79. *ad Monachos sancti Salvatoris: quos omnes ad humilitatem, obedientiam, caritatem, aliasque virtutes monasticas adhortatur. In his porro litteris apparet, eum Monachis, quos passim* fratres *suos vocat, valde familiarem fuisse: id quod præcipue constat de sancto Benedicto Anianæ Abbate, quem amicissimum habuisse fertur in superiori Vita; uti & sanctum Adalhardum Corbejæ Abbatem, quem* Antonium *vocat in epistola* 107. *Omnes vero illi, quos modo commemoravi, Regulam sancti Benedicti profitebantur.*

13. ARGUMENTUM IV. *est superiori affine & conjunctum, quod Alcuinus filialem plane affectum in sanctum Patrem Benedictum prodit non uno in loco, præcipue in epigrammatis* 112. *&* 171. *in quorum priori legitur hoc distichon de sancto Benedicto:*

Turba Monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.

& in posteriori:

O BENEDICTE, vale, Monachorum maxime Pastor.
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.

& infra:

Auxi-

CIRCA AN. 815 19. Maji. Auxiliare tuos precibus quapropter ubique.
Grex numero crescat, Pastor amate, tuus,
Jam gregis ex numero Pastoris gloria crescit:
Conserva meritis ecce tuos famulos.

& in epigrammate ad Maurum seu HRabanum 178.

Dum lacrymas Domino BENEDICTI fundis in aula,
Sis memor ALBINI, dulcis amice, tui.

Non aliter sane affectus esse potest sancti Benedicti alumnus, cujus est optare paterni gregis augmentum, & sibi ipsius parentis gratiam & opem demereri.

14. ARGUMENTUM V. *petitur ex formulis precum & Confessionis, quas Alcuinus composuit. In libello de psalmorum usu, parte* 1. *ante medium*, Concede mihi, *inquit*, dilecti tui Patris mei BENEDICTI sequi & imitari vestigia: *& in parte* 2. *orationem Monachorum describens, percurrit omnes humilitatis gradus, quos sanctus Benedictus constituit. In prædicta vero parte* 1. *ubi de confessione agit, hæc habet:* Præcepta tua sine intermissione contemno; promissiones meas, quibus me sanctam Regulam servaturum spopondi, momentis singulis violo: *& in parte* 2. Cœnobium petii, vitam monasticam suscepi: sed miser ego semper involvor variis modis in levitatibus.

15. *At, inquis, ea dicit Alcuinus in persona Monachorum Turonensium, in quorum gratiam ista dictabat. Ita sit sane: ergo saltem præerat Monachis Regulam sancti Benedicti sectantibus, inter quos ipse vivebat non aliter quam unus ex illis.*

16. *Verum in alia confessione seu professione fidei suæ, in qua loquitur Alcuinus in persona sua, diserte se Monachum esse profitetur. Eam confessionem in quatuor partes distintam typis edidit eruditus vir Petrus Franciscus Chiffletius Societatis* JESU, *in cujus confessionis parte* 2. *cap* 9. *hæc orat*. Concede mihi fragillimo beatorum Monachorum Patrum meorum imitari vestigia: *& in partis* 4. *cap.* 16. Post susceptam hanc Monachi vestem multa commisi corde, ore, opere: *& infra:* Væ mihi miserrimo, qui falsum Monachi nomen fero, nihil dignum hujus nominis & habitu. agens. *Ex his patet, Alcuinum vestem habitumque Monachi cum nomine gessisse. In partis* 4. *cap.* 15. *optat se* necessariis famulantium obsequiis & impensa a Fratribus reverentia numquam extolli: *quod respondet objectioni ab Elipando factæ in Alcuinum, quod haberet* viginti millia servorum. *Et in cap.* 17. Amisi, *inquit*, locum dilectæ solitudinis, amicum mæroris, quietis & pænitudinis, quem ab ineunte ætate semper dilexi. Idcirco in angustia & mærore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans judicium: quia secretum solitæ quietis & opportunæ ad te vacationis, quod semel incautius amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro, & quæro: sed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo. *Hæc manifeste docent Auctorem fuisse Abbatem quemdam Monachum, & Monachorum Patrem, multa famulorum frequentia stipatum, qui ex Monasterio identidem ad turbulenta sæculi negotia rapiebatur, optantem denuo in Monasterii solitudinem recludi, a sæcularibus negotiis immunem: quæ omnia conveniunt in Alcuinum, cujus epistola* 23. *eadem habet omnino. Porro Alcuinus in hujus confessionis parte* 4. *cap.* 15. *postulat a Deo sibi concedi gratiam perficiendi quod Regula nostra præcipit, nempe* vilitatem extremitatemque semper amare: *quæ verba omnino respondent his Regulæ Benedictinæ verbis in cap.* 7. *gradu* 6. *humilitatis, ut* omni vilitate vel extremitate contentus sit Monachus. *Hanc vero confessionem ab Alcuino in propria persona factam probant relata testimonia, & ea quæ de se loquitur Auctor in partis* 1. *cap.* 30. *ubi ait:* Necessarium duxi hunc mihi soli decernere sermunculum, *&c. Lege initium partis* 4. *Scio quosdam dubitare an confessio hæc Alcuini sit, quorum dubitandi rationes inferius diluemus.*

17. *Hæc sunt argumenta præcipua, quibus Alcuini monastica professio probari potest: quibus nihil obstat, quod Alcuinus in epistolis suis, non se Monachum, sed* Levitam *aut* Diaconum *inscribit. Si enim hæc ratio quidquam efficeret, æque probaret eum non fuisse Abbatem, quod nomen (si non fallor) epistolis suis nusquam*

quam præmittit. Nimirum ea erat, ut sæpius dixi, illorum temporum consuetudo, ut quo quisque Ordinis gradu insignitus erat, ab eodem etiam appellationem sumeret, Monachi Abbatisve titulo sæpius omisso. Et hæc ratio est, cur Alcuinus apud veteres semper Levita, aliquando Abbas, rarius Monachus dicitur. Nullum enim, qui ipsi Monachi nomen tribuat, antiquiorem invenio Hariulfo Centulensi Monacho, qui sub finem sæculi 11. Alcoinum Abbatem, Levitam, & Monachum *vocat in Chronici Centulensis lib.* 2. *cap.* 11. CIRCA AN. 815 19. Maji.

18. *Majoris momenti objecta quædam ex Vita præmissa peti possunt.*

19. OBJECTUM I. *est quod Auctor in prologo, Benedicti Anianæ Abbatis vitam Monachis, Alcuini Canonicis imitandam proponit his verbis:* Illorum vestigia sequamur, quos secum convixisse suo in tempore, & evidentibus indiciis Christo placuisse certissime probaverunt, Benedicti scilicet Monachis, & Alchuini per omnia Canonicis imitatione digna.

20. *Hæc certe probant Alcuini vitam magis communem & Canonicis accommodatam fuisse, quam Benedicti, si Canonicorum nomine sæculares Canonicos intelligat Auctor. At forsan Monachos vitæ mitioris & laxioris Canonicos appellavit, quales erant Monachi Turonenses & Dionysiani, quorum alii Monachos, alii Canonicos sese dicebant. Unde Carolus in epistola ms. ad Martinianos:* Sive, *inquit*, Canonici dicimini, sive Monachi, *&c. Hos vitæ laxioris Monachos describit Ardo in libro de vita sancti Benedicti Anianæ Abbatis, quem Ludovicus Augustus* omnibus in Regno suo Monasteriis præfecit, ut normam salutiferam cunctis ostenderet. Erant enim, *inquit Ardo*, quædam Monasteria instituta canonica servantes, Regulæ autem præcepta ignorantes. Cujus ille obediens jussis, circumivit singulorum Monasteria, non solum semel & bis, sed & multis vicibus: ostendens monita Regulæ, eamque eis per singula capita discutiens, nota confirmans, ignota elucidans. Sicque actum est providente Deo, ut omnia pæne Monasteria in Aquitania sita regularem susciperent formam. *Ex his verbis manifestum est, fuisse tum Monachos vitæ solutioris*, instituta canonica, *id est Canonicorum* servantes, *monasticæ Regulæ negligentes: quibus Alcuinus imitandus proponitur, Benedictus vero Monachis vitæ severioris. Hos Abbates Monachosque vitæ solutioris Patres Concilii Turonensis anno* 813. *celebrati cap.* 25. *compellunt*, ut ad pristinum revertantur statum, *præcipue vero Abbates, qui* magis canonice, quam monachice inter suos conversari videbantur. *Et Alcuini quidem vita, dum in aula Regis versari coactus est, magis canonica, quam monastica fuit: postea vero cum sibi redditus est, facultate a Carolo concessa secedendi in Monasterium Turonense, ad severioris Regulæ monasticæ leges denuo se recepit. Unde in superioris libr. num.* 14. *legitur, vitam ejus posthac* monasticæ inferiorem *non fuisse. Responderi etiam potest, Canonicorum nomine intelligi Monachos ecclesiarum cathedralium, quales in Anglia & in Germania, atque etiam Romæ erant: quos* Monachos Canonicos *vulgatus Anastasius vocat in Gregorio Papa IV. Vetus interpres Hugonis Reutlingensis adductus a Goldasto in notis ad Ekkehardi junioris caput* 4. Processu, *inquit*, temporis quidam Alemanni, & præcipue Canonici Ordinis sancti Benedicti, qui cantum musicalem, *&c. Forsan ergo ejusmodi Monachis in exemplum proponitur Alcuinus, cujus vita, ut dixi, non ita severa & rigida erat, quam Benedicti; etsi utraque monastica.*

21. OBJECTIO II. *est in his verbis, quibus Auctor in cap.* 3. *Vitæ Alcuinum laudans ob vitam religiose institutum, postea ita exclamat:* O vere Monachum Monachi sine voto!

22. *Respondeo fuisse re vera tum Monachos sine voto Monachi, tametsi habitum monasticum gestabant. Sic Liudgerus (si tamen ejus factum in exemplum trahi potest) cum monasticum habitum annis minimum viginti gestasset, postea factus Episcopus* cucullum portare desivit, eo quod promissionem observationis Monachorum Regulæ non fecerat. *Aut certe Alcuinum appellari* Monachum sine Monachi voto, *propterea quod severiorem illam vitæ monasticæ formam non erat amplexus, sed molliorem ac magis temperatam. Denique (quod mihi magis pro-*

CIRCA AN. 815 19. Maji. *probatur) Alcuinum non absolute dici* Monachum sine Monachi voto, *sed pro eo tempore quo puer adhuc erat, ut locum integrum legenti patet, id est pro eo tempore quo ipsi per ætatem vota monastica profiteri non licebat:*

Repones, Sigulfum & Fridugisum, Alcuini discipulos, & in Eboracensis ecclesiæ schola educatos, habitu canonico usos fuisse. Ita sit sane: at eos primariæ ecclesiæ Eboracensi incardinatos fuisse non constat. Certe Sigulfus Eboracensis civitatis ecclesiæ custos *fuisse dicitur: quo nomine cujusdam ejus urbis ecclesiæ rectorem significari existimo. Et forsan mista erat in Eboracensi ecclesia Monachorum & Canonicorum congregatio, uti in nonnullis etiam Monasteriis. Nisi mavelis, in ea ecclesia id contigisse, quod de Bremensi scribit Adamus, Clericos usos habitu canonico, Regula vixisse monastica.*

23. OBJECTIO III. *repeti potest ex cap. 8. ubi Auctor ait, Alcuinum voluisse* sæculum relinquere, *postulata a Carolo Magno licentia* ducendi monasticam vitam *in Monasterio Fuldensi* secundum Regulam sancti Benedicti: *sed coactum apud Martinianos permansisse, ubi* vita ejus monasticæ inferior non fuit. *Non ergo, inquis, fuit re vera Monachus, sed studio, affectu, & moribus.*

24. *In his aliqua vera, aliqua obscura, quæ explicatione egent. Obscurum id quod ait Auctor, Alcuinum voluisse* sæculum relinquere: *quo sæculi vocabulo intelligere debuit* sæculares occupationes, *non sæculum ipsum, cui Alcuinus a puero nuntium remiserat. Hanc illustrationem suggerit epistola 23. ad Carolum, in qua hæc verba:* Nam fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi: sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, Fidei catholicæ & ecclesiasticæ sanctioni donante Deo proficuum. Non recessit tamen de corde prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi: *& infra:* Inter Fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere sine ulla dubitatione desidero. *Hic duo observanda: unum Alcuinum cogitasse declinare* sæculares occupationes, *quibus in aula implicatus erat: alterum, optasse, ut quietus reliquum vitæ perageret, non Fuldæ, sed inter Fratres ecclesiæ sancti Martini. Id vero tandem obtinuit, voti compos factus, ut postea dicemus. Hæc responsionis summa. Alcuinus aulæ negotiis identidem distractus, secessum peroptabat, non quo sæculum relinqueret, sed* sæculares occupationes, *id est non quo vitæ monasticæ nomen primum daret, sed quo pristinum vitæ genus ex integro repeteret, a sæculi negotiis expeditus.*

25. *Hæc sunt quæ ad probandam Alcuini monasticam professionem observare potui: quæ si quibusdam prolixiora videbuntur, integrum erit pro libito præterire. Hanc certe diligentiam a me exigebat & viri celebritas, & officii mei necessitas.*

IV. Alcuini accessus in Galliam, res gestæ.

26. U*Nicum Alcuini accessum in Galliam hactenus admiserunt viri eruditi: duplicem aut triplicem distinguere necesse est. Si* Albinus *ille* deliciosus Regis *Caroli, is quem una cum Gulfardo Abbate ad Hadrianum Papam missum fuisse Indictione* 11. *idest anno* 773. *vulgatus Anastasius scribit: si, inquam, Albinus ille non est alius ab Alcuino, dicendum est ipsum in Galliam accessisse, & Carolo adhæsisse ante hunc annum. Certe Sigebertus in Chronico & in libro de viris illustribus, Alcuinum* Imperatoris deliciosum *appellatum esse testatur. Id si probatur; triplex Alcuini adventus in Galliam admittendus est.*

27. *Nam anno* 780. *cum mortuo Ælberto Eboracensi Episcopo pro Eanbaldi successoris obtinendo pallio Romam missus inde rediret; Parmæ occurrit Carolo Magno, qui ipsum in Franciam invitavit, ut ex superiori Vita intelligimus. Huc referenda videtur epistola 23. in qua Carolum laudat, quod* ex diversis mundi partibus amatores *sapientiæ convocare studuerit:* inter quos, *inquit*, me etiam infimum ejusdem sanctæ sapientiæ vernaculum de ultimis Britanniæ finibus adsciscere curastis. *Nisi forte id referas ad postremum Alcuini iter in Galliam, quod tamen di-*

divino monitu, nescio an etiam Caroli hortatu suscepit. In priori vero de quo hic agimus accessu illud contigisse puto, quod scriptum reliquit Alcuinus in epistola 15. Dum ego adulescens Romam perrexi, & aliquantos dies in Papia regali civitate demorarer; quidam Judæus, Julius nomine, cum Petro magistro, *Pisano scilicet, Caroli Magni præceptore in Grammatica*, habuit disputationem. *Alcuinus in Gallia sic detentus, aliquamdiu versatus est in palatio: tumque factum est, ut Carolus Rex, qui* in discenda Grammatica Petrum Pisanum Diaconem senem audivit, *teste Eginhardo*; in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alcuinum, item Diaconem de Britannia, Saxonici generis hominem, virum undecumque doctissimum præceptorem habuerit: apud quem & Rhetoricæ & Dialecticæ, præcipue tamen Astronomiæ ediscendæ, plurimum & temporis & laboris impertiit. *Unde non immerito Carolus eum* charissimum in Christo præceptorem *vocat in fragmento epistolæ relato in Alcuini epistola* 6. *quidquid contrarium dicat Baronius. Huc spectant versus epigrammatis* 199. *ad Fratres Eboracenses, quos ad pangendos versus hortatur.* CIRCA AN. 815 19. Maji.

Talia namque placent vestro quia munera Patri,
Qui nunc egregias regalibus insonat artes
Auribus, & Patrum ducit per prata sequentem
Præpulcro sophiæ regnantem stemmate celsæ.

Eo tempore Alcuinus cum Homero seu Angilberto amicitiam iniit, eique jam Primicerio palatii Pippini Italiæ Regis scripsit epistolam 42. *circiter annum* 783. *ut in Elogio sancti Angilberti superius demonstratum: quo fere etiam tempore scripsit epistolam* 93. *ad Damœtam seu Ricolfum in expeditionem Saxonicam cum Carolo Rege profectum, antequam Ricolfus Lullo in sedem Maguntinam succederet anno* 787. *Epistolam etiam ad Liudgerum, tum Casini morantem, Caroli Magni jussu scripsisse dicitur supra in sancti Liudgeri Vitæ secundæ lib.* 1. *cap.* 14. *ut eum in Franciam revocaret. Id si verum est, Alcuinus anno* 786. *in Gallia erat.*

28. *Post aliquantam in palatio moram Alcuinus patriam reversus est, ex Vitæ num.* 12. *Id accidisse videtur anno* 790. *quo epistola ad Colcum Lectorem in Scotia scripta est, ut postea probabo num.* 87. *Reversus quippe ex Gallia, varia munera ecclesiis & Monasteriis distribuit, tam pro se, quam pro Carolo Rege, a quo nuper recesserat. Significat vero dissensionem subortam inter Carolum & Offam Reges*, ita ut utrimque navigatio interdicta esset. *Tum addit*: Sunt qui dicunt nos pro pace esse in illas partes mittendos. *Quæ fuerit hujus simultatis causa, discimus ex Chronici Fontanellensis cap.* 15. *in editis: ubi Carolus Magnus filio suo æquivoco filiam Offæ Regis* in conjugium expostulasse *dicitur: sed illo non adquiescente*, nisi Berta filia Caroli Magni ejus filio nuptui traderetur, *Carolum inde commotum præcepisse*, ut nemo de Britannia insula ac gente Anglorum mercimonii causa litus Oceani maris attingeret in Gallia. Sed hoc ne fieret, admonitione ac supplicatione Gervoldi *Abbatis* inhibitum *esse*.

29. *Alcuinus dein post tres annos, accepta Episcopi sui licentia, nutu divino revenit in Franciam, ut Elipandi & Felicis errori in Ecclesiam gliscenti se se opponeret. Ita enim de se ipse tradit in præfatione librorum adversus Elipandum.* Divina, ut credo, jubente dispensatione ad gloriosum & omni honore nominandum hujus Regni Principem & Regem Carolum vocatus adveni: sicut mihi quidam sanctissimus vir, prophetiæque spiritu præditus, Dei esse voluntatem in mea prædixerat patria. Etiam & ut vir venerabilis totusque Deo deditus meus mihi mandatum dederat Magister, ut si alicubi novas audirem oriri sectas apostolicis contrarias doctrinis, mox totum me in catholicæ defensione Fidei dedissem. *Magister iste Alcuini est Ælbertus, ex Vitæ num.* 2.

30 *Tempus quo altera hac vice accessit in Franciam signat Alcuinus ipse in lib.* 1. *adversus Elipandum.* Antequam ego eodem sapientissimo Rege Carolo jubente venissem in Franciam, hæc eadem erroris vestri secta, eodem glorioso Principe præsidente, præsente Felice, quem multum laudare soles, ve-

CIRCA AN. 815 19. Maji. vestræ partis tunc temporis defensore, ventilata est in celeberrimo loco, qui dicitur Raginisburg. *Atqui ex Annalibus incerti Auctoris, cui Monachus Ecolismensis in Vita Caroli attestatur*, anno 792. hæresis Feliciana ipso auctore eam abnegante, apud Ragenesburg primum damnata est. *Itaque cum Alcuinus Concilio Francofurtensi anno 794. contra eamdem hæresim congregato interfuerit, dicendum est ipsum sub finem anni 792. aut anno insequenti in Franciam revertisse.*

31. *De hoc itinere agens Rogerius Hovedenus, ita scribit.* Anno ab Incarnatione Domini 792. Carolus Rex Francorum misit synodalem librum ad Britanniam, sibi a Constantinopoli directum, in quo libro, heu pro dolor, multa inconvenientia & veræ Fidei contraria reperta sunt: maxime quod pene omnium orientalium Doctorum, non minus quam trecentorum vel eo amplius Episcoporum, unanimi assertione confirmatum, imagines adorari debere: quod omnino Ecclesia Dei exsecratur. Contra quod scripsit Albinus epistolam ex auctoritate divina scripturarum mirabiliter affirmatam: illamque cum eodem libro ex persona Episcoporum & Principum nostrorum Regi Francorum attulit.

VI. Alcuini præsentia in duobus Conciliis.

32. REGRESSUS *in Franciam vir pius, anno 794. interfuit Concilio Francofurtensi, in quo ejus opera tantum valuit, ut Patres ipsum in suffragiorum partem acceperint, edito decreto, quod Concilii postremum est, in hæc verba*: Commonuit etiam *Carolus*, ut Alcuinum ipsa sancta Synodus in suo consortio, sive in orationibus recipere dignaretur, eo quod esset vir in ecclesiasticis doctrinis eruditus. Omnis namque Synodus secundum admonitionem domini Regis consensit, & eum in eorum consortio sive in orationibus receperunt.

33. *Et certe quantum laboris susceperit ad debellandam hæresim Elipandi & Felicis Episcoporum de adoptione Christi, testantur libri septem adversus Felicem; testantur etiam alii quatuor adversus Elipandum editi: qui septem* lecti sunt & probati in præsentia domni Regis & Sacerdotum ejus, *ut ipse ait in lib. 1. adversus Elipandum.*

34. *Tum mentionem facit Synodi Aquisgranensis anno 799. convocatæ post Orgelitanam.* Sed & idem Felix, *inquit*, anno præfati gloriosi Principis tricesimo secundo advocatus voluntarie veniens ad Aquis palatium, ibique in præsentia domni Regis & Optimatum illius, sive Sacerdotum Dei rationabiliter auditus, & veraciter convictus; atque Deo dans gloriam, veramque confessus Fidem, in pacem catholicæ unanimitatis reversus est cum suis discipulis, qui ibi tunc temporis erant præsentes. *Id factum opera & disputatione Alcuini, qui eo in conventu Felicem convicit, ex Vitæ cap. 7. tametsi id modeste dissimulavit.*

VII. Præfectura in variis Monasteriis, recte facta.

35. VARIIS *Monasteriis præfectus a Carolo est, ut hoc quasi vinculo in Gallia retineretur. Nam post breve tempus a postremo accessu in Franciam,* dedit illi *Carolus* duo Monasteria, Bethleem scilicet, quod alio nomine Ferrarias vocatur; & sancti Lupi apud Trecas, *in Vitæ cap. 6. Adjecit etiam cellam sancti Judoci, & Monasterium sancti Martini: quod postremum quo tempore susceperit Alcuinus, quidve in eo gesserit, explicandum est.*

36. *De commisso sibi regimine Martiniani Cœnobii Alcuinus ita loquitur in epistola* 23. Fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi: sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini. *Scripta est epistola hæc in reditu Caroli Magni ex Italia. In ea quippe Alcuinus ait se de Caroli ex Italia redi-*

reditu anxium fuisse; tandemque, quamvis sero, vocem optatam concurrentium insonuisse auribus suis: Jam jamque veniet, jam Alpes transivit: *quod in annum Christi octingentesimum primum referre oportet, quo Carolus Imperator dictus, Roma huc regressus est. Neque enim id revocari potest in penultimum ipsius iter trans Alpes, quod accidit anno 786. siquidem non nisi post Concilium Francofurtense Alcuinus Abbatiæ Martinianæ prælatus est. Cum ergo quinquennio ante annum Christi 801. id factum sit, dicendum id contigisse anno 796.* CIRCA AN. 815 19. Maji.

37. *Sancta-Marthani Garulfo Martiniano Abbati Alcuinum substituunt: at constat eum non Garulfo, sed Itherio successisse. Carolus in diplomate quod Alcuino pro Cormaricensi Monasterio concessit, Itherium Abbatem illius* antecessorem *vocat, ut postea videbimus num. 56. Idem probat diploma Pippini Aquitaniæ Regis Fridegiso Abbati concessum, apud Labbeum in Miscellaneis curiosis: in quo* Itherius quondam Abba Erlaldo *Ludovici Augusti Senescallo* villam Marciagum *precario dedisse; eamque* postea domnus Alcoinus (*in editis mendose* Alcrinus) successor ejusdem Monasterii Rector, *ad petitionem ipsius Ludovici prædicto Erlaldo confirmasse dicitur. Hic est Itherius, cui in extremis posito Alcuinus direxit epistolam 75.* dilectissimo Patri Itherio *inscriptam, qua eum in extremo illo agone consolatur & accendit.*

38. *Eo in munere multa præclare gessit vir integerrimus. Monachos quippe, quorum alii se Canonicos, alii se Monachos ferebant, a solutiori vitæ genere ad religiosum revocavit: Cœnobitas induxit in Cormaricense Monasterium ab Itherio Abbate condi cœptum: hospitalem domum in gratiam peregrinorum condidit in pago Tricassino; & Oratorium quoddam Turonis: ac denique publicas in ea urbe scholas aperuit. De his omnibus dicendum singillatim.*

VIII. Status Monasterii sancti Martini sub Alcuino.

39. M*Onasterium sancti Martini nomine & tumulo illustratum, Monachis Benedictinis sæculo septimo paruisse constat ex litteris Ibbonis Turonensis Episcopi, qui immunitatis privilegium concedit Fratribus ejus loci,* ubi Monachi secundum Regulam sancti Benedicti conversari videntur. *In libello de vita sancti Pardulfi Abbatis Waractensis, tempore Caroli Principis cognomento Martelli, mentio fit* Audelandi Abbatis & Monachorum *ejusdem loci: & in Chronici Fontanellensis cap. 9. in editis laudatur* Teutsindus Pater Cœnobii sancti Martini, *uti & Fontanellensis ab anno* 834. qui dicere solitus erat Fratribus Turonicæ ecclesiæ: Nisi vestram correxeritis vitam ac mores, Erinharium meum Præpositum ex Fontinellà huc adducam, qui aratra vestra rectum doceat sulcare. *An id præstiterit Teutsindus, incertum: constat vero etiam principatu Caroli Magni ita ibi solutam fuisse regularis vitæ disciplinam, ut alii se Canonicos, alii se Monachos dicerent, ut patet ex ms. epistola Caroli ad illos scripta in gratiam Theodulfi Aurelianensis Episcopi, reum quemdam repetentis, qui ad tumulum sancti Martini confugerat. Ex quo intelligimus, in eo Monasterio contigisse id quod de Dionysiano testantur Ludovici Augusti litteræ, ut Monachi, alii suæ professionis immemores, aut certe pænitentes, se Canonicos præferrent, alii Monachos: vario utentes indumentorum & vitæ genere, prout sua cuique libido suggerebat. Hæc in primis causa movit Carolum Magnum, ut mortuo Itherio Abbate Alcuinum eo dirigeret ad corrigendos eorum mores: & Alcuinus ante id tempus jam ad eos scripserat epistolam 31. qua eos hortatur ad caritatem, obedientiam, & humilitatem:* quæ tria, *inquit*, præcepta Monachis aperient portas cæli; *præfatus* non esse laudabile in vestimentis habitum imitari Patrum sine observatione mandatorum, quæ illi statuerunt Deo servientibus. *Dein rogat, ut ne se* præsumtuosum *æstiment, quod ipsis hæc scribat.* Caritas, *inquit*, me compulit in has prorumpere litteras: *quæ verba satis innuunt, eam epistolam scriptam ab se fuisse ante, quam loci regimen obtineret. Hoc adeptus, iisdem direxit epistolam* de confessione pecca-

CIRCA AN. 815 19. Maji. catorum, *inscriptam* dilectissimis in Christo filiis bonæque spei adolescentulis, qui in ecclesia summi Pontificis protectorisque magni beati Martini Domino JESU deservire videntur, atque ab ecclesiasticis erudiuntur magistris in Domino Deo: *ratus, id quod res est, primam hanc esse viam revertendi ad Deum. Neque vero irritam ejus operam fuisse probant epistolæ 23. ad Carolum hæc verba:* Inter Fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere Deo miserante sine ulla dubitatione desidero.

40. *Monachos eo in loco perstitisse vivente Alcuino certis mihi videor deprehendisse argumentis. Itherius Abbas Martinianus primariis litteris de conditione Cœnobii Cormaricensis* anno 23. Caroli Regis *subscribit cum aliquot Monasterii sui Cœnobitis: ex quibus qui Presbyteri aut Diaconi erant, omisso (ut tum mos erat) Monachi titulo, ordinem quisque suum apponunt* Presbyter, *sive* Diaconus: *qui vero infra hos gradus erant,* Monachi *subscribunt. Deinde mortuo Itherio Alcuinus in Cœnobium Cormaricense Monachos induxit, impetrato Caroli privilegio*, ut locus ille non auferretur de potestate sancti Martini: sed ut ibi pleniter sub Regula sancti BENEDICTI vivant degentes Monachi, & habeant protectionem & subsidium ab Abbatibus Monasterii sancti Martini, *a quibus ipsi regerentur, dato diplomate* anno 32. regni Caroli, *id est anno Christi octingentesimo. Atqui longe, tum ab optimi Principis, tum ab Alcuini religione, tum a moribus illius ætatis abhorrebat, ut Monachorum Cœnobia Canonicis subjicerentur a prima sui institutione. Adde Alcuinum paullulum antequam Turonico Monasterio præficeretur, Martinianos appellasse Monachos in epistola jam citata num.* 39. *Denique Alcuini successor ac discipulus Fridugisus inter Fratres conscriptos Monasterii sancti Galli, non cum Canonicis, sed cum Monachis suis recensetur hoc modo:* NOMINA FRATRUM DE TURONIS. Fridegisus Abba. Flodomarus Monachus. Gisledramnus Monachus. Ansegarius Monachus. Adilleodus Monachus. Helmoinus, *&c. apud Goldastum. Ex quibus manifestum est, Fridugiso seu Fridegiso Abbate Monachos eo loci aliquamdiu perseverasse. Falsum proinde id quod in Turonico Chronico legitur,* anno 796. Carolum Regem instituisse Canonicos in ecclesia beati Martini auctoritate Hadriani Papæ, eisque Alcuinum magistrum suum præfecisse. *Certe ipso anno Alcuinus isti Monasterio præfectus est, non ut Canonicos Monachis substitutos regeret, sed ut Monachos solutiores ad rectam vivendi rationem reduceret, quorum alii se Monachos, alii Canonicos se ferebant tum, cum Carolus pro Theodulfo Aurelianensi Episcopo epistolam ad eos scripsit: quo tempore* venerabilis Alcuinus *loco præerat.*

41. *Crediderim tamen Monachis substitutos fuisse Canonicos sub regimine Fridugisi Abbatis. Certe ante medium sæculum nonum jam in ecclesia Martiniana Canonici erant. Patet ex testamento Ansegisi Abbatis Fontanellensis, qui anno* 835. Canonicis *Martinianis legavit* libram unam; *& ex historia translationis sancti Martini a sancto Odone scripta, in qua* Canonici sancti Martini *anno* 853. *corpus sacrum ex urbe Turonica detulisse dicuntur, quos Audradus Modicus* Clericos domni Martini *appellat, & in diplomate Caroli Calvi Hugoni Abbati concesso anno regni* 30. *Christi* 860. præfati Cœnobii venerabiles Canonici *vocantur, apud Labbeum in Miscellaneis curiosis. Ex his colligo Canonicos Monachis eo in loco successisse Fridugiso Abbate, at quo modo id acciderit, inquirendum.*

42. *Rem sic narrat sanctus Odo Abbas apud Joannem Monachum in ipsius Vitæ lib. 3. cap.* 1. Ante hos annos persistente monastica congregatione apud ecclesiam beati Martini quæ est Turonis, cœperunt modum suum consuetudinesque relinquere, ac propriis voluntatibus vitam suam propositumque corrumpere. Relictis namque nativis & assuetis vestimentis, cœperunt fucatas atque fluxas pallioque ornatas circumferre cucullas & tunicas. Calciamenta quoque quibus induebantur, adeo erant cocleata ac nitida, ut vitreum colorem viderentur assumere. Ad laudes namque nocturnas, ne aliquo pedem modo offenderent, cum luce diei surgebant. Ista & horum similia multa contra Regulæ jura faciebant. Quibus rebus cum decre-

creviſſet Deus finem imponere, nocte quadam omnes quieſcentes, cum unus ex eis eamdem horam inſomnem duceret, vidit duos viros dormitorium ingredi, unum videlicet gladium manu tenentem, cui alius imperabat, indicans ſingillatim eos his verbis: Percute hunc, & hunc percute. Cumque eum qui hæc intuebatur, voluiſſet appetere, emiſſa voce adjuravit eum dicens: Adjuro te per Deum viventem, ut non interficias me. Statim percuſſor gladium contraxit, & ipſe ſolus evaſit ex omnibus. CIRCA AN. 815 19. Maji.

43. *Hæc ſancti Odonis narratio, quam Joannes Monachus ex ipſius ore accepit: quæ ſane magnæ auctoritatis eſſe debet, tum ob viri ſancti gravitatem, tum ob id quod rei geſtæ ſubæqualis erat.*

44. *Paullo aliter rem explicat Ademarus Ecoliſmenſis Monachus in Chronico, ubi de Carolo Calvo & de ingreſſu Monachorum in Monaſterium ſancti Martialis.* Qua tempeſtate, *inquit*, Monachi ſancti Martini Turonis, nemine cogente, ante corpus ejuſdem, abjecto Monachi ſchemate, ſchema induunt canonicale, ſacramentis hoc firmato ſuper corpus beati Martini. Et carnibus refecti, mox peſte correpti, mane facto in lectis reperti ſunt mortui omnes a majore ad minorem: & de reliquo locus ipſe a Canonicis habitatur. *Peſtis ſæviſſima in Gallia fuit annis 819. & 23. teſte Eginbardo. Forſan alterutro anno contigit hæc clades.*

45. *Fridugiſum huic mutationi facile manus dediſſe conjicio ex ſimili facto, quod patravit in Monaſterio Sitbienſi, cui etiam præerat. Nam Abbas eccleſiarum ſancti Bertini & ſancti Audomari factus anno* 820. cum cerneret Abbatiam univerſam tot Monachorum uſibus delegatam, utputa centum & triginta Monachorum inter utraque Monaſteria degentium, nihilque ſuarum voluptatum uſibus ſequeſtratum, avaritiæ jaculo cæcatus, in capitaneo ſancti Bertini loco, ubi octoginta & tres Monachi deſerviebant Domino, ſexaginta pro humana potius laude, quam pro Dei amore retinuit; reliquos diſtrictioris vitæ viros, quos ſuæ perverſitati putavit non conſenſuros, de Monaſterio expulit. In ſancti Audomari quoque Monaſterio, ubi regulariter viventes aderant quadraginta Monachi, triginta Canonicos deputavit. Et quia Canonicus erat, cum Canonicis in ſancti Audomari Monaſterio ſæculariter vivebat. *Hæc ex Auctore anonymo in lib.* 1. *de miraculis ſancti Bertini cap.* 6. *qui Auctor in capite ſequenti ait Fridogiſum mortuum eſſe* quartodecimo regiminis ſui anno, *nimirum anno* 834. *Ex his veri ſimile eſt, Fridugiſum hujuſmodi mutationis in Martiniano Cœnobio, ſi non auctorem, at certe fautorem & approbatorem fuiſſe.*

46. *Qualiter poſt illam mutationem ordinatum ſit Monaſterium, tradunt* Philippus Decanus, Rainaldus Theſaurarius, totumque Capitulum beati Martini Turonenſis, *in epiſtola* Philippo Colonienſi Archiepiſcopo *ſcripta de vita ſancti Martini & quibuſdam ipſius miraculis.* Multis, *inquiunt*, poſt hæc annis evolutis, mutationem & Ordinis, & conſuetudinis paſſa eſt *eccleſia ſancti Martini*: & pro Monachis, vel propter inertiam, vel propter frequentantium inquietudinem, integre non proſequentibus, Canonici a Principibus terræ ſubſtituti ſunt, trecentis quæ tunc temporis erant præbendis ad numerum centum quinquaginta reſtrictis. Et ad temperandum laborem illum faſtidioſum & intolerabilem, juges illæ & interminabiles pſallentium alternationes ad certas & diſcretas, ſicut in aliis fit eccleſiis, horas diſtinctæ ſunt. De redditibus autem & theſauris eccleſiæ ipſius pars maxima deciſa eſt: de qua tres congregationes, quæ ad Canonicorum arbitrium ſubſervirent, conſtructæ & dicatæ ſunt: quæ omnia hodieque in Chriſti nomine conſtant. *Ita illi circiter annum* 1145. *Hanc vero epiſtolam in mſ. codice reperi inter alias Vviberti Abbatis Gemblacenſis, qui tum florebat.*

CIRCA AN. 815 19. Maji.

IX. Scholæ Turonicæ & aliæ aliis in locis; Alcuini alia facta Turonis.

47. NON *solum Monachorum Turonicorum mores correxit Alcuinus ; sed etiam eo in loco publicas aperuit scholas , quas homines undequaque concurrentes frequentabant*. Ego Flaccus vester, *inquit ipse in epistola* 1. *ad Carolum*, secundum exhortationem & bonam voluntatem vestram, aliis per tecta sancti Martini sanctarum mella scripturarum ministrare satago; alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo; alios grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam; quosdam stellarum ordine, ceu picto cujuslibet magnæ domus culmine, inluminare gestio: plurima plurimis factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ & ad decorem imperialis regni vestri erudiam. *Hæc Alcuinus ad Davidem, quo nomine Carolum Magnum appellare solet.*

48. *Aliis etiam in locis Alcuinus scholas tenuisse dicitur, nempe Romæ, in Monasteriis Fuldensi, sancti Galli, & Sancti Medardi, si Tritbemio aliisque nonnullis credimus. Altfridus in lib.* 1. *de vita sancti Liudgeri num.* 9. *laudat Alcuinum*, qui temporibus Caroli junioris in Turonis & in Francia magisterium exercuit: *quæ verba satis declarant, eum alibi præterquam Turonis docuisse: at quibus in locis, non ita certum.*

49. *Illud mihi constat, eum neque Romæ, neque Fuldæ, nec in Monasterio sancti Galli litteras professum esse. Quam male sibi conveniret cum Romana mansione, testatur ipse in epistola* 13. *ad Carolum, qui Romam anno* 800 *profecturus, eum secum pertrahere conatus fuerat.* Sed & de hoc, *inquit*, quod mihi improperare voluistis, me fumo sordentia Turonorum tecta auratis Romanorum arcibus præponere; scio vestram legisse prudentiam: Melius, inquit, sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa in domo communi. Et ut cum pace dicam, magis ferrum nocet oculis, quam fumus. Turonis enim fumosis tectis contenta, Deo donante per vestræ bonitatis providentiam in pace permanet: Roma vero quæ fraterna discordia initiata est, insitum dissensionis venenum huc usque tenere non cessat. *Qui eum Romæ docuisse putaverunt, videntur fuisse decepti carmine Hrabani Mauri, libris de Cruce præfixo, quod carmen* intercessio Albini pro Mauro *inscribitur. Cum enim carmen istud sancto Martino dicatum sit; illi ad Pontificem Romanum retulerunt. Errandi occasio hæc fuit Tritbemio in libro* 1. *de vita Hrabani, ubi laudat Alcuinum*, qui primus, *inquit*, apud Gallos & Italos, Romæ, Parisiis, & Suessionis, scholis Monachorum publicis prælatus, multa scripsit ad utilitatem communem, & plures in omni scientia auditores educavit doctissimos. Ad hunc venerabilem virum, eo tempore in urbe Roma custodem & ministrum ecclesiæ Lateranensis, ac scholis Monachorum publicis præsidentem, Ratgarius Abbas de Fulda misit Rabanum. *Non dubium quin Tritbemius hæc scribendo respexerit ad prædicti carminis hos versus.*

Sancte Dei Præsul, meritis in sæcula vivens,
Causam quam ferimus suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ, dogmata sacra legens
Hunc puerum docui divini famine verbi,
Ethicæ monitis & sophiæ studiis.

Hos, inquam, versus, quos Hrabanus in Alcuini persona dedicavit sancto Martino, cujus ecclesiæ custos & minister, *id est Abbas, Alcuinus erat; Tritbemius ad Pontificem Romanum & ad ecclesiam Lateranensem retulit.*

50. *Etsi Alcuinus Cæsaroduni Turonum quam maxime scholas tenebat, identidem tamen veniebat in aulam cum discipulis suis, a Carolo Magno invitatus. Huc spectat Theodulfus Aurelianensis Episcopus in lib.* 3. *carmine* 3. *ad Angilbertum, ubi de aulæ asseclis.*

Flac-

Flaccus abit senior, pueris comitatus ab urbe: CIRCA AN. 815 19. Maji.
Dum lux plena redit, tunc redit ipse domum.
Et in fine:
Dum veniet Flaccus pueris comitatus & odis,
Tunc sperare licet jam potiora tibi.

Cum vero hæc aulæ mora viro pio molesta esset, multoties Carolum rogavit, ut ab ea absolveretur: quod tandem obtinuit, ut postea dicemus. Porro post priorem adventum suum in Galliam, assidue in palatio versabatur, ut Carolum variis disciplinis imbueret, supra num. 27.

51. *Hæc causa fuit, cur Academiæ Parisiensis origo Alcuino auctori tribueretur. Cum enim Lutetiæ Parisiorum esset aula frequens, in qua litteras docebat Alcuinus; factum est ut conditor universitatis Parisiensis diceretur, qui palatinis scholis præfectus erat. Et certe Carolo hortator fuit, si non auctor, ut* Athenæ nova perficeretur in Francia, *in epistola* 10. *suisque & dictis & scriptis Francorum animos ad studia litterarum accendit. Lege Præfationem hujusce tomi.*

52. *Præterea cum discipulis aliquando versatus est* in cellula in eremo *: quæ cellula non alia mihi videtur esse quam Cormaricense Monasterium, de quo postea edicam. Illud vero maxime commodum in gratiam litteratorum effecit apud Carolum, ut scriptores commata & puncta jam dudum neglecta observarent in posterum, ex epistola* 15. *& ex carmine* 126.

53. *Denique in Turonico Monasterio ædes sacras ab eo refectas esse patet ex epigrammatis* 219. *&* 221. *quod posterius ita se habet.*

ALBINUS veniens peregrino vatis ab orbe,
His quem direxit præclara Britannia terris.
Suscipit hunc Karolus hujus Rex inclitus orbis,
Cum pietate sacræ sophiæ, tum propter amorem.
Hic diruta diu camerarum culmina jussit,
Ut cernis, lector, totam renovare per aulam:
Hæc loca relliquiis statuens aptissima sacris,
Sanctorum requies certos ut haberet honores.
Ut decet in terris venerari sancta piorum,
Quos Deus in cælis voluit regnare per ævum.

X. Monachorum introductio in Cormaricense Monasterium.

54. POstquam *Alcuinus monasticam disciplinam in Turonico Monasterio utcumque resarcivit, litterarum studiis in eo institutis; ad se etiam pertinere putavit, ut Monachos Regulæ nostræ servantes induceret in Cœnobium Cormaricense* * *ab Itherio decessore suo incboatum. Quæ sane mentis agitatio non facile cecidisset in hominem, qui canonicam vitam monasticæ prætulisset.* * Cormery

55. *Itherius in litteris suis de conditione hujus Monasterii confectis* anno 23. regni Caroli, 7. Idus Februarii, *id est anno* 791. *ait ædificatam ab se ecclesiam, in qua* trina *construxit* altaria, ubi, *inquit*, sanctorum posuimus Apostolorum reliquias, in seniore scilicet, *id est principali*, altario sancti Pauli; alio quidem sancti Petri Apostolorum principis; tertio vero sancti Martini *: seque in dedicatione prædictæ basilicæ tradidisse prædia quædam* ad memoratum sanctum locum, qui nuncupatur Cella sancti Pauli, quod Cormaricus a priscis & hactenus vocatur. *Ex quibus aliisque litteris Joachimus Perionius, ejus loci singulare ornamentum, recte arguit commentum eorum, qui* Cormaricum *dictum fabulantur a* Corde mærente *: quam vocem usurpatam ajunt ab illo Monacho, qui solus internecionem in Turonico monasterio ab Angelo factam effugisse dicitur, quique in illam solitudinem se recipiens, Monasterio Cormaricensi originem dederit : interrogatusque quis esset, id solum responsi protulerit,* Cor mærens. *Unde relictum loco nomen* Cormeriacus. *Quod quam fabulosum sit, ex eo constat, quod anno* 791. *quo nondum acciderat clades illa Turonensium Monachorum, Cormaricense Monasterium, quod mendose Cor-*

CIRCA AN. 815 19. Maji. *meriacum vocant; condi cœptum est in loco, qui teste Itberio* Cormaricus a priscis *vocabatur.*

56. *Itberio mortuo Alcuinus litteras obtinuit a Carolo Magno*, ut licitum haberet Monachos constituere in Cella sancti Pauli, quæ rustico nomine Cormaricus dicitur, qui regulariter secundum sancti BENEDICTI statuta in ea viverent: quem locum Itherius Abba antecessor *suus* ex comparato adquisiverat: *dato diplomate* 3. Nonas Junii, anno 32. & 37. regni *Caroli*, Turonis in Monasterio sancti Martini, *id est anno Christi octingentesimo, quo Carolus post Pascha Centulæ celebratum, ad tumulum sancti Martini profectus est. Cormaricum inducti sunt Monachi viginti, quos Benedictus Anianæ Abbas Alcuino suppeditasse memoratur apud Ardonem in ipsius Vita. Hi Abbati Martiniano subesse jussi.*

57. *Perstitit istud Monasterium sub regimine Abbatis Martiniani usque ad annum 7. imperii Ludovici Augusti, quo Imperator annuit*, ut licitum sit *Monachis ejus loci* secundum Regulam sancti Benedicti de eadem congregatione Cormaricensi Abbatem eligere, cum consensu *tamen* Abbatis ac congregationis sancti Martini: *qua in congregatione Cormaricensi minimum* quinquaginta Monachi *esse debeant. Erit forsan qui putet Cormaricensibus potestatem eligendi ex seipsis proprii Abbatis factam ob mutationem Monachorum in Canonicos in Turonico sancti Martini Monasterio. Primus Cormarici Abbas proprius electus est* JACOB, *in libro de instauratione Glannafoliensis Monasterii laudatus: cui successit* ODACER, *Lupi Abbatis Ferrariensis consanguineus, ex Lupina epistola* 86. *ad quem etiam scripta exstat epistola* 90. *is qui vicinum Villalupense * Monasterium rebus Cœnobii sui auxit, Ludovici Germaniæ Regis privilegio muniit, & per Herardum Turonensis sedis Pontificem ecclesiam loci dedicari curavit anno* 859. *Denique anno* 1096. *Urbanus Papa II. in Concilio Turonensi* perpetuo decreto *præcepit, ut Cormaricensis Abbas* electus de beati Martini sepulcro baculum sumat: itemque defuncto Abbate semper ad eumdem locum baculus referatur, ut super illa sanctissima Confessoris Apostolici membra communi Decani & Capituli jussu signum illud pastoralis regiminis semper accipiatur, *prout legitur in pontificiis litteris in Spicilegii tomo* 6. *Cormaricense Monasterium ad Angerem * fluvium in pago Turonico situm, sub Benedictina sancti Mauri congregatione, uti & Villalupense, hactenus subsistit.*

* Villeloin

* l'Indre

58. *De Cormaricensi intelligenda mihi videntur Alcuini epigrammata duo, nempe* 198. & 222. de Cella in eremo, *in qua studia litterarum aliquando per Alcuinum Homerumque (is est Angilbertus Abbas Centulensis) exculta fuisse dicuntur. In priori leguntur hi versus.*

Hæc est quam cernis silvestri rustica tecto
    Constructa in eremo cellula nobilior.
Hæc studiis floret sacris, esophica * jura
    Perlegit, & tractat clancula dicta senum.

* f. theosophica

& in epigrammate 222.

O mea Cella, mihi habitatio dulcis, amata,
    Semper in æternum, o mea Cella, vale.
Undique te cingit ramis resonantibus arbos,
    Silvula florigeris semper onusta comis.
Prata salutiferis florebunt omnia & herbis;
    Quas medici quærit dextra salutis ope.
Flumina te cingunt florentibus undique ripis,
    Retia piscator qua sua tendit ovans.
Pomiferis redolent pomis tua claustra per hortos,
    Lilia cum rosulis candida mista rubris.
Omne genus volucrum matutinas personat odas,
    Atque creatorem laudat in ore Deum.
In te personuit quondam vox alma Magistri,
    Quæ sacro sophiæ tradidit ore libros.

In

CIRCA AN. 815 19. Maji.

In te temporibus certis laus sacra Tonantis
Pacificis sonuit vocibus atque animis.
Te mea Cella modo lacrymosis plango camœnis,
Atque gemens casus pectore plango tuos.
Tu subito quoniam fugisti carmina factum *, (* fato)
Atque ignota manus te modo tota tenet.
Te modo nec Flaccus, nec fatis * Homerus habebit: (* f. fatus)
Nec pueri Musas per tua tecta canunt.

In hoc carmine, quod non videtur esse Alcuini propter hos versus, quibus eo in loco vox alma Magistri quondam sonuisse, *&* ore sacro *sophiam dictasse perhibetur; forsan significatur translatio regiminis a Fridugiso in Jacobum Abbatem proprium ejus loci, qui Abbati Martiniano antea paruerat. Nisi malis hoc epigramma interpretari de Cella sancti Judoci, cujus possessio post Alcuini obitum translata est in Ferrariense Monasterium, tum in manus Odulfi Comitis: qua de re passim conqueritur Lupus Abbas Ferrariensis Monasterii, cui hæc cella tributa a Ludovico Pio fuerat, quam prius Carolus Magnus Alcuino concesserat* ad eleemosynam exhibendam peregrinis, *ut Lupus scribit in epistola 2. De hac Cella loquitur Alcuinus in epistola* 93. Martinus, *inquit*, in Vicos apud sanctum Jodocum infirmus remansit.

59. *Ad hæc Alcuinus xenodochium in loco appellato* ad Duodecim-pontes, *in pago Tricassino ad Sequanam, erexit dotavitque in gratiam pauperum, maxime vero peregrinorum: cujus rei litteras ab Alcuino confectas huc referre non pigebit.*

IN nomine Domini qui regnat in perpetuum. Ego ALCUINUS, licet indignus, Rector atque Gubernator Monasterii rerumque sancti Martini præclarissimi Confessoris Christi, has litteras jussu & decreto domni KAROLI serenissimi Imperatoris dictavi, ne in posterum a successoribus meis vel a qualicumque persona partibus subter insertis valeat fieri deinceps ulla inquietudo. Decrevi siquidem Deo Christo inspirante, dominoque KAROLO favente, hospitale in loco celeberrimo, qui vocatur 12. Pontes, ad susceptionem peregrinorum ob eleemosynam construere præfati domni Imperatoris, prolisque ejus & omnis ejus prosapiæ, ac statu exercitus Francorum. Quod ita & feci, accipiens a domino meo terræ portiunculam inter duos pontes & duas aquas Sequanæ fluminis, sicut in sua auctoritate infra terminationem continetur: in qua construxi oratorium beatissimæ Dei genitricis Mariæ, hospitalesque domos ad perpetuam peregrinorum susceptionem, ut præfati sumus. Addidit quoque inidem dominus meus cum conscriptione & instrumento litterarum, sanctique nominis sui auctoritate, terram in Remense Campania decem manentium, ubi dicitur Marmorico-villa *. Sed & LEOTARDUS vir nobilis ex suo proprio tradidit in eleemosynam sibi perpetuam terram & possessiones duobus in locis, id est in Ferroco & Marniaco. Sed & Frambertus Presbyter aliquid tradidit in loco qui dicitur Brituaria. Suus quoque nepos, nomine Marato, sub venditionis titulo in loco qui dicitur Mariniaco, cui dedi quatuor libras argenti. Deinde per auctoritatem domni Imperatoris tradidimus ad eumdem locum in loco ubi dicitur Patiaco, & villa Dosio & Muerneto, sicut in donatione ordine continetur: & alio loco, ubi dicitur Patiaco super Igrua, seu & in Curcella & in villa Cavanno, quod Sigbertus & ejus parentes sancto Martino delegaverunt. In villa quoque Collorio & in valle Flaviacense atque Muilliare, quæ Adalbertus filius Beringarii ad vicem germani sui Ermenfredi partibus ejusdem Sancti delegaverunt, sicut in legalibus singulis donationibus continetur, ad ea loca aspicientes vel pertinentes, omnia ex omnibus. Alii quoque homines ingenui illis habitantes in partibus dederunt portiunculas terrarum perpetuo jure in locis diversis, ut est in monte Gratiano, &c. hæc omnia legiti-

* Marmeriville

CIRCA AN. 815 19. Maji. gitime possessa atque habita ad præfatam pertinentia ecclesiam beatæ Mariæ, ratione infra scripta interposita perpetuo jure ob eleemosynam domini nostri atque meam trado ideo JESU-CHRISTO & sancto Martino, ad pauperum perpetuam susceptionem, ut solatia ibi iter agentes habeant perpetua consuetudine, secundum possibilitatem & benedictionem Domini, quam credo per intercessionem beatæ Mariæ & sancti Martini daturus est loco illi rebusque ad eum pertinentibus, per eleemosynam domini mei Regis KAROLI, ejusque perpetualiter prolis, Regumque Francorum, atque in remedium animæ meæ, & prosperitatem successorum meorum, sanctæque familiæ sancti Martini salutem. Obsecrans per nomen & majestatem sanctæ Trinitatis atque per sanguinem redemptionis nostræ, necnon & per terribile judicium, in quo rationem redditurus est unusquisque fidei suæ & omnium operum suorum, ut hæc domini mei traditio, meaque donatio atque ibi susceptio peregrinorum fiat æternaliter firma; & inviolabilis perpetuo jure sub defensione & dispensatione Abbatum sancti Martini maneat, & hæc in beneficio alicui non tradatur, sed Fidelibus Deumque timentibus in ministerium sub regimine deputetur. Quem specialiter obtestor per sanctæ Crucis, sanctæque Trinitatis communionem, ut fideliter provideat, dispensareque faciat pauperibus, quidquid in illis terrarum portiunculis Dei benedictio fecerit fructificare, faciat & omnibus tam præsentibus quam futuris Principibus potestatemque agentibus, ut postquam domini nostri amantissimi Imperatoris auctoritatem atque meam legere audierit, ut sine perturbatione nostræ decretum voluntatis stabile faciat permanere: quatinus & ipse particeps mereatur effici hujus benedictionis in æternum, nobiscum credens quod crediturus huic assertioni consentiens, sibi æque per Dei misericordiam in eleemosynam proficere, sicut & mihi, qui hæc auxiliante Deo, priusque omnium disposui fieri. Larga est & benignissima bonitas Domini & Redemptoris Dei nostri, qui unicuique bonæ voluntatis & integræ fidei redditurus est mercedem perpetuam. Hæc sola chartula in omnibus locis & placitis pro ecclesiasticis donationibus, cessionibus, præstariis & vindicationibus sufficere potest, tametsi sub præsentia Fidelium Deique cultorum perlecta fuerit, quos adjuro per nomen æterni Dei & suæ redemptionis auctoritatem atque baptismi gratiam, quam ab ipsis cunabulis percipere meruerunt, ut quicumque hanc audierit scripturam, assensum præbeat juxta suam possibilitatem vel potestatem sibi collatam huic nostræ donationi; ne forte si non fecerit, ratiocinaturus cum sancta Maria & sancto Martino me accusante, sed ad vicem pauperum & peregrinorum, rationem suæ damnationis percipiat in judicio futuro, cum venerit Christus in majestate sua judicare omnes actus humanos. Quæ charta ut . . . . . cum suis possessiunculis ab omni Comitum, Vicariorum, & Judicum, totiusque Potestatis impedimento & obnoxiatione maneat, & ut robustus credatur, dominus meus manu sua, meliusque cera anuli sui subterfirmare dignatus est, ne aliquis eam sacrilegus vel temerarius quicquam eorum quæ in ea inserta sunt, irritare præsumat.

Nulla temporis nota habetur in membrana, ex qua hoc exemplum transcriptum est. Xenodochium istud postea Ingelwinus Abbas Martinianus attribuit Monasterio Cormaricensi, quo Monachi ipsius Cœnobii & ipsum in pristino statu restituerent, & pauperes ibi juxta priorem præfinitum numerum, *vigenarium scilicet*, semper in omnibus victualibus & ceteris studiis fulcirent, atque ob paganorum insecutionem inibi perfugium suæ salutis habere possent, *ut legitur in diplomate Caroli Calvi dato* Vermeriis, 13. Kal. Julii, Indict. 13. anno 25. regni *ejus. Nunc eo in loco, qui* Pontes * *dicitur, est Prioratus Abbatiæ Cormaricenæ subjectus.*

* Ponts

XI. Al-

CIRCA AN. 815 19. Maji.

XI. Alcuini secessus in Cœnobium sancti Martini, abdicatio præfecturæ.

60. Etsi *Alcuinus Turonico Monasterio præfectus erat, in eoque frequens versabatur; identidem tamen in aulam arcessebatur a Carolo, qui ipsius consuetudine & colloquio delectabatur. Id vero perquam molestum Alcuino erat, qui ad solitudinem ac secessum magnopere anhelabat. Testes ejus rei epistolæ plures. In epistola 17. Carolum rogat, ne gravate ferat quod ab ipso invitatus in palatium non accedat.* Ecce Flaccus vester, *inquit*, effeto corpore, militaris cingulo laboris deposito, secundum piissimum domini sui David consilium devote Deo soli quieta pace servire toto elegit desiderio: quod * iterum pugnare cogitur, & sub fasce armorum desudare, quæ infirmi corporis denegat fragilitas de terra tantummodo levare. Et ut simpliciter dicam, quod mihi simpliciter deprecari necesse est; ne quæso sancta mens domini mei irascatur tarditati meæ, quod modo venire non valeam. Erit iterum, si Deo placuerit, tempore opportuno. Nec meam reor devotionem vestræ excellentiæ in aliquo plus prodesse posse, quam assiduis apud sanctum Martinum orationibus: *& in epistola* 19. Deprecor vestræ invictæ bonitatis misericordiam, ut nullatenus mens sancta, voluntas benigna quæ in vobis est, meæ irascatur infirmitati: sed pia compassione fessum concedat requiescere, orationibusque pro vobis instare, & prævenire faciem æterni Judicis in confessione & lacrymis. *Idem suum desiderium testatur in epistola* 92. *ad Homerum.* Te abeunte, *inquit*, tentavi sæpius ad portum stabilitatis venire: sed Rector rerum & dispensator animarum necdum concessit posse, quod olim fecit velle. *Plures aliæ sunt de eodem argumento epistolæ.*

*f. quando

61. *Voti sui tandem compos factus est venerabilis Abbas, anno (ut puto) 804. quo regimine Abbatiæ cessisse videtur. Certe anno 801. quo epistolam 23. scripsit, necdum id obtinuerat, ut probant hæc ipsius verba:* Fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi; sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, Fidei catholicæ & ecclesiasticæ sanctioni donante Deo proficuum. Non recessit tamen de corde prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi. *Quem vero locum optaret ad secessum, indicat his verbis.* Inter Fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere Deo miserante sine ulla dubitatione desidero. *Hinc est quod dubium mihi videtur id quod scribit vitæ Auctor in cap. 8. scilicet Alcuinum secessum cogitasse in Fuldense Monasterium, idque sæpius a Carolo postulasse, nec impetrasse. Quidquid sit, secessum obtinuit in Turonicum Monasterium, ut satis innuit epistola 99. ad Fratres in Gothiæ partibus Deo servientes.* Ego vero, *ait*, sæculi tempestatibus turbatus, casso multis in locis labore desudavi; sed modo quasi naufragus Deo miserante ad portum dejectus (sum) quietis: in quo me fessum & vulneratum jacentem deprecor sanctarum assiduitate orationum vestram unanimitatem auxiliari. *De hoc secessu interpretor Caroli Magni carmen, quod inter Alcuini epigrammata ordine 185. exstat in hunc modum.*

Rex KAROLUS gaudens te . . Pater . . Magister.
Versibus his paucis æternam in Christi * salutem.
Mens mea mellifluo, fateor, congaudet amore
Doctor amate tui: volui quapropter in odis
O Venerande, tuam musis solare senectam.

* f. æternam posco salutem

& infra:

Jam meliora tenes sanctæ vestigia vitæ,
Donec ætherei venias ad culmina regni,
Congaudens Sanctis, Christo sociatus in ævum.
Meque tuis precibus tecum rape, quæso Magister,

Ad

CIRCA AN. 815 19. Maji. Ad pia quæ tendis miserantis culmina Regis.

62. *Hunc secessum, ut jam dixi, refero ad annum* 804. *quo Alcuinum obiisse hactenus creditus, propterea quod eo anno Monasteriorum præfecturas discipulis suis partitus est, Fridugiso Martinianam, Sigulfo Ferrariensem. Istam divisionem notavit scriptor Vitæ cap.* 8. *ubi Alcuinus* Monasteria sibi commissa inter discipulos suos divisisse *dicitur. Certe Ludovicus Caroli Magni filius, tum Aquitaniæ Rex*, Fridegiso Abbati ex Monasterio sancti Martini *pro Cormaricensibus privilegium concessit* anno 27. regni *sui, qui annus in Christi annum* 807. *incidit. Mirum vero est, cur utrumque illud Monasterium Canonicis duobus commisit : nam Fridugisus & Sigulfus Canonici erant : tametsi Sigulfus canonicum habitum monastico postea mutavit, ut scribit Lupus in epistola* 29.

XII. Alcuini discipuli.

63. DISCIPULOS *complures habuit Alcuinus, Eboraci, in palatio Caroli, Cæsaroduni Turonum, & forsan etiam Cormarici.*

64. *Eboraci eo præceptore usi sunt* EANBALDUS *junior, post seniorem Episcopus Eboracensis;* FRIDUGISUS *mox laudatus, cujus rogatu scripsit libros de Trinitate;* JOSEPPUS *seu* JOSEPHUS, *de quo postea;* LIUDGERUS, *postea Mimigardefordensis Episcopus;* PUTUL *in ipsius Liudgeri Vita laudatus ab Altfrido; & alii plurimi.*

65. *In palatio discipulos habuit* CAROLUM *Magnum, qui ipso præceptore aliquando gloriatus est;* HOMERUM *seu* ANGILBERTUM, *Caroli generum, postea Centulensem Abbatem sanctum, quem Cormarici cum Alcuino nonnumquam musas excoluisse superius dixi;* GISLAM & RICTRUDEM *Caroli Magni filias, atque Columbam, quibus dedicavit commentarios in Joannem;* DAMOETAM *seu* RICOLFUM, & MOPSUM *cum aliis in epistola* 93. *memoratis.*

66. *In Turonico Monasterio Auditores habuit* ONIAM, CANDIDUM, NATHANAELEM, *quibus inscriptus liber in Ecclesiasten;* ODUINUM, *ad quem scribit de baptismi cæremoniis;* DAPHNIN, *in cujus gratiam explanat versum ex Cantico canticorum;* MAURUM *seu* HRABANUM, *postea Moguntinum Archiepiscopum;* SYMEONEM, *post Episcopum Vvormatiensem, in epistola* 101. *laudatum;* WITHSONEM, RAGANARDUM, WALDRAMNUM, ADALBERTUM, & OSULFUM, *de quibus in Vitæ cap.* 8. *quibus adde* SIGULFUM, *cujus relatu hæc Vita scripta est, cui nuncupatus liber de quæstionibus Geneseos;* & AMALARIUM, *uti Amalarius ipse testatur in libro de ordine Antiphonarii cap* 58. *Denique Alcuini tempore vixit in Martiniano Cœnobio Paulus Monachus, cujus epitaphium exstat apud Alcuinum, quod est epigramma* 267.

67. *De Joseppo seu Josepho quædam in libris editis & mss. observavi, quæ huc adducere non otiosum puto. Josephum* sanum *esse dicit Alcuinus in epistola ad Colcum apud Usserium in Hibernicis epistolis : at in epistola* 67. dilecto filio Joseppo *inscripta, de adversa ipsius valetudine condolet : & in epistola* 74. *Remigium Episcopum obsecrat, ut oret* pro anima Joseppi discipuli *sui: qui proinde ante præceptorem obiit. Dubitavi aliquando num esset ipse* JOSEB, *quem Carolus Magnus alicui Monasterio præficere volebat, ut legimus in epistola Theodemari Abbatis ad Carolum Regem : an vero Josues Abbas Monasterii sancti Vincentii ad Vulturnum, de quo infra ad annum* 818. *at nullatenus dubito quin ipse sit* JOSEPHUS, *qui jubente Alcuino compendio redegit commentaria sancti Hieronymi in Esaiam Prophetam : quam Josephi epitomen habemus in ms. codice nostro num.* 595. *in cujus initio leguntur hi versus.*

Isaiæ brevibus, lector, mysteria verbis
Pandere quis poterit tractans & cuncta volutans?
Sanctus Hieronymus longis tractatibus usus,
Exposuit sapiens magnis ambagibus illum.
Cujus ab immensis tentabo excerpere libris,

Quæ

Quæ breviter valeant sensum nudare prophetæ. CIRCA AN. 815
Sic placet ALBINO talem nos ferre laborem.

Epitome vero sic incipit: Omnes sancti Prophetæ, sicut Hieronymus multis 19. Maji. exemplis affirmat, *&c. In fine vero epitomes habentur ea quæ sequuntur.*

Hieronymus monuit postremi in fronte libelli,
Ut cuicumque foret verborum longior ipse
Textus in Isaiam, libros excerperet omnes,
Et brevibus vastos verbis constringere sensus.
Sic idcirco tuis parens, carissime, jussis,
Hæc, Albine, tibi strictim collecta dicavi.
Hæc utinam nostri memorem te sæpe rependant.
Hæc, Pater alme, legens, pro nobis sedulus ores,
Sæpius ac dicas: Dominus conservet JOSEPH.
Hæc quoque verba tibi toto de corde rependam.
Care magister, ave; Dominus te salvet ubique.

Hæc brevi, prout potui, sermone in Isaiam de laciniosa Hieronymi tractatu, sicut dilectissime magister ALBINE jussisti, devotus excerpsi. Ita enim mihi præcipiebas, ut in cunctis pernecessarium tantum sensum & Hebraicæ veritatis tramitem sequens, tam ba. . . quam aliorum interpretum & tractatuum incerta & confusa declinarem vestigia. Duabus autem causis, ut reor, hæc ita fieri voluisti, ut vel fastidiosis tepidisque lectoribus longos libros legendi labor levaretur; vel ingeniosis & ardentis animi hominibus promtior breviorque quærendæ veritatis via redderetur. Si quis autem quasi breviora, & ob id obscuriora despiciat, (sæpius enim brevitatem comitatur obscuritas) ad fontem unde hæc hausimus erecta cervice currat; & cui rivulus iste non sufficit, desuper ripis suis inundante flumine * . . . * satiari potest. Tu autem, dilecte Magister, in nostri laboris vicem tuæ nobis benedictionis & orationis gratiam communices: ut nostri Redemtoris clementiam pulsantes, pro ejus multa in multos misericordia in nobis quoque opus manuum suarum respiciens non despiciat; sed superatis sæculi hujus tentationum fluctibus ruptisque nostrorum * . . . retiaculis, nos ad imperturbatæ * peccatorum vitæ portum perducat clemens Dominus JESUS.

Hæc de Josephi lucubratione hactenus ignota: qui Joseph Abbas *initio scribitur ab eo, qui libri titulum apposuit. De sanctis Angilberto, Liudgero, & HRabano alias suis locis.*

XIII. Zelus pro Fidei ac morum integritate, modestia.

68. Q*Uanto studio Alcuinus affectus fuerit in rem Christianam, testantur plures ab ipso scripti libri, tum adversus Felicem Orgelitanum, tum adversus Elipandum Toletanum Episcopos, qui non bene de Christi dignitate filii sentiebant: testantur etiam epistolæ plures, quas ad retinendam revocandamque Fidei integritatem scripsit, ut epistola* 69. ad Fratres Lugdunenses, *seu ad Monachos Insulæbarbaræ, contra eos qui salem in panem eucharisticum miscebant, qui unicam in baptismo mersionem adhiberi volebant: & epistola* 71. ad Fratres in provincia Gothorum, *seu ad Monachos Septimaniæ, de necessitate confessionis, & aliæ nonnullæ.*

69. *Morum integritatem non impari animo commendavit, scriptis litteris, tum ad Episcopos, tum ad Monachos, ut mores tum in se, tum in aliis religiosis reformarent. Insignis est hoc de argumento epistola* 6. *ad Carolum Regem, in qua duo maxime reprehendit in Clero. Primum.* Audio, *inquit*, per ecclesias Christi quamdam consuetudinem non satis laudabilem, quam vestra prudentissima auctoritas facile emendare potest; si tamen vera est opinio, & non magis falsa excusatio, ut quod facere non volunt Presbyteri, suis injiciant Episcopis. Nam dicunt ab Episcopis interdictum esse Presbyteris & Diaconibus prædicare in ecclesiis: *quod interdictum multis arguit. Alterum.* Vidimus quoque,

CIRCA AN. 815 19. Maji. que, *ait*, aliquibus in locis altaria Dei absque tecto, avium stercoribus vel canum mictu fœdata: quod facile vestra veneranda in Deo voluntas per Episcopos emendare valet, ut cum honore condigno maneat mensa Domini in loco suo, vel portetur in ecclesiam majorem, secundum sanctam Sacerdotum Dei providentiam. Et honorifice tractetur, seu altare Christi, seu consecratio corporis & sanguinis illius: & præcipuum salutis nostræ sacramentum omni veneratione consecretur, habeatur, & custodiatur. *Quid de relaxandis decimis, quas a novitis Christianis Saxonici populi exigi volebat Carolus, senserit vir pius, probant epistolæ 7. & 11. In Simoniacos invehitur in epistola 88. & in epigrammate 271. In epistola vero 107. Antonium seu Adalbardum Abbatem Corbejensem rogat, ut Homerum (id Angilberto alterum nomen) revocaret a spectaculis theatricis, uti id ipse tentaverat scripta hac de re epistola ad Angilbertum contra* spectacula & diabolica figmenta, quæ omnes sanctæ Scripturæ prohibent.

70. *Quam modeste scripta sua, aut corrigeret, aut subjiceret aliorum censuræ, declarat in primis epistola 9. ad Carolum.* Quod vero in fine epistolæ me admonere curastis, ut si quid humiliter emendandum sit corrigatur; numquam fui, Deo donante, in errore meo pertinax, nec de meis confidens sensibus: nec talis, ut meliori sententiæ facile adquiescere non valerem: *& epistola 15. ad eumdem:* Gratias agimus venerandæ pietati vestræ, quod libellum secundum vestræ jussionis præceptum vobis directum, auribus sapientiæ vestræ recitari fecistis: & quod notari jussistis errata illius, & remisistis ad corrigendum: quamvis a vobis melius emendari potuisset: quia alterius judicium in quolibet opere plus sæpissime valet, quam proprii auctoris. *Hæc satis in specimen aliarum virtutum.*

XV. Mors, tumulus, epitaphium, memoria, & elogia.

71. ALCUINUM *obiisse 14. Kalendas Junias anni 804. prodit Vitæ scriptor, eumque secuti Auctores posteriores. Diem retinendum esse constat: annus corrigendus esse fortasse nonnullis videbitur ob sequentia argumenta.*

72. *Primum argumentum petitur ex carmine 54. quod de sancti Amandi corporis elevatione (ut vocant) scripsit Alcuinus non ante annum 809. quo hæc elevatio facta est. Istud argumentum qua ratione eludi possit non video. Neque enim dici potest carmen seu epigramma istud non esse Alcuini: cum nomen ipsius in eo compareat. Neque error Miloni elevationis tempus adsignanti, aut librario describenti imputari potest: siquidem annus 809. tam in libris editis, quam in mss. exprimitur in sermone Milonis de hac elevatione, & in Vita metrica ab eodem, & ab aliis Auctoribus confirmatur, ut superius ostensum ad eum annum, ubi de hac elevatione actum est: quem certe annum Milo ex testibus oculatis accepit. Et porro Alcuinus sancti Amandi Monasterium nonnumquam frequentabat, ex epistola 66.*

73. *Alterum momentum est, quod Alcuinus cum Carolo Magno Aquisgrani tum exstitisse memoratur, cum sanctus Liudgerus ad superos migravit, id est ipso anno 809. quo Liudgerum obiisse extra controversiam est. Scio Altfridum Episcopum in Vita sancti Liudgeri id reticuisse, scilicet Alcuinum moriente Liudgero cum Carolo astra speculantem Liudgeri obitum divinasse: at certe id posteris mandavit alius ejusdem vitæ scriptor anonymus, qui post annos fere quinquaginta, quam hæc acciderant, id notavit.*

74. *Tertium argumentum etiam præter annum 809. Alcuini vitam prorogandam esse evincit. Hinc vero desumitur, quod Alcuinus HRbabano discipulo suo auctor fuit scribendi libros de Cruce duos, quos HRabanus in persona Alcuini, etiam tum sine dubio viventis, sancto Martino dedicavit. De perficiendo hoc opere exstat Alcuini epistola 55.* benedicto sancti Benedicti puero Mauro, *id est HRabano, directa, quæ falso* ad Benedictum *scripta in editis dicitur. In ea sic Alcuinus Maurum alloquitur.* Libellum, quem me rogante scribi promisisti, rogo ut tua faciat promissio firma, & mea impleatur lætitia: *quæ verba non de alio, quam de*

de Crucis opere intelligenda sunt: quod Hrabani primum esse constat. Opus istud ab se perfectum Hrabanus sancto Martino postea nuncupavit, carmine edito nomine Alcuini illud offerentis: quod genus commendationis non nisi in persona hominis viventis scribi solet. Carmen istud incipit hoc modo, præmisso hoc titulo: INTERCESSIO ALBINI PRO MAURO. CIRCA AN. 815 19. Maji.

Sancte Dei Præsul, meritis in sæcula vivens,
Causam quam ferimus suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ, dogmata sacra legens;
Hunc puerum docui divini famine verbi, *&c.*

Erit forsan qui vim faciat in istis verbis, cum fueram custos humilisque minister istius ecclesiæ, *quasi hæc non viventi, sed mortuo conveniant. Verum hæc tantum indicant, Alcuinum eo tempore non amplius fuisse Rectorem seu Abbatem Martiniani Cœnobii: quod superius probatum est. Atqui Hrabanus istud opus condidit,* ubi sex lustra *vitæ implevit, ut ex eodem carmine manifestum est, ipso scilicet anno, quo Presbyter ordinatus fuit ab Otgario Moguntino Archiepiscopo, qui non ante annum* 815. *sedem iniit. Itaque eo anno superstes erat Alcuinus, siquidem eo vivente carmen istud commendatorium scriptum est. Si quis tamen pervicacius contendat, carmen istud mortuo Alcuino aptatum a Hrabano fuisse; saltem illud concedat necesse est, Alcuinum perficiendi operis hortatorem fuisse eo tempore, quo Hrabanus scholis Fuldensibus præerat. Nam in fine prædictæ epistolæ* 55. *Maurum valere jubet* cum pueris *suis. Hrabanum autem non nisi ab anno* 810. *scholis Fuldensibus præfectum esse inferius suo loco probandum est in ipsius Hrabani Elogio, ac proinde Alcuinus eum annum excessit.*

75. *His accedunt conjecturæ tres non leves: una quod Alcuinus libros sacros* veteris novique Testamenti *emendavit jussu Caroli Magni, ut ipse testatur in epistola præfixa libro sexto in Joannem: quos libros sic emendatos obtulit Carolo cum epistola* 20. *Theganus vero auctor est, Carolum corrigendis libris sacris dedisse operam paullulum ante obitum suum.* Nam quatuor Evangelia Christi in ultimo ante obitus sui diem cum Græcis & Syris optime correxerat: *quo tempore, ut veri simile est, Alcuinum ad sibi collaborandum excitavit. Id autem valide confirmat alia conjectura: nimirum quod Alcuinus commentarii sui in Joannem, quem commentarium rogantibus Gisla & Rictruda seu Rotrude Caroli filiabus religiosis aggressus erat, priores quinque libros ipsis Gislæ & Rictrudæ inscribit ac dedicat: alios vero duos* sorori GISLÆ, & Deo votæ COLUMBÆ, *Rictruda prætermissa: quod argumento est jam tum decessisse Rictrudam, cujus obitus anno* 810. *contigit* 8. *Idus Junii, ut ex Francorum Annalibus constat. Neque enim veri simile est, Alcuinum duos posteriores libros dedicaturum fuisse alteri quam Rictrudæ, condendi operis hortatrici, si ipsa tum in vivis superstes fuisset. Tertia conjectura est, quod Alcuinus libros tres de Fide sanctæ Trinitatis Carolo* Imperatori *transmisit* tempore celeberrimi conventus, quo Sacerdotes Dei & populi prædicatores Christiani in unum imperiali præcepto convenerant. *Verum hic locus non est interpretandus de Synodis, quas Carolus in regno suo cogi præcepit anno* 813. *sed de generali Synodo Aquisgranensi anni* 802. *de qua egi in Præfatione hujus tomi num.* 91. *His conjecturis addi posset Alcuinum scripsisse librum de vita Caroli Magni, qui anno* 814. *obiit. Verum cum incertum sit, an liber ille totam Caroli vitam compleeteretur, nec aliud esse nonnullis videatur, quam poematium illud, cujus fragmentum edidit Canisius, & ex ipso Chesnius, in Caroli adventu Romam ad Leonem Papam desinens; fatendum est id ante Caroli obitum scribi potuisse.*

76. *Quæ hactenus retuli de anno, quo Alcuinus vita functus est, difficultatem habent quidem: at præferenda est Vitæ ejus auctoritas ab homine æquali profecta: maxime cum ei suffragentur veteres Annales, non solum rerum Francicarum, sed etiam Germanicarum. In his plurimum apud me valent Annales Fuldenses veterrimi, quos novos appellat Lambecius in tomo* 2. *Bibliothecæ Cæsareæ, ubi typis excusi sunt. Porro Alcuini obitum ad Caroli M. annum regni* 36. *qui Christiano* 804. *respondet, ita referunt ipsi Annales:* 36. ALCUINUS 14. KAL. MAJI OBIIT. *Hoc proinde anno ejus obitus indubitanter collocandus.*

77. *Al-*

CIRCA AN. 815 19. Maji.

77. *Alcuini corpus in ecclesia sancti Martini sepultum est, testante Vitæ scriptore; non vero in Cormaricensi Monasterio, ut putavit Vvillelmus Malmesburiensis Monachus in lib. 1. de Regibus Anglorum cap. 3. neque in Hersfeldensi, ut visum est Brovvero in Antiquitatum Fuldensium lib. 1. cap. 10. Errandi occasionem Brovvero præbuit cujusdam Albini epitaphium, quod nuper in ecclesia Hersfeldensi exstabat. Epitaphium istud, quod retulit Brovverus, & ex ipso Chesnius post Vitam Alcuini, nec magni momenti est, nec Alcuino tribui debet, sed forsan Albino seu Albuino Hersfeldensi Monacho, de quo hæc leguntur in Chronico Hildenesheimensi ad annum* 1034. Eidem vero Brunoni in Nienburg Albvvinus in philosophica arte eruditissimus, Hersfeldiæ Præpositus, qui fuit antea scholæ Magister famosissimus, successit. *Postea vero fieri potuit, ut cum Monachi Hersfeldenses a majoribus accepissent, in ecclesia sua sepultum esse Albuinum; errore nominis putaverint esse Albinum magnum seu Alcuinum, de quo rude istud epitaphium composuerunt.*

78. *Alcuini memoriam & sanctimoniam prædicant scriptores ipsius ætati viciniores. Eum, eum adhuc viveret,* opere & sermone potentem *Theodulfus Aurelianensis Episcopus in lib. 3. carmine 1. & Jonas Theodulfi successor* venerabilem Magistrum Alcuinum *vocat in lib. 3. de institutione laicorum cap. 6. Eumdem sacris fastis inscripsit Hrabanus ipsius discipulum* 14. Kal. Junii *his verbis :* Depositio domni Alcvvini*: & in epistola commentariis Regum præfixa* beatæ memoriæ Albinum Magistrum *suum appellat. Hincmarus vero in epistola ad Hrabanum* beatum Alcuinum, *& in epistola de non-trina-Deitate* sanctum & venerandum Alcuinum *laudat : & in epistola 1. ad Carolum contra Gothescalcum, meminit* Alcuini viri religiosi & docti, *eumque recenset inter illos Patres,* quorum fidem & doctrinam sedes Romana non solum benignissime acceptavit, verum & multis laudibus extulit. *Ardo in libro de vita Benedicti Anianæ Abbatis* Alcoinum sapientia præclarum, sanctitatis merito venerabilem *dicit. Denique in Annalibus Fuldensibus ad annum* 794. *hoc elogio commendatur.* His temporibus Alcuinus, cognomento, *idest alio nomine,* Albinus, sanctitate & doctrina clarus habetur: *& in brevi Chronico Turonico*: Anno 804. Sanctus Alcoinus obiit, *nimirum* 14. Kal. Junii, *ut constat ex Vita, Hrabano, & Hariulfo Monacho Centulensi. Nusquam tamen, quod sciam, Alcuini diem festum coluit Ecclesia, ne quidem Turonensis.*

79. *Erunt fortasse qui in Alcuino culpent, quod plures Abbatias tenuerit: quod habuerit multos servos, idest, si Elipando Toletano Episcopo credimus,* viginti millia servorum. *Verum est quidem eum Abbatias tenuisse plures in Gallia, Ferrariensem cum Cella sancti Judoci, Trecensem sancti Lupi, Turonicam sancti Martini cum Cella Cormaricensi. At eas tenuit, non ut ex iis locupletior fieret, sed ut Monachos ad laxiorem vitam prolapsos emendaret. Et servos habebat non alios, ut puto, quam Monasteriis suis addictos. Nam plurimi tum erant servi Monachorum. Verum, præstat ipsum auscultare ad utrumque objectum respondentem in epistola præfixa libris adversus Elipandum.* Aliud est habere sæculum, aliud est haberi a sæculo. Est qui habet divitias, & non habet; est qui non habet, & habet. Hominem vero ad meum numquam comparavi servitium : sed magis devota caritate omnibus Christi Dei mei famulis servire desiderans, ad cujus servitii facultatem divina, ut credo, jubente dispensatione ad gloriosum & omni honore nominandum hujus regni Principem & Regem Carolum vocatus adveni. *Excusari proinde potest in Alcuino divitiarum copia, tum quod ab earum cupiditate animum haberet alienum, tum quod eas recte dispensaret in usus Monachorum, quibus præerat. Certe quantum abfuerit a divitiarum cupiditate, testatum reddit epistola 37. ad Eadam Presbyterum.* Orationibus devotionis vestræ deduc nos in eumdem paupertatis gradum, in quo perficiente Deo salubriter consistis. Tu tenes in manibus, quod nos olim tenere cogitavimus : sed fluctus sæculi nostram naviculam procellosis ventis in voraginem divitiarum rapuerunt. Sed te precor, ut me pietatis precibus in portum quietis revocare studeas. Cupio, sed non facio. *Hæc & alia plura vir pius ad Eadam,*

quem

quem Monachum fuisse satis intelligitur. Porro hic aperte significat Alcuinus, se aliquando constitisse in portu quietis, id est in Monasterio, in eoque divitiarum expertem vitam, in monastica scilicet frugalitate egisse, ad quem portum revocari exoptat, ut superius notabam num. 60. CIRCA AN. 815 19. Maji.

XVI. Judicium de Alcuini scriptis.

80. POstremo ad Alcuini scripta quod attinet, fere omnia edita sunt ab Andrea Chesnio Lutecia Parisiorum anno 1617. exceptis nonnullis, quae postea referam.

81. In ea vero editione viris eruditis suppositicius videtur liber de divinis officiis: tum quia farrago est ex diversis ipsius Alcuini aliorumque Auctorum ipso posteriorum scriptis collecta: nam caput 40. est tractatus Remigii Autisiodorensis Monachi de expositione Missae; & in capite 18. refertur epistola Helprici Monachi, qui videtur esse Hilpericus Sancti Gallensis Monachus saeculo 11. tum quia ineptias & errata quaedam continet Alcuino indigna: quale est illud, quod in cap. 1. legitur, Christum Dominum natum esse Sulpicio & Camerino Consulibus, quod falsum est: item baptizatum anno Tiberii 15. Valeriano & Asiatico Consulibus: cum dicere debuisset, Valerio Asiatico & Messala Consulibus, qui tamen consules non erant anno Tiberii 15. Item quod Auctor Pascha Graecam vocem esse dicit contra expressam Alcuini sententiam lib. 6. in Joannem cap. 32. bis verbis: Pascha, fratres, non, sicut quidam existimant, Græcum nomen est, sed Hebræum: denique quod impudici nomen derivat a podice in cap. 13. quod Sacerdos Graecum vocabulum esse ait in cap. 36. quod inepta scribit de cidari cap. 38. Praeterea epistola de ceremoniis Baptismi non est Alcuini, sed Amalarii, uti observavit Jacobus Sirmondus in Notis ad Theodulphum, & post eum Stephanus Baluzius ad Capitularia.

82. In carminibus etiam quaedam notha & spuria sunt: ut carmen seu epigramma 3. de Bugga, quod scriptum est regnante Ina Westsaxonum Rege, qui uno fere saeculo Alcuinum praecessit: 48. de Etbildrita, quod est Bedae venerabilis: 177. quod Angilberti Abbatis Centulensis: denique 178 si est Alcuini, dicendum est basilicam sancti Petri Romae spoliatam esse ante annum 840. quo id factum ab Saracenis legitur. Et quidem cum eo in carmine agatur de insultu paganorum in Britanniam insulam, facile crediderim esse Alcuini, cujus tempore Dani insulam illam impetierunt. Versus morales, quos ex Alcuino citat Lupus in epistola 20. est carmen 179.

83. In editione Chesniana desiderantur commentarii in quatuor epistolas Pauli, ad Ephesios scilicet, ad Titum, ad Philemonem, & ad Hebraeos: item Praefatio in psalmos paenitentiales ad Arnonem Saltzburgensem Episcopum, quae extat in Spicilegii tomo 9. item epistolae tres editae in ejusdem Spicilegii tomo 6. tum epistola ad Candidum & Nathanaelem, cujus fragmentum infra. Homiliarum duo volumina, expositiones in Proverbia & Cantica, quae commemorantur in Vitae cap. 12. Homiliarum collectio per Alcuinum typis vulgata est Basileae an. 1493. & Coloniae an. 1596. Homiliarium istud ab Alcuino adornatum postea elimavit Paulus Warnefridi, Diaconus ac Monachus Casinensis, cujus hac de re praefationem retuli in tomo 1. veterum Analectorum. His addenda Confessio Fidei quatuor partibus constans, & liber de vita Caroli Magni, de quo utroque opere quaedam observanda.

84. Confessio haec a Petro Francisco Chiffletio Societatis JESU Presbytero erudito typis primum edita Divione est anno 1656. ex pervetusto codice Lugdunensi, qui nomen Auctoris praefert. An Confessio haec sit genuinus Alcuini fetus, dubitant quidam eruditi, quorum praecipuas rationes videre licet in Indice historico, qui Officio de sanctissimo Sacramento subjectus est. Censurae haec summa. Priores partes duae praeclarae sunt & piae, sed plurimum ex aliis Alcuini operibus, praecipue ex orationibus depromtae. Pars tertia non cohaeret cum duabus prioribus, ex quibus multa repetit ad verbum: quod in uno eodemque opere nullus Auctor fecerit. Praeterea haec pars ex Confessione Pelagii & ex libro de dogmatibus ecclesiasticis desum-

CIRCA AN. 815 19. Maji.

ta est, correctis tamen iis locis, quæ Pelagianam hæresim sapiunt. Pars quarta definit in capite 9. nam quæ sequuntur, farrago est diversarum orationum male cohærentium. Stylus accedit ad stylum Alcuini, non plane tersum & emendatum, sed fortem ac pietate ferventem. Vixit Auctor ante Scholasticorum ætatem, usus nonnullis vocabulis, quæ Scholasticorum ætas non facile admisisset. Denique fatetur Indicis auctor, ex his conjecturis nihil certum definiri posse. Addunt aliqui aliam dubitandi rationem, quod in ea Confessione nonnulla excerpta sint ex Meditationibus sancti Anselmi. At quis scit, num Anselmus ex Alcuino ea mutuatus sit? Non mirum si Alcuinus adhibeat Confessionem Pelagii, quæ tum sancti Hieronymi esse credebatur, ut patet ex lib. 3. Carolini operis contra imagines cap. 10. Quod quædam non satis cohæreant, repetanturque nonnulla; id provenire potest tum ex eo quod hæc Confessio constet ex variis Patrum sententiis, quæ in idem recidunt: tum ex motu ferventis animi, qui in ejusmodi agitationibus nullo ordine in diversa rapitur. Auctor in partis 4. cap. 15. a Deo postulat, se necessariis famulantium obsequiis & impensa a Fratribus reverentia numquam extolli : *quæ verba satis aperte innuunt, Auctorem Abbatem fuisse, multo servorum & Monachorum numero & comitatu stipatum. Id vero plane convenit in Alcuinum, qui* viginti millia servorum *habuisse dicitur, ut superius notavi. Subdit Confessionis auctor in ejusdem partis 4. cap. 17.* Amisi locum dilectæ solitudinis, amicum mæroris, quietis & pænitudinis, quem ab ineunte ætate semper dilexi. Idcirco in angustia & mærore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans judicium: quia secretum solitæ quietis & opportunæ ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro, & quæro: sed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo. *Eamdem animi sui agitationem describit Alcuinus supra num.* 60. *&* 61. *Ex quibus aliisque colligitur, ipsummet esse istius Confessionis auctorem. Hoc argumentum accuratius tractavi dissertatione singulari, quæ in veterum Analectorum tomo* 1. *edita est, de hac Confessione.*

85. *Caroli Magni Vitam ab eodem scriptam esse probat in primis subscriptio Vitæ ejusdem Caroli auctore Eginhardo, adjecta in codice Thuaneo, & apud Chesnium in tomo secundo, edita in hunc modum:* Reliqua actuum ejus gesta, seu & quæ in carminibus vulgo canuntur de eo, non hic pleniter descripta *sunt:* sed require in Vita, quam Alcwinus de eo scribit: *& Balæus etiam Vitam Caroli Magni inter Alcuini opera commemorat. Qua re commotus Henricus Canisius Alcuino tribuit carmen de adventu Caroli ad Leonem Papam Romam. Canisii conjecturam Andreas Chesnius in editione Alcuini operum approbasse videtur. Ivo Carnotensis Episcopus in Panormiæ parte* 8. *adducit fragmentum* ex gestis Caroli Magni juxta Alcwinum *in hæc verba:* Rogatu & precibus Adriani Romanæ urbis Episcopi exoratus Carolus Rex, bellum contra Longobardos suscepit: quod prius quidem & supplicante Papa ab ejus patre cum magna difficultate susceptum est. *At totidem verba exstant in libro Eginhardi de vita Caroli Magni, quem librum Eginhardi esse constat.*

86. *In Spicilegii tomo* 4. *pag.* 485. *ubi habetur thesauri Centulensis descriptio anno* 831. *jussu Ludovici Augusti facta, memorantur* Missalis Gregorianus & Gelasianus modernis temporibus ab Albino ordinatus : & Lectionarius plenarius a supra dicto Albino ordinatus, *scilicet Epistolarum & Evangeliorum, ut ex verbis eo loci interjectis interpretor. Id vero certum esse postea observavi in egregio Carnutensis ecclesiæ codice ms. continente librum, qui* COMES *vocatur. In eo enim hæc verba leguntur post medium.* Hunc codicem, qui ab ecclesiasticis viris COMES appellatur, tua, Lector noverit perspicacitas ab eo codice sumtum, quem constat ab ALBINO eruditissimo viro, KAROLO sapientissimo Imperatore præcipiente, lima rectitudinis esse politum atque emendatum. Qui codex licet a multis haberetur, a plerisque tamen mendose & non bene distincte legebatur. Ob id studii fuit ejusdem Dei cultoris,

toris, ut a præfato viro ad purum corrigeretur, & distinctionibus artis grammaticæ pronunciandi gratia distingueretur: ita videlicet, ut legentibus ejusdem codicis textus iter planum panderet, & audientium auribus nihil inconsonum afferret; simplices quoque errare non sineret. Nobis autem curæ fuit ita hunc emendate atque distincte transcribere, sicut ab eodem magistro emendatus exstat atque distinctus, &c. *Librum denique de imaginibus scripsisse dicitur supra num. 31. quod nescio an parum exploratum sit. Certum vero est, eum libros veteris ac novi Testamenti jubente Carolo emendasse, supra num. 75.* CIRCA AN. 815 19. Maji.

87. *Antequam observationes de Alcuini scriptis finio, non ab re erit hic exponere seriem quarumdam ejus epistolarum, secundum ordinem temporis quo scriptæ sunt: qualis mihi eas perlegenti venit in mentem.*

Anno 790. in Anglia scripta est epistola ad Colcum, nimirum anno proximo post devictos a Carolo Sclavos, ad quem se mittendum esse dicit pro pace inter ipsum Carolum & Offam Reges procuranda, ut legitur in ea epistola, quam inter Hibernicas integram edidit Usserius, qui eam non bene locat ad annum 795. ut notavi superius num. 28.

Anno 794. Hadriano Papæ scribit epistolam 63. per Anglibertum, qui Acta Concilii Francofurtensis Romam detulit. Aliam item scripsit de nece Ethelredi Regis, cujus epistolæ fragmentum refert Vuillelmus Malmesburiensis Monachus in lib. 1. de Regibus Anglorum cap. 3.

Anno 796. Leoni Papæ scribit epistolam 72. per Angilbertum. Ad hoc iter etiam spectant Caroli epistolæ 83. & 84. inter epistolas Alcuini. Itberio Abbati Martiniano morti proximo dirigit epistolam 75. Homero seu Angilberto Romæ exsistenti epistolam 92. Carolo ægrotanti condolet, & ob Hunnorum subjectionem captivos liberari postulat epist. 90. Eodem spectat epistola 91. ad Pippinum.

Anno 797. de electione Eanbaldi junioris Episcopi Eboracensis epist 88. de saltu lunæ anno ultimo cycli decemnovenalis epist 3. In epistola 112. ad Paulinum meminit legationis ab Avaris hoc anno missæ ad Carolum.

Anno 799. libellum, ut vocat, contra hæresim de adoptione mittit cum epistola 15. De Leonis Papæ mutilatione agit in epistolis 12. & 13.

Anno 800. Liudgardæ Reginæ obitum luget epist. 21. & 22. Non vult ire Romam epist. 13. 17. 19. Centulæ Vitam sancti Richarii scribere rogatus.

Anno 801. Carolo ex Italia revertenti gratulatur epist. 23. Eumdem ab expeditione Beneventana dehortatur epist. 24.

88. *Hæc sunt quæ de Alcuini scriptis observare potui. Superest ut fragmentum ejus epistolæ ad Candidum & Nathanaelem exhibeam ex schedis nostris, uti pollicitus sum.*

CHARISSIMIS in Christo filiis CANDIDO & NATHANAELI ALBINUS salutem. Cura mea & caritas mea vobiscum, filii, omnibus vigilat horis, optans vos moribus & religiosa vita Deo placere & domino meo DAVID: & exemplum sitis boni operis aliis in palatio juvenibus. Gratia est patris filius sapiens. Sapientia vera est, quæ ad vitam ducit æternam. Nec nobis ignobilia quedam statuit præcepta, sed valde nobilia & omni honore dignissima: in quibus ad vitam possumus pervenire perpetuam, & inter homines laudabilem habere honorem. De quibus siquidem præceptis sæpius vos admonui in schola auditionis nostræ: sed nuper de nido paternæ educationis educti, ad publicas evolastis auras. Intelligatur in vobis quod audistis a nobis: nam & pater in filiis *, qui modo trepidus exspectat diem mortis suæ, optat vos habere superstites, quos habuit in servitiis Dei laboris sui commilitones. Plurima mihi essent scribenda, quæ vobis necessario sunt observanda: sed scio me de honestate vitæ sæpius vestram admonuisse caritatem, litterisque monita mea sæpius prosequi & renovare. Quapropter dicamus quæ modo nobis & vobis necessaria esse videntur. Igitur venerabilis Pater

*f. pater filios.

CIRCA AN. 815 19. Maji. THEODULFUS Episcopus quibusdam cum Fratribus sancti Martini, fidelibus vestræ prosperitatis intercessoribus, de quodam reo fugitivo habet disceptationem: qui reus post plurima pænarum genera subito de vinculis elapsus, ad ecclesiam confugit sancti Martini præcipui Confessoris Christi, confitens peccata sua, reconciliationem deposcens. Cæsarem appellans, viam ad ejus sanctissimam præsentiam flagitans. Quem reddidimus * .·.· ejusdem Episcopi propter insidias sibi paratas in via, ut fertur. Abeuntes eum dimiserunt ante fores ecclesiæ stantem. Sed ejusdem venerandi Episcopi his transactis hostiliter venerunt homines quamplurimi, ut conjectura est. Sed octo primates homines intraverunt cum Episcopo nostro die dominico in ecclesiam: non illi octo qui in Propheta leguntur in gladiis & lanceis pascere terram Nembroth; sed rapere reum, & sanctitatem domus Dei profanare, & sancti Confessoris Christi Martini imminuere honorem. Irruentes siquidem intra cancellos altaris, quos * expulerunt Fratres ante faciem altaris. Si aliud dicunt, omnino falsum ferunt: quia illorum nullus caput tunc temporis inclinavit ad altare Dei. Sonuit siquidem ante civitatem venisse hostem Aurelianensem ad profananda sancti Martini suffragia: quia sciebant commanentes in villulis homines exinde venientes. Concursus fuit in civitate subito mendicorum ex omni parte, suum parati defensorem defendere. Timor & tumultus ubique increpuit, de quorum manibus Fratres nostri eripuerunt præfati Episcopi homines, ne quid mali paterentur; populumque foras ecclesiam expulerunt. Sed scio ante nominatum Pontificem multas dicendas esse accusationes contra Fratres nostros, & quæ gesta sunt exaggerare, & plurima addere quæ gesta non erant, sicut in ejus legebatur litteris. Quapropter .·.· *Hactenus epistolæ fragmentum, quod vir optimus Iacobus Sirmondus manu propria nonagenarius scripsit in gratiam Acherii nostri, cui integram epistolam pollicitus erat. Eam vero numeris omnibus absolutam eximius vir Stephanus Baluzius novissime edidit in calce tomi secundi Capitularium. Ejusdem est argumenti alia epistola Caroli Magni ad Fratres Monasterii sancti Martini missa cum minarum interminatione, nisi reum illum Theodulfo repræsentarent. Hanc epistolam habes in Appendice hujus tomi: quæ egregia epistola inedita præ manibus est V.C. Stephani Balusii, propediem (ut spero) vulganda.*

* ministris

* f. nostros

DE V. JOSUE ABBATE MONASTERII S. VINCENTII AD VULTURNUM IN ITALIA.

AN.CHR. 818 4. Maji.

1. *DE hujus Monasterii origine dictum est in Sæculi 3. parte 1. ad Vitam sancti Paldonis Abbatis primi, & successorum ejus Tasonis & Tatonis; & parte 2. in actis venerabilis Ambrosii Autperti, qui septimus Abbas eumdem locum rexit, ac prædictorum Abbatum gesta litteris mandavit. Autperti successores fuere* HAINRADUS, POTO *&* PAULUS, *cujus obitum Chronographus Monasterii describit his verbis:* Consummatis in sua sede Pater Paulus annis 9. mensibus 5. diebus 20. migravit ad Christum 14. Kal. Aprilis, die dominica, anno Incarnationis dominicæ septingentesimo nonagesimo secundo, Indictione 15. *Paulo successit* JOSUES, *de quo hic agere institui, excerpendo ea quæ de ipso in Chronici Vincentiani lib. 2. leguntur.*

Paulo succedit Josues.

Genus ejus & patria.

2. *Is* ex regali progenie ortus, regali quoque aulæ nutritus, liberalibus studiis apprime eruditus, puritatem innocentis vitæ felici ortu prævenit: unde jure meruit adipisci præmia digna. Cum enim esset Imperatoris Hludovici, qui Almus est appellatus, ex præclara conjuge ipse quoque cogna-

cognatus; tandem a Domino fore * vocatus, & sub sacro habitu Christo militaturus accessit, & propositum divinæ religionis piis exercebat operibus. *Hinc intelligimus, Josuam fuisse cognatum prioris uxoris Ludovici Pii, scilicet Ermengardis, quæ Ingramni Hasbaniensis Comitis filia erat : ac proinde in Belgii partibus natum fuisse.*

ANCHR. 818 4. Maji. * l. forte

3. Sed dum in sacro Cœnobio ultra ceteros, qui sibi videbantur esse commilitones, ita summa virtutis ope excederet, ut in sanctæ conversationis studio præcelsior haberetur; ex divino nutu totiusque sanctæ congregationis electione, undecimus post sanctum PALDONEM constitutus est Abbas, *Auctoris hujus mens est, Josuam fuisse Monachum Cœnobii Vincentiani, cujus etiam Abbas exstitit. Dubitabam num idem esset* JOSEB *Casinensis Monachus, quem Carolus Magnus Abbatem fieri jusserat ex Theodemari epistola, relata in Chronici Casinensis lib.* 1. *cap.* 12. *Theodemari hæc verba sunt.* Joseb quoque Frater noster, quem, ut scribere nobis dignati estis, præficere ad regendum Monasterium sub Regulæ tramite destinatis, habet secundum sacrorum canonum instituta largitatis facultatem, ut hoc possit facere : quæ licentiam Monachis tribuunt, etiam ecclesiasticis gradibus sublimari. Videat tamen ille, si sic se potest coarctare, ut possit suo exemplo Fratribus prodesse. Grandis siquidem & prima est in hoc Monachis & contra Regulæ seriem districtio, si eis sine sua electione externus aliquis præponatur. Vestra tamen sagax providaque subtilitas, sicut cælitus mentem hauserit, ita disponat. *Sane & Casinum Vincentiano Monasterio vicinum erat, & scriptæ epistolæ tempus accedit ad tempus Josuæ electionis. Nam epistolam anno* 790. *scriptam esse puto : & Iosues anno* 792. *Abbas creatus est ex dictis.*

Vita monastica.

Abbatialis dignitas.

4. *Maxime dubiæ fidei censenda sunt quæ prædictus Chronographus scribit de Ludovici Augusti accessu in Vincentianum Monasterium, deque ejus præsentia in novæ ecclesiæ dedicatione per Paschalem Papam facta. Is enim Auctor refert Hludovicum Augustum,* qui totius Italiæ post piæ memoriæ Carolum genitorem suum Regni jura susceperat, cum esset Romæ, cognita præclara opinione præcipuæ religionis præfati Cœnobii congregationis, prædicti quoque sui cognati *dignatum visitare Cœnobium : quo cum pervenisset, cum maxima* dona eidem Monasterio contulisset, *venerandum Patrem Iosuam obnixe ab ipso poposcisse,* ut illis concederet templum antiquissimum in territorio Capuano, quod maximis columnis & diversis lapidibus ab antiquis fuerat institutum, in loco ubi Ædes Imperatoris vel Cryptæ dicebantur : & quia tantis Patribus in unum congregatis esse illis parva orationis domus videbatur, suæ pietatis auxilio ecclesia in eodem Monasterio ad honorem summi Dei, & ejus pretiosi Martyris vocabulo Vincentii sublimior & celsior ædificaretur. *Et quidem Augustum postulata concessisse, & quæque necessaria erant tribuisse.* In cujus ecclesiæ fronte, *addit Chronographus, ita deauratis litteris legebatur:*

Ludovici Pii adventus in Monasterium.

Novæ ecclesiæ structura.

Quæque vides, hospes, pendentia celsa vel ima,
Vir Domini Josue struxit cum Fratribus una.

Erat ipsa ecclesia in longitudine habens passus triginta sex, & in latitudine cum ipsos porticus passus sexdecim, & in altitudine passus duodecim usque ad trabes : cameras quoque juxta sacras ædes firmissimas habens. *Tum de ecclesiæ dedicatione hæc subdit.* Perfectis igitur ædificiis invitatur ad ejusdem ecclesiæ sollemnia dedicationis Augustus: quique gaudens & lætus cum sua Regina ejusdem felicissimi Abbatis Josue germana sorore, ac magna multitudine utriusque conditionis & sexus advenit. Adest & apostolicus Papa primus PASCHALIS cum collegio sacro Episcoporum, Cardinalium, diversorum Clericorum, atque innumera multitudine Fidelium populorum undique concurrentium : & cum maxima exsultatione & lætitia prædictam dedicant basilicam, ubi eadem die Rex & Regina dona contulerunt magnifica. Per singulas denique columnas singulas palliorum cortinas pendere jussit Regina : quæ columnæ hinc & inde simul fuerunt triginta duæ. Certe nos qui nunc vidimus, vel qui tunc illis videre tempori-

Dedicatio.

AN.CHR. 818 4. Maji. poribus, satis mirari non possunt illius ecclesiæ magnitudinem vel pulcritudinem in his regionibus. *Ab eo tempore quo Ludovicus Carolo patri successit, usque ad mortem Josuæ Abbatis, quæ anno 818. accidit, Ludovicus in Italiam non est profectus, ac proinde post adeptum Italiæ Regnum nec Josuam Abbatem in Monasterio suo invisit, nec interfuit novæ ecclesiæ dedicationi; quæ si per Paschalem Papam facta est, non ante annum 817. quo sedem iniit, fieri potuit. Legimus quidem in Vita Ludovici Pii, Ludovicum ipsum anno 793. Caroli patris jussu in Italiam contendisse cum copiis, ut Pippino fratri Italiæ Regi opem ferret in Beneventanos rebellantes, quos ambo junctis viribus debellaverint. An vero ea occasione Ludovicus in Vincentianum Monasterium, cui jam tum præerat Josues, advenerit, definire mihi non licet.*

Josues interest Concilio Aquisgranensi. 5. Hoc tempore, *inquit Chronographus, idest anno 818.* idem Imperator conventum religiosorum Episcoporum & Abbatum fecit in Aquisgrani palatio, & cum multis Franciæ Abbatibus: inter quos etiam venerandus Pater Josue adfuit, septuaginta & duo capitula nostri Ordinis generalia constituit. *De hoc Concilio fusius dictum est tum in hujus Sæculi præfatione, tum in Vita Benedicti Anianæ Abbatis*.

Monasterii felix sub illo status. 6. Pater autem egregius Josue post ædificationem sui Monasterii, sanctæ congregationis velut optimus pastor sedule invigilabat, & in animabus colligendis ac salvandis tam perfectissimus erat, ut divina se protegente gratia, tam præclaræ congregationis numero, quam præcipuæ religionis cultu maximis etiam tunc Italiæ Monasteriis excellentior haberetur. Ferebatur quoque ubique fama sanctitatis illorum, adeo ut e Francorum provinciis plurimi patriam, parentes, opesque relinquentes, eorum se subderent magisterio, etiam ex aula regia, illorum religionem sequi cupientes. Confluebant præterea ex cunctis Italiæ finibus nobiles quoque Duces, Principes, & Comites, atque potentes: beatos se fore æstimantes, si aliquid Deo in eodem Monasterio pro suæ mercedis emolumento ex suis facultatibus & possessionibus offerre potuissent. *Lege varias diversorum donationes apud eumdem Auctorem.*

Josues Paschali P. familiaris. 7. Præterea apostolicæ sedis summus Pontifex PASCHALIS ejusdem magnifici Patris Josue ita sibi familiarissimi amico sæpe utebatur consilio, & Romanæ Ecclesiæ necessariis rebus adjutorio, ut cum a supradicto Imperatore Ludovico pactum confirmationis acciperet, (sicuti in Pontificali ejusdem Ecclesiæ Romanæ scriptum reperi) inter reliquos Franciæ Abbates eum adesse pro parte sedis apostolicæ voluisset: cui etiam redeunti vice dilectionis atque gratiarum quædam insignia cum hujusmodi pr. . . . lio contulit . . . . *Hoc loco intellige decretum confirmationis, quo Ludovicus Augustus donationes Ecclesiæ Romanæ ab avo suo Pippino Rege & a patre Carolo Magno factas Paschali Papæ confirmavit: cui decreto subscripserunt* tres filii ejus, & Episcopi decem, & Abbates octo, & Comites quindecim, & Bibliothecarius unus, & Mansionarius unus, & Ostiarius unus: *quod anno 817. factum est.*

Obit anno 818. 8. Venerandus autem Pater Josue postquam annis viginti quatuor, mensibus sex, & diebus sexdecim, sanctæ congregationis rexerat gregem, sumtus in gloria migravit a sæculo 4. Nonas Maji mensis, anno dominicæ Incarnationis octingentesimo decimo octavo, Indictione 13. ultra humanum modum secundum merita sua: cujus sanctum corpus ante eamdem ecclesiam in dexteram partem sepultum est in pace. Sed longo post tempore, id est post ultimam desolationem ipsius ecclesiæ, cum fama celebri didicissemus aliquos ad ejus corpus divina sæpe sensisse beneficia, illius ossa & venerabilis Authperti, cujus superius vitam descripsimus, & aliorum Patrum antiquorum hoc in loco attulimus, atque in sarcophago grandi posuimus cum domni Hilarii Abbatis corpore, de quo adjuvante Domino quæ novimus, suo loco narrabimus.

Translatio corporis. 9. *De Josue nulla mentio in recentioribus etiam Martyrologiis, neque sancti nomine bonoratur in serie Abbatum Monasterii sancti Vincentii, apud Ughellum tom. 6. De nongentis Monachis qui a Saracenis cæsi sunt, inferius dicendum.*

V I.

VITA SANCTI BENEDICTI, ABBATIS ANIANENSIS IN GALLIA NARBONENSI.

AN. CHR. 821. 11. Febr.

Auctore ARDONE seu SMARAGDO ejus discipulo.

Ex ms. cod. Anianensi auctior quam in editis apud Menardum & Bollandum.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *In Gallia Narbonensi *, quam Septimaniam, Gothiam, Occitaniamve appellant, multa loca sunt* S. BENEDICTI *nomine ac factis illustrata. Huic ortum dedit Comitatus, cujus caput Magalona * seu Magdalona, urbs ad oram maris Mediterranei, episcopalis sedes quondam, ante annum* 1536. *quo cathedra Pauli Papæ tertii auctoritate Montem-pessulanum translata est. Ea in diœcesi exstat insigne Monasterium ab Aniano amne* Aniana *dictum, cujus auctor Benedictus, idem ipse multorum Cœnobiorum postea Rector,* Benedictus Anianensis *vulgo appellatus. Ejus Vitam edidit* ARDO *seu* SMARAGDUS, *tanti viri discipulus, rogatu Indensium Monachorum; eamdemque Menardus noster cum eruditis notis & observationibus præmisit Concordiæ Regularum a Benedicto conditæ; tum Godefridus Henschenius in Martio Bollandiano novo rursus commentario illustravit; nosque demum auctiorem ex ms. codice Anianensi recudimus hoc loco. Agemus infra de S. Ardone, qui huic scriptioni dabat operam superstite Ludovico Augusto, ut patet ex num.* 40. *Theodulfus eleganti elogio Benedictum Anianensem Benedicto Casinensi comparat in carmine, quod huic Vitæ subjiciemus.* — Benedicti patria. * le Languedoc. * Maguelone. Vita.

2. *Benedictum celebrant Martyrologia vetera, tum Anianense, tum Gellonense,* 3. Id. Febr. *sic enim in apographo Gellonensi legitur:* 3. Id. Febr. obitus beati viri Benedicti, qui in provincia Gotia exortus sub Pippino Rege Francorum, *&c. iisdem fere verbis, quibus usi sunt Monachi Indenses in epistola ad Ardonem in calce istius Vitæ referenda. Eodem die S. Benedicti Officium legitur in vetusto Breviario Anianensi, nec alio die ejus memoria colitur Anianæ, ut fallunt nonnulli. Ex quibus corrigenda recentiora Martyrologia, etiam Benedictinum, quæ ejus depositionem rejiciunt in diem sequentem.* — Memoria.

3. *Anianense Monasterium suis impendiis excitavit Benedictus, adjuvantibus Carolo Magno ejusque filio Ludovico Augusto: cujus Ludovici quanta fuerit cum in Benedictum, tum in ipsius Monasterium animi propensio, probant varia quæ concessit, quæque ego ipse legi diplomata minimum tredecim; quatuor quidem* BENEDICTO *Abbati inscripta, quintum* SENEGILLO *Benedicti successori, sextum* GEORGIO *Abbati,* TRUTESINDO *itidem Abbati quatuor, tria* ERMENALDO; *omnia in gratiam Anianensium Monachorum. Istorum diplomatum summaria capita & chronologicas notas referre juvat, quo primorum Abbatum Anianensium ordinem ac seriem delibemus.* — Monasterii Anianensis primordia.

4. *Benedictus e Monasterio S. Sequani egressus, postquam annos aliquot in cella prope Anianum exstructa vixit cum discipulis suis, grande Cœnobium* Anianam *dictum ædificavit, & basilicam Salvatori ac beatæ Mariæ nuncupari jussit circiter annum* 782. *tum Carolus Magnus ei privilegium immunitatis concessit in sequenti Vita relatum, cujus characteres chronologici exciderunt. Privilegium hoc Ludovicus Augustus petente Benedicto confirmavit:* 8. Kal. Maji, anno primo imperii, Indict. 7. Aquis palatio, Durando Diacono ad vicem Helisacaris recognoscente: *cum pridie ejus diei immunitatem ab itinerariis censibus eidem concessisset.* Dein vir venerabilis Benedictus Abba una cum consensu Georgii venerabilis Abbatis Anianensis Monasterii, quem ipse ibidem successorem elegerat, & Monachis ibidem consistentibus, seu etiam Nebridii Archiepiscopi, *privilegium ab eodem impetravit* de Bella-cella, *concessum* 7. Id. Martii anno 6. imperii, Indict. 12. Aquisgrani palatio. *Denique idem Imperator suggerente Benedicto Monachis Anianensibus fecit potestatem*, ut Advocati Monasterii perdita quærerent, & justa possessa ubique secundum legem defenderent, *litteris datis* Idib. Octobr. anno imperii, 3. Indict. 11. Compendio palatio, *quas* Durandus Diaconus ad vicem Fridigisi recognovit. — Abbates & diplomata.

5. *Benedictus Aquisgranum ab Ludovico vocatus, & Indæ Monasterio præfectus,* SENEGILLUM *Anianæ Abbatem substituit anno* 815. *Id patet ex ipsius Imperatoris diplomate de Casa nova sive Gordanico, dato* anno 11. imperii *ejus, quod postea integrum referemus.*

6. *Senegillo* GEORGIUS *suffectus a Benedicto est anno* 819. *uti discimus ex aliis Ludovici litteris de Bella-cella, quas modo citavimus, integras inferius adducendas.*

7. *Georgium excepit* TRUTESINDUS *anno* 822. *cujus Abbatis electionem confirmant Ludovici Augusti litteræ ab Acherio nostro editæ in Notis ad Guibertum: aliæque ejusdem Imperatoris ad eumdem Abbatem litteræ exstant in tabulario Anianensi de immunitate Monasterii,* datæ 13. Kal. Apr. anno 9. imperii Hludovici, Indict. 15. Aquisgrani palatio: *item aliæ de Gellone,* — pag. 623.

AN.CHR. 821 21. Febr. *Monte calmensi, aliisque de rebus, datæ Aquisgrani die insequente ejusdem anni. Denique aliæ de quibusdam rebus villæ Ciniani* in pago Biterrensi, *quas res* Arnaldus Comes domino Benedicto tradiderat; *sed postea fisco* a Missis dominicis revocatas *Ludovicus Truttesindo restituit* anno 9. imperii, 19. Kal. Septembr. Carbonaco villa, Hirminmario Diacono ad vicem Fredugisi recognoscente.

8. *Trutesindum sequitur* Ermenaldus, *cui Ludovicus privilegium ab ipso jam pro Advocato donatum confirmavit*, 12. Kal. Aug. anno 22. imperii, Indict. 13. Strennaco villa: *quas litteras legesis in Notis ad Guibertum pag. 647. Eidem Abbati concessæ item sunt aliæ litteræ inferius referendæ, quibus Ludovicus confirmat omnes possessiones Monasterii*, 12. Kal. Novembr. anno 24. imperii, Indict. 15. Aquisgrani palatio: *quod alio diplomate jam præstiterat de cella Gellonensi* 14. Kal. Octobr. *anno & loco iisdem.*

9. *Ermenaldo successit* Arnulfus, *ad quem exstat diploma Caroli Calvi, datum* in Pontione fisco regio, anno 13. regni *ejus. Hæc de primis Anianæ Abbatibus dicta sint ad corrigendos indices vulgatos: alios investigare mihi non promtum, aliis rebus occupato.*

Aniana multorum Monasteriorum caput. 10. *Nec mirum, si tot tantisque privilegiis & immunitatibus donatum est Aniana Monasterium, utpote* cunctorum caput Cœnobiorum, non solum quæ in Gottiæ partibus constructa esse videbantur; verum etiam & illorum quæ aliis in regionibus ea tempestate & deinceps per hujus exempla ædificata, atque de thesauris illius ditata sunt, *inquit Ardo. His de Monasteriis agemus post Vitam S. Benedicti, quem rei Benedictinæ restitutorem eximium fuisse in hujus Sæculi Præfatione probavi, & in Præfatione ad Sæculum II. In ms. codice Anianensi huic Vitæ præmittitur inscriptio in hunc modum*: Vita Beati Benedicti Abbatis Anianae scripta et missa per S. Ar. *id est (ut conjicio)* Smaragdum Ardonem, *aut certe*, sanctum Ardonem.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Auctor Indensium Fratrum rogatu, 1. D*ominis merito venerabilibus Patribus, Fratribusque, Inda Monasterio Deo* Jesu *famulantibus*, Ardo *servorum Christi famulus salutem dicit*. Jam pridem, dilectissimi Fratres, vestræ ad me delatæ fuerunt litteræ * (* infra.), amore piæ recordationis Patris nostri Benedicti Abbatis stipatæ, exitumque ac migrationem ejus ad Christum breviter, sed amabiliter continentes. In quibus exiguitatem meam admonere estis dignati, ut latius initium conversationis ejus audire cupientibus scriberem: sed hactenus virium mearum cernens pondus excedere, distuli. Siquidem sagaci industria scribentibus præcedentium vitam meritis venerabilem, virtutibus celebrem, curandum est, ne aut negligentia torpentes omittant utilia, aut inducti gratia adjiciant supervacua; sed diligentissime exquisita, necnon evidentium relatione testium roborata currente calamo scribant, non rusticitatis vitium redolentes peritorum aggravent aures, sed urbanitatis salefacientie [a] condita proferant verba, politisque sermonibus (ut ita dixerim) derogantium demulceant aures. Meæ vero ipse imperitiæ expertus, vestris quandoque pariturus præceptis longo silui tempore, & ut ab eruditioribus explicaretur sustinui: periniquum nempe decernens, si tanti patroni vitam imperitis attingerem verbis, peritioribusque debitum auferrem laborem, qui queunt, copia verborum affluentes, pompatice quæque volunt enucleare, & inter Syrtes nihil paventes regere cymbam, solœcismorumque vitare fœtorem; facundiaque eloquentiæ præditi, ex abundanti eis est copia fandi derogantium comprimere linguas. Pavebam, ne hi dum vitiose composita corrigere vellent, a male contextis exacerbati adjudicarent negligenda: præsertim cum noverim vos sacræ aulæ palatii adsistere foribus, nec turbulenti rivuli sitire potum, quin potius ab indeficienti vena purissimi fontis sedulo sapientiæ haurire fluenta. Hæc me ratio annali continuit spatio.

post annuam moram, hanc Vitam scribit. 2. Interea cœperunt me mordacissimis verbis ab inerti studio expergescere Fratres, quos ipse pio conamine genuerat Christo, & ut eis illum gestis vitæ religiosæ resuscitarem compellere; a quo absentes esse solo constat consortio corporis, non plenitudine caritatis. Sic tandem aggredior expli-

[a] Menardus habet *sale facientis*. Henschenius expunxit vocem *facientis*, cum tamen habeatur in codicibus mss. *salefacientie*.

plicare opus. Dedit ausum ac consilium veniale etiam locus, qui ab eo primitus constat esse constructus, Fratresque qui ejus noverant conversationis initia. Nam quod aliis contigit vix non audiri, ab his potuit vix non videri. Igitur pro captu rebus ex parte collectis, impensas operi accuratius explicaturi paramus, & quasi quoddam seminarium latius promulgaturi nimium arctamus: hoc humili prece poscentes, ut si quis hoc despexerit opus, linquat aut corrigat: sin alias, legere & sequi volentibus sinat, seque ad præcedentium Patrum Vitam legendum convertat. Et si hanc ab eorum tramite juxta vires non aberrasse repererit, gratuletur; sin autem, non temere judicando refutet; sed lacrymabiliter interveniendo ei æquissimum Judicem pacatissimum reddat.

AN. CHR. 821. 11. Febr.

3. Vestris quia parui jussis, o sanctissimi Fratres, precor, ut me orando adjuvetis ad Deum, quatenus orantibus vobis, & meorum mihi detur venia delictorum, & posteris proficiat in augmentum. Rursusque obnixe postulo, ut hanc pervigili studio relegatis, & quæque vitiose contexta fore probaveritis, elimando corrigite: si qua vero utilia, in arcano pectoris vestri excolenda servate. Siquidem imperio vestro silentii vi subtracta affectum præbuimus, non effectum; loqui nostrum vobis imputabitis, qui non tacere nos imperasse recolitis. Et quoniam ei unicæ dilectionis affectu migranti de sæculo HELISACAR *a* hæsit Abbas, sicut ipsius auro pretiosior nobis directa testatur epistola; post vestram examinationem illi singulariter censeo præsentari. Esto, occulendam esse decreverit, veniam de meo posco errore: sin vero utilem, qui libenter paruerunt viventi, imitari satagant vitam absentis. Perantiquam siquidem fore consuetudinem, hactenus Regibus usitatam, quæque geruntur acciduntve, annalibus tradi posteris cognoscenda, nemo (ut reor) ambigit doctus. Et quoniam mens diversis rebus partita oblivione cæcatur, divinitus credimus esse consultum, ut quæ oblivio prolixa percurrente tempore poterat abolere, litteris mandarentur servanda, quarum lectione jucundantur, hilarescunt, totosque se ad gratiam inflectunt hi qui talia concupiscunt legere: nec ab his temerarius judicatur auctor scripturæ, etiam si contingat minus politis perstrepere verbis, ad quam avide cognoscendam desudant. Concedant igitur nobis & præcedentium legere Vitam, & posteris mandare quæ ipsis nostris temporibus vidimus, vel audivimus ad augmentum animarum profutura: nec condemnemur de imperitis sermonibus, & rusticitatis vitium redolentes, quoniam ratum ducimus normam salutiferam licet rudibus depromere verbis, & in abjectis virgulis pulcherrimum pandere favum. Suo quisque sumat arbitrio, quæ animo comperit placitura.

ex visis & relatis.

INCIPIT VITA.

4. IGitur vir venerabilis, nomine & merito BENEDICTUS Abbas, ex Getarum *b* genere partibus Gotiæ oriundus fuit. Nobilibus natalibus ortus, sed eum superna pietas potiori virtutum claritate nobilitavit. Pater siquidem ejus Comitatum Magdalonensem, quoadusque vixit, tenuit: & Francorum genti fidelissimus totis viribus exstitit, fortis & ingeniosus; hostibus enim valde erat infestus. Hic nempe magna prostravit strage Wascones, qui vastandi gratia fines Regni Francorum fuerant ingressi: e quibus nullus evasit, nisi quem pernix fuga salvavit. Hic pue-

Benedictus in aula Regis educatus.

a De eo item infra in epistola Indensium Monachorum de obitu Benedicti. Abbas erat Monasteriorum sancti Maximini apud Treviros, Centulæ in Pontivo, Gemetici in Neustria; Ludovici Augusti etiam Cancellarius, laudatus apud Amalarium in præfatione Antiphonarii, in Chronici Centulensis lib. I. in consultatione Agobardi de baptismo Judaicorum mancipiorum, & in libro de dispensatione; anno 827 a Ludovico missus cum aliis ad motus Hispanicæ Marcæ comprimendos, teste Eginhardo.

b Id est Gothorum, qui ab anno 412. Tolosam insederant, in vicinas inde regiones effusi: quamquam Getas, Danubii juxta Daciam accolas indigenas, a Gothis adventiciis distinctos esse constat.

AN. CHR. 821 11. Febr.

pueriles gerentem annos præfatum filium suum in aula gloriosi PIPPINI Regis Reginæ tradidit inter scholares nutriendum: qui mentis indolem gerens, supra ætatem diligebatur a commilitonibus: erat quippe velox, & ad omnia utilis. Post hæc vero pincernæ sortitur officium. Militavit autem temporibus præfati Regis: post cujus excessum, cum Regni gubernacula CAROLUS, gloriosissimus Rex potiretur, ei adhæsit serviturus.

fit pincerna.

Sæculi fugam meditatur.

5. Interea illustrante divina gratia, superno cœpit flagrare amore, & ut sæculum linqueret, totis æstuare nisibus, periturumque fastidire honorem, ad quem cum labore attingere posse cernebat, sed adeptum cito amittere. Per triennium autem hoc corde tegens, soli Deo secretum tenuit, corpore, non mente se sæculi actibus inserens. Tentabat igitur infra hoc spatium, si continentiæ culmen arripere posset, subtrahere corpori somnum, reprimere linguam, abstinere a cibo, parcius sumere vinum, & veluti peritus athleta ad futurum se componere bellum. Præmeditabat siquidem in sæculari adhuc habitu sistens, quæ postea devotus implevit: sed quamquam se a sæculi actibus exuere vellet, hæsitabat tamen, quibus hoc modis faciendum esset, utrum peregrini adsumeret habitum, an forte se alicui conjungeret, & hominum oves aut armenta gratis pasceret, an etiam in civitate sutoris exerceret artem, & quæ habere posset pauperibus erogaret. Sub tali quippe certamine fluctuante animo ad amorem se vitæ regularis convertit.

ex naufragio ereptus

6. Eo namque anno, quo Italia gloriosi Caroli Regis ditioni subjecta est, cum frater ejus incaute fluvium quemdam transfretare vellet, & a tumentibus raperetur undis, hic equo sedens periculum conspiciens fratris, sese inter undas præcipitem dedit, ut pereuntem a periculo redderet extorrem, atque natante equo fratris attigit manum, quem cum tenuit, tentus est; vixque qui eripere morientem voluit, mortis evasit periculum. Tunc se voto Deo constrinxit sæculo deinceps non militaturum: patriam petit, sed hoc patri non patefecit. Quidam autem erat Religiosus WIDMARUS nomine, corporea luce carens, sed cordis luce resplendens, cui velle suum ostendit, isque secretum tenuit, & consilium salubre præbuit.

id tamen exsequitur in Cœnobio S. Sequani.

Præparatis itaque omnibus iter quasi Aquis iturus arripuit: sed ubi sancti Sequani ingressus est domum, redire suos ad patriam jubet, seque in eodem Cœnobio Christo Deo servire velle indicavit. Postulat ingrediendi licentiam, qua adepta mox capitis comam deposuit, & veri Monachi habitum [a] sumsit.

Monachus rigide vivit.

7. Factus vero Monachus incredibili inedia per biennium & sex mensium spatia corpus suum affligere cœpit. Sic quippe carni suæ acsi cruentæ bestiæ erat infestus, cibum permodicum sumens, pane videlicet & aqua corpus sustentans, mortem potius quam famem arcens, vinum siquidem ceu pestiferum virus devitans. Somnum si quando devictus animus sumere vellet, vili se strato paullulum quieturus collocans, aliquando nuda humo prostratus nimium defessus quievit, ipsa sua se plus requie lassaturus. Sæpe etiam pervigil in oratione pernoctans, nudis plantis in pavimento glaciali rigore persusus, persistens in divinis nempe meditationibus ita se totum contulit, ut quamplures continuaret dies, sacris psalmodiis deditus, silentii legem non interrumpens.

aliis ministrans,

Quiescentibus cunctis hic eorum calceamenta aquis mundans tergebat, eaque locis congruis lota restituebat. Heu pro dolor! quidam veluti illudentes insano prorsus, procul posito caligas jactabant, quorum vesanam insipitudinem hic altiori consilio bene tranquillus ferebat. In vestitu namque suo tanta se vilitate dejecit, ut vix persuaderi nescientibus veri simile forte possit.

vili amictu contentus.

Erat itaque ei vilis & pervetusta tunica, quam non nisi post plures exactos mutabat dies: quapro-

---

[a] Anno scilicet 764. quo recepta a Carolo Italia. Certe Benedictus obiit anno 821. post annos monasticæ professionis quadraginta octo. De sancti Sequani Monasterio diximus ad Vitam sancti Sequani Sæculo 1. & Sæculo 3. ubi de sanctis Altigiano & Hilarino Monachis.

AN. CHR. 821 11. Febr.

propter copia pediculorum in squalenti surgebat cute, a quibus jejuniis attenuata depascebantur membra. Cucullæ illi nimia erant vetustate consumtæ : & si quando veterascentia rumperentur fila, ex dissimili colore foramen patens pannum repertum sarciebat : quæ res eum satis reddebat deformem. Quam ob rem a compluribus deridebatur, impellebatur, conspuebaturque : sed cælo animus fixus viliora appetens, cum in festis diebus, cultioribus se reliqui componerent vestibus, hic sine reverentia coram obtutibus omnium utebatur. Balnearum usus per idem tempus suo corpori numquam indulsit, munditias autem Monasterii, quoties opportunitas expetiit, exercuit.

Lacrimis deditus, Psal. 101. 10 & jejuniis.

8. Cumpunctionis gratia, ope divina concedente, tanta ei largita est, ut quoties vellet, fleret. Quotidie lacrymis, quotidie gemitu ob gehennæ metum alebatur, illud Davidicum amabiliter canens : *Cinerem sicut panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam*. Pallebant ora jejuniis, & macie exhausta carne, pellis ossibus inhærebat, ac in modum paleariæ boum rugata pendebat. Hoc modo tenerum quasi indomitum animal non tam mansuefaciens, quam (ut ita dicam) mortificans corpus, cum cogeretur ab Abbate parcius erga semetipsum exercere rigorem, adsensum minime præbuit. Regulam quoque beati BENEDICTI tironibus seu infirmis positam fore contestans, ad beati Basilii dicta, necnon Pachomii Regulam scandere nitens, quamvis exiguis possibilia gereret, jugiter impossibiliora rimabat. His se pænitentiæ lamentis prælibans, quoniam inimitabilis erat vel nullis vel paucis, coopitulante gratia divina, ut multorum fieret documentum salutis, in amorem præfati viri Benedicti Regulæ accenditur, & veluti de singulari certamine novus athleta ad campum publice pugnaturus accessit. Interea cœpit aliorum corrigere mores, negligentes arguere, exhortari tirones; ut proficerent admonere probos, ut corrigerentur increpare improbos.

Regulæ S. Benedicti studiosus.

Cellarii curam gerit.

9. Injungitur ei post hæc custodiendum cellarium, quo memoriæ Regulam præfati Patris commendavit, & juxta præceptum illius totis viribus sese componere, ac licita petentibus sine mora studebat largiri, male petentibus denegare, impossibilia exquirentibus blande excusare. Et quoniam pro libita voluntate eis pocula non præbebat, æquis obtutibus a compluribus non intuebatur. Hospitum, infantum, pauperumque omni sagacitate curam gerebat. Abbas quoque eum summo colebat affectu, eo quod esset in omnibus utilis, & suæ vitæ cautus, de aliorum salute sollicitus & circa ministerium frequens, in loquendo rarus, ad obediendum promtissimus, in monendo affabilis. Contulerat siquidem illi divina pietas inter alias quamplures virtutes etiam intelligentiæ donum, eloquentiæ spiritalis copiam.

Abbas electus in patriam fugit.

Cellam construit cum aliis.

10. Decurso quinquennii & octo mensium in salutiferis rebus spatio Abbas præfati Monasterii migravit e sæculo. Tunc omnes uno animo parique consensu Benedictum sibi præferri optant. At ille suis illorumque non convenire moribus cernens, ad patrium concitus solum contulit pedem, ibique in patris suamque possessionem super rivulum, cui nomen est Anianus, necnon prope fluvium Arauris, cum præfato viro WITMARO paucisve aliis, juxta beati Saturnini permodicam ecclesiam, cellam exiguam ad habitandum construxit : quo in loco nonnullos annos magna cum penuria vixit, noctibus diebusque cum gemitu & lacrimis clementiam implorans divinam, ut velle suum effectum proveheret efficacissimum. Erant autem per idem tempus in provincia illa quidam summæ sanctitatis strenui viri, ATILIO videlicet & NIBRIDIUS [a], necnon & AN-

[a] Theodulfus Aurelianorum Episcopus hos laudat in carmine inferius adducendo: ex quo mihi fit veri simile id quod ait Menardus, Nebridium seu Nibridium hunc esse ipsummet Nebridium Monasterii Urbionensis seu Crassæ Abbatem, & Archiepiscopum Narbonensem, qui *Nifridius* appellatur tum ab Alcuino in epistola præfixa libris duobus contra Elipandum, tum in diplomate quodam Caroli Magni concesso *anno* 6. imperii. *Nimfridius* vero in Necrologio Crassensi notatur his verbis: *Kal. Janu.* NIMFRIDIUS *Abbas & Archiepiscopus Narbonensis*.

AN.CHR. 821 11.Febr. ANNIANUS religiose degentes, sed regularem ignorantes custodiam: a quibus compertus non modice diligebatur. Siquidem dum eum aliqua adversa impulsio paullulum superare tentaret, mox strato asello ad Atilionem, qui ei vicinior erat, propere festinabat.

ab Atilione in proposito confirmatur. 11. Primo siquidem tempore ardenti animo perplures sæculo relicto cum eo religiose vivere tentabant: sed fracti animo, novum formidantes genus vitæ, dum inauditam cogebantur arripere abstinentiæ viam, ut panem in pondere, vinumque in mensura perciperent, mox ut sues ad cœnum canisque ad vomitum in calle salutis positum retrahebant pedem. Quorum instabilem vir Dei intuens fidem, turbatus ad proprium voluit redire Cœnobium. Qua de causa consulendum præfatum adiit virum: cui cum velle suum narrasset, increpavit eum ille dicens, sibi esse ostensum cælitus, lucernam illum datum hominibus. Quapropter cœptum constanter oporteret implere bonum; fraude hoc antiqui fieri hostis, qui semper invidens bonis infestus est actibus; cui adsensus præbendus est numquam: sicque ejus consilio adminiculatus intrepide aggressus est, quod ardenti perficere optabat animo; non super alienum fundamentum ædificans, sed novo opere construere domos cœpit, ignotamque salutis pandere curabat viam.

Discipulos quo ritu instituit. 12. Igitur venerabilis vir Benedictus cum paucis sibi aggregatis Fratribus, qui ejus comperta opinione ad eum confluxerant, in jam memoratum locum cœpit florere in religione pia, & cæleste iter volentibus pandere gratis, propriis laborare manibus: & ne aliis prædicans ipse reprobus inveniretur, quæ sequenda monebat, prior implere curabat. Non enim perterritus inopia cœptum deseruit opus; sed, ut ait Apostolus, in fame & siti, 2. Cor. 11. 27. in frigore & nuditate positus hortabatur inconcusso subjectos persistere corde, docens arctam & angustam viam esse quæ ducit ad vitam, & non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelanda est Sanctis. Quo documento roborati, majoribus se atteri optabant laboribus. Nulla eis tunc erat possessio, non vineæ, non pecora, non equi; unus tantum erat asellus, cujus solamine cum alicubi pergendum esset, vicissim Fratrum arcebatur defectio. Vinum tantum diebus Dominicis solemnibusque percipiebant. Pellebatur aliquoties eorum esuries lacte delato a vicinis mulieribus: quoniam ariditate tabuerant corpora eorum, solo viventes pane & aqua. Quapropter ut pigrum depellerent frigus, lectaria *a* utebantur, cum in vigiliis divinis adsisterent. Erant quippe pauperes rebus, prædivites meritis: & quo eorum atterebantur inopia corpora, eo magis saginabantur virtutibus animæ. Æstuabant siquidem amore cælesti, solæque lacrymæ illis in angustia ferebant solamen. Quorum invictam fraternam unitatem hostis cernens antiquus hac eam scindere arte molitur.

Furtum hospitis fert æquanimiter. 13. Unum eis erat circa molinum, in quo quæ habere poterant molebant cibaria. Instigatus autem maligni cogitationibus quadam eis nocte hospes advenit, quem juxta posse refectum in strato aselli collocant. At ille male vigil quiescentibus illis surrexit, & secum in quo jacuerat perferens, situlamque de qua hauserat aquam, sed & ferramenta molini non oblitus abscessit, pro bonis mala rependens. In crastinum vero damnum compertum magistro discipuli narrant, quos benevole ferre illatas contumelias docuit, damnaque lucra putare, illique potius dolendum adseverans, qui dum nisus est adquirere lucrum, perdidit fidem.

Monasterium Anianense condit. 14. Cœpit interea paullatim turba discipulorum crescere, & fama piæ religionis sensim per circa habitantium ora volitare, seseque extendens ad longe posita decurrere loca. Et quoniam vallis, in qua primum insederat, perangusta erat; paullulum extra confinia ejus Monasterium novo opere construere cœpit, laborantibusque Fratribus ipse aliquando conlabora-

a Menardus interpretatur *culcitra*: at quid culcitræ cum officio divino? Consentit tamen Henschenius, qui legit *lectariis*. Forsan lectaria dicuntur saga nocturna, quibus lecti insternuntur.

borare, aliquando autem eorum ad vescendum decoquere victum, librumque etiam pariter circa coquinam occupatus scribere satagebat. Lignamina vero sæpe propter penuriam boum humeris propriis cum discipulis deferebat. Domus enim in eo erat loco, quo fundare moliebantur Monasterium, quam auctam in honore sanctæ Dei genitricis consecrarunt Mariæ. Concurrentibus undique, & illius se certatim subjicere magisterio postulantibus, & fabrica Monasterii cito perficitur, & in rebus locus ditatus augmentatur, dantibus singulis quæ habere poterant. Non enim ornatis parietibus tegulisque rubentibus, vel pictis laquearibus; sed stramine vilique maceria cooperire, vel facere domos decreverat. Licet enim multiplex numerus Fratrum augeretur, ille semper viliora & humiliora appetebat. Quapropter si quis de possessionibus suis aliquid conferre Monasterio vellet, suscipiebat: sin vero servos ancillasque copulari niteretur, refugiebat: nec passus est quemquam per idem tempus per chartam Monasterio tradi, sed ut fierent liberi, imperabat. Vasa autem ad Christi conficiendum corpus nolebat sibi esse *a* argentea: siquidem primum ei fuerunt lignea, deinceps vitrea; sic tandem conscendit ad stannea: planetam vero refutabat habere sericeam; & si aliquis illi dedisset, mox aliis ad utendum præstabat.

AN.CHR. 821 11. Febr.

15. Præterea surrexerunt in regione eadem vel circumquaque nonnulli viri religiosi ædificantes Monasteria, aggregantes Monachos, seseque ad exemplum beati viri exercitantes: & ex ejus magisterio imbuti, vitam pristinam priscosque amputantes errores, quibus ipse ut pater erat, subsidium opemque ferens, non spiritualium solummodo rerum, verum & corporalium: quos sæpe visitans hortabatur cœptum non deserere opus, ne egestate perculsus terroribusque attritus retro respiceret animus. Sicque documento salubri fulta numerosa adsunt Cœnobia, & maxima Monachorum exstat multitudo.

In Missa respuit pretiosa ornamenta.

Monachis vicinis subvenit,

16. Orta autem fame *b* gravissima per idem tempus, cœpit multitudo pauperum, viduarum, & pupillorum ad eum confluere, ac portas Monasterii, viasque stipare. Quos ille intuens inedia tabidos, immo ipsa jam pene morte glutitos, angebatur, quoniam unde tantam pasceret multitudinem ignorabat. Sed quia nihil deest timentibus Deum, quousque fruges attingerent novas, quæ Fratribus sufficere possint, seorsum jussit reponi, cetera per constitutos Fratres per singulos dies præcepit largiri. Carnes etiam armentorum oviumque dabantur per singulos dies, lac etiam vervecum præbebat auxilium. Siquidem fecerant sibi tuguria congruis locis, in quibus usque ad novas habitarunt fruges. Deficiente cibaria, rursus ea quæ in Fratrum reponi jusserat usus, mensurare præcepit: quod factum est ter. In Fratrum vero animis tantus inerat affectus misericordiæ, ut libenter etiam impenderent, si fas esset, cuncta. Nam quæ sibi subtrahere poterat quisque, clam deferebat inedia consumtis: sicque vix erepti a famis fuere periculo. Aliquoties enim in ore panem habens mortuus reperiebatur.

& incolis fame laborantibus.

17. Nec illud silendum puto, quia cum pæne provinciam illam eodem tempore perversum Feliciani *c* invaserit dogma, hic ab omni pestifero per-

Felicianam hæresim refutat.

a Et tamen vasa pretiosa postea in rem sacram admisit, ut patet ex num. 27. Porro ex hoc loco & ex Regula Magistri patet, etiam temporibus illis in usu fuisse calices vitreos, quorum usus abrogatus in Concilio Triburiensi anno 895. perseveravit tamen ad sæculum usque undecimum, quo Henricus Germaniæ Rex Richardo Verodunensi Episcopo calicem unum de onychino, & alium crystallinum donasse perhibetur. Quamquam calices etiam ex sapphiro *vitrei* dicebantur, ex charta 5. Patriciacensi apud Perardum, quæ est Heccardi Comitis, Rotardo cuidam legantis *calicem vitreum de sapphiro*.

b Id accidit ante conditum amplius Monasterium: anno proinde, non 793. ut censet Henschenius; sed 779. quo *famis magna in Gallia* fuisse perhibetur in Annalibus Loiselianis.

c Felicianum dogma, a Felice Orgelitano Hispaniæ Episcopo male fabricatum, ab Elipando Toletano pejus adsertum: id erat, Christum esse filium Dei adoptivum: ad quod revincendum coacta Concilia Ratisponense, Francofurtense, & Aquisgranense; missus in Hispaniam non semel Benedictus cum aliis, ut testatur Alcuinus in epistola præfixa libris quatuor adversus Elipandum, inscripta Leidrado Episcopo Lugdunensi, Nefridio Narbonensi, & Benedicto Abbati, cum *essent in procinctu itineris*, ut ait in fine. V. C. Stephanus Baluzius in calce Notarum ad Agobardum refert Synodum Urgellensem anno 799. ea de re habitam, cui Benedictus noster interfuit.

AN.CHR. 821 11. Febr.

perfidiæ errore illæsus ope divina intus evasit, multosque, non solum infimos, verum etiam Præsules Ecclesiæ suo eripuit studio, & adversus nefandum dogma veris disputationum jaculis armatus sæpe congressus est.

Discipulos habet perfectos.

18. Erat enim eo tempore & numerosa jam turba Fratrum, & in fervore perpetuæ vitæ succensa. Certabant siquidem quis eorum esset humilior, quisve in obedientia promtior, in abstinentia ardentior, in vigiliis anterior, in loquendo posterior, in vestitu vilior, in caritate ferventior: quibusdam etiam revelationes fiebant. Quidam namque erat Frater qui juxta humanam honestatem minus erat compositus, quem negligenter incedentem dum Pater perspiceret, in animo eamdem rusticitatem indicare cœpit. Hic autem in ecstasi ductus, gregem columbarum aggregatum cernens, quædam miræ candoris fulgentes, quædam vero erant mira varietate distinctæ, quædam autem solo capite tetrum colorem gestabant. Qui cum sciscitasset, quid hoc esset, dicta sunt nomina singulorum, quorum aut negligentia fecerat nigros, aut studium splendore nitentes. Is rediens ad se, Patri quæ viderat retulit, eumque, ne se despiceret, admonuit. At ille singulorum acta discutiens, mentes Fratrum, de quibus a Fratre didicerat, turbatas reperiens, & benignum malagma castigationis impositum ad congruam formam instituit.

Damna ab aliis illata fert patienter.

19. Sed antiquus hostis ægre ferens unitatem & augmentum boni gregis, nisus est quorumdam concutere corda, ut bonum institutorem a proprio ovili redderet extorrem. Plures quidem sua arte a Monasterio pepulit, pluresque turbavit: sed paratam tribulationibus non valuit concutere mentem, confractas rursum recuperat perituras vires. Sibi subjectos instigat; inferre damna imperat, equos bovesque furtim patenterque auferri jubet. Sed qui Deum cunctis præposuerat rebus, sine dolore amittit, quæ sine amore possidebat. Certe pro nulla amissa re unquam eum quisquam vidit commotum, perditam numquam repetiit, furatam numquam quæsivit, furanti (si captus est) beneficium præstitit, latentem ne caperetur dimisit. Quidam enim cum equos Monasterii furtim auferret, a vicinis non sine vulnere captus, & Patri est præsentatus. Cui ille impensas præbuit, medicum instituit, sanatum incolumem direxit. Contigit autem vice alia, cum venerabilis Pater iter conficeret, alio secum comitante Fratre, quemdam equum a Monasterio sublatum sedentem obviare. Frater vero curiosis luminibus intuens, eum qui furatus fuerat esse cognovit, mox voce prorupit, Monasterii esse equum. At ille silere eum jubet. Sæpæ similare equus equum solet, ait. Seorsum autem increpavit Fratrem dicens: Et ego agnovi; sed melius silendum censeo, quam verecundiam inferamus.

Non repetit ablata.

Incendium orando restinguit.

20. Et quoniam omnipotens Deus qui cuncta creavit, mira etiam congruis temporibus per servos agit suos; quæ per hunc gesserit, pauca relatione perstringam. Ignis quodam tempore domum juxta beatæ Mariæ Virginis basilicam sitam invasit; sed cum vorax flamma stipulam lamberet siccam, concurrerunt dolentes Fratres, domum quam non sine magno labore construxerant, a rapidis flammis videntes consumi; summoque studio satagunt, ne ignis vicinam succenderet ecclesiam: illo enim omnis impetus ignis ferebatur. Ad quod spectaculum etiam Benedictus Pater accessit, cui protinus Fratres, ut orationibus eos adjuvaret, imperant: at ille festinus obtemperans jussis Fratrum, sese cum lacrymis ante beatæ Virginis & Dei genitricis Mariæ altare prostravit. Illo autem orante, mox divina opitulante misericordia in contrarium impetus ignis convertit.

Locustas precibus abigit.

21. Locustarum etiam tanta eodem tempore adfuit multitudo, ut sua densitate radios absconderent solis, quæ conglobato impetu in vineam, quæ Monasterio vicina est, vastaturæ resident, ex qua quam maxime pocula Fratres percipere soliti erant. Vir vero venerabilis, beatæ Dei Genitricis adiit basilicam, & flebili voce perfusus lacrymis divinum implorat auxi-

auxilium. Sed post paullulum male quiescentes abscedunt locustæ. AN.CHR. 821

22. Rursus vice alia montem vicinum ignis invasit, & arentem stipulam, frondesque, ac solis ardore perustam cœpit lambere terram, suoque impetu ruinam vineæ ac Monasterio minitans ibat. Ad quem exstinguendum omnis turba Fratrum cucurrit, cum quibus & venerabilis Benedictus Pater adiit: sed ignis cœptum mox deseruit iter, dextra lævaque exstinguendus properans. Non enim nisi oratione ejus credendum puto tantum incendium superatum fore.

11. Febr. Ignem alio vertit.

23. Cuidam etiam Fratri custodia boum erat injuncta. Is cum a Monasterio ad suum vellet ire officium, Patri benedictionem petiit: cui protinus ille signum crucis dedit, dicens: Dominus te custodiat. At cum Frater in diversorium venisset, duobus latronibus occurrit: a quibus, dum incaute accessisset, tentus est per habenam equi, quem sedebat: se vero diutius adspicientes, nihil loquentes dimiserunt eum: at ille cito discessit, & postquam Patri retulit, ait: Benedictio te Dei servavit illæsum.

Benedictione sua Monachum a latronibus servat.

24. Nec silentio illud prætereundum est, quod ipse adspexit. Frater enim quidam Præpositus est constitutus, sed in superbiam lapsus, ab ordine præposituræ deponitur. Ad tantam demum malitiam ruit, ut a Monasterio egressus latrocinia exerceret, ita ut ab ipso monasterio clam educeret equum. Quem tentum junctis pedibus subter equum ad Monasterium deduci jubet vociferantem & jurantem, numquam se illo abiturum. Ob cujus insipitudinem virgis eum lævigare jussit: sicque deinceps juste pieque vivens in Cœnobio quievit, ac si ipse in eo hostis malignus cæsus fuisset.

Præpositum ad meliorem frugem reducit.

25. Hactenus de vita tanti Patris, qualiter divina illustrante clementia sæculum reliquerit, qualiterque in Gotiæ partibus transmigraverit, ac de novo opere Monasterium construxerit, dicta sufficiant. Nunc opitulante Christo, ex præcepto Caroli quibus modis aliud in eodem loco Cœnobium ædificaverit, evidenti ratione pandamus.

26. Anno igitur 772. *a* Caroli vero Magni Regis XIV. adjuvantibus eum Ducibus & Comitibus, aliam rursus in honorem Domini & Salvatoris nostri ecclesiam prægrandem construere cœpit; sed & claustra novo opere alia cum columnis marmoreis quam plurimis, quæ sitæ sunt in porticibus: non jam stramine domos, sed tegulis cooperuit. Tanta autem sanctitate idem locus est præditus, ut quisquis fideliter petiturus advenerit, & non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit; statim quod poposcerit, impetrare licebit: quia ergo mira religiositate præfulget, ratum ducimus, si de positione ejusdem loci aliquid post futuris pandamus. Siquidem venerabilis Pater Benedictus pia consideratione præventus, non in alicujus Sanctorum prætitulatione, sed in deificæ Trinitatis (uti jam diximus) nomine præfatam ecclesiam consecrare *b* disposuit. Quod ut dico luce clarius agnoscatur, in altari, quod potissimum præ ceteris videtur, tres aras censuit subponi, ut in his personalitas Trinitatis typice videatur significari. Et mira dispositio, ut in tribus aris individua Trinitas, & in uno altari essentialiter firma demonstretur Deitas. Altare vero illud forinsecus est solidum, ab intus autem cavum: illud videlicet præfigurans, quod Moyses condidit in eremo, retrorsum habens ostiolum, quo privatis diebus inclusæ tenentur capsæ cum diversis reliquiis *c* Patrum. Hæc de altario dicta sufficiant. Ad instrumentum do-

Salvatori basilicam exstruit cum claustro.

& variis altaribus & ornamentis.

NOTA.

a Mendum hic non advertit Menardus. Legendum potius anno 782. quo jacta amplioris Monasterii fundamenta: nam ab anno 776. Anianensem locum Benedictus incolere cœpit.

b Non me fugit quid de hac dedicatione legatur in quibusdam codicibus mss. Verum id totum prætermittere satius est, quam criticorum censuræ exponere. Sufficiet hac de re sermo quondam habitus in festo dedicationis, infra in Appendice hujus Vitæ.

c In Anianensium reliquiarum indice ms. numeratur inter alias particula veræ Crucis, *quæ est in arca aurea, quæ fuit Imperatoris Constantinopolitani*: item alia, *quæ est incastrata in auro, & semper manet in scutella, quæ est argentea Karoli Magni*: item *una spina de corona Domini nostri* JESU CHRISTI, *incastrata in auro*, quæ itidem in prædicta scutella semper adservatur. In vetusto libro cæremoniarum ejusdem Monasterii præscribitur, ut sacerdos hebdomadarius panem solemni ritu benedicturus, *arripiat scutellam Karoli cum vera Cruce*, &c. Scutella hæc cum pluribus aliis rebus sacris deperdita est. Lege sermonem de dedicatione in Appendice.

AN.CHR. 821 11. Febr. domus quo ordine vel numerositate compositum succincte pergimus. Cuncta siquidem utensilia, quæ in eadem domo habentur, in septenario numero consecrata noscuntur. Septem scilicet candelabra fabrili arte mirabiliter producta, de quorum stipite procedunt hastilia, sphærulæque, ac lilia, calami, ac scyphi in nucis modum ad instar videlicet illius facta, quod Beseleel miro composuit studio. Ante altare etiam septem dependent lampades miræ atque pulcherrimæ, inæstimabili fusæ labore, quæ a peritis, qui eas visere exoptant, Salomoniaco dicuntur conflatæ. Aliæ tantumdem in Choro dependent lampades argenteæ, in modum coronæ, quæ in se insertis circulis cyathos recipiunt per gyrum: morisque est præcipuis in festivitatibus oleo repletas accendi, quibus accensis veluti in die, ita in nocte tota refulget ecclesia. Tria denique altaria in eadem sunt dicata ecclesia vel basilica, unum videlicet in honorem sancti Michaelis Archangeli, aliud in venerationem beatorum Apostolorum Petri & Pauli, tertium in honorem almi protomartyris Stephani. In ecclesia vero beatæ Dei genitricis Mariæ, quæ primitus est fundata, sancti Martini, necnon & beati BENEDICTI haberi videntur altaria. Illa vero, quæ in cœmeterio fundata consistit, in honorem sancti Joannis Baptistæ consecrata dignoscitur, quo inter natos mulierum majorem neminem surrexisse divina attestarunt oracula. Considerare libet quanta humilitate ac reverentia isdem metuendus sit locus, qui tot Principibus videtur esse munitus. Siquidem Dominus Christus Princeps est omnium Principum, Rex Regum, & Dominus dominantium: beata ejusdem Dei genitrix Maria cunctarum Virginum creditur esse Regina; Michael cunctis præfertur Angelorum; Petrus & Paulus capita sunt Apostolorum: Stephanus protomartyr principatum tenet in Choro testium; Martinus vero gemma refulget Præsulum; BENEDICTUS cunctorum est Pater Monachorum. In septem item altaria, in septem candelabra, & in septem lampades septiformis gratia Spiritus-sancti intelligitur.

Aniana caput Monasteriorum. 27. Cognoscat quisquis ille est, qui hanc cupit legere, vel audire Vitam, cunctorum hoc caput esse Cœnobiorum, non solum quæ Gottiæ in partibus constructa esse videntur; verum etiam & illorum, quæ aliis in regionibus ea tempestate, & deinceps per hujus exempla ædificata, atque de thesauris illius ditata, sicut inantea narratura est schedula. Dedit autem cor suum ad investigandam beati Benedicti Regulam, eamque ut intelligere possit satagere circumiens Monasteria, peritos quosque interrogans quæ ignorabat; & omnium Sanctorum, quascumque invenire potuit Regulas congregavit. *Regula illustrata.* Normamque utilem, & Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas. *Monachi rebus omnibus instructi.* Instituit Cantores, docuit Lectores, habuit Grammaticos, & scientia scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuere Episcopi, aggregavit. Librorum multitudinem congregavit, pretiosa vestimenta ecclesiastica, calices argenteos prægrandes, offertoria argentea, & quidquid operi Dei necessarium esse conspexit, summo cum studio adquisivit. Notus itaque factus est omnibus, & fama sanctitatis ejus regias imperialesque penetravit aures. Abiit deinde ad gloriosissimum Imperatorem CAROLUM ob utilitatem Monasterii, illique Cœnobium pia consideratione præventus, ne incommoda a parentibus * suis paterentur post ejus discessum superstites, per chartam tradidit possidendum: a quo mox immunitatem percepit *a* continentem ita:

* id est consanguineis

Præceptum Caroli Magni. „ IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, CAROLUS Dei gratia Rex „ Francorum & Longobardorum, ac Patricius Romanorum. Maximum „ Regni nostri in hoc augere credimus munimentum, si beneficia oppor„ tuna locis ecclesiarum benivola devotione concedimus, ac Domino pro„ te-

a Quæ sequuntur usque ad numerum 42. desunt in editis apud Menardum & Bollandum.

AN.CHR. 821 11. Febr.

„ tegente stabiliter perdurare conscribimus. Igitur notum sit omnibus Episcopis, Abbatibus, Comitibus & Vicecomitibus, Vicariis, Centenariis, Judicibus seu omnibus Fidelibus præsentibus scilicet & futuris, qualiter vir venerabilis Benedictus Abba ex Monasterio, quod ipse novo opere jure proprietario a fundamentis in honore Domini Dei ac Salvatoris nostri Jesu-Christi, seu sanctæ semperque Virginis ejusdem Dei genitricis Mariæ, seu aliorum sanctorum ædificavit in loco nuncupante Aniano, in pago Magdalonense subtus castro Monte-Calmense, ad nostram accessit clementiam, & prædictum Monasterium cum omnibus rebus & ornamentis ecclesiæ, seu appendiciis vel adjacentiis suis in manibus nostris plenissima deliberatione visus est delegasse, & ipsum sanctum locum sub nostra defensione atque dominatione ad regendum nobis visus est tradidisse. Idcirco ad ejus petitionem tale pro æterna retributione beneficium erga ipsum sanctum locum visi fuimus indulsisse, ut in ecclesiis & locis vel agris seu aliis possessionibus ipsius Monasterii, quas moderno tempore per nostram donationem ac confirmationem seu ceterorum Fidelium juste possidere videtur, in quibuslibet locis, quidquid ibidem propter divinum amorem collatum fuit, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci, aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri; præcipientes jubemus atque anathematizamus, ut nullus Comes, neque Episcopus, aut ulla judiciaria potestas ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, nec homines ipsius Monasterii tam ingenuos quamque servos, qui supra terram memorati Monasterii residere videntur, distringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occasiones perquirendas, aut ullum omnino censum inquirendum, ullo unquam tempore ingredi audeat, vel exactare præsumat. Sed hoc ipse Abbas vel successores sui aut Monachi memorati loci, præsentes scilicet & futuri, propter nomen Domini sub integræ immunitatis nomine absque cujuslibet inquietate aut contrarietate valeant dominare, & nulli unquam homini pro qualicumque re nullum censum omnino audeant impendere: sed ipsum sanctum locum sub nostra defensione atque dominatione volumus constare. Statuentes ergo atque jubentes, ut neque vos, neque juniores seu successores vestri, vel quislibet ex judiciaria potestate in ecclesiis & locis vel agris seu reliquis possessionibus suprascripti Monasterii, vel de omnibus quæ supra scripta sunt, nullo unquam tempore inquietare aut exactare præsumatis: sed quod nos propter nomen Domini & æterna remuneratione ad jam fatum Monasterium indulsimus, perennibus temporibus proficiat in augmentis. Et quandoquidem divina vocatione suprascriptus venerabilis Benedictus Abbas vel successores ejus de hac luce migraverint ad Dominum, qualem meliorem, & nobis per omnia fidelem ipsa sancta congregatio de supra scripto Monasterio aut de qualicumque loco voluerint eligere Abbatem, qui ipsam sanctam congregationem secundum Regulam sancti Benedicti regere valeat, per hanc nostram auctoritatem & permissa indulgentia licentiam habeant, & ubicumque voluerint ordinari, aut ipsi aut Monachi ipsorum, vel a quolibet Pontifice ex præcepto & consensu nostro potestatem habeant, quatinus ipsi servi Dei, qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis ac conjuge proleque nostra & stabilitate totius Regni a Deo nobis commissi vel conservandi attentius Domini misericordiam exorare delectentur *a*.

28. Hæc gloriosissimus Rex Carolus venerabili viro Benedicto per præceptum contulit: sed & circumquaque utilia pecorum laboribusque apta per chartam imperialem loca ab eo suscepit. Honore autem magno ab Imperа-

Benedictus res sibi oblatas distribuit in Monasteria,

a In quibusdam istius diplomatis exemplis apponitur hæc clausula: *Data 6. Kl. Augustas anno nonodecimo regni nostri. Actum in Ruganesburg palatio*: quæ clausula certior videtur quam appositio *Bartholomæi Notarii ad vicem* HLUDOVICI *recognoscentis*. Constat enim Ludovicum fuisse Cancellarium Caroli Calvi, non Caroli Magni, qui tum apud Bajoarios cum exercitu erat. Istud privilegium postea Benedicto confirmavit Ludovicus Augustus litteris datis 8. *Kl. Maji anno primo imperii*, *Indict. 7. Aquis palatio*.

AN.CHR. 821 11. Febr. peratore donatus, scilicet argenti libras ferme 40. ad suum in pace rediit quantocius Monasterium. Mox autem patrium ut attigit solum, divisum per partem quod attulerat argentum benedictionis gratia per singulorum direxit Monasteria. Fuit enim illi hoc nostris temporibus præ cunctis singulare donum, benivola scilicet circa omnes piaque consideratio, atque sollicitudo omnium Monasteriorum circa longeque positorum. Etenim ea crebro visitabat, & ordine sanctæ vitæ imbuebat: de his autem, quæ illi a Fidelibus conferebantur, juxta numerum habitantium, vel secundum posse transmittebat, his qui magis indigebant amplius, exigua autem indigentibus minus. Noverat utique singulorum Monasteria, eorumque nomina retinebat. Pallia vero, quia singulis dare non poterat, per partes divisa ad cruces saltem faciendas mittebat. Omnium denique Monasteriorum tam in Provincia quam in Gotia seu Novempalitana *a* provincia consistentium erat quasi nutrix fovens juvansque; atque ab omnibus amabatur ut pater, venerabatur ut dominus, reverebatur ut magister.

& in pauperes. 29. Pauperum quoque summo cum studio secernebatur portio, viduarum non patiebatur in alios expendere usus particulas. Omnium siquidem Sanctimonialium viduarumque circa positarum noverat nomina. Captivis hilariter præbebatur redemtio, nullus illo habente indonatus, ut reor, abiit, sed pro posse omnibus omnia factus est. Quapropter ultro quisque ei suam ferebat substantiam, quam in usus pauperum, egenorum, viduarum, captivorumque ac Monachorum expendendam compererat; ita ut a quibusdam pæne 4. aut 5. susciperet millia solidorum, vasorumque indigentibus distribuenda.

Suis aliisque dat monita sancta. 30. Cura illi etiam erat ingens suos non solummodo prædicationis reficere cibo, verum etiam quoscumque obviare contingeret, mox cælesti eos alebat pane; & ne oblivione salubrem amitteret escam, verbis talibus ut tenacius inhærerent cordi inculcare consueverat: Esto, inquiens, casto corpore & humilis corde: quoniam Deo accepta non est superba castitas aut humilitas inquinata. Quibusdam vero hoc inculcare solitus erat: Si plurima tibi impossibilia esse præcepta noscuntur, hoc exiguum serva præceptum: Psal. 36.27. *Declina a malo, & fac bonum.* Quæ sententia ita ei familiaris exstitit, ut tempore mortis collectis omnium Patrum sententiis, unum ex ea vellet conficere librum. Fratribus vero sibi subjectis omni hora, in nocturnis scilicet, in capitulo, in refectorio, pabula vitæ præbebat.

Eximiæ caritatis in omnes. 31. Et quoniam, dum benivolentiam ejus pandere tentavimus, virtutum ejus copia palam occurrerunt; pro viribus commodum decernimus quantulumcumque de his nescientibus desiderantibusve enucleare. Hoc enim comperit omnis, qui ejus familiaritati adhæsit, caritate eum vincere cunctos. Numquam enim quod sibi, sed potius quod utile aliis judicavit, agere voluit: quod si fecisset, cito correxit. Caritatis enim amore ut plures faceret salvos, aliorum circuibat Cellas, & eis Regulæ sanctæ pandebat absconsa. Caritate itaque plenus, Arelato cum quam pluribus Episcopis, Abbatibus, Monachis per plures resedit dies, canonum decreta pandens, & beati Gregorii Papæ homelias enucleans ignorantibus. Plenus nempe caritate, ex diversis locis in suo Cœnobio susceptos alebat Clericos ac Monachos, quibus magistrum præponens sacris imbuebat sensibus. Caritate sibi injuriam facientibus munera destinabat. Neque laborandum est, ut pandamus quæ melius cuncti viderunt, perplures obsequio experti sunt.

Laborat in æstu & siti cum suis, 32. A rigore vero suæ primæ conversionis paullulum declinarat, quoniam impossibile opus adsumserat: sed voluntas eadem permanebat. Siquidem cum arantibus ipse arabat, cum fodientibus socius erat, cum messoribus metebat. Et quamvis regio illa solis calore esset adusta, & ita vapor ignis velut a clibano procedens incendat potius quam calefaciat; hic

a Aliis Novempopulonia dicta, inter Garumnam fluvium & montes Pyrenæos Oceanumque comprehensa, vulgo *la Gascogne*, sic dicta a novem populis, quos ambitu suo complectitur.

hic suis nimio fervore æstuantibus vix ante horam refectionis aquæ poculum indulsit. Nam labore defessi, igne perusti, frigidam potius desiderabant aquam quam vinum: nec erga eum quisque murmurare poterat, quoniam similia patiebatur. Quæ eis res non modicum ferebat solamen: quoniam dum se arentem siti cerneret, humanius erga suos agebat; nec laborantium quis fabulis perstrepere audebat, sed manus opere, linguæ occupabantur psalmodiis. Euntium enim & redeuntium ac laborantium ora divinis meditationibus erant intenta. Sæpe eum etiam palmas cædere vidimus, eorum videlicet qui erga eum in potu ciboque humanius agere conati sunt. Sæpe sibi positum vas mensurare conspeximus; &, sicut hi qui cellario præfuerint narrant, aliis bibentibus vinum, aquam excepto sabbato aut dominica die sæpe bibebat. Sæpe a cibo ejus pinguedinem subtraximus, & ne vel exigua particula casei triti in eo inveniretur, summopere curabatur. Carnem quadrupedum a die conversionis suæ usque ad extremum vitæ edere noluit: jus e pullo *a* compositum sumebat, si aliqua accessisset debilitas. Multos etiam per annos primævo tempore pinguedinem vetuit: ceteris vero, quotiens opportunum fuit, ea quæ sibi negabat, præbebat. Tanta enim ejus erat sollicitudo, ut si vel modica grana leguminum, vel exiguæ porri comæ cauliumque folia ab eo neglecta invenirentur, mox digna excommunicationis animadvertebatur sententia, cujus probaretur esse delictum. Sin autem quis ei aquam ad lavandum porrigeret, & ut solet largius quam decet effunderet, peccatum incurrere fatebatur, eo quod discretionis non incederet calle.

AN.CHR. 821 11. Febr. in silentio

Abstinentiæ deditus, & parsimoniæ.

33. Erat illi & hoc singulare bonum. Nam si quis cogitationibus concussam mentem gerens, mox ut ad eum accederet, ejus salubri consilio tumultuosa turba cogitationum abibat. Sæpe etiam cum infestis cogitationibus pulsatus quis, sicut a vero Fratre didici, diceret, quia ibo & pandam vos domno Benedicto; illico importunus ab eo recedebat tumultus. Si quis vero gravioribus esset detentus delictis, illi cor suum pandens, consolationis recipiebat fomentum. Si tristitiæ morbo angeretur, accedens ad eum mox lætus discessit.

Animæ morbos mira dexteritate curat.

34. Aucta est autem turba Monachorum Deo famulantium, ita ut plusquam trecenti fierent, ob quorum eximiam congregationem talem mansionem construere jussit, quæ mille & eo amplius homines capere videtur, centum recipiens cubitos in longitudinem & viginti in latitudinem: & quia cetera loca eos capere non quibant, constituit locis congruis Cellas *b*, quibus præfectis magistris posuit Fratres.

Monachos habet 300.

35. Accidit denique eodem tempore inundatio pluviarum, quiescentibusque Magistro cum Fratribus, subito ab ambobus ostiis ingredi redundans aqua cœpit adquiescentium occupare domum. Pavore vero Fratres perterriti concite surgunt. Domus autem latrinarum super torrentem magno cum labore fuerat sita, quam tumens torrens nitebatur subvertere, ita ut ab inferioribus conquatientes rauco cum murmure undæ in jam jamque ruituram prosilirent domum. Concurrunt pariter media ferme nocte ad ecclesiam, ubi ipse Pater perveniens primus, signi funem arripuit, jussitque canere laudes, Sanctorumque implorare suffragia, atque cum lacrymis una Dei flagitare clementiam. Post multas quoque preces adeunt visere, si jam domus foret subversa. Quo eunte venerabile viro obscura sub caligine noctis, vepris cruribus ejus hæsit, nimioque tædio affectus, lacrymabiliter, ut sedaretur inundatio, Deum deprecatus est. Sed cum ad locum devenerunt, integro descendisse pede aqua reperta est. Confisi jam de Dei adjutorio, ad socios in ecclesia constitutos redeunt, & beneficia Dei narrantes pariter benedixerunt Deum.

Inundationem compescit orando.

a Vides majori cum religione Benedictum abstinuisse a quadrupedum carnis esu, quam a jusculo volatilium: qua de re deque usu pinguedinis alias.
b En causa erigendarum Cellarum, quas modo Præposituras & Prioratus vocamus.

AN.CHR. 821 11. Febr.

Monasteria alia reformat per suos. Barbarense,

36. Interea audientes ejus sanctitatis famam gregisque ejus sanctam opinionem, postulare instanter exempli gratia Monachos nonnulli Episcopi cœperunt, de quibus LEIDRADUS *a* Lugdunensium Pontifex volens Monasterium, quod vocatur Insula-Barbara, reædificare, quæsivit instanter qui ei initium bonæ vitæ ostenderent, & accepit. Siquidem electos ferme a grege 20. discipulos, quibus præposuit Rectorem, eosque Burgundiæ partibus ad habitandum direxit: quo præstante Christo Domino nunc in sancta religione pollentes & florentes, prægrandis est turba aggregata Monachorum. THEODULFUS quoque Aurelianensium Præsul, cum Monasterium sancti Maximini construere vellet, a jam præfato viro postulat regularis disciplinæ peritos: cui mox adsensum præbuit, & bis denos illi Monachos præfecto Magistro misit. Qui constanter in sancto studio decertantes, non parvam Monachorum turbam coadunarunt: quos cum visitandi gratia Pater venerabilis adiisset, quæ ibidem acta sint pandam. Siquidem ejus præstolantes adventum, omni studio satagunt, quatinus ejus pro amore copia piscium ciborumque apparatus non solum illi, verum etiam omnibus Fratribus foret abunde. Fit concursus Fratrum, sollicitantur piscatores, perscrutantur nundinæ: sed tanta evenit difficultas, ut nec ad emendum invenirentur, nec ab eis capi posset, qua de sterilitate nimio afficiebantur mærore. Advenit interdum Magister, gaudentes suscipiunt, gaudensque eorum profectibus resalutat: sed verecundiam Fratres læto celabant sub vultu. Præterea accidit ut Frater quidam quippiam operis exercens juxta fluvium Ligeris sisteret: & ecce subito prægrandem piscem, quem isicem vocant, conspicit circa litus natantem: ad quem non tardus capiendum insiluit, abstractumque Fratribus detulit. Fit quoque hac de re gaudium, sed admiratio major: omnes tamen meritis hoc venerabilis viri Benedicti evenisse confessi sunt: hoc enim ego a fideli Fratre, ni fallor, ita didici. ALCOINUS *b* quoque ex genere Anglorum, ordine Levites, sapientia præclarus, sanctitatis merito venerabilis, regens Monasterium beati Martini Confessoris, qui fuit Turonensium Pontifex, quique in aula gloriosi Imperatoris Caroli omni honore dignus habebatur; auditam * expertamque viri Dei sanctitatis famam, inviolabili se illi caritate conjunxit, ita ut ex suis epistolis ei sæpe directis aggregatis in unum unus conficeretur libellus. Datis itaque illi muneribus postulat obnixe sibi Monachos dari. Cui cum protinus venerabilis Pater adsensum præbuisset, equos misit qui eos ferrent: quos in Monasterio, cui nomen est Cormarine, quod ædificaverat, collocavit. Fuere etiam & hi, ut reor, 20. cum prælato sibi magistro: ad quorum bonum conversationis exemplum, magna est aggregata multitudo Monachorum.

Mitiacense,

* audita, &c.

Cormaricense.

Reliquias sacras non satis reverenter tractantes corripiuntur.

37. Quæ autem per idem tempus propitia divinitate sint acta miracula, non ab re puto, si huic operi inserantur. Quidam siquidem Frater tabulam sacratam, in qua beati Dionysii erant reliquiæ aliorumque Sanctorum plantatæ, missus est ab alia Cella ad aliam deferre: isque secum pergens catulos detulit, tabulam vero sacratam post aliquos dies revertens non lotis vestibus incautus deferre nititur. Ingressus navigio properat (erat enim Cella ipsa inter stagnum & mare sita) sed ut mox terram attigit, equumque adscendens in quo catulos pertulerat, tabulam portaturus suscepit, divina hunc ultio perculit. Equus quidem eadem hora se in circulo rotando conversus est, quousque frater in terram rueret, tabula quoque manibus ejus elapsa inlæsa suscipitur; equus siquidem statim exstinctus est; sed & is, qui ceciderat, Frater, non sine magno est languore evectus, a quo diu confectus tandem sanitatem recepit. Hi vero Fratres, qui petendas re-

a De Leidrado & Monasterio Barbarensi, deque Theodulfo & Mitiacensi inferius agendum, ubi de aliis Monasteriis per Benedictum ordinatis.

b Alcoini seu Alcuini Vitam superius retulimus, ubi etiam actum de Cœnobio Cormaricensi, deque necessitudine, quam inter se se habebant Benedictus & Alcuinus. Alcuini epistolæ hic memoratæ exciderunt.

reliquias miserant, quæ acciderant audientes, alium rursus Fratrem mittunt. Qui quoniam erat Sacerdos, secum crucem, in qua lignum erat dominicum, tulit. In stagnum vero ingressus, valida tempestate vexatur navicula: sed mox ut crucem quam collo gestabat, undis tumentibus opposuit, quieverunt procellæ. In Cella vero quiescens per somnum vidit miri candoris virum, qui eum ita affatus est: Nisi, inquit, lignum Domini mei tecum adtulisses, nequaquam abhinc quo velles tempore exires. Admonetur itaque ut pedester eas deferret: & quia non obtemperavit, deductas * ad præfatam Cellam Reliquias, gravi est infirmitate percussus. Post hæc autem in ecclesia eadem qua reliquiæ fuerant delatæ, pharum pendebat, in cujus vascula permodicum erat oleum, sed in crastino plena reperta sunt. Hoc autem contigit per ter. Hæc nempe his, quibus languor acciderat, narrantibus comperi.

AN.CHR. 821 11. Febr.

* deductis, &c.

38. In montibus autem, in quibus Fratres soliti erant alendarum ovium curam habentes habitare, sibi ad orandum exiguum Oratorium construxerunt, in quo ingressæ sunt mulieres, postquam Fratres ab eo discesserant loco, & deridentes habitacula Monachorum dicebant ad invicem: Tu vicem Abbatis habeto in loco ejus stans. Sicque singulæ ordinatim stantes in loco orationis quasi orantes, male surrecturæ recumbebant. Vacua siquidem remanserant habitacula, in quibus æstatis tempore solummodo morabantur: sed eas statim digna subsequitur ultio. Tornutionibus vero vexari cœperunt, a quo dolore non sunt ereptæ, quousque viri earum subsequuti sunt Monachos a montibus cum ovibus descendentes, eosque precati sunt, ut pro temerariis preces funderent. Orantibus autem Fratribus sanitati continuo sunt redditæ.

Feminæ ob ludibrium punitæ.

39. Quidam energumenus vice etiam quadam ad Monasterium parentibus deducentibus suis venit, qui in basilica beatæ semperque Virginis Dei genitricis Mariæ collocatur: pro quo dum orationem cum vigilia Fratres fudere, sanitatem * perceptam discessit in pace. Femina rursus immundo spiritu plena ad Monasterium pervenit, eamque in Oratorium sancti Joannis Baptistæ, quod in cimiterio situm est, Fratres cum vigiliis & orationibus custodiunt, quæ præstante Deo sospes abscessit. Ad Oratorium vero, quod in honore sancti Saturnini Martyris dedicatum est, ubi venerabilis vir primum habitare cœpit, si quis febricitans abierit & paullulum dormierit, si fide non hæsitaverit, incolumis revertetur ad propria. Quæ multorum relatione didici, eorum videlicet qui per semet beneficium sanitatis experti sunt. Hæc de miraculis nostris temporibus actis pauca dixisse sufficiat. Ad ordinem cœptum juvante Deo redeamus.

Arrepticius liberatus.

* sanitate, &c.

item femina.

Febricitantes sanati.

40. Gloriosissimus autem Ludovicus Rex Aquitanorum tunc, nunc autem divina providente gratia totius Ecclesiæ Europa degentis Imperator Augustus, sanctitatis ejus vitam compertam permaxime diligebat, ejusque consilium libenter obtemperabat: quem etiam omnibus in suo Regno Monasteriis præfecit, ut normam salutiferam cunctis ostenderet. Erant enim quædam Monasteria instituta canonica ᵃ servantes, Regulæ autem præcepta ignorantes. Cujus ille obediens jussis, circumivit singulorum Monasteria, non solum semel & bis, sed & multis vicibus, ostendens monita Regulæ, eamque eis per singula capitula discutiens, nota confirmans, ignota elucidans: sicque actum est providente Deo, ut omnia pæne Monasteria in Aquitania sita regularem susciperent formam.

Ludovici jussu Monasteria ordinat vir sanctus.

41. Sed is qui bonis actibus semper invidet innocentiæ adversarius & pacis inimicus, non æquum decernit, si pii Regis diutius adhæreret amicitiis, damnum suæ parti inferre non dubitans, horum si eminus in-

Invidiam passus apud Carolum Magnum sese purgat.

ᵃ Quale erat Dionysianum prope Luteciam Parisiorum, quod a monasticis ritibus ad Canonicorum mores deflectebat, dum Ludovicus Augustus per Benedictum Abbatem ad primaria instituta revocare tentavit, idque tandem perfecit anno 717. cujus rei litteræ imperatoriæ exstant apud Sirmondum in tomo 2. Conc. Galliæ: quale itidem erat Monasterium sanctæ Columbæ apud Senonas. Hujus rei litteras legesis in Appendice ad Lupum Abbatem editionis Baluzianæ.

AN.CHR. 821 11. Febr.

indivisa caritas permaneret: & quoniam naturæ suæ gloriam superbiendo amisit, in ea bona quæ perdidit ne homo introducatur, totis viribus cavet: dolet enim hominem miseratione Dei recuperari. Sed nec mirum si piorum probitate hostis crucietur antiquus, & eorum quos invincibiles cernit profectibus torqueatur; cum sint etiam plures qui hujus malignitatis opera imitentur. Multi enim (quod dolendum valde est) uruntur alienis utilitatibus, atque in eorum armantur odium, quorum sequi nolunt exemplum. Præfatis ergo proficuis actibus Deoque dignis agnitis, quorum stipatus agmine, invidiæ jaculis armatus male pugnaturus processit. Et primum quidem Clericorum in ejus derogatione accendit animos; tunc demum aulæ regiæ Militum stimulat corda, quorumdam etiam Comitum subvertit mentem: omnesque pariter invidiæ face succensi non clam, sed jam palam virus pestiferæ mentis vomentes, circillionem rerumque cupidum & prædiis aliorum invasorem, suarum animarum jugiter oratorem, publica voce clamabant: quorum vesana sævitia ad tantum nefas prorupit, ut animum serenissimi Imperatoris Caroli erga eum concitare tentarent. Sed vir Dei bene secura conscientia, nec derogationibus commovetur, nec fraudulentis adsertionibus perterretur. Palatium deinceps hac de re adiit: quo eunte prohibere nonnulli conantur, adtestantes si conspectibus Imperatoris adstiterit, patriam ultra non visum iri, quoniam erga se imperialis ira nimis foret accensa. Pergit tamen intrepidus, Dei miseratione confisus, illi spem suam committens, cujus pro amore certabat non pigrus. Esto, exsilii decerneretur subire laborem, mentem suam agebat famulari Deo securiorem. Quod si ab officio ne præesset pelleretur, omni desiderio hactenus hoc se concupisse narrabat. At priusquam in conspectu Imperatoris adstetit, ad tantam superna pietas tranquillitatem ejus inflexit mentem, ut viso eo deoscularetur, eique poculum propria porrigeret manu: & quem æmuli a proprio solo autumabant fieri extorrem, ad eum rediit magno cum honore: sicque divina ordinante misericordia eum dum infamare conati sunt, prædicaverunt; & quem mentiendo odiosum reddere studuerunt, hunc non solum minimis, verum etiam Magnatibus venerandum ostenderunt.

Guillelmum Comitem Monachis adjungit,

42. GUILLELMUS *a* quoque Comes, qui in aula Imperatoris præ cunctis erat clarior, tanto dilectionis affectu beato Benedicto deinceps adhæsit, ut sæculi dignitatibus despectis hunc ducem viæ salutaris eligeret, qua pertingere posset ad Christum: acceptaque tandem convertendi licentia, magnis cum muneribus auri, argentique, ac pretiosarum vestium speciebus subsequitur venerabilem virum. Nec moram inde ponendi comam fieri passus est; quin potius die natalis Apostolorum Petri & Pauli auro textis depositis vestibus, Christicolarum induit habitum, sese Cælicolarum adscisci numero quantocius congaudens. Vallis vero a beati viri Benedicti Monasterio ferme quatuor distat millibus, cui nomen est Gellonis, in qua construere præfatus Comes in dignitate adhuc sæculi positus Cellam jusserat: illic se vitæ suæ tempore Christo tradidit serviturum: & quoniam nobilibus natalibus ortus, nobiliorem se fieri Christi amplectendo pauperiem studuit, & summum quem genuino perceperat, pro Christo abjecit honorem; ratum puto si de piis conversationis ejus actibus pro nescientibus pandam. Etenim in Cellam præfatam venerabilis Pater Benedictus suos jam posuerat Monachos, quorum exemplo imbutus, infra paucos dies, eos a quibus edoctus est, virtutibus antecellit. Adjuvantibus quoque eum filiis, quos suis Comitatibus præfecerat, Comitibusque vicinis, ad perfectum fabricam Monasterii, quam cœperat, cito deduxit. Qui locus ita secretus est, ut solitudinem non desideret habitator. Cingitur denique nubiferis undique montibus: neque cuiquam illic accessus est, nisi quem ultroneus orandi causa deduxerit animus. Tanta vero amœnitate est persusus, ut si Deo servire de-

Gellonensis Monasterii auctorem,

a Ejus Acta superius retulimus ad annum 812. ubi de Gellonensi Monasterio actum, iterumque agendum de eodem infra.

decreverit, aliorum non desideret loca: siquidem adsunt vineæ, quas præfatur vir plantare præcepit, hortorum quoque copia variis stipata diversarum generibus arborum. Possessiones adquisivit plurimas. Petenti siquidem eo serenissimus Rex Ludovicus spatioso hoc dilatavit termino, de fiscis suis ad laborandum concedens loca, vestes sacras perplurimas dedit, calices argenteos aureosque &. offertoria præparavit, libros secum perplures attulit, altaria auro argentoque vestivit. In hanc nempe ingressus Cellam totum se dedicavit Christo, nihil mundanæ pompæ relinquens vestigii. Tantæ autem deinceps humilitatis fuit, ut rarus aut nullus ex Monachis ita flecti posset, dum obviare contingeret, ut ab eo humilitate non vinceretur. Vidimus sæpe eum cædentem asinum suum, flasconem vini in stratorio deferre, eumque super insedentem, calicem in terga humeris vehentem nostri Monasterii Fratribus tempore messis ad refocillandam sitim eorum occurrere. In vigiliis quoque ita pervigil erat, ut vinceret cunctos. In pistrino, nisi occupatio aliqua præpediret aut ægritudo tardaret, propriis operabatur manibus. Coquinam vice sua complebat; in habitu summæ humilitatis adsumserat formam; jejunii amator exstitit, orationibus instans, compunctioni continuus: vixque corpus Christi poterat percipere, priusquam lacrymarum ejus in terram decurrerent guttæ. Lectuli quoque duritiem avide expetebat; sed propter ejus invaletudinem Benedictus Pater culcitram, eo nolente licet, substerni fecit. Ajunt nonnulli, se quia sæpe pro Christi amore flagellis cædi, nullo alio præter eum qui aderat conscio jussit. Mediis fere noctibus glacialibus profusus rigoribus, uno perraro tectus tegmine, sæpe in Oratorio, quod in honorem sancti Michaelis construxerat, soli Deo notus, vacans orationibus stabat. His aliisque virtutum fructibus intra exiguos stipatus annos, imminere sibi diem mortis cognoscens, cunctis Monasteriis in regno Domini Caroli pæne sitis per scripturam notum fieri jussit, se ab hoc jam sæculo migrasse: sicque deinceps copias virtutum reportans Christo vocante migravit e mundo. Hæc perscire cupientibus dixisse sufficiant: ad cœptum rursus redeamus opus.

AN.CHR. 821 11. Febr.

Ludovico acceptus,

43. Piissimus quoque LUDOVICUS Rex, quo ab insanis magis magisque inridebatur Benedictus venerabilis Abba, eo sibi eum in dilectionis sociabat multocius amore, sciens mundi amatorum esse consuetudinem profectibus obesse justorum. Regina quoque pio affectu colebat eum; & quia justum noverat, libenter auscultabat, suisque muneribus sæpissime honorabat. Et quoniam turba discipulorum ejus succreverat, & locus in quo ipse degebat, infecundus, humoque sterilis pæne & ardore solis superustus est, dedit illi Monasterium *a*, quod est in Arvernis territorio situm, quod sanctus Meneleus regio de semine ortus fundavit, in quo & jacet in corpore: ubi duodecim direxit Monachos, constituens eis Abbatem summæ reverentiæ virum, nomine ANDOARIUM, qui a primævo tempore conversionis suæ ei adhæserat, virum probatum & multis laboribus attritum: quibus laborantibus pioque studio decertantibus ferme septuaginta, vel eo amplius illis, monachicam vitam pro posse servantes adhæserunt. Ad quod Monasterium dum quadam vice egregius Abba visendi gratia Fratres adiret, ex alia parte ejus adventum dum quidam Abba cum Fratribus suis expeteret; contigit eum ipsius Monasterii Cellam, ubi ecclesia in honorem Dei & Salvatoris nostri sita est, advenire. Siquidem ibi primum habitare Fratres cœperant: sed quia angustus erat locus, ad jam præfatum Monasterium serenissimus Rex eos transtulerat. Fratres autem qui ad providendam Cellam remanserant, videntes Abbatem una cum suis gavisi sunt. Et quia erat eis ingens

Menatense Monasterium suscipit ad regendum,

ubi vinum cælitus Benedicto concessum.

a Menatense scilicet, quo de Monasterio actum Sæculi 3. parte 1. in Vita sancti Menelei Abbatis, qui ejus auctor esse dicitur, id est instaurator: nam altero ante Meneleum sæculo exstitisse Monasterium illud constat tum ex Actis sancti Carilefi Abbatis, tum ex Gregorio Turonensi Episcopo, qui *Menatensis Monasterii* meminit in libro de Vitis Patrum cap. 12.

AN. CHR. 821 11. Febr.

gens paupertas, tristabantur. Sed quoniam ubi caritas est, etiam exigua sufficiunt, jubet qui præerat Fratribus, juveni vinum afferre: cui mox ille, Nihil, inquit, est in vasculo vini. Duo siquidem illis vascula euntes permodica reliquerant Fratres, in quibus modicum erat vinum, ex quo vel Missas canerent, vel dominicis diebus singulas potiones perciperent. Audito autem Magister Cellæ illius non esse vinum in vasculo, doluit, & confidens ait: Perge, & affer nobis, quoniam pro amore Patris nostri bibent hi qui ad eum properant, & non deficiet eis. Perrexit Frater, & abstracto duce *a* egreditur vinum. Jam quidem prius voluerat accipere, sed nequaquam invento recesserat. Nuntiat quod acciderat: glorificant Deum qui aderant, & meritis domni Benedicti fieri profitentur. Biberunt ergo pro velle, & secum benedictionis causa tulerunt. Domnus quoque Benedictus cum suis adveniens, juxta quod opus fuit accepit, secumque ex eo in via tulit: sicque post hæc cessavit vas fundere vinum. Ipsis nempe Fratribus hæc qui viderunt referentibus comperi, qui usque nunc testes horum existunt.

& patefacta cordium arcana.

44. Alia rursus vice in eodem Monasterio venit: post longum vero prædicationis sermonem piumque confabulationis alloquium, discessurus pacis osculum Fratribus præbet. Quidam autem Frater inter alios osculaturus accessit: quo perspecto vir Dei protinus substitit, pacisque osculum paullulum negavit: post increpationem vero congruam nobis mirantibus Fratrem deosculatus est. Post hunc quoque inter alios alter adfuit Frater, cui similiter fecit: tum demum ultimum vale dicens Fratribus abiit. Illo autem abeunte in crastino compertum est, quoniam Fratres illi fugam arripere disposuerant. Intelleximus tunc, quoniam ob hanc causam eos revelante sibi sancto Spiritu venerabilis Abba osculari tardabat, quorum perversam voluntatem etsi non patenter ostendit, turbatas tamen conscientias salubriter increpavit.

Sancti Savini item Monasterium regit,

45. Aliud demum illi Monasterium gloriosissimus Rex dedit, ubi (ut reor) viginti Monachos misit, Abbatemque illis constituit. Situm vero est Monasterium illud in territorio Pictavense, & dedicatum in honore sancti Savini *b*, in quo positi Fratres, dum in piis studiis vigilant desudantque, turba Monachorum non parva eis adjungitur. Rursus ei aliud contulit Monasterium, quod est in territorio Bituricensi situm, illoque quadraginta ferme posuit Monachos, constituitque Abbatem: & quoniam locus ille novo opere erat fundandus, adjutorium præstitit, libros vestesque sacras dedit. At illi in sanctæ Religionis habitu florentes, sanctæque conversationis normam pandentes, unitatem quoque spiritus servantes in vinculo pacis, permaximum intra Christi ovile gregem Monachorum aggregarunt.

& Masciacense,

Bellamcellam,

46. ULFARIUS *c* etiam quidam nomine, nullum habens consanguineum, vir illuster & nobilis, per chartam ei ad ædificandum Monasterium locum tradidit in Albiensis confinio, ubi etiam Monachos ordinato illis Abbate fere duodecim misit: & his etiam quoniam novo opere fabricam Monasterii cœptam perficere satagebant, libros plurimos contulit, vestes sacras præbuit, calicem argenteum ac offertoria, crucemque & omnia, quæ illis necessaria fore prospexit, administravit. Ipsi vero tam in ædificiis rerum corporearum, quam etiam in ædificatione animarum, SANCTÆQUE REGULÆ institutis decertantes, magnam Christo Deo famulantium congregationem religiosorum Fratrum adquisierunt.

Maurum-Monasterium,

47. Post obitum quoque serenissimi Imperatoris Caroli, cum filius ejus Lu-

a Male in editis *vasculo*. Dux enim sive duciculus, vulgo un *duisit*, ferraculum dolii est, uti Sæculo superiore notavimus in Vita sancti Romarici Abbatis, & supra in libro 1. de miraculis sancti Angilberti Abbatis.

b Hactenus nomen retinet sancti Savini, de quo alias diximus Sæculo superiore, ubi de sancto Martino Martyre, acturi iterum Sæculo 5. Benedictino in Vita sancti Hugonis Monachi Æduensis, & Sæculo 7. in Vita beati Bernardi Abbatis Tironiensis.

c Wlfarius Comes Bellam-cellam in pago Albigensi ad fluvium Agotum ædificasse dicitur, cujus rei charta inferius referenda.

Ludovicus Rex Aquitanorum Imperii curam suscepisset, Franciæ cum partibus ire jussit, eique in *Alsat* Maurum-Monasterium designavit, ubi plures suæ vitæ sequaces ex Aniano Monasterio collocavit. Et quoniam magnum a palatio distat spatium locus præfatus, nec congruo occurrere tempore cum vocaretur poterat; & quia Imperatori multis pro causis erat necessarius: placuit Imperatori, ut non longe a palatio provideret locum aptum sibi, in quo cum paucis quiescere posset. Sicque præfecto Abbate Fratribus Mauro degentibus, ipse cum nonnullis Imperatoris voluntati obtemperaturus accessit.

AN.CHR. 821 11. Febr.

48. Vallis autem erat vicina, quæ a palatio (ut reor) sex non amplius millibus distat, quæ viri Dei placuit oculis: ibique Imperator jussit construere miro opere Monasterium, quod vocatur Inda, mutuato de rivulo ejusdem vallis nomine. In dedicatione vero ecclesiæ adfuit Imperator, eamque de suis copiosissime ditavit fiscis, immunitatemque jussit, atque per scripturam, ut triginta ibidem Deo Fratres Christo famulantes persisterent Monachi, statuit. Qua de re ut numerus impleretur, venerabilis Abba de notis Monasteriis lectos jubet venire Fratres, quos suo instrueret exemplo, essentque aliis documentum salutis, quousque instinctu divinæ gratiæ sæculari pompa relicta æterno Regi militare desiderantes ex eadem provincia in eorum subrogarentur ordine.

Indam.

49. Cœpit autem post hæc vir Dei palatinas terere fores, olimque dimissum ob multorum utilitatem ferre tumultum. Omnes siquidem qui aliorum pressi incommodis imperialia petebant suffragia, cum ad eum accederent, alacriter susceptos osculabatur, eorumque querimonias in schedulis impressas tempore opportuno offerebat Imperatori. Ex quibus adsuetus aliquoties serenissimus Imperator mapulam manicasque ejus palpans reperiebat, repertasque legebat, atque ut utilius noverat decernebat: propter oblivionem quippe talibus in locis eas ferre solitus erat. Libenter etenim hujuscemodi querimonias audiebat Imperator, & ob id quam maxime sedulo illum in palatio fore jubebat. Etenim qui eum ex regni moderamine, ex dispositione provinciarum, & ex suis consulerent utilitatibus, erant perplures: nullus prorsus afflictorum miseriis ita compatiebatur, nullusque Monachorum inopiam ita Regi ut ipse pandebat. Erat quippe miserorum advocatus, sed Monachorum pater; pauperum consolator, sed Monachorum eruditor; divitibus pabulum vitæ præbebat, sed Monachorum mentibus Regulæ disciplinam inculcabat; omnium licet utilitatibus consuleret, Monachorum tamen necessitatibus sedulo interveniebat.

Imperatori causas omnium exponit.

50. Præfecit eum quoque Imperator cunctis in Regno suo Cœnobiis: ut sicut Aquitaniam, Gotiamque norma salutis instruxerat, ita etiam Franciam salutifero imbueret exemplo. Multa denique Monasteria erant, quæ quondam regulariter fuerant instituta; sed paullatim tepescente rigore, regularis pæne deperierat ordo. Ut autem, sicut una omnium erat professio, fieret quoque omnium Monasteriorum salubris una consuetudo; jubente Imperatore aggregatis Cœnobiorum *a* Patribus una cum quampluribus Monachis perplures resedit dies. Omnibus ergo simul positis Regulam ab integro discutiens, cunctis obscura dilucidans dubia patefecit; priscos errores abstulit, utiles consuetudines affectusque confirmavit. Judicia igitur Regulæ cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minus Regula pandit consuetudines, adsentientibus cunctis protulit: de quibus etiam Capitularem institutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in Regno suo positis Monasteriis observare præciperet: ad quem Lectorem scire cupientem dirigimus. Cui protinus Imperator adsensum præbuit, inspectoresque per singula posuit Monasteria, qui utrum ea quæ jussa fuerant sic observarentur inspicerent, quique etiam formam salubrem ignorantibus traderent. Perfectum

Cœnobiis cunctis præfectus, in conventu Abbatum uniformem vivendi ritum præscribit,

a Id factum anno 817. in Synodo Aquisgranensi, de qua inferius agendum.

AN.CHR. 821 11. Febr. ctum itaque propagatumque est opus divina opitulante misericordia, & una cunctis generaliter posita observatur Regula, cunctaque Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, ac si ab uno magistro, & in uno imbuerentur loco. Uniformis mensura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus cunctis observanda est tradita. Et quoniam alia per Monasteria ut observaretur instituit Regula, suos in Inda degentes ita omni intentione instruxit, ut ex diversis regionibus adventantes Monachi non (ut ita dixerim) perstrepentia, ut imbuerentur, indigerent verba: quia in singulorum moribus, in incessu, habituque formam disciplinamque regularem pictam cernerent.

Indæ accurate observatum, personis & locis accommodatum.

51. Propter plurimorum quoque indiscretum fervorem & quorumdam ineptum teporem, minusque capacium sensum obtusum, constituit terminum, ordinemque *a* observandum cunctis tradidit: illos retrahens ne superflua peterent, hos imperans ut torporem excuterent, alios nihilominus admonens, ut saltem visa implere expeterent. Denique multa Regula implere jubet: sed permulta sunt quæ usus explere quotidianus expetit, ipsa tamen reticet: ex quibus omnibus habitus Monachi veluti gemmis ornatur, & sine quibus dissolutus ac fluxus incompositusque esse probatur. Nonnulla autem præcipit, quæ aut propter concordiam unitatis, aut certe propter observantiam honestatis, seu propter considerationem fragilitatis admittuntur. Quapropter piæ recordationis venerabilis Abba quæque observanda comperit, absque ulla cunctatione vel excusationis fuco implere decrevit: ea vero quæ certis pro causis aut dimittenda cognovit, aut commutanda inspexit, nihilominus, prout rectius & secundum posse locique positionem dirimere quivit, suis observanda discipulis tradidit: si qua nempe minus lucide pagina Regulæ pandit, aut omnino silet, rationabiliter apteque instituit atque supplevit, de quibus ope divina jutus pauca relatu perstringam.

Cujus forma hic describitur.

52. Primitus siquidem quam signum horis nocturnis pulsetur, in Fratrum dormitorio squillam *b* tangere jussit, ut prius Monachorum congregatio orationibus fulti propria residerent per loca, tunc demum Ecclesiæ ostiis patefactis hospitibus pateret ingressus. Surgentes vero concite juxta quod Regula præcipit, Fratres aquis se sanctificatis perfundant, & cuncta altaria humiliter & cum reverentia percurrant: sic demum ad propria loca accedant, sintque parati, ut cum tertium pulsaverit signum, absque mora surgentes attonitis auribus Sacerdotem exspectent, qui officium incipiendi sortitus est. Nec cuiquam liceat per hoc spatium, per angulos ecclesiæ sistere, eorum scilicet quibus ingredi jussum est; sed in choro sedentes institutos secrete concinant psalmos. Psalmos autem cantare jussit, quinque *c* pro omnibus fidelibus in toto terrarum orbe vivis, quinque etiam pro omnibus Fidelibus defunctis; pro eis quoque qui nuper defuncti sunt, quia ad notitiam singulorum non statim causa pervenit, ut jugiter canerentur instituit nihilominus quinque. Decursis vero psalmis quinque pronus orationi incumbat, eos pro quibus cecinit, Deo commendans: & tunc demum pro aliis rogaturus initium sumat. Nec pigritandum est pio, certis defixisque psalmodiis æterno Regi demerso in terram corpore supplicare: cum potentibus ad singula verba non revereatur quis inflectere caput; maximeque quia hoc modo gratia provocetur divina, & compunctionis suscitetur fervor. Tempore siquidem æstatis post expletum Matutinorum officium, mox egredi ab ecclesia propter somnolentiam jussit, seseque calceantes lotis faciebus denuo ad ecclesiam concite redeant, & juxta præfatum ordinem altaria cum reve-

a Hinc colligunt nonnulli, Benedictum hunc auctorem esse libelli qui inscribitur *Ordo conversationis monasticæ*, ab Haefteno editus & illustratus in fine Disquisitionum monasticarum.

b Id campanulæ seu tintinnabuli genus, quod Lanfrancus signum minimum vocat in Decretorum cap. 1. & in secretario locat, Durandus in triclinio lib. 1. de divinis officiis cap. 4.

c Hi sunt psalmi graduales, quos Quadragesimæ tempore singulis feriis quartis etiam nunc ante matutinum officium frequentamus.

verentia circumeant, sanctisque se aquis perfundant: & sic deinceps ad loca sibi constituta accedant, diurnum expleturi honeste officium: quæ officia juxta Romanum *a* psalmo 118 persolventur: sintque parati ut pulsato signo horæ primæ, mox ad chorum occurrant. Signum autem ita prolixe tangere jussit, ut omnes illo sonante occurrant, illo cessante Sacerdos incipiat horam. Expleta Prima in unum aggregati solvant capitulum: quo expleto, cum silentio, aut psalmos *b* decantando exeant ad opus sibi injunctum. In Monasterio quoque remanentes non fabulis occupentur otiosis, sed bini, & bini, aut certe singuli in coquina, in pistrino, in cellario psalmos canant. Post completorium vero instituit, ut non pro libita quis voluntate aut egrediatur, aut moretur in oratorio; sed hiemis tempore decem prius canant psalmos, æstate vero quinque: sicque pulsato signo omnes pariter juxta præfatum modum altaria cuncta circumeant, & sic ad lecta sua singuli pausaturi accedant. In his tribus per diem vicibus circumire cuncta præcepit altaria, & ad primum ex eis orationem dominicam dicant & symbolum, ceteris orationem dominicam, vel sua confiteantur delicta. Diurnis autem orationum horis ad suum quisque accedat oraturus locum: si autem peculiariter sibi vult orare, quibuscumque vacat horis, licenter peragat. Has igitur tres ideo constituit orationis vices, ut hi qui torpore pigrescunt, & orare fastidient, saltem compulsi agant quæ libenter nolunt, & constitutas non præsumant relinquere horas: hi vero, qui nimio succenduntur amore, ne extera indiscrete petant retrahantur. Sic enim accidere solet, ut nimiis vigiliis atterantur unius noctis *c* indiscretione: horis autem quibus divinis psalmodiis esse intentum oportet, præoccupatus somno non valeat divinum exsolvere censum. In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo. Siquidem nonnullis usque ad talos cucullæ pendebant. Quam ob rem vir Dei uniformem cunctis tenendum Monachis instituit modum, ut non amplius a duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere posset. Concessit etiam necessitatis causa, propter quam Regula jubet, duas scilicet stamineas *d*, & femoralia, pelliceas quoque, & tegumenta eorum, cappas duas; & quæcumque necessaria prospexit, ut omnem amputaret occasionis ambagem, tribuit & concessit.

CIRCA AN. 821 11. Febr.

53. Ostendit quoque per Scripturam Imperatori rationem de his quæ jubet Regula, sed certis ex causis intacta remanent; & de his quæ illa prorsus reticuit, sed utiliter supplentur. Omne quippe desiderium suum in observationem Regulæ converterat, suumque hoc permaxime erat studium, ut nihil intellectui ejus excederet. Quam ob causam quos peritos esse compererat, attente sciscitabatur circa longeque positos, eos etiam qui istis in partibus ad montem Casinum accederent, veluti qui non audita solummodo, sed visa perciperent. Ob quam dilectionem intelligentiæ cum quislibet ei aliquid novi panderet, mox humiliter suscipiens summa reverentia ajebat, necdum se posse occultos sensus Regulæ nosse: & cum cunctis non dicam tironibus, sed ipsis sapientibus ipse eam elucidaverit, nova & inaudita se non tantum a peritis, verum etiam a simplicioribus reperire fatebatur. Fecit denique librum ex Regulis diversorum Patrum

Studium omne in Regulam convertit.

---

a Ergo jam tum Romanæ Ecclesiæ mos obtinebat, ut psalmus centesimus octavus-decimus, uti & nunc, in horis diurnis psalleretur. Aliter diurnum psallendi officium distribuit sanctus Pater Benedictus in Regulæ cap. 17.

b Sic psalmos inter laborandum decantari præscribunt Adalardus Abbas in statutis suis, & Cluniacenses apud Udalricum, in Consuetudinum Cluniacensium lib. 1. cap. 30.

c Eamdem rationem suggerit Cassianus in Collat. 2. capp. 16 & 17.

d Jam ergo tunc vigebat usus staminearum, seu interularum lanearum, quas tamen Rotbertus Molismensis Abbas repudiasse fertur apud Ordericum in hist. lib. 5. Certe sanctus Pater Benedictus de stamineis seu quibuslibet interulis silet. Et tamen stamineas duas Monachis concedit Fructuosus in Regula prima cap. 4. & S. Ethildrita non lineis, sed laneis vestimentis in Monasterio usa est, teste Beda in historiæ lib. 4. cap. 19. Denique Ansegisus Abbas Fontanellensis *drappos albos 20. de quibus camisia 20. fieri possent*, Fontanellensibus adsignavit.

AN.CHR. 821 11. Febr. edita ob hoc Concordia Regularum.

trum *a* collectum, ita ut prior beati Benedicti Regula cunctis esset, quem omni tempore ad collectam matutinam legere jussit. Ex quo rursus ut ostenderet contentiosis nulla frivola cassaque a beato Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum fultam esse Regulam; alium collectis Regularum sententiis composuit librum, cui nomen Concordia *b* Regularum dedit, ita dumtaxat ut beati Benedicti præcederet sententia, ei vero rationabiliter convenientes jungerentur deinceps. Alium nihilominus ex sanctorum Doctorum homiliis, quæ in exhortationem Monachorum sunt prolatæ, conjunxit librum, eumque omni tempore in vespertinis collectis legere jussit.

54. Cernens quoque nonnullos totis nisibus anhelare in adquirenda Monachorum Cœnobia, eaque non tantum ut precibus obtineant, verum etiam decertare muneribus, suisque usibus stipendia Monachorum expendi, ac per hoc diruta nonnulla, alia vero fugatis Monachis a sæcularibus obtineri Clericis; adiit hac de causa piissimum Imperatorem, precibusque pulsat, ut ab hujuscemodi contentionibus Clericos, Monachos vero ab hoc redderet periculo extorres. Adsensum præbet gloriosissimus Imperator, Monasteria in Regno suo cuncta prænotata, in quibus ex his Regulares Abbates esse queant, decernit: ac per scripturam ut inconcussa omni maneant tempore, firmare præcepit, suoque anulo signavit: sicque multorum cupiditatem, Monachorum nihilominus pavorem extersit. Erant etiam quædam ex eis munera *c* militiamque exercentes: quapropter ad tantam devenerant paupertatem, ut alimenta vestimentaque deessent Monachis. Quæ considerans suggerente præfato viro piissimus Rex, juxta posse servire præcepit, ita ut nihil Deo famulantibus deesset, ac per hoc alacres pro eo ejusque prole, totiusque Regni statu piissimum precarentur Dominum. His vero Monasteriis quæ sub Canonicorum relicta sunt potestate, constituit eis segregatim unde vivere regulariter possent, cetera Abbati concessit.

Ad placitum pergens equos amittit.

55. Quæ autem cum ad generale Placitum jubente Imperatore pergeret, nutu Dei acciderint, non silendum puto. Ibat nempe ægritudine nimiisque caloribus fessus, jussis obtemperans regiis, sed caritatis armis stipatus, multorum explere utilitatem paratus. Sed is qui piis semper invidet actibus inimicus, ut piorum detrimentum ferret saluti, hunc a tramite cœpto tali arte retardare molitur: equos siquidem, quibus ipse vehendus erat, per vasta silvarum deturbans custodibus fere ignota. Sed vir Dei nullo dolore de amissis equis perculsus, alacer regias prope pervenerat fores. Expletis siquidem Monasteriorum Monachorumque, de quibus illi ingens & jugis piaque erat sollicitudo, utilitatibus, numerus equorum imminutus a Rege fulcitur *. Sed & post unius mensis spatium amissi reducuntur equi: sicque divinitus actum est, ut quia de amissis non doluit, duplicatum susciperet lucrum.

*id est suppletur.

Duplices recuperat.

In morbis numquam otiosus.

56. Cœpit post hæc diversis variisque atteri ægritudinibus, & multos per annos continuis vigiliis, assiduis lacrymis, acerrimisque jejuniis atque laboribus meditationibusque attritum corpusculum novo certamini præparare: ut qui subactis vitiis virtutum obtinuerat arcem, nobiliter infirmitatibus patientiæ armis accinctus decertans, geminatam a Rege suo superatis hostibus victricem perciperet palmam. Quo enim validius pulsabatur ægritudine, eo intentius magis magisque aut orationibus vel lectionibus persistebat. Nullus otiosum reperit, nullus omnino in opere Dei pigrum, nullus vanis frivolisque fabulis occupatum invenit. Aut enim ipse per se lectio-

Lacrymis deditus.

a Nempe, ut quidem existimo, codicem Regularum omnium, qualem exhibent mss. codices, Corbejensis veterrimus, aliique; qualem, inquam, Holstenius edendum reliquit, editumque typis Romanis & Parisiensibus habemus. Eo in codice Regulæ, unaquæque post aliam, integræ referuntur, cum in Concordia Regularum singulis Regulæ sancti Benedicti capitulis singula aliarum Regularum capitula instar commentariorum aptentur.

b Hunc librum edidit, notisque eruditis illustravit Menardus noster, qui etiam Benedicti collectionem ex homiliis Patrum in codice Floriacensi legisse se testatur: quem tamen codicem ego perquisitum reperire non potui.

c Quæ ad munera, quæ ad militiam olim tenebantur Monasteria, recensentur apud Chesnium in tomo 2. Historiæ Francorum, & apud alios. In editis aliter hic versus legitur.

lectioni instabat, aut legentem studiose audiebat. Quis unquam solum nisi flentem reperit? quis ad eum subito ingrediens siccas ejus reperit genas? & non prorsus aut humi prostratum, aut cœlo erectis manibus stantem, aut ne sacri voluminis nimiis humectarentur fletibus paginæ, pugnis recipientem lacrymas invenit. Carnis deficiebant vires, sed animi adamante durior persistebat intentio, rigor semel cœptus pæne ipse perdurans. Carnium quadrupedum esus non suscepit a die conversionis suæ: balneis etiam in ultimo suo tempore languoribus attritus vix umquam indulsit. Vestimentum post quadraginta vel eo amplius dies mutare solitus est. Legegere siquidem coram se sanctorum Patrum Vitam, obitusque jubebat: qua lectione recuperatus animus fortior perdurabat. O bone JESU, quibus suspiriis fletibusque perfusus æstuabat animus cupiens dissolvi, & esse cum Christo! non tamen si necessarius Fratribus foret, laborem ferre recusans. AN CHR. 821 11. Febr.

57. Invalescente autem ægritudine Imperatorem familiariter alloquutus in Monasterio deducitur, Fratribusque valefaciens, tota nocte orationibus psalmodiisque pernoctans, ipsius diei regulare officium peregit. At cum alterius diei regulare * explesset officium, & Cursum persolvere vellet, ventum est ad clausulam: *Justus es, Domine*, quem versiculum decantans ait: Deficio: & adjecit: *Fac cum servo tuo, Domine, secundum misericordiam tuam*: sicque inter verba orationis virtutibus decoratum emisit *a* spiritum. Adsunt autem ejus omnibus divitiis dulciores epistolæ, quas pridie quam migraret a sæculo, Fratribus Aniano positis proprio dictavit ore, in quibus testatur faciem suam amplius non visuros. Ajunt etiam quidam, quoniam hora qua migravit ad Christum, Episcopo STABILI Magalonensi obitus ejus revelatus est: a somno siquidem surgens mox suis quod acciderat retulit. Obitum autem ejus ob id cursim attigimus, quoniam Fratres qui eo tempore præsentes adfuerunt, latius explicaturi sunt, quod sequens demonstrat pagina.

Officio persoluto pie obit.

*lege Indicem onomasticum.

Psal. 118.

„ BENEDICTUS igitur Abbas in provincia Gotiæ exortus sub Pippino „ Rege Francorum, & post ejus decessum sub Carolo filio ejus ab in„ fantiæ tempore usque in adolescentiam militavit. Post hæc autem relicto „ palatio in Monasterio sancti Sequani in provincia Burgundiorum habitum „ veri Monachi suscepit: ibique duobus * ac semis annis consistens, Deo „ jugiter militavit. Sed quia ibi regularem usum minime reperit, in „ Gotiæ partibus migravit, ibique super fluvium Anianum manu propria „ Cellam primitus; postmodum vero cum ipsis Fratribus qui ob amo„ rem Christi sub ejus regimine venerant, Monasterium ex novo opere „ construxit, in quo non longo post tempore trecentos sub suo regimine „ Monachos habuit. Defunctoque Carolo Imperatore Ludovicus filius ejus „ Imperium suscipiens, Benedictum venerabilem virum una cum suis „ quibusdam discipulis in Franciam venire fecit, ac primitus in pago Al„ sacense Monasterium ei Maurum dedit: postmodum vero pro ejus amo„ re juxta Aquis palatium super fluvium Indam ex novo opere ei Monaste„ rium ædificavit. Hic est Benedictus, per quem Dominus Christus in „ omni Regno Francorum Regulam sancti BENEDICTI restauravit. „ Hic habuit sub regimine suo Monasteria duodecim, id est Anianum, „ Gellonem, Casam-novam, Insulam-Barbaram, Menatem, sanctum Sa„ vinum, sanctum Maximinum, Massiacum, Cormariacum, Cellam-no„ vam in Tolosano, Monasterium-Maurum in Alsatz, Indam ex jussu Im„ peratoris ob illius ac discipulorum ejus usum ædificatam, & de fiscis re„ galibus ditatam. In his omnibus ex doctrina sua Monachos & Rectores „ misit. Curam autem maximam habuit de omni ordine ecclesiastico, vi„ delicet Monachorum, Canonicorum, atque Laicorum, maxime autem „ Mona-

Epistola hac de re Indensium Monachorum.

* supra num. 10. quinquennii & octo mensium spatio: an biennii?

a Sepultus in Monasterio Indensi, ubi hactenus in lapideo sarcophago quiescit, coliturque die 2. Februarii, supra in Observationibus præviis, & infra in fine Vitæ.

AN.CHR. 821 11. Febr.

„ Monachorum. Imperator autem omne ejus consilium libenter audivit, & fecit : unde & a quibusdam Monachus vocitatur, videlicet quod Monachos sancti viri pro ejus amore semper suos proprios appellavit, & post ejus decessum hactenus Abbatem se Monasterii illius palam esse profitetur. Sanctus igitur vir usque ad obitum suum in palatio Regis pro augmento Fidelium, non pro terrenis rebus perseveravit : quia juxta erat Monasterium in quo degebat. Ante quartum vero exitus sui diem adhuc sanus omnia Imperatori, quæ ei solitus erat dicere, replicavit: & in ipsa die febre correptus, ad mansionem suam usque pervenit. Altera vero die audientes hoc omnes Magnates Imperatoris, ad eum visitandum venerunt. Tanta autem ibi fuit multitudo Episcoporum, Abbatum, ac Monachorum, ut nobis qui eum ibi custodiebamus, vix ad eum accedere facultas esset. HELISACAR autem Abbas primus ad eum venit, & cum eo usque ad obitum perseveravit. Quinta siquidem feria ægrotavit, in sexta autem feria nocte misit Imperator TANCULFUM Camerarium, jubens ut eum in ipsa nocte ad Monasterium ferremus: quem levantes ante gallorum cantum una cum Helisacar & suis ac nostris hominibus, prima hora diei ad Monasterium deduximus. Cumque esset tertia diei hora, omnes a se exire præcepit, & usque ad sextam horam solus permansit. Post hæc ingressus supra dictus Abbas cum Præposito nostro, percunctati sunt quomodo ageret. Quibus ipse respondit, numquam se tam bene fuisse : adjunxitque : Usque modo inter choros Sanctorum coram Domino adstiti. In crastina autem Fratribus ad se vocatis eis monita salutis dedit, & tunc professus est, quia quadraginta octo anni essent, ex quo Monachus fuerat, in quibus annis nullo die antea panem comedit, donec coram Deo lacrymas funderet. In ipsa die brevem admonitionem Imperatori misit, & alias per diversa Monasteria direxit. Isdem vero venerabilis vir omne officium suum de quinque annis & duobus mensibus ante obitum suum, sicut in ejus tabulis post ejus decessum reperimus, & ipse vivens quibusdam dixit, cantatum * per semetipsum reliquit. Obiit autem septuagenarius, tertio Idus Februarii, anno ab Incarnatione Domini octingentesimo vigesimo primo, Indictione decimaquarta, concurrente 1. epacta decima-quarta, anno nono imperii Ludovici piissimi Imperatoris. Post tertium vero diem sepulcrum ejus aperuimus, & eum in vas lapideum, quod Imperator paraverat, mutavimus: discooperientes autem faciem ejus, vidimus in fronte & circa oculos ac labia ejus tantum ruborem, quantum nec vivus habuerat. His ita exceptis, & ita se habentibus, nos famuli ex Monasterio Inda, videlicet DEIDONUS, LEVIGILDUS, BERTADUS, & DESIDERIUS, tibi Ardoni Magistro nostro salutem in Domino optamus, petimusque caritati tuæ, ut secundum a Deo datam tibi sapientiam de vita Patris nostri Benedicti libellum componas, & eum nobis dirigas. Salutant vos omnes Fratres nostri, & vos salutate omnes Fratres nostros. Amen.

* id est recitatum.

Benedicti epistola ad Anianenses scripta in extremis.

„ SUMMÆ *in Domino beatitudinis ac felicitatis Georgio Monasterii Aniani Abbati, & cunctis filiis ac Fratribus nostris bene & vigilanter sub norma Patris degentibus* BENEDICTI, *ultimus omnium Abbatum* BENEDICTUS *optat jam in extremis positus salutem*. Super omnibus igitur quæ meum ardent animum, & præ cunctis curam inquirunt rebus, hoc est quod de vestro maxime sollicitor vitæ regularis ordine. Nempe nequaquam ullo modo ignoro vos nobiliter desudare, & nostri fidelissime fore memores, neque ullo indigere adhortationis verbo. Verumtamen in ultimis constitutus, ignorans utrum jam vos videre queam, urgenti erga vos caritate animum, nonnulla tam per fideles verba amicos, quamque per epistolas curavi dirigere. Denique ipsi nostis, qualiter totis quantum valui nisibus, quamdiu potui, & vitæ & exhortationis exempla monstravi sollicitus vobis.

„ Nunc,

„ Nunc, fili mi *, precor, & per ipſum teſtor Deum, ut unanimes in AN CHR.
„ caritatis nexu idem ſitis ſapientes; neque ullos, quos vel mecum addu- 821
„ xi, vel alicubi propter aliquod exemplum aut pro aliqua re miſi, quaſi 11. Febr.
„ habeatis extraneos: ſed quicumque ad vos iterum ex illis reverti volue- * al. Filium Dei.
„ rit, & regulariter vobiſcum verſari, pie benigniterque velut fratres re-
„ cipite, ut decet. Deo enim gratias, non deerit vobis corporale ſubſi-
„ dium. Omnibus autem generaliter, maxime vero illis quos nobis in amici-
„ tia junctos noſtis, diligentiſſimum ſemper attendite affectum, & ut pote-
„ ſtis, aliis pauperioribus quæ ſuperſunt vobis neceſſaria, Monaſteriis mini-
„ ſtrate. Abbati quoque MODARIO de Monaſterio ſancti Tiberii auxilium,
„ in quibus indiguerit, ferte: & de his & de aliis, veluti in vita noſtra,
„ magis autem poſt mortem agite meam. Sicut ergo multa Monaſteria du-
„ dum vitiata jam aliquid emendationis a nobis accepiſſe videntur largiente
„ Deo; ita omnimodis nunc cavete, ne (quod abſit, te poſco miſericors Do-
„ mine) ſiniſtram viam . . . . . ſcilicet queant ullo tempore tenere. Mona-
„ ſterio vero Indæ velut Fratribus eſtote juncti unicis. HELISACAR quoque,
„ qui præ omnibus ſuper terram omni tempore vobis exſtitit amicus fideliſſi-
„ mus Canonicorum, & Fratres ipſos in eo habetote ſemper loco, & ad eum
„ ſemper ſit refugium veſtrum. Sed vobis ita nunc ſuggero, quia ignoro u-
„ trum in præſenti vos videam ſæculo. Jam ſeptimo Idus Februarii acerbiſſi-
„ mo, dante miſericordia Chriſti . . . tactus verbere, nihil aliud quam ul-
„ timum celeri exſpecto diem vocationis.

Juſſit hoc domnus Benedictus adhuc vivens 4. Idus Februarii ſcribere, & obiit 3. Idus ejuſdem menſis. *Explicit epiſtola.*

Ut valeat novos divino ſemine jacto,
Rore poli madido, Doctorum vomere cultus,
Cordis opimus ager centenos reddere fructus.

„ VENERABILI *in Chriſto Patri* NIBRIDIO *Archiepiſcopo*, BENEDICTUS *ulti-* Alia ad Nebridium Archiepiſcopum Narbonenſem.
„ *mus omnium Abbatum Abbas ſempiternæ felicitatis ſalutem opto in Domino.*
„ Eja vir Dei parcat modo caritas ac dilectio ſeu benivolentia, qua ſemper mo-
„ do, in quantum potes, ſive per te ipſum ſeu familiares & amicos, necnon
„ per omnia Monaſteria ubicumque tranſmittere potueris, ut orationes tam in
„ pſalmis quam in Miſſis pro me ad Dominum fundere non ceſſent, quia
„ modo valde neceſſarium mihi eſt. Scito, Pater dilecte, quia jam in extre-
„ mis pugno, ad finem curro, jam anima a corpore ſeparatur, & in hac luce
„ oculis corporis te minime video. Ille qui potens eſt facere de immundo mun-
„ dum, de peccatore juſtum, de impio ſanctum, faciat nos pariter regnum
„ perfrui ſempiternum, ibique cum omnibus Sanctis cantare canticum novum.
„ Supplico, cariſſime Pater, ut ſicut ſemper mercedem habuiſti de Fratri-
„ bus qui degunt in Aniano Monaſterio; ita ſemper, uſque dum ſancta ani-
„ ma a corpore egreditur noſtro, melius ac melius habeatis in veſtra ſancta di-
„ lectione. Omnes iſtis in partibus amicos familiares, & propinquos commen-
„ do. In Monaſterio quoque veſtro *a* totis viribus, ſicut credo facitis, eiſque
„ ad perſeverantiam laborare ſtudete, & illam ſententiam tam in divitibus
„ quam in pauperibus, quam Dominus per beatum Apoſtolum ſuum Paulum
„ dignatus eſt dicere, ubi ait: *Argue*, *obſecra*, *increpa;* ſemper ex ore profer-
„ te veſtro ad omnes. Veſtra ſanctitas, credo, bene ſciat quem arguere de-
„ beat, quem obſecrare & quem increpare. Propterea dico, Pater, ut nul-
„ lum periculum remaneat in vobis, unde in perpetuum damnari debeatis; ſed
„ libera voce cum Pſalmiſta dicere valeatis: *Juſtitiam tuam non abſcondi in corde* Pſ. 39. 11.
„ *meo*, *veritatem & ſalutare tuum dixi.* Tamen omnia cum caritate & diſcre-
„ tione agite, voſque Trinitas ſancta cuſtodiat, & præmium largiatur æter-
„ num. Amen.

AP-

a In editis legitur, *noſtro totis niſibus ſic credo, facietis arguendo, obſecrando, increpando, ut libera voce cum Pſalmiſta*, &c. At legendum *veſtro*, id eſt in Monaſterio Orbionenſi, cui Nebridius præfuerat Abbas.

AN.CHR. 821 11. Febr.

APPENDIX

De Synodo Aquisgranensi, deque Monasteriis Anianæ subjectis, aut per Benedictum ordinatis.

1. QUID *in rem ecclesiasticam præstiterit Benedictus, hactenus vidimus ex ipsius Vita, in qua & contra Felicianam hæresim, tum in legatione Hispanica, tum in Synodo Urgelitana laborasse, & Concilio Arelatensi, quod ad restituendam Ecclesiæ Gallicanæ disciplinam anno* 813. *celebratum est, interfuisse memoratur num.* 31. *Nunc quid pro re publica monastica, maxime in Synodo Aquisgranensi, egerit, expendendum est. Cum rem Benedictinam fere ex æquo promovere studerent Ludovicus Augustus & Benedictus noster, anno* 817. *Imperator Aquisgrani convenire jussit Abbates quamplurimos Regulæ nostræ servantes, ad resarciendam sacri instituti disciplinam, quam Benedictus scriptis, monitis, exemplisque suis revocare modis omnibus tentabat. Nimirum* Monasteria Monachorum, in quibus olim beati Benedicti Regula conservabatur, tum negligentia subrepente remissius ac dissolutius custodiebatur, vel certe penitus abolita negligebatur, *ajunt Patres Concilii Turonensis tertii canone* 25. *Quam ob rem varia tum a Carolo Magno, tum a Ludovico ejus filio convocata Concilia, ut collabenti reipublicæ nostræ opem ferrent. Anno* 817. *Aquisgrani congregata est plurimorum Abbatum Synodus, cui præfuit Benedictus: sancita hac de re capitula septuaginta duo, tot enim enumerant Leo Marsicanus in Chronici Casinensis lib.* 1. *cap.* 16. *novæ editionis, & Chronographus Cœnobii sancti Vincentii ad Vulturnum lib.* 2. *quo ex Cœnobio* JOSUES *Abbas eidem conventui interfuisse memoratur,* APOLLINARIUS *ex Flaviniacensi, & alii, de quibus in Præfatione actum est. Peracto Concilio* constituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum Abbatem & cum eo Monachos strenuæ vitæ, qui per omnia Monasteria Monachorum euntes redeuntesque uniformem traderent cunctis Monasteriis tam viris, quam sanctimonialibus feminis vivendi secundum Regulæ S. Benedicti incommutabilem morem, *ut legitur in Vita Ludovici Pii. Etsi enim universa Galliæ Monasteria eamdem sancti Benedicti Regulam profitebantur, non una tamen omnium erat vivendi ratio, sed varia pro locorum, personarum, morumque diversitate. Benedicto socius & adjutor adhibitus Arnulfus Abbas, testante Ludovico Augusto in diplomate, quod de restituto ordine monastico in Monasterio S. Dionysii confecit* 7. Kal. Septembris, anno 19. imperii. Mox, *inquit*, ut divina dignatio nos paterna sede suscepta imperialibus sceptris inniti voluit, piæ intentionis nostræ sollicitudo exsequi procuravit, ut religio, decor & omnis honestas a domno & genitore nostro divæ memoriæ Karolo cœpta & instituta liquido & veraciter, remota omni simulatione in propriis quibusque maneret & vigeret ordinibus. Unde ad monasticæ institutionis normam corrigendam duos religiosos & venerabilis vitæ viros BENEDICTUM & ARNULFUM Abbates constituimus, qui per nostrum a Deo gubernandum & conservandum Imperium seduli huic negotio studiose insisterent. *Exstat hoc diploma integrum apud Sirmondum in tomo* 2. *Conciliorum Galliæ, egregium sane pietatis imperatoriæ monumentum. Arnulfus is erat Abbas, ut puto, Monasterii Glonnensis seu sancti Florentii ad Ligerim in diœcesi Andegavensi, & forsan etiam Abbas Heriensis, ut dicam inferius in historia translationis sancti Filiberti Abbatis.*

Monasteria a Benedicto ordinata.

2. *Quam Anianæ disciplinam instituit Benedictus, eamdem in varia Franciæ ac Germaniæ Monasteria propagavit. Tria primo nobis proponit Ardo,* Insulam-Barbaram, Mitiacense, & Cormaricense: *quibus addit* Gellonense, Menatense, S. Savini Masciacense, Monasterium a Vulfario conditum, Maurum-Monasterium, & Indam. *Indenses in epistola sua addunt* Casam-novam, *&* Cellam-novam *in Tolosano: addo & ego* Monasterium sanctæ Columbæ *apud Senonas. De quibusdam actum est in superioribus notis: de aliis hic nonnulla observanda.*

Barbarense.

3. *Leidradus Archiepiscopus Lugdunensis in epistola ad Carolum Magnum,* Monasterium regale Insulæ Barbaræ, *inquit*, situm in medio Araris fluvii, quod antiquitus est dedicatum in honore S. Andreæ Apostoli & omnium Apostolorum, nunc autem in honore S. Martini recens videtur esse fundatum; jussu domni Caroli Imperatoris, qui ibidem præfecit domnum Benedictum Abbatem, cum quo simul direxit ibi suos codices, ita restauravi, ut tecta de novo fuerint, & aliqua de maceriis a fundamentis erecta: ubi nunc Monachi secundum regularem disciplinam numero triginta habitare videntur. *Hic est Leidradus seu Laidradus Archiepiscopus, cui in Hispaniam cum Benedicto adversus Elipandum profecturo Alcuinus libros suos dedicavit, quique postea dignitatem Agobardo resignavit, in sancti Medardi Suessionense Monasterium secessurus. Alcuinus in epistola* 69. *Monachis Barbarensibus, quos* Fratres Lugdunenses *vocat, gratulatur de restituta monasticæ vitæ disciplina, eosque præmunit adversus gliscentes errores. Insulæ-Barbaræ Monasterium, cujus non semel alibi facta mentio, nunc sæculari toga donatum est.*

Mitiacense

4. *Quid in Mitiacensi Asceterio prope Aurelianos, nunc sancti Maximini dicto, præstiterit Benedictus, declarat Theodulfus ejus facti auctor in Carminum libro* 2. *ex quo quia carmen totum est in laudibus Benedicti nostri, juvat quosdam versus adducere in hunc locum. Sed prius ex Letaldo Monacho Mitiacensi discamus, qualis tum fuerit istius Monasterii status: sic enim ille in libro de miraculis sancti Maximini Abbatis cap.* 3. *quem librum Sæculo* 1. *vulgavimus,* Nempe eo

tempore

tempore devotio Mitiacensis Cœnobii & studium monasticæ vitæ emollita erat a sæculi dilectoribus, partim cupiditate, partim incursione hostica, quæ ex Aquitanica impugnatione crebro obtingere solebat. Per idem enim tempus inter Pippini Duces & Vvaifarium Aquitanorum Regem gravis & diuturna conflictatio Rempublicam Francorum non modico profligavit damno, tandemque apud Toarcense castrum capto Vvaifario summa rerum ad Pippinum concessit. His fere temporibus locus supradictus adeo est adnullatus, ut nemo ibi possèt manere Monachorum; sed habitacula eorum aut essent diversoria sæcularium & feminarum, aut stabula equorum & pastiones canum. Temporibus igitur divæ memoriæ Caroli Augusti, disponente rerum omnium Domino eumdem locum pristinæ reddere nobilitati, Theodulfus nobilissimus & moribus & genere acerrimique ingenii, Aurelianensis Ecclesiæ Episcopus subrogatur. Hic itaque multa industria certans quatenus idem locus in antiquum revocaretur honorem, dum in contiguis regionibus minus idoneos invenisset ad id efficiendum Monachos, ex Septimaniæ partibus adscivit, quibus & locum dedit, & res illi loco olim attributas de suo insuper addens contradidit. In qua re non pænituit eum facti sui, quippe cujus temporibus in tantum ejus loci gloria enituit, ut veteris ignominiæ dedecus honestas superveniens obumbraret, & præteritorum dispendia lucra sequentia compensarent. *Duos hanc in rem Monachos Theodulfus obtinuerat a Benedicto, cui hoc nomine gratias agit, eumdemque de aliis mittendis interpellat, ac cum S. P. Benedicto Casinate comparat his versibus.*

AN.CHR. 821 11. Febr.

I mea charta celer BENEDICTI ad tecta beati,
 Hocque salutato tecta revise Patrum.
Huic salveque valeque meum, huic singula narra,
 Prospera quæ nobis sunt tribuente Deo.
Inde refer multas misso pro munere grates:
 Utque libens mittat plura, precare libens.
Utque pium consurgat opus fundamine jacto,
 Quod me jam mulcet, jam mea corda fovet.
Sit melius culmen: bonus est fundaminis ordo,
 Quem gemini numeri sorsque decusque sacrat.
Ecce duo Monachi duo sunt præcepta salutis,
 Divino ut vinctus sit quoque fratris amor.

Et infra.

Semina tu nostros misisti parva per agros,
 Plurima mitte, seges hic tibi grandis erit.
Non distes merito, cujus non nomine distas:
 Nominis & meriti sors beet una duos.
Quod fuit Ausoniis BENEDICTUS Rector in arvis;
 Hoc modo tu in nostris es, Benedicte, locis.
Ut cerebro Euphorbi Samius satus esse putatur,
 Sic NURSI Patris in te revocatur opus.
Ut per TEUDULFUM Teudulfi verba precantis
 Imples, cumque una it hinc prece nomen idem;
Sic Benedictus ei per te, Benedicte, quod optat
 Conferat, & voti tu mediator eas.
Quodque fuit, Casine, tibi pius hic Pater olim;
 Hoc modo sit Cellæ urbs Aureliana tuæ.
Quam bene Mitiacum vocitavit prisca vetustas,
 Quæ fuit auspicium mitibus ante choris!
Maximinus ibi Fratrum vernante corona
 Præfuit: his junctus scandit ad astra poli.
Corpora sunt quorum variis tumulata sepulcris,
 Sunt animæ in Sinibus sed, Patriarcha, tuis,
Has fera barbaries exemto munere pacis
 Dejecit sedes, destituitque locum.

Quid his verbis significare velit Theodulfus, explicat Letaldus superius relatus. Pergit Theodolfus, & poetico more carmen suum dirigit ad Benedicti Cœnobium, tum post aliquot versus subdit.

Inde Salutandi Fratrem pietate revise,
 Sum cui junctus ego nomine, non merito.
Hinc pete NEBRIDII Patris venerabilis ædes,
 Mox & DONATI sit tibi visa domus.
Sed nec prætereas sancti loca Fratris ATILI,
 ANNIANIque mei tecta verenter adi.
Nam pius adspiciat dantem sibi dona salutis,
 ATALA te videat, dicque, OLEMUNDE, vale.
Ac si forte vales mundanas ire per urbes,
 Singula perlustrans oppida, rura, casas,

AN.CHR. 821 11. Febr.

Præsulibus nostras in carmine pande salutes,
Atque omni Clero, quosque referre mora est.
ATTILA, CLARINUS, TEUTFREDUS, LEUBILA, & omnis
Turba Patrum nostrum sentiat alma vale.

Quos hic primo salutat Theodulfus, erant ii ipsi, quos Benedictus operis sui adjutores primarios habuisse dicitur apud Ardonem supra. Crediderim Annianum esse eum, qui sancti Anniani Monasterio in Gallia Narbonensi hactenus exsistenti nomen dedit: quod cave confundas cum Monasterio Aniana seu Aniano.*

* S. Chignan

Gellonense.

5. *Gellonense Monasterium excitavit Vvillelmus Comes, postea ibidem Monachus, atque Anianensi Abbati subjectum esse voluit, uti in ipsius Vita diximus ad annum* 812. *Benedictus loco præfuit Abbas primus, dein permissi nonnumquam Abbates peculiares alii ab Anianensibus, qui Gellonensium Abbatum electionem probabant. Exstant non unæ Ludovici Augusti aliorumque Regum litteræ,* Cellam Gellonensem *Anianæ attribuentes. Demum Gellonenses sui juris esse cœperunt, reclamatumque non semel ab Anianensibus sæculo* 11. *quo* EMMENO *Anianæ Abbas graves hac de re querelas deposuit apud Gregorium Papam VII. quæ in tabulario Anianensi leguntur. Sed tandem prævaluit Gellonensium pervicacia Urbani secundi pontificatu, qui Gellonense Monasterium a jure Abbatiæ Anianensis absolvit: Callistus vero Papa secundus Romanæ sedi proxime seu (ut ajunt) immediate subjecit, & post eum Alexander tertius.*

Masciacum.

6. *Masciacensis Cœnobii in Biturigibus fundamenta jecit* EGO *Comes anno* 737. *ut docet ejus loci breve Chronicon a Labbeo editum in tomo* 2. *Bibliothecæ novæ.* Adventus Monachorum in Masciaco anno 814. *collocatur, nimirum post Cœnobii restitutionem ab Ludovico Augusto factam, de qua in ejus Vita. Monasterium istud, quod hactenus persistit sub Ordine sancti Benedicti, vulgo* Massay *appellatum, rexit* ABBO *Abbas, qui* natus anno 817. ordinatus anno 847. anno 866. *quo urbs Aurelianorum cremata est,* mortuus est, *& quidem* 7. Kal. Decembris, *ex Kalendario.* Et anno 967. Odo Abbas bonæ memoriæ 7. Idus Junii *decessisse fertur; &* ARDUICUS Monachus Nonis Septembris.

Bella-cella.

7. VULFARIUS vir illuster & nobilis *locum in Albigensis pagi confinio tradidit Benedicto, ubi is* Monachos duodecim *cum Abbate collocavit.* Casam-novam *interpretatur Henschenius: sed Ludovici Augusti litteræ, quas videre non potuit, nos docent esse* Bellam-cellam. *En diploma ex tabulario Anianensi.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Notum sit omnibus fidelibus nostris, quia vir venerabilis BENEDICTUS Abba una cum consensu GEORGII Abbatis Anianensis Monasterii, quem ipse ibidem successorem elegerat, & Monachis ibidem consistentibus, seu etiam & NEBRIDII reverentissimi Archiepiscopi & aliorum servorum Dei, cuidam cellulæ in pago Albiensi super fluvium qui dicitur Aquotis sitæ, nuncupante Bella-cella, constructæ in honore sancti BENEDICTI & aliorum Sanctorum, quæ nuperrimis temporibus novo opere in rebus quas VULFARIUS Comes memorato Monasterio Anianensi delegaverat, constructa est, tale privilegium ob firmitatem loci illius concessit, ut semper de ipsa congregatione ibidem eligerent Abbates, quamdiu ibi tales inveniri potuissent. Si vero contigisset ibidem illum inveniri minime posse, ut de prædicta congregatione Anianensis Monasterii ibidem constitueretur. Et si aliter quam oportebat fecisset, aut a suo proposito in aliquo exorbitasset; ut Rector sæpe nominati Monasterii sua auctoritate illud emendaret: ceterum quamdiu suam professionem bene observabunt, nullatenus qualibet occasione eos infestassent, aut eorum quietem perturbassent, aut aliquid contrarii eis fecissent. Sed ut melius conservaretur, petiit ut nostræ jussione manus ratum maneret. Proinde has litteras fieri jussimus, per quas jubemus, ut memorati Fratres in eodem loco consistentes juxta superius taxatum modum Deo quiete militent, & Abbatem quamdiu ex se bonum eligere potuerint, juxta præmissam constitutionem eligant. Et si a proposito suo aliorsum digressi fuerint, per Abbatem Anianensis Monasterii corrigantur. Et sicut intulimus, nullam infestationem aut inquietudinem qualibet occasione, dum bene suum propositum conservaverint, a Rectoribus & congregatione præscripti Monasterii Anianensis patiantur: sed juxta præmissam conditionem in omnibus quiete vivere valeant. Hæc vero cellula sub eadem immunitate quam nos prædicto Monasterio Anianensi fecimus, indivisibiliter, sicut res ceteræ ad ipsum Monasterium pertinentes: ita ea sub nostra defensione consistat. Et ut hæc nostra jussio in omnibus firmior habeatur, & melius conservetur, de anulo nostro subter jussimus sigillari. DURANDUS Diaconus ad vicem HELISACAR recognovi. Data 7. Id. Mart. anno Christo propitio imperii domni Hludovici piissimi Augusti Indict. 12. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Bellæ-cellæ statum hodiernum necdum rescire potui.

Maurum-Monasterium.

8. Maurum-Monasterium, *primitus* Cella sancti Leobardi *a primo auctore dictum,* in honorem Apostolorum Petri & Pauli & sancti Martini *constructum in Alesatia prope Tabernas* principatu Childeberti secundi; postea* Maurum-Monasterium *cognominatum est a Mauro Abbate, cui Theodoricus quartus, Kalensis dictus, privilegium concessit, editum apud Iodocum Coccium & Carolum Cointium in Annalium Francorum tomo* 2. *ad annum* 586. *num.* 43.

* Saverne

Inda.

9. Inda, *celeberrimum Cœnobium prope Aquasgrani, vocabulum traxit ab amne præter-*

fluen-

fluente, sancti Cornelii *etiam appellatum a Cornelio Papa & Martyre, cujus caput & brachium istic observari dicuntur. Eo in loco sepultus est Benedictus noster ejus loci Abbas ex dictis.* AN.CHR. 821 11. Febr.

10. Casa-nova *sive* Gordanicus in pago Ucetico, *nunc usque Prioratus Anianæ subjectus, vernacule* Goudargue, *primitus a Vvillelmo Comite constructa dicitur in diplomate Ludovici Augusti, quod huic loco illustrando referre non pigebit.*

IN Nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si liberalitatis nostræ munere de beneficiis a Deo nobis conlatis locis Deo dicatis aliquid conferimus, id nobis & ad mortalem vitam feliciter transigendam, & ad æternam perpetualiter obtinendam profuturum liquido credimus. Unde noverit experientia atque utilitas omnium fidelium nostrorum tam præsentium quam & futurorum, quia placuit nobis pro mercedis nostræ augmento & animæ emolumento quamdam cellulam ex re proprietatis nostræ quæ nuncupatur Casa-nova, quæ sita est juxta castrum quod nuncupatur Planitium in pago Ucetico super fluvium Cicer, quam dudum VVILELMUS quondam Comes a fundamento in honore sanctæ Mariæ semper Virginis construxerat, & rebus quamplurimis ditaverat, & domno & genitori nostro KAROLO bonæ memoriæ piissimo Augusto cum rebus & omnibus quæ eidem Cellulæ aspicere fecerat, per chartulam delegavit donationis. Sed postea propter compendium & loci utilitatem non procul ab eodem loco eadem cellula constructa est, quæ nuncupatur Gordanicus, in eodem pago & super eumdem fluvium, ad Monasterium quod nuncupatur Aniana, concedere, & per hanc nostræ auctoritatis largitionem tradere, quod est situm in pago Magdalonense, non longe a castro quod dicitur Monscalmus, constructum in honore Domini & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI & sanctæ Mariæ semper virginis, ubi etiam SENEGILDUS Abba præesse videtur: quod olim vir venerabilis BENEDICTUS Abba in suo construxerat proprio, & similiter domno & genitori nostro Karolo Imperatori per instrumenta delegaverat chartarum. Hanc itaque cellulam, quæ, sicut diximus, nuncupatur Gordanicus, & illam quæ vocatur Casa-nova, cum omnibus ibidem pertinentibus vel aspicientibus, cum mancipiis, domibus, ædificiis, terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus & immobilibus, cum omnia quæ prædictus Vvillelmus per venditiones, cessiones, donationes adquisierat, & præfato domno & genitori nostro tradiderat; & cum his quæ postea prædictis locis a bonis hominibus traditum est, memorato Monasterio Aniano præsenti tempore tradidimus, & per hanc nostræ auctoritatis donationem perpetualiter ad habendum concessimus, ita videlicet ut quidquid in ipsis locis aut de ipsis ad utilitatem & profectum Rectores aut Congregatio ipsius Monasterii facere vel judicare voluerint, libero in omnibus perfruatur arbitrio faciendi. Hæc vero auctoritas largitionis nostræ ut per curricula annorum inviolabiliter inconvulsam obtineat firmitatem, & a fidelibus nostris præsentibus scilicet & futuris seu etiam & successoribus nostris fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ verius certiusque credatur, etiam manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione signare jussimus. DURANDUS diaconus ad vicem HELISACAR recognovi. Data 12. Kal. Junias anno Christo propitio secundo imperii domni Hludovici piissimi Augusti Indictione 8. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Varia hac de cella exortæ sunt lites tum adversus Casæ-Dei Monachos pontificatu Paschalis secundi, & Callisti itidem secundi; tum adversus Arelatensem Archiepiscopum Callisto item Pontifice. Et quidem, *ait Callistus Papa in litteris hac de re concessis*, Anianenses Monachi cellam illam per Lodoici Imperatoris, Karoli magni Imperatoris filii, & filii ejus Karoli Regis scripta & largitiones Anianensi Monasterio vindicabant. Archiepiscopus vero se Lodoici filii Bosonis Regis chirographo tuebatur. *Sed tandem auditis utriusque partis momentis Callistus ipse de consilio Cardinalium jus Anianensium possessione roboratum confirmavit. Exstant hæ litteræ in lucem editæ tomo 8. Spicilegii.*

11. *De Cella-nova, vulgo* Celle-neuve, *quæ hactenus ab Aniana pendet, exstat diploma Caroli Magni in hæc verba:* Cella-nova

KAROLUS Dei gratia Rex Francorum & Langobardorum ac Patricius Romanorum, omnibus Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Vicariis, Centenariis, seu cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris præsentibus & futuris. Notum sit qualiter vir venerabilis BENEDICTUS Abba ex Monasterio sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, quod est constructum in loco nuncupante Aniano, in pago cujus vocabulum est Magdalonense, Serenitati nostræ suggessit, eo quod ipse una cum Monachis suis loca aliqua erema infra fiscum nostrum nuncupante Juviniacum, antiquo vero vocabulo vocatur Fonte-agricolæ, nunc autem Nova-cella appellatur, quam ipsi proprio opere ædificaverunt; etiam & molina duo infra ipsius terminum fisci super fluvium Lero visi sunt construxisse, & inter mare & stagnum loco qui vocatur Porcarias, una cum consensu Comitum & ceterorum Christianorum ibi circumquaque habitantium de loca erema accepisset. Similiter in loco qui dicitur Asogrado cellam ædificasset, cum omni adjacentia sua, etiam & alia loca Comajacas & Caucino super

AN.CHR. 821 11. Febr. * f. pecora fluvium Ararem, ubi dicitur Ad-salices, ad pascua armentorum & alenda pecunia *; cum aliis usibus suis hactenus habeant, & jusserit se hæc omnia cum æquitatis ordine absque ullius inlicita contrarietate possidere. Sed pro integra fermitate petiit Celsitudini nostræ, ut quicquid nunc tempore ipse cum Monachis suis juste & rationabiliter ad supra dicta habere dinoscitur, denuo per nostræ auctoritatis præceptum ei & Monachis suis inibi sub sancta Regula consistentibus plenissima deliberatione & mercede animæ nostræ ad præfactum Monasterium cedere & confirmare deberemus. Cujus petitionem denegare noluimus, sed in eleemosyna nostra ita concessisse & in omnibus confirmasse cognoscite. Præcipientes ergo jubemus, ut neque vos, neque juniores seu successores, quæ memorato viro venerabili Benedicto Abbati aut successoribus suis de supradicta loca undecumque ad præsens ipse & Monachi sui cum æquitatis ordine ac juste & rationabiliter vestiti esse noscuntur, inquietare aut calumniam generare, nec aliquid exinde contra justitiam abstrahere aut minuare quoque tempore præsumatis: sed per hanc nostram auctoritatem atque confirmationem habeant in eleemosyna nostra omnique tempore concessum, ita ut eis melius delectet pro nobis & filiis ac filiabus nostris seu cuncta familia domus nostræ & omni populo gentis nostræ attentius Domini misericordiam exorare. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur & diuturnis temporibus melius conservetur, manus nostræ signaculis subter eam decrevimus roborare, & de anulo nostro jussimus sigillare. Data in mense Junio anno 31. & 26. regni nostri. Actum Aquis palatio nostro in Dei nomine feliciter. Amen.

S.Columbæ Monasterium. 12. *Ad hæc in Monasterio sanctæ Columbæ apud Senonas monasticam disciplinam restituere conatus est Benedictus, testante Ludovico Augusto in diplomate, quod editum a V. C. Stephano Baluzio in appendice ad Lupum habet hæc verba:* Notum esse volumus cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, & nostris, præsentibus scilicet & futuris, quia olim dum monasticum Ordinem usquequaque depravatum esse constaret, & ad eum corrigendum atque emendandum, immo ad pristinum debitumque modum & rectitudinem auxiliante Domino reducendum, quemdam Abbatem ejusdem Ordinis ferventissimum, Benedictum cognominatum, per Monasteria Imperii a Deo nobis commissi destinaremus; contigit ad Monasterium quod dicitur sanctæ Columbæ, haud procul ab urbe Senonensi devenire: in quo cum cetera regulariter ordinare satageret, quia tunc temporis Abbatem Canonicum, Jacob vocabulo, inibi præesse contigerat, quasdam villas, quæ priscis temporibus ad usum Fratrum Deo famulantium fuerunt destinatæ, segregavit, &c.

Cella S. Martini. 13. *Præterea Ludovicus Augustus* ad Monasterium quod dicitur Aniana, ubi Georgius Abba præerat, quamdam cellam juris sui, quæ est constructa in honore S. Martini infra muros Arelatensis civitatis, cum his quæ ad eam pertinent, memorato Monasterio ad stipendia Fratrum ibidem Deo famulantium vel ad subsidia pauperum concessit pridie Non. Decemb. anno imperii 3. Indict. x. Aquisgrani palatio regio: *tum postea addidit* cellam quæ dicitur Massacia cum appendiciis suis, habentem plus minus quadraginta mansos, quæ est ex ratione prædictæ cellæ S. Martini, *litteris datis* 4. Id. Mart. anno 7. imperii, Aquisgrani palatio regio: *Demumque piissimus Imperator Monasterii Anianensis res omnes confirmavit generali diplomate concesso Ermenaldo Abbati, quod pro coronide hoc loco referre visum est.*

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI HLUDOVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Si erga loca divinis cultibus mancipata propter amorem Dei eosque in eisdem locis sibi famulantes beneficia oportuna largimur, præmium nobis apud Dominum æternæ retributionis rependi non diffidimus. Idcirco notum sit omnibus fidelibus nostris præsentibus & futuris, quia placuit nobis pro mercedis nostræ augmento ad Monasterium quod dicitur Aniana, situm in pago Magdalonense, constructum in honore Domini & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI, & sanctæ ac semper virginis Mariæ, seu aliorum Sanctorum, ubi venerabilis HERMENALDUS Abba præesse videtur, aliquid ex rebus tradere nostris, id est quamdam Cellulam nuncupantem Gellonis, sitam in pago Lutovense, cum omnibus appendiciis suis, vel quidquid ibi VVILLELMUS quondam Comes, qui ipsam cellulam in causa domni & Genitoris nostri construxit, seu & alii boni homines per strumenta chartarum tradiderunt. Et in prædicto pago villam quæ dicitur Magaranciate, & locum qui dicitur Castra-pastura ad pecora eorum alenda, seu diversis usibus, cum terminis & adjacentiis suis. Et in eodem pago fiscum nostrum Curcenate cum omnibus adjacentiis suis. In pago quoque Bitterrense fiscum nostrum, qui dicitur Miliacus, cum ecclesia sancti Paragorii & Miliciano villa, cum omnibus appendiciis & adjacentiis suis. Et in eodem pago Villam-Cincianum cum appendiciis & adjacentiis suis. Et inter confinia de pago Rutenico seu Nemausense alpes ad pecora alenda seu alios usus quas dicunt Jaullo, cum terminis & adjacentiis suis, quas olim præfato Monasterio per Missos nostros RAGAMBALDO seu FULCOALDO Comite tradidimus cum omni integritate, sicut a temporibus domni & genitoris nostri ab eisdem Monachis possessum fuit. Et locum qui dicitur Auraria cum omni integritate, sicut olim a bonæ memoriæ ERMENGARDE Regi-

Regina prædicto Monasterio traditum est. Et in pago Magdalonense Castrum quod dicitur Monte-Calmense situm juxta fluvium Araur, cum ecclesia sancti Hilarii, a termino ejusdem Monasterii Anianensis usque ad terminum rerum, sicut genitor noster trans ripam præfati fluminis per suum præceptum ad proprium jam dicto tradidit Monasterio, excepto proprium ingenuorum hominum quod infra conjacet. Et super præfatum fluvium, Caucinum ad pascua armentorum & alenda pecora seu alias utilitates, cum villulis & omnibus aspicientiis suis. Et alio loco Comajagas cum finibus & adjacentiis suis, seu & Paliares cum appendiciis suis. Et in loco qui dicitur Sogrado, cellulam quam ipsi Monachi ædificaverunt cum adjacentiis suis. Omnia hæc cum omni integritate, sicuti a Misso genitoris nostri Karoli LEYDRATH Archiepiscopo traditum & marmoribus per cruces & terminationes adsignatum fuit, & ab ipsis Monachis a temporibus genitoris nostri possessum. Et in ipso pago, in fisco nostro nuncupante Juviniaco, locum quod antiquo vocabulo Fons-agricolæ dicebatur, nunc autem Nova-Cella appellatur, quam proprio opere ipsi Monachi manibus suis ædificaverunt; etiam & molina duo infra ipsius fisci terminum super fluvium Lero ab eisdem constructa cum omni integritate, sicut hactenus a temporibus prælibati genitoris nostri quieto ordine tenuerunt, & inter mare & stagnum locum qui vocatur Porcarias, quem sibi ad porcos alendum vel ad piscationis opportunitatem, seu alias adjacentias de locis heremis præfati Monachi susceperunt, & a genitore nostro eis per præceptum conlata sunt. Item in eodem pago illos segos cum ipsa piscatoria & plagis maris & fiscum nostrum adhærentem illis qui nuncupatur Sita, qui est inter mare, & stagnum, & subjungit pago Agatensi, cum ecclesiis, villaribus, mancipiis, plagis maris & piscatoriis, cum omnibus aspicientiis & adjacentiis, cum silvis & arboribus supra positis, usque ad locum qui dicitur Caraiacum, quantumcumque vel quomodocumque in eisdem locis idem genitor noster quondam ad suum habuit opus. Et in pago Narbonense salinas quæ sunt nuncupante Ad-signa, quantascumque noster missus LEIBULFUS Comes eis designavit, cum terminis & laterationibus suis. Insuper & Cellam juris nostri, quæ est constructa in honore sancti Martini infra muros civitatis Arelatensis, cum omnibus quæ ad eam in eodem pago Arelatensi vel Avinionensi præsenti tempore pertinent. Et locum qui est in pago Arausione, vocabulo Murenatis, quicquid ad ipsum locum pertinet; & villam quæ dicitur Massacia cum omnibus appendiciis suis, habentem plus minus mansos 40. quæ est ex ratione prædictæ Cellæ sancti Martini; seu & insulam Suburbanam nuncupatam, quæ cingitur ab omni parte a Rhodano flumine, cum ecclesiis ac rebus seu appendiciis suis, sicut quondam LEIBULFUS Comes per auctoritatem nostram cum NOTONE Archiepiscopo ex suo alode * excambiavit & jure possedit, atque per chartam donationis præfato contulit Monasterio. Necnon & in pago Ucetico donamus cellulam proprietatis nostræ, quæ nuncupatur Casa-nova, quæ sita est juxta locum qui vocatur Gordanicus super fluvium Cicer, sicut eam & genitor noster quondam possedit, & nos olim præfato Monasterio per auctoritatem nostram concessimus. Hæc omnia præscripta cum omni integritate prædicto Monasterio per hanc nostræ auctoritatis donationem perpetualiter concedimus ad stipendia Fratrum ibidem Deo famulantium, ita ut quicquid ab hodierno die & tempore de prædictis rebus facere vel ordinare voluerint ministri loci ipsius, libero in omnibus perfruantur arbitrio. Quam ob rem hanc præceptionem nostræ auctoritatis pro firmitatis studio fieri jussimus: per quam omnino præcipimus atque jubemus, ut nullus ex fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ ac nostris de præscriptis rebus a nobis præfato Monasterio vel congregationi ibidem degenti concessis aliquid abstrahere aut minuere tentet, nec in ecclesiis aut loca vel agros seu reliquas possessiones prædicti Monasterii, quas moderno tempore per donationes genitoris nostri ac nostras seu ceterorum fidelium juste possidere videtur in quibuslibet locis, quicquid ibidem propter divinum amorem conlatum fuit, quæque etiam deinceps in jure ipsius sancti loci aut per nos aut per alios voluerit divina pietas augeri, ad causas audiendas vel freda exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Monasterii tam ingenuos quamque servos, qui super terram memorati Monasterii residere videntur, distringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occasiones perquirendas ullo unquam tempore ingredi audeat vel exactare præsumat. Et quicquid de rebus præfati Monasterii fiscus sperare poterat, totum nos pro æterna remuneratione prædicto Monasterio concedimus, ut perpetuis temporibus in alimoniam pauperum & stipendia Monachorum ibidem Deo famulantium proficiat in augmentum. Et quandoquidem divina vocatione supradictus Abba & successores ejus de hac luce migraverint, quamdiu ipsi Monachi inter se tales invenire potuerint, qui ipsam Congregationem secundum Regulam sancti BENEDICTI regere valeant, per hanc nostram auctoritatem & consensum, sicuti in aliis eorum continetur præceptis a nobis vel genitore nostro sibi conlatis, licentiam habeant semper eligendi Abbates, quatinus ipsis servis Dei qui ibidem Deo famulari videntur, pro nobis & conjuge proleque nostra & stabilitate totius Imperii a Deo nobis concessi vel conservandi jugiter Domini misericordiam exorare delectetur. Et ut hæc auctoritas nostris futurisque temporibus Domino protegente valeat inconvulsa manere, manu propria subscripsimus, & anuli nostri impressione signari jussimus. HIRMINMARIS Notarius ad vicem HUGO-

NOTA.

* exstat in tabulario Anianensi.

AN. CHR. 821 21. Febr. HUGONIS recognovi. Data 12. Kal. Novembris, anno Christo propitio 24. imperii domni Hludovici piissimi Augusti, Indictione 15. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter. Amen.

Sermo in dedicatione ecclesiæ Salvatoris. 14. *His omnibus haud ab re visum est subjicere Sermonem aliquando habitum in festo dedicationis basilicæ Salvatoris, factæ circiter annum 782. de qua in Vita num. 26. Sermo iste nomen Ardonis seu Smaragdi præfert in ms. codice: sed falso, ut colligo ex ipsius auctoris verbis, dicentis* veternosa *suo tempore fuisse Anianensis basilicæ ædificia*, & antiquam *ejus dedicationis* relationem *vocat. Ad hæc* priscam *vocat* consuetudinem, *quæ feminis negabat aditum in utrumque templum, Salvatoris scilicet & beatæ Mariæ: aitque* interjectis annis, *id est suo tempore concessum sequiori sexui ingressum in basilicam Salvatoris, quæ verba convenire nequeunt Ardoni, Benedicti discipulo. Neque scio an non satis exploratum videatur id quod refert auctor iste*, trecentos scilicet & sexaginta Episcopos, *(quorum fallacem catalogum legi) ipsumque Carolum Magnum huic dedicationi interfuisse: cujus rei nullam mentionem facit Ardo in Vita superioris num. 26. Eodem loco haberi debet id quod legitur de absolutione peccatorum Carolo divinitus concessa ac revelata : quo spectat* miraculum in consecratione Anianensis Archisterii revelatum, *relatum in Vita Caroli Magni, tribus libris scripta tempore Fredrici Ahenobarbi, apud Lambecium in Cæsarea Bibliotheca tomo 2. pag. 333. Sermonis titulus ita se habet in codice ms.* Sermo Sancti ARDONIS, cognomento Smaragdi, Monachi & Confessoris, ac magistri in sacra pagina, Monachi quondam Monasterii Anianæ, Ordinis sancti Benedicti, Magalonensis diœcesis: qui sermo fuit celebratus in consecratione altaris sancti Salvatoris ejusdem Monasterii die vigesima-nona mensis Decembris anno ab Incarnatione Domini 771.*

* l. 782.

SEQUITUR TENOR SERMONIS:

AD gloriam & honorem tui nominis, Christe JESU Salvator sæculi, auribus catholicæ Ecclesiæ antiqua rei relatio per novos futurorum temporum decursus transfert notitiam, qualiter venerabile tuum Anianensis Cœnobii templum sui fundaminis suscepit exordium. Nam cum Patricius Romanorum & Rex Francorum CAROLUS per Gallias ad honorem Dei templa & admiranda ædificia passim constitueret, quoddam insigne in Christi Salvatoris nomine constituit, quod sui stemmatis veternosa congeries mortalium oculis adhuc pandit. Post cujus constitutionem, de Narbonensis urbis obsidione remeans, in qua Angaricam gentem expulerat, ibi Synodo peracta trecentos sexaginta sex Pontifices invitavit, & ad consecrationis opus congregavit. Vere felix locus ille a tanto Principe honorabiliter electus, & ubi cælestis Jerusalem in terrenis conversationibus activam vitam ad suam contemplativam gaudet exeuntem, & in cælestibus claustris exspectat transferendos filios adoptionis, quos ibi nutrit Regula sanctæ Religionis, quam secundum pii patris BENEDICTI auctoritatem traditam alter quoque BENEDICTUS nomine primitus ibi edocuit, qui in domo Domini ibi in atriis ejus justus ut palma floruit: cujus paternitatis principium Anianense promeruit Cœnobium, & per eumdem Abbatem primum, & gloriosum Regem Carolum piæ dedicationis diem vidit optatum. In quo præfulgida venerabilium Episcoporum pontificalis caterva præfata magnifici Regis in cantu * coglomerata, sollemne opus exercuit, & prætactum finem gratia dedicandi adhibuit. Tunc illud dedicationis peractum officium Deo placuisse cælitus est demonstratum. Nam eidem Regi sequenti nocte pernoctanti, & cuidam Pontifici Coloniensi & Benedicto Abbati (ut in ore duorum vel trium stet omne verbum) quædam visio spiritualis apparuit, quam ipsi tres postea professi sunt, videlicet quod Deo sacrata Anianensis aula, tota intus quasi ardens resplenduit, & lux erumpens ad cælum emicuit. Quis igitur in die consecrationis, quam sic Deus approbavit, interesse non lætabitur? Jam tunc illa nostri Salvatoris quam felix aula canoris vocibus jucundata reboans cæleste dedit jubilum, & harmonica suavitas humanis auribus illata, per æthereas auras invitata super eos, uranico concentui subriguit. Audita est populorum plausibus permixta vox lætabunda, & omne vulgus utriusque sexus divinum opus admirans Deo gratias laudifluo rependit præconio. Magnum quidem est & difficile per singulas causas spiritualiter retexere omne genus divini operis, quod illic Deo dispensante per religiosorum manus decenter exhibitum est. Sed ne videamur acervare superflua, hactenus opus, nostra titillante manu brevitatis compendio, facili stylo laboratum, futuris sæculis in altam tradimus memoriam, quod fidelibus legendum & audiendum, sicuti relata gestorum didicimus, manifestum aperimus, &c. Adest hic ara triplex, solius columnæ unitate subnixa, significans Trinitatis unitatem, ut in personis proprietas intelligatur, & deitatis unitas credatur, &c. Adest etiam dominicæ Crucis figura, quam in suo tempore sancti Salvatoris aulâ per sui fabricam depinxit, monstrans fidelibus Christi crucem spiritualiter esse gestandam, quam Deus Salvator crucifigendus sibi corporaliter bajulavit, & Crucifixus omnia de se dicta a Vatibus consummavit: cujus Crucis venerabile signum suo præcipuo Salvatoris conservat altario, & multis Beatorum pignoribus penetrale imbuit arcanum, quod obtinens reliquias in se, cælestes habet margaritas, &c. Nullus hic quoque hæsitet suum tandem pectus pugillo, & quadam quasi pugni cordis manu excitare ignaviam, piæque confessionis modo illum Evangelii sequi Publicanum, qui suam de suis peccatis damnans con-

* f. cœtu.

Rel quiæ l. Vitæ num. 26.

conscientiam, sibi propitiari divinam quæsivit clementiam. Cujus exemplo in hac Anianensi aula Confessio Caroli fertur gemebundus patuisse suspiriis, & pro quadam admissi sceleris noxa crebris obsecrationibus institisse, divinæque misericordiæ aures lacrymabili propulsasse querela: quatenus ei Salvator ignosceret, ille qui pro hominibus cunctis venisset redemtor. Ad ostendendam vero redemtionis adeptam gratiam, exauditor supremus notatis apicibus cuidam Pontifici signum direxit, dum pro eo veniam peteret inter eucharisticas eulogias ad altare: persensitque Carolus celebrantis sibi manus impositas, qua impositione recreatus indultum sibi peccatum intellexit, &c. AN.CHR. 821 11. Febr.

Exsultet Galliæ tellus, & Anianensis spatii templo nobilitata lætetur: in quo ad indicium nobilitatis & pignus regalis amoris Karolus Princeps divinum munus ibi lecturis reliquit. Cum igitur sit ita quod locus iste regalibus polleat rebus, & sacris ad cælum ædibus adsurgat; decet omnem cujuslibet ætatis hominem ipsum reverenter honorare, & Deum in illo devotius adorare, qui in tanta prioribus habitus est religione, ut mulieribus ad ipsum arceretur accessus, ne quælibet occasio sanctos regularis observantiæ corrumperet mores. Convenit namque pudicitiæ cultoribus illud evangelicum sequi, succingere lumbos, & in manibus habere lucernam. Hinc est quod gloriosa mater Virgo sexum a suis liminibus exclusit femineum, & intra peculiare filii sui templum interjectis annis recipit, quos prisca consuetudo in utrumque templum penetrare non sivit. O felix virtus in domo Dei, sed multo jam felicior si sobrietatis custodia sit, &c. Feminæ ab hoc templo seclusæ.

VITA VENER. EIGILIS

AN.CHR. 822.

ABBATIS FULDENSIS IN GERMANIA,

a CANDIDO ejus discipulo scripta, prosa, & metro.

Ex libro Christophori Brovveri de Sideribus Germaniæ.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. LIBROS *duos de vita* EIGILIS *seu* ÆGILIS *Fuldensis Abbatis quarti, unum soluta, alterum stricta oratione composuit* CANDIDUS *ejusdem Cœnobii sub ipso Eigile Monachus, quem* is pio Patris affectu in suam familiaritatem & gaudium introire concessit, *ut scribit Candidus ipse in Vitæ prosaicæ num.* 23. *Notanda est Candidi subscriptio in fine præfationis metricæ ad Modestum sodalem suum, cui utrumque libellum ab se conditum dedicavit.* Explicit præfatio Candidi ad Modestum, qui proprio nomine BRUUN & RECCHEO nuncupatur. *Legendum videtur plurali numero* nuncupantur, *ita ut Candido & Modesto fuerit nomen duplex, Latinum & Germanicum, pro more illius ætatis: nimirum Candido* BRUUN, *sicuti apparet ex Vitæ metricæ cap.* 17. *Modesto* RICCHEO, *qui* junior *dictus est, ex ejusdem Vitæ cap.* 7. *Erit forsan qui suspicetur, Candidum hunc non alium esse a Candido Alcuini discipulo, cujus Alcuinus ipse meminit non uno in loco. Verum ut alium fuisse existimem, movet me in primis Alcuini præfatio in Ecclesiasten,* Oniæ Sacerdoti & Candido Presbytero *inscripta: in qua eos de paternæ pietatis nido, non in claustrum Monachorum, sed* in publicas negotiorum sæcularium auras *evolasse scribit, eosque a divitiarum cupiditate dehortatur: movent etiam epistolæ* 93. *&* 97. *in quibus Candidum ex Britannia insula, non vero ex Germania ortum esse significat. In ms. indice Abbatum Fuldensium, cujus fragmentum mox referam,* Modestus & Candidus *noster* ad Clementem Scottum Grammaticæ studendi gratia *dicuntur missi a Ratgario Abbate, qui Clemens in Gallia, teste Monacho Sancti-Gallensi, residere jussus a Carolo est.* Candidus vitæ scriptor. Brun dictus. non Alcuini discipulus, sed Clementis Scotti.

2. *Eigilis memoriam nullo publico testimonio cultuve honoratam lego: tametsi Christophorus Brovverus, qui ejus Vitam edidit primus, Eigilem* sanctum *passim appellat. Hrabanus in suo Martyrologio nusquam, neque alius quisquam veterum Eigili hoc vocabulum tribuit. Quamquam illius ævi hominibus persuasum fuit, Eigilem in cælum receptum a Deo fuisse, quem Candidus in libro metrico* nulli veterum pietate secundum *prædicat, & quem* super astra manere *canit Rhabanus in ejus epitaphio, quod ipse composuit. Abstinebo tamen a* sancti *ac* beati *appellatione,* venerabilem *appellaturus, donec certioribus argumentis ejus sanctitas mihi contestata fuerit, uti & dies obitus hactenus ignoratus, de quo agendum in Notis ad finem prosaici libri. Fuit & alius eo fere tempore* EIGIL *Abbas Prumiensis, dein Flaviniacensis, ac demum Episcopus Senonensis, cujus Elogium inferius exhibebo.* Eigilis memoria. Eigil alius.

3. *Antequam Eigilis Vitam referam, quædam præmittenda sunt de ejus antecessoribus, ut planiora fiant ea, quæ de ipso hic commemorantur. Monasterii Fuldensis Abbas primus sanctus Sturmius, cujus Vitam retuli in Sæculi superioris parte* 2. *successorem habuit* BAUGOLFUM *seu* Paugolfum *anno* 779. *Baugolfus vero, ut in Fuldensibus Annalibus traditur,* anno 802. relicta quam habuit potestate, RATGARIUM successorem accepit, *ac superstes in an-* Eigilis Fuldensis antecessores.

AN.CHR. 822 *in annos tredecim, obiit anno 815. testante Browero. Fallitur Trithemius, qui eum anno 804. obiisse scribit in Vita Hrabani, ubi Baugulfus* nomen sanctitatis *apud Germanos omnes* gloriosum *consecutus fuisse dicitur. Certe ipsum longe post annum a Trithemio signatum superfuisse constat ex inscriptione sequenti, quæ exstat apud Browerum in lib. 2. Antiquitatum Fuldensium cap.* 12. Anno 812. dedicata est ecclesia in Slitisse rogatu Baugolfi a Richolfo venerabili Archiepiscopo Moguntiacensis ecclesiæ, 12. Kal. Octob. in honorem sanctæ Margaretæ virginis. *De eodem agit Rudolfus in Actis Hrabani infra. Vitam ejusdem Baugolfi jubente Eigile in litteras retulit Candidus, cujus hac de re lucubratio hactenus in tenebris latet. De Ratgario Abbate ita scribitur in indice Abbatum apud Browerum, in Notis ad Hrabani poema* 13. Ratgarius in partibus Germaniæ parentibus nobilibus natus, susceptus est a sancto Sturmione in Monasterium Fuldense, & successit Baugulfo in regimine Abbatiæ anno 802. & depositus fuit anno Domini 817. Hic nobiliter rexit Monasterium per 16. annos: & ut sapiens architectus, occidentale templum mira arte & immensa magnitudine alteri copulans, unam fecit ecclesiam. Hrabanum & Hattonem Turonis direxit ad Albinum magistrum gratia liberales discendi artes; Brunonem ad Einardum, variarum artium doctorem peritissimum; Modestum & Candidum cum aliis ad Clementem Scotum Grammaticæ studendi gratia. Sed & auro & argento, coronis & lucernis, & omnibus bonis locum gloriose provexit. Fecit etiam hic venerandus Pater Monasterium laudabilis & discretæ mensuræ in monte, cui pretiosus martyr Bonifacius Episcopi nomen indidit, & ab Haistolffo Moguntinensis ecclesiæ Archiepiscopo in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicari fecit, & in introitu claustrali ipsius ecclesiæ ad dextram senex & plenus dierum bonorum sepulturæ traditus est: cui successit Ægil, *nimirum anno* 818.

Monasterii perturbatus status sub Ratgario. 4. *Hoc Ratgarii elogium videbitur immodicum, si consideres, ipso Abbate quam turbatus fuerit Monasterii status, & qua harumce turbarum causa: nimirum Ratgarii dura severitas in Monachos suos, quæ in tantum exarsit, ut ipsi coacti sint Carolo Magno porrigere libellum supplicem inferius exhibendum post hanc Vitam: in quo apud Imperatorem querelas suas deponunt, postulantque mores & leges Monasterii in pristinum restitui statum. Et ne putes has turbas factione tantum nebulonum quorumdam excitatas fuisse; probi quique, immo tota quanta erat congregatio Fuldensium Monachorum, hac procella exagitati sunt, Hrabanus in primis, ut ipse testatur in poemate* 30. de transitu Monachorum, *qui a Ratgario Abbate secessionem fecerunt. Id contigisse anno* 811. *docet nos Chronicon Saxonicum mſ. his verbis:* Eodem quo supra diximus anno 811. facta est Fuldæ conturbatio non minima in Monasterio sancti Bonifacii: & Fratres 12. ex ipsa familia perrexerunt pariter cum Abbate Ratgario ad judicium Imperatoris Karoli; nec tamen commotio illa quievit. Postea Ricolfus Archiepiscopus Moguntinus, & Bernharius Episcopus civitatus Vvangionum, & Hatto Episcopus Augustensis, & Vvolgarius Episcopus Vvirceburgensis, ad eamdem causam convenerunt jussu Imperatoris, eamque sanaverunt. *Eadem verba sunt Chronici Hildenesheimensis, & Annalium veterrimorum in anno quarto Ludovici Augusti desinentium, quos Petrus Lambecius edidit in tomo 2. Bibliothecæ Cæsareæ, lib. 2. cap. 5. ubi hæc anno 44. Caroli Magni accidisse leguntur. Carolo mortuo cum Ratgarius a suorum vexatione haud desisteret, Ludovicus Augustus Fuldensium iteratis motus querelis,* Monachos occidentales, *id est Gallicanos, eo misit; tum Ratgarium abiici ac relegari jussit anno 817. & alium Abbatem in ejus locum substitui. Electus dein Eigil, qui rerum statum in melius restituit, & Ratgarium ab exsilio (quæ pii viri, immo & Monachorum Fuldensium benignitas & commiseratio fuit) communi suorum consensu revocavit.*

Hrabanus Eigilis successor. 5. *Eigili successit* Hrabanus *anno 822. rexitque Monasterium annos viginti; dein cedere compulsus, postmodum factus est Archiepiscopus Moguntinus, cujus Vitam referemus ad annum* 856.

Eigilis scripta. mansuetudo. 6. *De Eigile id unum mihi observandum superest, eum scripsisse libellum de vita sancti Sturmii Fuldensis Abbatis primi: quem libellum Hrabanus laudare videtur in poemate* 14. *cui titulus*, ad Eigilum, de libro quem scripsit. *In poemate sequenti ejus mansuetudinem commendat his aliisque versibus.*

Presbyter ætate, meritis & Presbyter alme
 Eigil, te Christus salvet in orbe Deus.
Sis mihi quod posco; quodque opto, hoc esto benignus,
 Præceptor, pastor, semper amicus, honor.
Nec me contristant tua corripientia verba,
 Cum scio quod semper pectora amica tenes.
Verum dico tibi, nec me sententia fallit,
 Te unum præ multis corde tenere volo.
Sis mihi semper idem, quia sum tibi semper & idem.
 Semper amicus amat: semper amandus erit.

Eamdem Eigilis lenitatem, comitatem, & affabilitatem prædicat Candidus in sequenti Vita. Ex quo intelligitur, Eigilem his præditum fuisse dotibus, quæ ad corrigendam Ratgarii ferocitatem necessariæ erant.

PRÆ-

PRÆFATIO AUCTORIS.

1. Dilectissimo Fratri & compresbytero suo MODESTO CANDIDUS, perpetuæ pacis & beatitudinis optat in Christo salutem. De cetero quoque notum facio tuæ caritati, quod anno præterito domnus Abbas HRABANUS, cum illi querebar, quia non haberem quemquam mecum consociorum, cum quo in divina lectione disputando, & legendo proficere potuissem, tale mihi responsum referebat: „ Exerce, inquit, te„ metipsum legendo, & aliquid utilitatis adde dictando. Nam dum ego „ ibidem, ubi nunc ipse moraris, quondam commanerem, librum prosa & „ versibus in laudem sanctæ crucis divina gratia inspirante incœpi, atque „ Fidelibus legendum studioso labore consummavi. Hac igitur, Frater, licentia fretus, duos libros de vita Eigilis Abbatis nostri, dictando & scribendo Dei dono peregi: unum prosa, alterum vero versibus explicavi: quos tamen ideo in unum corpus conligare rogabam, ut in rerum narratione alter alteri subsidia ferret. In quibus nimirum HLUDWICI serenissimi Augusti clementiam circa nos factam reverenter expressi, cujus commonitionem atque doctrinam, etsi ita ut ab eo prolatæ sunt, ad integrum explanare nequivi; benivolam tamen voluntatem illius secundum legem Dei & sanctorum dogmata Patrum enodare curavi: quatenus per hoc misericordiæ bonum ejus memoria subolumque illius apud nos nostrosque successores in sancta oratione maneat semper. Hoc igitur opus, dilectissime frater, ad profectum & utilitatem legentibus Deo donante congessi, & tibi famulo Dei consecravi, ut sit in memoriam antiqui Præceptoris tui jugiter apud te. Vale.

VITA INCIPIT.

2. Ex eo igitur tempore, quo me venerabilis Pater EIGIL vitam Baugulfi *a* chari Abbatis nostri jam de ergastulo corporis absoluti intima exhortatione persuasit litteris explicare, ex eo me libuit benivolentiam, studium & gravitatem tanti Patris memoriæ commendare. *Vita Baugulfi a Candido scripta.*

3. Hic igitur vir parentibus ingenuis Norica provincia ortus, non longe post martyrium beati Bonifacii translatus est gratia servitutis Dei ad Monasterium in silva Bochoniæ constitutum, secus ripam fluminis Fuldæ, ob cujus vicinitatem hoc Monasterium usitato nomine Fulda nuncupatur: ubi martyr Christi Bonifacius sacro corpore requiescit; & vir venerabilis STYRMI cognatus ejus, de quo loquimur, eo tempore turbam Monachorum dignis conversationibus regere videbatur. Huic nimirum adhuc puerulus Eigil de patria transportatus, honorifice a parentibus præsentatur: quem paterna pietate blanditiis delinitum scholæ *b* congregationi, ubi lex divina jugi exercitatione discitur & docetur cum summa industria, causa litterarum sociare mandavit: qui mox divina gratia ministrante in tantum proficiebat cotidie in meditatione scientiarum scripturarum, ut etiam apes esurientes in colligendis floribus imitari videretur. *Eigil Noricus, Fuldæ scholis traditus,*

4. At vero non multis post hæc evolutis annorum curriculis, confortatus in Dei servitio, fit Monachus. Abbati suo videlicet charus & cunctæ congregationi suavis; memoriam habens justitiæ Dei, quam docuit eum Deus a juventute sua, ut adnuntiaret mirabilia ejus. Hinc etiam processu temporum, divina dispensatione promotus, ordinatur ab LULLO Episcopo Moguntiacensis ecclesiæ Presbyter, qui post sanctum Bonifacium ma- *dein Monachus, ac Presbyter.*

a Vitam hanc excidisse suspicor, cum eam non viderit Brovverus, qui monumenta Fuldensis Monasterii excussit. Lege Observationes prævias num. 3.

b Id est scholis, uti exigunt sequentia, non cellæ Novitiorum, quæ *schola* nomine aliquando intelligitur, ut notavit Menardus noster in caput 15. Concordiæ Regularum.

AN.CHR. 822 magnum & electum Dei Pontificem ejus urbis Episcopatum tenebat primus.

Sturmii Abbatis successores.

5. Interea igitur Styrmi primus Abbas & fundator Monasterii Fuldæ, quem sanctus Bonifacius præceptor ejus Eremitam suum vocitare solebat, morbo atque senectute lassatus cœpit infirmari: qui etiam non post multo temporum intervallo, senex & plenus dierum, in pace migravit de hac luce temporali ad lucem, credimus, sine fine durantem. Cui namque successit BAUGOLFUS Germanicus, ejusdem Monasterii Monachus. Hoc nimirum cessante RATGARIUS eligitur in Patrem mira concordia Fratrum: quo jam *a* decedente ob quamdam discordiam, quam seminaverunt inter eum & Fratres illius membra capitis omnium jurgiorum, surrexit statim cura & auxilium circa nos HLUDWICI serenissimi Augusti: cujus etiam cor nostra miseria adeo commoverat, ut diceret se tantum doloris numquam expertum, excepto eo, qui ei acciderat ex morte beatæ memoriæ KAROLI genitoris sui. Hic igitur misit nuntios suos AARON & ADALFRIDUM cum sociis ipsorum, Monachos scilicet occidentales *b*, qui nos in tentatione temporalis miseriæ consolando sublevarent; &, si quæ de Regulæ institutis apud nos aut incœpta, aut dilapsa fuissent, fraterna dilectione præmonendo corrigerent.

Discordia sub Ratgario, VI.

Ludovici Augusti cura sopita,

VII.

6. Eramus quidem multo tempore in Cœnobio degentes vitam quietam sub eorum magisterio, addito Præposito, Decanis ab eisdem constitutis. Postmodum namque congregatio Fratrum inito consilio cum Aaron, & sociis ejus, miserunt Adalfridum unum ex eis, virum (ut nobis videbatur) bene morigeratum, & cum eo Fratres nostros ad Imperatoris clementiam, si forte dignaretur quid indignis de Abbatis electione præmonstrare. Quibus sane clementer susceptis, electionem concessit; &, ut esset eadem electio secundum Regulæ auctoritatem, satis evidenter edocuit, sæpe commemorans austeritatem indiscreti Pastoris. Cum autem reversa esset hæc eadem legatio, & intrasset Monasterium Fuldam; congregatis Fratribus Imperatoris mandatum „ exposuit hoc modo. Fratres, HLudwicus serenus Augustus remandavit „ vobis salutem: electionem vero quam petistis, hilari vultu perdonavit. „ Insuper etiam hoc frequenti admonitione repetivit, ut hunc talem, si quis „ sit, in hoc opus eligatis, qui vobis secundum Deum & SANCTÆ RE„ GULÆ auctoritatem velit esse Pater, & possit. His autem Fratres auditis sermonibus proni adoraverunt, gratias agentes Imperatori. Postea vero a senioribus persuasum est cunctæ congregationi, ut hoc negotium precibus altis Dei dispositioni commendare studerent, & invicem conloquendo & disputando semper ad ejus referre voluntatem.

eligendi Abbatis potestate facta.

Altercationes in eligendo.

7. Hinc tamen interea quæstione suborta, facta est non modica dissensio, sicut sæpe fieri solet in turba diversæ voluntatis: quæ tumultuando & fluctuando non valet, nisi unitati adquiescat, portum capere veritatis. Crescebant namque inter Fratres alternatim sermones, procedebant in publicum verba, sæpius in abscondito murmuratio: quidam hunc, quidam vero illum sibi præesse contendunt. Quem una societas appetebat, altera denegabat; & in omnibus his confabulationibus semper ad exemplum amissi Abbatis austeritas versabatur, quem non tam sua quam adulatorum & accusatorum subvertebat nequitia. Quidam autem Fratrum, de nobili genere Abbatem sibi creare conati sunt, dicentes: „ Si hunc suscipimus, defendit nos contra Comites „ & potentiores nobis: quin & Imperatorem nobis sua dignitate propitium „ facit. Scitis quare? quia habet in palatio generositatem. Hujus itaque as„ sertioni alius obviat, dicendo: Quiescite, Fratres, ab hac alta & gene„ rosa

a Hoc est dejecto. Annales Fuldenses ad annum 817. *Ratgarius Abbas Fuldensis Cœnobii accusatus a Fratribus & convictus deponitur.*

b Id est Gallicanos: nam Gallia Germaniæ occidentalis est, nova Francia, & occidentalis eo tempore dicta. Aaron & Adalfridus, cujus Monasterii fuerint, divinare nolim. Inter Fratres conscriptos Monasterii sancti Galli recensetur AARON *Monachus de Cœnobio sancti Petri fontis Besua* in Burgundia.

„ rosa electione, quia infirma mundi & contemtibilia elegit Deus. Infirmi-
„ tas namque in Deo innocentia est, ignobilitas autem humilitas: nam inno-
„ centia sine Deo infirmitas æstimatur; & humilitas non propter Deum igno-
„ bilitas judicatur. Tali etiam, non dico nobilitati, sed ignobilitati si colla
„ subjicimus, quo nos vertimus, si aversus fuerit a nobis opprimens nos? si
„ ei humiliter suggerimus ut quiescat, fortasse majori commotus iracundia,
„ non quiescit, quia confidentiam habet in propinquis. His quoque hoc modo altercantibus, alius quidem propius sedens adfirmabat, satius eligendum Patrem doctrina pollentem, alius juvenem, alius mediocrem. Econtra vero
„ alii retractantes dicebant: Si doctum & nimis eloquentem promoverimus,
„ & postmodum sanam doctrinam postponens, iracundus & obstinatus con-
„ tra præceptum veritatis fuerit effectus; quid faciemus? scit enim multipli-
„ ces syllogismos, & deprimit nos, cum austeritate pauca sibi suppliciter
„ suggerentes, licet justam habeamus querelam: aut forte (quod timendum,
„ quin & dolendum est) si ejus obstinationi paullulum necessario responsum
„ dederimus, ita dixerit: Quare contenditis mecum, cum Regula prohi- Reg. S. Bened. cap. 3.
„ beat, uti Monachus cum Abbate suo non contendat? & sic cum voluerit,
„ & quotiescumque voluerit, necessariam suggestionem dicet esse contentio-
„ nem: ac per hoc, Fratres, omnia tuta timentes formidamus, & nescimus
„ quo nos vertamus. In multis siquidem rebus conterriti sumus: quia, ut
„ vulgo dicitur, Homo ustulatus ignem timet. Nonne igitur ista, quæ pro-
„ tulimus, ita nobis jam fuisse vel deinceps fieri posse videntur? Nonnulli igi-
„ tur ex nostris, quos bene fraternitas vestra novit ex nomine, sub prætex-
„ tu alicujus utilitatis ad alia Monasteria propter quamdam parvissimam re-
„ sponsionem necessariæ dictionis in exsilium transmissi proprio loco privan-
„ tur, & (quod eo siquidem tempore dictu & visu miserabile fuit) senes
„ atque decrepiti absque ulla miseratione ad diversa loca trahebantur inviti.
Scitis, fratres, si hæc ita sint? scimus sine dubio, quia scitis, nec vos horum quidquam latere potest, quorum notitiam longo tempore penes vos habuistis. Sic & sic, Frater Modeste, quæstio suborta versabatur; & sic de hujusmodi personis diversa sentientes dicebant. Sed nec quidem aberant in hac permutatione verborum coætaneis consocii, hoc modo, licet in angulo, susurrantes: „ Si te vel te nobis præficimus, dic nobis, oramus, in veritate,
„ si velis tunc nobis facere bene: putamus sane, quia velis, & facias: tu
„ enim nosti, cum quali tribulatione corporum & animarum periculo, dege-
„ bamus simul in hoc Monasterio sub Abbate litigioso; ac per hoc credimus,
„ quia nostri misereris. Scis enim ubi ille errabat, & in illam partem non
„ declinabis. Fœdum est enim apud te, ut postmodum id facias, quod an-
„ tea in odio habuisti; & qui alium quondam in primatu constitutum vitu-
„ perabas in multis, in eodem primatu postmodum in eisdem reprehensibilis
„ inveniaris: ac per hoc maxime, quia nunc nobiscum detestaris, reprobas
„ rectoris tui & judicas actiones. Quid dicis ad hæc? fortasse nobis omnia
„ bona pro tua possibilitate promittis? sed cum electus fueris ad hoc magiste-
„ rium, quod optamus; timebimus nobis, ne quando eveniat ut obliviscaris
„ fraternitatis & humanitatis tuæ circa nos; & efficiaris, ut leo, more prio-
„ ris *, in domo tua evertens domesticos tuos, & opprimens subjectos tibi. * scil. Ratgarii Abbatis
„ Nosti quoque infirmitatem morum & corporum nostrorum; nec te quid-
„ quam latet secreti nostri: quapropter maxime suspicamur, si alienatus fue-
„ ris a nobis, ut ungulas nobis detractionis in dorsum ponas, & prava juve-
„ nilium actionum suspicione nos deridendo confundas. Talis quoque fuit confabulatio diversarum mentium: & taliter pervagatio cordium procedebat in publicum.

8. Erat igitur eo tempore Fratrum nostrorum turba valde confusa, nec ullum adhuc inter Fratres simplicitatis apparuit documentum. Factum est autem cum hæc orta dissentio finiretur, extollens vocem pars prima Patrum saniori consilio dixit: „ Oremus, Fratres, in primis omnipotentis Dei boni-

AN. CHR. 822

„ bonitatem; ut secundum voluntatem suam audiat nos deprecantes; & ut „ nobis ea concedat postulare, quæ ipse nobis expedire cognoscit: quatenus „ secundum voluntatem ejus orantes, salvari mereamur per eum, qui om- „ nes homines vult salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Post hanc igitur sanctam & salubrem Patrum doctrinam, expleta oratione, Fratres congregati consederunt in unum: quos etiam iterum pars prior seniorum tali locutione roboravit: Confidite, inquit, Fratres, confidite, & sit „ vobis in Deo cor unum & anima una; nec quisquam vestrum propter „ amorem Dei & proximi, quid sibi soli utile sit, sed quod multis, quæ- „ rat: ut in hac dilectione discipuli Christi nominemur & simus. De ce- „ tero quoque inspirante ac demonstrante Spiritu-sancto visum est nobis, si „ vestræ placuerit voluntati, quod Pater EIGIL propter ætatis suæ matu- „ ritatem, immo etiam & gravitatem morum suorum, congruentius con- „ veniat in locum ministerii hujus, de quo sublatus est ille, qui nobis an- „ te præerat. Quo dicto, statim universa multitudo Monachorum consensit consilio eorum & actu: quamvis pauci propter constantiam mentis illius de hac conventione claudicarent, timore correpti. Erat enim constans & bene cordatus, duri cordis, & indisciplinatis durus; mitibus vero & bene morigeratis, ut in melius proficerent, mitis: eratque hilaris facie, lætus mente, discretus in opere, consentiens in utilitate. Accusatorum nugas & frivola vaniloquia audire non consentit, sciens se inde magis turbari, quam jucundari. Suspicionem prorsus menti suæ quietis amator non permisit dominari: neque angulosis vir simplex delectabatur insidiis. Noxia quæque vetuit, sed maxime furum commissa persequebatur, & aperta mala reorum constanter agendo damnabat.

Eigil electus.

quamvis repugnans,

9. Postquam vero, ut dictum est, juniores super Abbatis electione cum senioribus concordati fuerant, rogabatur Eigil a Fratribus manifeste, ut regimen & curam illius Monasterii suscepisset, sibi ad præmium, Fratribus vero ad exemplum; utrisque autem in commune, divina gratia præveniente atque subsequente, ad perpetuam sanitatem: quo nimirum multimoda narratione reluctante, consolabatur eum blandis sermonibus concordia Fratrum. „ Noli, inquit, timere, Pater, quia parati sumus fascem hujus laboris „ tecum sponte sufferre; & non dimittimus te sub tanto pondere sudasse „ solum, maxime si nobis modo in hac necessitate spontanea voluntate suc- „ curris.

tandem consentit.

10. Vix igitur precibus Fratrum superatus suscepit saltem cum magno timore impositi sibi regiminis *a* curam, manifeste pronuntians, quia fugam tanti laboris pro humana laude non fecerit; sed quia senectutis & infirmitatis suæ causa tam difficilem & arduam rem declinare curasset.

Imperatoris exhortatio.

11. Non multis igitur post hæc evolutis diebus, Pater iste noviter constitutus, & AARON Presbyter primus ex Monachis occidentalibus, turba Fratrum comitante, Imperatorem adierunt. Quibus sane misericorditer salutatis, his sermonibus adlocutus est eos.

„ Vos igitur Patres, fratres, & dilectissimi filii mei, scitis, scio & ego, „ novit etiam pæne totum regnum meum, quanta pericula vos circumste- „ terunt ex tempore beatæ memoriæ Karoli genitoris mei usque huc. Sed „ quia nunc divina miseratione salvati estis, erigite corda vestra in Domi- „ no, mæstumque metum hujus tempestatis & diras mentium vestrarum „ secludite curas. Conversationem vestram secundum Dei timorem & „ SANCTÆ REGULÆ auctoritatem componite; ut in ea permanentes he- „ redes sitis regni Dei. Si enim suscepistis minimam inchoationis *b* Regu- „ lam, & in ea confidentiam habuistis, juxta promissum beati viri Dei „ BENEDICTI, vitam perpetuam vos adipisci; quare neglexistis tantum „ bo-

a Nempe anno 818. ad quem annum Annales Fuldenses: *Monasterio Fuldensi* EIGIL *Abbas electus & ordinatus est.*
b Sic Regulam suam præ modestia vocat sanctus Benedictus in Regulæ capite ultimo.

„ bonum, dimittentes propter unius conservi obstinationem locum vestrum AN.CHR.
„ & legem? quis vos fascinavit in tantum veritati non obedire? Putabat 822
„ enim quandoque pater meus nuperrime nominatus, arbitrabar & ipse in
„ imperio natus, si legem vestram atque institutum vobis infringere vo-
„ luissem, quod absit, mihi adsensum minime dedissetis: nondum enim
„ usque ad sanguinem restitistis. Turpe est propter unius minas legem ve-
„ ritatis & locum sanctum tam facile dimittere: cum plurimi Sanctorum
„ pro lege Dei sui certarint usque ad mortem, & a verbis iniquorum non
„ timuerint. Quare hoc fecerunt? quia fundati erant super Christum fir-
„ missimam petram. Vos igitur, Fratres, habetis notitiam divinarum scri-
„ pturarum, habetis præcedentium exempla sanctorum Patrum; tenetis
„ præterea Regulam vobis specialitater institutam: in quibus sine dubio
„ vos ipsos quasi in quodam speculo considerare potestis, quales sitis, &
„ quo tendatis. *Quæcumque enim*, ait Apostolus Paulus, *scripta sunt, ad* Rom. 15.
„ *nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scriptura-*
„ *rum spem habeamus*. Nam prima legis in monte Sinai ordinatio hæc ad
„ Moysen data est: *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deut. 6.
„ *& ex tota mente tua, & ex tota virtute tua, & ex tota anima tua: secun-*
„ *do proximum tuum sicut te ipsum*. Vacat enim dilectio Dei, nisi subjunga-
„ tur & proximi. Plenum ergo præceptum est veritatis, ut maneat in sen-
„ su individua regula caritatis. Cura ergo disciplinæ Monachorum perfecta
„ dilectio est, hæc vinculum caritatis & pacis exhortatur, sine avaritia.
„ Igitur in dilectione sincera modus sufficiens est præsentibus, & qui invi-
„ cem diligunt, filii regni vocantur perfecte invicem diligentes. Ipsi sunt
„ qui manducant panem in regno Dei; sine macula vivunt, & alieni a
„ ruga discordiæ. Studete igitur, Fratres, complacere Deo, conversatio-
„ nem spiritalem habentes, divina mandata ejus conservantes. Cum sapien-
„ tia legis præcepta in tenebris cordium vestrorum sint: ne quidem amplius
„ aliquid sapiatis, præter id quod simplicitas affirmat scripturarum Dei.
„ Multi enim aliter de Deo sentientes exciderunt a dilectione Dei, & pro-
„ ximorum suorum. Dissensiones, si quas habetis inter vos, projicite ab
„ invicem, scientes, Deum non esse seditionis, sed pacis. Ignoscite invi-
„ cem, & dimittant singuli juxta præceptum Evangelii debita fratribus
„ suis, & tristitias ac simultates: & si quid est jurgii a choro sanctorum
„ abigatur. Liberate corda vestra timore Dei, ut fugato mendacio domine-
„ tur veritas, & cessantibus bellis pacis tranquillitas redeat; ut in ea ambu-
„ lare possitis coram Deo & hominibus. Omnes æqualiter, moneo, diliga-
„ tis in Christo, ut serviatis Deo & concordiæ, & non concupiscentiis variis
„ oculorum vestrorum, & tumentis scientiæ fraudulentiis, carnisque vitiis:
„ e quibus oriuntur schismata, contemtus legis Dei, contentio, malæ co-
„ gitationes, quæ igne iracundiæ bullientes, quasi aqua erumpunt foras, &
„ dispumant in corporis voluptatibus. Propter peccata siquidem homines
„ famem, pestilentiam, mortalitatem, bestias perpessos esse Sapientiæ liber
„ manifeste proclamat: quibus nimirum incommodis ab initio mundi usque
„ nunc humanum genus desudasse dinoscitur, & maxime nunc: quia, ut
„ Apostolus ait, instant tempora periculosa, & sunt homines se ipsos aman- 2. Tim. 4.
„ tes, & coacervantes sibi magistros secundum desideria cordis eorum.
„ Quod nefas non mediocriter in quibusdam Monasteriis neque latenter,
„ sed patenter & infeliciter regnare videtur: cum quilibet potentiores in
„ congregatione, personas sibi consentientes præsumtuosa contentione Abba-
„ tes ordinare conantur: quatenus illis dominantibus ipsi pariter omnium
„ dominentur, cunctaque Monasterii ministeria eorum tantummodo, qua-
„ lecumque sit, consilio disponantur. Ex his nimirum nascuntur præsum-
„ tiones in socios, indignationes, judicia injusta, consilia mala, accusationes
„ cæcæ, susurrationes & cetera mala, quæ monasticæ vitæ probantur in-
„ epta. Hinc quoque prorumpunt animositates, contradictiones, inimicitiæ,
mur-

AN.CHR. 822 „ murmurationes assiduæ & cetera noxia, quibus inretiti periculo subjacebunt. Sed his ita ubicumque sint manifestatis, currendum est & agendum „ omnibus in Christo fidelibus, ut zelo justitiæ corripiantur auctores dissensionis; & tollantur de medio fratrum qui eam operantur, secundum Apostoli præceptum dicentis: *Auferte malum ex vobis ipsis*, donec digna satisfactione ab hujuscemodi morbo sanentur. Hæc igitur omnia, Fratres mei dilectissimi, vobis ad cautelam & salutem animarum vestrarum, prout potui, diligenter explicare curavi. Idcirco etiam, Fratres, estote prudentes, & in hac electione vestra mentis intuitu vigilate, ut sit secundum Deum & sanctæ Regulæ institutionem. Quia si quis, ut ait Cassianus, regularibus institutis sub seniore non fuerit eruditus, numquam poterit ullo modo fratrum congregationem procedere: quia quid minoribus obtemperaturis imperare oporteat, obediendo non didicit; nec quid minoribus tradere debeat, seniorum prius adsecutus est institutis. Numquam poterit salutaria præcepta audientibus discipulis dare, nisi qui prius universis virtutum disciplinis fuerit eruditus: nam alios bene regere, summum donum & gratiam Spiritus sancti verissime Patres nostri dixerunt. Præterea vero singula hæc mala sunt, ut beatus Papa Gregorius in libro pastorali commemorat, quæ a subditis sæpe in Prælatos, sæpe a Prælatis in subditos committuntur; quia & omnes subditos hi qui præsunt, minus quam ipsimet sapientes arbitrantur; & rursum qui subjecti sunt, Rectorum suorum actiones judicant: & si ipsos regimen tenere contingeret, se potuisse agere melius putant. Unde plerumque fit, ut & Rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt videant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat; & nonnumquam is qui subjectus est, hoc, cum Prælatus fuerit, faciat, quod dudum fieri subjectus arguebat: & pro eo quod illa, quæ judicaverat, perpetrat, saltim quia judicavit, erubescat. Sed neque hoc prætereo, quod idem Papa in eodem libro commemorans ait de inani timore quorumdam Prælatorum. Sæpe, inquit, novimus, quod plerumque qui præsunt, inordinatum sibi metum a subditis exigunt; & non tam propter Dominum, quam pro Domino venerari volunt. Intus enim se tumore cordis extollunt, & cunctos subditos in sui comparatione despiciunt; nec condescendendo consulunt, sed dominando præsumunt; qui videlicet alta cogitatione se erigunt, & æquales se illis, quibus eos præesse contigit, non agnoscunt. Contra hunc tumorem per Ecclesiasticum librum dicitur: *Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis*. Hunc tumorem per Prophetam Dominus in Pastoribus increpans ait: *Vos autem imperabatis eis cum austeritate & potentia*. Quia ergo unusquisque rector, quoties extollitur, in eo quod ceteros regit, toties per lapsum superbiæ a summi Rectoris servitio separatur; & cum æquales sibi subditos despicit, ejus super se dominium, sub quo omnes æquales sunt, non agnoscit. Hi tales, Fratres mei, dum a consentaneis non tam prodesse, quam congregationi præesse coguntur, simulata impossibilitate repugnant: & tamen ad hoc magisterium, ad quod quasi trahuntur inviti, ne non perveniant timent; & cum forte pervenerint, quanta hoc prius ambitione mentis amaverint, postmodum diversis speciebus informant.

1. Cor. 5.

Cassian. lib. 2. Inst. cap. 3

Eccli. 38.

Ezech. 34.

Approbatio electi,

12. Cumque hæc & alia multa benivola voluntas Imperatoris in commune Fratribus obtulisset, ait: Producite Patrem, quem vobis elegistis, ut videam, & sciam quis sit. Quo dicto, statim cum festinatione Pater Eigil præsentabatur ejus obtutibus, vir scilicet & maturæ ætatis, & „ gravis adspectu: quem intuens Imperator, inquit: Istene est ille Frater, quem sibi tota concors congregatio secundum Dei timorem & sanctæ Regulæ uno ore probat ac postulat? Inquiunt: Iste. Istum, inquit, „ nunc vobis committo, Fratres, secundum Dei timorem & sanctæ Regulæ auctoritatem, ut sit vobis pater, pastor, & frater, juxta Monaste-

„ rium

AN. CHR. 821 11. Febr.

,, rithm beati BENEDICTI, qui hanc eamdem Regulam Monachorum,
,, Spiritu-sancto repletus, cum magna discretione conscripsit; suisque se-
,, cum servandam mandavit alumnis. Vos autem filii, hunc senem Patrem
,, vestrum sanctis conversationibus vestris honorate, sincero amore diligite:
,, obedientiam vero non solum illi, verum etiam ad omne opus bonum
,, certatim vobis invicem exhibere curate. Tu vero, Pater mi, juniores
,, tuos cum omni studio & sagacitate secundum Dei voluntatem servare
,, contende: quatenus in hac sancta concordia perseverantes, ad eum per-
,, venire mereamini, qui ad hoc solummodo descendit de cælo, ut mun-
,, dum Deo Patri pacificaret per ipsum. Vobis igitur scientibus legem Dei
,, loquor, de qua nihil aliud hortor, nisi ut legatis & juxta possibilitatem,
,, quam Dominus donaverit, verba vertatis in opera. Immensa vero ædi-
,, ficia, Pater, & opera non necessaria, quibus familiæ foris & intus Fra-
,, trum congregatio fatigatur *a*, exhinc penitus ad mensuram dimitte: &
,, memento, quam sæpe hujus nimietatis querimonia genitoris mei ac nostras
,, aures inquietabat. Ad hoc enim me, licet minus idoneum, tamen divina
,, potentia in hoc subrogavit imperium; ut essem oculus cæco, & pes clau-
,, do, pater essem pauperum, & causam quam nescirem diligentissime inve-
,, stigarem; ac per hoc, hujus religionis non possum utilitatem non loqui. Joan-
,, nes vero ille Chrysostomus, de his qui martyria ædificant, & ecclesias or-
,, nant, eleganter commemorans ait: Ecce enim, inquit, qui martyria ædi-
,, ficant, ecclesias ornant, bonum opus facere videntur; sed & siquidem &
,, aliam justitiam Dei custodiunt, si de bonis eorum pauperes gaudent, si alio-
,, rum bona per violentiam non faciunt sua; scito quia ad gloriam Dei ædifi-
,, cant. Si autem alias justitias Dei non servant, si de bonis eorum pauperes
,, non gaudent, si aliorum bona faciunt sua aut per violentiam, aut per frau-
,, dem, quis tam insensatus est, ut non intelligat, quia non ad gloriam Dei
,, faciunt ædificia illa, sed propter æstimationem humanam? Et juste ædifi-
,, cant martyria, ubi pauperes violentiam passi ab eis interpellent contra eos.
,, Non enim gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in qui-
,, bus pauperes plorant. Qualis est illa justitia munerare mortuos, & spoliare
,, viventes? de sanguine miserorum tollere, & Deo offerre? Illud non est Do-
,, mino offerre, sed velle violentiæ suæ socium facere Deum: ut si obligatam
,, sibi pecuniam de peccato libenter acciperet, consentiat in peccato. Vis do-
,, mum Dei ædificare? da fidelibus pauperibus unde vivant; & ædificasti ra-
,, tionabilem domum Dei. In ædificiis enim homines habitant; Deus autem
,, in hominibus sanctis. Quales ergo illi sunt, qui homines spoliant, & ædifi-
,, cia Martyrum faciunt? habitationes hominum componunt, & habitationes
,, Dei disturbant? Substantiam vero, mi Pater, Monasterii tibi commissam
,, caveto, ne audaci judicio imprudenter effundas, nec aliquid injuste jubeas,
,, aut constituas, quasi liberam habeas potestatem. Hieronymus quoque te
,, docet, scribens ad Paulinum, ne pauperum Christi res effundas. Quæ uti-
,, litas est, inquit, parietes fulgere gemmis, & Christum in pauperum fame
,, mori? Jam non sunt tua, quæ possides: dispensatio tibi credita est. Me-
,, mento Ananiæ & Saphiræ. Illi sua timide servaverunt: tu considera, ne
,, Christi substantiam imprudenter effundas, id est ne immoderato judicio rem
,, pauperum tribuas non pauperibus; & secundum dictum prudentissimi vi-
,, ri, liberalitate liberalitas pereat. Multi enim Monachorum, juxta cujusdam
,, Patris sententiam, sæcularibus actibus & forensibus negotiis involuti, dum
,, propinquitati prodesse cupiunt, suas animas perdiderunt. Hinc igitur sum-
,, mopere cavendum tibi est, ne immoderato, immo vero audaci judicio rem
,, pauperum tribuas non pauperibus, eleemosynas videlicet laicorum Fide-
,, lium,

& ad eum exhortatio.

Ædificia superflua improbat.

Jo. Chry. hom. 35. in Math.

etiam in ædibus sacris.

Eleemosynarum justam dispensationem commendat.

a Hanc sententiam, quæ sane verissima est & observatu digna, ex libello supplici Fuldensium huc adduxit Candidus, & Ludovico dicenti aptavit. Neque enim putandum est, tam verbosam fuisse Imperatoris adhortationem. De modestia servanda in ædibus religiosis, notanda in primis epistola Guillelmi Abbatis ad Fratres de Monte-Dei.

AN.CHR. 822 „ lium, quas pro salutæ animæ ipsorum ad pauperes Christi nutriendos Domi„ no contulerunt. Sed ne quidem subjectis tibi consentias, ut res pauperibus „ Christi conlatas, cognatis & amicis, sive etiam (quod pejus est) seditiosis „ audeant procaciter exhibere: quia, ut scriptum est, non solum qui faciunt „ mala, sed qui consentiunt facientibus, digni sunt pœna. Regulam vero vir „ Dei BENEDICTUS luculento sermone conscripsit, in qua nihil doctrinæ „ latentis, nihil obscuritatis comprehendit: quapropter non indiget exposi„ tione, sed admonitione. Hæc est enim angusta porta & arcta via, quæ se„ quentes se ducit ad Deum. Hæc sane, in tantum discretionem, mensu„ ram, & caritatem te docet habere, ut etiam cum caritate hortatus, præ„ valeas ipsa vitia resecare, agere cuncta propter pusillanimes mensurate, „ discretionem sancti Jacob cogitare, & semper in his omnibus fragilitatem „ tuam tibimetipsi ad memoriam revocare. Sed timeo ne sicut serpens sedu„ xit Evam astutia sua in deliciis paradisi Dei commanentem; ita per adu„ latores & accusatores, vasa scilicet intelligibilis serpentis, corrumpatur „ sensus tuus, (quod absit) & abjiciaris cum animalibus tibi subjectis in „ locum miseriæ & calamitatis. Quemadmodum igitur in hoc mundo peri„ culosissimo vivimus quasi in pelago, ubi numquam est minus tempestas; „ & si tempestas interdum non fuerit, tamen semper timor tempestatis: sic „ & in hoc mundo viventibus numquam est minus tentatio, & si tentatio „ interdum facta non fuerit, tamen timor tentationis est semper. Ideo roge„ mus divinam clementiam, quatenus nobis conferat auxilium gratiæ suæ, „ ut non vincamur a malo, sed ipsi malum omne vincamus.

Heistolfi Archiepiscopi oratio ad Eigilem.

13. Hæc ita commemorans benivola Imperatoris voluntas, commendabat se precibus Fratrum, & sic dimisit eos ire in pace. Egressus autem de palatio cum sociis Pater Eigil, per Moguntiam fecit iter: qui cum pervenisset ad urbem, susceptus est honorifice ab HEISTOLFO ejusdem urbis Archiepiscopo, & facta oratione consederunt. Postea vero Præsul civitatis sic prior „ incipiens ait. Nos, Pater, in primis laudemus Dominum Deum nostrum, „ & gratias illi uberes agamus, qui nos sua benignitate conduxit in unum; „ ac mutua conlocutione jucundos esse concessit. De cetero quoque, Pater, „ dilectam familiaritatem tuam commonere curabo, ut in hoc suscepto re„ gimine vitam tuam atque doctrinam ita componas, ut tibi atque omni„ bus, qui tuo subduntur imperio, ad æternam proficiat sanitatem. Talem „ te filiis tuis patrem exhibere contende, qualem tibi & Fratribus tuis te„ cum paullo ante fieri postulabas: cujus petitionis & optionis exemplar a „ vobis hoc modo dictatum ac scriptum Karolo præsignabatur Augusto. *a* „ (Hoc igitur, clementissime Imperator, quod maxime nobis necessarium „ esse judicavimus, præ omnibus optabamus: id est unitatem & concordiam „ cum Abbate nostro habere, sicut cum anterioribus nostris Abbatibus ha„ buimus: & misericordiam & familiaritatem, pietatem & modestiam in „ illo sentire; & ut etiam benignus infirmis, propitius delinquentibus, af„ fabilis Fratribus, mæstorum consolator, laborantium adjutor, benivolo„ rum auxiliator, bene certantium hortator, lassorum refocillator, ceden„ tium sustentator, cadentium restaurator: omnes Fratres amaret, nullum „ odiret, & nullum zeli vel livoris dolo persequeretur: fieretque non tur„ bulentus vultu, non anxius animo, non nimius in judicio, non obstina„ tus in consilio; sed hilaris facie, lætus mente, discretus in opere, con„ sentiens in utilitate: & quando aliquis de Fratribus præoccupatus fuerit „ in aliquo delicto, non statim tyrannica vindicta illum excruciaret; sed „ misericordi disciplina corrigere festinaret, conversumque clementer susci„ peret, nec prava suspicione denuo illum fatigaret, neque perpetuo odio „ exterminaret.) Quid enim, Pater, altius vel manifestius de hujusmodi „ persona poterit explicari? En igitur, clarum est, qualem tibi Patrem

„ prius

a Hæc petitio parenthesi inclusa habetur in numero 20. libelli supplicis, quem Fuldenses Monachi Carolo Magno porrexerunt, quem integrum postea videbimus.

„ prius fieri voluisti, talis esto nunc Fratribus tuis: & habebis laudem ex „ Deo & hominibus bonæ voluntatis. AN. CHR. 822

14. Cumque autem hæc & alia moneret, præcepit ministris, ut refectionem dignius propter hospites more solito præpararent, ipse vero laudes Deo interea referendas ad ecclesiam repedabat. Postea quoque Abbatem cum suo comitatu honorifice suscepit in domum, & mensa reposita, cum gratiarum actione sumserunt pariter cibum. Lectio plane legebatur ad mensam secundum dispositionem Sacerdotis: qua nimirum finita, orta est inter eos conlocutio spiritalis, ut cibo scilicet corporali cibus subveniret spiritalis; & utilitas ecclesiarum Dei multifaria narratione disputabatur apud eos. Erat enim uterque lætus in Deo. Gaudebat quidem Speculator *, quod Christum suscipere meruisset in hospite: Pater vero lætabatur, quod in ministro Christi vera Christi susceptio claruisset.

Eigil ab Archiepiscopo exceptus convivio,

*Archiepiscopus

15. Postquam vero se diversis utilitatibus mutuo roborassent, petita licentia Pater Eigil a Pontifice *a* benedictus, profectus est Fuldam: quo nimirum veniente obviam ei fuerunt Monachi sui: qui eum honore condigno suscipientes, ad orationem duxerunt. Expleta namque oratione in oratorio prostrati solo salutaverunt Abbatem: quibus clementer & humiliter resalutatis, osculabatur eos pacifice, cantans pariter cum illis more Patrum canticum David hoc modo: *Ecce quam bonum & jucundum habitare Fratres in unum*. Et facta est lætitia magna in ecclesia ibidem in nomine Domini congregata.

& benedictus, a suis salutatur.

16. Non multo igitur post hæc temporis intervallo cœpit hic venerabilis vir magno Dei cultus amore ecclesiæ mundare loca; pavimenta refundi constituit; altaria nihilominus locis congruis fieri demandavit, in summo lapidibus cooperta politis. In eadem vero ecclesia duas cryptas magnifico opere conlocavit; unam, quæ respicit solis ortum; alteram, quæ solis occasum intendit.

Ecclesiam instaurat & ornat,

17. Cumque hæc & alia multa diversarum specierum ornamenta in templo Dei collocasset, accepto Fratrum consilio, misit epistolam ad Heistolfum Archiepiscopum, ut dignaretur venire ad dedicandam ecclesiam in laudem Dei omnipotentis constructam: quatenus per hæc piæ operationis officia, utrisque a Deo merces maneret in futuro, ac bengna memoria sanctæ orationis apud homines frequentaretur in mundo. Venit igitur Archiepiscopus juxta petitionem Abbatis tempore sibi condicto. Venerunt nihilominus alii quamplurimi Episcopi, Abbates, Presbyteri, Comites, ab Abbate Monasterii honorifice invitati. Insuper etiam fama vocante, vulgus ordinis inferioris ad templi hujus dedicationem, e diverso veniens confluxit in unum *b*. Interea quoque venerat alma dies dedicationis inlustrata solis perpetui luce corusca. Processit Pontifex cum omni ornatu ecclesiæ, & dedicavit templum in Monasterio Fuldæ constructum in honorem sancti Salvatoris, Dei videlicet & Domini nostri JESU-CHRISTI: & translatum est corpus Martyris Christi Bonifacii in locum, quem præparaverat ei Pater Eigil, una cum Fratribus suis, sicut in sequenti libro manifestissime continetur *. In dedicatione vero templi, populus Dei decantabat Deo laudem, & in ore eorum dulcis resonabat sonus. Et erat jucunditas magna in ecclesia Dei in ejus nomine congregata.

quam per Heistolfum curat dedicari,

translatum etiam corpus sancti Bonifacii.

* cap. 17.

18. Cumque igitur opus Dei perficeretur, Præsul invitabatur ad mensam, ut refectus cibo spiritali, propter infirmitatem corporis reficeretur & car-

Archiepiscopum pascit duplici cibo.

a Abbatis benedictio seu ordinatio sacratiove per Episcopum antiqua. Ejus enim mentio fit in nonnullis Gregorii Magni epistolis, nimirum lib. 7. epist. 18. Indictionis primæ, & 94. Indictionis secundæ; & in Regula Magistri cap. 93. item in libris primo & secundo Bedæ de historia Monasterii sui, in Conciliis Becanceldensi sub finem sæculi septimi, & Celichitensi cap. 8. sub initium noni apud Spelmannum: denique etiam in Ordine Romano.

b Id factum anno 819. teste Hrabano in carmine ad Heistulfum, præfixo libris de institutione Clericorum, quos ei dedicavit: & quidem Kalendis Novembris dedicatio hæc facta dicitur in ejusdem Hrabani Martyrologio. Diem & annum signavit etiam Hrabanus in Denotatione (ut vocat) ejus rei apud Brovverum in lib. 2. Antiquitatum Fuldensium cap. 3.

AN. CHR. 822 & carnali. Erat enim ibi ad mensam recitata lectio legis Dei, & interdum intermista quæstio lectionis: qua sane perlecta, oriebatur inter eos, sicut erant graves animoque insignes, confabulatio spiritalis; & diversæ utilitates ecclesiarum Dei multipliciter apud eos agebantur. Post refectionem vero surgentes a mensa dixerunt versum: atque hinc vespertinis laudibus celebratis, & completorio finito, somno capti quieverunt.

Humbertus cryptas duas sacrat.

19. Altera quoque die, duas ecclesiæ cryptas HUMBERTUS Chorepiscopus *a* jussu Archiepiscopi sui Heistolfi consecravit, atque omne opus ipsius diei, divina sibi auctoritate commissa, cum summa reverentia timoris Dei reverenter explevit. Cujus nimirum dedicationis diem, tempus, numerum, & annum, simul etiam & sanctorum nomina, quorum reliquiæ ibidem plantatæ sunt, disciplinabiliter litteris inserendo HRABANUS magister *b* memoriæ commendavit. Hac igitur sancta & salutifera solemnitate peracta, reversus est Pontifex & omnis populus gaudens in tabernacula sua.

Cœmeterii ædes condita.

20. Pater namque Monasterii dehinc sedulus, addiscens communis vitæ gaudia, cum consilio & Fratrum consensu ecclesiam *c* parvam ædificavit rotundam, ubi defuncta corpora Fratrum sepulturæ tradita requiescunt, quam cimiterium vocant, quod Græce dicitur Κοιμητήριον, Latine vero dormitorium interpretatur: cujus etiam ædificii structura subtus terram, ubi pervium circuit antrum, ab una columna lapidea in medio posita, arcubus hinc & inde in eamdem compaginatis, valenter exsurgit: supra vero octonis subrigitur columnis, atque in summitate operis lapide concluditur uno. Hoc siquidem ædificium Pater iste venerandus ac supra commemoratus magister cum sociis, nescio quid magni fingentes, divino magisterio docti, quod tamen ipse, salva fide, Christi & Ecclesiæ puto præsignari posse figuram. Paulus namque Apostolus, qui & ipse vas electionis a Domino appellatur, de Ecclesia Christi ex lapidibus vivis, hoc est sanctis hominibus compaginata, quod sit habitaculum Dei, suis auditoribus manifeste pronuncians, ait: *Templum enim Dei sanctum est quod estis vos:* cujus tecturæ princeps & conditor (1. Cor. 3.) est Christus JESUS, fundamentum scilicet columnaque manens semper immobilis perpetuæ majestatis virtute: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. Quid vero significet hoc, quod in summo uno lapide istius ædificii perfectio consummatur, idem Doctor insinuat, qui nos intenta mente docet orare, ut ille, qui cœpit in nobis opus bonum, perficiat usque in diem Christi JESU, (Philipp. 1.) quatenus cuncta operatio nostra a Deo semper incipiat, & per eum cœpta finiatur. Octo igitur columnæ in hoc templo Domini stantes octo beatitudinibus, quas ipse Dominus in Evangelio comprehendit, convenienter coaptantur: ut quique quater bina hæc dicta JESU complentes, in hac ecclesia Christi sustentacula mereantur haberi. Circulus vero ecclesiæ, qui nullo fine terminatur, interius habens compendia vitæ, id est divina sacramenta, regnum perpetuæ majestatis & spem vitæ æternæ ac præmia mansura, quibus justi merito coronantur in ævum, non incongrue significare videtur.

ab Heistolfo dedicata.

21. Hoc igitur templum, quod iste vir venerandus cum magno pietatis amore construxit, Heistolfus Moguntiacensis Ecclesiæ Præsul, Turingea rura transiens, dedicavit in honorem Domini nostri JESU-CHRISTI & sancti Michaelis Archangeli Christi, & reliquorum: cujus dedicationis nihilominus diem, numerum, tempus, & annum, pariterque Sanctorum nomina, quorum reliquiæ ibidem conditæ sunt, idem Magister

a Malim Coepiscopus: nam hoc loco intelligendus videtur Humbertus Wirtziburgensis Episcopus, Moguntini Archiepiscopi Suffraganeus, qui rogante HRabano reliquias Martyrum transtulit in Monasterio Holz-Kiricha, teste HRabano in epigrammate 63. Humberto Episcopo HRabanus scripsit epistolam hoc argumento, *in quota generatione licitum sit connubium inter consanguineos.*

b Exstant hi versus inter poemata HRabani, uti & alii de benedictione cœmeterii, de quo infra.

c Oratorium sancti Joannis in cœmeterio Fratrum itidem construi jussit Benedictus Abbas Anianensis, supra in Vitæ num. 39. Et hic mos Ordinis nostri erat, ut peculiare cœmeterium haberetur cum sacello extra claustrum.

gister qui supra, versibus, & prosa *a* eleganter expressit, sicut sequens volumen diligenter legentibus satis evidenter ostendit. AN.CHR. 822

22. Postquam vero hæc, quæ ad cultum divini operis pertinebant, hoc modo peragebantur, hic idem venerandus vir, licet jam senio morborum tricatus lassasset, tamen claustrum Monasterii ex novo construere cogitavit. Vocantur ad consilium Fratres. Quæsitum est in quo loco ædificatio claustri congruentius potuisset aptari: quidam dederunt consilium, contra partem meridianam basilicæ, juxta morem prioris: quidam autem, Romano more *b*, contra plagam occidentalem satius poni confirmant, propter vicinitatem Martyris, qui in ea basilicæ parte quiescit: quorum consilio adsensum præbuere priores: concordabat nihilominus & reliqua pars Fratrum. Quibus vero ita in unum coadunatis, tendebatur statim mensura laboris, effossaque terra, operis magistri consequenter fundamenta ponebant. Erat enim in hoc opere, & non solum in hoc, verum etiam in omnibus utilitatibus Monasterii par cura, voluntas, ac studium Fratribus & Abbati. Audiebat enim libenter consilium Fratrum, & eorum conlocutionibus sæpissime fruebatur. Sciebat enim scriptum: *Omnia fac cum consilio:* atque ideo non se sublimiorem, nec prudentiorem ceteris æstimabat, neque etiam inani tumore tractabat se consolatione * alterius non egere. Attamen si quandoque minus prudens in aliquibus errabat, hoc magis aliorum minus prudentium introductione, quam propria inventione concepit.

Claustrum novum ædificatur, ad plagam occidentalem, Eigil in omnibus consulit Fratres. Prov. 13. * f. consultatione

23. Diligebat ergo Fratres suos, sicut sancta Regula docet, & maxime illos, quos in Dei servitio, atque divina lectione studiosos esse cognovit. Inter quos sane me ipsum, quamvis indignum & ultimum servorum Dei servum, tamen pio Patris affectu in suam familiaritatem & gaudium introire concessit. Disputationem *c* quoque sæpius cum HRabano magistro, qui ei erat speciali familiaritate connexus, excepit. Et frequenter in disputando, ad hoc solummodo nos cum ipso in ejus præsentia concitavit, ut secundum sententiam Salomonis, audiens sapiens, sapientior efficeretur. Omni quoque industria & sagacitate laborabat, ut gregem sibi commissum, divina opitulante gratia, in Dei servitio custodiret. Nullum zeli vel livoris dolo persequebatur, nec quemquam prava suspicione fatigabat, neque perpetuo exterminabat odio. Fuit quippe in diebus ejus Fratribus pax; cor unum & anima una in Deo; nec erat qui perturbaret Monasterium in tam delectabili concordia roboratum. Obedientiæ bonum non solum Abbati, sed & sibi invicem cum summa reverentia exhibere gaudebant, scientes se per hanc obedientiæ viam ituros ad Deum. Adeo enim hic venerabilis vir sospes & alacer in hoc suscepto regimine usque ad finem vitæ suæ perdurabat, ut numquam illi congregatio, nec ille congregationi Monachorum ullam molestiam perturbationis videretur inferre. Quod ideo mirum non est, quia, ut supra dictum est, erat eis cor unum & anima una in Deo.

Monasterii status sub eo. Reg. s. Bened. cap. 2. Prov. 1.

24. Hic quoque, sicut semper facere consueverat, cum consilio & consensu Fratrum suorum constituit atque decrevit, ut Fratres qui extra Monasterium ministeria prævidere noscuntur, Fratribus infra Monasterium commanentibus per singulas anni septimanas, juxta ordinationem Præpositi vel Decanorum, in cibo & potu atque aliis quibuslibet commodis monasticæ vitæ congruentibus, super indictam sibi annonam, ad honestam consolationem, non coacti, sed ut eos sumtus permitteret, spon-

Officiales Fratribus in mensa serviunt.

a Utrumque refert Brovverus in lib. 2. cap. 5. en prosa. *Anno Incarnationis dominica 822. Indictione 15. dedicatum est hoc cimiterium ab* HEISTOLFO *Archiepiscopo Mogantiacensis ecclesia mense Jan. 18. Kl. Febr. in honorem sancti Michaelis Archangeli & sancti Joannis Evangelista, sancti Abundi Martyris, & sancti Amandi Confessoris, & aliorum plurimorum sanctorum Martyrum atque Confessorum Christi.* Renovato oratorio facta est alia dedicatio a Foleramo Mindensi Episcopo anno 1092. 4. Non. Decembris, regnante Ruthardo Abbate.

b Nota morem antiquum Italorum obvertendi claustra ad Occidentem.

c Sic collationem de rebus spiritalibus appellant nonnulli, ut alias observatum. Eodem sensu Candidus in præfatione hujus Vitæ queritur, quod sodalium suorum haberet neminem, cum quo in divina lectione *disputando* & legendo proficere posset.

AN.CHR. 822

etiam Eigil ipse.

spontanea voluntate *a* servirent: ita tamen ut ipse primo *b* omnium hujus servitutis initium in die Natalis Domini ad exemplum ceteris cum gaudio susceptisset. Hæc ideo Fratribus sane extra manentibus commisit instituta, ut per hæc caritatis officia mercedem consequerentur a Deo, & a præcepto Regulæ, quæ jubet ut Fratres sibi invicem serviant, longe positi non discreparent.

Anniversarium pro defunctis Fratribus instituit.

* l. Stirmis

25. Simili namque consilio atque devotione idem bonæ voluntatis vir anniversariam Styrmes * primi Abbatis & fundatoris Monasterii Fuldæ, & memoriam omnium Fratrum nostrorum de hac luce defunctorum in natale sancti Ignatii martyris Christi, qui paullo inferius ab hac anniversaria numeratus, propter intercessionem tanti patroni, in Missarum celebratione, psalmodiis, & oratione sancta celebrare *c* sancivit. Hujus rei siquidem constitutio dum cunctæ congregationi perlecta esset, ac deinde si placeret interrogatum fuisset, respondebatur ab omnibus, Placet. Sed ne cui fortasse hæc celebratio superstitiosa, & cassa esse videatur, legat conlocutiones sanctorum Patrum; & ibi reperiet hujus festivitatis *d* exemplum. Eadem vero die ob reverentiam tantæ solemnitatis, secundum congruentiam monasticæ vitæ, ad victum fraternum cultius quid solito jucundiusque fieri demandavit. Lectionem quoque libri illius, quem de vita supradicti Abbatis & origine Monasterii nuperrime nominati, Christi gratia largiente composuit, Fratribus ad mensam recitare præcepit: quatenus in eadem mirabilia divinæ operationis audientes, gratias divinæ majestati referre studerent, & omnis jucunditas ipsius festivitatis in ejus laudem resonaret.

Ratgarium ab exsilio revocari curat.

26. Inter alia vero pietatis opera, hoc misericordiæ bonum probabiliter egisse laudatur, quod antecessorem suum, quem quondam cum sociis quasi persecutorem fugiendo vitabat, cum esset causa illius inquietudinis ab Imperatore in exsilium missus, una cum Fratrum suorum petitione de exsilio liberavit: quorum fidem atque misericordiam adeo mirabatur Augustus, ut diceret eos, juxta præceptum Veritatis, pro persecutoribus suis veraciter exorasse. Hinc igitur, frater Modeste, secundum Apostoli commonitionem, humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis; omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sobrii estote & vigilate, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, cujus nequissimæ voluntati vos resistere concedat auxilium Dei, sine quo nihil potest humana fragilitas boni. Non enim lectori supradictæ inquietudinis tam crebra mentio calumnia videatur, dum Petro principi Apostolorum nihil obesse dignoscitur culpa trinæ negationis sæpius in Ecclesia recitata, quam divina visitatione compunctus, amarissimis lacrymis abolevit: quod ideo illi evenire non dubium est, ut sciret se confidentiam non habere in homine, sed in eo, de quo Psalmista dicebat: *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in Principibus*: & ut in sua disceret culpa, qualiter postmodum in regimine positus, aliis misereri debuisset. Paulus quoque Apostolus in membris Christi, Christi exstitit persecutor: & qui quondam fuerat magister erroris, divina voce correptus, factus est discipulus veritatis. Loth igitur uxor, cum incendia fugeret Sodomorum, versa est in statuam salis, ad condimentum scilicet Fidelium: quia punitio rei, eruditio est justi. Sed & arbori siquidem infructuosæ plerumque stercora circumfusa prodesse noscuntur; hoc ho-

cur turbarum Ratgarii mentio repetita.

---

a Sanctus Benedictus Cellerarium, infirmos, & eos qui forte majoris momenti negotiis occupantur, eximit a servitio mensæ in Regulæ cap. 35.

b Abbates Abbatissasve, aut vicibus suis, aut aliquot sane anni diebus, in coquina subditis suis ministrasse, docent nos Vitæ sanctæ Salabergæ, & aliorum; & Regula sancti Ferreoli, qui ter in anno id fieri præcipit cap. 38. uti & Rituale Beccense ms. Denique Abbas & Cellerarius Cluniaci *coquinam in natali Domini procurabant*, teste Udalrico in Consuetudinum Cluniacensium lib. 1. cap. 46.

c Anniversarium Sturmii Abbatis & conditorum Monasterii jam ante Eigilis regimen colebatur, ut patet ex libelli supplicis exordio. Sed Eigil Abbas illud decreto suo restituit, & solemnius celebrari jussit, nempe 16. Kal. Janu.

d Nempe in Collat. 19. cap. 1. qua de re fuse actum est in Præfatione prima Seculi tertii num. 101.

AN CHR. 822

homini videlicet circa mandata Dei negligenter agenti commemoratio peccatorum suorum ad æternam plerumque proficit sanitatem: dum per hoc divina miseratione compunctus reviviscit, & producit ex se bonorum operum fructus, in odorem suavissimum Domino Deo. Hæc namque ideo testimonia divinæ lectionis in hoc libro, Frater Modeste, notavi, ut non sit spes sibi quisque, sed ponat in Deo spem suam; & qui se existimat stare, videat ne cadat: & qui lapsus per superbiam cadit, divina lectione correptus studeat cum Dei auxilio resurgere per humilitatem; & ut omnis peccator in Ecclesia constitutus, cum fide recta per humilem confessionem veramque pænitentiam a Deo veniam speret.

Ægrotans designat sepulcrum suum.

27. Cum autem, ut supra commemoravi, ædificium claustri jam ex parte in altum crescendo profecisset, idem venerabilis Pater correptus morbo cœpit acriter infirmari: qui, cum dehinc mortis suæ tempus cerneret imminere, rogabat se orationis gratia ducere in cimiterium, cujus supra fecimus mentionem. Postea namque accepto farculo designavit locum sepulcri ipsius in orientali parte cimiterii; & ut valuit, pro infirmitate ipse primus terram percutiens fodit. Sarcophagum vero in locum monumenti aptavit, in quo se post obitum ejus condere humili supplicatione poposcit. Inde igitur cum esset reductus in domum, decidit desperatus in lectum; & cognovit, quia moriturus est. Quod cum audissent Fratres, venerunt visitare eum, atque pro exitu animæ illius preces fundere Deo: quibus conspectis, gratulabatur in adventu eorum, & in oratione ipsorum delectabatur anima ejus.

Monitus dat petitque veniam.

28. Interea namque rogabatur a Fratribus, quo purior de hoc mundo migrasset, quamvis occulta, confessione & digna pænitentia purgaretur: ut si quem læderet, veniam postularet; vel si a quoquam læsus fuisset, simpliciter remissionis indulgentiam daret. Commonitionem itaque Fratrum libenter audiens, ait: Si quem, inquit, læsi, humili supplicatione veniam rogo; & si a quoquam læsus fuissem, dimittat illi dicitur *; & ego veraciter illi ex intimo corde dimitto. Cumque enim hæc verba jam moriturus explesset, commendabat se Deo & precibus Fratrum suorum, atque in lectum corpore congregato spiritum exhalavit a. Quo viso perterriti Fratres & jam tunc in angustia positi, Patris interitum suspirabant, scientes qualem habuerant Patrem, & nescientes qualem accepturi fuissent. Nemo enim, Frater Modeste, cognoscere potest, nisi ille solus qui hoc experimento cognovit, qualis plerumque filiis miseria est, quod eis legitimus Pater aufertur, & vitricius * consequenter infertur: propria mater occumbit, & noverca succedit. Quod aperte manifestabant illæ duæ mulieres circa infantem vivum litigantes in judicio Salomonis Regis Hierusalem. Fratres vero post hæc secundum consuetudinem Patrum tulerunt corpus chari senioris, & cantantes atque orantes in ecclesiam deferebant: & ibi oratione completa levaverunt corpus ejus, & sepelierunt in sepulcro, quod ipse sibi paraverat vivens, fidem habens resurgendi in die adventus Domini nostri JESU-CHRISTI, cui gloria & potestas in æternum, Amen.

* l. Deus

moritur.

* l. vitricus

Sepelitur in tumulo ab se designato.

a Annum 822. signant Annales Fuldenses his verbis: EIGIL *Abbas Fuldensis Cœnobii defunctus* HRABANUM *successorem accepit*. Dies hactenus ignoratus. In libro 2. Traditionum Fuldensium pag. 527. & 528. legitur traditio quædam Eigili Abbati facta 6. *Non. Augusti*, *anno 9. regnante Ludovico Imperatore*: & pag. 532. & 533. invenio donationem HRabano Abbati factam *anno dominicæ Incarnationis* 822. *Indict.* 15. *regni HLudovici anno 9. mense Octobri, die 5. Kal. Novembris*. Ex quibus colligo, Eigilis diem obitus incidisse in illud tempus, quod effluxit a die 6. *Non. Augusti*, quo prior traditio eidem facta est, in 5. *Kal. Novembris*, quo alia HRabano successori facta.

AN.CHR. 822

VITA METRICA

Auctore eodem CANDIDO Monacho.

PRÆFATIO.

CANDIDUS *Fratri suo* MODESTO.

HOC carmen cecinit CANDIDUS ecce
Fratri quippe suo sponte Modesto,
Lecti commemorans inclita facta
Patris hic, abitum * hincque venustum.
Quapropter rogitat hic quoque glebo *
Promtosque & resides quosque legentes,
Formicæ ut tenuem farris acervum
Hujus non temere dente peroso
Multum dilacerent. Sed magis orat
Summisso capite & pectore prono,
Ut Frater socio hunc rite relegat,
Ursisque alitibusque abdicat atris.

* transitum

* arator

Explicit Præfatio CANDIDI ad MODESTUM, qui proprio nomine BRUUN & RECCHEO nuncupatur *.

* l. nuncupantur.

INCIPIUNT CAPITULA.

INCIPIT VITA.

CANDIDUS AD MODESTUM.

EX quo me Pater ille senex fastigia vitæ
EIGIL BAUGOLFI, quondam labentibus annis
Communisque Patris olim memorabile nomen,
Litterulis mandare jubet; post jussa beati

Vota

Vota viri, moresque graves animumque virilem
Extunc non piguit, nec nunc meminisse piget me.
Hinc juvat, o Frater, quo non præstantior alter,
Hujus namque senis famosi culmina vitæ,
Quæ juvenis jam, postque senex celeberrima vidi,
Rebus in eximiis quæque interdum auribus hausi,
Relligiosorum ex dictis pia facta virorum,
In cumulum congesta tibi sacrare Modesto.

CAP. I. *Ducitur puer Eigil ad Monasterium Fuldam.*

Hic juvenis Norica quondam regione serena
Nobilis exoritur : illic haud multa moratus
Tempora, progenies patriis evectus ab oris
Ducitur in silvam fagi de nomine dictam
Buchoniam : undisonus serpens ubi labitur amnis
Fulda, unde iste locus, ubi nunc ingentia cernis
Mœnia, prima olim nomen ab origine sumsit.
Ventum est interea varia per compita longe
Ad sanctum lectumque locum templumque dicatum,
Martyr ubi pro laude Dei Bonifacius almus,
Qui pro lege Dei duro succumbere Marti
Quondam non timuit, digno veneratur honore.

II. *Præsentatur Styrme Abbati, & defertur ad scholam.*

Proditur hicce puer ventus, pro postibus adstans
Eigil, forte viro qui tunc ditione regebat
Cœnobium Fuldense humili sub mœnibus hujus.
Quem mox blandiloquo STYRMI cum murmure visum
Suscepit, lassisque suis complectitur ulnis,
Ac juveni consanguineo dat basia pastor.
Talibus auspiciis primævis miles ab annis
Christi cœpit : abhinc qui sit post exitus, atque
Qui sibi jam fuerit juvenili in pectore sensus;
Quæque viro succrescenti constantia mentis,
Si mihi vita comes fuerit, si spiritus intus
Corpus alet, lingua & solitum si munus habebit,
Progressusque dabit summa ac veneranda secundos
Majestas, eadem paucis superare camœnis
Incipiam. Abbatis post hæc subductus ab æde
Hic puer inberbis scholæ defertur ad arcem,
Lex æterna Dei semper, qua munere Christi
Discitur a pueris, seniorumque ore docetur.
Nec mora continua cœpit elementa parare.
Utque apis esuriens primo cum tempore veris
Enitens paribus volitat per gramina pennis,
Campigenosque sibi certat decerpere flores;
Altius inde volans, glaucas stridentibus alis
Nunc salices, nunc namque pirum platanumque nitentem
Floribus ore legit, tiliam fervore recenti hinc
Mellifluam satagit cæco sub condere tecto.
Haud secus hic juvenis librorum carmine primum
Corticibus veluti rasis quis pascitur acris,
Donec vi quoque non propria, sed munere Christi
Proficiens ætate simul sensuque sagaci,

ANN. CHR. 822

Pasci promeruit umbrati nectaris haustu,

III. *Fit Monachus & ordinatur Presbyter.*

Hinc etiam Monachis jam tunc Fuldensibus hærens
Moribus atque habitu, vitæ cælestis amore
Succensus, cum consilio Fratrumque Patrisque
Jungitur, ac nitidis Christi succingitur armis
Signifer intrepidus Christi tutamine fretus,
Fit comes interea Patris fidusque minister,
Prospere cuncta gerens: supplex oracula cujus
Sæpius una cum senibus spatiatur ad alta.
Sæpe etiam ante omnes multa exspectante caterva
Jussus jura dabat, iterumque infanda vetabat.
Ac magna ingenii quæque discreverat arte,
Tempore non alio, meritis & dogmate clarus,
Felix patre satus quondam, felicibus annis,
Eigil hoc sortitus erat baptismate nomen.
Fungi promeruit ab LULLO Præsule sacro
Presbyter, infestis mundi direptus ab undis,

IV. *Catalogus Abbatum Monasterii supradicti.*

Contigit interea senio morboque peresum
Styrmen, qui fuerat primus fundator & Abbas
Cœnobii Fuldensis, ab hac quoque luce migrasse,
Credimus, in lucem semper sine fine manentem.
Cujus post obitum concordi voce boantum
BAUGOLF eligitur larga, Germanica proles,
Rite pater præcessoris porrectus ab ore.

V. *Metaphoram inducit Poeta.*

Hoc nam cessante successit Monoceros *a*, qui
Forte gregem sibi commissum (res fœda refertur)
Nescio qua fronte, stimulis agitabat ineptis:
Donec vi nimia pastum fontesque fluentes,
Dulcia namque loca & stabula alta coactus
Deserit, atque fuga regnis decessit avitis.
Quid majora sequar? tomi * dum pondus in istis,
Si quis ab ore velit peragrans hæc cuncta referre,
Congeritur quodam instinctu grex omnis ab uno
Lanigero, circumspecte collectus in unum, &
Spem sibi direptam saltim viresque recepit.
Atque iterum insolitum repedavit concite pastum.

VI. *Regia cura circa Fratres Fuldenses.*

Hinc quoque sublato silvestri Monocerote,
Improvisa cito surrexit regia cura
HLUDWICI, qui semper erat melioris amator
Vitæ, qui Monachos casto dilexit amore.
Quem Deus omnipotens sospem * de sede paterna
Conlocat * & regnum lucis sedemque beatam.

* sospitem
* l. Conlocet in regnum

Misit

a Ratgarius scilicet, quem Monoceroti insidentem adpinxit Modestus hoc loco in primario Candidi exemplari, notans hoc symbolo impetiginem hominis.

Misit ab occiduo hic Monachos qui maxime nostros, AN.CHR. 822
Quin & finitimos fratres: hincque inde cubantes
Mores & studia & leges & dogmata Patrum
Incœpta incipere, & lapsa renovare monerent.

VII. *Legatio Fratrum ad Imperatorem directa.*

Subdimur interea, duro custode remoto,
Scilicet extremis, usque dum frater ADALBRID,
Unus ab occiduis, nostris comitatus ad alta
Fratribus, eximii subiens oracula Regis,
Frustrataque loco & diro spoliata magistro
Fuldæ Patre pio, rursus vestirier orat.
Cui pia progenies contra sic ore locutus:
Vade age, consiliumque voca, Fratresque saluta:
Et quemcumque velint juste riteque repertum
Expetito Patrem, ex nobis concede labori.
Dixerat, & lætum clara dimisit ab aula.
Ille ubi percepit Regis responsa potentis,
Atque hæc ipsa suo volvens sub pectore versat,
Hortatur socios crebro, jubet esse paratos,
Cogit inire viam, & celerem per opaca locorum
Concite ferre gradum, per terras, gramina, limphas,
Per montes, vallesque simul, per densa ferarum
Lustra, lupus horrendum ululans ubi devius ore
Sanguineo, sæpe insidias sub corde volutat.
Nec mora, cumque dies noctis superaverat umbras,
Titanisque rubens orbi lux alta refulsit;
Statim cum sociis missus de Rege remissus,
Ardua certatim pariter ad mœnia tendit
Fuldæ, parta quidem secum bona dona reportans.
Interea latos volitat pennata per agros,
Cœnobii Fuldensis ovans adlabitur aures
Fratrum fama, boni, cursum rumoribus aptis,
Forte virum ostentat, absque discrimine sospem
Confectum, lævique monet nil mente vereri.
Hæc adhuc memorans lictor de Rege venusto
Missus adit, nostrique simul cum Principe fratres
ODILHOH, RECCHEO [a] & senior, jam functus; uterque
Presbyter & Monachus, animo lætique minores
Jussi tecta petunt: neque enim post tempora multa
Fratribus accitis, Regis ita nuntius orsus.

VIII. *Responsio Imperatoris Fratribus aperitur.*

Hludvvicus Rex pacificus Cæsarque serenus,
Vobis jam propria mandavit voce salutem,
Et quemcumque cupit vestra concordia concors
Rite Patrem, justeque simul digneque repertum
Læsis luminibus vestro concessit amori.
Dixit, & introrsus oris spiramina sæpsit.
Nulla mora in medio supplex in rebus egenis

 Fra-

[a] Fuere ejus nominis Fuldenses Monachi duo: unus RECCHEO senior, de quo hic, qui *Diaconus* Einhilæ Milizensis Abbatissæ litteras donationis pro Monasterio Fuldensi scripsit anno 800. in lib. 2. Traditionum Fuldensium pag. 511. & qui jam *Presbyter* aliam scripsit anno 819. pag. 531. alter RECCHEO junior, alio nomine Modestus, cui hæc Vita nuncupata. De Odilhoh nihil succurrit adnotandum, nisi quod ejusdem fere nominis *frater* ODILLEOZ nominatur in Alcuini epistola 64 *ad Fratres in ecclesia sancti Liudgarii Episcopi*.

AN.CHR. Fratrum congeries responsa ante ora ferentis
822 Corpore conlapso genibus procumbit humi, mox
Grates persolvens dignas hæc munera danti.

IX. *Increpatio Poetæ & exhortatio ejusdem.*

Quis tibi tum fraterna cohors in pectore sensus?
Immo talia volventi quæ mente voluntas?
Quasve tremens cieras concreto corpore voces?
Nonne vias simplex Fratrum se flectit in ambas
Discolor, atque subintravit discordia pone,
Turbataque ruit simpla concordia retro?
Talia si subeas ultra, o sociabilis ordo,
Concilia, tenui liceat te voce monere.
Parce metu, solique Deo confidere disce.
Posce Deo placita, si scis : si poscere nescis,
Aut tibi si desit veri sapientia verbi,
Alma altaque fide regnantem cernuus ora,
Qui bona cuncta dabit, & nulli probra rependit.

X. *Datur licentia adspirandi super Abbatis electione, & consilium seniorum & Abbatis electio.*

Larga quidem super hoc concessa est copia fandi
Fratribus, inque vicem dehinc respirare potestas.
Fit subito Fratrum passim concursus in unum.
Longis porticibus, claustri consessio longa
Cernitur. Hinc vario varia sermone levata.
Concite prorupit in medium res dissona, circum
Fusa rotat, acuens variis rumoribus iras
Infausta genitrice sata discordia proles.
An loquar, an sileam? vulgi sententia fatur,
Quod quis flammigero valide contactus ab igne,
Ignem flammigero pavitanti mente veretur.
Hicce Patrem petit hunc, illum namque ille reposcit.
Quem pars una cupit, refugit pars altera : longe
Compellare senem juvenis, audetque virum vir
Vocibus infestis duroque lacessere verbo.
Nec jam quis proprium furtim testatur amorem.
Curritur ad solita saltim solatia votis.
Omnibus in commune Deo prex alta refertur.
Supplicat obnixe ostendi fraterna voluntas.
Dextera quid super hoc statuat manus Omnipotentis.
Perspice nunc precor, o confidentissime Frater,
Ipse Deus Rex perspicui possessor olympi,
Fidis quam facile miserans in rebus egenis
Consulit omnipotens : discors & futtulis amens
Ast heresis refugit, subito bipatentibus intrat
Læta quidam comitata fide concordia portis.
At vero interea quatitur densissime signum *,
Quo moniti fortasse animis non viribus æquis,
Ordine permixto Fratres glomerantur in unum.
Exin more quidem solito fit lectio versus;
Inde sequens tandem extimplo prece rite peracta,
Erupit in vocem graviter pars ardua Fratrum,
Ac salubri dehinc consilio, sic ore ferebat.

* campana

Nos,

Nos, o fida manus, vario turbante tumultu,
Sæpe sub adverso partim sudasse labore
Contigit : in commune tamen discrimina morbi
Mixtim nos tolerasse mali contingeret adhuc:
Celsi fulminea subito ni dextera Patris
Desuper adveniens, nostri misereſceret ultro.
Sed quia nos voluit magni regnator olympi
Hæc iterum loca percipere, non linquere; nosque
Rursus in antiquam nostræ conducere formam
Vitæ; nunc animæ, totis nunc viribus esto
Quisque suæ vitæque memor: præsumito Patrem
Fratres qui valeat, supplex licet ore recuset:
Non hunc, qui cupit atque nequit, licet ore reposcat,
Moribus insignis pariter cum dogmate sacro ac
Mente pia, digne tantam præcedere turbam.
Hæc memorans circumspecte pars ardua Patrum
Extulerat, ea dein repetens quoque cætera prona
Contulit, inque vicem spisso sermone reformat.
Haud mora continuo concordi mente vetustus
Poscitur in Patrem Norica regione serena
Nobilis adveniens olim & parvissima proles
Eigil, tuncque gravis veterum scurator avorum.
Quove reluctanti, sedato pectore pauca:
Fraternum ante quidem nobiscum fœdus inisse
Te meminisse decet : socium miserere tuorum, &
Si quid habes virtutis, ait concordia Fratrum,
Corporis atque animæ precibus neu subtrahe nostris.

XI. *Excusatio ejusdem, & objectio Fratrum, & consensus senis.*

Tunc quoque longævus, commoto pectore contra.
Nonne vides quod hoc corpus effœta senectus
Deprimit, exagitatque caput, vestigia torquet?
Visus languescit, lacerat præcordia tussis,
Corporis ac totos quatit æger anhelitus artus?
Solus qua propter, fateor, subsistere tanta
Pondera non valeo. Senior sic ore repugnans
Dixerat, & luteos lacrimis perfudit ocellos.
Desine plura, Pater, inquit, & cede petenti huic
Cœnobio : non, oro, senem te cura refringat.
Hujus namque operis Fratrum concordia tecum
Viribus infessis pariter sufferre laborem
Sponte subit; nec te solum sub fasce dolere
Sustinet. Hincce senis durum mollescere cœpit
Pectus; & hinc Fratres dictis affatur amicis.
Non me velle fugam mihimet pro laude pacisci
Hujus profiteor operis; nec terruit hoc cor
Horridus iste labor : sed debilitata senectus
Terrebat, morbusque tumens, & pestifer hostis.
Nunc jam cedo equidem jussis, ac jussa facesso.
Tu tamen interea pariter, concordia fratrum,
Viribus infessis mecum partire laborem.

O

XII. *Ita*

AN.CHR. 822

XII. *Itur ad Regem super Abbatis confirmatione.*

Hæc ubi dicta essent, verrat * fraterna potestas
Fratres ac socios proprio de corpore lectos,
Qui cum Patre simul noviter seniore recepto
Regis ad eximii super hoc decreta recurrant.
His quoque compositis pergunt, comitatur AARON
Primus ab his, misit sollers quos regia cura
Ad nostrum commune bonum sub tempore, quo nos
Improbus atque minax demum furialibus ausis
Monoceros jam cessavit terrere fugaces.
Solibus hinc etiam nonnullis rite relectis,
Venit ad occidua hæc eadem legatio rura,
Cæsaris antiqui supplex oracula poscens.
Tum namque occiduus Monachus & Presbyter alti
Regis ad adspectum prior invitatus Aaron
Progreditur, causasque viæ Fratresque venisse
Fuldenses, humili coram sermone patenter
Rege aperit, atque ante fores adstare reclusit
Quos cum pro foribus Cæsar præsensit, ut intrent
Dicitur : at senior Fratrum stipante caterva
Intrans procidit ad genua, genibusque volutans
Una cum sociis, vultum regnantis honorat.
Nec mora continuo, dextra innuit ipse nitenti,
Atque adstare jubet : prior & sic incipit ipse.
O nati, fratresque mei, lectique parentes,
Spes patriæ, nostrique decus & gloria regni.
Vos horrenda nimis ante discrimina pestis
Letiferæ urgebant : saltim nunc eruta corda
Erigite, mæstumque metum secludite : vestra
Regula quod doceat, intento corde tenete.
Ipsa est porta atque arta via, quæ ducit ad alta
Regna poli : contendite nunc intrare per illam:
Ut per eam modo currentes, veniatis ad illum,
Qui vos de tenebris miserans & carcere cæco,
Non meritis, produxit in admirabile lumen.
Currite nunc, Fratres, vitæ dum lumen habetis,
Neu tenebræ vos præripiant : ante omnia pacem,
Veram pacem, inquam, sine qua nec munus ad altar
Proficit adlatum, (neque enim possessio quemquam
Pauperibus profusa juvat, nec Martyr ab alto
Judice dona tulit unquam) servate, monebo.
Hæc dicens aliaque simul longo ordine multa,
Quem vobis optastis, ait, producite Patrem
Fratres. Canitie subito consperfus Eigil
Porgitur in medium, constanti mente vetustus.
Regis ad Imperium propius processerat ultra.
Progrediens, quem ut conspexit, Rex arduus infit:
Istene pastor adest, quem omnis concordia Fratrum
Concors provehit, atque probat uno ore canoro? at
Regis suppliciter pauca legatio Fratrum,
Iste est, o bone Rex, nunc inclinata recumbit
In te summa eadem : tantum decerne tenendum, o
Spes nostra nostræque decus & gloria vitæ.

XIII.

XIII. *Confirmatio Regis & instructio ejusdem.*

Eccé senex iste hic præsens, quem poscitis adstat.
Hunc habetote Patrem, hunc Fratres servate parentem.
Tuque tuos addisce, Pater, servare minores
Omni cum studio, inque vicem pia fœdera sollers
Jungere semper ama; retro de pace ruentes
Corripe, ne pereant, suavi reducique salubri
Ad pacem repedare doce: discretus in omni
Re quoque causidicus sunto: quod condita norma
Communis doceat intento corde teneto.
Ecce ibi repperies fixum, quid pastor ovilis
Prævius, atque tener quid dehinc post terga sequens grex
Exsequitur operis, pariter qui pastus obesis
Lanigeris prosit teneris, qui congruat agnis.
Nec minus ordine composito scrutator avarus
Quæ ægris debilibus maneat, quæ cura fovendis.
Hanc BENEDICTUS ovans sacro spiramine plenus
Legem constituit, Monachorum rite magister,
Servandamque suis secum mandarat alumnis.
Hanc tibi nunc commito equidem, tu percipe normam.
Atque in ea totum, o pastor, sub fœdere firmo
Cœnobium Fuldense, bona exhinc omnia circum
Quæque loca ipsius jam decernoque tuenda.
Hæc ait, & Fratrum precibus Rex inclitus almis
Expetitis, in pace simul dimisit abire.

XIV. *Revertitur per Moguntiam Pater Eigil.*

Post hæc inde means, socium comitante caterva
Iste Pater lætus gressum direxit ad urbem,
Quondam opulentam opibus, opere constructa vetusto
Apparet quæ namque super glacialis aquai
Ripam Rheni: in quem fluitans turgentibus undis
(Non * parte ex alia castrum qua cernitur ingens, * f. Nam
Haud procul a ponte *a* sursum, quem sospite regno
Olim Rex KAROLUS fecit) prolabitur amnis
Mogoin, ex quo, ut fama sonat, Moguntia dicta est.
HAISTOLFO interea venit gratissimus hospes
Eigil Pontifici sacro Moguntiacensis
Ecclesiæ, condigno etiam susceptus honore.
Primum ducitur ad templum, precibusque peractis
Præsusis occurrit subito conspectibus, inque
Oscula pacis iens pronus, dignanter adorat.
Postquam consedere simul provectus uterque
Temporis ætate, pariterque in dogmate claro
Legis justitiæ Præsul, pastorque vetustus,
Adveniens prior urbis apex, sic incipit ore.
Nos, Pater, in primis laudemus Cunctipotentem,
Atque olli grates dignas dicamus ovantes,
Qui sibi nos proprio devotos munere vernos
Una cum sociis sospes conduxit in unum.
Præterea te nosse decet, quæ pondera quondam

Quam-

a De illo ponte ligneo quem Carolus Magnus super Rhenum ædificari jussit, quique supremo illius vitæ anno conflagravit, agunt Eginhardus & alii ejus temporis Annalistæ.

AN.CHR. Quamque importuna temet pressere, tuosque
822. Consocios, indiscreto regnante tyranno, &
Maxime nunc, quia te voluit Regnator olympi
Notis præficere vigili tutamine mandris:
Ne quandoque, Pater, subjectos more prioris
Exagitans, ex his forte indignatus aberres.
Non te decipiat falsa & fugitiva potestas
Sæcli pompiferi, nec te pomposa virago
Possideat: iram cohibe; fuge nomen avari;
Omnia fac cum consilio: sic Idida quondam
S. Bened. Basileos Solimæ repetens, sic Legifer ipse
Reg. cap. 3. Vester ait: & post factum te pœna reorum
Non cruciet, nec verba dehinc tibi dira manebunt;
Consule quosque tuos, Pastor, pietate paterna;
Consule quosque tuos Fratres: quia sæpe minori
Optima quæque bona, rerum qui condita præsens
Inspicit Omnipotens, pandit, dignaque revelat.
Sæpe quidem stropha mentem confundit inanem,
Hostis perversi retro feriente sagitta:
Aut ita subripiet, sensumque interpolat error
Humanum, quia nullus adest in carne manens vir,
Ut homo, qui numquam non falli possit in ista,
Quamvis magnifice ingenio quis polleat alto,
Utque ille interdum, sophia quis acrior exstat,
Ingenio majorque manet, quid mente retunsa
Falsum concipiat: contra & quid rectius atque
Verius ille minus sapiens meritique minoris
Cordis in hospitio interdum præsentiat: inde at
Nullus in hac vita positus, sit spes sibi, nec se
Consilii alterius tumide non dicat egere;
* Vulpinus astus. Cujus judicium, etsi non Zabolica fallit
Gannatura *, tamen laqueos hinc inde tumoris
Non facile superat graviores. Hæc ita Patri
Commemorans, aliaque simul longo ordine Præsul;
Statim jussit adesse viros, qui rite ministrent
Undam, qui Cererem, Bacchum, mensasque reponant.
Ipse autem interea sacram spatiatur ad aram
Cum Clericis alta acturus modulamina Missæ.
Laudibus expletis Christi, venerandus honore
Præsul perspicuo patulam suscepit in aulam
Abbatem comitesque suos, manibus data limpha
Funditur, & coram subito fit mensa reposta,
Vate atque hospitibus, epulis onerata venustis.
His ita confectis, successit lectio sacra,
Quam Præsul solito tetigit summo tenus ore,
Interdum satians supera dulcedine cives.
Hac namque explicita mussabant ora virorum
Dulcia conloquia: resonans pax undique circum-
Fusa volat, penitus fit lætus in aula
Urbis apex, pastorque, senex, cunctique minores,
Amborum quoque tripudio versantur in alto.
Hinc Pater iste pius, Fratrum gyrante corona,
Post epulas, post conloquia, post pocula læta
Summisso capite saltim divortia lætus
Nota petens, a Pontifice benedictus abibat.
Non multi fluxere dies, nec tempora multa

Præ-

Præteriere, dehinc Fratrum genialis acervus
Cum Patre unde ierat, iterum remearat eodem.
Ventus * namque senex famosi nominis Eigil
Cum sociis digno primum collectus honore,
Fratribus a propriis altam defertur in ædem,
Christi Martyr ubi comta requiescit in arca,
Quondam cum sociis telo sopitus acuto.
Hinc, prece completa, Monachorum confluа turba
In parte occidua templi seniore reviso
Statim prona ruit, Patrem de more salutat.
Qua resalutata, propius accedere contra
Namque jubet, pacemque iniens, atque oscula figens
Congrua; more Patrum pariter cum Fratribus ipse
Davidicæ subito cecinit modulamina Musæ.
En quam dulce bonum, Fratres, quamque ardua semper
Lætitia longe bilis rancore remoto,
Moribus in sanctis communem vivere vitam!
Hoc quoque carmine completo, divortia lassus
Abbas progrediens adiit optatus, euntem
Prosequitur turba mixtim, juvenesque senesque.
Inspiciunt gaudentque simul, ardentque tuendo.
Illum namque diem Pater idem lætus in omni
Lætitia cunctis secum disponit habendum;
Fratribus ostentans penitus præcordia læta
Corporis effigie, lingua, vultuque micare.

* Veniens

XV. *Infecta basilicæ opera peraguntur.*

Hic homo cœpit abhinc magno pietatis amore
Ecclesiæ mundare loca, pavimenta refundi
Constituit, quadrata locans altaria circum.
Fixerat in summo petris contecta politis
Arcubus idem RACHOLFO *a* dictante magistro
Et Monacho, Fratrumque simul sine felle ministro.
Cujus te meminisse rogo, cunctosque legentes,
Hoc opus ut Domini pietas requietis honorem
Ipsius animæ tribuat, lucemque perennem
Conferat. Ut dixi, hoc ipso dictante magistro,
Arcubus atque interpositis hinc inde columnis
Binas magnifice erexit pulcro ordine cryptas.
Quarum prima quidem spectans intendit Eoum.
Ternis luminibus Oriens, ubi lucis ab axe
Signifero pluvia tempestateque sonora
Disjecta primum radios sol aureus orbi
Terrigeno spargit: unam quæ continet aram
Interius comtam, sanctorum rite patronum
Relliquiis, quo inferius subnectere mens est.
Nec minus hoc speleum capitis in vertice gestat
Altare, sanctus quod jam sub tempore prisco
Consecrat ipse suo Bonifacius Omnipotenti,
Quæ super addita sunt, alii sacranda relinquens.
Ast aliud quoque nobiliter, ubi Martyr adest nunc,
In parte occidua constructum cernitur antrum,
Multum dives ope, interius spoliisque piorum,

Ter-

a An idem RACOLFUS *Cancellarius*, qui litteras donationis a Waltone quodam Fuldensibus facta scripsit anno 33. regni Caroli Magni, in lib. 2. Traditionum pag. 516.

AN. CHR. Ternis prospiciens fixis post terga fenestris.
822 Obscuratus hinc atque hinc clausisque duobus
Solis ad occasum, qua Phœbus more recepto
Mergitur in solitum vergens lux aurea callem,
Lustrandoque rotat iterum tollendus in ortum.
Hoc summo in capite, duris præ viribus aram
Fortiter insistens pedibus nam sustinet, in qua
Christi Martyris eximii nunc membra locata
Cum sociis quoque sacra manent sine fine beatis.

XVI. *Invitatur Pontifex ad dedicandam ecclesiam.*

His ita constructis, mox invitatur ab omni
Fratrum consilio digne Fratrumque parente
HAISTOLF sacrandam Metropolitanus ad ædem.
Interea quoque fama volans, rumoribus altis
Excitat ad laudem Christi * multorum Christicolarum
Concite corda pia, veniendumque: ecce repente
Non mora digreditur propria de sede Sacerdos,
Primum progrediens Metropolitanus, & exin
Turba Sacerdotum, Abbatum, Comitumque potentum,
Ordinis atque etiam gaudens hincque inde minoris
Ad tam magnificum & sanctum sub tempore festum,
Disposito, cum vi multa confluxit in unum.

CANDIDUS AD MODESTUM.

Perspice nunc, Frater, quo non præstantior alter,
Mentis luminibus, mecumque hæc numina firma.

XVII. *Dedicatur ecclesia, & translatur corpus martyris Christi Bonifacii.*

Venerat alma dies radio inlustrata corusco
Solis perpetui. Præsul processit ad aulam
Sacrandam; tunc reliquiæ tolluntur in altum
Condendæ interius: præcesserat ordine claro
Pontificalis apex, rubra vexilla triumphi
Regis magnifici pariter tolluntur in auram;
Luminibus roseis apte stipata deinde
Turba Sacerdotum, Monachum, Comitumque potentum,
Ordinis atque etiam clamans post terga minoris
Consequitur, Christumque vocans ter voce tonantem.
Invitatur enim Christus virtute potenti,
Ipsaque sancta Dei genitrix, virgoque MARIA.
Compellantur in auxilium cælestia votis
Agmina, Sanctorumque dehinc exercitus omnis.
Cumque etiam his precibus ternos expleverat orbes
Præsul, & ipsa sequens pariter læto agmine turba
Protinus ante oculos plebis, oraque virorum
Regi virtutum, Regis præcone jubente,
Victorique Deo patuerunt limina templi.
Ingreditur Præsul divino numine ductus,
Presbyterique simul intrant aræque ministri,
More suo interius acturi jussa potentis.
Importantur enim lætis vallata choreis
Sanctorum spolia: exterius nam cætera turba

Insi-

Insistens precibus, altis exclusa respectat, AN.CHR. 822
Donec cuncta bonis famulis altaria Præsul
Consecrat altithroni Regis præsentibus absque
Quins, quæ mihimet iterum memoranda relinquo.
Protinus interea rursus, lictore jubente,
Panditur alta atque alma Dei domus omnipotentis.
Inruit agmen ovans plebis, subito quoque semet
Inque vicem valvasque intro pressere ruendo.
Dextram namque tenet dextra, inducitque virum vir,
More laicorum porgentes basia buccis.
Hinc sopito etiam & turbis clamore remoto,
Ecclesiasticus hinc atque inde collectus in unum
Martyris ad tumbam extimplo convertitur ordo,
Quæ tunc noscitur in medio consistere templo.
Plebs quoque testis adest præsens, fit testis & ipse
Conditor omnipotens, qui majestate perenni
Semper ubique manet, ejusque exercitus omnis,
Quod eadem ipsa hora adventus tunc numinis alti,
Qua rapitur Christi Martyr de sede priore,
Perspicue in sacra multis innotuit aula.
Præsulis interea insistit veneranda vetustas
Haistolfi precibus, Christi solamina poscens,
Ut opus incœptum divino munere sacrum
Cum sociis sacro possit concludere fine.
At post hæc propius Christi tutamine fretus
Idem Præsul iens, tolli venerabile corpus
Instruxit: levat ipse prior, hunc voce valenter
Hymnum magnifico laudis nidore refertum
Gignentis, genitique simul, ac spiritus almi.
Te ergo Deum laudamus, te Dominumque fatemur,
Te genitorem perpetuum terra veneratur.
Cuncta tibi angelicus adstans mirabilis ordo,
Namque poli cunctæque potestates venerandæ,
Cherubin quoque Seraphin pariterque verenter
Jure tibi soli incessanti voce reclamant:
Sanctus, sanctus, sanctus enim Dominus Deus unus
Sabaoth: cæli magna tellusque replentur
Dona * perpetuæ majestatis: quoque temet * l. Doxa
Cœtus apostolicus pollens, atque inclitus ordo,
Teque Prophetarum numerus laudabilis, æque
Te nitidus testum laudat exercitus ardens.
Ecclesia te sacra canit diffusa per orbem,
Majestatis enim Patrem immensæ venerandum,
Atque tuum proprio verum de pectore Natum,
Sanctum nam Paracletum æquali numine flatum.
Tu doxæ Rex ac lucis, lux ardua Christus,
Tu genitoris es æternus sine tempore natus.
Tu hominem suscepisti mundum ad liberandum,
Virginis atque uterum non horruit alta potestas.
Devicto mortis stimulo tu victor ubique
Fidis, nam miserans reserasti regna polorum.
Tu Patris in dextra regnas virtute perenni,
Desuper adveniens certus namque arbiter orbis.
Te petimus proni, proprios defende colonos,
Mundi quos proprio redemisti sanguine Soter.
Salvum fac populum hostis de fauce reductum;

AN. CHR. Atque tuam dignare, Deus, benedicere sortem.
822 Auxilioque tuo Rege sublimato per ævum, &
Omni quippe die temet benedicimus alte.
Laudamusque tuum cuncta per sæcula nomen.
Hacce die nos, Christe potens, dignare tueri;
Neu nos commaculent spurcæ contagia vitæ.
O nostri miserere, Deus, nostri miserere,
Sitque tua circa nosmet miseratio larga,
Corde quidem fixo veluti confidimus in te.
In te, summe Deus, spero, non turber in ævum.
Hunc hymnum subito trepidus suscepit ab ore
Pontificis forte simul ecclesiasticus ordo,
Altithrono cantans alto modulamine laudem.
  Nam feretrum loculi, sacra quo Martyris almi
Membra inclusa jacent, in prima fronte gerentes
Ambo graves, amboque senes, HAISTOLFUS & Eigil:
Scilicet a tergo pariter Monachusque Sacerdos
ERCANBERCTUS Baugolfi germanus, & Abbas
THEOTGARIUS: BRUUNWARQUE a, simul Hrabanus & ipse
Presbyter & Monachus, multorum jure magister.
Ibant æquati numero, Christumque canebant.
Cumque quibus admixta pars hinc atque inde piorum
Presbyterum, turbaque premens cum lumine circum,
Vi multa loculum gaudet contingere dextra.
  Regia quippe via pannis candentibus apte,
Regis perpetui magnum quæ ducit ad altar,
Strata fuit, illuc idem, quos ipse Sacerdos
ERCANBERCTUS ovans Christi devotus amore
Martyris exhibuit, ostro peplumque rigentem
Insuper accumulans auxit per seque, suosque.
  His ita perceptis gressum porrexit ad aram
Pontificalis apex, magno comitatus honore,
In parte occidua Romano more peractam.
Elevat interea populari voce repente
Advena plebs Kyrie eleison; fit clamor ad astra.
Christicolis ardent penitus fervore recenti
Numinis infusi: verum, mirabile dictu,
Tu scis non solito laudis vox omnibus æqua
Efficitur, lacrymas profundunt gaudia mentis:
Lætitiæ lacrymæ, & cantus miscentur in unum.
Hinc aliud cecinit simili moderamine carmen
Sors Domini, magna laudis dulcedine plenum,
Gignentis genitique simul ac spiritus almi
    In celsis Domino gloria magno
    Voti sitque boni terrigenis pax:
    Laudamus quoque te, & sanctificamus
    Propter magnificum & decus altum.
Hæc tam quippe diu celsæ jubilatio vocis
Personuit, donec saxoso membra sepulcro
Includunt, clausaque dehinc pausanda relinquunt:
Hoc namque occiduæ Martyr tumulatus honore,
Altithroni Regis comta jacet altus in ara,
Absida quam super exstructa namque imminet ingens:

Quam-

a Forsan Bruuvvardus Chorepiscopus, ad quem exstat Hrabani poema 12. Brovverus putat ipsum fuisse Abbatem Hersfeldensem, Lamberto memoratum ad annum 896. Teotgarius cujus loci Abbas fuerit, Fritiffariæ an Cœnobii sancti Albani, mihi non liquet.

Quamque egomet, quondam hac Christi nutritus in aula,
Presbyter & Monachus BRUUN vilisque magister,
Depinxi ingenio tenui, parvaque Minerva
Formans expressi varios ferrugine vultus.

XVIII. *Supplicatio Pictoris & Poetæ.*

Cujus quemque rogo meminisse legentem
Hoc opus, orando Dominum pietatis amore
Ut scelerum veniam fidens mereatur ab illo,
Qui non vult quemquam peccati morte perire:
Sed magis ut rediens vivat virtutibus almis.
His quoque patratis summæ celebratio Missæ
Laudibus intonuit dignis : qua rite peracta
Lassi cum sociis, multa crepitante caterva,
Haistolf atque Eigil ducti sub tecta recurrunt
Mœnibus in altis Præsul convivia lætus
Pastor & ipse simul : utrorumque inde minores
Mox adeunt, Patris celeres tum forte ministri
Dona ferunt Cereris multo sudore canistris.
Quæsita ast alii vario nidore respersas
Instant ferre dapes; alii namque inclita vitro
Ordine composito miscebant pocula Bacchi.
Nec minus intererat epulis simul alma paternis
Lectio : namque cibus fortis solidusque virorum,
Intentos satians superi pinguedine verbi.

XIX. *De crastina dedicatione & reliqua.*

Crastina cumque dies fuscas dimoverat alas
Noctis, & umbrifera nebula concederat arvis;
Evolat hospitio solis jam luce retecta,
Cum sociis jussus HUMBERCT Corepiscopus antra ad
Ecclesiæ sacranda duo, quæ luce reliquit
Hesterna Præsul : primum quod spectat Eoum,
Pontificis vice, rigido conspectus in ostro,
Agreditur speleum saltim : quo nempe sacrato
Uno cum titulo, simili mox ordine sacrat
Solis ad occasum spectans, quod respicit antrum.
Excipiuntur enim infecta hinc altaria bina.
Unum qua Martyr media testudine templi
Ante fuit, aliud qua STYRMI corpore quiescit
Ac digna LIOBGID pausans Bonifacio * neptis,
Sola jacet busto mulierum sorte sepulta.
Quæ rediens uno Jacobi simul atque Philippi
Cum titulo Præsul venturo dedicat anno.
Ut liceat dictis summam comprendere paucis,
Hanc aulam Haistolf Præsul Moguntia censis
Ecclesiæ Christi primævis miles ab annis,
Cum magno studio ac magno pietatis amore,
Insuper & magno Sanctorum sacrat honore,
Ordine prædicto complens promissa petenti.

* f. Bonifacia

XX. *Commemoratio Hrabani magistri & operis ejus.*

Hujus nempe diem numerumque ac tempus & annum,

AN.CHR. 822 Officia pariter, Sanctorum & nomina partim,
Quem supra tetigi, Hrabanus jure magister
Versibus obtitulat, partim sermone retexit.
Panso equidem cujus nunc hic ex ordine dicta
Florigera huic operi dignum insigenda putavi:
Quatenus in libro hoc memori narranda relatu
Inlæsa intactaque simul serventur in ævum.
Hæc tibi, Frater mi, coram sollemnia præsens
Ut vidi, ut sensi, ut super hæc addiscere quivi,
Versibus exposui: jam nunc hic limite facto,
Quæ superaddita sunt, alii scribenda relinquo.

XXI. *De ædificatione basilicæ rotundæ, & designatione ejusdem structuræ.*

Hæc ubi facta at sunt, instat prudenter ubique
Sedulus addiscens communis gaudia vitæ
Eigil, subjectis sacro connexus amore,
Fratrum consilio, parvam qua corpora Fratrum
Hic defuncta jacent devote namque rotundam
Condidit ecclesiam, latitans qua pervia crypta
Sub tellure latet, una quæ rite columna
Incipit, ac supra octonis subrecta columnis,
Præpulcre in summo lapide concluditur uno.
Hoc opus hoc etenim divino munere docti
Pastor, & ipse simul infantum Doctor * honestus
Cum sociis jaciunt alto sinuamine mentis,
Nescio quid magni fingentes arte fecunda,
Quod tamen ipse reor, salva menteque fideque,
Istius Ecclesiæ & Christi præferre figuram.
Templum quippe Dei sanctum est, quod Paulus aperte
Christicolas esse Christi vas personat ipse.
Cujus tecturæ princeps & conditor adstat
Arbiter ipse Deus, fundamentumque, columna
Inconcussa manens semper virtute perenni.
Qua fidei merito nunc hic plebs advena Christo
Subrigitur, templumque Deo conglescit * in almum. * coalescit
Quod vero in summo lapide concluditur uno,
Edocet ipse monens, intenta mente rogandum
Egregius Doctor, ut qui virtute potenti in
Nobis cœpit opus placitum, dignetur in altum
Perficere Jesu, donec manifesta micando,
Ac famosa dies Christi procedat in orbem.
Octonæ interius stantes hincque inde columnæ,
Totque beatitudinibus aptantur, ut apte
Quique quater bina hæc complentes dicta Tonantis,
In hac æde Dei fulcra mereantur haberi.
Circulus ecclesiæ qui nullo fine rotundus
Clauditur; interius complectens commoda vitæ,
Spem quoque vitæ perpetuæ regnumque perenne, ac
Præmia mansura post hanc signare videtur,
Vitam quis justi merito vittantur * in ævum.

XXII. *De ejusdem ecclesiæ dedicatione, quam cimiterium vocant, &c.*

Hoc igitur templum Domino quod condidit almo
Impiger ille senex, Metropolitanus ab urbe Digre-

Hrabani versus & prosam hac de re habes in lib. 2. Antiquitatum Fuldensium cap. 5.

Digrediens Haistolff, Turingea rura petendo,
Tempore dispositο cum ternis dedicat aris.
Cujus & ipse simul infantum Doctor opimus,
Quem sæpe posui, digne, docteque, pieque
Officii numerum, tempus, annumque diemque
Cum Sanctum reliquis varia complectitur arte.

XXIII. *De claustri structura, & infirmitate Abbatis.*

Ast opus ecce novum senio depressus acerbo
Exorsus, tandem subito fit mentio claustri.
Consilium subeunt quidam, dant more prioris
Constitui : ast alii depromunt more Romano
Solis ad occasum satius, ubi Martyr opimus
Pone jacet : huic consilio cessere priores,
Atque huic suppliciter consensit cætera pubes.
Quidnam plura loquar ? statim mensura laboris
Tenditur, effossoque solo fundamina ponunt.
Fervet opus, animosque simul viresque ministrat
Cunctis par cura, atque operis concepta voluntas.
Quod tamen infectum post se compleverat alter.
Protinus interea magni discrimine morbi
Corripitur, cessitque cito violentia lassis
Artubus : increpuit mussans concordia Fratrum
Cum gemitu Patris inviso perterrita morbo.
Et tamen ille sibi collectis viribus ipse
Corporis hospitium tenui virtute dehiscens,
Primus namque aperit, propriis manibusque reclusit.

XXIV. *De obitu & sepultura, & epitaphio ipsius.*

Hinc magis atque magis fervet, mortemque minatur
Effera vis morbi, tandemque urgente dolore
Ductus ad extrema est, sistitque in limine letum.
Quem circum glomerati omnes, hinc comminus atque hinc
Namque senes juvenesque adstant : prex alma refertur
In commune Deo chari pro flamine Patris.
Tum Fratrum precibus saltim commenditus *a*, ac sic
In lectum moriens lassas protenderat artus,
Undantemque animam superas proflabat ad auras.
Hoc obitu concussi animo, altusque per omnes
It gemitus, queritantur hic genitoris amissa
Gaudia : sed hujus gerere quod * namque potes vir, * l. quid
Cum sua cuique dies atque inreparabile tempus
Certum jure manet. Solita sic lege priorum
Hic obiit, aliisque loca hæc tutanda reliquit.
Exin more Patrum Fratres mox quippe cadaver
Exanimum templi orantes sub tecta ferebant.
Inde interque manus sibimet, quem fecerat ipse,
Poscentes requiem, tumuli sub domate condunt.
Cujus epitaphium celebri cum dogmate jam tunc
Versibus expressit noster Hrabanus ovando,
Et Pater & Pastor, meritis & dogmate celsus.

a. Barbare pro *commendatus*, cum ad modum quo Alcuinus utitur voce *commendite* pro *commendate* in epigrammatis 124. 164. 267.

Commemoratio chari Patris & Pastoris.

Cernis quam nihil est, cernis, mi Frater amate,
Sæcli fluctivagi vana & peritura potestas.
En jacet obtectus tumulo, quem plurima quondam
Turba senum juvenumque simul stipata tegebat.
Sed licet ad præsens careat affectibus istis,
In Fratrum precibus semper lætatur honestis.
Hæc nam conditio misera, diraque sub aura
* f. fata Condita fama * manent cunctis mortalibus ægris.
Hanc legem jure primi meruere parentes,
Unius ob culpam hanc Reges proceresque potentes,
Dives, inops; dominus, servus; contractus, egenus;
Insons, sonsque capit; nec habent discrimina finem.
Letifera hæc rapidus usque dum fortis & ardens
Ultimus ille dies nebulæ clangoris & iræ
In commune rapit totum sub tartara mundum.
At Pater hic genitale solum, patriamque parentes
Infans postposuit, Buchonica rura petivit.
Justitiæ gradibus paullatim providus, hicce
In hac æde locum divino munere celsum
Promeruit; nulli veterum pietate secundus.
Hunc ita nutribat geminis discretio mammis
Mater virtutum, summo sit gratia Christo,
Ut nec sponte suos umquam terrore videntes
Præciperet, nec ab his umquam conterritus iret.
Auribus admitti sprevit prudentia Patris
Frivola vaniloquum: nec huic insomnis & atra
Suspicio, incautos torquet quæ maxime quosque,
Prævaluit: sed nec facile commotus in ira,
Dira & flammivoma mentis incendia promsit.
Hic acies geminas flectens divertit & aufert,
Hostis pestiferi prorsus neu vana viderent.
Pænituit alte, si quem conspexit inertem
Vela dare, nimiumque fugam, tetrumque timorem;
Ipse sui blando sæpe compescuit ore.
Hinc etiam sopita fuit hincque inde maligna
Infausta genitrice sata discordia proles.
Nec poterat exhinc Fratrum concordia rumpi.
Hujus strenuitas Fuldensis Cœnobii res
Non tulit in partes rapere, nec torva potentum
Lumina, nec procerum tumidos horrebat honores.
Noxia quæque vetans, vetuit sed maxime fures,
Insequitur pansaque mala, constanter agendo.
*Maleficos Cacopragmones * hic rite procul expulit a se.
Hic decus, hic nostræ fautor & gloria vitæ
Exstitit, hic operis nostri nostrique laboris
In hac æde Dei salubri cum dogmate Noe.
Hujus te meminisse rogo, cunctosque legentes,
Hoc opus, ut Domini magna & miseratio larga
Hunc in perpetua requie conservet in ævum.

AP-

APPENDIX

In qua refertur Eigilis epitaphium duplex, & libellus supplex a Monachis Fuldensibus Carolo Magno porrectus.

1. *Hoc loco referre juvat Eigilis Abbatis epitaphium duplex, unum a Hrabano, alterum ab ipso Eigile compositum. Candidus utrumque exscripsit, & Hrabanicum quidem cum hoc titulo:*

Epitaphium EIGILI Abbati ab HRABANO dictatum.

Ingrediens, lector, perparvi domatis antrum,
Cerne legens titulum, nosceque fata viri.
Abbas iste fuit famosi nominis EIGIL,
Qui jacet in tumulo, sed super astra manet.
Hoc quoque Cœnobium rexit feliciter ipse,
Multaque facta bona rite peregit ovans.
Martyris ergo sacra cum Præsule transtulit ossa,
Ac binas pariter has dicat ecclesias.
Post hæc alta petit, animamque ad sidera misit,
Corporis infirmi membra locavit & hic.
Huic quoque Hrabanus, vilis successor, amando
Conscripsi hunc titulum. Christus utrosque juvet.

Alterum condidit Eigil ipse ad modum epitaphii Damasi Papæ, quod itidem retulit Candidus, prout sequitur.

Versus quos ipse Abbas Eigil dictaverat sibi.

Abbas hic Eigil tumulatus sorte quiesco,
Qui dudum multis notus in orbe fui.
Hicque mea parvo clauduntur membra sepulcro,
Quod vivens ipse construere studui.
Hic Dominum exspecto, qui solvet vincula leti:
Cum veniet, credo, surgere me faciet.

2. *Addam etiam libellum supplicem, quem fervente Ratgarii schismate Fuldenses Monachi obtulerunt Carolo Magno: quod egregium antiquitatis monumentum illustrandis tum Eigilis Abbatis, tum monastici Ordinis rebus non parum conducit. Exstat in lib. 2. Antiquitatum Fuldensium cap. 15. modo subjecto.*

SUPPLEX LIBELLUS

Monachorum Fuldensium CAROLO Imperatori porrectus.

Hæc quoque Cœnobium totum Fuldense rogavit
Augustum Carolum jura novare sibi.
Quæ cuncta honesta censebat Cæsar opimus,
Et votum precibus jussit inesse piis.

IN primis petimus pietatem tuam, clementissime Imperator, quod liceat nobis orationum, psalmodiæ & vigiliarum modum tenere, quem patres nostri habuerunt pro amicis nostris viventibus atque defunctis, id est quotidianam precem pro te, Domine Auguste, & pro liberis tuis, & pro omni populo Christiano. Quam mane quando in unum convenimus, & capitulum de Regula coram Fratribus legebatur, exsurgentes post lectionem, ter versum, *Deus in adjutorium meum intende*, adjuncta *Gloria Patri*, cantantes flexis genibus Psalm. 50. cecinimus, simul cum Versibus & Collecta. In secunda quaque feria uniuscujusque septimanæ, orationem pro omnibus eleemosynas nobis tribuentibus, id est eumdem Psalmum 50. quem tota congregatio, juxta corpus B. Martyris simul prostrata, cantavit, cum oratione Dominica, & versibus. Pro defunctis ergo Fratribus nostris commemorationem illam, quam quotidie bis habuimus, id est post matutinam celebrationem & vespertinam, quæ est Antiphona videlicet *Requiem æternam*, & prima pars psalmi, *Te decet hymnus Deus*, Versus & Collecta. In Kalendis vero omnium mensium, unam Vigiliam & 50. Psalmos. Pro Sturmi quoque Abbate & fundatoribus Monasterii istius, in anniversaria obitus die, unam Vigiliam & unum Psalterium, per singulos annos.

AN.CHR. II. Quod Presbyteris concedatur Missas sæpius celebrare, & quod spatia eis ad hoc dentur, sicut a majoribus nostris dabantur. Quodque illi ad sacrum Ordinem eligantur, qui
822 eruditi sint verbo, & sancta conversatione probati: & nec fures, nec scelerati, & qui sacerdotii juris penitus ignari sunt.

III. Ut Sanctorum honor & festivitas non detestetur, sed in Vigiliis & Missis eorum digna commemoratio fiat: & quod in his festivitatibus, quibus major veneratio convenit, Fratribus ab opere ad lectiones & psalmodiam vacare liceat, sicut apud majores nostros licitum est: id est in festivitate S. Mariæ, & 12. Apostolorum, S. Stephani & S. Laurentii, & ceterorum, quorum memoria apud ecclesias Germaniæ celebres sunt: necnon & eorum, quorum corpora in his regionibus habentur.

IV. Quod communicationem fracti panis ante cibum quotidie sumere non respuatur, secundum exempla præcedentium Patrum.

V. Quod infirmorum major cura sit & miseratio, senum videlicet & debilium; neque penuria victus affligantur, neque vestitus paupertate conterantur; & nec ineptiis aliquibus vexentur; ita ut nec baculum eis pro sustentatione ferre liceat, nec ad inclinatorium, quod nos formulam dicimus, morando hærere: quia cæcus & claudus non possunt sine sustentatione baculi bene incedere; nec decrepitus sine formula genua flectere. Hoc rogamus, ut tales propter fastidium de Monasterio non ejiciantur, ne forte in cellis sub laicis constituti, sine Confessione & necessario vitæ Viatico moriantur.

VI. Quod omnibus ad Monasterium vitæ hujus amore venientibus pietas congrua impendatur; & nec infirmi, neque seniores, neque delicati duritia aufugentur: sed omnes cum misericordia suscipiantur; & solatium, quod petierint, honeste infirmitati eorum impertiatur.

VII. Quod nullus ante probationem suscipiatur, neque corpori Monasterii societur; ne forte aliquis magis propter commoda terrena, quam propter æternæ vitæ amorem se Monasterio sociare voluerit; & receptus, inhonesto suo more conturbet Fratres.

VIII. Ut nullus propter pecuniam vel possessionem terrenam, fictis suasionibus seductus, & blanditiis deceptus, postquam in Monasterium susceptus fuerit, & non habens quod sibi promittebat, tristitia & pænitentia sæculi pereat; sed veritas unicuique ore proferatur, & opere impleatur.

IX. Quod nullus vi Monachus fieri cogatur, nec ad Clerum tondeatur, sive liber sit, sive servus: quia tales in Monasterium suscepti, auctores sunt scelerum, & exsecutores vitiorum.

X. Quod victum & vestitum, sicut majores nostri nobis constituerunt, habere liceat: quia primus Abbas noster Sturmis in monasterio S. Benedicti per annum conversans, huc postea rediens, secundum electionem S. Bonifacii habitum eorum & victum dijudicantis nobis istum constituit, cujus rei plures adhuc testes supersunt.

XI. Quod commune magisterium a Decanis & Præposito omnibus Fratribus fiat; quia hæ divisiones, quæ modo factæ sunt, occasiones sunt scandalorum, dissensionum & contradictionum. Credimus enim propter pacis caritatisque custodiam expedire, secundum priorem constitutionem communiter Fratribus Decanos omnes constitui, ut communis cura cautelam præbeat, & dilectionem impendat.

XII. Ut ædificia immensa atque superflua, & cetera inutilia opera omittantur, quibus Fratres ultra modum fatigantur, & familiæ foris dispereunt; sed omnia juxta mensuram & discretionem fiant. Fratribus quoque secundum Regulam, certis horis vacare lectioni liceat, & item certis operari.

XIII. Quod peregrinorum susceptio & lavatio in eis pedum non negligatur, sed secundum Regulam, & secundum priorum nostrorum consuetudinem, quandocumque venerint, misericorditer suscipiantur, & ab omnibus Fratribus lavatio pedum eis exhibeatur.

XIV. Quod hospitalitas antiqua non obliviscatur, sed omnibus hospitibus congruus honor & omnis humanitas exhibeatur. Quando autem plures simul advenerint, ut in Missa S. Bonifacii, consolatione undique facta, ab his qui Cellas provident, omnibus refectio præbeatur.

XV. Ut privata negotia, & sæcularia beneficia, & divisio possessionum atque agrorum, in ipso Monasterii loco non fiant: quia inde exoriuntur jurgia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, inimicitiæ, dissensiones, invidiæ, furtivæ comessationes, & ebrietates; & pæne omnia mala, & saluti nostræ contraria. Sed omnes agri atque Cellæ in communi omnium Fratrum fiant, & omnes homines, qui in eodem Monasterii loco habitant, ab uno vestiario vestitum accipiant, prout Præpositus sive Cellarius dispensaverint; nec mercimonia aliqua ab aliquibus ibi ventilentur, sed sint omnia omnibus communia.

XVI. Ut ipsa Monasterii ministeria per Fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, braciarium, coquina, agricultura, & cetera ministeria, sicut apud decessores nostros fuerunt: quia devotius & dignius per Fratres omne exercebitur officium, quam per laicum aut servum malevolum.

XVII. Quod malitiosæ & furiosæ mentis homines, & ad cuncta flagitia perpetranda promtissimi, non colligantur intra Monasterium, sicut factum est de illo homicida Clerico, qui Monachum interfecit; qui, contra omnium Fratrum voluntatem & consensum, locatus est

est in Monasterio: quia timemus, ne forte cognati ipsius Monachi diabolica suasione in ultionem ejus inflammentur, & homicidium augeatur. Quodque ipsi, qui propter scelera sua & improbitates inter sæculares esse non poterant, in vicina Monasterii loca gregatim non collocentur: quia furtó Monasteria deprædant, & proxima quæque loca latrociniis infestant. AN.CHR. 822.

XVIII. Quod ipse Abbas corrigatur, ne institutis S. Bonifacii detrahat, dicens, quod decreta ejus Synodus damnaverit; & quod Majores & cetera Monasteria non reprehendat, quasi regulariter non vivant.

XIX. Ut Crucis gloriatio in singulis diebus Dominicis fiat ante Missam, Fratribus omnibus circa vicina quæque loca Monasterii Crucem sequentibus, Hymnos & Antiphonas cantantibus, sicut apud Majores nostros usus erat, in diebus Dominicis, Passionis & Resurrectionis Domini gloriam celebrari. Et quod in diebus jejuniorum ab Episcopo decretis Crucem portare, & Litanias facere liceat.

XX. Hoc igitur, quod maxime nobis necessarium esse judicavimus, præ omnibus optabamus; id est unitatem & concordiam cum Abbate nostro habere, sicut cum anterioribus nostris Abbatibus habuimus; & misericordiam & familiaritatem, pietatem & modestiam in illo sentire: & ut esset benignus infirmis, propitius delinquentibus, affabilis Fratribus, mæstorum consolator, laborantium adjutor, benevolorum auxiliator, bene certantium hortator, lassorum refocillator, cedentium sustentator, cadentium restaurator: omnes Fratres amaret, nullum odiret, & nullum zeli vel livoris dolo persequeretur: fieretque non turbulentus vultu, non anxius animo, non nimius in judicio, non obstinatus in consilio, sed hilaris facie, lætus mente, discretus in opere, consentiens in utilitate: & quando aliquis de Fratribus præoccupatus fuerit in aliquo delicto, non statim tyrannica vindicta illum excruciaret, sed misericordi disciplina corrigere festinaret; conversumque clementer susciperet, nec prava suspicione denuo illum fatigaret, neque perpetuo odio exterminaret.

His & talibus, Domine Imperator, apud priores nostros Abbates usi sumus; & de hoc istum Abbatem sæpissime rogavimus, sed usque in præsentem diem impetrare non potuimus.

DE VISIONE ET OBITU WETINI MONACHI AUGIENSIS LIBELLUS,

AN.CHR. 824. 31. Oct.

Wetino ipso referente scriptus ab HETTONE ex-Abbate Augiensi, & Basileensi ex-Episcopo.

Ex duobus mss. Puteano & Besliano.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *De viso sive de somnio* VVETINI *seu* Guetini, *Augiensis in Alamannia Monachi, hæc habet Hermannus ejus loci Cœnobita ad annum* 824. *quo id contigit*. Augiæ Vvetinus Monachus, e corpore ductus & reductus, post triduum obiit: cujus visiones HEITO Episcopus prosa, & VVALACHFRIDUS heroico metro scripsit. *Vvalafridi carmen typis mandavit Henricus Canisius in antiquarum Lectionum tomo 6. Heitonis seu Hettonis prosaicum opus, nusquam antehac editum, e duobus codicibus mss. eruit, ac mihi liberaliter concessit vir eximiæ eruditionis & humanitatis* STEPHANUS BALUZIUS, *Bibliothecæ Colbertinæ Præfectus: qui beneficium in me suum etiam ornare dignatus est eleganti epistola, quæ observationum mearum hoc loco supplebit vicem.* Scriptores duo. Hetto primus.

Cl. & Erud. viro Joanni Mabillonio, Monacho Benedictino,
STEPHANUS BALUZIUS *Tutelensis*
S. P. D.

VENERITUDO religionis, V. C. maximum ac potentissimum credulitatis nostræ incitamentum est. Erat sæculum Ludovici Pii pronum ad pietatem, signorum ac miraculorum avidum, tum sacrarum reliquiarum comparandarum cupidissimum, visionum denique ac revelationum & amantissimum simul & feracissimum. Testis liber revelationum Audradi, testis visio Bernoldi Presbyteri, tum etiam Presbyteri Anglicani, quæ refertur ab auctore annalium Bertinianorum; testis denique, ne singulas

AN.CHR. 824. 31. Oct. commemorare frustra coner, hæc visio Wettini Monachi Augiensis, cujus exemplum ad te mitto descriptum ex duobus antiquis codicibus manu scriptis bibliothecæ regiæ: quorum unus fuit Claudii Puteani Senatoris Parisiensis, alter Joannis Beslyi Pictonis, virorum, ut scis, eruditissimorum.

Auctorem istius opellæ HETTONEM Abbatem Augiensem facit Walafridus Strabus, qui Wettini discipulus & auditor fuit, quique eam postea reddidit versibus hexametris, pene verbum e verbo ponens e prosa oratione in poemate. Sed tu tamen, E. V. hinc putabas dubitari merito posse, an hæc esset genuina Hettonis scriptio, quod in initio poematis Strabi, quod ex narratione Hettonis sumptum dicitur, bene multa legantur ad historiam Augiensis monasterii pertinentia, quæ in codicibus regiis non extant. At ego deprehendi Strabum non adeo severe functum esse officio interpretis, quin paraphrastem etiam ac poetam aliquando se esse meminerit. Quo fit ut existimem priorem poematis partem, quæ necessaria non erat in simplici narratione, additam a Strabo fuisse poetarum more, qui situm & antiquitatem locorum ut plurimum describunt, in quibus res actæ sunt quas illi scribere meditantur.

Fuit illa visio omnium quæ sæculo illo evenerunt & celeberrima & acceptissima. Statim credita, statim per universas Francici imperii nationes sparsa ac vulgata est. Hincmarus Remensis Archiepiscopus eam se legisse refert in epistola de visione Bernoldi Presbyteri. *Sed & tempore Domni Hludovvici Imperatoris*, inquit, *ætate nostra cuidam Witino viro religioso revelata relegi*. Ratpertus in capite nono de origine & casibus monasterii sancti Galli, dum recenset catalogum librorum ejusdem monasterii, in uno illorum descriptas fuisse docet *Visiones Wetini & Baronti*. Penetrasse in Aquitaniam hinc manifeste colligitur, quod inserta reperitur Chronico Malleacensi in codice Beslyano. Tanta autem ejus auctoritas fuit, ut & Monachi sancti Vincentii Metensis in societatem gloriæ postea venire voluerint. Hoc enim est initium istius Visionis in codice Puteanico, qui fuit hauddubie sancti Vincentii Metensis: *Visio Guetini, prius Canonici, postea monachi, quam ostendit illi Deus per Angelum, & nos fratres ejus ipso narrante scripsimus, servi sancti Vincentii Mettis*.

Contigisse ista anno 824. docent Strabus & Chronicon ms. Willelmi Archiepiscopi Moguntini. Epidannus tamen obitum Wetini retulit ad annum superiorem. Verum ea res tanti non est, ut cujusquam criticen, nedum tuam, V. E. exercere debeat. Facile porro esset illustrare hanc narrationem, quæ plurimum habet historiæ reconditioris illorum temporum. Tuæ prudentiæ erit æstimare quid facto opus sit. Interim bene vale, non solum mente, quod semper facis, sed etiam corpore, quod & imbecillum habes & tenuissimum, meque semper ama tui nominis tuæque famæ studiosissimum Lutetiæ Parisiorum 11. Kal. Jul. 1673.

2. *Hactenus eruditissimi viri epistola, quæ plane illustrat Hettonis lucubrationem, Vvetino referente scriptam ab Hettone, Dominico die trigesimo mensis Octobris anni 824. Hanc Vvetini Visionem postea* ipso narrante, *hoc est ex ipsius Vvetini narratione Hettoni facta, exscripserunt Cœnobii sancti Vincentii Monachi Mettenses.*

Walafridus alter scriptor. 3. *Anno sequenti, id est anno 825. rogatu* GRIMOALDI *Archicapellani, postea Gallensis Abbatis, Vvalafridus Hettonis prosaicam narrationem versibus lusit in festo paschali, cum annum ageret ætatis decimum octavum. Ex quo apparet, adolescentem fuisse præcocis pro tempore ingenii: uti etiam docent nos versus anno quinto-decimo ab eo editi ad Ebonem Remensem Archiepiscopum in persona Tattonis præceptoris sui; & alii ad Agobardum anno vitæ suæ decimo octavo. Sane quæ Hettonis narrationi de suo addidit Vvalafridus, maturum pro auctoris ætate judicium sapiunt: & nomina personarum, quæ Hetto reticuit, obscure expressit, uti ea ex ore ipsius Vvetini acceperat.*

Wetini visio cur hic edita. 4. *Erunt fortasse qui inquirant, quam ob causam Vvetini Visio a me edita hoc loco sit: cum Vvetinus in Sanctorum canonem relatus non fuerit. Quibus respondeo, Vvetinum, si non sanctum, saltem virum fuisse pium ac* religiosum, *uti eum vocat Hincmarus; & pro mortis genere defunctum: nec alibi melius, quam in his Actis, referri posse ejus Visionem, quæ multa scitu digna continet ad historiam illius temporis & ad mores recte componendos. De Augiensis Monasterii conditione variisque nominibus dictum est ad Vitam sancti Pirminii in Sæculi tertii parte 2. Jam referenda est Visionis historia, cujus titulus sic habet in regio codice ms.*

VISIO

AN.CHR. 824 31. Octob.

VISIO GUETINI.

Visio subsequens apparuit Fratri GUETINO in Monasterio sito in regione Alamannorum gentis, vocabulo eorum Auva, temporibus Francorum Principis LUDOVICI nomine, gubernatoris etiam Romani Imperii, sub Abbate præfati Monasterii HEIDONE a nomine, pridie ante transitum Fratris prænominati.

1. CUM prædictus Frater die sabbati cum aliquibus Fratribus nostris potionem ad providendam salutem corporis accepisset; ceteris eam salubriter digerentibus, ipse cœpit magna difficultate indigestam rejicere, & statim a perceptione cibi, quem ad refocillandum corpus sumere debuerat, fastidire. Crastina vero, id est Dominica, inlucescente, levius quidem habuit, & cum ceteris quos ad procurandas prædictas corporales necessitates sibi sociaverat, refecit, sed in tædio prædicti fastidii perduravit. Nullo modo tamen vitæ corporalis discrimen ob hoc se passurum fore æstimavit: quia ad spem præsentis vitæ refectio secundæ & tertiæ feriæ, decrescente fastidio, in nullo jam diffidentem animaverat. Feria vero tertia, incipiente crepusculo vespertino, consedentibus sibi ad refectionem Fratribus, dixit se ibidem cum eis finem refectionis exspectare non posse. Sed interim illis cœnantibus, in aliam cellulam eidem cellulæ contiguam, tantum parietis unius interpositione remotam, stramentum lectuli sui fecit efferri de loco confessionis * prædictæ, ut ibidem quiescendo præstolaretur finem eorum refectionis & suam iterum regressionem ad locum lectuli sui.

Wetinus ægrotans,

* f. confessionis

2. Membris ergo in lectulo compositis, oculis tantummodo clausis & necdum in somnum, ut ipse fatebatur, resolutis, venit malignus spiritus, effigiem prætendens Clerici, in tanta deformitate cæca & tenebrosa facie, ut nec signa oculorum in eo apparerent, ferens in manibus diversa tormentorum genera, in tantum terribilis gratulabundus adstans capiti ejus, quasi crastina eum esse torturus Illo ergo tantis tortoribus minitante, subito apparuit caterva spirituum malignorum totum cellulæ ipsius spatium implens, cum scutulis, & lanceolis, ex omni parte circumfusa, ædificium quoddam facturi, in modum armariorum * Italicorum præfiguratum, ad inclusionem ejus. In tanto ergo horrore & tam intolerabili terrore circumvallatus Frater prædictus, & in tantum anxius factus est, ut jam spem evadendi signa mortis hujus ulterius nullatenus haberet. Sed ecce subito adfuit divina miseratio. Nam statim in eadem cella apparuerunt viri magnifici & vultu honorabiles sub habitu monastico in scamnis sedentes: quorum unus e medio eorum residens dixit Latine eisdem verbis ut hic scripta sunt, sicut ipse fatebatur: Non est æquum ut isti inutiles talia faciant: nam homo pausat. Istos jubete recedere. Post cujus vocem conventus malignorum spirituum evanuit & recessit. Immensitate igitur tanti terroris sublata, venit Angelus incredibili splendens pulcritudine, veste purpurea circumdatus, stans ad pedes ejus, amicabili eum voce compellans. Ad te, inquit, venio, dilectissima anima.
„ Cui idem Frater Latine respondit: Si Dominus meus peccatis meis
„ ignosceret, misericordiam ageret: sin autem, in manu ejus sum: fa-
„ ciat quod sibi videtur. Nam Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli, om-
„ nisque dignitas cælestis sive terrestris pro genere humano laborant. Et
„ vos modo magis laborare debetis, quia istis temporibus fragiliores su-
„ mus. Tali sermocinatione ipsius Angeli & prædicti Fratris finita est prior visio: quam ipsis verbis ad invicem collatis eo referente scribi fecimus, nihil inde dementes aut de nostro adjicientes, nos, qui hæc scripto commendavimus.

a dæmone territus,

* Codex Bestii, armarioli vel aliar. figurarum præfig.

a Sanctis defenditur,

Angelum videt.

3. Ex-

a Hettonem tum ante unum aut duos annos regimine cessisse constat ex Walafridi carmine & ex Chronico Hermanni.

AN.CHR. 824 31. Octobr. Rem sodalibus narrat. 3. Expergefactus idem Frater resedit : & circumspiciens si quis ei adesset, invenit duos, Præpositum ipsius Monasterii & alterum Fratrem, ad solatium ejus derelictos, ceteris post cœnam ad repausandum jam dimissis. Ipsis ergo convocatis, exposuit eis omnia per ordinem, quæ in tam angusto sibi temporis articulo ostensa fuerant, juxta quod hic scripta tenentur, in tantum jam præscriptæ visionis horrore tremebundus, ut totius corporalis molestiæ gravedinem oblitus, intolerabili æstu timoris vexaretur. In ipsa ergo immensitate timoris anxius proruit in terram coram prædictis Fratribus, distenso omni corpore in crucis modum : & postulavit, ut omni virtute qua possent, pro peccatis ejus intercederent. (adhibet preces.) Illo ergo sic prostrato, cœperunt prædicti Fratres tam septem pœnitentiæ psalmos, quam ceteros tantæ anxietati aptos, qui sibi ad memoriam occurrerant, pro eo decantare.

Gregorii dialogum rogat sibi legi. 4. His ita finitis surrexit, & resedit in lectulo, postulans dialogum beati Gregorii sibi legi. Principia ergo ultimi libri ejusdem dialogi audiente eo lecta sunt usque ad consummationem novem aut decem foliorum. Finita ergo lectione, hortatus est prædictos Fratres, ut lassitudinem quam pro eo vigilando contraxerant, quiete corporum temperarent, sibique paullulum noctis spatium quod superfuerat, ad repausandi inducias concederent. Illis ergo recedentibus, & in parte illius cellæ corporibus ad quietem collocatis, ipso etiam post tantam lassitudinem tam animæ quam corporis in somnum resoluto, venit idem Angelus (Angelo duce,) qui ei in priori visione ad pedes stans purpuratus apparuit, candidis amictus indumentis ad caput stans, splendore incredibili fulgidus; eumque blandis alloquens sermonibus, laudavit confugium ejus, quod ad Deum in angustiis positus, tam studio psalmodiæ, quam lectionis fecerat, hortans eum de cetero sine defectu similiter aucturum *. Inter ceteros etiam psalmum centesimum octavum-decimum, quia moralis in eo describitur virtus, sæpe repetendum admonuit : seque valde delectari, cum aliquem instantia lectionis & iteratione psalmodiæ intentum viderit, Deumque ob hoc placabilem fieri posse, si usus iste veraciter & non ficte teneatur. His igitur dictis, assumsit eum idem Angelus, & duxit per viam amœnitatis immensitate præclaram (rapitur ad Purgatorium,) : in qua dum pergerent, ostendit ei montes immensæ altitudinis & incredibilis pulcritudinis, qui quasi essent marmorei videbantur, quos circumibat maximus fluvius igneus, in quo innumerabilis multitudo damnatorum pœnaliter inclusa tenebatur, quorum multos se agnovisse fatebatur; & in ceteris locis, innumeris tormentis diversi generis cruciatos adspexerat : in quibus plurimos tam minoris quam majoris ordinis Sacerdotes stantes, dorso stipitibus inhærentes (ubi videt pœnas Sacerdotum,), in igne stricte loris ligatos viderat : ipsas quoque feminas ab eis stupratas, simili modo constrictas ante eos, in eodem igne usque ad loca genitalium dimersas. Dictumque est ei ab Angelo, quod sine intermissione, uno die tantum intermisso, die tertia semper in locis genitalibus virgis cæderentur. Plures eorum suæ agnitioni notos dicebat. Sacerdotum, inquit Angelus, maxima pars mundanis lucris inhiando, & palatinis curis inserviendo, cultu vestium & pompa ferculorum se „ extollendo, quæstum putant esse & pietatem. Animabus lucrandis non „ invigilant. Deliciis affluentes in scorta proruunt : & ita evenit, ut nec „ sibi, nec aliis intercessores esse possint. Sæculo enim pestilentia & fame „ laboranti sua prece succurrere potuissent, si lucrum Deo tota virtute con„ ferre voluissent. Et ideo tali remuneratione in fine damnantur, quia præcedentibus meritis talia patiuntur.

* l. acturum

Monachorum, 5. Ibi se etiam quoddam opus, in modum castelli ligno & lapide valde inordinate conjectum, & fuligine deforme vidisse fatebatur, fumo ex eo in altum vaporante. Cui interroganti quid esset, responsum est ab Angelo, habitationem fuisse quorumdam Monachorum de diversis locis

locis & regionibus congregatorum ad purgationem suam. Qui de eodem numero unum specialiter nominavit, quem dixit ibidem in arca plumbea inclusum præstolare debere diem magni judicii propter opus peculiare, quod in Anania & Saphira ad corrumpendam communis vitæ integritatem præcesserat. De quo Fratre damnabiliter incluso, cuidam peregrino in extremitate vitæ per excessum rapto ante decennii tempus ostensum fuerat, sicut tunc fama vulgaverat: jamque diu obliteratum oblivione fuerat, isto Fratre hæc ante minime audiente, & ad memoriam eamdem causam simili visione revocante. Unde apparet in una re bina iteratione repetita hoc quod male pullulat, crebrius succidi debere; ne his qui Monachorum nomine censentur, opus peculiare ibidem vertatur in plumbi gravedinem.

AN.CHR. 824 31. Octob.

6. Ibi etiam ostensa est ei cujusdam montis altitudo. Et dictum est ab Angelo de quodam Abbate ante decennium defuncto, quod in summitate ejus esset ad purgationem suam deputatus, non ad damnationem perpetuam; ibidemque eum omnem inclementiam aeris & ventorum incommoditatem imbriumque pati. Adjunxitque idem Angelus de eo, quod quidam Episcopus nuper defunctus ipsi Abbati solatio precum suarum ad impetrandam veniam subvenire debuisset, sicut ei in visione apparens per quemdam Clericum ejus mandaverat. Præscriptus vero Episcopus hoc negligenter pertractans, caritatis ardore non condoluit, ut ei certamine adhibito succurreret. Et idcirco nec sibi jam, ait, subvenire poterit. Et ubi est? inquiens ille. Ecce, ait, ex altera parte ipsius montis suæ damnationis pœnas luit.

Abbatis cujusdam, & Episcopi

7. De visione vero quam paucis prælibavimus, ab ipso qui hæc ante triennium somniaverat audivimus. Veni, inquit, in quoddam habitaculum ambitu parietum destitutum, in quo idem Abbas tibiis residens cruentatis vocavit me. Vade, inquit, ad Episcopum, & dic ei quod præsens mansio mihi & alio data contubernali meo propter hoc sorduit, quia duobus hic comitibus in thermis se lavantibus intolerabilis fœtor inde consurgens, pæne eam nobis inhabitabilem reddidit. Et ideo quoquo modo collectis undique sumtibus patentia claudat. Quod si per se sumtus ad concludendum ea non habuerit, legationem dirigat ad Monasteria denominata. Inde solatiis gratantes administratis, supplebunt omnia clausuræ huic necessaria. Quod audiens Episcopus, Deliramenta, inquit, somniorum non sunt attendenda. Sed & ipsa eadem Angelus in præsenti visione remonuit, quod Episcopus solatia precum suarum etiam a mortuis conventus non subministravit. Ipsi vero Fratri, qui hæc quasi de inferis ad superos reportabat, præscitum ante non fuerat.

qua de causa.

8. Illic etiam quemdam Principem *a*, qui Italiæ & populi Romani sceptra quondam rexerat, vidisse stantem dixerat, & verenda ejus cujusdam animalis morsu laniari, reliquo corpore immuni ab hac læsione manente. Stupore igitur vehementi adtonitus admirabatur, quomodo tantus vir, qui in defensione catholicæ Fidei & regimine sanctæ Ecclesiæ moderno sæculo pæne inter ceteros singularis apparuit, puniri tanta deformitate pœnæ potuisset. Cui ab Angelo ductore suo protinus responsum est, quod quamvis multa miranda & laudabilia & Deo accepta fecisset, quorum mercede privandus non est; tamen stupri inlecebris resolutus, cum ceteris bonis Deo oblatis longævitatem vitæ suæ in hoc terminare voluit, quasi prava obscœnitas & concessa fragilitati humanæ libertas mole tantorum bonorum obrui & absumi potuisset. Qui tamen, inquit, in sorte electorum ad vitam prædestinatus est.

Regem in tormentis cernit.

9. Illic etiam dona præmagnifica & innumerabilia pompatice a malignis spiri-

& pœnas Comitibus præparatas.

a Nempe Carolum Magnum, ut ex carmine Walafridi constabit, ubi etiam prædictorum Abbatis & Episcopi nomina reteguntur.

AN.CHR. 824 31. Octob. ſpiritibus ad proferendum ordinata viderat in palliis aureis & argenteis, equis, & linteaminum ſubtilitate candentibus. Interrogante autem eo cujus hæc eſſent, & quid in figuratione ſua protenderent: Comitum, inquit Angelus, diverſarum provinciarum jura regentium ſunt hæc: ut huc venientes ea inveniant, & ſciant, quia muneribus, rapinis, & avaritia congeſta ſunt. Quorum aliquos nominatim exprimens, dixit ea numquam defectura aut delenda prius quam ipſi venirent, & ea in ſinum ſuum reciperent. Quam terribilem vero ſententiam de converſatione Comitum intulerit, quis enarrare ſufficiat? cum quoſdam eorum non vindices criminum eſſe dixerit, ſed vice diaboli perſecutores hominum, juſtos damnando, & reos juſtificando, furibus & ſceleratis communicando. „ Munerum, inquit, præ„ ventione cæcati, pro mercede futurorum nihil agunt. Sed cum munda„ nas leges pro coercenda mali audacia adminiſtrant, damna legalia, quæ „ debitoribus infligunt, abſque miſericordia & quaſi jure ſibi debita, ſuæ „ avaritiæ reponunt, hic iterum invenienda. Juſtitiam vero ſpe futurorum „ numquam agunt: ſed cum eam gratis offerre omnibus pro æternitatis „ mercede debeant, ſemper eam venalem, ſicut & animam ſuam, portant. Quoſdam enim jam judicatos nominatim dixerat, ſicut Evangelium

Jo: 3. 18. de incredulis proloquitur: *Qui autem non credit*, inquiens, *jam judicatus eſt*. Innumerabiles etiam ſe vidiſſe retulit, tam de plebejo, quam de ordine monachico diverſorum Cœnobiorum & regionum, aliquos in gloria, quoſdam eorum in pœna depreſſos.

ad paradiſum ducitur. 10. His ergo & ceteris innumerabilibus conſpectis, quæ cauſa compendii ſtylo currente excluſimus, duxit eum ad loca pulcherrima naturali conſtructione fundata, cum arcubus quaſi aureis & argenteis, opere anaglyſo * diſcreta: quæ tanta magnitudine & altitudine & tam pulcritudine incredibili claruerant, ut nec a mente concipi, nec ore humano proferri tanti immenſitas operis poſſet. Tunc proceſſit Rex regum & Dominus dominantium cum multitudine Sanctorum, tanta gloria & majeſtate fulgidus, ut homo corporeis oculis jubar tanti luminis & dignitatem gloriæ Sanctorum, quæ ibidem apparuit, ſufferre nequiverit. Tunc ipſe Angelus, qui ejus ductor & oſtenſor fuerat, dixit ad eum: Craſtina migrare debebas: ſed interim certamus pro miſericordia. Tunc præeunte Angelo perrexit ubi conſeſſus ſanctorum Sacerdotum in gloria & dignitate inæſtimabili fulgebat. Tunc dixit ei: Iſti ſunt apud Deum meritis bonorum operum coronati, quibus vos officia eccleſiaſtica impenditis. Rogemus illos, ut tibi miſericordiam apud Deum impetrent. His dictis, ſupplices facti, orabant eos interceſſores fieri. Sancti vero Sacerdotes ſine mora ſurgentes perrexerunt ad thronum: & proſtrati ante thronum, miſericordiam poſtulabant prædicto Fratri. Ille vero Angelus cum eodem Fratre, illis intercedentibus, de longe in parte ſtetit. Quibus ante thronum ſuppliciter pro miſericordia poſtulantibus, vox de throno audita eſt in reſponſum eis data: Exempla ædificationis aliis facere debuit, ſed non fecit: nihilque amplius in reſponſis auditum eſt. In illo ergo tam præclaro ordine Sacerdotum ſanctos Dionyſium, Martinum, Annianum, Hilariumque ſe cognoviſſe aſſeruit.

* in Puteano additur in margine: id eſt, cælato

Confeſſorum orationes poſtulat.

tum Martyrum, 11. Tunc iterum cohortante Angelo ſimul perrexerunt, ubi beatorum Martyrum multitudo innumerabilis inæſtimabili gloria fulgebat. Iſti ſunt, ait, quos glorioſus certaminis triumphus ad tantam gloriam provexit, quos vos in Eccleſia honore excolitis ad honorem & laudem Dei, quos inter interceſſores pro indulgentia peccatorum tuorum quærere debemus. Quos cum ſimili ſupplicatione humi proſtratos cernerent, ſtatim ſine ulla dilatione ad thronum divinæ majeſtatis tendentes, proſtrati veniam popoſcerunt. Quibus a throno vox ut ante emiſſa eſt dicens: Si eos quos male docendo, exemplo ſuæ pravitatis illexerat, & a via veritatis in viam erroris depravando eos deduxerat, correxerit, & ad viam veritatis reduxerit, remiſſa ſunt. Illis autem iterum interrogantibus, quomodo hæc correctio ab eo fieri

ri potuisset, ut ad remissionem postulatam pervenire potuisset; iterum vox de throno est ad eos facta: Convocet, inquit, omnes quos suo exemplo aut doctrina ad illicita agenda illaqueaverat, prosternat se ante eos, & profiteatur se male egisse aut docuisse, & postulet veniam; ipsosque petat per Deum omnipotentem & Sanctos omnes, ut hæc mala ulterius nec agant, nec doceant: illis interim in parte de longe stantibus, sicut in priori Sacerdotum intercessione. Inter quos sanctos Sebastianum & Valentinianum agnovisse fatebatur. AN. CHR. 824 31. Octobr.

12. Inde ergo Angelo perducente tendentes ad locum, in quo innumerabilis multitudo sanctarum Virginum morabatur, incomparabili dignitate & splendore corusci luminis fulgens. Hæ, inquit, sunt sanctæ feminæ, quibus vos famulatum ecclesiasticum ad honorem nominis Christi impenditis. Has ad intercessionem apud Deum pro longiuturna vita præmittere debemus. His dictis, ut ante, prostraverunt se ante eas. Illæ statim sub omni festinatione ad thronum tendentes, pro longiturna ejus vita postulantes: ipsis interim ut prius in parte stantibus. Antequam vero solo ad preces prosternerentur, „ apparuit majestas Domini obviam. Et elevans eas, dixit eis: Si bona „ doceat, & exempla bona agat, & eos quibus mala præbuit corrigat, erit „ petitio vestra. dein Virginum a Deo responsum accipit.

13. Post hæc inde recedentes, cœpit ei Angelus exponere, in quantis vi„ tiorum sordibus volutatur humanitas. Licet enim, inquit, in diversas cri„ minum numerositates ab Auctore suo recedat humanum genus, diabolo „ se mancipando; in nullo tamen Deus magis offenditur, quam cum contra „ naturam peccatur. Et ideo multa vigilantia certandum est omnibus locis, „ ne scelere sodomitico Dei habitaculum vertatur in delubra dæmonum. „ Non solum enim, inquit, hic morbus virulenta contagione inrepens inficit „ animas, inter se concubitu masculorum pollutas, sed etiam in conjugatis „ multiplici peste concretus invenitur, dum in rabiem vexatione libidinis „ versi, & instinctu dæmonum agitati, naturæ bonum a Deo concessum „ perdunt: ita ut thoro immaculato in stupri maculam verso, ambo pro„ stituti dæmonibus fiant. Unde præcipio tibi ex auctoritate divina, ut hæc „ publice prædices: etiam quantum discrimen in luxu concubinarum hæ„ reat non celes. Quamdiu enim in illa obscœnitate polluuntur, regni cæ„ lorum aditum non merentur. Cui ait: Domine, hæc proferre in medium non audeo, quia propter vilitatem meæ personæ ad hoc me aptum non sentio. Cui Angelus magna cum indignatione respondit: Quod Deus vult & per me tibi jubet, tu non audes proferre? Post hæc cœpit eum admonere modo diverso de emendatione sua. Ego, inquit Angelus, ad custodiam tui deputatus sum, qui quondam Samsoni illi quem liber Judicum describit, ab ejus ortu a Deo sum ordinatus, & in omni conatu operum mirandorum Deo favente cooperator illi exstiti, usque dum carnis illecebris emollitus, in Darila Dei offensam incurrens, & consecrationem suam scorto vendens, a Deo est derelictus. Tunc autem recessi ab eo. Tu ergo in pueritia tua mihi placuisti: nunc vero in mærore & pænitudine cordis ad Deum conversus, iterum places: Hominum maximum scelus sodomiam.

14. In Cœnobiis etenim Monachorum admonendum est, ut vitiorum radicibus arefactis, virtutum possint germina pullulare: quia majoris numeri frequentia reperitur eorum, qui mundanis necessitatibus, quam qui spiritu Dei ad hæc spiritalia castra se conferant: Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Et ideo certandum est totis viribus, ne multitudine carnalium tepescat vita spiritalium, ne abundante iniquitate refrigescat caritas multorum. Caveatur avaritia: qua dominante non descenditur ad paupertatem spiritus, qua cælorum aditus obseratur. Ciborum & potus ingluvies vertatur in vix sufficientem victus necessitatem. Aqua, inquit, valde ad potandum utilis est, quia naturalis potus est. Nitor vestium mutetur in necessarium arcendæ nuditatis & frigoris Monachorum vitia.

AN.CHR. 824 31. Octob.

goris temperamentum. Superbiæ tumor mutandus est in humilitatem non fictam. In quibusdam enim videtur cervicum inflexio, sed non deponitur in eis cordis erectio. In hoc namque maxime ipsa vita apostolici Ordinis confunditur, quod virtutes vitiis * suffocantur. Et dum culpa quæ sub specie pietatis intravit, in usu retinetur, jam quasi pro lege recte vivendi defenditur. Ideoque in occiduis regionibus, Germaniæ videlicet & Galliæ, istius Ordinis homines ut ad veram Christi humilitatem & voluntariam paupertatem informentur, admonendi sunt, ne a janua vitæ, Deo hæc per me terribiliter pronuntiante, repellantur.

* codex Beslii, fuscantur

& Sanctimonialium

15. Quanta etiam in congregationibus feminarum culpa excreverit, & damnum Deo factum in lucrum diaboli profecerit ordinatione confusa, non tacuit. Cum enim, inquit Angelus, mortuæ feminæ vivis præferuntur, (quia vidua vivens in deliciis mortua est) mortuis operibus communicando, ex vivis eis subjectæ mortuæ fiunt. Et dum sæcularibus dantur *a*, inexplebiliter opes terrenas sitientes; in terrenas & perituras voluptates ordine confuso vertuntur opes, quæ ad conservandam castimoniam cælestis vitæ a Fidelibus congestæ sunt.

ubi regularis disciplina.

16. Et ubi, inquit, illius vitæ apostolicæ formula incorrupta servatur? In transmarinis, ait, regionibus adhuc apostolici vigoris constantia viget: quia paupertate spiritus præventi, sine ullius terreni impedimenti obstaculo cælorum regna capessunt.

Inculcatur Sodomiæ gravitas,

17. His dictis, iterum atque iterum de scelere sodomitico verbum intulit. Cetera enim vitia vitanda semel tantummodo notavit. Hunc vero pestiferum animæ morbum, contra naturam commento diaboli suggestum, quinquies & eo amplius vitandum repetivit. Interrogante autem eo, cur pestilentia grassante tanta populi numerositas interiret; Immensitate, ait, criminum mundo peccante peccatorum punitio est, & signum a Domino est denuntiatum, præsagio suo demonstrans mundi terminum cito venturum. Admonuit etiam inter cetera, quod celebritas operis Dei tota virtute & diligentia ordine inconfuso sine alicujus tædii aut negligentiæ subreptione in ecclesiis ageretur.

Pestis causa,

Geroldi gloria.

18. De GEROLTO *b* vero quodam Comite dixit idem Angelus, quod in requie esset, gloriæ Martyrum adæquatus. Zelo enim, inquiens, Dei in defensione sanctæ Ecclesiæ infidelium turbis congressus, temporalis vitæ dispendia est passus: ideo æternæ vitæ est particeps factus.

Wetinus visa refert,

19. His igitur & aliis pæne innumeris ab eodem Angelo ostensis & auditis, quæ huic scripto causa compendii exclusimus, idem Frater iterum expergefactus est, alitibus jam viciniæ diei concrepantibus. Convocatis iisdem Fratribus qui in ejus excubiis pernoctaverant, visionis magnitudine permotus, & intolerabili timoris anxietate jactatus, per ordinem exposuit secreta visionis suæ, cupiens statim ut veniente Patre Monasterii, eo præsente exciperentur sermones ejus. Cui cum dicerent quod Fratres meditatione nocturna occupati, claustri * silentia irrumpere non auderent; Vos, ait, interea liquenti ceræ hæc imprimite, ut aurora illucescente paratiora reddantur. Timeo enim ne, lingua torpente, visa & audita nequeant propalari: quia cum tanto mihi obligationis damno in publicum producenda injuncta sunt, ut reatu silentii hujus sine venia feriri timeam, si meo silentio ita depereant, ut per me publicata non pateant. Namque illa ultima sanctarum Virginum intercessio, quæ pro longiuturna vita ad Deum facta fuerat, in ancipite me positum dereliquit, utrumnam pro longitudine æternæ aut istius temporalis vitæ prolata fuisset. Si ergo eadem intercessione, quam præfatus sum, istius temporalis vitæ induciæ protelatæ mihi non fuerint, omni scrupulositate postposita juxta sponsionem Angeli ductoris mei crastina sum migraturus. His

* cod. Besl. claustra silentii

a In codice Puteano legitur *damnantur*. Erit qui legendum putet *dominantur*. Sed retinendum puto *dantur*: ut sit sensus: *dum sæcularibus viduis dantur regendæ Sanctimoniales*, &c.

b Is Carolo Magno regnante Bajoariæ præfectus erat, de quo plura infra in opere metrico.

His igitur sermonibus cohortati, omnia per ordinem ab eo excepta ceræ impressa sunt. AN.CHR. 824

20. Interea matutinalibus finitis hymnis, visitandi gratia advenit Pater Monasterii cum quibusdam Fratribus: cui cum jacenti adsisteret, secretum petiit. Egressis ergo ceteris, Abbas secum retentis ibidem quatuor Fratribus quintus remansit. Prolatis igitur in medium quæ nocturno silentio trepida velocitate tabulis impressa fuerant, verbo & scripto recapitulavit universa: & de lectulo consurgens, humi prostratus, pro commissis veniam postulans, & ut intercessores pro eo, ad Deum fierent exorabat. Quem cum cernerent nec pallore deformem, nec macie tabescentem, nec dolore membrorum queritantem, nec tactu venæ aut ullius letalis signi læsione præventum, verbis consolatoriis ad spem præsentis vitæ tota fiducia animabant. Quibus eadem responsa quæ supra retulit, in nullo se dubium crastina migraturum. Totam ergo diem & noctem subsequentem & spatium totius diei succedentis usque ad vesperam in hoc consumserat, metum vocationis suæ exponendo, gemitu & suspiriis laborando, nunc singulis quibusque se commendando, brevibus ad diversos destinatis, pro absolutione peccatorum intercessores quærendo. Ad extremum, crepusculo vespertino subsequentis diei in noctem jam verso, Fratribus convocatis, vitæ præsentis metas in se decursas esse pronuntiavit: & ideo psalmodiæ eos insistere omnimodis postulavit, antiphonas omnes & psalmorum initia quasi Præcentor ordiens pro se fecit decantari. His ergo finitis, paullulum respiravit, Fratribus ad sua strata redeuntibus, huc illucque deambulando æstuans. Imminente velocitate transitus sui, decidit in lectulum; sumtoque Viatico, ultimam hujus instabilis vitæ clausit horam.

31. Octobr. ceræ impressa. quæ Abbati & aliis iterum narrat.

Suffragia morientium sibi postulat.

Viatico percepto moritur.

EADEM VISIO

A WALAFRIDO STRABO metrice reddita anno DCCCXXV.

Ex tomo 6. antiquarum lectionum Henrici Canisii.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Domino Patri, vereque felici, & purissima sinceritate venerando GRIMALDO *Capellano*, STRABUS WALAFRIDUS *æternæ beatitudinis in Salvatore mundi salutem.* Ex quo, Pater beatissime, familiari quadam pietate exiguitatem meam dignati estis agnoscere, sedulo tenaci memoria amplexabar, cujus præsentiam summo ardore sitiebam, sicut & hactenus ago. Licet enim longa interjectæ telluris spatia sequestrent, vasti montium & saltuum dirimant anfractus; assidue vestros, quasi quoddam speculum, intueor obtutus. Denique jussu ADALGISI venerandi Patris in Domino, visionem Wetini propinqui [a] vestri, quam beatus Pater HETTO urbanæ facundiæ mellifluis floribus adornans, prosaicis verbis doctissime composuit, versibus hexametris furtim exemplare coactus sum. Ideo nulli hoc ut placeat exhibeo: tantum illius voluntati satisfeci, & major erat obedientia, quam facultas. Sciebam etenim, quia qui spiritalibus viris obtemperat, numquam errat. Et si in pedum mensuris & synalœpharum positione fefelli, contra nullum luctamen inibo: quia ad ramusculos spargendos non egi, sed potius ob pro-

[a] Wetini fratrem fuisse Grimoaldum patet ex carmine, quod huic narrationi poeticæ subjicitur *ad Grimaldum*. Wetinus primum Canonicus, ex codice Mettensi, dein Augiæ Monachus litteras docuit, novæ basilicæ auctor, ut patet ex carmine subsequenti post Visionis metricam narrationem.

AN CHR. 824 31. Octobr. propositi mei conservationem: quippe cui nec ætas ad talia competit, nec scientia suppetit. Scintilla quidem inest, sed eget fomite. In hoc autem primitivo carmine, nec tempus morosum ad cautelam concessum est, nec proprii sermonis habui potestatem. Arbitror autem quod si per campos darentur vacandi induciæ, quivissem fortasse ramusculos aliquot decerpere, quibus mea rusticitas aliquantisper tegeretur. Unam itaque ob causam impossibilitatem superavit voluntas. Comperimus etenim quosdam esse, qui hoc nil amplius vanis somniis dijudicantes, nec habere aut credere, aut audire dignantur. Hanc autem præsumtionem ut audierint, turgentes adsumunt in manus, avidique vitia quibus redundat rimantes, velint nolint, ipsum quod oderunt invenient, dum quod sitiunt quæsierint. Compulsum tamen me sciant in hoc prorupisse, & quasi stimulis plerumque impulsum scriptitasse. Sed propter amorem ejus qui hæc vidit, & ista fieri desideravit, & me hac fiducia animavit.

Quapropter, beatissime Pater, quæso sanctitatem vestram, ut emendare dignemini, quidquid in hoc pittacio censura vestra aptum correctioni, vel a vero discordans deliberaverit. Necesse enim est, ut ERLEBALDUM dominum *, & TATTONEM præceptorem meum hæc res non lateat: quia fas non est Monacho suum quidquam celare Abbatem. Si itaque considerantes nimiis nacti fuerint sordere mendaciis, statim pungent, non palpabunt; & ut vereor, qui pæne octavum-decimum *a* jam annum transegi, dignis verberibus vapulabo. Optime enim hac arte, sicut & in aliis, imbuti sunt: sed minus diligunt *b*. Ideo defendere dignemini vilitatem meam, & hujus schedulæ infirma tueri. Quædam etiam nomina in contextu occultata, qui diligenter investigaverit, istis versibus impressa *c* reperiet. Bene valentem & Strabi memorem te Deus omnipotens in æterna felicitate conservare dignetur, sanctissime Pater, Amen.

* id est Abbatem

Auctoris ætas,

Invocatio.

CHriste novum qui Pascha mihi concedis agendum,
Suscipe dona precum, laudisque salubria nostræ
Vota, voluntatem potius quam dona requirens.
Quantum posse dabis, tantum sum velle paratus,
Cum tua majestas velle atque valere ministret,
Te precor alme Deus, pueriles disjice ludos,
Et fermenta tui placida ingere dogmatis, ut sit
Blanda mihi dulcisque Patris sententia, cujus
Jussa sequor: ne dorsa fero lacerare flagello
Incipiat, carmenque animo reprobare citato.
Non aliunde quidem primum componere carmen
Disposui, quam sancta sequens præcepta priorum,
Primitias deferre Deo, cui cordis in ara
Fertur adeps, sanctæ cum laudis odore litatus.

In Paschate hoc carmen editum.

JESU-CHRISTE crucis rogo per merita alma sacratæ,
Atque resurgentis per maxima festa Leonis,
Cujus adest hodie festum venerabile cunctis;
Ut me digneris vitiis mundare nefandis,
Ne quod voce probo, hoc nostro damnetur in actu.
Quid loquar ulterius? mundi miserere Redemtor,
Perque potestatis numen succurre triformis.
Rhenus ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, æquor
Miscet, in occiduis diffusus partibus: ingens

Illius

a Notandus hic locus, quo discimus Walafridi ætatem, qui anno 825. agebat annum ætatis decimum-octavum, mortuus anno 848.

b Nimirum poesim. Huc spectare videntur ipsius Walafridi versus ad Sigimarum Abbatem.

Sunt mihi namque Patres celeberrima jura tenentes,
Talia curantes non recitare metra.

c Scilicet initialibus quorumdam versuum litteris, uti observavi num. 12. & 13. infra.

Illius in medio ſuſpenditur inſula fluctu, AN.CHR.
Augia nomen habens, jacet hanc Germania circa. 824
Hæc ſolet egregias Monachorum gignere turmas. 31. Octob.
Primus in hac ſanctus conſtruxit mœnia Præſul
PIRMINIUS, terniſque gregem protexerat annis. Abbatum
Hujus quiſque velit ſanctam cognoſcere vitam, ſeries.
Ipſa ſepulcra petat, ſatis ipſe probabit in Hornbach.
Poſtea ſeptenis præſedit curſibus ETO.
Tum ſequitur bini laudandus GEBA Sacerdos.
Bina ERMENFREDUS tum luſtra peregerat Abba;
SIDONIUS ternis deniſque ibi præfuit annis.
Vicenos binoſque receperat inde JOANNES.
Quinque PETRUS ſortitur item venerabilis annos:
Quattuor inde tulit WALDONIS luſtra poteſtas.
Tempore ſub quorum juvenis velut aurea ſurgit
Stella tenebroſum citius vulganda per orbem. III. Hettonis
Cœnobium quinquennis enim Inſulanenſe petivit. elogium.
Nec latet urbs homines in vertice ſtructa levato,
Sed neque teſta ſubit modium: peregrina volando
Tanti fama viri regales verberat aures.
Poſt rapitur non ſponte foras de carcere caro;
Et qui liber erat, fit libertate ſoluta
Paſtor ovile tuens: cujus pars magna profanis
Actibus inſiſtens, Chriſti de valle viavit.
Provida quippe Dei talem ſapientia Patrem
Conſtituit, qui cuncta ſacris ſub legibus arcens
Ruretenus deſtructa novat, geminamque ruinam
Elevat, inque Dei varium tranſmutat honorem,
Interiora medens, atque exteriora reformans.
Cujus ad ingenium nullus mihi ſermo redundat
Narrandum, quando ſpecialis in orbe refulſit
Doctus, in incultis jaciens ſacra ſemina ſulcis
Largus in auxilio, vita probus, aptus amori,
Juſtus in arbitrio, arte ſagax, perfectior actu.
Quid moror iſta canens? cum poſſim jure fateri
Me neſcire alium, qui compenſetur ad iſtum.
Cogitur interea Monachorum paſtor haberi,
Diſcipulus dudum diſponitur ipſe magiſter.
Carceris ipſe fuit cuſtos, quos ſæpe cupivit
Finitimum exſpectare diem, tum morte revicta
Perpetuaque frui Chrſto donante corona.
Vocibus in ſeptem ſi promat verba palatus;
Non erit ulla tamen narrandi cuncta facultas,
In quibus immenſum perfecerit ille laborem.
Quidquid erat Chriſti per ovilia jure regendum,
Fecit, & aſſidua conſtanter pace ſalutem
Chriſticolis ſtatuit: regali munere fultus
Dirigiturque maris trans æquora vaſta profundi
Græcorum [a] ad proceres, ſcopuliſque illiſa carina
Fudit onus cunctumque virum: ſed Præſul ab undis
Seque ſuoſque manum Domino præbente recepit.
Nulla maris poſt hæc rabidi diſcrimina paſſus,

[a] Hermannus Contractus: *Anno 811. Heito Abbas Augiæ & Epiſcopus Baſileæ cum Hugone & Haiene Comitibus Conſtantinopolim miſſus, hodœporicum ſuum ſcripſit.* Nemone illud proferet in lucem; ſi uſpiam reperitur, uti & hodœporicon Amalarii Archiepiſcopi Trevirenſis & Petri Abbatis Nonantulani, de quo idem Auctor anno 813. Interim legeſis quæ de fortuna Hettonis in legatione Conſtantinopolitana memoriæ prodidit Monachus Sancti-Gallenſis in lib. 2. de vita Caroli M. capp. 8. & 9.

AN.CHR. Sed potius recto cursu, satisque secundis
824 Argivum responsa rato tulit ordine Francis.
31. Octob. Denique longa tulit postquam fastidia, cœpit
Mente subobscura refugus tractare recessum
Ordine de tanto, ne captus amore tenendi,
Linqueret æternum cui semper munus inhæsit.
Anno igitur decimo Hludowici Cæsaris, atque
Bis cessere novem illius tunc ordinis anni,
Sexaginta quoque ætatis jam tempora clausit,
Morbus in exitium traxit letale patronum.
Ille dolor dilectus erat, carissima febris,
Mors contemta, fugæ hæc occasio prima patebat;
Venit adoptivum redeundi in carceris antrum
Tempus, ut alterius contemplans ora jubentis,
Quod prius injunxit, jam tunc servaret agendo,
Solvitur ex onere, atque sibi subjecta refutat.
Perfruiturque quiete fruens feliciter exin.
Fare precor, quicumque volis quæsitor honoris,
Quod tibi munus erit, cujus mala fama cerebrum
Turbat, & hanc famam durissima pœna sequetur?
Conspicis ecce meum dulci rumore refertum
* f. nihilo Pro nihili * duxisse volans & inane favoris
Molle decus, multumque viris miserabile justis,
O ne magna dies damnans inhonoret, honores
Spernite, per normamque sacri resipiscite Patris.
Versibus in paucis HETTONIS gesta parumper
Depinxi, brevitate tamen: majora potestis
Nosse, sub invidia si mens non vestra gravatur.

IV. Hettoni succedit Erlebaldus

Musa soror majora refer, celerique volatu
Pange melos, laudisque facem, generisque latebras,
Cujus ab exorto Hettoni traditur heres *a*.
Est famosa tribus, quæ legum docta per artes
Promeruit primo populi sedisse senatu,
Judicioque bonas justo discernere leges.
Illius e medio surgit generamine proles.
Dicitur ERBALDUS, verso sermone Vir audax.
Post septem denosque petit venerabilis annos
Insulanense solum: sociatu Fratribus illis,
Atque magisterio Hettonis contraditur almi.
Quo monstrante, sacris non parva ex parte libellis
Imbuitur, variæque vetant ne traderet artes
Septenas curæ antiqui, quas auribus indunt
Nobilium: namqne illa refert scriptura Joannis
Ante retroque animalia sancta oculata fuisse.
Sensus adest: sic doctus homo ex ratione biformi,
Ante superna videt, retro terrena; cavetque
Hac ex parte foret ne clauso lumine cæcus.
Mittitur ad quemdam socio comitatus ab inde,
Cujus multa viret sapientia, dogmate Scottum *b*.
Quem dixi socium, carmen perquirit abundanss

Nam

a Hermannus anno 822. *Augia Heitone*, inquit, *Abbate & Episcopo privatam & quietam vitam adoptante*, *Erlebaldus Abbas* 13. *præfuit annis* 13. Et tamen Vvalafridus infra canit, Erlebaldum Hettoni successisse anno decimo Ludovici Augusti, id est anno 823. Ergo Heito seu Hetto non erat amplius Abbas tum, cum hæc visio accidit. Et tamen in titulo prosaicæ narrationis ea contigisse dicitur *sub Abbate Heidone*: forsan quia Erlebaldus tantum Coadjutor erat, aut quia Hetto prioris dignitatis nomen retinebat etiam privatus.

b An Clementem Scottum, quem Monachus Sancti-Gallensis initio Vitæ Caroli Magni ait litteras docuisse in Gallia.

Nam vitam meta & vires in morte triumphat. AN.CHR. 824 31. Octob.
Nunc incœpta sequar, post pauca parabor ad illud.
Denique post reditum luxit perfectior actus.
Moribus ardor inest; sermone fidelis amor stat.
Fulget ingenio verax, probus, aptus, honestus:
Norma boni, æqua fides, dilectio sancta sub illo:
Innumerisque bonis nituit, quæ cuncta sub ista
Non possum brevitate sequi, ne audire recuset.
Hæc Hettonis erant postquam jactata per aures,
Approbat ipse suo passim moderamine vera
Esse satis, secumque vehit per terga liquentum
Camporum, fluctusque secant, Argosque penetrant,
Diximus ut supra, redeuntque Augense sub antrum,
Ergo ubi Hettonis silet argumenta potestas
Per multa, alteriusque licet dum jura levare,
Jam precis arte patet; curritque per ora vicissim
Erbaldo debere dari his in mœnibus arcem.
Annuit ipse Deus, cunctos qui mente sub una
Hoc voluisse dedit, pastori mandat alendas
In tellure ferax quæ gaudet fruge bidentes.
Tum perfecta magis Domino servire voluntas
Incubat, insignemque virum vota optima produnt,
Mentis in occulto quantum prius esse benignus
Vellet, in adjecta poteris brevitate probare.
Dicam equidem quid in antiquis donasse figuris
Hinc agnosco Deum, veteres recolendo Prophetas.
Heliæ successit enim venerabilis ille
Heliseus, vectumque leves affatur in auras.
Spiritus oro tuus mecum duplicetur: at ille
Grandia nate petis, fiat tamen ipsa voluntas.
Maxima Hettonis nituerunt facta per orbem.
Si quid adesse potest, tamen exsuperatur ab isto,
Qui solita virtute potens, pariterque benignus
Virtutum custos, vitiis sævissimus hostis
Ex ætate fuit puerili ipsam usque senectam.
Quam pulcre & digne multumque insigniter hæres
Vernat uterque Pater, vitaque graduque beatus.
Hic Pater ante fuit: modo filius adstat, obaudit, Hetto postea ipsi subjectus.
Per natumque regi proprium vult corde paterno,
Filius iste prius ductor Patris esse jubetur.
Et tamen intendit, quæ se sententia docti
Jam senioris agat, sequiturque per omnia pacis
Congeries, jungitque gregem concordia præpes
Pastorum: nullusque dolus, nullum ira lacessit.
Res laudanda quidem, paucis innata magistris.
Omnipotens vitæ pacis lucisque repertor,
Ambobus vitam per sæcula multa ministret.

Spiritus alme veni, nostræque adjungere Musæ, V.
Unius ut vitam præstanti fine capessam.
Perge camœna, virum *a* quem supra tolle reliqui.
Nam WETINUS erat, celebri rumore Magister, Vvetinus doctus,
Artibus instructus septem, de more priorum:
Cui fortuna dedit scholis adnectier illis,
Quis gaudere solet nitida & lasciva juventus.

a Perturbata constructio sic redigenda: *Virum tolle*, id est extolle, *quem supra reliqui*, id est de quo superius agere destiti.

ANN. CHR. 824 31. Octobr. Sed tamen exterius, quantum discernere nostrum est,
Moribus in castis vitam mediocriter egit,
Laudibus ex hominum multas vulgatus ad auras.
Hic igitur, postquam Dominus descendit ab alto
Carnis in hospitium, sexto quater atque peracto
anno 824. morbo correptus, Octingentesimo rapidis discursibus anno;
Undecimoque Pii Ludovici Cæsaris, & dum
Sexies Octimber declinat quinque diebus *a*,
Adfuit illa dies, quæ septima in ordine constat.
Ut sibi moris erat, quemdam pro *b* corporis haustum
Prosperitate tulit, quod tunc non solus agebat,
Adduntur socii reliquisque salubriter actis.
Ipse nova ingentes patitur gravitate dolores,
Indigesta vomens, dapibusque in corporis usus
Sumendis fastidit ali. Jam venit ab ortu
Dominica, Prima dies, multusque parum discesserat angor.
Tum reficit, non cœpta tamen fastidia linquens,
Nec tractavit in hoc ullum se ferre periclum
Mortis, ad hanc vitam quando cibus ille animavit.
hora tertia. Tertia lux oritur, noctisque rotam Hesperus adfert.
Colligitur mixtura virum, residetur ad escas.
Tum Fratri non mensa placet, non pabula prosunt.
Cedo locum : compellor enim feritate doloris
Strata videre mea : hæc aliam portate sub umbram.
Tolluntur stramenta, aliamque feruntur in ædem
Contiguam cellæ, quam cænatum ante petivit.
VI. Dæmonem videt sibi minantem. Ergo ubi membra suo componit languida lecto,
Conclausis oculis penitus dormire nequibat.
Spiritus ecce doli foribus processit apertis,
Clericus in specie : frontis latuere fenestræ,
Ut nec signa quidem parvi videantur ocelli.
Jam manibus tormenta gerens, capitique propinquans,
Magna sub ardenti complectens gaudia corde,
Cras torqueris, ait, meritumque rependitur omne.
O mens orba hominum! quo te deducere cæcum
Expetis, & cujus retinentur sidera septem
In palma, hunc inimicitia aversaris amara:
Et cum luce cares, tenebris circumdaris atris!
Ille feroxque, rapaxque, minax, mendaxque, sagaxque,
Finibus insidians, fundo te tinguit averni.
At Dominus si ductor erit, transmittit olympo.
Ille igitur dum tanta minans promittit inermi,
Turba catervatim piceum comitata magistrum
Affluxit, totumque locum tetro agmine supplet,
Armati velut in bellum curruntque per aulam,
Structuri angustum pœnalis carceris antrum,
Nulla relinquentes fugiendi dona pavorem.
Hic locus insinuat Solymæ quod dixit JESUS,
Ecce dies venient, & tu circumdata vallo
Laberis usque solum, gladio mactabitur infans,
Et lapis esse super lapidem hac strage vetatur.
Urbs animam; lapides tractatus nempe figurant;
Vallus, in angorem positus dignoscitur esse.

De-

a Hoc est die trigesima Octobris jam instante, & quidem sabbato, quod anno 824. incidebat in diem 29. Octobris, Dominica vero in diem 30.
b Scilicet pharmacum aliquod pro corporis sanitate.

Destructor nam dæmon erit, destructio finis.
Evenit hoc illi, qui notum spernit JESUM.
His actis timor ora premit, pavor occupat artus:
Spes jam nulla fuit nigram vitare catervam.
Sed divina cito advenit clementia cursu.
Viderat in cella Monachos sedisse nitentes,
Forma quibus radians, habitusque ignotus in armis.
Unus ait, media quem sors in sede locavit:
Res injusta patet, fugite his sedibus hostes.
Hic homo sumet adhuc hujus compendia vitæ.
His dictis velut in vallem cum lympha minatur,
Fertur ab adspectu subitis discessibus agmen.
Cessit & anxietas: tandemque decorus in aulam
Angelus ingreditur, fulgens in veste rubenti,
Gressibus insistens, sermone acclamat amico:
Te delecta anima hoc momento visere veni.

AN. CHR. 824 31. Octob.

VII. Angelus dæmonem fugat.

Talia dicenti recubans sermone Latino
Subdidit; Omnipotens nostris si ignoscere culpis
Dignatur, pietatis opus perfectius auget.
Sin alias, pugno concludimur illius omnes:
Impendat quodcumque placet, sequimurque libenter.
Nam prima sancti Patriarchæ fronte statuti,
Inde Prophetarum collectio sancta priorum,
Sanctus Apostolici demum globus ordinis, omnes
Hi genus humanum multo vexere labore.
Nunc etiam majora petit solamina præsens,
Colloquio in medio rumpuntur visa duorum
Nondum verborum, sed visus finis habetur.

VIII.

Evigilat, si quisque sibi quæsivit adesset.
Vidit adesse duos, cunctis qui ad strata reversis
Forte domum intrabant, quorum tunc unus in ipso
Cœnobio Præpostus erat, meus ipse magister,
Præcipua bonitate vigens, & moribus omnes
Præcellens; latitare volens, sed notus ubique.
Repperit hunc aliumque domo consistere Fratrem,
Accitisque cavas utrum * jaculavit in aures,
Quidquid in angusto cognovit temporis actu.
Palluit ac timuit, carnisque dolore remoto,
Surgit ab excubitu pronus tellure recumbens,
In patulæque crucis distendens membra figuram.
Jam tota virtute viri, prece posco frequenti,
Inquit, adorantes, veniam deposcite nobis.
Intentas formate preces, clementia magna est.
Conspiciunt igitur tanto terrore gementem,
Cantibus insistunt, palmasque in sidera tendunt.
Cantantur septem lacrimarum carmina, necnon
Plurima psalmorum modulamina fortiter addunt,
Quæ tanta anxietas sibi continuare requirit.
Tunc surrexit humo, lectoque resedit anhelus,
Exposcitque legi sibi verba novissima sancti
Gregorii, in scripto quod noscitur illius esse
Dialogus, quo multa bonis documenta ministris
Construxit, mortisque situs per multa ferebat.
Grandis in hoc libro perlecta est lectio fratri.
Tunc ait: Oro, Patres, componite corpora terræ,
Atque quiete gravem placida relevate laborem:

Wetinus rem narrat duobus Monachis.

* utriusque

orationes poscit.

dicuntur 7. Psalmi pœnitentiales, &c.

AN.CHR. 824 Et mihi quod restat spatium concedite noctis,
Corpus ut invalidum somno pascatur inani.
31. Octob. IX. Postquam lassa suo componunt membra papyro,
Dormienti adest Angelus, Ipse tam diros animæ carnisque labores
Dum recreare cupit, cælorum e culmine missus
Angelus albato vestitu venit amictus
Adsistens capiti, qui visum in veste priorem
Purpurea ostendit, juxta vestigia stando,
Blandaque dictorum præmittit verba suorum,
Psalmus 118. commendatur. Laudat & hoc studium, quod confugisset ad almum
In precibus Dominum, quod lectio sancta placebat,
Tempore quo graviter terrens angustia præssit.
Hoc servabis, ait, nec prætermiseris exhinc.
In multis quoque est Psalmus perfectior unus,
* id est existens. Cui virtus moralis inest, post carmina constans *
Septena atque decem centumque: hunc sæpe reflectes,
Lectio quo legitur, psalmique canuntur aperta
Veracique fide: jucundum munus habetur,
Talis & ad Dominum utiliter devotio fumat,
Atque serenatum hoc placat certamine Christum.
X. His igitur dictis, adsumens Angelus idem
Wetinus videt lustrales pœnas, Infirmum, duxitque via præcessor amœna.
Dum vadunt, montana vident, quæ sidera tangunt,
Marmoris in specie pulcro commixta colore,
Quæque in circuitu præcingens igneus amnis,
Ambit inexhaustos tribuens intrantibus ignes.
In quo multa nimis monstrata est turba reorum,
Inque locis aliis diversas facta sequentes
Agnovit pœnas, multosque recumbere dudum,
Quos habuit notos: ibi major & alter in undis
maxime Sacerdotum, Ordo Sacerdotum præfixo stipite vinctus,
Terga dedit vinclis, quæ curis carne superbis
Contra quemque stetit: mulier pro crimine stupri
Fomes adulterii, consors pœnalis averni.
Tertia cum radios semper produxerit aura,
Dicuntur cædi genitalibus artubus ambo.
E quibus ille aliquos se se cognosse ferebat.
Magna Sacerdotum numero pars, Angelus inquit,
Lucra petunt terrena quibusque inhiantur adhærent,
Atque palatinis a pereuntia præmia quærunt
Obsequiis, ornantque magis se veste polita
Quam radiis vitæ, pomposis fercula mensis
Glorificare parant, animarum lucra relinquunt,
Deliciis ducti per scorta ruendo volutant.
Hac ratione alios neque se defendere possunt.
Peste fameque inopem possent solarier orbem,
Si tota virtute Deo sua lucra referrent.
Hanc summam mercedis habent, qui talibus instant
Rebus, ut æternam capiant in finibus iram.
Apostrophe ad Sacerdotes pravos. O Patres, si pauca addam, ne spernite, quæso.
Quid facit Antistes? in ovile lupus ruit, ullo
Non claudente fore: jacet ebrietate sepultus.
Pastor adulterium in Domini committere sponsam
Qualiter audebis? thalamum usque inducere debes,
Regis, & ipse torum prior invasisse nec horres?

Mi.

a Confer librum 2. de vita Vualæ Abbatis cap. 5. infra ad annum 835.

Miror avaritiam ſacratum pectus habere. AN.CHR. 824 31. Octob.
Cui ſervas? reſipiſce, precor, non naſcitur hæres.
Quid cumulas? non quippe tuo ſub jure tuliſti,
Sed ſic dona Dei quæ diſpenſare juberis.
Nemo bono obſiſtit, ſi rectum velle tenebis.
Quid rapis & vendis Solymorum more columbas?
Valde cave, expulſum Dominus ne torqueat atris
Verberibus, pompaſque truci condemnet averno.
Cur tibi magnus eris, numerum ſi forte bidentum
Te recolis debere Deo ſignare potenti?
Crebra ſub occultum claudis ſuſpiria pectus,
Si non damna doles, verecundia ducat ab igne,
Cumque videbis oves dextra, tu * parte ſiniſtra (* edit. dextra tui,)
Eſſe tuas, nuper ductor nec terga ſequeris,
Pro cunctiſque lues patiens incendia pœnas.
Nolo tibi ille canat. Præſul ſacrate, Propheta,
Plebis erit ſimilis ſtultæ peccando Sacerdos.
Laus gregis eſſe ſtude, & cæleſtia regna mereris.
Vidit & horrendum, ligni lapidiſque opus illic XI. Monachos videt in Purgatorio,
Materia extructum, caſtelli more locatum
Ordine confuſo, ſummo atque vapore repletum.
Territus his Frater, quærens quis manſor ineſſet;
Audiit incluſam Monachum pro ſorte catervam,
Purgandi variis patriiſque lociſque manentum.
Hos inter ſpeciale tenet diſcrimen, & unus maxime propriis ſtudentes.
Frater in inlicitum cecidit qui crimen habendi,
Secretas cumulans injuſto pondere gazas,
Roboream ille habuit, quem plumbea poſſidet arca,
Judicii uſque diem dubio ſub fine vomendum.
Hac ſe fraude duo primo armavere jugales
Saphira & Ananias, communis vaſa pericli.
De quo Fratre prius cuidam, dum peſte laborat,
Annos ante decem ſimilis ſententia viſa eſt,
Dum raperetur in exceſſu, jamque illa vetuſtas
Delituit, donec memores revocentur ab iſto.
Ille etiam cui nunc patuit, non audiit ante.
Indicat iſte locus vitium, quod ſæpe notatur,
Sæpius hoc Monachis magis ac magis eſſe cavendum.
Succidique juvat, quod tantum pondus adauget.
O Monache, eſſe cupis quod te jam velle negaſti, In Monachos peculii cupidos.
Dives opum, cui nulla Patrum hoc documenta dederunt,
Sed paupertatem, cujus pars Chriſtus habetur.
Si vendis Chriſtum, maneat quæ, cerne, gehenna.
Liquiſti commune bonum, furtumque peculi
Eligis: haud capies communi ſorte coronam.
Tu tamen omnipotens proprios rege ductor alumnos.
His viſis celſum cælo montemque propinquum XII. Abbatem videt,
Adſpiciunt, dum ductor ait: Hac arce tenetur
Abbas *a*, ante decem corpus qui liquerat annos.
Ventorum incurſus tempeſtatumque furores,
Vim pluviæ multumque * .·.·. diſcrimen, ibidem (*ſupple ferens)
Abluit incauto quidquid neglexerat actu,
Lætus ut æterni ducatur Regis in aulam,

a Nempe Vualdo, ut ex initialibus litteris apparet. Is Abbas primum Augienſis ab anno 786. dein anno 806. *ad regendum ſancti Dionyſii Cœnobium tranſpoſitus*, teſtante Hermanno. Hinc patet eum obiiſse anno 824.

AN.CHR. 824 31. Octobr.

Deliciasque sacras Sanctorum sedis in ævum
Obtineat, pœnaque carens ubi vita sequatur.
Angelus hæc addit, quidam quod Præsul *a* eumdem
Deberet precibus factisque juvare benignis,
Ante dies multos, ceu demandaverat ipsi
Legato ostensus, quem tunc per somnia ferre
Hortatur sibi dicta Patri : sed Episcopus ille
Esse ratus soliti mendacia inania somni,
Ludendo excepit, despecto Fratris amore.
Mente piger, nec corde sagax, succurrere tardus,
Vi tormentorum jam nunc succumbit amaræ;
Sortiturque suas proprio pro crimine pœnas.
Ad quem Frater : Ubi quem dicis clauditur? inquit.
Dixerat, Ex alia montis male parte tenetur.
At nos quæ paucis dedimus jam somnia verbis,
Monstramus per verba viri *b*, qui hæc ipse videbat.
Orsus ait : Dormire casa squalente videbam
Disposito sedisse loco quem diximus ante
Abbatem, surasque & crura cruore fluentes.
Labitur in vocem : Fili fer dicta patrono *.
Respicis hanc ædem? bini coluisse jubemur
Informem socii. Duo namque lavare suescunt,
His comites se se nantes in gurgite thermis,
Resperguntque domum hanc letalis pestis odore,
Ut miseri istius pellantur ab æde coloni.
Ad loca sanctorum pete mittat ut ille virorum,
Deposcens quod gratis agunt solatia ferre,
Reprimere ut possit paries ubi nullus habetur
Immensum fœtoris onus, relevetque dolores.
Hæc mi nate precor, non oblivisceris hæc tu.
Post hæc Antistes dum cuncta ex ore ferentis
Audiit, hæc, inquit, phantasmata credo fuisse,
Idcircoque fidem verbis non commodo fictis.
Credere quæ renuit, hæc Angelus iste resignat.
Quippe quod admonitus functis incredulus exstans,
Auxilium conferre precis tardaret egenti,
Atque ideo propriis fruitur sine munere pœnis.
Denique quod paucis visum percurrimus odis,
Ante nec audivit qui nunc renovata revexit,
Et velut ad superos imo devexit abysso.
Annuit iste locus multum pia vota mereri.
Fidere sed noli, post vitæ tempora solvi
Alterius per verba : focos quos colligis ipse
Actibus ex pravis, licet intercessio purget
Crimina multorum; tamen hac securus haberi
Nemo potest, quia quo nescit sua pondere facta
Pensentur. Quapropter ego esse mihi utile dico
Quod gessi purgare prius, sua quemque sequentur.

XIII.

Contemplatur item quemdam lustrante pupilla,
Ausoniæ quondam qui regna tenebat, & altæ
Romanæ gentis, fixo consistere gressu,
Oppositumque animal lacerare virilia stantis,
Lætaque per reliquum corpus lue membra carebant.
Viderat hæc magnoque stupens terrore profatur:

Cui Episcopus operem ferre negans, & ipse torquetur. — Abbas ab Episcopo suffragia poscit. — * id est Episcopo — referenti negat fidem Episcopus. — ob id punitus. — Admonitio. — Carolus Magnus cruciatus ob libidinem.

a Adalhelmus scilicet, ut ex acrosticho patet, at cujus sedis Episcopus, ignoro.
b Nomen viro Adam fuisse colligo ex litteris initialibus horum quatuor versuum.

Sortibus hic, hominum, dum vitam in corpore geſſit,
Iuſtitiæ nutritor erat, ſæcloque moderno
Maxima pro Domino fecit documenta vigere,
Protexitque pio ſacram tutamine plebem,
Et velut in mundo ſumſit ſpeciale cacumen,
Recta volens, dulcique volans per regna favore.
Aſt hic quam ſæva ſub conditione tenetur,
Tam triſtique notam ſuſtentat peſte ſeveram,
Oro refer. Tum ductor : In his cruciatibus, inquit,
Reſtat ob hoc, quando bona facta, libidine turpi *a*
Fœdavit, ratus inlecebras ſub mole bonorum
Abſumi, & vitam voluit finire ſuetis
Sordibus. Ipſe tamen vitam captabit opimam,
Diſpoſitum a Domino gaudens invadet honorem.
Admonet hic hominem, qui dignis moribus horas (Monitum)
Has ſervare cupit, ne quodam crimine cuncta
Perdat, & omne probum fundat vaſtante ruina,
Talis aquas haurit pertuſo vaſe receptans:
Quodque diu immiſit, ſorbente foramine linquit.
Eſt labor iſte gravis, malus atque miſerrimus, ex quo
Semper habet damnum, numquam mercedis honorem.
Omnibus in rebus vitam moderetur in arvis *, (* in terris)
Qui cupit in cælis regnum retinere perenne.
Illic magnificis conſpexit munera pompis (XIV. Comitum vitia carpuntur.)
Dæmonis in manibus, jam præſentanda parari
Pallia, & in vaſis auri argentique metallum
Et lini : obſequitur candentia fila caballus
Plurimus, hunc ornat ſpecies fulgentis habenæ.
Tum rogat hæc cujus hominum de parte venirent,
Quidque figurarent. Tali ſermone rependit
Angelus : Hæc Comitum ſunt per diverſa manentum,
Regna ſoli injuſte legalia jura regentum,
Quatenus huc ducti inſpiciant, quod cuncta rapinis
Collegere, avidoque minores ore vorabant.
Nomina quorumdam manifeſte protulit, ex his
Dixit & hæc numquam finiri dona, priuſquam
Quiſque ſinum in proprium præventus morte receptet,
Quidquid ad hoſpitium æternæ tranſmiſerat aulæ.
Quam vero horrendo Comitum ſermone profanam
Intulerit vitam, nullus narrare redundat.
Non ſcelerum ultores, ſatanæ ſed habentur amici.
Illorum quidam multis ſtringendo periclis
Afficiunt homines; juſtos damnare, reoſque
Juſtificare viros contemta lege ſolentes.
Furibus adnexi, vitiumque per omne ſodales.
Muneribus capti, qui pro mercede futura
Nil faciunt : ſed cum quædam ſub lege coercent
Debita juſtitiæ, furiunt pietate carentes.
Ardor avaritiæ neſcit concedere quidquam,
Sed totum extorquet; totumque ad tartara mittit,
Accumulans iram, cum venerit hora furoris.
Juſtitiam numquam vitam quærendo beatam
Impendunt; & quam gratis præbere videntur,

Ve-

a Hæc dicta de Carolo Magno, qui pluſculum mulieroſus fuit. Nomen expreſſit Walafridus litteris initialibus hoc modo : CAROLUS IMPERATOR. Et tamen in numerum Sanctorum relatus eſt a Guidone Antipapa ſub nomine Paſchalis tertii, curante Frederico Ahenobarba, id quod poſtea Alexander tertius ratum habuit.

AN.CHR. Venalem portant, animam pro pignore dantes.
824 Judicio quosdam jam nunc succumbere dixit.
31. Octob. Dixerat ut Dominus de non credentibus olim:
Judicium sumsit, quicumque incredulus exstat.
ad Comites. Jam satis est dictum, felix qui corde reservat,
Ne sit amor nummi major, quam mansio cæli.
Grandi abundantes subito comprendet egestas.
O Comites, cujus comites perpendite sitis.
Christus ait: Quicumque polum conscendere quærit,
Debet in angusto gressum configere calle.
Servus item mortis vestigia lata sequendo,
Vergit in æternum miseris ploratibus ignem.
* edit. mittantur Omnia mutantur *: nunc tristes læta tenebunt:
Quos gaudere libet, tristes tundentur in umbras.
Quod placet ingredere, est melius tunc læta tenere.
XV. Paradisum videt Wetinus, Vidit & innumeras diversa sorte phalanges
De Monachis, gradibusque aliis, populique senatu;
De variisque locis, longe patriisque remotis.
Hos gaudere hilares, illos frendere gementes:
Hos paradisus habet, discindit tartarus illos.
His visis multisque aliis, quæ scribere longum est,
Quæque stilus currens stricta brevitate relinquit;
Ducitur ad quædam perpulcræ mœnia sedis,
Quæ naturali consistere mole ferebat.
Hoc opus immenso nituit splendore coruscans,
Arcubus effulgens, variisque ornatibus aureis,
Argentique gerens multum structura metallum
Præbuit arte oculis anaglypha pascere mentem.
Mœnia quæ tantum latam longamque tenebant
Mensuram, pulcrumque statum, mirabile factum;
Altaque per volucres pandebant culmina ventos,
Quantum nulla potest intentio mentis in usum
Claudere tractandi, nec quis sermone fateri,
Aut operi tanto veracem optare staturam,
Aut decus excellens veris disponere verbis.
Hæc cernunt, Fratrique sacer tunc Angelus illi,
postridie moriturus. Cras migrabis, ait, vitæ confinia linquens
Terrenæ; tamen interea certabimus ambo
Pro pietate preces sanctis prosternere Christi,
Ut vel parva tuis fiat concessio factis.
XVI. Confessores interpellat. Inde beatorum parili venere volatu
Sedes usque Sacerdotum, quis fulgidus ordo
Captat onus meriti, jugique potitur honore.
Angelus, Hos, inquit, secum dominator opimis
Ditavit meritis: ideo enarrare coronam
Nemo potest, qua quisque nitet, cui Christus obumbrat.
Et quibus officia ornatas præbetis ad aras,
Hos rogitemus apud Dominum intercedere pro te.
Tunc pedibus venerandorum subnixus uterque,
Unius illecebras precibus relevare precatur.
Nec mora Sanctorum pariter consortia surgunt.
Aggressique thronum Christum petiere jacentes,
Ut potius laxare velit, quam digna referre.
Tum reboat de sancta vox testudine dicens:
inertiæ arguitur. Debuit exemplis multos incendere Fratres;
Sed torpore madens desivit ferre laborem.

Hinc

Hinc responsa silent, vocemque emittere cessant.
Angelus hæc inter, Fraterque in parte steterunt
Eminus, & Sancti sedes cum pace revisunt.
Ipse Dionysium, Hilarium, sanctosque ferebat
Martinum, Annianumque suas cognosse fenestras
Qualiter agnovit, quos numquam corpore vidit?
Sed sperare datur, quod vel sermone beati
Hæc ducis audiret, vel quæ sibi gratia cuncta
Monstrarat, quosdam faceret cognosse silentes.
Tunc hortante iterum gressum ductore retorquent,
Ad sedesque viam nitidas pressere resumtam,
Gloria Martyribus quæ pollet opima beatis.
Credere non poteris speciem numerumque quot essent.
Hos, ait, invictus tulit hæc in regna triumphus.
Hos etenim terris cælesti laude tenetis.
Hos precibus commissa suis tua solvere sanctis
Poscamus : statimque sacra ad vestigia se se
Projiciunt, citiusque sacer concessus ab inde
Surgit, & ante Dei auratam prosternitur aulam.
Dimitti peccata rogans, vox sede recurrit.
Si quos prava docens peccati felle fefellit,
Deque via in præceps inlex commisit abire,
Hos iterum revocet, solventur debita gratis.
Inquiruntque modum quo crimina solvere possit.
Qualiter ex aliis pravæ miserabile virus
Doctrinæ eximeret : tum vox processit ad illos:
Convocet hos omnes, quorum per inania mentes
Dogmata pervertit, nocuit vel in actibus unquam,
Aut quibus exemplum dicti, vel præbuit actus,
Quo vitam moresque suos corrumpere possent:
Et se sternat humo, dicatque per omnia se se
Esse reum, gessisse male, & docuisse pudenter.
Sic veniam exposcat, statimque adstantibus addat:
Vos precor, o nati, Domini per numina summi,
Per sanctosque viros, addens, animasque beatas
Cælicolasque omnes, repetat ne crimina quisquam
Hæc vestrum, tradatque alii faciensve docensve.
En patet, alterius quantum qui polluit actus,
Desipiat : vel in exemplo seu dogmate pravo,
Qui malus est, multos secum invitare suescit.
Et tamen e cunctis scelerum commercia sumet.
Infelix sua ferre nequit, majora requirens.
Interea a longe bini de parte steterunt.
Ecce Sebastianum magno splendore micantem,
Atque Valentinum specie cognovit aperta.
Inde etiam averso . · . ducente, catervas
Virgineas adeunt, ubi splendor luce corusca
Summus adornavit nitidis consessibus ipsas.
Sunt, ait, hæ sanctæ, quarum sub honore Tonantis
Nomina divinis colitis famulatibus : ipsas
Pro longa ad Dominum vita præmittere præsta.
Sic ait, & pedibus se se prosternere certant.
Protinus adsurgunt, citiusque ad limina pergunt
Celsa throni longam Fratri deposcere vitam.
Sed prius orantes quam se prosternere possint,
Obvia majestas Christique immensa potestas

XVII. Martyres adhibet.

Quid responsi audierit.

XVIII. Virgines orat.

Ele-

AN.CHR. 824 31. Octobr. Christi responsum.

Elevat inclines, miro splendore nitescens,
Qualis ab humanis cerni agnoscique figuris
Numquam posse datur : certant ut bella fidei
Mitis ad adstantes Christus dat verba puellas.
Justa docens si recta gerat, dignumque ministret
Omnibus exemplum, revocans ad mœnia vitæ,
Quos adversa docens æterno prodidit igni;
Tunc vester præstabit honor quod cuncta remittam.

Virginitatis laus.

O meritum sublime tuum, sanctissima mater
Virginitas, quæ casta poli terræque supremum
Imperium retines, Domino quæ proxima Christo
Æternam super astra domum inviolata locasti.
Sola quidem cælebs tantum cognomen habebit.
Et corrupta tamen si se post crimina saltem
Convertens anima ad Dominum summissa recurrit,
Præmia certa manent, si nomine in æva carebit.

XIX. Angeli oratio ad Vvetinum.

His igitur gestis, facili discedere gressu
Incipiunt, itinerque suum sacer Angelus istis
Prosequitur dictis. Quantis humana volutet
Progenies vitiis, o quis narrare valebit?
Nam licet a Domino numerosa peste laborans
Abscedat genus humanum factore relicto,
Atque jugo satanæ sua colla gravare suescat;

Libido innaturalis ceteris pejor.

Nulla tamen tanto peccata furore Creator
Vindicat offensus, quam quæ contraria constant
Naturæ, quod quisque nefas vitare laboret.
Quapropter cunctos nimium certare necesse est,
Ne subeat mater scelerum sodomita libido,
Et templum Domini mutetur in horrida nigri
Serpentis delubra, quibus se degere gaudet.
Sordida non tantum hic morbus contagia præbens
Inficit, alternas maribus dum turpiter instat,
Commaculatque animas ardente cupidine stupri.
Verum multiplici thalamum violare jugalem
Adsolet illuvie, rabiem dum quisque sequentes
Luxuriæ instinctu violenti dæmonis acti
Naturæ concessa suis stimulante relinquunt
Conjugibus luxu, licitumque in stupra calorem
Vertentes satanæ incedunt hostile lupanar.
Unde tibi jubeo auctoris de nomine nostri,
Ista palam referens, ut clara voce revolvas:
Nec celare velis, quantum discrimen adhæret,
Esse subinductas mulieres pluribus aptas.
Tempore nam quanto tam fœdis sordibus instant,
Non capiunt aditus cæli vitamque beatam.
O quicumque malis cupimus nos subdere tantis,
Incidat in mentem tormenti pœna futuri.
Dulcis enim est animo, carnique insana voluptas:
Durior heu miseri gravibus plangoribus ignis
Tunc veniet, cum finis erit, qui quemque sequetur.
Quæso probare velis, digitum si ferre per ignem
Hunc facilem possis, certe sufferre recusas.
Qualiter æternum tota cum mole calorem
Corporis incedes, quo vermis & ignis in ævum
Consistant vitiisque vicem dant omnibus atram?

XX. Vvetini responsio.

Tunc Wetinus ait : Domine hæc proferre pavesco,

Vilis

Vilis enim persona mihi est, nec congruit isti AN.CHR. 824
Judicio, quod ad humanas transmittimus aures.
Angelus e contra magnam permotus in iram 31. Octob. Angeli increpatio.
Incusat : Quod summa Dei sententia jussit,
Non audes proferre pigro torpore retentus?
Tum satis admonuit proprios componere mores,
Atque suam radiis vitam inlustrare beatis.
Adjungens : Ego sum qui te servare jubebar
Angelus, & custos rerum persisto tuarum.
Quem scriptura vetus Samsonem vulgat in orbem,
Hujus in auxilio semper mansisse solebam,
Et miranda favente Deo complevimus ambo,
Quem mandante Deo, primo comitabar ab ortu,
Donec per Dalilam in Domini procurreret iram,
Venderet & scorto auctoris sacra munera Christi.
Quo scelere infectus Dominumque Deumque reliquit.
Tunc ego discessi vitiis offensus ab illo.
Ergo puer bene castus eras, mihi quippe placebas.
Sed postquam propriis cœpisti vivere votis,
Displicuit tua vita mihi, nam pravus abisti.
Nunc iterum placido temet complector amore
Mærentem lacrimis, & toto corde reversum.
Cælicolas hominum custodes esse sacrata
Scripta ferunt, Dominusque docens ostendit JESUS,
Ante Patris faciem stantes servare fideles.
Atque liber *a* Pastoris opem demonstrat eamdem.
Cœnobiis etiam Monachorum valde monendum est,
Angelus adjunxit, vitii ut radicibus omnis XXI. Monita pro Monachis.
Abscissis, vireant virtutum germina pulchra.
Major enim numerus mundanis rebus inhæret,
Quam qui se stimulante Deo monitisque supernis
Hæc ad castra ferant, vitamque fideliter ornent.
Nescit enim carnalis homo, quod spiritus almi est.
Viribus idcirco totis certare necesse est,
Carnalis ne turba premat sacra dogmata vitæ,
Pondere neu scelerum frigescat pignus amoris
Æterni, qui plura tenet spe pectora sancta.
Vulnus avaritiæ medicamina sancta repellant,
Qua dominante humilis fit nemo in nomine Christi,
Unde polum penetrare potest : cui cura subintrat
Ingluviem vitare cibi potusque, monemus,
Sufficiens & parva quidem sit pensio victus.
Optimus usus aquæ, dedit hanc natura bibendam.
Tegminis ornatus mutetur, ut algida tantum
Frigora depellat, nudosque ut contegat artus.
Mens humilis vigeat studiis non perdita fictis,
Deserat & totam perversa superbia mentem.
Nam quidam flexa placidi cervice videntur:
Erecto sed corde tument, falsique probantur.
Pulcher apostolicæ vitæ pervertitur ordo,
Cum vitiis variis virtutum jura premuntur.
Et dum sub specie pietatis culpa subintrans
Assidue crescens, proprio retinetur in usu;
Jam velut ex lege ad justos describitur actus.

Idcir-

a Hujus libri auctor dicitur Hermes, Apostolorum temporibus proximus, cujus liber inter apocryphos relatus est a Gelasio Papa.

AN.CHR. Idcirco occiduis homines in partibus hujus
824 Ordinis instruimus; quos Gallica rura tenere
31. Octob. Novimus, & cunctos quos hæc Germania gignit,
Pauperiem ut veram devota mente sequantur.
Janua ne cæli contra claudatur iisdem,
Indeque depulsi pereant sub faucibus ignis,
Qualiter omnipotens hominum sator atque redemtor
Per me terribili cunctis sermone remandat.
Hæc satis esse videns, illis nihil addere possum,
Qui vitæ meritis debent præcellere cunctos,
Qui mundum fixisse sibi, mundoque refixi
Famantur, quod quippe Deo promisimus omnes.
Scimus enim documenta Patrum, finesque viasque,
Quotidie crepitant librorum verba per aures.
Impugnat mundus: felix qui fugerit illum,
Et post terga oculum qui mittere vitat in ævum.

XXII. In viduas Abbatissas.

Quantaque femineis nascantur damna catervis,
Quæ servire Deo Monachorum more suescunt,
Angelus exponens: Quam plurima dæmonis, inquit,
Lucra virent, lucrumque Dei tepor occupat ingens,
Ordine confuso mulier dum mortua vivis
Præfertur, quia deliciis viduata marito
Sufficiens functa est, prohibent quam vivere gazæ.
Subjectæ & vivæ mortis confinia sumunt,
Dum factis perversa suis exempla sequuntur.
Sic perduntur opes, quas congessere Fideles
Ad conservandum jus virginitatis honestæ.
Accipit has sitiens labentia gaudia mundi,
Inque voluptatem fert sobria dona nefandam.
Vivit enim virgo, mortem scelerosa subibit.
Denique jam viduæ cupiunt dum jura regendi,
Subvertunt pravam justo molimine vitam,
Sordibus e solitis paucæ se demere possunt.
Sed neque concubitu quædam cessare probantur.
Sic seducta cohors sequitur per cuncta magistram.
O Princeps qui tale malum junxisse videris,
Da castis castas, aliud viduata receptet.
Non equidem prodest multorum perdere mores.
Creditur en mulier melior, quam masculus esse.
Accipit illa gradum, raro est lex ista virorum,
Ut nupto citius dentur loca sancta regenda.
Confusum natura modum discernere poscit.

XXIII. Ubi tum regularis vitæ observatio.

Frater item quærit, ubi dogmatis illa moderno
Staret apostolici perfecta in tempore norma?
Partibus ex aliis salsi maris *a*, inquit, habetur
Ille rigor, veterumque viget constantia Patrum:
Qui paupertatem variis sine rebus adepti,
Terreni nihil inquirunt, quod vota retardet.
Sicque penetrantes cælorum regna capessunt.
Felices patriæ quarum de cæspite surgunt
Optima gemmarum cælo ornamenta nitentum,
Auxilium patriæ, meriti decus, orbis honestas.

XXIV. In Sodomitas.

His dictis, iterum verbum sacer Angelus infert
Crimine de veteri Sodomæ, quod rura necavit.

Co-

a *In transmarinis regionibus* scribit Hetto, in Britannia insula, an in Græcia? quamquam etiam in Gallia refloreſcebat cultus regularis disciplinæ per Benedictum Anianæ Abbatem.

Cetera namque ſemel vitia exſecranda monebat: AN. CHR. 824 31. Octob
Hunc autem morbum, mores animaſque nocentem
Dæmonis inſtinctu, naturam perdere promtum,
Quinquies admonuit aut amplius eſſe cavendum.
  Tum Frater rogitat, numerus cur tantus obiret XXV. Peſtis cauſa.
Peſtis *a* in exitio, plebis populique fidelis.
Hæc, ait, ex factis homines commercia pravis
Accipiunt, damnatque reos ſententia graſſans,
Significatque diem mundo properare futurum,
Terminus ut tandem ponatur in ordine ſæcli.
Ecce dies veniet, noſtrum ſit quiſque paratus.
Ecce venit Dominus noſtros ut congreget actus.
Jam vigilare decet, veniens ut quemque coronet.
  Præcipue admonuit divinis laudibus omnes
Conatu ſervire bono, ſtudioque ſagaci.
Præcipiens ut nemo gravi torpore ſubactus, Officium divinum commendatur.
Negligat aſſiduas Domino perſolvere laudes,
Eccleſiæque decus celebretur ut ordine ſancto.
Sollicitus propriam quærit quicumque ſalutem,
Hæc agat, & ſe ſe poterit ſubducere flammis.
Non eget his Dominus, ſed nos ut agamus egemus.
  Quin etiam quondam Comitem ſacer ille GEROLDUM XXVI. Geroldi Comitis mors beata
Angelus adſeruit requiem captaſſe beatam,
Martyribuſque parem, quo gloria ſumma beatis
Civibus æternæ reddit dulcedinis hauſtum.
Et quando zelum Domini conceperat, inquit,
Gentibus infidis Chriſti defendere plebem,
Congrediens hujus ſumſit diſpendia vitæ.
Æternis ideo meruit fulgere trophæis,
Munera perpetuæ capiens ingentia vitæ.
Hic vir in hac patria ſumma bonitate nitebat,
Moribus egregius, verax, manſuetus, honeſtus:
Cui Regina ſoror, Ludovici cara genetrix,
HILDEGARDIS erat, parili bonitate venuſta.
Viribus ille potens ſanctoque potentior actu.
Defuerat ſoboles, pariterque & defuit hæres.
His igitur verbis ſe ſe compeſcere cœpit:
Denegat hæredem Dominus: manet ipſe ſuperſtes.
Quod dedit, accipiet, Mariæ commendo beatæ.
Sic votum factis ſequitur, magis omnibus iſtis
Profuit ille loco: cujus nitet Augia donis.
Bella movet CAROLUS duros, cum Cæſar in Hunnos,
Hoc cecidit *b* bello, populo certante, Geroldus.
Tunc dominum famuli lacrimis ſumſere referti,
Hucque reportatum tam longa per avia corpus
Inſulanenſis humus contexit in æde Mariæ.
  Hæc & plura videns, numerum quæ pæne recuſant, XXVII. Wetinus viſa refert.
Quæ feſtina manus currens intacta reliquit.
Experrectus item, jam cæca ſilentia noctis
Nuntius excuſſit lucis reſonando per ædes,
Fratribus accitis, quos pernoctaſſe videbat

a Anno 823. ingens peſtilentia per totam Franciam hominum utriuſque ſexus innumeram multitudinem conſumſit, teſte Eginhardo.

b Id contigit anno 799. teſte Eginhardo & quidem Kalendis Septembris, ut conſtat ex ejus epitaphio, quod exſtat apud Henricum Caniſium tomo 6. pag. 505. Alius fuit Geroldus Levita, Caroli Magni ſignifer & conſanguineus, Patherbornæ ſepultus, de quo agitur in vita ſancti Meinvverci Epiſcopi apud Brovverum.

AN. CHR. Excubiis secum, trepidans multoque timore
284 Permotus, cecinit narrans ex ordine visum,
31. Octob. Secretumque latens avidas effudit in aures.
Poscit & ut veniens sermones protinus ipsos
Abbas excipere, & scripto mandare juberet.
  Talibus adstantes compescunt verba loquentis:
Nunc solito Fratres meditantur in ordine noctis,
Incumbuntque preci, nunc claustra silere [a] necesse est.
Non audemus enim nos hæc turbare, vel illi.
  Vos, ait, interea molli depingite cera,
Ut fulgente die citius manifesta patescant,
Ne lingua torpente palam depromere visa
Non possim, quæ tam grandi sub mole minarum
Sunt injuncta mihi, manifesta voce canenda,
Et cunctis liquido citius dicenda boatu.
Ut timeam, si forte tacens dimisero quidquam,
Me veniam nec habere, gravi stringente reatu.
Ultima virgineæ turbæ intercessio memet
Liquit in ancipiti positum: nam nescio qualem
Implorasse Deo vitam præstante putemus,
Utrum perpetuam, vel temporis hujus amaram.
Si mihi defuerint præsentis commoda vitæ,
Ecce procul dubio, mortem cras corpus habebit.
Dux meus hæc dixit, cujus mihi sponsio certa est,
  His igitur verbis Fratres hortatus eosdem,
Expediens iterum jam dicta retexere cœpit.
Illi continuo tabulæ impressere liquenti.
XXVIII. Laudibus interea Domini jam rite peractis,
Abbas adveniens aliis comitantibus intrat.
Nam solitus compellit amor refovere jacentem,
Adsistunt propius, secretum infirmus adoptat.
Discedunt reliqui, remanent ibi quinque sedentes.
Primus erat HETTO; ERBALDUS fuit inde secundus,
De quibus in primis modica conteximus odas.
Tertius ipse Tacens [b] sapienti corde Magister.
Quartus erat senior, multis provectus in annis,
THEGANMAR Domini famulus, cui longa senectus
Contulit æterno venerandos munere canos,
Grandis honor capitis, major sapientia mentis,
Confessor Fratrum [c], gnarus conferre medelam,
Moribus antiquos sequitur sine crimine Patres.
Quintus adest TATTO, cui gratia magna benigno
Contulit eximios vitæ perducere mores.
Nempe palatinas puer est translatus ad aulas:
Sed Christi mercede calens, mercede sodales
Servitii gaudere suos dimisit, & istud
Cænobium ingrediens, Monachum se lege ligavit.
Hoc recolens, quod prima inibi documenta recepit,
Est hodieque probus, felix, spectabilis, aptus.
Gaudeo quod tali mereor parere Magistro,
Cujus ob auxilium præsens me continet ætas.
  His etenim quinis visa atque audita patenter

In

[a] Nempe apud nostros sanctum est silentium maxime nocturnis horis ex Regulæ cap. 42.

[b] An Tacens nomen proprium fuerit, an allusione facta a Walafrido ipsi inditum, mihi non liquet.

[c] In quolibet Monasterio unus Sacerdos probatæ vitæ designatus erat ad excipiendas confessiones Fratrum: sic Gosuinus Aquicinctensis Prior factus, Bernardo fratri suo injunxit Confessiones audire Fratrum pro titulo sanctitatis & consilii sanitate, in Vitæ lib. 1. cap. 21. Lege Præfationem Sæculi 3.

In verbis ſcriptoque ſimul quod nocte notavit AN.CHR. 824 31. Octob.
Veloci currente manu, narrando reſignat.
Et ſurgens proſtratus humi, commiſſa remitti
Poſcit, & orantes Dominum placare tonantem.
Commendans arcana Dei, ſi morte fuiſſet
Raptus, ut in lucem verbo ſcriptoque tuliſſent.
Sin alias, prodenda ſibi dimittere poſcens.
  Namque cupit patulis totum famare per orbem
Faucibus, & cunctas hominum vulgare per aures.
Denique vita manens, ſi corpore ſtaret in iſto,
Ulterius voluit ſtrictam perducere vitam,
Ut potaret aquam, mergentia pocula numquam:
Pluribus adjectis quæ nunc exponere longum eſt.
  Inſpiciunt vultus, nec pallida forma videtur:
Non macies fœdat, nec membra dolore rigeſcunt.
Attrectant venas, vivo quæ ſanguine gaudent:
Nec ſignum letale vident, mortiſve periclum.
Fidenteſque animo, vitæ compendia ſpondent
Præſentis, mortemque procul diſcedere dicunt.
Ille quibus reſponſa dedit, quæ protulit ante,
Craſtina namque dies animam de corpore pellet.
  Taliter ergo diem Frater conſumſerat illam, XXIX.
Inſtantemque rotam noctis dieique ſequentis,
Exponendo metum gravida de carne receſſus;
Suſpirans, gemitoſque imo de pectore fundens,
Fratribus & cunctis ſe ſe committere certans,
Ad multoſque Breves cogitans direxit amicos, Schedula amicis dirigit.
Ut ſanctis precibus veniam implorare ſtuderent.
Has ego conſcripſi manibus, quibus iſta notavi.
Denique cum primum radios produxerat aura,
Me vocitare jubet, reſidenſque infigere ceræ Walafrido ſcribente.
Præcipit, atque Breves bis quinas dictat, eiſdem
Senſibus adnectens, quas hic ſignare ſtudemus,
Ut perfecta fides cunctis luceſcere poſſit.
Nempe decem fuerant, quarum conſcriptio talis.

„ VEnerabillimo in Chriſto Patri ill. *a* WETINUS jam devotus veſter æter-
„ nam in Domino ſalutem. Scripſi vobis in mortis periculo & quia ju-
„ ventus adhuc floruit, de alio ſæculo meam infirmitatem conſolari dignemi-
„ ni, ut hujus corruptionis mole depoſita, ibi quoque gravitate pœnarum
„ non conſtringar: ſi uſque ad centum Miſſas centumque pſalteria pervenerit
„ oratio, erit merces certa. Vale, quem jam non mereor videre.

Hunc finemque Breves juſſit firmare per omnes.
Quod dum commutans aliter conſcribere vellem;
Dixit ut haud dubiis poſſem ſic dicere verbis:
Neſcius hoc ſcripſi, penituſque ſtupore movebar.
Quippe diem totum ſoli tranſegimus illum.
Nunc legimus, nunc membra juvat componere lecto.
Me ſopor oppreſſit, vigilem non contigit illum.
Orat in excubitu, ſurgit graditurque valenter.

a Id eſt *illi*: quo ritu veteres exprimebant incertum nomen, quod nos littera N exprimimus: ſic Græci τὸν δεῖνα ſcribunt, cum ſignificant certum hominem, quem tamen non nominant, adnotante Eraſmo in Matthæi caput. 26. verſu 18. Galli noſtrates dicunt *on tel*. Menardus in obſervationibus ad librum Sacramentorum pag. 383. exiſtimat, notam illam N non fuiſſe in uſu niſi paullo ante annum milleſimum. Verum ante annos octingentos jam uſitata erat, ut obſervavi cum in libris mſſ. nonnullis, tum in editis; maxime in epiſtolis Frotharii Epiſcopi Tullenſis, in quibus paſſim adhibetur hæc nota.

ANCHR. Vesper adit, tandemque mihi est sic ore locutus.
824. Vade puer, corpusque cibo relevare memento,
Proque labore tuo grates digneris habere.
Discessi, noctemque minans sol vergit in æquor.
XXX. Morti proximus psallit. Jamque poli pingunt fulgentia sidera centrum,
Adveniunt Fratres, sistuntque in domate multi.
En, ait, incumbit metam finire supremam
Carnis in exsilio, terram terræque recondi.
Omnimodis petimus sacras protendite palmas,
Instantesque preci nostrum defendite finem.
Res invisa quidem! psalmos prior omnibus ille
Antiphonasque, velut quidam præcentor, adorsus,
Principium cujusque suo depromit ab ore.
Finitis igitur concentibus, ille parumper
Respirat pavidus, Fratresque ad strata recurrunt.
Surgit, & huc illucque viam deflectere tentat.
Æstuat, agnoscens velox quod transitus instet.
Viatico sumto moritur. Decidit in lectum Christi mysteria sumens,
Clausit & extremam vitæ mutabilis horam.

En venerande Pater calcem compulsus adivi,
Cujus principium horror adire fuit.
Non ignoro quidem vitiis sordere camœnam:
Extortos apices protege si valeas.
Ales enim quæcumque suas præcurrere pennas
Cogitur, e superis corruit ima petens.
Nil prodesse scio: tamen est parere necesse.
Hoc potius Dominus quam sacra thura cupit.
Vestra sequens humilis famulus mandata peregi,
Ætate & sensu impar ad istud opus.
Ne reputes non posse meum, sed velle videto,
Atque bono vigeas longa per æva statu, Amen.

Ad GRIMALDUM Cappellanum de morte Wetini.

Grimaldum hortatur ut persequatur opera Wetini fratris. SCRIBERE nulla juvat, scriptor quia noster obivit,
Qui nova pectoribus monstravit dogmata nostris,
Ædificare volens longum stabilita per ævum
Tecta: sed indomita præventus morte, nequivit
Culmen in aerios templi sustollere cursus.
Forsitan indigni fuimus sapiente Magistro.
Sed licet hunc cælestia non dubitemus adisse;
Abscessisse tamen, nosmet deflere necesse est.
Primus hic incultis mandavit semina sulcis a,
Ut collecta seges gereretur ad horrea Christi,
Mercedem & propriam præclarus haberet arator.
Hoc studium fuit, hoc votum, hoc etiam ipsa voluntas.
Plangimus interno compuncti corda dolore:
Flemus agrum subito tanto cultore carere.
Et specialis ego ingeminans connecto lacertos
More orbatorum, placidum deflendo patronum.
Sæpe quod adjungo alterius ploratibus, unum est,
Quod nullus magni profertur dogmatis hæres.
Prædia tanta vacant, nullo vineta colente,

De-

a His versibus docet Walafridus, Wetinum Augiæ litteras docuisse. Hinc supra cap. 5. *celebri rumore Magister* fuisse dicitur.

Deperit abſconſæ ſapientia mentis ab uſu.
Dicitur, heu miſero, qui dum cadit, ipſe levantem
Non habet, ille jacet cuncto miſerabilis orbi.
Tu fratris deſerta tui jam ſemina profer.
Non torpore vacat, ſancta quod lege jubetur:
Eſt ſed fructiferum, ſi quis ſub lege potitur,
Decidit ille mihi, vicibus nemo illius adſtat.
Fercula pulcra dedit: victum quis porrigit artum?
Veſtibus ornavit: præbet quis tegmina groſſa?
Innumeriſque bonis meritum ſuperaverat omne:
Quis mihi nunc miſero verbum demonſtrat adhortans?
Annales memorare dies mortemque notare
Quis cogit? niſi ſollicita ſub mente retractet,
Proximus eſſe ſibi juſſum de nomine Chriſti,
Ne fraterna ſuo tollatur ab ordine proles.
Hæc jam dicta legas, Pater optime, corde receptans,
Exhinc eſſe mihi dignare affabilis, atque
Rebus in occultis noſtrum ſolare dolorem.
Scintillam portamus enim, quam ſi quis adauget,
Multiplicabit opem veniarum fine futuro.
Adveniens ſua dona Deus cum pace requirat,
Multorum quod ſancta ferant tutamina nobis.
Inter convivas reſidens dulceſque catervas,
Audivi cupidus priſci convivia cœtus,
Qui paſcente Deo meruit ſaturarier ipſo,
Panibus ex quinis, tum piſcibus ordine binis.
Quæ cum re facta pandunt myſteria certa,
Adſunt & nobis per ſuavia dona creantis
Panes, piſciculi, blandi quoque copia muſti,
Semper ubique ſuis qui dat ſolatia ſervis,
Omnia qui condens renovat pereuntia clemens.
Interea dulcis fertur mihi normula piſcis
Aſconis calidi: ſequitur vas denique muſti,
Optatum & calidum, large de principe miſſum,
Abbas quod *.·.·. tranſmiſit laude colendus. *f. Grimald
Quem quam laudarem, ſi tantum tempus haberem.
Quod mox ut cœpi, ſubierunt organa ſigni,
Quod Chriſti ſolitum monuit perſolvere votum.
Quem dum tempus erit, gaudens mea muſa ſonabit,
Centuplicatque modos ſpatii quos deſerit exſors.
Interea valeat, felixque per omnia ſurgat:
Lætus & in terris, ſuperis lætetur in oris.

HISTORIA TRANSLATIONIS

AN.CHR. 825 30. Sept.

SANCTI HUCBERTI

EPISCOPI TUNGRENSIS

IN MONASTERIUM ANDAGINENSE.

Ab JONA Episcopo Aurelianensi tum vivente scripta.

Ex libris editis & codicibus mss.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. HUCBERTUS, *seu* HUGBERTUS, *recentioribus* Hubertus, *Tungrensis post sanctum Ladebertum Episcopus ab anno* 709. *ad superos migravit anno* 728. *Leodii sepultus in oratorio sancti Petri, quod ipse construxerat. Corpus ejus tumulo compositum est cum iis ornamentis, quibus* indui solitus erat divino altari adsistens, *subucula scilicet linea atque planeta*. Anno autem sexto-decimo felicissimi ejus excessus, *qui annus* Karlomanni Regis, *id est Ducis seu Majoris domus*, tertius *erat*, *Christi* 744. *ipsum corpus è tumulo levatum, repertumque integrum est. Sacræ pompæ interfuit Karlomannus*, *qui* una cum Optimatibus & Proceribus sui palatii, sanctissimi viri membra sustulit ex vase sepulcri, loculo imposuit, & detulit ante sanctum altare: ibidemque maxima ei munera devovit atque attribuit, vasa scilicet argentea, & pallia peregrino opere elaborata, necnon fundos fundorumque redditus, itemque servos prædiorum.

elevatio,

2. *Quia vero ecclesia sancti Petri humilis & modica erat*; VVALCANDUS *Leodicensis Episcopus*, *qui recens Andaginense Monasterium instauraverat*, *eo transtulit corpus sancti Hucberti*, *qua de translatione hic agimus*. *Rei gestæ historiam Vvalcandi rogatu in litteras retulit* JONAS Episcopus, *haud dubie Aurelianensis*, *& epistolam nuncupatoriam præfixit libro de vita sancti Hucberti*, *quem librum ipsius Hucberti discipulus condiderat*. *Exstat utriusque lucubratio apud Joannem Roberti Societatis* JESU *in historia sancti Huberti*, *una cum libro de miraculis ejusdem Sancti*, *quem librum post sequentem translationis historiam referemus*.

translatio Andaginum,

3. *Andaginense seu Andainense Monasterium*, *a præterlabente amne Andagina sic dictum*, *postea sancti Hucberti*, *in saltu Arduennensi & Leodicensi diœcesi situm est*. *Monasterii auctor & Abbas primus fuit sanctus* BEREGISUS, *in sancti Trudonis Cœnobio educatus*, *qui in loco Andagino Canonicos rexisse perhibetur*. *Id factum eo tempore*, *quo Pippinus Heristallensis domum regiam moderabatur*. *Dein rebus in pejus abeuntibus*, *ad paucos Clericos redactum est istud collegium*, *dum Vvalcandus Leodicensis Episcopus collabentia instauravit ædificia*, *quæ Monachis Ordinis nostri attribuit*. *Postea ad augendam loci religionem sancti Hucberti corpus eo transferri jussit: quo ex tempore istic monastica disciplina hactenus perseveravit*. *Locum rexit sæculo* 11. *sanctus* THEODORICUS *Abbas*, *de quo agendum suo loco*. *Interim quædam de sancto Beregiso hic præmittenda*, *& de cultu sancti Hucberti*.

Andaginensis Cœnobii primordia & incrementa.

4. *Libellum de vita sancti Beregisi Abbatis anonymus quidam Monachus Andaginensis scripsit* secundo anno Ottone filio Henrici Saxonum sive Austrasiorum Rege super Austrasios agente, qui est ab Incarnatione Domini nongentesimus tricesimus septimus, *uti ipse tempus signavit*. *Conqueritur in prologo*, *quod* scriptorum ignavia *sancti Beregisi res gestæ in tenebris eatenus latuerint*: *testatur vero id operis se suscepisse* desiderantibus Fratribus *suis*, *& quæ refert se didicisse potissimum a senioribus Monachis* OTBERTO, VULBERTO *&* BEREGRINNO. *Primum tempus quo vixit Beregisus præmittit*, *nempe sub Pippino Majore-domus Franciæ*, *cujus Pippini Beregisus Capellanus fuit*. *Cum de stabiliendo Beregisi tempore sollicitus esset Auctor*, contigit cartam reperiri, quæ sub custodia ecclesiæ reservatur reposita. Hæc namque sub ipsius venerabilis Abbatis tempore ipsius nomini data est a quodam illius temporis Comite, nomine GRIMBERTO, & per ipsam donatio vinearum Treviris, quæ adhuc in jure Monasterii retinentur, facta. Cum ergo, inquit, hanc discuterem, & pro difficultate barbaricæ scripturæ non facile penetrarem; adverti tandem in ultimo quod ipsa proponebat, in quinto anno Theodorici Regis editam fuisse. Inde recurrens ad volumina, ubi Regum supradictorum gesta describuntur, reperi sub Theodorico Rege Francorum Pippinum cognomento minorem, filium Ansegisili, Austrasiis cum quodam Martino ducatum

Beregisus, ejus auctor quis.

catum præbuisse. *His de tempore præstitutis Auctor Vitam aggreditur, cujus hæc summa.* Beregisus ex Condustro pago Austrasiorum, ex vico qui vocatur Spongius, ortus fuit, parentibus, non quidem quantum ad sæculum ingenuis, sed tamen secundum natales locupletibus ac religiosis. Patris nomine a memoria avulso, matrem ferunt BERILLAM vocitatam fuisse: ipsum Hasbanio intra Monasterium sancti Trudonis parentum traditione sub religionis habitu educatum, litterarumque eruditione simulque divina lege imbutum adeo salubribus incrementis profecisse, ut pontificali auctoritate sacris ordinibus *initiaretur*, & reverendo Sacerdotii gradu sublimaretur. *Tum Pippinus Ansegisili filius eum ad se adscivit* ut præcipuum Sacerdotem, cujus doctrinæ instituendum se cum conjuge ac prole subdidit. Sed vir prudens non immemor, quo fluctibus naufragosi sæculi se committere impellebatur, eo fidei gubernaculo navim mentis viriliter retorquens, ad portum quietis constanter relabi nitebatur. *Pippini indignationem incurrit*, eo quod *cum quondam in ecclesia* solus crinarii ornamentum *gestaret, nec deponere vellet Pippinus, ipsum* ad osculum *admittere noluit. Post hæc Beregisus in saltu Arduennensi aliquando cum Plectrude Pippini conjuge perambulans, locum Andaginum sibi divinitus ad habitandum concessum esse intelligit, eumque obtinet a Pippino. Ibi* Monasterium statuit, basilicam constructam beati principis Apostolorum nomine & reliquiis consecrat, Clericorum officia delegat: quibus Clericis canonico ordine militantibus ipse Pater in eodem habitu sociatus est. *Ejus corpus post obitum* in ipsa æde terræ mandatum, miraculorum ostensione est glorificatum. *Ejus* depositio colitur sexto Nonas mensis Octobris. *Hæc carptim ex prædicti Auctoris anonymi libello.* AN.CHR. 825 30. Sept.

5. *Ex his intelligimus primo, Andaginense Monasterium* anno quinto Theodorici Regis *conditum jam fuisse: quod de Theodorico Kalensi interpretor, non de Theodorico Chlodovei minoris filio: cujus Theodorici anno quinto nondum Pippinus Princeps, Heristallensis dictus, Major domus erat, certe vix dum ædificatum erat Trudonianum Cœnobium, in quo Beregisus educatus est. Secundo, Andaginense Monasterium pro Canonicis conditum ab initio fuisse, & Beregisum* in habitu canonico *eis præfuisse, quod etiam in subjecto libro attestatur Jonas scribens,* Cellam Andagium olim inhabitatoribus habitus canonici floruisse. *Hinc arguat aliquis, sancti Trudonis Monasterium, in quo Beregisus* sub religionis habitu educatus *fuisse dicitur, eidem normæ addictum fuisse. At responderi potest, ipsum quidem* sub religionis habitu *istic educatum, non tamen professum esse monastica vota, quæ eo in loco ab aliis servabantur. Vvaltcandus Andaginensis Monasterii instaurator Leodicensem iniit sedem anno* 810. *postea* commutato ordine clericali anno Domini octingentesimo decimo-septimo, Idus Augusti, in die sancti Laurentii Martyris, cum consilio Papæ Leonis & Lodovici Imperatoris, Monachorum ibi religionem constituit, dispositis eis possessionibus, quæ sufficerent ibi Deo servientibus, *ut Ægidius Aureæ-vallis Monachus scribit.* ALTVEUS *seu* ALVEUS *Abbas primus Monachis prælatus, de quo in lib. de miraculis cap.* 1.

6. *Hactenus celebre est sancti Hucberti Andaginense Monasterium confluentium populorum frequentia illustre, eorum maxime qui rabiosorum canum morsu contacti sunt. Antiquam ejus rei fuisse religionem constat ex libro sequenti de miraculis ejusdem Sancti, præcipue ex capitibus* 21. *&* 29. *ubi etiam mentio fit incisionis & particulæ ex stola sancti Hucberti decisæ, quæ contactorum fronti inseri solet.* S. Hucberti cultus.

1. ANNO siquidem octingentesimo tertio-decimo felicissimæ Incarnationis Domini nostri JESU-CHRISTI, exemto rebus humanis famosissimo Imperatore KAROLO victoriosissimo piissimo Augusto, qui regni Francorum spatia longe lateque dilatavit, & Christi gloriam suis in finibus ampliavit; insuper & multarum gentium cæcitatem quanta potuit virtute perculit, ereptasque profundis tenebris lucis claritate conspicuas reddidit; LUDOVICUS gloriosus filius ejus sceptra imperialia sibi debita atque a Deo tradita post eum feliciter rexit. Decebat quippe Christum talem ac tantum Imperio suo præficere Principem, in quo non modo aviti specimen eluceret Imperii, sed & qui mentis nobilitate insignis, prudentia singularis, moribusque innocuus, cunctis sibi subjectis fieret tot virtutum excellentia imitabilis. Hic ergo Imperii sui primordia talibus tantisque dedicare instituit auspiciis, ut incorrecta corrigerentur, bona collapsa erigerentur, & stantia solidarentur. Et quisque Ordo in Regno sibi tradito non passim levitate jactatus a propria regula exorbitaret, sed laicus Ordo justitiæ deserviret, atque armis pacem sanctæ Ecclesiæ defenderet; Monasticus Ordo quietem diligeret, orationi vacaret; & qui se sæculi actibus secrevisset, eisdem iterum nec voluntate, nec necessitate semet subderet. Episcopalis autem Ordo ut his omnibus superintenderet, scilicet ut si qui ab his aut voluntate, aut necessitate deviarent, eorum solerti judicio prudentique consilio ad lineam rectitudinis correcti redirent. Ludovicus Pius laudatus.

2. In quibus, ut revera decet, cum multi imitatione dignissimam talibus ejus monitis præberent obtemperantiam, pars horum non minima exstitit VVALCANDUS venerandus Episcopus. Is enim partim Divinitatis instinctu & mercedis intuitu, partim vero hujus sacratissimi Principis talibus monitionibus incitatus, studebat magnopere plebem sibi a Domino traditam bonorum operum exercitiis nobilitare, & de Vvalcandus Andaginum instaurat.

AN. CHR. 825. 30. Sept.

bonis ad meliora semper evehere ; ac si quid in Episcopio suo resedisset emendatione dignum, totis nisibus in meliorem statum recuperare. Unde inter cetera quæ emendationem postulabant, obtulit se ejus munificentiæ Cella quædam, antiquo nomine vocata Andagium, quæ olim quidem inhabitatoribus habitus canonici floruit ; sed per excessum temporis vetustate nimia collapsa, & deficientibus habitatoribus pæne fuerat adnullata. Hæc ergo se materiam quamdam obtulit ejus munificentiæ, in qua liberalitatis suæ laxatis habenis quam vacuus tenacitatis esset non inanibus verbis, sed executione ostendit operis. Namque hanc pæne a fundamentis restauratam in melioremque statum denuo renovatam, posthabita avaritia nobiliter ejus statum composuit, ædificiis honestis nobilitavit, & exceptis prædiis quæ olim religiosorum virorum largitate possedit, alia de Episcopio suo superaddidit, incolasque illius Monachos esse voluit. Qui ut nullius rei inopes indigentiæ manus darent, atque a proposito sancto deficerent, ut dictum est, strenue prævidit, & nobiliter ordinavit. Egit namque ut sicut quæ forent necessaria subministrarat, ipsi quoque quæ divinæ forent grata voluntati, peragerent ; & quantum sibi posse divinitas conferret, nequaquam ab ea declinarent. Adductis namque regularis vitæ optimis præceptoribus monasticæ ordinem vitæ eos edocuit, & bonorum operum exercitiis operam dare tam voce propria quam & lectione divina suasit. Unde & actum est, ut ejus studium non inani labore cassaretur, sed super optimam terram jacto verbi semine citius centuplicato verbi fœnore fructus multiplicaretur.

Monachos ibi locat.

3. Cœperunt igitur undequaque in eumdem locum religiositatis cultores confluere, & maxime nobiles viri ex Monasterio sancti Lamberti [a], qui apostolicæ vitæ desiderio accensi erant, viriliterque ejusdem ordinis vitam morum actuumque probitate tenere. Qui postquam detrita sanctæ conversationis via, quæ olim sibi fuerant aspera, Christo ductore cœperunt fieri levia ; augmenta suæ perfectionis & devotionis requirentes, adierunt præfatum venerabilem ac devotum Antistitem Vvalcandum, uti beatissimi Hucberti Præsulis ossa eis a loco ejus sepulturæ permitteret transferre, & in Cellam suæ habitationis ob sui consolationem & Confessoris Domini ampliorem honorem transportare. Qui vocis eorum petitionem ut pius Pater clementer audivit, indignumque locum quo sancta membra jacebant, tanto Confessore judicavit. Sed & piam petitionem eorum impleri posse atque debere non abnuit. Attamen ne incaute ac passim levitatis errore dictante id fecisse videretur, ferme tribus annis eorum petitionem distulit. Sed cum ab ipsis venerandis viris magnopere ut id eis concederet exigeretur ; prudenti consilio cuncta peragens, ADEBALDUM [b] venerabilem virum Metropolitem suum super hac re consuluit, qui & ipse in tanta re consilium suum, ut decebat, summæ humilitatis virum reputans, minimum ratum duxit, ut una Christianissimum atque Orthodoxum Principem LUDOVICUM Imperatorem adirent, & quæ eos pulsaret Fratrum petitio, pariter edicerent. Qui & ipse gloriosus atque invictus Augustus considerans rem pergrandem, atque paucorum vires magnitudine sui transcendentem, ad Concilium [c] venerabile Episcoporum, quod tunc temporis apud Aquasgrani congregatum erat, statuit conferendum, & quid de his esset gerendum a sententia sancti conventus magnopere flagitandum. Iisdem autem venerabilis ac prorsus Deo amabilis conventus, consideratis undique partibus, scilicet qui & quam rem peterent, sed & reverentia Domini Confessoris, sanxerunt tot religiosorum virorum voto sancti viri ossa committi, & in Monasterio supradicto, ubi religiosius honorarentur, collocari. Quorum sententiæ sæpe dictus Pontifex obedientiam præbuit, consilio assensit, & petentibus jam dictis venerandis viris sanctissimi viri Hucberti corpus attribuit.

Eo plurimi se recipiunt

S. Hucberti corpus eo transfertur,

annuente Metropolitano, Rege

& Concilio,

anno 825.

4. Nam anno ordinationis ipsius sextodecimo, qui est Incarnationis dominicæ octingentesimus vicesimus quintus, undecimo Kalendas Octobris, ad beatissimi Confessoris ventum est urnam, atque a Sacerdotibus cum maxima reverentia a loco sepulturæ ejus effossa, indidemque cum religiosi populi gradusque ecclesiastici frequentia in beati Lamberti ecclesiam Sancti ossa sunt transvecta, ubi triduo orationibus & vigiliis profecta ſ pridie Kalendas Octobris ad memoratum Monasterium cum loculo suo sunt perlata, ibidemque Christo annuente, ut tanto Confessori competebat, sunt mirifice condita.

prid. Kal. Octobris.

5. Sed quoniam insignia Christi miracula quibus multifarie Sanctos suos glorificat, nullo modo sunt occulenda, sed magis magisque, quantum fari mortalibus datur, ob ejus laudem & gloriam propalandam fideliter præconanda ; valde indecens indi-

---

[a] Sic vocatur ecclesia cathedralis urbis Leodii, cujus ecclesiæ Canonici ad Monasterium Andaginense plurimi receperunt se se. Nam eo tempore Monasterii nomen etiam ecclesiis cathedralibus tribuebatur. Lege Ægidium Aureæ-vallis Monachum in cap. 34. de Vvalcando.

[b] Adabaldus seu Hadabaldus in sedem Coloniensem successit Hildebaldo Archicapellano circiter annum 817. idemque Concilio apud Teodonis villam interfuit anno 821. & Moguntino anno 828.

[c] Nota hic ad reliquiarum translationem requiri consensum Metropolitani, Regis & Synodi. Nempe id statutum fuerat in Concilii Moguntiacensis cap. 50. anno 813. Concilium istud Aquisgranense videtur fuisse aliud ab eo quod anno 817. celebratum est. Cur enim dilata fuisset translatio in annum 825?

indignumque judicavimus, ut ejus magnificentiam, quæ nostro sæculo circa memorati sancti viri cadaver mirabiliter effulsit, silentio tegamus. Verum sicut sæpefati venerabilis Antistitis VValtcandi & quorumdam aliorum religiosorum virorum veraci relatu didicimus, prorsus ab illa corruptione quæ ob prævaricationem primi parentis justissime naturæ humanæ pœnaliter inflicta est; ejusdem beatissimi viri corporis totius compago ita aliena immunisque est reperta, quemadmodum tempore KAROLOMANNI Regis [a] legitur fuisse inventa & terræ mandata. Quod quantum sub ipsius Principis tempore erga præfati sancti viri corpus per tot elapsa sæcula [b] incorrupte servatum virtus divina claruerit, si quis plene nosse desiderat, seriem hujus libelli paullo superius repetendo perspicaciter legat: ibique quanto honore, quantave inlæsione & incorruptione protectio divina illud donaverit, rationabiliter comprehensa fideliterque adnotata perfacile colligere quibit. Cum igitur nil detrimenti, nilque corruptionis in corporis ejusdem sancti viri prima translatione, quæ facta est sub memorato Principe, compertum fuisse didicerit; nullo modo quod in hac secunda, quæ facta est a VVALTCANDO Præsule sub piissimo Deoque amabili Ludovico Cæsare, sæpedicti sancti viri corpus solidum illæsumque eadem Christi gratia protegente inveniri quiverit, dubitabit: ac per hoc totius ambiguitatis nubilo exutus, veritatisque perspicuæ luce perfusus, nil nisi quod miretur, & unde divinæ potentiæ multiplices grates digne persolvat inveniens, Deum proculdubio mirabilem gloriosumque, sicut in ceteris Sanctis suis, ita quoque in hujus fidelissimi servuli sui corpore tot tantorumque donorum prærogativis legi naturæ vim inferentibus honorato & glorificato, toto adnisu prædicandum cernuis vocibus exclamabit.

AN. CHR. 825. 30. Sept.

Corpus integrum repertum.

6. Interfixit autem spatium temporis a prima usque ad secundam translationem annorum circiter septuaginta quinque [c], regnante Domino nostro JESU CHRISTO & pollicente suis se usque ad consummationem sæculi adfuturum fidelibus, eorumque agonibus misericorditer opitulante, triumphosque fideliter atque feliciter, ineffabiliterque remunerante, qui vivit cum Deo Patre & regnat Deus in unitate Spiritus sancti per infinita sæcula sæculorum Amen.

Intervallum inter utramque translationem.

INCIPIUNT MIRACULA

Post prædictam translationem facta.

Scripta ab auctore Anonymo sub finem sæculi XI.

Ex Joanne Roberti in historia S. Huberti.

CAPUT I. Cæcus lumen recipit.

IN ipso anno translationis beati Huberti, cæcus quidam peregrinus, sed fide devotus, de longinquo venit ad Monasterium, & secundum morem hospitio susceptus, respectum divinæ misericordiæ per ejus merita præstolabatur. Eo per triduum in precibus persistente, nox advenit dominica; Fratribusque ad vigilias surgentibus, & ipse fideliter adesse maturavit. Exorso autem a canente responsorio duodecimo [d], repente illuminatus, cœpit conclamare gratias Deo & beato Hucberto, quòd post laborem tanti itineris, visum meruisset recipere. Cumque Fratres eum ad Sancti sepulcrum sine ducatu currere viderent, laudibus divinis instabant attentius, eisque expletis cecinerunt hymnum *Te Deum laudamus*. Hoc vicini comperto, congratulabantur de præsentia tanti Præsulis, quem suis quoque necessitatibus specialiter adfuturum sperabant: unde & concepta devotione frequentius ad eum confluebant. Venerabilis vero ALVEUS [e] qui tum præerat Monasterio, cæcum illuminatum VVALCANDO Episcopo direxit, cumque gratanter exhilaravit, quia sic divinitus magnificaretur locus suæ constitutionis. Unde & adsistentibus sibi referens frequentius rei jucunditatem, apud se hominem retentum vestibus novis jussit indui, eique rerum sufficientiam usque ad obitum constituit.

II. Item alius

In Marlida * quoque, quæ villa erat ecclesiasticæ possessionis, fabrum quemdam nomine Anglemarum, ob suæ artis studium, contigit cæcari: qui comitante fide, post quinquennium à filio perductus ad Monasterium, ne vacuus venisse videretur, duas ferri fusuras ad limen ecclesiæ secum detulit. Biduo autem retentus, in hospitio

* *Marloye*,

a Id est Majoris-domus, cujus anno tertio elevatio corporis sancti Hucberti facta est, ut superius observatum, idest anno 744. tertio scilicet anno ab obitu patris Caroli Martelli.

b Videtur Jonas hic sæculorum nomine annos intelligere. Nondum enim duo sæcula ab Hucberti morte tum effluxerant.

c Immo octaginta & unius annorum tot enim numerantur anni ab anno 744. ad 825.

d Lectiones quippe duodecim totidemque responsoria in nocturnis officiis Dominici festorumque dierum dicuntur ex præscripto Regulæ nostræ capp. 11 & 14.

e Is est Abbas Andaginensis primus, qui Synodo Aquisgranensi interfuisse memoratur in catalogo Abbatum istius Monasterii. Synodus hæc habita est anno 817. ac proinde corrigendus catalogus, ubi dicitur Alveus Monasterio præfectus anno 823.

AN. CHR. 825. 30. Sept.

pauperum mansit, & tertia ductus ad ecclesiam, longius orationem protraxit. Fratribus vero jam post meridiem [a] pausantibus, filius eum hortari cœpit, ut ad hospitium rediret, & benedictionem à Fratribus præparatam cum ceteris sumeret. Ad quem Pater conversus, homines eminus gradientes se dixit intueri, structuramque ædificiorum mirari. Cui cum filius respondesset eum vera videre; ille versus ad Orientem contra Sancti sepulcrum, voce qua poterat cœpit laudare Dominum, & tam exaudibilem Patronum. Quo Fratres audito, debitas pro miraculo laudes exsolverunt, & homini ex consulto stipem constituentes, ut usibus Monasterii in arte sua deserviret, quam diu superfuit, detinuerunt.

III. Fur impeditus. * Bra

Quidam de Villa Brattis * quæ proxima est Monasterio, Fratrum usibus deserviebat, ejusdemque servitutis procurationem sollicite agebat: qui ad hoc ipsum exsequendum, ut expeditior interesset foro rerum venalium quod circa festum S. Pontificis agitur, equum suum sine custode emisit ad pastum. Expleto negotio cum requisitum non inveniret equum, familiare Patroni sui reclamavit patrocinium: cui etiam devovit candelam, si ejus meritis reciperet equum, quem perdiderat. Interea qui equum rapuerat, nullomodo silvam circumjacentem exire poterat, quam, ut sibi videbatur, jam diu præteriisse gaudebat. Facto mane, cum hebetato divinitus sensu, tanto sibi videretur securior, quanto elongatior, repente in foro, quo subterfugerat, se positum recognovit, ibidemque hominem pro equo a se ablato anxiantem offendit. Ille viso equo jam lætior factus, cum rubore divertere volentem invasit, & equum recipiens cum gratiarum actione Patrono suo votum exsolvit.

Candela oblata.

IV. Contracta directa.

Quædam mulier de villa Trodana, nobilis, sed contracta, audiens famam virtutum sancti Pontificis, ut ad ejus festum ab amicis perduceretur obtinuit: quæ vehiculo delata, & ad caput sepulcri deposita, circa horam tertiam reddita est sospitati: & nullo juvante, rediens ad propria, quoad vixit in eadem sospitate permansit.

V. item clinicus.

Alius quidam, Otgarius nomine, adeo infirmitate premebatur, ut privatus officio totius corporis, non solum standi vel ambulandi, sed etiam sedendi careret usu. Qui suorum auxilio, gratia recuperandæ salutis ad Monasterium devectus, dum ibi per biennium moraretur, nocte dominica convaluit, incolumitati integerrimæ restitutus. Cujus gratiæ ne videretur ingratus, postquam circumquaque discurrens Sancti gloriam cum laudibus prædicavit; reversus ad ecclesiam, ejus se deinceps offertoriali [b] servitio mancipavit.

VI. Anno 830. tempestas sedata.

Anno igitur Verbi incarnati octingentesimo trigesimo septimo, imperii autem LUDOVICI vicesimo quinto, ordinationis vero domni VVALCANDI [c] Episcopi vicesimo octavo, accidit, ut circumquaque desæviret furor animadversionis, ejusque furoris pondus maxime incumberet viciniæ beati Huberti. Tanta enim imbrium inundavit enormitas, tanta sævæ tempestatis immanitas, ut quæque sata, aut radicitus evelleret, aut ad solum usque deprimeret, & ex periculo famis mortem omnibus intentaret. Hujusmodi pestem offensioni suæ reputantes Sacerdotes, cum populis conferebant, & qualiter divinæ indignationi satisfacerent, ad invicem consulebant. Tandem definito consilio, hoc solum crediderunt sibi superesse remedium, ut ad beati Huberti confugerent patrocinium, si tamen liceret eis indifferenter ejus adire Monasterium. Nam tunc temporis sub venerabili Abbate SEVOLDO [d] tanta in loco erat religionis reverentia, ut quibusque sæcularibus difficilis esset ibi conveniendi licentia, nullusque ingrediendi aditus concederetur feminis [e], nisi in annuali festo ipsius Pontificis. Præmissi igitur cum precibus legati, periculum quo premebantur, suggesserunt Abbati & Fratribus. Et quia sciebant conveniendi aditum difficillime concedendum, ut tandem concederetur, prætenta generali necessitate expetierunt, addentes, se velle cum reliquiis & crucibus convenire, & offensam divinæ indignationis, per intercessionem ejusdem Patroni, collatis muneribus complacare. Audito periculo communi Abbas & Fratres cœperunt angustiari, ne vel infracto consuetudinis usu, arguerentur temeritatis, vel deesse viderentur tribulantium devotioni & justæ petitioni. Tandem compulit invitos caritatis affectus, ut fraternæ necessitati compaterentur, & ex communi consultu, permissa licentia veniendi, indixerunt & hoc ipsum fieri cum gravitate & reverentia. Cumque hujusmodi consensum legati ad eos, qui se præmiserant, hilariter retulissent, de spe consolationis concepta lætitia, omnes in commune jucundantes Dominum laudabant. Ergo ex condicto devotionis, Sacerdotes undequaque terni aut quaterni vel quini, prout erat eis convenientia commeandi, multa plebe sexus utriusque comitante, certificatis diebus ad Monasterium, nudis pedibus, & jejunantes, cum crucibus atque oblationibus convenerunt: Fratres quoque cum debita devotione & reverentia venientibus obviam processerunt. Quibus ecclesiam cum laudibus, ingressis, & ad sepulcrum sancti Pontificis oblationibus depositis, post celebratio-

a Et hoc ex Regulæ cap. 48. ubi sanctus Benedictus suis in æstate somnum pomeridianum indulget.

b Alii Sanctorum seu cujusvis ecclesiæ servi erant offertoriales, alii censuales. Offertoriales toti addicti erant ad obsequium ecclesiæ: censuales aliquid annuo censu deferebant. Offertoriales se se tradebant aliquando fune ad collum alligato, ut patet ex historia translationis sancti Gorgonii cap. 17. Censuales vero capitis inclinatione ad altare, ut in lib. de miraculis sancti Emmerammi legitur cap. 12. legitur de quibusdam, qui capita cum manibus religiose altari sancti Emmerammi imponentes, professi sunt se Martyri perpetuos censuales.

c Hinc apparet Vvalcandum anno 810. pontificatum iniisse; & amplius annis octodecim, quos ipsi tribuit Ægidius Aureævallis Monachus, eum tenuisse.

d Tertium hunc Abbatem numerant recentiores, qui primum Alveum, secundum notant Marvvardum, qui etiam Prumiensis Monasterii rector fuit, quem viventem ajunt Sevoldo regimen Andaginense resignasse; Sevoldum vero præfuisse annis 19. ab anno 836. ac demum Idibus Januarii migrasse ad Christum.

e Id usu receptum in plerisque Monasteriis Ordinis nostri, ut sæpius observatum.

tionem Missarum, ejusdem Patroni intercessione divinæ consolationis effectum absque ulla dilatione obtinuerunt. Nam illico radiante sole, conquievit inundatio imbrium, & longo post tempore nullum partibus illis qualibet tempestas intulit damnum. Nec mora, provinciales tam celerem divinæ propitiationis experientiam meritis beati Huberti reputantes, petierunt sibi concedi; ut per singulos annos, certificatis diebus, pro necessitatibus suis multis convenirent, ea nimirum conditione interposita, ut quisque deferret ad devotionis gratiam, prout esset illi facultatis copia: cujus devotionis consuetudinem, ne quisquam infirmare, vel minuere præsumeret, banno [a] Imperiali & lege synodali confirmata est. AN.CHR. 825 30. Sept.

VII. Clinica restituta.

Apud fiscum Caviniacum quidam Adelmoldus filiam habebat, quæ usque ad quinquennium incolumis permanserat. Sed cum quadam nocte obdormisset, facto mane adeo se invenit debilem, ut omnimodo contracta nusquam se penitus movere posset, & per triduum sanguinem vomeret. Hujus suæ infirmitatis octavo anno, prædictæ autem constitutionis secundo, ex edicto Sacerdotum præparabant se ad Monasterium ituri, & vota quæ spoponderant, hilariter & devote reddituri. Eumdem apparatum, ut erat debilis, puella audivit; & nisi cum ceteris illo pergentibus deferretur, patri se omnino morituram asseruit. Pater, licet affectus tædio ejus diutinæ infirmitatis, fidem suam apponens ejus fidei, equo superimpositam ad Monasterium devexit. Ceteris qui venerant vota solventibus, inter Missarum sollemnia, pater filiam ante sepulcrum Sancti deposuit, seque cum illa in oratione prostravit. Oratione expleta, cum filiam ut erigeret vellet amplecti, illa jam incolumis, ejus se adjutorio non indigere exclamavit; ipsaque per se alacriter surgens, per omnes, qui convenerant, Domino, tamque exaudibili Patrono maximas gratiarum actiones suscitavit.

VIII. Anno 841. invasor punitus.

Anno incarnati Verbi octingentesimo quadragesimo primo, succedente in Regnum patris KAROLO Ludovici filio, Comes ODO ex rebus suis transitoriis affectans sibi commodum æternitatis, Bonotrinum, & Bononismontem, & ecclesiam quæ est in Tilatio in honore sancti Audoeni, sub venerabili Abbate SEVOLDO, adstantibus & laudantibus HARCARIO, GODERANNO, BEREMONDO, nepotibus ejus, ecclesiæ sancti Petri sanctique Huberti pro animæ suæ remedio legaliter tradidit. Post cujus decessum, nepos ejus, Goderannus, quæ tradita fuerant, violenter invasit, negans sine suo consensu factum ejusdem traditionis donum, cui interfuerat: ideoque sibi justè repetendum, & jure propinquitatis cedendum. Legatio Monasterii ad eum frequenter directa supplicabat, ut ab hac intentione resipisceret: in hoc se potius propinquum defuncti probaret, ne pietate neglecta, ejus devotionem impediret: vel si eum recordatio humanitatis non flecteret, saltem divinæ ultionis pœnam timeret. E contrario cum ille pertinacius resisteret, parvumque sibi ex eo commodum provenisse objiciens, nullum justæ rationis assensum admitteret; contigit, ut per eadem prædia transiens in Monasterium diverteret: quem Fratres læti honestè susceptum, ut caritatis gratia pranderet, coegerunt, panesque suis manibus cum laude psalmodiæ [b] formatos discumbenti attulerunt. Ille, ut erat perfidæ mentis, suspicatus, hac exhibitione se velle induci, ut tandem resipisceret a pervasis rebus ecclesiasticis, oblatos sibi panes cum suis modice prægustatos abjecit, & cum indignatione & superbia, canibus suis, qui oblatrabant, projici jussit. Prohibentibus ministris id agendum, eamdem prohibitionem canes comprobaverunt: quia licet famelici, eos nullo modo contingere præsumserunt. Mirantibus ceteris hujusmodi spectaculum, Goderannus pro nihilo duxit miraculum, & inde cum irrisione digressus, ibat quo disposuerat eundum. Abeuntem ultio divina prosequitur: & subitaneo dolore viscerum interceptus, cum ob injuriam Sancti talem se intelligeret pati vindictam, licet invitus, relaxat quæ injuste pervaserat: & missa legatione ad Monasterium, hoc ipsum nuntiari Fratribus imperat. Nec mora, ab infirmitate convalescit. Sed ingratus ejusdem valetudinis, ad eadem repetenda, quæ relaxaverat, seipso deterior, ferventius inardescit. Audito fratris incommodo, quidam ejus frater eum reviserat mærens. Ad quem ille conversus, cœpit seipsum nimiæ levitatis arguere, quod casuali attactus dolore, quæ sui juris erant, beato Huberto relaxasset: sed nemo speraret, se diutius hoc pati posse. Continuo fauces minantis redivivus dolor intercipit: stridoribus potius, quam verbis clamat, se strangulari Monachorum eulogiis. Et inter clamandum, horrendo exitu spiritum emittens, quæ sua erant, ecclesiæ liberius possidenda reliquit.

In pago Condustro [c] femina quædam nobilis lumen amiserat: quæ precibus importunis parentes suos, ut se ad ecclesiam beati Huberti deducerent, sollicitabat. Quibus obsistentibus, & hujus suæ spei fructum desperantibus, concepta semel fide, in rogando perseveravit; & quod non obtinuerat gratia consanguinitatis, sub attestatione meritorum sancti Pontificis ut tandem abduceretur extorsit. Agebatur sollemnitas ejusdem Pontificis, & impingentibus eam confluentibus turbis cum difficilis aditus ecclesiæ sibi videretur; petiit, ut ad aquam quæ per canales in usus Monasterii influebat, deduceretur. Quo deducta, cum ter faciem

a Id est edicto Imperatoris, scilicet Ludovici Augusti: neque id ad eruces bannales (quas vocant) ferendum.
b Hic duo notanda: unum panes fuisse eulogias, quos panes vocamus benedictos: neque enim alias canibus ex iis dare illicitum fuisset: alterum, factos fuisse ritu illo, quo sacras hostias fieri præscribit libri 3. Consuetudinum Cluniacensium caput 13.
c Condrustum, *le Condrost*, tractus inter fluvios Urtam & Mosam, diœcesis Leodicensis.

AN.CHR. 825 faciem ablueret, & inter abluendum Sancti meritum imploraret; quædam albugo ab oculis ejus cecidit, & diu desideratum lumen recepit.

30. Sept. X. Invasor alter mulctatus. Quodam tempore, apud villam Rapazium, quæ sita est juxta Tarvoniam, temerarius quidam tentabat invadere partem agri ecclesiastici juris, & possessioni suæ, quæ contermina erat, copulare. Superveniente enim messis tempore, collegit duodecim manipulos ex eodem agro, qui suæ sationis non erant, & seorsum violenter suis apposuit. Requisitus a villico ecclesiæ, cur tale quid facere præsumeret, ille, adscenso equo, cum indignatione messem quæ supererat, discurrendo cœpit conculcare, virga designans adhuc etiam ulteriorem ejusdem agri partem cessisse sibi jure paterno. Qui, cum rediens domum, matri facta retulisset, & illa cum seniorum judicio, quæ agenda deliberat, committere moneret; ipse in crastinum evocatis senioribus villæ, cœpit eques subsequentes ad agrum præcedere. Insolentiam vero festinantis divina vindicta excepit. Nam hebetato sensu ab eodem agro divinitus procul repulsus, per campos & villas circumjacentes equo insaniente circumfertur. Taliter per viginti milliaria, continuato cursu, ab hora diei tertia usque ad vesperam, sub sessore equus deficit, & moritur. Requisitus homo ab amicis & inventus, domum semianimis revehitur: & lecto prostratus, inter dolores & gemitus nomen sancti Pontificis, ut sibi jam pænitenti remittat injuriam, deprecatur. Campum sui juris abhinc perpetuo illi donandum pollicetur: sed mater ipsum donum tamquam inutile statim morituro interdicit. Tamen post votum juvenis paullulum relevatus, ducitur in ecclesiam ibidem in honore Sancti constitutam; nihilque se adversus eum amplius conari publice profitetur. Sic jam factus sanior & longioris vitæ securior, promissi agri mutavit votum, eumque Sancto subductum, posteris suis destinavit hæreditandum. Continuo vindex mendacii languor redintegratur: & ne alicui casualis videretur, cum aliquando visendi causa ad agrum, quem diligebat, deferretur; in ipso egressu, ne eum amplius videret, subita cæcitate mulctatur.

XI. Vexator punitus. Contigerat sub eodem tempore, quosdam Principes Austrasiorum per eamdem Tarvoniam transitum habuisse, & imminente nocte ibidem remansisse. In confinio ipsius villæ duo pauperes cohabitabant, quorum casulam quidam hostium irrumpentes, ut eis cæna pararetur violenter exigebant. Quibus cum ad satisfaciendum præferretur quidquid in promtum habebatur, illi dedignantes condescendere pauperum possibilitati, carnium sibi copiam procurari minis & verberibus compellebant. Negantes illi, quod non habebant, cum furore trahuntur ad pœnam: & quod solum supererat illis remedium, beati Huberti lacrymabiliter implorant suffragium. Tandem ea conditione relaxantur, ut quomodocumque quærerent quod exigebantur: unoque retento, alter ad hoc procurandum emittitur, qui pacto pretio carnes a creditore deferens, domum revertitur, & exactores suos admonet, ut delatis utantur. Recusant illi oblatas, jam enim eos invaserat ultio divina; atrociorem quidem intraneus dolor; alterum vero ne idem pateretur, horribilis timor. Deposita feritate, jam supplices exorant, ipsos pauperes sibi patrocinari apud Patronum, quem reclamaverant; cujus indignatione provocata, tam celerem experiebantur vindictam. Super his moti sodales, de proximo confluunt, & ne simili plecterentur vindicta, jam moderatiores hospitibus suis per totam villam redduntur. Facto mane, ille, ut erat suimet impos, sociorum manibus equo superpositus religatur, & Hasbaniam usque devectus, miserabili fine vita privatur.

XII. Contractus erectus. Alio tempore confluentibus populis ad festum sancti Pontificis, quidam contractus concepta spe recipiendæ sanitatis ad locum devectus convenit, qui juxta sepulcrum Sancti positus, in oratione pernoctavit, & divinæ misericordiæ clementiam usque ad media Missarum sollemnia sustinuit. Perlecto Evangelio, crura femori hærentia cœperunt resolvi, nodositates brachiorum extensis nervis relaxari; & acclamantibus populis, ad plene redintegratus homo, seipsum mirari. Probato publice divinitatis miraculo, suscitatur in debitas laudes communis devotio: & unde ad salutem rediit unus, inde multorum in Dominum profecit affectus.

XIII. Item alii duo Alii duo æque contracti ad patrocinium Sancti diverso tempore convenerant: quorum unus, dum apprehensa palla altaris nititur adsurgere, se miratur convaluisse: alter innixus parieti, quo locus sepulcri ambitur, dum se transponere molitur, integerrime in omnibus membris reformatur.

XIV. Voti violator. Villa quæ dicitur Luisceja, Monasterio satis est contigua. Hujus quidam Procurator morsu rabidi lupi infectus, dum sibi inesse sentiret mortis periculum, ad Sancti confugit auxilium, & ut ejus beneficium certius experiretur, devovit illi dandum quo vehebatur equum. Est enim eo in loco certissima salus hujus horrendi [a] discriminis, si adsit vera fides periclitantis, & observetur dictata conditio collatæ sanitatis. Auro igitur sacratæ stolæ capiti periclitantis de more insito, & se observandi ordine dictato, domum rediit. Qui per accessum temporis, jam liberior timoris, & certior impetratæ salutis, votum quod nolebat reddere, se etiam voluisse dissimulabat. Quandoque tamen, ut erat curiosus illius suæ procurationis, per Monasterium transitum habuit, & religato procul equo, ad fores ecclesiæ oraturus procubuit. Citata oratione, dum exsurgit cursor

[a] *Evernicourt*, prope Castrum-Porciani ad Axonam fluvium, ubi Præpositura hactenus sancti Hucberti Monasterio addicta. Confer caput 21.

sor anhelus, equum quem procul religaverat, juxta se stantem miratur: sic sibi quasi apparatum, profecturus adscendit: sed hærentem nusquam promovere valens, resistit. Factus miser sibimet ludibrio, & concurrentibus spectaculo, quo acrius equum urget, ut exeat, eo recedens ille obstinatius, cum hinnitu caput ad templum replicat. Conveniunt ad spectaculum ecclesiæ æditui cum paucis qui relicti erant Monachis: nam ceteri, delatis secum Sanctorum pignoribus, propter Umbrorum [a] incursus in castro Gamedesla morabantur. Iterum atque iterum clamoribus circumstantium equus incitatur, flagris tunditur, obseratis sibi foribus reappropinquans repellitur. Jam palam a cunctis intelligebatur, non id frustra fieri, cum reus voti quod jam diu distulerat, non sine confusione prodidit. Et quia præ lassitudine indigebat equo domum revehi, pacta sponsione illum remittendi, concessione Fratrum velociter discessit, & votum sine dilatione remisit, gratias agens Deo & sancto Pontifici, quod tamdiu ingratus, evasisset periculum justissimæ ultionis.

ANCHR. 825 30. Sept.

XV. Venationis præda sancto Hucberto vota.

Comitatum Arduennensem agebat THEODORICUS, cujus frater ALERANNUS partes æquabat ejusdem Comitatus. Hi cum opportunitate silvarum haberent venandi studium; in eodem exercitio quidam Jamenoldus erat Præpositus venatorum: qui dum sæpius ecclesiasticos saltus circa Monasterium lustraret, nullumque proventum venationis inveniret; condixit suis ut in nomine sancti pontificis exeuntes, si quid proveniret, illi pro voto redderent. Igitur aggregatis canibus die statuta procedentes, repentino eventu insperatæ magnitudinis aprum emoverunt, qui post varios anfractus sui moris gradum figens in quodam vicino Monasterii recessu, quasi se Sancto sponte dederet, immobiliter hæsit. Quem prædictus venatorum Præpositus, cum suis hilariter prosecutus, dum eum cujus esset magnitudinis, miraretur; quasi jam captum, decrevit domino suo deferendum; alium vero minoris quantitatis Sancto perquirendum. Mox aper, quasi indignatus se Sancto subtrahi, grege canum deturbato elapsus evasit, & dignam confusionem cassatis venatoribus reliquit. Erat enim ab antiquo totius Arduennæ primoribus, ex debito firmatæ consuetudinis, per singulas vices annuæ venationis primitias, & decimas cujusque generis ferarum beato Huberto persolvere, eo quod idem Sanctus, priusquam mutato sæculari habitu, propositi sancti ordinem percepisset, hujus exercitii fuerit studiosus. Unde & de cetero a quibusque vicinis nobilibus idem studium in ejus nomine agitur.

XVI. Sancto injurii territi.

Quodam tempore per pagum Arduennensem hostilis expeditio transibat: quæ dum, ut moris ejus est, se per opportuna loca spargeret, quædam pars in Aprivillam, quæ Monasterio finitima est, divertit. Et cum equis immissis immoderatius prata vastarent, & incolæ spem alendorum animalium se amittere dolerent; non solum in hoc dolentibus non pepercerunt, sed & violenter eorum effractis domibus, quæ in eis erant victualia rapuerunt: quibus refecti, cum vespera imminente cum equis suis ibidem pernoctare destinarent, & ecclesiastica familia Patroni sui auxilium super hac injuria flagitaret; cælum repente obnubilatum terribiliter intonuit, & maxima tempestas incubuit. Obscurato aere, non solum cum pluvia grando ferebatur, sed & scuta fugientium capitibus superposita collisione lapidum detrita comminuebantur. Quibusdam vix fuga vitam reservasset, domibus quas prius violenter infregerant, se suppliciter injecerunt, incolisque, ut a Patrono suo sibi veniam vitamque obtinerent, humiliter satisfaciebant: quem, quia proterve offenderant, hujusmodi vindictam patiebantur. Et cum ibidem pernoctassent, semper suspecti, ne periculum quod verebantur eveniret eis, orto mane ut citius excederent, exierunt, equos suos quæsituri, omnibusque exstinctis, vix superesse duos invenerunt. Quibus assumtis, cum eis abscedere licuisset, nullum sibi damnum evenisse reputabant, cum etiam mortem quam timebant, contigisset evasisse.

XVII. Erluinus Comes morte punitus.

Quidam ERLUINIUS, Comes Gabeliensis, tantæ feritatis & superbiæ fuerat, ut quibuscumque prævalere posset, sive ecclesiarum, sive sæcularium rebus, oppressionem inferret. Quia vero possessiones beati Huberti eo sibi videbantur ad deprimendum faciliores, quanto & erant propinquiores: postposito respectu justitiæ, in ipsum etiam MONONEM Præpositum Monasterii manum conatus est mittere, quia ei videbatur inimicus ob defensionem ecclesiæ. Hic digressus per Arduennam, transitum habere Burias devenit: & ibidem in prato quodam juris sancti Remacli, cum suis repausaturus descendit. Injustam vastationem alieni juris quidam fidelium incolarum moleste ferens, nomen & meritum beati Remacli, ne hoc impune pateretur, inclamavit. Ab indignantibus derisus est homo; eique objectum est nihil hujusmodi juvaminis inesse Remaclo. Tandem profecturi, cum ducem, utpote viarum ignari, quærerent, quemdam subulcum familiæ beati Huberti offenderunt, quem ut eis prævius esset, verberibus cogere cœperunt. Ille omnino renitens, cum curam pastionis suæ cogentibus prætenderet, uxor ejus accedens, ut relaxaretur, Erluini pedes complecti voluit: quam ille indignatus, pede percussam contumeliose rejecit: sed statim eamdem impietatem ultio divina vindicandam excepit. Nam repentino dolore commpressus, cum tardius solito incederet, & quod patiebatur dissimulantem mirarentur milites, vix equitando ad villam *Masbourg* pervenit, & ibidem lapsus equo, inter manus suorum corruit. Inde in gestatorio collectus, cum ad sua destinaretur revehi, vix perlatus usque ad rivum Martini, miserabiliter spiritum exhalavit.

Da-

[a] Id est Hungrorum, ut puto, qui initio sæculi noni regiones illas infestabant.

AN.CHR. 825 30. Sept. XVIII. Sancti corpus ob Danos elatum.

Danorum gens a finibus suis egressa, partem Austrasiorum cæde & incendiis indifferenter vastabat. Horum fama, quæ falsos æque ut veros timores circumquaque augebat, Fratres quoque Andaginenses cum ceteris incolis emovit ad fugam: qui assumpto pretioso corpore sui Patroni, remotiora loca suæ possessionis, vel Campaniæ villam Everneicurtem [a], vel Mosellensem Lisuram adire tentabant. Inter eundum igitur divertentes per opaca silvarum, quæ tutiora putabant, paullulum requieverunt soporati, ut remissius expedirent, quod restabat aggressi itineris. In somnum itaque ipsa sua lassitudine depressis, uni eorum Evoringo, morum probitate claro, quidam in venerabili habitu visus adstitisse, & ut locum illum deserentes diffugerent, quia hostes superveniebant, imperiosè indixisse. Expergefactus ille, cum aperto volumine [b] invenisset, *Non hic requiescat pes tuus;* visionem intellexit divinitus factam; & ut quantocius loco cederent, socios admonuit, ne sic evidenter monitis incommodi aliquid eveniret. Aliquantulum jam processerant abeuntes, & ecce cum tumultu hostes imminebant, a tergo insequentes. Sed qui eos susceperat tuendos, de imminenti periculo eduxit illæsos. Sic patenter liberati, talem erga se curam beati Patroni recognoverunt, & divinæ providentiæ gratias pro liberatione sua retulerunt.

XIX. Diutius autem perseverante gentis ejusdem persecutione, assumto corpore Sancti, Fratres iterum loco exierunt, & Palatiolum [c] devenientibus obviam processit maximus concursus provincialium. Horum prudentiores cœperunt ipsos arguere, cur sic inconsulte toties efferrent tantæ dignitatis Patronum, cujus præsentiæ, si longius asportaretur, timebant amittere patrocinium. Fratres vero, post laudum & orationum sollemnia, gestatorium reverendi corporis diligentius inspicere decreverunt; ne forte minus solidum, repentina progressione, vel casu citius, non sine periculo, dissolveretur. Cum igitur accedentes, operculo sublevato, reverenter introspicerent, an ex more mortalium esset ipsum corpus in cinerem redactum; gratia Dei quæ semper eadem se mirificat in sanctis suis, eamdem integritatem ejus, quam sub KAROLOMANNO Principe & VVALCANGO Pontifice transferentibus eum ostenderat, usque ad idem tempus repræsentavit conservatam.

Corpus integrum repertum.

XX. Anno 995. Calventiacum Sancto concessum.

Anno Incarnationis dominicæ nongentesimo quinquagesimo quinto, imperii autem OTTONIS primi vicesimo, Comes STEPHANUS dedit Andaginensi ecclesiæ legali dono, quidquid sui juris erat in Calventiaco: & hoc præsente BRUNONE Archiepiscopo Coloniensium, & BALDRICO Pontifice Leodiensium: cujus cum esset erga beatum Hubertum affectus magnæ dilectionis, ut corpus ejus ad prædictum fiscum deferretur, ab Abbate ALBERTO & Fratribus ejus obtinuit, ibidemque illi vestituram ejusdem allodii coram RAGINERO & GISLEBERTO Comitibus, multisque regni Principibus publice firmavit. Longo post tempore, qudam FREDERICUS, frater Ducis THEODORICI, idem allodium vehementer invadens, ecclesiæ subtrahere tentavit. Cumque nulla justa ratione ab ipsa invasione vellet reprimi, beati Huberti corpus illo referre necessitas ipsa coegit. His Fredericus auditis, & indignatus se insequi præsentia Pontificis, urgente se ultione divina, eamdem villam irrupit, solito temerarior, ut quasi ad injuriam Sancti videretur in ea potentior. Qui dum equo sedens, spatiaretur per plateas flexibus incompositis, in ipso exitu villæ idem equus fracto collo, sub eo concidit: ipse quoque toto collisus corpore ibidem exspiravit. Hujusmodi fratris interitus cum Duci Theodorico referretur a quibusdam, ille divinæ vindictæ laudabilem probavit justitiam, & iniqui pervasoris temerariam improbavit superbiam: qui tanti Pontificis & ejusdem possessionis domini non reveritus est præsentiam.

Invasor punitus.

XXI. Votum violans punitur.

Quidam nobilis & potens JOSBERTUS de Castro Marla *, quod situm est juxta Laudunum * super fluvium Somnam *, rabidi canis morsu attrectatus, ex consuetudine evadendi periculi, venit ad Monasterium: & ibi incisus, ejusdemque incisionis observantiam edoctus, ad sua securus rediit. Quia vero persæpe potentibus levitas est familiaris, ille ut erat moribus levis, injunctam sibi observantiam [d] neglexit, & invalescente mox ægritudine periclitari cœpit. Reductus vero ad ecclesiam Pontificis, continuo meruit liberari; & ne ingratus videretur ejusdem liberationis, totam tertiam partem Everneicurtis *, quæ sui juris erat, illi liberaliter tradidit: quam donationem cum per annum integrum, liberam & ratam ecclesiæ permisisset: quadam die inter prandendum, cum sibi sufficientia adesset, causatus est sibi etiam ampliora deesse. Respondentibus ministris id sibi imputandum, qui illi Huberto Ardennensi suum dederat allodium; Josbertus indignatione concepta, diabolo suggerente, donum quod firmaverat, infirmandum juravit. Sed statim immundus spiritus vocem minantis excussit. Quo impellente, uxoris suæ faciem, injectis dentibus arripuit, & inter-

* *Marle* * *Laon* * *la Some* * *Everneicourt*

---

a *Everneicourt*, prope Castrum-Porciani ad Axonam fluvium, ubi Præpositura hactenus sancti Hucberti Monasterio addicta. Confer caput 21.

b Moris erat quondam in dubiis rebus sacros libros consulere, ut ex prima quæ occurreret sententia discerneretur, quid facto esset opus. Ea res, tametsi a piis sanctisque viris olim usitata, postea tamen Ecclesiæ decreto prohibita est.

c Palatiolum oppidum est infra Treviros, ubi quondam Sanctimonialium Cœnobium, de quo dictum est in Sæculi III parte 2, ubi de sancti Adela Abbatissa.

d Nimirum quædam officia quæ ab ejusmodi contactis hominibus exigit antiqua loci religio.

interceptam partem abstrahens, horribiliter vociferantem infecit. Comprehensus a suis, tentabatur ad Sanctum reduci: sed, cum quasi injuriosus illi, præsentari vereretur, cuidam lecticæ colligatus violenter attrahitur. Labore continuato; tandem ad locum pervenitur, Fratribus vigilias Deo exsolventibus. Pulsatis foribus, cum rei ordo & necessitas referretur Abbati, ille introitum petentibus usque in lucem distulit. Exclusi, cum quasi de misericordia desperantes, juste depelli arbitrarentur; inimico seipsum ad horam dissimulante, respiravit Josbertus, seque sanum mentitus, petiit ut absolveretur. Putatus verum dixisse, cum resolutus super pedes constitisset, collectis viribus, in altum prosiluit, & impacto capite in lapidea camera, quæ tunc erat pro foribus Monasterii, quasi mortuus in terram recidit. Exhorruerunt circumstantes miseriam, dicentes hanc ei juste vindictam evenisse, eo quod Sancto deliberasset subtrahere donationem, quam fecerat. Facto mane supervenit Abbas cum Fratribus gratia compatiendi: & eo adstante, cum respirasset qui mortuus videbatur, ligatus iterum illatus est ecclesiæ. Qui dum per triduum, in continua vexatione oblatum sibi pulverem de sepulcro vitasset attingere, in dolio aquæ frigidæ depositus est cum exorcismis, & ejusdem pulveris admistione. Sensit inimicus pondus virtutis divinæ, & coactus per posteriora egredi, talem dedit crepitum, ut omne dolium a compage sua resolveretur. Corruit Josbertus exanimis: cum non multo post sanus exsurgens, Deo sanctoque Pontifici perfectæ sanitatis gratias reddidit: qui ibidem per mensem honeste retentus, donec uxor ejus de more incisa sanaretur. Quidquid prius ecclesiæ dederat, iterata donatione reddidit, indeque ad sua rediens, quamdiu advixit, fidelis & devotus Sancto permansit. Hujus donatio fuit tota tertia pars Everneicurtis in omnibus appendiciis suis. Et licet eam violentia Novicastri * in ecclesia, in banno, & in molendinis, minuerit; tamen fundum ipsius possessionis, evidentibus divinæ virtutis indiciis, vel mutuando vel usurpando, ecclesiæ nemo subtrahere potuit. Quidam enim regius satelles, cum beati Huberti parvi penderet, quasi exteram dominationem, equos suos immisit, ut ecclesiasticas segetes depascerent, qui subito insanientes, dominum morsibus dilaniaverunt, & seipsos mutuo commanducantes, in admiratione multorum exspiraverunt.

AN. CHR. 825 30. Sept.

NOTA.

* Neufchastel

XXII. Nostris quoque temporibus, quidam HADUINUS Laudunensis, annuente Abbate felicis memoriæ THEODORICO [a], eamdem possessionem mutuare voluit: sed nullo assensu provincialium id obtinere potuit. Cujusmodi contradictionem prudenter Abbas perpendens divino nutu fieri, expostulato altari ejusdem possessionis, a Domno ELINANDO Pontifice Laudunensi, Cellam ibidem constituit, & Fratres imposuit: & eamdem constitutionem suam cum omnibus ipsi adquisitis vel adquirendis Romanæ auctoritatis privilegio roboravit.

Cella Everneicurtis.

XXIII. Apud Lisuram, in territorio Trevirensi, dono VVALCANDI Episcopi, possidet ab antiquo Andaginensis ecclesia, vineas sui juris. His aliquando vindemiatis, cum sub Abbate THEODORICO Præpositus ecclesiæ ad usus Fratrum deduceret vinum, quidam Ebroinus de Berenges violenter illud cum bobus rapuit, ipsumque Præpositum ablato equo peditem ad Monasterium remisit. Super hujusmodi damnum & injuriam Abbas ipsum Ebroinum sæpius interpellavit, illoque in pertinacia persistente, apud quosque terrenæ potestatis Judices justitiam reclamavit. Sed cum in neutro se profecisse videret, clamorem vertit ad Dominum, sanctoque Patrono rei commisit exitum. Interea supervenit sollemnitas dominici Natalis, & Ebroinus cum suis apparato sibi prandio epulaturus discubuit. Jam inter prandendum jucundior, de vino illius Ardennensis Huberti præcepit sibi deferri, addens se velle experiri, cujus haberetur saporis. Minister ingressus cellarium, omne invenit evanuisse vinum, exceptis tribus hamis, quod ad supplementum vasorum ex domestico fuerat additum. Miratus rei eventum, Ebroino renuntiavit miraculum. Ille quidem primum difficile credidit, quod a ministro relatum exhorruit: sed experta veritate miraculi, timuit ne culpæ vindictam experiretur ex seipso. Statim procuratis sibi intecessoribus, ad Monasterium in ipsa hyemis asperitate, nudis properavit pedibus, ibidemque, cum per humilem satisfactionem obtineret veniam, ad integrum restituit quidquid abstulerat.

Vini raptor punitus.

XXIV. Quidam vir militaris Theodoricus, ab inimicis interceptus, ad Monasterium confugit, & intra claustra receptus a Theodorico Abbate, sperabat se tutum ab eorum insectatione. Prosequentibus autem inimicis usque ad atrium ecclesiæ, cum sanioribus videretur eo usque licuisse; quidam Adelardus munitionem atrii violenter infregit, & ut intrarent subsistentes, exclamavit. Illi irruentes, invenerunt Theodoricum in camera, sub dormitorio Fratrum, quæ postea facta est domus infirmorum. Hortatus ab Abbate, ut cederet oppugnantibus inimicis, ille ut erat virilis animi, indignatus timere, restitit. Orta decertatione dum res ageretur, permistis utrimque telis, veritus Abbas eventum homicidii, signa ecclesiæ pulsari jussit. Continuo discedentibus illis, ad sonitum terroris Adelardus, qui atrium infregerat, a dæmone arreptus, equo corruit: quem cum quidam comitum, retro se componeret evehendum; ille componentis collum mordens, partem abstraxit, & non multo post infeliciter expiravit. Theodoricus vero cum taliter evasisset, ejus-

Confugium in Sancti ecclesiam male violatum

a Ex hoc loco discimus Auctorem vixisse sub finem sæculi undecimi, nempe Theodorico Andaginensi Abbate, & Elinando Laudunensi Episcopo: qui uterque anno 1080. floreb[...].

AN.CHR 825 30. Sept. Sancto injurius virgis cæsus. ejusdem evasionis ingratus, prædam super ecclesiasticas possessiones exercere non erubuit: statimque justo Dei judicio uxorem ejus Hesplendem dæmonium invasit. Quæ ad Monasterium deducta, nullo modo liberari meruit, donec vir ejus recordatus id sui causa fieri, scopis secum delatis ut coram Sancto cæderetur expetiit. Post talem viri satisfactionem, recepit mulier sanitatem; sicque expertum est, propter Sancti injuriam, a viro illatam, hanc illi evenisse passionem.

XXV. Puella quædam paralytica, Areleonis delata est ad Monasterium; nondumque reseratis foribus, aditum ecclesiæ præstolanti, adfuit miseratio divinæ clementiæ. Erecta namque ad perfectam sanitatem, ut erat dies dominica, prosecuta est cum Fratribus ejusdem diei processionem.

XXVI. Germanus quidam ecclesiasticæ familiæ per multum tempus infirmatus, jacebat: quem quia diligebat Abbas THEODORICUS, præcepit ut ad Monasterium deferretur. Qui cum langore ingravato, quasi ad exitum in dies declinaret; nocte quadam personam venusti vultus cum stola pontificali vidit in somnis sibi adsistere, qui ei ut sanus surgeret, imperiosa præcepit auctoritate. Ille continuo surgens accenso igne se calceabat; cum post matutinas laudes, Abbas eum revisens, ut solebat, cœpit eum non sanæ mentis reputare, quia sic se videbat habere, quem morti vicinum reliquerat. Qui intuitus se admirantem, receptæ sanitatis ordinem illi retulit, & denuo sanus permanens, ad sua cum gaudio rediit.

XXVII. In villa Palatiolo dicta, cujusdam Guiredi infirmabatur filia, quæ uno semis anno, non nisi alterius auxilio, de lectulo surrexerat. Huic media fere nocte, quæ festivitatem Sancti præcedebat, vir quidam venerandi habitus jacenti apparuit, utque ad Sancti sollemnitatem cum ceteris illo euntibus properaret, admonuit. Illa e contra, prætendens infirmitatem, cum voluntati causaretur deesse facultatem; jussit qui adstabat, ut incunctanter surgeret, & suam exsequeretur admonitionem. Sensit illa vim verbi, & jam sana surrexit, & velut iter factura, sibi calceamenta deferri admonuit. Petito lumine Pater lætus accurrit, & ex relatione prædictæ visionis, beati Huberti meritis sanatam intellexit. Processurus sine mora ad festivitatem sancti Pontificis, dum equum procuraret filiæ, respondit illa, equo se non indigere, paratam se proprio gressu liberatorem suum adire. Miraculum tam subitæ sanitatis, cum publice referretur THEODORICO Abbati, ipsius Pontificis sollemnitatem reddidit hilariorem, & ampliorem erga Deum populi suscitavit devotionem.

XXVIII. Anseromiæ Comitatus ecclesiæ restitutus. Comitatui Namucensi, [a] licet injuste, subjacebat centenaria justitia Anseromiæ, & violentia Vicecomitum nimis affligebatur ecclesiæ familia. Acturi causas hujus exactionis, Guillelmus de Vervia cum Hermanno & Rodulfo fratre ejus de Onhais die condicta illo convenerant: & in dominicali curia porcum unum invenientes, in cænam suam occidi, & parari fecerunt. Bullientes carnes satis multus ignis suggestus coquebat: sed nullo modo decoqui poterant, & ministris de more attentantibus eas, cruditatem suam & sanguineum horrorem ingerebant. Cænaturi Domini cum tædio afficerentur hujus exspectationis; carnes illas, qualescumque essent, sibi jusserunt apponi. Sed cæna eadem illis ultima fuit. Nam Guillelmus a dæmonio arreptus & Verviam in gestatorio relatus, miserabiliter expiravit. Hermannus vero & Rodulphus aliquamdiu superstites, defecerunt sine pœnitentia, & divina recognitione. His probatis ALBERTUS Comes Namucensis, cum in Arduenna silva moraretur gratia venandi, & veneratione loci diverteret cum uxore sua IDDA ad ecclesiam beati Huberti, poscente THEODORICO Abbate, prædictum Comitatum Anseromiæ perpetuo remisit ecclesiæ.

XXIX. Aliud miraculum, omni hactenus sæculo inauditum annectimus, quod viro egregio LAMBERTO, loci hujus Monacho, postmodum vero Hasteriensi [b] Abbate, referente comperimus: quod non credat necesse est, qui Domino derogat dicenti: *Qui credit in* Job. 14. 12. *me, opera quæ ego facio faciet, & majora horum faciet*. Contigit aliquando, quemdam strenuum virum, morsu rabidi canis pervasum, ad hunc locum venisse: &, sicut est consuetudinis, incisum, oblatis Sancto muneribus, ad sua cum gaudio remeasse: qui cum ad extremam usque senectam incolumis & sana mente pervenisset, quadam die ex more balneum ingressus est; cui una famularum assistens, caput lavit, pexit, (erat autem tunc temporis nigerrimi capilli, sicut in diebus juventutis) cum subito pectinem rapuit, & scalpenti fronti impegit, ruptaque cicatrice præteritæ incisionis, particulam auri de stola sancti Pontificis in pectine invenit. Diu multumque miratus, tandem: Ecce, ait, triginta anni sunt hodie, ex quo hanc ferebam in fronte: reponatur ergo, donec quid inde fieri debeat, inveniam in consilio. Quid plura? Lætus ad prandium discubuit, & quod reliquum fuit diei, in hoc stupore transegit: cubitum abiit, & mane (mira dicturus sum) quasi cycnus ita albus apparuit, ipsaque sui canitie, maximum spectaculum videntibus se præbuit. Mox ergo cum ipsa particula ad meritum Sancti rediit: & quæ secum acta essent, indicans, ipsam sibi iterum imponi fecit, quamdiu supervixit testis idoneus in se facti miraculi. Stolæ particula integra post annos 30.

VITA

[a] Namucum olim dicebant veteres, recentiores Namurcum: quæ urbs est ad confluentes Sabis in Mosam.

[b] Hasteriense Monasterium, vulgo *Hastiers*, ad Mosam supra Dionantum, nunc Valecodorensi conjunctum, ab uno eodemque Abbate regitur.

VITA S. ADALHARDI

ABBATIS CORBEJENSIS IN GALLIA,

Auctore S. PASCHASIO RADBERTO ejus discipulo.

Ex Surio, Bollando, & duobus mss.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. ADALHARDUS, *alii* Adelhardus, Adelardusve, *æque fortunatus fuit, & quod* PASCHASIUM RADBERTUM, *virum doctum & sanctum, discipulum habuerit; & quod eumdem meruerit vitæ suæ scriptorem. Etsi vero Paschasius in operibus suis ubique pietatem spirat, nescio quid tamen dulcioris succi respergit in hoc libro de gestis Abbatis ac Magistri sui: quem alterum* Aurelium Augustinum *ob eloquentiæ facultatem*, Antoniumque *ab Alcuino cognominatum affirmat in subjecta Vita num.* 21. *Excurrit quidem Paschasius nonnumquam in lugubres digressiones, adeo ut hæc Vita potius* Epithalamium *Gerardo alteri Adelbardi laudatori visa sit*, quam textus alicujus historiæ. *Quæ res in causa fuit, cur* GERARDUS *ipse, resectis iis quæ superflua judicavit, breviorem de sancti Adalhardi gestis narrationem aggressus sit tum, cum Cellerarii officio Corbejæ fungeretur: id quod præstitit occasione receptæ sanitatis per sanctum virum, qui ipsum ab improbo capitis dolore liberaverat. Fuit is Gerardus Monachus primum & Æditiuus Corbejensis Monasterii, tum Cellerarius, dein Abbas Lauduni in Vincentiano, tum Suessione in Medardensi Cœnobio, ac demum auctor & Abbas Monasterii Silvæ-majoris * in agro Burdegalensi, ubi vitam sanctissime exegit sæculo* 11. *quo tempore de eo agemus. Utramque lucubrationem, Paschasii nimirum & Gerardi, hic exhibere visum est cum rudi Ecloga hactenus inedita, quæ Paschasii libro in codicibus mss. subjici solet. His addentur libri duo de miraculis sancti Adalhardi, quorum primus ab eodem Gerardo, alter ab anonymo Corbejensi Monacho scriptus est. Paschasii lucubratio condita fuit statim a morte sancti Adalhardi, certe superstite Vvala ejus fratre ex num.* 35. *ac proinde ante annum* DCCCXXXV, *quo Vvala supremum vitæ diem absolvit. Ecloga vero tametsi libro Paschasii continenter subjicitur, alterius tamen videtur auctoris, qui ad Paschasii ingenium non accedit. Gerardus scribebat post annum millesimum quadragesimum. Præterea multis laudatur Adalhardus tum in lib.* 1. *de vita Vvalæ fratris sui auctore Paschasio Radberto, cujus libros de Vvala duos inferius referam; tum in libro de translatione sancti Viti infra. Eodem tempore Corbejæ vivebat* ADALHARDUS *alter junior, qui exsulantis sancti Adalhardi Abbatis vices ibi gessit ex sequentis Vitæ num.* 65. *Fuit & alius eo tempore* Adalhardus Comes *palatii, is de quo agit Eginhardus ad annum* DCCCXXIII, Minor *dictus ad annum* DCCCXXV. *Quo tempore Adalhardus in Sanctorum numerum relatus sit, dicetur infra in miraculorum lib.* 1.

Vitæ scriptores.

* *la Seauve*

alii Adalhardi.

2. *Adalhardus patrem habuit* BERNHARTUM *seu* Bernardum, *Caroli Martelli filium, Pippini Regis fratrem, patruum Caroli magni: quem Bernardum quidam ex legitima conjuge, alii ex concubina progenitum ajunt. Horum fundamentum est, quod Carolus Martellus in Regni divisione nullam rationem habuit nisi Carolomanni, Pippini & Grifonis; habiturus etiam Remigii, Hieronymi, & Bernardi, si, æque ut illi, legitimi fuissent. Hic est* Bernhartus, *Caroli magni* patruus, *qui una cum Carolo ipso in Italiam* per montem Jovis cum una parte exercitus *profectus est contra Desiderium Langobardorum Regem anno* DCCLXXIII, *testante Eginhardo: quique inter fratres conscriptos Monasterii sancti Galli numeratur. Uxoris nomen genusque, ex qua filios tres* Adalhardum, Vvalam, & Bernarium; *& filias duas*, Gundradam & Theodradam, *omnes a Paschasio laudatos infra num.* 32. *& sequentibus, suscepit, hactenus discere non licuit. Saxonicam eam fuisse inde colligo, quod Radbertus in lib.* 1. *de vita Vvalæ Abbatis cap.* 12. *tradit, Vvalam (quod etiam de Adalhardo dicendum)* ex genere Saxonum *fuisse: quod cum de paterna stirpe dici non possit, de materna interpretandum est. Eorum fratres patrueles ex Hieronymo fuere sanctus* FOLCUINUS *Morinorum Episcopus, &* FULRADUS *Abbas Monasterii sancti Quintini. De sancto Folcuino infra suo loco.*

Adalhardi genus.

3. *Adalhardum in Belgii vico, vocabulo Hustia *, natum esse tradunt Mejerus, Molanus, Joannes Cosinus, & si qui alii: qui locus exstabat olim in diœcesi Tornacensi, modo in Gandavensi prope Aldernandum * oppidum, sancti Adalhardi fonte & cultu celebratus. Illud tamen movet, quod Hustiæ non per Adalhardum, sed per Conradum Comitem, in possessionem Corbejensis Monasterii venisse memoratur. Nam in quodam recentiori Chronico ms. ejus Monasterii lego, Odonem ex Abbate Corbejensi Bellovacensem Episcopum, pactione facta cum Aginelmo Tornacensi Episcopo,* eccle-

Patrium solum.
* *Huise*
* *Audenarde*

AN.CHR. 826 2. Jan. ecclesiam de Hustia construxisse anno DCCCLXXIV, in honorem Apostolorum Petri & Pauli, ea conditione, ut Corbejensis jurisdictionis remaneret, sacrumque oleum & chrisma singulis annis Episcopus Tornacensis donaret: *tum subduntur hæc verba:* Et hanc villam de Hustia quidam Conradus Comes superiori anno ecclesiæ Corbejensi donarat. *Et tamen sancti Adalhardi patrimonium in Belgio plurimum fuisse docet nos idem Chronicon, ubi de Hildeberto Abbate: cujus tempore Nortmanni anno* DCCCLXXXII Corbejense Monasterium, quod tum apud omnes celeberrimum erat, in multis diruisse; totumque patrimonium beati Adalardi, videlicet Biringuas, Montem-aquarum, Gomplas, & Molas, cum adjacentibus castellis combussisse *feruntur: quæ villæ omnes in Belgio sitæ sunt. Biringuæ, vulgo* Beringhen, *in pago Leodicensi, uti & Montes-aquarum,* Montenac; *Gomplæ & Molæ in Brabantiæ pago dicto Campiniensi. Alia plura in illis partibus ad sanctum Adalhardum pertinuisse dicuntur: quæ omnia superiori sæculo alienata, nescio an brevi redibunt in possessionem Abbatiæ Corbejensis. Certe* Adelhartus *inter Comites & primates Carolomanni in Austria regnantis ab Eginhardo recensentur ad annum* 771. *quod argumento est, Adalhardum nostrum, qui tum Comes erat, subfuisse Regno Austrasiano, ad quod Belgica provincia pertinebat.*

Patrimonium.

Abbatialis dignitas.

4. *Varias dignitates pie ac feliciter gessit vir sanctus, facta monasticæ vitæ professione. Fuit in primis Abbas utriusque Corbejæ, antiquæ scilicet in Gallia, & novæ in Saxonia, cujus præcipuus auctor fuit cum Vvala fratre suo. De veteri Corbeja dictum est in Sæculo secundo, ubi de Theodefrido ejus Abbate primo; & in tertio, ubi de Martino Monacho Caroli Principis Capellano. Exstat in vetusto codice membraneo catalogus Abbatum ejus loci, desinens in Ratoldo Abbate, cui alii Abbates secunda manu additi leguntur. De Corbeja nova fuse agetur inferius, tum in libro de vita Vvalæ Abbatis, tum in libello de translatione sancti Viti.*

Italici Regni administer.

5. *Ad hæc primus e nostris Adalhardus ad Regni administrationem a Carolo Magno vocatus est,* ut Regnum Italiæ, quæ sibi commissa fuerat, & ejus Regem Pippinum juniorem ad statum reipublicæ & ad Religionis cultum utiliter, juste atque discrete honestius informaret. Ubi tantam promeruit laudem, ut quibusdam, ita ut fertur, non homo, sed pro virtutis amore Angelus prædicaretur, *inquit Radbertus infra num. 16. qui etiam num. 17. egregium Papæ Leonis elogium de eo refert. Idem munus excepit Vvala frater Adalhardi, eo missus a Ludovico Augusto una cum Gerungo Ostiariorum Magistro,* quorum consilio & in re familiari, & in negotiis ad Regni commoda pertinentibus uteretur *Lotharius ejus filius. Adalhardus ex Italia reversus,* primus inter Consiliarios *Caroli Magni habitus est, ut ex Hincmaro patebit inferius: eamque dignitatem retinuit Ludovico imperante, teste Paschasio in Vita numer. 52.*

Regni consiliarius.

Conciliis interest.

6. *Præterea Romam a Carolo Augusto missus est ad Leonem Papam anno* DCCCIX, *una cum Bernario Vvarmatiensi & Jesse Ambianensi Episcopis, quibus socius etiam datus Smaragdus Abbas Monasterii sancti Michaelis in pago Verodunensi: ut contentio de processione Spiritus sancti auctore Johanne Monacho Hierosolymitano exorta finiretur. Hæc constant tum ex monumentis Conciliorum Galliæ, tum ex collatione hac de re habita Romæ, quam collationem scriptis mandavit Smaragdus, tum ex epistola Leonis ad Riculfum Episcopum. Interfuit etiam Abbas noster Synodo Noviomagensi ad OEsiam anno* 814. *ex Frodoardi lib. 2. capit. 18. De conventu Attiniacensi & Compendiensi dicendum inferius.*

Studiis deditus.

7. *Denique litterarum studiis non humanioribus modo, in quibus maxime pro tempore excelluit; sed etiam sacris addictus fuit: qua in re erat* Patris Augustini velut pedissequus operum clarissimus imitator, *ob id* Aurelius Augustinus *appellatus, ut memorat Paschasius in Vitæ num. 14. & 21. qui & num. 18. adducit egregium specimen ejus eloquentiæ & intrepidi zeli, fragmentum scilicet unius e multis epistolis Adalhardi, quas omnes excidisse dolemus. Ejusdem librum de ordine palatii, etiam deperditum, laudat Hincmarus Remorum Antistes in epistola de recta novi ac juvenis Regis institutione cap. 12. his verbis:* Adalhardum senem & sapientem, domni Caroli Imperatoris carne propinquum, & Monasterii Corbejæ Abbatem, inter primos Consiliarios primum in adolescentia mea vidi: cujus libellum de ordine palatii legi & scripsi. *Exstat in Spicilegii tomo 4. liber de statutis Monasterii Corbejensis Adalhardi mandato conditus, in editis imperfectus interpolatusque sub hoc titulo:* Brevis, quem Adalhardus ad Corbejam regressus anno Incarnationis Domini DCCCXXII, mense Januario, Indictione 15. imperii vero gloriosi Chludvici Augusti 8. fieri jussit. *In eodem codice membraneo, ex quo hæc statuta descripta sunt, habentur* Capitula domni Adalhardi Abbatis de admonitionibus in congregatione, *id est, ut quidem interpretor, summaria rerum, quas Monachis suis inter concionandum solebat inculcare: quæ capitula cum aliis ejus scriptis alias Deo dante proferemus in lucem. Postremo Frodoardus in historiæ Remensis lib. 3. cap. 23. testatur Hincmarum Odoni Belvacensi Episcopo scripsisse* pro ratione lunæ paschalis, & lectione quam Adalardus Abbas inde composuit. *Hæc de scriptis sancti viri, cujus Vita jam referenda est, servatis initialibus sectionibus, quas Bollandus apposuit.*

Scripta ejus.

1. PRE-

1. PRetium operis est, viros quosque doctissimos imitari, qui pio mentis affectu, charorum in Christo funera pietatis opere deflevere, flendo quoque miris * eos prosecuti sunt laudibus. Quoniam, sicut beatus Ambrosius in opere super Valentinianum dixit, etsi incrementum doloris sit, id quod doleas scribere, tamen plerumque in ejus, quem amissum dolemus, commemoratione requiescimus; & dum scribendo mentem in eum dirigimus, intentionemque defigimus, videtur nobis in sermone reviviscere, & totus medullam mentis nostræ influere. Ceterum posteritatis negotium est, ut eorum exempla virtutum litteris commendemus, quatenus & nostrum caritatis debitum proximis persolvamus, & Patrum exempla, quos imitari debeant, filiis non negemus. Novimus igitur eos non periisse post mortem, sed beatius immutatos, ut moriendo ad immortalia summæ felicitatis gaudia pervenirent. Idcirco non omnino penitus oblitterandi sunt a memoria, præsertim tales, quorum non desiisse hinc mortis evulsio fuit, sed in melius commutasse. Neque enim fatendum est, juxta quorumdam perfidorum insaniam, quod Scriptura inquit: *Exiguum & cum tædio est tempus vitæ nostræ, nec est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit regressus ab inferis*. Neque hoc dicendum, quod ex nihilo nati sumus, & post hæc futuri sumus quasi non fuerimus. Verum igitur est & incunctanter profitendum, Christum resurrexisse a mortuis, & mortem moriendo vicisse; ut similiter omnes, qui in Christo moriuntur, non jam mortui, immo in Christo vivi atque beati inveniantur. Deus enim vivorum est, & non morientium, eo quod in illo qui vivit, omnes qui in ipso sunt, vivi inveniuntur. Unde & Scriptura eos dormientes appellare consuevit.

AN.CHR. 826 2. Januar. PROLOGUS. * al. multis Sanctorum gesta describere utile. Sap. 2. 1.

2. Quapropter officiosissimum est, sicut dixi, sanctos imitari viros, videlicet præfatum Ambrosium, & beatum Hieronymum, reliquosque sacros imitabiles viros, qui suis epitaphia charis facundissime condiderunt: & si non adsequi eorum jura facundiæ queo, materiam tamen loquendi scias non deesse: quia eum recolere scribendo cupio virum, quem sanctum & admirabilem universus pene prædicat orbis: quem quia vidimus, & usi familiaritatis ejus amore; licet indigni sumus, omnino tacere, quamvis indocti nequimus: ut dum eum oculis videre negamur, saltem mentis officio prosequi mereamur.

Adelhardus sanctus. Auctor ejus discipulus.

3. Sed dum hoc cogitare incipio, duobus valde contrariis afficior intus, mœroris videlicet atque gaudii. Sed contristari Apostolus pro tali negotio vetat; gaudere vero non solum mea, verum omnium nostrorum subita desolatio prohibet: quibus utrisque taxatis * stipendiis pietatum, gaudere magis, multumque congaudere profecto spe promissionis æternæ de tanto Patrono oportet. Itaque per felices eum jam transisse agones, quem procul dubio requievisse in Christo sine fine beate mansurum, minime dubitatur. Sed quia fletu amoris vincor potius, quam desperationis ignavia, mihi parcendum non ambigo: præsertim cum Apostolus non flere prohibeat, nisi tantum ut de dormientibus, tamquam ceteri qui spem non habent, non contristemur. Ergo longe aliud est cum desperatione contristari; aliud vero dolere & condolere, quod sic peccati causa huc venimus, ut ad modicum vix parum aliquid esse videamur. Unde procul dubio charorum lacrymis abluere sepulturam, debitæ pietatis affectio esse debet, non erroris.

Mortuos lugere an liceat. * al. taxatus

4. Qua pietate, licet mentis ingenio segnis, tui recordor, virorum charissime ADALHARDE Pater, senectutis decus, species sanctitatis, forma virtutum; in tantum, inquam, tui recordor, amoris vinculo, ut vix admodum me valeam inter utraque temperare negotia: qui dum video Dominum JESUM-CHRISTUM, Lazarum, quem diligebat, flevisse mortuum, & non solum flevisse, verum turbatum fuisse spiritu; nimium

AN.CHR. 826 2. Januar. flere cogor, tali ac tanto cæli destitutus oraculo. Ceterum ipsa natura docet charorum non oblivisci debere, sed quibus possumus eos commendare ingeniis: ut & dilectio in mente firma teneatur, visione carnis sublata; & amor in mente qui dudum accensus fuerat, dum melius vivat quem diligimus, non moriatur. Unde, mi votorum charissime, tui superspargo more vulgi sepulcri jura floribus, ornare cupiens funus litterarum officiis: quatenus tuarum aromata virtutum non tumulo teneantur clausa, sed longe lateque in exemplum futuris fragrent temporibus. Neque enim more quorumdam censeo pueros hinc inde super tumulum constituere, qui tuas fingendo laudes debeant decantare, ut instar lugubrium carminum ad fletus & gemitum audientium pectora concitent; sed veritatis jura mihimet torpentis otio ne abdicentur, litterarum fidei commendabo: atque ita tuo refrigeratus alloquio, tui per sæcula memorabor: neque a meo poteris evelli animo, nisi nomen tuum laudesque depromam. Fidelis est mihi conscientia, quod quidquid dixero a tua minus est laude: ideo persuadere mihi de te talia minime erubesco. Unde tua præsens absentia mihi manens, novos in me generat lacrymarum affectus: ita tamen ut præsentia absens faciat gratulari, quod jam perveneris ad diu promissa gaudia felix.

5. Ne, quæso, lacrymanti dicas: Gratulari de me potius quam flere, charorum fili, debueras; præsertim cum scias me evasisse mundi ludibria, & pervenisse ad fontem æternæ vitæ: qui si me diligeres, gauderes utique & congauderes, quia jam fruor immortalitatis stola, & satior intuendo majestatis gloriam. Scio, mi Pater, scio, inquam, quia exutus carneis indumentis, cælesti jam frueris visione: sed vincor itaque pio perfusus amore, præsentem tuam flere absentiam, quo mihi triste videtur omne quod intueor, dum te suspirans abesse sentio. Et ut verbis Fortunati utar.

Qualiter agnus amans genitricis ab ubere pulsus
Tristis & herbosis anxius errat agris:
Nunc fugit ad campos, feriens balatibus auras;
Nunc redit ad caulas, nec sine matre placent.

Sic me de tuis, Pater, absentem suggero verbis: dies, inquam, obitus tui mihi utinam non luxisset, quia nec poterat pejor esse mihi exiguo, neque sævior ulla tuis omnibus inlucescere: quo quid agam quidve faciam perpendo, sub mærore amarus non invenio, prohibente (ut dixi) Apostolo, multum flere volens non audeo; gaudere vero, qaamvis invitus, tuæ claritatis gloria persuadeor: jam enim tibi hyems, mi Pater, abiit, & recessit imber. Ergo venerunt nuptiæ agni, inter delicias paradisi frueris, vox tua sonuit jam in auribus meis, & audita est vox turturis, ita dicens: Sicut audivimus, fili, sic vidimus in civitate Domini. Audivimus quidem gloriosa, sed cernimus potiora, in civitate Domini virtutum. Virtutum ergo, & non vitiorum, quia Deus fundavit eam in æternum fundamento perpetuitatis. Intelligo quidem plane talia te canentem, sed suspiro dolens, & gemo anxius, longe interdum a tuo sejunctus consortio: & quod serius est, orbis te virtutis virum prædicat, nec contingimus, nec videmus.

6. Novi igitur quod neque has velis accipere laudes, qui tuas jam in cælo scriptas procul dubio tenes. Ibi tuum prorsus feceras horreum, ibique tuum semper erat mentis habitaculum. Unde quamvis mihi exigam quod impendo: tibi exinde gratulor, quia frueris quod amasti: mihi doleo, quem depulsum a lacte velocius amisisti: jucundor tui causa, sed mei plango: tuis itaque gaudiis superatus, tandem gratias Deo agere non recuso. Ago quidem gratias, quod talem te habuimus: vincor vero affectu, quia prius te caruimus, quam comites paradisinos tuo adsciveris consortio. Propter quod obsecro, mi Pater, prospicias per cancellos, per fene-

AN.CHR. 826 2. Januar.

feneſtras quoque Domino concedente voti intuearis filios. Novi igitur qua fueris caritate præditus, quave fide firmus, qualique ſpe diu velut anchora Domino religatus: certiſſimum idcirco teneo, quod triplex iſte tuus funiculus difficile, immo numquam reſolvitur. Miraris non modo ſub pedibus nubes ac ſidera, ſed etiam altam planitiem cæli, niveo candidatus habitu: ideo precor ne differas miſereri humilium, quos dudum ad talia provocabas in certaminis campo. Fortis, mi Pater, fuit ut mors dilectio tua: ideo nullo victus es hoſte, nullo ſuperatus agone: viciſti oblectamenta mundi fortiter; & ideo coronaris, credimus, gloria triumphantis indubitanter. Venite, filiæ Jeruſalem, & videte diadema, quo coronatus eſt ſenex noſter ſolemnitate æterna! quibus ille inauratus eſt indumentis! perpendite quomodo adhuc juvenis malignum vicerit hoſtem, quomodo puer mundum pedibus olim calcaverit!

VITÆ EXORDIUM. Adelhardus Caroli propinqui ſui illicito conjugio commotus.

7. Qui cum eſſet regali proſapia *a*, PIPPINI magni Regis nepos, CAROLI conſobrinus Auguſti, inter palatii tirocinia omni mundi prudentia eruditus, una cum terrarum Principe magiſtris adhibitus; elegit magis juſtitiæ fore & veritatis amicus, quam in inlicita conſentire, etiam multis oblectatus blanditiis. Unde factum eſt, cum idem Imperator Carolus deſideratam Deſiderii Regis Italorum filiam *b* repudiaret, quam ſibi dudum etiam quorumdam Francorum juramentis petierat in conjugium; ut nullo negotio beatus ſenex perſuaderi poſſet, dum eſſet adhuc tiro palatii, ut, ei quam vivente illa Rex acceperat, aliquo communicaret ſervitutis obſequio: ſed culpabat modis omnibus tale connubium, & gemebat puer beatæ indolis, quod & nonnulli Francorum eo eſſent perjuri, atque Rex inlicito uteretur thoro, propria ſine aliquo crimine repulſa uxore. Quo nimio zelo ſuccenſus elegit plus ſæculum relinquere adhuc puer, quam talibus admiſceri negotiis, ut propinquo quem contraire prohibendo non poſſet, non ſe conſentire fugiendo monſtraret. Nec minus igitur Joanne pro juſtitia mori paratus fuiſſe creditur, qui pari adniſu inlicitam reprehendebat Regis audaciam, & ſpernebat hujuſmodi nuptias: nec conſiderans propinquitatis jura, ut carni adſenſum præberet; ſed leges Chriſti, quas violare non ferens ſibi in animo præponebat. Unde & voluit magis cum Chriſto mente ingenuus crucis ignominiam ferre, ut fortia quæque confunderet, quam ſi etiam adoptaretur in regnum, ut eſſet Regis filius.

Corbejæ fit Monachus,

8. Deſpiciens itaque Pharaonis regni divitias, pervenit tandem ut Monachus, velut Moyſes in eremo, Dei frueretur alloquiis. Neque enim adhuc ſæculo ita calceatus, poterat cæleſte viſum in monte videre: ſed exutus his omnibus & ſanctificatus, Dei agente gratia, diſcipulus factus eſt Salvatoris. Legerat ergo, *Niſi quis renuntiaverit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus*. (Luc. 14. 33.) Neque igitur ignorabat, quod facilius ſit camelum per foramen acus tranſire, quam divitem in regnum cælorum intrare: & ideo depoſuit aſelli onera, ut facilius arctam atque ſtrictam viam mandatorum Dei curreret. Quibus depoſitis, Corbejæ, immo Chriſti ibidem expetiit fontem, velut cervus ille Davidicus: quo cum parum fuiſſet immoratus, ſubito humilitatis diſcipulus factus eſt magiſter virtutum: & qui pridie pediſſequus vivebatur aliorum, inventus eſt (ætate vicennis.)

a Bernardi ſcilicet filius, ut ait Radbertus infra num. 61. Lege obſervationes Vitæ præmiſſas.

b Huc ſpectant verba Monachi ſancti-Gallenſis in lib. 2. de vita Caroli Magni cap. 26. Carolum ſcilicet poſt mortem Pippini patris, cum iterato Langobardi Romanos ſollicitarent, in Italiam profectum eos in deditionem accepiſſe, *& in firmitatis gratiam filiam Deſiderii Langobardorum Principis* (Ermengardem vocant) *duxiſſe uxorem*: quam non multo poſt, *quia clinica eſſet & ad propagandam prolem inhabilis, judicio ſanctiſſimorum Sacerdotum reliquerit*. Et tamen Carolus & Carolomannus ſuperſtite patre conjuges ex Francorum genere duxerant, quas repudiare, & earum loco filias Deſiderii accipere volebant, ut patet ex epiſtola Stephani Papæ ad eos ſcripta, quæ eſt ordine 45. in codice Carolino: & Carolomannus biennio poſt patrem mortuus, jam liberos ex filia Deſiderii ut quidam volunt ſuſceperat. Ex quo veriſimile efficitur, ambos fratres ſtatim a morte patris, tametſi jam conjugatos, de novis nuptiis cogitaſſe, & contra Stephani interdictum Deſiderii filias obtinuiſſe: ac porro Carolum rejecta etiam Deſiderii filia Hildegardem ſuperduxiſſe repugnante Adalhardo.

AN.CHR. 826 1. Januar. dux & prævius suorum in Christo commilitonum. Elegeras enim, bone Jesu, tibi tironem & puerum: non quidem ille te, sed tu illum elegeras & prælegeras, tua præventum misericordia: elegisti eum ferme cum viginti esset annorum, quando infelix nimium ætas humana fragilis & valde proclivis est ad peccandum: tunc quando omnes tirones tui, cum exirent de terra Ægypti, a viginti annis & supra in libro vitæ te conscripti sunt præmonente: necnon & cum rursus a Josue recensentur omnes hac ætate, & deinceps qui possunt ad bella procedere, in cæleste collegium supputantur: hi tantum in castris Domini figunt tentoria, hi soli procedunt ad bella. Sane quia mirum ad modum est tunc vincere, cum oblectatur variis blandimentis; triumphare, multis cum impellitur argumentis. Viginti etenim fiunt quinque quater ducti, aut quatuor quinquies supputati: quibus ita collectis constat eos tantum ad bella fore promtissimos, qui veteris ac novi Testamenti ætate senuerint, & ejus sapientia fuerint educati. Horum igitur virtus est ad bellandum aptissima, & ut se vincant primum monenda: præsertim cum tunc hostis, quantum in carne est, majoribus utitur decipiendi ingeniis.

9. Tunc ergo tuus Christe ætate puer, mente ingenuus, prostravit mundi inlecebras: tunc deposuit arma Saul Regis, ut te solo lapide, quem gestabat in pectore, prosterneretur * ingens animarum delusor: te denique elegit secum in præcordiis ferre: te auctore contra spiritalia nequitiæ in cælestibus dimicare. Quid plura? ita certaminis campum ingressus, pervenit ad Cœnobium *a*: ubi annuo pulsans voto, tandem introivit portas justitiæ, per quas soli justi ingrediuntur: deinde pervenit ad portam virtute mactus, quæ sola suos quosque ducit ad vitam. Ingressus namque est arctam & strictam viam, quæ paucorum est, ut dilatato animo viam mandatorum Dei curreret sagacissimæ artis ingenio: atque cum jam diu ita totus effloruisset inter monasticam disciplinam, ut magis inesse cælestibus quam terrenis crederetur; nescio quo ducti Patres affectu, quasi ex jussu regio, hortulanum eum constituunt: qui gaudens ut bonus athleta Christi, ac si inter paradisi delicias, ita obediens lætabatur animo. Sciebat namque Dominum in hujusce sepultum fuisse spelæo, ibique Mariæ ut hortulanum apparuisse. Sciebat eodem in loco eum resurrexisse, etiam inibi visiones angelicas apparuisse. Unde profecto thesaurum effodiens in hortis animi multiplici corpus aromate ungebat Jesu.

* al. prostraretur

dein hortulanus

Animo excolendo deditus. Cant. 5. 1. Quid tunc, putas, dicebat, tali adstipulatus officio? ni fallor, dicebat, (si non voce, mentis tamen affectu) dicebat inquam: Veniat dilectus meus in hortum suum virtute consitum, & comedat fructus pomorum suorum. Erant igitur illi in animo diversa virtutum olera: & idcirco dixisse non ambigitur, ut comedat fructus pomorum suorum: suorum, inquam, quia non sibi, sed Domini applaudebat gratiæ, si quid boni mente gestaret. Alii labores agrorum super excolant quam virtutes animi obedientiæ causa defensi: iste talia non omittens hortum deliciarum animam suam Domino consecraverat. Fecerat enim quod ab eo sibi dictum meminerat: *Pone me sicut signaculum erga cor tuum*: quo præsidio vallatus

Cant. 8. 6. secum in animo Domini magis delectabatur colloquio, quam rerum negotiis temporalium. Descenderat enim profecto dilectus ejus Christus hortum animi illius invisere: descenderat utique ad areolam aromatis, & in eo virtutum deliciis pascebatur: hortus autem deliciarum eo vocatus est paradisus, quod intelligitur mens hominis, quia Eden hortus deli-

a Adalhardus in Corbejense Monasterium admissus a Mordramno dicitur in fusiori Gallia Christiana: malim ab Addone ejus decessore, is qui Corbejam regebat Caroli Magni anno primo regni, ut constat ex regio diplomate Addoni concesso. Addonem præcesserat Leodegarius seu Leudgarius Leudhariusve, qui anno 865. Synodo Attiniacensi subscripsisse reperitur in Labbeana editione Conciliorum. Hic est Leucharius Abbas, qui scribere jussit Commentarios sancti Ambrosii in Lucam.

deliciarum interpretatur : unde & quidam florentem eum dixerunt. Descenderat ergo in eo Christus, ut lilia colligeret castitatis, & videret si jam mala punica germinassent. AN.CHR. 826 2.Januar.

10. Est autem boni viri animus, ut dixi, hortus plenus deliciarum virtutibus, atque ita alter denique paradisus. Metitur * ibi myrrha, membrorum scilicet mortificatio, cum virtutum aromatibus : colligitur rosa matyrii sanguine rubricata : nitent poma convallium, cælestibus disciplinis inrorata ; germinant mala punica propter odoramenta bonorum actuum : absque eo si quid intrinsecus latet Dei flagrans pius ardor amoris. Inde est, Frater, si velis advertere, quod noster senex totus amabilis & suavis erat : inde quod aptus omni eloquio puritatis. Nonne tibi videtur mel & lac ex ejus lingua manasse, qui ita se suo influebat eloquio, ut nonnumquam aliquos ac si ebrios redderet sanctitate ; omnes vero sibi connexos præ dulcore nimio faciens ? quid aliud erant ejus labia, quam favus distillans ? & ut altius dicam, quid aliud quam organum sancti Spiritus ? alioquin humana non potuisset apprehendere sapientia quæ loquebatur : plena denique sanctitatis munere verba cælesti manabat * oraculo.

*al. messuitur

eloquio suavis.

* al. manabant

11. Qui cum idem ita longe diuque a sancto ageretur Spiritu, recordatus præcepti Abrahæ fuisse dicitur, ubi inquit Scriptura: *Exi de terra & de cognatione tua, & de domo patris tui, ac veni in terram quam monstravero tibi.* Qui cum secum talia contulisset, cœpit intra se meditari & dicere, quod nondum hoc præcepti genus opere complevisset : qui si mente reliquerat nativitatis solum, reputabat quod adhuc corpore interesset : & si juxta Evangelii præceptum, patrem aut matrem aut cognatos jam reliquerat, ut Deo dignus haberetur discipulus; adhuc etiam amplius molestabatur: quia, licet pro dignitatis genere, sæpius tamen eum invisendo propinqui & noti frequentarent, quam quieti viri animus poposcisset : quo factum est, ut ilico alter Helias fuga laberetur, non Jezabel, sed carnis fugiens voluptatem. Quærebat enim severus Christi miles effugere, ut se se fugiendo plenius inveniret : atque ita qui dudum fuerat multis fulcitus blandimentorum obsequiis, factus est hospes peregrinationis : non habens cum Christo (quod egregium habendi genus est) saltem ubi caput reclinet. Itaque sic se fugiens ut se inveniret, pervenit secum in fortitudine verbi usque ad montem Casinum, nolens patriæ cognoscere curas, neque predicari de se vento jactantiæ laudes. Cogitabat autem solum se velle tantum percepisse, necdum divisum a vitiis, quousque moraretur infra patriæ fines : & ne rursus novis diaboli retibus ligaretur, exivit ultra se vadens si quomodo posset relatu veritatis edicere : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.*

Suorum congressus fugiens, Gen. 12. 1.

Gal. 2. 10.

12. At ubi ita conscius venit Casinum, quo totius fons Religionis & origo putabatur; susceptus quidem a Patre *a* Monasterii : sed Dei disponente judicio ibi eum paullulum licuit immorari. Fertur namque quod ilico quidam ei Anachoreta in spiritu Dei prædiceret, quinam & unde esset, & ob quam causam eo usque advenisset : ac deinde post modicum prædicit adventuros Regis nuntios, qui eum repeterent, suoque in loco restituerent. Quod ille audiens turbabatur plurimum quod votis prospera non succederent : qui adsumens ilico Abbatem loci illius, retulit ei sua quæque, rogans atque obsecrans, si quo modo posset effugere, clementer annueret, quo nomen illius ultra etiam nec a longe audiretur.

Sed ab Anachoreta detectus,

13. Sed præoccupavit Deus mox eorum consilia : & dum moras faciunt evolvendi, continuo præoccupatur nuntiis, qui tenentes eum reduxerunt in patriam. Quid putas ? quam amarus erat animus, quam mestus, quia

Reducitur in Galliam.

a Nimirum a Potone, ni fallor, qui ab anno fere 771. in annos sex Casino præfuit, Theodemarum fortitus successorem. In libello de translatione sancti Viti Adalhardus alter cum Adalhardo nostro Casinum secessisse dicitur. Quod cur mihi suspectum sit, exponam eo loco.

AN.CHR. 826 2. Januar. quia ad patriæ fines & dulcia proprii soli arva invitus rediret! Audiant igitur hujusmodi virum nostri concives Monachi qui lenti requiescunt umbrarum delibuti fuligine: audiant qui post se sæcularium greges trahunt: audiant, inquam, quod non satis tutum sit suorum se deliniri parentum affectibus. Christus ergo matrem nescit & ignorat fratres, ut veram nobis mentis ostendat fraternitatem. *Si quis*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est; ipse meus frater, soror, & mater est:* deinde revocat discipulum ab officio funeris ne patrem liceat sepelire debito carnis jure. *Sine*, inquit, *mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me*. Hoc igitur totum noverat pius senex noster: & ideo fugere festinabat e medio civium suorum. Recordabatur namque quod JESUS non sit signa operatus in patria: neque Propheta sit sine honore, nisi in proprio solo. Hic autem honore mundi exspoliatus idcirco festinabat exire charorum vinculis, ut vere posset sibi mentis honorem adsciscere, atque (ut altius dicam) angelicam in terris degere vitam. Videbatur non satis pauper posse fieri in medio parentum suorum, qui regni pollebant honore, & divitiarum copiis renitebant: & ideo disruptis vinculis clari nominis, voluit pauper fieri sine ambitione, quondam locuples. Sed sui contemtor eximius paupertate sit ornatior, fuga clarior, vilitate humilitatis sublimior: & ut beati Hieronymi verbis utar, sint nonnulli ditiores Monachi, quam fuerint sæculares: possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant: ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos: Adalhardus vero noster mundi omnia calcans vicit in schemate, & cuncta quæ mundi sunt sub pedibus attrivit.

Matth. 12. 50.

id. 8. 22.

Epist. 2. ad Nepot.

Abbas eligitur.

14. Et dum ita quietus jam victor celsa sederet in mentis arce; dispensante Dei providentia rursus ei novus constituitur pugnandi ordo. Agitur namque non longe postquam redierat; proprio consentiente Monasterii Patre *a*, ut nec multum longe dispar, id est alter Augustinus vivente prædecessore successor eligatur: nisi quod ille Episcopus fuerit, iste vero Abbatis loco subrogatus sit; utrique tamen perfecti Dei dispensatores inveniuntur. Erat autem idem beatus præfati Patris Augustini velut pedissequus operum clarissimus imitator, satis acutus ingenio, voluntate promtus, eloquentia dives, dulcifluus affatu, auditorem tanto afficiens fructu, ut linguam ejus vix aliud quam calamum sancti Spiritus credere potuisses. Prædicationis ejus officium lacrymæ commendabant, & cordis duritiam gemitus molliebat. Fluebat itaque lacrymarum ab eo serotinus imber, quatenus mentes uberius semen fructificandi caperent, & cor audientium hujusmodi sensu caritatis amore mulceret.

S. Augustini imitator

Eximiis virtutibus præditus, Horat. lib. 1. ser. sat. 7.

15. Vox ejus plena viroris gratia & omni constantia fortior videbatur: ipse vero vultu corporeo nitens, plenus pinguedine sancti Spiritus credebatur. Erat autem juxta illud Horatii quod magnis laudibus prædicatur,

Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus.

Fortis siquidem fide, constantia & virtute solidus, in tantum ut nil trepidans nihilque dubitans videretur, etiam si totus terrore infractus orbis haberetur. Verumtamen si aliqua terroris procella impulsus esset, aliquando spe superabat, aliquando vero ratione vincebat: timor autem mundialis eum nusquam potuit subrigendo transverberare: teres autem & rotundus ideo in seipso, immo in Deo fuisse dicitur, quia non solum sibimet virtutibus ac moribus aptabatur, verum etiam omnibus congruus erat & amore dignissimus; in tantum ut omnia omnibus esset & pæne cunctis lucrifieret. Erat siquidem carne nobilis, sed nobilior moribus: plenus Dei sapientia, sed opere non vacuus: pulchra facie, sed fide ac sanctitate pulchrior: dives progenie, sed ditior almitate, quia propago erat natus de propagine cæli.

16. To-

a Is erat Mordramnus Abbas cujus obitus 13. Kal. Julii reponitur in vetusto Indice Abbatum Corbejensium.

16. Totus igitur novo homine indutus erat, & quantum hic mortalibus fas est, in intimo Domino recreatus. Equitatus ejus erat quadriga virtutum: rotæ vero quadrigæ illius, prudentia, justitia, fortitudo, & temperantia. Porro prudentia tanta illi inerat ut fons consilii ex ejus animo manare videretur. Cernebat enim simul præterita, præsentia & futura: ut de singulis prævideret quid agendum, quidve sequendum Dei consilio monstraretur. Justitiam vero quantum sectatus sit, testis est Francia & omnia regna terrarum consultu sibi submissa: maxime tamen Italia, quæ sibi commissa fuerat, ut regnum & ejus Regem PIPPINUM *a* juniorem ad statum reipublicæ & ad religionis cultum utiliter, juste atque discrete honestius informaret: ubi tantam promeruit laudem, ut a quibusdam, ita ut fertur, non homo, sed pro virtutis amore Angelus prædicaretur. Fatentur enim quod numquam in judicio alicujus personam inspexerit: neque juxta proverbium vulgi, aureo pugno sit murus ejus animi fractus. Solus, ut ajunt, potuit illæsus fluvium transire Acherontis avari, & sine discrimine cæcitatis ex Alpibus remeare per annos. Ante quem tremebat in promtu superborum altitudo, gloriabatur humilitas mansuetorum: deposuit enim illico in ingressu omnem inde tyrannicam potestatem, qui velut prædones iniqui in populo furebant: tantoque audentius quantum liciti auxiliabantur dominii jure. Unde & omnem terram pessima potestate vastabant. Primum ergo his pacem reddidit: deinde sua cuique pius arbiter jura restituit. Ergo tanta inerat ei sapientiæ virtus, ut pro virga censoris judicis uteretur verbo, neque moram faciens sua cuique quæ justa fuerant designando. Fecit igitur ut suum quique adimplerent officium, & nulli jus usurparent alienum. Erat autem thesaurarius pauperum, viduarum patrimonium, pater vero orphanorum: mærentium consolator, brachium infirmorum, & forte superbientium flagrum. Verumtamen omnes de supercilio mentis artificioso deponebat ingenio, & nullum penitus frangebat, nisi quem conspiceret irrevocabilem esse.

AN.CHR. 826 2. Januar. Prudentia, justitia in Italiæ administratione.

17. Atque ita virtute validus mitis & mansuetus Romanorum pervenit ad fines, ubi a domno LEONE tunc temporis Apostolico, tanto familiaritatis officio est susceptus, ut neminem constiterit Francorum antea suscepisse. Unde nostrorum quidam narrant sibi jocoso dixisse animo: Fran-„ce, inquit, sciendo scias, quia si te aliud invenero quam te credo, non „ultra necesse est Francorum aliquem huc venire cui credere debeam. Quo profecto patet quantum pondus habuerit idem vir, cujus evacuatio fidei Francorum genus omne probaverit non credendum, cujusve firmitatis fuerit.

a Leone Papa III. laudatus.

18. Sed quantus sit, plurimum produnt opera promissionis impleta: & testantur litteræ quas de hac, quæ inter homines est tenenda fides, HLOTHARIO Imperatori nuper direxit, inter reliqua ita dicens: „Quid putas, „inquit, o Princeps, si fides sæpe inter cruores & sævientium arma, etiam „inter paganos tantum valuit, ut quisque se committeret alterius fidei sa-„cramentis: quantum valere debeat fœdus Christiani in veritate promissum? „non te decipiat aliquis, obsecro, inquit, Imperator, quia fides cum con-„tra aliquem violatur, non homo, sed Deus testis & veritas mea contem-„nitur. Talibus dictis procul dubio liquet, quod facilius fuerit ferri violari vincula, quam hujus viri fidei contaminari promissa: præsertim cum in ejus pectore nil toto nisi fons veritatis & mira simplicitas radiabat: quem si diligenter inspiceres, erat in eo animus sigillo Christi impressus: ideo in nullo penitus corrumpi poterat.

Lothario scribit.

19. Animus vero ejus erat velut hortus paradisi, fidei muro conclusus, universarum consitus virtutum generibus. Hujus viri imitabatur humilitatem,

aliorum virtutes æmulabatur.

a Pippinus ab Hadriano Papa baptizatus, & Langobardorum seu Italiæ Rex coronatus est anno 781. testante Eginhardo: mortuus anno 810. successorem habuit Bernhardum filium, sub quo etiam Adalhardus Italiam administrasse fertur in libello de translatione sancti Viti, infra.

AN.CHR. 826 2. Januar. Isa. 66. 2

tatem, istius lenitatem: sequebatur autem alterius parsimoniæ victum & mediocrem vestimentorum habitum. Illius quoque habebat patientiam, hujus vero mansuetudinem. Cum frequenti autem suspirio tale mihi verbum pietatis ore dicebat: Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum ac trementem sermones meos? Tu nosti, bone JESU, ut quid talia sibi sedulo replicabat mentis affectu. Habebat enim sibi distincte & apposite ad persuadendam hominis sanctitatem: universa tua præcepta sibi animo commissa tenebat, & inde conferebat secum, habens tuorum dicta mandatorum suos ante oculos: atque ita omnium Sanctorum vitas uno mentis intuitu considerabat, quorum sedulo ruminabat virtutum exempla, ut ex his omnibus unum colligeret virum perfectum Deo plenum, & religionis officio decoratum.

20. Scribit namque Tullius rex eloquentiæ Latinæ in libro secundo de inventione rhetoricæ artis, quo tempore Crotonienses florerent opibus, atque ita cum beati numerarentur, & templum religionis suæ picturis egregie locupletare vellent, vocasse Zeuxim quemdam, qui omnium pictorum ingeniis videbatur excellere: quem magno pretio conductum adhibuerunt, ut sibi pingeret cujusdam Helenæ imaginem sæculis opus mirabile permansurum. Qui ilico quæsivit ab eis quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim deduxerunt hominem in palæstram, atque ei pueros ostenderunt multos magna præditos dignitate: deinde honestissimas ex gymnico certamine victorias domum cum laude maxima retulerunt. Cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur; Horum, inquiunt illi, sorores sunt apud nos virgines, quæ quanta sint dignitate, potes ex his suspicari. Et ille: Præbete illas mihi, quæso, ut ex his dum pingo formosissima quæque, transferam super unius imaginem rei quam petere censuistis. Quod illi obtemperantes, pictor quinque delegit, quarum formam suo probavit judicio pulchritudinis esse. Neque enim putavit omnia quæ quæreret ad venustatem uno se in corpore reperire posse, eo quod nihil simplici in genere omnibus ex partibus perfectum natura expolivit, tamquam ceteris non sit habitura quid largiatur, si uni cuncta concesserit.

21. Ita si quidem & senex noster ingrediens palæstram hujus vitæ, postquam ablutus est baptismi fonte, post abrenuntiationem sæculi; quo puro mentis intuitu conspexit diversos ad diversa tendentes? Alios quidem vidit sudare ad mundi honores & præsentis vitæ gaudia, alios vero ad luxum & libidinem carnis: nonnullos autem sectari justitiam, necnon & aliquos futuram respicere vitam. Elegit tamen ex omnibus quos potuit intelligere quinque virgines, quæ pio caritatis oleo suas indesinenter ornant lampadas, & parant exire obviam sponso & sponsæ: & has imitatus est vigilanti animo, ne forte fur nocte veniens dormientem subriperet. Audivit etiam ex gymnico carmine Sanctorum quam dignas honore victorias: atque ex his omnibus unam in se Christi reformavit imaginem. Illic in uno videlicet Deo & homine Christo JESU omnia quæ sunt venustatis & decoris æternæ vitæ ultra quam intelligi possit adinvenit: sed perfectum quod in omnibus Ecclesiæ partibus natura prohibuit, gratia concessit, ut sit Deus omnia in omnibus. Idcirco ex omnibus per omnia satagebat, ut jam Christum in omnibus inveniret. Ob hoc autem ab aliquibus, ut epistolæ Magistri Albini [a] ferunt, ANTONIUS vocabatur: a nonnullis vero, ut supra dictum est, AURELIUS AUGUSTINUS: agebat namque istud Gregorii, aliud vero beati Silvestri.

dictus ob id Antonius & Augustinus. liberalis in egenos.

22. Testis est mihi conscientia mea quod sæpe mirabar, cur tantum mu-

[a] Exstat Alcuini epistola 107. ad Antonium scripta, quæ hoc loco sine dubio a Paschasio designatur: qua hortatur Adalhardum, ut Homeri seu Angilberti salutem procuret, *Volens*, inquit, *per te fieri, quod per me non posse fieri agnovi*. In hac epistola meminit Alcuinus alterius epistolæ ab se ad Antonium scriptæ, quæ non exstat. Sunt qui Adalhardum *Arsenii* & *Hieremiæ* nominibus a Paschasio designari existiment initio libri de corpore & sanguine Domini. At Walam significari demonstrabo ad annum 825. quo Walæ Vita referenda est.

mutuo vellet accipere, ut indigentibus vel suorum erogaret usibus, donec vitam beati Silvestri inspexi, cujus in hoc imitabatur exemplum: ut semper magis mutuando pauper quam dives inveniretur. Dicebat namque sibi sæpe cohærentibus: „ Vis nosse, o inquam tu, utrum avarus largusne videaris? scias prorsus quod si timueris quid magis te dedisse quam oportuerit, avarus convinceris: quod si minus quam debueras, largitatis est utique signum: & ideo te, fili, moneo ut magis si neglexeris, in hoc reus appareas, ut de nostro plus censeas tribuere, quam minus aliquid erogare.

AN.CHR. 826 2. Januar.

23. Novit altissima virtus, quod frequentius in tantum liberaliter tribuebat, ut ipse pauper ac sui simul viderentur egere. Sed tunc lætus tunc gaudens exultabat in Domino. Ajebat namque: Utinam vel in modico paupertate Christi participaremur: sed numquam ei visum est aliquando ad hoc potuisse pervenire negotium, eo quod Christus magis in eo pusillanimes animaret assidue, ut sua liberaliter discerent erogare, & de Dei largitate præsumere: præoccupabat enim eum divina clementia ministrando. Unde cum quodam die omne pulmentum casei de Monasterio hospitibus ex integro expendisset, ita ut nihil Fratribus reservaret; contigit ut quidam cum esset Cellerarius, quasi voce minaci quodam mentis affectu diceret: Miror, ait, Pater, quid tua velit ingentis rei expensio: en nihil residui permittis esse Fratribus, quo vesci libeat. Tum ille ut erat suavis eloquio arridens: „ Dominus dabit, inquit, & ille: Tu semper, inquit, ita polliceris; sed non sic extimplo dabitur, quod tu indifferenter effundis. Interim autem dum hæc aguntur, ecce duo adsunt plaustra pro foribus, unum nescio quid ferens piscium, & aliud plenum caseis. Quod beatus Pater audiens, lætus pro Fratre, jussit eum adesse continuo. „ Ecce frater, inquit, & quod timebas argueris, ecce imprudens convincitur ignavia: tum ille, ut erat simplex animo, videns se argui beneficiis; Da, mi Pater, inquit, deinceps, da quantum volueris: jam enim non dicam ulterius: Non dabit Dominus; sed dicam prorsus, quia dabitur quantum volueris.

24. Neque igitur tantus vir prudenti affectu poterat ignorare, quid, cui & quantum daret: hoc solum vitii, si libeat, deputetur quod ajebat, dicebat enim ita: „ Si ad dandum mihi ita exiguum fuerit, ut non habeam quod duobus impertiam indigentibus, quo solum eorum aliquis adjumentum capiat; bonum mihi videtur, cui jure magis competit ut ei totum tribuam, quam utrisque nil pæne impertiam, aut eos ex toto vacuos relinquam. Unde uni impendebat utrumque benevolentiæ munus, alteri pietatis affectum. Videte duricordes, videte viscera pietatis: ecce hic, licet non posset largiri omnibus, tamen omnium doloribus & penuriis atque casibus variis compassionis affectu, quasi propriis afficiebatur.

25. Vere tantus ac talis erat, ut de se quippe relatu veritatis potuisset adserere: *Vulneratus caritate ego sum*: qui nisi vulneratus esset a caritate, omnium casus continuis lamentis ut proprios non lugeret. Flebat autem diebus singulis, si non amplius, semel in die aut secundo, mane videlicet & vesperi. Ignis ergo erat iste in eo perpetuus non deficiens ex altari animi: sed jugiter tali ardebat voto. Ibi enim fiebat suave holocaustum Domino: ibi victimæ mactabantur, præcipue in noctis medio: erat enim pervigil in orationibus. Omnem carnis adipem & concupiscentiarum inlecebras tunc cremabat flammarum incendio; & omnia intrinsecus vitalia caputque cum pedibus, id est initium vitæ ac finem Domini in sacrificium adolebat. Lavabat enim quæque lacrymis primum, ut deinceps omnia Domino mundius cremarentur. Fateor plane numquam me invenisse virum, cui fons lacrymarum tantus inesset tantusque gemitus. Putares enim intrinsecus omnia fletibus resoluta profundis suspiriis pectus disrumpere. Videbantur in eo ac si tonitrua resonare, dum se crebris tunderet ictibus, ut lacrymarum imbres ube-

Lacrymis deditus.

AN.CHR. 826 2. Januar. uberius eliceret. Haud dubium quin tonitrua fuisse recte dicamus: quia tu intus eras, bone Jesu, ut fletibus virtutum rigares semina, & agri pleni quem benedixeras, fructum fonte adspersionis ablueres.

quam ob causam. 26. Qui cum exiguus ego aliquando ab eo requirerem hujusce lamenti genus & tanti fletus gratiam, intulit ita dicens: „ Plango, inquit, fili mi, „ plango, non quasi humiliando flere me conveniam, aut ut altiora cæli „ sacramenta conspiciam; sed me, inquam, quid sim considerans, plan„ gendo lugeo: plango quidem, non quia sic me vellem plangere: sed quia „ me ita plangendum novi, procul dubio plango. O profunda humilitas viri & altissimum mentis ingenium! dicebas enim hæc, non quod te talem scires, sed ut me quem talem forte noveras, ad plangendum saltem serius invitares & pectus saxeum sic tuis fletibus emollires: alioquin tu ideo flebas, quod velut intra sancta Sanctorum ingressus, nondum continuare poteras quod cernebas. Spes namque quæ differtur affligit animam. Ergo cernebas mentis oculo cælestem illam patriam, quo hymnidici chori Deo laudes concelebrant: & fruebaris beatum illum & felicem cæli concentum, ubi indefessa voce resultant præ gaudio jubilationis organa; & quod majus est, adhuc feceras tuam ipsius animam sancti Spiritus habitaculum. Sed cum idem Spiritus paullulum altius evolasset ut eum requireres, flebas præ amore nimio, multumque flebas ita dicens: „ Anima mea liquefacta est „ ut locutus est mihi, si quidem locutus est & abiit: abiit ut mens avi„ da fruendi felicius inardesceret, & flammam cum invenisset, in eo ca„ ritatis firmius retineret. Inde erat, mi Pater, quod in mortis articulo non recedebat ab ore pius affectus, ac dicebas: Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Jam enim cupiebas ingredi tabernaculi locum admirabilis, jam vox exsultationis in auribus erat & confessionis in ore: jam sonus epulantis audiebatur: jam quodammodo intereras his quorum habitatio est sicut lætantium omnium. Talia quippe dum fleres, tibi ante oculos adsistebant: & ideo amore totus elangueras ac dicebas: Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei, quia amore langueo. Noverit pius lector, quod si se a talibus paullulum pro quibuslibet negotiis segregasset, quasi a sanctis exiens festinabat ocius ut rediret: sed continuo totum se inveniens, totus aderat quasi in die nihil aliud inter manus habuisset. Mox etenim aderant lacrymæ, mox gemitus, atque omnis devotio: revirebat quoque animus ilico, & omnis sensus corporis continuo mundo moriebatur.

in officio divino quam pius. 27. Quod si ad Dei intrasset officium, ut idem jucundo animo solitus erat dicere, mox omnes cogitationes & causas rerum temporalium ante ostium reponebat, & secum totus ingrediebatur, ut totus Deo ac sibi adesset. Quem si conspexisses, subito videres eum introire suæ secretiora mentis, & nescio quid verenti vultu respicere. Tingebat quippe calamum linguæ fonte sancti Spiritus, ut mundus Deo laudes diceret: inter ipsas laudes nescio quid musicum percipiens, aliquando abundantissime flebat. Et quid mirum? cum ut audivi quodam referente Episcopo, inter ipsas palatii populorum frequentias dum Rex & Consiliarii ejus aliud quid intenderent, & turba more solito undique perstreperet, sæpe eorum in medio positus lugebat, quasi ad agonem flendi huc venisset. Itaque ibi residens alicubi cælorum Regi secretius adsistebat.

extra Monasterium ut se gerit. 28. Quod si inter mundi discrimina huc illucque pro Ecclesiæ negotio occupatus esset, instituta tamen Regulæ minime deserebat, sed pro lectione vacabat fletibus, & pro reliquis officiis mentis jubilo Domino famulabatur. Noverant igitur omnes sui comites & itineris socii continuo eum se nolle adpropinquari: idcirco procul ab eo gradiebantur, quatenus ille soli Deo vacaret. Venerat enim illi jam tempus, ut neque in monte, neque in Hierosolymis, & (ut ita dicam) neque in aliquo loco; sed ut in spiritu & veritate ado-

adoraret Patrem. Templum autem ejusdem Spiritus suam fecerat animam veritatisque habitaculum : idcirco ut mihi visum est, totus ubique secum totusque cum Deo erat, ac sollicitus cum eo gradiebatur. AN.CHR. 826 2. Januar.

29. Inde erat quod profecto semper hilaris semperque mitis ac lætus inveniebatur ; Unde quod tam patiens, tam longanimis, tamque benignus in omnibus habebatur. Erat enim filius pacis caritatisque catena, ut fraterna sibi viscera invicem cohærerent. Novit hoc Spoletum & Beneventum : qui cum hostili gladio se invicem indesinenter cæderent, factum est ut idem beatus illuc usque ob hoc progrediens deveniret, & Beneventum intraret : porro ibi cum esset, inter eos tantam restituit pacem, ut usque hodie connexi & confœderati sibi mutuo in pace Christi cohæreant. Unde non solum apud eos, sed etiam apud Græcos & omnes maris insulas, nimiam promeruit amoris gratiam, famam virtutis. Perpendebat autem in hoc dissidio, quod utrique Christiani & fratres essent : neque censuit eos ita Deo placere posse, ut tanta cruentarentur cæde, & suarum prædas facultatum facerent: quia *omnis*, inquit Apostolus, *qui odit fratrem suum, homicida est : & scimus quod omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem*. Unde se medium inter eos pius Pater injecit, & quam diabolus pacem Christi violaverat, sane ad plenum restituit. Igitur hujuscemodi negotio infatigabilis videbatur, & pro justitia certator eximius.

Dissidentes revocat ad pacem.

1. Joh. 3. 15.

30. Unde & factum est cum Imperator CAROLUS *a* dum vitæ fecisset extremum, & HLUDOVICUS proles ejus Augustus successisset in Regnum, ut diaboli agente invidia in eo veritas pravorum rursus solitis agitaretur insidiis. Nec novum aliquid : quia apud improbos semper inimica veritas fuisse comperitur, & justitia stultorum criminibus lacerata. Jam enim annosa perversorum improbitas, juxta illud Platonis, beatas & felices respublicas esse ingemiscebat, si eas studiosi sapientiæ regerent, vel si earum rectores studere sapientiam contigisset. Unde dolo accensi atque invidia, excogitaverunt quomodo ac si Danielem ex Regis latere amoverent *, ut justitia ulterius non habendo defensorem statum amitteret ; & iniquitas suis peremta fraudibus locum dominandi reciperet. Noveras enim omnium animarum Deus inspector, qui hoc consilium illius cordi inserueras, ut Regis & Ecclesiæ cederet jussionibus, quod non nisi ob commune omnium bonorum studium hoc fecerat : videlicet ut libertas potentiorum tyrannide relevata propensius Domino militaret, & universarum jure laudes Ecclesiarum devotius Domino redderentur. Sed Deus qui suos ad altiora semper invitat, voluit hunc virum manifestius approbare, quantusque esset in adversis ostendere : ut qui tantus Deo victor in prosperis triumphabat, in adversis etiam triumpharet, ut quia jam gratia Dei septem Evangelii beatitudines vita & moribus sibi adquisierat, octavam quæ supererat operibus adimpleret. *Beati*, inquit Evangelium, *qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Passus est igitur idem malignorum supercilio & accusatus fraude humanitatis, qui amore justitiæ ac veritatis in promtu nil sibi tutum servaverat, nisi se pro ea usque ad mortem modis omnibus tradidisset. Numquam enim timore occuluerat veritatem, numquam mendacium locum habere concesserat : sed miseros objecta * veri puritate clementer tegebat, quos præsertim avaritia & crudelis imperitorum vexabat ignavia. Unde cum cæcitas iniquorum dolosius aranearum telas quam cautius venandi retia texuisset, noluit ante faciem apparere, ne forte pravitatis turpitudo justitia relucente fedius monstraretur. Quo factum est, ut sine accusatore, sine congressu, necnon sine audientia atque sine judicio justitia plecteretur in eo. Qui pulsus præsentibus bonis, dignitate exutus, vulgi existimatione fæ-

veritatis & justitiæ causa exsulat ;

* mss. facerent

Matth. 5.

* al. verius

a De quodam reliquiario, quod Carolus ante obitum concessit Adalardo, in appendice hujus Vitæ dicendum.

AN.CHR. 826 2. Januar. fædatus; ob beneficium Reipublicæ exsilium [a] tulit. Sed quam cæca & stulta perversorum calliditas fuit! cogitabant enim inficere bonorum semper & commaculare virtutis famam ob dignitatis ambitionem, præsertim cum eo magis alterius torqueantur gloria, quo nolunt adsequi eam qua clari nominis honore digni habeantur. Sed si Deus pro nobis, quis contra nos? Ergo mentiti sunt se posse polluere decus ac felicitatem eorum, qui sua in cælum facultatum tulerunt præsidia. Illic enim neque fures effodiunt, nec furantur. Nemo enim aliquid habet post Deum seipso pretiosius. Ideo qui semetipsum bene operando custodit, necesse est se totum & Deum possideat. Numquam enim suo se vacuare honore ac facultatum pretio, quo nihil ditius est, privari poterit, si se quisque extra se non projecerit.

31. Pretiosissimum ergo genus possessionis est virtutum decus, quibus nihil gravius adquiritur, nihil suavius amando percipitur, nihil felicius possidetur. Hunc thesaurum sibi senex noster laborando quæsierat, quærendo felicius adinvenerat, inventum autem quocumque iret secum possidendo ferebat: atque ita quanto exoccupatus rebus mundi fuerat, tanto suæ possessioni intentus hinc inde locupletius & se cælo restituebat. Noveras jam impudens concupiscentiæ quæstus, quia miles Christi non tuis tenebatur vinculis, neque tua obfuscabatur caligine: sed celsa præsidens caritatis arce, mundum quasi sub pedibus suo liberalitatis dominio subjugarat. Idcirco non quocumque invidentium zelus, sed quo Dei agebatur spiritu, quasi ad epulas invitatus satis admodum ultroneus ibat. Dic, quæso, misera mundi cupiditas, quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona & momentaneum luxum pro æternis vitæ deliciis amplexaris? noveris quod numquam tua facias esse, quæ a te natura rerum fecit aliena. Quod si naturæ satisfacere quæris, scito quia parum est quod requirit. Quod si cupiditatis luxui nil satis esse poterit, o misera mortalium præsumtio & temeraria virtutum imitatrix cupido, ut quid tantis immergeris fluctibus? quid mortis æternæ præoccuparis casibus? ut quid ultra te inconsulte transcendis, cum inde si quid esse potuisses, totum amittas? Ecce cum justitia & veritate bellum te semper habuisse novimus: & inde est igitur quod adhuc livore torqueris, Tu primo mundum in Abel fratricidio cruentasti; deinde per omne tempus Sanctorum millia iniquitatis gladio trucidasti: &, quod scelestius est, Dominum cupiditatis pretio vendidisti. Porro adhuc vincendo vinceris, quæ jam Sanctorum pedibus conculcaris. Quare non audis infelix adversum te Sanctorum querimonias sub altare Dei
Apoc. 6. clamantes: *Vindica, Domine, sanguinem nostrum*? Forte cogitas quod in isto
Rom. 12. 19. sanguinem non fuderis, ideo te excusatum iri? fateor plane quia mentita est iniquitas sibi. Audisne dicentem Dominum: Mihi vindicta, & ego retribuam? sed quod tu excogitaveras improvise, ut senem nostrum terrarum sedibus exsulares, Dominus ejus hoc usus est ad coronam. Igitur more solito tuum cæcitatis malum convertit in alterius bonum. Ecce rursus ponitur aurum in fornace: ecce tentationis igne probatur: tunditur ac limatur: igitur, ut speciosum vas in honore formatum possit clarius renitere. Sed dum presens quisque talium contemplatur rerum eventum, fortassis censet juxta illud Virgilii.

Nec curare Deum mortalia quemquam.

Ju-

[a] Adalhardo quæ causa exilii fuerit, non liquet. Certe non Bernardi Italiæ Regis factio, cum ea cœperit anno tertio exsilii Adalhardi, qui proinde non ob id relegatus est, quasi particeps ejus fuerit. Neque porro usquam inter istius conjurationis reos nominatur, tametsi auctores præcipuos memorant Eginhardus Auctor Vitæ Ludovici Pii, aliique. Certe exsilium hoc Adalhardo ejusque propinquis inflictum videtur non aliam ob causam, quam quia homines potentia & ingenio præditi suspecti fuere Ludovico, pio quidem Augusto, sed suspicioso ac meticuloso Id colligitur ex Vita ipsius Ludovici, ubi hæc de Vvala ad annum primum imperii Ludovici: *Timebatur quam maxime Vvala, summi apud Carolum Imperatorem habitus loci: ne forte aliquid sinistri contra Imperatorem moliretur.*

Justus enim aliquando ecce in sua perit justitia, calumniantium fraude perimitur, & pravus sibi quisque vindicat sapientiæ laudem. Verumtamen utrarumque rerum finem rei probavit eventus. AN.CHR. 826 2. Januar.

32. Interim vero senex noster, sapientia probus, mittitur quasi unus ex ignobilibus ad Heri insulam. Missus vero illuc omni humano privatus honore *a*, sed cælesti interim undique vallo fulcitur. Dissolvitur autem ad tempus quam felix quadriga germanitate in modum illius Ezechielis conjuncta: super quos JESUS lorica virtutum succinctus decentissime præsidebat. Erant igitur quinque unius viri semine propagati: quorum trium Imperator Augustus familiari usus consilio, una secum fundabili quadratura Francorum Imperium satis admodum dispositum regebat Reipublicæ augmentatum. De his namque equis Habacuc non incongrue Domino cecinerat dicens: *Qui ascendis super equos tuos, & equitatio tua salus*. Quorum quidem impar cursus, sed par animus ad palmam in primordio ferebatur. Porro jam deinceps presidente eis Spiritu-sancto æquo voto in his unum propositum consummatur: qui primo quidem discolores videbantur equi currere, sola voluntate concordes; postremum vero, ut beatus Hieronymus ait, iidem in hoc opere unum aurigæ jugum trahunt æqua cervice & proposito pares, non expectantes flagelli verbera, sed ad vocis Christi hortamenta ita ferventes, ut magistri ac duces exercitui fierent sanctitatis. Erat autem major natu senex noster sanctissimus, ætate ac gratia jam Domino consecratus; maturior consilio, eximior omnibus sanctitate: deinde WALA virorum clarissimus, qui ei successit postea Monachorum Pater eximius; tunc temporis primus inter primos, & cunctis amabilior unus; nimia familiaritate Regi * inhærens, *b* & maxima præfecturæ dignitate subvectus; in senatu clarior cunctis, in militia vero prudenti animo fortior universis: quem tanta laus sequebatur in omni vitæ negotio, ut longe plus censeretur amore posse, quam omnium fastus etiam & tyrannis reliquorum. Erat enim justitiæ custos & decus honestatis, oppressorum quoque justus oppressor.

[Margin: ad Heri insulam. — Ezech. 1. — alii ejus fratres ac sorores. — Hab. 3. 8. — * al. inhæsus.]

33. Quibus inhærebat ex latere sexu soror GUNDRADA, nomine dispar, sed virtutibus procul dubio compar, fratribus assiduitate præsens: si quidem virgo familiarior Regi, nobilium nobilissima, quæ inter venereos palatii ardores & juvenum venustates, etiam inter mulcentia deliciarum & inter omnia libidinis blandimenta, sola meruit (ut credimus) reportare pudicitiæ palmam, & potuit (ut dicitur) carnis spurcitias inlæso calle transire. Pudicitiæ, inquam, sceptra secum tenuit: quia prorsus sibi locupletius fore credidit integritatem servasse carnis, quam roseos castitatum flores violare. Est autem pudicitia virtus (qua feliciter ut probatur coronari meruit) velut Tertullianus facundissimus ait * ita dicens: Flos morum, honor corporis, decor sexus, integritas sanguinis, fides generis, fun„ damentum sanitatis, præjudicium omnibus bonæ mentis; ac deinde: Quam„ quam rara, inquit, nec facile perfecta vixque perpetua. Hujusce igitur „ Christi famula inter omnia castitatis discrimina delegit expetere campum certaminis, & meruit triumphum victrix obtinere pudoris. Reliqui vero duo, videlicet BERNARIUS noster, & THEODRADA soror ejus Deo devota, quæ jam reddito fructu nuptiarum secundum castimoniæ gradum arripuerat, ad pedes JESU cum Maria domi sedebant: illa quidem Suessionis Sanctimonialium regens vitam; iste vero Christi discipulatus nobiscum habens formam: utrique tamen ad unum bravium supernæ vocationis currere festinabant.

[Margin: * Tertull. de pud. c. 1.]

34. Video igitur in hoc eorum quinario numero dulci, sonum utrisque partibus revolutum personare musicum, & ad aliquid harmoniæ horum

a Adalhardus junior, ejus alumnus ac discipulus, vicem optimi parentis gessit toto illo septennio, quo exsulavit Adalhardus senior infra num. 66.

b Walæ Vita duobus libris scripta exstat infra ad annum 835.

AN.CHR. 826 2. Januar.

rum quantitates concinere. Porro si primum inspicias viros, & secundo duas sorores, erit diapente Græcum & proportio sesqualteræ quantitatis: tres enim duplum medietate sui ad aliquid vincunt: & concinit unus, videlicet beatus senex noster, inter duos & duas: atque ita mellifluam musicæ symphoniam artis & pyramidem geometricæ disciplinæ formam reddunt. Sed quod operatur unus, id est Adalhardus senex, inter quatuor, ut bene concinant; hoc vero isdem supereminens, ut in modum ignis quadrati cælestis patriæ amore ardeant, invitat. Alioquin si respicias eos in negotio Reipublicæ prælatos, erunt rursus tres publicis, velut Martha, mancipati officiis, & duo ad pedes JESU intenti, tantum ut audiant verbum. Atque ita medius est Pater noster senex: qui inter utrasque vitas, activam scilicet & contemplativam, interdum medie temperatus incedit: denique si eos rursus diligenter attendis, tres eorum si quidem sunt qui continentiæ triumphum sortiuntur, & duo qui primum castum meditantur connubium; ad postremum vero utrique par jugum monasticæ disciplinæ trahunt. In omnibus igitur vestiti duplicibus, in omnibus consoni & concordes atque conceleres * prædicantur. Conspicio quidem eos cum Beniamin singulos inter Patriarchas quinque indutos stolis; sed a JESU nostro veste simpliciter nuptiali postmodum gloriosius decorari: contueor autem quinque talenta credita, sed his omnibus unum præmium lego super appensum.

*Boll. concolores.

Alio relegati.

35. Qui cum ita his avidius in invicem pro se & in omnibus decertarent, venit invidiæ ventus, & dispersit eos procul ab invicem, in quibus præsertim florebat totius regni decus: ut & ipsi probati manifesti fierent, & ad quos devenirent, eorum virtutibus fulcirentur. At vero Corbeja tunc, multorum quoque ore jam diu laudata, mærens ac flens cum de tanto viduata Patrono lugeret; in consolationem sui, Domino dispensante, meruit suscipere WALAM, clarissimum virum, inter reliquos quos habebat nobiles, velut tironem Christi, quem postea post decessum fratris vice Christi gaudens sibi exsultat Patrem habere. O providentia Dei & parati oculi discurrere in omnem terram attingens a fine usque ad finem fortiter, disponensque omnia suaviter! quam incomprehensibilia sunt opera & judicia tua universa, qui cæcitate humana uteris inæstimabili lucis consilio! Flagellas enim ad tempus filios, quos coronare disponis. Inde igitur est, mi Pater omnipotens, quod BERNARIUS noster Lirinum *a* remittitur: Wala vero tuus Corbeja, ut dixi, tiro recipitur: qui deponens militiæ cingulum, ut te totum velle sanctitatis indueret, arripuit primum tirocinia paradisi, ut consummaret in se mensuram Christi. THEODRADA namque quasi innocens sub sancta professione Suessionis relinquitur: porro præfata Gundrada ad sanctam Radegundem quondam Reginam mittitur, idcirco ut cui communicaverat ex parte florens inter palatii discrimina, imitaretur virtutum ejus insignia: & cum ea die noctuque Deum exorans, de se suisque interdum consolationem obsecrando reciperet.

Exsilium læto animo subit vir sanctus.

36. Sed cum iidem quasi exhonorati secedunt a palatio, procedit senex noster quasi ad epulas invitatus inter eos, ut ajunt, fortis fide, mente alacer, conscius puritate. Agebat namque gratias quod dignus inventus fuerit pro veritate contumeliam pati: deinde nunc fratrem osculo deliniens lacrymantem, nunc sororem blanditiis & Sanctorum afficiens hortamentis, amicis persuadens mentis fortitudinem; Proceribus vero palatii exhibens virtutum exempla, porro in omnibus mirabilem mentis suæ constantiam demonstrabat: ita ut quidam Archiepiscoporum duo flentes ab eo regressi, ut fertur, Imperatori Augusto interroganti dicerent: Quid pu-

a Et tamen in Vita Ludovici Pii Bernarium, non Lirinum, sed Floriacum exsulasse, aut certe Lirino in Floriacense Monasterium abductum fuisse, colligitur ex verbis Auctoris, qui ait BERNARIUM *a Monasterio sancti Benedicti evocatum & reconciliatum*, eidem cum Adalhardo fratre fuisse restitutum loco, nempe Monasterio Corbejensi.

putas, o, inquiunt, Imperator? numquid vindicare te cupis hunc virum exhonorando, & qualibet terrarum parte eum exsiliando? fatemur plane quod numquam ei gaudium huic simile facere potuisses, quo nunc ei probata patientia cælitus condonatur: præsertim cum hodie sibi nimium gratulatur, pristinam in Christo recipere libertatem. Unde scias, quod numquam lætior, numquam jucundior a nobis visus est aliquando, itaque nullum ferientis spe sancta subnixus pavet occursum, neque eum ullus hinc penetrat dolor. Quod audiens Imperator, pudore suffusus doluit se fecisse, quod jam ruboris erat inhibere.

AN.CHR. 826 2. Januar.

37. At vero pius Christi famulus hoc Cæsari quasi pro crimine imputantibus ajebat, dicens: Nolite, quæso, Fratres mei, nolite attendere, quasi quod de nobis agitur, in hominis sit potestate. Fateor enim etiam si idem aliud delegerit, quam quod a Deo semel prolatum est, non posse penitus retractari, nisi primum hoc opere compleatur: neque possunt compleri disposita, si non idem annuerit. Idcirco moneo vos, charissimi, attendite Deum in nobis, licet per cujus non optassem manus, voluntatem suam explere; quia secundum Job, cum ista expleverit, talia ei præsto & quam plura sunt multa. Alioquin cum expletum fuerit quod præfixum est, non quod in istius erit voluntate, sed prout suo clementer annuerit nutu, quandoque revocabimur. Interim vero, quæso, parcite a Deo collato nobis Principi, quod non sua quodammodo, sed Domini nostri cui peccavimus, interdum utitur voluntate. Ceterum juxta beati David vocem, si Dominus incitat eum adversum nos, precor suppliciter exorate, ut sacrificium humilitatis nostræ odoretur, & suos suscipiat pænitentes in omnibus: ita tamen ut ejus fiat voluntas. Ecce quanta & quam immobilis patientia illi inhæserat! quanta doctrina, quantaque viscera pietatis! Igitur inter omnia hæc & inter omnium voces gementium & lacrymarum alloquia, medius de se consolator erat & persuasor virtutum.

Imperatori non indignatur, Job. 23 14. 1. Reg. 26. 19.

38. Erat enim quasi speculum sanctitatis & inter omnium querimoniarum jura causidicus irrogantium. Dic rogo, quis tunc vel saxeum pectus habens non fleret? quis præcisus vel de silice non doleret? aut quis vel ferreis continere se poterat oculis ne lugeret? maxime ea hora, cum omnes una voce plangendo clamarent: Pessima cæcitas malumque consilium ut fons consilii exsilio deportetur. Istud, inquiunt, non recuperabitur, neque Francorum quisquam ei similis tantusque caritatis ac veritatis invenietur adsertor. Plane, fatemur, pessima fraus & callidus veneni dolus! ecce quam iniquissimum instat tempus, dum justi & boni exhonorantur viri, & nemo est qui interdicat. Quid igitur, putas, erit de nobis? Ecce, ajunt, tollitur pravitatis interdictor, & quis ultra justitiæ locus erit? quæ consilii sanitas? præsertim cum omnes sua quærant. Nemo igitur Reipublicæ, sed pessime sibi quisque consulit, consilium pro muneribus venditur, sequuntur retributiones, propria lucra considerant.

aliis ingemiscentibus.

39. His & hujuscemodi querimoniarum vocibus usi, generaliter omnium corda singulorum fletibus ingemiscere cogebantur. Ignorabant ergo quod Dei occulto judicio factum sit, ut senex noster mala cum fierent ne videret, & pœna peccati interim * in quosdam liberius desæviret. Tunc itaque quasi ei hoc solum deesset quod primum concupiverat, Domino dispensante ab humano pellitur orbe. Et credimus quod cælestibus pastus sit sacramentis: ut cui vetitum erat solum terrarum cernere, Joannis exemplo cælestis patriæ inquisitor fieret. Quid putas? numquid Deus oblivisci poterat quod primum contra ejus decreti voluntatem tali eum ab officio retardarat? sed nunc fortassis ideo ei votum diu desideratum conceditur, quasi ut quem prius Deus labore hujusce honoris læserat, tandem posterius concessu operis deliniret! quem si vel tenuis pulveris inter hujus mundi discrimina maculæ sordidassent, angelico assuefactus consortio fontibus lacrymarum ablueret. Quod factum pro-

* mss. interdum

Septem annis exsul,

AN.CHR. 826 2. Januar. proculdubio creditur, ut septem annis, qui ad hoc sacratus est numerus, sancto ibidem spiritu ageretur, si quomodo septiformem ejusdem spiritus gratiam ex integro accipere meruisset: alioquin non talis ac tanta fuisset collata virtutum fama, nisi quia divino arbitrio conventum est, ut qui pæne omnibus Europæ partibus jam clarus inerat, etiam Aquitaniæ solum extremis finibus illustraret: ut qui sibi pollebat ubique sanctitatis nomine, illuc usque cunctis clarior redderetur, ac deinde ubique fultus Dei auxilio præmiis meritorum uberius abundaret.

magno Henricensium Monachorum profectu. 40. Hujusce rei testes idonei sunt adsertores sancti Fratres, inter quos idem Beatus, ut ipsi fatentur, vita angelica per septennium visus est habitasse: quos Fratres idem ad omnia quæ Dei sunt, sancta devotionis flamma movebat: quoniam tanta caritatis virtus in eo erat, ut omnibus se posset influere, & suo eos amore in Dei causa firmius solidare. Dei quippe altissima virtus asperos ei quosque secundabat ubique casus, quæ tribus pueris medium fornacis fecerat tamquam spiritum roris flantem. Unde nec procellis allidebatur, neque vi ventorum impingebatur. Christi enim erat fundatus amore: & ut cum Apostolo dicam, quis eum separaret a caritate Christi? tribulatio, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? vere, ut evidentius loquar, neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, sed neque ulla creatura poterat eum separare a caritate Dei, quæ est in Christo JESU: fundati enim erant pedes ejus supra petram: & ideo non poterat commoveri. Rom. 8. 35.

41. Unde cognoscentes eum beati viri, inter quos quasi sub custodia degere primum videbatur; cœperunt magno ejus amore inardescere, & nimium venerari, non ob regiæ quidem propinquitatis honorem; sed pro venustate morum & sapientiæ documentis, necnon & pro sublimitate virtutum in tanto eum honore præferentes, ut etiam ejusdem loci Pater & omne illud collegium sanctum Patris eum venerarentur obsequio, & secundum ejus consilium sua cuncta tractarent, & obedirent ei in omnibus, prout is semel ore aliquid protulisset. Tu enim hæc omnia, Deus Pater incomprehensibilis, tuo disponebas nutu, ut & devotus tuus famulus tandem aliquando diu optato potiretur otio, & devoti milites tui ejus fulcirentur consilio.

*al. potius est 42. Vacabat igitur illic jam celesti sabbato fruitione perenni, & * gustavit quam suavis sit Dominus. Unde quam immensæ laudes & gratiarum actiones ibidem ejus resonarent ab ore; puto, nemo est qui possit ad plenum edicere. Si quidem erat ei felix illa habitatio in modum paradisi, ex quo serpentis invidia primus ejectus est homo. Et mirabilis satis admodum ordo: ille quidem projectus inde confusione tegitur; iste vero ejusdem suasu quasi revectus ibidem gloriatur, eo quod jam consortio frueretur angelico. Erat igitur ei, ut quidam Poetarum eximius ait, Virg. 2. Georg.

Quam secura quies, & nescia fallere vita,
Dives opum variarum, & latis otia fundis.

Atque ita nimium jucundus inter mulcentia sanctitatis otia lætabatur, quasi inter florigeri paradisi amæna: nec dubium veritatis odio cum beato Joanne adeo usque exsilio deputatus, sicut venerabilis *a* Beda Presbyter ait.

Beda in Serm. de S. Jo. 43. Quin licuit cernere fluctivagas ubique mundi rotas, & Babylonis ac Hierosolymorum mixtim confligere castra, hinc inde vicibus tela atque fugam capi. Inde erat, mi Pater omnipotens Deus, quod tuus athleta tantum pro discrimine hujus vitæ flens lugebat, ac dolore suffusus nimio lamento gemebat, rogans ac petens præsertim ut suorum parceres ho-

a En Beda *venerabilis* dictus a Paschasio Radberto, quo tempore etiam Jonas eidem hoc cognomentum tribuit, ut dictum est in ipsius Bedæ elogio ad annum 735.

hostium cæcitati. Videbat enim & prævidebat jam senex Pater hoc in tempore miseram humani generis vitam deliciis adnullari, & Jezabel propheten se dicere, & seducere servos Dei, fornicari & manducare de idolothytis, ventris ingluviem sequi, & libidine coronari: quia, inquam, monstrum videri posset, si gula sine luxu, aut luxus sine gula regnaret. Heu quam misera conditio ventris, qui talium affinitate partium cohærens, utroque cluditur fine, & malæ felicitatis fastu casso vestitur honore. Unde, quamvis voce poetica utar, moneo vos. AN.CHR. 826 2. Januar.

Qui legitis flores & humi-nascentia fraga,

hinc fugite, quoniam serpens his usibus latet. At vero præfatus senex noster interim eos flere non cessabat quos aviditate ditescendi * velut quasdam aves nox illuminat & dies cæcat: qui dum non dispositionem Dei, sed suos intuentur affectus, licentiam vel impunitatem scelerum omnino putant esse felicem. Sed eorum interdum immanitate flagitii cælesti viro beneficia cumulantur in tantum, ut omne sibi gaudium æstimaret adfuturum, dum tentatione ad victoriam functus sit invidorum. Idcirco quocumque se verteret, proficiens ultra atque crescens ibat.

* mss. ditandi

44. Gaudebat ergo ut Dei in eo compleretur voluntas, quia totus Deo subjectus esse parabatur. Ajebat namque inter reliqua patientiæ suæ verba de suo quærenti exsulatu, ovium se velle imitari simplicitatis exemplum, & ad instar leporis mutationem loci non curare. Ovis enim, dicebat, propter aliorum caloris indumentum suo sine invidiæ zelo nudatur vellere, & de sui indumenti exuviis alterius fovetur nuditas. Ita siquidem & in me aliquod si est utilitatis prudens opus, velim ut quilibet id gratis sine meo percipiat quæstu: atque ita si fuero huc illucque, addebat, pro insidiantis impulsu more leporis fugatus, neque locum quietis quo dudum prorsus insederam, cum mærore relinquo, neque ad quem propellor, cum amore teneo. Nostra autem conversatio in cælis esse creditur: idcirco quæ sursum sunt sapimus, & non quæ super terram. Mortui enim sumus cum Christo, & vita nostra cum eo in cælis est abscondita: ut cum Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos simul cum eo appareamus in gloria. His & hujuscemodi verbis ad petram quæ Christus est, Fratrum animos solidabat, ut quia inter fluctus marinos extra mundum positi videbantur, spe quam velut anchoram habemus, cælo profundius firmarentur *a*.

Exsilio ut proficit ipse.

45. Quibus paterna ex acie per septennium ita discretione virtutum vallatis, factum est, Domino annuente, ut sui exsulatus jam finem faceret, & clarior propriis honoribus redderetur. Propriis ergo dico, quod merito sibi competerent, & idem summum paternitatis officium meritis illustraret. Alioquin honoribus dixi reddendum, quem proprius meritorum honor ubique & sapientia decorabat: non quod amiserit, quo reverentia dignus censeri posset, sed æstimatione vulgi privatus honoris officio, quantum in ipsis fuit, dignitatum fascibus redhibetur. Ceterum exhonorari, sicut consulta veritas patefacit, non poterat, quem cælestis gratia illustrabat: præsertim cum indebitus honor potius turpet insipientem, dum summis sedibus inclarescit, quam decoret: quia minus ejus dedecus patuisset, si non altis sublimaretur officiis; quo velut struma (ut quidam ait) in superficie cutis eminet, unde indignus Prælatus videri possit. Sed senex noster non tam alienis quam propriis meritorum honoribus ubique ab omnibus veneratur, ab omnibus interim dignus honore censetur. Verumtamen quia improbos, ut dixi, dignitas reverendos nequit facere, dum pluribus eos ostentat; sed despectiores, immo indignos eadem dignitas facit. Ceterum senem nostrum tanta præditum dignitatis magnificentia fuisse constat, ut non solum per sublimitatis gradus illum contingeret videri honorandum, sed quia multo erat ful-

Honoribus tandem redditur.

a Adalhardus dum in illa insula exsularet, jussit describi Historiam tripartitam, qualis hactenus inter mss. codices Bibliothecæ Corbejensis apud nos adservatur sub numero 507.

AN.CHR. tus consultu, idcirco etiam inter ignotos nimium videretur honorabilis.

826 46. Quo factum est, ut peracto tempore cum summo tandem revocaretur obsequio, ut pristinam reciperet dignitatem *a*, passim omnibus exsultantibus & congratulantibus pæne cunctis. Unde lætitiæ voces hinc inde ad cælum usque tollebantur. Gratulabantur Monachorum Cœnobia, resultabat jucunditate Clerus ecclesiarum, vulgi quoque gaudia ubique ridebant: factus est autem concursus populi, quasi si in communi omnium festo cæli præconio insignis redderetur.

2 Januar. omnibus applaudentibus,

exceptis Heriensibus.

47. Fratres autem cum quibus interim deguerat, audito suæ regressionis die, cœperunt profecto contristari & mæsti esse, atque quodammodo gratulari: contraque præ nimio amore ingenti animo lacrymabant, lacrymando quoque vix eum dimittere cogebantur. Inter quos virtute venerabilis RAGNARDUS, qui postea Abbas *b* eligitur, præcipuo fervebat mentis spiritu, flens mærore animi, & flendo quoque lætabatur. Lætabatur quidem, quia veritatis amator locum taxati meriti recepisset: sed dolebat valde quod tanti viri præsentia privabatur. Unde factum est, ut cum pius Dei cultor jam jamque inde abiret, & omnes Fratres ardenti animo ejus vestigia gressusque osculando lacrymis abluerent, eique valedicerent; præfatus vir Dei domi infra lacrymarum cubicula se se reciperet, ne proficiscentem videret, quem plusquam se manere secum vellet, pro quo mori etiam procul dubio paratus esset. Sed cum senex eum multum diuque exspectando requireret, inventus est in quodam obscuritatis loco flens & ejulans, multaque trahens suspiria: qui cum vocatus esset ut seni valediceret, illeque nollet exire; precatus est internuntios, ne eum ibi plorantem detegerent. Quod audiens caritas sancti viri, regreditur jam de navi, ne Fratrem quem sanctum noverat, inosculantem omitteret. Veniente autem ad eum sancto sene, cæpit idem magnis vocibus inclamare ac dicere: Quid hic quæsisti, felix Pater? vel cur te mihi nunc ostendere voluisti? Testem, inquit, Deum habeo, quia mallem te hic mortuum sepelire, quam me relicto hinc vivum habere. Tunc omnes Fratres & famuli magnis eum prosequuntur fletibus: levantur vela tandem, remigia impelluntur: dant omnes gemitum, & ad littus eousque exspectant, quamdiu eum possent conspicere: fervebat vero in eis unus spiritus amoris, & ideo non se poterant continere.

Imperatori parcit.

48. Ille vero solutis carnis quidem, non cordis adspectibus, longa corporis attenuatus macie tandem pervenit ad palatium: ubi suscepto eo ambitiose ab omnibus, quæsitum est, quomodo ei celsitudo regia satisfaceret, quia timebant pro tanti viri injuria futurum discrimen incurrere. Tunc beatus senex videns pudore animi talia meditantes, proruit ad medium & verecundam Regis mentem blandis delinivit affatibus. Persuasit autem nil eum de hujusmodi facto in animo retinere, sed omnia se Dei judicio deputare debere.

Cœnobio suo restituitur,

49. Interea tum eodem cogente Principe compellitur recipere suum sanctæ vitæ Cænobium flagitantibus filiis suis, ut eum saltem quocumque modo recipere meruissent. Ad quos cum advenisset diu desideratus, ut piis eorum complecteretur jam jamque amplexibus, vexabat eum salutis inimica febris, ita ut gemini affectus singulorum animos sauciarent. Pugnabat siquidem in singulis mæror compassionis & lætitiæ fervor: eo quod viderent membra charissimi viri sævissime laniari, pro quo libenti animo etiam vitæ quam fortes dispendium sustinerent. Vincebat autem omnes nunc jucunditatis magnitudo, nunc lacrymarum effusio:

a Istius restitutionis meminere Eginhardus & scriptor Vitæ Ludovici Pii ad annum 821. quo accidit.

b Si Hersensis Monasterii, omissus est in vulgatis Abbatum Heriensium indicibus, locandus inter Arnulfum, qui tum Abbas erat, & Heriboldum: quo Abbate facta est corporis S. Filiberti translatio, cujus historia in consequentibus referenda.

AN. CHR. 826
2. Januar.

fusio: & extollebant simul mixtim usque ad cælum lætitiæ laudes, ut in eo Dominum illuc advenisse nullus ambigeret, cui ita suscepto ita congratulabantur omnes: idemque benigne allocutus est universos.

in palatium revocatur,

50. Sed cum ibidem aliquantisper dulciter quievisset, caritatis officio jucundatus, iterum ab Augusto gloriosius accersitur, & redit ad palatium: ubi cum introisset, velut quidam ait, virtutum radiis illustratus, quia venit Titan, marcescunt sidera. Apparuit autem ilico nudata insipientia, quæ tegebatur pallio caliginis, & factus est stupor nimius, quis senatum populi ad tantam ineptiam deduxisset. Qui comperto non parum eos * invidia fuisse delusos, duxerunt in irritum, pæne quidquid per hoc tempus, ut eis visum est, argumentose tractaverant. Solvitur itaque sæva multorum captivitas eorum, maxime qui ex regio pollebant semine. Redditur ergo in uno libertas omnibus, quocumque in loco tenerentur, nisi quos vita prius mors privarat. Tum deinde quorumdam tonsura propter furoris sævitiam illata transiit ad coronam: & dant Deo sponte, quod dudum inviti quasi ad ignominiam susceperant.

* l. se

Imperatore cum aliis pænitente,

51. Quid plura? ipse gloriosus Imperator publicam ex nonnullis suis reatibus pænitentiam *a* suscipiens, factus est omnium humillimus, qui quasi regali elatione sibi pessimus persuasor fuerat: ut quorum oculi offenderant in delicto, satisfactione regia sanarentur; præsertim quod ejus velle cunctos considerare, ejusque nolle conspicere manifestum non ambigitur. Sed nisi reversus esset veritatis adsertor, interea minime paruisset, quo lethargico spiritu premerentur. Unde etiam matura senectus cæcitatis eorum vulnus salubri Christi antidoto mederi persuadendo curabat.

ac statum regni reformante.

52. Ac deinde studuit ut justitiæ virtus & sapientiæ suas reciperent sedes, ut unusquisque servaret sibi commissum negotium, & sua cuique largirentur jura. Porro novitates vocum & temerarias juxta Apostolum præsumtiones, velut pestem in omnibus reprimebat. Omne igitur quod in lege caritatis non invenisset, inimicum æstimabat Deo, & velut venenum repudiabat. Cumque his & hujusmodi præconiis velut aurum probatum per ignem, clarius enituisset; factus est omnibus decuplo honoratior, ita ut ore omnium egregie resonaret. Amplectebatur autem cunctorum manibus, & quasi pater ab omnibus colebatur: eratque ecclesiarum magistris *b* velut humilitate filius, consilio vero & prudentia quasi subvector inclitus. Qui cum ita satageret indefessus, ut perfecti omnes & Deo digni invenirentur; videtur demum novus renasci Francorum ordo, & aurora justitiæ quasi ab ortu surgere. Siluerat enim jam ex parte stratum furoris æquor, & ventosi ceciderant, ut Virgilius ait, murmuris auræ. Redierat, ut idem inquit, virgo cupidinis: (si parum liceat immutari) redierant & Saturnia * regna, quia progenies bonæ mentis jam quasi cælo refulserat alto,

Eccl. 9.
Eccl. 2.
* al. tyrannidis

Abbatis munus retinet invitus,

53. Omnibus igitur circumcirca eatenus satisfactionis studio illustratis, & suis cum eo summo fruentibus otio, voluit se demum his exuere curis, ut esset sibimet & Deo intentus. Sed nequaquam passi sunt sancti Fratres, licet multam eis excusationem senectutis suæ prætenderet: quoniam quanto ætate maturior, tantum ad virtutum culmina tendentibus salubrior videbatur: præsertim cum vigore sancti Spiritus & viriditate adhuc non exhaustæ carnis satis vigeret, curans se laboribus & vigiliarum negotiis fatigari, etiam plusquam juvenum constantia sequi posset.

a Nempe in conventu Attiniaci habito, ubi teste Eginhardo, *de iis quæ erga Bernbardum filium fratris sui Pippini, necnon & circa* ADELHARDUM *Abbatem & fratrem ejus Vualacbum gesta sunt, publicam confessionem fecit, & pænitentiam egit.* Lege Vitam Ludovici Pii ad eum annum, nempe 822. & Agobardi librum de dispensatione, ubi Ludovicum ob res eo in conventu sancitas *venerandus senex* ADALARDUS laudibus extulisse perhibetur. Anno sequenti *in Compendio palatio* jussu Imperatoris rursus convenit Adalhardus cum aliis, teste ipso Agobardo.

b Argumento est in primis Consultatio & Supplicatio Agobardi, *Patribus sanctis* ADALARDO, WALÆ & *Helisacbaro* porrecta, de baptismo Judaicorum mancipiorum.

AN.CHR. 826 54. Quis enim unquam tam fervidus quam idem fuerat? vel quis alterius tam crudelis arbiter, quam ille sui videbatur? fateor plane quod numquam nisi de se quod durior esset, necessitatem corrigendi habuit. Unde cum a suis Fratribus & filiis quam sæpe corriperetur publice, cur sibi tam infensus esset, qui sic discretus omnibus habebatur; ajebat ita dicens, ut læsos eorum animos mitigaret: Ego mei curam habebo, & prorsus vestro providebo famulo, ne fame aut laboribus fatigatus pereat. Sed hoc peracto paullulum * delitescendo non diu post resumebat esuriem & laborum negotia, ita ut vix juvenilia membra ferre possent, quibus se parsimoniis & vigiliarum operibus adfligebat. Attamen semper erat viroris gratia plenus, semper discreta macie satis admodum rubicundus; vultu quoque decorus, & venustus adspectu. Neque enim faciem ejus ac frontem ignavus rugabat furor: sed totum eum matura hilaritas decorum componebat & aptum. Canities vero sancta eum candore niveo exornabat; & velut lilium super roseos amictus, hinc inde coma capitis, quasi elatæ palmarum, super cutem renitebat: eratque, sicut scriptum est Canticis, senex noster candidus & rubicundus, electus ex millibus: ita ut culparetur in eo natura humana, quod antequam adulta sit, vitiis corrumpatur.

2. Januar. sibi soli durus,

* al. paullatim

adspectu hilaris.

Cant. 5.10.

Laudatur a dotibus, 55. Et si *a* velim laudare tantisper glebam corporis ejus multo confectam nitore, erit exiguum quidquid impendo: quia pulchrius in eo renituit, quod virtutum splendore ornatus, velut lilium inter roseos colores, Christo respersus emicuit. Nec dubium quin omnis caro fenum, & omnis gloria ejus flos feni: virtus autem Christi, quæ semper in eo viguit, manet in æternum. Ceterum si figuram nobilitatis ejus a puero describere voluero, quæ Græce χαρακτηρισμός dicitur, ero inefficax: quia etsi secundum rhetoricæ artis facundiam ipsius persona consideretur, possitne laudis idonea comprobari; multo excellentius in eo illud anteferttur, quod totus de carne in spiritum convolavit. Personæ quippe juxta præfatam artis peritiam plurima sunt adtributa, ex quibus optime dinoscatur. Consideratur enim perfecti viri qualitas, juxta Oratores, nomine, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, institutione, moribus, victu, si rem bene administret; qua consuetudine domestica teneatur; affectione mentis, arte, conditione, habitu, vultu, incessuque, oratione, affectu. Talibus igitur & hujusmodi circa eum consideratis, videre juvat, luculentus senex noster si tot floruit virtutum præconiis, quot sunt artis hujus ad laudem ipsius insignia præconatus documenta.

a nomine, 56. Quorum ex catalogo primum de nomine, fueritne sapiens, recte quæritur. Sed si cælesti magisterio fuit magis quam artis eloquentia institutus, quomodo non sapiens fuit? Nam sapientia est humanarum rerum divinarumque cognitio cum studio bene vivendi. Unde nec dubium eum verum Philosophum aut certe sapientem, quantum fas est, posse appellari, qui, & quæ Dei erant, prudenter per Dei gratiam sectabatur; & quæ hominum, non ignaviter procurabat. Atque omne studium vitæ suæ in his duobus præceptis superimpendens, ipse totus impendebatur. Natione autem, quod cunctis liquet, Francorum erat ex summorum genere: sed renatus in Christo, ubi & spiritu versabatur, totus natione cælestis omnibus renitebat. Unde & illi patria, quamvis hic carne natus esset, cælestis illa Hierusalem juxta Apostolum fuisse non dubitatur, per eum qui nos jam spe consedere fecit in cælestibus. Genere quidem nobilium nobilissimus Francorum, ut paullo ante præmisi, prosapia ortus, sed demum per Christi patriam Deo in filium est adoptatus. Qui licet dignitate regia magnus videretur, tamen major effectus est sublimitate perennis vitæ. Fortuna qua fuerit auctus, ipsius vita designat,

natione & genere,

a fortuna

a Mirum quantum sibi permisit interpolator in hac sectione & sequenti, ut patebit conferenti libros vulgatos cum hac editione, quæ ad vetus exemplar exacta est.

signat, quo cuncta reliquit: & juxta illud, pauper in angusto regnabat habendo Deum. Propter quod, ut credimus, ut optamus, supra multa constitutus, jam ei vitæ gaudia famulantur. AN.CHR. 826 2. Januar.

57. Corpore quam decorus fuerit, etiam & morum eximietas patefacit: cui illud de Canticis canticorum non immerito coaptatur: *Caput ejus aurum optimum; coma vero ejus sicut elatæ palmarum*: quoniam sursum cotidie ad Deum conscendere procurabat. Oculi ejus velut columbæ desuper rivos aquarum quæ lacte sunt lotæ: quia simplex ejus adspectus doctrina Christi totus intentus erat, ex qua nos velut parvuli lacte nutriebamur; neque felle concupiscentiarum immixtus, sed vera innocentia mentis lotus. Porro genæ illius sicut areolæ aromatum, quæ consitæ sunt a pigmentariis, videlicet a sanctis doctoribus omni flore doctrinæ & virtutum exornatæ oleribus. Manus illius tornatiles sanctitatis formam exprimentes, & motu sphærico celeriter ad omne bonum insistentes: plenæ hyacinthis cæli specie in cælis thesaurizando renitentes, quæ multis replebantur muneribus: venter ejus eburneus, virtutum distinctus ordinibus. Guttur illius suavissimum ob favum eloquentiæ: & totus desiderabilis probitate morum, atque caritate eximia. Idcirco quærimus te, Pater, dum pascis inter lilia; quærimus quem diligit anima nostra. In lectulo enim per noctes quærimus te cum lacrymis: sonet vox tua, obsecro, in auribus nostris: vox enim tua dulcis, & facies tua decora: neque enim possumus te patrem non amare, quem pro nobis credimus adfuturum. & forma

58. Jam si de institutione agitur, eruditus fuit idem alter Moyses omni sapientia præsentis vitæ, quasi unus ex filiis Regis: deinde perductus ad Sina, in quo ipsius Domini præsentia inlustratur & familiaritate continua fruiturus ingreditur. Moribus vero quibus fuerit exornatus, testis est vita ejus, quæ summis redolet meritorum insigniis, & præconiis quam maximis prædicatur: victus namque quem Philosophi definiunt consummati operis esse fruitionis exercitium, ut perveniat ad quietem, Dominus erat quem dilexerat, quem amaverat, quem jugiter desiderabat. Gradus autem harum virtutum sunt, cum apud eos primum ponitur affectio mentis: porro eadem affectio, est animi aut corporis ex tempore aliqua causa commutatio: deinde ex hoc quod afficitur, vertit se in studium, ut effectum sui obtineat. Studium, inquam, ad aliquam rem assiduam & vehementem animi cum magna voluntate occupationem esse, postquam habitus induitur adquisitæ rei, cum ad plenum id quod perfectum est obtinemus, de quo scriptum est: *Sacerdotes tui induantur justitia, & Sancti tui exsultent*: felix quippe indumentum virtutis est, quo quisque induitur, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. Hic nuptiali veste indutus foras non ejicitur: quam si primus parens noster in paradiso denique reservasset, nequaquam apertis oculis nudus inveniretur. Unde, sicut scriptum est, dum idem descenderet, expoliaverunt eum latrones, & plagis impositis abierunt: sed senex noster floridus tali recoopertus habitu jam credimus quod audit: Ambulabit, inquit illi Christus, mecum in albis, quoniam dignus est, & non delebo nomen ejus de libro vitæ; talique indutus habitu dum esset Pater eximius, exercebat se plurimum, ut pro victus alimonia frueretur Christo quem induerat. a sapientia & moribus. Psal. 131 9. Apoc. 3. 4.

59. Porro restat juxta præfatam disciplinam requirere, quomodo rem suam administrarit. Quid dicam rem suam quomodo administraverit, qui nec se sibi retinuit? fecerat enim quod audierat a Domino: *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, sequere me*. Hoc impleto, ceterum res ecclesiæ suæ quemadmodum administraverit, testes idonei sunt sancti Fratres, quorum consilio usus est & obsequio: per quos ita cuncta disposuit, ut & omnibus satis esset, nec multum alicui superflueret, neque in vacuum quid periret; sed omnia ad Dei laudem humanius largirentur. Fratribus salubria præsentis a recta administratione, Matth. 19. 21.

AN.CHR. 826 2. Januar. vitæ tribuens, & nociva quæque ac superflua resecans; hospitibus abundanter omnibus administrans; familiam quoque satis inlæsam a jugo servitutis conservans. Siquidem viduas hujusce familiæ destitutas & cælibes viros per singulas villas constituens, eis stipendia jugiter ministrabat. Orphanorum quoque & debilium, necnon & hospitum in iisdem locis opportunius velut xenodochium constituerat, ut res ecclesiæ hujus suum omnes quasi patrimonium possiderent. Testem Deum habeo, quod idem ipse hujus ministros officii velut medicus sæpe instituebat, ut & ipsi excogitarent artificiose, quomodo rerum aliquid eis ad comedendum pararent, & in hujuscemodi cibis eorum sanitas ne periret. Porro Regi & divitibus nostrorum nullus tam largus erat, idcirco ut in omnibus Deus largitor omnium glorificaretur, beatius, inquam, multoties judicans dare quam accipere; atque medium inter paupertatem, quantum ex se erat, & divitias propter alios semper incedere; itaque ut qui habent tamquam non habentes fore * instruerentur. Justum etiam percensuerat, ut omnes hujus ecclesiæ famuli sic tamquam Patrem eum sentirent, ut tumidi quoque Dominum eum fore non ambigerent: insuper ita eorum virtutibus fautor & institutor esse profligens *, ut vitiorum quoque dominus, quamvis discretus, ut crudelissimus fieret persecutor.

a xenodochii institutione.

* esse

* sic

60. Jam ergo juxta quam normam consuetudinis adsuetus fuerit, novit mensura sancti oraculi, in quo fuit manna absconditum & urna aurea; altare quoque incensi aureum, & virga Aaron quæ fronduerat: habens illud 10. cubitos * in longitudine, & 20. in latitudine, 22. quoque in altitudine: ut ex omni parte gemino denario consummatus, charitate Dei ac proximi quadratura perpetua fulciretur. Nec dubium quin Dominus ei fuerit fundamentum, infra quam mensuram adtitulatus, sola novit contemplatio divina, quid noster senex pro suo more domestico tractaret.

a consuetudine domestica.

* mss. eubitorum

61. Affectione vero ita inlectus omnium bonorum incitamentis, ut super fraterna viscera caritatis officio ceu faculis uteretur. Deinceps igitur arte qua fuerit eruditus, patet quia facundus inventus est eruditionis consilio. Prudentiæ namque, ut dicitur, mille oculis adinspector, virtutum quoque dissertissimus disputator, liberalium artium adeo usque sanctissimus institutor, ut probares in eo illud beati Antonii, quod sensus adinvenerit artem; & qui sensu sit integer, eum arte non indigere. De conditione jam ultra quid loquar? qui, ut præfatus sum, regali ex progenie clarus effulsit: necnon & de altera conditione, utrum proprius, ut ipsi dicunt, adoptivusve, an abdicatus fuerit, quid ingeram? cum & BERNARDI filius fuisse, fratris magni PIPPINI Regis, & Dei esse adoptivus non abnuitur.

ab affectione & arte.

a genere conditionum,

62. Habitu autem quo fuerit infulatus, constat paullo ante me dixisse, quod Christus ejus tunica talaris fuisse probatur. Ceterum vestimentorum habitus vix sufficiens monasticus fuisse ostenditur, pro frigore potius membra muniens, quam honoris aliquid gerens. Dicebatur quippe a quibusdam pro ludo, lorica frigoris: quoniam erat pelliceus & quasi thorax circa viscera fomentum caloris: vultu autem suavis idem & statura palmæ adsimilatus erat: eo quod pulcher, adspectu & decorus esset, velut paradisi deliciis enutritus. Quam pulchri gressus ejus, & quam speciosi pedes ad evangelizandum! quippe quibus expeditior damis, in calceamentis ornatior filia Principis.

& habitu.

63. Porro ejus oratio quam facunda, quam plena sensibus, quam suavis auditu manavit! Exstant ejus epistolæ ad plurimos directæ, & omnium voces, qui numquam se uberius aut expressius loquentem audisse testantur. Voce quidem canorius cygno mulcebat auditum: sed & melle dulcius palatui cordis melodia sapiebat. Erat autem omnis narratio ejus aperta valde, brevis ac lucida: (quod dictionis genus Oratores summis extollunt laudibus) nil fecilentum, neque dubium quid in sensu reservans: at vero plano in clausulis procedens gressu, sensus ejus favifluus pinguissimo claudebatur fine.

ab oratione,

Erat

Erat igitur sonus adsertionis expositio dictionum, ita ut voce formaretur proprius verborum intellectus, & suis singulæ partium qualitates restituerentur sensibus, habens omnia membra narrationis capitulatim distincta, & ad retinendum facillima; ad persuadendum vero vel dissuadendum promptissima: semper avidius ad intendendum promovens audientes, igne calidius ad desiderandum, torporem discutiendo, incitans desidentes. Quæ si facundia daretur mihi, luculentius explerem quod conatus sum: nunc autem excusatio pro ignorantia, venia pro voto debetur: præsertim cum stilus nullius ad hoc negotium melius expediret, quam ejus cujus ut vita præeminet, ita & sermo antecellit; sed quia id ingenii unda denegat, voluisse caritatis jura tantum implesse probabitur. AN. CHR. 826 2. Januar.

64. Restat nunc affectu qualis fuerit intimare. Sed quo artis ingenio pandam ejus affectum animi, qui uno semper mentis ardore afficiebatur in omni vitæ negotio. Jugiter enim cupiens dissolvi & esse cum Christo, se laboribus fatigabat: permanere autem in carne propter nos necessarium licet aliter fateretur, penitus sentiebat. Unde toto adnisu vitæ satagebat prodesse omnibus, mille (ut ita dicam) caritatum semper negotiis occupatus: præsertim quod esset consilium totius patriæ, & pater omnium indigentium, qui ore ac manibus, cum omni circumstantia facultatum, pro libertate Christi erat omnium servus. & affectu.

65. Qui cum esset semper accensus ardore, pervenit usque ad Saxoniæ fines, ubi jam parvissima cellula a sancto viro, suo æquivoco, ADALHARDO nomine, sumtu hujus Monasterii ædificari cœperat, eo quod idem beatus vir, quia suus fuerat nutritus & familiaris filius, intercesserat loco ejus, dum ipse Hero insula exsul haberetur, mundi & paradisi civis. Videns igitur pius Pater ac senex sanctissimus cœptum opus, quod pietatis esset officium; Regem adiit, & petivit ab eo, ut daretur ei locus ædificandi: quia ille in quo *a* situm fuerat, non utilis aut aptus esse probabatur. Quod audiens Imperator Augustus, gavisus est valde, volens ei multa largiri, nisi retineret eum ipse, qui nulli umquam concedebat sibi dare, quantum quilibet voluisset; sed quantum idem, vel si modicum, censuisset; agens semper illud Apostoli, quia beatius dare quam accipere. Accepta autem potestate a Rege, ut ubi vellet illud ædificaret; elegit locum valde amœnum & Monachis nimis congruum ad habitandum: ubi & Rex postea plurima propter Dei omnipotentis amorem contulit beneficia. Corbejæ Saxonicæ initia.

66. Est autem locus pergentibus ad ortum solis de Fonte *b* Patris situs supra litus Wiseræ, in modum Δ literæ, vallis planitie collocatus; habens ad ortum solis præfatum alveum, & montem porrectum in facie juxta fluvium: porro a meridie mons alius egrediens e fluvio sinu tendit ad occasum; a septemtrione vero alter e regione pari situ pergit, quousque se invicem viam per medium dantes copulentur. Atque ita in medio fit vallis, figuram Δ hoc modo, quantum recordor, exprimens. Nec immerito: nam Magister veritatis divino nutu edoctus, talem elegit locum, qui & Christi nutriret discipulos, & suo eos describeret charactere, & signaret situ. Situs & figura loci.

67. Nihil enim in omnibus Geometriæ figuris triangulari consummatius aliquid aut perfectius invenitur. Est enim numerus hic totius latitudinis & superficiei in Arithmetica solus principium, in Geometrica idem planior invenitur: & quisquis diligenter inspexerit hanc figuram; neque in his artibus aliquid mirabilius reperitur, neque in nostra disciplina quidquam majus aut melius prædicatur quam Trinitas Deus verus. Igitur sine hoc numero formatum aliquid nihil perfectum innuitur, videlicet sine principio

a De illa cellula ejusque situ & origine, ac de Corbejæ novæ primordiis dicetur inferius in historia translationis sancti Viri, & in Vita Walæ Abbatis.

b Id est Paderborna, inquit Bollandus, quod Padi fluminis fontem sonat.

AN.CHR. 826 2. Januar. ac fine & horum medio inter principium atque finem. Hæc vero figura princeps est (ut dixi) latitudinis, eo quod ceteræ omnes superficies in hac resolvuntur: ipsa vero quoniam nullis principiis est obnoxia, neque ab alia latitudine nisi a se sumsit initium, in sese ipsa resolvitur: quæ si ita sursum erecta fuerit, ut ostensum est, igne caritatis flammare ibidem habitantes debere monstratur. Quod autem ipsius a latitudine sit initium, ostendit latum Dei mandatum nimis non nisi dilatato corde perfici posse: quod vero omnes superficies in se resolvit, liquido signatur, quod omnes reliquæ virtutes ejus latitudine consummantur: & ipsa caritas non nisi Trinitatem colendo in unitate perficitur, ut vera perfectio in his tribus unitas individua teneatur. Hæc ideo me dixisse sufficiat, ut monstrarem, quam prudens idem ac sapiens fuerit, quantoque caritatis ardore fervebat, qui talem ac tantum discipulis habitandi locum pararat, irriguum aquis, velut si minor Ægyptus esset & alter paradisus Domini venientibus de fonte Patris in ortum solis. Vere de fonte Patris dixi, quia in Christo renati, creduntur exinde non solum ad ortum solis, sed etiam ultra solem usque transscendere. Quem locum beatus Pater Corbejam alterius de nomine vocitavit, ut signum esset in posterum, a quo prius illud esset fundatum.

Adalhardus suos ad studium paupertatis hortatur. 68. Quis, mi Pater carissime, narrare sufficiat providam doctrinam tuam in omnibus? vere fateor, quod quoties tui recordor ad liquidum, miror satis quam providus eras in omnibus. Recordor enim doctrinarum tuarum, quibus eos alebas, & instituebas tenellos de fide & caritate, inter quas etiam spem mediam collocabas; de moribus & de omni doctrina vitæ: qualiter etiam oblatas sibi res a quolibet suscipere debuissent, cum ipsis inter sollicitudinis negotia peragebas, commendans eis per omnia, ut in nullo terrenorum cupidi essent, neque quidquam vellent accipere unde alii gravarentur: & si heredes essent rerum largitoris, caute considerarent, ne forte ipsi, quorum erat hereditas, postmodum inopes fierent. Hæc erat ejus sollicita & pia consideratio in omnibus quibuscumque præerat locis, ut neque inhonestum quidquam acciperet, neque aliquis quasi causa misericordiæ postmodum pœnitudine premeretur. Dicebat enim quod multi non solum rectores ecclesiarum, sed etiam ipsi ibidem Deo degentes qui sæcula renuntiasse videntur, ob id decepti essent, quod rebus nimiis abundarent, in tantum ut sæculo servire denuo cogerentur, qui mortui mundo esse debuerant.
„ Quid, inquiens, prodesse poterit rebus propriis futuros exspoliari here-
* al. eas „ des, & rursus eos * mancipari negotiis sæcularibus? Constat igitur nos in
„ præsenti tempore ideo Reipublicæ deservire, quia ipsa nostris attenuata
„ cupiditatibus ex se subsistere non posse manifeste causatur: & idcirco
„ nos infelices, qui liberi esse in Christo debuimus, facti sumus turpissi-
„ mæ servitutis, etiam inviti, servi. Occasione itaque accepta, quasi in
2. Tim. 2. 4. „ Dei causa mundi militiam bajulamus, cum Apostolus dicat: *Nemo mi-*
„ *litans Deo, implicat se negotiis sæcularibus*. Neque enim a nobis exigitur
„ quod necessaria tantum retinemus; sed quia superflua (ut ab ipsis dici-
„ tur) possidemus: & unde miseri lati in possessione esse cupimus, inde
„ angustamur in omni opere bono. Quapropter, filioli, estote contenti pau-
„ pertate Christi, sine qua nemo est dives. Noveritis enim quod beati sunt
„ pauperes spiritu, quibus regnum cælorum repromittitur: & ideo, Fra-
„ tres mei, nolite quasi proprietatis opere sectando avaritiam, possessionem
„ æternam perdere. Estote igitur quod vos æterna Christi vocatio esse vo-
„ luit: ut paupertate Christi participando, divites esse cum eo sine fine me-
„ reamini.

Ob Corbejæ novæ conditionem lætatur. 69. His & hujusmodi cum eos cotidie corroboraret ac confirmaret, construebatur ibidem, Deo agente, non solum Monasterii, sed etiam cælestis patriæ fundamentum. Quid putas quanto tunc gaudio afficiebatur ejus animus, quantaque lætitia, cum Dei omnipotentis amor ita flagraret in eis, ut etiam omnis illa regio Deum per ipsos benediceret? Fateor itaque, ad

nos

nos nonnumquam rediens quod præ amore pio & ſpiritali gaudio vix ſe poterat continere hinc inde exſultans atque gaudens, quod Chriſtus per eum glorificaretur in multis. Nos quidem rigans ac paſcens cæleſti pabulo, illos plantans in Chriſto ac propagans, agebat ut fructum plurimum Deo ferrent: in omnibus ſe exhibens Chriſti vices agere, etiam & forma humilitatis omnibus anteire. AN.CHR. 826 2. Januar.

70. Sicque jugiter uno jubilationis afficiebatur ſpiritu, & appetebat ingreſſionis campum: quæ ingreſſio ſecundum beatum Auguſtinum in libro ubi de animæ quantitate loquitur, una de ſeptem, & ſexta perfectionis eſt virtus. Quintus ſi quidem earum gradus eſt tranquillitas: ſextus ingreſſio: ſeptimo contemplatio: quæ ita decentiſſime poſſunt edici, in ſeipſa dum anima quælibet ſecum ingreditur & verſatur. Ad Deum, dum cotidie ardenter deſiderando, ad eum ingreditur ita dicens: *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* apud Deum, cum jam claro lumine indeſinenter contemplando ei inhæret, in quem deſiderant etiam Angeli proſpicere. Quo nunc ſenex noſter ſe perveniſſe lætatur, meruiſſe gratias agit, atque comprehendiſſe ſummo alacritatis animo amplectitur.

71. Unde quid aliud dicam quam illud Heliſæi: Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga virtutum! ecce nos quam ſubito deſolatos relinquis! & ideo quærimus te lacrymoſa voce, & ſcrutamur mellifluos mores tuos mane in præcordiis noſtris: nec uſquam pupilla oculi noſtri ſilet neque conſolatur, niſi cum ſibi te pro nobis melius adeſſe promiſit. Recordamur enim quibus nos lactabas uberibus, vel quanto in te Dei fruebamur oraculo, quantiſque ferebamur alarum remigiis, & nutriebamur caritatis viſceribus: ita ut ſi ſaxei eſſemus, tua nos molliret pietatis oratio. Omnia enim nobis omnibus factus eras, ut Chriſto nos lucrifaceres. Quod ſi ad ſpeciale quorumdam te vertiſſes negotium, uni in momento dabas vitæ conſilium, alium interdum deliniebas oſculis: porro illius manum ſtringens, alterius animum miro demulcebas affectu: atque ita omnibus unus eras, & totus ſingulis. 4.Reg.2.12 caritate plenus in ſuos,

72. Fratrum vero nomina licet ſcripta infra viſcera ſanctæ ſollicitudinis ſemper teneres, de manu tamen certus eorum numerus diligenter ſcriptus pene numquam aberat: ita ut omnes ſedulo inſpiceres, & mores ſingulorum apud te ſollicitus pertractares. Jam enim de ſingulis tecum in judicio diſceptabas, ne damnum poſtmodum de creditis ovibus ſuſtineres. Bene igitur noveras quid cuique expediret: & ideo omnibus exhibebas quod ſaluti ſingulorum congrueret. Erat ergo diſcretio tua in nullo, quantum dici fas eſt, exorbitans a propoſito, facilitate complendi ſingulis expedita; generaliter vero fiendi cunctis congrua. Nullum ferme per hebdomadam familiaritatis affectu inallocutum relinquens; nullum quem in die generaliter, niſi ex aliqua impoſſibilitatis cauſa, non inſtrueret: omnibus præbens ſalubria, nulli prorſus denegans (ut credimus) neceſſaria. Idcirco filiæ Hieruſalem, prout compellor dicere, flete hunc ſenem noſtrum, & lamentum ſumite: flete virum qui veſtiebat nos caritatis coccino deſuper totum deliciis intextum, qui præbebat cultui ornamenta virtutum. Induite cilicium & amare plangite: quia qui conſolabatur nos & fovebat quaſi nutrix in gremio, ſublatus eſt & receſſit. Unde plorans plorabit anima mea, & erunt lacrymæ in maxillis meis, quamdiu non intueor quem diligit anima mea. Putaſne veniet mihi, Pater, tempus, quando vel ſi quoquo modo liceat, faciem ſpeciemque vultus tui conſpicere? quos in tabella deſcriptos habebat, & ſæpe conveniebat ſingulos.

73. Sed quid interim jam deinceps agimus anima? ecce nunc uſque quaſi inter roſeos verſati ſumus campos, & conſpeximus amœna virtutum, de fonte ſancti Spiritus uberius inrorata. Nunc vero inſtat ut mortis ejus finem pandamus, quem habuiſſe talem glorificandum eſt; amiſiſſe flendum; perveniſſe vero ad beatorum gaudia, congratulandum. Sed quanto nobis ju- Ingens ſui deſiderium relinquit.

AN.CHR. 826 1. Januar. jucundius est in id quod amatur versari, tanto gravius est ejus absentiam, quam semper præsentem cernimus, tolerare. Unde ceu respersum nebula, mæstum est omne quod inspicimus: caligant oculi nostri, operimur singultibus, tremunt digiti, rotatur caput, funduntur lacrymæ, & insuper est pio amoris affectu quædam flendi voluntas. Unde & quanto hæc prolixius ad consolandum cudimus, tanto ardentius amore afficimur, amando quoque dolore premimur. Idcirco, mi Pater charissime, ocius transibo obitus tui paginas, in quo diutius inmoranti vehemens languor ingruit. Hinc quidem interim adstillat lugendi facultas, sed paullo post consolabimur de perventu, quo tu nunc lætaris in gaudio. Unde quæsumus priusquam incipiat calamus pulsare exitus tui horam, revertere Sunamitis, revertere, inquam, paullulum ut intueamur te: recipiet enim inde spiritum linguæ calamus, & levius transibimus amaros legendi cursus. Revertere, revertere, mi charissime; & quid videbimus in te, nisi ut castrorum acies quomodo sis ordinatus? ad nos saltem semel quæsumus convertere, ut omnes qualem te prius habuimus, & modo quantusve sis videamus. Ecce adscendisti, novimus, per desertum quasi aurora consurgens, pulcher ut luna, electus ut sol, terribilis in Deo, velut castrorum exercitus ordinatus.

Morti proximus verba facit ad suos. 74. Quid igitur terribilius humanis adspectibus videri potest, quam tui vultus erant adspectus in hora, cum nobis indulgentiam dares? Præceperas enim petentibus nobis, Pater, ut omnes humi sederemus: quatenus tu os nostrum ex integro, & nos tuum erectis oculis potuissemus conspicere: quo fateor nil me ordinabilius a Magistro audisse indultum, nilque flammantius aut horribilius aliquid me vidisse, quam in tuis oculis. Pressius itaque enucleans sensum, ita affatim cunctis es locutus: Ecce de creditis ego ovibus „ rationem redditurus venio. Vos autem, o mihi commissus grex, de obe„ dientia & inobedientia vestra sententiam excepturi, attendite, quod idem „ qui nunc adsisto, in tremendo judicio vobis coram adero, & quid de ta„ lentorum pecunia sim lucratus, vel quomodo illam expenderim præsenta„ bo: attamen interim si quid est in quo excessi in vobis sciens aut nesciens, „ nolens volensve; indulgete, prout ego juxta quod oportet, si quid est „ quod meum sit indulgere, vice Christi relaxo. *ab iis veniam petit.*

75. His igitur tum ita præmissis plenus fervore spiritus recessit, quasi jam futurus arbiter in suo, ut instrueret se, quasi contra spiritalia nequitiæ tunc in cælestibus pugnaturus, rationem villicationis suæ redditurum: licet semper quasi in mortis articulo pertractasset, tunc tamen velut contra legiones iturus, diligentius mentis aciem disponebat, si forte ludibria hujus vitæ sine impedimento posset effugere. Sed quia obcursor deculplum ejus viginti millibus superare legitur, semper quæ pacis sunt Dominum precabatur. „ Domine, inquit, pone me juxta te, atque ita cu„ jusvis manus pugnet contra me: alioquin turmas non effugiam iniquo„ rum, quia tu solus inventus es inter mortuos liber. Venit enim ad te „ exactor, & in te non invenit quidquam quod suum esset. Idcirco fac „ me firmius in te inhærere, ut & ipse per te tuo in corpore mali totius inveniar liber.

Actus suos discutit cum senioribus. 76. Qui totum se ita discutiens, adhuc invenit in se qualiacumque quasi nondum exhausta, & præcepit ea coram quibusdam Fratribus exponere, (quorum unus, etsi indignus, ego eram) interrogans, si de his se in judicium merito venturum fore pertimesceret. Quibus auditis, juxta divinam scripturam percensuimus non ad eum pertinere, quæ ipse quasi sua longe diuque plangebat. Quid putas quam subtiliter secum reliqua * disputabat? quam sibi severus erat, qui pro alienis etiam ut pro suis se puniebat? Interea singulos de singulis monens & instruens ajebat, ut post obitum suum in electionis pace, caste ac recte secundum Deum inter se convenirent. Exposuit etiam Fidem suam coram quibusdam ex nobis, pæne & omnem doctrinam quam docuerat, ut ex hoc etiam firmius commendaret pectoribus *Fidem suam exponit:*

* al. omnia

no-

nostris. Hinc est quod tali absentes mærore suffundimur: inde * vero gaudentes sumus, quia de Patre talia recoluntur; hinc ad hoc afficimur, ad aliud hinc protrahimur: plangimus in eo siquidem maturitatem morum, Fidei firmitatem, soliditatem spei, caritatis fundamenta ex integro, altissimam Christi humilitatem, & ditissimam in omnibus largitatem: nec ut Salvator, inquam, miseram Jerusalem ego lugeo: sed ploro in unius morte pariter omnes virtutes occubuisse: non quod nobis desit ille qui abiit: sed quod talem videre desivimus, quem sine lacrymis vix aut numquam recordari valemus.

AN.CHR. 826
2. Januar.
* al. istinc

77. Quis enim siccis oculis ejus recordabitur, in quo pæne omne honestatis decus sublatum est? aut quis non doleat præsidium totius Europæ subito deperiisse? vel quis sine mentis scrupulo poterit epistolarum ejus nitorem eloquentiæ recitare? quem si vulgo audisses, dulcifluus emanabat: si vero idem barbara, quam Teutiscam dicunt, lingua loqueretur, præeminebat claritatis eloquio: quod si Latine, jam ulterius præ aviditate dulcoris non erat spiritus. Idcirco, mihi charissimi o vos omnes, qui nostis quid boni habeat tanti viri præsentia, & transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor nostrum omnium. Videte igitur quam subito vindemiavit nos Dominus, & facti sumus squalidi venustate sublata: aurugo possedit nos, quia decus roseum versum est in favillam.

quam eloquens.

78. Paraverat ergo se Symeon senex ad Natalem Salvatoris accensis lampadibus occurrere, & Regem regum Dominum JESUM CHRISTUM procedentem de thalamo suo ulnis suis lætus suscipere: sed tetigit eum triduo ante Natalem Domini validissima febris, dum juxta consuetudinem noctis medio in basilica fleret. Qui ita perdurans ad vigilias, una cum Fratribus hostiam jubilationis in pectore Domino consecrabat: & quanto, ut multi testes sunt, altius voce canebant chori, eo amplius idem flebat in jubilo: sicque se pertrahens ad matutinorum usque laudes, nec minus amore Christi febricitans elanguebat, sicut scriptum est in canticis: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Et dum quotidie magis magisque multis premeretur doloribus, spiritum non relaxabat semper Deo intentus. Disponebat igitur ita omnia providus, ac si nihil mali ferret in corpore, instituens & ordinans ita singulas officinas, ut nil finis ejus imperfectum inveniret; præcipue ut & sanctus dies dignis celebraretur honoribus. Quo peracto vehementius cœpit urgeri febribus: quotidie tamen ad oratorium *a* beati Martini veniens, quem copioso amore in vita semper dilexerat; ibidemque Missas audiens, communionem sanctam percepit, donec ultimus dies vitæ a noctis hujus eum eduxit caligine.

triduo ante Natale Christi febri correptus.

Cant. 2. 5.

quotidie Missam audit & communicat.

79. Interim vero audiens beatus vir HILDEMANNUS *b* Episcopus, quem ipse Monachum nutrierat, & per concessum Regis tanto Belvacus sublimarat honore, sanctum ægrotare Patrem; advenit ilico, & excubabat jugiter ante eum, donec vivendi finem fecit, & eum propriis manibus una cum cunctis Fratribus sepelivit. Qui dum advenisset, gavisus est sanctus Pater alacritate maxima & lætatus, ut vix se ferret præ nimio exsultationis gaudio. Agebat namque Deo immensas gratias, quod de hujus eum consolaretur adventu & dicebat: Deus omnium institutor & rector gratias tibi ago: quia non sum fraudatus a desiderio meo.

80. Interea cum cœpisset idem sanctus Episcopus a nobis percunctari, utrum benedictionis oleo, sicut a beato Apostolo sancitum est, deberet perungui; interrogavimus eum, utrumne vellet, quem procul dubio scieramus peccatorum *c* oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in

a Istud oratorium Patrum nostrorum memoria exstabat eo in spatio, quod modo ad muros oppidi vacuum est inter hortum & amnis Corbei influxum in oppidum.

b De sancto Hildemanno agendum infra ad annum 842.

c Hinc patet, Radberti, ac proinde Fidelium sui temporis persuasionem fuisse, Unctionem infirmorum potissimum valere ad expurganda peccatorum onera: patetque ex Adelardi responsione, eum non sanitatis gratia, qui etiam istius Sacramenti effectus est ac finis secundarius, hoc sacramentum postulasse, ut dictum est in Præfatione sæculi primi.

AN. CHR. 826 2. Januar.

in cælum, comminus obsecrabat ut fieret. Quid putas tum sanctus agebat animus! quantis tunc replebatur lacrymis! Erant igitur oculi ad Deum de-
„ fixi, manus vero ad cælos extensæ: invitansque sanctum Spiritum dice-
„ bat: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in
„ pace, quia percepi omnia tui mysterii sacramenta: & nunc quid super-
„ est, nisi ut ad te veniam? verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu
„ vis: tantum fiat voluntas tua. Alioquin sitiverat jam idem diu venire ad
„ fontem: unde & quasi jocosa voce, plenus gravitate fidei frequenter dice-
„ bat: Hinc ibo, & ad Deum meum veniam; lætus, inquam, veniam,
„ lætus moriar, lætusque transibo ingentes hujus vitæ foveas: quoniam ad
„ gaudia perventurus sum sempiterna, longe mihi diu promissa.

Christum a se visum dicit.

81. His & hujusmodi dictis sedulo se armabat Christi miles, donec ingressus est locum tabernaculi admirabilis in voce confessionis & laudis: ubi & inventus est exercitus multitudinis festa celebrantis: ibique jam senex noster tripudians creditur præcinere: Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Qui cum quotidianis diebus adhuc in carne febricitans immensis se Deo taliter commendaret laudibus; contigit subito, dum solus apud se ageret, ad eum ingressum fuisse sanctum Episcopum: ad quem continuo ex-
„ clamans ait: Curre velociter, o Episcope, præcipio tibi, & osculare pe-
„ des Domini mei JESU-CHRISTI, quoniam ecce adest. At ille audiens valde contremuit, quia quo iret, vel quid ageret penitus ignorabat: ille vero hoc dicto recepit se sub silentio, & quievit. Tum deinceps peracto die octavo Natalis Christi, alacrius cœpit insistere, ut jam hinc ei celebratis diebus liceret abire, si quo modo ipse tandem perveniret ad festum, quod nox non intercipit, neque morbo corrumpi potest. Et peracto igitur jam noctis mediæ spatio ita adorsus est, & Fratribus dicebat: „ O filii, sem-
„ per mihi in Domino multum charissimi, scitote quoniam hodie hinc ibo:
„ datum est enim mihi jam hinc exire ac videre, (quod utinam fiat) &
„ apparere conspectui Redemtoris mei. Finitus est ergo jam cursus certa-
„ minis mei, & restat penitus quid accepturus sim pro vocationis præmio
„ ut ignorem. Credimus nos tamen, Pater, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscendit: (alioquin vacuus est labor fidei) præfertim qui dicere cum Apostolo potuisses veraciter: *Cursum consummavi, fidem servavi*, de reliquo, quid aliud quam reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi justus Judex in illum diem?

2. Tim. 4. 8.

Matutinis dictis viatico munitus obit.

82. Tum mane jam facto, accersitis nonnullis ex nostris, cœpit idem beatus Pater urgere, quatenus matutinos ocius prævenirent. Quibus dictis, in laude Christi cælestis ejus lingua obmutuit. Tunc vero simul convenientibus omnibus sanctis Fratribus, communionem sanctam percepit ferme in hora diei prima, & cœperunt eum hymnidicis laudibus Domino commendare, atque ita perdurantes in ejus exsequiis usque in horam diei nonam. Tum idem *, quando & Christus in cruce, emisit *a* spiritum: ut daretur indicium, quod cujus crucem in vita tulerat, quemque secutus fuerat; ejus & in mortis articulo sequeretur vestigia, donec perveniret ad eum quem quæsierat, quem optarat, quem & diu de toto corde desiderarat. Quis putas tunc ea hora luctus omnium erat, & quam præcipua fuerint lamenta Monachorum! attollebatur autem sursum vox una canentium in excelso, & fletus omnium deorsum singulorum scindebat pectora: quoniam, sicut alibi di-

* al. inde

---

a Nempe 4. Nonas Januarii, & quidem anno octingentesimo vigesimo sexto ineunte. Hunc annum colligo tum ex Chronico novæ Corbejæ, cui quatuor annis præfuit ab anno 822 tum ex Chronico Saxonico ms. in quo ejus obitus reponitur anno 825. secundum veterem calculum, his verbis: *Sanctus* ADELHARDUS *Corbejensis Abbas obiit, cui* WARINUS *successit*: tum denique ex Vita sancti Anscharii, qui mortuo Adalhardo a Wala Abbate ejus successore in Daniam missus est. Ex quibus intelligitur, Adalhardum prope accessisse ad annum ætatis octogesimum, ut in sequenti Ecloga legitur: cum adolescens viginti annorum factus sit Monachus non ante annum Christi 770. ex notatis supra. In Martyrologio Nevelonis Corbejensis Monachi, qui sæculo 12. vixit, leguntur hæc verba: 4. *Non. Jan. Corbejæ Monasterio natalis sancti Adalardi Confessoris & Abbatis, cui Christus in transitu mortis apparuit.* Wala & Warinus in utraque Corbeja successores.

dictum est, & pium erat tanto viro congaudere, & pium erat ab ejus abscessu flere. Quis enim non fleret, etiam si de silice natus esset, ea hora cum inclitus Dei Pastor hinc abiens cælos expeteret? Ipse enim erat, bone JESU, quem in toto ex omnibus solum Abbatem repperi; ipse ex universis, quem alterius plus quam sua quærentem inveni: qui sicut mater amat unicum filium, ita quosque tenerrime diligebat, atque ut solidiora caperent invitabat.

AN.CHR. 826 2.Januar.

83. Quapropter, quæso, attendite viri, & videte universi populi matrem Corbejam flentem, (quod est alvearium Monachorum) flentem, inquam, ac dicentem: Ablatus est magnificus meus mihi, & nullus est qui consoletur me ex omnibus charis: quoniam complevit in me Dominus furorem suum, & fecit quæ cogitavit: complevit ergo quæ præceperat a diebus antiquis: Terra es, & in terram ibis: idcirco abiit charissimus mihi, & recessit. Reversa est ergo virgo Israel ad civitates suas, & deinceps ambulat gloriose super aquas redemtionis æternæ. Ipse namque est qui erat mihi votorum charissimus: ipse convertens animam meam & custos vitæ meæ: ipse qui consurgens pro nobis in principio vigiliarum effundebat velut aquam cor suum ante conspectum Domini: nunc vero posuit nos Dominus ad modicum desolatos, propter eum mærore confectos. Ideo ergo ponimus in pulvere os nostrum, sperantes in misericordiis Domini, si forte sit spes ut pervenire possimus, quo jam pius Patronus noster pervenisse creditur: quod donec fiat, donec optata veniat dies, hæreat lingua mea faucibus meis, si tui non meminero, pater Adalharde, si non te proposuero in principio recordationum mearum: alioquin oblivifcatur me dextera, nisi nomen tuum laudesque pandam. Credo, mi charorum charissime, quod prius maternus amor perire possit, quam nos te non diligere: quia etsi illa suorum oblivifcitur, nos tui numquam obliti erimus: sed dum sæcula manent, & nox cum die partitur vices, fama prædicabitur de te semper sanctissimæ vitæ, nosque tua numquam immunes erimus a laude. Tu autem, quæsumus, trahe nos hinc post te, curramus in odorem unguentorum tuorum: quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis: recti enim te diligunt: & ideo quærimus, quousque perveniamus ubi pascis, ubi cubas: scimus namque quod in meridie.

Auctor ejus mortem luget.

84. Neque igitur, juxta quod fabulæ ferunt Treicium fecisse vatem, gemimus apud inferos conjugis mortem: sed super astra tollimus Patris nomen, quo te solemniter conscendisse fatemur. Ergo etsi felix fuit ille, qui ficte potuit lucidum boni fontem visere, & felix qui potuit vincula gravis terræ solvere; feliciores sumus nos, qui possumus post te patrem talia & tam sancta vota dirigere. Fingitur enim ille præfatus vates flebilibus modis flendo post conjugem silvas currere fecisse, amnes stare immobiles: junxitque intrepidum latus cerva sævis leonibus; nec timuit lepus jam cantu placidum canem: cujus cum fervor intima corporis flagrantia ureret, nec sic mulcerent animum cuncta quæ subegerat; it mites ad superos quærens conjugem: nec reperta infernas adiit domos: illic sonantibus chordis blanda carmina temperans, quidquid de præcipuis Musarum fontibus hauserat. Ad cujus voces umbrarum dea miserans: Tandem, inquit, vincimur arbiter; & ideo donamus conjugem viro emtam carmine. Quid putas, tum ille juxta poeticam narrationem luctus dabat? quantosque threnos geminans amor moverat? quantisve precibus veniam implorarat, cujus nova carmina stupuerat infernus, ultrices scelerum deæ jam mæstæ madebant lacrymis?

85. Sed nos, Pater charissime, talia non ideo inferimus, quod ignoremus neminem ab inferis sine Christo regressum fuisse; sed quid boni habeat amor volumus aperire. Amor enim maxima lex sibi est: & ideo imitando quærimus te quasi per legem, quia omnis vita tua lex vitæ fuit; ut mereamur pervenire ad te, immo ad te, quia ad Christum, quo te perve-

AN.CHR. 826 2. Januar. venisse credimus & optamus. Et precamur, ut Deus nostris precibus motus exaudiat, & doneris feliciter nobis, immo nos tibi, quia te paradiso datum petimus. Credimus namque quod ibidem coronaris jam de capite Amana, de vertice Sanir, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Ista quippe omnia triumphando vicisti: idcirco factus es suavis inter delicias paradisi & decorus, nec est in te macula. Dextera igitur Christi amplecteris, & lævam sub capite pacis somno dormiens premis: & ideo factus es coram eo quasi pacem reperiens: lectulus ergo tuus, quia in pace Christi versaris, floridus juxta meriti qualitatem: tigna domus tuæ cedrina: laquearia vero cypressina. Et nos quidem, Pater amicissime nobis, juxta quod intelligimus gaudemus & gratulamur tibi: quia eversa domo inventa est in te drachma quæ perierat. Perierat enim noctis caligine circumfusa, sed accensis lampadibus tibi felicius denuo invenitur. Unde interim quando aliud non valemus, jura sepulcri tui flentes circumsedemus, & superadspergimus orationum flores. Legimus super illud nomen bonum, quod melius adquisisti, quam divitias multas. Nam nostrum alii pallentes violas tibi & candentia lilia carpunt, alii narcissum & florentes rosas: alii serpillum bene olentem spargunt, isti colocasia & mollibus illud vacciniis pingunt: quidam & suaves intermiscent odores, nonnulli vero salsis lacrymarum rigant fontibus: & ego litterarum superintexo pallas, quatenus ævi temporibus futuris sanctum servetur nomen: neque enim fucatæ artis eloquentia texo; sed sindone munda puritatis opere illud involvo. Alioquin si quis plenius hunc virum nosse desiderat, quam fortiter fide mundum vicerit; legat illud ubi *inscribitur ei nomen novum*, & nomen civitatis novæ Jerusalem: & cum intellexerit quibus civitas fulgeat ornamentis, hoc totum illi conferat: eo quod ibidem quodammodo ipse civitas & possessor hujusce civitatis a Deo creditur esse factus.

(Margin: Honores mortuo exhibiti.)

86. Unde gaude & lætare, virgo fidei, felix Corbeja ex antiquo vocata: quia meruisti talem in Christo frui & possidere Patronum: quæso te, mater religionis inclita, amplectere hunc virum, quem tu tironem cælestibus sobrie ac discrete instituisti moribus: & imitare illum, qui te postea multis ampliavit honoribus. Quare igitur mærore consumeris, virgo & filia Dei summi, quasi non sit tibi consiliarius? ecce fratrem reliquit tibi heredem, qui multis adhuc pro te sudabit laboribus. Absterge, quæso, lacrymas: quoniam mittes obviam de medio tui etiam hunc senem, cum universæ terrarum partes miserint eximios quosque viros. Porro vicina Monasteria cum dederint, videlicet VEDASTUM Atrapis, & Centulum sanctissimum RICHARIUM, & circumquaque viros religione nobiles; dabis forsitan & tu non impari voto virum Deo dignissimum: nec infœcunda tunc eris, cum inter reliquos istum etiam Domino de terræ pulvere generabis: immo lætabunda & gaudens veniendo venies saltem paucos ferens manipulos. Idcirco confortare & robustius age, donec Amalech occurrit in via, quoniam alter Josue jam tecum dux & prævius virtute pugnat in acie. Fulci igitur istum jam in capite inter plurimos dimicantem: adtende & illum in monte jam Domino palmas ad sublimia porrigentem: hic pugnat, ille orat: hic hostem premit, ille vincit. Iste namque est, charissima mihi Mater, Fratrum amator & populi Israel. Hic qui multum orat pro suis, caritate perpetuus: hic qui jugis, ut credo, intercessor erit pro civibus. Unde &, Domine, juxta beati Ambrosii vocem, quia nemo habet quod aliis plus deferat, quam quod sibi optat; non nos ab illo post mortem separes, quem in hac vita charissimum sensimus: sed ubi es nos facias esse simul cum illo, ut vel sic ejus perpetua visione apud te fruamur in Christo, quem propter te in hac vita charissimum dileximus valde, nunc in Christi pace sepultum.

(Margin: Walæ frater ejus successor.)

87. Sepulta sunt autem decenter membra charissimi senis in basilica beati Petri Apostoli sub fastigio inter ejusdem medioximæ quatuor ecclesiæ centra

(Margin: Sepulti epitaphium.)

tra *a*, tectus polito lapide: super quem octonis sculptum versibus musici carminis haustu digne legitur: AN.CHR. 826 2.Januar.

Hic jacet eximius meritis venerabilis Abba,
Noster Adalhardus dignus honore senex.
Regia prosapies, paradisi jure colonus:
Vir caritate probus, moribus atque fide.
Quem dum sub tumulo recolis tu quisque viator,
Cerne quid es, quid eris, mors quia cuncta rapit.
Nam post octavas Domini hic carne solutus,
Succedente die astra petivit ovans.

88. Et sunt ibidem perhumati quatuor circumquaque venerandi viri, qui fuerant uno ejusdem officio servitutis a Domino propagati: quod factum non casu contigisse puto, sed ut quorum una in Christo fuit militia post JESUM crucem sublimius eodem in loco ferre propriam, unus esset & sepulturæ locus, qui eo dumtaxat secundum similitudinem ejusdem crucis insignius cohæreret. Quorum medius senex noster cernitur, super quem signa *b* ad horas divini officii pulsantur: ut ex hoc clareat juxta quod provenisse creditur, quia fuerit lingua ejus cymbalum sancti Spiritus, & invitatorium ad divini operis officium ibidem dedicatum. Unde & octoni versus, quod post octavas Domini obierit, titulantur: quatenus monstretur eum opere consummato, quo dudum omnes invitaverat, ad octavam Domini, nullo litterarum imminuto numero, feliciter pervenisse.

SEQUITUR ECLOGA DUARUM SANCTIMONIALIUM, uno favoris planctu complosa, quas idem velut unam sibi in conjugium vice Christi ecclesiam * enutrisse; aliam * vero ex eadem secundum monasticam disciplinam miro libramine admodum genuisse peroratur: quarum quoque unam propter candorem vultus Galatheam vocari, porro aliam propter amorem caritatis Philidis nomine consecrasse taxatum iri non ambigitur.

* id est Corbejam Galliæ
* Corbejam Saxoniæ

GALATHEA.

Plangite, quæso, viri, mecum pie plangite Patrem,
Omnis & imploret veniam provectior ætas:
Spargite humum lacrymis, componite floribus arva:
Patris ad excubias hinc fletibus omnia fudent.
Officio linguæ prodant sic corda vagitus,
Ut passim resonent etiam simul astra mugitum.
Rustica concelebret Romana Latinaque lingua,
Saxo quo * pariter plangens, pro carmine dicat: * al. qui in quoque
Vertite huc cuncti cecinit quam maximus ille,
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen,
Membra beata senis celebri conferre locello,
Qui nobis studuit venas aperire calentes.
Hujus ad exsequias Clerus, commixta caterva
Vocibus alternis divina poemata narrent
Pastores, fuerit quod magnus versibus edant,
Formosi pecoris custos formosior ipse.
Vulgus & e contra resonet. Deus alme creator,
Da veniam famulo, paradisi regna precamur,
Et petimus: miserere senis, miserere tuorum,

a Vulgo *cintres*, id est, axes fornicem sustentantes, ut dictum in prima parte Sæculi secundi. Qui fuerint quatuor illi Abbates Corbejæ Gallicæ, in quorum medio sepultus est Adalhardus, non constat.

b Et quidem *ante gradum cancelli inferiorem*, ut notat S. Gerardus in Præfatione libri miraculorum, hoc est ad cancellos qui separabant Presbyterium a choro ecclesiæ.

AN.CHR Tu quam dignus erat misereri denique nosti,
826 Hinc rogo cordis amorque, dolor, gemitusque resultet,
2. Januar. Hinc pueri virtute, senes de nomine cernent.

PHILIS.

Quis, rogo, non plangat hominem super astra levatum
In cineres redigi, quam duro marmore tegi?
Cujus in orbe volat virtutum fama per omnes,
Prosapies Augustorum est quod vermibus esca.
Heu quid huic facimus miseri sub morte locati!
Ploramus, gemimus; sed nec revocare valemus.
Ergo vocatus abest, sed nec exaudit amantes.
Pectora rumpuntur, lacerantur viscera luctu:
Ille nec exaudit lacrymas, nec trhena dolentum.
Et quia torquemur, laceramur, corde, tumultu;
Luctus adest animis, nec mors surdissima curat.
Pulveream servamus huic de corpore glebam;
Clarus at ille choro lætatur ad astra relatus.
Unde velim virtute viri, puerique, puellæ,
Plangite corde pio, salsos producite fontes;
Ut quia tristis origo dedit quod patimur omnes,
Atque una ex antiquo est hæc natura priorum,
Una sit & cunctis etiam compassio mentis.
Mæstitiæ, fletus, lacrymæ simul æthera pulsent.
Hinc inde unus in ora fluat fletus Monachorum.

GALATHEA.

Oro senem senior tumulo Corbeja condas.
Porro minor ego, mox tali viduata patrono,
Vocibus alternis gemitum pro carmine dicam.
Qam dudum generans felicem mater, ab uno
Atque tuo vocitans pridem de nomine faris.
O formosa ego tu mihi nunc eris alter in ævum,
Quam fundavit ovans manibus ter ille beatus,
Plura salutiferis tribuens oracula verbis.
Nam quo sic dæmon seviebat iniqua potestas,
Et cultus fani totam fedaverat arvam;
Vertit aras pecudum, sacravit ovilia Christi.
Funditus inde procul luci radice recisa,
Sancta locavit Monachis Cœnobia plena.

PHILIS.

O felix nimium! quos cogor inire dolores!
Munere divino quamvis cumulentur opima.
Ambianense prius qui dum meruisse videris
Corbejo præesse gregi, sanctissime Pastor;
Te Patrem esse novit etiam Saxonica cæspis,
Ut commissa Deo duplicata talenta reportes.
Sed tu mors malefida, venenis parcere nescis
* Illi Ulli *, nec nobis: nec tu quoque munera curas.
Nescis amare viros, nescis servare Patronos.
Omnibus una manes sors inrevocabilis horæ,
Quæ nobis stimplo rapuisti morte beatum

Illum,

Illum, quem pariter querelofis vocibus omnes
Plangimus ac gemimus, flemus, lacrymamus, amamus. AN.CHR. 826
Sed nefcis misera miseris miserans misereri. 2. Januar.
Proh dolor ! ecce trahis omnes fic invida tecum,
Ut quidquid jam viximus hactenus, omnia forbas,

GALATHEA.

Tum veneranda foror noftrum parviffima dixit:
O verbo quam mitis erat blandufque ! Magifter,
Cur nos tam fubito liquifti valde tenellos.
Tu fiquidem moreris femper per fæcula felix.
Sed ego virgo ferox, multis fanguinea bellis,
Imbrifero poft te lacrymarum fonte madefco,
Atque fub ingenti gemitu rea pectora tundo.
Hinc faciem guttis diluo falfis maculofam,
Quamvis nigra meis maculis fim & fufca venenis:
Ut niveo vultu refperfa colore rofarum,
Flavefcam, niteam, fragrem, fimul atque madefcam:
Atque tui nimium felix in tempore plangam,
Quamdiu * maneat flebilis pars ultima vitæ.

PHILIS.

Tum quoque Mater ait, cujus de nomine dicta:
Non me tu lacrymis vinces aut fletibus unquam.
Non cantus refonare leves, non pandere vota.
Unde velim tu mifce favos, ego floribus ornem.
Tu quoque pallentes violas, ego lilia carpam,
Et fuper adfpergam tumulum quam fuavibus herbis:
Hic quoniam condignus erat muneribus iftis,
Delicias nobis qui multas præftitit ipfe,
Et totam rofeo te pinxit fanguine Chrifti.
Efaias vatis quod jam prædixerat olim.
Sancta tibi hinc veniunt plaudentia ligna decoris,
Exfultant inibi myrtus, abies, five pinus,
Vitis & uva nitens; etiam pinguefcit oliva :
Ac tamquam paradifus & hortus deliciarum,
Inriguis nutriris aquis de vertice cæli.
Quæ fueras regio fterilis, defcenfus averni
Porta poli jam facta pates five janua vitæ.
Nec valet æquiperare prior perfidia mortis
Tam celerem curfum, quo nunc gloriofa fuperbis.
Jam caput excelfa cælorum fidera tangis,
Atque nitore tuo nimium fplendefcis in orbe:
Ut citius quam nulla prior nutrix Monachorum
Cardine fub quadro poterit fecundior effe.
Unde, foror, facias planctum pro carmine pofco. Adalhardi ætas.
Octoginta *a* Pater quod vix compleverat annos,
Et necdum tua forte manarant ubera lacte;
En fubito periit vel fracta eft hydria fontis,
Confilium patriæ, Chrifti fapientia plenus.

a Non integros annos octoginta vixit Adalhardus, fiquidem vicennis factus eft Monachus initio regni Caroli Magni, non ante annum 770. proindeque vix attigit annos ætatis octo & feptuaginta.

AN.CHR.
826
2.Januar.

GALATHEA.

Ah Mater subnixa Deo, tum filia dixit,
Quid tantos renovare velis narrando dolores?
Aut memorare diei, qua nec sævior ulla
Vel fuit, esse potest, poteritque aut esse futura.
Quæ simul abstraxit nobis, pereunte Patrono,
Omne decus vitæ, virtutum vota recidens.
Heu nos quam miseri, absentes qui vivimus illo!
Quod sumus in nimium depressi sorte maligna,
Qui pariter cælum nequivimus ire locati,
Cum quo namque mori melius quam vivere duxi.

PHILIS.

Quapropter populis Christi quos abluit unda,
Flumineos latices producite pectoris imo,
Virgineumque meum plangamus sorte maritum,
Prudentem, sobrium, castum, caritate repletum,
Mansuetum, humilem, necnon justum atque benignum;
Nobilitate probum, quo nec sapientior ullus,
Cujus in eloquio micuit sapientia Christus.
Fons patuit saliens, vitæ doctrina salitus;
Moribus insignis, virtutum dogmate plenus;
Mitis, pacificus, clemens & valde modestus.
Ista fuere sui cognoscas prædia juris,
Ista meæ redolent viritim sponsalia dotis.
Unde beatus amor tantum mihi crescit in illo,
Quantum vere novos e mundis floribus auget.
Sed proinde magis luctus succrescit in oris,
Quod nimium flagret in eo insatiabilis ardor,
Et quod nulla mei sit abhinc medicina doloris,
Si non vel liceat mihi sanctum pangere nomen.

GALATHEA.

Ad quod quam nimium felix Galathea fatetur:
Incipe sollicitos tales jam ponere questus.
Forte mirantur enim tanto pro funere musæ,
Et stupefactas vos liquerunt carmina, melos.
Omnia congemuere tuis & saxea threnis.
O si, inquit, veniat tunc ille recursus amoris,
Quæ tantis in eo lacrymarum cogimur undis,
Ut tandem renovemur ejus dulcedinis haustu.
Interdum manibus juncti pergamus ad arcem,
Ad thalamos regni, quo dudum nos vocat idem.
Æthereis pascamur eo quam perpete campis,
Quo meruit senior felix intrare Menalcha,
Qui nostros secum quam longe duxit amores.

PHILIS.

Et trahit e nostris post se suspiria fibris.
Illo etenim voti debentur jura coire.
Quamquam adeo nobis media est via triste sepulcrum.

Sed

Sed si constanter pulsamus, quærimus inquam,
Post cineres quin haud dubium veniemus ad urbem,
Qua pietas, bonitas, pax, lux, opulentia regnant:
Lætitiæ fructus, requies & gaudia fulgent:
Omne bonum renitet, dulcis concordia mulcet:
Gloria, laus, & honor uno de fonte manantur:
Vita perennis ovat, virtutum pascua florent:
Angelicæ gratulantur oves, cælestia vernant
Præmia, perpetuis firmantur denique donis.
Quo Deus semper adest præsens, reserantur opima.
Inter apostolicas Patriarcharumque cohortes
Spirat odor quam dulcis, suavior omnibus herbis.
Martyreo splendente choro muscosa patescunt
Castra, Prophetarum redolent dulcedinis haustu.
Candida virgineo flavescunt agmina flore,
Omnia concelebrant inibi pia gaudia passim,
Et resonant omnes uno de corde canentes
Mellifluas voces, hinc talia carmina quisque.

GALATHEA.

Desine plura soror tu, mater ait Galathea.
Ista quidem inspecta melius tum forte canemus,
Cum paradisus ovans nobis quoque forte virebit.
Hactenus agrorum flores & lilia carpe,
Donec alleluiatica circum gaudia ridant *.
Sparge viam violis, virtutum floribus arva,
Pinge rosis callem, plateis lilia sterne.

ALIA VITA

Auctore S. GERARDO tum Corbejensi Monacho, dein Abbate Monasterii Silvæ-majoris, sæculo II.

Ex Januario Bollandiano.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. MAgnus Dominus & laudabilis nimis, gloriosus & magnificus in Sanctis suis. Ipse est enim corona Sanctorum, ipse spes, exsultatio & gaudium. Ejus singularis visio, eorum est universalis delectatio: horum autem exsultatione fundatur universa terra, mons Sion, Aquilonis latera, civitas Regis magni, universitatis Ecclesia. Quæ numeroso comta germine nuptiarum, & per eas diverso fecunda ordine filiorum, civibus electis ornat Hierusalem, urbem illam scilicet cælorum, ad cujus hæc terrestris Ecclesia præfiguratur imaginem. In hac spes civitatis illius habetur, in illa res desiderata tenetur. Hæc beatos facit, illa electos reficit. Nec est ista expers civium illorum: Deus enim cognoscitur in domibus eorum: ubi videlicet Imperatores curvantur ante tumulos piscatorum; piscatores honorantur successione Pontificum; Pontifices religione Abbatum. Et ideo summo nos delectet succumbere bono, tanto voluptas sit subesse Domino; qui non modo fautor est cremento proficientium, sed & remediabiliter providet casibus ruentium, dum & angelica præstat nobis suffragia non deesse, & patrocinia confert Sanctorum, quos pro reatibus intercessores non

AN. CHR. 826

non dubitemus efflagitare. Quos cum diversis attributos provinciis communibus omnes conveniat passim honorare officiis; singulis tamen quibusque locis misericorditer provisos attribuit, quos specialiter nobis amplectendos & propensius exorandos voluit.

2. Januar. — Patroni cuique loco præcipue colendi. — Corbejæ patroni.

2. De quorum numero lux patriæ beatus ADALARDUS, Corbejensium exstitit Abbas prædicandus, qui non solum Francorum gemma, sed & Saxonum oriens effulsit stella. Genuit filios Ecclesiæ, nutrivit Patres Corbejæ. Denique sanctus ANSCARIUS, qui a WALONE ipsius sancti Adalardi fratre in Corbeja fuit electus, ut a Rege LUDOVICO cum HERIOLDO Danorum Rege ad prædicationem Danorum mitteretur; quique postea pro Fide Christi multis pœnis ab eisdem affectus, tandem in Bremia Archiepiscopatu suo requievit, multis meritis decoratus, ejusdem sancti Adalardi auditor fuit & nutricius. RATBERTUS quoque Paschasius ejusdem Abbas loci, qui luculentum edidit librum de corpore & sanguine Domini, ejus meruit paternitatem digna filiatione sui: cujus etiam corpore cum reliquis illustratur Corbeja: qui diversi per diversa, diversæ sanctitatis in Christo adepti sunt merita. Hic autem qualis fuerit & quantus, in quadam epistola *a* testatur Abbas Lobiensis HERIGERUS, qui eo tempore inter sapientes habebatur sapientissimus. Quamquam longum est hic interponere.

Cur hanc vitam scripserit Auctor.

3. Ad sanctum Adalardum, de quo digressi sumus paullisper, calamum studeamus convertere: in cujus caritatis dilatatione, tanta filii sui fervebant dilectione, ut a quodam eorum tanta sit composita prolixitate ipsius vita, tanta lamentationis plena amplitudine, tanto cantici canticorum amatorio languore, ut magis epitahalamium dici possit, quam textus alicujus historiæ. Qua confusione non mediocriter offensus Corbejensis tunc custos *b* ecclesiæ, sæpe monuit Abbatem, ut recidi juberet superflua quæque. Sed illo sæcularibus curis occupato, compunctus iste reverentia Sancti, cui hærebat amoris privilegio, flores ipsius vitæ decerpi jussit e tanto viriditatis prato. Cujus parendo jussioni sub brevitate, non detrahitur priorum sententiæ, excepta illius qui non authentice sensit de hac historia in sancti Viti *c* translatione, non nisi denique per hanc scribendi viam ingressus. Quomodo enim aliter interponeret Corbejam novam, quam construxit sanctus Adalardus, licet ad unguem descripserit ipsam translationem factam per successores ejus, inordinate tamen erravit de Chronicis Principum & Sancti successoribus. Ad cujus errorem falsitatis removendum sufficiens sit cunctis legentibus ejusdem Scriptoris testimonium, qui etiam hoc quod ignorando adserit, in hac monet historia requirendum. Quapropter nunc ei hujus inordinationis offensam donemus, eo scilicet tenore, ut in his quæ secus quam sunt sentit, a nullo sit per singula credendus: & sic ad rei veritatem scribendi calamum vertamus.

VITA INCIPIT.

Adalhardi genus.

4. TEMPORE igitur quo CAROLUS agebat in sceptris, ille scilicet Carolus, cui cum sæculo terminavit famam palma virtutis, tirocinabatur in palatio ADALARDUS, puer bonæ indolis. Cujus quidem genitores non silet antiquitas, & ideo quantæ nobilitatis fuerit, celare non potest posteritas. Secundum enim totius generositatis genealogiam, ab ingenuis Francorum Regibus deducens nativitatis lineam, BERNAR-

a Nimirum in libello de Eucharistia, qui ab Ludovico Cellotio editus est sub titulo Anonymi in appendice ad historiam Gottescalci: quo in libello multis laudatur Paschasius Radbertus. Hujus auctoris nomen deprehendi in ms. codice Gemblacensi, in quo exstat libellus iste cum hoc titulo, & initio: DICTA DOMNI ABBATIS HERIGERI *de corpore & sanguine Domini. Sicut ante nos dixit quidam sapiens, &c.* Herigerus porro vivere desiit anno 1007. De eo plura alias.

b Nimirum Gerardus ipse, qui Corbejæ primum Æditu-us, dein Cellerarius fuit: lege Observationes priori Vitæ prævias.

c Hanc historiam habes inferius ad annum 836.

NARDUM fratrem magni Pippini [a] Regis habuit patrem: consanguineum quoque æquivocum Pippini PIPPINUM juniorem, consobrinumque & collegam sub alas scholares eumdem CAROLUM Imperatorem: Fuit quoque Francus natione, qui Franci dicti sunt a feritate; genere scilicet Trojani, qui per Illyricos sinus deducti Mæotidas insederunt paludes, duce quodam Antenore. Unde cum Romanis Æneja signa secutis civilis est ei communitas, & unius imperii quondam fuit & esse debet communis affinitas. Hoc autem eo tempore erat, quo Carolus Romanus Imperator dicebatur & erat. Ipse enim solus fuit, quem fama majorem mundus habuit.

AN.CHR. 826 2. Jnuar.

Fabula.

5. Cum quo postquam beatus puer liberalium fontem transivit non inloto pede, inter primos palatii ætate & sapientia cœpit florere, & primus haberi sub ipso sceptrigerante. Timebat tamen Deum, & omni custodia servabat cor suum. Binos quoque fratres & totidem sorores habebat: quos sicut ætate, ita & meritis anteibat. Licet enim, utpote juvenis, natura cereus esset in vitium flecti, immunis tamen erat ab his vitiis, quibus illa ætas solet inquinari. Semper erat in ore ejus justitiæ attestatio, semper in corde injuriæ detestatio: & quanto junior, tanto perspicacior.

cum Carolo educatus.

6. Sed ea tempestate, quos sibi amicos obsequium, ab eisdem veritas peperit odium. Imperator quippe Desiderii Regis Italorum filiæ legitimo connubio nupsit: sed postea odio patris, injuria perosam repudiavit, & perjuris Optimatibus Francorum publico adulterio alteram Regno superduxit. Quæ res quantum detestabilis fuisset, etiam nunc Oriens Occidenti nuntiare valet. Et si minus justis omnino displicebat, credo quia bonis & perfectis placere non poterat. Quapropter adolescens omnimodo detestans propinqui sui illicitum conjugium, publice obtestans perjuros esse Optimates Francorum; elegit adhuc puer palatium & cum palatio sæculum postponere, quam talibus videretur communicari & consentire: ut propinquo, quem contrarie prohibendo non posset, saltem fugiendo se dissentire monstraret.

Carolo ob repudiatam conjugem indignatus,

sæculum deserit.

7. Abdicatis igitur palatii insignibus & tirocinio, vicesimum ætatis agens annum, quando juvenilis animus proclivior habetur in peccando; statuit suscipere jugum Christi, libertatem suam ejus servitute nobilitando. Cui quia non ficte militare disponebat, Cœnobium in quo militandi exemplum acciperet, nova religione quærebat: cujus religionis officina decens invenitur locus, qui vocatur Corbeja. Nec spes eum fefellit, quia quod devote quærebat, devotius sibi cessit. Quantæ enim fuerit nobilitatis tunc locus ille, satis cernentibus adhuc claret vestigiis tantum veteris ruinæ. Ut enim minus quam decet dicam de laude ejus, ipsa erat veraciter aula Dei, & absque concupiscentia pomi alter paradisus. Et qualis tunc erat, quæ modo vix signa Corbejæ servat? utique talis, qualem decebat militem summi Imperatoris.

Corbejam se recipit.

8. In hoc itaque loco pulsans, & pulsando admissus secundum Regulam sancti BENEDICTI instituendus, primo deposita sarcina & habitu sæculari ingrediendo, cœpit currere viam mandatorum Dei: statimque discipulus effectus legis divinæ, qui antea jam perfectus erat magister mundialis scientiæ; per summæ humilitatis adeptionem breviter apprehendit utriusque legis perfectionem. Ad hoc enim venerat; ideo non magnus labor discendi erat. Sancti quoque Spiritus gratia omnia sibi faciebat docibilia, omnia penitus possibilia. Quidquid sibi imperabatur, ita parebat, ac si divinitus imperaretur. Nulli secundus erat humilitate, & licet novitius, cunctis tamen prior religione. Erga priores digna acclinis veneratione,

ubi recte instituitur,

[a] De genere sancti Adalhardi actum est in Observationibus præviis, ubi notavi incertum esse, utrum Bernardus Caroli Martelli filius legitimus, an naturalis fuerit. Verum non adverteram id quod scribit Radbertus in Vitæ superioris num. 61. ubi dubitare videtur *utrum* Adalhardus *proprius, ut ipsi dicunt, adoptivusne, an abdicatus fuerit*: cum tamen *Bernardi filius* fuisse non abnuatur. Quibus verbis quid significare velit, non satis capio.

AN.CHR. 826 2. Januar. tione, erga juniores paterna affectus dilectione. Sicque omnibus omnia factus, paullo post omnes praecedit virtutibus, qui paullo ante omnium erat pedissequus. Postquam conversionem morum actu atque habitu professus, quem quaerebat Monachum, victorem in Coenobio se fecit monomachum, dextera quippe Dei confortatus, pugnabat contra nequitiae spiritualia in caelestibus.

hortum excolit. 9. Cumque jam in tantum effloruisset, ut intra monasticam disciplinam magis inesse animo caelestibus quam terrenis crederetur & esset; committitur ei quaedam obedientia, ut in omnibus probetur ille novus Coenobita. Commendatur ei cura horti excolendi, causa scilicet obedientiae fructum exinde referendi, & (ut quidam asserunt) jussu regali, quasi scilicet hac obedientia injuriatus, flecteretur animo ad palatium regredi. Quam obedientiam monachico & libenter suscepit: & susceptam pro posse & nosse devote supplevit. Excolebat hortum, & cum Maria requirebat in horto resurgentem JESUM. Videre erat novum cultorem nuper inter primos palatii latera sua tenentem, nunc rastro & ligone urticas terrae rapientem. Videre erat juvenem hortulanum nunc laborantem in cuculla non sua, nuper inter palatinos sericatum. Sed haec mutatio dexterae Excelsi, qui quos vult & quales vult eligit sibi. Prorsus haec erat via, per quam erat iturus ad astra.

Cognatos fugiens. 10. Nec via sufficit ista, postquam usu progressionis affectata est, posse teneri visa. Quaerit arctiorem, ut possit adscendere de virtute in virtutem. Nihil ei videtur ista conversionis ingressio, nisi per hanc procedat sibi major virtutum progressio. Considerat sibi non parum obesse, cognatis & parentibus medium interesse. Nimis quippe diligebatur a suis, & ideo ultra voluntatem suam visitabatur ab eis: quae visitatio non solamen sibi erat, sed mentis desolatio. Eligens quippe non per vices Christi esse discipulus, quia etiam seipsum reliquerat totum totus, nolebat propositum suum impediri a parentibus. Oderat nativitatis solum: quia pro talibus quaestum audierat referri centuplicatum. Eo igitur animi processit, ut talia fugiendo, quia aliter non poterat, declinare decreverit. Nam si quaesisset licentiam, sciebat sibi omnino negandam. Quid ergo faceret? inreligiosum videbatur, si ita discederet; sed inreligiosius, si inter luctantes amicos remaneret.

secedit Casinum. 11. Proinde dum talia mente volvit & revolvit, omnem dubitationem bona intentio pessumdedit. Alter Helias statim fuga labitur, fugiens voluptatem carnis, quatenus ipse sibi inveniretur. Cujus autem rei gratia loco suo cessit, testis est locus ad quem secessit. Non enim quaesivit aliquod remissioris vitae diverticulum, sed voluntate & itinere direxit gressus ad montem Casinum: ubi non parum honeste susceptus, nihil instantis & quaesitae rei, sed alia pro aliis est commentatus.

Eremita praedicente revocatur. 12. Non tamen diu potuit latuisse, quem Deus nolebat latere: immo hac fuga gloriosius magnificare. Quidam Eremita ibi habebatur, qui dum cum famulo Dei hospitalitatis humanitate sermocinatur, praedicit sibi quaeque futura, & quis esset, & unde esset, & cujus rei advenisset gratia. Addit insuper quae sibi minime placerent, scilicet quia legati Imperatoris secum eum ad reducendum, sine dilatione venturi essent. Quibus auditis vir Dei dissimulat quidem, sed tristis efficitur: & brevius prolato colloquio invicem, ab invicem pro se orari petunt, & consolantur: sicque secedens ad Patrem Monasterii, causam adventus sui tandem confitetur: quaerit consultum, petit auxilium, precatur abscedendi copiam, licentiam, tempus & locum, ut liceat sibi ulterius migrare, quo nec audiatur nomen suum. At ille laudans intentionem, non avertit petitionem; sed differt responsionem. Cujus responsionis dilatione statim intercipiuntur Imperatoris precatoria legatione. Et quia annus est, dum moliuntur, mollitiones ilico dissolvuntur. Auditur imperiale mandatum, & audito pariter reditur Monasterium.

13. Et

AN.CHR. 826

2. Januar. Corbejæ reclusus,

13. Et quia ad votum res cœpta sibi non suppeditabat, in suo disponit esse, qualiscumque in alieno loco esse decreverat. Inter parentes stat, & parentes fugit, quia claustrum pro eremo habens, orationibus insistit. Nihil habet præter se: de seipso regnum Dei studet sibi comparare. Vigiliis vacat: jejunio se excruciat.

Abbas eligitur.

14. Proinde talis efficitur, ut non solum ordine, sed etiam honore sublimari dignetur. Nec fit aliqua sublimandi dilatio, cunctorum corda ad id disponente Deo. Pater quippe Monasterii, corporis viribus se sentiens destitui, electum annutu cunctorum subrogavit Adalardum. Cujus dignitatis honore indusiatus, & a Principe regni legaliter inthronizatus; non efficitur philopompus *a*, non ut plures adsolent, pompolentus. Qualis ipse erat, tales suos esse volebat: & ut essent, exemplo trahebat, verbis prædicabat. Nec deerat prædicationi multiplex scientia; scientiam vero fundabat in cordibus auditorum prædulcis facundia. In qua quam decenter emicuit, omnis Gallia, quæ ejus consilio innitebatur, pacata probavit: maxime vero Italia, quæ sibi a Carolo fuerat commissa, ut PIPPINO juniori ad regendum magistraret, & ad stateram justitiæ Regnum Italicum informaret: ubi tantam operatus est æquitatem, ut a populo comparaverit sibi angelicam laudem. Nullius enim in judicio personam accepit, neque in scirpo nodum quæsivit. In ingressu suo omnem tyrannicam deposuit potestatem, eorum scilicet, qui velut prædones in populo exercebant rapiendi tyrannidem: unicuique sua restituit, & sic inter eos jurgandi causam destituit, pacemque unitam constituit.

Italiæ Regem Pippinum moderatur.

15. Taliter igitur disponendo regnum, pervenit fines Romanorum, ubi a LEONE Papa tanta susceptus est familiaritate, quanta neminem Francorum constat prius susceptum fuisse. Nec id casu evenit, talem quippe eum invenit: ideo hoc ei testimonium perhibuit: „ Scias, inquit, optime „ Francorum, quia si aliud te invenero præter quod affeci animum, nulli „ deinceps credam vestratum. Magnæ auctoritatis homo, cujus fides parum devia unius regni fieret evacuatio. Sed quomodo ab ea posset deviare, qui eam deviantibus studebat redintegrare, & etiam Imperatoribus scriptis intimare? In hac utique dives erat, sed rerum mundi aporiam * sponte sibi inferebat, quia in Christo pauper esse volebat. Accipiebat a multis mutuo, ut semper daret, & semper haberet; & tamen semper egeret restituendo. Semper inter manus habebat largitatem, quæ sibi affluebat per erogationem. Erogabat & abundabat: donabatur cum dabat, quia divina retributio eum semper præveniebat. Quod suis non credentibus, sed ferentibus indigne taliter olim propalatum est divina bonitate.

a Leone Papa laudatus.

* indigentiam

quam liberalis,

16. Tanta denique super-petentes largitate usus est aliquando, ut Fratribus pulmenti nihil esset residui omnino, non pisces, non caseus, non aliquis præter panem Monachorum victus. Unde plus justo indignatus Frater, qui talium erat adsignatus minister: Miror, ait, Pater, quid sibi velit tanta expensio, & exinde nulla a quocumque repensio. Non animo reducis penurias Fratrum, ut deberes: sed egentibus succurris, & ipse eges. At ille subridens dissimulando, Non turberis, ait, Frater: inquirentes enim Dominum non deficient omni bono. Tu, inquit ille, ita semper polliceris: sed non sic continuo dabitur quod indesinenter effundis. Prius sentient Fratres expendentem, quam debeant videre rependentem. Tanta lacessitum Patrem indignatione qui indignantem patiebatur Fratrem pro caritate, respexit filius caritatis, & porrexit manum largitatis. Statim enim adsunt duo plaustra pro foribus, non boum ministerio, sed ministro Dei deducta divinitus; unum onustum caseis, alterum piscibus. Qua beatus Pater visitatione relevatus, & plus redargutione Fratris, quam etiam ipsa relevatione gavisus;

eximio exemplo.

X iiiij ju-

a Forte *philocompus*, φιλόκομπος, fastuosus: nam Auctor postea subdit *pompolentus*: quod idem est ac philopompus.

AN.CHR. 826 2.Januar. jubet, & adest ilico ille jussus. Quo presto, Timentibus, inquit, Deum, Frater, nihil deest aliquando: beatus vir qui sperat in eo. Ecce, quod timebas a Deo arguitur, & incredulitas tua aperte convincitur. Convictus tandem erubesce: & acceptis quæ repetebas, noli amplius desperare. At ille discedens confusus, erat enim simplicitate, sed non sine felle columbinus; Da mihi, inquit, Pater, veniam, peto: deinceps quippe credam tibi omnia cedere pro voto. Redditur quod dedisti, quia habes quod accepisti, gratiam quam meruisti. Vera confessio, nec dissona a merito. Non enim erat semilargus, sed ex integro totus. Mentior, si testimoniis destituor.

Pia discretione. 17. Si quando fortuna egentes sibi præsentabat bis unum, & agapen utrisque competentem non habebat ad manum, satius censebat alteri totum tribuere, quam uterque eorum pæne ineleemosynatus videretur recedere: isti impendebat pietatis effectum, illi benevolentiæ tantummodo affectum.

Lacrymarum dono præditus. 18. Nec erat inanis a visceribus pietatis: quæ quanta sibi inesset, parum corde, minus celare poterat oculis. Semper quippe quasi aliquod aquagium manabant ex eis lacrymæ, quæ, ut videri poterat, testes erant dulcedinis, non reatus, vel pænitentis conscientiæ. Qui cum a suis secretioribus interrogaretur lamenti causam; „ Plango me ipsum, filii, dicebat, non o„ stentando humilitatem meam, sed conveniendo conscientiam. Ego me in„ tus & mente novi: ideo plango quod commisi. Dicebat hoc non quod talis esset, sed qui tales erant, ut ad planctum invitaret. Quandocumque res eum occupabat mundialis, utpote exigebat, & exigit in talibus œconomia temporalis, paullo post exoccupatus aderat totus in divinis. Mox fluebat lacrymarum inundatio, & inter lacrymas dulciter susurrabat psalmorum murmuratio.

Maxime in officio divino. 19. Ubi quoque ad divinum officium introibat, omnes cogitationes sæculares secus ostium introitus reponebat, & secum totus utpote ante Deum incedebat. Aliis psallentibus ipse flebat: dulciori enim musica solvebatur in lacrymis, per quam totus constabat. Tantæ enim erat dulcedinis & dulcissimæ in Deum intentionis, ut si etiam regalibus consiliis adsisteret, audita aliqua melodia nullo modo se a fletibus temperaret. Nec mirum: quia dulcedo patriæ, in qua dulcescit, cui semper suspirabat canticum novum, hac dulcedine solvebat eum.

In itinere seorsim incedit. 20. Cumque etiam pro Ecclesiæ negotio itineraretur, quod ab hujusmodi ministerio, etsi aliquando, raro tamen segregari consequitur, secretus ab omnibus aliis gradiebatur. Nec deserebat instituta Regulæ, sed fletibus vacabat pro lectione, & orationibus pro reliquo conventuum tenore. Comites qui in talibus consueti erant, præcedebant & sequebantur eum, salibus suis intendendo: ipse autem salebras itineris relevabat sibi psalmodiando.

Pacem inter dissidentes reformat. 21. Ubicumque gradiebatur, pax secum comitabatur: bellum cum bello habebat: fœdus cum pace inierat. Cum qua olim perveniens Beneventum, invenit eam arma sumsisse contra Spoletum. In quibus tanto marte bacchabantur, ut omnia sua armis, prædis & flammis adnihilarentur. Fervebat Bellona in omnium necem: omnibus pulchrum videbatur perdita recipere per medium hostem. Hæc erat mensura belli, prius deficere quam vinci. Tandem vir Dei inter eos medius caduceator deambulat: & utrisque consultum pacis expectorat. Nec ante desistit, quam fœdus inter eos usque ad oscula restituit: pacem partibus redintegrat, mores & fines certo limite antiquat. His ergo & similibus fœderabat Regnum indefessus.

Ob justitiæ zelum relegatur. 22. Sed ea tempestate visa est e terris justitia migrare. Patiuntur mortales lucente sole deliquium, quia perit inter eos color & decus rerum. Lux denique orbis CAROLUS Imperator viam universæ carnis ingressus defecit, filiumque suum LUDOVICUM moriendo Imperatorem effecit; sed

ſed non tam bene filiatum, ſicut decuiſſet Imperium. Non enim ſecutus est viam patris, ſed ſenſit cum Roboam filio Salomonis. Quidquid pater amaverat, odio habet: quidquid illi placuerat, ſibi diſplicet. Removentur paterni conſultores: admoventur novi, & priorum oſores. Quorum annoſa perverſitas ſtatim felices eſſe res publicas ingemuit, eo ſcilicet quia juxta Platonem rectores earum amplecti ſapientiam vidit. Erant autem illi qui viro Dei ſapientia & honore ampliato invidebant tempore Caroli; & malebant, quam hunc regnare, faſque nefaſque confundi. Cujus invidiæ adepto tempore vindicta accenſi, quatenus eum ſeparent a latere Regis firmantur convoti, ut juſtitiam ulterius non habendo defenſorem Regnum amitteret, & iniquitas ſuis quandoque capienda fraudibus dominandi locum reciperet. Nec erat res perardua: quia ſuppetebat locus, tempus, perſona. Denique, ut ajunt, Regibus boni, quam mali ſuſpectiores ſunt. His quoque virtus aliena ſemper eſt formidoloſa. Quod viro Dei ita eſſe nihil conſtitit verius, qui ſine judice dignitate honoris exutus, ob beneficium reipublicæ exſilium tulit; ſicque mala pro bonis recepit. O mores! o tempora! ex aureis utique fictilia. Sed beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, pro qua quaſi mundus exſilium non eſſet, alterius exſilii injudicatus excepit ſententiam. Non tamen ſine judicio, quia feliciter munerandus divino.

AN.CHR. 826 2. Januar.

23. Diſſolvitur itaque illa felix germanitas, quæ ſicut aliqua conſtellatio totius palatii videbatur claritas. Germani erant quinque, ut ſexu, ita diſcreti & ætate, ſed eadem uniti bonitate. Sanctus ADALARDUS primum ætatis & ſanctitatis tenebat gradum: poſt quem WALO virorum clariſſimus, ordinis, juſtitiæ & æquitatis hæredium: quibus ſancta virgo GUNDRADA hærens ex latere, diſpar quidem erat ſexu, ſed non diſpar ſanctitate: quæ ſola inter venereos palatii flores ignem juventutis meruit evadere. Reliqui duo BERNHARIUS & THEODRADA: quæ reddito fructu nuptiali ante pedes JESU verbum Dei elegit audire cum Maria. Et ipſa quidem Sueſſionis Sanctimonialium rexit vitam: ille vero Corbejæ Chriſti diſcipulatus adſumſit formam.

etiam & ſui,

24. Hi ergo palatii flores per diverſa mittuntur inſontes. Sanctus Adalardus ad Heri Aquitaniæ inſulæ adeptus Dei diſpenſatione locum, quem ante quærebat per fugam. Walo providente Deo recipitur Corbejæ, ut quæ flens & dolens deſolata erat tanti Patris deceſſione, ejuſdem fratris conſolaretur ſanctitatis & prælationis ſucceſſione. Bernharius Lirino mittitur: Theodrada quaſi reliquis innocentior, cum omnes innocentes eſſent, Sueſſionis relinquitur. Pictavis dirigitur Gundrada, apud dignam digna, ſanctam ſcilicet Radegundem ancillatura. O corde tam uniti, cur orbis intercapedine tam diſcreti? quos Deus conjunxit, homo cur ſeparavit? Hæc autem proſcriptio non fit legalis judicatio, ſed furtiva relatio. Loco tamen acceptæ benevolentiæ omnem excludit injuriam malivolentiæ.

25. Cumque ſimul egrederentur e palatio, procedit Adalardus, quod dignus fuerit contumeliam pati gratias agendo, fratres & ſorores lacrymantes oſculis leniendo, amicis fortitudinem mentis perſuadendo, Proceribus palatii exempla virtutum exhibendo, porro mirabilem mentis ſuæ conſtantiam omnibus demonſtrando. Sequebantur enim eum plures, quia aliter non poterant, id ſibi diſplicere lacrymis & contritione cordis oſtendentes. Quibus cum recedentibus valediceret, & ipſe valedictus ab eis recederet, recedunt cum lacrymis: & duo Archipræſules, qui calido pede & calida mente adſiſtunt Regi, dicentes: Putas te, Imperator, vindicare, quia hunc virum exhonoras hac proſcriptione? aut male es conſultus, aut non bene præmeditatus. Non denique exhonoras, ſed, ut ſibi videtur, pleniter eum honoras. Verum enimvero non te ex illo, ſed ex te vindicas illum, quia numquam ſibi tanta, quanta hodie fuit exſultatio & gaudium. Hodie priſtinam libertatem in Chriſto ſe recepiſſe gratulatur, & quia non aliquod gau-

omnibus lugentibus

ipſe lætus.

AN.CHR. 826 2. Januar. gaudium huic simile sibi potuisses facere, sine simulatione fatetur. Unde scias procul dubio, quia numquam lætior visus est a nobis aliquando. Ad hæc Imperator perfunditur rubore: dolet se fecisse, quod jam ruboris sibi videbatur irritum facere: sed si foret infectum, non esset utique post hac faciendum. Cui rem cunctis inputantibus pro crimine (nec aliter erat, peccatum enim faciens peccato non poterat carere) vir Dei omnimoda ratio-
„ ne obnititur: Non huic, dicens, non huic, quod non est in hominis po-
„ testate, imputetur: utitur Dei permissione, cui constat nos omnimodis de-
„ liquisse. Quod si a Domino adversum nos incitatur, oportet ut sacrifi-
„ cium humilitatis odoretur.

Heriensibus Monachis prodest, 26. Hæc & alia prædicando, discedit ad locum ut destinatum usui suo, ita & a se expetitum omni desiderio. Ubi quantæ fuerit humilitatis & gratiæ, testes idonei sunt Fratres, inter quos per septennium vitam duxit angelicam. Quanto enim curis sæcularibus erat exoccupatior, tanto divinis & celestibus suspirabat attentior. Assiduus erat in oratione, post orationem in lectione, post lectionem in Fratrum relevatione. Relevabat eos melliflua ratione, se ipsum præbens speculum, quem sequerentur in actione. Parvus erat inter minores, minor inter majores; majores venerans ut dominos, minores colens ut filios. At illi gaudebant ejus paternitate, & quasi sub Abbate suo exhibebant se digna filiatione. Expetebant monentem, & in omnibus audiebant consulentem. Sermo quippe ejus sale erat conditus, & omnes adversos secundabat casus. Pater Cœnobii patris eum venerabatur loco, neque aliquid fieri censebat sine ejus consilio. Illi autem minimum erat in talibus consulere, utpote qui alterplicem * Imperii curam solebat disponere, nisi Fratrum diligentia evictus esset aut caritate. Sed quia in cælis erat, secundum Paulum, ejus conversatio, semper tenebat eum divina contemplatio: a qua vix aliquando recedebat, nisi Fratrum caritas, aut edulii eum relevatio abstrahebat. Et ut fiat cita descriptionis conclusio, quia non potest fieri virtutum ejus plena definitio; talem se ibi exhibuit, qualem nulla valet comprendere oratio.

* nove

Post septennium revocatur, 27. Qua veneratione postquam explevit septennium, ita adhuc novus in Dei obsequio, quasi nondum supplesset biennium; Deus, in cujus manu cor Regis habetur, solita dignatione solvit ejus exsilium. Dominus enim in terram adspexit, & justitia de cælo prospexit. Resedit in regno æquitas, & refrigescit multorum iniquitas: reviresćit color rerum; colorantur flores Ecclesiarum. Jam enim tempus miserendi, jam venerat tempus earum: quia clementia Dei inspiravit Imperatorem Ludovicum, quatenus ab exsilio sanctum revocaret Adalardum. cunctis congratulantibus, In cujus revocatione tanta fuit Imperii exsultatio, quanta si cælitus descenderet visibiliter ipsa divina visitatio. Nec secus erat, quia Deus per eum mortales visitabat. Gratulantur Cœnobia Monachorum, resultat jucunditate decus ecclesiarum; superborum arrogantia humiliatur, humilium patientia exaltatur; fit concursus populi, restituta sibi pristina dignitate: quia qui subtractus fuerat sedentibus in tenebris errorum, refulget sol justitiæ. Recepto patre fiunt matrimes orphani, gubernatorem recipiunt viduæ & pupilli.

præter Herienses, 28. Sed quanta istis lætitia, tanta illis a quibus recedebat oritur mestitia. Gaudent, & dolent: quia semper eum habere vellent, & tamen ad suam sedem redire mallent. Hæc erat inter eos discors concordia, & concors pariter discordia. Quem circa lacrymantes pia dilectionis dulcedine, (non enim erant adhuc satiati per septennium, quod multis solet esse tædium, ejus dulcissima dilectione) vix eum fervore caritatis cogebantur dimittere.

maxime Reginardum. 29. Precipue autem inter eos dilectionis quidam erat RAGINARDUS, post eum utique qui tunc erat, ejusdem loci Abbas futurus, qui unica fervens in eum amoris caritate, gaudebat & dolebat, mutua animi alternitate. Quia enim repatriaret adsertor veritatis, lætabatur; sed supra modum dolebat, quod tanti viri presentia privabatur. Cumque Monasterium jam egre-

egrederetur, & Fratres eum lacrymis valedicendo & deducendo prosequerentur; ille delitescens in valle plorationis, dolori satisfaciebat gemitibus & lacrymis, quia præsens ferre non poterat præsentiam abeuntis. Quem ille frequenter requirens, & sæpius expectando resistens, statuit omnino non discedere, quamdiu superesset sibi fratri valedicere. Cui tandem reperto cum nuntiaretur, & ne impediret abire volentem rogaretur: Nolite precor, ait, quærentibus me detegere, quia lenius absens possum abeuntem ferre. Renuntiatur Sancto, ostenditur quo delitescat loco: qui statim passibus caritatis regressus venit ad Fratrem, ne remaneret insalutatus. Et cum pervenisset ex improviso, exsiliens ille consternatus animo, Hei mihi, Pater, clamabat lacrymando, addidi peccatum peccato. Nolui ad te exire, ideo miser huc te cogo redire. Sed da veniam, quia sperabam latere. Nescio denique quid faciam dilatum, sed jam præsens vix queo ferre tui desiderium. Absit autem ut per me aliqua intricetur tibi mora: Domini tecum comitetur gratia, quia mecum, velim, nolim, tui semper erit præsentia. His dictis dato & accepto vale, diu immorantur in osculi caritate: sicque Sanctus egreditur cum reliquis, etiam illo prosequente.

AN.CHR. 826
2. Januar.

30. Præparantur rudentes, impelluntur naves: & velis auræ patentibus, solvuntur anchoræ: expapillatis brachiis aptantur remiges & antennæ. Dant Fratres gemitus, & naves sonitum; atque tamdiu super ripam stantes recedenti intentant visum, donec crispantibus oculis pro uno sibi videntur videre numerum.

31. At ille solutis carnis non cordis adspectibus, post aliquot dies tandem pervenit ad palatium; longa corporis macie confectus: ubi susceptus favorabiliter a Rege & ab Optimatibus, veniam dare petitur lacrymabiliter. Fatentur errorem, & inveniunt injuriæ immemorem. Videns enim suffusos pudore, quibus non fuit pudor olim sibi usque ad effectum invidere; satisfactionem eorum prævenit, & demissis oculis jam satisfacientes ita dulciter delinivit. Nihil, ait, o Cæsar, fit in terra, nihil, o Proceres, sine causa. Nihil fit in mundo sine Dei judicio. Si nos pro peccatis nostris arguit Deus, quid ad vos? nos viderimus. Nihil potuisti sine Dei permissione: modo utamur Dei jussione. *Dimittite*, inquit, *& dimittemini*: quod ego primus faciam: vos me sequimini. Fit sine mora ab omnibus: festucantur omnia.

In palatium honorifice accipitur.

Luc. 6. 37

32. Quibus ita compositis petitur pristinam sedem recipere flagitantibus filiis suis, quibus fatigatis desiderio septennium illud prolixius videbatur centuplicibus annis. Recipit nec refutat, etenim secundum canones non poterat; immo caritas filiorum sibi imperat: & sic cum multa stipatione suorum Corbejam remigrat. O quam jucunda dies illustravit tunc Corbejenses! dies illa, dies lætitiæ, dies exsultationis & gloriæ. Quanta denique fuerit receptus ambitione, quis valet perorare? Procedit palliatus ordo Monachorum, Monachosque præcedit candidatus ordo Clericorum: omnis sextus & ætas ruit in obviam; nec est audire nisi unius laudis concinentiam, Christi scilicet propter reditum Patris laudantium clementiam. Consonant & dissonant, quia voces, non laudes sexus mutavit: nec plures fudit lacrymas ejus discessionis desolatio, quam nunc quoque refudit regressionis consolatio.

Cœnobii sui curam resumit.

33. Sed non defuit impedimentum, quo aliquantisper tantum impediretur gaudium. Illum enim pro quo hæc arridebant gaudia, flamma febrium invadens pestifera, membra diu attenuata exsilio, attenuabat etiam nunc invaletudinis morbo. Quæ res lætitiam quidem minuebat, sed lacrymas utrimque procedentes & ex gaudio & ex mærore augebat. Et tantum relevabantur consolatione, quia malebant eum infirmum, quam nec sanum habere. Quamobrem affluentes erga eum omnimoda humanitate, caritatis officium exhibent ei benigna filiatione.

Febri affectus.

34. Cumque aliquantulum remissius quievisset, & quiete, vellet, nollet, se habendo paullulum melioratus fuisset; accersitur iterum ab Augusto:

In aulam redit honoratus.

AN CHR. 826 2. Januar. sto: & qui prius gloriose, modo gloriosius recipitur in palatio. Quem introeuntem tanta comitatur gratia, tanta loquentem sapientia, tanta sapientem facundia, ut sua unicuique statim pateret insipientia. Mirantur & stupent, & super rationem ejus hærent; quia qui prius videbantur sibi perfecti rhetores, nunc digito ori superposito adsistunt pæne elingues. Quidquid tractaverant fit irritum; quidquid iste eloquitur fit ratum. Solvitur itaque multorum captivitas, eorum maxime quibus regia jungebatur affinitas; sicque in primis resarcitur ejus felix germanitas, & redditur in uno omnibus plena libertas. Revocantur omnes ex diversa regione: nisi quos felicius præveniens mors remiserat patriæ. Quorumdam tonsura sine jure suscepta, per eum transit ad coronam, & offertur Deo sponte, quod illatum fuerat ad ignominiam.

Exsulum reditum procurat.

Aulicorum reformat mores.

35. Ipse publicam suscipiens pænitentiam Imperator gloriosus, facit se cunctis humiliorem in suis reatibus, qui regali elatione affectus fuerat alter Tarquinius. Quidquid enim exemplo & permissu alios fecerat offendere, tandem salubri consilio institutus sanabat regia satisfactione, omnes præeundo reducens ad viam pænitendi, quibus factus fuerat iter deviandi. Audiebat in omnibus sanctum Adalhardum, & ad pristinam honestatem precabatur reducere Imperium. Nec defuit ille, sed justitiam & æquitatem restituit in propria sede. Repressit vocum novitates & temerarias in populo præsumtiones. Et quia discedens cælum non animum mutaverat, mutatum Imperium refrenans timore & amore, decuplum majoratur quam discesserat. Præterea jubetur etiam omnibus Ecclesiis magistrare: quibus consilio & prudentia magister, sed discipulus apparet humilitate. Nec ante destitit, quam Regnum Francorum in omni gloria juvenescere fecit.

Abbatis munus retinet invitus.

36. Rebus ergo in pace compositis, cogitat se iterum exuere sæcularibus curis, ut reliquum vitæ tempus peragat in divinis. Sed non est permissus, a filiis suis scilicet, quorum erat spes maxima post Deum; & Pater maternus. Quanto enim erat ætate maturior, tanto tendentibus ad virtutem videbatur utilior, & agendis quibusque perfectior. Nec erat aliquis qui super eum id exercere posset, præsertim cum vigore sancti Spiritus, & viriditate adhuc non exhaustæ carnis tantum vigeret, ut in laboribus & negotiis rerum nullius juvenis constantia eum sequi, nedum adsequi valeret. Adeo perfectus erat in actione, omnia dulciter, se ipsum tractans sine dulcedine. Quis enim unquam ita dominus servi, ut iste erat sui? quis tam crudelis alterius, ut iste arbiter suus? qui cum a filiis suis obsecraretur aliquando paterna veneratione, cur sibi ipsi tam indiscretus esset, qui alios tractabat discretissime, statim coram eis spondebat correctionem: sed paullo post repetebat vigilias & esuriem.

sibi durus,

sed liberali vultu.

37. Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie satis admodum colorus. Non obumbrabat faciem ejus aliquod exterminium, sed assidua hilaritas ut edentem, ita & jejunantem componebat decorum. Canities eum candore niveo exornabat: & velut lilium super roseos amictus, coma capitis super cutem puniceam relucebat. Qui si ex millibus electus fuisset, non candidior, non rubicundior eligi potuisset.

munificus in omnes.

38. Cetera ejus non est laudari modus. Persona & nobilitate, & sapientia, & honestate non discrepabat ab ipsa ministerii arte. Siquidem res Ecclesiæ quam optime disposuerit, testabitur Corbeja, quamdiu supererit. Ibi erat portus pauperum, respectus divitum, domus materna orphanorum: & ejus exemplo adhuc superest cunctis petentibus refugium. Non dives indonatus, non pauper redibat inrogatus. Cælibes viros & viduas stipendiis destinabat accipiendis per singulas villas: qui ubique locis opportunis accipientes ab eo xenodochium, possidebant res Ecclesiæ communiter ut patrimonium. Thesaurus quippe in cælo sibi & suis parabatur, & domus Dei sapienter a sapiente administrabatur.

habitum vilem gerebat.

39. Ceterum habitus vestimentorum ejus vix erat sufficiens pro frigore, ta-

tamen potius membra muniens, quam aliquid honoris aut pretiositatis inferens. Prorsus non egebat aliqua corporis compositione, nihil enim sibi deerat pulchitudinis humanæ, nihil etiam interioris animæ. Adspectu erat incomparabilis; statura procerus; incessu virginalis; vox ejus cygnea dulcedine sui mulcebat auditum; & sermo quemque audientem sui faciebat memoriosum. AN.CHR. 826 2. Januar.

40. Ipse vero tantam memoriam filiorum habebat in visceribus paternis, ut non solum mores inspiceret, sed etiam numerum & nomina eorum semper haberet descripta in manibus suis, quatenus non sibi excideret, pro quibus rationem redditurus esset Deo, & pro quantis. Ideo maximam gerens curam eorum, nullum ex eis in hebdomada relinquebat inallocutum, ne scilicet inimicus inveniens vacantes, zizania superseminaret cordibus eorum. de suis quam sollicitus.

41. Proinde quam efficax fuerit in dispositionibus ordinationis suæ, qui nosse voluerit, in libro qui de his conscriptus est *a*, legere poterit non sine grandi admiratione: ubi etiam perspiciet, quam sapienter a sapiente disposita fuerit domus Corbejensis ecclesiæ. Monasterium recte ordinat.

42. Et quid laudandum in eo potius, cum nec Moyse minor, nec Salomone fuerit inferior in ordinandis rebus, & omnibus scilicet quæ sibi voluisset suggerere Spiritus-sanctus? Qui si vulgari, id est Romana lingua loqueretur, omnium aliarum putaretur inscius: nec mirum, erat denique in omnibus liberaliter educatus. Si vero Theutonica, enitebat perfectius: si Latina, nulla omnino absolutius. Testantur hoc quamplures ejus epistolæ, quæ directæ ad plurimos omnium habentur liberalissimæ. Nec enim litteras satis liberaliter non poterat nescire, qui inter alas scholares nutritus & eruditus fuit cum consobrino suo Carolo Imperatore: & postea quam sæculo renuntiavit, satis studiose se habuit in monastica eruditione. Linguarum usu præditus. & litteratus.

43. Sic igitur perfectus in utraque disciplina, sæculari videlicet & divina, omnibus omnia factus, sequester erat inter Reges & Principes, majores, & minores, æquissimus in omnibus, Deo placens & hominibus. Consilium vero in eo vigebat totius patriæ: & licet unicum eius esset desiderium dissolvi & cum Christo esse, tamen precibus suorum evictus, Imperii pacem & honestatem disponebat circumquaque. vigens consilio.

44. Quibus insistendo pervenit Saxoniam cum hoc etiam certæ rei negotio. Id autem negotii erat, quia ibi Religionem theoricam aliquando ponere decreverat: ad quam statuendam per quemdam puerum nomine THEODRADUM *b*, a Saxonia Franciam a Rege deductum, & Monachum Corbeiæ factum, locum ædificandi a parentibus eius adeptus fuerat. Quo in loco ecclesiam Monachorum usibus aptam ædificare nonnumquam disposuit: sed quia locum non satis aptum intellexit, crepera semper dilatione intermisit. Quam dilationem protelavit usque ad Caroli mortem, & post Carolum usque ad exsilii sui relegationem. Exsilii autem tempore, quæque sui juris fuere, qui prius acceperit, in sua redegit potestate. Corbejæ Saxonicæ initia & progressus.

45. Sed habebat ibi quemdam in Christo filium præ omnibus sibi Monachis familiarem, & univoce æquivocum. Hic ne subintraret aliquis alius, prædictum locum intercepit loco ejus. Et quia hoc eum prius noverat voluisse, gratia amoris ejus ex Corbejanis sumtibus cellam ibi cœpit ædificare: cœpit, nec perfecit, quousque Sanctus ab exsilio remeavit. Cumque remeasset, ordinabat si quid ex suis exordinatum fuisset.

46. Quo tenore Saxoniam modo pervenit, perveniens locum ex omni parte inspexit, inspectum omnino inutilem intellexit. Suspensus erat mente, quia cœptum religionis opus nolebat dimittere: & aptiorem non habens, hunc locum inhabilem videbat esse. Tandem ad Regem se contulit, & ut locum ædificabilem sibi donaret petivit. Nec momento hæsit ille, sed ejus religiosa gavisus voluntate, ubicumque inveniret, deliberavit sub eius op-

a Librum hunc statutorum Adalhardi appellant, de quo in Observationibus prævijs.
b Hujus Theodradi non meminit Paschasius, nec inceptæ per Adalhardum ante exsilium conditionis Corbejensis. Gerardus utrumque accepit ab Auctore anonymo, qui translationem S. Viti descripsit, infra. Verum quod hac de re scripsit Paschasius in libro 1. de Vita Walæ Abbatis, præferendum est.

AN.CHR. 826 2. Jnuar. optione. Ivit, quæsivit, invenit, renuntiavit: & accepta hilariter ædificandi potestate, insuper multis donatus donis regia largitate, dimissa cella Cœnobium cœpit ædificare.

47. Est autem locus super Wiseræ fluvium, maximæ amœnitatis & temperiei elementorum ita competens, ut constet creatus ab initio ad usus Monachorum. Dilatatur siquidem in vallis planitie, figuratus in modum Δ litteræ. Habet denique versus orientem alveum, secus quem montem in facie porrectum: porro a meridie mons alius ex alveo egreditur, qui versus occidentem dilatato sinu tenditur: a septemtrione autem alter pari situ e regione, quousque viam per medium dantes invicem se videantur copulare: atque ita vallis planissima in medio remanens, quasi alter paradisus jucunditate totius temperiei apparet florens, hoc modo quantum coincidatur trianguli figuram exprimens.

48. In hoc itaque loco construens ecclesiam cum officinis, exornat melioribus quos potest invenire Monachis: Monachos instruit moribus, locum facultatibus, & omnia omnibus, quæ præceperat sanctus BENEDICTUS. Vocat nomen loci Corbejam, ut signo esset posteris, unde exsistendi sumserit materiam, & Corbejæ Francorum sancit esse filiam. Et merito, quia quidquid erat, ab illa cœpit ab ovo. Nec multum temporis fuit, quo facultate, tametsi non dignitate, matri se comparare potuit. Longe enim exhalante bono odore Monachorum, quos Pater sanctissimus ex sinu matris adducebat filiæ omnes electos, tanta abundavit erga ecclesiam Imperatoris & omnium Optimatum largitas, ut prius deesset recipiendi quam dandi voluntas: tanta erga Patrem sanctum & ejus filios fervebat veneratio, ut mallent Ecclesiam quam natos suos hæredes suorum adscribere.

Saxonum liberalitas in novam Corbejam.

49. At ille videns sufficienter attributum, quantum scilicet suppetebat, ecclesiæ in prædiis, in auro & in ceteris rerum, ponit modum recipiendi; & quotidiana prædicatione a cordibus subjectorum eradicat vitium concupiscendi. Mortui, ajebat, debemus esse mundo, & vita nostra regnare cum Christo. Sed ecce multi, qui sæculo renuntiasse videntur, nimiis rebus abundantes iterum sæculo deservire inveniuntur. Quod quam sit absurdum, advertite nobiscum. Alioquin nihil nobis prodest, nos exspoliasse propriis rebus, dicente Apostolo: *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*. Non est nostrum ditari, unde alii inopes fiant; neque nostrum lætari, unde alii doleant. Simus sufficientia contenti, quibus debet esse sufficiens etiam paupertas Christi: qui dives, pro nobis pauper voluit fieri.

Adalhardus rebus ponit modum.

2. Tim. 2. 4.

50. Hæc & alia prædicando sæpe migrabat de Corbeja ad Corbejam congaudendo, audiens scilicet, quia bonus odor essent in Christo. Lætabatur tam digna plantatione, & delectabatur in earum jam radicata unitate. Erant enim inter se communes, & quia junior sub eodem patre jam sororiabat, dilectissimæ sorores. Felix Pater tali filiatione! feliciores filiæ tali paternitate! felicissimi filii, si permanserint in hac unitate! Ecce enim Pater migrat: deserit in mundo, non deserit in Christo, quos nutrierat. Adest tempus dissolvi & esse cum Christo, tempus moriendi in terris, & renascendi in cælo.

Febri correptus.

51. Imminebat itaque solemnitas solemnitatum, illa scilicet solemnitas, qua per Incarnationis suæ mysterium in sole posuit Dominus tabernaculum suum. Redierat a Saxonia in Galliam, ut fundata filia in Christo adventum Domini celebraret apud matrem Corbejam. Jamque alter Symeon senex paraverat venienti Domino occurrere, & Regem regum procedentem de thalamo suis ulnis lætus suscipere: cum ecce triduo ante Natalem Domini tetigit eum validissima febris, orante eo & flente juxta consuetudinem suam in basilica, medio noctis. Qui ita totis vigiliis una cum Fratribus perseverans psallebat cum eis, & psallendo flebat, usque ad lucem hostiam jubilationis in pectore Domino consecrans.

Obitum suum imminere declarat.

52. Prosequente autem luce, jubet Fratres ad se convenire. Quibus coram

ram

ram positis, singulos monens de singulis, indicat instare tempus suæ dissolutionis, & in commune perorat de pace & unitate secundum Deum futuræ electionis. Et dicens Symbolum cum oratione, ceteris flentibus se commendans, retinuit illos cum quibus sibi erat agendum de rerum ordinatione. AN.CHR. 826 2. Jan.

53. Cumque diatim magis magisque languor crudesceret, ita providus omnia disponebat, ac si nihil mali ferret: præcipue laborans, ne pro tædio suæ invaletudinis sancta sollemnitas minus honoris aut obsequii haberet. Cetera vero non minus studebat ordinare, ne post se aliquid sub se imperfectum videretur remanere. Die igitur peracto qua potuit veneratione, quo summa divinitas humanitatem nostram dignata est suscipere, reliqui dies sibi profesti fuere, quia cœpit in eo mortifera febris avidius morbescere. Quotidie tamen ad oratorium beati Martini veniebat, cujus privilegio amoris præ ceteris cum ceteris memoriam recolebat, ibique Missas audiens sanctam communionem percipiebat. quid interim agat.

54. Interim audiens eum ægrotare HILDMANNUS Episcopus Belvacensis, quem ille Monachum nutrierat, & eo sublimarat honore per concessum Regis; nulla detinetur instantis festi celebritate: sed mutatis gaudiis patrem suum visitat infirmitatis compassione. De cujus adventu tanta gavisus est Pater sanctus alacritate, ut nisi ultima esset, pæne oblivisceretur infirmitatem pro tanta consolatione. Reddidit Deo gratias, & illi, quod non sit fraudatus a desiderio sui. Desiderabat enim eum videre, & inter manus ejus obire. Hildemanni adventu lætatur.

55. Et interrogatus si ab eo benedictionis oleo perungi vellet; erectis in cælum luminibus, omnimodis precabatur ut fieret. Vocatus Episcopus adest, & statim quod petebat factum est. Vix enim ex quo venit, absistebat ejus obsequio: sed locato ante lectum sediculo, semper adsidebat coram eo. Quadam vero die cum paullulum egressus cameram fuisset, & febricitans solus ille intro remansisset, Dei præsentia visitatus clamare cœpit, cum Præsul rediisset: Curre velociter, Episcope, præcipio tibi, & osculare pedes Domini mei JESU-CHRISTI, quoniam ecce adest mihi. Ad hæc ille valde contremuit; & ignorans quo iret, hærens stetit: Sanctus quoque se sub silentio recepit. a quo & ungitur.

56. Bis quarto autem Natalis, id est Circumcisionis die, alacrius cœpit precibus Deo insistere, ut celebratis diebus tandem liceret eum hinc abire. Nec fuerunt preces sine voto. Peracto quippe mediæ noctis spatio, præscius futurorum, convocatos Fratres adorsus est hoc modo: ad suos verba facit.
„ O filii, fructus meæ senectutis in Domino, explevi numerum, scitote
„ quoniam hodie hinc ibo. Datum est mihi ingredi vias carnis universæ,
„ & ante conspectum Redemptoris mei apparere. Finitus est cursus certa-
„ minis mei: nescio quid accepturus sum præmii: sed succurite mihi,
„ quæso, ut ego de vobis, & vos de me possitis gaudere in Domino.

57. His dictis dedit licentiam ut exirent, retentis nonnullis quos urgebat ut ocius matutinos prævenirent. Quibus finitis Viaticum accepit, & accepto, in laude Christi lingua ejus obmutuit. Sed non defuerunt sibi linguæ filiorum, scilicet quas erudierat in Dei laude. Quorum psalmis, orationibus & lacrymis ab hora prima commendatus Domino, circa horam nonam emisso spiritu perculit suos tristi deliquio. seniores de se consulit. Viatico percepto moritur.

58. Subsequitur vox animam Christo commendantium, & singultus voces interrumpentium. Quis enim non fleret, etiamsi de lapide natus esset? Plurimæ res intercedunt, quæ lacrymas elicere possunt. Stant filii orphani, & Corbeja mater eorum vidua: quorum dolor & luctus penetrat etiam cæli palatia. Stant oves sine pastore: crescit dolor mutus sine voce. Ipse enim erat, bone JESU, quem in toto ex omnibus solum Abbatem reperi [a]: ipse

[a] Hæc verba a Paschasio prolata usurpat Gerardus hoc loco. Ex quo intelligas, magno delectu in his dijudicandis opus esse, ne interpolatorem pro auctore primario temere usurpes.

AN.CHR. 826 3. Jan. ab universis, quem alterius plusquam sua quærentem inveni. Qui sicut mater amat unicum filium, ita quosque tenerrime diligebat, atque ut solidiora caperent invitabat.

LIBER PRIMUS MIRACULORUM,

Ab ipso S. GERARDO Abbate scriptus.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Corbejæ laudes

ecclesiæ tres

1. CORBEJÆ locus quantæ fuerit apud priores nobilitatis, quicumque taceat, lapides clamant non solum ad aures, sed etiam ad oculos posteritatis. Tres enim in ea principales habentur ecclesiæ *a*, in quibus corda Fidelium sanctæ Trinitatis confessio bene possit unire. Prima Petrum præfert piscatorem, secunda piscatis Evangelistam Joannem, tertia evangelizatis Stephanum protomartyrem. Pulcher ordo ordinatus utique a Deo. Non enim dixerim conditricem horum BALTILDEM Reginam, sed ejus, ut omnium bonorum, inspiratricem Spiritus-sancti gratiam.

situs & amœnitas:

2. Proinde situs est salubris & valde decens, totius utilitatis amœnitate florens, usibus Monachorum, ut pote ad hoc quæsitus & inventus, omnino conveniens. Ex uno latere Somma fluvius præterfluit, ex altero concurrens Corbeja fluviolus vocabulum loco tribuit: sed illico cadens in Sommam, ubi dat, ibi perdit. Sicque pratis, aquis & campis longe lateque patentibus, similis & dissimilis habetur Saxonum Corbejæ, illius cujus cum ista Rector & fundator exstitit Sanctus Adalardus.

3. Cujus expeditis superius gestis & moribus vitæ, sequitur nobilis materies ejusdem mortis pretiosæ. Siquidem sepultus apud ecclesiam Petri principatu principalem, medio jacuit loco, ante gradum cancelli inferiorem. Signo est epitaphii lingua, sed non sepulturæ fit similitudo alia. Ibi diu redit cinis in cinerem, carnis exspectans cum electis resurrectionem: donec illa generatio generationem pæne integram generaret, & omnes lateret præter litteratos, ubi tam felix thesaurus requiesceret. Latuit diutius sepultura, ut reliquum terræ calcatur ab omnibus: nemo transeuntium, nemo orantium est adversus. Tandem discretor meritorum volens notificando magnificare sepulturam, per sepulti meritum tale fecit servum suum glorificandi initium.

CAPUT I. *Mira sepulturæ ejus manifestatio, per eum qui pedibus hæsit pavimento.*

4. SUFFRAGIA Sanctorum, quibus tantæ ecclesiæ florent, quidam oraturus venit: & quia sic ordo exigebat, in primis Principem Apostolorum requisivit: quæsivit Petrum, & invenit sanctum Adalardum: invenit latentem, sed latendo regnantem. Inscius enim se prosternens super tumulum Confessoris, aures supernorum sibi conciliabat, quibus poterat precibus & votis. Oravit, & est auditus: surrexit, nescio si exauditus. Cumque signato vultu discedere voluisset, pedibus hæsit pavimento, ac si clavis confixus fuisset. Stupuit miser, stupendo cœpit clamare miserabiliter: & quia pedes non poterat, vultum circumferre lacrymabiliter. Novitas rei plures cogit ad tumulum; Monachos in primis stupentes, mirantes; sed gaudentes novitate signorum; hominem videlicet non se posse movere, & tamen stare sanum. Interrogabat illos si quis ibi requiesceret,

a Perstant hactenus tres illæ ecclesiæ, quarum prima Monachorum est; secunda parœcialis, & Canonicorum, quos Caritabiles vocant; tertia itidem parœcialis; omnes circa Monasterii muros.

sceret, & interrogatur ab illis si qua criminis conscientia torqueretur. Scio, ait, Domini, quia peccator sum homo, sed succurrite mihi quæso hinc precibus, hinc consilio. Fit utrumque actutum, oratur ab his: ille rem doctus vovet votum Sancto, scilicet Adalardo, fabricandi tumulum. Sicque a semetipso ligatus, a quo tenebatur, sine mora est solutus. Oritur utrisque lætitia, illi discedendi licentia, Monachis patroni sui magnificentia. Nec defuit Sancto ligandi solvendique præmium. Rediens enim ille decentem fabricavit tumulum, statuens insuper omnibus diebus vitæ suæ solvendi census diem anniversarium.

AN.CHR. 826 2. Januar.

II. *De muliere contracta, & per Sancti meritum a Deo curata.*

5. HÆC igitur ligatio multorum posthac fuit solutio. Ex hac enim famosa occasione locus multa cœpit frequentari veneratione. Conveniunt sani & debiles; illi animæ, isti salutem corporis quæritantes. Inter quos contracta quædam semper adjacens sepulturæ, vim viro Dei quodammodo videbatur facere. Non nox, excepto primo conticinio, eam excludebat; non dies, nisi quando corpus alimentis recreabat. Vocabatur autem Ulfiardis: & ideo semper ita præsto, quia incola erat Corbejensis; adeo contracta, ut magis incederet portantium pedibus, quam suis. Quod si deessent portitores, non bipedem gradientem, sed quadrupedem scabellulis repentem putares. Deerat cetera spes salutem recuperandi, excepta post Deum miseratione sancti Adalardi. Quadam igitur nocte, sicut solebat veniens ad tumulum, terram capite, sed precibus petebat cælum. Sedebat post orationem, quia stare non poterat: candelam tenendo, lacrymis & miseria sui psallentium visus Monachorum in se convertebat. Multiplicabat orationem, quia non alius, sed suam quærebat salutem. Tandem adfuit divina miseratio, quia interfuit amici sui intercessio. Auditus nervorum crepitus, nervis ad nervos, juncturis ad juncturas resilientibus. Sentiens mulier salutem per sancti Adalardi intercessionem, vocavit ad se bajulam suam retro eam residentem. Adit illa vocantem, & dicto citius invenit sanam & erectam stantem. Mirantur qui aderant, eadem petentes, jamjamque salutis suæ redduntur certiores. Monachis quoque tanta accessit exsultatio, ut pro laude servi, Domini laudum fieri videretur eis interruptio. Sed intererat matutinis Abbas INGELRAMNUS *a*, qui eo tempore ceteris philosophabatur altius, quemque hujus signi testem non sors miserat, sed cujus gregis pastor erat sanctus Richarius. Ante quem accedens Corbejæ Abbas HERIBERTUS, innuit manu: silentium quippe sibi indixerat sanctus Benedictus, si interruptis matutinis hymnum cantaret, *Te Deum laudamus*. Abnuit ille, matutinos innuit finiri debere: sicque rem laudibus omnes celebrare. Factum est, mulier laudantibus interest, ipsaque suæ salutis lingua scientibus & nescientibus facta est. Omnibus quoque nota Corbejanis contracta, integram dat fidem miraculo sana.

III. *De manuum mulieris curatione, meritis sancti Confessoris & intercessione.*

6. MUlier quoque erat in ipso Cœnobio Corbejæ, quæ cum varia corporis laboraret infirmitate, ita digiti hæserant palmæ radicibus, ut omnino destituta esset officio utriusque manus. Cujus contractionis spem ex integro ponens in Sanctum Dei, cujus clementia multos infirmorum sæpe videbat ab ipso mortis periculo revocari; quotidie veniebat ad

a Monasterio Centulensi præfuit Ingelramnus post Ingelardum, qui ex Corbejensi asceterio adsumtus, Centulæ monasticam disciplinam restituerat anno circa 980. cui successit Ingelramnus initio sæculi 11 mortuus anno 1045.

AN.CHR. tumulum, & inter reliquos infirmos, Dei & sancti Adalardi implorabat auxilium. Cumque multos multoties videret sanos recedere, quibus ipsa prior
826 & intentior satagebat accedere; nullam inde incurrit desperationem, sed magis animabatur ad petitionem. Imputabat enim peccatis suis, quod minus efficax esset suæ petitionis. Petivit ergo & accepit: quæsivit & invenit; pulsavit & intravit. Et quia non destitit, ut Cananæa, salva facta est in fide sua. Cum enim diutius misericordiam Sancti implorasset, & quotidie adjacens ejus tumulo implorationis effectum exspectaret, tandem prima Dominica Passionis dominicæ, quod diu quæsierat, feliciter meruit invenire. Stans quippe intenta mente ante tumulum, ubi sanctum corpus erat tumulatum, inter preces & lacrymas cœpit extendere nodos digitorum. Redditur libertati utriusque manus vola, jam quæque involare, & revolare potest utraque palma. Redeunt ad officium manus: restituitur sospitati, quod infirmitate laborabat corpus. Sicque glorificatio Sancti, *Te Deum laudamus* canendo refertur ad laudem Dei, & ut omnia referantur sub testimonio, testis est idoneus tunc quidem puer, sed postmodum Abbas FULCO, qui onus & honorem Corbejæ sortitus est RICHARDO Abbate humanis exemto.

2. Januar.

IV. *De elevatione Sancti, & succensione templi, & periculo regni.*

7. SED de his hactenus: modo dicendum, qualiter sit celebrata elevatio ejus. Ea tempestate plura incommoda Corbejæ, sed regno Francorum plurima contigit irruisse. Corbejæ enim principale templum sancti Petri diaboli invidia igne succenditur: omnis pæne Gallia famis periculo addicitur. Fungebatur vice sua in regno Francorum Rex ROTBERTUS, Corbejæ vero vice Christi Abbas RICHARDUS: uterque feliciter; nisi cum isto ignis, cum illo fames septem annis regnasset atrociter. Tot quippe populos neci dimittebat esuries, ut non pollice, sed ense viderentur rumpere fila sorores. Hæc autem lues morientium, cum ceteras nimis, maxime partes vexabat Ambianensium.

8. Qua compulsi necessitate, statuunt sibi remedium citius providere; Deum scilicet, quem multimodis malis offenderant, aliquibus bonis placare. Visum est siquidem hanc ultionem ideo sibi superponi cælitus, quia pacem numquam servaverant, quam unice diligit & diligi jubet Dominus. Talis quippe consuetudo naturaliter innata est regno Gallorum, ut præter ceteras nationes semper velint exercere rabiem bellorum. Sed quid modo? non necesse est velle mori in bello, quia catervatim moriuntur famis & pestis gladio. Non potest mundus ferre iram Judicis: initur consilium cum Ninivitis. Una conveniunt pax & justitia: jamjam placet redire Saturnia regna. Superest desperatis unum ex omnibus consilium, ad placandam scilicet iram superni Judicis requirere suffragia Sanctorum. Requiruntur reliquiæ: ad reliquias ut quæque loca sibi adjacent conferuntur, ibique pacis inviolabile pactum confirmatur. Ita Ambianenses & Corbejenses cum suis patronis conveniunt, integram pacem, id est totius hebdomadæ decernunt, & ut per singulos annos ad id confirmandum Ambianis in die festivitatis sancti Firmini redeant, unanimiter Deo repromittunt. Ligant se hujus promissionis voto, votumque religant sacramento. Fuit autem hæc repromissio, ut si qui disceptarent inter se aliquo dissidio, non se vindicarent præda aut incendio, donec statuta die ante ecclesiam coram Pontifice & Comite fieret pacificalis declamatio.

9. Quam gratum vero hoc consilium foret Domino dominorum, luce clarius demonstravit conventus qui ibi erat Sanctorum. Ea quippe die probavit Corbeja, quanti essent apud Deum meriti patronorum suorum suffragia. Quorum in parte semotis reliquiis, ubi videlicet placuit Abba-

Abbati & Monachis, quotquot illuc debiles oratum venerunt, sani & incolumes absque mora effecti sunt. Sicque composita pace redierunt ad sua quique. Exinde hujuscemodi fama ita longe lateque cœpit vulgari, ut Corbeja merito duceretur altera Roma appellari. Præsentes denique & absentes, vincti & carcerales, invocato nomine Corbejensium Sanctorum, sine mora sentiebant sancti Petri principatum. AN.CHR 826 2. Januar.

10. Cum ergo fama tanti boni de die in diem clareret lucidius; placuit auctori horum locum magnificare nobilius, beati videlicet Adalardi merita demonstrando, cujus corpus sepulcrali adhuc tegebatur tumulo. Tegebatur autem in templo, quod erat igne combustum: Fratres vero ad vicinam Sancti Joannis Evangelistæ transierant ecclesiam cum reliquiis Sanctorum: ubi qualiter & quibus se revelavit, ad sepulcrum quoque post elevationem ejus quam gloriose Deus eum magnificavit, dicendum quidem est; sed de his prius, de illis autem posterius.

V. *Quibus signis animatus sit Abbas* RICHARDUS, *ut levaret sanctum corpus*.

11. QUidam Presbyter, nomine Himoldus, secundum suum propositum satis bona fama potitus, commorabatur in prædicto Monasterio sancti Joannis Evangelistæ, quia ædituus habebatur ejusdem ecclesiæ. Cui nocte quadam in horamate * se idem Confessor offerens, secumque eum per combusti templi diversoria ducens, multa mira & stupenda illi insinuavit, quæ ille insomnis redditus multis narrare dignum duxit. Vidit enim inter cetera quasi hominem quemdam nebulosum, deformis staturæ nigrum, squalidum, pannis, & annis obsitum, qui maxillam inclinans super manum totus erat, ut ita dicam, non dolentis, sed doloris signum. Super quo Presbyter somniando in multis requirens sanctum ductorem; Quis est iste, inquit, domine, qui tantum deducit dolorem? Hic est, inquit sanctus Adalardus, dæmon ille, cujus sola voluntas est cuncta ad perniciem trahere, quique hoc sacrarium ignis pessumdedit edacitati. Quia vero præter spem nunc cernit sibi evenire, optimos videlicet Cœnobitas ad restaurandam elegantius, quam prius foret, domum Dei omnino satagere; ideo quanto vides dolore se afficit, & super hoc dolet quod vos lætos efficit. Ad hæc Presbyter stupefactus & stupendo expergefactus, non est effectus surdus auditor, sed visionis suæ veridicus prædicator.

* id est in visione

12. Sicque istis, & anterius dictis, & multis sæpe patentibus signis visum est Abbati RICHARDO felicis memoriæ, quod Deus volebat & volendo monstrabat, negligentia sua non differre. Unde missis legatis accipere benedictionem a JOANNE Papa, qui tunc temporis Vicarius *a* sancti Petri ha-

a Corrigit hanc vocem Bollandus, quasi erraverit Gerardus summum Pontificem appellando *Vicarium sancti Petri*, cum Christi Vicarius, & successor sancti Petri dicendus esset. Verum non solum Gerardus, sed alii etiam Auctores eodem vocabulo usi sunt usque ad sæculum tertium-decimum, quo Papa *Christi Vicarius* peculiari appellatione dictus est: nam antea id nomen aliis Episcopis commune erat. Longum esset varios huc referre Auctores: tantum aliquos noto. Papam Vicarium beati Petri appellant Alcuinus in epistolis 63. & 72. Eginhardus ad annum 799. Vita Ludovici Pii ad annum 816. Lupus Abbas Ferrariensis in epistola 84. Anastasius vulgatus in Stephano Papa II. & in aliis, Concilium Ticinense pro Caroli Calvi imperatoria dignitate, Aimoinus in historiæ Francorum lib. 4. cap. 1. Leo Marsicanus in Chronici Casinensis lib. 1. capp. 12. & 15. Anselmus Beccensis in epistola de fermentato & azymo, & alii. Immo etiam Pontifices Romani non aliud fere sibi vocabulum sumebant: ut Nicolaus Papa I. in epistola 30. ad Carolum Calvum ante medium, & in fine epistolæ ad Rollandum Arelatensem Archiepiscopum; Hadrianus II. in epistola ad Patres Synodi Duziacensis, & in litteris ad Carolum Regem ejusque conjugem. Hadrianus I. vocabulum istud explicat in epistola 89. codicis Carolini, cum ait se *vicem beati Petri* adeptum esse. Et quidem per ea tempora id peculiare nomen erat Pontificibus Romanis. Episcopi enim Vicarii Christi passim dicebantur, immo Reges etiam & Abbates. Apud Hincmarum in epistola ad Carolum præfixa libro de prædestinatione, Episcopi *Christi Dei nostri Vicarii*, & in admonitionibus ad Ludovicum Germaniæ Regem cap. 7. appellantur. Guntarius vero Coloniensis Antistes in epistola ad Hincmarum, *Ad vos confugi*, inquit, *qui Dei estis Vicarius*. Idem elogium sæculo 12. Guibertus Abbas Gemblacensis tribuit Philippo Coloniensi Episcopo non semel in epistolis mss. in quarum una hæc legitur inscriptio: *Excolendo Patri, Vicario Christi & Officiali cælestis aulæ Clavigeri, Philippo*, &c. & sanctus Bernardus in sermone 1. de adscensione Prælatos quosque Christi Vicarios appellat. Hinc colligitur, quam immerito Gervasius Tilberiensis Pontifici Romano indignetur, quod *Vicarius Christi & successor Apostolorum nominatur*: cum nomen istud quondam aliis Episcopis commune, citra arrogantiam ei reservari potuerit, uti & Papæ vocabulum aptatum est. Ab eo tempore summi Pontifices *Vicarii Christi*; Episcopi aliquando *Vicarii sancti Petri* dicti sunt, ut patet in Petri Blesensis epistola 148. & in Petri Cellensis lib. 8. epistola 7. At hoc quidem vocabulum Episcopis tributum est, non tam communis appellationis causa, quam honoris.

AN.CHR. 826 2. Januar. habebatur Romæ pontificali hierarchia; non solum est permissus, sed etiam apostolica jussione jussus, quod libenter fecisset & injussus. Et quia aberat Episcopus Ambianensis FULCO, quem ex Fratrum consilio Abbas huic prævideral interesse mysterio; accersitur DROCO Tervanensis, totius bonæ famæ testimonio prædicabilis. Cum quo postquam ministri dupliciter, cordis scilicet & corporis, habitudine apparantur, sanctum corpus VI Idus Octobris de sepulcro levatur, & manibus Præsulis seu Abbatis expectantibus populis adorandum præbetur. Claudi, surdi, muti, manci & cæci confestim sanantur. Densatur cuneus accedentium: non est numerus oblationis Fidelium, utpote ubi prius deest locus, & tempus, quam intentio offerentium. Exinde ergo titulus Confessoris cum ceteris Corbejæ Patronis inscribitur, cum quibus usque ad præsentem diem Corbejam tuetur & semper tuebitur. Celebrata est autem hæc Sancti corporis elevatio anno ab Incarnatione Domini millesimo quadragesimo *a*, Indictione VIII, Romanis CONRADO, Francis imperante ROTBERTO. anno 1040.

VI. *De muto & surdo ante sancti Confessoris sepulcrum sanato.*

13. NEC prætereundum oblitteratione, qualiter eum Deus dignatus est post hæc glorificare, sicut didici ab eo ipso qui ea gavisus est glorificatione. Vigilia erat celebritatis illius, qua per passionem Crucis cælos ascendit Claviger æthereus. Omnis via in circuitu videbatur venire Corbejam, (tanti fecerat Petrus Corbejæ suæ gloriam) aliqui oratum, aliqui mercatum, aliqui relevatum, quia combusta erat illa, quam super talem petram Christus fundavit ecclesiam. Inter quos adductus est quidam puer, Rogerus nomine, cujus loquendi & audiendi usum reservaverat natura sancti Adalardi clementiæ. Lustratis parentes ceteris orationibus Sanctorum, hora prima die festivitatis venere ad tumulum, quem cinere suo sanctus Adalardus fecerat gloriosum. Erat autem tumulus in templo ignis deserto combustione; corpus vero cum ceteris honorabiliter locatum in ecclesia sancti Johannis Evangelistæ. Orant genitores pro se & pro filio, sanctum Petrum sæpe, sæpius sanctum Adalardum invocando: adfuit uterque, immo Deus propter utrumque. Puer enim recuperata salute cœpit eos qui aderant alloqui & audire. O supernam dignationem! Et ne aliquis condonaret cæteris, quod Deus singulariter donaverat sancto Adalardo, facta est hæc non ante corpus, sed ante tumulum miseratio. Nuntiantur hæc Abbati & Monachis: augetur lætitia festivitatis, festina processio orditur, sanctus Adalardus sequente populo circumfertur, venitur ad tumulum, ibi cantant, *Te Deum laudamus* hymnus oratur, de re gesta paullulum peroratur, sicque abitur.

VII. *De surdo & muto, manibus & pedibus & toto corpore contracto, & super tumulum sanato.*

14. ALTER quidam erat in Normannia, nomine Gislebertus, non solum natura corporis, sed etiam humana effigie pæne destitutus. Erat enim contractus toto corpore, curvus, retrorsum reflexa facie, surdus etiam & mutus, reservatis tantummodo oculis, quibus miseriam suam posset videre. Delatus est a suis Corbejam, ibi diu stetit Fratrum cum reliquis suscipiendo elemosynam. Tandem post multum temporis a sancto Adalardo monitus est in somnis, ut statim quando surgeret, ad sepulcrum suum oratum iret. Evigilans ergo ire volebat: sed licet a Sancto jam visitatus, minime ire valebat. Et quia sæpe videndo instructus erat signis Monachorum, innuit ut se

a Immo potius anno millesimo vigesimo quinto, in quem conveniunt omnes chronologicæ notæ, non in annum in textu expressum, quo Johannes Papa XX, Conradus & Rotbertus obierant. Festum hujus elevationis sollemniter quotannis Corbejæ celebratur die decima Octobris.

ut se juvarent his qui erant secum. At illi compatientes ejus miseriæ, ferebant eum ubi Sanctus jacebat cum reliquis, versus ecclesiam sancti Joannis Evangelistæ. Ille autem nutu eos avertit, & versus sepulcrum ire convertit, ut nulli dubium esset, a quo visitatus fuerit. Tulerunt illico & deposuerunt coram tumulo. Ibi paullisper jacuit, oravit & exoravit: virtutem sensit, surrexit, gratias reddidit, sanus recessit. AN.CHR. 826 2. Januar.

VIII. *De Ambianensium indignatione, & muti & surdi curatione.*

15. ADOLEVERAT etiam inter Ambianenses & Corbejenses nova quædam religio, & ex religione pullulaverat consuetudo, quæ etiam reciprocabatur omni anno. Octavis denique Rogationum ab utrisque partibus conveniebatur in unum: ibique conferebantur corpora Sanctorum. Solvebantur lites, ad pacem revocabantur discordes, mutabantur a populo orandi vices. Decreta utriusque loci renovabantur, populo perorabatur, sicque redibatur. Sed procedente tempore, cœpit aliquando res ipsa usu vilescere, & inreverentia fieri ex multa veneratione. Uterque siquidem sexus cachinnis & lusibus intendere, ordiri choreas, & inreverenter agere: & sic pæne omnes corpora Sanctorum negligere. Displicuit res illa bonis, & maxime Monachis.

16. Præerat Abbas RICHARDUS Corbejæ, Abbas utique beatæ memoriæ: qui cum talia fieri cerneret pluribus annis, aliquando cum processuri essent, Fratribus convocatis: Timeo, inquit, Sanctos qui solent ferri offendere: videtis enim singulis annis quantum fiat eis inreverentiæ. Sed si vobis videtur, in cubilibus suis requiescere sinantur. Non ita oportet, inquiunt Fratres, quia venturi cum suis, si nos aliter occurrerimus, superbiæ deputabunt Ambianenses. Fiat, inquit Abbas, sicut vobis videtur: sed si vultis, sanctum Adalardum deferte, quia nullus aliorum circumferetur. Fit ratum quod jusserat, nemo quippe contradicere poterat, immo Deus ita disposuerat: sicque sanctus Adalardus, quasi indignior ceteris, excipit injuriam, quam pro ceteris jussus erat. Exitur ad processionem: venitur ad statutam indictionem *a*. Occurrunt Ambianenses cum sancto Firmino, Corbejenses cum sancto Adalardo: utque simul perveniunt, antiphonas ex more imponunt: subsistunt ex utraque parte, & orant debita religione: sed ex brevi ignorantia, grandis aliquando adquiritur gratia: fuerunt enim aliqui ferentes indigne, quasi Monachi ceteras Sanctorum reliquias, sancti Petri scilicet & sancti Gentiani, dedignati fuissent illuc deferre. Revera tamen non erat omissum alio ex consilio, nisi (ut præscriptum est) pro inreverentia quæ fiebat eis a populo. Sed multi multa loquuntur, dum qualiter se res habet a multis nescitur. Monachi itaque sancto Adalardo comminus decenter locato, ea qua debent diligentia adsistunt Patrono suo. Populus Corbejensis ex more agit, Sanctum Firminum muneribus donat, oratione petit. Sanctus Adalardus positus e regione non ea frequentabatur qua dignus erat veneratione. Nemo apud eum orabat, nemo aliquid ab eo petebat: & tamen nondum petitus jam dare disponebat.

17. Non tulit itaque Dominus dejectionem servi sui, sed per cujusdam relevationem statim ostendit præsentibus, quanti essent apud se meriti. Exaltavit electum suum, & magnificavit præ omnibus, qui delati fuerant ante eum. Quidam enim Retbertus *, sicut monitus erat in somnis, veniens cum Ambianensium populo, minister scilicet cujusdam Roculfi ex castro Aliniaco, videntibus cunctis juxta feretrum cœpit orare, & eo attentius, quia privatus erat omnino auditu & voce. Suffundebatur lacrymarum imbre, exprimebat gemitu & capitis nutu quod nequibat voce, quasi Sanctum sibi colloquentem videret, ita appetens loquaci corde. Intendebant omnes in eum, ipse autem in neminem: sed stabat percutiens pe-

* f. Rotbertus

a Locus hactenus vocatur Indictum, *Lendict*, medio itinere inter Ambianorum urbem & Corbejam.

AN.CHR. 826 2. Januar. pectus, & exosculans feretrum. Tandem respexit eum divina clementia; ut per eum ostentaret sancti Confessoris sui merita. Cumque paullisper in se sensisset virtutem Dei, diu multumque oscitans cœpit in vocem inniti. Movebat multos ad pietatem, plures etiam usque ad lacrymarum effusionem. Totis autem viribus in vocem enitens, iterum per nares, per os, & per aures expectoravit sanguinis fluvium, qui totum guttatim respersit feretrum. Et sic emissa voce, erupit in hoc quod prius volebat, & non poterat proferre; Deus adjuva me, inquiens, & tu sancte Adalarde. Hæc fuit prima vox recuperata salute: statimque omnes currere, & ipse cœpit vix subsistens quasi ebrius talipedare. Sed recipitur & leniter sessum componitur: interrogatur; virtutem in se factam exponendo confitetur. Lætatur uterque populus, & referunt laudes uterque ordo & sexus. Nulla insidet dubitatio, ubi tam manifesta facta est curatio. Erat sane maxima materies credendi, persona videlicet ipsis cum quibus venerat Ambianensibus nota, quæ receperat usum loquendi & audiendi. Ipse quoque Roculfus, cujus erat minister, testimonium perhibebat fideliter. Deus etiam qui fecerat miraculum, reliquerat evidens credendi signum: & sanguis qui resperserat feretrum, ab omnium cordibus extergebat infidelitatis venenum.

18. Ipsis etiam Ambianensium Clericis quam certa res fuerit hinc perpenditur, quod ab uno eorum in eminentiorem locum statim adscenditur, & de ipsa re & de ceteris aliquantisper ad populum peroratur. Insonant voces dignæ laudis, crescitque tumultus tantæ exsultationis. Fit inaccessibilis circa corpus frequentia, funduntur preces, offeruntur munera, imponitur laus *Te Deum laudamus*, personat in eo uterque ordo & sexus: sicque Sanctos ab injuria vindicat sanctus Adalardus, quam pro eis accipere fuerat missus.

Rebus itaque compositis solvitur conventus, & orditur monachica processio, refertur ad propriam sedem: sequente etiam Ambianensium populo. Respondent campi in ejus laude: occurritur ei a vicinis digna veneratione. Quidam vero ex Monachis præeuntes ad ecclesiam, albis & cappis induti cum reliquiis Sanctorum pignoribus exierunt ei obviam. Cumque simul ecclesiam hymnizantes repetissent, & corpus sancti Adalardi super altare posuissent; iterum ille qui sanatus fuerat ante corpus in pavimento se prosternens, gratias referebat, sanguinem rursus per aures, per os, & per nares emittens. Resonat tota ecclesia vocibus gavisoriis: nemo in ea cessat a laudibus & hymnis. Nec immerito; tali enim honore dignus est, qui honorari dignatur a Deo.

LIBER SECUNDUS MIRACULORUM

Scriptus ab Auctore anonymo sæculi 12.

PROLOGUS AUCTORIS.

Auctoris fides. 1. Virtutes & miracula, quibus in præsenti Sanctos suos illustrare dignatur operationis divinæ potentia, quoties apparent, dignum est posteris transmittere litterarum notitia: ut corda ipsorum ad laudandam Dei virtutem excitentur, & ad exhibendum honorem reliquiis Sanctorum magis accendantur. Unde virtutes aliquas breviter annotamus, quas nostris temporibus Patronus noster, sanctus scilicet operatus est Adalardus, immo per ipsum operata est divina virtus. Quas quidem oculis nostris non perspeximus, sed fidelium virorum qui viderunt & præsentes interfuerunt relatione didicimus: quorum relationi plena fides est exhibenda; quippe quos commendat sanctitas morum, & ætatis reverentia. Non enim eis salutis commodum, nec Sancto gloriæ cresceret augmentum, si modo aliquibus adstrueretur mendaciis, quem constat multis antea glorifi-

ca-

catum miraculis. Sicut autem ab eis accepimus, ita & prosequendo referimus. AN.CHR. 826 2. Januar.

CAPUT I. *Causa cur sanctus Adalardus asportatus sit in Flandriam.*

2. HENRICUS igitur Rex Francorum, qui patri suo ROTBERTO successerat in Regnum, sororem nomine ADELAM habuit, quam Flandrensium Marchioni, BALDUINO scilicet seniori, nuptiali copula conjunxit, & ei Corbejam quæ Regno suo adjacebat, pro dotali munere cum aliis pluribus concessit. Pro hac autem conjunctione Rex & Comes fœdus inter se inierunt, & magna inter eos viguit amicitia, quoad vixerunt. Sed quia, sicut a quodam philosopho dicitur, amicitia sæpe exhæredatur; postquam uterque, Rex scilicet & Comes, mortali concessit naturæ, inter filios eorum PHILIPPUM scilicet Regem, & ROTBERTUM Comitem fœdus ruptum est amicitiæ. Philippus autem Rex reputans sibi detrimento esse, quod Regnum suum quasi diminutum esset privatione Corbejæ, quam pater ejus, sicut supra diximus, in matrimonio dederat sorori suæ; ipsam Corbejam cum regali pompa intravit, & sibi sicut Regi fidelem securitatem oppidanos jurare coegit.

3. Quod postquam Comiti Rotberto compertum fuit, injuriam sibi factam moleste tulit: quam quia sicut ira exigebat, ad præsens in Regem vindicare non potuit, in Corbejensem ecclesiam non tale quid meritam retorsit. Nam ejus villas & prædia per terram suam late diffusa statim invasit, & Fratribus inibi Christo militantibus quæ vestimentorum eorum usibus deputata erant, denegavit. Unde FULCO Abbas, qui tunc temporis ecclesiæ Corbejensi præerat, & Fratres non modice turbati, quærimoniam lacrymabilem coram Regis præsentia fuderunt, & super hoc ejus consilium & auxilium imploraverunt. Sed cum aut impossibilitate aut incuria Regis nulla eis fieret recuperatio perditorum, magnumque damnum perpessi fuissent, suis carendo redditibus fere per biennium; quid facto opus esset cogitantes, super his animo fluctuare cœperunt. Tandem in Domino tamquam in portu jactantes cogitatum suum, anchoram suæ salutis in ipso fixerunt. Nam fuit eorum commune consilium ad divinum confugere auxilium, sanctumque Comiti præsentare Adalardum, ut Comes ejus præsentia flexus, ei & sancto Petro suum restitueret allodium.

II. *De asportatione Sancti in Flandriam, & quod in adventu ejus apertæ sunt fores ecclesiæ.*

4. IGitur sanioris consilii Fratribus qui Sancto comitarentur electis, & omnibus quæ itineri necessaria essent paratis, cum magno honore, ut decebat, iter arripientes pervenerunt in Flandriam, de Dei misericordia & Sancti merito non desperantes. Fama autem præeunte Comes sibi Sanctum a Fratribus præsentandum audierat, & ne illis alicujus ecclesiæ pateret introitus interdixerat, existimans taliter nullum ad se ab illis posse fieri accessum. Sed secus ac ratus res habita est. Nam tendentibus illis ad villam quæ dicitur Curba, ubi sancti Petri jure hæreditario habetur ecclesia; Presbyter secundum Comitis præceptum obseratis ecclesiæ foribus, secessum occultum, ne posset inveniri, petierat cum clavibus. Tandem ad ecclesiam pervenitur, claves requiruntur, Presbyter circumquaque quæritur, sed quærentibus facultas inveniendi denegatur. Mirum dictu, fidelem quærens auditorem! dum aliqua mora fieret quærendo templi Sacerdotem; illico sponte sua confractis seris, dissilientibus repagulis, patuerunt fores ecclesiæ; & Sancto cunctisque eum comitantibus se pervias præbuere. Non magica, non ars ibi operata est mechanica: sed ad ostendendum sancti Adalardi meritum, virtus apparuit cælestis in apertione valvarum. Ecce alter in hoc fa-

AN.CHR. 826 2.Januar. facto Petrus; sanctoque Petro, cui commissæ sunt claves regni cælorum, in tali miraculo comparandus. Sancto etenim Petro de carcere per Angelum liberato porta ultro patuit ferrea: isti similiter de carcere, id est de carnis ergastulo per Angelum consilii jam educto, cesserunt ultro dura portarum robora. O stupenda dignatio! gratiam meruit a Domino, quæ cælesti concessa fuerat Clavigero. Jure etiam in aliena terra patuit illi sancti Petri ecclesia, qui apud Corbejam hospitium sortitus sancti Petri ecclesiam, quasi pro contubernali fœdere, ad requirenda ejus bona fungebatur legatione. Taliter in ecclesia prius inaccessa Sanctus defertur, populus utriusque sexus qui convenerat prosequitur; laudes cum vocis cordisque exsultatione a Monachis & Clericis divinæ majestati referuntur, populis applaudentibus, & gratias Domino referentibus.

III. *De eo quod Comes reddidit ei omnia quæ abstulerat.*

5. SEquenti die inde asportatur, & ad quærendum Comitem acceleratur iter. Ubicumque autem Sancti audiebatur adventus, a longe pro jam divulgato miraculo immensæ multitudinis populorum ei fiebat occursus. Nec solum jam ei contra præceptum Comitis januas ecclesiarum aperire certabant, sed etiam tam ecclesiasticæ quam sæculares personæ, ut Sanctus in ecclesiis inferretur, postulabant, magis divinam quam Comitis incurrere timentes offensam. Audientes autem Fratres Comitem in pago Tornacensi circa Schelmas * oppidum, quod obsidione militum cinxerat, commorantem, illuc iter flexerunt, & quo cœperant tandem pervenerunt. Quem cum sibi Comes audiret deferri, ejus præsentiæ se subtrahere festinavit. Tunc Principes qui lateri ejus solebant adsistere, & in quorum consilio ejus omnis pendebat dispositio; super hoc cœperunt eum arguere, dicentes, quia nihil ei prospere cederet, quamdiu Sanctorum ecclesias suis rebus spoliaret. Consulebant autem illi ut Sancto cum humilitate occurreret, & quidquid erga Sanctum deliquerat, emendaret. Quorum prudenti consilio Comes adquievit, & humiliter Sancto obvius processit. Videres alium Regem Ninivitarum de suo solio descendisse, pedibusque nudis præ humilitate incedentem, honorem suum deposuisse: cum tanta devotione, militum stipante caterva, Comes ad feretrum Sancti accessit, & sumto manibus suis gestatorio, militibus onus ejus leve certatim alleviantibus in ecclesiam haud longe positam tulit. Ibi quidquid Corbejensi ecclesiæ abstulerat, coram Primatibus suis in præsentia Sancti reddidit: & quidquid erga sanctum Petrum & sanctum Adalardum deliquerat, emendavit, postulans per eos sibi a Domino indulgentiam impetrari. Fratres vero vice Domini, qui cor contritum & humiliatum non despicit, sanctique Petri, cui data est a Domino potestas ligandi atque solvendi, eum absolverunt; & eum gaudentem suisque orationibus commendatum ad obsidionem oppidi remiserunt. Inde non ingrati divinæ misericordiæ, qui gratiam Comitis meruerunt sancto Adalardo mediante, immensas laudes Deo altissimo retulerunt, cujus auris, quam precibus pulsaverant, præparationem cordis eorum audierat.

* Schlin.

IV. *De eo quod Comitissa voluit eum retinere.*

6. SIc non cassato itineris labore lætati, cum Sancto arripuerunt iter remeandi. Sed intervenit eis aliqua turbationis molestia, ut major subsequeretur lætitia. Contigit enim ut ad oppidum quod dicitur Insula *, pervenirent, & Sanctum Dei in ecclesia sancti Stephani Protomartyris, quæ ibi habetur, deferrent. Illis diebus apud idem Castrum ADELA Comitissa, de qua supra mentionem fecimus, morabatur; dum ad obsidendum præfatum oppidum Schelmas Comes, scilicet filius ejus, occuparetur. Quæ cum audisset adesse sanctum Dei Confessorem, gavisa est valde

* l'Isle

de fibi esse oblatam retinendi illum opportunitatem. Accersitis igitur Monachis, inter alia quæ protulit verba, dixit eis: Sciatis, Domini mei, sanctum Adalardum communis generis consanguinitate mihi esse proximum: & ideo ut honoris gratiam paret mihi in cælis, volo ejus honorem sublimare in terris. Unde sedet mihi in animo eum retinere in hac terra, quia ad exsequendum quod volo magis hic ero idonea. Aut enim ei novam construi faciam ecclesiam, quam immensis opibus ditabo, deputatis Monachis aut Clericis, qui serviant Sancto; aut in Blandiniensi Monasterio, quod in honore sancti Petri Apostoli situm est in castro Gandavo, faciam eum deferri, ubi præ omnibus Sanctis qui ibi habentur, faciam ei honorem exhiberi. Interdico itaque vobis, ut eum ab ecclesia sancti Stephani non dimoveatis, sed ad locum vestrum redeatis; ni potius cum eo remanere placeat vobis. Denique præcepit portas obseratas, & exitus viarum adhibitis custodibus observari, ne in noctis silentio clam Sanctus posset asportari. AN.CHR. 826 2. Januar.

V. *De eo quod per medios vigiles sublatæ sunt sanctæ reliquiæ.*

7. Quid jam Monachi facerent? in aliena terra positi suorumque auxilio destituti obviare non poterant Comitissæ potestati, ut in asportatione Sancti aliquam violentiam inferrent illi. Illico ad sanctum reversi sunt Adalardum: & extra spem positi deliberabant, quid potius eis esset faciendum. Consilium autem super hac re quærentes, tales inter se conquerendo proferebant voces: Quid faciemus? quo divertemus? ad nostros sine sancto Adalardo reditus nobis non est necessarius: quia forsitan aut nos expellent, aut (quod turpius est) lapidibus obruent. Denique nos non reverti prohibet improperium & dedecus, quia nobis non revertentibus tantum damnum imponent nostræ adsensioni nostrisque machinationibus. Ceterum quamvis absque Sancti repræsentatione gratiam eorum possimus habere, ejusdem Patris nostri ablatio, nostræ matris ecclesiæ fiet desolatio. Ipsa enim mater nostra, quæ nos tamquam filios in suo fovit gremio, relinquetur sicut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. Taliter prius navicula cordis eorum turbabatur in mari: & dormiente in eis Christo, quia dubitabant, cœperunt mergi. Sed cum clamassent, Domine salva nos, perimus; illico excitatus est Dominus, ventisque imperavit & fluctibus.

8. Illis autem consilium capientibus cælitus inspiratum est, ut intempestæ noctis silentio expositas de feretro sancti Confessoris reliquias tollerent, & cum illis fugæ præsidio sibi suisque consulerent. Quod & ipse Salvator fecisse, suosque ut idem facerent legitur admonuisse. *Cum vos*, inquit, *persecuti fuerint in unam civitatem, in aliam fugite*, licet figuraliter possimus intelligere. Cunctis igitur per villam somno occupatis, Monachi requiem suis denegarunt oculis, opportunitatem quærentes perducendi ad finem quæ inerant illorum animis. Media autem nocte ad thecam argenteam, qua pretiosus thesaurus tegebatur, accesserunt, ipsumque audacibus, (ut ita dicam) sed fidelibus manibus exposuerunt. Denique ipsum super aurum & topazion pretiosiorem, omniumque aromatum fragrantiam suo odore vincentem, in mundo pallio, postea in byrso cervino involverunt: & uni eorum, Domno videlicet EVERARDO, qui ad hoc sagacior videbatur, asportandum commiserunt. Qui ceteris cum scrinio Sancti remanentibus, de commisso sibi thesauro sollicitus non modice animo angebatur, qualiter propter vigilum excubias civitatem egrederetur. Dumque totus in hoc studio esset positus, illuxit matutinalis hora, qua expulso vesperi luctu Christi resurrectione demoratur lætitia. Tunc Christus qui est verus sol justitiæ, depellens tenebras erroris & tristitiæ, ostendit illi tramitem salutis & lætitiæ. Nam eadem hora obtulit se illi quidam Monachus, quasi mis-

AN.CHR. 826 2. Januar. missus a Domino, quem Remensis civitatis Archiepiscopus ad Comitem direxerat pro suo negotio. Huic sanctarum bajulator reliquiarum sociatus, per medios vigilum cuneos, portis patentibus, exivit; Deique providentia, per sancti videlicet Adalardi meritum, frustratas illorum excubias reliquit.

9. Renovatum est sane in hoc facto miraculum, quod ad Christi resurgentis contigit sepulcrum, si tamen gloriæ Regis audemus æquiparare virtutem militis. Sed non minuimus gloriam Regis, si virtutem prædicamus militis: quia virtus militis gloria est Regis. Custodia enim militum ad Christi posita est sepulcrum, ne a suis furaretur discipulis: diligentia nihilominus excubatorum deputata est portis & exitibus viarum, ne corpus sancti Adalardi clam a suis efferretur Monachis. Christus summo diluculo milites signatum monumentum custodientes resurgens irritos reddidit: sanctus quoque Adalardus summo mane vigiles portas & exitus viarum observantes exeundo fefellit. Milites Christo resurgente præ timore facti sunt veluti mortui: custodes postquam sanctus asportatus est Adalardus, præ nimia admiratione redditi sunt stupidi. Taliter corpus sancti Confessoris Corbejam refertur, & a Monachis cum magno Cleri plebisque tripudio suscipitur. Qui cum magno honore, ut dignitas ejus exigebat, repositus in archivo ecclesiæ, ipsam sua decoravit præsentia, quam primum obscuram reddiderat ejus absentia. Fratres autem cum cordis devotione laudes immensas reddiderunt super hoc bonitati divinæ, parvipendentes si scrinii fieret amissio, cum beatos & divites reddidisset eos pretiosi thesauri restitutio. Illud enim erat recuperabile damnum: hic, si eum amisissent, damnum inreparabile. Sed qui voluit corporis thesaurum restituere, dignatus est etiam vas ejusdem remittere: ut sicut in corporis asportatione, ita etiam Sancti pateret meritum in vasis repræsentatione.

VI. *De relatione scrinii, & quod in repræsentatione ejus sanatus est claudus.*

10. INterea fama volante, cum Comitissæ nuntiatum fuisset taliter sanctum Adalardum a Monachis sublatum esse, moleste tulit se ita delusam esse: tamen intelligens hoc esse voluntatis divinæ, & ideo jam non posse contra torrentem brachia tendere; postulata venia concessit illis cum scrinio sancti Confessoris remeare ad propria. Taliter illi, quasi de Ægypto egressi, ubi jam quasi captivi fuerant detenti, protegente eos cælestis defensionis nube, ne urerentur a sole tribulationis, pervenerunt duce novo Moyse nostro, in terram pacis & securitatis.

11. Cumque jam facti fuissent proximi Corbejæ, præmittentes nuntios mandaverunt Fratribus suis, ut scrinio sancti Adalardi mature occurrerent cum brachio ejusdem Confessoris. Illico gaudium novum adhuc recenti gaudio superadditur: classica pulsantur: ecclesia tapetibus & palliis adornatur: accensis etiam luminaribus plurimis illuminatur: denique facto populi conventu, festiva processio orditur, & cum brachio sancti Adalardi præcedentibus cereis & crucibus obviam proceditur. Tunc filii Israel quasi Arcam Domini de Philistæis reductam suscipientes, in tabernaculo Dei referebant: & cum David in voce exultationis & confessionis psallentes præcedebant, variis musicorum instrumentorum generibus ad augendam lætitiam circumquaque sonantibus.

12. Ecce autem quidam claudus ad portam templi jacebat, ita utroque pede contractus, ut plantæ pedum ejus (quod erat in visu mirabile) retro hærerent natibus. Venerat autem ibi reptando inquantum poterat manibus & genibus, non solum ut alimoniam peteret ab introeuntibus, sed ut sanctum Adalardum rogaret suis adesse doloribus. Qui cum feretrum Sancti præcedente longo processionis ordine vidisset inferri, in quantum ipsa ægritudo patiebatur, clamare cœpit, ut sui misereretur. Sanctus vero Adalar-

lardus more beati Petri aurum vel argentum illi non dedit, sed quod melius erat, divina concedente gratia, illi tribuit. Nam mirum in modum statim videres nervos prius contractos extendi, cutem disrumpi, sanguinem manare, pedes cruraque ad naturalem locum redire; illum autem præ nimiis angustiis fatigari, ita ut pæne videretur deficere. Tandem in suis erectus pedibus, jam nullius egens adminiculo ad feretrum Sancti accessit. O laudandum Dei donum! o prædicandum Sancti meritum! Præsentia corporis ejus aberat, & tanta in vase corporis ejus Dominus ostendebat. Sed hoc in vase corporis ejus ostendere potuit, qui per umbram corporis sancti Petri ægrotos sanare valuit. Tunc qui sanatus fuerat feretrum prosequens & bajulans gratias referebat Domino, imitans illum evangelicum leprosum, qui reversus laudem dedit Deo. Cum tanto gaudio filiis in sinu matris ecclesiæ receptis, de thesauro conscientiæ proferentes sacrificium spei & fidei, quæ in ara cordis accenderat fervor caritatis; hymnum *Te Deum laudamus* cantaverunt coram altario divinæ majestatis. AN.CHR. 826 2. Januar.

VII. *De repositione sanctarum reliquiarum in scrinio.*

13. DEnique adscendentes gradus pulpiti, qui de valle plorationis per gradus virtutum adscenderant in montem exsultationis, populis infimis jacentibus nec ad altiora conscendere valentibus, condescenderunt propinatione salutiferi sermonis rei gestæ temporique præsenti respondentis. Nec siluerunt ad confirmationem sui sermonis quæ in via accidissent eis, quanta Domini gratia in omnibus adfuisset illis, quantisque sibi dilectum Confessorem declarasset miraculis. Et ne aliquis eorum dubius exsisteret sanctum Adalardum esse relatum; reliquias ejusdem de secretario, ubi ante repositæ fuerant, præsentari fecerunt. Quas quidem in conspectu populi adstantis extulerunt, ipsasque, ut credi decet, antiquo ebore lucidiores, visuque pro sui raritate delectabiles, conspectibus omnium adstantium cernendas præbuerunt. Postquam autem præsentia Sancti remota est ab illis omnis nubes dubitationis; eum honorifice reposuerunt in eodem scrinio, quod paullo ante relatum fuerat cum gaudio.

14. Quo rite peracto, secus sanctum Gentianum [a] martyrii rosa in domo Dei vernantem collocaverunt sanctum Adalardum, castitatis lilio ante Deum florentem. Felix aula, quæ tantis sustentatur columnis! felix ecclesia, quæ tantis illuminatur lucernis! ut taceamus ceteros, quorum præsentia feliciter ipsa floret ecclesia, istis tutoribus protegitur contra ventorum flatus, & tempestatum fulmina. Istis enim illuminantibus, repelluntur ab ea tenebrarum caligines & mærorum nubila. Istos itaque honoremus, istos veneremur in terris, ut nostri memores esse dignentur in cælis.

APPEN-

[a] De translatione corporis sancti Gentiani ex urbe Ambianorum Corbejam dicemus Sæculo insequenti.

AN.CHR.
826
2. Januar.

APPENDIX

De Sancti Adalhardi reliquiis atque cultu, deque Prima (quam vocant) Sancti Petri.

1. *POST elevationem ac restitutionem reliquiarum Sancti Adalhardi, de quibus actum est in superiori libro miraculorum, quieverunt sacræ ejus reliquiæ in majori Ecclesia Corbejensi usque ad annum 1263. quo in novam capsam procurante Petro Moreto Abbate illatæ sunt. Rem gestam prodit Chronicon ms. his verbis:* Anno 1263. die dominica post festum Exaltationis sanctæ Crucis translatum est corpus Sancti Adalhardi, & repositum in nova theca per manus venerabilium Patrum GUILLELMI Laudunensis & NICOLAI Cameracensis Episcoporum, præsentibus & videntibus Sancto LUDOVICO Francorum Rege, ob merita in cælum relato; CAROLO ejusdem Regis fratre, qui tunc Andegavensium provinciæque Narbonensis Comes erat, postmodum utriusque Siciliæ Rege; BALDUINO, quem Michael Palæologus biennio elapso imperio Constantinopolis privaverat; PHILIPPO superioris Ludovici filio primogenito; magistro ALBERTO, Urbani Romani Pontificis Notario & Legato; ROBERTO filio quondam Roberti Artesii Comitis, superioris Ludovici Regis Francorum fratris; GUIDONE de Castellione, Comite Sancti Pauli; PETRO *Mouret* Ecclesiæ Corbejensis, & GERARDO Montis Sancti Quintini Abbatibus; & aliorum tam Principum quam Prælatorum multitudine copiosa.

2. *Item in eodem Chronico, ubi de Radulfo de Roja Abbate:* Anno salutis 1400. quia feretrum Beati Adalhardi tam in auro & argento, quam in aliis rebus erat multum deformatum, reliquiæ fuerunt ex eo remotæ, & in eodem anno per reparationem illius feretri, ipso die depositionis festi prædicti Sancti, coram omni populo repositæ fuerunt in præsenti theca, quæ nunc exstat, per ipsum RADULFUM Corbejensem, & ROBERTUM Sancti Luciani Bellovacensis Abbates, præsentibus aliis quinque Abbatibus, scilicet Sancti Fusciani in Nemore, de Morolio, de Bertolio, Sancti Martini Ambianensis, & Sancti Acheoli: & sunt in dicta theca tam in imaginibus quam aliis operibus octoginta marcæ argenti. *Reliquiæ sacræ hactenus in eadem theca adservantur: separatim vero cranium (præter os petrosum & occipitis particulam, quæ Sanctimonialibus Kalensibus concessa sunt anno 1647.) & brachii radius alter in scriniis argenteis.*

3. *Celebris est Sancti Adalhardi cultus tum Corbejæ, tum Hustiæ in Belgio. Corbejenses geminam ejus festivitatem celebrant sollemni ritu, natalem scilicet die secunda Januarii; translationis vero seu elevationis decima Octobris cum octava. Et primum quidem sub feriandi præcepto colunt oppidani, qui Sanctum Adalhardum patronum habent. Ad eum confugiunt maxime febricitantes, quibus aqua intincto Sancti dente benedicta propinari solet.*

4. *Inter varias Sanctorum reliquias, quas possidet Ecclesia Corbejensis, insignis est ea, quæ* Prima sancti Petri *dicitur, hoc est prima Ecclesiæ Sancti Petri ejus loci patroni præcipui, quæ Adalhardo a Carolo Magno concessa perhibetur. De hoc reliquiario habentur instrumenta duo in veteri codice Corbejensi, quæ hoc loco exhibere visum est.*

5. *Ante vero quam id præstem, duo hic observare juvat, unum Sancti Adalhardi librum* de Ordine palatii, *quo de libro in Observationibus prævijs ad hanc Vitam actum est, a Marquardo Frehero laudari, ejusque inscriptionem ab eodem referri in parte secunda Originum Palatinarum cap.* 1. Quod autem proprium & potissimum, *inquit Freherus*, palatii Comitis munus & officium fuerit, quis nobis melius exponat Adhalardo, quem senem & sapientem Domni Caroli Imperatoris propinquum, & Monasterii Corbejæ Abbatem, inter primos Consiliarios primum se vidisse testatur Hincmarus Rhemensis Episcopus, eumdemque Comitem palatii sui fuisse ipse Carolus meminit. Is librum composuit (cujus non nisi exiguum fragmentum apud me superesse serio doleo) hoc titulo: ORDO PALATII ET REIPUBLICAE DISPOSITIO, QUI SUB IMPERATORIBUS PIPPINO ET KAROLO FRANCORUM GEREBATUR, PER ADHALARDUM VENERABILEM ABBATEM LITTERIS COMMENDATUM, AD MEMORIAM ET INSTRUCTIONEM FUTURORUM. Summam tamen ejus Hincmarus conservavit, *&c. Hanc observationem debeo humanitati V. C. Stephani Baluzii Colbertinæ Bibliothecæ Præfecti, qui mihi hunc locum indicavit.*

Lib. 5. Capitul. cap. 151.

6. *Alterum quod prænotandum hoc loco duxi, est in Martyrologio Nevelonis Corbejensis Monachi, mentionem fieri exceptionis multarum reliquiarum Corbejam ante sæculum 12. advectarum his verbis:* 15. Kal. Julii, exceptio reliquiarum 54. Corbejam advectarum.

7. *Jam duplex instrumentum de Prima Sancti Petri adducendum est. Primum a Joanne de Flissicuria Corbejensi Monacho ex relatu Gerardi Infirmarii conditum anno 1275. in quo quædam notatu digna leguntur de Petro Cantore Parisiensi, & Fulcone ejus discipulo, quos laudat Jacobus a Vitriaco in historiæ Occidentalis cap. 8. Alterum instrumentum est Auctoris anonymi describentis translationem, quæ ab Hugone Abbate facta est anno 1283. quo reliquiæ ex vetusto reliquiario in novum translatæ sunt. In hoc Instrumento enumerantur variæ reliquiæ Primæ Sancti Petri, in quibus quædam recentiorum Sanctorum sunt, puta Sancti Thomæ Cantuariensis Episcopi, & aliæ nonnullæ, quæ longe post Caroli magni tempus in Corbejensium potestatem venere.*

IN-

INSTRUMENTUM PRIMUM.

QUONIAM de illo vase quod vulgariter Prima sancti Petri dicitur, licet non multum superficie tenus pretioso & ornato, tamen propter sanctissimas reliquias ibidem repositas venerari dignissimo, unde scilicet ad nos venerit, quare tale sortiatur vocabulum, sive quid interius contineatur; a multis solet non immerito dubitari: cum & illud a prædecessoribus nostris scripto commendari per incuriam sit omissum, aut si forte scriptum exstitit, per successorum negligentiam sit amissum, Ego Frater JOANNES de Flissicuria quod super his a senioribus meis didici, & præcipue a reverendissimo viro Fratre GERARDO dicto Infirmario, jam tunc dum hoc mihi narraret fere nonagenario, qui non solum ea quæ a senioribus suis didicit, verum etiam quædam quibus ipse præsens interfuit, mihi frequenter referre consueverat; ad notitiam posterorum, rudi licet & inculto, levi tamen sermone transmittere dignum duxi. Et primo quidem a quo & per quem vas illud nobis datum fuerit; deinde quare sic appelletur, & quid in eodem contineatur, per ordinem videamus. Auctor Joannes de Flissicuria.

KAROLUS igitur Magnus, vir omni morum honestate præclarus, & potestate sæculari præcelsus, utpote qui non solum Francorum & Germanorum Regna, verum etiam qui primus Regum Francorum, totius Romani Imperii regebat insignia, cujus primo vas illud exstitit, & qui reliquias in eo sanctas reposuit, in prægrandi honore & reverentia ipsum creditur habuisse. Cum enim potentissimus Imperator Imperii sui civitates vel oppida tempore pacis visitaret, & in Monasteriis vel ecclesiis pretiosas haberi reliquias intelligeret; Prælatos locorum adiens, ab eis conferri sibi de pretiosioribus humiliter postulabat. Prælati vero Imperatoris sanctitatem, piam quoque intentionem, necnon & sæcularem considerantes potestatem; & ejus precibus annuebant, & quod devote postulabat, eidem devotissime conferebant. Acceptis itaque reliquiis pius Imperator Prælatis super his gratias agens & illis valefaciens, in præfato vase easdem honorifice reponebat. Repleto igitur igitur pretiosissimis vase præfato reliquiis, pius Imperator tantum de Domini nostri JESU-CHRISTI & perpetuæ atque gloriosæ virginis MARIAE, quorum ibi pretiosæ, sicut inferius patebit, continentur reliquiæ, necnon & aliorum Sanctorum confisus est adjutorio, ut in bellis bellorumque expeditionibus præfatum sibi vas præferri juberet: & sic opitulante Domino de suis semper & ubique hostibus triumpharet. Hoc nimirum agebat fidelissimus Imperator ad exemplum Israelitarum Arcam Domini contra suos in bellis adversarios deferentium, necnon & ad instar potentissimi Imperatoris Constantini Magni, qui in initio fidei suæ cum Dominus eidem in somnis apparens signum Crucis ostendisset, dicens, *In hoc signo vince*, labarum quod inter bellica Romanorum signa erat pretiosissimum, in sanctæ Crucis vexillum præcepit transformari, & ad suorum confortationem, & adversariorum terrorem in bellis constituit deportari.

Vergente jam in senium Imperatore Karolo sanctissimus Christi Confessor ADALARDUS, qui tunc huic nostræ Corbejensi ecclesiæ dignissime præsidebat, eidem Imperatori familiarissimus, utpote ipsius consanguineus, & in ejus palatio ab infantia educatus, considerans ecclesia suam divitiis, possessionibus, atque potestate sæculari præpollere, Sanctorum tamen reliquiis quasi vacuam esse; (non enim eo tempore tot & tantis, sicut modo, florebat reliquiis) præfatum Imperatorem adiit, suis eum propulsans precibus, quatinus sibi vas prænominatum ob sui memoriam in Corbejensi honorifice custodiendum ecclesia largiretur. Considerans itaque Imperator honestam sancti viri petitionem, piam quoque intententionem, necnon & mutuam inter se recolens consanguinitatem, (BERNARDUS quippe pater sanctissimi Confessoris Adalardi, frater fuit Pipini Francorum Regis, patris scilicet Imperatoris Karoli) & precibus ejus assensit, & vas illi contulit postulatum. Accepto igitur vase beatus Adalardus omnipotenti Deo atque Imperatori gratias egit, & cum magno Cleri populique gaudio ad Monasterium suum Corbejense deferri faciens, illud in loco ubi extunc usque nunc in magna (ut decebat) veneratione habitum est, honorifice collocavit. Unde quia in eo continentur primæ reliquiæ ad sanctum Petrum, id est ad hanc ecclesiam quæ in honore sancti Petri fundata est, advectæ; propterea vas illud PRIMA SANCTI PETRI, scilicet primo ad sanctum Petrum, id est primo advectum ad sanctum Petrum, sive continens primas reliquias ad sanctum Petrum advectas, cum antea paucæ aut nullæ fuissent, non irrationabiliter appellatur. Viso igitur a quo & per quem nobis vas illud datum, & quare Prima sancti Petri fuerit appellatum, restat ut quæ interius continentur reliquiæ, videamus.

Mortuo itaque Imperatore Karolo, & ad regna (ut creditur) cælestia evocato, beatus Christi Confessor ADALARDUS, ipsius (ut dictum est) consanguineus, longo eidem tempore supervixit. In cujus tempore, necnon & temporibus VVALAE fratris ipsius secundum carnem, sed secundum spiritum filii, & beati RABERTI Confessoris ejusdem discipuli, sed & aliorum in regimen Corbejensis Monasterii longo eidem tempore succedentium, nulla quæ in præfato vase continerentur reliquiæ, dubitatio est soborta. Credibile enim est sanctum Dei Confessorem Adalardum; quæ & quanta de reliquiis in eo contentis ab Im-

AN.CHR. 826 2. Jan. ab Imperatore Karolo audierat & cognoverat, vel magis quæ forte ipse & oculis viderat, & manibus tractaverat, cum & Imperatori esset familiarissimus, & eum Imperii sui civitates vel oppida visitantem frequenter comitaretur; filiis suis retulisse, & ut suis enarrarent successoribus præcepisse. Unde factum est, ut filii qui nascebantur & exsurgebant, quæ & quanta de præfato vase & de reliquiis in eo contentis a patribus suis audierant & cognoverant, suis filiis enarrarent. Emenso itaque prolixi temporis intervallo, surrexerunt in hac nostra Corbejensi ecclesia filii, qui patrum suorum verbis increduli, ea quæ de reliquiis in præfato vase contentis ab ipsis audierant, visu cognoscere voluerunt. Erat autem inter eos quidam Frater GODEFRIDUS nomine, cognomento Audax, & revera temerarius. Hic præcipue Fratres ad vasis apertionem & reliquiarum intuitionem modis quibus poterat omnibus instigabat. Promtum namque se & paratum vas prædictum effringere, & latentes intus reliquias extrahere, dummodo licentia sibi concederetur a Fratribus, asserebat. Unde ut eos ad hoc vehementius accenderet, credibile est ipsum hæc aut his similia his dixisse. Etsi usque nunc fuimus de illis, de quibus in Evangelio dicitur, *Vos quod nescitis adoratis;* saltem etsi sero, amodo tamen simus de illis, de quibus ibidem subditur: *Nos quod scimus adoramus*. Talibus ergo atque aliis commoti Fratres, & ipsius importunitatem ulterius sustinere non valentes, eidem ut super præmissis suum adimpleret desiderium concesserunt. Quo audito frater Godefridus lætus, licet ad malum suum, effectus, non, sicut in talibus fieri solet, vigiliis prius atque orationibus vacavit, non se jejunio maceravit: sed mox accepta licentia ad sacrum vas præsumtuose atque irreverenter accedens, irreverentiæ ac præsumtionis suæ pœnam non immerito reportavit. Aperto enim vase, cum videre vellet quæ non debebat, & tangere quæ non licebat, perpetua oculorum ipsum Dei mulctavit justitia cæcitate. Neminem igitur moveat huic Fratri præsumtuoso justo Dei illata judicio cæcitas oculorum perpetua: cum nos legamus Ozam, quia Arcam Domini bobus recalcitrantibus inclinatam manu sua (quod non licebat) tetigerit; a Domino super temeritatem suam percussum fuisse, atque horribili exterminio in conspectu omnium interiisse. In arca enim illa continebantur tabulæ Moysi, & urna aurea plena manna, & virga Aaron quæ fronduit: quæ eorum, quæ in hoc vase continentur, signum sunt pariter & figura. Manna quippe illud quo Judæi, filii scilicet Israel, ab Ægypto exeuntes, & ad terram promissionis properantes refecti sunt in deserto, quid aliud quam corpus Domini nostri JESU-CHRISTI, verum scilicet panem Angelorum, de quo veri Judæi filii Israel, id est Christiani, vere confitentes, ab Ægypto, id est ab hujus mundi tenebris exeuntes, & ad terram promissionis, id est ad cælorum regna tendentes reficiuntur, designat? De corpore enim Domini nostri JESU-CHRISTI in vase præfato pretiosæ, sicut inferius patebit, reliquiæ continentur. Virga autem Aaron, quæ altero die sine naturæ adminiculo fronduit, floruit, & fructum peperit, quid aliud quam beatam & gloriosam virginem MARIAM significat? Ipsa enim sine viri commixtione benedictum fructum, Dominum videlicet JESUM-CHRISTUM, & virgo concepit, & virgo peperit, & sic post partum virgo permansit in ævum. De beata siquidem Virgine in eodem vase sanctissimæ habentur reliquiæ, sicut a nobis inferius ostendetur. Sed & ipsa Arca in se legis tabulas & manna continens, quid melius quam uterum beatæ virginis Mariæ, non legis tabulas, sed (quod majus est) ipsum Legislatorem, Dominum scilicet JESUM-CHRISTUM, qui est verum manna, id est verum viaticum & vera fidelium refectio, continentem designat? Si igitur Oza quia Arcam Domini, eorum quæ in hoc vase habentur figuram continentem, manu sua, bono zelo, ne scilicet inclinata caderet, tetigit, a Domino percussus interiit; quid mirum, si hunc præsumtorem ad sanctissimas hujus vasis reliquias irreverenter accedentem Dominus excæcavit? Mitius tamen erga istum, quam erga præfatum Ozam, Domini operata est justitia. Nam illi mors, isti vero, scilicet Godefrido, ut correptus pænitentiam ageret, solummodo illata est cæcitas oculorum. His itaque prætermissis, ad ea quæ inchoavimus, videlicet ad ostendendum quæ in præfato vase continentur reliquiæ, a diverticulo revertamur.

Videntes igitur Fratres præfati Godefridi præsumtionem ultione divina castigatam, admirantes timuerunt valde: & sanctum vas claudentes, & in loco proprio reponentes, ipsum ulterius aperire nullatenus præsumserunt. Elapso denique longissimi processu temporis, erat in urbe Parisiensi Magister PETRUS, ecclesiæ beatæ Mariæ Cantor, vir quidem litterarum scientia admodum eruditus, conversatione honestus, vita & moribus præclarus: qui cum in Episcopum fuisset electus, timens tantæ curam suscipere dignitatis, ad quoddam Cœnobium Cisterciensis Ordinis, situm in pago Suessionico, quod Longus-pons dicitur, se transtulit, rogans Fratres suis Dominum efflagitare precibus, ut si animæ suæ saluti episcopalis expediret dignitas, ita fieri permitteret: sin alias, de statu ac vita ipsius secundum suam voluntatem ipse Dominus ordinaret. Eo igitur ibidem commorante & in oratione cum Fratribus persistente, ecce adsunt Sedis apostolicæ nuntii, litteras ad ipsum deferentes, in quibus continebatur, ut postpositis omnibus negotiis peregrinationem Hierosolymitanam in Regno Franciæ prædicaret. Receptis itaque litteris, cum se reverendus vir ad obediendum Sedis apostolicæ mandatis præpararet, gravi cœpit corporis ægritudine molestari: qui cum sui resolutionem corporis instare cognosceret, ne sanctæ Crucis negotium

tium remaneret imperfectum, vocavit quemdam discipulum suum, nomine FULCONEM, ætate quidem juvenem, scientia vero & moribus insignem; nec tamen in scientia magistro suo comparabilem: & ipsi, licet totis viribus renitenti, licet se tanto succedere magistro, maxime in tanti operis executione, indignum esse vociferanti, officium prædicationis injunxit. Quo facto vir reverendus viam universæ carnis est ingressus, & ibidem honorifice ab ejusdem loci Fratribus est sepultus. AN.CHR. 826 2. Jan.

Post mortem igitur magistri Petri; discipulus ipsius magister Fulco ei in officium prædicationis sanctæ Crucis succedens, cum se ad tanti operis executionem minus sufficientem reputaret, Deo cui nihil est impossibile, totum committens negotium, Deo cœpit devotus exsistere, misericordiæ operibus insudare, jejuniis, orationibus ac vigiliis vacare, & ex mutatione dexteræ Excelsi, subito tantum in virum alterum est mutatus, ut fama sanctitatis ejus in toto Francorum Regno divulgata suppresso nomine proprio (Fulco enim dictus erat) Sanctus-Homo ab omni populo vocaretur. Cum itaque prædicationis fungens officio, ad Corbejense municipium advenisset, a Fratribus hujus loci, ut tantum decebat virum, honorifice est susceptus. Eo igitur in hoc Monasterio commorante, & ad populum prædicationis officium peragente, Fratres ipsius sanctitatem multo majorem, quam auditu perceperant, visu & effectu cognoscentes, habito inter se consilio, virum sanctum adierunt, & eidem ut sæpe nominatum vas aperiret, & ipsis quæ intus continerentur reliquiæ demonstraret, precibus satis humilibus supplicarunt. Vir autem sanctus Fratrum petitionem non solum justam, verum etiam utilem considerans & honestam; & precibus ipsorum assensit, & in brevi facturum quod ipsi petierant se promisit. Non enim reverendus vir magister Fulco ad sacratum vas irreverenter accedere, sicut Fratrem fecisse Godefridum audierat, præsumsit: sed ut suavis erat alloquio, Fratres dulciter alloquens, & eos de reverentia sanctis reliquiis exhibenda edocens, triduanum eisdem indixit jejunium: in quo tridui spatio ipse jejuniis, vigiliis, atque orationibus vacans, Dominum suis sollicitabat precibus, ut se ipsum & vas sanctum aperire, & quæ intus reliquiæ continerentur, cognoscere pateretur. Peracto igitur triduano, ut dictum est, jejunio, reverendus vir Fulco assumtis secum senioribus, quos & vita sancta, & religio munda, & conversatio commendabat honesta; necnon & pueris crucem & candelabra deferentibus, ad sacrum vas cum grandi (ut decebat) reverentia & honore accedens, ipsum in conspectu omnium circumadstantium reseravit. Aperto itaque vase, vir sanctus intus adspiciens, diversos intuetur sacculos reliquiis pretiosis refertos: quorum unumquem majorem vidit, extraxit, & cunctis videntibus aperuit: de quo credibile est, cum tot & tam pretiosæ in eo continerentur reliquiæ, odorem suavissimum emanasse. Intuens itaque homo sanctus diligenter in sacculo, primum quidem de Domino nostro JESU-CHRISTO pretiosas invenit reliquias, videlicet de sanguine ejusdem Domini nostri JESU-CHRISTI, de capillis, de umbilico, de præputio, de vestimentis, & (ut verbis ejusdem Fulconis utar) de omnibus quæ de Domino nostro JESU-CHRISTO possunt in terra quantum ad hominem inveniri. Reliquias siquidem de beata Virgine Maria invenit sanctissimas, de lacte scilicet ejusdem Virginis, de capillis, de camisia, de peplo, de panno quem ipsa propriis manibus operata est, & de multis aliis quæ longum esset per singula numerare. Sed & de sanctis Apostolis, de Martyribus, de Confessoribus, de Virginibus, necnon & de sancto Joanne Baptista, reliquiæ ibidem inventæ sunt pretiosæ: inter quas tanta de capillis ejusdem Baptistæ inventa est abundantia, ut capillorum quantitas inventorum, sicut postea testati sunt qui tunc præsentes affuerunt, videlicet Frater HUGO dictus *Cubans*, & alter HUGO, (qui tunc quidem puer candelabrum detulit, sed postea regimen hujus Ecclesiæ adeptus in claustro ingressu oratorii sepultus est) quatuor digitorum extentorum & cum pollice conjunctorum excederet quantitatem. Visis igitur tot & tantis & tam pretiosis reliquiis, & circumstantibus ad osculandum datis, clauso sacculo & in vase reposito, homo sanctus vasis ostiolum obseravit. Quod videntes Fratres aliquantulum commoti, hominem sanctum allocuti sunt in hunc modum: Quid est quod agis, Pater? Noli ita facere: sed & alii sacculi per te nunc aperiantur, & nobis reliquiæ latentes interius ostendantur. His itaque auditis, vir sanctus eorum ita fertur sermonibus respondisse: Quid est quod loquimini Fratres? numquid de sanguine Domini nostri JESU-CHRISTI, de capillis, de umbilico, de præputio, de vestimentis, & (ut breviter loquar) de omnibus quæ de ipso possunt in terra quantum ad hominem inveniri, pretiosas reliquias conspexistis? nonne de lacte gloriosæ Virginis Mariæ, de capillis, de camisia, de peplo, de panno quem ipsa propriis operata est manibus, & de multis aliis reliquias vidistis dignissimas? numquid de sanctis Apostolis, de Martyribus, de Confessoribus, de Virginibus, necnon & de capillis sancti Joannis Baptistæ vobis reliquias ostendimus pretiosas? Sed quid amplius videre cupitis? Sufficiat vobis, Fratres, sufficiat vobis, tot & tantas & tam pretiosas reliquias adspexisse. Tot enim & tantas vidistis, quæ (ut credo) si plures in toto Francorum regno non essent reliquiæ, ad totius regni tuitionem sufficerent & munimen. Cum ergo tot & tantas videritis, nolite ad inquirendum alias diversos sacculos perscrutari, sed potius visas magno (prout justum est) laborate studio venerari. Talibus ergo sermonibus mitigati Fratres, & tanti viri consilio non adquiescere nefas esse credentes, præfatum vas acceperunt, illud ad locum proprium, sicut eis a sancto viro imperatum fuerat, reportantes. Ab illo enim die usque ad præsens tempus, id est usque ad annum Incarnationis dominicæ millesimum ducentesimum septuagesi- Anno 1275.

AN.CHR. 826 1. Jan. gesimum quintum, non est inventus aliquis, qui & præfatum vas aperire, & sacras intus delitescentes reliquias, aut voluerit, aut præsumserit intueri. Præfatæ siquidem vasis apertioni, necnon & reliquiarum intuitioni præsens interfuit Frater Gerardus, dictus Infirmarius, de quo superius facta est mentio, qui nunc in senectute bona nobiscum degit, tunc quidem puerulus, necdum religionis habitum assecutus, qui non solum ea quæ tunc & præsens vidit, & a circumstantibus audivit, verum etiam quædam quæ post ingressum religionis a Fratribus didicit, qui tunc & presentes affuerunt, & propius assistentes, melius quam ipse videre potuerunt, mihi frequenter referre consuevit: & ego sicut ex ore ejus accepi, scripto ut cognoscat generatio altera fideliter commendavi. Sed quia superius de peregrinatione Hierosolymitana habitus est sermo, sciendum est quod sancti hominis, scilicet magistri Fulconis, prædicatione, multi in regno Franciæ & in adjacentibus provinciis Barones, Principes, Duces, Comites, Vicecomites, Marchiones, Milites, Equites, necnon & cunei peditum innumerabiles cruce signati sunt: quorum quidam ad terram promissionis, ut sic vota sua Deo persolverent, transfretarunt: alii vero ad urbem Constantinopolitanam transeuntes, & eam subjugantes, virum illustrem BALDUINUM Flandrensium Comitem, cujus filia MARGARETA in præsentiarum vivit, & Flandriæ Comitatum gubernat, licet decrepita viriliter & defendit, Imperatorem sibi unanimiter creaverunt. Hæc me de vase illo, quod secundum vulgus Prima sancti Petri appellatur, & de sacris in eo contentis reliquiis dixisse sufficiat. Volo tamen cunctis fieri manifestum, quod hæc omnia supradicta, priusquam ea in commune deducerem, Fratri GERARDO dicto Infirmario, quo nemo viventium majorem in præmissis habebat notitiam, legenda tradidi, hac scilicet intentione, ut si approbanda essent, approbaret; si vero reprobanda, ipse etiam reprobaret. Reverendus siquidem vir frater Gerardus tradita accepit, accepta diu apud se conservavit, conservata frequenter legit, lecta commendavit, commendata approbavit, approbata mihi reddidit, reddita etiam deduci in publicum imperavit. Hæc idcirco dixerim, quatinus his quæ superius a me scripta sunt, major sit in posterum fides a legentibus adhibenda; cum judicio tantæ auctoritatis viri, & tam multa experti, ea fuisse cognoverint approbata.

INSTRUMENTUM SECUNDUM.

ANNO Domini millesimo ducentesimo octogesimo tertio, tempore domini HUGONIS *de Vers* Abbatis Borbiensis, translatæ fuerunt reliquiæ de vase quod appellatur Prima sancti Petri: quod quidem vas, secundum antiquorum nostrorum narrationem, excellentissimus Princeps KAROLUS Magnus, Francorum Rex & Romanorum Imperator, contulit sancto ALARDO quondam Abbati Corbiensi, consanguineo suo. Quod quidem vas cum esset propter nimiam antiquitatem nimium deforme, de consilio prædicti domini Abbatis H. & aliorum proborum, prædictæ reliquiæ translatæ fuerunt in quoddam vas, cujus materiam superat opus: quod Frater ACARDUS Monachus Corbiensis, tunc temporis Præpositus de terra nostra de Meneriis & de Domipetra *, de consilio prædicti domni Abbatis & licentia, de sua parsimonia comparavit. Translatæ autem fuerunt præfatæ reliquiæ anno prædicto, mense Aprili, feria sexta, in Passione Domini; præsente vero domino Hugone Abbate prædicto, & aliis pluribus probis & fide dignis. Nomina vero reliquiarum inferius annotantur.

* Dampierre.

In superiori parte contra crystallum & supra, continentur hæ reliquiæ. Primo de cruce Domini, de vestibus Domini in cruce, de præsepio Domini. Item de cruce Domini, de sudario Domini. Item de cruce Domini, de terra Calvariæ montis. Item de sepulcro Domini, de mensa Domini. Item de sepulcro, de præcinctu Domini. Item de sepulcro, de loco ubi Dominus JESUS coronatus fuit. Item de præcinctu Domini, de alba veste & sudario, de sandalia Domini. Item de cruce Domini. Item de sepulcro Domini & incenso. Item de sepulcro, de manna filiorum Israel, de unguento pretioso Magdalenæ, de capillis beatæ Mariæ Virginis, de vestimento beatæ Mariæ Virginis, de pallio beatæ Mariæ Virginis. Item de capillis beatæ Mariæ Virginis, de vestimento beatæ Mariæ Virginis. Item de capillis beatæ Mariæ Virginis. Item reliquiæ sanctæ Mariæ Virginis, de pilis barbæ sancti Petri Apostoli, de pulvere de sepulcro sancti Petri, & de ligno crucis ejusdem Apostoli, de costis beati Petri Apostoli, de capillis sancti Joannis Baptistæ, de loco ubi beatus Joannes decollatus fuit. Item de sancto Petro & Paulo, Bartholomæo, Cypriano, de vestimento beati Thomæ Apostoli, de capillis sancti Audoeni. Item reliquiæ beatæ Mariæ, & sancti Joannis Baptistæ, sancti Petri, sancti Firmini, & sancti Vvalarici, de sancto Samsone Episcopo, de capillis sancti Quintini, & de sancto Ambrosio. Reliquiæ sanctorum Victorici, Fusciani atque Gentiani; de sancto Apollinare, de sancto Lupo Episcopo. Reliquiæ de ecclesia sancti Michaelis, de sancto Audoeno, de sancto Clero, de sancto Stephano, de sancto Vedasto, de sancto Leodegario. Item de ecclesia sancti Michaelis, de sancto Marco Evangelista, de sancto Paulo Apostolo, & de mensa ipsius, de sancto Thoma Apostolo, de sancto Jacobo Apostolo. Item de monte Oliveti, de sancta Cecilia, de sancta Juliana, de sancta Agatha, de sancta Agnete, de sancta Euphemia, de sancta Helena, de sancto Fortunato, de sancto Isidoro, de sancto Vitale, de sancto Amando, de sancto Christoforo.

Sancti Antonii Monachi, sancti Abaquiri, de sancto Laurentio, de sancto Georgio dens & os, de sancto Mauro, de sancto Paulo Apostolo, de sancta Sabina, de sanctis Petro, Paulo, Andrea, & Jacobo: de sancto Marcellino, de sancto Apollinare, de sancto Servatio, de sancto Ulfardo, de capillis sancti Martini Episcopi, de sancto Rigoberto, de sancto Jacobo fratre Domini. Item de capillis sancti Joannis Baptistæ, de capillis beatæ Mariæ Magdalenæ, de cilicio sancti Thomæ martyris, sancti Symeonis Justi senis, Crysanti & Dariæ, de oleo sancti Nicolai. Sunt ergo 100. & 3. reliquiæ in superiori parte hujus vasis. AN.CHR. 826 2. Jan.

In parte secunda, in crystallo contra angelos & supra, continentur reliquiæ infra scriptæ. Primo de cruce Domini, de capillis beatæ Mariæ, & de velo sanctæ Mariæ, de sancto Andrea Apostolo, de barba Noe, de sepulcro sancti Lazari, de sancto Quintino os magnum, de sancto Lamberto martyre. Item reliquiæ sanctæ Mariæ, sancti Quintini, sancti Adalardi & sancti Martini, de sancto Gildardo, de sancto Augustino Doctore, de sancto Sulpicio. Item reliquiæ sanctæ Mariæ, sancti Petri, sancti Joannis Baptistæ, sancti Stephani, sancti Laurenti, sancti Georgii, de præsepio Domini, de sepulcro Domini, de sancto Zacharia, de sancta Elizabeth, de sancto Martino, de sancto Mauritio. Reliquiæ sancti Petri, sancti Benedicti, & sancti Martini, de sancta Scholastica, sancti Stephani & sancti Leodegarii, de sancto Justino martyre os, de sancta Paula, de sancto Hilario Episcopo os.

In parte inferiori sub angelis continentur reliquiæ inferius annotatæ, de sudario Domini, de procinctu Domini, de cruce Domini, item de monte Oliveti, de præsepio Domini, de sepulcro Domini, de sancto Joanne Baptista, de sancto Petro Apostolo, de annona Abraham, de sancto Mauricio, de sancta Cecilia, de sancto Martino, de sancto Brictio, de sancto Desiderio, de sancto Maurilione Episcopo, de sancto Christophoro, de sancto Paulo, de sancto Abaquiro, de sancto Fortunato, de sancto Juliano, de sancta Helena, de sancta Agnete, de sancta Euphemia, de sancto Marco Evangelista, de sancto Huberto, sanctorum quadraginta Martyrum, pupilla oculi beati Gentiani Martyris, sanctæ Petronillæ Virginis, Summa istarum reliquiarum 100. & quinque. Item continentur ibidem quam plurimæ reliquiæ, quarum nomina non potuerunt legi propter nimiam vetustatem scripturæ, vel quia erant deleta. Summa per totum 200. & octo reliquiæ.

VITA SANCTI FINDANI

AN.CHR. 826

RECLUSI RHINAUGIÆ IN SUEVIA,

Auctore Anonymo Favariensi Mona ho ejus discipulo.

Ex Goldasti parte 1. rerum Alamannicarum.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *De hujus Vitæ scriptore, qui Monachus Fabariensis, dein Reclusus post sanctum Findanum fuisse videtur ex num. 13. nihil adnotandum mihi occurrit. Æqualis sancti Findani fuit, non spernendæ auctoritatis. Hunc libellum mutilum edidit Goldastus in parte 1. rerum Alamannicarum, & eumdem ex Goldasto magna ex parte retulit Gononus in Appendice ad Vitas Patrum Occidentis.*

2. FINDANUM *seu* Fintanum *prætermisere Trithemius, Vvionius, Menardus, & alii rerum nostrarum scriptores præter Bucelinum, qui ejus meminit in Menologio ad diem tertium Januarii: quem diem an ipse suo arbitrio definierit, (nam id facit nonnumquam) mihi nondum est exploratum. Tantum hic noto unum aut alterum ejus erratum, ne forte in alios etiam (ut fit) imprudentes propagentur. Congelli discipulum fuisse Findanum, & anno 680. claruisse dicit. Utrumque pugnat contra subjectæ Vitæ auctoritatem. Nam Findanus anno Christi octingentesimo, vitæ suæ quinquagesimo primo, Rhinaugiam accessisse perhibetur, post annos minimum ducentos a morte Congelli Abbatis Bencorensis. De nominibus Findani parentum, quos Bucelinus* Pipanum *&* Alinnum *vocat, & de miraculis ab ipso relatis nihil adfirmare ausim.*

De Rhinaugiensis Monasterii, ubi reclusus est Findanus, origine agit Goldastus in Notatione ad hanc Vitam, aitque Vvolfehardum Comitem Kiburgensem vulgo credi ejus Cœnobii conditorem, eumque esse putat nobilem Alamannum, qui Findanum constituit Monachum in ipso Monasterio Rhinaugiensi. Locus sic dictus est ab insula Rheni, in qua situm Monasterium, in diœcesi Constantiensi; alius ab Augia divite in insula itidem ejusdem fluvii, & in eadem diœcesi, & ab Augia majore ad lacum Acronium. Rhinaugiæ Abbates enumerat Bucelinus in Topographiæ Germanicæ part. 2. sed hæret in Abbate Monasterii primo, qui Findanum excepit. In indice Fratrum conscriptorum Cœnobii sancti Galli invenio nomina Fratrum de Rinauva, *in his* VVICHRAMNUM, VVOLVVINUM, *&* ANTVVARTUM *Abbates, quos tres primos Rhinaugiæ Abbates fuisse existimo. Certe Bucelinus tertio loco numerat Vvolvvenum post anonymum & Gobbertum, omissis Vvichramno & Antvvarto.* Rhinaugiense Monasterium.

AN.CHR. 826.

1. CUM Deus omnipotens electos suos, quos ad vitam ante mundi constitutionem prædestinavit æternam, diversis hujus mundi curis occupatos ac varia studia sectantes ineffabili misericordia ad perfectioris vitæ instituta perducere soleat, modis quidem diversis, ex purissimo tamen clementiæ suæ fonte manantibus. Nobis quoque haud absurde visum est memorabilis viri, qui nostris imitabilia fecit exempla temporibus, prædicabilem verbis compendiosis conscribere mentionem: quatenus & nobis hæc sæpe legentibus & posteris aliquid ad profectum suum afferant utilitatis.

Findanus Hibernus.

2. Vir igitur quidam nomine FINDAN, genere Scottus, civis provinciæ Langinensis, quibus occasionibus ad perfectionem vitæ pervenerit, quibusque tentationibus ac laboribus sit frequenter attactus, hinc enarrare Deo favente conabimur. Prædicti ergo viri sororem gentiles, qui Nordmanni vocantur, plurima Scottiæ insulæ, quæ & Hibernia dicitur, loca vastantes, inter alias feminas adduxere captivam. Tunc pater ipsius filio suo Findano præcepit, ut accepta pecunia sororem redimeret, & ad patrem reduceret. Qui sumptis secum comitibus pariter & interprete, jussa patris implere desiderans, amoremque fraternum pio corde conservans, in eodem mox itinere a paganis tentus atque in vincula conjectus, necnon & ad naves ipsorum, quæ proximo in littore stabant, est sine mora perductus. Ipso vero die & nocte sequenti catenis ligatus, sine cibo potuque permansit. Mane vero Nordmannis consilium ineuntibus, atque aliquibus, quibus mens sanior erat, & (ut credimus) a Deo instigata humanitas, referentibus, quod illuc venientes pro aliis redimendis vi teneri non debuissent; inde ipse hoc modo liberatus est. Igitur piissimus Dominus famulum suum adhuc in laicali habitu constitutum, sciens inter omnia postea sibi devotissime serviturum, jam tunc liberare dignatus est de manibus hostium. Vice quoque alia cum multitudo hostium eorumdem eum in quamdam domum fugientem insequeretur, & ipse post ostium latitaret, nemo ex illis ipsum reperire poterat, quamvis circa ipsum huc illucque discurrerent.

a Nortmannis captus, liberatur.

Patre cæso,

3. Nec hoc silendum arbitramur, qua occasione peregrinationem susceperit, etiam laudabiliter adimplere conatus fuerit. In eadem Laginensium provincia inter duos Prncipes grandis orta est seditio. Unius ergo Principis miles fuit pater Findani prædicti, qui de contraria parte hominem occidit: quod audiens Princeps contrariæ partis, nimia succensus ira, continuo domum patris Findani magno stipatus exercitu, omnia illius ipsumque ferro flammaque perditurus adivit: venientesque noctu domum armis cinxerunt, ignemque ad tecta jacientes patrem ipsius Findani de ignibus foras progredientem jugulavere. Findanum vero in alia domo manentem cum similiter ignibus circumdedissent, & se pro foribus viriliter defendentem, apprehendere nequiverunt; sed ipse per medios ignes & hostes, divina videlicet eum gratia protegente, parum læsus elapsus est. Fratrem vero ejus, qui in eadem domo fuerat, occiderunt. Inde igitur inter utramque gentem magnæ concitatæ sunt inimicitiæ inexorabilesque discordiæ: sed post haud longum temporis intervallum interventu quorumdam fidelium, pecunia non modica Findano suisque data, utraque pars in pacem rediit. Eodem vero anno hostes Findani timentes ne vindicta super eos veniret, & dolor paternus in corde Findani reviviseceret, pariterque eum exstirpare volentes, hoc modo dolum in corde meditati sunt. Inito consilio Findano præparavere convivia in locis mari contiguis: ad quæ Findano invitato Nordmanni venientes, & de medio convivarum ipsum rapientes, sicuti cum inimicis ejus consiliati sunt, arctissimis vinculis conligavere & secum pariter abduxere. Juxta morem ergo suum dominus ejus Nordmannus, quia necdum ad patriam suam redire cupiebat, alii illum vendidit, & mox ille tertio, atque ipse quarto: qui sociis collectis patriam revisere desiderans, hunc secum cum aliis in captivitatem duxit.

ipse necem evadens,

Nortmannis traditus abducitur.

4. Cum

4. Cum ergo media æquoris ſpatia navigando tranſiſſent, ecce occurrerat quædam claſſis ejuſdem gentis, & unus de his in navem, qua Findanus erat, adſcendens interrogavit inſulæ qualitatem, & qualiter ibi erga illos accidiſſet. In ipſa autem navi erat quidam, cujus fratrem ille qui hoc inquiſivit occiderat: & continuo ab eo cognitus, ac ſimul interemptus eſt. Quod ipſius ſocii videntes, pugnæ ſe præparaverunt, & duæ naves acri certamine diu dimicaverunt. His ita litigantibus Findanus in vinculis conſtitutus domino ſuo ac ſociis ſeſe erigens auxilium ferre volebat. Intervenientibus autem ceterarum populis navium & bellantes ab invicem ſequeſtrantibus, eo modo navis, qua Findanus inerat, abſque læſione receſſit. Dominus ergo ejus recordatus devotionis, qua ſibi etiam vinculatus ſubſidium ferre volebat, ac fidem talem remunerari cupiens, mox eum vinculis abſolvit, & bene ſibi cum eo futurum eſſe pollicitus eſt.

AN.CHR. 826

Pugna in mari exorta

domino ſuo acceptus,

5. His ita geſtis ad quaſdam venere inſulas juxta Pictorum gentem, quas Orcades vocant. Illis igitur de claſſi in terram deſcendentibus & corpora reficientibus, atque per inſulas huc illucque diſcurrentibus pariter & ventum proſperum exſpectantibus, Findanus & ipſe licentia percepta loca inſulana cœpit diſquirere, ac de ſalute ſua atque fuga anxia mente cogitare. Ignotis igitur in locis ſaxum ingens reperiens, ſub illo ſe ſtatim occultare curavit: quam rupem æſtus maris increſcens ſubire ſolebat. Quid igitur ageret, quo ſe verteret ignorabat. Hinc eum pontus urgebat, illinc hoſtium timor circa eum diſcurrentium & ſuper ſaxum, quo latebat, ambulantium, & undique illum ex nomine ſuo vocantium, vehementer angebat. Malens itaque rabiem ponti ſufferre quam in manus hominum univerſam belluarum ferocitatem exſuperantium incidere: ſpretis undarum molibus die illo nocteque ſequenti in ipſo hoc jejunus permanſit. Craſtina autem hoſtibus in alia ipſius inſulæ parte manentibus, recedenteque maris æſtu, qui fores ſpeluncæ contingens, interdum quoque flatu ventorum actus fluctus ire compellebat in antrum, Findanus exſurgens, manibuſque per loca dumoſa metu paganorum repens, exitum diligentiſſime omnia perluſtrans invenire cupiebat. Putabat autem terram eſſe contiguam ab hominibus habitatam. Finem vero inſulæ cernens, deprehendit una parte magno mari cinctam, alia ſinu haud modico circumdatam. Itaque cuncta corporis firmitate deſtitutus, nimiaque valitudine, quam ex vinculis fameque contraxerat, obſeſſus, aquis ſe credere non audebat. Per tres itaque dies continuos inſulam peragrans exitumque quæritans, duplicato labore herbis tantummodo & aqua ſuſtentatus ibi manſit. Tertia tamen luce cum monſtra marina immenſaque delphinum corpora prope littus ludere volutarique conſpiceret, divina præventus clementia hæc ſecum tacita mente pertractans, has imo cum lacrymis fudit de pectore preces: Deus qui & hæc bruta animalia & me hominem creaſti, quique illis mare pervium & me terris tuta figere donaſti veſtigia, ſolita mihi pietate in præſenti tribulatione ſuccurre: tibi, Domine, ab hac hora corpus & animam meam devoveo ſerrituram, & numquam ad mundanas animum retorquebo inlecebras: te propter limina Apoſtolorum petam: & peregrinationem ſuſcipiens, ad patriam nequaquam ſum reverſurus: totis viribus tibi deinceps famulabo, teque ſequens lumina retrorſum flectere nolo.

ſe proripit in antrum.

Pictorum inſulam percurrit.

Voto facto,

6. Hac igitur conſtantia fidei armatus, omnibus ut erat veſtibus indutus, immiſit ſe in aquas. Mira dicturus ſum: ita continuo divina pietas veſtes ejus rigidas fecit, ut his ſuſtentatus mergi nequiverit: & quaſi ipſarum natatione, ut ſibi videbatur, per tumidos fluctos *a* inlæſus veheretur ad terras. Adſcendens igitur altiſſima montium cacumina, ſicubi villas vel tecta fumantia cernere poſſet, exiguo herbarum victu binos iterum duxerat dies. Cum ergo tertia terris inluxiſſet aurora, ecce homines eminus vidit ambulantes: quos cum vidiſſet alacritate mentis exſultans licet

Oceano ſe credit.

incolumis ad Epiſcopum loci perducitur.

a Ita paſſim apud antiquos. Terentius in Andria, *tumulti*, *ornati*.

AN.CHR. 826

licet ignotos adire non dubitavit. Tunc illi susceptum eum ad vicinæ civitatis duxerunt Episcopum, qui & ipse in Hibernia insula litteralibus erat studiis imbutus, & ejusdem linguæ notitia satis eruditus: cum quo per biennium moratus, multis humanitatis atque largitatis ejus beneficiis est usus.

per Galliam &c. Romam pergit. — reversus in Alamannia degit. — * id est dominus post Rhinaugiæ Monachus, dein reclusus.

7. Ipse autem Findanus promissionis suæ recordatus, collectis sociis, acceptaque licentia sui Episcopi, Galliarum partes paravit adire. Hinc Martini [a] sedem petens, postea Franciam, Alamanniam, Langobardiamque peragrans, proprio demum pedum labore Romam pervenit. Inde reversus quemdam nobilem virum in Alamannia adivit, cum quo in clericatu quatuor annis permansit, per singulos abstinentiæ virtute proficiens & nova exempla semper ostendens. Tunc senior * ejus in proprio monasterio, quod Rinaugia vocatur, eum monachizari fecit anno dominicæ Incarnationis 800. ætatis vero suæ 51. ubi per quinquennium singulos virtutum gradus adscendens, tandem majore profectus amore succensus, in arctissimo loco se reclusit, & inaudita corpus abstinentia perdomuit.

8. Findanus cum recludi voluisset, & instantibus precibus pro hoc Domini voluntatem scire laboraret; vox hujuscemodi ad eum delapsa est: *Isket duit o Dia anathefet in dabdane*, [b]. Licet tibi a Deo post alios remeare.

victum suum dat pauperibus.

9. Cum permissu Abbatis [c] sui quartam partem panis in quotidianum victum sibi ut ceteris Fratribus deputati uno anno, & in altero majorem jam adgrediens parcitatem, dimidiam, & in tertio tertiam, quarta sibi solummodo parte reservata, libens pauperibus erogavit.

Cubat supra lapides.

10. Pro lectisterniis lapides velatos adhuc inter Fratres pausans corpori occulte subposuit atque paululum requievit, donec cunctis quiescentibus secreto se in orationem dedisset. Accidit ut quadam nocte consuetudinariis incumbens orationibus, dæmonem in similitudine hominis cujusdam miræ magnitudinis ore aperto, linguaque emissa, manibus expansis, oculis minacibus videret, & cum impetum in eum facere vellet, facto signo crucis evanuit: ipse tamen interritus matutinalia coram altari in modum crucis stans exspectavit officia.

Famem oratione vincit.

11. Reclusus jam cum tanta fames eum urgeret, ut panem totum & plus manducare vellet in natale sancti Patricii, quæ tunc forte advenerat; Deum sedulo rogavit, ut hujuscemodi ingluviem ipsius interventu a se auferret. Qui mox post orationem & lacrymas, quas incomparabiliter etiam in levibus rebus fundere solebat, tale oraculum aure percipit propria lingua prolatum: *Ataicb Cbristocus patric Artmacbe, farna feiltam nakiselteilc brucbir tart doit teilco, il farkisel*, [d], & ex hoc edacitatis vitium minime sensit.

S. Blasii reliquiæ Augiam delatæ.

12. Item foris positus priori anno, quo claustrum erat ingressurus, omnibus noctibus stans in ecclesia in oratione pernoctavit. Igitur priori nocte antequam sancti Blasii reliquiæ illuc de Roma venissent, more solito in basilica orans, vidit subito corporalibus oculis columbam super altare consedisse, sensimque inde in cryptam volantem disparuisse. Crastina ergo super ipsum altare easdem posuere reliquias, super quod Dei famulo ante apparuit hæc avis adstitisse.

Peccata sibi dimissa intelligit.

13. Foris positus procedenti quoque tempore cum similiter noctu intra basilicam solus exsisteret, ut prædicti Martyris suffragia his verbis imploraret, dicens: Sancte Blasi, qui peregrinus his locis, sicut & ego, esse cognosceris, pro meis ad Deum intercede peccatis. Cum hæc ingeminans lacry-

---

[a] Id est Cæsarodunum Turonum, cujus civitatis Episcopus fuit sanctus Martinus.

[b] Goldastus ad marginem, *id est, licet sibi a Deo ire in Abbatiam*: qui ab hoc numero orditur caput secundum, & sic capitulationes secundum numeros sequentes continuat.

[c] Nempe *quod sine permissione Patris spiritalis fit, præsumtioni deputabitur & vanæ gloriæ, non mercedi*, inquit sanctus Benedictus in Regulæ cap. 58.

[d] Id est *obsecra Christum & Patricium Artbmacbensem*, notat Goldastus.

lacrymas more suo uberrime fudisset, stans ante altare, quo sanctæ positæ fuerant reliquiæ, non inclinatus, sed erectus; sed tamen ut referre solebat, obtutibus paullisper obtenebratis, vocem audivit hujusmodi: Sedes tua in cælo jam dimissis peccatis parata est.

S. Blasii reliquias humeris portare cupit.

14. Iterum in arctissimo loco constitutus, de quo cum opportune fuerit, pleniter expedire conabimur. Cum mane diei futuri reliquiæ sæpe memorati Martyris ab eodem loco in vicinum saltum deportandæ fuissent, præfatus Dei famulus magno exarsit desiderio, ut ipsius Martyris reliquias propriis efferre humeris mereretur, cum jam dudum in eodem loco positus voto *a* se constrinxisset inde numquam se exiturum. Ut igitur Dominus desiderium pauperis (ut ait per Prophetam) exaudiens adimpleret, ac famuli devotissimi vota rata esse concederet; eadem nocte visus est sibi pontem Rheni fluminis, per quem de ipso Monasterio exitur, cum copiosa multitudine transisse, columbam quoque humeris suis insedisse, & eam se, ut cupiebat, humeris deportasse; inde alios petere, iterumque sibi volantem adesse. Ceterum ostensionem loci ipsius in Favariensi Monasterio adhuc degenti, & de hac perfectione *b* jam meditanti nobis ipse referens, licet impulsus ac pæne coactus, hoc etiam intimavit, eadem videlicet loca aquis esse circumdata, & frequenti circuitu plures efficientia insulas.

Scrupulus.

15. In natali sancti Columbæ *c* iterum tentatione afflictus, & in dubitatione positus, si parvam annonam, quæ ad victum quotidianum, sicut aliis Monachis, ipsi quoque dabatur, pauperibus erogare debuisset. Reputabat enim secum, ne si cibos de aliorum labore sibi oblatos pauperibus erogasset, hinc Deum offenderet. De hac igitur re Domini voluntatem per intercessionem sancti Columbæ precibus & lacrymis requirebat. Cui tale continuo responsum voce suavissima divinitus direxit: *Cucendo chacb cukenndet faden, maith det faden maith do chacb.*

Famis tentatio.

16. Primis quoque diebus, quo pœnalem locum, quem in hoc mundo pro Dei amore delegerat, intrare illum contigit, gulæ nimium vitio tentatus est. Nam usque ad horam, qua ceteri reficiebantur, exspectare nequaquam poterat, sed etiam donec Evangelium legeretur a cibo abstinere nequiverat: qua suggestione vehementer affectus, & ultra quam credi potest erubescens ad solita confugit auxilia. In festivitate quippe sancti Aidani Episcopi audivit, cum illius imploraret adminicula hujuscemodi vocem: *Ainmne ilao ocus in naidchi ni longe colonge ce lederemut noterfas sruithiu*: qua voce statim tentatio ipsa sedata est.

Dæmonum larvæ.

17. Inclusus vero tantam multitudinem spirituum immundorum noctu conspexit, ut terram simul & arbores, quas Rhenus hinc inde cingit, implere viderentur. Cumque diu horrisonas darent voces, sancti viri precibus disparuerunt, & ulterius illi nusquam comparuerunt.

Carnes cælitus auctæ pauperibus.

18. In festivitate quippe sanctæ Brigitæ virginis non modicam pauperum turbam, ut sibi moris erat, collegit: carnem totam quam habuit juxta numerum adgregatorum, particulatim incidi præcepit: hoc autem facto, ecce tanti pauperes ut aderant improvise venerunt. Vir vero beatus in adventu eorum Deo gratias agens, particulas quas ad numerum prius commeantium parare jussit in Dei largitate confisus, qui quinque panes inter quinque millia virorum multiplicavit, distribui fecit. Sed licet numerus geminaretur egenorum, & nihil de carnibus vel ab illo vel a quoquam adderetur, unicuique tamen sua particula ex eadem caruncula inveniebatur.

a Non licuisse Reclusis ex cella egredi patet ex Regulæ Grimlaici cap. 15. ideoque post ejus ingressum præcipiebat Episcopus *ostium retrusionis cellulæ aposphragismo*, id est sigillo, *suo signari*.

b Hinc conjicio Auctorem hujus Vitæ Favariensem Monachum, postea exemplo Findani reclusum fuisse, & forsan in cellam ipsius Findani, quem *Patronum nostrum* vocat infra num. 18. De Favariensi seu Fabariensi Monasterio diœcesis Curiensis dictum est in Sæculi 3. parte 2. ad Vitam S. Pirminii Abbatis.

c Columbæ Hiensis, an Columbani Luxoviensis Abbatis, qui & Columba dicebatur. Veri similius est hic designari Columbam Hiensem, cujus Vitam ex Commeneo Albo retuli in Sæculo 1.

AN.CHR. 826 Findani reclusi vita rigida. 19. Findanus igitur patronus noster arctissimo loco inclusus, qui situs est ad septemtrionalem partem basilicæ sanctæ Mariæ Genitricis Dei & Domini nostri JESU-CHRISTI, 22. annos incomparabiliter corpus perdomuit. Nam post primum supradictorum annum cilicio indutus erat, calore ignis numquam refectus, non pausans in lectulo, balnei lenitatem devitans, jejuniis vigiliis orationibusque indesinenter insistebat. Pane vero post primum annum ingressionis ejus, & post 16. ab omnibus, quæ mandi possunt, extra pisciculis & his paucissimis, se Domino confortante abstinuit, aliæque præfati sanctissimi viri virtutes, quæ multis sciendo veraciter testibus sunt prænotatæ in alio miraculorum volumine, ex parte videntur fore cum cautela exaratæ *a*.

AN.CHR. 836 9. Dec.

LIBER
DE TRANSLATIONE RELIQUIARUM
S. SEBASTIANI MARTYRIS
ET S. GREGORII PAPÆ
IN SUESSIONENSE S. MEDARDI MONASTERIUM,

Scriptus ab ODILONE Monacho initio sæculi x.

Ex mss. codicibus & Januario Bollandiano.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Odilo auctor. 1. LIBELLI *sequentis, quem excepta Præfatione in lucem edidit Joannes Bollandus sub Anonymi nomine, auctor videtur* ODILO *Monachus Medardensis* INGRANNO *Monasterii Decano, Carolo Simplice regnante. In pervetusto enim codice membraneo venerabilis viri Claudii Jolii Canonici ac Cantoris ecclesiæ Parisiacæ, qui codex olim fuit Monasterii S. Medardi, huic libello præfigitur ista inscriptio:* EPISTOLA OYDILONIS AD INGRANNUM: *& est alia etiam ejusdem Odilonis lucubratio ad ipsum Ingrannum de translatione sanctorum Martyrum Tiburtii, Marcellini, &c. quam postea exhibebimus. Corrigenda proinde inscriptio codicis Resbacensis, in quo subjectus liber Rodoino auctori tribuitur. Errandi occasio nata est ex conclusione libri, ubi Rodoinus* schedulam *de Sebastiani miraculis reliquisse memoratur. Porro Ingrannus Decanus vivebat procedente sæculo decimo, ut constat ex Frodoardi Chronico ad annum* 932. *quo* Ingrannus Decanus Monasterii sancti Medardi Episcopus Laudunii ordinatus *fuisse perhibetur. Ubi observare convenit, tum temporis pleraque Monasteria, quibus impositi erant sæculares Abbates, administrata fuisse per Decanos Monachos, quos etiam pro-Abbates & Præpositos nonnumquam appellabant.*

Translationis memoria S. Sebastiani, 2. *S. Sebastiani translationem, quæ præ manibus est, celebrarunt Auctores graves & æquales, in primis Eginhardus in Annalibus ad annum* 826. *cujus testimonium Odilo refert in sua præfatione; & Wandalbertus in suo Martyrologio, tum* 13. *Kal. Februarii, tum* 5. *Idus Decembris, qua scilicet die facta est, in hæc verba:*

Sebastianum quinis celebramus ab Urbe
Translatum, proprio quo Gallica rura patrono
Exsultant, ingens templum cui surgit & ara,
Antiquosque nitent æquantia culmina fastus.

Partem dumtaxat S. Sebastiani reliquiarum translatum eo fuisse scribit Ado Viennensis Episcopus in Chronico, cui Baronius aliique adstipulantur. Ex his reliquiis in Galliam delatis pars Floriacensibus nostris concessa est, teste Adrevaldo in libro de miraculis S. Benedicti cap. 28. *nimirum coxendicis ossa duo hactenus adservata; pars sudarii Magnilocensibus ex sequenti capite* 41. *alia penes Medardenses nostros manserunt ad annum usque* 1564. *quo Calvinistæ furentes sacra lipsana* fœde

a Cetera desunt, inquit Goldastus: quæ velim ut quis suppleat. Annum obitus sic colligimus. Anno 803. accessit Rhinaugiam, ubi *per quinquennium* Monachus vixit, supra num. 6. postea reclusus in cellam positam *ad septemtrionalem partem basilicæ sanctæ Mariæ*, viginti duobus annis ibidem remansit, mortuus proinde anno 826. aut insequenti, siquidem verum est, ut notat Bucelinus, eum tertia die Januarii obiisse, penes quem sit fides.

fide violata proculcarunt die 27. Septembris; a piis quibusdam hominibus collecta, uti & sancti Gregorii sanctique Medardi, & Catharinæ Borboniæ Parthenonis Suessionici B. Mariæ pro tempore commendata, postea Carolus de Roffiaco Suessionensis Episcopus auditis testibus approbavit, & tribus capsulis reclusit, uti legitur in commentario Alexandri Salmvei Monachi & Eleemosynarii Medardensis, apud Bollandum. AN. CHR. 826 9. Dec.

3. Eodem etiam corpus S. Gregorii Papæ translatum esse tradit Odilo infra cap. 15. quod de parte tantum corporis explicandum esse censet Baronius. Certe Carolus cui cognomen Calvus, cum Suessonicam peteret urbem anno 842. Monachi de Sancto Medardo occurrerunt illi, deprecantes ut corpora sanctorum Medardi, Sebastiani, Gregorii, Tiburcii, Petri & Marcellini, Marii, Marthæ, Audifax & Abacuc, Homesimi, Meresinæ & Leocadiæ, Mariani, Pelagii & Mauri, Floriani cum sex fratribus suis, Gildardi, Sereni, & domni Remigii Rotomagorum Archiepiscopi, in basilicam ubi nunc quiescunt, & jam tum maxima ex parte ædificata erat, transferret. Quibus adquiescens, inibi remansit, & uti postulaverant, beatorum corpora propriis humeris cum omni veneratione transtulit: insuper & villam quæ Bernacha dicitur, rebus ejusdem ecclesiæ per edictum addidit. Eamdem rem probat caput 20. libri primi de vita Gosuini Abbatis Aquicinctensis, qui in Medardino Cœnobio ægrotans, videre sibi visus est de loco Sanctuarii virum egredi secus mausoleum, quod beati Gregorii creditur ossa continere, a quo & sanatus est: quo facto Gregorius tam Abbati Gaufrido quam quibusdam claustralium voluit quod acciderat non taceri, quatenus de miraculi perpetratione, de superborum confusione, qui dicerent Gregorium non esse in loco illo, de exaltatione ecclesiæ suæ hilariores redderentur. Ad hæc Gregorii in ecclesia Medardensi quiescentis meminit Joannes Saresberiensis in epistola 159. ubi Senonensis (ut puto) Archiepiscopus in procinctu ferendæ sententiæ contra vexatores Thomæ Cantuariensis Pontificis constitutus, iter arripuit ad urbem Suessionum orationis causa, ut beatæ Virgini, cujus ibi memoria celebris est, & beato Drausio, ad quem confugiunt pugnaturi; & beato GREGORIO Anglicanæ Ecclesiæ fundatori, qui in eadem urbe requiescit, agonem suum precibus commendaret. De translatione Gregorii per Gregorium Papam IV. facta legendi Anastasius & Joannes Diaconus: de translatione vero ejus capitis in Senonense Monasterium sancti Petri legendi Clarius, Odorannus, & maxime socii Bollandiani in suo Martio: ubi notant caput sancti Gregorii Papæ, primi an secundi, creditum adservari in ecclesia ejus nominis Constantiæ ad Rhenum & Ulissipone in Lusitania. De aliis Sanctorum reliquiis sæculo nono in Medardense Monasterium translatis inferius post hunc librum: nunc vero de istius Cœnobii origine breviter agendum est. & S Gregorii.

4. Sancto Medardo Noviomagi ad Isaram rebus humanis exemto, & apud Suessionas sepulto, Chlotharius primum cellulam seu oratorium ex virgultis, dein basilicam fabricare cœpit circiter annum 560. quam postea Sigibertus filius ejus explevit atque composuit, teste Gregorio Turonico Episcopo, tum in libro de gloria Conf. cap. 95. tum in historia lib. 4. cap. 19. Basilicæ situm ad urbis Suessionicæ prospectum orientalem ita describit Auctor anonymus sæculi decimi in libello de miraculis sancti Medardi tomo 10. Spicilegii. Erat autem illud rus quo hæc agebantur, ex ditione regalis fisci, cui Croiacus * vocabulum est, ex antiquo profano idolorum cultui mancipatum. Nam & usque hæc Danorum tempora bifrons lapideus magnæ latitudinis ante fores sacræ ædis in eodem loco perstitit. Eruderato itaque agro & in planum redacto, construitur nobile mausoleum receptui tanti hospitis dignissimum: encæniatur locus, in quo sacrum Christi ovium famosissimum toto orbe erat alveare futurum: id est Cœnobium Monachorum, quos eo in loco primitus institutos a Sigiberto fuisse demonstrat V. C. Hadrianus Valesius in Disceptationis de basilicis cap. 6. & in Defensionis priori parte capit. 9. Hinc Paschasius Radbertus in lib. 3. expositionis in psalmum 44. agens de Suessione civitate, quam Vesonam non semel appellat; Habet, inquit, ad orientem sui nunc castra Monachorum cum suis sanctis Confessoribus atque Martyribus. In ea basilica sepulti Chlotharius & Sigibertus; & Pippinus Caroli Magni parens in Regnum levatus a Francis dicitur in brevi Chronico Monasterii, quod Chronicon exstat in Spicilegii tom. 2. Cum angustior esset basilica, quam ut confluentium populorum turbam capere posset; eam Hilduinus Abbas & sacri palatii Archicapellanus, juvante Ludovico Augusto, in ampliorem formam instauravit, quam postea Sigefridus Rex Nortmannorum incendio tradidit circiter annum 886. ut legitur in primo Chronico de gestis Nortmannorum apud Chesnium. Et tamen Henricus Dux, quem Carolus Imperator auxilio Parisiensium miserat, a Nortmannis cæsus, anno insequenti in basilica sancti Medardi sepelitur, testante Reginone in Chronico. De instauratione & incendio prædictis ita scribit Anonymus jam citatus in Spicilegii tomo 8. Nemo sane autumet hanc esse basilicam, a Sigeberto scilicet ædificatam, quæ olim a CHLUDOVICO Cæsare cœpta, nuper est a Marcomannis exusta. Verum illa prior a Sigeberto Rege patrata, ob frequentiam populorum propter omnigenum virtutum insignia ad memoriam egregii Martyris Sebastiani confluentium, a RODOINO tunc Præposito ejusdem Cœnobii Augusta præceptione, cooperante semper bonæ memoriæ HILDUINO Archicapellano Abbateque jam dicti Monasterii funditus destructa, & in maximo ambitu angustius est instaurata. Istius instaurationis meminit Nithardus supra numer. 3. Quis post Nortmannicam cladem loci restitutor fuerit, mihi incompertum. Ecclesia quartum innovata, anno 1131. dedicatur ab Innocentio Papa secundo in honore beatæ Mariæ semper Virginis & sanctorum Apostolorum & Martyrum, & in honore beati Medardi Episcopi & Confessoris Idus Octobris:

Monasterii initia & dignitas.

* Crouy

AN.CHR. 826 9. Dec. bris: quæ sæculo proxime elapso a Calvinistis fœda temerata, denuo restituta est nostro sæculo, quo Monasterium Congregationi sancti Mauri addictum feliciter perseverat. Istic illustria facta insignesque eventus contigere; floruerunt viri sancti ac pii non pauci: quæ omnia his Observationibus comprehendi non possunt. Nam eo loci, præter jam dicta, exauctoratus Ludovicus Augustus; Pippinus Aquitaniæ Rex jussu Caroli Calvi tonsus; Hirmintrudis Caroli uxor ab Episcopis coronata; & Rodulfus Rex dictus, teste Frodoardo in Chronico. Concilium inibi ab Hincmaro habitum, in quo lata sententia adversus Monachos duos, qui Pippinum inde subduxerant: ibi etiam Synodum habuit Innocentius Papa secundus.

Virii pii ac illustres. 5. *Istuc vitæ perfectioris desiderio secessere* LEIDRADUS *Archiepiscopus Lugdunensis*; MARCUS *Scottus Episcopus sæculo nono: quo etiam Abbas sanctus* RODULFUS, *post Archiepiscopus Bituricensis, loco præfuisse memoratur. His etiam adjungitur* HUGO *Caroli Magni (ut putant) filius, Abbas Novaliciensis: at quid de eo sentiam, exposui in Sæculo III. ad annum 731. Præterea vixerunt eo in Cœnobio sancti Arnulfus & Gerardus Abbates sæculo 11. Goswinus Prior sæculo 12. de quibus alias. Hic observanda nonnulla de Marco Scotto Episcopo, qui sæculo nono vixit.*

Marcus Episcopus Scottus. 6. MARCUS Scottigena Episcopus temporibus Grimaldi canonici Abbatis, Harmuto ejus quasi pro Abbate, Gallum, *id est Monasterium sancti Galli*, tamquam compatriotam suum Roma rediens visitat, *inquit Ekkehardus Junior in cap.* 1. Comitatur eum sororis filius Moengal, postea a nostris Marcellus diminutive a Marco avunculo suo sic nominatus: hic erat in divinis & humanis eruditissimus. Rogatur Episcopus loco nostro aliquamdiu stare: allecto nepote, diu secum deliberantes, vix tandem consenserunt. *Id factum regnante Carolo Calvo. Post hæc Marcus in Monasterium sancti Medardi se recepit*, cum illic vigeret præclara Monachorum congregatio, quorum honesta celebrabatur institutio, *ut scribit Lisiardus in Vita sancti Arnulfi Episcopi Suessionensis. Hericus Autisiodorensis Monachus, Marci æqualis, in libro de miraculis sancti Germani Autisiodorensis Episcopi cap.* 55. *Marcum vocat* sanctum senem, qui natione quidem Britto, educatus verum in Hibernia, post longa pontificalis sanctitatis exercitia, ultroneam peregrinationem sibi indixit. Sic traductus in Franciam, piissimique Regis Caroli munificentia illectus, apud beatorum Medardi & Sebastiani Cœnobium anachoreticam exercebat vitam, singularis nostro tempore unicæ philosophus sanctitatis. *Et sancti Germani miraculo verbis ipsius Marci relato, ita subdit Hericus:* Hæc ita apud Britanniam catholicis litteris contineri prædictus mihi Episcopus jurisjurandi interpositione firmabat: cujus probitatem quisquis expertus est, verbis illius fidem cedere nullo modo dubitabit. *Ex quibus intelligitur, Marcum fuisse virum sanctum, cujus gratia non immerito hic tantisper gradum sistere visum est.*

Regula Monasterii. 7. *Regulam sancti Benedicti Monachis ejus loci a primordiis impositam fuisse sententia fuit Rothadi eo nomine primi Suessionensis Episcopi, qui in quodam privilegio ait, Reges in tantum extulisse Monasterium istud*, ut omnibus locis sui juris eum præficerent, nullique inter Gallias religione, scientia, opumque copia habeatur secundus, & Fratres ex nobili genere Deo servientes sub regulari & monastica sancti BENEDICTI REGULA ibidem aggregasse. *Certe in jam citato Concilio Medardensi Patres causam duorum ejus loci Monachorum* SECUNDUM REGULAM SANCTI BENEDICTI *examinaverunt anno 853. quo fere tempore Hincmarus Remorum Antistes Rothado Suessionensi Episcopo scribit* pro ordinatione Monasterii sancti Medardi, & restituenda in eo Regula, *ex Frodoardi lib. 3. cap. 21. idemque etiam epistolam direxit Monachis ejusdem Cœnobii* pro Hainoardo Monacho, qui veniam pro excessibus suis apud Regem postulaverat, *& cap. 25. Denique quam Regibus acceptum fuerit Monasterium sancti Medardi exinde patet, & quod palatium habuerint Monasterio contiguum, infra cap. 40. & quod loci Monachos exemerint a quovis onere donorum & militiæ, quod paucis concessum erat.*

MERITO *magnificæ fidei reverendo, omniumque laudum præconio efferendo* INGRANNO, ODILO *a omnium sub norma cœnobitalis disciplinæ degentium peripsema.* Suscepto paternitatis vestræ minime spernendo imperio, fateor, stupens hæreo. Licet enim monachile cingulum in agonia spiritualis militiæ professus sim, & ad omnia, tametsi difficilia imponantur, paratum me esse debere, decretum sentiat regulare; ingenue tamen testor ad exsequendum quid injungitis nequaquam me fore idoneum. Exigitis enim ut qualiter, quove ordine agonistæ fortissimi, domni scilicet ac piissimi protectoris nostri SEBASTIANI, virtutiferum corpus ad nos usque

a In mſ. codice Resbacensi hic legitur RODOINUS, at mendose ex dictis: in Joliano deest nomen Auctoris, quod in fronte scribitur ODILONIS, quod proinde hoc loco supplere visum est.

usque perlatum sit, quæve virtutum insignia & miraculorum magnalia cunctisque sæculis admiranda gesserit, litteris festinato alligare satagam. Grande quidem opus & sui magnitudine adeo præstans, ut humanæ imbecillitatis vires excedat : quod quidem nec ipse, si vulgo (ut ajunt) Homerus emergeret, explere posset: quanto minus ego tantillus sermone imperitus & Grammaticæ disciplinæ omnimodis expers, qui nec quidem (ut ita dixerim) ipsos ajones * ad liquidum addiscere valui? Si tam grande onus flebilibus humeris imposuero, ante mei sub fasce ruendum erit, quam gressu aliquo libere incedendum. Oportuerat denique me tantæ rei magnitudinem diu expendere, & si quid pulcritudinis hujusce materiei dignis sensibus concipere possem, prius explorare; dehinc auxiliante Domino, si facultas explorata suppeteret, quod injungebatis arripere. Ast cum præsens habeatur is, qui Italiam præproperus hæc quæ scribenda sunt perferre debeat, & vestra instantia in procinctu maturandum opus expostulet. Librandum est vestræ sanctitati, ut si perficere nequivero quod jubetis, non mihi imputetis qui tantum opus subii, sed vobis qui subire fecistis. Neque in eo verborum falera, non eloquii venustatem adtendatis : non enim qualiter quantumve volui, sed feci qualiter quantumve potui : & licet rustice, vera tamen edidi ; ut enim egregius doctor Hieronymus ait : „ Tolerabilius est vera rustice, quam falsa diserte „ proferre. Sed mirari non desino, quomodo tot inmensa sidera, tam ingengentia & cunctis sæculis admiranda virtutum insignia, quæ per hunc speciali privilegio semper honorandum, excolendum ac venerandum Martyrem suum Christus operari dignatus est, in laudabili silentio a usque ad hanc supprimi quiverint ætatem : maxime cum notum sit istius * sanctæ congregationis alumnos animi sapientia & faceta urbanitate semper fuisse profusos : nisi forte id recipiamus, quod & ita esse ratione non spernenda conjicitur, divina miracula ex assiduitate viluisse. Et dum hoc in loco continua signorum frequentia magis magisque fruerentur, & miris semper miranda succederent ; recentium copia delectati, præterita, quæ & numerum ipsum transgredi dicebant, litteris alligare inofficiosum & minus utile opinantes, torpenti studio obmisere. Sed AGENARDUS cognomento Sapiens, ea qui tempestate habebatur insignis, hujus reverentissimi cælicolæ mentionem in gestis Cæsarum KAROLI Magni & filii ipsius HLUDOWICI faciens, inter alia quæ annotivo cursu dictabat, non inoperosum duxit mortalia acta immortali adstipulatione roborare, ita dicens : „ Dum hæc aguntur, HILDUINUS Abba „ Monasterii sancti Dionysii Romam mittens, annuente precibus ejus Eugenio „ sanctæ Sedis apostolicæ tunc Præsule, ossa beatissimi Martyris Christi Sebastiani accepit, & ea apud Suessionensem civitatem in basilicam S. Medardi „ collocavit: ubi dum inhumata in loculo in quo allata fuerant, juxta tumulum „ sancti Medardi collocavit : ubi dum inhumata in loculo in quo allata fuerant, juxta tumulum S. Medardi jacerent, tanta signorum ac prodigiorum „ multitudo claruit, tanta virtutum vis in omni genere sanitatum per divinam gratiam in nomine ejusdem beatissimi Martyris enituit, ut a nullo „ mortalium eorumdem miraculorum aut numerus comprehendi, aut varietas verbis valeat explicari. Quorum quædam tanti stuporis esse narrantur, ut humanæ imbecillitatis fidem excederent, nisi certum esset Dominum nostrum JESUM-CHRISTUM, pro quo idem beatissimus Martyr passus est, dinoscitur omnia quæ vult, facere posse per divinam omnipotentiam, in qua illi omnis creatura in cælo & in terra subjecta est. De his Agenardus ita. Hinc, Pater æquissime, tua benedictione donatus, tuisque beatissimis meritis præmunitus, quantum ipso eximio Martyre juvante divina faverit clementia, præceptioni vestræ humilis exsecutor parere curabo : & quia non obedire culpabile judicatur, & quod non est posse, velle præsumere præsumptibile dicitur; malo de imperitia potius quam de contemptu edicti regularis a quoquam suggillari. RE-

AN. CHR. 826 9. Decemb.

* sic in Joliano etiam

* al. hujus

Eginh. in Annal.

a Et tamen Auctor in fine hujus libri ait superesse in suo cartophylacio schedulam Rodoini, plurima sancti Martyris miracula continentem.

AN.CHR. 826 9.Decemb. RELATIO MEMORABILIS, cunctisque Galliarum populis sollemni eam devotione recolentibus perenniter profectiva, qualiter beatissimi Sebastiani venerabile corpus a LUDOVICO Cæsare Imperatore & ab EUGENIO sanctæ Romanæ Sedis Pontifice concessum, in Galliis denique translatum & apud Suessorum civitatem perlatum, honorifice susceptum atque depositum est die 5. Iduum Decembrium.

CAP. I. Hilduinus Archicapellanus, ANno incarnati Verbi octingentesimo quarto-decimo, divæ memoriæ HLUDOWICUS Cæsar Imperator Augustus, Karoli Magni filius; post lacrymanda sæculis omnibus patris fata suprema, totius monarchiæ principatum Francorum præjudicio adeptus, nullo adversum se opposito compacti Regni sceptris fruitus ac stemmate donatus, universis quaquaversum applaudentibus paterno est solio collocatus. Qui cum per immensæ dignitatis gloriam fascibus imperialibus præpolleret, beatarum virtutum quibus numquam exui prævalet, immortalibus infulis se magnificentius exornare procuravit: præcipue memoriam ac patientiam in omni actione sua circumplexus, sed & futurorum nonnumquam præscius. Hic inter cunctos Imperii sui primates, quos consilio suo adsciverat, HILDUINUM Abbatem reverentissimum, virum quoque omni probitatis genere permodestum omnique sagacitate & industria præditum, justitia conspicuum, sanctitate præclarum, in tantum amavit & extulit, ut ei specialius quidquid secretius tractandum esset committeret, eumque Archicapellanum in omni Imperio suo constitueret. Hic itaque venerabilis Abba inter plurima quæ ei augustali benignitate commissa fuerant Monasteria, habebat in prospectu urbis Suessorum Cœnobium nobile, quod CHLOTHARIUS quondam Rex Francorum filiusque Abbas Medardensis, ejus SIGEBERTUS in honore beatissimi Medardi Confessoris Christi magnis construxerant sumtibus: in quo & ejus sacratissima membra tumulaverant. Hujus ergo loci Fratres Pater Hilduinus videns monastica religione pollere, & ecclesiasticis eruditionibus adsuescere congratulans, eorum plurimum delectabatur provectibus: & ut magis magisque ad perfectionis culmen tenderent, monitis salutaribus sedulo hortabatur. Denique tanto amore ac diligentia locum ipsum excoluit, extulit, opibusque ditavit, ut nulli intra Gallias religione, scientia opumque copia haberetur secundus. Hujus tunc sanRodoinum habens Præpositum, ctæ congregationis Præpositus RODOINUS habebatur, vir sagax, cujus astutiæ & ingenio neminem nostri temporis æquandum puto. Hic ob meritum suæ fidelitatis, collatæ sibi divinitus industriæ tantam familiaritatis gratiam ab eodem Patre sanctissimo Hilduino est consecutus, ut eum omnibus Monasteriorum Præpositis, qui suæ ditioni subiacebant, præferret. Hinc fama vulgante, celebre nomen eius in aula Regis habebatur. Itaque Deo amabilis Imperator comperta viri istius industria, privatim publiceque eum honorare cœpit, liberam ei concedens facultatem, ut quidquid sibi aut loco cui præerat utilitatis, aut commodi reperisset, absque ullius consultu ad eius tribunalia deferens extemplo consecuturus esset. Nec multo post per divinam clementiam tantam ab eodem adeptus est gratiam, ut eum tam pro amore pii Patris Hilduini in cuius obsequio aulam regiam frequentabat, quam & pro sagaci industria qua singulariter præminebat, si quando de Regni utilitatibus tractandum esset, eum inter eos qui a secretis erant libenter admitteret.

II. Romam mittitur. Ea tempestate prædictus Pater Hilduinus apicem (sicut jam diximus) in omni Augusti monarchia super omnes sui habitus renitebat: quod quidem officium suæ excellentiæ dignitati congruum, acris ut erat ingenii, decente satis exercitio administravit. Qui a piissimo Cæsare ad quorumdam improbitatem compescendam qua adversus summum Antistitem EUGENIUM intumuerant, Romæ delegatus, sic judicium omne prudenti examinatione exercuit, ut & Cæsaris jussum expleret, & Pontifici satisfaceret, & eos qui con-

contra hunc superbe intumuerant, sedata eorum contumacia pacatos redderet & quietos. His rite patratis clamor urbis in favorem tanti Patris attollitur, imperialia judicia approbantur, clementia per virum operata laudatur, Pontificis amor ac devotio erga venerabilem ubertim succrescit Patrem, & ut in hujus dignitatis honore longo vivat tempore senatus omnis Ecclesiæ summa implorat devotione. Junguntur precibus multigena munera, quæ tanta ac talia a quibusdam percepisse narratur, ut pretium excedere viderentur. Benedictione itaque petita & obtenta, Apostolorum principem sibi adfuturum orantes, consecuta repedandi licentia iter arripuere Deo favente ad propria. Interea hi qui eum familiarius unico diligebant amore, ægre ferebant ejus absentiam, videntes extra placitum quorum sperabant tardius regredi. Spe incerta dubii repente audiunt non sine magno gaudio partes eum jam Galliarum adiisse. RODUINUS interea & sui, Patri ut erat fidissimus, quia res ei singulariter incumbebat, universa cum apparatu honorificentissimo inobviam sui desiderabilis proficiscitur patroni: tandemque reperto & reviso, mærore quo afficiebantur abjecto, paternis ab eodem amplexibus excepti, ingenti admodum exsultatione recreati, diu optatis perfruuntur gaudiis.

III. Reversus de sua legatione sermonem habet.

Post paternos amplexus & oscula prædulcia, de his quæ sibi accidissent avide percunctantibus prolixum habuit narrationis sermonem, qualiter quove honore a Domno apostolico & a senatu sanctæ Romanæ Ecclesiæ fuerit exceptus; qua auctoritate & censura quorumdam garrulitate repressa, qua adversus sacrum Antistitem contumaces extiterant, & jus imperiale servaverit, & apostolicis sanctionibus paruerit, & utriusque partis censor æquissimus fuerit; quamque ab omnibus Romanorum primoribus bene usus sit, & amicabiliter obligatus: denique & hoc quod & sibi præcipuum, & suis erat gratissimum, quæ cum gratia ejusdem domni Pontificis etiam speciali contubernio ejus amicitiæ copulam habere meruit. Denique quidquid illud est, quod aut prospere cessit, aut eventu fortuitu moleste accidit, Dei ineffabilia in omnibus sibi adseveravit adfuisse præsidia. Sufficienter itaque Hilduino itineris ac legationis suæ charissimis filiis referente discrimina, Roduinus ait: Gratias quidem omnipotenti Domino, Pater inclyte, habemus & agimus, quod universis ab eo satis prospere concessis, salvum te & incolumem videre meruimus. Nempe & hoc noctu dieque si nos exaudire dignatus sit, sine interpolatione expostulavimus, etsi non nostro merito, quod nullum esse decernimus, tuæ tamen fidei bono tuisque sacris meritis, Deo amabilis Pater, hoc nobis concessum cælitus jucundamur. Etenim quo in remoratione tua longævior fuit molestia, eo quia prosper fuit successus, in rei exhibitione hilarior exstat lætitia: qua utinam te valente patrono nos contingat perfrui, quousque vitalis flatus hos rexerit artus. His pius Pater Hilduinus alloquiis illectus ac plurimum jucundatus, cœpit serere sermonem de dignitate apostolica ac religione ecclesiastica, & de cultu Sanctorum, quorum infinita multitudine urbs Romana pollebat, recensens quorumdam ipsorum agones, merita quoque & nomina. His ergo jucundis recordationibus sibi blandiens venerabilis Abba, in longum duxit sermonem.

IV. a Rodoino monitus de petendis reliquiis.

Interea Rodoinus, sagacis quia erat animi, ut reor cælitus animatus, oculata cupidine loco cui præerat in futurum prospiciens, ait: Paullo ante, mi Pater & domine, sermocinante te dixisse præripui, quidquid tibi conducibile aliquoties esset aut placitum, a summo Papa Sedis Apostolicæ inviolabili adstipulatione perpetim esse concessum. Experiendum nobis est utrumnam habeat effectivam ejus pollicitatio clausulam. Certe, ut reor, evenire poterit, ut aliquem eximii meriti ex his de quibus modo sermo habitus est, cælicolam vobis conferre non abnuat. Quod si contigerit, quale vobis salubrius munus impertire valebit, quam opportunum etiam exsisteret, ut vestro in omnibus protectori sancto Medardo collega vestra procuratione daretur? Ipso enim uno dumtaxat patrono fruimur. Erit autem hoc vestræ saluti idoneum ac memoriale sine fine mansurum, totiusque patriæ perenniter profectivum.

Sum-

AN.CHR. 826 9. Nov. Summæ reverentiæ Hilduinus Abba gratulabundus Rodoino ait : Tuæ religionis locum, quantum datur intelligi, nos subrigere & extollere plurimum persuadere conaris : nec improbo votum tuum , neque tuæ petitioni dissentio, immo totum ingenium, quantum Deus annuerit, spondeo, teque hujus negotii exsecutorem esse decerno. Judicium tamen nobis ex hoc imperiale expetendum est : cui si fuerit laudabile, tunc consequenter erit immutabile. Cui Rodoinus: Optimum, inquit, Pater, tuæ sanctitatis decretum. Directis denuo procul a Cæsare gloriosissimo ad deducendum venerabilem Abbatem comitibus iter accelerari suadent , adseverantes magno Imperatorem visendi eum desiderio affici. Hinc gratanter iter carpentes ad Aquas usque Grani [a] pervenere palatii. Tunc catervatim hinc inde universi eum constipantes atque supra modum exsultantes, ad penetralia induxere Augustorum. Quo ut solito gratiose susceptus, omnem perfunctæ legationis seriem pandit. Qua absoluta gratulatur admodum pro bene gestis Augustus, refert gratias, largitur & munera. Deposito Imperii supercilio Augusta JUDITH, celebris & famosa, procedit ex triclinio, solitoque affectuosius venerabilem excipiens Abbatem, de ejus plurimum exhilarata prospero jucundatur reditu : cohors quoque omnis in ejus quasi in patris proprii lætatur regressu.

V. Rodoinus Romam destinatur pro corpore S. Silvestri.

Postquam affatim gaudio sunt exhilarati, non immemor bonæ memoriæ Hilduinus (hoc enim ei epitheton inerat) quod a suo fideli Rodoino ei suggestum fuerat, captata opportunitate hoc ipsum Augusti auribus intimare curavit. Cui benignissimus ut erat Imperator. Non tibi improbabile esse debet, quod a tuo nostroque fideli promta devotione suggeritur: erit enim hoc, si res effectum habuerit, non nobis solum , sed totius Regni gubernaculis profuturum. Quem ergo delegisti nobis congruentius expetendum ? Evocatur Rodoinus Regisque exhibitus presentiæ, de hoc ipso ab eodem conventus Imperatore, ratam citamque reddidit sententiam dicens, Silvestrum quondam sacrosanctum Antistitem, si vestræ sublimissimæ libet Majestati, arbitror expetendum. Accepto fert Augustus ejus diffinitum sermonem, itane omnibus complaceat adsistentibus sciscitatur. Fit unus omnium in hac re consensus , & ut felicem obtineat exitum votis imprecantur unanimes. Annuit Imperator libens, & ad hoc exsequendum, quantum divina faverit gratia, plenum spondet obsequium : dehinc dilectum sibi Abbatem cum Rodoino de expeditione tanti itineris hortatur ac commonet, Rodoino arripiendi itineris certa præfigit spatia, quibus excursis, ut ad ejus redeat præsentiam imperat. Ille patriam locumque repetit alumnum, non segniter intercessæ dilationis tempore utens. Denique in procurandis tanto itineri necessariis , quidquid illud est quid Galliarum fertilis humus proferre amabilius consuevit , satis abundeque apparatum suum instruere satagens, maximam pecuniæ summam aggregare studuit. Post hæc diebus indultæ dilationis expletis, ad Augusti præsentiam redit. Quo mox benignissime recepto epistolas nomine & anuli sui impressione signatas, de adipiscendis Sanctorum jam dictis pigneribus omnifaria prece refertas, quibus beatissimum Papam Eugenium rogabat, Rodoino cum suis Romæ deferendas contradidit, & ut pro virium capacitate laboris & ingenii studium ad hoc exsequendum impenderent, attentius commendavit.

VI. apud Lingones cælitus monetur , ut petat S. Sebastiani reliquias.

A Cæsare his ita eleganter informati , & ultra quam de tanta dignitate æstimare poteras, prædulcibus osculis & sacris amplexibus viritim amplexati brachiis, gratiose dimissi, iter frustra arripiunt inscii . Lingonensem usque ad urbem denique pertendunt : in qua aliquantisper recreandi vires, aptissimum locavere tentorium. Hic ante fores matris ecclesiæ quidam prævalida ægritudine graviter præreptus decubabat invalidus Eadem ipsa nocte qua ibidem applicuerunt, post longa diurni doloris suspiria, cum fessa membra inepto nimis sopore resolvisset, se coram inenarrabilis splendoris atque fulgoris nimii personam adstare conspicit : adspectumque ejus non ferens , caput circum-

[a] Sic passim veteres Aquasgrani vocant villam regiam in pago Ripuariorum, quam Aquisgranum appellant recentiores.

cumagens, nec mortali lumine reverberata oculorum acie præsentem intendere valens, ab eadem blandis nimium affatibus quidnam ibi ageret, quo eventu molestiam ipsam incurrisset percunctatur. Causam reddit incommodi, tempus exprimit. Ille rursum, an pristinæ sanitati vellet restitui perquirit. Qui & sibi super hoc ingens esse desiderium, si aliquo modo id sperare posset, respondit. Cui ille virga quam manu gestabat aurea plagam locumque hospitii designans, Vade inquit, in suburbium istud, & hujusmodi quæsitos reperies viros Romam pergere disponentes: causam quam moliuntur divinæ non esse prædestinationis, mea ex parte innotesces. Ad quem ille tremebundus & anxius: Domine, quo te jubes nomine monstrari? Et ille: Ego sum, inquit, Sebastianus martyr, qui Romæ pro Christi Dei confessione fustibus cæsus occubui, qua & corpore hactenus sepultus jacui. Mea illis humana a Domino esse concessa, non ejus pro quo vadunt, noverint. Ad hæc ille: Præceptioni, inquit, tuæ serenitudinis parere non renuens, quam libenter ad eos quæ a te mihi jussa sunt perferre satagam. Illi forsitan me eos velle deludere, suspicata fraude calumniabuntur. Experimentum hujus rei, si a me exigere cœperint, quale jubes dare responsum? neque enim, ut reor, aliter eis persuaderi poterit. Tunc beatissimus Martyr exserto contra eum brachio, manu potenti statim ut eum attigit, sanitati reparavit. Atque ita prosecutus: Sanus esto, inquit. Hocque tibi sit signum a me collatum, quod nulla prorsus ambiguitate erit rejectibile. Somno lætitia metuque fugato sospitate integerrima, verissima esse omnia quæ audierat approbavit. Ita namque apparebat sanissimus, ac si nullius aliquando infirmitatis æstu fuisset infectus. Tunc ille ovanter universam perlustrans urbem & suburbana, jussos cœpit quærere viros, atque in sese deifica per sacratissimum Martyrem operata publicare remedia. Hi qui eum ab heri & nudiustertius ad limina prædictæ basilicæ seminecem jacere viderant, hinc inde fama facti concurrentes stupore ignotæ restaurationis attoniti, Deo late vulgaribus concentibus gratias personabant. Tandem ipse diligenter perquisitos reperit viros: quos statim designatis recognoscit indiciis, & quæ sibi imperata fuerant intrepidus enarrat, seque in adstipulationem dictorum antesignanum palam præbet. At hi cum summa reverentia susceptis quæ a beatissimo Martyre dabantur mandatis in immensum exhilarati, vota gratiarum omnipotenti Deo persolvere, & Sanctum pro beneficio sibi præstito conserta laude magnificare non cessant. Exinde retrogradis passibus itinera convertentes, paullatim reflectere conantur ad propria; auctoremque hujus negotii venerabilem Patrem Hilduinum expetentes, rem divinitus gestam per ordinem pandunt, & ut per seipsum ad Augusti notitiam ad ipsum perferre dignaretur, anxie precantur. Diplomata quoque quæ magni Silvestri Præsulis rogabant pignera, demutari in expetitionem inclyti Martyris Sebastiani obnixe deposcunt, & ne quid cœpti itineris infortunium incurrant, maturari causam quantocius qua audent importunitate insistunt. Perfert vir spectabilis Hilduinus ad notitiam pii Principis divinæ legationis arcanum, pandit salubrem de adipiscendis tanti Martyris pigneribus revelationem. Jubet Augustus litterarum schemata sub obtentu emeriti militis multiplici referta prece instaurare. Dehinc ut prius nomine & anuli sui impressione signatas, Rodoino cum suis reconsignat epistolas. Illi per divinam revelationem salubrius aura spirante gratanter viam relegentes, nihilque de expletione negotii ulterius hæsitantes, auream certatim expetunt Romam.

AN. CHR. 826 9. Decemb.

Anno incarnati Verbi 826. imperii vero Hludovvici Cæsaris XIII. Rodoinus cum ingenti frequentia & copioso apparatu Romam intrat, impositæ sibi legationis sacramentum artifici industria informatum prudenter exsolvit, Martyris Sebastiani magnarum virtutum & sanitatum vivificos cineres implorat & impetrat. Sed antequam majestatem apostolicam adeat, quosdam Episcoporum & Abbatum seu reipublicæ primores, quos illic ve-

VII. anno 826. Romæ ea de re agit apud Pontificem.

AN.CHR. 826 9. Decemb. venerabilis pater Hilduinus fidissimos se habere monstraverat, exquirit & reperit. Erant præ omnibus ex his promptiores & dignitati apostolicæ sedulo adsistentes, QUIRINUS super ista, THEOPHYLACTUS Numenculator, & INGOALDUS Abba reverentissimus, qui tum fortuitu aberat: siquidem ex præcepto Imperatoris iter ad Beneventanos arripuerat Episcopium Albocuriæ descripturus. Sed concito insecutus veredario, amica evocatione interceptus reflexit ad urbem. Legatos hilari adspectu excepit, humane egit: & si secundis valeret successibus, jam dictus Pater Hilduinus ante omnia sciscitatur. Prospera denique valetudine hunc haberi percipiens, Deo pro hoc gratias egit, & ut provectioribus per multa tempora incrementis sibi hoc vel qui videre nequibat audiri daretur inprecatur ex animo: dehinc quid tam inpræcognite & insuspecte devenissent percunctatur. Illi ad autem familiarius admoti, secretum universæ rei fiducialiter pandunt. Quod æquanimiter accepit, & eos in agendum desperatione ablata benignissime confortatus est: denique quod pollicitus est ore indefessa explevit intentione. Nam per illum via atque omnis ante Domnum apostolicum illis patuit aditus. Tum demum viros honestissimos Quirinum & Teophylactum expetentes, missas tradunt epistolas, atque pro his quæ habebantur inserta geminabant preces & munera. Itaque illi nomine Martyris præcepto perculsi animo, vultuque pallore suffuso, Apostolorum Petri & Pauli tertius si daretur patronus, quomodo expelli sine tumultuali præjudicio posset, humani hoc ingenii protestabantur non esse: cum & Imperatoris jussum & amici petitionem quam libentissime vellent stabilire. E contra Rodoinus & sui nequaquam hoc obstaculo repulsi, importunius insistebant, Imperatoris inevitabile votum, & Patris a quo destinati fuerant fiduciam, quam in eorum celsitudine collocaverat, replicantes. Talibus illecti, si permissio voluntatis Dei ac Martyris foret, favere se ex animo indicant; & qualiter congruentius ordiretur prudenter insinuant.

VIII. Denique in Patriarchium ante Domnum apostolicum deducti veniunt, solotenus genua curvati prona sacris hærent vestigiis oscula. Inde proferuntur diplomata, dantur & transmissa. Verborum copiis pium Patris demulcent animum, quatinus sic sibi forte inclinarent ad votum. Augusti pandunt auctoritatem, nominati & conscripti Patris explicant fidelitatem. Si quid minus litteralia schemata protendissent, pro captu ingenii elaborabant. Hac collocutione nemo privatorum intererat præter Quirinum & Theophylactum. Graviter enim tunc infirmabatur, ita ut semivivus appareret: nec aliter quam lecto accumbens eorum legationem audire poterat. Cum ergo legerentur epistolæ, & ille vocabulum Martyris audisset.

Obstupuit, vocis confudit & organa tristis
Mens, Sancti non ferre valens discrimina tanti.

Quippe quem post Apostolos, quasi tertium, magnificis Romana plebs frequentabat muneribus ac laudibus. Quid animus evolveret, pallentis facies prætendebat. Eo diu silente suspensis animis stabant: & cum tandem resumpto spiritu responsionem dedisset, in ea spem omnem ademit, & supra se negotium esse adseruit. Verum illi quanta audebant supplicatione importune insistebant, genuaque ejus ac plantas profusis lacrymis exosculabantur. Unde spatium quo hæc meditaretur, & consilium cum prudenti Romano Senatu exquireret, sine cujus consultu talia moliri non esse bonum ajebat, præstolari jussit. Rem sollicitius Rodoinus considerans præ suis, quem cura instigabat amplius, non illico abscessit; sed angulo domatis memoratos viros Quirinum & Theophylactum segregavit, & eos in sententia manere obnixe precabatur dicens: Nostri misereri dignamini, qui spem totam vestræ commisimus celsitudini; & amicitiæ illius vestri recordamini, qua & in

in præsenti optimarum deliciarum quæstus adipisci, & gratiæ Dei in cælestibus cum Sancto valeatis participari. Si enim verum est quod vultus indicat, mentem patenter nobis cognoscere datum est, quia domnus Papa æquanimiter nostra non fert missatica. Quapropter quidquid illud est, quod certe investigare potestis, precamur ut vestris fidelibus absque dissimulatione priusquam abscedamus manifestetis & insuspectos reddatis. At illi ut prius fidem dant in ope, si tamen Dei & Martyris esse posset voluntas, patriarchio educti hospito sese recolligunt. AN.CHR. 826 9. Dec.

IX. Cardinales dissuadent.

Sed quia biceps cura sacrum excruciabat Antistitem, Sancti quidem absentia, & præcellentissimi Abbatis amicitia, cui aliquando quæque sui juris essent concessa fuerant; indicto conventu privato Sacerdotum & eorum qui a secretis erant, legationem exposuit, cujus absolutionem ut sano pectore diffinirent præcepit. Tunc illi pariter turbati & ultra quam credi potest mirati, talem petitionem aut furentis, aut Sancti meritum nescientis esse reddiderunt, utque res in prosperum non cederet, feliciorem imprecabantur fortunam. Nec verebantur propter Papæ præsentiam, si illis sanctum corpus daretur, dicere eum præcedentium Patrum actibus qui sacramentis ecclesiasticis Romanam auxerant dignitatem, longius distare imparem: quid amplius? nec hoc fieri debere, neque juste fieri posse præstabantur. E contra illustres viri Quirinus & Theophylactus fieri debere & posse dicebant. Et cum illi propter indiscretam & tædiosam sonitus confusionem, quæ sacrum videbatur fatigare Antistitem, secederent, & qui a secretioribus erant remanerent; congruam cum illis sermocinationem de eadem re cœpit serere, & melioris sententiæ consiliis Deo (ut credimus) inspirante superintendere, & voluntatem suam promtiorem manifeste demonstrare. Illi autem qui ob garrulitatis suæ nauseam foras secesserant, invida sollicitudine explorare non verecundabantur, quid Domnus apostolicus cum Quirino & Teophylacto de hoc ipso retractaret, & quia eos in gratiam sui domini se supergredi sæpissima experientia didicerant, quoniam quidem erant arbitri diffinitionis universæ, ne ob hoc sine suo consilio illorum consultu res in prosperum cederet, ipsique quasi despicabiles haberentur, non vocati curiam repetunt: de his quibus interrogati fuerant aditum reposcente, rem gratam pronuntiant. Reminiscimur, inquiunt, optime pastor & domine venerabilis, filii vestri Hilduini erga majestatem Sedis apostolicæ uberrimam affectionem; sed nec sumus ignari supplicationis Augustæ in hoc ipso nobis manifestato negotio. Utrumque enim per divinam providentiam prudentiæ vestræ incomparabilis beatitudo ita disponet, ut nec ille vosmet inhumanum, nec nos vos crudelem causemur. Summus olim Pontifex domnus ADRIANUS quo nescimus intentu hujus Martyris aggressus tumulum, aut illum intra urbis mænia transferre, aut quibusque ex ejus corpore reliquias expetentibus volens tribuere, in primo conamine terribili horrore correptus atque repulsus, imperfectum reliquit: denique quod sanus evasit, clementiæ sibi parcentis Sancti resignavit. Præsidente quoque beatæ memoriæ Papa LEONE hoc ipsum ex ejus præceptione attentatum fuisse audivimus: ubi cum repentina coruscatione tempestas exorta, templum omne fundotenus submovit, ita ut superficiem super se cadere Clerus pavens melodiarum oblitus acclamaret, unde nemo se vivum abscedere posse putavit. Narratur & sub domno PASCHALI idem jam pridem initiatum, sed simili perturbatione diremptum. Constat ergo toties demonstrato sacramento, nullatenus illum hinc migrare voluisse. Hinc & nos fiduciam captamus tribuendi nec amittendi. Quod si ita annuente Deo evenerit, a neutro vestra celsitudo jacturam videbit: illis plena satisfactio, nobis ablata querelosa derogatio. Hi quam erga vestram celsitudinem se habere dicunt, servabunt devotionem, nos pactæ fidei tenorem. Est & aliud quod novimus certissimum, nullum inveniri Romanum, qui in ejus tumulum, quantumvis coactus, audeat mittere manum. Utrumque erit, & dari poterit & ha-

AN.CHR. 826. 9. Decem. haberi. Hæc Domnus apostolicus audiens tranquillo pectore favit, & accersiri JOANNEM venerabilem Episcopum jussit. Qui ut advenit, secretius cum eo rei competentiorem exitum quæsivit, & quod Dei instinctu futurum sanius erat libera auctoritate sanxit. Sed illud non tunc pluribus patuit.

X. Ingobertus urget. Dum hæc volverentur, vir illustris INGOBERTUS [a] Comes supervenit, quem sibi sinistrum fore nostri autumabant, quod inscio eo causam eotenus produxerunt. Etenim erat præpotens & in omnibus apud summum Antistitem valens, isque venerabili Hilduino Abbati amicissimus exsistens. Propter quod eum indignari suspicabantur, quia de his notitiam facere ei neglexissent. Unde concito gressu ad eum venerunt, & ex nomine ac jussione illius hæc ei intimaverunt, adserentes se pro quo missi erant, illi singulariter esse commissum. Ille quoque antiquæ non immemor amicitiæ, omni ingenio ac studio sagacitatis in hoc se tantum hilarem exhibuit, quantum Deus vires concessit, & in agendum quæ fuere necessaria ex propriis sumptibus ministravit. Insuper cum Domno locutus est apostolico, quatinus eorum petitio ad effectum absque æmula impeditione perduceretur. annuit Pontifex. Hoc ita composito rursum revocantur, atque ante Domnum apostolicum reducuntur. Et cum a circumstantibus pro petitionis eorum obtentu deprecaretur, illique procul vultibus in terram demissis procumberent; tandem misericordia flexus, licet pavens ac trepidus, Sancti annuit donari corpus. Minister hujus largitionis aptissimus Joannes condicitur Episcopus. Nam quia, ut præmisimus, languore afficiebatur nimio, hoc per se explere nequibat, cum velle plurimum non negaret: quod, ut postea patuit, Martyris tumulus aditur. Dei dispensatione satis profecit. Adsumpto itaque Joanne, quem eis ordinarium præfecerat benivolum Papa venerabilis, alacres simul vadunt ad locum non jam ignotum. Siquidem ex serie passionis ejus a sancto Ambrosio luculenter editæ didicerant, milliario tertio ab urbe, loco qui ob stationem navium Catacumbas dicebatur, præcepisse per visum eumdem beatissimum Martyrem Lucinæ cuidam matronæ, sepeliri se ad vestigia Apostolorum Petri & Pauli. Quem conditum aromatibus, promta quod jussa fuerat executa est devotione.

XI. Præmissis jejunio & precibus, Perendie injunctum devota mente frequentant jejunium cum Presbyteris & Diaconibus ceteroque Clero, inter quos & Ingoaldus Archimandrites cum suis pro viribus adjutor fidelissimus. Jejunii observatione solemniter consummata, ruente noctis crepusculo vigilias celebraturi Martyris in evocatione, ad ejus nobilem tumulum accedunt, omnique officio & obsequio in opus suorum instaurant manum: ubi cum Hymnorum cantibus & Psalmorum melodiis, cum jugibus thymiamatum odoribus, atque nebulosis diversorum aromatum vaporibus pernoctantes Dominum rogabant, ut tractandi pignoris salutaris digni haberentur, nec sui contagione peccati ab hoc reijceret, quos desiderium fidele & amor impatiens maximo labore per multa pericula illuc usque contraxerat. Itaque in laudibus spiritualibus continuatim omnem ducentes noctem, pallida diem reparante aurora, garrulos ab Ecclesia secedere Romanos, & familiare sibi secretum indulgeri petunt. Enimvero cum hi in chorum secederent letaniam acturi, deprehenduntur a nostris livida adversus negotium impugnatione insurrexisse; & quos putavere intercessores, animadvertunt esse insulso murmure derogatores: insuper & in summum Antistitem maledicta jaculabantur, in quibus prædecessoribus omnibus crudelior conviciabatur, qui talem ac tantum Patronum fines extra suos, pecunia cæcatus eijcere non timeret. reclamantibus licet nonnullis, Sanctum præterea Martyrem amarissimis singultibus rogabant, ne se ab ignobilibus Gallis abduci ab alma patria fineret, qua perennitatis palmam & suo dictatu dormitionis locum habere delegit. Illis itaque susurronibus foras inpectis *, nostrates tantum cum Joanne

* sic Jol.

[a] Ingoberti hujus celebris mentio in gestis Caroli & Ludovici.

anne Episcopo & Ingoaldo Abbate intra penitra semet receperunt, & obseratis januis ad bustum constanter accesserunt. AN. CHR. 826

XII. Inter hæc Joannes præteriti maceratione jejunii & vigiliarum continuatione fessus, ut cliothetro *a* sedebat violentia somni subito deprimitur, & imperfecte resolvitur: moxque ut oculorum palpebras leviter in quietem laxavit, ante se persplendidi habitus virum consistere vidit, qui eum sic mitissimis allocutus est verbis: O Joannes, corpus hujus martyris Sebastiani non ultra donare formides istis qui pro eo venerunt viris. Scias hoc prædestinationis supernæ & voluntatis ipsius esse. Accede ergo, & manum ad sepulcrum applica, ad deducendum illud in locum destinatum. Cumque quod præcipiebatur perficere conaretur, comminus ad vestigia sua lapides ignitos intolerabilem in se calorem vomentes inspicit jacere, & progressum inhibere. Jamque quasi media via positus, cum sibi ex nulla parte transeundi aditum æstu eorum de lapidum ignitorum circumdatus patere videret, & pavitans quid ageret ignoraret; a persona confortatus ipsos subito & absque læsione transiliisse est miratus. Itemque interjectam furentium prunarum congeriem vidit, a qua gressum retinere coactus subsistit. Sed ipsius personæ nutu fretus inantea se trajectum esse prospexit. Hinc cœptam ambulare viam voluit: & ecce per transversum itineris flamma vorax immanissimos globos sparserat, quam sacer Antistes vehementer metuebat, propter hoc maxime, quia declinandi locus non erat: denique eadem ipsa persona sibi dante dexteram, illæsus abducitur ultra. Tunc ad accersendum eum Frater nomine WILHARIUS est directus: quem cum adhuc horrore visionis terribilis pavitantem blando adtactu evigilasset, intimavit ex parte suorum tempus operandi mysterii, nec ullomodo procrastinandum, eosque jam dudum paratos demorari ad Martyris tumulum. Qui statim surrexit atque sacerdotalibus redimitus infulis summa cum reverentia ad locum festinus perrexit. Moras patefacta revelatione excusavit, & ut secura spe percipiendi sacramenti, cui tantoties suspiraverant, exsisterent, dubietate post habita exhortatus est. Oblationario itaque vocato, cujus erat sortis ex Romana consuetudine aperire sepulcrum, cum ille diu multumque reniteretur, & hoc iniquissimum esse causaretur, nec viro Romano irremissibile facinus præsumendum, quo per posteras successiones sacrilegii noxa denotaretur; idem Joannes monitis firmatus divinis, ferramentum arripiens, prout virium fuit, sarcophagum frequenti ictu usquequo lassesceret contudit, ac contundendo perterebravit. Quem cum citato fatigio * nostri deficere viderent, ipso innuente acrioribus animis atque valentioribus lacertis immergentes, licet cum magno labore monumento interrupto, quippe quod molis erat ingentis & bituminis indissolubilis, tandem sacratissimum corpus repererunt Martyris.

Margin notes: 9. Decemb. — Joanne cælitus confirmato. — Sepulchrum aperitur. — * id est fatigatione.

XIII. Inter hæc universi qui adstabant, aromaticum a præterito mortalibus insuetum & incognitum hauserunt odorem: quem tantæ suavitatis & delectationis fuisse retulerunt, ut nullus eo, cum abundanter frueretur, satiari valeret. Ex quo liquido approbamus, non humanæ eum fuisse compositionis, sed cælestis gratiæ, quæ semper in beatissimo fragraverat, gratissimam diffusionem. Hoc ergo de sancto diutius loco spirante vapore tota oblectabiliter illa respersa est domus, quæ in introitu sui cujusdam cadaver prope inhumatum ante decem dies servabat, ex cujus scaturiente sanie fœtor exsecrabilis ebulliens, introeuntes inficiebat. Sed illo superabundante noxius in nihilum vacuatus, donec omnia de Santo festiva celebritate consummarentur, subsidit. Apparuerat jampridem beatissimus Martyr in revelationis arcano cuidam Archipresbytero, manifestans se ab illo velle migrare templo, ut reor, illius corruptibilis se cadaveris putorem ferre non valens. Videbatur enim ei ab absida vultu averso procedere, & foras veluti indignans abire: illoque abeunte vestigia ejus puerulus prosequebatur, scopam manibus ge-

Margin notes: inde suavis odor exspirat. — Visum favet.

a Cliothetrum seu cliothedrum, sella plicatilis, ut notatum ad Vitam S. Wilfridi parte 1. Seculi 3. pag. 174.

AN.CHR. 826 9. Dec. gerens, sordesque post terga verrens, quousque inde discessum est. Æstimabatur autem ipsa basilica quantitate sui basilicæ sancti Dionysii æqualis: in qua olim beatissimi Apostoli Petrus & Paulus tumulati fuerant, ubi & penes eorum vestigia idem Martyr venerandus se sepeliri jusserat. Unde constat dignissimis meritis Sancti eam fuisse indignam & requietioni ipsius incongruam. Igitur ministri & officionarii ejus, quibus exempli gratia ista reddidimus, agite ut nitidis obsequiis ei jugiter famulemini. Quanta per eum in tempore consecuti estis perpendite, quanta sine fine temporis sperare possitis recolite. Certe qui hic suis nos exsequiis licet indignos sic admittere censuit, ipse si digne contendimus, audeo dicere, quia quos hic famulos, illic suæ interventionis adjutorio perpetuos habiturus est socios. Neminem nostrum pigeat laboriosæ servitututis in modico finitivi temporis, quem nulla dubietas frangere debet de præmio æternæ retributionis.

XIV. Æger sanatur. Immenso itaque gaudio & honore cum inventum corpus divini odoris plenum, bysso primum ac demum operosis palliis componerent, Clericum quemdam æstu febrium letaliter decubantem mira velocitate curavit. Invento itaque sacratissimi Martyris corpore cælesti odore affatim, ut diximus, fragranti, illico ad Quirinum & Theophylactum missum est, quatinus peropportune hoc Domno apostolico condicerent. Quod & factum cum propter incommoditatem sui illuc venire non posset, venerabili Episcopo Joanni mandavit, ut ipse eis illud contraderet. Quod tota alacritate & veneratione excipientes, cum ipso Joanne Episcopo & Ingoaldo Archimandrita aliisque plurimis Romanæ ecclesiæ Clericis atque plebejis abibant. Psallens Reliquiæ traduntur. verenter chorus dulcium melodiarum sonitum longius præeundo respergebat. Hi lætitiæ cantus, alii profunda suspiria & amaras querimonias dabant. Taliter ad præsentiam usque Domni apostolici illud deportavere, ejus ut anulo consignaretur ex more. Quod diligenter postquam ab illo perfectum est, in ecclesiam beati Petri perlatum, atque ibidem die eodem depositum est. Unde plurimi Romanorum malitia & invidia concitati Domnum apostolicum impetebant, crudeliorem eum omnibus prædecessoribus inclamare non veriti, qui talem ac tantum patronum suis e finibus expelli permitteret, quod numquam alius concessit. Unde suadebant, ut solum brachium eis daretur & reliquum decenter inibi loco reconderetur condigno. Hæc fraus Ingoaldum Archimandritem latere non potuit; qui statim nostris idipsum detexit; cautiusque simul rem excerceptes, consilio habito die illa siluerunt.

XV. atque etiam S. Gregorii. Præterea Rodoinus, quem vis amoris & desiderium impatiens pro adipiscendis Sanctorum pigneribus affectu piæ devotionis animarat, obæratis affatim æditus, quorum tunc erat officii sancti Petri servare basilicam, sub nocte eadem beatissimi Gregorii Papæ sacratissimum tumulum, qui ante secretarium erat, audacter aggressus, corpus ejus cum summa reverentia sublatum ac decenter compositum super altare beati Petri perlatum juxta jam dicti Martyris venerabile corpus depositum est. Dehinc fidei pactum Rodoinus cum suis rogatus gratanter tulit, superque eosdem martyris atque pontificis sacratissimos artus jurisjurandi sacramentum libenter exsolvit, scilicet ut nulli umquam mortalium quod gestum erat proderent aut publicarent: sed perenni silentio sepultum haberent. Hinc nostrates pia fraude laudabiles, duplicato gaudio tacito sub pectore magnanimes, sanctis inde sublatis corporibus nullo præpediti obstaculo ad Monasterium [a] Ingoaldi transtulerunt.

XVI. Novum impedimentum solvitur. In crastinum vero Domnus apostolicus jussit eos sibi reexhiberi: neque enim adhuc licentiam redeundi consecuti fuerant, sed tantum in sua Sanctum jam receperant. Quos mox interrogat, quonam Sanctum haberent. Illi se nescire profitentur, nisi tantum quod jam eum suas in partes direxissent. Quidquid illud est, inquit, utrum nesciatis an non, presentaliter eum huc referre curate: neque hæc immutari sententia poterit, ut hinc vobis facultas redeundi ali-

[a] Quodnam fuerit istud Monasterium non facile est divinare: an Monasterium S. Pauli extra urbem?

aliter tribuatur. Illi plurimum timidi ac mæsti jurejurando firmant, quod ita se res haberet ut dixerant, & impossibile omnino esse hoc quod juberet. Quod vix ei persuaderi potuit, sed annuente Dei clementia, sicut cœperat ita permansit. Ab illis namque qui prius his faverant, taliter immutatum est. Cum ejus perturbatum sensissent animum, proximius ad aurem accedentes dixerunt, oportere eos qui flecti & converti nequiverant, meliuscule tractari, nec tam succense objurgari, ne ut ingrati forte abscederent, & munus maximum inlaudabile referrent. Hoc modo tametsi difficillime absoluti & benedictione donati, suis haud procul ab urbe juncti, magnis de magno thesauro excrescentibus gaudiis, gratia comitante divina per prospera itinera revertuntur ad propria. AN. CHR. 826 9. Decemb.

XVII. Miracula in itinere facta.

Dehinc ad urbem usque Placentiam perveniunt: in qua cum beatissimi Martyris corpus inferretur, ad ingressum ejus dæmoniacus fortiter loris vinctus adducitur. Turbatus illico atque perterritus infelicissimus spiritus, miserum quem miserabiliter pervaserat, quia deserere cogeretur indignans, eum sævissime vexare cœpit: & cum multorum teneri manibus vix posset, prosiliens ac vincla quibus ligatus fuerat disrumpens, motibus incompositis inter medias turbas nunc sese sursum efferens, nunc præceps solo ruens, quosque in fugam cogebat. Sed ante Sanctum ut venit, subito tremens corruit, & veluti exanimis prostratus diu jacuit. Tunc valido brachio iniquissimus superatus diabolus, Martyris non sustinens præsentiam, deseruit hominem, & potenter ejectus, tetram quam merebatur fugit victus in umbram. Sensum captivus quem amiserat penitus recepit, & sua domo rore supernæ virtutis emundata, ad Sancti exsequias multos excitavit, & in laudem omnipotentis Dei, cujus erat doni quod per Martyrem factum fuerat, quaquaversum accendit. In eodem itinere quod ab urbe interjacet, multi febricitantes, multi lunatici variisque languoribus afflicti Sancto obvii per ejus venerabilia merita, ab incentivis passionibus eruti, plenariæ sanitatis sunt vigore donati.

XVIII.

Ad montem Jovis *a* celebris fama virtutibus præclara pervenerat Martyris. Hic Clericus nomine Benedictus, ipsius loci æditiuus, per triginta continuatim dies letali tabescens incommodo, dicto audit eum illuc quæ recta ducebat semita, declinari. Et cum dissipata gressuum compage ei obviam ire, ut desiderabat, nullo modo valeret, aliorum se manibus gestari fecit. In pervio publico non longe ab ipso loco sic emortuus ad Sanctum deportatus, atque ante illum est depositus, quibus poterat nisibus se eum ferre velle dicebat, & ut sineretur humiliter precabatur. Quem fide non temeritate hinc inde sustentatus ulnis propriis excipiens, pristinæ sanitatis mox augmentum meruit, & ita eum usque Octodorum *b* sospes & lætus invexit. Ibi gratuitas laudum hostias pro sui restauratione Salvatori omnium persolvens, & Martyris capulam osculans, ad sua cum suis regreditur incolumis. Deo Sanctum suum per talia opera clarificante, undecumque turba non modica confluebat.

XIX.

Denique in locum, qui *Granant* vocabulum est, placido calle perventum est, ubi puerulus parvulus oculis captus a parentibus delatus, atque ante aram ecclesiæ est depositus, quo fuerat beatissimus Martyr jam locatus. Noctem illam ibidem sicut ante Sanctum fuerat ejectus, duxit insomnem. Mane vero inlucescente post Missarum consummationem cum Sacerdotum manu & officio ageretur in viam, ille egredientium tumultum audiens, cognovit Sanctum inde levari. Illico in incertum protendens brachium feretro injecit, tactu ipso lumen recepit, & inluminatorem suum quomodo transferebatur perspicuis luminibus adspexit, & ejusdem palmæ suæ formam primum agnovit. Sancti nomen inclamitans gratiarum debita reddebat, & in sese unde alii in hoc ipsum provocarentur, ostentabat. Lumen quod num-

a Qui alias mons S. Bernardi, in Alpibus Penninis, haud procul ab Augusta Prætoria.
b Octodorum, vulgo *Martinach*, in pago Sedunensi prope Agaunum.

ANCHR. 826 2. Dec. numquam expertus fuerat, gratulabundus conteri se ajebat, benedictum in æternum ab omni homine eum pronuntians, qui videndi effectum, quem ipsa sibi natura negaverat, ineffabili infusione in momento sibi reddidisset. Hoc tua, Domine Deus, secretissima dispensatione operatus est iste tuus Athleta emeritus, quod in te sempiterno fulgore splendeat, quod te æterno & inaccessabile lumine perfruatur, quod teipso qui omnem rationalem creaturam illuminas, magis magisque inflammetur atque inflammando beatificetur, tuis scire Fidelibus facit. Per quem tibi nos modici servuli, ut de nostrorum tenebris peccatorum erui, & luce tuæ claritatis mereamur perfundi, fide firma & virtute tota nostræ devotionis vota & castæ laudis sacrificia mittere gestimus, quæ eo mediante tibi grata nobisque salubria fiant oramus.

XX. Perlatus cum honorifico agmine egregius Martyr Domini in cellam *a* sancti Sereni, mulier quædam clinica terram semper prospiciens, nec aliquando se sursum erigere valens, in occursum illius ad ecclesiam se pertrahi fecit. Quæ statim ut advenit, in directum sese extulit, & quasi nil unquam gibbi perpessa fuisset, omnibus qui aderant suffragio Martyris erecta apparuit sana. Fit admiratio & stupor, his potissimum qui eam noverant ante hesternum. Quæ ita mira virtute absoluta Deo Sanctoque gratias agens recessit in propria.

XXI. Inter frequentes ad Sanctum concurrentes cuneos quidam plebejus surdus, mutus, mancus & claudus Martyri inibi est exhibitus, qui tres ante vivificum ipsius corpus ita explevit dies. Quarto succedente die dum in precibus votivis perseveraret, repropitiari sibi experitur per Sancti obtentum. Nam & surdus auditum meruit, & mutus promtam loquelam edidit, ariditatem etiam mancus in viriditatem demutavit, & lubricum claudus gressum in solidum extendit. Hic in testimonium suæ reformationis integram adsecutus valetudinem, suis humeris Dei Martyrem beatissimum ad Calnomum deportavit vicum. In quo dum introiret, duobus cæcis ablatum lumen videndi inclitus Martyr reddidit, & ejusdem numeri claudis contorta vestigia redintegravit, & invisa celeritate in ambulandum ut sui statim itineris comites essent, in omnium oculis miseratus effecit. Præibant itaque cæci nullo indigentes ductore, & densa caligine proscissa, mirantibus universis nova cælitus infusa lumina demonstrabant. Aridis divino medicamine emollitis nervis, consolidatisque basibus & plantis, claudi resumtis viribus, salutaria se ferre onera gratulabantur. Hæc opinio signorum, quibus superna majestas Sanctum suum mirificabat, undique religiosam catervam cum ambitione donariorum ad eum perduxerat. Nam de tota ipsa provincia quique viri nobiles & potentes, matronæ quoque illustres cum promiscuis plebibus exsilientes accurrebant, opera Domini magnifica qualia numquam viderant, utque amplius dicam, nec prorsus alicubi audierant, quotidie jucundanter contuebantur, & contuendo salutariter pascebantur. Sic gratanter viam legentes, ad diu præoptati ruris fines perveniunt: sexto ab urbe milliario stationem collocantes, donec in obviam cælestis militis legio se præpararet omnis, gloriosissimo victori obsecutura, per quem & ipsa virtutum loricis obtecta disceret contra hostem sævissimum inexpugnabilia sumere certamina, & ejus sancta digne excolendo vulnera adquireret lauream & trophæa perennia.

XXII. Suessiones sollemniter acceptæ reliquiæ. Antistes venerabilis ROTHADUS antiquior tunc Suessorum regebat ecclesiastica commonitione promotam totius ordinis Clericorum ac vulgi manum, explorato repausationis loco, obviam fit Sancto, omnigenis sacrorum officiorum cantibus & obsequiis virtutiferum ambiens corpus, totis amplectitur viribus, percolit, veneratur, indeque sollemniter effert, & ingenti fre-

a Vulgò *la Celle*, modo Prioratus prope Cantumerulam Abbatiam Canonicorum regularium Ordinis Augustiniani in Briegio tractu. Ejus rei fit mentio in S. Sereni Vita mſ. Erat & Abbatia S. Sereni apud Cadurcos, de qua in Probationibus ad Historiam Torinensem, apud Justellum pag. 5.

frequentia ac festivo tripudio in urbem ovanter transfert. Omnis sexus & aetas admirabili spectaculo extra moenia occurrens, turmis Sanctum stipantibus laeta semet interserit, votiva munuscula mittit, agmen splendens in immensum conficit. Profanum quisque deputavit, qui huic tam glorioso receptui interesse non potuit. Psallentibus placido modulamine choris, plaudentibus populorum concursibus, in basilicam majorem beatorum Martyrum Gervasii & Protasii pompatico triumpho invehitur. Hic claudus facie & debilitate universis notus medias inter catervas constitit, qui multis in eadem civitate annis incola hospitabatur, & Sancti opinione audita, tunc forte subintraverat, nescius quod prima virtutum suarum insignia Martyr Domini in eo inibi manifestare voluisset. Cum ergo inter medias irrumpentium catervas consisteret, subito concussus virtute invisibili totus intremuit, crurum informitatem mutavit, tardam & praemortuam imbecillitatem rejecit, celerique relaxatione inertes genuculorum flexus protendit. Nulla intercedente mora meandi vigor invaluit, coram omnibus impiger surrexit, ante Sanctum ambulavit, incolumis & gaudens abscessit. Exhinc ad sanctae Virginis Mariae *a* Monasterium deportatur, magnifice excipitur. Quo tanta multitudo popularis excrevit, ut vix se in partem aliquis declinare aut etiam movere posset. Inde levatus ad flumen usque Axonam evectus est.

AN. CHR. 826

11. Dec.

XXIII. In Medardensi basilica locatur.

Occuparat jam gloriosior apparatus citeriores ripas fluminis, ut vis amoris & devotio desiderii ineffabilis exigebat. Religiosa Monachorum concio ecclesiasticis infulis redimita stabat prospectans, unanimi devotione universalibus officiis animata, ut protectori ac patrono perenniter habituro congrua suscipiendi ferret obsequia. Quem protinus ut in pulsu remigum se versus appropriare videt, tellure ruit, laudibus demum canoris adsurgens excepit. Ambiunt eum undique chori psallentium, in hymnis organisque dulcisonis cum jugibus thymiamatum diversorumque aromatum vaporibus quibusdam vexilla micantia gestantibus, aliis crucis stigmata auro fulvo radiantia, gemmarumque diverso colore perlucida ferentibus; his thymiamateria ac thurifera, illis ceroferalia deportantibus, atque corusco lumine diem augentibus. Tali trophaeo perpropere devectus in locum divina sibi provisione divinisque muneribus praeparatum, deponitur juxta gloriosi Confessoris Christi Medardi tumulum exsultantibus animis, parique concentu ista cunctis canore modulantibus: Insignes praeconiis, alme, tuae nobilitati consonant voces conlaudantes, verbo supplici prosequamur. „ Ave, inclite Martyr, Angelorum consors, Apostolorum socius, Prophetarum concivis & Martyrum coheres, sancte Sebastiane, intercede pro nostra omnium salute. Ea tum dominica dies *b* fuit, congruoque modulamine antiphona ad Introitum praetitulatur, *Populus Sion, ecce Dominus veniet ad salvandas gentes*. Cujus congrua modulatione salus illa singularis Incarnationis dominicae, quae cunctis ventura gentibus hoc capitulo praenuntiata est, salutem ac laetitiam cunctis Galliarum populis ex adventu hujus praeclari Martyris refudit, & si cum fide petitur, ejus obtentu temporalia dona & praemia largitur aeterna. O diem tantis uberem laudibus, tantis gravidam gaudiis! in qua Athleta imperialis Suessionensium urbem invectus est, qua nec orbi jucundior, nec mundo efflavit hilarior.

anno 826.

XXIV. Miracula varia secuta.

Gloriose & condigna reverentia eo deposito, puella quaedam ab ipsis crepundiis utroque pede claudula, omnibus paene notissima, suis illuc usque a parentibus est pertracta & Sancto oblata. Haec tanta velocitate reparationem est consecuta, ut nil vacillante gressu, solida se super extulerit vestigia, & in conspectu omnium ante Sanctum abierit, atque ad suos hilaris & sana redierit. Permodico exacto intervallo dum sacrarum Missarum solemniis Episcopus cum Clero insisteret, quidam debilis emarcidis poplitibus per

a Hactenus insigne Coenobium virginum Benedictinarum, de quo infra in Elogio Paschasii Radberti.
b Nempe Dominica secunda Adventus, quo ejusmodi versus initio Missae concini solet.

AN.CHR. 826 9. Decemb. per densas phalangas ante Sanctum adductus, tibiarum depressis supersedebat suris: hoc familiare sibi sedile erat. Sed & hunc Martyr clementissimus solita pietate miseratus, arentium nervorum rigore resoluto miserabiliter refecit, & perfecta sospitate populis qui hæc cernebant magnificantibus donavit. Qui tot suæ longævæ debilitatis testes habuit, quot ex eadem urbe cives ad illud potuere spectaculum irrumpere. Nec mora cum ecce misera nimiumque miserabilis femina mente capta, linguæ officio destituta, funibus adtrahitur colligata. Quæ ferino pectore tota interius deserta, nil quid ageret extra curare sciebat, vagabundis se huc illucque agens excursibus lascivos in turbas dabat saltus: nec catena ab intentione arceri, nec minis poterat cohiberi. Talem suorum labor impatientissimus Sancti præsentavit obtutibus. Quam non dedignatus vir Domini piissimus, sibi adductam respexit, respiciendo ejulantium propinquorum lacrymosis precibus favit, loquendi ablatum penitus usum palato refudit, sensum non solum reformavit, verum etiam largiter auxit. Fit lætitia timori commixta, omnium promtissimus erga ejus cultum multiplicatur affectus: denique præsentem ibi Dei majestatem summisse honorant & excolunt, benedicunt & laudant, dehinc alacres ad propria remeant. Post sacrorum expletionem densa quæ adsistebat collecta undecumque multitudo intrantem vidit quemdam usque casum claudicantem. Sed hunc sancti Martyris absolutione protinus regredi sana planta obstupuit.

XXV. Sanctis qui pro amore sui conditoris propria corpora immanissimis passionum tradiderunt suppliciis, nulla infirmitatum curatio difficilis est, quia quo acerbitas tormentorum adversum eos acrius insanivit, eo in eis spiritualium donorum gratia major emicuit, ut secundum Domini Christi veridicam pollicitationem centuplum unusquisque quid dederat reciperet, & stella ab stella pro lucis suæ qualitate distaret. Quod ita in supernis habitaculis mira Dei dispensatione agi hinc liquido animadvertitur, quia his quoque mediis sedibus quibus eorum mortalia servantur, discreta meritorum retributione signorum illustratione glorificantur. Inter quos hic belliger victoriosissimus ac contubernio Martyrum certaminis sui nobilissimis trophæis præstantior, post sui quoque delibationem virtutum ubertate magnificentior, tantam per divinam gratiam adeptus est perfectionem, ut cunctarum eum meruisse clareat genera sanitatum. Quæ cum omnia mirifica sint, illa præcipue sunt admiratione dignissima, quæ & inusitata magis & non concessa multis. Itaque de ejusmodi unum e pluribus referam. Matrona quædam fluxu sanguinis laborans ipso die susceptionis ejus veniens, stetit in limine basilicæ, conscia indeficienti sordidatione, indignam se introgressione præjudicans, incessabili profluvio sanguine vacuata. Octo jam annorum orbita excesserat in infirmitate sine interpolatione, sine resumtione, sine requie: denique quid ageret, ad quem se verteret ignorabat. Crebris anhela suspiriis, humore sanguinis superexhausta, anxietates validas defessis vix tolerabat membris. Mirum valde & plurimum mirabile per tot temporum spatia mulierem sauciam sub articulo unius horæ per sanctum Martyrem divino medicamine curatam. Nam illico ut spe tota, sicut ante fores constiterat, ad eum sese contulit, corrupti cruoris unda jugiter fluens substitit, fœda ventris vomica in antiquæ naturæ statum concessit. Nulla fuit mora salutis, ubi manum imponere dignatus est medicus cælestis. Cicatricis nec demum ex infirmitate signum paruit, horrendum dolens seu noxium quidquid fuit evanuit. Roseus subito color refusus cæruleas genas præoccupavit, plenariæ sanitatis indita gaudia innotuit. Esto quid hæc mulier ab aliquo sacramentorum imperito audierat observandum esse, ut ab ingressu templi Eucharistiæque per-

NOTA. ceptione tamdiu abstineret, quamdiu in hujus infirmitatis immunditia mansisset. Sed sciendum corruptæ naturæ passionem culpam non esse, nec uno verbere censuræ ecclesiasticæ plecti voluntariam pollutionem, & tædiosam inevitabilemque naturalis incommodi necessitatem. Illam enim sponta-

neo

neo consensu animus illectus patitur: hanc depravatæ naturæ pœna mulctavit. Sed quoniam quid de hac re Canonum decreta sentiant ignoratur a multis, non ab re censui huic loco decretum de eadem re venerabilis Papæ Gregorii innectendum. Ait enim: „ Numquam mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi debet ecclesiam intrare, quæ ei „ naturæ superfluitas in culpam non valet reputari: & per hoc quod invita patitur, justum non est, ut ecclesiæ ingressu privetur. Novimus „ namque quod mulier quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter „ potuit Domini vestimenta tangere, cur quæ menstruum sanguinem patitur, non liceat Domini ecclesiam intrare? Sed dicis: Illam infirmitas „ compulit medicamentum quidem contra ægritudinem explorare; feminæ „ itaque & menstruus sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si illi sanguinariæ conceditur sanitas, cur non concedatur cunctis mulieribus quæ naturæ suæ vitio infirmantur? sanctæ communionis mysterium, in eisdem „ diebus percipere non debet prohiberi. Postquam plenariam valentiam consecuta est, abjecto verecundiæ typho, ecclesiæ primo patefecit custodibus, deinde Fratribus hoc idem profiteri non erubuit omnibus. Forte enim didicerat illud divini dogmatis, quia opera Dei revelare & confiteri honoricum est. Fit plausus populorum unanimi devotione eademque mente gratiarum munia Deo offerentium, qui in Sancto suo mirabiliter triumphans tam magna & miranda per eum dignabatur exercere virtutum magnalia. Sic matrona de rediviva quam adsecuta fuerat tripudians sospitate, tristem quam reliquerat repetens domum gaudio replet, lætitiam suis, admirationem tribuens universis.

AN.CHR. 826 9. Decemb.

Gregor. M. in respons. ad Augu.

Tob. 12. 7.

XXVI. Berta Imperatoris soror his interest.

Salubri jucunditate & sincera lætitia hanc diem ex restauratione plurimorum opulentissime refertam omnibus festivo triumpho ducentibus non defuere quoque regiæ auctoritatis nusquam rejicienda testimonia. Præcellentissima namque Chludowici Augusti soror BERTA [a] huic interfuit spectaculo spectabilis, & ipsa mirari & magnificare non desinens universa: quæ jubente Antistite comminus ad aram processit, & ante Sanctum diu stetit, certosque apud se fingens numeros salvatorum, discernebat causas singulorum, ut ea fratri Augusto, suique palatii Optimatibus congruo tempore referre valeret.

XXVII.

Altera die stationis persplendidæ dum inter sacra officia ambonem domnus Episcopus conscendens divini verbi prædicamenta in populos qui convenerant, funderet, & lumen verum Sanctorum amare & appetere perdoceret; ecce mulier quædam cæca his intenta erat: quæ tam illuminationem cordis per ministerium Sacerdotis, quam etiam clementia Martyris lumen perditum statim promeruit corporis. Videt, lætatur, Sanctum invocat, adorat, beatificat: ductore postmodum non indiga, ad ejus præclara properat pignora, ut videns corpore, videre compelleret si qui adessent cæcati mente: simulque præmeditari in se faceret, quam possibile ei subesset spiritualia interius accendere lumina, qui ea exterius tam facile recrearet, & invisibiliter invisibilia medicamenta, in quibus vellet, operando demonstraret.

XXVIII. * Chivies

Quinto ab ipso Cœnobio lapide est fundus, cui vetusta antiquitas Caprea * vocabulum indidit, in quo erat Colonus Gislenteus nomine, qui gravi sarcina gibbi pressus cernuo adclinis gressu semper incedens, cælum minime contueri poterat. Hic humanæ necessitudinis stipem agriculturæ mercabatur instantia. Itaque jam dicto die stationis indictæ, celebrem festivis gaudiis omnibus circumquaque ducentibus diem, iste solus solita cupiens ex-

[a] Berta hæc uxor fuerat S. Angilberti, cujus Vitam superius exhibuimus. Hinc patet eam anno 826. superfuisse.

AN.CHR. 826 9. Decemb. explere exercitia, junctis bobus properat ad agrum, exsequi cupiens dietarium. Cui vicinus quidam obvians, indictum ab Episcopo feriandum replicat diem, hortaturque ac commonet domum redire, & festivo cultu cum reliquis diem agere, Sanctumque supplici interventu ut sibi esset in adjutorium, exorare. Ille nihili pendens a sodali salubria sibi data monita, renuit, taliaque hebes ac stolidus responsa reddit: Hactenus talia exercendo stipem qua utcumque sustentarer, pœnaliter adquisivi: istum pro cujus obsequiis me sollicite commones, nec audivi commemorare Sanctum, nec ejus quidquam debitor sum referre beneficiis, quæ ab eo bona malave minime recepi. Ideo te mihi super hoc suadente non audiam, nec ab opere cœpto desistam. Recedente die noctis quies oboritur: cum ecce miser ille miserabiliter arentibus nervorum compaginibus merito suæ procacitatis totus in modum sphæræ contrahitur, ita ut crura femoribus adhærerent. Nocte quoque insequenti os quo contumaciter locutus fuerat, in effigiem X literæ maxillis hinc inde altrinsecus aversis distortum efficitur. Hoc miserabile monstrum die secunda illucescente plurimis spectaculum fuit. Nocte jam tertia cum intolerabili cruciatu perniciter afficeretur, & qua poterat voce ejularet, se coram videt splendidissimi vultus atque præclari habitus personam adsistere: a qua percunctatus quid pateretur, reddit causam tanti discriminis, & quæ patiebatur supplicia pro contemtu Sancti se recepisse profitetur. Sciscitatur utrumnam se deinceps corrigere vellet. Tunc ille sacramento se obligat, adseverans nequaquam se abhinc incorrigibilem fore, nec ullum in omni vitæ suæ tempore opus in festivitate præfati Martyris exercere. Dicto citius qui erat (ut dixi) in modum glomuli contractus & quasi contusus, protensis in directum cruribus vigorem meandi resumit: die illa aliquantulum valentior noctis quartæ vigiliis a persona qua & ante si meliuscule se haberet suggestus ait, hoc fas esse cuilibet cernere. Cui ille: Resume, inquit, sanitatem, & surgens propera ad locum quo Sebastiani Martyris festivis gaudiis celebratur solemnitas; & qua pro contemtu ipsius censura & severitate mulctatus sis, quave miserantis clementia mirabiliter absolutus, omnibus innotesce, ut exemplo tui noverint hanc diem succedentibus annorum recursibus solemni ritu perenniter feriare. Protinus dicentis imperio pedissequa est sanitas prosecuta, & os quod distortum habuit, in proprium concessit statum: tamen usque vitæ finem gibbo non caruit. Nec mora obsecundat imperanti, festine properat ad locum quo promiscua populorum caterva tripudians ante sancti Martyris excubabat tumulum; & quæ sibi contigerint ob ignaviam, coram Fratribus replicat omnibus: dehinc post gratiarum & laudis hostias Deo pro sui restauratione per sacratissimum agonithetam præcordialiter delibatas, verbere jam eruditus divino, gaudium secum circumferens, familiare tugurium repetit, evangelizans omnibus quaquaversum ad Sancti exsequias ebullientibus, nemini impune cedendum, qui ejus solemnem neglexerit feriare natalem.

XXIX. Tabellarius quidam ROTFRIDI Comitis, cujus quidem nomen memoria excessit, utroque pede claudicans gradiendi amiserat libertatem; unius quoque manus ariditate mulctatus scribendi perdiderat facultatem. Taliter invalidus propinquorum manibus ante Sanctum est notive expositus. Nulla interveniente mora reviresccente manu fraudati sensus usum recepit, solidatisque basibus in statu suo protinus erectus constitit, ac gradiendi virtute convaluit. O quam ineffabilis ac admiranda est divinæ operationis efficacia! Nulla fuit dilatio sanitatis, ubi expetita sunt suffragia Martyris. Unum enim idemque illi fuit & venisse, & salutem præripuisse. Itaque totius corporis potitus valetudine, laudibus Deum glorificat, athletam Domini magnificat, propriisque remeat pedibus qui aliorum evectus fuerat manibus.

XXX. Necdum ipse atrio excesserat, ecce muliercula quædam succedit, manum aridam omnique humore exhaustam, cute tantum ossibus superducta cunctis osten-

ostentans, pedem quoque simili macie ac siccitate squalentem habens. Quæ ut advenit, extimplo convaluit, citam Martyris experta virtutem. Nam & manus tendi recuperavit officium, & pes gradiendi usum. AN.CHR 826 9. Decemb.

XXXI. Illa pro adepta valentia ovanter egrediente, vir quidam claudicans intromissus est: hic triduo solotenus ante Sanctum excubans, sanari meruit accepto Martyris suffragio.

XXXII. GISLEBERTUS *a* Suessorum Comes inter virtutum insignia, quibus probis pollebat moribus, eleemosynarum quoque compendia Christo fedule committens, cælorum gazis tutius servanda locabat. Erat namque ei inter prandendum familiare inopum debiliumque quos mensæ suæ dietarios delegerat, curam agere; eosque ex his quæ sibi ex industria subtrahebat, pie refovere: denique unus ex his per tria lustra debilis pedibus Walcherus nomine, cum ante vivificum Martyris corpus stratus procumberet, in ipso orationis conamine illico sanus in pedes constitit, repropitiante sibi divina clementia per incliti Martyris suffragia. Pluresque fuere ex ejus admirabili recuperatione Dei laudatores quam fuerant ejus debilitatis antea cognitores.

XXXIII. Tunc e vestigio prosecutus homo quispiam Eurulfus nomine, damnatis quinquennio luminibus; illico ut ante sancta sanctorum manipula regente pervenit, amissum lustro jam lumen divinitus illustratus perfecte resumit, & varios mundialium rerum colores intenta oculorum acie contuetur.

XXXIV. Sequenti nocte opportunum tempus synaxis matutinalis advenerat, cum ecce inter legendum residentibus nobis adducitur vir quispiam Baldegerus nomine, qui novennali circulo fraudatis lumine pupillis cæca tenebatur nocte. Hunc more solito Martyr inclitus Domini miseratus nulla interveniente morula, antiquum videndi usum fugatis tenebris reseratisque refudit luminibus, & jubar solis quod diutina negaverat cæcitas, inteverberatis præstitit contueri luminibus.

XXXV. Interea dum his intenti miraculi stupore tenerentur qui aderant populi, puerulus quidam Tedelgisus vocabulo, a primis vagitibus claudulus, quem jam dictus venerabilis ROTHADUS Antistes inter prandendum refovere consueverat, ante tumulum Sancti a parentibus allatus est & expositus. Hic universis urbicis atque in suburbio positis tam facie notus erat quam debilitate. Qui dum secus Sancti memoriam procumberet, extimplo in directum subrigitur, & quam numquam expertus fuerat integerrimam adeptus est valetudinem: quodque ei non est concessum per naturam, adipisci meruit suffragantibus egregii Martyris meritorum prærogativis per divinitatis potentiam.

XXXVI. Longum valde ac cuiquam spermologo difficillimum est viritim ac personaliter ea prosequi, quæ per ejus venerabilia merita vis divina exercere dignabatur in universalium passionum morborumque generibus, quæ humanæ conditioni aut originaliter naturali passibilitate accidunt, aut fortuitu proveniunt. Cum enim ex diversa orbis latitudine fama virtutum ejus excita innumerabilis hominum concurreret multitudo, ex omnibus tamen Galliarum Germaniæque finibus transmarinis quoque provinciis tanta populorum immensitas confluebat, ut omnem loci ipsius situm, qui ampla satis latitudine dilatatur, locustarum instar præoccuparet. Inter quos, tanta erat numerositas cæcorum, claudorum, aridorum, leprosorumque, & energumenorum, lunaticorum quoque omnigenarumque debilitatum incommoditatibus præpedita frequentia, ut numeri summam videretur excedere. In his omnibus tam frequens erat nutu divinitatis per beatissimum Martyrem sanitatum exhibitio, quanto & eorum qui medela indigebant numerosior erat concursio. Sanabantur denique non tantum viritim aut personaliter, verum etiam deni vigenique, & (ut ita dicam) gregatim, adeo ut in die vigiliarum

---

a Gislebertum hunc non noverat Andreas Chesnius, qui in historia Castillionex lib. 4. c. 3. ait primum Suessorum Comitem, cujus exstet memoria, fuisse Guidonem temporibus Lotharii & Hugonis Capeti.

AN.CHR. 826 9. Decemb. rum sancti ac venerabilis Confessoris Christi BENEDICTI Abbatis, 72. promiscui sexus & ætatis, promiscuæ quoque & debilitatis, ipso virtutifero Martyre suffragante redderentur incolumes. Lumen cæci quod numquam experti fuerant percipiebant, claudi gressum quem non noverant, consequebantur. Erat in his qui devotionis obtentu ad ejus experienda confluebant beneficia timor immodicus cultui reverentiæ mixtus. Plerique enim crimina sua palam profitebantur, plurimi quoque igne invisibili visibiliter urebantur. Sed quibus erat mens sanior circumspectius satagebant non ante templi aditum introire, quam & mentes intro confessionis ac pœnitentiæ, corpora quoque aquis diluerent. Erat denique in diversis speciebus quæ NOTA. votivis donariis ad confessionem hujus præcellentissimi ex diversis provinciis & regionibus pia fidelium offerebantur devotione, tam ingens copia, ut ponderis numerique summam pæne viderentur excedere, adeo ut octoginta quinque modiorum diversorum nomismatum argenti cumulus excresceret, præter monilia virorum ac mulierum, missoria quoque diversi ponderis aliaque vasa; auri quoque nongentarum librarum summa fieret.

XXVII. Ostroldus Lauduni Episcopus punitus. Sed quia omne bonum semper e vicino invidia comitatur, cœperunt plurimi Sacerdotum zeli rubigine uri, prohibentes plebes sibi commissas ad ejus toto orbe crebrius experta patrocinia properare, suaque ad ejus præclara pignora vota perferre. Ajebant namque rectius fore, ut Ecclesiæ in quibus baptismi Fideique munus perceperant, ex his ditarentur stipendiis, & earum alerentur viduæ ac pupilli: nec esse bonum se egere, & alios ditescere; se exspoliare, & alios induere. Hujus livoris rubigo adeo excrevit, ut etiam quorumdam Episcoporum corda inficeret: ex quibus OSTROLDUS, qui ea tempestate Lugduni *a* præsidebat, dum sermonem de hac re habiturus ad populum pulpitum conscendisset, postquam diutino tractatu ad populum concionatus est, infit: Quid, inquiens, Suessionis pervagando quæritis, quasi Sebastianum Martyrem illic reperturi? Noveritis sane quia Romæ dudum post sui delibationem sepultus, hactenus ibi jacet a nemine motus. Habetis hic venerabile Dei Genitricis templum: hoc frequentate: in eo vota vestra vovete & reddite. Non opus est vobis aliorsum vagari, & externa auxilia expetere. Per eam quæ fideliter poscitis, omnia donabuntur a Domino. Postquam affatim populum allocutus est, redierunt quippe in sua: ipse diei ducens gaudia, vicina mæstitia præpropere deturbanda, diem illam finetenus nox superveniens clausit: Episcopus pransus cubitum pergit. Membra sopore resoluta cum jam conticinii tempus incumberet, ecce vir quidam ephebus eurythmiam *b* domni Sebastiani prætendens, ante stratum ejus constitit duobus secum dextra lævaque adsistentibus, simili que fulgore rutilantibus, infulis tamen pontificalibus redimitis. Ipse vero militari chlamyde amiciebatur, virgam auream manu ferens. Qua pulsato Episcopo vocatoque ex nomine, his eum verbis increpando affatur: Ego, inquit, sum Sebastianus defensor Ecclesiæ, qui Roma olim pro amore Christi oppetii, qua & corpore hactenus sepultus jacui: nunc vero Dei prædestinatione ob amorem Medardi Noviomagensis Episcopi, quem ad lævam stare vides, ego & hic dexterior GREGORIUS Romanæ urbis Papa, Suessionis missi sumus, uti locum illum & ejus incolas nostro patrocinio custodiamus, & custodiendo foveamus. Tu vero livore ductus procaciter egisti hesterno adversum me, avertens plebem tibi commissam, ne ad confessionem nominis mei euntes vota sua in obsequium mei deferrent. Insuper falso perhibuisti mea humana illic penitus non haberi. Ut autem omnis scrupulositas ex hoc ab animo tuo pellatur, his verberibus disce me illic, sicut nunc cernis, absque ulla corporis diminutione olim depositum juxta Confessoris Christi Medardi quiescere tumulum. Hæc fatus virga quam ma-

a Clavati scilicet, quæ urbs aliis Laudunum dicitur, vulgo *Laon*.
b Nomen Græcum εὐ ῥυθμὸς, elegantem formam hoc loco significans.

manu gestabat, cecidit eum verberibus plurimis, præcipiens ita: Vade Suessionis pedibus nudis incedens, & stigmata verberum quæ tibi irrogavi, palam cunctis ostenta, ut norint omnes me illic fore præsentia corporali, virtute quoque spiritali præesse, & prodesse non solum loci illius incolis, sed & omnibus Galliarum populis Regi meo & Domino meo fideliter adhærentibus, mihi quoque meisque consortibus, illius videlicet loci patronis dignis obsequiis famulatum impendentibus. His dictis cœlestia reposcit cum suis consortibus gaudia. Episcopus dolore verberum & confusione insomnis, ut festinato cursu lux diurna redeat, anhelus exspectat. Qua mortalibus reddita, adscitis consecretalibus & necessariis amicis visionem pandit, ictus verberum tumentes ac lividos detegit. Illi vero anxii plurimumque turbati, operis exsecutione, quod imperatum divinitus fuerat, maturandum quantocius commonent: denique instruitur iter, parantur & munera inclito Martyri deferenda. Pedestrem ducem hymnis canora turma lente subsequitur quousque ventum est ad locum, in quo ingens frequentia populorum excubabat ante Martyris tumulum. Omni deposito supercilio, dejectisque in terram profundo pudore luminibus, ruit prostratus in faciem tanta humilitate, quanta & divina correptus fuerat severitate. Oratio in longum protenditur: gemitus & suspiria ex profundo pectoris proferuntur. Explicita oratione, capitulo competenti a loci ipsius primatibus ejus commendatur supplicatio: dehinc placabilia vota proferuntur, exinde nobilis Fratrum concio advocatur. Fit delicti confessio, ostenditur divinæ censuræ subsecuta correptio, spondetur per omne vitæ suæ tempus ferventior erga beatissimum Martyrem permansura devotio. Itaque vir Dei verbere divino jam eruditior factus, mente sincerior, corpore vegetior, Lugdunensis Cathedræ sublimia gratanter repetit fastigia. Hujus rei exitus tanto nunc notior omnibus exstitit, quanto & personæ dignitas famosior fuit, & situ loci in edito posito, res in sole gesta occuli sub modio minime potuit. Venerabilis ergo vir jam dictus Ostroldus Episcopus ab optimo didascalo docte docilis factus, cœpit libere privatim publiceque docere, nequaquam fore quempiam a divinis verberibus immunem, neque cuiquam impune cedere, qui Sebastiani Martyris contemtui duxerit memoriam excolere. Sic cessit plurimorum invidia Martyris virtutibus victa: & per unius corporis cutem a multorum cordibus invidiæ virus tali est extusum malignitate.

AN. CHR. 826 9. Dec.

In provincia Aquitaniæ, in pago Alvernico, vico Tudurninse, est Cœnobium meritis hujus præcellentissimi Martyris ac nomine consecratum: cujus primariæ constructionis ratio hujuscemodi veridica fertur relatione fuisse. Fuit in eadem regione Sacerdos quispiam morum probitate notabilis, actu ac nomine MAGNUS: qui & ex eventu quod ei non fortuitu, sed nutu deifico provenit, loco illi nomen indidit, ut ab ipso Magnus-locus diceretur & esset: siquidem inter cuncta ejusdem provinciæ Monasteria famosissimum hodieteuus habetur ac nobile. Hic itaque dum Fidei ardore ferveret, virtutumque pio amore mentisque alacritate succresceret, divinæ dispensationis moderamine, quo flagellatur quisquis a Deo diligitur, valida febre corripitur: cujus diutino incommodo ingravescente, viribus fractis, omnique salutis spe destitutus, monetur per visum celerem gressum prætendere Romam ire, Martyris Sebastiani pretiosissimum mausoleum fidenter expetere; illo se libetaliter salvandum visu discit veridico. Illico aliquantisper vegetior redditus, nil de visionis effectu cunctatus, facultatulam suam disponit ob longioris viæ difficultatem: quæ erant necessaria opportune sumit, arduum tanti itineris laborem anhelantibus pia devotione præcordiis humilis ac summissus arripit. Hodœporico *a* licet difficulter expleto, mundi dominam optato tandem voto ingreditur Romam: scandensque templum toto

XXXVIII Magnilocensis Cœnobii origo.

a In nonnullis codicibus mendose legitur *Opodorico*, seu *Opporico*, pro Hodœporico, id est itinerario, quod significat ὁδοιπορικόν.

AN. CHR. 826 9. Decemb. toto orbe sanctius atque famosius, excessus suos plurima precum confessione Deo per summos cælestis curiæ consules præcordialiter committit: dehinc lustratis Christi Martyrum sepulcris, quorum numerositate atque victoriis urbs Romana singulari tripudiat privilegio, pervenit ad catacumbas tertio ab urbe milliario: ingressusque ecclesiam, in qua quondam beati Petrus & Paulus Apostoli conditi fuerant, ad quorum vestigia belliger iste victoriosissimus, de quo sermo texitur, se delegaverat sepeliri, votiva prece diu incubuit. Hinc ab oratione se subrigens, perfectissimam effert incolumitatem, tam robustæ redditus valitudini, ac si nulla unquam febrium accensione, aut alicujus incommodi vexatione fuisset infectus: dehinc, ut reor, instinctu illustratus divino, pulverem qui circa sepulcrum ejus erat, detergens, cum summa fidei devotione collegit, eumque pro magno in patriam perferendum secum reponit thesauro: resalutatisque beatis Apostolis, Sanctisque omnibus Romanam urbem suis meritis ac præsentia illustrantibus, genuinum Aquitaniæ plenus gaudio repetit solum: quam ingressus, antequam familiarem reviseret domum, devenit in locum quemdam aquarum decursu, nemorum quoque amænitate jucundissimum. Cumque & locus oculis blandiretur, & hora tardior succrescens pigra itinere corpora suaderet recreanda, depositis sarcinulis prandio indulgent. Inter hæc sole ruente noctis quies blandi soporis amica subintrat. Presbyter sacrum quem secum detulerat pulverem collo subducens, ramusculo arboris, sub cujus umbraculo discubuerat, appendit: dehinc temperius cubitum se collocat, quasi die crastina maturius profecturus. Subsequentis diei primo diluculo instructis sarcinulis viæ se reddere cupiens, apponit manus ad arboris ramum, quo virtutifer dependebat pulvis: protensisque toto adnisu ulnis minime hunc non solum capere, sed nec contingere valuit. Iterum iterato se ad solvendum eum extendens, pedibusque quidquid manibus occurrere potuit subjiciens, frustrato conamine substitit. Vicibus succedentibus comites ejus arbusculo inhærentes casso sudant labore. Volans fama ad tam grande spectaculum villanos contiguos advocat. Hinc inde vulgus promiscuum confluit, & hoc ipsum mutuatis vicibus adtentantes, quod rumore didicerant, experiendo probant. Depositis sarcinulis die illo inter velle ac nolle pausam capiunt: recentiores qui advenerant alternatim se ingerentes, lacertis stupentibus vane desipiunt. Undecumque variis possessi languoribus concurrunt. Operatur vis deifica per meritum sui Martyris omnigena miraculorum signa, cæcis visum, claudis gressum tribuens; alios truculento possessos dæmone purgans, quibusdam audiendi loquendique naturalem effectum, noxio evacuato largiens. Interea dominus fundi quo hæc gerebantur, cernens tam mira ac stupenda in sua actitari ditione deifica sacramenta, adscito de officio reipublicæ tabellario, facta legaliter traditione, delegavit eam Sancto jure perpetuo possidendam. Sic per incrementa dierum, & cultus religionis, & loci situs, quorumcumque dapsilitate Fidelium capiebat augmentum. Primoque in eodem loco oratoria cella construitur: postremo crescente devotione Fidelium Monasterium *a* inibi constituitur, & honore ac nomine pretiosissimi Martyris Christi Sebastiani episcopali benedictione consecratur: monasticæ quoque religionis ordo sub Abbatis regimine substituitur.

XXXIX. Improbum factum duorum pseudo-Monachorum. Provectiore jam tempore cum rigore monasticæ disciplinæ locus idem succresceret, fuere duo sub ovino vellere in eodem Cœnobio pseudo-Monachi, qui caulis gregis dominici quibus inoleverant, obscœna qualitate dissidentes, sæpenumero ab Abbate seu Præposito redarguti, commoniti atque correpti, cum procaci inquietudine cordis aurem subducerent, & salutaribus monitis nullatenus cederent, juxta sacrilegis instituta, ne omnem gre-

a Monasterium hoc subsistit hactenus apud Arvernos, descriptum in Actis sancti Boniti, in Sæculi tertii parte 1.

gregem adtaminarent oves morbidæ, dissidium eis severa invectione a sacræ legionis comminatur corpore. Quo illi comperto, noctis intempesto quæque rapere potuere clanculum e Monasterio auferentes, fuga elapsi, utriusque propositi, sui scilicet & per hoc animarum exitii immemores, qua propria illiciebat voluntas vagabant incerti, denique Italiam talium receptricem congruam, sibi latebram prospicientes, abjecto ne a quolibet recognoscerentur habitu, adire contendunt. Qua cum morigerum peregrinationis suæ locum reperissent, postquam suæ vesaniæ satisfecere, votivæ tranquillitatis ac intimæ in Monasterio securitatis reminiscentes, tædio & labore prædiri exsulatus dissoluti, spes si receptus sui sperari posset, reversionem quam maxime moliebant, & hoc sibi lucri fieri invicem sermocinabantur. Ad hæc rubor confusionis pro sui qualitate piaculi progressum omnimodis inhibebat. Inter spem metumque suspensis visus est eis sermo conducibilis: quo subpresso crimine, cum honoris augmento loco restituerentur proprio, scilicet ut viæ sese laboribus adhuc extenderent, Romam irent & Sanctorum aliquem emerent, cujus evectione indulgentiam apud suos mererentur & gratiam. Hoc animati commento cælitus (ut rebantur) sibi immisso, nefanda frustrandi fiducia vagi Aquitanici cum callidis fabulaturi Romulidis perveniunt. Reverendum Antistitem & togatos divertunt senatores, juxtaque Salomoniacam sententiam, sui sollicite perquirunt similes. Agglutinantur ocius mali cum pejoribus, deteriores cum deterioribus: & inter alterna insulsaque colloquia, genus patriamque interrogati produnt. Sciscitantur iterum quid causæ exstiterit, pro qua a remotis procul finibus inibi devenire placuerit, & talia ac tanta discrimina subierint, & veluti eis compaterentur argumentose cuncta perquirunt. Illi votum pandunt, in agendum dari sibi dexteram suppliciter exorant. Monasterium in sua regione construxisse adserunt, quod Sanctorum indigere per omnia pignoribus profitentur. Versuti Romulidæ per plura sub sua observatione, ab ipso Pontificum summo commissa inesse, & quibuscumque vellent, pro libitu præcipua conferre posse jactitant. Hi pecunia apud eos se impetrare velle, si res haberet effectum, adserunt. Tunc illi securitatem obtinendi quæ cuperent, si tamen dictis fidem adhiberent, promittentes, vocabulum Sancti quem potissimum vellent exquirunt. Sebastianum Martyrem pronuntiant; sua pro eo omnia quæ in præsens habere poterant, multoque postmodum pluriora atque pretiosiora jure jurando spondent advectura sine mora de patria. His Romulidæ sponsionum illecti blanditiis, temporis opportunitatem, ne denotarentur, explorare debere necessario confingunt, quo reperto & indito in eodem se re exhibituros loco caligosæ noctis articulo pollicentur, ubi & ipsos adesse oportere statuunt. Interea dum quid eis in hoc interstitio subdoli placiti faciendum sit versuta mente machinantur, comminiscuntur proximo foro cujusdam Cæsaris sarcophagum, multa aromatum delibutione refertum: denique ad condictam venitur horam. Ante maturum illi, quos voti ardor impatiens exæstuabat, accurrentes, Romulidæ lucrum inhiantes obvios habuere. Silentium ceu tremuli innuunt, ad illius homuncionis Christianæ regenerationis expertis tumbam pedetentim perveniunt. Si Martyrem expetitum videre & consequi vellent, promissam expromere & appendere pecuniam jubent. Revulsoque sarcophagi operculo mirificæ virtutis ambare * suaviter redolentis viri faciem demonstrant. Quod isti contuentes, genua celerrime procurvant, ac suimet in adjutorium flebiliter invocant. Omni suspicionis controversia cordetenus eliminata, illis omnino utpote sacrorum custodibus ex toto creduli, quidquid in suppellectili sua habuere, promtissima deliberatione, tali techna delusi condonavere. Tum denique quanta norunt vel sufficiunt officiositate, non hunc quem cælesti munere optimum defensorem & inexpugnabilem protectorem Francia promeruisse gloriatur, quin immo eum qui nec solo dignus vocabulo Martyris omnino fuerit proprio merito excipientes tyran-

AN.CHR. 826. 9. Decem.

* vulgo ambre.

AN.CHR. 826 9. Dec. rannum, inani spe totis præcordiorum fibris exsultantes pernici gressu futuræ ruinæ improvidi patriam repetiere: dumque sibi fingunt optima præmia, pessime cæcati nequeunt intueri supplicia ilicet adfutura. Fines ægre diuque desiderati ruris priusquam adtingerent, gravi usi consilio præ se nuntios mittunt, qui amabilis & jugiter honorabilis sancti Sebastiani Martyris adventum detegerent, & sublimes quosque in susceptionis ejus officia animarent. Locum tanti spectaculi delegunt, & diem quo sibi propere occurrere debeant liberaliter innotescunt. Abba prædicti venerabilis loci & Fratrum pallida concio eorumdem quondam Fratrum suorum oblita scelerum, congratulantur per eos ab illo supremo bono tantum potuisse perfici bonum, eosque post casum beatiores prædicant, eminentiores suo in collegio unanimi favore præjudicant. Vexilla velificant crucis, trophæa & splendida expromunt philacteria, heu proh dolor! pessima pro his commercia protinus recepturi. Populosa usquequaque turba hoc dulcisono rumore evocata, plebeji cum nobilibus & pæne totius nationis potentes religionis fervore succensi, obviam vota secum parta ferventes vadunt alacres. Quid plura? excipiunt tandem non Christi Martyrem gloriosum, sed antichristi satellitem truculentum; non illum famosissimum Romuleæ quondam primæ legionis signiferum, sed satanæ dulcissimum glareis Cocyti ministrum, atque cum magna hymnorum gloria ad sacrosancta usque (proh nefas!) invehunt altaria. Festiva celebrant gaudia luctuosis mox questibus deturpanda, eaque quotannis sollemniter recensenda consignant, finetenus ilicet desitura. Post multiplicia Missarum hymnorumque officia, epulis latioribus fessa Fratrum caterva refectorii penetralibus convivatura succedit. Inter prandendum humanitatis omnis exhibita lætitiam ubertim multiplicat, quam nimis vicina & valde impia confusio deturbat. Nam dum licentius edulio & mero indulgent, & ex præcepto Abbatis sui illi duo qui reliquium illud sacrilegum Roma exportaverant, ad custodiendum templum ne vel ad modicum lucernæ deciderent, cum aliis residerent; nutu divino cujus dilectissimi militis cultum miser immeritus usurpaverat, fragore horribili & turbine perturbatus divino sancto altari detrusus pavimento elapsus iterumque relapsus corruit, concidit, nunc hac, nunc illac parietibus sese collidens, iterumque se modo josum *a*, nunc sursum efferens contuditur, conteritur & in frusta dispergitur, Martyris nomen & officia quæ inaniter præsumserat cum ludibrio & dedecore pollinctorum spurcissimorum qui eum illinc advexerant, his mortalium auris perditus amittens. Flagitii auctores, unus truculento spiritu, alter sensu inanis efficitur, ambo tamen quid egerant gestu corporum ostentabant. Reliqui omnes qui aderant, & Martyris suffragia virtutumque pragmata expetebant insperato & numquam experto terrore perculsi femineces fugam maturavere raptim. Prandentium aulam pervolant, sibi subveniri & auxiliari insanis vocibus proclamant: heu! domini Patres, inquiunt, surgite, properate, succurrite, a sæculo nusquam consimile piaculum videte. Proh pudor! improperium perpes & rubor confusionis numquam abolendus! ipse diabolus hodie hic est in tyranno allatus. Quidquid præ manibus erat prandentium abjecto, cum valido strepitu mensis exsilientes, signaculo & virtute sanctæ crucis certatim communiti templum penetrant; finitimi quoque qui caritatis affectione retenti fuerant, undecumque decurrentes conveniunt. Quid memorem? tam repentinum & insperatum gaudium subitaneus & numquam suspectus præoccupat luctus. Contuentur comminus pavimento prolasum illius nefandissimi & miserrimi hominis particulatim cadaver divulsum, dolentque se in articulo modici temporis amisisse gaudium, quod gratulabantur sine fine mansurum. Fit clamor confusus, omnium stupor attonitus. Adversum flagitii auctores plurima vulgi concurrens manus infremescit. Alii lapidandos sacrilegos,

a Sic antiquis *josum* seu *jusum* pro *deorsum*: quod ex Augustino probat Bollandus, & Vossius in lib. 2. de vitiis sermonis.

legos, alii patibulo appendendos, quidam igni comburendos, aut lœto quocumque atrociore puniri debere maledicis eloquiis lacessientes acclamabant. Verum quibus erat cor docile ac mens sincerior, nequaquam eos humano posse damnari præjudicio adstruunt, quos divinæ severitatis censura jam plexos fore liquido contuebantur. Interea collecta particulatim putredine dirempti illius infelicis cadaveris in sterquilinium vulgi stercus spurcissimum projicitur, obruitur & proculcatur, ultimumque ei vale anathema perpetuum imprecatur. Rastris pavimenta eraduntur, aquis diluuntur, & sacræ respersionis unda purificantur. AN.CHR. 826 9. Decemb.

XL. Juvat conferri huic facto antiquum illius rei gestæ eventum, quod contigit in populo Acharonitarum, quorum Deus erat Astaroth, ut Regum promit historia: qui templi sui aditibus Arcam Dei repositam secum habitare domo una non sustinens, præpotenti quodam numine concussus in terram ruit, ejusque calvaria in ipsius idoli limine manusque præcisæ, truncus iners suo ut erat transfixus loco remanens, opprobrium suis cultoribus perenne reliquit. Verum longe aliter his quibus sincera in Deo fides & promtissimus erat, tametsi minus doctus, & ideo male illusus famulatus, quam allophylis rite contigisse perpenditur. Illis enim in ultionem & pœnam, istis autem & hujusce religionis ad fidei robur & constantiam, ne perfacile incertis adsensum tribuant, neve antequam approbent, Sanctum dicere aliquem mortalium audeant, juxtaque dominicæ eruditionis instituta, cum dixerint, Ecce Deus hic, aut ecce illic, credere refugiant, ne per hoc forte diabolicæ fraudis occasione admissa posthabita latria sui conditoris quodam modo offendant in idololatria.

XLI. Sebastiani reliquiæ Magnilocensibus concessæ. Igitur necdum longævo permenso spatio, beatissimo & omnifaria laude dignissimo Martyre Sebastiano penes Suessorum urbem honorifice inlato, ac cum magno tripudio excepto, cum ejus (ut præmisimus) prodigiorum atque signorum fama crebresceret, de ipsis quoque ultimæ Tilæ finibus ad ejus fragrantia pignera confluerent; Abba prædicti Monasterii, de quo sermo habitus est, audiens hoc, gaudio repletus, commonet suos hortaturque, celerrimum illuc protendere gressum, se ducem & prævium itineris exhibens, ut quod non poterant in toto, partem saltem vel modicam mererentur ex toto. Quo cum pervenissent, & a Rodoino Præposito Fratribusque ex more suscepti humanius agerentur, causam sui itineris pro qua tantum onus subierint, lacrymabiliter fundunt: meritos quidem se muneris quod expetebant adipiscendi profitentes: sed quia ejusdem erant Ordinis [a], fraternæ erga sese caritatis, qua singulariter beatificabantur, reminisci, & spei cujus devenerant suæque devotioni consulendum precabantur attenti. Olim, inquiunt, Patres conscripti, duo ex nobis quidam exeuntes Romam perrexere, pro hoc quo Deo favente præsenti fruimini patrono. Quid multa? furtivum dantes pretium, quemdam cujus ignoramus vocabulum, mercati sunt tyrannum. Hunc ad nos miserum & in ipso pariter deduxere diabolum. Qui susceptus a nobis quidem est sollemniter, sed Deo (si dicere fas sit) indignante detrusus mirabiliter. Nam cum nescii sacræ Virginis MARIÆ illum super aram imposuissemus, ac festive composuissemus, pransurique cum pluribus qui convenerant, resedissemus; de subito ab altari in aere levatus, in terram elisus cum ingenti stridore decidit, & sibi obsequentibus qui in basilica remanserant, horripilationem nimiam injecit, exterritosque ab ecclesia perturbavit. Qui cum ad nos usque pallentes & pæne exanimes intrassent, quæ sibi accidissent in conspectu conventus universalis teterrimis vocibus insanientibus similes publicare cœperunt. Silentium utpo-

---

[a] Monastici scilicet. Nondum enim Monachi variorum monasticorum Ordinum singularia vocabula noverant, qui omnes tum his in partibus sub Regula S. Benedicti militabant. Eodem modo loquuntur Patres Concilii Suessionensis anno 853. in Medardensi Cœnobio celebrati, cum cap. 5. præcipiunt, ut Monachi duo qui Pippino fugæ adjutores fuerant, *in Monasteria sui Ordinis relegentur*: ut scilicet his verbis excluderent Monasteria Clericorum seu Canonicorum.

AN.CHR. 826 9. Decemb. utpote rei gestæ ignari innuentes nullatenus cesserunt imperantibus, quin, sicut cœperant, inreverenter publicum ignominiæ malum clamosis exsequerentur vocibus. Nos concito gressu ecclesiam ingressi, in frusta quassatum membra disjectumque illum, qualis quantusve erat, nostris congruentem actibus Sanctum inspeximus. Hoc rumore passim denotamur, & importabili improperio jaculamur atque confundimur. Ut hoc ergo pudore tandem aliquando carere queamus, ad vestram venerabilem paternitatem confugium facimus. Superest ut destitutioni nostræ compati & subvenire beatitudo vestra non dedignetur. Credimus etenim tædii nostri nos onus exposituros, si a caritate vestra quantulumcumque reliquiarum ejus consecuti fuerimus. His acceptis Rodoinus fraterno affectu compassus condoluit, & cum voluntate Patris Hilduini & Fratrum consensu auxilium in agendum spopondit: relataque prius coram Fratribus causa, non abnuere votum, insuper ut Sancti cresceret cultus & memoriale, hoc se plurimum dixerunt amare. Illud denuo domno Abbati cum innotuisset, & ille Fratrum super hoc postulationem ab eo quoque percepisset; linteum eis per collationem venerabilis Rothadi Antistitis, quo vivifica membra Martyris involuta fuerant, conferri præcepit. Qui dum ad opus adsisterent & linteum de theca petentibus tribuendum proferrent; illi iracundia succensi, reliquias Sancti, non linteos, quibus in sua regione abundarent, se expetisse dixerunt. Quibus cum a circumstantibus Fratribus non alter, sed is esse firmaretur, quo a Roma illuc usque ejus sanctissimum corpus ad os intrinsecus fuisset obductum; nulla ratione eis satisfactum est ut illud reciperent. Audistis, inquiunt, domni Patres, jam toto orbi notissimam confusionem nostram, quam vestro beneficio æstimavimus diluendam. Cur inhonesta nostra innovare conamini? liceat nos vestra cum gratia patriam non ingeminato ludibrio, ita ut venimus, expeditos redire. Rodoinus concitatos illorum contra se animos videns, nec satisfactionem agere satis curans, linteum diligentius replicans cistula recolligit, non ita se domini sui vilipendere tegmina dicens, simulque adjiciens, quoniam aliis quibus in pectore robustior fides valeret, satius his communicari deberent. Illi vero eo ibidem die commorati, cernentes nil se in hoc facto profecisse, pænitudine acti senioribus accitis supplices obsecravere, quatenus pro eis paterna pietate apud virum intercessores exsisterent, ne tam tristes & vacui in sua a sancto illo loco regredi paterentur. At Rodoinus suorum precibus flexus, non totum ut prius, sed partem Sacerdotum manibus sectam largiri jussit. Quam illi multo gratiosius quam ante devotis fidei mysteriis excipientes, & honorifice præparato sacello reponentes, Missarum sollemniis nomine Martyris rite celebratis, religiosa secum cum hymnorum melodiis Fratrum comitante caterva sic feruntur ad propria. Quo cum pervenissent, multarum virtutum & sanitatum gratia clarificata pignera ipsius meritis & nomine præeminentis fastigii contradiderunt in aula. Ubi usque in hodiernum ejus merita vigent gloriosa, palmaque virtutum ejus multipliciter floret frequentius atque magnificentius, quam eo loco quo virtutiferum ejus corpus debita Fidelium populorum frequentatur devotione. Sint ergo & nobis & illis optamus ejus proficua patrocinia, qui nostrorum dapsilitate Patrum illius tanti pigneris meruimus esse participes.

XLII. Suessionum eversio prædicta. Vidimus quosdam nec spernendæ probitatis viros, qui Suessæ civitatis venturam quam formidamus ruinam ab his qui audiere se protestantur percepisse. Turricula erat in eadem urbe, Orientis occiduas spectans plagas, super quam spiritus ambiguus, cum jam noctis tetras aurora cœpisset umbras spargere, terribilis sententiæ ter ingeminatam profudit vocem dicens: Væ, væ, væ tibi, Suessio, Sodoma ut olim & Gomorra, validis ignium flammis concremanda, & in vacuos favillarum cineres redigenda. Invisa nec a quoquam cognita persona, sui officii mysterio functa, gestu celebri tenuis sese præabdidit auris. Hanc letiferam vocem qui tunc antequam diesceret

ceret (sicut præmisimus) vigilare poterant, horibiliter intonantem, non solum in ipsa urbe civiles, verum suburbani quaquaversum degentes audiere: cujus fama de regione in regionem pervolans omnibus celeberrima facta est. Quam rem a multis qui nostris superfuere temporibus sine suspicione falsi consono relatu audivi, eamque hic operi adnectendam ratum duxi ad correctionem omnium eamdem urbem inhabitantium, maxime illorum qui se turpissimo & naturæ improbo crimine fœdare non verentur: & hoc idem ipsi Patres & prædecessores nostri qui nobis ista narrabant, meritis & interventu hujus nostri piissimi protectoris deputabant, quod nequaquam hoc sua tempestate impletum *a* videbant. Adjiciebant præterea priusquam ille Roma deveheretur, horrendas sæpius ibi reproborum spirituum per plateas perque ædes illusiones importune civibus machinatas. Sed eo veniente vapor veluti fumi evanuere, universa quieta severitudine beneficio ejus vulgo disposita, & humanis commodis placido famulatu præstita. AN.CHR 826 9. Decemb.

XLIII. Ludovici Augusti peregrinatio ad tumulum Sancti.

Præterea memorandi Cæsaris CHLUDOWICI qualis quantave circa Sanctum devotio fuerit, largissima operis patefecit exsecutio. Comperto namque divini numinis præsentia per Martyrem Christi incircumscripta inibi patrari miracula, regali exutus purpura calciamentisque tertio ferme lapide rejectis, cum conjuge nudis ad Monasterium quo jam locatus fuerat, processit plantis: & quia aliquos flagitiosos audierat Imperatrix JUDITH vi quadam impræsocabili in conventu publico crimina sua detexisse, & odii livore interius perustos palam exterius metuendo nimis examine ignis atrocibus concremari, pro eo quod priusquam loco devenirent, suorum criminum appetitus dignis confessionum ac pœnitentiæ remediis coercere neglexissent; anxietatis nimiæ procellis elisa, cum præcognovisset illuc Cæsarem iter disponere, nec se ab eo absque sui rubore dirimi posse; totam se ad propitiam Redemtoris contulit omnipotentiam, agensque cum venerabilibus *b* Sacerdotibus culparum suarum secreti mysterii munus, cum Psalmista orabat, ut ab occultis suis mundari, & ab alienis mereretur absolvi Eleemosynarum interea impendiis ceterorumque bonorum operum exhibitionibus per spatium interjecti temporis quod præscierat, incunctanter operam dedit: sicque demum religiosæ majestati votiva comes effecta, ad sancti Martyris limina præclaris meritis præcipua properavit. Cumque Abba reverentissimus HILDUINUS & Fratrum ornata cohors tantæ Celsitudini adsurgens, festivo apparatu utriusque eorum pro foribus servans adventum veniret, & tandem susceptos ad tumbam Martyris canoris vocibus concrepando deduceret; in humili quo erant habitu solotenus cum multa nobilium phalange substratis comminus sibi palliis, antequam margines adtingerent altaris, extimplo in faciem ruentes, gemebundas ac lacrymarum rore madidas preces militis ipsius merita recolentes, piumque intercessorem invocantes, universali Domino protractis suspiriis effudere. Inde ab oratione surgentes, versu congruo omnium adsistentium voto eorum commendatur oratio. Igitur aulam tantæ sublimitati provisam introgressi, imperialia & ea quæ tunc cultiora fuere ornamenta reinduti, & diademate comti, Missarum sollemnia Cæsar consistorium scandens in honore Martyris fecit decantari. Qui cum ad Evangelium ventum est, calicem aureum cum patena, patris sui magni Karoli monogrammate *c* insignita, manibus propriis inter legendum ponderis ingentis tenuit, & cum oblatione sacranda eidem dicavit. Post expletionem quoque celebrem ad vestigia ejus cum conjuge accessit: ubi cum sese prolixa oratione Deo per Sanctum commendavissent; complexiva & omni ævo reminiscenda devotio- NOTA.

a Et tamen in Chronico Turonensi de gestis Nortmannorum apud Chesnium legitur, Danos seu Nortmannos anno 856. *sanctum Quintinum & urbem Suessionis & Parisius cum adjacenti terra destruxisse & combussisse*. An portentum hoc postea factum?

b Pluribus Sacerdotibus non raro tum fiebat secreta peccatorum confessio, ut probatum in Præfatione Sæculi III.

c Monogramma, signum seu nomen cujusvis proprium continuo litterarum ductu scriptum: quo scribendi genere primus e Regibus nostris usus videtur Carolus magnus.

AN.CHR. 826 9. Decemb.

ne singillatim a stemmate usque subuculam cultu regali exuti, uterque Martyri inibi reposuere. Textum deinceps sacrorum Evangeliorum *a* aureis characteribus exaratum, laminisque metalli ejusdem absque admixtione cujusque materiei inclusum, thymiamateriumque 40. & 8. syclorum ejusdem speciei, & vastam olei amphoram ad luminaria concinnanda, mente promtissima obtulit: monetam etiam publicam cum incudibus *b* & trapezetam perpetuo famulatu sacris] ipsius deservituram subdidit. Abbatiam quoque protomartyris Stephani Cauciacum *c*, quæ septingentarum familiarum esse perhibetur, ad templi fabricam spatiandam dedit, & præcepto regiæ auctoritatis ne a quolibet temerario abriperetur, cum obtestatione & anathematis innodatione anuli sui inpressione signato roboravit. Quod cum sæpius Monasterium inviseret, tanta devotioni pristinæ postmodum incrementa adjecit, u tcum quadam die ad sanctæ Sophiæ *d* capellam, quæ palatio *e* inhærebat, oraturus procederet, ad limen substiterit, eamque aforis intuitus optativum illico David, quo in construendo Domini tabernaculo anhelabat, baculo flaventis auri innixus decantaverit dicens: *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam*. Mirum dictu veluti adsistentis Martyris hæc essent auribus data, ipsius ejusdem solis vesperi prodiere magnifica triumphatoris egregii signorum trophæa. Nam 10. & 8. sexus utriusque sanitatum curationes præsens sub eadem nocte, priusquam cubitum pergere disposuerit, cernere promeruit. Contuebantur istorum glaucomina fugatis tenebris jubare rutilantis luminis splendentia: aliorum uncas manus & arentia brachia laxa; suras enerves & vestigia retorta vigore magis dato quam reddito directius protensa; quorumdam aures sanguine fluentes, quas surditas diutina damnaverat, nunc lenis & tenuis sonus approbabat valde perspicuas; pessimum in quodam, sed devictum & exclusum potenter sinistrum spiritum, lepræ maculas abolitas furentium insipientes rite demutatas mentes. His ad votum fruitus Cæsar nullo incredulitatis errore ejus pectore movente, amoris supremi & incomparabilis affectum erga Martyrem sanctum sollicite in posterum se devovet conservaturum. Inenarrabiles gemitus & suspiria fletuum nimbis respersa multiplicans, eum veluti carne præsentem cerneret excolebat, venerabatur, & deprecabatur: & quia sine hæsitatione quod expostulabat donari ab eo sibi posse credidit, voti compos effectus idipsum adeptus est salubriter. Quid autem fuerit quod ita eum rogasse præmisimus, series subsequens, immo idem in serie sacratissimum suum enarret sacramentum.

Psal. 131. 14.

XLIV. Ludovici Pii conquestio de sua dejectione.

Fractus robusti olim brachii vires ego CHLUDOWICUS Cæsar imperator Augustus, Dei dispensante gratia orbi Romano imperans, cum late in populos juris habenas immoderatius relaxavissem, indulgentia nostra quidam dissoluti impugnando pietatem, infidelitatis prorupere crudelitatem. Quod malum eo usque incanduit, ut ipsos quoque prædulces natos meos in me sævire compulerint, & secum de nece sui genitoris tractare fecerint. Ad locum sic forte venitur, qui ex eventu ruptæ fidei pacis & sacramentorum Men-

a Hactenus in eo Monasterio adservatur iste liber, sed laminis tantum argenteis coopertus, quas Ingrannus Abbas fieri curavit, apposita hac inscriptione: *Hæc tabula facta est a D.* INGRANNO *Abbate hujus loci anno* 1168. *Alexandri tertii* 10. *regni Ludovici Junioris* 33. *Librum autem ipsum obtulit Ludovicus Imperator B. Sebastiano in receptione ejusdem Martyris inclyti & Papa Gregorii urbis Roma*.

b Adeoque jus condendæ monetæ, quod etiam pluribus Ordinis nostri Cœnobiis concessum. Hujus monetæ specimina quædam exhibet Claudius Dormajus initio secundæ partis historiæ Suessionensis.

c Cauciacense Monasterium, vulgo *Choisy*, paullo supra Compendium, fere ad confluentes Axonæ in OEsiam, Childeberti tertii sepultura insignitum, nunc Prioratus Abbatiæ Medardensi subjectus. Istius Monasterii & Bettoleni ejus Abbatis fit mentio in Vita S. Drausionis Episcopi Suessionensis.

d Hactenus istius capellæ parietinæ quædam supersunt, & collegium Canonicorum S. Sophiæ, cujus in oratorio Walteri Ivetotensis cædem, quam a Clothario primo factam primus asseruit Guaguinus, patratam fuisse ajunt. In brevi Chronico Monasterii ecclesia sanctæ Sophiæ apud S. Medardum ab Arnulfo Episcopo anno 1142. dedicata fuisse dicitur.

e Hinc patet Regis palatium Monasterio adjunctum fuisse. Nomen hactenus retinet locus prope oratorium sanctæ Sophiæ, quod ex imitatione Constantinopolitanæ ejusdem nominis basilicæ Imperatoriæ ita dictum est. Eo in palatio Leo Papa IV. aliquot dies moratus est anno 804. ex Annalibus Mettensibus: Carolus Calvus anno 873. Legatos Nicolai Papæ in ipso Monasterio honorifice recepit, ibidemque Ludovicus Rex Natale Domini celebravit anno 878. ex Annalibus Bertinianis.

AN.CHR. 826 9. Decemb.

„ Mentitus-campus *a* extunc appellatur. Hic me omnis pæne meorum militum manus deserens, eo, ut retuli, perduellio filios meos horrendum facinus involvit, & præfices sceleris esse delegit, insonti mihi multa morti obnoxia imputantes: a numquam læsis multipliciter læsus & delusus, nefandorum actuum meorum non immemor, æquissimo Dei judicio hæc me digne perpeti comminiscens, casus æquanimiter ferebam. Suessionis civitatem deinde inimica cohorte vallatus, ad sanctorum dominorum meorum Cœnobium perductus sum: & quia sciebant me illum locum diligere plurimum, consiliabantur inibi me fortuitu post desperationem sponte arma positurum. Quo cum me publica custodia arctavissent, quatinus quod callide tractaverant, opere consummarent, quosdam submiserunt, qui uxorem *b* meam in Monasterio virginum Sanctimonialem factam vel (quod verius audissent) mortuam mihi nuntiarent: Filium quoque meum parvulum & innocentem KAROLUM bonæ indolis puerulum, quem noverant præ omnibus mihi amantissimum adtonsum & Monachorum firmarent cœtui adnixum. Quod ego audiens, & me continere non valens, quippe qui Regni decore spoliatus, conjuge privatus, filioque essem orbatus; diebus non paucis ejulans nullo consolatore fruitus, languoris violentissimi paullatim me persentiebam ex tristitiæ magnitudine æstibus aduri: & quia præter Deum consolatorem neminem habere poteram, quoniam quidem aditus & colloquium negabatur omnibus, ad ecclesiam tantum & ad Fratres raro via, & ipsa cum summa prospectione custodum patebat; insedit animo illac ire. Quo cum devenissem omnium vestigiis provolutus, morbi quo afficiebar plagam medicis sapientibus retuli: quibus ut quanti levaminis apud propitios dominos obtinerent supplicavi, & ut pro requie conjugis quam exemptam vita arbitrabar, Missas celebrarent, & attentius orarent, venerabilem religiositatem eorum obnixe efflagitavi. Qui afflictionibus & miseriis meis prudenter compassi, per merita & interventum Sanctorum quibus deserviebant, veluti futurorum præscii proximam pollicitati sunt ab Omnipotente adfuturam medelam, si tamen Fidei sacramentis animum accommodarem. Sic ab eis bene confortatus post orationem ab illis deductus notis ergastuli antris, ita demum sum restitutus. Sequente noctis umbra cogitatu sedulo lucicomum desiderabam cernere sidus: ingressusque sanctæ Trinitatis *c* vicinum carceris Oratorium, post matutinalem expletionem solus inibi pernoctans, cum per fenestram extra intuitum dirigerem, quemdam custodum ultra vires, immerito tamen mihi infestum, sub imbrice comminus video jacentem, & ne vel permodico maceriei foramine elaberer ipso statu servare cupientem. Quem somno & mero sopitum deprehendens, inter alta cordis suspiria ridiculum mihi omen melius adspectans oboritur. Enimvero cum ita diffusum solo tenus & ejus ensem frequenti cervicalis, quo superfuerat expositus, repulsu viderem penes fundamina basilicæ inpexum, scalam concite quæ ad accendendas faros angulo fuerat reposita subiens, funiculum otio torpentem super a laquearibus solvi: comminusque hastas quibus vexilla tempore letaniarum ferenda aptantur conspiciens, uni earum funiculum cum laqueo subnexui, perque eamdem fenestram jeci. Hac com-

a Theganus in cap. 42. vocat *campum magnum, qui est inter Argentariam & Basileam, qui usque hodie vocatur Campus-mendacii, eo quod ibi plurimorum fidelitas exstincta sit.* Lege hac de re Anonymum in libro de vita Ludovici Augusti ad annum 833. & librum 2. de gestis Walæ Abbatis infra.

b Judith scilicet, cujus occasione tot excitatæ procellæ sunt, quæ anno 830. primum in Laudunense Monasterium S. Mariæ retrusa, dein Pictavis in Cœnobium S. Radegundis; tertio post anno Dertonam relegata est. Carolus vero Prumiæ commendatus est, nec tamen attonsus, ut legitur in Vita Ludovici Augusti.

c *Hincmarus anno sui episcopatus septimo Synodum habuit comprovincialem apud Suessionicam urbem in Monasterio S. Medardi, in Ecclesia sancta Trinitatis honore sacrata*, teste Frodoardo in historiæ lib. 3. cap. 11. quæ Ecclesia alia erat a principali, quæ B. Mariæ sacrata erat, ut constat ex litteris exauctorationis Ludovici Augusti.

AN.CHR. 826 9. Decemb.

,, prehensum ante mucronem sustuli, inque altas & squalentes feci jactari latrinas: vocatoque ejus nomine ajo ad eum: O custos pervigil, tuorum spes fidissima, vigilasne? Ad hæc ille: Vigilo, & bene vigilo. Cui iterum ego: Et quid struis? Et ille: Quid de his, inquit, tibi? Rursus ego: Si tibi forte repentina necessitas cogeret, forsitan gladius manu abesset. Illo ad caput brachia convertente & eum huc illucque quæritante: Si me, dixi, sic custodisses, hodie me nequaquam hic habuisses. Quidquid, inquit, illud est quod de mucrone actum est, satis superque te ut jussus sum servavi, & servare curabo & ego. Vade ergo, & in munere fidelitatis hujus & vigiliarum tuarum illo in loco competenti armamentorio quem turpiter amisisti recollige mucronem. Eadem ipsa die quidam Fratrum explorantes, totius causæ meæ veritatis tenorem per HARDUINUM, qui quotidiano ministerio ante me Missas psallere consueverat, scripto miserunt. Cumque de more ei oblationes *a* Deo mactandas, maxime pro conjugis meæ absolutione, quam humanis exemtam rebus credebam, offerrem; ille meam cautius stringens manum, secus altare esse *b* dixit. Post consummatam hostiam, omnes cum foras egressi fuissent, substiti solus: & sacello projectam colligens rotulam, vivere uxorem, & nil in filium meum sinistri operatum cognovi, & perplures jamque pæniteri, quod taliter fidem ruperint, & a me discesserint, ferocibusque animis certatim restitutionem regni moliri: quod Deo favente resque in melius per ostentum Sanctorum suorum transfundente, ad perfectum deduxere. Verum quamquam augustius Regni recuperato fastigio pristinæ dignitatis perfrueter gloria; meorum attamen non immemor votorum ac precationum, quibus excellentissimum Martyrem Sebastianum rogaveram, & me incunctanter accepturum credebam. Insurgente rursus perduellio cum passim Regni quietudo propugnaretur, & pacis tranquillitas confunderetur; pro his Sanctum supplicaturus, ad prædictum accessi locum. Et quia sæpenumero in hujuscemodi privatis seu publicis ejus præpotens auxilium fueram expertus, super his quoque solitum quo impertiri dignaretur precabar enixius. Proxima ruente nocte illud quod ante dies rogaveram, nocturno visu accipio evidentissimis indiciis ab eo cælitus, ut reor, mihi condonatum: & cum ingruentium cladium ruina nulla pateretur ratione optatas inibi duplicare moras, hinc digressus discrimini me pro commissis a Deo populis tentabam impendere, & certamini, si res exegisset, viriliter exhibere. Hinc me proficiscentem Præpositus hujus almi collegii TEUTHERUS nomine prosecutus, nostri comes efficiebatur itineris. Cumque penes me equitaret, & procul a sancto loco divelleremur; caput retorquens, & in eumdem (proh dolor) ultimum adspectum convertens, intimi cordis mærore turbatus, superexcrescentes profundæ mæstitiæ fluctus inhibere ultra non valui. Tristis & mærens amaras fundebam lacrymas, letaliter conclusus, quid agendum mihi potius foret valde suspensus. Votum Sancto devoveram, cujus operandi diem præfixum videbam. Vitæ ab eo finem perceperam, cujus me transgredi non licere metas sciebam. Denique commissum mihi regendi Christianum a Deo Imperium haud ignorabam, cujus usque adeo cum omnem labefactari orbem considerarem, & vicinam desolationem quam præscieram, formidarem; reum me super hoc inveniri, proque hoc æternis suppliciis damnari ab illo metuebam, qui universorum auctor exstaret & dominus, judexque venturus unicuique secundum opera esset redditurus. Ille taliter me tristari conspiciens, diutius quidem consultum tenuit, erat enim vir in omnibus fidelissimus.

,, Et

a Hostiam vocamus. Hinc intelligitur viguisse etiam tum morem penes laicos offerendi hostias in Missa consecrandas, seu (ut loquebantur) mactandas & immolandas. Ordo Romanus: *Apportante Archidiacono oblatas in patena, a nullo immolatas*, &c. Quamquam etiam consecrandi verbo non raro utebantur. Usus ille offerendi hostias diutius perseveravit penes Monachos, ut constat ex Consuetudinum Cluniacensium lib. 2. cap. 30.

b Nempe rotulam seu rotulum, id est schedulam, qua de conjugis & filii salute certior redderetur.

AN.CHR. 826 9. Decemb.

„ Et cum jam uberrimum meorum fletuum imbrem ferre nequiret, ipse „ quoque ex hoc permotus in lacrymas ruit. Quid, inquit, optime Cæ„ sar, tibi & tuis graviter destitutis hæc prodesse poterunt? per te consola„ buntur universi. Hilaritas tua si mæstis parebat, dolorem omnem evacua„ bat. Noli, domine & gloriosissime Imperator, noli hoc servis tuis letalis „ tristitiæ vulnus in te, cui summa semper jucunditas, vultus serenissimi ob„ nubilatione palam ostentare. Hoc tuorum multum corda brachiaque disol„ ventur, hostium vires robora concipient. Singulare id dumtaxat tuis esse „ debet secretum, quod ita tui pectoris turbare potuit lætissimum semperque „ quietissimum statum. His fortasse, si fideliter tui compassi fuerint, dabi„ tur ut consolationis remedia valeant reperire: & si secus fieri nequibit, le„ vius deinceps, cum hujus rei plures cœperint effici participes, feres. Tum „ ego quæ fideli noveram persuasione edita consolatoris mei verba suscipiens, „ ei causam reddidi, & quid lateret corde, detexi protinus ore. Sanctum „ illum locum me amavisse plurimum dixi, quem non ultra me videre, sancti „ Martyris agnoveram revelatione. Votum insuper vovisse, cujus effectum „ prohibuisset fluctuatio conlati Imperii: & nisi formidini ab hostibus impu„ taretur, aut ejus (quod supra modum pertimescendum erat) ab omnipo„ tente ruina exigeretur; arma, purpuram & stemmata quam libentissime „ ibidem me deponere *a* voluisse. Inde ab eo cum salubrius consilium dari „ expetii, tale percepi. Bonum, inquit, votum tuum, gloriosissime Cæsar. „ sed sicut beatus docet Gregorius, nihil Deo bona voluntate ditius. Ma„ gnum quidem est quod optas renunciare sæculo, & omnibus, quæ possi„ des, siquidem per hoc Christi imitator esse posses. Verum multorum sa„ lus a quibus perficitur, multiplicia in singulis præmia pollicetur. Illud ti„ bi, istud omnibus consulit. Magnum illud, sed maximum est istud. Hoc „ si non potest operari voluntas, in isto poterit remunerari. Denique in Deo id „ fuit mirabile magis, quod dignatus est mori pro servis. Caritatis augmen„ tum majus idem ipse commendavit esse, si quis pro fratre non dubitasset „ animam ponere: fecit quod docuit: pro nobis animam posuit. Pertulit Do„ minus mortem, ut servus reciperet dignitatem, non necessitati succumbens, „ sed plasmati suo ineffabiliter subveniens. Quod sequamur exemplum, in „ sese ostendit, & danti operam palmam victoriæ promisit, & permanens „ præmium reposuit. Quia ergo gregem suum regimini vestro commisit; „ pro eo, si necesse sit, usque ad mortem decertandum vobis insigne erit at„ que laudabile. His luculenter a prædicto viro instructus & fortiter in agendum „ animatus, me iterum iterumque sanctitati illius & Fratrum adtentius com„ mendans, tametsi non ut ante tristis, non tamen adeo discedere hinc præ„ valui lætus: quippe qui quos dilexeram unice, supremum me sciebam trans„ mittere vale.

XLV. Ludovici obitus.

Igitur cum hæc Fratribus ætatis & religionis merito primoribus relata fuissent, Martyrem sanctum unanimiter exorandum constituerunt, quatinus ejus oracula, si quoquo modo fieri posset, eorum in salutem verterentur in alia. Quod cum sollicite peractum sit, digni attamen nullatenus super hoc auditi fuere, quoniam quidem hoc prædestinationis numquam immutandæ constitit Dei. Nam eodem itinere contra filium legitimum & omonymum ducens exercitum, in quadam insula Rheni *b* vita corporali functus, perennem (ut remur) cum Sancto quem incomparabili fuerat amore complexus, ejus meritorum obtentu est adeptus. Cujus exuviæ Mettis in basilica sancti Arnulfi, a quo genus *c* duxerat, celebratæ, tam opum pretiosarum, quam-

a Huc referenda sunt Anonymi verba in ejus Vita ad annum 811. ubi ait Ludovicum avi Carlomanni imitari gestiisse memorabile exemplum, nisi refragatio patris, vel potius divinæ voluntatis nutus obicem præbuisset. Quamquam Lothario cum factionis suæ hominibus jubente eum *ire in Monasterium, & ibi esse omnibus diebus vitæ suæ; renuit ille, nec consensit voluntati eorum*, nolens scilicet tum inimicorum cedere perfidiæ, ex Thegani cap. 43.

b Prope Ingilenheim infra Magontiam, ex Annalibus Fuldensibus & Bertinianis.

c Id cuivis notum, nempe ex Angisilo S. Arnulfi filio processit Pippinus Haristallensis dictus, ex Pippino Carolus Princeps cognomento Tudes, ex Carolo Pippinus Rex Caroli Magni pater, Ludovici avus.

AN.CHR. 826 9. Decemb. que fiscorum regalium ditatione sunt insigniter commendatæ. Et quoniam, ut eo manifestante cognovimus, votum explere renuit, nec toties peroptatum sepulturæ locum in fundo Martyris habere promeruit.

LXVI. Totius orbis Romani principe vita exempto epilogus tandem thematis hujus styli verecundia impellente ponendus est: siquidem quantum ad meritum tanti Martyris & ad materiæ spectat dignitatem, mutum est omne quod de eo quantumvis humana facundia fari potest: quoniam quidem omnis sermo humanus inferior est laude cælesti. Pauca quidem sunt quæ de eo oratione inculta prosecutus sum, pluriora & pæne innumerabilia fastidiosis lectoribus ignoscens omisi. Enimvero superest hodietenus in chartophylacio nostro schedula RODOINI ad memorabilem Hilduinum Abbatem transmissa, in qua numerosa plurimum capitulatione virtutum ejus insignia breviata personaliter habentur inserta: quorum summa in conum redacta, surgit in millibus quatuor centum septuaginta. Itaque tam ingenti materia victus, manum ori opponens, eruditioribus quibusque atque doctioribus, & qui necdum in hanc lucem prodiere, succedentibus usque in finem sæculi temporibus hæc omnia tractanda relinquo. Quisque sane fastidiosus lautiori edulio appetis satiari, hunc nostrum furfurem postponens, sanctissimi Patris Ambrosii opus, quod de hujus triumpho cælibis edidit, inquirens, in eo reperies ferculum ditissime refertum, cujus delicioso admodum siligine palato mentis degustato delectabiliter poteris saginari.

Explicuit epitomen miraculorum Sebastiani agonistæ insignissimi: cujus nomen ex Argivo in Latinum vir Imperialis sive Imperatorius sonans, aureo illius immaculati Agni volumine characteribus speciosissimis habetur insertum. Et ideo laudis ejus plena est terra, & memoriale ejus non derelinquetur in sæcula: quoniam regnat cum Christo feliciter in æterna gloria. Amen.

Ex codice Joliano:

GONDACRI *Monachi, Martyr memorande, memento,*
Codice qui parvo virtutum stemmata scripsi
Laude tua, possim quo regnum scandere cæli
Adjutus sanctis precibus, quarum juvamine multi
Corporis ac animæ captarunt munera læta.

APPENDIX

De miraculis sancti Gregorii, deque nonnullis aliis Cœnobii sancti Medardi reliquiis.

1 EXSTAT *in Appendice ad tomum 2. Martii Bollandiani libellus de miraculis sancti Gregorii scriptus ab anonymo Medardensis Cœnobii Monacho circiter annum* 1150. *in quibus* CONSTANTIA *Regina, Rotberti Francorum Regis conjux, de ornando sancti Gregorii loculo admonita dicitur;* FULCOSIUS *seu* FULCO *Suessionensis Episcopus ob direptas Monasterii facultates ab eodem Sancto increpitus anno* 1025. *quo* RICHARDUS Abbas *loco præerat; anno* 1126. JOSLENO *Episcopo, Abbate* GAUFRIDO qui postea Episcopus Catalaunensis claruit, *reliquiis S. Gregorii per urbem sollemni pompa delatis pestis repressa, qua de peste habemus librum de miraculis ope beatæ Mariæ tum patratis, quem Hugo Farsitus composuit. Demum ex Actis sancti Gosvvini Abbatis Aquicinctini subditur ejus curatio facta eo in loco, ubi tum Prior erat, meritis Gregorii Magni, quæ hic indicasse sufficiat.*

2. *Præterea in sancti Medardi Cœnobium ex urbe Roma translatæ sunt reliquiæ sanctorum Tiburtii & aliorum: cujus rei historiam ab Odilone Monacho jam laudato descriptam hoc loco subjiciam. Legi etiam Anonymi cujusdam narrationem de illatione corporis sancti Gildardi, & capitis sancti Romani Rotomagensium Pontificum, eo facta regnante Carolo Calvo: quibus fusius referendis supersedeo.*

IN-

AN. CHR. 828 14. Jul.

Incipit Epistola Odilonis ad Ingrannum, de adventu & susceptione corporum sanctorum Martyrum Tiburtii, Marcellini & Petri, Marcelliani & Marci, Proti & Hyacinthi, Marii & Marthæ, Audifax & Abacuc, Abdonis & Sennis, quæ est pridie Idus Julii.

1. Omnia quæ dicuntur, nequaquam certæ rationis auctoritate discutiuntur: quæ vero visa dicuntur, audita referuntur, habita demonstrantur, veridicis sanctionibus approbata creduntur. Proinde quia multi multa loquuntur de beatorum Marcellini & Petri, Marcelliani, Marci, Proti & Hyacinthi, Marii & Marthae, Audifax & Abacuc, Abdonis & Sennis Martyrum translatione ab urbe Roma in Gallias, & repausationis eorum locum vel se nescire dissimulant, & negligenter dissimulando invidiose abnegant: operæ pretium fuit, ut de tantorum corporali præsentia Christi militum, & veritas rei ambiguæ satisfaceret, & dubitantium Fides ad amorem Martyrum credendo in melius proficeret. Nihilominus & beati Tiburtii Martyris adventus, & exceptio corporis ejus rationando describitur, & gloriosa sanctorum reliquiarum depositio Hermetis & Juliani, non minori devotione cum præfatis sanctis Martyribus describendo suscipitur. Vehementer enim condecet, ut quorum una fuit voluntas transferendi se in Gallias, & unius locelli devexit quantitas, fiat adventus & depositionis eorum in Monasterio sanctorum Medardi & Sebastiani, atque Papæ Gregorii una eademque principalis lætitiæ sollemnitas.

Incipit Narrationis epilogus.

2. Dominus & Augustus noster videlicet totius orbis Romani Princeps, Francorumque regni pater piissimus, felix & providus Imperator totius monarchiæ, Cludovicus scilicet, illius augustæ & venerandæ memoriæ Karoli Magni filius, qui ad liberandum orbem tyrannicis moderationibus, & ad comprimenda domestica mala divinæ dispositionis sublimatus est gratia, postquam paterni suscepit imperii gubernacula, totius sanctæ Ecclesiæ fideles & filios per quatuor mundi climata pio moderamine provexit ad supernæ felicitatis emolumenta. Hic inter sibi collatæ virtutis & gratiæ munera, honestæ fidei pariter & documenta dedit, & ornamenta religionis ecclesiasticæ multipliciter condecoravit. Multa quoque corpora Sanctorum de pluribus Italiæ partibus in regna Francorum detulit, ubi maxime populus nobilitate superbus, armorum strenuitate decorus, non minima laude sapientiæ simul industriæ & prudentiæ, pollet & prævalet utique. Cujus ingenii sollertia beatissimi & omnifaria laude dignissimi Sebastiani martyris corporalis gleba, simul & beatæ memoriæ Gregorii Papæ sanctissima membra penes Suessorum mœnia in basilica summi Confessoris Christi Medardi deportata pariter & conlata videntur & habita.

3. Cum ergo innumerabilis miraculorum frequentia tunc temporis assidue fieret in Sanctorum præsentia, per longa mundi spatia tanti odoris fragrantia non minima redolet virtutum notitia. Unde contigit, ut quadam die, dum præfatus Imperator hiemaret Aquisgrani palatii, sub tempore inter prandium plura cum Optimatibus suis loquendo exorsus est regio more. Inter quæ plurima verborum colloquia, subito in beati Sebastiani Martyris impegit translationis gaudia, & virtutum ipsius magnalia. De neglectis quoque Martyrum sepulcris, quorum Romæ ingens esset copia, prolixitas sermonis prosequitur non minima. Factum est autem dum hæc agerentur, ut quidam Diaconus sanctæ Romanæ Ecclesiæ nomine Deus-dona pro suis necessitatibus Regis adiret imploraturus clementiam. Dum vero diutius in palatio moraretur, cum Einardo Abbate, palatii regalis scilicet domestico, familiaritatem illius præ ceteris palatinis promeruit, & omnem humanitatis exhibitionem ab eodem Abbate sine ulla improperatione suscepit. Inter hæc dum aperto propter quod venerat negotio Romam redire disponeret, ab eodem Abbate multa donaria recepit in sua & maxime multorum præsentia ad perficiendam suæ reversionis diligentiam.

Aquisgrani Deus-dona Diaconus ab Eginhardo honoratus,

4. Igitur de Aquisgrani palatio profecti, prædictus scilicet Abbas Einardus, & præfatus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus, ad augustam usque urbem Suessorum perveniunt. Ea tempestate domnus Imperator ob amorem incliti martyris Sebastiani cum omni apparatu & suorum procerum comitatu in Monasterio devenerat sancti Medardi, sanctum Pascha prout competebat devotissime celebraturus. Huic spectaculo vir venerandæ memoriæ Hilduinus Abbas aderat in omnibus, qui & prædictum Abbatem Einardum, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconum altius & honorifice suscepit, & familiarius tractavit, suorumque secretorum conscios adhibuit. Inter hæc familiaritatis obsequia supra modum jucundati, & in immensum lætati, paschales dies prosecuti sunt gaudentes. Denique accepta benedictione repedationis suæ jam dictus Diaconus, diversæ promissionis admodum largus,

Suessione ab Hilduino, reliquias promittit.

AN.CHR. 828 14. Jul. gus, beati Tiburtii martyris Hilduino Abbati promittit venerabile corpus. Einardo quoque Abbati fideliter spondet, ut fidelem legationem secum dirigeret, multas Sanctorum reliquias in propria reciperet. Quibus promissionum dictis vehementer exhilarati, dominus videlicet Hilduinus Abba & Einardus, ambo legatos diligenter eligunt exquisitos, prudentia videlicet industrios & astutia conspicuos. Sic cum præfato Diacono iter aggressi, Romam quanta possunt celeritate præpropere tendunt.

5. Contigit autem ut quidam illorum medio itinere perfecto tertianæ febris corriperetur incommodo. Cum autem diutius intempestæ noctis silentio graviter suo vexaretur incommodo, apparuit sibi febricitanti præclari vultus juvenis, causam ab eo commissi negotii & laborem tanti perquirens itineris. Cui cum ille promissa Diaconi de reliquiis Sanctorum Einardo Abbati mittendis, & de his quæ beatæ memoriæ Hilduino Abbati pollicita fuerant per ordinem intimaret; respondit pulcherrimus juvenis, & dixit: Satis manifestum est, & patenter tui socii tibi sunt conscii, quia quamplures dies tertiana febre laborasti: surge velociter, festina iter, securus accelera negotium, tibi a Domino promissum consequeris votum: volo ut pro signo tuæ fidei sive credulitatis, effectum integræ percipias sanitatis. His dictis expergefactus, ab omni dolore & æstu febrium liberatus, omnia quæcumque viderat & audierat divinitus suis diligenter referre curavit comitibus: sicque factum est ut unanimiter & visioni crederent, & fidem divinis dictis pariter & promissis adhiberent.

Legatis dat reliquias S. Tiburtii, 6. Igitur Romam venientes, juxta basilicam beati Petri Apostoli, quæ dicitur ad vincula, in domo ipsius Diaconi cum quo venerat, hospitium acceperunt: per aliquot dies cum eo manserunt, promissorum ejus adimpletionem incessanter inquirendo perstiterunt. In hoc morarum suarum articulo consultum fuit, ut ad cimiteria Sanctorum simul cum Diacono pergerent, ut si quid dignum in eis inveniri posset, suis desideriis satisfieret. Itaque invento duce videlicet locorum monstratore, primo ad basilicam beati Tiburtii martyris in via Lavicana, tribus ab urbe passuum distante millibus, præproperis perveniunt gradibus. Denique Martyris tumbam quanta possunt diligentia contemplantur, & utrum aperiri posset aliis nescientibus cauta circumspectione consideratur. Deinde in basilicam eidem cryptæ contiguam, in qua beatorum martyrum Marcellini & Petri corpora decenter erant tumulata, summa cum honoris descendunt reverentia. Nihilominus explorata etiam ipsius monumenti qualitate non minima secum habitando ad nota recedunt diversoria.

7. Sed quanto secretius secum pertractant, & hospitem suum posse latere hoc factum determinant; tanto citius eorum prævenit notitiam. Denique veritus præfatus Diaconus, ne præfati legati Hilduini Abbatis voluntati suæ satisfacerent sine suo adsensu, consilium eorum festinando maluit prævenire diligentius. Et quia idem ipse Diaconus locorum sanctorum plenariam & perfectam notitiam habebat, blande illos vehementer alloquitur, scilicet ut communi consilio fieret quidquid agendum dispositio supernæ virtutis innotesceret. Adsentiunt pariter consilio senis, utpote primi Archidiaconi sanctæ Romanæ sedis. Tempus quoque operis festinanter aggrediendi sanienter indicitur, & pari voto summisque desideriis præstolatur. Tunc peracto triduano jejunio, noctu ad loca Sanctorum pervenitur, nullo sentiente Romanorum civium: ingressique basilicam sancti Tiburtii martyris, solotenus prosternuntur: altare illud aperiri tentatur, sub quo sacratissimum corpus Martyris positum esse credebatur. Sed mox in primo conamine virtus quærentium deficitur, quia nimia mentis & corporis horripilatione concutitur. Monumentum quoque durissimo marmore politum duriori ferro durius resistit, & conantium manus aperire facile repellit. In hac ergo cordis anxietate positis divina illico gratia clementer succurrit. Enimvero quidam Monachus, quasi bonus Dei Angelus, mox illis advenit nomine BASILIUS. Hic in monte Palæstinæ cum suis discipulis jam diebus multis habitaverat, sub norma probatissimæ religionis: cujus salutaribus consiliis animati, sacris orationibus adjuti, quamvis cum periculo capitis tandem sacratissimum corpus jam dicti Martyris reperiunt. Sublato itaque cum omni veneratione sacratissimo corpore operosis composito palliis, honorifice in cryptam beatorum martyrum Marcellini & Petri defertur cum omni jubilationis exsultatione.

8. Mox festinanter ad tumbam sanctorum Martyrum genibus flexis descenditur. Pietas Domini nostri JESU-CHRISTI cum interno rugitu cordis invocatur, Martyrum deprecationibus Sanctorum quidquid agendum est supplicibus votis quærentium committitur. Confestim in ipso noctis crepusculo lapis, quo summitas sepulcri tegitur, de loco suo removetur. Tandem invenitur sacratissimum sancti Marcellini corpus in superioribus ejusdem sepulcri semotim positum & involutum diligentius. Ad ejus quoque caput tabulam marmoream positam considerant descriptam expressius, quoniam pretiosi Martyris ibi sepultum quondam a fidelibus venerabile jacebat corpus. Illico cum summa veneratione sanctissimam levantes glebam munda sindone involutam, juxta corporalem beati Tiburtii martyris deponunt præsentiam.

dein S. Marcellini,

postea S. Petri exorcistæ, 9. His ita peractis, per diversa mutatur eorum cogitatio mentis, & non minima exoritur anxietas, quia beati Petri exorcistæ & martyris sacra non potest haberi societatis præsentia. Talibus infortuniis mente turbati, tanta animi virtute laborant, ut nec cibum sumerent, nec somno adquiescerent, nisi Martyrum corpora sicut in passione socii, sic etiam in peregrinationis itinere deferrentur inseparabiliter adjuncti. Talibus desideriis incessanter accensi, ad supradictam iterum sanctorum Martyrum cryptam trepidi accedunt, apertoque

sine

ſine ulla difficultate ſepulcro ſacra beati Petri exorciſtæ & martyris membra nullo prohibente gaudentes & alacres detulerunt ad propria. Igitur levioribus ut prævalent ſarcinis aptantur corporibus Sanctorum loculi juxta qualitatem temporis & difficultatem arripiendi itineris. AN.CHR. 828 14. Jul.

10. Inter tanta divinæ diſpenſationis officia, & religioſi cultus obſequia, contigit ut dum ſanctorum martyrum Marii, Marthæ, Audifax & Abacuc noctu cauſa orationis cum præfato Archidiacono circuirent cimiteria, divinæ commonitionis perciperent oracula, quorum conſolationibus & indiciis evidenter inſtructi, eorum pariter quatuor tollerentur corpora, & præfatorum celerius admiſcerentur loculis Sanctorum. Quod mox ſine ulla difficultatis mora cum ſumma perpetratum eſt reverentia. & aliorum.

11. Sic illa tota ſanctorum Martyrum maſſa illuſtris Archidiaconi deliberatur induſtria, & a legatariis domini Hilduini Abbatis geminato gaudio defertur ſuſcepta, ceterorumque Martyrum reliquiis admiſta, Papiam uſque deferendo exultantibus animis pariter deveniunt eundo. Ibi ergo propter jumentorum refectionem & propter longioris viæ reparationem ſtatuerunt ſibi per aliquot dies in eadem Ticinenſium videlicet Papia civitate gratiſſimam indulgere repauſationem. In hoc moratum ſuarum articulo, contigit Legatos ſanctæ Romanæ Eccleſiæ a Romano directos Pontifice Ticinum advenisse. Itaque veriti de adventu illorum ſibi aliquid incommodi vel etiam impedimenti accedere poſſe, ſapienti conſilio ſapienter præſentiam illorum maluerunt anticipare. Confeſtim ad invicem ſecretorum ſuorum detegunt notitiam, & per ordinem exponunt interiorem cordis ſcientiam. Illa Romani Pontificis legatio ſe quantocius manifeſtat in Gallias ad Imperatorem iter velle arripere, quia cogebat illos non minima feſtinare neceſſitas Sedis apoſtolicæ. Qua de re facti noſtrates ſolliciti, fidelitatem proponunt ſimul & amicitias Abbatis Hilduini: auctoritatem quoque inſuper piiſſimi Imperatoris Cludovici certis innoteſcunt indiciis, & translationem ſanctorum præfatorum Martyrum in Gallias luculenta ratione manifeſtant. Papiam adveniunt legati,

12. Sicque factum eſt, ut quos prius querulos habuere derogatores, poſtmodum per omnem viam fidiſſimos reperirent ſuffragatores. Ita totum factum eſt, & ſic per conjecturas manſionum, per pericula & amfractus Alpium, tandem ad ſanctum pervenerunt Mauricium. Ibi cauſa repauſationis ſuæ diem cum nocte peragunt ad integrum. Enimvero mox illa Sanctorum corpora vilibus loculis incluſa, holoſericis linteis pretioſius & dignius involuta, feretri vehiculo decenter imponuntur, aureis peplis deſuper obtecta. Inde cum laudibus & promoti, comitante Dei gratia theſaurum deſiderabilem palam & aperte cum adjutorio populi occurrentis undique uſque ad diu præoptati ruris confinia deportavere.

13. Jam tunc temporis adventus Sanctorum fama non minima longe lateque ſeſe reſperſerat: & ideo velut ex umbilico terræ innumerabilis erumpebat populus circumquaque. Ipſa denique Auguſta Sueſſorum a duobus fere millibus tota pæne civitas eis obviam ruit, & ſacras exuvias uſque ad tranſitum fluminis Axonæ laudantes in jubilo vocis cum laudibus deduxere. Ex alia parte fluminis religioſa Monachorum concio eccleſiaſticis redimita infulis cum pluribus aderat Fidelium turmis, quæ geminatis gaudiis tantis ſe gaudet frui patronis, & adeſſe præſentium Martyrum ſpectaculis. Inde pariter incedentes, & diem variis luminibus augentes, cum thymiamateriis procedunt, & crucibus auro gemmiſque pretioſis affabre diſtinctis ordinibus ſollemniter exſultantes, in hymnis & canticis ſpiritualibus invehunt in ſecretis baſilicæ ſancti Medardi penetralibus. exin Sueſſionas

14. Anno Incarnationis Dominicæ 828. 2 Idus Julii, venerabilis Abbas Hilduinus ſuſcepit corpora ſanctorum Martyrum Tiburtii, Marcellini, & Petri, Marii, Marthæ, Audifax & Abacuc, & apud ſanctum Medardum in loco celebri honorifice collocata penes venerabile corpus incluti martyris Sebaſtiani depoſita, cujus adventus & exceptionis corporis ille tertius annus tunc extitit temporis. Ibi ſpecialiter uſque in hodiernum diem ab omni populo cum omni veneratione coluntur, & debito religionis honore corporaliter habita ſervantur, & ſicut glorioſiores faciunt milites vulnera pro Imperatore ſuſcepta, ita & ipſe Deus Rex Martyrum Dominus noſter JESUS-CHRISTUS, ſuorum militum Imperator glorioſus, pro confeſſione ſui nominis prætexta martyrii purpureos in omnibus miraculorum ſignis & virtutibus efficit glorioſos. Sed quia per idem tempus pæne ab ipſa ultima Tyle fiebat ad ipſum locum innumerabilis omnium concurſus propter frequentiam ſanitatum atque ſignorum, quæ indiſcrete fiebant in præſentia ejuſdem Martyris Chriſti Sebaſtiani, ſingulariter ac proprie cuncta miraculorum inſignia diebus in illis habita ad præfatos ſanctos Martyres quamvis nequeant cuncta referri, communia tamen credi ſalva fide poſſunt eſſe & dici. Vere & abſque ambiguitate ulla propter hoc præcipue fuere communia; quoniam ſicut apud Deum æquales creduntur meritis, ita non abſurde putantur in patrandis miraculis communiter operari. anno 828.

DE

AN.CHR. 827

DE TRANSLATIONE SS. MARCELLINI ET PETRI MARTYRUM IN MONASTERIUM SELIGENSTADIENSE:

Ubi EGINHARDI Vita compendio præmissa.

Translationis historia omissa.

I. PROPOSUERAM *animo hic exhibere sanctorum Martyrum* MARCELLINI *&* PETRI *translationis historiam, qualis ab* EGINHARDO *quatuor libris condita est; eamque ob id jam paraveram. Verum quia prolixior est hæc historia, eaque in promtu habetur apud Surium; satius duxi quædam ex illa delibare, quæ in rem nostram videbuntur, quam integram recudere.*

Eginhardi compendium Vitæ.

2. EGINHARDUS *seu* Einhardus, *quem alii etiam* Ainardum *vocant, istius translationis auctor & scriptor, in aula Caroli Magni educatus, (unde & Carolum* nutritorem *suum vocat in Præfatione ad ipsius Vitam) ejusdem postea notarius fuit. Regiis ædificiis præfectus est; & Ansegisum Abbatem, vice sua* regalium operum Exactorem *in Aquisgrani palatio habuit, ut postea videbimus in Ansegisi Vita. Unde ipsum Beseleelem vocat Walafridus Strabus in carmine* de Einharto Magno:

Fabre primum qui percipit omne
Artificum præcautus opus.

Uxorem duxit IMMAM, *(sic eam ipse appellat in epistola 32.) quam Caroli Magni filiam fuisse legitur in Chronico Laureshamensi. Hoc in fabulis habent plerique eruditi. Sed tamen Eginhardus ipse Lotharium* nepotem *suum appellare videtur in epistola 34 his verbis.* Quapropter admonendum censui neptitatem vestram, ut per prudentiam a Deo vobis concessam caveatis periculum vestrum. *Qui locus diligenter notandus est ad fidem Chronico Laureshamensi conciliandam. Certe Lupus Eginhardi conjugem* nobilissimam *dicit in epistola 4. Eginhardus ex Imma filium suscepisse videtur* VUSSINUM, *quem ad litterarum & virtutis studium hortatur epistola 30.* VUERDRICUM *Fuldensem Monachum* propinquum *suum nominat in epistola 4, itidemque* EBURONEM *in epistola 29. Ludovicus Augustus* Einhardo fideli *(ut ait) suo &* conjugi suæ Immæ *concedit* locum in partibus Germaniæ, qui vocatur Michlinstat, in silva *Odonevvald, in cujus medio erat* basilica lignea; necnon & villam quæ dicitur Mulinheim, in pago Moinecgovve super ripam fluminis Mœni, *ut legitur in regio diplomate dato* anno primo imperii *Ludovici. Anno ejusdem imperii sexto Eginhardus Laureshamensi Monasterio attribuit* Cellam, *inquit,* nostri juris vocabulo *Michlenstat*, sitam in pago Plumgovve, super fluvium Mimilingum, *ea conditione, ut si filios ipsum habere contigisset*, unus ex eis in eadem possessione jure precario succederet. *Ex quo intelligitur, Vussinum (si quidem ejus filius fuit) nondum tunc natum fuisse. In alia villa* Mulinheim *dicta, quæ in Francia orientali ad Mœnum sita, ædificatum est Monasterium Seligenstadiense, occasione translationis reliquiarum sanctorum Marcellini & Petri, quas in Michelenstadensi Monasterio collocare statuerat. Sed ipsius consilium alio vertit Deus, ut postea dicetur. Translatio hæc anno 827. facta est, vivente adhuc uxore, quæ circiter annum 840. supremum diem obiit, certe ante annum 842. ut constat ex Lupi epistola 5. in qua Eginhardum de uxoris obitu consolatus, meminit Rhabani* Abbatis, *qui regimen Fuldensis Monasterii abdicavit anno 842. Aliquot ante annis Eginhardus cum uxore cælebs vixerat, unde & eam* sororem *dicit in epistola 32. tumque multa beneficia (sic eorum temporum ferebat religio) a Ludovico Augusto obtinuit, nempe Abbatias Blandiniensem, Bavonianam, (de quibus in epistola sua 12.) Fontanellensem, ac Ticinensem sancti Johannis Baptistæ ecclesiam. Vixit Abbas in Seligenstadiensi Monasterio primus, ad annum fere 845. successorem sortitus* RATLEGIUM *seu* Ratlaicum, *antea Notarium suum: cujus utriusque epitaphium Hrabanus composuit. In vetusto Breviario Fontanellensi notatur 15.* Kal. Junii Einardi Abbatis Fontanellæ commemoratio: *quod de Eginhardo isto intelligendum puto, quem Fontanellenses nostri Sanctum habuerint, eumdemque hactenus colunt, sed alio die, nempe 20. Februarii. Scripsit Eginhardus librum de Caroli Magni vita, Annales, librum de Cruce, epistolas, capitula duodecim, suggerente Gabriele Archangelo proposita Ludovico Augusto, & quatuor libros de translatione cum Vita rythmica sanctorum Martyrum Marcellini & Petri, de quorum translatione reliquiarum hic agimus.*

Translatio.

3. *Has reliquias cooperante* DEIDONA *Diacono ex basilica sancti Tiburtii furtim effossas* RATLEICUS *Eginhardi Notarius Roma sustulit: tum in reditu Ticinum*, apud basilicam beati Johannis Baptistæ, quæ vulgo Domnanæ vocatur, ac tunc ex beneficio Regum ad meam (*inquit*

quit Eginhardus) pertinuit potestatem, *aliquot hospitatus dies*, *Agaunum*, Caput laci, Solodorum Burgundionum, & Argentoratum urbem, quæ nunc Stratburgus appellatur, *prætergressus est*. Inde per Rhenum secunda aqua *ipse & socii* navigantes, cum ad locum qui Portus vocatur, venissent; orientalem fluminis ripam egressi, quinta mansione ad locum Michilunstat nuncupatum perveniunt. Is locus est in eo saltu Germaniæ, qui tempore moderno *Odonovvald* appellatur, & distat a Mœno flumine circiter leucas sex: in quo cum basilicam noviter a me (*Eginhardi verba*) constructam, sed nondum dedicatam invenissent, in hanc illos sacros cineres intulerunt, & velut ibi perpetuo permansuros deposuerunt. *Variis tamen signis cælitus mandatum est, ut alio transferrentur. Post longas inducias Eginhardus cælestibus paruit edictis: & primo ex loco progressi*, divertimus, *inquit*, ad villam Ostheim, & in basilicam sancti Martini, quæ in eadem villa est, sancta illa corpora intulimus: *ubi* Sanctimonialis quædam paralytica, nomine Ruodlang, de Monasterio Machesbach, quod ab eadem ecclesia unius leucæ spatio disparatum erat, recepit omnium membrorum sanitatem. *Crastino die Eginhardus qui viam praeverterat, Sanctis occurrit* in eo loco, ubi Gaspentia fluviolus Mœno *miscetur*. *Inde* sacras illas Martyrum exuvias ad Mulinheim superiorem (sic enim moderno tempore locus ille vocatur) detulerunt. Postridie sacra corpora novo loculo recondita, in absida basilicæ locaverunt: & sicut in Francia mos est, superposito ligneo culmine, linteis ac sericis palliis ornandi gratia contexerunt, apponentes altare; ac duo vexilla dominicæ Passionis, quæ in via feretrum præcedere solebant, hinc atque inde erigentes, locum illum divinis officiis celebrandis idoneum atque aptum facere curaverunt, ordinatis Clericis, qui inibi assidue & excubias ducerent, ac divinis laudibus dicendis curam sollerter impenderent. *Hæc in libro primo Eginhardus, qui* Clericorum *nomine Monachos intelligit: aut certe dicendum est, Clericos primum, postea Monachos fuisse institutos eo in loco, qui demum* Saligstad Monasterium *Germanice appellatus, teste Lupo in epistola 60. & Chronographo Lauresbamensi, ubi de villa* Muleinheim, quæ nunc; *inquit*, appellatur Seliginstad. *Sane Monachos eo loci exstitisse vivente Eginhardo, colligo ex ejus epistola 4. ubi* Vverdricus de congregatione sancti Bonifacii, *idest, Monachus Fuldensis Cœnobii a S. Bonifacio instituti, apud Eginhardum, nempe in Monasterio (ni fallor) Seliginstadensi*, per licentiam Abbatis sui conversatus *perhibetur*, pro eo quod *Eginhardi* propinquus erat: *ad Clericos haud dubie (si quidem ibi tum fuissent) non facile sic transferendus. Porro tempus translationis, de qua mox dicebam, designat Eginhardus in Annalibus, & Annales Fuldenses annum* 827.

4. *Eginhardus in aulam vocatus, ab Hilduino Medardensis Cœnobii Abbate recuperavit partem sancti Marcellini reliquiarum, quam unus Presbyter ab eo Romam directus cum Ratleico, furtim rapuerat. Missi eam ob rem ad Suessionicum sancti Medardi Monasterium Clerici duo Eginhardi, Hiltfridus Presbyter & Filimarus Subdiaconus, qui reliquias sacras Eginhardo Aquis-grani tum moranti restituerunt. Miraculis quibusdam patratis, Ludovicus Augustus* obtulit Martyribus quoddam prædiolum situm juxta fluvium Aram, vocabulo Ludovestropf, habens mansos quindecim, & vinearum aripennes novem. Obtulit & Regina, *id est, Imperatrix*, (*sic enim passim Lodovicum* Regem *Eginhardus eo in opere appellat*) cingulum suum ex auro & gemmis factum, pensans libras tres. *Delata postea pars illa sancti Marcellini reliquiarum* in Mulinheimum vicum per Vvimiolum fluviolum, duobus fere passuum millibus ab Aquensi palatio distantem. *Reliquiæ* super altare *deposita, postea cum alia ejusdem sancti Marcellini parte reliquiarum uno loculo conclusæ sunt. Ita in libro 2. Eginhardus.*

5. *In libro 3. varia refert sanctorum Martyrum miracula: in his gibbo exoneratus* ALBRICUS *quidam cæcus, qui capitula quædam suggerentibus sanctis Martyribus describi, atque Imperatori legenda offerri per Eginhardum curavit. Suscepit libellum Eginhardus a Ratleico scriptum, emendatumque Imperatori obtulit.* Sed de his, *inquit*, quæ per hunc libellum facere jussus vel admonitus fuerat, perpauca adimplere curavit. *Hæc sunt* capitula duodecim, *de quibus in consequentibus agit Eginhardus, ab Archangelo Gabriele revelata, de quibus legendi Annales Fuldenses ad annum* 874.

6. *In libro 4. commemorantur miracula in palatio facta, in* DROGUM *seu* Drogonem, Regis, *id est, Imperatoris*, Cubicularium, natione Græcum; *in* GERLACUM de urbe Remorum, qui propter ædificia palatii *Aquas-grani venerat; in* GERVVARDUM *palatii Bibliothecarium, cui Eginhardus scripsit epistolam 14. & in alios: tum refert varia miracula variis in locis, quibus reliquias sacras concesserat, patrata. Ex his reliquiis primus omnium* GEORGIUS Presbyter & Rector Monasterii sancti Salvii Martyris, quod in pago Fanomartensi * in vico Valentianas appellato, in ripa Scaldis * fluvii situm est, *partem accepit, per* THEODARDUM Diaconum suum. Hic est Georgius Venericus, qui de patria sua ad Imperatorem venit, & in Aquensi palatio organum, quod Græce hydraulica vocatur, mirifica arte composuit. *Id factum memorat Eginhardus in Annalibus ad annum 826. Deinde subdit miracula facta in* Monasterio sancti Bavonis, quod situm est juxta Scaldim, in loco Ganda vocato, ubi idem amnis Legicæ flumini conjungitur: *cujus loci Fratribus reliquiæ memoratorum Martyrum missæ sunt* anno 828. 5. Nonas Julii, feria 6. Indictione 6. *Denique alia recitat facta Trajecti ad Mosam, in basilica sancti Servatii, in* servum regium, nomine Berohadum, de villa Cresciaco; *in Folchardum*, de Monasterio quod Meldradium; *in Dothium*, de Monasterio

* de Famarts
* l'Escau

sterio

AN.CHR. 827 sterio Scottorum, quod Fossæ vocatur; *& in virginem Deo sacratam, nomine* SALIGAM, *ex* Monasterio Sanctimonialium Eike vocabulo super Mosam fluvium, *quod nunc est collegium Canonicarum, uti dictum est in Actis sanctarum Harlindis & Reinildis ejus loci Abbatissarum, in Sæculi 3. parte 1. Postremo his addit Eginhardus quædam miracula facta meritis & ope sanctorum Hermetis, Proti & Hiacinthi Martyrum, quorum cineres a Deidona Diacono transmissos Roma acceperat. Hæc fere sunt, quæ Eginhardus fusius complexus est quatuor libris, quos apud Surium integros legere licet. Non est dubium, quin liber rythmicus de vita sanctorum Petri & Marcellini, apud Surium itidem editus, vere sit Eginhardi, cujus nomen præfert in ms. codice Floriacensi in hunc modum:* Incipit rythmus Einhardi viri eruditissimi de passione Christi Martyrum Marcellini & Petri.

Reliquiæ sanctorum Martyrum. *7. Præter reliquias jam dictis locis concessas Eginhardus etiam quamdam particulam donavit Hetti Trevirensi Archiepiscopo, ut constat ex ipsius epistola 10. Quod reliquum est, an superfit in Selingenstadiensi Monasterio, mihi incompertum. Hasnonienses nostri in Belgio reliquias sanctorum Marcellini & Petri modo se habere gloriantur, easque theca ex aurichalco deaurato inclusas ostendunt.*

AN.CHR. 830 13. Febr.

VITA SANCTI ANTONINI

ABBATIS SURRENTINI,

Auctore Anonymo Surrentino.

Ex Tomo 2. Februarii Bollandiani.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Antonini ætas. 1. ANTONINUM *in varias temporum ætates distraxere recentiores. Antonius de Ebulo Minorita, David Romæus Philocasius, Paulus Regius, sæculi superioris auctores, & Michael Laccheus; qui omnes de S. Antonini rebus gestis scripsere. Ex his alius Antoninum sæculo 6. alius 7. alius 8. illigant: rectius Antonius Caracciolus nono, qui S. Antonini vitam ex vetustis membranis eruit, eruditisque commentariis illustravit. Eumdem secutus est Joannes Bollandus in tomo 2. Februarii, ex quo eamdem vitam huc adduximus.*

Vitæ scriptor antiquus. *2. Quo tempore vixerit istius Vitæ scriptor, non facile definierim. Si constaret quo tempore acciderit Saracenorum in Neapolitanos & Surrentinos impressio, facile etiam constare posset de ipsius auctoris ætate, qui eo tempore in vivis erat, ut patet ex num. 24. atqui hæc impressio contigisse videtur sæculo nono, uti notabo ad eum locum. Certe characteres Langobardici, quibus Vita S. Antonini scripta est, teste Caracciolo, multis abhinc sæculis obsoleverunt. Accedit quod peregrinatio ad sanctum Michaelem Archangelum, de qua num. 5. & oratorium ubi sepultus Antoninus num. 11. jam ante omnium hominum memoriam desierint.*

Antonini memoria *3. S. Antonini nomen in aliquot Martyrologiis Langobardica manu exaratis Carocciolus testatur se legisse Idib. Februarii: tametsi in Romano & Benedictino relatum est in diem sequentem. At præstat adhærere antiquis Martyrologiis, quibus Vitæ scriptor subscribit. Unus e præcipuis Patronis Antoninus colitur apud Surrentum, quæ urbs est regni Neapolitani, Romano Pontifici subjecta quondam, & a Joanne XIII. Archiepiscopali dignitate aucta post annum, ut fertur, 968.*

Vita monastica. *4. Quo in loco vir sanctus monasticum habitum induerit, incertum. Caracciolus veri simile arbitratur eum ex incerto Campaniæ Monasterio Ordinis S. Benedicti profugisse Stabias: rectius quam Romæus, qui designat Casinensæ, cujus etiam Abbatem falso constituit Antoninum, & post eum Ferrarius.*

PRÆ-

PRÆFATIO AUCTORIS.

1. COMMENDAT nobis modernorum traditio, ut ad salutis nostræ augmentum, ad fidei quoque confirmationem, necnon ad beatæ spei certitudinem, sanctorum operum insignia seu virtutum miracula in lucem prolata propagemus: quatenus visa & audita, in segete Domini, videlicet Ecclesia, fructificent, &c. Hujus rei gratia, scripturæ istius ANTONINI merita stylo prosequi aggredimur, quia ejus insignia silentio deprimi, aut litterarum invidia aboleri, indignum, inutile, immo perniciosum & nefas judicamus, &c.

2. Age ergo in commune consulamus, & ad Dei laudem, & auditorum ædificationem de sancti Patris hujus meritis sit mihi fas audita loqui. Ac primum de ejus patria aut parentela tractare, sicut incognitum habemus, ita non necessarium existimamus. Nam omne hominum genus in terris simili surgit ab ortu. Unus enim rerum pater est, unus cuncta ministrat, apud quem servus & liber, nobilis & ignobilis, dives & pauper, omnes unum sumus: cum non sit personarum acceptor, sed operum indeceptus sequestrator. Frustra etiam inquiris generis qualitatem, cum opera sancta veram testantur nobilitatem. Nec quicquam disponis indagare conditionem, cum felicem vitæ miraris conversationem. Supervacue exploras ejus nativitatis ortum, quo decedente utilitatis opimæ possides fructum. Prætermissis igitur iis, quæ cum incerta habeamus, non necessaria existimamus, ad expedienda in rem pertinentia succingamus, id est, quando in has partes venisset, quibus, aut ubi, aut quomodo vixisset; finem etiam vitæ, & locum sepulturæ adsignabimus. Deinde virtutes per ipsum hominibus demonstratas, quantum ad nostras aures pervenit, subnectentes, ad calcem operis perveniemus.

VITA INCIPIT.

3. QUO tempore Longobardorum ferina immanitas Campaniæ provinciam hostili gladio & incendio vastavit, sanctus iste noster Patronus ANTONINUS ad has partes advenisse, & Episcopo *a* Stabiensis ecclesiæ dicitur adhæsisse. Cujus cum idem Episcopus & vitæ puritatem & honestam morum conversationem actuumque didicisset, suo eum consortio familiarius adsociavit, quo sine jam deinceps nihil ageret. Omnibus denique consiliis consors adstitit, cuncta curarum pondera particeps adæquavit, fidelis amici & strenui ministri officium observavit. Denique morum & sensuum conveniente parilitate, tam tenaciter brevi coaluerunt, ut cor unum & animam unam in duobus veluti gemellis esse dixisses: quippe in quibus nec velle, nec nolle invenisses. Antoninus adit Catellum Episcopum.

4. De hujus talis hospitis, immo proprii jam filii seu unici amici, prudentia & fide securus CATELLUS, pastoralis curæ regimen ex toto illi commisit. Ipse vero sæcularis pelagi fluctus declinans, vastas silvarum solitudines inter nubigera montium cacumina Eremitis convenientia petiit. Mons ipse, cui Michael Archangelus propter causam paullo post demonstrandam nomen dedit, per transversum extensus, utra- Episcopatus curam suscipit.

---

a Nimirum Catello, viro sancto, qui Stabiensem ecclesiam rexit pontificatu Eugenii secundi & Valentini. Stabiæ urbs antiqua Campaniæ Felicis in finibus Picentinorum ad ostium Sarni, jam pridem excisa est, ex cujus ruinis ortum est Castrum maris, vulgo *Castel a mare*, juxta eumdem locum; nunc sedes episcopalis sub Archiepiscopo Surrentino. Stabiis Plinius senior discessit paullo ante quam flammis Vesuvii correptus est, testante Plinio Juniori in lib. 6. epist. 16.

CIRC. AN. 830 13. Febr.

utraque extremitate marinis fluctibus alluitur. Laterali vero longitudine terram Surrentinorum, quasi linguam terræ in mare porrectam, a mundo patente distinet, & per præcipites scopulos angustas viantibus semitas præbens, ab omni hostili tumultu securam reddit. In summitate autem, dorso ipsius jam finito, continuatim caput mare versus audacius erigit: ita ut latera sæpius nubilosis cinctus involucris, nubesque imbresque serenus despiciat. Quo de loco totus Campaniæ situs, civitates, oppida, castella item, & marina planities, quantum oculus penetrare potest, videri & demonstrari solet. Illum tunc verticem prædictus Dei famulus Catellus assumto certamini aptum judicans, occupavit, ibique Dominum pura mente contemplando, divinis officiis vacavit.

Catello socius in eremo adjungitur.

5. Nec socii unanimis disparationem diutius ferens Antoninus, concito gressu ad eum properavit: & sicut in mundana occupatione, ita in divina servitute sibi inseparabiliter adhæsit, quorum unanimitatem & parem conversationem taliter demonstrata visio angelica probavit. Nocte enim intempesta unus & idem utrique apparens, Volo, inquit, ut in quo loco vos orationibus insistere soletis, & ubi cereum ardentem nuper vidistis, Oratorium sub meo nomine construatis. Qui cum de nomine interrogatus, Archangelus Michael respondisset, disparuit. Qui confestim expergefacti, cum alter alterius eamdem visionem audisset & retulisset, mutui testimonii auctoritate confirmati, angelico præcepto assentire parant. Accinguntur deinde strenui divinæ fabricæ opifices, & ligneis compaginibus parvum quidem, sed Archangelo monitori gratum habitaculum prospero successu ædificarunt. O mira justorum potentia! o saluberrima sanctorum fortitudo! o ineffabilis mundarum precum virtus! o inæstimabilis puræ mentis efficacia! ecce meritis Sanctorum istorum operantibus, & orationibus eorum quodammodo fundamenta ponentibus, in lustris ferarum construitur oratorium, in cubilibus bestiarum ædificatur angelicum habitaculum, in terra vacua, vasta & inculta fabricatur domus sancta, celebris & humanæ saluti apta. Ibidem enim bonorum omnium auctori Domino, & beato Michaeli Archangelo habitatori laus quotidie offertur: cujus beneficiis præstantibus, nullus non impetrat, quod digne postulat. De vicinis & longinquis partibus concurrunt *a* & vota pro quibuslibet tribulationibus promissa solventes, accepta consolatione alacres in propria redeunt.

Ubi oratorium S. Michaeli sacrum.

Catellus apud Papam accusatus.

6. Hujusmodi beneficia hominibus ægris illic concedenda & fidelium gaudia multiplicanda jam tunc prævidens humanæ salutis inimicus, juxta solitam invidiam frustra gratiam Dei subvertere nitebatur, quod ad laudem Dei & ad provectum hominum condebatur. Concitabat ergo suos familiares detractores, qui querimonia supervacua murmurarent, Catellum Episcopum sedem & plebem suam deseruisse, & quod pejus est, contra ritum Christianorum, Missarum sollemnia per horrida ferarum cubilia & invia montium cacumina celebrare; hæresim denique periculosissimam seminare. Quid plura? Catellus comprehenditur, Sedis Apostolicæ Rectori *b* statuitur. Quo volente districte rem examinare, Catellus in carcerem retruditur, & divino, ut dignum est credere, nutu, (ut sequens rei eventus comprobavit) quidam ex Clericis Papæ custos sibi adhibetur. Cui paullo post Catellus prophetiæ afflatus spiritu, Memento, inquit, mei, dum bene tibi fuerit, ut educas me de isto carcere, quia violenter sublatus sum, & hic innocens in lacum missus sum: cito enim Papa defuncto in Sedem Apostolicam succedes.

7. Jux-

a Desiisse magnum illum peregrinorum concursum testatur Caracciolus. Vocatur nunc ædicula illa sancti Angeli ad Faitum seu ad fagos.

b Nempe Eugenio secundo; cui Valentinus successit, Antonini approbator.

7. Juxta verbum vaticinantis in summum Pontificem elevatus, & prosperitatis abundantia circumfluus suæ dignitatis significatorem tunc oblivioni transmisit: quem tamen paullo post eductum tanto honoris cumulo donavit, ut quidquid peteret, se procul dubio daturum promisisset. Quem cum omnes aliquid magni rogaturum putarent, ille tantum Christo & monitori suo Michaeli Archangelo deditus, Rogo, inquit, ut quantum plumbi petam, mihi concedas. Quo ille accepto, prospero navigio in sua reversus, Oratorium lignea materia constructum, petris a fundamento reædificavit, & plumbo quod apportavit, cooperuit. CIRCA AN. 830 13. Febr.

8. Antoninus autem sub exsulantis amici tempore, haud segnius solito in loco eodem Domino serviebat, non jam sibi soli, sed utrique orabat: in commune precum libamina Domino offerebat. Sed quia civitas supra montem posita non potest abscondi, nec lucerna accensa sub modio ponitur, sed supra candelabrum, ut lumen in domo manentibus præbeat.; talem tantumque virum suæ Ecclesiæ Christus quasi columnam supponere voluit. Et ecce cives Surrentini celeberrima ejus fama perculsi, suæ Reipublicæ consultissime prospicientes, intra suæ civitatis mœnia honorifice invitatum accuratissime susceperunt. At ille susceptæ professioni, in sæculari licet turbine, tenaciter inhærens, beatæ memoriæ viro Abbati BONIFACIO *a* apud Oratorium sancti Agrippini titulo adscriptum sese associavit. Ibi ille mira admodum conversatione & illustrissimo operum certamine agonizans, cunctis beatæ vitæ pretendebat exemplum. Antoninus Surrentum invitatus. Bonifacio Abbati adsociatur.

9. Nec multo post Abbas supra nominatus, ad hujus vitæ metam perductus, Fratribus persuasit, ut Antoninum probatæ vitæ sibi successorem subrogarent. Illo igitur defuncto, Fratres consilio Patris acquiescentes; uno ore, pari consensu, unanimi judicio, dignum acclamarunt Antoninum, qui prolapsum magisterii culmen susciperet gubernandum. Quibus ille primo quidem pro humilitate, temperata contradictione reclamans, tandem consensit, & pro voluntate eorum Abbatiam suscepit. In hujus dignitatis gradum promotus, vivebat quod dicebatur: qui Pater appellabatur vocabulo, vere pater erat misericordiæ & pietatis officio, cunctis benivolus, cunctis compatiens, omnibus mitis aderat. Ipse magister omnium virtutum prærogativa insignis, discipulis doctrinæ felicis regulam sermone & opere commendavit, admonens, castigans, instans, opportune, importune arguendo, increpando, obsecrando, desipientium vulneribus oleum & vinum infudit. Fratribus, aut necessaria communiter præbendo, aut, si non erat unde, patientiæ virtutem piis verbis & exemplis proponendo, murmurationis periculo occasionem abstulit. Detractionis autem & invidiæ morsus, item alias vitiorum pestes, sicut ipse declinabat, ita alios declinare commonebat. Fit Abbas.

10. Inter cætera etiam suorum operum monumenta, construxit in honorem sancti Martini Oratorium, cujus introitus valvas haud ignobili opere sculptas ipse manibus suis composuisse dicitur, nam in arte architectonica laudabilis magister perhibebatur. Nullum igitur tempus unquam sibi ad inimicam animæ otiositatem est elapsum, de quo servitutis Christo non redderet pensum. Aut enim aliquid in rem pertinens faciendo utilis artifex, aut in orationibus pura mente Christum contemplando spiritualis cælicola, aut communi necessitati providens, terram colendo frugi reperiebatur agricola: ita demum sese beatum & bene sibi esse judicans, si suis alimentis spiritu primitus cibato, ipse etiam labores manuum suarum manducaret. Plantavit igitur in terra inculta vineam, S. Martini ædem construit. Vitem plantat.

a De hoc Bonifacio Abbate altum silentium apud auctores.

CIRCA AN. 830 13. Febr.

neam, quæ capite ad atrium suæ basilicæ juncto, extremitatem in ipso marinæ ripæ præcipitio terminat. Hæc vinum virtute & sapore mirabile emittit, quod suo inventori Antonino etiamnum in proprio nomine monumentum servat, vinum omni condito melius, ut puta quod natura, non ars, quod sanctis manibus plantatæ vites, non peregrinæ species temperarunt. Ex hoc quia celeberrime prædicatur, principibus & Magnatibus pro munere dato misceri solet. Dicas ipsum Antoninum, ineffabili benignitate largum, hoc suis civibus in laudem & utilitatem contulisse, & in jugem sui memoriam quasi pignus reliquisse.

Moritur, & juxta urbem sepelitur.

11. His aliisque talibus virtutum operibus infatigabiliter insistens, dies huic vitæ concessos exegit *a*. Emenso tandem vitæ corruptibilis spatio, Fratres & populos, ubi sibi sepulturæ locus placeret, quærentes, rogabat, ut nec intra, nec extra urbem eum sepelirent; & hoc dicto, expiravit in Domino sexto-decimo Kal. Martii, Consule PROBIANO. At illi de dubio quasi oraculo incerti, & quod loci spatiolum nec intra, nec extra urbem fuisset reliquum, hæsitando volventes, tandem, prudentia monstrante, in ipso muri civitatem circumdantis latere, a terra, quantum humana statura potest esse, contra Orientem dolaverunt; & ibi corpus sanctum posuerunt. *b* Ecce autem ipsius parentes curiosa indagatione circumquaque eum quærentes, fama tandem duce Surrentum applicuerunt, supplici voce a civibus rogantes, ut vel exanime corpus in patriam reducere daretur, a quibus salva nimirum veritate audientes, quod nec intra, nec extra suam urbem eum sepelissent, nec nocua, immo proficua fraude, nec falsa assertione decepti abierunt. Hanc igitur suorum parentum inquisitionem vir Dei in suis extremis Spiritu sancto indicante prævidens, paterna deliberatione prospexit, ut qui vivum eum civem & patrem foverunt, nec tristitia afficerentur corpore amisso, nec mendacii aut perjurii reatum incurrerent eodem retento, cum in disterminio interiorum & exteriorum, non autem intra, nec extra corpus ejus positum fuisset. In ipso igitur muro, ut diximus adjuncto nunc Oratorio decoro, corpus beati Antonini fovetur: cujus meritis præstantibus digne quæsita indigenis & advenis beneficia præbentur, & insignia virtutum miracula frequenter demonstrantur. Quæ quia multa & præclara esse constat, nec ad plenum dicere, nec ex toto reticere possumus.

Parentes ejus corpus frustra repetunt.

INCIPIUNT MIRACULA.

Sicardus bello appetit Surrentinos.

12. Post decessum beati Antonini non multo tempore evoluto, Princeps Beneventanus SICARDUS *c*, ceteris finibus suæ ditioni subjugatis, terram etiam Surrentinorum eadem intentione invasit. Cunctis ergo in circuitu terminis hostili manu vastatis, prædictam civitatem acie in gyrum ordinata, expugnare aggreditur. Bellica mox eriguntur instrumenta: vineæ *d* in altum prominentes proxime murum allabuntur, de quarum propugnaculis armati urbem despicientes, ædificia petris, miseros cives cuspide præfixis, aut igne duratis desuper impugnant. Interius autem murum creber aries tundit: phalanx inimica testudine facta impellit: jacula crebra volant, nec ullum telorum genus cessat. Interea per totam civitatem trepidatur: uterque sexus, omnis ætas, omnis ordo pavore percellitur. Planctus mulierum cum vagitu infantium sidera ferit, & quod extremæ spei residuum fuerit, ad ecclesias curritur, divina clementia & Sanctorum suffragia implorantur: cum interim lapis murali tor-

a Nempe circiter annum 830 certe paullo ante obsessum a Sicardo Surrentum, infra num 12.

b Eo in loco nunc cernitur sancti Antonini ecclesia decora & ampla, quam hodie incolunt Teatini: ubi energumeni ad columnam alligati passim liberantur.

c Sicardus Siconis filius ducatum Beneventanum rexit ab anno 832. ad 840. Corpus S. Deodati Nolani transtulit Beneventum tempore Ursi Archiepiscopi, in Italiæ sacræ tomo 8.

d De Vineis, quod genus est machinæ militaris, frequens mentio in Commentariis Cæsaris, & apud Vegetium.

tormento emissus, vasto impetu stridens ferebatur, & ad muri locum, ubi corpus sanctum fovetur, advolavit, sed non violavit: assiluit, sed non comminuit. Clamor furentium atollitur: plausus interea dissultat, credentium se hiatu per lapidem facto pro porta mox usuros. Sed cum ingenti crepitu repercussa mole ne signum quidem collisionis dedisset, mirantibus quidem cunctis, sed cæco furore ad repetendum ictum machinam reficientibus, nox soporifera perveniens prælium diremit. CIRCA AN. 830 13. Febr. S. Antonini oratorium quatit.

13. Ducem dehinc in somnum artus fessos resolutum sanctus Christi Confessor Antoninus super assistens: Tu ne, inquit, etiam ossa in Christo quiescentium dissipare venisti: & viso auditoque Dei miraculo, ne sic quidem ab incœpto noxio desistere voluisti? te ne jus & fas contumaciter confundente, & violenter disturbante, nobis in cubilibus nostris lætari non datur? Disce nunc qui levem admonitionem sprevisti, severa saltem correptione castigatus resipiscere, & accepta tuo nondum rigore digna animadversione, disce errata corrigere, disce Christo satisfaciendo jam deinceps disciplinate agere. Hæc dicens, virga quam manu gestabat, itus & reditus per dorsum emetiens salubris magisterii, graviter ad viam eum errabundum retraxit. a Sancto in somnis objurgatur.

14. Mane igitur facto visa per ordinem referens, & minus credentibus lividos ictuum tractus in cute demonstrans, quid opus esset facto, sciscitatus est. Illis in diversum consilia distrahentibus, & de statu discessuque, bello & pace dissentientibus, ecce nuntii propero cursu vix respirantes adstiterunt, qui filiam herilem a dæmonio vehementissime correptam, humanos tactus & affatus fugere, artus proprios mordicus laniare, & horrenda quæque facere & pati assererent. A quibus cum didicisset eamdem horam filiæ primum desipientis, quam petræ tumulum sanctum pridie ferientis; omni jam erroris perpetrati & Confessoris exacerbati ambiguitate remota, castra illico deserens, propria repetit, & filiam confestim male sanam, salubri consilio reperto, gemmis auroque fulgentes vestes indutam, & pretiosissimo metallici operis apparatu exornatam, sui monitoris arbitrio transmisit regendam. Rogabat ab eo veniam, cui nuper intulit injuriam. Tumulato pro sanitate recuperanda commendavit filiam, cujus pridem tumulo petra illa fecit violentiam. Filia ejus dæmoni tradita, ad tumulum Sancti mittitur cum donariis.

15. Nec preces supplicis, solitus subvenire miseris, aspernatus Antoninus, inimicum expulit, animum reddidit, hostem fugavit, hominem redintegravit: & quæ veniebat rationis & sui nescia, redibat tranquillissima mente composita; juxta præceptum patris, totum ex integro quo parata venit, ornatum, suæ salutis mediatori Antonino tradens. Dedit etiam sibi crucem unam gemmis & auro compactam: in cujus medio particula de ligno dominico, lucidissimo crystallo cooperta, quasi nuda resplendet, quam collo appensam quasi pectoris & totius corporis custodem apportavit. Ipsa sibi ad restituendam sanitatem satis efficax fuisset, nisi Christus sui Confessoris gloriæ adscribere maluisset. His omnibus ibidem dimissis, sana & hilaris remeavit, sua relinquens, & sese recipiens. Liberatur.

16. Quid ergo? Sanctus ne Dei Confessor, cunctis in commune largus, & ultra quam credi potest, benevolus, beneficium sanitatis vendidit? Numquid ipse juxta Apostolum justificatis gratis per gratiam Dei, gratiam divinam sub commercii mutuatione redimendam exposuit? Absit a cordibus Fidelium ista dictu horrenda cogitatio: eradicetur ista nefanda opinio: simoniaca avaritia, per Petri Apostoli sententiam semel damnata, amodo jam radicitus exstirpata emarcescat. Cum ergo talem audis compensationem, o Fidelis, Christum principaliter accipere crede devotionem: ipsum mundam complecti fidem, qui cunctis divitum muneribus duo parvissima viduæ pauperculæ, sed devotæ, minuta præposuit. Non ergo datum, sed datoris animum respicit: te, non tua, aut te cum tuis, non autem sine te tua recipit, ut ipse testatur. Dona qui accepta Sanctis.

CIRCA AN. 830 13. Febr. Matth. 5. 23 tur. *Si*, inquit, *offers munus tuum ante altare, & recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum.* Ac si dixisset: Si vis ut tua recipiam, te prius mihi præparato, & præparatum offerto; quia sine te tua non admittam: te autem accepto, tunc demum tua recipiam. Hac autem receptione, ut ex vocatis prædestinati, & ex prædestinatis justificati digni efficiantur, diverso modo, alii spontanei, alii etiam inviti, ad veritatis nutum diriguntur. Multa enim & occulta esse Dei judicia non dubitamus, qui per innumeras misericordiæ semitas, nec hominibus cognitas, errabundos ad se trahit, ut ipsa Veritas ait: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illum.* (Joh. 6. 44.) Propterea igitur omnem filium quem recipit, flagellat, castigat & mortificat, mortificat item & vivificat: vivificat in spiritualibus, mortificat in carnalibus, ut Apostolus: *Mortificate*, inquit, *membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, invidiam, avaritiam*, &c. (Coloss. 3. 5.) Ita & nunc iste Dei famulus Antoninus documento & assensu Christi, sine quo sui nihil possunt facere, ipsius, inquam, exemplo & auxilio prius castigavit, deinde blandivit, ducem errantem correxit, corrigendo exacerbavit, exacerbatum mitigavit, desipienti filiam abstulit, resipiscenti reddidit, pro erroris abrenuntiatione, non pro auratarum vestium oblatione; pro culparum emendatione, non pro gemmarum rutilanti splendore; pro fidei devotione, non pro terrenæ dignitatis possessione.

Alius energumenus curatur.

17. Neque solos nobiles aut divites curat Antoninus: curare solet & pauperes. Ecce enim qui nuper sanavit filiam ditissimi Principis, modo suscepit curam rustici pauperis: qui paullo ante gloriosi Ducis sanavit prolem, nunc despecti ruricolæ similem curavit furorem. Quemadmodum enim per quinquennium totum ab hoste maligno vexatum contribules sui, rara fiducia sui Patroni Antonini animati, ad ecclesiam ipsius traxerunt, & nocte superveniente, ne quid aut sibi nocui, aut intra Sancta Sanctorum illiciti committeret, ad columnam manus & pedes miserum arctius ligarunt, & foribus obseratis solum intus benigni & salutiferi hospitis contubernio usurum reliquerunt. Dato autem ad vigilias nocturnales signo, ostio quod ipsi hora vespertina occluserunt, ab ipsis item reserato, introierunt, & ad columnam depositi consciam properantes, cum sola ligamina dissoluta, & induvias ibidem, sed seorsum convolutas invenissent, obstupefacti per diversas conjecturas animos versarunt. Cum interim eminus eum super nudam petram nudum conspexerunt sedentem, brachiis strictim complicatis, & corpore angustum in modum coarctato: cui appropiare dubitantes, eo quod pristina rabie dissimulata intractabilem adhuc crederent, per diversos sermones cum circuitu mentem ejus a longe explorabant. Quem cum sanum sapere, sanum loqui lætarentur; placatissimis ejus responsis animati, ad tactum usque processerunt. Deinde cum omnia circa eum] tuta, tranquilla, & ad plenum composita perspexissent, gratias Deo datori, & beato Antonino sanitatis conciliatori devotione intima retulerunt: cum gaudio reducentes sui compotem, quem attraxerant mentis & rationis inanem.

Stephanus Præpositus rigidæ abstinentiæ.

18. Audi nunc non minori admiratione stupendum beneficii ordinem, & salutiferam Antonini medicinam gratanter excipe. Erat quidem Stephanus Sacerdos Religiosus, idemque sancti loci Præpositus, & venerandi corporis custos sollicitus, vir rigidæ abstinentiæ, in tantum ut toto anno per tres legitimas hebdomadæ ferias, pane & aqua contentus, semel in die se reficeret. Quod si forte festivitas celebrior remissionem indixisset, leguminum aut olerum deliciis admissis, & aqua vino modico condita convivabat. Ille Surrentinis, item & aliis, pro qualibet infirmitatis molestia opem implorantibus, propter vitæ probatæ merita nuntius ab benevolum Patronum missus, tali ordine solatii mandatum referre solebat. Feci cerotum sive unguentum, cujus compositionem diligen-

gentius inquisitam subscribere non gravaret, si aut ejus medicamini, & non potius Antonino medicanti virtutem curationis operatricem adscriptam cognovissem, aut ipse compositor in hoc solummodo curandi fiduciam habuisse videretur. Confectum enim medicamentum, in pyxide eburnea diligenter sigillatum, in ipsa altaris arca reposuit: triduoque cum jejuniis & orationibus peracto, depositum repetit: & si resignatum signo crucis per vestigium pollicis evidenter impresso exaratum reperit, efficacis medicinæ securus, languentibus membris induxit, totumque dolorem consequenter effugavit: si autem absque crucis signaculo planam superficiem invenit; nullam prorsus curandi fiduciam habuit.

CIRCA AN. 830 13. Febr. quo ritu sacrum unguentum ægris parat.

19. Hoc igitur modo, sicut dictum est, salubris signi & sancti pollicis impressione facta, unguento virtutem cælitus illapsam, & pia curatoris Antonini arte medicamen intellexit conditum, ac sanitatem quærentibus promittebat. Sin autem, patientiam laborantibus persuadebat; ut quos superno judicio obstante curare non potuit, monitis salutaribus instrueret: & Deus, inquit, omnipotens pius animarum medicus omnes homines vult salvos fieri, non ut convalescant ad complenda desideria illicitæ voluptatis, sed ut veniant ad agnitionem veritatis, fide videlicet & opere, quia fides sine operibus mortua est. Hoc ut fieri possit, diverso ordine diversos hominum appetitus, multiplices singulorum voluntates, divinæ dispensationis clementia ad unum salutis iter temperat. Hunc humiliat & hunc exaltat: illum flagellatum sanat, alium sanum flagellat: & ipsum flagellare, sanare est, ut est illud:

Afflictos ut solatur.

Vulnera dum sanat, dolor est medicina doloris.

Idcirco cum divinum imploramus auxilium, & misericorditer audimur, & misericorditer non audimur.

Noxia si petimus, si jure neganda precamur;

misericordiam non auditi consequimur. Si proficua rogamus, misericordiam auditi impetramus; nam prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & salvos faciet eos. Si ergo non in veritate invocamus, quomodo Deum timemus? Si non timemus, quomodo exaudiemur? Si non exaudiemur, quomodo sanabimur? quocirca ut ista consequantur, antecedat necesse est veræ invocationis affectus. Vera autem invocatione utimur, si non ut nostra, sed ut sola Dei voluntas in nobis fiat, precamur. Vera igitur invocatione veri & pii judicis arbitrio, vos Fratres, ex toto commendate; & omnem adversus Deum aut B. Antoninum murmurationem procul a cordibus vestris relegate. Quin potius juxta Apostolum, spe gaudentes, in tribulatione, patientiæ virtutem servate, & clementiam divinam æquo animo expectate, sicut scriptum est: *Bonum est cum silentio præstolari Dominum*. Hæc & similia repetens B. Antonini interpres Stephanus Presbyter, tam non curatos quam sanatos alacres reddidit; quos pro medicamenti virtute salubri admonitione perunxit, & quibus pro corporali sanitate spiritualem curam exhortando adhibuit.

Rom. 12. 12
Thren. 3. 26

20. Tempore autem procedente Sarracenorum infinita multitudo contra Christianæ pacis tranquillitatem conjurata, omnia quæ attigit loca more nimbosissimæ grandinis proterens, erasa reliquit. Emenso tandem infesti illi prædones pelagi spatio, applicuerunt ad insulam Neapolitanæ potestati subjectam, quæ Ænaria *a*, usitatiori vero nomine Insula-major nuncupatur. Navibus in alto relictis, terram Liburnicis petierunt, & castris sitis consederunt, terrarum culta flamma prædaque vastan-

Saraceni Ænariam aggressi.

a Modo ISCHIA. Id circa annum 849. contigisse Caracciolus suspicatur: quo anno Baronius ex Anastasio commemorat, Saracenos urbi Romæ inhiasse, Neapolitanos cum aliis Leoni Papæ IV. auxilio dato hostes profligasse. Aliam Saracenorum in Siciliam vicinasque insulas incursionem observat Bollandus anno 838. aut insequenti, cum S. Bartholomæi corpus ex Lipara insula Beneventum advectum est. Alias in Beneventum, Campaniam, vicinasque regiones Saracenorum infestationes apud Baronium lego annis 876. 879. & 884.

CIRCA AN. 830 13. Febr. vastantes, cultores sine humanitate, sine pietate mirabiliter necantes, aut in captivitatem & exsilium traducendos ad naves vinctos trahentes. Illorum immanissimam crudelitatem, adhuc autem & securam stationem, vicinarum urbium habitatores, scilicet Surrentini, Neapolitani, & Cajetani non ferentes, felici federe & omine prospero conspirarunt, Christianos captos & capiendos liberare, patriam defendere, gentem nefandam propellere.

cælitus fugati. 21. Hic Antonino, ut paullo post apparebit, duce, & ceteris, quorum corpora Surrentum fovet, Sanctis comitantibus, gloria Surrentinorum emicuit: quibus non immerito victoria adscribitur, dum ipsorum patronis signiferis rabies hostilis vincitur. Triduo namque ante futurum prælium, quinque, quorum nomina posterius liquebunt, in navi gentilium ductrice deambulantes apparuerunt: in quos hostes, aut vinculorum nexibus extricatos fugam tentare, aut occulte inlapsos navim amoliri suspicantes, cæco furore irruerunt. Sed Sanctis subito ab adspectu substractis, ab incœpto haud sine admiratione desierunt. Rursus cum armis in abditis latentibus sese occultius locantes & custodiam vigilantius adhibentes, ecce iterum priore habitu & incessu, eodem in loco spatiantes Sanctos Dei viderunt, quos subitaneo terrore & clamore assilientes, alius conto, alius gladio, alius saxo furibundi petierunt. Sed Sanctis item disparentibus, cum ictus non nisi in navim cecidissent, se se miro modo frustratos obstupuerunt.

22. Sed cum iterum atque iterum mente cæcati, eodem impetu tentato, eadem illusione deciperentur, ductor idemque augur eorum a longe rei ordinem considerans, Isti, inquit, Dii sunt Christianorum, ad quorum, ut opinor, defensionem aut ultionem convenerunt. Deinde cum sors gentilis superstitionis more consuleretur, & paganis adversa, Christianis prospera portenderet; Acceleremus, clamat, fugam, & navibus festinanter armatis avolemus. Juxta verbum præcipientis, sociis circumquaque dispersis, cum rapinarum congerie congregatis, & ceteris omnibus ordinatis, cum festinanter Diis jejunaturi retulissent; ecce prædictæ conspirationis socii subito irruentes, cunctis quos consequi potuerunt occisis, decem navigia cum armamentis, cum præda, cum captivis arripuerunt, iis quæ superfuerunt, sine remigiis, sine gubernaculis, sine sustentaculis, vix & inutiliter elapsis.

23. In ipsius autem noctis bellum antecedentis extremitate, id est, matutino tempore, in ipso, inquam, imminentis pugnæ articulo, quinque viri superius in navi demonstrati, cuidam civi Neapolitano seni, cui Sergius Pipinus nomen, tali ordine, sicut ipse postea retulit, apparuerunt. Præcedebat habitu Monachi venerandus & sancta canitie reverendus, qui sese, de nomine interrogatus, Antoninum dicebat, quem velut ordine, &, ut mox patebit, affatu priorem comitabantur reliqui quatuor: quorum unus calvus, barba prolixa, canus, maturus, venerabilis, sese RENATUM: duo vero comitantes ambo senes, ambo barbam rasi, sed alter calvus, ATHANASIUM sese; alter cæsarie crispus, sese BACHULUM, quartus vero juventutis gratia floridus, VALERIUM sese nominavit. Illis ita ordinatis Antoninus, sicut prior venit & stetit, ita excellentioris personæ etiam in loquendo prosequebatur officium, & semivigilem senem ita affatur, severa increpatione & amica cohortatione admonens: Vos, inquit, nunc istius urbis habitatores, per stratus vestros mollissime compositos securi laborum quiescitis, & civibus vestris pro Reipublicæ salute in ipso extremi periculi discrimine laborantibus subvenire nec cogitatis. Ignavi, pigri, inertes, qui nec precibus, nec viribus vestros adjuvetis: qui nec divinam, nec humanam opem eis conferre curetis: qui tot defensores vobis a Deo concessos, & pro vobis, quamvis ingratis sollicitos, implorare negligatis. Nam egomet ipse modo Dominum

minum Januarium vestrum Patronum conveniebam, & sicut nos nostros in periculo non reliquimus, ita eum ad vestrum auxilium invitans. Cum imminente vestrorum periculo citius eum subvenire urgerem, & nisi ocius succurreret, aliquot de suis casuros affirmarem, Sustine, inquit ille, paullum. Nam istius, quam offero, immolationis consummato mysterio, absque mora veniam. His dictis beatus Antoninus cum sociis comitantibus abscessit: & senex somno solutus, visa per ordinem retulit. Cujus visionis approbatio mox consecuta est. Nam confecto prælio venerunt, qui dicerent, hostibus fusis, fugatis, aut captis, victoriam feliciter patratam, & ex Neapolitanis septem tantum in primo congressu cecidisse, ex Surrentinis vero nec unum quidem vel leviter plagatum esse. In qua assertione probantur verba Antonini. Nam ipse & superius nominati Sancti suis Surrentinis continuatim assistentes, omnes pariter ad portum salutis evexerunt. Tardante vero in oblatione sacrificii beato Januario, septem, ut diximus, ex tota multitudine Parthenopensium * corruerunt. Ipso vero adveniente, reliqui qui reperti sunt, omne periculum sani evaserunt.

CIRCA AN. 830 13. Febr.

* id est Neapolitanorum

24. Factum est autem post hæc, ut unus ex nobilioribus Neapolitanorum, GREGORIUS Prancacius, civili decreto in exsilium Surrentum relegaretur, qui unum ex Sarracenis in prælio captum, & jam baptizatum secum deduxit: quo referente, seseque unum ex persequentibus esse affirmante, quinque jam nominatos Sanctos tali habitu & forma in navi regia apparuisse didicimus, qualem habitus aut formæ proprietatem unicuique eorum in visione senis assignatam supra docuimus.

Admonitio ad Surrentinos.

25. O felix Surrentum! o felices Surrentini habitatores! o secura Surrentinorum tranquillitas, quibus Deus quinque patronos, quasi quinque legis Doctores, eos denique defensores præfecit! Defensores, inquam, si audiuntur, si amantur, si venerando coluntur; accusatores, si negliguntur, si contemnuntur, si refutantur. Vere beati convincuntur Surrentini, tali tamen dumtaxat conditione, si quinque, quos habent, Patres audiendo, custodiunt judicium, & faciunt justitiam omni tempore. Si corpora ipsorum venerando colunt & diligunt; altaria & oratoria eorum accuratissime reficiendo & ornando; servitia eorum in Sacerdotibus & Clericis promovendo; luminaria nocturnalibus horis procurando; donaria juxta facultatem quisque propriam sedule offerendo; præsidia Dei in suam suæque divinitatis protectionem per ipsorum suffragia implorando & dicendo: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilant qui custodiunt eam*. Hæc illi facientes, & ista de corde dicentes, Dominum continuo audient promittentem: *Non vocaberis ultra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius desolata: sed vocaberis civitas sancta, quia voluntas mea in ea & terra tua inbabitabitur, quia complacuit Domino in te*. Quod si studiis in contrarium versis, ecclesias eorum dirutas negligunt, reliquias sanctas negata veneratione, aut debita servitute, contemnunt; proprio se judicio damnant, dum beneficiorum per ipsos sibi sæpius collatorum, & quotidie supervenientium immemores, bonis mala rependunt. Suo se gladio confodiunt, si patribus impii, si tutoribus inofficiosi, si largis parci, si benefactoribus ingrati exsistunt. Surrentum Hierosolymæ propter repudiatos Sanctos damnatæ addicunt, si Salvatorem, item per Sanctos suos custodire ipsos volentem, rejiciunt, justa de causa dicturum: *Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Duritiam sibi salvare venienti reclamantium redarguit, & sic judicavit: culpam præmisit, sententiam subintulit: prius accusavit, deinde damnavit. *Ecce*, inquit, *relinquetur vobis domus vestra deserta*. Constat igitur & per rationem, & per sacræ Scripturæ auctoritatem, Surrentinos, immo omnes Christianos, felici prosperitate promoveri per Sanctorum venerationem & dilectionem: & e contra per ipsorum contemtum deprimi adversita-

Matth. 23. 37.

CIRCA AN. 830 13. Febr. te: quia pars est, ut unde per observantiam adscendas, inde per negligentiam cadas; & ubi obedientia levat, ibi superbia demergat. Quidquid ergo in servitia Sanctorum promovenda expendimus, non solum non perdimus, sed multiplici lucro redituarum credendo deponimus, dum ipsis pro nostra devotione gratum & acceptum per multa indicia cognoscimus.

Fur detectus. 26. Hoc etiam mihi probare datur, quod non solum majora suæ domus ornamenta, sed etiam minima quæque, ut ita dicam, utensilia, Sanctos inspicere & custodire videmus, ut subjectæ rei eventus probat. Pessulum, quod vulgo catenacium vocatur, cum quo valvæ majores casæ sancti Antonini claudebantur, longo usu attritum, ad exitum facile ferebatur, & non tam affixum, quam appensum videbatur. Hoc adolescens quidam percipiens, sicut est levis adolescentia, prona ad malum, januæ approximavit, & callida dissimulatione, quasi acclinandi gratia assistens, pessulum agitare tentavit: quod cum facile sequeretur, audaci manu extraxit, & nocuo gaudio repletus, in sinu quasi ignem in paleis reposuit. Mox enim dementiæ fervore succensus, hominem animo exuit, & per immanissimum furorem tamdiu bestialiter vixit, quousque benevolus Antoninus nulli malum pro malo reddens, magistrum ejus, eumdemque Presbyterum dormientem visitavit, & pessulum quod discipulus ejus a domo sua rapuisset, reddi commonuit. Ille autem excitatus, raptorem cum rapina B. Antonino præsentavit: eumdemque sanitate mox recepta lætum & hilarem reduxit.

item alius. 27. Adverte & aliud signum, quod item Sanctis res suas curæ esse indicat. Quidam ostio, quod est ex latere ecclesiæ, latenter reserato noctu introivit, & rebus quas invenit, rapaci tractu & avaris manibus corrasis, exire, unde ingressus est, trepida festinatione paravit. At contra suum conatum mora tardante, lucem ibidem exspectare coactus est. Nam caligine oculis mentis ab Antonino immissa, neque ostium ingressus sui conscium, neque exitum alicubi potuit invenire. Errore igitur probabili, immo confesse bono, per totam noctem sanctam domum gyrando, & parietes palpando, cum nonnisi in murum solidum ubique offenderet, tempore matutino deprehensus est. Qui cum ingressus sui locum monstrare urgeretur, ostium quod eum introduxit, visitando ostendit, patulo quidem ictu, & eodem quo ipse reseravit modo apertum. Tunc digna castigatione recepta, & B. Antonino satisfactione peracta, via tandem aperta abscessit.

Per reliquias perjurantes puniuntur. 28. Nec prætermittendum existimo, quod & ipsi Antonino, inter cetera signa specialem quamdam non tam miraculorum, quam justitiæ prærogativam adscribit, & cunctis audientibus utilis observantiæ cautelam indicit. Ferunt enim, quod & ipsa Veritas, ut mox audies, testatur, nullum unquam per suas reliquias impune perjurare; quin & aliquo severæ animadversionis flagello punitus, aut ad præsens, aut cito vindictæ succumbat, & mendacii procaciam Christo & Antonino faciendo luat. Nuper duæ pauperculæ, quarum altera creditum acceptum negabat alteri, conflictu diuturnæ altercationis collisæ, ad sacramenti testimonium coram Antonino judice prorupere: illa se credidisse, ista se non accepisse juraturæ. Videns hanc contendentium protervìam Petrus Archibresbyter Ecclesiæ custos, rigidam Antonini censuram cognoscens, pro humanitatis condescensione, periculo utriuslibet perterritus, rogabat quærentem, ut ex credito aliquantulum resecaret. Et juxta consilium suadentis cum tertiam partem remisisset, illa nec sic quidem a rigore noxio emollita, audaci incessu, procaci vultu ad altare accessit, & obstinato animo linguaque perniciosa creditum abjuravit: non autem impune. Nam recedere parans, quasi debiti exactione jam soluta, subito in terram elisa corruit, ejulans, spumans, palpitans, & bestiali more frendens. Deinde cum tota jam præmortua extremum palpitaret, cum raros sin-

singultus traheret, cum spiritus in suprema lingua hæreret, prædictus Archipresbyter aquam benedictam in calicem sanctum missam guttatim in os reclusum stillabat, & inter hæc simul cum astantibus pro ea incessanter orabat. Hac illi refectione injecta, anima in sedem propriam reversa, vitam reddidit, & calor paullatim in ossa diffusus sensum restituit. Per hanc sententiam castigata perjura, omnibus exemplum sanxit, ne quis in præsentia Antonini mendacium jurejurando confirmare præsumat. Præsens enim omni tempore in aula sua regnat Antoninus justis præsidium, injustis excidium, perfugium miseris, offendiculum elatis, subversio, ut audisti, male pertinacibus, spes & solatium, ut mox audies, bene supplicibus.

CIRCA AN. 830 13. Febr.

29. Idem ille, de quo nuper nobis sermo fuit, Archipresbyter Petrus, cujus ipsius relatione quæ sequuntur didicimus, horridissimam elephantiæ lepram contraxit, adeo ut in totius corporis superficie ne unum quidem naturalis coloris signum notare potuisses. Tota cutis asperitate sulcosa, in modum quercini corticis exarata, horrorem tangere volentibus, horrorem videntibus ingerebat. Omnes eum fugiebant, cuncti pro contagii timore vitabant, eundo, stando, reficiendo, dormiendo, per omnia omnibus immunis manebat. Huic tam intolerabili molestiæ cum medicina peritissimorum ne levamen quidem adhibuisset; quod solum extremæ spei residuum erat, ad Antoninum suum cucurrit, immo ægre prorepsit, & manibus in cælum expansis, (manibus, nam oculos pro gravitate doloris palpebras prementis aperire non potuit) palmis, inquam, & corde sursum intentus ante altare adstitit, &, O, inquit, clementissime Pater Antonine, respice me miserum, respice moribundum, miserere tui famuli, recordare tui quondam ministri. Ecce vindicta peccatis meis ingruente, omnes me quasi profanum fugiunt, omnibus sum horribilis, & mihi meisque cum per omnia sim inutilis, nec cælo vivendo frui, nec terram moriendo datur ingredi.

Leprosus curatus.

Antonine Pater, famuli miserare labores,
Tolle, precor, miseram tali de carcere vitam,

aut me redde mihi mortuo. Exaudivit Antoninus, & nocte proxima semivigilem super assistens, totum eum, ut sibi videbatur, denudavit: deinde unguento, quod induxit, a summo vertice incipiens, cum ambabus manibus extensis, totum corpus non tam perunxit, quam perfudit. Expergefactus ille ulceribus potenti medicamine arefactis, tunicam illam horribilem exuit, & novus exiit, non aliter ac si novellæ arbori librum detrahas, & renitentem albicantis ligni gratiam adspectantibus occurrere videas. Nocte iterum sequenti prima somni illabentis parte sopito, Antoninus affuit, &, Ecce, inquit, sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Cohibe vagam mentem, adstringe lubricam juventutem, abige voluptatem prævaricatricem, & averte oculos tuos, ne videant vanitatem, illud Evangelii semper in corde ferens: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus eam in corde suo.* Hoc dicens commonefecit eum de quodam humanæ fragilitatis errore, quem ille quidem patrare destinarat: sed pia sui magisterii vigilantia per supradictam plagam prævenientem non perpetravit. Hac ille disciplina correctus, jam deinde temperata omni lubricæ temeritatis offensa, studiosus in mansione sua paterfamilias Antonino, continentia comitante serviebat, ubi ipse semper, ut dictum est, præsens inhabitat, quod adhuc etiam de subjecta probatione affirmatur.

Matth. 5. 28.

30. In latere muri, ubi sanctæ ejus reliquiæ continentur, in imagine ipsius designata, cum pictor coronam inauratam capiti circumponere pararet, parietem, prout necesse fuit, cavabat. Et ecce per rimas factas lux inæstimabilis & inenarrabilis subito emicans, vultum dolantis feriebat: quam per intolerabiles radios oculorum acie reverberata non sustinens, rui-

Pictori lux affulget.

CIRC. AN. 830 13. Febr. nam dare in terram minabatur: sed tamen pro devotionis intentione confirmatus, opus festinanter consummavit. Confesse igitur pronunciamus quod B. Antoninus in suo tabernaculo numquam non invenitur; ubi sicut raptores damnat, ita offerentium vota suscipit & remunerat: sicut elatos repudiat, ita oppressos relevat. Ibi beneficia petentibus per ipsum quotidie præstantur: ibi per ipsum Christus suarum virtutum miracula fidelibus ad spei certitudinem & ad fidei confirmationem incessanter ostendit.

Auctoris modestia & excusatio. 31. Sed quid ego ista? quid nocens? quid pollutus? quid aggregatus peccatoribus, innocentis, impolluti, segregati a peccatoribus potentiam polluto ore violo? Perversæ vitæ conscientia, & veri judicis sententia perterritus, timeo ne unde quærere destinavi remedium, inde horrendum incurram judicium; unde Deum affectavi mihi facere propitium, inde justa de causa audiam iratum, & dicentem: *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum*. (Psal. 49.16. & 17.) Utique, Domine fateor, assentior, nec cordis ac rerum scrutatorem mendose pertinax inficiari ausim. *Et si quis diligit me, sermones meos servabit*, dum te dicente audio, mea conscientia accusante, jam damnatum cognosco, qui dum sermones tuos retrorsum projeci, non dilexi: dum non dilexi, erravi: dum erravi, perii, sicut ovis quæ perierat. Quid ergo prodest peccatori te solis laudare verbis, dum nullius meriti mihi conscius, a te tremebundus audio: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum*. (Matth. 7.21) Et iterum: *Populus hic labiis me honorat, cor autem ipsorum longe est a me*. (Marc. 7.6.) Fateor plane peccata mea majora esse, quam ut veniam merear: quia omni genere impietatis pollutus, tuæ pietatis opera per famulum tuum hominibus demonstrata, lingua scelerata attingere præsumserim, qui tuæ potentiæ miracula modis absonis obscurando, fumum ex fulgore dare non perhorruerim.

32. Sed inter cetera tuæ misericordiæ documenta, peccatoris Sacerdotis ab Eremita repudiati exemplo animatus, eo audaciæ prorupi, ut tuas virtutes posteritati quoquomodo tradere, quam omnino abscondere maluerim. Majus certe est misericordiæ judicium, peccatorem corpus tuum manibus tractantem non puniri, quam de te loquentem non damnari; & plus est te tangere, quam de te dicere. Legitur enim Eremitam quemdam Sacerdotem Missarum sollemnia sibi celebrare solitum, pro fama sese sanctum, illum vero mundanis contagiis involutum prædicantem, quasi immundum, nec Deo jam servire dignum repudiasse. At illum in visione Angelus Domini per invia silvarum deducens, sitis ardore ad extrema usque redactum, tandem super puteum statuit, cujus os auro circumdatum, cujus aqua purior electro, aurea hydria, aurea catena, sed leproso hauriente trahebatur: qui cum admonitus bibere, solam haurientis immunditiam sibi cupienti obsistere docuisset, ab Angelo audivit: Sicut, inquit, omnia ista quæ ad usum bibendi pertinent per se jucundissima, ministrantis non maculantur lepra; ita Sacramenta divina per se saluberrima, Sacerdotis nequaquam violantur culpa. Expergefactus ille, didicit divini mysterii efficaciam per ministri nequaquam labefactari culpam: credidit supremæ majestatis virtutem per lubricam nullo modo infirmari posse fragilitatem. Tali modo Christum prædicans, & auditores utiliter instruens, oratio oratoris nequaquam contaminatur vitio: nec scribentis peccata ad ædificationis efficaciam impediunt scripta, sicut & mundæ materiæ naturam nullo modo videmus corrumpi per artificis culpam.

33. Credo etiam te, Pater Antonine, scriptoris tui non pravam actionem, sed officiosam devotionem respicere: & sicut per te mediatorem facta sunt quæ scripsi, ita per te intercessorem non puniri, si qua scribendo peccavi. Quin etiam pro tua ineffabili benivolentia præmio me dona-

donari non diffido, quod potius in futurum judicium mihi reservari cupio, ubi sola veritate nocentem vitam accusante periclitari, & sola misericordia adjuvante liberari me posse non dubito. Recordare, quæso, tui exsulis scriptoris: nam & tu quondam in hoc mundo exsul factus, qualis ærumnarum tumultus cor exsulantis circumvallet non nescis: expertusque malum, miseris succurrere nosti. Communi nunc supplicatione, & unanimi deprecatione te, Pater sancte, te Patrone benevole Antonine, rogamus, ut civitatem istam tuæ intercessionis adjutorio protegas, populumque ipsius Christo tibique devotum facias, quatenus Deo serviendo, & te amando & venerando, officium complens, hic & in futuro mercedem accipiat ab eo, qui est retributor omnium bonorum, Christo Jesu Domino nostro, qui cum Deo Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus per infinita sæcula sæculorum, Amen. CIRCA AN. 830 13. Febr.

HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM SANCTI JUNIANI ABBATIS E MARIACENSI MONASTERIO IN NOBILIACENSE APUD PICTONES,

AN.CHR. 830 6. Nov.

a WLFINO BOETIO Episcopo scripta sæculo IX.

Ex Bibliotheca Labbeana, & codicibus mss.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. TRANSLATIONEM *hanc brevi oratione descripsit auctor Chronici Maxentiani seu Malleacensis in hæc verba:* Anno ab Incarnatione Domini 830. basilica sancti Hilarii Nobiliaco dedicatur, & corpus sancti Juniani illuc transfertur a Mariaco villa: quam translationem fecerunt Abbas GODOLENUS, SIGIBRANNO Episcopo, & Fulcone Abbate sancti Hilarii. Huic Sigibranno Episcopo succedit EBROINUS Episcopus. *Fusiorem ejus rei narrationem, uti & sancti Juniani Vitam, in litteras retulit* VULFINUS BOETIUS *Episcopus, ex Gothis originem ducens, qui forsan Sigibranni Chorepiscopus fuit. Florebat tum Vulfinus Poeta apud Aurelianos, de quo Theodulfus ejus urbis Antistes in carminum lib. 2. cap. 13. & incerti Auctoris metrica epistola a Morelio edita. An is postea factus Episcopus, & Vitæ S. Juniani scriptor? Quisquis sit hic Auctor, Junianum sepultum fuisse dicit in Cœnobio Mariacensi * apud Pictones: quod cum ad angustias rei familiaris redactum esset, Nobiliacensi unitum est sub initium sæculi noni; dein Prioratus, ac demum ecclesia parœcialis revasit.* * Maire l'Evescaut

2. *Quadruplex Monasterium lego* Nobiliacum *nomine, nempe Monasterium sancti Vedasti apud Atrabates Ordinis Benedictini sancti Leonardi apud Lemovicas Canonicorum regularium sancti Augustini; sancti Gundulfi apud Bituricenses; & sancti Juniani apud Pictones, utrumque Ordinis sancti Benedicti. Postremum hoc, ante sæculum nonum exigua cella Pictavensi Abbatiæ sancti Hilarii subjecta, regnante Carolo Magno in Abbatiam evasit, procurante* ATONE *ecclesiæ sancti Hilarii Abbate & Episcopo Santonensi. Præfectus loco* HERMENBERTUS *Abbas primus, cui suffectus est* NEMALDUS, *tum* GODOLENUS *extremus Abbas Mariacensis post Dadenum, hujus Translationis auctor. Situs est locus quinto milliari, seu duabus leucis ab Augustorito Pictonum ad australem plagam, in valle amœna, quam Miltio * fluviolus irrigat, ambiunt undique colles molliter editi, nemoribus tecti. Exstant in chartario Nobiliacensi litteræ conditionis Monasterii, in quibus hæc leguntur:* Ego Ato humilis & servus servorum Dei ultimus, Pontifex urbis Santonicæ sancti Petri senioris ecclesiæ canonicæ, necnon & Rector Monasterii sancti Hilarii situm prope Pictavis, ubi ipse sanctissimus humatus esse videtur, monente summum * Catholicum Regem Carolum gloriosum, ut unusquisque Pastor curam geret super gregem sibi commissum vigilanti animo; notumque est magnifico nobile domino LODOICI Rege, necnon & suis Optimatis & viris catholicis, quod aliquod Monasterium, cujus voca- Nobiliaci primordia. * Miozon * summo, &c.

AN.CHR. 830 6. Nov. * Noaille

vocabulum est Nobiliacus *, ubi a nobis Pater ibidem præesse videtur Hermenbertus Sacerdos, de ratione sancti Hilarii & in suo sancto nomine editum, situmque in loco quieto, & valde congruum ad habitandos Monachos, ipsum renovavimus, & Monachos ibidem instituimus ad mercedem cumulandam dominorum Regum & nostram. Locella quæ a longo tempore ab ipso fuerant ablata, propter necessitates Monachorum & pauperum supplendas, necnon & nostra facinora abluenda reddendo conjunximus & adhærere fecimus: quarum sunt vocabula, una quæ dicitur Joaurenna, & est inter Alona & alveum Cludra; & alia Colnago, qui est in Briosense pago, &c. Et ego HERMENBERTUS, ac si indignus Sacerdos & Monachus, una cum meis Fratribus pariter libentissimo animo promisimus ad præfato Pontifice domno Atone nobile Pastorique nostro piissimo, ut dum modo advivimus, per singulos dies propria Missa per eum celebrare debeamus & ad omnes Cursos psalmum unum decantare faciamus. *Subscribunt* ATO, Bodosindus Presbyter, custos sepulcri sancti Hilarii, *& alii Presbyteri & Clerici*. Data in anno 31. regnante domno Carolo Rege in mense Martio. *Has litteras & Monasterii conditionem diplomate suo confirmavit Ludovicus tum Aquitaniæ Rex, qui Atonem parentem suum vocat in hæc verba:* Denique ostensum est in conspectu nostro per magnifico viro & parente nostro ATONE Diacono atque Abbate statuta, quam ipse ex ore gloriosissimi & genitoris mei Regis Caroli summumque Catholicum sumpsit, qualiter cellola, cujus vocabulum est Novaliacus, de ratione sancti Hilarii, sita in loco quieto, & valde congrua ad habitationem servorum Dei & pauperum, juxta possibilitatem loci illius Monachos qui secundum Regulam sancti BENEDICTI degere deberent, instituit, & venerabilis vir jam memoratus domnus ATO Abba PARENS NOSTER, fidelissimus domino & genitore nostro nobis subtiliter suggessit, ut ipsa cella vel reiculas quas ipse ibidem detulit, necnon & hoc quod HERMENBERTUS Sacerdos & Rector ipsius cellolæ ibidem confirmavit, & illas conjunctiones, quas anteriori Pontifici Pictaviensi, quem nos recognovimus, ANSALDUS, EBARCIUS, & GAOSBERTUS ad ipsam cellam detulerunt, vel Deum timentes & viri catholici inantea conferre voluerint, per nostram munificentiam semper sit conjunctum, *&c. Nulla temporis nota diplomati adscribitur in Chartario. Subscribunt cum Ludovico* REGIMPERTUS vocatus Episcopus, Capellanus Lodoico Regis Aquitanorum. *Videtur tamen præcessisse hoc diploma litteras Atonis, qui in diplomate dicitur* Diaconus, *in litteris suis* Episcopus.

Missa pro conditore anno 899.

Hermenbertus Abbas Monachus.

3. *In superioribus Atonis litteris observandum est, Hermenbertum qui ante instructum Nobiliacense Monasterium Presbyter sæcularis erat, postea Monachum factum fuisse, ut esset Abbas: siquidem prædictis Litteris subscribit* Hermenbertus Sacerdos & Monachus. *Quod exemplum in pluribus aliis, qui ex Clericis Abbates creabantur, obtinuisse indubium est.*

4. *Ex præmissis colligo, Alcuini epigramma 145. interpretandum esse de Monasterio Nobiliacensi: cujus ecclesia primitus beatæ Mariæ dedicata erat, ut lego in duabus chartis apud Joannem Beslium editis in Historia Comitum Pictavensium pag. 222. & 223. ubi* Monasterium sanctæ Mariæ & sancti Juniani *appellatur. Alcuinum audi.*

Hæc loca quæ cernis, Lector, venerabilis aulæ
Partibus ecclesiæ fuerant, ecclesia quondam.
Sed Pater & Pastor supplex ATO sustulit ista.
Et terris * quoniam nimio dilexit amore,
Virgo MARIA, Dei genitrix tu intacta Tonantis,
Tu Regina poli, vitæ spes maxima nostræ,
Ut tibi cultus honor fieret memorabilis istic,
Tu quoque respiceres solita pietate precantes
Hic famulas famulosque Dei, mitissima Virgo.
Tu precibus nostris semper clementer adesto,
Atque dies nostros precibus rege semper ubique,
Ut nos conservet JESU pia gratia Christi.

Si Nobiliacensi Monasterio conveniant hi versus, ut ego quidem existimo; etiam tria sequentia epigrammata de Fratrum refectorio, dormitorio & hospitio, eidem tribuenda sunt. Viget etiam nunc istud Monasterium sub institutis Congregationis sancti Mauri, quæ in sancti Augustini Monasterio Lemovicensi, tum in isto Nobiliacensi primas radices egit.

Delatio corporis S. Juniani Karrofum. * Charoux * la Charente

5. *Historiæ translationis subjicitur alia* LETALDI *Monachi Mitiacensis, qui delationem corporis sancti Juniani in Synodum Karrofensem litteris mandavit, & Constantino Abbati Nobiliacensi ejusque Monachis nuncupavit. Plures Synodos in Karrofensi * Monasterio, quod in pago Pictavensi ad Carentonam * fluvium situm est, factas invenio, nempe circiter annum 988. annis 1028. 1082. & 1187. Ad priorem hæc delatio referenda: qua in Synodo* GUMBALDUS *secundæ Aquitaniæ, idest Burdigalæ civitatis,* Archiepiscopus *cum Suffraganeis suis tria capitula edidit, quæ exstant in tomo 2. Bibliothecæ novæ Labbeanæ, & in nova editione Conciliorum. Sane & Constantinus Abbas eo tempore vivebat, ut qui anno 1013. decessisse fertur; & Letaldus Monachus (siquidem is est, cujus librum de miraculis sancti Maximini Abbatis Mitiacensis in Sæculo primo retuli) sub finem sæculi decimi scribebat. Nunc quo in loco sint sancti Juniani reliquiæ, quæ in Calvinistarum direptione anno 1569. occultatæ sunt, ignoratur.*

I. IGI

1. IGitur cum per innumera annorum curricula crebrescentibus malis, & bellorum maxime immanitate, totius Aquitaniæ Provincia redigeretur in solitudinem, videlicet propter insolentiam tyrannorum inter se decertantium, principatus culmen ambientium, & Francorum Regum jugo colla submittere nolentium; tanta clade & incendiorum flagrantia consumta est, ut his concertationibus non solum Respublica deperiret, verum etiam Monachorum Ordo penitus adnullaretur. Unde accidit ut Cœnobium illud, quo sanctum corpus magno religionis cultu venerabatur, deserti solitudo fieret, & omnis exinde monastici Ordinis cultus aboleretur. Sed post diuturni temporis excursum, divina miserante clementia, tyrannorum superbia debellata est, & sub piissimo Imperatore CAROLO pax reddita est, & unitas Ecclesiæ restituta; & loca incendiis conflagrata & clade bellorum consumta, iterum restaurata, & ad sui decoris statum ornatusque perducta. AN.CHR. 830 6. Nov. Mariacensis Cœnobii desolatio.

2. Verum tamen locus ille nequaquam postea ad pristinum monastici Ordinis vigorem pervenit, ea videlicet de causa, qualiter inventus est locus utilior Monachis ad incolendum, nomine Nobiliacus, constructus in agro ecclesiæ beatissimi Pontificis Hilarii Confessoris Christi, ad quam basilicam etiam illud Cœnobium, ubi idem venerabilis Junianus corpore requievit, cum omnibus ad se pertinentibus adspicit; distans jam dictus locus Nobiliacus ab urbe Pictavi ferme millibus quinque: quo in loco Monachorum religiosissima Congregatio sub beatissimi BENEDICTI Regula constituta devotissime cœpit Deo militare: in qua clarissimi viri, & monastici Ordinis adprime eruditi claruerunt, in tantum, ut etiam plurimis locis de jam supradicta Congregatione Abbates constituerentur, & hujus Præpositi Ordinis, sicuti ibidem inreprehensibiliter custoditur ad exemplum eorum per amplissimam totius Imperii Francorum dominationem docerent. Nobiliacense ædificatur. Nobiliaci celebritas.

Interea post obitum gloriosissimi Cæsaris, qui Imperium Francorum amplissime sublimavit, & feliciter per annos circiter quadraginta octo rexit, atque ab omni barbararum nationum incursu fortiter protexit; ejus nobilissima proles excellentissimus Imperator HLUDOVICUS sceptra Imperii regenda suscepit. Eo videlicet feliciter imperante, & filio ejus gloriosissimo PIPPINO Aquitaniæ regnante, beatissimo Antistite SIGIBRANDO Pictavis sacerdotio fungente, & venerabili viro FULCONE * Abbate basilicæ sanctissimi Pontificis Hilarii congregationem regente; eodem tempore GODOLENUS sub monastici Ordinis proposito præerat Abbas in jam dicto Nobiliaco Monasterio. Visum est illi ut corpus illud sanctissimi Juniani de loco quo situm erat, transferret ad locum, ubi cœtus Monachorum Deo militabat: idcirco quia ubi conditum prius fuerat, non digno videbatur honore coli, nec officii dignitate, nec lampadum inlustratione perornari. Denique anno septimo-decimo *a* imperii jam supradicti Cæsaris, faventibus & consultum ferentibus Pontifice Sigibrando & Fulcone Archicapellano, translatum est corpus sanctissimi viri a Godoleno Abbate & Monachis jam supradicti loci, summo cum honore & veneratione dignissima, regionis cultu per omnia exornata, concurrentibus undique Sacerdotibus, & populorum catervis & venerabilibus Episcopis obviam venientibus, inlatum est corpus ejus in basilicam beati Hilarii *b*, quam idem venerabilis Abbas mira operis pulchritudine construxit. Situm est ad Orientis partem juxta altaris crepidinem: cujus diei sollemnitas duplici præfulget privilegio, scilicet quia eodem die & corpus sanctissimum cum magno apparatu & triumpho, sicut præmissum est, illic reconditum est: & do- S Juniani istuc translatio. * al. deest Abbate.

a Anno proinde Christi 830. & quidem 8. Idus Novembris, quo die festum Translationis in ecclesia Nobiliacensi hactenus recolitur.

b Id est in basilicam Abbatiæ sancti Hilarii subjectam: nam ecclesia Nobiliacensis beatæ Mariæ sacrata erat, saltem ab instauratione per Atonem facta, ex vetustis chartis & ex versibus Alcuini, supra.

AN.CHR. 830 6. Nov. domus ipsa dedicata & cælestis Regis habitaculo consecrata : ubi divina præstante clementia, miraculorum frequenter insignia coruscant ubi & digna petentibus præstantur beneficia, tribuuntur postulata, & peccatorum remissio conceditur exoptata, præstante Domino nostro JESU CHRISTO, cui est regnum & imperium, gloria & virtus cum Patre in unitate Spiritus-sancti per infinita sæcula sæculorum. Amen.

DELATIO
CORPORIS SANCTI JUNIANI
IN SYNODUM KARROFENSEM

circiter annum 988.

A LETALDO Monacho Mitiacensi descripta.

Ex ms. cod. Pictavensis Monasterii S. Cypriani.

1. DOMINO *Patri* CONSTANTINO *& ceteris Fratribus Nobiliaci Cœnobii, Frater* LETALDUS *in Domino salutem*. Ad sublevandos Tobiæ labores Angelus Raphael missus a Domino, postquam eum non solum ab ærumnis eruit, verum etiam beneficiis divinæ pietatis adjuvit, reversurus ad eum a quo missus fuerat, a quo exiens non discesserat, eos quos beneficii superni munere erexerat, alloquitur dicens: *Consilium Regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare & confiteri bonorificum est*. (Tob. 12. 7.) Quapropter nos opera Christi quæ per gloriosissimum confessorem suum Junianum nostris temporibus operari dignatus est, revelare & confiteri convenit, ad laudem & gloriam nominis ejus, ad ædificationem audientium, ut cognoscant omnes, quia opera quæ operatus est in diebus patrum nostrorum, operatur & nobiscum, non nostris quidem meritis, sed quæ beneficio pietatis & eorum interventu Patrum, quos nobis largitus est intercessores, & ad corrigendam vitæ nostræ gravitatem proponit imitabiles. (Auctoris [i]ætas.)

2. Aggrediamur igitur promissi operis munus, nostris quidem de viribus diffisi, sed divinæ largitatis auxilio fulti, illius videlicet qui ait : *Aperi os tuum, & ego implebo illud*. (Psal. 81. 11.) Vos autem reverendi Patres & Fratres juvate precibus, quod caritativo injunxistis imperio : nec admodum vobis nostra displiceat rusticitas, dummodo sola & integra, ut a vobis tradita est, rerum gestarum complaceat veritas. Cum exorti essent peccatores sicut fenum, & veluti vepres & spinæ terrenam suffocantes messem, ita maligni quique dominicam devastarent vineam; placuit Episcopis & Abbatibus & quibusque religiosis viris Concilium debere fieri, in quo & prædæ *a* prohiberentur, & res Sanctorum injuste sublatæ restituerentur, & cetera mala, quæ speciosam sanctæ Dei Ecclesiæ faciem fædabant, sub anathematis mucrone ferirentur. (Concilium Karrofense.) Hoc igitur Concilium in Cœnobio Karrofensi cogi fuit destinatum, factusque est ibi grandis ex pago Pictavo & Lemovicino & adjacentibus regionibus multorum concursus populorum. Nam & multa corpora Sanctorum *b* ibi allata sunt, quorum præsentia & religiosi-

a In Synodo facta circiter annum 988 cui interfuit Hugo Ecolismensis Episcopus, mortus anno 990. secundum capitulum decernitur adversus prædones : ut dubium non sit, ad eam referri oportere hanc delationem.

b De more illius temporis : sic feretrum sancti Bercharii Abbatis Dervensis in Synodum Airejensem delatum est regnante Rotberto Rege : & sancta Fides inter multa Sanctorum corpora, *quæ secundum morem provinciæ feruntur ad Concilia*, principatum tenuisse dicitur.

giositas roboraretur, & malignorum procacitas retunderetur. Sane illud Concilium divina (ut creditur) voluntate coactum per Sanctorum præsentiam frequentia illustravere miracula. At vero inter cetera Deo digna Sanctorum pignora, etiam gloriosi Patris Juniani exuviæ cum decenti honore delatæ sunt.

AN.CHR. 830

6. Nov. eo delatum S. Juniani corpus.

3. Sed inter hæc agenda cum a Cœnobio sancti Patris elatæ essent reliquiæ, non multum longe a Monasterio hi qui Sancti vehebant sarcinam, consederunt, & sacrum onus deposuerunt. In eo igitur loco post sanctissimarum reliquiarum evectionem devotio Fidelium crucis erexit vexillum ob memoriam & recordationem, quod ibi sancti Patris reliquiæ quievissent: & ab eo tempore usque nunc, quicumque febricitans accesserit, invocato Christi nomine per interventionem ejusdem Patris pristinam consequitur sanitatem. Inde ergo cum ad villulam cui Ruffiacus nomen est, accessissent, mansionem inibi acceperunt, noctemque illam in Dei laudibus & hymnis pervigilem ducentes, facto mane iter arripuerunt: sed nihilominus in eodem loco quo quieverant reliquiæ, fideles Christiani ex lento vimine quasi quoddam fecere peribolum, ut locus ipse quo sacra membra locata fuerant, ab accessu hominum & animalium tutus remaneret. Post multos dies taurus ferox accessit & cornibus atque costis eamdem sæpem ludibundus concussit: sed mox ut a sæpe recessit, corruit & exspiravit. In eodem quoque loco ex ingenti imbre lacuna succreverat, quæ susceptam aliquamdiu retinens aquam, pro reverentia sanctorum pignorum, ad abluendum plurimos invitabat; inter quos accessit quædam mulier elephantino laborans morbo, quæ cum ex eadem se lavisset aqua, pristinæ sanitati restituta incolumis remeavit ad propria.

HISTORIA TRANSLATIONIS S. GLODESINDIS ABBATISSÆ METTENSIS,

AN.CHR. 830

Auctore JOANNE Abbate sæculi X.

Ex ms. cod. & Tomo I. Bibliothecæ novæ Labbeanæ.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Historiæ hujus quis auctor?

1. LIBELLOS *duos, unum de vita, alterum de translationibus & miraculis sanctæ Glodesindis Mettensis Abbatissæ scripsit Joannes Abbas: at cujus loci is Abbas fuerit, haud penitus compertum est. Joannem Gorziæ Abbatem piissimum esse utriusque opusculi auctorem, conjectavi in Sæculo secundo, in quo prior libellus de vita sanctæ Glodesindis editus est. Convenit siquidem ætas istius Joannis huic scriptori, quem sæculo* 10. *Adalberone Mettensi Pontifice, vixisse constat ex num.* 45. *& seqq. Accedit quod Joannes Abbas Gorziensis primos juventutis annos exegit juxta* Monasterium sancti Petri, seu sanctæ Glodesindis, ubi & domum vicinam habebat sub occasione ecclesiæ quam tenebat, quæ cum villa propria eidem Monasterio subjacebat; *&* Hebdomadarius sacri altaris adscitus *est a Sanctimonialibus ejusdem Cœnobii, quibus maxime familiaris fuit, uti legitur in ipsius Vita. Hinc forte hujus opusculi occasio & causa. Quamquam Joannes Abbas Mettensis Monasterii S. Arnulfi vitam sanctæ* Glossindis, *itemque Joannis Abbatis decessoris sui, ejus qui postea Gorziæ Abbas fuit, scripsisse memoratur in fusiori Gallia Christiana: cujus rei necdum certum habeo argumentum. Rem in medio relinquit membraneus codex, qui penes nos est, de rebus gestis S. Glodesindis, ab annis sexcentis exaratus, cujus hic titulus:* Prologus Domni Joannis Abbatis in Vitam sanctæ Glodesindis Virginis a se editam.

Glodesindis translatio triplex.

2. *Tres leguntur in subjecto libello sanctæ Glodesindis corporis translationes: prima sæculo* 8. *facta, anno incerto: altera anno* 830. *per Drogonem Episcopum, in cujus epitaphio istius rei memoriam consignatam lego his versibus:*

Iste

AN.CHR. 830

Iste Glodesindis sollemniter ossa levavit,
Condigneque loco condidit eximio.

Ad hanc quæ sollemnior fuit, alias duas revocare visum est, nempe eam quam sæculo 8. factam dixi; & tertiam, quæ anno 851. ab Adalberone Episcopo curata est: Omnes sequens libellus commemorat.

PROLOGUS AUCTORIS.

Scriptionis occasio.

I. PArtibus primis gestorum sacræ Virginis, ut dicendi siccitas patiebatur, ex veterum illarum litterarum situ in nova quadam facie Deo miserante reductis, priusquam reliquis expediendis succedam, Lectorem, si quis forte hæc in manus post illa sumere non fastidiet, bona venia paucis oratum volo, ne me quasi temerarium & omnibus forsitan seriis vacuum mentis quadam mobilitate ad hæc denotet prorupisse, causasque æquo animo non aspernetur addiscere. In primis quam exordio professus sum, quæque cæteris præponderat, flagitatio sanctarum nimium importuna, eademque diutina subegit Sororum, quibus quippiam denegare offensæ pæne videbatur in Deum. Deinde materia tam perspicabilis, quam merito sui præstantissimis quibusque (libere pronunciaverim) coæquanda, in sui commendationem per seipsa sufficiens, animum in se tota cupiditate convertit. Nec scriptura illa, quamvis silenti feratur auctore, viribus rerum aliquid detrahit, cum semine utique ac si raro aspersa, non sterilem usibus nostris in immensum extendendam messem produxerit. Neque enim refert quovis indicio ex quacumque cavernula gemma pulcherrima extrahatur, dummodo avaritiam mortalium usu expleat & decore. Et quoniam tanti pretii margaritam, pluribus pretiosis merito præferendam, inter vitæ hujus ærumnas multiplices infirmitati nostræ solatium tam efficax divina præstitit pietas; indignum omnimodis judicabam, si ad tantam gratiam linguæ improba & ingrata torperent silentia, ut si non quanto dignum esset eloquii nitore, oratio posset vestiri, nudus saltem sermo præstaret: ne salus, quæ erat in commune, videretur mortalibus intercludi.

2. Non autem certius nos aliquid allaturos hac scripti novitate fatemur, neque enim intactam ordimur rem, cum alienis tantum vestigiis innitamur. Sed quoniam historia illa beatæ virginis simplici, ut forte antiquitas de repente mandavit memoriæ, stilo compacta vulgo solum erat accommoda: considerantes jam Christo propitio plures disciplinarum studiis eminentes, lectionem insulsioris scripturæ non sine quadam nausea fastidire; eorum deliciis nostram operam non incongruum æstimavimus deservire. Fidem ergo gestorum & in priori parte, ut scripta præfata monstrabant, interpretatione fida, ut puto, usque ad obitum beatæ virginis transposuimus, & nunc sequentibus deinceps pari nihilominus puritate, Christo Domino nostro prævio, meritisque ipsius sponsæ divinæ faventibus, narrandi ordine eadem vestigia persequemur.

Temporis nota in Actis S. Glodesindis obscura.

3. Gratum præterea admodum habemus, quod hæc posteriora certiori jam aliquantulum ducunt itinere, temporis maxime notitia, quæ superiores partes non nihil infuscat, lucidius insignita. Nam excepto prima fronte nomine CHILDERICI [a] Regis, & hoc sub opinione apposito per totam exinde narrationem; quid, sub quo Rege vel Principe gestum sit, ita siletur, ut etiam ipse Childericus, qui in nece sponsi beatæ virginis sententiam ferens reperitur, non satis certos temporis reddat. Hunc siquidem Childericum, si tamen ipse est, fama tantum fert Caroli Senioris non multum superius tempora contigisse, eique adhuc superstite genitorem ipsius Caroli Pipinum prius Ducem & Majorem-domus, ut tunc dicebatur, in regio culmine superductum, nimia illo socordia & inerti demerso ignavia, rebus regendis non solum minus idoneo, sed per omnia prorsus inutili reddito. Hoc utrum sic se habeat, necne, non equidem in magno ponam discrimine. Ceterum annales seu Historici, quos inspicere potui, præter solam Caroli vitam, Ragan-fredum quemdam continent, de cujus manu Carolus principatum sustulit; Childericum unus tantum ille annalis quam brevissime annotat, & famam supradictam sequitur eo deposito de regno & tonsorato, Pipinum ei superductum. Si tamen is de quo fama jactat, ea ætate fuisse credendus est; quomodo id, quod in præsenti libello reperitur, quod locus cimiterii Sanctimonialium ad sanctos Apostolos necdum temporis corpore beati Arnulfi haberetur insignis, possit probari, non satis elucet: cum constet beatum Arnulfum longius multo antequam is Childericus fuisse dicatur, e mundo receptum, & ut sacra gestorum ejus scripta declarant, vixdum anno dormitionis suæ exacto a loco sepulturæ Mettis relatum. Ea utcumque sint quibusque pro arbitratu in medium relinquentes, non multum utique sententiarum pondus hac adimente ambage; quæ restant omnino, Domino conatum juvante, jam persequi contendamus, & translationibus geminis beatæ virginis, quæ successerint virtutum miracula, quæque ad sacratissimam tumuli ejus reverentiam diversorum langorum sint ostensa remedia, officio non minus devoto quam debito explicemus.

INCI-

[a] Legendum Chilperici, ut in Sæculo 2. admonui, eo nomine primi Childericum Chlodovei II. filium ignorasse videtur Auctor.

AN.CHR. 830

INCIPIT NARRATIO translationis primæ S. Glodesindis.

4. UT superior narrationis series comprehendit, postquam sacratissimæ virginis corpus intemeratum in basilica sanctorum Apostolorum extra muros urbis per annos 25. quieverat, quædam forte religiosarum supra memorati Sanctimonialium Cœnobii revelatione divina se testata est fuisse commonitam, uti majori ecclesiæ, quæ erat loco subteriori, alia adjacens extrinsecus in honore sanctæ Dei Genitricis MARIAE construeretur basilica, modumque ipsius revelationis hoc ordine referebat. Videbatur, inquiens, mihi quiescenti beata virgo Domini Glodesindis super murum civitatis stans, lapidem eminus veluti loco designando manu dejicere, meque verbis insuper compellare. Ibi, inquit, ecclesia fabricetur, & quem in locum lapis casu devenit, in eo beatissimæ semper virginis Mariæ erigatur altare. Monstrato denique aliam quamdam in partem latere seorsum: Hic, ait, ostium fiat, quo ex ecclesia majori, hoc est, Monasterio, in eamdem pervius novam Sororibus aperiatur ingressus. Hoc somno discusso, cum ceteris retulisset, ancipiti diu hæsere consilio, eo quod tunc temporis regiæ tutelæ locus subesset, nec nisi ad eum rogatione perlata tale quid aggrediendi eis suggerebatur fiducia. Itaque re celerrime Principi insinuata, eoque auctore in negotio exsequendo, ut visio docuerat, summa facilitate adducto, opus strenue curatur atque perficitur. Edictum insuper regiæ liberalitatis eisdem Sanctimonialibus est adjectum, ut eadem nova, quæ condenda esset, basilica cimiterium Sororum denuo sollemniter haberet, ac mox in eamdem basilicam corpus sacræ virginis ex loco prioris tumuli venerabiliter referretur humandum. Sic & longitudini itineris, quod funeribus ancillarum Dei urbe [a] exportandis laboriosum cernebatur temperatum, & patrocinium multitudini Fidelium est copiosissime divinitus provisum. Nec ex eo tempore jam, ut prius moris erat, vel ad memoratam Apostolorum, nunc beati Arnulfi nomine celebrem, vel ceteras circa urbem basilicas cujuslibet earum est funus elatum: sed veluti matri filias ut viventes devotis obsequiis, ita sæculo functas sub tempus glorificationis suæ debita corporis videas adhærere quiete.

Visum de nova basilica condenda, Rege prodante ad effectum perducitur, cœmeterio adjuncto.

5. Fabrica igitur nova ecclesiæ ad summam manum perducta, ad locum sepulcri plebe tota certatim undique accurrente, mira alacritate contenditur: effossaque humo circumjecta, ac lapide monumento subducto, reperiunt Sanctam toto adhuc corpore integram, nulla illius tam diutini sepulcralis situs signa in carne monstrantem, sed ac si die eodem esset deposita, gratiam totius corporis referebat. Quæ ibi lætitia, quæ intimi calore gaudii lacrymæ prorumpentes beatam illam de tanta visione tenuerint frequentiam, melius verbis succumbere, quam parum digne dicere, quod utique dicendo minus reddiderim. Nam & si quid forte sermo possit explicare, id multo uberius ea fidelis populi tunc evicerunt obsequia. Tandem incomparabilem thesaurum pia aviditate exceptum cum sollemni cælestis pompa triumphi laudes Deo sacris ordinibus concentu religioso in cælum tollentibus ad præparatum sibi novæ basilicæ deferunt habitaculum. Ibi Sanctimoniales inæstimabili in eam devotione ferventes, corpus beatissimum, tamquam tunc primo vita excessisset, de more ecclesiastico lavant atque exornant. Inter lavandum quædam Sanctimonialium diutino languore obsessa, vitamque ipsam in ancipiti trahens, spe salutis non frustra præsumta, ad locum lavacri fiducialiter venit, & faciem Sanctæ digito levi tactu compressit. Illico digitum redeuntem sanguis ex facie virginea prodigio mirabili est subsequutus. Omnibus ibi pariter consistentibus, & in exemplum dominici lateris miraculo stupentibus, cruor isdem palam apparuit. Cumque eadem vix, ut dixi, religiosa femina supremum halitum retineret, repente vires jam morbo exhaustas paulatim sibi redire persensit, & mensibus sex tantæ rei testis postmodum supervixit. Expleto omni pii amoris circa sanctam virginem ministerio, deposuerunt eam item in sarcophago novo, ad dexteram partem altaris sanctæ Dei Genitricis, humoque desuper aggesta, diligenter componunt.

Glodesindis corpus integrum inventum, in novam basilicam infertur.

6. Aliquantum postea fluxerat tempus, & ecce nocte quadam cuidam vitæ continentioris feminæ in visu a quodam dicebatur, quod corpus ipsius beatæ Virginis mus infra sepulcrum corrumperet, atque in ipso sopore monumentum sibi videbatur aperiri, & murem, qui jam pollicis pedis dextri partem corroserat, ipsa quæ hæc videbat, expelleret. Expergefacta diluculo, rem Matri Congregationis, ceterisque Sororibus narrat. Ad id explorandum ministros sacrorum acciri continuo placuit. Qui de more Christianæ Religionis Litaniis & orationibus pro re prosperanda peractis tumulum reverenter aperiunt, & ad certa indicia visionis pollice pedis dextro cruentato reperto, soricem depellentes, & via in reliquum penetrandi obstructa, sepulcrum, ut prius, obcludunt & muniunt.

humo tectum.

7. Quievit in eodem loco corpus sacratissimum usque ad tempora Imperatoris piissimi LUDOVICI, Carolo famosissimo ac maximo Imperatore progeniti, ubi pluribus se frequenter virgo beata publicavit virtutibus, multaque infirmantium curatio sanctitatis ejus & meriti apud Dominum præstantissimi testimonio fuit. Ea quamvis incuria antiquitatis scripto minus sint tradita, memoria tamen ex narratione præcedentium subinde in succe-

quamdiu istic.

[a] Cœmeteria olim extra urbes locata erant, etiam Sanctimonialium extra Cœnobia, ut multis exemplis probari potest.

AN. CHR. 830

Glodesindis ab incorruptione corporis commendatur.

dentes transfusa, quæ res omnes vetustate & senio fugientes durabili reparat novitate, semper eam ostensione signorum floruisse non tacet. Quæ autem posteriori ætate, otio jam segniori submoto, litteræ signaverunt, facile insinuant, quanta fides præteritis possit haberi, nec minus claris in illo tanti temporis spatio miraculis eam celebrem exstitisse. Frustra autem hæc in commendationem ejus requiri videntur, cum certe id unum tanta præsentia deitatis concessum corpus scilicet per tot annos sine corruptione servatum cuncta exsuperet admiranda, quocumque casu extra potuerant provenire. Ubi simul datur intelligi in quanta gloria beatæ immortalitatis ejus spiritus illic, ubi vere est, totius mutabilitatis expers triumphat, cum hic & illud, quod corruptibile fuerat datum, ingentis meriti viribus ipsa conditioni mortalium jura imposita tam potenti gratia superaverit.

8. Quod utique Dominus ad commendandam gloriam purissimæ castitatis ejus oculis humanis ostendere voluit, ut palam claresceret, quo præmio apud eum soleat compensari carne præ ejus amore contempta solis ipsius hærere complexibus, quodque virginitas, quæ supra quam jussum est, facit, plusquam promissum est, meretur. Posse sane ex divino dumtaxat munere ante illam generalem corporum resurrectionem carnem hominis cujusquam integram per tempora durare aliquanta, licet plurioribus idoneis scriptoribus multa lectio testis defendat, unum tamen in hanc partem sanctum [a] Bedam Presbyterum adduxisse sufficiat; qui in historia gentis suæ, quæ jam ecclesiasticis auctoritatibus merito rectæ fidei & sanæ doctrinæ admiscetur, de beato Pontifice Gutperto refert, quod postquam 12. esset annis sepultus, integro corpore sit repertus. Idque plenius in libro de vita ipsius exsequitur. Simile etiam de quadam miræ sanctitatis Regina Edeltrude commemorat. Sanctum quoque Patrem Hilarionem Hieronymus non solum carne, sed etiam vestibus intaminatis post aliquantum temporis sepulturæ, a discipulo ejus scribit inventum & sublatum. Ceterum non hæc in obfuscationem illius supereminendi & Domini gloriæ singularis de præconio sanctorum adtollimus. Christus siquidem naturæ nostræ particeps factus, non culpæ, sicut præ filiis hominum gratia ampliori plenus, vere & naturaliter Dei filius exstitit Deus: ita caro ejus juxta Prophetam paululum in sepulcro requievit in spem resurrectionis quantocius secuturæ; & anima, quæ inferno nullatenus potuit detineri, citius corpus repetente, Sanctus ipse Sanctorum, nec in ipsa carne, quam mortalem assumserat, ullam est corruptionem expertus. Est maxima utique servorum ac Domini distantia. Ille, ut qui animam, quando vellet, ponendi, & cum vellet, iterum sumendi, solus habuit potestatem, morte sibi sponte admissa, infra breve tempus claustris sepulcri contentus virtute mox propriæ majestatis mortis legibus fractis victor per se ipse surrexit: Sancti vero corpore hoc mortali natura ipsi toti mortales egressi, spiritu ad eum qui illum miserat, revolante, caro lege primi hominis ad terram reducitur. Sed quia mirabili commercio natura utraque carnis ac spiritus concreta, dum in præsenti ad divina se exercet, mutua inter se expendunt operandi officia, ut spiritus per carnem, caro per spiritus bona qualibet operentur, & hæc simul dum vivunt, Christi templum, & quasi quædam arca testamenti divinam servans scientiam habentur; mox ut spiritus ab auctore reposcitur, corpus in quo tot sacrata diu servabantur, vice templi Dei, & arcæ illius Sacramentis plenissimæ digne a fidelibus reverendum excipitur & servatur, donec in fine temporalium æterna utraque substantia reddita in unam, ut prius, compaginem, gloria tamen præstantiori, amicis postea nulloque inter se dissidentibus nexibus reparentur. Si ergo bonitas potentiæ Dei, quæ suam sanctam ex Virgine carnem nulli corruptioni subdi permisit, Sanctorum quorumdam per aliquot tempora gratuito munere servari voluit corpora incorrupta; hæc laus inferiorum nihil illam summe singularem Dei Christi omnium superioris comminuit: quin potius hæc, quæ per se obscurarentur, luce illius immensitatis ornantur. Jam de secunda transpositione seu translatione sacratissimæ virginis ordinem prosequamur, & quantis signorum splendoribus ad consolationem mortalium sponsam suam Rex illustravit angelorum, meritis ipsius juvandi cœpti operis termino intendamus.

NARRATIO de secunda Translatione ejusdem B. Virginis Glodesindis.

9. LUDOVICUS Imperator, de quo præmisimus, filius Caroli Magni, cognomento Pius, post patris gloriosissime exactum imperium, in nullo inferiori fastigio rerum potiebatur, anno ab obitu patris decimo-septimo, cum Incarnationis Dominicæ octingentesimus tricesimus ageretur annus, & Sedem Apostolicam Romæ GREGORIUS quidam occuparet, qui duobus Eugenio & Valentino festina tunc recens sese morte consequentibus, quorum prior tantum triennium, sequens vix mensem superfuit, successerat, tuncque tertium Apostolatus sui annum agebat. Hanc autem sanctam sedem Mettensem DROGO ejusdem Imperatoris Ludovici frater jam per annum tuebatur octavum [b], qui

anno 830.

[a] Sic lego, non *secundum*, ut apud Labbeum. S. Cuthberti Vitam a V. Beda scriptam habes in Sæculo 2.

[b] Recte, nam Drogonem Mettensi ecclesiæ anno 823. impositum fuisse testantur Eginhardi Annales. Adso Abbas in libro de gestis S. Vvaldeberti Luxoviensis Abbatis refert mortis genus Drogonis, quem Lignone fluvio inter piscandum absorptum fuisse tradit. Obitum ejus v. Id. Decemb. notat Necrologium S. Galli.

AN.CHR. 830

qui etiam vices Apostolicas in cunctis Galliarum partibus privilegio ab ipsa Sede Romana cum pallii auctoritate & nomine summi a Archiepiscopatus accepto, ut amplissimæ dignitatis vir sustinebat. Cum igitur ad id usque temporis, corpus beatæ virginis in dexteriore, quam prædiximus, parte altaris basilicæ novæ sanctæ Dei Genitricis humo mansisset reconditum; dispositio illa superna, cui cum omnium quæ condidit, tunc maximè suorum cura exstat præcipua, in ipso quoque corpore ad oculos hominum merita ipsius sacræ virginis, quanti apud se semper exsisterent, patenter voluit demonstrare. Cœpit enim tunc temporis sepulcrum ipsum de terra se sponte subrigere, & mirum in modum, ita ut nec in terra eadem viciniora tumuli loca apparerent, nec in murali constructione desuper composita. Hujus rei novitas, dum ad notitiam supra memorati Pontificis pervenisset, morarum impatiens mox in crastinum fidos ad hoc inspiciendum sacrorum ministros cum Archidiacono majore, quem Chorepiscopum dicunt, direxit. Qui venientes & cuncta viris, ut relatio pertulerat, approbantes, ad rem continuo certam renuntiant. Episcopus ad hanc relationem de eadem sacratissima virgine, quæ fuerit, quæve ei conversatio vel vita viventi fuerit, quæ utique nondum satis vulgata claruerant, sollicitius disquirit.

Corpus sacrum humo cælitus elatum.

10. Ubi cuncta ex ordine ab ipsis qui vivam ipsam in corpore videre potuerant, quorum pars multa adhuc supererat, didicit, gaudio mixto admirationi non minimum perculsus, ac divino nescio quo nutu impulsus, ad hoc hortatu addito plurimorum, de ea sublevanda ocius capit consilium. Ne cui autem incredibile videatur ejus temporis aliquos tunc esse potuisse superstites, chronica a tempore Childerici Regis ex Pipino per Carolum in Ludovicum deducta, facili id probat indicio, quæ utique non multum super octogesimum reperitur annum: idque tempus ætate unius hominis non difficile durare convincitur. Antistes igitur reverentissimus cum sacra Clericorum ac populorum frequentia, ad locum per semetipsum accedens, religiosis votorum supplicationibus ritu solemni præmissis, patefacto sepulcro, ipse propriis ulnis miro, & supra quam credi possit, religioso in eam fervens officio, sancta virginalia membra, quæ utique tota adhuc compage integre tenebantur, e tumulo sublevat, & feretro impositam, laudes Deo, gloriam Christo, totis certatim turbarum & populorum agminibus personantibus, ad majorem ingenti triumpho basilicam perferunt. Est ipsa basilica major, quæ adhuc cernitur, paullo a muro civitatis disjuncta: in cujus fronte orientali foris murum urbis, illa nova, de qua supra exposuimus, sanctæ Dei Genitricis exstiterat ad cœmeterium puellarum exstructa. Ipsa autem major basilica antiquo ab initio b nomine & honore sancti Sulpicii Biturici Episcopi & Confessoris sacrata habebatur. Ipsa est, quam beata virgo, dum viveret, a parentibus suis ad usus divinos prædio concesso jactis fundamentis Monasterium instituerat. Edicta quoque publica de possessionibus ejusdem Monasterii in cunctis scriptis, vel polypticis, vetusto stilo & calamo editis, nomen ipsius beati Sulpicii continent, & tota ratio juris hereditarii ipsius loci rerumque supputatio, quam Abbatiam dicunt, ejus nomine appellatur. Dicitur tamen & nomine sanctæ Dei Genitricis, addito etiam beati Petri Apostoli, aram ipsam majorem simul cum ipso Confessore esse dicatam. In hac ergo basilica, sarcophago novo post sacrum altare venerabiliter præparato, sanctum & pretiosissimum pignus honore & cultu, quo ampliori valuerunt, diligentissime collocarunt.

A Drogone Episcopo levatur.

10. Mirabilia mox per virtutem Christi tam jucunda & salutaria illic cœperunt clarescere, ut quanti virginei meriti gloria apud Deum constare crederetur, ad hæc ipsa nostra, id est humana judicia, certioribus ipse Dominus comprobare dignaretur præconiis. In quibus corporaliter quoque non desinit adimplere, quod per virum Dei in libro Regum loquentem ad Heli protestatur: *Quicumque*, inquiens, *honorificaverit me, honorabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles*. Quia enim hæc sancta & sæpe dicenda sancta puella, Dominum in suo corpore juxta Apostolum glorificavit, & reverenter amore virginitatis portavit; ideo gratia copiosior, ut jam de illa immensi ponderis cælesti taceamus mercede, etiam in hac mortalitate eam & manentem in corpore est comitata, & exstincta nunc ipsa illius membra ingenti honore prosequitur. Contemptoribus autem Dei & conculcantibus ea, quæ sancta sunt, & qui juxta Sapientiam videntes justos, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia, illa quæ in eodem libro contexuntur jure conveniunt. *Condemnat autem justus mortuus vivos impios*. Et paulo post: *Post hæc erunt decidentes sine honore & in contumelia inter mortuos in perpetuum*.

1. Reg. 2. 36

Sap. 4. 16.

11. Verum de ipsis signorum virtutibus jam plenius disseramus. Feretro, ut superiora retulerunt, ex sepulcro priore imposita, priusquam altero reconderetur sepulcro, quidam ex multo jam tempore cæcus, nec ultra in reliquum videndi sperans subsidia, ad feretrum subito spe meliori animatus accessit. Nec mora, ope sacratissimæ Virginis desperatum diu lumen perfecte recepit. Item mulier quædam multorum similiter annorum cæcitate tabescens, sub ipsa fere hora ibidem per gratiam Christi illuminata est.

Miracula secuta sub Drogone & Adventio Episcopis.

a Eodem privilegio affecti sunt Chrodegangus Angilramnus, & Vvalo, ejusdem Sedis Episcopi.

b An S. Sulpicii nomine primitus insignita sit ea basilica, non immerito dubitari potest, cum S. Sulpicius Bituricensis Episcopus, eo nomine primus, Glodesindis æqualis fuerit, secundum epocham de Glodesindis ætate a me præstitutam. Certe potius S. Petri nomen ab initio tulisse videtur ista ecclesia, cui postea patronus accessit S. Sulpicius, Bituricensis Episcopus, primus an secundus.

AN.CHR. 830

12. Postquam vero tumulo sacra sunt membra recondita, quædam simili modo longa luminis amissione mulctata, ut signa, quæ Dominus per merita beatæ virginis operabatur, quæque fama veloci jam totam commoverant urbem, audivit, quanta potuit celeritate ad sanctum sepulcrum contendit: ubi divinum per famulam ipsius humo porrecta implorans auxilium, dum aliquot ibidem excubat noctes, quæsitum tandem integre lumen adepta est.

13. Sub idem tempus feminæ tres febribus nimiis ex diutissime tracto languore omnibus pæne membris exhaustæ, quæ in vana medicorum cura multoties sibi frustra adhibita, censu pauperum perdito, & onus geminaverant paupertatis, & remedii nihil omnino adtulerant; audita relatione ingentium mirabilium, ad virginis sanctæ sepulcrum se fide non cassa propere contulerunt. Hæ mox ut limina ædis sanctæ contigerunt, virgine in sui auxilium precibus credulis invocata, integerrimam membris omnibus recuperaverunt salutem. Et in quo avaritia semper, curationum carnalium comes, illa suæ, qua in miserorum corpora vel opes desævit, artis expensa potentia, tota defecerat; fides sola, quæ gratis cuncta ferre consuevit, quod suum est, solita velocitate restituit.

14. Alia item femina morbo adeo gravissimo longissimæ ægritudinis lecto decubans tenebatur, ut solo spiritu tantum superesset, cui quicquid humana adhibuerat manus, frustra totum id fuerat: quin etiam ipsa spe salutem sibi ultra posse restitui jam penitus deserebatur. Hæc, quo nescitur instinctu, nisi forte ut post satis claruit, Deo cui suorum omnium cura est, inspirante, qui eam ex hujusmodi fovea desperationis gratuita bonitate sua eximere voluit, & fomentum boni operis, quamvis tenuiter in ea accensum, non prorsus patiebatur exstingui, ad limina sacri Monasterii inter manus se ferri fecit; quæ ubi jam sæptum seu atrium, quo Monasterium ambiebatur, ingressa est, gratias omnipotenti Deo voce, qua valuit, agere cœpit: quia quod numquam sperare potuerat, sed nec aliquando fieri posse credebat, illuc se divina misericordia venire concesserit. Cum vero portas sanctæ basilicæ primis attingere cœpisset vestigiis, paullatim languore mitigato se convalescere; quantoque propior sacrosancto corpori accedebat, tanto longius ægritudinem a se removeri, & melius subinde sibi vires & sospitatem sentiebat succrescere. Deinde cum ipsa sui ipsius quodam miraculo stupens, huc illucque quasi spatiabunda basilicam obambulare cœpisset, & gratias vocibus apertis non modicas resonaret, post modicum ad sacri tumuli pavimenta supplicatura prosternitur. Ibi enixius oratione profusa, & aliquamdiu inter altare, & sepulcrum pernoctans, paucis post diebus integre sanitati est restituta, ut illius diutini & desperati languoris nulla in se indicia senserit resedisse.

14. Die quadam Sanctimonialibus rem divinam in ecclesia agentibus, mulier ignota, oculis capta, alia quadam sibi manuductum præbente, in conspectu earumdem puellarum Dei psallentium, ad gradus usque, quibus ad altare conscenditur, pervenit; quos ubi prætergressa, propius altare sola tunc ipsa concessit, palpebris, quæ longo & tenaci situ diu hærebant obclusæ, in aliis quantulum lumen percipiendum repente divisis, ignotam quamdam se ducere mirata conspexit; subitoque clamore emisso, suam quæ solito sibi dabat manum, cœpit inquirere: qua divinitus forte subducta nusquam accurrente, ab ipsa ignota, quam sub dubia adhuc luce vix cernere poterat, usque ad sepulcrum Virginis, parte quæ caput respicit, est perducta. Ibi orationi prostrata, ubi surgens tremebunda & stupida e regione tumuli constitit, pro sepulcro ipso nubem quamdam sibi apparere putabat: & mirabatur, quod nubes, quæ altius in aere ferri consueverunt tam vicinæ tunc terram tangere videbantur. Sensim deinde ei lux clarius magis ac magis cœpit infundi, donec caligine tota oculis summota certo & vero intuitu, quia sepulcrum esset, quod præ oculis situm habebat, plane cognosceret. Tunc ubi esset, vel qualiter illuc advenisset, attonita, nihilque circa se, quod recognosceret, videns, anxia hærebat & stupens: & quod adhuc pavorem augeret, jam nec ipsam ignotam personam, quam se paullo ante precedere, & illud adduxisse mirabatur, ultra videre prevaluit. Dum ergo in hoc merore diu contabesceret, tandem ad se reversa, beatam Glodesindim sibi apparuisse, & se illuc perduxisse, ac suis meritis lumen sibi recuperasse, certissime cognovit, atque in gratiarum actionem prorumpens, jamque clare omnia cernens, Dominum & sanctam Virginem publicis vocibus collaudabat, nec jam ulterius duce indigens, viam libere quaquaversum exsultans ingreditur.

15. Non multis hinc exactis diebus rursus alia multi item temporis cæca ad tumbam sanctam deducitur, illucque cum cæteris languentium turbis illic excubantium per totam noctem divinum cum precibus præstolans subsidium, matutinali Officio de more ab ancillis Dei peracto, vidit sibi beatam Virginem propius accessisse, & digitis propriis oculorum palpebras, quasi violenter ab invicem separare. Nec mora, puro lumine reddita, meritis Virginis sacræ plurimis postea annis testis superfuit.

16. Quidam præterea mirabili narium horrore graviter spirans, ita ut ne eminus quidem ei a quoquam facilis esset accessio, in quo cura a diversis mederi cupientibus ei sæpe adhibita, vane per omnia cesserat, ut rumorem longe lateque currentium gaudiorum, quæ in Mettensi civitate ad memoratum Monasterium per gloriosi meriti virginem Glodesindem fiebant, audivit, illuc festinus accurrere studuit: quo postquam pervenit, & ecclesiam ingredi visus est, omnes nimio ex naribus prodeunte offensi fœtore, fu-

fugere ab eo in diversa cœpere. Ille quem anxii doloris causa præsens monebat, & pœnam suam secum circumferens se fugere ipse non poterat, pudorem hominum necessitate devincens, & de eo, qui leprosorum & cruore fluentium contactum non sprevit, & morbos atque infirmitates miserorum curare descendit, nullatenus diffisus, ad sepulcrum omnibus salutare cum ceteris infirmis processit: ibique lucernam, votum Sanctorum manu protendens, & pro salutis suæ recuperatione enixius supplicans, misericordiæ cælestis exspectabat adventum. Nec prius a fidei suæ instantia destitit, quam ope ingentis meriti Virginis, illa omni obscœni odoris fœditate careret, & communi deinceps hominum frequentia, & solitis salutationum & confabulationum occursibus sine cujusquam molestia frueretur. AN.CHR. 830

17. Item mulier jam decennio cæca, nec spem in reliquum visus retinens potiendi, divinitus, ut æstimatur, commonita Monasterium petiit: quæ ecclesiam ingressa, ut tumultum infirmantium, qui plurimi sedentes sepulcrum circumsæpserant, audivit, vocibus altius emissis in auxilium sui Glodesindem, itemque nomine ingeminans invocabat, Deumque sibi peccatrici propitium fieri precabatur. Mox virtutis supernæ largitate luce recepta læta discessit.

18. Et ne singulis quibusque personis diutius immorati tædiosi, & ob hoc merito refugiendi scriptoris culpam incurrisse videamur, si quid memorabilius dumtaxat exstiterit, quam succincte notato, turbam curatorum in numerum quemdam redegisse suffecerit. Ordinem sane, ut sibi subinde operatio virtutum successit, quoquam cavemus invertere; sed sicut scriptura ipsa veterior retulit, quæ utique unamquamcumque narrationem juxta ordinem temporis ita antecedenti subtexuit, ut quod prius factum sit, prius scriberet, & quod deinde mox est subsecutum, e vestigio redderet: sicque usque ad certum tempus series totius catalogi texeretur, licet fidi interpretis vitio denotandi, per omnia sequimur.

19. Quinque ibi feminæ diutina olim cæcitate mulctatæ, Christo Domino illuminante ad gloriam & commendationem sacratissimæ virginis diu desiderati luminis gratiam receperunt. Exinde mulier quædam per tres eatenus annos pedem utrumque & manum unam gerens distortam, auditis tot mirabilibus, illo ocius se ferri rogavit, allataque pavimento sepulcri prostrata, fletuque multo & precibus se ob peccata propria hæc pertulisse testata, tandem in commendationem piæ & recte actæ virginitatis, in conspectu multorum circumstantium directa in integrum perfectæ sanitatis officium, discessit incolumis.

20. Septem post hanc, mares tres, feminæ quatuor, tenebris oculorum jamdudum damnati, ad laudem clarissimæ virginis, & semper lumine æternitatis splendentis, luci videndæ sunt restituti.

21. Parum est circa præsentiam ejus sacratissimi corporis crebras factas esse virtutes; absentes quoque nomine ejus invocato per gratiam Christi, qui in omni parte mundi cum Sanctis suis & manet & operatur, plurima sibi affuisse sensere subsidia, quod vel ex his, quæ licet exigua subjicimus, colliquebit.

22. Clericus Monasterii ipsius vicem officii ecclesiastici in ordine proprio administrans, cui nomen Fulgubertus erat, fluvium civitati a parte orientali contiguum, qui Sallia * dicitur, causa aliqua perurgente trajicere gestiebat, qui ubi ripæ accurrens navigium nusquam videt adesse, diu si quis forte quacumque ex parte fluminis adveniret, opperiebatur. Hac exspectatione, ut fit, tandem defatigatus, humoque paullulum reclinatus, somno corripitur; experrectus, nec quid etiam tum ad trajiciendum spectans consilii, dum jam semetipsum morarum, quas sibi tamdiu frustra insumsisset, accusans, deliberaret recedere, repente ori subrepsit sanctam virginem nomine inclamare. Postquam vocem aliquot intra se momenta sustinuit, & ecce respiciens navim sibi in loco littoris, quo stabat, ex improviso videt adsistere, quæ quo ordine absque humano ministerio adducta sit, cum omnino non posset conjicere, divinum tantummodo opus, cui omnia famulantur, & merita sacræ virginis, quam invocasset, sibi id certum tenuit præstitisse. Stupensque hoc tanto miraculo, & gratias, ut par erat, immensas omnipotenti Deo sanctæque virgini reddens, fluvium, ut desideraverat, transit. Hucusque tam ingentis facti ipse post fidelis relator sancte juratus asseruit nihil se confinxisse, sed, ut sibi vere contigerat, fideliter enarrare.

* Seille

23. Pauper quidam longe ab urbe commanens, qui vitam arte tantum piscatoria tuebatur, die quadam ut Monasterium prædictæ virginis adiret, mente concepit; qui simplicitate rustica, non tamen improbanda, vacuus illuc procedere nolens, quia aliud forte sibi non suberat, flumen petere, piscemque, si quis forsitan occurreret, ferre disponit. Mox navicula conscensa, jacto rete piscem præter spem involvit non modicum: dumque littus tenere deproperat, ocius piscis ex rete violenter eluctatus in flumen elabitur. Hic rusticus vehementer animo consternatus, voce lacrymabili: Sancta, inquit, Glodesindis, redde quod tibi ferre disposui. Hoc dicto, rursus rete flumini merso, idem qui prius piscis præda fugitiva concluditur, votumque, ut mente decreverat, Monasterio delatum & redditum.

24. In curatione vexatorum non minori gratia Sanctam hanc meritis potentibus prævalere plurima prodidere frequentius documenta, quibus hæc fidem facere vel sola sufficiant.

AN.CHR. 830

25. Rustico, de quo prædiximus, piscem votum ferente & abeunte, sub ipso fere articulo temporis in loco eodem faber quidam Imperatorius de villa Judicio [a] advenit. Hic jam per annos undecim graviter dæmone agitatus, multa sanctorum Martyrum loca etiam in longinquiora Franciæ ad sanctum Sebastianum Suessionis, cujus non multo ante idem temporis reliquiæ ab urbe Roma illuc dicebantur delatæ & apud sanctum Medardum reconditæ; seu ad sanctum Quintinum Viromandis, adque sanctum Dionysium Parisius [b], multorumque præterea Sanctorum memorias spe recuperandæ salutis circumierat; sed ejus curatio divino quodam arcano, non per impotentiam Sanctorum differebatur, sed huic sanctæ virgini, cum qua manus Domini tam efficaciter operabatur, certissime est reservata. Huic quoque carnalis medicinæ industria, si qua posset arte succurrere, multa vane remedia adhibere conata est, nihilque opis prorsus adtulerat. Tandem Dominus volens apertius demonstrare, frustra eum tot in longiqua ntoties expetiisse subsidia, cum de proximo velocior ei salus posset occurrere, ut de miraculorum tanta, quæ ad sepulcrum reverentissimæ virginis Glodesindis fiebant, audivit frequentia, Mettis quam celerrime potuit, pervenit, atque basilicam beatæ virginis ingressus, penes tumbam ipsius se collocavit: ubi cum aliquamdiu jacuisset, impurus ille ac teterrimus spiritus præsentiam tantæ sanctitatis non ferens, nihil deinde viris in homine possidens, violenter pulsus abscessit.

26. Post hunc mutus quidam ab infantia illuc accedens repente ante corpus sacratissimum absolutissimam oris libertatem est consecutus. Eodem modo & mulier itidem, ex quo nata est, muta, virtute virginis loquelam ibidem recepit. Item femina quædam dæmone diu atrociter captivata, illuc deveniens adversario depulso, sui compos atque integra mente regressa est. Claudus quidam ex villa Lauriaco in loco eodem potenti virtute virginis pedes, quos valida tabes distorserat, in usum libere gradiendi directos recepit. Mulier ab annis plurimis cæca, de villa Arcuntiaco, aliquo tempore ad sanctum sepulcrum cum infirmis ceteris excubans non post multum temporis luce donata est. Similiter & aliæ duæ cæcitate damnatæ gratiam diu amissi luminis per beatam virginem receperunt.

Alia miracula sub Rotberto.

27. Multa præter hæc & pæne innumerabilia apud ejus perpetua virginitate beatissimum corpus ex tempore memorati DROGONIS Archiepiscopi per annos circiter 40. sub præsulatu ADVENTII eidem succedentis Episcopi, imperantibus LOTHARIO seniore, & post eum LOTHARIO juniore, sunt ostensa miracula, usque ad tempora VVALONIS, qui præfato Adventio successit, quæ ex incuria scripto non sunt commendata. Quæ vero sub ipso Vvalone, vel successore ipsius ROTBERTO, sunt gesta, ordo subsequens declarabit.

Historica.

28. Antequam ad reliqua progrediamur, quando res ita monet, & se occasio præbuit de memoratis primis duobus se subinde consequentibus Episcopis, sed & de statu temporum aliqua breviter adnotanda putavimus, ea præcipue causa, quod alterius eorum, id est, Adventii, temporibus, Monasterio hujus sanctæ virginis plurima regali munificentia sunt collata beneficia, Regisque Lotharii junioris edicta testamentalia penes ipsas ancillas Dei usque hodie manent, quæ suasu conjugis suæ Teutbergæ Reginæ, interveniente eodem Adventio Episcopo, eis & de noviter datis, & de antiquioribus restitutis, sive etiam de immunitatibus ejusdem Monasterii regia auctoritate constant liberalissime attributa. Nam & ipsa TEUTBERGA Regina loci ipsius regimen tunc tenebat, quæ etiam ibi quiescit: sed & quis iste Lotharius fuerit, & ex occasione ejus aliqua suprà repetere non ingratum esse lectori arbitramur, ut ex notitia temporum validiores narrationi vires accrescant.

Teutberga Regina Abbatissa.

Lotharii divortium.

Hic est LOTHARIUS junior filius illius LOTHARII senioris ex Ludovico Pio geniti, qui post mortem ipsius piæ memoriæ patris sui diutina dissensione cum fratribus suis Ludovico Germanorum Rege & Carolo, qui post Imperator factus est, cupiditate imperii habita, tandem gravibus & intestinis odiis funesto ritu inter se longe prius protractis, in pago Autissiodorensi loco, qui dicitur Fontanetum, prœlio atrocissimo, & absque exemplo cruentissimo, cæde miserabili conflixerunt, adjuncto eis Pipino Aquitanorum Rege. Pace tamen post inter eos facta, divisoque regno, hæc pars Franciæ, quæ Rheno & Mosella limitatur, additis pro consensu & firmitate pacis quibusdam civitatibus & regalibus Abbatiis ultra citraque, eidem Lothario cessit, ejusque exinde in id usque temporis nomine Regnum Lotharii, appellatur. Ipse non multo post cuncti sæculi rebus sponte abjectis, Monachum in Prumia Monasterio professus, ibidem quievit, ubi & sepulcrum ejus celebre huc usque habetur. Successit eidem filius & æquivocus hic junior LOTHARIUS, de quo fama satis dolenda vulgatur, odio Teutbergæ hujus, quam diximus, Reginæ, & illicita superductione VVALDRADAE: quæ miserabilis species facti cum faciem rerum luctuoso fœdasset exemplo, totum pæne orbem in sui commovit invidiam. Nam & quod mul-

Lotharii Imp. sepulcrum Prumiæ celebre.

---

a Locum hunc notavit Jacobus Sirmondus in notis ad capitulare 2. Caroli Calvi, ubi Judicium, vulgo *Iudiz* vocari scribit, situm haud procul a Theodonis villa.

b Id est, in agro Parisiensi. Sic veteres nonnumquam loquebantur, ut notavit eruditus vir Hadrianus Valesius in Disceptatione de Basilicis, capp. 8. & 9., & in Defensionis parte posteriori capp. 5. & 6. Idem legitur in Vita Adalberonis Mettensis Episcopi, qui donaria multa S. Dionysio Parisius, id est, Monasterio S. Dionysii, quod quinto ab urbe Parisiorum lapide distat, trasmisisse perhibetur.

multo amplius expavescendum, primarum sedium Antistites Tietgaudus Treverensis & Gonterus Coloniensis hujus exsecrandi connubii assentatores, cum viderentur sapientes esse ingenio, & litteris divinæ humanæque eruditi, insipientiæ deterrimi sunt facti fautores. Unde a Papa Nicolao Romam evocati & ante sacratissimum corpus beati Petri Synodo, tam Italiæ pæne totius, quam & pluribus Galliarum Episcopis congregata auditi, & culpam prætextu conjugii ornare diu conati, tandem fraude captiosa, qua capere se alios arbitrabantur, ipsi capti, a Papa Nicolao cunctis assentientibus damnati, & gradibus sunt ecclesiasticis mulctati: Rex quoque cum Vvaldrada & cunctis ejus scandalis participantibus pariter anathematizati. Et, ut multa ad alia tendens prætercam, qualiter ipse Gonterus factum suum tuens, in Papam ipsum publice multis invectus, injusto se judicio alligatum testatus sit, & ut parvi pendens apostolicam censuram, domum nec venia petita, nec impetrata reversus, Missas, & in die sacrosanctæ Cœnæ absolutionem & chrismatis actionem victus peregerit. Hoc tantum in terrorem eorum, si qui forte talium unquam erunt participes, dixisse sufficiat, quòd socius ejus Tietgaudus Treverensis peregre Romæ excommunicatus interiit. Lotharius Rex, licet correctionem promiserit, & Reginam Teutbergam in honore suo, ut videbatur, receperit; post tamen Romam veniens a Papa super fide conjugis requisitus, & metu culpam inficiatus, ea conditione, si vera fateretur, Missas a domno Papa in sancto Anastasio audivit, & corpus dominicum de manu ejus infelix præsumsit. Inde patriam repetens, repente miserrima clade suorum pæne in ipsis Romæ portis exorta, nec mora, nec requies morientium erat, donec tandem dum ocius festinat, jam fere omnibus suis assumptis, Placentiam usque cum paucis pervenit: ubi circa horam nonam cum incolumis resideret, repente percussus obmutuit, & mane morte miserabili defunctus ibi in quadam vilissimi operis basilica est obrutus. Ejus morte Adventius Episcopus cognita, nuncium ocius Carolo Regi Franciæ occidentalis dirigit, eumque Mettim deductum, associato sibi Hincmaro Remorum Archiepiscopo, corona secunda, præter eam, quam habuerat, in ecclesia beati Stephani, quæ dicitur Domus Episcopii, capiti iterato imposita, Regem super duo regna constituit. Hæc, ut Episcopi cujus mentio facta fuerat, tempus magis clarescerect, paucis inserta sunt.

AN. CHR. 830

Gonteri Episcopi contumacia.

Tietgaudi mors

& Lotharii.

Caroli Calvi coronatio duplex.

Huic Adventio successit, ut diximus, Vvalo Episcopus, quo tempore Bertulfus Treveris præerat Archiepiscopus, ipso adhuc Carolo superstite, & Johanne quodam universale nomen Papæ tenente, a quo & ipse Vvalo pallium promeruit: qui Vvalo, dum vix septem annis Ecclesiam rexisset, excursione Nortmannorum, postquam plures Galliarum partes pervagata fuerat, usque Treviros accedente, dum eis incaute manuque impari congredi parat, usque ad locum, qui dicitur Remicha, in littore Mosellæ, obviam venit Nortmannis impetum minaciter facientibus: dum his nullæ ad resistendum suppetunt vires, non prœlium jam illud, sed strages miserorum fuit, ibi Episcopus cum ceteris obtruncatur. Corpus post cladem Mettim relatum, & in basilica sancti Salvatoris, quam ipse in sepulcrum sibi pridem a fundamentis exstruxerat, sepultum. Hujus igitur temporibus jamjamque obitu ipsius imminente luctiferum quid monstro ipso præsagante, a parte sepulcri sacræ virginis, quæ pedes respicit, oleum non phantasticum, sed verum, dictu mirabile! visum est emanasse. Hoc non modo ipsis Sanctimonialibus vel æditüis, qui noctu atque interdiu sacri sepulcri adhærebant excubiis, verum toti urbi perclaruit. Viderit quisque in quam partem hoc interpretari velit. Illud certe multorum & visus probavit & tactus; diuque ita emanans ille liquor effluxit, ut specie & usu oleum palpabile repræsentaret, & a parte pedum ad capitis usque confinia sepulcrum madefaceret, & (quod magis stupeas) vase exceptum diutius postea est servatum, multique pro diversis incommodis eo tacti & uncti vera retulerunt remedia. Opinio vulgi erat, & quibusdam revelationibus sibi plures ostensum esse dicebant, lacrymas eas sanctæ virginis esse, quibus imminente urbis interitu iram Domini avertere laborabat Non usquequaque error damnandus, qui licet & ex simplici mente descendens, nonnihil tamen intelligentiæ perspicitur continere: siquidem oleum figuram misericordiæ, lacrymæ motum exprimunt indulgentiæ. Etsi enim in illa summæ lætitiæ civitate dolor nullus, nullæ omnino sint lacrymæ, ubi absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum; non incongrue tamen Dominus oculis humanis hujusmodi speciem ostendere voluit, per quam prudens quisque colligeret, qua suavitate, quove lumine in conspectu claritatis Dei anima illa sancta gauderet, cujus hic exstinctus cinis tam jucundo cordibus & pulcherrimo oculis mysterio resplenderet. Exitus tamen rerum edocuit, quid beata virgo in occulto pro civitate obtinuerit, cum eam ita periculo proximam a barbarorum infestatione, & si non lacrymis, certe precibus virginis inenarrabilibus Christus inenarrabiliter flexus immunem reddiderit.

Vvalonis Episcopi interitus.

Oleum ex tumulo S. Glodsiendis.

30. Sub eo etiam, qui huic post annum subrogatus est, Episcopo Ruotperto gentis Allamannorum viro clarissimo, olei similiter emanatio ex ipso sacro sepulcro frequentius visa est profluxisse, ut a latere monumenti longius in rivum per pavimentum decurreret. Hoc ab ancillis Dei spongia collectum, & vase vitreo dum impleretur destrictum, super sanctum sepulcrum est reverenter appensum; de quo, ut prædictum est, plures sibi remedia præsumserunt.

31. Et ut non vani quid simile hoc æstimari daretur, illud palam cunctis & tunc temporis factum est, & per multorum ora, qui viderant, exinde ad nos usque cucurrit, quod ibi ex

AN.CHR. ipso oleo contigit. Erat sanctæ ædis illius custos, nomine Doda, quam una Sororum, cujus curæ erat Oratorium quoddam sanctæ Crucis infra septa ipsius Monasterii, importune rogavit, ut vas vitreum, quod oleum illud divinum continebat, sibi ad idem curæ suæ Oratorium, quasi majori reverentia a se ibi servandum tribueret: quæ dum levitate admodum temeraria manum super sepulcrum, quo vas appensum meminerat, porrexisset, ut poscenti daret, nusquam invenit. Mirata & tremens, dum item itemque palpando sollicitius exploraret, nec sentire ullo modo posset, cum tamen ibidem vas idem ut positum fuerat dependeret, ridiculo satis diludebatur errore: cum ceteras advocasset, ipsæque similiter cum ea diutius errabundæ præ oculis semper haberent, nec viderint; lucerna adhibita circa sepulcrum huc illucque vana indagine perquirebant: tandem postquam satis jam ludibrio hujuscemodi sunt fatigatæ, vix aliquando contingere potuerunt depositum. Partem ipsius liquoris eadem custos sibi præsumens, fratri suo viro religioso Presbytero Angelerio ad Ecclesiam sancti Salvatoris in eadem urbe pro reliquiis munere misit, vas ipsum cum reliqua parte petenti sociæ tribuit, & Oratorio supra dicto ab ipsa est deportatum. Mox ipsa custos temeraria pro tam improbo ausu amentia se satis digna pœna corripitur; nec prius medelam consequi potuit, quam ex utrisque, quibus largitio illa inepta fuerat facta, quod illicite datum erat, reciperetur, & loco suo super sepulcrum, ut prius, integre reponeretur: nam mox ut id factum est, vix spatio duarum horarum intercedente sanæ mentis & plenissimi sensus effecta est. Ex eodem postea, ut dictum est, oleo plures caput, oculos vel cetera loca corporis dolentes dum contingerent, meritis sanctæ virginis sæpissime se recreatos & perfecte senserunt curatos.

830

32. Multa præterea temporibus ejusdem Rotberti Episcopi, nec minora superioribus, ad idem sacrosanctum sepulcrum Dominus Jesus Christus est operari dignatus miracula, ex quibus subsequens stilus expedire aliqua tentabit eo securius, quo multos, qui his interfuerunt, nostra ætate superfuisse certo comperimus, quos in idoneum testimonium advocatos nemo est qui possit refellere. Ex ipsa quoque curatorum turba nonnulli hæc ipsa nostra tempora attigerunt.

33. Mulier, cui Hildigardi nomen erat, annis octo oculorum luce privata spe non cassa salutiferum sepulcrum expetiit. Ibi nocte in excubiis permanens, antequam dilucesceret, miseratione divina virgine intercedente nihil noctis obstantibus tenebris, lumine puro donata est. Item adolescens cæcus, dum aliquamdiu infra basilicam visitationem supernam exspectaret, meritis virginis visum perfecte recepit. Femina, nomine Osa, quinquennio clauda, illuc se rogans deferri, mensibus sex ibidem languida jacens, divinum indeficientibus animis præstolabatur auxilium: nec prius a fidei suæ instantia destitit, quam mercedem fidelis perseverantiæ, soliditatem omnium membrorum, perciperet, pedibusque propriis, gaudens rediret, quæ manibus alienis illuc allata fuit.

34. Quidam similiter claudus vespertino aliquanto tempore grabato deportatus, & pro foribus basilicæ positus, dum copiam sibi ea nocte intra ædem sanctam quiescendi deprecaretur, nec obtinere valuisset, ibi ante januam fide non vacua usque in lucem pernoctat. Ecce autem mane subito viribus validioribus accedentibus, miro celerique quodam saltu lecto excussus, relicto in loco eodem grabato, gradu directo ad tumulum sanctum processit clare & palam virginem sanctam Glodesindem divino auxilio auctorem suæ sospitatis proclamans, & gratias quanto prævalebat referens ampliores, vocibus magnis Dei sanctæque Virginis glorificabat clementiam.

35. Alius item infirmus & omni virtute corporis destitutus, cum aliquamdiu in ipso sancto loco opem sui præstolaretur, quadam die sopore correptus obdormisset, videt sibi in somnis beatam virginem assistentem & cum quodam imperio jubere ut surgeret, & his qui tunc forte pavimento instabant, operator ipse conjungeretur, opusque ipsum perfici adjuvaret. Statim experrectus, & nihil pristinæ debilitatis in se recognoscens, lætus exsiliit, & ut jussus fuerat, mirantibus universis ad opus accessit, nulloque segnior in operando apparuit, sciens profecto beatissimam virginem desideratam sibi præstitisse salutem.

36. Adelburga mulier dicebatur, ore & naribus plurimo sanguine diutius fluens, jam in ipso vitæ agens discrimine, cum nihil undecumque ei remedii posset occurrere. Forte dies natalitius sanctissimæ virginis in crastinum imminebat; spem illico salutis ex divino præsumens solatio, candelam, quæ nocte vigiliarum ipsius sollemnitatis ante aram sanctam lumen præberet, voto propriæ sanitatis direxit. Mox ea perlata optatam Christo per sanctam virginem operante salutem promeruit. Simili modo vir quidam ex villa Fadiliaco, nomine Hilleicus, habens filium debilem & membris omnibus inutilem, votum Sanctæ candelas altari ipsius intulit, ac pro eo ibi precem profundens domum reversus invenit filium sanum. Quid femina illa, quæ diu contracta, dum vota illo candelam misisset, priusquam Ecclesiæ candela ipsa intromitteretur, perfectam emeruit sospitatem. Hæc ex villa Columbaria fuit, & per totum æstivum tempus ita languida membris omnibus pæne emarcuerat, ut nec gressum figere, nec nisi alienis manibus valeret efferri. Alia non dispari modo diu debilis & clauda decumbens, ad Ecclesiam perducta, integre ibi est sanata.

Voti prævaricatrix punita.

37. Audiant aliud divinæ animadversionis documentum hi, qui ea quæ semel Domino voverunt, illicita præsumtione non timent effringere; & vel pœnis manifestioribus discant, quan-

quanti sit periculi promissa non reddere, quæ scripturæ testimoniis noluerunt agnoscere. Vir Mettis inter suos non obscurus, cui Adelmanno nomen erat, filiam in ipsis primis annis Dei & hujus sanctæ Glodesindis famulatui in habitu sanctitatis voto delegavit. Hæc ubi adulta est, patre, ut dicunt, ignaro & invito, quemdam extra urbem clandestino secuta est matrimonio. Cumque in tali conjugio tempus aliquod effluxisset, forte aliquando fuit, ut parentes & propinquos in urbe vellet revisere: ubi dum dies aliquot moraretur, ita repentina membrorum omnium dissolutione contracta est, ut nec lecto exsurgere, nec nisi alieno ministerio loco posset moveri. Tum pater voti reminiscens ad Monasterium eam fecit deferri: quæ ibi dimissa, postquam multum temporis in languore tabida jacuerat, ab ancillis Dei ei suasum est, ut sacrum velamen sibi imponens se Deo servituram promitteret. Factum est, & die tertio sana & incolumis reddita est, ut pristini doloris ne vestigium quidem aliquod in se persentiret; & de reliquo in eodem Monasterio sub habitu Religionis permansit.

38. Item femina quædam, duodecim jam annorum pedes languidos trahens, nomine Alda, ad Monasterium adducta per sex annos ibidem debilis mansit. Cumque crebris coram altare supplicationibus divinum sibi adesse sæpius precaretur auxilium, die quadam inopinato ita perfecte sanata est, ut libero gressu ubique gaudens incederet.

39. Dæmoniacus quidam ex villa Marlei, Vvolferus dictus, ita atrocissimo & vesano spiritu fuerat pervasus, ut omnium se notitiam habere linguarum & situs cunctarum jactaret nosse terrarum. Hic ad sacrum perductus Monasterium, ac per dies octo ibi detentus, gratia Christi ac meritis virginis hoste fugato, mentis libertati integre restitutus abscessit. Item adolescens quidam ex villa Lauriaco, & feminæ quatuor fœdis spiritibus obsessæ, ibi similiter ope sacratissimæ Virginis curari meruerunt.

40. His illa non incongrue inserenda censentur, in quibus fidei, cui omnia Salvator perhibet possibilia, ingens ostenditur documentum, ut quod natura negare convincitur, sancta & innocens virginitas merito sui efficere posse probetur.

41. Ex his quæ habitu inter laicas religioso oblationes altario deferre consueverunt, quædam fuit, nomine Raginaidis, quæ ad basilicam virginis veniens, vasculum, quo vinum ad sacra [a] secum hujusmodi circumferri solet, plenum detulerat: ex quo dum ipsa obtulisset, & ceteris, quæ plures oblaturæ convenerant, dum quod superfuit, totum divisisset; repente vasculum ipsum quod jam omnino exhaustum putabat, attentans, vino ut prius, repletum maximo cum stupore invenit. *Vinum a laicis oblatum in Missa.*

42. Custos quædam ejusdem sacræ ædis, dum die quadam Missis celebrandis vinum quæsitum nequaquam in promtu posset inveniri, ad arcam illam qua nescio de causa accessit, ubi jam retro a mensibus fere tribus vasculum, quod in modum flasconis parvuli (butticulam appellant) vacuum & siccum dependebat. Arca aperta vasculum ipsum vino ad summum usque impletum vidit: ex quo & sacrificiis tunc ministratum est; & quædam ipsius loci femina dudum graviter languida, dum ex eodem vino parum quid sibi adsorbendum poposcisset, mox gustato salutem integram recuperavit. *Flasco vini ad Missam.*

44. Paschali quadam sollemnitate puella cæca, cujusdam Joannis civis Mettensis filia, ad sanctum sepulcrum perducta, dum per tres dies ibidem mansisset, ipsa quarta sacræ hebdomadis feria per gratiam cælestem visum pleniter est consecuta.

45. Hæc, ut valuimus, ex prioribus, quas invenimus, transfudimus litteris, non quod eamdem scripturam nullam æstimaremus, quæ utique plena fidei & ad rerum gestarum ordinem vires maximas subministrat; sed quia, uti præfatus sum, litteratiorum, quibus jam Domino miserante tempora florent, hoc expetere voluptas videbatur. Quamquam ne ad hanc quidem partem mihi aliquam scientiæ prærogaverim facultatem, qui, ut vere fateor, frequentius tamen in dictis quam scriptis nimio rubore suffundor: & nisi aliquorum, qui forte in me amore labuntur improvido, stimuli incitarent, penitus conticerem, ob hoc vel maxime, quia etsi scientia, qualiter præsentes, & qui ex ipsa inter nos consuetudine quidquid ore exciderit probant, accipiant; secuturos certe aut omnino ingratos, aut non multum hæc curaturos satis perspicio. Quibus tamen quod acerrimo dente in æmulos Hieronymus procemio Hebraicarum quæstionum fixit, objiciendum: „ Peregrina merces tantum volentibus navi defertur. Balsamum, piper, & poma palmarum rustici non emant. Ita & illi si despexerint, ne quidem legant, moneo & oro, dum tamdem voti mei apud Deum & sanctam ejus virginem, cujus me amor traxit immodicus, spem fideliter præsumtam mihi non penitus invideant, vel intercludant. *Auctor abhinc res sui temporis scribit.*

46. Jam quia ad nostram ætatem res perducta est, liberioribus spatiis decurrentes, breviter, quæ Dominus nobis videre concessit, annotamus. Post ROTPERTUM qui 40. præfuit annis, VVIGRICO 10. annis pontificio exacto vita decedente, dum BENNO quidam, in eremitica conversatione dudum famosus, bona intentione HEINRICI tunc Regis, patris gloriosi postea Cæsaris domni OTTONIS, eidem esset subrogatus, vixque biennium in sacro ordine exegisset; infanda & nimis lacrymabili servulorum quorumdam factione excæcatus, & inutilis redditus, quo fungi non poterat officio sese ipse abdi- *Benno Episcopus excæcatus.*

[a] Locus notatu dignus, ex quo discimus, vini oblationem a laicis factam in Missa etiam sæculo 10.

AN.CHR. 830. quo superstite electus Adalbero, Monasteria reformat.

abdicavit: inde a Principe electione petita & impetrata, virum magni post futurum praeconii, dominum ADELBERONEM, haec sancta Sedes adepta est. Hic Monasteria quaecumque per amplitudinem suae erant providentiae, retro a multis jam annis interius [& exterius spiritalibus & corporalibus opibus nimium lapsa studio praeter caetera egregie animum recuperare induxit. Et primum quidem ejus operum spiritualium Gorzia Monasterium fuit, ubi magnarum virtutum viro domno EGINOLDO [a] promoto, & brevi copiosa Religiosorum turba eo confluente, & in beatitudinem pauperum spiritu sub Regula beati BENEDICTI conspirante, ad ejus exemplar reliqua extra vel infra virorum ac feminarum, si qua etiam sub nomine Canonicorum erant, composuit Monasteria. Unde & hoc idem beatae virginis collegium praefecta ibi domna HIMMILTRUDE, sanguine, & (quod majus est) spiritu sibi propinqua, ad monasticam institutionem [b] coegit. De cujus sancti Pontificis dignis Deo operibus proprium est merito quod desideretur opus [c], nec hujus articuli brevitate tantam concludi fas fuerit majestatem: quod ad praesens attinere videtur, brevi subjicimus.

etiam Parthenonia S. Glodesindis,

anno 951 instauratum.

47. Anno Pontificatus sui 13., cum nongentesimus quinquagesimus primus Dominicae Incarnationis ageretur, matrem praedictam loci ipsius reparandi, quia vetustas & brevitas monere videbatur, cupido coepit immodica. Id per se, quoniam non nisi sacro corpore interim submoto fieri poterat, non praesumens, quid animo conceperat, Episcopo intimat. Ille de fabrica ut fieret gratum omnino habens, suamque benigne pollicitus operam, de sublevatione sacri corporis diu cunctabundus tandem Domini super hoc voluntatem ut exquirerent, imperavit: communicato deinde negotio Patribus tunc venerandis EINOLDO, de quo praemisimus, & ANSTEO [d] aeque viro religioso e proximo sancti Arnulfi collegio, ipsisque animos eidem sancto Pontifici vel Abbatissae magis addentibus, in communi decretum est, ut fieret. Instabat tunc dies Adscensionis dominicae, in quem populus universus Missarum solemniis condicto jussus adesse. Praesul reverendissimus post verbum sacrae diei populo redditum, de hac ipsa re palam aperiens, Domini misericordiam cunctos monuit exorare, ut prosperum conatibus fidelium suorum largiri dignaretur effectum. Quod cum in crastinum sextae feriae multa cum devotione sacris aedibus circumquaque lustratis alacriter peregissent, in sequenti mox Dominica omnes ad sacrum confluunt locum. Ibi ab ipso sancto Pontifice Missis dictis, itemque plurima exhortatione plebe in Deum animata, cunctis acclamantibus, & ministris sacrorum solitis supplicationibus preces in caelum tollentibus, ad arcam virginis aperiendam Pontifex venerandus, cumque eo Patres Monasteriorum simul & ceteri ex Clero religiosi digne Deo sancteque virgini submissi reverenter accedunt: moxque sacrosanctos artus loculo tunc pro tempore praeparato exceptos in proximam quamdam domum interim conservandos transponunt. Eadem die a parentibus quidam illuc daemoniacus adductus, cum penes loculum in domo eadem populo abscedente esset relictus, post modicum intervallum Domino & meritis virginis suffragantibus a vesano spiritu est liberatus.

Sancta corpus loco motum.

Miracula.

48. Sub ipsa fere hora Sanctimonialibus a loco, in quo sacrum corpus extulerant, ad corpora curanda residentibus, puerulum naturali membrorum compage damnatum penitusque ab ipsa nativitate contractum bajulus, ut brachio ferebat, ecclesiae intulit. Inde a quadam ex Sanctimonialibus intra domunculam, qua corpus sanctissimae virginis servabatur, sub ipso loculo solus relictus, parva mora intercedente, nimio repente clamore puer emisso, ad vocem ceteris accurrentibus, membris officio naturae directis sanus divino auxilio est inventus. Hunc multo postmodum tempore eadem incolumitate gaudentem prospero ubique gradu conspeximus ingredi. Alter itidem puerulus oculis captus, sed & quorumdam membrorum inaequalitate confectus, alio ferente illo deportatus, & ante loculum projectus, visu & ceterorum membrorum integritate virtute Christi & obtentu sacratissimae virginis repente cunctis stupentibus & gratias Deo clamantibus est muneratus.

Plura deinde & usque in praesens tempus paene quotidie cum fide petentium ibidem Domino Christo operante exhibentur solatia, tum corporum, tum (quod praestantissimum est) animarum: ubi conscientia uniuscujusque supplicantis satis persentit, quantam inde efficaciam precum suarum reportet; & nisi diffidentia sola retundat, vere Christi certus, fatebor, nullius illic suspiria, nullius gemitus, vel lacrymas pleno corde profusas, quaecumque illa fuerit necessitas vel angustia, inde aliquando vacuo fructu reversas.

---

a Haec fusius descripta sunt in Actis S. Johannis Abbatis Gorziensis.

b Ergo jam eo tempore a monastica ad laxiorem Canonicarum vitam defecerant Sanctimoniales istae, quibus Adalbero Hasteriam villam pagi Leodicensis adsignavit, ubi quaedam Monachae sub regimine Decanae aliquamdiu vixere, ut legitur in Chronico Valciodorensi tomo 7. Spicilegii pag. 529. & 531.

c Exstat in tomo 1. Bibliothecae Labbeanae libellus de vita istius Adalberonis.

d De Einoldo Gorziensi & Ansteo S. Arnulfi Abbatibus egregia mentio est in Actis S. Johannis Abbatis Gorziensis Saeculo sequenti referendis.

HISTORIA TRANSLATIONIS

AN.CHR. 833 17. Martii.

S. BALTHILDIS REGINÆ,

DEIN MONACHÆ KALENSIS,

ab Auctore anonymo fere æquali scripta.

Ex duobus codd. mss. Corbejensibus & Bollando.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. VITAM *sanctæ* BALTHILDIS *seu* Baltechildis *exhibuimus in Sæculo nostro secundo ad annum* 680. *rejecta hoc in tempus historia translationis seu elevationis, quando ejus corpus tumulo elatum est. Historiam hanc cum aliquot lacunis edidit Joannes Bollandus in tomo* 2. *Januarii; eamdem hic integram recudo, exactam ad duos codices mss. Corbejensis Monasterii, quorum unus annos septingentos superare videtur. Hinc colligo Auctorem anonymum, qui rei gestæ narrationem litteris mandavit, eodem fere tempore vixisse, quo facta translatio est.*

S. Balthildis cultus.

2. *An primum a tempore factæ elevationis cœperit frequentari sanctæ Balthildis cultus, merito dubitari potest. Bertilana seu Bertila, prima Kalensis Parthenonis Abbatissa, mortua Balthilde,* commendavit sanctis Sacerdotibus, & per plures ecclesias, ut esset *ejus* memoria sancta in sacris oblationibus facienda: quod nunc usque, *ait scriptor Vitæ fere æqualis,* per loca multa merito ejus assidue celebratur. *Ex quo discimus, oblationes & precationes pro felici ejus animæ statu in re sacra factas tunc temporis fuisse. Adalhardus, Corbejensis Abbas sanctus, septimo anno ante factam sanctæ Balthildis corporis elevationem mortuus, in capite* 2. *Statutorum numerat* dies tredecim, *in quibus* propter amorem Dei & horum sanctorum dierum, *Monachis liberaliorem annonam concedit; quos inter dies,* Missa, *id est festum,* Domnæ Balthildæ *censetur: quod argumento est, sanctæ Balthildis festum diem ante præsentem elevationem in honore apud Corbejenses fuisse. Certè ejus tumulum a Fidelibus frequentatum, & multis miraculis illustratum statim a tempore ejus obitus fuisse docet nos Vitæ Scriptor gravis & perantiquus, qui famulum quemdam Leudegangi Episcopi, a domino suo ex partibus Provinciæ istuc deductum, dæmonis infestatione liberatum fuisse commemorat. Idem accidit nuper, videlicet anno* 1631. *die* 13. *mensis Julii, in sex ejusdem Cœnobii Sanctimoniales, quæ per annos tres a malo genio atrociter exagitatæ, dein sacrarum beatæ Balthildis reliquiarum contactu repente in meliorem statum restitutæ sunt. Cujus rei commemoratio ab illustrissimo Joanne Francisco Gondio, tum Parisiensi Archiepiscopo, indicta est, quotannis in ecclesiastico ejus Monasterii officio celebranda, prout hactenus agitur. In Litaniis, quas Caroli Calvi Libellus precum editus exhibet, sancta Balthildis memoratur: & in ms. Corbejensi Chronico, quod Jacobus Baro ejus loci Monachus superiori sæculo composuit, legitur,* historiam beatæ Bathildis Reginæ, cum prosa ipsius ad majorem Missam, cantari *cœptam esse sub finem sæculi* 12. *cum antea commune de eadem sancta Regina officium in Corbejensi ecclesia usurpatum, fuisset.*

Kalensis Monasterii status.

3. *Qualis fuerit Kalensis Monasterii status sub Bertila prima loci Abbatissa, discimus tum ex Vita sanctæ Balthildis jam laudata, tum ex Actis sanctæ Bertilæ editis in Sæculi tertii parte* 1. *ubi etiam actum est de sancta Mildreda virgine Anglicana, quæ Kalæ prima vitæ monasticæ rudimenta hausit, & quidem sub* VVILCOMA *Abbatissa, si Vvillelmo Thorno credimus: tametsi in vulgatis indicibus Abbatissarum Kalensium nulla hoc nomine reperitur. Carolus Magnus Tassilonis Bajoariæ Ducis, quem a dignitate ob læsæ majestatis crimen removerat, filias duas in Monasteria retrusit, unam in Laudunense, aliam in Kalense, ut in Annalibus Petavianis legimus apud Chesnium in Historiæ Francorum tomo* 2. *quod anno* 788. *contigit. Idem Carolus jam Imperator anno* 804. *dimisso apud Suessiones Leone Papa,* ad colloquium germanæ suæ GISLAE, quæ in his diebus ægrotabat, ad Calam Monasterium pervenit, *ex Annalibus Mettensibus. Ex quo intelligimus, Gislam Caroli Magni sororem, Kalensis Monasterii Sanctimonialem fuisse, nec aliam procul dubio, quam quæ in vulgatis Abbatissarum indicibus* ÆGIDIA *corrupte*

AN.CHR. 833 17. Martii. *rupte vocatur. Conjecturam meam firmat id, quod in sequenti historia legitur de* GISLA *Abbatissa, quæ basilicam beatæ Mariæ condidisse memoratur. Et tamen Gisla, Caroli Magni soror, Suessionici sanctæ Mariæ Parthenonis Abbatissa fuisse dicitur. An alteri post alterum Cœnobio præfuit? an vero utrique simul? sane posterius vix crediderim. Distinguenda est Gisla hæc a Caroli Magni filia æquivoca, quam una cum Rictrude sorore sua Sanctimonialem vixisse in Monasterio Parisiacæ urbi vicino, constat ex communi utriusque epistola, qua Alcuinum ad scribendos in Joannem commentarios hortantur. Kalensis, an Argentogilensis Cœnobii Sanctimoniales fuerint, mihi non liquet. Ludovicus Caroli Calvi filius, cognomento Balbus,* sanctimonialem quamdam (sicuti a majoribus accepimus, *inquit Aimoinus in lib. 1. de miraculis sancti Benedicti cap. 1.*) Kalę Monasterio puellarum abstractam conjugio *sibi* copulavit. *Hujus Sanctimonialis instinctu Monasterii diplomata & instrumenta in ignem conjecta tradunt. Carolus, cognomento Simplex, Ludovici prædicti filius, eamdem Abbatiam, quæ Rothildi amitæ suæ concessa fuerat, Haganoni Comiti donavit, testante Frodoardo in Chronico ad annum 912. Anno 1008. Concilium pro restituenda Ordinis monastici regulari disciplina habitum est* in Kalæ palatio, *cujus palatii rudera exstant etiamnum. Sæculo 12. in Kalensi Parthenone aliquamdiu vixit pia Sanctimonialis* ELIZABETH, *quæ solitariæ vitæ desiderio secessit in pagum Vvastinensem, ubi Monasterio ædificato sancte vixit, obiitque, ut suo loco dicendum.*

4. *Jam exhibenda est translationibus historia, quæ in mss. codicibus præfert hunc titulum:* INCIPIT TRANSLATIO CORPORIS BEATISSIMAE BALTECHILDIS, QUAE FUIT FACTA ANNO AB INCARNATIONE DOMINI DCCCXXXIII. ET CELEBRATUR XVI. KAL. APRILIS.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. CUM morem inolevisse cernimus per omnem Ecclesiam catholicam, tam de pristinis, quam etiam de modernis, describere plures actibus * bonorum virorum ac sanctarum Sanctimonialium; censuimus & nos quod ad laudem Dei ac Sanctorum pertinet, Fidelibus sanctæ Dei ecclesiæ, quibus habile scire est, pandere, qualiter venerabile corpus sanctissimæ BALTECHILDIS a loco, ubi prius humatum fuerat, ubi nunc decentissime recolitur, & frequenti inspectione veneratur, cum summa veneratione delatum est.

* *l.* actus.

CAP. I. Anno vigesimo imperante cum magna felicitate HLUDOVICO serenissimo Augusto in Regno Francorum, venit Kala Monasterium, ubi venerabilis Abbatissa HEGILWICH genitrix *a* JUDITH Imperatricis magno gregi Sanctimonialium præerat, actusque & conditionem beatissimæ Baltechildis, quia vera erat Dei cultrix & Sanctorum amatrix, magno desiderio inquirere cœpit, sibique reperta recitari jussit. Cujus admirabilem conditionem sanctamque vitæ conversationem miratus, tactus illico Dei ac sanctæ Baltechildis amore, prædictæ Hegilwich Abbatissæ, quæ tunc octavo anno ipsum sanctum locum sub regimine sancto gubernabat, suadendo præcepit, ut sanctum & venerabile corpus beatissimæ Baltechildis, a loco ubi jacebat, in sanctam Ecclesiam Dei genitricis MARIÆ, quo multitudo sacrarum virginum die noctuque laudes Deo personabant, transferret: quatenus ejusdem intemeratæ semper Virginis partem laudis haberet, quam dum vixerat, summo devotionis studio & omni admiratione dilexerat. His ergo freta jussis sacratissima Abbatissa, prout citius opportunitas temporis accessit, quod ipsa jam mente conceperat, desideriis operam dedit.

Igi-

a Fuerat ergo conjux Vvelfi Bajoariæ Ducis, qui Judithæ Imperatricis pater erat, forsan mortuus ante annum 825. quo Hegilvvich Kalensi Monasterio præesse cœpit, siquidem *octavo anno* ejus regiminis, ut inferius legitur, hæc translatio facta est. Hæc mihi videtur esse HELVIDIS Abbatissa, cujus mentio fit in fastis Corbejensibus, his verbis: 13. *Kal. Martii commemoratio* HELVIDIS *Abbatissæ Calensis Cœnobii*.

Igitur quarto Kalendas Martii, quæ tunc æque in quarta feria evenerat, jam dicta venerabilis Hegilwich Abbatissa perfusa gratia Dei ejusque adjutorio, accersivit Cleri Dei Sacerdotes sanctasque virgines & pudicas viduas; & quod votis conceperat, quodque ei a domno Imperatore jussum fuerat, omne enarravit. Illi itaque alacres unanimiter effecti, Deo gratias egerunt, sanctamque Matrem exhortati sunt, ut nullam moram ageret: sed freta Dei clementia, ac sanctæ Baltechildis auxilio, citius perficere satageret quod facere desiderabat. Venientes autem in hac devotione simul in ecclesiam *a* sanctæ Crucis, quam ipsa sancta Baltechildis, sicut & omnem locum, a fundamento construxerat, & ubi sanctum ejus corpus humatum jacebat; Missarum sollemnia cum supplicatione salutari celebraverunt: in quibus supplicationibus ipsa sacratissima Hegilwich Abbatissa omnem Clerum tam virorum, quam & feminarum admonuit, ut totis viribus Dei pietatem & clementiam exorarent, quatrinus eis largiri dignaretur sanctum corpus suæ fidelissimæ effodere, & manibus propriis contingere, & de ipso loco ad alium honorabiliter transferre.

AN.CHR. 833 17. Martii. II.

III. Transacta autem Missarum sanctarum sollemnitate, cum psalmis & letaniis ingentibus ad tumulum sanctæ adproperant Matris: ibique iterum in orationem se cum omnibus prostravit, Deumque qui exauditor est omnium justa petentium, deprecata est, ut ipse dignam ad opus desideratum peragendum eam faceret, & ad movendum sanctum corpus gratiam suæ visitationis præberet. Et fulta Dei clementia, qui præsto est omnibus in se credentibus in veritate & in nullo hæsitantibus, sanctos Sacerdotes evocat; ac tumulum ubi sancta Dei electa Baltechildis jacebat, effodere jubet. At illi, ut dignum erat, cum ingenti pavore ad tumulum accesserunt, & cum contritione magna cordis fodere cœperunt. Cumque rastris humum a fossa ejicerent, sarcophagum, ubi beata Baltechildis jacebat, repererunt: & circumcirca fodientes, ipsum super solum terræ posuerunt. Cum ingenti autem reverentia & pavore, psallentes Deo, sarcophagum aperientes, ipsum sanctum corpus ita post multa annorum curricula sanum & incolume repererunt, quasi ipsa die sepulturæ traditum fuisset. Et gratias agens sacratissima Abbatissa Deo, cum omnibus sanctis Sacerdotibus ac Sanctimonialibus permisit, omnes, quotquot voluerunt, desiderabilem thesaurum intueri, & cum summa reverentia adorare. Adorato ergo sancto corpore, extensis manibus ad cælum, & præ nimio gaudio pectora percutientes, redibant ad propria, laudantes & glorificantes Deum, qui præmia quæ justis in cælestibus præbet, quantum meriti sunt, mortalibus in ostentatione signorum manifestare dignatur in terris.

IV. In laudibus igitur vigiliarum & psalmodiis persistentibus in ecclesia diu noctuque ante sanctum corpus viris ac Sanctimonialibus, visum est venerabili Hegilwich Abbatissæ hæc Episcopo *b* Parisiacæ urbis enuntiare, quatinus ipse veniens præsentiam suam his lætus intermisceret, & cum exsultationibus gaudiorum corpus venerandum per semetipsum in aliam ecclesiam transmutaret. Dum autem Episcopi adventus tardaretur, & sanctum corpus, ut effossum fuerat, super terram condigne frequentaretur; dignata est divina clementia omnibus qui aderant, patefacere, quantum habeat meritum beata Baltechildis inter agmina Sanctorum, quam custodivit ipsa Divinitas inter mundi ærumnas & turbines ac fla-

a Ecclesia hæc subsistit hactenus, duo habens altaria uno pariete separata, primum pro Monachis Sanctimonalium Confessariis, alterum parœciale pro Monasterii Officiariis & domesticis. Sanctæ Balthildis lapideus loculus, in quo primum sepulta est, visitur in crypta, quæ est in medio ecclesiæ, de qua legendus Interpolator in fine Vitæ sanctæ Balthildis.

b ErKanrado scilicet, ejus nominis primo, de quo infra, sub quo habitum est anno 829. Parisiense Concilium.

AN.CHR. ac flagitia vitiorum, & collocavit inter cives cælestes in sede spirituum su-
833 pernorum.
17. Martii. V. Erat siquidem Sanctimonialis quædam in eodem Cœnobio ab infantia Deo militans, quæ & antiquata erat corpore, & ægritudine nimia prægravata; ita ut officio privata membrorum, aliorum sustentaculis & manibus portaretur famulorum. Hæc ergo allata supplemento Sororum ad ecclesiam, ubi sancta jacebat Baltechildis, in orationem se projecit, diu multumque ibi lacrymabiliter oravit. Expleta vero oratione, illico a terra incolumis surrexit: & quæ antea alienis manibus vehebatur, reparata sanitate suis jam gressibus revertebatur.

VI. Debilis etiam quidam Baldramnus, qui ita erat contractione membrorum curvatus, ut calcanea natibus jungerentur; jussit se ante corpus sanctæ Baltechildis deferri, si quomodo divina pietas per intercessionem sanctæ suæ famulæ, sanitatem gressuum quam numquam habuerat, ei largiri dignaretur. Et quia audierat dictum, quæ petieris puro corde, & non hæsitaveris, continuo consequeris; deprecatus est, puriter, & consecutus est celeriter. Extendebantur autem rigores inveterati nervorum, recipiebant venæ cursum denegatum sanguinis, & dabantur officia extenuatis membris. Mirum erat, genua quibus pro pedibus antea utebatur, intueri, & adminiculo baculi illo stante vacillari. Reddito ergo & firmato gressuum officio, lætus glorificans Deum ac sanctam Baltechildem rediit ad præstitum domunculum. Ecce meritum tuum, beata Mater, quæ in terris posita pauperes sustentasti & aluisti; nunc in cœlo cum Christo regnans sanitatem infirmis restituis: tunc cibis alebas, nunc membra reconsolidas. Lætabantur ergo in sanctis omnes qui aderant miraculis, & per cotingua loca absentibus hæc promulgabant. In talibus ergo jucundiationibus decem & septem dies cursum expleverunt.

VII. Nuntiantur autem hæc sacra miracula LUDOVICO serenissimo Augusto, & in palatio tam Principibus, quam & omnibus Imperatori militantibus divulgabantur. Exsultat Cæsar, jucundantur Principes, lætantur omnes, & in honore tantæ Matris laudes attollunt. Cupiens vero sanctæ ac beatissimæ Baltechildis gratiam promereri, atque ejus auxiliis adjuvari; villam *Colon* cum omni integritate, sitam in pago Meldico, eidem in translatione sanctissimi ejus corporis contulit: quatinus de collatione ejus terrena famulantes in eodem Cœnobio subsiduum haberent, & pro statu Imperii ejus ac pace, & conjugis ac filiorum ejus sanitate Regem cælestem exorarent. Octavo-decimo autem die postquam corpus venerandum a terra effossum fuerat, secundum postulationem sacratissimæ Abbatissæ Hegilwich, evocatus sacer Episcopus ERKANRADUS, qui tunc sedem Parisiacæ urbis regebat, cum caterva Clericorum venit. Non enim antea locus veniendi fuit. Et ab eadem sacrata Deo Abbatissa honorifice susceptus, causam accersionis licet piam audisset, amicabiliter requisivit. Vidensque sanctissimum corpus ut positum fuerat integrum, & cernens in duorum sanitate restituta divinum miraculum; exhilaratur corde, exhilaratur & animo: gratias egit omnipotenti Domino, qui præstat intueri humanis visibus, quantum meritum habeant in cælestibus, qui eum puro & mundo corde dilexerunt semper, ejusque vestigiis inhærentes fideliter amaverunt.

VIII. Cum omni igitur Clericorum ordine & sacrarum virginum condenso munimine, post celebrationem Missarum sanctarum veniens prædictus Pontifex ante sanctum corpus, in orationem se cum omnibus dedit, cunctisque suggessit, ut qui hominem ad imaginem suam protoplasmaverat, Deum exorarent, quatinus auxiliator eis adesset, sanctumque corpus suæ fidelissimæ exinde transferre concederet. Peracta itaque oratione, mox venerabile corpus contingunt, & cum divinis laudibus in eccle-

ecclesiam genitricis Dei ac Domini nostri JESU-CHRISTI, semperque virginis sanctæ Mariæ, quam domina GISLA [a] a fundamentis struxerat, detulerunt, ac retro altare medianum condigne posuerunt, fiuntque ibi meritis beatæ Baltechildis divina quotidie miracula, & declarantur continuo beata ejus merita. Ibi cæci recipiunt visum, surdi auditum, claudi gressum; infirmitatibus & variis febribus laborantes, sanitatem. Ibi dæmoniaci curantur, & (ut ita dicam) per intercessionem beatissimæ Baltechildis, omnes quotquot devote pro necessitate qualibet eam deprecati fuerint, celerem consequuntur effectum.

AN.CHR. 838 17. Martii.

IX. Pontifice præterea urbis Parisiacæ ad propria remeante cum lætitia & exsultatione, contulit secum venerabilis Abbatissa, ne vacuus relinqueretur locus, ubi sanctum Baltechildis positum fuerat corpus. Divina vero gratia administrante consilium duxit dignum, ut quia mater exinde sublata fuerat, filia ejus, quæ septimo ætatis suæ anno, nomine RADEGUNDIS [b], ab hoc sæculo migraverat, collocari deberet. Pro hac siquidem, sicut in ejus Vita sancta reperimus, ante horam obitus sui Deum postulavit, ut eam in morte præcederet. Prævidebat enim in spiritu mala mundi; ideo orabat, ne retibus ejus illaquearetur, sed sicut animam in tantillo corpusculo donaverat mundam, ita absque labe peccati reciperet puram, ac inter agmina sanctarum virginum collocaret sine fine mansuram. Merito autem laudanda in his venerabilis Abbatissa Hegilvvich, & digno honore ab omnibus hæc legentibus habenda est, cui divina clementia in corde administravit, ne diutius margaritam in terra absconsam opertam relinqueret; sed erutam a solo omnibus ostenderet, talique in loco, sicut cernitur, collocaret, ubi laus ejus in sæculum sæculi permaneret. Celebratur autem translationis sanctæ ac venerabilis Baltechildis dies sexto [c] die Kalendarum Aprilium, quæ despecto diabolo & pompis ejus: vinxit se Christo & Sanctis ejus; & ideo regnat cum Deo Patre & Filio ac Spiritu-sancto in Trinitate perfecta & unitate in cælis, quem tota devotione dilexit in terris. Amen.

EPITAPHIUM ARSENII,

SEU

VITA VENERABILIS WALÆ

ABBATIS CORBEJENSIS IN GALLIA,

AN.CHR. 835 31. Aug.

A PASCHASIO RADBERTO duobus libris scripta dialogico modo.

Ex pervetusto codice ms. Monasterii S. Martini de Campis.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Opus ubi repertum.

1. AUREUM *hoc opus de gestis* VVALAE *Abbatis, quem alii* Vvalonem, Vvalachum*ve appellant, feliciter inveni in ms. codice Parisiensis Monasterii sancti Martini de Campis, qui codex antea fuit Bibliothecæ sancti Arnulfi apud Crispiacum. Scripturæ forma facile persuadet codicem mem-*

[a] De hac Gisla dictum est superius in prævia observatione 3.

[b] De hac infantula tacito nomine agitur in Vita sanctæ Balthildis. Pusiolæ istius reliquias adservant Kalenses Sanctimoniales, quæ mutato nomine eam minorem Balthildem vocant, hac fortasse ratione, quod cum sancta Balthildis filiola fuerit, ipsi idem nomen imposuere, aut impositum credidere.

[c] Lege *sexto-decimo*, uti legitur in titulo Historiæ præfixo. Quo die etiam nunc in Monasteriis Corbejensi & Kalensi sanctæ Balthildis Translatio celebratur.

AN.CHR. 835 31. Aug. *membraneum exaratum esse ætate Paschasii Radberti: cujus fuisse autographum, aut certe primarium exemplum manu ipsius recognitum correctumque, inde conjectebar, quod initio corrector apposuit,* Legi, *nec aliud exemplum superest in Bibliotheca Corbejensi. Inscribitur hoc opus* EPITAPHIUM ARSENII: *quo viso titulo, & decurso avide codice ms. existimabam in eo agi de Adalhardo Abbate, quem* ARSENIUM *dictum aliquando fuisse viri docti colligebant ex libro Paschasii Radberti de corpore & sanguine Domini. Verum toto hoc epitaphio diligentius perlecto, animadverti Arsenium esse Vvalam, Adalhardi fratrem, atque in Corbejensi regimine successorem; & Adalhardum hic* ANTONIUM *appellari, uti appellatum fuisse tradit Paschasius in ipsius Vita. Et tamen Arsenii nomen Adalhardo aptatum veteri errore fuisse intelligo ex Corbejensi libro ms. Paschasii de corpore & sanguine Domini, in quo post ea verba quæ initio editorum ita jacent,* Novit igitur, nec ambigo, tua experimento disciplinarum sollertia, quod ARSENIUS noster, quem nostra nunc nobis sæcula HIBREMIAM alterum tulerunt ab illo, in fidei te mihi commiserit ratione. Propter quod a primævo indefessus curavi te rapere de inter undas. Sed fateor ..... non in vanum cucurisse. *Post ea, inquam, verba hæc sequuntur in ms. codice Corbejensi:* Præfatus autem Pater, scilicet ADELARDUS, uti justitiæ faventibus moris est, exsilium fert pro fide, illo ut utar Comici, quia plenus rimarum veritatem sciens silere noluit. Unde adhuc suspecti sumus, quid Dei dispensatio ex eo ulterius velit, quem jam inspicimus promissionibus meritorum hinc inde divinitus agitari. Tu tamen non es secutus juvenilia, *& cetera ut in editis: quod additamentum ut Paschasii sit certe illa verba,* scilicet Adelardus, *inserta sunt a quopiam interpolatore, qui hic de exsilio Adalhardi agi opinatus est: cum sermo sit de exsilio Vvalæ Abbatis, quem Paschasius his in libris perpetuo* Arsenium & Hieremiam *vocat.*

quis Arsenius.

Historia hæc cur ænigmatica.

2. *Constat ergo hoc opus esse de gestis Vvalæ Abbatis, cujus historiam cum scriberet Paschasius eo tempore, quo Vvalæ æmuli & adversarii in vivis supererant, homines potentes; visum est illi totam historiam fictis nominibus adumbrare, ne res æmulorum invidiam provocaret. Et certe cum Vita hæc duobus libris constet; & in primo quidem de Vvalæ rebus gestis ante Ludovici Pii exauctorationem, in secundo vero de ipsa exauctoratione agatur; lubrica res erat id argumenti pertractare sive Ludovico Pio vivente, cujus principatu scriptus est primus liber; seu regnante Carolo Calvo ipsius Ludovici filio, quo regnante conditus est secundus. Hinc est quod Paschasius ficticiis nominibus ubique utitur, ut imperitis ænigma potius, quam historiam exhibere videatur.*

Clavis historiæ.

3. *Quapropter in gratiam eorum, qui in historicis rebus minus versati sunt, hic appono clavim historiæ, explicando propria nomina, quibus totius rei arcana reteguntur. Vvalæ nomen* ARSENIUS. *Adalhardo* ANTONIUS. *Ludovico Pio* JUSTINIANUS. *Judithæ Augustæ Ludovici uxori* JUSTINA. *Lothario Augusto ipsius Ludovici filio* HONORIUS; *Ludovico alteri filio, Bajoariæ Regi* GRATIANUS. *Pippino itidem filio & Aquitaniæ Regi* MELANIUS. *Bernardo Septimaniæ Duci & Camerario palatii* NASO & AMISARIUS. *Est & alius* PHASUR *dictus in lib. 2. cap. 16. sed quis sit iste, divinare non potui: an forte Ruadbernus seu Rodbernus, qui Juditham ex Italia reduxit, ob id carmine laudatus a Vvalafrido Strabo, is qui postea Caroli Calvi* Cubicularius *fuit, ex Audradi revelatione.*

Historia hæc quando scripta.

4. *Hujus historiæ liber primus a Paschasio editus est statim a morte Vvalæ Abbatis ante annum* 840. *id est, superstite Ludovico Augusto: secundus vero post abdicatum a Paschasio regimen Corbejensis Monasterii, quod anno* 851. *contigisse inferius in ipsius Elogio demonstrabo. Quia enim liber posterior totus est in exponendis turbis, quæ in duplici Ludovici Augusti vexatione acciderunt; his scribendis supersedere visum est Paschasio, ne lubrica & invidiosa res alterutrius partis fautores exasperaret.*

Paschasius auctor.

5. *Hujus porro lucubrationis auctorem esse Paschasium Radbertum, qui unus ex interlocutoribus est, diffitebitur nemo, qui eam legerit; leget autem nemo, qui non multum profecerit sive eximiis virtutum exemplis, sive rei historicæ singularibus factis, quæ plurima hic referuntur: adeo ut vix ulla, meo quidem judicio, historia sit de gestis Sanctorum, in qua plura scitu digna referantur. Nescio an hoc opus viderat Jacobus Baro Chronographus ac Monachus Corbejensis, qui superiori sæculo scribere desiit. Nam de Vvallone agens ait,* cujus Vitam composuit beatus Ratbertus Paschasius cum vita beati Adalardi Abbatis. *Multa peccat iste Chronographus in rebus antiquis, in recentioribus probabilior. Hæc de Vvalæ historia fusius præfari necesse fuit, tum ad illustrandam lucubrationem hactenus ignotam, tum ad commendandam gratiam Reverendissimi Patris Prioris Monasterii sancti Martini de Campis, qui codicem optimæ notæ mihi utendum humanissimè concessit.*

Vvala vindicatus a calumniis

6. *Paschasius in secundo libro totus est in vindicando Vvala Abbate a calumniis adversariorum, qui eum violatæ fidei in Ludovicum Augustum accusabant. Tria fere erant accusationum capita. Primum, quod Monachus se civilibus reipublicæ negotiis implicarit; alterum, quod Ludovico Augusto fuisset auctor repudiandæ Judithæ Augustæ; tertium, quod exauctorationis ipsius Ludovici particeps fuisset. Primæ objectioni respondet Paschasius in lib. 2. cap. 15. Vvalam nempe ejus fuisse dignitatis & auctoritatis in palatio, ut cum ante Monachatum inter primores palatii fuisset; postea Monachus & Abbas factus,*

ctus, Consiliarius totius Imperii *constitutus sit ab Imperatore, qui antea ipsum Lotharii filii sui pædagogum esse jusserat ex lib. 1. cap. 25. Sane quantæ auctoritatis fuerit, docent nos illius temporis monumenta, in primis Agobardi Lugdunensis Episcopi consultatio & supplicatio ad Proceres palatii de baptismo Judaicorum mancipiorum*, beatissimis Domnis & dominis, & Patribus sanctis Adalardo, VVALAE, & Helisacharo *inscripta; ejusdemque epistola contra præceptum impium de baptismo Judaicorum mancipiorum*, Dominis sanctissimis, beatissimis viris illustribus, Hilduino sacri palatii Antistiti, & VVALAE Abbati *directa, quos* præcipuos & pæne solos in via Dei adjutores Christianissimi Imperatoris *esse dicit*: & propterea in palatio esse unum semper, *scilicet Hilduinum*; & alterum frequenter, *nempe Vvalam*: ut in operibus pietatis prudentissimis *suis* suggestionibus *Imperatori* exhortatores & adjutores *essent. Ut vero ejusmodi negotiis adhiberetur Vvala, faciebat in primis voluntas Ludovici Augusti, cujus ipse consanguineus erat. Secundæ accusationi facit satis in lib. 2. cap. 8. & sequentibus. Tertiæ cap. 18. & aliis, ubi probat Vvualam exauctorationi Ludovici semper restitisse; ac demum, ubi nihil se proficere intellexit, a factiosis secessisse in Italiam. Sed quia difficile est in ejusmodi turbis ita modum tenere, ut ne aliquid peccetur, aut saltem adversæ partis non proritare animos; anno 835. nobilium Francorum conventus Aquisgrani ab Imperatore Ludovico indictus est, ut in ipsius Vita legitur*, quatenus reconciliationis mutuæ inter se & illum ratio investigaretur. Causa autem prædicta ventilata, atque ad calcem perducta, Imperator cum conjuge reconciliari voluit primum ipsi Vvalæ, dimissis quæcumque in eos commiserat delictis multa alacritate & benignitate cordis; mandavitque per eum & ceteros filio (Lothario) Missos, ut quantocius veniret: quod si faceret, consultissime sibi futurum sciret. Qui redierunt, & filio rem retulerunt. Sed ne mandatum Imperatoris ad effectum perduceretur, morbus febrisque intercessit. Et Vvalam quidem rebus humanis abduxit: Lotharium vero lectulo dejiciens, maximo tempore languere fecit. *Hujus concordiæ cum Vvala factæ per Imperatorem Paschasius non meminit, qui tamen plerisque Vvalæ gestis præsens interfuit.* AN. CHR. 835 31. Aug.

7. *De morte Vvalæ iterum agit idem Auctor Vitæ Ludovici ad prædictum annum.* Ea tempestate quanta lues mortalis populum, qui Lotharium secutus est, invaserit, miserabile est dictu. In brevi enim, id est a Kalendis Septembris usque ad Missam S. Martini, hi primores ejus vita excesserunt: Jesse olim Ambianensis Episcopus, Helias Trecassinæ urbis Episcopus, Vvala Corbejensis Monasterii Abbas, &c. *Hinc constat Vvalam humanis rebus excessisse anno 835. at quo die, non memorat Paschasius. In vetustissimo indice Abbatum Monasterii Corbejensis ab annis fere septingentis ordinato*, Vvala Abbas 11. Id. Septembris, *obiisse dicitur, & apud Chronographum Corbejensem superius laudatum*, duodecima die Septembris, *quod in idem recidit. Et tamen in indice Pastuum ejusdem Monasterii, qui sæculo nono itidem scriptus est, de Vvala hæc habentur*: Prid. Kal. Septemb. obiit Vvala Abbas: de Busco debet fieri ejus memoria. *Et ne quis putet mendum irrepsisse in hunc locum, subjicitur obitus Isaaci Abbatis* 5. Idus ejusdem mensis. *Obiit ergo Vvala ante hunc diem: at proinde corrigendus videtur catalogus Abbatum, qui in eodem codice ms. reperitur; corrigendus etiam Chronographus, qui prædicto catalogo deceptus est. Nec refert quod in Vita Ludovici Pii Vvala dicitur cum aliis obiisse* a Kalendis Septembris, *nam id de pronuntiatione Kalendarum quæ fit a die 14. Augusti, recte explicari potest: quo modo Kalendas Octobris usurpavit sanctus Benedictus in Regulæ cap. 48. ex notatione Menardi nostri in Concordiæ cap. 55. De Vvalæ sanctitate cælitus approbata quædam indicia refert Paschasius in fine libri secundi, quæ non ejusmodi sunt, ut ex his eum absolute* Sanctum *aut* Beatum *dixerint Veteres, nequidem Paschasius ipse, aut Bobienses Monachi, apud quos sepultus est. Quapropter Venerabilem appellare satius duxi. In præcitato libro Pastuum præcipitur, ut in die obitus Vvalæ procuratio Fratribus fiat de Busco*, Bus, *quæ Præpositura est Exemtionis Corbejensis prope Montem-Desiderii.* Walæ annus & dies obitus.

8. *In fine hic moneo, librum hujus Vitæ secundum longe præcellere primo, in quo Paschasius dialogos aliquando inutiles interserere videtur.*

AN. CHR. 835 31. Aug.

LIBER PRIMUS.

Interlocutores PASCASIUS, ADEODATUS, SEVERUS, CHREMES, ALLABIGUS, Monachi Corbejenses.

PASCASIUS.

INTRODUTIO. SÆPE mecum, Frater Severe, tacitus multumque admiror, liminio tanti luctus expleto, quid novi acciderit Adeodati * nostri, quod rursus juxta illud Maronis, te hortante, ut reor, infandos jubet renovare dolores: & rogat ARSENII nostri morum liniamentis imaginem sæculis in memoriam more Zeuxi pingere. Nec satis igitur cogitat, quod confundor fœdus pictor iconiam tanti viri, suis virtutum floribus gloriosam, litterarum in speculo posteris, ne fœdior appaream, exhibere. Tamen solatii est, licet pro multis confundar, quod ejus inlustror virtutum meritis: etsi harum rerum initium ullum nequeam invenire idoneum. Unde exordiar narrare partim quæ perspex his oculis, partim quæ accepi auribus, & mente plenius intellexi.

* l. Adeodato.

Auctor visa & audita hic narrat. SEVERUS. Mirabile quidem quod miraris homo . . . , si ejus imaginem morum probitate venustam erubescis prodere, cujus imitator esse, & paternos (ut ajunt) vultus refundere debueras: quamvis & ego eisdem discipulatus gratia adstringar votis: præsertim cum nihil timidius sit, nihilque ignavius, quod doleas non sentire; vel quibus opprimaris miseriis, plangere non audere.

PASCASIUS. Nitar, faciam, experiar quod hortaris, Severe, cum nemo quod doluerit, qui nesciat deplorare: nemo inter tormenta, qui non audeat ingemiscere. Unde potius animam hinc a corpore relinquam, quam illum amare; & cui expedierit, commendare votis prætermittam.

ADEODATUS. Optimum est de aliquo, corpore cum abscesserit, quæ virtutis sunt ejus, in animo replicare: ut revirescat in nobis, quod in illo deperisse videbatur. Floridæ enim semper virtutes sunt ad præmium, & virides: nec moriuntur in aliquo, nisi vitio perimantur, etsi perimi queant unquam, vel infirmari. Fiducia quippe fidei est & spei solatium, de aliquo quem bene nosti, in Deum obisse præsumere, & debitum caritatis votis prosequi & diligere. Alioquin numquid velut lanugo sumus, quæ a vento tollitur, deputandi? absit. Sed cum tales præcesserint, credere oportet, quod in illo melius adsint, qui ait: *Omnis qui credit in me, non morietur in æternum*. Propter quod non sunt quasi mortui deplorandi, sed quasi patroni precibus commendandi

Joh. 11. 26.

PASCASIUS. Omittamus ista, mi frater & fili. Erit enim ut his digni efficiamur donis Spiritus sancti munus *, qui eum ita vernantibus decoravit virtutum floribus. Sed timeo, ne dum vobis placere procuro, multis offendam. An ignoras, Severe, quod nostræ hunc infelicissimæ vitæ sæcula JEREMIAM alterum tulerunt ab illo? Audisti namque & ipse quam sæpe, ut recolo, hunc ARSENIUM fusis lacrimis proclamare: Væ mihi, mater mea, quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in universa terra? Jubesque super tumulum, quod tempus adduxit, condere luctum, epitaphium scilicet more priorum lacrimis inrorare, & nunc sopitis discordiarum jurgiis excitari vis ex cinere va-

* sic

re vastitatem incendii. Necne vides, Severe, adhuc in tota terra, quod omnia flammis cupiditatum conflagrantur; & cuncta vorax invidia vastat? AN.CHR. 835 31. Aug.

SEVERUS. Video plane, quoniam juxta illud Apocalypsis, *Mons magnus* coram oculis *ardens missus est in mare* hujus maligni sæculi nostris crescentibus culpis; & *stella de cælo magna ardens tamquam facula*, discurrit & redigit mentes singulorum in favillam. Contra quos Arsenius iste pacem Christi ferens, maluit flammas ejus exstinguere: sed vicit peccatis exigentibus amaritudo absinthii dulcedinem tanti viri hinc inde, ne contra improbas plebium voluntates prævaleret. Apoc. 8.

PASCASIUS. Nihil, ut sentio, hercule de hujus ambigis conscientia: sed tuis ad me reductus verbis referam, quid prius quam hæc agerentur, per visum vidi. Videbam enim eminus quasi montem de materie lignorum congestum pæne usque ad nubes ignibus succensum: ante quem nescio quis statura procerus, si quo modo magis magisque cremarentur, omnia jam exusta virga decutere moliebatur: cujus incendii finem dinoscere nequivi. Hæc æstimo, talia præsignabant.

SEVERUS. Ut video, threnos edere noster Adeodatus petiit: e contra tu risum excitare velis. Alioquin nisi dormisses, ea quæ dixi & cernis ipse minime dubiis & somniorum fantasiis approbasses. Nunc autem velim expergiscaris, & quæ petimus insistas.

ADEODATUS. Uteris frequenter, Severe, Crisippi acumine, & jocose * etiam eximios eloquii tui refellis mucrone. Quæso ne juxta tui præsagium nominis severius agas: quin immo nobiscum age, ut imaginem patris stylo formemus modesto. * f. jocos.

SEVERUS. Placet quod mones. Sed hujus non unius ex vultu plene formabitur, reor, morum imago, qui gessit suis in actibus multorum inlustrium probitatem. Videbatur namque mihi quam sæpe conspersionem morum habere prioris ARSENII; nunc vero personam gerere Patris BENEDICTI; interdum autem, ut prælibatum est, officio JEREMIÆ fronte adamantino * acrius insistens fungebatur, cum esset mansuetus spiritu & virorum mitissimus. Wala Sanctis comparatus. * sic

PASCASIUS. Satis utique ostendis in animo tibi, dum superesset, illum pietatis calamo depinxisse, quæ ad omnia utilis est, juxta Apostolum. Verum tamen si velim ista prosequere *, nullus vix aut rarus qui credat. * l. prosequi.

ADEODATUS. Quis unquam ab historico juratores exegit? tamen si necesse fuerit, sunt plures quam probi viri, qui tuis assertionibus juramenti dextras dabunt: quo satis indignum est subterfugere, veritatis amico, & de veritate aliquid petentibus timide reticere.

PASCASIUS. Nonne legisti quod inefficacem * petat studium res quæ caret effectu? quotiens ergo veritas sit calcata, istisque de sedibus pulsa, plenius nosti. Ideo si probavero nullum amplius nostro in tempore Patris BENEDICTI formam gessisse, etsi sol iste qui cuncta respicit fuerit adtestatus, rarus est, qui audiat, licet veritas tuta maneat. * l. inefficax.

ADEODATUS. Non credo quod careat res effectu, si dilectionis pietatisque fert affectum. Unde absurdum non est, etiam invidi si surdi fiant, paulisper relaxare amoris affectum, qui lacrimis bene pascitur, fletibus delinitur, obtutu in eum quem diligis, revirescens defigitur, & tanti Patris tumulum saltim lamenti floribus inrorari.

PASCASIUS. Verum inquis, & religiose satis hortaris, sanctam Dei hostiam Deoque placentem cum lacrimis ad cæli palatium prosequi: non quia talem eum habuimus, sed quia talem amisimus, & cum illo delictis prægravati necdum comitari quivimus. Sed si proverbium illud antiquius verum esset, quod sola miseria invidia caret; tum eum libere votis prosequeremur. Nunc autem novi in nostris lacrimarum miseriis mul-

AN.CHR. 835 multam quorumdam invidiam non defore, exsertisque brachiis objurare, maxime si adverterint, fabula de quo texitur.

31. Aug. * l. lethargum * l. gestæ SEVERUS. Hoc est quod supra notavi, videris mihi quasi litargo * pati. Nonne dixisti morum imaginem te picturum, & quasi rei gestam * historiam texere: nunc autem nobis fabulam adportas.

ADEODATUS. Mirum, Severe, quod tam assuetis uteris semper verborum acrimoniis. Nam mihi videtur fabulam dixisse, non tibi, sed illis quibus totum fabula est & ludus, quod veritate fulcitur. Historiam autem hujus tua in conscientia legis, unde non fabula tibi, sed veritas declaratur.

PASCASIUS. Jure, Adeodate, agis, quem precibus fatigas, tuis si faveas votis. Sed quid ignoti facient, cum a conscio criminamur? aut non legisti, quid nuper attulit gentilium thema *a*, quod quidam DRUSILLAM in cælum euntem viderit? Fortassis idem vidisse Arsenium habentem iter in cælum narrabit. Quapropter eum interrogate, si vobismet non creditis, velit nolitve, quæ in cælo aguntur, quia divinis non credimus, forsitan se vidisse monstrabit: quem si interroges, vel soli narrabit; coram pluribus, ut æstimo, numquam verbum facturus. Nam idem ex quo in Senatu juravit eamdem se vidisse cælum adscendere, eique pro tam bono nuntio nemo credidit; quidquid viderit, verbis conceptis firmavit se nulli dicturum, etiamsi in foro hominem vidisset occisum.

ADEODATUS. Sentio quid prætendis paulo timidius quam expediat. Putasne narrare quippiam, quod omnibus æque placeat, cunctique credant? Quid igitur illo nuntio clarius, quidve felicius, & (quod majus est) quid verius, quod Christus victor ab inferis cum carne cælos petivit, omnibusque illuc volentibus ire viam præbuit, januas reseravit, peccata remisit, gratiam indulsit, & posse per fidem dedit? Sed quid est quod quidam non credunt, plures operibus contradicunt, & pauci veniunt? ubi tot coruscant miracula, tot Patriarcharum concurrunt exempla, & Prophetarum quasi digito quod factum est, præconia demonstrant; elementa sentiunt, Angeli obsequuntur & prædicant. De quibus nimirum promissis & gestorum eloquiis testes sunt omnes Apostoli, testes etiam Martyres Christi, testes innumeri Confessores & Virgines, quorum fidei miracula meritis protestantur. Etenim quando tot præconia & testes de tam bono nuntio contemnuntur, non habes quid queraris, cum plures suæ salutis præconiis non crediderint, & sint qui de illo satis bona sentiant.

Prov. 27. 17. PASCASIUS. Verum illud Salomonis, quod ferrum ferro acuitur. Sic & tu, mi Frater, sæpius amicos quos diligis exacuis, ut diligendo proficiant. Hinc sequor devotus quocumque duxeris: tamen cave, ut ubi emolumentum deest, salutis causa cesset inquiri.

Caput 1. ADEODATUS. Quæso conspersionem morum ex quibus interior integer conficitur homo, pandas, quia facie pæne cunctis ac genere notissimus erat; vel quibus sit, sicut Severus meminit, comparandus.

Wala genere & virtutibus clarus. PASCASIUS. Verum quod prioris Arsenii a puero ex militia & dignitate gloriam ampliavit. Fuit enim consobrinus maximi Augustorum, „ eique præ cunctis acceptior, in sermone verax, (ut de illo *b* dicitur, „ cujus

a Hic locus de verbo desumtus est ex libro seu Ludo Senecæ de morte Claudii Cæsaris, ubi Drusillam, quam Cajus Cæsar ipsius frater vitiasse creditus est, quidam Appiæ viæ curator, ut gratificaretur Gajo, cælum adeuntem se vidisse in Senatu jurejurando adfirmavit &c. Certe ex eodem libro Paschasius transcripsit superiora Adeodati verba: *Quis unquam ab historico juratores exegit*.

b Nempe de sancto Sebastiano, de quo hæc verba leguntur in ipsius Actis. *Erat enim vir totius prudentiæ, in sermone verax, in judicio justus, in consilio providus, in commisso fidelis*. Unde quod subdit Paschasius, *cujus apud nos nuper delati cineres*, &c. intelligendum est de ejus translatione in Galliam, id est in Suessionense sancti Medardi Monasterium: qua in urbe Pascasius eductus a puero fuerat.

„ cujus apud nos nuper delati cineres, tantis coruscarunt miraculis) in „ judicio justus, providus in consilio, & in commisso fidelissimus. In Senatu quidem præ cunctis pollebat ingenio; ut si interrogaretur de quibuslibet rerum negotiis, quidquid melius dici aut inveniri poterat, mox in eodem momento sine ulla dilatione quasi de fonte manabat consilii. Eratque jam in illo tunc temporis virtus summa, multis ex rebus amplificata auctoritas, quem & bonitas ac nobilitas morum generisque commendabat. Inlustrabatur autem sapientia, adeo ut & in divinis proficeret, cum in humanis ceteris præcelleret. Eloquentiam quoque utrarumque linguarum, qua sapientia plerumque juvatur, & copiam dicendi ad persuadendum quæ vellet, modestam nimis debebat. Unde dum hujuscemodi reniteret bonis, ab omnibus amabatur.

AN.CHR. 835 31. Aug.

Cur virum se rixæ dicebat.

ADEODATUS. Velim talis cum esset, mihi replices, quid sit quod virum rixæ, virumque discordiæ se progenitum frequenter ingemuerit, præsertim, ut ais, dum ab omnibus amabatur.

PASCASIUS. Fateor quia de religione zelus ei accrevit, & de gratia uberior virtus. Necdum enim præsentiarum Reipublicæ detrimenta noverat, quam augmentari gaudebat. Et ideo plus firmissimas nobilium societates, sanctissimasque plebium amicitias studebat, quam, secundum Jeremiam, peccata & detrimenta rerum, quæ necdum adeo excreverant, deplorare. An ignoras, Adeodate, quod vir bonus non plus sibi quam patriæ consulit & civibus? Scipionem quoque nosti, & reliquos ejusdem sæculi viros; qui pro maximis patriæ ac plurimis virtutum beneficiis odia tulerunt, & varia mortis discrimina.

II. qua occasione Monachus.

ADEODATUS. Proh dolor! quod innumerosior pars ima petat utinam inter religiosos nostræ ætatis viros ista non nossem! Nunc is qualiter ad monasticam venerit disciplinam requiro.

PASCASIUS. Verum sæculi gloria numquam sine invidia est, nec prosperitas sine discrimine alicujus adversitatis: sed vir probus utrisque partibus utitur ad salutem. Unde Arsenius cum pulsaretur quorumdam insidiis, videns violentorum impudentiam sedes occupare indebitas, quod prius in mente Deo voverat, optatum sibi tempus invenit: & quod callidi dissertorum loca tenerent, & infimi notissimos populo atque amicissimos marsa * manu prostrarent. Ergo cum tales cerneret adversus sapientes potestate potius agere, esseque superiores, & vulgi æstimatione dignissimos; præmonuit multa incommoda, multaque naufragia populo provenire. Tum vero, multis contradicentibus, sæculum & mundi inlecebras sine dolore deposuit, quantum ea sine amore tenuerat, qui cum esset divino amore succensus, relictis omnibus, Cœnobium *a* petiit monasticæ disciplinæ, ne suis, sed Christi legibus, & spiritu ageretur divino. Legerat enim, quod qui spiritu Dei aguntur, filii Dei sunt. Et ideo certatim non se sibi, sed Christum præferebat in omnibus. Ubi qualiter sit conversatus, Severum interroga: quoniam mihi hactenus dum vestra curavi audire, levius tuli quæ tolero. Nunc autem mox ut eum adtigi quem videram, qualemque habueram, novos inveni dolores recentesque, quos abisse putabam. Idcirco paulisper sileam, donec oculi mei fontem inveniant lacrymarum, & deducant aquam: quia longe factus est a me consolator meus, convertens animam meam. Longe igitur factus, quia recessit hinc ad Deum multo miseriarum fatigio pro populo & religione Christi confectus, qui quantorum laceraretur morsibus, cum esset mori pa-

* sic

Rom. 8. 14.

a Nempe Corbejæ Gallicæ Monasterium, ut constat ex Paschasio ipso in sancti Adalhardi Vita supra. Id factum post annum 814. quo Lodovicus Augustus Walam cum Warnario, Lantherio & Ingoberto misit Aquasgrani, ut regiæ familiæ scandalum emendaret, ex Vita Ludovici Pii. Hujus secessus auctorem fuisse Ludovicum Augustum inde colligo, quod is in Synodo Attiniacensi anni 822. pænitentiam egerit eorum, quæ *circa Adelhardum Abbatem & fratrem ejus Vualachum gesta sunt*, teste Eginhardo.

AN.CHR. 835 31. Aug. Hier. 8. 18. ri paratus, nostrorum nullus est qui nesciat. Agebant enim quasi dicerent illud Hieremiæ in eum: *Venite, percutiamus eum lingua, & non adtendamus ad universos sermones ejus*. Quorum tali tantoque affectus tædio, petiit interdum commorandi locum *a* in adjutorio Altissimi & protectione Dei cæli, quo nullus inimicorum violenter posset adire. Sed nos, dum sibi consuluit, ad horam desolatos & mærore plenos reliquit. Unde turbata sunt satis viscera mea, effussum est in terra jecur meum super absentiam tanti Patris, & nequeo morum imaginem respicere præ lacrimis. Sed plorans plorabo, donec tabescant oculi, ut vel sic meis consoler miseriis, qui subito consolatorem animi talem amisi.

invidiæ cedit.

SEVERUS. Precor paulisper quiescas a ploratu, ne rursus commoveantur recentius viscera fletibus, & non possimus expungere quæ novimus. Sed antequam obducantur oculi caligine, morum imago suis venustioribus pingatur coloribus: tum demum plena clari recordatio vultus calentes lacrimarum aperiet fontes, & sic in jubilo illo inspectante desuper dabimus fletus, hinc quidem gaudentes, hinc tristes; hinc mæsti, hinc læti; hinc quoque destituti, hinc subvecti: quoniam etsi doloris est quod amisimus; gaudii esse debet, quod talem eum ad cæli palatium intercessorem præmisimus. An nescitis Hieremiam illum, cujus iste fert typum, licet in lacum satis cœnosum a populo dimersus, quod demum levatus ad astra multum orat? Quod si ille pro his ad Deum preces indesinenter fudit, pro quibus ei interdictum est, dum superesset, ne adsumat orationem & laudem; quid putas iste pro his faciet, quos filios utique sibi charos tam subito desolatos reliquit? Dictum namque de illo legimus; *Hic est fratrum amator*, Hieremias Propheta Dei, *hic est qui multum orat pro populo, & universa civitate sancta Jerusalem*. Quod si ille pro civitate & populo laudem & orationem etiam prohibitus adsumit, quem olim vivens sic deflevit, cui threnos composuit, lamenta instituit; quid facturus iste pro suis, quos dilexit? Fateor quod non tantum pro nobis, verum etiam & pro his, uti & ille, quos inimicos pertulit, intercessor erit; quia utrorumque invectio illorum tam severa contra populum, non de odio, sed de amore fuit. Ista licet minus credant, tamen nos qui eum agnovimus, dubitare nequimus, quod is qui pro veritate tantos pertulit agones, Christi promissis minime privatur. Et si pretio fides emi posset, daremus quatinus cessarent odiis insequi, quem charitas enutrivit, justitia provexit, & pietas decoravit. Unde moneo quiescant, & desinant maledicere, malefacta ne prodant sua: quoniam hujus (ut criminantur) versutiam & infidelitatem æmulari oportet plus quam eorum perversam fidem.

suorum in cælo patronus.

accusatus

PASCASIUS. Acriter invehis, Frater Severe. Velim caveas illud Terrentii: Ne quid nimis; quoniam omnes quibus minus est conscientia tuta, plus sunt nescio quo modo suspiciosi, atque ad contumeliam omnia accipiunt, & propter sua quæque se semper culpari credunt.

III. quod Augusto non servaverit fidem.

ADEODATUS. Æstimo quod si ostenderis quid sit fides vera proximi, & qualis sit, dominis quæ promittitur, servanda; poterit unusquisque nostrum lucidius intueri, & singuli de propria conscientia judicare: quoniam huic hæc impingitur nota, quasi Augusto debitam non servaverit fidem.

PASCASIUS. Optime hortaris, ut eluceat, quam multi adulterant fidem veram, & corrumpunt, nescii quid sit quod promittunt. Est igitur Christianorum fides, juxta Apostolum, quæ per dilectionem operatur. Alioquin tolle dilectionem, & fides abolitur *, quoniam dilectio jura fidei omnia circumscribit. Porro dilectio Christi & proximi nihil peccati, saltim ex consensu, admittit. Unde constat quod omnis qui diligit aut consentit quod injustum est, inique odit animam suam, & eum quem ad iniquitatem favendo consentit. Ex quo liquido col-

* aboletur

a. Existimo id per anticipationem dictum de Cœnobio Bobiensi, in quo Walam obiisse testatur Auctor in fine libri 2.

do colligitur, fidem, non quod velit quisque, intendere debere, ut ad voluntatem etiam domini terreni contra Dei præcepta adsurgat, ne forte male consentiendo, fidem quæ per dilectionem in proximo operatur, infidelis amittat: sed quæ dilectionis sunt impendere; & per fidem quæ salutis proximi sunt, constantius & circumspectius adimplere. Alioquin Herodes ille, ejusque complices, quia juramento erat adstrictus, alieni a crimine, si fides præscriberet quodcumque velle, & quod promiseris adimplendum. Unde prius cavendum, ne quid fide pollicearis incautus: deinde si voveris, ne ad pejora provenias declina. Nihil enim debeamus, ait Apostolus, nisi ut invicem diligamus. Idcirco quisque quod debet solvendo adimpleat, & implendo debeat, fidem videlicet, quæ per dilectionem operatur. Alias autem fides non est fides: quia non est ex dilectione Dei & proximi, sed terrena objuratio animalis, & diabolica devinctio. Nemo igitur bene servat fidem, ubi contemnitur Deus, & negligitur futuræ vitæ proximi salus.

AN.CHR. 835

31. Aug.

Rom. 13. 7.

ADEODATUS. Heu quam misera ætatis nostræ sæcula, in quibus semper omnium præcedit velle: deinde quidquid sapit quisque & potest, ad hoc confligere, ut compleatur, licet prava effectu: præsertim cum sapere prius esset necessarium quod velle deberes; deinde velle quod saperes; sicque demum agere bonæ voluntatis quod posses. Nunc autem monstra omnium pariunt mentes, cum quod sequi debuerat, præcedit; & caput quod præcedere, passim sequitur; mediaque potestas ludibunda hinc inde tumet; ac per hoc omnibus fit illud quod Comicus ait: Volo, nolo; noloque, volo: & est singulis infelix nimium ac puerilis vertigo.

PASCASIUS. Hinc sane eorum aliquis ex Senatoribus prior, cum contra eum ut se corrigeret ferme ante biennium depromerem, ratione superatus & sententiis divinis: Audisse, inquit, profecto ista quæ narras, licet divina, in eo sæculo, quo nati & quando nati sumus, locum agendæ vitæ habuere & vim dictorum: nunc autem in isto quo nunc sumus, scias nihil utilitatis & rationis inesse. His itaque dictis discessimus; ille post suum velle desudans, ego a meo posse quiescens.

ADEODATUS. Ista quippe res non tantum * cæcitas esse videtur, mi Pascasi, quam mira mentis amentia. Hic enim sentire quo sit; quidve agat aliquis; recordari vero quo fuerit, qualisve nutabundus eat; nec tamen redire posse aut velle in id quod fuit, sed agendo insensibiliter ire post suum velle, ne ad se redeat qui fuit.

* l. tam

SEVERUS. Quis, inquam, plus sensu deficisci * potest, quam qui nec se sentit, vel quid dicat ipse non audit? Sed forte, ut reor, putatis vos clarius derogantes nec ipsa furibunda silentia possint audire. Idcirco loqui libere talia minime formidatis.

* deficere

PASCASIUS. Loquimur de fide qualis esse debeat circa proximos, qualisve servari. Et ideo minime silendum putavi; quia, ut nosti, hanc Arsenius noster tenuit vere, hanc exhibuit, hanc servavit, quæ cum dilectione operatur, in cunctis veritate fulcitur, justitia roboratur; non quæ assentationibus male decipit, & quæ cuique libuerit vitiorum extollit: sed in omni negotio & verbo, in omni re & consensu, amicam sibi scrutabatur inesse veritatem, & quasi ab ungue singulas rerum disquirebat negotiorumque causas, ne forte rimam in aliquo falsitas præcidisset. Deinde ut singulæ fidei partes justitiæ harmoniam uno concentu præcinerent, sibi coram oculis omnia adsignabat, atque ut omnia intrinsecus caritas ageret, quotidie precibus Domino commendabat.

ADEODATUS. Miror quomodo inter varias & innumeras, ut audio, causarum occupationes tam intente Deo vacabat, atque ubicumque sibi præsto aderat, præsertim cum nos quantoties dum vacare Deo vo-

IV. Deo semper intentus & sibi.

AN.CHR. 835 lumus; abducimur; & cum quærimus nosmet, vix invenire possumus.

31. Aug. Pascasius. Fateor Adeodate mi charissime, quia ubique secum semper cum Deo erat. Non enim se, ut dicitur, rebus tradebat, sed commendabat: suasque cogitationes inter frequentias hominum tractans, aliquid sibi salutare semper in animo gerebat. Et (ut infidi fidem recipiant, testor numquam me vidisse aliquem, qui sibi ubique tam presto esset, tamque sollicite passim incederet; ita ut vix, vel numquam se abduceret, licet rebus occuparetur innumeris & maximis. Inter epulas autem, cum aut ipse hospites, aut eum magnorum aliquis vocasset; numquam tam sobrie potui continuis temporibus dinoscere sumentem; ita ut refectio prandi a plurimis summa putaretur abstinentia & parsimonia victus, si ad tantam, saltim Quadragesimæ temporibus, possent contingere abstinentiam. O infelicem me, qui nunc ejus privor adspectibus, nec erubesco agere coram pluribus, quod tunc verebar coram eo. Sciebam enim quod non parceret, si quippiam immoderate admitterem. De quibus Severum velim interroges: quoniam & ipse quam sæpe mecum istam pertulit disciplinam.

In cibo parcus.

qualis in corripiendo.

Severus. Satis utique advertor * quæ intendis, ut pateat aliquando, forsitan quod manum avidius ori porrexeram: unde quid invexerit inter nos frequenter habuimus, & adhuc hodie pro quam plurima sua invectione saltim conscientia verberamur. Tamen de quibus dicis, testes sunt Patres ac Fratres & condiscipuli, qui norunt quod in modum agricolæ sarientis, verbum & correptionis sententiam mox in initio peccati pro sarculo ferebat, quatinus Christi messis uberior pullularet. Namque non ut quidam, usque ad excrescentia delicta deliberans agebat: sed mox in singulis peccati originem verbi gladio perimebat. Quomodo igitur suis ignaviter parceret, qui nusquam & numquam sublimioribus, nisi moneret, cessit? Fecerat enim sententiam Salomonis suam, quod verba Sapientis sint quasi stimuli & clavi in altum defixi: quia desigebat cuspide verbi vitiorum crementa, & virtutum exordia in altum firmius solidabat. Felix nimium beatusque, qui tantis rerum alternisque decursibus occupatus, sibi unus idemque continuus erat censor eximius, qui se tam in alto secessu studiis, Deo, caritatique vacabat. Hoc igitur negotium ejus & causa negotii, hoc otium & labor, hæc jejunia & vigiliæ, hæc cura & perpetua mentis sollicitudo, ut numquam desineret, quod semel cœperat in militia Christi. Unde plurimum aliis enituit, quod sibi & Deo ac proximis tantus idemque semper fuit; nec ulli plus quam sibi severus, nec alium magis quam semet judicavit.

* adverto

V. Cur sibi severus.

Pascasius. Perpendo, Frater, & recolo quæ sentis: sed necdum est locus, *a* licet invitus quæ proponis. Tamen de his fateor aliquando me illum interrogasse, cur sibi tam severus, & dum solus esset, tam tristis incederet. Ad quod ille: Noveris quia mecum sum, & quod in me est, decerno. Idcirco nullis adhuc, nisi de sola spe, hilaresco gaudiis. Perpendant igitur nostri qui eum rodere conantur, & alienis criminantur culpis, qui se ita percensuit. Putantne contra Apostolum, quod a Domino ulterius justorum extorris a consilio judicetur? immo Christo cui

Psal 90. 3. adhæsit in vita complantatus in corpore, gratulabundus canit; *Liberasti me de laqueo venantium & a verbo aspero*. Sed ipse dum talibus & tantis evacuatur malis, nos miseros reliquit; quo velim ignoscant, si prolabimur ad lacrimas secretius in secessu, qui prius repressimus, ne videremur deflere, quem gratis oderant iniqui. Nunc autem tandem illis quiescentibus lamenta relaxabimus; quoniam fletus & lacrimæ fomenta sunt de-

suis desideratus.

a Videtur hic deesse, & *ideo prætermitto*, vel quid simile.

desiderii, desiderium autem jucunda recordatio amissi: quoniam etsi mors aspera deterret, blandi nominis memoria delectat. Unde quidam ait, quod amicorum mors quamdam habeat voluptatem, eorumque memoria sit jucunda, quomodo poma quæ videntur suaviter aspera. Cum ergo intervenit spacium, pura ad nos spei jucunditas redit, quia sic quos habuimus, diligimus, tamquam & nos hinc subito ituros: sicque amisimus tamquam habeamus. Gloriosa quidem spes beata & suavis. Idcirco, mi Pater Arseni, gratulamur tui, solamur nostri: quia & te ad spei beatitudinem præsumimus pervenisse, nosque tuis illuc meritis credimus adjuvari, licet hinc ad horam mæsti, tamen gaudentes, quia tibi felicior successus, quam nobis maneat exitus; nisi prior tuus interveniat recessus. Forte expedierat ut ires, quatinus paraclisis Christi veniat, ut festini relictis omnibus tecum simus mente, & indefessis precibus facultas capessendi sit veniam, & perveniendi fiduciam accipiat animus. Non igitur, mi Pater, miseri de te, sed beati, quibus nec præsentia in spiritu deficit, nec cura minuitur pastoris, sed augetur gratia. Quid enim est mors, nisi somnus? sicut ex multarum scripturarum locis possumus approbare. Quod si in noctis quiete corporeis adhuc vinculis inhærentes, & quasi membrorum in carcere religatæ animæ possunt altiora & quæque suis discreta imaginibus perspicere: quanto magis exuti omni corruptionis labe spectant, ut quidam Sanctorum ait, jam puro ætherioque sensu? Unde plus præsto te nobis Patrem confidimus, quam in istius vitæ usu habere nostri prospiciendi ad invicem copiam potuimus. Est enim nobis, ut credimus, ubique præsto dulcisque absentia præsens, quod tunc illius omnia esse non poterant, sicuti est nunc, insuavis ejus valde præsentia absens: quoniam in eo esse creditur; cui parent & præsto sunt omnia. Magna igitur potestas & virtus ineffabilis, ita ut nec mors, nec tempus avellere possit, quos ipsa eademque majestas Dei beaverit. Unde, mi Pater, potius crederis nunc vivere nobis, qui tibi melius vivis. Fiunt jam lacrimæ dulces, jucundior fletus: quoniam etsi mors odii est, vita nobis tua dilectio. Namque mors ebibita absorbta est in vita, & ideo vivis, Pater, beateque vivis. Quæsumus adsis nobis, apud quem melius vivis, in quo vivunt omnia, nosque movemur in illo & sumus: cujus nimirum spei promissis refrigeratur ardor animi, relaxatus quoque paulisper evaporatur affectus. Quo rogo ut advolet assidue tui animi imago, dulcesque perfundat veri (si fas sit dicere) somni visiones, ut totus adsis, qui solis corporeis adspectibus defraudaris. Nam quotidianus tuus usus jugem recordationem excitata, affectus imaginem repræsentat: quibus allatis dolorem renovant. Et ideo, mi Pater, interdum ades, & mente atque animo amplecteris. Osculamur enim te quantoties, alloquimur, comprehendimus. Infelix nimium ego, qui ultima verborum tuorum monita tam longe absens hausi. Ais namque, ut noster mihi Chremes attulit; aisque: Ita, fili, fac, si quo modo, quæcumque scis boni, opere agas, ne tui minor inveniaris. Hæc tua, mi Pater, mihi novissima verba, hæc tuæ æstimationis mandata. Non quod scierim quod perfectum sit; sed ut sciendo proficerem, sollicite procurabas. Cui nescius mox futurum quod non præterire licet, longius differri posset, verius quam jocose remiseram, quod æque tria in homine continuis temporibus non inessent; videlicet scire, velle, ac posse. Quoniam multa quæ boni scimus peccatis exigentibus, quandoque nolumus, quod si jam velle adjacuerit, posse interdum non habemus. Deus est autem solus, cujus nec major scientia quam voluntas, nec voluntas amplior quam potestas: sed quidquid scit, vult & potest: ideo in sapientia sua omnia operatur. Porro hominibus nihil horum sine gratia Christi. Et ideo quæso precibus instaures, votis adjuves, quoniam tunc doctoris perfecta est monitio, si precum quos monuerit, adjuvet sumtibus. Hoc enim laudis tuæ officium est, quia sine offensione in nullo subter fuisti, tuis ut minus adnuntiares

AN.CHR 800 31. Aug.

Extrema ejus verba ad Paschasium.

AN.CHR. voluntatem Dei, modo si commendes oratione ac meritis: ut quibus
835 per te scire licuit quod expediat, velle ac posse tribuatur a Deo quod
31. Aug. placeat.

VI. Walæ pueritia ut exacta in aula. ADEODATUS. Vellem altius a puero tanti viri tirocinia repeteres, quoniam merita tantæ perfectionis cum eo crevisse credimus. Non enim veræ virtutes sine innocentia proficiscuntur: innocentia vero virtutum efficacia solidatur. Porro soliditas longa boni operis consuetudine crescentibus meritis firmatur. Alterna quidem proportione perfecti viri ut prudentiæ simplicitas respondeat, & simplicitatem prudentia instauret: quatinus quod est in flore, fructus exhibeat, & fructum bonæ spei prius flores promittant. Potest ut flos nonnumquam sine fructu decidat: fructus tamen non sine flore pullulat. Idcirco pandas velim prius flores, quatinus fructus dulcior exuberet: quoniam etsi utilis fructus, teneræ vitæ pulcrior flos redolet. Unde huic quod etsi ante floruit; uberior virtus florendi, Christi gratia fuit.

Is primo abjectus a Carolo. PASCASIUS. Quæris, Adeodate, quæris de his forsitan; quando non eram; tamen relatione verorum, quia ab utero notissimus fulsit, plura memoriæ dignissima percepi. Fuit enim a puero inter tirocinia palatii liberalibus mancipatus studiis, pollens morum nobilitate ac probitate sensus: cujus Augustus efficaciam auspicatus ingenii, licet consobrinus ipsius esset, patrui ejus filius; decrevit humiliari cujuslibet instinctu, & redigi inter infimos; non quidem fortuitu, sed divino dispensante judicio, ut tenera ætas fornace tentationis tamquam aurum probaretur, quatinus edisceret adhuc juvenis, non minus adversa fortiter, quam & prospera æquanimiter tolerare. Scriptum quippe est, quod sicut fornax aurum, ita tentatio probat justos. Et ideo jam justitiæ ejus testimonium retinebat, ut (Sap. 3. 6.) amplior gratia præstaretur. Ubi diu multumque camino humilitatis detritus, valde claruit mitissimus: & nescio cui Optimatum commissus libera sub custodia probus atque idoneus, plurima ejus quotidie crescebat fama, vitæ & laudis præconia cumulabantur. Quis igitur non agnosceret, quod jam divino probaretur tirocinio, qui nullis exsistentibus delictorum culpis a proximo sic premebatur innocens & justus, quasi esset reus, Augustique naturæ alienus? Ferunt quidam, quod idem tunc temporis cum esset in via mæstus, bovesque cum plaustro minaret, quemdam ruricolam obviasse, accinctus * balteo & armis. Ad quem ipse: Visne, inquit, o homo, arma quæ geris pauper deponere, istaque quibus adstringor assumere? His ita dictis tandem vix credulus viator sine damno, suis se viduavit armis, & munera insperata revexit. Tum noster Arsenius: Melius mihi, inquit, vilia decent cum plaustro, quoniam non militiæ nunc sæculi, sed communis vitæ negotiis vaco.

*accinctum

3 Reg. 6. 22. Quid igitur iste, fratres, nisi David usus exemplo ajebat: Adhuc vilior fiam, & ero in oculis meis humilis: præsertim quia cum sibi quisque pro Deo indignior apparet, Deo acceptior fit: & cum sibi magnus sufficiensque, utique, sicut legitur, parvulus æstimatur. Quid plura? his ita expletis paulo post divina virtus multis eum provexit honoribus, fitque acceptior cunctis, quanto probior. Restituitur palatio, gratia sublimatur: siquidem quotidie proficiens atque succrescens, constituitur ab Augusto œconomus totius domus, & venerabatur passim secundus a Cæsare, quasi putares alium Joseph sceptra a regni movere. Erat enim in ore omnium, & ad omnia quæque præcipuus, maxime justitiarum exactor: cujus sollertia jus civile bonis sine tergiversatione dabatur, & præsentia non

tum œconomus factus,

a Hinc est quod misso in Italiam Bernhardo Pippini filio, nepote suo, Carolus *Vvallonem filium Bernbardi patrui sui secum esse jussit, quousque rerum eventus securitatem nostris afferret*, inquit Eginhardus ad annum 812. & Auctor Vitæ Ludovici Pii ad annum 814. *Timebatur*, inquit, *quam maxime Vvala summi apud Carolum Imperatorem babitus loci, ne forte aliquid sinistri contra Imperatorem moliretur: qui tamen citissime ad eum venit, & bumillima subjectione se ejus nutui secundum consuetudinem Francorum commendans subdidit.*

non minus terrebat reos, quam mulcebat pios. Senator, ut ita dicam, senatorum, a secretis jam tunc efficacior cunctis, eo quod nihil vellet, nisi quidquid præstantius scire potuisset: ubique providus, ubique promtus: ac devotus, ubique strenuus; ita ut nullus de se coram illo aliud, quam justum velle significare auderet. Ante quem jus civium venale numquam venit: sed liberaliter in omnibus agens, ultroneus petentibus apparebat. Nonnumquam igitur ad ea quæ Augusto proprie agenda fuerant, specialius mittebatur. Unde jam idem Ducatum gerens, exercitum vice Cæsaris in hostes *a* duxisse satis fertur egregie; quem feritas gentium barbararum suis edomita beneficiis, nimium, ut nostis, diligebat, & ad eum demum jam cum Monachus foret, quantotiens devoti confluebant.

AN.CHR. 835. 31 August.

& Dux exercitus.

SEVERUS. Fateor nos sæpe retractasse quid esset, quod easdem gentes diligeret, etiam ut sæpe omissis primoribus nostri Ordinis ad eos alacrius se conferret, & totum se illis infatigabiliter præstaret. Sed facile patet sensus, quod pietatis affectu hæc fecerit, ut eos suis provocaret exemplis, & ad morum instrueret honestatem, qui nuper ad Fidem Christi venerant.

VII. Barbaros amans, eisque venerabilis.

PASCASIUS. Ita est, mi Severe. Idcirco apud eos præ cunctis acceptior erat, quod ipse sæpe probavi, & præ omnibus charior. Forte recolis, quando illuc causa Cœnobii novi *b* cum ANTONIO nostro simul fuimus, ubi qualis quantusve haberetur, probavi, quasi, ut ita dicam, si advenisset cælitus, magis quam olim ex palatio, profecto cum esset Monachus, venerabatur. Unde cum ad quosdam devenissemus, qui eum mutato habitu non agnoscerent, vastarentque iidem hostiliter suorum agros, & depopularentur finitima; voluit eos Antonius noster, ut erat benignus, corripere lenitate sua; nec tamen est auditus. Tum quidem proposuit eis Arsenium, & fecit alloqui, ut se a talibus compescerent. Quo audito illi cœperunt prospicere attentius, is si esset quem fatebamur: qui etsi multis persuasi, minime credidere, quod tam eximius & præpotens ad tantam venerit humilitatem & dejectionis formam. Quorum unus ad eum: Tu es, inquit, ille quem noster tam inclytum celebrat orbis? Tum ille: Ego, inquit. Deinde, Fateor, alter ait, quod saltem nec minimi extrema digiti ejus vales, quanto magis ut talis tantusque dicaris. His ita dictis, nos omnes subrisimus ac discessimus.

ADEODATUS. Velim serius agas: quia talia in quibus fastus commendatur sæculi, non intueor quid prosint, penitus cum mors etiam nostra aboleverit, si qua fuerant jucunda. An ignoras quod qui mundum colit, pretiosa perdit? Pompam namque sæculi repetere, quid aliud est, quam fidem abnegare Christi?

PASCASIUS. Ita plane sentio: sed probi viri, licet videantur agere quæ mundi sunt, intentum gerunt animum, nec se ad externa omnia sinunt evocari, licet foris universa resonent, & magnis fulciantur tumultibus. Quid igitur putas fortius purpura uti, & vasis auro argentoque confectis, quasi testaceis, vel cilicio; nec moveri? An iisdem licet vilibus sic uti, quasi pretiosissimis, nec paupertate affici?

ADEODATUS. Utrumque magnæ virtutis dixerim virum: sed talis vix aut rarus invenitur, quem non dejiciat altitudo, quem vilitas non moveat, quem non extollat divitiarum atque honoris sublimitas, quem non paupertas afficiat, & variarum rerum negotia non extenuent.

PASCASIUS. Ita, Adeodate, ita est, sed vera virtus in utrisque est, quam bona mens explicat & devota: ubi nec cupiditas, vel avaritia fomentant animum; sed liberalitas honestat morum, & probitas commendat vitæ. Non virtutes diffident, non vitia premunt, non altera affectionum passio alteram

a Nempe *in Abitrices*, infra cap. 11. quo nomine Abotritos significatos existimo. Pace facta inter Carolum Magnum & Hemmingum Danorum Regem anno 811. concordiæ subscripserunt sex de primoribus Francorum, in quibus primus nominatur *Vvalach filius Bernhardi*, dein alii, *omnes Comites*, uti scribit Eginhardus in Annalibus: quo tempore Ducum, Comitumque vocabula fere promiscua erant. His adde Walam fuisse conjugatum ex sequentis lib. 2. cap. 8.

b Id est Corbejæ quod Monasterium Antonius seu Adalhardus Abbas adiit anno 822. ut operi jam cœpto supremam imponeret manum.

AN.CHR. 835. 31. August. teram vexat, non ea quæ sunt exterius devastant. Alioquin etiam in eremo quid prodest universæ regionis asperitas & silentium, si affectus improbi fremunt intus, & vitia permutant animum? Ergo placida quies & vera illa est, quam ratio ubique componit, & serenitas religionis commendat. Idcirco quidam, ut comperimus, e sæculo recedentes, adhuc versantur in fluctibus: quia non satis mente exisse probantur: At vero nonnulli, quos tirocinia virtutum enutrierunt in militaribus rebus, postmodum ad Christi militiam puriores ac perspicaciores veniunt, quam si essent inexperti.

ADEODATUS. Tamen esse debet in his virtutum experientia, pro quibus egregii censeantur: quoniam & pagani dumtaxat inter suos idonei probique videbantur, vulgique æstimatione nonnulli inter deos allati dicuntur.

PASCASIUS. Videris mihi ad omnia quæ conferimus, nutabundus, & quasi plebejo infectus colore, nullum alium deinceps posse recipere mentis effectum: præsertim cum varius rumor varias rerum conspersionibus inficiat mentes. Fortassis ergo & tu ita infectus plurium infamiis, ut non queas de hoc aliam jam recipere fidem, quem plures ita laniant, & vulgi imperitia conrodit.

ADEODATUS. Nonne recolis illud Catonis, quod multi multa loquuntur, & ideo rara est fides? verum tamen de isto, fateor, optimam habeo fidem, cui adhæsi in novissimis, quem cognovi, licet sero, & dilexi nimium virtutibus decoratum. Sed non omnibus rebus facile fides adhibenda. Unde & Apostoli tardius credidisse leguntur, ne forte fides eorum temeraria videretur. Ita & nos nihil præcipitanter, nihilque inconsulte agere oportet: neque vulgi aut alicujus impressione ita infici ne meliora recipere valeamus; neque, ut ita dicam, molliri acsi cera, ut omnium sigillorum signa super sculpturam recipiamus. Probanda est igitur imago cujusque, probanda & fides: ut quod semel ad liquidum probaveris, iterum de illo non judices.

PASCASIUS. Recte fateris: sed velim perpendas, quam probi viri inter summos sæculi honores vixerint, quam idonei mox de militia ad Christi gratiam pervenerint. Taceo igitur & David, quem nec regalis dignitas multis rerum copiis inlexit, nec occupatio negotiorum a dono gratiæ retorsit. Taceo de ceteris omnibus, qui in culmine celsitudinis virtutum floribus exornati, Deo placuisse leguntur, & multis mysteriorum sacramentis refulsere. Veniam ad nostros, quos de mundi militia Christi Ecclesia gloriosos suscepit Præsules. Ambrosium loquor, qui de præfectura mox cathedram Episcopatus est adeptus; & Hilarium, quem Doctorem eximium Gallia concelebrat. Tales ergo & hujusmodi viros sæpe sæculum, immo de sæculo Christi gratia provexit. Et ideo nulli dubium, quod & istum inter senatoriæ dignitatis infulas virtutum gemmis insignitum providentia instituit divina, & clementia decoxit, ut fieret vas honoris de tanto culmine ad monasticam transmutatus.

VIII. Qualis in sæculo. SEVERUS. Diu est quod exspecto, quid de illo dubia proponere velitis, quem plusquam nosmet (ut ita fatear) cognovimus, cui conscii fuimus, quem sectatorem justitiæ ac veritatis non dubitamus, cui quam nobismet amplius credidimus. Fortassis ergo ut quidam Philosophorum omnia dubia tenemus, nihilque certum posse comprehendi philosophamur. Alioquin interrogate Chremem nostrum, aut istum Allabigum, cujus clangor buccinæ forte surdis etiam fidem præstabit, quod adhuc in sæculo morum honestate ac virtutum ceteris clarior vixit.

CHREMES. Nullus qui hoc nesciat, pæne quia nulli fuit ignotus: sed livor abnegat, pluribus quod conscientia probat. Hinc profecto liquet, quamvis offenderit, quod etiam ab æmulis præstantior omnibus nostri sæculi primoribus fuit: & si eisdem non placeat, bonus tamen ab omnibus prædicatur. Fuit enim in sæculo eleemosynarum largitor, & decimarum ita liberalis.

talissimus dispensator; ut probares jam non sua, sed ad hoc sibi commissa AN.CHR.
distribuere. Qui post annualem decimationem, quotidianam indesinenter tam 835
ex omni redditu ac dispensatione victus, quam & de variis donorum sumtibus Christi pauperibus impendebat, hanc sibi hæreditatis computans partem, hanc lucri pretium, hanc justitiæ suæ mercimonium. Sed, ut video, Allabigus noster, quasi conviciatus, irascitur: ideo forte nudam manu interdum confricat calvariam, nec bene sentit de his quæ proponitis. 31. Aug.

Tum ille: Quid igitur ludicra jocose seritis? & si calvus vobis videor, Helisæum quid contemnitis? An nescis, Chremes, quia multi me venti flaverunt? fortassis ergo jurando per hoc caput ista contraxi. Nunc autem quia non credunt, hoc novum repperi juxta Terrentium, ut consecter eos, qui se primos omnium esse volunt, nec sunt: & cum riserint, adrideo, eorumque ingenia admiror; vel quidquid dicunt, laudo; & si negant, laudo; quid quisque negaverit, nego; ajunt, ajo. Deinde imperavi mihi omnia adsentari, quia is quæstus nunc est valde uberrimus. Tamen saltim parvam adhibeam fidem, qui mihi de illo quam bene sum conscius, nihilque falsi fingam: quoniam meo cordi nullum chariorem invenio. Fuit enim suo in tempore acceptior cunctis, licet prodigiosa hujus sæculi ætas ultima eum insipienter & maligne oderit, atque mendaciis sit insecuta. Verum tamen quæso me non adeo ignavum putetis, non ingratum, neque inhumanum aut vecordem, ut me non consuetudo tanti viri, non inremota vitæ conversatio, non amor, non pudor oblivionis commoveat, ac moneat, illi ut servem fidem, cum quo multa pertuli, a quo plura didici, & ex quo quæque optima virtutum etiam in sæculo cognovi, pro cujus amore primum post Deum sæculum reliqui. Unde si quis vestrum mihi de cornu quippiam opposuit, tubam audiat veritatis: quia quamvis obsurdescant invidi, Arsenius iste verus Christi athleta fuit: & si plura enumerare nequeam sermone imperitus; lugere tamen etsi coram non erubesco, quotiens ad mentem ea reduco, ut vel sic refrigerer plenus miseriarum nostrarum doloribus. Quia etsi gaudendum censeo, quod talem eum habuimus; satis quoque deflendum, qui cum eo semper viximus, quod absentes in extremis fuimus. Fortassis ergo si cum eo essemus, de spiritu ejus amplius participaremur. An non legistis, Helias Helisæo suo petenti, ut spiritus ejus in eo duplex fieret, quid dixerit? *Si videris*, inquit, *quando tollar*, *erit quod optas*: ita & nos, Fratres, si essemus cum eo, hinc ad cælos quando abiit, pignus nobis forte refunderet sui spiritus. Nunc autem quam miseri, quibus nec horam scire licuit sui exitus, quem vivere putabamus! 4. Reg. 2. 11.

PASCASIUS. Ut audio, glaber iste qui videbatur idiota, factus est in subito querimoniarum Philosophus, nec dubium quin spiritu ejus quem plangimus afflatus. Alioquin nisi eo esset attactus, quomodo talia præoccupavisset, antequam stylus eo veniret, quo circumfusis visceribus lamentandi erit tempus? Non enim adsentator est falsi, ut se finxerat; sed invector, ut sentio, præcoque veritatis. Parvipendet enim aliquis quid audiat: præsertim cum nemo amicorum meorum est hodie, apud quem omnia mea occulta exponere audeam, quamvis hic nostra etiam inimicis detegat: quia nonnumquam apud alium prohibet dignitas, apud alium ipsius facti piget ineptia, ne infidelis, ne protervus videar. Idcirco nostrum est intelligere, utcumque atque ubicumque opus sit adsentari vel obsequi, de isto si quomodo vel tacere. Ergo quia nec præmeditari potuimus tanti viri obitum, nec præscire; nunc præmeditandum, quid vel cui quandoque loquamur. Noster enim satis pavebat animus de illo prius tale aliquid cogitare, qualia demum contigisse doluimus: non quod condicionem ignoraremus; sed quidam votorum usus sensum nostrum communis fragilitatis obduxerat, ut de illo nisi secunda cogitare nescíremus. Unde cum olim ab Augusto directus causa negotii quod nostis, antequam in remeando Agripinam venissem, comperi quem nunc deflemus, NOTA

AN.CHR. 835 21. Aug. flemus, exilium tulisse pro munere, ubi quamplures Monachorum simul reficiebamur; eratque lectio in medio Esaiæ vatis, ubi legitur: *Concurrent* Esa. 19, 2. *Ægyptii adversus Ægyptios, & disrumpetur Ægyptus in visceribus suis*. Tunc quidem infremui, tunc quasi inundans omni lacrimarum imbre perfusus, atque dolore disruptus emarcui, ita ut omnes mirarentur, alii quidem quid contigerit dicentes, alii quasi reatui illius conscius essem, opinabantur: nemo tamen mihi eorum hodie quod heri, licet consolatores optimi viderentur. Fateor tamen eadem hora omnia mihi in animo venisse, quæ postea contigerunt. Unde non dubitandum quod divinus spiritus ubique omnia repleat, etiam & ea quæ non possidet.

SEVERUS. Dicam de his quæ mihi in mente sunt, vos decernite. Dum ille fuit solus, dum nulla alia spes, dum posse viguit; favebant plurimi, sibique dabant palmam: nunc postquam res inventa * est, inventi * sunt & ipsi de quibus quereris. Sed non adeo dixerim fortuitu talia contigisse, ut & lectio simul ac lacrimæ prodiderint, quod nostra in visceribus suis disrumpenda esset Ægyptus: forte jam tunc venter præcordiorum contra nefanda futurorum, quasi cythara threnabat.

* inversa
* inversi

IX. Qualis ad Monasterium venerit.

ADEODATUS. Dum varia rerum incidunt negotia, in conloquio confunditur stylus, nec ordo dicendi servatur, nec flendi copia pectoris de fonte uberior hauritur. Ex quo velim fontem aperias nobis calentem, & qualis quantusve venerit ad monastica, insinues: quia etsi pulcræ sunt virtutes sub absconso chlamide *, easque inter mundi inlecebras vernare; pulcriores tamen in schola virtutum fiunt, ubi resecatis vitiis fragrat ager aliorum odoramentis commilitonum, & sola quæ Dei & sancta sunt, ab omnibus meditantur.

* f. chlamidis.

PASCASIUS. Si quæris, Adeodate, qualis venerit: fateor talis, qualem Virgilius ille tuus Maro describit, totus teres atque rotundus. Qui nimirum versus, licet in Virgilio vestro magnis extollatur laudibus, longe antiquior legitur in Horatio, qui dum de viro sapiente loqueretur, ait, quod sit fortis, & in seipso totus teres atque rotundus. Unde profecto liquet, sicut & in quampluribus locis, quia Maro vester callidus ingenio de ceterorum sententiis laudem tulit, & de multis, acsi mendicus, Philosophorum fragmentis convivium vanitatis, saltim pueris, fecit. Sed laudabilior hic noster illo fulsit mox de sæculo Christi gratia inlustratus, qui fortis in Deo atque teres seu rotundus, ut ajunt, venit: quia nihil ex omni parte rotundius a puncto, quam sibi * virtutes rationi Deoque consentiunt. Nonne virtus jure tibi videtur quædam æqualitas vitæ, rationique consentiens undique? Quod si aliud ab alio in vita discrepat; magis, ni fallor, offendit, ut ille egregius ait, quam si aliqua pars circuli majore minoreve intervallo, quam aliæ partes, distet. Igitur illa est virtus & ratio vera, quæ vitam perfectam faciunt: vita vero perfecta undique, si veritati congruat, & virtutibus æquetur. Unde profecto idoneus in vita & probus jure is censetur, qui tam bene & honeste vivit, ut secundum Deum virtutibus vivere videatur. Sed de isto vix talia creduntur, quoniam odiis & invidia ubique jugulatur. Qua de causa parcius laudandum censeo, ubi veritas conviciis suffocatur, & invidia justitia perimitur.

* f. si

SEVERUS. Forsitan persecutorum tempore si esses, de Christo aut nescire quidquam te assereres, utique aut mutus esses. Nunc autem quæso pone metum: nihil hic iterum jurabis poscenti. Alioquin dic illud, quia si noceo quod amo, sine fine nocebo. Satis enim mihi est amoris, quod semel de illo ebibi, quod aliud recipere non possum. Idcirco si non proficiunt visa, veniamus & ipsi virtutum ad arma: quia pro talibus tantisque Deum si digne laudare non cessem, beatior ero, licet monitis ejus & moribus sim ipse minor.

PA-

AN.CHR. 835 31. Aug.

Pascasius. Magna molimur, frater Adeodate, sed nulla, nisi ardua virtus. Unde narremus, ut fertur, fabulam toto notissimam mundo. Quoniam, ut ais, exigua virtus est præstare silentia rebus: sicut e contrario gravis culpa, quæ tacenda sunt loqui: quamvis utile multis dissimulasse prodenda fuerit, tacendaque prodidisse. Venit enim hic noster Arsenius, sicut melius nosti, ad monasterium * vitam jam pæne perfectus, licet demum major meliorque crevisse credatur, quia nemo qui virtutibus hac in vita proficere nequeat. Venit, inquam, sicuti præfatus Poeta tuus ait jam,

* l. monasticam

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit unum
Millibus e cunctis hominum consultus Apollo:
Judex ipse sui totum se explorabat ad unguem.

Fateor me neminem sui exploratorem vidisse similem huic, qui non dico quotidie, verum jugiter sua tantum rimabat gestorum intima, quantum nemo sollertissimus judicum discutit aliena.

Adeodatus: Quæro abs te, quomodo si jam teres atque rotundus venit, sui major meliorque demum fuit? Numquid rotundo aliquid rotundius esse potest? quod si omnino potest, restat rotundum non fuisse, ut ab immobili puncto, scilicet divinitatis opere, circulus formaretur virtutum.

Pascasius. Quantum ad formam geometricæ exspectat disciplinæ, videtur fore quod ais: sed si ad virtutum; quia semper ex omni parte Christo introrsus modificante in sphæra æquissime circumaguntur; hinc inchoatio ad formam incipitur; illinc ubi civitas virtutum est, consummatur. Unde in comparatione Dei, sicut nemo bonus, ita nemo perfectus, & sicut nemo perfectus, ita nemo teres seu rotundus: tamen dicitur & bonus, & perfectus homo: & si perfectus, utique teres: quia in Christo conformatur, in cujus nimirum circuitu iris esse legitur, ex quo omnis perfectio virtutum designatur. Ceterum nemo proficit ad ista, qui se quotidie major meliorque non invenitur. Hinc quoque Propheta; *Beatus vir*, inquit, *cujus est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit*. Quid sit autem, ascensiones disponere, subjungit de singulis: *Et ibunt*, inquit, *de virtute in virtutem*. Ita ut omnium virtutum forma, propria cujusque caritas efficiat animæ quantitatem aut qualitatem. Constat igitur animam virtutibus crescere; decrescere autem vitiis, & ad non esse tendere. Iste vero noster quotidie sicut de virtute ad virtutes, ita de esse ad majus esse tendebat: & sicut ad majus & melius; ita licet jam virtutibus teres, ut formatior atque rotundior esset, jugiter Christi manu formabatur. Sed qualis quamtusve jam esset, quando sæculi deposuit militiam, testes sunt præsens Pater & Fratres, qui satis intenti ac solliciti, multis eum, dum pulsaret novitius ad ostium monasticæ disciplinæ, perscrutati sunt probationum argumentis & sollertiæ disciplinis. Testes quidem, quod velut aurum in fornace fuit probatus, inter omnia increpationum dura & aspera, in tantum qui necdum tiro, ut perfectus jam Christi miles haberetur. Erat in illo spiritus Dei: & ideo, ut fertur, in nullis frangebatur molestiarum spiculis; sed seipso quotidie probatior renitebat. Quam vera igitur Apostoli sententia, quod omnia cooperantur illis in bonum, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam ei & quæ pro malo inferebantur, profecto lucrifiebant. Psallebat enim cum Propheta Domino: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras*. Fateor, quæ multis dura videntur, illi levia erant: erat enim Monachus.

Apoc. 4. 3.
Psal. 83. 6.
Rom. 8. 28.
Psal. 16. 4.

X. Qualis jam Monachus.

Adeodatus. Quid laudis est, quod Monachum eum prædicas? Nonne & nos ac quamplurimi Monachi censemur nomine?

Pascasius. Vere censemur tantum nomine, sed falsi invenimur opere. Unde quidam de Patribus bene se intuens: Væ, inquit, mihi, qui nomen Monachi falsum porto. Unde si diligenter consideres, rari inveniun-

AN.CHR. 835 31. Aug. veniuntur. Sed hic noster unus erat e millibus, qui solus digito monstrabatur. An non recolitis oculos ad nos omnium venientium? nam mox inter omnes eum intuebantur, & quasi ad lumen erant defixi, eumque requirentes, soli loqui desiderabant; etiam & cum ultimus esset a primordio, a cunctis præ omnibus venerabatur. Nemo igitur, ut adsolet, etiam apud Patrem levitatis causa quispiam apud eum reprehensibilis voluit inveniri. Gravitas enim ejus & morum probitas inlustrabat omnes: & ideo pudica mente vultum singuli coram eo submittebant. Licentius enim coram sole, quam coram eo aliquid admitteres reprehensibile. Nunc vero quam miseri sine illo vivimus, multis adlecti inlecebrarum usibus! Omnes enim licentia deteriores sumus, quæ cum alicui in mente inciderit, frequenter frena gravitatis amittit. Unde Severum interroga, si quid de illo nosse desideras.

SEVERUS. Fratres, fratres, quid dicam, quove inveniam dicendi copiam, cum in me nihil remanserit de illo, nisi flendi ac gemendi facultas? Bonum namque mihi erat, cum eo, dum portabam jugum adolescentiæ meæ, coram illo quasi solitarius ac tacebam, magis quam nunc, cum loquendi licentia relaxatur; & æstimo impunius licere, tunc quæ verebar ne admitterem. Patior usu, qui pæne jam omnium hominum est, ut melius aliena videam & judicem quam mea. Idcirco inhonesta quam sæpe committo: præsertim quia cum illis frequenter ago, qui neque jus, neque bonum, aut æquum sciunt. Melius, pejus, prosit, obsit; non curant, neque vident: nihil enim nisi quod libuerit, placet; nihil nisi quæ voluerint, scientia defendunt, etsi eos esse res non sinit ut volunt. Porro nos illi palmam damus, eumque magnifice efferimus, qui vim tantam habeat & potestatem atque efficaciam fallendi, ut falsa pro veris valeat adstruere, & improbos optimos judicare. Idcirco non est nunc temporis de isto quippiam laudabile prædicare: tamen quia omnes norunt, licet oderint & invideant, non multa facundia opus est ad laudem, dum religiosior omnibus nostri temporis a singulis prædicatur & perfectior. Fuit enim in omnibus discipulus monasticæ disciplinæ, militans diutius sub Regula vel Abbate. Discipulus, inquam, quia in cunctis subditum se & humilem exhibuit, magisque subesse gaudens, quam præesse; prodesse tamen tam sub jugo Magistri, quam Prælatus postea curavit. Et ideo demum perfectus invenitur Pater & magister, quia discipulus perfectior ceteris approbatur & filius: quod genus rarissimum invenies, dum singuli magis præesse gaudeant, quam subesse & prodesse. Alioquin non tanta Prælatorum penuria perfectorum esset, neque proficiendi magna difficultas: quia plurimi, etsi præsunt, prodesse vix paucis appetunt, obesse multis. Hic autem
in obedientia fervens. quantus sub disciplina fuerit obedientiæ, multorum ore laudatur. Et inde est illud, cum novitius adhuc esset, tumescente alveo fluminis, jussum est more solito, ut Fratres irent turgentia resecare herbarum, ne amplius inundaret. Tum ille cœpit reliquos exhortari, ut tunicis tantum induti intus introirent, quatinus melius proficerent. Quo dicto, plures una cum eo introiere. Ubi multo perpessi frigore, relatum est Patri ad Monasterium: quo jubente mox extracti sunt, atque coerciti, ne ulterius talia auderent. Unde constat, quod sæpe de fervore boni amoris, si dici fas est, contingit excessus culpæ, dum mens minus de-
1. Cor. 13. 8. liberat compellente amore caritatis, etsi Paulus Apostolus dicat: *Caritas numquam excidit*. Hinc quoque quam sæpe talia Petro legimus accidisse, minus considerans, ore quid exprimeret. Porro excessus iste (ut ita fatear) non est amoris, sed inscientiæ nota: unde ipsius flamma levius purgatur. Nonne vidistis eum jam cum hospitalitati nostræ præesset, qualis quantusve erat? quam humilis, quam devotus! Quem enim aliquando nobilium vidistis tam vilia semper appetere, tam aspera tolera-

Hospitum & infirmorum curam gerens.

lerare, tam horrida & fœtida diligenter attrectare? non dico vilia calciamentorum hospitum, verum vulnera pauperum, eorumque fœtida vestimentorum, nonnumquam sic quasi aromata bajulans abluebat: omnia quippe eorum sic non lassescens infatigabiliter sustinebat. O Domine bone JESU, quam infatigabilem eum fecisti ad omnia dilectionis officia! quam strenuum, quam efficacem, quamque devotum! Satagebat enim circa frequens ministerium ita sollicitus, ut pauperum curam & hospitum atque infirmorum ante omnia & super omnia gereret in die; nocte vero somno expleto parvissimi temporis, non minus ante vigilias Fratrum, quam post vigilias una cum Maria indefessus ad pedes Domini JESU coram sanctis altaribus prostratus humo jacebat. Tu nosti, Domine Christe, quo lacrimarum imbre solum rigabat, te rogans, teque suspirans, te quærens, ad te pulsans, ut aperires ei januam pietatis tuæ: aperiresquoque, ubi ei hactenus clauseras; & susciperes, ubi clementer illi aperueras. Quibus januis apertis, ut credimus, tunc penetrando pulsabat fide, nunc fruendo amplectitur caritatis amore. Poterat enim dicere cum Propheta: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando consolaberis me?* Fateor ergo sæpe me vidisse loca suis mane madentia lacrimarum imbribus, & conspexisse oculos pæne consumtos a fletibus. Vidistis & vos eum, ut reor, frequentius squalentem vigiliarum angoribus, vidistis madentem fletibus, vidistis affectum gemitibus, vidistis utique macie tenuatum & pellem ossibus hærentem victus parsimonia, & tabentem faciem laboris vitæ suæ sudoribus. Utrasque namque vitas suis gerebat temporibus, practicam scilicet in die, theoriam vero in nocte: hinc inde earum respersus floribus noverat cum Maria, etsi frequens esset cum Martha, quod unum esset necessarium: & ideo singula ad hoc unum jugiter solidabat; illuc suspiriis anhelans, hac dilectionis officio ad ea propulsans, satagebat in die agrum corporis sui refundere sudoribus, in nocte vero fletibus. Vidisses enim mane illum quasi rore purpureo perfusum, lacrimarumque imbribus inroratum. Unde si velis plenius cognoscere veritatem, Severum interroga, qui semper plus quam ego vigilare studuit ac potuit: & ideo de his omnibus potiora cognovit.

Vigiliis & lacrimis deditus.

Psal. 118. 82.

SEVERUS. Etsi ficte de me ista dicis; tamen, licet qualitercumque, multa de illo percepi, quæ jure debeant prædicari. Annon recolis cum quanto frigore Domino psallebat, qui pæne a sanctis altaribus vix semel in noctibus recedebat, ut ad lectum veniret? quem si interrogasses, an pervigil canendo, petendo, quærendo, pulsando, noctemque gemitibus & fletibus vincere vellet, responderet illud Catonis: Si velim, aut nolim; & si possim, aut non possim; me tamen vigilare juvat propter illud: Beati qui vigilant ad fores meas, quoniam si mane me quæsierint, invenient me. Alioquin, nisi ob beatitudinem perfecti laboris, numquam talia & tanta sustinuisset vigiliarum officia. Præsertim nullus mane qui non posset videre roscida humi pavimenta, quibus in nocte Domino militabat. O quale tunc tempus! vidisses enim quasi ad unius galli cantum continuis noctibus reliquos omnes excitari, & passim hinc inde altis crepitare gemitibus. Nunc vero quanto plus soporamur, tanto plus mortui vivimus: quoniam dum somno servimus, etsi vivimus, mortui sumus.

Prov. 8. 34.

PASCASIUS. Tu tantum de vigiliis narras: cæterum quantus qualisque vixerit, aut non recolis; aut certe quod in me reprehendis, pandere non audes. XI.

SEVERUS. Audeo plane, sed de nullo temere loquendum.

PASCASIUS. Cave, frater, ne Comicorum notam incurras: quia, ut ajunt, neminem liberum, neminem obsequentem, neque qui recte tractare verum possit, neque nosse aliquem, neque ab aliquo ubi non recte vivitur, cognosci. Et ideo forsan nec tu illum ostendere vis quanti penderes, nec ille tibi credere est ausus quod æquum est patri. Quæ si essent, forsitan numquam illum silere etiam volens posses.

AN.CHR. 835 31. Aug. SEVERUS. Plane cupio de illo quæ virtutis sunt ostendere, quem plus me credidi; quia de se sibi nec ipse quidquam retinuit quod non nossem. Transfudit se ad liquidum, ut paternos in me formaret vultus. Non enim sibi remisit tempus, nec respexit: sed totum se Deo commisit, & transposuit ad ea quæ non videntur. Hinc ergo claruit, si quando vice sua hiemalem Fratrum calefiebat * domum, quantis augustius virtutibus renitebat, quantisque acrimoniarum fumi nitoribus pice pressius denigratus æstuabat. In tantum igitur illo cremabatur igne & fornacis incendio, ut videres eum jam non carne vestiri, sed effigiem quamdam fuliginis spiritu vegetari.

* l. calefaciebat

PASCASIUS. Recolo satis & recordor, quoniam tamquam aurum in fornace probabat eum Dominus, ut eum demum quasi in holocaustum acciperet: ipseque se sua sponte laboribus defecabat, plus appetens mala mundi, quam quæ suavia sunt, pro Deo in omnibus tolerare. Macerabat se jejuniis, & victus parsimonia temperabat. Gerebat quoque curam de omnibus, & multa Fratrum sollicitudine sancta premebatur. Hospitibus vero & Fratribus infirmis sedulo serviebat obsequio: cujus cum plures venerationis affectu refugissent obsequium, frequenter ajebat dicens: Heus „ tu! cur evacuare vis officium meum, & obedientiam mihi commissam „ tollere? Ad cujus nimirum vocem mox quicumque ejus se manibus præbebat tractabilem; unde quotidie magis ac magis eum fama ferebat ubique per aures, & prædicabilem commendabat. Quid plura? defuncto ANTONIO *a* paulo post substituitur Pater eximius ejus in loco. Ob cujus nimirum electionem a Fratribus egomet directus, mox obtinui apud Augustum quod olim plures optabant. Perrexerat enim prius dilitescendi gratia Fratres invisere nostros, & illam secundam *b* excolere, quæ de nomine matris ipsa est, quæ & mater ipsa, sed altera; altera, sed ipsa. Unde revocatus, mox occupavit eum nostra electio. De cujus nimirum vitæ abstinentia & rigore castigationis tunc mihi a quibusdam Optimatum, ut persensi, Augusto jubente suasum est, quod non eum ferre possemus, neque vitæ vestigia imitari. Ad quod ego quasi arridens: An nescis, heus tu, nos qui sumus? numquid caudam pro capite, ut quidam adsolent, monstruose volumus eligere? quid putas si tantus esset, quantus excellentior aliquis Sanctorum? numquid quia commeare nequimus, eum præferre oportet, qui post tergum eat, & non potius eum qui præcedat? Tum ille paulisper subridens: Augusto hæc, ut credo, retulit: quibus ita dictis, cuncta quæ volui, & ut volui, penitus impetravi; atque cogente illo, nostris, licet invitus, paruit votis, qui dudum subterfugerat quantisper prælatus.

Adalhardo Abbati succedit.

ADEODATUS. Timeo ne forte qui talem eum oblatrant, sentiant, de quo proposueras ænigmatice loqui, clarius prædicari.

PASCASIUS. Non invisa dicimus, neque incognita. Idcirco etsi adumbratur titulus, liniamenta tamen gestorum produnt: uti pictorum mos est, qui bene pingere norunt, qui sæpe ita vultus exprimunt, ut sine litteris & voce loquantur. Sed talibus quia necdum apposui labra, & condita sub silentio servo, erit, ut credo, illa dies, mihi cum liceat ejus aperte dicere facta, & quæ potiora sunt de illo, manifestius explicare. Interdum * vero, sicut mones, ne quid nimis fiat, cautius loqui juvat, & uberius deplorare, qui sine illo vivimus, cum quo melius mori duxerim: quia mors ejus transposita est in vitam, forte ante tempus nobis optatum, ne malitia mutaret cor ejus: quod si non est ita, mente pertracta.

* Interim

ADEO-

a Adalhardo suffectus est Wala anno 826. ut superius ad Vitam sancti Adalhardi dictum est: qui Wala Ludovico Augusto fuit auctor mittendi Anscharium ad populos Septemtrionales, infra in Vita S. Anscharii.

b Id est Corbejam Saxonicam, cujus inter Monachos sub Adalhardo Rbbate ibi degentes Wahala numeratur in Chronico Corbejensi apud Meibomium.

ADEODATUS. Vere credo & pertracto, quia veridica vox est, *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet*. Iste vero non perfunctorie, sed ex toto cum dilectione credidit: quoniam ea sola est fides qua vivitur, quæ per dilectionem operatur. Et ideo quia sic vixit, & credidit in eo qui vivificat mortuos, non morietur in æternum. AN.CHR. 835 31. Aug. Jo. 12. 44.

PASCASIUS. Etiam & tibi, quia sic credis, suppeditat fides: quanto magis qui tantis virtutum redolet operibus, credendum, quod jam exinde immarcessibiles capiat fructus? Nam a die professionis suæ mortificationem Christi tulit in corpore suo: & deinceps cum jam Pater esset electus, quasi ejus signifer ad aciem contra immanissimos hostes primus ubique processit ad campum. Mutata siquidem militia mutatus est & miles: & qui primum arma tulerat contra Abitrices *a* gentem indomabilem; demum contra vitiorum portenta virtutum vexilla tulisse gloriosius prædicatur. Unde nunc palmam gestat pro munere, qui olim honores contemsit sæculi pro religione.

XII. Comparatio cum Adalhardo Abbate.

ADEODATUS. Novimus hæc omnia: sed quomodo conversatus sit sub Antonio nostro, velim edicas, maxime pro Fratribus nostris Saxonia degentibus, quorum fuit ex genere *b*, ut sciant ad plenum quales habuerint fidei suæ fundatores.

PASCASIUS. Si hoc profecto narrare cœpero, non invenio quo incipiam, quo me primum vertam, vel quo progrediar: quia eorum vita eorumque actus sic indissociabilis fuit, ut non invenias, postquam eos agnovi, quid unus eorum sine altero gesserit. Quia etsi opus quodlibet proprium, aut quasi pro viribus, pro tempore, pro officio in aliquo dispar fuit; commune tamen votum & voluntas una fuit: ita ut videres eos quasi sub uno jugo æquanimiter in hac agricultura Domini aratrum trahere, atque invicem onera subportare. Et si quando contigisset eis pro loco, pro tempore quantisper abesse; videres unum eorum, alterum, acsi bos bovem, cum gemitu & desiderio requirere: quia nemo eorum se totum putabat adesse, cum alter deesset. Quin immo ibi magis affectu quam secum quisque eorum erat, ubi alter esset. Et sicut bos frequenti mugitu quam sæpe pium alterius testatur affectum, si forte defuerit cum quo trahere aratrum a latere consueverat: ita sibi ad invicem solliciti congemiscebant præ desiderio, cogitantes quid alter ageret, donec se sibi ad invicem redderent. Licet enim unus eorum esset ætate senior, & alter admodum juvenis; par tamen in eis desiderium: quia etsi iste robustior corpore, ille ardore caritatis sublimior; una tamen in eis intentio, unum propositum, unaque voluntas: siquidem iste acutior sensu: sed senex noster in consilio & caritate latior: iste quasi pro justitia ferventior: sed ille maturior circumspectione, & providentia profundior: ita ut iste in subito acutius responderet ad singula, sed ille longius & simul ad præsens considerabat profutura, & quæcumque evenire possent e contra. Quamvis ergo carne essent fratres & germanissimi fide & voluntate; moribus tamen in hoc dispares videbantur, quod ille egregium in se omnibus repræsentabat patrem; iste autem discipulum monasticæ disciplinæ, & charissimum in omni subjectione filium.

SEVERUS. De his ergo nemo ambigit, quoniam ipsi, ut omnes fatentur, ex omni regali prosapie singulares essent in sanctitate ac religione, atque in bonitate studiosissimi. Idcirco nec mirum, si se mutuis fovebant virtutibus, qui se etiam aliis imitabiles præbebant exemplis. Sed quoniam ANTONIUS noster jam senectute fessus laboribus & curis videbatur inferior; erat tamen in caritate amplior: cujus semper latus sollicitior iste affectu piæ devotionis suo fovebat studio, & curas regiminis

a An Abotritos Septemtrionales populos, trans Albim prope Rugiam insulam incolentes, quos Carolus Magnus sibi subjecisse dicitur in Vita Ludovici Pii ad annum 815.
b Idem ait Paschasius infra cap. 13. Lege Observationes prævias in Vitam sancti Adalhardi supra.

AN.CHR. 835 31. Aug. suis humiliter complebat officiis: ita ut videres eum omnia procurare ut filium, cui exhibebat reverentiam ut junior, famulatum ut servus, diligentiam ut frater charissimus, teneritudinis amorem aliquando ut pater; imperiosum quoque consilium cum omni humilitate ut senior: cui erat tanta in cunctis patientia, ut nullis moveretur molestiarum injuriis.

PASCASIUS. Bene recolis, Frater, ita ut unius necessitudinis gratia complurium nobis necessitudinum officia connumerare videaris: quatinus in uno eodemque, non unum nos amisisse doleamus, sed plures: præsertim cum & in isto, & jam in Antonio quid amisimus, necessitas tanti doloris recordari compellat, quorum fraterna claritas * & amœnitas vitæ, non tantum nobis, verum in omni imperio regni sic emicuit & resplenduit, quasi videres duo cæli luminaria ubique clarescere: quamvis iste minus, ut ita fatear, & ille majus: quia ille pater erat, & iste filius: ille senex senior, & iste forte agilitate morum acrior, sicut & ætate junior. In quibus nulla adulatio fuit, sed hinc inde expressa pietas, nulla ad invicem dissensio: ita ut non invenires ad eorum propositi simulationem * quid adderes: quoniam unus spiritus erat in eis & una fides, unaque concordia pacis, & vera in omnibus religio sanctitatis. Et ideo inter eos nihil aliud quam totum quæ caritatis sunt & pietatis, deprehenderes, ut nec vices mutarent, nec ad invicem aliud velle cognosceres: quorum erat pulcra morum proprietas, ut si qua alter alterum virtute excelleret, unam in eis ad invicem intelligeres harmoniam honestatis, unumque virtutis temperamentum. Erat enim sic proprium in eis quod erat uni, ut commune probares esse ambobus: ita tenus, ut vere iste dimidius alterius diceretur, sicut & ille integritas istius putabatur. Hinc est, charissimi, quod in Saxonia tam unanimes, tamque devoti novæ plantationis germina plantaverunt; & utriusque sexus *a* a fundamento Cœnobia favente Domino construxerunt.

* s. caritas

* id est similitudinem.

XIII. Monasteriis in Saxonia construendis quid uterque contulerit.

ADEODATUS. Miror cur velis eos coæquare, cum non iste, sed Antonius, quia loci hujus pastor erat, cui facultas suppetebat ædificandi, ea ædificaverit; hic autem acsi unus erat ex plurimis: licet acceptior in gratia, quia frater; profundior in consilio, prior in voluntate, major in adjutorio, sollicitior in voto. Et ideo quamvis semper plurimum se diligerent, laboremque suum alter eorum alterius esse vellet præmium, tamen illi merito deputatur merces operis, in cujus quæ gesta sunt, dedicantur labore: quia etsi numquam alteri eorum sine altero fuit voluntas agendi quod pium & sanctum est; illius interea jure deputatur meriti, cujus fuit potestas agendi, quamvis commune fuerit opus laboris.

PASCASIUS. Quantum exterius exspectat in humano judicio, ita fama quam sæpe concelebrat laudes in vulgo. Sed divinus Arbiter intus discernit gratiam unicuique quam dedit, & laborem deinceps post gratiam quisque quem impendit. At vero istorum voluntas quia una erat, & utraque eorum ex alterius pendebat voluntate, sermo cum ab ore prodiisset; manifestum est omnibus, quod huic primum divinitus inspiratum est, occasione accepta pro quibusdam sui generis *b*, qui ad nos conversionis gratia venerunt, & de rebus suis nobis tradiderunt, quo locus ædificaretur Cœnobii. Unde ut erat iste amore fervens circa Deum & circa Religionem sanctam, circa propinquos sui generis & patriam; cœpit instantius persuadere, ac crebris Abbatem egregium æquivocum *c* senis, hujus operis ut laborem impenderet, & sumtus præberet: quia ipse jam tunc erat, in quo domestica Monasterii nostri sollicitudo & cura residens publica requiescebat. Quibus Pater ille auditis, Arsenii nostri votum & voluntatem suam esse fecit. Sicque cœptum est opus virtu-

a Virorum quidem Corbejam novam: Virginum autem Herefordiense. De utroque in historia de translatione S. Viti, infra.

b Id est Saxonici, supra cap. 12.

c Adalhardum scilicet juniorem, qui Adalhardi senioris exsulantis vices egit in regimine Cœnobii Corbejensis.

virtutis, & prosperatum tantisper, donec senex Antonius ab exsilio regressus, in gratia est restitutus. Quo regressu istius voluntas mox facta est senis: ita ut videres filium in hac gratia patrem eximium genuisse, cujus crebrior adhortatio in hac parte unam duorum intentionem fecit, unumque vestigium voluntatis, quibus Deus unum velle, unumque nolle dedit: quoniam & ipsi antea in reliquis indivisi erant, quando alter nemo sine altero vivere cupiebat, quorum unus erat affectus mentis, unumque desiderium, & una sollicitudo sanctæ religionis. Quapropter videat prudentia filiorum, maxime quos pariter eorum fides genuit, & caritas in hac gratia Domino dedicavit; utrumne ulli amplior merces esse debeat, quam ei qui & alios hoc post Deum primum velle fecit crebriori exhortatione; deinde ut perficerent coegit: qui suo fortissimo adjutorio plus quam propriis humeris subvexit, & consilio sollicitius roboravit, & in omnibus apud Cæsarem, apud eximios totius regni, & apud omnes quoscumque potuit, hoc egit omni ingenio, omni arte, omnique studio, ut compleretur opus laboris, ipso exhortante quod cœptum erat.

AN.CHR. 835 31. Aug.

XIV. Wala munificus, Adalhardi adjutor.

SEVERUS. Hoc nos non latet, quia valde persensimus his universa, & conspeximus oculis quæ egit: ita ut plures clamarent, quod bona Monasterii nostri cuncta diriperet, tantum ut loca illa nostris ditaret sumtibus. Sed hoc laudis ejus portio est, quod sine offensione bonorum, illa ex omnibus ditavit bonis, & locupletavit copiis: nec tamen nostra multum minuit. Gubernabat autem fratris domum, & commendabat jam in se officium Abbatis, quod futurum erat, quando intus præstabat solatium & formam sanctæ religionis, foris vero scutum defensionis & munimen præstabat ac decus totius honestatis. Porro, ut dixi, jam tunc cum Patre curam Monasterii gerens, quasi arbiter in consilio erat, atque ordinator rerum, curam habens de omnibus. Provisor quoque sollicitus animarum, ne displiceret sanctus senex noster in aliquo Deo, sicque ut placeret in omnibus, laborabat. Depulsor enim mæroris erat, & baculus senectutis sanctissimi senis, necnon & omnium nostrorum incitamentum virtutum: in quo sibi sanctus senex pro virore gratiæ gaudebat plurimum & congratulabatur, quem ipse suis sanctis inlustrabat monitis & virtutibus: ita ut hinc inde videres eos recreari ab invicem, & proficere in cunctis. Quæ omnia melius fortasse Pascasius novit, intus forisve quæ & qualiter egerunt, qui eis comes fuit in omnibus specialis, & quasi tertius inter eos in omni negotio.

Pascasius utriusque comes individuus.

XV.

PASCASIUS. Non abnuo quæ adstruis, maxime qualiter in gente illa præfata coædificaverint Cœnobia utriusque sexus; cum quanta devotione & fervore caritatis, cum quanta humilitate & sublimitate virtutum, ita ut in se monstrarent formam sanctæ religionis & exempla perfectionis, ut haberent diebus sæculi sequaces discipuli sub monastica disciplina in eis quæ imitari deberent: quoniam sicut Dominus ait magister veritatis, *Perfectus erit omnis discipulus, si sit sicut magister ejus*. Et ideo isti vere imitatores facti sunt Christi, ut securius in fundamento posita futurus grex construeretur in Domino, ne aut culmen erigeretur sine quadratura virtutum & firmitate fidei, aut fundamenta locarentur sine culmine summæ perfectionis. Quapropter quia imitabiles se præbuerunt, vere præ omnibus sequendi sunt, & eorum monita & exempla servanda: ne male vacillet in culmine, quod bene constabilitum est in fundamento; & pejus pullulet in germine, quod optime jactatum est in semine. Deinde communis sit noster gemitus pro amissis patribus, quia commune nostrum fuit lucrum, quia cum eis sub tanta disciplina viximus. Nam in repetendis eorum officiis, recensendisque virtutibus non potest non affici animus: sed tamen in ipsa affectione animi & mærore recreamur, & renovatur affectus, maxime qui eos vidimus. Præterea mihi, qui cum eis fui, quando eadem inchoarent, quasi reflexa cervice absentiam eorum sem-

Luc. 6. 40.

AN. CHR. 835 31. Aug. semper præsentem intueor, cum irent in via, cum essent in loco, cum disponerent singula, cum essent in consilio, & fabularentur ad invicem: cum haurirem oculis eorum gratiam, & auribus perciperem sermones quos proponebant, & exciperem verba quæ dicebant. Quod si mihi nunc jucunditas est mentis ea respicere; quid putatis, charissimi, quanta erat tunc gratia, quanta lætitia, quam beata tempora, cum eos viderem tanta & talia meditantes? Fateor quia non possum retexere, quantum virtutes eorum ipse mecum tacitus admirabar, quantumque mihi adplaudebam, quod tales mihi Dominus dederit patronos, quorum in consortio, etsi indignus, tertius eram. Non meritis quidem, non gratia, non ullius dignitatis honore, sed eorum dignatione tantum visu & auditu intereram pro numero: tamen eis pudice satis adhærens, simplicitatis & innocentiæ saltem efficaciam mihi non desperabam. Quorum cum prudentiam cernerem, simplicitatem columbæ in eis valde mirabar: & si ad simplicitatem respicerem, admirandi prudentiæ * spiritus in me pæne nullus erat: quam semper simplicitatem miris jungebant virtutibus: & quæ dicebant verbis, prudenter coæquabant exemplis; & ea quæ ambo vix poterant prius, tunc unus eorum complebat solus: & si aliquando alter agebat aliquid sine altero, jam pro consuetudine simul agendi quasi cerneres ambos. Qui licet interdum unus intectum latus exhiberet, alterius tamen affectum in moribus & in efficio præmonstrabat: ita ut mirareris in eis unam sollicitudinem mentis, unam sanctam & irrefragabilem gratiam; & si non corporis, unum vigorem mentis, unumque propositum & unam modestiam meditationis. Qui cum lineas manu tenderent ad opus, & arundine metirent, ac disponerent utraque loca, quibus in locis singula fierent; videbatur quod ædificium metirent structuræ, juxta Hiezechielem, vergentis ad austrum, ut fundamenta & culmen in cælo locarent. Qui cum attollerent pariter gressus, illuc vultum oculosque levabant: ut probares illis committere Deo in cælis, quodcumque fieri disponebant in terris; & illuc locare Katabula fundamenti, quo vix aliorum culmina surgunt.

* f. prudentiam.

Ezech. 40. 2

ADEODATUS. Ut video, more Thomæ Apostoli, isti locorum fundamenta & domorum structuram ponebant, quæ numquam veterescerent: ædificabant officinas, & culmina erigebant, quæ numquam corruerent: alioquin non credo, quod in tam longinqua regione hæc illi tentarent, nisi, quia nova lux Christi in eadem gente nuper refulserat per Spiritum sanctum, visum est eis, ut cælestia inter eos ædificia constabilirent in terris, quatinus & ipsi possent dicere in spiritu cum Joanne: Vidimus Jerusalem feliciter nostris in locis novam descendentem de cælis, in utroque sexu ornatam monilibus suis. Sic namque ab universis de eisdem locis prædicatur, ut nemini cunctari liceat: quod in eadem gente hæc divina sint castra cum suis gemellis fœtibus Domino dedicata.

XVI. Walæ opera in construendis Monasteriis Saxonicis.

SEVERUS. Quamvis hæc omnia ita sint, ut asseritis, vellem tamen scire, quid Arsenius noster eo in facto plus fecerit, quam unus eorum, qui cooperatores fuimus sancto seni, præsertim cum tunc temporis nulla erat ei potestas, nullaque facultas amplius agendi quam cæteris suis commilitonibus. Propterea cavendum, ne aliquid ei plus tribuamus quam oportet, & ipsa veritas se habet. Fortassis ergo, ut præmissum est, in eo divinitus adspirata est talis tantaque voluntas; deinceps vero commune habuit velle cum cæteris Fratribus suis; commune posse, vel non posse; aliquid commune agere, & obedire in singulis.

PASCASIUS. Primum prærogativam meritorum, ut asseris, hanc habuit in hoc opere gratiam, ut prior omnibus ipse hæc mente conciperet: deinde, ut res claruit, in hoc plus fecit, quia præ omnibus plus voluit; & sua permaxime prior voluntas omnium voluntates in hoc negotio genuit, excitavit, suisque precibus atque assiduis persuasionibus una cum prudenti consilio enutrivit. Ac per hoc, licet in Antonio fuerit potestas,

stas, & eximia sapientia peragendi, & virtus magna perficiendi; in isto tamen quodammodo videtur excellentior gratia, quamvis communis fuerit: quia quidquid ille egit, aut voluit; totum ab isto exorsum est una cum Dei gratia & enutritum. Et non solum quod ille voluit & fecit, verum etiam quidquid alii suis præstiterunt suffragiis, utputa situs loci amœnissimus & locuples valde ac fertilis, quo dedicatum monstratur Cœnobium, & omnia quæque sunt, quibus in gyro vallatur ille locus. Igitur nemo nostrum ignorat, cujus *a* fuerit hæreditas, quam nulli alteri omnino cessisset in vita, etiam (ut ita fatear) nec Regi; nisi divinis ab isto fuisset compulsus persuasionibus, cui nihil contradicere poterat: quia ab ineunte ætate ejus charissimus atque familiarissimus fuerat præ omnibus. Cujus * itaque precibus & consilio appulsus, pro ejus hortatu libenter tradidit Deo, quidquid in terra charius possidebat. Unde jure illi hæc gratia deputatur, qui & locum talem a Domino electum olim huic operi aptum elegit & impetrare potuit: quia nescio si ullus alter mortalium potuisset. Erat enim in eadem gente idem valde dilectus, & nimium famosissimus. Quod claruit, cum ad quoddam Placitum non multum longe ab eodem loco Antonius venisset, ubi multitudo eorum propter eos confluxerat, a quibus cum suscepti essemus venerabiliter, cœperunt omnes post Arsenium nostrum vultus intendere, eumque pro nimio amore & admiratione pressius circumvallare; ita ut præ gaudio & desiderio abducerent illum a nobis: quia nullus eorum Antonium, cujus erat potestas, respiciebat; quem omnes fulciebamus hinc inde, & venerabamur pro viribus constipati ut dominum: sed nemo eorum nos, nec illum, quinam esset, considerabat. Tum ille gavisus pro sua humilitate, quia nos omnes excluserant; & exsultans pro fratris susceptione, conversus ad me subridens ait: Bene possumus nos hinc, Frater, abire, quia nemo nostrum * hic curat, neque aliquid esse attendit: sicque acceptis duobus, aliis relictis omnibus, acsi soli, gaudentes & jucundantes regressi sumus ad jam præsignatum locum. Hæc idcirco dixerim, ut sciat nobilitas filiorum, quales habuerint fundatores: quia & humilia de se sentiebant in omnibus, & nullis, ut alii adsolent, movebantur mundi favoribus. Et ideo nec ille pudore confusus est, nec iste honore insolens effectus: quia istius acceptio & fama in populo, illius erat gaudium & exsultatio; non tantum quia gratus erat, & amabatur ab omnibus, sed quia dignus erat amore atque acceptione, ut bene secundum Deum prosperaretur in cunctis. Alias autem in humilitate nescio quis esset sublimior, nisi aliquis in factis eorum hoc voluerit deprehendere. Nam cum esset uterque secundum sæculi dignitatem eximius, vicissim tamen decertabant, ut inveniretur quilibet eorum humilior. Inde igitur est, quod Antonius, quamvis pater esset & dominus, tantam reverentiam modeste satis impendebat filio & fratri juniori, quantam nescio si ullus impendere velit aut possit coæquali. At vero e contra quantam iste diligentiam adhibuerit, ne ab ullo præveniretur in obsequio, in reverentia debiti honoris, in cura & sollicitudine, atque in omni famulatu debitæ servitutis, in sermone & habitu, necnon & in incessu; nescio si aliquis dicere sufficiat, cum nemo imitari queat. Cæterum ad exemplum aliorum quantam de se præbuerint abjectionem, vel unam de pluribus pandam. Iste cum in cibo vilissimo esset parcior cunctis, voluit & usibus patriæ esse contentus: dicens quod non esset dignum, ut Monachus qui vilioribus juxta usum provinciæ in qua degunt *, cultioribus vestiretur indumentis, vel lautioribus uteretur cibis, quam comprovinciales inter quos degunt *. Unde & calciamenta sibi parare jussit juxta ritum patriæ, quos Ruhilingos dicunt, & portare voluit; nisi a Patre discretionis causa prohibitum esset. Sed

AN.CHR. 835 31. Aug.

* l. Hujus. ejusdem gratia apud Saxones.

* f nos

Wala communibus studet.

* l. degit, contentus esse debet,

* l. degit. in itinere durenubat.

a Gerardus in Vita sancti Adalhardi scribit, locum illum concessum fuisse a parentibus Theodradi Saxonici, qui Corbejæ in Gallia Monachus factus est.

AN.CHR. 835 31. Aug. miror cur ille in hoc facto tam discretus esse voluit, qui in suo (si dici fas est) superstitiosus potest judicari. Nam eo in tempore in itinere positus, nullum in noctibus apparatum sibi sinebat fieri, sicut solent viantes facere, quo tegeremur imbribus; neque tentorium aliquod sibi permittebat exigere die & nocte: sed fusi super terram quiescebamus, & juxta illud quod quidam canit, salubres nobis herba dabat somnos: nisi quod beatus Pater sibi ac mihi providebat egregie satis profundos atque amplissimos (ut adsolent fieri illa in terra) agri sulcos, ubi jubebat mihi nostrum sternere lectum, quorum latera hinc inde pulcris nos ambiendo fovebant fulcris, dum equi sella in medio posita, quæ unam mihi alpem ad caput præbebat, alteram illi. Nec aliud quid habentes in eo, nisi quod in die supra & deorsum habuimus. Hæc tota mollities lecti erat, & ambitio satis honeste.

SEVERUS. Nec hoc superstitiosum videtur, ut æstimas: præsertim cum Jacob dum iret multo labore conjugem emere, in via nihil aliud ad caput quam lapidem habuisse legitur; nec ullas secum delicias vexisse præter baculum. Quid igitur mirum, iste dum vadit uni viro virginem despondere Christo Domino, & castam exhibere uxorem; si nullis fulciatur honoribus, nulloque ornetur apparatu, dum totum in se præmonstrare debuit & in nobis, quidquid sponsam servare voluit, quam ducebat Christo? ut sanctissimam paupertatem magis semper sectaretur, quam delicias mundi; & amplecteretur dura & aspera, per quæ omnino itur ad Christum. Novimus enim, quod non solummodo in hoc facto se imitabilem præbuit tam sanctus Pater; verum etiam in omnibus, in quibuscumque Christi religio commendatur. Sed forte quia rari sunt qui de se tale aliquid exhibeant, quoniam omnes pompas sæculi sectantur, tu ideo ista dicis. Sed iste de se ampliora ostendebat filiis virtutum exempla, licet ex occasione itineris ista dixeris.

XVII. PASCASIUS. Quid si omnino in repetendis eorum officiis, recensendisque virtutibus animum adpulero? Ipsa recordatio, ut sentio, renovabit dolores nostros, quorum memoria voluptas est animi & incitamentum virtutum. Et ideo eorum meminisse gratia est suavitatis: quoniam jucundior in mente est atque alacrior eorum sancta recordatio, quam ulla in præsentiarum oblectatio deliciarum: profecto quia instanti tempore jure nulla lætitia est sine mærore, nulla dulcedo sine amaritudine, nulla honestas sine confusione, nulla jucunditas mentis sine tristitia. Nam ubique luctus, ubique dolor & gemitus: quoniam, non dico quotidie, verum omni hora ubique mala audiuntur, neque aliud quam confusio nuntiatur. Porro duo isti, quamvis jam mala crebrescerent, quia viri virtutis erant, non poterant nos admodum mæstos relinquere, qui nos suis consolabantur verbis, instruebant exemplis, roborabant consiliis, & piis nutriebant disciplinis. Et ideo hodie adhuc manent nobiscum, & semper manebunt, si veri eorum imitatores fuerimus & amatores virtutum: quas si vere amamus, jam hic non esse cœpimus, sed peregrinamur, saltem ex desiderio, quo melior nostra portio est. Numquam enim in nobis toti sumus, si eos vere diligimus; sed in illis, quia caput erant, in quibus nostri pars major fuit. Et quia uterque eorum in Christo vivit: propterea melius illic nos devote peregrinari oportet, in quo summa universitatis est & portio singulorum. Hinc eorum recordatio jucundior cunctis opibus, & gratior in præsentiarum quibuslibet bonis, in quo nostrorum universus est fructus. Illuc namque & ipsi antequam irent, sua omnia transplantarunt, ut nos sursum adtollerent, quos parvulos in Christo nutriebant. Quanto magis

XVIII. Corbeja nova sub paupertatis dote condita. eos illuc conversari oportet filios, quos ad hoc genuerunt, ut in cælestibus quasi lilia florerent, & quasi cedri Libani in altissimis crescerent?

SEVERUS. Ut audio, aliter ædificata est Roma a duobus fratribus, & aliter nova nostro de nomine. Illa siquidem carnaliter in terris, ista spi-

ſpiritaliter, ut dilataretur in cælis : illa ut edomaret gentes ſub ſuo imperio, iſta ut extraheret ſuos de mundo ; illa ut creſceret rebus, & ditaretur rerum copiis; iſta vero ut beata paupertate locuples, fundamentum haberet in cælis. Illa itaque a ſanguine cœpit ædificari, & cum ſanguine rebus bellicis crevit : iſta ut paupertatem amaret præſentis vitæ in ſpiritu, & ditaretur in cæleſtibus. AN.CHR. 835 31. Aug.

PASCASIUS. Quantum video, tuo more agis, qui ſevere alios antequam corrigas, culpas. Forte percenſes eos, quos iſti unanimiter duo plantarunt fratres, ut creſcerent & dilatarentur in cælis. Jam tibi contra eorum præcepta & inſtituta, contra eorum provida ſatis monita videntur ire, & rebus creſcere, deliciis affluere, & honoribus ac pompis ſæculi dilatari. Alias autem ſuperfluum eſſe puto mentionem duorum ædificiorum feciſſe, niſi quia illa in ſanguinibus terrena ædificata eſt; iſtud vero quod ab iſtis Domino dedicatum eſt, conſtruitur juxta illud Hiezechielis, quaſi ædificium vergentis ad auſtrum. Eiſdem itaque menſuris ſuper eadem fundamenta, eadem latitudine & longitudine, totidem habens portas, eaſdemque feneſtras, & nullam creſcendi aliam rerum magnitudinem. Ad hoc quippe duo iſti eximii fundamenta in gentibus ad boream civitatis cum ponerent una cum turribus & propugnaculis ſuis, tria iſta omnino monebant; ne rebus multum diteſcere gauderent, neque divitias ſæculi appeterent, ita ut in eis cor apponerent; ſed omnino delicias & voluptates, acſi venena fugerent. Ad ultimum ne ullis, acſi pro religione, honoribus & faſtu delectarentur ſuperbiæ, ne forte ex toto fateſcerent, & in vacuum deperirent : ſicut in Galliis multas deperiſſe a religione eccleſias bene olim fundatas cernimus. Quapropter iſti multis jam edocti exemplis, ſuos præmonebant filios, ne rebus affluerentur * humanis, pro quibus ſæculo deſervirent : ſed ut eſſent pauperes ſpiritu, humiles & manſueti, mites ac miſericordes, & juſtitiam ſemper in omnibus eſurientes : quatinus de illis omnes bene vellent propter munditiam cordis eorum; bene optarent, ne propter invidiam rerum & felicitatem eis inviderent, & opprimerent eos ſæculi ſervitute. De quibus adhuc favente Deo omnes bona nuntiant, bene exiſtimant; & ſunt adhuc virtutibus inluſtres & mirabiles probitate vitæ : quoniam adhuc in eis eorum odor reſpergitur, & virtutes vigent; efferuntur laudes, magnificatur religio, & prædicatur excellens nobilitas : quorum adhuc benedictio in eis floret; & ampliſſima vitæ dignitas commendatur; creſcit quoque uberrimus meritorum fructus, ac præclara pullulat & extollitur gratia.

NOTA.

* affluerent

SEVERUS. Eſſet laudabile, Fratres, quidquid de eis ampliſſima virtutum fama ubique concelebrat, niſi prius res ſollemniter Monaſterio noſtro delegatas, & omnia illis in partibus quæ nobis collata ſunt, de jure proprietatis Cœnobii hujus (quod valde mirabile eſt) alienaverint, & in ſua eos proprietate per ſeſe eſſe voluerint. Præſertim cum rarus qui locum cui præeſt, diteſcere rebus magis magiſque non velit, ut valeat amplius dominari & dilatari, quaſi pro religione, faſtu potentiæ. Iſti autem e contrario non ſolum locum, cui præerant, diteſcere rebus, cum poſſent, noluerunt; verum collatas diſtraxerunt, & redegerunt in libertate uſibus Fratrum, ne ad nos pertinerent.

XIX. Corbejæ veteris bona cur novæ contulerint, abdicato dominio.

PASCASIUS. Hoc igitur quod docebant verbis, faciebant ut confirmarent exemplis. Monebant enim, ne aut nos, aut illi res non neceſſarias ſuſciperemus, neque facultatem habere amplam ambiremus *a*, quaſi pro Dei religione : ſed rebus & poſſeſſioni eccleſiæ modum imponeremus, ne digitum illi ultra extenderent, monente Propheta, aut agrum agro uſque ad terminum loci abſque concupiſcentiæ fine copularent. Sed ne injuſta vobis videatur hujuſce libertas facti, noveritis, quia fructuoſius atque honeſtius eſt, eo quod juſtius & utilius eſſet, eas per ſe in uſibus Cœnobii Domino ſub liber-

Ff iiiij

a Eadem Adalhardi monita pro Corbeja nova memorat Paſchaſius in Vita ipſius Adalhardi, ſupra.

AN.CHR. 835 31. Aug. bertate deservire, quam nostro eas inopportune satis atque superflue dominari hæreditatis jure: quia ubi vel ubi Domino seu Ecclesiæ suæ hæreditas deservire comprobatur, cum in usibus servorum suorum religiose satis cum caritate expenditur. Unde valde locupletatur donum gratiæ, cum ex una radice perfectæ dilectionis duo Cœnobia monasticæ disciplinæ geminantur.

XX. Corbejæ novæ tenuitatem & sæculi contemtum optabat Wala. ADEODATUS. Satis sit quod hactenus æque ambos replicas, quorum una fuit virtus operis, una mentis intentio. Sed quia Arsenium in hoc opere lamentis prosequi decrevimus, qui in istis etiam amplius laboravit, solus fletibus commendandus est: quoniam nisi tam cito hinc abisset, forte Fratres de quibus loquimur, cæli cives effecisset, qui contemtum sæculi eis in omnibus exhibebat. Fecisset sane etiam eos semetipsos contemnere pro fide, sicut & ipse prius semetipsum contemserat. Redegisset ergo omnium corda in unum gratia caritatis, ne ullus ultra normam & mensuram monasticæ disciplinæ ad ea quæ foris sunt, se extenderet: quod satis ostendit in Prælato *a*, quem ibi præesse maluerant, cum redisset, si non tam cito rursus propulsus Italiam petisset. Pro certo namque comperimus, quia ultra nequaquam ibi præesset, priusquam de se humilia sentire didicisset; & non inflari pro genere, non delicias amplecti, non lascivire nugis sæculi & vanitatibus, neque quæ mundi sunt, sectari. Vidisses profecto hinc inde quasi ædificia cælestis patriæ consurgere ad normam illius civitatis, quam supra commemoravi: quæ semper vergit ad austrum, & mensuris cælestibus metitur; & non humanis in sæculo dilatatur. Vidisses hodie turres ibidem & propugnacula fidei usque ad cælos humiliter exaltari, omniaque virtutum genera consurgere; & non pro fastu superbiæ locum rebus dilatari. Verum tamen quamvis ita fatear, ejus odor adhuc hodie ibi fragrat, virtutes vigent, doctrina morum pollet, nobilitas conversationis manet, gravitas admiratur, conlaudatur caritas, & prædicatur in omnibus disciplinæ honestas, itatenus ut de fœcunditate filiæ, matris ubique fama adnuntietur valde gloriosa, & ubertas hinc dilatata per omnes adcrescat prolis. Hæc igitur, Fratres, Arsenii nostri sunt præconia, hæc ejus operis beneficia & virtutum insignia: cujus dum sæcula manent, & religio Ecclesiarum erit, ejus laudes famaque bonæ vitæ ab ore hominum numquam deficiet. Nec immerito igitur, quia fructus redundabit in semine multiplici, dum laus satoris crescit rursus in messe, & messis per annos multiplicatur in plures. Unde veri Dei sententia confirmatur, qua ait: *Quicumque reliquerit omnia quæ*
Matth. 19. 29. *possidet, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Reliquit ergo iste plura, sed majora in sæculo adquisivit: qui omnes facultates Ecclesiæ, ipsam amando Ecclesiam, suas fecit. Reliquit innumera, qui semetipsum & omnem concupiscentiam præsentis vitæ ad liquidum calcavit. Reliquit cuncta, quando semetipsum sic dejecit, ut eum vidimus quotidie laboribus fatigari, innumeris vigiliis excruciari, jejuniis & abstinentia indesinenter corpus macerari: ita ut videres cum Propheta David ejus pelles ossibus hærere, & virtutem carnis præ nimia inedia jugiter tabefieri. Sic denique paupertate Christi vestitus, felix & beatus jure emicuit, qui habitos honores contemsit sæculi pro religione: sed quam strenuus fuerit operum ad virtutes, testis est Severus, qui cum eo multa egit, ut eorum Fratres exemplo proficerent.

XXI. SEVERUS. Hac lege vobis meam adstringo fidem, ut quæ novi de illo plura reticeam, & memoriam optime instituam: ut cum tempus venerit, sopitis jam inimicitiarum facibus, palam volentibus audire edisseram.

---

a Warinum, ut puto, intelligit, Adalhardi in novæ Corbejæ regimine successorem in annos 30. cui superbiam & tumorem Auctor hic videtur imputare: tametsi Warinum egregie commendat libellus de translatione sancti Viti, infra.

ram: quia si falsum aut vanum vel fictum nunc ex eo aliquis palam enarrat, magis utique placet. Et ideo, uti Allabigus iste fatetur, ego adeo hanc primus inveni viam: quoniam est genus hominum, qui se primos esse omnium rerum volunt, cum nec sint: hos consector, his ego me comparo: ut rideant, hisque ultro adrideo: quoniam nullus de bonis nunc locus dicendi est: quia tales se detrahi putant, cum alios laudari audiunt. AN.CHR. 835 31. Aug.

PASCASIUS. Bone JESU! homini homo quid præstat, quod iste sibi virtutem cum re amisit, neque audeat fari quæ novit. Fortassis ergo hunc omnes noti omnesque amici & commilitones ita deserunt, ut nullus de eo audeat loqui.

ADEODATUS: Formidolosa res est, Pascasi, quod audio, ob favorem malorum bonos consectari non audere. Idcirco velim convalescas, fac ut audeas: & si fieri potest, Severum revoca, ne multum timeat, & ne bona quæ didicit, simul abligurriet * spe vana deceptus. * l. abligurriat.

SEVERUS. Ergone istum laudare prætermittam, quem die noctuque desidero, quem cogito, quem admiror, cujus etiam mihi phantasma visu videre, refrigerari est? quem cum recolo, amore acrius inardesco; cum commendo, veritati participor. Huncne apud probos laudare desistam, qui etiam apud eos, quorum inficitur odiis, laudandus convincitur? Gestat enim palmam laudis, etsi contradicitur ab his, ut Jeremias sanctus, qui de corde sibi falsa loquuntur: quoniam jam Prælatus, sicut testis est non solum totius, cui præfuit, Cœnobii congregatio, verum plurium familiaris notitia Monachorum, absque ulla exceptione Domnus delinquentium, & Abbas omnium nostrum fuit. Abbas quidem, quia cunctorum Pater, circa singulos viscera caritatis rore Christi repleta gerens, affectu pietatis exhibuit: Domnus vero, quia nulli lascivire, ut adsolent qui curam pastoralem parvipendunt, ignaviter indulsit: sed inspector omnium moribus & vita singulos præcessit: ita tamen ut extremos quosque suis traheret hortatibus, & fœtantes cum Christo suis virtutum levaret ac portaret humeris. Nullum igitur, quem non suis calefieret * fomentis, tepentem reliquit; nullum, quem non sapientiæ sale condierit; nullum quoque, quem acrimoniarum non curarit doctrinis, si facultas morbi, Christi cooperante gratia, permisit. Verum tamen apposite ad curandum peccati vulnera medici diligenter officia peregit, & ad persuadendum virtutes non minus vitæ præbuit exempla, quam & documenti importune, opportuneve diligentiam. In omnibus unam tenuit charitatem unamque disciplinam; nihil negligens, nihilque parvipendens, quæ ad salutem animarum sibi commissarum videbantur proficere. At nunc velim cætera Pascasius prosequatur, qui magis cum semper assensu consilii, quam exemplis operum consectatus est, licet me nunc assentatorem dicat: quoniam comes inremotus ubique cum eo fuit.

Abbas optimus ut se gessit.

* l. calefaceret.

PASCASIUS. Ego hominem callidiorem te vidi neminem. Numquid non tu ita fassus modo ea refugis, quæ consultum iri tibi plaudebas? tamen ne reticeam quæ plures norunt, ad regimen huic similem vidi neminem, qui tanta virtutum polleret industria, & sanctæ sollicitudinis cura tam indefessus ubique vigeret: qui gregem sibi commissum absens præsensve ita intenderet: qui pœne nihil aliud cogitabat, qualiter de singulis ante tribunal Christi rationem redditurus esset. Unde quam sæpe cunctos generaliter non minus, quam plurimos specialiter de voluntate liberi arbitrii, & potestate proprii corporis juxta professionem monasticæ disciplinæ satis argumentose monebat, ne nostrum aliquis voluntatem propriam sequeretur. Alioquin, aiebat, quomodo rationem pro aliquo redditurus ero, nisi & potestatem sui corporis, & voluntatem proprii arbitrii mihi relinquat? quod si ipse sibi in sua se retinuerit potestate vel voluntate, noverit rationem se redditurum, non solum pro suis

AN.CHR. 835 31. Aug. „ suis verborum aut cogitationum vel gestorum factis; verum etiam quia contra professionem monasticæ legis in sua se retinuit potestate vel voluntate „ cordis. Tanto profecto, inquiens, liber ero, quanto non mihi debita potestas concessa manet, neque voluntas sui relaxatur arbitrii. Attamen quæcumque potero, caritative superimpendam, ut de potestate & voluntate „ liber inveniar, ne aut perfunctoria fallar potestate, aut voluntate meæ „ consectationis decipiar. Bone Jesu, quanta ovium cura & sollicitudine animarum indesinenter afficiebatur, nunc generaliter erudiens omnes, nunc specialiter monens singulos; hunc minis, hunc doctrinarum deliniens blandimentis! istum, juxta quod Propheta dicit, *Infrenabo te laude mea*; quasi adulatorie laudibus revocabat; illum reprimebat conviciis: omnes tamen suis semper provocabat exemplis. Erant autem verba ejus, ut dixi, quasi clavi defixi in altum: & dum omnibus proponeret in conventu, videbatur unicuique quasi specialius affari. Nihil enim ex omni contextu Regulæ relinquens intactum, nihil indiscussum; etsi quid omnes quod minus agerent, invenisset, illud coram multis apponens suasionibus, divinis, quamvis parum videretur, non negligere commendabat mandatis. Quod si quispiam ex omnibus sanctæ Regulæ verbis aliquid excedens non satisfaceret; hunc coram, hunc secretius arguebat, & sale condiebat doctrinæ. Nihil enim parvipendebat; sed salutem animarum ante omnia & super omnia gerens, etiam minima quæque summa ac præcipua judicabat. Omnis ergo sermo ejus sale conditus erat: idcirco aut curabat vulnera, ne morbidis actibus grex periret; aut sanitatem custodiens animarum, virtutem animis inserebat: ut semper oves sibi commissæ in herbis virentibus accumberent juxta aquarum fontes, & inde uberius pinguescerent; quosque corporeis provocabat etiam beneficiis, ut custodirent legem Regulæ, & mandata Christi exquirerent.

Esa. 48. 9.

Severus. Quidam ait, quod numquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit, cui non res, ætas, usus semper adportet novi aliquid, & moneat ut illa quæ te scire credas, nescias; & quæ tibi putaras prima, in experiendo repudies: quod nobis satis nunc dolendum evenit. Nam nos vitam duram olim qua viximus cum eo, prope jam excurso spatio amisimus: quamobrem rem ipsam jam censemus facilitate: & nihil esse homini melius, juxta Proverbia Salomonis, quam deliciis afflui *; & suis unicuique frui laboribus: quod nunc nosse perfacile est, quando aliquis suam semper agit vitam in otio, in conviviis, clemens sibi & placidus est luxu voluptatis; nulli lædere reo ausus pro veritate, nulli contradicere consuetus; adridere omnibus, nullumque redarguere; sibi quidem vivere, sibi sumtus facere: & ecce hunc omnes benedicunt, amant & glorificant. Nos autem denotare quam simus agrestes consuerunt, quam sævi, quam tristes, quam truculenti, quam tenaces, quam ceterorum infamatores. Ergo talibus dum studemus *a* satisfacere, conterimus in quærendo vitam, ætatem; & capimus ab his odium interdum pro fructu laboris, dum suis potiuntur commodis: eosque amant ceteri ac diligunt, nos quoque fugitant, talesque ut vivant, optant. Illis quidem sua credunt consilia, apud eos sua commendant vota: nostram autem exspectant mortem, & liberos se promittunt futuros, si desierimus ista culpare, ac nullis eos redarguere posse officiis. Unde si velimus istum laudare, se quoque reprehendi putant.

Terent. in Adelph. Act. 4. Sc. 4.

Eccl. 2. 25. * affluere

XXII. Pascasius. Age, age, nunc experiamur e contra quippiam blande si possimus dicere, aut benigne facere: sin autem, quæramus nos a nostris reamari; & quæ digna sunt laude, commendare posteris, etiam & ista dando, obsequendo, suadendo, diligendo tentemus emollire: ut & bona diligant, quamvis nequeant imitari, aut nolint; & quæ proponimus veritatis, non

Monachi superbiam ut curat.

a Ex his aliisque verbis conjector Severum fuisse Abbatem, an Heddonem, qui Corbejam rexit post Walam. Quamquam veri similius est hunc esse Odilmannum Severum Corbejensem Monachum, cui Paschasius commentaria in Threnos nuncupavit.

non spernant. An non recolis tu, quid Arsenius noster egerit, quando quidam è nostris alterius prælationem invidens tumebat, dum se vilissima obsitum cuculla hiemali conspiceret, eumque ante positum? ANCHR. 835 31. Aug.

SEVERUS. Recolo plane, & satis reminiscor, quoniam mox de sua vilitate invenit antidotum. Induens ergo se cuculla optimi subtegminis præcipua, post triduum jam illo vanescente tumore, Fratri Pater obvius venit, inruensque super collum ejus deosculabatur; accipiensque exutus induit eum cuculla sua, illiusque vestivit. Tuncque Frater blandiciis delinitus alacris, sanusque recessit. Tum porro Pater gloriabatur sui, jucundabatur illius, eo quod talem * reperisset vulneris medicamentum, quo & sibi meritum, illi quoque sanitas augeretur. Multis itaque diebus illa indutus veste, nostram conveniebat superbiam, qui de habitu pretiosiori nonnumquam, unde nos humiliari congrueret, extollimur. Imitatus est ergo summum Patremfamilias, qui redeunti filio prior occurrit, eumque stola prima vestiri fecit; ut caritas invitaret ad amorem, quem luxus expulerat ad exsilium. Ecce in uno eodemque facto tria conspeximus, medicinam Fratris, Patris augmentum, & omnium nostrum religionis exemplum. Sed quia tales non sumus, valde nobis ingemiscendum, quia de cultioribus dum delectamur rebus, etiam a sæcularibus despicimur, profecto quia sciunt quid esse debuimus.

* tale

ADEODATUS. Miror, cum tantæ caritatis fuerit tantæque sanctitatis, cur etiam aliquando quasi summitatem lacinii præcidentes de ora chlamydis, austerum eum fuisse seu durum inculcant: præsertim cum in reliquis vitæ virtutibus multis attollant laudibus? XXIII. Durus cur nonnullis visus.

PASCASIUS. Ne mireris quæso quod ex Evangelio recognoscis. Nam piger servus dominum durum vocat, non quia durus sit; sed piger servus, quia torpet culpis exigentibus suis, dominum infamare laborat. Hinc redeant tales ad conscientiam, ne forte dum durum istum prædicant, atrociora sibi augeant flagra, & vindictam cumulent. Nam etsi Dominus colligere dicitur, quo non sparsit; exigit cum usuris, ubi non seminavit. Quid putas austerum eum fuisse, cum pius ac mitis probatur, nisi quia torpentium ignavia id facit severum? Probant igitur se pigros, qui sequi nolunt: eumque durum vocant, qui vitia leniter vix compressit, & ad virtutes suo provocavit exemplo. Alioquin si durus videtur, duriora erunt tormenta deceptoris: quoniam nihil nisi vitia culpavit, & virtutes coluit, ne talentum sibi conlatum vacuus reportaret. Quod si Hieremias talibus præesset, nec dubium quin durior culparetur: quoniam frontem ejus Dominus eorum frontibus duriorem posuerat. Luxus quippe virtutum viros duros judicat semper & agrestes. Verum tamen iste benignus ac pius fuit, qui plus aliis unquam quam sibi indulsit: sed vitia aut repressit, aut funditus ex initio resecavit. Unde si durus fuit, illis utique, qui nec suppliciis a suis reflectebantur conatibus, nec præmiis molliebantur: quorum profecto cor obtorpuerat, ut nec ejus, nec Christi pia monita sentirent: quia quibusque interdum plus proficit timor, quam amor. Hinc quoque scriptum est: *Initium sapientiæ timor Domini*. Et ideo Arsenius nunc minis, nunc plagis; nunc rerum beneficiis, nunc blandis persuasionibus agebat, ut filios nos adoptionis Christi faceret. Omni namque industria & sagacitate curabat circa singulos, ne deceptus diaboli astutia aliquis periret. An non vidistis circa fratrem illum quid egerit, qui vecors recedere gestiebat nolens pati, culpis exigentibus suis quod commiserat? Psal 110.

SEVERUS. Vidimus plane, & cum eo egimus, is ne sic efferatus hinc abiret, ponentes ad portam milites, qui eum deterrerent. Unde ille timore compulsus introrsus rediit, atque prostratus ad pedes cecidit suffusus lacrymis. XXIV. Monachum discedentem ut retinuit.

PASCASIUS. Gaudeo vere quod recolis, & jucundor nimium: quia de quo loquimur, perfectioris vitæ modestiam tenens, plurimum, ut reor, proficit ad virtutes. Bone JESU, quanta tunc lætitia fuit! Etenim quasi vi-

AN.CHR. 835 31. Aug.

vidisses prodigum filium revertentem, exsultantemque patrem. Flebat ergo ille præ gaudio, flebat & filius jam mansuefactus. Nam & ego cum vidissem eos plurimum flentes, infremui, simulque multas permiscui lacrimas, Deo gratias agentes, acsi de mortuis eum reciperemus. Talis quippe Patris erat austeritas, talia viscera rigoris, talis voluntas, talisque affectus. Sed nunc quam miseri sumus, quibus peccandi libertas datur! alioquin si tunc nemo impune peccabat, & tamen recidivi surgebant casus; quanto magis cum nunc malis blandimur nostris.

XXV. An aliis satis conformis.

ADEODATUS. Ut video, iste perfectæ caritatis fuit, qui ad quod Christus dilexit, diligebat suos; & quod in divinis invenitur disciplinis, operibus exigebat. Sed ajunt, quod non satis conformis erat: idcirco minus redamabatur, minusque frequentabatur a multis.

PASCASIUS. Fateor quod ei sæpe ista intuli verba, licet scissem, quod pæne omnibus omnia factus esset. Sed ipse, non ut adsolent quidam, excusatorie, immo humiliter respondebat, non tantam se latitudinem cordis habere, quanta est arena maris, ut omnia posset. Ac deinde, Quibus me con-
„ formari, inquiens, optas? numquid ignavis aut vitiosis? numquid vani-
Rom. 12. 2. „ loquis & jocosis? Annon legisti quid Apostolus clamet? *Nolite conformari*
„ *huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri*. Talibus ergo & huju-
„ scemodi exemplis altius se jugi conatu erigebat ad virtutes, ne levitas dis-
„ solveret mentis, quæ gravitas Domino caritatis offerebat introrsus. Miror,
„ frater & fili, quid velint lasciviis & voluptatibus dediti, perfectiores quos-
„ que sibi conformes fieri, cum ipsi potius transire deberent ad formam vir-
„ tutis: alioquin adoptionis filii non erunt, nisi præsciti & prædestinati fiant
„ conformes imaginis filii Dei. Ad hanc igitur formam præscitus & prædestinatus Arsenius iste, idcirco puerilibus non se multum coaptabat ludicris:

ut gravitatem cum junioribus temperabat.

licet interdum celsa in petra stans, rarinantes *a* quosque pueros suis ad littus hortabatur facetiis comminus venire; quibus licet risum moventia parum diceret; gravitate tamen agebat, ne dissolveretur virtus argumentosa: sed ut lactans infantia, suis exuta crepundiis, paternis lactata visceribus, perfectiora appeteret. Nullus tamen eorum vultui credebat risibili coram eo, nisi

Job 29. 24.

gravitate se reciperet: quia juxta quod Job ait: *Etsi ridebat ad eos, non credebant ei*. Quoniam etsi resolvebat gravitatem eloquii, lux vultus ejus non cadebat in terram, agens argute, ut sibi conloquentes ad virtutum studia provocaret. Porro eum cum audirent, exspectabant sententiam ejus, &

Ibid. 12.

intenti tacebant ad consilium. Licet Job virtutibus longe inferior esset, auris tamen audiens beatificabat eum, & oculus videns testimonium reddebat ei, quod liberasset pauperem vociferantem, & pupillum cui non erat adjutor. Benedictio namque perituri super eum veniebat, quia profecto a puero justitia sicut vestimento est indutus. Unde & causam quam nesciebat, diligen-

Lotharii pædagogus. * sic

tissime investigabat. Quapropter cum pædagogus esset Augusti Cæsaris *b* ultra Penninos * Alpes, quid egerit in judiciis, quidve in dispositione rerum & justitiæ disciplina, Chremem interrogemus.

XXVI. Judicis iniquitatem ut detexit.

CHREMES. Vereor laudare virum, ne id assentandi magis quam quod habeam ex illo, & gratum facere existimer. Tamen ex toto ne reticeam, qualis quantusve investigator veritatis fuerit, quam strenuus in sententia, quam fortis contra summos judices iniquitatis, quam efficax ingenio contra eos qui corrumpuntur muneribus; unum e pluribus pandam, quo facto nihil iniquius hoc in tempore didici. Nam cuidam judiciario viro vidua quædam no-

---

a Sic in mſ. codice legitur. Auctor alludere videtur ad illud Virgilianum, facto ex duobus uno vocabulo:

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

b Nempe Lotharii, filii Ludovici Imperatoris, de quo Eginhardi Annales ad annum 822. *Lotharium vero filium suum in Italiam misit, cum quo* WALACHUM *Monachum propinquum suum, fratrem videlicet Adelhardi Abbatis, & Gerungum Ostiariorum magistrum una misit, quorum consilio & in re familiari, & in negotiis ad regni commoda pertinentibus uteretur*. Huc spectat id quod Amalarius in præfatione Antiphonarii memorat de legatione VValæ Abbatis Romam, qui exinde Antiphonarii Romani libros *in Franciam*, hoc est in Monasterium suum, *secum abduxit*.

nobilis, quasi defensori, sua seque commisit, cui & per testamentum traditionis, etiam pæne dimidium rerum suarum adsignavit, ut cetera sibi tuta manerent. Ille vero mox callide ad integrum omnia in eodem testamento adprehendit, & testes adhibuit. Unde præfata mulier ad sua reverti volens, suisque rebus uti; adsunt prohibentes ne ad sua ingrederetur, quasi defensori suo omnia tradidisset: & bene (ut ajunt jocose) omnia defendit, qui possessori nihil reliquit. Tum illa infelix vidua suis viduata rebus, Imperatorem adiit: illeque suis eam cuidam Episcoporum una cum reliquis judicibus terræ sacris commendavit scriptis, ut causam ipsius diligenter quærerent, judiciumque rectum agerent. Sed quia declinaverat unusquisque post avaritiam suam, causa viduarum non ingrediebatur ad eos. Hinc sibi fabricantes mendacium, adplauserunt una cum testibus, ut populus non intelligeret talia, & universi usque ad Sacerdotes Christi facerent dolum. Quibus ita patratis, suis illa rebus jam explosa, defensor ille a senioribus populi relatum accepit, ne ulterius de his ulla rerum controversia fieret. Verum tamen illa multis vexata malis, & molestiarum doloribus, tandem per Alpium aspera juga montium longo confecta itinere, repedavit ad Gallias, Regemque suis pulsare fletibus cœpit. Tum Rex tantis miseriarum gemitibus permotus, Arsenio nostro eam commisit, qui tunc una cum Augusto filio ejus ob institutionem & dispositionem regni a patre quasi fidissimus mittebatur & propinquus. Quam ille præmittens, ad sua ut rediret jussit, donec veniret idem in patria, ut tunc coram cum suis se præsentaret testibus. Quibus auditis, Italia omnis contremuit, & ad sua callida se convertit fraudis argumenta; cœpitque moliri insidias in morte feminæ: quia cernebat venire, quem muneribus posse corrumpi non putabat. His igitur armis omnium consuevit infringere mentes, & ad suos inlicere concupiscentiarum amplexus: quo * pæne omnes sequuntur retributiones, & diligunt munera. Sed cum in isto nihil ad impietatem proficere posset, vertit se ad fraudes facto iniquitatis. Cui cum jussisset saltim partem aliquam reddere de rebus, quas injuste per dolum subripuerat; sciens se circumclusum, mox immisit clanculo quadam in via tres de suis qui eam occulte perimerent. Sed quia tres erant in negotio, videbatur non satis tutum ad silentium. Junxit scelus sceleri, ne forte interrogati facinus detegerent. Sepositis longe ab invicem, uni eorum duos interficere jussit, ut jam nullus esset in superficie terræ, qui sanguinem innocentem dolo perfusum referaret: parvipendens miser, quid divinus arbiter sentiret, tantum ut humanum judicium evaderet. Sed Arsenius noster Dei succensus zelo, multis usus est argumentis, ne lateret occultum, quod manifestum constabat: quamquam nec judicio, nec testibus comprehendi posset, a quo esset factum. Repperitur interdum tamen unus eorum in cujusdam specu subterraneo defossus, & fit inde conjectura dissimilis. Tenetur is quidem reus, in cujus invenitur specu: sed criminatur alter, cujus gestum suspicatur instinctu; nullus tamen eorum convinci potest ab aliquo. Qui, putas, dolor tunc erat in mente Arsenii, quive gemitus? Vidisti, Domine Jesu, quantas coram te profuderit preces, quantasque lacrimas, qui sanguinem Abel justi de terra clamantem olim audieras, etiam ut horum a quo fusus esset, aperires. Contra quem tota Auxonia una cum suis senatoribus corrupta muneribus decertans agebat, ne inveniretur reus ab uno, qui omnibus notissimus erat raptor & homicida. Tu autem scrutans corda & renes, Deus, omnia noveras, & tamen athletam tuum multo afficiebaris * zelo, nec illi demonstrabas quod patebat plurimis, sed suorum complicibus. Moliebantur omnes pæne usque ad unum, ne inveniretur reus: quia in uno jam coram te, Deus, erant plures rei facti. Quantis tunc militem tuum iniqui lacerabant infamiis, quantisve deredebant calumniis, quasi solus præ omnibus esset incredulus, solus innocentium contra legem afflictor! Legem igitur proponebant, qui justi-

AN.CHR. 835 31. Aug.

* al. quoniam

* l. afficiebas

AN CHR. 835 31. Aug. justitiam non metuebant infringere : sed sanguis innoxius de terra clamabat : etiam & peremti, quod eum injuste fudissent, jam apud inferos recepti publicabant. Quid plura? etiam omnes proceres palatii nunc legibus, nunc testibus, nunc vero multis argumentorum ingeniis agebant, ut eumdem reum quasi innocentem dimitteret : interdum autem precibus eum fatigabant. Ipse vero nullis infatuabatur fallaciis, nullis frangebatur opprobriis : sed invictus agebat quodcumque poterat, si quo modo tandem aliquando veritas manifestaretur. Tunc ad ultimum videntes ejus constantiam, decrevere, quod nisi judicium de eo acciperet, nihil amplius, licet lex pro parte manifesta esset, in hac controversia facerent. Applaudebat autem populus, quasi miles Christi nec judicium vellet recipere. Quibus ille auditis, solita repetit arma, sibique jejunium indixit & nobis qui cum eo eramus, ne forte, ut adsolet, in eodem judicio aliqua fraus inimici prævaleret. Totam igitur noctem pervigilem duximus in oratione precantes, ut pius Dominus tanti sceleris reum detegeret. Mane autem facto confisi de Dei pietate processimus quasi ad spectaculum, ubi omnis populus jam convenerat. Erat quippe tunc magnorum multa insultatio, ita ut plures Episcopi ducerentur in hac infestatione : quia profecto causa tanti discriminis non ingrediebatur ad eos. Tunc verus athleta Christi cœpit impellere, ut jam judicium pararent : quorum positus in medio, expansis manibus preces ad Deum fundebat cum lacrimis, ne tanta fatuitas judicii etiam probos quosque maculis afficeret. Quibus ita profusis mox de maxilla, cælum penetrant : & quia tribunal humani judicii munus subverterat, thronum gratiæ Christi adsistunt lacrimæ, cum quibus pariter de terra sanguis innoxius clamabat. Siquidem internus arbiter, quasi Cain rursus vetustam increpans conscientiam, coegit confiteri, quod male tegebatur occultum; & corruit mox ad pedes Arsenii tremens ac gemens : quia judex divinus miseram conscientiam intrinsecus puniebat. Unde novo timore perculsus, cœpit etiam omnes denotare, quorum præsidio est usus, ista ut auderet : nihilque sibi ex omnibus quæ habere poterat, nisi ut adstabat, solummodo remansisse, præsertim quod circumstantibus omnia contulisset. Unde profecto illi excæcati pervertebant iudicium, in tantum ut Arsenium suis afficerent odiis, & tædiarent insidiis : sed iam divino convicti iudicio, confusi omnes discessere; ac miser clementer redditus est pænitentiæ.

PASCASIUS. Infelix nimium tempus, quando aliquis, si quid bene velit aut judicat, nemo obtemperare disponit; sed unusquisque suum velle, & non Dei intendit. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones; æque cunctis studium, similis pertinacia. Uno eodemque videntur ludo ad malitiam prospicere, & si hujusmodi ullus est lusus. Hinc sane forsitan parvam adhibeant fidem, quia ex suis studiis nostrum judicant Arsenium, quasi nihil aliud possit esse aliquis, nisi quod ipsi sunt. : præsertim cum apud eos nulla sit veritas, quia corruit in plateis, & æquitas non potuit ingredi. Unde sanguis viduæ non ingrediebatur ad eos : sed quia innocens erat, prædæ patuit.

XXVII. Alia justitiæ edit exempla. SEVERUS. Quid se de his rerum negotiis Chremes tantum permovet? cum & apud nos degens pæne quotidie de abditis cordium receptaculis secreta judiciorum conjiciendo protrahebat ad publicum, ut jam vix esset, qui ei sua celare auderet occulta : sed perscrutatis delictorum admissis, lenissimam Christi medicinam mox superponebat ægrotis.

CHREMES. Vere ita est, ut recolis : sed hic plures erant, qui cum eo talia perquirerent ad salutem : illuc vero nullus aut rarus inventus est, non modo qui veritatem vel justitiam non corrumperet, verum etiam exsertis brachiis contra eum qui scelera iniquitatis non defenderet. Hinc quoque quidam cum testamenta hæreditatis alterius fraude detulisset, testes

testes adhibuit, & in quadam gladii theca ea occulte posuit; sicque causatori suo dolose reddidit. Ille vero nesciens quid acciperet, mox ibidem casu prætermittens, repetebat paginam hæreditatis suæ ut redderet. At vero e contrario cum testibus alter agebat, quod ei omnia sui juris instrumenta reddidisset. Sed quia omnis controversiæ finis sacramentum est; jurantibus illis miser non habuit quid repeteret: tamen veniens ante præsentiam, querelosis ajebat quid gestum esset vocibus. Tunc noster subridens Arsenius, jussit venire reum, acsi conscius esset ordinem tanti criminis: Infelix, inquit, nimium, quomodo hujuscemodi calliditatis stropham tantam taliterve excogitasti? At ille videns se quasi deprehensum, corruit ad pedes, & quod latebat aperuit. AN.CHR. 826 31. Oct.

ADEODATUS. Ut video, sapientia Salomonis in isto fuit: & ideo ad investiganda secreti negotia tam sagax erat.

PASCASIUS. Sæpe contigit, quod PARMENUS ait *, ut homo quilibet imprudens plus boni interdum nesciens, quam prius sciens unquam agat. Sed hic noster nihil imprudenter egit a professione sua, qui sæpe latentia suis comprehendit conjecturarum retibus, quod & ipsi quam sæpe vidimus in quorumdam Fratrum delinquentiis. Ab initio enim semper peccantes umbras adeunt, & gestiunt subterfugere, ne appareat culpantibus, quod divinis patet adspectibus. Sed quia longe diu Italiam ingressi, cis Penninas Alpes exsulati sumus, ubi aurea vidimus Saturnia regna artesque malignas, seu in quibuscumque mundus regnat & meretricatur Auxonia cæspis; Gallias tandem, pæne omnibus correctis rebus, & EUGENIO sanctissimo Apostolicæ sedis ordinato Antistite, in cujus nimirum ordinatione plurimum laborasse dicitur, si quo modo per eum deinceps corrigerentur, quæ diu negligentius a plurimis fuerant depravata, regrediamur.

XXVIII. Fratrum errata detegit.

*apud Terent. in fine Hecyræ.

in Eugenii electione laborat.

ADEODATUS. Fortassis ergo, Pascasi, non minus occulte, quam callide seu ingeniose, quem laudare decreveras, acriter culpas: quasi videris quæ detulit Fratribus oblata munuscula, universa pæne in quibus divitiarum genera vel ornamentorum mundus regnat; talia namque vel tanta, qualia nullus nostrum se vidisse simul testamur.

XXIX. Munera quatenus accepit.

PASCASIUS. Numquam itaque crediderim, quod tam suspiciosus esses tamque nemorosus *, in tantum ut ea quæ sinceriter dicta sunt, mei ad calumniam vertas. Nam de his tu forte moveris more quorumdam, ex quibus alium notas. Tamen illa omnia benedictiones * fuisse castæ dilectionis, aut obsequia magnatorum, quia procurator regni & magister Imperatoris erat, debitæ venerationis, nemo qui dubitet, dum recte de „ proximi conscientia censeat. Qua profecto conscientia tutus coram om- „ nibus nobis, Ista, inquit, omnia quæ cernitis, tam secure sine alicujus „ discrimine potestis accipere, quam ego sine concupiscentiarum elogio, „ vel sine ullius rerum dispendio gratis Deo & vobis in me suscepi obla- „ ta causa honestæ acceptionis, & honore Augusti, vestræque utilitatis. „ Alioquin pro his nullus injuste aliquid aut adquisivit, aut perdidit; „ neque accepta vel data doluit: immo, ut verum est, a plurimis cum „ nollem accipere, vobis deferri quasi in eleemosynam precati sunt. Quapropter his ita susceptis, patet, non, ut opinaris, a me dictum fuisse, sed usus patriæ & regni delicias prænotasse: quia omnino hunc tam liberalem & mundi contemtorem in omnibus noveram, ut semetipsum juxta Domini vocem reliquerit. Ergo qui semetipsum tam perfecte, ut omnes scire licuit, dereliquit; quid sibi, non dico inique aut cupide, verum etiam licite sibi adquirere potuit? Immo, ut fassus sum, & res patuit nobis, ea magis suscepit, ne forte aut illi (ut adsolet) qui dare volebant, læderentur offensi; aut nos, nostris expensis vacuus si rediret, his auditis, quod sprevisset quæ nobis mittebantur, calumniaremur.

* l. morosus

* id est munera

ADEODATUS. Placet quod obiecerim eum te culpasse, quia auditum erat de his quæ adtulerat: ut omnes intelligant, quam liberalis fuerit,

AN.CHR. 835 31. Aug. quam alienus a sæculo, quamque mundo mortuus, qui nec pro his omnibus a nobis, neque pro aliis quibuslibet beneficiis, ab extraneis inhoneste saltem gratiam requisivit, sed conscius sibi semper in omnibus Deo placere studuit.

PASCASIUS. Ita est, mi Frater, ut adseris, in tantum ut quidam ex nostris non intellexerint tunc temporis ea illi pro munere data, sed nobis a quamplurimis magnorum, aut a summo Pontifice sedis Apostolicæ, qui ei quamplurima largitus est, transmissa. Unde contigit quadam ex die, cum quidam e Fratribus eum pro talibus & hujuscemodi factis laudaret, alius respondisse fertur: Quid de illo talia in laude fertis? nonne nobis ea quæ detulit, fuere directa? ad quod, cum dixisset, risimus omnes. Tunc alius: Te forte decet, inquit, tibi talia tantaque mittantur. Misera, inquam, plane humana conditio, quæ tam est hebes, invida, vel ingrata: alias autem eorum is nisi in aliquo laborasset, nequaquam ita fassus esset. Verum tamen constat nostrum Arsenium tantum tunc temporis dilectum fuisse atque famosum, quantum nullus eo in regno. Idcirco talibus tantisque oblectabatur muneribus, in tantum ut nolens cogeretur accipere gratis, ne læderetur amor dilectionis. Agant alii quod possunt; insidientur & terreant quantum possunt; vendant justitiam pro muneribus; sæviant fraude vel dolis, & omnia cunctis venalia præstent: nulli tamen eorum tam multiplicia, tamque præcipua, quam isti solummodo pro amore ac veneratione gratis offerebantur. Quibus ita pictis, quia tandem ad Gallias rursus stylum vertimus, finem libri ponamus: quoniam ea quæ deinceps cum gemitu prosequenda sunt, tam dira sunt, tamque immania, ut vix aut nullus qui mente valeat comprehendere, quia formidolosa sunt nimium & confusa. Quæ cum attigerit calamus, quamvis lapideum cor gerat scriptor illarum rerum, nescio si litteræ præ lacrimis possint formari, ne abluantur fletibus: quanto magis ut formetur narrationis ordo & status? Hinc consolemur interdum * nos gaudio conscientiæ, quod talem eum tantumque cognovimus & habuimus, de quo gaudere in Domino non veremur. Et ne ullis frangamur infamiis prævidendum: quia nunc in tempore plurimi etiam honestiores obloquuntur bonos, ita ut nullus exire intactus possit.

* pro interim.

EXPLICIT LIBER EPITAPHII ARSENII PRIMUS.

INCIPIT SECUNDUS.

Interlocutores PASCHASIUS, ADEODATUS, THEOPHRASTUS.

ADEODATUS.

INTRODUCTIO. Intermissum opus resumitur. POst innumeras intus officii curas, post immensas exterius occupationum causas, post varios rerum negotiorumque eventus & vitæ dispendia, post longa huc illucque diversi itineris fatigia & concursus ubique, post indefessas omnium pressuras; tandem divino dispensante judicio, relictis omnibus, quia tibi, Pascasi, reddita est quies & libertas animi, recordari oportet quod omisimus olim, quatinus deinceps aliquando epitaphii Patris formam expleamus, quam commendare litteris cœpimus pridem: alioquin esset honestius non inchoasse, quam inchoata non explere.

PASCASIUS. Confiteor ita esse, mi Frater. Sed vereor post surda vitæ silentia, post omissa litterarum studia, repetere, quod aut oblivio abduxit, aut levitas morum jam audire fastidit. Insuper etsi esset de talibus tempus loquendi; præsertim jam nulla est mihi, etsi quandoque fuerit litterarum facundia scribendi. Tamen ne quod cœpimus, infectum ve-

veniat in opprobrium, inimicis in gaudium, & desidiosis in exemplum; experiar quod hortaris, & incipiam, licet inexplebilia sint gestarum rerum lamenta quæ restant. Sed quia interdum Severus ingressus est felix viam universæ terræ, & Chremes inter discrimina *a* nostra jam discessit; necesse est unum eligamus de his more sanctorum Patrum, qui nobiscum cum eo versati sunt: quatinus per eum & veritas, quasi sub tribus testibus, melius commendetur; & noster planctus non diversus vel numero inveniatur. Idcirco, Frater, quia tuum fuit quæ cœpimus reincipere, tuum sit consortem in hac parte eligere.

AN.CHR. 835 31. Aug.

ADEODATUS. Quamvis ergo minus idoneus sim præjudicio discernendi; quia devotus tuis exsisto jussis, non abnuo quod exigis. Non enim philosophum ad lamentum rite quærimus, sed eorum aliquem, cujus autem memoria piæ recordationis, aut affectu ad lacrimas incitemur. Unde si tibi videtur, licet glaber sit, ex omnibus eligamus Teofrastum.

TEOFRASTUS. Nequaquam igitur cogitaverim, quod jocos ludo velitis serere, aut puerilia sectari.

PASCASIUS. Noli mirari, Frater, si te glabrum ad hoc Adeodatus elegit, cum me decrepitum longe diu talibus oblitteratum studiis non omiserit: quoniam threnos & veritatem audientibus maxime probi & bene conscii amantes commendare debent. Ideo nos duo in multis possumus jam diu vexati quam bene filiis & amicis nostros pandere fletus.

ADEODATUS. Sed antequam veniamus ad lamentum, rogo, indices nobis initium tanti discriminis: quia nullus est sani capitis, qui credat hæc sine offensa Dei in populo contigisse. Caput I.

PASCASIUS. Verum hercule quod ais: sed necdum omnia licet omnibus referare, maxime quibus veritas odio est, & scelera placent. Tamen etsi minus bona eisdem placeant, verum non semper occulendum est: quia hic de quo loquimur, etiam exprobrantibus sibi verbum veritatis libere loquebatur. Ex quo fit, antequam hæc mala totius imperii apparerent, crebrescentibus jam jamque quotidie Dei justo judicio in populo diversis calamitatibus & flagellis, ut Imperator una cum suis Senatoribus & Proceribus terræ requireret, quid esset quod divina majestas offensa tot taliaque longo in tempore isto præmonstraret in populo: quia jam, Scriptura teste, sola vexatio intellectum dabat auditui. Tumque præcipitur, ut singuli de hoc diligentius quærerent usque ad alium * Placitum *b*, quid esset in quo Deus offensus esset, vel quibus placari posset operibus. His ita quidem jussis, statuit mox Arsenius noster coram oculis miserum orbem, & divinas leges, simulque Patrum decreta: in quibus conspexit illico, quantis Ecclesiæ Christi depravatæ forent modis, qualibusque populus universus carnalium rerum operibus corruptus. Qua de causa parvam edidit schedulam sibi quidem ad memoriam, in qua litteris depinxit universa regni hujus efficaciter vitia, sicque circumspecte, ut nullus adversariorum omnia ita non esse negare posset. Inde ad comitatum rediens, omnia coram Augusto & coram cunctis ecclesiarum Præsulibus & Senatoribus proposuit singillatim diversorum ordinum officia, excrescentibus malis, & ostendit cuncta esse corrupta vel depravata.

Imperii causæ ruinæ quæ fuerint, aperit Wala.

Esai. 28. 19.

* aliud

TEOFRASTUS. Obstupesco valde, cum ejus tantis provocamur exemplis, quod nemo nostrum qui ad plenum veritatem de illo audeat posteris narrare, licet audeat detegere peccata populi longe diu accumulata, clades, pestilentias, fames, inæqualitates aerum, terroresque etiam visionum. Quibus profecto malis præcessit prior pulverum fallax adinventio, sub qua tanta fuit vexatio & prodigium mendacii, ut pru-

 den-

a Id est inter turbas, quæ Paschasio Abbate contigerunt in Monasterio Corbejensi, de quibus in ipsius Paschasii Elogio dicendum infra.

b Placitum hoc anno 829. habitum fuisse lego in epistola Ludovici Augusti, quæ Concilio Parisiensi sexto præfixa est.

AN.CHR. 835 31. Aug. dentibus daretur intelligi, quod universus orbis ad tentandum esset expositus in manibus inimici. Ex quo liquet, pro talibus & hujuscemodi causis peccata regni, quæ necdum completa sunt, quod quotidie in pejus cumulentur: sicque restat, quod in multis factum comperimus, ut destruatur. Unde timendum ne fiat in nobis, quod in multis jam gentibus actum legimus.

NOTA. Nequaquam igitur dixerim sine causa miracula Sanctorum longe diu in Christo quiescentium nuper coruscasse, quanta & qualia numquam sunt audita a sæculo facta uno in tempore ad reliquias Sanctorum: quia omnino, quasi in gallicinio, Sancti hoc in regno huc illucque delati, se invicem excitarunt quasi ad concentum cantus: ut daretur intelligi, quod nostra infidelitas, juxta Apostolum, id exigeret, quia signa non fidelibus, sed infidelibus, ipso teste, verissime dantur: si quo modo post tenebras cæcitatis nostræ ad veram lucem, quæ Christus est, tandem expergefacti resurgamus.

ADEODATUS. Fortassis ergo iste prius si vocatus esset ad conloquii lamentum, quasi proditor nos detegeret, non valens cohibere spiritum in loquendo. Idcirco etsi vera sint quæ tangit, suo in loco dicere non exspectat.

TEOFRASTUS. Nequaquam igitur quæ proposui, alio in loco rectius proferuntur: quoniam mala quæ per partes creverant, primum isto in tempore feriuntur. Crevit enim hoc Imperium prosperis successibus usque ad præsens, quasi in perfectam ætatem plenitudinis: sed vitia quæ per partes, ut adsolet, in prosperitate commissa sunt, coacervata inoleverant; justo Dei judicio, non minus flagellis, quam & novis virtutum miraculis arguuntur. Propterea igitur, ni fallor, isto denotanda & plangenda sunt loco: ut si non nobis, saltem posteris veniant correctionis ad exemplum.

II. PASCASIUS. Ita esse negare non possumus: tamen quæ noster Arsenius coram omnibus & summis Proceribus tum proposuit, omittere non debemus: quoniam ista & hujuscemodi alia eum ad hoc impulerant, ut cunctis ex divina auctoritate, acsi Jeremias alter, ostenderet, in quibus Deum omnes offenderant: & monuit constanter caritatis officio, ut mala quæ admiserant, destruerent, dissiparent & evellerent; bona vero prætermissa deinceps ædificarent, ac plantarent in reliquo. Interea nostis, inquit, quibus ordinibus Christi constat Ecclesia. Certum quippe quod secundum singulorum officia requirendus est ordo disciplinæ, & status Reipublicæ. Unde primum considerari oportet intus divina, tum exterius humana: quia procul dubio his duobus totius Ecclesiæ status administratur ordinibus. Ut sit Imperator & Rex suo mancipatus officio: nec aliena gerat, sed ea quæ sui juris competunt propria; neque prætermittat ea, quia pro his omnibus adducet eum Dominus in judicio. Episcopus vero & ministri Ecclesiarum, specialius quæ Dei sunt, agant. Deinde Rex rectores in regno tales constituat, quales eos Dominus diligenter in lege perquirere jubet, & in quibus Rex & pro quibus securus maneat, quos utique probos ad regendum populum sanctum Dei & idoneos cognoscat, non secundum proprios libitus qui ei faveant, sed qui avaritiam oderint, & Deum ac justitiam diligant: cujus profecto officium est, semper quæ recta & justa sunt disponere, & quæ depravata corrigere. Alioquin tu, Rex, nisi servaveris quod præceptum est, fortior tibi cruciatus instat, & omnibus in te, si avertatur Deus, unus interitus. Ideo providendum nihil neglegas: quia in te uno, secundum Salomonem, totius stabilimentum est regni; in divinis autem ne ultra te ingeras quam expediat.

(Margin: Causa I. — beside "„ sa deinceps ædificarent"; Sap. 6. 20. — beside "„ deo providendum")

ADEODATUS. Ut sentio, non immerito ut alterum eum Hieremiam dicebas, ob constantiam fidei & frontis duritiam, qui tam audenter Augusto invexit, tanta quæ vidimus, ob luxus desidiam, necnon & pessimas Regum consuetudines, officii sui negotia, cum esset præoccupatus vanis rebus, prætermisisse.

PA-

PASCASIUS. Acriora sunt, Frater, quæ tunc prolata sunt, de quibus AN.CHR.
„ pauca pandam. Ait namque Cæsari: Velim, reverentissime Imperator 835
„ Auguste, dicas nobis, tuis quid est quod tantum propriis interdum reli- 31. Aug.
„ ctis officiis, ad divina te transmittis? vel quid est quod das, quando ho-
„ nores ecclesiarum, immo, ut sentio, onera quæ largiris? Quod si res Do-
„ mino jure eleemosynarum legitime consecratæ sunt, ecclesiarum ejus sunt:
„ quia suis pauperibus & specialiter sibi servientibus legaliter datæ sunt. Si
„ autem benedictiones & Spiritum-sanctum, quem digne Deo electi deinceps
„ a Domino & a sacris consecratis Præsulibus percepturi sunt, auctoritate
„ divina dare te existimas; noveris, quod extra officii tui est quod præsu-
„ mis. Ceterum auctoritate sanctorum Patrum si circumspectius est agere
„ secundum Deum quod agis, & fructuosius quod largiris; ita temperandus
„ est modus una cum Clero, & plebe Dei, & sanctis Pontificibus: ne aut
„ tu tibi tua eligas, tibique divina usurpes; aut vulgus tantam gratiam, seu
„ quilibet personarum in aliquo confundat: quoniam in his non nisi divina
„ consideranda sunt, & salutis nostræ documenta. Ideo identitas est pæne &
„ in rebus ecclesiarum: quia facultas earum nihil aliud est, quam pretia
„ peccatorum, vota fidelium, patrimonia pauperum. Idcirco quod semel
„ legitime consecratum est Deo, in suis militibus & pauperibus ad usus mi-
„ litiæ suæ libere concedatur. Habeat igitur Rex Rempublicam libere in
„ usibus militiæ suæ ad dispensandum: habeat & Christus res ecclesiarum,
„ quasi alteram rempublicam, omnium indigentium & sibi servientium usi-
„ bus, suis commissam ministris fidelibus: & hoc sit Regis officium, ut
„ talibus committatur, qui & fideliter dispensent, & sapienter provideant:
„ quatinus omnes glorificent Deum, & gaudeant in Christo, non minus ex
„ futurorum promissis, quam & ex præsentiarum consolationibus. Sin alias,
„ ut Apostolus ait, qui aliena diripiunt, regnum non possidebunt æternum:
„ quanto magis qui ea quæ Dei sunt & ecclesiarum, defraudantur *, in * defraudant
„ quibus sacrilegia * copulantur? * f. Sacrilegis

TEOFRASTUS. Quod si ita est, ut asseruit, & de his ulla providentia apud Deum; nescio Principum nostrorum quis salvus esse possit, quibus nihil tam dulcia * sunt, quam prædia ecclesiarum, nihilque tam suavia, sicut * sic scriptum est: *Panis absconditus suavior est, & aquæ furtivæ dulciores.* Prov. 9.17.

PASCASIUS. Verum, mi frater: & ideo ira Dei effusa est super Principes nostros, qui errare facit eos in invio, & non in via: dum & sæculares ad divina diripienda indebite se ingerunt. Sacerdotes vero Christi & ministri altaris una cum divinis ad exteriora de intimis se ejiciunt, jam quod pejus est sine pudore & transfundunt: quamvis scriptum legant, quod nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Hinc pessima præsumtio nascitur & confusio, hinc vorax concupiscentiarum flamma, hinc virtutum evacuatio & peccati fomes, dum aut ministri Christi facultatibus rerum, ne amittant, inlecti, ad ea quæ sibi non expediunt, expelluntur *; aut sæculares concupisentiarum succensi æstibus, quæ Dei sunt, quasi auctoritate regia defensi, temerario jure contra Deum erecti diripiunt. Quibus ita coram Rege, & coram Christi Præsulibus & Principibus terræ ad liquidum explicitis, nullus eorum abnegavit. (2.Tim. 2.) (* f. impelluntur)

ADEODATUS. Miror quid negari posset, quod omnibus in propatulo est, & pæne nullus qui contradicat: immo ad invicem provocati deteriorantur omnia hinc inde, & ad usus convertuntur pessimos.

III. Causa 2.

PASCASIUS. Proh dolor! quod talis quotidie crescit insania in præsentiarum, ita ut omnes pro talibus gestis & dictis convertantur ad pejus magis, quam ad correptionis augmentum. Hinc igitur tunc omnes cœperuint, maxime ecclesiastici viri, quærere & contradicere, quomodo aliter dignitas & honor ecclesiarum stare potuisset, acsi decreta
„ sanctorum Patrum non legissent. Quibus Arsenius noster: Considera-
„ te, inquit, quæ contra auctoritatem divinam veniunt, quatinus ea ip-

AN.CHR. 835 31 August. „ fius auctoritate Dei corrigantur. Vestris enim in manibus sunt jam non „ minus humana, quam & divina. Tum sæculares viri: Licet ita sint om„ nia, inquiunt, quia respublica multis attenuata de causis per se sufficere „ non valet; nobis cum rebus ecclesiasticis & militibus agendum est, nos„ que suffragio facultatum earum juvandi: quapropter pande, ajunt, quod „ moliris. At ille, Miror, inquit, quid requiritis. Ecce Rex noster, ut „ sæpe ostensum est, de facultatibus ecclesiarum multa in suis suorumque „ præsumit usibus: sanctorum autem Patrum anathemata multa sunt nimis „ divina auctoritate prolata, ut ipsi præ manibus quam sæpe relecta sci„ tis, quæ penitus condemnant, si res ecclesiarum vi aut potestate fue„ rint usurpatæ cujlibet Judicis. Propterea rogo cogitate, si aliquis Fide„ lium sua vota super altare Deo detulerit, parum multumve sit; ve„ niens autem quilibet temere vi aut furto ea quæ delata vel consecrata „ sunt, rapuerit; super hoc quæso, vitium hujus facti quale sit, censeatis? „ Qui simul, acsi novo intus pacti oraculo, sacrilegium esse sanxerunt. Tum „ ille: Nemo te, inquit, Augustorum clarissime, fallat: quia valde peri„ culosissimum est, res semel Deo fideliter dicatas, ad usus pauperum & „ servorum Dei, violenter postmodum diripere, & ad sæculares usus con„ tra auctoritatem divinam retorquere. Quod si secundum sententiam veri„ tatis, quæcumque ligaverint isti sancti Pontifices super terram, ligata e„ runt & in cælis; timendi sunt tot anathematismi sanctorum Patrum qui „ leguntur pro talibus prolati in sacris canonibus: quoniam non minus eo„ rum viget auctoritas, quantum æstimo, qui jam cum Deo regnant. Id„ circo, ut dicitis, si respublica sine suffragio rerum ecclesiarum subsistere „ non valet; quærendus est modus & ordo cum summa reverentia & reli„ gione Christianitatis: si quid vos, vestrique ab ecclesiis ob defensionem „ magis, quam ad rapinam accipere debeatis: ne cum maledictionibus & „ exsecratione sanctorum Patrum itatenus præsumatur. Porro isti sancti Pon„ tifices, si quid ad usus militiæ exhibendum est, sic exhibeant: & sic fiat „ rationabiliter in quibuslibet rebus, ne ipsi cogantur ad sæcularia transvo„ lare, & pompis sæculi quibus abrenunciaverunt, irreligiosius deservire: „ quia juxta Apostolum, ut dixi, nemo militans Deo implicat se negotiis „ sæcularibus. Sin alias eorum aliquis, nec verus est Christianus, quia ad„ huc pompis & operibus deservit diaboli. Quo dicto, quærere cœperunt „ quid essent pompæ: Ille autem. Vestrum est, inquit, hoc decernere, & „, virum magis evangelicum exhibere, quam in quibus sæculum regnat & „, gloriatur, inhiare.

IV. TEOFRASTUS. Hoc quippe est, ut audio adhuc hodie, quod de eo nonnulli calumniantur; quia voluerit res ecclesiarum dividerentur, tantumque remaneret ecclesiis, quantum admodum sufficeret; cetera vero militiæ sæculi deservirent.

PASCASIUS. Nequaquam igitur ita est, ut male sentis, sicuti & tunc temporis plurimi sensere: quia ille super hac re nihil temere præfinivit, vel significavit: sed hortatus est solummodo, quodcumque fiendum esset, sic omnino fieret, ne utri eorum pro rebus terrenis in Deum peccarent. Unde cum a quibuslibet tentaretur Episcoporum, quid exinde vellet; nihil aliquis aliud rescire potuit, quam quod omnibus coram Augusto simul dixit. Monasteriorum interea, dum hæc tractarentur, ostendit & Causa 3. enumeravit pericula, cum jam tunc temporis nonnulla jam a laicis tenebantur: etsi hodie multo minus inveniuntur, quæ de proprio regantur ordine, sed sunt pro pœna peccati omnia pæne mundi usibus & studiis occupata vel depravata: quia cum bene cœpisset Rex de his, in fine Causa 4. crebrescentibus malis a sæcularibus sunt pervasa. Identidem autem & tunc plurimum detestatus est, quod Episcopatus secundum canonicam auctoritatem non rite darentur, neque electio servaretur. Quibus itaque omnibus ita hinc inde ostensis, cum nullus eorum negare posset, quod ordo eccle-

ecclesiasticus in omnibus corruptus non esset; excogitaverunt ut tribus in locis [a] Synodi fierent, in quibus de hoc diligentius quærerent: non quod (quantum exitus probavit) emendare talia vellent; sed ut Regi interdum faverent: quoniam jam tunc ea, quæ postea monstrata sunt, moliebantur humana; idcirco minus procurata sunt divina. 31. Aug. Synodi tres indictæ.

ADEODATUS. Miror absentem, cum ejus commemorantur dicta, quem non mirabamur præsentem. Nam cum esset tam humilis, quo nullus humilior, nullusque magis mortuus mundo videretur; quid est quod tam inter summos ecclesiarum, Præsulum videlicet & Senatorum, Consules, in Senatu coram Augusto consulte, constanterque loquebatur.

PASCASIUS. Non ignoras, Frater, quod is erat iste, quem nec terror minarum, nec vis rerum; nec spes præsentium, nec metus futurorum; nec promissa facultatum, aut interminata suppliciorum genera, aut ulla auctoritas poterat revocare a caritate Christi, a dilectione patriæ & populi, ab amore ecclesiarum & fide Imperatoris. Propterea igitur talia & quamplura, veluti alter Jeremias, constanter loquebatur. Præsertim & militiam Clericorum in palatio, quos Capellanos vulgo vocant, quia nullus est ordo ecclesiasticus, denotabat plurimum: qui non ob aliud serviunt, nisi ob honores ecclesiarum & quæstus [b] sæculi, ac lucri gratiam sine probatione magisterii, atque ambitiones mundi: quorum itaque vita neque sub Regula est Monachorum, neque sub Episcopo militat canonice: præsertim cum nulla alia tirocinia sint ecclesiarum, quam sub his duobus Ordinibus. Ajebat namque idem, quod aut Canonicus quisque esse deberet, aut laicus, aut Monachus: quod si neutrum; jam sub nullo monstratur ordine, quia videntur esse sine capite. Quæ profecto hæresis, quamvis aliunde sibi hoc nomen vindicaverit; tamen ut fassus idem est, nulla alia isto in tempore pejor invenitur ecclesiarum scabies: quæ omnia ejusdem jura, ex quo cœpit, corrupit, in tantum, quia multi eorum vitiosi erant, ut a laicis pæne omnia Monachorum & Canonicorum, necnon & feminarum Monasteria occupentur, & sint omnia depravata. Propter quæ numquam, quia futura præviderat, dubitavit sententiam pro statu regni, pro salute populi, pro stabilitate ecclesiarum, & religione pacis dignam dicere, etsi quibuslibet displicuisset. Causa 5.

ADEODATUS. Quantum datur intelligi, tales qui tunc fuere, non Consules, non provisores patriæ fuerunt, sed latrones: quorum mentes angustas præsentiarum caligo cæcavit, humilitas prava tenebris opplevit, concupiscentia sordibus maculavit, in tantum, ut ipsum Consulatus nomen, seu splendorem illius honoris, & magnitudinem tanti Imperii, nec intellegere aut intueri, nec capere aut sustinere potuissent. Unde non Consules, sed mercatores ac venditores tantæ dignitatis, & perturbatores ecclesiarum sunt dicendi, qui non modo isto monente non consuluerunt, verum subterfugerunt, everterunt & prodiderunt in invicem, ne aut talia corrigerentur, aut etiam deteriora quæ imminebant, obstarent cum potuissent. Et ideo, sicuti Pascasius paulo superius doluit, non immerito talia contigerunt, immo quia noluerunt recipere spiritum veritatis ad correptionem, receperunt spiritum erroris ad vertiginem. Inde est quod adhuc hodie nemo Principum explicare potest reipublicæ vias ad justitiam. VI. Cur nihil remedii allatum.

PASCASIUS. Nec immerito, quia pro Deo stare noluerunt, neque quæ Dei sunt, primum quærere, ut corrigerent quæ jam depravata erant;

[a] Immo quatuor in locis, nimirum *in Moguntiacensi urbe, in Parisiorum urbe, apud Lugdunum & apud Tolosam*, ut legitur in Ludovici epistola mox citata.

[b] In ejusmodi Clericos aulicos invehitur Walafridus Strabus in carmine de somnio Wetini, supra ad annum 824. Hinc Lupus Abbas Ferrariensis in epistola 25. *Ceterum fama versatur inter nos, Clericos palatii diversorum Cœnobiorum sibi dominium optare atque poscere: quibus nulla sit alia cura, nisi ut sua avaritiæ oppressione servorum Dei satisfaciant*. Confer Vitam Benedicti Anianæ Abbatis num. 54. supra.

AN.CHR. 835 31. Aug. rant; si Deus ab eis recedens, consilium patriæ deperierit, fides evanuerit, pax aufugerit, & prosperitas ullarum rerum hodie desperata jaceat. Jam rarus qui Regibus fidem exhibeat, nullus patriæ aut civibus qui recte consulat, nullus qui sociis & amicis debitam caritatem impendat. Judices non nisi venale aliquid agunt, populus imperialibus non suffragatur officiis, auctoritas non viget Prælatorum, quoniam imperialis & Regum deperiit: res publica & ecclesiarum pauperrima est, quia prædones ea diripiunt: eloquentissimi omnes muti facti sunt, quoniam evacuata est virtus agendi & loquendi. Nam a sæculo has in partes nihil majus scitum est, neque argumentosius ad excogitandum; sed posse ac scire post uniuscujusque velle desudat. Idcirco, quantum credo, quia tunc vocem hujus, immo Dei non audierunt, versa est omnis prosperitas eorum in contrarium, & confractæ sunt vires; consilium aufugit, & omnis sapientia, juxta Prophetam, devorata est. Quod sane ipse, jam futura prævidens, in eodem Placito his explicitis præmonuit. Ubi mox eum vehemens infirmitas, quam lienteriam medici vocant, apprehendit, quatinus virtutem in infirmitate perficeret. Hinc quoque deinceps conticuit, donec Dei judicium nos apprehenderet, & peccata quæ jamjam consummata erant, clarescerent in facto, in tantum ut quæ agimus, sollummodo jam non peccata sint, sed pœna peccati.

VII. Deteriora consecuta, TEOFRASTUS. Cur talia acciderint, jam luce clarius manifesta sunt: sed quod habuerint initium, non ab re quæritur: quoniam jure actum credimus ut eorum corda obdurarentur, ne audirent culpis exigentibus; divina ultio postmodum ut amplius in nobis peccatoribus juste desæviret.

PASCASIUS. O dies illa, quæ pæne æternas huic orbi tenebras attulit & discrimina, quæ pacatum Imperium & unitum conscidit particulatim ac divisit, germanitates violavit, consanguineos diremserat *a*, inimicitias ubique procreavit, & concives dispersit, fidem exterminavit, caritatem delevit, ecclesias quoque violavit, & omnia corrupit! Unde quotidie civilia surgunt bella, ut ita loquar, & plusquam civilia. Exercitus totius patriæ pæne huc illucque perimitur: provinciæ, pagi, & urbes passim depopulantur. Si qui residui sunt, sine viribus ubique aut fugiunt, aut cæduntur gladiis. Hinc undique paganorum & hostium incursiones, hinc quod omne vulgus conciditur, villæ, civitates innumeræ cremantur. Heu misera dies, quam infelicior nox sequitur; sed nulla maxime per Bernardum. infelicior illa, quando sceleratus NASO *b* vocatus est ab Spaniis, AMISARIUS ille, qui cuncta reliquit honesta, in quibus erat ordinatus *c*; & immersit se fatuus ad omnia cœni volutabra: siquidem ut advenit, acsi ferus aper evertit palatium, destruxit consilium, dissipavit omnia rationis jura; Consules omnes, divinos, humanosque expulit, & attrivit; thorum occupavit, atque factiose, ita ut insidiæ viderentur, manifestius omnia pervasit: sicque cæcus, ut nihil aliud esse posset, quam quod ipse invenerat; postposuit divina, ad humana se immersit per fas nefasque, cuncta in subito convulsit ac commaculavit, & omnem dignitatem regiam evacuavit; fœdera disrupit, confudit ordinem; ut nullus esset status, singula immutavit; diem convertit in noctem, rursus noctem commutavit in diem: Patri abdicavit filios, & patrem filiis: sicque tyrannidis * ejus profecit, ut excederet ultra omnes, & nihil integrum reliquerit. Honores debitos qui habuerant, amittebant; qui necdum indebite qualescumque assequebantur optimi quique virorum, amplissimi & nobi-

*l. tyrannis

---

a Sic legitur in codice mſ. pro *diremit*, eum ad modum quo Alcuinus in epigrammate 163. scribit *emſerat* pro *emerat*.

b Bernardus hic est Marcæ Hispanicæ præfectus, Septimaniæ & Tolosæ Comes, Willelmi Comitis seu Ducis filius, ejus, cujus Vitam superius retuli. Theganus in libro de gestis Ludovici cap. 38. auctor est, Ducem Bernhardum *purificasse se de objecto stupro, postquam nullus inventus est, qui ausus fuisset cum armis jam dictam rem ei imponere*. Et tamen Bernardum inconsulte Republica abusum, penitus eam evertisse testatur Nithardus, quantumvis Carolo addictus, in lib. 1. & 2.

c Id est educatus & institutus ab optimo patre Guillelmo.

nobiles atque dignissimi, jam auctoritatem agendi omiserant *: quia profecto nullus aliam tunc temporis habuit viam expeditiorem ad honores retinendos & adquirendos, seu ad ea quæ vellet vel concupierat, quam illa sequi, quæ tunc tyrannus Naso mallet. Interea confregerat omnia ossa virtutum vis feminea. Ideo stultus, sine oculis & sensu, ad omnia se immerserat. Movebatur enim jam vertigo totius Imperii, ne ullus adquireret potentiam, ne ullus honorem, ne ullus facultates, sine scelere, aut sine aliorum damnationis dispendio. Iste quippe fructus est infidelitatis & discordiæ. Ideo consultissimum est semper serere prudentiæ, justitiæ, fortitudinis ac temperantiæ semina, ut metere possis centuplicatum fructum laboris; quam concupiscentiarum & vitiorum molimina, ex quo remetiatur judicium, & crescat ultio perditionis. O dies illa, dies tenebrarum & caliginis! o dies exscranda, quando tale cœptum est consilium! Et hæc est hora furoris Dei, hora nostræ ad vindictam retributionis, in qua aperti sunt oculi omnium cum Balaam ariolo; ubi cecidimus omnes, & evigilavit virga furoris Dei; ubi violata sunt omnia jura legum.

31. Aug.
* l. amiserant

VIII. Wala cur his se rursus immiscuit.

ADEODATUS. Proh nefas! quod in subito tam immania, tam horribilia crevere in regno detrimenta, licet per partes peccata coaucta id exegerint. Unde petimus quid fuerit, quod rursus Arsenius ad tam acerrima, tamque perniciosa periculorum genera se injecerit: nec potuit fortassis providere quem finem haberent, quibus obviam venire voluit, quæsumus ut aperias.

PASCASIUS. Verum, Frater, quia videbat mala, quæ quotidie surgebant innumera & immensa: sed prænoscere non valuit quæ futura erant: quibus, quantum ex se fuit, obviare voluit, & resistere pro fide Regni & Regis, pro amore patriæ ac populi, pro religione ecclesiarum & salute civium: quæ omnia chariora illi erant, quam sua vita. Sed quia in initio hæc non fuerant repulsa & refutata, culpis exigentibus impune ad omnium perniciem prævaluere, ita ut nullus jam esset fortis ac sapiens qui obviaret. Nam idem cum jam de sua infirmitate convaluisset, cœpit audire undique flagitiosa & obscenissima, turpia & inhonesta; non qualiacumque, sed qualia numquam in isto nostro audita sunt sæculo. Pro quibus profecto mox commota sunt omnia viscera ejus pietatis affectu, eo quod esset theatrum, honestatis olim, palatium factum, in quo tanta sortilegarum præstigia recidiva scaturierunt, quanta in omni mundo jam non credebantur esse. Nec enim poterat se continere præ dolore & amore a fletibus, cum hæc illi a bonis, & summis, ac veracissimis die noctuque nuntiarentur viris: quia quanto plus Ecclesiam Christi & Augustum una cum populo & prole dilexerat, tanto magis afficiebatur doloribus. Veniebant autem & primi palatii ex utroque ordine, qui omnia ita esse asserebant, immo pejus quam vulgo dicebatur. Tum ipse per se delegit illuc qualitercumque venire, si forte quivisset suis argumentose persuasionibus aut consiliis subvenire: furia illa ut rediret, antequam perturbaret omnia, & subverteret. Qui veniens egit quodcumque potuit; & cum Augusto, & cum Proceribus locutus est quod intellexerat; & præmonuit in his quæ fiebant, quod senserat. Nam & belluæ factiosissimæ, quia prius ei pater ejus & ipse amicissimi fuerant, affatus est fideliter cum omni amicitiarum obsequio. Nec immerito igitur, eo quod olim uxorem *a* sibi sororem ipsius, filiam nobilissimi viri & magnificentissimi duxerat. Unde ab incunabilis quasi pater circa eum in omnibus pium gerebat affectum, curam, ac sollicitudinem, plus etiam quam

a Hinc duo colligimus: unum, Walam ante initam vitam monasticam matrimonium ligatum fuisse: alterum, uxorem ejus sororem fuisse Bernardi, Willelmi Comitis filiam, Helinbrugam, an Gerbergam: quæ Gerberga postea Sanctimonialis facta, Cabilone dolio inclusa, in profluentem Ararim jussu Lotharii, tamquam venefica, projecta est, teste Thegano.

AN.CHR. 835 31. Aug.

si pater esset. Sed cum vidisset, quod cæcus jam mente alienatus esset, & per præceps rueret; dixit quodcumque potuit: licet jam moribus efferatus, quia felle concupiscentiarum inebriatus erat, audire noluisset: sicque cum in nullo proficere se vidisset, prospectis omnibus dolens ac gemens ad Monasterium sine effectu remeavit. Quem mox, dato parvissimo temporis intervallo, secuti sunt jam expulsi & dejecti rectores & primi palatii, flentes & lugentes, quod ab uno impudico violarentur omnia jura totius Imperii, pellerentur optimi quique, & opprimerentur ubique fortes & clarissimi viri, non illius virtute constupratoris, sed dolo & fraude pessimæ deceptionis. Nunciant autem singuli pejora pessimis, & omnes confluunt hinc inde ad Arsenium, & requirunt quasi de fonte consilium. Ille autem mærens ac lugens, totus animo pendebat ad Deum suspectus, si forte Deus in talibus suis subveniret periculis. Hortatur omnes singillatim, ut sustineant & exspectent Dei judicium. Deinde singuli ut redeant ad palatium, & videant, & intelligant, persuadeant quoque meliora salutis; conentur nisu quo possunt, obviare talibus tantisque perturbationibus. Quo facto, repelluntur summi, dejiciuntur eximii; colliguntur improbi, honorantur vanissimi, & introducuntur scelesti. Tunc itaque, his ita compertis, renuntiant Arsenio mala in sæculo, quæ unquam vix sunt audita, ut in tam glorioso Imperio subito sic omnia fuerint permutata: fit palatium prostibulum, ubi mœchia dominatur, & adulter regnat: coacervantur crimina, requiruntur nefanda & sortilega maleficiorum omnium genera, quanta numquam credidi in sæculo remansisse: nihil de universis prætermissum malis, nuntiatur ubique omnibus. Verum tamen vir gravis & cautus, nec sic interdum movebatur, nisi ad lacrimas, donec eorum proderetur factio, & firmaretur ab ipsis, qui erant de tam pravissimis consiliis plane conscii, quod vellet idem tyrannus Augustum perimere clam quolibet pacto, quasi sua infirmitate subito mortuus videretur: deinde filios ejus, una cum optimis Regni Principibus, quoscumque dolo prius præoccupare potuisset. Cum autem hæc nuntiantur a gravissimis & veracissimis viris ita absque dubio esse; nimio mærore perculsus, misit iterum rursus atque iterum idoneas & sanctæ religionis personas, & probatissimas; occulte qui venirent, & essent tantisper infra palatium apud quosdam, qui erant qualitercumque in eisdem consiliis: quousque quid verum esset, diligentius perscrutarentur; qui mox omnia ut dicta erant, a secreto vere pertractata compererunt, qualiter tyrannus, quando vel quomodo decrevisset fieri quod moliebatur: & quod pro certo jam qui conscii erant hujus consilii, talia mandassent, retulerunt. Tunc una cum summis Consulibus & sanctis quibusdam Episcopis, necnon & cum summis officialibus palatii cœpit quærere in fide Christi, ne talia perficerentur ad subversionem totius Imperii, quid agere debuisset. Tunc omnes una voce, flentes & ejulantes, magni & summi, cum omnibus qui aderant servis Dei, constanter *, quod non esset Deo fidelis & sanctæ ipsius Ecclesiæ, qui in talibus subvenire posset periculis, nec fecisset. Ita siquidem multis exhortantibus, accepto consilio, una cum electissimis & clarissimis viris misit se pro Fide Christi, pro statu Imperii, pro pace ecclesiarum, pro amore Regis & Regni, pro salute filiorum ejus, zelo Dei succensus, ne fraus prævaleret adversarii, ut dignitas servaretur patriæ, salus maneret civibus, in magnum discrimen; & salutem suam pro justitia & fide devotus ob omnium libertatem obtulit: alioquin si vellet favere illis in partibus, acceptior esset omnibus, & honorabilior haberetur universis. Sed is cum esset fortis animo, sanctitate præclarus, justitia vestitus, fide solidatus, caritate fundatus, virtutum armis indutus, magis elegit mori, quam tale facinus & tam crudelissimum sustinere scelus, quod omnibus esset ad ruinam, ad perditionem, & ad exitium, si consentirent, æternæ damationis. Idcirco nihil jam de se timere cœpit, tantum ut prævenire potuisset Christianissimis Principibus, Præsulibus Eccclesiarum & omni populo, ac liberare

Bernardi dira facinora & molimina.

* supple dixerunt.

rare omnes de tam atrocissimo mortis periculo: quoniam omnibus bonis AN.CHR unus imminebat interitus. 835

ADEODATUS. Unum debuimus deplorare: sed valde diriora nos cogunt quæ contigerunt: quia nimium amariora & crudelissima sunt, quam quæ proposuimus lamentari. Unde oportet ea retexere plangentis affectu. Neque enim ille tam plangendus est, quam jugiter ista deploranda, ut avertatur ira Dei a nobis. Verum tamen sic quæ dolemus, fletibus commendanda sunt, ne hic noster ullis involvatur adversariorum criminibus: etsi singulis, quamvis facultas esset perorandi, respondere nequimus quæ dicuntur ad singula. Idcirco petamus potius pietatis gratiam, quam ingeramus interdum reprehensionum querelas: offeramus præcordiorum nostrorum dolores, quam ingenii nostri ad defensionem ejus suscipere partes. Deinde si acrius aliquid constanter egerimus, aut liberius quam debemus, & ipsi velint; obsecramus tantum imperitiæ vel intemperantiæ ignoscant, quantum pio dolori vel justitiæ concedendum putant. Namque nullus major esse potest dolor, quam hic noster, in quo tantus Pater in subito sublatus deploratur, tantisque a malis dilaceratur infamiis, & odiis, qui multo dignus fuerat amore, quotidie & insequitur. In quo & cum quo excidium patriæ, ecclesiarum eversiones, calamitates pauperum, divitum oppressiones, barbarorum incursiones, cædes vulgi, bella superbientium, insidias adversorum, & (quod atrocissimum) perditiones animarum simul immaniter deploramus: quia illo spreto, cum non est auditus, hæc omnia contigerunt. Quapropter rogo, ne deficias, etiam minis insectatus, & blasphemiis lacessitus. Et ne dicat aliquis, in threnis quod talia non sint coacervanda neque replicanda: sciat quod nullo in loco amplius, maxime quando talia crebrescunt mala, quando veritas insectatur odiis, quando justitia debellatur. Sic itaque Jeremias Propheta post increpationes, post persecutiones & impulsiones, ad lamenta se convertit, & omnia quæ acciderunt pro delictis, amarissime deflevit.

21. Aug.

PASCASIUS. Bene nos hortaris, Frater, nisi tanta essent, quanta rememorare non sufficimus, nec intueri: non dico quæ olim acciderant, sed de his tantum, ex quo iste impurus atque impius hostis omnium religionum confudit, conturbavit & pervertit, honesta omnia obscœnis permiscuit, & religiosa vanis: in tantum, nec mens, nec lingua, nec vox, quæ narrare queat istius vecordissimi molimina quæ cœpit, ex omnium scelerum colluvione vallatus. Arbitrabatur enim diabolicis omnia præoccupare maleficiis; superare, non consilio, sed auspiciis; præripere & auguriis, eo quod sacratissimum Augustum sic haberet suis delusum præstigiis, ut omnes repelleret, quos aut ipse, aut magnus pater ejus Imperator nutrierat a secreto, a colloquio, a familiaritate & consilio, a fidei fide, ab honoribus, & ab omni consortio prioris vitæ. Qui furia & auctor sceleris, cum esset monitus potestate regia, prænituit quod esset ultio præteritorum scelerum, & incrementum mali. Unde factum est, ut in regno nullus aliud posset, nisi quod ipse vellet, aut mandaret. Ita omnes siquidem oppressi sunt, quasi ex indicio furoris Dei, ne ullus auderet resistere vel contra ire: quia potestas & voluntas pii Imperatoris, acsi innocenter, cum sparcissimo erat. Quod factum ad memoriam sempiternæ turpitudinis factum est: quandoquidem cum jam inchoarentur quæ dudum cœpta erant, quæ inierant consilia, cum iter arriperet Rex & Regina, illius sævissimæ bestiæ ducatu; ibat Augustus quasi innocens agnus ad victimam; ibat Imperator magnus & clemens, deceptus a qua cum Salomon cavere monuerat, immo lenonis ejusdem insidiis, ad mortem: qui non ob aliud servabatur, nisi ejus potestate jus diriperetur Imperii, & fraus inimici redundaret in omnes. Nemo igitur est qui credat, nemo qui recogitet quæ gesta sunt, quæ acta, qualiter aut quanta: idcirco nemo est qui intelligat, cur aut quomodo acciderint, quive auctores fuerint mali, vel qui boni. Propterea IX.

omnes

AN CHR. 835 omnes inscii, mali & pessimi, Arsenium culpant, quasi incentorem malorum. Interea cum hæc ita aguntur, Imperator, acsi agnus innocens ad victimam, cum a loco promovisset, & iret nesciens ad mortem, facta est manus Domini super omnem populum: qui simul omnes, acsi divinitus coacti, venerunt in unum pro fide Regis & regni, pro salute populi & patriæ, pro stabilitate Imperii, & filiorum successione: quoniam audierant omnes, & compererant singuli de locis suis unum esse interitum omnibus præparatum. Ubi acsi divinitus evocati cum simul essent, retulerunt singuli mala quæ audierant, nonnulli quæ viderant, & cognoverant, aut interfuerant: quibus undique ita explosis ad liquidum claruit, quod Augusto & filiis una cum universis Principibus unum immineret exitium atque interitus vitæ. Nam & MELANIUS filius piissimi Cæsaris cum his confluxerat, & periclitabatur Rex, cum esset una cum suis omnibus: quia contra eum iter arreptum erat inscio patre, ut ipse prior post patrem perimeretur. Deinde cum pro his universi quid agerent, nutarentur mærore perfusi, advolavit extimis a custodiis, & sacramentis diu detentus, quæ cum patre eo in tempore pertulerat GRATIANUS, & retulit voce propria quæ dicta, quæ gesta, quæve futura cognoverat: quia in his longe diu commoratus, nihil aliud jam quam mortem imminere sibi videbat: ad quos cum fugisset, narravit omnia, quæ intus detentus rescIverat. Ubi de adulterio nulla universis remansit dubitatio, de præstigiis sortilogorum & divinationibus: tuncque per eum audita sunt, quanta & qualia nusquam jam remansisse credebantur, quæ tunc ex omni parte orbis ad palatium cojerat *, acsi Antichristus cum suis maleficiis apparuisset. Ad ultimum vero de nece patris & de totius Imperii edixit subversione, qualiter auspiciis, auguriis, consiliis, atque insidiis, necnon & omnibus malignis artibus esset præfixum. Tunc omnes hi Proceres & filii duo, Melanius & Gratianus, qui aderant, decernunt potius mori debere eos, quam ultra hæc quoque consentire, ut unus eis scelestus, flagitiosus & auctor totius malitiæ omnibus esset in contumeliam, in ruinam, & in opprobrium sempiternum. Quod sane consilium & definitionem tunc Arsenius cum divino timore mærens ac dolens consensit: quia nullum jam alium evadendi ingenium invenire potuit: non ut Augustus imperio privaretur, aut inhoneste (quantum rei eventus sinebat) in aliquo aut ab aliquo tractaretur; sed ut hostis pelleretur una cum suis complicibus; & mœchia quæ jam publica erat, in confusionem omnium ne diutius celaretur. Sortilegæ ibidem adgregatæ, divini, conjectores & muti, necnon somniatores, & hi qui exta consulebant; vel alii quamplures malignis instituti artibus, a sacro pellerentur palatio: quorum tanta & talia erant nefandissimæ artis præsagia, etiam ut plurimos traherent in errorem: quia videbantur omnia diabolicæ artis figmenta in mundo repullulasse, in tantum, cum hæc omnia ita fraude seu dolo circa Augustum agerentur, ut in nullo penitus sentire posset quotidie quæ fiebant. Alioquin malitiosis nisi esset præventus artibus, nequaquam fieri posset, ut fidelissimos quosque Consules & sanctissimos Præsules non audiret, vel crederet sibi talia narrantibus, quos olim semper in consilio habuerat. Non enim alium in fide recipiebat, nisi quem Justina vellet: neque alium aut audire, aut diligere valebat, aut assentire, quo usque ista viguerunt, nisi quem illa ei in fide commendabat, &, quod prodigiosius est, ut ajunt, nec aliud velle, præter quæ ipsa vellet. Unde quidam Episcoporum, cum coram eo adstarent omnes Præsules Christi & Senatus totius Imperii, necnon & omnis populus, eumque jam arguerent constanti fide pro talibus: Scio, inquit, quamvis talia & tanta quæ dicuntur, male deceptus his artibus hactenus assensisses, cum his exutus fueris quibus vestiris, quia te recipies, & eris optimus Imperator, quod semper ante fuisti.

31. Aug. Imperator neci ereptus.

Pippinus.

& Ludovicus Rex Germaniæ.

* f. cojerant

Imperator Judith nimium obsequiosus.

ADEO.

AN. CHR. 835 31. Aug.

ADEODATUS. A sæculo hujusmodi res gesta, quantum video, non legitur, ut populus pro Principe contra Principem sic ageret. Fuit enim, æstimo, aut nimia dilectio Senatorum & Præsulum circa Augustum & ejus prolem, clarescentibus causis, quod eum tam reverenter rursus erigunt in regnum; aut cæca temeritas, quod talia præsumsere nullis exstantibus, nisi vulgi æstimatione, causis, mœchiæ sortilogorumque, & aliis quibuslibet quorumdam offensis. Unde non mihi videtur, quod pro talibus deberet omnis religio ecclesiastica & ordo totius populi itatenus insurgere & commoveri adversus Cæsarem, nisi forte aliud latet, quod gravius videatur. Et hoc petimus, quia in eadem concione & negotio fuisti; paulo clarius aperias, ut Arsenius noster magis excusabilis videatur.

Pascasius rei gestæ præsens.

PASCASIUS. Verum, ut ais, in eadem concione me fuisse, quando universi Principes simul pacifice, quantum intelligere potuimus, aggregati, de his altercati sunt contra Augustum, non abnuo: sed omnia retinere quæ dicta, quæve responsa sint, omnino nequeo. Nec itaque mirum, cum & vos ea non recolitis, quæ in brevi paulo superius connumeravi. Alioquin nisi immemor esses, certe aut calumniator; numquam parva quæ dolenda retuli, existimasses: quoniam nihil scelestius esse posset, si Proceres regni, & creati jam Reges filii, fieri permisissent quæ connumeravi. Unde Rex in illa concione, cum populo gratias pro his referret; quamvis in corde aliud occuleret: „Vos enim, inquit, fecistis, qualia numquam populus unquam fecisse cernitur: quia & ego prior admisi & feci, qualia nullus ante me Rex fecisse invenitur. Et ideo, inquit, gratias omnipotenti Deo, qui tam imminens malum ad tam pacificum deduxit exitum. Porro deinceps nihil tale, nihil sine vestro consilio me acturum ulterius profiteor. Imperium namque a me, ut olim ordinatum est una vobiscum, & constitutum, ita manere decerno & volo. Feminæ quoque huic, quam adjudicastis, quia mea est in illa ultio, juxta communes leges, sicut deposcitis, vitam concedo: ita tamen ut sub sacro velamine *a* deinceps degeat *, & pænitentiam gerat. Quibus ita pacifice in eadem concione dispositis, relevatur in throno gloriosus Imperator, & erigitur cum laudibus, & subditur ei omnis populus in fidem amplius fidelis, si posset fieri, quam prius. Talis quippe est infidelitas Arsenii, falso ut opinantur, quibus non est præcognitum, quod suo sapienti consilio tyrannum prævenerit, ne perficeret quæ moliebatur, ut perimeret Augustum, prolemque ejus omnem exstingueret, & uxorem quam infideliter coinquinaverat, acciperet. Cum qua, si cederetur, Imperium pervaderet, & omnes Seniores terræ aut interficeret, aut male subjugaret oppressos: sin alias, ad Hispaniam cum ipsa se transponeret. Propterea ergo dedit se periculo Arsenius, & liberavit omnes a tanti sceleris malo. Nihil itaque idem contra Cæsarem, quamvis aliter inscii malignantes sentiant; sed pro Cæsare fecit & Imperio, pro patria & pro omnibus majoribus natu, pro fide & zelo Dei, pro religione Christianitatis & salute civium. Rescinduntur ergo eo in facto paulo post jura legum omnia, divina scilicet & humana. Occultabatur autem nimia fraus, quasi sub fidei schemate & voluntate regia. Hinc hercule est, quod adhuc hodie plures in eo errant, & dicunt bonum malum, & malum quod omnes tunc detractabant, bonum. Ex quo sane malo innumera creverunt, & quotidie atrociora crescunt mala. Tunc tamen eum quasi liberatorem omnium omnes magnificabant, & extollebant ubique laudibus; maxime cum Cæ-

Priorum turbarum quis exitus.

* sic

a Vita Ludovici Pii ad annum 830. quo hæc contigerunt: *At vero Imperator ut eorum conspirationem contra se & uxorem Bernardumque obstinatissime comperit feraliter armatam: Bernardum quidem fugæ præsidio se committere permisit, uxorem autem Lauduni esse, & in Monasterio sanctæ Mariæ consistere voluit, ipse autem Compendium petiit.* Addit Auctor, Judith postea per Warinum & Lautbertum compulsam fuisse, ut velum ipsa sumeret, persuaderetque Imperatori, ut comam recideret. Hæc vero cum Imperatore secreto collocuta, *permittente illo, ut mortem evadere posset, ipsa velum sibi capiti superposuit: de attonsione porro sua Imperator tempus deliberandi poposcit.* Confer Annales Bertinianos, in quibus Judith ad Monasterium sanctæ Radegundis Pictavos missa fuisse, & Bernardus Barcinonam refugisse dicuntur.

AN.CHR. 835

31 August. Lotharius venit in Franciam.

Cæsar Augustus HONORIUS ab Italis evocatus *a* venisset, quod consortem imperii JUSTINIANUS sibi olim & successorem totius monarchiæ cum voluntate & consensu omnium eum fecerat, quem una cum patre præfatus exterminare & subvertere conabatur, cum reliquis fratribus suis Regibus: in cujus nimirum adventu detecti sunt plurimi, & quæ dicebantur reserata. Pro quo consilio illius furiæ frater *b*, quia convictus & confessus est consensisse, in eodem placito cæcatus est judicio publico, vita sibi clementer concessa. Sed quia cuncta quæ fiebant, non erant ex corde Justiniani, neque ex animo, quoniam ab æmulis veræ fidei & justitiæ instigabatur & adulabatur; femineo rursus devictus instinctu, quasi multa contra eum inhonesta, non pro fide facta fuissent, qui nisi se de his vindicaret, bene deinceps regnare non posse; rursusque si ablatam sibi uxorem non reciperet post velamen. Tegitur interdum vulnus in corde valde defixum, augentur complices iterum, ut rescindatur imperium. Honorius qui erat longe diu consors a patre, & ab omnibus procreatus Imperator, removetur a potestate, repellitur a consortio; sacramenta universorum, quæ illi facta fuerant, auctoritate paterna violantur, boni quoque atque inclyti viri, qui dudum pro fide certaverant, tyrannum fugarant, mœchiam, & universa turpia a conspectu palatii pepulerant; qui patriam & populum salvarant; qui etiam Augustum, ut diximus, & filios liberarant; qui seipsos cum multo discrimine, post talia, quibus eum restituerant in throno Imperii, una cum filii consortio in fide, qui pro fide egerant, subdiderunt; ita ut in eis nihil nisi fides & veritas appareret. Sed insidiantibus malis quæritur opportunitas temporis, & locus electus; disperguntur universi, qui ei prius fidem servarant: Senatus exsiliatur, & magnati omnes, atque olim charissimi & primi damnantur palatii: inter quos etiam Arsenius noster rapitur, Pontificum tamen officio, jubente Augusto, acsi cum honore ingenti, exsiliatur. Retruditur autem & elevatur in quadam longissimo terrarum spatio altissima & artissima specu *c*, quo nullus esset accessus, divino agente judicio, nisi angelicus: ubi cum non post diu ab Augusto directus ob ecclesiasticarum rerum & monasticarum negotia devenissem; quamquam non sine periculo, ob suum solamen ad eum visitandum adscendi. Ubi simul inter salsissimas abundantissime gaudii & mæroris lacrimas, lætum, etsi tristes, duximus diem: læti quidem de mutua visione & conscientia pura, quia in eo nulla erat reatus culpa: tristes vero, quod pro tantæ virtutis beneficio exsilium tulit & odium, & custodiam carceris, & injuriam diræ calamitatis. Cum quo cum essem, inter dulcia amaraque verba, volui ei persuadere, ut in aliquo se excessisse fateretur, & deinceps quæ Augustus vellet, in omnibus assentire: si quo modo una cum quibusdam amicis agere quivissem, ut in gratiam rediret: quod & Cæsar „ satis optabat, si ei solummodo consensisset. Ad quod idem: Miror te, „ inquit, si de mea in aliquo dubitas conscientia, qui nihil mihi de his „ negotiis, pro quibus culpor, magis quam tibi sum conscius. Idcirco te „ oportuerat amplius me pro justitia persuadere certare debere, quam vel „ in modico tepescere; vel contra verum quippiam, vel contra quod ho„ nestum est, assentire vel confiteri. Tum ego: Nequaquam, inquam, dubito: neque amplius vellem in hac parte, quam excessus verbum, & adsensus de vobis habere: quia in his dobus credo amicos & me obtinere posse, non solum veniam pro offensis, verum & ampliorem gratiam, hono-

Novæ turbæ Juditha restituta.

Vvala exsilio addicitur, Paschasius ad eum missus.

Vvala recusat se se excessus reum dicere.

---

a Nempe *circa mensem Majum*, ex Vita Ludovici jam citata, quam tu consule & confer cum hac historia.

b Heribertus scilicet, de quo Vita Ludovici Pii ad annum jam dictum: *Heribertus Bernardi frater luminum amissione mulctatus est contra votum Imperatoris: Odo consobrinus illius armis ablatis exsilio deportatus, tamquam eorum quæ Bernardo & Reginæ adclamabantur, conscii & fautores*. Lege Nithardi librum, & Annales Bertinianos.

c Et quidem ad lacum Lemanum, infra cap. 12. Walæ exsilii mentio est in libro de translatione sancti Viti infra, & apud Nithardum in historiæ lib. 1. In Vita Ludovici Augusti tantum dicitur *Vvalacb Abbas jussus ad Monasterium redire Corbejæ, ibique regulariter observari*.

honores quoque proprios & majores; insuper quidquid de eo & ab eo vo- AN.CHR.
„ bis placuerit. Tunc ita ille subsannando paululum subridens: Tu forte, 835
„ inquit, eum & omnes eos qui eum favent, in tua æstimas potestate? 31. Aug.
„ Numquid Dei judicia non pertimescis? Quid si ego falso contra me
„ protulero sententiam confessionis & reatus mendacium, relicta justitia
„ veræ fidei & puritate cordis? Potest igitur contingere, ut in contrarium
„ vertatur sententia, divino exigente judicio, quam tu existimas: & si
„ ego pro ullius gratia, aut pro honoribus, vel timore, vel favoribus,
„ veritate relicta falsum contra me dixero aliquod; & in his deprehen-
„ sus Dei justo agente judicio, proprio condemnatus ore, mortis senten-
„ tiam excepero; dum leviora vitare me rogas pericula, & honores quæ-
„ rere vel gratiam; cavendum, ne crudeliora excipiam: & dum tempo-
„ rales injurias fugere, vel honores quærere me rogas; ineffabili dispensan-
„ te judicio, sempiternæ mortis damnationem adquiram. Quapropter, Fra-
„ ter, stemus in via veritatis ingressi: & spem habeamus, quia hæc nos ad vitam sempiternam, quæ Christus est, admittunt. Unde his dictis confusus silui. Et constat quod in eo nulla conscientia erat, nisi secundum Deum & propter Deum, circa Augustum & filios, circa patriam & ecclesias, circa proceres & magnatos, circa religionem & salutem populi: quia non sua in ullo, sed quæ Christi erant, quærebat. Idcirco errat, qui arbitratur Arsenium in periculum exsilii vel capitis vocari, quod deliquerit in his negotiis aliquid sciens vel volens: quod patriam læserit, quod majestatem Imperii violaverit, quod Augustum & filios exhinonoraverit, quod fidem corruperit, quod pacem perturbaverit. A bonis enim & prudentibus non accusatur, quod ecclesiastica jura non dilexerit, Regis gloriam & Imperii amplitudinem non amaverit: sed quia nimium ea diligendo in aliquo deliquerit. Propterea merito non reus citatur * malivolentiæ in his omnibus, sed reus virtutis: quoniam beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Vocatur autem jure novus virtutum homo, qui perniciosum fraudis & doli restinxit insaniem & furorem; Cæsarem liberavit a morte, filios a perditione, Regnum & Imperium ab invasione tyranni. A palatio namque sacri Imperii pepulit omnes abominationes, mœchiam fugavit, sortilegas damnavit personas, honestatem restituit; patrem filiis, & filios patri reddidit, monarchiam tunc ire in partes non permisit, sacramenta filio Augusto facta violare vetuit. Omnia quippe bona servare voluit, & mala dejicere, ac proterere: quatinus tutam & tranquillam secundum Deum vitam omnes viverent; electio quæ sollemniter facta fuerat in filio a patre & ab omnibus, & consecratio imperialis apostolicæ sedis auctoritate firmata, inconcussa maneret, ob pacis concordiam, ob monarchiæ firmitatem & principatus laudem, ob honorem & gloriam Christianæ religionis, quæ pæne jam ubique a perfidis & inimicis tanti nominis conculcatur, affligitur, & tenetur. Voluit enim sui consilii vigilantia providere, tam gloriosum Regnum & Christianissimum ne divideretur in partes: quoniam juxta Salvatoris vocem, omne regnum in seipsum divisum desolabitur: quod hodie omnes factum satis dolemus, momentis singulis & plangimus. Voluit juramenta, ut diximus, quæ facta fuerant Honorio [a], & fides promissa integra servaretur, ne tantis populus universus fuscaretur perjuriis: Voluit ut unitas & dignitas totius Imperii maneret ob defensionem patriæ & ecclesiarum liberationem, ob integritatem rerum, & dispensationem facultatum ecclesiarum: nunc autem, ut cernimus, omnia sunt immutata vel perturbata. Quapropter advertat quilibet inimicus, & intelligat, quam præclaris Arsenius ornatur virtutibus; quam multiplicibus pro justitia commendatur testimoniis: quem non boni & probi

* accusatus

Matth. 12. 25.

---

[a] Lotharium imperii consortem dixerat Ludovicus Augustus anno 817. idque Romæ per Paschalem confirmari curavit anno 823. datis pro more novo Imperatori sacramentis. Adi librum de Vita Ludovici Pii, Eginhardum, & alios.

AN.CHR. 835 31. Aug. bi viri dilacerant vel infamant; sed nocentes & maligni vel inscii rumoribus decepti insectantur odiis: quem honestissima & lautissima ubique commendant acta, & protestatur vita. Idcirco qui cupiunt ejus detrahere vitam, & imminuere laudes; seipsos accusant, quod aut non habeant sensum, certe aut noluerint virtutibus decertare, adulatores effecti, ne talia quæ plangimus, devenirent: alioquin gloriam quærere & honores, vanum est, sine laboribus & virtute. Unde habeat noster Arsenius laudem, quia ipse sibi una cum Christi gratia æternæ vitæ conquisivit honores: habeat famam & præconia, quia jam ei post inhonorationes, post exsilia datur vita & immortalitas.

ADEODATUS. Obstupesco satis, nec admirari queo virum, qui tantis & manifestis attollitur præconiis; qui omnium ore laudatur; de quo conscia est omnis Ecclesia, omnis populus, quod mala quæ tunc vigebant & augmentabantur, semper suo depulerit consilio; gloriam Regi & Imperium ac filiis servaverit; tantisque obviare malis voluerit, ne provenirent, quibus nunc omnis Ecclesia, omnis populus, omnis ætas & ordo patitur & plangit. Quid est, quod sentire nolunt & intelligere? presertim cum & ipsi eisdem vexantur malis, nec volunt animadvertere nec sentire, unde vel a quo hæc exorta sint, a quibus procreata, vel a quo nutrita & propagata: quia si hujus auditum esset consilium, longe aliud foret quod omnibus profuisset, & omnibus hodie placeret. Sed ne prævaleret consilio contra insidias malignantium obpugnator malorum, contra improbitates iniquorum, immo contra ipsumque Augustum, qui contra filios, contra Imperium, contra patriam, contra salutem populi, ut manifestum est, quotidie potestate, honoribus, ingenio, arte qua poterat, armis, multitudine militum decertabat; expellitur,
* relegatur dejicitur, exsilio mancipatur, religatur *, ut asseris, altissima in specu; ne ulli mortalium jam ultra consilium salutis porrigere posset, quod voluntati pessimæ obviare posset. Quoniam non præcedebat sapientia vel consilium, ut voluntas bona duceretur ad prospera & salubria: sed præibat intentio pravæ voluntatis; & agebatur astutia, ingenio & potestate iniqua, ne frangeretur semel deliberata crudelitas & cœpta voluntas.

PASCASIUS. Animadvertis, frater, vorax incendii flamma quo veniat: quia nisi esset quibuslibet præstigiis mens male delusa, & inflammata pote-
* [illegible]conservata voluntas invicta, fidelium fides cum omni reverentia humilis & devota; nequaquam agere potuisset tam perniciose contra suam & omnium salutem, partim persuasionibus, partim potestate & ingeniis. Sed quia fides eorum fuit intemerata & incontaminata; qui boni erant, nimia decepti reverentia, noluerunt injuriose contraire ad primum: ideo incurrerunt damnationis discrimen, & facta est ruina pæne omnium una. Unde indentidem, cum esset in eadem specu, plurimum de se lætabatur, quod pro justitia injuriam pateretur: sed dolebat pro periculis, quæ imminere jamjamque videbat: dolebat quod boni & optimi obpugnabantur; viri innocentissimi, & fideles quique premebantur & exhonorabantur, tradebanturque exsiliis, carceribus, & diversis injuriarum fatigiis. Qui cum pæne inter nubes iste elevatus vitam ageret (quantum mortalibus fas est) angelicam; non satis tuta visa est Augusto & suis, fautoribusque Justinæ, quæ redierat in conjugium, ejus custodia, propter Honorium, qui illis in partibus & ipse rejectus Rex a consortio imperii morabatur. Verebantur enim, ne consilium salutis daret eidem vel primoribus, per quod iniquitas frangeretur, & cessaret cœpta virtutibus superata crudelitas Propterea quam cito deponitur de specu præcelsa,
ad Herum insulam transponitur. & transportatur ad Herum *a* infra Oceanum insulam, omnium terrarum ultimam: si quomodo cum beato Joanne solummodo quæ divina sunt cernat, nec valeat humana contingere sensu, vel recuperationis ulli porrigere verba.

TEOFRASTUS. Quantum mente concipio, calamitas inlata viro & exsilium

a De hac insula dictum est in Vita sancti Adalhardi, qui ibidem relegatus vixit annos septem; & inferius dicetur, ubi de translatione corporis sancti Filiberti.

filium sine lege, sine judicio, sine culpa; immo pro fide, pro defensione, pro justitia; non pœna peccati est, sed præconium laudis: quia non imminuit clarissimi nominis gloriam, verum etiam illustravit, & honestam ubique adspergit famam. Nam si quis hodie illuo venerit ubi fuit, sentiet odoramenta virtutum quæ reliquit; quoniam omnis vita ejus plena gravitatis, plena operibus bonis, plena religionis fuit: ideo ei laudem ubique ad sempiternam memoriam temporis pressura vel tribulatio propagavit. Quia etsi optabilius est cursum vitæ conficere sine dolore & sine injuria; tamen ad immortalitatis gloriam & fructum æternæ retributionis plus affert præmii labor pii certaminis, quibus nullus est finis, quam delicata quies. Propterea idem semper fortis & constans in omni optima ratione & labore pio fuit, semper mansuetus & patiens; paratus excipere cum omni devotione quidquid virtus divina decrevisset. Non enim exsilium sibi, ubi vel ubi cum esset, quia cum Deo erat, sed patriam deputabat. Erat igitur in omni loco cum Apostolo bonus odor Deo: & ideo ad famam & gloriam sancti nominis huc illucque deportabatur.

AN. CHR. 835 31. Aug.

nusquam exsul.

PASCASIUS. Ita est ut asseris: & ideo non exsulem eum appellare licet, sed eos qui eum exsulare cogebant: quoniam ipsi in quocumque loco essent, exsulabantur a se, a sensu, a consilio, cum omnem patriam civibus & optimis curis * simillimam exsilio suis sceleribus reddebant. Quid est enim exsul ipsum per se nomen? calamitatis utique pœna & turpitudinis. Quando igitur est turpe? Re vera, cum est pœna peccati. Opinio est etiam hominum, sicuti huic, cum est pœna injuste damnati. Alias autem hic non in peccato suo nomen tulit exsilii; sed decreto injusto juste Deo agente. Quia nemo tam insanus mente, qui peccatum dicat agere sancto consilio, pro fide, pro vita Cæsaris, pro filiis & imperio, pro salute populi, & salvatione patriæ, pro justitia & legibus Augustorum, pro stabilitate & unitate Regni, pacisque concordia, pro depulsione vitiorum & abominationum, pro adulterio, quod ultimum est, & pro contumelia totius Imperii. Adeo igitur nemo furiosus, nemo insanus, nemoque tam imperitus, qui felices eos censeat vel sensatos, qui talia contra conscientiam, contra salutem omnium facta laudant, & hunc vituperant: quasi non felices fuerint hi omnes, qui pro justitia agonizantes tales sustinuerunt injuriarum triumphos: de quorum omnium collegio electus est suo in tempore iste, qui pro eximiis beneficiis & innumeris, contumeliarum honores perciperet. Hinc etiam novo genere ad Herum magnificentissime honoratus ad exsulandum deducitur, teste conscientia eorum, qui talia ministrabant consilia: quoniam innocens & optimus non ob aliud sic vexabatur, nisi ne contrairet bonis consiliis pessimos conatus. Agebant ergo, quod omnes olim perfidi contra Sanctos exercuere: unde & iste similia pertulit, compassus, ut conregnaret.

* l. viris vacuam.

ADEODATUS. O prodigiosa intentio & nefanda! Quis unquam audivit, ut aliquis eos odiret, quorum consilio & providentia reservatus esset ad vitam, suique ac sua eorum salvata fide & auxilio? vel quis ita sapuit, ut illos diligeret ad consensum, qui hostes sui erant suorumque, quorum contumeliæ spurcitiarum honestatem ejus omnem suo scelere fœdarant? heu quam novæ obscenitatis dementia; ubi omnia vitiorum ostia aperiuntur! quando Justina, etsi polluta, recipitur: quod non corrigitur, neque datur locus timori, ut corrigatur. Unde huic parantur insidiæ, & removetur de loco ad locum: quoniam vitiis ubique virtutes displicent; nec satis tute creduntur a vitiosis, dum alicubi esse creduntur. Idcirco virtutis vir, castitatis amator, justitiæ defensor ejicitur huc illucque sine testibus: quia publica erat ejus virtus, sine judicio, sine crimine, sine audientia & sine scelere. Quapropter velim ad Herum deportatus, ultimam terrarum insulam, quid egerit pandas.

PASCASIUS. Fateor plane, quod aromata solent, quod in predicta specu: nisi quod ibi cælum & Penninas Alpes, nec non Limanium lacum cernebat: hic vero solummodo mare cælumque; hic autem & illuc

XII. Quid utrobique egerit.

AN.CHR. 835 31. Aug. Deum meditabatur in mente, secum semetipsum semper sibi præsentem ferebat. Cernebat autem, juxta David, mirabiles elationes maris, cernebat mente in altis Dominum. Ergo considerabat rotas & volubilitates, quibus vertitur sæculum; se autem gaudebat in solido constabilitum, & congratulabatur plurimum, quasi in paradiso deliciarum præ amœnitate nimia constitutus: eo quod evasisset de profundo iniquitatis, ubi indesinenter elevant flumina sibi compugnantium fluctus usque ad cælum, ab impulsione dæmonum, nec tamen operiunt terras: quorum fluctus & elationes, sicut nemo qui denumerare possit, ita potentia divinæ dispensationis nemo qui apprehendere queat. Unde fidelis quisque audiat vocem Domini cum Arsenio dicentis mari & sæculo: Usque huc venies, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Alias autem, nisi his solidatus esset promissionibus, & fundatus super firmam petram; inter tot volumina injuriarum, conlisiones & fragores tentationum, tam immobilis & inconcussus non permaneret. Ubi non diu, proh nefas! cum beato Joanne, etsi inferior, cum exsultatione & alacritate cordis divina cernere licuit mysteria; tamen quantisper jucunditate refectus æternæ contemplationis, reliquit bonum exemplum Fratribus, & posteris famam sanctæ religionis. Et quia nullo in loco satis creditur, quod timidius formidatur: idcirco nec hic extra solum, ac si extra mundum, retrusus permanere patitur: nam & Joannes in carcere religatus pertimescitur. Unde & Justina jam enixa, cum ad conjugium rediisset velamine conculcato, requisivit quo idem esset, quem nullo in loco vivere, quantum arbitror, voluisset. Sed & invidus omnium bonorum diabolus, invidit diutius eum frui tantis virtutum oblectamentis: quia nullo in loco esse poterat in hac vita mortali, quo magis delectaretur: ideo removetur a tam amœnissimo deliciarum loco.

XIII. Alio deportatur in Germaniam. ADEODATUS. Quæso pandas nobis quid fuerit, quia jam nullus tutior invenitur locus, neque remotior, quod inde expellitur, ubi nullus accessus hominum videtur, neque recessus, nisi longo maris navigio. Nam & ibidem olim ANTONIUM *a* positum fuisse ob firmissimam constat custodiam. Unde & iste ab omnibus plurimum amabatur, licet suis satis jamdudum bonis & beneficiis amaretur. Qui profecto Antonius multa virtutum deposita ibi reliquit, apud Deum merita commendavit, & secum ubique aromata virtutum portavit.

PASCASIUS. Quod interrogas, qualis occasio fuerit, prius ostendi, qualem & Joannes habuit in carcere, ut feriretur gladio. Tamen MELANIUS Rex illis erat adfinis in partibus, super quem manus mittere decreverant. Ne consilio juvaretur, provisum est, quia idem multis cæcabatur peccati actibus. Hac quippe occasione, quamvis cum honore, quia venerabatur meritis, & timebatur consiliis; relevatur cum injuria exsilio, & deportatur officiosissime, quasi incensum odoriferum, per medias Gallias ad Germaniam. Ipse vero semper ubique secum patriam ferebat: quia ubique notus, ubique dilectus, ubique ab omnibus quanto innocentior, tanto charius amabatur. Equidem jam perfunctus tentationibus, nullam vim, nullum metuebat imperium: etsi necdum expleverat animos adversariorum, neque placaverat odia improborum: saturaverat tamen tantisper perfidiam & scelus proditorum; quamvis non ad plenum, quia reluctabat * animo quod volebant. Et ideo timore afficiebantur, ne bonis subveniret consiliis, & fraus detecta deperiret. Non enim ei hostes erant jam expulso, sed virtutibus, quas ubique amittere non valebat, Dei protegente auxilio. Quid plura? reliquit Monachorum alvearium virtutibus mellificatum; & ecce cum gaudio rursus, ubi perducitur ad Germaniam, Monachorum chorus *b* eum suscipit, rursus Episcoporum ducatu ad eumdem locum & Abbatum, quamvis inhoneste, quodammodo honestatur.

* reluctabatur

TEO-

a Id est Adalhardum Vualæ Fratrem, uti superius dictum in ejus Vita.
b An Fuldensis Monasterii? nulla ejus rei apud veteres, quod sciam, memoria.

TEOFRASTUS. O misera nostra tempora! o stultæ discordiarum nostrarum insidiæ, quæ ad tantam civilium debacchationem perduxere pacatissimum regnum! sed felix de quo ubique tanta virtutum respergitur fama. Puto quod nulla sit regio, nullum terrarum nostrarum solum, etiam ultimarum; non pontus, non insulæ, non littora; non locus, non domus, non civitas, in qua non exstent hujus viri laudis præconia, & ubi non maneant impressa casti consilii vestigia, quæ cunctis præstitit cum incredibili gravitate, virtute, atque constantia, & puritate cordis. Erat enim in eo integritas mentis, religio sancta, diligentia rerum, moderatio virtutum, quibus auctoritas in eo plurimum commendabatur. Idcirco, ubi vel ubi, quasi eximius venerabatur patronus, & ducebatur: quia in eorum etiam conscientia venerabilis erat pro vitæ merito & virtute, a quibus, quantum in ipsis fuit, exsilio damnabatur. Sed omnino illi non erat exsilium, immo augmentum meritorum: quia, sicut in psalmo canitur, eundo ibat de loco ad locum, mittendo semina sua. Ubique confessores Christi intercessores habuit; ubique Psal. 125 6. eorum exempla exhortationis gratia sibi a Deo præstita invenit; ubique & ipse confessor sua reliquit; & Monachorum catervam, inter quos fuit, secum habuit, quorum commendaretur precibus, foveretur solatiis, & sollemnibus mulceretur officiis; quos & ipse suis instruebat exemplis, exhortabatur oraculis, præstruebat consiliis. Unde adhuc hodie in eisdem locis, quocumque fuit, plurimum diligitur, & amatur; prædicatur quoque & commendatur incessanter, etiam ab his, qui eum non viderunt, quatinus ejus semper fama vigeat & præconia.

XIV. Corbejam reducitur privatus.

PASCASIUS. Verum tamen in eodem, ad quod pervenerat Monasterium, non diu rursus licuit permanere, ne forte Gratiano illis in partibus misceretur consilio vel colloquio: quoniam ipse ubique idem erat; & secundum Deum quæ semel velle debere deliberaverat, infatigabiliter tenebat, ne virtus animi ullis frageretur molestiarum injuriis. Quid plura? reducitur ad proprium eisdem privatus honoribus Cœnobium, quia venerabatur ubique, ne locum haberet contra voluntatem semel inlapsam agendi. Qua de causa, cum redisset, non minus mærore, quam gaudio suffusi sumus: quia hinc mæsti, quod suo privabatur officio; hinc vero læti, quod eum saltim videre meruissemus, nobiscumque habere licuisset. Ubi cum quantum humilitate & subjectione interdum * fuerit, quam devotus & paratus ad omnia; credo quod a memoria non delebitur. Etenim paulo post, quamvis multis fatigatus injuriarum molestiis, advenerunt Missi apostolici *a*, Regumque filiorum & Seniorum, quod omnes simul cum eodem Sanctissimo advenissent, pro pace & unitate, pro indulgentia & satisfactione patris: ut veniam impetrarent auctoritate Pontificis, & salvaretur Imperium: qui detulerunt epistolas ex omni auctoritate divina valde gravidas, & præcipiunt cum omni adjuratione, quamvis pro his multis jam perpessus, ut in adjutorium summi Antestitis obviam veniret. Quod si nollet, jusserunt Augusti vi eum abducere, cum omni tamen honore & reverentia Quod cum audissemus omnes, pertimuimus valde, maxime quia totum a militibus nostrum occupabatur Cœnobium. Nos tamen primum nesciebamus quid sibi vellent. Unde plurimum expavimus, & quæsivimus quid esset. Tum illi rei veritatem pandentes; sed idem ire cum eis recusavit. At illi in nos irruentes dicebant, quod si aliter non possent, vi eum auferre deberent. Quibus profecto dictis, hinc inde valde mærore ac terrore afficiebamur, quoniam multum nobis & illi pariter imminebat periculum, facere, aut non facere quod rogabant: siquidem pro multis ejus jam periculis nimium tristabamus: & quia in nullo prius profecerat, ne rursus repeteret, deter-

* interim.

ad Papam perducitur invitus.

a Id factum anno 833. quo Gregorius Papa IV. in Galliam venit pacis reformandæ causa. Hinc colligitur, Walam exsilium passum esse ab anno 830. in id fere tempus, quo jam revocatus erat. Certe Nithardus in lib. 1. ipso anno revocatum Walanam scribit, Elizacharem etiam Abbatem Centulensem, Matfridum, ceterosque, qui in exsilium retrusi fuerant.

AN.CHR. 835 3h Aug. rebamur. Ostendebatur coram auctoritas, & legebatur summi Pontificis, pro pace, pro reconciliatione patris & filiorum, Principum & Seniorum, pro statu ecclesiarum, pro adunatione populi & salvatione totius Imperi. Erant autem & alii ex parte filiorum pro eis rogantes eum, ut illis suis succurreret consiliis, qui jam pro eis multa pertulisset, ne eos in fine desereret discriminis. Nuntiabatur & virtus divina, quæ præruptam viam Alpium Penninarum obviam coram sacrosancto complanasset Apostolico, quæ obstrusa multis fuerat argumentis, ne ultra de illis in partibus ullus amplius huc transiret exercitus: quæ ultro, ut fertur, aperta est eis. Quibus ita prolatis, & aliis innumeris dictis, cœpimus exhortari eum, ut obediret pro pace summo Dei Pontifici, etiamsi eum mori cum eo contingeret: quoniam multa est, inquimus, auctoritas, qua vocaris; multa etiam necessitas & justitia, pro qua vocaris. Nec minor itaque obedientia, sub qua devotus Deo bonis & sanctis obedire congruit tanti Pontificis, una cum ceteris sanctis Dei fidelibus, jussis.

XV. Ob id culpatus immerito. ADEODATUS. Hoc est quod multi calumniantur, quasi non oportuerit de his eum ultra curare, neque talibus se admiscere negotiis: cum omnino Spiritus-sancti gratiæ nulla præscribit auctoritas cujuslibet Regulæ; immo cuncta Christi dispensat providentia, singuli quantum in singulis, vel quomodo proficiant officiis. Siquidem considerandum quid quisque agat, vel quomodo, & ubi. Quia, sicut in eadem legitur Regula, claustra sunt Monasterii virtutum instrumenta & bonorum operum, quo diligentius omnia regulariter compleantur. (Reg. S. Bened. cap. 4.) Qua de causa, cui non licet sine jussione Abbatis quippiam agere, providendum, si licuit ad tam grandia & incerta sine transgressione insilire: quia periculosissimum est quempiam suum relinquere propositum, & ad ea quæ non expediunt, neque suo congruunt officio, inconsiderate se admittere.

PASCASIUS. Multorum vox ista est: sed eorum qui non attendunt, cujus dignitatis esset iste, vel ordinis. Nam postquam electus ab omnibus est Pastor, & Rectoris officium vocatus a Deo suscepit, ut credimus; Consiliarius totius Imperii una cum ceteris prælectis constitutus, etiam in fide ac consilio reliquis antepositus: quod & antea jam erat etiam quam idem esset electus; quia pro genere, pro vitæ merito, pro institutione, quam perceperat pæne ab ineunte ætate infra Senatum & Sapientes regni; pro mentis efficacia & nobilitate sensus plurimum ab omnibus audiebatur, & venerabatur a singulis. Idcirco qui jam cum esset Prælatus una cum ceteris ecclesiarum Pastoribus, est ordinatus Senator cum eisdem ipsis, & cum aliis quibuslibet palatii vel regni Senatoribus, ut consilium daret de singulis; non mihi videtur, quod sine periculo sui prætermittere posset, prius ne consilium de his inveniret quæ annumeravimus, in quibus unus omnium profecto imminebat interitus. Alioquin nullus Monachorum major vel sanctior Joanne, qui ideo decollatus est: nullus acceptior Helia, nullus religiosior Heliseo, seu ceteris Sanctis & Prophetis, qui viriliter Regibus restiterunt, & pro justitia decertarunt usque ad mortem. Nam Zacharias ideo peremtus, Isaias secatus, Hieremias in lacum dimersus: sed iste longe inferior in specu altissima est levatus. Errat igitur quicumque dicit, quod pro justitia non debuerit stare, pro fide non decertare contra tot mala taliaque quæ acciderunt, non debuerit, quia armis non licebat, saltim consilio, exhortatione, persuasionibus non resistere. Quæ profecto mala omnibus tunc & deinceps in manifesto venerunt majora & atrociora, quam quæ noster stylus flendo prosequi velit aut possit. Ideo quicumque ea dissimulat se scire, qualia quantaque fuerint, vel quam pessima quæ de his orta sunt & permanent; omnino aut desipit, aut insanit. Propterea nemo sani capitis qui hunc infamare vult, quod talia sapienti suo consilio voluerit contraire.

TEO-

TEOFRASTUS. Mirabar nimium, & mirantur plurimi quid esset, quod pro tanto imperio, pro tanta dignitate regni & ecclesiarum, nequaquam satis multi Præsules vel Senatores forti & magno animo invenirentur, qui auderent se & salutem suam in discrimen offerre pro statu totius Imperii, pro communi salute. Hoc tempore miretur potius quilibet nostrum, si quem bonum & fortem virum viderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius, quam reipublicæ, quia aut nulla aut pravissima est, consulentem; itaque neque ecclesiis, neque populo, quia omnino non est qui audeat, vel qui corrigere quæ depravata vel perversa sunt, possit. Nam ut omittamus de uniuscujusque casu recordari; uno adspectu intueri possumus eos, qui cum consilio, vel cum bonis omnibus tunc temporis dignitatem regiam, & ecclesiarum, afflictam & dejectam, vel constupratam reerexerint, & a latrocinio domestico liberaverint; deinceps eos mæstos, exhonoratos, infideles adjudicatos, & reos capite, fama, carceribus, & exsilio: eos autem qui omnia divina & humana violarunt, vexarunt, perturbarunt, everterunt suis rapinis; non solum exsultantes & lætos, fortissimos atque optimos, * honoratos honoribus & gloriosos; verum inclytis, & sapientibus, atque honeste zelantibus insidias moliri & pericula; sicque de se nihil timere. In quo nimirum negotio cum multa sint indigna & detestabilia; nihil minus tamen perhorrescenda, quod jam non per latrones & rapaces tantum, atque egestate confectos, facinorosissimos quosque, seu suo perditos scelere; verum & per optimos qui fuerant olim viros, per eximios auctoritate religionis, per sublimes nobilitate carnis, pericula mortis & degradationis calamitates inferuntur, a quibus etiam rapinæ & oppressiones inferuntur: quia jam pæne nullus, qui suis justisque stipendiis ducat post se milites, sed de rapinis & violentis: quod Naso ille spurcissimus omnium primus docuit, & ad finem *a* usque semper publicus prædo vixit. Nunc vero & isti, quanto sunt amplius latronibus constipati, tanto potentiores, ne ullus ad rapinas eis contradicat. Sed quamvis militia augeatur pro talibus; nemo tamen eorum, nisi ad civile malum, vires habere videtur. Idcirco nec mirum, si iste vocatus a summo Antistite talibus contradixerit, qui primum optabat deleri de libro vitæ cum Moysi pro populo Dei, pro Augusto & filiis; necnon & cum Paulo pro fratribus & ecclesiis anathema fieri.

* f. opimos,

DEODATUS. Nec mirum itaque, tantis fatigatus exsiliis, tantisque sordidatus infamiis si restitit ad primum: quia, sicut vidimus & cognovimus, nisi ab omnibus nobis violenter cogeretur, & tanta auctoritas summi Pontificis eum non premeret, jam ulterius nihil tale assentisset. Nunc vero a Fratribus impulsus, a summo Pontifice cum adjurationibus vocatus, a filiis Augusti Regibus imploratus; a populo & Præsulibus, cum quibus olim fuerat in causa hujus exordii, deprecatus, pro concordia & pace tandem censuit aliquando coactus illuc venire, summoque Antistiti obedire, seque illi conjungere, qui tantum pro omni populo Dei assumserat laborem; & si forte cum eo pacem in regno restituere posset, & discordias removere. Quapropter detrahendi nullus est locus, immo major esset reprehensio, si desereret tantæ auctoritatis jussionem pro ullius discriminis præsentis vitæ periculo: quoniam laudabilius est bene mori, vel periclitari cum bonis & optimis, quam male vivere, aut consentire cum pessimis. Aliud quippe pœna judicii est, aliud vero augmentum peccati. Et ideo non inconsulte, ut ajunt, neque contra propositum veræ religionis rursus idem tradidit se discrimini: sed valde officiosissimum, & laudabiliter, se obtulit, & medium pro utriusque partibus, si reciperetur æque ab omnibus; neque suis deterreri po-

a Bernardi finem cædemque ad annum 844. referunt Annales Bertiniani. Hinc patet, longe post id tempus scriptum esse hunc secundum librum.

AN.CHR. 835 ri poterat periculis, qui se multoties ingesserat pro alienis. Unde deinceps Pascasium prosequamur, qui cum eo comes fuit inremotus, quem nullus deterrere potuit præsentis vitæ casus, ne sequeretur quem amaverat in Christo, quem imitari proposuerat; cum quo etiam, bene conscius de eo mori optarat pro fide Christi, si tempus immineret discriminis.

31. Aug. Paschasius ejus comes.

XVI. Profectio ad Papam.

PASCASIUS. Fateor plane, quocumque affectu id dicas quod dicis, quia ita est ut dicis. Quod satis probat iter, quod suscepimus inter medias concursiones insidiantium, inter legiones huc illucque qui nobis adversabantur discurrentium: inter quos, donec ad Augustos Reges & ad ipsum sacrum Pontificem venimus, satis periculosissime semper cum metu ac tremore incessimus, timentes, ne non venire ad destinatum liciusset: quia omnino, si compertum esset, arctior nos susciperet custodia, quam olim ei esset inlata: quia erat cum Augusto Justina tunc temporis, quæ movebat totius monarchiæ rursus sceptra, concitabat fluctus & maria, impellebat ventos, & corda virorum ad omnia quæ vellet convertebat: a qua quia unum ejecerant, de quo diximus, flagitiosissimum *a*, alii serviebant facinorosissimi. Nos autem, quia declinare, nisi inter medias eorum cohortes iremus, non potuimus, per medium protegente Deo prospere pervenimus: ubi cum venissemus, cum nimio suscepti sumus gaudio a Regibus, a Principibus, & ab omni populo. Deinde oblati sanctissimo Pontifici, satis venerabiliter cum magna alacritate nos excepit: quia cruciabatur & ipse animo pro talibus quæ reppererat, qualia numquam prius credere potuisset. Terrebatur autem (quod valde dolendum est) ab Augusto, & ab omnibus suis, etiam ab Episcopis, qui sibi pridie quam venissemus dextras dederant, quod unanimes essent ad resistendum his, qui ex adverso erant, Regibus filiis, Principibus, & populo: insuper consiliabantur firmantes, proh dolor! quod eumdem Apostolicum, quia non vocatus venerat, deponere *b* deberent. Erat enim ibi Phasur, & reliqui eadem cum Justina sentientes. Quibus auditis, Pontifex plurimum mirabatur, ac verebatur. Unde & ei dedimus nonnulla Sanctorum Patrum auctoritate firmata, prædecessorumque suorum conscripta, quibus nullus contradicere possit, quod ejus esset potestas, immo Dei & beati Petri Apostoli; suaque auctoritas, ire, mittere ad omnes gentes pro Fide Christi & pace Ecclesiarum, pro prædicatione Evangelii & assertione veritatis: & in eo esset omnis auctoritas beati Petri excellens & potestas viva, a quo oporteret universos judicari, ita ut ipse a nemine judicandus esset. Quibus profecto scriptis, gratanter accepit, & valde confortatus est.

Minæ in Papam.

Consilium ipsi datum.

TEOFRASTUS. Qualem putamus Augustum tunc fuisse, qualemve Justinam, quæ suo tunc cuncta vertebat nutu; qualesque Principes, quando tales inventi sunt Præsules Christi, ut sicut illi in humana, ita & ipsi consurgerent in divina! Ventilabant enim suis cornibus, ut olim pseudoprophetæ, in omnem ventum populum, & insurgebant contra caput totius Christi Ecclesiæ, ne pacem ferret inter patrem & filios, inter Augustum & Principes; ne reconciliarentur, qui dispersi, & exsiliati, atque dehonorati injuste erant; ne pax redderetur ecclesiis; ne statuta priorum temporum, & divisa inter filios regna manerent inconcussa & indiscussa. Hæc erant, quia Justina sic inflammabat studia eorum, neque

a Nasonem scilicet seu Bernardum, qui in Septimaniam se recepit, teste Nithardo in lib. I. tametsi anno 834. in pristinum gradum redire conatus est, ejiciendo Guntbaldo Monacho, qui cum multum in restitutione Ludovici Augusti laborasset, *secundus in Imperio esse volebat*. Is Cœnobii S. Medardi Monachus fuit, ut ex Nithardo intelligitur.

b Alibi hujus comminationis mentio nulla, si non fallor. Auctor quidem Vitæ Ludovici Pii testatur, Episcopos, quibus Pontifex interminabatur excommunicationem, *si qui inobedientes essent suæ filiorumque Imperatoris voluntati*, respondisse, *si excommunicaturus adveniret, excommunicatus abiret*: & Gregorius ipse in epistola ad prædictos Episcopos, quæ inter Agobardinas edita est, conqueritur, eos dixisse, Pontificem, nisi secundum voluntatem ipsorum venisset, non habiturum ecclesias suas consentaneas, sed in tantum contrarias, *ut nihil mihi*, inquit, *in vestris parochiis agere vel disponere liceat, nec quempiam excommunicare vobis obsistentibus*. At de interminatione depositionis nulla querela.

neque Principi consilia ex corde aut ex animo dabant : sed assentando & adulando pro favoribus , veritatem , justitiam , pacem ac concordiam conculcantes , contra eos qui pro his decertare videbantur , pro viribus repugnabant . Verum tamen quam justitiam habuerint filii & populus , quia hinc inde sibi invicem adversantes pater moliebatur in filios , & filii consurrexisse videntur contra Patrem ; atque ideo inimici omnes : quia interfuisti, rogamus aperias nobis. AN.CHR. 835 31. Aug.

XVII. PASCASIUS. Justitiæ partes constat quia plurimæ sunt. Alia siquidem est justitia regni Dei , alia regni terreni : alia inter parentes & propinquos , alia inter externos & alienos : in tantum , quot sunt leges & consuetudines gentium , tot dicantur ex usu justitiæ partes. Propterea ex lege Dei, non minus quam ex lege patriæ, de istis colligendus est modus justitiæ, etiam & ex lege naturæ : quia, sicut scriptum est, filii obedite vel deferte parentibus, ita & patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros . Quod si utrumque servatum providenter esset , tantum malum non adcrevisset. Tamen ut elucescant quæ proposui , commemoranda sunt Capitula [a], quæ Augustus pater quasi pro querela filiis direxit, ut enunciaret quid contra requireret. Querelarum capitula Ludovici in filios : & responsa.

„ Primum rememorari eos monet, quod filii ejus sint, & ipse eos Deo „ auctore genuerit. Capit. 1.

„ Ad quod ipsi : Gratias omnipotenti Deo, inquiunt, qui quod verum „ est de nobis , talia recogitare vobis concessit : & quia non solum reco„ gitare, verum etiam mandare dignati estis. Nos enim, præcellentissime „ Augustorum, in vita nihil post Deum carius, quam vos sacratissimum „ genitorem; nihil gloriosius possidemus , quam quia vestri filii censemur „ & sumus ; nihil locupletius , nihil ditius , nihilque nobis magnificentius „ ad honores, ad excellentiam & dignitatem, ad laudem nominis & splen„ dorem gloriæ. Idcirco, gloriosissime, venimus humiles & devoti, subditi, „ ut decet, & subjecti : tantum dignetur pietas vestra & mansuetudo reco„ gitare de nobis, ne condemnemur injuste, ne abdicemur sine crimine, ne „ exheredemur sine culpa. Non enim insurgimus contra vos, sicut loquuntur „ & accusant nos qui nos perdere inimici moliuntur: sed supplices veniam, „ indulgentiam & misericordiam postulamus.

„ Deinde in alio capitulo : Mementote, inquit, etiam quod mei vasalli „ estis, mihique cum juramento fidem firmastis. Capit. 2.

„ Ad quod rursus iidem : Bene, inquiunt, recolimus ita esse uti man„ dastis : quoniam & a natura, & a promissis, & ab omni veræ fidei sa„ cramento profecto fideles sumus. Unde sicut numquam deseruimus mili„ tiæ vestræ servitutem ; ita donec spiritus in nobis superest , numquam „ desertores erimus : quia nobis gloria vestra, honor & prosperitas carior „ est, quam vita nostra. Et ideo non contra vos venimus , sed pro vobis „ in omnibus parati sumus : tantum ut gratiam pristinam & misericor„ diam impetremus. Neque contra vos , hos qui nobiscum sunt , condu„ ximus : sed quia, ut decuerat, simpliciter venire non audemus, pro his „ qui nobis insidiantur, volentes nos perdere, & imperium gloriæ vestræ per„ vertere, etiam animum vestrum serenissimum pium & mansuetum, a na„ tura summæ generositatis bonis omnibus repletum , & Christi gratia illu„ stratum, conantur conturbare & corrumpere contra nos, & contra fideles „ quosque, ac permutare in amaritudinem naturæ alienæ : quia nihil aliud o„ lim egerunt, nisi etiam ut vos perimerent. Contra quæ sic venimus ad ve„ stram clementiam, ut & ipsi detegantur, & thronus Imperii vestri & ma„ jestas, eorum clare scentibus culpis, admodum gloriosius confirmetur : nos„ que reconciliemur ad veniam, qui in nullo, quantum in nobis est, um„ quam volendo contraximus culpam.

„ Addidit quoque : Scire vos , inquit , oportet , quia longe diu defen- Capit. 3.

[a] Hæc Capitula nemo, ni fallor, hactenus retulit.

AN.CHR. 835 31. Aug. „ sionem sedis Apostolicæ devotissime suscepi, quamvis nunc indebite usurpetis contra me illud, ut excludatis me ab hujuscemodi officio, quod quamdiu advixero, prætermittere non queo.

„ Unde Honorius una cum fratribus: Perpendat, ait, sublimitas vestra, & recordari dignetur, quod æque me præstantissima in Christo providentia vestra suscipere fecit hanc curam & defensionem ipsius permaxime, ceterarumque ecclesiarum, quando me consortem totius Imperii celsitudo vestra una cum voluntate populi constituit in omni potestate & honore, in omni conscriptione *a* & nomismate, in omni dispositione, vestro conservato honore & providentia. Equidem & ad eamdem sedem clementer me vestra imperialis eximietas misit, ad confirmandum in me quicquid pia dignatio vestra decreverat, ut essem socius & consors non minus sanctificatione, quam potestate & nomine. Unde quia coram sancto altare, & coram sancto corpore beati Petri Principis Apostolorum, a summo Pontifice, vestro ex consensu & voluntate, benedictionem, honorem & nomen suscepi imperialis officii, insuper diademata capitis & gladium ad defensionem ipsius Ecclesiæ & Imperii vestri; nemo vobiscum magis, qui eam, quam ego defendere velit aut debeat. Et quia audivi, quod plurimi insidiantur huic; manifestum esse omnibus volo, quod ei sine me nemo nocebit, quem pro pace & concordia conduxi Vicarium beati Petri, ad vestri reconciliandam serenissimam animi pietatem.

Capit. 4. „ Mandavit namque gloriosus Cæsar rursus, non iustum esse, quod eumdem Apostolicum ad se venire minime permitterent, eique vias veniendi prohiberent.

„ Ad quod Honorius: Nequaquam igitur, Serenissime, vias ei prohibuimus veniendi, sed auxiliante Deo reseravimus, cum essent iussu vestro obstrusæ inter angustias Alpium & præruptæ, ita ut nemo mortalium libere transire posset, donec virtute Dei nostroque labore complanatæ sunt: ita ut queam dicere cum Propheta, quod factæ sint pravæ in directas, & asperæ in vias planas: ad hoc quippe ut ad vos tam ille, quam & nos devotissimi veniremus, quem profecto hunc ideo laborem assumere coegimus, ut ipse vobis summus intercessor vice beati Petri occurreret, cuius potestas in eo vivit & auctoritas excellit. Propterea non prohibemus, ut culpamur, sed officiosissime exhibemus, quem audiri suppliciter in causa Dei & nostra humiliter deprecamur.

Capit. 5. „ Iterum Augustus inquit: Injuste agis, quod filios nostros, fratres tuos, tecum retines, & eos contra me insurgere facis.

„ Absit, absit, Honorius inquit, mi Domine, si quidem quia fugati erant & abiecti, longeque persecutionibus expulsi, ad vestram eos clementiam reducere decrevi, rogans suppliciter dignetur sancta paternitas vestra recogitare, quia vestri sumus filii, ne nos sine culpa abdicare, vel perdere dignetur maiestas vestra: immo moveat viscera pietatis vestræ affectus carnis, & iustitia non minus legis naturæ, quam & legis Dei; nostrique misereri dignemini.

Capit. 6. „ Tunc ad ultimum: Vassallos quoque, inquit, nostros indebite recepisti, & eos tecum retines.

„ Honorius: Non itaque, sciat beatitudo vestra, ita est: sed cum essent & ipsi dispersi, fugati, aut in custodiis & exsiliis detenti, fecerunt ad nos, & ad istum beatum Antistitem confugium, quatinus pro illis apud vestram serenissimam clementiam intercedat, ne iniuste damnentur, qui pro fide vestra & iustitia exstiterunt, ne fraus prævaleret & dolus scelestissimorum. Hoc semper audivi in vestro sacro concilio, & in clarissimorum senatu virorum, hoc semper in vestris recognovi factis, „ hoc

a Agobardus Lugdunensis Episcopus in flebili epistola ad Ludovicum Augustum: *In processu quoque temporis, quotiescumque aut quocumque Imperiales litteræ mitterentur, amborum Imperatorum nomina continebant: postea vero mutata voluntate, convulsa sunt statuta, & de litteris nomen emissum est.*

„ hoc a vobis audivi, hoc legimus in gestis antiquorum, fortes viros & AN.CHR
„ clarissimos, ac bene meritos honorari magis debere, & gloria inlustrari, 835
„ quam depelli; qui pravorum hominum impetus & conatus prodide repres- 31. Aug.
„ serunt; qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi
„ & consiliis insidiantium audaciæ restiterunt: eorum scilicet hominum,
„ qui levitate sua & pernicie vestrum cum omni improbitate fœdaverunt im-
„ perium: quos quia isti detexerunt & fugarunt, honorandi essent & glo-
„ rificandi potius, quam a pestilentissimis viris criminandi: quia & ipsi
„ primum vestris sunt enutriti disciplinis, vestrisque edocti consiliis, vestra
„ sublimati dignitate, & inlustrati honoribus, semper habiti sunt primi &
„ eximii palatii. Unde censuimus eos reducere ad vestram misericordissimam
„ pietatem, vestrisque repræsentare adspectibus: & ideo non debemus offen-
„ sam contrahere, si quos fraus factiosorum perdidit, vestris restituimus &
„ reconciliamus profectibus.

Hæc siquidem est alterna altercatio, hæ quærelæ ad invicem: hæc propo- Papa ab
sitio paterna, & responsio filiorum. Cum nec sic ullum adsensum obtinere Imperatore
quivissent veniæ, mittitur sanctus & summus Pontifex intercessor, Vicarius male exce-
beati Petri; qui cum venisset, nullo susceptus est honore *a* condigno: ptus.
„ tamen more suo data benedictione, proposuit pro quibus venerat. Cui
„ Imperator inquit: Nos ideo te more antiquorum Regum, sancte Pon-
„ tifex, non suscipimus cum hymnis & laudibus, alioque dignitatis tuæ &
„ religionis honore, quia tu non sic venisti, sicut tui prædecessores ad no-
„ stros vocati venire consuerant. Cui ille: Nos, inquit, bene venisse scias,
„ quia pro pace venimus & concordia, quam auctor salutis nostræ nobis re-
„ liquit; & mihi prædicanda universis commissa est, & proferenda omni-
„ bus. Idcirco, Imperator, si nos & pacem Christi digne susceperis, re-
„ quiescet in vobis ipsa, necnon in regno vestro: sin autem, pax Christi ad Luc. 10. 6.
„ nos revertetur, uti legistis in Evangelio, & nobiscum erit.

TEOFRASTUS. Proh dolor! quid contigerit, quod tam religiosissimus & devotissimus Imperator præ omnibus qui ante se fuerunt, sic insipienter & inconsulte egit, nec honorem Deo dedit, nec beato Petro Apostolo. Mala, inquam, & pessima mentis obstinatio ac duritia cordis mala; & persuasio feminea, quæ primum decepit parentem, hæc & hunc male decepisse cognoscitur, quod dolemus. Et ideo tantæ auctoritatis & sanctitatis virum plangimus multa caligine pressum, non recordatum quod Veritas ait: *Qui* Matth. 10. *vos recipit, me recipit; & qui vos audit, me audit*. Heu quæ & qualis tunc 40. fuit fascinatio & mentis obcæcatio, quæ talem & tantum virum, inter tot tentationes & pericula, inter tot scandala sic decepit, ~~ut numquam~~ revocari potuerit, neque ullis mederi scripturarum sanctarum consiliis. Qui quotidie visus est meditari in lege Dei, & tam longe a lege veræ dilectionis indurato corde recessit. Alioquin filios numquam tam pertinaciter contra mandatum ad iracundiam provocasset, numquam eos gladio hostili abdicatos tam frequenter & crudeliter insecutus esset: cum ipsi nihil contra eum mali vellent, nisi ea ut inconcussa manerent, quæ ipse primum & populus universus ordinarant, & juramento firmarant. Quod si aut populum, aut Ecclesiam Christi sibi a Deo commissam, certe aut rempublicam diligeret, aut procuraret; numquam pro unius feminæ voluntate vel persuasionibus tanta admisisset mala in regno quæ acciderunt, quæ numquam fortassis in perpetuum non ingenio, non virtute hominum, non consilio, non potentia alicujus cessabunt. Interea XVIII. quia multum dolemus, rogamus quid summus Pontifex cum eo egerit, vel Omnes ad quid obtinuerit, pandas. Lotharium

PASCASIUS. Quod sæpe legistis, Legati non impetrata pace, unde vene- se adjungunt.

Hh iiiij rant,

a Hincmarus Remorum Episcopus in epistola 41. ad Hadrianum II. *Et quomodo Gregorius subreptus cum Lothario, patre suo repugnante, in Franciam venit, & pexpostea in Francia, ut antea, non fuit, & ipse Papa cum tali honore, sicut decuerat, & sui intercessores fecerant, Romam non rediit*. Et tamen munera ultro citroque data fuisse testatur Theganus in cap. 42. Lege epistolam Agobardi de comparatione utriusque regiminis. Locus ubi Ludovicus cum filiis convenit, dictus est *Campus mendacii, inter Argentariam & Basileam*, ex Thegano.

AN.CHR. 835 31. Aug. rant, rediere: ita & iste sine effectu, sine honore, & sine fructu tanti laboris regressus est. Verum tamen post diem qua rediit, insequenti nocte facta est manus Domini super omnem populum justo Dei judicio, & immutatæ sunt mentes singulorum, terrore Dei concussi ac tremefacti omnes. Unde in eadem nocte reliquerunt Augustum sine ullius (quantum rescire potui) persuasione *a* aut exhortatione; adieruntque omnes, a minimo usque ad maximum, Honorium, suisque castris se junxerunt, & apparuerunt in mane omnium eorum circa eum fixa tentoria: ita ut singuli dicerent a parte filiorum & Pontificis: Manu *b*! quod interpretatur, quid est hoc? Quia omnino nescientibus cunctis valde mirabile fuit, qui pridie tam fortes erant & constantes, confisi in multitudine, in promissis omnium, in consilio Pontificum & Senatorum, in auctoritate paterna, in promissionibus multiplicibus; quod tam permutabiles inventi sunt & infirmi, ut sine consultu & sine æstimatione alicujus, Cæsarem solum relinquerent cum Justina sua: & ad filium, contra quem venerant, & firmarant; circumcirca, quasi pulli sub alas, tota in nocte convolarent; & mane castrametati, unus populus appareret. Unde valde diluculo ad eumdem Pontificem venimus pro miraculo, quod acciderat: & ecce in medio unus Romanorum exclamans, ait voce canentis: *Dextera Domini fecit virtutem*, & cetera quæ sequuntur. Tunc ab eodem sancto viro, & ab omnibus qui convenerant, adjudicatum est, quia Imperium tam præclarum & gloriosum de manu patris ceciderat, ut Augustus Honorius qui heres erat, etiam consors factus & procreatus a patre & ab omnibus, eum relevaret, & acciperet. Alioquin nisi fecisset, dixerunt omnes quod sibi eligerent unanimiter, qui eis auxilium & defensionem ferret. Quibus dictis consensit Honorius, & suscepit, nescio quo judicio, patrem ducens secum, totius monarchiam Imperii. Quæ cum vidissem, interpellavi pro his Arsenium, ac dixi, quod malum mihi videretur tam fortuita res sine majori consilio & ordinatione diligentiori, tantum Imperium in subito permutari, qui erat consors factus in fide, ut mox omnem Monarchiam „ ex casu patris sibi evindicaret. Ad quod idem: Nostrum fuit, inquit, „ huc venire, pro omnibus bona voluntate laborare, pacisque consilium „ dare, intestinum bellum, quod imminebat, sedare: nunc autem, sicut „ nemo nos audit, ita nemo quæ dicimus qui attendat: quia omnes, ut „ legisti, aut metuunt, aut cupiunt, aut gaudent, aut dolent. Metuunt „ pridem quod accidit, ne rursus quod factum est, vindicetur. Cupiunt „ autem omnes, & unusquisque eorum, dum tempus est, ad ea quæ ha- „ buit, ocius pertingere; vel quæ nondum habuit adquirere. Gaudent vero pro eis de honoribus avidius, & exsultant: quia sua omnes quærunt, pauci quæ Dei sunt, & utilia. Ergo dolent reliqui, qui timent perdere: quorum audacia vel consiliis talia Cæsar Augustus contra filios gessit.

Monarchia Lothario defertur.

Pascasius & Wala id improbant.

XIX. ADEODATUS. Quantum intelligo, & isti potius milvi fuerunt, quam Consules, qui nihil aliud quam de honoribus propriis arbitrati sunt statuere, unusquisque sibi quanto amplius rapere potuisset: cum deberent jam, quia ceciderat Imperium de manu patris, cogitare atque perquirere cum eodem Pontifice, una cum Honorio & fratribus, cur ceciderit: deinde simul ea corrigere, ac firmare, & constabilire, quomodo deinceps unitum & inconcussum maneret. Multa siquidem providentia primos & summos, multoque consilio invigilare oportuerat, ne Respublica & status totius Imperii conlapsus, rursus per discordiam deperiret: quoniam nullus discordiarum alius solet esse exitus inter claros & potentes viros, nisi aut universus interitus, aut victoris dominatus, & regni rursus unitas, pacisque, ac concordiæ reparatio. Sed quia nec iste consulte constabilitur in solio, nec

a Theganus tamen ait id communi consilio factum fuisse: & Auctor Vitæ Ludovici Pii partim donis, partim promissis & minis populum defluxisse ad Filios Ludovici.

b Lege *Manhu*: quæ fuit vox filiorum Israel viso primum manna, Exodi cap. 16. versu 15.

nec victor dominatum, quia ex Dei judicio pater cecidit, cum Deo tenuit; neque pax, dum singuli sua quærunt, ad plenum restituitur: & ideo regnum iterum deperiit in manu filii, & relabitur: sicque alternatim dum neuter eorum sinceriter coram Deo incedit, labefactatum adhuc hodie jacet & divisum. Manet quoque obscurum odium inter fratres, atque in pectoribus insitum vulnus penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: pro quibus indesinenter ad pejus tendit Respublica, & conlabitur. Quæruntur occasiones, singuli & exspectant tempus: quia cecidit auctoritas Regum, quæ deceat, & expediat ad regimen, & consensus omnium divulsus habetur & disruptus. Perierunt judicia, rectaque consilia. Suffragia namque virorum coacervantur: sed effeminati viribus non proficiunt, in tantum ut vix inveniatur vir, qui se pro patriæ salute opponat, aut pro civibus offerat se periculis. Idcirco juxta Veritatis sententiam, divisum regnum quotidie desolatur, & corrumpitur: quoniam ubi non est gubernator, populus corruit. Gubernatorem autem Deum hinc inde amiserunt singuli, quando ficto inter discrimina requisierunt corde. Unde cum quadam die primi & Consules palatii secretius insisterent, ac vigilarent; cum Augusto filio totum sibi diviserunt Imperium, non attendentes prærogativa * parentum, nec coæqualitates magnorum, non innumerositatem nobilium, non bene meritorum retro fidelium, non ecclesiarum (quod majus est) dignitatem, non Dei ex corde reverentiam. Quod cum subito factum esset, supervenit Arsenius. At illi confusi, quia conscii, obtulerunt ei distributionis sortes, si quippiam esset quod displicere potuisset. Tum ille, ut erat „ sagax in responsis: Totum, inquit, bene dispositum est, nisi quod Deo „ sui juris nihil reliquistis, neque quod bonis placeat ordinastis. Quibus ita inlatis, magis magisque contristari cœpit: quoniam pæne in nullo jam audiebatur, cæcorum cupiditate superatus. Unde factum est, momentis singulis regia potestas labefactata potius deperiret, quam cresceret. Augmentantur scelera, inflammatur rursus discordia, concitantur jurgia, nutriuntur insidiæ: reanimatur Augustus pater plurimis exhortantibus, recreari debere ad thronum Imperii. Concitantur hinc inde seditiones, & augentur discrimina, in tantum ut nulla sit domus, nulla civitas, nullumque municipium, nullus pagus, & nulla provincia, in qua non regnet hactenus discordia. Sed tunc vicissim majora augebantur pericula, quousque Augustus pater resuscitaretur in sede regni, & filius pelleretur.

AN.CHR. 835 31. Aug.

Mala inde consecuta.

Imperium divisum.

* sic

Wala improbante.

PASCASIUS. Non itaque pulsus est, ut asseris, neque tam insipienter egit, ut tu plangis: quoniam Regnum & Imperium, quod ceciderat, comitante secum Augusto patre sustinuit, & servavit: neque in eo quippiam admisit, nisi quod universus Senatus coegit & populus, in potestatis privatione & judicio Præsulum, qui eum sub pænitentia redegerunt. Hæc omnia quidem Arsenius noster una cum Dei gratia temperabat, ne utra eorum pars in altero crudelius, quam natura finit, aut scelestius pro tanto discrimine ageret. Sed cum vorax flamma discordiarum amplius sæviret, nec pater Augustus in aliquo adquiescens sponte emollesceret; ne forte parricidium proveniret, fecit suo sancto consilio, Augustus filius relicto patre rursus in solio Imperii, petita venia, cum suis omnibus qui cum eo consenserant, liber ut abiret: quia hinc inde super omnem populum furor Dei effusus efferbuerat. Nam secundum Job, tabernacula abundabant prædonum ex utrisque partibus, qui satis audacter provocabant suis pravis operibus Deum. Et ideo jam minus Arsenius suis proficiebat consiliis. Erant enim ostia concupiscentiarum ubique aperta, & conflagrata cupiditas. Idcirco suspendium elegit, de medio eorum ut recederet: quia cum Deus omnia dedisset in manibus eorum, nemo tamen Deum ex corde quærebat, apud quem est sapientia & fortitudo: ipse quidem habet consilium & intelligentiam. Unde liquido constat, quod quem ipse omnipotens destruxerit, nemo est qui ædificet; quem concluserit, nemo est qui aperiat. Et ideo, quia hos alternatim destruebat, quos

XX. Lotharius excusatur.

Job 2. 6.

Wala a seditiosis discedit.

AN.CHR. 835 31. Aug. quos erexerat; & reerigebat quos concluserat; maluit abscedere liber, quam inter eos manere servus peccati. Considerabat enim jam stupefactus, quod fortitudo hominis & ingenia nulla essent: quod sapientia magis stultitia recte videretur: nam teste Scriptura, decipientem, & eum qui decipitur, Job 12. 16. ipse novit. Propterea cum vidisset diversos dolos & fraudes hinc inde compugnare, fecit ut filius patri deferret, & cum suo exercitu inlaesus abiret; Ludovicum servat. ac pater cum his qui cum eo vellent, in Imperio remaneret: ita ut daretur omnibus intelligi, quod ipse sit Rex solus omnipotens, qui adducit consiliarios in stultum finem, & judices in stuporem: balteum quoque Regum dissolvit, & praecingit fune renes eorum: quod huic sane contigisse vidimus. Sed quia neutra pars eorum ex toto digne Deum requisierat, vicissim alternis successibus commutantur, & flagellatur populus: ut intelligant omnes, quod ipse sit Deus, qui adducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat. Alioquin numquam, nisi eorum ex culpis, tanta esset vexatio & confusio omnium. Commutatum namque erat labium veracium, & ablata doctrina senum. Propterea solus iste non poterat jam contra omnes, nisi tantum quod egit: ne tunc rerum eventus in pejus deveniret, quod hinc inde plurimi hortabantur: quoniam effusa erat contentio ac despectio super Principes. Sed quod tunc obstitit, proh dolor! postea factum vidimus, ne civile Bellum civile impedit. bellum inter eos surgeret. Verumtamen hic noster potius mori, quam tale aliquid assentire, aut interesse vellet. Hinc persuasit, filius ut abscederet una cum suis omnibus; & pater olim male tractato potiretur Imperio: quandoquidem Deus, qui induraret cor ejus, qui commutat corda Principum terrae, & decipit eos, ut frustra incedant per invium; ejus totum commisit judicio, ne aliquid quod scelestius esset, proveniret inter eos. Erat enim Job 12. 25. triste tunc videre, culpis exigentibus, quod Job ait: *Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce; & errare eos faciet quasi ebrios; quoniam ipse solus est, cujus nemo avertere potest cogitationem; sed faciet quaecumque voluerit, suo justo judicio.* Quae nimirum judicia considerans hic noster, quae acciderant, quae quotidie fiebant pejora, & augebantur; idcirco, licet sero, praevidit futura, quae hinc inde ad praesens jam completa cernuntur. Unde elegit magis aufugere, quam cum aliquo eorum remanere. Nam pater voluit eum, vale dicto Augustis. me teste, multum instanter secum tunc cum omni honestate & reverentia summi honoris retinere, etiam si vellet juramentum a suis fidemque facere: deinde Augustus filius secum abducere. Verumtamen ille neutrum eorum audiens, immo fortiter resistens, ab utrisque discessit, pennigeroque gressu Italiam ingressus, infra Coenobium *a* sancti Columbani se recepit: quod sane Coenobium ne invaderetur a raptoribus, ut cetera omnia sunt pervasa, ipsis petentibus Fratribus suscepit ad regendum; & quamdiu advixit, nobiliter ac pacifice eum * rexit.

Recipit se in Bobiense Monasterium, cui praeficitur. * id

XXI. Probatur haec transmigratio. THEOFRASTUS. Hinc est quod multi eum reprehendere conantur, quia suum in quo professus & electus est, reliquit; & aliud, quasi cupiditate ductus, quolibet pacto praeripuit. Fortassis ergo religiosius esset, aut in suo permanere, paulo ante quod fassus es pacifice facere potuisse: aut in eodem sine regiminis onere subsistere. Esset quippe in uno eorum voti adimpletio: in altero vero humilitatis cum laude exsecutio.

PASCASIUS. Forte non legisti Vitam & actus ejusdem beati Columbani, qui expulsus zelo cujusdam feminae *b* a Luxovio, hunc rursus * coaedificavit locum, & praefuit ibi multis Fratribus laudabiliter usque ad finem vitae. Non enim talentum sibi creditum abscondere in terram debuit *c*, sed erogare fratribus: quod beatum BENEDICTUM, & alios quam-

* pro item

a Bobiense scilicet, cujus Monasterii catalogus Abbatum exstat imperfectus apud Ughellum in Italiae sacrae tomo 5. omisso Wala, qui non solido anno loco praefuit; & Ebone Remorum Archiepiscopo, cui haec Abbatia commissa est, testante Frodoardo in historiae Remensis lib. 2. cap. 20.

b Brunechildis scilicet Francorum Reginae, ut patet ex Actis S. Columbani relatis in Saeculo secundo.

c Totus hic locus valde intricatus & obscurus est, qui prima fronte Columbano tribuendus videtur: tametsi attentius rem expendenti perspicuum fit, ab hoc loco, aut certe a sequente periodo, sermonem esse de Wala, non de Columbano.

quamplurimos fecisse legimus. Nequaquam igitur minus videtur eum defendisse ab hostibus, & religiosissime rexisse sub SANCTA REGULA, & augmentasse studiosissime; in ipsa eademque professione quam primum illud inchoasse. Namque in suo quia non satis se credidit quiete vivere posse, neque in officio regiminis proficere; credo quod nullus sanæ mentis eum reprehendere velit, si ad quietem & ad utilia valde Fratribus sub eadem religione se contulit, plurimis profuturus: qui nescio si se salvare posset nobiscum intet tot discrimina, ubi jam nulla fides, vel vix rara invenitur, maxime inter eos, qui summi esse cupiunt, vel videntur: inter quos, honores contemnere sæculi pro religione, ignavia putatur.

AN.CHR. 835 31. Aug.

XXII. Walæ obitus.

ADEODATUS. Novimus hæc omnia, quomodo conversatus sit inter eos: etsi honores contemnere criminis est: paupertatem Christi amare, imprudentia judicatur. Sed quoniam retro quæ gesta sunt, quæ contigerunt, Pascasi, doluimus, rerum discrimina & varios eventus deflevimus, tentationes quoque recensuimus, & varia causarum negotia plangentes enumeravimus; nunc restat ad finem intendere, ejusque obitum, quia præsentes non fuimus; nec ad excubias ejus, & circa tumulum lacrimas pro floribus sparsimus; saltem longe post absentes precibus Domino commendemus: nosque quia dies * sepulturæ ejus nescivimus; vel diem anniversarium, dum vita nobis manet, commemoremur. Quæ profecto dies, futuræ quietis est nostra in mente repræsentatio, in qua vivit qui mortuus putatur; ejusque memoriæ commendatio declarat, quod melior est dies mortis, quando perpetuam ingressus est vitam, quam dies nativitatis ejus, quando ut vivere cœpit, mox morti obnoxius fuit.

* l. diem

Piorum mors non lugenda.

PASCASIUS. Bene nos hortaris, frater, qui ejus obitum sic adoriri jubes & retexere, ut nostrum doceas non lugendum: quoniam sicut per unius peccatum mors in omnes homines pertransiit; ita & per unum resurrectio præstatur, apud quem omnes qui pie moriuntur, beate vivunt. Et ideo quia auctorem non refugimus generis, auctorem non valemus effugere mortis: & si eum non effugimus, nec vitare possumus quod commune omnibus est; indecens est ut desperemus de vita, quæ in Christo est, quoniam ipse unus auctor vitæ & resurrectionis est. Ac per hoc sicut per unum mors, ita credendum verissime, quod & per unum Jesum-Christum vita; & non qualiscumque vita, sed beata & sempiterna vita. Idcirco, dilectissimi, dies obitus Patris nostri potius dies vitæ est quam mortis, quando sempiternam hanc per mortem intravit vitam. Hinc nos magis consolari decet quam plangere, quia mors ista usus omnium est: nec debemus durum putare, quicquid universorum est. Unde nec lugenda est, primum quia communis est, & cunctis debetur: deinde quia nos ab omnibus sæculi ærumnis absolvit: postremo quia species somni est, dum ab istius mundi laboribus seu curis nos liberat, & quietem post miserias & dolores præsentis vitæ præstat. Et ideo nobis annua hæc dies jure vigorem tribuit fidei, spem dat perveniendi, & caritatem refundit amoris. Quem enim non soletur resurrectionis gratia? quem non sustollat spes, & non corroboret perveniendi fiducia? quem non accendat caritas, & quem non vivificet tantus amor interius, qui non nisi de Spiritusancto nascitur? Propter quod etsi varios accidentium casus, & miseriarum labores hactenus deflevimus; restat nunc mentem illuc dirigere, diemque illam conspicere, in qua Deus vivit; intentionem nostram post eum refundere: quia melior est dies illa, quamvis una & singularis, in atriis Domini, super millia; ita ut non totis sensibus defigamur in Patrem, ne obrepat mæstitia rursus pro absentia. Sed ne exsules simus tantæ pietatis & gratiæ ab eo quem diligimus; mente cum eo commorari oportet, ubi tanta prædicantur gaudia, ad quæ nimirum invitatus venit, & ipse ad ea cum gaudio introivit.

TEOFRASTUS. Quid igitur est quod invitatum eum dicis? Numquid non

AN.CHR. 835 31. Aug.

non omnes invitati sunt, qui regenerationem per fidem susceperunt baptismi? Omnes quidem ad eamdem immortalitatem sunt vocati: & ideo absurdum est hunc quasi mortuum deplorare: quamvis etiam stultum sit id specialius deflere, quod scias omnibus præscriptum esse: quia hoc est animum super conditionem extollere, legem mortis communem non recipere, naturæ consortium recusare, mensuram carnis nescire. Si autem iste, ut ais, ad hanc invitatus venit, ut volens eam susciperet; causam exponis justi debitoris, qui quod debet, sponte occurrit, paratus reddere quod debet.

XXIII. Wala cælitus invitatus ad exitum.

PASCASIUS. Nequaquam igitur sine causa invitatum eum venisse dixi: quia quodam sancto narrante audivi Episcopo, antequam dies obitus ejus adpropinquasset, non solum semel, verum & secundo per visum vocatum fuisse & invitatum, quasi legationem suam expleturus ante conspectum æterni Regis, & pro laboribus gratiam accepturus: ita ut Arsenius noster ei diceret, etiam antequam febrem *a* incurreret mortis, quod paulo post hinc iturus per mortem esset. Et, ut ipse præfatus intelligere potuit Episcopus, alacrior in spe deinceps vixit, & securior in febre non diu laboravit: qua correptus sollicitior pro Augusto Imperatore, apud quem tunc agebat, quam pro se erat: ne forte quod nuper patri promiserat, obmitteret occasione accepta: quia ipse febribus vexabatur. In quo patet, quia invictus permansit in fide, & in caritate devotus, spe consolatus suæ vocationis: quo profecto triplici funiculo religatus ad Christum, securus animam cælo reddidit *b*: cujus corpusculum in basilica, qua beatus Columbanus requiescit, ad latus terra suscepit. Nec igitur ab re factum crediderim, ut pariter una domus ambiret, unaque vicinitas sepulturæ commendaret, quos una religio tenuit, æqua pæne tentatio a suis quasi peregrinos expulit sedibus, & Italiam fugavit. Fuerunt enim Reginæ non dispari nequitia, quæ hoc fecerunt, duæ, non uno in tempore, sed sub uno impietatis scelere conjunctæ & consociatæ: quæ pro consimili zelo non ferentes sanctos viros earum consimilem reprehendere nequitiam nefandam satis, neque in aliquo contraire; idcirco coegerunt dolo & fraudibus eos insidiando, ut relictis in quibus præerant propriis Cœnobiis, Auxoniam peterent. Qua *c* demum quorum una fuit conversatio, etsi parum dispar causa; una religio, unaque fuga insidiarum duarum mulierum; una esset quies laboris, & sepultura funeris. Ille siquidem ut sanctus Confessor Christi virtutibus approbatus; iste ut eius pedissequus meritis fulciretur, commendaretur præconiis, & auxiliaretur precibus. Nec igitur absque providentia Dei factum credo, qui pro fide, pro zelo Dei, pro religione, pro æquitate iudicii atque intentione virtutum se discrimini obvios obtulerunt, quod uno in loco finem perceperunt laboris. Et ideo dubitare non licet, quod Pater egregius cum sancto Confessore Dei togatus requiescat in æterna requie, qui pari exemplo exsul pulsus est de Cœnobio suo, deiectus a patria & ab officio regiminis: ut quorum fuit una tentatio, una eos refoveat consolatio quietis in æterna pro qualitate meritorum, & exornet alterna proportio iustitiæ in cælo.

Sollicitus pro Lothario.

Sepultus juxta sanctum Columbanum.

Mors ejus non deflenda.

Unde oportet pro tanta spe nos ad invicem consolari potius, quam dolere:

---

a Luem vocat Auctor Vitæ Ludovici Pii, ut significaret eam in plurimos sævisse. Sane febrem appellat agens de Wala & Lothario, quem febris ista *lectulo dejiciens*, *multo tempore languere fecit*. De Lothario Paschasius idipsum attestatur paullo infra.

b Walam anno 835. obiisse tradit sæpe laudatus Auctor Vitæ Ludovici Pii, cujus Auctoris verba retuli superius in Observationibus præviis, ubi de die obitus ejusdem Walæ actum est. Quamquam in Appendice duorum annorum ad Historiam Thegani, quæ appendix in tom. 2. Bibliothecæ Cæsareæ a Lambecio vulgata est, Walæ obitus refertur ad Ludovici Pii annum Regni XXIII. qui anno Christi 836. respondet, quo anno Ludovicus Imperator colloquium cum fidelibus suis in prædio regali Theododoni mense Majo habuisse memoratur, eoque venisse legati Hlutarii a partibus Italiæ, scilicet *Vualach*, qui erat *Abbas*, & Rihhardus perfidus, & Ebarhardus fidelis cum cæteris nonnullis, nunciantes eum libenter venire ad patrem; si pacifice potuisset. Postea vero Hlutharius febre bis interea valde laborasse, & minime potuisse. Tum subditur: *Eodem anno supradictus Vualah mortuus est, & ceteri nonnulli infidelium.*

c Id est in Auxonia, seu in Italia, ubi uno in loco ambo conversati sunt, etsi pro dispari causa.

lere: quia mæstitiam tanti luctus non solum fiducia beatitudinis ejus lenivit; AN.CHR.
verum tempus oblitteravit, & ratio devicit, necnon & prudentia jam olim 835
mitigavit. Etsi planximus jure, dum varias ejus deflevimus inpulsiones, & 31. Aug.
tentationes multiplices dinumeravimus, casus quoque exposuimus; decet nos deinceps jam congratulari illi, & gaudio refoveri pro luctu, lætitia bonæ spei recreari pro mærore, & exsultatione intus indui pro tristitia; eo quod pro certo scimus, quia Pater egregius corpori supervivit: qui licet absens fuerit a nobis, quando obiit; præsens tamen est: quia in eo qui ubique est, beate vivit. Nam depositis proprii sensus anima ejus repagulis expedita, jam libero cernit obtutu, quæ ante sita in corpore videre non poterat. Si enim dormiendo anima ad altiora se subrigit, velut sepulta in corpore, & renuntiat nonnumquam corpori rerum absentium vel etiam cælestium visiones; quanto magis cum absoluta est ærumnis sæculi, & tota vivit in Domino, qui ubique vivit, & ubique omnia complet & regit? Non enim alicubi longe peregrinatus est Pater noster, nisi ad eum, cui & in quo vixit, qui ubique in se est, & ubique vivit. Ad hoc quippe quotidie moriebatur cum Apostolo, ut perfectius viveret Deo: quia, ut Philosophi dicunt, sapientis viri vita, meditatio mortis est. Meditabatur autem pervenire ad id quod perfectum est, quando revelata facie, non ex parte, neque in ænigmate vel in umbra; sed in veritate, prout est, speculanti appareret æterna visio manifesta: quod in præsentiarum esse non poterat; quia juxta Apostolum in præsentiarum ex parte scimus, & ex parte prophetamus. Cum autem pervenerit in nobis quod in ea vita perfectum est, evacuabitur quod ex parte; & erit tunc perfectum, quod nunc ex parte est. Nam nemo festinaret ad finem fide confisus in Domino, nisi vitæ istius fugeret incommoditates, pro quibus David plangit dicens ad Deum: *Ecce dies meos veteres posuisti coram te, & substantiam meam tamquam nihilum ante te: verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.* Et ideo iste, Fratres, postquam cognovit, postquam didicit, numquam moratus est fugere voluntatem suam, neque voluit in sæculo vane conturbari, neque sperare in incerto divitiarum: sed speravit in Deo vivo, ad quem pervenit: & ideo dum mortem gustavit corporis, vitam invenit, quia non primam animæ incurrit mortem. Triplici namque modo mors dicitur: uno cum morimur peccato, & vivimus Deo: alio cum peccamus ad mortem, de qua dicitur: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*: tertio est vitæ hujus excessus, qua mortuus est etiam Christus; & omnis quicumque vitam gustaverit istam, morietur, ne ultra peccare possit. Unde una spiritalis vocatur, altera naturalis, tertia quoque pœnalis. Sed quæ naturalis jam vocatur, quamvis quibusdam pœnalis videatur, non eam pro pœna Dominus dedit, ut ipsi volunt, qui de bono mortis scripserunt libros; sed pro remedio datam dicunt: quoniam Adæ aliud præscriptum est ad pœnam, & aliud ad remedium. Nam pro pœna cum dicitur: *Quia audisti vocem uxoris tuæ plusquam me, & manducasti de quo præceperam ne manducares; maledicta terra in opere tuo*, seu cetera, *donec revertaris in terra, de qua sumptus es.* Ecce pœnarum genera, cum maledicitur, & in operibus ejus spinæ & tribuli germinantur: quæ spinæ & tribuli verbum suffocant vitæ; curas quoque ac sollicitudines generant, quibus necatur & excluditur cibus, qui de cælo venit: quo vivit omnis homo, qui Deo vivit; & includitur mors, qua anima pænaliter vivat. Unde a pio Domino mors ista pro remedio data est, quasi finis malorum. Hinc quoque Adæ non dicitur, Quia audisti vocem uxoris tuæ reverteris in terram: hæc enim si dixisset, esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa, Maledicta terra in opere tuo, & cetera. Habes igitur mortem animæ, peccatum: habes & pœnam, quæ vera mors jure vocatur: habes & mortem, quæ magis pœnarum nostrarum finis est & remedium, qua cursus hujus vitæ ad horam præciditur. Hinc ergo mors ista, qua mortuus est Abraham, mortuus est & Pater noster, qua morimur omnes; non solum malum non

[Marginal notes: 1.Cor.13.9. — Psal. 38.6. — Mors triplex. — Ezech.18.4. — Mors corporis non pœnalis. — Gen. 3. 19.]

est,

AN.CHR. 835 31. Aug.

est, verum etiam bonum est. Et ideo etiam beatus Ambrosius de bono mortis edidit librum satis pernecessarium. Quapropter si planximus in obitu tanti Patris, varios rerum mœrores & ejus labores plurimos; gaudeamus cum eo, quia ei vivere Christus fuit, & mori lucrum. Commoriamur autem cum eo, ut vivamus in Christo cum eo: discamus quotidianis usibus mori sæculo, ut segregemur a carne, & tamquam in cælo meditatione vivamus. Suscipiamus interdum imaginem mortis, ne pœna nos invadat mortis: ut per bonum mortis ad vitam possimus pertingere sempiternam, in qua mors jam ultra non erit, neque luctus. Moriamur autem morte justorum, ut cum illis vivamus: moriamur & morte tanti Patris, quia ipse, ut credimus, jam beate vivit, ut cum eo & nos vivere valeamus: quod ipse semper oravit, & docuit. Offeramus in nobis vota ejusdem Patris, quia ipse nos Deo vovit & obtulit, acsi hostiam, maxime Fratres nostros, oblationem novam in sacrificium, quos Domino dedicavit. At non solum quos ipse instituit, & collegit; sed & eos quicumque futuri sunt ibidem ad eamdem institutionem, quam ipse Domino dedicavit: qui non solum sibi vixit & Deo; verum omnibus nobis vixit ad exemplum & doctrinam, ut nos doceret vivere Deo. Et ideo ejus vivere nobis profuit, cui cum Apostolo mori lucrum fuit. Hinc supplices exoremus, ut Christus qui Deo Patri Sanctorum offert vota, ipse in nobis pro ejus augmento meritorum sua conferat dona, quæ largius ad cumulum mercedis ejus offerantur Deo Patri pro eo, ut simul nostra atque ejus in nobis oblatio per Christum accepta sit in sacrificium sempiternum: quatinus quorum in sacramento sacræ confessionis una fuit professio; una sit & æternæ remunerationis participatio in gaudio.

XXIV. Cæleste indicium de Walæ felicitate.

Quod autem ad æternæ vitæ gaudia angelicis sit ipse deportatus manibus, venerabili referente ERMENGARDI Regina omnino cognovimus. Quæ quam sæpe piæ recordationis affectu ajebat *a*, in exitu tanti viri, & in hora obitus ejus misisse se per diversa Italiæ loca, ut singuli beati viri animam precibus Domino commendarent. Inter quæ, quod miserit etiam ad Monasterium suum valde egregium, quod est infra mœnia Brixæ *b* civitatis Domino dedicatum, distans a Ticino ferme 40. milibus: in quo Sanctimonialium multitudo Domino famulatur: similiter eis præcipiens obnixius, & obsecrans, ut beatam animam viri Dei Christo Deo precibus commendarent. Ad quod municipium Missi cum pervenissent directi, invenerunt easdem Christi famulas de obitu præfati viri jam pertractantes, atque horam & tempus exitus ejus præscias, loquentes ad invicem. Tuncque relectis sacris litteris, quas Regina miserat, invenerunt omnia de eo, ut illis ab Angelis declaratum fuerat. Nam exstiterant inter eas duæ sacratissimæ virgines, quæ hæc omnia, illis, ut prædixerant, testabantur, eo quod audissent choros angelicos, in cælum, quasi per eumdem locum, animam beati viri deferentes. Ad cujus exsequias inter cetera hymnum *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur*, alternis vocibus more ecclesiastico decantabant, & symphonizando beati viri exsequias pio Domino commendabant. Quas cum duæ tantum longe diu laudes intenderent, domum convocarunt reliquas omnes, ut & ipsæ easdem audirent: sed nemini earum admodum concessum est, ni illis duabus solummodo, ut testes exsisterent veritatis: quibus, ut dixi, ita loquentibus, relectis sacris litteris, quas præfati detulerant veredarii, invenerunt hora & die eadem eum obiisse,

---

a His verbis satis innuit Auctor, hunc librum scriptum esse post mortem Ermengardis Reginæ seu Imperatricis, conjugis Lotharii Augusti, quæ anno 851 decessit.

b Sic veteres, ut Riculfus Suessionensis Episcopus in Constitutionis cap. 19. ex Gregorio Magno. Nos Brixiam dicimus. Brixiæ Monasterium sancti Salvatoris & sanctæ Juliæ celebre jam tum erat, ab Ansa Desiderii Langobardorum Regis uxore ædificatum: quod Hermingardæ uxori suæ, & post ipsius mortem Gislæ filiæ commendatum esse voluit Lotharius Augustus, dato diplomate, quod exstat in Bullarii Casinensis tomo 2. pag. 24. & pag. 33. habetur aliud Ludovici II. Imperatoris pro Anniversario ejusdem Gislæ sororis suæ, ejusdem loci Abbatissæ. In eodem Monasterio Engilberga, ipsius Ludovici conjunx, mortuo viro suo Sanctimonialis effecta est.

bisse, in qua ipsum Angeli detulerant cum laudibus. Unde constat verum esse, quod Scriptura testatur: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*. Et ut hæc ita esse manifesta fierent, verissimo relatu ab omnibus mandatum est Reginæ, quod duæ tantummodo hæc talia & ineffabilia alia audissent. AN CHR. 835 31. Aug. Jac. 1. 12.

Sed forte ad hæc sycophanta quilibet incredulus dicturus est, virum tantis expositum tentationibus, & jactatum pressuris, talia non promeruisse; præsertim cum ipse judex Christus, qui exposuit, & probavit: probatum autem (ut credimus) remuneravit, sicut promisit in Evangelio: dicens: *Euge serve bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*. Fac ergo falsa esse quæ dico, cum sint vera .·.·. quæ de eo retro narrantur. Idcirco propriis justisque .·.·. est a Deo, æternæ vitæ præmia percepisse .·.·. pro eo ex Evangelio dicentem: Amice, non facio tibi injuriam .·. gratis dono. Nonne & tu convenisti mecum ex denario vitæ æternæ? Annon licet mihi facere quod volo? quoniam non nisi gratis alicui aliquid rependo mercedis, quia ego bonus sum. An oculus tuus nequam est, quod gratis impendo .·. nulli nisi quia .·. ex opere Deo. Unde quæso gratias agamus Deo, Fratres, qui huic ista concessit, & nobis se promisit, talia ei præstitisse .·. a Matth. 25. 21. Matth. 20. 13.

DE TRANSLATIONE S. VITI MARTYRIS IN SAXONIAM LIBELLUS,

AN.CHR. 836

UBI DE ORIGINE CORBEJÆ NOVÆ.

Scriptus ab Anonymo Corbejæ novæ Monacho, qui translationi interfuit.

Ex Gladbacensi ms. Meibomio, & Chesnio.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *Legi duplicem de S. Viti Lucani Martyris translatione historiam, unam in Italiæ sacræ tomo 7. ubi de Episcopis Polymnianensibus, factam anno 801. sexto Kalendas Maji, in locum vocabulo Marianum, diœcesis Canusinæ in Benevento: quo in loco Monachi Regulæ nostræ servantes constituti sunt: alteram ex Gallia in Saxoniam, qua de nunc agimus. Posteriorem hanc descripsit Anonymus novæ Corbejæ Monachus, ex num. 26. & 29. Historiam ab ipso scriptam, tametsi in aliquibus a vero aberrat, ut notavit Gerardus in libro de Vita S. Adalhardi; bonæ tamen esse notæ legenti constabit. Eam porro typis edidit primus Henricus Meibomius post Vvitichindi Annales,* S. Viti translatio duplex. Quis hujus scriptor.

a Paucula hæc, quæ punctulis notata omisi, omnino corrosa exciderunt, nec sane magni sunt momenti. In fine hic unus tantum versus deest, in quo desinit WALÆ EPITAPHIUM. Sic enim Paschasius Radbertus superiores de Walæ gestis libros duos, ut initio præmonui, inscripsit, eum ad modum, quo Ursus S. R. E. Subdiaconus, ejus temporis auctor, Basilii Magni EPITAPHIUM appellat Orationem funebrem, quam de eo scripsit Gregorius Nazianzenus. Locus iste habetur in Ursi præfatione ad Vitam Basilii Amphilochio adscriptam, his verbis: *Sane notandum est, quia cum quidam legant in his actibus, quæ sanctus Amphilochius scripsit, discrepasse autumant ab his quæ sanctus Gregorius Nazianzenus in* EPITAPHIO *hujus magni viri commemorat*: Quem locum ita commentatur Rosvveidus: Basilii EPITAPHIUM, seu Oratio funebris, a Gregorio Nazian- „ zeno conscripta, habetur tomo 1. Operum Gregorii Nazianzeni, Oratione 20. Idem quoque EPITAPHIUM „ seu Carmen funebre de eodem composuit, &c. Sic Walæ EPITAPHIUM Radbertus vocat suum ipsius de Wala laudatorium opus, quod statim ab ejus morte, orationis funebris vice, aggressus est. Hic opportune subjicio historiam translationis S. Viti in Saxonicum Corbejæ Monasterium, cujus primordia Walæ nostro plurimum debent, uti & fratri ejus sancto Adalhardo.

AN.CHR. 836 *tum Andreas Chesnius recudit in Historiæ Francorum tomo 2. uterque quibusdam in locis vitiatam, contractam in multis, maxime circa finem. Integram ejus rei narrationem, quam ex ms. codice Gladbacensi accepi opera eruditi ac religiosi viri Adolfi Overhami, Monachi Vverthinensis ad Ruram, amici mei, hic repræsento, omisso tamen prologo, in quo nihil ad historiam pertinens continetur.*

Corbejæ novæ primordia.

2. *Translatio Sancti Viti in Saxoniam magnam Galliæ* perniciem, *Saxoniæ* pacem perpetuam *attulisse dicitur apud Vviticbindum in lib. 1. de Gestis Saxonum. Ab eodem Sancto cognominatum est Corbejense* Monasterium sancti Stephani & sancti Viti; *cujus Monasterii primordia hic satis accurate memorantur. Legendum Chronicon Corbejense a Meibomio editum, in quo hæc habentur.* Anno Incarnationis Domini 822. Indictione 15. 8. Kalend. Septembr. 2. feria, Monachi qui in loco qui Hetha dicitur, per septem annos prius demorabantur, inde egressi cum crucibus & reliquiis, in hunc locum pervenerunt; locoque ab Episcopo Baturado, qui tum præsens aderat, Corbejæ nomen impositum est, &c. *tum* LODOVVICUS Imperator Augustus Monasterio locum Huxeri cum omnibus finibus suis; Eresburg & Meppiam Abbatiolas, & cetera prædia in Aquilone tradidisse, *Juditha Imperatrice obtinente, perbibetur.* Eresburg *castrum Saxoniæ cepit Carolus Magnus anno 772. fanum* Irminsul *destruxit, Monasterium condidit, ubi nunc Præpositura Corbejæ novæ subjecta. Nunc* Mersberg *loco nomen, quo significatur Mons Martis. In ms. Chronico Saxonico hæc leguntur:* Anno Dominicæ Incarnationis 822. inchoatum est Monasterium in nova Corbeja per Adelhardum antiquæ Corbejæ in Francia Abbatem. Lodovvicus enim electis probatissimis Monachis de Gallia cum venerabili viro Adelhardo, datis reliquiis sancti Stephani, Corbejense Cœnobium in Saxonia construi & dedicari fecit. Ipse Lodovvicus Imperator ad idem Cœnobium tradidit donationes, Abbatias scilicet Eresburg, Meppiam, & multa prædia in Aquilone; villam quoque Huxeri cum terminis suis. Filius quoque ipsius junior Lodovvicus tradidit Abbatiam Visbike, decimas quoque cum decimalibus Ecclesiis in Episcopatu Asenbruggi, & piscationem in Vvisara, quæ dicitur Hocvvar. Insuper Reges & Principes & ceteri nobiles ipsum locum multis divitiis & prædiis ditaverunt, & Romani Pontifices magnis privilegiis & honoribus extulerunt. Hic requiescit inclitus Martyr Vitus septennis puer, translatus eo de Francia per Vvarinum ejus loci primum Abbatem. In hoc Cœnobio primo monastica disciplina in Saxonia floruit, & postmodum pluribus in locis ejus patriæ: quorum omnium Corbeja non immerito caput & mater, & quodammodo totius patriæ decus cum sancto Vito habetur: qui ex quo hanc venit patriam, ex eo Saxonia in Theutonico regno principatur: quia ejus precibus & meritis apud Deum, ut speramus, in omnibus adjuvatur. *Hactenus Chronicon. Ludovici Augusti diploma de conditione Corbejæ novæ, quod mihi transmisit Overhamus jam proxime laudatus, hic subjicere visum est.*

Ludovici Pii hac de re diploma.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri JESU-CHRISTI. HLUDOVVICUS divina ordinante providentia Imperator Augustus. Neminem fidelium nostrorum dubitare credimus, quam magnum quondam domnus & genitor noster KAROLUS Christianissimus Imperator cum Saxonibus subiit laborem, ut eos ad agnitionem veræ fidei adduceret: quod & divina gratia cooperante, sicut optavit, effecit. Nos vero in ejus solio superni Numinis dono sublimati, cuidam venerabili viro Adalhardo seni Abbati ex Monasterio, cujus vocabulum est Corbeja, in eadem provincia Saxonia ob mercedis nostræ augmentum Monasterium construere jussimus, & ad idem Cœnobium dedicandum ex sacro palatio a capella nostra misimus venerabiles ac sacrosanctas reliquias beati Stephani protomartyris, super Vviseraa, in villa regia, in loco nuncupante dudum Huxori: ut quia auctore Deo prædictus divæ memoriæ domnus & genitor noster in eadem gente primum Christianæ religionis Fidem confirmavit; ita & nos ad augmentandum solidandumque ejusdem Fidei vigorem, primum monachicæ religionis ordinem illic servandum, tenendumque constituimus: quod ita opitulante Omnipotentis gratia ad effectum rei pervenit; & prædicto Monasterio ideo Corbeja nomen impositum est, eo quod de antiquo quondam Monasterio Corbeja prædicto Adalhardo Abbati seni, cui hanc curam commiseramus .·.·.· adsumto secum germano suo Vvalone cum ceteris quantis & quibus oportebat Monachis, infra eamdem provinciam locum aptum & congruum eligerent: atque ibi, prout opportunius esse potuisset, præfatum Monasterium stabilirent atque construerent. Idcirco placuit excellentiæ nostræ, ut prædictam villam, quæ dicitur Huxori, cum omnibus finibus vel terminis suis, & cum silvis, terris, aquis, aquarumque decursibus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis suis ad idem Monasterium per hanc auctoritatem jure perpetuo conferre, & de nostro jure in jus & dominationem prædicti Monasterii præsentialiter tradere: necnon & res seu possessiones quæ a Deum timentibus, vel Deum diligentibus Saxonibus infra ipsam Saxoniam ad hoc opus inchoandum vel adjutorium præstandum conlatæ sunt, per hanc auctoritatem confirmare, etiam & res quæ ad antiquiorem Corbejam traditæ fuerunt infra ipsos supradictæ Saxoniæ fines, in terris, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus propriis vel communibus, domibus ac ædificiis, vel prius habitis, vel postea constructis; mancipiis quoque diversi generis vel conditionis, mobilibus vel immobilibus, datum vel traditum fuit,

fuit, cum omni integritate ad prædictum Monasterium una cum consensu præfati Abbatis vel Congregationis ejus celebri donatione contulimus, & perpetuo Monachis ibidem Deo militantibus, ad possidendum fruendumque concessimus, atque confirmavimus. Ideo autem ita fieri debere rationabile judicavimus; ut quia constabat prædictum locum ex Monasterii prioris Corbejæ Monachis constructum esse, & quia in omni loco uni Domino servitur, uni Regi militatur; dignum erat, ut possessiones illæ eorumdem Monachorum obsequiis deputarentur, qui infra ipsam provinciam ejusdem Monasterii primi ædificatores & perpetuo habitatores in omnipotentis Dei servitio sub SANCTA REGULA deputati fuisse noscuntur. Nam si forte talis esset causa, ut idem locus ex propriis in eadem provincia sibi conlatis nequivisset subsistere rebus; dignum erat, ut de prioris Monasterii rebus, benignitatis seu charitatis causa, prout ex utraque parte rationabiliter esse potuisset, larga manus porrigi debuisset: quanto magis de his quæ infra eamdem provinciam conlatæ, ut dictum est, prius fuisse noscuntur, cum omni benignitate ardentissimo charitatis affectu largiri? Statuentes etiam decernimus, atque per hos imperiales apices sancimus, ut quandoquidem divina vocatione Abba prædicti Monasterii de hac luce migraverit; quamdiu ipsi Monachi inter se tales invenire potuerint, qui ipsam congregationem secundum Regulam S. BENEDICTI regere valeant, per hanc nostram auctoritatem & consensum licentiam habeant eligendi Abbates: quatinus ipsos servos Dei qui ibidem Deo militant, pro nobis, conjuge, proleque nostra & stabilitate Imperii nostri jugiter Domini misericordiam exorare delectet. Sed & hoc placuit nobis huic inserere auctoritati, ut licentiam habeant rectores hujusce Monasterii cum quibuslibet hominibus liberis res & mancipia legaliter commutare: videlicet ut quidquid juste & rationabiliter pars alteri contulerit parti, per hanc nostram auctoritatem jure firmissimo teneant atque possideant; & quidquid exinde facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi quidquid elegerint. Et ut hæc auctoritas largitionis atque confirmationis nostræ per futura tempora inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria subter firmavimus, & anuli nostri impressione signari jussimus. AN CHR. 836

Signum HLUDOVICI serenissimi Imperatoris.

DURANDUS Diaconus ad vicem FRIDUGISI recognovi & subscripsi. Data 6. Kal. Augustas, anno Christo propitio 10. Imperii domni Hludovvici piissimi Augusti, Indictione prima. Actum Ingelinheim palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

3. *Ludovici præceptum litteris suis confirmavit Ludovicus Germaniæ Rex, ejus filius, postulantibus Corbejæ novæ Monachis*, cum venerabili eorum Præposito Vvalane, *qui a Vvalone seu Vvala Abbate distinguendus est. His litteris Ludovicus ratam habet donationem villæ Huxori a patre suo factam, aliasque aliorum donationes, atque insuper confirmat liberam facultatem eligendi Abbatis* secundum Regulam Sancti Benedicti, primi instructoris illius normæ, *scilicet monasticæ. Ludovici diploma* DOMINICUS Notarius ad vicem CHALDEICI *recognovit*, datum 4. Id. Decemb. anno 7. regni domni Ludovvici Regis in orientali Francia, indictione 4. apud Patherbrunnen. Ludovici Regis confirmatio. anno 841.

4. *Quid bonorum a variis personis Corbejæ novæ collatum sit, memorant membranæ Corbejenses, quarum exemplum mihi communicavit noster Overhamus, ex quibus hæc pauca delibo*. Domnus Hliudevvicus Imperator Augustus emit hanc marcam a quodam BERNHARDO Comite, ita distinctam. Ab Oriente terminatur fluvio Vvisera; ab Aquilone *Beringison*, & *Albachtesson*; a Meridie *Gudolmon*, & *Meingotesson*; ab Occidente *Liutmaressen*. Item LUDOVVICUS Imperator Ecclesiam *Eresburg* & *Meppiam* cum Ecclesiis subjectis. LUDOVICUS secundus Abbatiam in *Visbeke* cum singulis basilicis ad ipsam spectantibus, ac decimis: item *Vvestervvolt* & *Aschendorp* cum Ecclesiis sibi subjectis. *Ad hæc* HLOTHARIUS Imperator Sclavos quos debellavit, S. Vito donavit. HEINRICUS Imperator Pius cum uxore MATHILDE dedit impensas auri & gemmarum ad fabrefaciendum altare S. Viti. *Inter alios vero beneficos viros laudatur inprimis* GEROLDUS Diaconus, Ludovici Pii CAPELLANUS, vir omni scientia eruditus, qui traditis S. Stephano & Vito omnibus quæ habebat, inter quæ obtulit Gudolmon, & argenteam crucem 12. librarum, magnamque copiam librorum; jam Christi pauper seipsum abnegans, libertatem sæcularem servitute Dei & sanctorum ejus nobilitavit. *Geroldi epitaphium in saxo cryptæ Corbejensis post summam aram ad parietem dextrum inscriptum est in hunc modum:* Variæ donationes.

Inclitus est istic positus Levita GEROLDUS,
Quondam regali clarus in obsequio.
Sed servire Deo malens, hic quidquid habebat,
Secum præsenti contulit Ecclesiæ.
Cujus doctrinis gaudet, donisque refulget,
Pro quo, Christe, jugem confer ei requiem.

Hoc epitaphium jam vulgavit Christophorus Brovverus in Scholiis ad Vitam S. Meinvverci Episcopi Paterbornensis, in qua laudatur Geroldus Caroli Magni consanguineus & signifer. *Is est Geroldus Comes, Hildegardis Imperatricis frater, in Pannonia cæsus, quem Brovverus eumdem esse cum Geroldo Levita perperam existimavit.*

5. *De Corbejæ Saxonicæ dignitate, prærogativis, viris sanctis & illustribus multa dicenda forent, quæ hoc loco opportune explicari non possunt. Helmodus in Historiæ Slavicæ lib. 1. cap. 6.* tra- Corbejæ novæ decora.

AN.CHR. 826 *traditione acceptum refert, temporibus Ludovici secundi egressos de Corbeja Monachos sanctitate insignes, qui Slavis inspiraverint veri Dei cultum & sancti Viti: quem Rani seu Rugiani in superstitionem relapsi etiam nunc pro Deo habeant. Verum id examinandum sæculo sequenti ad vitam sancti Adalberti Magdeburgensis Archiepiscopi, sicut & id quod Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 961. scribit de Adalberto isto, quem Corbejæ Monachum fuisse opinatus est. Ex eodem Asceterio prodiit* S. REMBERTUS, *cujus vitam referemus infra: ibidemque floruere* LIUDOLFUS & DRUTMARUS *Abbates; ille sæculo 10. hic 11. de quibus suo loco. Uno verbo, ut Meibomii vobis utar, Monasterium Corbejense non tantum* VVITICHINDUM *historicum, verum multos Archiepiscopos, „ Episcopos, Archimandritas, & viros insigniter doctos dedit: adeoque primaria utriusque Saxoniæ „ schola aliquot sæculis fuit. Hactenus persistit istud Monasterium sub Congregatione Bursfeldensi, cu„ jus Abbas titulo Principis Imperii gaudet, situm ad Visurgim, prope urbem* Hoxter, *Monasterio „ subjectam.*

Reliquiæ. 6. *Præter sancti Viti reliquias possedit etiam Monasterium istud reliquias, tum sancti Justini Martyris, tum sanctæ Lutrudis Virginis, itidem ex Gallia advectas. De Lutrude ms. Chronicon Saxonicum hæc habet ad annum 864.* Adventus sanctæ Luttrudis eodem anno: *quod intelligendum puto de advectione reliquiarum sanctæ Lutrudis virginis, cujus acta exhibet Surius ad diem 22. Septembris. Hinc factum reor, ut Lutrudis quæ sæculo quinto vixit, Corbejæ, adeoque Ordini nostro adscriberetur. De translatione reliquiarum sancti Justini seu Justi pueri, qui Diocletiano & Maximiano Imperatoribus sub Rictiovaro præside martyrium in Gallia passus est, agendum esset ad annum 891. quo ejus reliquiæ ex Francia Corbejam novam a Bovone Abbate translatæ sunt 6. Kalend. Aprilis, ut legitur in historia hac de re scripta in fine Chronici Corbejæ novæ apud Meibomium post Vvitichindum. Verum quoniam ea in historia pauca memoratu digna reperiuntur, eam prudens hic prætermisi, uti & translationem capitis ejusdem sancti, quod Gerbernus Corbejensium Abbas decimus ab Ottone Imperatore obtinuit anno 949.*

Aliud S. Viti Monasterium. 7. *Fuit & aliud in Saxonia Monasterium sancti Viti, quod quidam Comes,* HED *nomine, in* HESLINGE *construxit, & congregatione Sanctimonialium ibidem facta eamdem Abbatiam mundiburdio Atheldagi Bremensis Archiepiscopi subdidit, ut lego in ms. Chronico Saxonico ad annum 969.*

Herfordensis Parthenonis origo. 8. *Præter Cœnobium Corbejæ novæ Adalhardus Abbas, adjuvante fratre suo Vvala, aliud etiam in Saxonia condidit illustrium Sanctimonialium, uti legimus superius in lib. 1. de rebus gestis Vvalæ Abbatis: quatenus utriusque sexus saluti provideretur. Dictum est Parthenium istud primum quidem Heriford seu Herifordense, ut docent nos subjectæ litteræ Ludovici Germaniæ Regis, tum sanctæ Pusinnæ, nimirum post eo illatas ex Gallia sanctæ Pusinnæ Virginis reliquias: situm in Comitatu Ravensbergico, sub ditione Electoris Brandeburgici, ejusdem nominis oppido nobilitatum. Hunc locum maxime illustrat insigne diploma Ludovici Germaniæ Regis ab Adolfo Overhamo liberaliter mihi concessum, quod integrum hic appono ad illustrandam antiquitatem.*

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis HLUDOVVICUS divina favente gratia Rex. Si petitiones servorum Dei justas & rationabiles ad effectum perduxerimus, & ad humanam vitam feliciter transigendam, & perpetuam felicius promerendam proculdubio nobis profuturum speramus. Quapropter notum esse volumus, quomodo Venerabilis Abbas VVARINUS adiit excellentiam nostram, suppliciter orans, ut nostra munificentia prospiceremus Monasteriis illi commissis, quorum unum est Monachorum, Nova Corbeja nominatum, ubi & ille primum regulari electione Abbas exstitit; & alterum est Sanctimonialium, Heriford dictum, & propriæ Abbatissæ, cujus nomen ADDILA, subjectum. Sed juxta consuetudinem, quod ancillarum Dei congregationibus procurari solent Præpositi ex Ecclesiastico ordine; jam dicto Abbati commendavimus, ut tam in disciplina Abbatissam juvare, quam in cunctis negotiis quæ famulæ Christi pro sexu & professione sua exsequi non possent, ipsarum provisor & patronus exsisteret. Is ergo petiit celsitudinem nostram recordari, quod piæ memoriæ genitor noster HLUDOVVICUS Imperator ambo hæc Monasteria exstrui jussit, ad normam videlicet præcipuorum in Gallia Monasteriorum, novam utique Corbejam, ad similitudinem antiquæ Corbejæ; Herifordense vero Cœnobium, ad exemplum Monasterii Sanctimonialium in Suessionis civitate exsistentium. Et ut in eleemosynam suam ac totius generis sui institutionem eorumdem perfectio expleretur; cellam juris sui, quæ vocatur Meppia, cum decimis & possessionibus undique ad eam pertinentibus, & Ecclesiam Eresburg, quam avus noster KAROLUS primo exstruens in Saxonia decimis dotavit circumquaque habitantium per duas Saxonicas rastas, præfatus noster genitor ad novam Corbejam tradidit. Ad Herifordensis autem Monasterii adjumentum dedit in Episcopatu quidem Asnabruggensi Ecclesiam Bruginithi cum subjectis sibi Ecclesiis; in parochia vero Mimigernefordensi Ecclesiam Reni cum his quæ ad eam pertinent Ecclesiis: ita sane ut decimarum aliorumque redditaum proventiones præfatis cederent Monasteriis, & ab ipsis vicissim procurentur subjectæ plebes in baptismate, in Eucharistia, in sepulturis, in confessione peccatorum audienda; & Presbyteri qui principales ex his Ecclesias tenerent, Archipresbyterorum officio fungerentur ad agenda omnia, quæ solent fieri ab Archipresbyteris Episcoporum. Cum autem ipsi Episcopi circationes suas ibi agere deberent, ad eorum mansionatica daretur; quod

quod in Capitularibus antecessorum nostrorum præscriptum habetur. Nos igitur rata esse volentes cetera omnia, tantum expensas ad ministerium Episcopi propter ægritudinem & senectutem ejus qui nunc est GOZBERTI augere debemus. Id juxta petitionem sæpedicti Abbatis Vvarini ita moderari placuit, ut descripto quantum satis sit ad servitium Episcopi, hoc nullo modo subtrahatur, & Episcopus vicissim ampliora non requirat, nec cum pluribus veniat, quam ut eis sufficere possint. In quibus satis esse consensit præfatus Episcopus coram nobis & Archiepiscopo nostro HRABANO, ceterisque cum eo in Synodo agentibus, id est ut dentur ad singulas Ecclesias porci quatuor, valentes denariis duodecim, & octo arietes, qui eadem pæne summa, qua quatuor porci, æstimarentur; tres porcelli, quatuor aucæ, octo pulli, viginti situlæ de medone, viginti de mellita cervisa, quadraginta de non mellita, centum viginti panes, centum modii de avena, manipuli sexcenti: sitque in potestate Episcopi, utrum hæc per singulas ad unam mansionaticam, an ad duas velit habere. Nos autem, ne summa debiti his plus aut minus complectatur, hoc auctoritatis nostræ præcepto cum consensu synodali decernimus atque jubemus. His etiam adjungere placuit liberam utrique loco concessionem eligendæ de propria congregatione in regimen sui per futura semper tempora congruæ personæ. Et ut omnis hinc dubietas tollatur, manu propria hæc roborantes, anuli nostri impressione ea signari jussimus. AN.CHR. 836

Signum HLUDOVICI serenissimi Regis.

ADBERTUS Subdiaconus ad vicem BALDRICI Abbatis recognovi. Dat. II. Kal. Junii, anno 20. regni gloriosissimi Regis HLUDOVICI in orientali Francia regnantis, Indictione prima. Actum in palatio regio Franconoford, in Dei nomine feliciter, Amen. anno 853.

9. *Ex hoc diplomate quædam veniunt observanda. Primum est, morem antiquitus fuisse, ut Cænobiis puellarum providerentur Præpositi* ex ordine Ecclesiastico, *qui Abbatissam in regulari disciplina juvarent consiliis suis, & ancillarum Dei negotia tractarent. Alterum, Herifordensem Parthenona ab initio subjectum fuisse Corbejæ novæ, cujus Abbas Herifordensium Virginum Præpositum agebat. Id Conradus Imperator anno 1147. & Fredericus Ænobardus anno 1155. confirmant, decernentes*, ut Vvilboldus Abbas Corbejensis Herivordensis Ecclesiæ, ad similitudinem Suessionensis Monasterii constructæ; procurationem agat, juxta consuetudinem, qua ancillarum Dei congregationibus procurari solent Præpositi ex ordine Ecclesiastico, tam in disciplina, quam in cunctis negotiis, *&c. Verum jus istud modo Corbejæ novæ detractum est. Tertium, Herifordense Asceterium institutum fuisse* ad exemplum Monasterii Sanctimonialium in Suessionis civitate existentium, *id est Suessionici beatæ Mariæ Cænobii, quod* præcipuum *in Gallia tum habebatur. Quartum, tam Corbejensi, quam Herifordensi Cænobio subjectas fuisse regia auctoritate paræciales Ecclesias hic designatas*, ita sane, ut decimarum, aliorumque redditum proventiones præfatis cederent Monasteriis, & ab ipsis vicissim procurarentur subjectæ plebes in Baptismate, in Eucharistia, in sepulturis, in confessione peccatorum audienda: & Presbyteri qui principales ex his Ecclesias tenerent, Archipresbyterorum officio fungerentur, ad agenda omnia, quæ solent fieri ab Archipresbyteris Episcoporum. *Quo in loco non tantum jus decimarum istis Monasteriis confertur, sed etiam plebium cura in ministrandis Ecclesiæ sacramentis. Quintum, annuum vectigal Episcopis prædictas Ecclesias visitantibus (procurationem appellant) a Ludovico Rege adsignari & definiri, ne quid amplius ab iisdem Monasteriis Episcopi in posterum exigerent; augeri tamen ad tempus in gratiam Gozberti Osnabruggensis Episcopi, qui Ebonis Remorum Antistitis nepos, eas in partes prædicationis causa adductus fuerat, eoque in munere consenuerat, uti in Actis Sancti Anscharii Episcopi inferius edendis fusius memoratur. Sextum denique est, Ludovicum Germaniæ Regem ab anno 834. aut insequenti, in orientali Francia regnasse. Siquidem superius diploma datum est anno regni ejus vigesimo, Indictione I. Hrabano Moguntiæ præsidente: qui characteres anno 853. conveniunt. Eodem tendit aliud ejusdem Regis diploma superius memoratum. Id propterea noto, quod ea res a nullo Historicorum veterum, si bene memini, observata sit.*

10. *His observatis insuper notare convenit, Herifordense Monasterium principio Monacharum fuisse, quæ Sancti Benedicti Regulæ, uti & Suessionenses, addictæ erant; postea ad Canonicarum mores & habitum transiisse sæculo 12. ut colligitur ex litteris Hadriani Papæ IV. scribentis* JUDITHAE Abbatissæ Hervordensis Monasterii, ejusque sororibus canonicam vitam professis; *demumque a Catholica Fide ad Lutheranam defecisse: quod factum anno 1533. quo Herifordensis civitas & collegium a Religione avita ad Lutheranam hæresim recesserunt, translatumque anno 1547. dominium temporale ab Herifordensi Abbatissa, Anna Limburgica, in Ducem Juliæ ac Ravensbergiæ Comitem Guillelmum. Hæc omnia didici ex litteris nostri Overhami, qui ex vetustis diplomatis quasdam eruit Herifordenses Abbatissas, scilicet in diplomate Ludovici Pii anno Christi 838. invenit Antistitam nomine* TETTAM, *cui* ADDILA *in superioribus litteris laudata successisse videtur: item anno 863. aliam invenit* HADEVVIC *dictam: modernam vero Abbatissam scribit vocari Elizabetham Palatinam, doctam Principem, Palatini Electoris Heildebergensis sororem; sed quæ, proh dolor! Calviniana labe infecta est. Hadevvic, seu Hadvvic, Vvarini Abbatis consobrina erat, ut lego in historia translationis S. Pusinnæ Herifordam in tomo 3. Aprilis Bollandiani: cujus translationis auctor fuit Hadevvic anno 860. in editis* Haduini *appellata, pro* Hadvvic. *Jam tandem libellum de translatione Sancti Viti hic subjiciamus.*

AN CHR. 836

1. POST Salvatoris nostri JESU-CHRISTI passionem & resurrectionem, post triumphos Apostolorum ac memorias Martyrum, tandem ipse Rex regum & Dominus virtutum, superatis pacis inimicis, pacem Ecclesiæ suæ restituit, adeo ut ipsi reges ad tumulos Martyrum prostrati adorent, & gloriosius in frontibus suis crucem Christi, quam diadema regum portare se gaudeant, simulque pro fide atque statu Ecclesiæ decertare contendant: honore quoque maximo eorum, quos antecessores sui trucidarant, sepulcra ambiant. Quæ victoria Christi cum primum apud Romanos tripudiaret, Longobardorum gentem penetravit, atque in Francia gloriosius triumphare cœpit; Hispanos adiit, Britannos conclusit, Anglorum gentem subegit; & licet compulsi, ipsi Saxones qui Anglorum socii fuerant, devota mente colla submittunt. Laus igitur soli Christo, & gloria inenarrabilis, qui nomen suum usque in terminos universæ terræ notum fieri voluit. Qualiter denique Saxones ad fidem atque ad agnitionem veritatis converti potuerint, breviter in sequenti adnectere huic opusculo curavi.

S. Viti corpus Roma per Fulradum translatum in Franciam.

2. Eo igitur tempore, quo gloriosus Rex PIPPINUS Francorum regebat imperium, fuit vir venerabilis FOLRADUS nomine, qui Monasterium beatissimi Martyris Dionysii ad regendum sanctorum cœtum Monachorum susceperat. Hic cum magno desiderio æstuaret, qualiter beatissimis Martyribus honorem debitum impendere potuisset; non est contentus eorum corpora sola amplecti, quibus sedulum exhibebat officium: sed præfatum Principem adiit, petivitque, ut eum Romam ire permitteret, quatenus inde Sanctorum corpora ad præfatum Monasterium aliqua, sicut cupidus erat, transferre potuisset. Quod Princeps piissimus libenter accipiens, non solum licentiam dedit, sed & gratias pro tali desiderio retulit. At vero venerabilis Abba strenuos ac devotos sibi adjutores & socios ad hoc opus peragendum quærebat. Erat interea vir laicus, sed devotus, ejusdem Abbatis consanguineus, qui multam habens hæreditatem ac familiam, filium non habebat. Unde cogitare cœpit, quomodo hæreditatem suam Domino consecraret. Audiens vero jam dicti Abbatis desiderium, petivit ab eo, ut secum eum ire permittetet: qui votis ejus congaudens, secum ire præcepit. Cui cum præfatus vir omne desiderium suum aperuisset, divina comitante gratia tale repererunt consilium, ut corpusculum beatissimi pueri ac sacratissimi Martyris VITI a loco quo positum erat, tolleret, atque in prædio suo diligentissime poneret, Ecclesiam quoque ejus nomini fabricaret: quæ donante sibi domino omnia complevit: quo in loco, divina largiente clementia, per beati Viti martyris merita multæ hactenus ostenduntur virtutes atque signa. Præfatus vero Abba transtulit corpora beatorum Martyrum Alexandri & Hippolyti.

3. Post hæc cum viri devotissimi, qui in præfato Monasterio degebant, beati Viti reliquias apud præfatum virum esse didicissent, & qualiter pro Christi nomine sanguinem fudisset, in ejus passione perlegissent; totis viribus hoc agere decreverunt, ut cum reliquorum Martyrum reliquiis in basilica S. Dionysii poneretur. Sed ille qui eas transtulerat, omnem hæreditatem suam, seque cum ipsis reliquiis S. Dionysio tradi promittens, tandem obtinuit, ut in loco quo positæ erant, eas manere permitterent. Mansit autem in eodem loco corpus beatissimi Martyris usque ad annum 23. piissimi Imperatoris Ludovici, & octingentesimum tricesimum sextum Incarnationis dominicæ.

adservatum ad annum 836.

4. Sed priusquam ad hoc, qualiter corpus sancti Martyris partibus Saxoniæ translatum sit, aut qualiter virtutes per eum Dominus in ipso itinere ostendere dignatus est, verba vertamus: dignum duximus, ut de ejus Monasterii constructione, ubi ad præsens quiescere videtur, aliquid breviter dicamus. Post obitum namque nobilissimi Regis PIPPINI, KAROLUS filius ejus regnum obtinuit Francorum universum: cui Dominus tantam contulit virtutem, atque potentiam, ut non solum Francorum regnum strenue gubernaret, sed etiam multas barbarorum gentes circumquaque subjugaret. Unde factum est, ut gentem Saxonicam, quæ olim contra Francos rebellabat, non solum suo dominio subegisset, sed & mellifluo Christi nomini dicare meruisset. Nam & hunc ideo præ omnibus Christianis Regibus potentissimum in bellis fuisse credimus, quia quos suo dominio subjugabat, Christi nomini dedicabat. Cum autem requiem præstitisset ei Dominus a compluribus inimicis suis, convocavit omnes, qui sub ditione sua erant, majores Sacerdotes & Principes; atque studiosissime quæsivit, quomodo veram fidem, veramque Religionem in universo regno suo firmaret. Quæsivit etiam nihilominus Sacerdotes bonæ spei, quos in Saxoniam dirigeret, qui ipsos secundum Ecclesiasticam fidem docerent, domos Episcoporum atque Ecclesias constituerent.

Saxonum conversio.

Corbejæ novæ primordia.

5. Sed cum omnem ordinem Ecclesiasticum in illa regione tradidisset, qualiter ibidem monasticam religionem instituere potuisset, invenire nequivit: nisi tantum, quod illius gentis homines, quos obsides & captivos tempore conflictionis adduxerat, per Monasteria Francorum distribuit, legem quoque sanctam atque monasticam disciplinam institui præcepit. Denique quia in Corbeja monasterio laudabilis eo tempore Religio monachorum habebatur, multos inibi ejusmodi viros fore constituit. Erat igitur eodem tempore in præfato Monasterio Abba, vir vitæ venerabilis meritoque eximius, ADALHARDUS nomine, nobilis genere, sed nobilior fide; fervens disciplina, sed plenus charitate; sapiens in locutione, plenus dilectione; studiosus in lege divina, & plenus discretione. Hic cum esset inter primores palatii, atque consiliarios Regis, scilicet

licet quia erat consanguineus ejusdem, voluntas supra dicti Regis ei abscondi minime potuit. Sed quia non erat inferior illo devotione, regressus ad Monasterium, ab eis qui ibidem erant a gente Saxonica, sciscitari cœpit, si possit illa in patria inveniri locus, ubi Monachorum Monasterium construi rationabiliter posset. E quibus unus THEODRADUS * nomine ait: Scio, inquit, in patris mei possessione esse locum, ubi ex utraque parte fons vivus emanat, & multum aptus ad hoc opus mihi esse videtur. Cujus responsione delectatus venerabilis Pater, eum statim illas in partes direxit, ut diligenter rem prolatam investigaret; & utrum pater & reliqui consanguinei hoc consentire vellent, inquireret. Qui cum isset, & patris matrisque, avunculi atque patruelis voluntatem cognovisset; reversus ad Monasterium, ut hoc fieret, eos potius desiderare, quam resistere velle nuntiavit.

* al. Thiodradus.

6. Sed jam dicto Abbati illo in tempore commissa erat cura maxima, videlicet ut regnum Longobardorum gubernare deberet, donec filius Pippini, BERNHARDUS nomine, cresceret. Nam ipse Pippinus, Karoli Regis filius, ante triennii tempus [a] objerat: & ideo prædictus Abba non potuit perficere quod cupierat, & per sexennii tempus tardatum est opus. Factum est autem postquam præfatus puer crevit, accepit ei uxorem, & constituit secundum jussionem Principis super omne Regnum. His ita gestis, perrexit Romam, non solum orationis causa, sed etiam, ut cum venerabili viro Leone Papa conferret de necessitate regia & plebis. Ubi cum moraretur, atque simul de profectu adolescentis gauderent, subito venit nuntius pennigero volatu, afferens epistolam luctuosam nimis de morte Karoli Imperatoris: qua perlecta, mæstus nimis venerabilis pater illo de loco abscessit, statimque ad Monasterium proprium perrexit. LUDOVICUS autem, qui usquequaque Vvasconum regnum tenuit, super omne Francorum regnum est sublimatus. Tunc accesserunt ad eum viri pestilentes, & accusaverunt venerabilem Adalhardum, & ejecerunt eum de honore suo absque culpa, & exsiliaverunt sine causa. Interea vero Ludvvicus Imperator jussit, ut Corbejenses Monachi alium de suis Abbatem sibi eligerent. Illi vero tandem post mæstitiam consolati, elegerunt sibi ejusdem nominis virum sanctissimum & æquè dignum. Hoc enim ita futurum utrique quidam Eremita diu * prædixerat, quando hi duo viri [b] ejusdem nominis, ejusdemque propositi, anachoritæ fieri voluerunt; & sæculi gloriam & occupationes terrenarum rerum fugientes, Beneventum usque pervenerunt.

* al. Dei

7. Hic itaque ADALHARDUS Monasterium ad gubernandum cum suscepisset, satis egit, ut omnia, quæ prior Adalhardus secundum voluntatem Dei facere proposuerat, instanter impleret: scilicet quia eorum semper in bonum una fuerat voluntas, & eosdem, quos prior habebat in consilio, adjutores adjungens, maxime venerabilem virum VVALONEM, qui frater erat prioris Adalhardi, & in diebus Karoli Imperatoris magnæ fuerat potestatis, omnibus qui erant in palatio venerabilis, & omni provincia Saxonica prælatus. Sed ut præscivit, quod eum quidam infestare vellent, ut accusarent; portum Monasteri petiit [c], ibique cum multo studio Deo servire decrevit. Hunc præfatus Abba familiarissimum habuit.

8. Interea recordatus ipse Abba, qualem prior Adalhardus habuit voluntatem de constructione Monasterii in Saxoniæ partibus, habuit consilium cum senioribus Fratribus, & cum his qui ab illis partibus venerant, ad extremum cum omni congregatione, qualiter hoc ad profectum adduceretur. Visumque est omnibus, justum esse, ut hanc rem indicaret Imperatori, ut cum ejus fieret imperio & voluntate. Factum est autem eodem tempore, ut serenissimus Imperator Ludvvicus haberet placitum in Saxonia in loco, qui dicitur Patherbrunna, in secundo anno regni sui, Incarnationis vero Domini octingentesimo decimo quinto. Tunc accessit præfatus Abba ad eum, & locutus est ei, cum consilio suadens, ut ad profectum Christianæ Religionis in eadem provincia Monasterium Monachorum construere juberet. Quod cum piissimus Princeps benigne suscepisset, placuit accersere Episcopum nomine HATHUMARUM [d], ad cujus diœcesin pertinebat locus, ubi construendum erat Monasterium, ut cum ejus fieret imperio & voluntate. Sicque factum est, ut ab ea die & deinceps, Religio Monachorum etiam in regione Saxonica succresceret atque proficeret. Eodem die remisit dominus Imperator eidem Abbati omne servitium, quod ad se pertinebat, ut liberius sanctum opus implere quivisset. Cœpit autem ædificare in loco qui dicitur Hethis: ubi cum per sex & eo amplius annos laborassent, nihil proficere potuerunt, nisi quod Religio sancta in loco deserto tradebatur. Nam locus ita aridus erat, ut nec victum, nec vestimentum ibidem invenire possent: nisi quantum præfatus Abba a Monasterio proprio deferri faciebat. Augebatur tamen quotidie numerus Monachorum ex nobilissimo Saxonum genere: pueri quoque bonæ indolis nutriebantur optime; & licet opibus essent pauperes, religione tamen sancta pollebant.

Synodus Patherbrunnensis anno 815.

Monasterii prima sedes.

[a] Id est anno 810., testante Eginhardo in Annalibus. Corrigendus proinde auctor iste, qui putat a morte Pippini ad obitum Caroli Magni, qui ineunte anno 814. decessit, sexennium elapsum esse.

[b] In utraque Vita sancti Adalhardi, nulla socii cujusquam fit mentio. Etsi vero Adalhardus in eo secessu comitem aliquem habuerit, id dici non posse videtur de juniore Adalhardo: qui cum Adalhardi senioris alumnus fuerit, & sub ejus disciplina educatus, teste Paschasio in Vitæ num. 65. non potuit secedere cum Adalhardo seniore eo tempore, quo Adalhardus senior juvenis ac privatus Monachus erat.

[c] Confer ea, quæ de Vvalæ secessu scribit Paschasius, tum in Vita S. Adalhardi num. 35., tum in lib. 1. de Epitaphio ipsius Vvalæ cap. 2

[d] Alii Baturadum vocant, Episcopum Patherbrunnensem, de quo etiam in Vita S. Adalhardi. In Chronico Saxonico ms. *Anno* 851. BADURADUS *Paderbrunnensis Episcopus obiit, cui* LIUTHARDUS *successit*.

AN. CHR. 836

altera commodior.

* al. Adalhardus

* al. impellens vol. ab Adalhardo procurata.

9. Erat eo tempore Adalbertus *, vir religiosus, præfato in loco præpositus: qui cum æstuaret angustia, eo quod non haberet ad opus Fratrum stipendia; cœpit de mutatione loci cogitare: sed ubi, vel qualiter, invenire nequibat. Sed cum magna habitatoribus ingrueret necessitas, ad hoc ventum est, ut se in tres partes dividerent cum prioribus singulis. Interim necessitas vertitur * in voluntatem, omnes pariter de mutatione loci tractare cœperunt.

10. Adfuit interea eis in tanta necessitate positis divina clementia. Adscendit enim in cor Regis, ut revocaret venerabilem virum Adalhardum senem, & restitueret ei omnem priorem honorem, & multo eum amplius, quam unquam antea fuerat, sublimaret. Qui cum jam dictos Monachos in tanta cognovisset penuria esse, cum omni festinatione misit dans pretium: jussitque, ut sicubi carræ oneriferæ invenirentur, & tam annonam, quam boves compararent, & festinanter famelicis subvenirent. Post hæc accessit ad Imperatorem, & rogavit, ut daret licentiam quærere inter illa loca, quæ ad se pertinebant, si forte posset alicubi in præfata regione locum invenire, ubi Monasterium rite fieri posset: quod a pio Principe statim concessum est. Tum venerabilis Abba accepta licentia pervenit in partes Saxoniæ una cum Vvalone fratre suo. Quo cum pervenissent, didicerunt a Fratribus, quia erat locus situs super fluvium Vvisara, in pago Auguense, qui pertinebat ad villam, cui vocabulum est Huxere *: quod & antea quidam audiverant, & idipsum Imperatori indicaverant. Ierunt ergo, & quidam ex Fratribus cum eis, & invenerunt locum huic negotio aptissimum, & quia erat optimus, habitationi Monachorum congruum. Tum inierunt consilium cum Episcopis & Comitibus, & cum nobilissimis viris ejusdem gentis, ut instanter eumdem locum excolerent, & Monasterium ibidem collocarent.

* al. Huxeri

anno 822. designatio facta.

11. Venerunt ergo anno octingentesimo vicesimo secundo Dominicæ Incarnationis, sub die octavo Idus Augusti, regnante Ludvvico serenissimo Augusto undecimo anno, ad locum memoratum: circumspectoque ex omni parte, & undique circuientes, prostrati in orationem decantaverunt Psalmos ad hoc officium pertinentes. Et postquam compleverunt letaniam & orationem, jactaverunt lineam, & infixerunt paxillos, & cœperunt mensurare, prius quidem templum, inde habitationes Fratrum. Quod cum peregissent, constituentes, qui quædam habitacula initiarent, ad propria sunt reversi. Sed primum petierunt Episcopum, ut veniret ut sanctificaret locum, vexillumque sanctæ Crucis in loco altaris poneret, nomenque, ut Corbeia vocaretur. aptaret. Quod factum esse octavo Kalendas Septembris constat. Et eadem die cœperunt, qui aderant, ædificia erigere. Erant tamen pauci numero usque ad diem sextam Kalendas Octobris. Septimo * Kalendas namque ejusdem mensis surrexerunt a loco, quo usquequaque habitaverant cum omni supellectili sua, senes & pueri, & alia die venerunt ad locum destinatum, & celebraverunt Missarum solemnia cum omni gratiarum actione, laudantes Dominum, & benedicentes Domino. Sequenti autem anno venit iterum venerabilis Abba, & plures ex Fratribus cum eo: & convocans omnem congregationem, instruxit eos de omnibus, quæ ad cultum divinum & religionem sanctam pertinebant: quomodo, & qualiter qui scire voluerit, in libello, qui de vita ejus [a] editus est, plenius invenire potest.

dedicatio.

* Gladb. septimo namque

apparatus.

Privilegium

12. Cum autem appropinquare cerneret diem mortis suæ, misit venerabilem virum Vvalonem ad palatium, ut talem libertatem & tuitionem ex parte domni Imperatoris loci illius habitatoribus impetraret, qualem cetera quoque sublimia Monasteria per Franciam habebant: quod ille fideliter egit, & domnus Imperator benigne concessit. Quæ postquam gesta sunt, iterum cœpit cogitare, quem eidem loco Patris nomine Abbatem præferret, qui secundum voluntatem Dei regere posset Monachorum gregem, qui quotidie augebatur atque crescebat. Erat eodem tempore in Corbejensi Monasterio quidam adolescens Monachus, qui ex nobilissimo Francorum atque Saxonum genere fuerat ortus, nomine Vvarinus. Hic a tanta perfectione cœpit; ut cum esset juvenis, atque magna potestate præditus *, haberetque sibi desponsatam virginem pulcram atque nobilissimam, & jam jamque inter primos palatii consisteret; elegit potius servire æterno Deo, quam regi mortali: relictisque omnibus portum Monasterii petiit. Hunc juvenem venerabilis Pater in nova Corbeja Abbatem facere cogitabat, confidens scilicet de Dei misericordia, ut qui a tanta perfectione cœpisset, perfectius consummaret. Fratres autem studiosius agebant, ut venerabilem Vvalonem sibi in Patrem eligerent. Interim cum jam jamque diem egressionis suæ adesse sentiret; misit, ut quem vellent eligerent, accepta licentia Imperatoris. Interim dum electio protelatur, religiosus Abba diem finivit extremum [b]. Quo nuntio omnes mærore concussi, Vvalo qui tunc ibi electionis gratia morabatur, jussus pergit ad palatium, inde ad proprium Monasterium: statimque ibi ab omnibus eligitur ad Abbatem. At vero hi qui in Saxonia habitabant Monachi, de electione Abbatis sui beatæ memoriæ meritis Adalhardi confisi, eligunt sibi Abbatem jam dictum virum venerabilem

Abbatis Vvarini electio.

* G. prædives

a Nempe Adalhardi: nam Vvalæ Epitaphium seu Vita superius edita, necdum a Radberto scripta fuerat, in qua de origine Corbejæ novæ præclare agit, ejusque religionem commendat præcipuè in lib. 1. capitibus 18. & 20.

b Nempe in Corbeja Gallica, non (ut putavit Baronius) in Saxonica: & quidem anno 826. supra.

bilem Vvarinum [a]: quique proficiebat quotidie, & acceptus erat tam Deo, quam hominibus. AN.CHR. 833

His vero gestis, post aliquod temporis spatium, accidit quædam disceptatio inter Ludovvicum Imperatorem, & Principes qui erant in Regno. Pro qua re in tantum indignatio Principis excrevit, ut & VVALONEM quem olim ante omnes dilexerat, in exsilium mitteret; & HILDUVVINUM [b], virum æque devotissimum, in Saxoniæ partibus, scilicet in Monasterio Corbeja, tamquam in exsilium collocaret. Interim venerabilis Abba Vvarinus majori honore apud Imperatorem habebatur. *Vvalonis & Hilduvvini exsilium.*

13. At vero memor quod sibi commissum erat, scilicet ut inter barbarorum gentes Monasterium ædificaret; petiit ut de corporibus Sanctorum, quorum plurimi habebantur in Francia, sibi aliquot transferre in proprium licuisset Monasterium: statimque Imperator, ut fieret, jussit. Qui cum multum eodem anno laborasset, ut sanctum Victoricum de Ambianis civitate transferret; hoc implere nequivit, quia accolæ terræ illius hoc graviter ferebant. Tunc reversus est ad propria, multorum tamen Sanctorum reliquias secum adferens. Eodem vero tempore venerabilis Abba Hilduvvinus in eodem Monasterio jussu habitabat Imperatoris, eratque omnibus charus atque dilectissimus. Quis enim se continere posset ab amore ejus, qui Deum summo desiderio amabat, & in ejusdem cultu assiduus erat? Hic cum cognovisset desiderium præfati Abbatis & Fratrum, quia volebant ob augmentum Christiani cultus aliquem Sanctorum in Monasterium suum transferre; promisit, quod si se Dominus in honorem pristinum collocaret, absque retractatione aliquem eorum, qui sub ditione sua erant, eis daret. Statimque post aliquot dies honori pristino restitutus est. Post hoc Imperator etiam venerabilem Abbatem Vvarinum ampliavit honore, eique Monasterium Rasbacis [c], cognomento Hierusalem, ad gubernandum tradidit. *Reliquiæ quæsitæ.*

14. Tunc accessit ad venerabilem virum Hildvvinum, & rogavit eum, ut memor esset promissionis suæ, & daret ei corpus beatissimi pueri & martyris Viti. Qualiter autem, vel quo tempore hoc corpus S. Viti in Saxoniam translatum sit, & in Monasterio, quod Corbeja nova dicitur collocatum, intimare curavimus. Anno Incarnationis Domini nostri JESU-CHRISTI octingentesimo tricesimo sexto, Indictione quartadecima, anno autem imperii sacratissimi Imperatoris Ludovici vicesimo tertio *, Vvarinus Abba Monasterii Rasbacensis, cognomento Hierusalem, sed & Corbejensis novi, a cujus fundatione annus vertebatur decimus quartus; consulens salutem patriæ, salutem etiam gentis suæ, & exaltationem loci ipsius Monasterii, quod nova Corbeja dicitur; ob causam fidei & religionis expetivit a viro religioso & venerabili Abbate Hildvvino Monasterii sancti Dionysii, ut de sanctis Martyribus venerabilibus, quorum corpora in loco præfato humata quiescebant, aliquem ei ad confirmandam Fidem gentis suæ tribueret, atque licentiam efferendi concederet. Quam petitionem Hildvvinus Abba cum voluntate & licentia piissimi Imperatoris Luduvvici, consensu etiam Episcopi Parisiacæ urbis, ceterorumque nobilium virorum in supradicta diœcesi commorantium, libenter annuens, dedit ei, ut supra dictum est, corpus S. Viti pueri & martyris Lucani, qui sub Valeriani * & Diocletiani temporibus passus esse, & a quodam viro religioso, regnante PIPPINO, translatus ab Italia in Franciam, & in diœcesi Parisiaca locatus narratur. Cujus merito in loco, ubi positum fuerat corpus ipsius, ut supra dictum est, multas Dominus virtutes operatus est. Fertur enim ab incolis loci illius, ubi beatissimus Martyr in corpore quievit, quod a tempore, quo ipso in loco positum fuerat, numquam ibi tempestates, aut fulgura nocuissent. Hoc corpus sancti Viti magna cum veneratione, & testificatione religionis, ab Hildvvino venerabili Abbate, Vvarino religioso Abbati, in ecclesia S. Dionysii coram innumerabili multitudine populorum, tam Monachorum, quam Canonicorum, virorum ac mulierum, *S. Viti corpus ab Hilduvvino concessum* ** G secundo.* ** G Maximiani.*

Ii iiiij post

---

a In Chronico Saxonico ms. anno 856. Vvarinus novæ Corbejæ secundus Abbas 12. Kalend. Octob. objisse memoratur, cui Adalgarius successit. Consentit Chronicon Corbejæ novæ, cui Vvarinus post Vvalam anno 836. mortuum, dicitur præfuisse annis 30. menses 4. dies 25. & obiisse 12. Kal. Octob. Is *admirandæ sanctitatis* fuisse memoratur apud Vvitichindum in Annalium lib. 2. tametsi eum suggillare videtur Radbertus in lib. 1. de Vvalæ gestis cap. 20. Patrem habuit EGBERTUM, *Comitem ac Ducem clarissimum* in Saxonia cis Visaram; *matrem splendidissimam, nomine Idam; cujus fratres adæque clarissimi viri*: ex quorum sorore nata est Hadevvic, quæ *ad regimen Herifordensis Monasterii divino nutu promota est*, ut legitur in historia translationis S. Pusinnæ, de qua supra in Observationibus præviis, num. 14. Hadvvigis frater, Vvarini nepos, erat Cobbo, *qui in palatio Caroli* Calvi *quotidianis ejus adhærebat obsequiis*, ibidem. Hinc exploditur fabulosa Vvarini genealogia apud Joannem Letznerum in historia Ludovici Pii, a Meibomio relata in Notis ad Vvitichindi lib. 3.

b Hilduinus senior hic est, Abbas Monasterii Dionysiani in Francia, de quo alias non semel. De ejus exsilio paullo aliter scriptum legitur in libro de Vita Ludovici Augusti ad annum 830. quo etiam Vvalæ exsilium contigit. *Niumagum ventum est, omnisque Germania eo confluxit, Imperatori auxilio futura. Imperator autem volens adhuc vires adversariorum attenuare, Hilduinum Abbatem culpans interrogavit, cur cum simpliciter venire jussus sit, hostiliter advenerit. Qui cum negare nequiret, continuo ex palatio exire jussus est, & cum paucissimis hominibus juxta Patrisbrumnam in expeditionali tabernaculo hiemare.* VVALACH *Abbas jussus est ad Monasterium redire Corbejæ*, veteris scilicet, *ibique regulariter observari*. Confer superiorem Vvalæ Vitam, ubi varia ejus exsilia accurate distinguuntur.

c De Monasterio Rasbacensi seu Resbacensi, *Rebais*, pagi Meldicensis in Gallia, dictum est in Vita S. Agili Abbatis primi Sæculo.

AN.CHR. 836

post peracta die Dominico Missarum sollemnia, decimo quarto Kalendarum Aprilium, commendatum ac traditum est.

Transfertur in Saxoniam.

15. Suscipiens autem corpus sancti Viri religiosus vir Vvarinus Abba, habens secum turbam copiosam, tam suorum Monachorum, quam aliorum virorum, cum summa veneratione & ornatu, atque omni decore ecclesia exiit, tam ipse & sui, quam Hildvvinus Abba cum suis Monachis, & omnis populus, qui ad diem festum convenerat; a Monasterio sancti Dionysii iter tendens Monasterii Rasbacensis, cognomento Hierusalem. Ubi perveniens cum suis omnibus, & multa turba populi comitante, honorifice custodivit ipso in loco corpus sancti Viti martyris usque in diem duodecimum Kalendas Junii [a]. Virtutes denique & sanitates, quas Dominus meritis & precibus martyris Viti, antequam ad memoratum Monasterium pervenissent, operatus est, scire cupientibus intimare dignum duximus.

Miracula facta in Gallia.

16. Igitur factum est, cum egrederentur ex Monasterio sancti Dionysii præfato die Dominico [b], & illis iter agentibus, multisque ex vicinis locis turbis confluentibus, omnes qui audire poterant, obviam sancto Martyri cum summa festinatione currere contendebant. Cumque ex diversis locis plurimi convenirent, & obviam sancto Martyri properarent; accidit, ut quædam mulier nomine Irmingardis, quæ jam ab annis 12. oculorum carens visu, obvia procederet. Præ multitudine autem turbæ non valens ad feretrum, in quo sanctæ reliquiæ portabantur, accedere; virtute qua poterat, post ipsum pedetentim cœpit currere, & Dei misericordiam, ut novit, semper mente & ore non cessabat invocare: ut sibi divina clementia, per Martyris sui merita ablatum lumen dignaretur reddere. Cernentes autem hoc viri religiosi, tam præfatus Abba, quam alii, qui simul comitabantur, quod mulier cæca tam anhelanter post ipsos curreret; in ipso loco cum reliquiis sancti Martyris paullulum substiterant. At ipsa veniens coram innumerabili multitudine populi, corruens adoravit. Quæ mox meritis intervenientibus beati Viti martyris, largiente Dei misericordia, lumen, quo 12. annis, ut diximus, caruerat, recepit. Omnibus namque cernentibus, simulque gaudentibus, sine duce usque ad proximam mansionem, quæ fuit in villa, nomine Mintriacus, prosecuta est. Adfuit maritus ejus, ceterique vicini & cognati, qui cum ipsa totam noctem insomnem in vigiliis & orationibus, ac Dei laudibus duxerunt. In crastinum ergo dum iter agerent, divulgatum est hoc per itineris loca, & cœperunt undique alacri devotione dextra, lævaque occurrere. Inter quos occurrit quædam mulier, Framhildis nomine, nescientibus: a cujus manibus ablata fuerat spes propria, & facti erant digiti ejus curvi, ita ut mediis palmis fixi viderentur. Ipsa tamen cum appropinquasset ad feretrum, invocato sancti Martyris nomine, ad sanitatem pristinam manus ejus sunt reversæ. Sed misera hoc dum fuisset munus adepta sub silentio, nesciens Deo rependere grates, repedavit ad propria. Sed divina sibi reddente vindicta, eadem nocte, ut prius, manus ejus arefactæ sunt. Tunc illa intempesta nocte surgens, marito, cogente necessitate, indicavit quæ fuerant gesta: quam vir suus in jumento vehens ad Monasterium sanctæ Crucis, ubi ipsa nocte pro corporum lassitudine quieverunt, cum reliquiis sancti Martyris post eos adduxit, manifestans omnia, quæ ei acciderant. His, ut diximus, ita se habentibus, redeamus ad iter. Cum autem appropinquarent Meldis civitatem, obvium habent Episcopum cum Clero multoque populo. Abbas etiam cum suis Monachis omnibus de sanctæ Crucis [c] Monasterio, afferentes reliquias cum crucibus & cereis, omnique ornatu Ecclesiæ. Suscipientes autem reliquias sancti Martyris, psallentes, atque laudes Deo immensas agentes, in præfatum portaverunt Monasterium: ubi cum in laudibus pernoctassent, mane facto, post Missarum officia peracta, prædicta mulier iterum sanitate adepta, veniens ante Episcopum, coram omni populo cecidit ad pedes ejus, jam gratias agens veniam postulabat de commisso facinore. Post hæc reversa est sana ad propria.

17. Inde recto tramite pergentes, cum appropinquarent Rasbacis Monasterio, obviam fuerunt Monachi cum reliquiis & crucibus, thuribulis accensis, flagrantibus luminaribus, omnique, ut dignum erat, decore ornati, canentes, atque laudantes Deum, illud sanctum corpus suscipiunt, & ad præfatum Monasterium cum laudibus inferunt, & ibi, ut dictum est, cum summa veneratione custodientes reliquias sancti Martyris, substiterunt usque in diem duodecimum Kalendarum Junii.

18. Igitur egressi duodecimo Kalendarum Junii de Monasterio Rasbacis, Vvarinus Abba cum suis omnibus recto tramite partibus Saxoniæ pergentes, fecerunt mansionem in villa, cujus vocabulum est Cella-Gislefridi; ibique corporis lassitudinem reficientes, in crastinum post Missarum celebrationem adfuit quædam mulier, nomine Harvvildis, cæca jam ab annis quinque, quæ in adventu sancti Martyris sana effecta est, atque quoddam itineris spatium secuta, sana remansit deinceps.

19. In-

---

a Chesnii editio habet *Julii*, uti & in subsequentibus num. 17. & 18. at legendum *Junii*, ut manifeste colligitur ex num. 26. ubi sancti Viti reliquiæ in Corbejam novam appulisse dicuntur *Idibus Junii*.

b Recte, nam littera Dominicalis post bissextum Kalendas Martii currens, anno prædicto 836. congruit 12. Kal. Junii.

c Istud Monasterium sanctæ Crucis nunc sancti Faronis a conditore suo vocatur, situm in suburbio Meldensi: a quo septem fere leucis distat Rasbacensis seu Resbacensis Abbatia, cujus meminit Auctor inferius, uti & superius.

19. Inde cœpto itinere pergentes, ad Cellam pervenerunt quamdam, nomine Augia [a]: ibique biduo subsistentes, non minimas per beatum Martyrem Dominus dignatus est ostendere virtutes. Nam ibi duę mulieres accesserunt carentes luminę, nomen unius Balthrudis, quæ fuit cæca annis quinque; & nomen alterius Gerlindis, cæca mensibus tribus; atque in ipso loco sanitatem recipere meruerunt. Adfuit etiam in ipso loco puerulus nomine Vvarinus, fere annorum octo, qui erat ex omni parte claudus: & mox ut accessit ad feretrum, ita consolidatæ sunt bases ejus, ut coram omnibus surgeret, & thuribulum cum thymiamate vespertinali officio circum altare, & per totam ecclesiam portare valeret.

20. Postera die iter agentibus, in via occurrit quædam mulier, ferens in humeris puerum parvulum, ut putabatur, annorum quinque, a mensibus vero quinque claudum: quæ cum non valeret præ turba cum ipso accedere ad feretrum, propriis in terram dimisit ab humeris; & ingerens se in medio populi, tandem pervenit ad loculum, ubi corpus ferebatur beatissimi Martyris: expandensque super ipsum linteum, Domini cœpit pro sanitate pueri exorare clementiam, simulque sancti Martyris flagitare auxilium. Post hæc autem cum reverteretur ad puerum, ipse puer sanus & lætus, qui ante portabatur maternis brachiis, propriis cœpit matri occurrere pedibus.

21. Tunc se de illo loco moventes, cœptumque iter tenentes, pervenerunt in villam, quæ vocatur Alnidus; ibique nocte illa manserunt. Cum autem in crastinum sol illucesceret, rursumque iter pararent; moram illis facientibus, atque Missarum sollemnia, ut dignum erat, celebrantibus, adfuit quidam claudus utroque genu, plus autem dextro, qui pæne natibus cohærebant; irrumpens turbæ medium sese inseruit, virtute qua valuit; tandemque quo modo potuit ad cancellos altaris, ubi sanctum celebratur, pervenit. Cum autem fere per unam jacuisset horam, & orasset; cœperunt membra ejus contremiscere, & ipse cum magno strepitu suspirare; atque simul genua diu, scilicet viginti annis arida, in proprium vigorem redire. Cernentibus denique omnibus quod factum erat, & diu exspectantibus qualiter e terra surgeret; mox ipse, qui cum duobus venerat sustentatus baculis, propriis tentabat ambulare pedibus: qui cum rogaretur a circumstantibus, ut pristinos sumeret baculos, ipsosque haberet in adjutorium; cœpit cum juramento spernere, & dicere, quod jam nollet in pristinos usus ipsos attingere; eo scilicet, quia jam pleniter noverat in se sancti Martyris virtutem perfundi, ac se firmo gressu, quo voluisset, pergere. Qua de re cum aliqui, ut solet, in hac ætate diffidentiam signi haberent, & diligenter inquirerent, nomenque ipsius percunctarentur; affuerunt plurimi vicini & cognati, qui eum a multo tempore claudum, & in asello victum quaritantem noverant: nomen enim ejus erat Rautfredus. Urgente igitur ipso die itinere, cum peragrarent a loco supradicto quasi milliaria decem, & in media via paullulum substitissent; occurrerunt duæ quædam mulieres lumine carentes, quæ statim illuminari meruerunt. A loco vero illo moventes, cum pervenissent ad mansionem prædestinatam, ibique nocte illa quievissent; in crastinum transeuntes fluvium, cui vocabulum est Materna, obviam fuit puella parvula, ut putabatur, annorum quatuor, cæca: quæ, mox ut accurrit, oculari meruit.

22. Nec silendum volo, quantas ipso die Dominus virtutes meritis & precibus beati Martyris ostendere dignatus est. In villa enim, quæ vocatur Septem-salices [b], cum pro sumendo cibo pallulum ipsa die ad jumentis pabula præbenda substitissent, ipsumque sanctum corpus in ecclesiam misissent; venit quædam mulier, nomine Vvaldemia, ante sanctum Martyrem, cæca annis multis, deprecans Dei clementiam, ibique illuminata est. Et homo quidam nomine Rancharius, ipso die similiter illuminatus est, illis euntibus per viam. Quo de loco proficiscentes, ventum est ad villam, quæ vocatur Summa harna [c]. In initio vero noctis ejecta plebe foris ecclesiam, quia parva erat, & multitudo populi magna; remansit quædam mulier, nomine Geruntia, gibba atque curva ab annis 12. ante fores oratorii cum patre proprio & matre. Illis enim adstantibus, unaque cum ipsa misericordiam Dei implorantibus, ac sancti Martyris merita interpellantibus, mox ipsa corruens, jacuit pæne exanimis, ita ut pater ejus & mater, per unam prope horam exspectantes, eam mortuam affirmarent. At postquam reversa est in pristinum sensum, detulerunt eam intro ante altare, ubi sanctum corpus fuerat collocatum. Ibi enim tota nocte illa gravem passa est dolorem. Diluculo vero post officium matutinale & Missarum celebrationem erecta atque sana inventa est, quæ venerat curva & gibba; & simul cum patre, & matre laudes reddens, usque ad proximam mansionem profecuta est. Sed nec hoc silentio prætermittendum est, quod ipso die Dominus per Martyrem suum ostendere dignatus est. Nam quædam anus de villa supradicta, cum a tergo curreret, fessaque, prout erat corpore marcida, reverti ad propria voluisset; licentia quasi non accepta, mox figit pedem, ac immobilis fere per horam unam stans, non quivit ad propria repedare. Enimvero tentavit post Sanctum ambulare virtute qua valuit, accurrensque a tergo cœpit vociferare. Ad cujus clamorem omnes paullatim steterunt; ipsaque quasi exanimis, cœpit denudare quod contigerat, & sic venia concessa, remeavit ad propria.

23. In-

a Cella hæc, vulgo sancti Godonis dicta, *S. Gon*, a nomine primi conditoris, de quo dictum est in Sæculo 2. & in Apppendice ad 3. hactenus est Prioratus in confinio Briegii tractus, & Campaniæ exsistens, prope vicum Augiam, *Oye*.

b Septem-salices, *Septsaux*, ad fluviolum Vidulam, quatuor leucis supra urbem Remorum.

c Nunc vicus S. Stephani in fonte Harnæ amnis, vulgo *S. Estienne sur Arne*, in Campania, qui amnis in Sopiam influit, la Suippe.

AN. CHR. 836. 23. Inde iter prosequentes, venerunt super littus Axonæ, in villam, quæ dicitur ad sanctum Morolum*, in vigilia sancti diei Pentecostes. Ibi denique in crastinum moram facientes, denique festum, simul etiam lassitudinem corporis recreantes, advenit quædam mulier, in ulnis ferens puellam parvulam, necdum unius anni ætatem habentem, quæ contracto debilitabat genu, & in ipso loco recuperari meruit. Alia etiam adfuit puella eadem die annorum quinque, quæ & ipsa erat debilis pedibus; & duæ mulieres quæ stare super pedes minime valebant, sed aut portando, aut reptando ferebantur: unaque ex ipsis manum habebat aridam, ibique utraque sanitatem recepit, ut propriis redirent pedibus, quæ antea subibant alienis.

24. A loco denique præfato contigit iter habere per Aquis Palatium, noctemque ibi manere: ubi multitudo magna populorum, virorum, mulierum, senum, & infantium accurrere cœperunt, omnique conatu, atque alacri vultu reliquias sancti Martyris in suis humeris gestare cupierunt: inter quos irrupit quædam mulier, nomine Edela, a tempore & dimidio cæca, quæ in ipsa nocte ita meruit sanari, ut mane clare videret omnia. Grates itaque eximias Deo reddentes, cœptum iter intenderunt, cumque inde moventes in via pergerent, fama virtutesque per plateas, oppida, & castella divulgatæ & narratæ fuissent; cœperunt populi undique catervatim magis ac magis confluere, quorum impetum & strepitum audiens quidam cæcus bajulans pro luce tenebras, turbas nitebatur penetrare plurimas, ut ad sanctas mereretur pervenire reliquias. Isdem denique, qui, ut ferebatur, annorum duodecim cæcus fuerat, mox ut ad feretrum accessit, lucem videre meruit. Eodem quoque loco mulier quædam habens manum aridam, sanari meruit.

25. Igitur post dies aliquot regnum Saxonum introeuntes, ac recto calle gradientes, veniunt in villam, quæ *Sosat* vocatur, ubi maximam multitudinem Saxonum habuerunt obviam, adeo ut incredibilis numerus videretur utriusque sexus. Quis enim ibi non fleret præ gaudio? Aut quis non exsultaret pro tam devotæ susceptionis occursu? Tales enim & tantos comites habentes, apud villam prædictam noctem unam quieverunt; ibique quidam adolescens cum matre interfuit, qui habebat manum aridam a nativitate. Statim ut cœpit implorare omnipotentis auxilium, & sancti Martyris subsidium, sanam habuit ut alteram. In ipso etiam loco repertus est quidam, cui omnis potestas loquendi ablata est, qui tantam sanitatem adeptus est, ut ab omnibus qui aderant, rectissima audiretur resonare verba. Et mulieris cujusdam debiles pedes ipsa nocte naturali usui restituti sunt. Prædictam tandem villam relinquentes, venerunt ad aliam, cui nomen est *Brechal*, ubi multitudo magna populi adunata est: plures etiam aderant debiles, & infirmi, qui cupidi erant ab infirmitatum vinculis solvi. Inter quos cum quædam mulier advenisset, quæ habebat dexterum brachium ita contractum ab annis novem, ut nec os, nec caput posset attingere, nec ulli usui apta esset; antequam ad feretrum accessisset, cœperunt nervi paullatim relaxari, ac venæ quæ fuerunt aridæ, sanguine repleri, cernentibus plurimis ita sanum factum est, ut nullum curvationis signum in eo appareret. Qua de re cum dubitarent, testes etiam quærerentur, inventi sunt plurimi vicini & cognati. Domina etiam illius mulieris adfuit in ipso loco. Ipsaque nocte alia curata est mulier, quæ adeo erat debilitata jam annis decem: ut si quando de loco ad locum ire vellet; aut jumento veheretur; aut manibus versa vice pro pedibus uteretur; quæ, sicut dictum est, curabatur, ut adminiculo alterius in ambulando non indigeret. Puella etiam parvula a nativitate manum habens aridam & contractam, curata est. Et muto cuidam loquela restituta est.

In Saxonia. 26. Hactenus quæ narrantur, & alia quamplurima, quæ oculis perspeximus, & probatis testibus affirmantibus requisivimus, per spatium itineris, dierum scilicet viginti, per beatissimum Martyrem Vitum in via gesta sunt. Tandem igitur, Christo propitio, finito cœpto itinere, Monasterium, quod Corbeja nova dicitur, multitudine populi utriusque sexus de nobilissimo Saxonum genere nobiscum comitante, pervenimus pridie ante vigiliam S. Viti, quod est Idus Junias, ubi ipsum sanctissimum corpus in loco congruo, ut dignum, collocatum & positum est. Ibi summa & ineffabilis Trinitas ad confirmandam & corroborandam fidem gentis ipsius multas virtutes & sanitates operari dignata est. Fit enim in ipso loco conventus magnus cum magna devotione & alacritate: adeo ut per milliarium, & eo amplius per circuitum Monasterii, tabernaculis nobilium virorum ac mulierum replerentur campi & agri, qui ex omnibus partibus Saxoniæ propter religionem & reverentiam beatissimi Martyris Viti, aliorumque sanctorum Martyrum reliquias in ipso loco subsistentium convenerant. Inter ipsam denique multitudinem tam devote concurrentium, nullum verbum turpe auditur, nullus jocus aut scurrilitas invenitur: sed diu noctuque Deo laudes & grates rependuntur, semper in ore ipsorum *Kyrie eleison* conclamatur: choros seorsim viri, seorsim feminæ ducentes, per totam noctem in circuitu ecclesiæ sine intermissione vigilias agentes, semper *Kyrie eleison* frequentant. Igitur, ut superius dictum est, ad confirmandam fidem tanti occurrentis populi, in ipsa vigiliarum nocte quædam miracula insignia per merita dilecti Martyris sui Viti Dominus ostendere dignatus est. Nam quidam homo claudus a nativitate, inter innumerabilem multitudinem accedens, pro foribus Ecclesiæ, mox ut cœpit invocare omnipotentis Dei misericordiam, coram omnibus circumstantibus, ita sanus factus apparuit, ut solide supra pedes staret. Adolescens quoque quidam Theodoricus nomine, qui a maternis humeris in ipsum locum deportatus, & utroque genu contractus, in ipsa nocte pedum officia promeruit: & in ipso loco remanens non recessit.

27. In

* Vernacule *S. Moret*, prope Vongisum oppidum, *Vouzy*.

27. In craſtinum vero quod eſt 17. Kal. Julii, inter Miſſarum ſollemnia quidam homo claudus, ita ut nullam gradiendi facultatem haberet, ſanus inventus eſt. Et mulier quædam in ipſa hora illuminata eſt. Et cuidam parvulo organa vocis reddita ſunt. Inter cæcos vero & claudos, exceptis his, qui eo die ſanitatem coram multitudine utriuſque ſexus, qui ad ſollemnitatem fortiſſimi Agoniſtæ undique convenerant, fuere undecim. Ipſo vero die, veſpertinali officio peracto, jam jamque nocte appropinquante, cum Dei laudibus pro beneficiis a Deo ſibi conceſſis qui aderant exſultarent, atque Deo laudes immenſas redderent; repente adfuit puella parvula in medium adducta, quæ annis ſex fuerat lumine privata, quæ ab ipſo momento ita illuminabatur, ut clare videret omnia. Sed & in ipſa hora alia puella muta & ſurda loquelam & auditum recipere meruit. At vero poſtquam hæc omnia divulgata ſunt, & in omni regione diffamata, cœperunt magis ac magis undique concurrere, tam nobiles quam ignobiles, divites quam pauperes; ſani & infirmi, in tantum; ut nullus manſiſſe domi putaretur in omni illa provincia, qui non illuc orandi gratia veniſſet. Sed & aliud miraculum, quod cunctipotens Dominus per ſuam gratuitam miſericordiam in ipſo tempore, per inſenſibilem creaturam oſtendere dignatus eſt, ſub ſilentio prætereundum non decrevi. Nam quadam die, dum cum multitudine, ſub deſiderio prioris populi, ac devotione, vulgus ad memoratum locum properarent, & ad portum fluminis, cujus VViſera eſt vocabulum, advenirent; accidit ut navis ex altera parte fluminis ſine gubernatore fixa ſtaret. At hi qui tranſire cupiebant, & navim ex altera parte conſpiciebant, & neminem adſore cernerent, qui eam de loco moveret, & ad eos uſque perduceret; cogitabant qualiter eam exquirerent. Interim dum aguntur hæc, & cogitantur, repente navis mota eſt a loco ſuo, in quo fixa erat, & paullatim natando ſine remige & ventorum impulſu, licet cælum ſerenum eſſet, ſponte ad eos recto tramite pervenit: illi autem accepta navi fluvium tranſierunt. Poſt hæc decreſcente tempore, & populi devotione magis ac magis ſuccreſcente, in gloriam ſancti Joannis, quæ ſubſequitur in proximo, ſancti Martyris ſollemnitatem celebrantes; puer quidam, ut putabatur annorum ſex, adveniens, ante reliquias ſancti Martyris, brachium habens contractum; poſt diutinam, prout valuit, orationem peractam, ſanus perfecte inventus eſt. In craſtinum vero Officium Veſpertinale celebrantibus, aderat quidam claudus, qui nullam gradiendi habuit valetudinem, niſi cum baculis duobus: ſicque ſanus in eadem hora inventus eſt, ac ſi numquam claudicaret. AN.CHR. 836

28. Deinde procedente tempore, natalitiiſque Apoſtolorum Petri & Pauli proſequentibus, adveniens quædam mulier proprio carens lumine, ab annis quinque, in eodem loco amiſſum munus recepit. Mox ſubſequente die Dominica, claudus quidam, & puella parvula utroque genu contracto, & gibba, donum ſalutis adepti, ineffabili lætitia ſunt reverſi. Non poſt multo tempore, erat quædam matrona, nomine Hogardis, commorans in pago, qui vocatur Lainga, & vir ejus nomine Vvigo, ex nobili progenie, miſerabiliter debilitata & contracta ex omni parte membrorum ab annis quatuor, quæ ire nullo modo poterat, niſi manibus ſervulorum ſuſtentaretur, aut aliquo vehiculo duceretur. Hæc cum audiſſet famam virtutum, quas Dominus meritis beati Martyris operari dignatus eſt, juſſit ſibi carrucam, ſicut mos eſt in illa regione, jungi, aſcendenſque noſtrum adiit Monaſterium, implorans & flagitans Dei & ſancti Martyris auxilium, quæ cum noctem inſomnem præ nimia gravitudine corporis pertranſire non quiviſſet, & matutinali tempore gravi ſopore opprimeretur; adſtitit ei quidam per viſum in ſimilitudine juvenis, dicens ei: Quare dormis? ſurge: nonne audis, quantæ laudes in eccleſia Deo ſolvuntur? Tunc illa ſtatim timore perculſa, rapido curſu pervenit ad eccleſiam, ita ſana, ut nullius egeret ſuſtentaculo, quæ venerat ſedens in carruca; ibique curata, poſt aliquot dies ad propria eſt reverſa.

29. Vertente igitur dehinc anni circulo, celebritateque ſancti Viti iterum recurrente, quidam noſtræ familiæ habebat filiam, cujus manus ſiniſtra ariditate in tantum detenta erat, ut ad nullum opus neceſſarium eam movere poſſet: quam inter multitudinem populi ita ſanam vidimus, ut nullum habuiſſe crederetur malum. Poſt hæc iterato die, in quo octavas Martyris celebravimus, adfuerunt duæ mulieres de villa, cui vocabulum eſt Freinbergi: una ex eis muta, quæ paullulum balbutire videbatur; altera utriſque pedibus contractis. Muta quidem vocabatur Thietburg, altera autem Autburg: quæ utræque ſanitatis curatæ medicamine, incolumes ad propria ſunt reverſæ. In futura quoque ſancti Joannis Baptiſtæ vigilia, quoddam nobis novum accidit miraculum vetuſtiſſimis ſimile ſignis præcedentium Patrum. Nam cum ex more ad vigiliarum ſurrexiſſemus officium celebrandum, atque ſolito lucernæ illuminarentur eccleſiæ, accidit, ut crucicula in medio eccleſiæ appenſa, in qua quinque vitreæ lampades dependebant, trahente cuſtode, funis rumperetur, & effuſo oleo omnia in pavimento diſpergerentur: quas cum adſtantes fractas non dubitarent, accurrens cuſtos eccleſiæ, nomine Autgarius, ferens manu concham æream, volens, antequam multitudo populi, quæ ad fores pulſabat, irrumperet, fragmenta colligere, & oleum, ſi quiviſſet; arripiens cum utraque manu vitrum, projecit cum magno crepitu in vas æreum, nullam jam habens ſpem eis amplius utendi ad uſum priſtinum. Quæ cum ita in ſecretorio repoſuit, poſtera die ita integræ inventæ ſunt, ut nullum ſignum fracturæ appareret.

HISTO-

HISTORIA TRANSLATIONIS
SANCTI FILIBERTI ABBATIS
EX MONASTERIO HERIENSI IN VARIA LOCA,

AN. CHR. 836 7. Junii.

Scripta duobus libris ab ERMENTARIO Abbâte anno DCCCLXIII.

Ex mss. codicibus, & Petri Francisci Chiffletii Historia Trenorchiensi.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Translationes variæ.

1. POST *librum de Vita sancti Filiberti Gemeticensis primum, dein Heriensis Abbatis, editum in Sæculo 2., Historia ejus translationis reddenda hoc loco est. Eam duobus libris comprehendit* ERMENTARIUS *Abbas, testis rerum oculatus, de quo infra. Translatio ista occasione Nortmannorum anno 836. facta est primo ex Heriensi Monasterio in Deense per Ampennum, Varinnas, & Palum: quibus in locis patrata miracula, quæ libro primo exponit Ermentarius. Postea incenso per Nortmannos Deensi Monasterio, quæ conflagratio anno 847. accidit, nihilominus eo in loco remansit corpus sacrum usque ad annum 857. quo in Conaldum monasteriolum agri Andecavensis translatum est. Inde ad recuperanda prædia quædam evectum est Messiacum apud Pictones: ubi restitit in annum 875. quo in Trenorchiensem Abbatiam delatum est. Miracula Conaldi & Messiaci facta Ermentarius tum Abbas retulit libro 2. Trenorchianæ verò translationis, quæ ipso defuncto contigit, meminisse non potuit. Eam aliunde supplebimus post libros duos miraculorum, quæ cum iisdem sectionibus, uti apud Chiffletium exstant, referentur, omissis titulis capitum libri primi, quæ in nostris codicibus, Gemeticensi & Conchensi, non exprimuntur.*

Heriense Monasterium.

2. *Ante cladem Nortmannorum celebre erat Heriense Monasterium, in insula Herio apud Pictones constructum à sancto Filiberto, ut in ejus Vita dictum est Sæculo 2. Festivum eo in loco factum accidit* GRADILONIS *Monachi, relatum à Letaldo Monacho in libro de miraculis sancti Maximini Abbatis Miciacensis, in Sæculo 1. Eo, id est in Heriense Monasterium, relegatus est sanctus Adelbardus Abbas Corbejensis, ut patet ex ejus Vita superius relata: in qua* RAGNARDUS *Abbas Heriensis nominatur, in vulgatis indicibus omissus post Arnulfum.* Anno 846. Nortmanni mense Julio, Herio insulam succendunt. *Ita vetus Chronicon Lemovicense & Ecolismense. Nunc Abbatia ista redacta est in Prioratum Trenorchio subjectum, retinetque priscum nomen, quod rustici corrupto vocabulo efferunt,* Ner-monstier, *rectius* Hermonstier.

Deense.

3. *Ex eo loco sancti Filiberti corpus anno 836. ob Nortmannorum metum, qui anno præcedente Herium insulam cæso Rainaldo Herbatilicensi Comite aggressi erant, delatum est in Deense Monasterium, quod paucis ante annis Arnulfus Abbas Heriensis construxerat. Situm erat in pago Herbadilico, loco* Deas *appellato, ad Bedoniam fluvium; decem circiter leucis ab Herio, totidemque a Namneto urbe Britanniæ minoris; prope Grandem-Lacum, de quo in Vita sancti Martini Abbatis Vertavensis dictum est. Occasio condendi Monasterii fuit in*festatio barbarorum, *id est Saracenorum & Nortmannorum: sic enim interpretor verba Ludovici Augusti in diplomate, quod Arnulfo Abbati concessit in hæc verba:* Notum sit, qualiter vir venerabilis ARNULFUS Abba ex Monasterio sancti Filiberti, quod est situm in insula quæ dicitur Æri, propter incursiones barbarorum, qui frequenter ipsum Monasterium depopulantur, foras in pago qui dicitur Erbadellicus, in loco cujus vocabulum est Deas, per nostrum consensum atque adjutorium novum Monasterium ædificasse; & ob commoditatem ejusdem Monasterii & Congregatione ibidem degenti, ex fluvio qui dicitur Bedoniam *, aquam ibi velle perducere, &c. Data 17. Kal. Aprilis, anno 6. imperii HLudovvici, Aquisgrani palatio, *apud Chiffletium, infra. De impressione Saracenorum in Herium insulam agit Ermentarius in lib. 2. cap. 10. Ludovicus item Augustus* anno 26. Imperii *Monasterio Deensi & Hilbodo Abbati dat* villam juris *sui* nomine Scobrit cum ecclesia sancti Vitalis, *sitam* in pago Pictavo, in vicaria Ratinse, *de qua infra. Eo in loco vixerat sanctus Vitalis Eremita ex Brittania majori oriundus.* Anno 847. Nortmanni 3. Kal. Aprilis Deas Monasterium succendunt. *Sancti Filiberti corpus decem post annis translatum est Conaldum: tum anno 862. Messiacum: qui Prioratus duo sunt Abbatiæ Trenorchiensis. Quamdiu Messiaci resederint Herienses Monachi, an Heriensem insulam aliquando repetierint, non liquet. Eos hac illacque palabundos divertisse colligo ex diplomate Caroli Calvi pro loco Godit, anno 28. regni concesso* sanctæ Dei genitrici Mariæ, sanctoque Filiberto, ac Monachis sibi famulantibus de regno Aquitanorum fugientibus à facie paganorum, ac nusquam residentiæ ac quietis habentibus locum, *Geilone Abbate. Is Abba-*

* la Boulogn.

Is Abbatiolam S. Porçiani in Arvernensi pago sitam obtinuit a Carolo Rege, eoque cum familia sua secessit. AN.CHR. 836

4. *Anno* 875. *Carolus Calvus* Geiloni venerabili Abbati, *ejusque Monachis* non habentibus locum quietudinis, *concedit* Abbatiam S. Valeriani Martyris, quæ est in pago Cavilonensi * super fluvium Sagonnam, ubi etiam idem venerabilis Martyr corpore quiescit; & castrum Trenorchium, quod est ex eadem Abbatia, & Turnucium villam, *&c. Datum* 14. Kal. Aprilis, Indict. 8. anno 35. regnante Karolo gloriosissimo Rege, & in successione regni Hlotharii anno 6. Actum S. Dionysio. *Sic eum in locum confugerunt Monachi Herienses, fixam stationem deinceps habituri. Trenorchiensis Monasterii Chronicon scripsit Falco ejusdem loci Monachus; historiam vero accurate composuit eruditus vir Petrus Franciscus Chiffletius Societatis Jesu, apud quem istud diploma ex primaria scriptione, aliaque hactenus citata legere potes. Floruit eo in loco sanctus* Ardagnus *Abbas, de quo in Sæculo nostro sexto. Abbatia hæc post varios casus, ad sæculares Canonicos vertit anno* 1627. 7. Junii. Trenorchiense. * Chalon sur Saone.

5. *Ut melius ea quæ refert Ermentarius, intelligantur, juvat hoc loco exhibere seriem Abbatum Heriensium per sæculum* 9. *Abbas erat* Arnulfus *ante annum* 6. *Imperii Ludovici Augusti, quo anno litteras obtinuit ad deducendam aquam Bedoniæ fluvii in Deense Monasterium ab se constructum. Is mihi videtur Arnulfus Benedicto Anianæ Abbati adjutor a Ludovico Pio datus ad restituendam in Gallicanis Monasteriis regularem disciplinam; idemque Abbas Glonnensis Monasterii S. Florentii, ut dictum est in hujus Sæculi Præfatione. Vivens, nescio qua de causa, regimine cessit, mortuus anno* 839. *siquidem is est de quo hæc lego in Chronico Engolismensi apud Labbeum in Bibliotheca nova tomo* 1. Anno 839. Arnulfi Abbatis advenit hora. Abbates quidam Herienses.

Huic successisse videtur Ragnardus, *de quo in Vita S. Adalhardi Abbatis, num.* 47. *supra.*

Ragnardo Hilbodus *anno* 825. *Is anno* 836. *corpus S. Filiberti in Deense Monasterium transtulit; tum in Conaldum Monasterium familiam Heriensem traduxit, relicto apud Herium corpore S. Filiberti.*

Axenius *mortuo Hilbodo Abbas, corpus sacrum curavit Conaldum efferri post annum* 857.

Ermentarius, *sequentium librorum scriptor, post eum vagam familiam rexit per annos quinque: cui successit* Berno, *Bernoni* Geilo, *Abbas primus Trenorchiensis, dein Lingonensis Episcopus anno* 880. *teste Fulcone Trenorchiensi Monacho, qui Chronicon Cœnobii sui perduxit ad medium sæculum undecimum.*

PRÆFATIO ERMENTARII.

Miracula quæ omnipotens ac piissimus Deus ostendere dignatus est, cum corpus beatissimi Filiberti ab Herio Oceani insula illum in locum transferretur, qui antiquo vocabulo Deas nuncupatur, scribere cupiens, necnon & illa quæ in eodem loco cælitus acta coram positi vidimus, seu quæ a fidelibus veraciter relata cognovimus, pandere satagens; primo totis viribus ipsi omnipotenti ac piissimo supplico Domino, ut qui tanta mirabiliter Confessoris sui meritis dignatus est demonstrare, dignetur etiam mihi ad ea explicanda sermonem conferre. CAP. I.

Sed priusquam hæc aggrediar, operæ pretium fore credidi, quid causæ exstiterit, ut ab eo loco quem præ cæteris coluit, ubi etiam Deo animam, terræ corpus reddidit, transferri debuerit, intimarem. Quod quamvis præsentibus pæne omnibus sit notum, propter eos tamen qui futuri sunt, dicam, quia istius rei impedimentum Nortmannorum subitanei atque improvisi occursus fuere: qui cum ad præfatæ insulæ portum sæpius convolarent, eamque, utpote gens admodum efferra, accerrime subinde devastarent; exemplum sui domini insulani secuti, elegerunt magis fugæ subsidium, quam quotidie proprium opperiri exterminium; & hoc qualitate temporis exigente. Æstivo quippe tempore, quo navigandi arridet temperies; Deas Monasterium, quod ob hoc fuerat constructum, petentes, hiemis tantummodo tempore Herium insulam repetebant. Tali namque discrimine Monachis, ipsius videlicet loci incolis, eorumque familia laborantibus cœperunt pericula addi periculis, & cre- Translationis in Deas occasio.

AN.CHR. 836 7. Junii. crebris Nortmannorum accessibus prædicti insulani non modo deterreri, verum etiam suorum damna perpeti, ac nimiis tribulationibus affligi. Re enim vera, hoc quam maxime pertimescentes erant, ne beati Filiberti sepulcrum perfidi homines effoderent, & quæ intus invenissent, hac illacque dispergerent, vel potius in mare projicerent, quemadmodum in partibus Britanniæ de cujusdam sancti viri cineribus noscuntur egisse, sicut ab illis qui hoc viderunt, & ab eorum gravissimo dominio fuga elapsi sunt, nobis relatum est. Enimvero quoniam persecutionem pax solet subsequi, Dominus enim non derelinquit sperantes in se, qui suis ait Discipulis: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi;* (Matth. 28. 20.) allegandum est tandem aliquando, quo fine vel tempore jam dicta insula a tanto Patrono exspoliata, & a generali sit habitatione Monachorum derelicta. Nolo tamen mireris, cur persecutionem pacem subsequi dixerim. Nimirum non modica pax nobis esse videtur, quia tali in loco collocatum sanctissimum habetur corpus, ubi die noctuque sine barbarica infestatione Domino famulari suis conceditur servulis.

Anno 836. Anno igitur Incarnationis Domini ac Redemptoris nostri JESU-CHRISTI octingentesimo trigesimo-sexto, Indictione quarta-decima, LUDOVICO vero gloriosissimo Imperatore vicesimo & tertio regni sui anno feliciter imperante, filiisque ejus LOTHARIO Italiam, Pippino Aquitaniam, LUDOVICO quoque Noricam divina protegente clementia regentibus; HILBODO etiam venerabili Abbate gregem præfati Confessoris Christi Filiberti Domino favente secundum Regulam sancti BENEDICTI gubernante, cujus jussu ego, non dico operibus, sed etiam verbis omnium suorum infimus Monachorum hæc narranda suscepi; cum repentini atque intempestivi, veluti dictum est, Nortmannorum minime cessarent occursus, prædictus Pater HILBODUS, qui proter ipsam perfidam gentem in memorata insula castrum condiderat, una cum consilio Fratrum suorum Regem adiit PIPPINUM, suggerens ejus celsitudini, quid super hoc decernere vellet. (Pippini Aquitaniæ Regis consilium.) Tunc vero gloriosus Rex suique Optimates (generale siquidem Regni sui placitum exsistebat) istiusmodi rem sollerti cura pertractantes, nequaquam ibi auxilium pugnandi assidue administrari posse repererunt: scilicet quia ipsa insula, ledonibus * maxime impedientibus, non semper accessibilis esse potest nostratibus, cum Nortmannis cunctis temporibus, quibus mare tranquillatur, inaccessibilis esse minime dinoscatur. (* id est maris æstuationibus.) Sed elegerunt revera quod salubrius esse judicaverunt. Annuente quippe PIPPINO serenissimo Rege, pari consensu omnes ferme Aquitaniæ provinciæ Episcopi, Abbates, Comites, cæterique fideles, qui illic adfuerunt, insuper & alii quamplures, qui hoc scire potuerunt; decreverunt multo melius fore, beati Filiberti corpus inde transferri debere, quam ibi derelinqui: quod effectum esse constat anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi supra scripto. Sed esto. Nunc ad ejus miracula digerenda stilum vertamus.

II. Ampennam delatum corpus sacrum. SUFFOSSO igitur septimo die Junii mensis sepulturæ loco cum ipso venerabili tumulo, elevatur cum laudibus * sanctissimum corpus: ponitur in navi Circio flante, cursu citissimo fertur ad portum, qui Furcæ vocatur. (* al. gaudio) Inde vero Sacerdotum, Levitarum, simul ac Monachorum humeris elevatum ad Ampennum suam defertur villam, atque in ecclesia collocatur. Interim fit populi concursus non modicus, gaudent omnes, vel scalam *a* qua vehebatur, seu etiam linteum quo tegebatur, se posse contingere. Credunt namque a qualibet infirmitate vexatos hujus Sancti meritis posse salvari: quos tamen expletio operis postea demonstravit spe sua non fuisse fraudatos. Rarus siquidem ad hujus sancti suffragia plenus fide venit, & opem ex corde petivit, qui non sanus redierit.

Domi-

a Scalæ nomine feretrum, in quo sacrum circumferebatur corpus, passim designat Auctor.

Dominicus quippe ipsius Sancti servulus, cujus vires quartana febris ita extenuaverat, ut vix baculo innitens incedere valeret, (laboraverat enim tali incommodo anno & dimidio) fideliter veniens ante sepulcrum procidit, precesque prout potuit, fudit. Ibi quoque aliquantulum jacens surrexit, ac se sanitati restitutum confessus est. Statim enim, sicut ipse fatebatur, ut scalam in qua cum sacratissimo pignore sepulcrum positum erat, attigit, sibi medicinam adesse omnimodis persensit: sicque incolumis remeavit ad propria, ut baculi adminiculo nullatenus indigeret. AN.CHR. 836 7. Junii. III. Miracula ibi facta.

IV. Accessit quoque quædam puella Aigrada nomine, ejusdem Sancti famula, quæ dextri lateris pariter & cruris officio ita debilitata erat, ut nec iter rectum conficere, nec quidquam utilitatis agere posset. Sed non diutius dilata sanitate incolumitati restituitur pristinæ, lætaque recedit, gratias omnipotenti referens Domino ac sancto Filiberto, cujus interventu sospitatem meruisset.

V. Cum etiam ad locum præfatum quædam quinquennis puella, quæ nec sedere, nec ambulare, veluti ejus ætas deposcebat, unquam poterat, humeris fuisset matris advecta, & ante sepulcrum projecta, oratione facta sanitati est reddita. Primo etenim die hæc gesta sunt.

VI Sequenti vero die curritur illuc undique ab omnibus, coacervatur utriusque sexus vulgus innumerum. Adest inter reliquos cæcus quidam Galdradus nomine, ex vico Gaurantio, annos fere quadraginta gerens etatis, cui diturna ægritudo & molestissima lippitudo per viginti spatia annorum lucis hujus subtraxerat visum. Is vero plenus fide veniens, ante sepulcrum sese prosternens, talia conquestus est: Scio me, piissime Deus, peccatis impedientibus oculorum meorum lumine caruisse: quod tamen, Domine, tua virtute per hujus Sancti meritum credo iterum me posse recipere. Cumque hæc verba inter jacendum cunctis audientibus protulisset, atque subinde repeteret; baculum quem gestare solebat, respicere cœpit, dicens: Gratias tibi ago, Domine, quia jam intueor baculum, cui solitus sum inniti, & qui me prior viam solet ingredi: ac paullatim putridus ab ejus oculis cruor effluens, clarum meruit recipere visum.

VII. Eadem namque die Baldoenus quidam nomine, dextri oculi lumine privatus, illuc adveniens, dixit se in somnis vidisse virum sibi splendidissimum adsistere, ac se taliter commonere: Vade, ait, oratum ad beati Filiberti sepulcrum, & vino quo tinctus fuerit ejus baculus, lava oculum tenebrosum; & statim visum recipies. Qui evigilans, gaudio repletus, mane facto surgit quantocius, & illuc puerulo præeunte (non enim clare sinistro intuebatur ocello) cursim ducitur, atque ostiario quod viderat pandit. Nec mora tinguitur vino baculus, lavatur ex ipso oculus, redditur visus, glorificatur Deus in talibus.

VIII. Sed dum hæc celebrantur, Andrudis quædam femina, annos circiter nata triginta, quæ dextrum brachium ita gerebat inutiliter, ut plus sibi esset oneri, quam honori; (non enim manum ad os mittere, nec se Crucis valebat munire signaculo; patiebatur quidem hoc multo exsistente tempore) accessit prope tumulum, prosternitur in orationem, perseverat diutissime in precibus: nec prius discedit, quam sospitate donetur. Lætatur ipsa pro reddita sanitate, gaudent omnes de tanti viri meritis & Dei beneficio.

IX. Parvo siquidem temporis spatio decurso, (tertius namque advenerat dies) adfuit istic Dumnericus quidam nomine, febre laborans valida. Is cum orationem fudisset, & de vino in quo ablutus beati Confessoris baculus fuerat, hausisset, statim febre fugata salus prosequitur expetita. Liberantur denique ab eodem typo sub unius momenti articulo simili medicamine Morilona quædam femina, Siclitrudis & Sicliberta: libera-

AN.CHR. 836 7. Junii tur ab eadem gravitudine Dominica quædam femina. Sed ut quid de frigoreticis paginam repleam, cum nullus febricitans accesserit, mox ut de supradicto vino bibit, qui non sospitatem meruerit? O immensa Dei bonitas, & gratuita pietas mirabilis in Sanctis, in te quoque multo magis mirabilis permanens! præstas utique tam præclara beneficia, piissime Domine, non ut tibi aliquid addas, qui summe & solus bonus es, cum omnis plenitudo divinitatis in te habitet corporaliter: sed ut cunctis innotescat, quanti penes te sit meriti, qui tot in terris declaratur miraculis, & fiducialiter pro animæ erratibus ejus interventio flagitetur, cujus suffragio tot corporum ægrimoniæ curantur. Hæc in Ampenno coram omni qui aderat populo, divinitus sunt acta miracula.

X. Varennis alia. Interea elevatur gratissimum onus humeris Sacerdotum, Levitarum simul atque Monachorum. Egreditur inde cum magnis laudibus, tenditur ad locum qui Varennæ vocatur, juxta quem fixis tentoriis noctem illam transegimus: sed antequam illuc perventum esset, quid in itinere actum sit, narrabo.

XI. Cum ergo a prædicta villa Ampenno longius discessum esset a nobis, atque scalam cum tumulo humi deponentes, Officium sextæ horæ persolveremus; allatus est paternis humeris puerulus quinquennis, qui ex utero matris mutus profusus, sine voce quoque perseverabat: in quem cum omnes sub uno intenderent adspectu, Dei credentes precibus Confessoris almi auxilium advenire; vir venerabilis HILBODUS Abbas manum apprehendens, interrogavit eum, utrum sciret quis esset, qui in scala deferretur? Tunc ille respondens dixit: Scio. Et ille: Quis est? Ait & puer: Hic est dominus meus sanctus Filibertus. Sicque lingua soluta, quæ auditu didicerat, prout potuit, loqui cœpit; alia quoque quibus imbuebatur, deinceps fari non desiit verba.

XII. Necdum miraculi hujus dignitas sparsim se vulgus per omne diffuderat, cum mutus quidam triginta fere annorum se obtulit, qui ab ortu nativitatis sine voce permanens, tamen quæ alii loquebantur, intelligebat. Hic cum plus in aliorum precibus quam in suis fideret, sicut indiciis quibus poterat, demonstrabat; suadetur ei, ut ante venerabile sepulcrum procidens, Dei misericordiam precibus sancti Confessoris sibi adfuturam deposceret. Tunc ille prosternens se humi, totisque viribus Domini pietatem, quia ore nequibat, corde, quod Deus magis approbat, aliquantisper flagitans, surrexit loquens & magnificans Deum.

XIII. Hinc progressi cum jam iter maxima ex parte transmissum haberemus, iterum parumper requievimus. Sed non defuit illic Dei miraculum, quod meritis manifestaretur Confessoris sancti. Homunculus quidam rusticus septennem filium mutum ad manum trahebat, nomine Petrum. Timebat enim ne in tam copiosa multitudine populi amitteret, quem sciebat, licet paternis clamoribus vocaretur, audire quidem & intelligere, respondere autem nequaquam posse. Hic cum oblatus fuisset coram omnibus, mox ut pallium quo tegebatur sepulcrum, tetigit locutionem meruit, quam numquam expertus fuerat. Hoc celebrato miraculo abhinc quoque recedimus, & ad locum memoratum accedimus. Sed quæ ibi gesta ante solis occasum fuerunt, silenda non erunt.

XIV. Populis enim hinc inde ubertim confluentibus, atque catervatim ad celebritatem tantæ lætitiæ currentibus, quædam puella, nomine Mantia, manum gerens aridam, cum illuc venisset, & orationem fecisset, directis digitis, venis salubri humore adimpletis, vigore recuperato sospitati reddita est.

XV. * ventilabrum, un van Advecta est deinde in vase, quod vannus * vulgo dicitur, quædam femina duplici damnata incommodo; incedere quippe non poterat, quia pede utroque contracta erat: jacere vero vel sedere, non sine magno ei concedebatur dolore, quia ulceribus plena exsistebat: sed non frustrata

recessit

recessit. Officium quidem gressuum recipere meruit, quamquam ulcera non statim omnia exsiccata fuerint: quam tamen non multo post tempore sanitatem plenissimam adeptam fuisse cognovimus. AN.CHR. 836 7. Junii.

Adducitur post hæc puer decennis a matre sua miserabili sorte damnatus: morbum comitialem patiebatur. Hunc cum mater ante sepulchrum collocasset, volutari cœpit miserabiliter ac spumare, nimiisque angustiis discruciari; sed tamen non discessit, priusquam Dei bonitas sancti Confessoris interventu eum sanitati restituisset. XVI.

His ita patratis, noctem, ut supra dictum est, transmittentes, cum aurora tenebras cælo depulisset, sole jam altius adscendente, choris psallentium præeuntibus, atque universo agmine subsequente, tendimus ire ad locum receptioni præparatum, qui Palus * nuncupatur: ibi namque tentoria fixa erant. Cumque illuc pervenissemus, deponitur ibidem tumulus cum gratissimo pignore. Verumtamen antea se sol oceani mergere nequivit in undas, quoad hæc miracula quæ subduntur, ostensa fuissent. Puer namque quidam, nomine Ebresanius, sinistram manum otiose gestans, quippe cum nullum sibi præstaret servitium, erat enim debilitate mulctata; huc adductus cum fuisset, prope venerandum recubans diu tumulum, manu restaurata gaudens discessit. XVII. alia Pali.

* Paus

Necnon & alius puer annos natus quatuor, cujus sinistrum genu natura contractum ediderat, statim ut parentum fide ibi fuit projectus, gressum promeruit, & ut tali concedebatur ætati, inscius utpote incedendi, ambulare cœpit. XVIII.

Simili modo puella quædam tertium adimplens ætatis annum, fide parentum, eadem exuitur debilitate. Et quia ipsa gratias Deo agere nescit, glorificatur ab omnibus Dei omnipotentis pietas, quia in sexu atque ætate parvula, talia Confessoris sui patescunt insignia. XIX.

Inter hæc advehitur humeris hominum in quodam vasculo, quod corbes * dicitur, quædam femina Hiltrudis nomine, annorum circiter triginta, cujus genua ita retro concussis calcaneis obriguerant suffragiinibus * conclusis, ut nullum posset conficere vestigium: ponitur nihilominus ipso in loco, sed citius opem meritis obtinuit Confessoris. Cum magno siquidem dolore & plurimo ejulatu directa, corbem egrediens, non tardat propriis actutum incedere plantis, quæ aliorum advecta fuerat humeris. XX.

* une corbeille

*id est nervis seu articulis

Ponitur ergo præfato in loco a suis necessariis Bernefredus quidam nomine annos natus triginta & novem, qui longo tempore duobus privabatur corporis sensibus: sermonem quippe loqui non valebat, & elocutum non audiebat. Hic vero diu prope venerabilem recubans tumulum, meritis Sancti, ac fide propinquorum vel necessariorum surgit tandem locutione recepta glorificans Deum: qui interrogatus an audiret, optime se audire professus est. XXI.

Dadenus quidam nomine dextrum genu ita habens subtractum ut pes ejus terram non posset contingere, duobus in ascellis baculis suppositis, Confessoris almi petivit auxilium: qui mox ut scalam tetigit, poplite directo sine baculi subsidio inde remeavit cum gaudio. XXII.

Quædam etiam femina dirum sustinens dentium dolorem, accessit ad eumdem locum, atque scalam, ut aliquid doloris recederet, osculari cœpit, furtoque fideli inter osculandum excidit sibi ex ipsa aliquam particulam. Cumque ex ea dentes in quibus ampliorem sedem dolor sibi vindicabat, tetigisset, confestim omnis dolor deficiens recessit ab ea. XXIII.

Ista incolumitate donata, alia perinde femina affatim avida salutis se ingerit, annorum ferme quinquaginta, quæ, ut dicebatur, numquam erecta solem adspicere quiverat, sed ut tunc, sic semper inclinata incesserat: sed hæc procul dubio Dei pietate non est fraudata. Meritis quippe Confessoris almi, illico ut scalam tetigit, erigitur, & discussa deformitate exoptatam adepta est incolumitatem. XIV.

AN.CHR. 836 7. Junii. XXV. Miracula apud Deas Monasterium. Tum denique sole Oceano ruente, nocte decursa, aurora diem porrigente, discessum est istinc, & ad Deas Monasterium properatum est. Igitur cum Monasterium ingressi fuissemus, atque in medio ecclesiæ, quæ est instar crucis constructa, scalam cum sacro tumulo, in quo sanctissimum corpus habebatur, deposuissemus; turbis undique confluentibus, atque ingredi cupientibus, inseruit se illis quidam latrunculus, qui præterita nocte fasciolam cujusdam furto subducens in sinu gestabat absconditam. Is vero mixtim cum cæteris ingredi tentans ecclesiam fit turbis mirabile spectaculum. In ipso siquidem introitu ecclesiæ ita immobilis constitit, ac si fixus humi exsisteret. Qui tamen nihil loqui valens, adstantibus cunctis & mirantibus absconditum in sinu furtum cœpit ostendere: quo Confessio. mox abstracto loquendi usum & introeundi ecclesiam officium recepit; confessione quoque data, ac voto facto, ut numquam furtim aliquid deinceps adquireret, remeavit ad propria.

XXVI. Missarum denique officiis celebratis, orationibus Fidelium ex voto adimpletis, cum gratiarum actione partim ad sua pergunt, partim usque in crastinum ibidem permanent. Inter quos quidam cæcus, Andreas nomine remanens, sancti Confessoris petiit suffragium: petivit, non dubitavit, & spes sua non eum fefellit. Ipso quippe die illuminari meruit; & jucundus inde recedit.

XXVII. Detinebatur quoque istic a parentibus quidam puerulus, cujus pes dexter usu gradiendi carebat: poplite namque contracto pes a terra altius suspendebatur. Sed diutius ante sepulchrum jacens, sine parentum adjutorio vel baculi supplemento, qui venerat contractus, abscessit directus.

XXVIII. Hæc ita dum aguntur, & Herbidilica tellus tanto se gaudet illustrari patrono, sparsim se longe lateque talis fama diffundit, & multorum incolas locorum ad sancti Filiberti suffragia expetenda sollicitat. Quibus nec sufficit, ut sani tantummodo pro animarum commissis intercessionem hujus sancti flagitent: sed quicumque corporis infirmitate aliquem prægravatum habet, illuc studet quolibet perducere ingenio. Videres namque quosdam uno pede duobus in aliis fustibus appositis illuc tendere; quosdam scamella manibus tenentes quibusdam laribus festinare; aliquos carrucis, corbeculis, sellis gestatoriis atque scalis advehi; equis quoque nonnullos deferri mutos, surdos, cæcos, variisque oppressos languoribus simul concurrere: qui tamen fideliter expetentes sospitatem, celeriter sanabantur, sicuti cum ad eorum ordinem ventum fuerit, narratum ire curabimus.

XXIX. * Id est Interea Interdum * venerandum sepulcrum cum sacratissimo pignore de scala deponitur, & in dextro cornu ecclesiæ, quæ (sicut diximus) in modum crucis constructa est, collocatur, atque in sinistro latere ecclesiæ scala ipsa appenditur. Non enim ad sepulturam capiendam fundamenta ipsius ecclesiæ apprime jacta fuerant: sed postea a prædicto HILBODO venerabili Abbate, pariete primæ frontis disjecto, & quidquid altitudinis est crucis funditus everso atque copiose extenso, locus sepulturæ mirifice est transvolutus, tribus perinde absidis circumcirca adjectis. Hæc de ecclesiæ adjectione dicta sint. Sed redeamus paulumper unde discessimus.

XXX. Istuc permittitur feminis ingressus. Non magno quoque evoluto temporis curriculo, curritur undique versum ab omnibus; curritur, inquam, certatim ad hujus Sancti limina ab omni sexu, omni gradu, omnique ætate. Dubitatur utrum femineus sexus cum ceteris Fidelibus admitti debeat, nec ne, ut pote cujus frequentatio, postquam Monachi ibi habitare cœperant, nulla omnino exstitisset. Decerniturque saniori consilio, quatenus accessus eis communis a tribuatur usque ad expletionem unius anni, id est a festivitate ipsius

a. Sic in Ordine Cisterciensi concedebatur feminis ingressus in ecclesiam Monasterii in dedicationis anniversario die. Lege sequens caput 71. & Præfationem Sæculi 2. &c.

ſius Sancti, quæ vigeſimo menſis Auguſti die celebratur, uſque ad eamdem vertente anno feſtivitatem: atque ita contributum eſt. AN.CHR. 836

Cumque a diverſis partibus veniens copioſa adfuiſſet populi multitudo, delatus eſt a parentibus quidam puer mutus, & claudus, annorum circiter quatuor, qui meritis Confeſſoris almi ipſo quo advectus eſt die, ambulare cœpit; ſequenti vero die locutionem promeruit. 7. Jan. XXXI.

Nec imparem eadem die conſecutus eſt medelam quidam vir, Deodatus nomine: hic nempe vigeſimum ætatis complens annum claudus omnimodis perſeverabat: ſed aliquamdiu orationi precibuſque vacans greſſum recepit, ſanuſque regreditur. XXXII.

His etenim diebus quædam femina multis cæca ac debili manu permanens annis, cum ad limina ſancti Confeſſoris ſe deduci a domeſticis expetiiſſet, atque illuc perveniſſet; diebus quatuor vel quinque orationibus incumbens, non eſt a ſuo privata deſiderio. Lumine quippe recepto, debilitate fugata, incolumis domum reverſa eſt. XXXIII.

Alia quoque nobilis femina, quantum ſæculi dignitas poſtulat, ſanguinis fluxum patiens, Sancti hujus ſuffragio cum magno quæſivit deſiderio, non ſatis longe a fide illius evangelicæ mulieris (ſicut credimus) diſtans. Illa enim, Si tetigero tantum veſtimenti Chriſti fimbriam, intra ſe, ſalva ero, dicebat: iſta vero tantæ fidei ardore flagrabat, ut ſi ſcalam, in qua ſanctiſſimum corpus vectum, vel linteum quo tectum fuerat, contingere potuiſſet, e veſtigio ſanitas ſequeretur: quæ ſimul ut eccleſiam introivit, longius a ſepulchro in orationem ſe ſe proſternens, ac diutiſſime meritis ſancti Confeſſoris Domini miſericordiam ſibi opitulari implorans, humore reſtricto ſuperfluo ſoſpitatem adepta eſt. XXXIV.

Duæ quoque mulieres ob difficultatem partus letaliter periclitantes, petierunt a viris ſuis ſe ad Sancti hujus limina deferri: qui vota mulierum complentes, tendunt una cum illis illuc pergere: quarum una, antequam Monaſterium intraſſet, partu abſolvitur: altera vero cum baſilicam intraſſet, & orationem fudiſſet, ſurgit quantocius, & celeriter egreditur; vixque forinſecam Monaſterii potuit contingere portam, uſquequo enixa eſſet puerulum. Sicque officium humanæ naturæ complentes, & in dolore parturientes, periculo tamen ereptæ, reddunt Deo gratiarum actiones, magnificantes merita ſancti Confeſſoris. XXXV.

Quidam etiam Hildebrannus nomine, annorum fere viginti, graviter claudicans plauſtro ſe imponi juſſit, ac ſancti Confeſſoris auxilium expetere ſtuduit: ad cujus cum perveniſſet limina, ibique duobus vel tribus diebus in precibus perſeverans, Domini miſericordiam exoraret; greſſum recepit, domumque actutum reverſus gravius claudicare cœpit, quippe qui utriuſque pedis greſſu caruit: iterumque allatus ſanitati reſtituitur. qui celeriter regrediens privatur pedum officio, demumque revectus ſanatur. Incolumitate vero donatus jam non audet diſcedere, permanet proculdubio in ſancti Confeſſoris ſervitio. Et quia ex ingenuis procreatus erat parentibus, tradit ſe ex toto atque devotat tam egregio Patrono, cujus ſe credidit meritis ſalvatum. Tum denique poſt aliquot dies licentia a Patre Monaſterii ad propria remeandi accepta, ſanus deinceps permanſit. XXXVI.

Ex Durio namque vico quædam mulier adoratum veniens ad ſancti baſilicam Confeſſoris, filiam ſuam quæ cæcitate damnata erat, ſecum adducere curavit, excubanſque ibi aliquamdiu remeavit cum filia ita, ut venerat, cæca. Cumque iter ageret, horaque cibum capiendi adveniſſet, in acceptione potus, & invocatione Domini, meritis ſancti Filiberti illuminata eſt. Sicque cum magno revertitur gaudio, gratias omnipotentis Dei miſericordiæ referens, meritaque beatiſſimi Confeſſoris collaudans. XXXVII.

Alia vero femina ex villa Borginno, afello advecta, pluribus nota, multo tempore incedere non valens, cum precem ſuam ante venerandum fudiſſet tumulum, incolumitate recepta, propriis reverſa eſt pedibus. XXXVIII.

AN.CHR. 836 Necnon anus quædam duodecim annis paralytica degens ex vico [a] Ansionno advehitur, & oratione facta illico sanitati redditur.

7. Junii. XXXIX. XL. Infra terminum denique Ratinsim [b] quidam vir triennio gravi ægritudine laborans, ita viribus exhaustus erat, ut nec cum baculo aliorsum incedere posset: hic autem cum de ligno scalæ jam dictæ aliquid accepisset, (quicumque enim aliquam sibi particulam ex ea excidere poterat, ob reverentiam & amorem ipsius Sancti secum ferebat) idque cum summo honore & reverentia osculatus fuisset, mox se omni depulsa infirmitate convaluisse persensit. Crastina die quippe adveniente, lecto spreto, indutus vestimentis, pedetentim ad sacra limina visitanda ocius ire acceleravit.

XLI. Nec minori deprimebatur valetudine infra præfatum terminum quædam sancti Martini femina, cui cum istius scalæ lignum a fidelibus deferentibus oblatum fuisset, ut saltem exemplo supradicti hominis aliquid meritis Confessoris convalesceret, eique suasum esset, ut cum maximo honore illud veneraretur; tunc illa tantam Confessoris almi reverentiam parvipendens, ipsam particulam ligni accepit, atque in ignem projecit: non tamen, quod contemtim vel potius despective gessit, sine divina ultione pertulit. Neque enim citius illud lignum in ignem cecidit, quam ipsius miserabilis feminæ oculus dexter in eumdem ignem naturalem locum relinquens, prosiliret. Quod cum ab iterum venientibus illius loci hominibus relatum fuisset, non admodum credebatur, quousque tandem ipse, de cujus beneficio ipsa erat femina, venit, vir valde nobilis, veritatique studens potius, quam vanæ verbositati, & ita factum fuisse confirmavit.

XLII. Sed neque silentio comprimi debet, quin palam fiat illud præclarum miraculum, quod per hujus scalæ lignum declaratum constat fuisse. Est namque villa quædam non nimia a Monasterio distans longitudine, quam cum ob incuriam cujusdam succendere ignis cœpisset, & spatiantibus flammis huc illucque diffunderetur incendium; ventum est ad quamdam mansiunculam, in qua aliquid de ipso habebatur ligno. Sed cum pars ipsius ædiculæ combusta esset, continuo ut ad columnam in qua appensum erat, flamma vorax pervenit; ita in sese retorquens, totum incendium obtorpuit, ut nec scintilla quidem deinceps appareret. Hoc denique cum longius personuisset, omnes qui de ipso scalæ ligno aliquid habebant, ad Monasterium detulerunt, sciscitantes quid de ipso facere deberent: non enim audebant tam venerabile lignum sine sui veneratione habere. Quibus responsum est, ut vel in ecclesiis sibi propinquis, in quibus die noctuque Dei officium celebratur, collocarent; vel etiam unde acceperant, restituerent: quod ita factum est.

XLIII. Nec multo post contigit sane venisse ex villa Longado ad suffragia sancti Confessoris poscenda, quamdam feminam cæcam, sancti ac beatissimi Hilarii famulam, quæ loca Sanctorum subinde visitans, quatuor (sicut ipsa fatebatur) vicibus fuerat illuminata, & totidem cæcata. Venit nempe ea, ut dictum est, de causa, ut lumen mereretur accipere. Accepit tamen miseratione Christi, sed inter redeundum cæcatur in via. Iterum

Confessio. revertitur & illuminatur. Suadetur interim ei a nonnullis, ut confessionem ex toto corde cuilibet daret Sacerdoti, ne forte lumen oculorum tenebræ impedirent animæ. Illa vero miserabilis hoc consilio spreto saluberrimo, in hæc verba ultra quam decuerat, stomachando prorupit dicens, quod sanctus Filibertus sibi illuderet, ac jucunde se exerceret. Hoc dicto obmutuit, sicque sine sermone triduo vivens propter fores Monasterii vitam finivit.

Jam

[a] Aliis *Ansinono*: at præferenda videtur alia lectio, *Ansianno*: quo quidem nomine significatur locus, in quo situm est Monasterium sancti Jovini apud Pictones, quod antiquitus *Ansion* dicebatur. Id confirmatur ex sequenti cap. 48.

[b] Sic etiam infra cap. 49. & 83. nunc titulus Ducatus, vulgo *le Duché de Rais* ad Ligerim. Lege Chiffletium pag. 196

Jam quidem aliquod temporis spatium intercesserat : & ecce diversarum urbium diversorumque locorum populus ad istius Sancti patrocinia flagitanda catervatim confluens, effecerat pœne innumerabilem utriusque sexus turbam. Ingrediuntur ecclesiam vicissim, ingerit se cum primum introeuntibus quædam paralytica femina, utpote cui summa incumbebat necessitas : septem denique annis hujusmodi patiebatur incommoditatem : quæ mox ut ante non incassum procidit sepulchrum, Domini supplicans pietati, quidquid infirmitatis erat, discessit, & cunctis qui aderant mirantibus, incolumis recessit. AN.CHR. 836 7. Junii. XLIV.

Egreditur prorsus ex tanta multitudine post paullulum quidam non modicæ fidei homo, cui per biennium loquendi usus denegabatur, manusque ejus dextera vel pes arefacti erant, ac ei qui cuncta novit, qui etiam corda respicit universorum, suppliciter non supervacue supplicans, meritis sancti viri sibi opitulatum iri profusa deposcebat ex corde intimo prece : cujus fidem & devotionem respiciens Dei pietas, Confessoris almi meritis opem tribuit indigenti, sermonem reddens, manum gressumque restaurans. XLV.

Isto incolumitati restituto, oblata est ex Namnetico territorio quædam femina, cujus dextra pars corporis ita omnino debilitabatur, ut nec incedere, vel aliquid utilitatis posset gerere : quæ Domini largissimam miserationem supplici corde implorans, sospitatem adepta, læta regressa est. XLVI.

Advehitur interim equo quidam utroque pede claudus; qui decimum annum sine gressu transigens, undecimum identidem attingebat. Hic cum ecclesiam sancti Confessoris a longe vidisset, equum quantocius descendit : ac partim pedibus, partim quoque manibus humo repens, prout tali concessum erat cursori, cursim ante sepulchrum veniens, totis viribus Dei omnipotentis interventu sancti viri petebat adjutorium. Denique cum ab oratione surgere vellet, manuque dextera cancellos apprehendisset, quibus sustentatus levius surgeret; statim Confessoris obtentu erigitur sanus, lætusque de ecclesia egreditur. XLVII.

Dum vero tam præclaris miraculis sancti Confessoris merita mundo panduntur, & largissima Dei bonitas in talibus veneratur, colitur, adoratur, magnificatur; Namnetis civitas ostendit se non esse usquequaque ab omni labe immunem. Mittit quippe ad hujus Sancti limina quemdam virum vinculis devinctum, gravi onere depressum, dæmonio plenum : sed nec ab hujusmodi peste fuganda merita almi Confessoris cessare noverunt. Custodiunt namque miserabilem virum propinqui & noti qui eum adduxerant : velit, nolit, studet parsimoniæ. Legitur super eum exorcismus, fit oratio ad Deum pro illo; facescunt insidiæ inimici, liberatur a diabolico furore; redditur ecclesiæ, sociatur fideli catervæ: refert Deo laudes, agit gratias sancto Confessori, cujus prece se credit liberatum : permanet ibi aliquot diebus, discedit sanus. XLVIII.

Adducuntur postmodum pari modo energumeni nonnulli, quorum nomina vel loca, quæ memoriæ occurrunt, submittere maluimus. Horum namque primus ex Ansionno Pictavensi vico adducitur; secundus ex sancti Martini Vertavensis *a* Monasterio; tertius ex Monasteriolo Verna, Datbertus nomine : quinto ordinis loco duæ viduæ mulieres ex Namnetico adducuntur territorio, quarum una Dominica vocabatur : alterius nomen excidit. Sexto quoque quædam femina ex villa Cavannis. Isti denique multis modis furentes, utpote qui malignis agitabantur spiritibus, atque prope sepulchrum vel limina ecclesiæ excubantes, jejuniis atque abstinentiæ licet inviti operam dantes; tandem meritis sancti Confessoris Dei pietate respecti, omni infestatione im- XLIX.

a Monasterium Vertavense, vulgo *Vertou*, diœcesis Namnetensis, conditum a sancto Martino Abbate, cujus Vita exstat in Sæculo I. Præpositura nunc est, subjecta S. Jovini Cœnobio Ansionensi, de quo hic.

AN.CHR. 836 immundorum spirituum expulsa, pristinum sensum recipientes, incolumes ad propria omnes laudantes Deum redierunt.

7. Junii. L. Qualiter etiam infra memoratum terminum Ratinsim quædam mulier amentiam incurrerit, pandendum est. Quadam namque die domum suam egrediens, intus remansit solus filius suus parvulus: cui ne forte, quemadmodum facile tali solet accidere ætati, ploratus insurgeret, datum est ei, nescio ovum fuerit, an pomum. Eratque in eadem domo vas capiens modium, vel eo amplius, aqua plenum: quod cum adiisset puerulus, cecidit intro quod manu tenebat. At ille ingerens se, nescius periculi, plus quam debuisset, laxante gressu evolvitur in aquam, & moritur. Mater vero post paullulum reversa, puerum sæpius inclamans, hac illacque discurrens, mox ut exanime corpusculum invenit, corruit; & impos mentis effecta, sensu excessit. Sed ad limina hujus Sancti viro suo faciente perducta, pietate Dei meritisque sancti Confessoris recuperationem meruit.

LI. Pictavis denique, populosa civitas, non patitur esse libera, quin se profiteatur habere quod non sit sanitatis. Transmittit quoque & ipsa virum insanum Martinum nomine, impotem mentis effectum; omni sanitate destitutum, dæmone repletum. Sed nec in hunc Dei bonitas tarda fuit. Tertio quippe postquam illuc venit die expleto, sanus effectus est, lætusque rediit glorificans Deum.

LII. Sed & illud memorabor, quemadmodum illuc adductus ex propinquo loco quidam hujus gravissimæ pestis plenus, cum litteras non didicerit, in basilica sancti Confessoris laudes cecinerit. Dominica namque aderat dies, & signum ad officium primæ diei horæ persolvendum fuerat pulsatum. Tunc ille miser in ecclesiam ductus, cœpit miserabiliter furere: sed paullisper quiescens, cum hymnus ejusdem horæ caneretur; ita ceteris altius ipsum hymnum canere cœpit, acsi ab ineunte ætate litteras vel hymnum didicisset. Necnon & quosdam versus psalmorum similiter cantabat, quasi litteras sciret. Qui vero hæc legerit, propter quod immundus spiritus talia per os ejus protulerit, facile perpendere poterit: nimirum non ideo cecinit, quod Dei officium curaret, sed Dei officio intentos impediret: suavim * agens semper bonos impedire, & a veritatis via avertere cupiens.

*Chiffl. satagens.

LIII. Advenerat nempe alma dies, in qua annua festivitas beatissimi Confessoris de ejus depositione tertio-decimo Kalendarum Septembrium celebratur, & se ad ejus sollemnitatem populus congregaverat copiosus. Sed ut tanta festivitas gloriosior fieret, adornatur etiam miraculis, quæ breviter annotata subduntur. Dumfrada namque quædam femina in scala delata, antequam ad ecclesiam usque esset advecta, de scala prosiliens, non clauda, sicut prius erat ex utero materno, sed libero gressu sanctum adiit sepulcrum, fusisque orationibus populo mirante sana rediit domum.

LIV. Anus quædam de Quavasio * Pictavensi vico, debilis manibus multis vivens temporibus, damna manuum eadem die meruit recuperare.

* Chiffl. Cucviaco

LV. Necnon claudus quidam in vicino commanens Monasterii, annorum fere duodecim, ambulandi officium percepit.

LVI. Alius vero claudus ex Andegava regione, suras cruribus a nativitate appositas habens, vixque duobus scamellis quibusdam repens saltibus, eodem fere momento incolumitati redditur, cunctisque stupentibus in tantis sancti Confessoris meritis ab omnibus Deus glorificatur.

LVII. Similiter quidam Betto nomine, de Namnetico advectus ex villa Provingaria, pede contractus utroque, coram omni plebe directus sanus abscessit.

LVIII. Peractis siquidem Missarum sollemniis quædam femina Britanniæ oriunda in partibus, nomine Romeda *, quæ triginta annos sine luce transegerat, non parva expectante populi multitudine lumen recipere meruit.

* Chiffl. Romedo

LIX. Dicatur insuper, quod femina quædam sancti Martini allata fuerit, nomine Resta, omni compage membrorum debilitata, atque contractione ner-

nervorum obligata: quæ tamen optatis potita est votis, sana denique rediit, licet valde miserrima venerit. AN. CHR. 836.

7. Junii. LX. Ad hanc quoque festivitatem Dodolenis femina a nativitate muta, annorum quippe erat triginta, cum dominam suam ire conspexisset, in hujusmodi post eam verba prorupit: Domina, domina, clamans, exspecta me, dixit, tecum enim ibo ad festivitatem domni ac sanctissimi Filiberti. In talibus etenim verbis sermonis officium accipiens ad jam dictam festivitatem lætanter properare sategit, & quomodo loquelam accepisset, omnibus innotuit.

LXI. Quid vero in quodam puero istius Sancti meritis factum sit, non est silendum. In Marga namque ipsius Sancti villula, femina quædam filium pariens, in hujus mundi lucem sine luce profuderat oculorum. Sed cum ad hanc festivitatem eum cœpisset deferre, continuo ut domum suam exivit, puerculi oculi aperti sunt, vidensque ad sacra limina delatus est, præbuitque omnibus se contuentibus de tali facto non modicum tripudium.

LXII. Non post multos autem dies festivitatis transactæ, quemadmodum advecta atque sanata fuerit ex Cenomannico territorio quædam femina Rainildis nomine, cui diuturna ægritudo facultatem recte ambulandi subtraxerat, manumque debilitaverat, gibbusque prævalidus dorsum ejus occupans, infeliciter incurvaverat, ita ut cœlum respicere non posset, sed in modum quadrupedis animantis, sicut pedibus, ita quoque in eundo manibus utebatur; narrare gratum habui. Hæc namque Sanctorum loca sæpius frequentaverat, ut sanari mereretur: sed tamen adipisci sanitatem nondum merita fuerat. Admonita est tandem aliquando in somnis, sicut ipsa testata est, ut si sospes vellet fieri, beati Filiberti patrocinia expetere satageret. Evigilans vero illa valde gavisa de tam optato responso, una cum filio suo Rainario nomine, annorum fere undecim, qui de matre debili debilis processerat, navim conscendit, cursuque veloci, Sarta * fluvio agente, Meduanæ * amnem ingreditur, qui graviore impetu currente Ligeris descendit in alveum, & usque ad optatum portum qui Retiatus dicitur, distans a Monasterio octo milliariis, celeriter decucurrit: tum mater cum filio navim relinquens, plaustrum adscendit, & ad desiderata limina se perduci exposcit. Sed cum a Monasterio non plusquam milliario distaret & dimidio, præfatus filius ejus de plaustro se projiciens, qui utroque pede contractus erat, tramite nititur recto incedere, & sine ullius adjutorio cœptum perficit iter. Mater vero hæc cernens plus fit avida salutis; creditque se non esse a Domini misericordia destituendam. Perducta vero ad limina desiderata, ingreditur sancti Confessoris basilicam: fusisque precibus, collocat se sub supradicta scala, atque sopore imminente obdormit. Cumque somnum caperet, visum est ei, quod sanctus ad se venisset Filibertus, & percutiens gibbum ejus excitasset eam. In hac denique visione expergefacta, cœpit ab ore & naribus ejus sanguis non guttatim tantum, sed copiose profluere: quæ nihil aliud inter hæc, nisi, Sancte Filiberte, clamabat, adjuva. Celebrabatur namque tunc vespertinum officium: quo expleto, sciscitatur ab ea, quid sibi esset, vel cur ita basilicam clamoribus repleret. Illa vero hanc se visionem intuitam fuisse, adserens surrexit, non absque magno dolore ab illo in quo jacebat loco directa, & ad venerandum ducitur sepulcrum: omnique adempta deformitate incolumitatem consecuta est. Permansit denique postmodum propter forinsecam Monasterii portam aliquot diebus cum filio suo, nolens locum relinquere, in quo a Domini fuerat misericordia visitata, & precibus sancti Confessoris sanitati restituta.

* la Sarte

* la Mayenne

LXIII. His etiam diebus ex Redonico populi maxima veniens multitudo, adduxit ad Sancti limina puellam quamdam, quam uterus matris mutam protulerat: sed ut merita hujus sancti viri declararentur, ac devotio comitantis populi magis magisque exardesceret, inter veniendum soluta est lingua puel-

AN.CHR. 836 7. Junii. læ, & recte loqui cœpit. Cumque ecclesiam ingressa fuisset, orationem dominicam, quam numquam loquendo dixerat, ordinatim dixit glorificans Deum.

LXIV. Nec taceri debet, quod ex eodem loco quædam femina, Salatia nomine, contracta fuit advecta, & sanitatem recepit.

LXV. Pandi quoque debet, quia puella quædam officio utriusque manus carens, hujus Sancti meritis recuperationem meruerit.

LXVI. Per idem vero tempus Aldetrudis quædam femina de Constantino adveniens, annos nata triginta, incola loci, qui Duo-gemelli *a* vocitatur, ante sanctum sepulchrum crebris precibus Domini deposcebat auxilium: erat quippe cæca, & a transeuntibus alimoniæ stipendium accipiens, exinde victitabat. Hæc nempe ostiatim excubans, ac die noctuque interventionem hujus Sancti implorans, illuminari meruit, quia pulsare non cessavit: quæ postea atrium ecclesiæ scopis crebrius emundans, aliquibus diebus ibidem permansit, ac demum gaudens discessit.

LXVII. Sed cur taceam quod plurimis notum esse constat? Quædam namque femina hydropica hujus Sancti quæsivit patrocinia. Sed cum de vino in quo beati viri baculus dilutus fuerat, bibisset, omni tumore represso sana efficitur.

LXVIII. Expertus est pari modo hanc medicinam quidam puer hydropicus cujusdam viri nobilis filius, qui ex ipso potatus vino, a Patre quoque vocatus, ab eodem liberatus est humore mortifero.

LXIX. Volvitur interea annus, & populi pæne innumeri ad hujus Sancti confluunt festivitatem. Adest copiosus sexus femineus, gaudens de tanto Patrono, dolensque de sui ingressus prohibitione. Celebrantur interim Missarum sollemnia, ostenduntur Dei miracula. Ratbertus quidam nomine, pede claudus utroque, interventu sancti Confessoris coram omni dirigitur populi frequentia, & suis gratulatur pedibus incedere, qui remigio brachiorum duo manibus gerens scamella, illuc advenerat admodum confectus.

LXX. Dominicus perinde quidam nomine, dextro claudicans genu, contractione enodata, plurimo exspectante populo gressum recepit.

LXXI. Est quoque eadem die tertium sancti viri meritis ostensum miraculum, quod silentio haud tegi nequaquam debet. Currentibus namque, sicut dictum est, ad basilicam Confessoris viris & mulieribus, nocte antequam ad Monasterium perventum esset, furata est quædam femina fasciam sociæ suæ: sed nihil inde timoris habens, cum ceteris ecclesiam petivit. Missarum laudibus expletis, duobus etiam supradictis miraculis patratis, reverti parant omnes ad propria. Jungitur quoque ista suo comitatui, ac tentat regredi: quæ cum ad pontem qui ad Monasterium venientibus super fluvium Bedoniam *b* transitum præbet, pervenisset, retro corruit. Stupentibus qui aderant, surrexit: iterumque incedere volens, retrorsum cecidit. Tunc interrogata a suis domesticis, ne forte aliquod facinus absconditum haberet, unde Deum implacatum contra se faceret; confessa est penes se furtum haberi. At viri magis hinc sollicitii revertuntur, ducentes eam ad Monasterium. Innotescit hoc apud omnes, redduntur ab omnibus Deo laudes, qui meritis Confessoris almi occulta ita facit esse manifesta. Post hæc illa confessione ex corde data, pænitentia accepta, remeavit ad propria.

Confessio. LXXII. Accessu vero feminarum prohibito, figitur crux in signum longiuscule a forinseca Monasterii porta, quousque uterque sexus admitti debeat, causa scilicet negotii, quia ibidem nundinæ exercentur: in quibus quid quadam die acciderit, dicam. Plebeja namque multitudo oratum ad sacrum venerat sepulchrum, votisque completis reverti cupiebat. Tunc unus e turba

a Eo in loco Monasterium ædificasse fertur sanctus Martinus Abbas Vertavensis, ut in ipsius Vita dictum est in Sæculo I.

b Vulgo *la Boulogne*: quo ex fluvio Ludovicus Augustus permittit Arnulfo Abbati, ut deducat aquam per viam regiam in Monasterium Deense recens ab ipso exstructum, ut superius observatum.

ba tabernam ingressus est, ut sibi vinum emeret. Venumdabatur enim, nisi fallor, illis diebus sextarius vini uno denario. Emtor vero nonnisi dimidium sextarium emere volebat: sed integrum, non dimidium habebat denarium. Convenit autem inter illos, ut venditor integrum acciperet denarium, & daret emtori unum dimidium denarium, & vini dimidium sextarium. Sed qui vendebat, non bene suo intendens negotio, sextarium vini, & dimidium dedit denarium. Emptor namque hæc considerans, noluit innotescere venditori: sed abiens ad prandium, vinum cum suis ebibit. At ille qui damnum patiebatur, in semet reversus, intellexit, se plus vini quam debuerat, dedisse, insuper & pretium reddidisse: qui parumper exspectans, revertitur idem vir cum ipso dimidio denario, postulans pro eo iterum sibi vinum dari. Tunc ille qui proximo in negotio deceptus fuerat; Bene, ait, tibi jocaris, amice, non enim tuum, sed meum adfers: tulisti quippe meum & vinum & pretium. At ille cœpit cum juramento affirmare non nisi suum detulisse, atque ad ultimum tali se vinculo nullo cogente devinxit: Non placeat, ait, beatissimo Filiberto, si verum est quod in me dicis, ut hinc mecum vinum quod bibi, deferam. Nec mora, vix citius hoc dicere potuit, quam cum dedecore quod injuste potaverat, coram omnibus rejiceret: potu siquidem vacuatus, dimidium reddidit denarium, & confusus abscessit. Perpendant hinc, qui nomen omnipotentis Dei in vanum assumunt, quid mereantur, cum sancti Confessoris nomen tanti valuerit.

AN.CHR. 836 7. Junii

Sextarius vini uno denario.

LXXIII. Tempore quoque currente, ac populis qui jam hujus Sancti limina visitaverant, iterum ea frequentantibus, aliisque qui nondum illuc venerant, convenientibus, quæ digna memoratu gesta sunt, non videntur sileri. Ex territorio namque Turonensi Theodoricus quidam nomine, genua contractus, ut Dei opem beato Filiberto patrocinante mereretur; ad ejus basilicam in carruca devehitur: qui aliquantisper propter ostium excubans basilicæ, non frustra præstolatus est auxilium. Genibus quidem restauratis, vehiculo contemto, sanus recessit.

LXXIV. Puer etiam quidam septennis, Ragambertus nomine, lippitudinem oculorum cum nimio perferens dolore, istius Sancti obtentu gravisus est se & dolore caruisse luminum, & clarissimum recepisse visum.

LXXV. Quidam denique cæcus per idem tempus, Genocher nomine, Britannia oriundus, quemadmodum illuminatus sit, dicam. Cum enim ejus visus aggravari & quadam crassitudinis albugine obtegi cœpisset, petivit a domino suo, ut sibi liceret sancti Confessoris expetere suffragium: nec tamen impetravit. Detinetur in servitio solito, denegatur ei aditus: cæcatur interim uno oculo. Supplicat iterum crudeli domino, deprecaturque eum humillime, quatenus sibi licentiam eundi ad jam dicta limina daret: eoque negante, sicut unum, ita quoque oculum amisit alterum, fitque omnino cæcus. Tunc dominus ejus, cum nil servitii ex eo posset extorquere, (non enim quid gereret, videre poterat) dedit ei licentiam. At ille quoquo modo potuit, exoptata adivit limina: qui Domini misericordiam meritis almi Confessoris diutius præstolans, tertio postquam illuc venit die illuminari meruit, & nihil læsionis habens oculorum, qui cæcus venerat, videns abscessit.

LXXVI. Ex Blesensi prorsus confinio quidam vir, mutus pariter & claudus, tantarum fama virtutum longius volitante devehitur ad tam eximii Patroni limina, fidei tantam habens constantiam, sicut ipse postea confessus est, ut si ad venerandum deferri mereretur sepulcrum, claudicatione actutum careret, locutionemque reciperet: quod ita rei probavit eventus. Delatus namque illuc cum fuisset, quia verbis non poterat, Deum corde ac fide implorans, intercessionemque hujus Sancti medullitus flagitans, gressum simul & loquelam recipere meruit.

LXXVII. Quidam namque rusticus quadam in villa quinto-decimo a Monasterio distante milliario commanens, suum perdiderat bovem: quem per diversa requi-

Candela ad bovis mensuram.

AN.CHR. 836 7. Junii. quirens loca, & minime reperiens, candelam fecit, eamque ad Sancti referens sepulchrum accendit, ac questu lacrimabili sanctum cœpit Filibertum deprecari, ut amissum sibi restitueret bovem. Agit hoc diutius, & ut frustratus non discederet, imponit etiam super sepulchrum cuppam argenti fusilem pondo viginti denariorum. Post hæc inde egreditur, & ante forinsecam Monasterii portam invenit bovem quem quærebat erroneum, gerentem in cornibus funem, cum quo subductus fuerat. Tunc Deo gratias agens, sanctoque Confessori supplicans, recepit animal suum, reduxitque ad nota præsepia.

LXXVIII. Homuncio quidam ex confinio Namnetici territorii, basilicam sancti viri invisere cupiens, pervenit usque ad ripam Ligeris: navi quoque inventa, quæ flumen transitura erat, petivit a gubernatore, ut sibi transitum præberet. Gubernator vero, quia pauperculus unde naulum daret, non habebat; spretis ejus precibus fune soluto, cum ultra tendere certat, jam jamque medium fluminis transmissus esset; subito obstupefactus, gubernaculo amisso obtorpuit, navisque ita immobilis remige inaniter laborante perstitit, acsi in arida, non in flumine posita videretur. Tunc viri qui in navi erant, in semet reversi, arbitrati sunt se propter adspernationem pauperis talia pati. Quocirca celeriter quasi navi sponte currente, unde digressi fuerant, revertentes, jubent homunculum navim conscendere, atque cursu citissimo supradictum transeunt fluvium. Assumens autem pauperculum gubernator ipsius navis, ad optatum deduxit locum, & quod sibi propter ipsius pauperis adspernationem accidisset, innotuit. Iste est sanitati redditus, typo quippe laborabat quartano: ille vero orationibus peractis, quem exhaustum gravi adduxerat morbo, sanum reduxit, transque ripam posuit jam dicti fluminis.

LXXIX. Quomodo quidam Marinus nomine, vel quali commercio gressum recepit, celandum non est. Quindecim siquidem annis absque incessu recubans, sextum-decimum perinde adoriebatur. Audiens vero tardius quam oportuerat; vel si audierat, surda, ut dici solet, aure transierat tot Confessoris præclara insignia; cereum jubet fieri, atque ad sanctum sepulchrum deferri mandat. Sed gestator cerei vix dimidium * confecerat milliarium, cum iste levius se sensit habere: paullatimque vigore redeunte, omni debilitate vel contractione explosa, incolumitatem adeptus est. Postea vero Dominum adoraturus, suoque interventori gratias redditurus, ad Monasterium sanus venit, notum faciens, qualiter virtus divina meritis Confessoris almi ei sanitatem attribuerat.

* al. unum.

LXXX. Quadam autem die quædam femina in supra memorata villa Boginno, quæ parvo a Monasterio separatur spatio, ignem domi accendens, suam occupavit flamma ædiculam: quæ cum nullum virorum haberet adjutorium; ut se adjuvaret, sanctum Filibertum cœpit invocare. Tunc flamma ab ejus convulsa ædicula, vicinas apprehendit arbores, atque in sese, materiei non nocens, reflectitur moribunda, domusque inusta permansit. Egit hoc nimirum invocatio nominis tam gloriosissimi viri, & fides pauperculæ mulieris.

LXXXI. Ex plebeja namque manu vir quidam diuturno ægrotans tempore, jussit se suo imponi plaustro, & ad hujus Sancti limina devehi: qui cum allatus fuisset, & aliquibus diebus in precibus perseveraret, atque ostiatim die noctuque excubaret; nocte quadam cum se sopori dedisset, vidit sibi quasi sanctum adsistere Filibertum, duos boves aurea habentes cornua sibi porrigentem ac dicentem: Accipe, o homo, istos boves, & jungens eos ad plaustrum tuum, vade sanus in domum tuam. Cumque intuitus esset visum, post paullulum sopore discusso evigilans, sanum se, sicut multis exoptaverat diebus, invenit, Deoque gratias agens narravit, qualiter visionem cernens sanus effectus fuerat.

LXXXII. Eodem vero tempore contigit a partibus Britanniæ, naves ad jam dictum

ctum portum, qui Furce vocatur, negotiandi gratia devenisse. Sed inter negotiandum viri tantum unius navis, gubernatore nesciente, partim furando, partim emendo, & hoc cleptim *, ex plumbo beati Confessoris, quod in ipso portu custodiebatur, quodque etiam propter Nortmannos a sæpe dicta insula elatum fuerat, non modicam subripuerunt partem. Negotio quippe expleto, cupiunt reverti : sed vento cessante secundo, detinentur quinque diebus. Sexto denique adveniente die, subsolano leniter flante, funibus solutis parant iter aggredi, navibusque in altum deductis adveniunt, velint, nolint, ad nostræ insulæ portum qui Concha nuncupatur; jactisque anchoris vento quiescente consistunt. Demorantur nihilominus istic novem dies. Dantur vero eis ab insulanis quæ necessaria erant ad comedendum vel bibendum, veluti alienigenis. Non enim ex suo comedere poterant commercio, annonam quippe non attulerant, sed tantum deferebant. Decimo autem die, sole oriente subsolanus pariter consurgit. Nautæ vero gaudentes sublevant cornua antennarum, dantque carbasa vento. Cumque longius a terra separati fuissent, subsolano cessante, ab austro africo ad quamdam Britanniæ insulam, cui Basus nomen inditum est, deportantur : ibique, quia prosperum flatum non merentur, diebus septem detinentur, & hoc merito. Si enim recordati fuissent, quid illi Britanni, qui adhuc beato Filiberto in carne vivente juvencum furati sunt, fuerunt perpessi; numquam eum qui cum Christo modo in cælis, beatum dico Filibertum, regnat, minus posse, vel minoris meriti esse putassent. Et si hoc verecundiæ fuit, vel furti impudentia prohibuit, seu etiam (quod verisimile esse potest) numquam istud miraculum referri audierant, saltem memorari debuerant, qualiter quadam vice aliis Britannis qui nimiæ famis tabescebant inopia, oratione sua ac Fratrum suorum ventum redeundi ad propria a Domino impetraverint. Morantur præterea, sicut dictum est, in Baso insula septem diebus. Octavo autem die, flatu surgente secundo, credunt se mari, cumque vento uberiore impellente, cursu celerrimo spumigeros montes sulcante carina, altius naves sese extollerent, ostenditur eis non tantum mirabile, quantum terribile signum. Proreta namque qui in prima erat navi, iter subsequentium observans navium, ne in arenas inciderent; cernit repente equitem adversum se tria gerentem spicula, cum tanto impetu ac tanta potentia equo emisso currere, ut omnes perimendi vel etiam demergendi habere videretur potestatem : quem nullum alium, nisi Sanctum credidit esse Filibertum. Hoc quoque impetu facto, proreta tantum qui furti erat conscius, intuente, disparuit eques, atque subsolano compresso, circio spirante revertuntur ad littus Basi insulæ, unde discesserant. Nautis vero animo consternatis, & quid agerent nescientibus; (nullus quippe furtum, nisi tantum qui illud perpetraverant, sciebat) eadem nocte beatus Filibertus cuidam viro in ipsa insula, qui multo contractus permanebat tempore, apparens in somnis: Surge, ait, o juvenis, in nomine Domini sanus esto, & vade, dic illis Britannis, quia meum plumbum quod furati sunt, deferre secum non debent : & hoc illis in veritate dixeris, quia quousque reddatur illud, flatum prosperum habere, patriamque adire non poterunt. Dato denique die surgere homo a lectulo festinat, sed veluti inscius ambulandi gressu titubante, baculo tamen suffultus pergit ad ecclesiam ipsius insulæ, & visum quod viderat, Presbytero illic commanenti innotescit. Aufertur omnis scrupuli dubitatio, ut nihil obstet ita credi, præsertim cum claudus sanus effectus talia refert. Pergit itaque cum Presbytero qui sanus effectus fuerat, ad naves Britannorum : dat Sacerdos eis sermonem prædicationis, intimatur de furto in eorum navibus absconso. Mora post habita scrutantur omnium naves, inveniuntur apud unam quamplures plumbi crustæ : redduntur Presbytero, dant Brittones confessionem, agentes facti pænitudinem. Redditur eis ventus, redeunt ad diu optata littora. Presbyter vero ille crustas plumbi in fusi-

7. Junii.

* id est furtim

Confessio.

AN.CHR. fusiles vertens massas, ab ipsa insula navibus portum nostrum adeuntibus
836 transmittere curavit, & qualiter sancti Confessoris merita in contracto o-
7. Junii. stensa fuerint, narrari jussit. De Britannis vero ita se res habet. Per idem
* Cap. 19. denique tempus Gerrannus quidam nomine, superius memoratæ * atque directæ Hiltrudis germanus nativitate, germanusque debilitate, diutius circa hujus Sancti basilicæ ostia excubans, nihil sospitatis apprehendere quiverat. Cum autem dies majoris immineret Litaniæ, & se strato collocasset; calore irruente prævalido ita totis cœpit ardere membris, acsi propemodum in frixorio detineretur: transegit quocumque potuit modo noctem taliter cruciatus: sed cum solis jubar mundum reddidisset cunctis conspicuum, surrexit a lectulo directus, & eadem die, sicuti ecclesiæ mos est, crucis vexilla prosecutus fuit, atque deinceps incolumis permansit.

LXXXIII Nec ab re fore reor, si referam, qualiter infra sæpe dictum terminum Ratinsim quidam vir commanens, periculum evaserit mortis. Fuerat igitur ab amicis vocatus ad prandium. Cumque grande convivium esset paratum, & diversi deliciarum cibi fuissent allati, non defuit etiam piscium copia. Et quia oceani littus inhabitabant, allata sunt multorum genera piscium, inter quæ offertur lupus marinus: quem cum avidius sumit, utpote piscem, licet nomine abhorreat, affatim delectabilem; una aristarum quæ ejus eminent dorso, gutturi inhæsit vorantis: qui ob nimium pudorem veluti homo grandævæ ætatis noluit suæ gravitudinis quemquam esse conscium. Surgens denique gutture a mensa vulneratus, suam properat ad domum: quod non dicam alicui, sed nec suæ innotescit conjugi. Transeunt dies quatuor vel quinque, intumescit guttur. Appropinquat septimus, denegatur cibo potuique aditus, sed nec sic cuiquam quid sibi inesset mali, pandit. Octava vero die equum festinus adscendit, & se ad hujus Sancti confert suffragium. Sed quia vesperi ad Monasterium pervenit, hospitatur nocte illa juxta primam Monasterii portam. Cumque signum ad nocturnum sonuisset officium, evigilans ille, sine ullo excreationis strepitu vel tussis impulsu, aristam super suam jacere persensit linguam: quam accipiens, omnibus qui aderant ostendit, & qualiter ejus gutturi hæserat, vel quot diebus ibi fuerat, gratulabundus innotuit: cujus acutissima productio tantum longitudinis habebat, quantum medius medici articulus in virili potest manu prætendi. Concessit proculdubio divina pietas tali in facto suo glorioso militi, quod se per Prophetam facturum esse pollicitus fuerat, ut antequam invocaretur, adforet non deprecanti. His itaque breviter digestis, non quod miracula defecerint; finem facimus loquendi; sed quia multiplicia exstant, & beatissimi Filiberti nondum transpositum est corpus. Ideo sequenti adnectenda sunt operi, sive quæ nostris diebus, exceptis supra scriptis, seu etiam nonnulla, quæ olim sicut ab antiquis, quæ nullo tenentur scripto, referuntur miracula; necnon insuper ea, quæ in ejus transpositione Domini pietas dignabitur, sicut credimus, operari. Supplico præterea omnibus, qui hæc forsitan, non propter stili nitorem, sed propter almi Confessoris amorem lecturi sunt, ut ejus precibus apud piissimi Domini misericordiam peccaminum meorum veniam impetraturi precentur, cujus meritis me novi tertio tertianis & semel quartanis liberatum typis, Domino JESU-CHRISTO pro nobis nato atque in carne passo præstante, qui cum Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

De aliis translationibus & miraculis.

PRÆFATIO AUCTORIS.

QUI virtutum insignia, præclaraque miracula in præcedente libello, quem de beati Filiberti virtutibus, etsi minus digne, ut debui, prout tamen tunc temporis poteram, composui, & in sequenti pollicitus fueram ea quæ superérant, seu etiam quæ divina dedisset virtus me scripturum; cogor non tam miracula, (proh dolor!) quam pæne cunctorum occidentalium Regnorum pandere ærumnosa discrimina. Non enim seriem rationis rite conservare poterit oratio, nisi temporum fuerint protelationes relatæ. Neque vero HILDOINO, qui dudum obiit *a*, sicut pollicitus fueram; sed cuilibet scire cupienti ista scribuntur. Cum enim Redemptoris omnium Christi Incarnationis 800. & tricesimus sextus volveretur annus, paxque Ludovico imperante aliquantula arrideret, atque immensis populorum gaudiis translatio jam dicti Confessoris, sicuti digestum est, celeberrime ab omnibus honoraretur, veneraretur, glorificaretur; non multo post, duobus * scilicet semis annis decursis, præfatus moritur Imperator: parique emenso spatio, Nortmannorum naves sexag.·. * sept.·. repentino Ligeris ingrediuntur alveum cursu, Namnetum capiunt civitatem; Episcopum, Clerumque cum maxima populi multitudine in ore gladii trucidant; quod vero restat, captivitati dedunt. Porro successor Regni Ludovici Imperatoris CAROLUS extiterat, qui aula in regia nutriebatur; quando supra scripti ejus fratres, suo quisque (LOTHARIUS videlicet & LUDOVICUS, PIPPINO ante patrem mortuo) potiebantur Regno. Sed quia brevitati in talibus studendum est, (non enim idcirco id aggressi sumus, ut gesta potius silenda vel deflenda, quam miracula sancti Confessoris referantur) fit primo inter supra scriptos discordia fratres, tunc demum inter Regni primores. Deinde insurgunt fratres juniores, Ludovicus & Carolus, in Lotharium seniorem fratrem: conglobantur horribilia bella veluti intestina: cedit victoria lugubris atque miserabilis junioribus fratribus: illorum discordia addit vires extraneis: relinquitur fas, pergitur per nefas; deseritur custodia littorum maris Oceani: cessant bella extrinsecus, grassantur intrinsecus; augetur numerus navium, crescit innumerabilis numerus Nortmannorum: fiunt passim Christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones, sicuti, quamdiu sæculum stabit, manifestis patebit indiciis. Capiuntur quascumque adeunt civitates, nemine resistente: capitur Burdegalensium, Petrocorium, Santonum, Lemoviensium, Egolisma, atque Tolosa civitas: Andecavensium, Turonensium perinde, & Aurelianensium civitates pessumdantur. Asportantur Sanctorum cineres quamplurimum, fit pæne illud quod per Prophetam Dominus minatur: *Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ.* Fugimus & nos in locum qui Conaldus *b* vocatur, in territorio Andecavensi, super alveum Ligeris, quem Carolus jam dictus Rex gloriosus, propter imminens periculum, antequam Andecavis caperetur, nobis dederat ob causam refugii, corpore beati Filiberti adhuc in Monasterio, quod Deas dicitur, relicto, quamvis a Nortmannis incenso. Non enim adhuc Herbidilica tellus a tanto exspoliari patiebatur patrono, quamdiu pars aliqua ibi commorari poterat Monachorum.

* fallitur.

Bella & Nortmannorum vastationes.

* l. sexaginta septem

S. Filiberti corpus delatum Conaldum.

Hierem. 1. 14.

Deinde post aliquantulos annos innumerabilis pæne multitudo navium Nortmannorum ingreditur Sequanam fluvium. Nihil enim illis in partibus mi-

Nortmannorum iterata facinora.

a Non anno 842. ut legitur in fusiori Gallia Christiana; sed serius. De hoc alias.

b Vulgo *Cunaud*. Carolus Calvus Viviano Comiti dat *Monasteriolum, quod vocatur Conaldus, ubi sanctus Maxentiolus corpore requiescit*: idemque Vivianus Comes tradit Hilbodo Abbati. Utriusque litteræ habentur in Chiffletii Probationibus pag. 200. & seq. Hactenus ibi est Prioratus a Trenorchiensi Abbatia pendens.

AN.CHR. 836 7. Junii. minus grassatur malum. Invadunt Rotomagensium civitatem, populantur, incendunt: Parisiorum perinde, Belvacensium, atque Melduorum capiunt civitates, necnon Melidunensium devastant castellum: capitur Carnotis: Ebroicas populantur; atque Bajocas, reliquasque undique secus civitates invadunt. Nullus pæne locus, nullum intactum remanet Monasterium: omnes fugam arripiunt: rarus est qui dicat, State, state, resistite, pugnate pro patria, liberis & gente. Sicque torpentes, atque invicem diffidentes, quod defendere debuerant armis, tributis redimunt, ac Christianorum pessumdatur regnum. Hispanias insuper adeunt, Rhodanum intrant fluvium, Italiam populantur. Dum vero tanta ubique domestica & peregrina desæviunt bella, anno 857. Incarnationis Christi octingentesimus & quinquagesimus septimus defluxerat annus. Et quia spes aliqua remeandi ad propria, quæ tamen cassa probatur adhuc esse, nobis intrat, cum huc atque illuc diversis hospitaremur fugitando in locis, corpus beati, sicut dictum est, Filiberti in proprio derelictum erat solo: quia malis ubique grassantibus, nullum certum obtinere poteramus securitatis locum. Sed cum nullum alicubi vel aliunde præberetur refugium, non ferentes quin nobiscum quaquaversum circumferretur sanctissimum corpus, de ipsis prope Nortmannorum manibus rapitur potius cleptim *, (*id est furtim) quam transfertur festivis cum laudibus, atque in memorato, qui Conaldus dicitur, collocatur loco; ita tamen ut cum necessitas incumberet, transferri aliorsum potuisset: quod factum esse constat anno dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo secundo; (anno 862. alia translatio) quando de Conaldo motum, ad Messiacum * (* Messay.) suam est villam translatum. Ubi quanta gloriosis ejus meritis miracula claruerunt, cum ea quæ in fine precedentis libelli superesse diximus, scripta fuerint, subsequenter adnotata clarescent. Sed quia nec persecutio cessat paganorum, nec volubilitas stare novit temporis, mihique momentaneis minuuntur soles decursibus; jam tempus resque exigit, ut pandantur.

TEXTUS SEQUENTIS LIBELLI.

CAP. I. Miracula tum facta. CUM vero de Hero Oceani insula ad Ampennum villam, indeque per Varinnas, ad locum qui Palus dicitur, ventum esset, atque hinc Deas Monasterium cum Sancto fuissemus, sicuti relatum est, pignore ingressi; tanta utriusque sexus adfuit populi multitudo, ut innumerabilis esse penitus conseretur. Interfuit etiam illic quædam ejusdem Sancti famula ex Celensi villula, habens secum filium oris officio damnatum, suo mutum ex utero profusum. Sed cum, uti fieri in tanta populi densitate solet, inter matrem filiumque aliquanti interpositi essent, puerque matrem cœpisset non videre; clara eam voce cœpit proprio inclamare nomine. Mater vero nomen agnoscens, cujus vocem audiret ignorans, revertitur, puerumque loquentem inveniens, stupefacta miratur: sicque ad laudem sancti Confessoris mutus loquitur, mater gratulatur, populus lætatur, Deus, cujus est quidquid boni est, ab omnibus glorificatur.

II. Qualiter quidam ex plebeja multitudine sospitatem adipisci meruerit, inferendum videtur. Venerat quadam die ad limina Confessoris almi non parvus populi cuneus, votisque completis regrediebatur, obviamque habuit, quæ adoratum veniebat, turbam hominum plurimam: inter quos unus validissima laborabat febri depressus. Tunc unus revertentium dixit se particulam habere scalæ superius dictæ; adfirmans, quod si tingeretur vino, & inde fiducialiter nihil hæsitans hauriret, statim sanari mereretur. Credidit ille sibi talia dicenti: ligni particula vino tingitur, vinum ebibitur, febris fugatur, sospitas consequitur, lætus sanusque ad sancti Confessoris limina graditur, lætiorque domum revertitur.

III. Delatus est etiam quidam puerulus mutus, ut meritis almi locutionem accipere possit Confessoris: divinaque solatiante clementia recepit, post

post aliquantum vero temporis amisit; iterumque advectus recipit, retinet, loquitur, gratulansque recedit. AN.CHR. 836

Non multo temporis cursu emenso adducitur quidam vir horribili peste contritus, dæmonicaque glomeratione invasus. Is cum propter sancti fuisset adductus viri sepulcrum, diversis cœpit insanire modis: qui inter diversos corporis motus, protensis sursum brachiis, tanta in circuitu ferebatur volubilitate, voces emittens truculentas, ut nullus dubitare posset, quin ab immundis discruciaretur spiritibus: sed non diu in eum pestis, precibus sancti interpositis Confessoris, prævalere potuit. Expulsa quippe citius infestatione dæmoniaca, sanitati redditus, cum gratiarum actione sospes domum reversus est ad propriam. 7. Junii. IV.

Vir quidam pedis officio, orisque ratione carens, venit die quadam ad Lucionnum vicum nostrum, in quo reliquiæ beatissimæ virginis MARIÆ nimis præcipuæ habebantur. Insistit orationibus, dirigitur lætus, exsiliensque incedit. Deprimitur nocte sopore, multo quam solitus erat graviore: admonetur in somnis, ut qui jam directus erat, si loqui vellet, sancti peteret limina Filiberti. Nec mora, venit directus atque mutus, stat illic duobus vel tribus diebus; solvitur lingua, innotescit qualiter primo directus, ac postmodum loqui meruisset; permanet nobiscum aliquot dies, recedit sanus. V.

Tantorum taliumque miraculorum celebritate longe lateque pervolante, Bituricas quam dicunt, civitas admirata stupescit: mittit denique & ipsa ad sancti Confessoris patrocinia, virum nobilissimum, dignitate sæculi pollentem, sed tamen febri vexatum quartana, qui tali, anno & medio, laborabat bili. Cumque ante sepulcrum aliquamdiu orationi incubuisset, surrexit, seque sitire dixit: bibensque vinum quo baculus fuerat sancti Confessoris ablutus, solo tapetibus projectis dormivit pauxillum. Cum vero somno sederet discusso, tantam χολερῶν evomuit abundantiam, ut confestim (sicut revera erat, sanum se confiteretur esse: talique modo sospes effectus, muneribus collocatis, gaudens remeat ad propria. VI.

Deprimebatur quoque vir quidam valde nobilis longiuscule a nobis positus, gravitudine valida; admonitusque est in somnis, ut sancti peteret Filiberti suffragia. Sed cum paullulum aliquid sanitatis sensisset, obliviscitur illuc ire; iterumque infirmatur, iterumque illuc ire admonetur. Venit tandem, velit, nolit, ad limina sancta: innotescit passionem, propalat visum; redditur sanitati, regreditur sospes. Nolo quemquam mirari, si paria referuntur paribus miracula verbis; quia nec stili adeo esse potest dissimilitudo, ubi miraculorum constat fore similitudo. VII.

Jam vero quia quæ recordari potuimus, (multa quippe per septem & viginti annos *a* a memoria recesserunt) retulimus; restat ut illa quæ veterum relatione in Hero insula gesta fuisse didicimus, innotescant. Fertur quod quadam die ingressus est Monachus quidam ecclesiæ custos basilicam, in qua beati Filiberti corpus tumulatum quiescebat: respiciensque ad lectuli caput, ubi semper non modo noctu, sed etiam interdiu tres solitæ erant ardere lampades, vidit eas exstinctas: subito candelam arripiens, cum concitus in alteram vellet ire ecclesiam, ut lumen sibi inde mutuaret; medio itinere in ejus manu accenditur candela: citiusque revertens lampades accendit: talique facto admonitus, cavit deinceps, ne absque debitis basilica luminaribus aliquando foret. VIII. Miracula ex relatione veterum. Lampades ad tumulum Sancti.

Dicitur etiam vera relatione, quod Britannorum classis numerosior ad nostræ insulæ portum, qui Conca dicitur, venerit causa prædationis: cumque armati de navibus prosilivissent, tanta inter se mutua cæde bacchati sunt, ut nullus præter unum evaderet, qui hæc insulanis nunciaret: sicque Christi miseratione ac sancti meritis Confessoris, qui prædari atque devastare ceteros cupiebant, invicem dimicantes perierunt. IX. Britannorum incursio,

a Hinc patet, ea scripta esse anno 863. post annos 27. a motione facta Conaldum ex Herio insula anno 836.

AN.CHR. 836 7 Junii.

X. & Saracenorum.

* l'isle d'Oye

Narratur insuper, quod navis Saracenorum, cujus tanta estimabatur magnitudo, ut murus pæne ab intuentibus putaretur; ad Oiam * venerit insulam: quæ cum in ea quidquid voluisset, explesset, voluit devenire ad nostræ insulæ portum: & cum jam medium esset iter emensum, tanta avium multitudo in nostro consedit littore, quanta numquam (ut fertur) alicubi visa fuit aliquando: quas Saraceni intuentes, nihil aliud quam innumerabilem crediderunt esse bellatorum exercitum: talique territi visione retrorsum abeuntes, non ausi sunt nostram adire insulam. Hæc tria quæ relatione veterum miracula didicimus, hunc habeant in nostro opere locum.

XI. Alia recentiora.

Nec inconveniens esse reor, si narrem, qualiter duobus antequam ab Hero insula sanctissimum transferretur corpus annis, a nostratibus contra Nortmannos in ipsa pugnatum est insula: vel quomodo cuidam in Corbeja Monasterio per visum revelatum esse dignoscitur. Accidit ut quidam ex nostris illuc pergeret Monachus. Cumque sancti Filiberti festivitatem, quæ decimotertio Calendarum Septembrium celebratur die, nocte eadem celebriter coluissent Monachi, mane jam facto venit ejusdem Monasterii Monachus ad illum, qui nostra de parte illuc venerat, Monachum, illique ait: Volo unanimis scire te, Frater, quia hac fui in vestra insula per visionem nocte. Tunc demum retulit illi situm insulæ, Monasteri positionem, sicut ei per somnum ostensum fuerat, & sicut re vera sese res habebat: addiditque: Et ut vere scias, quia vera sunt quæ dico; vidi hac nocte nuntium de portu advenisse maris, qui novem Nortmannorum adesse nuntiaret naves. Tunc sanctus Filibertus de proprio consurges tumulo, sicut mihi videbatur, vestibus indutus candidissimis, aureum ferens dextera evaginatum manu mucronem, multitudine dealbatorum subsequente, exiit per occidentalem Monasterii atque castelli portam: & cum ad portum qui Chonca dicitur, quantocius properaret; invenit multitudinem Nortmannorum, qui armati ad Monasterium festinique pergebant. Nec mora sub unius horæ curriculo, omnes sanctus perimit Filibertus, ac deinde Monasterium revertitur, atque in suo se collocat tumulo. Et mihi indubitanter crede, quia hodie in vestra insula contra Nortmannos pugna peracta, victoriaque est a vestris consecuta: quod ita contigit evenisse. Ipsa denique festivitatis ejus die, de novem navibus, hora etiam nona pugna inchoatur, quæ vespere finitur, in qua quadringenti octoginta & quatuor ceciderunt Nortmanni, uno tantum ex nostris corruente, equis quampluribus interfectis, equitibus nonnullis vulneratis. Hæc ita esse, qui interfuit, narratum iri censuit.

Nortmanni in Herio divinitus cæsi.

XII. Translationis Mesciacum occasio.

Ab hinc quæ in Mesciaco seu in itinere, cum illuc iretur, ostensa sunt miracula, ordinatim breviterque adnotata subsequantur. Gratum tamen esse credo, si primitus cur illuc corpus almi Confessoris translatum fuerit, dicatur. Nortmannorum siquidem quatuor continuis annis in Ligere fluvio hiemantium, subitaneos non valentes sustinere occursus, prædictus Pater noster HILBODUS Abbas Regem adiit CAROLUM, atque ab eo partem aliquarum in pago Pictavo meruit obtinere villarum *a*; in Matronis videlicet, atque Mesciaco, in Apciaco, & Estivali, in Crusaco, & Maximiaco ac Prisciaco partem: necnon & villam quam Asinarias vocant, in territorio Briossensi *b* super Vultonnam fluvium, cum omni integritate accipiens. Has utique villas filii Belial Regi non pleniter obtemperantes, Monachorum gregem odio gratis habentes invaserant: sed cum diu multumque in illis adquirendis laboratum, nihilque esset adquisitum; tandem muneribus non paucis datis, vix eas de invasorum manibus recipere potuimus, Maximiaco atque Asinarias villis sibi injuste ad tempus retentis. Tunc visum est

& pro-

---

a Hujus donationis diploma refert Chiffletius in Probationibus Historiæ Tornutiensis pag. 207. datum 14. Kal. Februarii, regni anno 14. Aurelianis civitate.

b *Briou* ad Vultonnam Fluviolum, qui aliis Vultumnus, si non fallor, vulgo *Boutonne*, in Carentonam influens. Certe villa Asinariæ in pago Santonico statuitur in Privilegio Joannis Papæ VIII. apud Chiffletium, pag. 226.

& propter paganorum infestationem, & Christianorum persecutionem, ut illuc sanctum deferretur corpus, quo saltem ob illius reverentiam mitius a perversis ageretur hominibus. Hac igitur necessitate urgente, ipso Kalendarum Majarum die, de Conaldo egredientes, cum sacro pignore & laudibus, ac populi plurima multitudine, venimus ad Fabricas, ipsius Sancti villam: in qua vigiliis, ac debitis obsequiis cum nox decursa esset, solisque ortus advenisset, cum immensis laudibus exitur inde, atque ad Taisacum tenditur. Cumque ad Toarum * flumen ventum, pausatumque esset; advecta est in quodam gestatorio quædam femina, debilitate membrorum contracta, quæ interventione sancti Confessoris, & Christi miseratione citius dirigitur, atque cum ceteris cœptum iter insequitur. AN. CHR. 836 7. Junii. Miracula cum facta. * Toue

Oblatus est etiam in ipso itinere puer duodennis, nomine Madalbertus, qui in eundo genibus utebatur pro pedibus: in quo divina non fuit tarda pietas. Subito quippe poplitibus directis erigitur, atque subsequentium ad laudem sancti Confessoris comes efficitur. XIII.

Cum vero in Taisacum intraretur villam, puer quidam Guntrannus nomine, similiter contractus, sed non dissimiliter directus, gressum recepit, ac turbæ subsequentis numerum auget. XIV.

Inde ad Mesciacum venientes, inter Missarum solemnia quatuor sunt ostensa miracula. Duo quippe lumen, ac duo gressum recipere meruerunt. Virtus divina in talibus admiratur, ac merita almi Confessoris ab omnibus venerantur. Tantus vero illic creditur utriusque sexus populus adfuisse, ut decem millia hominum esse putarentur. XV.

Cum vero tanti viri has in partes adventus, ac miraculorum longe lateque rumor personuisset; diversorum accolas locorum ad hujus Sancti limina properare compellit: scilicet ut & pro se ejus gloriosa merita flagitent, vel si quos habent corporis incommoditate gravatos, incolumitati restitui ejus intercessione mereantur. XVI.

Adductus est in carruca vir quidam Mainframnus nomine ad hujus Sancti limina, pedum carens officio, manumque habens aridam. Is cum aliquamdiu orationibus incubuisset, quo advectus fuerat spreto, sanus lætusque recessit. XVII.

Venerat etiam quædam femina de Lemovicensi territorio, ab infantia dæmonum patiens incursus, quæ per multa Sanctorum loca, ut sanari mereretur, deducta, sed tamen adhuc liberari non merita fuerat. Hæc cum ibi aliquibus excubuisset diebus, dæmonum rabie depulsa, sanitati est integro restituta. XVIII.

Quædam femina, cui nomen erat Gisla, longo tempore membris omnibus dissoluta, plaustro illuc perducta est: permanensque inibi aliquot dies in orationibus, nihil sanitatis adquirens revertitur. Cum autem ad propria remeasset, vidit in somnis sanctum Filibertum se admonentem, ut si vellet sanari, iterum illuc oratum veniret. Venit festinanter, innotescit somnium, incumbit orationibus, recedit sana. XIX.

Puer quidam Gulframnus nomine, ex pago Biturico ad hujus Sancti limina a parentibus adducitur, decem fere annorum, cujus nullum unquam lingua sermonem protulerat: parentum vero precibus interpositis, accipit puer loquelam, ac loquens gaudensque discedit. XX.

Anus quædam ex villa Boionno, sancti Hilarii femina, Godultrudis nomine, manum habens aridam, sanitatem accipiens revertitur. XXI.

Femina quoque Berta nomine, ex Villa nova veniens illuc, quæ per annum integrum lumen amiserat, recipere meruit. Si vero omnium quæ in Mesciaco gesta sunt, & frequenter fiunt miracula, claudorum, debilium, cæcorum, aridorum, febricitantium, adnotare voluero, ante me dies, quam miracula deficient. XXII.

Sed jam claudatur noster hoc fine libellus,
Plurima cum restent, quæ memoranda forent.

AN.CHR. 836 7. Junii.

Ex Chronico FALCONIS *Monachi Trenorchiensis.*

1. PER idem tempus AXENIUS Abba diem clausit extremum, & ERMENTARIUS ejus successit in locum: quo post annos quinque defuncto, BERNO efficitur Abba. Herus autem insula, licet a perfidis post discessum beati Filiberti igne fuerit concremata; non tamen usquequaque a quantocumque cœtu habitari desiit Monachorum: sed prænominatis ibidem Patribus competenti successione subrogatis, futurum, cassum tamen, restaurationis præstolantur eventum: quocirca sollerter loci sui profectibus assidue invigilabant. Præfato denique Abbate loco commissoque gregi pro viribus utilia procurante, GEILONIS cujusdam Comitis filius, patris sui vocabulo nuncupatus, eidem *a* sub regulari norma sese Deo serviturum commisit: qui pernecessariis admodum multisque prædictum locum honoribus amplificavit. Hic itaque post annos aliquot, quo dignus erat Abbatis officio sublimatus, pio super exsulantium Fratrum inquietudine cœpit sollicitari molimine. Cernens quippe malis assidue passimque grassantibus, Hero insulæ omnem restaurationis aditum penitus denegari, nititur vigilanter operam dare quieti.

2. Quocirca supra nominatum Regem, Carolum videlicet, rogaturus expetiit, quatenus beato Filiberto adhuc in terra corpore peregrinanti, sibique adhærentibus locum præbere refugii dignaretur. Cujus petitioni Rex libenter annuens, tribuit quod poposcit, Abbatiolam scilicet sancti Porciani *b*: quod donum idem Pater Geilo postmodum per ADALGARIUM, Æduorum Antistitem venerabilem, JOHANNIS Papæ fecit auctoritate firmari. Adepta igitur ex integro, & auctoritate regali præmunita concessione, sæpe dictus Abba sacra jussit de territorio Pictavensi pignora removeri, & ad locum tendere superius nominatum. Imponunt igitur sacra vectigalia bigis præcedentibus, quorum erat officii congruum venturæ mansionis habitaculum prævidere, & tentoria figere, prout singularum ordo competens officinarum exsequi præmonstrabat. Et ut evidenter huic negotio Christi præsentia non deesse monstraretur, conferebatur optata subinde salus ægrotis. Unde factum est, ut crebro miraculorum beneficio fama hujus rei se longius diffundente, fieret ingens utriusque sexus concurrentium, simulque pergentium multitudo, rerumque venalium non minus, quam in populoso foro, ibidem copia redundaret. Taliter quippe servorum suorum ditabat inopiam, ut nihil deesset timentibus eum. Idem quippe qui quondam Israeliticæ plebis animos per columnam ignis confortabat & nubis, huic pompæ adhærentibus pro voto gaudia conferebat. Peracto itaque itinere, tandem perveniunt ad sanctum Porcianum, & velut fluctuantis maris turbine superato, littora trita capessunt. Parti vero sociorum illius devotissimi comitatus in vicini tellure ruris ad habitandum est collata possessio: qui vicus in brevi constructis multiplicatisque domibus, ab eventu hodieque Britannia vocitatur.

S. Porciani Abbatia Geiloni data.

eo delatum corpus S. Filiberti.

3. Inde potita quiete venerabilis GEILO liberius Regum, diversorumque Principum ac Episcoporum cœpit conventibus interesse, eorumque sui causas infortunii manifestando captare benevolentiam. Hic dum diversas perlustrando provincias circuiens, Trenorchium devenisset ad oppidum; cernens locum multiplici rerum ubertate gratissimum, diligentiori studio magnum incrementi sumere posse provectum, ac permodicam cellam raro Monachorum agmine ibidem possideri; sciscitatur ab ipsis, & ab incolis provinciæ qualitatem, quanam libertate gauderent, quove servitio premerentur. Cumque didicisset ab ipsis locum quieta prorsus liber-

Trenorchium obtinet a Carolo.

a Hinc colligit Chiffletius, Geilonem, non Flaviniacensis Cœnobii, ut putavit Hugo Abbas Flaviniacensis in Chronico; sed Heriensis Congregationis Monachum a tirocinio fuisse.

b Nunc Prioratus diœcesis Claromontensis in Limania, Benedictinæ sancti Mauri Congregationi subjectus.

AN.CHR. 836 7. Junii.

libertate foveri, nullisque subditum, nisi regiæ ditioni; sciscitatur iterum, exposito suæ modo peregrinationis, utrum sub eadem libertate talium frui vellent contubernio. Quibus gratanter hæc ita se velle respondentibus, ille maturato negotio, Carolum sæpedictum Regem adiit Francorum: a quo solita clementia locum superius nominatum, Trenorchium scilicet, cum suis appendiciis beato Filiberto dari poposcit, & impetravit. Quid moror in multis? redit, & sacra pignora secum tollens, cum regalibus traditionum munimentis, pridie Idus Maji *a* sæpe fatum venit ad Trenorchium, sanctumque illud ibidem patrocinium devotione debita collocavit: qui dies non immerito annuatim festive, summeque cum gaudio celebratur. Ubi etiam suæ peregrinationis omnino finem imposuit, quod dominicæ Incarnationis anno octingentesimo septuagesimo quinto factum esse dignoscitur.

eo adducit S. Filiberti corpus. mortuus anno 885.

4. Horum autem divinæ prærogationis munerum nomina dicere, non multum necessarium, sed nec penitus facile reor. Quis enim præter Redemtoris nostri, quibus ab ipsa, ut ita dicam, nativitate, juventute, ipso etiam tempore passionis usus est, vestimenta, vel quæ ipsa sacratissima Genitrix ejusdem, vel sibi coaptavit, vel filio; ipsasque geminas, quibus soli Deo nota, nobis incognita sacra continentur, pyxides; ipsumque quo idem Redemtor in passione passus est vinciri, ligamen: ipsum etiam salutiferæ Crucis lignum; idemque denique vas primo Salvatoris miraculo consecratum; illud quoque sanctissimi corpus Filiberti; quis, inquam, his præmissis, innumerabilium Sanctorum, quorum eo die ibidem sunt allatæ reliquiæ, minutias dinumerare, vel nominare valebit? Cur sanctum Vitalem, Basilium, aliosque nonnullos? quorum tametsi gloriosa penes nos corpora retinentur; vereor tamen nominatim huic eos inserere opusculo, ne apud tardiores temere videar infitiari, &c.

cum aliis reliquiis.

5. Prædictus igitur Abba Geilo suæ per omnia memor industriæ, postquam labore solutus, grato tutoque resedit in loco, cœpit diligenter eidem loco felices liberalitatis & incrementi successus prospicere: qui in quantum usque prosperis potitus fuerit, apostolica privilegia, præcepta regalia, diversarum provinciarum produnt dona, Principum vel statuta, sicut penes nos scripto retinentur.

6. Contigit iisdem temporibus hunc virum acclamante Clero cum illius provinciæ proceribus, Lingonicæ civitatis cathedra promoveri: qua simul & Abbatiæ *b* suæ fultus ministerio, decenter utrisque commoda procurabat. Quadam vero die dum ex more, suarum causis diœceseon ita poscentibus, de loco proficisceretur ad locum; accidit, ut apud Cœnobium Corbiniacense *c* officiosissime ab ejusdem loci Fratribus ei hospitium præberetur: quem cum satis opulenter procuravissent, petitoria eum suggestione pulsare cœperunt, dicentes, raris admodum locum suum Sanctorum patrociniis adornatum. Quapropter, inquiunt, vestram sublimitatem ex his quibus a Deo vobis concessa felix Gallia collætatur, nobis largiri caritas ipsa, qua in Christo unum esse debemus, compellat. Cessit tandem Episcopus, diemque constituit, qua id recepturi Trenorchium advenirent. Veniunt, & voti sui compotes effecti, læti ad propria revertuntur. Præclarissimorum siquidem duorum Confessorum in loco uno posita secum corpora deferentes, VETERINI scilicet, atque LEONARDI, ingentia sibi gaudia cumularunt.

Geilo Episcopus Lingonensis.

Corbiniacensibus dat reliquias.

7. Per idem tempus CAROLUS Rex Aquitanorum migravit, filius Ludovici Pii, cujus pater fuit Carolus ille Magnus, filius Pipini: & Regnum adeptus est filius ejus Ludovicus: quo regnante JOANNES Papa venit in Galliam, & coadunatis Galliarum Episcopis, Trecis Concilium cele-

Concilium Trecense.

a Et quidem anno 875. ut patet ex diplomate superius citato in prævia Observatione 4.

b Id falsum esse probat Chiffletius, contendens in Historiæ Trenorchiensis cap 23. Blitgarium, mox ut Geilo creatus Episcopus est, Abbatem electum fuisse anno 880.

c De Corbiniacensi Monasterio dicitur infra in Elogio B. Eigilis Archiepiscopi Senonensis.

AN. CHR. 836 7. Junii. celebravit. Huic Concilio interfuit prædictus Rex Ludovicus, cujus ob deprecationem idem Papa Joannes, sicut prius rogante hujus patre Regis Carolo, magnam Trenorchiensi ecclesiæ contulit libertatem, cunctis Regum, ceterorumque Principum, quæcumque eidem loco fuerant concessa donaria, confirmatis. Præfato autem Rege infra triennium defuncto, regnoque a duobus filiis, LUDOVICO scilicet & CARLEMANNO, diviso, venerabili quoque Geilone præsenti vitæ subtracto, GALTERIUS efficitur Abbas. Eo etiam his quaternis annis exactis facto de medio, BLITGARIUS ejus successit in loco, qui a Bosonis filio Ludovico, Duseram a, quam ante ob refugium jam beato dederat Filiberto, ex toto sibi dari impetravit, aliaque perplura ab eodem liberalitatis obtinuit, & donationis præcepta. Quo post decennium defuncto, ERVEUS statim Pastoris sumpto officio, sollicitudinis suæ non segnis ostendit affectum. Ab Armanno siquidem, filio Armanni Vicecomitis, magna ecclesiæ suæ in Comitatu Vellaico prædia conquisivit, cum ecclesia sancti Georgii in Vetulæ præastio b civitatis; cumque multis aliis in eodem pago consistentibus prædiis. Erveo itaque defuncto GUICHERANNUS ad regendum suscepit Abbatiam: qui strenue primo sui regiminis anno incumbente famis miseria, totam pæne vastantis Burgundiam, sufficiens suis, multisque indigentibus præbuit alimentum, &c.

Abbatum successio.

ADDITAMENTUM.

Ex ms. codice Gemeticensi.

I. TRIA quæ sequuntur beati FILIBERTI miracula, BERNARDI c de sancto Romano venerabilis viri, tum Prioris Laudunensis, postea Trenorchiensis Abbatis, narratione & scripto didicimus. Est civitas famosissima, quæ ab antiquis Annicium, a modernis vero Podium beatæ MARIÆ nuncupatur. In hujus diœcesi civitatis juxta Ligerim fluvium exstat quidam Prioratus Trenorchiensis, fundatus in honore sanctæ Dei Genitricis & beati Filiberti, Godetum d nomine, quod multa oppida sibi respicit adjacentia, inter quæ est oppidum quod Fara appellatur: cujus domini soliti sunt semper vivere de rapina. Quadam autem die dominus Faræ oppidi, militibus suis congregatis, hostes suos aggressurus, & eadem die reversurus, servientem suum sic interpellavit: Præpara, inquit, nobis refectionem, ut cum reversi fuerimus, statim comedamus. Et ille ad dominum suum: Unde, ait, hoc faciam, cum nulla nobis remanserint alimenta? Ad quem dominus: Est, inquit, vacca pinguissima cujusdam vetulæ, manentis sub jurisdictione Prioris de Godeto, in vico, qui dicitur Floriacus. Hanc tu citissime raptam nobis præpara, ut cum ab hac expeditione redierimus, continuo comedamus. Hoc igitur accepto mandato serviens ille cum sui similibus ad rapinam egreditur, vaccam

Furtum vindicatū.

a Hæc est Dusera Abbatia in Provincia sita, quam sanctus Lantbertus tum Abbas Fontanellensis, postea Lugdunensis Antistes, Theodorico Rege locum concedente, erexit, teste Aigrado Monacho in Vita S. Ausberti Rotomagensis Archiepiscopi. Monasterium postea destructum Nerfidio Abbati instaurandum concessit Carolus Magnus: Abbati vero, nomine DEXTERO, Privilegium concessit Ludovicus ejus filius, qui item Hildigiso Duserensi Abbati villam Masteces vindicat. Hæc aliaque instrumenta refert Petrus Franciscus Chiffletius, a quo hujus loci notitiam accepi. Abbatia hæc numeratur inter Monasteria, quæ nec dona, nec militiam Regi debebant: nunc Prioratus a Trenorchio pendens, diœcesis Vivariensis, ad Rhodani sinistram, vulgo *Dusere*.

b Id est in suburbio Anicii seu Podii apud Vellavos nam προάστειον Græcis est suburbium: & *Vetula civitas* est Anicium seu Podium, ut probatum inferius ad libellum de miraculis S. Bernardi Archiepiscopi Viennensis.

c Omissus est a Chiffletio Bernardus iste in catalogo Abbatum Trenorciensium. Vixit tempore Guillelmi Comitis Matisconensis & Viennensis, de quo infra. Bernardus iste fuerat Prior Cellæ beatæ Mariæ Laudini, vulgo *Loudun*, in diœcesi Pictavensi, nunc Collegii Soc. Jesu Pictavensis.

d Desiderius Caroli Calvi vassallus locum hunc Geiloni Abbati ejusque Monachis tribuit, confirmante Carolo Rege Viennæ 8. Kal. Decembris anno 28. regni sui, uti legitur in diplomate apud Chiffletium relato pag. 207. Eo in loco hactenus est Prioratus *Godit* vulgo antiquis appellatus, modernis *Goudet*, supra Anicium ad Ligerim.

vaccam rapit, raptam mactat, & carnes ejus ignibus supponit. Vetula vero illa pro vacca sibi per manus raptorum subtracta, inopinabili mota dolore, Godetum fletu continuo accedens, ecclesiam beati Filiberti intravit; & ante Crucifixum se prosternens, quasi cum homine vivente loqueretur, vocibus querulis hæc verba dolentis effudit: O sancte Filiberte, redde mihi vaccam meam, &c. Factum est autem quod dominus rediens ab expeditione sua, valde cibos appeteret: & cum de carnibus illis sibi præsentatis primus gustaret, multis aliis circa se discumbentibus, primo morsello carnis, divinæ ultionis animadversione, strangulatus exspiravit, &c.

AN.CHR. 836 7. Junii.

2. In Podiensi diœcesi contigit, quod cum quidam Sacerdos parrochianis suis indiceret instans festum beati Filiberti sollemniter & summa devotione, sicut festum Apostoli, celebrandum; quidam rusticus & præpotens aliis in sermone dixit, quod pro festo sancti Filiberti non dimitteret in eodem festo garbas suas domi adducere. Factum est enim, quod cum illa die rusticus ille ad garbas suas adferendas tria plaustra præsumtuose misisset; & cum illa tria plaustra, quorum unicuique sex boves suppositi erant, & juga portabant, garbis ad cumulum essent onerata, & præ difficultate montium unicuique plaustrorum regendorum tres famuli adhiberentur; cum jam aer esset serenissimus, quidam turbo subito emergens ita plaustra onerata arripuit & dispersit, quod numquam postea boves nec plaustra comparuerint, præterquam duo boves & duæ rotæ plaustrorum, qui inventi sunt ultra pontem maximum, qui dicitur Palus.

Festi violator punitus.

3. Apud quemdam vicum, qui ad Trenorciensem Abbatiam pertinere dinoscitur, videlicet Lovincum nomine, habet Abbatia Trenorciensis portum, qui maximum ei confert emolumentum. Dat enim ei singulis annis sal, quod laudabili consuetudine pauperibus ibi confluentibus dari oportet in principio Quadragesimæ. GIRARDUS a siquidem Comes Viennensis & Matisconensis, tactus invidia, super portum Lovincensem, alium portum instituit, scilicet portum de Bronayco, qui redditus Trenorciensis ecclesiæ de portu Lovincensi provenientes fere omnino abstulit. Abbas vero Trenorciensis cum suis Monachis Girardum Comitem multoties oravit & citavit, ut Abbatiæ Trenorciensi tantum damnum non irrogaret: sed Comes precibus Abbatis noluit adsentire. Post multum vero temporis cum idem Comes cum multo comitatu Trenorcium veniret, ecclesiam beati Filiberti intravit orandi gratia. Cumque ipse per ecclesiam nunc huc, nunc illuc ovans procederet; forte ante altare S. Filiberti solus relictus oravit. Dumque in conspectu Domini coram altari staret, ecce quidam Monachus depost altare descendit, tenens in manu baculum pastoralem, & stetit coram Comite, dicens ei: Quomodo ausus es intrare Monasterium meum, qui mihi meum jus auferre non pavescis? His dictis, crinibus arreptum stravit humi Comitem, duris affligens illum verberibus, &c. Comes autem ob hoc commotus, sacramento confirmavit, quod amplius * non faceret apud Bronaycum; portumque Trenorciensem de Lovinco liberum dimisit & quietum. Et non tantummodo portum illum, sed pro reverentia B. Filiberti in ecclesia Trenorciensi pannum sericum auro textum ditissimum transmisit, & multis aliis beneficiis prælibatam ecclesiam decoravit.

Girardus Comes ob portum constructum vapulat.

* supple, portum.

a Erat is filius Girardi Comitis Matisconensis, cujus litteras pro Cartusia Boni-loci anno 1271. datas refert Chiffletius pag. 327.

CIRCA AN. 838
3. Aug.

DE BEATA ETHELDRITA
RECLUSA
IN MONASTERIO CRULANDENSI.

Haec Ethelberto desponsata.

ETHELDRITA, *aliis Alfreda, Offae Merciorum Regis & Quindredae filia,* ETHELBERTO *seu Egelbrito Orientalium Anglorum Regi desponsata est. Is nuptiarum causa in Offae aulam acceptus, ab eodem perfide capite truncatus est, instigante Quindreda uxore, quae Offam tanto facinore primum abhorrenti, occupandi orientalium Anglorum Regni cupiditatem injecit. Willelmus Malmesburiensis Monachus auctor in lib. 1. de gestis Regum Anglorum cap. 4. Contigit haec caedes anno 793. testante Florentio Wigorniensi.*

secessit Crulandum.

2. *Etheldrita sponsi sui caedem graviter ferens, parentumque perfidiam summopere exsecrata, meliori se statim & immortali sponso Christo, quem nemo auferre illi posset, religioso voto dedicavit; divinoque spiritu matri caedis auctori tristia & dira (quorum fidem rei exitus comprobavit) ominata est: tum ipsa secessit in Crulandense Monasterium virorum, ubi Reclusa ad finem usque vitae perseveravit. De hoc Coenobio actum in Seculi III. parte I. ad vitam S. Gutlaci. Ideirco autem ad illud Coenobium prae ceteris se recepisse videtur, tum quod locus ille ob frequentia S. Gutlaci miracula eo tempore celeberrimus haberetur; tum quod Coenobium illud ab Ethelbaldo Merciorum Rege, Offae patris sui decessore & consanguineo, non multos ante annos constructum fuerat.* Ibi pro Christi sponsi sui amore, *inquit Ingulfus,* in australi parte ecclesiae Croylandensis, contra magnum altare, in quadam parte cellae reclusa est, *nempe religiosa veste (ut tum fiebat) suscepta.*

Ejus causa Witlasius Crulandae beneficus.

3. *Anno 833. Witlasius Merciorum Rex in diplomate Crulandensibus Monachis concesso, apud Ingulfum relato, multa huic loco largitus est,* memor Etheldritae sanctissimae virginis, cognatae, *inquit*, meae, pro sponsi sui Agni immaculati amore Croylandiae reclusae, & in tempore tribulationis meae me in cella sua quatuor mensium spatio diligentissime abscondentis a facie inimici & persequentis; memor etiam sanctissimae ecclesiae Croylandensis, quae terra, ut turris ad caelum adscendens, vigiliis & orationibus, psalmis & lectionibus, disciplinis & afflictionibus, lacrymis & singultibus, eleemosynis & innumeris aliis devotionibus, pietatisque operibus, pro saeculo peccatore fortissimam violentiam regno caelorum ingerit die ac nocte. *Et in fine:* Istud chirographum domino Sigwardo Abbati patri meo, & Etheldrithae sanctissimae virgini pro Christi amore ibidem reclusae, carne quidem cognatae meae, sed, quod magis est, in Christo charissimae sorori ... signo sanctae Crucis confirmavi.

Etheldritae obitus.

4. *Quamdiu post annum 833. superstes vixerit Etheldrita, non constat. Ejus obitus diem consignat Wion tertio Nonas Augusti; & post eum Thomas Maihewius, qui prolixius ejusdem sanctae Virginis elogium contexuit. Ingulfus Crulandensis Abbas saeculo XI.* sanctissimam virginem *Etheldritam appellat, ejusque tumulum a Danis violatum fuisse tradit.*

5. *Alcuinus epistolam 33. scripsit* ad Aedilthydem famulam Dei, olim Reginam: *quae an alia sit ab Etheldrita nostra, merito dubitari potest. Inscripta est epistola* Dilectissimae in Christo sorori Aedilthydae matri, *hoc est Abbatissae, cui ob impensa munera & salutatoria verba primum gratias agit Alcuinus: tum eamdem hortatur,* ut omni instantia sibi subjectos *informet verbis & exemplis;*
„ *anus & senes, quasi matres & patres, honoret; juvenes, quasi fratres & sorores,*
„ *diligat; minores aetate, quasi filios filiasque, erudiat; ac demum* omnium curam
„ habeat in Christo, ut omnium mercedem habeat a Christo. *Et multis interpo-*

terpositis eamdem monet, ut ne de ornando sepulcro cogitet, quia vanitas hæc vanitatum est. Quippe melius est, *inquit*, his opibus animam vestire, quam spurcitiam carnis ornare. Christus sepultus est in spelunca, non in templo. Hoc ideo dico, quia aliqui viventes suam solent fabricare sepulturam, *&c. Ex his perspicuum est, eam, cui hæc epistola dirigitur, virginum cœtum rexisse: cum Etheldrita nostra privata & reclusa apud Crulandam vixerit. Cuinam vero alteri hæc epistola aptari possit, mihi non liquet, cum ætas ac Reginæ nomen Etheldritæ nostræ alias apprime conveniant. An forte hæc Eliensis primum Monacha, tum Abbatissa vivente Alcuino; ac demum Crulandæ, qui locus Eliensi Parthenoni vicinus erat, reclusa?* AN.CHR. 837 3. Aug.

VITA SANCTI ALDRICI

AN.CHR. 840 10. Octob.

ARCHIEPISCOPI SENONENSIS IN GALLIA.

Auctore Anonymo, cujus ætas incerta.

Ex ms. Lectionario Senonensi pervetusto, & aliis.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. Quo *tempore vixerit sequentis Vitæ Scriptor anonymus, nullo constat argumento: eum tamen sub initium sæculi undecimi vixisse crediderim, quod nulla referat miracula a sancto Aldrico facta post id tempus.* Auctoris ætas.

2. Aldricum Sanctum *vocant Odorannus & Clarius in suis Chronicis, uterque Senonici Monasterii sancti Petri, ille sub finem undecimi, hic sub initium duodecimi Monachus. Et certe sancti Aldrici corpus ante annos sexcentos levatum e terra fuisse, ejusque festum diem cum religione observatum, constat ex Vita subjecta. Colitur iste Sanctus in ecclesia Senonensi die sexta Junii, qui forte dies est ejus ordinationis: nam obitus ejus incidit in diem decimum octobris, qui dies apud Ferrarienses festive celebratur. Translatio vero trigesimo die Julii.* Aldrici memoria.

3. *Ferrariense Monasterium, cujus Monachus & Abbas fuit sanctus Aldricus, situm est ad Clarciam * amnem in Lupam * influentem, in Vvastinensi * pago diœcesis Senonensis,* Bethleem *antiquitus* a conditore dictum, *testante Lupo ejus loci Abbate in epistola 13. Eo in loco sanctos Savinianum & Potentianum Senonum Apostolos ædiculam beatæ Mariæ primitus posuisse ferunt. Monasterii conditionem Chlodoveo Magno Francorum Regi; restitutionem Vvandelberto Duci tribuunt.* Buchinus ex gentili conversus, qui & ipse postea venerabilis, *id est Monachus*, exstitit, Ferrariensi Monasterio præfuit *sub medium sæculum septimum, teste Audoeno in libro primo de Vita sancti Eligii Episcopi cap.* 10. *Ludovicus Augustus* Monasterium sanctæ Mariæ & sancti Petri de Ferrariis, quod antiquitus Bethleem vocabatur, in cujus curia pater * ejus Pippinus occidit Leonem, & ipsemet a Stephano Papa Romano in Regem honorifice consecratus est in eadem ecclesia, *instaurasse memoratur in libro de ipsius Vita. Huc spectat, si non fallor, id quod litteris mandavit Monachus Sancti-Gallensis in libro secundo de Vita Caroli Magni cap.* 23. *nimirum Pippinum, comperto quod primates sui eum clanculo despicerent, ob corporis forsan brevitatem; præcepisse taurum immitti in leonem, & quidem leonem apprehensa tauri cervice illum in terram projecisse: tum Regem dixisse ad circumstantes, ut qui viribus fidentior esset, leonem a tauro abstraheret, aut certe occideret: ubi nemo id aggredi ausus est, Pippinum ipsum præstitisse, transmisso gladio per jugulum leonis: quod in majori Ferrariensis ecclesiæ porta vetustis figuris repræsentatum hactenus cernitur. Verum quod subdit Vitæ Ludovici scriptor anonymus, cujus verba superius adducta sunt, Pippinum scilicet in Ferrariensi ecclesia consecratum ab Stephano Papa fuisse: id in ecclesia Dionysiana contigisse tradunt Ludovicus Augustus in epistola Areopagiticis præfixa, Anastasius Bibliothecarius in Vita Stephani Papæ, Erkempertus & alii nonnulli. Et fortasse utroque in loco Pippinus coronatus est, uti Carolus Magnus ejus filius duobus in locis, Noviomagi scilicet & Corbanaci: & Pippinus ipse ante Stephani in Franciam adventum a Bonifacio Moguntino Archiepiscopo coronam Suessione acceperat: quod etiam ab aliis Regibus usurpatum. Certum vero est ex Annalibus Bertinianis, Ludovicum & Carolomannum Ludovici Balbi filios eo in Cœnobio coronatos ab Ansegiso Archiepiscopo fuisse: id quod agnoscit Carolmannus in Capitulari Carisiaci ab se facto, in Appendice ad Lupum: ubi Carolomannus ratum habet scriptum illud,* quod in Ferrariorum Monasterio coram altari sancti Petri perdonavit.

Ferrariensis Monasterii initia & decora.
* Clairy
* le Loin
* le Gastinois
* immo avus

Ll iiiij 4. *Ab-*

AN CHR. 840 10. Oct. Abbates. 4. *Abbates ejus Monasterii post Buchinum qui fuerint, aut quem unus post alium ordinem tenuerint, non facile est demonstrare. Perturbatus est eorum ordo in fusiori Gallia Christiana, ubi* SINGULFUS *&* ADALBERTUS, *sextus & septimus ponuntur: quos inter* ALCUINUM *&* ALDRICUM *collocandos esse constat ex epistolis Lupi Abbatis & ex Vita sequenti. De Singulfo seu Sigulfo ita Lupus in epist.* 29. Certe Ferrariensis Monasterii, cui indignus deservio, quondam nobilis Abbas & Presbyter Sigulfus, qui usque ad senium canonico habitu laudabiliter vixerat, sponte se potestate exuit, & nostram, hoc est monachicam, religionem adsumsit, atque donec diem obiret, suo passus est subjici discipulo, quem ipsius voluntate ac Fratrum consensu Imperator Ludovicus memorato loco Abbatem præfecerat, *id est Adalberto.* SIGULFUS *iste, natione Anglicus ex Vita subjecta, Alcuini discipulus, a præceptore suo præfectus est Monasterio Ferrariensi anno fere* 804. *quo Alcuinus discipulis suis Abbatias resignavit. Sigulfo successit* ADALBERTUS *initio principatus Ludovici Augusti; Adalberto autem* ALDRICUS *circiter annum* 824. *dein anno* 829. *Aldrico in sedem Senonicam translato suffectus est* ODO, *a Sancta-Marthanis omissus: qui postea, eo quod Lothario faveret, teste Lupo in epistola* 26. *a Carolo Calvo pulsus ex epistola* 21. *successorem sortitus est Lupum, clarissimum sui temporis virum. Exstant apud Lupum Odonis epistolæ quatuor, ejus nomine a Lupo scriptæ: cujus Odonis Abbatis fit mentio in libro de Vita sancti Faronis cap.* 118. *Ex quibus corrigendi Abbatum Ferrariensium indices vulgati, in quibus Odone prætermisso recensetur Wenilo, qui Aldrico mortuo, non ex Abbate Ferrariensi, ut putant nonnulli, Vitæ sequentis auctoritate decepti; sed ex Capellano regiæ capellæ Caroli Calvi creatus est Archiepiscopus Senonensis. Etsi porro Singulfus Abbas Canonicus erat ante abdicatam præfecturam; non tamen Canonicis subjacebat Monasterium Ferrariense, sed Monachis: siquidem Aldricus eo in loco ab ineunte ætate* monachalis disciplinæ suscepit insignia sub Alcuino *Singulfi magistro ac præcessore.*

Religio & viri illustres. 5. *Qualis eo tempore fuerit Monachorum Ferrariensium religio, satis innuit Lupus in epist.* 25. *Odonis Abbatis nomine scripta ad Ludovicum Abbatem, in hæc verba:* Namque quia haud procul a nobis educati estis, apud nos quoque fuistis; qualitas Monasterii nostri vos minime latet: ubi præter studium religionis, quo sibi nomen inter alia Cœnobia vindicavit, non est quod expetendum sit ei, qui se magni facit. *Hildegarius, seu quisquis conditor est libri de vita sancti Faronis, in cap.* 118. *idem testimonium præbet, loquens de Lupo, qui* Pastor modo, *inquit,* pro religione sanctitatis in Monasterio famosissimo Ferrariensi *exsistit,* ubi cœtus Monachorum in Christo cum illo toto orbe est venerandus. *Monachos* septuaginta duos *Lupo Abbate ibi in magna penuria vixisse legimus in ejus epistola* 45. *ad Carolum Regem. Istic Monachus fuit* MARCUVARDUS, *postmodum Abbas Prumiensis, Lupo maxime familiaris. Fuit etiam, ni fallor,* EIGIL *ex Monacho dein Prumiensi Abbas Flaviniacensis, ac demum Archiepiscopus Senonensis: quibus adnumerandus* ADO *Viennensis Antistes, cujus Acta in consequentibus referenda sunt. Inter Abbates præter Alcuinum, Sigulfum, Adalbertum, & Lupum, maxime claruit religione & munificentia* LUDOVICUS de Blanchaforti *Abbas ab anno* 1465. *ad* 1505. *cujus opera totum fere Monasterium a fundamentis instauratum est. Denique eo loci anno* 1569. *die* 18. *Augusti, crudeli mortis genere affecti sunt a Calvinistis sex Monachi, Joannes* Bourfiet *Subprior, Ludovicus* Bouvet *Cellerarius, Jacobus* Colombet *Præpositus, Ludovicus* Galopin, *Ludovicus* Gilles, *& Claudius* Bourdin: *quorum primus & secundus fune ad collum alligato strangulati, ac per gradus ecclesiæ raptati; tertius & quintus gladiorum & sclopetarum ictibus confossi; quartus & sextus gladio ad mammillam transverberati. Hactenus perstat istud Monasterium sub Benedictina sancti Mauri Congregatione, magno populorum concursu frequentatum, qui in ædem Virginis Deiparæ voti causa confluunt.*

Episcopi Senonenses ex Monachis. 6. *Complures ex Monachis nostris per sæculum nonum decimumque Senonensi ecclesiæ præfecti sunt; nam præter sanctum Ebonem, qui sæculo septimo eam sedem tenuit,* HIEREMIAS *ex Monacho Centulensi (ut vulgo creditur) dictus Archiepiscopus est ab Ludovico Augusto; tum successit* ALDRICUS *Monachus & Abbas Ferrariensis; dein post Wenilonem* EIGIL *Abbas Flaviniacensis; postea* ANSEGISUS *ex Cœnobio sancti Michaelis apud Bellovacos; hinc* EVRARDUS *Monachus & Præpositus Abbatiæ sanctæ Columbæ prope Senonas: interpositis vero duobus Walteriis & Aldaldo, sedem accepit* WILLELMUS Monachus; *& post eum* GERLANNUS *Monachus Autisiodorensis Cœnobii sancti Germani, successorem sortitus est* HILDEMANNUM *Cœnobitam Dionysianum: cui suffectus* ARCHEMBALDUS, *& post eum* SEVVINUS, *non quidem Monachi, sed monastici Ordinis cultores & propagatores eximii. Jam referenda est sancti Aldrici Vita, cujus titulus in ms. codice Ferrariensi sic habet:* INCIPIT VITA BEATI ALDRICI SENONENSIS ARCHIEPISCOPI, ET HUJUS ABBATIAE FERRARIENSIS ABBATIS, UBI EJUS CORPUS EST INHUMATUM. QUAPROPTER EJUSDEM TRANSITUS FIT SOLLEMNITER DECIMO DIE OCTOBRIS.

I. AN-

AN.CHR. 840

1. ANno septingentesimo septuagesimo quinto ab incarnatione Domini, regnante CAROLO Magno, beatus ALDRICUS in territorio Vastinensi * de Principibus palatinis exstitit oriundus: qui dum adhuc intra materni uteri angustias includeretur, voluit Dominus ostendere in nondum nato, quod futurum esset in adulto. Crebris quippe saltationibus ita movebatur, ut ipsos parentes suos stupor vehemens apprehenderet: qui motus signum creditur exstitisse, quod contra hostes spirituales esset dimicaturus.

10. Octob. Aldricus nobilis Wastinensis. * le Gastinois. salit in utero matris.

2. Hic postquam in lucem prodiit sacri baptismatis charactere insignitus, Aldricus nominatus est: qui more nobilium in deliciis suavitatis educatus, in prima pueritiæ teneritudine operibus maturis ætatem cœpit anticipare, & præclaram nobilitatem præclarissimis bonorum actuum excubiis reddere clariorem, puerilibus portendens tirociniis, qualis quantusque athleta esset futurus. Nam beati Nicolai æmulus, multo jejunio tenerum corpus macerabat, & intempestiva abstinentia exiles attenuabat artus. Non solum autem parentes tanta bonæ indolis signa vehementi stupore afficiebant, verum etiam omnium contemplantium animos mirabiliter reddebant attonitos.

pie educatur.

3. Igitur a primis pueritiæ rudimentis puerilia devitans oblectamenta, suæ ingenuitatis magnificentia, morum honestate mirifice extollebat; & Deum totis viribus diligendo, in anteriora se extendens, operum maturitate perfectiores æmulabatur. Tandem a parentibus traditus in liberalibus artibus erudiendus, mirabiliter cœpit proficere, & juxta scientiæ doctrinalis augmentum incrementum religionis suscipere: ut non solum in liberalibus, verum etiam in spiritualibus disciplinis efficaciter institueretur. Recolens juxta illud verbum Sapientis, mores ex convictu formari; cum Cœnobitis delectabatur continuare sermonem, & Religiosorum colloquiis quamplurimum demulcebatur. Gaudebat cum illis tempore jejuniorum communicare, nocturnis vigiliis interesse, & studio sanctitatis concupiscentias illicitas penitus declinare. Secum etiam singulis momentis secretius tractabat, qualiter mundi fallaces evitaret illecebras, cujus conversatione diutina sanctitatis propositum impediri verebatur. Hujus zeli facibus beatus Aldricus ardenter accensus, arctioris vitæ semitam deliberavit arripere, & ut habitum exteriorem interiori conformaret, habitum monachalem adsumere destinavit.

vacat virtuti & studiis. frequens cum Monachis. Monasticum habitum cupiens,

4. Sed ne parentes gravius molestaret, vel iis ignorantibus hoc ageret; nactus opportunitatem, eis pium mentis revelavit arcanum: qui licet quadam pietate in primis non adquiescerent; attendentes in eo relucere inæstimabilem caritatis ardorem, honesto proposito noluerunt obviare: sed cum Deo perpetuo serviturum Monasterio præsentaverunt, quod in honore beatæ MARIÆ *a* erat fundatum: ubi sub ALCUINO Abbate Magistro litterali, cum jam dicti Cœnobii administratio tunc temporis erat commissa, monachalis disciplinæ suscepit insignia.

parentibus consecrantibus suscipit.

5. Quo defuncto, ad curam ejusdem loci gerendam substitutus est SINGULFUS, natione Anglicus, nobili prosapia ortus, morum honestate præditus, & religiosæ conversationis prærogativa præclarus. Hic beati Aldrici perpendens futuram præeminentiam, quam manifesta religionis declarabant indicia; eum piis eruditionibus assidue instituebat; & ut flos adolescentiæ in fructus uberes procederet; ætatem teneram pastorali cura studiose informabat.

a Singulfo recte informatur.

6. Singulis itaque diebus in adolescentulo succrescebat bonæ operationis industria, ut eruditorem suum in devotione, silentio, humilitate & concordia uniformiter æmulari videretur, immo etiam cunctis præponi

a Ferrariense scilicet, quod beatæ Mariæ & sancto Petro sacrum est: nimirum ecclesia primaria *in honorem sancti Petri & omnium ceterorum Apostolorum consecrata est*, teste Lupo in epistola 13. ecclesia vero minus principalis in honorem sanctæ Mariæ, peregrinorum concursu hodie quoque celebris.

AN. CHR. 840

10. Octob.

poni ut imitationis exemplum. Denique hujus beati adolescentis fama ad sanctum HIEREMIAM *a* devenit, qui tunc temporis Archipræsulatui Senonensi feliciter præsidebat.

Hieremiæ Archiepiscopo notus, fit Diaconus, & post biennium Presbyter.

7. Cum itaque videndi pio flagraret desiderio, præcepit eum suis conspectibus præsentari: ut si fama de probitate ipsius vera prædicaret, præsentali visione & fide probaret occulta: quo facto tam admirandæ perfectionis expertus est, ut pluribus tam tacitis, quam relatis fama in ejusdem commendatione maligna fuisse videretur. Majori itaque promotione dignum arbitratus, ordine Diaconii illustrem insignivit adolescentem; postea vero, delapso biennio, eum ad sacerdotalem sublimavit honorem. Accendebat etenim discreta Præsulis dispensatio in ipso morum maturitatem redimere, quidquid ætas juvenilis videbatur invidere. Susceptis igitur sacris Ordinibus, divinis operibus propensius insistebat, ut luculentius in eo clarescerent virtutum insignia, & intensioris caritatis exuberarent incrementa.

Ludovico Pio agnitus

1. Petr. 5.6.

8. Nam quanto major factus est, in omnibus tanto se humiliabat magis juxta verbum Apostoli: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis*. Tandem fama celebris viri illustris longe lateque diffusa, ad Regis LUDOVICI filii Caroli Magni pervenit audientiam, qui tunc regni Francorum tenebat monarchiam.

Hereticos expugnat.

9. Ad cujus monitum quorumdam incredulorum, qui tunc Fidem Christianam impugnabant, prout Spiritus-sanctus dabat eloqui illi, versutias elisit argutas, & ruinam periclitantis Fidei propulsata penitus *b* ambiguitate redintegravit. Super quibus jucundatus Imperator Augustus, eum Præceptorem *c* palatinum instituit, ut vita imperialis aulæ & majora negotia suæ discretionis arbitrio definirentur. Tanto itaque patrono gratulabatur Francia: qui cum potestate ceteris præemineret, se tamen omnibus parem exhibebat. Erat cunctis affabilis, verborum suavitate serenus, pupillorum adjutor, viduarum defensor, miserorum consiliarius: & sic omnibus omnia factus, omnium gratiam & favorem meruit adipisci.

fit Præceptor palatinus.

Æmulos patientia vincit.

10. Cumque vir sanctus ab omnibus sedulo laudaretur, tamen elaborabat laudem humanam pia simplicitate obscurare, ne elatione gloriæ serena-

a Magno Senonensi Archiepiscopo successit Hieremias, quem Monachum & Procuratorem Cœnobii S. Richarii fuisse tradunt Clarius in Chronico Monasterii S. Petri Senonensis, Hugo Monachus Autisiodorensis in Chronologia sua, aliique recentiores. Omnibus vero præiverat Hariulfus in Chronici Centulensis lib. 3. cap. 20. ubi scribit Hieremiam Monachum & Thesaurarium S. Richarii, regnantibus Ludovico & Carlomanno Ludovici Balbi filiis, cum Nortmanni Centulensi Monasterio inhiarent, fuga salutem quæsiisse, asportatis secum inde reliquiis sacris, quas in Monasterio S Columbæ apud Senonas primum recondidit; ubi Abbas a Fratribus electus est, ac demum Senonensis Archiepiscopus creatus: quod etiam Clarius & Hugo referunt, idque ad Ludovici Pii tempus detorquent. Verum cum Hieremiæ Monachi secessus in Cœnobium Senonense contigerit sævientibus in Francos Nortmannis, (quod post mortem Ludovici Pii accidit) rectius eum secessum revocat Hariulfus ad principatum Ludovici & Carlomanni. Itaque Hieremias Centulensis Thesaurarius non potest idem esse cum Hieremia Archiepiscopo Magni successore, qui Ludovico Pio imperium ineunte eam sedem adeptus est. Quocirca dicendum, aut prædictos auctores, nominis similitudine deceptos, ex duobus unum conflasse; aut si Hieremias Centulensis Monachus in sedem Senonensem evectus sit, duos statuendos esse Hieremias, unum qui tempore Ludovici Pii, alterum qui regnantibus Ludovico & Carlomanno, aut certe paullo post, Senonicam ecclesiam rexerint. Non dubitem tamen Hieremiam seniorem assumtum fuisse ex S. Columbæ Cœnobio, cui vivens multa bona contulit, ibidemque mortuus sepeliri voluit.

b Quos hæreticos, quibusve modis impugnaverit Aldricus, incertum. Tavellus quidem in historia Episcoporum Senonensium putat, ejus Episcopi consilio Ludovicum indixisse Synodum Aquisgrani, ubi luxus vestium Clericis interdictus sit: at Concilium istud, in quo id sancitum, longe ante Aldrici pontificatum celebratum est, anno scilicet 817. testante Anonymo in libro de vita Ludovici Augusti, cui semper fidelissimus adhæsit Aldricus, ut constat ex Annalibus Bertinianis ad annum 833. plerisque ab Imperatore secessionem facientibus.

c Interpretor Cancellarium seu conditorem regiorum diplomatum, quæ pleraque *Præcepta* vocantur Sane Aldricum Pippini Aquitaniæ Regis, Ludovici Augusti filii, Cancellarium fuisse invenio in binis litteris, quas Philippus Labbeus refert in Miscellaneis curiosis: & Missum dominicum fuisse Aldricum nostrum jam Episcopum, intelligitur tum ex quodam Lotharii Imperatoris diplomate, confirmantis ordinationem, quam Ludovicus pater per Missos suos, *Haldricum Senonensis ecclesiæ venerabilem quondam Archiepiscopum*, Albericum Lingonensem, & alios instituerat, propter evitandas discordias inter Abbates & Monachos Flaviniacenses de bonis Cœnobii, apud nostrum Georgium Viollium in apologia de corpore sanctæ Reginæ; tum ex litteris superius ad annum 809. editis pro Elnonensi Monasterio, quo directus est Aldricus ab Ludovico Augusto ad monasticum ordinem ibidem confirmandum: quem ordinem etiam in Dionysiano restituere satagit procurante Ludovico Pio at cum scholis palatii præfectum fuisse hic solum invenio.

serenatam conscientiam favorabilis aura perculleret. Solet enim celsitudo meriti sentire marcorem, quoties humanæ laudis vana subrepit jucunditas. Interea quorumdam æmulorum rancorem suscitavit maligni hostis suggestio, qui venenosa detractionis invidia in Sanctum Domini cœperunt malignari, & famam laudabilem profana derogatione incrustare *. Sed vir Dei jaciens cogitatum in Domino, ob amorem Christi detrahentium amaritudinem patienter sustinebat: & lætus suavitate serenatæ conscientiæ, dolosas machinas sola sedabat patientia, innitens illi Davidico *: *Deus scientiarum Dominus, & illi præparantur cogitationes*. Per modestiam siquidem mitigatur invidia, ubi turpibus objectis virtus eniteret taciturnitatis. Nullatenus etiam armis sævientium conteritur, qui gratiæ cælestis tuitione munitur.

AN.CHR. 840 10. Octob.

* f. incusare

* immo Annæ 1. Reg. 2. 3.

11. Dum hæc agerentur, ADALBERTUS Ferrariensis Cœnobii Abbas eximius migravit a sæculo, quem SINGULFUS senio debilitatus communi Fratrum consensu sibi substituerat, malens cum Maria ad pedes Domini sedere, quam cum Martha diutius circa frequens ministerium satagere. Ille post quartum annum suæ administrationis a carnis ergastulo feliciter absolutus est: quo sepulto, in Aldricum, probatæ religionis virum, omnium unanimis & canonica convenit electio: qui licet pia simplicitate reniteretur, se tanto apice indignum judicans; victus tamen proterva Fratrum instantia, tandem eorum petitioni benigne adquievit. Quo audito venerabilis Augustus prædictæ electioni adsensum hilariter præbuit & favorem: & non solum privilegia Abbatiæ suæ a prædecessoribus suis impetrata, sua petitione renovavit; sed etiam nova eidem Monasterio in posterum profutura concessit.

Adalberto Singulfi successori succedit Aldricus

probante Rege.

12. Igitur suscepto Fratrum regimine sancti Petri, de die in diem bona crescebat opinio: & licet occulte vitam agens solitariam, multimoda exasperatione miseriæ carnis bellum indiceret; non tamen potuit abscondi lucerna sub modio, sed illo invito sanctitatis opera prodibant in publicum, Patrem qui in cælis est, glorificantia. Hic Monasterium novum in honorem beatorum Apostolorum Petri & Pauli construxit, & quasdam officinas usibus Fratrum perutiles; & in subditorum cura tantam exhibuit diligentiam, ut quia super pauca fidelis exstitit, super multa constitui mereretur: quod ex subsequuto eventu rei evidentia declaravit. Post modicum namque temporis intervallum celebris HIEREMIAS memoriæ Præsul Senonensis carne mortali exutus est *a*, & in Monasterio beatæ Columbæ *b* exhibito debito humanitatis officio, honorifice tumulatus est.

Monasteriū renovat.

Hieremia Senonensi mortuo,

13. Præfinito igitur tempore electionis, sicut mos est ecclesiasticus, ne oves erroneas sine pastore lupus rapax disperderet, ad eligendum Antistitem cum humanitate & devotione populus convenit universus: a quo prius invocata sancti Spiritus gratia, unanimi concordia, populo acclamante & favorem præstante, beatus Aldricus ordine canonico in Archipræsulem electus est. Audiens vir sanctus sine contemplatione quietem per episcopalium administrationem interpellandam, multimodas prætendebat excusationes, adserens se tanto oneri minus idone-

fit Archiepiscopus.

a *Anno* 828. auctore Odoramno Monacho in Chronico; & quidem 7. *Idus Decembris*, ut legitur apud Clarium, qui Hieremiæ obitum reponit anno sequenti, sed male, ex adnotatione in anm. 13.

b Monasterium istud situm est in suburbio civitatis Senonicæ, a Ludovico Augusto commissum Hieremiæ Episcopo, teste Clario Monacho, *ut esset sub tuitione Archiepiscopi Senonicæ urbis*. Benedictus Anianæ Abbas monasticam disciplinam istic restituit, Jacob Abbate Canonico ejus loci tum exsistente, ut legitur in diplomate Ludovici Augusti in appendice ad Lupi Abbatis opera, editionis Baluzianæ: qui Ludovicus rogatu Supplicii Abbatis dicto Cœnobio jus eligendi Abbatis confirmavit. In his litteris laudantur AUFRIDUS & DONATUS *nepotes Hieremiæ quondam Senonicæ urbis Episcopi*, qui hospitium aliquod Monasterio sanctæ Columbæ contulerant. Exstat in Appendice jam dicta privilegium Caroli Calvi pro libertate istius Cœnobii, lectu dignum.

AN.CHR. 840 10. Octob.

um *a*, & honore tantæ sublimitatis indignum. Privatam tamen tranquillitatem publicæ utilitati postponens, importuna Cleri & populi victus instantia, vix tandem adquievit: & quasi invitus & renitens a Monasterio raptus ad infulas, cum universorum plausu feliciter inthronizatus est. Sustinuit itaque alter Jacobita dormire cum Rachele, ut quandoque illius vacaret amplexibus.

ut se gerit.

14. Functus itaque officio pastorali, cœpit diligenter vigilare supra gregem suum, ne fraus antiqui hostis illi officeret, quia circuit ut leo rugiens quærens quem devoret: contra quem armatura Dei muniri crebris exhortationibus subditos animabat. Interea doctrinæ salutaris informatos illustrabat, & omnia pii Pastoris officia provida discretione sollicitus exercebat. Erat namque consolator mærentium, adjutor pupillorum, defensor viduarum, omnium compatiens miseriis, omnium indigentium anxiatus angustiis, injuriarum corrector, injuriantium reprehensor, æquilibrato semper moderamine rectitudinis, ut afflictis & affligentibus in fovendo & reprimendo esset æqualis: & sic paternæ pietati admisceret officium judicis, ne minus esset districtio rigida, nec pietas remissa. Canonicos etiam ecclesiæ suæ paterna pietate instruebat, quatenus simpliciores efficerentur affatu, nitidiores actu, mitiores eloquio, puriores animo; ne simplices exemplo suo corrumpere viderentur, regulam canonicam excedere verecundarentur. Turpiter enim emarcescit vigor virtutis, cum peccanti non sentitur jactura pudoris. Præterea a præsentia secreta propensius fugabat munuscula, ne per cupiditatis lubricum judicii examen inæqualiter penderet, juxta verbum Apostoli: *Beatus qui excutit manus ab omni munere.* (*Isa. 33. 15.*) Quippe prædecessorem suum semper sibi proponebat imitationis exemplum, ut cujus successor exstitit in apice, & succederet in humilitate. Tanto Prelato gratulabantur populi, Deo grates devote rependentes, qui mirificavit misericordiam suam in eis, virum tantæ religionis & honestatis suo præficiendo regimini.

Fossatensem ecclesiam sacrat.

15. Forte dum magnis negotiis tractus ad urbem Parisiorum tenderet, prece Fossatensis Abbatis templum, quod ipse construxerat in honorem beatæ *b* Mariæ, dedicavit: & inde reversus ad propria, dum quadam die pro foribus ecclesiæ beati Stephani *c* resideret, vidit quemdam prætereuntem, Marrymardum *d* nomine, cujus faciem intuens, evidentia in eo signa perpendit insolentiæ. Erat enim incessus vagus, gestus pomposus, cervix erecta, facies torva, oculi truces, sermo terribilis: quo accersito, quis esset, studiose requisivit. Ille ut omnia in quodam fastu loqui consueverat, se custodem civitatis respondit. Ad quem Præsul: Si aliorum custos es, cur te ipsum custodire contemnis? Tu cum sis pluvis & cinis, cur immodicos fastus concipis? quid inani jactantia gloriaris? Et incipiens prædicare verbum Dei, nunc increpando suavitatis admiscuit eloquia, Samaritani vulneribus semivivi vinum & oleum infudens: nec ante de-

Marcuvardum reprimit,

---

a Aldrici litteræ hujus rei indices ad Frotharium Tullensem Episcopum exstant infra post hanc Vitam. Eum vero primaria electione non fuisse creatum, sed alium, qui Ludovico Augusto probatus non est, constat ex ejusdem Frotharii epistolis 15. 16. & 17. porro Aldricum ineunte anno 829. nondum ordinatum fuisse, patet, tum ex capitulis a Ludovico Augusto conditis *anno sexto-decimo* imperii sui pro variis Conciliis in regno suo celebrandis: in quorum capitulorum exordio præcipit, ut Luteciæ Parisiorum *Archiepiscopus Senonis qui fuerit*, cum aliis conveniat: tum ex epistola ejusdem Imperatoris scripta Galliæ ac Germaniæ Episcopis ad indicenda in provinciis Concilia, in his Parisiense, anno 829. celebratum octavo Idus Junii: qua in epistola mandat, ut *futurus Antistes Senonicus*, & alii, in Parisiorum urbem conveniant: quod argumento est, initio ejus anni, quo data epistola, nondum factam, aut ratam fuisse Aldrici electionem; & Hieremiam ejus decessorem præcedente Decembri obiisse. Ex quo corrigendus Clarius & Auctor Chronici Lemovicensis in tomo 1. Bibliothecæ Labbeanæ, qui anno 829. Hieremiæ obitum statuunt.

b Istius dedicationis fit mentio in libro de miraculis sancti Baboleni Abbatis Sæculo secundo. Oratorium beatæ Mariæ etiamnunc exstat in Monasterio Fossatensi ad duas leugas supra Luteciam Parisiorum ad Matronam: quod ab annis centum Canonicis sæcularibus cessit, ut postea dicetur in historia translationis corporis sancti Mauri Abbatis in istud Monasterium.

c Ecclesia est cathedralis Senonica, sancto Stephano sacra.

d Lege Marcuvardum, qui postea factus Monachus Ferrariensis, dein Abbas Prumiensis, de quo infra.

destitit, quin tumidam efficaciter illius repressit elationem, & supercilio- AN.CHR.
sam humiliavit contumaciam. Nam in cordis sui penetralibus tam penitus 840
infixæ sunt sagittæ potentis acutæ, & ita vulneratum est cor suum caritate, quod omnium præteritorum gratia incontinenter se Monachum fieri ab eo postularet: & ita factum est.

10. Octob. & Monachum facit.

16. Erat eo tempore Monasterium in honore beati Remigii consecratum, a porta civitatis Senonicæ modico distans intervallo, cujus vicinia quieti Monachorum erat inimica. Nam populari strepitu sæpe compellebantur minore devotione divinis vacare, & a fervore contemplationis interdum subrepente vana meditatione tepescere: occasionem etiam jurgiorum & seditionum sæpe loci præstabat angustia inter civitatenses & Monachorum conturbernales. Difficile namque solet esse animorum concordia, ubi est morum & habitus discrepantia. Hujus ergo incommodi sanctus Præsul quærens remedium, Monasterium prædictum Valerias *a* transtulit: sed illud incœptum sæcularibus importunitatibus occupatus non fecit.

Monasterium S Remigii alio transferre cogitat,

17. Post opera quippe gloriosa, post labores pro sua ecclesia statuenda toleratos, suæ dignitatis administrationem fastidiens, & ad vitæ suæ novissimæ mentis acumen dirigens, cœpit secretius beati Martini sententiam refricare asserentis, quod sibi major fuerit virtus ante Episcopatum, quam in Episcopatu. Metuens itaque per sæcularium negotiorum perplexitates religionis suæ meritum minorari; pastoralis sollicitudinis curam proposuit exuere *b*, & ad solitas contemplationis tranquillitatem devotius cœpit anhelare. Veritus tamen ne gregem suo pastore viduatum antiquus prædo dispergeret; misericordiam Dei singultuosis precibus cœpit efflagitare, quatenus ei securæ quietis jucunditate perfrui concederet, & subditis suis idonei Pastoris protectionem provideret: quam orationem a Domino exauditam fuisse ex post facto evidenter innotuit.

tum Pastoris curam abdicare.

18. Gloriosus namque Dei famulus diem obitus sui Spiritu-sancto revelante prænoscens, in quo ad veræ quietis gaudia transmigraret; convocatis discipulis diem novissimum sibi instare pia relatione propalavit, solita pietatis sollicitudine eos monens, vas proprii corporis mundum & immaculatum possidere; sicque currere, ut comprehenderent; sic laborare ut æternæ beatitudinis quiete non fraudarentur; sic certare, ut perpetuæ jucunditatis bravio præmiarentur. Finita autem prædicatione, locum idoneum sepulturæ elegit, scilicet Cœnobium Ferrariense, quo corpus suum deferri, ejus & animæ celebrato divortio; & in stillicidio ecclesiæ tumulari præcepit. Hæc eo docente, stupor vehemens omnes apprehendit, quia nullum signum invaletudinis in eo poterant apprehendere.

Mortis præscius.

Ferrariis vult sepeliri in stillicidio ecclesiæ.

19. Post modicum temporis intertitium morborum pulsatus gravedine cœpit ægrotare & crebris doloribus mortis vicinæ præambulis intolerabiliter fatigari. Solita tamen vultus serenitas semper immota perseverabat in fide, & in caritate Christi mens devota magis ac magis solidabatur. Sed tamen ingravescente morbo, debito refectus viatico, fixis in cœlum oculis, manibus ad Deum evectis, viam universæ carnis ingressus sexagesimo primo vitæ suæ anno *c*, sexto Idus Octobris *d* feliciter

obit Octobris die 6.

a Vallilias alii appellant, vulgo *Vareilles*; quo de Monasterio, uti & de S. Remigii, lege adnotata ad Vitam S. Romani Abbatis in Sæculo 1. Aldrici litteras hac de re datas inferius adducam Ad hæc, Heribaldi Autisiodorensis Episcopi electionem procuravit Aldricus, ut legitur in libro de gestis Episcoporum Autisiodorensium cap. 36.

b Idipsum attestatur Lupus Abbas Ferriarensis ejus discipulus in epistola 29. ad Guenilonem Aldrici successorem, his verbis: *Quin etiam decessor vester beatæ memoriæ Aldricus, qui præfati Cæsaris jussu & mirabili bonorum adnisu, nobis cum esset Abbas ablatus, ecclesiæ Senonicæ Pontifex factus est, ad nos immutabiliter proposuerat regredi episcopali cura omissa, quando hanc vitam, ut credimus, feliciore mutavit.*

c Immo anno sexagesimo quinto, si quidem Aldricus natus hic dicitur anno 775. nam ipsum obiisse anno 840. patet ex notatione sequenti.

d Et quidem anno Christi 840. ut constat tum ex epistola Lupi ad Immonem Noviomagensem Episcopum, tum ex libello proclamationis Caroli Calvi adversus Venilonem. Lupus siquidem in dicta epistola significat, se sospitem ex Fuldensi academia regressum invenisse omnia prospera, *præter domini ac nutritoris mei*, inquit, *Aldrici, quantum ad me attinet, plenum infortunii obitum*. reversus est autem sub finem anni 842. ex dicendis in elogio Rabani infra. Carolus vero ait, eo tempore quo partem regni cum fratribus divisit, *metropolim Senonum vacasse Pastore*. Atqui hæc divisio facta est statim post pugnam Fontaneticam, commissam 7 *Kalendas Julii* anno 841. ac proinde Aldricus Octobri antecedente ad superos transierat.

AN.CHR. 840 10. Octob. ter migravit ad Dominum, coronam lætitiæ de manu Dei acceptans. Delatum est autem corpus ejus ad prædictum Cœnobium juxta tenorem præcepti sui, cum magno ejulatu populorum lugentium & gementium, se tanti tamque benigni Pastoris præsidio destitutos & desolatos relinqui: & in stillicidio juxta Oratorium beati Andreæ in lapideo tumulo, quem vivus sibi construxerat, honorifice sepultus est: ubi non minus post mortem suam, quam in vita sua, quanti meriti fuerit servus ejus, Dominus per plurima virtutum & miraculorum declaravit indicia.

sepultus in dicto loco.

20. Post beatum Aldricum prædictæ urbis cathedram sortitus est HENEAULUS *a*, quem ipse sæpe dicto Monasterio Abbatem præfecerat. Hic igitur bonorum actuum exercitiis pervigilans, & mente cælestibus inhærens, divinitus comperit, ubi requiescerent corpora sanctorum Martyrum, scilicet Saviniani & Potentiani, Eodaldi & Serotini: quorum reverentia ne tempore & neglectu obsolesceret, corpora beatorum Martyrum omni pompa sollemni in ecclesia sancti Petri honorabiliter collocavit. Corpus etiam beati Lupi Senonum Præsulis, & beatæ Columbæ Virginis, quæ sub Aureliano Imperatore passa est & altera, transtulit, & in locum recondidit, ubi usque in hodiernum diem eis debita exhibetur reverentia. Fabricæ quoque quam beatus Aldricus prædecessor suus apud Valerias inchoaverat, manu consummationis finem apposuit.

Aldrici sepulcro honos cælitus datus.

21. Fuerunt autem in prædicto Cœnobio tres juvenes, GAUBERTO *b*, qui ejus curam susceperat, jugi famulatu adsistentes, qui obsequii sedulitatem per vitæ lasciviam detrahentes, devotius gulæ quam Domino famulantes, Monachis dormientibus, cibi potusque crapula se ingurgitabant, & in ridiculis & carminibus obscœnis intempestivæ noctis horas producebant. Accidit autem, ut somno gravati tandem requiem peterent, ut vinum quo madebant, paullisper digererent. Usu vero temerario locum in quo corpus beati Aldrici quiescebat, ebrietatis errore vel corrupti contumacia petierunt, & ibi somno resoluti repente obdormierunt. Sed Dominus locum sacris artubus servi sui dedicatum non patiens profanari, dormientes mirabiliter subvexit, & unum trans flumen proximum in strata publica, duos sub fago longe collocavit. Tandem aurora rutilante a plebe inventi sunt, dum de more ad Sanctorum in prædicto Monasterio quiescentium properaret suffragia. Omnibus a somno excitatis & miraculosum eventum confitentibus, stupor omnes apprehendit, & nomen sancti Confessoris magnificatum ad honorem Dei claruit gloriosius.

Translatio.

22. Translatum est autem corpus ejus a stillicidio ecclesiæ virtutum indiciis clarescentibus, & in sublimiori exedra venerabiliter collocatum.

Mauricio infestante,

23 Erat eo tempore vir quidam consularis, MAURICIUS nomine, nobilis quidem genere, sed genus opere denobilitans: cujus instinctu satellites prædictis Monachis indebitis exactionibus cœperunt graviter injuriari, & res suas suorumque violenter deprædari: quod toties nullo resistente facere consueverant, ut quod erat illicitum, consuetudo videretur licitum facere, & usus delinquendi delictum minorare. Itaque Monachi tantæ calamitatis pressura coarctati, nec ab aliquo sperantes defensionis præsidium; communicato consilio, constituerunt locum tranquilliorem petere, & per absentiam suam hostibus occasionem malignam ei præripere: qui rebus suis plaustro impositis, sumtoque corpore beati Aldrici cum ceteris Sanctorum pignoribus, iter sub noctis silentio arripuerunt. Dum autem per anfractus viarum devios plaustrum ducerent, incaute progrediens bubulcus quidam in terram provolutus corruit: per cujus tibias rota plaustri graviter onusti transiens, eum seminecem

corpus ejus alio defertur.

Miraculum.

---

a Immo Vvenilo, non Abbas Ferrariensis, sed capellæ regiæ Caroli Calvi Capellanus, ut Carolus ipse testatur in Synodo apud Saponarias anno 859. qua in Synodo conquestus est adversus Vvenilonem, cui *Vveniloni tunc Clerico*, inquit, *meo in capella mea mihi servienti*, metropolim Senonum ad gubernandum commiserat. Certe Wenilo eadem, quæ hic tribuuntur Heneaulo, præstitisse memoratur apud Clarium Monachum. Ferrariis tum præerat Odo, præcessor Lupi, qui Wenilonem Aldrici *decessorem* vocat in epistola 29.

b An is, de quo mentio apud Rodulfum Tortarium in libro de miraculis sancti Benedicti cap. 14.

necem credebatur reliquiſſe: Quo infortunio omnes perturbati, clamorem tollunt lacrimabilem, & voce conſona opem S. Aldrici depoſcunt. Ad quorum devotionem bubulcus ſurrexit illæſus, tamquam nihil ſenſiſſet gravaminis: & iter aggrediens ſoliti operis officium proſequutus eſt. Igitur luctu cunctorum in gaudium converſo, Deo gratias reddentes, ad Monaſterium *a* Villarenſe feliciter pervenerunt. Quo audito ad ſancti Confeſſoris patrocinia plurima turba virorum aut mulierum devote confluxit, inter quos audito miraculo ivit Conſul Mauricius, minaci increpatione in nocturna viſione ſibi facta a beato Aldrico valde perterritus *b*: qui ante reliquias cum lacrimis & gemitu præcedentis delicti poſtulavit indulgentiam, in poſterum Monaſterio quod violaverat, & ſpopondit debitam exhibere reverentiam. Voto igitur ab omnibus collaudato munimine roborato, cum reliquiis beati Confeſſoris ad locum ſolitum hilariter reverſi ſunt.

AN. CHR. 840. 10. Octob.

Mauricius facti pænitens.

24. Erat autem conſuetudo, quod Ferrarienſis Cœnobii Congregatio, finita feſtivitate Pentecoſtes, cum ſollemni pompa ſingulis annis Caſtrum Nantonis *c* peteret, obſequia devotionis redditura, & ſuffragia Sanctorum petitura. Igitur cum ad locum prædictum tempore debito pii cineres Deo dilecti Patris Aldrici digna veneratione deportarentur; ecce puella grandiuſcula, quam in lucem ſine luce maternus effuderat uterus; per turbam eluctata, pannum reliquiis ſuperpoſitum in geſtatorio manu injecta corripuit, & ei firmiter adhærens per tantum viæ ſpatium inde divelli non potuit; ſed ſemper opem pii Confeſſoris intimo devotionis affectu feliciter poſtulavit. Ut tandem ad caſtrum prædictum pervenerunt; in loco quodam ante portam facta mora modica, diſpoſuit æternum Dei conſilium per virtutis opera mirificare Sanctum ſuum. Ibi namque patenti populorum ſpectaculo erumpentibus ex oculis jam dictæ puellæ guttis ſanguineis, per merita ſancti Confeſſoris lux nova nativam cæcitatem illuſtravit. Illico ab omnibus concurritur, miris laudum præconiis attollitur Dei ſervus, qui in ſuis Sanctis ſemper eſt mirabilis.

Delato corpore in Caſtrum Nantonis, cæca lumen accipit.

25. Advenerat forte revoluto anni circulo beati Aldrici dies ſollemnis: quem cum populus univerſus debita celebritate veneraretur, mulier quædam ſceleroſa, quaſi in contemptum ſollemnitatis, per peccatum inobedientiæ eccleſiaſticis ſe ſe oppoſuit inſtitutis: quod dum fieret, venit ad eam hoſtis malignus in ſpecie canis nigri, & manum ipſius deglutire moliebatur: quem obnixius arcere geſtiens non potuit: ſed læſa morſu funeſto labefactata corruit, manumque labentis fuſus proprius perforavit, ut quaſi manca de ſcelere manus illius ſolito officio deſtitueretur.

Feſti ejus violatrix punita.

26. Tempore procedente contigit hominem quemdam, Tamboldum nomine, aliquamdiu propriis pollere divitiis: ſed in ſenuum urgens ad tantam devenit inopiam, ut nihil ad vitam ſuppeteret, niſi quod uxor, nomine Supplicia, labore manuum ſuarum adquirebat. Qui ſæpe recolens felicitatem præteritam, ærumnarum cumulum gravius ſuſtinebat, cum infeliciſſimum genus infortunii ſit fuiſſe * felicem. Accidit autem ad ſui doloris augmentum, ut uxor ſua ſolita corporis valetudine deſtituta in diutinum languorem incideret, nec ſolito beneficio viri debilitatem poterat refovere, eidem conſors facta miſeriæ. Rebus igitur adverſis graviter afflicti, opem divinam humiliter depoſcebant: ut qui dat eſcam omni carni, non ſineret eos miſerabili penuria deperire. Cum autem poſt nimiam luctus defatigationem contingeret virum obdormire; ei revelatum eſt in ſomnis,

aliud miraculum.

* ex Boetio in lib. de conſol. Philoſophiæ.

a Nunc vulgo *Ville-monſtier*, haud longe ab urbe Monte-Argi, quo in vico eſt Prioratus, Floriacenſi Monaſterio ſubjectus.

b Huc notandum venit id quod ſcribit Lupus in epiſtola 53. ad Carolum Regem: *Serio confirmant ſenes noſtri experimento ſe proprio comperiſſe, idque ſibi pueris a ſenibus eſſe traditum, quod quicumque Monaſterio noſtro inſigne aliquod intulerit damnum, niſi cito reſipuerit, magnum incurrerit incommodum, aut ſanitatis & vitæ pertulerit diſpendium.*

c Vulgo *Chaſteau landon*, oppidum, quod a Ferrariis abeſt duas leugas, ſitum in edito monte prope Lupam amnem: quo de loco dictum eſt in Vita S. Severini Abbatis Sæculo primo.

AN.CHR. 840 10. Oct. nis, quod si uxor ejus subsidium beati Aldrici humiliter peteret, ei doloris medicinam efficaciter innueret. Excitatus vero a somno, pandit uxori cuncta quæ viderat, consulens & exhortans, quatenus cogitatum jactans in Domino & in ejus Confessore, fiducialiter agat. Illa vero consurgens, post modicum temporis intervallum ad beati Aldrici limen cum humilitatis devotione pervenit: & spiritu contribulato ante sepulchrum, in quo pii cineres quiescebant, divinam implorans clementiam, a languore penitus liberata pristinam recepit sanitatem, ipso adjuvante qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

APPENDIX.

De reliquiis & litteris sancti Aldrici.

1. RELIQUIAS *sancti Aldrici in thecam magnificam inclusit Ludovicus* de Blancaforti *Abbas Ferrariensis anno 1487. expensis in hoc opus millibus numorum argenteorum quadraginta. Eam vero thecam diripuerunt Calvinistæ anno 1569. sacris ossibus dissipatis, præter quatuor aut quinque certis indiciis recognita, quæ in argentea capsula hodie adservantur.*

2. *Ex litteris ab Aldrico scriptis duæ tantum nobis supersunt, quæ egregiæ ejus pietatis monumenta omittere visum est nefas: una est epistola ad Frotharium Tullensem Episcopum de sua ipsius electione: alia est de translatione Senonici Monasterii sancti Remigii in locum* Vallilias *dictum. Exstant in Frotharii jam dicti litteris epistolæ tres Ecclesiæ Senonensis: prima, hoc est 15. ad Hilduinum Abbatem & Archicappellanum; secunda consequens ad Eginhardum; tertia ad Judit Imperatricem: quibus epistolis Clerus populusque istius ecclesiæ significant, se potestate ab Imperatore facta elegisse primum Episcopum, qui ab eo acceptus non sit; rursus alium electum fuisse, quem Imperatori probari postulant. Has epistolas scriptas puto de electione Aldrici nostri, qui litteras modestiæ plenas hac de re tum direxit Frothario, quæ inter Frotharianas ordine 13. exstant apud Chesnium in hunc modum.*

EXIMIO, mihique prædilecto FROTHARIO Episcopo ALDRICUS sempiternam salutem. Orationum vestrarum opitulatione fulciri necesse habui, sicut ipse vobis eam expetens sæpe testatus sum. Sed nunc illa usquequaque indigeo, cum, ut vos æstimo audisse, indigno mihi episcopalis cura injuncta est, quæ me sicut indignum, ita quoque imparatum invenit. Nam cum olim monasticæ disciplinæ operam dans, Fratrum curam ipsis cogentibus susceperim; quod ferre compellor, nullatenus potuit esse suspectum. Quam ob rem excepta Dei clementia, totum me ad precum vestrarum confero reliquorumque amicorum familiare præsidium, obsecrans, ut virium mearum fragilitatem earum jugitate adjuvare dignemini. Et quia prudentiæ meæ fiduciam ad tantum opus idonee exsequendum nullam habeo; quæso, ut vestra sacra intentio apud Deum obtinere laboret, quatenus & me ipsum sincere custodiam, & commissorum mihi curam eo miserante venerabiliter saltim exerceam. Benignitatem vestram bene ex hoc agentem Dominum perpetua incolumitate beatificare opto, reverendissime Præsul.

3. *Aldrici aliæ litteræ typis editæ sunt in tomo secundo Spicilegii sub hac forma.*

DOMINIS sanctissimis & reverendissimis Fratribus & Coepiscopis, religiosissimis quoque & venerabilibus Abbatibus in ditione domini Imperatoris HLOTHARII serenissimi Augusti, constitutis, ALDRICUS minimus servorum Christi famulus, sanctæ Senonicæ ecclesiæ Archiepiscopus. Optime venerabilis & Deo devota sanctitas vestra novit, quanta sit cura & sollicitudine commissum nobis pastorale regimen tuendum atque tractandum. Cum simus igitur in specula Ecclesiæ constituti, & viam ceteris, per quam ingredi ad vitam debeant, debeamus ostendere; quantum posse & intelligere divina clementia dederit, satagendum est ea quæ nobis commissa sunt, secundum Dei voluntatem provide prudenterque tractare: ut non solum quamdiu advivimus, in præsenti tempore, nostris valeant prodesse subjectis, verum etiam & in perpetuum illis prospecta proficiant, qui in locis divino cultui mancipatis, nostræque sollertiæ ad regendum pro tempore commissis, supernæ pietati servituri sunt: qui dum de corporis necessitatibus, victus dico ac vestimenti, solliciti non fuerint, animum libere in divinæ contemplationis specie figere valeant: cui summo ac salutari bono inhærentes, eo semper suspirant tota spei libertate suspensi, quo se pervenire divina duce gratia æternæ vitæ præmium jam consecuti gaudebunt. Et tamen cum sciamus res ecclesiæ esse oblationes fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum; easque nobis administrandas, procurandas, atque ordinandas suscepisse; harum rerum administratores nos esse meminisse debemus, & redditus expensasque earum eis usibus applicare, quorum gratia divinis altaribus allegatæ noscuntur.

Proin-

Proinde ad sanctitatis vestræ piissimam intentionem perducere statui, qualiter Cellas Monachorum ecclesiæ Episcopii parvitati meæ commissi, id est Cella sancti Remigii Confessoris Christi in suburbio civitatis constructa, quæ olim per divisiones predecessorum meorum tempore fuit disrupta: & ob hanc negligentiam Monachi, qui ibidem Deo degere videbantur, propter inopiam & importunitatem loci Regulam beati BENEDICTI, ut debuerant, penitus observare non poterant. Idcirco una cum consilio fratrum nostrorum, Canonicorum videlicet & Monachorum, necnon & fidelium laicorum, visum est nobis propter importunitatem loci, & Monachorum ibidem Deo degentium, præfatam Cellam ad Valliculas transmutare, & a fundamento ædificare, quam ROTHLAUS ob amorem Dei & remedium animæ viri sui MEGINARII, sive pro seipsa, suorumque liberorum, ac parentum, ad supradictam Cellam beati Remigii per donationis titulum delegavit, vel tradidit: ea videlicet ratione, ut divinus ibi ageretur cultus, & illis pro quorum salute traditum fuerat, augeretur merces. Volumus etiam, ut loca super quæ ædificatum fuit supradictum Monasterium, id est agros, vineas, prata, areas, vel omnia quæ infra muros civitatis habuit, vel extra, absque alicujus diminutione ac impedimento habeant Rectores & Monachi, ad eorum usus qui ibidem Deo sub norma beati Benedicti deguerint. AN. CHR. 840 10. Octob.

Hujus itaque rei causa hanc seriem libelli digestam sanctissimo cœtui vestro relegendam, atque vestris subscriptionibus roborandam obtuli, quo statuere per vestram unanimitatem decrevi, ut nullus deinceps Episcoporum, quicumque per tempora divina præstante successerint gratia, quidquam de his rebus, quas præsenti tempora memorata Cella usibus Monachorum attributas possidet, minuere, vel abstrahere, vel aliis usibus applicare, vel beneficii quidquam, vel suorum, vel extraneorum dare præsumat: sed, ut intimatum est, quæcumque nunc temporis retinet per diversa loca & territoria, usibus Monachorum deputata, & quæ a timentibus Deum eidem postmodum fuerint loco collata; absque ulla diminutione vel subtractione Cellæ & Monachis ibidem conversantibus maneant inconvulse.

Hæc autem sunt infra scripta loca Monachorum stipendiis in memorata Cella degentium destinata. Primitus Valliculas, ubi ædificare præfatum volumus Monasterium; Staticus cum adjacentiis suis, id est vetus Ferrarias; & Petra Ursana cum territoriis & silvis: Chryniacus cum adjacente sibi Hermentaria, cum territoriis & silvis; Fontanicula cum territoriis; Lausa cum adjacentiis suis, hoc est vico sancti Sidronii, cum territoriis & silvis, & simul latione; Bracciacus cum territoriis; Columbarius cum adjacentiis suis, hoc est Esthiniacus, Silviacus & territoria eorum cum silvis; Villamesca cum adjacente sibi ponte & territorio; Misceriacus cum adjacente sibi Ternanta; Villanova cum adjacentiis suis, hoc est Cavanarias, & Capotenus; Noerollis cum adjacente sibi Caprenciis cum territoriis & silvis, & simul Puteolis. In summo sunt mansa centum nonaginta, & hospitia decem & novem. Quidquid itaque in supradictis locis vel circa eamdem Cellulam præsenti tempore Monachi in eadem divinæ gratiæ famulantes possidere noscuntur, vel si qua sunt alia, quæ forte meam fugerunt memoriam, & tamen ea suis stipendiis adsignata retinent; cum territoriis, vineis, pratis, silvis, aquis aquarumve decursibus, & ceteris adjacentiis, ipsis tantum ex integro, ut præmissum est, eorumque usibus jure perpetuo absque ulla diminutione sub prætexto memorati Episcopii nostri jure debito cedant. Monasterii prædia. Usus

At vero Episcopus qui pro tempore auctore Deo præfuerit, Abbatem de eodem Monasterio, eum videlicet quem omnis Congregatio sibi ordinandum poposcerit, & sinceritas morum, & bonorum actuum probitas commendaverit, si inter eos talis inveniri quiverit, eis ordinandum procuret. Quod si talis inter eos minime inveniri potuerit, de eadem parochia vel diœcesi Senonica, consentientibus sanctis Coepiscopis ejusdem diœcesis, & circumpositis venerabilibus Abbatibus, eis præficiendum atque ordinandum provideat, In aggregandis quoque Monachis hunc modum Abbas qui præfuerit, teneat, ut tricenarium numerum quantitatis summa non excedat, donec rerum copia major succrescat. Episcopus quoque in exigendis muneribus Abbatem ejusdem loci non gravet: sed sufficiat ei ad annua dona equus unus, & scutum cum lancea. Quod si in expeditionem publicam ire jussus fuerit, addantur ei de eodem loco carra duo, unum vini, alterum farinæ, verveces decem: supra quæ in exigendis muneribus, cupiditatis, avaritiæque causa gravare eos nullatenus præsumat, ne & Monachi ejusdem Cellulæ hujuscemodi negotio a suo proposito exorbitare, & Episcopus causa eorum perditionis addictus sempiternas cogatur luere pœnas. Monachorum numerus. Episcopo donum.

Corpora etiam Sanctorum, quæ in nostra parochia jam dicta exspectant sui beatam immutationem, a pravis & desidiosis custodibus permaxime negliguntur, ita ut officio luminaris ac debita careant custodia. Idcirco ob amorem Dei, cui viventes in carne servierunt, & emolumentum animæ nostræ, per voluntatem & licentiam domini ac piissimi LUDOVICI ac CAROLI Regum, quia congruum ad hoc locum invenimus, illo deportanda volumus. Sed quia sacra auctoritas vetat, ne in talibus & similibus ecclesiis Christi per alicujus incuriam scandalum inferatur, multorum Episcoporum exposcit consensum; ad vestræ paternitatis notitiam hæc omnia perferri volumus: quatenus vestra deinceps censura & locus ipse, quem favente Deo ordinandum stabilimus, & memoratis Sanctorum pigno- Sanctorum reliquiæ.

AN CHR. bus a Dei servis ibidem Deo famulantibus digne & laudabiliter serviatur; & pro domini
840 nostri ac totius sanctæ Dei Ecclesiæ statu indefesse vota debita persolvantur. Quod opus
10. Oct. Deo dicatum, ut per tempora labentia, omnibus sanctissimis Patribus & Fratribus in Dei nomine consentientibus, firmiorem obtineat rectitudinis statum, & intactum permaneat; manu nostræ parvitatis subter relegenda firmamus. Et ut rata deinceps manere possint quæ scripta sunt, manibus vestræ sanctitatis roboranda expostulamus.

In Christi nomine ALDRICUS ecclesiæ Senonicæ indignus Archiepiscopus hoc privilegium fieri decrevi, & subscripsi.

In Christi nomine LANDRAMNUS Turonicæ ecclesiæ Archiepiscopus recognovi, & subscripsi.

In Christi nomine BARTHOLOMÆUS Narbonensis ecclesiæ Archiepiscopus feci, & subscripsi.

JONAS Aurelianensis ecclesiæ indignus Episcopus huic facto adstipulator subscripsi.

Ego RAINARDUS Rotomagensis Episcopus subscripsi.

ROTUALDUS Suessionensis Episcopus huic facto subscripsi.

ALDRICUS Cenomannicæ urbis Episcopus.

CAREVILTUS Bajocensis Episcopus subscripsi.

In Dei nomine RADULFUS Lexoviensis Episcopus adstipulator huic facto subscripsi.

ACAMRADUS Parisiorum indignus Episcopus subscripsi.

STEPHANUS Bituricensium indignus Episcopus subscripsi.

ALTADUS Genevensis Episcopus subscripsi.

ADALHELMUS Catalaunensis Episcopus subscripsi.

RAGNERIUS Ambianensis Episcopus subscripsi.

HELIAS Tricassinensis Episcopus subscripsi.

HUCBERTUS Meldensium Episcopus subscripsi.

ALDUINUS Virdunensium Episcopus subscripsi.

DELRICUS Basiliensis Episcopus subscripsi.

Ego FULCONINUS Vvarmatiensis Episcopus indignus.

In Dei nomine TEUGRINUS Albensis Episcopus.

ATTO Namnetensis civitatis Episcopus.

GERFREDUS Nivernensis Episcopus.

FACONA Episcopus.

BOSO Abbas ex Monasterio sancti Benedicti subscripsi.

ADREVALDUS Abbas ex Monasterio Noviacensi.

DEIDONUS ex Remensi Cœnobio Abbas.

CHRISTIANUS Abbas Monasterii sancti Germani.

In Dei nomine Ego BERNOINUS Carnotensis Episcopus subscripsi.

RAGNEMUNDUS Abbas de Monasterio sancti Carilefi.

INGELNONUS Sagiensis Episcopus subscripsi.

FOVA Cavilonensis Episcopus subscripsi.

4. *In his litteris, quæ solidam Aldrici pietatem ac religionem spirant, emendandum est vocabulum Monasterii, cui præerat* Adrevaldus, *at pro* Noviacensi *legendum* Flaviniacensi: *nam Adrevaldum tunc temporis huic Monasterio præfuisse docet Hugo Abbas Flaviniacensis in Chronico.* Deidonus *Guillelmo Marloto videtur fuisse Abbas Remigiani Cœnobii apud Remos: at Constat Reomensem seu Reomaensem fuisse, id est Cœnobii S. Johannis in pago Tornodorensi, non Remensem.* Christianus *erat Abbas Monasterii sancti Germani apud Antisiodorum, postea ejusdem urbis Episcopus.*

VITA SANCTI BARNARDI

AN.CHR 842
23. Januar.

ARCHIEPISCOPI VIENNENSIS IN GALLIA,

Auctore Anonymo incertæ ætatis.

Ex Breviario Romanensi, Januario Bollandiano, & Guichenonis historia Baugiacensi.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. LIBELLUM *de vita sancti* BARNARDI *seu* BERNARDI *Archiepiscopi Viennensis apud Allobroges, parum accurate scripsit Anonymus quidam incertæ ætatis: ex quo desumptæ lectiones, quibus utuntur ecclesiæ Viennensis, Diensis, Ambroniacensis, & Romanensis. Libellum istum hic sequitur narratio translationis seu elevationis corporis sancti Barnardi e tumulo; tum libellus miraculorum, cujus auctorem fuisse Adonem censet Petrus Franciscus Chiffletius apud Bollandum, qui ei suffragatur. Auctorem certe fuisse Viennensem Archiepiscopum constat ex num. 7. qui item num. 1. Barnardum vocat suum* alitorem. *Ast quo minus libellum hunc Adoni tribuam, illud facit, quod conditus est post Barnardi elevationem: siquidem in eo fit mentio delationis corporis sancti Barnardi ad Conventum apud Vetulam & in Valle aurea. Porro elevatio post mortem Adonis facta est sæculo decimo: a quo tempore ejus memoria in sacris fastis celebris haberi cœpit.* Auctor Vitæ, &c.

2. *Barnardus condidit Monasteria duo sub Regula sancti Benedicti, Ambroniacense scilicet & Romanense. Ambroniacensis * originem ex hac Vita novimus, cetera fere ignoramus usque ad sæculum duodecimum, quo illustrius haberi cœpit, tum ob famem* BERNARDI *primi Prioris Cartusiæ Portarum apud Allobroges, qui ex eo loco prodiit; tum ob nomina & gesta subsequentium Abbatum, quæ ad nos usque pervenerunt; tum denique ex pietate Monachorum ejus temporis, qui eremiticam vitam incoluere. Monasterium istud situm est * in Baugiacensi pago Sebusianorum, octo leugis a civitate Lugduno; cella quondam Cœnobii Luxoviensis, ex quo Barnardus locum obtinuit, ut ibi Abbatiam instrueret, cujus ipse Monachus Abbasque fuit. Abbatis primi & aliorum post Barnardum nomina usque ad* DESIDERIUM *interciderunt: nec ulla (si non fallor) ejus Monasterii mentio est apud veteres ante Desiderium istum, qui initio sæculi duodecimi Ambroniacense Monasterium rexit, & forsan in meliorem formam restituit. Eo enim Abbate* duo de Fratribus ac filiis nostris, *inquit ipse in litteris ab se confectis de conditione Cartusiæ Portarum*, scilicet BERNARDUS & PONTIUS, licentia nostra ac totius Capituli ad eremum transiere Portarum: quos complures Clerici & laici secuti sunt, eamdem devotionem habentes: qui timentes, ne sub specie obedientiæ ab Abbatibus nostræ ecclesiæ propositum everteretur ipsorum; petente Gauceranno Lugdunensi Archiepiscopo cum Clericis suis, & Hugone Gratianopolitano Episcopo cum compluribus ecclesiæ nostræ familiaribus, solutionem obedientiæ a nobis obtinuerunt, necnon & terram, quam in eadem eremo habere videbamur. *Id factum anno centesimo quinto-decimo supra millesimum, quo jacta ejus Cartusiæ fundamenta. Idipsum ratum habuit* ISMIO *Abbas Desiderii successor. Post medium istius sæculi, anno scilicet* 1168., Otho Sacerdos & Monachus ecclesiæ Ambroniacensis, cupiens locum anachoretanæ conversationis apprehendere, & secundum hujusmodi sanctæ institutionis rationem conversari; ferventi devotione ductus exiit de dicta Ambroniaci ecclesia, & accessit ad silvam Sellionis gratia faciendi in ipso loco residentiam, quamdiu sibi ab alto concederetur, & in ipso loco prope fontem ibidem a Domino sibi præparatum, anno prædicto oratorium in honorem beatæ MARIAE semper Virginis erigere cœpit, & juxta oratorium cellam suam construxit: in quo loco per plures annos sedit, & quamvis infirmitatem podagræ in ipso loco per longum tempus sustinuerit, adeo etiam quod ex ipsa infirmitate summitates manuum & pedum, videlicet extremam partem digitorum & pedum amiserit; tamen in iis quæ sunt hujusmodi anachoretanæ conversationis, sedulo institit, & post multos labores & sudores infirmitatis prædictæ, & vigiliarum & jejuniorum continuationem, cursum præsentis vitæ in hujusmodi sancto proposito laudabiliter finivit. Post cujus decessum vir quidam, MARTINUS nomine, Sacerdos & religiosus, intravit locum prædictum: & volens habere institutorem, qui eum in iis quæ sunt legis divinæ, instrueret, & in ordine sanctæ conversationis dirigeret; obtinuit præfici in Abbatem ipsius loci CLEMENTEM Monachum Monasterii Ambroniaci prædicti: qui quidem Clemens ritu Ordinis Cartusiæ & fixa conversatione personarum ejusdem delectatus, se & Fratres de Sellione anno Incarnationis 1187. transtulit ad prædictum Cartusiæ Ordinem, *obtenta facultate Abbatis & Monachorum Ambronia-*

Monasterium Ambroniacense.
* Ambroni
* le Bugey

AN.CHR. 842 23.Januarii *censium, ut litteris B. Abbatis anno 1193. datis fusius legitur apud Guichenonem in probationibus historiæ Baugiacensis, pag. 141. Sic duæ Cartusiæ celebres, quarum prima a majore Cartusia cis Alpes primum jure antiquitatis obtinet locum; altera totius fere Ordinis ædificiis præclarior est; originem accepere a nostro Ambroniacensi Monasterio, quod hactenus viget sub Benedictinis Congregationis sancti Mauri institutis. Scio litteras prædictas de Sellionis conditione Guichenoni suspectas videri: tum quia in Sellionis monumentis nulla ejus rei mentio occurrit, immo ex iis constat jam anno 1178. Cartusianos locum occupasse; tum quia in iis litteris fit mentio* Notarii publici, *quod officium tunc temporis in usu non fuisse putat. Verum hæc alias discutienda. Idem Guicheno in Bibliotheca Sebusianæ cap. 26. centuriæ 2., refert litteras Hesmionis Ambroniacensis Abbatis, Cartusianis Majorevi pascua multa liberaliter concedentis. Ex quibus nemo non videt, quantum isti Monasterio debeat sacer Ordo Cartusianorum.*

Romanense. * Romans * l'Isere 3. *Alterum Monasterium, quod Bernardum auctorem agnoscit, est Romanense,* Romanis* *apud veteres absque flexione dictum, situm ad Iseram * fluvium, inter Gratianopolim & Rhodanum, cujus aquis Isera immiscetur. Eo Barnardus transtulit reliquias sanctorum Severini, Exsuperii, & Feliciani ex suburbano Viennæ vico, nomine Brenniaco, ut legitur in subjecta Vita & in diplomate Lotharii Augusti, subjectionem Romanensis ecclesiæ Agilmaro Barnardi successori confirmantis his verbis:* AGILMARUS venerabilis Viennæ Archiepiscopus obtulit coram sacris obtutibus nostris scriptum, in quo continebatur, qualiter BARNARDUS quondam ejusdem ecclesiæ Antistes beatissimos martyres Severinum, & Felicianum, juxta introitum ejusdem civitatis, in vico Brenniaco, in indigno loco jacentes reverenter sustulit, & in Monasterio Viennæ territorio, loco qui Romanus * dicitur, sito sollemniter tumulavit, quod Monasterium memoratus Pontifex sollicita religione, pro utilitate & honore ejusdem sedis construxit, & in honorem sanctorum Apostolorum una cum Episcopis comprovincialibus suis dedicavit, ac de rebus propriis ad cotidiana stipendia Monachorum ibidem Deo militantium honorifice ditavit: privilegium suum per legitimam traditionem successoribus suis jure perpetuo sub integritate reliquit, *&c. apud Joannem de Bosco in libro de Antiquitatibus ecclesiæ Viennensis. Ex quibus patet, Monachos in ecclesia Romanensi a primordiis exstitisse. In libello de Vita sancti Vvandregisili Fontanellensis Abbatis ab ejus æquali scripta invenio, ipsum ex Italia redeuntem venisse ad Monasterium,* quod est constructum ultra Juranenses partes, cognomento Romanum; *ibique acceptum hospitio aliquamdiu habitasse: sive, uti apud alium anonymum ejusdem Vitæ scriptorem paullo recentiorem legitur, Vvandregisilum* cum alpibus transscensis arva jam tereret Gallica, causa hospitii Monasterium petiisse, cujus est vocabulum Romanis, situm ultra saltum Jurensem. *Existimavi aliquando significari hoc loco Monasterium a sanctis Romano & Lupicino constructum, quod Gregorius Turonensis Episcopus* Condatisconense, *alii* Condatescense *appellant; postea sancti Augendi sive Eugendi, nunc sancti Claudii nomine dictum: & sunt etiam in eadem sententia quidam alii. At quo minus huic sententiæ certus adhæream, illud in primis in causa est, quod Condatescense Monasterium nusquam* Romanis *vocatum reperiatur: deinde quod illud vocabulum a Romano Monasterii auctore non recte deductum dici possit secundum morem veterum, qui potius in genitivo casu vertissent Monasterium* sancti Romani, *ut in aliis passim: denique quod transcensis alpibus non statim occurrat Jurensis saltus, in quo situm est Cœnobium Condatescense. Quæ argumenta inclinant animum, ut versus præmissos interpretandos putem de Monasterio* Romanis *dicto: cum & nomen loco, & cetera conveniant, Quod si ita sit; Bernardus ejus Monasterii, non auctor, sed instaurator censendus est. Legi Rodulfi Regis diploma primarium, Adaleidi ipsius sorori concessum, in quo Rodulfus ita loquitur:* Accessit ad clementiam magnitudinis nostræ dulcissima ac dilectissima Adaleydis soror nostra, petens & supplicans, ut Abbatiam Romanis, quæ constructa habetur in honore beati Petri Apostolorum principis, & est sita in Comitatu Vvaldense, per præceptum nostræ regalis dignitatis ei in vita sua concederemus: & ut haberet post discessum suum potestatem relinquendi cuicumque voluerit heredum suorum: quam petitionem intimo ex corde suscepimus, *&c.* BERENGARIUS Notarius ad vicem THEODERICI Archiepiscopi & Cancellarii recognovi. Data 4. Idus Junias, anno Christo propitio Rodulfi piissimi Regis primo, anno ab Incarnatione Domini 888., Indictione 5. Actum Vabrevilla in Dei nomine feliciter. *Diplomati adfixum est sigillum ex cera rubea cum hac inscriptione:* RODULFUS REX. *Jam ergo labi cœperat hæc Abbatia, quæ ab eo tempore ad sæculares Canonicos vertit. Ejus rei præclarum documentum habemus apud Johannem de Bosco, qui in libro jam citato refert litteras* Canonicorum *Romanensium pro electione Leodegarii Abbatis, facta præsente* BURCHARDO *Archiepiscopo, qui initio sæculi undecimi Viennensem ecclesiam regebat. Johanne a Bosco in consequentibus refert pontificias litteras* Romanensibus Clericis *scriptas, nimirum Gregorii septimi, Urbani & Callisti secundi, quibus Viennensi ecclesiæ subjici compelluntur. Tunc enim Romanenses Canonici jugum Archiepiscopi Viennensis excutere moliebantur, immunitatem prætendentes, qua Romanæ dumtaxat ecclesiæ subjectos se dicebant. Ad hæc Gregorius, quæ Romanæ sedis æquitas est,* Nos, *inquit,* sicut Romanæ ecclesiæ jura & dignitates suas conservari cupimus; ita & membris ejus, videlicet ceteris ecclesiis, dignissimum esse perpendimus. *Quin etiam Viennensem Clerum & populum hortatur, ut Vvarmundum Archiepiscopum juvent ad recuperanda bona Viennensi ecclesiæ ablata,* nominatim autem Abbatiam sancti Barnardi, id est Romanensem. *In minori Chartario Brivatensi, quod mihi vir humanitatis eximiæ Antonius Vionius communicavit, exstant litteræ societatis initæ inter Capiculum Brivatense & Romanense, quibus consen-*

sentiunt, ut quicumque Canonicus vel Clericus exsisteret alterutrius ecclesiæ, consequeretur jus in ambabus, prout est hactenus consuetum: *quam* confederationem societatis antiquæ, *inquiunt Romanenses*, vobis gratanter ac libere recognoscimus, & eam SIGILLI SANCTI BERNARDI munimine, quo utimur, in perennem rei memoriam roboramus. Datum Romanis 9. Kal. Augusti, anno Domini 1275. *Quibus ex litteris intelligimus, jam eo tempore Canonicos seu Capitulum Romanense* Sigillo sancti Bernardi *patroni sui usos fuisse. In Breviario Romanensi 7. Idus Julii rubeis litteris notatur festum translationis sancti* ANATORIS *Abbatis, an Romanensis.* AN.CHR. 842 23.Januarii.

4. *In subsequenti Vita ex sancti Barnardi gestis omittuntur nonnulla, de quibus breviter agendum. Anno 829. cum Ludovicus Augustus in variis Galliæ provinciis varia Concilia indicere vellet; præcepit in capitulis & epistola sua, ut* apud Lugdunum Agobardus, Bernardus, Andreas, Benedictus, Agericus, cum suffraganeis suis conveniant: *quod ab eis præstitum est. Anno 833. Barnardus cum multis aliis Ludovici Pii exauctorationi consensit: unde restituto Ludovico ecclesiam suam deseruit, & in Italiam ad Lotharium Imperatorem Ludovici filium cum Agobardo Lugdunensi Antistite, ejusdem facti conscio, se recepit. Anno 835. conventu apud Theodonis villam habito, Ludovicus Pius* contra quosdam Episcopos de sui dejectione conquestus est. Agobardus, qui evocatus ad satisfactionem venire distulit, cum ter esset evocatus, ab ecclesiæ præsulatu summotus est. *Idem etiam Barnardo nostro contigit: nam anno insequente cum idem Imperator conventum alterum Stramiaci * in pago Lugdunensi coegisset*, causam ecclesiarum Lugdunensis atque Viennensis vacantium ventilari fecit, eo quod Episcopi dudum illarum, Agobardus quidem jussus ad rationem non venerit reddendam; Bernardus autem Viennensis affuerit quidem, sed rursus fugam inierit. Sed hæc quidem res imperfecta remansit propter absentiam Episcoporum, *ut legitur in Vita Ludovici Augusti*. Ambo *tamen* postmodum piis Imperatoribus agentibus, Agobardus Lugdunensem, & Bernardus Viennensem sedem recepisse *perhibentur in Chronico Adonis*. Barnardi quædam gesta.

* Cremiec

5. *Exstat epistola Barnardi & aliorum Episcoporum nomine scripta* de Judaicis superstitionibus, *inter epistolas Agobardi, qui ei librum* de privilegio & jure sacerdotii *nuncupavit. Hinc patet, Agobardo familiarem & amicum fuisse Barnardum nostrum, qui turbas ob ejus ordinationem passus fertur in fragmento referendo post hanc Vitam. Præterea cum Lempteus Vicedominus Viennensis & uxor ejus Agiloje ecclesiam in villa pagi Viennensis, vocabulo Sentolato, construere vellent, ejus rei licentiam postularunt obtinueruntque a Barnardo, a quo etiam eisdem, ut per Agobardum Lugdunensem Pontificem, sive per ejus Chorepiscopum novæ ecclesiæ dedicatio fieret, facultas concessa est ipsius Barnardi litteris Agobardo directis, quas ex Chartario Viennensi huc referre juvat.* Scripta.

BERNARDUS ecclesiæ Viennensis Episcopus, charissimo fratri AGOBARDO Lugdunensis ecclesiæ Episcopo in Domino JESU-CHRISTO sempiternam salutem. Suggessit itaque nobis venerabilis vir Lempteus fidelis ac vicedominus noster, ut in parochia nostra, in villa quæ dicitur Sentolatus, in suo proprio, per nostram licentiam ecclesiam construeret: qua constructa, sicut ipse nobis retulit, ob amorem Dei & remedium animæ suæ de propriis facultatibus ita eam dotare, atque illustrare disponit in rebus, in ministeriis, & omni cultu ecclesiastico, ut videatur mihi devotio ejus non temporum nostrorum negligentiam sequi, sed antiquorum fidelium pietatem atque diligentiam imitari. Unde cum valde gavisus essem, & pro ardore fidei illius Deo gratias agerem; supplex nobis suggessit, ut prædictam ecclesiam vobis, aut vestro concederem Episcopo consecrari: quod ego desiderio devotionis ejus cupiens in omnibus satisfacere, libens concessi. Sed ne forte aliquis, & præsentium, & futurorum, hujus meæ cessionis ignarus, æstimet consecrationem illam non esse legitimam, eo quod in aliena parochia ab alterius parochiæ Episcopo fuerit celebrata; præsentes litteras per eum religioni tuæ misimus atque dedimus, quibus & in præsenti, & in futuro, & ejus petitio, & mea concessio manifesta noscatur; ac remoto omni dubitationis scrupulo, & suspicione illicitæ præsumtionis ademta, dedicationem præfatæ basilicæ constet esse legitimam. Atque ut hæc cessio nostra certior ac firmior habeatur, manu propria solemniter eam roborare studuimus. Valeat semper in Domino dilectio tua. Frater charissime; & prædictus fidelis vir Lempteus & nobis dilectus, fidei pietate devotus, & sacræ religionis continuis sit profectibus auctus. In Christi nomine ego BERNARDUS indignus Episcopus vestram impletam devotionem relegi & subscripsi, in Dei nomine BELGIO Abbas sancti Teuderi Monasterii rogatus subscripsi.

His litteris acceptis Agobardus hanc dedicationem demandavit viro venerabili AUDINO ecclesiæ Lugdunensis Coepiscopo, *qui eam ecclesiam* 12. Kal. Decembris *consecravit* sub nominibus sanctorum Apostolorum Petri & Pauli; *ut legi in litteris Lemptei de conditione ejus ecclesiæ conditis, quarum copiam ex chartophylacio Viennensi accepi.*

6. *Post Barnardum Viennensi ecclesiæ præfuit* AGILMARUS, *cui successit* ADO *antea Monachus Ferrariensis: cujus memoria etiam in Romanensi ecclesia colitur, ut in ejus Actis dicetur suo loco.*

AN. CHR. 842. 23. Januar. Barnardus in studiis & in aula.

1. BEatus Barnardus patronus Romanensium, qui filius boni odoris *a* interpretatur, in Lugdunensi diœcesi, ex illustri valde prosapia *b* oriundus fuit. Hic in ætate primæva liberalibus studiis eruditus, innocentis vitæ primitias in ecclesiæ contubernium delibavit. Mortuis vero fratribus, ejus parentes ut ipsum heredem haberent, a scholis extractum militiæ exercitiis in castris CAROLI deputarunt *c*: quod utrum ex animo fecerit, aut patris necessitate cogente, subsequens declaravit eventus.

Ambroniacense Monasterium condit.

2. Nam cum pater ejus decessisset, protinus ipse, qui sub militari habitu religiosum gerebat animum; cœpit perquirere, qualiter patrimonium ad se devolutum in alimonia pauperum posset perpetuo convertere, non amore filiorum retractus. Considerata igitur cujusdam loci aptitudine, cui vocabulum erat Ambroniacus, adquisivit ab Abbate Luxoviensi permutatione hereditatis paternæ: ubi renovata quadam ecclesia in honore Dei Genitricis olim constructa, sed a paganis postmodum eversa, in ipso loco Abbatiam construxit, Abbate & Monachis collocatis ibidem; quam bonis amplissimis sublimavit.

Bonis officiis vacat.

3. Interea tantis jejuniis, tantis vigiliis, tantis orationibus seipsum exercebat, ut sub militaribus armis ad modum Martini Monachorum perfectionem adsequtus videretur. In conjugio enim tamquam sine conjuge cælebs vivebat, & inter filios tamquam sine filiis; Dei, non quæ mundi erant [1], cogitabat; circa pauperes opulentus, circa orphanos pater, circa viduas maritus; oppressorum sublevator, mærentium consolator; non sibi, sed omnibus vivens, fideliter promissa complebat, multo lubentius quam acceperat tribuebat. Inter discordes causas discordiæ benigne dirimebat, in judiciis absque personarum acceptione cuique jus suum tribuebat: nulli auxilium petenti denegabat. In suscipiendis hospitibus eam gerebat sollicitudinem, ut gemeret illa die, quando manibus propriis peregrinis non ministrasset. Ecclesiarum vero frequentans limina, pæne totam noctem in oratione ducebat. Præterea miranda gravitas, loquendi modestia, corripiendi constantia, doctrinæ prudentia, agendi cautela, sic ipsum perfectum fecerant, ut solus militaris habitus, & curiæ conversatio, & regia familiaritas, & rerum domesticarum ordinatio eum virum alterum adsimilarent.

relicta conjuge fit Monachus.

4. Denique relicta cum sua nobili prole conjuge, familia, & omnibus aliis derelictis, in eo quod ipse fecerat Monasterio sub Abbatis disciplina se tradidit mancipandum: ubi tantam jejuniorum continuationem, ciborum abstinentiam, vestium asperitatem, orationum instantiam, vigiliarum pernoctationem, silentii taciturnitatem, lacrimarum inundationem, ceterarumque virtutum perfectionem attigit, ut possibilitatem humanæ naturæ transsilire videretur: & licet omnia bona collegii ex ejus beneficio defluxissent, tamquam tamen servus inutilis victitabat.

tum Abbas.

5. His itaque moribus ornatus, Deo & hominibus acceptus, omnium intimo venerabatur affectu. Unde factum est, ut Abbate mortuo, voce omnium eligeretur, & invitus in Abbatem consecraretur: sub quo quantum ille Monachorum chorus creverit, quantum illa ecclesia facultatibus dilatata, ornamentis decorata, religione sublimata, fama exaltata conscenderit: pluribus antiquorum monumentis *d* continetur. Insuper ipse humilis incessu, suavis adspectu, alloquio mitis, vultu placabilis, sic humana gerebat, ut divina non desereret. Prior siquidem divinis laudibus adsurgebat, primus sur-

---

a Sic etiam Bernardi Abbatis Claravallensis nomen explicant nonnulli, quasi Bernardus, seu Barnardus, Bernhardusve Hebraicum esset nomen, quod Teutonicum esse constat.

b Bernardo scilicet & Helioda parentibus, ut legitur in Breviario sancti Antonii apud Allobroges: addit Gratianopolitanum, ipsum Ludovico Augusto affinitate conjunctum fuisse.

c Eum etiam alligarunt vinculis matrimonii, in quo septem annos vixisse dicitur in fine hujus Vitæ. Lege num. 3. & 4. infra.

d Periisse illa monumenta dolemus, ut ne quidem Abbatis primi Ambroniacensis, neque successorum nomina usque ad sæculum 12. resciamus.

surgendi tempora notabat: nonnumquam totam noctem orando, vel legendo transigebat. Inter agenda mens a contemplatione, lingua ab oratione, manus a misericordia nequaquam cessabat, receptorum hospicio peregrinorum omnium vespere pedes abluebat. AN. CHR. 842 23. Januar.

6. Interea discurrente fama viri Dei, instante electione Viennensi, puer quidam duodennis * in medio eorum qui convenerant, exsistens, acclamavit dicens, Bernardum Ambroniacensem Abbatem a Deo electum in ecclesia Viennensi Pastorem: quod cum esset ab omnibus approbatum, in prædictum Pastorem unanimiter est electus. Sed cum nullis precibus vel modis aliis ad hoc ministerium suscipiendum induci potuisset; magno Francorum Regi CAROLO, cui jam cum militia potiretur, familiaris exstiterat, suas electores direxerunt epistolas, ut ipsum ad susceptionem prædicti regiminis compelleret: qui gavisus honore viri, cum nec precibus, nec modis aliis flectere potuisset eumdem, direxit Legatos ad Romanam curiam, ut auctoritate Apostolica compelleretur ad susceptionem regiminis supra dicti. Quod cum factum esset, per Legatum a PASCHALI a Papa super hoc transmissum ab hoc auctoritate Apostolica compellentem eumdem, inobedientiæ culpam præcavere volens, licet invitus & dolens, obedivit.

demum Archiepiscopus Viennensis.
* al. decennis
Carolo M. probante.

7. Factus itaque Pontifex Viennensis, omnium curas in se suscipere satagit, mærentium consolator, pauperum refocillator, peregrinorum susceptor; recte vivens, recte docens, recte infirmitatem attendens; assiduus autem jejuniis, pernoctationibus, quotidianis laboribus, aut in oratione, vel in pauperum recreatione, seu in ceteris misericordiæ operibus; sic carnem macerabat, ut hærente sola cute ossibus, magis exanimis quam vivus videretur. In Missarum vero celebratione (quod omni die faciebat) tanta lacrimarum inundantia se offerebat, ut prius seipsum mactans Domino, extra se factus, circumstantes nec audire, nec videre cognosceretur. Si quis autem ei sua crimina confiteretur, ipse gravius b affligebatur, quam qui eadem commisisset. ut se gerit.

8. Factum est autem in diebus illis, ut cum oratio confessionis catholicæ Fidei in Niceno Concilio promulgata, & ecclesiis Galliarum directa vulgaretur; religiosus Princeps cognita beati Pontificis eloquentia, Romam eum c mitteret disceptatorem apud Romanum Pontificem, cur cum Fides catholica Spiritum-sanctum a Patre & Filio habeat; illud tantorum Patrum Concilium a Patre procedentem & non Filio conscripserit: in qua disputatione quod Spiritu-sancto repletus fuerit, ipsa luculentissima disputationis conscripta oratio indicat, quam posteris, qui præsentes fuerunt, memoriæ mandaverunt. Facta igitur cognitione per ipsum, Romanus Pontifex consilio & petitione viri sancti constituit, quatenus ad confirmationem Fidei catholicæ hæc confessæ fidei oratio in omnibus solemnitatibus post Evangelium recitaretur.

9. Tandem vir sanctus tumultibus & occupationibus a contemplationis quiete solita præpeditus, cœpit inquirere, sicubi locum remotiorem posset construere, in quo tumultus deserens, Deo vacaret liberius. Factum est autem, ut quædam nobilis mulier carens heredibus, per manus ipsius beato Petro & Ecclesiæ Romanæ partem sui matrimonii legaret ad construendum ibi Monasterium: quod factum est per diligentiam ejus, in loco cui Romanis nomen imposuit. Constructa autem ibidem ecclesia in

Romanense construit Cœnobium.

a Immo Leone Papa tertio, qui Carolo Magno superstes, Stephanum habuit successorem, cui suffectus Paschalis anno 817. post Caroli obitum tertio. Sane Barnardum Carolo superstite creatum fuisse Archiepiscopum patet ex Adone, qui Auctor, recitata Caroli morte, BERNARDUS, ait, *Viennensis Episcopus erat, & Leidradus Lugdunensis*. Paschalis tamen postea ei pallium misit cum litteris, quæ leguntur apud Baronium in Annalibus, & Joannem Bolcium in appendice Bibliothecæ Floriacensis: ubi etiam habentur litteræ Eugenii Papæ Barnardo inscriptæ de privilegio quodam ecclesiæ Viennensis.

b Idem Paulinus refert de sancto Ambrosio in ejus Vita.

c Falsus est auctor similitudine nominis: non enim Barnardus Viennensis, sed Bernarius Vvormatiensis Episcopus una cum Jesse Ambianensi & Adalhardo Abbate Corbejensi Romam missus est ad Leonem ob controversiam additamenti in Symbolo facti.

AN. CHR. 842 23 Januar. in honore beati Petri, & Monachis cum Abbate collocatis ibidem, in ipso loco sepeliri desiderans, trium Martyrum reliquias, quas fidei suæ primitias Vienna habuerat primum, transtulit reverenter, scilicet Severini *a*, Exsuperii, & Feliciani. Tanta autem donatione Principum ob ejus gratiam data sunt subito illi ecclesiæ, ut magnæ Monachorum multitudini sufficeret necessaria ministrare. Hunc autem locum ad inhabitandum eligens, hic quiescebat a tumultibus, hic rivos lacrimarum fundebat, hic orationis vota offerebat, hic se jejuniis affligebat.

reliquias eo transfert.

eodem se recipit moriturus.

10. Appropinquante autem termino vitæ sibi per multa visionum indicia revelato, ingravescente corporis molestia, convocato Clero & populo in ecclesia Viennensi, luculento ac spiritali sermone omnes exhortatus, exitum suum sub specie peregrinæ professionis vocatione indicavit. Verebatur enim, ne, si manifeste vitæ finem instare nuntiaret, locum in quo sepeliri elegerat, impediretur habere. Disposita itaque domo, Romanis tamquam exinde transiturus advenit: ubi cum triduum fecisset, quo toto triduo numquam ab oratione surrexerat, nec etiam nocte; cum quartam noctem continuare vellet, circumfusus nimia claritate, divinitus emissa voce audivit: Veni, quia exspectaris. Gavisus igitur, cum prostratus illo quo semper jacere consueverat cilicio, rogaretur, quatenus longam inediam vel modico cibo relevaret; Panis, inquit, ille jam jam, fratres mei, sumendus est, sine quo nec in mundo, nec in cælis vivitur, cujus sapor reficit Angelos, Apostolos pascit, Sanctos recreat: quo quisquis vescitur, numquam in æternum moritur. Sacramentum itaque hujusmodi panis mihi apportate, ut eo accepto viatico viam universæ carnis aggrediar in patriam profecturus. His dictis psalmodiam primus incœpit, sicque in divinis laudibus pernoctantibus tanta claritate illa cellula perfunditur, ut ii qui præsentes aderant, terræ velut in estasi prosternerentur. Expletis autem matutinarum horis, ecce repente suavissimus odor cum claritate supervenit. Illucescente vero die beatus ille spiritus carne solutus, liber cum illa claritate ad Dominum migravit: odor vero remansit, quo usque corpus fuit traditum sepulturæ. Transiit autem die dominica *b*, vitæ suæ anno sexagesimo quarto, episcopatus vero trigesimo secundo: nam decem & octo annorum scholis abstrahitur, septem annis conjugium sustinuit, quatuor annis sub Abbate monasticam vitam duxit, tribus vero annis Abbas præfuit: sepultus est autem decimo Kalendas Februarii in basilica sancti Petri Apostoli, quam ipse Romanis instituit.

obit anno vitæ 64.

FRAGMENTUM.

Ex Breviario ecclesiæ Gratianopolitanæ.

Bernardus culpatus ob factam Agobardi ordinationem.

CUM LEIDRADUS Lugdunensem, & BERNARDUS Viennensem regerent ecclesiam; idem Leidradus Præsul pompas sæculi abjiciens, (erat enim vir sæculari dignitati intentissimus, & honori reipub. utilis)

---

a Horum Sanctorum Martyrum meminit Ado, Viennensis & ipse Episcopus, in Martyrologio 13. Kal. Decembris: ubi ait eorum corpora in sancti Romani basilica suburbana condita fuisse, sed (quod mirum est) hujus translationis non meminit. Lege tertiam Observationem huic Vitæ præmissam.

b Cum Barnardus obierit *die dominica*, sepultusque sit 10. *Kal. Februarii*; ipsum decessisse puto anno 842. pridie ejus diei, id est 11. Kal. Februarii, qui dies tum littera dominicali A præditus erat. Neque enim ejus obitus differri potest in annum 848. quo dominica in eamdem incidebat diem: siquidem Barnardus sedem Viennensem tenuit annos dumtaxat triginta duos, ordinatus ante initum imperium ab Ludovico Augusto ex dictis; ac proinde ante annum 814. Ado quidem in Chronico Bernardi obitum nonnisi post recitatam Lotharii Imperatoris mortem memorat: at Bernardum scribit devixisse Lothario adhuc vivente, & eadem recapitulatione involvit obitum Gregorii Papæ quarti, qui anno 843. accidit. Hinc consequens est, Bernardum ordinatum fuisse Episcopum anno 810. Lege Vitam sancti Adonis infra. Postea quam hæc notaveram, occurrit privilegium Lotharii Augusti in Probationibus historiæ Tornutiensis apud Chiffletium pag. 263. quo Lotharius Agilmaro Viennensi Archiepiscopo restituit villam Tolianum 11. *Kal. Novemb. anno imperii* sui in *Italia* 24. *in Francia* 4. *Indict.* 6. quæ notæ conveniunt in annum Christi 842. ut jam tandem certum sit, Barnardum hunc annum non excessisse. Denique Agilmarus in Concilio Geminiacensi subscripsit litteris pro Corbionensi Monasterio anno 843 inferius ubi de Translatione S. Launomari Abbatis.

utilis) in quoddam quod ipse ædificaverat contulit se [a] Monasterium cum consilio sancti Bernardi, electo in sede Agobardo Coepiscopo jussione Regis, & consentientibus aliquantis Episcopis, reddito anulo & pallio. Quamobrem grande cunctis Galliarum Pontificibus adversus sanctum Bernardum odium exoritur, objicientibus ei immane crimen de ordinatione Agobardi, ac dicentibus quoniam contra canonem Apostolorum fecisset; & non debere duos simul in uno episcopatu Episcopos inesse. Cujus sententiam irrefragabilem cernentes, domno Apostolico indicare student: quorum seditiones cum nec epistolis, nec Missis sedari valuissent; Arelate devenit, & ad Concilium universos Episcopos convocari præcepit: in quo conventu multa de statu sanctæ Dei Ecclesiæ & ad utilitatem Fidelium pertinentia definita, resque præcipue pro qua venerant, declaratur: ubi non aliter se excusasse sanctus Bernardus dicitur, nisi quod canones tantum & capitulum, in quo erat descriptum, tradidit, quidquid Archiepiscopo suo Coepiscopo in ecclesia sua præfecerit, liceat perficere: quod cum nullus interdicere posset; ne sub hac occasione alius error suboriretur; statuunt, ut Leidrado ad suam ecclesiam reverso, Agobardo in quem habuerat gradu permanente, nihil amplius pro benedictione episcopali nuper percepta agere liceret. Sed & hoc censuerunt, ut in cunctis Galliarum episcopatibus, illis qui præsenti tempore aderant defunctis, nullus deinceps alius constitueretur Coepiscopus: quod edictum usque in hodiernum permanet tempus. Multa quidem secundum sæculi dignitatem & actualem vitam permanentia legimus, quæ sanctus Bernardus gessit: quæ ne fastidium lectori facerent, prætermisimus. Fuit enim dilectus PIPPINO Regi Francorum, filioque ejus CAROLO Magno Augusto, sicut jam dictum, ac LUDOVICO filio Caroli illustrissimo Augusto, & affinitate conjunctus. Hic nobilitatem quam duxit ex prosapia, divina favente nobilitavit gratia. Tricesimo secundo sui anno pontificalem adeptus cathedram, gregem sibi cælitus commissum sancta sollicitudine, monitis & exemplis jugiter refovebat; eratque, ut in ejus epitaphio reperitur, inclitus nobilitate ac morum probitate, &c.

AN.CHR. 842
23. Januar.

EPITAPHIUM

Quod marmori inscriptum dicitur in Breviario Romanensi.

MÆstifica quisquis scriptura pascere visum,
  Hic cupis, & mortis conditione gemis.
Marmore scito sub hoc Barnardi corpus humatum,
  Ordine qui micuit pontificale cluens.
Inclitus, egregius, largus, facundus, honestus,
  Doctrina populo, religione Deo.
Ipse Viennensis ter denis atque duobus
  Annis metropoli præfuit ecclesiæ.
Condidit hoc templum voto studiosus amœno,
  Deque suis rebus sistere constituit.
Curriculum quartum post bis sex lustra peregit,
  Ni nostrum numero fallitur arbitrium.
Deinde Februarias deno sole ante Kalendas
  Decessit, moriens corpore, non anima.
Quem Deus omnipotens .·. Acherontis ab amne
  Eruit *, angelicis inserat atque choris.

* l. Eruat

TRAN-

[a] Immo in Suessionicum sancti Medardi Monasterium, ut constat in primis ex Adonis Chronico: ubi Leidradus, Lugdunensis Antistes ecclesiæ, *initio imperii Ludovici Suessionis Monasterii locum* petiisse dicitur, id est Monasterium sancti Medardi: Agobardus vero, *ejusdem ecclesiæ Coepiscopus, consentiente Imperatore & universa Gallorum Episcoporum Synodo Episcopus substitutus* fuisse: cujus ordinationem improbat Ado, tamquam canonibus contrariam. Sed tamen eam tenuisse, nec Leidradum umquam ad sedem suam revertisse constat.

AN. CHR. 842 23. Januar.

TRANSLATIO SEU ELEVATIO

Facta anno 945. 9. Kal. Maji.

Scripta ab Auctore anonymo ejus temporis.

Ex Breviario Romanensi & Bollando.

1. REgni cælorum civibus tantam gloriam consuevit tribuere omnipotens Deus, ut coruscantes miraculis spargant per populos famam laudis: & nostris temporibus de magnifico Patre nostro beato Barnardo Pontifice visiones clara ostensione sunt revelatæ hominibus, ætate meritoque diversis. Sed cum nullus adquiesceret, ostendit se cuidam viro, nomine RAINALDO, ætate longæva & sacerdotali gratia sublimato: cujus relatione omnis dubietas merito pelleretur, quia erat vir nobilis, & castitatis munere insignis: &, ut ipse retulit, ita sibi apparuit. Dum quiesceret in strato suo sub profundo noctis silentio, apparuit ei quidam vir magnæ auctoritatis, sacerdotali stola indutus, ferens archiepiscopale pallium, qui eum vocavit, dicens: Rainalde, me, te volo scire, conditorem hujus fuisse loci, & ut corpus meum Fratribus tuis præcipias transferri, quod indigne concluditur in cœno aquarum. Cœpit autem eadem revelatio multis apparere, & minaci voce idem Sanctus, ut celerius fieret, præcipere; & nisi obedirent suis sermonibus, locum adserebat, quem fundaverat, desolaturum.

2. Igitur tertia feria infra albas Paschæ, nono videlicet Kalendas Maji, anno dominicæ Incarnationis nongentesimo quarto-decimo *a*, detectum est sanctum corpus ejus, & a tellure levatum summa cum lætitia. Sed cum a tumulo membra beati Pontificis levarentur, visum est senioribus vino *b* ablui, ex quo multa sunt officia languentibus præstita. Vidimus energumenos, atque lunaticos hujus liquoris unda potatos, viribus convaluisse, sedata impulsione dæmoniaca. Sed postquam feretro impositæ fuissent beatæ reliquiæ, fit clamor Sanctorum gaudentium; atque ad sinistram altaris Apostolorum, quod ipse vivens sacraverat, locantur *c* summa cum lætitia populorum.

Auctor æqualis.

MIRACULA

Auctore anonymo Viennensi Episcopo, ex num. 7, qui sæculo 10. vixit.

Ex Breviario Romanensi & Bollando.

Vetulam delatum ejus corpus.

1. QUAMVIS imperitia mea in posterum velut inscia litterarum calumniabitur; tamen vis amoris domini Antistitis alitorisque *d* mei BARNARDI compellit me scribere virtutes nuper gestas. Cum igitur Aquitanici populi cum Pontificibus concilium *e* apud civitatem, quæ

---

a Sic annum signat Breviarium Romanense, apud Bollandum *anno* 844. & sane rectius: nam eo anno Pascha incidebat in Aprilis diem 14. feria tertia infra albas (quo die facta translatio) in ejusdem mensis diem nonum Kalendas Maji seu 25. Aprilis.

b Hunc morem in translationibus Sanctorum observari solitum alias notavi.

c Sancti Barnardi reliquiæ in eo loco non amplius comparent, ut putavit Lievræus: sed a Calvinistis combustæ creduntur.

d Ne quis putet hæc verba esse hominis, qui Barnardi fuerit æqualis; sciendum est hunc esse morem, ut Sanctorum in aliqua dignitate successores eos *alitores & nutritores* suos vocent, Anastasius vulgatus in Leone Papa III. *Fecit in basilica beati Petri Apostoli nutritoris sui*, &c.

e Id est conventum Fidelium indictum religionis causa: quo sensu etiam hæc vox sumitur infra num. 4. *Vetula* civitas, ubi supplicatio indicta, non alia videtur esse nonnullis, quam Anicium aut Podium civitas, caput gentis Vellavorum, *du Velay*. Franco Monachus in Chronico Trenorciensi superius relatus ait, Erveum Abbatem magna ecclesiæ suæ *in Comitatu Vellaico* prædia conquisivisse, cum ecclesia sancti Georgii *in Vetula praastio civitatis*, nempe in suburbio Anicii seu Podii Vellavorum, uti explicat Petrus Franciscus Chiffletius in historia Trenorciensi. Et quidem hanc sententiam secutus sum in superioribus, ubi actum de translatione S. Filiberti. At *Vetulæ civitatis* nomine significari oppidum S. Pauliani, certis postea deprehendi argumentis, quæ in hujusce tomi Appendice adducam.

quæ dicitur Vetula, in pago Vallavorum, celebrarent; adfuit & Romanensium congregatio, corpus prælibati Pontificis deferens. Si quis ergo voluerit scire virtutum illic gestarum copiam, vera inde excipere poterit indicia, quod arca, qua sacratissimum ejus corpus continetur, auro argentoque decenter ornata, ex oblationum abundantia, quas illi Fidelium detulit manus devota, fabrili opere hactenus contexta cernitur: quod & aureæ testantur cruces, necnon & candelabra auro argentoque decora. AN.CHR. 842 23. Jan.

2. Subsequenti autem tempore erat Romanis quædam sanctimonialis femina, officio linguæ privata, quæ in Ecclesia permanens, rogabat Deum intima cordis compunctione. Die ergo natalis Apostolorum Petri & Pauli, cum jam vespertinis hymnis ex more dictis pueri *Benedicamus Domino* decantarent, ipsa cum reliquo populo Deo gratias proclamavit. oblata a Fidelibus.

3. Sub eodem itaque tempore fuit ad Viventiacum quidam coriarius. Hic cum die dominica non servato honore diei, artis suæ exerceret opus; manubrium ferramenti tam valide adhæsit manui, ut evelli non posset: lumine oculorum insuper obcæcatus, temeritatem suam omnibus fatebatur: cui per visum quidam apparuit, & ut Romanis S. Barnardi auxilium flagitaret, monuit. Romanis perrexit, sanitatemque recepit.

4. Quid etiam in Valle-aurea, quæ in pago Viennensi sita est, gestum sit, non tacebo. Concilium ibi per singulos annos Viennensium cives decreverant celebrare: advenerat ibi quidam cæcus beati Barnardi præstolans adventum in gradibus capellulæ, quæ ligneis contexta stipitibus constructa fuerat: cui cum dicerent adesse turbam laudantium Deum pro beati adventu Barnardi, ivit statim, & visum recepit. Miracula.

5. Illis testantibus veritatem cognovi, qui ad festivitatem Ramis Palmarum Romanis advenerant, de cujusdam cæci illuminatione. Mos apud incolas inolevit, ut ea die ad processionem cum frondibus membra sacratissimi Præsulis secum vehant. Verum cum ad tantam lætitiam populus conveniret, adfuit & cæcus quidam magnis vocibus inquiens, se clare meruisse videre: ad cujus voces cunctus commotus populus concinendo personuit, *Te Deum laudamus*. Dominica Palmarum.

6. Beato testante Luca didicimus, Salvatorem nostrum Apostolos extra Jerusalem die adscensionis suæ eduxisse, & alta cælorum penetrasse: cujus memor processionis Romanensium congregatio, cum hanc uno annorum componerent, herbæ, vulgo dictæ *gladioles*, flores unus adolescentium capsæ memorati Pontificis lætabundus imposuit. Die vero altera collectos quos posuerat flores servare studuit; ex quibus multa beneficia languentibus beatus postmodum præstitit Antistes Barnardus.

7. Illud ergo miraculum placet modo inserere, quod palam monstratum assidue, postquam regendam, cui Deo auctore deservio, hanc Viennensem suscepi Ecclesiam. Juvenem quemdam sui parentes intulerunt Romanis, qui numquam ambulaverat: quem cum ante beati Barnardi sepulcrum posuissent, basibus consolidatis & plantis surrexit incolumis. Hic denique miraculum suum quolibet anno circumfert: & licet hic beatissimus impar sit Apostolis, tamen quod ad portam templi Speciosam Petrus quondam egit cum Joanne, huic simile esse cognoscitur: illum Petrus præcepit surgere; istum divina virtus meritis Pontificis voluit erigere. Sufficiat ergo quærentibus virtutes beati Pontificis, hoc tantum de ejus scriptum miraculis: sed volo eos scire, multa fuisse, & jugiter esse, & tanta quæ etiam modum scribentis videantur excedere. Auctor Viennensis Episcopus.

DE

AN. CHR. 843 7. Martii.

DE SANCTO ARDONE
COGNOMENTO SMARAGDO,
Presbytero & Monacho Anianæ.

Ardonis facta.

1. ARDO, *cognomento* SMARAGDUS, *Anianæ Monachus & Presbyter sub Benedicto Abbate, cujus Acta superius retulimus; vir fuit non minus doctus, quam sanctus: tametsi, & quæ scripsit, & quæ gessit, fere ignorantur. De eo nobis reliqua sunt tria dumtaxat monumenta: nempe liber de Vita S. Benedicti Anianæ Abbatis ab eo scriptus, ejus epitaphium, & commemoratio in Breviario Anianensi. De singulis quædam hic dicenda.*

festus dies.

2. *In Breviario ms. hæc leguntur* in natali sancti Ardonis Presbyteri atque Monachi: Nonas Martii in Monasterio Aniano transitus beati ARDONIS Presbyteri atque Monachi, qui alio nomine SMARAGDUS vocatus est; præclari in sanctitate & doctrina viri. Hic claruit temporibus Caroli gloriosi ac piissimi Imperatoris: obiit autem sexagenarius anno ab Incarnatione Domini octingentesimo quadragesimo tertio, Indictione sexta, anno quarto post obitum Ludovici Imperatoris migravit ad Christum. Recte igitur charissimi hujus sancti Confessoris Christi Ardonis diem celebramus natalem, quo hanc vitam laboriosam relinquens, in vitam renatus est perpetuam; quo finivit laborem certaminis, & percepit præmium confessionis. *Cetera quæ sequuntur, distincta in quatuor lectiones pro more officii ecclesiastici in Ordine Benedictino, moralia sunt, nec tanti, quæ hic transcribi mereantur. Ex his vero discimus, Ardonem jam dudum apud Anianenses coli ut sanctum. Et quidem ejus reliquiæ quondam eo loci adservabantur in theca, ut legi in brevi indice reliquiarum ejusdem Monasterii in hæc verba, ubi* de reliquiis sanctorum Confessorum. *Primo* caput sancti Ardonis, alias Maragdæ *, Monachi Anianæ, confratris & Magistri in sacra pagina, incastratum in argento superdeaurato: & ab alia parte corpus sanctum positum in caxa * lignea mirabiliter ornata. *Nunc vero quo in loco sint ejus reliquiæ, incertum: nisi quod fama est, eas in abditum locum reclusas fuisse sæculo patrum nostrorum ob metum Calvinistarum.*

Reliquiæ
* l. Smaragdi
* l. capsa

Epitaphium.

3. *Epitaphium ejus, quod quinque versibus constabat, pario lapidi inscriptum, nunc fere detritum est, exceptis versuum extremis verbis, quæ sic se habent.*

. . . . OC IODNUS ARDO MAGISTER,
. . . . PARITERQUE SACERDOS,
. . . . O QUI DRAMATE PLURES.
. . . . IGRAVIT PLUS MINUS ANNOS:
. . . . TRAVIT IN ORDINE SOLES.

Quod ita restituendum putant Anianenses nostri

Hoc clausus jacet in tumulo bonus ARDO Magister,
Nomine SMARAGDUS, Monachus pariterque Sacerdos.
Conscripsit libros sacro qui dramate plures.
Natus sex denos migravit plus minus annos,
Supra ter denos lustravit in ordine soles.

Priorem annorum numerum ætati Ardonis aptant, posteriorem monasticæ professioni.

Scripta.

4. *Ad scripta ejus quod attinet, liber de vita S. Benedicti Abbatis sui maturum Ardonis judicium, doctrinamque pro tempore non vulgarem satis exprimit.* Ardonem Magistrum *suum vocant Indenses Monachi in epistola, qua ipsum hortantur ad scribendam Benedicti Vitam. Sermo de ecclesiæ Anianensis dedicatione superius post vitam sancti Benedicti editus, qui Ardoni tribuitur, posterioris videtur esse auctoris. Cetera quæ Smaragdi nomine circumferuntur, non sunt Ardonis nostri: sed alterius Smaragdi Abbatis S. Michaelis in pago Virdunensi, uti demonstravi in Analectorum tomo 2.*

H I.

HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM S. GORGONII MARTYRIS, IN MAJUS-MONASTERIUM IN GALLIA,

AN.CHR. 846. 3. Julii.

Auctore Monacho anonymo, qui rei gestæ interfuit.

Ex mss. codicibus Uticensi, Chesniano, & Bollando.

1. GORGONII *Martyris Nicomediensis translationem in Gorziense Monasterium retulimus in Sæculo superiori: nunc alterius* GORGONII *itidem Martyris translationem in Majus-Monasterium referre juvat, prout ab anonymo ejusdem loci Monacho, qui rem gestam oculis contemplatus est, ad nos usque pervenit. Ejus narrationis prolixum fragmentum edidit Chesnius in tomo 2. historiæ Francorum; Bollandiani Socii integram in suo Martio protulerunt: ubi quærunt, quis fuerit Gorgonius iste, cujus reliquiæ in Majus-Monasterium advectæ Roma sunt, Nicæni, Nicomediensis, an Armeni. Auctor ipse in fine hujus historiæ putat fuisse corpus Gorgonii Martyris, qui unus fuit ex sociis illorum quadraginta Martyrum Sebastenorum, qui passi sunt in Armenia: quorum corpora, uti & Gorgonii, incerto casu Romam delata, quidam* Episcopus AGABUS via Appia inter Duas-lauros juxta ecclesiam sanctæ Cæciliæ sepelivit. *At istorum Martyrum corpora, in cineris massam redacta, ab invicem discerni non facile potuerunt. Ergo nec Gorgonii reliquiæ a ceteris. Sed hic sistenda hujus rei inquisitio. Nulla ejus Sancti memoria superest in Majori-Monasterio, ubi quondam recolebatur* 5. Idus Martii, *infra.* Gorgonius iste quis.

2. *Majus-Monasterium prope Cæsarodunum Turonum ad Ligerim in Gallia, illustrius est, quam ut hic in transcursu commendari possit. Originem accepit a sancto Martino, qui istuc frequens secedebat,* cum inquietudinem se frequentantium ferre non posset: *inquit Severus Sulpitius in ipsius Vita.* Ipse ex lignis contextam cellulam habebat, multique ex Fratribus in eumdem modum plerique saxo superjecti montis cavato receptacula sibi fecerant. Discipuli vero octoginta erant, qui ad exemplum beati Magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat, omnia in medium conferebantur. Non emere aut vendere (ut plerisque Monachis moris est) cuiquam licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur; majores orationi vacabant. Rarus unquam extra cellulam suam egressus, nisi ad locum orationis conveniebant. Cibum una omnes post horam jejunii accipiebant: vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coegisset. Plerique camelorum setis vestiebantur, mollior ibi habitus pro crimine erat. *Quam ob causam vocatum sit Majus-Monasterium, inquirit Anonymus in libro de gestis Abbatum ejus loci. Non alia ratione sic dictum puto, quam ob discrimen alterius Monasterii, in quo sepultus sanctus Martinus: ubi non tam numerosa erat congregatio Monachorum. Quo tempore sancti Benedicti Regula in Majus-Monasterium inducta sit, non facile est definire. Certe non longe post adventum sancti Mauri in Gallias, cujus sanctitatis fama primum traxit quosque viciniores. Et Cæsarodunum Turonum non multum abest a Glannafolio Monasterio pagi Andecavensis, quod sanctus Maurus ad Ligerim erexit. Denique Monasterium sancti Martini tumulo illustratum Regulam nostram jam receperat sæculo septimo, ut alibi probatum est: cujus Regulæ autographum, illud (ut credi par est) ipsum, quod S. Maurus in Galliam secum attulerat, in Majori-Monasterio adservabatur sæculo* II. *ut ex Browero probavi in hujusce tomi Præfatione. Plures in Majori-Monasterio floruere viri sancti & illustres etiam post sancti Martini ætatem: istic cæsi centum viginti quatuor Monachi a Nortmannis Herberno Abbate, quos laudat sanctus Odo Cluniacensis Abbas in libro de translatione sancti Martini. Inde loco Monachorum eo inducti Canonici, quibus ejectis restituti porro Monachi & monastica disciplina per sanctum Majolum Abbatem Gluniacensem. Vigebat ibi adhuc ea disciplina sub initium sæculi duodecimi, quo Ordericus Vitalis hæc scribit in historiæ suæ lib.* 4. Nostris temporibus Albertus, & Bartholomæus, Bernardus, & Hilgotus, ac Guillelmus Nanticensis, Abbates huic Monasterio præfuerunt, qui sanctitate & probitate multis profuerunt, & longe lateque famosi, vicinis & externis viriliter micuerunt: *de his alias.* Majus-Monasterium.

3. *Abbatum qui a tempore sancti Martini ad sanctum Majolum huic loco præfuerunt, nomina & series valde obscura. Anonymus jam citatus multos conglobate commemorat: omittit nihilominus* RAINALDUM *hujus translationis auctorem, &* THEOTONEM, *qui ambo sæculo nono vixerunt. Rainaldus iste frater erat Viviani Comitis, Abbatis Monasterii sancti Martini, ut patet ex litteris ipsius Viviani datis Hilboldo Abbati Heriensi anno sexto Caroli Calvi: quibus subscribit* RAINALDUS Abbas per jussionem domini Caroli Regis in advocatione germani sui Viviani Comitis: *quæ litteræ exstant apud Chiffletium in Probationibus historiæ Tornutien-* Abbates ignoti.

AN.CHR. 846. 3. Julii.

nutiensis pag. 122. *Rainaldum praecesserat* THEODO *Abbas, cui Judith Augusta Ludovici Pii conjux*, villam Cambonem *sitam* in pago Blesensi seu Dunensi *attribuit anno* 19. *Imperii Ludovici Augusti, ut legitur in diplomate relato apud Philippum Labbeum in Miscellaneis curiosis pag.* 457. *Theodo iste cecidit in praelio, quod inter Matfridum & Lambertum Comites anno* 834. *commissum est ex Annalibus Fuldensibus. Eo Abbate Rorigo Comes* Lambertum religiosae vitae virum *cum Ebbone de Majori-Monasterio evocavit, ad instaurandam regularem disciplinam in Coenobio Glannafoliensi, quod Gaidulfus Abbas saecularis pessumdederat, testante Odone Abbate in historia eversionis & instaurationis ejus Monasterii in consequentibus referenda. Praeter hos duos omissus est etiam in vulgatis indicibus* BAIDULUS Clericus palatinus, Abbas Majoris-Monasterii, *memoratus in libello de translatione sancti Marini Martyris in Saeculi* 3. *appendice. Omissus denique* LUDOVICUS *Caroli Calvi filius, cui pater Comitatum Andegavensem* & Abbatiam Majoris-Monasterii *anno* 865. *donasse perhibetur in Annalibus Bertinianis. Jam reddenda est historica narratio de translatione sancti Gorgonii, cujus hic titulus in codice Chesniano:* INCIPIT TRANSLATIO SANCTI GORGONII MARTYRIS, QUI IN NUMERO SANCTORUM QUADRAGINTA MARTYRUM AGNOSCITUR VIGESIMUS NONUS; CUJUS MARTYRIUM RECOLITUR V. IDUS MARTII.

Auctor testis.

1. PLERIQUE ad scribendum gesta priscorum Patrum uberiori materia perducuntur, dum per multiplices sensus locupletari ingenia cognoscuntur. Sanctorum tamen memoriam calamo exarare, eorumque actus & virtutes seu & merita posteris propalare, scriptis etiam condignis derelinquere, praemium aeternae remunerationis accumulat, & bene vivendi exemplum demonstrat, ac laudem omnipotentis Dei in Sanctis suis sine fine multipliciter celebrat. Attamen virtutes, necnon miracula, quae Christus instanti tempore per servum suum gloriosum Martyrem GORGONIUM nobis praesentibus atque corporeis obtutibus cernentibus egit, scripto mandare cupientibus incutitur pro miraculorum numerositate trepidatio: primoque curandum est pudorem conscientiae humiliter custodire, & ne quid in fide quis dubitet, omni cautela praevidere, atque quo nihil erroneum ac temerarium tantae veritati misceatur, summopere studendum: quod si non secundum velle, expedit ut impleatur pro posse. Bonum nempe opus quibus est in voluntate, ex Dei auxilio proveniet in perfectione. Excuset ergo ejusdem materia scriptorem, dum constat parva narrasse pro magnis: & non labori cedendum, sed tempori. Quoniam quidem superna largiente clementia quotidie augentur virtutes, ac fama pretiosissimi Gorgonii Martyris in Occidentis partibus usquequaque diffunditur: tantum superest, ut ea simpliciter simul & brevissime cognoscantur ab omnibus esse notata, quae & labor itineris nobis permisit fessis, ne a memoria exciderent, breviter elucidare, & quae incommoditatis tempus finit paullulum omnibus aperire benevolis. Praestabit igitur praedicti Martyris interventu superabundans omnipotentis Dei largitas, ut cumulum atque largitatis magnitudinem illius virtutum prolixiori stilo & luculentiori eloquio apto temporis spatio valeamus explicare; nec qui majora contulit, minora denegabit, quique margaritum fulgens, videlicet Martyrem nobilissimum, nostris in finibus immeritis nobis condonare disposuit, ut condignis illi in omnibus pareamus famulatibus, & digno lepore digna de eo proferre queamus, favebit.

INCIPIT TEXTUS LIBRI.

Rainaldus Abbas it Romam.

2. ANNO igitur Incarnationis Domini nostri Jesu Christi octingentesimo quadragesimo sexto, divina administrante gratia, contigit, ut RAINALDUS Cellae Majoris-Monasterii venerabilis Abbas simul cum aliquibus Presbyteris & Diaconibus, reliquisque clericis [a] ex praefato Monasterio sibi commisso, causa orationis Romam pergeret, & si Dominus permitteret, & Romana seu Apostolica potestas fineret, corpus alicujus martyris Christi ad memoratum Monasterium sancti Martini, quod ipse pretiosissimus Confessor Christi a novo fundamine summopere aedificavit, secum deferret; sicuti Domino donante & fecit, & ordinante Deo, festivitate ipsius sancti Martini in loco praedicto noviter constructo celebrata, jam dictus Abbas cum suis clericis Romam perrexit. Peragratis etenim oratoriis ecclesiae Romanae potestatis, & thesauro quem cupiebat impetrato, decimo quarto Kalendas Junii recedentes a Roma, & beatissimi martyris Christi Gorgonii corpus celeriterque Domino juvante cum summo gaudio summaque laetitia secum deferentes, ad sanctum Alexandrum pervenerunt: cujus [b], inquam, Confessoris Christi miracula, ne forte inobedientiae & negligentiae nobis imputarentur, quae palam omnibus acta sunt, subter annotare curavimus.

Corpus S. Gorgonii refert.

3 Se-

---

a Id est Monachis: nam Monachos tum superfuisse in Majori-Monasterio constat tum ex sancto Odone in historia translationis sancti Martini, tum ex libro de miraculis sancti Mauri Abbatis, de quibus alias: & Garnerius Monachus nominatur infra. Clerici nomen pro Monacho frequens in Actis jam editis, ut saepius observatum. Quamquam nonnulli Clerici saeculares cum Rainaldo erant, ut patet ex sequentibus.

b Id est sancti Gorgonii, non sancti Alexandri, ut putarunt socii Bollandiani. Sancti Alexandri nomen loci est in Italia.

3. Sequenti vero die equum RAINULFI Magistri pincernarum ipsius Abbatis validissimus languor arripuit, ita ut vix a tribus seu amplius hominibus a loco moveretur: qui oblatus ante sanctum Christi Martyrem, sanitate recepta, herbam carpere, & omnino nihil mali sentiens currere cœpit, ita ut omnes qui aderant, nimium mirarentur. Alia vero die GARNERIUS Monachus, qui acutissimis quartanis febribus per aliquod tempus torquebatur, beatissimum Christi martyrem pro sua ægritudine deprecatus est, eademque febris quasi illum tetigisset exstincta est: qui Deo gratias agens cognovit se incunctanter beati Martyris Christi meritis liberatum. GERBERTUM namque Presbyterum, qui Turonis (sicut multi ejus vicini noverunt) languidus Romam in eodem comitatu abiit, languor deinceps in eundo usque adeo invasit, atque per totum corpus intumuit, ut vita illius jam omnibus secum comitantibus desperaretur: qui cum locum congruum quærendo, postularet ubi remaneret, ac sepeliretur, si obire contingeret; hortatus est a commeantibus * sibi, ut fidem & spem suam per Deum in meritis beati Gorgonii poneret: quo facto, sanitatem impetrare statim cœpit, & validius suis pedibus in revertendo quam equitando in eundo ire valuit. Cujus concives, cum ad propria pervenit, incolumitatem illius multum mirati sunt. Denique IRMINGARDUM Presbyterum ex Cœnobio jam dicti Abbatis Rainaldi vehementissima podagra laborantem idem sanctissimus Christi Martyr in momento mirifice liberavit, idemque postea eidem Martyri devotissime famulatur. Milo vero Bridacensis oppidi Vicarius [a], qui renum dolore ita torquebatur, ut nec pedibus nec equitatu ullo modo se posse profiteretur, devovit se orando ante sanctum Christi Martyrem: & mox sanitate recepta cum comitibus suis incolumis perrexit.

AN. CHR. 846. 3. Julii

Miracula in itinere facta.

* f. convitantibus.

4. Transvadato igitur flumine, quod vocatur *Tar* [b], & Boilanam quamdam villam nobis pervenientibus, deportatus est in via quidam homo, qui jam per annos novem paralysi assidue detinebatur, & nihil operis exercere valuerat: projectusque a portantibus subtus ipsius sancti Martyris feretrum, & aliquamdiu orantibus circumstantibus, atque clericis qui aderant letaniam canentibus, precibus peractis, interveniente sancto Gorgonio eadem die qui per tot annos omnium membrorum viribus caruerat, sanus effectus est. Pertranseuntes vero Placentinam civitatem, cum ad refocillandum de itinere fessi residentes & cibum sumentes detenti essemus, subsecuta est nos quædam puella contractis poplitibus & brachiis, etiam gibbosa sub scapulis, Gilisa nomine, deportata a patre suo Gislando, seu a matre sua Ragamberta, & projecta sub ferculo gloriosissimi Martyris Christi, aliquantisper patre & matre orantibus cœperunt ligata dissolvi membra. Cui cum domnus RAINALDUS venerabilis Abba panem in manu porrigere jussisset, acceptum diutius manu tenens, nihil tamen ex eo gustans solito surrexit, atque panem matri currendo portavit: sexennis enim erat, & sic nata fuerat. Quo audito omnes ad miraculum Sancti gaudentes, & præ gaudio flentes cum festinatione cucurrimus, & agentes Deo gratias, peractis laudibus singuli ad solita tentoria remeavimus. Arrepto deinde itinere obviavit nobis quidam puerulus in quamdam villam deportante matre, omnium membrorum carens viribus; protensusque sursum, donante Deo, arripuit scalam: diutius perrexit, & in crastino Papiam civitatem pedibus post nos ambulavit. Juxta Papiam quoque tentoriis fixis deportata est quædam puella, AVA * nomine, AGIAE * Abbatissæ neptis, quæ quotidianis febribus acerrime laborabat, & ante ferculum beatissimi Martyris perlata, mirifice sanata est. Transeuntibus nobis demum Vercellensem civitatem, delata est quædam femina ante ferculum sancti Martyris Christi, quæ dextera parte paralysi ligata erat: attamen sanitatem, Domino donante, illico promeruit. Inde igitur nobis promoventibus deducta est ante sanctum Christi Martyrem quædam femina lumine oculorum carens, Augusta nomine, quæ statim visum recepit, agensque Deo gratias, ad sua cum gaudio repedavit. Juxta civitatem vero Augustam cucurrit quædam demoniaca usque ad feretrum beatissimi Martyris Christi; coacta tamen a matre cædendo. Namque tanto vexata erat, ut eamdem matrem suam sæpissime conviciis atque maledictionibus seu flagellis nequissime vexaret: quæ cum feretrum coacta tetigisset, signaculum crucis in fronte sua egit, & cum magno fætore a quibus detinebatur ligata, soluta est, & ad pedes matris suæ prostrata veniam petiit: indulta vero venia a matre, Domino gratias agens gavisa recessit.

Placentiæ.

Papiæ

* al. Evæ

* al. Asiæ

Vercellis.

Augustæ Prætoriæ, Aoste.

5. Transeuntes autem lacum [c] sancti Maurici, navigio ad portum usque pervenimus, qui duobus fere millibus a civitate Lausana distat. Deportata est autem quædam mulier cæca atque contracta, & sub beati Martyris feretro projecta, ex utrisque passionibus sana rediit. Inde vero ad Urbam flumen venientes pernoctavimus, & in crastino peractis missis quidam homo, Haringisus nomine, lumine oculorum carens, visum ante feretrum ipsius, donante Domino, recepit. In ipso quoque loco quidam dæmoniacus, Lanfridus nomine, per totam diem strepens & frendens, Domino donante, ab ipsa vexatione dæmonum liberatus, & in crastinum sancti Martyris corpus secutus est, donec Dominus ejus accepta licentia ad propria incolumen reduxit eum. Milliario etenim uno antequam Salinis * villam pervenissemus, occurrit nobis quædam puella jam decennio contracta, & ante feretrum beatissimi Martyris Christi prostrata, statim a membrorum debilitate soluta & sanata est. Pertranseuntes postmodum præ-

* Salins in Burgundiæ Comitatu.

a Id est judex vice Comitis in oppido Bridacensi.

b Tarus agri Parmensis fluvius, qui deinde in Padum influit.

c Lemanum scilicet, cuius pars versus Agaunum seu sancti Mauricii oppidum vergit, ut notarunt socii Bollandiani.

AN.CHR. 846 3. Julii. præfatam villam, stationem ad pernoctandum fecimus: ubi quidam manu debilis, sed dextro pede claudus & locutione mutus adiit: prostratus autem ante sanctum Martyrem Christi & ambulare cœpit, & loqui: qui in crastino per totum diem nobiscum congratulando perrexit. Appropinquantibus vero nobis Loa [a] flumini, quædam Griminildis nomine, candelam manu gestans, eam super feretrum sancti Martyris projecit: quæ absque humano igne ex se flammas emisit palam omnibus: & qui viderunt, mirati sunt dicentes: mirabilis Deus in Sanctis suis omnibus. Transeuntes igitur Segonnam * fluvium, subsecuta est nos quædam anus, Adalrada nomine, quæ similiter, ut supra, candelam supra scalam posuit, & absque humano igne flammas similiter emisit.

* la Saone.

Aurelianis. 6. Igitur appropinquantes mænibus civitatis Aurelianensis, subsecuta est nos quædam femina visu carens; quæ, antequam pervenisset ad beati Martyris feretrum, ipso interveniente lumen recepit. Peragentibus interea nobis præfata mænia, in medio foro, qui omni Sabbato in media publica agitur, sedens quidam puerulus, Benedictus nomine, poplitibus contractis, & omni eorum virtute carens gressum meruit, atque post nos incolumis ire cœpit, ita ut multum stuperent cives ipsius regionis. Inde vero pervenientes ad locum, ubi post etiam tentoria fiximus, in prato videlicet sancti Maximini [b] e latere ipsius Monasterii: ibique duabus nos persistentes noctibus, adiit quædam vidua, nomine Domnina, debilis manu, sed, Domino donante, sana & incolumis rediit. Ibi etiam quidam Adalmarus nomine mutus veniens ante fores tentorii, quo idem beatus Martyr quiescebat, absolutionem linguæ & locutionem ipso interveniente promeruit. Ibi quoque & Godelindis femina a capite deorsum omnium membrorum virtute carens supervenit, & dorso curva, erecta & sana ad propria remeavit. Hildeberga quoque contracta, atque in eodem loco ante beatissimi Martyris feretrum deportata, sanitati est restituta. Mox igitur Adaltrudis lumine cæca, & illuc deducta in momento visum recepit. Illo etiam & Landradus quidam contractus veniens sanus rediit. Ibi & Gislildis * gressu carens, virtutem eundi promeruit. Otbertus etenim contractus illuc devotus adiit, & Domino donante illæsus rediit. Gumbalda igitur cæca, & cingulo tenus deorsum contracta, usque ad beati Martyris feretrum deportata, in momento visum recepit, & omnium membrorum virtute recepta, sana & incolumis rediit. Novissime ergo in eodem loco quædam femina Emiltrudis nomine, cruribus & poplitibus contracta, a portantibus delata, sana est facta. Martinus denique contractus Martyrem Christi expetiit, & sanus nos usque ad Majus-Monasterium prosecutus est. Cum autem inde progrederemur, deducta est ante beatissimum Martyrem Christi quædam femina a nativitate surda, & muta, & cæca; ibique auditum, loquelam, & visum recepit: cujus nomen requirentes scire nequivimus. Sed cum nec ipsa proprium nomen aut locum suæ nativitatis innotescere sciret, Benedictam nomen imposuimus.

* al. Fisbildis.

Calviaco. 7. Pergentes igitur ad Calviacum villam [c] sancti Martini Majoris-Monasterii vel ejusdem gloriosissimi Martyris Christi pervenimus; ibique pernoctantibus & biduo consistentibus, deportata est quædam puella, Ermenfrida nomine, contracta, de villa Fratrum ejusdem Monasterii in quodam grabatulo ante ferculum beati Gorgonii, quæ poplitibus erectis, Domino donante, incolumis ire cœpit gratulabunda. Ibique & Bernehardus cæcus deductus, ejusdem villæ vernaculus ac municeps, Deo donante, per eumdem Sanctum visum recepit.

Corpus acceptum in Majus-Monasterium pridie Nonas Julii. 8. Igitur Domino fovente ad Monasterium sancti Martini, quod vocatur Majus, beatissimus Christi Martir cum summo honore ac reverentia deportatus, atque in medio ecclesiæ gremio positus est; ubi interveniente Joanne Baptista, quem in Lateranensi ecclesia, quæ intra mœnia Romanæ civitatis veneratur & colitur, super hoc exoravimus, & beato Petro Apostolo permittente in vigilia sancti Martini missus est quinto Nonas Julii; cujus dilectio adeo & deliberatio habebatur, ut non antea illuc deferretur, quam pridie Nonas ejusdem mensis. Sed quia id nutu Dei factum esse credimus, ut ubi sepeliendus & venerandus, seu in perpetuum permanendus erat, mutari non potuit, quin diem festivitatis pretiosissimi Confessoris [d] Christi, cui sociandus erat, præveniret: ut cunctis appareret, ubi ei in perpetuum manere placeret; & qui de medio Principum Apostolorum sponte subtrahebatur, dignum erat ut nobili in loco conderetur juxta summum Confessorem Christi, in loco scilicet ubi adventus [e] beatæ Dei genitricis & virginis

---

[a] Alius est hic fluvius ab alio cognomine, qui agrum Stampensem irrigat. Hic designari conjicio Lupam, *la Louve*, qui Dubi fluvio immistus, postea mergitur in Ararim seu Sagonnam. Chronographus Divionensis meminit Petregii fori *super Lupam rapacissimum fluvium, per quod Romam petentium quondam fuit iter, & est juxta burgum Salinas vocatum*, in Spicilegii tomo 1. pag. 371. Est & alius amnis Lupa, *Loin* in pago Vvastinensi.

[b] Is fuit primus Abbas Mitiacensis Monasterii prope Aurelianos, a quo postea Cœnobio nomen inditum. Lege ejus Acta in Sæculo 1.

[c] Hujus villæ fit mentio apud Nithardum in lib. 1. ubi Lotharius armis in Ludovicum patrem acceptis, & Ludovicus ipse, hinc inde *supra fluvium, juxta villam quæ Calviacus dicitur*, castra posuerunt.

[d] Nempe festum diem ordinationis & translationis sancti Martini, qui celebratur 4. Nonas Julii.

[e] Eadem & sequentia verba usurpat Monachus anonymus in libro de gestis Abbatum Majoris-Monasterii, nec tamen hujus translationis meminit.

virginis Mariæ visitandi gratia eumdem Christi Confessorem usque in præsens veneratur, AN.CHR.
& in obsequio Apostolorum Petri & Pauli, & sanctarum virginum Agnetis & Theclæ eadem visitatio & collocutio recolitur, corpus pretiosissimi Martyris humaretur ut & locus & religio per eum in quibuscumque indigebatur, redintegrari mereretur, quia in loco unde allatus est, talis fuit promissio. Et ideo interveniente beato Martino tam facilis fuit impetratio. Et ne forte, quod absit, infimo reconderetur in loco, ubi per successiones hæredum succederetur, & eveniret eis qui fecerint vel qui consenserint, hoc quod in Psalmo Propheta intulit dicens de his qui dixerunt: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei. Deus meus, pone illos ut rotam, & sicut stipulam ante faciem venti, sicut ignis qui comburit silvam, & sicut flamma comburens montes; ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominia, & quærant nomen tuum, Domine; Erubescant & conturbentur in sæculum sæculi, & confundantur & pereant;* & reliqua. Peractis igitur vigiliis ac celebratis Missis, consideraverunt tam Clerici quam Monachi simul cum LANDRANNO Turonensis civitatis Archiepiscopo, & ACTARDO Namnetensis ecclesiæ Coepiscopo, & Domno RAINALDO ejusdem loci venerabili Abbate, seu VIVIANO [a] illustri Comite & Monasterii sancti Martini Rectore, ut in aperto extra mœnia Monasterii loco pro utriusque sexus [b] concursu ad tempus deferretur: quod cum magno Sacerdotum ac Levitarum, reliquorumque Clericorum ac populorum turmis honore actum; in Salicto videlicet vel territorio juxta præfata mœnia ejusdem Monasterii, quousque ejus tempus sepeliendi in ecclesia intra eumdem Monasterium Christo disponente constructa evenerit. In præfato igitur Salicti loco infra scripta miracula miserante Domino acta sunt.

846 3. Julii.

quo in loco repositum.

Esaiæ 62.

9. Isembardus igitur quidam puerulus cum scabellulis contractus ante feretrum beati Gorgonii Martyris veniens, erectus donante Deo incolumis rediit. Isemberga deinde quædam femina causa orationis ad præfatum Martyrem ivit: & contigit ut cum alia femina commoto animo litigando causaretur, quæ antequam perveniret ad locum, ubi idem gloriosissimus Martyr quiescebat, obmutuit, & per totum diem muta permanens, orantibus populis advenientibus vespere loquelam recepit, & de talibus deinceps se emendatam fore promisit. Bertoala interea quædam femina cæca accessit, & recuperatis luminibus rediit. Ibi etiam & Agildis femina dæmoniaca advenit, & libera a quibus detinebatur, orantibus Clericis & populo sana recessit. Ibi & Godabelus contractus ex utrisque poplitibus accessit: & ex uno eorumdem membrorum nihil per decem annos sentiens, omni virtute restituta erectus & incolumis rediit. Adveniens itaque quidam homo dudum mutus, dixit se in itinere loquelam recepisse, cum ad eumdem Christi Martyrem ut sanaretur properaret: cujus solius testimonium cum non reciperetur, subsecuti sunt eum testes idonei, qui dixerunt quod multum tempus vidissent eum mutum inter se conversari. Quidam namque puer, Franco nomine, poplitibus curvis & gibbosus sub scapulis, cum a matre sua de villa cum amico ante Christi Martyrem deportaretur, dum ad littus pervenit Ligeris, cœperunt solvi membra pueri, adscendentesque navim, melius ac melius sanari cœpit, & transito flumine ante sanctum corpus pervenit erectus. Eodem vero die deductus est ibi quidam puer a domina sua, a nativitate surdus, & mutus, qui statim cum ad locum feretri pervenit, auditum & locutionem interveniente sancto Gorgonio promeruit. Contigit denique suadente hoste iniquo ut quædam femina, de qua superius in capitulo trigesimo quarto [c] mentionem fecimus, quæ a nativitate surda & muta & cæca fuerat, & de his omnibus ante corpus sancti Gorgonii sanitatem impetraverat, quoddam munusculum argenteum a capite ipsius furtim abstulerit, quod nosca * vocatur: * Boll.
quo sublato lumen amisit: quæ statim præfatum munusculum reddidit, & lugens quæ commiserat, pro lacrimis sanguinem fundendo amarissime flevit. Ipsa quoque die & sequenti nocte, & alia mediante die, ipsa flente & aliis qui aderant orantibus, lumen Deo dante recuperavit. Ibi namque quidam puerulus Bego nomine jam biennio contractus advenit: & solutis poplitibus, qui cum scabellulis advenerat, erectis pedibus ire cœpit. Femina igitur Plectrudis nomine, virtute renum carens, curva super croceos quodam vespere accessit, & recuperata virtute, dimissis croceolis a quibus sustentabatur, erecta & incolumis rediit. Quidam etenim homo Gislebertus nomine de Majore-Monasterio domum suam pergens, & villam ejusdem Monasterii, quæ vocatur Asinarias *, transiens, domum cujusdam hominis intravit, & manipulos segetis ipsius hominis ante caballos suos posuit. Uxor vero ejusdem hominis proclamare cœpit, ne ei suam paupertatiunculam tolleret; etiam flendo sanctum Gorgonium invocare cœpit, ut ultor illius esset, si suos manipulos ei auferret. Quorum unus equorum segetem carpere cœpit, & statim ore obserato cœpit tremere, usque dum declinans foras mortuus cecidit: quo viso prædictus Gislebertus timore perterritus, cum suis fugam quantocius iniit.

deest.

* Asnieres.

a Erat Vivianus frater Rinaldi Abbatis Majoris-Monasterii, ut superius observatum.
b Nempe quia feminis ingressus in basilicam Monasterii negabatur, ut in aliis Monasticis passim. Idem factum in Monasterio Floriacensi in exceptione reliquiarum sancti Sebastiani, teste Adrevaldo Monacho in libro de miraculis sancti Benedicti.
c Ex his apparet totidem libri hujus fuisse capitula, quot miracula: nulla tamen erat capitulorum divisio in codice ms. Bollandianas sectiones retinui.

AN.CHR. 846 3 Julii. Quamvis sit nobis incognitum quomodo corpora sanctorum quadraginta Martyrum Romæ sunt delata, tamen habemus scriptum, quod AGABUS Dei cultor & ejusdem patriæ Episcopus cum reverendissimis viris condiderunt cum aromatibus pretiosis corpora eorum in loco qui dicitur via Appia, inter duas Lauros, juxta Ecclesiam sanctæ Ceciliæ virginis, ab urbe Roma milliario, donec impiorum in Christianos per annos plurimos persecutionis turbo transiret, ubi Deum diligentes Christoque credentes, ac sancto Spiritui confitentes, glorificant Jesum Christum Dominum nostrum qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

AN.CHR. 846 11. Dec.

DE SANCTO HILDEMANNO
EPISCOPO BELLOVACENSI IN GALLIA.

Is Ragimberto succedit. 1. HILDEMANNUS, *Corbejensis in Gallia Monachus, Ragimberto Episcopo successit in sedem Ecclesiæ Bellovacensis. Id accidisse puto post annum* 821. *quo reversus ab exsilio est S. Adalbardus Abbas Corbejensis, cujus favore* per concessum Regis, *Ludovici scilicet Augusti, eam dignitatem obtinuit. Cum enim Ragimbertus Hildemanni decessor Synodo Remensi interfuerit anno* 814. *& Adalbardus ab eo anno in annos septem exsilium jussu Ludovici Augusti passus sit; non potuit auctor esse promovendi Hildemanni ante annum* 821. *quo revocatus ab exsilio est.*

adest morienti S. Adalhardo. 2. *Ineunte anno* 826. *finem vivendi fecit Adalbardus, cui morienti præsto fuit Hildemannus, & mortuo justa persolvit, teste Paschasio Radberto in Vita S. Adalbardi.* Interim vero, *inquit Paschasius,* audiens beatus vir Hildemannus Episcopus, quem ipse (Adalhardus) Monachum nutrierat, & per concessum Regis tanto Bellovaci sublimarat honore, sanctum ægrotare Patrem, advenit illico, & excubabat jugiter ante eum, donec vivendi finem fecit, & eum propriis manibus una cum cunctis Fratribus sepelivit. Qui dum advenisset, gavisus est sanctus Pater alacritate maxima & lætatus, ut vix se ferret præ nimio exsultationis gaudio .·.·. Interea cum cœpisset idem sanctus Episcopus a nobis percontari, utrum benedictionis oleo, sicut a beato Apostolo sancitum est, deberet perungi; interrogavimus eum, utrumne vellet: quem proculdubio scieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in cælum, comminus obsecrabat ut fieret .·. Qui cum quotidianis diebus adhuc in carne febricitans, immensis se Deo taliter commendaret laudibus; contigit subito dum solus apud se ageret, ad eum ingressum fuisse sanctum Episcopum: ad quem continuo exclamans ait: Curre velociter, o Episcope, præcipio tibi, & osculare pedes Domini mei Jesu-Christi, quoniam ecce adest. At ille audiens, valde contremuit: quia quo iret, vel quid ageret, penitus ignorabat. Ille vero hoc dicto recepit se sub silentio, & quievit.

relegatur. 3. *Anno* 834. Hildemannus Belvacensis Episcopus, *ut legitur apud Frodoardum in historiæ lib.* 2. *cap.* 20. insimulatus, quod sicut præfati Episcopi, *Ebo scilicet Remorum, aliique,* fugam ad Lotharium moliretur, in Monasterio S. Vedasti detentus Synodum exspectavit, *quam in Theodonis-villam anno* 835. *convenire jusserat Ludovicus Augustus ad probandam restitutionem suam, simul ad examinandum Episcopos, qui suæ exauctorationis ferebantur auctores.* Hildemannus in Synodo præsens se a calumnia sibi impacta regulariter exuens, satisfecit Synodo, & per eam Imperatori, *ut Frodoardus testatur. Ludovici restitutioni in eadem Synodo confirmatæ Hildemannus subscripsisse invenitur apud Hincmarum, in posterioris operis contra Gothescalcum cap.* 36. — purgatur.

Ebonis restitutioni favet. 4. *Anno* 840. *Ebo Remorum Antistes, ea in Synodo gradu dejectus, favente Lothario Augusto in sedem suam rediit; cujus restitutioni assensus est cum aliis Hildemannus, ut ex Ebonis Apologetico discimus, quod exstat in Spicilegii tomo* 7.

Idem subscripsit Synodo Germiniacensi in territorio Aurelianensi habitæ anno 843. *quæ Synodus referenda est inferius, ubi de S. Launomari translatione agam. De aliis Hildemanni gestis nihil nobis superest, præter id quod legitur in libro de miraculis S. Vedasti, ubi ex oleo quodam miraculoso Hildemannus ipsiusque successores sumsisse dicuntur*, tam ad baptizandum, quam ad infirmorum unctionem. *Præterea Ansegisus Abbas Fontanellensis* Hildemanno Episcopo ad Presbyteros & pauperes libras decem *legasse memoratur, præter* libram unam, *quam Belloaci Canonicis testamento reliquit.* AN.CHR. 846 11. Dec.

5. *Hildemanni obitum fusior Gallia Christiana refert ad annum* 842. *Louvetus ad annum* 848. *ego vero anno* 846. *collocandum existimo. Illud argumento est, quod Hincmarus Remorum Episcopus epistolam scripsit* Immoni Noviomagensi Episcopo pro Synodo comprovinciali a Rege Parisius condicta, & pro ordinatione Irminfridi post decessum Hildemanni Belvacensis Episcopi, *testante Frodoardo in historiæ lib.* 3. *cap.* 21. *Atqui Synodus hæc Parisiensis anno* 847. *babita est: ac proinde non ante annum superiorem obiit Hildemannus: nisi sedes Bellovacensis post ejus obitum aliquot annis vacasse dicatur, idque idoneo argumento probetur. Idem Hincmarus Carolo Regi scripsit* pro electione Belvacensis Episcopi post obitum Hildemanni, *apud Frodoardum in lib.* 3. *cap.* 18. *Diem obitus ejusdem* 3. Idus Decembris *signat Martyrologium Ecclesiæ collegiatæ S. Petri apud Bellovacos, cui Ecclesiæ* terram in Frismonte *concessisse memoratur: quo in loco Frigidi-montis Abbatia Ordinis Cistertiensis postea condita est. Eumdem signat diem vetus Necrologium Dionysianum & Argentogilense his verbis:* 3. Id. Decemb. Ildemannus Episcopus. *Hinc corrigendum Martyrologium Gallicanum, in quo Hildemanni obitus notatur* 6 *Id. ejusdem mensis. Rectius forsan ejusdem Sancti elevatio ibidem indicatur* 5. *Nonas Maji: tametsi vetera, quibus id probetur, Ecclesiæ Bellovacensis monumenta invenire mihi non licuit. Hildemannum laudat Trithemius in lib.* 4. *de viris illustribus Ordinis nostri cap.* 227. *ubi eum* Divorum numero adnumeratum *fuisse testatur.*

quo anno obierit.

quo die.

Inventio corporis & memoria.

6. *Hermenfrido Hildemanni successori suffectus est* ODO *ante Monachus & Abbas Corbejensis, rebus gestis clarus, de quo alias.* Odo Hermenfredi successor.

7. *Eodem tempore in Monasterio Corbejensi florebat* HARBERTUS *Monachus, qui ad regimen Laubiensis Monasterii promotus post Eggardum Abbatem: quo* rebus humanis exemto, Harbertus de Corbeja Abbas adsciscitur, vir bonus & multum laudatus, & ob id ad hoc a supradicto Imperatore (Ludovico) promotus. Erat enim religioni studens, & in construendis sive exornandis rebus operam dans. *Expulsus ab Hucberto Corbejam reversus est. Folcuinus auctor in libri de gestis Abbatum Laubiensium cap.* 12. *Lege supra Vitam S. Adalhardi Abbatis, & Vvalæ ejus fratris: infra vero Acta sanctorum Paschasii, Radberti & Anscharii Archiepiscopi Bremensis: quibus consideratis non immerito Patres Concilii Parisiensis anno* 847. *Corbejense Monasterium laudasse videbuntur, quod* nobilissimi viri in eodem loco ad Dei servitium confluxerunt, & eumdem locum tam nobilitate sua, quam & vitæ merito decoraverunt.

Harbertus Monachus Corbejensis.

AN. CHR. 852 2. Julii.

LIBELLUS DE INVENTIONE CORPORIS ET MIRACULIS
S. VEDASTI EPISCOPI ATREBAT.

Scriptus ab ULMARO Presbytero & Monacho Cœnobii Vedastini:

de quo monasterio actum est in elogio S. Hadulfi Sæculo 3.

Ex ms. cod. Remigiano & Februario Bollandiano.

AUCTORIS PRÆFATIO.

Luce clarius patet, dilectissimi Patres, Jesum Salvatorem a cunabulis mundi per Patriarchas prædictum, pueritiam orbis lege illustratam, adolescentiam sæculi a Prophetis vaticinatam viventem (ut ita dicamus) omnium elementorum ab ipso Redemptore de diaboli faucibus erutam & instar imaginis incorruptibilis ad similitudinem Dei transformatam, & quod ipse per se gessit quatuor mundi partibus per sua membra diffudit. Unde noverit caritas dilectionis vestræ, beatissimum Vedastum nobis a Deo destinatum virtutibus floruisse, religione viguisse, prodigiis coruscasse, & cujus meriti vixerit in mundo quotidie signis demonstrari a Christo. Sed negligentia scriptorum & desidia imperitorum plurima videntur obnubilata quæ fuerant ab Omnipotente collata. Nam ferrugine puerorum rodente stilos, inertia scabrosas reddidit adolescentium linguas.

I. *De inventione corporis viri Dei a* THEODERICO *Episcopo.*

Sanctissimus igitur Vedastus, postquam commune mortis debitum solvens veteri suum Adæ chirographum reddens, ac Domino Jesu animam commendans, cœlestia regna petivit; jacuit beatum cadaver in ecclesia beatæ Dei genitricis Mariæ annos circiter centum viginti octo: dehinc translatum est a beatis AUTBERTO & AUDOMARO in loco, ubi nunc servantur beata illius pignora. Sed tempore KAROLI gloriosissimi Regis filii Imperatoris Hludovici, peccatis nostris promerentibus, infuderunt se Nortmanni intra Galliam Comatam, vastantes universa quæ sibi justo judicio Dei tradita sunt; & usque ad nos irrumpere volentes, prohibiti sunt auctore Deo & precibus beati Vedasti. Sed quia nemo Deum tentare debet, Cœnobitæ nostri Monasterii metuentes similia vicinis nostris, cum essent sub potestate ADELARDI Comitis, adierunt venerabilem Antistitem THEODERICUM, supplicantes ei, ut sua freti auctoritate perquirerent, ubi nam essent pignora tantis Patris: ut si (quod absit) vastarent locum, spes reliquiarum nobis maneret; & maxime quia ferebatur a majoribus, neminem nosse quonam in loco sepultus esset. Itaque auctoritate tanti Pontificis usi statuerunt quæsitum iri, ubicumque reperiri potuisset: & qui suis pollicitus est, *Petite, & accipietis; quærite, & invenietis; pulsate & aperietur vobis;* (Matth. 7.7.) tandem invenerunt thesaurum, ubi spes habebatur. Profectum est ad Episcopum: at ille, ut erat benignissimus & summæ mansuetudinis vir, gratias agens Deo actutum pervenit ad Cœnobium. Quid dicam? quantus populorum conventus, quanta utriusque sexus confluentia nobilium undique & plebejalium concurrerant. Quid plura? levatus est ille nobilissimus de cinere thesaurus 6. nonas Julii, anno Dominicæ Incarnationis [a] 852. (anno 882.) cujus anima lætatur in cœlis cum Christo. Venerabilis itaque Theodericus Deo laudabilis, sacris sancta tractans manibus, patefecit servulis suis, Christus quod diu occultaverat sæculis. Cujus patrocinio munimur, non solum a Germanicis hostibus, sed & a diaboli insidiis: cujus precibus credimus perventum ire ad indulgentiam peccatorum & æternam perceptionem premiorum. Repositæ sunt autem reliquię beati Viri sub sigillo episcopali in eadem basilica quoad fabricaretur cripta tantis pignoribus apta: ut si similis nos tempestas peccatis nostris promerentibus occupaverit, facilius possint levari, (quod Christus avertat) & comites fieri, immo duces fugæ & latibuli nostri.

II. De

[a] Eumdem annum signat Baldericus in Chronici lib. 1. cap. 42.

II. *De repositione corporis ejusdem, ab eodem Episcopo.*

TRANSACTIS autem ferme undecim mensibus, conventus iterum fit fidelium populorum, ut reponerentur reliquiæ Patris in suum locellum: concurrunt & occurrunt undique. Videres totam florere Provinciam, & quasi post diluvium Getarum [a] tripudiare Franciam. Gaudebant omnes, lætabantur universi, ac si conspicerent ipsum in corpore venisse Vedastum. Adest & Deo dilectus Antistes Theodericus cum Clero, fit lætitia omnibus, insultant hostibus quibus auxiliatur Christus. Reponuntur iterum membra venerandi patris Vedasti in suum digno cum honore locum 2. nonas Junii anno Dominicæ incarnationis 853. Quis dicturus est quanta inibi sunt collata a divitibus, a sæcularibus oblata, a devotis promissa? anno 853.

III. *De claudo curato in anniversario ejusdem repositionis.*

SUPERVENIENTE vero anniversario translationis die, fit conventus totius provinciæ: & nocturnas agentibus Monachis vigilias, in medio vulgi aderat quidam pedibus debilis, ita ut calcanei natibus adhærerent, & ecce subito quasi a duobus tractus fuisset viris, solvuntur nervi, tenduntur venæ, fitque prolixus qui fuerat curvus; adeptus est Vedasti precibus quod non habuerat ex utero matris. Clamor populi attollitur, laudantium Deum ac benedicentium Dominum. Non credant his qui negant Christum de virgine natum.

IV. *De Sanctimoniali curvata, & a Sancto curata.*

SUPEREST Sanctimonialis servientibus Deo fratribus deserviens in sarciendis vestibus, quam vidimus deferri contractam manibus suorum ad limina sancti Vedasti Kal. Octobris translationis ejusdem patris die: quæ ita reddita est incolumis, ut usque hodie membris omnibus videatur sana, & cicatricum non desint indicia. Et hoc dicimus propter eos qui dicunt, sed absit ut dicant, hæc mendaciter ficta.

V. *De rustico qui fide fertur gestasse in suo folle beatum Vedastum.*

OLIM gestum est quod modo recitatur. Aminiacus dicitur fundus almi Vedasti super fluvium Isam * in pago Laudunensi, quæ villa, quia procul erat a Monasterio, omnes circum habitantes, sicut de Madianitis legitur, cum pecudibus & quæcumque habere poterant, gregatim veniebant, vastantes & diripientes universa usque ad solum, nullo eis præbente auxilium. Qua necessitate quidam servulorum compulsus, sumpto victu venit ad Monasterium, conquerens suam suorumque calamitatem. At postquam nil solatii suarum reperit querelarum, cucurrit ad tumbam patris Vedasti. Ridiculum est quod narro, fuit tamen verum, exclamansque: heus, inquit, Vedaste si moraris hic in corpore, ut omnes fatentur, & habes aliquid honoris in cælis, cur nos deseris? cur fruges tuas alieni diripiunt & tua hostes pascua, vineasque devastant? nullus tibi defert; nos famulos tuos, si panis fuissemus, forsitan absorberent, & quoniam hic clausus es longe non potes videre. Non tibi molestum videatur, si vili gestatorio fruaris, atque hunc intra follem ut videas lacrymas miseriarum nostrarum. His & aliis querelis peractis, expandit peram coram sepulcro, resolvensque, intra, inquit, ne moreris, humeris meis defereris illæsus, & postea reverteris securus. Cerneres follem inflari, & quasi carnibus & durissimis ossibus utrem impleri. Quod videns rusticus fide dives, credens se adeptum quod petierat, concito gradu ad sua revertitur, projiciensque utrem in medio camporum inclamavit: Ah, ah, sancte Vedaste, videsne quomodo diripiunt adversarii quæ tua fuere? nullus tui, nec tuorum miseretur, cerne cunctos contra te confluxisse. Mirum dictu, sed horrendum factu! omnia pecora concurrunt in se, & impetu facto tum dentibus frendentes, cornibus se appetentes, necnon pedibus toto corpore vindicavere in sua viscera quod admiserant in hæreditate aliena: sicque dum vastaverunt, a semetipsis vastata sunt. Pastorum quoque quidam debiles redditi sunt, alii diversis cladibus attriti. Nam deinceps nullus incolarum voluit depopulari sancti Vedasti prædia, atque vineas quæ tanta habebant præsidia.

* l'Oise.

VI. *De altercatione piscatorum beati Vedasti, & aliarum potestatum.*

ANNO dominicæ Incarnationis octingentesimo septuagesimo quinto contigit miraculum meritis Patris nostri Vedasti quod narro. In Britannico mari quod nobis vicinum est, soliti sunt piscatores simul proficisci piscatum ad capiendam balenam: & ac- anno 875.

a Hic Getas Danubii accolas confundit cum Gothis: Gothorum nomine intelligit Nortmannos, quibus Gothos, utique vicinos, attribuit.

AN.CHR. 852. 2. Julii. & accidit altercatio prioratus inter nostros & aliarum potestatúm nautas, recusantibus illis consortium nostrorum nisi darent solidos contubernii. Negantibus hoc nostris, conglobati omnes qui de diversis ecclesiis aderant illic ad piscandum, subsannaverunt nostros, sicut pueri Bethel Helisæum calvum, dicentes: En vestra apparebit piscatio, capietisque integrum cete, quod præsentetis Monachis vestris, quod hactenus non sunt contemplati, qui nec decimam partem adipisci meruerunt, & hoc ipsum nostra donatione. Mox itaque intraverunt mare fidentes in multitudine navium & numerositate sociorum: sed spes in hominibus frustrata est, quia non solum nihil piscium indepti sunt, verum etiam cum magno evaserunt periculo. At nostri commendantes se Deo & beato Vedasto, cum voto & duabus naviculis non dubitaverunt vitam committere ventis: & qui semper adest invocantibus se in veritate, quique Petro adduxit piscanti piscem cum auro, piscem servis suis dedit immanem. Tunc partes quæ unicuique piscantium ex more debebantur, miserunt, ut voverant Fratribus & beato Vedasto, argenti solidos duos quod statuerant. Et ne cui incredulum videatur, gestum est primo imperii anno gloriosissimi Karoli imperatoris Hludovici filii, regni autem 35. Indictione nona. Non credant istud qui negant Jonam inobedientem ventre ferino ad regiones vectum quas ignoraverat.

VII. *De Scotto, qui non impetrans reliquias viri Dei, sumto pavimenti pulvere recessit, & in honore illius ecclesiam ædificavit, & de miraculo ibi gesto.*

anno 875. INTERCESSIONE meritorum sancti Vedasti etiam Brittannia, quæ, ut scriptum est, nil aliud noverat, nisi barbarum frendere, olim cœpit & Christum venerari, & Sanctos illius debito cum honore supplicare. Accidit namque ut quidam Scottigena adiens Monasterium, in quo venerabile corpus beatissimi diem præstolatur, & horam, qua, remeante spiritu, Sanctus in terra sua possideat duplicia; petivit humiliter, ut sibi reliquiæ darentur, in quarum memoria construeret basilicam in Scottia. Quod cum negaretur ut advenæ, & ut impostor haberetur, accessit cum fidei puritate ad altare Dei & tumulum Patris Vedasti. Tum pavimenti colligens cineres & pulverem qui scopantium effugerat manus, revertitur ad sua. Quid plura? fabricat ecclesiam pro viribus suis & collatione fidelium. Habebat itaque isdem bonus vir alvearia plena mellis & apum pro foribus basilicæ beati Vedasti; & ecce subito noctis initio, cum sibi mortales indulsissent quietem soporis, adest fur, irrumpit locum, vult sibimet possidere in quo noluit laborare; & dum studuit prædari, præda factus est. Stat miser onustus onere alieno, non oneratus * propria calliditate, fit latro immobilis, nec latere poterat. Videres hominem velut simulacrum exanime, dum nec sine rapina, nec cum ipsa gressum movere poterat. Cumque galli cantus instaret, surgit senior ad pulsandum matutinorum signa, invenit quod volebat, & nolebat. Cognita autem re præcepit latroni ut cum ipso mellis vase operiretur, quoad vicini congregarentur, volens miserum judicibus tradere puniendum. Dehinc cum cubitum isset Scottus, apparuit illi senex pulcherrimi vultus & venerabilis calvitiei dicens: Nil pœnarum inferas illi misello, Christus illum vinxit, non tu, & ego absolvo eum in nomine Jesu. Noveritis me quoque non vocari BADASTUM, sicut vestra barbaries solita est nuncupare, sed VEDASTUM. Et ecce subito soluta sunt dicto citius vincula, quibus tenebatur reus occulte ligatus, dimissoque vase discessit illæsus. Et si quis curiose seu pervicaciter scire desiderat, unde nos ista scisse contigerit, respondemus, nobilissimus illius indigena soli, nomine ETHO, relictis parentibus, abdicato patrimonio, voluntariam agressus est peregrinationem. Nam pater illius ex regia prosapia ortus, inter primores provinciæ secundus post Regem exstiterat. Quod nos ab illo comperti sumus. Qui quanto generosior habebatur, eo vilior & pauperior videri volebat: sed ab omnibus accolis Scotticæ telluris audivimus: nam & hodie cognatus fratris Ethonis nobiliter Scottorum sceptra gubernat. Ipse quoque religiosissime in nostro vivens Cœnobio triginta circiter annos, in Christo vitam finivit. Ipse nobis sæpissime fassus est hanc virtutem istiusmodi verissime peractam.

* al. honoratus.

VIII. *De quodam Lethardo, ob devastationem familiæ sancti Vedasti simul cum uxore & filia ultione divina percusso.*

OMISSAS Brittanniæ vel marinorum fluctibus, revertamur ad Francigenarum agros. Domnus Vedastus quanto suavis est mitibus, tanto severus apparet pertinacibus. Temporibus HLOTHARII Imperatoris filii HLudovici Cæsaris, devenit Abbatia Patris Vedasti in manibus ADALARDI Comitis: & dum villas Sancti suis impertiret, quidam prædives fundus nomine Iburius, mancipiis nobilior suis, & pascuis uberrimus, traditus est cuidam Lethardo usu beneficii, qui adeo grassatus est in familiam, ut minaretur universos ad mendicitatem perducendos, & qui majores in eis videbantur, pannis suarum uxorum operiendos. Uxor quoque eadem tenebatur acerbitate crudelitatis: & quia sicut Propheta dicit, à planta pedis usque ad verticem non fuit in eis sanitas, ultio divina subsecuta est, nam jusserat cunctos adire locum, quo videbatur habere propriam possessionem. Quod renuentes, non propter superbiam, sed ne in consuetudinem haberetur, furibun-

ribundus interminatus est id acerbiter vindicandum. Tunc omnes mæsti confugerunt ad limina Sancti, conferentes cereum miræ magnitudinis. Quadam igitur die dum sederet, & satellites sibi adstarent, horribili voce clamavit: Eheu! quis me interficit? succurrite, adjuvate, ferte præsidium, en quidam adversarius in figura Clerici appetit me mortificare. Et mox tantus cunctos pavor invasit, ut relicto domino fugarentur præter villicum ejus loci nomine Rimundum, quem nullus occupaverat horror, à cujus hausimus ore quod notamus calamo. Ipsa quoque torva inclamatio repetita est tertio. Eadem tempestate mortua est soboles quam habebat unicam. Post hæc uxorem tantæ crudelitatis adjutricem languor invasit, ita ut (fama est) crustæ lardi superponerentur linguæ oris illius, & exponerentur quasi carbones nigræ: hoc dicitur cruciatu vitam finisse. Tunc isdem Lethardus febre correptus, sed mente corruptus, init fugam, quasi non esset reperturus mortem, immo reperiendus a morte. Fatebatur jam dictus noster villicus, juratus acervatim coisse corvorum multitudinem & cornicum super illum crocitantium. Canes quoque ferebat immensos dedisse latratus ad illius discessum ad unam usque leugam: utrum diabolica fuerit subsannatio, an fortuitum fuerit auditum, non est nostrum judicare. Tandem perveniens quo tendebat, cœpit in dies fieri debilior. Tunc ut alter Pharao obduratus mente, non perspiciens instare sibi ultionem divinam, jussit parari convivium sollemne, tricesimum ut putabat celebraturus uxoris diem. Adest dies statutus: & ecce moritur Lethardus secundum nomen suum, si ita volueritis, compositum ex Latino & Teudisco, Mors dura, quam non sibi optamus: & prandium quod paraverat, in suis exsequiis expensum est. Sicque factum est, ut usque hodie ipsa villa omnibus sit dominis reverenda, scientibus beatum Vedastum Pontificem suorum fore defensorem, adjuvante gratia Christi, cum Patre & Spiritusancto. Amen. AN.CHR. 852 2. Julii.

IX. *De duobus Comitibus ultione divina percussis ob conspirationem auferendi res beati Vedasti.*

TEMPORIBUS PIPPINI & CARLOMANNI, Principum, ADALRICO [a] ejusdem Monasterii Abbate, Comes Atrebatensis provinciæ, nomine TEUTBOLDUS, ambiebat Fratribus auferre quamdam culturam cum horto, quia sedes Comitatus videbatur in dominica curte, cui villæ proxima erat ipsa cultura & hortus, sicut & usque hodie permanet, quæ postea industria Adalrici Abbatis, qui fuerat probatissimus illius temporis medicus, tradente KARLOMANNO Principe cessit usibus Fratrum. Cumque mærentes convolarent ad Deum & suum Vedastum, non sunt fraudati desiderio, quod petierunt cum voto. Nam isdem Comes dicitur adiisse Principem, rogans mitti viros a latere suæ auctoritatis, qui pauperibus vim Fratribus inferrent, & suæ satisfacerent cupiditati: jussusque est Remensis provinciæ Comes his interesse altercationibus. Quadam igitur die, cum post quietem æditus [b] basilicæ sancti Remigii, vir bonus & justus, inibi solus excubaret; audit quemdam voce flebili sanctum inclamasse Remigium. Quo interrogante, Quis es? Frater, inquit, Vedastus. Misisti me, Pater sancte, verbum Dei prædicare gentibus incredulis, quod & feci gratias Deo, & ecce conglobati palatii Proceres auferunt matriculariis, quod collatum est a fidelibus. Vade, dixit sanctus Remigius, convoca Fratres & cooperatores verbi divini vicinos tibi, Audoenum scilicet & Audomarum, ut audiant; Bertinum cum VVlmaro, & reliquos maritima possidentes loca ne relinquas; Amandum, Quintinum accersi; Gaugericum suade cum gaudio venire. Electus Eligius nostro non desit placito. Lucianus cum luce veniat. Ipse mihi adsumam beatum Martinum cum sanctis Aquitaniam incolentibus, necnon Medardum suos medentem; sutores quoque Augustæ Suessionum utrosque adsciscam germanos; Dionysium cum suis advocabo: atque ita properabimus in occursum tui. Quibus auditis, custos Episcopo nuntiat: mane adest & comes, socii satisfacturus precibus. Pontifex refert Comiti quod audierat a fratre. At ille stomachans subsannat Monachum vino sepultum narrasse somnium, & cum suis iter decrevit carpere: & conscendens equum, ut pervenit ad ædem, in qua visio apparuit; cecidit & fracto crure manibus suorum perlatus est domum. Ast Teutbaldus delator Fratrum, auctor tot querelarum, statuto die sessurus sonipedem, musca nares intravit, & tam diu calcitravit, donec dominum terræ dejiceret, & mox fracto collo mortuus est: sicque Fratres usque in hodiernum diem suas res sine molestia quiete possident.

X. *De oleo cælitus Belvagi in ecclesia ipsius fuso.*

DIVINA sancitur auctoritate, duorum testimonio vel trium verbum fieri ratum. Beatissimus noster Vedastus, non contentus suis subvenire, sed longe, ut dictum est, lateque pera-

Nn iiiij

[a] Henschenius suspicatur legendum esse ROMANO, qui præfuit ab anno 744. aut sequente ad 747. quo Carolomannus factus est Monachus.

[b] Monachus, ex sequentibus. Unde apparet Monachos jam exstitisse in Remigiana basilica principatu Carolomanni Pippini fratris: ac proinde ante pontificatum Tilpini, qui Monachos eo in loco instituisse dicitur apud Frodoardum in lib. 2. cap. 17.

AN.CHR. 852 Julii 2. peragrans; Christo largiente, famam suæ liberalitatis diffundens. Belvagum adiit, atque quadruvium occupavit more sibi solito, cum nusquam invenias circuitis Galliis basilicam suo dedicatam nomine, nisi in publico aggere. Cumque tempore multo veneraretur ab incolis, & maxime religiosis Monachis & Canonicis, necnon Sanctimonialibus memoria venerandi Patris; qui de silice produxit aquam & de nihilo vinum, ad laudem sui nominis oleum inibi manare præcepit. Cumque omnibus id foret admirationi, quidam supervenientes pro nihilo ducentes cœperunt habere contemptui: & dum hæc agerentur, videntibus cunctis & qui mirabantur & qui dubitaverant, exsilivit usque ad solum quidquid olei videbatur haberi in lampade: & statim cælitus purissimo repleta est olivo, & divino accensa est lumine, ut nulli dubitarent verum fuisse quod antea dicebatur. Unde factum est, ut domnus HILDEMANNUS * & universi successores Bellovagensis Ecclesiæ inde sumerent oleum, tam ad baptizandum, quam ad infirmorum unctionem, adjuvante gratia Christi. Amen.

* de eo superius ad ann. 846.

XI. *De syndone a quadam muliere inibi fraudata.*

QUAEDAM mulier inibi degens voverat beato Vedasto Pontifici linteum valde bonum. Cumque sibi finem vitæ cerneret imminere, præcepit illud filiæ loco deferri destinato. At illa cupiditate ducta, ut mos est feminis, deterius, immo comparatione illius pessimum altari superposuit. Cumque cum sua egrederetur fraude, linteolum divino nutu projectum est ab altari. Videres cum impetu volasse rem insensatam, ac propriam requirentem dominam. Cumque tertio repositum esset altari, & tertio rejectum; conventa est mulier, & publice confessa reddidit sancto quod abstulerat furto.

XII. *De muro ecclesiæ ipsius ibidem divinitus reparato.*

NATURALE scitis esse cuncta vetustate consumi. In eadem basilica Bellovagi in honore beati Vedasti consecrata, paries lapideus ab una pæne decidens fronte spatio unius cubiti quotidie lapsum minabatur. Conveniunt quibus fuerat locus commissus (nam pauperum hospitale totius Episcopatus inibi summa cum diligentia custoditur:) & cum sollicite quæritur, utrumne destruatur murus & ex integro reædificaretur, an cuneis & arte mechanica fulciretur, dormitum est: & crastino paratis omnibus quæ forent necessaria tantis impensis, cernunt firmissime parietem qui labebatur evectum & suis compactum gressibus cohæsisse parietinis sociis.

XIII. *De ligno quod inter manus artificum in eodem loco crevit.*

RODENTE temporum antiquitate deciderat tectum basilicæ beati Vedasti, in eadem urbe positum, collatum undique ac refabricatum, quod fluminis more defluxerat. Superfuit materies perquirenda, cujus longitudo non facile reperiebatur: & ecce quidam opibus pauper, fide locuples, dixit se habere quod quærebatur: impositumque plaustro advexit illo. Mensuratum est a fabris, inventum est breve. Tunc mæsti unde videbantur lætabundi, tandem respiciente corda illorum qui respexit Petrum negantem, pura fide ad materiem præparandam accesserunt: & sicut testantur hodie per Deum & sanctum Vedastum qui præsentes adfuerant, inventa est crevisse plusquam necessarium foret illi loco. Præterea multas Dominus operatur virtutes meritis beati Vedasti in illa basilica fide poscentium, cujus & nos precibus adjuvari credimus per Dominum nostrum Jesum Christum una cum Patre & Spiritu sancto qui vivit & regnat Deus per æterna sæcula sæculorum. Amen.

RELATIO CORPORIS B. VEDASTI A BELVAGO AD PROPRIUM LOCUM,

Facta Idibus Julii mensis,

quæ ab alio (ut videtur) Auctore scripta est.

I. VALDE dignum est, Fratres charissimi, ut hac præsenti sollemnitate beatissimi confessoris Christi ac charissimi Patris nostri Vedasti, omnipotenti Deo devotas laudes & gratias persolvamus, ne forte si ejus beneficiis ingrati fuerimus pro tali tantaque contemptus insolentia, necnon veternosa negligentia ab illo gravius judicemur. Magnum siquidem beneficii munus nobis hodie Dominus præstitit, quando sanctissimum Vedastum patronum nostrum diu sublatum, diuque desideratum nobis restituendo reddidit. Quis, rogo, sermo, quæve mens concipere potest, quanta tunc hilaritas, quanta jucunditas omnibus

ribus hoc in loco fuerit, cum proprius dominus, sanctus scilicet Vedastus, ad proprium locum unde, proh nefas! per aliquod tempus peregre exsulaverat, per relationem sui corporis jam jamque reverti dignaretur? Nulli prorsus dubium est, quin, heu proh dolor! unum pro peccatis nostris accidit, aliud vero nihilominus miserante ac tandem repropitiante Deo nobis servis suis divinitus contigit. Quod enim sublatus est, nostra fecit miseria: quod vero receptus, miserentis Dei factum est misericordia. Sed utinam atque oh utinam nunquam deinceps tam grande tamque grave malum permittat provenire Omnipotens! Verum jam summatim ac breviter dicatur, qua necessitate cogente idem terque quaterque beatissimum corpus Bellovagum delatum sit. 2. Julii

2. Igitur postquam divæ memoriæ Karolus Rex, & ad ultimum Imperator Augustus, qui fuit filius Hludovvici æque Imperatoris, filii videlicet magni Karoli Regis & Imperatoris, ex hac vita discessit; Hludovvicus filius suus ei in regnum nullo obstante hæreditario jure successit, qui etiam paullo plus uno anno vitales auras carpens, hominem celerius * exivit. Quo terris sublato, & quod minime decuit vel debuit, Principibus inter se & contra se pro constituendo Rege divisis, audientes Nortmanni hanc regni desolationem, (nam fama malum quo non velocius ullum mobilitate viget, hanc illis nuntiaverat:) omnes pæne de suis finibus egressi, atque mare Oceanum transgressi, Gallias [a] intraverunt: sed nostros fines quia marinis littoribus proximiores erant, primitus invaserunt. Quibus cuncta ferro & igne depopulantibus, neminem vivere sinentibus, Monasteria & cetera loca sancta evertentibus, hoc Monachi pavore consternati & futuri prospicientes periculi, præsertim cum adhuc locus Monasterii hujus adforet immunitus, nec muris esset circumseptus, nec saltem vallo circumdatus; adsumpto in humeris locello, in quo ossa sancta recondita erant, actutum fugæ præsidium inierunt, Bellovagum petierunt: quo devenientes, non modicum temporis spatium ibidem exegerunt. Denique ut hæc profectio si id necessitatis incumberet, absque alicujus moræ dilatione liberius atque expeditius posset peragi, jam pridem hoc futuri mali præsaga mente Monachis prævidentibus & petentibus Antistes illorum venerabilis vir, ac totius sanctitatis pater nomine Theodericus, eadem sancta ossa de nobilissimo mausoleo fossa humo elata exposuerat, atque in ipso jam dicto locello eumdem thesaurum omni auro Arabico pretiosiorem honorifice commutando posuerat. Suscepit igitur apud Bellovagensem civitatem has sanctas reliquias cum summo gaudio & debita veneratione gloriosissimus Odo tunc ejusdem sedis Episcopus, quondam vero Corbejensis Monachus & Abba, dum Karolus vixit, gloriosissimus in palatio.

* exuit.

3. Postea evoluto aliquanto tempore, hoc est post bis senos semis & eo amplius annos, jam Monasterio muris circumsepto, turribus obfirmato, vallorum ambitu circumdato, Monachis etiam ex diversis partibus ad illud revertendo, coadunatis quærebatur, tractabatur, consiliabatur, quatinus sanctus Vedastus ad suum reportaretur locum & proprii juris prædium: quoniam illo absente nil boni, nec spes cujusquam boni ibi videbatur haberi: immo in dies omnia retrograda erant, & in deterius cuncta defluebant. Itaque Cœnobitæ pro hoc exercendo negotio adierunt proprium Pontificem non minus bonum, quam doctum, nomine Dodilonem, qui olim ejusdem Monasterii Monachus atque Præpositus ab omni Clero & populo electus, velut alter Gregorius de Monasterio expellitur *; dehinc canonice Episcopus ordinatus, gregis Christi pastor efficitur: qui desiderium Monachorum perpendens, ac preces illorum benigne suscipiens, ut erat benignissimus, atque erga omne bonum promtissimus & in Dei rebus valde strenuus; votis precantium minime abnuit, immo magis ex asse consensit, favit, consuluit, atque suum iter non distulit. Quapropter certatim undique secus Bellovagum itum est. Ut autem illo perventum est, excepit eos honorifice, & affatim humane Honoratus ejusdem urbis honorabilis Episcopus. Sanctum pignus quod repetebant, negare non potuit, retinere nequivit: ideoque licet invitus reddere non distulit. Voluisset tamen, si potuisset, numquam tanto in sua vita carere bono: hospitium vero illis præbuit, hospitalitatis jura non denegavit, obsequio juvit. Porro illius tanti Sancti sæpe & semper cum honore & amore nominandi ∴ Vedasti prout potuit non cesset ∴ honori, quin minus quam quod dignum erat circa ejus honorem explere satageret: demum cum regredientibus egressus est, cum repatriantibus longius comitatus est: tota etiam ipsa civitas cum hymnis & laudibus illos prosecuta est, cantantibus & dicentibus omnibus: Via justorum recta facta est, iter sanctorum præparatum est. Deinde quoque venerabilibus Episcopis sibi in via vale mutuo dicentibus, Honoratus Episcopus cum suis ad sua reversus est: noster vero pater & pastor Dodilo cum suo comitatu cœptam carpebat viam. Videres igitur illud confici iter sine labore, absque difficultate, sine ullo impedimento, tum magna animorum alacritate cum jucunda lætantium jubilatione, tum suavissima aeris tranquillitate. Quid plura referam? præ amore illius dulcissimi Patris qui portabatur, cuncta dulcia & suavia erant, neque aliquis gravabatur labore. Tandem quarto die egressionis a Bellovago, in Dominica die, Idibus Julii mensis, Domini misericordia nos adjuvante Atrebatem ingressi sumus, deferentes sanctissimum Vedastum, amantissimum, benignissimum, atque desideratissimum dominum in ipsum venerabile & augustum templum, quod sibi fieri ab Angelis jussum est hominibus.

* 1. extrahitur.

4. Sed

---

a Id factum anno 880. tradunt Annales Fuldenses & Bertiniani.

AN.CHR. 852 2. Julii.

4. Sed quis enarrare, quis æstimare possit, qui concursus & occursus populorum illic fuerit? quot millia plebis illuc convenerint? quæ facies rerum, qualis dignitas vel pulcritudo nobis tunc visa sit? Etiam si ab inferis Maro emersisset, & noster Augustinus ille doctor egregius, orator facundissimus, flumen eloquentiæ quod de cælesti paradiso profluens omnem terram irrigat imbribus æthereis; si, inquam, ille & ille adfuisset ad talem tamque admirandam gloriam depromendam, uterque elinguis obstupuisset, atque obstupescendo subriguisset. Quippe aderat non parva Monachorum caterva, aderat multiplex conventus Canonicorum, Presbyterorum reliquorumque clericorum. Aderant viri cum mulieribus & parvulis: juvenes & virgines, senes cum junioribus ibi laudabant nomen Domini: nam de agris & villis per quas commeavimus nemo subsedit, qui non cum lætitia sanctum sequeretur feretrum. De tota etiam ipsa Parrochia nullus se subduxit qui ad hanc tam gloriosam non conveniret susceptionem, &c.

5. Sed venerabili feretro (ut decebat) super altari posito, omnibus rite ac sollemniter compositis, reverendus Pontifex adorsus est Missas: qui deinde perveniens ad prædicationis locum, sermonem fecit ad populum; sed fateor nulli mortalium temnendum, immo magis omnibus viventibus atque vivere quærentibus amplectendum, &c.

6. In hujuscemodi sermocinationis epilogo exhortatus est, suasit & admonuit domnus Pontifex, ut hic dies relationis corporis beatissimi Vedasti ad proprium locum omnibus annis celeberrimus ageretur, atque in prædicto die Idus Julii mensis ut ab omnibus sublimiter & sollemniter hæc festivitas observaretur, divina & episcopali auctoritate sanxit & statuit. Quod ut fieret ore omnium se velle conclamatum est; præcipue tamen ipsos Monachos super hoc negotio compellatus est, ne ullo genere hoc statutum negligerent, quos de tam pii Patris præsentia semper gaudere oportebit: qui ejus numquam adminiculo carebunt, si eorum nimium gravis reatus non fuerit. Post hanc vero allocutionem & Missæ celebrationem domnus Episcopus data benedictione dimisit in pace populum: qui omnes cum magno gaudio reversi sunt ad propria, laudantes & benedicentes Deum in honore beatissimi Vedasti senioris & protectoris nostri, &c.

AN.CHR. 853 27. Febr.

DE V. MARCWARDO
ABBATE PRUMIENSI
APUD TREVIRENSES:
ubi agitur de origine Monasterii Prumiensis, ac de translatione sanctorum Martyrum CHRYSANTI & DARIÆ; deque LOTHARIO Imperatore.

Monasterii Prumiensis initia, de Prom.

I. DE *Prumiensis Monasterii primordiis Vvandalbertus ejus loci Monachus ac Diaconus in libro de miraculis S. Goaris cap.* 35. *breviter agit, testatus*, excellentissimæ memoriæ Regem Francorum PIPPINUM, patrem Imperatoris famosissimi Caroli, amore Christi, & uxoris suæ sanctæ recordationis BERTRADÆ rogatu provocatum, Monasterium supra scriptum construxisse, constitutis in eo Monachis, qui Deo sub regulari Ordine militarent; *iisque* venerabilem Asuerum regiminis præfecisse officio, qui eidem loco annis quinque & quadraginta felicissime præfuit. *Quo anno Cœnobii jacta sint fundamenta, nemo veterum prodidit, ne Regino quidem Prumiensis Abbas in Chronico, ad quem attinebat de Monasterio suo accuratius scribere. Christophorus Brovverus in lib. 7. Annalium Trevirensium, Prumiensis Monasterii primordia revocat ad annum* 760. *at corrigendam esse banc epocbam docet nos diploma primarium a Pippino Rege concessum die* 13. *Augusti, anno* 13. *regni sui, ut a Philippo Labbeo memoratur in Observatione ad Concilium Compendiense anni* 757. *ac proinde Prumiensis conditio ad annum* 764. *referenda est. Ejus situs est triginta quinque circiter millium passibus a metropoli Trevirorum versus Septemtrionem, in Arduennæ vel Eiffliæ tractu, ad Proneam rivulum Ausonio Poetæ cognitum, ut notavit Brovverus: qui rivulus voce nonnibil inflexa Prumiensi Monasterio nomen dedit.* ASUERO *Abbati primo annos*

45. re-

regiminis tribuit Vvandalbertus. *Ei successit* TANCREDUS *seu* TANCRADUS: *cui* MARCVVARDUM *Regino substituit anno* 829. *Marcvvardo successit anno* 853. EIGIL *Abbas: quo Abbate* LOTHARIUS *Augustus Prumiam secessit, uti post hoc elogium referam. Eigili dignitate cedenti suffectus est* ANSBALDUS, *vir sanctus: de quo, uti & de Eigile, in hujus Sæculi tomo* 2. *agendum. Sub utroque vixit in eo Monasterio* S. HUNTFRIDUS, *dein Abbas Sithiensis, ac demum Tarvennensis Episcopus, cujus Elogium etiam dabitur suo loco. Farabertum Ansbaldi successorem excepit* REGINO, *vir pietate ac doctrina clarus: quem antecessit* VVANDALBERTUS *Diaconus, scriptor illustris Ludovico Pio imperante. Hos longo post intervallo subsecutus est* POTO *Prumiensis Presbyter ac Monachus sæculo* 12. *cujus Potonis libri quinque* de statu domus Dei, *& alius* de domo sapientiæ *exstant in tomo* 12. *Bibliothecæ Patrum. Eo etiam relegati sunt nonnulli regiæ stirpis homines, scilicet* PIPPINUS *Caroli Magni nothus, teste Eginhardo in Caroli Vita: quod itidem tacito Monasterii nomine significat Monachus Sancti-Gallensis in lib.* 2. *cap.* 22. *ubi ait Pippinum primo in Cœnobio Gallensi tonsum, dein* optasse locum in quodam Monasterio tunc nobilissimo; nunc autem, *inquit*, non incertum qua de causa, destructo: *nimirum (ut puto) per Nortmannos, qui Prumiense Monasterium anno* 882. *incendio consumserunt. Ibidem etiam Marcvvardo Abbate* CAROLUS *Ludovici Pii filius a Lothario fratre* commendatus est, *ut in Ludovici Vita legitur. Denique Hugo, Lotharii Regis filius, postquam oculis ab Arnulfo Rege privatus est, retrususque in S. Galli Monasterium; tempore Zuentiboldi Regis Prumiæ attonsus est manu Reginonis Abbatis id ipsum attestantis. Perstat etiam nunc istud Monasterium in Arduenna situm ad Proneam fluviolum; vigetque hactenus sub Ordine nostro*, Imperiale *dictum, cujus loci Abbas inter Principes Imperii locum habet. Ad Marcvvardi res gestas accedo.*

AN. CHR. 853 27. Febr.

Viri illustres.

2. *Etsi Marcvvardi nomen Germanicam originem sapit, Marcvvardum tamen Gallum, aut Francum fuisse puto: tum quia Lupi Abbatis Ferrariensis propinquus, aut certe affinis erat: tum quia Monachum induit in Monasterio Ferrariensi, de quo superius actum est in Vita S. Aldrici Archiepiscopi Senonensis. De propinquitate ipsius cum Lupo testis est ipse Lupus in epistola* 91. *ad Marcvvardum, in qua* filium Guagonis nepotem *suum*, *&* Marcvvardi propinquum *appellat. Atqui Lupum, si non in Senonensi Galliæ Provincia, certe in Gallia natum fuisse constat. Ejus neptem duxerat Hildegarius, Æneæ Caroli Calvi Notarii, post Episcopi Parisiensis familiaris, ex epistola* 119. *De eo interpretor locum superius relatum in Vita S. Aldrici Episcopi Senonensis, qui ex dedicatione Fossatensis Ecclesiæ* reversus ad propria, dum quadam die pro foribus Ecclesiæ beati Stephani resideret, vidit quemdam prætereuntem, MARRYMARDUM nomine, cujus faciem intuens, evidentia in eo signa perpendit insolentiæ. Erat enim incessus vagus, gestus pomposus, cervix erecta, facies torva, oculi truces, sermo terribilis: quo accersito, quis esset studiose requisivit. Ille ut omnia in quodam fastu loqui consueverat, se custodem civitatis respondit. Ad quem Præsul: Si aliorum custos es, cur te ipsum custodire contemnis? Tu cum sis pulvis & cinis, cur immodicos fastus concipis? quid inani jactantia gloriaris? Et incipiens prædicare verbum Dei, hunc increpando suavitatis admiscuit eloquia, Samaritani vulneribus semivivi vinum & oleum infundens; nec ante destitit, quin tumidam efficaciter illius repressit elationem, & superciliosam humiliavit contumaciam. Nam in cordis sui penetralibus tam penitus infixæ sunt sagittæ potentis acutæ, & ita vulneratum est cor suum charitate, quod omnium præteritorum gratia incontinenter se Monachum fieri ab eo postularet, & ita factum est. *Hic pro* Marrymardo *legendum puto* Marcvvardum; *qui proinde Senonicæ urbis rector fuerit ante conversionem.*

Marcvvardi patria, & genus.

conversio.

3. *Monasticam vitam professus est Marcvvardus in Cœnobio Ferrariensi. Illud argumento est, quod Lupus in epistola* 55. *ipsius intercessionem apud Imperatorem flagitat;* ut quoniam de loco, *inquit*, nostro sitis *, a quo vos corpore dum-

monachatus.

* f. estis

AN-CHR. 853 27. Febr. duntaxat Ecclesiastica utilitas abduxerit, isque diminutione facultatum vehementer attenuetur, atque religioni paupertas impedimento sit, intercessionis opem instaurationi ejus impensissimo studio conferatis. *Ex duplici illo capite profluxit magna illa necessitudo duplex tum inter Marcvvardum & Lupum, tum Prumienses inter & Ferrarienses.*

Abbatialis dignitas. 4. Anno dominicæ Incarnationis 829. *teste Reginone*, TANCRADUS secundus Abbas Prumiensis Monasterii obiit: & MARCVVARDUS ei in regimine successit, vir prudens, & sacræ religioni deditus. *Hinc patet Marcvvardum Ferrariis meruisse sub Aldrico Abbate, qui eodem anno promotus est ad sedem Ecclesiæ Senonensis: Marcvvardum etiam Andaginensis Cœnobii Abbatem secundum fuisse tradunt Monachi Hutbertenses.*

Legatio ad Lotharium. 5. *Anno* 834. *Ludovicus Augustus filios rebelles sibi reconciliare studens*, misit Legatos suos ad Lotharium, *scilicet* Marcvvardum venerabilem Abbatem cum ceteris fidelibus suis, cum epistolis exhortatoriis, quibus admonuit eum in primis, ut recordaretur omnipotentis Dei & mandatorum ejus, ut averteret se a via sua prava, & intelligeret; quam districtum judicium esset Deum contemnere. *Hæc apud Theganum in cap.* 53. *qui capite sequenti subdit, quis fuerit hujusce legationis exitus.* Postquam Lotharius, *inquit*, locutus fuisset cum supra dictis Missis, legationem eorum graviter ac dure suscepit, & minas eis promisit: quod adhuc non est impletum, nec postmodum fiet. Illi redeuntes ab eo, venerunt ad Imperatorem, nuntiantes ei omnia, quæ viderant, & audierant. *Ex hoc loco patet, Ludovico Augusto per adversam fortunam semper addictum fuisse Marcvvardum, quem magno in honore habuit. Eodem animo in Marcvvardum affectus est Carolus Calvus, qui Ludovico patre abjecto, Prumiæ ipsi Marcvvardo commendatus est, ut superius ex Vita Ludovici notabam. Hinc Lupus in epistola* 85. *Carolum Marcvvardi* alumnum *vocat.*

Gerungum Prumiæ admittit. 6. *Eodem tempore Marcvvardus* GERUNGUM clarissimum virum, palatii Ædilem *(sic eum Vvandalbertus vocat) Prumiæ Monachum admisit. Gerungus jam Monachus, cum Marcvvardo Abbate præsens aderat, quum Ludovicus Augustus dolore pedum ad sepulcrum S. Goaris liberatus est:* ubi vero surrexit, ad Abbatem, & clarissimum virum Gerungum, olim palatii Ædilem, nunc Monachum conversus, Deo, inquit, gratias, nunc meritis S. Goaris levamen mihi datum persentio. *Vvandalbertus Prumiensis Diaconus ac Monachus rem narrat in libri* 2. *de miraculis S. Goaris cap.* 30. *ubi* Ædilis *nomine intelligit* Ostiarium, *quo nomine Frotharius Tullensis Episcopus Gerungum salutat in epistola secunda, cujus hæc inscriptio:* Illustrissimo viro & voto affectu colendo ac desirando Gerungo, summo sacri palatii Ostiario. *Eadem fere inscriptio tum epistolæ quartæ, tum vigesimæ tertiæ ac sequentis, quæ omnes ad Gerungum hunc scriptæ* sunt. *Ostiarium (ut id obiter observem) alio nomine* Scarionem *appellabant veteres Franci*, cujus dignitatis aut ministerii viri apud antiquos Romanos Ædilitiorum nomine censebantur, *inquit Monachus Sancti-Gallensis in lib.* 1. *de gestis Caroli M. cap.* 20. *Eumdem porro Gerungum jam Prumiensem Monachum salutat Lupus Abbas in epistola* 10. *ad Marcvvardum. Alius mihi videtur fuisse* GERUNGUS *Fuldensis Monachus, factus Abbas Hirsaugiensis anno* 854. *mortuus anno* 885. *ætatis anno* 71. *Trithemio testante.* alium a Fuldensi. *Quippe Gerungus ille jam palatii Ædilis erat anno* 823. *quo in Italiam missus est una cum Vvala Corbejensi tum Monacho*, quorum consilio res Italici Regni componeret *Lotharius: quo anno vix decennis erat Gerungus iste Hirsaugiensis, cui Vvalafridus Strabus librum de arithmeticis dimensionibus dicavit hoc elogio præfixo:* Reverendissimo merito patri, & Adonem. ætate filio, littera discipulo, gratia magistro GERUNGO Abbati. *Eodem fere tempore Prumiam acceptus est a Marcvvardo* ADO *Ferrariensis tum Monachus, post Archiepiscopus Viennensis, ut in ipsius Elogio videbimus in hujus Sæculi tomo* 2.

S. Goaris vitam & miracula scribi curat. 7. *Anno* 839. *libros duos de vita, deque miraculis S. Goaris per Vvandalbertum Monachum suum Marcvvardus describi curavit. Titulum hunc præfert* ve-

veterrimus codex Remigianus, quo usus sum in Saeculo 2. In Christi nomine prologus WANDALBERTI Diaconi in vitam & actus atque miracula beati Goaris, editus ad inlustrem virum MARCVVARDUM Abbatem Monasterii Prumiae, incipit feliciter. *Eumdem in contextu* sanctissimum & amantissimum patrem Marcvvardum *appellat. Annum 839. quo id operis perfecit Vvandalbertus, signat in lib. 2. cap. 34. ubi miracula eo Abbate facta commemorat a capite 29.* AN. CHR. 853 27. Febr.

8. *Geminam Marcvvardi profectionem in Italiam observo: unam, quam ante annum 841. aliam, quam anno 844. suscepit. Lupus Abbas utriusque meminit, & prioris quidem in epistola 5. ad Eginhardum, his verbis:* Ceterum profectionem in patriam, ac per hoc ad vos, tempus aliquantum producere coactus sum. Namque venerabili viro Marcvvardo, per quem mea reversio administranda est, cum in Italiam Legatus mitteretur, ac me prius ad suum colloquium ut amicissimum evocavisset; mihi consuluerat, ut hinc die qua significaveram vobis recedens, sanctitatem vestram petere debuissem. Verum illustris Abbas Hrabanus postmodum regressus a palatio, foretne, necne per id temporis istic propter legationem sibi commissam, ad liquidum scire non potuit. *Contigit ergo haec Marcvvardi legatio eo tempore, quo Lupus ex Schola Fuldensi Ferrarias remeare cogitabat, id est ante finem anni 841. quo istuc reversus est; certe Hrabano etiam tunc Abbate, qui anno 843. regimine cessit. Eam legationem a Marcvvardo susceptam esse puto anno 838. quo Ludovicus Augustus Regni partem Carolo filio relictam eidem firmare volens, Francorum Procerum hac consensum expetivit. Adsensere illi,* si Lodharius certum se in hoc negotio praebere vellet, cum eo foedus iniri debere. Quam ob rem Missos deligunt, & in Italiam ad Lodharium mittunt, *&c. ut apud Nithardum in historia libro 1. legimus.* Legatus in Italiam.

9. *Anno 844. Romam profectus est Marcvvardus, obtentis ab Lothario Imperatore litteris ad summum Pontificem, quo Sanctorum reliquias ab ipso impetraret. Successit res pro voto: retulitque inde corpora sanctorum Chrysanti & Dariae, a Sergio Papa II. concessa. Hujus translationis historiam, quam Vitae sanctorum Martyrum ab Surio editae subjectam reperi in pervetusto codice Remigiano, inferius adducam, velut appendicem rerum a Marcvvardo gestarum. Istius historiae conditorem esse Vvandalbertum crederem, nisi aliter suaderent quaedam vitia latinitatis in illa occurrentia, quae in hominem disertum & eruditum, qualis pro tempore fuit Vvandalbertus, cadere non facile possunt. Certe Vvandalbertus hujus translationis in Martyrologio suo meminit 8. Kal. Novembris his versibus.* Romam profectus, obtinet Sanctorum reliquias.

Gemmas martyrii festo veneramur eodem,
Chrysantum, Dariamque, novo quos munere Christi
Roma nunc vectos tumulis Nova-cella venustat,
Quam Rheni celsis succedunt aequora silvis.

Huc etiam referenda est Lupi Abbatis epistola 91. ad Marcvvardum, cui reditum ex Urbe gratulatur in hunc modum: Ego vicissim, Fratresque omnes de vestra tam fructuosa reversione maxima laetitia gratulamur, & Domino Deo nostro gratias ingentes referimus, quod non solum vestram excellentiam nobis restituit, verum etiam vestro labore duplex Sanctorum patrocinium providit. *Depositae sanctorum Martyrum reliquiae in Monasterio-novo seu Cella-nova sancti Salvatoris, quae alio nomine sancti Naboris, vulgo* Sainct Avol *dicitur, ob reliquias scilicet sancti Martyris, quas eo Chrodegangus Mettensis Episcopus transferri curavit. Forsan istud Monasterium tunc temporis Prumiensi subjectum erat, hactenus persistens sub celebri Congregatione sancti Vitoni. Ejusdem loci Abbatem fuisse puto Usualdum, cui Alcuinus epistolam 79. inscribit in hunc modum.* Domini Dei Salvatoris mundi sanctissimae congregationi, & pio Patri USUALDO. *Conjecturam hac de re meam illud confirmat, quod in ea epistola testatur Alcuinus, se se jam illis commendasse* per ANGILRAMNUM Archiepiscopum, & sanctae Capellae Primicerium, *qui tum praeerat Mettensi Ecle-*

AN.CHR. 853. 27. Februar. *clesiæ, ad cujus diœcesim pertinebat iste locus. Certe nullus eo tempore Usualdus præfuit Fuldensi Monasterio S. Salvatoris.*

Monasterium condit. *10. Præter ea Marcvvardus condidisse fertur Monasterium in Eifflia, quod est oppidum agri Juliacensis, Monachis Prumia eo transmissis.*

Walafrido, aliisque charus. *11. Hæc fere sunt quæ de Marcvvardo rescire potui. De eo intelligendum puto carmen Walafridi Strabi ad Altgerum Elevvangensem Monachum, qui alio secesserat, forsan in Prumiense Monasterium, ut conjector ex his aliisque versibus.*

Marcwardum, Cotanen dignum precor omnia Bertum
 Dona salutis ego Strabus habere diu.
Jam valeant cuncti Fratres, valeat bonus Abba:
 Servulus hoc vester oro pusillus enim.

Mendum irrepsisse opinor in primum versum, sicque restitui oportere conjector.

Marcvvardum, Tegan dignum precor omnia Bertum.

quo versu Walafridus salutare videtur Theganum Trevirensem Chorepiscopum, qui in subjecta historia translationis Theganbertus *appellatur. Denique nonnulli opinantur ipsum esse Marcvvardum, quem consuluit Gothescalcus super quæstione de Prædestinatione, sumto argumento ex carmine Gothescalci apud Cellotium edito, ubi hæc leguntur.*

Nempe tribus horum studui proprium indere sensum,
Matcaudo, Jonæ atque Lupo.

Verum adseverare nolim, Matcaudum *eumdem esse cum* Marcvvardo, *cujus nominis scriptio constans est in veteribus libris. Marcvvardo complures epistolas scripsit Lupus Abbas, amicus ejus charissimus, qui eum consolatur in epistola 94. ob nescio quem adversæ fortunæ casum. Ejus etiam nomine scripsit epistolam 72. ad Didonem Abbatem Senonici Monasterii sancti Petri.*

Marcvvardi memoria. *12. Bartholomæus Fisenus Soc. Jesu in libro, qui* Flores Ecclesiæ Leodiensis *inscribitur, Marcvvardum ut* Sanctum *laudat ad diem 27. Februarii, quo eum obiisse dicit, & quidem anno 853. Annum signat Regino in Chronico: de die atque de nomine sanctitatis, quod Fisenus Marcvvardo tribuit, fides sit penes hominem, cujus auctoritas non mihi videtur sufficiens. Longe pluris est testimonium Lupi Abbatis, qui in epistola 122. ad Gerardum Comitem, Marcvvardum* beatæ memoriæ *appellat: quo nomine etiam Ludovicum Augustum laudat in epistola 11. Ab his nominibus temperavit Regino Abbas: temperabo & ego,* Venerabilem *appellans Marcvvardum. Jam ex mss. codice Remigiano veterrimo reddenda est narratio translationis sanctorum Martyrum Chrysanti & Dariæ, quæ si non a Wandalberto, certe a quodam Prumiensi Monacho, rei gestæ teste oculato, scripta est.*

Historia Translationis Reliquiarum sanctorum Martyrum Chrysanti et Dariæ

ex urbe Roma in Galliam.

Caput I. EXpleta sanctorum Martyrum passione, non absurdum videtur cupientibus scire, quemadmodum vel quibus auctoribus ab urbe Romana in Galliam translata sunt corpora, certaminis eorum adnectendum libello. Igitur anno Dominicæ Incarnationis 844. imperante HLOTARIO Augusto, filio serenissimi Imperatoris HLUDOVICI, MARCVVARDUS Abba Prumiæ Monasterii Romam ire disponens, memorati Principis impetravit licentiam & epistolas ad Pontificem sedis Apostolicæ GREGORIUM, in quibus regia conveniebatur auctoritate, ut alicujus præclarissimi Martyris corpus ei dari deberet famæ celebrioris, de cujus passione ac veneratione nullus Fidelium posset ambigere. Arrepto namque jam itinere, cum comperisset antedictum Papam obisse Gregorium, aliumque pro eo constitu-

ſtitutum nomine SERGIUM; miſſa ad Imperatorem relatione, receptiſque mox ad nuper creatum Antiſtitem mandatis, tandem, poſt longa itineris ſpatia Romam ingreditur. Suſceptus denique honorifice ab apoſtolico Papa, epiſtolas ei regias tradidit. Ille juſſis imperialibus ejuſque petitionibus favorabiliter in omnibus annuens, ſpopondit ſe cuncta facturum quæ ſuggeſſerat. Poſt hæc miſit ei per MARINUM Epiſcopum librum Sanctorum continentem paſſiones, juſſitque paſſionem ſancti Chryſanti & Dariæ litteris tradere, pollicitus eorum corpora ſe ei daturum. Conſtituta itaque die ad Lateranenſem properat eccleſiam. Cumque juſſus ad Romanum ingreſſus fuiſſet Pontificem, poſitis in locello ſuper altare corporibus, atque ex utraque parte ſtantibus Clericorum ordinibus & canentibus, tradidit ei cum ſumma veneratione & honore præfatorum Martyrum corpora, ſub invocatione nominis Domini præcipiens eum circa venerationem eorum intendere, quo uterque Dei omnipotentis offenſam poſſit effugere: ipſe quidem quod dederit, ille vero quod datis debitam non providerit venerationem. Tradidit ei quoque reliquias 46. ſanctorum Martyrum, ac præcepit in tumulo eas memoratorum recondi Sanctorum. Suſceptis itaque cum ſumma veneratione corporibus, omnes præcipitans moras maturavit profectionem. Omnibus igitur incolumibus, quinquageſimo die poſtquam ab urbe greſſum extulerant, in poſſeſſionem veniunt Monaſterii, videlicet in cellam ſancti Goaris *a*: ubi per biduum commoratus, ordinatis Fratribus cum venerandis corporibus præmittit eos ad Prumiam Monaſterium: quorum Fratres adventu comperto, cum maxima gratulatione ſacris induti feſtinant occurrere cum candelabris & crucibus. Quæ vero in hoc ſpatio itineris miracula Deus ad oſtendenda Sanctorum ſuorum merita declaraverit, translatione eorum peracta expediam. Cum ingenti itaque devotione & gaudio ſuſceptis Sanctorum reliquiis, omnibuſque quæ tempori congruebant canentibus, 4. Nonas Julii deferunt eas in Prumiam Monaſterium; jacueruntque in eo quo delata fuerant feretro ad dexteram altaris uſque 11. Kalendarum Novembrium die, ſcilicet quouſque pars quædam antiqui templi complanata in ſpatium prolixius extenderetur, tumulo dignus conderetur. Quo expleto tempore memorata die translata ſunt Sanctorum corpora & ab Epiſcopo THEGANBERTO *b* admodum religioſo 8. Kalendarum Novembrium, videlicet paſſionis eorum die, in loco quo nunc venerantur, ſcilicet in poſſeſſione ſancti Salvatoris, in cella quæ Novum-Monaſterium vocatur, cum ſummo honore omniumque gratulatione tumulata: ubi nunc eorum interceſſionibus ad laudem ſui nominis orantes Chriſtus exaudit, ſicut ex ſubjectis comprobatur miraculis. Sed antequam illa quæ poſt eorum tumulationem acta ſunt miracula proferantur, ea quæ paullo ſuperius promiſimus, reddenda prius in initio videntur.

Igitur cum ab Italia digreſſi ad baſilicam beati Goaris greſſum dirigerent, femina quædam non ignota civibus ſuis, cum nimio renium teneretur dolore, audito Sanctorum adventu petiit ſe eorum obviam duci. Cumque hinc inde a duobus ſuſtentata, vix ad locum perveniſſet, mox ut tetigit feretrum quo ſancta vehebantur membra, omnis ita fugatus eſt dolor, ut omnibus inſpicientibus libero ante geſtatorium greſſu curreret. Hæc prima nobis Sanctorum enituit virtus: licet fidelis poſt viri relatione comperiſſem, adhuc nobis in Italia poſitis, ſimili modo eorum orationibus quamdam feminam contractam fuiſſe erectam. II.

Femina quædam erat non ignobilis, uxor cujuſdam Waningi nomine, cu- III.

a De cella ſancti Goaris, ac de ejus donatione Aſuero Prumienſi Abbati per Pippinum Regem facta legendus Vvandalberti liber de miraculis ſancti Goaris cap. 35 in Sæculo 2.

b Is eſt Thegan ſeu Tegan Chorepiſcopus Trevirenſis, cujus habetur hiſtoria de geſtis Ludovici Auguſti, carmine laudatus a Vvalafrido Strabo: qui ejuſdem meminiſse videtur in alio carmine ad Altgerum Monachum Elevvangenſem, ut notavi ſupra num. 8.

AN.CHR. 853 27.Februar. ne, cujus pedes & crura ita intumuerant, ut pæne lecto detineretur. Hæc audita opinione Sanctorum, subvectione equi obsequentiumque adminiculo obviam ducta, vix tacto feretro ita sana effecta est, ut per

Femina gestat feretrum. totum montem, cujus in illis locis nimia asperitas & altitudo est, una esset ex gestantibus feretrum. Postero autem die, cum Missarum sollemnia celebrarentur, ancillula memoratæ feminæ inter Missarum celebrationem ita contracta est, ut quæ pedibus venerat, alterius manibus tolleretur: ignoramus tamen quid causæ fuerit. Opinio vero fuit, quod servitium recusaverit Sanctorum, volens eam domina sua illis delegare. Postea denique cum triduum in eadem ecclesia ubi contracta est faceret, atque pro ea oratum esset; orationibus Sanctorum restituta est sanitati: iterumque cum domum reverteretur, contracta est, iterumque virtute sanctorum Martyrum priorem recepit valitudinem.

IV. Item femina quædam, cum ita membrorum debilitate contracta teneretur, ut vehiculo duceretur, rogavit se obviam duci Sanctorum. Hæc orationibus eorum ita salva surrexit, ut propriis firmata gressibus incederet.

V. Cum vero jam decerneremus in locum, ubi nunc adorantur, Sanctorum deduci corpora; multitudo innumerabilis processit mundare vias, per quas reliquiæ deducendæ erant Martyrum. Cum igitur quædam succideretur arbor, quidam non præcavens casum, cecidit super eum. Cum itaque putaretur mortuus, amota arbore, ut credimus, orationibus Sanctorum ita incolumnis repertus est, acsi il pertulisset læsionis.

VI. Jam vero tumulatis beatis Martyribus, quidam illuc veniens, cujus aures perpetuæ surditatis tumor obtinuerat, cum Sanctorum ibidem præstolaretur devotus suffragium; sanctissimis eorum meritis auditum diu sibi denegatum recipere meruit.

VII. Item quidam debilis brachio, ita ut ab humero deorsum penderet aridum, præterea surditate damnatus; cum ad Sanctorum sepulchrum cum fide accederet, & brachium pristinum recognovit officium, & obstructæ aures auditum recepere.

VIII. Alius quidam fuit qui ita manum cum brachio debilem habebat, ut semper deorsum pendens omnibus corporis officiis redderetur inutilis. Hic

Lini fasciculus oblatus. fasciculum lini manui innexum aridæ cum ad memoriam (ut oportebat) venisset Martyrum, atque super altare poneret, protinus a rigiditate sua resolutum prior rediit virtus.

IX. Quædam item femina cupiens Deo & sanctis Martyribus illic servientibus, subsidiis corporalibus subvenire, onustum plaustrum cum pane & potu, aliisque necessariis secum ducens, ad locum properabat. Verum cum jam in proximo esset, præcessit plaustrum. Cumque sepulcrum mini-

Idiotarum superstitio. me auro vel argento cerneret fulgere; ut stolidæ & inreligiosæ solent mentes, despexit & irrisit locum: atque suorum obviam concito reversa gradu, jussit eos qua venerant redire, dicens nihil ibi sanctitatis contineri. Tunc

* l. mulctatione. multione * Sanctorum carrum confractum est, potusque diffusus, atque omnia superposita ita dispersa sunt, ut nullo usui apta redderentur. Ipsa denique tertia die ob vindictam contemtus mortis pœna mulctata est.

X. Alia item femina cum valida scabie omni premeretur corpore, adeo ut lepra putaretur, sed etiam diutino morbo lecto teneretur, præterea neque medicorum ulla potuisset arte curari; hæc cum audisset a vicinis

Cereus. cereum in honore Martyrum fieri, accensa fide particulam ceræ coemtam, fecit in eodem misceri cereo. Cum itaque cereus ad sepulcrum delatus fuisset Martyrum, mirum in modum, & mox ut igni accensus est, sensit ægra longe posita virtutem, atque è stratu surgens pristinam recepit corporis sanitatem.

XI. Item alia inclusos digitos atque rigidos habens, admonita divinitus ut ad

ut ad memoriam properaret Sanctorum, fide ducta, ad locum ita sana reversa est, acsi nihil unquam læsionis pertulisset. AN.CHR. 853

Quidam nobilis vir amore ductus Sanctorum volebat locum adire. Hic conjugem suam hortatus ut secum pergeret; illa e contra aspernata dixit, se potius ad opera sua pergere: nam non esse verum quod fama vulgaverat. Ille quidem cœptam perficiens voluntatem, illa vero in sua manens perfidia, cum ad locum properaret destinatum, equo dejecta brachium fregit, ut hactenus ita manens nulla possit medicina curari. 27. Februar. XII.

Quidam puerulus ita claudus ab utero exstitit matris, ut nativitas gressum negaret. Hic cum humeris matris fide ad tumulum tolleretur Sanctorum, ita sanctissimis Martyrum meritis sanatus est, ut qui alterius gestatus venerat gressibus, propriis revectus matrem subsequeretur. XIII.

Quædam item cum manum atque brachium ita incurvum ac debile haberet, ut neque ad os quidquam eo potuisset deducere, cum ante sepulcrum Martyrum diu prostrata jaceret, tandem orationibus eorum pridie Palmarum die pristinæ reddita est sanitati. XIV.

Redeunte tempore quo beatissimorum Martyrum corpora in locum, ubi nunc adorantur, delata sunt, cum celebritas anniversarii immineret diei, inter frequentiam multitudinis quæ pæne illuc innumerabilis tunc accurrebat, contigit quamdam feminam a pago Tulpaciense * ex beneficio ODRICI advenire. Hæc unicam filiam jam quinquennem, nomine Ermenradam, cujus oculos cæcitatis obduxerat caligo, habens, doloris acta stimulis, secum meritis illuminandam Sanctorum devote attulit: quæ cum a custodibus peteret, ut in aliquo ecclesiæ loco suffragium præstolatura Sanctorum poneretur, permissa est in angulo cryptæ, ubi ad pedes adoratur Sanctorum, eam deponere. Deposita itaque cum tota die illa & nocte acsi rigida immobilis jaceret, ac matutinum celebraretur officium, & nox diei sequentis daret initium; subito virtus divina per orationes adfuit Sanctorum, & luminis recepto vigore quod per triennium sibi denegatum omnes cognoverant, cœpit respicere clare. Hoc itaque miraculum cum per omnium curreret ora, & Domino sanctisque ejus Martyribus laudes clamarent; voluit etiam Dominus fidelibus populis geminato miraculo lætitiam geminare spiritalem, quantique essent sancti Martyres apud eum meriti ostendere. XV.

*f. Tulpiacense

Nam quædam femina nomine Bertrada, ex familia beati Maximini, de villa nuncupante *Ocgisesheim*, cum nimia premeretur imbecillitate, ita ut nervis siccatis contracta & debilis omnibus redderetur membris; audiens Sanctorum uirtutem, ad hanc & eamdem celebritatem spe sanitatis se se contulit: quæ cum devota Martyrum imploraret auxilium, obtentu eorum meruit sanitatem. Igitur cum Missarum celebratio perageretur, Sanctorum ei advenit virtus: & quæ contracta & debilis aliorum venit adminiculo, propriis firmata gressibus rediit ad propria. XVI.

Fuit item in vico, qui Sinciacus nuncupatur, quædam femina, nomine Gaminildis, ex familia sancti Petri, cujus facies in tantum erat deformata, ut intuentibus non parvum horrorem incuteret. Ore siquidem ad aurem prope contorto oculisque transversa, tuentibus monstrum quoddam exstiterat. Hæc dominam suam, nomine Heritrudem, deprecatur ad Sanctorum ecclesiam properante, ut candelam quam ad modum capitis sui ut pauper effecerat, secum deferret: quatinus per intercessionem Sanctorum omnipotentis miseratio subveniret ejus deformitati. Annuens domina precibus famulæ, secum detulit quod fuerat postulata. Cumque pervenisset ad locum sacratum, candelam inter sacras vigilias accendit ex more. Continuo miserabilem longe positam virtus divina respiciens, omnem deformitatem ab ejus abstulit facie: nam rediens Domina ita sanam reperit omni deformitate carentem, ut nec XVII.

Candela ad modum capitis.

AN.CHR. 853 signum in facie præteritæ remanserit infirmitatis. Gestum est & hoc miraculum die natalis eorum.

27.Februar. XVIII. Alius quidam, Freosbaldus nomine, de Bunna, pluribus inter suos auctus pecuniis, (nam instituendis mercibus operam dabat) valida opprimebatur debilitate membrorum, ita ut nihil aliud nisi paralyticus crederetur: quippe totius corporis bona destitutus valetudine, ministrorum potius quam propriis utebatur gressibus. Hic audita virtute Sanctorum, quam orationibus suis infirmantibus conferebant, rogavit se ad eorum deportari memoriam, quo ut aliis, ita sibi sanitatis impenderent opem. Itaque eo vehiculo deportatur: nam, sicut dixi, aliter venire nequibat. Cum igitur votis expletis minime petitum sensisset in se redire vigorem, fecit se unde venerat referri, nil tamen de virtute desperans Sanctorum, congruo iterum reversurus tempore. Verum sancti Martyres fidem non obliti recedentis, ut ostenderent se non modo præsentes, verum etiam absentes orationibus suis posse juvare; huic quoque virtute solita adesse dignati sunt. Nam dum famuli cum eo agerent iter, sensit æger meritis Sanctorum virtutem sensim sibi advenire. Cum igitur pervenisset domum, atque gestatorio deponeretur; ita firmatis gressibus omnibusque corporis membris cœpit incedere, ut qui quondam diutino tabefactus morbo inutilis jacuerat, ad omnia prorsus suffragio Marryrum utilis redderetur. Itaque laudans & benedicens Deum, qui per Sanctos suos sanitatem sibi divine gratam contulit, hactenus virtute potita fruitur.

XIX. Fuit quidam homo item ex familia sancti Petri, nomine Daguinus, in villa quæ vocatur Albiniaca, quem eodem anno quo sancta sunt corpora tumulata, ita contigit tibiis contrahi, ut penitus ambulare non posset, sed genibus & manibus reperet claudus toto permanens anno. Hic ad locum sanctum carro devectus, per triduum se se reptando per ecclesiam traxit, in crypta sæpe residens apud Sanctorum memoriam. Cumque nocte quarta nocturnis pulsatis solitus adforet, finitis eis, a custode jubetur ad horam ecclesia secedere. Ille jussionibus ejus obtemperans traxit se in vestibulum ecclesiæ. Verum nimio vento ibi sedere prohibitus, in aliam se contulit porticum, ducentem per ecclesiam ad pauperum hospitale, & in ipso se projecit introitu ecclesiæ: ubi cum aliquamdiu jacuisset, vidit, ut ipse referebat, duos albatos pueros nimium decoros per idem ostium egressos versus domum hospitum pergere: ubi parum commorati per eamdem porticum redierunt, & ecclesiam intrantes unus eorum ejus humerum tetigit, eique dixit: Surge, quia sanatus es, & vade ad mansionem. Ille continuo sanus evigilans, laudes & gratias egit Deo, qui eum per Sanctos suos ita curaverit, ut vehiculo veniens pedibus propriis ad suam domum perrexerit.

XX. Erat quidam puerulus ex familia beati Petri, novi scilicet Monasterii, Berefridus nomine, cujus oculos ita cæcitatis repleverat caligo, ut omnino negato lumine ductu regeretur alterius. Adveniente itaque dominicæ nativitatis die visum est patri ejus, qui, ut filius, Berefridus vocabatur, quatinus ad memoriam clarissimorum deduceretur Sanctorum. Cum igitur adveniret tempus, quo de more vigiliæ celebrabantur nocturnæ, depositus est in crypta ad pedes Martyrum, præstolaturus ibidem per orationes Sanctorum Domini Salvatoris virtutem. Expletis ibidem vigiliis idem puer ad hospitale relatus est pauperum, iterum mane facto ad tumulum bona spe reversurus. Sed misericordia Domini Redemtoris suffragiis Sanctorum Martyrum inopinanti in loco adfuit quietis. Nam cum die facto e lecto exsurgeret, ita cœpit omnia clare inspicere, ut inoffenso gressu omnibus inspicientibus ad basilicam properaret Sanctorum, gratias illi agens, qui ea die exortus est in tenebris rectis corde, qui etiam meritis eorumdem Sanctorum visum meruerat recipere oculorum.

XXI. Non longe a possessione præstructi Monasterii est villa quædam, quam anti-

antiquitas Tabernam voluit appellare. In ea quidam erat homo, nomine Alvoldus. Hujus itaque ægritudo paralysis ita totum sibi vindicaverat corpus, ut pæne omnibus dissolutus membris vix tactum pateretur aliorum. Ad similitudinem igitur illius evangelici paralytici, inter manus deductus famulantium, ad memoriam devehitur Sanctorum: quem in brevi tempore suffragio Martyrum ita divina reparavit pietas, ut solidatis membris ad propria exsultans & benedicens Deum suis reportaretur, qui aliorum venerat gressibus. AN.CHR. 853 27.Februar.

XXII. Alius item de eadem villa, nomine Hibaldus, privatione communis damnatus luminis, audiens virtute Martyrum concivis sui paralysi dissolutus membris priorem recepisse virtutem; spe roboratus petiit a suo germano eo se deduci. Germanus itaque ejus cum fratris miseratus cæcitatem, tum etiam Sanctorum non diffidens meritis, cœpit cum eo iter agens ad locum properare, ac futuræ salutis indicio, ut alterius gestatus officio, mira tendere agilitate. Qui cum haud longe abfuissent a loco, ita ut culmen potuisset ecclesiæ conspici, paullulum represso subsequentis gradu: Frater, inquit, si tibi virtus suffragaretur luminis, potuisses utique tecta & parietes ecclesiæ conspicere Sanctorum: hic tacito mentis nutu cæcus orationibus Martyrum divinum sibi adesse implorans auxilium, cœpit mirum in modum fugatis tenebris parum videre, & menti injecta digito notare loca. Ad tumulum igitur perveniens Sanctorum, ita infra paucos dies pristinam recepit sanitatem, ut non integritatem modo reciperet visus, verum etiam oculorum magnitudinem, qui caliginis diutina cæcitate ita parvi effecti fuerant, ut vix pupilla in eis cerneretur.

XXIII. Funis oblatus. Aliud huic haud multum dissimile subjungam miraculum. Quædam namque femina similiter per continuum annum cæca, cum desperationis nimiæ torqueretur angore, funem factum accedens ad locum Deo ac sanctis obtulit Martyribus: hæc si ille non competeret, formam sibi a custode petiit dari, quo, revertens domum, aptum præparare potuisset. Interea dum custos necteret moras, illa regenti sibi gressus imperat illo se duci, ubi signorum dependebant funes: nam ad idem opus suum intexere cupiebat: factumque est. Cumque grossitudinem pertentaret manu, magnifica circa miseram Dei claruit virtus, ac mira celeritate objecta deseruit cæcitas oculos: ut uno eodemque momento & funem arriperet, & luminis reciperet claritatem. Gaudens igitur & exsultans, ad memoriam recurrit Martyrum, atque, prout competebat, gratiarum eis persolvit laudes, quod misericordia divina interventu eorum eam respicere dignata sit.

XXIV. Tempore quo Sanctorum reconditæ sunt reliquiæ in memorato sæpius loco, erant in villa nuncupante Crupta, duo carnis conjuncti copula, quorum alter nuncupabatur Wilhelmus, altera Engilsuindis, qui a conjunctionis suæ tempore usque in id tempus bona semper roborati vixerant valitudine. Accidit autem prædicto tempore indissimili, utrosque fatigari infirmitate. A renibus namque ita omne inferius corpus feritas attrivit morbi, ut nisi obsequentium portarentur manibus, nulla urgente necessitate loco moverentur. Cum itaque frequens Sanctorum virtutem & miracula opinio circumquaque diffunderet, habitatores etiam præfatæ replevit villæ. Hac excitati fama, facta conventione ad locum omnes pariter oratum disponebant ire. Duo igitur jam nominati vicinorum religiositatis cognoscentes voluntatem, tametsi corpore nequirent, animo tamen ire gestiebant. Accepta namque cera, factisque candelis, instituerunt propinquos & affines ad memoriam eas beatorum mittere Martyrum, quatinus miseratio Redemtoris interventu Sanctorum eorum subvenire dignaretur imbecillitati. Parantibus autem eis, mira circa eos divina effulsit pietas. Nam loco nondum motis, dicto citius ita virtus adfuit Dei, ut uno tempore & sanissimi exsurgerent, iterque cum aliis arriperent: quique petituri sanitatem aliorum ibant ore, ipsi intercedentibus Sanctorum clarissimis meritis per se vota mererentur deferre. Candelæ.

AN.CHR. 853 27.Februar. XXV. Femina quædam ex provincia Arduennæ, nomine Immina, ex villa quæ *Binuzfelt* dicitur, cum jam diu esset surda & muta, manibusque debilis, cum ad locum sanctum comitantibus vicinis & permittente domina sua, Teotburga nomine, oratum venisset; diem integrum commorata, mox ut regredi cœpit, primo unius manus & loquelæ auditusque facultatem; mox deinde alterius quoque manus & totius corporis est sanitatem adepta: ita ut hodieque vicini & affines ejus testentur, numquam eam in multo retro spatio, ita ut nunc, sanam exstitisse.

XXVI. Item alia quæ priorem in supra dicta infirmitate vidisset, & ad sanctum locum comitata testis sanitatis ejus exsisteret, nomine Grimilt, cum a viro suo narrata prioris feminæ sanitate, quam sub oculis viderat, ut sibi denuo oratum liceret venire, petisset, nec ad id temporis obtinuisset; qua hora, ut post compertum est, in Monasterio beatorum Martyrum Missæ dominici diei, quibus illa se interfuturam esse voverat, celebrari cœperunt, ipsa manuum est debilitate & totius corporis mulctata gravedine, adeo ut quia incessum non poterat, carrucæ superposita ad Monasterium denuo veheretur. Cumque venisset, & apud memoriam Martyrum aliquamdiu perorasset; primo in ecclesia una ei manus est absoluta, deinde inter prandendum alterius manus & totius corporis commoditas restituta. Ita factum est, ut quæ prius alienæ sanitatis narratrix exstiterat, suæ deinceps & compos esset & testis.

XXVII. Consuetudo loci in Paschate. Est consuetudo loci, ut die sollemnitatis paschalis Clerici *a* vespertinum celebrantes officium ita sacris induantur, ut in Missarum agitur celebratione. Factum est igitur, ut custos de more cum aliis indutus, lampades accensurus ecclesiæ procederet. Sed dum incaute progrederetur, positus sub lampadibus oleum lampadis cecidit, atque partem planetæ, qua forte indutus erat, non absque deformitate infecit. Custos exterritus, mox ad secretarium gradum retorsit, atque ea exutus congruo, non absque fide, deposuit loco. Hanc, inquit, sancta Daria, si vales tuis reforma precibus. Postridie ejus diei accessit custos, ut depositam gnaris eam mitteret feminis, quæ hujusmodi potuissent emendare vitium: quam diligentius intuens, nec levem in ea reperire potuit maculam, quæ aut honestati aut damno esse potuisset.

XXVIII. Villa quædam est non longe a Monasterii possessione, quæ Wisa vocatur. Hujus igitur habitatores condixerant sibi omnes pariter ad locum contendere, & ut non vacua viderentur venire manu, conlatione facta vas quod cupa dicitur, cervisia impleverant, ut etiam dono muneris Deo & Sanctis Martyribus vota persolverent. Cum igitur jam properare disponerent, consilio habito qualitatem prius tentare voluerunt potus, antequam iter arriperent. Cuniculo itaque facto, nec parva quidem eo digeri potuit gutta. Verum a ministro segniter hoc putantes peractum, alio delecto succedere fecerunt, ut terebrato cupæ fundo potum educeret. Huic aliis succedentibus, cum omnis eorum penitus frustaretur labor, ad semet reversi cognoverunt, eumdem potum ea nocte, quæ Dominica dicitur, confectum. Agnoscentes itaque reatum, pænitudinem piaculi gerentes, votum Deo, ac beatis vovere Martyribus, se nil ulterius tale in ea pertentaturos nocte, ipsumque potum egenis ac pauperibus erogaturos. Mox voto peracto, omnibus egressus foraminibus potus largissime cœpit effluere. Hoc pro voto egenis distributo, alioque confecto, sicut disposuerant, ad memoriam venientes Sanctorum, ibique proprii reatus confitentes culpam, votisque persolutis ad propria sunt reversi.

Dominica facta cervisia.

12. *Post annos a Marcvvardi obitu duos Lotharius Augustus, Ludovici Pii filius, cum in lethalem morbum incidisset; facinorum in patrem, fratresque suos pænitudine*

---

a Hic duo notanda: primum, Monachos, ut sæpius jam observatum, hic *Clericos* appellari. Secundum, etiam tum in more fuisse apud Monachos, ut diebus sollemnibus non tantum albis vestibus, ut fit apud nos, sed etiam aliis ornamentis induerentur.

ne ductus, mirando, ac Francorum Regibus ad id usque tempus inusitato exemplo, Imperium abdicans, in Prumiense Monasterium deferri voluit, ibique monastico habitu in pœnitentis animi signum indui; in eo proposito, si denuo convaluisset, ad extremum perseveraturus, ut ferebant mores illius ætatis. Factum ita memorant Annales Bertiniani ad annum 855. Lotharius Imperator morbo corripitur, vitamque desperans, Monasterium Promeæ in Arduenna constitutum adiit, sæculoque & Regno penitus abrenuncians tonsus est, vitam, habitumque Monachi humiliter sumens: dispositoque inter filios qui secum morabantur regno, ita ut Lotharius cognominis ejus Franciam, Karlus vero Provinciam obtineret; intra sex dies vita decessit 4. Kalendarum Octobrium, atque in eodem Monasterio sepulturam, ut desideraverat, consecutus est. *Idem referunt Annales Fuldenses ac Mettenses, nisi quod in Fuldensibus vulgatis* 6. Kal. Octobris hominem exuisse, & ad vitam perrexisse æternam *dicitur; in Mettensibus* 3. Kal. Octob. *Hunc diem præfert ejus epitaphium, quod a Rabano conditum Brovverus in Annalium Trevirensium lib. refert in hunc modum.* AN.CHR. 853 27. Febr.

EPITAPHIUM HLUDARII IMPERATORIS.

Continet hic tumulus memorandi Cæsaris ossa
HLOTHARII, magni Principis, atque pii.
Qui Francis, Italis, Romanis præfuit ipsis:
Omnia sed sprevit, pauper & hinc abiit.
Nam bis tricenos Monachum hic attigit annos,
Et se mutavit, ac bene post obiit.
3. Kal. Octob.

Cum vero Lotharium ad vitam pervenisse æternam *Auctores nostri legerent in Annalibus Mettensibus, & apud Hermannum Contractum* ad vitam æternam migrasse; *eum Fastis Benedictinis adscribere non dubitarunt ad diem* 29. *Septembris. Ejusdem memoria fit in Martyrologio Gallicano Octobris die* 1. *ubi* piæ memoriæ *Lotharius dicitur.*

DE V. HAIMONE

AN.CHR. 853 27. Mar.

EPISCOPO HALBERSTADENSI

IN SAXONIA TERTIO,

ubi de primis ejus sedis Episcopis agitur.

I. CAROLUS *Magnus Fidei propagandæ non minus, quam amplificandi Imperii cupidus, ubi primum in Saxonia posuit pedem, simul Christianam Religionem istic instituere cogitavit. Hinc anno* 781. veniens in Saxoniam, *ut lego in ms. Chronico Saxonico*, divisit eam in 8. Episcopatus, Bremensem, Halberstadensem, Hildimisheimensem, Verdensem, Paderbrunnensem, Mindensem, Monasteriensem, (*rectius* Mimigardevordensem) Asenbruggensem: & terminos eisdem Episcopiis constituit. Sanctoque Stephano martyri in loco qui vocatur Saligenstede, nunc autem vulgo Astervvic nuncupatur, Monasterium construens dedicari fecit. Cumque diu longe lateque fidelem ac prudentem dispensatorem quæreret, quem constitueret super familiam suam, ut daret illi cibum in tempore; sanctum HILDEGRIMUM Catalaunensem Episcopum a sanctis parentibus, scilicet patre Thiatgrimo, matre vero Liafburga editum, fratrem quoque sancti Liuderi primi Mimigardevordensis Episcopi & Confessoris, Adriano Papa Romano jubente in hoc opus destinavit. Sanctus autem Hildegrimus statim in eodem anno, di-

Episcopatus 8. in Saxonia.

Hildegrimus primus Episcopus Halberstadensis.

AN.CHR. 853 27. Martii. divina disponente gratia, sedem episcopalem de Seligenstede in oppidum quod vocatur Halberstad, transtulit, ubi hodieque honorifice fulget. *Hæc longe absunt a calculo Alberti Crantzii in metropolis lib. 1. cap. 3. scribentis, Haldegrimum 40. annos apud Salingstede sedisse, & anno 820. Halberstadum sedem transtulisse.*

an Casinum profectus. 2. *De sancto Liudgero ejusque fratre Hildegrimo dictum est supra in actis ipsius sancti Liudgeri: qui Romam profectus, ac deinde Casinum, ibidem amplius duobus annis mansit in habitu & observatione regulari. Hildegrimus Romani itineris socius cum Gerberto, cognomento Casto, fuisse perhibetur: ambos etiam cum Liudgero Casinum secessisse veri simile est. Dubitari potest, an Hildegrimus ab anno 781. dictus sit Halberstadensis Episcopus. Nam anno 809. cum ad fratrem Liudgerum Wertbinæ sepeliendum accessisse dicitur,* Cadalanensis Episcopus *ab Altfrido, non Halberstadensis appellatur. Verum hic locus id unum evincit, Hildegrimum usque ad hunc annum retinuisse regimen ecclesiæ Catalaunensis. Nam longe ante istud tempus Halberstadensem obtinuerat, ut colligo tum ex dictis, tum ex iis quæ in eodem Chronico Saxonico leguntur ad annum 803. in hæc verba.*

Episcopatus Halberstadensis termini. 3. In eodem palatio *Salz* Imperator Carolus sancto Hildegrimo Halberstadensi primo Episcopo suam parrochiam certis undique circumscripsit terminis, suoque augustali imperio & imprævaricabili privilegio firmavit anno imperii sui 3. ordinationis autem Hildegrimi Episcopi 23. Indictione 12. Idus Maji. Hi sunt autem termini: fluvius Albia, Sala, Unstrada, fossa juxta Grone, altitudo silvæ quæ vocatur Hart, Ovacra DasaneK, Druchterbik, Elera, Isunna, palus quæ dividit Hurdengaos & Witingaos, Ara, Milda, PreceKina, & iterum Albia.

Hildegrimus Abbas Werthinensis. 4. *Hildegrimus anno 809. post decessum Liudgeri fratris, post sepultum Werthinæ ejus corpus, Vvertbinensis Monasterii regimen sumsit una cum Gerfrido nepote suo, ac sancti Liudgeri Episcopi successore. Hujus rei fidem faciunt litteræ donationum Vvertbinensibus factæ, quas referunt socii Bollandiani in commentario prævio ad Vitam sancti Liudgeri §. 5. ubi una legitur donatio facta* ad reliquias sancti Salvatoris, quæ collocatæ sunt in loco, qui dicitur Werthina, ubi Hildegrimus & Gerfridus Episcopi Rectores præesse videntur, anno 6. regnante Hludovico Imperatore. *Quo tempore Hildegrimus oratoriolum construi curavit super tumulum sancti Liudgeri, qui extra ecclesiam sepeliri voluerat, ut in ipsius Vita observatum est.*

obit. 5. *Anno 827. testante Chronographo Saxonico jam laudato,* sanctus Hildegrimus primus Halberstadensis Episcopus 13. Kal. Julii ad Christum migravit anno ordinationis suæ 47. Hic ecclesiasticas institutiones in commissa sibi parrochia rite ordinavit, 35. ecclesias plebejas in episcopatu suo Halberstadensi constituit: ecclesiam præterea a fratre suo Liudero Confessore & Episcopo inceptam perfecit, & in honore Martyrum Joannis

Thiadgrimus successor. & Pauli consecravit. Cui THIATGRIMUS eorumdem Episcoporum Liuderi & Hildegrimi (*nepos*) ab Imperatore Lodovvico substituitur. *Hunc Corbejæ Saxonicæ Monachum fuisse ajunt, alii incerti Monasterii Abbatem, forsan Vvertbinensis.*

obit. 6. Anno dominicæ Incarnationis 840. *ex Chronico Saxonico*, Thiatgrimus Halberstadensis secundus Episcopus, postquam multis virtutibus sanctorum Patrum exemplo claruit, 6. Idus Februarii febre dissolutus, ad prædecessorem suum Hildegrimum & consanguineum in Werdudensi Monasterio corpus ejus appositum, diem tremendi judicii exspectat. *Annus quo Thiatgrimus decessit, est 840. si annus a Martio incipiatur; sequens, si a Januario. Visitur marmoreum ejus sepulcrum Vvertbinæ in introitu cryptæ ad lævam: at ipsius memoria nullo publico honoratur cultu. De successore Chronographus Saxo ita scribit.* HEMMO Herolvesfeldensis Monachus magis in detrimentum,

Hemmo succedit. quam ad profectum, a Lodovvico filio Imperatoris Lodovvici tertius Halberstadensi ecclesiæ est missus Episcopus. Nam decimas super totum Fresionoveld ab Halberstadensi ecclesia, cui jure offerendæ sunt, ad Herolvesfeldensem transtulit. *Hæc pluribus explicanda.*

7. HEM-

7. HEMMO *seu* Haimo, *quem alii* Aimonem *vocant*, *Monachus primum Fuldensis fuit*, *quo in loco litteras sacras didicit cum Hrabano*. *Testis Hrabanus ipse in præfatione ad libros de universo*, *quos* Domino reverendissimo & cum omni caritatis officio venerando atque colendo Patri Hemmoni Episcopo *dedicavit*. *Hæc enim ejus verba sunt*. Memor boni studii tui, sancte Pater, quod habuisti in puerili atque juvenili ætate in litterarum exercitio & sacrarum scripturarum meditatione, quando mecum legebas non solum divinos libros, & sanctorum Patrum super eos expositiones; sed etiam hujus mundi sapientiam de rerum naturis sollertes inquisitiones; quas in liberalium artium descriptione & ceterarum rerum investigatione composuerunt. *Certe Joannes Tritbemius Haimonem primum Fuldensem Monachum*, *dein Herosfeldensem Abbatem*, *ac demum Halberstadensem Episcopum fuisse tradit* : *& Christophorus Brovverus eumdem inter viros Fuldensis Monasterii doctrina & pietate præstantes connumerat*. *In libris duobus Traditionum Fuldensium apud Pistorium* Hemo *seu* Hemmo *litteras quasdam scripsisse invenitur annis secundo*, *quarto*, *sexto*, *& septimo Ludovici Augusti*, *cognomento Pii* : *tametsi anno secundo Hruodolfus* Cancellarius *Monasterii erat*. *Existimo verum esse id quod Tritbemius scribit*, *Haimonem Alcuini auditorem fuisse*, *scilicet in Turonico Monasterio cum Hrabano*. AN. CHR. 853 27. Martii. Fuldensis primum Monachus

8. *Haimonem eo loci*, *aut certe alibi docuisse intelligo ex metrica præfatione Heirici Autisiodorensis Monachi in excerpta sua*, *quæ ex dictis præceptorum suorum Haimonis & Lupi compilavit*, *dedicavitque Hildeboldo Episcopo Autisiodorensi*. *In hac præfatione*, *quam in tomo* 1. *Analectorum integram protuli in lucem*, *ad propositum nostrum pertinent hi versus*. ibidem litteras docet.

Hic Præceptorum sunt ludicra pulcra duorum,
  Quis ego præsulibus ingenium colui.
His LUPUS, his HAIMO ludebant ordine grato,
  Cum quid ludendum tempus & hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter:
Excellit titulis clarus uterque suis.

Ex quibus colligo, *Haimonem Heirici in litteris sacris præceptorem fuisse*. *Rem innuit Hrabanus in textu superius adducto*, *uti & locum*, *scilicet Fuldense Monasterium*. *Post Abbas Hersfeldensis Monasterii creatus*, *demum* Halberstadensem *ecclesiam regendam suscepit anno* 841.

9. *Anno fere* 844. *Hrabanus*, *cum a regimine abbatiali vacaret*, *libros de universo* 22. *Hemmoni dedicavit*. *Causam facti reddit in præfatione his verbis*: Postquam me divina providentia ab exteriorum negotiorum cura absolvit, teque in pastoralis curæ officium sublimavit; cogitabam quid tuæ sanctitati gratum & utile in scribendo conficere possem: quo haberes ob commemorationem in paucis breviter adnotatum, quod ante in multorum codicum amplitudine & facunda oratorum locutione disertum copiose legisti. Neque enim mihi ignotum est, qualem infestationem habeas, non solum a paganis, qui tibi confines sunt; sed etiam a populorum turbis, quæ per insolentiam & improbitatem morum tuæ paternitati non parvam molestiam ingerunt, & ob hoc frequenti orationi atque assiduæ lectioni te vacare non permittunt. Libros de Universo cur ipsi dedicat Hrabanus.

10. *Haimo* Hersfeldensis *Monasterii sui memor*, *decimas quasdam cathedralis ecclesiæ suæ prædicto Monasterio contulit* : *quod a Clericis suis non probatum*. *Etsi enim Epscopis concedunt canones*, *ut decimarum partem Monasteriis largiri possint*; *tamen illud* Halberstadensibus *Clericis duriusculum visum est*, *quod* Haimo *decimas ecclesiæ suæ in alienæ diœcesos Monachos transtulerit*. Haimo decimas Hersfeldensibus confert.

11. *Haimo multa commentatus est in Scripturam sacram*, *cujus libros omnes ab ipso expositos esse Bellarminus auctor est*, *tametsi omnia ejus opera non exstent*. *Typis editi sunt commentarii in Psalmos*, *in Isaiam*, *in Exechielem*, *& alios Prophetas*; *in Cantica canticorum*, *in Epistolas Pauli*, *in Apocalypsin*, *in Evangelia & epistolas totius anni*; *epitome historiæ sacræ*, *de amore cælestis patriæ libri sex*. Scriptis clarus.

AN.CHR 853 27. Martii. *Honorius Augustodunensis eidem etiam tribuit* librum de voluptate mundi. *Expositiones ejus simplici ac plano modo procedunt, litterali sensui plurimum inhaerentes. Quanti facti sunt ejus commentarii in Epistolas Pauli, illud argumento est, quod patrum nostrorum memoria tertium usque recusi sunt, nempe anno* 1528. *in loco incerto, Coloniae anno* 1531. *Parisiis anno* 1541. *Lege Tritbemium in lib.* 2. *de viris illustribus Ordinis nostri cap* 32. *lib.* 3. *cap.* 202. *& lib.* 4. *cap.* 195. *Honorium Augustodunensem in lib.* 4. *cap.* 7. *Sigebertum cap.* 135. *& Sixtum Senensem. In codicidibus mss. quos quidem vidi, nudu* Aimonis *ncmen ipsius operibus praefigitur absque ulla dignitatis nota.*

obit. 12. *De Haimonis obitu Saxo Chronographus ita scribit:* Anno 853. Hemmo Halberstadensis ecclesiae tertius Episcopus 6. Kal. Aprilis obiens sepultus est in ecclesia Halberstadensi. *Hinc corrigendus Tritbemius, cum ejus mortem reponit anno* 834. *Eumdem* virum sanctum, *& in ecclesia sancti Stepbani* non sine Sanctitatis opinione *sepultum fuisse testatur. Haimo* Beatus *appellatur in Martyrologio Benedictino ad* 6. *Kal. Aprilis: tametsi obiit die praecedenti.*

Hildegrimus successor. 13. *De Haimonis successore ita legitur in Chronico Saxonico ad annum jam dictum.* HILDEGRIMUS junior, vir summae prudentiae & pietatis, a Lodovvico Rege quartus ejus ecclesiae factus est Episcopus. *De eo item anno* 859. *Hildegrimus junior Halberstadensis Episcopus, Monasterium quod a* prioribus incoeptum invenit, perfecit, & coetu multorum Episcoporum conbenedicentium comitante Nonis Novembris dedicavit in honorem Salvatoris Jesu-Christi & in memoriam sancti Stephani protomartyris. In supremo altari reconditus est sanguis S. Stephani, & dens sancti Innocentii Papae, & de corporibus martyris Dionysii Rustici & Eleutherii, & de corpore sancti Viti martyris. *Denique* anno 886. Karolus Imperator sancto Hildegrimo quarto Halberstadensium Episcopo defuncto EIULFUM Hersfeldensem successorem destinavit.

Eiulfus successor.

Dedicatio ecclesiae nova. 14. *Haec ex praelaudato chronico, in quo maxime notanda est dedicatio ecclesiae Halberstadensis anno* 992. facta 17. Kal. Novembris a venerabili suo Episcopo HildeWardo, anno suae ordinationis 24. quam secum 12. Episcopi consecraverunt, quorum haec sunt nomina: WILLIGISUS Archiepiscopus Mogontinus, GISILERUS Magadaburgensis, LIEVIZO Bremensis, AIO Capuanus, JOHANNES Placentinus Archiepiscopi: praeterea LIUDOLFUS Augustensis, HILDEBOLDUS Wormatiensis HRETRIUS * Patherburnensis, ERP Fardunensis, URSUS Paduanus, HUGO Cicensis, HILDERICUS Havelburgensis, REGINBREHT Racisbergensis, REINWARDUS Tridentinus Episcopi. Abbates vero hi adfuerunt, MANSO Cassinus, THIETMARUS Corbejensis, LIUTZO Luneburgensis, OCHTRADUS Mersburgensis, LAMBERTUS Longhelus, praesente Rege sereno tertio OTTONE, suaque avia ADELHEIDE, atque amita sua MACHTILDE Abbatissa, Duce quoque BERNARDO, & LIUDOLEO Capuano Comite, & praefectis ac Proceribus innumeris atque incomparabili multitudine cleri ac populi in laudem Dei conclamantibus, dedicantes praefatam ecclesiam orando juverunt. Festivitas autem erat eadem Christi Confessoris Galli, in cujus Monasterio praedictus Praesul edoctus fuerat. Et ideo semper studuit in hac celebritate suum perficere desiderium.

* al Rotharius.

VITA

VITA SANCTI FOLCUINI

AN. CHR. 855 14. Dec.

EPISCOPI TARVENNENSIS IN GALLIA,

Auctore FOLCUINO Laubiensi Abbate sub finem sæculi 10.

Ex mss. codicibus Marchianensi & Chesniano.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *Etsi* FOLCUINUS *Laubiensis Abbas haud ignobilis auctor sit, non magni tamen momenti est hæc vita ab ipso edita, quæ passim in communes locos excurrit. Ejus rei causa est, quod pauca de S. Folcuino comperta habuit Auctor, & ea quidem ex traditione accepta post annos centum ab ejus morte. Nihilo minus certa videntur singularia facta ab ipso relata, quæ utique auctoritatem accipiunt ab alio Folcuino, de quo mox dicturus sum.* FOLCUINUS *seu* Folcvvinus, *quem alii* Folcoinum, Folquinumve *scribunt, inter Sanctos habitus est statim ab ipsius morte, & eo nomine cultus in Monasterio Sithiensi, de quo plura leges in Actis S. Bertini in Sæculo 2.* Vitæ auctoritas.

2. *Qualis ante episcopatum S. Folcuinus fuerit, neque Folcuinus Abbas, neque Joannes Iperius, aut alius quisquam scriptum reliquit, sive ex incogitantia, sive potius ex ignoratione. Nam Folcuinus Abbas qui annis dumtaxat centum post eum vivebat, satis diserte attestatur id a se ignoratum fuisse. Trithemius S. Folcuinum inter viros sanctos aut illustres Ordinis nostri non numeravit; recensuit Arnoldus Vvion, ob eam scilicet causam, quod eum in Sithiensi Monasterio coli rescivit. Consulti hac de re Bertiniani Cœnobitæ, id responsi nuper reddiderunt, nullam sibi videri causam, cur S. Folquinus Monachis nostris accenseatur, cum nullum ejus monachatus vestigium in vetustis auctoribus, archivis, aut mss. appareat.* Folquini status ante episcopatum.

3. *Pluribus Conciliis interfuit vir sanctus, Ebonis Remensis Episcopi restitutioni anno 840. Parisiensi Concilio anno 846. Carisiacensi biennio post, in Suessionensi nominatus anno 853. quo anno inter Missos Caroli Calvi numeratur in ejus capitulari. Hincmarus Remorum Pontifex epistolam teste Frodoardo in historiæ lib. 3. cap. 20. scripsit* Folcuino Morinensi pro quodam Presbytero ipsius ordinato, qui clamabat injuriam se pati ab Immone Præsule: (Noviomagensi) petitque simul reliquias Sanctorum in Morinensi parochia quiescentium sibi mitti, quia in consecratione Ecclesiæ Dei Genitricis altare ab ipso Fulcoino consecrandum, & ex ipsius parochiæ reliquiis honorandum præparabat. *Invenitur etiam subscripsisse Odonis Belvacensis Episcopi litteris a Sirmondo editis in fine tomi 3. Conciliorum Galliæ. Verum aut eæ litteræ scriptæ sunt ante regni Caroli Calvi annum trigesimum quintum, aut iis subscribere non potuit Folcuinus, quem anno Caroli 15. Christi 855. obiisse constat. De ejus successore Huntfrido agendum infra ad annum 869.* interest Conciliis.

4. *De S. Folcuini genere & præcipuis rebus gestis agit* FOLCVVINUS *Sithiensis Monachus & Levita in Chartario Cœnobii sui ab se ordinato anno 961. ut legi in membraneo codice, quem autographum esse existimo. Huc fragmenta quædam referre juvat.* Ejus gesta quædam

Tempore LUDOVICI Augusti exoritur quoddam lumen Ecclesiæ, FOLCVVINUS nomine, quod ne sub modio celaretur absconsum, ab ipso Rege super Ecclesiæ imponitur candelabrum, Tervvanensi civitati designatur ad Pontificatum anno Incarnationis Domini 817. & præfati Regis 4. De cujus vita & virtutibus multum quod loqueremur erat, optaremque ea quæ in hoc mundo gessit, summo-tenus perstringere. Sed fatuitatem meam ipse perpendens, horreo saltem tangere, quod viri peritissimi possent etiam formidare: superant enim philosophicam mundanæ sapientiæ disputationem .·.· Hæc solummodo in ejus memoriam fatua garrulitate depromsi: reliqua ipsius opera auctioris ingenii viro relinquo investiganda .·.· Quia igitur mentionem beati Folcvvini fecisse me memini, libet adhuc hic unum ejus opus intexere, quod recolo me agnovisse VVICFRIDO Pontifice narrante. Longa, inquit, senectute fessus isdem beatus Antistes Folcvvinus, ut puta qui quadragesimum in episcopatu fere peregerat annum, cum jam non posset publice Missarum sollemnia celebrare, cognito hoc Rex, illo adhuc vivente, quod contra canones erat, successorem ei Episcopum destinavit: *& cætera iisdem verbis, ut in sequentis Vitæ num. 13. & 14.* Rogaverat autem isdem Pontifex, ut sicubi exitus ejus accideret, corpus illud ad *Sithiu* Monasterium in basilica S. Bertini portaretur tumulandum. Defuncto autem illo cum Clerici ejus quærerent, qualiter illum ad supra dictum locum portare debuissent, in ipsa nocte, flante vento australi, omnis illa aquarum indimetibilis profunditas, quæ cingitur Sithiu insula, ita congelavit, ut mane exsequias sancti corporis deferentibus firmissimum aqua pressum per glaciem præberet euntibus, quod in hiemali tempore vix septem dierum algor potest efficere. Deportantes autem beati viri corpus ad Sithiu Monasterium, ad latus S. Bertini dextrum est tumulatum. *Eadem habentur in subjecta Vitæ num. 15. Pergit Folcuinus Levita.* Fertur autem eumdem virum Dei equum quemdam habuisse, qui quotiens iter aliquoties carpere vel-

AN.CHR. 855 14. Dec. vellet, ad obsequia viri Dei genua flecteret, ut scilicet absque ullo labore tergo illius equitaturus adscenderet. Hunc autem ferunt Fratribus dandum ante ejus feretrum præisse, sed omnem deinceps hominem ferre recusasse, *&c. ut num. 16. nisi quod loco superiorum verborum legitur*, equum feretrum præeuntem lacrymasse: *quod arguit Folcuinum Abbatem a Folcuino Levita diversum esse. Addit Folcuinus Levita quæ sequuntur de genere suo.*

Translatio. Anno post hæc 928. felicissimæ Incarnationis JESU-CHRISTI Domini nostri, tempore KAROLI reclausi, Indictione prima, meus qui hoc ipsum scribo, pater, FOLCVVINUS nomine, cum fratre suo, apparatu quo poterant, de regno Hlotharii huc adveniunt, S. Folcvvini corpus quod eo usque tempore terra tegebatur, levare cupientes. Erant enim utrique ejusdem beati viri carnali consanguinitate proximi. Postulata etiam a prædicto Comite & Abbate Adaloffo licentia, ventum est ad sancti viri tumbam cum cereis & thymiamateriis & choro psallentium: elevaveruntque corpus Idibus Novembris, feria quinta, die inlucescente: præparaveruntque supra dicti refectionem Fratribus, prout poterant. Vinum namque & omnia necessaria venientes secum detulerant. Quibus peractis, gaudentes ad propria sunt reversi. Erant autem, iisdem videlicet FOLCVVINUS, & REGENVVALA frater suus, filii ODVVINI filii alterius ODVVINI, qui erat frater beati Præsulis Folcvvini: pater autem ejusdem sancti Episcopi dictus est HIERONYMUS: genitrix vero ERMENTRUDIS est vocata. *En stemma gentilitium S. Folcvvini, hactenus non satis explicatum. Folcuinus Abbas matrem ejus vocat* ERCENSINDAM, *hic Ermentrudem, ex quo apparet eam binominem fuisse. Pater Hieronymus Caroli Tuditis seu Martelli filius erat, pater Odvvini & Fulradi Abbatis Quintiniani; frater vero Bernardi patris S. Adelhardi Abbatis Corbejensis, cujus Vita superius relata est.*

Folcuinus Levita alius a Folcuino Abbate. 5. *Diversum esse Folcuinum seu Folcvvinum Levitam a Fulcuino Laubiensi Abbate, quædam suadent argumenta. Uterque ex Regno Lotharii ortus fuit, uterque etiam Monachus Sithiensis, & quidem eodem tempore. Nam Folcuinus Levita collectionem chartarum Monasterii sui ordinavit anno 961. alter vero ad regimen Laubiensis Abbatiæ vocatus est anno 965. uti ipse scribit in Chronico Laubiensi. Cur vero duos fuisse putem, hæ sunt causæ: prima, quod Folcuinus Abbas in sequenti Vita, etsi iisdem fere verbis utatur, aliqua tamen diversa miscet. Nam Levita S. Folcuini matrem vocat Ermentrudem; Abbas Ercensendam. Ille Episcopi consanguineum se fuisse dicit; hic tacet. Primus scribit, equum sancti viri funeri præisse, alter addit lacrymasse: & Abbas male reddidit sententiam Levitæ num. 18. si tamen Auctoris erratum est, non librariorum. Denique duo Folcuini simul vixere in Monasterio Sithiensi, teste Folcuino Levita, qui in fine collectionis suæ recensens nomina Fratrum, quibuscum in eo Monasterio vixerat, nominat Folcvvinum: & Folcuinus Abbas hic agit de miraculo facto ad tumulum S. Folcuini in persona Folcuini Monachi, quem puto esse Folcuinum Levitam. Sic eum ex traditione appellant Sithienses Cœnobitæ; tametsi non mihi constat, an in Levitæ gradu permanserit.*

Folcuini Levitæ de se testimonium. 6. *De se ipse ita scribit in sua collectione.* Anno 947. .·. Abbas VVIDO, quia nimis vanæ juventutis gaudia sectabatur, apud Comitem incusatus, Abbatia est fraudatus; & S. Bavonis Monasterio Abbas est destinatus. VVOMARUS autem regimen monasticum sub regulari regebat districtione: quo tempore ego ipse hæc scribens Folcvvinus a patre Folcvvino supra jam memorato & matre Thiedala de regno Hlotharii dicto huc adductus anno Incarnationis felicissimæ Domini nostri JESU-CHRISTI 948. die festivitatis elevationis S. Bertini, quæ succedit omnium Sanctorum festivitati, S. Bertino oblatus, Monachus (proh dolor) facie tenus sum effectus. *Elevationis corporis S. Bertini mentio (quod sciam) nulla ante annum* 1052. *habetur in variis monumentis de eo editis in Sæculi 2. parte 1.*

& Folcuini Abbatis. 7. *Folcuinus Abbas diserte in prologo sequenti scribit, se non tam volentem, quam coactum,* cessantibus *scilicet* ob multimodam infestationem propinquorum curis, *in Sithiense Monasterium accessisse, ubi se* ab ipsis pæne crepundiis *educatum fuisse fatetur. Et in Chronici Laubiensis cap. 28.* cognationem *suam non* infimam *modeste dicit, & fratrem suum* GODESCALCUM *vocat cap. 37. Mortuus est Fulcoinus Abbas anno 990. sex annis ante obitum* VVALTERI *Sithiensis Abbatis, cui hanc Vitam dedicavit eo modo, quo sequitur.*

INCIPIT PROLOGUS IN VITA S. FOLQUINI Tervanensis Episcopi.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. **D***ilectissimis in Christo S. Sithiensis Cœnobii Fratribus, unam eamdemque nobiscum tenentibus fidem, sperantibus spem, amplectentibus charitatem.* FOLQUINUS *peccator, quem Laubiensium dicunt Abbatem, summi specialisque gaudii in eo, qui vere est, cum Sanctis ejus perpetuitatem.* Memor vestri semper in orationibus, in ea parte erga vos arbitror quia ero perpetuus; quia post Deum in charitate diligendus est proximus, fortunam scilicet meam deputans vos valere, vestrumque cum prosperitate successum ac si meum optans in Christo perpetuum fore. Ad quod me vestra quidem, fateor, primum studia accen-

cenderunt: cum in ipsis pæne (ut ita dicam) crepundiis multimoda infestatione cessantibus propinquorum curis, hanc in vobis, non dico vicissitudinem, sed gratuitam fraternitatem, ut explorarem compulerunt: qua ita usus sum, ut nunc illam violare sacrilegium esse, illaque carere facinus mihi videatur exsecrabile. Enimvero sacrilegium digne dixerim charitatem violare, siquidem ab Apostolo non amplius illa, quam quod Deus est, commendari potuit, sic eo dicente: *Deus charitas est*. Ergo hanc violare Christum est abnegare, quod mihi videtur plus, quam sacrilegium esse: quæ licet dilatato sinu ipsos inimicos admittat, ordinatæ tamen dilectionis modum maxime in domesticos fidei tenere cognovit.

ANCHR. 855 14. Dec.

Auctor apud Sithienses educatus.

Joan. 4. 16.

2. Præter ergo hanc dilectionem debitam omnibus communicantibus Fidei ejus, videlicet quæ catholica, id est universalis dicitur, est mihi apud vos quoddam præcipuum, id est ut catechizatus vobis catechizantibus in omnibus bonis communicem, secundum Apostoli dictum: tum etiam propter Patronos loci & Sanctorum pignorum reliquias, quibus præ omnibus vicinis abundatis, quorumque patrocinio, singulari quodam privilegio exsultatis; quorum quia mihi, licet per multa vitia defluenti, exorata semper adfuit defensio, ut eos speciali post Deum devotione complectar, & utile mihi videtur bonum, & magnum bonum, & quorum meritis fas sit sperare summum bonum. Huic ergo amori, qui mecum primis adolevit auspiciis, ea commutata est intentio, non tota, ut mihi visum est, puerilis, ut laudi eorum, qua non egent, satisfactum putarem, si quippiam vobis manu venisset antiquiorum, quod eorum cuique festivitati in singulis quibusque, quas Græci Synaxes dicunt, congruere & ad laudem Dei per amorem Sanctorum, audientium animos incitaret. Porro in promptu erant aliquantæ copiæ, quæ huic intentioni videbantur satisfacere posse. Denique eorum vitam & actus, quorum gaudetis principalitate, quorumque hæreditariam successionem sortiti estis cum nomine, (AUDOMARUM atque BERTINUM dico) antiquorum satis commendabat auctoritas, qui, utpote contemporales sibi, ita quadam vicinitate nectuntur, ut dum unum audieris, alterum intelligas, & in hujus opere quis ille fuerit facile prænoscas. Sanctus quoque VVINNOCHUS, cum ex uno superiorum pendeat, & ipse satis descriptus erat, quomodo vestra palæstra fidei unctus olivo atque virtute instructus, patris ductus laureis, eadem qua præceptor ejus laude cucurrit, mundumque sibi rebellantem Christi virtute decoravit. Sed oh nostra tempora, oh mores! venerabilem siquidem & toto mundo prædicandum, sanctum videlicet FOLQUINUM, modernorum adeo neglexit incuria, ut nulla ejus præter rumorem popularem videretur esse memoria eorum.

in Sanctos Sithienses affectus.

Audomari & Bertini acta eorum ætate scripta.

& S. Winnoci.

3. Igitur negligentiæ (seu illa potius incuria dicenda est) succensebam, & tacitus cum his animo stomachabar: tandem colluctantibus in me cum amore Sancti pudore puerili & imperitia cordis obtusi, Pisoniano illo vitio laborans, qui cum loqui nesciret, tacere non potuit; ad illius vitam describendam animum induxi: calamumque illi committens, qui linguas infantium facit disertas, novus velut Arpinas, repentinus auctor emersi. Verum reminiscens illius Erisippei Sophismatis, si mentiris, id quod verum dicis, mentiris; nihil aliud posui, licet de ipsis plura præterierim, quam quod eorum percepi traditione, quorum approbanda erat gravitas, cum refellenda non esset auctoritas. Porro ne contribulibus causas exinde offerrem calumniandi, ut est consuetudinis quorumdam puerorum; ea quæ dictaveram, silentii ad tempus claustris commisi, atque huic tempori, quo paullulum emendatiora prodirent, reservavi: & quia opus erat adstipulatore, cujus hoc opus firmaretur auctoritate, dedicavi illud vobis, tibique quammaxime, venerande Pater VVALTERE, cui præter id, quod cum ceteris mihi est commune, singulare quiddam debeo, vel propter Bertini vicem, vel propter eam, quæ nobiscum adcrevit, dilectionem. Te, inquam, te arbitrum & defensorem hujus operis habens, ceterum de obtrectatoribus non est tanti: qui si forte calumniati fuerint me modos connexionum & cetera, quæ illi de quibus sub unius specie dicitur, quæ sophistice loquitur, odibilis est, tractant, non observasse: noverint Ecclesiam Christi regulas has, quamvis harum quoque notitia non careat, sponte repudiasse: præsertim cum longe ante nos dictum sit, veram esse legem historiæ, simpliciter ea, quæ fama vulgante colliguntur, ad instructionem posteritatis litteris commendare. Abeant ergo, & quovis genere locutionum prædicent illi suos Catones, sive rigidi sint illi, sive censorii; ac proinde rumusculos quosque & gloriolam captent popularem, atque secundum quemdam eorum Poetam, ceromatico ferant niketeria collo: nobis, qui in schola Christi sub Apostolorum magisterio philosophamus, propositum est, ut prudentiam serpentis columbina simplicitate temperemus: ut dum doctrina simul & operatione consulimus necessitatibus proximorum, nobis quoque possit esse consultum. De cetero Fratres, Apostolicis vos verbis alloquor: gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, meique fratris vestri vel admoniti mementote: & Deus pacis & dilectionis sit semper cum omnibus vobis. Amen.

Folquini vitam neglectam queritur.

traditione accepta refert.

Waltero Abbati opus dedicat.

INCIPIT VITA S. FOLCUINI Episcopi & Confessoris, cujus festum est 19. Kalendas Januarii.

4. BEnigna & ineffabilis omnipotentissimaque Deitas sibi ipsi per se sufficiens (non enim aliunde exterius nititur, cum sit summum bonum) divitias bonitatis suæ in iis, quos ante sæcula præscivit & prædestinavit, Sanctis multipliciter dispensando distribuit. Vasa enim iræ

AN. CHR. 855 14. Dec.

iræ apta in interitum, quæ diu sustinuit, in vasa misericordiæ commutavit; & ut sublimitatem gratiæ hujus ex Deo esse scirent, & non ex semetipsis, hoc illis dono gratiæ dedit, quod pœnam suam illis cognoscibilem fecit, &c.

5. Beata nihilominus mater Ecclesia talibus ornata monilibus, quæ turris viri David ædificata est cum propugnaculis suis; tot talesque clypei ex ea dependent, talisque tantorum armatura fortium, quibus munita & ornatur ad meritum, & ab inferorum eruitur terrore portarum: inter quæ propugnacula, non de inferioribus clypeis unum patronum & defensorem nobis Deus dedit beatum & prædicandum sæculis FOLCUINUM Episcopum, cujus vitam strictim & succincte elucidare cupientes, non magnopere studemus eum miraculis commendare, scientes nos fidelibus loqui, quibus non linguas in signum, sed infidelibus dixit Apostolus esse: nam miraculis parum nobis expertus est, licet vita plurimum, quæ & si fecit, nullus illo magis occuluit. Sed jam locuturis de eo nobis petimus, ut suffragiis adsit apud eum quem tantopere dilexit.

Folquini genus nobile.

6. Nativitatis ergo beati viri ut dicamus exordia, excellentiam terrenæ dignitatis longo & altissimo traxit stemmate nobilitatis. Floruit sub Rege CAROLO tum opulentia rerum, tum procinctu bellorum, quodque his majus est, cultu religionis & pacis jure cognominato Magno; matre ERCENSINDA, patre HIERONYMO: quorum prior de gente Gothorum claram satis tam genere quam opibus prosapiam traxit; alter, ut puto, supradicti Regis avunculus inter aulicos primus, rerum forensium privatarumque moderamina disponebat. Fratres etiam erant ei summæ dignitatis: ex quibus FOLRADUM S. Quintini commendat Monasterium, & ut altius repetamus, atavorum ejus atavi omnes nobilissimi. Hæc dicimus non quod habentibus sint gloriosa, sed quod contemnentibus mirabilia. Sæculi homines suscipiunt eos qui his privilegiis pollent, nos laudamus eos qui ista pro Salvatore contemserint.

educatio.

7. Igitur generosam prolem ubi in ipsis pæne crepundiis parentum cura perspexit sacris studiis pollere, uti posse erat tali ætatulæ, sacris litteris informandam tradiderunt scholis Ecclesiæ: in quibus, ut puto, puer bonæ indolis, disciplinabiliter ingenio sagaci proficiens, ubi primæ artis rudimenta percepit, quod vivacitatem ingenii ejus aufugeret, nil postea fuit. Attestabatur munditiam cordis ejus jugis meditatio & continuæ exercitationis studium, cum jam penitus omnis hujusmodi affectio transiret in habitum. Scriptum quippe est: *Ex studiis suis intelligitur puer, si recta & munda sint opera ejus*. Talem itaque informabat Dominus sub magistrorum institutione, qualem postea præficeret Ecclesiæ suæ. Pastoralis est enim regula, ne audeat præesse, qui nescierit subesse. Deinde cum giganteis, ut ita dictum sit, passibus iret de virtute in virtutem; cum sacras litteras didicisset, divinamque legem, sacrorum graduum perfectionem indeptus est per ordinem: tantamque gratiam ei contulit gratia superni respectus, ut ab omnibus veneraretur reverentius, diligeretur affectuosius.

Prov. 20. 11.

Episcopatus Morinorum.

8. Interea lapis ille spiritualis politus multiplicibus argumentis & competens cælestibus ornamentis, dignum fuerat ut poneretur in diademate Regis: igitur ne sub specie privatorum delitesceret; sed qui eatenus sibi tantum profuerat, jam multis prodesset; Ecclesiæ fascibus sublimandus appetitur, & omnium vocibus acclamatur. Littora Britannici Oceani in finibus Galliarum Occidentem versus gens quædam incolit, non tam lata quam valida: apud historicos Morini, nunc a Tarvenna urbe eorum quondam opulentissima, sed modo diruta & pæne exinanita, vocantur Tarvennici. Meminit hujus gentis in opere suo quod pro nobis contra paganos scripsit Orosius Presbyter & fidelis historiographus: & quia populosa fuerit copia militari, ne cuiquam exercitui Romano obvianti * . . ., evidentissime ostendit. Meminit & urbis Menapum, cujus nihil præter ruinas & nomen inane est tantum. Extremi autem hominum ob hoc forsitan a Poeta dicuntur, quod Flandria, quæ pars hujus gentis est, ea maris loca occupat, ultraque nulla gens habitare audita est, prohibente Oceano, totum pro parte usus more suo. Nam ex ea parte quam Bononia urbs & Odraus [a] occupat Farus, facilis ad Britanniam est transitus. Gens hæc moribus incomposita, magis armis quam consiliis utens, & ut ante nos dictum est, multum eloquentiæ, sapientiæ parum. Cujus indomitam barbariem & semper ad malum proclivem non facile erat restringi, nisi prudentia & perspicacia summi & ecclesiastici viri.

Sedes Tarvenna pæne diruta.

* f. succumberet,

urbs Menapum excisa.

mores gentis.

Folquini electio omnibus probata.

9. Igitur plebis hujus Ecclesia Pastore [b] erat destituta: sed cum de Pontifice ageretur substituendo, diu scrutatis omnibus, dignior nemo inventus est Folquino. In cujus electione anceps plebs est secuta nil varium, sed votis omnibus hunc sibi dari poposcit Episcopum, secuta magnatum & totius Cleri consensum. Quid plura? complacuit, Deo gratias, Imperatoriæ potestati, LUDOVICO videlicet, qui Carolo successerat patri: & eo concedente urbis Tarvennæ consecratur Antistes, præeunte in omnibus voluntate Domini. Auctus ergo benedictione spirituali, auxit opera pietatis & fidei, præbens se talem in omnibus, sicut decebat servum Domini. Enimvero quoniam pugnaturum se contra spiritualia nequitiæ scivit, artes secum exercitationesque virtutum, arma fidei præ se tulit, disciplinæ vigorem ita moderatus est, ut cum censura judicii nemo illo magis popularis esset: rursum popularis cum esset, censuræ

tum Ludovico Regi.

Pastoris dotes.

---

a Alii Turrim-ardentem vocant, vulgo la *Tourdordre*, in portu prope Bononiam Morinorum.

b Nempe ErKembaldo, cujus proinde obitus contigit anno 817. ex prævia Observatione 4.

ſturæ ordinem non amitteret. Sic vitam instituit, ut in neutrum horum pronior fuerit. Media charitate constrata sunt: neque maluit oves sibi creditas perperam, quam recte egisse: sed nec ignovit malis, ut bonas perditum iret. Revera scivit uti ferro. Sic etenim studuit ut sanctæ matri Ecclesiæ aut munimento esset, aut ornamento: munimento exterius, ornamento interius. Sed & in verbis ejus & in locutione communi non erat levitas: consabulabatur namque utillimum aliquid cum quovis, aut meditabatur id ipsum in quovis. In ipso præsulatus sui initio sic apparuit aptus, ac si præfuisset diutius, ad quod noviter fuerat inthronizatus: de religione primum & cultu Dei, quod Græci theosebiam dicunt, canonicam & Apostolicam secutus est auctoritatem, videlicet ut omnibus quibus cura sua intererat, cor unum & anima esset; & quidquid indecens in Ecclesia sua vel effeminatum videbat, vera & spirituali circumcisione diligentissime resecaret, suum æstimans detrimentum, quidquid in subditis appareret ineptum; suum deputans lucrum, quidquid cultura Christi reportaret fructiferum: quam sic studuit excolere, ut non aliquo indigeret putamine, cum nullum vitii genus saltem ex radice sineret coalescere. Semet suis ad imitandum specimen præbebat & speculum. Non enim sibi soli negotiabatur, sed omnium salutem laboris sui commercio quærebat. Si quispiam magnum quid in religione moliebatur, hunc quasi succenturiatum in acie divina se sustentantem agnovit. De pauperibus vero Christi nonnihil sollicitus erat: nam quod de mensa sua defraudans sparsit, id illis accrevit; nec ventri, ut est cousuetudini quibusdam, reservavit: quippe qui de crastino non multum sollicitus fuit. Difficile est prosequi qualem se exhibuerit servus Domini; tantum ut dotes ejus prosequamur, summam omnium virtutum sic continuit, formas quasi natura nativæ bonitatis sibi arctius insertas.

10. Sithiu est virorum Dei Cœnobium, & in eo memoria multa Sanctorum. Parrochia est Tarvennensis Episcopi: licet Imperatorum, seu universalis Papæ, & ipsius sedis Episcoporum immunitatum privilegiis polleat. Id tunc HUGO regebat, cui LUDOVICUS frater, pater CAROLUS erat. Sane Cœnobium illud bipertitum est: nam inferiora Monachi, superiora Canonici obtinent: & hi Audomari, illi Bertini patrociniis gaudent. *Sithiensis Monasterii immunitas. duplex Cœnobium.*

11. De translatione beati Audomari, qualiter ab hoc beato Pontifice acta sit, & quæ erga Hugonem supradictum Abbatem fuerint, vulgi rumore celebrantur [a]: in quibus satis miranda est sancti viri constantia. Abbati resistere facile non erat, quippe cui natalium dignitas tanta erat, militaris etiam copia non deerat: sed vir Dei hæc omnia postposuit timori Domini: denique non requievit, donec corpus sanctum fraudulenter sublatum proprio restitueret loco, vitæ suæ licet magno satis cum periculo, diemque sollemnem faceret in mense Junio, quo aristantur segetes crescente culmo. Et præcavens in futurum ne parili modo aut alio quovis ingenio corpus auferretur sanctum, terra illud abscondit, ubi per plurimos annos homines quidem latuit; at revelatum est ubi Dominus voluit. Simili modo & S. Bertini corpus transtulit [b] & recondidit, sollemnemque hunc diem nobis esse sancivit, quod est septimo decimo Kalendas Augusti. *S. Audomari translatio. & S. Bertini.*

12. Post hæc autem vir Dei Folquinus quanto senectute corporis appropinquare novit diem suæ resolutionis, tanto se assiduum reddidit ad studium rectæ operationis, sciens scriptum: *Beati servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes:* atque adeo quotidie de virtute in virtutem crescens, ardebat videre Deum Deorum in Sion. Testes namque interni illius amoris erant lacrymæ, quibus prodebatur intimum conscientiæ, cum quibus psalmodians dicebat sæpissime: *Sitivit anima mea ad te Deus: quando veniam & parebo ante faciem Dei mei.* Atque minus oculum mentis ad ea reducens quæ jam Christo juvante peregerat, secundum Apostolici dictum; quæ sunt retro oblitus ad ea quæ ante sunt, extendens se, magis magisque jejunio & vigiliæ operam dans, ad ea quæ sunt arctiora, studuit mentem acutius defricatam ignire, præcinctisque lumbis cum bonorum operum lampadibus accensis atque oleo repletis præstolabatur Domini sui a nuptiis regressum, cum quo regnaturus intraret in æternæ felicitatis gaudium mansurum; gregisque sibi commissi curam gerens eis verbi triticum fidelissimus dispensator toto adnisu subministrabat, hortando eos, donec est hodie converti, ne improvisos cœpisset dies ultima reperire. *Folquini præparatio ad mortem. Luc. 12. 37. Psal. 41. 3.*

13. Longa ergo senectute fessus, ut puta qui quadragesimum in Episcopatu fere peregerat annum, cum jam non posset publice Missarum [c] sollemnia celebrare, cognito hoc Rex, illo adhuc vivente, quod contra Canones erat, successorem ei Episcopum destinavit: quod audiens sanctus Præsul semet episcopali more præparavit ad celebrationem Missæ, & omne ministerium supplantatore adstante implevit strenuissime. At ubi ventum est ad dandam, ut Episcopis mos est, benedictionem, verso ordine protulit maledictionem. At illi trepidi cum adscensis equis [d] ad propria cuperent reverti; in media via supplantator Episcopi de equo *Episcopatus anno 40. non patitur se vivente alium ordinari.*

[a] Scripta hæc sunt a Folcardo in libro primo de miraculis S. Bertini cap. 8. qui liber habetur in Sæculi 2. parte prima, ubi plura de S. Folcuino: in his cap. 7. refertur ejus privilegium Sithiensibus Monachis petente Hugone Abbate concessum *anno* 839. *præsulatus* 23. quæ epocha præmissis recte quadrat.

[b] Lege jam dicti libri caput nonum & undecimum.

[c] Eadem verba habet supra Folcuinus Monachus, aitque id se accepisse a Wicfredo Tarvennensi Episcopo, qui sedem iniit anno 948.

[d] Folcuino, Levita scribit *equitibus*, pro *equis*, quod passim obvium apud illius ævi Auctores.

AN CHR. 855

equo lapsus relisa cervice spiritum effflavit vitæ, omnesque, qui cum illo venerant, infra annum variis cladibus exspirarunt.

14. Dec. diœcesim suam lustrans morbo corripitur. — 14. Igitur adveniente vocationis suæ tempore, quamvis longævo gravaretur senio, Episcopii sui parrochias circuire decrevit, sibi pariter & subditis salubriter oportere sciens, ut Ecclesiæ filios, si alicubi a matris gremio errassent deviando, secundum canonum statuta flectendo ad eamdem reduceret, prædicationibus exhortando. Tali autem studio talique devotione ad Ecclesiam in Mempisco sitam, *Hicclesbeke* [a] nuncupatam, pia accessit curiositate. Inibi autem non multum commorans, cum jam cogitaret reverti, cœpit gravi ægritudine fatigari. Tunc convocatis discipulis, eos omnipotenti Domino commendans, recti itineris tramitem non derelinquere diutissima admonitione persuasit: ad ultimum benedictione confirmans, reddidit gaudens cælo animam [b] Sanctorum cœtibus consociandam. obit anno 855. Transiit autem anno Incarnationis Dominicæ octingentesimo quinquagesimo quinto, Indictione tertia, feria septima vesperascente: qui erat annus gloriosi Regis Caroli filii Ludovici quintus decimus, & Episcopatus ipsius beati Præsulis quadragesimus, decimo nono Kalendas Januarii. Rogaverat autem adhuc vivens, ut ubicumque exitus ejus accideret, corpus illius ad *Sithiu* Monasterium in basilica S. Bertini tumulandum deferretur. in Monasterio Sithiensi vult sepeliri.

13. Gregatim igitur illo defuncto ad exsequias beati corporis undique confluentibus, cum Clerici illius difficultate itineris conquerentes gravarentur, ad divinum se auxilium contulerunt. Glacies divinitus parata funeri advenienti. Tunc in eadem nocte flante vento australi omnis illa aquarum indimetibilis profunditas, qua cingitur *Sithiu* insula, fere per duo millia ita congelavit, ut mane corpus sanctum deferentibus firmissimum aqua gressum per glaciem præberet euntibus. Deportatus autem receptus est cum cereis & thimiamateriis ab illo Monachorum reverentissimo sanctissimoque conventu, obviam sacris procedente exsequiis cum immodica multitudine plebis: sepelitur cum ornamentis sacris. quibus officia cum omni honestate, ut res funebris postulat, consummantibus, induitur uti sacris altaribus adstans erat solitus, & in eodem loco quo ipse elegerat, inducitur tumulandus. Sepultus est autem ad latus S. Bertini dextrum non sine adstantis populi maximo luctu.

Traditio de Sancti equo. — 16. Fertur quoque a senioribus, eumdem virum Dei equum quemdam habuisse miræ scientiæ. Profecturo namque secundum quod necessitas expetebat, genibus flexis sancto oneri sponte terga subdebat. Hunc autem tantæ scientiæ equum Fratribus dandum, feretrum præuntem ferunt lacrimasse [c], omnem hominem ferre deinceps recusasse, nec passum esse post membra tanti Pontificis voluptatibus deservire alicujus hominis: qui non longo post tempore mortuus, cum canibus cibus appositus esset, a nullo eorum est morsu attractus. Non enim decuit ejus cadaver expositum canes corvosque reficiendo farcire, meatusque illorum faucium præterire, supra quem frequens Christi oratio mittebatur ab insidentis cordiali devotione: fas enim non est credere Sanctum fabulis delectatum esse. Quod videntes cives humano eum more sepelierunt, quem, ut dixi, bruta feritas canum quadam, ut ita dicam, admiratione venerata est.

Folquinus Monachus ad ejus tumulum sanatus. — 17. Contigerat non longe post hæc quemdam prædicti Sithiensis Cœnobii Monachum, hujus beati viri æquivocum, (FOLCUINUS enim vocabatur) graviter infirmatum per longa jam spatia, ut non posset nisi cum baculorum gemina vix sustentatione ire. Hic die quadam doloris nimietate gravatus decrevit virtute, qua poterat, ad altare S. Bertini patroni procedere pro animæ simulque corporis salute deprecaturus; sed (ut situm Ecclesiæ nescientibus dicam) intrantibus a regione meridiana intercludit sancti Patris prædicti tumba ante posita, quod est præcipuum S. Martini altare: atque ideo in dextera ipsius parte primum occurrit beati Folquini tumulus ad jam dictam prius tumbam ire volentibus. Idem præfatus Monachus jam ad beati Folquini pervenerat sepulcrum, cum repente nescio qua horripilatione concussus, dissilientibus hinc inde fustibus, præceps supra sanctum tumulum ruit, nactusque hanc occasionem, Deum, si cujus apud se esset meriti anima Præsulis inibi sepulti, per ejus flebiliter supplicavit intercessionem, ut amissam diu sibi optabilem redderet sanitatem. Nec multum ibi jacens orando moratus, mox ita surrexit incolumis, ut stupentibus cunctis gratias Deo referret, propriis sine ullius adminiculo incedens plantis. Ab ipso ergo die beati viri tumulus majoris honoris reverentia est habitus; idemque Monachus sanatus, quoniam grammaticæ erat instructus, ita hæc elegiaco metro comprehendit, scribens in ejus tumulo.

Epitaphium ab eo conditum.

FOLCUINI *veneranda Patris hic membra locantur,*
Antistes dudum qui fuerat Morinum.
Quinque quater denis vitæ dux exstitit annis,
Mente, actuque pio jussa operando Dei:
Atque die quarto-decimo Decembris ab orbe
Sumptus, Apostolicum gaudet adire chorum.

18. Om-

[a] Vicus est prope Woromholtum, paullo ultra medium iter ab Audomaropoli tendentibus Bergas, hactenus dictus *HeKelsbeKe*, ad Iseram amnem, qui influit in Penam.
[b] De S. Humfrido ejus successore agendum inferius ad annum 869.
[c] Præisse tantum scribit Folcuinus Levita, non lacrimasse.

AN.CHR. 855 14. Dec.

18. Omnibus igitur post hoc beati viri merita venerantibus, ut vox Salvatoris probaretur dicentis: *Nihil opertum quod non revelatur, neque absconditum quod non sciatur;* Pastor Pastorum vicarii [a] sui ossa noluit sub terra posita diutius delitescere, sed venerandam almitatis ejus gloriam voluit omnibus hominibus propalare. Anno namque felicissimæ Incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo vigesimo octavo, Indictione prima, tempore CAROLI Regis, reclusi, duobus [b] spectabilis personæ longe remotis crebras per quietem noctis prodit visiones, quatinus SITHIU famosum adirent Cœnobium, ac venerabilis sancti Præsulis Folquini membra levantes, ad debitæ venerationis præparantur obsequium. Qui gaudenti animo jussa complentes, apparatu quo poterant ad Sithiu jam dictum adveniunt Monasterium, adventus sui causam Fratribus Monasterii produnt, licere sibi detegi urnam, qua Sanctus civis tegebatur, exposcunt: qui consilium diu quaquaversum poterant trutinantes, ad ADOLOFFI Generosi tunc temporis loci illius Comitis & Abbatis notitiam detulerunt; consultoque [c] STEPHANO ejusdem temporis reverentissimo Tarvennensis ecclesiæ Episcopo, communi omnium voluntate cum cereis & choro psallentium, atque omni Clericorum apparatu Idus Novembris die illucescente, ad Sancti viri tumulum ventum est; elevatisque Sancti corporis membris, atque illic collocatis, in loco tumuli altare constructo, diem illam cantibus & gaudiis duxere festivam: explicitoque officio refecti, quique ad propria sunt reversi.

Translatio facta anno 928. Matth. 10. 26. Abbate probante, consulto Episcopo. Idibus Novembris. altare loco tumuli erectum.

19. His igitur sic se habentibus cœperunt beati viri membra virtutibus enitere. Fecerunt autem cives febricitantes consuetudinem, cum candelarum quo quisque poterat munere sancti Præsulis altare frequentare, atque secundum petentium fidem recepisse quique mirati sunt sanitatem. De stola autem ejus, quæ adhuc restat, mulieribus difficultate partus [d] laborantibus per ejus merita salutem sæpe provenisse vidimus, ita ut triduo vel eo amplius materno onere gravatæ, cum pæne viderentur morti contiguæ, in ingressu ejusdem stolæ partum edentes redderentur sanitati pristinæ. Multis etiam aliis indiciis Dominus Sanctum suum ostendit mirificatum in cælis, operante & manente cum electis suis usque in finem sæculi Domino nostro JESU CHRISTO, qui coæternus, & consubstantialis Patri & Spiritui sancto, vivit & regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Cerei Sancto oblati. Stola partu laborantibus salutifera.

VITA SANCTI ANSEGISI

AN.CHR. 835 20. Julii.

ABBATIS FONTANELLENSIS ET LUXOVIENSIS.

Auctore Chronographo Fontanellensi anonymo ejus æquali. Omissa superius ad pag. 453.

Ex tomo 3. Spicilegii Acheriani.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. *De Ansegiso, præter ea quæ inferius ex Chronographo Fontanellensi referuntur, pauca nobis dicenda supersunt, nisi quod is ipse auctor est collectionis Capitularium, quæ sub nomine Ansegisi Abbatis circumfertur. Hanc nonnulli Ansegiso Abbati, qui postea Senonum Archiepiscopus fuit, tribuendam censuere: quos refellit Jacobus Sirmondus in epistola ad Constantinum Cajetanum, ratus eam esse Ansegisi Abbatis Laubiensis, adductus auctoritate Sigiberti in Chronico ad annum 827. cui aucto-*

Ansegisus Capitularium auctor.

a En Folquinus Christi *Vicarius* dicitur: quod vocabulum etiam præter alios Vvibertus Gemblacensis Abbas Philippo Coloniensi Archiepiscopo tribuit, ut superius notatum ad librum de miraculis S. Adalhardi Abbatis pag. 362.

b Confer ea quæ superius ex Folcuino Levita notavi in prævia observatione 4.

c An consultus super hac re fuerit Episcopus, non exprimit Folcuinus Levita.

d Joannes Iperius Abbas Sithiensis in cap. 13. *Conservamus*, inquit, *cappam ejus unam processionalem, mitram, chirothecas, atque sandalia, stolas quoque tres*: quorum contactum parturientibus salutiferum esse testatur. Denique Folcardus in prædicto libro primo de miraculis S. Bertini cap. 9. scribit, corpus sancti Folcuini *magni celebre virtutibus* suo tempore, hoc est undecimo sæculo, fuisse. Hæc pretiosa κειμήλια coram inspexi nuper, & reliquias sancti Folcuini veneratus sum, majori altari impositas ad latus australe in præclara basilica Sithiensis seu Bertiniani Monasterii: humanissime acceptus a reverendissimo domino Abbate & religiosis Cœnobitis, facile impetravi facultatem perlustrandi egregia istius loci monumenta, quæ mihi multum subsidii conferunt.

AN.CHR. 835 20. Julii. ri Trithemius suffragatur. Et recte quidem superioris sententiæ auctores refellit Sirmondus: at Ansegisum Abbatem inter Lanbienses quærimus, nec invenimus. In chronico siquidem Lanbiensi, auctore Folcuino Abbate, nullus eo nomine Abbas reperitur. Audiendus Adso, seu Herimiricus Luxoviensis Abbas, qui de miraculis sancti Waldeberti ac de suis decessoribus librum scripsit sæculo 10. de Ansegiso scribens in hæc verba. Ea tempestate Luxoviensium quoque dignitas inter cetera pristino rigore tabescente jam pæne vacillabat. Quod Cæsar Ludovicus expertus Ansegisum virum dignissimum, comtum moribus, & sapientiæ decore præpollentem, loco præficit in Pastorem. Hic collapsa reparat, dispersa recolligit, situm ecclesiæ longius extendit, circumpositas officinas amplioribus spatiis atque altioribus muris exporrigit, parietes quoque ecclesiæ cum ceteris ornamentis pulcra varietate depingit. Capitula siquidem Regum Francorum, quæ diversis fuerant acta Conciliis, excepit, & uno volumine contineri fecit. Cumque inter regni proceres Francorum Regibus gratus esset; justis & piis operibus intentus vitæ finem fecit, & illic ubi spatiosius ecclesiam extenderat, dignam accepit sepulturam. *Hinc patet, Ansegisum hunc esse prædictæ collectionis compilatorem. Quamquam mirum est, id a Fontanellensi Chronographo, qui sane diligens & gravis auctor est, prætermissum fuisse. Hincmarus Remorum Archiepiscopus in opusculo 46. commemorat* duo Capitula assumta ab Ansegiso Abbate, Capitulorum imperialium ex universis Synodis & placitis collectore *ex primo libro Capitulorum, septuagesimo septimo, & septuagesimo octavo*, de non dividendis rebus ecclesiasticis & Episcoporum electione.

Ansegisi memoria. 2. *De Ansegiso hæc leguntur in Kalendario Luxoviensi:* 16. Kal. Augusti obitus beati Ansegisi Abbatis. *Legendum* 13. Kal. *ut patet ex Vita sequenti & ex vetusto Breviario Fontanellensi typis edito ex mandato Claudii de Pictavia Abbatis, quo in Breviario habetur* 13. Kal. Aug. Anchisili Monachi hujus loci commemoratio. *In prædicto Luxoviensi Kalendario de eo item ad diem* 20. *mensis Maji notatur* inventio corporis sancti Ansegisi Abbatis atque Confessoris Christi: *tametsi in ecclesiasticis officiis nihil de eo agunt Luxovienses nostri, Fontanellenses die* 20. *Augusti Ansegisum colunt, itemque Novembris die* 19.

Ansegisus Francus nobilis, Abbas anno 823. 1. INSIGNIS vir gloriosus ac tranquillus, omnique scientia, divinæ scilicet atque humanæ Philosophiæ sufficienter instructus, a patre ANASTASIO nomine, matreque vocabulo HIMILRADA procreatus, divina ordinante clementia regimen accepit loci hujus anno dominicæ Incarnationis 823. qui erat annus Ludovici gloriosissimi Augusti decimus, porro Paschalis Apostolici circiter septimus, sub die quarto Nonarum Aprilium, Indictione 1. de cujus clara origine, vita, conversatione, moribus & actibus, placet præsenti operi ea tantum inserere, quæ Lectoris animum non offendant. Nam juxta sæculi hujus dignitatem ex nobili Francorum prosapia claram duxit originem, quam nobiliorem operum splendidiorum reddidit exemplis. Duæ ejus virtutes. Duæ vero clarissimæ virtutes in eo maxime refulgebant: quarum prima illi fuit, bene vivere; secunda, recte docere. Monachus Fontanellensis. Denique tenente locum regiminis hujus Cœnobii GIROWALDO Abbate propinquo suo, hoc accessit Monasterium, tonsuramque capitis ab eo suscepit. Deinde non multo post ad palatium eum perducens, in manus gloriosissimi Regis Caroli commendare studuit.

2. Defuncto vero Geroaldo TRASARIUS hoc adeptus est Cœnobium: Flaviacensis Abbas anno 807. ac non post multum temporis præfatus domnus Ansegisus Flaviacum Monasterium, quod sanctus GEREMARUS fundavit, ac corpore requiescit, quod est situm in pago Bellovacensi, a domno Rege CAROLO in precarium accepit, anno videlicet Incarnationis Domini Jesu Christi 807. qui erat annus anni Magni Caroli, ex quo Rex Francorum constitutus est, 38. ex quo vero Imperator & Augustus appellatus est, annus 7. quod fere ædificiis destitutum, ac in egestate redactum atque relictum invenit: ædificia reficit. sed intra pauci temporis spatium nobili sua industria recuperare studuit. Omnia namque ædificia, & publica, & privata, ipse ibidem, eliminatis atque projectis iis quæ vetustate consumpta fuerant, a fundamentis construi, atque in majori elegantia restaurari fecit, veluti cunctis illo advenientibus palam est. Nam in præceptis rei rusticæ sagacissimus erat: unde factum est ut diversarum frugum maxima illi copia numquam deesset, quam semper larga manu cunctis indigentibus erogare noverat. Erat namque Virtutibus clarus. eleemosynarius valde, pauperumque refector, profluus ditator ac defensor ecclesiarum, Clericorum nutritor, Monachorum verissimus pater, peregrinorum

AN.CHR. 833 20. Julii.

Abbas aliis in locis. Operum regalium exactor. Legatus.

rum lætissimus susceptor, viduarum ac pupillorum maximus adjutor. Denique ante Flaviacense Cœnobium duo alia ad regendum ab invictissimo Rege Carolo ei commissa fuerant Cœnobia; unum quod est situm prope muros *a* urbis Remensis, & in honore sancti Sixti primi ejusdem urbis Præsulis constructum, & est in ditione ejusdem civitatis: alterum in territorio Catalaunici castri, quo sanctus Episcopus Memmius corpore quiescit humatus. Quibus desertis Flaviacensis Rector constituitur anno supra scripto. Præterea dum prædictum Flaviacense Cœnobium jure precarii ac beneficii teneret, etiam exactor operum regalium *b* in Aquisgrani palatio regio sub HEINHARDO Abbate viro undecumque doctissimo a domino Rege constitutus est: quod nobilissime administravit, atque in cunctis operibus suis prudenter se agebat. Plurimis vero ejusdem Regis jussu legationibus strenuissime functus est.

Luxovio præfectus anno 817.

3. Interea defuncto Magno Carolo Imperatore Augusto divæ memoriæ, Ludovicus ejus filius in Imperium elevatur: a quo idem domnus Ansigisus magnifice honorari meruit. Anno denique imperii sui 4. Luxovium famosum Galliis Cœnobium ad regendum beneficii jure eidem contulit. Quo anno STEPHANUS Papa, tertio mense postquam Romam remeaverat, reversus de Francis, 8. Kalendas Febr. vita decessit: in cujus sede PASCHALIS successor efficitur. Luna eclipsim passa est nono Februarii die, hora noctis secunda. Abdiraman Rex Sarracenorum Legatos pro pace Compendium ad Imperatorem misit, qui Compendio auditi, & Aquisgrani iterum perrexerunt, tresque menses detenti, Regi suo remissi sunt. Hoc etiam anno BERNARDUS Rex Italiæ in deditionem apud Cavillonem Imperatori se tradidit. Sed his omissis ad cœpta revertamur.

Einhardo Fontanellæ succedit anno 723.

rem optime gerit.

Regulæ observationem ibi restituit.

4. Anno igitur imperii domni Ludovici Augusti tertio TTRASARIUS Rector hujus Cœnobii cum licentia ejusdem Imperatoris ad locum suæ nativitatis repedavit, ac Beneventum in Campania regrediens, a SIGONE duce, quem ex lavacro sanctæ regenerationis susceperat, honorifice susceptus est. Post quem EINHARDUS hoc Cœnobium per septem ferme tenuit annos. Quod demum ultro derelictum, divina (ut credi fas est) jussione ac gloriosissimi Imperatoris Ludovici largitione domnus Ansegisus ad gubernandum suscepit anno jam supra taxato. Quod tam sollerti studio summaque industria nobilitavit, ut novus Wandregisilus credi posset, aut etiam magnus Præsul Ansbertus redivivam ad lucem regressus fore putaretur. Verum sicut illi in exordio sui ædificiis nobilitaverunt, Clerum *c* auxerunt, disciplinis ecclesiasticis imbuerunt: ita iste diruta emendare studuit, ac vetustate consumta in majori elegantia reparavit. erum Clnobilissime auxit, ac regulari ordine secundum egregii Patris BENEDICTI normam ut vitam degerent, multipliciter decertavit. Nam ex desidia priorum Patrum, qui gregis sibi commissi curam minus devote gesserunt, status almæ Regulæ prædicti Patris Benedicti jam quasi casurus videbatur: licet illi qui Domino militabant canonico ordine, irreprehensibiliter conversarentur. Contigerat enim ob incuriam, ut jam dixi, Prælatorum qui ea quæ Regulæ auctoritas sacræ dare mandabat, parvipendendo impertiri distulerant: sed prædictus reverendissimus Pater Ansegisus hoc modis omnibus sategit, ut in pristinum statum ac legem recuperaret, juxta quod voluntatem domni Imperatoris super hoc noverat: & quæ Regulæ auctoritas dare mandabat, largiri modis omnibus non negligeret. Denique ex Luxovio Cœnobio, quod in Galliarum terris in religione ac regulari disciplina non inferius usque ad præsens videtur, Monachos Deum timentes, virosque religiosos

per Monachos Luxovienses.

a Nunc sancti Sixti ecclesia parœcialis est intra muros urbis. De sancti Memmii Abbatia infra.
b Id est regiis ædificiis præfectus, ut dictum est superius, ubi de Eginhardo Abbate ad annum 827.
c Id est numerum Clericorum, quo nomine Monachi passim eo tempore donabantur.

AN. CHR. 835 20. Julii. secum huc adduxit, qui & legem istinc Monachorum docerent, & exempla salubria ostenderent: licet olim a viro justo BENEDICTO Fossatensis Cœnobii Abbate, eruditi in hac Philosophia fore viderentur: qui plurimis diebus in hoc Monasterio conversantes, nonnulla exempla doctrinæ & bonitatis suæ istic reliquerunt. Nam, ut vere fatear, non inferius Franciæ seu Galliæ Monasteriis istud in omni religione comparabatur Cœnobium.

virtutibus præditus. 5. Nec mirum, si tempore Ducis optimi milites Christi per viam regiam incederent, licet nunc Christi caritas non sit refrigerata: cum utique signifer sanctissimæ disciplinæ idem exsisteret, qui omnibus imitandus apparebat. Quicumque enim illum audiebat præcipientem, non redarguebat aliter operantem. Testimonium veritati, non amicitiæ reddebat. Sermones ejus utiles magis, quam faceti esse noverant: a verbis quoque turpibus omnimodis abstinebat, sciens quia licentia eorum impudentiam nutrit. Quatuor quoque virtutes, quibus omnis homo præcipue inniti debet, in eo refulgebant: prudentia videlicet, fortitudo, temperantia, atque justitia: sermo nempe ejus nusquam inanis exstitit, immo subditis sibi aliisque aut suasit bona agere, aut monuit docere recta; aut consolatus est dolentes, aut præcepit fidem Deo æterno & immortali, Regique terreno inviolatam servare: quæ etiam in suis actibus primus adimplere curavit. Quæcumque vero ex rebus transitoriis possedit, nihil magni æstimavit, sed potius caducum esse credidit: Ideo gazas suas Monasteriis ac egenis distribuere satagebat; thesaurizans sibi thesauros in cælo, quo fur non appropiaret, neque tinea devoraret. Vitiorum per omnia fugax exstitit: aliorum vero neque acerbus reprehensor, neque curiosus scrutator. Cunctis denique benignus, in adversis firmus, in prosperis cautus & humilis. Justitiæ postremo virtutem quam magnifice tenuerit, testantur legationes, quibus jussu Augustorum frequenter functus est: maxime ea quæ tempore domni Ludovici magni Imperatoris, jussu ejusdem partibus marcæ Hispanicæ celebrata est adversus GAUTSELMUM custodem limitis illius. Legatus. Erat enim in sermone verissimus, in fide firmissimus, in bonis operibus promtus, in judicio justus, in consilio providus, in bonitate conspicuus, in caritate præclarus, fide catholicus, eleemosynis dives, vigil ingenio, promtus eloquio, flagrans studio. Utile nempe vas in domo Domini, Deo sedule serviens, errantes corrigens, correctos fovens, obstinatos spernens, humiles semper diligens, Regi terreno subjectus, Christo dominatori omnium devotus.

Luxovio quid contulerit. 6. Quantum vero in ecclesiasticis curis intentus fuerit, testantur innumera in Cœnobiis ejus curæ subditis ab ipso collata. In Luxoviensi namque cœnobio hæc dona obtulit. Crucem auream mirifice factam, gemmis pretiosissimis decoratam, habentem baculum argento coopertum, quem secum solitus erat in itinere bajulare: offertorium aureum cum patena sua aurea opere mirabili; calices argenteos tres deauratos, anaglyfico opere patratos: hanapum argenteum optimo opere factum, habentem limaces aureos quatuor, in fundo exterius sibi annexos; aquamanile & urceum argenteum mirabili opere: altare in honore perpetuæ Virginis Mariæ decoravit tabula lignea, quam imaginibus argenteis diversis cooperuit: de vestimentis vero, podinum optimum unum, planetas casulas quinque; cindadas duodecim coloris diversi; dalmaticas tres; pallia fundata sex; tapeta optima octo: Ecclesiam sancti Petri altiorem in fabrica sua, muros exaltans, reddidit, ac cum clavis ferreis eam cooperuit. Porticum præterea, quæ vadit de ecclesia beati Petri ad sanctum Martinum, de novo fecit; & eam cooperiens scindulas ejus ferreis clavis affixit.

quid Fontanellæ in vasis. 7. In hoc igitur Fontinellensi Cœnobio hæc munera contulit, Portionem magnam ligni salutiferæ Crucis dominicæ inclusam auro, quod rotundo

tundo ſchemate formatum erat, ejuſque in medio cryſtallum poſitum, ita ut figura ligni ſanctæ crucis intuentibus intus appareret. Quod poſtea præpedientibus peccatis, ſive alio quolibet caſu de frontiſpicio lecti protectoris noſtri beati Wandregeſili fures ſuſtulerunt perforata maceria baſilicæ ſancti Petri : quod factum eſt pridie Nonas Decembris, Dominica, expletis poſt obitum ejuſdem glorioſi Patris menſibus tribus, & diebus ſexdecim. Calicem aureum mirifice factum, duas hinc inde habentem anſulas, gemmis pretioſiſſimis decoratum, qui penſat libram; alterum argenteum, anaglyfico opere factum, operis mirandi cum patena ſua argentea; offertorium argenteum ejuſdem calicis, habens effigiem mirifici operis; alia offertoria argentea cum patenis argenteis earumdem; coronam majorem argenteam cum lampada ſua argentea optimam unam. Item lampadam argenteam unam; thuribulum argenteum optimum unum; candelabra argentea tria habentia ſolidos nonaginta; id eſt unumquodque triginta; ſigilla aurea mirifica cum pretioſis lapidibus numero duo; urceum argenteum cum aquamanili optimum unum; cuppas vitreas auro ornatas duas, eburneam unam mirifice factam. Pyxidas eburneas duas; hanapum vitreum optimum unum; quatuor evangelia in membrano purpureo ex auro ſcribere juſſit Romana litera; ex quibus Matthæi, Joannis, & Lucæ complevit, ſed interveniente morte ejuſdem reliquum imperfectum remanſit. Lectionarium etiam in membrano purpureo ſimiliter ſcribere juſſit, decoratum tabulis eburneis; antiphonarium ſimiliter in membrano purpureo argenteis ſcriptum literis, ornatumque tabulis eburneis. De veſtimentis vero eccleſiaſticis largitus eſt pallia, quæ dicuntur fundata, tria; ſtauracia duo, ſtragulum Hiſpanicum unum; tapetia quatuor; dalmaticas miniſtrorum miniſterio aptas ſex; roccum ſubdiaconalem unum; coccum unum; tunicam ſacerdotalem Indici coloris cum veſtimento integro unam; planetas caſulas quatuor; caſulas item ex cindato Indici coloris tres; viridis coloris ex cindato item tres; item rubei ſive ſanguinei coloris ex cindato unam; blatteam item caſulam unam; cappas Romanas duas, unam videlicet ex rubeo cindato & fimbriis viridibus in circuitu ornatam, alteram ex cane pontico, quem vulgus Beuvrum nuncupat, ſimiliter fimbriis ſui coloris decoratam in orbe; linteum optimum unum; faciſtergium * optimum unum; fanones optimos duos, unum auro decoratum, alterum ſtauratio; item de cindato duos; pulvinaria ſerica evangelicis officiis apta, majora, duo; minus; unum; cingula Romano opere facta auro decorata duo; mappulas duas, ſtolas duas.

8. De libris autem hanc dedit copiam, Bibliothecam optimam, continentem vetus & novum Teſtamentum cum præfationibus ac initiis librorum aureis literis decoratis; libros expoſitionum divi Auguſtini in Geneſim ad litteram volumen unum; item Enchiridion ejuſdem, volumen unum; ejuſdem explanationum in omnes Pſalmos volumina tria; ejuſdem contra Julianum hæreticum volumen unum; item librum Epiſtolarum ejuſdem ad diverſos, volumen unum; item ejuſdem librum qui dicitur, Unde malum, volumen unum; item librum ejuſdem qui prætitulatur, de doctrina Chriſtiana, volumen unum; librum decem Chordarum ejuſdem; ejuſdem ſuper epiſtolam Joannis; item adverſus epiſtolam fundamenti volumen unum; homiliare ejuſdem, volumen unum. Expoſitionem beati Ambroſii in Lucæ Evangelium, volumen unum; Epiſtolarum ejuſdem ad diverſos, volumen unum; item ejuſdem librum qui dicitur de bono mortis, volumen unum; item ejuſdem de Joſeph ac duodecim Patriarchis volumen unum. Epiſtolarum beati Hieronymi volumen unum; epiſtolarum ſancti Sixti Epiſcopi volumen unum; Hiſtoriarum Joſephi volumen unum; Tagii a Sententiarum, volumen unum;

AN.CHR. 835 20. Julii.

in libris, in ornamentis.

* f. facitergium

item in libris Auguſtini, Ambroſii, Hieronimi &c.

a Is eſt Tagius ſeu Tajus, aliis Tajo, Cæſarauguſtanus Epiſcopus, qui ex libris ſancti Gregorii Papæ primi compilavit quatuor libros ſententiarum, quos præ manibus habeo.

AN.CHR. 835 20. Julii. unum; Excerptionum Paterii de veteri ac novo Testamento ex Opusculis beati Gregorii Papæ volumen 1. Evipi ex opusculis beati Augustini similiter volumen 1. Gregorii in parte media Job. vol. 1. librum Fulgentii Episcopi Carthaginensis vol. 1. librum Ferrandi Diaconi ecclesiæ Carthaginensis vol. 1. Bedæ in Genesim expositio vol. 1. ejusdem de computo ac ratione temporum vol. 1. Collectaneos duos super anni circulo, Pauli Diaconi volumina *a* duo; libros glossarum duos; librum canonum diversorum Conciliorum volumen unum.

quid in ædificiis. 9. Ædificia autem publica ac privata ab ipso cœpta & consummata hæc sunt. In primis dormitorium Fratrum nobilissimum construi fecit, longitudinis pedum ducentorum octo, latitudinis vero viginti septem: porro omnis ejus fabrica porrigitur in altitudine pedum sexaginta quatuor: cujus muri de calce fortissima ac viscosa, arenaque rufa & fossili, lapideque tofoso ac probato constructi sunt. Habet quoque solarium in medio sui pavimento optimo decoratum, cui desuper est laquear nobilissimis picturis ornartum. Continentur in ipsa domo desuper fenestræ vitreæ, cunctaque ejus fabrica, excepta maceria, de materia quercuum durabilium condita est: tegulæque ipsius universæ clavis ferreis desuper affixæ; habet sursum trabes & deorsum. Post quod ædificavit aliam domum quæ vocatur refectorium, quam ita per medium maceria ad hoc constructa dividere fecit, ut una pars refectorii, altera foret cellarii; de eadem videlicet materia similique mensura sicut & dormitorium: quam variis picturis decorari in maceria & in laqueari fecit a MADALULFO egregio pictore Cameracensis Ecclesiæ. Tertiam nempe fecit domum egregiam construi, quam majorem vocant, quæ ad Orientem versa ab una fronte contingit dormitorium, ab altera adhæret refectorio: ubi cameram & caminatam, necnon & alia plurima ædificare mandavit: sed adveniente morte ejusdem, hoc opus ex parte imperfectum remansit. Hæc tria egregia tecta ita constituta sunt: dormitorium videlicet ab una fronte versum est plagæ septentrionali, ab altera australi, & adhæret ab ea basilicæ sancti Petri. Refectorium similiter versum est eisdem plagis: & est fere contiguum a parte meridiana absidæ basilicæ S. Petri. Porro illa major domus, sicut supra diximus, ad orientem constituta est. Ecclesia autem sancti Petri a parte meridiana sita est, versa tamen ad Orientem. Ipsa etiam a parte occidentali triginta pedum in longitudine, ac totidem in latitudine accrevit, constructo desuper cænaculo: quam in honore Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi dedicandam fore præoptabat. Sed & ipsum opus propter mortem ejus tam citam imperfectum remansit. In eadem autem basilica sancti Petri pyramidem quadrangulam altitudinis triginta quinque pedum de ligno tornatili compositam, in culmine turris ejusdem ecclesiæ collocari jussit; quam plumbo, stanno, ac cupro deaurato cooperiri jussit, triaque ibidem signa posuit: nam antea nimis humile hoc opus erat. Ipsam namque turrim, simulque absidam tegulis plumbeis a novo cooperiri jussit. Jussit præterea aliam condere domum juxta absidam basilicæ sancti Petri ad plagam Septentrionalem, quam Conventus, sive Curiæ, quæ Græcæ Beleuterion *b* dicitur appellari placuit; propter quod consilium in ea de qualibet reperquirentes convenire Fratres soliti sint. Ibi namque in pulpito lectio quotidie divina recitatur, ibi quidquid regularis auctoritas agendum suadet, deliberatur. In qua etiam monumentum nominis sui collocari jussit, ut dum vitæ præsentis terminum daret, illic a suis deponeretur *c*. Item ante dormitorium, refectorium

a Nempe homiliarum in Evangelia totius anni, qua de re legenda Caroli Magni epistola ad Paulum in Veterum Analectorum tomo 1.

b ; locus in quo tractatur consilium. Capitulum etiam tum, ut nos modo; *Capitolium* nonnulli appellabant. Dictum Capitulum a capitulo Regulæ, quod eo in loco legi solebat ab antiquo post Primam. Unde & *Prima hora apud quosdam Capitulum nuncupatur*, ex Ordine Romano.

c Ergo jam tum mos erat, ut Abbates in Capitulo tumularentur. Exemplo est etiam Bertharius Abbas Casinensis in Chronici Casinensis lib. 2. pag. 44.

rium & domum illam quam majorem nominavimus, porticus honestas cum diversis pogiis ædificari jussit, quibus trabes imposuit, ac juxta mensuram eorumdem tectorum in longum extendit. In medio autem porticus, quæ ante dormitorium sita videtur, domum chartarum constituit. Domum vero, qua librorum copia conservaretur, quæ Grecæ pyrgiscos *a* dicitur, ante refectorium collocavit, cujus tegulas clavis ferreis configi fecit. AN. CHR. 835 20. Julii.

10. In Flaviacensi quoque Cœnobio quæ obtulerit dona, hoc in loco declarandum censuimus. Ibi namque gratuita benignitate largitus est calices argenteos diversos decem; aquamanile argenteum cum urceo suo argenteo; candelabra argentea numero septem; pallia diversa plus minusve quadraginta; casulas, planetas, ac cindatos diversos triginta, quarum colores oneri videtur describere: fanones ac lintea non occurrunt memoriæ quot fuerint numero. In honore vero sanctæ Trinitatis basilicam ædificavit, ante cujus aram tabulam argenteis imaginibus decoratam collocavit, ipsique aræ crucem argenteam imposuit, universamque basilicam variis picturis decorari jussit. Nomina autem librorum, quos ipsi contulit loco, hæc sunt. Pandectem a beato Hieronymo ex Hebræo vel Græco eloquio translatum; ejusdem expositionem in duodecim Prophetas, & sunt tomi viginti in volumine uno; ejusdem in Isaia Propheta libri octodecim, volumen unum; ejusdem librum epistolarum, volumina duo; in Proverbiis Salomonis ejusdem volumen unum; in Danielem Prophetam ejusdem; in Evangelio Matthæi ejusdem, continens in eodem decreta Gelasii Papæ de libris recipiendis & non recipiendis; & excerptio aliqua de libris Exameron sancti Ambrosii Episcopi, codex unus; Libros sancti Augustini, qui prætitulantur, de civitate Dei, numero triginta * duo, in codice uno; ejusdem expositionem in Evangelio sancti Joannis, volumen unum; Homiliare ejusdem continens sermones 147. volumen unum; Libros ejusdem 15. de sancta Trinitate volumen unum: concordiam Evangeliorum ejusdem, codicem unum; ejusdem de doctrina Christiana, codicem unum; expositionem Symboli ejusdem, codicem unum; quæstiones ejusdem octoginta, codicem unum; de baptismo parvulorum ejusdem ad Marcellum libros tres: de sermone Domini in monte libros duos; de providentia Dei serm. 1. de Natali proprio serm. 1. Ad Flactianum epistol. 1. * volum. 1. ejusdem Academicorum lib. tres; Soliloquiorum lib. duos; de immortalitate librum unum; de quantitate animæ lib. unum; de Magistro lib. unum; de ordine lib. 2. De videndo Deo librum 1. vol. 1. libros confes. ejusdem codicem unum: Librum qui dicitur Enchiridion, cod. unum; in Psalmis expositionem ejusdem codicem unum: expositionem sancti Ambrosii *b* in epistolas Pauli vol. unum. Hisychii Presbyteri in Leviticum lib. 7. cod. 1. Expositionem sancti Joannis Constantinopolitani Episcopi in Matthæum. Apocalypsim sancti Joannis, continentem etiam librum sancti Isidori differentiarum, cod. unum. S. Hilarii Episcopi contra hæreticos cod. unum. Homiliarum beati Gregorii Papæ in novissima parte Ezechielis Prophetæ in cod. uno; epistolarum ejusdem cod. unum. Expositionem Bedæ Presbyteri in actibus Apostolorum, cod. unum; in septem epistolas Canonicas & Apocalypsim Joannis cod. unum; ejusdem in Marci Evangelium cod. unum; ejusdem in Lucam Evangelistam cod. 1. Librum testimoniorum Isidori de Christo & Ecclesia cod. unum; ejusdem Etymologiarum cod. unum; ejusdem Rotarum *c* ad SISEBUTUM Regem cod. 1. Prosperi *d* de vita activa & contemplativa in cod. 1. Prognosticon futuri sæculi cod. 1. disputationem fidei inter Arium hæreticum ac Athanasium catholicum in cod. 1. Epistolarum sancti Cypriani Martyris cod. 1. Alcuini de Trinitate librum in codice 1. Regulam beati Basilii Episcopi. Regulam B. Benedicti in cod. 1. Historiam ecclesia-

Flaviaco quid contulerit.

* l. viginti

* Non exstat.

 sti-

a Βουλευτήριον Græce; Latine turris.

b Jam ergo sæculo nono commentarii illi in Paulum, quos Juliani esse modo constat inter eruditos, Ambrosio tribuebantur: quod etiam ex Hincmaro aliisque patet.

c Liber iste non exstat in editis operibus Isidori, si bene memini.

d Et hic liber non est Prosperi, sed Juliani Pomerii.

AN.CHR. 836 20. Julii. sticam Eusebii Cæsariensis Episcopi in cod. uno; Chronicam ejusdem in cod. uno; Historiam item ecclesiasticam trium virorum, id est Zozomeni, Theodoriti, & Socratis, in cod. uno; Canones diversorum Patrum in Codice uno; Sacramentoria volumina duo; Cassiodori de Arithmetica vol. unum: ejusdem in Psalmos expositionem, vol. unum. Homiliarum Origenis in veteri testamento volumina duo; ejusdem in Psalmos expositionem, volumina duo. Vitas Beatorum Confessorum Hieronymi, Augustini, Gregorii a. Item passionem beatæ Columbæ virginis in cod. uno. Institutio ac collectio cujusdam de vita canonica, vol. I. Gesta Francorum in cod. uno; & alios plurimos, quorum nunc nomina non occurrunt memoriæ.

Eleemosynæ testamento relictæ Monasteriis.

11. In eleemosynarum vero largitionibus quantum sollicitus exstiterit, ipsa ejus opera testimonium perhibent. Nam quodam tempore, id est anno regiminis sui decimo octavo, in passionem incidit illam, quam Medici paralysim vocant: moxque vocatis domesticis ac fidelibus seu intimis suis, hanc rerum suarum distributionem gratuito animo facere curavit: quæ elargitio seu distributio, ipsius jussu ac supplicatione edita est a venerabili viro HILDEMANNO Bellovacensis urbis Episcopo, adjuncto BERTENINGO & GERLONE laicis, simulque LANDONE Monacho. Cujus textus talis est. In hoc Fontinellensi Cœnobio largitus est Fratribus libras nonaginta: nam omnibus annis triginta in censu dare consueverat: famulis laicis libras decem: senibus in illo Xenodochio, & ceteris mansionibus pauperum solidos decem: universæ familiæ hujus Cœnobii libras quadraginta. Ceterorum Monasteriorum nomina b, ad quæ eadem largitio eleemosynæ pervenerit, sigillatim exprimam.

(1.) Ad Gemmeticum Cœnobium libras 5. direxit.
(2.) Ad Logium libram unam.
(3.) Ad Fiscamnum libram unam.
(4.) Ad Villare Libram unam.
(5.) Ad Longogilum libram unam.
(6.) Ad Sanctum Walericum libram unam.
(7.) Ad beatum Richarium libras duas & semis.
(8.) Ad sanctum Audomarum libras duas & semis.
(9.) Ad sanctum Audoenum in Rotomago libras quinque. Ad sanctam Mariam in domo ejusdem ecclesiæ libras duas. Ad sanctum Martinum in eadem urbe & ceteris Cellis, solidos viginti quinque. RAGNOARDO ejusdem urbis Archiepiscopo libras decem: videlicet ut quinque Presbyteris, & alias quinque pauperibus erogaret.
(10.) Ad Penthale Monasterium solidos quindecim: ad Penante solidos quindecim.
(11.) Ad Pratellos similiter.
(12.) Ad Ebroicas civitatem libram unam: ad illam Crucem sancti Audoeni libras duas.
(13.) Ad Lixovium urbem libram unam: ad Fontanas Cœnobium solidos duodecim.
(14.) Ad Bajocas civitatem libras duas: ad duorum Gemellorum Monasterium libras duas.
(15.) Ad sanctum Martinum Turonensem libras quinque, illis Canonicis in domo libram unam.
(16.) Ad S. Anianum Aurelianensem libram unam, illis Canonicis in domo libram unam.
(17.) Ad sanctum Benedictum in Floriaco libram unam.
(18.) Ad Ferrarias libras duas.
(19.) Ad sanctum Carilefum libram unam & semis.

(20.)

a Nempe eam quæ a Paulo Diacono scripta est: nam Joannes Diaconus nondum hac de re scripserat.
b De his Monasteriis lege Notationes in fine hujus Vitæ.

(20.) Ad Curbionem Monasterium libram unam. AN. CHR.
(21.) Ad sanctam Columbam in Senonis, illis Monachis libras duas: illis Canonicis in eadem civitate libras duas. Item ad sanctum Petrum illis Monachis in eadem urbe libram unam. 836 20. Julii.

(22.) In Autisiodoro urbe illis Canonicis libram unam. Ad sanctum Remigium illis Monachis similiter: ad sanctum Heracleum in eadem urbe similiter: item in Autisiodoro ad sanctum Germanum illis Monachis libram unam.

(23.) In Trecas illis Monachis ad sanctum Petrum libram unam.

(24.) Ad sanctam Crucem Meldis illis Monachis similiter.

(25.) Ad Fossatos Monasterium illis Monachis libras duas.

(26.) Ad sanctam Genovefam Parisius libras duas. Ad sanctum Germanum Parisius libras tres: in eadem urbe illis Canonicis libram unam. Ad sanctum Dionysium libras quinque. Ad Calam Monasterium libras duas.

(27.) Ad sanctum Lucianum illis Monachis libras duas. Belloaci illis Canonicis libram unam: Ad Flaviacum illis Canonicis libras quindecim. Ad opus famulorum eorum libras decem. HILDEMANNO Episcopo ad Presbyteros & pauperes libras decem: ad Oratorium Monasterium solidos quindecim: ad Fontanidum Monasterium solidos decem. Ad Insulam Monasterium solidos decem.

(28.) Ad Andelagum Monasterium solidos duodecim.

(29.) Ad Malardum vallem solidos decem.

(30.) Ad Resbace Monasterium libram unam & semis.

(31.) Ad sanctum Salvium in Brago solidos decem.

(32.) Ad Malam Monasterium libram unam.

(33.) Ad sanctum Vedastum in Atrebato libras duas.

(34.) Ad Cameracum libras duas: ad sanctum Gaugericum libram unam.

(35.) Ad Corbejam libras quinque.

(36.) Ad sanctum Eligium in Noviomo civitate libram unam: item ad eamdem urbem Canonicis libram unam.

(37.) Item ad Suessionis civitatem Canonicis libram unam. Ad sanctum Crispinum solidos quindecim: ad sanctum Medardum Monachis libram unam: illis Sanctimonialibus libras tres.

(38.) Ad Remis illis Canonicis libram unam: ad sanctum Remigium in eadem urbe Monachis libram unam.

(39.) Ad sanctum Memmium in Catalauno libram unam. Ad eamdem urbem solidos 15.

(40.) Ad Altum montem Monasterium, quo sanctus Ansbertus quondam exsilio fuit intrusus, atque consortiis inde ereptus humanis, solidos quindecim.

(41.) Ad Malbodium Cœnobium libram unam.

(42.) Ad Castrilocum Monasterium similiter.

(43.) Ad Laubias Monasterium libram unam.

(44.) Ad Indam Cœnobium libras duas.
Ad Lingonas illis Canonicis libram unam.

(45.) Ad Luxovium libras viginti quinque, id est ipso Monasterio libras decem: ad Fontanas Cellam ejusdem Cœnobii libram unam & semis; ad Cusantiam similiter: ad Anagrates lib. II.

(46.) Ad Romarici montem libram unam.

(47.) Ad Balmam similiter libram unam & semis.

(48.) Ad *Morbach* Cœnobium libram unam. Ad sanctum Gregorium libram unam.

(49.) Ad Monasterium-Mauri libram unam.

(50.) Ad Melundas libram unam.

(51.) Ad sanctum Reginbertum, ubi primo elementa didicerat litterarum,

AN. CHR. 835 20. Julii.

rum, per manus quoque matris suæ in usus egenorum viginti libras expendit. Simili modo per manus Berteningi libras viginti; sibi vero in domo sua famulantibus libras quadraginta largiri fecit. Tribus vicibus omnes opes suas *a* egenis ac pauperibus erogari fecit, nil sibi reservans: quæ qualiter gesta sint, ne nauseam aut fastidium ingessisse videar, transcendendo omittam. Eleemosynis enim sibi viam præparavit, quoniam noverat externum * omnem hominem esse sive ad pœnam, sive ad gloriam. Ideo eleemosynis ac orationibus servorum Dei se roborabat, ut & cursum hujus vitæ pacifice transigeret, atque feliciter in perpetuum viveret. Rexit autem hoc Cœnobium idem gloriosus vir per annos decem, menses quinque, dies 18. Ipso tempore recessit domnus Ansigisus, Dominica illucescente, die 13. Kal. Augusti; eodem die cum fletu maximo tumulatus extra basilicam sancti Petri *b* ad aquilonalem plagam, in porticu, in qua Fratres conventum celebrare soliti sunt, ac consultis Deo dignis aures accommodare: & cessavit regiminis locus triginta & octo diebus.

* l. extremum diem omnis hominis.

CONSTITUTIO ANSEGISI ABBATIS.

Constitutionem vero, quam servis Dei isto in Cœnobio degentibus de victu ac vestitu instituit, commodum arbitratus sum huic operi inserere: cujus talis est textus.

„ MEMORATORIUM, *qualiter domnus ac venerabilis* ANSEGISUS *Abba disposuit vestimenta & calciamenta atque alimoniam Fratribus in Monasterio Fontanella morantibus, una cum consensu eorum ordinabiliter: ut absque ullius occasionis querela, omni egestate exclusa, vota sua Deo reddere, atque sponsionis suæ negotium ad effectum omni tempore perducere possent.*

„ De pago namque Bononiensi & Tarvanensi vestitus integros 60. censuit porrigendos: drappos albos *c* 26. de quibus camisiæ 20. fieri possent: coria boum ad soleas 5. composita: fabarum modios 20. caseorum pensas 21. per libras 75. ova mille: ceræ ad illam ecclesiam libras 200. ad opus Fratrum 100. sevo lib. 200. de Corialinse calcibus 24. bragal 60. Ad saccos autem faciendos drappos albos 2. de quibus fieri possint stamineæ 10. toaculas 2. coria bovina composita 5. fabarum modios 10. pisorum modios 20. caseorum pensas 15. per libras 72. salis modios 25. In mense Septembrio ova mille: de illa gregaria pagensi 60. de Irtio & Idtio mappæ 3. longitudinis ulnarum 10. latitudinis 2. de Apuliaco mappa una ejusdem mensuræ. Lintea ad manus tergendas villosa 3. unumquodque de ulnis quinque in longitudine, in latitudine 3. de Gera camsiles 3. ad mappulas faciendas longitudinis ulnarum 13. latitudinis trium: de Clariaco mappam unam habentem in longitudine ulnas 10. in latitudine 3. Item de Hirtio camsilem de ulnis 12. 3. latitudinis ad pedes tergendum: de Campomis toaculam 1. de Rosontio similiter: de Floriaco similiter: de prædicta gregaria caseorum pensas 30. per libras 72. filtra *d* ad soccos faciendum 12. ad lecta quantum necessitas poposcit. Porcos saginatos ad adipem & lardum cum unctis 60. & insuper quantum necesse fuerit: de ministerio Rosontione fabarum modios tres, pisorum modios 5. ad Nativitatem

„ Do-

a Hinc patet Abbates etiam regulares eo tempore opes quasi proprias habuisse: quod patet multorum Abbatum exemplo, qui testamenta condiderant.

b Et tamen Adso superius relatus in Observatione prævia innuit Ansegisum Luxovii tumulatum fuisse: at præferenda hujus Chronographi contemporanei auctoritas.

c Ergo tum fiebant interulæ ex *drappo albo*, quæ ob id stamineæ dictæ infra. Huc spectat id quod legere memini in chartario Folcuini Levitæ ac Monachi Sithiensis de donatione Deodati Clerici ODLANDO *Abbati* Sithiensi facta, litteris datis anno 32. regni Caroli Magni, quibus litteris Deodatus nonnulla prædia concedit *ad opus Monachorum in Monasterio* Sithiu *degentium*, id est ad comparandos *drappos ad camisias ultromarinas: quæ vulgo berniscrist vocitantur*. Lege Menardum in Concordiæ caput. 62.

d Filtrum dicitur antiquis, quidquid ex lana coacta & compressa conficitur: qualis est illa materia, ex qua pilei conficiuntur, vulgo *du Feutre*.

„ Domini aucipaſtas [a] tres, pullipaſtas 20. pullos 60. ova 250. & in Pa- AN.CHR.
„ ſcha ſimiliter. Ceræ lib. 3. mellis ſextarios tres, & in menſe Novembrio 835
„ ova 500. ligna, carra 60. Inter illam Crucem Paldriaco & Bladriciagas 20. Julii.
„ fabarum 3. piſorum mod. 5. ad Nativitatem Domini aucipaſtas 4. pulli-
„ paſtas 12. pullos 60. ova 250. in Paſcha ſimiliter. Ceræ lib. 3. mellis
„ ſextarios 3. In menſe Decembrio ova 50. ligna, carra 60. de Campanis
„ fabarum mod. 3. piſorum modios 8. ad Nativitatem Domini aucipaſtas
„ 4. pullipaſtas 7. pullos 70. ova 250. & in Paſcha ſimiliter: mellis ſexta-
„ rium unum, ceræ lib. 1. In menſe Januario ova 500. ligna, carra 60. de
„ Sadanma & Bubulo-captiva fabarum mod. 2. piſorum modios 4. ad Nati-
„ vitatem Domini aucipaſtas 2. pullipaſtas 10. pullos 30. ova 100 & in
„ Paſcha ſimiliter: mellis ſextarios 2. ceræ lib. 2. In menſe Februario ova
„ 500. ligna, carra 12. de Gariciagas, Duno, & Gera, fabarum mod. 3.
„ piſorum mod. 4. ad Nativitatem Domini aucipaſtas tres, pullipaſtas 12.
„ pullos 11. ova 250. Et in Paſcha ſimiliter: mellis ſextarium 1. ceræ lib. 1.
„ Et in menſe Martio ova 50. ligna, carra 12. de Petreoponte & Wirt-lai-
„ co toaculas 2. fabarum mod. 5. ſalis mod. 15. ad Nativitatem Domini
„ aucipaſtas 2. pullipaſtas 26. pullos 105. ova 500. & in Paſcha ſimiliter:
„ mellis ſextarios 2. Et in menſe Aprili ova 500. de Idcio fabarum mod.
„ 1. piſorum mod. 1. ad Nativitatem Domini aucipaſtam unam, pullipa-
„ ſtas 4. pullos 25. ova 50. & in Paſcha ſimiliter: mellis ſextarium 1.
„ ceræ lib. 1. Et in menſe Majo ova 50. ligna, carra 15. de Irtio fabarum
„ mod. 1. piſorum mod. 2. ad Nativitatem Domini aucipaſtam unam,
„ pullipaſtas 4. pullos 25. ova 50. & in Paſcha ſimiliter: mellis ſexta-
„ rium 1. ceræ lib. 1. Et in menſe Junio ova 500. Item de Roſontione
„ in menſe Auguſto ova 166. de illa Cruce & Campanis ova 168. de
„ Revereis-curte vini modios 48. ova 250. vinum de Alpiaco mod. 350.
„ de Riparenſi curte mod. 150. de Abriaco mod. 50. de Burgundia mod.
„ 50. ſunt modii 600. Adumaticum mod. 32. Sicera, humolone, quan-
„ tum neceſſitas expoſcit. Ceræ ad illam eccleſiam libras 200. olei libras
„ 130. adipem mod. 8. Ad opus Fratrum ceræ lib. 100. olei lib. 100.
„ Ad pelles hircinas ſexaginta compoſitas lib. 3. Ad cordebiſos 40. com-
„ parandum lib. 3. ad coria bovina 20. lib. 1. Capellos nigros 8. de ſolid.
„ 32. alios quatuor, unumquemque de ſolidis 3. qui fiunt ſolidi 2. Tres
„ qui remanent de ſolidis ſeptem, qui fiunt ſimul lib. 2. & ſemis. Ad
„ ſtamineas 30. optimas comparandum lib. 3. ad femoralia paria 30. lib.
„ 1. ad infirmorum curam mel & pigmenta lib. 1. Ad ſaccos quindecim
„ comparandum griſeos ſicciſcos, unde cappæ fiant, lib. 10. id eſt talis
„ ordo, unumquodque de ſolidis 10. Et duos optimos capellos de ſolidis
„ 30. quinque qui ſuperſunt de ſolidis 36. novem vero de ſolidis 54. id
„ eſt unumquodque de ſolidis ſex ad roccos faciendum, qui ſunt rocci
„ 28. colligunt ſuper totum libras 10. Ad ſagos 15. in lecta mittendum
„ lib. 2. & ſemis. Ad pelles berbicinas, unde pellicea fiant, ſolid. 10. Ad
„ vuantos lib. 1. Ad faſciolas lib. 1. Sunt in ſumma lib. 31. Ad Infirmo-
„ rum curam manſionilem, qui dicitur Bothmeregus, & quantumcumque
„ decet, ſauram, id eſt de porcis, mutones, berbices, pullos, ova, om-
„ nem decimam noſtram ad ipſam domum infirmorum conceſſimus: de
„ nutrimentis noſtris & de vaſallis noſtris ad portam Monaſterii dedimus
„ villam Noviomum, & illos manſioniles qui dicuntur Giſimacas, Strotella,
„ Sanctum Stephanum, Luviccinas, Bantana, Ciſternas, Lenticuloſa, ad
„ illorum infirmitates & neceſſitates ex caritate, & caſeos, & butyrum,
„ necnon ad illorum famulos nutriendum, &c. quæ neceſſaria ſunt con-
„ ceſſimus.

NO-

[a] Sic vocabant artocreata ex aucis ſeu anſeribus, & pullipaſta quæ ex pullis: quorum eſus Monachis concedebatur in feſtis Nativitatis & Paſchæ ex Concilio Aquiſgranenſi.

AN. CHR. 835 Julii 20.

NOTATIONES

De Monasteriis supra enumeratis num. 2.

(1.) Gemeticum Cœnobium virorum ad Sequanam infra Rotomagum, prope Fontanellam, hactenus celeberrimum, vulgo Jumieges, *de quo in Vita sancti Filiberti Sæculo 2.*

(2.) Logium Partheneum, modo eversum, situm erat ad Sequanam prope Calidumbeccum oppidum, in loco qui nunc Logensis portus dicitur. Lege Notas in primam Vitam S. Balthildis Sæculo 2.

(3.) De Fiscamno, insigni Monasterio tunc virginum, nunc virorum, dictum est in Vita S. Vvaningi Sæculo itidem 2.

(4.) Villare, vulgo Montivilliers, *insigne Cœnobium Virginum Benedictinarum in Caletis, de quo in Actis sancti Filiberti Sæculo 2, & sanctæ Austrebertæ Sæculo 3.*

(5.) De Longogilo nihil mihi succurrit.

(6.) S. Vvalerici ad ostia Somenæ, de quo in Vita S. Vvalarici Sæculo 2.

(7.) S. Richarii Centulense, Sæculo item 2.

(8.) S. Audomari, Sic nonnumquam dicebatur Monasterium Sithiense, cujus erant duæ ecclesiæ, sancti Bertini & sancti Audomari, utraque Monachorum ab initio: nunc ecclesia sancti Audomari est cathedralis, alia Monachorum. Lege Vitam S. Bertini Sæculo 3.

(9.) Monasterium sancti Audoeni etiamnunc viget Rotomagi, ubi ecclesia cathedralis beatæ Mariæ sacra est, duæ sunt ecclesiæ parœciales sancti Martini.

*(10.) Pentale Monasterium situm erat ad Liriʒinum * amnem in Sequanam influentem, à Childeberto Rege conditum in gratiam S. Samsonis Episcopi Dolensis, ut ex ejus Vita lib. 1. constat n. 58., 59., & 60., in Sæculo 1. Benedictino. Penante videtur esse ejusdem Samsonis Cœnobium Dolense, ubi is sepultus est, Penetale dictum in alia ejusdem Sancti Vita apud Johannem à Bosco, nunc cathedralis ecclesia Macloviensis. Hinc corrigenda adnotatio mea in superioris Vitæ locum.*

* la Lizaint.

(11.) Pratellense Monasterium, vulgo Preaux, *itidem in Neustria, hactenus superest, ab annis sexcentis instauratum ab Humfredo nobili viro, de quo in libro de miraculis sancti Vulfranni Sæculo 3.*

(12.) Crux sancti Audoeni, aliis Monasterium sancti Leutfredi, in diœcesi Ebroicensi in Neustria, de quo in Vita S. Leutfredi Sæculo 3.

(13.) Fontanæ, mihi videtur esse illud quod dicitur Fontanetum, Fontenay, *diœcesis Bajocensis, à sancto Evremundo Abbate constructum.*

(14.) Duo-Gemelli prope Bajocas quondam à sancto Martino Abbate Vertavensi, ut creditur, ædificatum, eversum jacet.

(15. 16.) Hinc patet Monasteria sancti Martini Turonense. & sancti Aniani Aurelianense, jam tunc ad Canonicos conversa fuisse.

(17. 18. 19.) De Floriacensi Monasterio dictum sæpius, uti & de Ferrariensi & sancti Carilefi, quæ hactenus supersunt.

(20.) Corbionense dicebatur Monasterium a sancto Launomaro ædificatum, de quo multis in hujus Sæculi tomo 2., ubi de sancti Launomari translatione.

(21.) Supersunt apud Senonas Monasteria sanctæ Columbæ & sancti Petri Ordinis nostri. S. Remigii Cœnobium, quod itidem in hujus civitatis suburbio situm erat, jam destructum est, præter Oratorium modo parœciale.

(22.) Autisiodori vero Monasterium sancti Germani hactenus subsistit.

(23.) Cellense Monasterium sancti Petri apud Trecas, de quo infra, ubi de translatione sancti Frodoberti Abbatis, hactenus floret.

(24.) Meldis Cœnobium sanctæ Crucis, nunc dicitur sancti Faronis.

(25.) Fossatense vero sancti Mauri, de quo inferius, ubi de translatione S. Mauri, ab uno sæculo sæculari toga donatum est.

(26.) Apud Parisios sanctæ Genovefæ Monasterium est Canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini; sancti Germani & sancti Dionysii Monasteria hactenus vigent sub Ordine nostro.

(27.) Item Bellovaci Cœnobium sancti Luciani; tum Flaviacense sancti Geremari, sic dictum a Geremaro conditore, de quo in Sæculo 2. At Oratorium, Oroer, *sancti Ebrulfi quondam, postea sanctæ Angadrismæ, destructum, est, uti & Fontanidum. Lege Acta sancti Ebrulfi Abbatis Bellovacensis in Sæculo 1., & S. Angadrismæ in Sæculo 2. Monasterium Insula illud ipsum est, quod S. Geremarus construxisse memoratur in ipsius Actis Sæculo secundo relatis. Ejusdem Monasterii mentionem facit Hincmarus Remorum Antistes in epistola ad Hincmarum Laudunensem relata in Concilii Duziacensis parte 2. cap. 3.* Monasterium quod dicitur Isla, in parochia Belvacensi, &c.

(28.) Andelagum Monasterium virginum, vulgo Andeley, *ad Sequanam quatuor leucis supra Rotomagum, a Beda Venerabili laudatum, jam pridem corruit.*

(29.) De Malardo valle nihil observandum succurrit.

30. Resba-

(30.) Resbacense in Bregio tractu, Rebais, Abbatem primum habuit sanctum Agilum, de quo in Sæculo 2. AN. CHR. 835 20. Julii.

(31.) Sancti Salvii in Brego, an S. Salvii in oppido Monstrolio, non expedio. Nisi si legendum sit sancti Salvatoris in Brago seu Brajaco ad Sequanam in pago Senonensi, de quo in Vita sancti Paterni in Sæculi 3. parte 1.

(32.) Quid sit etiam Mala Monasterium ignoro. Neque enim de Monasterio Malasci diœcesis Carcassonensis, quod modo Montis-olivi dicitur, hunc locum explicandum esse puto: an de Malmundario?

(33.) Sancti Vedasti Abbatia hactenus celebris est apud Atrebates.

(34.) Sancti Gaugerici est collegiata sæcularium Canonicorum ecclesia Cameraci, vulgo S. Geryg.

(35.) Corbejæ Monasterium illustre laudatur passim in Actis sancti Adalhardi, Walæ, Paschasii Radberti Abbatum, & sancti Anscharii.

(36.) Monasterium sancti Eligii in urbe Noviomo nunc a fundamentis instauratur a nostris intra urbem.

(37.) Abbatiæ sancti Crispini & sancti Medardi virorum, ac sanctæ Mariæ Virginum hactenus subsistunt.

(38.) Item apud Remos sancti Remigii.

(39.) Catalaunis Abbatia sancti Memmii est Canonicorum regularium.

(40.) Altus-mons, vulgo Haumont, ad Sabis * fluvii initia, hactenus militat sub Ordine nostro. * la Sambre

(41.) Malbodium, Maubeuge, una abhinc leuca, est sæcularium Canonicarum seu Domicellarum, quæ domus olim pro sacris Virginibus a beata Aldegunde condita est.

(42.) Idem dicendum de Castrilocensi Parthenone, qui apud Montes Hannoniæ a sancta Waldetrude Aldegundis sorore constructus est. De utraque Sancta dictum est in Sæculo 2.

(43.) Laubiense ad Sabim hactenus insigne est Monasterium, de quo in Sæculis 2. & 3. in Actis sanctorum Landelini & sancti Ursmari Abbatis.

(44.) De Indensi prope Aquasgrani sito dictum est superius in Vita sancti Benedicti Anianæ Abbatis.

(45.) Luxovio, celebri hactenus Monasterio in Vosago, suberant Fontanæ & Anagratenses, Fontaines, Anegray, hactenus Prioratus a Luxovio pendentes. Cusantia, Cusance, Monasterium quondam ab sancto Ermenfredo conditum, subditumque Luxovio, nunc est Prioratus Abbatiæ sancti Claudii subjectus. De sancto Ermenfredo actum est in parte 2. Sæculi 3.

(46.) Habendense sancti Romarici Cœnobium, vulgo Remiremont, Monasterium est Canonicarum Benedictinarum, olim Monacharum, de quo in Vita sancti Romarici Sæculo 2.

(47.) De Balma, la Baume, diœcesis Vesontionensis, dicendum infra, ubi de sancto Euticio Abbate.

(48.) Morbach, seu Marbacense Monasterium hactenus superest in diœcesi Basileensi ad Vosagi montana, de quo ad Vitam sancti Pirminii in Sæculi 3. parte 2. Sancti Gregorii Monasterium in Alesatia, diœcesis Argentinensis, vulgo Munsterthal, Regulam sancti Benedicti hactenus servat.

(49.) Mauri-Monasterium, olim a sancto Leobardo conditum in Alesatia, sic dictum a Mauro Abbate, qui regnante Theoderico quarto vixit, vulgo Maur-munster, hactenus perstat sub Congregatione S. Vitoni.

(50.) Melundense Cœnobium, vulgo Molosmes, diœcesis Lingonensis, in pago Tornodorensi, a Clodoveo magno conditum dicitur in vico Melundis, in valle angusta sito, postea translatum ad fluvium Armentionem. Sancto Michaeli a principio sacratum fuisse Monasterium ferunt: nunc sancti Martini dicitur. Hinc est quod non de hoc Melundensi, sed de Milidunensi sancti Petri Monasterio explicanda putem hæc verba, quæ habentur in catalogo Fratrum conscriptorum Monasterii sancti Galli: Nomina Fratrum de Cœnobio sancti Petri Melondis. EPELINUS Abbas. Abel Monachus. Ratbaldus Monachus. Quod si ita est, eodem nomine utrumque Monasterium aliquando appellabatur. Certe Milidunense sancti Petri Cœnobium a Sevvino Senonensi Archiepiscopo, non primitus ædificatum, sed restauratum dicitur apud Ordericum Vitalem in historiæ lib. 7. Melundensis Cœnobii Abbas fuit Bernardus Abbas Melundensis, qui Jonæ Æduensis Episcopi litteris subscripsit anno 18. Caroli Calvi in Spicilegii tomo 8. pag. 145. In Necrologio Flaviniacensi memorantur 7. Id Martii Vvido Melundensis Abbas: & 3. Non. Julii Hugo Abbas Melundensis, Flaviniacensis Monachus: qui nescio an idem rursus inscribitur eodem modo 3. Id. Octob. Apud Petrum Venerabilem in lib. 1. epist. 27. nominatur Abbas Melundensis, quod Monasterium Guillelmus Abbas Divionensis ad meliorem frugem revocasse perhibetur. Hæc in adversariis meis inveni ad locum illum utcumque illustrandum. Lege Chronicon Hugonis Abbatis Flaviniacensis in tomo 1. Labbeano pag. 248.

(51.) Monasterium sancti Reginberti existimo non aliud esse, quam sancti Ragnoberti in pago Lugdunensi, olim Bebronnense a Bebronna torrente dictum, hactenus superstes. Illud scrupulum injicit, quod Ansegisus Francus potius educari debuit in aliquo Francorum Monasterio, quam extra Franciam: quo nomine Veteres Neustriæ passim, aliquando etiam Austriæ regnum intelligebant. De Regenberchto Magistro agit Alcuinus in carmine 264. at quid ad hunc locum? Cellam Bebronensem (ut id in transcursu observem) imperante Carolo magno tenuit Nantharius.

AN.CHR. 835 20. Julii. *rius Sithiensis Abbas eo nomine secundus ut constat ex litteris cujusdam Erthariì, quae exstant in chartario Folcuini Levitae, incipiuntque ab his verbis.* Domino venerabili in Christo Patri NANTHARIO Abbati de Monasterio *Sithiu*, sive de Cella quae dicitur Bebrona, ubi EBROGERUS praepositus esse videtur. *Sic vero desinunt.* Actum Bebrona in mense Octobrio anno 39. regnante KAROLO Rege anno 6. imperii ipsius.

AN.CHR. 855 17. Novem.

HISTORIA TRANSLATIONIS SANCTI VINCENTII LEVITÆ ET MARTYRIS, EX HISPANIA IN CASTRENSE GALLIÆ MONASTERIUM.

Duobus libris prosaicis scripta ab AIMOINO Monacho S. Germani a Pratis, duobus item metricis.

Ex Jacobo Brolio & ms. codice pervetusto.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

1. LIBELLOS AIMOINI *duos de miraculis S. Germani Parisiorum Antistitis exhibui in Saeculi tertii tomo 2. nunc totidem libros de translatione S. Vincentii ab eodem soluta oratione scriptos cum aliis duobus metricis exhibere juvat. Fuit is Monachus Coenobii S. Germani a Pratis apud Parisios sub Gozlino Abbate, qui ab anno circiter* 850. *eidem loco praeesse coepit, atque Aimoino ut miracula S. Germani perscriberet, mandavit. Hos vero libros Aimoinus scripsit ex relatione Audaldi Monachi, istius translationis adjutoris,* cujus ab ore quae dicuntur, accepit, *ex lib. 1. cap. 2. Editi sunt quatuor isti libri a Jacobo Brolio Pratensi Monacho in Supplemento Antiquitatum Parisiensium. Porro Aimoinus Auditorem habuit Abbonem ejusdem loci Monachum, qui de obsidione Parisiaca libros duos versibus cecinit, praemisso carmine dactylico ad Aimoinum praeceptorem. Ex quo intelligitur Aimoinum anno 888. quo Abbo scribebat, superstitem fuisse. Ejus obitus signatur in pervetusto Necrologio Pratensi his verbis.* 5. Id. Junii depositio Domini HEIMONIS Sacerdotis. *Diversus est is ab Aimoino Francicae historiae scriptore, qui fuit Monachus Floriacensis sub Abone Abbate.*

2. *Primus duos priores libros de translatione S. Vincentii Bernoni Castrensi* * *Abbati ejusque Fratribus nuncupavit. Istud Monasterium* anno Domini 647. Rubertus, Anselinus, & Daniel, tres viri pii & nobiles construxerunt in pago Albigensi, juxta fluvium Agouti sub Regula S. BENEDICTI, *adjuvante Faustino strenuo ac praedivite Milite*, qui Monachus factus ecclesiam S. Benedicti a fundamentis magno sumtu aedificavit, & post mortem Roberti secundus Monasterii Abbas *evasit, ut legitur in ejusdem Monasterii chronico, quod typis vulgatum est in Spicilegii tomo* 7. *Eidem loco praefuit anno* 870. *Berno Abbas undecimus, cui sequentes libros inscribit Aimoinus. Monasterium in ecclesiam Cathedralem erectum est ab Joanne XXII., modo a saecularibus Canonicis occupatum. Ab ejus loci Monachis obtinuerunt majores nostri, Coenobii S. Germani a Pratis Monachi, partem maxillae S. Vincentii Martyris anno* 1215., *interventu Ludovici postea Francorum Regis eo nomine octavi: cujus rei litteras in consequentibus referam.*

* de Castres.

3. *Interim obiter observo*, GUARNERIUM *Resbacensem Abbatem, qui in vulgatis indicibus omissus est, scripsisse opusculum metricum de S. Vincentio Martyre hactenus ineditum, quod legi in ms. codice Gemblacensi sub hoc exordio.*

Quis tua, Christe, salutifera,
Quae facis omnipotens opera
Tradere non cupiat titulis, &c.

Deinde in consequentibus agit de Cella seu Monasterio S. Vincentii prope Hispalim his versibus.

Cella procul bidui spatio
Ab populi manet hospitio.
Sancta Monastica religio
Degit in hoc velut exsilio,
Nullius indiget auxilio.
Sola Deo vacat haec eremus,
Fert scopulos aridumque nemus.
Mons supereminet aerius,
Oceanum videt inferius,
Nil Monachis libet exterius.
Mons etiam capit ecclesiam,
Inter utrumque decus mediam,

Clau-

Claustra decoris habent faciem,
Cuncta boni retinent speciem,
Et specie tenus almitiem.
Hic Vincentius Armipotens.
Cui Dominus Deus omnipotens
Vincere carnifices tribuit,
Lipsana dum sua distribuit,
Nobilius caput exposuit.

Eo in loco Eugenius secundus Toletanæ sedis Episcopus vitam monasticam egisse mihi videtur; quippe qui sagaci fuga urbem Cæsauruguſtanam petens, illic Martyrum sepulcris inhæsit, ibique studia sapientiæ & propositum Monachi decenter incoluit, *ut scribit Hildefonsus in lib. de scriptoribus ecclesiasticis cap.* 13.

EPISTOLA AIMOYNI MONACHI

ad Domnum BERNONEM Abbatem, cæterosque sub eo Fratres.

DIGNIS *memoria sanctis Patribus, Domno Abbati* BERNONI, *cæterisque sub eo Fratribus, in pago Albiensi, & Monasterio beati Benedicti, quod Castrum cognominatur, sub ejus regimine, regulari studio Deo commilitantibus*, AIMOYNUS *peccator, almi Germani Parisiorum Præsulis Monachorum novissimus, præsentem prosperitatem, æternamque in Christo coronam*. Vestra, o amantissimi Patres, prudenti, necnon & imitabili simplicitate comperta, non miror quod libuit sanctitati vestræ mihi modico tantum injungere negotium: quatinus adventum beati Levitæ & Martyris Christi VINCENTII ad vos, ejusdemque adventus supernæ admonitionis causam, litteris mandando posteris futurisque sæculis sciendum præberem. In quo etiam illud competenter exigitur: ut grandia paucis elucidem, seu pro vitando fastidio spatiosa brevi sermone contraham: quo omnibus legentibus hoc opus, Christo favente, probetur acceptius. Id quoque quemadmodum de miraculis ejusdem Sancti in itinere vel penes vos multiplici numerositate exhibitis, tantum ut ejus inventio, ejusque ad vos translatio certa dinoscatur, contingam. Sed quoniam me super hoc, quamvis indignum, dignanter tamen aggressis estis: fiat Domini pia semper voluntas, ipsiusque sancti & egregii testis consequens pro me ac frequens apud eum oratio. Neque fas sit me tot tantisque præceptoribus digna, licet ab immerito, postulantibus inobedientem reperiri: vestra quoque pro me sanctitate divinam supplicante clementiam: ut quod meritis non præsumo, sanctarum precum sublevatus auxilio, non ego quidem, sed gratia Dei mecum perficere possim.

INCIPIT LIBER PRIMUS INVENTIONIS sive Translationis beati Vincentii Levitæ & Martyris, quæ celebratur 6. Kal. Novembris.

ANNO octingentesimo quinquagesimo quinto Incarnationis Domini nostri Jesu Christi, regnante orthodoxo Francorum Principe CAROLO Hulduvvici Imperatoris filio, in parte quadam regnorum ipsius, in Aquitania scilicet & Monasterio, quod vulgari appellatione ConKittas vocitatur, HILDEBERTO cuidam Monacho visio ostensa est, quam cælitus monstratam sequentia declarabunt. Erat igitur idem vir simplex, ultra juvenilem ætatem tempus agens: senex moribus, ac sanctæ patientiæ studiis eruditus. Habitum etiam monasticum (quem præsertim a tempore sui sacerdotii inhianter desideraverat) adeptus talem se totius religionis præbuerat actibus; ut etiam præcedentium hujus vitæ patrum sequens vestigia, multis & ipse foret in exemplum. Hic cum se aliquando post exsolutum vigiliarum debitum sopori dedisset, vox ei divina sic insonuit dicens: Frater, vigilas? Cui respondenti, Domine quid me vis facere? Surgens, inquit, vade, & aggredere Valentiam Hispaniarum: ac perquire extra muros ejusdem civitatis locum sepulturæ Vincentii Levitæ & Martyris. Cujus corpus ecclesia quæ desuper fuit, a paganis ob malignorum civium & circum habitantium pravam conversationem destructa, ibi absque ullo religionis honore, nullo obstante tegmine, imbre madescit æthereo. Nam dignum est, scito, Dominique voluntas, ut idem gloriosus Dei amicus inde diligenter effossus, ad locum transferatur pacis cultusque legitimi. Quibus dictis, mox a conspectu videntis illa cælestis species hujusmodi visionem narrantis una cum voce subducitur. Qui sopore depulso, & quod viderat vigilanti animo replicans, ad Dei rogandam pronus consurgit clementiam: quatinus per eum cunctorum opifex quod ostenderat, dignaretur explere. CAPUT I. Anno 855. Hildebertus de quærendo S. Vincentii corpore cælitus admonitus.

Erat sane alius in eodem Monasterio Monachus religiosus æque Sacerdos & Conversus [a], AUDALDUS nomine, speciali ei familiaritate connexus, ætate ac vitæ moribus pæne consimilis: cujus ab ore quæ dicuntur, & multo etiam ampliora nos in fide accepisse confidimus. Ad hunc primus memoratus compresbyter Hildebertus accessit: & quod sibi reve- II. Audaldo socio.

[a] Conversi dicebantur olim apud Monachos, qui ex sæculari vita ad monasticam convertebantur in adulta ætate.

AN. CHR. 855 27. Novem. revelatum fuerat secreta allocutione detegens, eum in hoc multis modis animando socium postulavit. Hortatur amicum, precatur dilectum: Dei sanctique Martyris adfuturum repromittit solatium, necnon & pro laboris sudore, æternæ recompensationis pollicetur præmium. Quibus vir devotus attenti pectoris arcano receptis, confestim verbis favens sodalis, assensum libentissime præbuit: præsertim cum idem a quodam nobili Hispaniensi viro, BERTA nomine, frequenter audierit, quod ejusdem sancti Levitæ & Martyris corpus ab eodem loco cultoribus desolato facile in quamcumque partem a quolibet asportari posset. Convenitque utriusque animus ad tot terrarum intervalla percurrenda promptissimus, atque ad perferenda, si qua etiam adforent, impedimenta paratissimus. Itaque BLANDINO ejusdem loci Abbati, reliquisque Fratribus suæ voluntatis rem patefaciunt: a quibus hoc agendi seu perficiendi eos oportebat expetere consilium. Processit sane omnium qui convenerant, communis in hoc validusque animi ardor: quorum scilicet mentes virtus illustraverat superna, & æqualis spei perflaverat lætitia.

III. Ambo Hispaniam adeunt. Hoc igitur accepto ardentibus dumtaxat animis divino (quod est magis fatendum) consulto, paratis omnibus exeunt cum duobus tantum famulis, hilares procedentes ad locum & opus sibi cælitus intimatum. Gradientibus autem eis, ac viam festino tramite accelerantibus, Hildebertus carnis incommodo pressus assumptum iter quamquam invitus reliquit. Audaldus vero mæstus ac deinde uno solo comite contentus, post multas, quas prolixum esset expedire, paganorum insidias, pariterque tribulationum variarum pressuras, ducente se Christo audacter percurrens, tandem aliquando Valentiam superius nominatam civitatem aggreditur. Ubi diebus quatuor in ejus suburbio, a Christianis jam penitus derelicto, anxius dubiusque quid ageret immoratus, quinto die Zachariam quemdam Maurum, apud quem hospitabatur, conveniens, sciscitabatur ab eo privatim de re propter quam venerat, & utrum se in hoc adjuvare possit, denudatis secretis interrogat. Quo respondente se optime posse, atque locum ubi pretiosus Domini Martyr jacebat, ipsiusque monumenti tumbam adhuc integram bene nosse: Eamus, inquit Audaldus; & videamus utrumne ita sit, quemadmodum testaris. Quo ajente, Quid mihi dabis pecuniæ, si quod quæris ostendero? Monachus ait: Parum quidem habeo: sed illud totum, vel certe exinde quantum petieris incunctanter appendam. Unde prædictus Zacharias superno instinctu, sanctique Martyris (ut credimus) obtentu moderatus, non amplius quam quadraginta argenteos, solidos videlicet quinque, postulavit. Quibus libenter tributis, simul ierunt ad locum, ubi maceriarum ecclesiæ tantum patebant ruinæ, atque ipsius sepulcri situm, ut fuerat incontaminatum tituloque signatum, reperiunt: in quo erat super inscriptum, quod illic requiesceret sanctus Levita & Martyr Vincentius. Præclarorum quoque parentum nomina, patris Euticii, matris vero Enolæ, a quibus orbi agonista talis processerat, eidem epitaphio inter cætera refulgebant inserta. Ergo comperto seu denotato sarcophagi loco, die adhuc multo domum reversi sunt, glorificante Audaldo Deum ac benedicente, qui itineris sui incursum ita prospere direxisset.

IV. Sacrum corpus repellunt. Proinde dum quies noctis membris præsertim humanis blanditur, accepto lumine consurgentes soli secreto revertuntur ad tumulum: inventumque miræ pulcritudinis vas marmoreum undique (ut decebat) studiose munitum, inopina facilitate, ultra quam dici posset, simul ambo viribus insistentes aperiunt. Quid præterea admirationis pro incredibili ejus integritate, quidve compunctionis seu lacrymarum, propter videlicet gaudium ac inexpertam aromaticæ suavitatis illic diffusam fragrantiam, memoratus ille Monachus, tanti boni repertor, inibi tunc persenserit, ineffabile ipso jurejurando attestante habetur. Hoc tamen luce clarius fulget, quod hujusmodi signis veluti quibusdam vocibus promulgatum fuerit, quod is qui quærebatur Dei Martyr & Levita Vincentius esset inventus. Qui extra multiplices & admirandas suppliciorum ejus injurias ita (ut prælibavimus) integer liberque a putredinis labe repertus est: ut nullo modo in præparato sibi ad efferendum sacculo, nervis adhuc rigidis componi potuerit: nisi per artus (hoc ipsa cogente necessitate) complicatus dissolveretur. Quibus cum reverentia & timore perfunctis, ad hospitium deportatur, tempusque ac opportunitas exeundi patriamque revisendi præstolatur in dies.

V. illudque transferunt. Emptis denique palmarum ramis, & circa ipsum corpus ligatis, veluti hujusce rei gratia thesaurus occultaretur adquisitus, tantum tamque venerabile præmium levans, hoc onustus munere, hacque locupletatus margarita negotiator ille pauper ditissimus effectus, optatum iter dum tempus videt, resumit. Cui Dominus rursus ostendere volens, quod quæsiti Vincentii Levitæ & Martyris corpus invenerit, sub nocte quadam dum super universos eumdemque Audaldum sopor solito vehementior irruisset: subito fulgor, (haud dubium quin cælo delapsus) omne replevit quo Sanctus inerat habitaculum: adeo ut hospes seorsum recubans nil aliud quam domum suam, volvente ignis edacitate, ardere putaret. Dumque clamores pavitans, quis ignem succendisset, emitteret, Audaldus veluti de itinere fessus, vix somni decussa quiete assurgit, vocesque clamantis hospitis accipiens, rem cælitus administratam, ipso perfusus splendore tacitus timidusque attendit. At ubi in se recollectus virtutem agnovit Altissimi: hospitem, utpote gentilitatis ritu ferocem, blando ne paveat demulcet affatu, ignem proculdubio a se accensum fuisse pronuncians. Hoc autem audito, ille se intra cubiculi sui claustra continuit: nec est permissus dignusque inventus, qui facti miraculi mereretur nosse mysterium.

Mona-

Monachus vero orto mane festine consurgens, quod residebat itineris conficere satagit. Unde post aliquot dies Cæsaraugustam civitatem properanter aggressus, a quadam Deo devota muliercula prope ipsius urbis mœnia domum habente, misericordia hospitandi, ut puta peregrinus, illa nocte suscipitur. Quæ sollicita, dum in occultiore parte suæ domus vigilans & tacens quiesceret, animadvertit memoratum Monachum ante sancti corpus lucentibus cereis psallenter adstare. Itaque pulsato nocturnali tempore signo, ad ecclesiam concita pergit: atque quod viderat per internuncium Episcopo civitatis intimavit. Qui festinans sarcinam sibi una cum palmis pudore sublato deportari jussit, Monacum autem comprehendi mandavit. Ille vero paulo ante de necessariis viæ sumptibus meditans, propter emendos panes, ministro, quia erat mutus, domi relicto, ad forum processerat. Episcopus namque diviso fasce, & quæcumque inerant universis coram expositis, reperit sanctum intrinsecus latens pignus, sacco diligenter insutum. Quod stupens nimiumque admirans, & æstimans omnino quod erat plane alicujus sancti Martyris corpus, jussit illud auferri, atque in ecclesia beatæ Mariæ semper virginis (quæ est mater ecclesiarum ejusdem urbis) veneranter recondi: in qua olim sub Valerio Pontifice idem Martyr strenuusque athleta Archidiaconii arcem insignis tenuerat. AN.CHR. 855 27.Novem. VI.

His ita dolo peractis, Audaldus horum nescius cum panis edulio domum regreditur: agnitoque (proh dolor!) hoc tristi facto, perculsus animi dolore ad eumdem Episcopum, nomine SENIOREM [a], lacrymis plenus accessit, conquerens cum eo de injuste sibi subducto corpusculo. Et meus, ait, meus fuerat ille propinquus, in partibus Hispaniarum nuper mortuus ac sepultus. Cujus cadaver inter reliquorum parentum meorum exanimes artus componere satagens, hæc terrarum spatia multis vexatus calamitatibus Christo propitio peragrans evici: atque illud non parvo xenio dato, ex paganorum placata feritate redemi. Sed proh nefas! inquit, offendi Episcopum crudeliorem ethnicis. Quod enim eorum austeritas humanitus emollita pie quærenti concessit: hoc tua violentia improbe omnimodis exagitata rapit, impudenterque præsumit, & veluti insanus sanctum dicis corpus hominis peccatoris. Tunc Episcopus inter hæc & alia nimis rapida permotus iracundia, Monachum teneri præcepit: in exquisita tormentorum genera virgarumque ei livores repromittens, nisi de qua civitate vel loco eum furatus esset, seu quo nomine idem Sanctus censeretur, exponeret. Quod cum cœpisset, ac crudelius carnifice turpiter exercere perstitisset: Audaldus volens nolens & valde diu cæsus, ac per testiculos tandem suspensus, quasi visus est confiteri, quod ab Hispaniæ partibus illum deferret, quodque sanctus Marinus martyr (hoc invento vocabulo) nomen haberet. Sicque (ut reliqua transeamus) Episcopo sacræ prædæ nefario invasore partim deluso, cum magno cordis ploratu fletuque plurimo pulsus, ad proprium locum Monachus tristis verberibusque attritus revertitur. Quod Monasterii sui Fratres audientes, nec credentes, Audaldum mendacii redarguerunt; nomenque illi gyrovagi imponentes, a se sequestrando, jamque ipso etiam sponte exeunte, repellunt: & ubicumque libeat licentiam ei, immo necessitatem tribuunt commorandi. Qui ad Cœnobium beati Benedicti, Castrum superius cognominatum, usque perveniens, ejusdem Congregationis Abbati, viro religioso, domno GISLEBERTO, cæterisque Fratribus ibidem degentibus omnem sui itineris sive actus continentiam, qualiterque sibi sancti Levitæ & Martyris corpus sublatum fuerit, per ordinem explicavit. Qui nimirum attoniti, & pro his quæ dicebantur valde gavisi, Audaldum regulari more prius susceipiunt: ac deinde illi secum, quamdiu viveret, habitandi locum concedunt. Simulque deliberant, tempus ad hoc congruum opperientes, quatinus tantum ad se decus quandoque superna opitulante gratia transferre satagerent.

VII. Cæsaraugustanus Episcopus nomine Senior.

Audaldum dure excipit.

Exacto denique tempore, annis scilicet octo & semis evolutis, ad Cæsaraugustam, SALOMONE sibi familiarissimo Cerdaniensi Comite mandante, ex se Fratres mittunt: qui sancti Levitæ & Martyris corpus, procurante hoc ipso Salomone, reciperent, secumque Christo miserante deferrent. Salomoni namque hoc jamdudum compertum fuerat: & (ut erat prudens atque boni cupidus) ad Regem MAJOREM Cordubensem opportunitate accepta perrexerat, fingens inter reliqua, quod apud Cæsaraugustam civitatem parens ipsius, vocabulo SUGNARIUS, dum ab Hispaniæ partibus deferretur, a Seniore ejusdem civitatis Episcopo violenter sublatus detineretur. Ille vero exceptis aliis donariis sponte oblatis, ut corpus reddi juberet solidis centum expostulatis, ad Regulum sæpe dictæ civitatis, nomine ABDILAM, chartam facere mandat: imperans ut ipse totidem quoque solidis sumptis Salomoni Comiti propinqui sui Sugnarii corpus restitui præciperet. Quibus sic expeditis, ac Principum animis, taxata pecuniarum summa, lucratis, Episcopus advocatur: & cur tantam in mortuum, imperatoria posthabita reverentia, exercuerit iniquitatem, velut reus majestatis, quique etiam nec sibi reveritus fuerit, districte inquiritur. Quo omnia negante, & quod id non fecerit, cum multis Dei Sanctorumque juramentis affirmante, Audaldus accedens constanti animo Episcopum fortiter convincere parat. Sed illis diu absque effectu, &, ut dicitur, muliebriter altercantibus, postquam Episcopus blandis sermonibus invitatus veritatem fateri noluit, proponuntur ei tormenta: ut scilicet ligato pedibus ejus vel collo fune per circuitum civitatis traheretur, & sic illusus mem-

VIII.

S. Vincentii corpus reddere cogitur.

a Seniorem Cæsaraugustanum Pontificem, *rectis vitæ moribus* præditum S. Eulogius Presbyter Cordubensis prædicat in epistola ad Vuillesindum Pampilonensem Episcopum.

AN.CHR. 855 27.Novem. membratim demum dissiparetur. Et quamquam virtutes S. Vincentii, licet sub nomine sancti Marini, transacto præscripti temporis spatio illic frequenter ostensæ, animum illius in ejus amorem miro modo pertraxissent: minarum tamen horrore exterritus, quod gestum fuerat confitetur, & locum quo illud sacrum corpus erat humatum, non sine dolore ac gemitu aperit. Quo pervenientes Monachi qui advenerant, tam pretiosum cælestis doni talentum reperiunt, elevantque. Cumque unus illorum, RADBERTUS nomine, hæsitans dubitaret an is vel alius esset, atque loculum aperiendo certis signis Audaldo notis, hoc prius caute perspici debere contenderet: statim pede quem ad hoc promoverat, infirmatur, plurimum sibi formicante genu cum tibia. Quo signo reliqui satis certi de reddito corpore, illud ad deportandum apte componunt. Tantoque potiti desiderio, ac post paululum Monacho pedis vigore pleniter recuperato, cum hymnis & gratiarum laudibus (prout ratio & loci qualitas dictabat) exeuntes, ad propria redire Domino ducente disponunt: cui est honor & potestas, virtus & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Huc usque de sancti Corporis Inventione, seu Repetitione: nunc autem quæ restant Translationis & gestorum in ea miraculorum, sequens Libellus cum subjecto excipiat Prologo.

ERGO quia hactenus quæ circa hujus sancti Levitæ & Martyris inventionem seu corporis repetitionem gesta sunt, fideli stilo Christo duce digessimus: jam nunc quæ restant ipsius translationis & gestorum in ea miraculorum, brevi quemadmodum cœpimus tractatu sollicite videamus. Neque enim effugari lectorem, multo magis vero ad ea quæ dicuntur invitari, oportet, qualiter etsi sermo incultus exasperat, saltem succinctus demulceat. Ideoque omne hoc opus in duo etiam dividere voluimus corpora, licet quantitate exigua. Nobisque donari petimus, quidquid prætereunter in his excessimus: qui de multis pauca legentes, illa prorsus quæ fide ac relatione digna inventa habuimus, eis præsentibus, qui viderant attestantibus, pii laboris studio ipso in loco scribere curavimus.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

CAPUT I. Cæca recipit lumen. SIQUIDEM illis ad Balagivum oppidum, juxta fluvium Segarim, cursum pervenientibus, in quadam insula solo contigua resederunt. Statimque divulgatum est nobilis Levitæ & Martyris corpus adesse. Tunc conveniunt nonnulli munera & obsequia pro posse offerentes. Inter quos mulier dudum cæca adducta est, quæ humi ante ipsas reliquias prostrata, lumen sibi donari poposcit. Et aliquandiu flens ac in oratione persistens, visum cunctis qui aderant cernentibus recepit, & semetipsam qualis venerat qualisque effecta esset admirans, ajebat: Gratias tibi Deus, tibique sancte Martyr, qui me tuæ virtutis ubertate dignam duxisti.

II. Profecti autem, inde ad Bergam castellum celeri cursu iter dirigunt. Ubi Dominus itidem præstito miraculo, quid meriti quidve gratiæ apud eum sanctus Levita & Martyr haberet, clementer ostendit. Nam inter reliquos gratissima ejus munera requirentes, adfuit quidam delatus claudus, totoque corpore ægrotus. Qui coram reliquis (ut in talibus contingere solet) cœpit primum dolore valido affligi, & in pavimento volutari. Quod astantibus mirum videbatur: sed paulo post miserante Deo, intercessione beati Vincentii consolidatæ sunt bases pedum ejus, & directi gressus: ita ut lætitia sospitatis amica comitatus, per se ad suos sanus rediret.

Claudus curatus.

III. Quia vero lucerna non debet abscondi, sed ut luceat super candelabrum poni, jam illud sanctum corpus tanto virtutum fulgore coruscum feretro aptantes, Salomone Comite, prævio pacificoque ductore Cerdaniam usque venerunt. Ibi enim propter occurrentes, & necessariam itineris quietem, salubri consideratione aliquantisper stare decreverant. Intrantesque quamdam ejusdem provinciæ villam, quæ a priscis cultoribus nomen Albis accepit, imposuerunt illud super altare ecclesiæ beatæ Mariæ virginis. Quo innumera multitudine utriusque sexus per biduum confluente, reperti sunt inter eos, contracti genibus duo, & una debilis mulier, cæcus unus, ac febricitantes seu energumeni, ejus sanctis meritis ab omni infirmitatum gravedine liberati. Nec audivimus, quod ullus quocumque debilitatis morbo invasus, (si fideliter accessit) se vel advenisse, vel certe sine remedii medicina recessisse doluerit.

Infirmi sanati.

IV. Pæne igitur per singula mansionum loca patratis miraculis, ut verbi gratia in Livia duobus claudis erectis, & in Carcasona extra urbem in ecclesia sub ipsius Levitæ & Martyris veneratione Christo sacrata, dæmoniacis infirmisque aliis non paucis curatis, jam læti Castrum quo tendebatur, præcipui Patris Benedicti Monasterium appropinquant. Sed qualis fuerit tanta exceptione dignus, cum crucibus ac cereis, omnibusque congruis ornatibus ille Monachorum splendidus apparatus, necnon & devotissimus populi concursus, reor superfluum, si exponi contendatur. Martyris itaque corpus servandum venerandumque in ecclesia almæ genitricis Dei Mariæ ante ipsius Cœnobii portam collocaverunt, ob devotam maxime feminarum frequentiam, quibus Monasterii ipsius aditus ex antiqua Patrum ejusdem

S. Vincentii reliquiæ Castrum allatæ.

NOTA

cob

loci consuetudine denegatur. Decreverunt tamen novam basilicam in ejus honorem Monasterio vicinam exstruere: ad quam utriusque sexus personis devotis liber sit accessus. AN.CHR. 855

Sed quoniam forte poterat dubitari de tali ejus inventione & optata delatione; hoc omnipotens Deus ad cumulum suæ bonitatis tali miraculo roborari voluit. In villa Vidcellas, a Monasterio tribus dumtaxat millibus distante, femina quædam ibidem adhuc degens, nomine Aitrudis, a vicino suo admonita est, ut deposito lanificii opere, in occursum susceptionis B. Vincentii martyris cum aliis properaret. Quod illa facere recusans, cum cachinno dixit esse potius corpus cujusdam Mauri ethnici vel Hispani, quam Martyris. Et extemplo omnium privata membrorum officiis contrahitur; ac veluti cadaver miserabiliter in terram consternata, se mox expiraturam terribili voce proclamat: rogatque suos, ut ad Sancti templum deferatur. Ubi curru delata, per dies novem, aspicientibus multis, eamdem percussionis debilitatem sustinens mansit: atque post alios novem saluti reformata, valens, ut nunc quoque valet, exivit. 27.Novem. V. Mulier sanata.

Enimvero frequentantibus locum plebibus, sive infirmis variis languoribus oppressis sanitatum medelam exquirentibus, a Cerdaniæ partibus quidam venientes, haud longe a Monasterio propriis rebus exspoliati, nudi ad Sanctum gemebundi flentesque perveniunt. Sed mirum in modum gratia supernæ accidit æquitatis, ut prædatores aliorsum fugere tentantes, adversa sibi profectione mirabiliter coacti, cum universis quæ abstulerant, ad eumdem locum festinanter accederent. Et sese mutuo intuentes spoliatores ac spoliati, isti timere, hi vero multo amplius mirari cœperunt: volentibusque populis in reos consurgere, supplices rogarunt, ne quid sibi mali ob Christi sanctique Martyris amorem inferrent. Quo impetrato omnia restituerunt: & Deum sanctumque laudantes Vincentium, ad propria singuli repedant: isti de inventis, illi autem de venia gratis adquisita jucundi. VI. Fures agniti.

Nec silentio prætereundum, quod pari admiratione dignum est. Quidam enim ex Camerensi pago, causa orationis, inclinato jam die adveniens, lanceam suam uni arborum, quæ sunt ante memoratæ basilicæ ingressum (servato religionis honore) innixam reliquit. Cumque ecclesiam sic exarmatus intrasset, & orationi devote insisteret: fur quidam lancea ejus rapta aufugit, domum suam non longe positam petens. Sed mente perturbatus, ad ejusdem viri tugurium, cujus erat hasta, infra triginta ferme leugas, jejunio, ac itinere per totam noctem fatigatus devenit. Cumque sitiens paululum aquæ peteret, mulier agnitam mariti hastam recipit, & furi reatum suum confitenti pepercit, non sine admiratione virtutis sancti Vincentii qui peregrini sui injuriam eo modo reparari curavit. VII.

Quandoquidem de nova sancti Vincentii Levitæ & Martyris fabricanda ecclesia mentionem fecimus, congruum est huic loco novum referre miraculum. Ad hanc enim constructionem confluentibus pariter plus quam ducentis viris cum muneribus, præter mulieres, parvulos, & infirmos, inter quos fuit quidam cæcus rebusque pauper: qui ne in Sancti servitio vacuus appareret, lapidem non parvum sibi ex itinere a ductore dari poposcit, atque illum subito levatum collo suppsuit. Cumque a plebe stultitiæ argueretur, ut qui rem impossibilem propter pondus attentaret: asseruit se numquam ab incœpto quieturum, donec munus assumti lapidis ad novi templi S. Vincentii structuram detulisset. Nec mora, inter hæc verba, depulsa cæcitate visum recepit. VIII. Cæcus visu donatus.

Vir venerabilis HELISAGAR Tolosæ civitatis Episcopus, his auditis virtutum signis, jure pastorali Clerum populumque hortatus est, ut qui vellent, ad sancti Martyris orationem secum ire pararent. Qui dum decreto tempore pastor bonus ovium turmis circumseptus, a nono etiam milliario discalceatus, forma factus gregi, reverenter advenisset: quidam eorum digitos utriusque manus ab ipsa nativitate ita contractos & volæ hærentes habens, ut numquam explicari seu extendi valerent: post orationes & lacrymas coram sancto Martyre fusas, sensit eos solutos, manante tamen vivo cruore e locis, quibus prius inhæserant. Quo viso Episcopus & universi qui cum eo erant, in laudes divinas prorumpunt, litanias, hymnos, & *Te Deum laudamus*, lacrymosa voce psallentes: ipsasque manus sanguine litas jam gaudio magno deosculantes. IX. Aridus sospitati redditus,

Quidam argentum sibi ad aliquod opus necessarium in sinu absconderat. Quod inverecunde mulier in latrocinandi arte perita extraxit. Sed manus ejus ipsum argentum continens statim obriguit: ita ut eam nec aperire, nec ad se (cunctis videntibus) reducere valeret. Ipsa vero ad sancti Vincentii sacras reliquias confugiens, & ibidem cum Fratribus, aliisque fidelibus devote orans, curata est, manuque relaxata furatum argentum restituit. X. Punitum mulieris furtum.

Alius cæcam habens filiam a nativitate, eam medendi fretus fiducia, ad sancti Vincentii divulgata passim patrocinia adducere statuit. Et ad Monasterium usque veniens, ubi comperit ipsum sacrum corpus, propter timorem paganorum Nortmannorum ad remotiorem & tutiorem locum transportatum fuisse, crebrius ingemiscens dicebat: Miserere Christe, miserere o beatissime Vincenti: miserere mihi misero, miserere huic filiæ meæ. His lacrymarum vocibus, superna (quæ non dormitat) ad miserandum excitata clementia, continuo obtinentibus magni agonistæ precibus & fide parentis, lumen restituit puellæ. XI. occultatæ metu Nortmanorum S. Vincentii reliquiæ.

Nortmannis * autem (qui ad obsidendam Tolosam venerant) accedentibus, Monachi sanctum revehunt corpus: dignisque eo in loco ubi prius fuerat, officiis venerandum reponunt. XII. * Vide Appendicem

Rursus puella quædam a nativitate cæca, indubitanter credens, interventu tanti Martyris se XIII.

AN.CHR. 855 27.Novem. Puella lumen recipit. ris se posse lumen recipere, sororem rogavit, ut ad eum quantocius perduceretur. Quæ dum simul incederent, audierunt in terram procul remotam delatum fuisse. Ad quam propter rigorem hiemis & aspera juga montium non valentes pervenire; cæca sororem suam hortata est, ut ex cera quam secum tulerant, candelas conficeret; easque saltem ad locum quo sanctum corpus in itinere ad modicum pausarat, deferret. Audierat enim locum miraculis celebrem: ita ut etiam animalia ratione carentia illum contingentes debilia redderentur: quod cum fecissent, atque se illic ambæ gementes prostravissent; fusa prece quæ lucis nescia venerat mulier, cœpit dicere, se clare quæque aderant, cuncta videre.

XIV. In eodem Albiensi pago fuit quidam piscator nomine Ubidandus, qui cum videret socios suos piscatum pergentes, in præfato loco causa venerationis morari, eos increpabat dicens: Vellem arbores hujus silvæ universas adoraretis: qui omnium plateas viarum indiscreta consideratione, Oratorii religione sacratis. Quibus dictis, illico petulans os ejus in aurem sursum convertitur, atque ultra quam dici potest monstruosum efficitur. Tuncque pænitens ad prædictum locum cucurrit, totoque extensus corpore se contumeliosum & blasphemum fuisse fatetur. Deinde ad ecclesiam, in qua sancti Levitæ & Martyris corpus excolebatur, velociter perrexit: eamque singulis horis diei vel noctis frequentavit, donec sanaretur. *Petulans torquetur, mox sanatur:*

XV. Hac itaque luce longe lateque diffusa, etiam a nativitate adducti cæci illuminabantur, surdis ac mutis sensus officia reddebantur, claudi curabantur, energumeni fugatis dæmonibus mundabantur, & aliarum infirmitatum quacumque molestia aggravati, præsentes absentesque sani efficiebantur. Unde paupercula quædam a multo tempore luminibus privata, cum ad sanctum Martyrem duceretur, in medio itinere a ductoribus tedio & labore fessis derelicta, rogavit quemdam adstantium, ut saltem candelas (suæ orbitatis munuscula) ante sancti Martyris altare accensas offerret. Qui dum manu extensa eas accipere vult, ab ipsa muliere videntur: recollectoque brachio, jam non ductorem, nec earum latorem quærit: sed hilaris & de die in diem clarius videns, iter cœptum, etiam plerosque antevertens, perficit: & tandem ad sepulcrum beati Vincentii pervenit. Ubi candelis ardentibus, non per alium, sed per se oblatis, plenam oculorum aciem recepit.

XVI. Huic simile est miraculum in Rotenensi pago, qui vulgo Rodinigus appellatur, patratum. Quidam contractus genibus cum ad sanctum Vincentium adduceretur, a suis ductoribus ignavis, pigris & inhumanis in medio itinere solus & plorans derelictus est. Sed quia Dominus de quacumque necessitatis angustia ad se clamantium preces misericorditer exaudire non cessat; extemplo miseratur miserum, ac cælesti persusum medicamine, jacentem debilem facit erectum: adeo ut magnis passibus gradiens, suos desertores mox assequeretur. Illi autem tanto miraculo attoniti, seipsos accusare vehementerque redarguere cœperunt: quod cælestis remedii beneficio dignum, ita pigri inclementesque deseruissent. *Debilis erigitur.*

XVII. * cap. 4. Consuetudo (ut meminimus *) præfatæ Congregationis fuit, ut feminæ omnes ab ingressu Monasterii arcerentur. Idcirco ejusdem Cœnobii Fratres prudenter providerant, ut corpus Beati Vincentii Levitæ & Martyris in basilica Dei genitricis Mariæ poneretur: ad quam liber erat mulierum accessus. At vero successu temporis, conventu hujusmodi per dies cessante, intulerunt illud in seniorem Monasterii ecclesiam, atque retro altare beati Benedicti (donec ejus templum consummaretur) posuerunt. Post hæc mulier ab annis plurimis cæca conata est usque ad locum quo Sanctus jacebat, ingredi: sed quidam obvians, hanc repulit, atque retrorsum mœstam abire coegit. Quæ suspirans, ac ad cælum oculos mentis erigens, sancti Martyris sibi provenire supplex orabat solatium. Sicque inter lacrymarum flumina cæcitatem expulit.

XVIII. In quodam loco eidem Cœnobio adjacenti, qui Vvaldarii cella nuncupatur, hoc memorandum enituit virtutis præconium. Secus etenim ipsum locum diffusis militum copiis, Monachi HERMENGAUDUM Albiæ Comitem adierunt: orantes ut ab hostium invasione equorumque depastione sata condiminæ suæ protegeret. Nam in illis partibus perpauca exstant prata. Qui quatuor pallas ecclesiæ sancti Vincentii a pauperibus mulierculis oblatas præcepit assumi, & totidem baculis perticis alligari, atque in circuitu florentis agri affigi: quatenus eo signo a messis direptione hostes temperarent. Sed unus eorum tale signum despiciens, pallam unam cum baculo in terram excussit: & ab equo (quem in ipsa sata inducere nitebatur) versis calcibus in fronte percussus, spiritum exhalavit. Quo audito & per hostes diffamato, timor universos invadit, evidensque Dei judicium ac sancti Martyris meritum ubique valens prædicatur a cunctis. *Milites coerciti.*

XIX. Huic facto propemodum simile est quod sequitur. Nam domno Alberico Monacho cum Fratre Helia in pagum Impuriensem profecto, atque in villa suæ obedientiæ, quæ Garriculas nuncupatur, commorante, supervenerunt hostes: qui pagum villamque, nemini parcentes, depopulati sunt. Quin etiam equos ipsius Alberici abduxerunt, nec impetrare potuit ut saltem unus, (quem robustiorem noverat, redderetur. Sed ipsemet equus qui postulabatur, quasi vindex duplicis injuriæ (raptus inquam, & justæ repetitionis) raptorem calcibus in nudo capite percussum, morti tradidit. Quo facto iniquitatis socii perterriti, non solum equos, verum etiam quicquid in eadem villa rapuerant, relinquentes aufugerunt.

XX. Sequens exemplum de muto & surdo curato finem imponet. GEORGIUS quidam vir illuster servum mutum & surdum habuit: qui cum ad sepulcrum sancti Vincentii Levitæ & Martyris duceretur, nec amplius a Monasterio quam duodecim ferme millibus distaret; cœpi

cœpit loqui, loquentesque absque impedimento audire. Tunc comites rogavit, ut eum cito ad locum, ob referendas sancto Martyri grates perducerent. Quod & fecerunt ad gloriam & laudem Dei & Domini nostri Jesu Christi, qui Sanctos suos mirabili potentia ubique triumphare facit: cujus honor & imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen. AN.CHR. 855 27.Novem.

EPISTOLA EJUSDEM AIMOINI AD DOMNUM Theotgerum, ejusdem Congregationis Monachum.

LEVITARUM præcipuo domno THEOTGERO, juxta consonam sui nominis etymologiam Deum gerenti, AIMOINUS comminister salutem dicit. Laudabili caritati vestræ, mi dulcissime THEOTGERE, frequenti studio circa mei curam satagenti, in omnibus parere devotus exsistens, inclino me tuus camelus sponte, ad injunctum mihi abs te onus ferendum. Rem siquidem novam & pro sui brevitate mirandam, prosaico opere expleto, me vestra dilectio de adventu beati Levitæ & Martyris Christi Vincentii facere cogit geminos rursus libellos: quos singulos tricenis modo versibus claudam, per denos etiam positis in unoquoque capitulis. Unde consultius eligo veluti recens scriptor videri, quam me vestro amori, mihi melle dulciori, quavis occasione ullo modo absentari.

EXPLICIT EPISTOLA.

INCIPIT LIBER PRIMUS HABENS VERSUS XXX.

CAP. I. *Quod Audaldus Hispaniam aggrediens, Valentiam usque pervenerit.*

BIs quadringentis, decies quinisque volutis,
Quatuor inque super ciclis a Præsule Christo,
Virgineo semperque sacro de germine nato,
Audaldus fuerat tali de nomine notus
In Castro Monachus communi lege probatus:
Atque sacer sancti gestans Aaronis honorem.
Hic uno comite assumto perpessus amara
Plura; sed in dulces convertens cuncta sapores,
Institit audacter quandoque Valentia civem:
Quo se susciperet peregrino functus agone.

II. *Quod Zachariæ Mauro suum detexit secretum: & quomodo Sancti reperit sepulcrum.*

QUod faceret Mauri Zachariæ culminis hospes,
Denudat secreta sui jam pectoris olli:
Esset quodque Dei Levitæ Martyris atque
Vincentii Hispanias solo delapsus amore:
Hinc precibus blandis animum mentemque relambens,
Mercator Maurum cupidi nummis argenti.
Denique surgentes monumenti septa requirunt,
Quæ manifesta nitent titulo hoc. Vincentius istic
Martyrii Levita jacet fundatus honore.
Nomina namque genus signabant scripta parentum.

III. *Quomodo sub nocte ad monumentum pariter regressi, sanctum levaverint corpus.*

HIs igitur causis signorum nocte revisis.
Viribus admissis fodiunt, tumbaque recludunt.
Educuntque sacrum corpus, famulante lucerna,
Indice cælesti facti dulcedine veri,
Quæ super excrescens aromata cuncta subibat.
Cumque ligaturis expletis his opus esset,
Utitur Audaldus suta sindone cuculla.
Inde domum læti redeunt lucentibus astris,
Audaldo expectante diem patriam repetendi,
Quod hilaris fecit nactus post tempus amicum.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT LIBER SECUNDUS, totidem continens versus.

I. *Quod sanctum corpus ad Castrum perveniens, honorifice sit susceptum.*

CÆSAR in Augusta Senioris fraude relicta,
Omissis necnon aliis, ob dicere longum,

AN.CHR. 855 27.Novem. Ad Castrum, bellam patris cellam Benedicti,
Perveniat Christi Martyr Levitaque sanctus.
Cujus in adventu fuerint quæ gaudia, nullus
Ora gerens centum poterit depromere verbis,
A Monachis pulcra serie susceptio qualis
Extiterit, solus qui testis novit Jesus:
Aptis aurifluis ornatibus undique fusis,
Gemmivomo ad cælos usque inradiante virore.

II. *Quod mulier de eo primum dubitans contracta fuerit, ac deinde credens sanari meruerit.*

Tunc risisse fuit mulier, cui talia fastus,
Et sancti corpus Levitæ credere nolens:
Esse magis Maurum contendens forte putentem.
Protinus in terram membris prostrata caducis
Contrahitur, vitæ sublata spe fugientis.
Sed Sancto deducta, fide nascente, medetur:
Et pedibus, plaustro veniens, curata recessit.
Primitus hoc signo tanta virtute patrato,
Post quoque quæ numerus nescit, sunt plura secuta,
Prosaico necnon partim sermone notata.

III. *Ubi sanctum corpus exceptum positum fuerit: & qualiter deinde retro altare sancti Benedicti locatum sit.*

Namque Monasterii ante fores genitricis in aula,
Ista sub immenso gerebantur munere Christi:
Dum fieret sanctum templum proprio sub honore:
Quo placidus demum migraret jure sepultum,
Masculus atque simul veniens quod femina adiret,
Interea placuit defluxa temporis urna
Inde levare sacrum corpus, digneque locari
Post altare pii Patris sancti Benedicti:
Quo meriti pleno cultu veneratur honoris,
Assiduis signis virtutum rite coruscans.

Præstante Rege regum, & Domino dominantium Jesu-Christo, bono & benigno Salvatore mundi: qui cum Deo patre, & Spiritu sancto vivit & regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

SIMONIS DE MONTEFORTI EPISTOLA,

Pro donatione partis maxillæ S. Vincentii Martyris.

Universis præsentes litteras inspecturis, Simon Comes Leycestrensis, Dominus Montis-fortis, Dei providentia Bituricensis & Bajocensis Vicarius, Salutem in Domino. Cum charissimus Dominus noster Ludovicus cum multa precum instantia nos rogaret, quod nos ei dari faceremus aliquid de reliquiis B. Vincentii Martyris, cujus corpus sanctissimum in quadam ecclesia, quæ in honore ipsius fundata est apud Castras quamdam villam nostram in diœcesi Albiensi, esse dinoscitur per librorum auctoritatem, qui sunt in ecclesia prædicta, & miraculorum frequentiam, quæ per prædicti beatissimi Martyris merita gloriosa frequenter ibidem fiunt. Nos devotionem prædicti Ludovici attendentes, utilitatem & promotionem quam ipse contulit negotio Jesu Christi, eidem dari fecimus de osse maxillæ prædicti Martyris gloriosi. In cujus rei testimonium præsentes litteras sigillo nostro fecimus sigillari. Datum Tolosæ in capella domus Militiæ Templi.

VVILLELMI ABBATIS CASTRENSIS EPISTOLA

de eadem re.

Vvillelmus Dei miseratione dictus Abbas Castrensis, & totus Fratrum conventus, universis Christi Fidelibus has litteras inspecturis, æternam in Domino salutem, & condignam operum suorum remunerationem. Considerantes nobilis viri Domini Ludovici filii illustris Regis Franciæ, Domini videlicet, Philippi constantem devotionem & piam bonæ indolis affectionem in petendo Reliquias gloriosissimi Vincentii Levitæ & Martyris, qui passus est sub Daciano Præside in Valentia civitate Hispaniæ, facilem præbuimus sibi assensum, volentes caritative quæ a rationis tramite non discordabant, effectu prosequente complere. Dedimus eidem gratis & spontanea voluntate quamdam partem maxillæ capitis pretiosissimi Martyris, ob honorem & reverentiam justæ petitionis & regiæ dignitatis ac majestatis. Datum apud Castras, ubi corpus jam dicti Martyris servatur, Dominica infra octavam dominicæ Ascensionis, anno Incarnationis ejusdem 1215., regnante domino Philippo illustri Rege Francorum, superius nominato.

DE SANCTO EUTICIO ABBATE GALLO,

CIRCA AN. 855

Balmensis (ut plerisque videtur) Monasterii.

1. IN *Vesontionensi Archiepiscopatu hactenus perstant ejusdem nominis Cœnobia duo: unum Virginum ad Dubim fluvium, Vesontionem inter & Montem-Belicardum, Palma olim, nunc Balma* * *Nonnarum appellatum, in quo educata est sancta Odilia virgo, cujus acta exstant in Sæculi tertii appendice. Alterum virorum, itidem Balma dictum, cui* EUTICIUS *Abbas, de quo hic agere institui, præfuisse dicitur.*

Balma duplex

* Baume les Nonnains

2. *De hoc Euticio unicum nobis superest vetus documentum apud Joannem Monachum in lib. I. de vita S. Odonis Cluniacensis Abbatis, scribentem Balmense Monasterium virorum* in valle Balma nuper a Bernone Abbate *fuisse* constructum, *id est instauratum: ita enim non raro loquuntur prisci illi auctores. Sic S. Meneleus Cœnobium Menatense* fundasse, *id est instaurasse dicitur ab Ardone in vita S. Benedicti Abbatis Anianensis. Hunc vero esse superioris loci sensum manifeste demonstrat libellus de vita S. Hugonis Æduensis Monachi, ante annos septingentos scriptus, in quo Berno ad Balmense Cœnobium* tunc temporis omni regulari districtione destitutum *missus perhibetur. Ex quo intelligitur, Monasterium istud jam longe ante illud tempus exstitisse: an illud ipsum quod numeratur inter Monasteria, quæ dona sine militia debebant Regi, idemque cui Ansegisus Abbas Fontanellensis libram unam legavit?*

Balmæ virorum Berno instaurator, non auctor.

3. *Ejus conditorem Euticium agnoscunt recentiores, Vvion, Franciscus de Rivo in Chronico Cluniacensi, jussu Jacobi de Ambasia condito; & Andreas Chesnius in Notis ad Bibliothecam Cluniacensem. Id vero probare nituntur testimonio Joannis Monachi in lib. I. de vita S. Odonis, ubi ita de Balma loquitur.* Fuerunt autem institutores ejusdem loci imitatores cujusdam Patris Heuticii, cujus vitæ meritum conversationisque qualis fuerit, huic operi inserere nolui: obitum vero qualem meruerit, vestræ memoriæ commendare curavi. Fuit isdem vir temporibus Ludovici magni Imperatoris, charus videlicet Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicus, & peregrinis studiis eruditus, deserens ea unde superbire solet humana fragilitas, totum se dedit beatorum Patrum regulis & institutionibus: ex quibus nempe auctoritatibus diversas consuetudines sumsit, unoque volumine conligavit. Deinde non multo post Monachus est effectus, & in tanto amore apud Regem habitus, ut intra palatium suum illi construeret Monasterium. Decurso enim vitæ præsentis stadio, circumstantibus undique Fratribus, subito emisit spiritum. Contigit interea dum a discipulis pii Patris pararentur obsequia, ecce rediit vivus, qui fuerat mortuus. Illis vero attonitis & mirantibus dixit Pater Heuticius: Deo gratias. Scitis quia ex his quadraginta annis unum tantum diem non memini me cibum sumsisse, nisi prius flevissem. Hodie namque sublato mærore consolatus est me Dominus, & inter choros Angelorum tribuit mihi requietionis locum. Dicens hæc quievit perpetue. Ipse enim Pater Heuticius institutor fuit harum consuetudinum, quæ hactenus in nostris Monasteriis habentur. Quas vir venerabilis Adhegrinus intuens, quantocius Patri nostro Odoni curavit nuntiare. At ille sumtis secum centum voluminibus librorum, mox ad idem demigravit Monasterium. *Euticium Balmæ conditorem & Abbatem fuisse colligunt recentiores ex his verbis*: Fuerunt autem institutores ejusdem loci imitatores cujusdam Patris Heuticii. *At Balmæ institutores Euti-*

an Euticius conditor.

CIRCA AN. 855 *cium imitari potuerunt, tametsi is neque Balmæ conditor, neque Abbas fuisse dicatur. Litteris hac de re Balmam directis nihil lucis impetrare potui. Nullum quippe Bernone superiorem Abbatem modo agnoscunt Balmenses Monachi, neque de Euticio quidquam resciunt: unde hunc fuisse Balmæ Abbatem certo affirmare non ausim.*

Monasterium eius intra palatium Ludovici, 4. *Quam acceptus fuerit Ludovico Pio Euticius, illud in primis declarat, quod ipsi Monasterium* intra palatium *construxerit optimus Imperator. Varia fuere Ludovici Augusti palatia. Sed maxime is Aquisgranensi delectabatur: a quo non longe aliud itidem Cœnobium Benedicto Abbati Anianensi paravit in loco Inda appellato. Intra palatium Aquisgranense, an alibi exstiterit Euticii Monasterium, nullo veterum testimonio conjectari licet. Legere memini aliquando Euticium Balmæ Abbatem interfuisse anno 817. Synodo Aquisgranensi, quæ ad restituendam Benedictinæ Regulæ observationem ab Ludovico Augusto convocata est.*

tempus obitus. 5. *Quo anno, quove die ad superos abierit Euticius, non prodit Joannes Monachus. Eum nescio quo fundamento Idibus Januarii inscribunt Miræus & Saussajus, Menardus noster die sequenti. Vvion rectius diem non designavit, Euticium referens in Martyrologii sui appendice. Joannes Bollandus ad Januarii diem 13. præclare agit de S. Euticio Abbate, cujus sanctimoniam & illustre mortis genus ostendit.* Sanctum *vocant Franciscus de Rivo, Wion, Yepezius, Menardus, & Saussajus in Appendice Martyrologii Gallicani:* beatum *Miræus in Fastis. Porro quem Saussajus in appendice* sanctum *vocat, Idibus Januarii* Piis *seu* Beatis *tantum adjungit.*

Scripta. 6. *Euticium fuisse hominem eruditum satis probat Joannes Monachus his verbis.* Cum esset laicus & peregrinis studiis eruditus, deserens ea unde superbire solet humana fragilitas, totum se dedit beatorum Patrum regulis & institutionibus: ex quibus nempe auctoritatibus diversas consuetudines sumsit, unoque volumine conligavit. *Hunc librum non alium esse puto, quam qui typis ab Haefteno vulgatus est sub hoc titulo,* Ordo Monasticæ conversationis, *idemque qui in codice Gemeticensi inscribitur* Memoriale Monachorum: *nisi istud opus Benedicto Abbati Anianensi tribuere malis: quod in hujusce tomi præfatione insinuatum. Eidem Euticio etiam tribuo* Dialogum de statu sanctæ Ecclesiæ, *qui a Joanne Cordesio in lucem editus est cum opusculis Hincmari. Illud tamen obstare videtur, quod Euticius & Theophilus hujus Dialogi interlocutores Episcoporum nomen aliquando assumunt. At illud fit rhetorico more, cum quis personam induit ejus, de quo sermo instituitur. Certe Cordesius in indice suo Euticium* Abbatem *indigitat. Ad hæc quædam conjecturæ me movent, ut libellum de vita Ludovici Pii eidem Euticio adscribere amem. Quippe hujus libelli scriptor familiaris fuit Adhemari* nobilissimi & devotissimi Monachi, qui *Ludovico Pio* coævus & connutritus est, *cujus* relatione didicit *auctor quæ* scripsit usque ad tempora imperii *Ludovici*. Posteriora autem, *inquit*, quia ego interfui rebus palatinis, quæ vidi & comperire potui, stilo contradidi. *Deinde auctor iste haud dubie Monachus erat, ut qui res Monasticas in Ludovici gesta incidentes diligenter notat, qui Monasteria ab ipso constructa vel instaurata singillatim commemorat, & qui Ludovico tribuit restitutionem monastici Ordinis tum collapsi: qui Ordo sub eo adeo convaluit, ut* etiam ipse *Ludovicus* fraternum avi Carlomanni imitari gestiens memorabile exemplum, theoricæ vitæ culmina niteretur comprehendere, *id est monasticæ: quod sane non ita accurate observasset auctor, si is Monachus non fuisset. Denique apparente cometa sub extremum Ludovici imperium,* cum primum *eam rem* Imperator talium studiosissimus conspexisset, constitit, & antequam quieti membra committeret, accitum quemdam, itemque me, qui hæc scripsi, (*auctoris verba sunt*) & qui hujus rei scientiam habere credebar, percontari studuit, quid super hoc mihi videretur, &c. *Ex quo intelligitur auctorem hunc Ludovico Pio maxime familiarem fuisse, & in rebus palatinis versatissimum: quod utrumque, uti & monachatus, convenit Euticio, cui Cœnobium intra palatium suum construxit Ludovicus.*

DE OTGERIO, BENEDICTO, ET ROTGARIO,

MONACHIS PIIS IN COENOBIO S. FARONIS APUD MELDOS,

ubi de OTGERIO Carmentriacensi.

1. ACTUM *est in Sæculo secundo de Vita S. Faronis Meldensis Episcopi, deque Monasterio sanctæ Crucis ab ipso constructo in suburbio ejusdem civitatis: quod Monasterium postmodum ab ipsius tumulo ac nomine decus & cognomentum accepit. Istic Carolinis temporibus monasticum habitum induerunt viri cum primis nobiles* OTGERIUS, BENEDICTUS *&* ROTGARIUS: *quorum gesta, quatenus ex vetustis monumentis licet, hoc loco illustrare proposui. Res sane haud paullum difficilis, & quæ a nemine hactenus explicata est.*

2. OTGERII *seu* OGERII *famosum nomen in fabulis Pseudo-Turpini de gestis Caroli Magni, unus ex vetustis Francicæ historiæ scriptoribus posteris mandavit Monachus Sancti-Gallensis in libro 2. de rebus bellicis Caroli Magni cap. 26. ubi* OGGERUS de primis Principibus palatii, *offensam Imperatoris incurrisse, & ob id ad Desiderium Langobardorum Regem confugium fecisse memoratur his verbis*. Contigit autem ante aliquot annos, *quam scilicet Carolus Italiam sibi subjiceret*, quemdam de primis Principibus, nomine OGGERUM, offensam terribilissimi Imperatoris incurrere, & ob id ad eumdem Desiderium confugium facere. *Tum subdit, ad Ticini obsidionem, quam Annales nostri anno 773. referunt, accedente Carolo, Desiderium una cum Oggero adscendisse* in turrim eminentissimam, unde longe lateque prospicere venientem potuissent; *ac Desiderio de Caroli adventu anxie percontanti Oggerum demum respondisse demonstrato Carolo*: Ecce habes, quem tantopere perquisisti. — Otgerii Ducis memoria & defectio.

3. *Hæc si cum Vita Hadriani Papæ I. conferas, procul dubio intelliges, Oggerum hunc non alium esse, quam Autcarium illum, unum ex primoribus regni Carolomanni, fratris Caroli Magni, quem Autcarium, mortuo Carolomanno, una cum ejus uxore ad Desiderium Regem confugisse vulgatus Anastasius tradit his verbis*. In ipsis vero diebus contigit uxorem & filios quondam Carolomanni Regis Francorum ad eumdem Regem Longobardorum fugam arripuisse cum Autcario. Et nitebatur ipse Desiderius, atque inhianter decertabat, quatenus ipsi filii ejusdem Carolomanni Regnum Francorum assumsissent. Et ob hoc ipsum sanctissimum Præsulem ad se properandum seducere conabatur, ut ipsos antefati Carolomanni filios Reges ungeret, cupiens divisionem in Regno Francorum immittere; ipsumque beatissimum Pontificem a caritate & dilectione excellentissimi Caroli Regis Francorum & Patricii Romanorum separare. *Hæc igitur causa est, cur Autcarius seu Otgerius offensam Caroli Magni, qui fratris liberos Regno excludere volebat, incurrit, nimirum quod Carolomanni filiis favens, illos in paternum Regnum erigere satagebat. Subdit Anastasius, Desiderium ipsum Legatis Hadrianum sollicitasse*, ut ante fati Carolomanni filios Reges unxisset. *Sed cum id frustra tentasset*, tunc pertinacia & audacia egressus *est* a suo palatio cum Adalgiso proprio filio & exercitu Longobardorum, deferens secum & uxorem & filios sæpe dicti Carolomanni, necnon & Autcarium, qui ad eum, ut dictum est, fugam arripuerant. *Desiderio Papiæ incluso* Adalgisus filius ejus assumens secum Autcarium Francum, & uxorem atque filios sæpe dicti Carolomanni, in civitatem quæ Verona nuncupatur, pro eo

quod fortissima præ omnibus civitatibus Longobardorum esse videretur, ingressus est. *Papia obsessa Carolus Magnus* cum aliquantis fortissimis Francis in eamdem Veronam properavit civitatem; & dum illuc conjunxisset, protinus Autcarius, & uxor atque filii sæpius nominati Carolomanni, propria voluntate eidem benignissimo Carolo Regi se tradiderunt: eosque recipiens, ejus excellentia denuo repedavit Papiam. *Qua expugnata Romam profectus est: indeque Papiam seu Ticinium reversus*, Desiderium & ejus conjugem secum in Franciam deportavit; *haud dubie etiam Carolomanni uxorem cum liberis, simulque Autcarium: quem postea sibi reconciliatum copiis suis præfecerit: unde ea postmodum consecuta sint, quæ in subjecta Otgerii historia referuntur. Nisi malis, Carolum Autcario ad privatam vitam redacto, ut se in Monasterium reciperet, indulsisse. Alium (si tamen alius est) invenio* AUTCARIUM *Ducem, quem Pippinus Francorum Rex cum Rodigando seu Chrodegango Mettensi Episcopo direxit ad Stephanum Papam III. ut eum in Franciam deducerent*: *qui* Autcarius Dux quantocius præcedens, Ticino eum præstolatus est, *indeque Stephanum ad Pippinum adduxit. Ex his omnibus manifestum est, quantus fuerit apud Francos Francorumque Reges Otgerus seu Autcarius, qui postea mundanarum rerum pertæsus, in Monasterium S. Faronis secessit cum socio* BENEDICTO, *ubi deinceps reliquum vitæ exegit, eo sane Christianæ pietatis modo, quem veteres ejus loci membranæ nobis exhibent.*

Monachatus ejus asseritur. 4. *Horum Actorum veritatem, quam recentiores nonnulli hac ætate evertere moliuntur, probat in primis mss. codicum, in quibus ea reperiuntur, antiquitas, tametsi de auctore nihil certi afferri potest: tum Otgerii ejusque socii Benedicti epitaphium a Fulcojo Bellovacensi ante annos sexcentos editum, quale inferius referam; tum denique vetus eorumdem Otgerii & Benedicti monumentum sive sepulcrum, quod in Monasterio S. Faronis hactenus visitur: quo in monumento tota hæc quæ inferius describitur, historia exstantibus iconibus repræsentatur.*

1. ex vetustis codicibus, 5. *Atque ut a vetustis membranis, in quibus acta hæc describuntur, incipiam: occurrunt primo codices duo, unus Faroniani Cœnobii ante annos minimum septingentos, alter Crispiacensis ante sexcentos scripti. In fine prioris adjicitur secunda manu* Breviarium *seu indiculus* librorum, quos invenit Abbas Galfridus in Cœnobio sanctæ Crucis, sanctique Faronis: *qui Galfridus seu Gaufridus eum locum regebat post medium sæculum* II. *nempe pontificatu Alexandri Papæ secundi ac Gregorii septimi: quo tempore Fulcojus Bellovacensis, Meldensis Ecclesiæ Subdiaconus, carmen de vita sancti Faronis edidit ejus Abbatis hortatu, quod carmen, Fulcojo vivente, recentiori manu eo in codice exaratum est. Ergo ante Fulcoji tempus Historia de conversione Otgerii vulgata erat, & quidem non solum apud Meldos, sed etiam apud Belgas, ut constat ex libro membranaceo Gemblacensis Monasterii ab annis circiter quingentis (si bene memini) scripto, in quo Otgerii ac Benedicti conversio totidem verbis atque in Faroniano & Crispiacensi descripta est, omisso tamen prologo & duplicis Abbatiæ donatione, Redensis scilicet ac Vercellensis, in utroque Faroniano & Crispiacensi codice memorata.*

2. ex epitaphio per Fulcojum, 6. *Huic scriptioni in codice Gemblacensi subjicitur* Epitaphium eorum a FULCUINO editum: *(sic enim habet inscriptio:) cujus epitaphii auctorem esse Folcuinum Abbatem Laubiensem, Monasterii sui Chronico, aliisque scriptis sub finem sæculi* 10. *celebrem, existimasse videtur notarius Gemblacensis. At certe Fulcojo Meldensis ecclesiæ Subdiacono tribuendum est, ut constat ex ms. codice ecclesiæ Bellovacensis, in quo Fulcoji opera auctoris ætate descripta continentur; in his epitaphium Otgerii ac Benedicti, quale in exemplari Gemblacensi deprehenderam. Quo tempore floruerit Fulcojus iste, operæ pretium est hic demonstrare. Id autem patet ex ipsius Fulcoji elogio, cujus copiam ex ms. exemplari Bellovacensi mihi fecit venerabilis vir Godefridus Hermannus, ejus ecclesiæ Canonicus, Doctor ac Socius Sorbonicus, scriptis suis clarissimus. Sic autem habet elogium.*

FULCOJUS genere Belvacensis fuit. Meldis exercitium studiorum elegit: ubi Doctorum instintu suorum, præcipue Archipræsulis MANASSÆ Remensis, tria volumina per septem libros sapienter & decenter heroice com-

composuit. Primum simplex in epistolis, in titulis, quibusdam quasi nugis, quod experientiæ causa *Utrum* nominavit. Secundum vero duplex, quod *Neutrum* appellavit: eo quod in quorumdam vita Sanctorum ingenium exercens, nec adhuc quod desiderabat aggredi præsumens, nec primo volumini, nec ultimo medium continuavit. Tertium autem per septem libros septiformi afflatus Spiritu, sub dialogo Spiritus & hominis fideli opere mirifico carmine contexuit. Hac de causa, quod vetus & novum maritans Testamentum, Christo Jesu Verbo Patris, latori gratiæ, qui fecit utraque unum, uni viro virginem castam, Ecclesiam videlicet, despondit.

Pulcre composuit Libros Fulcojus istos,
Fecit *Utrum*, fecit *Neutrum*, perfecit *Utrumque*.
Scidit *Utrum*, sparsit *Neutrum*, collegit *Utrumque*.
Temptat *Utro*, fidit *Neutro*, desponsat *Utroque*.
Solus *Uter*, *Neuterque* duplex, septenus *Utroque*.
Suntque decem, nonumque triplex, trinumque volumen.
Solvitur his demum merito denarius illi.

7. *Ex hoc elogio perspicuum est, Fulcojum scriptis suis supremam imposuisse manum, eaque in quoddam veluti corpus redegisse hortatu ac pontificatu Manassæ Remensis Archiepiscopi, qui anno* 1080. *dignitate sua dejectus est. Ergo ante illud tempus opera sua perfecerat Fulcojus. Id vero amplius illustratur ex nonnullis ejus epistolis metrice scriptis, quarum una Alexandro Papæ II. alia Gervasio Remensis ecclesiæ Antistiti, Manassæ decessori, directa est. Ex quibus nullum dubium relinquitur de ætate Fulcoji, quem anno* 1060. *&* 1070. *scriptis suis inclaruisse hinc conficimus: quo quidem tempore Otgerii ac Benedicti epitaphium cum aliis multis in litteras retulit. Ad id autem nullius auctoritate aut impulsu inductus videtur; sed sola virorum clarissimorum, ac rei ab eis gestæ memoria, quæ tunc apud posteros integra vigebat, tum ex actis eorum vulgatis, tum ex tumulo conservata.*

8. *Antiquitatem monumenti Otgeriani inferius demonstrabit ejus effigies in ære incisa, ubi tota ipsius Otgerii ac Benedicti historia exhibetur. Istud enim monumentum seu sepulcrum, variis iconibus ex lapide fabrefactis instructum, statim ab Heroum nostrorum obitu conditum fuisse credere par est; & vero probat ipsa operis forma, pro tempore magnifica & elegans. Neque sane veri simile posteros id excogitasse post longa temporum intervalla, cum eorum videlicet memoria pæne abolita esset.* 3. ex tumulo.

9. *Dicet forsitan aliquis, tumulum istum Fulcoji tempore exstructum fuisse, quod Fulcojo scribendi epitaphii occasionem tribuerit. Verum præterquam quod tumuli ipsius forma superiorem Fulcojo ætatem sapit, ut earum rerum periti facile judicabunt; si eo tempore Fulcojus eorum epitaphium condidisset, id certe novo eorum tumulo curasset apponi: quod tamen ipse non præstitit. Deinde idem etiam auctor censendus fuisset duorum versuum, quos in rotulo exhibet Otgerii effigies. At eos longe ante natum Fulcojum conditos fuisse persuasum habeo: siquidem Fulcoii versus Leonini sunt, non isti duo, de quibus agimus, sed melioris venæ ac ætatis, ut inferius videbitur. Ad hæc non video, quid Faronianos tunc movisset, ut hominibus jam pridem vita functis, & ex hominum pæne memoria fugientibus, sumtuosum monumentum, cui fere simile pro tempore vix invenias, paraverint.*

10. *Hæc dixerim adversus nonnullos, cui monumentum istud, non Otgerio illi Caroli Magni ævo Duci famosissimo, sed alteri Otgerio, cui a Carmentriaco* * *Meldensis agri prædio cognomen est, tribuendum putant. In primis Antonius Yepezius eam opinionem vulgavit in Chronici Benedictini tomo* 2. *ad finem anni* 639. *ratus Otgerium Danum numquam in vivis exstitisse, præterquam in libris fabulosis: tumulum vero qui in æde Faroniana visitur, esse Otgerii Carmentriacensis. Hoc argumentum petit ex litteris istius Otgerii, quas Andreas Chesnius a se visas ipsi contestatus est. Easdem litteras etiam alii recentiores, hujus sententiæ patroni, Faronianis nostris opponunt. Aiunt quippe Otgerium hunc Fulcaudo Faroniani Cœnobii.* Otgerius Dux ab Carmentriacensi distinguendus. *Charmentra y

nobii Abbate, id est sub annum 1070. sororem quamdam habuisse, nomine Gibelinam, in eodem loco Reclusam: cujus monitis ac consilio monasticum habitum cum duobus filiis suis, Walone atque Joanne, Otgerius ibidem susceperit. Hunc vero postmodum a Faronianis Monachis solo fere nomine cognitum, eumdem cum Otgerio illo Duce, de quo hic agere institui, visum fuisse; ac demum Otgerii Carmentriacensis sepulcrum Otgerio Dano (sic enim cognominant) perperam adscriptum. Litteras quibus hæc opinio innititur, ex Faronianis membranis illustrandæ veritatis gratia hic proferre necesse est.

Charta de Otgerio Carmentriacensi.

EGO FULCOUDUS, Cænobii sanctæ & victoriosissimæ Crucis sanctique Faronis nomine tenus Abbas, notitiæ cunctorum Fidelium tradere disposui, quod apud Carmentriacum quidam laicus inter suos clarus nomine OTGERIUS, morabatur: soror cujus, nomine GIBELINA, amoris Dei causa in nostro Monasterio reclusa erat. Prædictus itaque vir saluberrimis atque frequentissimis suæ prudentissimæ sororis exhortationibus assensum præbens, (erat enim pro salute ejus nimium sollicita) post-habuit mundum, atque sanctæ conversationis habitum, cum suis duobus filiis, WALONE scilicet atque JOANNE, devote in hoc loco suscepit, terrasque & cuncta quæ possederat, Sancto dimisit. Habebat autem Comes consuetudines in ipsis terris, velut in aliis, quas Deo & Sancto Comes ipse TEOBALDUS, & Comitissa ADELAIDIS, necnon filius Comitis STEPHANUS, qui aderat, quietas clamaverunt in perpetuum, præter censum qui solvitur ad feram in medio Maji, scilicet quinque solidos Comiti. WALTERIUS vero Episcopus, cognomine Sapiens dictus, jubente Comite Teobaldo anathematizavit cunctos, qui ex supradicta terra aliquam fraudem facere præsumerent, vel usque ad unam rigam minuere: necnon & illos, qui minuentibus assensum voluerint præbere. Signum Comitis TEOBALDI. S. filii ejus Comitis STEPHANI. S. Comitissæ. S. filii ejus Hugonis, qui tunc puer erat. S. WALTERII Episcopi. S. EWRARDI nepotis ejus de Dongione. S. HILDRICI Præpositi. S. RICULFI Subpræpositi.

Argumenta pro discrimine duorum Otgeriorum.

11. *De notitiarum origine atque usu disserendum in hujusce tomi appendice. Interim ex præmissæ Notitiæ subscriptionibus intelligimus tempus, quo Otgerius iste Monachum induit, nempe tempore Walterii Sapientis Meldensis Episcopi, sub annum 1060. ac Theobaldi tertii Campaniæ Comitis & Adelaidis ejus uxoris, qui Theobaldus, regnante Philippo Francorum Rege, e vivis excessit. Verum ex his litteris nihil conficere possunt superioris sententiæ assertores, nisi alterutrum ex his duobus ostendant, nimirum aut Otgerium, cui Dani cognomentum affictum est, non exstitisse principatu Caroli Magni; aut, si exstiterit, in S. Faronis Monasterium nequaquam secessisse. Primum manifeste convellit Monachi Sancti-Gallensis auctoritas; qui Otgerium Ducem in Caroli Magni offensam incurrisse scripsit ab annis octingentis: cui testimonio vulgatus Anastasius suffragatur. Alterum nullatenus adstruent, nisi Otgerium hunc alibi, quam in S. Faronis Cœnobio, supremos vitæ dies complevisse demonstrent. Apage vero ridiculas Turpini fabulas, & qui ex fabulis istis scripta sua suffarcinarunt sequiores auctores, qui Otgerium Danum in Pyreneis montibus a Vasconibus interemptum, & Belini sepultum fuisse fabulantur. Ejusmodi sane auctoribus qui nituntur recentiores, cum videri volunt historici, quantum a veræ historiæ delectu absint, hinc manifeste produnt.*

12. *Age porro cetera istius fabellæ ornamenta expendamus. Otgerius, inquiunt, Carmentriancensis Monachum induit in Cœnobio S. Faronis, ubi demum postea mortuus, sepultusque est; a posteris rei veritatem ignorantibus pro Otgerio Dano falso creditus. Ut id constet, necesse est aliquanto post mortuum Otgerium Carmentriacensem intervallo eum errorem subrepisse. Neque enim id unquam Otgerii æqualibus aut subæqualibus persuaderi potuit. Neque sane id impune laturi fuissent ejus filii, qui in S. Faronis Cœnobio degebant. Atqui Otgerii senioris historia, quæ de ejus monastica apud Faronianos professione agit, ante natum Otgerium Carmentriacensem*

sem jam vulgata erat, uti ea, quæ huc usque retuli, argumenta manifeste demonstrant. Faronianus enim codex, in quo Otgerii Ducis conversio comprehenditur, ante annos 700. exaratus est: certe ante Fulcoji ætatem, qui Otgerii Carmentriacensis æqualis, ejusdemque urbis, scilicet Meldicæ, inquilinus fuit. Deinde cum Faronianæ membranæ autographæ non sint, vixit ante id tempus istius historiæ scriptor, nimirum ineunte sæculo 10. & quidem uno integro ante alterum Otgerium, at post amissum a Francis (ut ex contextu patet) Italiæ Imperium. Ad hæc Fulcojus ipse, vivente Otgerio juniori, epitaphium Otgerii Ducis versibus cecinit: quo quidem tempore in Fulcoji mentem venire non potuit, ut hominis viventis ac sibi notissimi memoriam cum alio, qui ducentis annis superior erat, contulerit: multo minus is, qui conversionis historiam ante natum Otgerium Carmentriacensem scripsit, comminisci potuit, ut eum qui nondum in vivis erat, pro alio, qui ducentis ante annis vivere desierat, usurparet.

13. *Ex his manifestum est, duos in Faroniano Cœnobio Otgerios disparatis temporibus vixisse, nempe Otgerium Ducem (cui Dani seu Daci cognomentum affinxit posteritas) Caroli Magni principatu; & Otgerium Carmentriaci prædii dynastam, imperantibus Henrico a Philippo Francorum Regibus; ambosque eo in loco sepultura fuisse donatos. Et quidem prioris tumulus hactenus visitur, posterioris ignotus est.*

14. *Non diffiteor tamen, duos illos Otgerios a sequioribus Faroniani Cœnobii Monachis pro uno eodemque habitos, ut fidem facit recentioris scripturæ Necrologium Faronianum, superiori sæculo adornatum, in quo* pridie Kalendas Januarii *hæc leguntur*: Obierunt OGERIUS *le Danois* & BENEDICTUS Fratres nostræ Congregationis. *Tum vacuo spatio interposito eadem manu hæc subduntur*. Iste Ogerius post conversionem suam & Religionis habitus susceptionem, cuncta quæ in Charmenterio possidebat, ejusque prece Christianissimus & invictissimus Rex & Imperator Carolus Magnus nostro Monasterio multa bona contulit, illudque magnis opibus ditavit. *Verum cum hæc a recentiori quodam, historiæ prorsus ignaro, scripta sint; nequaquam sententiæ de duobus Otgeriis, quæ superius a me adserta est, officere valent. Necrologii novitatem arguit in primis supina scriptoris ignorantia, qui hominem sæculi 11. cum Otgerio Duce, qui sæculo nono vixit, eumdem esse falso opinatus est: tum ipsius Necrologii scriptura recens: ad hæc Dani cognomentum, Otgerio vernacula lingua attributum: quod non nisi post invectam Pseudo-Turpini fabulam, idest post tempus Frederici Abenobardi, Otgerio Duci adfictum est.*

15. *Cujus ergo fuit Otgerius? inquis.* Francum *vocat vulgatus Anastasius in Actis Hadriani Papæ. Franci vero alii erant Orientales, qui in Franconia; alii Australes, qui in Austria seu Austrasia; alii denique Occidentales, qui in Neustria seu Francia degebant. Austrasiis accensendus est Otgerius, ut qui principem locum obtinebat apud Carolomannum Austrasiorum Regem, ex præmissis. Mihi aliquando suspicio injecta est, num Otgerius iste alius fuerit ab Occario seu Otkario, Adalberti seu Alberti Comitis fratre, qui ambo Ilminense ac Tegersense Monasteria apud Bajoarios condiderunt, ibique monasticum habitum suscepisse perhibentur. Conjecturæ materiam suppeditabat Metellus Tegersensis sæculo 11. Monachus, qui in suis Quirinalibus de Occario, ejusque genere ita canit:* Otgerius Dux, non Danus.

Diva progenie par geminum prodierat decus,
Fratrum bellipotens ac locuples divitiis honos.
PIPPINUM, quibus & fama refert stemmate proximum,
Insignis CAROLI, qui validus regna tulit, patrem.
ADALBERTUS eis nomina sunt, OCCARIUS quoque,
Alter Bajarici jure Comes præcipuus soli:
Burgundis alius belligero robore Dux probus,
Quem gens illa canens prisca vocat nunc OSIGERIUM.

Ex hoc postremo versu intelligitur, Metellum agere de quodam Osigerio seu Otgerio per ea tempora decantato: idque de nullo alio, quam de nostro aptius explicandum. Huic conjecturæ favet, quod Audo Tegersensis Monasterii post Adalbertum avunculum Præfectus, forsan ab Auda matre, Otgerii nostri sorore, Rotlando (ut infe-

inferius videbitur) nupta, Audonis cognomentum accepisse videatur. Ceterum Albertus & Otkarius alto sanguine progeniti, patre Burgundi, & matre Bavari *fuisse dicuntur in fragmento apud Henricum Canisium relato tomo* 4. *antiquarum lectionum. Verum scriptores isti tantæ auctoritatis non sunt, ut ex iis quid certi inconcutanter definire possimus. Sane Occarius Metelli Monachum cum Adalberto fratre professus fertur apud Tegersenses: Otgerius vero noster apud Faronianos. Unde non unicum, sed duos statuere satius videtur: ex quibus Occarius Metelli idem sit cum Autcario Duce, de quo agitur in Actis Stephani Papæ III. ex dictis: alter vero Otgerius Faronianus is sit, de quo agit tum Hadriani Papæ vita, tum Monachus Sancti-Gallensis. Erit forsan qui suspicetur, Metellum opinione lapsum, cum Occarium Ducem & Adalbertum ejus fratrem apud Tegersenses vitæ monasticæ nomina dedisse canit, hac adductus ratione, quod qui condito Tegersensi Cœnobio monasticen professi erant; non alibi, quam apud Tegersenses suos id præstitisse crederentur Metelli ævo apud Tegersenses. Immo vero id potius contigisse in Cœnobio S. Faronis; & Adalberto alterum nomen fuisse Benedicto, quem Otgerius Faronianus secum ad conversationem pertraxit. At quidquid sit de Otgerio, cum Adalbertus Tegersensis Cœnobii Præfectus fuerit; a Benedicto Faroniani Cœnobii Monacho distinguendus est, qui ibidem privatus vixit, decessitque. Hæc in antecessum præmittenda fuere de Otgerio Faroniano: a quo Dani cognomentum, nullo fundamento præterquam Pseudo-Turpini fabula innixum, penitus rejiciendum est: quandoquidem nihil hoc de cognomento legitur in subjecta historiola, quam ex mss. codicibus Faroniano, Crispiacensi, & Gemblacensi hic repræsento, resectis nonnullis prælоquii moralitatibus, quæ ad rem nihil conferunt. Historia hæc in codice Faroniano subjicitur Vitæ S. Faronis cum titulo sequenti.*

CONVERSIO OTHGERII MILITIS,

Qualiter abrenuntians sæculo, Deo in monachico habitu militavit.

16. FARONIS sanctissimi Confessoris ac gloriosissimi Meldensium Pontificis vitæ venerandæ dignum est subscribere, qualiter ad Monasterium, quod idem Pontifex studio piæ devotionis prope Civitatem fundavit, & in honorem sanctæ Crucis, ac beati Baptistæ Joannis, sanctique Petri & omnium Apostolorum devotius dedicavit, atque possessionibus amplissimis nobiliter honoravit, OTHGERIUS vir illustris generositatis, & adeo strenuus in prœliis, ut propter frequentem ac victoriosam adversariorum debellationem speciali tunc temporis cognomine solus inter prœliatores, & etiam ab ipsis prœliatoribus Prœliator fortis & Pugnator appellaretur: ut in monasticæ conversationis perseverantiam promitteret, advenit, &c.

Otgerius inter Palatinos primus.

17. Præfatus igitur OTHGERIUS, vir generosa nobilitate clarissimus, Deoque permittente, in frequenti prœliorum exercitatione victoriosissimus, & ideo tempore gloriosissimi Imperatoris, Magni videlicet Karoli, inter Francorum Principes gloria & honore adeo sublimatus, ut post ipsum in regni imperio & dominatu exsisteret secundus; dum gloriosius polleret in sæculo, sanæ mentis industria retractare cœpit, quod gloria & elevatio sæcularis, quibus cor ejus pompose efferebatur in hominibus, & divitiæ quas in sæculo præsenti cum injustis quibuslibet & male agentibus communiter possidebat, quia transitoriæ erant & inanes, has se se divinitus adspiratus diffinivit relinquere, ut in æterna beatitudine mereretur cum Sanctis perpetuas possidere. Hac etenim sententia motus fuerat & recreatus, quam ex ore Veritatis audierat: quod omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Ab illo ergo regni solio in quo secundus a Rege (ut dictum est) gloriabatur, se humiliandum ut exaltari mereretur disposuit, & falsæ beatitudinis exuendum divitiis, ut post hanc ærumnosam vitam gloria ditaretur veræ beatitudinis, perenniter ante Deum victurus cum Angelis.

de sæculi fuga cogitat.

18. Sciens

18. Sciens ergo oportere per multas tribulationes in Dei regnum introire, nec esse condignas passiones vitæ præsentis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in Sanctis; ad exemplum Domini, qui cum sit Deus, semetipsum exinanivit, servi formam accipiens, factus obediens usque ad mortem; post multa prœlia, quæ viriliter exercuit; post famosæ laudis gloriam, quam sibi strenuis operibus propagavit; sua omnia JESUM-CHRISTUM secuturus dereliquit, & cum Paulo Apostolo semetipsum huic mundo, atque sibi mundum ipsum crucifigere non horruit: sicque verbis dominicis, quæ attentius audierat in Evangelio, humiliter obedivit: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Matt. 16. 24.

19. Suscipiens igitur peregrinationis insignia, peregre profectus est Monachorum explorare Cœnobia, ut scilicet in quo regularis disciplinæ custodiam districtius observari cerneret, in eo morum suorum conversionem promitteret; vitæque suæ perseverantiam juxta S. BENEDICTI Regulam confirmaret sub Abbatis imperio, propriis abdicatis voluntatibus, quoad viveret, Domino serviturus. Qui baculo quem ferendum pro signo peregrinationis susceperat, plures corrigiarum ligulas appendit, & in ipsarum summitatibus ligularum ferri spærulas adfixit: quem in pavimento cujusque Monasterii, in quod oraturus intrabat, violento jactabat impulsu: argute diligenterque attendens, an forte Monachi ex mentis vanitate se se leviter ad strepitum converterent baculi. Hic igitur perlustratis pluribus Monasteriis, & (ut dictum est) exploratis, in nullo eorum tantam repperit continentiam a vanitate, quantam in sancti Faronis religiosissima Congregatione. Illic enim dum prædictum baculum cum suis appendiculis pavimento violenter impelleret, & baculus in sua collisione confusæ vocis strepitum redderet; de adstantibus Monachis nullus est motus ut retro respiceret, vel ab intentione suæ devotionis animum amoveret, præter unum ex his, qui sub custodia servabantur, puerum: quem mox unus de custodibus virga disciplinæ percussit, & sic eum a vanitate ad id, quod erat intendendum, oculos reflectere coegit. Unde manifeste intellexit, quod ibidem devotissime servabatur & Regula monasticæ religionis, & disciplina regularis institutionis. Ex qua re mox sibi proposuit, ut illic spreta pompa sæculi Monachorum susciperet habitum.

Monachos strictioris vitæ explorat.

in S. Faronis Cœnobio invenit.

20. Prudenti ergo usus consilio, ad Regem inde regressus est KAROLUM, ut ab eo exposceret, quatenus sibi sanctæ Religionis habitum suscipere suo permissu licuisset. Unde Karolus compunctus, (commota sunt quippe super eum viscera ejus) flebilibus sese lacrymis infudit, & licentiam quam devotus petiit, ei habere cum bona gratia permisit. Ex qua re seniores palatii, mediocres & infimi, versi sunt in admirationem, benedicentes Dominum, qui in tanto viro sic mirabiliter dexteræ suæ magnificavit immutationem.

Caroli M. licentia obtenta,

21. Tunc devotis exhortationibus monuit BENEDICTUM, quem in multis prœliis habuerat socium, ut secum futurus Monachus veniret ad sancti Faronis Monasterium: ut qui multa simul in homicidio fecerant flagitia, sua simul in Monasterio pœnitentes plangerent peccata. Cujus monitis & precibus adquiescens Benedictus, memor societatis præteritæ, ei se iterum sociavit, & ambo pariter ut athletæ Christi fide viriliter armati, ad sancti Faronis reversi sunt Monasterium: ubi arma bellica, & omnia quæ in sæculo habuerant, votivo corde pro nomine JESU-CHRISTI relinquentes, quamdiu vixerunt, in sancta Religione manserunt.

cum Benedicto illuc se recipit.

22. In eodem vero anno, quo Monachi effecti sunt, Othgerius jam cognoscens monasticas consuetudines, ad Karolum regressus est, monens eum, & humiliter expostulans, ut qui ceteris Monasteriis benefacere consueverat, sancti Faronis Monasterium a benefactis non exciperet: sed eleemosynam suam dilatando, stipendiis Fratrum Deo illic famulantium aliquibus misericorditer incrementis subveniret. Cujus militiæ & strenuitatis Karolus

Abbatias duas a Carolo impetrat.

lus, ut moris est nobilium, reminiscens, conversioni quoque ac devotioni pie congaudens, ne frustratus a se Dei servus rediret; pro ejus amore quamdam ex suo dominicatu sancto Faroni dedit Abbatiam in honorem sanctæ Mariæ, sanctique Petri Apostoli dicatam, in loco, qui Reda dicitur: qui videlicet locus distat ab urbe Meldensium & Monasterio spatio stadiorum octoginta. Alteram vero, quam ipse olim in suburbio Vercellensi tenuerat, ei spontanea benignitate ad usus eorumdem Fratrum reddidit: quæ videlicet Abbatia tamdiu postea sub dominio Abbatis & Fratrum sancti Faronis fuit, quamdiu Rex Francorum Italiam sub suo regimine tenuit, illa de Reda usque in præsentem diem permanente in prædicti Monasterii commoditate.

religiose vivit. 23. Postea prædictus Othgerius pluribus annis in Monasterio vivens sub Abbatis imperio, diræ sitis siccitate corpus suum castigavit, & horrore diræ famis crudeliter maceravit, in vigiliis & orationibus peccata sua reminiscens lacrymosis gemitibus. Cujus veram conversionem atque vitæ sanctitatem multis postea Dominus JESU-CHRISTUS declaravit miraculis, ut manifeste demonstraret, quod gaudium est angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis non indigentibus pœnitentia. Ipsi soli qui peccatores ad pœnitentiam misericorditer exspectat, & pœnitentes a peccatis clementer justificat, sit gloria & imperium, cum Patre & Spiritu-sancto per infinita sæcula sæculorum. Amen.

EPITAPHIUM EORUM A FULCOJO EDITUM.

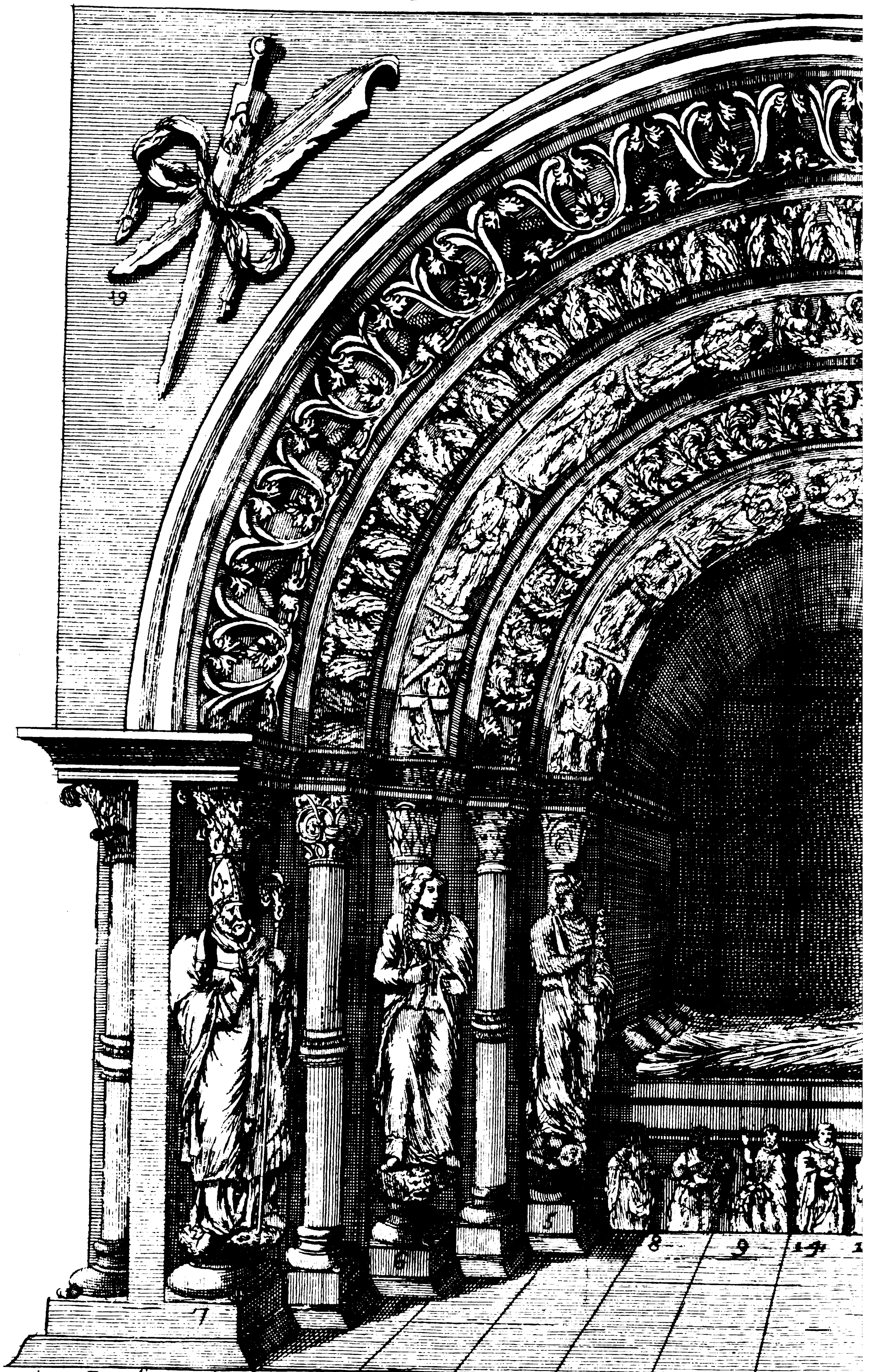
QUam male discernit quod amat, vel qualia spernit!
　Cui placet aura soli, displicet aura poli.
Exsul in externa procul a regione superna,
　Captus amore viæ, non meminit patriæ.
Militis OTGERII conversio digna videri
　Sufficit ad speculum, quo statuas oculum.
Legis erat pondus, locuples, a Rege secundus;
　Nobilis & sapiens, strenuus & patiens.
Floribus his septus, præstabile culmen adeptus,
　Omnia posthabuit, seque Deo tribuit.
Evocat invictum rerum comitem BENEDICTUM:
　Ut par militiæ, participet veniæ.
Crux simul accipitur, Crucis & locus iste subitur:
　Cæsar & exuitur, Cæsar & induitur.
Ite pares animæ per quælibet agmina primæ,
　Fortes Cæsarei, fortia membra Dei.
Fortes athletæ, per sæcula cuncta valete,
　Par Crucis est species, par erit & requies.
O quam par pulcrum! par vivere, parque sepulcrum:
　Par fuit & tumulus, par erit & titulus.

24. *Hactenus historiam & epitaphium Otgerii & Benedicti retuli: qui quo anno, quove die vivere desierint, incertum est. Ambos ad sæculi noni initium suspicor pervenisse, eorum vero natalem diem posteri pridie Kalendas Januarii (ut superius notabam) in Necrologio Faroniano consignarunt in grati animi monumentum, rati Otgerium Ducem non alium esse ab Otgerio Carmentriacensi, qui forsitan ipso die migravit e vita. Quamquam non deerat etiam causa, ut Otgerii Ducis memoriam Faroniani Monachi colerent, non solum ob præstantissimi viri meritum, sed etiam ob ipsius benefacta, nimirum Abbatias Vercellensem & Redensem, quas ex dono Caroli Magni Cœnobio attribuit. Nunc Redensis Abbatia penitus exstincta est, redactaque in vicum, vulgari nomine* Rez *appellatum, qui tertia leuca dissitus est a Meldica civitate. Ejus vero loci ecclesia a Faronianis Cœnobitis hactenus pendet.*

25. *Quod*

TUMULUS OTGERII AC BENEDICTI, ILLUSTRIU

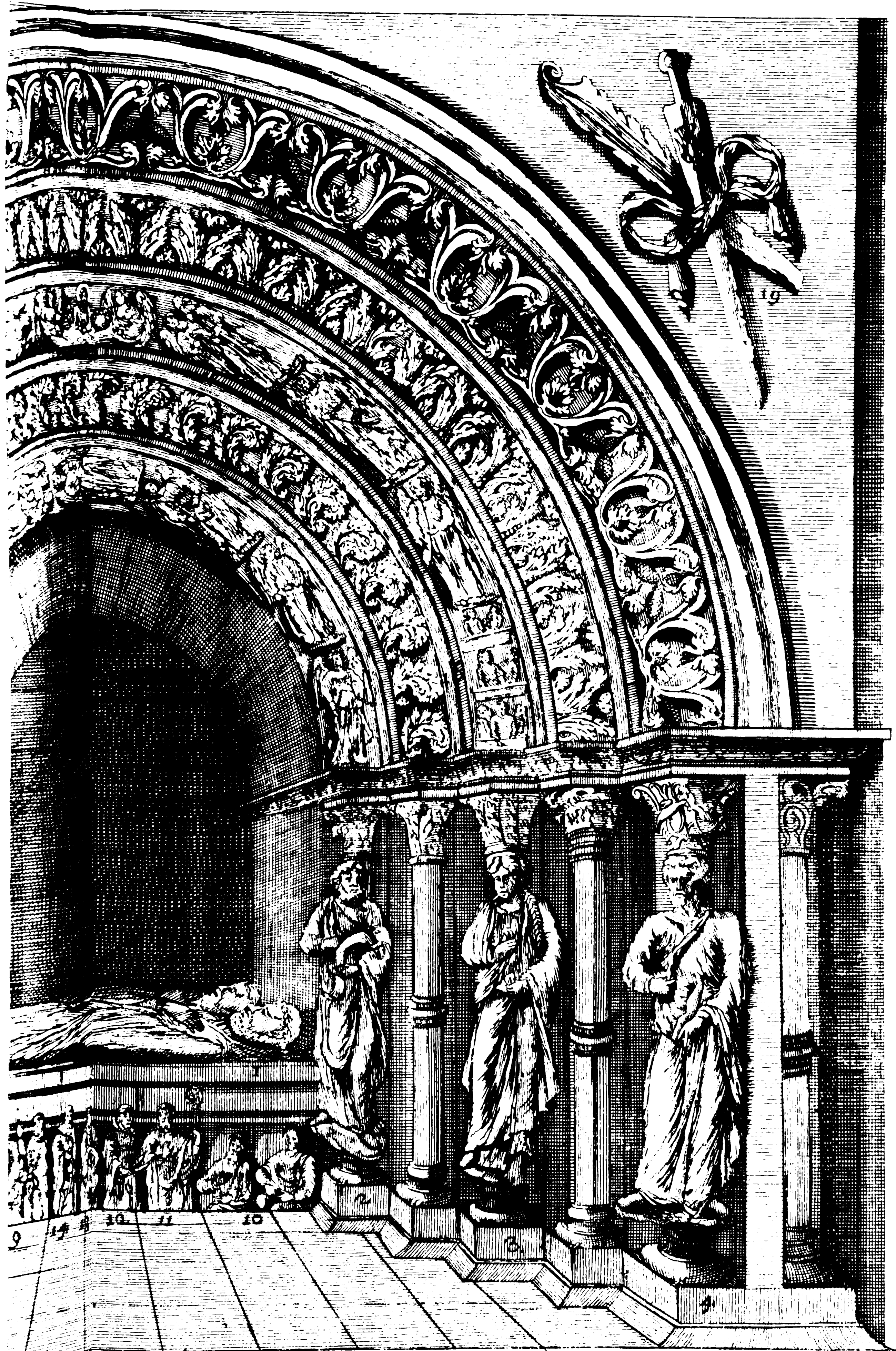
Qualis exstat etiamnunc in Ba

1 Otgerius et Benedictus simul tumulati.
2 Otgerius Sororem suam Audam nuptui tradens Rotlando, cum hoc dysticho.
Audæ conjugium tibi do Rotlande Sororis,
Perpetuum que mei sociatis fedus amoris.
3 Auda Otgerii Soror, Rotlando desponsata.
4 Rotlandus Britannicæ limitis Præfectus Audæ Sponsus.
5 Carolus Magnus.
6 Hildegardis Regina.

7 Archiepiscopus, nuptias Au
confirmans.
8 Otgerius Monachorum S.
tiam probans baculo globul
comitante.
9 Novitius ob immodestiam a
10 Otgerius et Benedictus mon
11 Abbas S. Faronis eosdem T
12 Monachus forfices defere

...LUSTRIUM SUB CAROLO M. HEROUM, POSTEA MONACORUM,
...unc in Basilica S. Faronis apud Meldos.

...uptias Aude cum Rotlando benedictione
...horum S. Fronis religionem ac modes:
...ulo globulis uenientibus instructo, Benedicto
...destiam a Magistro pulsatus.
...ictus monachum habitum postulantes.
...eosdem Monachos initiaturus
...es deferens ad tonsuram.

13 Alter vestes præferens.
14 Tertius tenens atramentum ad Scribendam professionem
15 Otgery ac Benedicti animæ ab Angelis assumtæ.
16 Christus Dominus extremo judicio præsidens.
17 Angeli instrumenta Passionis, Coronam, clauos cru=cemque gestantes.
18 Mortui ex Sepulcris resurgentes.
19 Spata seu gladius, et clypeus ferreus Otgerii.

Sæc IV Bened Part I Pag.

25. *Quod superest, huic historiolæ ac epitaphio juvat subjicere ichnographiam tumuli Otgeriani, qui in æde S. Faronis ad arcum aquilonarem choro obversus cernitur, non nihil a Calvinistis sæculo superiore deformatus. Habet in longum pedes septem-decim cum dimidio; in altum vero a pavimento, quale modo instratum est, pedes quatuordecim. Hoc sepulcrum cum vidisset Gabriel Simeoneus Italus, itinerariis suis celebris, quorum esset monumentum ignorans, hanc inscriptionem in linea rubricata litteris albis apposuit:* HEROIBUS IGNOTIS GABRIEL SIMEONEUS RESTITUIT MDXXXV. *Nunc vero Heroes isti nobis probe noti sunt, tum ex præmissa eorum historia, tum ex epitaphio, quod a Fulcojo conditum jam exhibebam. Ichonographiæ hic appositæ notulas explicationis gratia adscribam.*

TUMULI EXPLICATIO.

(1) L*Apideæ icones sunt Otgerii & Benedicti simul tumulatorum, quæ monasticam in capitibus tonsuram, & religiosas vestes adhuc apprime exhibent, tametsi unius ex istis caput a corpore divulsum est, cetera integrum servatum. Amborum heroum ossa, e tumulis collecta, in sacrario ejusdem basilicæ modo ostenduntur. Icones utriusque in longum constant mensura pedum septem.*

(2) *Et hæc videtur Otgerii in sæculari habitu effigies, rotulum præferentis cum hoc dysticho, quod hactenus litteris pæne fugientibus legitur.*

AUDÆ CONJUGIUM TIBI DO, ROLANDE, SORORIS,
PERPETUUMQUE MEI SOCIALIS FEDUS AMORIS.

Qui monumentum istud ad Otgerium Carmentriacensem traducere conantur, viderint, qua ratione superiores versus huic aptare possint.

(3) *Orgerii soror est Rollando desponsata, nomine Auda: cujus nomen mihi revocat memoriam Audonis, quem Otkarius & Adalbertus prælaudati* sororium *habuisse perhibentur, ac Ilminensi Monasterio præfecisse. In hac Audæ effigie, tametsi caput ab hæreticis ablatum est, apparent adhuc nexus capillorum e collo dependentium.*

(4) *Videtur esse Rollandus, seu Rotlandus, cui Otgerius sororem suam Audam desponsavit. Is est Rotlandus,* Britannici limitis Præfectus, *qui in reditu ex Hispanica expeditione a Vasconibus cum pluribus aliis interfectus est in angustiis montium Pyreneorum, testante Eginhardo in Vita Caroli Magni.*

(5) *Forte hæc est Caroli Magni effigies, sceptri speciem in manu gestantis, & capillos (quod etiam Francorum Regum insigne fuit) ultra humeros promittentis.*

(6) *Huic adhæret alterius mulieris statua, nempe Caroli ipsius uxoris, scilicet Hildegardis, quæ decessit anno 781. quo tempore Otgerius jam Monachus erat.*

(7) *Archiepiscopus est, Pontificali veste ac pallio ornatus, qui benedicentis in morem compositus est: is ipse (ut puto) qui Rotlando atque Audæ nuptialem benedictionem impertiit.*

(8) *In inferiori tumuli margine cernitur Otgerius cum socio Benedicto, baculum globulis tinnientibus instructum, quo Monachorum modestiam tentavit, manu gestans: cui adhæret*

(9) *Junior Monachus, unus ex his qui a pueris Deo oblati erant, ob oculorum levitatem a Præfecto suo pulsatus. Quod attinet ad baculum illum, quo Monachorum religionem exploravit Otgerius; idem fere præstitit Otto Magnus in Cœnobio S. Galli: ubi* Fratribus hinc inde ad laudes in lateribus ecclesiæ directim statutis, solus in medio quasi statua constitit; oculisque grandibus in Fratres hinc inde versatis, quam antea noverat, si adhuc sit, disciplinam probans, baculum sibi decidere sivit. Cuonone autem Duce genero ejus accurrente, baculumque sibi timorate restituente, stare illum jubens ait: Ecce ego disci-

disciplinam horum, quam & tu forsitan audisti, tentans, baculum mihi decidere sivi, neminisque illorum caput aut oculos ad hoc motos vidi. *Hujus rei auctorem habeo Ekkehardum Monachum in fine libri de casibus Monasterii S. Galli: in cujus libri cap. 1. aliud haud multum absimile refertur de Conrado Rege: qui* in processione infantum *ejusdem* Cœnobii, pomis in medio ecclesiæ pavimento sterni jussis, cum nec unum parvissimorum moveri, nec ad ea attendere vidisset, miratus est disciplinam. *Sic ferebant eorum temporum mores.*

(10) *Ex altera inferioris marginis parte iterum exhibentur iidem Heroes, monasticum habitum suscepturi*

(11) *Ab Abbate Faroniano, cui adjuncti sunt tres alii Monachi.*

(12) *Primus forfices ad tondendos illos candidatos deferens.*

(13) *Alter vestes religiosas pro iisdem.*

(14) *Tertius calamum cum atramento ad scribendam professionem, quæ susceptione religiosi habitus inducebatur, post tyrocinium exactum in veste sæculari aut clericali.*

Tumuli superiorem partem coronant ordines duo, quorum

(15) *Primus, id est minor, Otgerii ac Benedicti animarum in cælum assumptionem comitantibus Angelis repræsentat: alter extremum judicium, cui præsidet*

(16) *Christus Dominus. Huic adsistunt*

(17) *Quatuor Angeli, instrumenta Passionis, nempe clavos, spineam coronam, crucem & lanceam, gestantes: quibus totidem alii succedunt, tubis mortuos e sepulcris excitantes. Hinc videas*

(18) *Mortuos e tumulis prodeuntes, amotis lapidibus, quibus tumuli instrati erant. Eodem fere modo extremum judicium in decumana porta majoris basilicæ Parisiacensis repræsentatur.*

(19) *Tumulo appicti sunt gladius seu spatha & ferreus clypeolus, seorsim in sacrario adservati: quos Otgerii esse pro indubitato habet Faroniani Cœnobii traditio. Certe Otgerius ac Benedictus* arma bellica *cum omnibus, quæ in sæculo possidebant,* votivo corde pro nomine Jesu-Christi ibi reliquisse *perhibentur in præmissa historia. De clypeolo nihil observandum occurrit, præter varias ictuum, quos excepit, incisiones. Ejusmodi instrumentum scutum, vulgo* pavois, *appellant: tametsi ad veterum scutorum formam non accedit. In longum constat duobus pedibus & pollicibus septem, in latum a summo pollicibus quinque; duobus ac dimidio ab imo; appendit tribus omnino libris & quadrante, citra manubrium, quod pæne integrum deest. In spathæ lamina hinc inde apparent leonis & aquilæ effigies aureæ; item inscriptio utrimque eadem, aureis characteribus quatuordecim cælata, sed ita obliteratis, ut scripturæ sensum penitus adsequi non potuerint peritissimi & oculatissimi quique, quibuscum id enodare tentavi. Scripturæ specimen, prout licuit, inferius exhibere curavi, ut alii rem divinent, si possint. Mihi prima litera H, cui punctum aureum adjectum est, pro uno vocabulo supponere videtur. Secunda est litera V, sed cum E aut alia attexta. Tertia est G, quarta videtur esse T adjuncto puncto: nisi forsan reliquum est literæ detritæ. Aliæ quæ sequuntur literæ, efficiunt* IS GLADIUS. *Quapropter sic legendum fortean est,* HIC VEGOTIS GLADIUS: *tametsi primo conspectu legendum existimabam,* HUGONIS GLADIUS, *aut,* HIC DE GOTIS GLADIUS. *Forte quod ab Hugone quodam, vel a Gotbis eum accepisset Otgerius. Tædet me conjecturis abuti: specimen curiosis exhibeo.*

HVEGOTIS GLADIUS

Ejusmodi spathas utraque manu antiqui pugiles versabant; iisque hominem, quantumvis cataphractum secabant in duas partes. Cæsim, non punctim res agebatur. Hujus vero spathæ, quæ Otgerii dicitur, a summa lamina longitudo est

trium

trium pedum & pollicis unius; secundum capulum & glandem, pollicum septem: summæ laminæ latitudo trium pollicum, in acumine unius & dimidii: totius spathæ pondus est quinque librarum cum quarta parte.

26. *Hactenus de Otgerio Duce: cujus occasione ut de Otgerio Carmentriacensi superius memorato agerem, locus etiam postularet. At plura de eo dicere cupientem vetera me deficiunt monumenta, sive majorum nostrorum incuria, seu Calvinistarum, qui pleraque dissiparunt, improbitate.*

De ROTGARIO Monacho.

27. *PRoximo igitur post Otgerium loco agendum est de* ROTGARIO *Faroniani itidem Cœnobii Monacho, quem cum Otgerio eumdem esse aliquando opinatus sum in Notis ad Vitam S. Faronis Sæculo 2. Nunc vero tota Otgerii Historia maturius expensa, alium ab alio diversum esse existimo. De Rotgario unum habemus testem oculatum, Hildegarium scilicet Meldensem Episcopum regnante Carolo Calvo, qui in libro de rebus gestis S. Faronis honorificam Rotgarii mentionem facit cap. 119. in hunc modum.*

Italia regio cum plurimos Comites ex primoribus Magnatorum juxta regalem potentiam Regis CLOTHARII filii Ludovici Imperatoris olim possedisset: specialius unum novimus ex his ad amorem Dei hæreditasse, ad dilectionem timoremque justitiæ sanctitatem in omnibus quæsiisse. Hic enim vero a bonis operibus passim divulgatus claruit de nomine ROTGARIUS. Ut enim gratia divina occultum mundo non redderet, magnificavit eum in quodam bello, quod Clotharius superius memoratus exacuit contra Bulgrorum gentem. Ipsius præfati Rotgarii denique relatione frequenti ac probatione operis certum mente tenemus, sicut hoc ordine inferemus. Pugnæ siquidem conflictus ex utrisque partibus Francorum ac Bulgrorum provocatus, inter mixtos cuneos adversariorum præfatum Rotgarium sors improvisa attulit, ac de equo fidenti circumsæptione resistentium corruere compulit. Cumque telis aculeatis loricam reluctantem ad ejus mortem conarentur penetrare; illi ad memoriam invocationis in hoc agone posito accessit solum clarissimi Faronis nomen ex innumerabilibus Sanctorum nominibus. At ipsa momentanea hora voto firmissimo Deo se obligans, ut si adesset liberator tantus præstantissimus Confessor, hoc in loco ad serviendum ei spreto male fido sæculo accederet devotissimus debitor; illico huic voto adfuit divinum auxilium, quo invocatione tanti Confessoris mirabiliter liberatus evasit ab ipsis faucibus crudelissimæ mortis illæsus. Qui postmodum hanc devotionem obligationis libentissime exsecutus, quam laudabiliter pompas hujus abnegaverit sæculi, adhærendo hoc in loco religioni monasticali; quam assiduus in orationibus publicis atque furtivis, parcus in cibis, continuus in vigiliis, quotidie etiam intentus in renovandis Confessionum pænitentiis exstiterit; non similem nobis tempora admirantur nostra, nec ad exemplum vix similem aut rarissime largiuntur. Talem ac tantum voluit sibi admirabilis Antistes Dei Faro in longinquis regionibus procurare, qui ad ejus loci excubias curasset vitam angelicam ad illuminationem multorum ducere.

28. *Ex his intelligimus primo tempus quo vixit Rotgarius, nimirum imperante Lothario Ludovicii Pii filio. Deinde ejusdem patriam, nimirum Italiam, ubi Comitis dignitate functus est. Ad hæc vitæ sanctimoniam ac severitatem, quam apud Meldos consectatus est. Unde non immerito eum cum Otgerio, cui subæqualis fuit, inter pios hujus sæculi Monachos elogio donare visum est.*

29. *In vetustis membranis Remigiani apud Remos Cænobii, annos bene octingentos præferentibus, post visionem Baronti in Seculo 2. vulgatam subsequitur alia Rotcharii Monachi, qui forsan non alius sit ab hoc nostro Rotgario. Hunc titulum præfert ms. codex:* VISIO QUÆ PRIDIE NONAS MAJI ROTCHARIO OSTENSA EST. *Visionis summa hæc est. Cum prædictus Frater morbi causa in*

demo infirmorum jaceret, post finitam matutinorum sollemnitatem dormienti apparuit Angelus mirifico fulgore coruscans, cujus splendore tota domus, & beati Benedicti ecclesia *(quod oratorium infirmorum erat)* irradiata est. *Tum ab Angelo ductus in quamdam mansionem, (quæ beatorum sedes erat)* vidit multitudinem Sanctorum congregatam, inter quos KAROLUM totum splendidum, non ultimum, sed medium vidit. *Karolus ipsum affatus ait:* Fili, scias quia ego sum Karolus, & ob devotissimam Fidelium Dei precem ereptus a pœna, in hac collocatus sum gloria. *Is Carolus cognomento Magnus, de quo quid simile Walafridus superius refert in carmine de visione Wetini. Post hæc Rotcharius perductus ad alium locum, in quo defunctorum animæ purgatorio igne examinantur, multos ibi miserabili modo tortos vidit, inter quos nempe* tres ex Fratribus, *inquit auctor,* nostris adhuc viventibus se cognovisse testatur: quorum unus Isachar, alius Gaudius, tertius Winemundus. *Quin etiam ipse Rotcharius virgis cædi jussus est: quod fratri Hasulfo, qui ægrotanti assidebat, in somnis ostensum. Tandem visionis longiorem seriem abrupit Eliseus, qui Rotcharium a somno excitavit. Rem sic concludit auctor.* Nihil ergo in his visionibus addidimus, vel subtraximus: sed præfatus fraterculus plura dixisset, simulque cum Angelo, sicut ipse refert, esset locutus, si ab Eliseo fratre tam cito cum summa vi non fuisset excitatus. Hanc igitur causam compertam satis utile duximus paternitati vestræ fieri notam, ut per hanc cognoscatis, quia Liberator noster gregem visitat vestrum, qui neminem vult perire, sed omnes salvos facere.

30. *An hæc visio Rotgario Faroniani Cœnobii Monacho tribuenda sit; diffinire non ausim: sed tamen non visa est hoc loco prætermittenda. Ceterum ex his tribus clarissimis viris qui in Monasterium S. Faronis secesserunt, intelligimus quanta fuerit eo tempore istius loci celebritas & religionis fama.*

AP-

APPENDIX I.

SÆCULI IV. BENEDICTINI,

COMPLECTENS ACTA SANCTORUM,

Quædam omissa suis locis, quædam incerti temporis;

AC MONUMENTA QUÆDAM HISTORICA.

VITA SANCTI VVILFRIDI

AN.CHR. 709 24. April.

EPISCOPI EBORACENSIS,

Auctore EDDIO STEPHANO, Presbytero & Monacho ejus familiari & æquali.

Ex ms. codice Saxonico Bibliothecæ Cottonianæ.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Ex Vvilfridi vitæ scriptoribus editi Fridegodus & Eadmerus.

1. VITAM *sancti Vvilfridi senioris, Eboracensis Episcopi, retuli in Sæculi 3. parte 1. ubi varios Auctores, qui res ab eo gestas præscripsere, commemoravi, nempe venerabilem* BEDAM *in Historia sua,* EDDIUM *cognomento* STEPHANUM *ambos sæculo octavo ineunte;* ODONEM *Dorobernensem Episcopum, immo* FRIDEGODUM *Poetam, decimo;* EADMERUM *Cantuariensem, &* VVILLELMUM *Malmesburiensem Monachos, ac* PETRUM *Blesensem, duodecimo; præter Anglicanæ Historiæ Scriptores omnes, qui de eodem viro sancto præclare agunt. Ex his omnibus Auctores duos antea ineditos exhibui, unum Fridegodum, cujus carmem extrema parte mutilum erui ex ms. codice Corbejensi: alterum Eadmerum, cujus lucubratio ex Bibliotheca Cottoniana mihi transmissa est beneficio præstantissimi viri Josephi Vvilliamsonis, Carolo Britanniæ serenissimo Regi a secretis & mandatis. Ex duorum horumce auctorum scriptis tria quædam non exigui (ut puto) momenti derivavi, nempe argumenta nova, tum pro anno obitus Dagoberti Senioris Francorum Regis, quem anno non 644. ut vulgo antehac creditum est, sed 638. obiisse, jam multis post V. C. Hadrianum Valesium probaveram in præfatione Sæculi 2. & vero aperte colligitur ex Fridegodo & Eadmero: tum pro Dagoberti II. Austrasiorum Regis, Sigeberti filii, restitutione in regnum Austrasiorum, quam hi duo auctores affatim confirmant: quod antea viris eruditis jam probatum erat idoneis argumentis. At, quod nemo hactenus resciverat, tertium ex Fridegodo & Eadmero commodum deduxi, nempe genus ac tempus mortis ejusdem Dagoberti, quem anno 679. (rectius insequenti) civili Optimatum suorum factione e medio sublatum fuisse inde demonstravi.*

quo fructu.

a Bollandianis Sociis recusi.

2. *Anno Christi 1675. qui ab edito Sæculo 3. nostro tertius erat, Antuerpiæ prodiit in lucem Aprilis Bollandianus, distinctus in tres tomos, in cujus tertio recusa est Vvilfridi Vita auctore Eadmero: quam tanti fecit eruditus vir Godefridus Henschenius, ut accepto inde testimonio, ac suffragante Fridegodo, priorem sententiam suam de obitu Dagoberti senioris (quæ optimi Viri sinceritas est) revocaverit; probaveritque genus mortis Dagoberti secundi, quam in annum 680. retulit; idque tamquam novum inventum proposuit. Hanc porro Eadmeri scriptionem ait erutam ex Bibliotheca Cottoniana, id est ex editione nostra, quæ ad Cottonianæ Bibliothecæ exemplar exacta est. Sic enim rem explicat, tum in adnotatis ad eam Vitam, tum in Exegesi præliminari de tribus Dagobertis: a cujus statim exordio testatur auctor, quid operæ posuerit, quot litteris institerit apud Patres suos in missione Anglicana degentes; ut ipsa Hedii Stephani originalis Vita in Anglicanis Bibliothecis sibi quæreretur & transscriberetur. Verum illis, inquit, ob tyrannidem Cromvvellianam vix audentibus prodire, nedum cum Bibliothecarum custodibus heterodoxis tractare negotium; impetrari potuit nihil. At restituto in regnum paternum Carolo, & pacatis magis rebus, inventa est dicti S. Vvilfridi Vita per Eadmerum scripta, prout recenter edita est in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini, cum fragmento vitæ metro heroico a Fridegodo scriptæ. Tum subdit: Utinam etiam prior per Heddium inveniatur. Ex his ergo colligimus, quantum debeat respublica litteraria nobilissimo viro domino Vvilliamsoni, cui hoc Eadmeri opus, ac emolumenta inde consecuta referre debemus accepta.*

Eddii liber tandem inventus.

3. *Atque ut meis aliorumque votis fieret satis, ejusdem clarissimi viri auctoritatem adhibui, quo Fridegodi integrum carmen, sed maxime Eddii Stephani lucubrationem ex Anglicanis Bibliothecis recuperare possem: tandemque multis ultro citroque missis litteris, intellexi, utramque haberi in Bibliotheca Cottoniana. Duplicis istius operis copiam flagitanti, primum quidem Fridegodi carmen mihi transmissum est a domino Vvilliamsone; ac demum post multa cunctationum intervalla, Eddium Stephanum obtinui beneficio eruditissimi viri Edoardi Bernardi, in Oxoniensi Academia Astronomiæ Professoris. Is ad id officium mihi præstandum sollicitavit virum multigenæ eruditionis, amicum suum, Thomam Gaelum, Londinensis Collegii S. Pauli Præfectum, qui codicem Saxonicis partim litteris, partim Langobardicis ante annos septingentos exaratum describi curavit, ejusque exemplum accurrate ad autographum contulit, & emendavit. Hic ergo ex promtuario Cottoniano subjicio Eddii Stephani libellum tantopere quæsitum de vita S.* VVILFRIDI, *cum autographi Saxonici mendis aliquot & lacunis: eique superaddo Fridegodi extremam partem, quæ in editione nostra, uti & in codice Corbejensi, desiderabatur. Quid vero utilitatis ex Eddio*

hic editus.

AN.CHR. 709 24. April. *Stephano perceptura sit respublica litteraria, satis quisque intelliget, tum ex ipsa operis istius lectione, tum ex Observationibus & Notis a me adhibitis.*

Eddio auctori vindicatur. 4. *Sed prius agendum est de ipso auctore, ejusque scriptione: an scilicet Eddius S. Vvilfridi res gestas posteris mandaverit; tum an ea ipsa sit Eddii lucubratio, quam hic profero in lucem: ac demum quis fuerit iste Eddius.*

5. *De primo plana & aperta est Vvillelmi Malmesburiensis Monachi auctoritas. Is quippe in fine prologi libri tertii de gestis Pontificum Anglorum ait, se eo consilio ipsorum facta breviter describere,* ut qui omnes Sanctorum vitas legere nequeat, hic deflorata utiliora inveniat: *quod maxime præstitit in Vvilfrido, de quo hæc subdit:* Itaque omissis longarum narrationum ambagibus, veritatem sequor; & quæ STEPHANUS Presbyter de Vvilfrido magno verborum agmine egit, in compendium coartabo. *Viderat ergo Vvillelmus Stephani librum de Vita S. Vvilfridi, cui Stephano alterum nomen Eddio fuisse inferiùs patebit. Vvillelmo hac in re suffragatur Joahannes Pitseus in libro de illustribus Angliæ Scriptoribus, cujus testimonium postea adducam. Suffragantur etiam Lelandus, Usserius, Gaelus, & alii recentiores.*

6. *Hanc vero quam subjicio, esse Eddii Stephani lucubrationem, quisque intelliget, qui Vvillelmi compendium cum hoc opere contulerit. Omnia enim adamussim respondent, facta, dicta, epistolæ: ut nemo jure hac de re dubitare possit. Destituitur quidem (ut ingenue fatear) codex Cottonianus antiqua nominis Eddii Stephani inscriptione: sed eam recens supplevit eruditus vir Usserius Armachanus ex codice Sarensi, Eddii nomen præferente, ut mihi V. C. Thomas Gaelus litteris suis contestatus est. Ad hæc, ea quam viderat Pitseus, Eddii Stephani scriptio, hortante Acca condita fuerat: id ipsum vero exhibet auctoris in subjectam Vitam præfatio, quæ Accæ Hagulstadensi Episcopo, & Tatberchto Ripensi post Vvilfridum Abbati ejusdemque propinquo nuncupata est. Accedit quod ex variis ejusdem Vitæ locis manifestum est, auctorem Vvilfridi æqualem ac familiarem fuisse, ejus exsilii ac Romani itineris participem: adeo ut omnes loci, temporis, ac personarum circumstantiæ apprime Eddio Stephano conveniant, eique scriptionem hanc tribuendam esse persuadeant.*

Quis Eddius. 7. *Quis fuerit Eddius Stephanus, aperit Pitseus in hunc modum.* HEDDIUS, STEPHANUS cognominatus, natione Anglus, Ordinis S. Benedicti Monachus Cantuariensis, Congregationis Giribennæ; a teneris annis ita in bonarum litterarum studiis enutritus, ut jam vir factus omnium scientiarum genere evaserit instructissimus: multa quidem, quantum invenire potui, non scripsit, sed illa tamen pauca puro, terso & elegante stilo exarata. Musicus insignis, & primus, teste Beda, præter unum Jacobum, cantandi magister in Nordhanhumbrorum ecclesiis. Illuc enim ex Cantia vocatus a Vvilfrido venit, & psalmodiam docuit. Ratione virtutis & eruditionis multiplicis erat omnibus litteratis & piis illius temporis viris charissimus. Hortante Acca Hagulstadensi Episcopo soluta oratione polite scripsit *de vita S. Vvilfridi librum unum, de vita Eata & Tumberti librum unum.* De aliis mihi nihil certi constat. Claruit anno salutis restauratæ 720. regnante in Morthumbria Osrico. *Hactenus Pitseus, cujus testimonium aliis argumentis illustrare juvat. Et quidem Eddium a Vvilfrido ex Cantia accitum fuisse constat ex Bedæ lib. 4. cap. 2.* Sed & sonos cantandi in Ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum noverat, ab hoc tempore per omnes Anglorum ecclesias discere cœperunt: primusque excepto Jacobo (de quo supra diximus) cantandi magister Northanhumbrorum ecclesiis EDDI, cognomento STEPHANUS, fuit invitatus de Cantia a reverendissimo viro Vvilfrido, qui primus inter Episcopos, qui de Anglorum gente essent, catholicum vivendi morem Ecclesiis Anglorum tradere didicit.

8. *Quo tempore id factum sit, indicat Eddius ipse in subjecta Vita cap. 14. ubi Vvilfridus sub annum 665.* cum episcopalia officia per plura spatia *Cantuariæ egisset; inde* cum cantatoribus Ædde & Æona in regionem suam revertisse cum Regula BENEDICTI *memoratur, nempe in provinciam Eboracensem, seu in Ripense Monasterium: ubi adjutore Eddio aquilonares cis, transque Umbrum fluvium* populos juxta ritum primitivæ Ecclesiæ consono vocis modulamine, binis adstantibus choris, persultare *docuit; & in eisdem locis* vitam Monachorum secundum Regulam sancti BENEDICTI Patris constituit, *ex ejusdem Eddii cap. 44. Ergo Eddius Cantuariæ Monachus erat, sive in cathedrali Ecclesia sancti Salvatoris, seu in suburbano S. Petri Cœnobio: quibus e locis Vvilfridus Regulam S. Benedicti ad Trans-Umbrenses Monachos cum aliquot ejus Regulæ professoribus, quorum præcipuus Eddius, invexit. Deinceps vero Eddius Vvilfrido comes individuus adhæsit, ut patet ex capitibus 46. & 57. cum eo profectus Romam ex cap. 26. & 49. eoque mortuo reliquum vitæ excegit in Monasterio Ripensi, quod probatur ex ultimo capite, ubi, præter cetera, Ripensem basilicam* nostram *vocat. Neque obstat, quod Beda, & post eum Vvillelmus, Eddium dumtaxat* Presbyterum *appellant. Sic enim mos tum obtinebat, ut Monachi, qui Sacerdotio initiati erant, passim Presbyteri appellarentur, nunc quidem abjecto, nunc adjecto Monachi nomine. Sic beati Hieronymus & Beda, quos Monachos fuisse constat, hactenus solum* Presbyteri *cognominantur. Denique Eddius in cap. 58. manifestè se Monachis adjungit, ubi ait vitæ inducias Vvilfrido apud* Neldum *ægrotanti cælitus fuisse concessas, ut Monasteriis sibi subjectis provideret,* ne nos, *inquit,* sine Abbatibus relinqueret. *Is est sine dubio Eddius seu Edda Presbyter quo adjutore est Vvilfridus in Australium Saxonum conversione: cujus provinciæ* cum primos duces ac milites sacro fonte ablueret *Vvilfridus*. Presbyteri Eappa, & Padda, & Burghelm, EDDA ceteram plebem vel tunc, vel tempore sequente bapti-

baptizabant, *apud Bedam in lib.* 4. *cap.* 13. *Ceterum insignem ubique modestiam exhibet iste auctor, cum agens de Theodoro ejusque successore Berthvvaldo, qui Vvilfridi, suique ipsius exsilii auctores, aut certe fautores fuerant, eos passim* sanctos *&* sanctissimos *appellat. Opus autem suum scribebat statim a Vvilfridi obitu, certe superstite Vvillibrordo Trajecti inferioris* * *Episcopo, qui anno* 739. *ad superos abiit, uno ante Accam Hagustaldensem Antistitem, cui Eddii liber nuncupatus est.* 24. April. * Utrech.

9. *Ex his nemo non intelligit, quanta sit auctoritas istius Vitæ, ex qua cum multa observatu digna, quæ in notas refero, deduci possint; tum duo insigniora inde colligo: videlicet testimonium omni exceptione majus de Dagoberti Austrasiorum Regis restitutione, mortis genere ac tempore: & argumenta pro Regulæ sancti Benedicti in Angliam propagatione, facta per Gregorii Magni discipulos, Augustinum & alios, atque per Vvilfridum ejusque sodales perfecta. Primum in hujusce tomi Præfatione uberius explicavi, alterum hic exponere operæ pretium est.*

Libri hujus auctoritas & commoda.

10. *Vvilfridus apud Vvillelmum gloriatur,* se primum fuisse, qui verum Pascha in Northanimbria Scotis ejectis docuerit; qui cantus ecclesiasticos antiphonatim instituerit; qui sanctissimi BENEDICTI Regulam a Monachis observari jusserit. *Quibus verbis ad vitam Gregorii Magni relatis Socii Bollandiani hæc subinferunt:* Ubi quasi certum supponit Vvilfridus, in aliis Angliæ Regnis cum vero Pascha & cantu ecclesiastico observatam fuisse sancti Benedicti Regulam: *quæ sane illatio sincera ac legitima est. At dubitare fortasse poterant eruditi viri, num Vvillelmus ex seipso, an ex Eddio hæc verba Vvilfrido aptaverit. Verum omnem ejus rei dubitationem adimit subjecti libelli auctoritas, in cujus cap.* 44. *Eddius ita Vvilfridum loquentem inducit:* Nonne ego primus post obitum primorum Procerum a S. Gregorio directorum (curavi, ut) Scoticæ virulenta plantationis germina eradicarem; ad verumque Pascha & ad tonsuram in modum coronæ, quæ antea posteriori capitis ab vertice, secundum Apostolicæ sedis rationem, totam Ultra-Umbrensium gentem permutando converterem; aut quomodo juxta usum primitivæ Ecclesiæ consono vocis modulamine, binis adstantibus choris, persultare responsoriis, antiphonisque reciprocis instruerem; vel quomodo vitam Monachorum secundum REGULAM SANCTI BENEDICTI Patris, quam nullus ibi prior invexit, constituerem? *Vvilfridus tria hic asserit. Primum, se verum Pascha & tonsuram Romanam Trans-Umbranis populis persuasisse; deinde cantum etiam Romanum eo induxisse; ac tandem* vitam Monachorum secundum Regulam sancti Benedicti Patris *instituisse; eaque omnia ait se præstitisse primum* post obitum primorum Procerum a S. Gregorio directorum. *Ergo sicuti Gregorii discipuli in illis partibus jam duo priora tentaverant; at perficere propter Scottorum contumaciam nequiverant: ita etiam Regulam S. Benedicti illarum partium Monachis imponere moliti sunt, sed irrito conatu; idque tandem Vvilfridi opera perfectum est, qui eam Regulam primus* ibi invexit, *id est recipi ac observari tandem obtinuit. Itaque hæc verba,* quam nullus ibi prior invexit, *sic accipienda sunt, ut nemo ante Vvilfridum Regulæ Benedictinæ usum, praximque in Northumbrensia Monasteria invexerit; quam quidem Regulam Gregorii discipuli nequidquam ibidem (uti & Romanos ritus) commendaverant.*

Regulæ S. Benedicti propagatio in Angliam hinc demonstratur.

11. *Verum fac eam Regulam apud Northumbros nullatenus auditam, aut prædicatam a Gregorii discipulis fuisse; nequaquam tamen ejusdem Regulæ propagationi a nobis asserta id præjudicare poterit. Quippe Vvilfridus non ex Italia, non ex Gallia, non denique ex quibusvis exterorum Cœnobiis eam Regulam accepit: sed ex ipsa civitate Cantuaria, ubi eam Augustinus instituerat. Hujus rei luculentum habemus testem oculatum Eddium Stephanum, qui cum Vvilfridi Episcopi ordinationem, & Ceddæ in ejus locum substitutionem retulit, eum in Cantiam profectum fuisse testatur his verbis cap.* 14. EGBERTUS quoque Rex Cantuariorum religiosus Pontificem nostrum ad se accersivit, & illic Presbyteros multos, & non paucos Diaconos ordinavit. Deus dedit enim Episcopus post Honorium Archiepiscopum diem obiit. Ideo autem venerabiliter vivens, omnibus charus, episcopalia officia per plura spatia agens, cum cantatoribus ÆDDE & Æona, & cæmentariis, omnisque pæne artis ministerio in regionem suam revertens CUM REGULA BENEDICTI, instituta ecclesiarum bene melioravit. *Hinc manifeste conficitur, Vvilfridum Cantuaria in regionem suam revertisse* cum Regula Benedicti; *ejusdemque Regulæ subsidio* instituta ecclesiarum bene meliorasse, *collaborante haud dubie Eddio, ut superius ostensum est. Ipsam igitur Regulam ex Cantia Monasteriis accepit, in quibus Augustinus, ejusque sodales eam instituerant. Neque enim dici potest, jam inde ab Augustini tempore (quod vix quinquaginta annis ab eo distabat) factam Regulæ mutationem: quippe cum post Gregorium id vetuisset Bonifacius Papa IV. nec ulla mutationis hujus assignari possit ratio, aut occasio. Denique* ecclesiarum *nomine superius Eddius intelligit Northumbrorum Monasteria, quorum* instituta *Vvilfridus meliorasse dicitur, nimirum sancti Benedicti Regulam ipsis præscribendo.*

12. *Eodem loquendi modo usus est Venerabilis Beda in consimili argumento: nam in libro* 4. *cap.* 4. *ubi de Monasteriis a Colmano Episcopo in Scottia erectis agit, ait unum, cui* Mageo *vocabulum erat, ædificatum fuisse, ibidemque* Anglos *collocatos: tum subdit:* Ipsum est, quod nunc grande me modico effectum, Mageo consuete vocatur: & conversis jam dudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet Monachorum; qui de provincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico in magna continentia & sinceritate, proprio labore manuum vivunt. *Cum* instituta meliora *appellat, utique designat S. benedicti Regulam, cujus ope Vvilfridus* instituta

 eccle-

AN.CHR. 709 24. April. ecclesiarum *suarum* melioravit ; *seu, ut ad Bedæ modum Eddii verba reducam, cujus ope ecclesias suas* ad meliora instituta convertit. *Id amplius declarat Beda sequentibus verbis, cum ait Monachos illos Magenses jam vivere ad* exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico. *Idem igitur est Beda* converti ad meliora instituta, *atque* vivere ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico, *hoc est ad exemplum aliorum Monachorum, qui ritus Romanos sectabantur sub Regula S. Benedicti. Hanc enim Patrum Regulam vocat in Vvilfridi Epitaphio, ubi inter cętera ita canit.*

Paschalis qui etiam sollemnia tempora cursus
Catholici ad justum correxit dogma canonis,
Quem statuere Patres; dubioque errore remoto
Certa suæ genti ostendit moderamina ritus:
Inque locis istis Monachorum examina crebra
Colligit, ac monitis cavit quæ REGULA PATRUM
Sedulus instituit.

Totidem res, quas superius a se præstitas commemorat apud Eddium & Vvillelmum Vvilfridus, eidem etiam aptat Beda, qui Regulam Patrum *a Vvilfrido in Monasteriis ditioni suæ subjectis institutam fuisse docet, hoc est* Regulam sancti Benedicti Patris, *uti explicat Eddius; Regulam* sanctissimi Benedicti, *ut Vvillelmus. Ergo quæ* Regula Patrum *Bedæ vocatur, ipsa est Benedicti Regula, quæ* Regula Patrum *appellatur, eo quod sub ea antea vixissent, viverentque etiam tunc venerabiles Patres; uno verbo quod sub ea Regula viveretur* ad exemplum venerabilium Patrum, *ut superius de Magensi Monasterio agens exposuerat Beda.*

13. *Ex his quæ hactenus dixi, consequitur, Vvilfridum primum procurasse, ut apud Northumbros Regula S. Benedicti observaretur, nempe in Cœnobiis Lindisfarnensi, Ripensi, Undalensi, & aliis: eamque accepisse a Monachis, quos S. Augustinus in Cantuariensi Salvatoris basilica & in suburbano S. Petri Cœnobio instituerat. Quod quidem a me hactenus demonstratum certa (ut puto) ac evidenti Eddii Stephani auctoritate, quæ nulla tergiversatione eludi potest: cum non solum clara sit atque perspicua in rem nostram, sed & ab eo profecta auctore, qui proximos Augustini ejusque sodalium successores noverat, & cum iis fuerat educatus. Verum de hac Regulæ nostræ in Angliam propagatione fusius actum est in singulari de Monachatu Gregorii Magni Dissertatione; quod argumentum hoc loco propter Eddii testimonium retractare visum est.*

Berchterus Rex Campaniæ quis? 14. *Antequam Eddii librum exhibeam, operæ pretium puto expendere, quis fuerit* BERCHTERUS Rex Campaniæ, *ad quem Vvilfridus e Dagoberti aula digressus in Romano itinere accessit, ab eodem perhumaniter acceptus. Hunc* Bertherum *vocant Fridegodus & Eadmerus;* Bertharium *Vvillelmus: hic* Ducem Provinciæ, *Eadmerus* Campaniæ *appellat. Olim suspicabar Berthariium hunc esse generum Varattonis, eodemque mortuo Majoremdomus Theodorici Regis, ut in continuatione Fredegarii legitur. At quo modo huic exsilium apud Hunnos, quod Berthero Vvilfridi tribuitur, atque Campaniæ Ducatum aptarem, mihi non suppetebat. Rem felicius mihi divinare visus est vir non minus sagacitate, quam eruditione præditus, Hadrianus Valesius, Historiographus Regius, qui hunc locum de Berthario Langobardorum Rege interpretandum censet. Quippe Berthario ea, quæ de Berthero hic leguntur, apprime conveniunt, nomen scilicet ac dignitas, exsilium apud Hunnos, locus, tempus ac pietas. Nomen quidem: nam Langobardorum Rex* Berthariidus *appellatur a Paulo Vvarnefridi in libris de gestis Langobardorum, seu (ut aliæ lectiones præferunt)* Perthariitus, Parthariitus, *ac* Bertheri, *uti scribitur in optima editione, quæ Lugduni Batavorum anno 1595 adornata est. Ex quibus nominibus postremum illud ipsum est, quod in Vvilfridi actis* legimus, ubi *Berchterus* Regis *nomine donatur. Deinde Berthario æque competit exsilium apud Hunnos Avares. Is enim cum apud Mediolanum regnaret, audita germani sui apud Ticinum imperantis nece per Grimoaldum Beneventanum Ducem illata,* ad Cacanum Avarum Regem *confugit, testante Paulo Vvarnefridi in fine lib. 4. Interim Grimoaldus utriusque fratris regno potitus, postquam comperit Bertharidum profugum Scythiam petisse, &* apud Cacanum demorari; eidem Cacano per legatos mandavit, ut si Bertharidum in suo regno detineret, pacem quam Langobardis & secum hactenus habuerat, deinceps habere non posset. Hæc Avarum Rex audiens, accito Bertharido dixit ei, ut in quam vellet partem pergeret, ne propter eum Avares cum Langobardis inimicitias contraherent. Bertharidus vero hæc audiens, Italiam ad Grimoaldum revertens repetiit: audierat enim eum clementissimum esse. *Ita Paulus in lib. 5. cap. 2. His consimilia leguntur in subjectæ Vitæ cap. 27. hoc solum discrimine, quod nuntii a Berchteri æmulo ad Hunnorum Regem missi promiserunt eidem Regi* dare solidorum aureorum modium plenum, si *Berchterum* illis ad internecionem dedisset. *Eidem Berchtero etiam convenit locus, ubi Bertharidus regnabat. Siquidem Vvilfrido e Gallia Romam tendenti Liguria pervia erat, quæ Berthariidi regni maxima portio fuit. Convenit etiam tempus. Vvilfridus quippe anno 679. Romam adibat, cum benigne acceptus est a Berchtero, seu Berthariido, qui Grimoaldo ante sex annos mortuo in regnum tum restitutus erat. Denique Paulus Vvarnefridi Berthariidum* virum pium, fide catholicum, justitiæ tenacem, pauperumque largissimum nutritorem *vocat in libr. 5. capit. 33. quod recte quadrat facto Bertheri, qui Vvilfridum humanissime excepit.*

15. *Ex*

15. *Ex Eddii ac Pauli Diaconi, Vvillelmi, Fridegodi & Eadmeri relationibus simul collatis intelligitur, Caganum Hunnorum Avarum nec precibus, nec oblatione ingentis pecuniæ, nec comminatione belli ad tradendum profugum & supplicem, vel ad violandam fidem, quam misero Principi Perthario per deos patrios promiserat, a Grimoaldi legatis adduci potuisse: ipsum autem ne causa calamitatis aut belli Cagano receptori suo esset, Grimoaldi inimici sui, a quo regno pulsus fuerat, fidei temere se se commisisse, ac mox metu mortis ad Francos confugisse.* AN.CHR. 709 24. April.

16. *Dicet aliquis: Cur igitur Bertharidus* Rex Campaniæ *ab Eddio vocatus est, si Rex Langobardorum erat? aut quod usquam tunc in Europa* regnum Campaniæ *memorat historia? Nam Campania Italica, ubi Capua & Neapolis, maxima ex parte Imperatoribus parebat; Campania Gallica ad Reges Francorum Austrasiorum pertinebat. Existimat V. C. Hadrianus Valesius Campaniæ nomine ab Eddio Stephano designari Transpadanam Italiam sive Liguriam, maximam regni Langobardici provinciam, Mediolano, Ticino, Como, Laude Pompeja, Augusta Taurinorum, Eporedia, Vercellis, Novaria, aliisque claris urbibus inclytam; per quam Vvilfrido ex Austria Romam proficiscenti iter faciendum fuit. Liguriam autem Eddio homini extero, verum remotissimæ regionis nomen ignoranti, dictam esse* Campaniam *a planitie camporum, arvorum videlicet atque pratorum, longe lateque diffusa: sicut Campania Remensis aut Gallica, & Campania Italica a latissimis campis nomen invenit. Bertharidum porro Francorum in patriam confugisse memoriæ tradidit Paulus Diaconus in libr. 5. cap. 4. idemque capite insequenti Francorum exercitum a Provincia, duce haud dubie Berthariдо, egressum, & a Grimoaldo victum in Italia, fusumque commemorat. Sed mortuo demum Grimoaldo Bertharidus ex Gallia in Italiam rediit, & magno Langobardorum favore in regnum paternum, immo vero & suum est restitutus; atque post aliquot annos jam senex Vvilfridum per fines suos Romam tendentem excepit. Hæc cum apud Paulum legisset Vvillelmus Malmesburiensis Monachus, Perthariтum,* Berthariium Ducem Provinciæ, *quam cum Eddio* Regem Campaniæ *appellare maluit. Sic dum errorem vitare se putat, in errorem incidit. Eadmerus quoque novo & inusitato* Regis Campaniæ *titulo ab Eddio deceptus, persuasit sibi, Pertharitum a Rege Francorum, ad quem confugerat, præfectum esse Campaniæ Gallicæ, regni Francici provinciæ, cujus rectores a nostris* Duces *tum appellari consueverant. Quam ob rem dum Eddium corrigere vult, ipse graviter erravit, & Pertharidum, non, uti Eddius,* Regem Campaniæ, *sed* Bertherum Campaniæ Ducem *nuncupavit. Hæc me monuit Hadrianus Valesius, quæ Vitæ Vvilfridi præfigere operæ pretium duxi. Confer hujusce tomi Præfationem sub finem, & adnotationem in caput 27. sequentis Vitæ.*

PRÆFATIO.

De humili excusatione scribentis.

PRÆCEPTORUM vestrorum magnitudine, o venerabiles domini ACCA Episcopus, & TATBERTUS Abbas, & totius familiæ ambitu superatus, utinam ut tam effectu parere valeam, quam voto. Est enim & hoc opus arduum, & meæ intelligentiæ & eloquentiæ facultas exigua: quæ tamen, etsi ministerium minime exploret injunctum, certe debitum obedientiæ exsolvit obsequium. Maximum enim indicium meæ erga vos reverentiæ est, imperiis vestris amplius me impendere voluisse, quam possem. Quod si dignum aliquid vestræ electioni confecero, id erit profecto divini muneris: quia nec dubitatur ipsorum fide perficiendum, quorum est adhortatione susceptum. Quis namque non intelligit vestris orationibus præsumtum esse, quod etiam per me creditis implendum? Etenim ingens mihi lucrum & utilitas hoc ipsum, quod beatæ memoriæ WILFRIDI Episcopi recordor. Est siquidem perfecta via ad virtutem, illum scire quis fuerit. Ideo ut breviter dicam, omnia quæ de eo sermo referentium jactavit, credite, & minima vos æstimate de maximis audivisse: quia non ambigo nec eos potuisse omnia cognoscere. Obsecro itaque eos qui lecturi sunt, ut fidem dictis adhibeant, relinquentes antiqui hostis millenos invidiæ stimulos, & recolentes quod eloquentia personabat. Semper enim in propatulo fortitudo æmulos habet; feriuntque summos fulgura montes. Neque enim me quicquam audaci temeritate, nisi quod compertum & probatum a fidelibus sit, scripsisse arbitrentur: alioquin tacere, quam falsa dicere maluissem. Cœptum orationibus vestris nos iter carpamus.

CAP. I.

AN.CHR. 709 24. Aprilis.

CAP. I. *De nativitate S.* WILFRIDI *& prodigio*.

IGitur beati Wilfridi Pontificis, Deo adjuvante & sanctis ejus meritis, vitam scribere exordiar, quem Dominus secundum egregii Doctoris sententiam præscivit, & prædestinavit; vocavit, & justificavit, & glorificavit. De utero enim matris suæ valde religiosæ ita eum sanctificatum a Deo prodigium demonstravit, sicut Hieremias audivit a Domino dicente: *Priusquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, sanctificavi te, prophetamque in gentibus posui te*. Nam cum mater ejus dolore parturientis fatigata in domo sua jaceret, & mulieres circa se mansissent; viderunt viri foris stantes domum illam extemplo quasi ardentem, & flammam usque ad cælum elevatam. Omnes undique concito cursu pavide advenerunt, flammam minuere aquis, hominesque de incendio eripere cupientes: quibus mulieres de domo obviarunt dicentes: Sustinete stabiliter exspectantes: ecce modo infans huic natus est *a* mundo. Illi vero stupefacti videntes magnalia Dei, sicut Moyses in rubo vidit flammam sonantem, nihilque consumentem, agnoverunt. Nos autem, fratres, frequenter legimus Spiritum Sanctum in igne apparuisse, quia Deus ignis est, consumens peccatores, & inluminans justos. Quod lumen non sub modio, sed super candelabrum Dominus poni jussit: & hoc per beatum Wilfridum Episcopum omnibus pæne Britanniæ ecclesiis palam effulsit, sicut præsagi futurorum præviderunt, & rei eventus postmodum probavit.

Hierem. 5.

II. *De eo quod in pueritia Deum elegerit*.

CUM ergo puerilis ætatis esset, parentibus obediens, omnibus charus, pulcher adspectu, bonæ indolis, mitis, modestus, stabilis, nihil inane cupiens more puerorum, sed secundum Apostolum Jacobum velox ad audiendum, tardus ad loquendum; omnibus in domum patris sui venientibus humiliter aut regalibus sociis, aut eorum servis semper edocte ministravit, ut secundum Prophetam omnes Dei docibiles essent. Postremo tamen 13. anno in corde suo cogitabat paterna rura deserere, dona cælestia quærere. Privigna *b* enim, matre sua mortua, molesta & immitis erat; tamen arma & equos, vestimentaque sibi & pueris ejus adeptus est, in quibus regalibus conspectibus apte stare posset. Cumque benedixisset eum pater ejus, sicut Isaac Jacob, & Jacob filios suos, ut cresceret in multa millia populorum; pergens itinere suo, usquedum invenirent Reginam *c* Regis OSVVIN, nomine EANFLED, & pernobiles viros, quibus ante in domo patris sui ministrabat, laudatus, præsentatusque est Reginæ, statim Deo adjuvante, invenit gratiam in conspectu illius: erat enim decorus adspectu & acutissimi ingenii: & concedit ei quod petierat, ut sub suo consilio & munimine Deo serviret. Tunc quidam nobilis eo tempore ex sodalibus Regis, valde sibi amabilis & fidelis, CUDDA per * nomen, sæcularia desideria contemnere propter infirmitatem paralysin, cœnobialemque vitam sub regulari disciplina in Lindisfarna arripere maluit. Cui Regina supradicta puerum nuper ad se venientem diligenter commendavit, ut sibi ministraret, & Deo serviret. Jam enim ille secundum præceptum Reginæ accepta diligenti ministratione, domino *d* suo & omnibus senioribus in Monasterio quasi filius, & coætaneis quasi frater, statim in amore factus est, pro

Luc. 1. 19.

* f. cui

a Nempe *anno Incarnationis* 634. *regnante in Cantia Eadbaldo*, Ethelberti *Cantuariorum Regis filio*, ut scribit Eadmerus. Et recte: siquidem Wilfridus anno 709. vitam absolvit annos natus 76. ex Bedia infra.

b Novercam interpretatur Fridegodus Poeta.

c Si: *Reginam Regis* pro uxore Regis passim appellant mediæ ætatis scriptores, & infra sæpius hic Auctor, ut capitibus 23. 33 34. De Osvvio Northumbrorum Rege sæpius in consequentibus agendum.

d Scilicet Cuddæ, ut infra cap. 3. sensum suum *Domino* suo *enotuisse* dicitur. An Tuda, qui recedente Colmanno, ut hic legitur cap. 10. suscepit Episcopatum Lindisfarnensem, apud Bedam in lib. 3. cap. 26. & 27.

pro eo quod omnem regularem vitam cum intimo cordis amore in humi- AN.CHR.
litate & obedientia adimplere nitebatur, & omnem Pſalmorum ſeriem memorialiter, 709
&aliquantos libros didicit. Adhuc enim laicus capite *a*, corde 24. April.
vero a vitiis circumciſus Deo ſerviebat, & partem cum Samuele Heli Sacerdoti miniſtrante benedictionis accipere meruit.

III. *De eo quod amaverit S. Petri Apoſtoli limina videre.*

DEinde poſt circulum annorum, ſuggerente Spiritu-ſancto, appellare & videre ſedem Apoſtoli Petri & Apoſtolorum principis, adhuc inattritam *b* viam genti noſtræ tentare in cor adoleſcentis ſupradicti adſcendit, ab ea omnem nodum maculæ *c* ſolvendum ſibi credens, & beatitudinem benedictionis accipiendam. Hunc talem ſenſum domino ſuo enotuit: qui ſtatim, ut erat ſapiens, ſuggeſtum a Deo eſſe cognoſcens, conſenſum dedit filio chariſſimo omnis boni caput accipere. Tunc autem eum conſilio patris ſui ac Eanfledæ Reginæ, ad ſuum proprium propinquum *d* ERCONBERTUM Regem Cantuariorum per nuntios diligenter commendatus, & honorifice emiſſus, ut tamdiu eſſet cum eo, uſque dum fideles ſocios itineris ad Apoſtolicam ſedem tendentes inveniret. Rex vero venientem ſervum Dei ad ſe videns, juxta conſuetudinem ſuam in orationibus & jejuniis, in lectione & vigiliis ſemper occupatum mirifice diligebat. Pſalmos namque, quos prius ſecundum Hieronymum *e* legerat, more Romanorum juxta quintam editionem memorialiter tranſmutavit. Anni vertente quoque die, Rex ſecundum petitionem Reginæ languentis tædio, ducem nobilem & admirabilis ingenii quemdam, nomine BISCOP BADUGING, *f* inveniens ad ſedem Apoſtolicam properantem, ut in ſuo comitatu eſſet, adquiſivit. Perrexit igitur ſervus Dei cum benedictione parentum ſuorum ad peregrinationem, ſicut Jacob; quæ eis peregrinantibus demum in bonum contigit. Omnibus affabilis, mente ſagax, corpore ſtrenuus, pedibus velox, habilis ad omne opus bonum, triſtia ora numquam contraxit; alacer & gaudens navigio ſecunde Lugduno Galliæ civitati pervenit; ibique cum ſuis ſociis aliquod ſpatium manſit, decedente ab eo auſteræ mentis duce: ſicut a Paulo Barnabas propter Joannem receſſit, qui cognominabatur Marcus.

IV. *De eo quod* DALFINUS *Epiſcopus S. Vvilfridum benigne acceperat.* *g*

BEnedictus Deus, qui ſervos ſuos defendit, & protegit, & per bonorum auxilia adjuvabit. Nam in ſupradicta civitate ſanctæ memoriæ DALFINUS *b* Archiepiſcopus erat, qui ſuper ſervum Dei mitiſſimum Vvilfridum poſuit oculos ſuos in bonum, & benigne cum ſociis ſuis hoſpitio ſuſceperat, videns in facie ſerena, quod benedictam mentem gerebat: ideoque omnia illis neceſſaria, quaſi proprii ſui eſſent, abundare fecit, & ſibi illum adoptivum filium eligere voluit, dicens ad eum: Si manſeris mecum fidu-

a Id eſt *needum quidem adhuc attonſus*, apud Bedam, in lib. 5. c. 20.

b En epocha peregrinationum Romanarum apud Britannos, qui poſtea certatim ad Apoſtolorum limina convolarunt; paullo ſerius Scotti & Hiberni, ob diſcordiam rituum patriorum a Romanis, ſi quoſdam excipias antiquiores, ex quibus S. Patricius Hiberniæ Apoſtolus, qui ſæculo 5. iſtuc profectus eſt.

c Erat ergo jam tum perſuaſio indulgentiæ gratiam contingere his, qui religionis cauſa ad limina Apoſtolorum peregrinabantur. Hinc Beda in lib. 4. c. 23. de Oſtfordo Epiſcopo agens, *etiam Romam*, inquit, *adire curavit, quod eo tempore magna virtutis æſtimabatur*.

d Id eſt Eanfledæ Reginæ, cujus avunculi filius erat Erconbertus, ex Beda & Eadmaro. Certe Eanfledæ mater erat Ethelburga, filia Ethelberti, ſoror Eadbaldi: qui proinde Eanfledæ avunculus erat.

e Huc ſpectat id quod ait Vvalafridus Strabus in lib. de rebus eccleſiaſticis cap. 25. *Pſalmos cum ſecundum* 70. *Interpretes Romani adhuc habeant; Galli & Germanorum aliqui ſecundum emendationem, quam Hieronymus Pater de* 70. *editione compoſuit, Pſalterium cantant*, &c. Confer Hincmari locum in tom. 2. pag. 153.

f Sic Benedictum, cognomento Biſcopum, cujus Vita in Sæculo 2. relata eſt, Fridegodus itidem appellat, uſus (ut videtur) hujus lectione auctoris, etſi eum nuſquam laudat.

g Sic infra, *hoſpitio ſuſceperat*, pro *ſuſcepit*. Idiotiſmus Anglis ſcriptoribus familiaris, ut notavi ad Alcuini librum de Vita S. Vvillibrordi cap. 8. ad annum 739.

b Ita Lugdunenſem iſtum Pontificem appellat Beda, & poſt eum atque Eddium Fridegodus, Eadmerus, Vvillelmus: qui quidem Dalfinus non alius videtur fuiſſe ab Annemundo, infra. Erat ergo binominis Dalfinus.

AN.CHR. 709 24. April. fiducialiter, dabo tibi bonam partem Galliarum ad regendum in sæculum, virginemque filiam fratris mei in uxorem; & te ipsum adoptivum filium habebo, & tu me patrem in omnibus fideliter adjuvantem. Et respondens sanctus Vvilfridus servus Dei sapienter, sicut erat edoctus, dixit: Sunt vota mea Domino quæ reddam, relinquens ut Abraham cognationem & domum patris mei, ut visitem sedem Apostolicam, & ecclesiasticæ disciplinæ regulas didicerim in augmentum gentis nostræ, ad serviendum Deo; desiderans a Deo recipere, quod diligentibus se promisit, dicens: *Qui reliquerit patrem, aut matrem*, & reliqua, *centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. (Matth. 19. 29.) Jam enim vita comite, Deo adjuvante, si vixero, iterum revertens videbo faciem tuam. Hæc & alia audiens sanctus Episcopus, veraciter servum Dei esse, & a Spiritu sancto imbutum intellexit: præparans sibi necessaria, in pace Christi secundum voluntatem ejus, cum ducibus & opibus, ad sedem Apostolicam emisit.

V. *De eo quod ad S. Petrum Apostolum benedicte pervenit.*

SErvus igitur Dei Vvilfridus ad sedem olim optatam Apostoli Petri & principis Apostolorum gaudens & gratulans cum sociis suis prospere pervenit. Sicut Doctor gentium excellentissimus pergens Hierosolymam ad discipulos Domini, ne forte in vacuum cucurrisset: ita & iste humillimus gentis nostræ igniculus, excitante Deo, a finibus terræ audire sapientiam Præsulum mundi Romam venit; & in oratorio sancto Andreæ Apostolo dedicato, ante altare, supra cujus summitatem quatuor Evangelia posita erant, humiliter genuflectens, adoravit * in nomine Domini Dei Apostolum, pro quo passus est, ut pro sua intercessione Dominus ei legendi ingenium, & docendi in gentibus eloquentiam Evangeliorum concedisset: & sic factum est, ut multorum testimonio comprobatur. Nam per multos menses loca Sanctorum omni die ad orationem circumiens, invenit *a* doctorem sibi amicum, per Deum & Apostolum, fidelem factum, nomine BONIFACIUM, Archidiaconum, unum ex Consiliariis sapientissimum: a quo quatuor Evangelia Christi perfecte didicit, & paschalem rationem, quam schismatici Britanniæ & Hiberniæ non cognoverunt; & alias multas ecclesiasticæ disciplinæ regulas Bonifacius Archidiaconus, quasi proprio filio suo, diligenter dictitavit. Nam postremo præsentavit eum Papæ beatæ memoriæ, & omnem causam itineris adolescentuli servi Dei mirabiliter ostendit: qui ponens manum suam benedictam super caput ejus, cum oratione benedixit eum. Ille vero servus Dei cum reliquiarum sanctarum, quas illic invenit, auxilio, in pace Christi profecturus, iterum ad patrem suum Archiepiscopum Lugduno Galliæ civitatis commode pervenit.

* oravit

VI. *De eo quod a* DALFINO *Episcopo tonsuræ Petri Apostoli formam accepit.*

INvento igitur DALFINO Archiepiscopo sospite & sano, gratulabundus ad patrem ingreditur, & per ordinem servus Dei Vvilfridus beatitudinem ei itineris sui omnem narravit: & Episcopus gratias agebat Deo, quod filium suum incolumem pergentem iterum * revertentem Dominus custodivit. Nam per tres annos simul cum eo mansit, & a doctoribus valde eruditis multa didicit; & amor magis ac magis crescebat inter eos. Etenim servus Dei Vvilfridus desiderio concupiscens tonsuræ Petri Apostoli formulam, in modum coronæ spineæ caput Christi cingentis, a sancto Dalfino Archiepiscopo libenter suscepit. Manus suas Sanctus super caput

* f. item ac

---

a Beda, *Pervenit*, inquit, *ad amicitiam viri sanctissimi ac doctissimi Bonifacii, videlicet Archidiaconi, qui etiam Consiliarius erat Apostolici Papæ*, Martini, qui anno 655. martyrio affectus est, an Eugenii ejus successoris?

put ejus ponens, cogitabat in corde suo illum habere post se hæredem, si sic Deus voluisset, aliquid enim * melius genti nostræ Deo providente. Nam illo tempore malevola Regina, nomine BRUNECHILD *a*, Ecclesiam Domini persecuta est: sicut impiissima Regina Jezabel, quæ Prophetas Domini occidit: ita ista, exceptis Sacerdotibus & Diaconibus, novem Episcopos occidere jussit: ex quibus unus est Dalfinus iste Episcopus, quem Duces malignissime ad se venire jusserunt. Ille vero intrepida mente, nesciens quid esset sibi futurum, ad agonis locum *b* pervenit, simulque cum eo S. Vvilfridus servus Dei, Episcopo tamen prohibente; qui gaudens dixit: Nihil melius est nobis, quam pater & filius simul mori, & esse cum Christo. Jam enim sanctus Episcopus martyrio coronatus est. At vero cum S. Vvilfridus spoliatus, & pariter ad palmam martyrii intrepidus staret, Duces interrogaverunt, dicentes: Quis est iste juvenis formosus, qui se præparat ad mortem? dictumque est illis: Transmarinus de Anglorum gente ex Britannia. Iterumque dixerunt: Parcite illi, & nolite tangere eum. Ecce jam S. Vvilfridus noster nunc confessor factus est, sicut Joannes Apostolus & Evangelista in dolio oleo fervente inlæsus sedebat, & venenum mortiferum bibebat, & nihil ei nocuit; de quo, & Jacobo Apostolo fratre ejus Jesus dixit: *Vos potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum, &c.*

AN. CHR. 709. 24. April.

* s. jam

Matth. 20. 22.

VII. *De eo quod invitatus est ab Aluchfrido.*

TUnc eo tempore S. Vvilfridus confessor patre suo honorifice sepulto, cum multiplici benedictione & reliquiarum sanctarum auxilio navem adscendens, flante vento secundum desiderium nautarum, ad regionem suam prospere in portum salutis pervenerunt. Audiens autem EALFRIDUS *c*, qui cum Osvvin patre suo regnabat, talem servum Dei cum suis sociis de Apostolica sede venisse, & verum Pascha prædicantem & S. Petri Apostoli Ecclesiæ disciplinam multiplicem didicisse, quam maxime Rex diligebat, suadente sibi fideli amico COENVALCHO occidentalium Saxonum Rege: & ideo ad se venire jussit. Veniens ergo S. Vvilfridus ad Regem invitantem se, pacifice salutavit eum dicens: JESUS-CHRISTUS filius Dei præcepit discipulis suis & principi eorum Petro Apostolo: *Domum in quamcumque intraveritis, dicite: Pax huic domui.* Hujus pacis fundamenta primum inter corpus & animam in nobis ponere debemus, ut Doctor gentium prædicavit dicens: Pax Christi exsultat in cordibus vestris: deinde inter nos & proximos pacem habere Jesus-Christus præcepit dicens: *Habete sal in vobis, & pacem habete inter vos.* Postquam autem finiit prædicationis verba, humiliter Rex prosternens se ante pedes, suscepit verba servi Dei electi, & petiit ab eo benedictionem: videbatur enim ei quasi angelus Dei loqueretur. Deinde benedixit ei, & mutuo loqui cœperunt, interrogans eum prudenter, sicut erat sapiens, de disciplina diversa Romanæ Ecclesiæ constitutionis. Ille vero, ut erat edoctus sermone perspicuo, scienter in omnibus respondit. Postea Rex adju-

Matth. 10.

Matth. 9. 50.

---

a Balthildem habet Beda in emendatioribus codicibus mss. & in Aluredi versione Saxonica; habent etiam Vvillelmus, & Fridegodus in codice Corbejensi, tametsi *Brunhild* legitur in Cottoniano. Et certe jam dudum vivere tum desierat Brunechildis. Balthildem haud dubie scripserat Eddius, sicque apud Eddium legerat Vvillelmus: sed librarius hujus piissimæ Reginæ sanctitate adductus est, ut istius facti invidiam ad Brunechildem, cujus apud veteres memoria ob crudelitatem male audiit, rejiceret. Idem error in Bedæ libros editos, præterquam in editionem Abrahami Vvheloci Latino-Saxonicam, irrepsit, ac demum in plerosque recentiores. Qui porro sint novem illi Episcopi, quos a Balthilde, id est Ebroino sub Balthildis regimine, cæsos fuisse memorat hic auctor, non facile est numerare præter Sigoberrandum Parisiorum (ut putant) Episcopum, de quo in Actis S. Balthildis, & S. Leodegarium, quem Ebroinus necari jussit post secessum Balthildis in Kalense Monasterium.

b Cabillonum scilicet, ubi jussu Ebroini Majoris-domus Franciæ Annemundus necatus dicitur 3. Kal. Octob. Ebroini factum ad Balthildem, quæ tum mortuo marito Clodoveo regnum administrabat, aut potius sub ea Ebroinus, ab exteris traductum est, ut in ipsius Balthildis Vita observatum Sæculo secundo. Dalfini seu Annemundi cædes contigit sub annum 657.

c In titulo ALUCFRIDUS, aliis *Alfridus* seu *Albfridus*, quem Beda Alchfridum appellat in lib. 3. cap. 23. 24. 25. & 28. distinguitque ab Aldfrido ejusdem Regis Osvvii seu Osvvini putaticio filio, ut observavi ad annum 724. ubi de S. Cuthburga Abbatissa. De Aldfrido infra cap. 41. & seqq.

AN.CHR. 709. 24. April. adjuravit eum per Dominum & per S. Petrum Apostolum, ut esset cum eo: & sibi & omni populo, organo spiritali se canente, verbum Dei prædicaret. Ille vero intelligens amorem Regis in eum, consensit ei esse cum eo. Tunc enim mirifice anima utriusque in alterum conglutinata erat, sicut animam David & Jonathæ in alterum compaginatam legimus.

VIII. *De eo quod dedit ei* ALUCFRIDUS *Cœnobium in Hrypis.*

DEinde postquam de die in diem inter eos amor augebatur, ALFRIDUS dedit primum S. Vvilfrido confessori terram 10. tributariorum Æstanforda *, & post paullulum Cœnobium in Hrypis *a* cum terra 30. mansionum pro animæ suæ remedio concessit ei, & Abbas ordinatus erat. Jam enim sicut ei sæculi hujus lata janua per Dominum aperiebatur, & per S. Petrum Apostolum: ita large crescebat ei porta aperta eleemosynis pro Domino in pauperes, pupillos ac viduas, omnique languore infirmitatis colligatos, ostendens perspicue, quid animo gerebat in paupertate. Ecce jam, fratres, videte & admiramini, quam magnum bonum Deus Regi concessit, qui invenit bonam margaritam, & statim sine mora comparavit eam. Non solum autem Alhfridus Rex S. Vvilfridum Abbatem diligebat: sed omnis populus nobiles & ignobiles eum habebant quasi Prophetam Dei, ut erat.

* hodie Eastanfeild

IX. *De eo quod ab* ÆGILBERTO *Episcopo Presbyter ordinatus est.*

IN illis autem diebus veniens ÆGILBERTUS *b* Episcopus transmarinus ad Regem Osvvin & Alhfridum filium ejus, visitavit eos; indicavitque ei Alhfridus Rex de S. Vvilfrido Abbate ab Apostolica sede venienti, sicut illi nunciatum erat ab his, qui eum bene noverant, dicens virum esse humilem & quietum, in jejuniis & orationibus occupatum, benignum, sobrium, modestum, misericordem, plenum auctoritatis & gratiæ Dei; pudicum, prudentem, non vinolentum, docibilem, & bene docentem sermone puro & aperto: ideoque rogo te, ut imponas super eum Presbyteri gradum, & sit mihi comes individuus. Episcopus autem respondit ei prophetico spiritu: Talis utique debet Episcopus fieri. Et eum secundum præceptum Regis in Rypis Presbyterum ordinavit. Sicut enim David, puer electus a Domino, erat per Samuelem unctus dona Prophetæ accipere post multas tribulationes; ita meruit & S. Vvilfridus Presbyter post multas benedictiones Sanctorum Dei; & tam multiplices donationes coram Deo & hominibus, quam * enumerare nullus potest, Deo concedente & in angustiis custodiente accepit.

* l. quas

X. *De conflictu Vvilfridi Presbyteri contra Colmannum Episcopum.*

QUodam tempore in diebus COLMANNI Eboracæ civitatis Episcopi Metropolitani, regnantibus Osvvin & Alfrido filio ejus, Abbates & Presbyteri, omnesque ecclesiasticæ disciplinæ gradus simul in unum convenientes *c* in Cœnobio, quod *Streanesbel* dicitur, præsenti Sancta-Moniali piissi-

---

a *Monasterium quadraginta familiarum* dicit Beda in lib. 3. c. 25. *quem videlicet locum* Rex *paullo ante eis qui Scottos sequebantur, in possessionem Monasterii dederat*. Si Cœnobium ibi a Scottis jam constitutum erat, illud ipsum de novo condidit Vvilfridus, uti ipse in epistola ad Joannem Papam testatur, infra cap. 47.

b Erat is natione Gallus, *Gevissorum*, id est occidentalium Saxonum, teste Beda, Episcopus, dein Parisiorum, infra; aliis Angilbertus, Eadmero Ailbertus. Eum ex Scotia tum venisse lego apud Vvillelmum, cui Fridegodus præisse videtur. Is *anno* 650. *Vvest-Saxonum Episcopatu potitus est*, ut lego in Chronologia Saxonica, quæ exstat in appendice ad Bedæ Historiam editionis Cantabrigiensis anni 1643.

c Anno 664. ex Bedæ lib. 3. c. 26. Corrigenda proinde Chronologia Saxonica, ubi Agilbertus anno 660. Vvest-Saxonum Episcopatum deseruisse, & Parisiensem suscepisse memoratur. Attamen certum est Agilbertum statim atque absolutus est hic conventus, in Galliam remeasse, & Parisiorum sedem obtinuisse: siquidem eodem anno 664. is jam Parisiensis Antistes Vvilfridum Episcopum Compendii ordinavit, infra.

piissima HILDA, præsentibus quoque Regibus, & duobus, COLMANNO & ÆGELBERHTO Episcopis, de paschali ratione conquirebat, quid esset rectissimum, utrum more Britonum & Scottorum, omnisque aquilonalis partis, a 14. Luna dominica die veniente usque ad 22. Pascha agendum: an melius sit ratione sedis Apostolicæ a 15. Luna usque 21. Pascha esset Dominica celebranda. Tempus datum est Colmanno Episcopo primum, „ ut dignum erat, audientibus cunctis reddere rationem. Ille autem in- „ trepida mente respondens dixit: Patres nostri & antecessores eorum ma- „ nifeste Spiritu-sancto inspirati, ut erat Columcille, 14. Luna die Domi- „ nica Pascha celebrandum sanxerunt, exemplum tenentes Johannis Apo- „ stoli & Evangelistæ, qui supra pectus Domini in cæna recubuit, & a- „ mator Domini dicebatur. Ille 14. Pascha celebravit; & nos, sicut di- „ scipuli ejus Polycarpus & alii, ea fiducia celebramus: nec hoc aude- „ mus pro patribus nostris, nec volumus mutare. Nostræ partis detuli sententiam, vos vestram dicite. Imperatum est ab Ægelberto Episcopo transmarino & Agathone Papa *a*, Presbytero santo Wilfrido & Abbati suaviloqua eloquentia in sua lingua Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedis dare ra- „ tionem. Ipse vero humiliter, ut erat, dicens respondit. Hanc quæstio- „ nem olim in Nicæa Bithyniæ civitate Patres nostri sanctissimi & sapientis- „ simi 318. congregati in unum mirifice investigaverunt, & statuerunt inter „ alia judicia 19. anno circulum Lunæ in se revertentem: qui numquam „ ostendit quod in 14. Luna Pascha faciendum sit. Hæc ratio disciplinæ „ Apostolicæ sedis est, & pæne totius mundi; & sic dixerunt Patres no- „ stri post multa judicia: Qui unum ex his condemnaverit, anathema sit. Tunc Oswin Rex tacente sancto Wilfrido presbytero subridens, interrogavit omnes dicens: Enuntiate mihi, utrum major est Columcille, an Petrus Apostolus, in regno cælorum? Omnis Synodus una voce & consensu respondit: Hoc Dominus dijudicavit qui dixit: *Tu es Petrus &c. tibique trado claves regni cælorum, &c.* Iterum Rex sapienter dixit: Ille est ostiarius & clavicularius, contra quem conluctationem controversiæ & judiciorum ejus in vita mea non facio, nec facientibus consentio. Colmannus vero Episcopus audiens quid esset faciendum, tonsuram & Paschæ rationem propter timorem patriæ suæ contemsit, ut recederet, & alii meliori sedem suam occupandam relinqueret: & sic fecit.

AN.CHR. 709 24. April.

Matth. 16

XI. *De electione Wilfridi in Episcopatum.*

REges deinde concilium cum sapientibus suæ gentis post spatium inierunt, quem eligerent in sedem vacantem, qui voluisset sedis Apostolicæ disciplinam sibi facere, & alios docere, & esset dignus moribus, & Deo acceptabilis, & hominibus amabilis. Responderunt omnes uno consensu: Neminem habemus meliorem & digniorem nostræ gentis, quam Wilfridum Presbyterum & Abbatem, quem in omnibus rebus sapientem esse cognovimus, & talem esse, qualem Paulus Apostolus ad Titum scribens docuit: *Oportet Episcopum sine crimine esse, ut Dei dispensatorem; non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non turpe lucrum sectantem: sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentemque eam quæ secundum Deum est doctrinam; fidelem in sermone, ut potens sit exhortari ad doctrinam, & contradicentes revincere.* Hæc omnia secundum Apostoli judicium iste habet: & ideo eum eligimus in perfecta ætate ad legem Dei docendam. Erat enim ita homo ille electus, sicut Johannes præcursor Domini & Ezechiel propheta, 30. annorum ætatis. Tunc quoque consenserunt Reges & omnis populus huic electio-

Tit. 1.

a Forsan legendum *Agathone Presbytero, sancto Wilfrido Presbytero & Abbati*. Certe Agilbertus in eo conventu *Presbyterum, nomine Agathonem, secum habuisse* perhibetur apud Bedam in lib. 3. cap. 25. Librarius forsan id retulit ad Agathonem Papam, de quo inferius.

AN.CHR. 709 24. April. ni; & sancto VVilfrido Presbytero omnis conventus in nomine Domini accipere gradum episcopalem præcepit. Ille autem primo abnuens, non esse se dignum excusavit: prostremo tamen obediens factus est, noluit benedictionem Dei effugere. Qualem ergo tunc illi cum intellexerunt, talem adhuc & nos viventes novimus. Fuit enim sermo ejus purus & aptus, plenus gravitatis & honestatis, plenus suavitatis & gratiæ: tractans de mysterio legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de disciplina justitiæ: unumquemque admonens diversa exhortatione secundum morum qualitatem: videlicet, ut prænosceret quid, cui, & quando proferret. Præ ceteris speciale officium erat, ut jejuniis & orationibus & vigiliis incumberet, scripturas legens, (memoriam enim miram in libris habuit) percurrens canones, exempla Sanctorum imitatus, cum fratribus pacem implens, tenens quoque humilitatem, & illam supereminentem omnibus donis caritatem, sine qua omnis virtus nihil est; curam pauperum gerens, esurientes pascens, nudos vestiens, peregrinos suscipiens, captivos redimens, viduas ac pupillos tuens, ut mercedem vitæ æternæ inter choros Angelorum cum Domino nostro JESU CHRISTO accipere mereretur *a*.

XII. *De eo quod in Gallia ordinatus sit.*

LOcutus est autem sanctus VVilfridus dicens: O domini venerabiles Reges, omnibus modis nobis necessarium est provide considerare, quomodo cum electione vestra sine accusatione catholicorum virorum ad gradum episcopalem cum Dei adjutorio venire valeam. Sunt enim hic in Britannia multi Episcopi, quorum nullum meum est accusare: quamvis veraciter sciam, quod aut * 14. anni sunt, ut Brittones & Scotti ab illis sint ordinati, quos nec Apostolica sedes in communionem recepit, neque eos qui Schismaticis consentiunt. Et ideo in multa humilitate a vobis posco, ut me mittatis cum vestro præsidio trans mare ad Galliarum regionem, ubi catholici Episcopi multi habentur: ut sine controversia Apostolicæ sedis, licet indignus, gradum episcopalem merear accipere. Tale jam consilium bene Regibus complacuit, præparantes ei navem & auxilia hominum, & pecuniæ multitudinem, ita ut valde honorifice ad Galliæ regionem perveniret; ibique statim conventio magna facta est non minus quam duodecim Episcoporum catholicorum, e quibus unus erat ÆGELBERCHTUS *b* Episcopus: qui eum propter fidem suam indicatam gratanter & honorifice coram omni populo publice ordinaverunt, & in sella aurea *c* sedentem more eorum sursum elevarunt, portantes in manibus soli Episcopi intra oratoria, nullo alio attingente, hymnosque & cantica in choro canentes. Post spatium namque temporis ad sedem episcopalem Eboracæ civitatis hunc emiserunt, & præceperunt ei in nomine Domini in catholica Fide permanere, sicut Paulus Apostolus Timotheo filio suo custodire propositum suum præcepit, quod per manus impositionem ejus accepit.

* haud.

XIII. *Quomodo Dominus Pontificem nostrum de mare & de manu paganorum cum suis liberavit.*

NAvigantibus quoque eis de Gallia Britannicum mare cum beatæ memoriæ Wilfrido Episcopo, canentibus Clericis & psallentibus laudem Dei pro celeumate in choro, in medio mari validissima tempestas exorta

a De aliis ejus virtutibus, quarum Willelmus hoc loco meminit, inferius agit Auctor cap. 20.

b Beda in lib. 3. cap. 28. tradit, Agilbertum hunc, cujus superius mentio facta est, *relicta Britannia Parisiaca civitatis factum* Episcopum; Wilfridum vero *cum magno honore ab ipso consecratum* fuisse, *convenientibus plurimis Episcopis in vico regio, qui vocatur in Compendio*. Wilfridum porro 30 annorum tum extitisse addit lib. 5. cap. 20. Id ergo accidit anno 664. siquidem natus est Wilfridus anno 634. ex dictis. Et quidem obiit anno 709. post exactos in Episcopatu annos 46.

c Insignis locus ad illustrandum ritum, qui Gallis in ordinatione Episcoporum tum usitatus erat. Beda id ait factum *magno cum honore*.

exorta est, & venti contrarii, sicut discipulis Jesu in mare Galileæ erant. Flante enim vento Euro-austro dure, albescentia undarum culmina in regionem australium Saxonum quam non noverant, projecerunt eos. Mare quoque navem & homines relinquens, terras fugiens, littora detegens, in abyssi matricem recessit. Gentiles autem cum ingenti exercitu *a* venientes navem arripere, prædam sibi pecuniæ dividere, captivos subjugatos deducere, resistentesque gladio occidere incunctanter proposuerunt. Quibus sanctus Præsul noster copiosam pecuniam promittens, animas redimere cupiens, leniter pacificeque loquebatur. Illi vero feroces, & indurato corde cum Pharaone populum Dei dimittere nolentes, & dicentes superbe sua esse omnia, quasi propria, quæ mare ad terras projecit; stans quoque princeps Sacerdotum idololatriæ coram paganis in tumulo excelso, sicut Balaam, maledicere populum Dei, & suis magicis artibus manus eorum alligare nitebatur. Tunc vero unus ex sodalibus Pontificis nostri lapidem ab omni populo Dei benedicto, more Davidico de funda emittens, fronti perforatæ usque ad cerebrum magi exprobrantis infixit: quem retrorsum exanimato cadavere cadente sicut Goliadus in arenosis locis mors incerta prævenit. Ad bellum ergo se præparantes pagani, aciem frustra in populum Dei direxerunt. Deus enim pro paucis pugnavit, sicut jam Gedeon Domini jussu cum trecentis viris bellatoribus Madianitum 120. millia uno impetu occidit: ita & isti sodales sancti Præsulis nostri bene armati, viriles animo, pauci numero (erant enim 120. viri in numero Moysaicæ etatis) inito consilio & pacto, ut nullus ab alio in fugam terga verteret; sed aut mortem cum laude, aut vitam cum triumpho (quod Deo utrumque facile erat) habere mererentur. Igitur sanctus VVilfridus Episcopus cum Clero suo flexis poplitibus genuum, & iterum levatis manibus ad cælum, Domini auxilium impetravit. Sicut enim Moses Hur & Aaron sustentantibus manus ejus, Jesu Nave cum populo Dei adversus Amalec pugnante, frequenter Domini protectionem implorans triumphavit: ita & hic isti pauci Christiani feroces & indomitos paganos tribus vicibus in fugam versos strage non modica obruerunt, quinque tantum viris (quod mirum dictu est) ex sua parte occisis, orante Sacerdote magno ad Dominum Deum suum, qui statim jussit ante horam plenam, priusquam consueverat, mare venire. Præparantibus autem paganis cum Rege veniente totis viribus ad quartum prœlium, tunc mare redundans fluctibus tota littora implevit, elevataque cimba processit in altum: gloriose autem honorificati, gratias ei agentes, vento flante ab Africo, prospere in portum *Sandvvich* atque suaviter pervenerunt.

AN.CHR. 709. 24. Aprilis.

XIV. *De eo quod interim ordinatus erat* CEADDA *in sedem ejus.*

QUodam igitur tempore adhuc sancto VVilfrido Episcopo trans mare non veniente, Oswin Rex *b* male suadente invidia, hostis antiqui instinctu, alium præarripere inordinate sedem suam edoctus, consensit ab his qui quarta-decimanam partem contra Apostolicæ sedis regulam sibi elegerunt: ordinantesque servum Dei religiosissimum & admirabilem doctorem, de Hibernia insula venientem, nomine CEADDA, adhuc eo ignorante in sedem episcopalem Eboricæ civitatis indocte contra Canones constituerunt. Veniente vero sancto VVilfrido Episcopo, res, ut erat male acta, non latuit. Revertens quippe ad sedem cœnobialem Abbatis, humiliter in HRypis 3. annis resedit, nisi quod frequenter a VVLFARIO Rege Merciorum ad officia diversa episcopalia in regione sua cum vera dilectione invitatus est. Suscitavit enim Dominus sibi Regem hunc mitissimum, qui

a Eadmerus Scottorum schismaticorum factione ad id impulsos fuisse asserit, ex conjectura.

b Nimirum *quia Osvvi a Scotis edoctus ac baptizatus, illorum etiam lingua optime imbutus, nil melius, quam quid isti docuissent, autumabat*. Contra Alchfridus ejus filius, a Wilfrido imbutus, sentiebat, teste Beda in lib. 3. cap. 25. qui Auctor de Ceaddæ ordinatione agit cap. 28.

AN.CHR. 709 24. April. qui inter alia bona in diversis locis multa spatia terrarum pro animæ suæ remedio Episcopo concessit, in quibus mox Monasteria servorum Dei constituit. ECBERTUS quoque, Rex Cantuariorum religiosus, Pontificem nostrum ad se accersivit, & illic Presbyteros multos, (ex quibus unus erat PUTA *a*, qui pro eo Episcopatum accepit) & non paucos Diaconos ordinavit. DEUSDEDIT enim Episcopus post HONORIUM Archiepiscopum diem obiit *b*. Ideo autem venerabiliter vivens, omnibus charus, episcopalia officia per plura spatia agens, cum cantatoribus ÆDDE, *c* & ÆONA, & cæmentariis, omnisque pæne artis ministerio in regionem suam revertens cum Regula BENEDICTI, instituta ecclesiarum bene melioravit. Tunc ergo in illis regionibus sancto Episcopo, sicut Paulo Apostolo, magnum ostium Fidei Deo adjuvante apertum est.

XV. *De eo quod iterum in sedem suam constitutus est.*

POstquam ergo tribus annis transactis THEODORUS Archiepiscopus de regione Cantuaria veniens ad Regem Derorum & Bernicorum, statuta Apostolicæ sedis, unde emissus venerat *d*, secum deportans, primoque ingressu illius regionis rem contra canones male gestam a veris testibus audivit, quod prædonis more Episcopus alterius Episcopi sedem præripere ausus sit: indigneque ferens, Ceadda Episcopum de aliena sede jussit deponi. Ille vero servus Dei verus & mitissimus, tunc peccatum ordinandi a Quarta-decimanis *e* in sedem alterius plene intelligens, pænitentia humili secundum judicium Episcoporum confessus emendavit, & cum consensu ejus in propriam sedem Eboricæ civitatis sanctum VVilfridum Episcopum constituit. Tunc sanctus Pontifex noster secundum præceptum Domini, non malum pro malo, sed bonum, ut David Sauli, pro malo reddens, qui dixit: *Non mittam manum meam in Christum Domini*. (1. Reg. 24. 7.) Sciebat sub VVLFARIO Rege Merciorum fidelissimo amico suo, locum donatum sibi in Licetfelda * & ad episcopalem sedem, aut sibi, aut alio cuicumque voluisset dare paratum: ideoque pacifice inito consilio *f*. . .

(* hodie Leitchfeild)

XVI. XVII.

. . . . facie agnoscentis cecidit in terram, flens amare, adjuravit eum audaciter, ut in nomine Domini Dei cum sua sanctitate filium suum suscitaret, & baptizaret, de oreque leonis liberaret. His & aliis verbis magis & magis non cessavit adjurare per omnes sanctitates Episcopi, genuflectens, & pedes ejus amplectens deosculabatur, lacrymisque amarissimis irrigavit dicens: O sanctissime, noli orbatæ mulieris fidem exstinguere, sed credulitatem meam adjuva; suscita eum, & baptiza: tibi enim & Deo vivit, in virtute Christi ne dubites. Tunc ille sanctus vir indubitata Christi virtute & fidem ejus secundum Syrophœnissam mulierem audiens, oratione facta manum ponens super cadaver mortui, statim respiravit, & spiritum vitæ recepit. Resuscitatum itaque & baptizatum matri infantem reddidit, præcipiens ei in nomine Domini, ut sibi filium suum

a Lege *qui defuncto Damiano Rofensi Episcopo, pro eo Episcopatum accepit*, apud Bedam in lib. 4. cap. 2.

b Lege *obierat*. Deusdedit *sextus ecclesiæ Dorovernensis Episcopus, diem obiit pridie Iduum Juliarum*, auctore Beda in lib. 4. cap 1. anno vero eclipsis & subsequentis pestilentiæ, quam anno Incarnationis 664. contigisse docet in lib. 3. c. 27.

c Is est Æddæ seu Eddius, hujus libelli scriptor, ut superius observatum.

d Theodori adventus in Britanniam contigit anno 669. ut manifeste colligitur ex Bedæ lib. 4. cap. 2. ubi de Ceaddæ destitutione, & ex cap. 5.

e Nempe a Scottis, *qui quarta-decimanam partem* in Paschæ observatione *contra Apostolicæ sedis regulam sibi elegerant*, ex capite superiori.

f Hic multa desunt in codice Cottoniano, nempe bona pars hujus capitis, totum caput 16. & initium subsequentis de puero suscitato: quæ facile suppleri possunt ex Fridegodi capitibus 14. 15. & 16. & Eadmeri sectionibus 24. & seqq. Nam Sarensis codex, cujus ope Cottonianum exemplar suppleri poterat, non potuit recuperari ab amicis.

ſuum in ſeptima annorum ætate Deo ad ſerviendum redderet. Quod mulier malevola, ſuadente marito, videns elegantem puerum, contempſit, fugiens de terra ſua. Quem Præfectus Epiſcopi, nomine Hocca, latentem ſub alis Brittonum quæſitum invenit, & coacte abſtraxit, ad Epiſcopumque contulit. Erat autem puer cognomine Eodvvald, & agnomine Filius-Epiſcopi, vivens in Dei ſervitio in Hrypis, uſque dum in mortalitate magna * diem obiit. O quam magna & mirabilis miſericordia Dei! qui per famulum ſuum venerandæ mentionis infantulum defunctum, & non baptizatum, ideo in hanc vitam revocavit, ut baptizatus vitæ perenni viveret futuræ beatitudinis.

AN. CHR. 709. 24. April.

* id eſt in peſte

XVIII. *De victoria Regis in feroces Pictos.*

IN diebus autem illis ECGFRIDUS Rex religioſus cum beatiſſima Regina ADELREDA, cujus corpus vivens ante impollutum poſt mortem incorruptum manens adhuc demonſtratur; ſimul in unum Vvilfrido Epiſcopo in omnibus obedientes facti, pax & gaudium in populis, anni frugiferi, victoriæque in hoſtes Deo adjuvante ſubſecutæ ſunt. *a* Sicut enim juvenis Jonas Rex Juda, Joada Sacerdote magno vivente adhuc, Deo placuit, & in hoſtes triumphavit; mortuo vero Sacerdote Deo diſplicuit, & in hoſtes triumphavit *, & regnum minuit: ita Egfrido Rege in concordia Pontificis noſtri vivente, ſecundum teſtimonium multorum, regnum per undique victorias triumphales augebatur: concordia * vero inter eos poſita, & Regina ſupradicta ab eo ſeparata; & Deo dedicata, triumphum * in diebus Regis deſivit. Nam in primis annis ejus, tenero adhuc Regno, populi beſtiales Pictorum feroci animo ſubjectionem Saxonum deſpiciebant, & jugum ſervitutis a ſe abjicecere minabantur, congregantes undique de utribus & folliculis Aquilonis innumeras gentes, quaſi formicarum greges in æſtate de tumulis ferventes, aggerem contra domum cadentem muniebant. Nam quo audito Rex Ecfridus humilis in populis ſuis, magnanimus in hoſtes, ſtatim equitatu exercito præparato, tarda molimina neſciens, ſicut Judas Maccabæus in Deum confidens, parva manu populi Dei contra inhormem * & ſupra inviſibilem hoſtem cum BERNHAETH *b* ſubaudaci Regulo invaſit, ſtragemque immenſam populi ſubruit, duo flumina cadaveribus mortuorum replens, ita (quod mirum dictu eſt) ut ſupra ſiccis pedibus ambulantes, fugientium turbam occidentes perſequebantur: & in ſervitutem redacti populi, uſque ad diem occiſionis Regis, ſubjecti jugo captivitatis jacebant.

* l. triumphare deſiit,

* l. diſcordia.

* f. triumphare

* enormem

XIX. *De victoria adverſum Regem Merciorum.*

DEinde poſt hanc victoriam Rex EGFRIDUS cum ſupradicto ſervo Dei juſtus & ſanctus regenſque populos, & validus ſicut David in contritione hoſtium, humilis tamen in conſpectu Dei apparens, & colla tum Merciorum populorum & ferocium Regum audacior a Deo factus confringens, ſemper in omnibus Deo gratias agebat. Nam VVLFARIUS Rex Merciorum, ſuperbo animo & inſatiabili corde, omnes auſtrales populos adverſum Regem noſtrum concitans, non tam ad bellandum, quam ad redigendum ſub tributo ſervili animo, non regente Deo, proponebat. Ecgfridus vero Rex Derorum & Bernicorum, animo rigido, mente fideli, conſilio ſenum, patriam cuſtodire, Eccleſias

a Hæc in libello de Vita S. Etheldritæ ſeu Adelredæ, quæ exſtat in Sæculo 2. a Thoma Elienſi Monacho citantur cap. 8. ex Vita S. Vvilfridi, non nominato Eddio. Egfridus mortuo patre Oſvvio Northumbrorum regnum iniit anno 670. ex Bedæ lib. 4. cap. 5.

b Bernegum vocat Vvillelmus Malmesburienſis. Nihil hac de re apud Bedam legere memini: qui Auctor in lib. 4. cap. 5. agit de Synodo Heorutfordenſi anno 673. celebrata, cui Vvlfridus *per proprios Legatarios affluit.*

AN.CHR. 709 24. April. Dei defendere Episcopo docente in Deum confisus, sicut Barac & Deborra, cum parili manu hostem superbum invadens, Deo adjuvante cum parvo exercitu prostravit, & occisis innumeris Regem fugavit *a*, regnumque ejus sub tributo distribuit; & eo postea quacumque ex causa moriente, plenius aliquod spatium pacifice imperavit.

XX. *De bonitate Pontificis nostri.*

SIcut igitur Ecfrido rege religioso regnum ad Aquilonem & Austrum per triumphos augebatur: ita beatæ memoriæ Wilfrido Episcopo ad Austrum super Saxones, & Aquilonem super Brittones & Scottos Pictosque regnum ecclesiarum multiplicabatur; omnibusque gentibus charus & amabilis, ecclesiastica officia diligenter persolvebat, & omnibus locis Presbyteros & Diaconos sibi adjuvantes abundanter ordinavit, inter spiculáresque * unda fluctuantes moderate novas ecclesias gubernabat. Sicut enim unda convivii non demersit: ita & abstinentia in superbiam non projecit: quia in conviviis tam abstinenter vivebat, ut numquam solus, quamvis parvissima phiala esset, potu consumsisset, aut pro calore solis sitiens, aut pro frigore hiemis fatigatus, ut multorum testimonio comprobatur. In vigiliis & orationibus, in lectione & jejuniis quis similis ei inveniatur? Corpus quoque integrum ab utero matris, sicut coram fidelibus testatus est, sine pollutione custodivit: quod in aqua benedicta & sanctificata nocturnis horis indesinenter æstate & hieme consuetudinarie lavavit, usquedum Papa Apostolicæ sedis, beatæ memoriæ JOANNES pro ætate sua hujus laboris resolutionem habere præcepit. Ideo namque pæne omnes Abbates & Abbatissæ Cœnobiorum, aut sub suo nomine secum substantias custodientes, aut post obitum suum hæredem illum habere optantes voto voverunt: Principes quoque sæculares viri nobiles filios suos ad erudiendum sibi dederunt, ut aut Deo servirent, si eligerent; aut adultos, si maluissent, Regi armatos commendaret. Hæc autem omnia facem invidiæ & odii in pectoribus multorum, flante diabolo, accenderunt. Sanctus tamen Pontifex secundum egregium prædicatorem arma a dextris & a sinistris in prosperis & adversis æquali lance patienter portabat, dans semper tam spiritualibus, quam sæcularibus dona & munera tam large, ut nullus ei æqualis inveniebatur.

* f. sæculares

XXI. *De ædificatione domus Dei in Hagustaldese*.*

*ms passim Hagustaldesæ

ADhærebat igitur secundum Psalmistam indesinenter Domino, ponens in eum spem suam, reddensque Domino suo dulcissima, qui ei omnia concedit. Nam in Hagustaldense adepta regione a Regina ÆTHILDRITE Domino dedicata, domum Domino in honorem beati Andreæ Apostoli fabrefactam fundavit: cujus profunditatem in terra cum domibus mirifice politis lapidibus fundatam, & super terram multiplicem domum columnis variis & porticibus multis suffultam, mirabilique longitudine & altitudine murorum ornatam, & variis linearum anfractibus viarum, aliquando sursum, aliquando deorsum, per cochleas circumductam, non est meæ parvitatis hoc sermone explicare, quod sanctus ipse Præsul animarum, a Spiritu Dei doctus, opere facere excogitavit: neque ullam domum aliam citra Alpes montes talem ædificatam audivimus. Porro beatæ memoriæ *b* adhuc vivens gratia Domini ACCA Episcopus, qui magnalia ornamenta hujus multiplicis domus de auro & argento lapidibusque pretiosis, & quomodo altaria purpura & serico induta

a Id tantum obiter notat Beda in lib. 4. cap. 12.

b Phrasis nova de Acca, homine tum vivente utpote cui librum istum dedicavit Auctor. Eadem usus est etiam infra capp. 53. 61.

duta decoravit, quis ad explanandum sufficere poterat? redeamus ad proposita. AN.CHR. 709 24. Aprilis.

XXII. *De sanato puero semivivo.*

CUM ædificantes namque cæmentarii murorum hujus domus altitudines, quidam juvenis ex servis Dei, de pinna inhormis * proceritatis elapsus ad terram, deorsum cadens in pavimentum lapideum, illisus cecidit, confracta sunt crura & brachia; omnibusque membris dissolutis ultima spiramina trahens jacebat: quem cito cæmentarii secundum præceptum sancti Pontificis lacrymantis in oratione in feretro foras portabant, mortuum putantes: statimque signo facto, tota familia simul in unum conveniens, & stans homo Dei in medio fratrum, dixit: Petamus omnes unanimiter Deum plena fide, ut animam hujus pueri in corpus emittat, & vivat sicut Paulo Apostolo concedit *. Orantes ergo Deum, ut ne inlusor * omnibus bonis in hoc ædificio gaudium victoris haberet, & flectentes genua secundum Heliam & Elizeum, oratione facta a sancto Episcopo nostro & benedictione, spiritum vitæ recepit: & alligantes medici pannis ossa confracta, de die in diem melioratus est, & multo tempore vixit, nomenque erat Bodhelm, gratias agens Deo.

* enormis

* concessit

* scil. diabolus

XXIII. *De invidia excitata contra Pontificem nostrum, & de sede sua expulso.*

INsidiator quasi leo rugiens secundum Petrum Apostolum circumiit ovile Dei, quærens introitum die noctuque, vigilans semper primum militem fortissimum vincere concupiscens, ut timidi facilius superentur, consueta arma arripiens, vasa fragilia muliebria quæsivit, per quæ totum mundum maculavit frequenter. Nam Regis ECFRIDI Regina, nomine IRMINBURG *a*, suadente diabolo invidia tunc temporis torquebatur. Nam de lupa post occisionem Regis, agna Domini & perfecta Abbatissa, materque familias optima commutata est. Jam namque de pharetra sua venenatas sagittas venefica in cor Regis, quasi impiissima Jezabel Prophetas Dei occidens & Heliam persequens, per auditum verborum emisit, enumerans ei eloquenter sancti VVilfridi Episcopi omnem gloriam ejus sæcularem & divitias, necnon Cœnobiorum multitudinem & ædificiorum magnitudinem, innumerumque sodalium exercitum regalibus vestimentis & armis ornatum. Talibus itaque jaculis cor Regis vulneratum, ambo callide quærentes sanctum caput ecclesiarum in suum interitum contemnere, donaque Regum pro Deo a se audaciter fraudare; ad auxilium suæ vesaniæ Archiepiscopum THEODORUM cum muneribus, quæ excæcant etiam sapientum oculos, quasi Balach Balaam contra Dei voluntatem invitaverunt. Veniente vero Archiepiscopo ad eos, quid mente agerent in contemptu ejus patentes *, & sine aliquo culpandi piaculo inique damnare (quod absit) consensit *b*. Nam tres *c* Episcopos aliunde inventos, & non de subjectis illius parrochiæ, in absentia Pontificis nostri in sua propria loca Episcopatus sui noviter inordinate solus ordinavit: quo audito sanctus Pontifex noster Regem & Archiepiscopum adiit, interrogans quid causæ esset, ut sine aliquo delicti peccato suis substantiis a Regibus pro Deo donatis prædonum more defraudarent. Illi responderunt famosum verbum Pontifici nostro coram

* patefacientes,

a Ermenburgam alii vocant, de qua legendi Fridegodus & Eadmerus. Hanc vero superduxerat Egfridus, postquam Etheldrita hortatu Wilfridi secesserat in Eliense Monasterium. Lege Bedæ Historiam in lib. 4. cap. 19. & Acta S Ethildritæ.

b Theodori nomini hac in re parcit Beda in lib. 4. cap. 12. ubi Wilfridi expulsionem refert ad annum 678.

c Nempe Bosam ad Deirorum sedem in Hagustaldensi seu Lindisfarnensi ecclesia; Eatam ad Berniciorum provinciam Eboraci; Eadhedum in provincia Lindisfarnorum, quam nuperrime Rex Egfridus superato Wlfario Merciorum Rege obtinuerat, apud Bedam in lib. 4. cap. 12.

AN.CHR. „ omni populo, dicentes: Nullam criminis culpam in aliquo nocendi tibi adscribimus: sed tamen statuta de te judicia non mutamus. Ille vero Episcopus noster tali judicio fraudabili non contentus, cum consilio Coepiscoporum suorum, judicium Apostolicæ sedis magis elegit: sicut Paulus Episcopus * sine causa damnatus a Judæis, Cæsarem appellavit. Deinde autem sanctus Pontifex noster conversus a tribunali regali, adulatoribus cum risu gaudentibus dixit: Hoc anniversario die, qui nunc ridetis in meam pro invidia condemnationem, tunc in vestra confusione amare flebitis. Et sic secundum prophetiam Sancti evenit. Nam eo die anniversario, ELFVVINI [a] Regis occisi cadaver in Eboricam delatum est, omnes populi amare lacrymantes vestimenta & capitis comam lacerabant, & frater ejus superstes usque ad mortem sine victoria regnabat.

709
24. April.

*Apostolus

XXIV. *Quomodo Wulfridus spoliatus sit.*

BEatæ memoriæ Wilfridus Episcopus præparans cum suis sodalibus & Clero naves adscendere, multa millia Monachorum suorum sub manu Episcoporum noviter ordinatorum relinquens, mærentes & flentes, Dominumque indesinenter deprecantes, ut suum iter in voluntate ejus dirigeret. Inimici vero nostri Præsulis, malorum suorum memores, putantes in austrum ad *Quoentavic* [b] navigantem, & via rectissima ad sedem Apostolicam pergentem, præmiserunt nuncios suos cum muneribus ad THEODERICUM Regem Francorum & ad EFRUINUM [c] impium Ducem, ut aut exsilio majori damnarent, aut occisis sociis omni substantia sua spoliarent. Deus enim
* autem * de manu inimicorum, quasi de manu Herodis, liberavit eum. Nam eo tempore sanctus VVulfridus [d] Episcopus de Liccitfelda expulsus, ea via pergens venit in manus supra dictorum inimicorum, quasi in fauces leonis: captus statim, & omni pecunia spoliatus, multisque ex sociis suis occisis, misere ad extremum sanctum Episcopum nudum dereliquerunt. Putabant enim, ut non erat, illum esse sanctum VVilfridum Episcopum, errore bono unius syllabæ seducti.

XXV. *Quomodo in* Freis *navigio pervenit.*

NAm e contrario sanctus Pontifex noster secundum desiderium ejus flante vento, ab occidente temperanter versis navium rostris, ad orientem usquedum in *Freis* prospere cum omnibus pervenit: ibique gentilium copiis inventis, ab ALGISO [e] Rege eorum honorifice susceptus est. Tunc statim sanctus Pontifex noster cum licentia Regis verbum Dei gentibus quotidie prædicavit, enuncians iis verum Dominum Patrem omnipotentem, & JESUM-CHRISTUM filium ejus unicum, & Spiritum-sanctum sibi coæternum; & baptismum unum in remissionem peccatorum, & vitam æternam post mortem in resurrectione manifeste docuit: & doctrina ejus secundum paganos bene adjuvavit, (erat enim in adventu eorum eo tempore solito amplius in piscatione & in omnibus frugifer annus) ad Domini gloriam reputantes, quem sanctus vir Dei præ-

---

[a] *Anno regni Egfridi nono, conserto gravi prælio inter ipsum & Æthilredum Regem Merciorum occisus est Elfvvini frater Regis Egfridi*, inquit Beda in lib. 4. cap. 21. Egfridus ex prænotatis regnare cœpit anno 670. Annus proinde regni ejus nonus convenit cum anno Domini 678. jam labente. Certe Chronologia Saxonica eo anno reponit Wilfridi expulsionem, de qua in capite sequenti.

[b] Nimirum ex Britannia insula in Galliam transfretantibus occurrit portus *Quentavic*, ad Quantiæ ostia in Oceanum: quo de portu Beda in lib. 4. cap. 1.

[c] Sic etiam EFRUINUM Majorem domus Theoderici appellavit Fridegodus, eum fere ad modum quo Ebroinus Comes tempore Caroli Calvi, *Evvertinus* vocatur in Annalibus Bertinianis ad annum 876. Eadmerus & Willelmus *Ebroinum* scribunt, *Ebrinum* Beda in lib. 4. cap. 1. De Ebroino iterum infra cap. 25.

[d] Willelmus & alii legere *Vvinfridus*, & recte, qui Ceddæ in Liccidfeldensi Episcopatu successerat, apud Bedam in lib. 4. cap. 3. & 6.

[e] *Aldgislum*, Frisonum Regem appellat Beda in lib. 5. cap. 20. Fridegodus legit *Adalgisum*, Eadmerus *Algisum*; *Aldgelsum* Auctor capite sequenti.

prædicavit . Deinde eo anno accepta prædicatione omnes Principes, exceptis paucis, & multa millia vulgi in nomine Domini baptizavit: & primum ibi secundum Apostolum, fundamentum Fidei posuit, quod adhuc superædificat filius ejus, in HRypis *a* nutritus, gratia Dei WILBRORDUS Episcopus, multo labore desudans, cujus merces manet in æternum. AN.CHR. 709 24. April.

XXVI. *De eo quod pretium adpretiati Rex renuit.*

EOdem quoque tempore EFRUINUS *b* Dux Theoderici Regis Francorum misit nuntios suos cum litteris ad ALDGELSUM Regem *Freis*, salutans eum verbis pacificis, promittensque ei sub jurejurando modium plenum solidorum aureorum dare, pretium utique scelestе, si Wilfridum Episcopum aut vivum deductum, aut caput ejus occisi sibi emisisset. Statimque Rex, præsentibus nobis, & nuntiis coram populo suo in palatio epulantibus, omnibusque audientibus, legi litteras jussit: post lectam vero chartam, accipiens inter manus suas, cunctis videntibus discedens dissipavit, & in ignem coram se ardentem projecit, dicens portitoribus: Enuntiate domino vestro hoc modo me dicentem: Sic rerum Creator regnum & vitam in Deo suo perjurantis, pactumque initum non custodientis scindens destruat, & consumens in favillam devellat. Deinde autem nuntii cum confusione a Rege non consentiente piaculo, ad dominum suum, unde venerant, redierunt.

XXVII. *Quomodo* DAEGBERHT *&* BERCHTERE *Reges duo susceperunt eum.*

POstquam Deo amabilis Pontifex noster in *Freis* hiemaverat *c*, populum multum Domino lucratus; verno tempore adveniente *d* cœptum iter, Deo adjuvante, ad sedem Apostolicam cum comitibus carpebat, veniens ad Francorum Regem nomine DAEGBERTH, qui eum cum honore mansuetissime pro meritis ejus anteactis in eum suscepit. Nam supradictus Rex in juventute sua ab inimicis regnantibus in exsilium proditionis pulsus, navigando ad Hiberniam insulam, Deo juvante, pervenit. Post annorum circulum amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem a navigantibus audientes, misere nuntios suos ad beatum Wilfridum Episcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad se invitasset, & sibi ad Regem emisisset *e*: & sic sanctus Pontifex noster perfecit, suscipiens eum de Hibernia venientem, per omnia ditatum, & viribus sociorum elevatum magnifice ad suam regionem emisisset *. Et hinc Rex beneficiorum ejus memor erat, diligenter poscens, ut in regno suo Episcopatum maximum ad civitatem *Streitburg* *f* pertinentem susciperet: & eum nolentem accipere, cum muneribus & donis magnis, & cum DEODATO *g* Episcopo suo duce ad Apostolicam sedem emisit. Pergentes itaque sancti Episcopi, viam Domino dirigente,

* emisit

a Id ipsum attestatur Alcuinus in ejus Vita, quam retuli ad annum 739.

b In apographo ex Anglia transmisso legebatur EFFYRVINUS, & cap.31. *Tfirvinus*, sic variat veteris codicis scriptura. Ego vero utrobique restitui *Efruinus*, ut supra cap. 24. in exemplari habetur.

c Toto hoc intervallo Wilfridus pro Frisiorum conversione multum collaboravit cum S. Willibrordo, ut canit Fridegodus; & quidem comitante Acca ex Bedæ lib.3. cap.13. qui rursus in lib.5. cap.20. tradit, Wilfridum in Frisia cum Willibrordo hiemem exegisse.

d Anni videlicet 679., ut consequitur ex superiori adnotatione in cap.23.

e Id est remitteret ad hoc, ut sibi Rex præficeretur.

f Ergo tum vacabat Episcopatus Strateburgensis seu Argentinensis, post mortem Arbogasti, an Florentii.

g Deodato non quidem Nivernensi, sed Tullensi id convenire dixi in Notis ad Fridegodum: cui sententiæ recens accessit Henschenius in adnotatis ad Eadmerum, priori sententia mutata.

AN.CHR. 709 24. April. te, pervenerunt ad BERCHTERUM *a* Regem Campaniæ, virum humilem & quietum, & trementem sermones Dei: qui peregrinos secundum præceptum Domini benigne suscipiens, sancto Pontifici nostro enunciavit, „ dicens: De Brittannia inimici tui nuntios ad me mittentes suis sermonibus salutantes me, & dona mihi maxima promittentes, si te subterfugientem (ut dixerunt) Episcopum angarizarem, & ad Apostolicam sedem tendentem retinerem: quibus tam nefariam rem renuens, dixi: Fui aliquando in die juventutis meæ exsul de patria expulsus, sub pagano quodam Rege Hunnorum degens, qui iniit mecum fedus in Deo suo idolo, ut numquam me inimicis meis prodidisset, vel dedisset. Et post spatium temporis venerunt ad Regem paganum sermone inimicorum meorum nuntii, promittentes sibi dare sub jurejurando solidorum aureorum modium plenum, si me illis ad internecionem dedisset: quibus non consentiens dixit: Sine dubio Dii vitam succidant, si hoc piaculum facio, irritans pactum Deorum meorum. Ego vero quanto magis, qui Deum verum scio, animam meam pro totius mundi lucro in perditionem non dabo? Tunc vero sanctum Pontificem nostrum & suos socios cum honore & ducibus, sicut eum Dominus ubique in peregrinatione protegens magnificavit, ad Apostolicam sedem olim optatam in gratiarum actione emisit.

XXVIII. *Quomodo beatissimus* AGATHO *Apostolicæ sedis Papa cum sancta Synodo Pontificis nostri scripta receperit.*

PErveniente igitur Deo amabili Wilfrido Episcopo prospere cum omnibus ad sedem prædictam, causa adventus ejus perlata urbe innotuit: quia eo tempore COENVVALD religiosus Monachus a sancto THEODORO Episcopo cum suis litteris emissus Romam venit, & beatum AGATHONEM Papam sedis Apostolicæ rerum dissensio non latuit. Tunc vero congregantibus *b* sanctissimis Episcopis & Presbyteris plus quam 50, in basilicam Salvatoris Domini nostri JESU-CHRISTI, quæ appellatur Constantiniana, AGATHO autem sanctissimus ac ter beatissimus Episcopus sanctæ Catholicæ atque Apostolicæ ecclesiæ in urbe Roma consedentibus dixit:

„ Non credo latere vestram sanctam fraternitatem, quam ob rem ad hunc venerabilem conventum eam adsciverim. Cognoscere quippe vestram reverentiam cupio, mecumque tractare, qualis in ecclesiis Brittanniæ insulæ, per Dei gratiam ubi Fidelium multitudo concrevit, nuper exorta dissensio, quæ ad nos tam per relationem exinde huc venientium, quam per scriptorum seriem perlata est.

ANDREAS reverentissimus Episcopus Ostiensis, & JOANNES Episcopus Portuensis dixerunt: Omnium quidem ecclesiarum ordinatio in vestræ Apostolicæ auctoritatis pendet arbitrio, qui vicem beati Petri Apostolorum principis geritis, cui claves ligandi atque solvendi conditor atque redemptor omnium Christus Dominus contulit. Verum erga quod nobis est injunctum ab Apostolica vestra censura, ante hos dies consedentibus nobis una cum nostris Coepiscopis & confamulis relegimus

a Hunc locum de Berthariddo Langobardorum Rege intelligendum esse superius ostendi in Observatione prævia 14. & sequentibus: ubi Campaniæ nomine Liguriam intelligi probatum est: sic dictam, ob longe patentem camporum planitiem. Certe Polybius istos Galliæ Cisalpinæ campos, *omnis Europæ maximos ac uberrimos* appellat. Hunc vero Eddii sensum esse patet ex cap. 31. ubi Wilfridus Roma rediens prius *Campaniam* adiisse, deinde *montana* seu Alpes transcendisse, ac demum *in regionem Francorum* pervenisse dicitur. Ubi Campaniæ nomine sine dubio Liguriam intelligit, quæ Roma in Franciam tendentibus prius obvia est, quam Alpes. Sic Eulogius Presbyter Cordubensis in lib. 2. Memorialis Sanctorum cap. 9. *Campaniam Cordubensem* appellat: quem locum Ambrosius Morales commentans, *Nos certe*, inquit, *Hispani id nomen in plana quaque transtulimus. Nam planitiem illam in Vaccæis, quæ longo tractu protensa Campos nunc, olim Campi Gothorum, ut est apud Rudericum Toletanum, nuncupatur; Campaniam vocatam in Compostellana historia ante quadringentos annos scripta reperio.*

b Et quidem *mense Octobri, Indictione 7. anno 20. Constantini*, ut legitur apud Spelmannum, quæ notæ conveniunt in annum Christi 679. idque plane consequitur ex dictis.

„ mus singula scripta, quæ de Brittannia insula directi Apostolico vestro pontificatui detulerunt, tam eorum qui ex persona Theodori reverentissimi Archiepiscopi, illic ab Apostolica sede olim directi, missa sunt, aliorumve cum eisdem scriptis relationes adversus quemdam Episcopum subterfugientem, ut asserunt, quem huc venisse arbitrati sunt: quamquam ea quæ a Wilfrido Deo amabili Episcopo Eboricæ sanctæ ecclesiæ oblata sunt, qui de sua sede ejectus a prænominato sanctissimo, Apostolicam sedem appellans huc usque pervenit: in quibus cum multas quæstiones inferrent, neque secundum sanctorum Canonum subtilitatem convictum de aliquibus facinoribus, & ideo non canonice dejectum reperimus; neque quælibet facinora perpetrasse dictis propriis accusatores ejus comprobare voluerunt, pro quorum flagitiis degradari debuisset. Potius autem & modestiam hunc tenuisse perpendimus, quod non seditiosis quibusdam decertationibus se ipsum implicuisset. Sed postquam de sua sede repulsus est, Coepiscopis suis facti meritum innotescens memoratus Deo amabilis Episcopus Wilfridus, exinde ad hanc Apostolicam sedem accurrit, in qua summi Sacerdotii principatum fundavit, qui suo sanguine sanctam Ecclesiam redemit omnipotens Christus Dominus, & Principis Apostolorum auctoritate confirmavit. Vestri denique apostolatus auctoritati concessum est, quid in hoc ordinare præcipiatis.

AN.CHR. 709 24. April.

AGATHO sanctissimus ac ter beatissimus Episcopus sanctæ Catholicæ „ atque Apostolicæ ecclesiæ urbis Romæ dicit: Wilfridus Deo amabilis „ Episcopus sanctæ Evoricæ ecclesiæ præ foribus nostri secretarii moratus, „ ad nostrum secretarium juxta suam postulationem cum petitione, quam „ secum adferre dictus est, ammittatur.

WILFRIDUS Deo amabilis Episcopus, dum venerabile secretarium „ ingrederetur, dixit: Deprecor vestram Pontificalem beatitudinem, ut „ meæ humilitatis petitionem excipi, coramque relegi præcipiatis.

„ AGATHO sanctissimus Episcopus dixit: Wilfridi Deo amabilis Episcopi ejus petitio suscepta coram omnibus relegatur. Et accipiens Joannes notarius relegit sancto & Apostolico concilio. Hæc est petitio Wilfridi Episcopi.

„ WILFRIDUS, humilis & indignus Episcopus, Saxoniæ, ad hoc apostolicum fastigium, tamquam ad locum munitum turremque fortitudinis, gressus cordis sui Deo præveniente perduxi: qui unde normam sacrorum canonum in omnes Christi ecclesias per totum orbem diffusas manare cognosco, ex eo meæ humilitatis justitiæ censuram confidenter præstolor conservari. Cognovisse quippe confido vestrum pontificale fastigium, tam ex meæ parvitatis suggestione, quam quæ viva voce personaliter intimavi, & per satisfactionem petitionis scriptis narrantibus obtuli ejus apostolicis obtutibus in ipso mei adventus exordio præsentatus, quod nullam in me supplici canonicam culpam reperientes quidam mei Episcopatus invasores, inclyta præsumtione, contra sacrorum canonum normas ac definitiones, in conventu Theodori sanctissimi Archiepiscopi Cantuariorum ecclesiæ, aliorumque tunc temporis Antistitum cum eo convenientium, sedem quam per decem & eo amplius annos cum Dei clementia dispensabam, raptorum more invadere, atque eripere moliti sunt, & in eadem sede subsidere. Et non solum unum, sed tres in mea ecclesia sese promoverunt Episcopos, licet canonica non sit eorum promotio. Quid autem acciderit, ut Theodorus sanctissimus Archiepiscopus me superstite in sedem, quam licet indignus dispensabam, absque consensu cujuslibet Episcopi, tres sua auctoritate, mea humilitate non adquiescente, ordinaret Episcopos, ommittere magis quam flagitare pro ejus Dei viri reverentia condecet: quem quidem eo quod ab hac Apostolica sede directus est, accusare non audeo. Verum si claruit, quod contra jus regularium sanctionum de dispensatione Ecclesiæ, cui „ licet

AN.CHR. 709 24. April.

„ licet indignus præeram, ab infestis propulsus sum sine convictione cujus„ piam criminis & absque culpa facinoris, citra ullius delicti piaculum, „ quod canonica percellit severitas; & neque de pristina sede pulsus tu„ multuosus cuiquam apparui, neque seditionis quæstionem succensi, ne„ que ambitiosis contentionibus obstiti; sed confestim hujus sacrosanctæ se„ dis appellavi subsidium, consamulos atque consacerdotes meos earum„ dem provinciarum Episcopos tantummodo protestatus abscessi; siqui„ dem prævidit vestra Apostolica summitas una cum consedentibus sanctis„ simis Episcopis privatum me esse, qui pro nulla culpa convictus sum, „ humili devotione quæ censentur amplector. Si autem & pristinum Epi„ scopatum percipere; sequor, totisque viribus veneror ab Apostolica se„ de prolatam sententiam: tantum ut invasores de pristinis parochiis Ec„ clesiæ, cui ego indignus vester famulus præfui, vestra synodali sanctio„ ne pellantur. Et si rursus in eadem parochia cui præfui, Præsules ad„ hibere providerit; saltem tales jubeas providere promovendos, cum „ quibus possim, pacifice atque tranquilla concordia inter nos obtinente, „ Deo unanimiter deservire *a*: ut videlicet unusquisque nostrum conces„ sa ecclesiæ jura cognoscat, & vigilantiam sibi commissis impertiat: ut si „ placuerit Archiepiscopo & Coepiscopis meis, ut augeatur numerus Epi„ scoporum; tales eligant de ipso Clero ecclesiæ, quales in Synodo pla„ ceat congregatis Episcopis: ut non a foris & alienis dominetur Ecclesia. „ Quicquid enim confusum & indiscretum est, inextricabiles atque inex„ plebiles dissensiones exaggerat: nec valebit a quodam Pontifice ulla„ tenus, de quo contenditur, dispensari. Confido enim, quod omnem „ devotæ obedientiæ obsequelam statutis apostolicis exhibebo: ad cu„ jus æquitatem omnibus abjectis cum tota mentis confidentia prope„ ravi.

XXIX. *De responsione Agathonis*.

AGATHO sanctissimus ac ter beatissimus Episcopus sanctæ Catholi„ cæ atque Apostolicæ Ecclesiæ urbis Romæ dixit: Non mediocriter „ audientibus satisfacit petitionis series, quam Wilfridus Deo amabilis Epi„ scopus obtulit, in hoc, quod cum se indigne de Episcopali sede eje„ ctum agnoscat, non contumaciter obstitit ambientibus, nec vi vim re„ pellere sæculariter maluit: sed humiliter sentiens, auctoris nostri beati „ Petri Apostolorum principis canonicum expetivit subsidium supplici præ„ stolatione, quæ super eo censenda sunt, promte suscepturum pollicetur: „ nec ambigit de prolatione sententiæ: sed quæ terminantur, amplectitur; „ integra fide se suscepturum perhibens, quod nostro ore auctor noster „ beatus Petrus Apostolus, cujus ministerio fungimur, providerit statuen„ dum.

XXX. *De responsione Synodi*.

UNiversa Synodus quæ una cum sanctissimo atque ter beatissimo Agathone Apostolico Papa convenit, regulariter inter cetera definiens „ dixit: Statuimus atque decernimus, ut Deo amabilis Wilfridus Episcopus „ Episcopatum quem nuper habuit, recipiat, salva definitione superius or„ dinata: & quos cum consensu Concilii ibidem congregandi elegerit sibi ad„ jutores Episcopos, cum quibus debeat pacifice conversari secundum regu„ lam superius constitutam; a sanctissimo Archiepiscopo promoti ordinentur, „ expulsis procul dubio eis, qui in ejus absentia in Episcopatum innormi„ ter missi sunt. *b* Si quis proinde contra horum statutorum synodalium „ de-

a Quæ sequuntur usque ad responsionem Agathonis, desunt in editis apud Willelmum.
b Item quæ abhinc subsequuntur, apud Willelmum desiderantur.

„ decreta ausu temerario obsistere tentaverit, vel non obedientem susceperit, vel post quodlibet temporis spatium, quiqui sunt vel fuerunt, infringere ea in totum vel in partes tentaverit; ex auctoritate beati Petri Apostolorum principis eum hac sanctione percellendum censemus: ut, siquidem Episcopus est, qui hanc piam dispositionem temerare tentaverit, sit ab episcopali ordine destitutus, & æterni anathematis reus: similiter si Presbyter, aut Diaconus fuerit, vel inferioris gradus Ecclesiæ: si vero Clericus, Monachus, vel laicus cujuslibet ditionis, vel Rex; extraneus efficiatur a corpore & sanguine Salvatoris nostri Domini JESU-CHRISTI; nec terribilem ejus adventum dignus appareat conspicere. Si quis vero hæc quæ a nobis statuta & definita sunt, cum sincera devotione & perfecta satisfactione susceperit, tenuerit, perfecerit; videat bona Domini in regione vivorum, consorsque dextræ partis exsistat, ac æternam beatitudinem possideat, & illam beatificam vocem mereatur audire cum omnibus Sanctis, qui divino conspectui placuerunt, & æternam gloriam possederunt, audiens & ipse pro obedientia, quam Deus præ omnibus sacrificiis diligit, ab ipso judice omnium Domino nostro Jesu-Christo: *Venite benedicti Patris mei, percipit regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi*.

AN.CHR. 709 24. April.

Marc.25.34.

XXXI. *De reditu Pontificis nostri*.

TRansactis itaque ibi multis diebus *a* secundum apostolicum imperium, & totius Synodi sanctæ jussu, patriam remeare, judicia Astolicæ sedis scripta secum reportare, & sancto Archiepiscopo THEODORO & Regi ECFRIDO ostendere, Deo amabili Episcopo Wilfrido præceperunt. Ille vero sanctus Pontifex noster indubitata fide præceptis Apostolicæ sedis sicut promiserat, in omnibus humiliter obediens, circumiens loca Sanctorum ad orationem per plures dies, & reliquiarum sanctarum ab electis viris plurimum ad consolationem ecclesiarum Brittaniæ adeptus, nomina singulorum scribens, quæ cujusque Sancti essent reliquiæ; multaque alia bona, quæ nunc longum erit enumerare, ad ornamentum domus Dei more suo lucratus; cum Apostolicæ sedis & universæ sanctæ Synodi benedictione, cum omnibus gaudens & lætus ad regionem suam redire, & ad patriam pervenire, Deo adjuvante, incipiebat. Pergente ergo sancto Præsule nostro ab Apostolica sede cum triumphali judicio per Campaniam, & montana transcendente, in regionem Francorum pervenit: ibique nuper amico suo fideli DAEGBERHTO Rege per dolum Ducum & consensu Episcoporum (quod absit *b*) insidiose occiso: ex quibus unus *c* cum ingenti exercitu obviavit, cogitans impie in corde suo insidias, nisi Deus restitisset ei, sodales suos omnes spoliatos aut in servitutem redigere, aut vendere sub corona, seu rebellantes occidere, atque Pastorem sanctum nostrum anxiatum in custodia usque ad EFRUINI Ducis reservare judicium. Interrogavitque „ eum Episcopus, dicens: Qua fiducia tam temerarie per Francorum „ regionem pergeret *, qui dignus es morte, quia nobis Regem subsidio „ tuo

* pergis

a Nimirum *per menses minimum octo*. Per id tempus Wilfridus interfuit alteri Synodo Romanæ centum viginti quinque Episcoporum adversus Monotheletas celebratæ, *tertia die Paschæ* anni 680., infra, cap.50. Utramque Synodum memorat Willelmus qui relatis superioribus actis hæc subdit. *His decretis gloriabundus Episcopus, etiam jussu Papæ jussus est residere in numero sanctorum Episcoporum* 150. (lege 125) *qui agitabant Concilium contra illos, qui unam operationem prædicant in duabus naturis Domini nostri Jesu-Christi*. Hujus dumtaxat posterioris Synodi diserte meminit Beda in lib. 5. cap. 20. Confer hujusce tomi Præfationem, sub finem, ubi de nece Dagoberti Austrasiorum Regis.

b Id est, quod exsecrandum. Eadem phrasi usus est Auctor supra cap.23. Quinam illi fuerint Pseudepiscopi, quorum scelerata factione cæsus est Dagobertus, non facile est indicare. Ex eorum numero conjector fuisse Faramundum, qui loco Landeberti e cathedra sua pulsi in sedem Trajecti superioris Ebroino procurante intrusus; & Vvaimerum, qui ex Duce Campaniæ *Episcopatus gradu*, propterea quod in sancti Leodegarii necem conspiraverat, ab eodem Ebroino *dolose sublimatus est*, testante anonymo scriptore, qui Leodegarii passionem retulit.

c Fortean Vaimerus, ex Duce Campaniæ Episcopus curante Ebroino creatus, ut mox notabam.

AN.CHR. 709 24. April. „ tuo factum exsilio emisisti ? dissipator erat urbium, consilia seniorum despiciens; populos, ut Roboam filius Salomonis, tributo humilians, ecclesias Dei cum Præsulibus contemnens: quorum malorum pœnas luens occisus, cadaver ejus humatum jacet. Sanctus vero Pontifex noster humiliter respondit Episcopo: Veritatem dico in Christo Jesu, & per sanctum Petrum Apostolum non mentior, quia talem virum exsulantem & in peregrinatione degentem, secundum Dei præceptum Israelitico qui accola fuit in terra aliena, auxiliatus, enutrivi, & exaltavi in bonum, & non in malum vestrum: ut ædificator urbium, consolator civium, consiliator senum, defensor ecclesiarum Dei, in nomine Domini secundum promissum ejus esset. O rectissime Episcope, quid aliud habuisti facere, si exsul de genere nostro & semine regio ad sanctitatem tuam perveniret, quam quod ego in Domino feci? Respondit Episcopus: Dominus custodiat introitum, & reliqua: &, Væ mihi peccatori, da indulgentiam, quia secundum Judam Patriarcham video te multo justiorem me esse. Sit Dominus vobiscum, & sanctus Petrus Apostolus in auxilio vestro.

XXXII. *De eo quod Rex contempsit judicia Apostolicæ sedis.*

DEinde longe spatia terrarum peragrans, Dei adjutorio in navigio maris magnitudinem superans, inlæsus cum omnibus evasit ad regionem propriam, in subditorum suorum tædio languentium, & ad Dominum cum lacrymis clamantium, gaudium maximum, vita comite veniens, vexillum victoriæ ferens, hoc est Apostolicæ sedis judicium secum deportans, pacifice salutans Regem adiit, Regique humiliter scripta Apostolicæ sedis judicia cum totius Synodi consensu & subscriptione ostendens, cum bullis & sigillis *a* signatis reddidit: deinde omnibus Principibus ibidem habitantibus, necnon servis Dei in locum synodalem accersitis, ad audienda salutifera consilia, ab Apostolica sede causa pacis ecclesiarum transmissa. Postquam vero quædam difficilia sibi & suæ voluntati contraria lecta audiverunt; contumaciter quidam ex iis respuerunt; insuper (quod exsecrabilius erat) defamaverunt in animarum suarum perniciem, ut pretio dicerent redempta esse scripta, quæ ad salutem observantium ab Apostolica sede destinata sunt. Tum vero jussione Regis & ejus consiliatoribus * cum consensu Episcoporum, qui ejus Episcopatum tenebant, in custodiam ducere, & novem menses sine ullo honore custodire censuerunt. Jamjamque Rex (ut diximus) scriptis Apostolicæ sedis apertis & recitatis, (quod dictu horribile erat) Petri Apostoli & Apostolorum principis, qui habet a Deo solvendi ligandique potestatem, cum adulatoribus suis iratus judicia contemnens, sanctum famulum Dei spoliatum seorsum in custodia in suo solo vestimento custodire, & omnes subjectos ejus dispersos per compita viarum, nullumque ad se ex amicis ejus adire per salutem suam jurans austere præcepit. Regina vero ejus olim supra fata chrismarium hominis Dei sanctis reliquiis repletum (quod me enarrantem horruit) de se absolutum * in thalamo suo manens, aut curru pergens juxta se pependit: quod Reginæ, sicut Philistæis fugato populo Israelitico, arcamque Dei captantes, Sancta sanctorum per civitates suas reducentes, omnino in malum accidit.

* consiliatorum.

* f. abstractum

XXXIII. *De hortatione sociorum.*

LOcutusque est Deo amabilis Wilfridus Episcopus sociis suis, dicens: „ Habete in mente, & fratribus meis dicite dies antiquos, quomodo legimus in veteri lege Patriarchas Deo amabiles, & Israelem

a Sic infra cap. 54. *statuta de se judicia signata cum* BULLIS & *sigillis ostendit*, de his alibi plura.

„ lem primogenitum ejus per 400. annos & amplius de gente in gentem, & de regno ad populum alterum, exspectantes repromissionem, & non desperantes, pertransierunt; necnon Moses & Aaron, & omnes Prophetæ Dei, varias ab hominibus persecutiones, sperantes in Domino, perpessi sunt. Legimus quoque in novo Testamento Pastorem magnum ovium & totius Ecclesiæ caput JESUM CHRISTUM a Judæis crucifixum, & discipulos suos dispersos, & postea per totum mundum cum suis subsecutoribus in variis tentationibus coronatos, non obliviscentes consolationis, quæ tamquam filiis loquitur dicens: *Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Ideo enim, fratres & adjutores mei in Christo, secundum egregium Doctorem, nos tantam habentes impositam nubem testium, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. „

AN. CHR. 709 24. April.

Hebr. 13 5.

XXXIV. *De domo inluminata a Deo.*

FInito igitur sermone consolationis, duces Regis tenentes justum doctorem disciplinæ Dei, & ducentes, quasi ovem ad occisionem qui non aperuit os suum, ad Præfectum nomine OSFRID, qui præerat in Broninis urbium *a* Regis, ante eum statuerunt, præcipientes ei sermone Regis, ut Pontificem nostrum locis tætra caligine obscuratis, nullo amicorum sciente, diligenter custodiret eum: qui tunc ob maxima fidei meritita lumen Brittaniæ dici potuit. Comes autem supra dictus Regi fidelis, jussu ejus urgente, in latebrosis locis, ubi raro sol per diem inluxit, & lampas in horrorem noctu non accenditur, cum custodibus servabat. Custodes vero jugiter psalmodiam sancti hominis Dei audientes, & videntes in obscura nocte domum interlucentem, quasi per diem; omnibus sanctitatem ejus narrantes timore stupefacti incusserunt. O lumen æternum Christe, qui numquam deseris confidentes in te, sed qui lux vera crederis, & illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum: qui in primordio nativitatis futuri famuli tui horam qua de vulva matris egrediebatur, igneo splendore consignabas; nunc in antro nimiæ obscuritatis oranti lucem angelicæ visitationis adhibere dignatus es, sicut Petro Apostolo tuo ab Herode impio Rege catenato in carcere, Angelus vero Domini adstitit, & lumen refulsit in habitaculo; sit tibi gloria & gratiarum actio. In ipso ergo temporis spatio, quo eum detentum in custodia sine aliquo honore Rex habuit; Episcopatum ex parte quem prius possidebat, & dona alia non mediocriter promittebat, si jussionibus & censuris ejus adquiescere voluisset; & statuta canonica, quæ ab Apostolica sede missa sunt, eligeret denegare vera esse. Ille ad hæc humiliter, & tamen cum fiducia Apostolicæ auctoritatis respondit, prius se capite truncandum esse, quam id unquam confiteri velle. Ecce bona voluntas quæ Dominum novit, immutari non potest.

XXXV. *De sanata muliere.*

MAnente itaque sancto Pontifice nostro patienter in custodia carceris, sic Dei virtutibus declaratus erat, sicut Joannes Apostolus & Evangelista in Pathmos insula a Cæsare relegatus vidit magnalia Dei. Nam eo tempore, ut diximus, anxiato sancto Pontifice nostro, mulier Præfecti hujus urbis extemplo alligata languore, totis membris desolutis rigida, frigido corpore, clausis oculis, spumantique ore ultima spirami-

a Rectius *urbe Regis*: qua de urbe Thomæ Gaeli observationem ex ipsius epistola mihi directa hic appono. Iste locus olim *Brunan-verK* vel *Brunanburg* & *Brunanburg* dicebatur; nunc dicitur *Bruceford* vel *Brunford*, in Nothumbria, ubi cum Aulafo feliciter pugnavit Ethelstanus. Idem locus *Vvendune* appellabatur, si Auctori anonymo, qui de Episcopis Lindisfarnensibus scripsit, & Camdeno credamus.

AN.CHR. 709 24. April.

ramina vitæ de pectore insensata trahebat. Vir vero ejus videns statim morientem mulierem, festinanter cucurrit ad sanctum Pontificem nostrum, sicut Centurio ad Dominum; genuflectens & peccata sua deplorans, & Regis in eum commissa confitens: adjuravit eum in nomine Domini, ut sibi non merenti, & mulieri morienti subveniret. Sanctus autem Pontifex noster immemor malorum, sicut Joseph, ductus de carcere, miserantem * adiit, stans super eam aqua benedicta faciem adspergens: & oratione facta, Dei auxilium implorans, os ejus guttatim aqua benedicta *a* madefactum irrigavit: deinde autem eructante, & longa suspiria trahente, apertis oculis sensum vitæ & intelligentiæ recepit, & post paullulum calefactis membris, capite elevato, lingua movente loquebatur, gratias agens Domino: sicut socrus Petri sanata, sancto Pontifici nostro honorifice ministravit: & adhuc vivens illa, nunc Sanctamonialis materfamilias, nomine ÆBBE *b*, cum lacrymis hoc narrare consuevit.

*f. miseram

XXXVI. *De eo quod vincula de se cadebant.*

PRæfectus vero suprafatus sanctum Præsulem nostrum in honore habere propter timorem ejus diutius non morari ausus, & propter sanctitatem ejus Dei iram timens, in nullam contumeliam ponere maluit, mittens nuntios ad Regem, dicens: „Adjuro te per vitam meam & salutem „tuam, ut ne me cogas hunc sanctum Episcopum & innocentem in per„ditionem meam diutius punire: quia magis eligo mori, quam eum inno„xium flagellare. Quo audito Rex iratus jussit duci in urbem suam *Dyunbaer c*, ad Præfectum nomine TIIDLIN, quasi ferociorem: præcipiensque ei, ut hunc talem virum & tantum Pontificem, in compedibus & manicis alligatum, seorsum ab hominibus separatum custodiret. Ille vero præcepto Regis coactus, vincula ferrea fabros facere jussit: qui sine causa opus diligenter in membra sancti Confessoris nostri metientes facere inchoabant, Deo enim * resistente. Nam semper aut coangusta & anxiata vincula circum amplectere membra non potuerunt: aut tam dilata & laxata, ut de pedibus evangelizantis & de manibus baptizantis resoluta caderent: & ideo timidi facti sine vinculis hominem Dei semper psallentem & Deo gratias agentem, secundum Apostolum ad Hebræos, dicentem: Magnum certamen sustinens passionum, in opprobriis spectaculum factus, & rapinam omnium bonorum suorum suscipiens; & his a contribulis suis illatis: atque ad tempus a Deo definitum inviti seorsum custodiebant.

* f. eis.

XXXVII. *De Regina flagellata, & sanata.*

NAM interim Rex cum Regina sua per civitates & castella vicosque quotidie gaudentes & epulantes in pompa sæculari circumeuntes, quodam tempore ad Cœnobium, quod *Colodesburg d* dicitur, pervenerunt, cui præsidebat sanctissima materfamilias, nomine ÆBBE, soror Osvini Regis sapientissima. Illic enim Regina ea nocte abrepta a dæmone, sicut uxor Pilati multis flagellis defatigata, vix diem vivens exspectavit. Crastina vero die elucente, mox sapientissima materfamilias veniens ad Reginam, contractis membris simul in unum stricte alligatam, & sine dubio morientem videns, Regem adiit, Regique memorat lacrymabili

a Consimile factum legitur in Vita S. Antonini Abbatis Surrentini, supra pag. 428.

b Alia fuit Ebba Coludensis Abbatissa, de qua in capite sequenti.

c Eadmerus legit *Tymber*, *ad Præfectum nomine* TYDLIN: quæ nomina cum apud Fridegodum non legantur, Eadmerus haud dubie legerat apud Eddium, tametsi ejus Auctoris non meminit. Hinc corrigendus Willelmus, qui satellitem hoc loco appellat *Tumber*, cum nomen sit urbis, in quam retrusus est Wilfridus; non Præfecti, cujus opera id factum est.

d Coludi urbem appellat Beda in lib. 4. cap. 25. ubi etiam Ebbæ Abbatissæ Coludensis meminit, atque etiam cap. 19. ubi *amitam Ecgfridi Regis* appellat. *Coldingham* modo nominatur, qui locus est in ea parte Scotiæ, quam Merchiam vocant.

mabili voce, unde hoc miserabile malum secundum suam intelligentiam AN.CHR.
„ ei evenisset, dicens audaciter: Ego scio, & vere scio, quod Deo ama- 709
„ bilem Vvilfridum Episcopum sine alicujus sceleris piaculo de sede Epi- 24.April.
„ scopatus abjecisti, & exsilio expulsus sedem Apostolicam adiit; & inde
„ reversum cum scriptis Apostolicæ sedis, quæ habet, cum sancto Petro
„ Apostolo potestatem ligandi & solvendi insipienter contemnens spoliasti;
„ dum & mala malis addens, in carcerem Sanctum conclusisti. Et nunc,
„ fili mi, secundum consilium matris tuæ fac, disrumpe vincula ejus, &
„ sanctas reliquias quas Regina de collo spoliati abstraxit, & in perniciem
„ sui, sicut Arcam Dei, per civitates ducens, per fidelem nuntium dimit-
„ te ei: & si nolueris (quod optimum est) illum in Episcopatu habere,
„ dimitte eum liberum de regno tuo cum suis, quocumque voluerit, absce-
„ dat. Tunc secundum meam fidem vita vivet Regina, & non morietur:
„ sin vero hoc renueris, Deo teste non eritis impuniti. Jam enim Rex
„ obediens matri castissimæ factus est: & sanctissimum Sacerdotem nostrum
resolutum cum sanctis reliquiis & suis sociis congregatis a se libere discedere concessit, & Regina sanabatur.

XXXVIII. *De eo quod* BEORTHVALD *suscepit eum.*

PRoficiscente ergo Deo amabili Vvilfrido Episcopo cum suis sodalibus, patria rura deserens, australia regna in exsilio quærens; Dominus qui Sanctis suis in tentationibus adest, Præfectum, virum nobili genere, & nomine BEORHTVALD, filium fratris *a* Ethelredi Regis Merciorum, mitissimo animo in obviam emisit: & statim ut vidit tam honorabiles homines, & causas peregrinationis sancto Doctore nostro revelante audivit, adjurans in nomine Domini manere secum, & partem territorii sui ad habitandum in eo servos Dei cum omni diligentia poposcit. Sanctus vero Præsul noster gratias agens Deo, quod aliquod solatium requiei dedisset, statim in eo territorio pro Deo donato Monasteriolum fundavit, quod adhuc usque hodie Monachi ejus possident. Deinde vigilante antiqui hostis invidia ETHELREDUS Rex & Regina sua, soror *b* Ecfridi Regis, audientes hominem Dei de patria expulsum, & illic manentem, & modicum quiescentem; Præfecto viro Beorthvaldo in sua salute interdicunt, ut sub eo unius diei spatium esset pro adolatione Ecfridi Regis. Deinde cum odio Pontifex noster expulsus, manentibus tamen illic Monachis suis, Regem Vvestsexna *c* adiit, nomine CENTWINI; per parvumque spatium pro subsequente persecutione ibi manebat. Nam illic Regina, soror Irmenburgæ Reginæ, odio oderat eum, uti propter amicitiam Regum supra dictorum trium dehinc fugatus abscessit.

XXXIX. *Quomodo in Selæsiæ paganos convertit ad Dominum.*

QUid igitur magis moror in verbis? relaxata custodia, de propria provincia expulsus erat, ita ut nec in aliena regione ultra vel citra mare, ubi potestas ECFRIDI prævaluit, requiem habere permiserit: sed sine intermissione persecutionem quam in eum exercuit, in unaquaque regione, in qua disponebat manere, jugiter commovere non cessavit. Tunc vero gentis nostræ quædam provincia gentilis usque ad illud tempus perseverans vixit, quæ pro rupium multitudine & silvarum densita-

a Sic etiam legit Willelmus. Corrigendus proinde Eadmerus, qui Beorthvaldum Ethelredi fratrem scribit. Ethelredi fratres fuere Weda, Wlfarius, unus post alium Merciorum Reges; Mercevvaldus, & Mercellinus, ex Willelmo.

b Osdridam seu Osthridam vocat Beda in lib.4. cap.21. & post eum Willelmus in Wilfridi actis: at in lib. 1. de gestis Regum Anglorum cap.4. Ostigildam seu Ostigidam, ex qua Ethelredus filium Ceolredum suscepisse perhibetur. Ostridæ cædem anno 695. adsignat Beda in epitome.

c Sic West-Saxonum regionem rursus appellat in capite sequenti, forte legendum *Vvestsexun*, ut infra *Southsexun*.

AN.CHR. te aliis provinciis inexpugnabilis restitit, & ad illos paganos in *Southsexun a* Deo dirigente viam, & humano auxilio cessante, sanctus Episcopus
709
24. April. noster confugit. Invento itaque Rege eorum, cujus nomen erat ETHELWALCH, totius exsilii sui austeritatem per ordinem enarravit: cui statim Rex sub federe pacis talem amicitiam promisit, ut nullus inimicorum ejus, aut minaci hostis gladio belligerantis sibi terrorem incuteret, aut munerum & donorum magnitudine pactum initum federis secum irritaret. Sanctus vero homo Dei gavisus in verbis consolationis, gratias agens Deo, primum Regi & Reginæ verbum Dei & regni ejus beatitudinem & magnitudinem leniter suadens, quasi lac sine dolo dedisset, prædicare cœpit: deinde postea cum consensu Regis, Deo concedente, & ex oratione Pontificis sancti nostri gentes quibus ante prædicatum non erat, & numquam Verbum Dei audierant, congregatæ sunt. Stans itaque sanctus Wilfridus Episcopus noster in medio gentilium, secundum exemplum Domini nostri JESU-CHRISTI &
Matth. 3.2. Præcursoris ejus dixit: *Pœnitentiam agite, appropinquavit regnum cælorum*: &,
Act. 2.38. *Baptizetur unusquisque vestrum in Nomine Dei Patris & Filii & Spiritus-sancti*, & cetera; per plures menses longo ambitu verborum ab exordio mundi omnipotentis Dei facta in contemptum idololatriæ eleganter enumerans usque ad diem judicii, ubi pœna æterna peccatoribus, & electis Dei vita perpetua præparabitur; suaviloqua eloquentia omnia mirabiliter per ordinem prædicavit prædicator evangelicus. Tunc quippe sanctus Pontifex noster a Deo missus invenit gratiam in conspectu Regis, & ostium magnum Fidei, secundum Apostolum, apertum erat ei; & paganorum utriusque sexus, quidam voluntarie, alii vero coacti Regis imperio, idololatriam deserentes, Dominum potentem confitentes, sicut per beatum Petrum Apostolum in una die multa millia, baptizati sunt. Rex namque mitis & pius per Dominum factus, villam suam propriam, in qua manebat, ad episcopalem sedem cum territoriis postea additis 87. mansionum Selœsiæ *b* sancto novo Evangelistæ & Baptistæ, qui sibi suisque cunctis vitæ perpetuæ viam aperuit, concedit: ibique Fratribus suis congregatis Cœnobium ad requiem fundavit, quod usque hodie subjecti ejus possident.

XL. *De Cedvala Rege facto.*

IN diebus quoque illis per Pontificem nostrum populus Ecclesiæ Dei copiose de die in diem crescens, & nominis ejus gloria magnifice clarescens, venit quidam exsul nobili genere de desertis Ciltinæ *c* & *Ondred*, nomine CEDVALA, sancti parentis nostri amicitiam diligenter poscens, ut ei esset in doctrina & auxilio pater fidelis, & ei ille filius obediens, voto vovens promisit: quo pacto inito, teste Deo veraciter compleverunt: Nam sanctus Antistes Christi in nonnullis auxiliis & adjumentis sæpe anxiatum exsulem adjuvavit, & confirmavit, usquedum corroboratus spernens inimicos regnum adeptus est. Quippe regnante Cedvala, occisis *d* & superatis inimicis ejus, totam Westsexna regionis mo-

---

a Id est Australes Saxones, de quorum conversione per Vvilfridum copiose agit Beda in lib. 4. cap. 3. ubi Wilfridus per annos quinque ibi mansisse dicitur, *hoc est usque ad mortem Egfridi Regis*, quæ accidit anno 685. Eo igitur pervenit anno 680.

b Ibi Wilfridus *officium Episcopatus verbo exercebat, & opere*, ex Beda. Eo loci a posteris sedes Episcopalis instituta.

c Westsaxonum provincia, a Fridegodo *Ciltena* dicta: in cujus deserta refugerat Cedvala, a Ducibus Ethelvvaci Regis Berchtuno & Anduno, qui deinceps Westsaxonum regnum tenuerunt, expulsus, testante Beda in lib. 4. cap. 15.

d Nempe Ethelvvaco seu Edilvaco, Australium Saxonum Rege, de quo in capite superiori; & Berchtuno Westsaxonici regni invasore cum Andhuno, ut constat ex Bedæ loco mox citato: qui auctor in ejusdem libri 4. cap. 16. agit de Vectæ insulæ conversione per Wilfridum, cui Cedvala *nondum regeneratus* ejus insulæ quartam partem pollicitus erat: idque demum præstitit. Wilfridus *partem quam accepit commendavit cuidam de Clericis suis, cui nomen Bercbtvvini, qui erat filius sororis suæ, dans illi Presbyterum nomine Hiddila, qui omnibus qui salvari vellent, verbum ac lavacrum vitæ ministraret*, ex Beda. Id anno 685. fieri cœpit, quo anno Cedvalam in regnum restitutum fuisse docet Chronologia Saxonica.

monarchiam tenens, statim sanctum Wilfridum Episcopum nostrum, gentilem populum *Southsexum* bene ad Dominum convertentem, & nomen Domini per se magnifice glorificantem, patrem suum venerabilem & super omnes charissimum ad se venire humiliter accersivit: jam jamque sancto & venerabili Patre nostro veniente Rex Cedvala in omni regno suo excelsum consiliarium mox illum composuit, sicut Pharao Rex Ægypti Joseph de carcere deducto secundum Prophetam dicentem: *Constituit eum dominum domus suæ*, usque, *prudentiam doceret*. Tunc vero Rex Cedvala triumphalis sancto Pontifici nostro per Dominum elevato, & innumeris terrarum partibus & muneribus donorum secundum desiderium animæ suæ pro Deo donatis magnifice patre suo honorificato, regnum suum, aut in acie gladii, aut federe indultor pacis, inlæsum audaci animo tuebatur.

AN. CHR. 709

24. April.

Psal. 104.

XLI. *De pace Pontificis nostri*, & THEODORI *Archiepiscopi*.

EOdem quoque tempore THEODORUS, gratia Dei Archiepiscopus, auctoritatem Apostolicæ sedis, a qua missus erat, metu agitante honorificans, cum beato Wilfrido Episcopo nostro diu exsule spoliato vere amicitiam inire diutius moratus non distulit. Nam cum Theodorus Archiepiscopus in senecta uberi frequenti infirmitate anxiatus est, ad Lundoniam civitatem Vuilfridum & ERCENVVOLDUM *a* suos Episcopos ad se invitavit. Venientibus autem illis Archiepiscopus sapienter totius vitæ suæ cursum *b* cum confessione coram Domino pure revelavit, dicens: Et hoc „ maxime scrupulum me premit, quod in te, sanctissime Episcope, „ commisi, consentiens Regibus, sine causa peccati, propriis substantiis „ spoliantibus te, & mærentibus subjectis tuis in longum exsilium exterminantes (heu proh dolor!) omnis mali. Et nunc confiteor Domino & „ sancto Petro Apostolo. Et vos, sancti Episcopi mei, testes estote, ut „ cunctos amicos meos regales & principes eorum ubique ad amicitiam „ tuam, pro remissione peccati mei, per omnem modum volentes nolentesque constringens adtraho. Scio enim post hunc annum appropinquantem vitæ meæ terminum secundum Domini revelationem: & ideo adjuro te per Dominum & sanctum Petrum mihi consentire, ut in sedem meam archiepiscopalem superstitem & hæredem vivens te constituam: quia veraciter in omni sapientia & in judiciis Romanorum eruditissimum te vestræ gentis agnovi. Tunc sanctus Vuilfridus Episcopus „ dixit: Det tibi Dominus & sanctus Petrus remissionem omnis controversiæ commissæ, & ero pro tua confessione orans pro te amicus in perpetuum: & modo primum mitte nuntios cum litteris ubique ad amicos „ tuos, ut nostram reconciliationem in Domino, & me olim innoxium expoliatum agnoscant; & mihi per tuam adjurationem in Domino secundumque præceptum Apostolicæ sedis partem aliquam substantiæ meæ „ restituant: & postea, Deo volente, quis dignus sit sedem episcopalem „ post te accipere, cum consensu tuo in majori consilio consiliemus*. * consulemus.

Deinde Archiepiscopus post pactum veræ pacis initum ad ALFRIDUM *b* Regem Aquilonalium misit litteras, per quas adjuravit eum, ut propter timorem Domini, præceptaque Apostolicæ sædis Præsulum, & pro redemptione animæ EGFRIDI Regis, qui prius Episcopum nostrum privatis * omnibus de patria innocentem exterminavit, reconciliare sub * privatum
federe pacis ad multorum salutem cum eo dignatus sit. Non solum au-

a Erkenvvoldus seu Earconvvaldus erat Episcopus in civitate Londonia, vir sanctus, ex Bedæ lib. 4. cap. 6.

b Id est, *ipsis omnia peccata confessus est*, uti explicat Vuillelmus. De Confessione peccatorum pluribus Sacerdotibus facta copiose dictum est in Præfatione Sæculi 3.

c Fuit is alius ab Alchfrido, ut prænotatum est ad cap. 7. Nam Alchfridus cum Osvvio patre regnavit, eodem (ut puto) superstite mortuus, & ipse legitimo connubio natus: Aldfridus ejusdem Osvvii putaticius filius, cum *in insulis Scottorum ob studium litterarum* exsularet, mortuo Egfrido fratre ad capessendum Northumbrorum regnum revocatus est anno 685, infra.

AN.CHR. 709 24. April. tem hunc Regem Archiepiscopus ad concordiam excitavit: sed sibi ubique amicos, quasi prius inimicos, facere diligenter excogitavit. Nam ad ÆLFLEDAM sanctam Virginem & Abbatissam *a* suas litteras emisit, in quibus commendans secundum auctoritatem Apostolicæ sedis, ut pacem cum sancto Wilfrido Episcopo sine dubio iniret: necnon ETHELREDUM Regem Merciorum adjurans, & in sua & Christi charitate, secundum quod prius in mente habebat, suscipere eum his sequentibus dictis præcepit.

„ GLoriosissimo & excellentissimo ETHELREDO *Regi Merciorum*, THEODORUS *gratia Dei Archiepiscopus in Domino perennem salutem*. Cognoscat „ itaque, fili mi dilectissime, tua miranda sanctitas, pacem me in Chri„ sto habere cum venerando Episcopo Wilfrido. Et idcirco te, charissime, „ paterna dilectione ammoneo, & in Christi caritate tibi præcipio, ut „ ejus sanctæ devotioni, quantum vires adjuvant, præstante Deo patroci„ nium, sicut semper fecisti, quamdiu vivas, impendas: quia longo tem„ pore propriis orbatus substantiis inter paganos in Domino multum labo„ ravit. Et idcirco ego Theodorus, humilis Episcopus, decrepita ætate hoc „ tuæ beatitudini suggero: quia Apostolica hoc velut Sanctis commendat „ auctoritas, ut ille supra nominatus sanctissimus in patientia sua sicut dicit „ Scriptura, possideat animam suam, & injuriarum sibi injuste inrogatarum „ (immemor,) humilis & mitis caput suum Dominum salvatorem sequens, „ & medicinam expetens: & si inveni gratiam in conspectu tuo, licet ti„ bi pro longinquitate itineris durum esse videatur, oculi mei faciem tuam „ jucundam videant, & benedicat tibi anima mea, antequam moriar. Age „ ergo, fili mi, fili mi, taliter de illo supra fato viro sanctissimo, sicut te „ deprecatus sum. Quod si patri tuo non longe de hoc sæculo recessuro obedieris, multum tibi proficiet ad salutem. Vale *b* in pace, vive in Christo, dege in Domino, Dominus sit tecum.

Quid plura dicam? postquam Ethelredus Rex propter auctoritatem beatissimorum Pontificum, AGATHONIS scilicet, & BENEDICTI, SERGIIQUE, percipientium dignitatem Apostolicæ sedis, canonice libenter Pontificem nostrum suscipiens, multa Monasteria & regiones proprii juris reddens, habensque illum in summo honore dignitatis, usque ad finem vitæ fidelis amicus indesinenter perseveravit.

XLII. *Quomodo Alfridus Rex suscepit Pontificem nostrum.*

FActum est itaque, postquam vergentibus annorum multorum circulis sancto Rectore nostro aliquamdiu honorifice in exsilio degente, & tamen Monachis suis per diversa loca totius Brittaniæ exterminatis, & sub alienis dominis mærentes, exspectantesque a Domino redemtionem, ut postremo audierunt miserrimæ cladis ruinam, ECFRIDO Ultra-Umbrensium Rege occiso *c*, & cum omni optimo exercitus sui agmine a gente Pictorum oppresso, post eum ALFRIDUS Rex sapientissimus *d* regnavit, qui sanctum Vvilfridum Episcopum nostrum de exsilio, secundo anno *e* regni sui, venerabiliter secundum præceptum Archiepiscopi ad se invitavit; & primum Cœnobium cum possessionibus adhærentibus in Hagustaldesæ indulgens; & post intervallum temporis, secundum beatissimi Agathonis Apostolicæ sedis Præsulis & sanctæ Synodi judicium, pro-

---

a Streaneshalensis scilicet Parthenonis, auctore Beda in lib. 4. cap. 26.

b Hucusque Theodori epistolam Vvillelmus in suam historiam transcripsit.

c Id contigisse anno incarnati Verbi 685. & quidem 13. *Kal. Juniarum*, docet Beda in lib. 4. cap. 26. eumdemque annum Eadmerus post eum notat.

d Beda ibidem; *Successit*, inquit, *Ecgrido in regnum Aldfrid, vir in Scripturis doctissimus, qui frater ejus, & filius Osvvini Regis esse dicebatur*, &c.

e Anno proinde Christi 686. desinente, aut sequenti ineunte.

cium, propriam sedem episcopalem in Eborica civitate, & Monasterium in in HRypis cum redditibus suis reddidit, expulsis de eo alienis Episcopis; quod tantum quinque annis in gaudio subjectorum suorum de exsilio, sicut Joannes Apostolus & Evangelista Ephesum rediens secure possedit. AN.CHR. 709 24.April.

XLIII. *De suscitata inimicitia inter eos.*

NAM antiquæ inimicitiæ suasores, quasi de sopore somni excitati, mare hujus sæculi in gaudio serenum, procella flante turbinis, invidiæ folliculo ad triste naufragium moventes, & facem dissensionis exstinctam resuscitavere. Quippe inter Regem sapientissimum, & sanctum virum prædictum aliquando pax & securitas & pœne omnis boni gaudium abundavit: aliquando vero aliquod spatium olla fervente nequitiæ plures deterioravit; & sic iterum in concordia, atque iterum in discordia alternatim per multos annos viventes manebant, usquedum postremo maxima flamma inimicitiæ exardescente, de regione Ultra-Umbrensium sanctus homo Dei a Rege ALFRIDO expulsus recessit *a*. Nam prima causa est dissensionis eorum de antiqua origine descendens, quia ecclesia quæ sancto Petro Apostolo dedicata *b* est, & territoriis & possessionibus suis injuste privatur. Secunda est, ut Monasterium supra dictum, quod in privilegium nobis donabatur, in episcopalem sedem transmutatur; & libertatem relinquere, quam sanctus Agatho & quique Reges censuerunt fixe & firmiter possidere. Tertia deinde est, ut jussionibus & decretis Theodori Archiepiscopi ab Apostolica sede missi obedire oportere cogebat, non illa significans canonica statuta, quæ in principio episcopatus sui apud nos degens, aut in novissimis temporibus vitæ suæ constituit, quando omnes ecclesias nostras ad canonicam pacem unanimiter vocabit: * sed magis ea decreta, quæ mediis temporibus suis, quando discordia inter nos in Brittannia exorta fuerat, statuit. Ideo sanctus Pontifex noster hæc renuens, ad amicum fidelem ETHELREDUM Regem Merciorum accessit, eumque * cum magno honore propter reverentiam Apostolicæ sedis suscepit; & in multa reverentia Episcopatus *c* ejus, quem reverentissimus SEXWLFUS Episcopus vita obeunte ante regebat, sub protectione Dei & illius degens mansit.

* vocavit:

* qui eum

XLIV. *De Concilio.*

IGitur ALFREDO Rege cum sancto BERTHWALDO Archiepiscopo & totius pæne Brittanniæ Episcopis congregata Synodo in campo qui dicitur Onestrefelda *d*; deinde Legatis ad præsentiam sancti Wilfridi Episcopi missis rogantibus humiliter ut eorum obtutibus dignaretur præsentari,

a Post annos ab ejus concordia seu reditu quinque, ex fine capitis præcedentis: idest anno Christi 691.

b Ripensis scilicet. Nam Hagustaldensis sancto Andreæ nuncupata erat. Willelmus hunc locum ita reddit. *Rex Alfritbus Monasterium Ripense possessionibus propriis mutilans, Episcopatum ibi constituere meditabatur: asserens decretis Theodori Archiepiscopi consentiendum, pro primo & ultimo tempore prolatis, sed illis qua mediis diebus*, &c. Hæc autem dissensio merito *ex antiqua origine* descendisse dicitur: siquidem Ecfridus Alfridi frater longe ante, aut potius Theodorus Archiepiscopus ipso instigante, Edhedum Episcopum Ripensi Ecclesiæ præfecerat, ex Bedæ lib 4. cap.12.

c Nempe Licedfeldensis, ad quem ordinatus est Sexvulfus a Theodoro, apud Bedam in lib.4. cap.6. Eo tempore cum *Vuilfridus Mediterraneorum Anglorum Episcopatum gereret*, id est Licedfeldensem, Ostforum Vvicciorum Episcopum loco Boseli ordinavit, *pro eo quod Archiepiscopus Theodorus jam defunctus erat, & nondum alius pro eo ordinatus Episcopus*, ait Beda in lib.4. cap.23. Suidbertum etiam Episcopum Vvilfridus, cum *in Merciorum regionibus* exsularet, ordinavit. *Non enim eo tempore Episcopum babebat Cantia, defuncto quidem Theodoro, sed necdum Berctvvaldo successore ejus, qui trans mare ordinandus ierat, ad sedem Episcopatus sui reverso*, ex eodem Auctore in lib 5. cap.12. Obiit vero Theodorus *anno Incarnationis Dominica* 690. *die* 19. *Septembris*, ex lib.5. cap.8. Biennio vacavit sedes Cantuariensis: ac tandem Berechtvvaldus, seu Berthvvaldus de quo Eddius in capite proximo, *electus est in Episcopatum anno* 692. *die primo Julii; ordinatus autem sequente, tertio die Kalendarum Juliarum, Dominica*, ex Bedæ lib. 5. cap.9.

d In capite 57. infra vocatur *Estrefeld*, hodie *Nestrefeild*, qui locus quinque milliaribus distat a Ripo versus boream.

AN.CHR. 709 24. April. tari, promittentes per nuntios suos statuta canonica de fraude antiqua rationem se reddituros, si ad illorum conventum non negaret pervenire. Quid plura dicam? postquam vero in locum, ubi synodalis disputatio debuerit esse, conveniret; deinde non ita contigit, sicut ei promissum fuerat: sed multæ & magnæ altercationum quæstiones ab eis exortæ emerserunt, maxime ab illis Pontificibus ecclesiarum: cum voluntate tamen Alfridi Regis, & consensu quorumdam Abbatum id fecisse non dubium habetur, qui pacem ecclesiarum, avaritia instigante, nullatenus habere concupiverunt; & multa falsa objicientes, quæ nulla ratione veritatis comprobare potuerunt; insuper secundum statuta & jussiones Theodori Archiepiscopi censendum Pontificem nostrum confirmaverunt. Ille vero intelligens quod essent argumentati, humiliter respondit, dicens præceptis illorum consentire, eorumque decretis secundum Canonum normam censuit in omnibus libenter se velle obedire. Deinde multis & duris sermonibus eorum pertinaciam obstinationis, quia per viginti & duos annos Apostolicam potestatem non timuerunt contentiose resistendo exercere, increpavit: & interrogavit eos, qua fronte auderent statutis Apostolicis ab Agathone sancto, & Benedicto electo, & beato Sergio sanctissimis Papis ad Brittaniam pro salute animarum directis præponere, aut eligere decreta Theodori Archiepiscopi, quæ in discordia (ut diximus) constituit. Interea dum nullus modus locutionis decenter ab illis ordinatus inventus est, unus ex ministris Regis Pontifici nostro valde devotus, quem ille a primævo vagientis ætatulæ incunabulo enutrivit; ex tentorio Regis latenter erupit, simulans alterius effigiem, cohortibus se circumadstantium immiscens quasi ignotus, usquequm ad Pontificem nostrum perveniebat, pan„ densque ei causam judicii illorum revelabat indicando, dicens: Hac om„ nino fraude te moliuntur decipere, ut primitus per scriptionem propriæ „ manus confirmes eorum tantummodo judicium, quodcumque destituen„ tes definient succumbere: ut postquam isto alligatus fueris districtionis „ vinculo, de cetero in posterum permutare nullatenus queas. Ista siqui„ dem erit illorum judicii apertio, ut quicquid in Ultra-Umbrensium ali„ quando terra possidere visus fuisti, vel in Episcopatu, vel in Monaste„ riis, vel in qualibet re, cuncta dimittas; & si quid in Merciorum re„ gno subsequutus eras sub ETHELREDO Rege, omnia reddendo Ar„ chiepiscopo coacte relinquas, ab ipso donandum cui vult: & ad postre„ mum temetipsum donando, de tuo tu sanctitatis honore cum subscri„ ptione degraderis. Hæc dicens, subito subterfugiens discessit. Tunc sanctus vir, summæ virtutis & constantiæ, ista audiens, cognito deceptionis argumento, cautior de subscriptione sæpius replicata effectus est. Reddere vero responsa instanter quærebant, & aliquando minitantes arguebant, dum qui nollet mature confiteri subire arbitrium, cito se sententiæ damnatio„ nis subjacere sciret. Quibus respondens ait: Primum Archiepiscopi au„ diens judicium illum consonantem statutis sanctorum Patrum regulis, „ toto mentis annisu subjacere amplector. Ad ultimum vero dum diutius multis agnoscentibus causam celare non poterant, primo dixerunt sanctum famulum Dei omnibus facultatibus spoliare taliter velle, ut nec in Ultra-Umbrensium regno, nec in Merciorum, minimam quidem unius domunculæ portiunculam haberet. Hujus autem judicii inclementia ab Archiepiscopo & Rege diffinita, & ipsos jam inimicos horruit, dicentes impium esse, tam famosum virum in circuitu nationibus absque ullo capitali crimine omnibus bonis suis privare. Novissimum vero aliquid humanius pertractantes, censuerunt, ut Monasterium tantummodo, quod construxit in Hrypis, & dudum cum omnibus ad eum * pertinentibus sancto Petro donans commendaverit, perceptumque privilegium a sancto AGATHONE Papa Abbati familiæque ibidem conversatæ detulit; redderent in possessionem, ea tamen interposita dictione, ut propria manus con-

* illud

conſcriptione firmiter conteſtaretur, quod illic quietus conſederet, ſæpta Monaſterii abſque licentia Regis non tranſmearet, nec aliquid ſacerdotalis officii attingeret: ſed ut ſuum de ſemetipſo (quod dictu horribile erat) gradum honoris abjiceret, ſub teſtimonio confirmationis plurimum cogentes compulerunt. Quo audito ſanctus Wilfridus Epiſcopus noſter conſtan- AN.CHR. 709 24. April.
„ ter & intrepida voce elevata locutus erat, dicens: Qua ex cauſa me
„ compellitis, ut tam lugubri calamitatis miſeria in memetipſum gladium
„ diræ interfectionis, hoc eſt ſubſcriptionem propriæ damnationis, conver-
„ tam? nonne ſine aliquo reatu ſuſpicionis offendiculum faciam cunctis au-
„ dientibus nominis mei divulgationem, qua Epiſcopi vocabulo, quamvis
„ indignus, per 40. *a* prope annos nuncupabar? Necnon * & ego primus * Nonne
„ poſt obitum primorum Procerum a ſancto GREGORIO directorum (cu-
„ ravi, ut) Scoticæ virulenta plantationis germina eradicarem; ad verum-
„ que Paſcha & ad tonſuram in modum coronæ, quæ antea poſteriori ca-
„ pitis abraſa vertice, ſecundum Apoſtolicæ ſedis rationem totam Ultra-
„ Umbrenſium gentem permutando converterem; aut quomodo juxta ri-
„ tum primitivæ Eccleſiæ conſono vocis * modulamine binis adſtantibus
„ choris perſultare; reſponſoriis, antiphoniſque reciprocis inſtruerem, vel
„ quomodo vitam Monachorum ſecundum Regulam ſancti BENEDICTI
„ Patris, quam nullus prior ibi invexit, conſtituerem? Et nunc contra me
„ quomodo ſubitam damnationis ipſe protulero, extra conſcientiam alicu-
„ jus facinoris, ſententiam? Sed de hac noviter orta quæſtione, qua me
„ vos ſanctitatis habitum violare eſtis conati, fiducialiter ſedem appello
„ Apoſtolicam: veſtrum autem quiſquis deponere meum dignitatis gradum
„ præſumit, a me hodie invitatus mecum pergat illuc ad judicium. De-
„ bent etenim diligenter ſcire viri Romani ſapientes, pro qua culpa vos
„ me degradare cupientes *, priuſquam vobis ſolis ad iſta conſentiam. * cupiatis
„ Hæc audientes Archiepiſcopus & Rex dixerunt: Modo utique culpabi-
„ lis factus a nobis notatus damnetur, quod magis illorum, quam no-
„ ſtrum elegit judicium. Et hoc promittendo Rex addebat Archiepiſco-
„ po: Faciam enim, ſi jubes, abſque hæſitationis mora, ut vi oppri-
„ mentis exercitus mei, coactus hac vice noſtrum ſubire judicium para-
„ tum ſe fateatur. Conciliales autem ceteri dicebant Epiſcopi: Recorda-
„ ri oportet, quod in noſtram promiſſionis fidem huc uſque perrexit, ali-
„ ter non præſumens: pariter proſpero itinere in pace revertamur ad do-
„ mus noſtras.

XLV. *De reditu ejus ad* ÆTHELREDUM *Regem.*

POST has igitur ſermocinationes ſolvitur inutile concilium ex utraque parte, & unuſquiſque domi revertens ſeceſſit: & ita Deo protegente ſervus ſuus liberatus de manibus inimicorum, ad fideliſſimum Regem ÆTHELREDUM redibat indemnis. Noſter autem ſanctus Pontifex pergens devenit ad Æthelredum Regem, denuntians ei cunctam duræ locutionis infeſtationem, quæ a Præſulibus contra illius præceptum illata erat. Tunc interrogans quoque Regem, quomodo & qualiter decreviſſet de poſſeſſione terrarum propriarumque facultatum, quæ ab ipſo do-
„ nata ſunt ei; Rex vero reſpondit: Majorem non addo perturbatio-
„ nem, deſtruendo Monachorum vitam, quæ ad Eccleſiam beati Pe-

a Hic annorum numerus conſtat, tum ex Fridegodo, tum ex ſequenti Concilio Romano, de quo infra cap. 50. Hinc patet, iſtum conventum, quem anno 701. ſtatuit Spelmannus, habitum eſſe anno 703. qui Wilfridi epiſcopatus annus quadrageſimus erat. Et confirmatur hic calculus ex ſerie rerum poſtea geſtarum. Wilfridus quippe eodem anno 703. profectus eſt Romam: ubi *per quatuor menſes* 70. *Conciliabula* anno 704. coacta ſunt, in quibus abſolutus, purgatuſque a Joanne Papa VI. qui anno 701. ſedem iniit, tenuitque in annum 705. Inde acceptis ab eo litteris Wilfridus reverſus eſt uſque Meldum Galliæ civitatem ad Matronam: ibique ad mortem infirmatus, vitæ inducias in quatuor annos ſibi prorogatas intellexit, id eſt uſque ad Aprilem anni 709. quo anno ejus obitus accidit.

AN.CHR. 709 24. April. „ tri Apostoli dedicata erat: sed in eodem permanente statu, vita comite, „ reservabo, quæ a me Domino favente conservata est, usquequo prius te„ cum nuntios proprios vel scripta proprietatis ad Romam præmisero in„ terrogare de his imminentibus causis, quomodo recta desiderans salvus „ inveniar. Hac responsione percepta, congaudentes divisi, unusquisque ad propria remeabat.

XLVI. *De excommunicatione nostra.*

INimici vero qui hæreditatem sancti Pontificis nostri sibi usurpabant, annuntiantes nos esse a sorte Fidelium segregatos, & eos qui nobiscum participarent; in tantum communionem nostram exsecraverunt, ut si quispiam Abbatum, vel Presbyterorum nostrorum, a fideli de plebe rogatus, refectionem suam ante se positam signo crucis Dei benediceret, foras projiciendam & effundendam, quasi idolothytum, judicabant; & vasa Dei quibus nostri vescebantur, lavari prius, quasi sorde polluta jubebant, antequam ab aliis contingerentur.

XLVII. *De navigio ejus profectuque Romam.*

HÆC miserabilis & lamentabilis ingruens calamitas a nobis comperta, ad Dominum incessabiliter die noctuque clamantes, in jejunio & fletu cum omnibus subjectis nostris congregationibus fundentes precem orationis offerebamus, quousque parati cum sancto Pontifice nostro adscenderunt navem, & vehiculo navis transportati ad littora australia, Domino præviante, pervenerunt. Tunc vero pedestri gressu super terram simul gradientes, sanctis auxiliantibus Apostolis, salvo spatioso itinere, ad Apostolicam venientes sedem, præsentati adstiterunt progeniculantes flexis poplitibus, obnixe obsecrantes postulabant, ut hoc illorum legationis indiculum, quamvis rusticitate magis conscriptum, quam urbanitatis facundia caraxatum appareat, pro sua consuetudinaria pietatis clementia non dedi„ gnantes susciperent. Scire enim, dicebant, vestram dignitatem hoc vo„ lumus, ut neminem per invidiam accusandum advenimus: sed tantum, „ ut si quis in vestro beatissimo Concilio contra aliunde veniens, aliquan„ do perferre ausus sit accusationis objectionem; in quantum vestra adju„ vante clementia valuerimus, aut excusare, si falsa; aut confiteri, si ve„ ra, parati sumus. Clementia ergo Conditoris nostri & beatorum Apo„ stolorum Principis protecti, ad hanc gloriosissimam sedem, quasi ad ma„ tris gremium, confugimus, sufferendo quicquid vestra beatissima impe„ rabit auctoritas.

Deinde itaque a beatissimo Apostolico Papa JOANNE sanctus Pontifex noster Vvilfridus Episcopus cum reverendissimis Presbyteris, & omni Clero venerabili, benigna pietate susceptus, glorificæ sedis responsa exspectantes, per aliquos dies requiescentes, mansione voluntaria * præparata manserunt. Interim quoque Legati a sancto Archiepiscopo BERCHTVALDO cum suis scriptis accusationis ad Apostolicam sedem directis, supplices petentes sibi præberi a gloriosissima sede auditum legationis suæ qua fungebantur, simul pervenerunt. Tunc vero beatissimus Apostolicus Joannes Papa cum Episcopis suis undique congregatis, & omni venerabili Clero ad synodalem locum veniens, præsentato Deo amabili Vvilfrido Episcopo cum fratribus suis venerabilibus, primum petitionis suæ cartula coram omni conventu relegebatur hoc modo continens.

* f. voluntarie

XLVIII.

XLVIII. *De cartula petitionis suæ.*

D*Omino Apostolico terque beatissimo universali Papæ* JOANNI, WILFRI- „ DUS *supplex & humilis servus servorum Dei Episcopus*. Cognoscat san- „ ctitas vestra istas esse causas, pro quibus hanc sedem Apostolicam vestram- „ que beatissimam præsentiam de ultima terrarum parte jam vice tertia ad- „ juvandus adveni. Primo, quia unitas Apostolicorum virorum individua „ semper esse solet, utque quæ a prædecessore vestro beatissimo AGATHO- „ NE Papa justissimis atque clementissimis judiciis decreta sunt, vestra pia „ auctoritas, quia multis non dubium est ad salutem proficere, confirmet & „ corroboret; & ut pietas vestra intelligere dignetur, quia in omnibus vestræ „ beatitudinis jussionibus humiles & supplices subire parati sumus. *a* Pertur- „ bationibus enim nuper in Brittania ortis ex parte eorum, qui contra decre- „ ta supradicti beatissimi Agathonis Papæ, illiusque successorum venerabi- „ lium Patrum, sibimet Episcopatum & Monasteria, terrasque cum omni- „ bus meis facultatibus usurpabant, compulsus, hanc sacrosanctam Aposto- „ licam sedem appellavi, contestans eos per omnipotentem Dominum & bea- „ tum Petrum Principem Apostolorum, ut si quis aliquam contra me accu- „ sationem haberet, ad vestram mecum præsentiam judicandus conveniret, „ sicut prædecessoris vestri beati Sergii Papæ scripta decernebant. Et ideo „ petitionum parvitatis meæ paginam vestræ gloriosissimæ præsentiæ pro in- „ stanti vobis notissima necessitate offerendam curavi, cum quibus vestræ so- „ litæ clementiæ benignas aures pulsare hæc continens præsumo, ut omnia „ rectitudinis pietatisque, quæ a beatissimis antecessoribus vestris dominis „ Apostolicis, sancto AGATHONE, & electo BNENEDICTO, & beato „ SERGIO, unanimiter erga meam parvitatem decreta sunt, vos largiflua „ pietatis benevolentia confirmare dignemini. Vestram inflexibilem auctori- „ tatem ex intima cordis intentione, non solum ego, sed & omnes qui me- „ cum advenerunt fratres obsecrantes humiliter postulamus, ut si quilibet ac- „ cusatores contra nos aliunde venerint, per vestram jussionem in medium „ producti exponant accusationis causas: & si vel minimam quidem confir- „ mare potuerint, libenter vestri arbitrii æquitatem sustinere parati sumus. „ Si autem mendacia tantummodo vestræ beatissimæ auctoritati falsis com- „ mendata cartulis adferre ausi sint; detur nobis licentia, prout vestræ san- „ ctitati placuerit, ipsas accusationes expurgare. Necnon supplex & humi- „ lis vestram sanctitatem deprecor, ut eadem auctoritatis instantia ETHEL- „ REDO Regi Merciorum de vitæ nostræ solatio imperare dignemini, qua „ prædecessores vestri beatissimi Apostolici, sanctus Agatho, Benedictus, „ & Sergius demandabant; hoc est, ut ipsa Monasteria cum ceteris ad ea „ pertinentibus, quæ mihi ab ipso Rege Ethelredo, fratre Wlfario, vel „ aliis quibuslibet pro redemptione animarum suarum perdonata sunt, ne- „ mo per invidiam vel nefandam cupiditatem auferre & invadere contra „ vestra statuta atque illius supradicti Regis voluntatem præsumat. Et „ adhuc summopere vestram almitatem obnixis precibus humiliter depo- „ sco, ut omnia quæ antedecessor vester sæpe memoratus & beatissimus „ Agatho in hac Apostolica sede cum universa Synodo decreverat ipsum „ Regem ALFRIDUM Aquilonensium adimplere, tranquillissimis monitis „ obsecretis. Quod si forte hoc illi durum videatur pro mea causa esse, „ Eboraicæ civitatis Episcopatus cum ceteris quamplurimis Monasteriis in „ vestro pendeat arbitrio, cui rectissimum gubernare censeatis. Tantum „ ipsa duo Monasteria, quod primum dicitur Hrypis, & alterum quod „ Hagustaldese vocatur, quæ a sancto Agathone Papa hujus Apostolicæ se-

a Ab his verbis epistola hæc incipit apud Vvillelmum, qui in consequentibus etiam passim contraxit sententias.

AN.CHR. 709 24. April. „ sedis sub uno privilegio adscripta sunt, per vestræ petitionis auxilium cum „ omnibus terris atque possessionibus ad ea pertinentibus nobis restituantur. „ Et post has petitiones hoc addam, quod juxta statuta canonum debitam „ venerationem cum fraterna charitate Archiepiscopo BERHTVALDO sem- „ per exhibebo: & sic me libenter facturum promitto, tantummodo si ipse „ prædecessorum vestrorum, beatissimi Agathonis, ejusque successorum, fun- „ datissima erga meam parvitatem adimpleat decreta.

XLIX. *De eo quod* JOANNES *Papa prædecessorum scripta recensenda dixit.*

POstquam petitionis nostræ series recitata est, & diligenter a gloriosissimis auscultata, ad habitaculaque nostra redire licentiam dederunt; introductis quoque ad præsentiam eorum honorabilem a sancto BERHTVALDO Archiepiscopo cum scriptis suis viris directis ad Apostolicam sedem, quorum multiplices & magnas accusationes contra hominem Dei Wilfridum Episcopum audientes, uniuscujusque capituli examinationem ambobus præsentibus, hoc est accusatoribus & excusantibus, stabiliter audire in futuro tempore per ordinem promiserunt, & jam ipsos domum redire jusserunt. Tunc beatissimus JOANNES Apostolicæ sedis Papa Coepiscopis suis in synodali loco sedentibus dixit.

„ O sancta Synodus, nostrum est primum sanctissimorum antedecessorum „ nostrorum percurrere canones, & examinare scripta, de hac eadem inimi- „ citia fraudis ex utraque parte olim ad hanc Apostolicam sedem directa; & „ diligenter considerare, quid ter beatissimus Agatho in his causis censuerit, „ & post eum electus Benedictus, necnon & prædecessor meus sanctissimus „ Sergius memorialiter retinere, quid de hac eadem re Regibus & sancto Ar- „ chiepiscopo faciendum sit ab Apostolica sede decreverunt. Deinde facilius „ ex utraque parte in præsentia fraternitatis vestræ in invicem certantibus, „ Deo adjuvante & sancto Petro principe Apostolorum veritatis lumine ex- „ stincto * mendacium excæcatum agnoscere valeamus, & secundum nor- „ mam sanctissimorum primorum prædecessorum canonice censeamus. Et „ hoc tale consilium beatissimi Joannis universæ Synodo complacuit: & sic „ fecerunt.

* f. instructi,

L. *Vvilfridus in Synodo Romana per Joannem Papam absolvitur* a.

ITaque quadam die beatissimus JOANNES Apostolicæ sedis Præsul, & reverendissimi Coepiscopi ejus in sanctum concilium congregati, jusserunt utriusque partis accusatorum & defensorum electos viros sancto conventui præsentari: & mox ita factum est. Nam sanctus Wilfridus Episcopus, & venerabiles Presbyteri & Diacones ejus præsentati sunt, humiles & supplices honorabiles facies salutantes, promittentes se cum intimo cordis affectu illius Apostolicæ sedis decreta suscipere & adimplere. Necnon & sancti Archiepiscopi nuntii secundum præceptum sanctissimorum venientes adstiterunt: quibus datum erat tempus loquendi, ut unum quodcumque capitulum accusationis eligerent, primum adversum nos dicerent; postea ad alia ordinantes in „ conflictu accederent. Qui responderunt dicentes: Hoc erat primum capi- „ tulum nostræ accusationis, quod iste præsens Wilfridus Episcopus judicia „ sancti Episcopi Berthvaldi Cantuariorum Ecclesiæ & totius Britanniæ ab „ hac Apostolica sede emissi statuta coram Synodo contumaciter renuens „ contempsit. Nos nostræ partis sententiam detulimus, vos vestram defensio- „ nem dicite.

Stans itaque sanctus Wilfridus Episcopus noster, honorabili senio conve-

a Hoc lemma cum sequentibus (quæ quidem in Cottoniano exemplari desunt) a me adjectum est.

vectus, cum fratribus ſuis venerabilibus in conſpectu totius congregationis, dixit: Humilis & ſupplex excellentiſſimam ſanctitatem veſtram deprecor, ut meæ parvitatis dignemini veritatem hujus rei geſtæ a me audire. Eram enim in concilio ſedens cum Abbatibus meis ac Presbyteribus, necnon & Diaconibus: unum ex numero Epiſcoporum illic congregatorum miſerunt ad me, interrogantem ſermonibus Regis, nec minus & Archiepiſcopi, ſi ipſius ſolummodo Archiepiſcopi judicio conſentire voluiſſem; & quicquid ille judicando decreviſſet, an paratus fuiſſem adimplere omnibus votis, an non. Ad iſtud ita ſciſcitanti reſpondebam: Quæ erat illius judicii ſententia, ſcire prius oportet, quam confiteamur, utrum pati ea valeamus exſequendo; an aliter. Ille autem ſe neſcire affirmabat, nec alio modo Archiepiſcopum velle revelando cuiquam noſtrum patefacere judicii exſolutionem dicebat, antequam propria manus ſubſcriptione coram præſenti concilio fatentes confirmaremus, ut ejus unicum per omnia judicium elegentes tenere; nec ab eo ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinantes deviaremus. Iſtius tam anguſtam diſtrictionis coarctationem, dicebam, numquam antea a quoquam hominum coactam audivi, ut omnino juramenti nodo adſtrictus fateretur decreta compoſita, quamvis impoſſibilia, perſolvere, priuſquam ſciret vim decreti. Attamen ibi coram ſenatu ſpopondi, quatenus in cunctis Archiepiſcopi judicio, in quibus conſonans invenitur ſtatutis ſanctorum Patrum, regulis & canonicis definitionibus, & non diſcrepans prorſus in ulla re a ſancti Agathonis Synodo, ceterorumque orthodoxorum ei ſucceſſorum reperiatur, toto mentis conatu ſubjacere parati inveniemur. AN.CHR. 709 24. Aprilis.

Hanc excuſationem ſanctus Pontifex noſter reddidit, & ſilendo quievit. Tunc ſancta Synodus reſpondit: Wilfridus Deo amabilis Epiſcopus canonice protectionem ſuæ defenſionis expoſuit. Tunc inter ſe græcizantes, & ſubridentes nos, ac celantes multa, loqui cœperunt, poſtremo dicentes accuſatoribus: Non ignoratis, chariſſimi fratres, (quod) habemus ex præcepto canonum noſtrorum, quotieſcumque Clericis ab accuſatoribus multa crimina objiciuntur; & unum ex ipſis, de quo prius egerit, probare non potuerint; ad cetera jam non admittantur. Sed tamen propter honorem ſancti Archiepiſcopi ab hujus Apoſtolicæ ſedis monarchia directi, & pro hujus beatiſſimi Wilfridi Epiſcopi reverentia diu fraude ſpoliati, ut aſſeritur, Deo & Sancto Petro principe Apoſtolorum revelante & aperiente per multos dies & menſes, omnia capitula plene eventilantes, finem rei imponere deſiderantes non faſtidioſe curabimus. Poſt hæc verba Pontifici noſtro cum fratribus ſuis triumphali gaudio incœpto a ſancta Synodo licentia data, ſe ad aliarum dierum conflictum præparantes, ad manſiones ſuas redierunt. Alii vero e contrario primo ingreſſu conflictionis confuſi, domum ſuam adierunt, & nebulæ mendaciorum flante vento ſapientiæ diſperſæ, ſoleque veritatis per Domini adjutorium & ſanctum Petrum inluceſcente, per plura ſpatia dierum & menſium ab omni piaculo ſcelere degradandi pure perfecteque excuſatus probabilis ſanctus Pontifex noſter apparuit. Nam per 4. menſes *a* & 70. conciliabula ſanctiſſimæ ſedis, de fornace ignis examinandi *, apoſtolica poteſtate hoc modo auxiliante purificatus (ut dicam) evaſit: (recitatumque) breviter, quia in ſancto Paſcha, tertia die *b*, ter beatiſſimi AGATHONIS Synodus adverſum pravitates hæreticorum cum centum

* f. examinandus

a Conjunctio, &, redundat hoc loco, ubi Vvillelmus eumdem numerum habet, nempe *quatuor menſibus 70 conciliabula coacta*.

b Hinc certo intelligitur tempus, quo Romana hæc Synodus adverſus Monotheletas habita eſt, nimirum Paſchæ die tertia, & quidem anno 680. ex dictis ſupra: quo anno Paſcha incidebat in Martii diem 25. Cum vero alia Synodus, de qua ſuperius dictum eſt cap. 20., habita ſit menſe Octobri; Vvilfridus Romæ tum reſediſſe dicendus eſt. Et fortaſſe per unum aut alterum menſem ibidem jam demoratus erat ante primam Synodum Octobri celebratam. Certe poſt exactam apud Friſios hiemem, Romanum iter aggreſſus eſt verna tempeſtate, ſupra cap. 27. Hac autem vice *per quatuor menſes* moram egit Romæ: ubi varii Epiſcoporum cœtus (*Conciliabula* vocat Eddius, & poſt eum Vvillelmus) interim habiti ſunt pro ejus purgatione.

AN.CHR. 709 24. April. tum 25. orthodoxis Episcopis constituta est: ex quibus unusquisque pro sua provincia & civitate veram Fidem confessus est, & subscriptione sua confirmavit. Hæc coram omni populo more Romanorum clara voce legebatur, in qua scriptura inventum erat inter cetera: VVilfridus Deo amabilis Episcopus Eboricæ civitatis, Apostolicam sedem de sua causa appellans, & ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, & cum aliis 125. Coepiscopis in Synodo judicii sede constitutus pro omni Aquilonali parte Britanniæ & Hiberniæ insulis, quæ ab Anglorum & Brittonum, necnon Scottorum & Pictorum gentibus colebantur, veram & catholicam Fidem confessus est, & cum subscriptione sua corroboravit. Itaque quo audito omnes cives Romani sapientes stupefacti sunt. Tunc BONIFACIUS, & SISGENTIUS *, & alii nonnulli, qui eum in diebus beatæ memoriæ Agathonis agnoscentes viderant, dicebant istum esse præsentem Domino amabilem Wilfridum Episcopum, quem beatissimus Agatho purificatum de accusationibus apostolica auctoritate absolutum olim ad propria remisit: & iterum nunc (proh dolor!) infestatorum insidiæ exorbitare de propria sede fecerunt. Qui per 40. & eo amplius (annos) *a* Episcopatus officia fungebatur, & tam honorabilem senem cum fratribus venerabilibus accusatores falsidici, & cum pseudograjis audaci temeritate, & (ut ita dicam) unus Diaconus, & alii omnes sine aliquo ecclesiasticæ dignitatis gradu, in conventu Apostolicæ sedis excellentissimam personam ausi sunt accusare. Et ideo digni sunt pœnas luere, in ima carceris angustia usque ad finem mortis incarcerati. Et tunc viri Romani verum eos dixisse affirmabant. Dixit autem beatissimus Joannes Apostolicæ sedis Papa: „ Beatus Wilfridus Deo amabilis Episcopus, in quo nullam criminis per „ tot conciliabula nostra examinando tam diligenter objectionem invenimus, beati Petri Apostoli & Apostolorum principis auctoritate, qui „ habet potestatem solvendi ligandique ab occultis delictis, exsolutus sit: „ & quod beatus Agatho, & electus Benedictus, sanctusque Sergius, Apostolici Præsules, de eo censuerunt; nostræ quoque parvitatis humilitas „ cum totius Synodi consensu, Regibus & Archiepiscopis scripta judicia „ per manum beati Wilfridi Episcopi ad eos emissa affirmare decrevit, „ hoc modo dicens.

* f. Sisinnius

LI. *Joannis Papæ epistola ad* ETHELREDUM *&* ALFRIDUM *Reges*.

„ DOminis *eminentissimis*, ETHELREDO *Regi Merciorum*, *&* ALFRIDO *Regi Derorum & Bernicorum*, JOANNES *Papa*. *a* De vestræ „ quidem eximiæ religionis accessibus, gratia Dei operante, gaudemus; fervorem fidei cernentes in vobis, quam ex prædicatione Principis Apostolorum, Domino vestras animas illuminante, percepistis, & efficaciter „ retinetis, ut gaudium nostrum melior accessus amplificet. Illud vero animos nostros afficit, & consacerdotum ac totius Ecclesiæ contristavit auditum inextricabilis quorumdam dissensio, quod & ad correctionem „ oportet Domino annuente perducere, ut non contemptores pontificalium decretorum, sed ut obedientiæ filii ante Dominum omnium judicem comprobemini esse custodes. Dudum enim sub Apostolicæ memoriæ prædecessore nostro AGATHONE Pontifice, dum Wilfridus Episcopus ad hanc sedem Apostolicam veniens appellasset; præsentibus ejus „ contrariis, qui a THEODORO venerandæ memoriæ Archiepiscopo sanctæ Cantuariorum ecclesiæ ex hac Apostolica sede mandato, & HIL-

DÆ

a Anno igitur 704. hæc epistola scripta est, quo Wilfridi Episcopi quadragesimus primus incipiebat annus.

b Hanc itidem epistolam Villelmus, at sententiis verbisque passim contractis ac mutatis, adducit.

„ DÆ religiosæ memoriæ Abbatissæ *a* ad eum accusandum huc prius advenerant, etiam hic Episcopi de diversis provinciis cum suprafato sancto Pontifice congregati, quæ a partibus dicebantur, regulariter quæsierunt, & sententialiter decreverunt; eamdemque sententiam successores ejus sancti Pontifices prædecessores nostri secuti sunt. Nec hoc venerandæ memoriæ Theodorus Præsul, qui ab hac Apostolica sede directus erat, contravenisse recognoscitur, neque accusationem aliquam postmodum ad hanc sedem Apostolicam demandavit: magis autem (ut ex ejus dictis apparuit) & decretis pontificalibus obsecutus erat. Succurrendum erat itaque cum Dei præsidio, ne perseveret in uno loco dissensio, dum ceteris consacerdotum ac plebium unanimitas maneat. Et hæc de præteritis memorabimus. De præsentibus quoque innotescere inclytæ vestræ Christianitati prævidimus, quod hi qui de eadem insula Brittannia huc advenerunt, & accusationes contra Wilfridum Episcopum detulerunt; ille superveniens cum fratribus suis in accusatores ejus quod accusaverunt, retorserunt: quorum conflictus apud conventum reverentissimorum Episcoporum & Sacerdotum, qui hic ad præsens inventi sunt, per dies aliquot fieri procuravimus: apud quos omnia quæque in scriptis, vel anterioribus, vel modernis, partes detulerunt, vel hic inveniri potuerunt, vel a partibus verbaliter dicta sunt; subtiliter inquisita ad cognitionem nostram perducta sunt: donec ipsæ principales personæ, de quibus contentio exorta est, presentes affuerint, quos necesse erat, ut contentio omnis finem accipiat, advenire & considere. Et idcirco admonemus BERTHUALDUM Præsulem sanctæ Cantuariorum ecclesiæ, quem auctoritate Principis Apostolorum Archiepiscopum ibidem confirmavimus reverentissimum fratrem nostrum, ut Synodum convocet una cum Wilfrido Episcopo: & Concilio regulariter celebrato, BOZAM atque JOANNEM *b* Episcopos in Synodum faciat advenire, vocesque partium audiat, & consideret quid sibi invicem partes valeant approbare: & siquidem eo suffragante apud Synodum hoc regulariter determinare valuerit, gratum nobis & partibus expedit: sin aliter acciderit, illos synodaliter moneat, ut commonitionibus suis quæque prodesse suis partibus (possunt) unaquæque consideret, & ad hanc sedem Apostolicam simul occurrant, ut ampliori Concilio flagitetur ac decidatur, quod hactenus non valuit terminari; atque per gratiam sancti Spiritus, qui cum discordia venerant, revertantur in pace. Scire autem debet quicumque de iis advenire distulerit, vel (quod est exsecrandum) venire contempserit, seipsum dejectioni submittat & hinc abjiciendus: nec ibidem ab ullo Præsulum sive Fidelium recipiendus. Qui enim suo inobediens exstitit auctori, non poterit inter ministros ejus atque discipulos recenseri. Vestra proinde Christiana & regalis sublimitas pro Dei timore & Christianæ Fidei reverentia & pace, quam Dominus JESUS-CHRISTUS suis dedit discipulis, subventum faciat atque concursum; ut hæc quæ a Deo inspirante perspeximus, ad effectum perveniant: ut pro hujusmodi religioso annisu merces vobis adscribatur in cælis, quatenus & hoc sæculo Christo protegente regnetis incolumes, & æterni regni ejus beatum consortium habeatis. Ideo recordemini, o filii carissimi, quid de hac eadem re beatissimus Agatho, ceterique post eum consona voce nobiscum Præsules Romanæ Ecclesiæ apostolica auctoritate sanxerunt. Quicumque enim cujuslibet personæ audaci temeritate contempserit, non erit a Deo impunitus, neque sine damno cælitus alligatus evadet. Incolumem eminentiam vestram gratia superna custodiat.

AN. CHR. 709 24. April.

LII.

a Parthenonis scilicet Streaneshalensis, cujus obitum refert Beda in annum 680. *die* 15. *Kal. Decembris*, lib. 4 cap. 23.

b Bosa Eboraci in locum Wilfridi, Joannes Hagustaldi post Eatam intrusi a Theodoro fuerant.

AN.CHR. 709. 24. April.

LII. *Roma discedit.*

TRansactis itaque multis mensibus, pœne quotidie in conflictu diligenter examinatus, prostremo tamen in victoria omnino excusabilis apparuit. Jam vero sancto Pontifici nostro volenti ad sedem Apostolicam manere, & sua senectute sibi mundum crucifigere, vitamque ibi finire; apostolicus Antistes & universa sancta Synodus humiliter obedientiam suam olim promittenti singulariter præcipientes illum apostolica auctoritate de certis incertisque causis post longam afflictionem pure absolutum patriam remeare; & mærorem subditorum sedare, gaudiumque amicorum renovare in nomine Domini jusserunt. Ille autem sanctus Pontifex noster sciens obedire, cum sociis loca Sanctorum circumiens, moreque suo ab electis viris sanctas reliquias nominatim congregans, aliaque indumenta purpurea & serica ad ornamenta ecclesiarum lucratus, cum benedictione Sanctorum patriam remeavit, pergens per plana & aspera camporum & montium longo itinere, usquedum Galliarum regionem pervenit.

LIII. *Meldis graviter ægrotans, de sanitate sua, ac reditu in patriam cælitus fit certior.*

DEinde igitur iter agentibus sanctus Pontifex noster maximo languore infirmitatis correptus, equo primitus vehitur: postremo tamen inter manus mærentium ad Dominumque clamantium in feretro portatus, ad Meldum civitatem vix vivus deducitur, nihil de morte ejus dubitantes: quippe qui nihil alicujus cibi vel liquoris quatuor diebus & quatuor noctibus degustavit: sed in excessu jacens spiritus, tantum halitus & calida membra vivum demonstrabant. Quinta demum die mane illucescente, ecce Angelus Domini in veste candida sancto Pontifici nostro „ apparuit dicens: Ego sum Michael summi Dei nuntius, qui misit me ad „ te indicare, quod tibi adduntur anni vitæ pro intercessione sanctæ MARIÆ „ genitricis Dei semperque virginis, & pro subditorum tuorum lacrymis ad „ aures Dei pervenientibus: & hoc tibi erit signum, quod ab hac die in „ dies melioratus sanaberis, & ad patriam tuam pervenies, tibique substan- „ tiarum tuarum charissima reddentur, & in pace vitam consummabis. Pa- „ ratus quoque esto: quia post quatuor annorum spatium iterum visitabo „ te. Jam enim memento, quod in honore sancti Petri & Andreæ Aposto- „ lorum domos ædificasti: sanctæ vero Mariæ semper virgini intercedenti „ pro te nullam fecisti. Habes hoc emendare, & in honorem ejus domum *a* dedicare. Et post hæc verba Angelus Dei assumtus ab oculis ejus decessit. Sanctus itaque Pontifex noster quasi de somno excitatus surgens, inter choros canentium & flentium resedit, dicens: Ubi est ACCA Presbyter? qui statim cum gaudio advenit, gratias agens Domino cum omnibus, quod eum sedentem & loquentem vidissent. Deinde ergo remotis fratribus de domo, solo fidelissimo Presbytero suo Acca, qui nunc est beatæ *b* memoriæ gratia Dei Episcopus, per ordinem (sicut supra diximus) visionem omnem revelavit: & statim sanctus Presbyter præfatus acuti ingenii, intellexit, gratias agens Domino, eo modo Pontifici nostro pro intercessione sanctæ MARIÆ Virginis matris Domini, & pro subditorum suorum precibus annos vitæ additos, sicut Ezechiæ Regi Judæ quindecim annos adjectos: quorum quinque pro electione David patris sui, alii autem quinque pro intercessione Esaiæ Prophetæ in templo Dei; alii autem

a Nullam tamen post hac ecclesiam construxisse dicitur: sed tantum quædam legasse ecclesiæ sanctæ Mariæ, infra cap. 59.

b Eamdem phrasim de homine vivente adhibuit Auctor supra in cap.22. & infra cap.61.

autem quinque pro Regis ipſius bonitate & ploratu ad parietem converſo anni vitæ adduntur. AN.CHR. 709 24. April.

LIV. *In Angliam tranſmittit, & cum* BERTVALDO *in gratiam redit*.

TUnc ergo Pontifex ſanctus noſter, manibus & facie lavatis, omnibus noſtris mira hilaritate gaudentibus, vitam ei a Domino conceſſam gratulanter confitentibus; ſumto aliquantulum cibo, ſecundum Jonathan illuminatis oculis refocillatus erat: & poſt paucos dies, convaleſcente eadem infirmitate, capto itinere uſque ad mare pervenerunt: cujus magnitudinem navigio ſuperantes, in Cantuaria regione portum ſalutis Deo adjuvante invenerunt. Illic autem Archiepiſcopo BERTHVALDO invento, ſancti Pontificis noſtri nuntii cum eo loquebantur: qui eis ſpopondit mitigare judicia dura olim in Synodo ſtatuta: qui Apoſtolica auctoritate coactus, & per nuntios ſuos ſcriptis directis territus erat & tremebundus, pacifice ſine ſimulatione (ſicut rei eventus probavit) ſancto Pontifici noſtro reconciliatus erat. Deinde itaque cum multitudine Abbatum ſuorum, cum muneribus juxta Londoniam civitatem ab Oriente læti abeuntes inventi ſunt. Poſtremo ad ETHELREDUM Regem, qui ante *a* regebat Merciorum populum, ſemper fideliſſimum amicum, nimirum pro nimio gaudio lacrymantem, ſanctus Pontifex noſter veniens, mitiſſime eum ſalutavit, oſculantes & amplexantes ſe invicem, honorifice ab amico more ſuo ſuſceptus erat: qui ei ſalutationis verba ab Apoſtolica ſede emiſſa, & ſtatuta de ſe judicia ſignata cum bullis & ſigillis humiliter oſtendit. Ille vero ſtatim apertis & recitatis apoſtolicæ ſedis auctoritatis ſcriptis (ait:) „ Ne unius quidem litteræ apicem unquam in vita mea condemnabo, „ neque facientibus conſentio: ſed ut impleantur, ſecundum vires meas „ adjuvabo. Sicut enim * promiſerat, ita ſine dubio effecit. Jam enim merces Deo donante æterna retribuetur ei in bono. Nam ſtatim Coenred, quem Regem poſt ſe conſtituit, ad ſe invitavit, & adjuravit eum in nomine Domini & in ſua caritate, obedire præceptis Apoſtolicæ ſedis. Ille autem voluntarie ſic facere promiſit.

* autem

LV. *Legationem ad* ALFRIDUM *Regem mittit ſine fructu*.

DEnique poſt non multi temporis ſpatium, Ethelredo amico ſuo docente, ſanctus Pontifex noſter electos nuntios Badwinum Presbyterum & Abbatem, magiſtrumque ALFRIDUM *b* ad ALFRIDUM Ultra-Umbrenſium Regem, ſibique notos emiſit, dicentes ad eum: San„ ctus Pontifex noſter ſalutat te pacificis verbis, poſtulatque a te ut li„ centiam ſibi veniendi ad præſentiam tuam concedas cum litteris ſaluta„ tionis Apoſtolicæ ſedis, & judiciis de ſua cauſa apoſtolica poteſtate con„ ſtitutis. Quibus Rex in prima vice nihil dure & auſtere reſpondit: ſed conductione facta & ſtatuta die iterum revertendi ad ſe, tunc reſpondere promiſit. Fratres vero ſecundum præceptum Regis altera vice in die conductionis revertentes ad eum, ſciſcitanteſque ab eo, quid ad reſponſionem eſſet dicturus: quibus Rex, ſicut conſiliarii ejus perſuaſerunt, reſpon„ dit: O fratres mihi ambo venerabiles, petite a me vobiſmet ipſis ne„ ceſſaria, & ego propter reverentiam veſtram donabo vobis. De cauſa vero „ Vvilfridi domini veſtri nolite me ab hoc die diutius flagitare: quia quod „ ante prædeceſſores mei Reges, & Archiepiſcopus, cum conſiliariis ſuis „cen-

a Ethelredus quippe abjecto ſceptro monaſticam vitam arripuerat, *tunc autem Abbas* erat, ex Bedæ lib. 5. cap.20. nempe Bardenejæ, quod erat Cœnobium agri Lincolnienſis, ubi Ethelredus *regni anno trigeſimo regulariter tonſus primo in Monachum, mox in Abbatem alteratus eſt*, inquit Willelmus in lib.1. de Regibus Anglorum cap.4. Annum quo Ethelredus in Monaſterium Bardenejenſe recepit ſeſe, ſignat Beda in epitome 704.

b In capite 60. infra magiſtrum item Aluhfridum vocat. Ergo is præerat ſcholis Cœnobii Ripenſis.

AN.CHR. 709 24. April

„ censuerunt, & quod postea nos cum Archiepiscopo ab Apostolica sede „ emisso cum omnibus pæne Brittaniæ vestræ gentis Præsulibus judicavimus; „ hoc, inquam, quamdiu vixero, propter Apostolicæ sedis (ut dicitis) „ scripta numquam volo mutare. At hanc sententiam plene postmodum „ mutavit, & vere pænituit eum.

LVI. *Alfridi Regis obitus, & successores.*

DEinde namque nuntii triste nuntium portantes recesserunt ab eo, vultum ejus ultra non videntes: veneruntque ad dominum suum. Nam ultio divina nihil morata, sed secundum prophetiam Præsulis Apostolicæ sedis in vinculis alligatum infirmitatis districte Regem compressit. Qui statim, ut erat sapientissimus, agnoscens ab apostolica potestate percussum se esse; pænitentia ductus confessus est peccatum suum in sanctum Wilfridum Episcopum contra Apostolicæ sedis judicia commissum, dicens „ significando: Si aliquo modo ad me viventem venire per invitationem „ potuisset, statim piaculum meum emendarem. Et tamen votum vovi „ Deo & sancto Petro, si de illa infirmitate sanatus surrexissem, secun„ dum sancti Wilfridi desiderium & Apostolicæ sedis judicium omnia ser„ vare. Sin vero Deo volente defunctus fuero, præcipio in nomine Domini, „ quicumque mihi in regnum successerit, ut cum Wilfrido Episcopo pro „ remedio animæ meæ & suæ pacem & concordiam ineat. Hæc verba fidelissimi testes audiverunt, nobisque indicaverunt: ex quibus est ÆLFLEDA Abbatissa *a* & sapientissima virgo, quæ est vere filia Regis, necnon & ÆDELBURGA Abbatissa, & multi alii testes hæc adfirmaverunt. Regem vero languor oppressit, loquela illum per multos dies deseruit, postremo diem obiit *b*, & post eum EADWULFUS per parvum spatium regnavit: ad quem sanctus Pontifex noster de exsilio cum filio suo proprio veniens de Hripis, quasi ad amicum nuntios emisit: quibus austere & dure, persuasus a consiliariis suis, pro antiqua nequitia sua respondebat, dicens: „ Per salutem meam juro, nisi de regno meo in spatio sex dierum discess„ serit, de sodalibus ejus quoscumque invenero, morte peribunt. Et post hæc aspera verba, de regno, quod duos menses habuit, conjuratione facta adversus eum, expulsus est, & regnavit pro eo puer regius, cui nomen erat OSRED, filius Alfridi Regis, & sancto Pontifici nostro filius adoptivus factus est.

LVII. *Synodus Niddensis habita in causa Wilfridi apud Northumbros; ubi pax reformata.*

IN primo Osredi Regis, BERHTVALDUS Cantuariorum ecclesiæ & pæne totius Brittanniæ Archiepiscopus de Austro veniens, habens ex præcepto Apostolicæ sedis Aquilonalium Regem cum omnibus Episcopis suis, & Abbatibus, & totius regni ejus Principibus, ad synodalem locum de causa beati Wilfridi Episcopi diligenter invitare; & ita factum est. Nam in unum locum juxta fluvium *Nid* ab Oriente congregati *c* Rex cum Principibus suis, & tres Episcopi ejus cum Abbatibus, necnon & beata ÆLFLEDA Abbatissa semper totius provinciæ consolatrix, optimaque consiliatrix; Berchtvaldus quoque Archiepiscopus & Wilfridus Episcopus simul in una die

a De hac Ælfleda Streaneshalensi Abbatissa dictum est superius ad caput 41. Adelburga cujus loci Abbatissa fuerit, mihi non liquet: nam Æthelburga BerKingensis Abbatissa, de qua Beda in lib. 4. cap. 6. & 9. longe ante excesserat e vivis.

b Anno 705. inquit Beda in epitome, *Aldfrid Rex Northanimbrorum defunctus est*.

c Hanc Synodum anno 705. statuit Spelmannus, non male, ex dictis: at sub finem anni habitam oportet. Nam Aldfridus exstinctus est anno 705. tum regno potitus est Eadvulfus duos menses: mox successit Osredus, cujus anno primo Concilium istud convocatur. Porro Wilfridus, cujus obitus contigit anno 709. die 24. Aprilis, *anno imperii Osredi quarto* diem extremum clausisse memoratur apud Bedam in lib. 5. cap. 20.

die advenerunt. Deinde ſedentibus Rege & Epiſcopis cum Principibus AN.CHR.
eorum in loco ſynodali, tali modo Archiepiſcopus loqui incipiebat: „ Ore- 709
„ mus Dominum Deum noſtrum, ut pacis concordiam in cordibus no- 24. April.
„ ſtris per Spiritum-ſanctum indulgeat. Habemus enim, ego & beatus
„ Wilfridus Epiſcopus, ſcripta Apoſtolicæ ſedis parvitati meæ per nun-
„ tios directa, & per ſemetipſum ſimiliter allata, ut ea in præſentia re-
„ verentiæ veſtræ recitentur. Et coram Synodo omnibus audientibus utri-
„ uſque libri a principio uſque ad finem legebantur. Poſt lectionem au-
tem cunctis tacentibus BERECTFRIDUS *a*, ſecundus a Rege Princeps,
ad Archiepiſcopum dixit: „ Nos qui interpretationes indigemus, quid apo-
„ ſtolica auctoritas dicat, audire delectat. Et reſpondit ei Archiepiſcopus
„ dicens: Judicia Apoſtolicæ ſedis longo circuitu & ambagibus verborum,
„ unum tamen intellectum de eadem utrique libri oſtendunt: quorum
„ brevi ſermone ſenſum tantum explicabo. Apoſtolica namque poteſtas,
„ quæ primum Petro Apoſtolo & principi Apoſtolorum ligandi ſolvendi-
„ que donata eſt, ſua auctoritate de beato *b* Wilfrido cenſuit, ut in præ-
„ ſentia mea, licet indignus, & omnis conventus, Præſules eccleſiarum hu-
„ jus provinciæ, antiquam inimicitiam pro ſalute animarum relinquentes,
„ beato Wilfrido Epiſcopo in bono reconcilientur. Nam his Coepiſcopis
„ meis e duobus ab Apoſtolica ſede judiciis optio datur, utrum voluerint
„ eligant, ut aut cum Wilfrido Epiſcopo pacem plene perfecteque ine-
„ ant; & partes eccleſiarum, quas olim ipſe regebat, ſicut ſapientes me-
„ cum judicaverint, reſtituant: aut ſi hoc optimum noluiſſent, omnes ſi-
„ mul ad Apoſtolicam ſedem pergerent, ibique majori concilio dijudicen-
„ tur. Si quis vero contemnens (quod abſit) neutrum ex his duobus im-
„ plere noluerit; ſciat ſe, ſi Rex ſit, aut laicus, a corpore & ſanguine
„ Chriſti excommunicatum: ſi vero Epiſcopus aut Preſbyter, (quod eſt
„ exſecrabilius & dictu horrendum) ab omni gradu eccleſiaſticæ dignitatis
„ degradari. Hæc ſunt judicia Apoſtolicæ ſedis brevi ſermone expoſita.
„ Epiſcopi vero reſiſtentes dixerunt: Quod prædeceſſores noſtri olim,
„ THEODORUS Archiepiſcopus ab Apoſtolica ſede emiſſus, & ECFRI-
„ DUS Rex cenſuerunt, & poſtea in campo qui *Eſtrefeld* * dicitur, una *ſupra cap.
„ nobiſcum pæne totius Brittanniæ Epiſcopi, ſuaque Archiepiſcopali præ- 45.
„ ſentia excellentiſſima cum Rege ALFRIDO judicavimus; quomodo im-
„ mutare quis valeat? Interea autem beatiſſima ÆLFLEDA Abbatiſſa be-
„ nedicto ore ſuo dixit: Vere in Chriſto dico teſtamentum Alfridi Regis
„ in ea infirmitate, qua vitam finivit, qui votum vovit Deo & ſancto Pe-
„ tro dicens: Si vixero, omnia judicia Apoſtolicæ ſedis quæ antea renui
„ audire, de beato Epiſcopo Wilfrido replebo *. Si autem diem obie- *implebo
„ ro, dicite tamen hæredi meo in nomine Domini, ut pro remedio ani-
„ mæ meæ judicium repleat. Hæc ea loquente, BERECHTFRIDUS, præ-
„ fatus Regis Princeps, reſpondens dixit: Hæc eſt voluntas Regis & Prin-
„ cipum ejus, ut mandatis Apoſtolicæ ſedis & præceptis Alfridi Regis in
„ omnibus obediamus. Nam quando in urbe, quæ *Bebbanburg* dicitur, ob-
„ ſeſſi, & undique circumcincti hoſtili manu in anguſtiaque rupis lapideæ
„ manſimus; inito conſilio inter nos, ſi Deus noſtro regali puero regnum
„ patris ſui conceſſiſſet, quæ mandavit ſancta Apoſtolica auctoritas de S.
„ Wilfrido Epiſcopo, adimplere Deo ſpopondimus: & ſtatim poſt vota,
„ mutatis animis inimicorum, concito curſu omnes cum juramento in
„ amicitiam noſtram converſi ſunt, apertis januis de anguſtia liberati ſu-
„ mus, fugatis inimicis noſtris regnum accepimus. Poſtquam hæc verba fi-
nita ſunt, Epiſcopi ſibi mutuo ſeparati ab aliis inire conſilium cœperunt;

a De eo Beda in epitome: *Anno 711. Bertfrid Præfectus cum Pictis pugnavit*. Idem probat Chronologia Saxonica.

b Hoc in loco ſemel atque iterum *beatus* appellatur Wilfridus: uti etiam eumdem præſentem appellavit Joannes Papa, ſupra cap. 50.

AN.CHR. aliquando cum eis Archiepiscopus, aliquando vero sapientissima virgo ÆLFLEDA: & hujus sancti Concilii talis finis exstitit, ut omnes Episcopi
709
24. April. & Rex cum suis Optimatibus pure pacis concordiam cum sancto Wilfrido Episcopo inierint, quam inter se usque ad finem vitæ conservaverunt, reddentes ei duo optima Cœnobia, quæ in Hrypis & in Hagustaldese cum omnibus redditibus suis: & illa die omnes Episcopi se invicem osculantes & amplexantes, panemque frangentes communicaverunt: & gratias agentes Deo omnis hujus beatitudinis, in pace Christi ad sua loca remearunt.

Mirabilis Deus in Sanctis suis qui pro amore totius Ecclesiæ salutifera pace animas Præsulum coronavit. Et hæc est maxima beatitudo ex utraque parte, tam illorum, qui per longa spatia annorum possessionem suam possidebant, & voluntarie ad emendationem in pace Christi ante suum obitum Pontifici nostro reddiderunt; quam nostrorum, qui per diversa exsilia dispersi, tristes sub alienis dominis servi eramus: & nunc in pace omnium ubique reconciliatorum cum domino nostro, capite charissimo, spem vitæ cum Domino gerentes, gaudentes & exsultantes in benedictione vivimus.

LVIII. *Wilfridi morbus, morbique interpolatio.*

LÆtitia hujus sæculi luctu miscebitur, & omnis res ad finem respicit. Nam cum tempus quod Michael Archangelus prædixerat, appropinquaret; sanctus Pontifex noster pergens de Hagustaldese, extemplo tali languore correptus est, quali olim in Meldum civitate fatigatus erat, ut inde validiorem sustineret languorem. Tunc omnis familia cum intimo cordis mærore consueta arma orationum arripiens, die noctuque indesinenter canentes & deprecantes Dominum concedere ei inducias vitæ, saltem ad loquendum, & domos suas ad disponendas, possessionesque dividendas: & ne nos quasi orbatos sine Abbatibus relinqueret. Hujus autem luctuosæ calamitatis fama longe lateque pervolavit, & omnes Abbates ejus de suis locis, & Anachoritæ concito cursu pergentes, die & noctu indesinenter in his secundum traditiones hominum de morte ejus hæsitantes, undique congregati, absque spe præsentium & absentium, tamen ad viventem pervenerunt: domumque ingressi, genuflectentes & unanimiter omnes in luctu rogantes Dominum, ut in se promissionem suam expleret dicentem: *Ubicumque fuerint duo vel tres*
Matth. 18. 20. *congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, dicit Dominus: & ut Pontifici nostro aliquod spatium vitæ concederet: & Deo concedente ita factum erat, ut & omnem vitam nostram in diversis locis secundum suum desiderium sub Præpositis a se electis constitueret, & substantiam suam intus & foris Deo & hominibus suo judicio dispertiret, quod ante non perfecerat. Nam ex illa die, quasi de somno excitatus, accipiens intellectum, memoriam, & loquendi facultatem, integræ sanitati redditus erat: & nos Deo gratias agentes, miroque gaudio lætificati, unusquisque suam viam adiit.

LIX. *Ejusdem testamentum, & designatio* TATBERTI *Præpositi Ripensis.*

SAnctus itaque Pontifex noster in gaudio suorum & pace perfecta vivens, ea omnia quæ prius hominibus defuisse ei videbantur, per spatium anni & dimidii post infirmitatem plene perfecteque emendavit. Nam non multo tempore ante beatæ memoriæ obitum, in Hrypis cum duobus Abbatibus & Fratribus valde fidelibus, omnibus numero 8. invitatis ad se, gazophylacium aperire claviculario præcepit: & omne aurum & argentum cum lapidibus pretiosis in conspectu eorum deponere,

nere, & in quatuor partes secundum judicium suum dirimere jussit: qui AN.CHR
nihil moratus, præcepto sancti Patris obediens, sic omnia complevit. San- 709
„ ctus autem Pontifex noster ad fideles testes dixit: Scitote, fratres mei 24.April.
„ dilectissimi, cogitationem meam, quam ante olim cogitavi, ut sancti
„ Petri Apostoli sedem iterum appellarem, & viderem, unde liberatus
„ fui frequenter, Deoque volente vitam illic meam finirem; & unam
„ optimam ex his quatuor partibus ad munera offerenda per ecclesias
„ sanctorum mecum deducere, donaque portare ad ecclesiam sanctæ MA-
„ RIÆ matris Domini dedicatam, & ad sanctum Paulum Apostolum
„ munera pro anima mea offerre. Si vero Deus aliquid aliud provideret,
„ ut frequenter senibus evenire solet, & dies obitus mei me occupaverit;
„ vobis fidelibus præcipio in nomine JESU-CHRISTI, ut per nuntios
„ ad supra dictas ecclesias munera mea mittatis. Ex tribus vero aliis par-
„ tibus unam pauperibus populi mei pro redemptione animæ meæ dividi-
„ te: alteram autem partem Præpositi Cœnobiorum duorum sæpe dicto-
„ rum inter se dividant; ut cum muneribus, Regis & Episcoporum ami-
„ citiam impetrare potuerint. Tertiam vero partem iis, qui mecum longa
„ exsilia perpessi laboraverunt, & quibus terras prædiorum non dedi; se-
„ cundum uniuscujusque mensuram dispertite illis: ut habeant, unde se
„ post me sustentent. Iterum alia vice post spatium temporis fidelibus di-
„ xit: Fratres recolite, quod hunc TATBERHTUM Presbyterum, pro-
„ pinquum meum, qui nunc usque meus comes fuit individuus, hujus Cœ-
„ nobii constituo in Hrypis Præpositum *a*: ut regimen meum, quamdiu
„ vixero, habeat; & post obitum meum sine scrupulo possideat. Ideo nam-
„ que hæc statuta dico, ut me Michael Archangelus visitans paratum inve-
„ niat. Signa enim obitus mei multa frequentant.

LX. *Monasterii rebus dispositis, pergit ad* COELREDUM *Regem Merciorum.*

POst has ergo sermocinationes, secundum jussionem Pontificis nostri pulsato signo, tota familia Hryporum simul in unum congregata est: ad quam introgressus est sanctus Pontifex noster, & residens loqui incipiebat, hoc modo dicens: Frater noster reverentissimus CELINUS
„ aliquamdiu Præpositus debitæ nostræ observantiæ multum in Domino
„ laboravit: & nunc ad pristinum statum conversationis atque ad deser-
„ ta loca revertere, & contemplativam vitam, sicut olim, exercere, &
„ soli Deo servire concupiscit: & hoc ei diutius nolo renuere. Admo-
„ neo tamen vos, ut regulariter vitæ vestræ institutionem conservare
„ dignemini, usquedum Deo volente iterum veniam ad vos. Nam hi duo
„ Abbates nostri, TIBBA & ÆBBA, præsentes, emissi a COELREDO
„ Rege Merciorum, invitantes me ad colloquium ejus, & hoc pro no-
„ strorum Cœnobiorum statu, quæ in regno ejus sunt, me consentire sua-
„ serunt: qui * enim omnem vitam suam meo judicio disponere promittit: *f. is
„ & iterum cum revertero ad vos, Deo volente vita comite adducam me-
„ cum, quem inveni dignum virum vestræ præpositionis principatu. Sin
„ vero aliquid propter frequentes infirmitates meas Deo providente aliud
„ contigerit; quemcumque hi testes, qui nunc juxta me sedent, TIBBA
„ & ÆBBA Abbates, TATBERHTUS & HADUFRID Presbyteri, ma-
„ gisterque ALUHFRIDUS *b* venientes vobis dixerint; illum suscipite,
& Abbatem constituite; & obedientiam, quam Deo mihique promi-

 sistis

a Nempe quia Wilfridus Abbatis officium in Ripensi Monasterio gerebat, ejus vices agebat Præpositus, de cujus munere agit sanctus Benedictus in Regulæ cap. 65.

b Aluhfridum seu Alfridum hunc ad Aldfridum Regem cum Bradvvino Abbate Wilfridus direxisse perhibetur supra cap. 55. Alii Abbates & Monachi hic nominati, præter Tatbertum Wilfridi propinquum, & in pensis Cœnobii regimine successorem, mihi ignoti sunt.

AN. CHR. 709 24. April. sistis *a*, & hucusque perfecistis; secundum praeceptum meum illi reddite. (Tum omnes) geniculantes lacrymantesque, inclinato capite in terram omnia praecepta ejus adimplere promiserunt: pronique orantes, sanctus Pontifex noster benedixit eos, & Domino commendavit, & ab eo die ultra faciem ejus simul non viderunt.

LXI. *Obit in Cœnobio Undalensi; Officia pro mortuo.*

PErgens igitur sanctus Pontifex noster cum pace & benedictione omnium, tam Principum, quam subditorum Ultra-Umbrensium, ad australia regna tetendit: ibique Abbates suos omnes in adventu ejus gaudentes invenit. Illic enim quibusdam supradicta testamenta ex ordine narravit, & unicuique eorum secundum suam mensuram, aut cum terris vitam Monachorum suorum augmentavit, aut cum pecunia corda eorum laetificavit, quasi prophetiae spiritu ante obitum suum hereditatem heredibus dispertiens. Postremo ad Monasterium ejus, quod in Undolum *b* positum erat, in quo olim Andreae Apostoli dedicavit ecclesiam, pervenerunt: ibique statim a languore infirmitatis coangustatus est, ita ut intelligeret vicinum sibi esse finem hujus vitae; & paucis verbis admonuit eos, ut memores essent omnium bonorum, quae ante locutus est. Nam omnem vitae suae conversationem *c* memorialiter prius enarravit TATBERHTO Presbytero videlicet propinquo suo, quadam die equitantibus illis per viam, quasi praesciens obitum suum: necnon recordatus erat omnes terras in diversis locis, quas Abbatibus ante dederat, aut tunc dare jussit: ut erat Cœnobium in Hagulstaldese, quod ACCAN Presbytero, qui post eum erat beatae memoriae gratia Dei Episcopus, in possessionem dare praecepit. Postquam pauca locutus est, benedixit eos, sicut Jacob benedixit filios suos: & cum quiete, non cum gemitu & murmure, caput ad cervical lectuli inclinavit, & requievit: illi vero in choro die noctuque indesinenter psalmos canentes, & cum fletu miscentes, usquedum in psalmo 103. ad versiculum illum pervenerunt, in quo dicitur: *Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terrae.* Tunc sanctus Pontifex noster emisit spiritum suum, & omnes stupefacti sunt, audientes ea hora sonitum quasi avium advenientium, nube testium confirmante Abbatem ordinatum *d* acceperunt, qui pro patris amore sui sancti Pontificis nostri multa bona facere consuevit. Nam omni die pro eo Missam singularem *e* celebrare; & omni hebdomada quintam feriam, in qua obiit, NOTA. quasi Dominicam, in epulis venerari; & anniversaria die obitus sui universas decimarum partes de armentis & de gregibus pauperibus populi sui dividere omnibus diebus vitae suae ad gloriam Dei constituit, absque his eleemosynis, quas omni die pro se & pro anima Episcopi sui semper nominatim simul indigenis & Deo dabat.

LXII. *Funeris pompa ad Cœnobium Ripense; miracula.*

DOminus itaque nostrum sanctum Pontificem, magnum virum & fidelem servum, sicut credimus, apud se inter suos Sanctos miraculorum virtutibus hominibus declaravit. Nam quadam die Abbates undique

a Et hinc maxime patet, Wilfridum Abbatem, non saecularem, sed regularem fuisse: cum regulari sollemnis illa obedientiae promissio fiat, nusquam saeculari. Accedit quod in Anglia numquam, (si bene memini) certe neutiquam temporibus illis, saeculares Abbates fuerunt.

b *Undulum* infra cap. 63. aliis *Undalum*, modo *Oundle*, oppidum ad Ninnam fluvium in Comitatu Nortamtoniensi. Provinciam Undalum vocat Beda in lib. 5. cap. 20. *Defunctus est*, inquit, *in Monasterio suo, quod habebat in provincia Undalum sub regimine* CUDBALDI *Abbatis*, *&c.*

c Sic aliquando fiebat peccatorum confessio inter discurrendum humilitatis causa, non illa sacramentalis.

d Nempe Hripis, ut colligo ex superiori capite 60. nam Cudbaldus Undalensi tum praeerat, ex Bedae loco mox relato.

e Insignis locus de Missa privata, anniversario, piisque officiis pro mortuis.

dique advenientes ſanctum corpus Pontificis in curru deducentibus, ab iiſque petentibus ſanctum corpus lavare, & diligenter honorificeque indui, ſicut dignum erat; licentiam impetraverunt. Tunc enim quidam ex Abbatibus, nomine BACULA, ſyndonem ſuam ſupra faciem terræ expandit, & ſuper eam ſanctum corpus depoſuerunt Fratres ſuis manibus lavantes, eccleſiaſticeque induentes *a*, & ad præfinitum locum *b* cum hymnis & canticis cum timore Dei portabant: & ſuper domum, quaſi reſidentium avium, cum ſonitu iterum audierunt, & ſtatim iterum avolantium in cælum cum ſuavi modulamine pennarum. Sapientes autem qui illic aderant, dixerunt, certe ſe ſcire, angelorum choros cum Michaele veniſſe, ac animam ſancti Pontificis in paradiſum deducere. Deinde extento foris tentorio, ſanctum corpus balneaverunt, & balneum ibi in terram fuderunt. & habitatores cellæ ligneam crucem ibidem poſtea erexerunt: ibique Dominus multa mirabilia facere conſuevit. Noſtri vero ſanctum corpus linteis induentes, & in curru ponentes, pſalmodiamque canentes, cœpto itinere uſque ad HRypenſe Monaſterium pervenerunt: quibus mox familia tota cum ſanctis reliquiis in obviam exivit. Pæne nullus ſe a lacrymis & fletu abſtinuit, elevata voce cum hymnis & canticis introduxerunt ad ſe, & in baſilicam quam ſanctus Pontifex noſter olim in honorem ſancti Petri Apoſtoli ædificavit & dedicavit, corpus ſanctiſſimi viri honorifice depoſuerunt anno ætatis ſuæ 76. Quantos vero per 46. annos *c* Epiſcopatus, & Presbyteros & Diaconos ordinaverit, & quantas Eccleſias dedicaverit, quis enumerare poteſt? cujus laus manet in æternum. Et dignum hæredem TATBERHTUM Presbyterum ſecundum præceptum ſancti Pontificis noſtri circumdantes Abbates deduxerunt. Iterum itaque præfatus Abbas ſyndonem ſuam paullulum a pedibus miniſtrantium ſordidatam puero ſuo miniſtro involutam dedit, præcipiens ei, ut ad Abbatiſſam ſancti Pontificis noſtri, nomine CYNEDRYD, eam deduxiſſet; ſibique talem ſervaret, uſquedum iterum Deo volente ad eum perveniſſet: quæ præceptis Abbatis primitus obediens, poſtremo tamen mundare eam præcepit. Et hoc audiens quædam debilis paupercula ſanctimonialis per multos annos, ut in Evangelio cæmentarius *, aridam manum & inutilem habens, ad Abbatiſſam accedit, cum lacrymis genuflectens adjuravit eam, dicens: In nomine Domini JESU-CHRISTI & pro anima ſancti Epiſcopi tui indulge mihi mea decrepita membra in hoc lavacro lavare. Credo enim indubitata fide, hanc meam manum incurvatam, & brachium longo tempore emarcuatum, in eo lavacro per ſancti ſudoris commixtionem Deo volente poſſe ſanari. Abbatiſſa vero religioſa renuere timens, ſecundum fidem ſuam licentiam dedit. Illa etenim ſtatim cum manu una alteram inſenſatam calefactæ aquæ lexivæ immerſit, ſyndonemque tetigit: & ſtipitem aridæ manus cum veſtimento fricans lavavit. Deinde (quid magis moror in verbis?) digiti erecti, manus vivificata, brachio roborato a tactu ſyndonis per fidem ſanabatur, ſicut mulier ſanata erat, quæ tetigit fimbriam veſtimenti Jeſu; atque gratias agens Domino in mirabilibus ſuis laudabat eum.

* f. legimus,

LXIII. *Undalenſe Monaſterium ex parte cælitus ſervatum.*

ALIO quoque in tempore Dominus ſanctum ſuum Pontificem noſtrum miranter laudabilem more ſuo hominibus ſuis oſtendit. Nam ſupradictum Cœnobium in Undulum, ubi Pontifex noſter viam

a Nempe epiſcopalibus indumentis, ut tum moris fuiſſe conſtat ex Vita S. Cuthberti in Sæculo 2. relata.

b Ripenſe ſcilicet Monaſterium, ubi Wilfridi corpus ſepultura donatum eſt, infra.

c Incœptos: nam Beda in lib. 5. cap. 20. ejus obitum ſtatuit *poſt quadraginta & quinque annos accepti Epiſcopatus*.

AN.CHR. 709 24. Aprilis. patrum ivit, nobiles quidam exsules cum exercitu causa injuriæ suæ spoliantes, totum combusserunt, excepta una domo, in qua sanctus Pater noster obiit, quam diligenti cura cum titionibus & lampadibus sine causa accendere nitebantur. Nam contra naturam ignes eorum detecti, stipulo quasi madefactis facibus exstinguebantur. Postremo tamen unus ex iis audaci animo introgressus, fenum aridum intus facilius accendere putans, vidit hominem juvenem stantem in albis, & in sua manu crucem tenentem auream. Ille autem statim ut vidit, stupefactus, & in excessu mentis foras rediens, dixit: Recedamus hinc; ecce Angelus Domini hanc domum defendit. Et ab ea recesserunt. Deinde etiam, quod multorum testimonio comprobatur, erat sæpis magna spinea, quæ Monasterium circumcingebat: & eam statim flamma ex hac parte devorante exardescebat usque ad locum, ubi crucem ligneam in loca balnei erectam diximus: ibi e regione crucis ignis ille vorax extemplo evanuit: ex altera vero parte Monasterii ignis ardens per arentem spineam sæpem cito circumiens usque ad angulum eminus supra dictæ domus, ibique minuato lumine exstinguebatur: ibique ea sola parte sæpis incontaminata manente, homines quoque malevoli supra dicti vindicante Deo perierunt. Nam quidam nobilissimi ex his erant cum exercitibus suis post intervallum temporis in clara luce excæcati, nihil videntes, ab hostibus suis improvidi undique coacti, moxque prostrati & occisi sunt: paucique ex sociis eorum evaserunt signo muniti. Tali igitur prodigio sanctus Dei VVilfridus precibus injurias vindicavit.

LXIV. *De signo circuli.*

IGitur postquam sanctus Pontifex noster migravit ad Dominum, ubique Abbates ejus cum subjectis suis antiquorum hostium insidias timentes dixerunt: Quamdiu vixit optimum caput vitæ nostræ, frequenter a Regibus & Principibus Brittanniæ tentationes sustinuimus, quibus omnibus propter sanctitatem Pontificis & sapientiam, multorumque amicorum subsidium finem venerabilem semper imponere consuevit: nunc autem nostrum est plane perfecteque credere, intercessorem nostrum per signum sanctæ crucis coæquari Apostolis Dei Petro & Andreæ, quos maxime diligebat, & quibus substantiam suam cum subditis dedicavit, in conspectu Dei sine cessatione nostræ defensionis tutorem exsistere. Et mox hujus credulitatis signum in cælo apparuit. Nam anniversaria die Pontificis nostri, undique Pontifices nostri, undique Abbates, suos ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Austro ad sollemnem diem congregantes, in unum convenerunt, vigiliasque vespere facientes in ecclesia, ubi membra S. Episcopi nostri requiescunt; Fratribus vero quibusdam ea hora foris stantibus, hebetioris ingenii, signum in cælo apparuit: cujus visionem alternatim usque mane reticuerunt [a]: crastina die audientes nuntiatum, grave tulerunt, mussitantes pro peccatis suis sibi non esse revelatum: cujus honestate levamen & solamen mox subvenit. Nam cum sollemnitatis convivio & cæna finita in crepusculo vespertino Abbates cum omni familia ad Completorium orationis exierunt, statim in cælo signum admirabile viderunt: quod est candidum circulum totum Cœnobium circumdans, quasi per diem arcus cæli absque variis coloribus. Namque hujus candidi circuli principium incipiens a cornibus basilicæ nostræ sancto Petro dedicatæ, e regione ubi membra nostri Episcopi requiescunt, in australem tendens dexteramque partem Cænobii, ample circumiens usque ad aquilonem pervenit. Deinde continuato circulo in Euro-notum orientis cæli sursum adhærens finem defixit. Nos vero adorantes laudavimus Dominum mirabilem in Sanctis suis, per-

[a] Propter religionem silentii, quod nocturnis horis a Completorio severe præcipit sanctus Benedictus in Regulæ cap. 42.

perſpicue intelligentes murum auxilii divini circa vineam familiæ Domini electam, ſicut evidenter de nobis timentibus rei eventus probavit. Nam quia in omnibus regni citra ultraque Umbrenſium vita noſtra ſub Abbatibus electis utebatur; fratribus videntibus concurrerunt quaſi quidam arcus tendentium & ſagittas mittentium ac in ſemetipſis retorquentium; nos autem in nomine Domini magnificabimur. AN.CHR. 709 24. April.

SUPPLEMENTUM

CARMINIS FRIDEGODI DE S. WILFRIDO.

Ex Bibliotheca Cottoniana.

HÆc eadem ſacris juſſerunt indere libris,
More cleanteo * ſolitis bullata ſigillis, (* more Principum)
Regibus & Clero mittentes, atque popello,
Ut dirimant odii crudelia jurgia priſci.
Et dixere Patri poſt oſcula frontis aquoſæ:
Pacificus redeas; ſubjectis gaudia reddas;
Terris atque polis Jeſu Cleronomus * eſto. (* heres)

XLVIII.
Devictis igitur falſi latoribus aſtus,
Pignere ſanctorum multa quoque glore venuſtus,
Deſerit Auſonias multis comitantibus oras,
Alpinoſque petit, quo Celtica permeet arva.
Præteriens notos pedetentim tranſit Alanos [a]:
Tandem pacatos devenit ad uſque Sicambros.
Hinc vexatur acri per ſingula membra veterno:
Nec quibat metas pedibus tranare cupitas.
Fertur equo primum; poſt hæc geſtamine fratrum,
Vocibus & toto Paſtorum corde dolentum;
Muratamque vehunt dilectum pondus ad urbem.
Semianimem inſueto componunt debite ſtratu:
Perculſique metu, quidnam contingat in actu
Exſpectare timent, mortis formidine preſſi.
Octonis etenim bis forte quaterque vigenis
Decubuit horis, paſtus fraglamine mentis
Corporis haut eſcis, aut qualibet arte liquoris.
Demum cum quinti ſpirarent lumina ſolis,
Mittitur e ſummo (dictu mirabile!) cælo
Archanus Michael, nitido lampabilis ore;
Quem Pater intendens, non ut fantaſma repellens,
Ceu ſtilbonta *, novum lumen, veneratur amicum. (*ſplendentem)
Surgito concivis, noſtri non portio vilis:
Et licet aſtricolas inter numerere catervas,
Inquit, ab orbatis jam nunc revocaberis agnis.
Poſtquam bis binis fratres ſolidaveris annis;
Cum mercede bona temet revocabo, ſed inſta
Chriſtotochæ dignas ædes fabricare MARIÆ:
Cujus amore tibi cumulantur certius anni.
Novit quid Petro, Petri quid ſolvis adelpho.
Continuo ſanctos ſubiit vigor integer artus:
Angelicum ſuperam numen recucurrit ad æthram.
Surgitur, & triſtes renovantur digne ſodales.

[a] Alani Scythiæ populi, excitante Stilicone in Galliam cum Wandalis effuſi, pars ad Ligerim reſederunt, pars ad Rhodanum, de quibus hoc loco Fridegodus agit.

AN.CHR. 709 24. April. O defesse, sagax curat quem cælica pinax:
Et quia pellacis vitasti gaudia sæcli,
Cum numero vitæ meruisti præmia summæ.

XLIX. Oceani tumidas exhinc remeavit ad undas,
Gurgitis & vasti circumflua terga repressit.
Cantia complacito patuerunt littora rastro.
Jussit Apostolicum BERTHWALDO ferre libellum.
Suscipit, ut decuit; Patris præcepta peregit.
* f. divus Hinc divi * petiit, supra quem musa revolvit,
Lætus EDILREDI patulas fidentius aulas.
Cui retulit cessim: lætantur & ambo vicissim.

L. Approperans ergo, læsus cunctamine nullo,
* epistolam ALDFRIDO Regi direxit epistile * Petri.
Illicitum sapuit, non hoc sat juste recepit.
Protulit ambages, sicut fecere priores:
Nolens directis veneramen ferre loquelis.
Quocirca meritum tulit immature periclum.
Ultrices etenim patiens in corpore pœnas,
Cernere collibuit, quem dudum languide sprevit;
Multaque conjiciens obiit, male gesta recensens
Testibus adhibitis se reddere velle negatis,
Si Domini auxilium vitæ daret accumulatum.
Suscepit vacuas ÆDVVILF virosus habenas,
In Sanctum furias exercens immoderatas:
Inque brevi periit, violento cive repulsus.

LI. Ut patriæ curam susceptet rite tuendam,
Filius adscitur Alhdfridi sæpe relati.
Qui gravitate proba, Wilfridi subditus ala,
Dilexit nimium, quia noverat esse beatum;
Is jussit proprii quantum tenet orbita regni;
* vocante Et coiere simul, Berthvvaldo jure calante *.
Tunc Patris alloquio Rex censuit, omnis & ordo,
Servent ut pariter Wilfridi dogma verenter:
Pacis & Angligenæ firmantur fœdere gentes.

LII. Exhinc convaluere nimis diorismata * fortis
* definitiones Athletæ, pereuntque mali sophismata civis;
Germinis Hydrei penitus tenuata cicatrix;
* demonstrativa Additur atque bonis virtus apodictica * victrix.
Ipse per obliquas Pastor gradiens regiones,
Ut mater dociles doctrina lacte refovit;
* increpavit Ut pater ignaros sobria succensuit * ira;
Ad lucis patriam cunctos metaliter hortans.
Præscivit porro Michaelis adesse profatum:
Optabatque gravem Silicernius affore mortem.
* consilia Corruit, & subitus perclusit limmata * morbus.
Agmina pullatis coeunt vernacula birris;
Commeat & toto vulgus miserabile ciclo.
Fit formido gravis, ne forte recedat ab illis.
Fratribus at plaudas JESU recinentibus odas,
Substitit, & læta sospes perfunditur aura.

LIII. Hactenus excolicum quanto sudore sacellum

Eme-

Emerit, exposui; numnam miracula quibo? AN.CHR. 709 24. April.
Ennea * si melico Chelim mihi carmine tangant,
Septenasque jugem * ciclico dulcore sorores *;
Aut sim magniloqui multus sectator Homeri;
Non plane absolvam: dictis jam cedo quibusdam.
Quos etenim dæmon rabida possederat ira,
Effusis precibus fidei virtute resolvit:
Et queis debilitas artus devinxerat atra;
Aut oculo frustrans, aut linguæ murmure damnans;
Aut gressus prohibens, aut reumate pectora stringens;
Et sensu demptos, & morbi tabe peræsos.
Ut frater congrex, scelerum (sicut patet) offex*,
Circumfusa means docet agmina Christicolarum,
Vivifici tetra plastica dat theoremata verbi,
Noviter increpitans pigrum decus Archiliorum *.
Hæc ita sollerti perfecerat undique cura.
Sensit olympiadam * dudum finirier auctam,
Et metamorphosin præsagit adesse cupitam.
Nec minus ipse tamen resovens normaliter omnes,
Æthralem vitam testatur jure sequendam.
Quid tricor dictis? dabitur nunc his quoque finis
Credo quidem scriptis: ut mors, dilectio fortis.

* Novem Musæ
* geminem
* septem artes liberales, totidemque mechanicas
* impeditor
* Tribunos
* spatium annorum

LIV.

Crebris ergo virum febribus pulsantibus almum,
Concurrunt Monachi virtutum munere macti:
Agmine Pastorem tantum cinxere globoso.
His ita consæptus, caput extulit, atque ita dixit:
Pullulet in vobis divini gratia roris.
Vos equidem, Fratres, pridem revocastis euntem.
Parcite jam, quæso, superum jam scandere regnum
Me juvat, & fragili præjudico carne resolvi.
Non vobis ultra forma conjungar in ista,
Donec mundanas turbent elementa tenebras,
Visibus & Domini præsens sit machina mundi.
Muscipulos nostis quos obicit æmulus hostis,
Illicibus quærens animos vitiare figuris.
Ingerit ineestos lascivis spebus amores.
Tunc oculos pulcris vanos illudit idæis,
Aures & blandis demulget sæpius arpis *.
Ut fraudem doceat, largissima lucra ministrat.
Hæc monui semper, hæc vobis ipse frequenter
Opposui, nolite moras inferre migranti.
Urgeor, oh defungar, & oh, Fratres, vigilate,
Pyr Flegeton * calida ne vos absorbeat unda.
Hæc ait, & duræ constravit membra quieti.
Spiritus ergo viri Michael repetente beati,
Vimineo condens corpus Kyriale *a* canistro,
Exhausit vitro vitalem digne cruorem.
Inter mærentes, orantes, opperientes
Evasit volucer, carnis ceromate * liber.

* vulgo harpes
* flumen inferni
* visco

LV.

Postquam membra sacro tumularunt sacra sepulcro,
Indusias sumsere sibi Fatres venerandi:

a Id est corpus Christi Domini, seu Eucharistiam. Hic alludit auctor ad illud Hieronymi de Exsuperio Tolosate Episcopo in Epistola ad Rusticum Monachum. *Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro.*

AN.CHR. 709 24. April.

Interulamque puer Sancti sudore madentem
Corripuit, normatrici * tulit atque beatæ, *Abbatissæ
Quam sibi flamineo * sociaverat apte verendo *velo
Egregius heros, redimitam castificando.
Hanc adit organico membris deserta vigore
Clinica, suppliciter poscens se tangere posse.
Pavit secretum depromere virgo fidele.
Tandem compatiens miseræ subnixe petenti,
Tinxit aquis vestem, meruit quibus illa salutem.
Post hæc bachantes dementi pectore quidam,
Vulcanum * tecto, quo transiit ille, adhibebant. *ignem
Sed vis defuncti viventem terruit ignem:
Sævos mitificans, virtutis & omina monstrans.

Annua bis senos confecerat orbita menses,
Subsidibus patris ex omni regione coactis,
Cum miranda nimis fulserunt signa sub astris.
Quærebant etenim quis tot Pastore vacantes
Excipiat caulas, & ovilia tanta reservet.
Hesperus aeriis sed jam densaverat umbras,
Pernox cura fratrum cum cælum respicit altum.
Emicuit ciclus tenebrosa per astra coruscus,
Ceu matutinos igniret Phosphorus ortus.
Canduit hic radius Monachum Cænobia circum
Officiose, vias visus liquisse polinas.
Hinc patuit, Domini quia constat vinea firmis
Oratu Wilfridi ævum stabilita gigantis.
Mox apopempæo * grates persolvere summo *apopompæo, idest liberatori
Accelerant, nomenque Patris constanter honorant.
Fistula rurestris cecinit prothemata cavis,
Callosas cani Meligor velut excola sannas,
Enervi trutinans exotica docmina * plectro. *dogmata
Nunc oleate mihi faveas industrius ODO a.
Ut natum retuli stemma tum maxime clusi.
Non epistasin capit, ecstasinque veretur.
Pagina Lector ave; tibi cætera carpe tuapte.

VI-

a Is est Odo Cantuariensis Antistes, cui Fridegodus carmen istud nuncupavit. Sic ergo Poeta *Breviloquium Vitæ* S. Wilfridi claudit in codice Cottoniano, in quo errata fere eadem, quæ in Corbejensi reperiuntur, insertis capitulorum lemmatibus, quæ in Corbejensi exemplari antiquiori desunt. Cottonianus liber pro *Balthild* mendose habet *Brunhild*, quæ annis bene quadraginta ante id tempus occubuerat. In editione nostra pag. 181, lig. 9. pro *capsa cibus* legendum *capsacibus*, unica dictione, ut pag. 190. *capsaces*. Alias minutias persequi tanti non videtur. Ad Odonem quod attinet, nulla mihi videtur fuisse ejus scriptio de S. Wilfrido præter Fridegodi poematium, quod ipse condi curavit. Id colligitur ex ipsius epistola, sane perquam salebrosissima, quæ Fridegodi carmini in quibusdam codicibus præfigitur sub hoc exordio, *Orthodoxæ Fidei famulitio ancillatis, eidemque ecclesiastico antistantibus proposito quaquaversum orbis, tam instantibus, quamque futuris*, ODO *Dorobernicarum opilio ovillarum*, &c. Epistola tota Fridegodi genium sapit, eoque tendit, ut de translatione reliquiarum Sancti Wilfridi, deque ejus vita metrica faciat fidem. Nihil in ea historicum reperias præter paucula, quæ sequuntur. *Igitur venerabillimas beati Confessoris Christi Wilfridi reliquias indecenti senticosa voraginis situ marcidas, immo (quod dictu quoque meticulosum est) Prælatorum horripilatione neglectas, cum inde favente Deo, scilicet a loco sepulcri ejus, quidam transtulissent, reverenter excepi, atque intra ambitum metropolitanæ, cui gratia Dei præsideo, ecclesiæ collocavi, præsertim cogente illo Evangelistæ testimonio, meo videlicet apologetico: Quia ubicumque fuerit corpus, congregabuntur & aquilæ. Itaque tanta tamque digna affinitatis delectatus vicinitate, & editiore eas entheca decusare, & excerptis de libro vitæ hujus flosculis novo operæ pretium duxi carmine venustare.* Hæc satis, superque satis.

VITA SANCTI ALDHELMI

AN.CHR. 709 25. Maji.

EPISCOPI SCHIREBURNENSIS IN ANGLIA,

a WILLELMO Malmesburiensi Monacho scirpta anno 1125.

Ex ms. codice Bibliothecæ Cottonianæ.

OBSERVATIO PRÆVIA.

Ex auctoribus quatuor EGWINO *Vvictiorum*, OSMUNDO *Sarisberiæ Episcopis;* EADMERO *Cantuariensi, & VVILLELMO Malmesbuniensi Monachis, qui S. Aldhelmi gesta litteris mandaverunt, cum nullum reperire potuissem, variis hac de re litteris in Angliam scriptis; id unum mihi succurrit, ut ejus elogium ex variis scriptorum veterum testimoniis pro more meo adornarem, quod in Sæculi tertii parte prima editum est. Tandem vero Vvillelmi libellum ex Bibliotheca Cottoniana consecutus sum beneficio præstantissimi viri Josephi Villiamsonis, serenissimo Brittanniæ Regi a secretis & mandatis: quem libellum Actis S. Vvilfridi, qui eodem tempore quo Aldhelmus floruit, eodemque anno mortuus est, hic subjicere operæ pretium duxi, missis longioribus notis & observationibus, quarum vicem supplebit Elogium nostrum. Hic ergo tantum moneo, hunc Vvillelmi de Aldhelmi Vita libellum ab auctore appositum fuisse operi de Gestis Pontificum Anglorum, uti Vvillelmus ipse pollicitus est in lib. 2. de Episcopis Schireburnensibus, his verbis:* Primus Sciréburniæ sedit pater Aldhelmus, quem hic tantum loco ordinis nomino: namque quod ejus Vitam nusquam plene digestam reperi, spectantque ad eam quamplurima, quæ si in posteros celavero, delinquo; cogitavi annuente Deo in extremo hujus opusculi libro cum ejusmodi materia liberiori congredi otio. *Et certe libellum istum alteri operi fuisse insertum patet ex ipsius initio, uti suo loco adnotabo. Hinc videas Vvillelmi opus de Gestis Pontificum Anglorum, non esse in editis integrum. Ethelvverdus Patricius in lib. 2. Chonicorum cap. 11. de Aldhelmo agit his verbis.* Postque quadriennio, *a morte scilicet Ealdferthi Northumbrorum Regis,* obiit Aldelmus beatus Episcopus, cujus miro artificio edita opuscula leguntur: eratque ejus Episcopatus provinciæ, quæ vulgo *Seavvdscire* dicitur.

INCIPIT VITA S. ALDHELMI EPISCOPI,

a WILLELMO Malmesburiensi composita.

I. BEATUS ALDHELMUS, Saxonica prosapia oriundus, primis imbuendus elementis ADRIANO Abbati sancti Augustini traditur: quem in arce scientiæ stetisse, qui Anglorum gesta perlegit, intelligit. Ibi pusio Græcis & Latinis eruditus litteris, brevi mirandus ipsis enituit magistris. Cumque jam majusculus a Cantia in West-Saxones remeasset; religionis habitum in Meldunensi accepit Cœnobio, quod situm in civitate, quæ antiquo vocabulo *Mealduberi*, nunc *Mealmesbery* vocatur. Id quidam MELDUN, qui alio nomine vocatur MEILDULF, natione Scottus, eruditione Philosophus, professione Monachus fecerat: qui cum natali solo voluntarie carens illuc devenisset; nemoris amœnitate, quod tunc temporis in immensum eo loci succreverat, captus, eremiticam vitam exercuit: deficientibusque necessariis, scholares in discipulatum accepit, ut eorum liberalitate tenuitatem victus corrigeret. Illi procedente tempore, magistri sequaces, ex scholaribus Monachi effecti, in conventum non exiguum coaluere. Horum exemplo & consortio Al-

AN.CHR. 709 25. Maji.

Aldhelmus informatus ad studium, liberales artes plenitudini scientiæ adjecit: quas ut medullitus combiberet, iterum studuit Cantiæ ad pedes Adriani, qui erat fons litterarum, rivus artium: donec valetudine cogente repedaret domum.

Poesi, &c. instructus,

2. Itaque liberalium artium compos factus est, qui tanti contubernalis consortio fruitus sit. Nec ipse sane suffragio laudum suarum defuit. Nam dixit se primum omnium suæ gentis hominum fuisse, qui ad scientiam metrorum præsumsit ingenium, impulit animum. Ista enim sunt ejus verba in calce libri, quem fecit de schematibus. Hæc, inquit, de metrorum generibus & schematibus pro vilitate ingenii mei habes, multum laboriose, nescio si fructuose, collecta: quamvis mihi conscius sim illud Virgilianum posse me jactare;

Primus ego in patriam mecum (modo vita supersit)
Aonio rediens deducam vertice musas.

Litteris itaque ad plenum instructus, nativæ quoque linguæ non negligebat carmina: adeo ut, teste libro *a* Elfredi, de quo supra dixi, nulla umquam ætate par ei fuerit quisquam, poesim Anglicam posse facere, cantum componere, eadem apposite vel canere, vel dicere. Denique commemorat Elfredus carmen triviale, quod adhuc vulgo cantatur, Aldhelmum fecisse; adjiciens causam, qua probet, rationabiliter tantum virum his quæ videantur frivola, instituisse populum eo tempore semibarbarum, parum divinis sermonibus intentum, statim cantatis Missis domum cursitare solitum: ideo sanctum virum super pontem, qui rura & urbem continuat, abeuntibus se opposuisse obicem, quasi artem cantandi professum, eo plusquam semel facto, plebis favorem & concursum emeritum. Hoc commento sensim inter ludicra verbis scripturarum insertis cives ad sanitatem reduxisse; qui si severe & cum excommunicatione agendum putasset, profecto lusisset operam, profecisset nihil.

populum ad sacra revocat. NOTA

ab omnibus consultus.

3. Præconio itaque nobilis doctrinæ favorabilis quantum haberetur, indicio fuerunt epistolæ amicorum ad eum missæ. Taceo de compatriotis, qui certatim ad eum scripta sua emittebant, ejus judicii censuram subitura. Prætereo Scottos tum maxime doctos, qui idem fecisse noscuntur, quorum aliquos non obscuræ litteraturæ nominare possum, maxime ARTWILUM Regis Scottiæ filium. Hic quidquid litterariæ artis elaborabat, quod non adeo exile erat, Aldhelmi committebat arbitrio, ut perfecti ingenii lima eraderetur scabredo Scottica. Ex ipso Francorum sinu ad eum causa doctrinæ veniebatur. Ceterum non est narratu facile, quam efficax fuerit in exhortando diamicos * & discipulos: illos, ut illæsam fidem amicis exhiberent: istos, ut teneros annos ad unguem divinæ præceptionis ducerent. Verumtamen ut narrationem repetam, summum culmen laudibus ejus litteraturæ imposuit Beda, qui & pro vicinia temporis rem, ut erat, nosset; & pro veritatis studio mentiri nollet: qui post enumerationem aliquorum librorum ejus, subintulit: Scripsit, inquit, & alia nonnulla, utpote vir undecumque doctissimus. Nam & sermone nitidus, & scripturarum tam ecclesiasticarum, quam sæcularium erat eruditione mirandus. Poteſtne quidquam hac laude sublimius dici?

* f. amicos

Beda lib. 5. cap. 19.

Quibus studiis potissimum addictus.

4. Postremo ipsum eumdem testem citabo, quod licet omnibus artibus studium numquam abnuerit, quibus tamen potissimum apud Cantiam iterata mansione studens animum impenderet, sic in epistola *b* ad HEDDAM antecessorem suum, laborem exsequitur proprium, „ commendat exercitium. Fateor, beatissime Præsul, me dudum decrevisse, si „ tem-

a Quis sit iste sive Elfridus, sive Elfredi liber, ex Auctoribus Anglicanis discere non potui. Harpsfeldius, qui hunc Willelmi locum reddit, Elfredum Regem, scilicet Northumbrorum vocat. His verbis, *de quo supra dixi*, ostendit Willelmus, hanc Vitam fuisse insertam in quodam opere suo, in quo de Elfredo aliquid præmiserat: quod de libro Pontificum Anglorum intelligendum est ex dictis in Observatione prævia.

b Hæc epistola non est edita in tomo 8. Bibliothecæ Patrum, nec alibi.

„ temporum volitans viciffitudo pateretur, vicinam optati Natalis Domini AN.CHR.
„ follemnitatem ibidem in consortio Fratrum tripudiando celebrare; & 709
„ poftmodum vita comite veftræ caritatis præfentia frui. Sed quia diver- 25. Maji.
„ fis impedimentorum obftaculis retardati, quemadmodum præfentium la-
„ tor viva voce promulgabit, illud perficere nequivimus; idcirco diffi-
„ cultati veniam precor impendite. Neque enim parva temporis inter-
„ valla in hoc lectionis ftudio protelanda funt, ei dumtaxat, qui fagacitate
„ legendi fuccenfus, legum Romanarum jura medullitus rimabitur, & cuncta
„ jurifconfultorum fecreta imis præcordiis fcrutabitur; & (quod his multo
„ perplexius eft) centena fcilicet metrorum genera pedeftri regula difcerne-
„ re, & muficæ cantilenæ modulamina recto fyllabarum tramite luftrare.
„ Cujus rei ftudiofis lectoribus tanto inextricabilior obfcuritas prætenditur,
„ quanto rarior doctorum numerofitas reperitur. Sed de his prolixo ambi-
„ tu verborum difputare epiftolaris anguftia minime finit. Quomodo vide-
„ licet ipfius metricæ artis clandeftina inftrumenta literis, fyllabis, pedibus,
„ poeticis figuris, verfibus, tonis, temporibufque conglomerantur. Poetica
„ quoque feptenæ divifionis difciplina, hoc eft acephalos, protilos cum ce-
„ teris, qualiter varietur; qui verfus monofcemi, qui pentafcemi, qui deca-
„ fcemi, certa pedum menfura trutinentur; & qua ratione catalectici, vel
„ brachicatalectici, feu hypercatalectici verfus fagaci argumentatione colli-
„ gantur. Hæc, ut reor, & his fimilia brevi temporis intercapedine ap-
„ prehendi nequaquam poffunt. De ratione vero calculationis quid comme-
„ morandum? cum tantæ fupputationis imminens defperatio colla mentis
„ oppreferit, ut omnem præteritum lectionis laborem parvipenderem,
„ cujus me pridem fecreta cubicula noffe crediderám: & ut fententia bea-
„ ti Hieronymi utar, dum fe occafio obtulit, qui mihi prius videbar fcio-
„ lus, rurfus cœpi effe difcipulus. Sicque tandem fuperna gratia fretus,
„ difficillima rerum argumenta, & calculi fupputationes, quas partes nume-
„ ri appellant, lectionis inftantia repperi. Porro de Zodiaco & 12. figno-
„ rum, quæ vertigine cæli involvuntur, ratione ideo tacendum arbitror,
„ ne ars opaca & profunda, quæ longa explanandarum rerum ratione in-
„ diget, fi vili interpretationis ferie propalata fuerit, infametur & vile-
„ fcat: præfertim cum aftrologicæ artis peritia, & perplexa horofcopi com-
„ putatio elucubrata doctoris indagatione egeat.

5. Talium artium voluptate repletus, ipfe quoque ex facratiffimo pe- Quot libros
ctoris penu bonæ frugis libellos edidit, ne unquam thefauros tam diu condiderit.
congregatos recluderet, ne nihil umquam ex auditis reponeret. Et primum quidem ingenii periculum dedit in libro, quem ad Britones, ut ad verum Pafcha reverterentur, fecit: cujus doctrinam nefcio quod infortunium ufibus noftris invidit, gaudio fubtraxit. Eft & liber ejus de Virginum laude, rhetorico compactus lepore, in quo Virginitatis gloriam prædicat, & poftea non difficilem effe per Sanctorum cælibatum exemplificat. Ejufdem materiæ verfibus heroicis fecit alterum: cui adjunxit tertium æque verfificum de pugna octo principalium vitiorum. Exftat & codex ejus non ignobilis de ænigmatibus, Poetæ Symphofii æmulus, centum titulis & verfibus mille diftinctus. Utriufque operis præfationem verfibus recurrentibus ingeniofe intexuit; ut in illo de Virginum laude, fingulæ iftius verfus literæ,

Metrica tirones nunc promant carmina caftos,

fingulos verfus præfationis a capite ad finem inchoarent, eædemque per numerum verfuum retroactæ eumdem verfum effingerent. Porro in illo de ænigmatibus aliter commentus eft ut hic verfus,

Adhelmus cecinit millenis verfibus odas.

Primas & ultimas fingulorum in procemio verfuum literas & inchoaret & terminaret, ambafque extremitates eafdem faceret. Oftenditque in his, vir veteris litteraturæ, ludum fimul & artificium: dum res incuriofas comitare-
tur

AN.CHR. 709 25. Maji. tur facundum & vigens eloquium. Præterea ad quemdam ALFRIDUM Regem Northanimbrorum probe (ut Beda narrat) litteris doctum edidit librum hæc continentem capitula.

De septenarii numeri dignitate, collecta ex veteris & novi Testamenti floribus & disciplinis Philosophorum.

De Ammonitione fraternæ caritatis.

De insensibilium rerum natura, quæ secundum metaphoram sermocinari figurantur.

De pedum regulis.

De metaplasmo.

De sinalimpha.

De scansione & ellipsi versuum.

De metro alterna interrogatio & responsio.

Composuit & epistolas multas, quarum plures non exstant; partem quarumdam quas habemus antecessorum nostrorum detruncavit incuria. Sermones ejus minus infundunt hilaritatis quam vellent. Hi rerum incuriosi verba trutinant, judices importuni, qui nesciunt, quod secundum mores gentium varientur modi dictaminum. Denique Græci involute, Romani splendide, Angli pompatice dictare solent. Id in omnibus antiquis cartis est animadvertere, quantum quibusdam verbis abstrusis & ex Græco petitis delectentur. Moderatius tamen se agit Aldhelmus, nec nisi perrara & necessaria verba ponit exotica. Allegat catholicos sensus sermo facundus, & violentissimas assertiones exornat color rhetoricus: quem si perfecte legeris, & ex acumine Græcum putabis, & ex nitore Romanum jurabis, & ex pompa Anglum intelliges.

Quæ ædificia. 6. Veniente Aldhelmo ad locum prædictum parva ibi admodum basilica visebatur, quam Meidulfum ædificasse antiquitas incertum fabulabatur. Erexit Aldhelmus augustiorem ecclesiam in honorem Domini Salvatoris, & primorum Apostolorum Petri & Pauli. Quem promoventem his virtutum successibus in altum nitentem LEUTHERIUS West-Saxonum Episcopus conspicatus, ibidem eum in præbendam, postea in Abbatem erexit, locique illius possessionem, qui sui juris esset, in Abbatis ditionem traduxit.

Abbatis gesta. 7. Abbas ergo constitutus Monachos ad votum inducere, famam in bonum ultra agere, Dei præ omnibus gloriam velle. Cumque industriæ Abbatis favor concurreret Pontificis, tunc res Monasterii in immensum augeri. Currebatur ad Aldhelmum totis semitis, his vitæ sanctimoniam, illis litterarum scientiam desiderantibus. Erat enim quamvis, (ut diximus) eruditione multiplex, tamen religione affabilis, & simplex: qui adversantes obtineret dicendi fulmine, discentes mulceret nectareo dicendi flumine, ad utrosque ex ejus ore flueret falsi leporis oratio, ut esset in singulis mirabilis, & in omnibus singularis. Eo factum est, ut Reges Merciorum & Comites, & West saxonum religione viri qua nobilitas commendabatur generis illecti, plura loco conferrent, quæ & ad Monachorum stipem, & suarum animarum salutem proficerent.

Monachi exercitia. 8. Postquam ergo factus est Monachus, sic eum vitam duxisse comperimus. Lectionibus frequenter, orationibus constanter incumbebat, ut sicut ipse in quadam epistola dixit, legens Dominum loquentem audiret, orans Dominum alloqueretur, tenuitate ultronea victualium pascens animum, nusquam a Monasterio nisi necessario progrediens; pecuniarum minime avidus; si quid dabatur, in usus utiles continuo annumerans. Jam vero ut vim rebelli corpori consciscceret, fonti, qui proximus Monasterio, se humero tenus immergebat. Ibi nec glacialem in hienme rigorem, nec æstate nebulas, ex locis palustribus halantes curans, noctes durabat inoffensus. Finis dumtaxat præcantati Psalterii terminum imponebat labori. Fons ille, de nomine Sancti dictus, in valle Cœnobii lenibus sca-

scatebris fluens, & visu est delectabilis, & potu suavis. In alia parte urbis fons DANIELIS *a* dicitur: quia in eo Daniel cœlestes noctibus ducebat excubias, qui cum Aldhelmo pontificales accepit infulas. Inter hæc præclaram hujus hominis continentiam describere pæne verecundaretur oratio, nisi esset in facto gloriosæ victoriæ occasio: si quando enim stimulo carnis commoveretur, non solum illecebræ denegabat effectum, sed alias insolitum importabat triumphum. Neque tunc consortium repudiabat feminarum, ut ceteri qui ex opportunitate timent prolabi: immo vero vel assidens, vel cubans *b*, aliquam detinebat, quoad carnis tepescente lubrico, quieto & immoto discederet animo. Derideri se videbat diabolus cernens adhærentem feminam, virumque alias avocato animo insistentem cantando Psalterio. Valefaciebat ille mulieri salvo pudore, illæsa castitate. Residebat carnis incommodum: dolebat nequam spiritus de se agitari ludibrium. Assistunt veritati dictorum meorum, quantum cælibatus amorem foverit, libri de Virginitate præclari, quibus illius honorem definit, pulcritudinem ornat, perseverantiam coronat. Neque enim fas est credi sanctum virum aliter fecisse, quam docuit; aliter vixisse, quam dixit.

AN.CHR. 709 25. Maji.

9. At vero aliquot annorum intercurrente spatio HEDDA totius West-Saxoniæ Pontifex, apud Wintoniam sedem habens, excessit mundo. Gratissimus fuit hic obitus cælestibus, quod pro sanctitate præteritæ vitæ numerum eorum ampliaret: luctuosus mortalibus, quod vix parem possent invenire, qui tantæ diœceseos circuitum vellet regere. Quicquid enim nunc quatuor Episcopi gubernant, unus tunc ille frenabat, rebelles auctoritate puniens, supplices simplicitate demulcens. Synodali ergo Concilio Diœcesis ultra modum protensa in duas sedes divisa: quarum altera Schireburniæ, altera esset Wintoniæ, in qua & impar fuit ea divisio, ut unius duos tantum pagos, alter totum regeret quicquid VVest-Saxonici tractus immensitas continet. Singulis sedibus suffecti Pontifices pro scientiæ merito & natalis sui confinio: VVintoniæ prælatus DANIEL, qui esset ejusdem regionis oriundus, & staterarum non egenus. Schireburniam sortitur Aldhelmus, cui sapientiæ prærogativa, & ævi maturitas ad majus culmen adspiraret: tum etiam genitalis terræ caritas suffragaretur; quod ejus provinciæ indigena esset. Procedit ergo, ut creditur, agente Deo universalis electio, ambiturque a beatissimo sene, ut Episcopatum dignetur. Omnis ætatis & ordinis conflatur sententia, dignum videri præsulato excocta jam ætate cernuum, litteris uberem, religione nulli disparem. Sin vero natalium dignitatem considerandam putes, quam beatus Apostolus in talibus non prætermisit, quis eo nobilior qui regalem prosapiam contingit linea? Ejus famæ, ejus vitæ semper illum fuisse, de qua numquam vel parum sinistra jactata sit opinio. Suscipiunt igitur collegam Episcopi, patrem Clerici, patronum Laici. Inde acclamantibus cunctis, reclamantibus nullis, BERTWALDO primæ sedis Archiepiscopo pro more consecrandus deducitur. Is in veteris contubernii sodalem (nam & pariter litteris studuerant, pariterque viam religionis triverant) electionem factam gratiose complexus, favorem auxit. Itaque non solum consecrationem indulsit, sed etiam multos dies secum retinuit, ejus consilio Archiepiscopatus sui pondus allevians, causarum rationem examinans.

Episcopatus. Consecratio.

10. Tunc factum est, ut hisce diebus Doroberniam pergeret, quod littus

In portu Dorobernię

a Is est Daniel occidentalium Saxonum cum Aldhelmo Episcopus, de quo Beda in lib. 5. cap. 19. & Willelmus infra.

b Caute legendus hic locus, nec in exemplum trahendus, etiamsi de hoc Aldhelmi facto, quod nescio unde acceperit Willelmus, constaret. Congressum ac colloquium feminarum hoc in casu sola excusat necessitas, adhibita diligenti cautela. Alioquin hac in pugna fugiendo vincitur, non obfirmato vultu resistendo: quod est in periculum ruinamque præceps. Consimile factum optimo viro Roberto de Arbrisellis exprobravere Marbodus Redonensis Episcopus, & Goffridus Abbas Vindocinensis.

AN.CHR. 709 25. Maji. littus Cantuariæ ad 12. millia proximum, audiens illic naves appulisse. Portus ibi, ut plerique maritimorum locorum, inquietus, quoniam angustus. Citissimus eo a Morinis transitus paucorum admodum milium trajectu: quo fit ut in illius spatii angustia inter se recurrentes & illidentes fluctus, nimia occasione pelagus exasperent: ibique maxime incurrat ratis periculum, ubi sperabatur periculorum effugium. Jam vero in statione navibus receptis tutissima, quamvis tempestate, quies. Hæc ideo prætuli, quia ad rem quam inferam, attinent. Spatiabatur Sanctus juxta mare, intentusque oculos mercimoniis infigebat, si quid forte commodum ecclesiastico usui attulissent nautæ, qui e Gallico sinu in Angliam provecti librorum quoque copiam apportassent: conspicatusque librum totius Testamenti veteris & novi seriem continentem, ad emendum intentus a ceteris animum remisit. Cumque gnarus folia evolveret, pretium effringeret *; barbari eum nautica lascivia convicii aggrediuntur; quid ita merces alienas depreciaretur, & attenuaret rerum non suarum valentiam; sua si vellet eventilaret, extranea suo pretio relinqueret. Horum ille verborum contumaciam solo risu, nihil contra referens, dissolvit, postremo adhuc pretium libri percunctantem loco cum ignominia deturbant, tensisque rudentibus longius a littore se removent. Sed non longe morata divina ultio injuriam Sancti acrius vindicavit. Procella surgit, turbo sevit; densatur nubes, subducitur dies, pelagi caligo, aerisque horror noctem inducit. Congeminat terrorem ventorum furor, rudentium stridor; antemna sævitiam tempestatis non patitur; latus navis hinc inde tundentibus fluctibus quassatur; defecit ars remigum, decidit peritia nautarum. Et jam pessum ibant, videbanturque in miserorum mortem omnia conspirasse elementa. Tum licet brutos animos intelligentia subiit, propter injuriam Sancti, cui conviciati fuerant, se luere pœnas. Exclamant ergo in planctum, & supplices tendunt ad littora palmas: orant opem, pollicentur emendationem. Facile fuit beato Pontifici, ut remitteret culpam, qui non doluerat contumeliam. Et primo quidem porrecto contra sævientia flabra Crucis signo, non nihil tempestatis diminuit, & mansuefecit. Mox cum ipse scapha adscensa, virtute remigum periclitantes adisset; mutata in bonum omnia; tempestas tota quiescit, turbo conquiniscit, ventorum usus conversus navem impellit ad littus; undæ quæ ante minabantur exitum, nunc sensim allabentes pollicentur obsequium. Potiti ergo nautæ optata stationis arena, librum sponte offerunt, accipiat gratis, dignetur munus famulorum, quos ab ipsis mortis faucibus in siccum evexerit. Appendit ille mercedem æqualance in medium conferens, ne aut pauperes magno damno emungeret, aut supplicum preces repudiaret. Id volumen adhuc Melduni visitur, antiquitatis venerandum præferens specimen.

[Margin: librum licetur a Gallis nautis, — * f. efflagitaret — qui ob illatum convicium jactati.]

[Margin: Dultingi moritur,] 11. Interea beatus Aldhelmus vicini finis non erat nescius. Sordebant jam viro terrena, inhiabatque cœlestibus. Ducta itaque vita hominibus placida, Deo placita, post annos Episcopatus quatuor,

Ad superos superum cultor sociusque recessit,
Alterat astra solo, mutat & arva polo.
Halitus alta subit, fovet artus hospita tellus:
Depositumque suum pascit uterque locus.
Impulerat Phœbus bis quina luce Laconas,
Involucris mundi cum resolutus abit.

Villa est in pago Sumersetensi *Dulting* vocabulo, in qua hominem exuit, quam pridem Monachis dederat Glastoniensibus, usumfructuarium pactus. Domus obitus ejus conscia in ecclesiam mutata. Fertur in eadem

eadem Ecclesia lapis, cui Sanctus acclinis morbo decubuerat, cujus ablu- AN.CHR.
tione plures ægroti sanitatem iniisse noscuntur. Tunc beato EGVVINO Vvi- 709
gornensi Episcopo *a* visio cælestis effulgens, obitum sodalis innotuit, ut ad 25. Maji.
locum pergeret præcepit. Ille doloris & amoris stimulis iter maturans, ce- Egvvino
leriter *Dulting* pervenit; depositaque pro animæ requie oratione, ut pro de- cælitus : resciente.
siderio & præcepto Sancti Meldunum corpus promoveatur, jubet. Exci-
piunt interea patronum Meldunenses ingenti ploratu, reverente affectu. Jun- Malmesburiæ sepe-
gebatur amori venerario, pugnabatque fides cum obsequio. Nescires quid litur.
eligeres, aut in parente affectum, aut in advocato gaudium: si lætarentur
ad Deum pro præmisso patrono; sed dolere cogebantur pro amisso vitæ so-
latio. Inter hos fluctus aliquot extractis diebus tandem sepelitur in San-
cti Michaelis Ecclesia, ubi sibi vir sanctissimus olim sepulturam provide-
rat. Excessit anno ab Incarnatione Domini 709. ante Bedam 25. *, post- * Immo 26.
quam Abbas a Leutherio factus 44. postquam Episcopus a Berthvval-
do 5. Eodem anno Vvilfridus Episcopus decessit.

12. Cujusdam vici non indigena, sed incola femina, lucis inops, poste- Mulier cæca lumen
ro anno, in sollemnitate Patris Aldhelmi, lumen per duos deviginti annos recipit.
amissum recepit: causam cæcitatis, quam nescio, nolo contexere, cavens
loquacitate mea legentium fidem fallere. Hoc constat, quia cum ante Cru-
cifixum staret, crine flavo in terra soluto spectabilis, sed tenebris oculo-
rum deformis, crebris punctionibus orbes luce vidui cœpere moveri: qui-
bus mulier irritata, primo leni fricatione cruorem emisit: sed cum majo-
ri pruritu atrociore unguium injuria satisfaceret, copiosiori profluente un-
da, postulata cruorem excepit concha. Ita expeditis obstaculis concavita-
tem fenestrarum serenum illustravit luminis. Tum affines veracissimi, qui
adessent, homines, & plausere miraculo, & usque nunc stipendiario su-
stentant commodo. Illa sanctioris habitus professa velamen, nullo frau-
datur visus dispendio, nisi quantum provectior ætas accedit senio. Vivit Annus hu-
ad hunc quo ista scriptitamus annum, qui est ab Incarnatione Domini mil- jus scri-
lesimus centesimus vigesimus quintus, a transitu sanctissimi Confessoris 416. ptionis.
in regno Henrici Regis 25. *, falsariorum qui monetam corruperant per
totam Angliam detruncatione *b* notabilis; propter eamdem perinde falsita-
tem, annonæ charitate & edaci fame, tum præterea indiscreta vulgi cla- NOTA.
de infamis; eminentissimorum virorum mortibus funestus; præsertim Calli-
sti Papæ, & quinti Henrici Imperatoris Alemanniæ; quibus nulli unquam
præstantiores fuerint in officiis utrisque; tonitribus & fulminibus per om-
nes menses infestus: imbrium continuatione, nullo pæne intermisso die, æsti-
vis etiam mensibus pluvius & luteus.

a De sancto Egvvino actum est in Sæculi tertii parte 1.

b Huc spectant verba Henrici Huntindoniensis in lib. 7. Historiarum. *Operæ pretium vero est audire, quam severus Rex fuerit in pravos. Monetarios enim fere omnes totius Angliæ fecit ementulari, & manus dextras abscindi, quia monetam furtive corruperant. Iste est annus carissimus omnium nostri temporis, in quo vendebatur onus equi frumentarium sex solidis.* De morte virorum per id tempus insigniorum legendus idem Henricus in Spicilegii tomo 8.

AN.CHR. 798. 19 Februar.

VITA SANCTI BEATI

ABBATIS HISPANICI,

Auctore anonymo recentiori.

Ex Martyrologio Hispanico & Februario Bollandi.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Beati vita cur hic edita.

1. Inter *Sanctos Sæculi tertii Benedictini prætermissos retuli hunc* Beatum; *ob eam videlicet causam, quod in vulgatis ejus Actis nulla de ipsius Monachatu mentio habeatur. Postea vero incidi in quædam argumenta, quæ monasticam ejus vitam probant, atque adeo virum doctrina ac sanctitate insignem Benedictinæ familiæ adscribi posse existimo.*

a quo scripta.

2. *Beati vitam in litteras retulit anonymus quidam scriptor Hispanus, qui recentioris videtur ætatis. Hanc scriptionem ex Legendario Asturicensi ms. primus vulgavit Johannes Tamajus Salaza in Martyrologio Hispanico, & post eum Johannes Bollandus in Februarii tom. 3. cum prævio commentario Godefridi Henschenii. Sanctum Beatum colunt Hispani, præcipue Asturicenses; eumque vulgo* S. Bieco *appellant. De eo præclare agit Johannes Mariana in lib. 7. de rebus Hispanicis cap. 8.*

Monastica professio.

3. *Miratur Tamajus Salazar, quo titulo Menardus & Tepez (Yvionem addit Henschenius) Beatum Presbyterum Monachum dicant:* cum concors apud scriptores, *inquit Tamajus,* sententia sit, illum solam Presbyteri commendationem tenuisse. *Sed Tamaji admiratio procedit ex ignoratione moris antiqui, cum Monachi quique, qui sacris initiati erant, suscepti Ordinis vocabulis passim insignirentur, abjecta plerumque, rarius adjecta Monachi appellatione. Sic Hieronymus, sic Beda Presbyteri; sic Paschasius Radbertus Levita, aliique eumdem in modum nuncupantur. Verum, ne gratis de Beato id dixisse videar, proferenda sunt argumenta, quibus sine dubio adquiescet Tamajus, & qui cum eo sentiunt. Primum desumo ex Alcuini libro 1. adversus Felicem, ubi Beatus* Abbatis *titulo donatur. Neque enim apud Vesigothos seu Hispanos alii erant Abbates præter Monachos & regulares. Alcuini hæc verba sunt.* Quod vero quemdam Beatum Abbatem, & discipulum ejus Hitherium Episcopum dicitis huic vestræ sectæ primum contraire; laudamus eos, &c. *At ne fortasse etiam apud Hispanos obtinuisse Abbates sæculares reponat aliquis; alterum argumentum affero ex ejusdem Beati lib. 2. contra Elipandum.* Vere bonum, *inquit,* & vere jucundum habitare Fratres in unum. Unum fratrem dimisimus in sæculo: ecce quantos invenimus in Monasterio. Frater meus sæcularis non tantum me amabat, quantum substantiam meam: ceterum Fratres spirituales, qui sua utique negligunt, aliena non quærunt. *Hæc nullatenus sæculari homini convenire possunt; sed necessario aptanda Monacho, qui cum* unum fratrem *dimisisset* in sæculo, *longe plures* spiritales Fratres *invenit* in Monasterio. *Isti sunt spiritales Fratres, in quorum gratiam idem Beatus commentarium in Apocalypsim composuit hactenus ineditum, in cujus præfatione Ambrosius Morales sequentia verba legit.* Hæc ego, sancte Pater Ætheri, te petente, ob ædificationem studii Fratrum tibi dedicavi: ut quem consortem perfruor Ordinis, cohæredem etiam faciam mei laboris. *Hæc, inquam, Monachi verba sunt ad Ætherium tum Episcopum Vxamensem, quem olim Beatus discipulum &* consortem Ordinis *in Monasterio habuerat. Ista argumenta si legisset Tamajus, mirari haud dubie desiisset, quod auctores nostri Beatum dixerint Monachum: nec gravate tulisset eum Benedictinis sodalibus adscribi.*

Benedictina.

4. *Opponit Henschenius, etsi constaret de Beati monachatu, non tamen ideo Ordini Benedictino adscribi continuo posse:* cum plura eo tempore fuerint in Hispaniis Monasteria, quæ Regulam non erant Benedictinam amplexa: *idque ex eo probat, quod Menardus noster in præfatione ad Concordiam Regularum, compositam a Benedicto Anianæ Abbate, refert Regulam S. Isidori Episcopi Hispalensis, aliam S. Fructuosi Episcopi Bracarensis, aliam alterius item Fructuosi. Scimus quidem tres Regulas pro Monachis sæculo septimo apud Hispanos conditas fuisse, unam a S. Isidoro, alias duas a Fructuoso primum Monacho & Abbate, dein Episcopo Bracarensi. Non enim Menardo nostro assentior, Fructuosos duos distinguenti. Argumenta huc retuli in Sæculo 2. ad ipsius Fructuosi Vitam: quæ argumenta probavit Henschenius in Aprilis tom. 2. Deinde has Regulas in nonnullis Hispaniæ Cœnobiis sæculo septimo fuisse observatas nemo jure infitiari potest. Siquidem tam Isidorus, quam Fructuosus ea pollebant apud Hispanos auctoritate, ut eorum Regulas facile admiserint Monachi in ea regione aliquanti. At majoris erat ponderis apud eos Gregorii Magni auctoritas, qui in Dialogorum libro 2. Benedictum adeo magnifice prædicaverat, ejusque Regulam insigni elogio commendaverat. Quanto in Gregorium studio affecti essent eo tempore Hispani illud luculenter declarat, quod Chindasuinthus Vesigothorum Rex Tajonem Cæsaraugustanum Episcopum Romam direxit ad recuperandam priorem Gregorii Moralium partem, quæ in ea regione desidera-*

derabatur. Porro ibidem ea tempestate notissimi erant Dialogorum libri, quos laudant Isidorus, & Paulus Emeritensis Diaconus in præfatione ad Vitam Emeritensium Patrum. Et publicata etiam tum erat S. Benedicti Regula apud Hispanos, ut constat ex iis, quæ attuli in Præfatione Sæculi I. & in Observationibus præviis ad Vitam S. Fructuosi. Si ergo tanta erat ab eo tempore apud Hispanos Gregorii Magni auctoritas, si notissima Regula tantopere ab ipso commendata; hanc sine dubio accepere Hispanienses Monachi una cum Regulis Isidori & Fructuosi, ut in Gallia præstitum vidimus in hujusce tomi Præfatione, ubi sæculo 7. diversas in unis eisdemque Cœnobiis Regulas cum Benedictina simul receptas fuisse constat. Accedit, quod labente sæculo insequente Benedictus Anianæ Abbas, Benedictinæ disciplinæ instaurator illustris, cum Hispaniam adiit contra Felicianam hæresim pugnaturus, idem institutum in illis partibus promovere potuerit. Sane quæcumque nobis ex calamitosis illis temporibus supersunt primaria Cœnobiorum instrumenta, (nam pleraque intercepit Maurorum procella) Regulam S. Benedicti Monachis impositam fuisse contestantur. Primum invenio Fromistæ Abbatis: qui una cum sobrino suo Maximo Presbytero æra 819. quæ anno Christi 781. respondet, Monasterium S. Vincentii de Oveto condidit in honorem sancti Vincentii Martyris atque Levitæ; & accepit Regulam sancti Benedicti. *Alterum æra 818. quod est Adelgastri Silonis Regis filii, pro Cœnobio Obonensi*, ad honorem Dei & beatæ Matris ejus, & Sancti Michaelis Archangeli, & S. Johannis Evangelistæ, & S. Antonini Martyris, & S. BENEDICTI Abbatis, cujus Ordinem, *inquit Adelgaster*, in ipso Monasterio constituimus. *Et infra*: Damus siquidem, & concedimus hujus serie testamenti Deo, & beatæ Mariæ & omnium Sanctorum Dei, in quorum honore ecclesiam & Monasterium fundamus, & in manu Felicis Abbatis, cui omnia supra taxata tradimus, ita ut semper permaneat in servitio Dei, & Abbas & Monachi Regulam beati Benedicti perenniter custodiant. *Accedit quod omnia Monasteria quæ in Catalania Hispaniæ finitima per ea tempora condebantur, eamdem Regulam servabant, ut patet ex veteribus Actis relatis in Appendice Baluziana ad Capitularia Regum Francorum, num.* 41. 42. 43. 89. 98. 132. 142. & 145. *Hæc de Beati Monachatu.*

AN. CHR. 798 19. Februar.

Yepez tom. 3. Script. 18.

ibid. Script. 24.

5. *Cujus vero Cœnobii Monachus fuerit, id conjectatur Antonius Yepez de Monasterio Sancti Thuribii Lievanensi, hoc inductus argumento, quod in charta ejus loci, data æra 866. mentio fit* de religioso Presbytero domno Ætherio *& Monachis inibi habitantibus. Verum eo tempore si non decesserat Ætherius, certe jam longe ante Episcopus erat Uxamensis *, & quidem eo tempore, quo is cum Beato in Elipandum scripsit, ut patet ex ejus Confessione relata ante medium libri* I. Primus ego Eterius, Oxomæ sedis indignus nominatus Episcopus, qui ab Archiepiscopo Toletano nuncupor esse hæreticus, profero Fidem meam cunctis audientibus. *Erat proinde Episcopus sub annum 790. Ego quidem existimo exstitisse aliquando Vallis-cavæ apud Asturias Monasterium, quod incoluerit, rexeritque Beatus. Nam in Vita sequente eodem secessisse dicitur; idemque locus hactenus ejus cultu ac reliquiis illustratur.*

Monasterium.

* Osme.

6. *Insignis fuit Beati eruditio & doctrina pro funesta illa Maurorum tempestate, uti demonstrant libri duo adversus Elipandum, editi tum ab ipso, tum ab Ætherio ejus discipulo, tametsi eo in opere Beati fuere præcipuæ partes. Sane utrumque insectatus est Elipandus; sed maxime Beatum. Huc spectat Elipandi epistola ad Fidelem.* Adolescentiam sane fratris nostri Eterii lacte adhuc alitam, & nondum ad robur perfectæ intelligentiæ perductam vestra fraternitas erudiat: quia non cum magistris optimis, sed cum ignaris & schismaticis, videlicet Felice & Beato Antiphrasio, æquales in virtute, & pares in errore, habuit collationem. *Felix iste videtur fuisse Abbas ille Obonensis, de quo supra, militans sub Regula S. Benedicti: cui proinde Beatum etiam addictum fuisse, ex ejus cum Felice societate intelligitur. Gabriel Vasquez fatetur se non posse non admirari Beatum & Heterium, quod tam calamitoso tempore, quo dira Maurorum tyrannide Hispania opprimebatur, controversiam adeo obscuram sui ingenii acumine & eruditione illustraverint. Præter hos libros contra Elipandum duos, qui exstant in tomo 8. Bibliothecæ Patrum, scripsit etiam Beatus commentarium in Apocalypsim, hactenus ineditum. Utinam illum quis e tenebris tandem eruat! quem Morales ait se vidisse in ecclesia Vallecavensi, Hispanis* Valcabado, *haud procul a Saldana oppido diœcesis Legionensis: qui locus, ut dixi, Beati memoria & cultu celebratur. Hic operæ pretium est observare Acta S. Andreæ Apostoli, quæ recentiora esse putant nonnulli, a Beato memorari sub finem libri I. adversus Elipandum, ubi de Christo agens;* Iste est agnus, *inquit*, immaculatus, qui quotidie, ut beatus Andreas ait, in altare crucis sanctificatur; cujus carnes postea quam omnis populus credentium manducaverit, & ejus sanguinem biberit; agnus qui sacrificatus est, integer perseverat & vivus. *Quæ ipsissima verba leguntur in vulgatis S. Andreæ Actis.*

Scripta.

I. TEMPORE MAUREGATI Asturicarum Regis, fuit in Toleto quidam Archiepiscopus, nomine HELIPANDUS, qui inter Agarenorum diras procellas CIXILIANO successerat decessori, ex eo quod ejus fama doctrinæ & sanctitudinis per totam spargebatur Hispaniam. Is erat ex Muzarabibus Gothis oriundus, & nobilitate san-

Beatus contra Felicianam hæresim pugil.

AN.CHR. 798 19. Febr.

ſanguinis clarus. Illum docuerat ab ejus primis litterarum rudimentis quidam FELIX, Gallus *a* proſapia, Epiſcopus Urgelitanus, poſt hæreticus Neſtorianus, qui Chriſtum fuiſſe filium Patris adoptivum, qua parte homo eſt, contra fas, contra auſpicia, contra omnes humanas & divinas litteras & religiones perdocuit. Fœdam hanc doctrinam per ſacrilega epiſtolarum monita a magiſtro *b* ſuxerat Helipandus, qui præceptoris veſtigia temeraria comprehenſione conſectans, adverſus omnes Hiſpaniæ Epiſcopos & Presbyteros ejus ſententiam deſpicientes, primo ſcriptis, poſt anathemate uſus, eſt Hiſpaniam damnabili propoſitione fœdatus.

2. Cum igitur hæc aggrederetur, in Livanienſibus montanis, quæ inter utraſque eriguntur Aſturicas; ex forti dulcedinem, ex ſilvis Davidem extraxit Deus, ut fortia quæque confunderet: & velut alterum Iſaiam loqui neſcientem, calculo ignito labia pertingens, ſuſcitavit in Hiſpania Prophetam, qui adverſus errantes Eccleſiæ proceres ſtilo ferreo inveheretur ſtrenuus. Conſtruxerat Nabuchodonoſor ſtatuam, apparentia firmam, magnitudine proceram, metallis divitem, fama celebrem, & apparatu magnificam: quis illius excellentiam collimavit? minuta petra e monte decurrens. Templi vaſa Balthaſaris inſcitia profanavit: quis ejus ambitionem, & mortem detexit? Duo digiti & brevis ſtilus. Ergo Deus qui in Helipando Goliath, in ejus errore populum, in ipſius vana gloria Nabuchum, & in illius ambitione Balthaſarem conſpexerat; ex abjectione plebis, & montanæ ſpeleis Davidem, & plebe ignota blæſum Iſaiam, ex monte Beatum, ex ſilvis ejus digitum, qui hujus Archiepiſcopi errores contunderet, ſurrexit.

Aſtur Hiſpanus, Presbyter.

3. Iſte, qui Beatus fuit & nomine & opere, Hiſpanus fuit, qui ab illis oriundus aſperrimis montanis, originem ab Aſturicanis antiquioribus traxit. Erat ordine Presbyter *c* in ſacris litteris edoctus, & Fidei catholicæ zelo conſpicuus. Hic cum Helipandi erroneam profeſſionem audivit, protinus per totam illam regionem & catholicum ſeminare dogma, & hæreticam evellere zizaniam cœpit, quibus obſiſtens Helipando profectibus, paullatim ejus propalari commenta cognovit. Adfuit quoque catholico operi B. ÆTHERIUS, qui poſt fuit Epiſcopus Uxamenſis, & Beati amicitia *d* fretus; uterque adverſus Felicem & Helipandum litteris & ſermonibus per populos diſcurrentes, catholicam veritatem virili & ſancta charitate docebant. Iſtorum etenim efficacia plurimi qui Helipandi venenum ebiberant, vinum hæreticum eructantes, ad gremium matris Eccleſiæ ſunt contritionis pœnitentia reverſi.

ab Elipando arguitur.

4. Audierat Helipandus opera ſanctorum Ætherii & Beati, & adverſus iſtum impenſe iratus, epiſtolam FIDELI *e* Abbati Aſturicenſi direxit; qua de ſanctis Presbyteris conqueritur, ex eo quod ipſe adſtans Toletanus Epiſcopus, ipſi, tamquam ejus dignitatem & ordinem contemnentes, nullam ab ipſo de adoptionis doctrina cognitionem ediſcere cogitarent.

---

a Id aſserere non auſus eſt Joannes Mariana, quod falſum eſse conſtat ex Eginhardi Annalibus ad annum 792. ORGELLIS *eſt civitas, in Pyrenæi montis jugo ſita: cujus Epiſcopus, nomine* FELIX, *natione* HISPANUS, *ab Elipando Toleti Epiſcopo per litteras conſultus, quid de humanitate Salvatoris Dei & Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſentire deberet, utrum ſecundum id quod homo eſt, proprius an adoptivus Dei filius credendus eſſet ac dicendus; valde incaute atque inconſiderate, & contra antiquam catholicæ Eccleſiæ doctrinam, adoptivum non ſolum pronuntiavit, ſed etiam ſcriptis ad memoratum Epiſcopum libris, perverſiſſima pravitatem opinionis ſuæ defendere curavit.* Feſtivi vero ſunt Hiſpani, qui ſi quos habent nebulones, Francis aut Gallis adſcribunt: quos autem Sanctos inſigniores habemus, ſibi vindicant, ut multis exemplis patet in Martyrologio Hiſpanico. Cum Felice ad Hiſpanos remittendus eſt Claudius Taurinenſis Epiſcopus, quem genere, non Scottum, ſed Hiſpanum fuiſse demonſtravi in tomo 1. veterum Analectorum.

b Falſus eſt Binius, qui Elipandum Felicis præceptorem appellavit. Certe Dungalus Felicem *hujus erroris magiſtrum* vocat.

c Immo & Monachus, ut ſuperius probatum eſt in Obſervatione 3.

d Fuit hic etiam Beati diſcipulus, ut Alcuinus tradit, cujus verba in eadem Obſervatione relata ſunt.

e Ejus epiſtolæ mentionem facit Beatus initio libri primi. *Legimus litteras prudentiæ tuæ, anno præſenti, & non nobis, ſed Fideli Abbati menſe Octobri, in æra 823. clam ſub ſigillo directas: quas ex relatu adveniſſe audivimus, ſed eas uſque 6. Kal. Decembris minime vidimus.* Itaque epiſtola hæc anno 785. ad Fidelem ſcripta eſt.

AN.CHR. 798 19. Febr.

„ rent. Quis ergo, prosequitur, unquam audivit, quod homo Asturicanus „ & montivagus Toletanos docere & corrigere præsumat? Nonne exemplum „ ab Archarico *a* Episcopo insumere poterat, qui audita vestri Beati anti„ phrasi, ad nostram occurrens sedem, quid tenendum humili percunctatio„ ne poposcit? Sed, sicut Dei gratia factum est, quod per nos, Episcopo„ rumque Hispaniæ consessum, de Magetianis *b* Spalitanis, qui circa festi „ Paschatis diem aberrantes, confusam ordinis normam spargebant, obtine„ retur victoria: sic in Domino hæresim Beatianam de Asturicarum monta„ nis exstirpare confidimus. Non me latet Ætherium, prout juvenem, de„ ceptum fuisse a Beato, homine silvestri & vaniloquo: quem, si tibi nostra „ placent, protinus ad te advoca, quantumque coram Deo, ejusque Ecclesia „ & nobis erraverit, indica: & si in obstinatæ propositionis thecnis perstite„ rit, nostra & totius Ecclesiæ correctione contunde.

5. Beato post aliquantulum, visitationis ADOSINDÆ *c* gratia pervenien- *Contra eum scribit.* te, Fidelis Abbas Helipandi epistolam demonstravit eidem: qui prout catholicum virum, & Fidei defensorem decebat, adscito Ætherio opus integrum duobus libris compactum, qui Helipandi errores solidis sacræ Scripturæ locis rationibusque validis confutabat, scripsit. Cujus cum in manus Helipandi & aliorum sequacium pervenisset codex, illum infestissimis sunt dedecorum ulceribus verbo & paginis insequuti: inter quæ Antiphrasii nomine macularunt. At Deus, cui omnium viscerum arcana patescunt, Beati innocentiæ spiritum a solio majestatis suæ contuens, & purum fidei zelum Presbyteri ab alto longe cognoscens, ab omnibus illum suorum inimicorum periculis liberavit.

6. Nam Helipandus Toleto profectus, Astures & Gallæcos obivit, iis- *Felicianus error damnatus.* que in locis multos prava opinione infecit pestifero oris afflatu. Felix Vaccæos in Hispania, Septimanios in Gallia, aliosque in Germania inficere satagens, ab omnibus fuit constanti defensione depulsus. Sic enim apud Reginum *d* Bajoariæ civitatem primo in conventu Episcoporum damnatus, post coram Hadriano Pontifice maximo simulato animo resipiscens: demum apud Francofurtum, ubi præsente Carolo Francorum Rege Concilium fuerat indictum, cui Roma THEOPHYLACTUS & STEPHANUS Episcopi; ex Hispania Beatus & Ætherius pro catholicis missi, interfuere Legati, error cum auctoribus a congregatione Concilii damnatus est: quod & Hadrianus Pontifex fecit.

7. Hoc siquidem intellecto Helipandus Toletanus a propositione re- *Elipandus resipiscit.* silire decernens, Episcoporum congregationem apud Toletum indixit: qua pænitens confessionis libellum, ubi Filium Dei unigenitum Patri-

a Ascaricum habet Elipandi vulgata ad Fidelem epistola, relata in lib. 1. Beati Abbatis, in qua hæc verba. *Hanc epistolam domini Ascarici Episcopi ideo fraternitati tuæ direxi, charissime Fidelis, ut cognoscas, quanta in Christi servis regnet humilitas, quanta in Antichristi discipulis regnet superbia: cum dominus Ascaricus mihi non docentis imperio, sed interrogantis voto ea scribere voluit, sicut illum vera humilitas docuit. Isti vero modo & contraria dicendo, modo & quasi ignorantem me, quid rectum sit, noluerunt interrogare.* Ascaricus erat Episcopus Bracarensis, quem cum Elipando suggillat Hadrianus Papa I. in epistola 97. codicis Carolini ad Episcopos Hispaniæ.

b De hac itidem victoria gloriatur idem Elipandus in epistola proxime laudata ad Fidelem. *Ut quod ego & ceteri fratres mei in Hispalitanis tanto tempore dijudicavimus, & Deo auxiliante, tam in festis Paschalium, quam in ceteris erroribus Migetianorum hæresim emendavimus: nunc illi,* Beatus scilicet & Ætherius, *e contrario inveniunt unde nos arguant.* Et infra Migetianos istos *in finibus Bætica* viguisse ait. Migentium ejus sectæ auctorem, ejusque discipulum Egilam arguit Hadrianus in epistola mox citata. Unde hic in textu legendum *Migetianis*.

c Adosinda erat Aldefonsi Regis filia, nupta Siloni, cujus regnum Mauregatus, Aldefonsi ex concubina itidem filius, invasit anno 783. Adosindam se invisisse cum Ætherio tradit Beatus ipse initio libri 1. contra Elipandum. *Cumque nos ad fratrem Fidelem, non litterarum illarum compulsio, sed recens religiosæ dominæ Adosindæ perduceret devotio; audivimus illum libellum* (Elipandi) *adversum nos & Fidem nostram in cuncta Asturia publice divulgatum. Et cum Fides nostra esset indissoluta, cœpit inter scopulos fluctuare navicula, & duæ factæ erant. Postea cum tranquillitate, ne bipertita, sed tantum videretur una; tunc colloquentes ad invicem,* Beatus scilicet & Ætherius, *diximus, &c.* Hinc arrepta occasio mutuo consensu scribendi unum idemque opus in Elipandum. De Adosinda item infra num. 8.

d Ductus, inquit Eginhardus, *ad palatium Regis, qui tunc apud Reginum Bajoariæ civitatem* (alii Ratisponam vocant) *residebat, ubi congregato Episcoporum Concilio auditus est, & errasse convictus, ad præsentiam Adriani Pontificis Romam missus, &c.* De aliis in Felicem habitis Conciliis lege Præfationem hujusce tomi §. 1.

AN.CHR. 798 19.Februar. que consubstantialem, non adoptivum, sed naturalem, humili confessione professus, obtulit. A Patribus lacrymarum professione susceptus, reconciliationis beneficium accepit. Hic Beatum & Ætherium, deposita antiquæ disceptationis malevolentia benigne suscipiens, illos Fidei defensores, & catholicæ veritatis patronos, non absque lacrymis & singultibus compellabat.

Beatus Adosindæ pædagogus, 8. Concilio denique soluto, & rebus Fidei in Hispania bene compositis, sedatoque Felicianæ pravitatis jurgio, sanctus vir Beatus Adosindæ Regis SILONIS uxori, quæ propter Mauregati tyrannidem sacram erat vestem induta, continuus pro animæ suæ remedio exstitit pædagogus: donec apud Vallemcavam secederet, orationibus, jejuniis & sacræ scripturæ studio insistens, super Apocalypsis mysteria librum miro ordine scriptitavit: demum miraculis celebris, Domino, cui servierat, spiritum placida dormitatione commendavit 11. Kalend. Martii, anno Domini 798. (pie obit.) Ejus corpus ibidem sepultum jacuit per tres annos, donec ad honoratiorem locum translatum, reservato brachio pro ægrotorum ad ejus sarcophagum advenientium juvamine, theca marmorea inclusum, debito honoris munere custoditur: prout illud & Sanctorum suorum ossa custodire promisit Deus, qui vivit & regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

MONUMENTA HISTORICA

AD ILLUSTRANDAM PRÆFATIONEM

& Acta præmissa.

I.

Petitio, quam ante votum Monachi quilibet facere debet.

Ex tomo 2. Capitul. editionis Baluzianæ.

ad Præfat. num. 53. & seqq. DOMINO venerabili in Christo Patri illo Abbati de Monasterio illo, qui est constructus in honore sancti illius, simul cum felici Congregatione vestra, quam Dominus de diversis provinciis ad peregrinandum propter nomen suum sub jugo militiæ atque servitutis Christi atque ala protectionis secundum Evangelium Christi regulariter vobis coadunavit. Igitur audivimus, quod Dominus noster Jesus-Christus per Evangelium suum adnunciat, dicens: *Nisi quis renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*: & alibi: *Qui reliquerit patrem aut matrem, fratres aut sorores, domus aut agros, & cetera propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* (Luc. 14. Matth. 19.) Petimus ergo beatitudinem caritatis vestræ, ut nos in ordine Congregationis vestræ, dignemini recipere, ut ibidem diebus vitæ nostræ sub Regula beati BENEDICTI vivere & conversare debeamus, quatenus suave jugum Christi & onus ejus leve sentiamus. Igitur nostra fuit petitio, & vestra decrevit voluntas idipsum implere, quod ita fecistis. Abrenunciamus ergo omnibus voluntatibus nostris propriis, ut Dei sola voluntas fiat in nobis, & omnibus rebus quas possidemus, sicut evangelica & regularis traditio edocet. Nihil rebus terrenis ab hac die possessuros nos spondimus, nisi quantum a Patre Monasterii donante aut permittente alimenta aut tegumenta corporis acceperimus. Obedientiam vobis, in quantum vires suppetunt, & Dominus dederit nobis adjutorium, conservare promittimus. Stabilitatem conversationis nostræ in Congregatione vestra, teste Domino, devoto animo cum observatione Regulæ usque in finem profitemur servare: nisi tantum (quia ignoramus futura (si fortasse causa utilitatis animæ accedat, ut per vestrum comiatum discedamus: aut etiam illud si contra voluntates nostras (quod absit) separemur a Principibus vel a barbaris; & ipsum si fuerit factum, in quantum possumus semper ad ipsam Congregationem revertere faciamus, & sub sancto Ordine perseveremus. In reliquo vero per nullum ingenium de prædicta Congregatione vestra vel jugo sanctæ Regulæ, seu de potestate obedientiæ vestræ nullam habeamus licentiam nos abstrahendi aut contradicendi. Quod si instigante an-

te antiquo hoste, aut voluntate nostra propria hoc facere tentaverimus; in nullis modis hoc vindicare valeamus: sed ubicumque nos missus vester, aut aliquis ex Congregatione vestra invenerit; etiam nobis nolentibus in ipsa vestra sancta Congregatione Deo auxiliante per vosmetipsos faciatis revocare, & secundum Regulam nos ibidem dijudicare: ut diebus vitæ nostræ sub divina Regula & regimine vestro perseveremus; qualiter in die judicii ante tribunal æterni Judicis ipso adjuvante salvos nos repræsentare possitis. Et quicumque contra hanc petitionem, quam nos bona voluntate scribere rogavimus, & subterfirmavimus, per quemlibet modum agere aut infrangere voluerit; in primis sciat se a Deo damnandum, quem irritat: & insuper secundum canonicam institutionem a communione omnium Fratrum sit extraneus, usquequo de hac causa ad veram emendationem perveniat. Manus nostræ subscriptione ad honorem domni & patroni nostri Sancti illius hanc petitionem volumus roborare.

Ipsa Promissio.

Ego ille, Domne Abba ille, obedientiam vobis secundum Regulam sancti BENEDICTI, juxta quod in ista Petitione continetur, quam super istud altare posui, coram Deo & Sanctis ejus, in quantum mihi ipse Deus dederit adjutorium, Deo & vobis promitto custodire, & in quo possum, ipso auxiliante conservo. Amen.

Item exemplar Promissionis, sicut solebant antiqui Monachi Regulam promittere.

IN nomine Domini. Promitto me ego ille in sacro Monasterio beati Martyris sive Confessoris illius, secundum instituta beati BENEDICTI coram Deo & sanctis Angelis ejus, præsente etiam Abbate nostro illo, omnibus diebus meis in hoc sancto Monasterio amodo & deinceps perseveraturum, & in omni obedientia, quodcumque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego ille hanc Promissionem a me factam manu propria coram testibus scripsi & roboravi.

II.

Alia formula Petitionis.

EGo ille initio conversationis meæ diligenter adtendens considero, quod petitionibus meis primum non facilis concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti vix hospitii locus est misericorditer adtributus: in quo per paucos dies demoratus, Novitiorum sum domum progressus: in qua mihi dura & aspera primum a seniore sunt prædicata, & stabilitatis meæ promissio expetita; & ter in anno lecta atque tradita Regula cum admonitione dicentis: Ecce lex sub qua militare vis: si potes observare, ingredere; si non potes, liber discede. Hoc ergo videns ordinatissimum, atque morosum mihi spatium adtributum, dubitans aditum * prætermisso, ut me jam vestro corpori sociare dignemini humiliter deposco. Ego tamen hujus Regulæ instituta Domino juvante servare promitto, & propter vitæ æternæ præmium coram Deo & Angelis ejus humiliter militaturum subjicio, ita ut ab hac die non mihi liceat collum de sub jugo excutere Regulæ, quam sub annali optione aut excusare licuit, aut suscipere. Et ut hæc professionis meæ Petitio a vobis firmiter teneatur; ad nomina Sanctorum, quorum hic continentur reliquiæ, & præsentis Abbatis ill. conscriptam trado in perpetuum habendam, & manu mea roboratam, super altare repono perenniter reservandam.

* f. dubietatis aditu

Promissio.

Ego ille promitto stabilitatem meam, & conversionem morum meorum, & obedientiam secundum Regulam sancti Benedicti, coram Deo & Sanctis ejus.

III.

Epistola Domni KAROLI *Imperatoris ad* ALBINUM *Magistrum, & ad Congregationem sancti Martini Monasterii missa.*

Ex tomo I. Capitularium Baluziano.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti KAROLUS, *& reliqua*. ALBINO venerabili Magistro, & omni Congregationi Monasterii sancti Martini. Pridie quam ad nostram præsentiam a vobis missa venisset epistola, adlatæ sunt nobis litteræ a THEODULFO

adPræfat. n. 76. & ad Elog. Alcuini pag. 159.

ro Episcopo missæ, querimonias continentes, de inhonoratione hominum suorum, & non tam illorum, quam Episcopi hujus civitatis vel contemptu jussionis imperii nostri: quam jussionem de redditione cujusdam Clerici de custodia ipsius elapsi, & in basilica sancti Martini latitantis, sub nostri nominis auctoritate conscribere jussimus; cujus etiam nobis exemplaria misistis, in quibus nos nequaquam injuste aliquid decrevisse, ut vobis visum fuit, putamus. Sed cum utrasque epistolas, vestram scilicet ac Theodulfi, nobis relegere fecissemus; asperior multo nobis & cum iracundia composita vestra, quam Theodulfi videbatur epistola, & in nullo erga illum caritatis condimento respersa: sed potius quasi reum defendens, & Episcopum accusans, & sub velamine quodam celati nominis continens, (quod) vel posset, vel admitti ad accusationem deberet: cum hoc omnino & divina, & humana lege sancitum sit, nulli criminoso alterum accusandi dari licentiam. Quamquam a vobis ad hoc defensus & conservatus sit sub obtentu jussionis nominis nostri, ut qui jam accusatus, & in conspectu populi civitatis suæ judicatus est, accusandi locum habere Cæsarei nominis appellatione deberet, ad exemplum beati Pauli Apostoli: qui apud Principes Judææ a gente sua accusatus, sed nondum judicatus, Cæsarem appellavit, & ab eisdem Principibus ad Cæsarem judicandus missus est. Quod nequaquam præsenti negotio convenit. Paulus enim Apostolus a Judæis accusatus, sed non judicatus, Cæsarem appellavit, & adire permissus est. Hic vero infamis Clericus, & accusatus, & judicatus, & in custodia missus, & de custodia elapsus, basilicam quam nisi post pænitentiam ingredi non debuerat, contra legem ingressus, & adhuc (ut fertur) perverse vivere non cessans, ut dicitis, sicut Paulus Apostolus Cæsarem appellavit, sed nequaquam ut Paulus Cæsarem aditurus est. Illi enim apud quem accusatus, & a quo judicatus atque in custodia missus est, & de cujus custodia evasit, præcipimus ut reddatur, & ille eum ad nostram audientiam, sive vera, sive falsa dicentem, adducat: quia non decet, ut propter talem hominem nostræ primæ jussionis ulla fiat immutatio. Sed & valde miramur, quur vobis solis visum sit nostræ auctoritatis sanctioni & decreto contraeundum: cum liquido pateat & ex consuetudine veteri, & ex constitutione legum, alterum decreta recta esse debere, nec cuiquam permissum illorum edicta vel statuta contemnere. Et in hoc satis mirare nequivimus, quod illius scelerati hominis precibus, quam nostræ auctoritatis jussionibus obtemperare maluistis: cum nunc clarissime liqueat, cum eodem homine amorem discordiæ & inruptionem caritatis de hoc loco velut * egredi. Ipsi quippe nostis, qui Congregatio hujus Monasterii ac servi Dei, & utinam vere, dicimini, qualiter jam crebro vita vestra a multis diffamata est, & non absque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis. Et nos consulendo vobis, & ad malam famam abolendam, magistrum & rectorem idoneum vobis elegimus, & de longinquis provinciis invitavimus, qui & verbis & admonitionibus rectam vitam instruere; &, quia religiosus erat, bonæ conversationis exemplo potuisset informare. Sed proh dolor! aliorsum cuncta conversa sunt, & diabolus vos quasi ministros suos ad seminandam discordiam, inter quos minime decebat, invenit, scilicet inter sapientes & Doctores Ecclesiæ: & qui peccantes corrigere & castigare debuerunt, cogitis ad peccatum invidiæ atque iracundiæ prorumpere. Sed illi, Deo miserante, nequaquam adsensum vestris malis suggestionibus præbituri sunt. Vos autem, qui contemptores nostræ jussionis exstitistis, sive Canonici, sive Monachi vocamini, ad placitum nostrum, juxta quod præsens Missus noster vobis indixerit, nobis vos adsistere scitote. Et quamvis ad nos missa hic factæ seditionis vos excuset epistola, venite, & condigna satisfactione inustum crimen eluite.

* edit. ruit.

IV.

Capitula Monachorum San-Gallensium edita circa annum 817. *quibus præfixa est epistola* GRIMALDI *&* TATTONIS *ad* REGIMBERTUM *magistrum Scholæ, ut opinor, Monasterii sancti Galli, qui obiit anno* 846.

Ex tomo 2. *Capitularium Baluziano.*

ad Præfat. num. 57. & 81.

PRAESTANTISSIMO & ineffabili dilectione nominando REGIMBERTO præceptori GRIMALTUS, TATTOque supremi auditorum vestrorum discipuli sempiternæ felicitatis salutem. Memoria dilectionis vestræ animis nostris sedulo inhærens, immemores petitionum vestrarum promissionumque nostrarum non esse permittit. Et utinam tam proficienter, quam spontanee piam voluntatem vestram implere valuissemus. Ecce vobis Regulam beati BENEDICTI egregii Doctoris, quam benivolus animus vester summo semper optaverat desiderio, direximus, sensibus & syllabis, necnon etiam litteris a supradicto Patre, ni fallimur, ordinatis minime carentem: quæ de illo transcripta est exemplare, quod ex ipso exemplatum est codice, quem beatus Pater sacris manibus suis exarare ob multorum sanitatem animarum curavit. Illa ergo verba quæ supradictus Pater secundum artem

artem (ficut nonnulli autumant) in contextum Regulæ hujus non inferuit, de aliis Regulis a modernis correctis magistris collEximus, & in campo paginulæ e regione cum duobus puntis inserere curavimus. Alia etiam quæ a benedicto dictata sunt, & in neotericis minime inventa, obelo & punctis duobus consignavimus. Hoc egimus desiderantes vos utrumque & secundum traditionem pii Patris, etiam modernam habere. Eligite vobis quod desiderabili placuerit animo. Valete in Domino.

*Item capitula Novitiarum *, de his in quibus praeceptum Regulæ & constitutiones novellorum Conciliorum acutius nos considerare, & promtius exercere jussio imperialis admonet.*

* id est novarum constitutionum.

1. IN primis ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis viros in toto regno suo, nisi ubi impossibilitas non permittit, inveniatur varietas: cujus impossibilitatis qualitatem summo studio Missi pro hoc directi satagunt inquirere.

2. Ut ad omnia signa diurna, sive nocturna, secundum præceptum Regulæ, statim ut audita fuerint, festinetur.

3. Ut locus separatim tarde ad qualecumque signum occurrentibus constituatur.

4. Ut cum disciplina regulari & reverentia magna divina agantur officia.

5. Ut dictis sex Psalmis primis ad nocturnum genua non inflectant, sed stantes orent.

6. Ut intervallum post nocturnum in æstivo tempore, usquedum 5. Psalmi dici possunt, proletetur.

7. Ut finitis cursibus, incœpturi *Kyrie eleison* genua flectant, & non ante surgant, quam sanctæ Trinitatis vocabulis perdictis Presbyter dicat, *Per omnia sæcula sæculorum, Amen*. Surgentes autem, humiliationem supplicationis sibi vicissim præbeant: & idipsum sessuri in Capitulo, atque recessuri, vel ubicumque tota Congregatio jungitur vel separatur, faciant.

8. Ut in ecclesia nemo, nisi quod Regula mandat, loquatur.

9. Ut *Kyrie eleison*, *Amen*, *Deo gratias*, & versus in unoquoque concursu altius & distinctius atque protractius honeste dicantur.

10. Ut Lector in ecclesia prius benedictionem non petat, quam omnes sedeant.

11. Ut versus ad Capitulum, id est *Deus in adjutorium meum*, a Presbytero ter, terque a Congregatione repetitus dicatur: & dicta *Gloria*, post hoc non adjungant *Alleluja*.

12. Ut *Kyrie eleison* oraturi in Capitulo, utrumque genu flectentes, consona voce tribus tantum vicibus dicant, id est *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison*. Similiter in refectorio, sed sine genuflexione.

13. Ut in Capitulo, seu ubicumque quis increpatus fuerit, statim veniam petens dicat *Mea culpa*: & jussus surgat, & sic humiliter rationem reddat. Et si quisquam hoc facere contempserit, duplici vindictæ subjaceat.

14. Ut post Capitulum signum sonetur, ut omnes pariter cum Præposito vel Decanis & uno de Circatoribus in obedientia, ubi injungitur, pergant; exceptis his qui variis occupati sunt obedientiis. Et alter de Circatoribus clastrum providens domi remaneat. Qui Decani & Circatores summa cura provideant, ne quid vel in ipsa obedientia, vel illuc eundo, vel inde revertendo, vel ubi & ubi, inhonestum & nostræ professioni inconveniens fiat, recordantes, (quod) quicquid a discipulis delinquitur, magistros respicit.

15. Ut in refectorio hora refectionis nullius, nisi Lectoris, vox audiatur.

16. Ut reficiendi Fratres unum pulmentum cum potu & orto * seu pomis, si sunt, ante se inveniant. Post quæ & alia dentur, quæ Regula mandat. * sic

18. Ut ante, nec post horam constitutam quidquam cibi vel potus aliquis sumat, exceptis infirmis. Sed & omnes, sicut uno stringuntur voto, unius Regis bajulant servitium, unum exspectant regni cælestis præmium: ita unum in labore militiæ accipiant necessitatis stipendium.

18. Ut custodia regularis circa infirmos non negligatur.

19. Ut quatuor fratres juniores, seu quantos exposcerit necessitas, deputentur ad miscendum: qui tamen reficiantur cum ceteris.

20. Ut ministri omnes, intus forisve, in potu & cibo, vestimentis, ceterisque necessariis ea mensura, qua ceteri Fratres vivunt, contenti sint. Et quando a ministeriis suis vacant, cum aliis reficiantur.

21. Ut ad coquinam signum non sonetur. Sed ebdomadarius, facta ministratione, illud tintinnabulum quod ante Abbatem pendit, tangat. Quo sonato, inclinet se idem ebdomadarius atque omnes Fratres, usquedum a Sacerdote benedictio compleatur.

22. Ut versu dicto post mensam, incipiat Prior *Miserere mei Deus*, in dextro choro, & cohrus sinister procedat. Et sic aperte & distincte cantando pergant ad ecclesiam.

23. Ut summum silentium post refectionem omni tempore teneatur.

24. Ut certis temporibus occupentur in opere manuum, certis in lectione divina.

25. Ut præpositus, Decani, Circatores, omnesque ministri sæpius privatè, publiceque admoneantur, ut omnimodis circa ministerium suum solliciti sint.

26. Ut omnes ad Missas veniant & persistant, sicut & in ceteris divinis officiis facere debent.

27. Ut in æstivo tempore post Nonam bibant Fratres, & postea ad Capitulum pergant.

28. Ut post omnes Cursus, quando ad refectorium ire oportet, in ecclesia illud signum quod ad refectorium sonat, exspectent; nisi quem necessitas exire compellit.

29. Ut ubicumque sibi obviaverint Fratres, junior benedictionem petens stet in uno loco inclinatus, usquedum tribuens benedictionem Prior transeat.

30. Ut absente Abbate Præpositus locum ejus in ecclesia, in capitulo, atque in refectorio teneat, ejusque vice lectiones in unoquoque conventu interpretetur, & benedictionem legentibus tribuat. Et præposito non præsente, senior Decanus eadem faciat: qui præsente Abbate propria teneant loca.

31. Ut intervallum post matutinos & ante Primam, hiemis vel æstatis tempore, eo proteletur spatio, quo se Fratres apte parare, & convenienter orando altaria circuire possint; ut clara luce vel orto sole exeuntes a Prima, vel lectioni vacent, vel injunctam sibi obedientiam subeant.

V.

Qui Monasterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.

Ex tomo 2. Capitul. Baluziano.

ad Præfat. num. 107. ANTIQUA legum auctoritas & Principum decreta sanxerunt, ut unusquisque dum manet in corpore, de propria quam possidet facultate voluntatem suam litteris inserat, ut perennis temporibus inviolata permaneat. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter ego ille una cum consensu Galliarum Pontificum in re mea propria, quæ ex successione parentum meorum mihi obvenit, Monasterium in honore sancti illius ædificavi in loco nuncupante illo, in pago illo, in fine illa, & constituimus ibi Abbatem nomine illum, qui ibidem sanctum Ordinem Deo auxiliante gubernare faciat, & suis Monachis ibi constituat, & per ejus ordinationem ipse, sanctus Ordo perpetualiter sit institutus & conservatus. Propterea donamus & donatum in perpetuum esse volumus ad jam nominato Monasterio sancti illius vel ad Abbate illo ipsum locum ubi ipse Monasterius est constructus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis suis & locella seu colonicis in villas illas in pago illo. Ista omnia quæ superius memoravimus, cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum, quantumcumque ibidem tenere vel possidere videmur per quolibet adtracto, totum & ad integrum cum omni supra posito ad die præsenti in honore sancti illius pro remedium animæ meæ vel æterna salute dedimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, strumenta chartarum, libris vel vestimenta, seu ministeria ecclesiæ, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquisitam, quicquid dici aut nominari potest, totum & ad integrum ad supra scripto Monasterio vel jam dicto Abbati cum Monachis suis perpetualiter protegente Domino tradimus ad possidendum. Et dum omnes Præsules & nobiles personæ agnoscunt & comprovincialibus nostris cognitum est quod ego ille in mea re propria jam nominatum Monasterium ædificavi, vel Cœnobiolo sancto ibi constitui propter, Deum vel quidquid exinde facere volo, præsenti tempore in omnibus mihi maneat libera potestas, propterea per præsentem paginam cum consensu supra memoratorum Pontificum, constituo, ut nullus Episcopus alius civitatis, aut Archidiaconus, aut quilibet ex Clero, aut actores Ecclesiæ nullum ibidem præsumant exercere dominatum, non ad mansionaticos aut repastos exigendo, non ad ministeria describendo, non ad Abbatem mittendo. Cum vero necesse fuerit chrisma petere, tabulas aut altaria consecrare, sacris ordinibus benedici, Abbas vel Monachi ibidem consistentes a quocumque de sanctis Episcopis sibi elegerint qui hoc agere debeat, licentia sit eis expetere, & illi hoc benedicere vel consecrare. Si vero caritate exigente Pontifex quilibet ab Abbate loci illius ibi fuerit invitatus, simpliciter quæ ei a Fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel munuscula amplius eis quærat, neque de omnibus rebus ipsius Monasterii nullam habeat potestatem. Cum vero Abbas ipsius loci acceperit transitum, quemcumque de semeptipsis Monachi ibidem habitantes secundum Regulam sancti BENEDICTI meliorem invenerint, ipsum Abbatem ibidem constituant. Quod si ipsi de seipsis talem non invenerint, cum communi consilio illi sanciores Monachi aliunde regularem Abbatem, qui eos sub Regula S. BENEDICTI regat, eligendum in eorum maneat potestate. Quod vero Deus avertat, ne ibi sanctus Ordo tepescat, & ipse Abbas hoc emendare non prævalet aut negligit, potestas maneatur ipsis Monachis, ubicumque in propriis Monaste-

nasteriis rectius & sanctius secundum Regulam sancti BENEDICTI invenerint, expetere, & per eorum salubre consilium ipsum sanctum Ordinem regulariter emendare. Quod si Pontifex vel aliquis ex Ecclesiasticis ministeriis quislibet vel aliqua emissa persona contra ipsum Abbatem vel ejus Congregationem de supradictis ordinibus vel benedictionibus vel de rebus meis propriis Monasterii per qualecumque strumento aut quocumque modo ad ipsam casam fuit, vel in antea fuerit delegatum, additum, commutatum, vel concessum, vel quidquid ad ipsum Monasterium vel ad eorum homines pertinet, aliquid calumniare, vel inquietare, vel per quodlibet ingenium minuare tentaverit, a glorioso Domino quem tunc Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, hoc protinus emendetur. Precor igitur glorioso Domno, qui est temporibus modernis, & futuris successoribus Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, & per Dei tremendum judicium adjurare præsumo, ut præsentem paginam vel facta mea ex jam dicto Cœnobiolo meo sua fortitudo contra omnem adversitatem pro mercede sua post Deum jubeat defensare, atque solidum in omnibus custodire, ut nullatenus ab infestatione malorum hominum possit inrumpi; sed delectet ibidem Abbati vel Sacerdotibus seu Monachis ibidem consistentibus pro vita ipsius & filiorum ejus vel exercitu & omni populo catholico quieto ordine supplicare. Si quis vero, &c.

VI.

Qualiter privilegium condatur.

Ex tomo 2. Capitularium Baluziano.

DOMINIS Apostolicis præsentibus temporibus & futuris, quicumque sub fide catholica pastoralia sectantur officia, ille Episcopus Christi humilis. Opportunum est etiam, ut Deum timentes propter ventura futuraque judicia diligentibus Deum bonum operare, quatenus qui Pontifex vocatur in populo, timentibus Deum succurrat affectus: ut qui sæculum calcant, & Christo servire desiderant, per consensum Pastoris quieti ab omnibus infestationibus vivant. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter Monasterium in pago illo, qui dicitur ille, quem illuster vir ille in alode proprio construxit, & pro totius defensionis studio per suam epistolam ad praecellentissimum Domnum Regem Burgundiæ ipsum Monasterium aspicere decrevit, ut communis mercis illius pro fundamento & regale clementia pro defensionis auxilio crescat apud Deum, & nobis jam dicto Domno glorioso Regi illo opportunum est petere, ut privilegium Monachis ibidem habitantibus deberemus largire; ob hoc maxime, quia solet ut morientibus religiosis Episcopis, pastoralem locum suscipiant sæculares, & res quæ pauperibus fuerunt condonatæ, magis per gasindos, quam per Sacerdotes dispergantur; & ecclesiastica vita neglecta, conlata bonorum magis per venatores & canes, &, quod est gravius, per meretrices expendantur; vel religionis norma distructa, levitate laicorum sæcularia injuste consentiantur, & per eorum iniqua consilia Monachorum vitam conturbare præsumant. Propterea ergo ab hac parte semper Christo propitio directore dirigentes communi voluntate ille Episcopus & ceteri consensimus, ut in eis privilegium claro animo confirmaremus. Statuentes ergo jubemus sub testimonium sanctæ Trinitatis & pretium sanguinis Christi, coram Deo & Angelis atque Archangelis, ut de prædicto Monasterio illo, vel quidquid ibidem tam regio munere, quam privatorum vel quibuslibet rebus aut corporibus est conlatum, aut in antea conlatum fuerit, nullam exinde Episcopus civitatis illius habeat potestatem, neque Archidiaconus illius, vel ministri & actores Ecclesiæ, aut quilibet ex Clero in rebus prædicti Monasterii nullum præsumat habere principatum, in nullam omnino rem, quod dici aut nominari potest, non pro pasto exactandum, non pro mansionaticos requirendum, non pro totius omnino re repetendo, non pro Abbatem constituendo, non pro ministeria describendo, non pro altaria aut tabulas consecrando, non pro sacros Ordines dedicando, illius civitatis Episcopus nullum ibidem præsumat habere accessum, nisi fortasse per communem consensum Abbas vel ipsa Congregatio eum caritatis gratia pro sanctæ vitæ meritis crediderit evocandum. Et si fortasse ab eis fuerit evocatus, non hoc in consuetudine vertat, nec munera exinde requirat, sed simpliciter quæ a Fratribus sibi fuerint oblata; & expleto caritatis officio ad propria, sicut de reliqua Regis domo, cum pace discedat: quia dignum est, ut quod Rex hujus sæculi cum suis Proceribus pro commune salute voluit esse constructum, sub integro privilegio sit in perpetuum a calumniandi occasionibus conservatum. Confirmamus igitur jure perpetuo, ut cum Abbas ipsius Cœnobii de hac vita migraverit, quemcumque sibi Monachi ibidem habitantes secundum Deum elegerint, absque ullo arbitrio illius urbis Antistitis ipsi sibi Monachi Pastorem instituant, qui eorum sacrum Ordinem instanter attendat. Cum vero fuerit opportunum Ecclesiam dedicare, aut sacros Ordines benedici, vel tabulas consecrare; quemcumque de religiosis Episcopis Abbas ipse vel

ad Præfat. num. 107.

vel Monachi sibi voluerint invocare, in eorum maneat potestate. Et si (quod absit) ibi Ordo sanctus tepescat, & Abbas Monasterii hoc per se emendare neglexerit, aut etiam ipse cum Monachis statuta regularia servare contempserit, si vix pauci videantur de Monachis quorum religio in Christo proficiat; potestas illis maneat, quemcumque sibi elegerint de proximis Monasteriis, quem rectius, & sanctius secundum Regulam sancti BENEDICTI invenerint expetere, ut eorum salubri consilio studeant sanctum Ordinem revocare. Statuimus etiam mulierum accessus intra portas Monasterii nullatenus fiat. Si quis itaque constitutionem præsentem pro quocumque conludio mutare conaverit, reus omnipotenti Deo effectus a pace Christianorum omnium habeatur extraneus; & indissolubili anathematis vinculo vinctus, sortem damnationis Judæ proditoris incurrat. Quod privilegium ut in perpetuo tempore conservetur, stipulanione subnixa, manu propria.

NOTA

VII.

IBBONIS *Archiepiscopi Turonensis Privilegium pro Turonico S. Martini Monasterio.*

Ex ms. codice Thuaneo num. 780. scripto ab annis octingentis.

ad Præfat. num. 110.

CONDITOR rerum omnium Deus invisibilis, qui per Prophetarum linguas genus erudivit humanum, qui egregium per Prophetam præcepit nobis Isaiam, si Deum quærebamus & scire illius volebamus vias, debitores nostros repetere non deberemus, omnes & solveremus fasciculos deprimentes, & omne onus quod adgravabat, disrumperemus; & reliqua quæ subsequuntur, si custodiebamus, tunc repromisit omnibus nostrorum criminum ponderibus dejectis, atque delictorum nexibus resolutis, expulsisque peccatorum tenebris, erumpere quasi mane lumen nostrum, ad contuendum scilicet spiritalibus oculis, sequentibus Creatorem, quod & sanitas nostra citius oriatur, & anteibat faciem nostram justitia, & gloria Domini inmarcessibilis colligat nos, tunc invocemus & Dominus exaudiat, clamemus & dicat voce cælitus, Ecce adsum. Cui abysso veteris Testamenti consonat, vel invocat, atque confirmat in voce cataractarum suarum novum ipsius Redemptoris voce: *Dimittite & dimittetur vobis*: & iterum. *Quæcumque vultis ut vobis faciant homines, & vos eadem facite illis*, &, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Hoc ergo mandatum sufficit nobis in totum, in quo legem integram, veterem & novam, & universos Prophetas pendere, & implere Scriptura firmavit. Et de contemplativa vita partem optimam, quam Dominus Mariam elegisse laudavit, sufficere credimus testimonio ejus: quamvis & actualis vita habet cum retributione bonorum operum mercedem suam; tamen præposuit satagenti Marthæ circa plurima se contemplantem Mariam. His ergo tantis atque talibus testimoniis excitatus in anima, decrevi ego in Dei nomine ill. etsi quamlibet peccator, illius urbis gratia Dei vocatus Episcopus, privilegium concedere, atque libertatem congregationi Monasterii basilicæ beatissimi & post Apostolos Galliarum clarissimi Confessoris ill. ubi ipse in corpore requiescit, condonare, in quo venerabilis vir ille Abba præesse videtur, quod jamdudum a prædecessore nostro illo, illius urbis quondam Episcopo, christianissima devotione ad ipsam sanctam basilicam vel congregationem ibidem consistentem fuit concessum, vel etiam per auctoritatem sedis Apostolicæ Papæ urbis Romæ ex consensu ipsius illi hoc privilegium ad instar ex ipsa devotione apostolica fuit confirmatum. Nec immerito reor eisdem ita viventibus pie atque catholice hoc supervenire privilegium poterit, qui indesinenter diu noctuque patrono famulantes, placere piissimo Christo contendunt, omni honestate ac moderatione morum corpora coercentes redigunt servituti, atque suis libertatem Monachis dare: cujus honorem fiscus totum dedit urbi * & census, libereque vivere, nomenque instituit hæredis: cujus præfulgente & miraculis coruscante a Regibus singulariter emunitatem urbs nostra toto promeruit, præstante piissimo DAGOBERTO quondam Rege integram emunitatem suscepit; dignum arbitror munus ab eodem impetratum eidem in suo viventibus patrocinio trementibus ulnis proferre. Præfatis ergo Fratribus & Abbati jura servantibus Patrum, cedimus, cessosque volumus ecclesiæ censos, servitutes, opera, mansiones, pastos, munera, freda, fisco, Episcopo, Judicibus, Missis, & Archidiacono, & omnes consuetudines sæculares amputamus: & quicquid nobis vel eisdem servire, seu dare solebant, resecamus: & quæ iidem possident, vel adhuc largiente Domino a Christianis omnibus conlatum fuerit, sibi semper vindicent, habeant, atque perpetuo jure tempore nostro vel successorum nostrorum defendant, eisque proficiat perenni firmitate: nec nobis, nec nostro cuiquam successori quicquam aliud dent, nisi juxta postulationem Fratrum vel statuta sanctorum Patrum, quam honores impositæ manus, gradus, benedictionis subsequentum, altaris, chrismatis, & olei sancti; & hoc ipsum absque ullo præmio secundum sanctas Scripturas accipiat. Et si Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memoratæ congregationis Monasterii, quorum vita perfecta creditur, sicut Regula S.

* f. uti

BENE-

BENEDICTI edocet, in eorum consensu solidetur: sicut & auctoritas Papæ urbis Romæ ADEODATI continet per privilegii seriem, nullas gravidines a quolibet Episcoporum sub prætextu discussionis religiosus Abbas vel Monachi ibidem degentes sustineant, neque rursus hospitandi sibi apud eos licentiam vindicantes, dispendia his atque insolentias angariarum imponant, nec per occasionem regularis disciplinæ rimandæ atque servandæ quaslibet inportent injurias; sed liberam licentiam similiter habere statuimus salvo profectu Monachi *, quorum regularem custodia religiosum Abbatem qui tum pro tempore præerit præfato venerabili Monasterio id procurante. * f. Monachorum, & regulari custodia, religioso Abbate, Ut ergo quod priscæ traditionis ejus articulus continet, conservare nitantur, & * quique sub ejus reguntur dispensatione, sollerter custodire commoneat, districteque compellat. Reverentissimus vero Episcopus, in cujus parochia memoratum venerabile Monasterium, vel res ejus ac possessiones constiterint, faciendæ tantum ordinationis ac promotionis Sacerdotum atque Levitarum, vel conficiendi chrismatis sit tantum concessa licentia: * f. eos qui dispositionem autem venerabilis loci gerere, ac conversationem monachicam exquirere religioso Abbati ejusque Præposito, vel qui beatissimi in eodem Monasterio fuerint, quod etiam præfati Præsules consona sententia definierunt, decernimus. Quisquis igitur quolibet tempore (quod nullatenus credimus) hujus decretum privilegii, quod auctoritate Apostolica subnixi consentiendo firmavimus, in totum vel in partem temerare temptaverit, suæque præsumptionis audaciam digna emendatione minus correxerit; in perpetuum percellendum vel anathematizandum se noverit, non solum tantorum sententia Sacerdotum, sed etiam æquissimo apostolicæ condemnationis aculeo: quoniam violare pertinaciter nisus est, quod salubriter conservare debuerat. Et ita quoque hujus privilegii sanctio firma ac rata indiminute persistat, atque permaneat, erga quod & præcellentissimi totius Galliæ Reges, ut scripta comperimus, ad reprimendas Laicorum infestationes edicto præmunire idem venerabile Monasterium regali pietate dignati sunt: ita & nos inspirante Domino plena devotione deinceps in idipsum venerabilem illum Abbatem, suam congregationem, vel præfati Monasterii sancti illius Antistitis volumus confirmare: ut inspecta ipsa privilegia, tam de successoris nostri ill. quam ADEODATI Papæ urbis Romæ, seu confirmationes gloriosorum Regum; ut nostro tempore vel successorum nostrorum omnimodis inviolabiliter conserventur, & in nulla qualibet parte, sicut a nobis decretum est, corrumpantur. Rogamus & conjuramus successores nostros, secundum sancti Pauli exemplum, per nomen Domini nostri Jesu-Christi, ut id ipsum sentiatis omnes nobiscum, conservantes Domini mandatum quod dicitur: *Gratis enim accepistis & gratis date*: & illud Propheticum testimonium: *Beatus qui excutit manus suas ab omni munere*: id est nec per obsequium indebitum servando, nec per linguam laudando, nec per manum plenam muneribus donum Spiritus-sancti corrumpatur: sed illa potius intuentur munera immortalia, quæ sunt cælo condita, de quibus dicitur, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se & custodientibus legem suam. Abbas vero qui eligendus est, non eum nativitas, aut divitiæ, vel ingeniositas præferat: sed quem sanctitas morum, & gravitas, vel pietas adornaverint, anteponant. In nullis quoque modis, quos prædiximus, juxta conjurationem dissentiatis nobis prædictis successores, si non Martinus consortio, si non Christus suo nos * excludat regno, * f. vos usquequo venerandos mihi Galliarum Præsules, & Belgicæ, Aquitaniæ Metropolitanos, & omnes confratres & Coepiscopos supplex exoro, ut huic paginulæ pro socio vestro patrono nostro Sancto illo adsensum tribuatis, animo ex pleno manibus vestris infra subscribentes roborem detis perpetuum: ut æterna vobis præmia hoc privilegium, per orationem quibus datur, perveniat & nobis gratia Dei. Ille, etsi peccator, Episcopus hoc privilegium integra voluntate & devotione Monasteri Sancti illius, ubi ipsi Monachi secundum Regulam sancti BENEDICTI conversari videntur, subscripsi.

VIII.

JOHANNIS *Papæ IV. Privilegium pro Sanctimonialibus cujusdam Cœnobii B. Mariæ in Gallia.*

Ex eodem Codice Thuaneo.

DILECTISSIMIS Fratribus Coepiscopis per Galliarum provincias constitutis JOHANNES servus servorum Dei. ad Præfat. num. 123. Quamquam priscæ sacratissimæ regulæ decreta nos doceant, quæ oportet perenniter custodire, & Patrum sanctorum consueta indiminute servare: attamen & nos quoque super hæc regulariter vota supplicum Christianorum, & maxime orthodoxa fide fulgentium, in omnibus debemus effectui mancipare: quatenus eorum pia devotio apostolicis inviolata permaneat institutis. Quoniam igitur CHLODOVEUS Rex excellentissimus, filius noster, Princeps Francorum, pia & religiosa devotione perspicuus, suis nos scriptis postulasse dinoscitur, & Apostolicæ sedis caput omnium ecclesiarum, privilegium Monasterio beatæ genitricis & semper virginis MARIAE, vel sanctæ Columbæ, atque sanctæ Agathæ, seu aliorum sanctorum Martyrum, in loco qui nuncu-

nuncupatur il. super pago il. quod viri magnifici ill. pia devotione dediti, nutu & aspiratione divina construxisse noscuntur, in quo decreverunt, ut puellæ Dei sacræ virgines in sanctis studiis & venerabilibus, diuturnis meditationibus & assiduis vitam piam atque contemplativam sub retrusione exercere videantur: pro qua re supplici expetierunt deprecatu, ut privilegium Apostolicæ sedis nostræ in eodem Monasterio concedere deberemus. Quod salubriter annuentes, maxime domesticis fidei, & spe certa salubre futurorum bonorum fulgentibus hoc privilegium perenni auctoritate servandum libenter indulsimus pro divino intuitu. Nec enim nova postulantium vel indulgentium est auctoritas privilegii largiendi, dum profectu * cuncti & plerique præcessores nostri per præterita tempora Apostolicæ sedis Præsules, non solum sub ditione nostra constitutis, sed etiam in ceteris regionibus positis postulata semper indulgenda sanxerunt, præsertim in regione Francorum, dum profectu * cuncta usque ad fines terræ & Oceani maris terminum sub beati Petri Principis Apostolorum ditione consistant. Unde oportet omnes omnino medullitus ac totis viribus modis omnibus obedire, quæ per beati Petri auctoritatem Apostolica sedes postulata dignoscitur indulgere. Ergo antedictorum virorum, & præsertim interventu excellentissimi filii nostri prædicti Regis, super hoc privilegium suis scriptis enixius expetiti postulata concessimus, intercedentibus omnibus Episcopis, & contestatione evidentissima decernimus, tam vicinis, quam procul a prædicto Monasterio constitutis, nihil audeant usurpare, nihil auferre, nihil contingere, cogente pravæ ambitionis ardore, quæ sub tenore hujus privilegii & norma decernit *, ut videlicet Episcopus quem Mater spiritalis, Paterque Monasterii vel cuncta congregatio voluerit ad celebranda Missarum sollemnia in congregatione Abbatissæ, vel etiam reliquarum juniorum, sacratæ * Deo etiam tabularum altaribus, in quibus Missæ debeant celebrari, habeat facundiam * in eodem Monasterio ingrediendi, ad officium scilicet sacerdotalis ministerii; & tales secum ipse Pontifex introducat, quales vita & religio sancta commendat: quo peracto officio nihil contingens, nihilque ambiens per concupiscentiæ stimulum, vel rapinæ pravitatis ingenia; sed gratis per omnia agens, ad propria mox regredi non moretur, nec convivium intra claustra Monasterii eidem ullatenus præparetur, nihil sic dictus usurpans de rebus Monasterii, non de sacris altaribus indumentis, non de ornamentis, neque sacris voluminibus, nec quicquam majus vel exiguum, sed nec compescere adtemptet: quia si privata concupiscere satis est noxium; quanto magis (si) sacra auferre, aut desideret juri suo mancipare, Deo est inimicus? Unde bene cum justum virum describeret Propheta, ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere*. Neque enim dicit, *Qui excutit manus ab munere*, sed adjunxit, *ab omni*. Tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus, non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit. Interdicentes etiam Episcopo, in cujus parrochia est prædictum Monasterium constitutum, ut nihil contra tenorem præsentis decreti pia postulatione indulti quidquam attemptet, vel ejus successores præsumant prohibita contingere, nec in minimo hanc normam violare: sed plenius & in omnibus per singula conservare. Chrisma igitur vel quidquid ad sacra ministeria pertinet, si a Matre & Patre Monasterii fuerit postulatum; aut benedictiones tradere Dei famularum, a quo præviderit, vel elegerit spiritali sanctoque Deo Sacerdote, modis omnibus annuendum: & (ut superius dictum est, & sæpe dicendum) nullam potestatem habere convenit Episcopo in eodem Monasterio sub retrusione sancte viventibus, & theoricam vitam cœnobialis Regulæ militantibus, a * beatissimis patrinibus nostris, quibus non fuit dignus mundus, edicta continent, id est ANTONII, PACHOMII, (&) haut procul a nostris temporibus BENEDICTI Abbatis istius Romæ hujus urbis. Illud præcipue statuendum decrevimus conservandum, neque in rebus ipsius Monasterii, tam in villis, quam in locis ubique, vel in ordinandis personis, ad regimen Dei famularum admittendis, non de alio Monasterio, nec de sæcularibus feminis inibi introducendis, excepto quem cuncta congregatio elegerit post mortem Matris Monasterii, ut deberet institui & ordinari super hæc scilicet, neque Vicedominus, neque Archidiaconus, nec qualibet persona in eodem Monasterio habere se potestatem, aut extendere ditionem, vel quicquam immutare vel agere ullatenus præsumat: cognoscentes quia sub Apostolica sede, id est beati Petri Apostoli, ex prædicti Regis consensu & præfatorum virorum postulatione dinoscimur præsentis privilegii indulta concedere. Rogitus vero Episcopus ipsius civitatis a Matre, a Patre Monasterii vel cuncta congregatione, suam exhibeat præsentiam: nec ibidem contra Regulæ institutionem intra claustra eidem Pontifici convivium præparetur, nec quietem Monacharum vitamque solitariam. In quo * supplicamus excellentiæ sanctitatis vestræ his nominibus illis & ill. cum collegis eorum ex præfato Cœnobio, qui per nostrum præmisso una cum benedictione venerabili viro ill. eorum Abbate vel Fratrum ob amorem cælestis patriæ ad sedem Apostolicam pro absolvendis peccatorum suorum vinculis sunt destinati, quamvis durum & asperum iter fidem in Domino habentes, incursum vel impedimenta diabolica non pertimescentes, sicut diximus, ad limina beatissimorum Petri & Pauli seu ceterorum reliquiæ, quorum cineribus * in Italia esse prænoscuntur, cum summa reverentia & devotione properare videntur. Ideo supplicantes rogamus, ut ubi & ubi, tam civitatibus, castris, vicis, villis, Monasteriis vestra devenerint præsentia, pro Domini nostri Jesu Christi largire jubeatis alimonia, vel quod eis necessarium vel oportunum fuerit, pro ipso qui dixit:

* f. profecto

* f. profecto

* l. decernuntur

Monasterium duplex.

* l. sacrandi etiam tabulas altaris,

* f. facultatem

* l. sicut beatissimorum Patrum nostrorum,

* f. Denique

* l. cineres

dixit: *Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & quicumque porrexerit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedem suam:* &, *Quamdiu fecistis uni ex minimis meis istis, mihi fecistis.* Valere vos optamus Patri & Filio Salvatorique Christo, una cum sancto Spiritu multis annorum curriculis.

IX.

Capitula Monachorum ad Augiam directorum.

Incipit Epistola cum 12. capitulis quorumdam Fratrum ad Auvam directis.

Ex tomo 2. Capitularium Baluziano.

DOMINO illi Patri Abbati humiles Fratres vestri ille & ille pacem optant continuam. Quia igitur, sanctissime Pater, vestræ auctoritatis voluntas exstitit, ut huic sanctissimæ legationi nostra parvitas deserviret; placuit & nobis, ut, sicut ipsi injungere estis dignati, quicquid morum honestorum in ordine regulari apud venerabilem illum Abbatem & erga ejus Fratres constituti addiscere possemus, vestræ pandere sanctitati. Ideoque supplices rogamus, ut non tantum verbis nostris, sed etiam verissimis rebus & exemplis, quæ apud eum & ejus Fratres observari conspeximus, fidem adhibentes, noveritis nos non alia quam quæ ab ipsis opere compleri vidimus, scripta vobis mittere voluisse. Duodecim igitur capitula ex his omnibus, quæ vos maxime de pernecessariis commonere facilius posse credidimus, facere, & vestræ beatitudini destinare curavimus; ita sane, ut quicquid eadem capitula continent, qualiter absque ullo obstaculo observandum vobis fit, diligentissime attendatis, quamque necessarium utiliter perpendatis; ne, dum regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali tota Cœnobia gentis nostræ, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt; imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quarum partem aliquam hæc capitula quæ sequuntur continent. ad Præfat. num. 146.

1. Primo omnium sciendum est, quemadmodum ad opus divinum se invicem cum gravitate prævenire festinant, sicut dictum est. Relictis omnibus quælibet in manu tenentur, summa cum festinatione currunt, omnes videlicet. Nullus audet hanc constitutionem frangere, quamvis in decrepita sit senectute constitutus.

2. Secundo, ut nullus in Oratorio nullum audet ad alium proferre sermonem: sed mox ut ingressi fuerint, prostrati orant. Et sic se inclinant ad Abbatem, humiliter inclinato capite stantes exspectant, dum signum sonuerit secundum. Expleta oratione omnes cum summo exeunt silentio.

3. Tertio, ut sunt equidem cottidie sex per brevem deputati Fratres, sacram offerentes oblationem, incipientes ab Abbate omnes per ordinem, sicut & nos aliquando fecimus. Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. Illuc eundo, & inde revertendo, cum psalmodia vadunt. Si quis autem hanc jussionem transgressus fuerit, gravi subjacet vindictæ.

4. Quarto, ut in Dominicis diebus omnes pariter secundum quo ingressi sunt ordine in Monasterium, sic accedunt ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute vel infirmitate inter illos stare non possunt: qui tamen separatim communicant. Si quis vero hoc spiritali dono, id est corporis & sanguinis Domini nostri Jesu-Christi, se privaverit; Pater Monasterii, qui præsens semper esse debet, dum communicant, cur hoc illi evenerit, scire debet omnino.

5. Quinto, ut nullus omnino Fratrum, dum lectioni Fratres vacant, sit excusatus a lectione, quin omnes ibidem sint præsentes una pariter cum Patre Monasterii: Quibus legentibus, hora qua præviderit Præpositus competere, sive qui in vice ejus constitutus, id est senior Decanus, pulsat signum tintinnabuli, ut ebdomadarii & ceteri servitores juxta præceptum Regulæ accipiant super constitutam annonam Mixtum, ut non sit eis grave jejunium, dum ministrant, sustinere. Lector vero post Sextam, antequam accedat ad legendum, accipiat Mixtum.

6. Sexto, ut in Oratorio post signum Sextæ, omnes in loco sibi deputato stantes, finita oratione, cum summa reverentia exspectant, dum signum Præpositus pulsaverit ad refectorium. Quo audito, mox omnes undique pariter festinant occurrere, omnino caventes, ut nullus desit, nisi quos Pater occupatos in variis habet ministeriis. Et si quis ad illum versum, qui ante cibum dicitur, non præsens fuerit, similiter & qui post cibum, regulari subdatur disciplinæ. ad Præfat. num. 167.

7. Septimo, ut in refectorio, facta benedictione, veniant duo Presbyteri ad Abbatem frangentes panem. Et dant ipsi eulogium ceteris Fratribus, stantes, antequam accedant ad mensam. Quibus sedentibus, summum est ibi, sicut in sancta continetur Regula, silentium. Ministri autem omnimodo cavent ut nihil desit comedentibus & bibentibus.

tibus. Et ficut Patri miniftratur Monafterii, nifi hofpites fint, ita omnibus æqualiter, ut, verbi gratia, minimo ficut maximo, feniori ficut juniori, nulli amplius, & nulli minus, exceptis pueris, quibus non eadem quantitas; fed nulla difcretio * fervatur. Ut autem fignum Cellararius ad potum pulfaverit benedicendum, ftatim octo vel decem furgunt juvenes abfque ulla tarditate ad mifcendum Fratribus. Si quis autem de ipfis aliquid ibi deliquerit vel excefferit, aut fonitum aliquem fecerit, exceptis his qui ad menfam fedent; proftrati ibi coram Priore tamdiu jacent in terra, ufque dum Abbas, vel qui in loco ejus fedet, pulfaverit ut furgant. Similiter poft refectionem fedentes per humilitatem fatisfaciant.

* fcilicet qualitatis ciborum

8. Octavo, ut per totum tempus æftivum, dum Fratres bis in die reficiunt, poft horam orationis Nonam ftantes in Oratorio, cum divino tremore orantes, exfpectant dum tintinnabuli fignum Præpofitus pulfaverit ad refectorium. Quo audito, omnes illo conveniunt. Quamvis etiam aliquis bibere non potuerit, fe tamen debet præfentare, ne locus ejus appareat vacuus. Et fi quis præfens ad dicendum poft benedictionem *Amen* non fuerit, fublatur ei portio fua de potu. Poftquam autem biberint Fratres, vadunt ad Capitulum: & quod eis injunctum fuerit, laborant ufque ad illud fignum, quod pulfare folent ante unam horam Vefperæ. Quo audito disjungunt fe ab opere, ut fint parati ad fignum fequens, quod eft ad Vefperum. Illo audito, mox ad ecclefiam cum feftinatione folent occurrere, ibique oratione facta, fedentes legunt, vel orant. Finita Vefpera exfpectant ibidem, ficut & ad Sextam fecerunt, dum fignum fonaverit ad refectorium.

9. Nono, ut ad conlationem accefferint, omnes unanimiter occurrunt; debiles & infirmi etiam, fi de lecto furgere valuerint, veniunt. Quid de ceteris dicendum eft? Lector autem tamdiu legat, ufquedum omnes in unum pofiti compleant.

10. Decimo, ut in Sabbato, quando munditias facere folent, pedes cum filentio lavant, ne detur occafio loquendi. Ibidem vero fedentes conlationem complent, & fic accedunt ad Completorium.

11. Undecimo, ut defunctorum Vigilia hoc modo ab eis celebratur. Vefpera folito finita, ftatim Vefperam cum antiphonis celebrant pro defunctis, & poft Completorium Vigiliam cum antiphonis vel refponforiis pleniffime atque fuaviffime canunt, & poft Nocturnas intervallo Matutinos pro mortuis faciunt. Facto autem primo mane, poftquam fe paraverint. Miffam celebrant pro defunctis publicam. Omnes ibidem pariter facram offerunt oblationem pro peccatis mortuorum. Qua percelebrata, ftatim cantant Primam, fi fuerit tempus, aut omni Tertiam.

12. Duodecimo, quod omnes hofpites fupervenientes cum lectione divina fufcipiunt. Incognitis tamen Monachis ad lectionem omnis pariter concurrit congregatio, ut Chriftus in eis adoretur, qui & fufcipitur. Qualiter vero ad coquinam fibi invicem ferviant Fratres, vel in ceteris locis, & cetera quamplurima, viva voce, Domino auxiliante notum vobis facere curabimus. Ifta autem fupradicta interim bono certamine adimplere curate. Valeat alma paternitas veftra per multa temporum circula * in Domino fine fine, ut videatis Deum deorum in Sion. Amen.

* curricula

X.

In nomine fanctæ & individuæ Trinitatis.

INCIPIT LIBER DODANÆ MANUALIS,

Quem ad filium fuum direxit VVILELMUM.

Ex ipfo autographo, quod illuftrifs. Petrus de Marca quondam Acherio noftro conceffit.

ad Vitam S. Vvillelmi pag. 68.

CERNENS plurimos cum fuis in fæculo gaudere proles, & me DODANAM, o fili VVILLELME, a te elongatam confpiciens procul; ob id quafi anxia, & utilitatis defiderio plena, hoc opufculum ex nomine meo fcriptum in tuam fpecietenus formam legendum dirigo: gaudens quod fi abfens fum corpore, ifte præfens libellus tibi ad mentem reducat, quid erga me, cum legeris, fili, debeas agere.

PRÆFATIO.

ANNO feliciter, Chrifto propitio, 11. domino noftro LUDOVICO quondam fulgente in Imperio, concurrente 8., Kalendarum Julii die, in Aquifgrani palatio, ad meum dominum, tuumque genitorem BERNARDUM legalis in conjugio acceffi uxor: & iterum in 13. anno regni ejus, 3. Kalendarum Decembrium, auxiliante (ut credo) Deo, tua

tua ex me, desideratissime fili primogenite, in sæculo processit nativitas. Volvente itaque & crescente calamitatis miseria hujus sæculi, inter multas fluctuationes & discordias regni, Imperator prædictus viam omnium iisse non dubium est. Nam infra 28. regni ejus non perveniens ad summum, vitam sæculi debitam finivit. Post mortem quoque ejus in anno sequente nativitas fratris tui, qui ex meo post te secundus egressus est utero, 11. Kalendas Aprilis in Uzecia urbe, Deo miserante, exorta est. Etenim parvulum illum, antequam baptismatis accepisset gratiam, dominus & genitor utrique vestrum B. * una cum ELEFANTO prædictæ civitatis Episcopo, & cum ceteris fidelibus suis, in Aquitaniæ partibus ad suam fecit adduci præsentiam. Sed cum diu ob absentiam præsentiæ vestræ sub jussione Senioris mei in prædicta cum agone illius jam gaudens residerem urbe; ex desiderio utrorumque vestrum hunc codicillum secundum parvitatis meæ intelligentiam tibi transcribi & dirigere curavi.

*Bernardus

ITEM EJUSDEM.

LICET ex multis sim occupata angustiis, ut tuum aliquando intuerer aspectum; tamen hæc una secundum Deum in arbitrio Domini constat priori. Volueram quidem, si daretur mihi virtus de Deo: sed quia longe est a me peccatrice salus; volo, & in hac voluntate meus marcescit animus. Audivi enim, quod genitor tuus BERNARDUS in manus domini te commendavit KAROLI Regis. Admoneo te, ut hujus negotii dignitatem usque ad perfectum, voluntati operam des. Tamen, ut ait Scriptura, primum in omnibus regnum quære Dei, & tunc adjicientur ea, quæ necessaria sunt animæ & corpori tuo fruenda feliciter.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SEQUENTIS.

42. *Ut vir perfectus esse valeas admoneo.*
43. *Ut quomodo esse possis immaculatus juvante Deo ostendo.*
44. *De 7. compoti partibus his qui in te peccaverint, ut dimittas, proponendum.*
45. *De gemina nativitate scienda.*
46. *Ut in prima nativitate vigeas opto.*
47. *Ut in secunda perseveres admoneo.*
48. *De prima & secunda morte.*
49. *Ut mortem primam conspicias denuntio.*
50. *Ut mortem secundam fugias certare.*
51. *Ut intellectione & oratione vigeas admoneo.*
52. *De præteritis, præsentibus & futuris.*
53. *Qualiter pro omnibus gradibus Ecclesiæ ores insinuo.*
54. *Pro Episcopis & Sacerdotibus.*
55. *Pro Regibus & sublimitate eorum.*
56. *Pro seniore tuo.*
57. *Et pro genitore tuo assidue ores admoneo.*
58. *Item pro omnibus qui sequuntur, conclude in hoc ubi dicitur: & pro omni populo sancto Dei.*
59. *Ut pro omnibus fidelibus defunctis ores, pro valde bonis, & pro non valde bonis.*
60. *Pro immeritis digna invenies quid agas.*
61. *Pro defunctis parentibus genitoris tui ora.*
62. *Pro domno Theuderico quondam, & pro omnibus iterum defunctis, ut requiescant in pace.*
63. *Item specialiter pro patre.*
64. *De articulis & metrorum compositis.*
65. *De litteris Adam & ejusdem sensibus.*
66. *De quinquies ternis benedictionibus in te offerentium, & manentium semper.*
67. *Item de eadem re ad eumdem.*
68. *De temporibns tuis. Item ejusdem.*
69. *De versis & litteris compositis tuis.*
70. *Post verba præscripta de re publica.*
71. *Ut pro me tam in corpore volvente, quam & post funebra sepulcri pro salute animæ meæ exores rogo.*
72. *Nomina defunctorum subtus transcripta.*
73. *De Epitaphio sepulcri mei ut scribas rogo.*

De Diligendo Deum.

CAPUT I.

DILIGENDUS Deus atque laudandus, non solum a supernis virtutibus, sed etiam ab omni humana creatura, quæ graditur super terram, & ad superos tendit. Inter quos adhortor te, fili Vv. ut in quantum vales, illa semper perquiras, ubi cum dignis & aptis Deumque diligentibus, ad certum possis scandere culmen; atque una cum illis ad regnum valeas pertingere sine fine mansurum. Amen.

Item rogo & humiliter suggero tuam juventutis nobilitatem, quasi præsens, necnon etiam illos, ad quos hunc libellum ostenderis legendum, ne me damnent vel reprehendant pro eo, quod sim temera in tali subintrare agonisatorio acumine laboris, ut tibi aliquid de Deo dirigere audeam sermonis, &c.

Item admonitio ejusdem.

CAPUT VII.

ADMONEO te etiam, o fili mi Vv. pulcre & amabilis, ut inter mundanas hujus sæculi curas, plurima volumina librorum tibi acquiri non pigeas, ubi de Deo creatore tuorum per sacratissimos Doctorum magistros aliquid sentire & discere debeas, plura atque majora, quam supra scriptum est. Ipsum obsecra, dilige & ama. Quod si feceris, erit tibi custos, dux, comes, patria, via, veritas & vita, tribuens tibi prospera in mundo largissime, & omnes inimicos tuos convertet ad pacem. Tu autem, ut scriptum est in Job, accinge sicut vir lumbos tuos; sis humilis corde, castusque & corpore, atque erectus in sublime. Esto gloriosus valde, & speciosis induere vestibus. Et quid plura? Hortatrix tua D. * semper adest, fili; & si defuerim, deficiens quod futurum est, habes

* Dodana.

habes hic memoriale, libellum O. M. R. ut quasi in picturam speculi, me mente & corpore legendo & Deum deprecando intueri possis; & quid erga me obsequi debeas pleniter intueri potes. Fili, habebis doctores, qui te plura & ampliora utilitatis doceant documenta: sed non æquali conditione, animo ardentis in pectore, sicut ego genitrix tua. Fili VV. primogenite, hæc verba a me tibi directa lege, intellige, & opere comple, fratremque tuum parvulum, cujus modo inscia sum nominis, cum Baptismatis in Christo acceperit gratiam, insinuare, nutrire, amare, ac de bono in melius provocare non pigeas: atque hunc codicillum Manualis a me comprehensum, & in tuo nomine conscriptum, cum perfectum loquendi vel legendi acceperit tempus, illi ostende, & admone legendo: caro enim & frater tuus est. Admoneo vos, jam quasi utrosque ego D. genitrix vestra, ut inter mundanas sæculi curas oppressi, saltem ad tempus sursum teneatis cor. Aspicite regnantem in cælis illum, qui dicitur Deus. Ipse vos omnipotens, cujus, quamquam indigna, mentionem facio, frequens una cum genitore vestro domno & seniore meo B. in sæculo præsenti faciat felices atque jucundos, prospere in omnibus agentes, & post expletum hujus vitæ cursum, notum faciat cum Sanctis introire lætantes. Amen. NOTA

De reverentia orationis.

CAPUT X.

ORATIO dicta quasi oris ratio, &c. Ora ore, clama corde, roga opere, ut tibi Deus succurrat semper diebus & noctibus, horis atque momentis, cum quieveris in lecto, dic tunc: *Deus in adjutorium meum intende. Domine, ad adjuvandum me festina: & Gloria* usque in finem. Deinde orationem dominicam, qua expleta dic, *Custodisti me Deus per diem, custodi me & in hac nocte, si jubes, & sub umbra alarum tuarum merear esse protectus, Spiritu sancto repletus, munimine regio septus, Angelorumque custodia circumdatus, ut in hac nocte quamvis parum quiescens, somnum capiam pacis:* & si quando evigilavero, infra te per soporem sentiam custodem, qui beato Jacob innixus apparuisti scalæ Salvator. Cum hoc compleveris, fac crucem in fronte & super lectum tuum in similitudine crucis illius a quo redemptus est hoc modo †, ita dicendo: *Crucem tuam adoro Domine, & sanctam resurrectionem tuam credo. Crux tua sancta mecum, Crux est quam ut cognovi, semper amavi, semperque adoro, Crux mihi salus, crux mihi defensio, crux mihi protectio semperque refugium: Crux mihi vita, mors tibi, diabole inimice veritatis, cultor vanitatis, crux mihi vita, mors tibi semper.* Et item: *Tuam, Domine, † crucem adoro, tuamque ac gloriosam Passionem recolo, qui dignatus es nasci, pati, mori, ac resurgere a mortuis, qui cum Patre & Spiritu sancto. † Benedictio Patris & Filii & Spiritus sancti descendat & maneat super me servum tuum VV. minimum. Amen.* Ista crux atque benedictio sit semper cum illis, cujus supra mentionem ego fragilis D. facio frequens, & sicut ros Ermon qui descendit in montem Sion, vel sicut unguentum in capite fusum declinansque in barbam barbam Aaron, ita infusio Jesu Nazareni Filii Dei descendat & maneat super te ubicumque perrexeris, & super fratrem tuum, qui post te ex meo secundus egressus est utero.

Quod si plus Deo auxiliante fuerint, inde consequantur una vobiscum, quod a me invocatum est supra, præstante & adjuvante illo qui vivit & regnat per infinita semper sæcula sæculorum. Amen.

Item.

CUM auxiliante Deo surrexeris mane, vel qua hora tibi permiserit tempus, dic iterum tertio *Deus*, ut supra, deinde orationem dominicam: qua expleta, dic, *Rex meus & Deus meus, exurge, adjuva me, intellige clamorem meum, quam ad te oro mane, exaudi vocem meam, surge & intende in judicium meum, ut sis hodie præsens in causa mea Deus meus.* Et quid plura, fili? Surgens calcia te, ut mos est, para te in præparatione Evangelii pacis. Decanta horas canonicas, comple officium tuum, ut scriptum est, *Septies in die laudem dixi tibi*. Dic per omnis præparationis tuas capitulas, sicut melius nosti, vel sicut inveneris. Completis ut supra, dic orationes per proprietates horarum, & tunc in nomine Dei summi egredere in servitio tibi adcrescente temporali, aut quod domnus & genitor tuus jusserit B. aut senior præceperit faciendum K. ita tamen si Deus permiserit.

Item.

XI.

CUM egrederis foras, in mente habe Deum cum signo crucis, & dic: *Miserere mei, pius Pater & perfice hodie gressus meos in semitis tuis, deduc me in via tua, & dirige in veritate tua, adjuva me Deus meus hodie, & semper ut non mihi occurrant calumniæ, nec domi-*

netur in me omnis injustitia: sed Lætifica cor meum gradiens in bonum, quatenus in agendo qua tibi placita sunt, merear te auxiliante ad vesperum pertingere. Dic quoque: *Benedictus es, Domine Deus, qui adjuvisti me & consolatus es me; tu es benedictus a quo cuncta bona procedunt, qui vivis, &c.*

Admonitio erga Seniorem tuum exhibenda.

X V.

* Karolum

* f. exortum.

SENIOREM quem habes K *, quando Deus (ut credo) & genitor tuus B. in tuæ inchoationis juventutem florigerum vigorem tibi ad serviendum elegit, adhuc tene, quod est generis ex magno utrumque nobilitatis exorto * progenie; non ita serviens, ut tantum placeas oculis: sed etiam sensui capax, utrumque ad corpus & animam puram & certam illi in omnibus tene utilitatis fidem.

Ad propinquos Seniorum tuorum.

X I X.

INCLYTOS atque præclaros Seniori tuo regiæ potestatis eximios, parentes atque propinquos tam ex paternitatis illustrem, quam ex matrimonii dignitatum ascendente originem, si ad hoc perveneris, ut cum commilitonibus infra aulam regalem atque imperialem, vel ubique utilis merearis esse servitor, time, ama, venera, & dilige eos, atque in omni negotio utilitatum illorum purum & aptum cum exsecutionibus fidelitate, tam mente quam corpore, certum illis omnibus para obsequium, &c. Tu ergo, fili V. item obtempera jugum † famulantis normam, sisque fidelis Seniori tuo K. quisquis ille est, & suis dignis utrorumque sexuum parentibus atque regalium generis ortis. Est enim dignum ita agere tibi, & omnibus in illorum Regni imperio militantibus totis nisibus te inter eos utiliter atque fideliter opto serviendum. Deus enim eos (ut credimus) elegit & prælegit in regno, dans illis gloriam ad illam tendentem, conformem similitudinis magnæ, quam pollicitus est Abraham, Isaac, & Jacob, prolisque dignis & semini eorum faciat eos omnipotens almus, Rexque fortis atque præclarior summus conformes atque concordes, genitorumque more pacem sequentes hoc præsenti in sæculo, prosperos fulgere, mundumque cum populo in Dei & Sanctorum servitio viriliter regere, protegere, gubernare, & ab hostium & inimicorum undique adsurgentium cuneis tensare, atque defendere, sanctamque Dei, videlicet Ecclesiam in religione vera firmius coadunare in Christo; videantque proles filiorum suorum digne Deo placentes, crescentes, florentesque, & per multorum annorum curricula ad alta tendentes, &c.

Ad Optimates Ducum.

X X.

OPTIMATES Ducum & consiliarios illorum, suisque similibus fideliter servientes, totum in partes, & partes per totum, quisquis ille est, vel sunt fulgentes in aula, ama, dilige, & servi frequenter. Exempla dignitatum illorum perquire humiliter, & tene firmissime. In domo etenim magna, ut est illa, fuitque, & erit post, collationes conferuntur multæ. Unus ibi ab alio potest, si vult, discere humilitatem, caritatem, castitatem, patientiam, mansuetudinem, modestiam, sobrietatem, astutiam, ceterasque cum studio operis boni virtutes. Tu ergo, ut puerulus adcrescens, disce a majoribus sensuque capacibus quidquid bonum ab illis auxiliante capi summo poteris almo, ut possis Deo in primis placere, &c.

L X.

* Bernardus

ORA pro parentibus genitoris tui, qui illi res suas in legitima dimiserunt hæreditate, qui fuissent, vel quorum nomina in capitulis hujus libelli in fine invenies conscripta. Et licet Scriptura dicat, In bonis alienis gaudet alius; tamen eorum (ut prædixi) hæreditates non extranei, sed tuus possidet dominus & pater B. * in tantum quod illi remanserunt, ora, hoc possidentes, ora ut eis vivens multo fruaris feliciter tempore. Credo enim quod si digne & humiliter erga eum certaveris, pium tibi ex hoc augebit incrementum frugalitatis dignitatum suarum, sicut cedente prius clementia omnipotentis Dei tuus genitor aliquid exinde tibi jusserit largiri, in quantum valueris per ampliora, ut illi merces adcrescat ex eorum animabus, quorum cuncta fuerunt. Ex occupationibus enim multis illi non licet ad tempus. Tu vero dum vales, & licentiam habes, pro animabus eorum jugiter ora. Nec hoc prætereundum est, fili, de illo, qui te ex meis suscipiens brachiis, per lavacrum regenerationis filium adoptavit in Christo. Nomen autem ejus appellatum est, dum vixit, Domnus.

Domnus THEODORICUS *: nunc vero quondam nutritor etiam atque amator tuus fuerat in cunctis, si ei licuisset. Suscepit eum (ut credimus) Abrahæ sinus, te quasi primogenitum parvulum relinquens in sæculo, sua cuncta Domno & Seniori nostro, ut prodesse tibi valerent, in omnibus remanserunt. Pluriora autem & specialia cum plurimis, in nocturnis, matutinis, vespertinis, ceterisque horis per horarum tempora & spatia locorum pro ejus delictis, si aliquid injuste egit, & non pænituit, in quantum vales, cum valde bonis pluraliter, in quantum potes per orationes sanctorum Sacerdotum, & eleemosynas in pauperibus erogando, Domino sacrificium pro eo offerre jubeas frequenter. Cum enim pro eo ad Dominum tuas effuderis preces, dic capitulationes tali modo: *Requiem æternam*, &c. *Anima ejus in bonis demoretur*, *In memoria æterna erit justus*: vel sicut melius nosti. Cum compleveris hoc, dic orationem: *Collocare digneris, Domine, corpus & animam famuli tui* THEODORICI *in finibus Abrahæ, Isaac, & Jacob; ut cum dies agnitionis tuæ venerit, inter Sanctos & electos tuos eum resuscitare præcipias, per Dominum.*

* Theodoricus an frater Heccardi Comitis, cujus testamentum apud Perardum p. 25.

LXI.

MISSARUM namque & sacrificiorum sollemnia non solum pro eo, verum etiam pro omnibus fidelibus defunctis frequenter facias offerri. Nulla enim oratio in hac parte melior, quam sacrificiorum libamina. Dicitur de viro fortissimo Juda: Sancta & salubris est cogitatio orare pro mortuis, & pro eis sacrificium offerre, ut a peccatis solvantur. Requiescat in pace. Amen.

LXVIII.

QUADRANS in quatuor jam habes annos usque perductos. Si proles secundus tot tempus haberet, in sui personam illi alium transcriberem libellum: & si tantum & aliud tantum, & medium dimidii tantum, in annis volvens, ut speciem cernerem tuam fortiora tibi in verbis prolixis copularem. Sed quia tempus resolutionis non tardat me meum, & ægritudo angustiarum corpus undique conterit; istum tibi & fratri, ut prosit, quod collegi festinans, sciens me ad tempus prædictum pervenire non posse, velut mellifluum potum favumque permixtum in cibum oris utile gustes semper adhortor. Tempus namque ex quo ad genitorem tuum perveni, vel tuus ex nobis in sæculo processit status, Kalendis mensarum * cuncta feruntur in nobis. Ex primo namque hujus versu libelli usque ad ultimam ejusdem syllabam cuncta tibi ad pensum salutis scripta cognosce, & quid ibidem geratur lege capita versorum, ut ad ea quæ subtus sequuntur, facilius valeas ingredi.

* l. Decembrium

Ad me recurrens lugeo.

LXXI.

EX nimii amoris dulcedine & desiderio pulcritudinis tuæ memetipsam quasi oblitam postponens, janius clausis intus iterum ingredi desidero. Sed quia nec digna in numero sum computari præscripto, tamen rogo ut innumeros numerabili affectu pro animæ remedio meæ orare non cesses. V. tibi non latet, qualiter pro infirmitatibus meis assiduis, & pro certis ex causis, secundum cujusdam sermonem qui ait, periculis ex genere, periculis ex gentibus, &c. Hæc omnia vel cetera his similia pro meis præpedientibus meritis in meo fragili sustinui corpore. Auxiliante etenim Deo & merito genitoris tui de his omnibus evasi fidenter: sed in has ereptiones animus meus reflectitur, & recurrentium tempora multis in laudibus divinis pigra remansi, & quod agere debui per horas septenas, septenas septena desidiosa adstiti in cunctis. Idcirco supplici affectu totis viribus precor, ut pro meis offensis atque delictis Domini misericordiam jugiter exorare delectet: & me allisam atque gravatam ad superos erigere dignetur. Dum me vivam in sæculo conspicis isto, vigil affectu ita certare stude, non solum in vigiliis & orationibus, sed & in eleemosynis pauperum; ut ex vinculo peccatorum meorum corporaliter erepta, a pio judice pie merear esse in omnibus recepta. Est mihi modo necesse tua vel aliorum frequens oratio: erit postea plus & per amplius, ut credo, citius ita esse ventura. Ex nimio amoris dolore, quid in futuris mihi eveniat, valde meus undique animus discutitur; & qualiter valeam in fine liberari, incerta sum ex meritis. Quare? quia peccavi in cogitatione & locutione. Ipsa autem locutio inutilis ad opus pravum usque pervenit. Licet ita sint, de Dei misericordia numquam desperans ero, nec sum, ero nec unquam; & ut ad recuperationem aliquando pervenire possim, nullum similem tui superstitem relinquo, qui ita certet in me, sicut tu, & multi ex te, nobilis puer, pro utilitatibus domini & Senioris mei, ut meum erga illum in marchis, vel in multis locis non vilesceret servitium; nec a te, vel à me, se separasset, sicut mos est, in aliquibus multum me sentio debitis aggravatam. De multis vero necessitatibus, non solum de Christianis, verum etiam de Judæis, multa ex illorum rebus ma- NOTA

nibus meis frequenter recepi: in quantum valuit reddidi, & in quantum potero semper reddam deinceps. Quod si post meum discessum aliquid remanserit ad solvendum, rogo & supplico, ut tu ipse diligenter exquiras, qui sint debitores mei: qui cum reperti fuerint, non solum ex facultatibus meis, si remanserint; verum etiam de tuis quæ habes, & adhuc Deo adjuvante juste acquisieris, cuncta in omnibus facias persolvi. Quid plura? de fratre tuo minimo quid erga illum agere debeas, admonui supra, admoneo deinceps. Hoc rogo, ut si ad id pervenerit tempus, & ipse pro me exorare dignetur. Jam enim quasi utrosque simul admoneo conjunctos, ut sacrificiorum libamina cum oblationibus hostiarum pro me frequenter offerre dignemini, &c.

FINIT HIC LIBER MANUALIS. AMEN. DEO GRATIAS.

Nomina defunctorum.

QUos de quibusdam prædictis supra prætermissis personis his breviatos agnosce, id sunt WILLELMUS, CUHNGUNDIS, CARIBERGA, WITHBURGIS, THEODERICUS GOTHEZELMUS, GUARNARIUS, RODLINDIS. Sunt namque ex prædicta genealogia, Deo auxiliante, jungentes in sæculo, quorum vocatio illi manet per cuncta, qui eos creavit, ut voluit. Quid in his agendum est, fili, nisi dicere cum Psalmista: *Nos qui vivimus, benedicimus Dominum ex hoc nunc & usque in sæculum.*

Item.

QUisquis de tua migraverit stirpe, quod non est aliud nisi in potestate Dei, quando jusserit, ipse similiter & de domino ARIBERTO* avunculo tuo, rogo tu si superstes fueris, nomen illius cum præscriptis personis supra jube transcribi orando illum.

* Heriberto, qui cæcatus est anno 830. ex Vita Ludovici Pii.

LXXII.

CUm autem & ego ipsa dies finierim meos, nomen meum cum illorum nominibus jube transcribi defunctum. Quod volo & quasi ad præsens totis flagito nisibus, ut in loco in quo fuerim sepulta, super ipso tecto sepulcri quod operuerit corpus, hos versiculos jube transcribi firmatim, ut cernentes ipsum epitaphium sepulchri, pro me indigna dignas ad Deum jubeant fundere preces SSS. Sed & istum Manualem quem legis, qui legerit unquam verba quæ subtus sequuntur, meditetur ipse, & me jam quasi intus reclusam Deo commendet solvendam.

LXXIII.

Hic lector versiculos Epitaphii lege.

DE terra formatum hoc in tumulo DUODANAE corpus jacet humatum. Rex immense, suscipe illam: hæc namque fragile tellus undique suum suscepit cœnum ad ima. Rex benignus illi veniam da, ulceris rigata solum illi superrestat densa sepulchri. Tu Rex ejus solve delicta. Omnis ætas & sexus, vadensque & revertens, hic, rogo dicite ita: Agios magne, ejus dilue vincula, diri vulneris antro defixa, septa fluminis vitam finiunt cœnosam. Tu Rex suis parce peccatis, anguis ne ille suam obscurus animam captet. Orantes dicite ita: Deus clemens illi succurre. Ne hinc pertranseat quis, usquedum legat. Conjuro omnes, ut orent ita dicentes: Requiem illi tribue alme, & lucem perpetuam ei cum Sanctis jube benignus in finem largiri. Amen. Recipiat post funeris ipsa, qualiter ordinem Psalmorum ex parte componens M.

NOTA Duodana soror Ludovici, an Pii. formula Christo regnante.

Inchoatio hujus libelli secundo anno obitus LUDOVICI quondam mei fratris, 2. Kalendarum Decembris S. Andreæ Missa inchoante, sancto Domini Adventu: finitus est autem auxiliante Deo 4. Non. mensis Februarii Purificationis S. Mariæ, Christo propitio regnante, & Rege quem Deus dedit regnando. Qui legis ora pro præscripta DUODANA, & pro scriptore VVISLABERTO, qui magno labore hunc codicem scripsit manualem, si merearis Christum videre in æterna felicitate.

FINIT HIC DEO GRATIAS LIBER MANUALIS DOMNI VVILLELMI IN EO QUOD AIT EVANGELIUM, *Consummatum est.*

XI.

Capitula Domni ADALHARDI ABBATIS *de Admonitionibus in Congregatione*.

Ex ms. codice Corbejensi.

1. IN primis de ecclesia ut conveniamus, & qui sunt qui hoc providere debent. ad Vitam S. Adalhardi pag. 291.

2. De humilitate intrandi & exeundi, & cum reverentia ibidem standi & cantandi.

3. De silentio in secretario, seu in ecclesiis; & quando cum processione pergi debet, ut Decanus, vel qui in vice illius est, hoc provideat, ut cum silentio & honestate fiat.

4. De eo dum Missa cantatur, huc illucque a pueris vel ab officialibus inreverenter sine causa non discurratur.

5. Ut die dominica omnes qui ullo modo possunt, ad Missam publicam conveniant: & ut officiales ibidem ordinatim stent, & alii juxta quod possunt.

6. Ut in ipsa die dominica vel in aliis diebus, dum foris officium celebratur, in secretario non resideat, nisi qui hoc providere debet, vel cui præcipitur, & specialiter nec hebdomadarius Lector.

7. De cruce decantare, & legere qui non potest, dimittat; & qui potest, se non subtrahat; & qui negligenter facit, corrigatur.

8. De somnolentis.

9. De Responsoriis parvis, Antiphonis, Versibus, & Lectionibus dimissis.

10. De locis non mutandis.

11. De his qui Psalmos non cantant, aut modice cantant.

12. De his qui quando orare debent, loquuntur: & si non loquuntur, aut nihil, aut suppresse respondent.

13. De *Kyrie eleison*.

14. De foris exeundo ad Nocturnos, & de his qui tarde veniunt ad Nocturnos, maxime dominicis diebus, quid agi debeat.

15. De eo quod ibi, dum opus Dei celebratur, a nonnullis colloquia & risus aguntur, etiam per noctem: & quod aliqui etiam illos qui hoc non agunt, ad hoc ut faciant incitant.

16. In quo loco legi debeat.

17. De ordinibus in loco.

18. De sandalibus.

19. De Diaconibus qui accepto libro ante altare, Evangelium perlegunt, & lecto Evangelio ab altari se subtrahunt.

20. De eo quod ipsa die ad Sextam paucissimi remanent.

21. Ut quando communicare debent, si Seniores volunt, signum pergendi ad horam dent junioribus.

22. Ut quando festa Apostolorum vel hujuscemodi evenerint, idem de communione agendum sit.

23. Ut Presbyteri Missa sua expleta, ad Sextam vel Nonam, si convenienter possint, occurrant.

24. De Dormitorio.

25. De alta locutione.

26. De conventu duorum vel trium.

27. De omni strepitu vel excussione, sive sonitu.

28. De refectorio.

29. De versu cantando.

30. De *Miserere mei Deus*.

31. De commeatu.

32. De lectione tradenda.

33. De lectione, quando sanguinem minuunt.

34. De silentio in domo, vel quando aliquis moritur.

35. De obedientia, ut tarde non veniant; ut postquam venerint, cum silentio aut cantando illam faciant; ut sine licentia inde ne pergant, quia pauci ibi veniunt.

36. De repausatione.

37. De custodia claustri.

38. De mutua inclinatione quando sibi obviant.

39. De puris nominibus.

40. De juramento.

41. De proprio non dicere.

42. Ut ordines suos, sicut constitutum est, observent.
43. De horis incompetentibus, id est de silentio.
44. De lectione vacandi aut orandi, ut omnino unusquisque qui alicubi deputatus non est, in unum de his duobus inveniatur, & in his locis, in quibus esse debet.
45. De exeundi oratorio, & per orationes pergendo.
46. De sedendo in sancta Maria, vel in aliis locis.
47. De miscendo in sacrario, & cito liberando.
48. De tepide cantando, & qui die dominico debet cantare, ante prævideat.
49. De non sedentibus in locis, in porticu.
50. De scriptoribus solarii.
51. De orationibus respondendi.
52. Ut super alterius drappum non sedeatur.

XII.

OBSERVATIONES.

De Vetula civitate Vallavorum.

ad Miracula S. Filiberti & S. Barnardi p. 534. & 556.

1. IN *Actis hujusce tomi duo exstant testimonia de Vetula civitate Vallavorum, unum ex Chronico Falconis Monachi Trenorchiensis: alterum in libello de miraculis S. Barnardi Episcopi Viennensis. Hic* Aquitanici populi cum Pontificibus Concilium apud civitatem, quæ dicitur Vetula, in pago Vallavorum celebrasse *perhibentur. Illic Herveus Abbas Trenorchiensis magna ecclesiæ suæ* in comitatu Vellaico *prædia conquisiisse, cum ecclesia S. Georgii* in Vetulæ præastio civitatis. *Hunc locum de Anicio seu Podio Vellavorum interpretatus est eruditus vir Petrus Franciscus Chiffletius in historia Trenorchiensi, ejusque sententiæ suffragantur auctores quidam recentiores. Et mea quidem hæc persuasio erat, dum legi fragmenta Historiæ Aquitanicæ, quæ ex vetustis membranis eruit in dies noster Claudius Stephanotius, indefessus rerum antiquarum indagator. Ex istis enim fragmentis didici, Vetulam civitatem non aliam esse, quam oppidum S. Pauliani modo appellatum, uti subjecta argumenta probant.*

2. *Primum desumitur ex ms. Hagiologio, quod apud Fratres Minores Anicii adservatur, continetque hæc verba:* 4. Id. Novemb. fit natale & festum S. Georgii Episcopi, & Confessoris, qui versus occidentalem populum ob gratiam prædicationis missus a beato Petro Apostolo ab urbe Roma cum beato Frontone Coepiscopo, semen vitæ, ubicumque commodum noverant, spargentes, Aquitaniam usque pervenere; moxque properantes ad quamdam Vallavensis Comitatus civitatem, quæ ob antiquitatis privilegia tunc temporis CIVITAS VETULA dicebatur, ibidem sunt suscepti. In hac præfuit beatus Georgius Episcopus, primus doctor Vallavensium, &c. *Atqui sedes episcopalis Vallavorum primum constituta est eo in loco, ubi nunc cernitur oppidum S. Pauliani; ibidemque perduravit usque ad S. Evodium, qui sedem transtulit Anicium, quod duabus inde leucis distat, ubi basilicam in honorem B. Mariæ construxit.*

3. *Alterum argumentum suppeditat historia translationis reliquiarum S. Georgii, primi Vallavorum Apostoli, ex civitate Vetula Anicium: quam translationem Norbertus ejus urbis Episcopus fieri curavit. Is cum æmulum haberet Vitalem Abbatem, Vicecomitis Podomniacensis * fratrem, qui a nonnullis Episcopus electus fuerat, multaque ob id incommoda ab eodem Vicecomite sustineret, hanc tandem cum eo concordiam iniit,* ut pro reformatione pacis, Vetulam civitatem, quæ modo dicitur S. Paulianus, Vicecomiti largiretur. Placuit utrique parti, ea tamen conditione vel pacto, ut primitus sanctorum corpora Georgii & Marcellini de civitate Vetula afferrentur: & ita locus iste S. Pauliani in possessionem Vicecomitis commigraret. Præfixa est certa dies, in qua Sanctorum corpora tollerentur; atque ita constitutum est, ut beatus Georgius, qui primus fuit Pontifex & Apostolus Vallavorum, sedi propriæ redderetur, *id est, loco ubi tum sedes Episcopalis obtinebat. Idem declarat vetus prosa (ut vocant) in die festo S. Georgii a Canonicis Aniciensis Ecclesiæ olim cani solita.*

* de Polignac.

Demum pace confirmata
Urbs Vetula sibi data
Fuit, & tunc quoque facta
Translatio S. Georgii
Ab urbe prænominata.

Utrumque hoc testimonium vidit, retulitque Guillelmus de Chalanconio Aniciensis Episcopus in instrumento ab se condito anno 1428. *de apertione tumuli S. Georgii, quam fecit rogatu Canonicorum ecclesiæ collegialis S. Georgii Aniciensis. In eo siquidem instrumento integram refert historiam prædictæ translationis S. Georgii, ex qua superiorem locum protuli; atque fragmentum prosæ mox relatæ.*

4. *Itaque ex his duobus testimoniis intelligimus, civitatem Vetulam esse oppidum, quod nunc vocant S. Pauliani, vulgo* Saint Paulien: *& ex eo loco S. Georgii Episcopi reliquias a Norberto fuisse*

fuisse translatas Anicium, quod proinde a Vetula civitate distinguendum est. Sane eo in oppido veteres etiam nunc visuntur inscriptiones, quæ ibi olim fuisse caput gentis Vallavorum satis superque probant. Una est ad parietem ecclesiæ ejusdem loci, in quo exstat lapis quadratus, cui inscripta sunt hæc verba.

JVLI.......
NOC...... VR
NAT.... RVF
RVFINVS
MARIVS
UXORI CAS
TISSIME
P O

*Alia cernitur inscriptio in media via ab oppido Situla * ad S. Pauliani, quæ sic habet.* * Seaux.

D. M.
ET AETERN
AE. MEMORIAE
TVL..... MARTI
AE MARTIOLA.
MATER. POSV
IT.

Tertia legitur in lapide juxta idem oppidum, atque hoc modo habet:

EMMAE
MARTIAE
MARCIOLA
MATER POSVIT

Quarta invenitur in tabula marmorea, ex qua sequentes dumtaxat apices exprimi potuerunt.

.....LVSTRV.....
....E. ETIAM. POST CE
....VM. FIDEM. REPLE
VI. MEIS, HAEC FVIT
DIVITIAE CVRAM....
....REI....

Omnes istæ inscriptiones bonam antiquitatem penitus spirant, referendæ haud dubie ad tempora Romanorum, quorum numismata bene multa circa oppidum S. Pauliani eruuntur in dies, ac fragmenta marmorea, quæ priscum ejus urbis splendorem probant. Ex his fragmentis nuper e media via erutus est lapis, venerandæ sane antiquitatis monumentum; isque instaurando (facinus indignum) molendino (Borbolionis vocant) adhibitus est, ubi hodie visitur sub hac forma.

CAES. PRINCEPS
INVENT.. VIAS
ET. PONTES VETVSTAT.
CONLAPSOS
RESTITVI. F.

Hæc sunt antiqua decora Vetulæ civitatis, quæ sibi restitutam veteris splendoris memoriam non tam mihi, quam nostro Stephanotio acceptam referre debet. Denique Odo Giffejus, Societatis Jesu

Gifs. lib. 1. hist. Aniciensis c.26. *Presbyter*, Ruessium *Vallavorum apud Antoninum & Ptolemæum contendit esse oppidum S. Pauliani, quod olim caput Vallavorum gentis fuit, tametsi modo Avernis attributum.*

XIII.

DISSERTATIO.

De origine atque usu veterum Notitiarum.

Ad Otgerii elogium pag. 620. 1. INTER *varia instrumentorum genera, quæ in vetustis Chartophylaciis reperiuntur, unum est (quod vocant) Notitiarum, de quarum origine atque usu hic mihi incumbit agendum, uti pollicitus sum occasione Notitiæ superius adductæ Fulcoudi Abbatis sanctæ Crucis seu S. Faronis apud Meldos.*

2. *Notitiæ ab aliis instrumentis in hoc differunt, quod illa sollemni modo conderentur, sive nomine donatoris qui rem ecclesiæ suæ seu Monasterio conferebat; sive communi nomine partium, inter quas aliquid transigebatur; & quod earum personarum ac testium propria subscriptione, aliquando etiam sigillis roborarentur. At vero Notitiæ privata auctoritate fiebant, maxime ad memoriam & documentum posterorum, eorum scilicet, in quorum gratiam fiebat cessio vel donatio. Unde passim Monachis ejus loci, cui donatio conferebatur, inscriptæ erant. Sic in præclaro Notitiarum libro Castridunensis Prioratus, qui a Majori-Monasterio pendet, hoc fere habent exordium:* Notum sit Fratribus nostris, Majoris scilicet Monasterii Monachis, *&c. Item alio modo*: Nosse debetis, si qui eritis posteri nostri, scilicet Majoris hujus habitatores Monasterii, &c. *De privatis Notitiis loquor. Nam aliæ Authenticæ erant, quæ signis personarum ac testium, aliquando etiam sigillis confirmabantur, & quibusvis directæ erant in hunc fere modum:* Notum sit omnibus fidelibus, præsentibus scilicet atque futuris, &c. *Privatæ autem de quibus hic agere institui, solam rei gestæ narrationem exprimebant, ac nomina testium, qui rei gestæ interfuerant.*

3. *Harum usus invaluit maxime a seculo* XI. *atque ad triplicem finem instituta sunt. Primus erat, cum nuda traditione fieret rei concessæ investitura, absque scripto publica auctoritate facto, (quod non raro temporibus illis contingebat;) necesse erat ejusmodi Notitiis rem gestam describi, quæ essent velut historicæ rei gestæ narratio, in qua donatorum ac testium nomina exprimerentur, signo crucis per donatores nonnumquam adhibito. Huic rei probandæ maxime idoneum est auctoramentum Tetbaldi tertii Campaniæ, Blesarum, Meldorum, ac Carnutensium Comitis, de villa Nantulfi: qui Tetbaldus seu Theobaldus idem ipse est, qui donationi Otgerii Carmentriacensis, de qua Fulcoudi Abbatis Notitia edita est, interfuit ac subscripsit.*

NOTUM pæne omnibus satisque manifestum credimus, TETBALDUM Comitem Franciæ Palatinum, loci istius, Majoris scilicet Monasterii, defensorem atque Patronum, plurima de rebus suis post mortem patris, ex quo in principatum illius successit, nobis dedisse, & multa dona sive emptiones de beneficiis satellitum suorum perpetuo possidenda libentissime annuisse. Cum ergo in dominium S. Martini possessio quædam, nomine Villa Nantulfi, sita in pago Dunensi, cum ecclesiæ cujusdam duabus partibus, quæ est in pago Blesensi, loco qui dicitur Averdonum, devenisset, quod utrumque de casamento illius descendebat; petitionem domni BARTHOLOMAEI Abbatis, qui forte tunc illum apud Blesium castrum adierat, tam ipse, quam filius ejus STEPHANUS consuetudinaria liberalitate annuerunt: & uterque SIGNUM SUUM, sicut subtus paret, manibus propriis annotarunt: Qui tamen more suo illo scilicet nobilissimo, nobis quoque per omnia ejus auctoramenta notissimo, a domno Abbate satis humiliter & devote petiit, ut per hoc sibi centum Missas a Sacerdotibus Monachis juberet celebrari. Quam precem domnus Abba, utpote qui salutem illius & vitæ longitudinem nobis fore non minus utilem, quam illi prævidebat, libentissime suscepit: & audiente GUIDONE Abbate, & Guarino Præposito, qui forte tunc aderant, se facturum esse promisit. Factum est hoc, sicut diximus, apud castrum Blesium, intra curiam, retro palatium, prope turrem, patulo inter caminatas ejusdem palatii sito, 15. Kal. Maji, die Dominico post meridianam, testibus istis GILDUINO Vicecomite HERBERTRO de Altri, ALZONE Borello, GAULTERIO Pane-Parato, ARDUINO Ruillo, BONIDONIO Clerico, ODONE Mala-musca, ALBERTO de Vitriaco, MILONE de Bellomonte, RATHERIO de Burgo-medio, ARCHEMBALDO Pejore-lupo, JOHANNE filio Amalrici, ERNALDO Aculeo, HUGONE Præposito, Abbate GUIDONE, HUBERTO Priore, HERBERTO Monacho, ISEMBERTO Monacho, JACOBO Monacho, FULBERTO Monacho, HAIMERICO Monacho, ROTBERTO Monacho, ADRALDO Monacho, GIRALDO famulo coquo. Signum TETBALDI Comi† tis. Signum STEPHANI filii ejus †.

Hoc auctoramentum est donationis Villæ Nantulfi ab Ebrardo Carnutensium Vicecomite, factæ anno 1073. *qualem mox referam; ac proinde superior Notitia* anno 1066. *edita est, quo anno dies* 15. *Kal. Maji in Dominicam incidebat. Ex quo intelligitur Theobaldum hunc Campaniæ Comitem eo anno adhuc superstitem fuisse, ac signo crucis præmissam Notitiam cum Stephano filio suo munisse.*

4. *Aliquando vero ejusmodi Notitiæ condebantur nullo signo ab auctoribus adhibito, nullove alio*

ve alio authentico instrumento, idque duas ob causas: nempe vel quia sollemni facto rem gestam contestabantur, ut cum concepto monasticæ professionis voto aliquis res suas Monasterio tradebat: vel quia per aliquam tesseram sollemni more porrectam rei concessæ investitura fiebat. Prioris generis illustre exemplum habemus tum in Notitia Fulcoudi Abbatis Faroniani superius edita, tum in subjecta Notitia de donatione villæ Nantulfi, ab Ebrardo Vicecomite Carnutensi facta eo modo, quo sequitur in Carthario Dunensi.

ILLUSTRIS quidam Carnotensium Vicecomes, EBRADUS nomine, audita Domini voce, qua dicit, *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* &, *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam:* timens ne si ab ista Domini benignissima admonitione se faceret alienum, alienaretur etiam in futuro a regno cælorum; excogitare cœpit, qualiter ad ipsum Dominum propri us accederet, ipsiusque servitio se familiarius manciparet. Et quia ad hoc magnum ei faciebant impedimentum & præsens sæculum, & quæque in eo possidere videbatur, nec facile illi erat adimplere quod volebat; maluit omnia omnino relinquere, quam pro his in perpetuum infernales cruciatus sustinere. Igitur honorem suum & possessiones fratribus suis dereliquit: reliqua autem, quæ in auro & argento habere potuit, pauperibus erogavit: quatinus nihil jam sollicitus de rebus transitoriis, securius & expeditius inhiaret divinis. Inter illa quidem, quæ Domino per manus pauperum suorum condonavit, dedit nobis, Monachis videlicet Majoris-Monasterii beati Martini, sub regimine nunc agentibus domni Abbatis nostri BARTHOLOMAEI, anno ab Incarnatione Domini 1073. quidquid in dominio habere videbatur in villa illa, quæ villa Nantulfi nuncupatur, quæ in Dunensi territorio consistit, id est medietatem ipsius villæ, & ecclesiam quamdam, quæ apud Averdonum sita est: reliqua vero prædictæ villæ medietas in manu fratris sui, HUGONIS scilicet, domini de Puteolo castro, ad tempus remansit. Non absurdum autem videtur, hic inserere, quod prædicta villa non solum ipsa ab omni prorsus exactione liberrima hucusque perseveraverit; verum etiam in tantum hujusmodi privilegio omnes ceteras antecellit, ut de proximis circumquaque villis ad judicium calidi ferri portandum, & ad bellum campionum clypeo & baculo faciendum ex antiquitate semper illic accusatores & accusati conveniant; totaque causa ad ipsius villæ domini deferatur audientiam. Sed ut ad propositum redeamus, domnus Ebrardus nudus & pauper effectus, patria & parentibus suis derelictis, peregre profectus est. Cumque de peregrinatione illa, in qua multo tempore demoratus est, reverteretur; ad Majus-Monasterium, habitum inibi monachicum suscepturus, devenit: ubi cum pro quibusdam uxoris suæ impedimentis aliquamdiu in laicali habitu moraretur; venit ad eum Hugo frater ipsius, qui ei in honorem Vicecomitis successerat. Qui cum ab eo plurima salutis suæ monita audisset; compunctus timore divino, immo etiam commotus amore fraterno, dedit nobis medietatem illius villæ, cujus alteram medietatem jam supra diximus domnum Ebrardum nobis donasse: & insuper donum ipsius domni Ebrardi auctoritate sua in Capitulo nostro nobis libentissime confirmavit, & de utroque donum super altare beati Martini portavit. Eodem quoque modo gratantissime auctorizavit utriusque donationem GUALERANNUS dominus de Bretulio, frater ipsorum. Sed quamvis sic se habeant horum trium fratrum dona & auctoramenta; sciendum tamen, quod non facta sunt omnia uno die, nec in uno loco, nec sub eisdem testibus: sed de singulis quibusque & loca, & testes distincte inferius subscribuntur. NOTA

Primum domni Ebrardi donum factum est apud Blesis castrum in ipsius domo, & affuerunt hi testes. GUALERANUS frater ejus, GUALTERIUS Normannus, BURDINUS; ODO Domna-Maria, ROGRINUS Serviens, GIRBERTUS Mariscalcus, GUILLELMUS filius Odonis, HEZDO filius Rainaldi, ODARDUS de Paliardo, Domnus Abbas BARTHOLOMAEUS, GUALTERIUS, ARRALDUS, ROTBERTUS de Virsonio, PETRUS tunc Prior, ISEMBERTUS Monachi nostri.

Donum & auctoramentum domni Hugonis Vicecomitis, fratris domni Ebrardi, factum est apud Majus-Monasterium in Capitulo, ubi & affuerunt hi audientes & videntes, domnus EBRARDUS frater ejus, ADAM filius Bernelmi, ANSELMUS filius Aremberti, ROTBERTUS filius Berengerii de Aureliano, INGRANNUS filius Guarnerii, HAINRICUS de Pitveris. Et quando misit hujusmodi donum super altare beati Martini, affuerunt GUICHERIUS de Castro Rainaldi, & SULPICIUS de Calvomonte, & multi de hominibus eorum.

Auctoramentum Gualeranni factum est apud Puteolum castellum domni Hugonis fratris ipsius, quando domnus Abbas Bartholomæus quærebat solutionem inter domnum Ebrardum & uxorem ejus; & affuerunt audientes & videntes, qui subnotati sunt testes, ODO Borellus, ODO Malæ-herbæ, SIMON filius Alberici, HERBERTUS Eschaneus, HERBERTUS de Tiliaco, GILDUINUS frater ejus, ODO. De Monachis, domnus Abbas BARTHOLOMAEUS, GUALTERIUS Monachus, GUANILO Monachus, ODO Monachus, ARRALDUS Monachus bajulus. De hominibus nostris qui cum domno Abbate Bartholomæo inerant, RAIMBALDUS de Columbariis, ODO frater ejus, FROTGERIUS Mariscalcus, BERNARDUS Major, GAUSBERTUS coquus. Sed nec illud est omittendum, quod hoc quoque sub dono supra dicto Vicecomes Hugo concessit nobis, annuente ibi tunc domno Ebrardo, & apud castrum Puteolum postea Galeranno fratribus suis, ut quicumque fevati erant de his, quæ ad honorem pertinebant possessionis villæ

villæ Nantulfi, fevos ipsos, aut aliquid ex eis, si vellent, vel donarent nobis, vel venderent, vel etiam de nobis tenerent. Quidquid ergo hinc fieret, suo nobis firmavit auctoramento.

5. *Præmissa Notitia cum multa observatu digna contineat, tum illud in primis, quod hic demonstrandum suscepi, apprime probat, nimirum Ebrardi donationem factam esse sola libera cessione villæ Nantulfi, nulla hac de re (quod sciam) authentica scriptura edita: tum quia sollemnis illa sæculi abdicatio sufficiens erat argumentum factæ donationis: tum quia testes, qui interfuerant, id contestari poterant in annos triginta, quo temporis spatio legitimæ possessionis inducebatur titulus possessione firmatus. Ideoque in hujusce donationis monumentum sufficiebat privata Notitia, quæ rem gestam & testium nomina posteris commendaret. In eo genere est Notitia Fulcoudi Abbatis de donatione Otgerii, qui tum cum Monachum induit, Carmentriaci dominium Cœnobio Faroniano largitus est.*

6. *Alia causa, propter quam ad donationis robur sufficeret privata Notitia citra aliud authenticum instrumentum, inde petitur, quod rei concessæ investitura fiebat per aliquam tesseram sollemni more porrectam; quæ tessera in rei monumentum servabatur cum litteris notitialibus. Hujus facti exemplum habemus in subjecta Notitia, in qua Radulfus quidam donationem ab se factam celebravit primo tradita* cavilla caisnina *in signum investituræ, dein posito* cultello super dominicum altare. *Quam Notitiam hic integram referre libuit, propterea quod annum signanter exprimat, quo Philippus Rex Francorum Bertream sive Bertradam sibi copulavit, nempe annum* 1092.

PATEAT omnibus Dei omnipotentis fidelibus, & maxime nostris successoribus, quod quidam vir armis sæcularibus deditus, RADULFUS nomine, filius Lancelini de Balgentiaco, concessit & dedit beato Martino, & nobis Monachis suis, ecclesiam S. Johannis de Camario, & quæcumque ad eam pertinebant, jure perpetuo possidenda, si ea quolibet modo, sive dono, sive pretio nobis concederent quidam homines, qui ea de eo tenebant. Erat enim ipsa ecclesia cum omnibus suis appendiciis de fevo ejus. Hæc autem donavit idem Radulfus per cavillam caisninam * domno Abbati BERNARDO in domo Monachorum apud Chilziacum mense Maji, ipso anno, quo PHILIPPUS Rex Francorum accepit uxorem BERTREAM nomine, uxorem FULCONIS Andegavensium Comitis, anno videlicet ab Incarnatione Domini 1092. Testes qui ad hoc affuerunt, sunt hii. De Monachis, domnus Abbas BERNARDUS, HILDEGODUS Episcopus, & ANDREAS frater ejus BERNARDUS Flaellus, & ROTBERTUS Panitarii, MARTINUS Abbas de Ribomonte, Hugo de Cambone. De famulis, Lealdus de Parciaco, Martinus de Boeria, Landricus Coquus, Giraldus Rufus, Guinebaldus Camerarius domni Abbatis, Gaulterius de Guirchia, Ingelbaldus Cellarius de Chilziaco, David servitor. Isti fuerunt de parte nostra. De parte illius Harduinus Rubigo, & Fulcherius de Fonte.

* unecheville de chesne.

Eodem anno in vigilia Apostolorum Petri & Pauli, veniens præfatus Radulfus in Capitulum nostrum, recepit beneficium nostræ societatis. Et tunc reiterans ipsum donum, quod fecerat apud Chilziacum, & concessionem faciens de ecclesiis de Lancejo, quæ erant de suo fevo; per cultellum Durandi famuli nostri de Sartino, utriusque concessionem misit in manu domni Bernardi Abbatis, promittens se illa nobis adquietaturum ab omnibus hominibus in omni curia secundum justitiam. Posuit etiam cultellum donum super dominicum altare. Quod viderunt, & audierunt testes subscripti. De suis, Petrus Rufus de Balgentiaco, Guanilo Mischinus de Balgentiaco, Herveus, Bethlonius, Herlandus frater ejus, Andreas Barba de Blesis, Hardunus de Marsonio. De nostris, Durandus de Sartino, de cujus cultello donum factum fuit, Gaufredus de Sonziaco, Hilgodus de Sartino minor, Gautlherius de Guirchia, Gaulterius de Parciaco, Paganus filius Mariæ Tres-denarios, Martinus de Boeria, Rainaldus Major de Botlen, Goffredus Nihardus, Gaulterius Clarellus, Herveus Callidus.

7. *Ex his patet, donum hoc factum esse absque litteris authenticis, primo quidem traditione cavillæ caisninæ: postea cultelli super altare positi, quo ritu donatio & investitura celebrata est. Sic Hugo, Vicecomes Carnutensis, Ebrardi fratris sui concessionem superius relatam confirmavit, media parte auxit,* & de utroque donum super altare beati Martini portavit, *nimirum donationis tesseram super altare ponendo. Alia sunt ejusmodi donationum nuda ac simplici traditione factarum exempla sexcenta. Verum tesseræ traditio non semper a donatore fiebat, sed etiam ab acceptoribus nonnumquam. Insigne hac de re testimonium exstat in Notitia infra numer.* 10. *relata, in qua Tetbaldus quartus Campaniæ Comes Donationem parentum suorum, Stephani & Adelæ, de his quæ habebant apud Francam-Villam confirmasse memoratur: Gausbertus vero Panetarius Majoris-Monasterii dedisse eidem Tetbaldo* duo paria pellium vulpinarum: ut si forte (ut fit) prædictus confirmator paterni beneficii oblivioni tradiderit hanc concessionem se fecisse; sint pro intersignio pelles illæ. *Tantus erat candor, tam candida illorum temporum simplicitas.*

8. *Denique aliquando neque signum crucis, neque ulla tessera, neque sollemne factum intercedebat, sed sola Notitia rei transactæ monumentum ac robur continebat, ut patet ex fragmento subjecto.* Quoniam præteritorum memoria facile solet oblivionis violentia aboleri, utiliter providerunt majores patresque nostri, a quibus statutos terminos transgredi salubriter inhibemur, ut quæcumque notitiæ successorum nostrorum intimari judicaverimus utile, nullatenus negligamus memoriæ litterarum commendare. Illorum igitur

igitur sequentes salutiferum institutum, præsenti scripto posteris nostris intimamus, qualiter illustrissima Comitissa ADELA, GUILLELMI senioris Anglorum Regis, filia, conjux autem STEPHANI inclyti Comitis Palatini, & Majoris-Monasterii amatrix ferventissima, adquietaverit nobis de Canonicis S. Carilesi Blesensis decimationem parochiæ Francæ-Villæ, quam una cum viro suo nobis Monachis Majoris-Monasterii donaverat. Cum ergo nobilissimus Comes STEPHANUS vir ejus isset secunda vice in Hierusalem, anno videlicet ab Incarnatione Domini 1101., venit eadem illustrissima Comitissa, domina & soror nostra, Blesim; & inter memoratos Canonicos atque nos hujusmodi concordiam de præfata decimatione fecit. Illi siquidem Canonici nobis antea decimationem memoratam calumniati fuerant; & ad comprobandum jus suum, litterarum sive cartæ auctoritatem ostenderant, qua ex dono Comitis Stephani omnes decimationes exartorum, quæcumque in silva Lognia fierent, sibi competere asserebant. Quod etiam donum antequam nos obedientiam illam Francæ-Villæ exstruxissemus, vel ædificare cœpissemus, in prædicta foreste sibi factum a supra memorato Comite Stephano comprobabant. Cui nos auctoritati cum refragari vel obviare non potuissemus; interventu ejusdem dominæ nostræ Adelæ, immo ipsa faciente, & excambium æquipollens eis promittente, adjusmodi concordiam cum ipsis venimus. Cum enim in eodem castro Blesis RODULFUS Prior noster esset, vocavit eum ad se Comitissa, &c.

9. *Secunda condendæ Notitiæ ratio inventa est, ut cum etiam scripto publico fieret aliqua donatio, rem accuratius exponeret Notitia in gratiam officialium Monachorum, ad quorum potissimum documentum hæ Notitiæ condebantur: sicque præter chartam principalem & authenticam, eo in casu etiam scribebantur litteræ notitiales, quæ primariis instrumentis robur addebant. Hujuscemodi Notitiæ exemplum huc refero ex eodem Chartario Dunensi.*

FUGAX rerum gestarum memoria litterarum vinculis est alliganda, quæ & præsentibus vel oblita in memoriam revocent, vel ignorata notificent, & futuris antiqua renovent, & præterita repræsentent. Notum igitur fiat & fidelibus universis, & maxime successoribus nostris, quod ODO Comes & mater ejus BERTA Regina dederunt sancto Martino & Monachis Majoris-Monasterii quemdam servum suum, nomine Ohelmum, qui accepit uxorem nomine Hilduciam, ROTBERTI Vicecomitis Blesensis ancillam, quam ipse Vicecomes dederat cuidam militi suo Herbaldo nominato. NOTA Videns autem Ohelmus, quod propter uxorem suam a dominis illius pateretur molestiam; dedit Herbaldo aliquantum pecuniæ, ut eam faceret liberam: quod & ille fecit, dum tempore quodam profecturus esset Romam. Et ut res rata foret & firma, libertatis cartulam fecit fieri, & tradidit mulieri: quam firmavit etiam Vicecomes Rotbertus, & MILESINDIS uxor ejus. Post hæc mortuo Rotberto Vicecomite & Herbaldo ejus milite, Ohelmo quoque defuncto & uxore sua, filioque eorum Ascelino, jam pæne obsoleta rei hujus memoria, captata calumniæ occasione insurrexerunt Rotbertus & Guillelmus Clericus, alter Rotberti Vicecomitis, alter Herbaldi filius; & in res Ascelini, patrisque ejus Ohelmi, quæ sancto Martino remanserant, inhiantes, cœperunt partem mulieris repetere, negantes patres suos liberam eam fecisse. Quibus cum rei gestæ veritatem Monachi Majoris-Monasterii retulissent, & Milesindem Rotberti Vicecomitis uxorem, quæ adhuc vivebat, quæque etiam se ab Ohelmo conductam fuisse ut cartam de libertate mulieris firmaret, protestabatur, testem fidelissimam adhibuissent; & illi veritate dissimulata ab intentata calumnia minime desisterent; ad postremum cartam eis, quam de libertate mulieris patres eorum fecerant, ostenderunt. Illi adversus tam illustris testimonii claritudinem & tantæ evidentiæ lucem calumniosarum objectionum tenebras offundentes, in sua persistebant pertinacia, nullorum judiciis adquiescentes; sed prædas de sancti Martini rebus agentes, & se pejora semper facturos comminantes. Tum Guillelmus Clericus dedit istam querelam cuidam militi, nomine Landrico, cognomento Balbo, qui sororem ejus habebat uxorem: ut quasi licentius, quam ipse, qui Clericus erat, in Monachos exerceret ultionem. Qui nimium vehemens, & ultra modum infestus, ibi tantum erga illos innocens erat, ubi nullo eos nocere ingenio poterat. Tandem post multa jurgia, plurimaque litigia, post multas audientias initas, & præ partium certamine non determinatas, condicto apud Firmitatem-Nerberti Placito, post causæ suæ recitationem cartam Monachi de libertate fœminæ protulerunt. Et quoniam neque lex, neque consuetudo erat eis belli faciendi; hominem quemdam suum tradiderunt, qui calidi ferri judicio cartam probaret esse veridicam. NOTA Tunc illi rectum quod impugnabant, sero licet, recognoscentes, justitiæ cesserunt; suoque auctoramento cartam firmantes, manuum quoque tactu corroboraverunt. Verum ne calumniæ suæ fructu penitus privarentur, sexdecim denariorum libras a Monachis acceperunt. Quas illi inquietudine carere volentes, secundum Apostoli dictum, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, dare non renuerunt. Ad recidenda vero in posterum omnia succidivæ calumniæ pullulamina, hæc quoque præter priorem cartam facta est Notitia, similiter, ut illa, ab his omnibus firmata, quorum infra cum testibus, qui affuerunt, scripta sunt nomina. Signum Rotberti de Villenolio. S. Guillelmi Clerici filii Herbaldi. S. Guillelmi filii Ernaldi de Monteforti, nepotis Guillelmi Clerici. S. Landrici Balbi. S. Hildeburgis uxoris ejus, sororis Guillelmi. S. Berladii filii ejus, nepotis Guillelmi Clerici. S. Adhelhaidis, filiæ, Hildeburgis & Landrici. S. Archembaldi, fratris Landrici. S. Girardi filii Herberti. S. Ernaldi, filii Hugonis

gonis Balbi. S. Heinrici fratris ejus. S. Guarnerii de Viridario. S. Sanzonis Senescalci. S. Ansaldi Normandi. S. Hervei, filii Tetbaldi. S. Rotgerii, filii Gauscelini-Longi. S. Richardi, fratris Hadebrandi. S. Hadebrandi filii ejus. S. Theodorici filii Rainardi. S. Andraldi Monachi. S. Rodulfi Monachi. S. Gualonis Monachi Prioris. S. Hademari Monachi. S. Genzonis Monachi. S. Gaufredi de Virsone Monachi. De famulis, S. Fulcodii Presbyteri. S. Raimbaldi de Campo-Martis. S. Girbaldi. S. Frotgerii. S. Constantii. S. Maurini. S. Galterii.

10. *Tertius denique Notitiarum usus is erat, ut cum primaria rei transactæ instrumenta vel nulla facta fuissent, vel amissa quolibet pacto excidissent; eorum vicem supplerent Notitiæ, valerentque in forensibus causis. Id probat codex Dunensis multis in locis, ex quibus sequentia in exemplum delibo.*

QUIA ea quæ pro redemptione animarum ecclesiis ab antecessoribus conferuntur, sæpe solent successoribus calumniantibus infirmari; utile visum est majoribus nostris ea cum testibus litterarum memoriæ commendare. Hanc igitur consuetudinem nos Fratres Majoris-Monasterii retinentes, scripto tradidimus, quod TETBALDUS filius nobilissimi Comitis STEPHANI & ADELÆ venerabilis Comitissæ, antecessorum suorum, benefactorum nostrorum consuetudinem, immo naturam, tamquam successor non degenerans, imitatus, eo ipso anno quo arma recepit jam factus Miles, id est anno dominicæ Incarnationis 1107. agentibus nobis sub domno Abbate VVILLELMO anno tertio, per deprecationem dominæ nostræ Adelæ matris suæ; jam factus, inquam, Miles, concessit Deo, & beato Martino, & nobis, omnia, id est planum & boscum, & terram & aquam, quæ præfatus pater ejus & mater pro animabus suis nobis contulerant, pertinentia scilicet ad Obedientiam Francæ-Villæ. Sed quia huic concessioni præsentes adesse omnes nequivimus, loco domni Abbatis & omnium nostrum fecit hanc concessionem duobus Monachis nostris, Radulfo scilicet tunc Priori de Camartio, & Gausberto Lodovico Panetario nostro: qui videlicet
NOTA Gausbertus dedit ei duo paria pellium vulpinarum: ut si forte (ut fit) prædictus confirmator paterni beneficii oblivioni tradiderit hanc concessionem se fecisse; sint pro intersignio pelles illæ. Et ne hæc ejus concessio violari possit in futurum, ipse, ut est cernere, signo crucis signavit † ipsum parcaminum. Ex parte ejus viderunt & audierunt hoc Hugo Albus, Ansellus de Guarlanda, Rotbertus de Trecis, Gaufredus Legis doctus, Gunherius de Alneto, Burdinus de Algerria, & Hildegarius frater ejus, Arnulfus de Ligniaco, Petrus de Ligniaco, Radulfus de Ligniaco, Adam de Meldis, Guitbaldus de Meldis, Ursio filius Nevelonis. Et parte Monachorum, Vvillelmus de Coldreto, Lotherius famulus de Camartio, Albericus Closarius, & alii.

11. *Eodem spectant plures aliæ Notitiæ, quarum dumtaxat initia huc referre visum est.* Quantum conferat utilitatis tradere scripti memoriæ, quæcumque a Monachis adquiruntur; nostris in causis & negotiis multotiens experti sumus. Cum enim impulsu diabolico agitati perversi quique nostra nobis insidiis & calumniis suis auferre moliuntur; nos, utpote Monachi & imbelles, non armis, non viribus, sed veterum chartarum auctoritate & testimonio eorum contumaciæ, quantum fas est, obviamus. Quod si forte negligeremus facere, nihil nobis post modicum remaneret & ecclesiæ; præsertim his temporibus, quando multorum caritas refrigescit, abundante passim malitia, sæviente diabolo contra Dei servos per se & per suos tanto astutius & crudelius, quantum certius novit, quia post mille solutus annos modicum habet tempus. Proinde utilitati posterorum nostrorum pro posse nostro providentes, per præsentem cartulam eorum notitiæ transmittimus, qualiter amicorum nostrorum & familiarium quidam Salomon nomine, dictus de Fractavalle, calumniam quam nobis faciebat de quibusdam rebus ad fevum suum pertinentibus dimiserit, & insuper non solum illa quæ primo calumniabatur, sed etiam quædam alia nobis gratanter concesserit, &c. anno ab Incarnatione Domini 1101. *Ejusdem generis est alia, quæ incipit hoc modo*: Ex antiqua discretorum patrum traditione in consuetudinem retinemus, ut ea quæ ecclesiis conferuntur, etiamsi parva vel pauca sint, scripto diligentissime commendemus: ut si forte opus sit, ut fit, contra injustos calumniatores cum testibus litteras proferamus. Unde nos Fratres Majoris-Monasterii & nobis, & successoribus nostris providentes, cartulæ huic tradidimus, quod Agnes Montiniaci castri domina dedit Deo, & beato Martino, & nobis per manum domni Gausberti Ludovici, tunc temporis Panetarii & Monachi nostri, pro anima sua & parentum suorum, quamdam sibi ancillam, &c. Actum Dominicæ Incarnationis 1107., id est ordinationis domni Abbatis Vvillelmi anno secundo. *Coronidis loco erit alia Notitia, quæ sequitur*. Proh dolor! ecce dies mali, ecce tempus illud miserrimum, in quo refrigescente caritate, in tantum superabundavit iniquitas, ut eleemosynas, quas pro animabus suis ecclesiis & pauperibus Christi contulit caritativa patrum antiquitas, eas publice privatimque diripiat & auferat perversa successorum posteritas. Propterea igitur compellente necessitate expedit, ut si qua ecclesiis sive Monasteris conferuntur, ea scripto cum annotatis testibus commendentur, qui ea quando opus fuerit, attestentur. Propter hoc ergo ad memoriam posterorum nostrorum, maxime hujus Majoris-Monasterii Monachorum scripto tradidimus, quod domina Montiniaci, Agnes nomine, calumniabatur nobis Majoris-Monasterii Monachis molendinos de villa Presbyteri, &c.

12. *Hæc*

12. *Hæc sunt quæ de vetustis Notitiis observare visum est in præsens, ne quis id genus instrumenta, quæ nemo hactenus (ut puto) illustravit, aut temere rejiciat, aut insuper habenda esse existimet. Certe si quis attente ea consideret, non minus utilitatis ex istis Notitiis tum ad historiam illustrandam, tum ad possessiones suas legitimis dominis vindicandas; quam ex aliis authenticis instrumentis colligi posse, haud dubie intelliget.*

MONITUM.

LIBELLOS Aimoini prosaicos duos, quos superius pag. 606. exhibui, primus vulgavit Jacobus Brolius Pratensis Monachus, ad cujus editionem ego meam exegi. Animus erat prius Brolianum exemplum conferre cum veterrimo codice ms. in quo prædicti libri continentur. Sed cum librum primum membranei codicis penitus convenire cum editis advertissem; id facere supersedi, ratus sufficere, si folia nostra impressa cum autographo compararem. Verum cum ad ultimum caput libri primi pervenissem, magnum observavi discrimen inter ipsum autographum atque editos Brolii libros, qui etiam totum librum secundum plurimum contraxit: adhibitis tamen passim ipsissimis auctoris verbis. Dubitavi primum, num unum & alterum folium quod ad specimen editionis mihi a typographo submissum erat, recudi curarem ad fidem membranei exemplaris. At cum discrepantiam hanc nihil detrimenti historiæ afferre mihi videretur, satis esse duxi hac de re admonere Lectorem: ut si quis accuratius hos libros aliquando publicare velit, recurrat ad fontem, quem indicavi. Unum est tamen, quod dissimulare non possum, nempe quod Brolius non satis consulto loca duo libri secundi in compendium redegit, nempe totum caput 12., & verba quædam capitis 18. Nam hic ubi in ejus editis legitur, *eorum sata protegeret*, codex membraneus habet, *sata condiminæ suæ protegeret*: quæ sane verba aliquanti erat momenti retinere: & ego quidem ea aliaque nonnulla in editione mea restitui, quæ facilius admisit correctio foliorum jam impressorum. Alterum vero a Brolio commissum in capite 12., quoniam in damnum historiæ nostræ vergit, hic resarcire visum est ex codice ms. qui sic habet.

Siquidem Nortmanni, quorum livido metu sancti Levitæ & Martyris corpus sublatum recesserat, tunc temporis ex Garonna fluvio a PIPINO *conducti mercimoniis, pariter cum eo ad obsidendam Tolosam adventaverant. Hoc itaque contendentes agonizabant, qualiter urbem caperent; terram autem prædæ ignisque plaga vastarent, atque incolas exitiabilis ferri mucrone sanguinis sitibundi perimerent. Unde non solum Tolosani, sed re vera Albienses omnes, ne forte more solito illis supervenientibus insperate praeoccuparentur, gravi perculsi formidine, huc atque illuc exterriti, mortis periculum evadere concertantes diffugiunt. Monachi verum cum pro se, tum insuper magis solliciti & paventes pro Sancto, ne in modico perderent quod se cum tanto lætabantur adquisisse labore; providi sacrum sumentes corpus ad alium tutiorem locum secedunt: insistuntque rogantes, quatinus illos in tribulatione præsentis angustiæ ejus Omnipotens precibus dignaretur adjuvare, cujus victricia membra, etiam post mortem pelago immersa, ne ponti voragine absorberentur, potenti dextera gubernavit. Denique Nortmanni post aliquos dies in vanum exactos, simul cum conductore inani obsidione fatigati recedunt: non, ut conati fuerant, excepta in circuitu facta præda, Dei miseratione sanctique Levitæ & Martyris rogatione repulsi, se prævaluisse stomacho læsi dolentes. Monasterii vero Fratres mox ad se fama securitatis perlata, obviantibus sibi fidelibus sanctum revehunt corpus, dignisque eo in loco, ubi prius fuerat, officiis venerandum reponunt.*

Totum hoc caput uno & altero versu exprimere satis habuit Brolius, quod restituere in integrum operæ pretium visum est. Invenio quidem in Annalibus Bertinianis Pippinum, Pippini Aquitaniæ Regis filium, Ludovici Pii nepotem, Nortmannis sociatum fuisse nimirum anno 857., & 864., quo eodem anno ab Aquitanis captus est. At de Tolosæ obsidione qui accurate scripserit, nescio, an alium reperias, certe neminem Aimoino fide hac re potiorem.

INDEX

INDEX HISTORICUS
PARTIS PRIMÆ
SÆCULI QUARTI BENEDICTINI.

Litera (a) *initium paginæ usque ad medium*; (m) *medium usque ad finem*; (n) *Notulas marginis inferioris designat.*
* *Monasteriorum nomina & series habentur sub voce* Monasterium.
* *Topographica vocabula Italicis typis distinguuntur.*

A

B

C

D

Desi-

G

H

Hetto

I

K

L

 Lo-

N

Reo-

S

T

I N-

INDEX MORALIS

PARTIS PRIMÆ

SÆCULI QUARTI BENEDICTINI.

D

E

F

G

H

JE-

I

L

M

I N-

INDEX ONOMASTICUS
VOCUM BARBARARUM ET EXOTICARUM
PARTIS PRIMÆ
SÆCULI QUARTI BENEDICTINI.

Cir-

Rari-

